

שלמי

כהן

פאפא

ציוני סוגיות

לחבורת הדף

פסחים

קיץ – אלול

תשע"ו

ביהמ"ד בית שלום

ישיבת מיר

ירושלים

בס"ד

מה אשיב לה' כל תגמלוהי עלי. הפעם אודה לה', שזיכני להשלים כך י"א זה, ולסיים מחזור ה' שנים במסכתות הנלמדים בישיבתינו הקדושה.

מודה אני למלך חי וקיים, על ניסך שבכל יום ויום, שזיכני ללמוד וללמד, לברר להקיף כל פרט פרט, ועי"ז כללים וסוגיות שלימות. עד שזיכני לסדר בקיצור את כללי הסוגיות מדברי רבותינו הראשונים והאחרונים, על חלק גדול ממסכת פסחים.

ומודה אני ששם חלקי, וזיכני לישוב במבצר התורה ישיבת מיר הקדושה בירושלים תובב"א, עם בני חבורת הדף בביהמ"ד בית שלום. ובזה אודה לכל בני ביהמ"ד שבשליחותם זכיתי לכל זה. ובסייעתא דשמיא ובזכות הרבים זיכני לברר ולציין ולסכם סוגיה אחר סוגיה. ולהגיש לשולחן מלכים, ללומדי החבורה, העמלים ללמוד בזריזות ובעיון ובהיקף דף אחר דף.

השתדלתי לקצר ולהקל על הלומדים, ולהעמיד עיקר צורת הסוגיות. שיוכל הלומד לברר ולהעמיק לפי הבנתו. אמנם מלאכתי נעשית בחפזון, ויתכן מקומות שלא העמדתי את הדברים בצורה ברורה, או שלא ירדתי לעומק, או שנייתי והפכתי וכדו'. ואבקש מהלומדים שיואילו להעיר ולתקן.

ובזה אמסור מודעה, שבאתי רק כשליח המגיש על שולחן מלכים מה שטרחו ועמלו והכינו אחרים. ונעזרתי רבות בספרים ומציינים רבים, ועל ידם זכיתי ליכנס לסוגיות, לידיעות ולסברות. שזכינו בדורינו שנכתבו ספרים רבים, של הערות שיעורים וציורים, כל אחד בסגנונו היחודי, ונעזרתי רבות בהם.

וכאן המקום להכיר טוב לרבינו ראש הישיבה הגרא"י פינקל שליט"א, המוסר נפשו לחזק ולהחזיק את ממלכת התורה דישיבת מיר, בחכמה ובתבונה, בכל פרט ברוחניות ובגשמיות. ואזכיר בזה את רבני ביהמ"ד המוסרים נפשם עבור הלומדים. ובפרט ראש הביהמ"ד שליט"א רודף חסד וצדקה, המסור בכל כוחו למען הכלל והפרט, בכל עת ובכל שעה.

ובזה אקבע הודאה לאאמו"ר שליט"א ולא"מ תח' שמסרו עצמם לחנכני בדרך התורה, ולהדריכני בדרך ישרה. ועל רוב טובה שהשפיעו ומשפיעים תמיד. ויעמוד הזכות להצלחתם.

וכן אקבע הודאה וברכה למו"ח הגאון רבי יחזקאל כהן שליט"א וחמותי תח' שעומדים לימיננו, ומשפיעים עלינו טובה במסירות נפש. ויה"ר שיזכו לראות נחת מכל יוצ"ח.

ועל כולם מודה אני להשי"ת, ששם חלקי מיושבי ביהמ"ד, ומשפיע עלי ברוב חסדיו שפע ברכה ורוב טוב, בכל יום ובכל שעה.

ויה"ר כשם שעזרתני ללמוד ולכתוב על מסכת פסחים, כן תעזרני להמשיך ספרים אחרים ולסיימם, מתוך ישוב הדעת ושקיעות בלימוד, ובלא טרדות הבלי העולם.

ויה"ר שנזכה אני וביתי לשפע ברכה והרחבת הדעת, ולראות נחת מצאצאינו. ושנזכה לגדלם ולחנכם לתורה ועבודה. וזכות כל התנאים ואמוראים ותלמידי חכמים, יעמוד לי ולזרעי שלא תמוש התורה מפי זרעי וזרעי זרעי עד עולם.

מהדורת ביקורת - תשרי תשע"ז

נא לשלוח הערות השגות תיקונים והוספות

שלמה כהנוב חזו"א 36 רמת שלמה ירושלים

טלפקס 025711065 A5711065@gmail.com

ניתן להשיג [חוברת או קובץ מחשב] על מס' גיטין, נדרים, סוכה, מכות, קידושין, ב"ק [ב – עו.],

כתובות [ב – צה:], יבמות [ב – פג:], וב"ב [ב – צא:], ב"מ [פרקים א, ב, ג, ד, ה, וס"פ ט].

בס"ד

דף ב.

פרק אור לארבעה עשר

אור לארבעה עשר. ויש גורסים לאור י"ד. והראשונים כת' דרש"י בא לאפוקי מהך גיר', והראשונים חלקו דאף הלשון 'לאור י"ד' מתפרש לילי או נגהי. ע' רבינו דוד ור"ן ועוד ראשונים.

בודקין את החמץ וכו'. פרש"י שלא יעבור בבל יראה ובל ימצא. ותוס' הק' דסגי בביטול לחוד משום בל יראה ובל ימצא. והר"ן תי' דמדאורייתא סגי בחד מינייהו, בדיקה או ביטול. ואף בדיקה לחוד מהני מדאורייתא. אלא שחכמים תקנו שיבטל אף אחר בדיקה, משום שמא ימצא גלוסקא יפה [וכדלק' ו:].

[גדר ביטול חמץ יתבאר לק' ד:]

והר"ן [לר"ף] כת' דמדאורייתא חייב לבדוק אחר החמץ^{2,3} בכל מקום שהוא רגיל להמצא שם, ויבערנו מהעולם. ונח' התנאים במה יבער, דלר' יהודה [לק' יב: וכז'] הוה בשריפה, ולרבנן בכל מילי. ואף יפזר וכו'. וכל שאינו מבטל את החמץ מחוייב לבדוק אחריה⁵.

והמקור חיים [תלא בהקדמה א] הביא כע"ז בדיקת תולעים [בשו"ע פד ח] דפירות דדרך להתליע במחובר, חייב לבדוק מדאורייתא, כיון שהוא דבר מצוי. והאחרונים דנו דלפ"ז גוף הבדיקה אינה מצווה [אלא היכי תמצא שלא יכשל], והאחרונים דנו דמהא דמברכים על הבדיקה, ע"כ דגוף הבדיקה הוה מצווה. ועוד הביאו מהגמ' [ד] דזריזין מקדימין למצוות, ומבואר דחשיב מצווה.

ובלשון הר"ן משמע דלפ' מ'תשביטו', דמחוייב לעשות מעשה להשביט, ונכלל בזה הבדיקה. ועי"ל דגוף הבדיקה הוה מצווה דרבנן, ומברך על מצווה דרבנן.

והפ"ח [תלא א] כת' דאפי' למ"ד דמדאורייתא ספיקא דאורייתא שריא, הכא מודה דהך ספיקא עדיף משאר ספיקין, כיון שהם מקומות שרגילים להכניס בהם חמץ כל השנה הוי ספק הרגיל, וקרויב לודאי דאיכא חמץ ובעי לבדוק כל אותן מקומות. והראש יוסף כת' דכל היכא דאפשר לברורי, אף מדאורייתא צריך לברר. [ודוקא היכא דא"א לברר אמרי' דספק מותר מדאורייתא].

אבל הפ"י הק' אמאי ניוחש מדאורייתא, ואף מקום שמכניסין בו חמץ הא בסתמא השתא אין בו חמץ. והפ"י דן דגזיה"כ לא ימצא, משמע שלא ימצא כלל, אפי' ע"י חיפוש. ועוד יש שפי' דבמקום שמצוי חמץ יש חיוב בדיקה דאורייתא, ואגב זה תקנו אף בכל מקום דרגיל להכניס.

אך בדברי התוס' מבואר דדין בדיקה לא הוה משום בל יראה כלל. [כיון דתקנו ביטול⁶]. והאחרונים הק' דהגמ' [לק' ד: וכ"מ] מבואר דאשה נאמנת על בדיקת חמץ, דמה"ת בביטול סגי. מבואר דדוקא משום הך טעם, הא לאו הכי מדאורייתא צריך בדיקה. [וי"ל דלתוס' כ"ז בכלל כוונת הגמ', דכיון דמחוייב לבטל, ע"כ לא שייך חיוב בדיקה דאורייתא].

רש"י ד"ה בודקין. שלא יעבור בב"י וב"י. מבואר ברש"י דאם לא בדק, אף שאינו יודע שיש לו חמץ עובר בבל יראה [מדאורייתא]. [וע' מג"א תלד ה.]. אבל דעת תוס' [לק' כא.] דאינו עובר, דהיכא דאין ידוע היכן הוא לא חשיב 'מצוי'⁸.

1 ובגליון מהרש"א ציין דכ"כ רש"י [ו. בסוה"ע ד"ה אפילו] 'וכשראהו עובר עליו' [משמע שעובר עליו, וע"ש מהרש"ל]. וכן רש"י [ו: ד"ה ודעתו עליה] 'נמצא עובר עליה בב"י'.

2 והביא כדדרש"י [לק' ז: בדיקה לאור הנר. ולפ"ז משמע דמדאורייתא צריך בדיקה בלילה ובנר. אבל בפשוטו נקטו דאף אי יש דין בדיקה מדאורייתא, לאור הנר הוה דרבנן. והנך קראי אסמכתא. וע' לק' ז:].

3 וכ"כ המהר"ם חלאוה דעיקר בדיקה דאורייתא, דתשביטו הוא לבטל מהבית, והיינו ע"י בדיקה. וכל שבדק אינו עובר [והביא כן מהגמ' לק' ו:]. והוסיף דחיוב בדיקה וביעור דקרא הוא בזמן איסורו, וחכמים הוסיפו לבדוק קודם שיבא זמנו.

4 וכ"ד ר' עקיבא [לק' ה.].

5 והב"ח [תלא חלק על דברי הר"ן, דהיכא דאינו ידוע דיש לו חמץ א"צ לבטל מה"ת. וביטול קאי לחמץ ידוע].

6 והפ"ח [תלא] כת' דעיקר הבדיקה ודאי הויא מן התורה. ודייק כן דמתקנו לברך על ביעור חמץ, ולא על ביטול. אלמא דביעור נמי הויא מן התורה. ועוד דייק דבמשנה לא הוזכר לבטל.

7 וכ"כ המקור חיים [תלא] דתוס' מפרשים דבשלמא אם היה תשביטו דקרא שריפה דוקא היה הבדיקה חיוב כדי לקיים המצות עשה שמחוייב לחזור אחר קיום מצות עשה.

8 והתוס' רא"ש [לק' כא.] חלק. וכן משמע בפסקי הרא"ש [ט] דכ' דעובר בבל יראה על פירורין שלא מצא ע"י בדיקה [לולי הא דפירורין ממילא בטלי, ע' לק' ו:], ומש"ה הצריכו ביטול. אך הק"נ [ג] כת' דה"מ פירורים, כיון דא"א בית בלא פירורין הוה כחמץ ידוע. ואף הרא"ש מודה דחמץ שאינו ידוע אינו עובר. וכן בסור [תלד] וכן תמו] משמע דכשבדק ולא מצא [ולא ביטל], ואח"כ מצא גלוסקא יפה, עובר למפרע. והב"י כת' דכ"ד הרמב"ם.

והר"ן כת' דמדאורייתא מחוייב בבדיקה וביעור, ודוקא בחמץ ידוע או מפני חשש מקומות שהוא רגיל להמצא בהן. אבל כל שאין לו חמץ ידוע, ולא מקומות שהוא רגיל להמצא בהן לא חלה עליו מצות השבתה.

ויש שהביאו מדברי הר"ן דכל שהוחזק חמץ [ולא בדק אחריו] חשיב חמץ ידוע, ואף לדעת תוס' [הנ"ל] עובר עליו. ויש אחרונים [ק"נ ג ועוד] דהיכא דלא בדק חמצו, אף תוס' מודה דחשיב ידוע [ותוס' איירי כשבדק ולא מצא, או במקום דאין מכניסים בו חמץ]. אך פשטות הפוסקים נקטו דכל שאינו יודע בודאי על חמץ זו נחשב חמץ שאינו ידוע.

ויל"פ דהר"ן לא נתכוון לגדר חמץ שאינו ידוע, אלא דא"צ לחשוש שיהא שם חמץ.

שם. שלא יעבור בבל יראה. והאחרונים דנו אמאי לא נקט רש"י תשביתו [וכמ"ש הר"ן דנלמד מתשביתו]. וכן ברמב"ם [ב ב, ג] משמע דחייב הבדיקה הוה בכלל דין תשביתו. והצל"ח תי' דדעת רש"י דאין מצוות תשביתו מספק, כשאין ידוע שיש לו חמץ. אבל משום כל יראה מחוייב לברר ולבדוק אחריו. ותקנו בדיקה באופן שיקיים מצוות תשביתו.

שם. והמק"ח [תלא בהקד' בסופו] הק' כשאין ידוע שיש לו חמץ אמאי עובר בבל יראה, הא הוה מתעסק¹⁰. ותי' דדוקא היכא שהתורה אסרה לעשות מעשה תלי' בכוונה, אבל גבי כל יראה אסרה התורה דבר שאין בו מעשה, שלא יהיה חמץ בביתו ואפי' כשאין מתכוין אסור¹¹. ובשו"ת רע"א [קמא ח] כת' דדוחק, וכת' דמתעסק הוה פטור מחיוב חטאת, ומ"מ מקרי עבירה. והחז"א [הוריות טו ט] תי' עוד דדוקא במקום שאין מקום לחוש חשיב מתעסק, כשעושה מלאכת היתר. אבל אי יודע שיש צד איסור לא הוה מתעסק.

תוד"ה אור. וקשה לר"י כיון דצריך ביטול כדאמר [לק' ו:] וכו' אמאי הצריכו חכמים בדיקה כלל. המהרש"ל [חכמ"ש י:] ביאר דעת רש"י דמ"מ תחילת תקנת הבדיקה היתה משום כל יראה. ואף דבמקום שביטול חמצו, שוב אינו עובר, לא רצו חכמים לסמוך ע"ז משום שמא יאכל [ואף רש"י ס"ל כסברת התוס'].

והרע"ב [וכן רבינו יהונתן] כת' דחששו שמא ימצא גלוסקא יפה, ויחוש עליה ויחזור מביטולו, ויעבור בבל יראה. [ומדרבנן לא סגי בביטול לחוד, אף לענין כל יראה]. [ע"ע בסמוך].

והפנ"י כ' הטעם דל"מ ביטול משום שמא חס עליו, ואין דעתו לבטלו¹², מש"ה הצריכו שיבער ויבדוק דמהני ג"כ מדאורי'.

והחש"ל כת' נפק"מ בחמץ של נכרי, דא"א לבטל [וכמ"ש השאג"א עז, ע' לק' ה:], ועובר משום כל יראה. והיכא דעשה מחיצה י' ל"ש שמא יבוא לאוכלו, אלא משום כל יראה.

והר"ן כת' דמדאורי' מהני ביטול או בדיקה. אלא תקנ"ח שלא יסמוך על הביטול, אלא יבדוק ויבער, משום שמא ימצא גלוסקא יפה. [אך עיקר הדין בדיקה הוה אף בלאו הכי].

והפנ"ח [תלא א ד"ה ולמאי] כת' דלרש"י המשנה איירי כשאין מבטל. דלא הוזכר במשנה ביטול אלא בחמץ ידוע [לק' מט.].

ועוד פי' התוס' ר"פ דכיון דביטול הוה דיבור בעלמא חששו דזימנין ישכח, ומש"ה הצריכו בדיקה שיש בו טירחא ולא ישכח.

במשנה [לק' י:] אי' דהיכא דלא בדק יבדוק אחר המועד, ופרש"י דהיינו מו' שעות ולמעלה. ותוס' [לק' שם] כת' דרש"י נדחק בזה לשיטתו דחייב בדיקה משום כל יראה. אבל תוס' פי' דבדוק אחר פסח, דחמץ שעבר עליו הפסח אסור באכילה [מדרבנן¹³]. [ואף בחמץ דרבנן תקנו בדיקה. וע"ע מש"כ הרמב"ם ג ו].

והמהרש"ל [חכמ"ש י:] כת' דאף במקום שמבטל את החמץ מחוייב לבדוק¹⁴, דלא רצו לסמוך על ביטול לחוד. מ"מ לא תקנו אלא במקום דשייך כל יראה.

והראשונים הק' מדברי הגמ' [לק' ו:], ויתבאר לק'.

9 והרמב"ם [ג] כת' דהיכא דבדוק אחר המועד [משום שמא יבא לאכול] אינו מברך. [משמע דהוה תקנ"ח בפנ"ע].

10 [ודן עוד בסוגיה דלא אפשר ולא מכון, לק' כה:].

11 והחז"א ביאר דמתעסק חסר בצורת המעשה, דוקא במידי דתליא במעשה. אבל במידי דממילא חייב אף מתעסק, וכדאי' שכן נהנה.

12 ולא מהני ביטול בדיבור כשאין ליבו עמו. [וע' מש"כ לק' ד:]. ורע"א ביאר דרש"י לשיטתו דעיקר ביטול הוה בלב, אבל דעת תוס' דהוה הפקר, והיכא דהפקיר בפה לחוד סגי. [וע' לק' ד: ועוד].

13 ע' בסוגיות לק' כה.

14 והוסיף דבמשנה [י:] ע"כ איירי דביטולו, ומש"ה לר' יהודה לא יבדוק במועד שמא יאכל. אבל אם עובר בכל רגע בבל יראה, לא יניח מלבדוק משום חשש יאכלנה. דבפסח א"א לבטל.

שם. כיון דצריך ביטול וכו'. בגמ' [לק' ו:] מבואר דצריך ביטול משום חשש שמא ימצא גלוסקא יפה ודעתו עליו [ע"ש]. ובפשוטו קו' התוס' דכיון דתקנו חכמים ביטול, שוב אי"צ בדיקת חמץ. והאחרונים תי' דלרש"י איירי כשלא ביטל.

אך רבינו דוד הביא מדברי התוס' דמדאורייתא לא מהני בדיקה [אם ימצא גלוסקא יפה¹⁵]. [וכ"מ בר"ן בכוונת התוס']. ורבינו דוד חלק שהבדיקה מוציאתו משום בל יראה, מאחר שבדק יפה לפי כחו. שלא ניתנה תורה למלאכי השרת¹⁶ [וע' לק' ו:]. וכ"כ הר"ן דסומכין על החזקות. [והר"ן [בסו"ד] כת' דאינו עובר [כלל], כיון דקיים דינו ובדק].

והמכתם והשלמה [ו:] כת' דאינו עובר בבל יראה, דהוה אנוס. [אבל הטור [תלד] מבואר דעובר למפרע].

בא"ד וכ"מ [לק' י:] וכו' או דלמא זימנין דנפל ואתי למיכליה. מבואר דחיישי' שמא יאכל. ועוד מבואר דלא חששו משום בל יראה [והראשונים תי' דהתם חשיב כטמון וכנפל עליו מפולת, ואינו עובר משום בל יראה, ומש"ה דוקא חשש אכילה. וע' לק']. ועוד הביא בחי' רבינו דוד דהמוצא חמץ כופה עליו כלי ועושה מחיצה [כדלק' ו:], דבחמץ לא בדיל. וכפיית כלי ל"מ לבל יראה.

והתוס' ר"פ הביא דר' יחיאל דחה דהתם איירי כשדודע דמונח שם חמץ. אבל ל"מ דהצריכו בדיקה מספק.

בא"ד והטעם שהחמירו כאן טפי משאר איסור' דל"צ לבערם. האחרונים הק' דכל איסור' מחוייב לשרוף ולקבור משום תקלה. והקוב"ש [ג] כת' דקו' התוס' אמאי חייבו בדיקה, דאף אם לא מצא לא הוה ברכה לבטלה. ועוד תי' דשאר איסור' מותר להשהות, אלא משום זריזין מקדימין.

אבל החזק"א [מכתב] כת' דהיכא דנאבד בשר בחלב בביתו חייב לבדוק כדי לבער תיכף. והא דאי"צ בדיקה בכל יום דהוה כמקום דאין מכניסין בו מאכלות אסורות. אלא דכוונת התוס' דבהנך החיוב דוקא על הבעלים. ואילו בחמץ אף דהפקירו קודם זמן איסורו חייבו רבנן.

בא"ד שאני חמץ שהחמירו עליו תורה בב"י. הפרמ"ג [פתיחה א ט] הביא דמבואר דבל יראה מישך לאיסור אכילה. והביא דכ"כ הרשב"ץ [מאמר החמץ]. וכ"מ בר"ן ומאירי. וכ"מ ברמב"ם [א ב י'].

בא"ד ונזיר נמי איסורו שרי לאחרני. והמהרש"א הק' דאין לנזיר איסור הנאה. ודן דכוונת התוס' שאר קונמות, שאסר בהנאה. וע' תוס' ר"פ.

בא"ד אפי' בחמץ נוקשה וכו' דליכא ב"י לפר"ת [לק' מב.] וכו' דאסור להשהות¹⁸. תוס' חידשו דאף לר"ת דאין איסור בל יראה בחמץ נוקשה ותערובות, חייב לשורפו משום שמא יבא ויאכל. אבל הרא"ש [לק' מב., ג א] כת' דתלי בב' הטעמים שהוזכרו כאן, ולטעם משום דהתורה החמירה בבל יראה, ה"מ חמץ גמור¹⁹.

ותוס' הוכיחו מהא דאי' ישרף. והק"נ תי' דאיירי באופה ביר"ט, ואינו רשאי לאפות שיאור, וע"ז יבוא לידי חמץ גמור [ויתחייב שריפה].

והמג"א [תמב א] הביא מהטור דכל היכא דאסור באכילה מדרבנן, מותר לערבו לכתחלה ולשהותו [והביא דהב"י ביאר באופ"א]. והביא דתוס' ס"ל דלא פלוג, ואף איסור דרבנן שורפים. [וכת' דכ"ד השו"ע שם] [וכן אחר הפסח, דהוה רק מדרבנן מבואר לק' י: לתוס' שם דחייב בדיקה משום חשש זה].

ובמה²⁰ אמרו ב' שורות וכו'. רע"א [במשניות] ציין לדברי ס' הכריתות [לשון לימודים ב נח] דהמשניות היו סדורות קודם רבי, ושם היו שונים ב' שורות במרתף. ורבי

והראש יוסף כת' דבחדר שמשמשין כל השנה, דחשיב אתחזק איסורא. אבל במרתף [דמסתפקין בו] לא איתחזק איסורא, והוה ספק בעלמא. [אלא דכתב דאפ"ה ספק מחוייב לברר].

למחשיך ובא קרא קרא לילה, והא קי"ל [פרש"י בגמ' ברכות ב:] דעד ציה"כ יממא הוא. הקוב"ש [א] ביאר ע"פ שיטת ר"ת דיש תחילת שקיעה²¹ [שדם נפסל] וסוף שקיעה, וקו' הגמ' דעד סוף שקיעה הוה ודאי יום²². ואילו לשיטת

15 ויעבור למפרע. ודלא כפשוטו הגמ' ו: שעובר מכאן ולהבא.

16 וכת' דהתורה בפשוטו צוותה על ביעור במעשה, ולא על הביטול. [ואף דביטול הוה בכלל תשביתו {ע' רמב"ן ד:}, מ"מ עיקר דין תשביתו הוא לבער. וכיון דעשה מה שצוותה תורה די בכך, ואי"צ לבטל].

17 אך החינוך [יא] לא הזכיר דשייך לאיסור אכילה.

18 לדעת רש"י אלו עוברין, בבל יראה. ור"ת חלק עוברין, מהשולחן. ולתוס' כוונת ר"ת דעובר מהשולחן היינו מדאורייתא. אבל מדרבנן אסור להניחו בביתו, וצריך לבדוק אחריה.

19 והק"נ [שם ח] ביאר דכוונת הראש"ש דר"ת יסבור כהך פ', ומש"ה רק עובר מהשולחן, אבל רשאי להחזיקו בביתו. ובמשניות ובר"ף הגיר' 'זלמה' אמרו.

20 ובגמ' [ברכות שם] מבואר דס"ד דכי ערבא שמשא הוה לילה [וציה"כ הוה אח"כ].

21 ותוס' פ' דבין השמשות הוה ספק האם יצאו כוכבי לילה. אך השענה"צ [רלג כא] כת' ליישב דסוגיין כר' יוסי דבין השמשות כהרף עין, לאחר ביה"ש דר' יהודה, והביא דכ"כ הגר"א [רסא] על הסוגיה ריש ברכות. [ואף דק"ל כר'

הגאונים תיכף מתחילת שקיעה הוי בין השמשות, וספק יום ספק לילה מיד כשמתחיל להחשיך. וביאר דקוש' הגמ' לפ"ז דבבבא משמע דהוא ודאי לילה, ובין השמשות הוה ספק.

והקוב"ש [ב] חקר האם יציאת הכוכבים הוה סימן או סיבה [שהכוכבים עצמן קובעים שהוא לילה]²³.

רש"י ד"ה בכי טוב. 'מתין עד נץ החמה. והאחרונים הק' דמשמע [בע"ב] ד'אור' הוה מעלות השחר²⁴. וכן משמע בגמ' [יומא כא.] דרשאי לצאת משעת עלות השחר. וכן **רש"י** [לק' ח:] נקט עלות השחר. [ויש שדנו דיש ב' דינים, מפני מזיקין סגי עלות השחר. ומפני חיות ימתין לנץ].

בא"ד מפני החיות ומפני הליסטים. ותוס' הביאו מהגמ' [ב"ק ס:] דהוה מפני המזיקין. ורש"י [ב"ק ס:] פי' מזיקין וליסטי'. ובגהש"ס ציין לרש"י [יומא כא.] אהא דהיוצא [יחיד] קודם קריאת הגבר דמו בראשו, פרש"י מפני המזיקין. [וכ"כ רש"י לק' ח:]. [וע"ע תוס' חולין צא., וע' לק' קיב:].

וקריא רחמנא לחשוכא ופקדיה אמצותא דלילה. המרומי שדה כת' דמבואר דחושך הוא בריאה ממש, וכלשון המקרא ובורא חשך, ולא שהוא העדר האור לחוד.

הללוהו כל כוכבי אור וכו', ה"ק כוכבים המאירים, אלא מעתה כוכבים המאירים הוא דבעו לשבוחי וכו'. מבואר בגמ' דהפי' בפסוק דהכוכבים מהללים [וכן שמים וארץ]²⁵. והרמב"ם [יסוה"ת ג ט] כת' דהכוכבים הם בעלי נפש ודעה ושכל, ועומדים וחיים ומכירים את מי שאמר והיה העולם, ומשבחים ומפארים ליוצרים כמו המלאכים²⁶. אך בתרגום [תהילים יט ב] פי' דמסתכלין בשמיא משבחים^{27,28}.

אלא הא קמ"ל דאור דכוכבים²⁹ נמי אור הוא וכו' (דתנן³⁰) הנודר מן האור אסור וכו'. וכ"פ המאירי. אך שאר פוסקים השמיטו דין נודר שאסור באור כוכבים. והנוב"י [יו"ד ת קמד] כת' דאינו משנה או ברייתא, אלא דלתי' הגמ' לשון הפסוק לחדש דין זה. אך למסקנא [ג.] ק"ל דאור אורתא, א"כ אין מקור דאור כוכבים מקרי אור³¹. אלא אזלי' בתר לשון בני אדם.

תוד"ה (כדתנן) הנודר. מיהו היכא דלשון בנ"א אינו כלשון המקרא אזלי' בתר לשון בנ"א וכו'. וכ"כ תוס' [יבמות עא., ע"ז כז] דבנדרים הלך אחר לשון בני אדם, אלא דהיכא דאין הלשון ידוע אזלי' בתר לשון הפסוק³². והריטב"א [כאן] ביאר דהיכא דאפשר אזלי' בתר לשון בנ"א. אבל הלועז שנדר בלשון הקודש, א"נ היכא דלא ידעי' אזלי' בתר לשון תורה.

דף ב:

אי פשיטא לך דאנפשות. פרש"י דהיינו כל אדם. דחזקה דסתם בן אדם כשיעמיד עצמו על ממונו ירהגו¹. מלבד אב על בנו דאוהבו ומספק"ל אי בא אנפשות. אבל תוס' פי' דקאי באב על

¹ יהודה. וק"ק דסתמא דגמ' נוקטת בפשיטות דעד צאת הכוכבים, ולא הוזכר דעת ר' יהודה].

²³ והביא מש"כ השיטמ"ק [ב"ב נו:] דיש חילוק לענין חצי דבר, כשכת א' מעיד על שיערה א' הוה חצי דבר, דהשערות עצמן הן הגדלות. אבל גבי חזקת ג' שנים, שהוא ראייה והוכחה מהני צירוף עדים. א"כ נפק"מ כשכל כת מעידה על כוכב א'.

והקוב"ש הביא ראייה ממעשה בראשית, דהיה יום ולילה קודם שנבראו הכוכבים. [ולכא' יש לדחות דהיכא דליכא כוכבים כלל, נקבע לילה באופ"א. ועד"ז גדלות דאילונית דהוה ע"פ שנים לחוד]. [ולכא' נפק"מ אילו ישתנה הטבע, ויתאחרו או יקדימו הכוכבים].

²⁴ ובה"מ מים חיים הביא מהגמ' [סוטה כא.] כיון שעלה עמוד השחר ניצול מכולם [קוצים פחתים וברקנים, וחיה רעה ולסטים, ויודע באיזה דרך מהלך]. משמע דהיינו עלות השחר, ואי"צ להמתין עד הנץ. וכן בגמ' [ב"ק ס:] דרש"י לא תצאו מפתח בתיכם עד בוקר [וביאר] היינו עלות השחר.

²⁵ אמנם יל"פ דקאי אמלאך הממונה על הכוכבים [ע' רש"י ותוס' חולין מ.].

²⁶ והרמב"ם כת' דכשם שמכירין הקב"ה, כך מכירין את עצמן ומכירין את המלאכים שלמעלה מהן. ודעת הכוכבים והגלגלים מעוטה מדעת המלאכים, וגדולה מדעת בני אדם. [ובמורה נבוכים [ב ה] האריך בזה].

²⁷ [שהשמים והכוכבים הם סיבה שבני אדם ישובחו לקב"ה]. וכו"ה במדרש שוחר טוב תהילים [יט] בשם ר' פנחס ממה שהשמים מורידין גשמים והארץ מגדלת, והבריות אוכלין ומקלסין להקב"ה, לפיכך השמים מספרים כבוד אל. [שהבריות מקלסין]. [אך במדרש שם לעיל הו' פי' אחרים דמפורש דקאי אשמים עצמן].

²⁸ ובס' קרית מלך [לגר"ח ק שליט"א, על הרמב"ם שם] כת' דמשמע דלא רצו לפרש כפשוטו [ודלא כרמב"ם ה"ל], וי"ל.

²⁹ פרש"י לעולם כוכבים המאירים קאמר. אבל רש"י [תהילים שם] פי' כוכבי לילה [וכסברת המקשן, דכ"ה במסקנא דאור אורתא]. אך הרד"ק פי' דכוכבי אור הם ה' כוכבים שמאירים על הארץ מפני שקרובים לארץ יותר.

³⁰ ובגליון הו' 'דתניא' דאינו משנה בשום מקום. ור"ח כת' דאמר מר. אך הנוב"י [ע' בסמוך] נקט דילפי' מהכא.

³¹ אך אי גרס' דתניא או אמר מר, א"כ הוה ברייתא או מימרא בפנ"ע, וקאי אף למסקנא ולהלכה.

³² אך רש"י [שם] פי' את כל הסוגיה האם נקראו כן בלשון בני אדם. וכו"כ מהר"ם חלאוה והמאירי [בסוגיא] דכוכבים נקראו אור בלשון בנ"א. דאי לא הכי, אף דכתיב קרא לית לן בה.

¹ והתוס' ר"פ הק' דמשמע יש פעמים שאינו פשיטא ליה. ועד"ז הק' תוס' [סנהד' עב:] דמשמע דצריך שיהא ברור לך כדי להרוג, והא אף בסתמא עומד להורגו. אולם רש"י פי' דהיינו אב על בנו דאינו פשיט"ל.

בנו, ואסור אא"כ פשיט"ל דאנפשות.²

והקוב"ש [ד] דן היכא דהוה ספק האם בא על נפשות, האם ניתן להצילו בנפשו.³ ובפשוטו במ' משמע דלא ניתן, ואילו באיך ברייתא [סנהד' עב.] אי' הרגיהו אא"כ ברור לך. אך לדברי התוס' כוונת הגמ' דסתם אב על הבן ודאי לא הוה נפשות. וסתם אחר הוה ודאי נפשות. [ולא הוזכר בסוגיין דין ספק].⁴

והקוב"ש הביא דבגמ' [יומא פה:] יש צד ללמוד דפיקוח נפש דוחה איסורי התורה מדין בא במחתרת, דנדחית איסור רציחה.⁵ ובגמ' אי' אשכחן ודאי, ספק מנלן. משמע דלא הותר בא במחתרת בספק. וכת' ד"ל למסקנא ילפי' מהתם. אך כת' דהיכא דאינו בא על נפשות י"ל דחזור סברת מאי חזית דדמא דידך סומק טפי.

אלמא אור אורתא ש"מ, מיתבי וכו'. **הראשונים** הק' דבתר שפשט דהוה אורתא, אמאי חזר והביא ברייתא נוסף. **והמהר"ם חלאוה** הביא בשם **הרשב"א** דכלהו לאו בחד בי מדרשא, ובכל ביהמ"ד הביאו ממקום אחר, ורבינא ורב אשי מסדרי להו כלהו בהדדי. וכת' עוד דאף דש"מ ילפי' דאיכא אור דהוה אורתא, מ"מ דנו דאכתי אשכחן אור דיממא. ומנ"ל דמתני' לאו יממא הוא, עד דמיתני תני דבי שמואל להדיא דבדיקת חמץ הוה לילה.⁶

תוד"ה מאימתי. ועוד ניחוי היכי נהוג. והאחרונים ציינו דרש"י עמד בזה, דאי נהגו בטלה דעתם. **והרמב"ם** [י"ט ח יח] פסק דמהנץ עד חצי היום תלי במנהג', **והאחרונים** דייקו דהיינו כדברי רש"י. [וע"ע פנ"י].

גבי תענית צבור וכו' עד מתי אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר. **ה"ר** [תענית ד. בדה"ר] כ' דאף שאסור לאכול רק מהבקר, מ"מ יום התענית מתחיל מהערב, ורק דיני איסור אכילה מתחילים מהבקר.

תוד"ה ראב"י. למאי דמסקי' אור ממש וכו'. **הפנ"י** הק' דלמסקנא ק"ל דאור אורתא, והוה דחוי בעלמא. וכת' דתוס' נקטו דבהך ברייתא למסקנא הוה יום, דהא מצינו חילוק בין יום ללילה לענין תענית וכדו'. ודוחק לומר דלדברי ר' יהודה.

דף ג.

רש"י ד"ה אם שיהוה. לאחר שקיעת החמה דמיה טמאים כו'. הראש יוסף הק' דהוה ביה"ש [עד צאת הכוכבים], והוה ספק. ות' דקאי אקרנן יולדת שבא על הספק.

רש"י ד"ה זבחים. וכן פסח לא תותירו ממנו עד בוקר. וס"ד דנילף דאף שלמים עד בוקר שלישי. **והצ"ח** כת' דלר"א בן עזריה [לק' קכ:] דפסח נאכל עד חצות, ה"נ נילף עד חצות. אך **הגר"ח** [הו' בגר"ז זבחים ט. ונז:] כת' דהא דפסח נאכל עד חצות הוא מדיני אכילת פסח, אבל מגדרי קדשים קלים יש לו דין אכילה עד בוקר' [כתודה ושלמי נזיר דנאכלין ליום ולילה, וכן מצאנו במותר פסח שנאכל ליום ולילה].⁷ ועפ"ז אף פסח, מדיני הקרבן עד בוקר אף לראב"ע.⁸

שם. מבואר ברש"י דאף בפסח אמרי' דהלילה הולך אחר היום. **ובחי' הר"ן** חלק דפסח בזמנו בלילה ולא ביום [ול"ש לדון דהלילה אחר היום]. **והאחרונים** תי' [דעת רש"י] דהיינו משום מצוות אכילת פסח, אבל מגדרי קדשים דין אכילתו הוה אף ביום.⁹

2 לתוס' פשיט"ל דאנפשות היינו דקים לי בגוייה בתורת ודאי [דלא כדן אומדנא דהתורה]. ואילו לרש"י ברור לך, היינו אדם דברור לך.

3 [וכן נפק"מ היכא דהוה ספק האם הוא אביו או אחר].

4 וכוונת הברייתא דאף דאתה מסופק, התורה העידה דנחשב ודאי.

5 ע' קוב"ש שהאריך בגדר זה. וע"ע גר"ז הל' רוצח. ואכמ"ל.

6 וה"מ לאיתוי מעיקרא הא דתנא דבי שמואל אלא אורחא דתלמודא הוא בהכי משום יגדיל תורה ויאדיר.

7 **והרמב"ם** לא פסק כראב"י אף דמשנתו קו ונקי, **והאחרונים** דנו בדעת הרמב"ם אי ק"ל כראב"י אף בברייתא [ע' כס"מ ביה"ב ב ועוד]. והאר"ש ציין דפסק כסתם משנה [לק' נה].

1 אך אינו רשאי לאכול אחר חצות משום גדרי אכילת פסח. [ונתחדש במצוות פסח דאינו רשאי לאכול אלא כדן מצוותה]. אך **האר"ש** [מצה ו א] חידש דנאכל עד בוקר כמו תודה ושלמים, והא דנאכל עד חצות היינו עיקר דין אכילתו בתורת פסח [ואם עבר חצות ביטל מצוות אכילת פסח בבשר זו]. וכן אם נתכוון לאכול לאחר חצות לא הוה פיגול. [וע"ש שדן מכמה סוגיות לק' קכא, עא. ועוד].

2 **ובתורת כהנים** [נדבה פרש' יד פרק יח] דרש' מותר פסח נאכל ליום ולילה, כתחלת הקדשן. [ולדעת בן עזאי אינו נאכלין אלא בלילה ואינן נאכלין אלא צלי]. ובפשוטו קאי אף לראב"ע.

3 וצ"ב א"כ מנלן דדינו ליום ולילה, הא י"ל דדינו ככל שלמים לב' ימים [אלא מדין אכילת פסח רק בלילה]. [ואפשר דכיון דבפועל אין לו דין אכילה ביום הב', מסתבר להעמידו דומיה דתודה דנאכל ליום ולילה].

4 ובגמ' [לק' קכ. וברכות ט.] אי' יכול יהא נאכל [אף] ביום כקדשים [פרש"י [ברכות] ורשב"ם [לק'] כשאר קדשים, כקרנן תודה דנאכל יום ולילה, ואף פסח זמן אכילתו יום א', ויאכל ביום שחיטתו ולילו עד בוקר]. ת"ל בלילה, בלילה הוא נאכל ואינו נאכל ביום.

תוד"ה תלמוד לומר. ה"א וכו' למעוטי שלא ישרף בלילה של אח"כ. נח' בגמ' [יבמות עב:] אי נותר שלא בזמנו נשרף ביום או אף בלילה. [וכן מילה שלא בזמנו]. ובפשוטו למ"ד דשלא בזמנו נשרף אף בלילה, דכל שהגיע זמנו לשרוף בפועל ביום, שוב נשרף אף בלילה. [ועד"ז אי' בגמ' זבחים נו: דחישב לליל ג' אינו פיגול, דעדיין לא אינתיק לשריפה. ולא הושלם הדין נותר].

ומשמע בתוס' דכוונתם דאף למ"ד דשלא בזמנו נשרף בלילה, להך ס"ד⁵ לא ישרף בלילה שלאחר שלישי. והתוס' ר"פ הק' דליל ד' לא הוה זמנו, וכת' דס"ד דליל ד' מקרי זמנו, ולאחר זמנו היינו לילה שלאחר ד'. וביאר דאף דיום רביעי לא הוה זמנו והלילה הוא מן היום, מ"מ זמנו הוה יום ולילה. וכיון דליל ג' לאכילה, א"כ התחלת זמנו ביום ולילה שלאחריו. ולא מקרי אחר זמנו עד רביעי שחרית.

והאחרונים [שיע' ר' שמואל] הביאו דלפ"ז מבואר דיש דין שריפה בזמנו, דאינו יכול לשרוף בלילה.

ותוס' [יבמות עב:] הק' דדרשי' ליתן בוקר שני, ושורפים נותר בבוקר של ט"ז. והא כיון דהגיע זמנו ביר"ט, אמאי לא ישרוף במוצאי יר"ט. ות' דכיון דלא אפשר לשרוף ביר"ט, קבע זמנו בבקר השני [ונחשב נותר 'בזמנו']. והאחרונים דנו היכא דעבר ושרף ביר"ט, אי קיים מצוותו [דהגיע זמנו].

והגר"ז [תמורה ד:; ובגרי"ח סטנסל] כת' דאף דחל שם נותר, מ"מ עדיין לא חל דין שריפה, ומש"ה חל רק בבוקר. וביאר דיש דין דדין השריפה צריך לחול ביום.

ותנא דידן וכו' לישנא מעליא הוא דנקט וכו'. פרש"י דדרך חכמים לחזר אחר לשון צח ונקי. ואף דלילה אינו לשון מגונה. והראשונים הק' דבכ"מ התנא נקט לשון לילה, ומ"ש הכא. והבעה"מ כת' דהכא הוה פתיחת דבריו⁸, דפתח ה' בדיקת חמץ, ומש"ה תפש לשון אור כדכתיב [תהילים קיט קל] פתח דברך יאיר. וכ"כ הרמב"ם [בפיה"מ] שלא תהא פתיחת הספר בלשון העדר⁹.

והראב"ד [לר"ף, והו' בראשונים] כת' דגבי בדיקת חמץ צריך להקדים לתחילת הלילה. וכל המקומות שמתחילת הלילה נקט 'אור', שעדיין יש שם אור היום ואינו חושך, כדכתיב [בראשית א ה] ולחשך קרא לילה. וכן גבי משיאין משאות. וכל מקום ששנה אור לצורך נשנה¹⁰. וכן המפלת אור לפ"א, וכן יכול יהא נאכל אור לשלישי, כולם לצורך נשנו, שלא תאמר כל זמן שיש בו אור היום יהא נדון כיום שלפניו, לכך שנו בהם אור. וכן אור יו"כ מתפלל ז' ומתוודה, שלא יאחר מהתוודות, כדי שיהא עליו כל היום בריצוי לפני הבורא.

והגר"א [תלג יא] הביא מהירושלמי דר' מנא דרש ושמרתם את היום הזה לדורותיכם, עשה שיהו היום והלילה משומרין, ויתחיל ב"ג ויהא היום והלילה משומרין. והגר"א כת' דמדברי הירושלמי יש ראייה לראב"ד שצריך להתחיל מתחילת הלילה¹¹.

דא"ר יהושע ב"ל לעולם אל יוציא דבר מגונה מפיו שהרי עיקם¹² הכתוב¹³ וכו'¹⁴ אשר איננו טהורה וכו' אשר לא יהא טהור וכו'. בפשוטו משמע ד'טמא' נחשב לשון מגונה¹⁵. ורש"י פי' דאע"ג דכתיב טמא בתורה, שני בחד דוכתא ללמד לחזר אחר לשון נקייה. [וכ"כ תוס' בע"ב]. ופרש"י [בע"ב] דעדיף ללמד בלשון קצר, אף דהוה מגונה.

5 והשעה"מ [פסוה"מ יט ה] כת' דכד דייקי' בתוס', ה"מ לס"ד, אבל למסקנא [דאינו נאכל בליל שלישי, ואיצטרך קרא למעט דאינו נשרף בליל ג'] נשרף בליל ד'. וכן משמע בתוס' ר"פ דביאר דקאי לס"ד דנאכל בלילה. ואילו למסקנא דאינו נאכל בלילה, א"כ הגיע זמנו לשרוף בלילה [אלא דאינו נשרף בלילה]. ומש"ה יש לילה ויום לזמן שריפתו.

6 ומבואר דהלילה של אח"כ לא חשיב 'זמנו', ע' לעיל.
7 והאיתון דאורי' [כב] הביא מתוס' דמשום דאיסורא רביע נחשב לא הגיע זמנו. אבל הסו"א [מגילה כא. א"ש] נקט דחשיב הגיע זמנו. ובהג' ברוך טעם [שם] ציין לתוס' [יבמות הנ"ל]. וע"ע חי' ר' שמואל.

8 ואילו תנא דבי שמואל דאמר ליל ארבעה עשר לא היה זה פתיחת דבריו. והראב"ד השיג דבכ"מ [כריתות ז:; יומא פז: הו' לע'] נקט התנא לשון 'אור' אף דאינו פתיחת דבריו.

9 והרמב"ם ביאר דלילה נקרא אור כדרך שנקראין כמה דברים בהפך, ונקט לשון נאה ומעולה, ולא תהא פתיחת הספר בשם העדר מן ההעדרים, כלומר לילה.

10 והמה"רם חלאוה ביאר [כוונת הראב"ד] דלא משכחת לישנא מעליא לעולם להפך הלשון שלא יובן ממנו המכוון. [וצ"ב מה מהני תחילת בדיקה, הא אינו בחזקת בדוק עד שיגמור בדיקתו. ועוד דא"א לצמצם, ואם לא יתחיל מבעוד יום אין לילה שלם בבדיקה. ונימא דמהני אף מקצת הלילה ככולו].

12 הר"ן פי' 'עיקם' כלומר הוסיף. [וע' לשון ר"ח עה"ג].

13 שהרי עיקם ח' אותיות 'אשר איננו טהורה', במסורת הספרי תורה דידן אי' [בראשית ז ח] טהרה [חסר], א"כ הוה רק ז' אותיות. [ע' ס' מנחת שין]. וכן ציין רע"א [גהש"ס שבת נה:].

14 ובמדרש רבה [בראשית לב] אי' ריב"ל אמר שעיקם הכתוב ב' וג' תיבות [ולא מנין האותיות].

15 וכו"מ מפרש"י דכת' דריב"ל קאי בעלמא [אלשון מגונה], ולא אמתני' [דלילה]. משמע דטומאה חשיב לשון מגונה. [אמנם התוס' רא"ש צירף דברי רש"י ודברי הבעה"מ].

והבעה"מ כת' דטמא לא הוה לשון מגונה. ואפ"ה היכא דכי הדדי נינהו משתעי בלשון כבוד. אך היכא דנפיש נקט לשון קצר, ובלבד שלא יהא לשון מגונה.

והבעה"מ חילק דהיכא דהוצרך התורה לצוות דיני טומאה לא חשיב לשון מגונה. אלא גבי ונשמרת מכל דבר רע חשיב מגונה. דמאחר שכבר הוזהרה טומאתו במקום אחר, והתחיל להזהיר ולומר ונשמרת וכו', שלא יהרהר אדם ביום ויבא לידי טומאה בלילה, ולפי שהוא ענין מגונה למי שלא נזהר ובא לידי כך עיקם הכתוב.

ובחי' רבינו דוד כת' דטומאת מת אין בו לשון גנאי, ול"ד לטומאת בהמות אסורות וטומאה היוצאת מגופו.

ורבינו יונה [שערי תשובה ג רל, והו' ברבינו דוד] ביאר דבעת ההוא אף בהמה טמאה היתה מותרת באכילה [אלא דאינו ראוי לקרבן], ומש"ה נחשב לשון מגונה לגנות דבר שהוא למאכל אדם. והמכתם והמאירי כת' דגבי נח איירי מאותן שנזקקו לשאינם מינם.

והשע"ת ביאר דלשון מגונה הוה כמו גדר להזהר מנבלות הפה, שהיא מן העבירות החמורות. וגם גדר להזהר מסיפור לשון הרע ונתינת דופי בבריות, דאפי' בגנות בהמה טמאה לא דבר הכתוב [וכדאי' ב"ב קכג. וע"ד סוגיין].

תוד"ה שהרי. מרכב ומושב אין דינם שווה וכו' שלא כתבו בהדיא. [אלא מדרשא]. ויל"פ כן בכוונת רש"י דמש"כ מרכב ומושב שווים בשניהם, פי' דזב וזבה תרויהו יש דין משכב ודין מרכב [דהנוגע בגב המרדעת אינו מטמא בגדים. ע' תו' עירובין כז, ומפרשים כלים א ג].

דף ג:

אלא כל היכא דכי הדדי וכו' כל היכא דנפישין מילי משתעי בלשון קצרה. פרש"י ותוס' דמ"מ שנה במקום א' אריכות, ללמד לחזר אחר לשון קצרה. [וע' מה שהו' לעיל].

ולשון המהר"ם חלאוה [ו]. שבדבר הלכה יאמר בלשון קצר [משמע דבמידי דעלמא, יאריך לשונו. דל"ש ישנה לתלמידו דרך קצרה].

מסנן. פרש"י כגדי עייף. ור"ח פי' שמן ומלא. ועוד פר"ח שנתפס² ומתחבט לצאת ואינו יכול.

חד אמר ואין מוסקין בטהרה וכו' וח"א ומוסקין בטומאה. רבינו דוד ביאר דהביאו דאמר לשון מדוקדק, ולא משום לשון שאינו של כבוד. דלשון אין מוסק בטהרה דייק טפי, דאי"צ טמאין דוקא, אלא שאינו מקפידים [וכ"כ הר"ן]. ועוד כת' לפרש דכיון דאי"צ לשון זה להלכותיו [שיהא בטומאה דוקא], מש"ה יש לו לנקוט לשון נקיה. והר"ן הביא בשם תוס' דקאי על אותו שאמר לשון קצרה.

חד אמר הגיעני כפול, וח"א כזית וכו'. בפשוטו משמע דהגיע לכל כהן שיעור אחר, והמנח"ח [קלד] תמה דהכהנים חולקים בשווה. וכת' דאפשר דהיו נותנים לא' כשיעור כזית, שיתקיים מצוות אכילה. והשאר חלקו בשווה. [והק' בזה].

שם. הגיעני כפול. האחרונים הק' דהוה פחות מכזית, והאיך מתקיים מצוות אכילת מנחה [וע' מנח"ח שם]. [וכ"כ התר"י [יומא כט] דמש"ה משכו ידיהם, דלא קיימו מצוות אכילה, ולא היו שביעין. אבל הבית הלוי [א ב ז, וג נא ג] כת' גדר מצוות אכילת זבחים, שהקרבת יאכל. ואינו דין אקרפתא דגברא שהוא יאכל. ומש"ה לא נאמר שיעור כזית, דאין דין שהאדם יאכל.

תוד"ה ואנא. מכאן אין ראיה שנאמין לכל הבא לפנינו ואומר ישראל אני, דשאני הכא דרוב ישראל וכו'. ותוס' [יבמות מז]. דחו דבכל מקום רוב הבאין לפנינו בתורת יהדות ישראל הם, והוה רוב.

וקטלוה. בפשוטו משמע משום דאכל פסח, ועבר משום וכל בן נכר לא יאכל בו. ובני נח אזהרתן היא מיתתן. אבל הרמב"ם [ק"פ ט ז, וסו"מ ל"ת קכו, וחינוך יד] כת' דהלאו שלא להאכיל קרבן פסח לבן נכר, משמע דהאיסור על ישראל שמאכיל³. והכס"מ ביאר דעכ"ם לא חיישי לאזהרה, ולמאי

1 ובהש"ס ציין לרע"ב [תמיד ב א] דפי' סונקים, מסלקים, ולשון נענוע ונדנד. וכן כגדי מסנן [כאן], גדי שהוא עיף ע"י נענוע ונגיחות שמנגחין זב"ז. אף כאן סונקים מנענעים ומהפכין אותן בצנורות לצדדי המזבח.

2 בדפוס וילנא אי' נתפשט במים. ובמהד"ח אי' נתפס בטיט.

3 והרמב"ם כת' דאין לוקין עליו. והחינוך ביאר דאין בו מעשה [דהאיסור על המאכיל הוא במה שהגוי אוכל]. והכס"מ כת' דאינו לוקה כיון דלא כתיב בהדיא 'לא תאכילום'. והרמב"ם כת' דהמאכיל כזית לוקה, והמנח"ח ביאר דאף דלא נאמרו שיעורים לבני נח, הכא האיסור על ישראל המאכיל. [אך לדברי הצ"ח הישראל מצווה משום לפני עוור, וצ"ב מ"ש].

דמזהיר קרא⁴. וע"כ דלאו לדידהו מזהיר⁵ אלא לישראל מזהיר, שלא יאכילום וקרי ביה לא יאכיל. והמנח"ח הביא **הסמ"ג** [ל"ת שנד] כת' דהאיסור הוא על הנכרי שאוכל.

והצ"ח [לק' עג]. כת' דאף דעת הרמב"ם דעיקר הלאו על הנכרי, ומש"כ הרמב"ם דהמאכיל עובר בל"ת, היינו לאו דלפני עוור⁶.

והמנח"ח הק' מסוגיין, לצד דאינו איסור על העכו"ם, אמאי קטלוהו. ואין לומר משום גזל, דהא נתן מעות⁷ [וכמ"ש רש"י]. והמנח"ח [שם וקכז כג] כ' ד"ל דעובר משום גזל, למ"ד דאף בחלק בעלים אמרי' קדשי קלים משולחן גבוה זכו, ומתחייב מיתה משום גזל מגבוה. ועוד כת' המנח"ח לדחות דאשכחי' דעכו"ם הוא, ואינו מחזיק בז' מצות⁸.

ויש [שור'ת חת"ס ז מה] פי' דעכו"ם מצווין אלפני עוור, ובמה שאוכל מכשיל את ישראל באיסור מאכיל פסח. ומש"ה הרגוהו דאזהרת בי נח מיתתו.

רש"י ד"ה מי. וביד ר' יהודה ב"ב לא היה להורגו. **האחרונים** [או"ש מלכים ט ט, ע' מנח"ח כו] דייקו דרשאי להורגו ע"פ הודאת עצמו [בלא עדים].

תנוד"ה מאליה. רוב פסחיהם היה טלה. אף בדפשוטו גדי וטלה שווים. והרש"ש [לק' סט:] כת' דאפשר דיש מצווה מן המהדרין בפסח בטלה, שהיה מזל מצרים והיו עובדים אותו. [אבל בחגיגה ושאר קרבנות טלה ועז שווים].

בא"ד ור"י ב"ב שלא עלה לרגל, י"ל שלא היה לו קרקע⁹ וכו' דפטור מפסח כמו מראיה. והמשנ"ל [ק"פ א א] תמה היכן רמיזא דפטורין מקרבן פסח. ואף הנך דפטורים מראיה, נראה דחייבים בקרבן פסח. דלא ילפי' פסח מראיה. ולענין ראייה כל זקן שאינו יכול לעלות ברגלו פטור, ואילו קרבן פסח דוקא זקן דאינו יכול לאכול כזית. ועוה"ק דנשים פטורות מראיה, וחייב בפסח [ע' לק' צא:].

ובפשוטו משמע דדעת תוס' דילפי' פסח מראיה לענין זה [וכ"כ בס' אור חדש, והמנח"ח ה יג]. והחש"ל כת' דדרש' קרא ד'לא יחמוד איש את ארצו' קאי אף אפסח דכתיב בתריה.

והצ"ח כת' לפרש דאיירי שהיה בדרך רחוקה ופטור מפסח, ואין חיוב לבוא ולהתקרב קודם זמן הפסח. אלא כיון דמחוייב לעלות לרגל, א"כ בהגיע הרגל הוה סמוך לירושלים. ובזה תי' התוס' דכיון דאין לו קרקע ופטור מלעלות לרגל [כדלק' ח:], וכיון שלא עלה ממילא פטור מפסח כמו מראיה.

והמנח"ח [ה יג] חלק דודאי הוה מצוות עשה על כל ישראל לעשות הפסח ככל מ"ע בעלמא, ומחוייב לילך מקצה הארץ להתקרב עצמו כדי לקיים מ"ע¹⁰. אך אם עבר והוא בדרך רחוקה יש דינים שצוותה התורה. והק' דלדברי הצ"ח רוב ישראל יהיו פטורים מלעשות פסח ראשון, דרחוקים יותר מ"ו מיל¹², ואי משום דחייבין בראיה יכולים לבא ביר"ט למ"ד תחומין דרבנן.

בא"ד א"נ נציבין חו"ל היא כו'. המשנ"ל [שם] תמה מה מהני שדר בחו"ל. דאי משום דרך רחוקה כל שהיה רחוק ט"ו מיל פטור מפסח ראשון, וחייב פסח שני. ומנ"ל דמי שדר בחו"ל פטור אף מפסח שני. וכן לא מצאנו דמי שבחו"ל פטור מראיה ועלייה לרגל¹³.

4 אמנם נכלל באזהרה אף ישראל מומר, שמצווה בכל איסורי התורה. וכי אף מומר רק המאכיל מצווה.
5 **והמנח"ח** [יד] הק' דמצאנו [בגמ' סנהד' נז] דעכו"ם נצטוו בכמה מצוות, אך הק' דבגמ' סנהדרין לא הו' לאו זה. ותי' דלא חשיב מה שנוהג רק במקדש [וכ"כ הצ"ח עג]. דלא מנאו בהדי ז' מצוות, כיון דנוהג פעם א' בשנה ובזמן שפסח נוהג]. ועוד דן דהך מצוה מפורש בקרא לא חשיב.

6 ואינו לוקה, דלפני עוור הוה לאו שבכללות.

7 **והקוב"ש** [ו] תי' דמיוניו על הפסח ע"י טעות, ואכל את שאינו שלו והוה גזל. וע' שיע' ר' שמואל.
8 וציין דעד'ז כת' הרמב"ן [בראשית לד יג] גבי שכם.

9 דפטור מלעלות לרגל, כדלק' [ח:]. [והאחרונים ציינו דהרמב"ם השמיט הא דאין לו קרקע אינו חייב לעלות לרגל דנקט דיחידא היא]. ועוד פי' בס' **קהלת יעקב** דאין לו קרקע בארץ ישראל, ומש"ה דר בחו"ל [וע' יעב"ץ].

10 והביא דברי רש"י [לק' סט. ד"ה ענוש כרת] דטמא ודרך רחוקה א"י לתקן באותו ו' שעות, ומקמי הכי לא רמיא חיובא עליו [משמע כדברי הצ"ח], וכת' דנראה דהיינו לענוש כרת, אבל ודאי מצווה שיבא ולא יהיה בדרך. וכמו לולב ושופר דמחוייב לקנות קודם החג.

ועוד הביא מהגמ' [לק' ע:]: דדורותאי פירש לדרום, ופרש"י שישב רחוק מירושלים שלא יעלה לרגל ויתחייב בפסח וחגיגה. מבואר להדיא דרחוק מירושלים א"צ לעלות לפסח וגם פטור לעלות לרגל, ותמה ע"ז. וכת' דצ"ל שדרום הוה חו"ל דאי"צ לבוא [ע' בסמוך].

11 ושמעתי ליישב דאיירי שלעלות לרגל הוה יותר מחומש נכסיו, ואינו חייב משום מצוות פסח. אך משום מצוות עלייה לרגל, העלייה הוה גוף המצווה [ובדבר שמקיים בו גוף המצווה ליכא פטור חומש נכסיו].

12 והוסיף דאף פסח שני לא יקריבו, דרוב הציבור אין עושים פסח שני [ונקט דנכלל בהך רוב אף הרחוקים והפטורים].

13 **ובה' יעב"ץ** כת' דצ"ל דיש גבול בדבר, דהדרים רחוק מאד א"צ לעלות לרגל, ולבוא מתחילת השנה. וכת' דנראה דל' יום, דומיה דביעור חמץ. ורמז לדבר דחג השבועות, ושבווע דתשלומים הוה ב' רגלים בח' שבועות.

אך בתוס' מבואר דאינו חייב לעלות לרגל. [וילפי' מיניה פסח. או כיון דאינו עולה לרגל, ממילא הוה דרך רחוקה].

והאחרונים [הפלאה כתובות קי] הביאו דמשמע [גיטין ד:]: דבארץ ישראל עולי רגלים משכח שכיחי, משמע דלא היו עולים מחו"ל¹⁴.

דף ד.

ש"מ תלת. התוס' ר"פ [ותוס' מו"ק כ:]: דייק דלא הוזכר שקרע, ומשמע דשמועה רחוקה אינו חייב קריעה. ונח' בזה בגמ' [מו"ק כ:]. והתוס' רא"ש דחה דהביאו ראייה ממה שצווה לעשות, ולא ממה שנמנע ולא עשה. ועוד כת' דר' חייא ודאי קרע. אלא דבגמ' כאן הו' רק מה שצווה לשמש¹.

והתוס' רא"ש ותוס' ר"פ חילקו בין אביו ואמו לשאר ז' קרובים. דבאביו ואמו ודאי חייב לקרוע אף בשמועה רחוקה [וכ"כ הרא"ש מו"ק ג לד, וכ"פ השו"ע יו"ד תב ד ושם יח²]. ותליא בפרש"י ור"ח אי מעשה דר' חייא קאי על אחיו ואחותו או אביו ואמו.

שם. והרמב"ן [שער הגמול סוף ענין ההתחלה] הביא בשם הר"צ גיאת דש"מ עוד מסוגיין דמי ששמע ב' שמועות, סגי שישב שעה א' על שניהם, ואי"צ שעה לכל א'. וכן מי שמתו לו ב' קרובים יושב ז' ול' על שניהם יחד.

ש"מ אבל אסור בנעילת הסנדל. רבינו דוד ובחי' הר"ן כת' דקאי אשמועה רחוקה, דפשיטא דאבל בעלמא אסור [ע' מו"ק טו:]. וש"מ דבשעה שנוהג באבילות אסור בכל מה שאבל אסור בו [וה"ה לכל מצות לא תעשה, כרחיצה וסיכה], אבל אינו מחוייב במצוות עשה דאבילות [ככפיית המטה, ויתעטף בראשו], שהרי לאלתר עובר אבלותו. אך כת' דצריך מעשה א' שיהא ניכר אבילותו, ואם אין לו מנעלים יכפה מיטתו או יעטף ראשו³.

ההוא דאמר דנוני דיני וכו'. המהר"ם חלאה הק' דמשמע דהוצרכו לבדוקו⁴. וביאר דחששו דליבו לע"ז שהיה בדין. וכן באיך דאכיף ימא, דכתיב לפני בעל צפון נכחו תחנון על הים.

והשתא דקי"ל דלכו"ע אור אורתא וכו'. פרש"י דבשלמא אי אור יממא י"ל דמתני' קאי בשש. והראשונים [ר' דוד, תוס' רא"ש] הק' דאין דרך התנא לסתום דבריו. והתוס' רא"ש פי' דסמך אתי' דזריזין מקדימין, ונבדוק בצפרא [וכדאי' בסמוך]. ותוס' ר"פ כת' דיל"פ כוונת המשנה 'אור' היינו בו' שעות.

מכדי בין לר' יהודה ובין לר' מאיר חמץ אינו אסור אלא מו' שעות. פרש"י אינו אסור מה"ת בבל יראה ובאכילה, כדיליף [לק' ה.]. הפרמ"ג [פתיחה להל' פסח א ו] הביא דמבואר ברש"י דמו' שעות עובר בבל יראה. אך הראב"ד [ג ח] הק' דקרא כתיב ז' ימים שאור לא יראה. וע"ע לק' בע"ב].

כל היום כשר למילה אלא שזריזין מקדימין. מבואר דלולי דין זריזין רשאי להמתין עד סוף היום. והמג"א [תמד יא] כת' דההולך לשחוט פסחו ולמול בנו, ונזכר שיש לו חמץ בביתו, באופן שאינו יכול לבטל [כגון לאחר ו'] מחוייב לחזור. וביאר דעובר בבל יראה בכל רגע. והמחזה"ש הק' דאף מילה עובר בכל רגע. [ועד"ז הק' הצל"ח]. והגור"ח [סטנסל פט] כת' דבמילה בזמנו, כיון דהתורה קבעה זמנו כל היום, אינו עובר עליו עד לילה. אבל תשביתו, כיון דנתחייב בו עובר בכל שעה ושעה. וכן במילה שלא בזמנו. [ועי"ש שדן בגדר חיוב האב במילה שלא בזמנו. וע"ע דבר אברהם א לג, ב א].

בשעה שבני אדם מצויין בבתייהם ואור הנר יפה לבדיקה. הט"ז [תלא א] כת' דבעי ב' הטעמים, דקבעו החיוב בזמן מבורר בתחילת הלילה. אבל צריך להמתין עד שיהא לילה ממש והנר מבהיק.

14 אך המאירי [גיטין ב:]: כת' דאף מחו"ל היו עולים לרגל, אלא שלא היה מתעכבים שם הרבה. דמשום ריחוק מקום היה ליבם מעלה טינא לחזור תיכף, ועוד דאין מביאין מעשר בהמה מחו"ל [ומש"ה לא שהו לגמור בהמות שבידיהם].

1 והרא"ש [מו"ק שם] כת' שמא לא היה לר' חייא חלוק שלו. א"נ כפרש"י דקאי על אחיו ואחותו. וכ"כ הגר"א [שם מ] דהרמב"ן נקט העיקר כפרש"י.

2 וכ"ה בירושלמי. והאריכו בזה הראשונים, ואכמ"ל.

3 והר"ן כת' דאפי' למד תורה או עסק במלאכתו, וכשמע שמועה רחוקה הפסיק, לא סגי בהכי. עד שיעשה מעשה שיהא מפורסם עי"ז אבילותו.

4 ומשמע מדבריו דגרס 'בדקה'. [וכן משמע דהיה רגיל בלשון 'דין' וכדבסמוך. דאילו לפרש"י חשדו בו כיון דאינו משלם ע"פ עצמו].

אבל אותו שעה יהא פנוי לגמרי, דא"כ אינו זמן מוגבל ומסוויים, ויבטל הבדיקה. ונח' הפוסקים [מג"א תלא ה, ח"י שם א] אי זמן בדיקה בבין השמשות, או ודאי לילה.

שם. ואור הנר יפה לבדיקה. [ע' בגמ' לק' ז:]. והראשונים [תוס' ר"פ ועוד] הביאו בשם הירושלמי דאפי' במבואות האפלים, אור הנר יפה בלילה מאשר ביום⁵. והיו מדליקין נרות במערות, שבשעה שהיו כהין יודעין שהוא יום, וכשמבהיקין יודעים שלילה.

והר"ן הביא בשם הבעה"מ דרשאי להקדים ולבדוק ביום י"ג, ובלבד שיבדוק לאור הנר. והר"ן חלק דבירושלמי מבואר דאור הנר אינו יפה ביום. ולפ"ז משמע דאם רוצה להקדים ולבדוק בליל י"ג רשאי. אבל המהר"ם חלאה כת' דמסתברא דאינו רשאי להקדים ולבדוק ליל י"ג. וביאר דחיישי' שמא יתחיל לבדוק, ויתעצל ומניחו באמצע בדיקה. וישכח מלגמור, קסבור שכבר גמר⁶. [והפוסקים דנו בזה, וע"ע לק' ז: י: ויב:].

אמר אב"י הילכך וכו' לא לפתח בעידניה באורתא דתליסר⁷ נגהי ארברס וכו'. הר"ן כת' כלומר כיון דבדיקה יפה בלילה יותר מביום, ועיכוב המצווה תלוי בדבר. והאחרונים כת' דלדברי הראב"ד [הו' לע' ג.] כוונת הגמ' 'הילכך' דעיקר זמנו בתחילת הלילה⁸.

והטור [תלא] כת' ולא יתחיל שום מלאכה¹⁰. והתוס' ר"פ [ומרדכי תקלב, וה"ה ב ג בשם תוס'] כת' דמכאן נר' דאסור לאכול קודם בדיקת חמץ¹¹, גזירה דילמא אתי' לימשך [וכ"פ השו"ע תלא ב.]. [וע' בפוסקים איזה אכילה אסור].

דלמא משכא ליה שמעת'. הראנ"ח [שו"ת מים עמוקים ב עט] כת' להתיר חכם המלמד לקהל פסקי הלכות כל ערב ובקר, דבלימוד כזה בביהכ"נ אין לחוש שימשך וישכח. דדוקא במי שיושב ולומד בביתו שאינו מוכרח לקום ממקומו חיישי' דילמא ימשכא וכו'¹². [וע' בפוסקים]. וראנ"ח כת' דאל"כ אף פסקי הלכות אסור.

שם. לא לפתח. הטור [תלא] הביא בשם ר' יונה דאם התחיל ללמוד מבעו"י אי"צ להפסיק. והטור חלק דהטעם משום שלא יהא טרוד. והפוסקים הק' דבכל מצוה דרבנן¹³ היכא דהתחיל בהיתר אי"צ להפסיק היכא דיש לו שהות¹⁴ [ע' סוכה לח.]. וע' ב"ח ומג"א [תלא ח]¹⁵.

והגרא כת' דכיון דעיקר בדיקה בתחילת הלילה [וכדברי הראב"ד, הו' לע' ג.] חשיב כאין לו שהות. אך כת' דלא דמי לגמרי, וכדאי' בסוגין דוקא משום דילמא משכא שמעתתא ואתי לאמונעי, אבל אי לא חששו שיתבטל לגמרי אין בזה חשש.

משכיר בית ב"ד

בעו וכו' המשכיר בית וכו' על מי לבדוק וכו' דחמירא ידידה או על השוכר לבדוק, דאיסורא ברשותיה קאי. פרש"י דעתה הבית של שוכר. [ומסקנת הגמ' דתלי במסירת מפתח, דע"ז הוה ברשות השוכר, וכד דאיסורא ברשותיה קאי]. ומשמע דספק הגמ' בגדר החיוב בדיקת חמץ, אי שייך אחמץ שאינו שלו. ופרש"י דבדיקת חמץ דרבנן, דאי משום בל יראה מדאורייתא סגי בביטול. והפנ"י ורש"ש דנו דתלי בב' הטעמים דחיוב בדיקה, דאי משום שמא יבא לאוכלה [וכתוס' ב.]. החיוב על השוכר. ואי משום בל יראה [כפרש"י ב.]. תלי בבעל החמץ [וע' בסמוך בגדר בל יראה]. ולפ"ז זהו ספק הגמ'¹⁶. [וצ"ב לפ"ז הא דהביאו ממזוזה, וכה"ק התוס' שאנץ].

- 5 וז"ל הירושלמי לא כמה דמנהר בלילה מנהר ביממא.
- 6 וכת' דע"ז אי' [לק' ז:]. כיון דלאו זמן איסוריה ולא זמן ביעוריה דילמא פשע ולא מבטליה.
- 7 ולשון הרמב"ם סוף יום ג', והכס"מ דייק דנתחדש שמתחיל האיסור בסוף יום ג'.
- 8 וכ"ה לשון הרמב"ם ימנע מבדיקת חמץ בתחילת זמנו [משמע כראב"ד].
- 9 והפנ"ח [תלא א בסופו] כת' דאי ממתני' י"ל דהוה זריזותא בעלמא.
- 10 ורבינו מנוח כת' דאין צ"ל שבעל מלאכה אסור להתחיל במלאכתו עד השלמת המצוה. דהשתא ת"ח שדעתו ומחשבתו תמיד על מצות השם חיישי' שמא יפשע, שאר בני אדם לא כ"ש.
- 11 ומשמע רק מתחילת הלילה, ולא מצאנו דאף חצי שעה קודם יאסר [וע' מג"א].
- 12 אך הכס"מ [ב ג] פ' משי"כ הרמב"ם דאין קובעים מדרש וחכם לא יתחיל לקרא, דקמ"ל דאף יחיד חיישי' דממשך, ולא רק מדרש רבים.
- 13 ובדיקת חמץ דרבנן [היכא דביטל חמצו]. והגרא כת' עוד דהחיוב מדאורייתא הוה רק בחצות היום [וכ"כ המג"א שם בסופו, וע' מג"א תלא ז].
- 14 וכ"כ הב"י לפרש דברי ר' יונה דבמידי דרבנן לא החמירו כ"כ שיפסיק מאחר שהתחיל בהיתר.
- 15 והב"ח כת' דהוה פעם בשנה ומש"ה חששו טפי. [והמג"א דחה]. והמג"א הביא בשם ר' ל' חנליש דהוה אפרושי מאיסורא [ואילו בסוכה שם איירי לענין מצוות עשה]. והמג"א תי' דהטור איירי דוקא התחיל באיסור, בחצי שעה הסמוך לערב.
- 16 אך רש"י כת' הטעם ברשותיה, דעתה הבית שלו. ולא משום שיבא לאכול.

אך **תוס'** פי' דאף כשאין החמץ שלו יש חיוב בדיקה על השוכר, דכשכר ב"ג לא מבעי ליה. והאחרונים [מקור חיים תלו ב] ביארו דעיקר הספק על מי הטילו חכמים האחריות, וי"ל דלא תלי בגדרי בל יראה דאורייתא, או חשש שמא יאכל בפועל.

לענין בל יראה דאורייתא – **רבינו דוד** הק' דהו"ל לגמ' להסתפק מי עובר בבל יראה מדאורייתא [דזה תחילת הנידון לענין בדיקה מדרבנן]. ו**רבינו דוד** כת' ¹⁷ דשניהם אינם עוברים בבל יראה, המשכיר לפי שאינו ברשותו¹⁸, והשוכר לפי שאינו שלו. ועפ"ז כת' דשניהם אי"צ לבטל [ודלא כרש"י], דל"ש ביטול אלא במקום בל יראה.

[אבל לדעת רש"י [ב]. דחיוב בדיקה משום בל יראה, אי ליכא בל יראה אמאי מחוייב לבדוק].

ורש"י כת' דאי משום בל יראה סגי ליה בביטול בעלמא, ובפשוטו כוונתו דהמשכיר מבטל [דהא הוה חמץ שלו] ואם לא יבטל, המשכיר ודאי מחוייב לבדוק שלא יעבור בבל יראה¹⁹. וכן פי' המהרש"ל ורש"ש, וכ"ד התוס' ר"פ²⁰.

אך קצת משמע ברש"י דקאי על השוכר [דומיה דמזוזה חובת הדר], דהשוכר עובר בבל יראה. והמג"א [תלו טז] נקט דכשיצא מביתו הפקיר את החמץ, והשוכר עובר בבל יראה. והפרמ"ג ביאר דזכה בקנין חצר²¹.

והתורת חיים כת' דשניהם עוברים, דמי שיש לו חמץ של ישראל אחר ברשותו עובר. וכן בעל החמץ עובר אפי' מונח ברשות אחרים²².

וכן דייקו הפני' והגר"א [תמג ב] מרש"י [ה]: דנתמעט רק חמץ של אחרים, של נכרי והקדש. אבל חמץ של ישראל שהוא ברשותו עובר עליו²³. והצל"ח [לק' כט]. דייק כן מרש"י [לק' מו]. שכת' [גבי חלה] דאין זה חמץ שלך ולא של חבירך. [אך רבינו דוד ועוד ראשונים בסוגיין מפורש שאינו עובר מדאורייתא על חמץ של חבירו].

ורבינו מנוח [ב יח] כת' [בתחילת דבריו] דהמשכיר חייב לבטל [דחמץ ידיה], והשוכר אי"צ לבטל, דאיך יבטל דבר שאינו שלו. אך דן דשוכר צריך לבטל, דגזרינן דלמא אתי למיכל מיניה²⁴. ושוב כת' דחשבי' לחמץ דהוה של השוכר, שכל המשכיר בית בסתמא מקנה כל החמץ הנמצא שם לשוכר²⁵. ומש"ה השוכר צריך לבטל, והמשכיר אינו עובר, שהרי הוציאו מרשותו קודם זמן איסורו והקנהו לשוכר אגב ביתא²⁶. [וכדברי המג"א ופרמ"ג הנ"ל].

שם. המשכיר וכו' בארבעה עשר. תוס' פי' דספק הגמ' משום דהמשכיר כבר נתחייב בבדיקה שעה א'²⁷. והתוס' ר"פ ביאר דלא קאי הכא לענין בל יראה [דא"כ תלי במי שהחמץ שלו], אלא משום דין בדיקה שלא יבא לאכול. והספק כיון דחל חיוב בדיקה תו לא פקע [וכתוס'], או דפקע וחל על השוכר. והאחרונים הק' דבגמ' אי' דהספק מצד חמירא ידיה.

אבל הר"ן [לר"ף, וכן מהר"ם חלאוה] כת' דאיירי שהשכירו קודם ליל י"ד, כדי לדור בו בי"ד²⁸. וכן

17 **רבינו דוד** הק' הו"ל לדון מי עובר בבל יראה.

18 ואף דשכירות ל"ק [ע' לק' ו.], הכא תלי בבל ימצא. [ורבי' דוד נקט הלשון זה לפי שאינו שלו וזה לפי שאינו ברשותו, וכדאי' ב"מ ז' גבי גנב דאינם יכולים להקדיש. אמנם לכאור' כוונתו לתפוס לישנא בעלמא. [וכבר הביאו לשון זה הגאונים הו' ברא"ש ור"י ע' לק' ו.].

19 דכיון דהחמץ שלו עובר בבל יראה, אף כשהבית יצאת מרשותו [וכ"מ בתוס' ר"פ]. והמהרש"ל כת' שהרי ביתו הוא. דאף דהשכירו לאחר, עיקר הבית שלו. [וע' בסוגיה לק' ו. דשכירות קניא]. [וכצד בראשונים דאיסור בל יראה הוה דוקא ברשותו, וע' לק' ה. ו.].

20 ולפ"ז מבואר דחיוב בדיקה לא תליא בגדר בל יראה [וכ"כ התוס' ר"פ דחיוב בדיקה משום שמא יבא לאכול ויל"ד לדברי רש"י לע' ב.].

21 ועיל"פ דאף אם אינו עובר על חמץ של חבירו, עובר על חמץ של הפקר. כיון דבידו לזכות בו [וכ"ד הבית מאיר].

22 ולכאור' מוכח כן, דמבואר ברש"י דשייך חיוב בדיקה על שניהם. ולדעת רש"י חיוב בדיקה הוה משום בל יראה.

23 והאחרונים הביאו כן מלשון הגמ' [ב"ק צח] 'הכל מצוין' לבערו. אך יל"פ דהוה מדרבנן [וכן מבואר ברבינו דוד]. והצל"ח [לק' כז] כת' דהוה משום אפרושי מאיסורא [וכ"מ בתוס' רא"ש לק' ז.].

24 וצ"ב מה שייך ביטול לחשש שמא יאכל.

25 וכ"כ המאירי [בצד הא'], שבסתמא המשכיר הקנהו לו אגב ביתו. ועוד הביא המאירי י"א דעל המשכיר לבטל, שאין זה מבטל מה שאינו שלו. והמאירי דחה שאם התרת לו את הביעור [דהמשכיר אי"צ לבדוק ולבטל], לא תתיר לו את הביטול. וכת' דכל שלא בטלו לא זה ולא זה אינם עוברים בבל יראה, זה לפי שאינו שלו וזה לפי שאינו ברשותו.

26 [וצ"ב דהשוכר אינו רוצה לקנות חמץ זה. ושו"ר דעמד בזה בשיעור' הגר"נ והו"ל לק' ט.]. וצריך לפרש הא דאי' בגמ' אי' דחמירא ידיה.

27 ואיירי ששכר ממנו ליל י"ד. או בי"ד ביום כשלא בדק חמצו בלילה [ושעה א' לאו דוקא].

28 וכו"ה לשון הש"ע [תלו א] המשכיר לצורך י"ד [למסקנת הגמ' דתלי במסירת מפתח].

- הריטב"א [בשם רבותיו] כת' דהספק אפי' השכירו קודם²⁹, כששכרו לדור בו בי"ד. [וגרס כן בגמ'].
- ת"ש המשכיר וכו' על השוכר לעשות לו מזוזה. פרש"י אלמא מידי דמצוה רמי עליה³⁰. והראשונים כת' דאף אי הוה חובה על הבית, כיון דהוה ברשות השוכר נתחייב.
- והתוס' ר"פ כת' דקס"ד דמזוזה הוה חובת בית, [המשכיר חייב] אף דאינו דר בו. ואפ"ה כיון דחל חיוב על השוכר פקע חיובו של משכיר [וה"ל בדיקת חמץ, נתחייב השוכר, ופקע חיוב המשכיר]. ותי' הגמ' חובת הדר, ולא משכיר. ואף דהשוכר חייב רק מדרבנן³¹, המשכיר אינו חייב כלל.
- והקוב"ש [ז] ביאר [לתוס'] דמייתי ראייה ממזוזה דהשוכר חייב אף דכבר נתחייב המשכיר. ודחי, מזוזה חובת הדר, היינו דבמזוזה לא שייך לומר כבר נתחייב דבכל רגע הוא חיוב חדש.
- מזוזה חובת הדר. פרש"י לפי שהיא משמרתו, וכתוב ביתך ביאתך נכנס ויוצא בה וכו'. [ורש"י [ב"מ קא:]: נקט רק הטעם הב'].
- תוד"ה על. ואין לפרש וכו' ואין אדם יכול לבטל וכו'. וצ"ב אמאי חיוב בדיקה תלי בדין ביטול³². ועוד לדעת תוס' [לע' ב.] חיוב בדיקה משום שמא יבא לאכול. וע' פנ"י. וצ"ל דכוונת התוס' דמסתבר דתקנו חיוב בדיקה ע"פ מי שמחוייב לבעור. [וע' מש"כ לע']. והגר"ז [תלז ק"א ג] כת' דביטול מישך לבדיקה, ע"פ הגמ' [ז]: דתקנו לבטל בשעת בדיקה.
- תוד"ה אם משמסר. פרש"י דמסירת המפתחות קונה וכו'. ורשב"ם [ב"ב נג.] הביא מסוגיין דמסירת מפתח קונה בשכירות, וה"ה לקנותו³³. אבל לשון רש"י לפנינו הוא קנין השכירות, וקצת משמע דדוקא בשכירות מהני. [וכל"כ המגיני שלמה וק"נ]³⁴.
- ועד"ז כת' המחנ"א [שכירות א, ה'] בנתיבות קצב ו[ו] והקצות [קנן ג, קפט] דשכירות וקנין פירות נקנה באכילת פירות ותחילת שימוש³⁵.
- בא"ד ומפרש ר"י דהכא שמסר לו מפתח ולא החזיק וכו'. ולא נתפרש בתוס' היכא דעשה קנין ולא מסר מפתח. והתפארת שמואל [לרא"ש] כת' דכה"ג הוה ברשות שוכר ורמי עליו [ואף דהמפתח אינו ברשותו]. וכ"ד הב"ח [תלז]. אבל תוס' ר"פ ורבינו דוד והר"ן [ועוד ראשונים, וכ"ה בשו"ע תלז א] כת' דאף היכא דקנה שכירות הבית בקנין, מאחר שמפתח הבית ברשות משכיר, על המשכיר לבדוק³⁶.
- ומדברי רבינו דוד והר"ן משמע דכל הנידון היכא דכבר החזיק, אבל אי עדיין לא עשה קנין, אף שמסר לו מפתח אינו מתחייב³⁷. והמ"א [תלז א] ביאר דהוה כמי שהפקיד מפתח לאחר, דאין החיוב בדיקה על שומר המפתח³⁸.
- בא"ד ומי שיש בידו מפתח חייב לבדוק, דאותו שאין בידו מפתח איך יכנס ויבדוק. [והריטב"א [ב"ב נב:] ביאר דבדיקת חמץ דרבנן, ותקנו על מי שסיפק בידו לעשות יותר]. ובחי' הר"ן ביאר דכיון דאיכא טעמא לחיובא למשכיר [דביתא ידיה וחמירא ידיה], ואיכא טעמא נמי לחיובי
-
- 29 דאם לא כן פשט ליה יותר ממה שנסתפק, דנסתפק כששכר בי"ד, ופשט כששכר קודם אלא שלא מסר מפתח, על המשכיר לבדוק.
- 30 ומשמע הנידון [להך ס"ד] דראוי לחייב את כל א' מהם, ספק הגמ' על מי מוטל החיוב יותר. ועיקר הספק לא תלי בגדר חיוב בדיקה.
- 31 ונח"ב תי' בתוס' [מנחות מד.] אי שוכר חייב מדאור' או מדרבנן [ולפ"ז חובת הדר דסוגיין, דהמשכיר אינו חייב. וכל"כ מהר"ם חלאוה].
- 32 ועוד ל"ד דלכאור' אין 'חיוב' ביטול, לדעת תוס' [בע"ב] דביטול הוה הפקר, אלא איסור בל יראה [ותשביתו]. ויש לו עצה ותקנה לבטל. [אמנם לק' ו:] משמע דיש תקנה לבטל. וי"ל דקאי אהא. וי"ל דתוס' נקטו לישנא בעלמא, ועיקר כוונתו דמחוייב בהשבתת חמץ זו.
- 33 ודוקא במוכר ומשכיר לחבירו. אבל בנכסי הגר ל"מ נעילה [עי"ש], דמאן מסר ליה דלקנות. [ומשמע מדבריו דהוה גדר קנין מוסירה].
- 34 ותוס' הק' דבגמ' [ב"ק עט. וב"מ צט.] משמע דשכירות קרקע בעי דוקא קנין שנקנה בו. והק"נ דחה דלא הוזכר שם דאינו נקנה אלא בקנין שהקרקע נקנית, אלא דנקנה אף בקנין שהקרקע נקנית. [ואפשר דקר' התוס' דמשמע דל"ק עד שיעשה חזקה דלך חזק וקני, ואף דסתמא דמילתא כבר מסרו לחזקתו ומסר המפתחות].
- 35 ולכאור' מבואר דתוס' [ורוב ראשונים] פליגי, וס"ל דשכירות בעי גדר קנין כמו לוקח. [ואפשר דמסירת מפתח דמי לקנין חזקה, ומש"ה תוס' נקטו דל"ק. אבל קנין אכילת פירות י"ל דמהני].
- 36 אך כת' דאם לא קנה השכירות, מפתח שבידו אינו כלום. דלא מסר אלא שמירת מפתח. וכן אם מסר מפתח לאדם אחר, לא נתחייב משום הכי בבדיקה.
- 37 אבל התוס' רא"ש כת' דבין החזיק ובין לא החזיק.
- 38 וי"ל דשאינו הכא דמסר לו כדי ליכנס ולדור, ועומד לשימושו. וי"ל דכיון דל"ק כלל, ויכול לחזור בו מהשכירות א"א לדונו ברשותו.

לשוכר משום דהשתא ברשותיה קאי, מסירת מפתח מכרעא מילתא³⁹. והביא⁴⁰ [תלז א] כת' דאם המשכיר אינו בעיר, אף שלא מסר לו מפתח, על השוכר לבדוק⁴¹.
והפוסקים [חק יעקב תלז ד, ופרמ"ג שם] דנו במקום דאי"צ מפתח ליכנס, אי תלי ב'מסירת' מפתח, או בהא דבידו ליכנס.

חזקתו בדוק

בעו וכו' חזקתו בדוק וכו'. פרש"י מי מחזקי' למשכיר דודאי בדקו אמש כמצוות חכמים. ואילו ידעי' דלא בדקו, מוטל על השוכר לבדוק. ובפשוטו מבואר דאף השוכר חייב בבדיקה [שדר בבית], וכל הנידון על מי מוטל יותר.

והר"ן [בסוף הסוגיה] כת' דהשוכר לא סגי בלא ביעור, וכדאי' [לק' ו.] דחמץ של נכרי עושה מחיצה גבוה י'⁴².

שם. בארבעה עשר. פרש"י שחרית. אבל שכרו בליל י"ד עדיין יש לו שהות, ולא עבר על דברי חכמים. אבל השל"ט⁴³ וקיצור פסקי הרא"ש כת' דאף ליל י"ד. וכ"כ החק יעקב [תלז ח] אף שעדיין ליל יד, כיון דעבר זמן בדיקה [יש חזקה שבדק].

חזקתו בדוק. הראש יוסף [חולין יב.] דן אי הוה מדין רוב [דהורגלו רוב בני אדם לבדוק בתייהם] או משום 'חזקה'. והביא מהלבוש משום חזקת כשרות, דמוקמי' לישראל אחזקה שהוא כשר. וישראל כשר מסתמא קיים תקנ"ח. [וע"ע בע"ב אי איירי בעם הארץ].

והראש יוסף [וכן בפרמ"ג תלז ד] הק' דכיון דהבית בחזקת חמץ [ע' בסמוך], האיך מהני חזקה כנגד חזקה. והוכיח דהוה גדר רוב.

והבינת אדם [שער רוב ט] כת' דאף שלא ראינו שהוא כן, אלא הוחזק לנו שע"פ רוב הוה כן. ויש אחרונים דנקטו דהוה משום חזקת כשרות, דישאל כשרים. ע' מחצית השקל [תלז] וגליון מהרש"א [י"ד א, וי"ד כח ש"ך כד].

שם. השעה"מ [מקואות י כלל א] הק' דכיון דביטל הוה ספק דרבנן, ונימא ספק דרבנן לקולא [ואמאי צריך 'חזקה']. והביא ראייה לדעת הש"ך [י"ד קי כללי ס"ס כ] דק"ל דספק דרבנן אסור היכא דאיתחזק איסורא. ועוד כת' דלדעת הרמב"ם [ב י, ע"פ ה"ה שם] דבדיקת חמץ תחילתה ספק, והחמירו בספקה יותר משאר איסורין דרבנן⁴⁴. [אך הראב"ד שם פליג. וע' לק' י.].
והמהר"ם חלאוה [בע"ב] כת' דכיון דאפשר לבדוק צריך לבדוק.

שם. הרא"ש כת' דבעיין לא איפשיטא. והשוכר יבטל, וכיון דביטל הוה ספק דרבנן⁴⁵ [וכדאי' בע"ב] ואי"צ לבדוק. אבל הרמב"ם פסק דחזקתו בדוק. והר"ן ביאר דכיון דפשטה רנב"י, אף דחנין לה, נקטינן כוותיה דחזקתו בדוק.

וההג' מיימוני הביא סוברים דכל תיקו לחומרא, אף בדרבנן. והמהר"ם חלאוה כת' דאף דהוה ספק, כיון דאפשר לבדוק צריך לבדוק. ולא אמרי' דספיקא דרבנן לקולא כיון דאפשר למיקם עליה דמלתא⁴⁶. וכן בכל ספק דרבנן או ספק ספיקא דאורייתא, כל שאפשר לעמוד על בירורו של דבר אין מתירין עד שיעמדו עליו.

ובדברי הרא"ש מבואר דסגי שהשוכר מבטל⁴⁷. וכ"פ הסור ושר"ע [תלז ב]. ומהני הביטול אף שלא היה חמץ שלו. [וע' מ"א תלז ג, ותלו טז, וע' מה שהו' לעיל].

למאי נ"מ לישייליה, דליתיה להאי וכו'. מבואר דהיכא דהוה בעיר ואפשר לשואלו חייבים

39 [ולפ"ז כל הנידון משום דתרווייהו חייבים, אבל המשכיר לגוי או שוכר מגוי לא תליא במסירת מפתח].

40 וכדמוכח בסוגיה בסמוך דהיכא דהמשכיר לא בדק, השוכר חייב לבדוק ביום י"ד.

41 והר"ן נקט דאף במקום שלא בדקו, שאין ידוע שיש שם חמץ עושה מחיצה.

42 ולדברי הרמב"ם דאינו מברך על בדיקה לאחר זמנו [משום שמא יבא לאכלו], ה"נ אין כאן עיקר חיוב בדיקה. אלא משום חשש אכילה. וכ"כ בחי' ר' שמואל.

43 והלח"מ [שם] כת' דה"מ בספק במעשה, אבל ספיקא דדינא אין חילוק.

44 ואף דבשעת לידת הספק הוה ספק דאורייתא. כיון דביטל די בכך. ולא אמרי' דהוה ספק דרבנן דנתגלגל לדאורייתא. [ויל"ד בזה].

45 והוכיח כן מהא דבעי' 'חזקתו' בדוק. ולא מתירין מספק.

46 [ותלי בביטול של השוכר. דהמשכיר אינו לפנינו שיבטל, והמשכיר יודע אי בדק, ובלאו הכי כל בודק מחוייב לבטל].

לשאל⁴⁷. [ע' תוס' בע"ב⁴⁸]. והר"ן ביאר דאפי' נימא חזקתו בדוק, כל היכא דאפשר לברורי מבררי' ולא סמכי' אחזקה⁴⁹. [ומבואר בסוגיין דאפי' באיסור דרבנן אמרי' הכי⁵⁰].

והר"ן הביא דעפ"ז דעת הרי"ף [חולין ג: בדה"ר] דהא דסמכי' ארוב מצויין אצל שחיטה מומחין, דוקא כשאזל לעלמא וא"א לשואלו. אבל אי' קמן בדקינן ליה. והר"ן [חולין שם] ביאר דמיעוט שאין מומחין דשכיח טובא. והוה כטריפות דריאה דקי"ל [חולין יא:]: דהיכא דאי' קמן בדקינן. ודוקא היכא דליתא קמן סמכי' ארוב בהמות כשרות.

אבל הריטב"א כת' דגבי שחיטה סמכי' אחזקה, ואי"צ לברר אי הוה מומחה. ואי"צ לבדוק את הסכין שלו. [וכ"כ הריטב"א חולין ג: בשם הרא"ה]. וכת' דמ"מ הכא שילי' דאין כל החזקות שוות.

והב"י [תלז] הק' מ"ש דגבי טריפות אי"צ בדיקה, דמוקמי' אחזקה. והאחרונים העירו דהר"ן [הנ"ל] תי' דיש מיעוט המצוי דאין מומחין. וא"כ צ"ל דיש מיעוט המצוי דאין בודקים חמץ. והיכא דיש מיעוט המצוי צריך לבדוק.

ועוד תי' הפרי חדש ע"פ מש"כ תוס' [בע"ב] דהכא אינו כ"כ מכשול. ועוד דנו הפרי חדש דכיון דיש בדיקות טריפות דיש בהם טירחא לא חייבו כלל לבדוק.

והב"י תי' דשאני בהמה שהיא בחזקת כשירה משנולדה. ואילו הכא הבית בכל השנה בחזקת שאינו בדוק. ובפשוטו משמע דבהמה סמכי' אחזקה כיון דאיכא תרתי, רוב וחזקה [שנולדה כשירה⁵¹]. אבל המג"א [תלז ד] הביא דברי הב"י דצריך לשאול היכא החזקה בא להוציאו מחזקת חמץ⁵² [ולא הזכיר דבהמה מסייע לו חזקה⁵³]. והאחרונים העירו דהמג"א [ח יא] פסק דצריך לבדוק חוטי ציצית, דהיכא דאפשר לברורי לא סמכי' אחזקה. ואף דהתם אינו סותר לחזקה אחרת [ע' הג' חת"ס או"ח ח].

דף ד:

דקסבר הכל חברים אצל בדיקת חמץ וכו'. פרש"י אפי' ע"ה, ובדבר שהוא מוחזק חבר מחזקי' דלא עבר זמנו [וכדאי' בסמוך]. ורש"י פי' דחייית הגמ' דלמא עמי הארץ אינם חברים בזה¹. משמע דכל הסוגיה קאי בע"ה, וכן דייק רבינו דוד דקאי בשאר בני אדם דאינם נאמנים על המעשרות, האם אמרי' דבבדיקה הכל מזדרזין שהוא מצווה הבאה מזמן לזמן. אבל מי שלענין מעשר הוה חבר, ודאי הוה חבר לענין בדיקה וחזקתו בדוק.

דתניא חבר שמת וכו'. הגמ' הביא דמהני חזקת מתוקנים [לחוד]. והאחרונים [יפ"ע ועוד] ציינו דתלי בב' לשונות [לק' ט.]. אי סגי 'חזקה' לחבר. או משום ס"ס. וע"ע צל"ח.

והב"ע דמוחזק לן דלא בדק, וקאמרי הני בדקיניה וכו' הימנוהו רבנן בדרבנן². פרש"י דהם הצריכו והם התיירו לסמוך באמירתן, ויש כח בידיהם במידי דלאו דאורייתא. בס' מגילת אסתר [בסה"מ שורש א] ביאר דב"ד הראשון שתיקן הבדיקה, הקילו בה להאמין אפי' קטן. [וכן כל ספק דרבנן לקולא, מעיקרא תקנו להקל בזה]. ואין לפרש שהחכמים הבאים אחריהם אמרו להאמין לקטן, דהא אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבריו³.

47 אבל הב"ח [תלז] פי' קו' הגמ' נשיילי, דכיון דהוה ספק לנו [לבני ביהמ"ד] נשאל אותו להכריע הספק. [אבל אי הוה חזקה אי"צ לברר].

48 והרא"ש הביא דין זה בשם תוס' ובשם ר"צ גיאת. וצ"ב אמאי לא הביא מגוף דברי הגמ'. [וכה"ק הב"ח על הרא"ש ועל תוס']. והחת"ס כת' ד"ל דהוה מדברי המקשן ולא קאי למסקנא. והרמב"ם [ב יז] כת' דחזקתו בדוק, והשמיט הא דצריך לשואלו.

49 והפרמ"ג [פתיחה י"ד לט] דייק לשון הגמ' לאטרוחי, דהצד דל"צ לבדוק, משום דהוה טירחא.

50 [וכה"ק הב"ח, ונדחק לפרש דברי הגמ' באופ"א]. והפרמ"ג [תלז מ"ז ג] הביא דאירי בין כשביטל ובין בלא ביטל, דאין חילוק בזה בין דאורייתא לדרבנן. והמק"ח [תלז ה] כת' דמדאורייתא עובר בבל יראה [וצ"ב]. אך ברבינו דוד והר"ן מפורש דלא כן.

51 והפרי חדש [שם ב] הק' דשמא נולדה טריפה. [ועוה"ק האחרונים דאף כשחי י"ב חודש לא מהני חזקה דלא נתבררה בשעתה, וכמ"ש תוס' חולין יא ונדה ב:]. והראש יוסף [חולין יב] ביאר כוונת הב"י דהוחזק ככשירה מכח הרוב משעה שנולדה. משא"כ הכא דכל השנה בחזקת חמץ [וצריך להחזיק מעכשיו שאין כאן חמץ].

52 והמג"א [שם ד] ביאר דבהמה לא היה לו מעולם חזקת טרפות, אבל בית כל השנה בחזקת חמץ, וחזקת בדוק בא להוציאו מחזקתו, ומש"ה לא סמכי' עליה לכתחילה.

53 והש"ך [י"ד פג יא] כת' דהיכא דלא הוחזקו דגים טמאים בין הטהורים אי"צ לבדוק, דאחזקי איסורא לא מחזקינן ואפילו היכא דאיכא לברורי. ול"ד לרוב מוחזקין בשחיטה דאין לסמוך לכתחלה על החזקה כשאפשר לברורי, דהכא אין אנו מתירין הדגים מכח חזקה אלא אדרבה אמרי' מהיכי תיתי יהא כאן איסור. [וכע"ז לשון השערי דורא בב"י שם]. והפרמ"ג [שם] כת' דהיכא דמהיכי תיתי לחשוש לא הוה כמו רוב חזקה.

1 והאחרונים ציינו דה"ה [אישות א ד] כ' דלא סמכ' על חזקה שאינו עובר איסור דרבנן, דכולהו אינשי לא זהירי ב'.

2 הרש"ש הק' דהגמ' לע' הק' אטו מידי מששא וכו', ומשמע דמהד"ת הוה רק צריכותא ולא עיקר התי'. וכת' דיל"פ [לר"ד רש"י] דעדים מעידים דאשה וקטן בדקו. וקמ"ל דסומכים על בדיקה דידהו.

3 אמנם ס"ד רש"י משמע דכל איסור דרבנן יש כח ביד חכמים [משמע דלא הוה לעקור דבר מהתורה. ואינם

תוד"ה לאו. אע"ג דאיתיה בעיר צריך לישאל הימנו. [וכדאי' בגמ' בע"א לישאליה, ע' מה שהו' בע"א]. ומבואר בתוס' דכל היכא דאיתיה בעיר צריך לברר. אבל ליתיה בעיר חשיב טירחא.

בא"ד ולהכי מהני אמירה דהני דלא שאלין. משמע דמדינא קטן אינו נאמן [להך אוקימתא], אלא דסמכי' אחזקה. ומבואר דמהני אמירה דידהו לענין דא"צ לברר, אף דאין להם נאמנות ע"פ דין. [וסגי באומדנא בעלמא. וא"צ בירור גמור].

בא"ד אע"ג דגבי טבל סמכי' אחזקה חבר, וא"צ אפי' לישאל. הבינת אדם [שער רוב וחזקה ט] הק' מנ"ל לתוס' דא"צ לשאול, דהא איירי בחבר שמת, דאי אפשר לשאול.

בא"ד ועוד פר"י וכו' דאמרי הני לא היה בדוק וכו'. האחרונים [פרמ"ג תלז מ"ז ג בסופו] הק' האין נאמנים לאסור נגד חזקה, דקי"ל [יו"ד כז ג, כדעת תוס' קידו' סה:] דע"א נאמן להתיר ולא לאסור. והמקור [תלז ח בסופו] כת' דבידם להשתמש בו חמץ ולעשותו אינו בדוק, והוי כאומר נתנסך יינך כשבירר לנסכו דמהימן [כמבואר יו"ד כז א]. והשפ"א כת' דאיירי במאמינו. ויש אחרונים דכת' דהכא הוה חזקה בעלמא של סברא, ומש"ה נאמנים לעורר הא דחזקתו בדוק.

והנמוקי' הגר"ב הביא דא"י בגמ' [בע"א] נשייליה, שנאמן לאסור. ודחה דהתם איירי במשכיר, שהיה בידו קודם.

גדר ביטול חמץ

תוד"ה מדאורייתא. פ"ה דכתיב תשביתו, ולא כתיב תבערו, אלמא השבתה בלב וכו'. [דתשביתו הוה ע"י ביטול]. וכו"כ הרמב"ם [ב ב] מה היא השבתה זו וכו' שיבטל. ומבואר דילפי' ביטול מקרא דתשביתו [וכ"כ בהג' מיימו'].

והרמב"ן ביאר דדרשי' תשביתו אותו משאור, שיהא בעיניך כשרוף [ולא כשאור] והוי רואה אותו כעפר ואפר ולא תהא רוצה בקיומו. מדלא כתיב תבערו או תשרפו [כשאר איסורים]. והרמב"ן הביא דמשמעות השבתה בכל מקום הוא ביטול, וכענין ולא תשבית מלח ברית אלהיך [דמשמע] לא תבטל. ושביתיה' משמע ביטול [מלאכה], וכן תרגם אונקלוס 'תשביתו' 'תבטלון' חמירא.

והרמב"ן ביאר דהביטול מועיל להוציאו מתורת חמץ ולהחשיבו כעפר שאינו ראוי לאכילה. וביאר ע"פ הגמ' [ו:] דחמץ אינו ברשותו ועשאה התורה כאילו היא ברשותו, דבדין שלא יעבור עליו דאיסור הנאה אינו ממון ולא קרי' 'לך'. אלא כיון שדעתו עליו ורוצה בקיומו שהתורה עשאתו כאלו הוא ברשותו לעבור עליו. לפיכך זה שהסכימה דעתו לדעת תורה, לבטלו שלא יהא בו דין ממון. ויהא מוצא מרשותו לגמרי שוב אינו עובר עליו. דלא קרינא ביה 'לך'. והרמב"ן הוסיף דאפי' לר' יוסי הגלילי דחמץ מותר בהנאה, כיון שנתיאש ממנו מפני איסורו יצא מרשותו ואין בו דין גזל⁵. ושויא כעפר דלא ניח"ל בגויה.

וביאר דעובר רק על חמץ שלו שרוצה בקיומו ודעתו עליו. אבל היכא דנתייאש ממנו, ונתן דעתו שאינו רוצה מחמת איסורו אינו עובר. דחמץ בזמנו אבוד מבעליו, ויצא מרשותו⁶. [ומשמע דעיקר הביטול משום דאינו חשוב בעיניו. אלא דממילא ע"ז רשאין לזכות]. ומשל לממון של אבידה, דכיון שנתיאש ממנו בליבו יצא מרשותו וכל הזוכה בו קנאו. [והביאו מדבריו דמשמע ד"אוש' אינו הפקר גמור, אלא היתר זכיה].

והרמב"ן כת' דלדברי רש"י ילפי' מתשביתו. אך שוב הביא מהספרי דדרשי' לא יראה 'לך' שאור, בטל בליבך. דנתמעט 'לך' שאור, דכיון דאינו בעיניו כשאור שלו יצא יד"ח.

ורבינו מנוח [ג ז] ביאר דמאחר שבטלו מצורת אוכל שוב לא נקרא חמץ, דהוי כטח פניה בטיט [דאי' לק' מה]. דבטלה, ותו לא עבר עליה, דכתיב לא יראה לך חמץ בתורת חמץ אבל בתורת עפר יראה⁷.

עוקרים גוף התקנה].

4 אך הרש"ש ציין דדרשי' [תו"כ הו' ברש"י עה"ת ויקרא כה ו] והיתה שבת הארץ לכם, מן השבות אתה אוכל ולא מן השמור. דלשון 'שבת' [תשביתו] הוה לשון הפקר היפך שמור.

5 והביא כדאי' לק' ו: בזמן שאין בעה"ב מקפיד מותרין משום גזל. [והרמב"ן נקט דלא חל עליו דין הפקר. אלא נסתלק, ורשאין לזכות].

6 וביאר דהיינו [לק' ו:] שמא ימצא גלוסקא יפיפיה דדעתיה עילוה, כלומר שהיה דעתו עליה מתחלה ולא הוציאה מדעתו.

7 והריטב"א [ו:] הביא י"מ דגדר ביטול דתו ליכא תורת לחם. ודחה דאינו נכון, כי אין הדבר תלוי בדיבורו. והעיקר כר"ת דהוה הפקר.

בא"ד וקשה לר"י דהאי השבתה הבערה היא⁸ וכו'. והרמב"ן כת' דכולהו נכלל בלשון השבתה, וג' מיני ביעור הן, המעולה שבהם ביעור מהעולם כגון בשריפה⁹. ועוד יש ביטול בדיבור, ובזה יצא מתורת חמץ, כיון שהוא רוצה לנהוג בו איסור שבו ואינו רוצה בקיומו והוא רואה אותו כעפר שאינו ראוי לאכילה. ואף כשהפקיר יצא, דלא קרי' ביה 'לך'¹⁰. והרמב"ן הוסיף דמדברנן ל"מ עד שיאבד מהעולם שמא יאכל¹¹.

שם. דהאי השבתה הבערה היא ולא ביטול, דתניא [ה.] וכו' ומצינו הבערה. והרמב"ן דחה דכל שמבער [ושורף] ודאי משבית, וה"ק רחמנא בטל שאור מבתיכם, ואין ביטול בידים אלא שריפה. ומדנקט תשביתו ולא תשרפו ילפי' דביטול בדיבור ג"כ מהני, דכולהו בכלל ביטול. ואי קאי בזמן איסורו ל"מ ביטול בפה.

בא"ד ועוד דתשביתו אמרי' לקמן [בסוף העמ'] שהוא מו' שעות, ואחר איסורא ל"מ מבטל. [וכדאי' ו:]. והרמב"ן חלק דהחייב תשביתו הוא קודם שיגיע זמן איסורו [ע' בסוף העמ'], אך כת' דאף בתוך פסח הוה בכלל תשביתו, וביו"ט מחוייב לבטלו מן העולם בשריפה, דלאו ברשותיה קאי ולא מצי מבטל ליה.

בא"ד ואור"י וכו' דמאחר שביטלו הוי הפקר ויצא מרשותו וכו'. וכן הביאו הראשונים בשם ר"ת דביטול מטעם הפקר. [ואינו קיום דין תשביתו, אלא כיון דהפקירו אינו שלו].

והרמב"ן האריך להק' דלשון ביטול לא משמע הפקר¹², והגאונים תקנו לשון 'ביטול', ולא מהני לשון ביטול להפקיר, אלא משמע שיהא בטל וחשיב כעפרא.

והרמב"ן הביא דביטול גבי עבודה זרה [ע"ז נב:] משמע שיהא כעפר. דנכרי מבטל ע"ז שלו ושל חבירו, ול"ש בזה הפקר בדבר שאינו שלו. וכן ביטול רשות גבי דין עירוב [עירו' עא.] אינו מפקיר ביתו [שישבו בו אחרים], אלא שעוקר דעתו מלדור עם השותפין ביומו, כדי שיהיו הם כמי שדרים לבדם.

ועוה"ק הרמב"ן דהפקר בכל מקום הוה בפה, ואילו ביטול חמץ סגי בליבו [כדאי' לק' מט.]. [ע' בסמוך]. ועוה"ק הרמב"ן [לדעת תוס' דהוה הפקר] דלדעת ר' יוסי [נדרים מג.] הפקר כמתנה, א"כ יעבור בבל יראה עד שיזכה בו העכו"ם¹³.

והמהר"ם חלאוה [ו:] ביאר דעת תוס' דביטול הוה הפקר, אלא דהפקר בעלמא הוא כדי שיזכה בו אדם אחר ויקבל. אבל חמץ אסור לכל, ומש"ה מבטלו מרשותו¹⁴ [ועי"ז הוה הפקר]¹⁵. ומטעם זה אף לר' יוסי אי"צ שיבא לרשות זוכה, כיון שאין כאן זוכה ואין טעם הזכיה אלא כדי שלא יחזור בו. והכא לענין איסורא אנן סהדי שלא יחזור בו [שאם חוזר עובר בבל יראה].

והר"ן [לר"ף א., ובחי' ו:] כת' דנהי דבר שהוא ברשותו לא מצי מפקיר כי האי גונא¹⁶, אבל חמץ שאני לפי שאינו ברשותו של אדם אלא שעשאו הכתוב כאלו הוא ברשותו, ומש"ה סגי בגילויי דעתא

8 לר' יהודה ולר"ע דאין ביעור חמץ אלא בשריפה. ויש אחרונים שכת' דלמ"ד בשריפה, ע"כ דל"מ ביטול. אך בר"ן [א.] מפורש דקאי אף לר' יהודה, דמהני ביטול. והקה"י [א] הביא במשנה [לק' מט.] דמהני ביטול, הוזכר דברי ר' יהודה בסיפא. [וכן תוס' לק' כז: פסקו כר' יהודה, וכן הביאו הראשונים בשם רש"י].

9 והאחרונים הק' מהא דאי' [לק' כז:] לא מצא עצים יהא יושב ובטל, הא יכול לבטל. ואיירי אף קודם זמן איסורו, ויכול לבטל.

10 ומשמע בדברי הרמב"ן דיצא יד"ח 'תשביתו', אמנם לכאו' לא 'קיים' תשביתו, אלא דממילא אינו מחוייב [ולתוס' ביטול הוה סברא בעלמא, ואינו קיים מצווה]. ואפשר דדעת הרמב"ן גדר תשביתו הוה לגרום שלא יהא, ואף ע"י שמוכרו לנכרי או מפקיר מקיים].

11 ויל"ד אי גדר הדין דרבנן דמחוייב משום תשביתו, או דהוה איסור בפנ"ע שמא יאכל [וכדמשמע בתוס' ב.].

12 והרמב"ן הק' מי סני לשון הפקר דנקטו בכל מקום, וגבי חמץ נקטו ביטול. ולא משתמט בשום מקום בחמץ הפקר.

13 וסתמא משמע דכולהו תנאי מודו לדין ביטול חמץ. ועוה"ק הפרמ"ג [תלא א"א ב] דהול"ל דהברייתא דיושב בביהמ"ד [לק' ז:] כר' יוסי.

14 והמאירי [ס'] מגן אבות יח, ועד"ז לק' ז. כת' שהוא כעין הפקר לענין שלא יהא קרוי ממונו עד שיהא לבו עליו לשמירתו, אלא שיהא כעפר המונח לדריסת הכל. אלא שמתאש ממנו שלא יתן לב עליו ליטלו משם, ועושה עצמו מתאש ממנו, ואין דעתו עליו אלא כדבר שאינו שלו ולא משום אדם. והפקר זה אין כוונתו כדי שיזכה בו שום ישראל, דא"כ יתחייב הזוכה עליו [ואי משום גוים, הרי הפקר לעניים אינו הפקר עד שיפקיר לכל]. ומש"ה לא שייך למקרייה הפקר כלל. [ע"ש שהאריך לחלוק על הרמב"ן. אך באמת הוה קרוב לדברי הרמב"ן, דאף לרמב"ן הוה יאוש ורשאיין לזכות, אלא דלא פקע בעלותו].

15 ורבינו דוד [ו:] כת' דביטול אינו הפקר, שהפקר מסלק רשותו ממנו כדי לזכותו לאחרים. והביטול מסלק דעתו ממנו שיהא כעפר, לא לדעת שיזכו בו אחרים. [ומש"ה מותר לבטל בשבת ויר"ט, וכדאי' ז.]. [אך משמע דכוונתו דבדברי הרמב"ן דמשום ביטול אינו עובר, ולא חל הפקר].

16 דאמר לשון ביטול ולא לשון הפקר. ועוד דהוה בלב. וכן לר' יוסי מהני אף בלא שהגיע ליד זוכה.

בעלמא דלא ניה"ל שיהא לו זכות בו¹⁷. [והשאג"א [עט] הביא דלפ"ז לר"י הגלילי דחמץ מותר בהנאה, לא מהני ביטול¹⁸. אך החזר"א כת' דאף לריה"ג מחוייב עשה בהשבתה, ומש"ה מהני ביטול בלב, דגלוי דעתא סגי ואנן סהדי דמפקיר בלב שלם, ואפי' לשון גרוע של ביטול מהני להך הפקר¹⁹].

והמק"ח [תלא] הביא דכוונת הר"ן דאינו מטעם הפקר, אלא דאם אינו רוצה בקיומו אינו עובר עליו [וכדברי הרמב"ן]. אך האחרונים הביאו דמבואר בר"ן דכוונתו דמהני מדין הפקר, אלא דכיון דאינו ברשותו מהני הפקר בקל²⁰, ע"י שמגלה דעתו דלא ניה"ל.

והשער"י [ה כג בסופו] ביאר²¹ דגדר הפקר כעין נדר שמייחדו לשימוש שאר בני אדם, אבל חמץ אינו מייחדו לשימוש העולם. ומ"מ מהני להסתלק מהחפץ, דמניחו מרצונו בשעה שתאסר, ומגלה דעתו שאינו רוצה כשאר הפקר בעלמא. ועי"ז נסתלק.

והקה"י [ב] הק' דמבטל קודם זמן איסורו. וביאר כיון דעומד להתהוות אינו ברשותו, וכה"ג מהני הפקר בלשון גרוע ובלב.

והקה"י דן עוד דאילו מהני הביטול שוב אינו עומד להתבער. וע"כ עדיין מחוייב לבער, וע"י שיבער [אף אילו יתבטל], עי"ז מהני ביטול ואינו עובר מיד בבל יראה [ואי"צ להזדרז בביעור]²².

והר"ן כת' דילפי' לה מ'תשביתו', דהתורה צוותה לבטלו ולהפקירו.

בי"ט - ועוה"ק הרמב"ן דמבואר [לק' ז]. דהתירו ביטול בשבת, ואף דאסור להפקיר בשבת [ביצה לו:]: גזירה משום מקח וממכר. והמאירי [מגן אבות יח] חלק על הרמב"ן דלא מצאנו להדיא דאסור להפקיר בשבת ויו"ט²³. [ובמשנה בביצה הוזכר לקדש אשה ולהקדיש, משום גזירת מקח וממכר]. והמאירי [שם, ושבט קכז]: ביאר דהפקר אין בו הקנאה לשום אדם²⁴. והוה כביטול רשות שנעשה אף בשבת [עירובין עא.]. והאחרונים דייקו מדברי המג"א [יג ח] דמותר להפקיר בשבת, עי"ש רע"א. אך השע"מ [לולב ח] הביא דדעת הריטב"א²⁵ והפר"ח [תנד] דאסור, וכדעת הרמב"ן בסוגיין.

ביטול בלב - לשון הגמ' [ז.ח.ח.לא; מט.]. מבטלו בליבו. ובפשוטו נקטו הראשונים דסגי לבטל במחשבה לחוד. והרמב"ן [הנ"ל] הק' דלדברי התוס' דביטול הוה הפקר האיך מהני בליבו. וכה"ק הר"ן דדברים שבלב אינם דברים²⁶.

והשער משפט [צח א] כת' דלדברי הרשב"א [קידו' ג]. דהיכא דאינו סותר למעשה דברים שבלב אינם דברים. ונקט דהר"ן חולק על הרשב"א. אך האחרונים [ברכ"ש קידו' א ג] חילקו דהרשב"א איירי לענין תנאי וכדו', ואילו כוונת הר"ן דלא מהני להחיל חלות ההפקר במחשבה לחוד.

והרמב"ן הוכיח דגדר ביטול משום דאינו מחשיבו בליבו. והר"ן תי' דבהפקר דהכא סגי בגילוי דעת לחוד דניה"ל.

והמחנ"א [זכיה מהפקר ג] תי' דהכא מהני ביטול בלב, דהוו דברים שבלב דמוכחי, דאנן סהדי דביטל בלבו כדי שלא לעבור באיסורא כדאמר' בגגית [שבת יח:]²⁷. וכת' דה"נ גבי ביטול ע"ז היכא

17 והגר"ז [תלד טו] כת' ד"א דביטול ל"צ להיות דומה ממש להפקר, שהרי בשעה שעובר בבל יראה אינו שלו כלל, אלא שהכתוב עשאו כשלו שיהיה שמו נקרא עליו שיעבור עליו, לפיכך די בגילוי דעת בלבד שהוא מגלה דעתו [ואפי' ע"י שליח] שאינו חפץ בו כלל, להפקיע שמו מעליו שלא יעבור עליו.

18 אך הרמב"ן הוסיף דאף לר"י הגלילי מהני דהסכימה דעתו ומתייאש. אך י"ל דכ"ז לדעת הרמב"ן דהוה גדר ביטול חשיבות, ואף לריה"ג מהני דמתייאש משום איסורו [ובהג' רא"ז מלצר עמד בזה]. ואילו לר"ן דהוה גדר הפקר, ודאי תלי בהא דאיסור הנאה אינו שלו. ואילו לריה"ג דהוה שלו, לא פקע זכותו.

19 ומשמע מדברי החזו"א דהוה הפקר גמור כמו בעלמא. אלא דכיון דאנן סהדי שמפקיר מהני בקל [וכדברי מהר"ם חלאוה ועוד].

20 וכן הפרמ"ג [תלא א"א ב] צירף דברי תוס' והר"ן, דכיון דבלאו הכי אסור בהנאה מהני הפקר. והפרמ"ג כת' דלפ"ז מי שאסר נכסיו עליו בהנאה ואח"כ הפקירם בלב, ובא אחר זכה בהם. דכה"ג לאו ממון גמור הוא הוה כחמץ, ובלב הפקר מהני.

21 והשער"י הק' וכי מהני סילוק מבור ברה"ר, דרחמנא רמיא חיובא עליה מה שייך סילוק.

22 [ועפ"ז ביאר מ"ד דל"מ ביטול בחמץ ידוע, דאף דנתבטל מחוייב לבער. משא"כ בהולך לשחוט פסחו וכדו', דאח"כ יבער שפיר מהני].

23 והמאירי הביא דמבואר להדיא [שבת קכז] מיגו דאי בעי מפקר לנכסיה וחזי ליה וכו', דמפקירין בשבת.

24 וביאר דאף דאסרו הקדשות וחרמין וערכין, דהתם נמי כעין מכר הם, שהוקצה אותם לאחרים. וכעין מה שאמרו [ב"ק עו.] מה לי מכר להדיוט מה לי מכר לשמים. אבל הפקר אין כאן שינוי רשות ואפי' זכה בו אחר מאליו הוא זוכה.

25 דהריטב"א [שבת קכ.] כת' דאסור להפקיר ממון בשבת, שנראה כמקנה קנין בשבת ואיכא שבות דרבנן. [וחילק דהיכא שהוא כמופקר מאליו והולך לאיבוד ולא מיחזי כקנין].

26 והרמב"ן הק' דהפקר הוה בפה [ולא הזכיר דברים שבלב, קידו' מט:].

27 ועד"ז כ' המאירי [מגן אבות יח] שהפקרו מצילו מנדנד עבירה, ודעת רבים חלק' עליו, ומחשבתו מצטרפת בו למעשה. והרי מצינו הפקר שאף בלא דבור ובלא מחשבה עושה הפקר מן הסתם אם מצד מיאוס הדבר או מצד

דיש אנן סהדי דביטלו מהני ביטול בליבו²⁸.

אך **הרמב"ן** [בסו"ד] כת' דיל"פ מבטלו בלבו, שאפי' ביטל בפיו ולבו עליו עובר עד שיהיו פיו ולבו שוין. וכ"כ **הבית מאיר** [תלא] בדעת תוס'. [והרמב"ן כת' דאינו מחזור]. **והריטב"א** [ז:] כת' דביטול בליבו לאו דוקא, אלא דאי"צ להשמיע לאזניו. [וכ"כ הר"ן לק' לא: ט: בדה"ר].

כשאנו מבטל בליבו – הר"ן כת' דחכמים הצריכו בדיקה, ולא סמכו על הביטול, שחששו לבני אדם שלא יבטלוהו במחשבתן לגמרי. ובדברי **הרמב"ן** [הנ"ל] מבואר דאף אילו ביטל בפה לא מהני, היכא דאין פיו וליבו שווים. **והאחרונים** [פרמ"ג פתיחה לפסח א יא] ביארו דעיקר הביטול בלב, ולא מהני בדיבור לחוד²⁹.

ביטול ע"י שליח – הר"ן [ג: בדה"ר] הביא בשם **העיסור** דמהני ביטול ע"י שליח, וכמו בעלמא דשלוחו של אדם כמותו. והר"ן הביא **דאחרים** חולקין, דכיון דביטול מתורת הפקר נגעי בה [וציין למש"כ לעיל], שליח לא מצי מבטל. שהרי אם אמר אדם לחבירו הפקר אתה נכסי אין בכך כלום. **והאחרונים** נתקשו מ"ש הפקר משאר קנינים דמהני אף ע"י שליח. וביארו דע"כ דהוה חסרון משום מילי לא נמסרו לשליח [ואכמ"ל]. אמנם מבואר בר"ן דאי גדר ביטול כרמב"ן, ודאי מהני שליח.

בחמץ ידוע – והר"ן הביא דמבואר [לק' ו: ז]. דאף כשיש חמץ ידוע לפניו מהני לבטלו. אך **הכלבו** [מח] הביא בשם **גאון** דביטול חמץ מהני דוקא כשבדק ובטל ואח"כ ראה אותו שם. אבל בלכתחלה ודאי מחוייב לבערו, שחמץ ידוע הוא, ול"מ ביטול לחמץ ידוע³⁰. והביא ראייה ממה שאמרו [לק' כז] לא מצא עצים לשרפו יהא יושב ובטל, והתורה אמרה תשביתו וכו'. ואי מדאורייתא בבטול בעלמא, והלא יכול לעשות מה שצותה תורה. והראשונים והאחרונים הק' ע"ז מ"מ. ויתבאר לק'.

והרמב"ם [ב ב דפוסים ישנים³¹] כת' שיסיר החמץ הידוע לו מרשותו, ושאינו ידוע יבטלנו. והכס"מ דייק דל"מ ביטול לחמץ ידוע. וביאר דמסרו הכתוב לחכמים שיפרשו היכי מהני ביטול, ואמרו דבחמץ ידוע צריך ביעור דוקא. ודוקא היכא דאינו ידוע, או שטרוד מהני ביטול. אך הכס"מ הק' דבגמ' [ו:] מבואר דמהני ביטול לאחר שמצאו, והביא דבספרים המדויקים ליתא, ומהני ביטול אף בחמץ ידוע.

והקה"י [ב] ביאר דמהני ביטול רק במידי דאסור בהנאה ואינו חשוב [וכמ"ש הר"ן], אבל היכא דע"י הביטול אינו עומד להתבער ל"מ ביטול. ועוד ביאר כיון דדעתו לקיימו אין ביטול בלב שלם, אלא היכא דדעתו לבטל.

שם. דמאחר שביטלו הוה הפקר ויצא מרשותו וכו' אתה רואה משל אחרים. מבואר בתוס' דאינו עובר בבל יראה בחמץ של הפקר. אבל **הפנ"י** [ה:] כת' דיל"ל [דלדעת רש"י] דנתמעט דוקא חמץ של נכרי, אבל עובר על חמץ של הפקר שהוא ברשותו³². **והרמב"ן** [בסוגיין] נסתפק בזה, דכיון דאיצטרך [לק' ה:] ב' קראי לחמץ של נכרי שכבשתו ולא כבשתו, הפקר לא אתי מיניה. אך שוב הביא דבירושלמי נח' בזה³³. וכת' הרמב"ן אף דמהני, מ"מ אין זה ביטול שהוזכר בכל מקום.

ורבינו דוד כת' ובלבד שלא יהא הערמה.

בא"ד והא דאמרי' [נדרים מה.] הפקר בפני ג', מדאורייתא אי"צ³⁴. ומשמע דלענין ביטול חמץ לא תקנו טפי³⁵. **והריטב"א** [ו:], וכן ב"מ ל: [הוסיף דזימנן דאוקמא אדאורי', דומיה דשביתת כלים

פחיתותו אם מצד טורח לקיטו אם מצד היותו מתיאש אם מחמת שחושב שנאבד לגמרי, או שחושב שכבר זכה בו. [ומשמע מדבריו דכל יאוש הוה הפקר גמור].

28 ומבואר דל"מ ביטול ע"ז בלב אכ"כ אנן סהדי. אך ברמב"ן מבואר דביטול ע"ז מהני בליבו.
29 והביא **ש"ת משאת בנימין** [נח] דכל שאין לבו שלם הוה כטובל ושרץ בידו. והביא [חולין ד: ג] גבי חמצן של עוברי עבירה, לא שביק היתרא ואכל איסורא, ול"מ לבטלן בפה [כיון דהוא עברין אין דעתו שלם למכור]. אך הביא **דבש"ת פני יהושע** הביא סניף דאפשר לומר כל שמבטל בפה אף שאין לבו שלם הוה ביטול. וצע"ג.

30 ולא אמרו מדאורי' בבטול בעלמא סגי על חמץ ידוע שאפשר לו לבער, אלא על הספקות ועל שאינו מזומן לבער.
31 אבל במהדש"פ לא גרס כ"ז [ע"פ רוב כתבי היד, וכ"כ הכס"מ בשם ספרים המדויקים והסמ"ג רבינו מנוח. אבל בקצת כת"י ובס' ארחות חיים כדפו"י].

32 ויל"פ דנתמעט דוקא של אחרים [וע' לק' ה:]. אך הפנ"י כת' דוקא של נכרי דאינו רשאי לבערו, שמתחייב לשלם [משא"כ הפקר].

אך **המקור חיים** [תלא בהקדמה] הק' דמבואר [לק' מו:] דאינו עובר על חלה חמץ [דהוה ממון שבט הכהונה]. דדרשי' אבל אתה רואה בפלטיא, שהפקירו קודם. וביאר דמ"ד [בירושלמי] דלא מהני ס"ל כר' יוסי דל"מ הפקר עד דאתי לרשות זוכה.

34 אך **הכס"מ** [נדרים ב טז] כת' דאף דמדאורייתא ל"צ ג', צריך עכ"פ בפני א'. **והמחנ"א** [הפקר א] כת' דהיכא דאנן סהדי מהני. ודלא כסמ"ע [רע"ז].

35 **ותוס'** [נדרים מה.] כת' דדוקא בקרקע תקנו לפני ג'. אבל במטלטלין סגי בא'. [דיכול לזכות בו, ויהא מוחזק בו]. **והנמוקי'** [ב"מ שם] הביא **אחרים** דדוקא ליפטר ממעשר תקנו דצריך ג' [אבל הוה הפקר גמור]. **והריטב"א** ישנים [שם] כת' דהיכא דמפקיר מרצונו ל"צ ג'.

[שבת יח:] דא"צ ג' כשמפקיר. והמהר"ם חלאוה [ו:] הביא ל"מ דאנן סהדי שמפקיר ומש"ה א"צ ג'. וכ"כ התוס' שאנץ [בשיטמ"ק ב"מ שם]³⁶.

תוד"ה הימנוהו. אע"ג דכל דבר שהוא בידם מהמני' לנשים ועבדים וכו'. דעת **תוס'** [כאן, וכן עירובין נט. וכ"מ, וכ"כ הגר"א יו"ד קכז לב] דאשה נאמנת רק במידי דבידה. וכ"מ בהמשך דברי התוס' דנאמן על תחומין רק משום שהוא מדרבנן.

אבל **ההג' אשרי** משמע דאשה נאמנת בכל איסור דאורייתא. וכ"כ **רבינו דוד** דאשה נאמנת באיסורין, דבאיסורין לא בעי עדות ואיש ואשה שווים דאף היא מצווה על הדבר כאיש. ועדות דע"א נאמן אף אשה נאמנת.

ובגמ' [כתובות עב.] אי' דאשה נאמנת על נדחה, דכתיב וספרה לה לעצמה. והרשב"א וריטב"א [שם] הביא ל"מ דאשה אינה נאמנת בשאר איסורין, ודוקא נדה דכתיב וספרה לה לעצמה. וכ"כ **המאירי** [כאן] בשם ל"מ³⁷ [ולכאור' כ"ד התוס']. והרשב"א וריטב"א דחו דאשה כאיש לכל איסורין שבתורה, ומעשים שבכל יום סומכים עליהם³⁸. ודוקא גבי חמץ דעצלניות וכו'.

בא"ד ועל הניקור. מבואר בתוס' דניקור הגיד והחלב חשיב איתחזק איסורא, ובידו. וכ"כ **התוס' ר"ד** [כאן] דהבשר הוה בחזקת איסור עד שינקרוהו. והס"ז [יו"ד קכז ו] כת' דלא איתחזק איסור, דרק הגיד והחלב אסורין. [ע"ש נה"כ]. והש"ש [ו ה] כת' דיש חזקה שאינה מנוקרת. [אף דל"ש חזקת 'איסור' על היד, דהירך עצמו היתר]. והביא כע"ז מצאנו דמוקמי' לבית בחזקת שאינו בדוק [וציין לב"י תלז]. ואף שאין איסור על הבית, וה"נ גבי ירך ע"א אינו נאמן נגד חזקה, אף דאין איסור בגוף היד.

בא"ד מ"מ וכו' משום דאיכא טירחא יתירא, וצריך דקדוק יתירתא. וההג' **אשרי** הביא בשם **הסמ"ג** [עשים לט] דאשה נאמנת בדבר שיודעות שיש ודאי איסור, אבל על בדיקת חמץ סבורות שאין חמץ בחורין, ונמנעות לבדוק מפני עצלותם³⁹ [והביא כן את דברי הירושלמי].

והתוס' ר"ד חילק דנאמנת במידי דרמי עליה [בטבל דידהו]. אבל הכא לא רמיא עליהו⁴⁰, כגון בדיקת הבית שהיתה מוטלת על בעה"ב, דמוחזק לן דבעה"ב לא בדק, ואלה אומרים שבדקו. [וע' ראב"ד לר"ף].

ועוד הביא **המאירי** 'ויש מכריעין' דגבי בדיקת אינו יכול להכחישה, דאף אם ימצא חמץ, אפשר שבא אח"כ או לא בדקה יפה יפה.

ועוד הביא ל"מ שהאשה נאמנת באיסורין הרגילים, כגון נקור בשר והפרשת חלה ומעשר ונדה, אבל מה שאינו תדיר כגון בדיקת חמץ אלמלא שהוא מדרבנן אין נאמנות בו.

ועוד כת' **רבינו דוד והריטב"א** [והמאירי בפי' הב' דקו' הגמ' כאן מעבד וקטן. אבל אשה נאמנת אף בלאו הכי].

והמ"א [תלז ח] כת' [בשם המהר"ל] דמ"מ אין לסמוך לכתחלה על נשים בבדיקה.

בא"ד ותחומין דרבנן וכו' ולא קטן וכו'. ואשה ועבד נאמנים בכל איסור דרבנן, ואילו קטן דוקא היכא דבידו. ובגמ' [עירובין לא:] אי' דקטן אינו נאמן להיות שליח להניח עירוב⁴¹. ו**תוס'** הק' דבבדיקת חמץ נאמן כיון שהוא בידו. ותי' דה"מ בבית שלהם, דרמי עליהו. אבל שליחות י"ל דמייאשי⁴². [והמ"א [תלז ח] כת' דתוס' דידן פליג, דבידו נאמן].

שם. רע"א [למ"א תלז ח] והגר"א [יו"ד קכז לז] דייקו מתוס' דדוקא במידי דרבנן קטן נאמן היכא דהוה בידו. ודוקא אשה ועבד נאמנים לדאורייתא היכא דבידם. וכ"פ **הפוסקים** [יו"ד קכז יד] דקטן אינו נאמן על טבילת כלים דאורייתא.

אך **הגר"א** [יו"ד קכז לב] הביא בשם **תוס'** דידן דקטן נאמן במידי דבידו אף לדאורייתא. וכדאי' דקטן היודע לשמור גופו אוכלין ע"ג טהרות. [וצ"ע הסתירה בדברי הגר"א].

36 וכ"כ **תוס'** [ב"מ ל:] לפרש הא דגיגית אי"צ להפקיר לפני ג'. ומהר"ם חלאוה דחה דהתם אנן סהדי משום איסור. והמאירי כת' דמה שסומכין עליהן בבדיקת תולעים שביקקות הוא מפני שלא הוחזק בו איסור. [ואי משום אפשר לברר, נאמנת].

38 והוכיח מהגמ' [שם] שנאמנת על חלה. [אך לדברי התוס' היכא דבידה נאמנת, ואין ראייה משם].

39 ועפ"ז כת' דאין נאמנות לבדוק דגים קטנים מפני הטמא [דסבורות דא"צ בדיקה].

40 ואם מעידין על פירות ראובן שהי' טבל ואומרים שהרשה אותם לעשרן ועישרום אינן נאמנים. אך כת' דאם ידוע דעשאו שליח מהני.

41 ע"ש חילוק בין עירוב תחומין לחצירות.

42 [והיפך דברי התוס' ר"ד הנ"ל].

והר"ן [סוכה כ: בדה"ר, וריטב"א שם] כת' דקטן אינו נאמן במילתא דקיימא בחזקת איסור, אבל נאמן לשמור בטהרה, להעמיד דבר על חזקת בשמירת טהרות. ומכאן יש ללמוד שסומכין על הקטנים לשמור דברים המותרים, ומיהו דוקא בידו ממש. ואינו נאמן לשמור על מה שביד אחר.

שם. הרמ"א [י"ד ס"ס קכז] כת' דקטן נאמן באיסור דרבנן היכא דלא איתחזק איסורא כגון בדיקת חמץ. **והמג"א** [ס"ס תלז] תמה דחמץ איתחזק איסורא, ונאמן רק משום דהוה בידו⁴³.

והחק יעקב [תלז יא] תי' דאיירי שמוחזק ודאי חמץ ואמרו אנו בדקנו, ובזה חשיב נגד איתחזק. אבל בית בעלמא לא הוה איתחזק איסורא. [אף דמחוייב בבדיקה⁴⁴].

שם. עד כאן היינו באין בשבת, אבל בקוטנן לא. והריטב"א תי' דבתחומין איירי במקום הכחשה. **ורבינו דוד** תי' דבתחומין אין יודעים למדוד, ומש"ה בדאורייתא א"א לסמוך עליהם, אלא בדרבנן⁴⁵.

ועוד תי' המאירי דהקילו כאן רק לשעתן, ואילו התם מעידין על דבר שהוא לזמן רחוק. ולא הקילו בזה בקטן.

משכיר בית ומצאו שאינו בדוק

איבע"ל השכיר בית לחבירו בחזקת בדוק וכו'. **ותוס'** פי' דאיירי בהשכיר ב"ג⁴⁶, והתנה להדיא שהמשכיר יבדוק. דאי השכיר ב"ד, החיוב על המשכיר. [ויכול לכוףו לקיים חיובו]. **ורבינו דוד** הביא **י"מ** דלא איירי שהתנה בחזקת שהוא בדוק, אלא ששכרו ב"ד סתם, ונפשט לעיל דהוה בחזקת בדוק⁴⁷ [וכ"ד הר"ן].

והר"ן ביאר דאף דחיוב התקנה על המשכיר [כשהשכיר ב"ד], וכגון שהמשכיר אומר לא בעינא למיעבד מצוה, א"נ דהמשכיר אינו לפנינו⁴⁸. **והר"ן** ביאר דאף דחובת הבדיקה על המשכיר, אף השוכר מחוייב, דהא אמר' [לק' ו.] דחייב לעשות מחיצה י' בפני חמץ של נכרי.

[ומבואר מדברי הר"ן דכל שלא בדק יש חיוב מחיצה, אף כשאין ידוע שיש שם חמץ. ומשמע דכה"ג אינו מחוייב מעיקר גדר התקנה, אלא דין בפנ"ע, שלא יאכל⁴⁹. אבל לתוס' לע' ב. עיקר תקנת הבדיקה הוה משום הך חיוב בדיקה].

מי הו' כמקח טעות כו'. פרש"י דהספק האם השוכר יכול לחזור בו, דהמשכיר לא קיים תנאו. **ורבינו דוד ומהר"ם חלאוה** כ' דאיירי שהודיעו שהוא בדוק, ולא התנה דרך תנאי, דאי אמר לשון תנאי פשיטא דהוה מקח טעות.

ועוד הביא **רבינו דוד** בשם **רבו** דאיירי אף שאמר בלשון תנאי, ומחוייב לשלם שכר בדיקה⁵⁰. והספק האם יכול לבטל השכירות. [וכ"כ ה"ה ב יח והר"ן בשם אחרים]. ופשט אביי דא"א לבטל המקח, דלא חשיב כמו מום. אלא יבדוק הבית, והמשכיר ישלם לו על כך. שאין לו להוציא ממון או לטרוח במצווה המוטלת על חבירו⁵¹.

והמג"א [תלז ז] הק' דקי"ל [חו"מ רלב ה] דכל מום שאינו בגוף המקח [שאפשר לתקן] מנכה לו מן הדמים והמקח קיים⁵². ותי' דאיירי דהתנה להדיא. **והמק"ח** [שם ז] חלק דכיון דהבית אינו ראוי לדור בו בלא בדיקה חשיב מום בגוף המקח.

ת"ש וכו' דניח"ל לקיומי מצוה בגופיה. פרש"י דאף אי הוה ידע דלא בדיק לא היה מניחו בכך וכו' והאי דקא הדר ביה משום מלתא אחריתי וכו'. [משמע דאף היכא דיש מום במקח, היכא דאנן סהדי שחוזר מצד אחר, אינו רשאי].

אלא אפי' באתרא דיהבי אגרא ובדקו. פרש"י דנהיגי כל בני העיר לשכור בודקין כל איש בביתו. [אמנם לכאור' מצווה

43 והביא דכ"מ בב"י [י"ד קכ] בשם התה"ד [רנז] דלמ"ד טבילת כלים דרבנן קטן נאמן. דהיכא דהוה בידו נאמן אף היכא דאיתחזק.

44 ולכאור' נח' בגדר הא דאינו נאמן במקום דאיתחזק, האם אינם נאמנים לחדש מעשה. או דאיסור דאיתחזק אלים. ואילו הכא איתחזק רק ספק איסור. [ויל"ד אי שייכא לגידון גבי ניקור, הו' לע'].

45 ומשמע דאיירי שאומר שמדדו. ובאיסור דרבנן סמכ' על מדידתם.

46 ויש שדייקו כן ממש"כ רש"י אי דידע 'אתמול'.

47 והוסיף וכו' ש' למש"כ לע' דבדבר ודאי הוה חזקת בדוק, וכל הנידון במי שחשוד לשאר דברים.

48 **והתוס' רא"ש** [בתני' הב'] כת' דאפי' השכיר ב"ד, איירי שהתנה משום שאינו רוצה למיקם עמו בדינא, ואינו רוצה שהמשכיר יכנס לביתו ולבדוק. [ולפ"ז אף היכא דהמשכיר מוכן לבדוק עכשיו, השוכר רוצה לעשות בעצמו].

49 [והאחרונים דנו דלפ"ז השוכר אינו מברך כשבדוק].

50 ויל"ד אי משלם שכר בדיקה בגדר נהנה. א"נ הוה מגדרי השכירות, דכיון דלא העמיד את הבית בשלימות צריך להשלים שווי של השאר. ואפשר דחשיב דבדוק בשליחותו, ועי"ז מתקיים התנאי דכאילו השכיר בדק.

51 ומשמע מדבריו דאין חיוב בדיקת חמץ על השוכר, אף כשהמשכיר אינו בודק. [דתקנו רק למשכיר. וע' מש"כ לע'].

52 דע"י שמנכה לו מדמיו מתקן המום. [ולא נתפרש התם אי מקפיד השוכר דהמשכיר יתקן המום. או אף כשהשוכר בעצמו יכול לתקן. ולכאור' בסוגיין איירי באופן דהמשכיר אינו יכול לבדוק עכשיו].

בו יותר מבשלוחו. ומשמע דאף מי שיכול לבדוק בעצמו, כיון דנהגו לבדוק ע"י שליח, כן הוא הדרך. ויל"ד בזה. ומבואר השליח רשאי ליטול שכר, ואין בזה משום 'מה אני בחינם' [וע' רש"י קיד' נח: בדבר טירחא רשאי ליטול שכר].

דניח"ל לאיניש לקיומי מצוה בממוני. בפשוטו מבואר דאינו חוזר וגובה דמי הבדיקה מהמשכיר, והר"ן ביאר דהכא לא ההנהו למשכיר כלל, דמצוה לחוד הוא דרמי עליה. ולא היה על המשכיר חיוב ממון. אך דעת **רבינו דוד** [וה"ה הנ"ל, ור"ן בשם אחרים, וכ"פ הרמ"א תלז ג] דחוזר ונוטל מעות מהמשכיר [אלא שהוציא ממון, והמצוה נעשית בממונו].

שם. דניח"ל וכו' בממוניה. והראשונים הק' דבגמ' [ב"מ כט:]: אי' מהו דתימא ניח"ל לאיניש דליתעבד מצוה בממוניה קמ"ל. [משמע קמ"ל דלא ניח"ל כלל, אך הריטב"א שם כת' דדוקא היכא דאיכא צד שיתקלקל הדבר⁵³]. והמג"א [תלז ו] כת' דלצד דחוזר ונוטל דמים מהמשכיר, ה"נ אין בזה הפסד ממון. [וכ"כ המאירי].

והמרדכי [ב"מ רסג, והג' מיימ' ב יח] תי' דבסוגיין איירי שעושה מצוה בממונו מדעתו, ולא ניח"ל שיעשה מצוה שלא מדעתו⁵⁴. והמג"א [יד י] תי' דבסוגיין אף דהוה חסרון כיס, הוה דבר מועט. ועוד תי' **החק יעקב** [תלז ט] דהכא אין מבטלין המקח ול"מ להוציא ממון, דהכא כבר נעשית המקח. אבל התם לכתחילה אין להשתמש.

והמג"א [תלז ה] כת' עוד דדוקא הפסד ממון לענין המצוה ניח"ל, אבל הפסד הבא אחר עשיית מצוה לא ניחא ליה. והפרי חדש [תלז] ושו"ת **שער אפרים** [ב] האריכו בכל זה.

חמץ מו' שעות

תנן התם וכו' ושורפין בתחילת ו'. הראש **יוסף** דן אי תקנו ששורף דוקא בתחילת ו'⁵⁵, או דמתחילת ו' אסור לאכול, ומעתה עומד לשריפה, וישורף עד זמנו מדאורייתא. וכן משמע ברש"י [בע"א, ולק' יב:] דלא גזרו לחייב שריפה קודם זמנו. וכ"ה סתימת הפוסקים. אך הבעה"מ [הו' בסמוך] כת' דרבנן עשו סייג שלא ישהה לכתחילה מתחילת שעה ו'. [וע"ע כס"מ א ט, ובעזה"י יתבאר לק'].

והמרדכי [תקלג] הביא **דריב"א** היה רגיל להניח פרוסה א' עד שעה ז', כדי לקיים מצוות ביעור חמץ בזמנו⁵⁶. **והמרדכי** כת' דפליאה היא דמפני [ברכה] דביעור שאינה אלא מדרבנן היה סומך על השעות לעמוד בספק תשביתו מתחלת שבע. [והמרדכי נקט דמדאורייתא אסור להשהות מתחילת ז', ע' בסמוך. אך לא נקט דיש דין דרבנן מו'].

דכו"ע מיהא חמץ מו' שעות ולמעלה אסור וכו'. פרש"י מן התורה. ונח' הראשונים בגדר האיסור מו' שעות.

ובברייתא [לק' כח: הו' בתוס' ה. ד"ה דהא] דעת ר' יהודה דעובר בלאו מו' שעות⁵⁷, ולר' שמעון אינו עובר, דהלאו כתיב שבעת ימים. **ותוס'** [כח:] כת' דאף לר' שמעון נהי דאינו עובר בלאו, אסור [מדאורי'] באכילה, וביארו דנפקא מתשביתו [ואך חילק, וכדאי' בסוגיין]. **ותוס'** כת' דילפי' דאסור אף בהנאה, דתשביתו משמע שלא כדרך הנאות⁵⁸. [אך דעת הראב"ד לר"ף דמותר בהנאה עכ"פ מדאורייתא].

והראשונים [רבינו דוד, מהר"ם חלאוה] הביאו בשם **רש"י** [מכת"י] דהגמ' כאן לא קאי אליבא דר' יהודה, דלר' יהודה יש לאו לפני זמנו. **ורבינו דוד** חלק דאף לר' יהודה צריך פסוק דחייב לבערו, ואף דאסור באכילה יש הרבה איסורים דאי"צ לבער.

אך מדברי **הרמב"ם** [סה"מ ל"ח קצט] משמע דהגמ' כאן קאי דוקא כר' יהודה. דילפי' מהנך קראי דסוגיין דעובר אף בלא יאכל⁵⁹.

53 **והריטב"א** [שם, וב"ב פח] הביא בשם רבו דמותר להניח טלית ותפילין של חבירו, דליכא חשש קלקול. [וכ"פ הרא"ש חולין ח כו, והפוסקים א"ח יד ד].

54 ועוד תי' **האחרונים** [וכ"מ במאירי [כאן] וריטב"א ישנים שם] דהכא מקיים גוף המצווה ע"י הוצאת הממון. ואילו התם הלומד בספר מקיים מצווה, ובעל הספר מפסיד.

55 ודייק כן ממש"כ רש"י שלא ימתין לשורף עד תחילת ז' דעובר מדאורי', משמע דקאי אמשנה דשורפין בתחילת ו'.

56 וביאר כדפי' ר"ת דפי' [לק' יב:] דשלא בשעת ביעורו הוה בתחלת שבע. [ע"ע בסמוך].

57 דכתיב [דברים טז ג] לא תאכל עליו חמץ, דקאי אקרבת פסח, ופרש"י מזמן שחיטה. [וע' בדברי רבא בסמוך ה.].

58 וע"ע בסמוך דעת הבעה"מ.

59 **והרמב"ן** [בהש' לסה"מ] השיג דסוגיין כר' שמעון, דדרש"י אף חילק [והוה עשה דתשביתו]. ואף לר' שמעון אסור, אלא דאין לאו. ואין הלכה כר' יהודה דיש לאו על אכילתו.

שם. אסור. דילפי' דחל מצוות תשביתו. ובפשוטו כוונת הגמ' 'אסור', דאסור באכילה. [וכמ"ש תוס' לק' כח:]. אך התוס' רא"ש [כאן] כת' דאסור להשהותו בביתו⁶⁰. דאילו אסור אכילה ילפי' קרא אחרינא [לק' שם, לר' יהודה⁶¹].

אבל תוס' [לק' כח:]: נקטו דלר' שמעון רשאי [מדאורייתא] להשהותו עד הלילה, ולהסיקו מעט מעט תחת תבשילו. אך כת' דיש גזירה שמא יאכלנו, ומש"ה אסור להשהותו.

דעת בעה"מ – והבעה"מ [ג. בדה"ר] נקט דלר' שמעון אם אכלו אינו עובר, דאין לך השבתה גדולה מזו. [ואכילה מקיים ג"כ ביעור חמץ ותשביתו]. והראשונים דחו דכיון דמצווה להשביתו, ודאי אסור לאכול⁶². והמלחמות [שם] הק' דלפ"ז נידון הגמ' האם חייב לבער, ואילו בלשון הגמ' אי' 'אסור'.

והבעה"מ כת' דמ"מ לכתחילה אין לו להשהותה ולהנות ולאכול⁶³, אלא דאם אכל מו' שעות אינו עובר בלאו [לר' שמעון]. וחכמים גזרו לכתחילה אף מתחילת שעה ו'. [וצ"ב הגדר דאסור לכתחילה, אך בדיעבד הוה קיום תשביתו].

בל יראה מו' שעות - ורש"י [ד"ה ושורפין] כת' לענין השריפה דבתחילת ז' אסור מן התורה, משמע דהך אסור דסוגיין קאי שאסור להשהותו. ורש"י [בע"א ד"ה בין] כת' דחמץ אין אסור מדאורייתא בבל יראה ובאכילה אלא מו' שעות, משמע דמו' שעות ולמעלה עובר בבל יראה⁶⁴. וכ"כ רש"י [ב"ק כט:]: חמץ ו' שעות ולמעלה אינו ברשותו [וכדאי' לק' ו:], ועשאו הכתוב כאילו היא ברשותו לעבור עליו בבל יראה⁶⁵.

וכן פשטות משמע ברמב"ם [ג ח], והראב"ד השיג דחה דכתיב בקרא ז' ימים. [וכ"כ רבינו דוד בסוגיין⁶⁶]. וה"ה כת' דל"פ דאף כוונת הרמב"ם דכשאינו מבטלו, יעבור בבל יראה בלילה [דמשעת אסורו ל"מ ביטול, וכדאי' לק' ו:].

והנובי' [אר"ח ק כ] כת' דילפי' בל יראה בגז"ש שאור שאור [ע"ל ה:]. והנובי' כת' דתלי בר' יהודה ור"ש, והרמב"ם לשיטתו דפסק כר' יהודה אף קודם זמנו, ואילו הראב"ד [א ח] פסק קודם זמנו כר"ש, וא"כ ע"כ לא הוקשו לענין זה⁶⁷.

והראב"ד [לרי"ף] כת' דאף דאין אסור הנאה מו' שעות ולמעלה, מ"מ אסור בל יראה ובל ימצא יש בו מכח העשה שיש בו. והאחרונים הק' דסותר למש"כ לרמב"ם. ויש שפ' כוונתו דעובר באיסור עשה לחוד כעין בל יראה, דתשביתו גלי דשייכא לבל יראה. אך אינו לאו גמור.

שם. פרש"י מן התורה, דאי אסור מהלילה לא היו גוזרים [כלל] דבין יממא לליליא לא טעו אינשי⁶⁸. ורבינו דוד כת' דראיית הגמ' ממה שגזרו מתחילת ו', דאי גזרו רבנן היה להם לאסור כל היום או חציו [מחצות], ואמאי הוסיפו עשה⁶⁹.

שם. לפרש"י מבואר בסוגיין דאחר חצות אסור מדאורייתא [עכ"פ איסור עשה], אבל בירושלמי [הו' בבעה"מ וש"א ר] הו' בזה מח', ודעת ר' יונה ור' יוסי אסור רק מדרבנן⁷⁰.

60 ולשון הרא"ש דכ"ע מו' שעות ולמעלה צריך לבערו מהבית מנלן וכו'. וכן מבואר במדרכי [תקלג ה"ל] דכשמשהו חמץ בתחילת ז' עובר משום תשביתו.

61 [אך לדברי רש"י [כת"י הנ"ל] הגמ' כאן לר' שמעון].

62 והראב"ד כת' דאסור לאכול, דעובר באיסור עשה דתשביתו. והמלחמות כת' דאין לך בתורה דבר שצריך השבתה ומותר באכילה. וכן תוס' [כאן] נקטו דלא צווה התורה להשבית בשעה שמותר לאכול. וכן תוס' [כח:]: דרשו תשביתו שלא כדרך אכילתו.

63 וכת' דאינו רשאי לקדש בו אשה, אבל אם עבר וקידש מקודשת [ודלא כרב לק' ו: וכא, דרב ס"ל לק' כח כר' יהודה]. והראשונים דחו.

64 אבל רש"י [סג. במשנה] משמע דדוקא במועד יש לאו דבל יראה. ואילו בעלמא השוחט על החמץ ליכא בל יראה.

65 אך השא"א [עח] כת' דלכ"ע אינו עובר בבל יראה מו' שעות, תוך הפסח. וכת' דאף שמדברי רש"י [ב"ק שם] לא משמע הכי לכאורה יש ליישב דבריו. וכת' דכה"ג כתבו התוס' [לק' מב.]. דחמץ נוקשה לא איתרבי לבל יראה.

66 וכת' דאף דאיתקיש בל יראה לאיסור אכילה, היינו רק בז' ימים.

67 ולא מסתבר שיהא לאו דבל יראה, ולא יהא לאו לאיסור אכילה. [ואינו מוכח].

68 ובח' הור"ן הק' אכתי מנלן שמו' שעות מתחיל איסורו. וכת' דאה"ג אלא דודאי באיזו שעה מיום י"ד מתחיל איסורו, ונקט ו' שעות ולמעלה משום המסקנא. וכת' דע"כ משש ולמעלה אסור, דאי בתחלת שש הו"ל לשרוף קודם, כי היכי דלא ליתי למיטעי. ואי מתחיל בתחלת ח', אין לאסור מתחילת שש, שבתחלת שש חמה במזרח ובתחלת שמונה חמה במערב. ועוד דכיון דע"כ י"ד מקצתו אסור ומקצתו מותר, משמע דמתחילה איסוריה משש שעות ולמעלה, שהוא זמן שחטת הפסח.

69 והירושלמי [א ד] פ' דהוה משום גדר, ומקשה וכי יש גדר לגדר. ות' דששית מחלפה בששית. [ע' במפרשים].

70 והמלחמות ביאר דמדאורייתא מחוייב רק במצות השבתה [דלא כתיב לא תאכל לא תאכלו כבתוך זמנו], אלא מדרבנן גזירה שמא ישהה ולא יבער ויאכל. [אבל גמ' דידן ס"ל ד'אסור' מו' שעות. דכיון דצוותה תורה להשבית, הוה איסור עשה לאכול].

אמר אביי תרי קראי כתיבי, כתיב שבעת ימים וכו' וכתוב אך ביום הראשון תשביתו וכו'. פרש"י ז' ימים, אפי' שעה א' בתוך השבעת ימים, וכתוב ביום הראשון תשביתו, הרי שהיה בו שעה א'. מבואר דקו' הגמ' דהוה סתירה, דאי מחוייב להשבית ע"כ דרשאי להניחו עד שעה זו. ותוס' והראשונים חלקו דקו' הגמ' מיתור בעלמא [ע' בסמוך].

תוד"ה וכתוב. ואין נר' לר"י דהא תשביתו הבערה היא, ולא צווה הכתוב לשורפו עד לאחר איסורו וכו'.⁷¹ והתוס' רא"ש ביאר דאל"כ למה ישביתנו, הא יכול לאוכלו או למוכרו [וע' מה שהו' לעיל].

שם. מבואר בתוס' דעיקר מצוות ביעור הוה לאחר זמן האיסור, ותוס' תלו כן לשיטתם דתשביתו הוה שריפה.

ותוס' [לעיל ד"ה מדאור'] הק' לפרש"י בתשביתו הוה ביטול דל"ש ביטול חמץ לאחר זמן איסורו [וכדאי' לק' ו:].

והרמב"ן חלק דהתורה צוותה שיהא מבוער או מבוטל בחצות⁷². ואף אי תשביתו הוה שריפה, היאך צווה לבער אחר חצות, והלא בשעת ביעורו כבר עבר עליו. ובפשוטו ביארו האחרונים דכוונת הרמב"ן דהמצווה שלא יהא לו חמץ, ולא מעשה השריפה⁷³. ועוד יש שביארו דאף דמצווה לשרוף, גדר הצווי לפני זמנו. [אבל לדעת תוס' מחוייב מיד בשעת חצות להשביתו ולבערו מהעולם].

והאחרונים הק' דמשמע ברש"י [יב:]: דרשאי להניח חמץ עד זמן ביעורו, ואח"כ לבער. ומבואר דלא כרמב"ן, ואי"צ לבער קודם זמנו [כדי שיהא מבואר בזמנו]. ויש שתי' דה"מ מו' שעות דעובר רק משום מצוות תשביתו, ואילו הכא איירי בליל יו"ט שעובר אף משום בל יראה. וע"כ להך ס"ד מחוייב לבער קודם זמנו. [אך צ"ע לדברי רש"י [הנ"ל] דאף מו' שעות ולמעלה עובר בבל יראה⁷⁴].

שם. ובשול"ת הר"ן [נא] דן מי שנשבע שלא יהא בעיר א' בשבת, מתי יכולים להתיר לו. דק"ל דאין מתירין עד שיחול הנדר, האם מתירין לו רק בשבת. או דנכלל בשבועה שיצא קודם השבת. וכת' דתליא במח' רש"י ותוס' בסוגיין, דלרש"י קרא משמע דכולהו ז' לא ימצא, וחייב לבעוריה מקמי הכי. ואילו לדברי המפרשים קו' הגמ' מיתורא, ולא משום יתורא דקרא.

גדר מצוות תשביתו – האחרונים חקרו אי מצוות תשביתו הוא שלא יהא לו חמץ [ורמי המצווה על הגברא], או דהוה דין על החמץ [על החפצא], דחל דין להשביתו⁷⁵. [ובחי' ר' שמואל דן דתרוייהו איתנהו, וילפי' לתרוייהו ממצוות תשביתו]. והאחרונים דנו דל"ל דיש ב' גדרים, ותרוייהו איתנהו.

והמנח"ח [ט א] חקר האם מצוות תשביתו הוה איסור עשה. דהמצוות עשה שיהא החמץ מושבת, דומיה דעשה דשבתון דיו"ט [דהעושה מלאכה עובר בלאו ועשה⁷⁶]. ולפ"ז אי"צ שיהא לו חמץ ויבער, ואף כשאין לו חמץ כלל קיים עשה זה⁷⁷. או דילמא הוה עשה להשבית החמץ [וגוף המעשה הוה קיום לעשה⁷⁸]. והביא דברש"י בסוגיין משמע דהמצווה בשב ואל תעשה, שלא יהא לו חמץ [וכדברי הרמב"ן הנ"ל]. ואילו בתוס' מבואר דהוה מצווה על המעשה להשבית⁷⁹.

71 ותוס' נקטו דלא נחשב מקצתו מותר. והתוס' ר"פ ביאר דכיון דמחזר אחריו לבער הוה כמבוער.

72 ובהג' ר' אד"מ הק' מהברייתא [ה]. דר' עקיבא דמבואר דבשעת ביעורו.

73 והקה"י [א ב] הביא דכע"ז אי' בירושלמי [ר"ה א] לענין בל תאחר, היכא דנשלם השנה ביו"ט. וכן לא ילין חלב חגי [ע' תוס' לק' נט].

74 וע"כ דאף משום דין בל יראה רשאי להניחו בשעת איסורו, על דעת לבער. [וכדעת תוס' כט: דמותר להשהות ע"ד לבער].

75 ובחי' ר' שמואל הביא מדברי השאג"א [פג, ע"ה ה:]: דהיכא דנתחייב לבער, אף אילו מכרו לעכו"ם או הוציאו מרשותו, תו לא פקע חיובו [ע' מה שהק' ע"ז מהגמ' לק' ו:]. וכת' דע"כ הוה דין על החפצא של החמץ, דאילו הוה על הגברא ל"ש לדון דחל המצווה ותו לא פקע. [וביאר דאף דרמי הך מצווה על הבעלים, מ"מ ע"כ דהעיקר תלי בחפצא דהחמץ דאל"כ ל"ש לדון דתו לא פקע].

76 ואינו רק לאו הבא מכלל עשה. אלא כששבת מקיים עשה חיובי, דהתורה כתבה בלשון עשה מחוייבת [ומש"ה נחשב מצווה בפנ"ע].

77 ונפק"מ כשבא אחר וחטף ממנו ושרף, ל"ש חיוב זהובים, דהא בכל ענין שמושבת החמץ נתקיים העשה. [וכמו השו"ב בשבת ויר"ט]. והמנח"ח דייק דבס' החינוך [שם] הביא את המצווה רק לענין דחייב קודם שיצא לדרך, משמע דבעלמא הוה שב ואל תעשה. ועוד דייק דכת' דנשים חייבות, וע"כ הוה בשב ואל תעשה [ע' תוס' קיד' לד].

78 ואם בא א' וחטף וביערו, מתחייב קנס זהובים ככל חוטף מצווה. וכת' דלפ"ז ואם אכל את החמץ [בפסח] ועי"ז השביתו לא יצא, דהוה מצווה הבא בעבירה [אבל אי לא הוה עשה חיובי, הא השתא אין לו חמץ].

79 והקה"י [א ב] דחה דל"ל דאף לדעת תוס' עיקר המצווה שיהא מושבת, אלא כיון דהתורה הזכירה את העשייה, לפי' האיק' יעשה שיהא מושבת [אף דגוף המצווה התוצאה, דומיה דציצית סוכה ומזוזה דהתורה מדברת על

ור"בא [במרדכי תקלג] הקפיד לשרוף פרוסה חמץ לאחר זמן איסורו. ומבואר מדבריו דיש מצווה חיובית לשרוף את החמץ. ורע"א [תמו] כת' דהיכא דנותן חמץ לעכו"ם לשרוף מבטל מצוות תשביתו.

ונח' ר' יהודה ורבנן [לק' כז: וכ"מ] דר' יהודה יליף מנותר דאין ביעור חמץ אלא בשריפה, ולרבנן השבתתו בכל דבר. והגר"ח [הל' חמץ] כת' דנח' בעיקר מצוות תשביתו. דלר' יהודה הוי מצוה שחייל בהחפצא של החמץ, דמחוייב לשרוף. ואילו לרבנן עיקר המצוה שלא יהא להבעלים חמץ. וכת' דלפ"ז לרבנן תשביתו הוה איסור עשה, ועובר בל"ת ועשה⁸⁰, שלא יהא לו חמץ.

והגר"ח דן לר' יהודה אי נכלל במצוות תשביתו שלא יהא לו חמץ. אך כת' דמ"מ עיקרו מצוות שריפה [בחפצא] כשאר שריפת איסור⁸¹.

והחז"א [בגליונות] הק' [דלפ"ז נח' רבנן ור' יהודה בעיקר גדר תשביתו], והאיך ילפי' משריפת נותר לענין עיקר פי' המצוה⁸¹.

ובתרגום יונתן [דברים טז ד] פי' תשביתו, תזדהרון מקמי פיסחא⁸². ומשמע דגדר הדין שבתחילת פסח שיהא מושבת [ולא יהא ברשותו], ומש"ה צוותה תורה בקום ועשה קודם [מו' שעות].

ניתק לעשה - והתוס' ר"פ [לעיל, והו' במהרי"ק קצה] הק' לפרש"י דתשביתו הוה ביטול [וקודם זמנו], הא מבואר בגמ' [לק' צה.] דבל יראה הוה ניתק לעשה דתשביתו, א"כ תשביתו אינו מתחיל אלא לאחר איסור חמץ.

וכ"כ תוס' [כט: בס"ד] דבל יראה הוה ניתק לעשה. [וע' משנ"ל א ג]. אך דעת הרמב"ם [א ג, והחינוך ט] שלוקה על בל יראה [היכא דיש בו מעשה]. והאחרונים [הק' מהגמ' צה.]. [ותלו בכמה מח'. ואכמ"ל].

אך השעה"מ [א ג] הק' דבל יראה הוה רק בליל ט"ו [וכדברי הראב"ד, הו' לע"ס⁸³], ואילו תשביתו הוה מו' שעות, א"כ הוה לאו שקדמו עשה, ואין לוקין⁸⁴.

ובשיעור' ר' נחום דייק מדברי רש"י [לק' צה.] דקרא דבל יראה מנתק עצמו, דלא יראה משמע אם נראה תשביתוהו לעולם, בעמוד והשבת כל ימיו⁸⁵. ומגדרי בל יראה מחוייב לבעור⁸⁶. ולא ילפי' מקרא דתשביתו.

בא"ד ונר' לר"י דמיתורא דקרא קדריש וכו'. האחרונים [שאג"א פב, ראש יוסף ועוד] הק' דתשביתו אינו מיותר, הא איצטריך לנתק את הלאו. [וע' תוס' רא"ש].

דף ה.

ואימא מצפרא, אך חילק. פרש"י ומעתה יש לנו לחלק חציו לאיסור וחציו להיתר. וי"מ 'אך' דרשי 'חץ'. ובחי' הר"ן [ד: בתי' הב'] כת' דכיון דגלי דמקצתו אסור, מסתבר לדרוש מו' שעות דהוה זמן שחיטת הפסח.

רבא אמר מהכא וכו'. בפשוטו הוה טעם חדש ופליג. אך רש"י [עה"ת, הו' במהרש"א] כלל כולו בחד דרשא, מצינו מוקדם שנקרא ראשון, או אינו אלא בט"ו, ת"ל לא תשחוט וכו'. דלא תשחוט הוה גילוי ד'ראשון' דהכא משמע מעיקרא⁸⁷. [ועפ"ז מיושב קו' תוד"ה דברי].

עשייה, אף דעיקר המצווה משום התוצאה].

80 ולא הוה ניתק לעשה, וכדעת הרמב"ם. והגמ' [לק' צה. הו' בסמוך] קאי אליבא דר' יהודה דיש מצוות שריפה בחפצא.

81 [ושריפת נותר הוה מצוות עשה, ואם שרף ע"י נכרי ביטל מצוותו].

82 וכן הרמב"ם [בפיה"מ יא] כת' למדנו שיהא ביעור חמץ קודם השבעה, שיהא כל הז' ימים מתחילתן לסופן לא ימצא בהם שאור.

83 ורע"א [לשעה"מ] כת' דאף בל יראה הוה מחצות, וציין לדברי רש"י [ב"ק כט:]. [וע' מש"כ לעיל].

84 והקה"י [ג] כת' דהגמ' [צה.]. קאי למ"ד [מכות טו.] לאו שקדמו עשה אין לוקין.

ובשיעור' ר' נחום הוכיח מדברי התוס' ר"פ [דלא עמד בזה], דס"ל דבל יראה חל מו' שעות [וכרש"י ד. הו' לע'].

85 דומיה דאונס שגירש דדרשי' לא יוכל לשלחה כל ימיו, בעמוד והחזר. דאינו מצוות עשה בפנ"ע, אלא עצם הלאו מחייב תיקונו. ואף כה"ג חשיב ניתק לעשה.

86 ועפ"ז מתיישב מש"כ רש"י [ב.] דבדיקת חמץ משום בל יראה, דהלאו מחייב לקום ולעשות מעשה ולבער. [ואף בלא עשה דתשביתו].

1 ובס' החינוך [תפה] ביאר דכיון שמקצת היום מותר, ולא ביאר לנו הכתוב אי זה חלק ממנו הוא שמותר, נחלקהו אנחנו בשוה מן הסברה האמתית. שאם תחלקהו בענין אחר לא יהיה שורש בדבר כלל.

ובס' החינוך [שם] ביאר דכיון דחייב בכתוב להשביטו באותו יום, וידענו שמקצת היום הוא מותר בהכרח, שאי אפשר לכיון רגע הראשון של יום ולהשביטו בו. וע"כ דמקצתו מותר.

2 אך רנב"י משמע דמסברא ידעי' דהוה דמעיקרא.

רבא אמר מהכא לא תשחט על החמץ וכו' זמן שחיטה קאמר רחמנא. פרש"י לא חלקה תורה לזה זמנו כו', ואיסורו שווה, וקבע לכולם זמן א'. הראש יוסף דייק דהמשה חמץ מו' שעות עובר בלאו דלא תשחט³.

אבל תוס' הביאו מהמשנה [לק' סג.] דהך לאו קאי רק בשוחט⁴. והראש יוסף כת' דלדעת רש"י ילפי' ב' אזהרות מחד קרא, ויש אופן שעובר רק השוחט⁵. וחידש דאף שביטל את החמץ כששוחט עליו עובר, דלדעת רש"י ילפי' דמהני ביטול מקרא דתשבתו. ונתמעט רק מדין השבתה ובל יראה, אבל השוחט עליו עובר.

ותוס' פי' דגלי קרא [דלא תשחט] שמוזהר על השבתה, וגלי קרא דהוה משום עשה דתשבתו. והאחרונים חקרו אי כוונת התוס' דל"ש לא תשחט אלא במידי דמצווה עליו לבערו משום תשבתו⁶. [ודין לא תשחט מיתלא במצוות תשבתו⁷]. או דכוונת התוס' רק על הזמן, דהוה גילוי דהוא זמן איסור חמץ. ומסתבר לדרוש בזה תשבתו.

תוד"ה לא תשחט. והא זמן שחיטת הפסח אחר התמיד וכו'. האחרונים העירו דלכאור' הא דתלי בשחיטתו התמיד הוה דין בסדר העבודה [דתמיד תדיר וקודם], אבל זמן הפסח מתחיל מחצות. וכ"כ מהר"ם חלאוה דזמן שחיטת הפסח מתחילת שבע, אלא דתמיד מעכבו. דהא אם הקדים פסח לתמיד כשר.

אך בקו' התוס' מבואר דהוה בגדר זמן הפסח [וע"ע חי' ר' א"ל מלין יא. וע"ע לק' נט.]. והמנח"ח [ה' ו] כת' דאפי' אם אין לציבור תמיד, זמן הפסח הוה לאחר זמן שראוי להקריב תמיד [דדרשי' בערב ובין הערביים]. והאחרונים דנו אי בתי' תוס' חזרו, דעיקר זמנו מתחילת ז'.

בא"ד וי"ל כיון דדיעבד וכו' חשיב זמן שחיטה. והקוב"ש [י] הביא דתוס' [לק' יא. ומנחות סח] דנו ממקום דלכתחילה אינו מביא עומר, אי חשיב ממקום שאתה מביא [לענין דאסור לקצור].

ר"ע אומר וכו' ומצינו להבערה שהיא אב מלאכה. [והאחרונים הק' דהוה מקלקל ומלאכה שא"צ לגופה, ומדאורייתא מותר. וע' רש"י ותוס' שבת קו. ואכמ"ל].

והגמ' [בע"ב] אי' ש"מ דס"ל דאין ביעור חמץ אלא בשריפה [וכר' יהודה לק' יב: וכו.]: והפנ"י [בע"ב] הק' דלדעת רש"י אף ר' יהודה מודה כשעבר זמנו [והגיע זמן איסורו]. והפנ"י כת' דה"מ למסקנא דתשבתו קאי אי"ד, אך להך ס"ד זמן המצווה הוה בלילה, ודוקא בשריפה.

ובהג"ר ר' אז"מ [לרמב"ן] הק' לדברי הרמב"ן דעיקר מצוות תשבתו לשרוף לפני זמנו, כדי שיהא מושבת בתחילת זמן איסורו. א"כ אף לר"ע נימא הכי, וההבערה בפועל יהא קודם הלילה.

תוד"ה (ואומר) כל מלאכה. דכשישרף ויעשה גחלים הנאתו מותר וכו'. [כיון דנעשית מצוותו]. ותוס' [לק' כא:] כת' דה"מ לר' יהודה [ור' עקיבא דסוגיין] דמצוותו בשריפה, ונשרפין אפרן מותר. אבל לרבנן אין מצוותו בשריפה, ואף ע"י השריפה אסור להנות באפרו, וכדין איסור הנאה הנקברין דאפרן אסור.

וכמה אחרונים [רע"א [תמה דפו"י], מקו"ח [תמה א], שו"ת אבנ"מ יט] הק' דגבי חמץ נעשית מצוות תשבתו. אך המנחת ברוך [סז] כת' דמצוות תשבתו מתקיים אף כשמפרר לרוח, שהחמץ אינו נאבד מהעולם [ואילו אכלו אח"כ ענוש כרת]. וא"כ לא שייך בזה נעשית מצוותו.

והגר"ח [הל' חמץ] יישב דלרבנן דשריפתו בכל דבר, ע"כ דגדר תשבתו שלא יהא לו חמץ. ואילו גדר נעשית מצוותו בעי' שיהא מעשית מצוותו בחפצא. [וע' מה שהו' לע'].

3 וכת' דרש"י לשיטתו [ד. ד"ה בין] שכת' דמו' שעות עובר מה"ת בבל יראה, כדיליף מ'אך' חלק, ומלא תשחט. וביאר דרש"י נקט לשון השגור, אף דאינו בכלל לאו דבל יראה ז' ימים, עובר משום לאו דזמן שחיטה.

וכת' דאם התרו בו משום בל יראה לכאור' אינו לוקה, דהוה שם איסור בפנ"ע. אבל למ"ד אך חילק לכאור' הגדר דגלי קרא.

4 והשאג"א [עח בסופו] כת' ד"ל דדרשי' ב' קראי, דאי' [משפטים כג יח] לא תזבח על חמץ דם זבחי. [כי תשא לד כה] לא תשחט על חמץ דם זבחי. וכיון דאיכא למדרש דרשי', ולא מוקמי' בלאו יתירא [וכדלק' כד.]. ומש"ה חד קאי לגופיה, ואידך לזמן שחיטה.

5 והשאג"א [עח] כת' דנפק"מ בין תשבתו בחמץ שגוי הפקיד אצלו, דאיתרבי רק להכי. ועוד תי' לדעת הרמב"ן דבל יראה הוה רק ברשותו, אבל אם הוציאו מרשותו אינו עובר [ונקט דה"ה עשה דתשבתו, ושוב חזר בו דכיון דנתחייב עליו, ודאי חייב משום תשבתו]. ואילו לא תשחוט עליו קאי עמו בעזרה לחד מ"ד [לק' סג:], אף דאינו ברשותו א"כ לא קאי באותו חמץ כלל.

6 ולשון רבינו דוד שלא חייבה תורה שוחט על החמץ אלא בשביל שהחמץ נאסר.

7 ועפ"ז הק' השאג"א [הנ"ל] דלדעת הרמב"ן [ע' לק'] חמץ דאינו בחצירו אינו מצווה עליו משום תשבתו. ואפ"ה אסור לשחוט עליו הפסח. וע"כ דלא תלי הא בהא.

שם. אבל קודם שנעשית אפר אסור [מדאורייתא] להנות משריפתו. ורע"א הק' דהוה שלא כדרך הנאתה [ע' לק' כו.]. והקוב"ש [יא] כ' דשמא י"ל דכיון דחמץ אינו עומד אלא לשריפה, מיקרי דרך הנאתו אם נהנה בשריפתו.

בא"ד מיירי בכל ענין. אפי' אי"צ לגחלתו². רע"א הק' דמ"מ נימא הואיל [ומקלעו אורחים חזי ליה] ומותר מדאורי'. והו"ל לגמ' [בע"ב] לומר ש"מ דרע"א ל"ל הואיל. והביא דהרשב"א [שבת לט:]: כת' דמאן דל"ל 'מתוך' ל"ל הואיל. [וכ"מ בתוס' שם]. אך תוס' [לק' מז: בשם ריב"א] הוכיחו [מהגמ' שם] דאף בית שמאי [דל"ל מתוך] ס"ל הואיל.

בא"ד א"נ כיון דמתחילת הבערה א"י להנות וכו' כמו נדרים ונדבות. ותוס' [לק' מו., שבת כד:]: בשם ריב"א ביאר דאסור משום דעיקרו לגבוה, וכהנים משולחן גבוה זכו¹⁰. וכן בשריפת תרומה התורה לא הקפידה שנהנה בשעת שריפה, אבל עיקר השריפה לשם מצות ביעור, ואסור לשורפו לשם הנאה. ומש"ה אסור לשרוף תרומה ביו"ט. אבל דעת ר"י דיש גזירה דאסור לשרוף תרומה ביו"ט.

והמג"א [תקז ג] הביא מתוס' דכל דבר דאינו רשאי להנות בתחילת ההדלקה אסור, והק' אהא דמבואר דעצי מוקצה שנתערבו רשאי להדליק [אף דבתחילתו הוה מוקצה]. ורע"א [שם] חלק דסברת התוס' הוא היכא דעיקר ההבערה משום המצוה. ודמי לנדרים ונדבות דמשולחן גבוה. [ולא תלי בזמן]. וציון דכ"כ הפרמ"ג [יו"ד צט מ"ז יב].

והאבנ"מ [ש"ת ב] הק' [לדברי המג"א] דתוס' [לק' מז]. הביאו דעת רש"י דאין אופין שתי הלחם ביו"ט, דאינו ראוי עד שיזרק הדם, ומש"ה אסור. ותוס' הק' וכי משום דעכשיו אינו ראוי לבו ביום יאה אסור, הא כשאופה אינו ראוי עד שתאפה. ותוס' דחו דשתי הלחם אין בו צד חסרון בגופו. והאבנ"מ כת' אלמא הא דאינו ראוי, ומחוסר זמן לבו ביום לא הוה חסרון.

והאבנ"מ ביאר כוונת התוס' דבשעת מלאכה לאו ידיה ולא חזי ליה¹¹. ומלאכת אוכל נפש נאמר 'לכם' ולא לנכרי וכלבים. וכל זמן שהוא איסור הנאה לא חשיב לכם¹². [אבל דבר שאסור משום מוקצה, אף בשעת שחיטה דהוה ידיה, דמוקצה לא הוה הפקר בשבת].

והקוב"ש [יב] חילק היכא דאינו יכול ליהנות עכשיו בפועל, אבל מצד הדין היה אפשר ליהנות מיד. ואילו בחמץ הוא עכשיו אסור¹³.

בא"ד שם. כיון דמתחילת הבערה אינו יכול להנות. ורע"א העיר דלמ"ד [לק' כו.] אין שבח עצים בפת, מדאורייתא רשאי להנות אפי' מהאבוקה. וכת' דה"ל לגמ' לומר ש"מ יש שבח עצים בפת. [ועד"ז הק' השעה"מ חמץ ג ע"ש]. וכת' ד"ל דב' תי' התוס' מסייעי להדדי, ואם בא להוכיח שבח עצים, ידחה דאירי כשא"צ לו. ואם נוכיח דין הואיל, יש לדחות משום נדרים ונדבות ויש שבח עצים.

ועוד דן רע"א [משניות ביצה אות טז] דכששורפו עם עצים, למ"ד זה וזה גורם רשאי להנות מהאש, דהוה נמי מחמת העצים דהיתר. [והק' דה"ל לגמ' לומר ש"מ זה וזה גורם אסור. ודחה דאין ראייה משום הכי, ד"ל כתי' הא' דאירי דשורפו כשא"צ].

בא"ד ומאן דשרי, שרי מלד'. [כן גרס רע"א, דמ"ד נדרים ונדבות קריבים ביו"ט יליף מגזיה"כ דלד'. ע"ש שדן בזה ע"פ המ"ד בגמ' ביצה שם]. רע"א הק' דה"ל לתוס' לומר דמ"ד נדרים ונדבות קריבים, משום דס"ל מתוך, והותר משום צורך קצת. ורע"א ביאר דכוונת התוס' לפרש דה"ל לגמ' לומר ש"מ דר' עקיבא סבר נדרים ונדבות אינם קריבים¹⁴.

דף ה:

רש"י ד"ה ש"מ. מדלא נפק"ל דהאי יום הראשון ערב יו"ט הוא אלא משום דאסור לבער וכו'. צ"ב אריכות דבריו [מדלא נפק"ל], דפשוטו ראיית הגמ' מהא דאין שורפין ביו"ט. והנוב"י [אר"ח ק

8 והקוב"ש [יא] הביא דמבואר [לק' כד] דכששורף פירות, אף לאחר שנעשה גחלים חשיב שלא כדרך הנאתו.

9 והא"ז [ש"ת תשנ"ד] הק' דנימא ש"מ חמץ אסור בהנאה, דאל"כ שרי לשרוף תחת תבשילו. ותי' דאסור להשהותו עד שיתקן התבשיל, דעובר בבל יראה כל רגע.

10 ותוס' [ביצה כז:]: בשם ר"י ביאר בטל ליה צורך הדיט אצל צורך גבוה, וכאילו כולו לגבוה. ותוס' דחו דצליית פסח דחי, ואף שיש בו ג"כ צורך גבוה, ולא אמרי' דבטל ליה. אלא הא דנדרים ונדבות אינן קריבים משום דעיקר הקרבה בשביל גבוה, וכהנים ובעלים זכו משולחן גבוה. והא דאין שורפין תרומה הוה משום גזירה תרומה אטו קדשים [דאינו רשאי להנות].

11 וביאר דבשעת שחיטה הוה של גבוה ואינו צורך ישראל כלל, אלא אח"כ זוכה פנים חדשות. והביא סמך לזה מדברי הריטב"א [קידו' נו:]: דאף דאפר איסור הנאה מותר, א"א לקדש אשה בשוויי כשישרף דלאו ידיה הוא.

12 וכת' דמזה נראה דאסור לעשות מלאכה בדבר הפקר [ע"ד לאכול], דכל זמן דלאו ידיה לא מקרי לכם. ועפ"ז האריך דהמבשל בשל נכרי אסור ביו"ט, ולא שייך בזה הואיל.

13 [ומש"ה נחשב דנתחדש אח"כ היתר].

14 ורע"א הביא מהגמ' שבת קיד. אי ר' עקיבא ס"ל קריבים ביו"ט או לא.

טו ד"ה ועוד נלע"ד] כת' דמשמע דראיית הגמ' מלשון הברייתא מצינו להבערה שהיא אב מלאכה. ואילו משום עיקר דינו, הא י"ל דרחמנא אחשביה לביעור חמץ מלאכה [ע' בסמוך].

בא"ד יאכילנו לכלבים וכו'. דאינו מלאכת הבערה. והפנ"י הק' דרש"י [ביצה כז: וע' לק' מו.] כת' דאין מאכילין תרומה טמאה לכלבים ביו"ט, דרחמנא אחשביה להבערתן, והוה מלאכה¹.

והפנ"י כת' דלמ"ד תשבתו בכל דבר, ולא ילפי' מנותר, א"כ לא קפיד רחמנא לבערו מן העולם. ועיקר העשה אינו אלא שלא יעבור בבל יראה לחוד. א"כ אף אם ישליכנה לכלבים ליכא מלאכה. [ול"ד לקדשים טמאים דהוה חיוב על החפצא לבערו. ומש"ה אמרי' דרחמנא אחשבה]. וכדברי הגר"ח הו' לע' דלמ"ד תשבתו בכל דבר, לא הוה דין על החפצא².

יש שתי' דרש"י קאי רק למ"ד דאמרי' מתוך, ולהך מ"ד אין איסור איסור בשריפת קדשים ביו"ט. וע"כ נאסר משום עצם שריפת קדשים. אבל למ"ד דל"ל מתוך אין מקור לאסור ביו"ט³. [וכ"כ המגיני שלמה ביצה כז:].

והנוב"י [או"ח טו] חילק דל"ש בביעור חמץ 'רחמנא אחשביה', דדאינו מצד החמץ, אלא מצד בעל החמץ. דאיהו מצווה עליו להשבתו. אבל מי ששורף חמצו של אחר לא עשה מצוה כלל. וגם החמץ מצד עצמו אי"צ שריפה [אם אין לו בעלים]⁴. ול"ד לקדשים, דמצות שריפת קדשים טמאים הוא מצוה מצד עצמה, וכל מי ששורף קדשים טמאים מקיים המצוה. ומחמת חשיבות קיום המצוה חשיב מלאכה. וכן תרומה טמאה⁵.

והנוב"י כת' עוד דהוה מח' תנאים אי אמרי' דהתורה אחשביה מלאכה. ור"ע ל"ל הך סברא. והנוב"י ביאר דראיית הגמ' מדברי ר"ע דתלה בהא דהבערה אב מלאכה [הו' לעיל].

שם. משמע דמותר להאכיל חמץ בפסח לכלבים⁶. והאחרונים הק' דהשו"ע [תמח ו] פסק [ע"פ הירושלמי, הו' בהג' אשר"י ב ג] דאסור להאכיל חמץ בפסח אפי' לבהמת נכרי או הפקר⁷. ונח' הפוסקים אי הוה משום איסור הנאה [ודנו אי אף שאר איסורי הנאה אסור אף לכלבי הפקר. ע' שעה"צ תמח עה], או מדיני חמץ. והמצפ"א כת' דאסור רק מדרבנן, והכא איירי מדאורי'.⁸

רש"י ד"ה וש"מ. ר' נתן אומר לחלק יצאת⁹, שלא תאמר העושה ד' או ה' אבות מלאכות אינו חייב אלא א"י וכו'. אך רש"י [יבמות ו: ד"ה לחלק] כת' שלא תאמר אינו חייב סקילה עד שיחלל שבת בכל מלאכות וכו'.

תו"ד לחלק יצאת. מדקרי ליה אב מלאכה וכו'. כוונת תוס' להק' דאף אי יצאת ללאו, מ"מ אף ביו"ט אסור משום לאו. [וכה"ק הראשונים]. ובזה תי' תוס' דדיוק הגמ' מלשון הברייתא דקרי ליה אב מלאכה. [וכ"מ ברש"י].

בא"ד ועוד אוריב"א דלמ"ד [הבערה] ללאו יצאתה לא היה אסור ביו"ט¹⁰ וכו'. וכ"כ תוס' [ביצה כג.] ע"פ הירושלמי. [ומשמע מתוס' שם דלהך מ"ד מותר לגמרי, ואף אין בזה איסור דרבנן. אך השאג"א [ע' נקט דאסור עכ"פ מדרבנן]. והטור"א [מגילה כא. ספ"ב בא"ש] כת' דלפ"ז למ"ד ללאו יצאת מותר לשורף

1 **דרש"י** הק' דחלה שנטמא, יאכילנו לכלבים ביו"ט. ותי' דגזיה"כ דקדשים שננטמא אין מתבערים ביו"ט, דרחמנא אחשביה להעברתן דכתיב באש ישרף, הילכך מלאכה היא [ותוס' שם חלקו, דאין בזה טורח מלאכה]. **ותוס'** תי' דתרומה טמאה דינו בשריפה, ומש"ה אינו רשאי לבערו באופן אחר ולהאכילו לכלבים.

2 **והנוב"י** הביא דכוונת הפנ"י דסגי להוציאו ולזורקו, ואפי' לא אכלוהו כלבים ג"כ אינו עובר בבל יראה. וכת' דדבר זה טעות הוא.

3 **וכ"כ** השואל בנוב"י. והנוב"י דחה דלשון רש"י ביצה לא משמע כן.

4 **והנוב"י** כת' דלא מצינו אסור לזה ומותר לזה. [דלבעלים יחשב מלאכה, ולאחרים לא. והאחרונים הק' דמצאנו בכ"מ כה"ג].

5 **ובהג' שערי ציון** הביא כמה **אחרונים** [בנין שלמה ל, עמודי אור, מקו"ח תלא] שהק' דבגמ' [ב"ק צח:] אי' דחמץ הכל מצווים עליו לבערו. ודחו דהוה משום ערבות [וכ"כ הצ"ח לק' כז]. שלא יראוהו עובר בבל יראה וישבו בחבוק ידיהם ולא יעשו כלום. ועו"ל 'הכל' קאי אגזלן וגזל מצווים עליו וברשות מי שהוא [החמץ] בעליו מחויבין לבערו, וא"כ זה השורף לא אפסד' מדי.

6 **וע"פ** דברי הגר"ח אף זה כוונת הפנ"י.

7 **וכן רש"י** [לק' יג.] כת' לגבי ערב פסח שיאכיל לכלבים. [אף לכתחילה]. **והפנ"י** כת' דרש"י פליג אירושלמי.

8 **והרש"ש** הוסיף דאף בשעת ביעור אסור להנות ממנו [וציין לתוס' כא:]. והביא דמבואר [לק' לב] דדעת ר"ע דחמץ אסור בהנאה.

9 **ורע"א** [וזאת ליהודה] הק' דבסוגיין יש ראייה דר"ע לית ליה כר' יוסי דהבערה ללאו יצאת. אך אין ראייה כר' נתן דלחלק, דיש מ"ד נוסף, דר' ישמעאל ס"ל דאיצטריך משום מקלקל בהבערה [ע' סנהד' לה:].

10 **ולשון** הגמ' [שבת ע.] עשאן כולן בהעלם א' אינו חייב אלא א'. [אך בהמשך אי' מה הבערה שחייבין עליו בפנ"ע ק"מ כרש"י יבמות].

11 **וכ"כ האר"ז** [שו"ת תשנ"ד] דביו"ט כתיב לא תעשו מלאכה, ודוקא דבר החשובה מלאכה בשבת לוקה ביו"ט. לאפוקי מ"ד הבערה ללאו.

נותר ביר"ט [והק' מהגמ' ברכות ט.].¹²

כע"ז נח' הראשונים [נח' בזה הרמב"ן והרשב"א, וע"ע ב"י תצה, רמ"א רמ"ג, שר"ע דש א] אי יש דין שביתת עבדו ובהמתו ביר"ט.

ועד"ז כ' הסור"א [חגיגה יז: א"מ] דאף לר"ע דתחומין דאורייתא, לא הוה בגדר מלאכה ולא ילפי' אף ביר"ט¹³. אך [לק' מז:]: מבואר דלמ"ד מוקצה דאורייתא נוהג אף ביר"ט.

אך המנח"ח [רחצ ג,ה] הק' דאף דאינו בכלל חיוב סקילה, מ"מ הבערה הוה בכלל 'לא תעשו מלאכה', ול"ד למחמר ותחומין דאינו מלאכה.

שם. ור"ח [עה"ג] פי' ש"מ לחלק, דאי לאו יצאת תיתי עשה דהשבתת חמץ ולידחי לאו דהבערה. וצ"ב דאף אי הוה מלאכה, הא מלאכת יר"ט הוה לאו. והגמ' [שבת כד: ולק' פג:] דנה שריפת נותר ידחה ל"ת דמלאכת יר"ט. האחרונים ביארו לדברי רב אשי דיר"ט הוה ל"ת ועשה, דכתיב שבתון. וביארו ע"פ מש"כ הרשב"א [יבמות ו.] דבמחמר ליכא עשה דשבתון¹⁴, דמסתמא קאי דוקא אאבות מלאכות. וה"נ להך מ"ד הבערה אינו אב מלאכה, ולר"ח ביר"ט הוה לאו ואין בו עשה. ונדחית מפני עשה דתשבייתו.

תוד"ה לא אמרינן. הכא מה שמבער הוי צורך. דמשום מצוות היום חשיב צורך קצת¹⁵. והתוס' ר"פ ביאר שעובר בבל יראה כל רגע. והאחרונים העירו דלדעת תוס' [לק' כט:]: המשהה ע"מ לבער אינו עובר בבל יראה¹⁶. ועוד דנו האחרונים דמחוייב במצוות תשבייתו. [ונח' האחרונים במשהה ע"מ לבער, האם חשיב ביטול מצוות עשה דתשבייתו. ע' דברי י.]

אבל דעת רש"י [ביצה יב.] דמשום מתוך מותר אף שלא לצורך היום¹⁷. [והראשונים האריכו להק' עליו].

שם. הוי צורך. ותוס' [כתובות ז.] הביאו אף צורך מצווה חשיב צורך, כדאי' [ביצה יב.] מוציא ס"ת ולולב ותינוק למול. והאחרונים הק' דשריפת נותר אינו דוחה יר"ט [וכדאי' לק' פג:] שבת כד: וכ"מ], ולא הותר משום מתוך אף דהוה מצוה¹⁸. והר"ן [ביצה ג:] בדה"ר, ע"פ הרמב"ן שבת קלט: [כת' דאסור לקבור ביר"ט, ואף דהוה מצוה לא חשיב צורך, וכמו שריפת נותר. ועוד [דאי' כתובות ז.] דלא אמרי' מתוך אלא בהנאה השוה לכל נפש, והרי אין כאן נפש^{19,20}. והמאירי [שבת כד:] כת' דהואיל והותר איחורם, אין בו שום צורך ביר"ט.

שם. אך מהר"ם חלאוה [ו.] כת' דכוונת הגמ' דר' עקיבא ס"ל דלא אמרי' מתוך אלא היכא דהוה לצורך, וצורך מצווה לא הוה צורך. ומש"ה אסור לשרוף ביר"ט [אף לבית הלל].

שם. המג"א [תנ"י ג] כת' דמבואר מדברי התוס' דאף לדידן מותר לשרוף חמץ ביר"ט [וע' תוס' כתובות ז.], וע' לק' ו.], דמקרי צורך היום. והמג"א כת' דכל זה לס"ד דמצוות תשבייתו בליל יר"ט, אבל למסקנא דזמנו ביר"ט אין שורפין חמץ ביר"ט. והאחרונים נתקשו אמאי תלי הא בהא²¹.

והריטב"א [כאן] כת' דדוקא מצווה דחל ביר"ט חשיב למישרי במתוך, דהוי כלולב לצאת בו וס"ת לקרות בו. ומיהו השתא דמצוות ביעור ביר"ט, היכא דעבר ולא ביטל ולא בדק אסור לשורפו ביר"ט. דכיון דהגיע המצווה קודם הוי כמילה שלא בזמנה שאינו דוחה יר"ט. ויל"ד אי כוונתו דכל דבר שאפשר

12 דה"ל לגמ' ליישב כן את דברי ר"א. ובק"א [שם] הביא דר"א [סנהד' סח.] ס"ל דהבערה הוה איסור סקילה [ע"ש שדחה].

13 [אך רש"י שם, ותוס' [לק' צג:] מבואר דאיסור תחומין דאורייתא אף ביר"ט. והפר"ח תצה ג הק' מ"ש תחומין תוס' נקטו דאסור].

14 [ואף בשבת מחמר הוה לאו גרידא. וחלק אתוס' שם דנקטו דהוה ל"ת ועשה]. והמנח"ח [כד] דן דלפ"ז אף למ"ד תחומין דאורייתא, הוה ל"ת גרידא [ודן מהגמ' ר"ה לב:].

15 ותוס' [מ"ק יד:] כת' [תי' ב'] דמצוה קרי' ביה לצורך יר"ט.

16 [ואילו דעת התוס' ר"פ רק כל זמן שטורח בביטולו].

17 וכ"מ ברמב"ם [יר"ט א ד] [וע' ביאור'ה תקיח].

18 וכן מילה שלא בזמנו [כדמוכח במשנה שבת קלז:].

19 אך הרמב"ן [שבת קכד:] חילק דבמה שאדם משתמש ביומו כס"ת לקרות חשיב צורך, דאף תשמיש הרגיל ביומו הותר [אף דאינו הנאה]. משא"כ צורך מצווה בעלמא [כמילה שלא בזמנו]. והרמב"ן ביאר דאף בסוגיין שריפת חמץ הוה חובת היום, וחשיב כדבר שהוא צורך היום הוא. אף שאינו לאכילה. [ע"ש שהאריך].

20 ובפשוטו ציינו האחרונים דתוס' כאן לא ס"ל כדברי הר"ן, אך הרמב"ן [הנ"ל] מבואר דהיכא דהוה לצורך יומו מהני אף צורך מצווה.

21 ור' בונים איגר כ' דלדידן עשה דתשבייתו מנתק ללאו, ומצילו מבל יראה, והמשהה ע"מ לבער אינו עובר. אבל לס"ד דמצוות תשבייתו בלילה, א"כ העשה קאי אף כשלא עבר על הלאו, ואינו מצילו מבל יראה.

מבער²² י' ל'מ מתוך²². או דוקא משום דהוה מצווה, ואין זמנו קבוע היום, ע' לע'.

שם. ר' אשר מלניל [הו' בפנ"י] הק' דאף אי אמרי' בעלמא מתוך, הא שריפת קדשים אינו דוחה יר'ט [וכנ"ל]. ושריפת חמץ נלמד משריפת קדשים. [ודיו שלא ידחה יר'ט].

שם. השאג"א [פג] הק' לדברי הרמב"ן [ע' בסמוך] דכשמוציאו מרשותו אינו עובר בבל יראה. א"כ הבערה ל'ה צורך היום כלל²³. והוכיח דמחוייב לשרוף. [ע' בסמוך]. והשאג"א דן דחל עליו מצוות תשבתו, ונתחייב לבערו.

של אחרים

לא ימצא בבתיכם מה ת"ל וכו' יכול יטמין ויקבל פקדונות, ת"ל לא ימצא וכו'. דפקדונות נכרי [שקיבל אחריות, ע' בסוף העמ'] נתרבה מבל ימצא. אבל היכא דלא קיבל אחריות נתמעט לא יראה לך. אבל רש"י [שמות יב יט] הביא [מכילתא] דנתמעט 'בתיכם'²⁴, מה ביתך ברשותך אף גבולך ברשותך. לאפוקי חמץ של גוי שלא קיבל עליו אחריות [דאין רשותו ושליטתו עליו, אף דמונח בביתו].

אבל אתה רואה של אחרים ושל הקדש. פרש"י כגון של נכרי וכו'. ובפשוטו נתמעט כל היכא דהחמץ אינו שלו. וכן מבואר ברמב"ן [ו, וכן רבינו דוד ד. ומהר"ם חלאוה שם וו.] דאינו עובר בבל יראה בחמץ של חבירו ברשותו²⁵. [וע' לק' ו. בשם הרא"ש]. אך האחרונים [פנ"י, וגר"א תמג ב] דייקו מדברי רש"י [ד"ה לפי] דנכרי דוקא²⁶, אבל אילו בחמץ של ישראל חבירו, אף הנפקד עובר²⁷. והצל"ח [לק' כט.] דייק כן מדברי רש"י [מו.] שכת' [דחלה שלא נתן לכהן] לא הוה לא שלו ולא של חבירו.

והאחרונים הביאו דבגמ' [ב"ק צח:] אי' דחמץ שעבר עליו הפסח, הכל מצווים עליו לבערו. ומשמע דמחוייב לבער אף חמץ שאינו שלו²⁸. ויש אחרונים שכת' דהתם הוה מדרבנן [וע' בדברי רבינו דוד ד.]. והאחרונים [צל"ח לק' כז] דחו עוד דכוונת הגמ' דכיון דהבעלים מחוייב לבער, כל ישראל מחוייבין עליו לקיים מצוותו²⁹. וכ"כ התוס' רא"ש [ז:] דהכל מצווין לבער, להסיר מכשול מבל החמץ.

הפקד - תוס' [לע' ד:] מבואר דחמץ של הפקר אינו עובר משום לא יראה לך'. והרמב"ן [שם] נסתפק בזה, דהא בסוגיין בעי ב' דרשות לנכרי שכבשתו ונכרי שלא כבשתו. א"כ מנ"ל לרבות הפקר³⁰. ושוב הביא הרמב"ן דבירושלמי מבואר דאינו עובר על חמץ של הפקר.

אך הפנ"י דן דאפשר דלדעת רש"י עובר על חמץ של הפקר. דהא אם ישרפנו לא יתחייב לשלם. ועוד דנו האחרונים לפרש דלא חשיב 'של אחרים'. והבית מאיר דן דאף אי עובר על חמץ של ישראל אחר, אבל של הפקר דרשאי לזכות אינו עובר עליו.

והמקור חיים [תלא ד"ה והנה הפנ"י] הק' דבגמ' [לק' מו:] אי' גבי חלה [דהוה ממון כהונה], דאין זה חמץ שאתה מצווה עליו, והא לא גרע מהפקר. והאמרי בינה דחה דאינו רשאי לזכות בו.

22 **והראב"ד** [בשיטמ"ק כתובות ז.] כת' דמתוך לא עדיף ממכשירי אוכל נפש, ולא מהני בדבר דאפשר מבעוד יום. [אמנם קי"ל דמותר לבשל מיו"ט לשבת, וההיתר מדאורי"י משום מתוך. ואף במידי דאפשר מבעוד יום].

23 [וכת' ד"ל דהרמב"ן ס"ל כרש"י [ביצה] דאי"צ צורך היום כלל, אך הביא דהר"ן ס"ל כרמב"ן. וס"ל דבעי' צורך היום].

24 דכיון דאיתרבי גבולים, אף בית בכלל גבול. [וז"ל המכילתא [שם פרשה י] מה בתיכם ברשותכם אף גבולך ברשותך. יצא חמצו של ישראל שהוא ברשות נכרי אע"פ שיכול לבערו אבל אינו ברשותו, יצא חמצו של נכרי שהוא ברשות ישראל וחמץ שנפלה עליו מפולת אע"פ שהוא ברשותו אבל אינו יכול לבערו [והרמב"ן שם הק' מהגמ' כאן, וביאר דהמכילתא קאי אחמץ שאינו מונח בביתו וגבולו].

25 וכ"כ המ"א [תמג ה וב"ח שם] דהנפקד אינו עובר על חמץ דמפקד, ואפ"ה מחויב למכור [כדלק' יג.] כדי שהמפקד לא יעבור.

26 [ויש לדחות דאורחא דמילתא נקט].

27 ובפשוטו משמע הטעם דנתמעט דוקא 'של אחרים'. ועוד כת' הפנ"י דבחמץ של ישראל חבירו לא יתחייב לשלם אילו ישרוף [דאף לבעלו אינו שווה ממון], ומש"ה מחוייב ב". ועוד משום זכין ושליחות. ועוד דן הפנ"י דאף אי אינו עובר בבל יראה, הא עכ"פ עשה דתשבתו לא נתמעט לך'. [וצ"ב דבחמץ של נכרי אינו מחוייב אף משום תשבתו].

28 אך העירו דאף אי עובר בבל יראה, ה"מ כשהוא עומד ברשותו.

29 ונפק"מ לפ"ז היכא דהחמץ של קטן, אינו מחוייב לבער.

30 יל"ד האם כוונתו דאף חמץ של ישראל אחר הוה פחות מנכרי [דרשאי לשורפו ולהוציאו], ומנ"ל למעט. או דוקא הפקר דרשאי לזכות בו, אבל של ישראל רמי עליו איסורי גזל, וגרע מנכרי שכבשתו. [וע' בסמוך בגדר המיעוט לא כבשתו].

בא"ד ושל גבוה אם הקדישום לבה"ב³¹. והאחרונים דנו דמשכח"ל קדשי גבוה, כגון לחמי תודה.

תוד"ה אבל. מחד לך ממעט' תרוייהו וכו' ובמנחות חד עריסותיכם וכו'. והתוס' רא"ש דן עוד בדגמ' [בכורות יג:] איצטריך גבי אונאה ב' קראי, למעט נכרי והקדש. והתוס' רא"ש [וכן שיטמ"ק בכורות שם] תי' דהתם ס"ד דהקדש חשיב עמיתו [ועריסתו], ומש"ה צריך ב' מיעוטי [דהקדש חשיב טפי עמיתו ואחזה. והוסיף דאונאה דמי לגזל, ואין סברא לפטור בהקדש]. אבל בסוגיין נתמעט דאינו 'לך', ונתמעט כל מה שאינו לך.

ועוד הביא מהתוס' שאנן דבתר דגלי קרא גבי חלה דהקדש לא מקרי עמיתו, ילפי' מיניה דכל מקום שנאמר רעהו למעט הקדש. [וכ"כ תוס' מנחות סז.].

ומבואר דתוס' דנו אמאי ל"צ ב' קראי למעט נכרי והקדש. והקוב"ש [טו, טז] חקר בגדר הך מיעוט, האם נתמעט כל שאינו של ישראל³². או הוה מיעוט בבעלות של נכרי, ושל הקדש. וכת' דלצד דבעי' ב' קראי ע"כ הוה מיעוט משום בעלות הנכרי³³. [אבל למסקנת התוס' ל"צ ב' קראי]. אך בתוס' [ד:] מבואר דאינו עובר אף בשל הפקר, והקוב"ש הק' דלהך צד מנ"ל.

יכול יטמין וכו'. פרש"י יטמין שלא יראנו ודיו, דהא לא יראה כתיב. [ויכול יקבל פקדונות הוה נידון אחר]. ת"ל לא ימצא, דאף הטמנה הוה בכלל מציאה.

בבורות בשיחין ובמערות מנין. הריטב"א פ' בורות שבשדות, אבל בור בתוך הבית הוה בכלל בתים. ואף דהמוכר בית לא מכר הבור [ב"ב סד.] מן הסתם, התם משום לשון בני אדם, אבל בלישנא דקרא הכל בכלל ואפי' עלייה. [וע' דברים נו.].

שם. בתוס' ר"פ [לק' לא.] כת' דחמץ שנפל עליו מפולת עובר בבל יטמין, ומש"ה צריך לבטלו. אבל רש"י והר"ן [שם] מבואר דצריך לבטל משום שמא יפקח הגל. דכיון דנפל הגל הוה כמבוער [וכ"כ רש"י ב"מ מב.]. והמג"א [תלו ז] חילק דבל יטמים היינו היכא דמטמין לכתחילה בידים. [וכ"מ ברש"י יכול יטמין ביד'].

אין לי אלא שבבתים וכו' ת"ל בכל גבולך וכו' ת"ל שאור שאור וכו'. ומבואר דאין חילוק למסקנא בין ביתו לרשותו. והריטב"א ביאר דילפי' גז"ש, דכאילו כתיב בתים וגבולים בתרוייהו. ועוד הביא בשם אחרים דאהני גז"ש ליתן קולא דגבולין בבתים למישרי של אחרים בלא אחריות, וליתן חומרא דבתים בגבולין למיסר באחריות. אבל בגבולין קאי לאו דלא יראה לחוד. ועפ"ז כת' דטמון שרי. [אמנם בגירסא לפנינו ילפי' להדיא דטמון אסור].

וה"ה [ד א] כת' דמבואר בסוגיין דהמטמין חמץ עובר משום בל יראה ובל ימצא. והר"ן [לרי"ף] האריך דלמסקנא גלי קרא דהוה בכלל בל יראה, ולא נתמעט מבל יראה.

אבל הכס"מ [א ג בתי' הב'] כת' לפרש דכוונת הרמב"ם דכל לאו קאי בפנ"ע, ובטמון עובר רק משום בל ימצא³⁴.

ורבינו דוד כת' [להיפך] דבגבולין אינו מצווה משום בל ימצא [דכתיב בבתים], אלא דילפי' דמטמין בגבולין עובר בבל יראה, דגלי קרא בל ימצא בבתים דלא יראה היינו שלא יהא נראה. ובין טמון ובין מגולה עובר בבל יראה. ואם הטמין בבתים עובר בב'.

והמק"ח [תלא הקד' אות ב] כת' דמטמין בבורות אינו מצווה משום תשביתו, ואיתרבי רק ללאו.

בסוגיין – חמץ שאינו בגבולו - והרמב"ן [שמות יב יט, וכן ו.] הביא מהמכילתא דכל האיסור חמץ המונח בביתו וברשותו, אבל אם ישראל הפקיד חמץ אצל נכרי אינו עובר בבל יראה ובל ימצא [ועפ"ז ביאר הא דייחוד מקום ו., וכת' דדעת רש"י שם אינו כן. וע' לקמן]. והרמב"ן הוכיח כן דאל"כ אמאי כתיב ביתו

31 והתוס' רא"ש כת' הוסיף קדשי בדק הבית שבאו ליד גזבר [וחזר והפקידו אצלן], דאי לא הכי, אף דהקדישו כיון דאי בעי מתשיל כדידיה כדאמר' [לק' מו:] גבי חלה.

32 אף לצד [הנ"ל] דבשל ישראל חבירו עובר, מ"מ נתמעט כל שאינו של ישראל. ולצד דעובר דוקא על שלו, ע"כ דהוה גדר א' של מיעוט.

33 אמנם י"ל דאילו כתיב חד קרא הו"א דהוה מיעוט של נכרי, ובתר דגלי מיעוט נוסף, אמר' דנתמעט כל שאינו שלו.

34 והכס"מ הביא דהרא"ם הק' דמשמע ברמב"ם דלוקה ב' משום בל יראה ובל ימצא, והא הרמב"ם [סה"מ שורש ט] כת' דאינו לוקה על ריבוי לאוין. ותי' דכל לאו יש לו גדר בפנ"ע, ובטמון דאינו רואה עובר רק משום בל ימצא. וכל היכא דעבר על לא יראה עבר נמי על לא ימצא. והיכא דשייכי תרוייהו עובר בשניהם.

וגבולו כלל³⁵. וכת' דמ"מ מדברי סופרים מחוייב לבאר חמץ שלו³⁶ בכל מקום³⁷. [וע"ע לק' גבי יחוד מקום]. [וכ"כ מהר"ם חלאוה ורבינו דוד ו. ולע' ד.].

אבל הרמב"ן הביא דהרמב"ם [ד ב] כת' דהפקיד חמץ שלו אצל נכרי עובר בבל יראה. וכ"ד תוס' והרא"ש [ע' לק'].

והשאג"א [פג] האריך להק' לדברי הרמב"ן, והק' דאי' [לק' כז] דאם לא מצא עצים לשורפו לר' יהודה יושב ובטל, והא מחוייב להוציאו מרשותו מדאורייתא. ועוד יכול להפקיר המקום שנמצא. [וכן לק' ו. מוצא חמץ ביר"ט].

והקוב"ש [קכג] תי' דהוצאה מרשותו אינה קיום המצוה, אלא שנפטר ממנה. כמו במוכר טליתו שנפטר מחובת ציצית. והשאג"א דן דל' דהתם איירי דעבר כבר בבל יראה, ומש"ה צריך לתקן למפרע, וכצד דהמשהה חמץ ע"מ לבער פטור דוקא אם ביער לבסוף. וכשמוציאו מרשותו מהני שלא יעבור מכאן ולהבא בבל יראה, אך חייב לקיים עשה דהשבחה לשרוף לתקן בל יראה דלמפרע.

ועוד כת' השאג"א דכיון דחל עליו חובת ההשבחה וחייב לשרוף. לא מהני להוציאו מביתו. ואף כשמוציאו מביתו לא פקע חיובו³⁸.

אך תוס' [לק' כא: ד"ה עבר] מבואר דלריה"ג [דחמץ מותר בהנאה] רשאי למכור חמץ לנכרי [בי"ד לאחר שעבר זמנו]. והאחרונים הק' דחל מצוות תשביתו, ונתחייב לבערו. [ומבואר דלא כשאג"א דלא אמרי' דתו לא פקע חיובו].

והקוב"ש [קכב] הביא דלתוס' [אליבא דבית הלל, ע' לק'] חיוב השבחה מתחדש עליו בכל שעה ושעה שיש לו חמץ, וכיון דמכרו לנכרי הרי אין לו עוד חמץ וממילא פקע חיובו. וביאר דחיוב תשביתו הוא חובת חמץ ולא חובת גברא, כמו בציצית למ"ד חובת טלית שאם מכר או הפקיר טליתו נפטר מחיובו.

נכרי שכיבשתו. [הרמב"ם ד ב] כת' גר תושב. והמאירי כת' שכירו ולקטו וכיו"ב³⁹. פרש"י תחת ידך, דהוי ממונו כממונו⁴⁰. ופר"ח [בדברי אביי] דחשיב כמו שלך⁴¹. והשעה"צ [תמ כה] דייק מדברי הרמב"ם דהס"ד משום דאינו יכול לכופו להוציא את החמץ מרשותו.

כלפי לייא. פרש"י [כלפי] היכן. ור"ח [והערוך הו' בגליון] פי' כלפי 'אליה', שהאליה הפוך מהראש. כלומר דברים הפוכים, שהולך זנב קודם לראש.

אמר אביי איפוך, רבא אמר וכו' וארישא וכו'. לדעת אביי ס"ד דאף פקדון דקיבל עליו אחריות מותר, כיון דלא כיבשתו, קמ"ל לא ימצא. ולרבא ס"ד דהיכא דכיבשתו אסור היכא דכיבשתו [קמ"ל לך'].

והשאג"א [עח] נסתפק דבחמץ שהפקידו [וקיבל אחריות] אינו בכלל צווי דתשביתו, ורק לענין בל יראה נתרבה⁴².

והשאג"א הק' דאילו מצווה רק משום בל יראה, א"כ אינו ניתק לעשה לתשביתו. ובחמץ של נכרי ילקה⁴³. וע"כ מצווה גם בעשה דתשביתו. והמק"ח [תלא בהקדמה] דחה דאף דאינו מצווה בתשביתו, אילו שרפו והשביתו ודאי תיקן בל יראה ואינו לוקה.

והמ"א [תמ א] כת' [דהיכא דקיבל אחריות על חמץ של נכרי ועבר על ב"י], אם בא העכ"ם בפסח מותר להניח ליטלו, דאומרי' באיסורי הנאה הרי שלך לפניך [כדאי' ב"ק צח]. [ולא חשיב הנאה]. ורע"א [שם] השיג דמחוייב להשביתו, והאיך רשאי ליתנו לנכרי [והוה ביטול עשה]. והחז"א [קיה ה] דייק דדעת המ"א דלא נתחייב בביעור, ולא

35 דהא חמץ שלו עובר אף שלא ברשותו, ואינו עובר על חמץ של נכרי [אם לא קיבל אחריות] אף ברשותו. [ודעת הרמב"ן דאינו עובר על חמץ של חבירו ברשותו, ע' לע']. אך לדעת תוס' [ו. בחמץ שקיבל עליו אחריות אינו עובר היכא דייחד בית [ע' בסמוך].

36 והרמב"ן ביאר דבפקדון דיחד לו בית לא החמירו, דהוה פקדון בעלמא.

37 והא דאי' [לק' לא:] גבי משכון היינו מדרבנן. והשאג"א כת' דאף הא דאי' בכל מקום דשיאור וחלה ביר"ט ישרף, לדברי הרמב"ן היינו מדרבנן, דמדאורייתא סגי להוציאו מרשותו.

38 ובח"י שמואל הוכיח מדבריו דהדין תשביתו חל בחפצא, ומש"ה אמרי' דלא פקע. דאי עיקר המצווה על הגברא, ועל הרשות. מה שייך לדון דלא פקע.

39 והוסיף דחנוק בידך, שאם [הישראל] רצה ליטלו לעצמו אינו יכול למונעו. [ולכאור' היינו שלא ימנע ממנו בפועל, אבל בדין רשאי].

40 [וע"ד הא דאי' ב"ק קיג: דלחד מ"ד אין איסור גזל כשיד ישראל שולטת].

41 [אך בדברי רבא נקט דיכול למונעו].

42 [ועפ"ז כת' דאינו מצווה ב"ד, וכראב"ד דמו' שעות מצווה משום תשביתו ולא משום בל יראה]. ולפ"ז סגי להוציאו מרשותו [וע"ע ו.].

43 ועוד דכיון דהלאו כולל יותר מהעשה, לא יחשב ניתק לעשה [וכמ"ש הרמב"ם תמורה א א.]. [ואכמ"ל].

רמי עליו מצוות תשבינו [דאינו בעלים על החמץ] אלא בל יראה. וכת' דאף דרשאי להפיל עליו מפולת בפסח או לזורקו לים בלא פירור. [והא דאי' בסמוך לבער, היינו כשא"א להחזיר לו].

והאי תנא מהדר אהיתרא ונסיב לה קרא דאיסורא, שנא' לך לך וכו'. **הריטב"א** [קידושין כא:]: כת' דהתנא נקט לא ימצא [אף דמשמע איסורא], דאורחא דתלמודא לנקוט קרא דפליג לכאורה, לומר דאע"ג דכתב לא ימצא לא תיקשי לן דההוא במצוי אצלך שקבל עליו אחריות. [וביאר כע"ז דברי הבריייתא שם גבי נרצע].

קיבל אחריות

הא דקביל עליה אחריות. הרא"ש הביא דדעת ר"י דוקא אחריות גניבה ואבידה, כש"ש. וכדאי' בסמוך דאילו מיגניב. [וכ"כ הרמב"ם ד ג גניבה ואבידה]. אבל הביא דבה"ג כת' אפי' ש"ח דחייב בפשיעה⁴⁴. וכוונת הגמ' גניבה בפשיעה. [ורבינו דוד [ו.] דייק מדברי רש"י [שם] דאפי' ש"ח, אא"כ אמר הא ביתך קמך].

והמאירי ביאר דבמה שקיבל עליו אחריות פשיעה לא סגי, שחייב פשיעה כעין היזק היא⁴⁵, ואין חיובו מתורת שמירה גמורה הא שומר שכר מיהא חייב לבערו⁴⁶. **ורבינו דוד** [ו.] כת' דש"ח חייב רק בפשיעה אינו בדין שיקרא חייב באחריות, שאין בו צד שיהא שלו בשום ענין.

אבל **תוס'** [ב"מ פב:; ושבועות מד.] כת' [בדעת רש"י שם] דדוקא היכא דמחוייב באחריות אונסין חייב לבער, אבל משום חיוב גניבה ואבידה אי"צ לבער. [והקוב"ש [ז:] ביאר דחיוב אונסין הוה בגדר 'אחריות' ואילו גניבה ואבידה נתחייב מחמת שלא שמר⁴⁷. ועוד יל"פ דלא חשיב ברשותו אא"כ כל האחריות שלו, ולא סגי בצד אחריות, ע' בסמוך. וע"ע רש"ש].

דתוס' הביאו דמבואר [לק' לא:]: דהמלוה על החמץ צריך לבער משום דקני כדר' יצחק, ואילו משום דהוה שומר שכר [כדשמואל שם, ותוס' פסקו כשמואל] אי"צ לבער.

וכ"מ בראב"ד [בשיטמ"ק ב"מ לד.]: דדוקא היכא דקיבל עליו כל אחריות חשיב גורם לממון. [אמנם יש שביארו כוונת דוקא לענין חיוב כפל⁴⁸].

דהראב"ד [שיטמ"ק ב"מ לד.]: הק' דכל היכא דנגב מבית שומר, אמאי לא יתחייב כפל לשומר לר' שמעון, כיון דהוה דבר הגורם לממון לבעלים⁴⁹. ות' דשומר איכא אנפי דלא מיחייב, ואילו אחריות בכל אנפי מיחייב עלה. [ומשמע דגורם לממון הוה דוקא היכא דכל האחריות שלו⁵⁰].

שם. ובגמ' מבואר דהטעם משום דגורם לממון כממון, ולמסקנא ילפי' לא ימצא. ועדיין צ"ב אמאי יחשב 'לך' משום חיוב אחריות. [ויש לחקור האם עצם הא דמתחייב בתשלומין חשיב שלו. או דהוה סימן וסיבה דיש לו זכות בחפץ⁵¹. וע' בסמוך]. והא"ש [ג ח ד"ה ויש להתבונן] ביאר הטעם, דכיון דבהעדרו יתחייב לשלם תמורת העדרו [משעה שנגב או יאבד], נמצא דהחמץ חשיב מצוי בידו וכשלו⁵².

והקוב"ש [יח] ביאר עוד סברת ר' שמעון דגורם לממון כממון, דמיקרי בעלים על שיווי של החמץ

44 **והרא"ש** [ו:] הביא ראיה מהא דאי' [ו.] גוי הנכנס בחצרו של ישראל ובצקו בידו אין זקוק לבער. דסתם פקדון אסור [דהוה ש"ח]. **והשא"א** [פח] תמה דאין שמירה בעכ"ס, וע"כ איירי דקיבל עליו אחריות להדיא.

45 וכדעת **הרמב"ם** [שכירות ב ג] שפושע בקרקעות חייב, דפושע כמזיק. [וכ"כ כמה אחרונים].

46 **והקוב"ש** [ז:] ביאר דחיוב מזיק הוה משום מעשה ההיזק. וכן בפשיעה אינו מטעם חיוב אחריות על החפץ, אלא מחמת שלא שמר. דדוקא היכא דנתאחרות החפץ עליו רמי רחמנא, וקודם שפשע אינו באחריותו. ולא שייך לומר שהחפץ באחריותו אם יפשע, כמו דלא שייך לומר דהוה באחריותו אם יזיק את החפץ. [וכת' דלפ"ז נראה דחיוב ש"ח הוה משעת פשיעה ולא משעת משיכה אף ללישנא כתובות לד: דשומר מתחייב משעת שאלה].

47 **והקוב"ש** חקר בגדר החיוב ש"ש בגניבה ואבידה, אי הוה מחמת שלא שמר, או משום גדר אחריות. עי"ש שהאריך].

48 **והדברי'** [נט בסופו] ביאר דסברת הראב"ד דל"מ גורם לממון לגרוע כח הבעלים, אבל לענין בך יראה אינו סתירה. ועוד כ' הדברי' [נט ה] לפרש [דסברת הראב"ד] דגדר חיוב שומרים לא חל חיוב תשלום עד שעת אונס. אבל בסוגיא איירי בשומר של עכ"ס דנתמעט מפרשת שמירה אלא חיוב ממון בתנאי [ומש"ה חל חיובו מעכשיו].

49 **והאחרונים** [א"ש גניבה א ז:] תי' דביאר דודאי עיקרו של בעלים, וחיוב כפל לבעלים. וכיון דמתחייב לבעלים אין מקום להתחייב לבעל הגורם לממון. [ודין גורם לממון לר' שמעון באיסור הנאה והקדש דליכא בעלים]. ויש **אחרונים** [הג' לתרה"כ שסג] דנו לפרש דה"נ זה כוונת הראב"ד, דאילו כל האחריות עליו הוא עיקר הבעלים [וכדין צאן ברזל, ע' ב"מ ע:]; אבל כיון דיש אופני אחריות דשייכי לבעלים, מאי חזית דאזלת בתר קנין נפקד הא איכא קנין למפקיד. ועד"ז כ' **הדברי'** [הנ"ל].

50 **והאחרונים** [תרה"כ שסג, אחיעזר ג סב אמרי בינה פסח ד ועוד] האריכו בזה דמצאנו גורם לממון אף בשומר. [וע' הערה קודמת].

51 **והגר"ז** [מכתב עט. בדה"ס] כת' דכיון דחייב באחריות ע"כ דיש לו זכות בעיקר החפץ שיחשב כשלו לכל התורה. והוה מעיקר דיני הממון וזכויות בחפץ. ואף היורשים הוה כרעא דאבוהון ויורשין זכות זה אף שאינם חייבים באחריות.

52 **וכ"כ הקוב"ש** [יח בצד הראשון] דגדר גורם לממון לר' שמעון, דהוה שלו לענין ההפסד. ואם נגבב שלו נגבב.

אף דגוף החפץ אינו שלו. [ועי"ש שייסד דיתכן לחלק הזכות על שוויו של חפץ, מבעלות גוף החפץ⁵³].

שם. קיבל עליו אחריות. **הרמב"ן** [ו. בדפ"ח] הק' דעכו"ם נתמעטו מפרשת שמירה דכתיב רעהו⁵⁴. וע"כ איירי שקיבל עליו אחריות להדיא⁵⁵. והשאג"א [פח] כת' לדחות די"ל דשומר של נכרי חייב בפשיעה [וכדעת הראשונים דפושע בקרקעות חייב]. והמהר"ם חלאוה [ו.] כת' לפרש דנתחייב בדיניהם, ועי"ז חשיב אחריות.

ובחי' ר' שמואל הק' דאף היכא דקיבל עליו אחריות הוה התחייבות בעלמא, והוה כתנאי בעלמא לשלם אם יאבד החפץ, ואמאי חשיב מחמת החפץ. [עי"ש שהאריך בזה]. והביא בשם הגר"ז לדון דעי" קנין מהני לקבל עליו גדי שמירה.

בעירו חמירא דבני חילא וכו' דברשותיכו קאי ובעיתו לשלומי כדילכון דמי. הרמב"ם [ד ד] פסק דגוי אנס שהפקיד אצל ישראל, אם הנפקד יודע דאילו יגנב יכופו לשלם הרי זה חייב לבער. דמפני שהאנס מחייבו באחריותו חשיב כשלו. והראב"ד כת' דלמד כן מסוגיין. והראב"ד דחה דבני חילא לא היה אונס [והביא כן מהגמ' לק' ל.]. ועוד דחה רבינו דוד דאיירי שמחוייבים ע"פ חוק המלך, והוה כאחריות מפורש [וכעי"ז משמע ברמב"ן לע' ד.]. דאילו אחריות משום אונס אין זה אחריות אלא גזל בעלמא.

והכס"מ הביא בשם ההשלמה לדייק דאמר להו לבער את החמץ, והו"ל לצוות להחזיר לנכרי. אלא דאיירי דנתנו להם בע"כ.

והאחרונים [רש"ש לרמב"ם] הביאו מקור לסברת הרמב"ם מהגמ' [חולין לט.]: דהיכא דהעכו"ם יטול בע"כ, חשיב שלו. [אלא דתוס' שם כת' דהוה מדרבנן]. והרשב"א [חולין לט.]: ביאר דגברא אלמא דשקיל על כרחיה הו"ל כאלו נעשה שותף בה ואסור. וכת' דהוה מדרבנן, וכאותה שאמרו [בסוגיין] בעירו חמירא [משמע דבסוגיין הוה מדרבנן]. אך האבה"א [נזקי ממון א א ח] כת' דסברת הרמב"ם דוקא בשומר, דשומר נחשב בעלים [היכא דבמצאות יתחייב באחריות]. אבל אי לא היה שומר לא היה מתחייב.

שם. בעירו חמירא. **המנח"ח** [יא בקומץ] הק' למ"ד גזל עכו"ם אסור האיך מותר לבער, הא גזל את העכו"ם אף דנתחייב לשלם. ותי' דאין איסור להזיק גוי [ע"מ לשלם]. ודוקא בישראל ילפי' ק"ו מהשבת אבידה 'אהבת לרעך'. ובחי' ר' שמואל הביא בשם ר' שמעון לפרש דכיון דחל דין תשבינו על החפצא, הישראל מקיים דינו. ואין בזה משום גזל עכו"ם⁵⁶.

הניחא למ"ד דבר הגורם לממון וכו' שאני הכא דכתיב לא ימצא. האחרונים [ע' חי' ר' שמואל] חקרו האם גדר הדין 'לא ימצא' משום דהוה גורם לממון^{57, 58}. או דהוה גדר בפנ"ע דחשיב מצוי בידו. [ועי' מש"כ לע' הגדר בזה].

בסוגיין, אחריות על הקדש – התומים [סו עא] הק' דבצד ההיתר נקט תרתי, אתה רואה של אחרים ושל הקדש. ואילו גבי פקדון שקיבל אחריות אי' רק של נכרי. והתומים תי' דליכא דין שומרים בהקדש, אא"כ קנו מידו. ואין מציאות קנין חליפין בהקדש⁵⁹. וציון לנידון אי שייך קנין סודר ואגב קרקע בנכרי. וכת' דלדעת הרמב"ם דאף נכרי אלים ומכריחו לשלם עובר, אף דאינו מחויב בדין. והרש"ש כ' דגבי הקדש כל היכא דאי' הו' בי גזא דרחמנא [חולין קלט.], והוה כיחד מקום דאינו מתחייב [ע' בסמוך].

ביטול על חמץ באחריותו – השאג"א [עז] דן דלא מהני ביטול על חמץ [של גוי] שקיבל עליו

53 ועד"ז כת' לפרש הא דבע"ח קונה משכון, דהוה קנין על שוויתו, אף דגוף החפץ אינו שלו [עי"ש שהביא מהר"י מגאש שבועות מד]. ועוד כת' דאיסור הנאה, אף דאינו ממון [והשוויו אינו שלו], מ"מ הוה בעלים על החפץ.

54 ולא עדיפי גוים מן ההקדש, דדרש' [ב"מ נו.]: רעהו. ולענין נזקין ממעט' [ב"ק לז.]: שור של נכרי מדכתיב רעהו. וכן בכל מקום.

55 וכו"כ רע"א [לשו"ע תמ א] דאיירי דקיבל עליו אחריות להדיא, דאין חיוב שומרים לנכרי. וכת' דאם קיבל גניבה ואבידה צריך קנין, אך קיבל רק להתחייב בפשיעה "ל דאי"צ קנין [ועי' רע"א חו"מ רצא כז]. והמהר"א [שומרים ח] כת' דאיירי דהקדים שכרו, ועי"ז נתחייב [ועי' בסמוך בשם התומים].

56 והחזו"א [קיה ה] ביאר דרשאי לשרוף ע"מ לשלם, דממון נכרי מופקר אצל ישראל כשהישראל נכשל ע"י באיסור.

57 ולפ"ז כל דברי הראשונים הנ"ל אי בעי חיוב גניבה ואבידה וכדו', תלי בהא אף בכל מקום דר' שמעון דגורם לממון.

58 ולפ"ז מבואר דאף רבנן מודו בעיקר היסוד דגורם לממון, אלא דס"ל דבכל התורה זכות זה לא חשיב 'ממון'. והכא גלי קרא דחשיב 'מצוי ברשותו'. [ואילו בפשוטו ר' שמעון חידש דגורם לממון נותן זכות בגוף החפץ. ורבנן פליגי דאין לו זכות מחמת זה].

59 [ועי' ב"מ נח.]. והקצות [סו מז] חלק דמהני קנין סודר, כשאדם אחר נותן עבור ההקדש.

אחריות, דאינו בעלים על גוף החמץ שיבטל [והאריך לפרש עפ"ז כמה סוגיות, אמאי לא הוזכר שיבטל החמץ⁶⁰]. והשאג"א נקט דכ"ז למסקנא, אך להר"א לר' שמעון דמשום דבר הגורם לממון מהני ביטול. והאחיעזר [ג א ב] נקט דאף משום גורם לממון, אין לו שום זכות בגופו, ולא מהני ביטול. אך הבית מאיר [תלא ד"ה אף] חלק דלא משתמע בשום פוסק דל"מ ביטול. וביאר שמפקיר ומבטל בליבו החפץ והזכות שיש לו בו כשהוא בעינו, ואף כי יתאבד ויחייב לשלם, ואינו מחשיבו לכלום. וכיון דמהני לחמצו, כ"ש דמהני למה שאינו אלא באחריותו.

שומר שפשע – האבן העוזר [תמג א] והצל"ח דנו דאף לראשונים דשומר חנם לא חשיב אחריות לענין בל יראה, מ"מ היכא דפשע [ולא מכרו⁶¹] ונאסר בהנאה, אף דיכול לומר הרי שלך לפניך [בעודו בעין], אבל כשאינו בעין נתחייב לשלם⁶², ועי"ז נחשב באחריותו, ועובר בבל יראה⁶³. והאבן העוזר הוכיח דהיכא דהשומר אינו מוכר את החמץ, לא חשיב פשיעה להתחייב בגדרי שומרים. דהחיוב למכור הוה משום השבת אבידה. [ע' לק' יג.]. וע"ע מקו"ח [תמח ט] ואפיק"י [ב ט].

ורע"א [תמ] כת' דדוקא חמץ של נכרי מתחייב עליו כשקיבל אחריות, אבל חמץ של ישראל שקיבל עליו אחריות, משעת ששית נאסר בהנאה והוה עפרא בעלמא, ופסקה אחריותו. ושוב אינו שומר.

אבל האו"ש [ג ח] כת' דגדר בל ימצא וגורם לממון הוא משום דהחמץ שלו לענין לעבור עליו בבל יראה. אבל היכא דפשע, כבר נתחייב לשלם הדמים משעת הפשיעה [כפי דמיו ששוה אז], אלא שיכול להציל עצמו ע"י החמץ לומר הרי שלך לפניך, וכי ליתא להחמץ הרי יחזור לחיובו מעת הפשיעה שפשע שלא מכרו קודם הפסח. אבל משום הכי לא חשוב החמץ לשלו לעבור עליו בב"י.

גזלן - מדברי תוס' [לק' כט.]. והרמב"ן [לא]: מבואר דאף גזלן עובר בבל יראה. [דלא גרע מאחריות]. אבל הר"מ סרקסטה [בשיטמ"ק ב"ק צו: כת' דשניהם [הנגזל והגזלן] אינם עוברים בבל יראה⁶⁴. והאר"ש [הנ"ל] ביאר סברתו ע"פ הנ"ל, דגזלן כבר נתחייב משעת הגזילה. אלא דהיכא דמחזיר את החמץ בעין אומר לו הרי שלך לפניך.

קדשים שחייב באחריות – האחרונים הביאו מהירושלמי [ב ב] דקדשים שחייב באחריות עובר, וכר"ש דדבר הגורם לממון. והק' דבסוגיין מבואר דכר"ע מודה לענין חמץ דעובר משום בל ימצא [והביאו דאף בירושלמי אי' כן]. ולדברי הרש"ש [הנ"ל] א"ש, דבהקדש חשיב ייחד מקום ואינו עובר [וכ"כ האחיעזר ב מו ה].

והמהר"ט אלאזי [חלה י ג] תי' דבהקדש כיון דבידו לשאל לא חשיב בל ימצא, ובזה ר' שמעון פליג דחשיב גורם לממון אף דיכול לישאל.

גורם לממון משום אחר הפסח – השאג"א [עז] הק' דכל חמץ בפסח נימא דהוה גורם לממון, כיון דלאחר הפסח הוה לידידה ממון. [ובגמ' לק' ו: מבואר דבעי גדר עשאו הכתוב כאילו היא ברשותו]. והמקו"ח [תלא] כת' דכיון דמחוייב לבערו לא שייך בזה גורם לממון.

ובחי' ר' שמואל הביא בשם הגר"ח דאיסור הנאה מפקיע זכותו, ולא שייך אף משום גדר גורם לממון. [וצ"ב⁶⁵]. וע"ע לק' ו:.

והקצות [שפו ז] דן באופן דמותר להשהות חמץ, כגון חמץ נוקשה דרבנן, האם מי שהזיקו פטור. דהא אינו שווה

60 והמקו"ח [תלא בהקד'] דחה הראיות מהסוגיות. אך הסכים לעיקר הסברה.

61 והאבן העוזר ביאר דכבר חל חיוב הפשיעה קודם פסח, בשעה שלא מכרו. והאבן העוזר כת' דלדעת הראשונים דאף ש"ח חשיב אחריות, אך בגזבר של הקדש אין לומר שיתחייב, כיון דחייב בפשיעה. דהא אילו יתחייב בפשיעה מחויב לשורפו, ואין לך אונס גדול מזה שהתורה חייבתו לשרוף. וכיון דביער בידים פטור לא יתחייב משום פשיעה [וצ"ב הגדר].

62 וכ"כ המג"א [שם] דצריך להעמידו לבעליו ולומר הרי שלך לפניך. והאריכו בזה האחרונים דכיון דהזיק שאינו ניכר פטור [ופקדון כל מקום שהוא הוה ברשות בעליו], אף שאח"כ נאבד פטור [דהשתא אינו שווה מיד]. [וע' תוס' שאנץ בשיטמ"ק ב"ק נו: שדן בזה].

63 והאבן העוזר העמיד דבריו בחמץ של הקדש, דהגזבר מחוייב למכור. וכיון שפשע ולא מכר את החמץ מתחייב לשלם [כדברי המג"א שם, ע' לק' יג.]. ולדעת הרמב"ם גזבר חייב בפשיעה [אף דנתמעט מפרשת שומרים]. וכיון דהגזבר פשע [ונועשה בעלים], אף הנפקד [אף במקום שלא נתחייב בשמירה כלל] מתחייב [דחשיב חמץ של ישראל].

64 והנוב"י [ק כ] כת' דהגזלן עובר, אבל הנגזל אינו עובר. דכיון דהגזלן יש לו אחריות אפי' לאונסין, הנגזל פטור. [וע' לק' ו. בשם הרא"ש ורבינו יונה]. ועוד כת' [בד"ה ועוד בשלמא] דכיון דאינו ברשותו אינו מצווה עליו. והנוב"י כת' דמש"ה לאחר פסח מותר בהנאה, דלא קנסו לגזלן כיון דבלא"ה אין לו הפסד מזה. והנגזל אינו עובר.

65 אמנם הק' דמפורש בגמ' [ב"ק עא: דאף בשור הנסקל שייך דין גורם לממון. ויש שפי' דהיכא דיש לו רק זכות גורם לממון, זכות זה אינו אסור בהנאה. אבל היכא דגוף החפץ שלו, אף הזכות להחזיקו לאחר זמנו אסור עליו. ויל"פ באופן א".

ממון בפסח, או דנחשב גורם לממון לאחר הפסח. והביא דמשמע [לק' כט.] דפטור. והכריע דק"ל כרבנן דלאו כממון⁶⁶.

דף ו.

אלא למ"ד כממון דמי, לא ימצא ל"ל. ה"ט"ז [תמ א] הק' דלדעת הרמב"ם [הנ"ל] דאף גוי אליס מתחייב משום בל ימצא, הא איצטריך לגוי אלס. דלענין גורם לממון לר' שמעון ודאי לא חשיב ידיה אא"כ זכה ע"פ דין. והפרמ"ג [שם] כת' דגוי אלס נחשב אף גורם לממון.

איצטריך סד"א הואיל וכי איתי הדר בעיניה וכו', קמ"ל. האחרונים חקרו מה קמ"ל, אי הוה דין מסויים לענין חמץ, או דקמ"ל בכל מקום דגורם לממון אף בעודו בעין. וכ"כ הצ"ח [וע' בסמוך]. [ע' יד אפרים תמ. וע' פרי יצחק ב טו].

רש"י ד"ה הואיל וכי. וכי אמרה ר"ש היכא דאינו בעין וכו'. הקצות [שפז ז] הק' [בשם בנו, וכה"ק הרש"ש] דבגמ' [סנהדרין קיב.] מבואר דלר' שמעון חשיב בעלים על הבהמה, אף בעודה בעין². והאחיעזר [ג סב] תי' דגבי הקדש נתחייב באחריות אף קודם שחל הקדש על בהמה זו, ודמי לליתא בעין. ועוד תי' האחרונים דכוונת הגמ' דוקא בשומרים, דעדיין לא חל חיובו עד שעת אונס.

ארנונא. פרש"י המלך נוטל עישור מן הבהמה ומן התבואה. ואף שעישורו של המלך בתוכו, ולל"ק היכא דמצי לסלק חייבת בבכורה. והראשונים הביאו כדאי' [ב"ב ח., נדרים סב:] והלך זו ארנונא³.

וצ"ב היכי איירי, דאי כבר גבאו המלך פשיטא. ולכא' מבואר דע"י חוק המלך ליטול, נחשב דיש למלך זכות בגופו [מעכשיו]. והקוב"ש [כא] דן משום דין בע"ח למפרע הוא גובה [לק' לא], וכת' דאיירי אף דלא גבה לבסוף.

אבל ר"ח [עה"ג והו' בראשונים בשם י"א] פי' בהמה שיש לעכו"ם שותפות. וכדאי' דיד נכרי באמצע פוטר מבכורה. ועפ"ז מבואר דאף בשותפות ממש היכא דאין קול שיש שותף חייב [אף אם חלק הישראל לבד אין שיעור חלה]. ורבינו דוד חלק דאי הוה שותפות ממש ודאי אינו חייב בבכורה⁴. וכן לא יתחייב בחלה.

ובשר"ת הרשב"א [א שמ] הק' מה שייכא לסוגיין, וכת' דדמי לחמירא דבני חילא [דהוה חוב סעודת המלך]. והמהר"ט אלגאזי [חלה י] כת' דה"נ הוה באחריות הישראל אם יגנב. וקמ"ל דגורם לממון לא הוה בעלות בכל התורה.

א"ד אמר רבא וכו' פטורה מן הבכורה, אע"ג דמצי מסלק וכו'. פרש"י דכל כמה דלא סלקי' ידו שייכא בבהמות. [ופליג אלישנא קמא]. ותוס' הביאו גיר' והוא דלא מצי מסלק. ולפ"ז לא פליג.

תודה התם. דשאני התם דמתחילה היתה הבהמה של נכרי. ורע"א [בגהש"ס] ציין לתוס' [ב"ב ג.] דכת' לחלק לענין קנין פירות כקנין הגוף, בין היכא דהיה הכל שלו מעיקרא. [ועי"ז נחשב דיש לו יותר קנין הגוף]. ועי' תוס' [בכורות יז:].

עיסת ארנונא חייבת בחלה וכו' לית ליה קלא. לפרש"י איירי דכל העיסה עומד למלך, ואפ"ה חייב מדרבנן, שלא יאמרו שאוכל טבל. ולדעת ר"ח דאיירי בשותפות נכרי, פי' המאירי דאיירי כשאין בחלק הישראל שיעור חלה. ותנן [חלה ג ה] דכשאין שיעור בחלק הנכרי אינו חייב בחלה. והכא קמ"ל דחייב מדרבנן.

והמהר"ט אלגאזי [חלה י] חקר היכא דיש בחלק הישראל כשיעור, האם עי"ז מתחייב בחלה כשיעור כולו, או רק כפי חלק הישראל⁵.

והירושלמי [חלה ג ה, הו' ברא"ש כאן, ור"ש חלה שם וברמב"ן הל' חלה כח. בדה"ס] הק' מ"ש [וכקו' הגמ' כאן], ותי' דהוה ברשות ישראל, שמא ימלך הנכרי שלא ליטלה. ואילו הכא [גבי בכור]

66 והקצות נקט דלרבנן פטור אף קרן. ויש שנקטו דאף רבנן מודו דגורם לממון יש לו זכות, אלא דלא הוה גדר ממון לענין כפל וכדו'.

1 והקצות [שפז ז] הביא כן משו"ת צמח צדק [ה], וכן נקט השאג"א [עז].
2 ועוד הביא מהתוספתא [ב"ק ד א]. ועוה"ק הרש"ש מדברי רש"י [ב"מ נו: דלר' שמעון יש אונאה בקדשים שחייב באחריותו, כשהוממו ומוכרו].

3 והר"ן [נדרים שם] פי' [פי' א'] סעודת המלך כשהולך ממקום למקום ארנונא בלשון יון סעודה [וכ"כ רבינו דוד בסוגין]. והביא לשון אחר שותפות שיש לו למלך בבהמות, דארנונא לשון שותפות מדכתיב [במדבר כא] כי ארנון גבול מואב בין מואב ובין האמורי.

4 ומבואר מדבריו דלפרש"י אין לנכרי זכות בגופו, אלא דיש על הישראל חק ליתן. ומש"ה היכא דמצי לסלק' נחשב של ישראל.

5 ודן דבסוגיין הר"ל למימר כה"ג, ומשום הרואים יתחייב אף חלק העכו"ם.

לדעתו היא תלויה. והרא"ש דייק דתלי בנכרי, דאף באופן דהישראל אינו יכול לסלקו מ"מ שמא ימלך הנכרי ולא יטול.

והמהרי"ט אלגאזי העמיד דנתן דמים לקנות חלקו. ובזה הנידון דיכול לסלקו.

תוד"ה בהמת. וקש' לרשב"א דהא גבי בהמה תניא בהדיא דחייבת בבכורה. והתוס' שאנץ [ובס' הישר שלח] הביא דרשב"ם גרס מכח זה בסוגיין [להיפך], עיסה פטורה ובהמה חייבת. ור"ת דחה דאף גבי עיסה תניא דפטורה⁶.

ולדברי רשב"ם אית ליה קלא, היינו דיש קול דיש לו בהמה. ולא ידעי' דיש לו שותפות עכו"ם. אבל חלה אין קול על העיסה כלל. ומש"ה לא תקנו.

שם. והרא"ש כת' דהך ברייתא מסייע' לל"ק, ואפ"ה פסק כל"ב. [ולא נתפרש בדבריו האיק יתישב הברייתא לל"ב⁷].

יחד בית

יחד לו בית אין זקוק לבער. פרש"י כלומר לא קיבלו עליו אחריות. והר"ן ביאר דקמ"ל דכיון דאומר הא ביתך קמך אין כאן קבלת שמירה, אפי' ש"ח⁸. והראשונים כת' דכ"נ ברי"ף שהשמיטו [דהוה סברא בגדרי שומרים⁹]. והרמב"ן הק' דעכו"ם אינם בכלל פרשת שומרים, ואינו מתחייב אא"כ קיבל עליו להדיא. [וע' מה שה' לע'¹⁰].

והשא"א [עח] דן דאף תוך הפסח יוכל לייחד בית או לעשות מחיצה י'. וכן מבואר במאירי בסוגיין דסגי להוציא מביתו.

תוד"ה יחד. וה"נ מסיק למימרא דשכירות קני'. וכה"ק הרמב"ן [לפרש"י] דקנין הבית לשוכר אינו מעלה לענין קבלת האחריות. ועוד אמאי נתמעט מלא ימצא, הול"ל שנאמר 'לך'.

בא"ד ופר"ת וכו' דלא חשיב מצוי כיון דיחד לו בית וכו' ולרב פפא וכו' כאילו קיבל עליו אחריות על חמצו של נכרי בביתו של נכרי. מבואר בתוס' דלרב אשי ניהא טפי, דכיון דנתייחד המקום לנכרי נתמעט דלא חשיב 'מצוי'¹⁰. ולרב פפא ידעי' כן מסברא, דהוה קבלת אחריות גרידא.

ומשמע דחמץ של ישראל דהפקיד אצל נכרי עובר מדאורייתא. ודוקא חמץ של נכרי, משום אחריות לחוד אינו מתחייב עליו. אבל הרמב"ן הביא מהמכילתא דחמץ של ישראל ברשות גוי אינו עובר עליו¹¹. והוכיח כן מהא דכתיב בביתך ובגבולך, ואי חייב על חמץ שלו ברשות גוי בעיר אחרת, א"כ במה תלי ברשותו וגבולו. [והו' לע' ה:].

וכת' הרמב"ן דמ"מ חמץ של ישראל ברשות נכרי צריך לבער מדרבנן, וכדאי' [לק' ל:]: דמשכון אצל גוי אסור לאחר הפסח. ועוד לבית שמאי [לק' כא:]: דאסור למכור לגוי אא"כ יכלה קודם פסח, הוה כמו בביתו של גוי. אבל בפקדון מגוי לא החמירו אף מדרבנן, דכיון דלאו דישאל הוא.

בא"ד חמצו של נכרי בביתו של נכרי. ומשמע דהוה סברא, דדוקא פקדון שקיבל אחריות אסור.

6 ובס' התרומה [חלה פג] משמע [דלדברי רשב"ם] תלי במח' תנאים אי כשיש חלק הישראל כשיעור מתחייב בחלה. [ואיירי בשותפות].

7 והמהרי"ט אלגאזי [חלה י, כט. בד"ה ר] תי' דבתוספ' איירי כשחייב באחריותו, וכו' שמעון דגורם לממון חשיב שלו. ולא קי"ל כוותיה. וכת' דאף לל"ב [לעיל] דבדאיתיה בעין לא אמרי' גורם לממון, אבל השתא דחדית לן קרא דלא ימצא דחשיב כשלו לעבור בבל יראה, ילפי' לכל התורה דבר הגורם לממון כממון דמי לכל דבר אפילו איתיה בעין.

8 והראשונים הביאו דדעת רש"י דאף ש"ח חשיב קיבל אחריות [וע' לע']. והמגיני שלמה כת' דאף בלא חיובי אחריות כלל, אלא דקיבל עליו בתורת פקדון.

9 והמהר"ם חלאוה הביא דכ"כ רב אחא משבחא דאי נטירותא ברשותיה דגוי היא דאמר הא ביתא קמן לא מחייב לבעורי. וכן בה"ג.

10 ותוס' [גיטין לז:, ב"מ פא:] כת' דאינו עובר בבל יראה במשכון [של ישראל ביד נכרי] בשעת הלואתו, אף דלא קנה [כדר' יצחק אלא בשעת הלואתו], מ"מ אלים שיעבודיה דלא חשיב מצוי ביד ישראל, דדרש' לא ימצא, מי שמצוי בידו למעוטי ייחד לו בית אפי' קיבל עליו אחריות. [ומבואר דאף דחמץ של ישראל ביד נכרי עובר עליו, כיון דקנה בו זכות חשיב 'אינו מצוי'. ותוס' דימה לייחד לו.

11 ואין חילוק בזה בין חמץ של נכרי לשל ישראל. והתוס' ר"ד הביא דכ"כ במה"ק דלא אסר קרא אלא ביתך וגבולך, וחזר בו דא"כ יטמין אדם חמצו ברה"ר או ברשות הגוים ויפטר. ולא היא, דכל היכא דאיתא קאי ברשותי'. אלא דוקא חמץ של גוי, דיכול ליטול בכל שעה, ולא הוה 'לך'. אלא דמרבי' לא ימצא, ולא רבי' רחמנא אלא מצוי בכל ביתו. אבל ייחד לו בית אינו מצוי בביתו. וכת' דאף הא דמרבי' [ה:]: בורות לעבור בכל גבולך, ה"מ בחמץ של גוי. אבל חמץ של ישראל אף בלאו הכי עובר עליו.

ולא אחריות לחוד. והמאירי כת' דחמץ של נכרי שקיבל אחריות, די להוציאו מרשותו [לרה"ר]. אבל **הרא"ז** [הו' ברמ"א תמ א] כת' דאם קיבל פקדון מנכרי, ל"מ שיחזור ויפקיד לנכרי אחר¹² [שאינו בעליו]. דהוה כשלו, ואסור להפקיד חמצו ביד עכו"ם¹³. והמג"א [שם א] כת' דאף שכשחזור ומפקיד לבעליו, בגדרי השומרים הוה שומר שלו [וכדאי' בשו"ע חו"מ עב ג, ע' ב"מ לה:]. מ"מ הוה קיבל אחריות על חמץ של נכרי בביתו.

למימרא דשכירות קניא וכו'. [ומסקנת הגמ' דשכירות לא קני, ועדיין שם ישראל עליו, ועובר משום לא תביא תועבה¹⁴]. **ותוס'** [ע"ז טו.] הק' דק"ל [ב"מ נו:] דיש אונאה בשכירות, דליומיה ממכר. ותנ' דהוה ממכר לפי שעה, ולענין אונאה כתיב ממכר מיותר [ועד"ז כת' תוס' ב"מ נו:]. והרשב"א [ושא"ר ב"מ שם] כת' דשכירות קני לענין להשתמש בו¹⁵, אבל לא חשיב 'ביתו' ו'קנין כספו'. [יע' ש"ך חו"מ שיג].

ומבואר להך ס"ד דע"י שייחד לו מקום, הנפקד קנה מקומו בגדר קנין שכירות. [וצ"ל דקנה ע"י תחילת שימוש].

שאני הכא דאפקיה בלשון לא ימצא וכו'. פרש"י הרי אותה זוית מסורה לנכרי. ואינו רשותו לעבור עליו.

והאחרונים [ע' חז"א] דנו להיפך, ישראל ששכר בית מנכרי, אי עובר בחמץ המונח שם¹⁶. ומדברי **הרא"ש** [ע' בסמוך] משמע דעובר, דכיון דהשכיר לו, ביתו קרי' ביה. והשאג"א [פג] חלק דק"ל שכירות ל"ק. אלא דאינו עובר אא"כ מצוי.

והמק"ח [תמ ה] כת' דלפ"ז מי שדר בבית שכור לא יעבור בבל יראה, ודבר תימה הוא. וכת' דמסתבר דהיכא דדר בפועל קרי' ביתו¹⁷. אף היכא דאינו שלו¹⁸ [ולא דמי למזוזה]. ועוד כת' דהשוכר יש לו קנין פירות, וחשיב ביתו. והא דשכירות ל"ק, היינו דלא אלים להפקיע זכות הבעלים¹⁹.

בסוגיין - הרא"ש [ס"ס ד, וטור תמ] הביא בשם **יש מן הגאונים** דאף ישראל שהפקיד אצל נכרי וקיבל עליו אחריות [וכן אצל ישראל חבירו], המפקיד אינו חייב עליו²⁰. דנתמעט במכילתא 'בבתיכם' למעט חמצו של ישראל ברשות נכרי, שהוא שלו ואינו ברשותו [היכא דקיבל עליו אחריות²¹].

והרא"ש הביא דר' יונה חלק דדבר שהופקד אצל אחרים חשיב ברשותו להקדישו [וכדאי' ב"ק עו.].²² והרא"ש כת' דאף דהנפקד קיבל עליו אחריות, מ"מ עיקר הממון הוה של בעלים. וכיון שהנפקד השאיל ביתו לשמירת ממונו, קרינא ביה ביתו. [והאחרונים דנו אי כוונתו דהשאיל לו הבית, ושכירות קני. וע' מה שהו' לע'. או דעובר על החמץ אף בלאו הכי].

והב"י הביא דדעת הגאונים כדעת הרמב"ן [הו' לע'] דאיסור בל יראה הוה דוקא ברשותו, והמפקיד אצל נכרי הוה רק מדרבנן. אך השאג"א [פג] דייק דהרא"ש הביא דהגאונים איירי דוקא ע"י קבלת אחריות²³. דכיון דהממון אינו בביתו, והנכרי קיבל אחריות אינו עובר²⁴. [וכ"כ הפר"ח תמ ד].

12 והמג"א דן היכא דהנכרי הב' קיבל עליו אחריות, ע' בסמוך.

13 והחז"א [ק"ח ו] ביאר כיון דמוטלת עליו השמירה, מקומו חשיב גבולו. אך כת' דאי בעל החמץ ביקש מנכרי חבירו, חשיב כהפקידו אצל בעליו ופטור.

14 ובגמ' [ע"ז טו.] דנו עוד דנפקד מ"מ לענין שביתת בהמתו ולענין להאכיל את הבהמה בתרומה.

15 והתוס' ר"ד [כאן] כת' דקניא לענין דלא מצי לאפוקי עד זמני', אך ל"ק להפקיע שם הישראל ממנו, שלא יקרא ביתו.

16 לדעת הרמב"ן דאינו עובר אא"כ החמץ ברשותו. או לענין חמץ של נכרי [אחר] שמונח שם.

17 והקה"י [ד] הק' עוד דמי שגר בבית הפקר, ודאי הוה ביתו במציאות. וכ"כ האהי"עזר [ג ב] דהמוצא חמץ, אין עצה להפקיר ביתו [וכקו' השאג"א פג ועז, ומק"ח תמ ה], דסוף סוף הוא דר בבית.

18 והקוב"ש [קכד] כת' דכיון דגלי קרא דהכל תלוי אם הוא מצוי בידו, וכיון שיש לו רשות להתעכב אצל פקדונו מיקרי מצוי בידו.

19 ועוד דן הקה"י דהבית קנוי לו כשהחפץ שלו. והאחרונים דנו דס"ל כרשב"ם [ב"ב פה] דיש למפקיד קנין שאלה בחצר המפקיד. אך האחרונים הק' דהרא"ש [ב"ב שם טז] לא ס"ל כרשב"ם.

20 וכשהפקיד אצל ישראל אחר הנפקד חייב לבער.

21 והרא"ש דחה דהמכילתא איירי שהלוהו על החמץ וכדתנן [לק' לא.]. [דבע"ח למפרע גובה או הרהינו אצלו]. והמק"ח כת' דגבי משכון מחזיק לטובת המלוה, ומש"ה נחשב ביתו.

22 והרא"ש כת' דלא הבין ראייתו, וגם לא יישב דברי המכילתא. והגר"א [תמ ד] ועוד אחרונים ביארו כוונת ר' יונה דמבואר [ב"ק עו] דלרבנן קדשים שחייב באחריות לא חשיב וגונב מבית האיש.

23 והשאג"א תמה דבמכילתא לא משמע דאיירי באחריות, דומיה דרישא דממעט חמץ של נכרי בבית ישראל.

24 אך השאג"א דחה דברי הרא"ש, והסיק דכוונת הגאונים כרמב"ן דבעי שיהא ברשותו ממש.

והברוך טעם [סוגיה דמפקיד חמץ, ה' בקה"י ד] ופרי יצחק [ב טז] כת' דעיקר הטעם משום דאינו ברשותו, אלא דבפקודין מתייחד המקום עבור המפקיד [וחשיב ברשותו]. וכיון דקיבל אחריות שומר עבור עצמו.

והמקרה [תמ ה] תי' דדעת הגאונים דהא דעשאן הכתוב לחמץ כאלו הן ברשותו דוקא כשלא נכנס לרשות אדם אחר, אבל הכא זכה הנכרי ברשותו [שקנה בקנין חצר]. ולא הפקיע רחמנא רשות הנכרי. וכן בישראל שקיבל עליו אחריות²⁵, ע"י שהישראל הנפקד עובר בבל יראה²⁶, שוב המפקיד אינו עובר [דלא עשאה הכתוב ברשותו].

והמקרה ביאר דבזה חלקו דפקודין ברשות בעלים, והנפקד אינו קונה בחצר [וכמ"ש הט"ז ח"מ קפט].

מוצא חמץ ביר"ט

המוצא חמץ בביתו ביר"ט וכו'. פרש"י ומיהו בבל יראה לא עבר דהא בטליה וכו', אלא משום שמא ישכח ויאכלנו. משמע דאילו לא ביטל, שורפו ביר"ט [וכדאי' לע' ה: דלמ"ד דאמרי' מתוך שורף, דמשום מצווה חשיב צורך קצת]. וכ"כ בהג' מיימוני [ג ח], וכ"פ הטור [תמו] בשם ר' יחיאל אחיו שאם לא ביטל יוציא וישורף, דיש קצת מצווה בשריפתו²⁷. וכ"פ שר"ת הרשב"א [א עא]. אבל תוס' [כתובות ז.] הק' דאף אם ביטל, עכ"פ מחוייב לבער מדרבנן. דאף מצווה דרבנן מותר משום מתוך, דחשיב צורך היום.

ותוס' [כתובות] כת' דאסור לשורפו מדרבנן משום מוקצה²⁸, דאסור לטלטלו²⁹. ובפשוטו כוונת תוס' באופן דא"א לשרוף במקומו³⁰. אך הבית הלוי [א יב] הביא דכוונת תוס' דמוקצה אסור בהשתמשות [וע' מג"א תקא יב], ומש"ה אסור לשורפו.

והכס"מ [ג ח] כת' דצ"ל דחכמים עשו חיזוק לדבריהם, והעמידו איסור מוקצה אף שעובר בבל יראה³¹. והוסיף דכיון דחכמים אסרו לבערו, ע"ז הוה אונס, וכל שאינו ברשותו לבערו אינו עובר בבל יראה. ועוד הביא בשם רבינו מנוח [שם] דבעידנא דמטלטל אינו מקיים תשביטו^{32, 33}. [אבל המכתם בסוגיין כת' דחשיב בעידנא, שמוציאו מרשותו].

וה"ה דייק מסתימת הרמב"ם [ג ח] דאף כשלא ביטל אסור לשרוף ביר"ט. והמהר"ם חלאוה ביאר דלא אמרי' מתוך אלא לצורך היום [ושריפת חמץ לא חשיב צורך], וביאר דברי הגמ' [ה: דר'] עקיבא ל"ל מתוך³⁴, אלא בדבר שיש בו צורך היום. [דלא כתוס' ושא"ר לעיל]. והמהר"ם חלאוה הוסיף דכ"ש לרבנן דסגי בזורה לרוח, ושריפה אינו דוחה יו"ט.

וכן הכס"מ [ג ח] כת' דל"מ מתוך, דהא אמרי' [כתובות ז.] דלא אמרי' מתוך אלא בהנאה השוה לכל נפש, פי' לכל גוף אדם והכא ליכא הנאה לשום גוף [וע' מה שהו' לע' בזה]. וצ"ב מהגמ' [לע'] דלר"ע שרי למ"ד דס"ל מתוך. והמג"א [תמו א] כת' דדוקא לס"ד דביעור בליל ט"ו חשיב צורך, אבל לדין דעיקר מצוות תשביטו ב"ד לא הותר משום מתוך³⁵. וכ"כ הריטב"א [הו' לע'] דכיון דעיקר מצוותו ב"ד אינו דוחה³⁶. [וע' מה שנתבאר לע' בזה].

והב"ח [תמו] כת' דכ"ז ביר"ט ראשון, אבל בשביעי יבער, דאם ימתין עד הערב יחזור להיתר³⁷.

25 וכת' דדוקא גבי ישראל צריך קבלת אחריות. אבל גבי נכרי א"צ.

26 ומבואר מדבריו דבלאו הכי אינו עובר בבל יראה על חמץ של ישראל חבירו. וע' לע'.

27 הטור [בתחילת דבריו] כת' דאסור לשורפו או להוציאו מרשותו. [וביאר דאינו רשאי להוציאו מרשותו, דלר' יהודה מצוותו בשריפה. ויש שפי' דאינו רשאי לשורפו, דספק אי הלכה כר' יהודה, או כרבנן וא"כ מצוותו לפזר לרוח בלא איסור יו"ט].

28 והמהר"ם חלאוה הביא מ"מ דאם לא ביטל ישרוף במקומו.

29 אך בטור מבואר דמותר לטלטלו. והקוב"ש [כג] ביאר דסברת תוס' דטיטול מוקצה לא הותר משום מתוך, דטיטול מוקצה אין איסורו משום מלאכה, ולא הותר לצורך אוכל נפש, וכמו איסור תחומין דאינו נותר ביר"ט לאוכל נפש משום דאינו בכלל מלאכה.

30 ובשר"ת מהר"ם לובלין [כ] כת' אסור לטלטל העצים והאש לצורך דבר שאינו ניטל [ואף דקי"ל דכלי ניטל לצורך דבר שאינו ניטל, עצים ואבנים אינם ניטלים אלא לצורך דבר הניטל].

31 והוסיף ועוד דאיסור מוקצה עובר בקום עשה, ואילו בל יראה בשב ואל תעשה.

32 ומשמע דכוונתו דהכלל דדאורייתא דוחה לדרבנן בעי בעידנא. והמג"א [תמו ב] הביא דהר"ן [סוף ר"ה] כת' דהעמידו דבריהם כשל תורה, וכיון דמדאורייתא לא אמרי' עשה דוחה ל"ת כה"ג, אף בדרבנן.

33 ורע"א [בשו"ע תמו] הק' דעכ"פ ידחה כששורף במקומו. ותי' דמדאורייתא אפשר ע"י פירור, ומדרבנן אסור משום מוקצה, ואינו דוחה משום דפירור לרוח לא הוה בעידנא. אבל שריפה אסור, כיון דמדאורי' אפשר לקיים העשה באופ"א.

34 דהיאך אפשר דשביק ב"ה ועבד כב"ש.

35 והחז"א [קטז טז] כת' דמדרבנן אסור, כיון דאפשר לשרוף בלילה [ואף דהוצאת ס"ת ולולב התיירו].

36 והשואל בשר"ת הרשב"א [עא] נסתפק בזה, דמצווה שאפשר מבע"י אינו דוחה יו"ט. והרשב"א כת' דאף דהדחייה אמת, מ"מ הדין דרשאי לשורפו ביר"ט. [אך הריטב"א הביא דרבו הרשב"א הסכים לדבריו].

37 [והמג"א כת' דהוה סברא רחוקה]. ונחשב מצווה דזמנו עוברת.

והמג"א [שם ב בסו"ד] כת' עוד דדוקא משהה ע"מ לבער אינו עובר, ואילו בשביעי כשמשהה שוב לא יקיים מצוות ביעור. וכיון דעובר בבל יראה שורף ביו"ט³⁸. ועוד יש שפי' דכה"ג בל יראה אינו ניתק לעשה, שלא יקיים תשבתו לבסוף.

והמהר"ם חלאוה [ומאירי] כת' דאם לא ביטל, יוציאנו מרשותו ותו עבר רק מדרבנן [וכדעת הרמב"ן]³⁹. [וע"ע מג"א תמו ב ושאר פוסקים].

שם. בל יראה לא עבר. משמע ברש"י דאי לא ביטל עובר בבל יראה. אף דמשהה ע"מ לבער. [ודלא כתוס' כט:].

כופה עליו כלי. פרש"י שלא ישכח ויאכלנו. ורבינו דוד [ב]. הביא דמבואר כאן כדעת תוס' [ב]. חיוב בדיקה משום שלא יאכל. ומבואר דאף רש"י מודה היכא דידעי' דיש חמץ אסור. והפנ"י ביאר דמ"מ מספק אי"צ בדיקה מש"ה. והקוב"ש [כג] ביאר דיש חשש תקלה אף בכל איסור הנאה, ואילו בשאר איסור הנאה אין חובת בדיקה.

ובשר"ע [תמד ו] פסק דבערב פסח בשבת כופה כלי ומבערו במוצאי יו"ט. ורע"א הק' דכה"ג אינו מוקצה, ויכול לזרוקו לחוץ או לבית הכסא⁴⁰, ואמאי נתיר ע"י כפיית כלי.

ואר"י אמר רב חמצו של נכרי וכו'. פרש"י דלא קיבל עליו אחריות, דמותר להשהותו. וכ"ד רוב ראשונים. אבל הר"ן [לר"ף] הביא אחרים דאייירי בקיבל עליו אחריות ויחד מקום. אבל היכא דלא קיבל עליו אחריות אינו זקוק לו אפי' למחיצה.

רש"י ד"ה עושה לו מחיצה. ב"ד וכו' ומיהו ההוא דלעיל לא אפשר ליה במחיצה, ומשום חד יומא סגי ליה בכפיית כלי, ובליילה יבערנו. המשנ"ב [תמ טו] הביא דעכו"ם שהניח חמץ ביו"ט יכפה כלי ובליילה יעשה מחיצה. וציין דדעת העולת שבת דלא הטריחו אותו [אלא בערב פסח]. אך כת' דאם העכו"ם יבוא ליקח באותו היום יש להקל.

והחזו"א [קכד ב. ובקיצור קטו ו] כת' דנר' דבחמץ שלו לא סגי במחיצה י' ואף שביטל, דחיישי' שמא יאכל. ואפי' מפרש ויוצא בשיירא ואין דעתו לחזור לא סגי בביטול וצריך בדיקה. ואפי' הפקיד אצל נכרי חיישי' שמא יקח מהנכרי בפסח. דהעושה ביתו אוצר אין לך מחיצה גדול מזה. וכן היכא דשיאור אמאי ישרף, יבטל ויפקיד אצל נכרי. ומיהו מהני מכירה לנכרי על החמץ.

והחזו"א כת' דבמקום דמחוייב בדיקה [אף שביטל] אסור אחר המועד [ואף דלא עבר בב"י ואף מדרבנן].

תודה כופה. א"נ הכא שרי משום דילמא אתי למיכליה. והתוס' רא"ש הביא דכע"ז אי' [שבת קנד:]: דמותר לבטל כלי מהיכנו למ"ד צער בע"ח דאורייתא, וה"נ אילו יאכל יבוא לידי איסור דאורייתא. וכת' דלא דמי לגמרי דהתם ודאי אתי לאיסור דאורייתא.

והקוב"ש [כד] דן דטלטול הכלי אינו לצורך החמץ, אלא לצורך האדם, להשמר מחשש תקלה. והאדם הוא דבר הניטל.

המפרש והיוצא לשיירא

ואר"י אמר רב המפרש והיוצא בשיירא, קודם ל' יום אי"צ לבער⁴¹. פרש"י דמל' יום חל עליו להיזהר בצרכי פסח. [ונח' אביי ורבא אי איירי בסופו לחזור]. הר"ן [בח"י, ולר"ף] הביא ירושלמי דכ"ז בספק [שאין חמץ ידוע], אבל בחמץ ידוע אפי' מר"ה צריך לבער. והר"ן כת' דבסוגיין משמע דאף כשיש חמץ ידוע, דכ"מ הלשון דאין זקוק לבער [ולא אמר אין זקוק לבדוק]. וביאר דעשאוהו כחמץ שנפלה עליו מפולת דסגי ליה בביטול בעלמא.

אמר אביי וכו' שדעתו לחזור. פרש"י בימי הפסח. והר"ן [לר"ף] הביא אחרים דאף כשדעתו לחזור קודם הפסח, והרמב"ם [ב יט] פי' הטעם דחיישי' שמא יחזור ער"פ בין השמשות ולא יהא

38 אבל החכ"צ [ס"ס פו] כת' דכשמצא חטה בתרנגולת, דהוה חצי שיעור ואינו עובר בבל יראה. וכל דין שריפתו משום שמא יבא לאוכלו, א"כ אף בשביעי כופה עליו כלי. ובליילה מותר.

39 ובל יראה דאורייתא דוחה מוקצה דרבנן.

40 [באופן דאין בזה משום הוצאה]. [ויל"ד] האם כוונתו לזרוק בשעת היתר. או אף לאחר שעת איסור, אין מוקצה לחצי שבת].

41 ויל"ד עכ"פ כשמגיע ליל בדיקת חמץ אמאי אינו חייב לבא. [ויתחייב לעקור ממקומו ל' יום קודם כדי לבא ולקיים חיובו]. ואפשר דלא תקנו כלל בדיקת חמץ במי שרחוק טובא מהחמץ [ותקנו דוקא בביתו שבשליטתו]. א"נ הוה הפסד, ולא תקנו כ"כ לחייבו [וע"ל י:].

לו פנאי לבער⁴².

והס"ז [תלו ג] כת' דה"מ כשמכוון לחזור יום קודם פסח. אבל אי יוכל לבוא ב' ימים קודם פסח בשופי לא חיישי' כה"ג. והחק יעקב [שם ו, ומשנ"ב שם כא] חלק.

ובירושלמי אי' להיפך ל"ש אלא שדעתו לחזור, אבל אין דעתו לחזור זקוק לבער [דאין דעתו לחזור חמיר]. והר"ן כת' דלפרש"י יל"פ דלא פליג אסוגיין⁴³, ודעתו לחזור דהירושלמי היינו לפני הפסח [ומש"ה יצא קודם ל' אי"צ לבער, שיבער כשיחזור. ותוך ל' מחוייב לבער שמא יתאחר⁴⁴]. אבל אם אין דעתו לחזור קודם הפסח, אלא בפסח עצמו, חיישי' מר"ה [וכדעת רבא בסמוך].

וכן רבינו דוד דייק דמשמע דהיכא דהוה תוך ל', צריך בדיקה, ספק שמא לא יחזור. והק' דלפ"ז כל מי שיוצא מביתו תוך ל' צריך בדיקה. וכת' דלא ראינו שהורה כן. וכה"ק הסמ"ק [צח, הו' בב"י תלו], ותי' דדוקא מפרש לים או בשיירא ללכת רחוק. הא לאו הכי לא חיישי'. [ע' בפוסקים שם]. ורבינו דוד תי' דוקא כשרואה בעצמו שלא יהא לו שהות לבדוק בזמנו.

אלא אמר רבא וכו' קודם ל' אין זקוק לבער, שאין דעתו לחזור. וכיון דחל עליו חובת בדיקה מחוייב לבדוק, אף דאין דעתו לחזור⁴⁵. [ופליג בתרתי אאביי. דלאביי לא חל עליו חיוב כלל קודם ל'. ואף תוך ל' דוקא דעתו לחזור].

וראבי"ה [במרדכי תקלה והג"א, ע' שו"ע תלו ג] כת' דאפי' ישראל שיצא מביתו של נכרי⁴⁶, מצווה מוטלת על הישראל לעסוק ולבדוק ולבער. והנ"ל במפרש ויוצא בשיירא, אבל אם נכנס ישראל בבית אחר בעיר הזאת או באחרת שיבדוק שמה אי"צ לבדוק הכא. והסור [תלו] חלק דכיון דיצא מביתו של גוי אין לך הפקר גדול מזה. והב"י ביאר דדעת ראבי"ה דכבר נתחייב ול"מ ביטול, אך כשמקיים דינו במקום אחר סגי.

[שם] אין זקוק לבער. הסמ"ג [הו' בהג' מיימוניות] כת' דצריך לבטל. אך הסמ"ק [צח] דייק מפרש"י דאיירי בלא ביטול [דרש"י כת' דיעבור בבל יראה]. וביאר דרש"י קאי לשיטתו [לע' ב.]. דחיוב בדיקה משום חשש בל יראה⁴⁷ [וצ"ב].

ובחי' הר"ן תמה דודאי צריך לבטל, דאל"כ נמצא חמץ ברשותו ועובר, דקרי' בכל גבולך [וכה"ק התוס' רא"ש]. ולא עדיף מחמץ שנפלה עליו מפולת דצריך לבטל. וכת' דודאי איירי שמבטלו.

אבל המהרש"א כת' דלדעת רש"י אינו עובר דהוה כנפלה עליו מפולת, וכמבוער⁴⁸. [וע"ע בסמוך].

והמהרש"ל כת' דלצד דאיירי בודאי חמץ, פשיטא דצריך לבטל. ומש"כ רש"י 'בל יראה' כוונתו דאין ראוי שיהא חמץ ברשותו, אבל אינו עובר בבל יראה מדאורייתא.

והשע"צ [תלו ו] הביא דעת הב"ח דכ"ז כשלא ביטל, אבל היכא דביטל [ואין כאן צד דאורייתא] אי"צ בדיקה אפי' תוך ל'. והכריע כפר"ח דמ"מ חיישי' שמא יחזור ויבא לאכול.

אפי' מר"ה זקוק לבער. המאירי הביא מח' האם מברך כשבדוק קודם זמנו. והרמ"א [תלו א] כ' בשם הכל בו שלא יברך⁴⁹. והמשנ"ב [ד] ביאר דבליל י"ד הבדיקה תחילת הביעור החמץ [ואם ימצא חמץ ישרפנו]. אבל כשמקדים ובודק עדיין משתמש בחמץ כשאר ימים, אלא מפנהו מבית זה. והב"ח חילק דתוך ל' חייב לברך, וכשמקדים לבדוק מר"ה אינו מברך.

רש"י ד"ה אפילו מר"ה נמי. וכשראהו עבר עליה. המהרש"ל דייק דדוקא כשבא וראהו עובר. והק' דאיירי שלא ביטלו, ואמאי לא יעבור עליו אף כשהוא במקום אחר. וכת' דאיירי כשספק אי יש לו, וחמץ שאינו ידוע אינו עובר עד שיוודע לו [וכדעת תוס' לק' כא, וע"ע בע"ב]. וביאר דחיישי'

42 והלח"מ כת' דלפ"ז מתיישב סברת אביי טפי, דהוה חששא בעלמא.

והכס"מ דייק דאף באוצר [בסמוך] הוה חשש זה, שמא יפנה אוצר ער"פ. ותמה דהוה חששא בעלמא. ותי' דחיישי' שמא יהא מכוסה [בפחות מג' טפחים], ולא יהא דעתו עליו לפנותו.

43 והר"ן כת' דלגיר' הרמב"ם ע"כ פליג אסוגיין.

44 ולפ"ז אף רש"י מודה לחששא דהרמב"ם, אך דוקא היכא דיצא תוך ל'. ואילו לרמב"ם קי"ל כרבא דאפי' מתחילת השנה.

45 ואינו רואה חמץ. [ועוד דכיון דאינו כאן ל"ש חשש שמא יבא לאכול. אלא בל' יום חל עליו דינו, ולא פלוג].

46 אף שהנכרי יתן לתוכו חמצו בפסח.

47 וכת' דמ"ד [סמ"ג הנ"ל, והביא דכ"ד בה"ג] דבעי ביטול, מ"מ איכא משום מצות בדיקה דתקון רבנן בדיקה בליל י"ד, אפי' היכא דבטלו, משום דילמא אתי למיכל מיניה, כדפי' התוס' [ב.].

48 וכו"כ רע"א [שו"ת קעו] דכיון דיצא מביתו, מדאורייתא כמבוער ומפולת. ואי"צ אפי' ביטול. ואינו עובר משום שחיטה על החמץ. ורק מדרבנן כיון דעשה במתכוון.

49 והמכתם כת' דלא יברך, דאינו שעת מצווה ממש. אבל הריטב"א בשם הרא"ה כת' לברך וכ"ד הפר"ח.

כשיודע לו שישהה רגע ויתעצל לא ישרוף מיד [ע' רש"י בע"ב] ויעבור ברגע זו בבל יראה⁵⁰.

והתוס' רא"ש הביא דברי רש"י אלו, וכת' דאין כוונת רש"י דאינו עובר אא"כ רואהו. ודחה דלא כתיב 'לא תראה חמץ', אלא לא יראה, שלא יהא במקום הראוי לראות. [וכ"כ הרא"ש ט, וכן התו' רא"ש כא. חלק אמש"כ תוס' דאינו עובר על חמץ שאינו ידוע].

והתוס' רא"ש ביאר דכוונת רש"י דאינו עובר מזיד אלא שוגג. אך הק' התוס' רא"ש דמשמע שלא ביטל, א"כ אף כשאינו חוזר נחשוש לכתחילה שלא יעבור בבל יראה בשוגג. והוכיח דאירי שביטל, אלא משום גזירה שמא דילמא אתי למיכל, ומש"ה תלי דוקא כשיחזור. [ודלא כרש"י].

אבל המהרש"א פי' [דכוונת רש"י] דכשאינו כאן הוה כחמץ שנפל עליו מפולת וכמבוער אינו עובר בבל יראה. ודעת רש"י [לק' לא:] דהא דצריך לבטלו בליבו הוה מדרבנן. ומדאורייתא הוה כמבוער⁵¹. אבל דעת התוס' ר"פ [לא:] דעובר בבל יטמין, ואף מדאורי' צריך ביטול. [וכ"כ הב"ח תלג⁵²].

העושה ביתו אוצר קודם ל' אי"צ לבער. פרש"י דהוה כחמץ שנפלה עליו מפולת, דהרי הוא כמבוער. [וכדאי' במשנה לא; וע' מש"כ לע', ולק' ח. ולא: ועוד].

תוך ל' יום זקוק לבער. פרש"י דלכתח' ל"ה ביעורו. [ומשמע שביטל מצוות ביעור. אך אינו עובר בבל יטמין, אף בלא ביטל].

ורש"י [לק' כז:] כת' דהא דרבנן הק' לר' יהודה [דמצוותו בשריפה], לא מצא עצים יהא יושב ובטל, היינו במי שרוצה לצאת בשיירא⁵³. דכשאינן לו עצים לשורפו יושב ובטל, ולא יבערנו. [ומבטל מצוות ביעור].

הני ל' יום מאי עבדתי' כדנתיא וכו'.⁵⁴ הקוב"ש [כב] הק' דמבואר ברש"י [לק' כז: הנ"ל] דמדאורייתא חל חיוב ביעור ל' יום קודם, והאיך ילפי' מדרשא דל' יום, דהוה דרבנן. והביא דכע"ז מצאנו בכ"מ דהביאו ראייה מדרבנן לדאורייתא [ע' קוב"ש ע"ס א].

כדנתיא שואלין ודורשין בהלכות פסח. ובגמ' [סנהד' יב; ור"ה ז.] אי' דמפורים דרש'י' בהלכות פסח [ומש"ה ס"ד דשוב אין לעבר השנה. ופרש"י דכיון דשמעו הדרשא של פסח, שוב לא יאמינו לשליח ב"ד, ויזלזלו בחמץ בפסח].

והראשונים [מגילה ד.] הק' דאי' [שם] דמשה תיקן שידרשו בענינו של יום, בהלכות חג בחג וכו'. ואילו הכא ל' יום מעיקרא⁵⁵. והביאו דאי' בתוספתא [שם ג] שואלין בהלכות הפסח בפסח הלכות עצרת בעצרת הלכות החג בחג, בבית הוועד שואלין הלכות הפסח קודם לפסח ל' יום. והרשב"א [מגילה ועוד ראשונים שם] ביאר דל' יום קודם הוה רק לשאול, ואין דורשין עד פסח. וביאר דנפק"מ דחשבינן ליה שואל כענין, דק"ל [תוספתא סנהד' ז] ב' תלמידים א' שואל כענין, נזקקין לשואל כענין. וכ"כ הר"ן [לר"ף כאן]. [והאחרונים העירו מהגמ' סנהד' הנ"ל].

דף ו:

שהרי משה עומד בפסח ראשון ומזהיר על פסח שני וכו'. תוס' [ע"ז ה:] הביאו דעיקר התקנה דשואלין ל' יום משום הקרבנות. [דצריך לבדוק משום מומין, עי"ש בגמ']. אך כת' דמ"מ גם עתה שאין קרבן שואלין בהלכות הפסח קודם ל' יום.

תוס' [בכורות נז:] דנו אי יום היר"ט הוה בכלל הל' יום'. והביאו דבגמ' [סנהד' ור"ה, הו' לע'] משום דהוה מפורים. וכן ב' שבתות דרשב"ג כולל יום עשיית הפסח. אך הק' דבגמ' [מגילה כט:] משמע דהוה בלא יום המעשה. ותוס' תי'

50 והפרמ"ג [תלה מ"ז א] כת' דמש"כ רש"י [לע' ב.] דחיוב בדיקה משום בל יראה, היינו משום שמא ימצא בפסח ומשהה רגע אחד ועובר [וכמ"ש רש"י בע"ב]. ועפ"ז כת' דע"כ אינו חשש דאורי'.
51 וכ"ד הר"ן [לר"ף ט: בדה"ר]. וצ"ע דבח' הר"ן בסוגיא משמע דעובר בב"י.

52 והב"ח הביא בשם הר"ש צילשטט דרך לענין דרבנן הוה כמבוער [ואי"צ בדיקה], אבל עובר עליו בב"י. והפר"ח [תלג ח] תמה דהוה סברא הפוכה. ועוד הביא הב"ח דהא דאי' במכילתא דהוה כמבוער דוקא מפולת גדולה דא"א לפנות, ואבודה הימנו ומכל אדם. והרמב"ן [ו. בסו"ד, ועה"ת] נסתפק בזה בפירוש דברי המכילתא.

53 דאי בזמנו, הא לאחר זמנו מודה ר' יהודה דביעורו בכל דבר. ע' בסוגיה שם.

54 ורש"י [לק' כא:] כת' דלר' יהודה בן בתירא אסור למכור כותח ל' יום לפני פסח [דאינו נאכל מהר כ"כ], ופרש"י דמל' יום, משעה שחל עליו חובת ביעור מששואלים בהלכות פסח.

55 והב"י [תכט] תי' דשאני פסח, דדיני פסח מרובים, וצריך שהות לטחינת החטין ואפיית מצות והגעלת כלים וביעור חמץ. אבל שאר יר"ט סגי בערב יר"ט. אבל הב"ח הביא דרש"י [סנהד' ז:] כת' אף בשאר יר"ט. וכ"כ רש"י [סוכה ט.]. והפרמ"ג [תכט א"א א] כת' ליישב בדפסח מחוייב ל' יום מדינא, ובשאר יר"ט הוה מנהג.

1 וכן יום א' דסוכות הוה ממנין ב' שבועות [שהוזכר שם לענין מעשר בהמה].

דלא פלוג חכמים בין פסח לסוכות, ומנו מעיקר ה"ט. ואף דיום הקרבת הקרבן הוה בי"ד.

זאת אומרת אין מוקדם ומאוחר בתורה². והתוס' ר"פ הביא הטעם מהמדרש³ דכתיב [משלי ה ו] אורח חיים פן תפלט, נעו מעגלותיה ולא תדע, טילטל הקב"ה פרשיות התורה שלא יהא אדם קורא פרשה קטנה ועושה בו כל חפצו ובורא כל מה שירצה.

דאי ל"ת הכי כלל ופרט וכו' דילמא פרט וכלל הוא וכו'. **הקוב"ש** [כה] הק' דאין מוקדם ומאוחר הוא בסדר שנאמר למשה, ונימא דדרשת כלל ופרט ניתנה לדרוש לפי סדר שנכתב בתורה. וכת' דצ"ל דכל מצוה מתורה שבכתב ניתנה יחד עם כל השייך לה מתורה שבע"פ עפ"י כל המדות שהתורה נדרשת בהן א"כ הלימוד בכלל ובפרט כבר נאמר בשעה שנצטוו קודם שנכתב.

המהרש"ל נקט דהא דאין מוקדם ומאוחר בתורה ה"מ כשיש הוכחה וטעם, אבל בעלמא למה יש לנו לומר שנכתב שלא כסדר. ועפ"ז הק' מה מק' הגמ' מכלל ופרט, י"ל דילפי' כלל ופרט היכא דליכא הוכחה דהוה שלא כסדר. ותי' דבכ"מ ילפי' כלל ופרט נגד ק"ו, ובזה הוה כהוכחה דנכתב שלא כסדר. **והמהרש"א** חלק דכיון דמצאנו בכ"מ אין מוקדם ומאוחר, י"ל כן בלא טעם.

הבודק צריך שיבטל

הבודק צריך שיבטל מ"ט וכו'. **הפרי"ח** [תלא] ביאר דאף דלדעת תוס' עיקר הביטול דאורייתא [ובדיקה משום שמא יאכל], מ"מ קו' הגמ' דכיון דתקנו בדיקה [ול"מ ביטול לחוד, ע' לע' ב.], א"כ שוב ל"צ ביטול⁵.

ותוס' [ב.] נקטו דהך ביטול הוה מעיקר הדין, ועפ"ז דנו דאי"צ בדיקה. אבל **הר"ן** [א.] בדה"ר דן דהוה תקנה דרב יהודה, ומדינא דמתנן' סגי בבדיקה.

צריך שיבטל. פרש"י בליבו וכו' ואומר כל חמירא וכו'. וכ"כ **הר"ף** היכי מבטל דאמר כל חמירא וכו' ליבטיל וליהוי כעפרא⁶. **והר"ן** כת' דכך מקובל מהגאונים. וכ"ה **בירושלמי** [ב ב].

שם. פרש"י סמוך לבדיקה מיד וכו'. ומבואר בגמ' [בסוף העמ'] דצריך סמוך לבדיקה שלא יפשע. ומ"מ משמע דשייך לבדיקה. והשפ"א דן מי שאינו מחוייב בבדיקה [כגון שיש לו רק מקום שאין מכניסין חמץ], האם תקנו דין ביטול⁷. ודייק מהגמ' דדוקא מי שמחוייב בבדיקה מחוייב בביטול.

אי נימא משום פירורין. הרא"ש פי' פירורין [דקים]⁸ שאינם נמצאין בבדיקה. ודוחה הגמ' פירורין לא חשיבי, **והרא"ש** פי' דהוה הפקר ואינו עובר.

ורבינו דוד כת' דכל שאין דעתו עליו אינו עובר בבל יראה. וכמ"ש [לע' ד:]: בגדר ביטול חמץ⁹. וכ"כ **הרמב"ן** [לע'] דאינו עובר על פירורין שאין אדם מחשב, דעובר רק על חמץ שלו שרוצה בקיומו.

בל יראה פחות מכזית - רבינו דוד כ' דהמ"ל דאין בהם שיעור, ואינו עובר בבל יראה אלא בכזית [כדאי' לק' מט: וביצה ז:]. אלא דאפ"ה מחוייב לבער משום דחצי שיעור אוסר מה"ת. ועדיפא מיניה נקט דלא חשיבי ובטלי, ואין דעתו עליהם ואינו עובר כלל בב"י. אבל **השפ"א** **והגר"ז** [ק"א תמב יח] כת' דאירי בסוגיין בפירורין כזית¹⁰ [ואפ"ה אמר' דממילא בטלי].

ונח' הראשונים גבי בצק שבסדקי עריבה [לק' מה] האם חייב לבער פחות מכזית חמץ [והו' במג"א

2 **ובגהש"ס** ציין **פרש"י** [עה"ת בכ"מ] שלמד מהפסוקים דאין מוקדם ומאוחר. [ואפשר דכוונתו להעיר על הלשון 'זאת אומרת', דהא יסוד זה מוכרח בכ"מ].

3 **במרדש** **תנחומא** [תרומה ח] הביא רק פסוק זו, בלא ההסבר.

4 ואף דאינו הוכחה מתוך גוף הפרשה, מ"מ ע"י הק"ו ידעי' דבמקום הזה אין ללמוד בכלל ופרט.

5 **ורבינו מנוח** [ג ז] כת' דחכמים חייבו על הבדיקה דעדיפא מן הביטול, והצריכו הבטול אחריה משום מקום שאין מכניסין בו חמץ, וכדי שלא ישכח דין תורה. [וצ"ב דגמ' דידן מבואר הטעם משום גלוסקא יפה, וצ"ל דנקט שימצא גלוסקא במקום שאין מכניסים].

6 וביאר שם דמדאורייתא אי"צ ביטול במקום שאין מצוי חמץ [שארין מכניסין חמץ], אלא חכמים הצריכו.

7 **והראשונים** הוסיפו [ע"פ תוס'] ולהוי הפקר [ע' הג' אשר"י].

8 וביאר ד"ל דאף דאי"צ לחשוש שמא גיררה, ולחייב בבדיקה דהוה טירחא. אך י"ל דצריך ביטול דאין בזה טירחא. [וע' לק' ט. וט:].

9 **י"ג** פירורין, דקים לן שלא ימצא [דאנן סהדי דאינו מוצא את כל הפירורין. וכן העתיק **הב"ח**]. **וי"ג** פירורין דקים, שלא ימצא. [אך המשמעות א']. [עכ"פ לצד דיש חיוב בדיקה אף על פירורין, ע' בסמוך. צ"ל דהוה במה דאפשר. דהא ק"ל לחז"ל שלא יוציא כולם].

10 **ולרש"י** דגדר ביטול משום דאינו חס, אף פירורין ממילא נחשב דאינו חס. אבל לתוס' משום הפקר, צ"ל דחל הפקר ממילא על הפירורין, כיון דאינו מקפיד [דומיה דסופי תאנים, ע' בסמוך].

11 וכן מצאנו דהגמ' [ברכות נב:] מחלקת בין פירורין כזית לפחות מכזית.

תמב יי, 'וע' דגו"מ [שם] אי הוה משום חצי שיעור דאורייתא או מדרבנן].

והשאג"א [פא] ופרמ"ג [פתיחה לפסח א ח] כת' דהצד דאין דין חצי שיעור בבל יראה, דבשלמא באיסור אכילה חזי לאיצטרופי¹². אבל בבל יראה אף אם יחזור ויצטרף, יתחייב רק מכאן ולהבא, ואינו איסור למפרע. והחכ"צ [פנ] כת' דהאיסור חצי שיעור ילפי' רק באיסורי אכילה, משא"כ בבל יראה¹³ [וכ"כ הדגו"מ שם]. [והו' כ"ז בשע"ת ס"ס תמב].

אבל החזו"א [קטז יד] דן דכשיש ברשותו ב' חצאי זית, מצטרף לעינן בל יראה. דהשיעור אקרקפתא דגברא [ואף דכל א' עוד בפנ"ע].

והמהר"ם חלאוה [כאן] כת' [דאף דיש בין כמה פירורים כזית לא חיישי], והק' דלק' [מה:] ב' חצאי זיתים בצק, חיישי' דילמא מיכניש ונפל לגבי הדדי. [והכא לא חיישי']. ותי' דה"מ בעיסה דאי מכנישא הו"ל כזית במקום א'¹⁴. וכ"כ המאירי [לק' מה]. וכ"כ הגר"א [תמב יא] דדוקא בבצק לח שייד צירוף ב' חצאי זיתים. [ומשמע מדבריהם דמש"ה לא אמרי' דפירורין בטלי, כיון דראוי להצטרף].

בדיקה לפחות מכזית - אך תוס' [לע' ב.] כת' דאף באופן שביטל חמצו, תקנו לבדוק ולבער שלא יבוא לאוכלו. והפוסקים [ע' מג"א תמב יב] דנו אי אף בפירורין דבטלי מחוייב בכך. והט"ז [תמב ה] נקט דמחוייב לבער אף פחות מכזית מהך חשש¹⁵. והשפ"א כת' דפירורין אין חשש כ"כ שיאכל. וכ"כ המגן האלף [תמב יא]. אך כמה פוסקים נקטו דיש תקנה אף בפירורין¹⁶.

והחזו"א [קטז יג] כת' כ' דמחוייב לבדוק מפני פירורין, ומדינא צריך לבדוק אף הספרים. ואם אינו בודק מחוייב לעשות מחיצה [ע' בע"א]¹⁷.

והערוך השולחן [תמב כו] כ' דגבי בצק בעריבה [לק' מה] ל"ש חיוב ביעור בפחות מכשיעור, דקאי בבצק דאינו ראוי לאכילה בלא אפיה¹⁸.

והתניא סופי תאנים וכו' בזמן שאין בעה"ב מקפיד מותרין משום גזל וכו' ופטורין משום מעשר. הר"ן [א. בדה"ר] כת' דביטול מטעם הפקר¹⁹, והיינו דאתינן עלה משום סופי תאנים. ומשמע דסופי תאנים ממילא הוה הפקר²⁰. והאחרונים הק' מכאן למש"כ הר"ן [שם] דהפקר ל"ש בליבו. וצ"ל דמעשיו מוכיחין דאינו מקפיד²¹. וברמב"ן [ד:] משמע דהוה כגדר יאוש, שאינו מקפיד. ואף דלא פקע הבעלות פטור ממעשר²².

גלוסקא יפה

גזירה שמא ימצא גלוסקא יפה ודעת' עילויה. פרש"י ומשהה אפי' רגע א', ונמצא עובר משום ב"י.

הראשונים הק' אמאי תלי דוקא בגלוסקא יפה דדעתו עליו, הא אף בלא"ה עובר בב"י [וע' בסמוך אי

11 ודעת התה"ד [קסד] דאי"צ לבער, וכן דייק הפרמ"ג [תמב מ"ז ה] מהט"ז שם. אבל הדגו"מ [שם וכן בצל"ח כט:] הוכיח מתוס' [כט:] דאף פחות מכזית אסור להשהות, עכ"פ מדרבנן.

12 וכדאי' [וימא עד.], והשאג"א כת' דאף [דבבריייתא שם] ילפי' מריבוי דקרא, מ"מ גלי קרא כסברא דחזי לאיצטרופי.

13 אמנם רש"י [שבת עד.] וכמה ראשונים [מגיד משנה גניבה א ב, ורבינו דוד הנ"ל] נקטו דאיסור חצי שיעור אף היכא דאינו אכילת איסור [והמג"ל למשנ"ל שבת יח א הק' לחכ"צ]. [וע"ע מהר"ם חלאוה לק' מה].

14 והמג"א [תס ב] רמז להק' בהא דאי' בפוסקים שם דכשאופים מצות אחר זמן איסורו, צריך לבטל את הפירורין להדיא. והא פירורין ממילא בטלי. ותי' דפירורי בצק מתכבדין יחד ונדבקין וחשיבי. משא"כ פירורי לחם דלא חשיבי.

15 ותמה אמש"כ הרא"ש [ג ב] דישאל קדושים גוררין ומבערין אפי' חמץ כל שהוא, והט"ז הק' דמדינא מחוייב שלא יאכל. וע"ע רדב"ז [א קלה].

16 וכו' לשון חק יעקב [תלג כו]. וכ"כ החי"א [קטז ו] והגר"ז [תלג יג].

17 אך המשנ"ב [תלג שעה"צ ג] מבואר דפירורין דבטלי ממילא אי"צ לבער ולבדוק. וע"ע ב"י [תמד] ומשנ"ב [שם טו]. וכן בראשונים בסוגיין מבואר דסתמא דמילתא לא מהני בדיקה למצוא פירורין [וע' לשון הרא"ש [לחד גיר'] דקי"ל].

18 והחזו"א הוסיף דפירורין אסורין באכילה לאחר הפסח [אפי' ביטל], אף דל"ש חשש שלא יפקיר בלב שלם. דלא חילקו חכמים בזה.

19 וע' ט"ז [תמב ה] ופנ"י [לק' מה].

20 וכ"כ הריטב"א [עירובין יח.] בשם הראב"ד דפטורין מלעשר דאגב גריעותן מפקר להו במקומן והפקר פטור מן המעשר.

21 והר"ן למד מכאן דביטול הו' הפקר. והאור גדול [במשניות] הק' דהגמ' בסוגיין מדמה רק לנידון דמינטר אגב. ואין ראייה לגדר ביטול.

22 וקשה דמשמע בסוגיין דתלי אי מקפיד, ואין בזה אומדנא.

23 והאב"מ [כח מט] כת' דכל דבר שאינו מקפיד הוא משום תורת מתנה. דהא אם חוזר בו יכול לזכות [ודבר זר לומר דצריך קנין]. והאחרונים [נחל יצחק ו] הק' אמאי פטור ממעשר.

עובר משעה שמצאו מכאן ולהבא, או עובר למפרע]. והראשונים ביארו דרש"י דייק מזה דאינו עובר א"כ משהה, ובגלוסקא יפה חיישי' להכי.

ומבואר דמי שמוצא חמץ בפסח, אילו מיד טורח ושרפו אינו עובר בבל יראה. ורבינו דוד כת' דכוונת רש"י דאנוס, ומה יש לו לעשות. אך בפשוטו משמע דאינו עובר כלל. והאחרונים דנו אי הטעם משום דהוה ניתק לעשה [וכמ"ש תוס' כט: דכיון דניתק לעשה, כשמשהה ע"מ לבער אינו עובר]. או דעיקר הלאו הוא במה שמחזיק חמץ ברשותו, וכשאינו משהה אינו עובר כלל²³. [והשאל"א פ] והאחרונים דנו היכא דמוצא בשביעי, וממתין עד הערב. ושוב אינו חייב לבערו מדאורייתא. א"כ עובר בבל יראה].

[א] האחרונים הק' דרש"י [בע"א] משמע דעובר מיד כשרואהו²⁴. וכן רש"י [לע"ב]. מבואר דחייב בדיקת חמץ משום חשש שמא יעבור בבל יראה, ולכא' היינו אף כשאינו משהה אח"כ מלבער²⁵].

ורש"י כ' דחיישי' שישהה אפי' רגע א'. ורבינו דוד הק' לפרש"י דהוה מילתא דלא שכיח שישהה, ואטו ברשיעי עסקי'. [ועוה"ק הרמב"ן כקו' התוס' דניחוש שלא יבטל].

והאחרונים דנו האם כוונתו שלא ירצה לשרוף²⁶. או אף אם דעתו לשרוף, ישהה רגע א'²⁷. וכ"כ התוס' ר"ד דשמא יתעצל בביעורה שעה אחת, ועל אותה שעה היא עובר בב"י. ואם מקדים ומבטלה שוב אינו עובר בבל יראה כשמתעצל בביעורה²⁸.

ותוס' ושאר ראשונים [והרמב"ן ד:] פי' דדעתיה עילוה, היינו מעיקרא. לאפוקי פירורין דמאיליהן בטילי.

שם. ודעתיה עלויה. ומש"ה תקנו שיבטל, ועי"ז אינו עובר בב"י²⁹. והרמב"ן ד:] ומהר"ם חלאוה כאן] הק' לפרש"י דאיירי שמשהה את החמץ ואינו שורף, דא"כ אע"פ שביטלו עובר, כיון ששוב נתן דעתו עליה [לאחר זמן האיסור], וחס עליה ומשהה אותה [אפי' רגע]. וכיון שרוצה בה קנה בחצירו [בין אם ביטול הוה הפקר או יאוש].

והרמב"ן כת' וכ"ת דאין זכיה באיסורי הנאה, והא אמרי' [ע"ז מב]. לענין ע"ז דאי מגביה ע"ז זכה, ושוב ל"מ ביטול עולמית [דהוה ע"ז של ישראל]. וכ"ש חמץ שביטולו מתחלה הוה בדעתו, שלא רצה בקיומו וכשחזר ונתן דעתו עליו עובר הוא.

ועד"ז כת' הרע"ב [במשנה, וכן הר"י לוניל שם] דהיכא דביטל חמץ, ושוב מצא גלוסקא יפה ודעתו עליו ונמלך על ביטולו, עובר בבל יראה. והתו"ט ביאר דביטול חמץ הוה במחשבה בלב שחושב כאילו הוא עפר, וה"נ במחשבה בלמא חוזר מביטולו וזוכה, דהמחשבה מוציא מיד מחשבה. והרש"ש [ב.] כת' דא"צ לזה, דהכא קונה בקנין חצר³⁰. והרש"ש הק' דבסוגיין מבואר דמהני ביטול לחשש גלוסקא יפה, ודלא כרע"ב³¹.

והראשונים חלקו על רש"י, אלא דגלוסקא הוה דבר חשוב דדעתו עליו מעיקר³². [ולא חששו דעכשיו יאה דעתו עליו].

שם. שמא ימצא גלוסקא יפה. המאירי הק' דבדק יפה, והאיך ימצא גלוסקא. ותי' דאפשר שמצאה במקום שלא הוזק לבדוק, כגון במקום שאין מכניסין בו חמץ³³. [ויש שדנו דמקום שאין מכניסין בו חמץ הוה כטמון וכמבוער³⁴. ומש"ה עובר רק משעת מציאה].

וכי משכח"ל לבטליה וכו'. הראשונים הק' דאף אם מבטל מכאן ולהבא, הא עובר בב"י עד שעה

23 והרמב"ן ביאר דעת רש"י דאינו עובר א"כ נתן דעתו עליה ורוצה בקיומה לאחר זמן הביעור [ואי"צ ביטול ממש]. וכ' דהפריז על המדה.

24 והפרמ"ג [הו' לע'] נדחק דכוונת רש"י [שם] לאחר שמשהה ואינו מבטל. ובשיע' הגר"נ ביאר דנכלל בבל יראה להשתדל קודם הפסח שלא יראה חמץ בפסח, ומש"ה כשרואהו עובר [במה שלא ביטל מעיקרא]. אך הכא איירי בדק מעיקרא, א"כ אינו עובר [ויל"פ בזה דברי רבינו דוד]. אלא מכאן ולהבא במה שאינו מבערו.

25 דמשמע בראשונים דלדעת רש"י הוה מדאורייתא. ול"ש חשש דאורייתא דאח"כ יעבור וישהה]. והתוס' ר"ד כת' דאין לפרש שמא ירצה ליתן לגוי, דהא אסור בהנאה. ותו דאי משהה כדי ליתנה לגוי ל"מ הביטול שיעשה מקודם, דהא חוזר ורוצה לזכות בה ועובר בב"י [וכה"ק הרמב"ן ע' בסמוך].

26 ועובר אף היכא דדעתו לשרוף, ודלא כתוס' [כט:]: דרשאי להשהות ע"מ לשרוף.

27 ורבינו דוד כת' [ועי"ל פ] תקנו שלא יצטרך לבער בלא עיכוב כלל. שאין בני אדם זריזין במלאכתן.

28 ועוד פי' המאירי שמאחר שביטלו כבר שמהו עפר והמאסו על עצמו [ולא חיישי' שיאכל]. וכת' דחלילה וחס לומר דע"י הביטול יקל איסור אכילתו.

29 וכ"כ הרמב"ן הנ"ל להדיא. אמנם הרמב"ן בסד"ד כת' דכ"ש חמץ וכו', לכא' הוה כסברת התו"ט.

30 ועוה"ק דברע"ב מבואר דבדיקה מהני שלא יאה דעתו על גלוסקא יפה, ואילו בסוגיין מבואר דאף אחר בדיקה חיישי' לגלוסקא. והרש"ש תי' דמ"מ היכא דבדק הוה חשש רחוק שימצא גלוסקא, ולא חיישי' בזה אף שמא ימלך.

31 ואפ"ה היכא דביטל להדיא מהני. ולא אמרי' דאנן סהדי דדעתו עליו, ואין ליבו עמו.

32 וביאר שמתוך יפה הוצנעה במקום שאין הרגל מצוי לשם.

33 [ע' לק' ח.].

שמצאו. ויש לו לבטל מעיקרא מטעם זה. ותוס' [לק' כא.] דייקו דאינו עובר בבל יראה³⁵, דאין זה מצוי כיון שאין ידוע היכן הוא³⁶.

אבל התוס' רא"ש [כא.] חלק דכיון שהוא בביתו מצוי אצלו עובר, ואף שאינו יודע היכן הוא שגגת בל ימצא מיהא איכא. [ועד"ז כ' התוס' רא"ש בע"א]. וכ"כ הרא"ש [בפסקים כאן ט] דעובר בבל יראה, דהחמץ במקום שראוי³⁷ לראות³⁸.

אך המג"א [תלד ה] דייק דאינו עובר אא"כ רואהו מעיקרא. וכת' דכ"מ בלשון הרא"ש בסוגיין³⁹ [ודלא כדמשמע בטור]. ורבינו דוד הביא מכאן דמאחר שבדק כפי כחו יצא יד"ח, ולא הטילה עליו תורה יותר מכדי כחו. ואין עליו צד פשיעה⁴⁰. וכשמוצא יבערנו מיד. [ולא איכפ"ל שעובר באונס. וחכמים א"צ לתקן משום הכי שיבטל].

והטור [תלד] כת' שיבטל, דהשתא אפי' יש חמץ בביתו אינו עובר עליו. והמפרשים דייקו דאם אינו מבטלו עובר בב"ב⁴¹ [אף כשאינו מוצאו, וכשיטת התוס' רא"ש הנ"ל]. ועוה"ק דבסוגיין מבואר טעם אחר, שמא ימצא גלוסקא יפה ודעתו עליה, ומשמע דיעבור משעת מציאה ולהבא⁴². והתוס' רא"ש בסוגיין עמד בזה, וכת' דהמ"ל שלא יעבור בבל יראה⁴³.

שם. הרא"ש כת' דשמא ימצא גלוסקא בפירות הבית. משמע דלא בדק יפה. אך המאירי הק' כיון דבדק יפה כתקנ"ח איך חוששין שימצא. ות' שמא ימצא במקום שאין מכניסים שם חמץ⁴⁴.

לאחר זמן איסורו – אינו ברשותו

לבתר איסורא, ולא ברשותיה ולא מצי מבטיל וכו'. האחרונים ביארו דלדעת תוס' [לע' ד:] דביטול משום הפקר, כיון דאינו ברשותו אינו יכול להפקירו. אבל לדעת רש"י דגדר ביטול משום דאינו מחשיבו, א"כ אף דבר שאינו ברשותו יוכל לבטלו ואינו מחשיבו. והקוב"ש [ח] כת' לפרש דמהני ביטול וגילוי דעת רק קודם שחל עליו 'עשאה הכתוב' [ע' בסמוך]. אבל לבתר דעשאהו הכתוב כאילו הוא ברשותו תו לא פקע חיובא ממנו ע"י גילוי דעתא⁴⁵.

והקוב"ש כת' עוד לפרש דדוקא בשעה שהחמץ עודנו חשוב שייך לומר דע"י מחשבתו מבטלו מחשיבותו ומשוי ליה כעפרא. אבל לאחר שנאסר, דכבר הוא ממילא כעפרא ביטלו לא מעלה ולא מוריד דע"י מחשבתו למשוי ליה כעפרא לא נתחדש שום דבר, דגם קודם מחשבתו כבר היה כעפרא ומ"מ חייבתו תורה בב"י.

ועוד שמעתי לפרש דדוקא בעלים בכחו לחשב עליו, ולהחשיבו כעפר. וכיון דאינו ברשותו שוב אינו יכול לעשות

35 וכן רבינו דוד הק' דאף כשלא ימצא יש לחוש שמא לא בדק יפה, והיא בביתו ועבר משום בל ימצא. אלא החשש על שעת מציאה.

36 וכן התוס' ר"פ כת' דכל כמה שלא מצאו אינו עובר משום בל יטמין כיון דלא ידע על החמץ הזה.

37 ואע"פ שאינו רואה, דכתיב לא יראה, ולא כתיב לא תראה חמץ. ואף שאין יודע שהם בביתו מ"מ בל יראה איכא ולכן צריך שיבטל.

38 ומדברי התוס' רא"ש מבואר דפליג אתוס', וס"ל דעובר עליו אף דאינו ידוע. אבל הב"ח [תלד] נקט דהרא"ש לא פליג אדין חמץ שאינו ידוע. ודן לפרש דחשיב חמץ ידוע, כיון דאי אפשר לבית בלא פירורין, וקים לן שלא מצאן בבדיקתו ה"ל כמו חמץ ידוע.

39 [והב"ח נקט דחשיב ידוע, אף דאינו ידוע על חמץ זה במקומו. ולכא' לפ"ז כל מי שלא בדק חמצו חשיב חמץ ידוע. אבל יש פוסקים שנקטו דאף מי שלא בדק אינו עובר בבל יראה מדאורייתא].

39 והמחצית השקל ביאר דדייק כן ממש"כ הרא"ש 'דקים לן כו', וכה"ג אפילו לא ידע עובר דהוי כאלו ידע. וכן בגלוסקא משמע מלשון כשהיה באחת מן הזוית ראוהו.

40 וכ"כ הר"ן [לע' א. בדה"ר] דכיון דבדק יצא יד"ח מדאורייתא.

אבל המהר"ם חלאוה הק' דמחוייב לבטל, דהא ביטול עדיף מבדיקה [דמהני אף בכל מה שנמצא בחורין וסדקין]. א"כ מנ"ל לדונו להקל ולומר דבבדיקה סגי, דיש לדון להחמיר דצריך בטול. והמהר"ם חלאוה הוכיח דביטול אינו חיוב מדאורייתא אלא מדרבנן. [ולכא' כוונתו דמהני מדאורייתא, אך אינו בכלל גדר תשביתו. והוה עצה להפטר מבל יראה, אך צווי דתשביתו הוה רק בבדיקה וביעור].

41 והמג"א [תלד ה] כת' דהוה כמי שאכל חלב בשוגג. והמג"א דייק דכ"ד הרמב"ם [ג ח] דאם מצא חמץ שהיה דעתו עליו והיה בלבו ושכחו בשעת הביעור ולא ביערו ה"ז עובר על לא יראה, שהרי לא ביער ולא ביטל וכו'. ודייק דעובר אף קודם שמצא. [והאחרונים דחו דעובר מכאן ולהבא].

42 והפ"ח [תלא ד"ה ושוב] כת' דעת הרא"ש דאף קודם שמצא עובר, ושמא ימצא לאו דוקא. ורע"א הביא [בשם חכ"א] דעל העבר הוי אונס [ולא נחשב דעובר], אלא לבתר דתיקנו חז"ל דלבטל אם לא עשה כן לא הוי אונס [והפוסקים קאי לאחר התקנה. קו' הגמ' דלא יתקנו ביטול, ויחשב אונס].

43 והראש יוסף דייק דרש"י כת' 'ביתא הדין', דוקא בבית זה וימצא. והטור [תלד] חלק ברשותי, אף אם לא ימצא עובר.

44 ולפ"ז צריך לבטל אף חמץ בדמקום שאין מכניסים. ולא תליא דוקא בחיוב בדיקה.

45 אך הק' דלשון הגמ' 'דלאו ברשותיה קאי דליבטליה' לא משמע כפירוש זה. דאף אי יוכל לבטל דבר שאינו ברשותו, הכא ל"מ גילוי דעתו כיון דכבר עשאוהו ברשותו.

מעשה בעלים⁴⁶.

ורבינו דוד ביאר דכבר נתחייב מגזיה"כ ושוב לא יועיל דאין דעתו עליו, שכל שאינו ברשותו אין לו עסק בו כלל, וכמי שמבטל חמצו של חברו.

ולאו ברשותיה קיימא וכו' דא"ר אלעזר ב' דברים אינם ברשותו של אדם ועשאו הכתוב וכו' פרש"י אינו שלו. דכיון דאסור בהנאה חשיב אינו ברשותו [וכ"כ רש"י ב"ק כט:].

ובפשוטו משמע דאיסור הנאה אינו שלו⁴⁷. וכ"ד שו"ת הרשב"א [א תרב, ותשמו, ונדרים מז] דאין בעלות באיסור הנאה. אבל דעת ריטב"א [סוכה לה]. דאף דאסור בהנאה יש לו בעלים⁴⁸. [והאחרונים האריכו בזה. ואכמ"ל]. והקצות [תו, וכן אבנ"מ כח נו] דייק מדברי רש"י [ב"ק מה]. דיש בעלים לאיסור הנאה, אלא אינו ברשותו להקדש [וכמו שנגזל אינו יכול להקדיש ולמכור, דאינו ברשותו].

ולפ"ז משמע דלולי עשאו הכתוב אינו עובר, דאיסור הנאה דאינו ברשותו לא הוה בכלל כל יראה ובל ימצא [דאינו מצוי]⁴⁹.

ועוד כ' הנתבות [ערה ובית הלוי א מח] דאיסור הנאה חשיב כאבידה אחר יאוש, דרשאיין לזכות בו. אבל כשיפקע האיסור נשאר לבעלים.

ועוד פי' הבית מאיר [תלא א] ומק"ח [תלא בהקדמה] דחמץ חשיב אינו ברשותו, משום דהכל מצוין לבערו⁵¹ [וגרע משאר איסור הנאה⁵²]. [ועד"ז כת' החת"ס אל"ח קפ, ומרומי שדה בסוגיין].

שם. אינו ברשותו של אדם. הריב"ש [תא] כת' דחמץ של הפקר [המונח ברה"ר] אסור לטלטל, דנמצא זוכה בו, ועובר בבל יראה⁵³. וכל"פ הרמב"ם [א ג] דהקונה חמץ בפסח עובר בבל יראה⁵⁴. והאחרונים הביאו דמבואר דשייך לזכות בחמץ, ולא אמרי' דאינו ברשותו.

והריטב"א [כאן] הביא בשם הרא"ה דאע"ג דאין זכיה לאיסור הנאה לדין ממון, מ"מ יש זכיה להוסיף עליו איסור. לפיכך עכ"ל ששלח דורון לישראל בפסח, זכה ואסור אחר הפסח. וכן כשזכה בע"ז של עכ"ל שוב אין לו ביטול. [ומשמע דאינו זכייט ממון ממש].

והר"ן [ע"ז יח: בדה"ר] הק' ישראל שהגביה ע"ז אמאי אין בזה ביטול, והא אסורה בהנאה ואין בה דין ממון. ותי' אפ"ה כיון שיכולה להתבטל ע"י עובר כוכבים מצי זכי בה⁵⁵. ומכאן דישאל שקנה חמץ בפסח [מעכו"ם], שאפשר ישראל לזכות בו והוי חמץ של ישראל⁵⁶.

בור ברה"ר. פרש"י דאין הבור שלו, דברה"ר הוא ושל הפקר. ואפ"ה מתחייב בנזיקין. והר"ן [לר"ף] ביאר דקרי' רחמנא בעל הבור⁵⁷. והאחרונים חקרו בגדר החיוב בור, האם חייבתו תורה משום שהוא בעל התקלה [אף שאינו קנוי לו], או דעשאה הכתוב ברשותו [ונחשב ממנו לענין זה⁵⁸].

46 ולצד דאיסור הנאה הוה הפקר נחא טפי, דאינו בעלים כלל. אמנם אף לצד דהוה גדר אינו ברשותו, י"ל דאינו יכול לקבוע בו הגדרות במחשבתו. דצריך כח בעלות לענין זה, והיכא דאינו ברשותו לא הוה כבעלים.

47 ולשון הרמב"ן אינן ממון ולא קרי' ביה 'לך'.

48 והאחרונים הק' מדברי הריטב"א [קידו' נו:]: דדן דאפר איסור הנאה הוה הפקר, דהוה פנים חדשות.

49 וכ"כ הנוב"י [אל"ח ק כ] דהנגזל אינו עובר על חמץ הגזול [דאינו ברשותו של גזול]. וכ"ד הר"מ סרקסטה [בשיטמ"ק ב"ק צו:]: [וכ"מ מלשונות הראשונים [ע' בע"א] דנקטו הלשון זה לפי שאינו שלו וזה אינו ברשותו]. אך בשו"ת רע"א [כג] נקט שהנגזל עובר [באונס].

50 והפרמ"ג [תרמט א"א כ] הק' דלדברי הריטב"א [והשו"ע שם] איסור הנאה הוה 'לכם' לענין אתרוג, א"כ יעבור בבל יראה אף בחמץ כלאי הכרם וע"ז דאסור בהנאה. והפרמ"ג כת' דיל"פ הא דאי' בסוגיין אינו ברשותו ועשאו הכתוב, י"ל דלאו חידושא, אלא מצינו בתורה כן שהוא עובר בבל יראה [וקמ"ל דלא צריך שיהא 'ברשותו']. והערוך לנר [סוכה לה] כת' דילפי' מחמץ לכל מקום, ומכאן ילפי' דחשיב לכם גבי אתרוג.

51 והבית מאיר ביאר דהא אם הבעלים מתרשל בהשבתתו כל הקודם וזוכה משביתו, ואף בלא דעת הבעלים [ומצוה קעבד]. וכיון דיד כל אדם בו תו לא מקרי 'ברשותו' אלא רשות אחרים עליה. [וכת' ותדע דאיך אפשר לומר דמשום האיסור הנאה לחוד מקרי אינו ברשותו הרי קי"ל מגרשין באיסורי הנאה, אף דבעי' שהגט יהא של הבעל. ואכמ"ל].

52 אמנם הראשונים [בכ"מ] נקטו הטעם דאינו ברשותו משום דאסור בהנאה.

53 [ובסוף שו"ת הריב"ש [דפ"י] הוד' קו' שלם בענין בעלות על איסור'ה].

54 ולוקה, כיון דהוה ע"י מעשה. אבל בחמץ שהיה כבר ברשותו הוה לאו שאין בו מעשה.

55 משמע דכוונתו דיש בו צד היתר, דע"י ביטול יפקע איסור הנאה ידידה. [וצ"ע אי רשאי עכשיו להנות מזכות זה, או דהוה התחדשות]. אמנם הכא ע"י שזוכה בו הוה ע"ז של ישראל ואין בו צד היתר, והוה איסור'ה גמורה. [וצ"ל דמ"מ קודם שזוכה יש לו צד זכיה בזה].

56 ויל"ד בכונתו גבי חמץ מהו הצד היתר [ולכא' חמץ של נכרי ג"כ אסור בהנאה בפסח, ע' תוס' לק' כט:]: וי"ל דחוזר להיתר אחר פסח.

57 ובתוס' חכמי אנגליה כת' דגבי בור קרי' רחמנא 'בעל' הבור. משא"כ גבי חיוב אש לא נקרא בפסוק 'בעלים'. [אף למ"ד משום ממון]. ולכא' כוונתו דגדר החיוב בור משום ממון ובעלותו.

58 וכ"כ הנמוקי' [ריש ב"ק] דנחשב 'ממונו'. [וע' רשב"א ב"ק ב, ותוס' שם ג: וד, וע' תוס' שם כב. למ"ד איש משום

אינם ברשותו ועשאו הכתוב כאילו ברשותו. האחרונים חקרו האם עשאו הכתוב דנחשב בעלים לענין זה. או דצוותה תורה בל יראה ובל ימצא על חמץ זו, אף דאינו שלו⁵⁹. [ולשון רבינו דוד עובר מפני שדעתו עליו].

והצ"ח נסתפק בהא דעשאו הכתוב, מה הדין כשאח"כ בא אחר וזכה בו קנין גמור. האם ע"ז נתחייב שני, ושוב לא נתחייב רשות [ובהא א"צ להא דעשאו הכתוב].

והאחרונים דנו מה הדין היכא דמכר [או נתן] חמצו לנכרי לאחר זמן איסורו⁶⁰. והמק"ח [תמ ה] נקט דאינו ברשותו למכור, אף לנכרי⁶¹. אבל הפרמ"ג [תמג א"א ו, וכ"ד הנשמת אדם קל א] נקט דהנכרי יכול לזכות בו, דכלפיו אינו איסור הנאה⁶², וממכירה ואילך אינו עובר בבל יראה. אמנם דעת החת"ס [אר"ח קיד, ואחיעזר ג ב] דאף דחל מכירה לנכרי, עדיין מצווה עליו בבל יראה. ואף שקנאו הגוי ואינו ברשותו, מ"מ כל חיוב חמץ הוא כשאינו ברשותו ועשאו הכתוב ברשותו לעבור.

ובשר"ע הרב [תמה ג, הו' במנח"ח יא יא] כת' דעד"ז אף לדעת הרמב"ן [ו]. דאינו עובר על חמץ שאינו מונח ברשותו, היינו כשמוציאו מעיקרא. אבל היכא דנתחייב עליו עובר, ול"מ שמוציאו מרשותו, שעשאתו התורה כאלו הוא מונח ברשותו ממש⁶³. ואין לו תקנה אלא שיבערנו מן העולם לגמרי⁶⁴.

והנוב"י [אר"ח ק כ] דן דמי שמת בפסח, החמץ אינו ברשותו להורישו לבניו. דרק לדידה עשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו, ולא בא לרשות הבנים כלל. ואינם חייבים כלל לבערו [אלא לעשות לפניו מחיצה גבוה י', כדון חמץ של גוי]. [ועפ"ז דן דלא יאסור משום חמץ שעבר עליו הפסח. ובשר"ת רע"א [כג] חלק דקנסו בכל אופן, ולא פלוג⁶⁵.

גדר ביטול - והרמב"ן [לע' ד: כת' דגדר ביטול חמץ, משום דבדין איסור הנאה אינו ממון ואינו עובר, אלא משום דעשאו הכתוב מפני שדעתו עליו ורוצה בקיומו. ועפ"ז ביאר דהיכא דהסכימה דעתו לדעת התורה, וביטל ואין דעתו עליו, אין עליו שום חיוב. וכת' דכיון דהוציאו בדעתו מכלל ממון, ובעיניו אינו כשאור שלו אלא כעפר שאינו שוה כלום יצא ידי חובתו⁶⁶.

והר"ן [א. בדה"ר] כת' עד"ז לצד דגדר ביטול משום הפקר, אפ"ה מהני הפקר קלישא [בלשון 'ביטול', ובליבו, ואף דלא הגיע לרשות זוכה⁶⁷, לפי שאיסור"ה אינו ברשותו אלא דעשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו⁶⁸, ומש"ה סגי בגילוי דעת בעלמא דלא ניח"ל⁶⁹. [וע' מש"כ לע' ד: באריכות בגדר ביטול].

והשא"ג [עז] כ' דלפ"ז לריה"ג [דחמץ בפסח מותר בהנאה] ל"מ ביטול⁷⁰. אך הרמב"ן כ' דאף לריה"ג מהני ביטול⁷¹

ממונו, באש של חברין. ובשר"ת מהר"ל דיסקין [קרא רנה, הו' בגידולי שמואל ריש ב"ק] דן החופר בור ומת, האם בניו מתחייבין לכסות.

59 ומשמע מדברי הרמב"ן [ד: דע"י הביטול אין בו חשיבות חמץ, ואינו בכלל 'לא יראה לך' בתורת חמץ, ומש"ה אינו עובר. [ולא תלי בבעלות]. ואילו בר"ן [ע' בסמוך] משמע דהוה גדר 'הפקר', דניח"ל שלא יחשב ברשותו. [ויש שפי' דהוה הפקר על גדר הבעלות דבל יראה, ולא חל הפקר בגדרי הממון [ולא הבנת].

60 והאחרונים הביאו מהירושלמי [ב ב]. [וע"ע פנ"י [לע' ד וה: ו]. וצל"ח ומק"ח [תמ ה] ופרמ"ג [פתיחה א י, ותמג א"א ו] ועוד].

61 והאחיעזר [ג ב] תמה דאינו שלו [של ישראל], ומי ינעם מהנכרי לזכות. ואטו משום דעשאו הכתוב וכו' לבל יראה ותשבייתו יחשב קנין ממון הישראל. הרי החמץ אסור בהנאה כשארי איסור"ה ומצווה לבערו והוי הפקר, ולמה לא יזכה הנכרי. ובודאי הנכרי זוכה. [אמנם לצד דאיסור הנאה הוה שלו, אלא שאינו ברשותו א"ש].

62 וכת' דאע"פ שאסור בהנאה, מ"מ שפיר הוה מכירה כשיש ידים זוכים קונה ומקנה. [וצ"י חו"מ רז ורח]. והוכיח דגבי יין נסך מהני כשמשך תחילה. [וע"ע תוס' [כתוב' לג: כ' דשייך חיוב ד' וה' בגנב ומכר שור הנסקל, ואף דהוה איסור"ה ול"ש מכירה, דהא אם ימכור לנכרי אינו תופס דמיו. וע' קוב"ש שם].

63 וצ"ב דהא אינו נראה ומצוי ברשותו [ולכא"ו מבואר דגדר רשותו הוא אחריותו, והא דבעי' מונח ברשותו הוה תנאי בעלמא]. ומבואר מדבריו דגדר עשאו הכתוב דהוה ברשותו לענין בל יראה [ואינו בגדר קנין ממון].

64 והמנח"ח ציין דהשא"ג [פג] פשיט"ל דכשמוציאו מרשותו שוב אינו עובר בבל יראה. [ודן רק משום תשבייתו].

65 וברמב"ן [ו]. מבואר דחמץ המופקד ברשות חבריו אינו עובר מדאורייתא, ואפ"ה עובר מדרבנן. וחכמים אסרוהו לאחר הפסח. [וע' רבינו דוד ד. ויל"ד אי הא דאסרו לאחר הפסח משום דעבר באיסור דרבנן. או דהוה תקנה בפנ"ע על החמץ מצד עצמו [ע"ש לשונן].

66 ומבואר בדבריו דעיקר הביטול במה שאינו מחשיבו. [ולא משום דפקע זכותו ובעלותו].

67 [וע' מש"כ בזה לע' ד:].

68 ורע"א [במשניות רפ"ב] הק' האיק מהני ביטול בבצק קודם שהחמיץ, הא עדיין הוה ברשותו. וכן ילה"ק כל חמץ קודם זמן איסורו. אלא דמהני הביטול לאותו זמן שיהא איסור הנאה.

69 וכ"כ המאירי [ז]. [דביטול הוה מדין הפקר, ואפ"ה מהני לשון גרוע] כיון דמן הדין אינו שלו, אלא שהתורה קנסתו על שעבר מחזיק בו כשלו. כל שמלה בדעתו שאינו מחזיק בו בתורת חזקה, ושהוא עושהו כעפר שאינו נחשב לכולם הרי הוא כהפקר.

70 והשא"ג הק' דלריה"ג ינהי ביטול לאחר זמן איסורו, כיון דהוה ברשותו. ות' דלריה"ג ל"מ ביטול כלל. והמק"ח ובית מאיר דחו דאף לריה"ג מצווין בהשבתתו, וחשיב אינו ברשותו.

71 וז"ל דאפי' לריה"ג כיון שנתיאש ממנו מפני איסורו יצא מרשותו ואין בו דין גזל, וכדאמר' [לע' בזמן שאין בעל

[ע' מה שהו' לע' ד:].

[ומבואר בדברי הראשונים [ע' לע' ב.] דאף מדרבנן מהני הך ביטול. והא דמחוייב לבדוק ולבער הוה חשש בפנ"ע, שמא יבוא לאכול או יחזור מהביטול. ושמעתי להעיר דלפ"ז מבואר דביטול מהני אף במקום החיוב דרבנן לשרוף בשעה ו', וע"כ דגדר האיסור בשעה מו' דרבנן עשאוה ברשותו. אף דאינו ברשותו].

שם. עשאה הכתוב. השאג"א [עז] דייק דלולי עשאה הכתוב אינו עובר עליו [לרבנן], והק' דכיון דלאחר הפסח יחזור להיות שלו⁷², אמאי לא יחשב גורם לממון. ויתחייב בבל יראה משום גורם לממון⁷³ [וכדלעיל ה:], ואי"צ להא דעשאו הכתוב. ובחי' ר' שמואל הביא בשם הגר"ח כת' דחמץ אינו שלו, ואין בזה אף משום גורם לממון, אינו ברשותו והופקע זכותו.

והפרמ"ג [פתיחה להל' פסח א ט] דן חמץ שאסרו בקונם [קודם זמן איסורו], כשבא פסח אינו עובר בב", דלאו דיליה, ודוקא משום איסור חמץ חדית רחמנא דעשאן הכתוב כאלו ברשותו, אבל כה"ג לא⁷⁴. וצ"ן לנידון אי איסור הנאה חשיב 'לכם' לענין לולב⁷⁵.

והאחיעזר [ג א ח] הביא להק' [בשם מהר"ם מינץ] דחמץ כיון דהגיע שעות דרבנן, כיון דרבנן אסרו אינו ברשותו [ע' בסמך]. א"כ יחשב כמו איסור אחר גורמת, ותו לא יעבור בב" מדאורייתא [ועי"ש שדן בזה].

שם. רבינו דוד כת' [דמבואר בסוגיין] דקאי אף מו' שעות ולמעלה. ואף דאינו עובר על בל יראה, מ"מ אסור בהנאה [לר' יהודה מדאורייתא, וכת' דלר' שמעון הוה מדרבנן], ועשאה הכתוב ברשותו להתחייב משום תשביתו.

ונבטליה בד', בה⁷⁶, כיון דלאו זמן איסורא הוא ולא זמן ביעורא הוא וכו'. הראשונים [רא"ש ועוד] הביאו תשו' רש"י דמבואר דעיקר זמן ביטול בשעת בדיקה. והרא"ש הביא די"מ לבטל בתחילת ו', וכדאי' הכא בזמן איסורא⁷⁷. ושניהם טובים. והביא דנהגו לבטל ב' פעמים⁷⁸.

והביא הטעם בשם ריצב"א לפי שרגילין לקנות פת ביום, וגם חוזר וזוכה בפת שביטל בלילה, ועוד דבלילה ביטל רק החמץ שלא ראה⁷⁹, ושם יסאר ממנו כזית⁸⁰.

דף ז.

כיון דאיסורא דרבנן עילוי' כדאורייתא דמי וכו' ול"מ מבטל וכו'. בס' שיירי כנה"ג [תלא הג"ט ב] הביא דנשאלה בוינציא בשעות דרבנן, האם לא חל ביטול כלל, וילקה מה"ת משום בל יראה. או דמהני הביטול לענין דאורייתא¹.

ורע"א [תמג למג"א ג] דן היכא דהוה ספק אם הגיע שעות דרבנן וביטל חמצו. האם אמר' דהוה ספק דרבנן. או דילמא

הבית מקפיד עליהם מותרים משום גזל ופטורין מן המעשר והווי כהפקר. והכא עדיף נמי מהפקר דלא הדר איהו זכי ביה דהא שוייא כעפר ולא ניח"ל בו.

72 בהא פשיט"ל לשאג"א דלאחר הפסח חוזר להיות שלו. אמנם לכאן ה"מ לצד דאיסור הנאה עדיין הוה של בעלים, אלא דאין בו דין ממון. אבל אי פקע זכותו, א"כ אף אח"כ לא יחזור להיות שלו.

73 והמקור' [תלא] כת' דכיון דמחוייב לבערו לא שייך בזה גורם לממון.

74 ובש"ת תורת חסד נקט דאינו עובר. ובש"ת תשובה מאהבה [א קצט] נסתפק בזה, כגון חמץ כלאי הכרם [שלא היה ברשותו לעולם], או תקרובת ע"ז. האם אף בזה אמר' דעשאו הכתוב. או כיון דדבר אחר מונע שלא יחשב שלו. וכת' דלצד דעובר בב" לא מהני ביטול, דהא [אף קודם זמן איסורו] עובר בבל יראה. [וכת' ליישב בזה הא דלק' זו לא מצא ענין יאה וישוב בטל, די"ל דאירי באיסור' דאינו יכול לבטל].

75 דבש"ת הרשב"א [הו' ברמ"א תרמט ב] מבואר דלא הוה לכם. אבל דעת הריטב"א [סוכה לה, והמג"א תרמט כ דייק כן מדברי השו"ע] הוה לכם [ודוקא גבי אתרוג פסול דבעי היתר אכילה]. וכוונתו דלדעת הריטב"א דעובר בב"י אף באיסור' [וכמ"ש הפרמ"ג תרמט א"א כ], ואינו חידוש משום דעשאו הכתוב.

76 [ולגיר' ידן שוב הק' וניבטליה בו'. והגהש"ס ציין דגירסת הר"ף הסדר להיפך].

77 והמהר"ם חלאוה הביא דר' אפרים הק' דבתר זמן איסוריה וביעוריה [משמע שעה ו'] א"א לבטל [וכדאי' בסוגיין]. ותו' דכוונת הגמ' דסבר דאכתאי לא מטי זמן איסור' וזמן ביעוריה, ושהי מלבטולי, ופשע עד לבתר איסוריה ולא מצי מבטל. אבל בשעת בדיקה כיון דקא עסיק במלתא לא מדחי נפשיה. [ואה"ו לא תקנו ביטול בשעה ו'].
78 ורבינו מנוח [ג ז] הביא דבסוגיין משמע ודאי שלא היה מנהגן לבטל ביום י"ד, ונהגו כן ע"פ הגאונים וחכמים גדולים.

79 והמהרש"ם העירו דדבריו סותרים, דבסו"ד נקט דמה שמניח לאכול אינו בכלל הביטול, א"כ אינו חוזר וזוכה ממה שביטל. הב"ח ביאר דפעמים שמצניע מה שיאכל, והוה בכלל לשון הביטול דלא חזיתיה, ובזה חוזר וזוכה. ורבינו מנוח כת' ועוד דאפי' ביטל בלילה הכל בפירוש, הא הדר ואחשיבה השתא באכלו ממנו לפיכך תקנו לבטל שנית למחר.
80 ועוד כת' רבינו מנוח דהיאך יבא בטול דרבנן וידחה ביטול דאורייתא שהוא עיקר, ומש"ה נהגו לבטל ביום כדי להעמיד זמן ביטול דאורייתא במקומו. [לצד דהוה מ'צווה דאורייתא']. אבל ודאי סגי בביטול בלילה ותו לא עבר על לא יראה ולא ימצא.

1 והביא דכ"ד הר"ש אבוהב. אך דן מדברי הרמב"ם [ג ז] משמע דל"מ כלל. וכת' דחכמים הפקיעו, והפקר ב"ד הפקר. דהא אף קידש אשה ל"מ.

הוא ספק אי חל הביטול [וכנ"ל], א"כ הוה ספק דאורייתא אי עובר בבל יראה². וכת' דעכ"פ היכא דזרקו מרשותו דרך הפקר, לא חל עליו חיוב מדאורייתא³. ועוד כת' דכיון דהוה ספק דרבנן כלפי ההנאה, א"כ בפועל רשאי להנות [דספק דרבנן לקולא], א"כ יכול למוכרו ולבטלו.

המקדש משש שעות וכו' אין חוששין וכו'. פרש"י מתחילת שש דאיסורא דרבנן. ותוס' ושא"ר חלקו דהלשון משש שעות ולמעלה משמע סוף שש.

והבעה"מ [ג. בדה"ר] כת' דרב גידל קאי כר' יהודה [לק' כח:]; דמו' שעות עובר בלאו. והביא דרב לשיטתו [לק' ל. דס"ל כר' יהודה]. ועפ"ז כת' דקי"ל כר' שמעון⁴, א"כ אין הלכה רב גידל.

והבעה"מ ביאר דלר' שמעון אף דמחוייב להשביתו, אם אכלו אכילתו היא השבתתו. והראשונים חלקו דאף לר' שמעון אסור באיסור עשה מדאורייתא⁵. וכ"כ תוס' [לק' כח:]. ותוס' [שם] דנו דאסור אף בהנאה מדאורייתא. אבל דעת הראב"ד דאינו אסור בהנאה. ורבינו דוד כת' דאסור בהנאה מדרבנן⁶.

רש"י ד"ה אפילו. דאתי איסור חמץ דרבנן ומפקע וכו' כל דמקדש. והריטב"א חלק דאף מדאורייתא ל"מ, דבעי' שווה פרוטה⁷. [וכיון דאסור בהנאה אינו שווה כלל]. [וכ"כ המאירי, והריטב"א קידו' נו:].

והשערי' [א ט] וקוב"ש [ח"ב קו' ד"ס א ה] חקרו בהא דל"מ לקדש באיסור הנאה, האם הוא משום דלא שווה מידי. או דמדיני האיסור הנאה נחשב כעפר, ולא נחשב ממון. [ואף איסור הנאה מדרבנן, ל"ל דרבנן הפקיעו ממנו 'שם ממון'].

והעיסור [ק קבלת עדות] הביא נידון כשמקדש בפני פסולי עדות דרבנן, האם חלו הקידושין, או דחכמים הפקיעו את הקידושין וכמו איסור'ה דרבנן בסוגיין⁸. והריטב"א ומאירי דחו דגבי איסור'ה הטעם משום דאינו שווה כלום. אבל פסולי עדות ל"מ שהפקיעו⁹.

תוד"ה משש [הודפס ו:]. ומייתי ראייה מחיטי קורדנייתא וכו' והוה חמץ נוקשה, שאינו אסור נמי אלא מדרבנן וכו'. בפשוטו כוונת התוס' כמ"ד [לק' מג.] דחמץ נוקשה הוה מדרבנן. אמנם דעת הרא"ש [ב ב] דאף דבפסח לוקה אחמץ נוקשה, אבל מו' שעות ולמעלה נאסר מדאורייתא רק חמץ גמור. ואילו נוקשה הוה מדרבנן¹⁰.

שם. ומייתי ראייה וכו'. והתוס' רא"ש ביאר דמייתי ראייה מחמץ דרבנן, לחמץ דאורייתא בשעות דרבנן.

ותוס' [קידוש' נח.] כת' דדוקא חמץ נוקשה בשעות דאורייתא, דיש לו צד איסור דאורייתא. אבל יש איסורין דרבנן דאין חוששין לקידושין¹². והרא"ש [שם ב לא] ביאר דחמץ הוה עיקרו דאורייתא. אבל בשעה ששית, דכל איסור חמץ דרבנן וחיטי קורדנייתא מקודשת [דהוה תרי דרבנן]¹³. אבל דעת הריטב"א [קידו' נו:] [ורמב"ן שם נח. ועוד ראשונים]¹⁴ דכל איסור הנאה דרבנן לא חלו

2 וכת' ונהי דלענין בל יראה מהני להוציאו מרשותו. מ"מ חל עליו דין תשביתו, ומחוייב לבערו.

3 ואף דל"מ ביטול בשעה ו', אבל היכא דזרקו דרך הפקר, כשמגיע השעה מדאורייתא אינו בגבולו.

4 דחמץ אחר הפסח דאור'. והראב"ד ומלחמות ושא"ר דחו דרב ס"ל כר"י בחמץ שעבר עליו הפסח. אבל בערב פסח ל"ל דס"ל כר' שמעון.

5 [והבעה"מ ושא"ר נקטו דהלכה כר' שמעון, ע' לק' כא; אבל הרמב"ם פסק כר' יהודה בחמץ בערב פסח, וכן מסקנת הרא"ש לק'].

6 ורבינו דוד הוכיח דאין לך דבר שאתה מחזר עליו להשביתו ומותר. [ועד"ז כת' תוס' לע' ד: ד"ה וכתב].

7 אבל הרא"ש [ב ב] כת' דלר' שמעון אף מדרבנן מותר בהנאה. וכבעה"מ [אלא דנטה לפסוק כר' יהודה].

8 וכ"כ התוס' ר"פ, דהק' האיך אפקעה לקידו', וי"ל דכיון דחכמים אסרוה אינה שווה כלום, ומדאורייתא אינה ש"פ דבעי' שווה כסף. [ועד"ז כ' הבי"ש כח נב] והרש"ש כת' דיש כח ביד חכמים לאסור את המותר, וממילא ליכא פרוטה. [והמהרש"ל [כתובות לד.] למד מהכא דע"י איסור דרבנן יחשב שחיטה שאינו ראויה [ע' תוס' ב"ק עב:], וכמו שהפקיעו כאן איסור אשת איש. [וע' קובה"ע מב ב]].

9 [והביא דכ"ד שו"ת הר"ן]. ובשו"ת הרשב"א [א אלף קסו, אלף קפה] דחה דכיון שאסרוהו רבנן בהנאה הו' הפקר, וכאלו קדש בממון שאינו שלו. דיש כח ביד חכמים מה"ל להפקיע ממון והפקר ב"ד הפקר. אבל האיך יש להם כח להפקיע גט. ואין ב"ד מתנים לעקור בקום ועשה אלא למיגדר מילתא. [ומשמע מדבריו דהטעם משום דאיסור הנאה אינו שלו, וכשיטתו הו' לעיל].

10 וכת' דחוששין לקידושיו לחומרא כדן תורה דהא איכא ממון גמור ועדים כשרים מן התורה.

11 וכ"כ התוס' רא"ש [כאן] דאע"ג דחמץ נוקשה הוה דאורייתא [וכדאי' לק' מג.], היינו בפסח, והכא איירי ב"ד [דדרשי' אך ביום הראשון] דהוה דוקא חמץ גמור. וי"ל דחמץ נוקשה מו' שעות הוה רק מדרבנן.

12 והמהר"ם חלאוה כת' [דאף דיש איסור הנאה דלא הפקיעו הקידושין], הכא שאני דהאי חמץ סופו לבא לידי איסורא דאורייתא וליאסר בהנאה, וכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון.

13 וכן תוס' [חולין ד:] דייק דהמקדש בשעות דרבנן וחמץ דרבנן חוששין לקידושין. וכת' דמ"מ מקודשת גמורה לא הויה, ואם בא אחר וקדשה חוששין לקידושי שניהם.

14 וה"ה [אישות א ה] דייק כן מהרמב"ם [שם] דאף שעות דרבנן וחמץ דרבנן אינה מקודשת. וכ"מ בפיה"מ [שם].

קידושין.

והמלחמות כת' דמ"מ בשעה ששית חוששין לקדושין, שכיון שעדיין שורפין ולא בדילי מחמץ, אתו לאחלופי בד' וה' ואתי למישרא אשת איש. [וכ"כ רבינו דוד והריטב"א ור"ן].

ולבתר איסורא ל"מ מבטל, והתניא וכו'. **השאג"א** [עז] הק' דלר"י הגלילי חמץ בפסח מותר בהנאה, ולדבריו יהי ביטול אף לאחר זמן איסורו¹⁵. ותי' ע"פ דברי הר"ן [א. בדה"ר] דביטול חמץ מהני משום דאינו ברשות, א"כ לר"י הגלילי ל"מ ביטול כלל [וע' מה שהו' ל' ד:]. [וע"כ ברייתא דלא כריה"ג].

שם. לבתר איסורא ל"מ מבטל. **הקצות** [רסב א] דן מי ששכח לבטל חמץ, ונזכר לאחר ו' וביטל חמצו, י"ל דכיון דגילה דעתו לבסוף אמרי' דאף מתחילה מסתמא ניח"ל. וחל ביטול למפרע¹⁶, וע"ד הא דאמרי' [עירובין עא.]. דמהני ביטול רשות בשבת, וכדין כלך אצל יפות דמהני משום ניוחותא דמצווה. והקצות כת' דאף דבסוגיין מבואר דל"מ לאחר זמן איסורו, י"ל דנידחית סוגיין מפני הגמ' [עירובין עא.]. ודוקא היכא דידע מעיקרא ולא ביטל, שוב ל"מ. אבל שכח ולא ידע י"ל דמהני ביטול משחשיכה¹⁷.

ונזכר שיש לו עיסה מגולגלת בתוך ביתו. **בשר"ת הרשב"א** [א קכד, הו' בגר"א תנט ב] דייק דאף דהניח את העיסה לא אמרי' דהחמיצה מיד, ואינו יכול לבטל. אך **הריטב"א** הק' האיק הניח התלמיד עיסה מגולגלת, הא קי"ל דלכתחילה אסור להניח עיסה בלא עסק כלל [ע' לק' מב.]. ותי' דהנשים בתוך ביתו היו מתעסקים בו, ונטרפה השעה והוצרך לילך לבית רבו.

דיקא נמי דקתני היה יושב בתוך ביהמ"ד. **פרש"י** דמשמע דמפני שאינו יכול לקום, ואי בחמץ גמור וכו' מה בידו לעשות [בשבת¹⁸ וי"ט]. דאם אינו בביהמ"ד מחוייב לאפותו ביר"ט, ומפני אימת רבו התירו לבטל ויחמיץ.

ובחי' ר' דוד כת' דלס"ד הא דנקט בביהמ"ד, דאינו בביתו שיוכל לכפות עליו כלי, וכל שאינו בביתו דיו שיכפה כשילך לביתו¹⁹. והשתא דאמרי' דעדיין לא החמיץ, אדם אחר מחוייב לילך ולבערו או לאפותה קודם שיחמיץ, ובתלמיד הקילו²⁰.

רש"י ד"ה דיקא. ואפי' אם היה פנוי מה בידו לעשות וכו'. **הקוב"ש** [ל] הק' דמבואר **ברש"י** [ו]. דהיכא דלא ביטל רשאי לשרוף ביר"ט. וה"נ ישרוף. ותי' דכיון דהכא בידו לבטל [להק' ס"ד], א"כ אינו רשאי לשרוף²¹.

בא"ד ומשום יר"ט נקט יושב בביהמ"ד, ודשבת מתוקמא בחמץ גמור וכו'. דבשבת אין בידו לאפותו, ואף אם אינו בביהמ"ד מה יש לו לעשות. [ודוחק דהברייתא לא איירי בחד גוונא]. והרש"ש הק' דבשבת יכול להריצה לפני כלבו קודם שנתחמץ [או קודם שעת איסורו].

ניזיל בתר בתרא

אם רבו ימי מצה מותרת. **ר"ח** [עה"ג] כת' פי' אחר הפסח. והביאו²² [תמו ד] ביאר דקאי איסור חמץ לאחר פסח, אבל באיסור חמץ בכרת אין להקל כה"ג. והחזו"א [קכ א] חלק דהאיך נעמיד מימרא שלימה, ונימא דמותרת רק לאחר הפסח. והחזו"א כת' דכוונת ר"ח רבו הימים אחר תחילת הפסח. ועוד פי' [במכתב] דסתמא דמילתא לא חשיב רבו ימים אלא בז' ימים. אך אילו יתברר דראוי להתעפש כה"ג, אף בתוך הפסח מותר.

ניזיל בתר בתרא, מי לא תנו וכו' אלמא אמרי' קמאי קמאי אזלי וכו'. **פרש"י** ולא אמרי' קודם הרגל נפל. **האחרונים** [פנ"י] הק' דהתם הוה לחומרא, דאמרי' דהוה מעשר. והאיך ילפי' מינה להקל

15 והמק"ח [תלא בהקדמה ד"ה מה גס] הוכיח דאף לריה"ג חמץ אינו ברשותו, דהא מחוייב לבערו. וע"ע בית מאיר [תלא] עד"ז.

16 והיכא דביטל מותר בהנאה אחר פסח, והביא בשם האחרונים דכיון דעכשיו כבר נהגו כו"ע בנוסח כל חמירא לא חיישינן להערמה, שבודאי יעשה כסדר הזה.

17 והקצות כת' דמ"מ חלילה להקל למעשה [אלא כסניף בהדי צדדי היתר נוספים], דסתמת הפוסקים אינו כן. והנתיבות [שם ד] כת' ישתקע הדבר ולא יאמר, דבלא"ה ידעין דלא ניח"ל בחמץ [דאיסורא לא ניח"ל דליקניה], ובלא"ה איסורא היא ואינו ברשותו, ואפ"ה רחמנא אוקמיה בע"כ ברשותיה. ואף דידעי' דלא ניח"ל, עד שיבטל להדיא. [וע' היטב דברי הרמב"ן ד:].

18 והריטב"א כת' דשבת היינו בין השמשות, דאי בשבת ממש, כיון דשהתה מיל בלא עסק הוה חמץ. ועוד תי' דאיירי ששפחתו [הכנענית] לשה והכינה לצרכה. ואפ"ה כיון דמזונותיה עליו נחשב חמץ ברשותו.

19 והרש"ש כת' דתי' הגמ' משום תלמיד היושב בפני רבו. אבל לס"ד איירי בכל מי שיושב בביהמ"ד, דעוסק בת"ת אינו מחוייב להפסיק לשרוף החמץ. [ויל"ד דהעוסק בת"ת אינו פטור מהמצווה]. אלא דקו' הגמ' אי איירי דעדיין לא החמיץ, א"כ יש בזה הפסד ממון. ואף העוסק דק"ל כר' ישמעאל [ברכות לה:]. דהנהג בהם מנהג דרך ארץ. ובזה תי' דאיירי בלמיד ומשום אימא.

20 ומש"ה דוקא למסקנא הוה קולא.

21 אך **הקוב"ש** דן דמלאכת יר"ט הותרה ולא דחיה, א"כ כיון דמקרי צורך היום שרי, אף היכא דאפשר באופ"א [אמנם רע"א [תמו] נקט דהיכא דבידו לפורר לרוח אינו רשאי לשרוף].

בסוגיין. והצל"ח כת' דמשמע דהוה ודאי מעשר, ונפק"מ אף לקולא כגון שקידש בה אשה, דלמ"ד ממון גבוה אינה מקודשת²².

ועוד הביא הצל"ח דהרמב"ם [מעש"ש ו יב] מבואר דמחצה על מחצה הוה חולין, ומבואר דמספק מותר, וביאר דיש חזקת חולין. א"כ היכא דאמר' דהוה מעשר יש ללמוד דמהני להוציא מחזקתו.

שם. פרש"י וסתם תיבות שמשתמשים בהן אוכלין נוטלין ראשון ראשון, וכ"ש דמסתמא בדקה וכו'. ואיירי אף כשלא ידעי' דבדק. ורבינו דוד חלק דאיירי כשידעי' דבדק החמץ. ורבינו דוד כת' דבדיקת חמץ עדיף מכיבוד, שנותן דעתו שלא ישאר כלום.

מ"ט הואיל ושוקי ירושלים עשויין להתכבד בכל יום וכו'. **פרש"י** מ"ט בשעת הרגל מעשר, ולא אמרי' דנפל קודם הרגל. [דמסברא היה לנו לילך אחר רוב השנה, דומיה דהר הבית]. אבל ברמב"ם [מעש"ש ו ט] מבואר דהוה טעם דבשאר ימות השנה חולין, ולא תלינן שנשאר מהרגל²³. [וכ"כ הראב"ד בשיטמ"ק ב"מ כו.].

והצל"ח כת' דלדברי הרמב"ם א"ש דלפ"ז הא דעשויין להתכבד וקמא קמא אזיל הוה סברא לקולא.

תודה לפני. ואין נר' לר"י דסמוך מיעוטא וכו' לפלגא דמוכר, והל' רובא להיתר. וע"ד הא דאי' [בכורות כ:]: דסמוך מיעוטא דמפילות למחצה נקיבות, ועי"ז הוה מיעוט. והאחרונים דנו אי הוה כעין גדר ספק ספיקא, או שמצטרף להחשב רוב שאינו חייב בבכורה.

והריב"ש [שעב, ה' בש"א א יח] כת' דבשאר ספיקות ל"מ לצרף מיעוט, אלא דוקא מחצה זכרים ונקיבות דהוה ודאי מחצה, דכ"ה טבע העולם²⁴. והאחרונים דנו מדברי התוס' כן.

בא"ד דכמה בנ"א עומדים על בהמה א' לקנות. [משמע דמצטרף הלוקחין שבאו לקנות, ואף דרך א' קנה, כל העומדים בכלל הספק]. אך התוס' רא"ש כת' דכמה בנ"א משתתפין לקנות בהמה א'.

ותוס' [ב"מ כו.] דמוכר א' מוכר לכמה בני אדם. משמע דיש למוכר הרבה בהמות. ולפ"ז מבואר דאף שיש למוכר מעות כנגד כל הלוקחות, אזלי' בתר רוב לוקחין [אף דבמעות הוה בשווה].

והפוסקים [חור"ד קי ג, סג ב, פתח"ת קי ב] דנו בט' חנויות מוכרות בשר כשר, וחנות א' גדולה כנגד כולם מוכרת נבילה, אי אזלי' בתר החנויות או כפי חשבון הבשר. ועי"פ הנ"ל משמע דאזלי' בתר החנויות²⁵.

ועוד תי' **תוס' [ב"מ כו.]** דמוקמי' אחזקה דהוה מעשר²⁶.

תיבה שנשתמשו בה מעות חולין וכו' אם רוב חולין חולין וכו'. התוס' ר"פ הק' דמעות מעשר הוה דבר שיש לו מתירין בפדיון [ע' ב"מ נג.], ואמאי אזלי' בתר רוב. ועד"ז הק' הצל"ח אהא דאזלי' בתר בתרא, האיך מהני בדבר שיש לו מתירין, ובמה 'בתרא' עדיף מרוב²⁷.

והצל"ח נקט דאף חמץ בפסח הוה יש לו מתירין דקי"ל דמותר לאחר הפסח²⁸. אבל הביא דמבואר בתוס' [לק' ט:]: גבי ט' חנויות דאזלי' בתר כל דפריש באיסור חמץ³⁰. **רע"א** [ט: ושר"ע דפרי"ק תקיג] ביאר דחמץ [שלא נתערב] אין לו מתירין, דאת' דלא אזלי' בתר רוב חייב לשורפו מיד. ודוקא היכא דנתערב חשיב יש לו מתירין, דמותר להשהותו ע"י תערובת.

ורע"א הק' דמדאורייתא יכול להתיר להשהותו ע"י ביטול³¹ [קודם זמן איסורו]. ותי' דאינו חייב לבטלו, ולתת לאחר לזכות בו, וחשיב הפסד³². אך **רע"א** הק' דהיכא דכבר ביטל חמץ לפני'ז, ומש"ה בלאו הכי רשאי להשהותו. ותי' דמ"מ

22 אך הק' דלפרש"י הא דאי' לפני סוחרי בהמה מעשר הוה מספק. ומספק לחומרא, ואפ"ה קנתי סתם לפני סוחרי בהמה מעשר, א"כ גם בירושלים בשעת הרגל י"ל דהוה מעשר מספק, ולחומרא ולא לקולא.

23 והביא דהרמב"ם כת' בהר הבית טעם אחר, דחזקתו תרומת הלישכה, והגזברים חיללו.

24 כי כן יסד המלך מלכו של עולם לקיום המין, וכיון דישנן מפילות ע"כ הזכרים הנולדים מן המעוברות מיעוטא נינהו.

25 **והבינת אדם** [שער הקבוע טז] כת' דאי רוב בשר נבילה, א"כ בודאי רוב לקוחות הוה נבילה. וניזל בתר לוקח. והביא דכ"כ **תוס' [כאן.]** [ומשמע דנקט דכוונתו תוס' דידן כתוס' ב"מ]. ועי"ע חזו"א [דמאי א טו], שער"י [ד ב בסופו].

26 והאחרונים הק' דהכא הנידון מהיכן נפל, ולא האם היה השתנות, ולכא"ל ל"ש בזה גדר הכרעת חזקה. [אמנם מצאנו כע"ז בתוס' נדה יח: דדנו גבי ט' חנויות דיש חזקת אינו זבוח כנגד רוב שחוטים. ועי"ש ד ב].

27 והצל"ח דן אי מעות מעש"ש הוה ממון גבוה [או רק בפירות גופייהו]. ועי" מה שציין בהג' מהרש"ם.

28 אך הנמוקי הגרי"ב דייק מלשון הגמ' 'כי לא רבתה', משמע דבתרא עדיף מרוב.

29 והצל"ח דן דרב ס"ל כר' יהודה דחמץ לאחר הפסח אסור, א"כ לא הוה מתירין. [ועפ"ז יישב השמטת הר"ף והרמב"ם]. אבל שאר פוסקים הביאו לסוגיין גבי פסח.

30 לתוס' דהנידון על הככר. אך לרש"י [שם, ורוב ראשונים] הנידון על בדיקת הבית, ולא הוה יש לו מתירין.

31 וכיון דיש לו מתירין מדאורייתא לא יתבטל. אף דמדברנן אין לו מתירין. [והאחרונים דנו כע"ז. ואכמ"ל].

32 והוסיף דלא גרע מהיכא דצריך להוציא הוצאות, דחשיב יש לו מתירין. [ויל"ד דהיכא דמבטל מספק על הצד שהוא חמץ, א"כ הזוכה אינו רשאי ליקח, כיון דיש רוב מצה. אך רע"א נקט דצריך לבטל ולהפקיר על כל הצדדים, ואל"כ

לדלד דאינו חמץ רשאי לחזור בו מהביטול ולזכות בו³³, ומש"ה חשיב הפסד³⁴.
והתוס' ר"פ [ור"טב"א] תי' דבכל דפריש שפיר אזלי' בתר רוב אף כשיש לו מתירין³⁵, ודוקא בביטול ברוב [וכן בספק דרבנן] לא אזלי' בתר רוב כיון דיש לו מתירין. והאחרונים העמידו דנח' הראשונים ביסוד זה.

והתוס' ר"פ הק' דלפ"ז אמאי אין קונים ביצים ביו"ט מהעכו"ם, הא רוב ביצים אינם מהיום. [והמג"א תקיג יג הביא הטעם בביצים משום דיש לו מתירין]. והתוס' ר"פ תי' דביצים הוה כדבר המתכבד בכל יום, דמיד שנולדו אוכלין אותם. ובסוגיין אמרי' דבדבר המתכבד ל"מ רוב [וכ"כ המרדכי ביצה תרנא].

ואמאי ליזיל בתר בתרא וכו'. [דס"ד דהגמ' ידיע' איזה נשתמש אחרון]. והרמב"ם [מעש"ש ו יא] סתם כלשון הברייתא, ולא פי' כתי' הגמ' [דלא ידיע' או ציבורין או גומא]. וע' מהר"י קורקוס.

צריך שיברך

אמר רב יהודה הבודק צריך שיברך. הראשונים הק' מאי קמ"ל. והרא"ש כת' שלא תאמר דאינה מצווה כ"כ חשובה, דאינה אלא לבער החמץ מן הבית. והר"ן [לר"ף] כת' דעיקר המצווה ביעור החמץ עיקר, אפ"ה מברך משעה שהוא מתחיל בה, דהיינו בשעת בדיקה³⁶.

ועוד פי' רבינו דוד דקמ"ל דאף דבדיקה דרבנן מברך עליו. וכדאי' [שבת כג.] שמברך אמצווה דרבנן, והביא דנח' בזה בגמ' [סוכה מה:]. והאחרונים [צל"ח ועוד] הוסיפו דמבואר [שבת שם] דעל תקנה דרבנן דנתקן מחמת הספק אין מברכין.

והרמב"ם [ג ו] כת' דכשבודק לאחר הרגל לא יברך. וה"ה ביאר דהברכה על ביעור חמץ, אבל לאחר הרגל אוכל חמץ, והך בדיקה כדי להבדיל בין חמץ זה שעבר עליו הפסח. והכס"מ דחה דמ"מ מבער חמץ זה, וראוי לברך. אלא כיון דקי"ל דחמץ אחר פסח הוה קנס דרבנן בעלמא, ואף מדרבנן אינו עובר בשהייתו. מש"ה ל"ש ברכה³⁷.

והקוב"ש [מג] כת' דאחר המועד אינו 'מצוות בדיקה', אלא כבדיקת תולעים.

שם. צריך לברך. כמה ראשונים כת' דמברך על הבדיקה, אפי' אינו מוצא חמץ כלל. דמה שמחזר אחריו לבערו נחשב כביעור וחייב לברך³⁸ [וכ"כ השבלי הלקט ר' בשם הגאונים]. אך השבלי הלקט הביא בשם אהיו ר' בנימין שעיקר הבדיקה היא הביעור, ואם אינו מבער א"א לברך. [ועפ"ז נהגו להניח פתיתים קודם הבדיקה³⁹. ע' פוסקים ס"ס תלב].

והגרא [תלב בסופו] כת' דמח' זו תלי' במח' ר"ת ור"י [תוס' ברכות יא.]. עי"ש תוס' ריה"ח] אי מברכים על שינה בסוכה דאינו בידו, ושמא לא יישן והוה ברכה לבטלה⁴⁰. ועוד יש ראייה דא"צ מברכת המפיל.

והמרדכי [תקלו] הביא ס' הפרדס שמברך כשמבער חמץ, בככר ראשון כשמוצאו. [ומברך רק כשמוצא חמץ].

אינו ביטול. ע' בסמוך].

33 ומשמע ברע"א דספק חמץ חייב לבטלו על כל הצדדים, והזוכה רשאי לזכות בו. אף על הצד שהוא מצה. [ואפשר דאף הבעלים רשאי לחזור ולזכות מיד על הספק. אמנם א"כ הביטול הוה חוכא].

34 אך רע"א הק' לדעת הרמב"ם דספק דאורייתא לקולא מדאורי' [ולצד דאף באיסור כרת אמרי' הכי עי"ש], א"כ מש"ה רשאי להשהותו [מדאורייתא] מחמת הספק.

35 וז"ל התוס' ר"פ דדוקא במידי דאיתחזק איסור ונתערב אמרי' דאינו בטל ברוב. אבל היכא דיש לתלות באיסור והיתר אזלי' בתר רוב.

36 וכ"כ רבינו דוד כת' דס"ד דעיקר המצווה בשעת ביעור, דאם בדק ולא ביער לא עשה כלום. קמ"ל דהוה תחילת המצווה. והריטב"א כת' דעיקר המצווה היינו ביעור, והבדיקה הוה אלא כתיקון והכשר. ואף דבדיקה מן התורה, וישנה בכלל השבתה [דלא סגי בלאו הכי], מכל מקום קס"ד שלא יברך אלא בשעת הביעור, קמ"ל.

37 ורבינו מנוח כת' דההיא זמנא לאו זמן איסוריה ולא זמן ביעוריה, וא"א לברך 'במצותיו וצונו' על דבר שלא צוו חכמים כי אם משום קנס. ועוד דאין מברכין על קנס שבא ע"י עבירה, ועבירה אינה מצווה.

38 ורבינו מנוח [ג ו] הביא שו"ת הראב"ד דיש ששמים חמץ בחורים [כדי שימצא חמץ ויבער], וכ' דהוה מעשה נשים ואין לו שרש. דאינו מברך על מציאת חמץ, אלא על בדיקת הבית ולבערו מחמץ וכיון שבדקו הר"ז קיים מצותו, אף שלא מצא חמץ. וכ"כ מהר"ם חלאוה.

39 ויל"ד אי כוונתם דמעיקרא כך נתקן. או דחז"ל תקנו משום דסתמא דמילתא ימצא בבדיקה. אלא דעכשיו שמכבדים הבית קודם בדיקה, א"כ יתכן שלא ימצא. ומש"ה מצאו עצה זו.

והגרא הק' דמבואר בפוסקים דאף היכא דבודק תוך הרגל מברך, ואף שכה"ג אינו רשאי להניח פתיתים.

40 ויל"ד בדעת ר"י דאין חוששין להכי, אי תקנו לברך על הספק [וה"נ רשאי לברך, דתקנו לסמוך ססתמא ימצא]. או שמברך על המעשה שרוצה לישון, וה"נ מברך על הא דרוצה לבער [אף אם יתברר שהוא מיותר].

שם. והרא"ש הק' דאמאי אי"צ לברך שוב כשמוציא את החמץ מרשותו [סמוך לזמן איסורו], דהוה מצווה מה"ת תשבייתו שאור מבתיכם. ודחה דתשבייתו הוה בשריפה ולאחר שכבר נאסר⁴¹ [וכתוס' לע' ד:], ומה שמוציאין אותו מהבית שלא יעבור עליו בבל יראה, אבל אינו מצות עשה מה"ת, שיהא מצוה לברך עליו⁴².

ובס' האוה"ה [לרש"י, ב יז] הביא דיש בני אדם שנהגו לברך [שוב] על שריפת החמץ. דסבורין שזה הוא הביעור שמברך עליו. ודחה דאינו מברך, דלשון 'ביעור' הוא כשמפנה ביתו מן החמץ, וכמו בערתי הקדש מן הבית [דברים כו יג].

שהחיינו – ההג' מיימוני [ג ה] הביא דעת הר"ש בר חפני שיברך שהחיינו [דהוה מצווה הבאה מזמן לזמן]. ושאר ראשונים פליגי. והרא"ש כת' דביעור החמץ הוה לצורך הרגל, וסמכין לה אמן דרגל. ורבינו מנוח [ג ו] כ' דאין בו הנאה כלל, אלא מצטער באבוד חמצו.

שם. והרא"ש ומרדכי [תקלו בשם תשו' הגאונים] ושאר הביאו י"מ דאסור להפסיק בדיבור באמצע הבדיקה. ואם דיבר צריך לחזור ולברך. ודעת העיטור שלא יסיח עד שיבטל לאחר הבדיקה. והרא"ש חלק דאחר שהתחיל לבדוק ל"ה שיחה הפסק. מידי דהוה אישיבת סוכה וכאדם המדבר בתוך סעודתו דלא הויא שיחה הפסק. ואף דהסח בין תפילין לתפילין הוה הוה הפסק, משום דברכה ראשונה קיימא נמי אהנחת תפילין של ראש, ואם סח הוי היסח הדעת, כיון דהוה ב' מצוות דלא מעכבי אהדדי⁴³.

וכת' הרא"ש דלכתחלה טוב ליזהר שלא יעסוק בשיחה בטילה עד שיגמור כל הבדיקה כולה, כדי שישם אל לבו לבדוק בחדרים ובעליות ובכ"מ שמכניסין בו חמץ. [וע' ר"ן בשם רב האי גאון].

מאי מברך⁴⁴ וכו' לבער וכו' על ביעור חמץ. הראשונים הק' מ"ט מברך בלשון 'ביעור', שיברך על 'הבדיקה'. ורש"י [בע"ב ד"ה מעיקרא] תי' דביעור היינו נמי בדיקה. דהבדיקה הוה חלק מהביעור. [וע' מה שהו' לע'. וע"ע ר"ן ורבינו דוד לע' ב.]. והרא"ש כת' דלאחר הבדיקה מיד מבטל⁴⁵, דהוה ביעור חמץ במה שאינו ידוע לו.

והראשונים הק' אמאי אינו מברך על מה שמבטל את החמץ. והעיטור כת' דלא יפסיק בין הבדיקה לביטול, ומבואר דהברכה קאי אף על הביטול. ורבינו מנוח [ג ז] כת' דמדאורייתא חייב רק במקום שחמץ מצוי, ובזה עושה בדיקה. ומה שחוזר ומבטל משום מקום שאינו מצוי, דהוה דרבנן בעלמא. ומש"ה עדיף לברך על הבדיקה.

והב"י [תלב] כת' ליישב⁴⁶ דל"ש לברך על ביטול חמץ, דביטול הוי בלב ואין מברכין על דברים שבלב. [וכ"כ המכתם]. והאחרונים דנו אי אף ספירת העומר והפרשת תרומה מהני בלב, ואפ"ה מברך עליו. [וע' שו"ת רע"א קמא כט]. ורע"א [שם ל] ביאר דביטול בלב נגמר ונעשה הכל במחשבה. משא"כ בתרומה, דענין ההפרשה ליתן לכהן. ואף שעתה אינו עושה מעשה, מ"מ מחשבתו לקרא בשם תרומה שסופו לבא לידי מעשה מקרי מעשה.

דף ז:

ומ"ס להבא משמע. מבואר דלרב פפא [ולהלכה] 'על ביעור' משמע נמי להבא. וכ"ד רוב ראשונים. אבל הרמב"ם [ברכות יא טו] כת' טעם אחר לברך 'על ביעור', דמשעה שגמר בלבו לבטל נעשית מצות הביעור קודם שיבדוק¹. [דמעשה הבדיקה חשיב גילוי דלא ניח"ל בחמץ. ועי"ז הוה ביטול²].

מיתיבי וכו' על המילה. התם היכי נימא וכו' לא סגי דלא איהו וכו'. דלשון 'ל' משמע צווי עליו. והרמב"ן כת' דלפ"ז היכא דביעור חמצו ע"י שליח לכ"ע מברך 'על'. [וכ"פ הרמב"ם ברכות יא, יד ע' בסמוך].

פסח וקדשים מאי א"ל, אין הכי נמי. פרש"י דהבעלים נצטוו. [וע"ע רש"י קידושין מא:]. והאחרונים דנו אי הוה מצווה בעלמא, או מעכב בדיעבד. וע' מנח"ח [ה כב], ומנחת ברוך [יד] ועוד אחרונים.

41 והוסיף מידי דהוה אנותר. [וע' תוס' ותוס' ר"פ לע' ד:].
42 ומבואר דהק' דגדר תשבייתו הוה מצוות עשה קודם זמנו. [וע"ד הרמב"ן לע' ד:]. ודחה דקודם זמנו הוה משום שלא יעבור בבל יראה, ואינו מצוות תשבייתו. דמצוות תשבייתו שייך רק לאחר זמנו.
43 ועד"ז כ' הר"ן [לר"ף] דגבי תפילין הו' ב' מצוות. אבל הכא אינה אלא מצוה א', והרי הוא כאילו יושב בסוכה ששח שאינו חוזר ומברך.
44 ויל"ד אי שאלת הגמ' אי מברך על בדיקה, או ביעור וכדו'. או דכל הנידון אי מברך בלשון 'על' או בלשון 'ל' [וכ"מ ברמב"ן].

45 ולכאז' דעת הרא"ש דביטול משום הפקר, וכתוס' [וילפ"י מ'לך]. ואפ"ה נחשב קיום הביעור, דעי"ז מוציא מרשותו שלא יעבור בב"י.

46 ועוד תי' דבכלל ביעור ישנו לשון ביטול ואין בכלל לשון ביטול ביעור.
1 ומש"ה מברך על ביעור חמץ בין שבדק לעצמו בין שבדק לאחרים.
2 והמפרשים הק' דבגמ' [ו:]- מבואר דלאחר שביטל עובר בבל יראה, לולי הא דפירורין ממילא בטלי. וביארו דכוונת הרמב"ם להביא מהתם, דעי"י הבדיקה בטלי [ודוקא פירורין אבל לא גלוסקא יפה].

תוד'ה בעידנא. כיון דנפק האיך יברך, והלא צריך לברך עובר לעשייתו. [וכדבסמוך]. משמע דקו' התוס' אף בדיעבד, דאינו רשאי לברך לאחר שקיים המצווה. [ולא רק אמאי לא יקיים דינו לברך קודם]. וכ"ד הרמב"ם [ברכות יא ה] דאם עשה מצווה, ועבר עשייתו שוב אינו רשאי לברך³. ודוקא מצווה שעשייתו נמשכת [כגון שעטוף בטלית, ולבוש התפילין, ויושב בסוכה] רשאי לברך.

אבל דעת האו"ז [ברכות כה, וכן שפז, הו' בהג' אשר"י חולין א ב ודרכ"מ יו"ד יט] דאם שכח ולא בירך, רשאי לברך אח"כ⁴.

והגמ' [ברכות נא.] דנה מי שאכל ולא בירך, האם יברך אח"כ⁵. והביאו מהא דהטובל ועלה, מברך לאחר טבילתו. ודוחה הגמ' דהתם מעיקרא גברא לא חזי. אבל [גבי אכילה] דמעיקרא גברא חזי, הואיל ואידיחי.

ומשמע באו"ז דחילק בין ברכת הנהנין, דכיון דנהנה בלא ברכה הואיל ואידיחי. ואילו ברכת המצוות רשאי לברך אח"כ. אבל דעת הרמב"ם דדוקא גבי טבילה דגברא לא חזי, מש"ה מעיקרא תקנו הך ברכה אח"כ⁶. [וכ"כ הש"ך יו"ד יט ג].

שם. וצ"ב אמאי אינו מברך קודם שיגביה שיהא עובר לעשייתו⁷. תוס' [סוכה לט.] ביארו הטעם דהאיך יברך בעודו מונח בכלי, דכל שעה שאין המצווה מזומנת בידו לעשות האיך יברך⁸, וכדמוכח [מנחות לה:]: דמברך [על תפילין] משעת הנחה עד שעת קשירה. אבל ה"טור [תרנא] דייק מדברי הרמב"ם [לולב ז ו] דמברך ואח"כ נוטל.

ותוס' [סוכה שם] דנו שיטול הלולב קודם אתרוג [דהלולב מזומנת בידו לברך עליו], ועדיין לא יצא יד"ח שמעכבים זא"ז⁹. א"נ הופך א"י¹⁰. אך תוס' הביאו דבסוגיין מבואר דרשאי לברך אף אח"כ, דלא נגמר המצווה לגמרי, שצריך לנענע. [וכתוס' כאן].

אבל הרמב"ם [הנ"ל] מבואר דמהדין יברך ואח"כ יטול. ומשמע דהכא איירי בדיעבד כשכבר נטל¹¹. והרמב"ם [ברכות יא טו] חילק דהיכא דמברך ואח"כ נוטל מברך ליטול. והיכא דכבר נטל מברך 'על'¹².

בא"ד ואור"י וכו' שצריך לנענע בקריאת הלל. ותוס' [סוכה לט.] ביאר דהמצווה לא נגמר עדיין¹³ לגמרי דבעי ניענוע¹⁴. ועוד כדאמר' [שם מא:]: מנהגן של אנשי ירושלים דהלולב היה בידם כל היום. ואף שכ"ז מכשירי מצוה ואינו מעכב, מ"מ יש בדבר מצוה מן המובחר, מש"ה חשיב כעובר

3 ומשמע דאף תוך כדי דיבור.

4 והפ"ח [יו"ד יט] הביא מקור מדברי האו"ז מברכת לולב שמברך אח"כ. והתב"ש [שם] דחה דהכא א"א לברך קודם, וכמ"ש תוס' [סוכה לט.] כשאינו מזומנת. ומש"ה הרמב"ם מודה, וכטבילה. ורע"א הק' דא"כ הו"ל לברייטא לנקוט חוץ מלולב. וכת' ליישב דגבי טבילה, לא שייך לברך קודם שנתגייר. אבל גבי לולב אף דלכתחילה לא יברך בעודו מונח בכלי, אם בירך יצא יד"ח.

5 ומשמע דהנידון אי רשאי לברך. אבל באופן שמברך [כגון שנשאר לפניו עוד], חל הברכה אף על מה שאכל למפרע. [וכ"מ מדברי הרמב"ם הנ"ל דמצווה שנמשך רשאי לברך].

6 ובש"ך [שם] מבואר דאף בשחיטה דספק טריפה, כיון דאינו רשאי לברך מתחילה [דשמא הוה טריפה], יברך אח"כ. אך רע"א [יו"ד יט] חלק דדוקא טבילה, דמעיקרא תקנו הכי [ע' בסמוך]. אבל ברכת שחיטה תקנו עובר לעשייתו, ואף כשאינו יכול לברך [מספק] לא יברך אח"כ. הגע עצמך בעל קרי שאכל או קיים מצווה ואח"כ טבל, וכי נאמר דיברך אח"כ על מה שאכל ושחט קודם, כיון דמעיקרא גברא לא חזי. אלא נראה דכיון דיסוד הברכה תקנו עובר לעשייתו אלא דעתה היה איזה דבר המעכב עליו מלברך אינו מברך אח"כ.

7 אמנם יש ראשונים דמשמע דכיון דהמצווה נמשך, אף לכתחילה יכול לברך אח"כ [ע' ריטב"א].

8 וכ"כ הבעה"מ שאין לברך על המצוה עד שיטול תשמיש המצוה בידו. והידור המצוה כך הוא ליטול הלולב כדרכו ולברך עליו.

9 ומשמע דהטעם דבעי מצוה 'מזומנת', שיהא חפץ בידו שיחול ע"ז הברכה. אך ה"ב"י [כה] כ' הטעם דהוה עובר דעובר [דמחוסר מעשה].

10 ועוד כת' התוס' ר"פ בשם רשב"ם שנוטל הלולב ע"מ שלא לצאת. וכיון דמפרש להדיא לא יצא. [והק' מהגמ' עירובין צו, ואכ"מ].

11 אבל הבעה"מ כת' דאלו שאין נוטלין את הלולב עד שמברכין, או שהופכין אותו מימין לשמאל, טעות הוא בידם.

12 והרמב"ן כאן הביא כן, אך כת' אלא שאין לשנות ממטבע שקבעו חכמים בברכות.

13 והקה"י [ברכות ו] העיר דמבואר בסוגיין דלא כמו שחידשו המהר"ל [מח, הו' בב"ח תעב] והעמק שאלה [שמות נג ד] דכל כזית וכזית מצה שאוכל בליל פסח הוה מצוות עשה [ולא רק כזית א']. וה"נ בלולב, כל רגע שנוטלו הוה מצווה ממש. ולפ"ז שפיר מברך [ולא רק משום ד'נמשך', ומצווה מהמובחר]. [אמנם י"ל דזה נכלל בת' הראשונים דאנשי ירושלים].

14 והאחרונים דנו אי קאי אנענוע דשעת ברכה, או נענוע דהלל [כתוס' דידן]. [וע' היטב דיוקי לשונות הראשונים שם].

וה"ל רבינו דוד דמצוות הלולב אינה נגמרת בנטילה כל שהיא. אלא יש שיירי מצווה ליטול אותו כשקורא קר"ש ומתפלל והולך לבקר חולים [וכדא' סוכה מא: דכך נהגו אנשי ירושלמי. וצ"ע דודאי אינו חיוב כלל].

לעשייתו¹⁵.

והילכתא על ביעור. פרש"י נמי להבא משמע. ותוס' הביאו ב' פי' אי על ביעור דוקא. והגאונים פסקו 'על ביעור'. והרמב"ן הק' למה אנו מכניסין ראשינו בין המח¹⁶.

והראשונים הביאו דכ"ב אי' [ברכות לח.] מח' אי לברך 'מוציא' או 'ה'מוציא, ובמוציא כו"ע לא פליגי, ואעפ"כ פסקו והלכתא המוציא. וא"י התם לגבי מי שבירך 'מוציא', זהו שאומרים עליו אדם גדול הוא, בשלמא אי אשמועינן המוציא שפיר אלא השתא מאי קמ"ל במוציא דכ"ע לא פליגי. והתם נמי צ"ב, אמאי יכניס עצמו במח¹⁷.

והראב"ד [הו' ברמב"ן וע"ר, וכ"כ הבעה"מ] כ' דה"נ כוונת הגמ' דאי אמר לבער יצא¹⁸, אלא שאינו ניכר מברכותיו שהוא תלמיד חכם¹⁹. ושאר ראשונים כ' דה"נ יש טעם לברך 'על' דוקא²⁰. ותוס' כת' דיש טעם בברכות.

והבעה"מ כת' דבלולב מברך 'על', כיון דיש לו לקרות הלל ולנענע, כעובר לעשייתו דמי. ואף דקאי לאידך מ"ד, מ"מ שנויא אמת.

רש"י ד"ה והלכתא. וגבי מילה נמי ל"ש אבי הבן וכו' דהא להבא משמע. אבל הרמב"ם [מילה ג א] פסק דהמל בן חבירו מברך על המילה, ואם מל אם בנו מברך למול את הבן. [וכדאי' בגמ' לע' אבי הבן אה"נ], והראשונים [ר"ן וריטב"א] השיגו דהגמ' לע' לרב פפי [דס"ל לשעבר משמע]. ואנן קי"ל להבא משמע.

ובאמת הרמב"ם [ברכות יא טו הנ"ל] ביאר טעם אחר בבדיקת חמץ, משום דכבר נתבטל החמץ. והכס"מ [ברכות יא יא, וב"י יו"ד רסו] כת' לפרש דהרמב"ם פי' דנח' אף לבער, ד'על' משמע נמי להבא. ואין לשון בברכה שירור על העבר. ומ"ד על ביעור בדוקא, דלשון 'על' משמע שכבר נעשה המצוה [דנתבטל בתחילת בדיקתו].

ועוד פי' הכס"מ דהרמב"ם נקט דס"ד דהגמ' דרב פפא ס"ל להבא משמע [ומש"ה הק' לרב פפי ממילה שחיטה ולולב], ועדיין קשה מכמה מצוות. אלא כיון דתי' דלולב מברך לשעבר, א"כ זה הטעם אף בבדיקת חמץ. ובזה אמרי' והילכתא.

והב"י [אר"ח ח] הביא בשם מהר"י אבוהב דנקט דקי"ל ד'על' לשעבר משמע, והק' האידך מברך 'על' מצוות ציצית²¹. והפוסקים הק' דקי"ל דלהבא משמע. והשע"ת [שם] פי' כוונתו דמשמע נמי לשעבר.

תוד"ה והילכתא. ור"י לא מצא טעם וכו'. ודעת ר"ת [ס' הישר שמ, הו' ברא"ש. וכ"כ הרמב"ן בשם ר' משה בר'] כת' דבמצווה דעשייתו הוה גמר [ונעשית מיד] ראוי לברך טפי בלשון 'על'²². אבל מצווה דיש שיהיו, כגון להניח תפילין²³ להתעטף בציצית לישב בסוכה, ראוי לברך 'ל', דהלשון מורה

15 ותוס' סוכה כת' כע"ז ברכת על נט"י שצריך ניהוב [וכמ"ש תוס' בסמוך], דהוה מטעם זה, דנמשך המצווה. והט"ז [קסז ד] הביא דבגמ' [ברכות מט.] אי' דפרס אמר ברכו את ד', ולא אמר המבורך. ור"ב הק' עליו אמאי הכניס עצמו למח'. ואמאי גער רבא בפרס דהא שפיר עבד כדי להראות שאף זה יצא. וכת' ליישב דהתם אינו חידוש בהא דהלכה כו"ע, וכיון דאין בזה חידוש, עדיף לתפוס ככו"ע.

17 אך תוס' [ברכות שם, וכמה ראשונים כאן ושם] הביאו דבירושלמי [ומדרש רבה] אי' שכשמברך 'מוציא', חיישי' שיערב ראשי האותיות 'העולם – מוציא'. [ואף דכשאומר 'לחם – מן' הארץ איכא עירוב, שאני התם דקרא כתיב להוציא לחם מן הארץ].

18 אך הרמב"ן הביא דהגמ' [בע"א] שואלת מאי מברך, משמע דיש נידון שיהא בודקא. ולמה שאלו כאן יותר מכל מקום.

19 וכ"כ הרא"ש דצריך לאשמוע' חידוש בברכותיו. ולכן נהגו לברך על ביעור, לאשמוע' דאף להבא משמע, שלא יטעו דמשמע לשעבר.

20 והרמב"ן הק' מלשון הגמ' 'לבער' כו"ע לא פליגי [משמע דראוי לברך כן]. ותי' דכוונת הגמ' דיש מצוות שקבעו להם ברכה ב'ל' [ולא קאי אביעור חמץ, ולבער לאו דוקא]. ועוד תי' דלס"ד כו"ע לא פליגי, אבל למסקנא אמרי' הילכתא על ביעור, דיש טעם שיהא בודקא.

21 והדרכ"מ [ה' תי' דחוששין שאין יוצאין כתיקונן] בלא עיטוף, או שהבגד אינו כשיעור, ול"ש ברכת המצווה, אלא שמברך להקב"ה על שנתן לנו המצווה, דהוה לשעבר. והפרמ"ג [שם] כת' דהו' רק טעם הוא למנהג, דל"מ דתקנו בזה ברכת השבח, ומנ"ל להמציא ברכה אחר חתימת התלמוד. והעיקר דקי"ל דיוצא בלא עיטוף.

22 כגון בדיקת חמץ, דכיון שבדק עכשיו שוב א"צ. וכן מילה ושחיטה וכיסוי הדם ותקיעת שופר ופדיון הבן וטבילת כלים ונט"י ומקרא מגילה ואכילת מרור והפרשת חלה והפרשת מעשר. [וכ"ז למ"ד להבא משמע, אבל למ"ד לשעבר משמע, ע"כ יברך אף בכל הני ל'].

23 ור"ת הק' דבתפילין של ראש אמאי מברך על מצוות. וכת' דהיכא דסח מברך שניהם על של ראש, ומש"ה מברך 'על'. והרא"ש ביאר דלא רצו חכמים לתקן שתי ברכות זו אחר זו במצוה אחת שוות, ומש"ה תקנו בשל ראש על מצוה, שהיא גמר המצוה.

דהמצווה נמשך, להיות מעוטר בתפילין ולישב בסוכה כל היום²⁴. והרא"ש ביאר דבמגילה מברך על מקרא מגילה, כיון דקורא בלא הפסקה. אבל הלל כיון דעונין ראשי פרקים מברך 'לקרוא'²⁵.

ור"ת כת' דנר חנוכה, אף שיש לו הפסק מברך 'להדליק'. כיון דצריך שמן עד כדי שיכלה רגל מהשוק, ומש"ה חשיב מצווה שאין בו גמר²⁶.

והרמב"ן הק' דמברכים לשמוע קול שופר²⁷. והרא"ש תי' דבשופר יש שיהוי להפסקה בין התקיעות דעיקר מצות שופר על סדר הברכות.

ועוה"ק הרמב"ן דאין מקור לעיקר הק' חילוק בגמ'. ובגמ' אי' בלבער לא פליגי.

והרמב"ן דן אי מברכין 'לאכול' מצה ומרור או על אכילת [וע' בגיר' בגמ' לק' קיד: וקטו.]. והביא דבתוספתא אי' לאכול פסח.

ודעת ריב"א [הו' ברא"ש, וכן הרמב"ן] דכל מצווה דאפשר [לכתחילה] ע"י שליח יברך 'על'²⁸. וכסברת הגמ' [לע'] לא סגי דלאו איהו מהיל. אבל מצוה שא"א על ידי אחר²⁹ מברכין עליה ב'ל'³⁰. והרמב"ן [בהמשך דבריו] ביאר דהשוו חכמים מידותיהן, כשם שהשליח מברך 'על' אף כשעושה בעצמו מברך על.

והרמב"ן הק' מנר חנוכה, דאפשר ע"י שליח. ותי' דצריך להשתתף בפרוטה, ומש"ה נחשב עושה בשל עצמו³¹. ועוד דאף הרואה מברך, ומש"ה קבעו ב'ל'. והרא"ש תי' דאף דאפשר ע"י שליח, אורחא דמילתא הוא שכל אדם מדליק בביתו מפני חביבות הנס. וכן נר של שבת.

והרמב"ן כת' דגבי תקיעת שופר, השמיעה היא המצוה ומברך לשמוע. שא"א לעשות ע"י שליח. משא"כ במגילה מברכין 'על' מקרא מגילה, שצריך לשמוע את קריאת התיבות, והמקרא מוציאו בקריאתו כדין שליח³².

והרמב"ן כת' דגבי ספירת העומר מברכין 'על', מפני שכבר נקרב העומר והם מונין ממנו, ומש"ה תקנו 'על'³³. והרא"ש תי' שנהגו ש"צ מברך להוציא את מי שאינו יודע לברך לכך מברכין על.

והרמב"ן [בסו"ד] הביא דגבי הפרשת תרומה ומעשר מברך 'להפריש'³⁴, ואף דנעשית ע"י שליח³⁵. והרמב"ן כת' ליישב דנעשית דוקא ע"י שליח שעשוהו הבעלים מדעתן. שהתורם את שאינו שלו אין תרומתו תרומה ודרשי' אתם גם אתם לרבות שלוחכם לדעתכם. ואינה נעשית ע"י אחרים מדעתן. ול"ד לביעור חמץ ומילה, דאם עשאו אחר שלא מדעתו נעשית המצווה. [ולפ"ז משמע דעיקר דשלוחו של אדם כמותו]³⁶, ונחשב נעשית ע"י בעלים, ע' רבינו דוד. ועיל"פ דדוקא גבי תרומה, דעיקר העשייה הוה מכח דעת הבעלים ולדעתם³⁷.

והקוב"ש [כט] הק' דאף במילה דהוה מצווה שיעשה בשליחות האב [עי"ש], ואמאי מברך 'על'. ותי' דעצם המילה

24 ובס' המכריע [סא] כת' דבבדיקת חמץ יש שיהוי, דאסור להכנס חמץ לביתו כל ז', ואם נכנס צריך לחזור ולבדוק.

25 ועוד כת' דאי' [לק' קיז.]. נביאים הראשונים תקנו לקרות הלל על כל צרה וכו' לכשיגאלו, ומש"ה נחשב מצווה שאינה חובה תמיד, ולא שייך 'על'.

26 ואע"ג דכבתה אין זקוק לו. [והרמב"ן דחה].

27 והביא דכן הורה רבי' האי אביהן של ישראל שהלכה רווחת היא. [ולא על שמיעת ולא על תקיעת]. אבל דעת ר"ת שמברך בלשון 'על'.

28 כגון ביעור חמץ, וכן שחיטה ומילה, ושחיטת הפסח וקדשים. שאין כל אחד שוחט פסחו וקדשיו, אלא השוחט עושהו לשמו, וכ"ש דשלוחו של אדם ככולן כמותו. [ומבואר מדבריו דשליחות חשיב ע"י אחרים. וע' בסו"ד בסמוך].

והר"ן [לר"ף] הוסיף פדיון הבן. והט"ז [י"ד שה יא] כ' דמבואר מדבריו דמהני שליח בפדיון הבן [ודלא כריב"ש הו' ברמ"א י"ד שה י]. והריטב"א כת' דמהני פדאווה אחרים שלא מדעתו. [וכדברי הרמב"ן בסו"ד דתלי אי הוה מדעתו].

29 כגון תפילין וציצית ושיבת סוכה וכי"ב. ונטילת לולב אף דא"א ע"י שליח, כיון דכבר יצא [וכדאי' בגמ' לע'], ע"כ ברכ' 'על'.

30 והר"ן [לר"ף] ביאר ששמוש 'ל' מורה שהמצוה מוטלת עליו.

31 והמאירי השיג דלא תלי בשמן, אלא במעשה ההדלקה.

32 והר"ן הק' ונעביד איפכא, שתהא ברכת מגילה על השמיעה [ב'ל'], וברכת שופר על התקיעה. ותי' שבמגלה יש פיסוק אותיות, ומש"ה תקנו ברכתה על קריאתה, ללמוד שלא בקול בלבד הוא יוצא אלא בשמיעת קריאתה. אבל בשופר אין לשון תקיעה מוכיח פיסוק קולות יותר משמיעה.

והקה"י [ז] הביא דמבואר בר"ן דבתרווייהו עיקר המצווה הוא בשמיעה. ומ"מ התקיעה וקריאה הוה חלק מהמצווה.

33 והריטב"א הביא בשם הראב"ד לפי שאין בה מעשה אלא ספירה בלבד. וגם הספירה היא על העומר שכבר קרב כי ממנו אנו מונין.

34 אבל הרמב"ן [בתחילת דבריו] כת' דאף הפרשת תרומות ומעשרות וחלה מברכין 'על'. וכן מניח עירוב.

35 אך הרמב"ן הביא דגבי פדיון מעשר מברך 'על', כיון דאינו חובה.

36 ויל"ד אף מקרא מגילה, א"א להוציאו יד"ח אם אינו מתכוון לצאת. וכע"ז כמה מצוות.

37 ועוד נר' דעיקר הכוונה על מי מוטל לעשות המצווה בפועל. ולא תלי בגדר שלוחו כמותו ע"פ דין, אלא בפועל אדם אחר אינו יכול להפריש תרומה על פירות שלי, דבעי' לדעתכם. ואילו מקרא מגילה, רמי על הקורא לקרא [ואף דתלי בכוונה השומע לצאת יד"ח].

כשירה בלא שליחות³⁸.

והרמב"ם פסק כתירוץ הגמ' דלעיל [אליבא דרב פפי], שהרמב"ם [ברכות יא יא] כת' דתליא מי עושה, כשעושה המצווה לעצמו מברך 'לעשות', עשה אותה לאחרים מברך על העשייה [וכדברי הגמ' לעיל לחלק בין אבי הבן לאחר]. ועוד חילק הרמב"ם [שם יד] [כשעושה מצווה לעצמו ולאחרים³⁹] אם המצווה אינה חובה מברך 'על'⁴⁰, ואם המצווה חובה מברך לעשות⁴¹. [וכדברי הגמ' 'לא סגי וכו']. ועוד כת' הרמב"ם דגבי לולב, כיון דכבר יצא יד'ח, והמברך אחר עשייה מברך 'על'⁴² [ועד'ז יישב הרמב"ם בבדיקת חמץ [ע' לעיל] כיון דכבר ביטל], אבל אם בירך קודם שנטלו מברך ליטול, דומיה דלישב בסוכה.

והכס"מ סידר כלל דברי הרמב"ם דלברך בלמ"ד בעינן שיעשה אותה לעצמו ושתהיה הברכה קודם עשיית המצווה. וההג' מיימוני הק' דמקרא מגילה ואכילת מרור [ומצה ובשר הפסח] מברך עליהם ב'על', ולסברת הרמב"ם כיון דהוה חובה ולעצמו יברך ל'.

כל המצוות מברך עובר לעשייתן וכו'. הרמב"ן דייק דקאי על ברכת המצוות דוקא. וכת' דברכת הנהנין ודאי חייב לברך קודם שיהנה מהן, שאסור ליהנות מעוה"ז בלא ברכה [ברכות לה.]. וכת' דברכת השבח [כגון הרוואה ים ומקום שנעשה נס וכדו'] ודאי מברך לאחר שרואה, שאין ראוי לומר כשיתקרב לראות הים הגדול יהא עוצם עיניו ומברך אח"כ ורואה.

והרמב"ן דן בברכות השחר דאף ששמע התרגול בחצי הלילה מברך עליו בשחר, ונהגו לסדרו בביהכ"נ. דכיון דמברך אח"כ, לא נתנו חכמים שיעור תכיפה. ובהמשך דבריו דן דברכת השחר על מנהג שהעולם נוהג, ואפי' לא שמע שכו' יברך. וכת' דכן נהגו, ומנהג ישראל תורה. אבל דעת הרמב"ם [תפילה ז ד] דמברך דוקא בשעה שעושה דברים האלו, וכלשון הגמ' [ברכות נט:] כד לביש, וכד סיים.

אך הרמב"ן הביא דבירושלמי [ברכות ט ב] אי' דברכת ברקים הוה דוקא תוך כדי דיבור⁴³. נראה מזה שאין ברכת השבח אלא בתוך כדי דבור של ראייה ושמיעה.

ברכת לישיב בסוכה - הרמב"ם [סוכה ו יב] כת' דנכנס לסוכה, ואח"כ מברך קודם שישב. והראשונים [רמב"ן כאן ועוד] הק' דאף כשעומד קיים המצווה⁴⁴, אלא כל שלא אכל ונתעכב שם חשיב עובר לעשייתו. דלשון לישיב קאי אדירה⁴⁵ [ונקט לישיב דקרא תשבו תדורו].

תוס' [בע"א ד"ה בלבער. אע"ג דלהכניסו משמע להבא וכו'] אלא משבח ומודה להקב"ה שצונו⁴⁶ וכו'. והראשונים [רא"ש] הביאו בשם ר"ת דהוה ברכת השבח, ואי"צ עובר לעשייתו.

וכ"כ הרמב"ן דמברכין ברכת נישואין [שבע ברכות] אחר שתכנס לחופה, שאין אלו אלא ברכות תפלה ושבח⁴⁷.

אך תוס' דידן כת' דהא דל"צ עובר לעשייתו משום דהמברך אינו עושה המצווה. והמהרש"א דייק מתוס' דמ"מ כיון דמברך עכשיו מפני מילה זו, ראוי לקובעו עובר לעשייתו.

בא"ד ואי"צ לברך עובר לעשייתו אלא במקום שהעושה המצווה הוא מברך. והתוס' ר"פ ביאר דהאידן יברך [כיון דהמברך אינו עושה], שמא לא יעשה המצווה. [ובפשוטו הטעם משום חשש ברכה לבטלה⁴⁸. ועיל"פ דהמצווה אינה

38 וכן שחיטת קדשים יש מצוה שיהא בשליחות, ולא לעכב.

39 וצ"ב אמאי תלאו בהא דעושה המצווה לעצמו ולאחרים.

40 [והכס"מ הוסיף להורות שאינו חובה]. ומש"ה מברך 'על' עשיית עירוב. ובהלכה טו כת' דאף שחיטה כיסוי הדם ונט"י כיון דאינו חובה לו מברך 'על'. והכס"מ כת' דמברך 'על' הטבילה, דאף ליטור ברגל אינו מצווה גמורה. א"נ לא רצו לשנות הברכה ג"פ בשנה. ובטבילת גר מברך אחר המצווה.

41 ומש"ה מברך לשמוע קול שופר.

42 והכס"מ כת' דעפ"ז מתיישב אף תפילין של ראש, דנעשית חלק מהמצווה בתפילין של יד. וכן ספירת העומר, דקרב העומר. וכן ברכת 'על דברי תורה' לפי שבכל יום ובכל שעה אנו מצוים ללמוד וא"כ קודם שעה זו נצטוו ללמוד תקנו 'על'. [ע' ריטב"א].

43 דאי' היה יושב בבית הכסא או בבית ספקלריא אם יכול לצאת ולברך בתכ"ד יצא ואם לאו לא יצא.

44 והרמב"ם כ' הגע עצמך אלו רצה לאכול מעומד ולטייל בסוכה ולשנן מעומד מי לא יצא יד'ח. וא"כ אף כלשלא ישב עדיין הוה מצווה.

45 והוה עובר לעשייתו, דהוה קודם הסעודה.

46 ותוס' פ' דתקנוה לגלות שהמילה לשמה. ועוד פ' התוס' ר"פ דהוה שבח וקאי אשאר מצוות, דעד עכשיו היו לו תרי"ב, ואחר שקיים מצוות מילה, והיינו ברי"ת.

47 וכת' דתדע שהרי כל שבעה מברכין אותן. [אך הביא בשם הרמב"ם דמברך קודם נישואין ויחוד, וביאר הטעם דקודם ברכה אסורה לבעלה. ומש"ה מברך קודם יחוד, שיהא ראוייה לביאה. ולא מפני הכלל דכל המצוות כלן מברך עליהן עובר לעשייה].

48 ולפ"ז היכא דהמברך ג"כ יודע למול, ואם המוהל לא ימול הוא יעשה, ולא הוה לבטלה, א"כ רשאי לברך [אלא דלא

מזומנת לפניו

בא"ד ותדע שהרי ברכת אירוסין מברך לאחר אירוסין. [כיון דאדם אחר מברך]. ומבואר בתוס' דנהגו לברך אחר האירוסין. וכן הביאו רוב ראשונים דהמנהג לברך אח"כ. אבל הרמב"ם [אישות ג כג] כ' דיברך קודם קידושין, ואם בירך אח"כ הוה ברכה לבטלה.

והראב"ד [אישות] ביאר המנהג לברך אח"כ, דא"א לברך קודם, דשמא לא תקבל הקידושין⁴⁹. והריטב"א כת' דברכת האירוסין הוה ברכת השבח, ומש"ה נהגו לברך אח"כ. [וכצד דברכת השבח ל"ש עובר לעשייתו]. וכ"כ הריטב"א [כתובות ז:] דהוה ברכת השבח. וע"ע ברא"ש [שם א יז].

שם. ברכת אירוסין. והרמב"ן הביא בשם הירושלמי [ברכות ט ג] דמברך עובר לעשייתו חוץ מקדושין בבעילה⁵⁰. וביאר הטעם דבשעת מעשה אין ראוי לברך⁵¹, ואין לברך על המצוה קודם שהיא מזומנת לפניו לעשותה. והרמב"ן כת' דגמ' דידן מבואר דלא כן.

ומבואר בירושלמי דבקידושי כסף ושטר מברך עובר לעשייתו [בשעת מעשה]. ובפשוטו היינו ברכת האירוסין. אבל בהג' מיימוני [אישות ג פ] הביא בשם ר' פרץ בשם ר' יחיאל מפריש שהחתן מברך [קודם קידושין] לקדש את האשה [ע"פ הירושלמי הנ"ל], מלבד ברכת אירוסין.

תודה על הטבילה. בעל קרי וכיר"ב מותר לברך⁵², כדאמר' נהוג עלמא כג' סבי. [כוונת הגאונים דכיון דביטלו טבילת עזרא, רשאי לברך]. אך רש"י הביא דבעל קרי אינו ראוי לברך [קודם שביטלו]. [וכיון דתקנו לברך אח"כ, לא נשתנה התקנה, וכ"כ הרא"ש ברכות ז לד].

ותוס' [חולין קלו:] הביאו ל"מ דאכל טבילות קאמר דאע"ג דנהוג עלמא כר' יהודה בן בתירא הרבה מהם היו מחמירין לטבול.

והמאירי [וכן עיטור הל' מילה] כת' דאע"ג דמותר לברך כל דאפשר בנקיות עדיף.

בא"ד כיון דאיכא טבילת גר וכו' לא חילקו וכו' וכן בנטי' וכו'. והרמב"ן ביאר שהוא בכלל מה שאמרו חוץ מן הטבילה דהאי נמי זימנין דגברא לא חזי.

וברמב"ם [ברכות ו ב, סדר פסח ח א] משמע דמברך ואח"כ נוטל ידיו, וכן הביא הביא"ה [קנח יא א"ז] [עט] בשם ס' המקצועות בשם הגאונים. [וע"ש בפוסקים].

בא"ד מיהו בנטי' וכו' קודם ניגוב⁵³ וכו'. דנחשב דנמשך המצווה. והט"ז [קנח יב] הק' דכשנוטל מרביעית וכדו' אי"צ ניגוב מדינא. והמג"א כת' דלא פלוג.

בדיקה לאור הנר

א"ר חסדא למדנו מציאה ממצאה וכו' וכתוב התם ויחפש וכו' וימצא. פרש"י מה מציאה של גביע ע"י חיפוש, אף מציאת חמץ ע"י חיפוש. ונלמד מבל יראה דבעי חיפוש. [וילפי' דהוה בכלל בל יראה⁵⁴]. והרש"ש פי' עוד דילפי' שלא ימצא, אפי' ע"י חפוש דנר. וצריך לבדוק מקודם בחפוש כזה, כדי שלא ימצא כך בפסח.

אע"פ שאין ראייה לדבר, זכר לדבר. פרש"י אסמכתא בעלמא, דדברי תורה מדברי קבלה לא ילפי'. האחרונים [צל"ח] כת' דלפ"ז קאי רק א'חיפוש מנרות' דילפי' מדברי קבלה. אבל ילפי' גז"ש מציאה מחיפוש מדאורייתא.

והצל"ח כת' דמבואר בדברי רש"י דעיקר בדיקת חמץ דאורייתא, ואפ"ל דילפי' גז"ש. אלא דדברי תורה מד"ק לא ילפי'. ואף דילפי' מדאורייתא מתשבתו שחייב לבטל, אם לא ביטל חייב חיפוש. [ועד"ז כת' רבינו דוד והר"ן לע' ב.].

והר"ן [לע' א. בדה"ר] הביא דילפי' בסוגיין מקראי דלאור הנר, אלמא דבדיקה נמי דאוריית'. וכל שבדק מה"ת אי"צ לבטל. וצ"ב דמבואר בסוגיין דהוה זכר לדבר ואסמכתא⁵⁵ [וכ"כ הר"ן כאן].

פלוג].

49 וכ"כ רבינו דוד שמא תסרב לקבל קידושין, וכיון דתלוי בדעת אחרים חששו. ואף שבתקיעת שופר לא חייש' שמא יתקלקל התקיעה.

50 וטבילה ותקיעה.

51 שהוא עם האשה במטה, ואין ראוי לברך משום ולא יראה בך ערות דבר. ולא הצריכוהו חכמים שיכסו בבגדים בשעת ברכה.

52 והרמב"ן הק' א"כ יברך בהנך לטבול, שמברך קודם. וי"ל לא רצו להתקין להם שתי מטבעות שלא יראה כחלוקה.

53 והרמ"א [קנח יא] פסק דשכח וניגב, מברך אח"כ. והמג"א [טז] ביאר דכיון דא"א לברך קודם, כאן לא נאמר דין עובר לעשייתו. [וכצד בתוס' דהוה כנט"י]. והגר"א כת' כדעת אר"ז [דבדיעבד אפשר לברך אח"כ]. אך המאירי [בסוגיין] הביא שיברך אחר הניגוב. [וכ"כ האר"ז עט בשם ר"ת, והג"א ברכות ב יא בסופו].

54 ולא משום מצוות עשה דתשבתו.

55 ואולי יש לדחוק דכוונתו דעיקר הבדיקה ילפי' בגז"ש. ונקט אור הנר לאו דוקא.

ת"ר אין בודקין לא לאור החמה ולא לאור הלבה ולא לאור האבוקה. הפוסקים כת' דאף בדיעבד לא יצא יד"ח. [וכן מבואר בראשונים גבי אור החמה]. אבל הט"ז [תלג ג] דייק דדוקא אור החמה ולבנה אף בדיעבד ל"מ. אבל אבוקה מהני בדיעבד.

דף ח.

חצר אי"צ בדיקה. הרמב"ם [ב ד] פסק ד'אמצע' החצר אי"צ בדיקה. והפוסקים דנו אי לאפוקי צידי החצר. או לאפוקי חורין שבחצר [וכ"ה לשון מהר"ם חלאה ורבינו מנוח]. ורבינו מנוח הביא יש חולקין, דנראה לעין שהעופות נכנסים בחורי החצר ופעמים מקננים שם.

חצר אי"צ בדיקה, מפני העורבין וכו'. והשו"ע [תלג ו, ע"פ הסמ"ק] פסק דהיכא דיש ודאי חמץ מחוייב לבדוק¹. [וכדאי' לק' ט. דהיכא דחזינא דשקל, לא סמכי' דאכלתו]. והב"ח כת' דכל מקום שרגילין לאכול חשיב ודאי חמץ. והמג"א [י] הק' דהו"ל לגמ' לתרץ דאייירי בודאי חמץ. אבל החק יעקב וכמה אחרונים כת' דהיכא דלא ידעי' אם נשאר שם חמץ סמכי' אעורבין, אלא דכוונת הסמ"ק דהיכא דידוע שיש עכשיו חמץ חייב לבערו².

אכסדרה נבדקת לאורה. הרא"ש כת' כשהיה טרוד ולא בדק בלילה. וכ"כ הראב"ד [לר"ף] והביאו כן מהירושלמי. וכ"פ השו"ע [תלג א] אם עבר ולא בדק, דמחוייב לבדוק בזמנו בליל י"ד. ובפשוטו מבואר דאף דל"ש הטעם דאור הנר יפה, מ"מ שייך הטעם דבני אדם מצויין בבתיהן³. ועוד כת' הפוסקים דתקנו זמן קבוע לבדיקה.

והבעה"מ כת' דלפ"ז מבואר דהא דאין בודקין לאור החמה קאי אפי' ביום י"ד, ומחוייב לבדוק לאור הנר ביום. [דאין לפרש כוונת הברייתא להמתין עד הלילה].

ועוד פי' ה"ה [ב ד] דיל"פ כשרוצה להקדים ולבדוק מבער⁴. [וכן דייקו הפוסקים מדברי רש"י דקאי איום י"ג].

ובבעה"מ משמע דרשאי לבדוק ביום י"ג לאור הנר. והמלחמות ושאר ראשונים [כאן וד]. דחו דבירושלמי מבואר דאור הנר אינו יפה ביום כמו בלילה.

והפוסקים דנו אי רשאי להקדים ולבדוק קודם זמנו, בליל י"ג לאור הנר. [והט"ז [תלג א] נקט דאינו רשאי⁵]. אבל הגר"א [תלג יא] הביא דמשמע בר"ן דליל י"ג שפיר דמי [והביא כן מהגמ' ט:ט⁶] [ועי"ע שעה"צ תלג ה].

שם. המרדכי [תקלה] הביא דבירושלמי אי' דאף חצירות שבירושלים שאוכלין שם חלות תודה ורקיקי נזיר צריכות בדיקה. ופרין והלא כבר בדקו מן הנותר. ומשני שלא לחלוק בין ביעור לביעור. והביא דאי' עוד בירושלמי דבתי כנסיות ובתי מדרשות צריכות בדיקה⁷ [לאור הנר] אף שאורן מרובה. שלא לחלוק בין ביעור לביעור.

וכת' ומיהו בתלמוד שלנו [כאן] אי' דאכסדרה לאורה נבדקת.

והמרדכי כת' דאף אם כבדו וטאטאו את הבית מקודם לכן אפי' הכי צריך לחזור ולבדוק שלא לחלק בין בדיקה לבדיקה [וכ"פ השו"ע תלג יא]. והפוסקים כת' טעם נוסף משום חורים וסדקים [דבעי אור הנר]. [אבל לטעם הראשונים אף גוף הבית צריך בדיקה].

- 1 והרמ"א הק' דמבואר [תמה ג] דמותר להשליך חמץ במקום שהעופות מצויין.
- 2 והמג"א הוסיף דדוקא היכא דאכלו סמוך לפסח. אבל מה שאכלו זמן רב [והמשנ"ב כת' דהיינו ל' יום] קודם פסח לא חשיב ודאי חמץ. אבל דעת המק"ח דדוקא ידוע שהיה חמץ ודאי בליל י"ד.
- 3 והגר"א ציין דנקט הלשון דאי"צ לבדוק, ולא כת' דאי"צ לבער. [ועפ"ז מתיישב קו' המג"א, דאף היכא דהוחזק, כיון דרואים דאין חמץ באמצע החצר די בכך. ואי"צ 'בדיקה'].
- 4 אך בהמשך דברי הראב"ד משמע דאדם בטל רשאי להמתין עד בוקר [דל"ש בזה טעם דבני אדם מצויין בבתיהן].
- 5 וכ"כ רבינו דוד [ד]. דאכסדרה רשאי להקדים ליום י"ג, ואי"צ להמתין משום הטעם דבני אדם מצויין בבתיהן.
- 6 והמח"ש [תלג ג] כת' דל"ש בזה תקנת בני אדם מצויין בבתיהם, דאה"נ עיקר החיוב לבדוק בלילה. אלא דרשאי להקדים ביום י"ג, ואם ישכח ויטרד ולא יבדק, מחוייב בלילה.
- 7 והמהר"ם חלאה [לע' ד]. כת' דאסור. וביאר הטעם דכיון דלא רמי עליה חיישי' שמא לא יגמור בדיקתו. וישכח לחזור ולבדוק.
- 8 ועוד הביא דבתוס' [ד: ד"ה המשכיר] מבואר דמשכח"ל דהמשכיר בדק קודם זמנו. [ויל"ד בדק בשעה שיצא מהבית, והוה הזמן לדידיה, וכשיירא ע' לע' ו.]. והשעה"צ הביא מפוסקים דלכתחילה אינו רשאי משום דמפסיד ברכה.
- 9 מפני שמביאין חמץ בשבתות וראשי חודשים. [ומבואר שם דהו' פשיטא, ואף דאינו רשות של יחיד. ובעל החצר אינו עובר בבל יראה].

והמג"א [שם כ] הביא צד דסגי שיבדוק אח"כ מקצת חדרים, לקיים תקנת בדיקה בזמנו. והמג"א נקט דהיכא דיש חשש חורין, צריך לחזור ולבדוק כל הבית. אבל בדק אכסדרה לאורה, סגי שיבדוק חדר א' בלילה משום שלא יחלוק בין בדיקה לבדיקה.

אכסדרה. המג"א [תלג ב] כת' דאייירי בבנוי ע"ג עמודים, ואין לה כתלים. והחק יעקב [ושאר פוסקים, ומשנ"ב ד] כת' דאף שיש ג' דפנות וקירוי, ופרוך ברביעי. [ונח' בזה רש"י ותוס' ב"ב יא: וכו' מ].

שם. נבדקת לאורה. משמע לכתחילה. אבל לשון הרמב"ם [ב ד] אם בדקה לאור החמה דיו. ודייק רבינו מנוח והכס"מ דדוקא בדיעבד. והלח"מ הק' דא"כ מה מקשה הגמ', וע"כ דלאו דוקא. ואף לכתחילה רשאי לבדוק.

והמג"א [תלג ג] דחה דהוה בדיעבד, משום דלכתחילה צריך לבדוק אור ל"ד [וכדלעיל]. ואם עבר ולא בדק בלילה יבדוק לכתחילה לאורה [ואי"צ נר].

ארנב"י זה יכול להכניסו לחורין ולסדקין וכו'. האי בעית וכו'. [הב"ח [תלג] הביא דהסמ"ק וסמ"ג הביאו רק הטעם דבעית]. הרא"ש הביא דנהגו באשכנז שאין בודקין אלא בנר של שעוה. ולא בנר של חלב, שהוא ירא שיטוף על הכלים. ונר של שומן ירא שיטוף על כלי החלב. ונר של שמן מתיירא שמא יטוף על הבגדים ויטנפם. וגם אין יכול להכניסו לחורין ולסדקין.

כל מקום לאתווי מאי, לאתווי וכו' חורי וכו'. הצ"ח הק' דאי מכניסין בו חמץ א"כ אמאי איצטריך ריבוי בפנ"ע. ע"ש.

חורי בית העליונים והתחתונים וכו'. מהר"ם חלאוה כת' דה"מ כשלא נשתמש בהם חמץ. אבל אם יש בהם חמץ ודאי חייב לבער.

שם. העליונים. פרש"י גבוהין יותר מדאי. והטור [תלג] כת' שאין יד האדם מגעת שם. והביא בשם הירושלמי דהיינו גבוהים למעלה מ^{טו}. ודחה דעיקר תשמיש האדם למעלה מ^י. [ע' ב"י].

שם. תחתונים. פרש"י נמוכים יותר מדאי, ואין נוחין להשתמש. הטור כת' פחות מג' טפחים. ורבינו מנוח [ב ו] הביא בשם הראב"ד דדוקא בבית שאין התינוקות מצויין שם, אבל בבית שהתינוקות מצויין שם צריך לבדוק בחורי הבית התחתונים שמא הצניעו שם.

ומבואר דאי"צ לבדוק משום חשש שעכברים הכניסו חמץ. ותוס' [ט. ד"ה אין] הביאו דהטעם משום דאין חוששין משום שאין לדבר סוף^י [כדתנן ט., ועי' לק']. והמק"ח [תלג א] כת' [דמשום סברת אין לדבר סוף] פ' דלא תיקנו כלל בדיקה משום ספק דעכברים וחולדה להחמיר. [וכל תקנת בדיקה משום חשש בני אדם, ולא משום בהמה^{יב}].

ועוד כת' הפוסקים דכיון דלא הוחזק להשתמש בחמץ במקום הזה לא חיישי' לזה. והר"י לוניל כת' הטעם דאינו מצוי להשתמש בהם, ולא חיישי' שימצא החמץ בפסח ויבא לאכול. [ע' לק' י:].

וגג היציע. פרש"י הואיל ומשופע. [משמע דהטעם משום דאין דרך להשתמש עליו, ושאר גגות חייבין בדיקה]. והראשונים הק' דבגג מגולה עורבין מצויין ואי"צ בדיקה [וכחצר]. והתוס' ר"ד תי' דגג יציע נמוך ועומד אצל פתחי חלונות העלייה, ומש"ה אין מצויין עורבים וס"ד דחייב בבדיקה. והתוס' רא"ש תי' דאייירי ביציע שהוא בתוך הבית [אפתא, וכדאי' ב"ב סא.]. [וכ"פ הטור ושר"ע תלג ה. אך המשנ"ב הביא דברי רש"י דגגות השווין צריכין בדיקה].

חור שבין אדם לחבירו וכו' והשאר מבטלו בליבו. בפשוטו הטעם דיותר ממקום שידו מגעת חשיב אין מכניסין חמץ [וכאיידך דסוגיין]. ובחי' רבינו דוד הק' א"כ ל"צ ביטול. וע"כ דנחשב מכניסין חמץ, דכיון שמכניס מכאן ומכאן יש לחוש שנתגלגל חמץ לשם. ואפ"ה לא הצריכו לבדוק ע"י מכבדת, כיון דאינו עשוי ליכשל בחמץ שיש שם, דומיה דשמי קורה ובבור [לק' י:]; וכאן אין חשש שיפול הככר או שירד לבור.

ורבינו דוד בתחילת דבריו נקט דאף היכא דידוע שיש חמץ סגי בביטול. ושוב חזר בו דאם החמץ לפנינו צריך לבער, והכא כשאין חמץ ידוע ואין מזומן ליכשל. ודי בביטול.

אוצרות שמן אי"צ בדיקה וכו' יש קבע לאכילה. אבל הרמב"ם [ב ו לגיר' לפנינו] פסק דאוצרות

10 וע' עירוב פג: דגבוה מ' לא חשיב תשמישו בנחת אלא בזריקה. [אמנם ה"מ בחצר, אבל בתוך בית מבואר [שם עו:] דאף למעלה מ'].

11 וכת' דלס"ד דחוששין, צ"ל דאייירי כשאין חולדה יכולה לילך לשם.

12 ושמעתי להק' דהמג"א [תלג ט] הביא מהכל בו דצריך לכבד תחת המטות כי לפעמים החמץ נגרר שם בפי התרנגולים או סבה אחרת.

יין ושמן דאין מסתפקים אי"צ בדיקה, משמע דמסתפק אף בשמן צריך. והראב"ד השיג. והראשונים [מהר"ם חלאוה, וכן הב"ח תלג] כת' דהרמב"ם גרס ההיא במסתפק [ותו לא]. והר"ן [וי"מ במהר"ם חלאוה] כת' דבגמ' קאי אשמן לאכילה. ואילו הרמב"ם בשמן להדלקה, ול"ש טעם הגמ'. [וע' כס"מ].

אך ה"ה גרס' ברמב"ם אוצרות שמן ויין, ואין מסתפקים קאי דוקא איין.

תנוד"ה מטת. והא דלא משני שיש עצים וכו' אלא משום דאין דרך לשוח. ע' מהרש"ל ומהרש"א.

דנפל. פרש"י הבנין, והוה מפולת וגל של אבנים. והתוס' ר"ד פי' דהחמץ נפל ונתגלגל לעומק הכותל, מקום שאין רגילות להשתמש ויש סכנת עקרב. [וקו' הגמ' דסמוי מהעין, בעומק הכותל דא"א להוציאו¹³ הוה כנפל עליו הגל].

והתנן [לק' לא:] חמץ שנפלה עליו מפולת ה"ה כמבוער. ואינו עובר עליו, ובגמ' [לק' לא:] אי' דצריך שיבטל בליבו. ופרש"י [והר"ן שם] שמא יפקח הגל במועד ונמצא עובר עליו. [אבל כל זמן שטמון שם אינו עובר עליו, דחשיב כמבוער]. והתוס' ר"פ [לא:] חלק דעובר בבל יטמין [לע' ה:]. וצריך ביטול מעיקר הדין. [וכ"ד הסמ"ק].

והמ"א [תלג יז] כת' דלפ"ז אם לא ביטלו עד אחר זמן איסורו חייב לפקח הגל ולבערו כיון שאינו ברשותו לבטלו¹⁴.

כשהכלב יכול לחפש אחריה¹⁵. ורש"י הביא דתניא [לק' לא:] דחפישת כלב ג' טפחים. ובגמ' [שם] אי' הטעם משום ריחא, אבל כשקובר כספים לשמירה די בטפח [משום איכסויי מעינא]. ולפ"ז משמע דבמקום דליכא כלבים סגי בטפח¹⁶.

תוד"ה הכא. אור"י שאני התם דודאי איכא חמץ הטריחו חכמים להשכיר פועלים וכו'. ונתוס' [ב"מ מב.] הביא דמיבעי [לק' י:] ככר בפי נחש צריך חבר להוציאו. אך הב"ח [תלג, ושאר פוסקים] הק' דהו' ספק הגמ' שם אם חייבוהו להטריח בממונו¹⁷, ולא איפשיטא [וקי"ל להקל], והאיק הביאו תוס' מהתם לחייבו. [והאחרונים דנו לחלק ע"פ תי' התוס' י:]. והשעה"מ [ב ו] תי' דהכא מדינא חייב בדיקה בעלמא [דשלוחי מצווה אינן ניוזקין]. אלא חששו שמא תאבד מחט, ומ"מ עיקר התקנה רמי עליו. אבל בסוגיין ל"ש תקנה כלל.

ותוס' [ב"מ מב.] תי' ב' תי', דיכול לפנות המפולת, ועוד דאיכא ודאי חמץ. ומבואר דלתי' הא' אף מספק חייב לבדוק ע"י שיפנה המפולת.

אמר רב אשי שמא תאבד לו מחט ואתי לעיוני בתרה. ומש"ה חכמים פטרוהו מבדיקה [ואף דגוף הבדיקה אין בזה צד סכנה], שמא עי"ז יבא לידי סכנה¹⁸.

שם. ואתי לעיוני בתרה, וכה"ג לאו מצוה הוא וכו'. פרש"י דמתכוין אף למחט. וס"ד דהגמ' דלאו שליח מצווה הוא. ומקשה הגמ' דכיון דמתכוון למצווה ולצרכו הוה מצווה. ופרש"י דקיים מצוות בוראו, ומתכוון אף להנאת עצמו וכו'¹⁹. ויל"ד אי כוונת תי' הגמ' דאף דתרווייהו שווים חשיב שליח מצווה. או דקמ"ל דעיקר כוונתו לשם שמים, ואף שנהנה עי"ז²⁰.

והמ"א [לח ח, וע' ביאור"ה שם] דן גבי תגרי תפילין היכא דעיקר כוונתו²¹ להשתכר אי חשיב עוסק במצווה [לענין להפטר מהמצווה²²]. וציין לסוגיין [תלג ח]. והמפרשים ביארו כוונתו דאזלי' בתר עיקר כוונתו. [אבל היכא דעיקר

13 וכת' דצריך להכניס זרועו [עד בית השחי, כנדצ"ל]. ויותר מזה הוה כמבוער.

14 וכ' אבל אם נפל עליו גל גדול שאין בידו לפקחו והוא אבוד ממנו ומכל אדם מותר דלא קרינן בו שלך. [וכדברי הרמב"ן לע' ו. בסר"ד].

15 והיעב"ץ [ו.] נסתפק גבי העושה ביתו אוצר, אי שיעורו די בג' חפישת כלב. [או דאוצר תלי בדרך בני אדם לפנות בקל].

16 ויש לדחות דלא הוה משום חשש שיבוא כלב בפועל. אלא דגדר טמון ומבוער תלי בהא דל"ש למצא בדרך הרגיל.

17 [אבל התוס' רא"ש השמיט דישכור פועלים. אלא דבעצמו יקח מרא].

18 אבל אם ירצה לבדוק [ולא יחפש אחר מחט], לכא' רשאי. ואף אילו חכמים יטריחוהו במרא וחצינא [וכקו' התוס'] מי שירצה יוכל לבדוק. {ושמעתי ליישב בזה קו' התוס', דלפ"ז יתבטל התקנה לחשוש לסכנה. דכל א' יאמר בעצמו שבודק רק לשם חמץ, ולא יטריח לסלק במרא. ועי"ז יש בנ"א שיבואו לכלל סכנה}.

19 והקוב"ש [לג] כת' דהא דרב [בע"ב] הורה לתלמידים דרשאיין לילך, צ"ל דרב היה מכיר את תלמידיו וידע דמתכוין למצוה.

20 וע' ביאור"ה [לח] ומשמע דדיק מדברי רש"י דעיקר כוונתו לשם שמים. [אך שוב נטה מראיות אחרות דאף היכא דכוונתו לשניהם סגי].

21 והמשנ"ב העתיק דברי המשנ"ב דעיקר כוונתו 'רק' להשתכר.

22 והביאור"ה ציין דלכא' נח' בזה [ב"מ פב:] היכא דמלוה צריך למשכון, אי אמרי' דמצווה קעביד. אך דחה דל"ל

כוונתו לבדיקת חמץ מהני אף שנתכוון גם למחט. וה"נ אף דנתכוון אף להשתכר.

והקוב"ש [לא] העיר דמבואר דלשמה ושלם נחשב שליח מצווה²³. ואף דלענין דבר שצריך לשמה, לשמה ושלם לשמה פסול [וכדתנן זבחים ב., ע' לק' סב., וע"ע תוס' מנחות מב: ד"ה מה]. מ"מ חשיב שליח מצווה.

[שם] וכה"ג לאו מצווה הוא, והתניא וכו' הר"ז צדיק גמור. והתוס' רא"ש ותוס' ר"פ הביאו גיר' הר"ז 'צדק' גמור.

ויל"ד האם הנידון בסוגיין²⁴ אי חשיב 'מעשה מצווה'²⁵ [וס"ד דהיכא דמתכוון למחט אינו יוכל לברך²⁶, וכן המקיים מצווה ועיקר כוונתו להתלמד לא יצא יד"ח²⁷], או דודאי מקיים מצוה אלא דלא אמרי' בזה שלוחי מצווה אינן נזקין, דלא נחשב 'עוסק' במצווה היכא דעיקר עשייתו אף לדבר אחר²⁸.

דף ח:

הר"ז צדיק גמור¹. **פרש"י** ולא אמרי' שלא לשמה עושה, דקיים מצווה בוראו שצווהו, ומתכוון אף כו'. [קמ"ל דחשיב לשמה. וע' מש"כ לע']. אך לגירסא הר"ז 'צדק' גמור, לכאור' מבואר דהוה שלא לשמה. וקמ"ל דאפ"ה חשיב מצווה.

והפרשת דרכים [דרוש שלישי בסופו] הביא דמבואר בסוגיין דאין חילוק בין צדקה לשאר מצוות לענין ע"מ שיחיה בני. אך הביא ד**המהריט** [דרשות פ' קדושים] כת' דדוקא גבי צדקה אמרי' הכי². [וציין דביאר את הגמ' כאן באופ"א, ועפ"ז מתורץ קו' התוס'].

תוד"ה שיזכה. והדתנן אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב ע"מ לקבל פרס³. [ואף ע"מ שיזכה לשכר לעוה"ב חשיב שלא לשמה]. **והפרמ"ג** [תלג א"א יד] כת' ד"ל דרש"י נתכוון לתרץ זה, דבסוגיין איירי דעושה 'אף' להנאת עצמו⁴.

והתוס' רא"ש ותוס' ר"פ כת' דלגירסא דהוה 'צדק' גמור, ואף דאסור לעשות כן, מ"מ הוה מצווה גמור.

ובחי' הר"ן [ותו"ט אבות שם] תי' דהמשנה שם קאי במידת חסידות⁵, ומדה מעולה היא ביותר שיהיו עובדין מאהבה⁶. והעובד כדי שיזכה לחיי עוה"ב הוה צדיק גמור [אבל לא חסיד].

בא"ד היינו בכה"ג שאם לא תבוא אותה הטובה תוהא ומתחרט⁷ וכו' וכו"מ [ר"ה ד., ב"ב י.:]. דאי' [שם] דבישראל

דהמח' אי בסתמא מתכוון לשם מצוות בוראו, או להנאתו לחוד.

23 ויש לדחות דה"נ 'עיקר' כוונתו למצווה [וכדברי המג"א], אמנם פשטות הסוגיה דע"מ שיחיה בני איירי דדעתו לשניהם.

24 [להך דלא הוה מעשה מצווה. ומשמע ברש"י דאף למסקנא, דוקא משום דעיקר כוונתו לשם מצווה. אבל היכא דהוה שלא לשמה גמור ל"מ].

25 אמנם גוף הצדקה ודאי נחשב מצווה, דהא דהמעות הולכין לצדקה הוה מצווה אף היכא דלא נתכוון לזה [וכן כגון מתעסק וכדו'].]

26 אבל פשיטא דל"ש לחזור ולבדוק את הבית.

27 **והביאור** [לח] הביא מהא"ר דהתקוע לשיר ולהתלמד יצא יד"ח. והיה אפ"ל דשאני גדר מצוות צריכות כוונה, דהא יש כאן כוונה. ואפ"ה לא יחשב 'עוסק במצווה'. אבל הביאור"ה הביא משם דאף היכא דיש לו ב' כוונות חשיב עוסק במצווה. [ומבואר בביאור"ה דתלי הא בהא, דאפ"ל דלא חשיב עוסק במצווה לא יצא יד"ח שופר, וחייב לחזור ולתקוע. ולפ"ז הנידון בסוגיין אף אי יצא יד"ח].

28 **והקוב"ש** [לא] הביא דיתכן שקיים מצווה [והוסיף למ"ד מצוות לאו ליהנות ניתנו]. ואפ"ה לא יחשב שלוחי מצווה. [ויש לדחות דגבי צדקה, החפצא של הצדקה קיימת. משא"כ בתקיעת שופר ובדיקת חמץ דאין כאן קיום מצווה כלל. אמנם הקוב"ש קאי למ"ד מצוות אי"צ כוונה, ונקט דאף התקוע במתעסק יחשב שעושה מצווה, ואף שאינו מתכוון לזה כלל. וה"נ שלא לשמה יחשב מעשה מצווה. וע"ע מש"כ בזה הקובה"ע לו ד].

1 **פרש"י** [ב"ב י:] על דבר זה ומחשבה זו. [ומשמע דאף המחשבה חשיב 'לשמה'].

ויל"פ דכוונתו לעשות מצווה, כדי שיקבל שכר מהמצווה. ומחמת השלא לשמה רוצה לקיים גוף המצווה. {שאם לא יקיים מצוות צדקה, האיך ינצל בנו והאיך יגיע לעוה"ב}. וצ"ב לפ"ז האיך הביאו בסוגיין לענין מחט, דאף אם לא יבדוק חמץ ימצא המחט. ואפשר דפשיטא דעיקר כוונתו לבדיקה, וחשיב 'מעשה מצווה'. והנידון דכיון דיש לו סיבה נוספת יחשב שלא לשמה. ובזה אין חילוק. וצ"ע].

2 וכדאי' [תענית ט.] דאסור לנסות להקב"ה, ורק במעשרות [וצדקה] הותר עשר כדי שתתעשר, וכדכתיב בחנוני נא בזאת. [ובפשטותו צריך לחלק בין נסוי לזכות. ולענין שלא לשמה אין חילוק].

3 **והמהרש"א** [ח"א סוטה יד] כת' דה"מ מי שמחוייב כבר מצווה. אבל היכא דעדיין אינו מצווה, רשאי להכניס עצמו ע"מ לקבל שכר [וחשיב חסיד]. והעונג יר"ט [פט] כת' ליישב עפ"ז קו' התוס', דהכא איירי במי שאינו מחוייב ליתן צדקה, ונותן ע"מ שיחיה בנו. [ולפ"ז צ"ע האיך הגמ' הביאה לענין בדיקת חמץ, דהוה חוב עליו].

4 ולפ"ז לתוס' [ושא"ר] אף היכא דכוונתו רק שיחיה בנו שרי, כל זמן דאינו תוהה.

5 ועוד כת' שם ד"ל דגבי צדקה איירי מתכוון רק שיחיה בני, וכוונת הגמ' להביא מק"ו, השתא דמתכוון רק שיחיה בנו, כ"ש היכא דמתכוון לשניהם.

6 וע"ע **מסילת ישרים** [טז] דמידת הטהרה הוא שלא יהא שום צד שלא לשמה. ואף דלעולם יעסוק במצוות שלא לשמה, מ"מ מי שעושה כן הוא רחוק משלימות.

7 דאבות הוה משנת חסידים [ע' ב"ק ל.]. אבל תוס' נקטו דהוה צווי לכו"ע, דאסור לעשות ע"מ לקבל פרס.

8 **ובמחזור יוטרי** [תכד] דייק הלשון 'על מנת', שמקיים מצות על מנת וכשיראה תנאי כלה מניחו והולך לו. ואמרו

ע"מ שיחיה בני הוה צדיק גמור, אבל בעכו"ם חשיב חטאת. ופרש"י דישאל דעתו לשמים, ובין יחיה אינו מהרהר אחר מידת הדין. אבל עכו"ם נותן ע"מ כן, ואל"כ מתחרט. אבל הרמ"ה [ב"ב שם] פ' החילוק דגבי ישראל רוצה לזכות לחיי עוה"ב כדי שיוסיף לדעת את בוראו קאמר. אבל אומות העולם מכווני להנאה דגופיהו, ולאו מעליותא היא. [ולפ"ז ע"מ שיחיה בני חשיב לשם שמים. וצ"ע האיך הגמ' דידן הביאה משם⁹].

רנב"י אמר הכא בחור שבין יהודי לארמאי וכו' מפני הסכנה וכו' סכנת כשפים. והמג"א [תלג יב] הק' אמאי לא תי' הכא משום מחט. [וכדלע']. ותי' דאיירי בחור שמשמש בו בכל יום. ומהיכא תיתי שיבא עתה לחפש אח' מחט. ואילו לע' איירי בכותל שנפל [ועכשיו אינו משתמש בו]. ועוד תי' האחרונים דעדיפא מינה נקט הא דהוה חשש סכנה גמור, ולא רק שמא אח"כ יבדוק מחט.

ורבינו מנוח [ב ה] והמג"א [תלג יב] כת' דעכ"פ צריך לבדוק לאור היום כל מה שיכול.

היכא דשכיח הזיקא שאני וכו'¹¹. הב"ח [תלג] כת' דדוקא נכרי שכיח עלילה טובא. אבל עקרב לא שכיח הזיקא, ואף דעקרב שכיח¹². [ומש"ה לא תי' כן לעיל]. והחק יעקב [יח] כת' דאין כאן עקרב לפנינו, ואיכא ספיקי טובא.

והח"י הביא בשם העולות שבת דסכנת בן אדם שהוא בעל בחירה חמיר. ודחה דבגמ' [קידו' לט:]: אי' דאף סולם רעוע הוה שכיח הזיקא.

אבל המאירי כת' אף גבי כותל שנפל, דשכיח הזיקא דעקרב, ואע"פ ששלוחי מצווה אין ראוי לסמוך על הנס. [ומשמע דהמסקנא קאי אף אעקרב].

בעו מיניה מרב וכו' ניזיל מאי, א"ל לא ידענא. משמע דרב נסתפק אי שלוחי מצווה נאמר אף בחזרתן. ושוב הגמ' הביא מדברי ר"א דאף בחזרתן¹³. [ומבואר דאף ההולך ללמוד תורה אמרי' כן. ואכמ"ל].

ובגמ' [סוטה כא.] אי' דמצווה מגנא בין בעידנא דעסיק ובין בעידנא דלא עסיק. ופרש"י מהיסורין. [וצ"ל דהוה גדר אחר].

ולא יחמוד איש כו' ואין חיה כו' ואין חולדה כו'. הרש"ש ציין דמצינו לשון איש על בע"ח זולת האדם, וכע"ז [בראשית ז ב], וכן ביריעות אשה אל אחותה [שמות כו].

והתוס' ר"פ נתקשה דבקרא קאי אארצך, ומנ"ל אף לפרה ותרנגולת. והביא בשם ר"י דדריש 'את', לרבות הטפל לארץ. ועוד הביא בשם ר' יקר ד'מארצך' דרשי' פרה, דפרה קרויה ארץ [וכדאי' גיטין נב. דשור נקרא שדה], ותרנגולת ילפי' מ'איש', כדאמר' קרא גבר. א"נ מדכתיב גבי כרובים פניהם 'איש' אל אחיו, והכרובים היו עופות.

דא"ר אמי וכו' ושאין לו קרקע אינו עולה לרגל. תוס' [חגיגה ב. והתוס' רא"ש ומהר"ם חלאוה] כ' דלא הוזכר במשנה [שם] דפטורין מראיה, דהתם קאי בפטורין מחמת הגוף, והכא בפטורין מחמת דבר אחר¹⁴.

והמשנ"ל [חגיגה ב א] הק' דהרמב"ם השמיטו, ואילו תוס' [הנ"ל, ולע' ג:]: נקטו דקי"ל הכי. וכה"ק המהר"י קורקוס [שם¹⁵], וכת' לדחוק דהרמב"ם נקט דברייטא דאיסי פליג אדר' אמי. וכ"כ הנוב"י [ת צד, וצל"ח כאן] דקי"ל כרב דס"ל דילפי' מהך קרא דשלוחי מצווה אינן ניזוקין [אף בהליכתן]. ועוד דן הנוב"י דתלי במח' [קידו' לד] אי הוקש ראייה להקהל, והא ודאי לא נתמעט מהקהל.

מפני מה אין פירות גינזור וכו'. התוס' ר"פ [בשם הר"ש מאייברא] ותוס' רא"ש פ' דראוי שיהיו שם, דמציון נשתת העולם [יומא נד:].

מפני מה אין חמי טבריא בירושלים וכו'. התוס' ר"פ פ' דאי' [שבת לט:]: דחמי טבריה חמים משום דחלפי אפיתחא דגיהנם, ואי' [עירו' יט.] דא' מפתחי גיהנם בירושלים. ומש"ה ראוי שיהא מעיינות חמין.

רבי חייא תני כוותיה דרב, וכולהו תנאי וכו' והילכתא כוותיה דשמואל¹⁶. כמה גאונים פסקו

9 חכמים כל אהבה שהיא תלויה בדבר, בטל דבר ובטילה אהבה.
9 וי"ל דאף שיחיה בני, היינו כדי שיקיים מצוות. [וכן כל דבר שישאל עושים הוה כדי שיוכלו לקיים אח"כ מצוותיו בנחת].

10 וי"ל דודאי כוונתו שיחיה בנו אף לשם הנאתו. אלא דמצטרף עמו אף כוונה לשם שמים, שיקיים מצוות.
11 וכן אי' בגמ' קידושין לט: שאני סולם רעוע דקביע הזיקא, ולא סמכין אניסא.

12 והמהרש"ם דנו מהגמ' [ברכות לג.] דעקרב מקרי ברי הזיקא [ויפסיק מתפילתו]. ע' פרמ"ג [תלג א"א יג.] וקוב"ש.

13 אך ר"ח [עה"ג] הביא מדברי רב דאף בחזרתן, ומשמע דגרס הכי.

14 ותוס' [שם] הביאו דברייטא אי' אף מקמץ ובורסי. והוה פטור מחמת דבר אחר, מחמת אומנותו. ותוס' דנו אי תנא ושייר.

15 וכת' דאין לומר דהרמב"ם למד דהמשנה [ריש חגיגה] השמיטו. דאין למדין מהכלל [וכדאי' עירוב כז].

16 והר"ן [במשנה א. בדה"ר] כת' דהר"ף השמיט לסוגין, לפי שאין מסדרין עכשיו חביות באותו ענין כלל.

כשמואל¹⁷. אך הרמב"ם [ב ו] פסק כשמואל, דהלכה כרב באיסורי. [והכס"מ כת' דל"ג בסוגין 'והילכתא כוותיה'].

וכ"כ הרא"ש בשם ר' יונה דכל ברייתא דלא מתנייא בי רבי חייא ור' אושעיא לאו בר סמכא [חולין קמא:]; וכיון דרבי חייא תני כרב אין לחוש לאידך ברייתות דתנו כשמואל. ואפילו תימא רבי אושעיא היה בכללם [ותני כשמואל], מ"מ הוה מח' ר' חייא ור' אושעיא, חד לגבי חד. וחזרין לכללא דרב ושמואל הלכה כרב באיסורי.

דף ט.

שמא גיררה חולדה

אין חוששין שמא גיררה חולדה וכו'. פרש"י כשבדק זוית זו וכו', וצריכנא לחזור ולבדוק. ורבינו דוד ביאר [דאפי'] באותו בית, ואע"פ שהוחזק חמץ בבית.

והראשונים [ר"ן ועוד, וכ"כ תוס' בע"ב ולא, ועד"ז כ' רש"י. וכן אי' בירושלמי] א"א לכל ישראל לבדוק חמצם כא'. והמהר"ם חלאוה הוסיף [אפי' כל ישראל יבדקו בבית א'] יש לחוש לבתי הגויים¹.

אבל הרמב"ם [ב ז] כת' דמקום שאין מכניסין בו חמץ אי"צ בדיקה, ואין חוששין שמא גיררה חולדה. והלח"מ ביאר דקאי אמתני' דלעיל².

שם. אין חוששין. פרש"י וצריכנא לחזור ולבדוק. ויש שהק' מה יהני לחזור ולבדוק, אכתי איכא למיחש שמא שוב גיררה חולדה. [ואפשר דיבדוק שוב לאחר שבדק כל זויות ביתו. ואף אם נחוש דגיררה חולדה והוה מקום שאינו בדוק, מ"מ לא הוחזק שם חמץ. ומש"ה ודאי אין לחוש שתגרור חזרה, דהוה כעין ס"ס].

ובתוס' [ד"ה כדי הא'] מבואר דאפי' לא ביטל חמץ לא חיישי' שמא גיררה. ואף לענין בל יראה דאורייתא.

אין לדבר סוף. האחרונים נקטו דכוונת המשנה דראוי לחשוש, אלא דאין לדבר סוף, וא"א לחשוש. לזה. והקוב"ש [לה] חקר האם הוה 'טעם' [סיבה], דמש"ה לא גזרו לחשוש כיון דא"א לעמוד בתקנה זו. או דהוה 'הוכחה' [סימן], וראיה דאי"צ לחוש מדינא, דאל"כ אפי' מעיר לעיר. וזה ודאי אין הדין כן וע"כ דאי"צ לחוש.

ובחי' רבינו דוד דייק דראוי היה לחוש. והק' דהוה ב' ספיקות, את"ל גיררה שמא אכלו. ולא חיישי' במקום ס"ס. וכ"ש בבדיקת חמץ דהוה דרבנן [ועד"ז הק' המהרש"א]. ועוד הק' האחרונים דתוס' [ט: כת' דכיון דבדק יש חזקה שהבית בחזקת בדוק. א"כ אמאי יש לנו לחשוש כלל. ועוד דמבואר בגמ' [י.] דהיכא דהוה ספק אם נכנס [ספק ביאה] לא חיישי' כלל [וכה"ק הפנ"י].

ורבינו דוד תי' דחכמים תקנו בדיקה אף בס"ס. ועד"ז כת' כמה ראשונים [ע' בע"ב] דתקנת בדיקה הוה על הספק, ומש"ה אף במקום ס"ס. והאחרונים ביארו דגדר התקנה, דהצריכו שיהא הבית 'שם בדוק'. ולא סגי בהכרעה ע"פ דין דליכא חמץ.

והמק"ח [תלג א] כת' דגדר 'אין לדבר סוף', דלא תקנו חיוב בדיקה מפני חשש עכברים וחולדה. ובמקום שבני אדם משתמשי³ תקנו לחשוש אפי' לכמה ספיקות. אבל בע"ח לא תקנו כלל, ואף שמוליכים חמץ בחורין עליונים ותחתונים. דהא אף אילו יבדוק, יש לחוש דאחר הבדיקה יגררו.

מחצר לחצר, ומעיר לעיר וכו'. פרש"י מחצר חבירי לחצירי. הפנ"י הק' לדעת רש"י [לע' ב.] דחיוב בדיקה משום שלא יעבור בב"י, א"כ ל"ש חשש זה מחצר חבירו. דאינו עובר בבל יראה על חמץ של חבירו. והפנ"י הוכיח מזה דעובר בב"י על חמץ של ישראל אחר [וכמ"ש לע' ה:; וכן דייק הגר"א תמג ב מדברי רש"י]. אבל לדעת רוב ראשונים אינו עובר על חמץ שאינו שלו.

והאחרונים דנו דאף אי נימא דע"י שגיררה חולדה מתייבש ומפקיר, הא דעת תוס' [ד: והרמב"ן שם] דאינו עובר על

17 ר"י גיאת בשם ר' שריא ור' האי גאון. וכ"ה ברי"ף לפנינו [והו' בהג' מיימוני בשם הרי"ף], אך ה"ר ל"ג לה ברי"ף. ומהר"ם חלאוה הביא כן בשם ר' אפרים [תלמיד הרי"ף].

1 אבל בשיע' ר' נחום כת' [לפרש דברי הירושלמי ושא"ר] דהנידון דוקא משום חמץ של ישראל, ולא חששו משום חמץ של נכרי דנתמעט בחפצא ולא של אחרים [וע' בסמוך].

2 ועפ"ז יישב דלשון המשנה מתייבש טפי כרמב"ם. [אבל הכס"מ נקט דמתיישב טפי כרש"י. וה"ה כת' דהרמב"ם יפה כוון, והכס"מ הק' דאין נפק"מ לדינא, ובפשט משמע כרש"י].

3 והביא מהירושלמי [א ג] חמץ דע"י אדם שאני.

4 אבל לדעת תוס' חיוב בדיקה מחמת עצם החמץ המונח ברשותו, שלא יבא לאוכלו. ולדברי המהרש"ל [י:] אף רש"י מודה להך חשש. ומ"מ מפורש בתוס' [ד"ה כדי, וכן בע"ב] דבסוגין שייך בל יראה דאורייתא. ויש לדחות דהיינו באופן דמוית לזוית [ואף דסברת אין לדבר סוף קאי כלפי החיוב מדרבנן]. ואפשר דאף לענין אין ספק מוציא ודאי החמירו בחמץ שאינו שלו, דדמי לחמץ שלו [וצ"ע].

חמץ של הפקר. ובשיע' הגר"נ תי' דהכא חיישי' שמא נתייאש, ורשאי ישראל זה לזכות.⁵
ויל"פ דכיון דבעל החמץ נתייאש, קנאו זה בחצירו⁶ [ועד"ז כת' הראשונים [הו' לע' ד.] דמשה השוכר מתחייב על
חמצו של משכיר].

[ושמעת' להעיר דמבואר בסוגיין [י. ובכל הראשונים] דמהני ביטול מדאורייתא, ואת"ל דהחמץ אינו שלו, האיך
יבטלנו? ולכאו' מבואר דאפ"ה יכול לבטל חשיבותו⁷].

תודה אין. וא"ת הא מרישא, כ"מ שאין מכניסין בו חמץ וכו'. והתוס' רא"ש דחה דמקום שאין מכניסין חמץ,
חולדה ועכבר אין מוצאין שם לאכול, ואינן מצויין.

הא חזינא דשקל חיישי'. פרש"י שהביאתו לכאן, חיישי' שמא עדיין כאן. ולא סגי שראו
שהחולדה לקח, דעדיין הוה ספק אי הביאתו לכאן, וספק על [ע' לק' י.]. והתוס' ר"פ הוסיף דהוה
ס"ס, שמא אכלתו. [ויע' מהר"ם חלאוה].

שם. חיישי' וצריך לבדוק. המאירי [י: בסוה"ע] הביא בשם הגאונים דהיכא דבדוק מחשש
עכבר די שיבדוק במקום שמכניסין חמץ, שלא יהא סופו חמור מתחילתו. ולא אמרי' דעכבר
משתמש אף בחורין עליונים⁸, אלא בודק כבתחלה בדיקה ודיו⁹. [וכ"כ התוס' רא"ש ותוס' ר"פ י.].
אבל הראב"ד [בסו"ד] חלק דחייב לבדוק חורים עליונים. וכ"ד הרא"ז [בשלט"ג].

ברכה - רבינו מנוח [ב יד] כ' דכל הנך דצריך בדיקה פעם נוספת אין מברכין, דק"ל [שבת כג].
ספק דדבריהם ל"צ ברכה¹⁰. וכ"ד החק יעקב [תלד ג, הו' במשנ"ב שם ג]. והמק"ח [שם א] חלק
דכיון דהסיח דעתו מהבדיקה, ונתחייב שוב לבדוק, חייב ברכה.

נימא אכלתיה. רבינו דוד ביאר דקו' הגמ' דמוחזק לן שדרך חולדה לאכול מה שבפיו. וא"ת כל
מקום שחולדה מהלכת נימא דא"צ בדיקה לדעת המקשן. וי"ל בית שמשתמש לא חשיב חולדה
מצויין, דאימת הדריס עליהם. ועוד דמשמרים האוכל מהעכברים.

רש"י ד"ה מי לא תנן. מדורות העכ"ם טמאין וכו' ולרשב"י נמי דאמר קברי עכ"ם אינן מטמאין [באוהל], במגע
ומשא מודה [דמטמאין]. וגזרו מדורות משום חשש מגע ומשא¹¹. [וכ"כ הרמב"ן [יבמות סא] בשם ר"מ כיון דאין דרך
לקבור נפלים לעומק].

ועוד כת' הרש"ש דכשמהליל על הקבר נטמא, וזה מיקרי מגע, וכמ"ד [חולין ככה]: דמאהיל כנגדו כנוגע¹² [ואפי'
למעלה יותר מטפח]. וכ"ד הגר"א [אדרת אליהו פ' חוקת] דעכ"ם מטמא אף המאהיל כנגד הקבר, דטומאה בוקעת
ועולה וחשיב מגע. [אך ברמב"ם [אבל ג ד] כת' דמותו לכהן לדרוך על הקבר. וכן הראשונים [בכ"מ] משמע דלמ"ד
דאינן מטמאין באוהל ל"צ לציין קברי עכ"ם¹³].

אבל תוס' [ב"מ קיד:] הביאו מהך משנה דתקנת מדור, דקברי עכ"ם מטמאין באוהל. ולא קי"ל
כר"ש.

והתול"ט [אהלות יח ז] דחה דתקנו כטומאת ארץ העמים, אף דאינן מטמאים באוהל [וכ"כ שו"ת

5 וביאר דיש ב' חסרונות, דחמץ של 'אחרים' [של עכ"ם והפקר והקדש] נתמעט בחפצא. אבל חמץ של ישראל
חבירו לא נתמעט בחפצא, אלא דאינו עובר עליו היכא דלא הוה שלו. אלא דהיכא דראוי לזכות בו חשיב כדידיה.
וה"נ כיון דנתייאשו בעלים וראוי לזכות נחשב ברשותו לעבור. כיון דהוה חמץ של ישראל [חבירו], ואף דנתייאש
ממנו עדיין הוה של ישראל. [אבל היכא דהפקירו לא הוה חמץ של ישראל, ונתמעט בחפצא].

6 וחצירו של אדם קונה שלא מדעתו, אף היכא דאין הוכחה דיש לו בזה תועלת. ומש"ה צריך 'ביטול' וגילוי דעת.
{ ושמעת' לפרש דאף תוס' מודה דגדר ביטול שמגלה דעתו דלא ניח"ל. ואף דס"ל דבעי גדר הפקר. מ"מ הפקר
לחוד לא סגי [ועובר על חמץ של הפקר], אא"כ גילה דעתו דמבטלו ואינו רוצה. }

7 ובפרט לדעת תוס' [ד: דביטול מטעם הפקר. ועוד דמבואר [לע' ו:]: דהיכא דאינו ברשותו ל"מ ביטול.

8 כיון דרשאי לזכות בו, ומיגו דבידו לזכות מהני לבטלו. א"נ גדר הביטול הוה כלפי הגברא, שכלפיו אינו חשוב.
{ ועיל"פ דחל דין בחמץ שאינו זוכה בו. ו'מפקיר' את זכותו שיש לו לזכות בו. וצ"ע. } ועיל"פ דחל ביטול בחצר,
שאינו מחזיק את החמץ עבירו.

9 והמאירי כת' דאל"כ הרי אף בין הקנים והרעפים אתה יכול לומר כן ונמצאת מקעקע כל הבירה.

10 והראב"ד הביא סברא זו [בשם 'אומר', ומשמע דהוא מדברי הר"י גיאת או הבעה"מ], דלא עדיפא בדיקה דככר א'
מבדיקה דחמץ טובא, אף דאיכא עכברים טובא דגרייה כולה שתא. והביא ראיה לדבר מדאביע' [לק' י:]: בככר
בשמי קורה, מכלל דהיכא דלא חזי ליה ל"צ סולם לבדיקה.

11 ויל"פ כוונתו דאינו תקנת בדיקה, אלא מחפש אחר ככר חמץ. וכה"ג דמי לבדיקת תולעים.

12 ויש שדייק לשון רש"י דכל הגזירה דישאל 'דר' שם, אבל לא גזרו טומאה בכניסה בעלמא [אבל שאר ראשונים
מבואר דאף כניסה בעלמא]. ויל"פ דדוקא בדירת קבע חששו למגע ומשא.

13 והאר"ש [טומ"מ א יג] כת' דיש לדחות דהגמ' [חולין שם] קאי רק לענין צירוף, ולעולם מאהיל כנגדו אינו בכלל
טומאת מגע.

14 ויש לדחות דהיינו כשיש בתוכו פותח טפח, דטמאין משום טומאת קבר. ול"ש טומאה בוקעת. [וכ"כ האר"ש שם,
ע"ש שהאר"ך עוד].

הרמב"ם].

שם. המהרש"א הק' דמבואר לפ"ז דמדורות עכו"ם הוה חשש דרבנן¹⁵, א"כ מה מקשה הגמ', הא **תוס'** [בסמוך ד"ה כדי הא', לחד תי'] כת' דבדרבנן לכו"ע ספק מוציא מידי ודאי, ובסוגיין איירי דלא ביטל דהוה איסור דאורי'. **והצל"ח** תי' דגדר התקנה שחששו לאיסור דאורי'. **והקרב"ר** כת' דספק טומאה שאני.

תוד"ה כל מקום. דכהנים מותרין ליכנס בבתי עכו"ם, אפי' אין חזיר וחולדה¹⁶ וכו' דתניא בתוספתא דאין מדורות עכו"ם בחו"ל. **והרמב"ם** [פיה"מ אהלות יח ח] כת' דאין מדור בחו"ל, משום דכבר תקנו טומאת ארץ העמים. **והר"ש** [סוף אהלות] הק' דבלא"ה טמא משום טומאת ארץ העמים. וכת' דנפק"מ לענין שכהנים מותרין ליכנס¹⁷. **והכס"מ** [טומ"מ יא יא] הביא מצאתי כת' דכוונת הברייטא דאין 'דין מדור בחו"ל', דאין תקנה ע"י בדיקה.

בלחם משיירא. הבעה"מ [ע' בע"ב] נקט דודאי משייר. ורבא פליג דספק אכלתיה. **ורבינו דוד** האריך לחלוק דכוונת ר' זירא דבלחם הוה ספק [אלא דקו' הגמ' דהוה ספק הרגיל]. ובבשר ודאי אכלה¹⁸ [וכמש"כ רש"י]. ולפ"ז ר' זירא ורבא נח' בדין אין ספק מוציא מידי ודאי [וכ"ד הראב"ד [ע' לק'] **ומהר"ם חלאוה**].

תוד"ה ואם ת"ל. וי"ל דל"ד לשאר ספיקי דאמאי י"ל שיהא בו נפל, ודמי לספק ביאה. דלר"א [לק'] [י. ספק ביאה טהור אף ברה"י. **והמהרש"א** [י.] הביא דלתוס' [לק' שם] רבנן פליגי בעיקר היסוד. ואילו תוס' [כאן] משמע דרבנן פליגי מטעם אחר. **והקוב"ש** [לז] ביאר דתוס' הביאו דימוי בעלמא מספק ביאה, וכמו דלר"א מהני ספק ביאה, דהוה ספק רחוק. הכא לכו"ע טהור.

והמהר"ם חלאוה כת' דהוה ספק בגוף הטומאה, וכה"ג ס"ס טהור. ועד"ז כ' **השיטמ"ק** [כתובות ט. בשם שיטה] דס"ס ברה"י טמא, ה"מ כשהוחזקה שם טומאה, אבל אם לא הוחזקה טומאה כלל¹⁹ ספק ספקא²⁰ מותר.

וצ"ב דבמשנה [שם] אי' ספק שרץ ספק צפרדע. **והאחיזר** [א ז ז] ביאר דכוונת השיטה דדוקא היכא דנולד הספק ברה"י, דיש צד ודאי טומאה או ספק טומאה. אבל היכא דלא הוחזק שם טומאה כלל, אין זה נכנס לגדר ספק.

אין ספק מוציא מידי ודאי

ואין ספק מוציא מידי ודאי והתניא וכו'. וכל הסוגיה אי' בגמ' [ע"ז מא:]: דלא תלי' דעכו"ם ביטל לע"ז, להוציאו מידי ודאי²¹. וכן [נדה טו:]: דא"א לסמוך שטבלה בזמנה, להוציא מידי ודאי. [והק' מברייטא דחבר שמת ושפחת מציק]. **ותוס'** [ע"ז מא: ונדה טו:]. **ורבינו דוד**, **ומהר"ם חלאוה** [כת' דכל הצד דספק יוציא הו' בספק הרגיל. וכל הנך הוה ספק הרגיל. [וכמ"ש תוס' [כאן סוד"ה אם] דאיירי בספק הרגיל]. [וכ"כ כמה ראשונים].

ועפ"ז כת' דהא דאי' [חולין י.]: דספק נפגם בעור או מפרקת, אין ספק [איסור] מוציא מידי ודאי [היתר], ל"ש לסוגיין. דהתם לא איירי בספק הרגיל²².

ורבינו דוד [וכמה ראשונים²³] נקטו הלשון דספק הרגיל וקרוב לודאי. **והאחרונים** דנו דמ"ש קרוב לודאי מ'רוב, דק"ל רובא וחזקה רובא עדיף, ומוציא מידי חזקת ודאי²⁴. **והבינת אדם** [שער רוב ז] כת' דרוב שע"י מעשה גרע [דשמא לא נעשית המעשה].

15 **והקוב"ש** [לז] תלה בב' תי' בתוס' [ד"ה ואם] אי מדורות עכו"ם הוה ספק גמור, ודינו כדין ספק טומאה ברה"י [ומדאורייתא]. או דהוה ספק גרוע.

16 **והריטב"א** הביא י"מ דהכנהנים סומכים בזה"ז להכנס משום שהחזירים מצויין שם. [וכת' דא"צ לזה, דאין מדורות עכו"ם בחו"ל].

17 **והר"ש** הביא צד דנפק"מ במובלעות [וכ"כ מהר"י קורקוס בדעת הרמב"ם].

18 **ובחי' הר"ן** כת' דר' זירא נקט דודאי אוכלת, דאל"כ לא היה מתיר ברה"י אפי' כמה ספיקות [וכקו' התוס'].

19 ועד"ז כת' תוס' [סוטה כח:]: דטומאה למפרע מעת לעת ל"ד לסוטה, דסוטה יש ודאי שרץ [הבועל] וספק מגע, אבל התם ודאי מגע וספק שרץ. [ע"ש המשך דבריו שם. וצ"ב].

והשער"י [א טז] ביאר דבע"י דבשעת לידת הספק יהא ראוי להתברר צדדי הספק. [דגדר הדין כאילו נתעורר להסתפק בשעה זו]. אבל היכא דנולד הספק אח"כ למפרע לא חידשה דין ס"ט כודאי. [וביאר בזה דברי השיטמ"ק, דאף פתח פתוח נתעורר הספק למפרע].

20 וי"ל דאי ס"ס דוקא. או אף ספק א'.

21 **ופרש"י** [שם] שהוחזק תחילה לאיסור.

22 **והמהר"ם חלאוה** כת' דמשה"ה לא הביאו [בגמ' חולין] כל הנך ת"ש. דהנך איירי בספק הרגיל.

23 וכו"ה לשון **תוס'** [נדה טו: ד"ה ספק גררוהו]. **וכ"כ רבינו דוד** [דס"ד] דהוה קרוב לודאי מחמת הרגילות, שעשוי ורגיל לעשות כן. וקמ"ל דחזקה על חבר, דמוחק בדבר חזקה גמורה.

24 **והפרמ"ג** [תלד מ"ז ב בסו"ד] כת' דספק הרגיל אינו רוב גמור, אלא שאין ספק השקול.

ועוד יש שפי' דרובא וחזקה איירי כשיש מעשה המספק לפנינו, ורוב מכריע דנשתנה. ואילו הכלל דאין ספק מוציא מידי ודאי הוא משום דמהיכי יתתי שנשתנה. ואין ספק לפנינו כלל [ול"מ דיש סברא שנשתנה].

והא תניא חבר שמת וכו' וספק מעושרין וכו' וקאתי ספק ומוציא מידי ודאי. פרש"י ספק זה, דרוב חברים מעושרין מיד וכו'. ורש"י [ד"ה התם ודאי] כת' דחזקה [על חבר] הוה ודאי, ואין גמגום והילוך אחר הרוב בדבר. ומשמע דאף לס"ד דהוה 'ספק', שייך דין 'הלך אחר הרוב', אלא דאינו דבר ברור [וצ"ב]²⁵.

והתוס' רא"ש [נדה טו:] כ' דלס"ד דליכא חזקה על חבר, נקט חבר דוקא, דהוה ספק הרגיל²⁶. ועוד כ' דבבני יומן דוקא צריך דוקא חבר.

שם. חבר שמת וכו' ספק מעושרין. רע"א [השלם] נסתפק האם פטור מדאורייתא משום לקוח [לדעת ר"ת ב"ב פח. דלקוח פטור אף לאחר גמר מלאכה]. ודן דתלי במח' [ב"ק קיא:] אי רשות יורש כרשות לוקח. והק' דא"כ ה"נ נימא דאתי ספק ומוציא מידי דרבנן [למש"כ תוד"ה כדי הא' לדעת רש"י].

התם ודאי הוא וכו' חזקה על חבר וכו'. מבואר ד'חזקה' הוה בגדר ודאי, וכע"ז מהני חזקה להוציא ממון, וכגון חזקה דאין אדם פורע תוך זמנו. והאחרונים ביארו דאיירי בחזקה של סברא ואומדנא, דנחשב 'ודאי'²⁷. [וכ"כ המהר"ק עא].

חזקה על חבר שאינו מוציא מתח"י דבר שאינו מתוקן. ר"ח [עה"ג, ותוס' ע"ז מא:] הביא ירושלמי [מעשרות ג א] ובלבד שמת מתוך ישוב הדעת. אך המאירי [ע"ז מא:] כת' דמשמע דגמ' דידן פליג, וכל שהכניסן לבית חזקה שתקנו, שלא יכשיל אנשי ביתו [ע' תוס' לע' ד:].

ואבע"א ספק וספק הוא וכו'. פרש"י ה"נ איכא לספוקי אי חל עלייהו שם טבל מעולם וכו'. לכאו' צ"ב דסתמא דמילתא רוב חברים אינם עושים תחבולות לפטור עצמן מחיוב מעשר²⁸. וצ"ל דמ"מ לא הוה 'ודאי'.

והאחרונים חקרו אי הוה גדר ספק ספיקא, שמא אינו טבל, ואת"ל טבל מסתבר דעושר. ועיל"פ דהטעם משום דהוה ספק הרגיל. ואף דאין ספק מוציא מידי ודאי, אך היכא דלא הוחזק ודאי לפנינו אזלי בתר ספק הרגיל.

והמג"א [תלט ג] הק' בהא דמבואר דהיכא דיש ספק אי העכבר הכניס חמץ או מצה, וספק אכלתו, מותר. ובפשוטו הוה משום ס"ס, והא קי"ל [ע' רמ"א יו"ד קי ט] דלא הותר ס"ס אא"כ יוודעו שני הספיקות ביחד. והכא כיון דנטל בפנינו ונכנס לבית נולד הספק הראשון, ואח"כ נולד ספק השני שמא אכלו.

והמג"א חידש דכיון דלא חל איסור חמץ עד שעה ו'²⁹, ובאותה שעה נודעו ב' הספיקות ביחד מהני ס"ס³⁰.

ועוד תי' דבעוד שהחמץ בפי העכבר ל"ש חיוב שיבדוק, אלא לאחר שנתעלם מן העין. ובשעה שנתעלם [דשמא הניחה בבית] וחל חובת בדיקה כבר חל הספק השני שמא אכלו.

ורע"א [שם] והמק"ח [שם ב] דחו דהכא אתי' עלה משום ספק מוציא מידי ספק, דאכלתו הוה ספק הרגיל. ונהי דאין ספק מוציא מידי ודאי, היכא דהוה ספק מהני. ואי"צ לגדרי ס"ס.

דילמא מעיקרא וכו' מערים אדם על תבואתו ומכניסה. פרש"י שהכניסה לבית במוץ, ואח"כ דש וממרח וכו' וכשגמר מלאכתו כבר בתוך הבית, ואין אלו פני הבית.

ותוס' [ב"מ פח:] הביאו דמבואר בסוגיין דאף דאח"כ גמר מלאכתו, שוב אינו מתחייב [מדאורייתא]. ותוס' הק' דמשמע שם דקישואים ודלועין שיפקסו בבית, נחשב גמר מלאכה וראיית פני הבית, ואף שהכניסם קודם. ותוס' חילקו דחטין ושעורין דהדרך להכניס בבית ממורחין, שוב אינו מתחייב. אבל הנך דהדרך לגמור מלאכתו בבית, שפיר מתחייב אף

25 אבל האחרונים נקטו דל"ש כאן הכרעת רוב [וכנ"ל, דהוה רוב דתלי במעשה. או דלא נתעורר ספק]. והקוב"ש [לו] ביאר דהכרעת רוב אינו בגדר 'ספק', ומהני להוציא מידי ודאי [אלא דנח' התנאים אי חיישי' למיעוטא]. ול"ש לסוגיין.

26 וכן צ"ל לתי' הגמ' דמכניס במוץ, והוה ספק וספק. והתוס' ר"ד כת' [דלתי' הגמ' דמכניס במוץ] איירי דוקא בחבר, דעם הארץ כיון דחשוד שלא לעשר, לא מספקינן דהכניס במוץ, דעם הארץ לא טרח, וטורח גדול היא להכניס תבואתו עם המוץ שלה בחצרו.

27 ולא דמי לחזקה דמעיקרא, דקי"ל דרובא וחזקה רובא עדיף. [וע' בינת אדם שער רוב ו].
28 והתוס' ר"ד הק' וכי נחשדו חברים להפקיע תבואתם מיד מעשר. ותי' חבר כוונתו שלא יבואו בהם לידי תקלה [ומש"ה נוטל המעשרות], וכדאי' [ברכות לה: גיטין פא]. דדורות האחרונים מתכוונים לפטור פירותיהן מהמעשר, ואפי' חברים שבהן.

29 וכת' דלפ"ז א"כ אם אירע המעשה לאחר ו' שעות לא מהני ס"ס זה.

30 ואף שנתעורר הספק קודם. [והמק"ח הק' דבפוסקים לא משמע כן].

בבית. והרמב"ן [ב"מ שם] כת' דאף חטין ושעורין אי שוב יעשה גורן בבית מתחייב, אלא דאיירי שדש וזורה מעט מעט. ואילו עשה כן בשדה, הבית קובען. אלא דעשה כן בשדה³¹. [והאחרונים דנו בזה בדעת הרמב"ם, ואכמ"ל].

תוד"ה כדי שתהא [הא']. טבל מדרבנן לענין אכילת קבע, אפי' הכניסה במוץ שלה, כדאמר בהמתו, אבל הוא עצמו לא. וכ"כ רש"י. דלא עדיף מכל טבל קודם ראיית פני הבית דאסור באכילת קבע. אבל **תוס'** [מנחות סז:] הביאו בשם ר' אפרים דמותר אף לאדם ואכילת קבע. דכיון דאינו יכול שוב לידי חיוב מעשר אינו אסור אף באכילת קבע³². [ותוס' שם הק' מהגמ' ביצה יג.³⁴]

וביאר הא דנקט 'בהמתו'³⁵, דדרכו להערים בלשון זה, שאומר שמכניס להאכיל לבהמה. דמתבייש לומר שמכניס לצורך עצמו³⁶.

והקוב"ש [לח] הביא דכעין חילוק זה מצאנו גבי מירוח עכו"ם בדאורייתא, דקודם מירוח יכול להפריש תרומה [ואסור לאכול קבע מדרבנן]. וכיון דמירוח עכו"ם אינו יכול להפריש עליו [וכמ"ש תוס' בכורות יא]. וכיון דאינו יכול לבוא לידי חיוב, שוב ל"ש בזה להפריש³⁷.

[אמנם לאחר כשהכניס לבית במוץ הוה רק פטור משום איסור טבל, וכמו קודם שנגמר מלאכתו. אבל כשמפריש עליו לכאו' הוה תרומה ומעשר מדאורייתא. וע' ח' ר' שמואל]. [וע"ע אפיק"י ב כח ועוד].

בא"ד גבי חמץ [בסוגיין] אמאי לא אתי ספק ומוציא מידי ודאי בדיקה דרבנן. וכה"ק **תוס'** [מנחות הנ"ל], והביא מר' אפרים דאף לאדם מותר באכילת קבע. ועוד תי' כתי' ה'ב' בתוס' כאן. **ותוס'** [שם] נקטו דאף באיסור דרבנן אמרי' דאין ספק מוציא מידי ודאי. **והאחרונים** הביאו דכ"ד הטור [תלט].

ורבינו דוד וחי' ר"ן כת' ד"ל דחזקת חבר מהני טפי. והך תי' סמך אתי' קמא דחזקה על חבר, אלא דס"ל דל"מ הך חזקה אלא באיסור דרבנן. ומ" עדיף מ'ספק' דמוציא מידי ודאי.

והשעה"מ [מקואות כלל ז] העמיד דנח' תוס' והטור אי ספק מוציא מידי ודאי באיסור דרבנן. והביא דכע"ז דנו **הפוסקים** בכ"מ³⁸.

בא"ד ואורי' דמתני' איירי בשלא ביטלו דהוי ודאי דאורייתא. [ע' מה שהו' לע' בזה]. אבל היכא דיכול לבטל, אף שכנס חולדה מבטל.

תוד"ה כדי [הב']. אין לך בו אלא משעת הרמה וכו' אף טהורה³⁹, וכל הנאה של כילוי. [וכ"כ **תוס'** יבמות סו:]. **והמשנ"ל** [ב יד] העמיד מח' אי הנאת כילוי תרומה דאורי' או דרבנן. **והר" משה** [בר"א מפונטייזא, הו' בתורא"ש ותר"י יבמות שם, ור"ש תרומות יא ט] פ' דאכילת בהמה אסור, דדרשי' כהן כי יקנה נפש, ונפש בהמה בכלל נפש [ע' ביצה כא.⁴⁰].

31 ועוד הביא בשם רשב"ם דהך תי' בגמ' שם דלא כר' אושעיא.
32 **ותו'** [שם] הק' דאם שוב יעשה גורן בבית יתחייב, וכדאי' בגמ' [ב"מ פח:]. אך לתוס' [שם הנ"ל] אינו מתחייב אף כשיעשה אח"כ גורן.

33 **ורבינו דוד** בתחילה הוכיח כפרש"י וכי איסור להיכן הלך [ועד עכשיו היה אסור באכילת קבע]. ותי' דמתחילה היה אסור באכילת קבע משום דסופו להתעשר הוה גזל הכהן. אבל היכא דא"א ליקבע ל"ש גזל כהן.

34 **והרמב"ן** [ע"ז מא:]. ושיטמ"ק מנחות שם, ותוס' ר"פ ורב' דוד כאן] דחה דל"ל דהתם בעודם בשבילים שעדיין אפשר שיתחייבו שמא יוציאם ויזרם ויכניס, או יעשה מהן גורן בראש גגו וימרח אותם שם, שכל זה מחייבין במעשר, לפיכך הרי הן כעומדין בגורן. אבל דש וזורה בלא מירוח שוב אין להם חיוב לעולם שכבר נפטרו, לפיכך אוכל מהן קבע. [אך הביא דעת רשב"ם דכיון דהכניסו לבית, אפי' הוציאו ועשו גורן אינו מתחייב].

35 ועוד פ' התוס' רא"ש ותוס' ר"פ דבעודו במוץ בהמה אוכלת, ואין דרך אדם לאכול כן.

36 **והרמב"ן** [ע"ז מא:]. הביא **ר"מ** דלאכילת בהמה רשאי לעשות כן. אבל לאכילת אדם אסור לעשות כן אלא שתבואתו פטורה מן המעשר. וביאר דבסוגיין דאיירי בחבר, אימר הוא היה מיחדן לבהמתו.

37 ודחה דמירוח עכו"ם הוה בגדר פטור.

38 **והשעה"מ** הביא **דח"ז** [י"ד ס"ט כד] דן אשה ששכחה אי מלחה הבשר, אמרי' דרוב פעמים מולחים. ועוד הביא **מהמשנ"ל** [בכורות ד] דלא אמרי' ס"ד לקולא היכא דלא נודע כלל אי נעשה דבר המתירו. [ותמה שלא הזכירו את סוגיין].

והשעה"מ [מקואות כלל ז] הביא דהש"ך [קי כללי ס"ס כא] כת' דהיכא דנתערב איסור דרבנן חד בחד, ואח"כ נאבד אחד מהן ולא נודע איזה הוא, [כיון דנתעורר הספק מעיקרא] לא אמרי' ספיקא דרבנן לקולא. והפר"ח [שם לד] חלק דאפי' אי נפל א' מהן תלין לקולא, דספק דרבנן לקולא. **והשעה"מ** הק' דלדברי הפר"ח אף בסוגיין כיון דשמא נאכל יהא מותר. ואף לתוס' מותר רק משום דהוה ספק הרגיל וקרוב לודאי.

39 אך דעת רש"י דבטהורה לא נאמר דאין לך אלא משעת הרמה ואילך. וע"ע תוס' [לק' לג:].

40 ולפ"י משמע דהוה איסור אכילה. וצ"ב דל"ש גדר אכילת איסור בבהמה. וביארו ע"פ דברי **הגר"ז** [מכתב עח: מדה"ס] דיש דינים מצד חפצא של תרומה שיאכל כדינו. [וביאר דסיכה הוה כשתייה כלפי חפצא של תרומה, אף דאינו אכילה בכה"ת].

והמרדכי [יבמות סו] הביא בשם ר' יקר דאסורה לאכול כרשיני תרומה, מתפטמת מתרומה והישראל אוכל תרומה [והמרדכי דחה דאנו אוכלים בהמה שמתפטם משרצים].

תוד"ה בשפחתו. דשפחה מטמאה בלידה וכו' בתו"כ [תזריע א] אמרי' וכו' ושפחה משוחררת ושאינה משוחררת, ת"ל אשה. אבל **תוס'** [יבמות עד:] כת' דא"א לרבות שפחה שאינה משוחררת מקרא דאשה. וכת' דילפי' לה לה מאשה. [דדין עבדים כדין אשה]. והקוב"ש [לט] כת' דתוס' דידן ס"ל דשפחה אין לה חייס, ואין ולדה מתייחס אחריה ואינו מטמא. וביאר דתוס' ביבמות ס"ל דהלידה מטמא [ולא הולד], ומש"ה לא תלי ביחס.

בא"ד מכאן אין להוכיח דשפחה מטמאה בלידה, דשמא של גבירתה היה⁴¹. והאחרונים הביאו דלפ"ז מבואר דעבד מטמא באוהל [דקרוי אדם, ואף לר' שמעון דעכ"ס נתמעט]. ובס' **מי נפתח** [אמנה כה] נסתפק בזה.

בא"ד ואורי' דכהן שוטה היה וכו' דאפי' אם נאמר וכו' וכהן זה קרוב⁴² וכו' דאמרי' בתו"כ דאין כהן מטמא לנפלים. וכ"כ **רש"י** [בע"ב] ולא נזכר [ו"ג נזהר] אותו כהן על אזהרת לנפש לא יטמא. אבל **רש"י** [ע"ז מב, ונדה טו: בפי' הא'] כת' חכם ובעל הוראה הוה, ונתכוון להורות. ו**רש"י** [נדה] דחה דאי חכם, האיך בא להאחיל ולעבור על לאו דטומאת מת. אלא כהן ע"ה או קטן.

בא"ד ועוד דכאן לא היה צורך המת. מבואר בתוס' דכהן רשאי לטמאות לקרובים דוקא לצורך המת. אבל דעת הרמב"ן דרשאי לטמאות אפי' שלא לצורך. ובשו"ע [י"ד שעג ה] הו' ב' דיעות.

דף ט:

תוד"ה ספק. וא"ת האי בור היכא קאי, אי ברה"ר אי אפי' ספיקא א' טהור. בפשוטו דברי התוס' קאי לקו' הגמ', ואף דאין ספק מוציא מידי ודאי, אבל עכ"פ ברה"ר טהור. וכה"ק **התוס' רא"ש** [נדה טו:] אי ברה"ר מאי פריך דשפיר טהרו. אבל **המהרש"א** [נדה שם] כת' דלקו' הגמ' כיון דודאי הפילה אין ספק מוציא מידי ודאי, ואף ברה"ר טמא. וכת' דקו' התוס' לתי' הגמ' דאיירי בספק הפילה, וברה"ר יש לטהר. וכ"כ **המהר"ם** [ע"ז מב]. ויש ליישב בדוחק, דודאי טהרוהו.

וכ"כ **רבינו דוד** [כאן] דלא טהרו ברה"ר אלא ספק מתחילתו, אבל היכא דהוה ודאי, אין ספק מוציא מידי ודאי. וכמו שהחמירו דספק דרבנן משום אין ספק מוציא מידי ודאי. [אמנם לחד תי' בתוס' [בע"א] באיסור דרבנן אתי ספק ומוציא מידי ודאי].

ולכא' הנידון האם אין ספק מוציא מידי ודאי הוה בגדר 'ודאי' [וכעין הכרעת חזקה], או דלא מהני להתיר². [ועיל"ד דשייך לנידון האם מהני ספק ברה"ר לטהר, כשיש חזקת טומאה].

שם. האי בור היכא קאי וכו'. משמע דבור העומד ברה"ר הוה רה"ר. ותוס' [ע"ז מב]. ומהר"ם חלאוה [בשם תוס'] כת' דבור שאינו עמוק י' נידון כרה"ר, אבל בור עמוק י' ורוחב ד' חולק רשות לעצמו והוה רה"ר³.

בא"ד דע"כ בתרוייהו ליכא פותח טפח וכו' דהא פותח טפח מביא את הטומאה. אבל **רש"י** כת' דחור החולדה הוה פותח טפח. והתוס' **הרא"ש** [כאן ונדה טז]. העלה צד דהיה רחב מבפנים, ותוך החור פותח טפח, אבל אינו פתוח טפח לבור. ודחה דתנן [אהלות ג ז] דכל שאין יציאתו פותח טפח מטמא את הבית שעליו. וכה"ק **המהרש"א** [כאן] דכיון דאין יציאתו פותח טפח חשיב קבר סתום [וכמ"ש **תוס'** ב"ב ק; ע"פ הך משנה].

והתוס' **ר"פ** דחה דה"מ כשהניחו אותו בתוך החור לשם קבר⁴, ואילו הכא נגרר לחור זה, ואין ע"ז טומאת קבר].

והפנ"י תי' דאיירי בחור שנעשית מאיליו, ואף דהוה טפח אינו מביא את הטומאה אלא כמלא אגרוף [כדתנן אהלות יג א].

בא"ד ועי"ל דרגלי הכהן היו ברה"י⁵, וגררוהו ואכלוה הוה ספק הרגיל. ומהני ס"ס לטהר אף ברה"י⁶ [ע' תוס' בע"א].

41 אך **התוס' רא"ש** [כאן ונדה טו:] כת' דאיירי בשפחה, דאל"כ אמאי הזכירו את השפחה כלל. וע' מהר"ם חלאוה.
42 ובחי' הר"ן ומהר"ם חלאוה הביאו דכ"כ **רש"י** בנדה [ורש"י לפנינו שם כת' להיפך] דהיה קרוב. [וכן **רש"י** [בסוגיין בע"ב בתחילת דבריו] כת' דכהן קרוב, אלא שבסו"ד כת' מפורש דיש בזה איסור].

1 **ותוס'** [ע"ז מב]. כת' לצד דאיירי בבור ברה"ר, איירי דראשו ממלא פי הבור [דאל"כ תלי שהנפל היה בצד, ולא האהיל עליו].

2 ולכא' כ"ד תוס' [ע"ז מא: ונדה טו:] דנקטו דחילקו דספק איסור במקום ודאי היתר גרע. [ומשמע דבספק הרגיל לכו"ע להחמיר].

3 ומשמע דאף הכהן שמאהיל ע"ג הבור טמא. ויל"ד דהאזיר שמעל הבור ודאי הוה חלק מרה"ר. [ודוחק דהכניס ראשו לחלל הבור].

4 ועי"ד זה דנו ה**פוסקים** היכא דסופו לפנות, האם מטמא כשאין ביציאתו טפח, דכה"ג אין עליו שם קבר.
5 והרמב"ן [חולין ב:] הביא דבתוספתא הו' בהדי דיני רה"י.

6 והרמב"ן [חולין ב:] הביא בשם **תוס'** דכ"ש ספק טומאה ברה"ר, היכא דיש רגליים לדבר טמא. והרמב"ן חלק

ל"ת שהטילה וכו' והוי ספק וספק' וכו'. וכ"פ הרמב"ם [טומ"מ ט יא] דבספק נפל תלי' מספק שגררוה. והרמב"ם [שם יב] ביאר דדבר ידוע שכל אלו הטומאות וכו' ב שהן ספק הרי הן של דבריהן⁸. והראב"ד השיג דקי"ל ספיקא דאורייתא לחומרא, וזו ספיקא דאורייתא היא. והיה לו לומר דהו"ל ספק ספיקא ואפילו בדאורייתא לקולא.

ואיבע"א התם ודאי וודאי וכו' ודאי גררוהו בההיא שעתא וכו'. פרש"י מוחזקין הן בכך. ורבינו דוד הק' האיך יחשב ודאי גמור, הא אמר' לעיל דדבר הקרוב לודאי אינו מוציא מידי ודאי. ותי' דהוה כעין חזקה על חבר שאינו מוציא דבר שאינו מתוקן.

ועוה"ק רבינו דוד א"כ נחוש שגררה חולדה [לענין בדיקת חמץ]. ותי' דהוה רק חזקה שגוררת, ולא ודאי גמור⁹. ועוד תי' דבבתים לא תלי' כ"כ בגרירת חולדה. אלא בשדות.

ורבינו דוד הביא ד"מ דאירי שחזי' שגררוהו אח"כ, וכל הנידון 'בההיא שעתא'. וכיון שאנו רואים שנגרר, תלי דהוה בההיא שעתא.

אמר אב"י הא בי"ד וכו' דלא שכיחא ריפתא בכולהו בתי מצנעא וכו'¹⁰. ובחי' רבינו דוד ביאר דכיון דתקנו בדיקה ראוי לחוש למה שהוא רגיל וקרוב. אלא דבמשנה אי' דאין לדבר סוף. ואב"י כת' לחלק דה"מ בי"ג [זמן תקנת הבדיקה], אבל בי"ד לא שכיח, ומש"ה יש לחוש טפי. ורבא השיב דאין טעם לחלק, לפיכך השוו תקנתם.

הא בי"ג. בפשוטו משמע דהיינו מי שבדוק קודם זמנו. והגר"א [תלג יא] ציין דמשמע כאן דרשאי לבדוק חמץ בליל י"ג. [וע' מש"כ לע' ד. וח.]. אך התוס' רא"ש וחי' הר"ן [וכ"מ ברבינו דוד הנ"ל] כת' ד"ג דהכא הכוונה אף אור ל"ד. [דקאי אמתני' דאירי בבדוק בזמנו]. וי"ד משיירא, היינו ביום י"ד¹¹.

והר"ן הק' כיון דבי"ד חיישינן, היאך יבדוק והלא יש לחוש לגררה חולדה ממקום למקום. והביא דתוס' תי' דבשעת בדיקה שהיא שעה מועטת לא חיישי' [לאב"י]. וקאי הכא במה שמשיר, דיניחנו בצנעה, שיש שהות מרובה.

תוד"ה בשלשה עשה לא משיירא. פי' פעם שאינה משיירת וכו'. [ולדברי רבא בע"א בעלמא הוה ספק, ואין ספק מוציא מידי ודאי. וע"ל בדעת ר' זירא].

רב מרי אמר גזירה שמא יניח י' וימצא ט'. בחי' הר"ן כת' דרבא ורב מרי לא פליגי, דרב מרי בא להוסיף לפניו לאו דוקא, ואף כשאינו מוצא מסתמא גיררו חולדה.

אבל רבינו דוד [ד"ה ולענין הסוגיה] נקט דרבא פליג, ואף הניח י' ומצא ט' מותר שמא אכלתיה. דאתי ספק ומוציא מידי ספק [וכדלע']. וביאר דדעת רב מרי דספק אינו מוציא אף מידי ספק. וכת' דקי"ל כוותיה¹², וכדאי' [לק' י בסוה"ע] גבי ט' וי', דאף היכא דספק חמץ לא תלי' דאכלתיה. דאחר שהבית נתחייב בדיקה שוב אינו נותר אלא בבדיקה.

ורבינו דוד [בהמשך דבריו] הביא בשם הרמב"ן דרבא פליג בעיקר היסוד. ושוב חלק [ד"ה והנכון], דרבא איירי דוקא בבית שהוא בחזקת בדוק, ומש"ה אף כשהניח י' ומצא ט' עדיין הבית בחזקתו, דכל הספק על החולדה, ושמא אכלתו. ורב מרי פליג דכיון דנאבד החמץ חל על הבית חובת בדיקה.

דהילכתא לטהר ברה"ר, ואיצטריך הילכתא אף כשיש רגלים לדבר, דאל"כ בלא"ה העמד אחזקה. [ומבואר דפשיט"ל דל"מ חזקה דמעיקרא כשיש רגלים לדבר].

7 וע' מש"כ [לע' בע"א] אי הוה משום ס"ס, או דספק מוציא מידי ספק. ולשון תוס' משמע דהוה ס"ס [ויש לדחות]. וכן פרש"י [ע"ז מב. כ' ספק ספיקא שמא שפיר מלא רוח].

8 ומן התרה דוקא מי שנטמא ודאי הוא טמא, אבל כל הספיקות בין בטומאות בין במאכלות אסורות בין בעריות ושבתות אין להם אלא מדברי סופרים. [וי"ג דדבר שחייבין על זדונו כרת ספיקו אסור מה"ת, שהרי חייב אשם תלוי].

9 כן משמע דכוונתו. [ונתחדש ד'חזקה' אינו ודאי גמור. אלא דהוחזק להיות כן].
10 ורבא הק' וכי חולדה נביאה, פרש"י לראות את הנולד, שלא יאפו עוד היום. אך היעב"ץ כת' לפרש דסברת אב"י דרואה עכשיו דאין הרבה פת, ולכן אגרה מאכלה. [ול"צ נביאות שלא יאפו למחר]. וע' בתוס' רא"ש דמשמע דבריו. [וצ"ע טענת רבא לפ"ז].

11 והר"ן הוסיף דאחר זמן איסורו, וכדתנן [י:]: לא בדק בלילה יבדוק בי"ד.

12 וכת' דאף דתניא כוותיה דרבא, היינו לאפוקי מדאב"י. אבל לרב מרי מתיישב לשיטתו.

אתא עכבר ושקל

ט' צבורים של מצה וכו' היינו ט' חנויות וכו'. הראשונים פי' בג' אופנים מה הנידון. רש"י פי' להנידון אי צריך לבדוק. והראשונים [ע' בסמוך] פי' דקאי לענין בדיקה, והחמירו בספיקות [אף דהוה ספק דרבנן, ע' בסמוך].

ותוס' פי' [ומיהו י"ל] דאף היכא דלא ביטל מהני רוב [וכ"כ הבעה"מ]. ור"י [בתוס'] פי' להנידון לענין החתיכה עצמה.

ובחי' הר"ן כת' דב' תי' התוס' ודאי דחיקי נינהו, דפשטה דסוגיין משמע דכל הני גוויי דסוגיין קאי באופן א', דאל"כ לפלוג בההוא גופיה בין ביטול לבדיקה, ובין דין הלחם לדין בדיקת הבית¹³. [וכה"ק בתוס' רא"ש דלא הוה דומיה דאחריני דקאי אדין הבית].

והרמב"ם [ב י] פסק דצריך לבדוק. [וכרש"י]. והראב"ד השיג דלענין בדיקה הוה ספק דרבנן, אלא צריך לבטל.

תוד"ה היינו תשע. והכא ס"ד לקולא כדאמר' בסמוך. [גבי ב' קופות, דתלי שאני אומר דעייל חמץ לשאינו בדוק. וכן גבי ב' שבילין, וכן בקעה. וכן הוכיח בתוס' רא"ש]. וה"ה [ב י] הביא בשם הרא"ה דבדיקת חמץ נתקן מתחילתה על הספק, ומש"ה החמירו בספקה יותר משאר ספיקות של דבריהם. ועד"ז כת' רבינו דוד ובחי' הר"ן בסוגיין באריכות, וכ"ד הראב"ד [לר"ף] ¹⁴. ע"ע בסמוך.

והלח"מ הק' דבכמה ספיקות [לק' י:]: פסק הרמב"ם דספק לקולא¹⁵. והלח"מ חילק דדוקא הכא דהוה ספק דענינא, והצריכו לבדוק מפני חמץ אף דהוה ספק אם יש שם חמץ. אבל ספיקא דדינא אזלי' לקולא. [וע' מה שציינו בזה המשנ"ל ורע"א שם].

ורבינו מנוח [הו' בכס"מ] ביאר סברת הרמב"ם דהספק נולד בפת, אם הוא חמץ או מצה. והפת הוה איסור דאורי' וספק לחומרא, ומש"ה צריך בדיקה אחריו [אף דהוה דרבנן]. וכ"כ בחי' הר"ן.

ובחי' הר"ן כת' דנחשב 'חזינא' דחיישי' לענין להצריך בדיקה. וביאר שהולכין אחר נפילת הספק. וכיון שראינו לחם זו בשעה שפירש מן הציבורין ונסתפק לנו בו אם הוא חמץ או מצה, ע"כ הרי נאסר לאוכלו [דהו"ל ספיקא דאורייתא¹⁶] קודם כניסתו לבית, וכבר נתרבו למעלה דאפי' חמץ נוקשה דלא מיתסר אלא מדרבנן צריכה בדיקה.

בא"ד מיהו י"ל דאיירי כגון שלא ביטל¹⁷. וכ"כ הטור [תלט]. וכן הבעה"מ כת' דהנידון לענין דחייב לבטל¹⁸. ואי"צ לבדוק, דהוה ספק דרבנן¹⁹.

בא"ד ועו"ק וכו' אבל הכא אוקמה בחזקת בדוק וכו'. האחרונים [משנ"ל [ב י בסו"ד], צ"ח ועוד] דייקו דתוס' הק' כן אף אי איירי בלא ביטל, ואף באיסור דאורייתא מהני חזקה. אך בתוס' רא"ש [ותוס' שאנץ] תי' דאיירי בלא ביטל. וכ"פ הטור [תלט] דאיירי בלא ביטל. והיכא דביטל בכל אופן אי"צ בדיקה.

שם. אוקמה בחזקת בדוק. רע"א הק' דכיון דהעכבר ודאי הכניס חתיכה, והוה ספק על חתיכה זו, א"כ נימא דלא מהני לזה חזקת הבית. ולחתיכה זו ליכא חזקה²⁰.

והמהרש"א [י]. כת' דגבי ב' צבורין [דאי' בסמוך משום 'שאני אומר'] ל"ש חזקת הבתים, וכמ"ש תוס' [יבמות פב., הו' בסמוך] דכיון דל"ש חזקה על החתיכה, ל"מ חזקת הבית.

13 והר"ן כ' ד"ל דנאדי מגוונא לגוונא כי היכי דלשכח מתנייתא דדמו להו ממש. ודחה דלא מחוור, ואין פשט הסוגיא מראה כן.

14 וצ"ע דהראב"ד סתר למש"כ בהש' לראב"ד דלענין בדיקה הוה ספק דרבנן ולקולא.

15 והלח"מ הביא לשון הרמב"ם [ס"ה יא] 'שאין כאן קבוע', וה"ה פי' שהספיקות האלו אינן ספק קבוע כנכנס לבית וכו' ולזה לא החמירו חכמים בספיקות האלו.

16 וכת' ובין שתאמר דמאי דאמר' דספיקא דאורייתא לחומרא הוי מדאורי' או מדרבנן, מ"מ הרי נאסר לחם זה מדרבנן בודאי. [וכת' דנראה דספיקא דאורייתא לחומרא מדאורי', וכדמוכח [קידו' לט. ע"ש בר"ן]].

17 והמהרש"א כת' דכל הני פסקי בלא ביטל איירי, חוץ מהך דב' עכברים א' שקל מצה וא' שקל חמץ כו' [דמוקמי' להדיא בביתל כבר דהוי דרבנן].

18 ועד' מש"כ תוס' [י. ד"ה על]. [ועוד יל"פ כוונתו דלאחר זמן איסורו, דא"א לבטל, ודאי מחוייב בבדיקה].

19 והראב"ד השיג דבבדיקה עסקי'. [וצ"ע מדבריו על הרמב"ם].

20 ועוד יל"ה ק' דכיון דשורש הספק על החתיכה, האיך מהני חזקת הבית. אמנם כע"ז מצאנו בל"מ, וכגון אלמנת עיסה [כתובות יד.] דמהני חזקת האלמנה, אף שדינה תליא בדין העיסה. [ויש אחרונים שדנו דל"ש גדר הכרעת חזקה, אלא הנהגה, אל תוציאנו מספק. ואכמ"ל בזה].

ורע"א העלה צד דכוונת התוס' דאף דל"מ חזקה כל האי [וכלשון תוס' יבמות], עכ"פ קצת חזקה יש. ותוס' הק' האיך מכריע מחנויות, דליכא חזקה כלל. [וכת' דדוחק. ועוה"ק דאף לת' התוס' יקשה כה"ג, דגבי חתיכות יש קצת חזקה אינו זבוח, וכמ"ש תוס' נדה יט, ואילו גבי חמץ יש חזקה דלא נתחמץ].

ובדברי התוס' מבואר דדוקא התם ל"מ חזקה, דודאי נפל חתיכה לכל קופה [ונחשב נידון א']. אבל הכא כיון דנפל רק חתיכה א', מהני לזה חזקת הבית.

ועוה"ק הקוב"ש [מא] דהאיסור בל יראה תלי בחתיכה, ומה יושיענו שהבית בחזקת בדוק, הא החתיכה בכל מקום שהיא אסור להשהותה מספק [ועובר בבל יראה], וכמו שאסור לאוכלה. וצ"ע.

בא"ד ונר' לר"י דלענין וכו' ונמצא, קבעי אי שרי לאכילה. ואזלי' בתר רוב דהכר מותר. ומבואר בתוס' דאם לא נמצא, הבית אי"צ בדיקה. והקוב"ש [מ] הק' דכיון דהחתיכה אסורה באכילה, א"כ מחויב לבערה אפי' בביטל, דהוה תקלה שיאכל ספק חמץ דאורייתא. [ויתחייב אף בדיקת חמץ מחמת הן חתיכה].

ובאמת כ"ד הר"ן ורבינו מנוח [הנ"ל] דמשה"ה חייב בבדיקה, אבל תוס' מבואר דאינו חייב.

אבל החזק"א כת' [דבס"ד תנוס'] איירי בחמץ ומצה ידועין בצורתן, והנידון אי צריך לבדוק אחריו. [אבל לאחר שימצא רואה ברור אי הוה חמץ או מצה]. ועפ"ז ביאר דשייך חזקה על הבית, ול"ש חזקה על החתיכה. וכת' לת' התוס' דאינו ניכר, לפ"ז אף צריך בדיקה.

בא"ד ואור"י דהכא איירי כשראינו שלקח מהקבוע, שנולד הספק במקום קביעות. וכן הביאו תוס' [זבחים עג]: והראשונים [בכ"מ] דמבואר בסוגיין דכל היכא דפרש לפנינו, נחשב קבוע.

וברשב"א [חולין צה]. מבואר דהטעם משום דנולד הספק במקום קביעותו [בשעת פרישה]. אבל הר"ן [חולין לג: בדה"ר] כת' דפריש לפנינו הוה מדרבנן. דמדאורייתא לא מיקרי קבוע אלא במקום קביעותו, אלא שחכמים גזרו בשראוהו פורש מן הקבוע גזרה שמא יקח מן הקבוע²¹.

בא"ד שאני התם דלא הוי קבוע גמור, שהאיסור מעורב בהיתר בהיתר ואינו ניכר, ומדרבנן אסרו וכו'. [וכ"כ תוס' חולין צה. וכ"מ]. ומשמע בתוס' דדין קבוע תלי בהא שניכר וידוע איסורו במקומו²². והר"ן [חולין הנ"ל] כת' עוד דמדאורייתא בטל ברוב [והא דדבר שבמנין וכן בע"ח אינו בטל הוה מדרבנן בעלמא], וכיון שמתבטל א"א לדנו כקבוע.

ומבואר בר"ן [הנ"ל] דמהני ביטול ברוב אף באיסור קבוע. ונתמעט רק מגדר זיל בתר רוב. אבל תוס' [בכ"מ] מבואר דאילו היה קבוע לא שייך ביטול²³, וכל ביטול ברוב הוא משום דהקבוע אינו ניכר במקומו²⁴.

והר"ן [שם] חידש עוד דאף היכא דנתגלה האיסור לאחר שלקחו ממקום קביעותו, לא אמר' ביה דליהוי קבוע למפרע. ונפק"מ למי שלקח בשר מן המקולין ואח"כ נודע שהיתה טרפה ביניהם דשרי²⁵. כיון דבשעה שלקח לא היה קבוע. דדין קבוע שיהא כמחצה על מחצה חדוש הוא ואין לך בו אלא משעת חדושו ואילך [ע' ב"ק עב:], כלומר משנעשה קבוע אבל למפרע לא²⁶.

שם. מבואר בסוגיין דהיכא דפריש מותר. אבל בגמ' [זבחים עג:] אי' דיש גזירה שמא יקח מהקבוע. ומשה"ה אף היכא דנייד, עדיין קיים הגזירה. ותוס' [זבחים עא.] תי' דהכא האיסור ניכר וידוע היכן הוא, ולכך שרינן היכא דפריש [או נמצא ביד עכו"ם], אבל היכא דנאסר בתערובת גזרו שמא יקח מהקבוע.

ב' צבורין וכו' ולפניהם ב' בתים א' בדוק וכו' ואתו ב' עכברים וכו' היינו ב' קופות, דתנן ב' קופות וכו' שאני אומר וכו'. ומבואר דהוה היתר מדרבנן, משום שאני אומר.

ותוס' [יבמות פב.] כת' דכה"ג לא שייך כ"כ אוקי חולין [שבקופה] אחזקיהו, דהפירות שנפלו

21 ורע"א [חולין צה.] הק' דבתוספתא [הו' בר"ש טהרות ה א] מבואר דפריש לפנינו חשיב קבוע מדאורי' דאי ט' שרצים, ופריש [לפנינו] ברה"ר טהור וברה"י טמא, ומדמטהרי' ברה"ר ע"כ דמדאורייתא חשיב קבוע. וצע"ג. [עיי"ש שדן לחלק].

22 וכ"ד רש"י [זבחים עג:], והר"ש מקינון [ס' הכריתות] [ורייטב"א כתובות טו. בשם רש"י]. [אך העירו מדברי רש"י יבמות טז: גבי י' שבטים דקביעי במקומן].

23 וכ"כ תוס' [חולין צה.], זבחים עג:, ב"מ ו:, גיטין סד.] דלא שייך כל קבוע אלא בדבר הידוע [ומשה"ה בטל ברוב מדאורייתא].

24 [ואף דתוס' כת' דעכ"פ הוה קבוע דרבנן, צ"ל דלענין הא לא גזרו].

25 וכ"ד הרשב"א תוה"ב [ד ב ל. בדה"ס, ומשמרת הבית כט:]. והבדק הבית [שם] פליג דאיגלאי מילתא דהיה איסור קבוע. [וע"ע שער"י [ד דה], והרשב"א [משמרת שם] כת' דה"מ בספק טריפה, אבל היכא דלא ידע דהוה חנות נבילה, איגלאי מילתא דהוה קבוע. והש"ך [י"ד קי יד] כת' דל"רן אף לא ידע איזה חנות חשיב למפרע.

26 ומבואר מדבריו דאין בזה גדר 'קבוע' כל זמן שאינו אסור [ולא נודע איסורו].

לקופה הוה ספק, ואין עליהם חזקת היתר²⁷. [ומש"ה בעי' לסברת שאני אומר].
ותוס' כת' דאפשר דהיכא דנפל רק סאה א' מהני חזקת חולין שבקופה. [לקבוע שלא נפל ונתערב בקופה זו כלל].

אבל הר"ש [תרומות ז ה] כת' דגבי קופות ל"ש חזקת היתר כלל אם נפלה תרומה לחולין²⁸. [וכ"פ בשו"ע י"ד קיא ג]. והאחרונים [ש"ש ג ז] ביארו דהספק מחמת התערובת, ואין האיסור בגופו אלא משום האיסור שנתערב בו, ומש"ה ל"ש חזקה על הגוף²⁹ [ועד"ז כת' הרא"ש חולין ז יט].

שאני אומר חולין לתוך חולין נפלו וכו' בתרומה דרבנן. הריטב"א [יבמות פב]. פי' דכיון דספיקא הוא היאך נפלו תלינן לקולא, דספיקא דרבנן הוא. אבל הרשב"א [יבמות פג]. הק' ל"ל שיהא חולין כתרומה [ושאני אומר], תיפו"ל משום ספק דרבנן לקולא. ותי' דכיון דודאי נפל לשם תרומה, וב' קופות נידונים כא³⁰, מש"ה בעי' חד בחד.

ומבואר מדבריו דיש כאן טעם חדש להתיר [מלבד ספק דרבנן לקולא]. וכ"כ המאירי שזה אינו בכלל ספק, אלא תלי' בודאי שזה נכנס לזה לזה, ותולין להקל. וכל שאתה תולה להקל הרי הוא כודאי ואי"צ בדיקה אלא שמבטלו.

ותוס' [ד"ה היינו] הביאו [דביטול חמץ] הוה ספיקא דרבנן, כדאמרי' בסמוך. ולכא' כוונתו לסוף הגמ' כאן, ולפ"ז מבואר בתוס' דנחשב ספק דרבנן. [ובזה תי' המאירי הנ"ל דהוה ודאי, מחמת שאני אומר].

דילמא אכלתיה

תוד"ה היינו שתי קופות. וכולה שמעתא מיירי שהככר כ"כ גדול דליכא למימר אכלתיה³¹. [וכ"פ הטור תלט דבככר קטן מהני ס"ס]. והט"ז [תלט ב] הק' דאף בככר גדול יש לחוש שמא קראה לחבירתה ואכלתו³² [וכדאי' ב"מ מ. עי"ש תוס'].
והבעה"מ כת' דכולה סוגיה כר' זירא דמשייר לחם. דאילו לרבא הוה ס"ס ואי"צ ביטול³³. והראב"ד ושא"ר חלקו עליו דאף לר' זירא הוה ספק [ע' מה שהו' בע"א].

ועוד הביא הבעה"מ י"א דלעיל איירי בחולדה, והכא איירי בעכבר דודאי משייר. אבל דעת הראב"ד [ושא"ר] דאף כשיש ספק אכלתיה אסור. דתקנו בדיקת חמץ על הספק, ואף כשיש ב' ספיקות. וכ"כ הט"ז [תלט ב] בדעת הרמב"ם. והגר"א [תלט א] כת' דכל היכא דנולד ספק חיישי' אפי' בס"ס, וכספק טומאה ברה"י³⁴.

ורבינו דוד [ד"ה ונראה] ביאר דבדיקת חמץ ל"מ אפי' ס"ס. דכל איסורי התורה, הצווי על הודאי. אלא מפני חומר דברי תורה צריך להחמיר אף בספק. אבל ס"ס להקל. אבל גבי בדיקת חמץ, שהתורה צוותה על הבית להשבית ממנו חמץ [בכל מקום שמכניסין חמץ להשבית או לבטל], אף היכא דליכא ודאי חמץ. א"כ אף ס"ס לא יהני. דהספק הב' הוה כספק א' דעלמא, דמצוות התורה לבדוק כל מקום שהוא ספק.

והראב"ד ביאר דכיון דראינו שנכנס לבית [ואין שהות לעכבר לאכול קודם שנכנס לבית], א"כ הוחזק שבית זה צריך בדיקה, וחזר להיות כאינו בדוק [ואין ספק אכילה מוציא מידי ודאי]. ומש"ה לא מהני תרי ספיקי. אבל לע' בנפלים לא הוחזק לפנינו שעה א' כאוהל המת³⁵, ומש"ה מהני ספק אכל להתיר.

27 והתוס' ר"פ [י.] כת' דב' קופות איתרע חזקת החולין המעורבין.
28 והר"ש כת' דהא דמיייתי [בסוגיין] אשני בתים דקאי בחזקת בדוק. דכיון דאפי' היכא דליכא חזקה אמרי' תרי שאני אומר, כ"ש בבתיים דאיכא חזקה.

29 אבל דעת תוס' [יבמות] דאף היכא דהאיסור מחמת תערובת שייך חזקה. והאחרונים ביארו דהוה חזקה על ההיתר, דלא חל בו דין איסור ע"י תערובת. והקובע"ע [ס ד] כת' לפרש דתוס' איירי דוקא במדומע, דהחולין נהפכין להיות תרומה [וציין לתוס' נדה מז].

30 דהא מעלין זה את זה [ומצטרפין לשיעור ביטול].

31 אך האחרונים [אור חדש, גר"א תלט א] ציינו דרש"י [י. ד"ה כל] מבואר [דסוגיין] איירי אף בקטן.

32 [אלא ע"כ דלא מהני ס"ס]. ומבואר מדבריו דע"י חשש זה הוה ס"ס, אבל ל"ש בזה ספק מוציא מידי ודאי.

33 והמשנ"ל [ב י] דייק דהרמב"ם השמיט כל הצד שאכלתו, דס"ל כבעה"מ דק"ל כר' זירא דבלחם ודאי משיירא. וליכא ספק דאכילה.

34 וציין לתוס' [ט. ואת"ל]. וראיה מדאמרי' הא חזינא דשקל משמע אפי' לא חזינן דעל. [ומבואר מדבריו דאף ספק על ספק לחומרא].

35 ומשמע דכוונתו דמדורות עכו"ם נתעורר הספק לישראל אח"כ, בשעה שכבר גיררה. אבל אי נתעורר הספק, ואח"כ בא לטהר דאח"כ גררה, לא מהני להתיר. אף דעיקר האיסור משום חששא בעלמא.

והראב"ד כ' דכיון דהוחזק חמץ בבית זה, שוב נתחייב בבדיקה לכל מילי. דכיון דבדיקת חמץ על הספק, תקנו לחשוש לכל ספק. ודוקא היכא דיש ספק אי אכל מחוץ לבית י"ל דספק עייל, אמרי' דספק בבדיקה להקל³⁶. ותולים להקל מפני שלא הוחזק חמץ, וכמו ב' ספיקות בבקעה. וכן האריכו **דוד והמהר"ם חלאוה** ביסוד זה.

והרמב"ן [ב"ב נה:] כת' דצריך ביטול אף במקום שיש צד דילמא אכלתיה, ואף דהוה תרי ספיקי. ואע"ג דבעלמא תרי ספיקי לקולא, כיון דאפשר ליה לאפוקי נפשיה מספיקי בלא טרחא אצרכוה לבטוליה³⁷.

והרמב"ן בהמשך דבריו כ' [ול' נראה] דאף דתולים להקל בבדיקת חמץ, ה"מ בספק עילוי³⁸, אבל כל היכא דודאי עייל התם חמץ לא תלינן אימר אכלתיה, ואפי' הוי ספק ספיקא. דכיון שהוחזק כאן חמץ נעשה הבית שאינו בדוק בבדיקת חמץ מתחלתה על ספק תקנו אותה³⁹.

דף י.

צבור א' וכו' ולא ידעי' אי להאי על, היינו ב' שבילין וכו'. מבואר דכל בית בפנ"ע מותר, ואף דספק נכנס ונולד הספק [לולי הא דבאו לישראל בבית א']. ומדברי **רש"י** [סוד"ה ר' יהודה] מבואר דקאי בבדיקת חמץ דרבנן [וכדלע'], ומש"ה ספק לקולא. אבל **המהרש"א** נקט בדעת תוס' דהנידון כאן אף כשלא ביטל. וע"כ הטעם משום דהבית בחזקתו, וכמ"ש **תוס'** [ט: ד"ה היינו]. [והראב"ד [לרמב"ם ב יא] דן אי צריך ביטול בכל הנך ספיקות. וכוונתו לזה].

וה"ה [ב יב בסופו] הק' לדעת הרמב"ם דספק בבדיקה להחמיר [ע' לע'], ומ"ש הכא דאין ידוע לאיזה בית אי"צ בבדיקה. ותי' דהכא ודאי איכא בית שלא נכנס בו, וא"א לחייב שניהם בבדיקה. והאחרונים [קוב"ש] הק' דהסברא להיפך.

והלבוש תי' דהכא יש לו תלייה, דיכול לתלות שהעכבר נכנס לשם¹. והט"ז הק' דכ"ש היכא דשמא לא נכנס כלל חשיב תליה.

והט"ז [תלט ג] כת' דלע' ראינו ודאי שנכנס לבית, ונתעורר ספק בבית. משא"כ כאן דשמא לא נכנס כלל לבית זה. [וע"ע בחי' הר"ן לע' ט:].

ב' שבילין וכו' והלך בא' מהם וכו'. דכל א' בפנ"ע טהור. **פרש"י** דקי"ל ספק טומאה ברה"ר טהור². [וכ"כ **הבעה"מ**]. **ותוס'** [ד"ה הלך] כת' דמוקמי' לכל א' בחזקת טהרה. [ויל"ד האם רש"י מודה דיש ג"כ חזקה, אלא עדיפא מיניה קאמר].

ותוס' [נדה ב, חולין ט:] כת' דהכא אתי' עלה משום חזקה, דלא ילפי' מסוטה אלא דבר שיכול להיות אמת³. וכמ"ש **תוס'** [נזיר נז, ולק' טו:] דהיכא דנזרק טומאה ביניהם, וממ"נ א' מהם טמא וא' טהור לא ילפי' מסוטה. אבל מוקמי' לכל א' על חזקתו. [ולפ"ז ספק טומאה ברה"ר טהור מב' טעמים, משום הילכתא. ומשום חזקה].

ודעת **תוס'** [סוטה כח:] דספק טומאה ברה"ר אינו משום הילכתא, אלא דמוקמי' אחזקת טהרה.

תוד"ה הלך. ול"ק אדם, משום דלגברי וכו' מצריכין להו טבילה והזאה שלא יגעו וכו'. ועד"ז א"ר ינאי [ע"ז לז:] מיא בנהרא זילו טבולו. [והו' בתוס' שאנץ, **ותוס'** כתובות כז.]. והמשנ"ל [אבה"ט יט ב ד"ה ודע שכת', ועוד אחרונים] הק' דר' ינאי קאי בכל ספק טומאה, אף היכא דל"ש שיבא לידי ממ"נ. והאיך תוס' סמכו דבריהם מדברי ר' ינאי. והמשנ"ל ביאר דהא דר' ינאי הוה חשש בעלמא, ונקרא 'טהור' בלשון המשנה. ותוס' נקטו דהיכא דיבא לידי ממ"נ חמיר טפי [והוה 'מן הדין' מדרבנן].

בא"ד שלא יגעו שניהם בתרומה, דאז התרומה טמאה ודאית וכו'. ובגמ' [שבועות יט.] מבואר דמי שהלך בשביל א' [ותוס' שם פי' דאיירי ברה"ר] ונכנס למקדש, והיזה וטבל והלך בשני ונכנס

36 **והראב"ד** כת' גבי ב' בתים, דאיכא בית שאינו בדוק. ו**רבינו דוד** חלק דעיקר הטעם משום דספק לא על. דכל היכא דספק על, תלי שהלך למקום אחר [שאין לנו עסק עמו], דהוה כבית שאינו בדוק.

37 ויל"ד אי כוונתו דל"מ ס"ס בדבר שיש לו מתירין. [ולכא' מבואר דלא כרע"א [כאן, הו' לע' ז]. דלא חשיב יש לו מתירין משום דיכול לבטל, דחשיב הפסד ממון].

38 דבספק עיולי אמרי' שאני אומר בספק רבנן, וכן מדמה חמץ התם לשני שבילין דהוא ספק טומאה ברה"ר.

39 וכת' דזה כלל שצריך לפרט באותה שמועה.

1 וכן משמע בדברי הראב"ד שהשיג [עמש"כ הרמב"ם דאין כאן קבוע], וזה שבוש אלא קבוע ודאי הוא, אלא שתולין לקולא דהוה ליה כספק ביאה לענין בדיקה ותולין זה בזה.

2 **והתוס' ר"פ** תמה האריך מדמי' דין חמץ לדין ספק טומאה ברה"ר [דהוה הילכתא]. ותי' דהתם משום חזקה [ע' בסמוך], וה"נ יש לבית חזקת בדוק [וכמ"ש תוס' ט: ד"ה היינו].

3 **והראב"ד** [אות ב] השיג לבעה"מ דל"ש כאן ספק טומאה, כיון דתרי נינהו וחד מינייהו ודאי טמא, כודאי טומאה הוא. [וכוונתו כנ"ל].

4 דאי ברה"י אף כשהולך בשביל א' חייב, דספק טומאה ברה"י טמא. אבל **הרמב"ם** [שגגות יא ו] משמע דאיירי

למקדש⁵ חייב חטאת⁶ ממ"ז.

ומבואר דאף דהוכרע ע"פ חזקה [או ספק טומאה ברה"ר], מ"מ לא נשתנה דינו. וכלפי שמיא עומד בטומאתו ומטמא את הככר [וע' קובה"ע עא ה.]. אלא דכל זמן שיש ספק לפנינו סמכי' אדינו.

והמשנ"ל [שם ד"ה עוד כת' התוס'] הביא דנח' הראשונים [הו' בשו"ע י"ד קט א] בדבר שנתבטל ברוב האם אדם א' רשאי לאכול את כל התיכות. וכת' דדברי התוס' תלי במח' זו, ולמ"ד דדאדם אחד מותר לאוכלם [אף שודאי אוכל איסור, ה"ה הכא, דמן הדין כולם טהורות. והאחרונים [קובה"ע עא ה, דבר שמואל כאן] דחו דה"מ בביטול ברוב דנהפך להיות היתר⁷, ואילו הכא איירי מדין חזקה. ומשום חזקה לא נשתנה⁸.

בא"ד והאוכל במיתה. וכ"כ כמה ראשונים בכ"מ, והאחרונים [צל"ח, ראש יוסף, גהש"ס יבמות צ] תמהו דהאוכל תרומה טמאה אינו במיתה [וכדאי' יבמות עג: וחולין קיג:], ודוקא כהן טמא שאכל תרומה טהורה. וצ"ע.

אבל הר"ש [פרה יא ג, ציינו הגהש"ס הנ"ל] כת' דהמשנה [שם] פליג, דמבואר דהאוכל תרומה טמאה חייב מיתה.

בבת א' ד"ה טמאין. המשנ"ל [אבה"ט יט ב] הביא מדברי רש"י [ד"ה ר' יהודה] דבבת א' היינו תוך כ"ד. והמשנ"ל הק' מה טעם לזה. ואף ששאלו לאחר כדי דיבור, כיון דעודו בפני החכם, אינו יכול להכריע להם הכרעה סותרת¹⁰. ודן דאפשר דרש"י כת' כן לר' יהודה. אבל לר' יוסי אף בזא"ז לא עדיף מבא לשאול עליו ועל חבירו.

והמשנ"ל ביאר דלדעת ר' יוסי תלי בדברי החכם, שמוכרח להשיב על שני הדברים כא', וא"י לומר טהורים אתם משום דמיחזי כשיקרא. אבל ר' יהודה אזיל בתר השואל ולא תשובת החכם.

שם. בפשוטו מבואר בסוגיין דתלי בשעת השאלה. אבל ה"ט [קצ יז] חידש דהיכא דנתעורר הספק בין שניהם, וכל א' אין לו תלייה בלא חבירו, נחשב כבאו לשאול יחד, דנשאר הדבר כאילו אין לו במה לתלות כלל. ועי"ש נה"כ וחור"ד [קצ יד].

תוד"ה בבת אחת. נר' דהיינו מדרבנן¹¹. וכ"כ תוס' [נדה ס.]. דהוה משום חוכא. וכ"כ הר"ן [כאן, ונדה ס.]. אך יש אחרונים שדנו דהוה סברא דאורייתא, דל"ש הכרעה סותרת בבת א', כיון דהוה תרתי דסתרי¹². [ולשון הבעה"מ והמאירי אם נשאלו שניהם כא' כודאי דמי¹³].

ר' יוסי אומר בין כך טמאין וכך ר' יוסי מדמי ליה לבב"א. לגיר' דידן [ורוב ראשונים] ר' יוסי מחמיר. אך הבעה"מ כת' דר' יוסי מיקל. והמשנ"ל [ב יא] כת' דהבעה"מ גרס בין כך טהורין.

שם. רש"י [סוד"ה ר' יהודה] כת' דגבי בדיקת חמץ דרבנן תלינן לקולא, אף דשואל על חבירו. אבל באו לשאול בבת א' שניהן צריכין בדיקה. ודעת רוב ראשונים נקטו דה"נ תלי במח' ר' יוסי ור' יהודה בבא לשאול עליו ועל חבירו.

והתוס' רא"ש כת' דהך סברא דבאו לישאל בבת א' הוה חומרא דרבנן [וכמ"ש תוד"ה בבת], ומש"ה אין לחלק בין איסור דאורייתא לאיסור דרבנן¹⁴. ועד"ז כ' הב"י [תלט] דבאו לישאל בבת א' חשיב כשל אדם א', ומש"ה לא הוה ספק גמור, אלא דומה לודאי. ול"ש ס"ד לקולא [לדעת הטור].

אבל הרמב"ם [ב יא] סתם דכל שנכנס לב' בתים, ספק לקולא ואי"צ לבדוק פעם שניה שאין כאן

ברה"י.

{ותוס' נקטו דס"ט ברה"י חייב אביאת מקדש. והאחרונים הביאו דנח' בזה בירושלמי [פסחים ח ח.]. והאחרונים תלו בגדר טומאת רה"י, אי הוה הכרעת טומאה או טומאה חדשה [ובטומאה זו ל"מ חיוב בנכנס למקדש], ע' אחיעזר א א.}

5 והאחרונים [או"ש שגגות שם] הק' איזה איסור יש ליכנס למקדש עכשיו, דהוה ספק כמעיקרא [ואי נטמא בשביל הראשון א"א לתקן, ואין בזה טעם שלא יעבור בשביל הב'. וע' שער'י א ד].

6 והקוב"ש [כתובות עה] הק' דסמך אחזקה, ויחשב אונס, וכמ"ש תוס' [יבמות לה:]: דהיכא דסמך על רוב ליכא קרבן דהוה אונס. [עי"ש].

7 אלא דנח' התנאים שם אי חשיב 'ידיעה' לחייב חטאת.

8 ואף כשנגע בכולם אינו נטמא, וע' רא"ש [חולין ז לז בסופן].

9 [אמנם דעת התוס' ר"ד [ב"ב לא] דאף בביטול ברוב מי שאוכל את כולם עובר באיסור ודאי, ולא אמרי' דנהפך להיות היתר. וע"ע גר"א [יו"ד קט ה.]. [ואכמ"ל. וע' אריכות בדבר שמואל].

10 והמשנ"ל הביא דתוס' [כתובות כז]. משמע דתלי אי הוה במעמד א'. ונסתפק היכא דפסק לראשון טהור, והשני שאל באותו מעמד, היכי נדיינו. והאיך יעלה על הדעת לחזור ולטמאות אחר שטהרנו.

11 והתוס' רא"ש הוכיח כן מהא דברה"י אף באו לישאל בבת א' טמא [ע' נזיר נז].

12 אמנם י"ל דהא דנחשב נידון הוה דרבנן, דמדאורייתא לא צריך חכם שיוורה.

13 ושמעתי לפרש דהבעה"מ לשיטתו דהנידון משום ס"ט ברה"ר, דע"י שבאו לשאול נחשב חד ספק ותרתי דסתרי [ולפ"ז הראב"ד פליג עליו דאף בלא באו לישאל הוה תרתי דסתרי, וכתוס' הנ"ל]. אבל בגדרי חזקה, ודאי דדנים על כל א' בפני"ע. [אמנם הא גופה צ"ב אמאי ל"מ חזקת הגברא שהלך בשביל].

14 אמנם סברא זו צ"ב, דהיכא דעיקר האיסור דרבנן מסתבר דלא ניחוש לחוכא.

קבוע¹⁵. והפוסקים הק' דבסוגיין משמע דתלי' בפלוגתא. וה"ה כת' דאפשר דהרמב"ם נקט דהיינו ב' שבילים, קאי אעיקר דין השביל. ולא בדין באו לישאל. וצ"ע. והכס"מ [בתי' הב'] ביאר דהוה ס"ס, דספק אכלתיה¹⁶. ועוד כת' [בתי' הא'] ביאר דהדין באו לישאל בבת א' הוא מדרבנן, וכלפי בדיקת חמץ דרבנן לא תקנו דין באו לשאול¹⁷. והמשנ"ל תמה דמשנה שלימה [טהרות ה ו] דנח' ר' יוסי ור' יהודה אף גבי אוכל ככר טמא, דהוה טומאה דרבנן¹⁸. וצ"ע.

והמשנ"ל כת' דיל"פ כוונת הרמב"ם דדין בדיקת חמץ מחמת הספק, ומש"ה ספיקו להקל אף בבאו לישאל. וע"ד הא דאי' [כתובות כז.] גבי שביות. [ולפ"ז קיל משאר דין דרבנן]. וביאר דדוקא באיסור גמור הוה מיחזי כשיקרא, אבל בדבר שהוא משום ספק אף כשפוטרים שניהם אין כאן שקר [דאפשר גבי שביות שניהם טהורות]¹⁹.

עליו ועל חבירו²⁰. פרש"י מה תהא על שנינו וכו' אע"פ שאין שניהן לפניך וכו'. ולר' יהודה משיב לו טהור אתה, ומעצמו יבין שאף חבירו כמזה. ומשיב רק לא' מהם, ומש"ה עדיף משאלו בבת א'²¹. אבל תוס' [כתובות כז.] כת' דאיירי ששאל על עצמו, וטיהרוהו. ושוב שאל על חבירו. אבל היכא דשאל בב"א מודו כו"ע דבבת א' טמאין²².

ספק על

ספק על ספק לא על, היינו בקעה ובפלוג' דר"א ורבנן. רש"י [סוד"ה וחכמים] כת' דגבי בדיקה לכו"ע תלי' לקולא. והתוס' רא"ש ביאר דהיה קשה לרש"י קו' תוס' [ד"ה ספק על] דל"ד למח' ר"א ורבנן בדין ס"ס ברה"י²³ [ע' בסמוך]. אבל ר"ח [ע"ה ג] כת' דה"נ לרבנן צריך לבדוק. וכ"מ בתוס' [ד"ה ספק על]²⁴.

והמהרש"א נקט בדעת תוס' דאיירי בלא ביטל [ומש"ה ל"ש ספק דרבנן, אלא משום חזקה שאינו בדוק].

תוד"ה ספק על. תימה לר"י מה שייך לדמויי וכו'. ועד"ז הק' רבינו דוד אמאי הביאו מהתם כלל, הא בחמץ הוה סברא דהיכא דספק עייל, לא איתרע חזקת הבית. ואי הביאו מדברי ר"א, היכי שבקי דברי רבנן.

והביא מהרב מורי [הרמב"ן] דכוונת הגמ' להוכיח דכו"ע מודו ברה"ר. [והק' דאין זה מספיק]. ורבינו דוד ביאר דבמשנה [טהרות ו ג, הו' בתוס' סוטה כח:] מבואר דהיכא דעומד ברה"ר, ויש ספק אי נכנס לחות ברה"י כו"ע מודו דטהור. ור"א ורבנן נח' בספק ביאה מרשות לרשות בתוך רה"י, אי הוה כספק ביאה דרה"ר כיון דלא נולד הספק ברשות זו. וה"נ הגמ' מדמה ספק עליו בחמץ [דהוה להקל, אף דאין חילוק רה"י לרה"ר], וכמו ספק נכנס מרה"ר לרה"י. והו"ל לגמ' להביא מהמשנה דחנות, אלא שבדברי ר"א מפורש הטעם ספק ביאה.

15 [והראב"ד השיג על הלשון הזה]. ומשמע דלשון זה קאי אכל הנך בבית. וצ"ב, ולכאור' קאי רק אסוגיה [ט:]: דפריש א' מהם. ועוד יש שביארו הכוונה ד'ספק על' לא נתעורר הספק 'במקום הקביעות', על גוף הבית.

16 אבל הדרכ"מ [תלט] כת' דאף מגדרי ס"ס א"א להתיר, כיון דאין להתיר את שניהם א"א לומר ב' ס"ס סותרים [וציין להג' שערי דורא פד ג גבי ספק דרוסה].

17 והקה"י [ח] כת' לפרש דגדר חזקה הוה הכרעה כצד האיסור. אבל ספק דרבנן פטור, מחמת הספק לא חייבוהו, ול"ש בזה גדר ממ"נ.

18 ואולי יש לחלק בין טומאה דרבנן, דתקנו כעין טומאה דאורייתא. משא"כ תקנת בדיקת חמץ, דהוה תקנה בפנ"ע. [ועי"ל ע"ד דברי הקה"י דטומאה דרבנן לא הוה 'איסור', דנימא ספק לא תקנו. ותקנו טומאה אף לצד דהותר מחמת הספק, ומש"ה שייך ממ"נ].

19 והקה"י [ח] כת' [עוד] לחלק דהכא הוה שאלה על הגברא אי צריך לבדוק, ולא על החפצא אי הוה טמא. וצ"ב דגבי בדיקת חמץ הא איכא חמץ בא' מהבתים ועובר על כל יראה. ואפשר דכוונתו דודאי יש סברות לתלות דאכלתו וכדו', ול הנידון אי יש ריעותא קמן. [וכן מבואר בהמשך דבריו דהנידון משום סרת אכלתו].

20 והמשנ"ל [ד"ה עוד אני מסתפק] נסתפק אי דוקא כששלח לשאול. או אף כששאל מעצמו.

21 והמשנ"ל דייק מהרמב"ם דדוקא בששאל עליו ועל חבירו כא', כגון באומר שנים היינו ובב' השבילין הלכנו כו' אבל אם שאל עליו וטהרוהו וחזר ושאל על חבירו אפי' לר' יוסי טהור.

22 ותוס' כת' דבסוגיה [שם] דימו לכתובם, דאע"פ שאינם לפנינו כיון דהדבר ידוע דיש הרבה כהנות הוי כאילו באו לישאל בבת א' [ולכ"ע ל"מ חזקה]. אך רש"י [שם] כת' דקאי כו' יוסי דעליו ועל חבירו לחומרא.

23 ולכאור' כ"ז לדעת תוס' דמח' ר"א ורבנן בגדרי דין ס"ט ברה"י. אך להא דמשמע ברש"י דנח' בגדרי ספק ספיקא, א"כ י"ל דהביאו ראייה מעצם הדין.

24 ותוס' [ד"ה על ובדק] הק' [על הבבא שאח"כ], דבהדיא אי' בגמ' דתלי בפלוגתא. אך התוס' ר"פ כת' דל"ד, דהתם לשון הגמ' בפלוג', ואילו הכא הגמ' נקטה הלשון היינו בקעה, וי"ל דלא תלי במח' זו.

שם. והרמב"ן [ב"ב נה:] הביא דפי' סברת ר"א משום דל"ד לסוטה [ע' תוד"ה ספק ביאה²⁵], והרמב"ן הק' א"כ האיך הביאו מדבריו לסוגיין גבי חמץ.

והרמב"ן הוכיח דסברת ר"א לטהר הואיל והדבר רחוק, כיון שהוא במקום א' והטומאה במקום אחר. והוה סברא אף בשאר איסורים. והחז"א [טהרות ד יא] ביאר דספק ביאה אינו ספק, דהטבע שיזכור כניסתו, ומש"ה אינו נכלל בספק.

בא"ד דהכא ליכא אלא ספק א' וכו'. והתוס' ר"פ כת' ליישב דה"נ איירי בס"ס, וכגון חדר לפניו מהבית, וספק האם נכנס. א"נ איירי בככר קטן דספק אכלתו. וכת' דל"ש חזקת בדוק, דדרכו של עכבר ליכנס, ואיתרע לחזקה.

בא"ד ולעיל דימה אותו לס"ט ברה"ר, והכא דימה לס"ט ברה"י. והרמב"ן [ב"ב שם] כת' לפרש בדגמ' לעיל קאי לענין בדיקה, וכל היכא דל"ל לא על ל"צ בדיקה. [כדאי' לע' גבי ב' צבורין וב' בתים]. ואילו הכא איירי לענין דאי"צ ביטול, דהיכא דהוה ספק כבקעה אי"צ אפי' ביטול. [ודוקא ספק רחוק כבקעה].

ועוד פי' דהיינו בקעה' דסוגיין היינו לקולא, לומר דתלינן למימר 'לא על' כספק טומאה ברה"ר, דמודו בה רבנן לר"א. [וכדברי רבינו דוד הנ"ל].

תוד"ה ספק ביאה. פרי"י דבס"ס פליגי וכו' טעמא דר"א דלא גמרי' מסוטה וכו'. ונח' בכל ספק ספיקא ברה"י²⁶. וכ"ד ר"ת [בתוס' ב"ב נה:] דלכו"ע חשיב ס"ס, אלא דנח' האם מהני ס"ס ברה"י.

ודעת רשב"ם [ב"ב נה:] כת' דרבנן ס"ל דהוה חד ספיקא, דסוף סוף מה לי שדה א' מה לי ב' שדות, חדא ספיקא היכא אי הלך על הקבר. [אבל אי הוה ס"ס כו"ע מודו דטהור. ותוס' [ב"ב] הק' דתנן דל"מ ספק ספיקא ברה"י²⁷].

אמנם הקוב"ש [ב"ב רמה] הביא דגמ' [חולין נד] מבואר דספק אי נכנס הארי, וספק דרס חשיב ס"ס. ולא אמרי' מה לי נכנס²⁸.

אבל רש"י [ע"ז ע.] כת' דאיירי בשדה מליאה טומאה, ולר"א ספק ביאה טהור אף בחד ספק. דגמרי' דוקא דומיה דסוטה דהוה ספק מגע²⁹.

בא"ד ורבנן סברי דמן הדין בספיקא א' היה לטהר וכו' ואפ"ה טמא, ה"ה אפי' תרי ספיקי. [וכ"כ תוס' ב"ב נה:]. בפשוטו מבואר דל"מ ס"ס ברה"י דגלי קרא דטמא, כל שיש צד טומאה.

והמרדכי [יבמות כא] כת' דאף חד ספיקא לא הוי טמא אלא מגזיה"כ דגמרי' מסוטה [ומן הדין הל"ל אוקי גברא בחזקתיה], אלמא כודאי משוינן ליה. וכיון דהכי הוא מה לן חד ספיקא מה לן תרי ספיקי.

והאחרונים [הפלאה כתובות טו.] ביארו דבספק טומאה, כל ספק הוכרע בתורת ודאי. ומש"ה ליכא ס"ס³⁰.

[אבל הקרית ספר [אבה"ט יח] כת' דס"ס ברה"י הוה דרבנן, דמדאורייתא טהור דדוקא, דספק טומאה ילפי' מסוטה, והתם ליכא אלא חד ספיקא].

והאחרונים דנו האם מהני ס"ס לטמא ברה"ר, והרש"ש [טהרות ו ד] נקט דטהור. אבל בתו"ט [שם] מבואר דטמא.

על ובדק ולא אשכח פלוג' דר"מ ורבנן וכו'. פרי"י וגבי בדיקת חמץ אפי' לר' מאיר אמרי' עכבר אכלה, דבדיקת חמץ דרבנן. ותוס' חלקו דבהדיא אי' דפלוגתא דר"מ ורבנן.

תוד"ה על בדק. הכא גבי בדיקה וכו' מה יעשה וכו'. והתוס' ר"פ כת' וכו' מצרכינן ליה לצאת מהבית. ומבואר דפשיט"ל דאף מי שאנוס מלקיים מצוות בדיקת חמץ [וביטול] אינו מחוייב לצאת

25 וליכא לדמויי טומאה לשאר איסורי דודאי בשאר איסורי חדא ספיקא אסור וקל הוא שהקלו בטומאה דהכי גמרי לה..

26 [והמשנה דכל הספיקות שאתה יכול לרבות הוא מדברי רבנן, ור"א פליג. וכ"מ בתוס' ב"ב נה:]. וכ"כ הבעה"מ [בסוגיין] דפליגי בס"ס בטהרות. אבל בשאר איסורי כו' מודו דמהני ס"ס, ול"צ אפי' ביטול. [וע' לע' דעת הראשונים דס"ס לחומרא, דעל ספק נתקן].

27 והרמב"ן [ב"ב שם] הביא י"מ דפי' המשנה כל אופני ספיקות טמאים ברה"י, וה"ק כל מקום שאתה יכול לרבות עניני ספיקות, כלומר בין ספק מגע בין ספק ביאה בין טומאה מהלכת בין עומדת וטובא איכא. [ולא קאי אס"ס]. ונדחקו בסיפא דהמשנה שם. והרמב"ן דחה דבסיפא שם מפורש דאיירי בס"ס.

28 ויש לחלק דהתם הוה ספק כניסה, וספק מעשה דריסה. ואילו הכא הכל ספק כניסה [דאזהל המת אינו מעשה, אלא כניסה בעלמא].

29 ורבינו דוד ביאר דהוה ספק א', אי הגיע לטומאה דספק כניסה אינו מעלה או מוריד. וסברת ר"א דלא הוה דומיה דסוטה שנולד הספק אחר סתירה.

30 והשער"י [א יט] ביאר ע"פ שיטתו בגדר ס"ס, דהוה ספק אם יש ספק איסור, וכל איסור יש ספק. וע"ע קוב"ש [ב"ב רמז] ואחיעזר [א ז ז] וקה"י [כתובות יא ב].

מהבית³¹.

שם. מה יעשה. ורבינו דוד הביא בשם הרמב"ן דאינו יוצא עד שיבדוק פעם אחר פעם. ודחה דבריו, שהרי בדק כל צרכו.

והתוס' רא"ש [בשם ר"מ] והתוס' ר"פ תי' דנפק"מ דצריך לבדוק חורי הבית העליונים ותחתונים. ומבואר מדבריו דאף היכא דחזי' עכבר א"צ לבדוק במקום [שבני אדם] אין מכניסין בו חמץ [וע' מה שהו' בזה לע' ט.]. ודוקא לר' מאיר. אבל הריא"ז [הו' בשלט"ג א] כת' דכל היכא דחזי' חולדה שנכנס מחוייב לבדוק אף מקום שאין מכניסין [ע' מה שהו' לע' ט.].

ורע"א הביא לדון דנימא נפק"מ היכא דיש ג"כ בית בדוק, ובאו ב' עכברים [וכדלע']. דאי הוה בחזקת בדוק שניהם אסורין. ואי תלי דיש בזו חמץ, השני מותר. ורע"א דחה דהכלל דשאני אומר משום דעל הקופה של תרומה ליכא שאלה, א"כ הספק רק על קופה של חולין, ואמרינן ביה ספק דרבנן לקולא. אבל הכא דבדק ולא מצא [והבעלים פטורין מלבדוק עוד], אם שוב יכנס עכבר, יתחייב שוב עי"ז. א"כ הוה נידון על שניהם, ויש לחייב את שניהם.

בא"ד וי"ל דמייירי בשלא ביטלה וכו'. ונח' ר' מאיר ורבנן אי מחוייב לבטל. והמהרש"א הק' דבלא"ה קי"ל [לע' ו:] דהבודק צריך לבטל. וכת' דקודם ביטול יש לו לחוש לספק לאו דבל יראה, וכיון דביטל הוה רק דרבנן. וכבר עמד בזה מהר"ם חלאוה ותי' דדוקא הבודק כל הבית צריך לבטל. אבל הכא בודק רק עבור חתיכה א' שוב ל"צ ביטול [מדינא דרב ו:]. וכ"כ הפ"ח [תלט ב]³². והמק"ח [תלד א] כת' דהכא א"צ לבטל, דבעלמא יש חשש שמא ימצא גלוסקא יפה במקום אחר [שלא בדק וכדו'], אבל הכא כבר ביטל חמצו, אלא שבא עכבר ונתחייב שוב על בית זה. וכיון שבדקו יפה לא חיישי' שימצא גלוסקא.

בא"ד והוי בספק לאו דלא ימצא. משמע דעובר בבל יראה. וצ"ע מדברי תוס' [כא]. דאינו עובר על חמץ שאינו ידוע. בא"ד אבל הכא דבדיקת חמץ דרבנן שרי. רע"א הק' מש"כ תוס' בסו"ד דבדיקת חמץ דרבנן שרי', הא אף בלא"ה כיון דאין לו מה לעשות מותר.

על בדק ואשכח בפלוגתא דרבי ורשב"ג וכו' הוא קבר שנמצא. והראשונים כת' דקי"ל כרבי. והבעה"מ כת' דל"צ אפי' ביטול. אבל הריא"ז כת' דצריך לבטל [ומהני רק כלפי הדרבנן]. וכ"כ המאירי דלסוברים דסוגיין איירי אף בדרבנן דביטל, ה"נ צריך לבטל.

שם. שאני אומר קבר שאבד הוא קבר שנמצא. האחרונים הק' דבגמ' [גיטין כז]. מבואר דכשנאבד גט ומצאו גט, חיישי' שמא נתחלף באחר [ותליא בשיירות מצויות או שכיחי ב' יוסף בן שמעון], ואמאי לא תלי' שהוא גט שנמצא לדעת רבי. ויש לחלק. [וע' חת"ס גיטין שם, ותבו"ש סג טו].

והש"ש [זיז] הביא שב יעקב [ב א, ע"פ שו"ת מבי"ט קלח] כשנאבד אדם שהלך למקום פלוני, ומצאו אדם מת, לרבי אמרי' דהוא שנאבד. והש"ש הביא דהאחרונים תמהו עי"ז [דמבואר בכ"מ דצריך סימנים בגופו וכדו'].

והשמעתתא כת' דל"ד לסוגיין, דהכא איירי שלא הוחזק טומאה בשדה אלא מחמת קבר שאבד. וכיון דנמצא קבר א' תו לא מחזקין שמא היה קבר אחר. ולא הוחזק בטומאה. אבל התם יש לחוש דזה שנמצא הרוג איש אחר, והאיש שהלך דרך זה כבר הלך מזה לדרכו. ועוד חילק דגבי קבר, נאבד קבר ומצאו קבר. ואילו הכא נאבד חי ומצאו מת³³.

הניח ט' ומצא י' פלוג' דרבי ורבנן וכו'. פרש"י גבי חמץ לרבנן [לחומרא] דשמא הוה י' אחרות, וצריך לבדוק. והאחרונים כת' דהיינו כשלא ביטל³⁴ [וכ"כ המהרש"א, וכ"מ בטור תלט]. ועד"ז כ' הבעה"מ [ד:] דקי"ל כרבנן דצריך ביטול. אבל לבדיקה הוה ספק דרבנן. והבעה"מ כת' דהניח י' ומצא ט', לרבי צריך לבדוק עבור א'. ואם מצאו די. ולרבנן צריך לחוש לכולם, ולבטל.

והתוס' רא"ש הק' [כיון דהנידון על החתיכות שהניח ואינו יודע היכן הם], א"כ אף כל שאר הבתים

31 וביארו דהוה מצווה לדר בבית, ולא נכלל בזה איסור לדור כשאינו מקיים. [ועד"ז דברי המרדכי גבי ציצית שנקרע בשבת].

32 והפ"מ [תלד א"א ב] חלק דמ"מ צריך בדיקה, וביאר כוונת התוס' כמהרש"א.

33 והשמעתתא הביא דכ"ב מבואר בסוגיין גבי חמץ, דהיכא שנאבד ככר ונמצא ככר אמרי' הוא הנאבד הוא הנמצא. אבל נאבד ככר ונמצא פרוין, אפי' כדי כל הככר לא אמרינן היינו ככר שנאבד [וע' בע"ב], אלא גבי תינוק דדרכו לפרו. [וע' בע"ב]. ומש"ה היכא שנאבד אדם חי ונמצא מת, כיון דאינו מוכרח שימות לא אמרי' דזה הוא שנאבד.

34 וכן השע"מ [ב יב] הביא להק' דבדיקת חמץ דרבנן, ונימא שאני אומר' להקל. ותי' דלמש"כ תוס' [ט: ד"ה היינו] איירי בלא ביטל.

יצטרכו בדיקה³⁵. ואין לדבר סוף [וכדאי' במשנה³⁶]. ו"ל דכיון דאיכא ריעותא בבית זה, לכל הפחות בית שיש ריעותא צריך בדיקה.

והמהר"ם חלאהו הק' דהו' ספק עילוי, שהרי לא נאבד חמץ בבית. ות' כיון דתולים דנתחלף, והוה כמו שנאבד לו.

דתניא הניח מנה ומצא מאתים וכו' וחכ"א הכל חולין. פרש"י שהמנה נטל, ואלו הובאו אח"כ. ופרש"י [ביצה י:]: דאין אדם מניח מעות חולין ומעשר ביחד. והשעה"מ [ב יב, ורש"ש כאן] הביא להק' דבסוגיין ל"ש טעם זה. והשעה"מ ת' דצריך סברת 'אין אדם מניח' כדי להקל, ולומר דהכל ודאי חולין. אלא מ"מ ילפי' מינה דאף בלאו הך סברא הוה עכ"פ ספק, ומש"ה לענין חמץ לחומרא. וביאר דאת"ל דבחמץ אזלי' בתר הוכחה משום שמצאן במקום שהניחן א"כ הוה ודאי, ואף במעשר אמרי' הכי. אלא מידי ספק לא נפקא ואזלי' לחומרא.

הניח י' ומצא ט' היינו סיפא וכו'. תוס' פי' דרבי לטעמיה דהוא קבר שאבד. ורבינו דוד הוסיף דכל הך סוגיה כרבי, דלרשב"ג מאי נפק"מ, הא בלא"ה חייב לבדוק כל הבית³⁷. וכת' לדחות דנפק"מ כגון שבדק כל הבית כולו, ומצא רק א'. ונפק"מ אי צריך ביטול מה"ת [וכתוס' סוד"ה על].

תוד"ה הניח עשר. ומיירי שהכרות קשורים זב"ז וכו'. [ונח' בזה הראשונים אי ק"ל כהך אוקי' שם, ע' בפוסקים תצו יג]. ומבואר בתוס' דקאי אף בהניח ט' ומצא י', אבל המג"א [תלט ז] דייק מהטור דדוקא הניח י' ומצא ט' בעי קשורין. אבל הניח ט' ומצא י', אף בלא קשורין חיישי'. והפוסקים ציינו דבתוס' דידן מבואר דלא כן. אך השעה"צ [טז] הביא דבמהר"ם חלאהו מבואר כמג"א.

דף י:

תוד"ה שאני. ות' ר"ת וכו' ספק כלים הנמצאים וכו' א"נ גבי ככר רגלים לדבר שטהור הסירו. וכ"כ תוס' [חולין ט:], ונדה ד. ב' תי' האם החילוק בין כלים לאוכלין [דלא גזרו על אוכלין, כיון דאין להם טהרה]. או משום דגבי טומאת מדף יש רגלים לדבר דאדם טהור נטלו.

אמר רבא עכבר נכנס וכו' צריך בדיקה וכו'. הראשונים הק' דנימא ס"ס, שמא אכלתו. [ולתוס' י"ל דאייירי בככר גדול]. וכן בכל הנך ספיקות [בסמוך²]. והראשונים [רבינו דוד] הוכיחו דכיון דנתעורר ספק, ל"מ ס"ס להתיר בבדיקת חמץ [וכדעת הראב"ד ועוד, ע' לע'].

והראב"ד הביא דמבואר בספיקות דרבא דבעי ידים מוכיחות. וק"ל לקולא דאי"צ בדיקה אלא ביטול.

והדרכ"מ [תלט א] דייק דמשמע בטור דהכא איירי אף בככר קטן, ודוקא בסוגיות דלעיל העמיד בככר גדול דליכא ס"ס. וביאר הדרכ"מ דהכא ב' הספיקות הוה מענין אחד, שמא אין כאן חמץ שהכניס העכבר. דמה לי שאכלו שם או שחזרה ויצאה וכה"ג לא מיקרי ספק ספיקא [וציין יו"ד נז דרכ"מ ה.]. משא"כ לע' יש ספק דאין כאן חמץ כלל דהוי ספק בענין אחר.

מפני שאין דרכו של עכבר לפרר וכו' מפני שדרכו של תינוק לפרר. בפשוטו משמע דידוע דעכבר אינו מפרר. ובחי' רבינו דוד הק' דבמציאות אף דרכו של עכבר לפרר. ות' דבשעת אכילה מפרר, והכא איירי שמצאו פירורין כנגד כל הככר. ואם לא אכלו לא היה מפרר³.

אבל הש"ש [ז יז] כת' לפרש דכיון דנאבד ככר ומצא פירורין לא תלי' את בפירורים בככר [דהוה חפץ אחר⁴]. אלא דגבי תינוק, כיון דידעי' שדרכו לפרר הוי כנאבד פירורים ונמצא פירורין.

תוד"ה מפני. ומיירי שיש פירורין כדי כל הככר. אבל הרמב"ם [ב ט] כת' דחזקתו שאכלה, ואלו הפירורין שנפלו ממנו. ודייק ה"ה דאיירי שאכלו, ולא מצא כדי כל הככר. וכ"כ המאירי בשם י"מ דאף בשלא מצא בכדי הראוי לאכילת כל הפרוסה שמ"מ הפירורין מוכיחין שאכלו.

בא"ד ואפי' לרשב"ג, הכא רגלים לדבר וכו' שהרי מיד נכנס אחריו. אבל רבינו דוד הביא דמבואר בסוגיין כרבי. וכ"כ הראב"ד [לרי"ף].

35 והיפ"ע הביא דמבואר בירושלמי דנאבד חמץ אי"צ לבדוק שאר הבתים.

36 ויל"ד האם כוונתו דכיון דאין לדבר סוף, א"כ אף בית זה אי"צ לבדוק.

37 וכן הבעה"מ הביא דסוגיין כרבי. והראב"ד חלק.

1 אמנם הטור לא הזכיר כאן ככר גדול, ורק בהנך דלעיל. וע' בסמוך.

2 והכא הוה שמעתתא דרבא דס"ל [לע' ט]. דהוה ספק, א"כ אין לומר כאן כדברי הבעה"מ דקאי כרב כהנא.

3 ועד"ז נסתפק בה"י דהיכא דמצא כדי כל הככר, שמא תינוק אין דרכו לפרר אלא בשעת אכילה.

4 וחזקת 'הוא קבר שנאבד' שייך דוקא היכא דמצאו בצורה שאיבד. [וע' מה שהו' בע"א].

או דילמא משום ביעתותא הוא נפל ושקלתיה, תיקו. הבעה"מ כת' דלא איפשיטא, ולענין ביטול נקטי' לחומרא. אבל אם ביטל נקטי' לקולא לענין בדיקה. והמאירי הביא בזה מח'.

ככר בשמי קורה

כיון דלא נחית מנפשי' לא אתי למיכלה, א"ד זימנין דנפל ואתי למיכל וכו'. [ועד"ז הספק גבי בור, אי נחית ואתי למיכליה]. והתוס' [לע' ב.] הביאו מכאן דאף שביטלו, חיישי' שמא יאכל. [ועפ"ז ביארו גדר תקנת בדיקת חמץ]. והתוס' ר"פ [שם] הביא בשם ר' יחיאל מפריש לדחות דהתם יש ככר ידוע שמונח שם, אבל מספק לא תקנו בדיקה משום שמא יבא לאכול [וכ"כ הפנ"י שם בדעת רש"י⁵].

ככר בבור וכו' ואתי למיכליה. המאירי כת' דאיירי שביטלו⁶, דאל"כ הוה כמטמין בבורות ועובר עליו [וכדלע' ה:]. ובחי' רבינו דוד כת' דאין זה מטמין, שלא היה מדעתו. ועכשיו כשוראהו יבטלו ודיו מה"ת, אלא שגזרו לא לסמוך על הביטול בלבד. [וצ"ל כוונתו כשמצאו אחר הבדיקה, וקודם שעת האיסור. דלאחר זמנו ל"מ ביטול, וכדלע' ו:].

והרמב"ם [ב יד] כ' דמבטלו בליבו⁷. והראב"ד השיג דלכתחיל' ל"מ לבטל, דהו' מטמין בבורות. אלא איירי כשביטל מעיקרא, ולאחר זמן איסורו מצא כן. [וכשנדע לו ואח"כ מבטל עובר משום מטמין בבורות⁸. והטור [תלח] הק' דכיון דביטלו אינו שלו, ואמאי עובר⁹]. וה"ה דחה דהכא לא הטמין בבור, אלא שנפל מאיליו. והוה כנפל עליו מפולת, ודי בביתול.

וכ"כ ה"ט [תלח ח] לדיק מדברי רש"י [לע' ה:]: דמטמין בבורות איירי כשמטמין בידים, ואילו מפולת אינו בידים. אבל הפ"ח [תלח ב] כת' דבור לא דמי למפולת, דמפולת הוה כמבוער, ואף לכתחילה רשאי להפיל מפולת. ואילו בבור טעם ההיתר משום ביטול.

ועוד תי' רבינו מנוח דמטמין בבורות קאי בחמץ חשוב וראוי, כגון אוצר ידוע של חטין שהחמיצו או ככרות. ול"מ ביטול דהוה הערמה ומטמין גמור. והכא איירי בחמץ מעט.

והטור החמיר בהנך ספיקות. והב"י האריך לדון אי איירי אף כשביטל. והדרכ"מ הביא דעת ראב"ה דבתיקו אף באיסור דרבנן לחמורא¹⁰. והבעה"מ כת' הקיל בספיקות דלעיל [היכא דביטל], אבל החמיר בהנך ספיקות דהחשש דילמא יבא לאכל¹¹.

תוד"ה בממוניה. פי' הכא דוקא דשמא יוציאנו וכו' אבל היכא דאיכא חמץ וכו'¹². והתוס' ר"פ כת' עוד דשמא אכלו הנחש.

ועוד תי' התוס' ר"פ דהוה אומדנא דניחא ליה בהכי [מרצונו], אבל לא תקנו לחייבו. והתוס' רא"ש תי' דהתם [ד:]: איירי דוקא לענין שלא יחשב מקח טעות.

ורבינו מנוח [ב יח] כת' עוד דהתם הוה הוצאה מועטת, אבל חבר הוה הוצאה מרובה, וכה"ג לא אטרחוה בממונו. א"נ הכא כבר בדק הבית ע"פ תקנ"ח, אלא דאח"כ נכנס נחש עם ככר, וכיון שבדק במצוות חכמים תו לא הטריחו אותו. ואילו התם איירי בבית שאינו בדוק כלל.

ועוד תי' רבינו דוד דהכא דא"ל לו לבדוק לא תקנו. אבל עיקר הבדיקה אפשר לו ע"י עצמו אמרו באתרא דיהבי אגרא ובדקי ניח"ל לקיומי אף בממוני'. [וכ"כ רבינו מנוח תי' ג', וכן המהרש"ל כאן].

והתבואות שור [א ג] כת' דהא דאי' בסוגיין דבגופו וממונו לא אטרחוה, אבל היכא דהוה בממונו לחוד תקנו.

בדיקה לאחר המועד

וב"ד שחרית, ובשעת הביעור. ומסקנת הגמ' דקאי אם לא בדק אור ל"ד וכו'. וקבעו ג' זימני דמחוייב לבדוק. והפנ"י הק' דלכאורה אם לא בדק בזמנו שוב כל שעתא ושעתא זימנא הוא, והול"ל דבודק ב"ד עד שעת הביעור,

5 אבל המהרש"ל בסמוך נקט דאף רש"י מודה דצריך בדיקה משום שמא יבא לאכול. אלא דעיקר התקנה משום בל יראה.

6 והאחרונים הביאו דמבואר דמהני ביטול בחמץ ידוע [וע' לע' ולק' לא:].

7 והרמב"ם [ב יד] פסק דבשמי קורה חיישי' שיפול [וכא"ל]. אבל בבור אין מחייבין אותו להעלותו, אלא מבטלו בליבו. [דספק לקולא]. וה"ה ביאר דהרמב"ם לא גרס דהספק של נחש תליא ב'את"ל, ואף בעי' זו לא איפשיטא.

8 ויל"ד אי כוונתו דהיכא דביטל קודם שנודע לו מהני. או דכל שהוא לפני זמן איסורו הוה מטמין בבורות.

9 והב"י דחה דכוונת הראב"ד דהוה כ'מטמין בבורות. ולא התירו ביטול במקום דהוה מטמין להדיא.

10 וכ"כ המאירי בשם גדולי הדורות, דכולם לחומרא מספק. [והביא יש מקילין מיהא בככר בפי נחש וכן יש מקילין בככר בבור].

11 דהוה חמץ ידוע. ומבואר דדעתו דחייב בדיקה חמץ בעלמא אינו משום הך חשש שיבוא לאכול.

12 וצ"ב דלע' [ד:]: איירי לענין חיוב בדיקה חמץ בעלמא, וליכא ודאי חמץ. [ואי כוונת התוס' לגמ' ח. ניחא].

ואמאי חילקה המשנה לג' זמנים¹³. ותי' דעיקר זמן המצווה היה ראוי להיות בשעת הביעור, אלא דתקנו להקדים [וכדאי' לע' ד.]. אך היכא דלא בדק, מחוייב בשעה זו דוקא.

ובשעת הביעור. בפשוטו היינו בשעה ששית [והראשונים הביאו כן בשם רש"י]. **והבעה"מ** [לק' יב; ה. בדה"ר] כת' [ע"פ הירושלמי¹⁴] דהוה שעה חמישית.

ורבינו דוד הק' דבגמ' [לע' ז.]. אי' דחשיב 'לאו זמן ביעוריה ולא זמן איסוריה' [וחיישי' שיפשע]. ועוה"ק דבשעה חמישית לר"מ רשאי לאכול, ולר"י מותר בהנאה ואמאי יקרא שעת הביעור¹⁵.

ורבינו דוד כ' דר' יהודה לא גזר דלמא אתי למיכל בשעות דרבנן. תדע דזהו זמן שריפתו [ולא חששו שיאכל בשעה ששורפן].

רש"י ד"ה לאחר המועד. עד שתחשך. אבל בתוך פסח אינו בודק¹⁶. **ובחי' הר"ן** ביאר דבתוך החג אף רבנן חיישי' שמא יבוא לאכול [אף היכא דמחזר לשורפן], כיון דענוש כרת.

והמהרש"ל כת' דע"כ איירי כשביטלו, דאל"כ וכי משום גזירה שמא יבוא לאכול יהא עובר בבל יראה¹⁷.

אבל **המהרש"א** כת' דכל המשניות איירי אפי' לא ביטל. ומ"מ ביר"ט גופיה למה יבדוק משום בל יראה, דע"י הבדיקה נמי יראה [ומה תיקן], וא"א לו לבטל אז. [דכל זמן שאינו רואיהו אינו עובר בבל יראה¹⁸]. והקר"ר נקט דכוונת המהרש"א משום דאינו יכול לשורפו ביר"ט¹⁹. וכשימצאנו הרי משהו²⁰. אבל האחרונים ביארו דדעת רש"י דבל יראה תלי בראיה, וכשאינו רואה אינו עובר, אבל ע"י שיבדוק יראנו עובר עליו בבל יראה²¹.

והמהרש"א ביאר דמו' שעות ולמעלה בודק, דאכתי אינו עובר בבל יראה עד שתחשך²². **והצל"ח** הק' דמבואר ברש"י [לעיל ד.]. דעובר בבל יראה מו' שעות ולמעלה. ועי"ש בכמה אופנים. [וע' מש"כ בזה ד.].

ויש שפי' דדעת רש"י דמו' שעות חל עליו דין בל יראה דמחוייב שלא להשהות החמץ בפסח. אבל עיקר דין בל יראה בפסח.

אבל דעת תוס' ושאר ראשונים שבדק אף תוך הפסח.²³

והב"ח [תלה] כת' דביר"ט לא יבדוק, כיון דאינו יכול לבערו. אבל **הט"ז ומג"א** [שם א.] כת' דיבדוק ביר"ט²⁴. ואם ימצא חמץ יכפה עליו כלי²⁵.

תוד"ה ואם. וקשה דלר' יהודה קרי ליה שעת הביעור, ולמה שינה לשונו. **ורבינו דוד** תי' דלר' יהודה בעי' ו' ולא יותר, ומש"ה צריך לקבוע זמן בכיוון, שאין בודקים יותר. אבל לרבנן אף אחר מועד הביעור מחוייב מבדוק. ועד"ז כ' בחי' הר"ן.

בא"ד אלא בתוך המועד היינו מתחילת ז'. **וכ"כ הר"ף** דבתוך המועד פי' בתוך פסח [ויש

13 ויש שדנו דקמ"ל דמחוייב לבדוק י"ד שחרית מיד, ואינו רשאי להמתין עד שעת הביעור. [דנחשב זמן חיוב בפנ"ע].

14 **ורבינו דוד** חלק דהירושלמי קאי אברייתא דשומר מוכר בשעת ביעור [ולחד מ"ד י"ד שחרית ולאידך מ"ד שעה ה'], אבל בעלמא שעת ביעור בשעת איסורו.

15 **והבעה"מ** כת' דהוה זמנו לשורפו בסופו. **והמהר"ם חלאוה** כת' דתלי במח' ר' מאיר ור' יהודה, והתם קאי לר"מ דיש זמן ביעור א'.

16 אבל **רש"י** [מנחות סז:] כת' דאם לא בדק במועד, בשעה ששית. יבדוק אחר המועד, בתוך פסח עצמו.

17 **והב"ח וט"ז** [תלה] הוסיפו דאף לתוס' [כא.]. דאינו עובר בבי' בחמץ שאינו ידוע. הכא כיון דלא בדק חשיב ידוע, כיון דרגיל בו כל השנה, וודאי נשאר חתיכות חמץ. והביאו לזה דברי הרא"ש [א ט.]. [אך בתוס' רא"ש כא. מבואר דבא לחלוק על תוס', וס"ל דעובר אף בחמץ שאינו ידוע].

18 וכן משמע ברש"י [לע' ו. וכן ו.], וכן לא: דאינו עובר בבל יראה אא"כ רואיהו אח"כ. אבל התוס' רא"ש [ו.]. נדחק דכוונת רש"י דאינו עובר במזיד, אלא בשוגג. **והמהרש"א** [לע' ו.]. נתקשה אמאי אינו עובר, וביאר דהתם הוה נפלה עליו מפולת. ולכא"ו בסוגיין ל"ש כן].

19 ולפ"ז כוונת המהרש"א יר"ט גופיה [דוקא יום ט"ו], אבל מחוייב לבדוק בחוה"מ. [אבל בפשוטו משתחשך ואילך אינו בודק כלל].

20 **והקר"ר** כת' דלמש"כ תוס' [לק' כא.]. דהמשהה ע"מ לבער אינו עובר, א"כ ביר"ט יבדוק וישהה ע"מ לבער.

21 **וכ"כ הפרמ"ג** [תלה מ"א] בשם **המהרש"א**, דיותר טוב שלא יבדוק ושמא לא יראנו תוך הפסח. מאשר יבדוק, וימצא ושמא יחוס וישהנו רגע א' [וכדחיישי' לע' ו.]. ע"פ רש"י ו: דאינו עובר אא"כ משהה רגע].

22 [ויל"ד דמצי לשורפו מיד, לצד דכוונת רש"י משום דאינו יכול לשרוף מיד].

23 ולא איכפ"ל דע"י הבדיקה יראנו.

24 **והמג"א** כת' דאפי' ביר"ט אחרון מחוייב לבדוק ביר"ט.

25 וכדלעיל ו.

ראשונים שהעתיקו בחול המועד, ולאחר המועד, לאחר פסח.

בא"ד [שם] היינו מתחילת ז'. [ומחצות נחשב תוך המועד עד לאחר פסח]. אבל יש ראשונים [מהר"ם חלאוה, וכ"מ בתוס' רא"ש] דיבדוק ערב פסח עד שתחשך²⁷, ואם לא בדק יבדוק בתוך המועד [אבל שעה שביעית לא חשיב 'תוך המועד']. [ויל"ד במה פליגי].

בא"ד ולאחר המועד יבדוק וכו'. יל"ד עד מתי מחוייב לבדוק, אי אף לאחר זמן רב²⁸. ואפשר דכל שעברו כמה ימים, אף אם ימצא חמץ יש לו לתלות דהוה לאחר הפסח. א"כ לא שייך חיוב בדיקה.

בא"ד כדי שלא יתערב חמץ של איסור בשל היתר ויאכלנו. ומשמע דכיון דעכ"פ הך חמץ אסור באכילה, תקנו בדיקה משום שמא יבוא לאוכלו. [וע"ד הא דאי' בתוס' דאף בחמץ נוקשה תקנו שלא ישהנו משום שמא יבא לאוכלו]. והר"ן [בחי' ובר"ף] כת' דאף דלא מיתסר אלא מדרבנן. מ"מ כי היכי דקנסו רבנן [משום דעבר בבל יראה] לאסרו אפי' בהנאה, עשו חזוק לדבריהם כשל תורה אף להצריכו בדיקה²⁹.

והתוס' רא"ש כת' ה"נ קנסוהו, הואיל ולא בדק ובא לידי שגגת בל ימצא³⁰. משמע דעצם החיוב בדיקה הוה בגדר קנס. ועד"ז משמע ברבינו דוד.

אבל בס' **המנהיג** [הל' פסח עמ' תלח] כת' דק"ל דלאחר הפסח אי"צ לבדוק, דק"ל כר' שמעון דחמץ לאחר הפסח הוה רק קנס שעבר עליה בבל יראה ובל ימצא, וכ"ש כי לא חזי ליה ולא ידע ליה דלא קניס. [ומשמע דהמשנה כמ"ד דלאחר הפסח אסור מדינא].

שם. החז"א [קכד ב.] דייק מתוס'³¹ דסתמא דמילתא איירי אפי' כשביטל, ואפ"ה חייב בדיקה לאחר הרגל, דהחמץ אסור לאחר הפסח משום דעבר בתקנת שמא יבא לאוכלו³². [ואף היכא דלא הניח חמץ ברשותו במתכוון ובמזיד]. [והראשונים נח' בכל חמץ שביטל האם אסור לאחר הפסח. ובעזה"י יתבאר לק' כט].

בא"ד ורש"י וכו' מפני שפי' במשנה דבדוקים שלא יעבור בב"י³³. [ולאחר הפסח ל"ש חיוב בדיקה זו]. המהרש"ל כת' דאף דאיירי הכא כשביטל [דאי לא ביטל ודאי חייב לבדוק משחשיכה, שלא יעבור בב"י³⁴. ע' לעיל]. והמהרש"ל נתקשה [דאף לרש"י] היכא דביטל הוה רק משום חשש שמא יאכלנו. וכת' דמ"מ עיקר התקנה משום בל יראה, ולא תקנו בדיקה משום שמא יבא לאכול לחוד. ומבואר מדברי המהרש"ל דלאחר ביטול, אף רש"י מודה דחיוב בדיקה משום שמא יבוא לאוכלו. [וע"ע מש"כ בזה לעיל ב.].

שם. והרמב"ם [ג' ו'] כת' דכשבדוק לאחר הרגל לא יברך. וה"ה ביאר דהברכה על ביעור חמץ, אבל לאחר הרגל אוכל חמץ, והך בדיקה כדי להבדיל בין חמץ זה שעבר עליו הפסח³⁵. והכס"מ כת'

26 דב"ה"ט לא יבדוק, דהא אינו יכול לשרוף. [וע' מש"כ בזה לע' ו.].

27 והראשונים הק' [לפרש"י] דהלשון יבדוק ב"ד משמע כל היום. ומש"ה פי' לשיטתם דקאי לאחר הרגל.

28 ויש שהביאו מהל' הר"ן גיאת דאפי' לאחר כמה חדשים. וז"ל הר"ן דיבדוק בחולו של מועד, ואפי' לאחר כמה חדשים צריך לבדוק ולבער, ולא חיישינן דלמא אתי למיכל מנייהו. [ולכא' חסר בדבריו, דדבריו לא שייכי זל"ז, ויש שהגי' דבריו באופ"א].

29 ולכא' מבואר דגדר האיסור חמץ שעבר עליו הפסח, דמדרבנן יש בו חומרת איסור חמץ. [ואינו איסור קנס בעלמא].

30 [משמע דס"ד דל"ש קנס כיון דלא השהה במתכוון. קמ"ל דנחשב פושע].

31 והחז"א [במכתב] הוסיף דמצווה לבטל, ורוב בני אדם מבטלין, ולא יתכן דהמשנה איירי באופן מיוחד, ובסתמא הדין להיפך. [אמנם הפוסקים נקטו דבזה"ז כיון דהרגילות לבטל לא חשיב הערמה. ונקטו דבזמן המשנה לא היה רגילות בזה].

32 אך כת' דמסתבר דבחמץ של נכרי שהשהה ברשותו ולא עשה מחיצה לא גזרו לאסור לאחר הפסח. {וכונתו להק' דלכא' החיוב בדיקת חמץ משום שמא יבא לאכול, וכמו חיוב מחיצה בחמץ של נכרי [וכן רבינו דוד לע' ב. דימהו], א"כ מחמת הך גזירה יאסר בדיעבד. ואפשר דדוקא ביטול, דהוה הערמה קנסו. ע"ע לקמן כט. [וצ"ע דחמץ שאינו ידוע לו ל"ש הערמה. ולחז"א הטעם משום דעבר בגזירה דשמא יבא לאכול].}

33 אמנם **ברמב"ם** [ב] משמע דחיוב בדיקה משום תשבייתו. ואפ"ה פי' דלאחר הרגל מחוייב בבדיקה. [אלא דהו' בלא ברכה, ע' בסמוך].

34 והמהרש"א חלק דסתמא איירי אף בלא ביטל.

35 והכס"מ הק' דמ"מ מבער חמץ זה, וראוי לברך.

ורבינו מנוח כת' דההיא זמנא לאו זמן איסוריה ולא זמן ביעוריה, וא"א לברך 'במצותיו וצונו' על דבר שלא צוו חכמים כי אם משום קנס. ועוד דאין מברכין על קנס שבא ע"י עבירה, ועבירה אינה מצווה. [וע"ע פרמ"ג תלה א"א ב.].

דקי"ל דחמץ אחר פסח הוה קנס דרבנן בעלמא, ואף מדרבנן אינו עובר בשהייתו³⁶ מש"ה ל"ש ברכה. והכס"מ כת' דכשבודק בפסח יברך³⁷.

והשר"ע הרב [תלה ד] ביאר דתקנת בדיקת חמץ משום בל יראה, ואף כשיטל עדיין עובר מדרבנן מכמה טעמים³⁸. אבל היכא דמחוייב לבדוק רק משום שמא יבא לאוכלו [וכגון חמץ נוקשה, ע' תוס' ב.], הוה מניעת מכשול בעלמא. ואין מברכים עליו. [ועל"ש תמו קר"א א].

והקוב"ש [מג] כת' דאחר המועד אינו 'מצוות בדיקה', אלא כבדיקת תולעים³⁹.

כנגד ג' השבתות. פרש"י ראייה, מציאה והשבתה. והמהר"ם חלאוה הביא מהירושלמי כנגד ג' פעמים דכתיב לא יראה. ולא הביאו מתשבייתו ומלא ימצא [ע"ש]. [ויל"ד אי מבואר דבדיקת חמץ הוה מדין בל יראה].

שם. ומבואר דס"ד דר' יהודה מצריך ג' בדיקות, דגלי קרא דבעי ג' פעמים⁴⁰. וצ"ב דכיון דהוחזק בדוק, מה שייך לחזור ולבדוק. ויל"פ דבדיקה אינו בירור גמור, ויתכן שלא מצא כל החמץ⁴¹. ועל"פ דחיישי' שמא גיררה חולדה וכדו', ובעל"ב ג' זמנים שיהא בירור של בדיקה [ועד"ז כ' הפנ"י].

ורבינו דוד הביא מסוגיין דבדיקת חמץ דאורייתא [היכא דאינו מבטלו, אלא מבער ע"י מעשה]. ומחוייב לבדוק בכל מקום שמכניסים בו חמץ, אע"פ שאינו ידוע לו. וצריך לבדוק ג"פ מדאורייתא⁴². ועוד כת' או אפשר שהכל מדבריהם וקרא אסמכתא בעלמא.

דף יא.

שלא ברצון חכמים. דאסור לקצור קודם העומר. פרש"י דילמא כי מתעסקי אתי למיכל מיניה. ופרש"י דקצירה כדרך אסור מדאורי' דכתיב ראשית קצירכם, שהיא תחילה לקצירה.

והרמב"ם [תמידים ז יג] כ' דאסור לקצור קודם קצירת העומר. והכס"מ תמה דהאיסור קודם הבאת העומר, ומה מהני קצירתו. [וע' תו"ט חלה א.]. והלח"מ כת' ד"ל דמותר לקצור משעת קצירת העומר, ואף דאסור לאכול עד שעת הבאה. [וביאר בזה את הגמ' מנחות ע:].

תוד"ה קוצרין. כיון דלכתחילה לא יביא חשבי' וכו'. דמקום שאתה מביא תלי' בהא דדינו להביא משם. [וכע"ז מצאנו בכ"מ]. והקוב"ש [י] הק' ממשי"כ תוס' [לע' ה.] כת' דמחצות חשיב זמן הפסח [לענין זמן איסור חמץ], כיון דכשר בדיעבד.

ותוס' [מנחות סח.], ורבינו דוד כאן] הביא י"ג בית השלחין שבעמקים, דכיון דאיכא תרתי לגרירותא אף בדיעבד פסול. [ותוס' הק' דלא אשתמט בשום מקום דכה"ג בדיעבד פסול⁴³. וע' מה שציין בס' דבר שמואל דיש אופנים דכחוש פוסל בקרבנות].

ובתורת כהנים [אמור פרש' י ג, הו' בתוס' מנחות ה"ל, ורבינו דוד] נתמעט בית השלחין ועמקים דכתיב קצירכם, של כולכם אמרתי [ואינו קצירה של רוב העולם]. ותוס' כת' דהוה אסמכתא בעלמא. ורבינו דוד נקט דפליג אגמ' דידן. ועוד כת' דיל"פ כוונת התור"כ כגמ' דידן, דבעי קצירת כולכם, מקום שראוי לכל ישראל דזהו העומר.

בא"ד ואין לתמוה מי איכא מידי דמדאורי' לכתחילה אסור, דאיכא מילי טובא דבעי' שישנה

36 והפרמ"ג [תלה מ"ז ב בסופו] העמיד דלפ"ז היכא דעבר הרגל, ימתין עד הערב ויבדוק לאור הנר. ואילו למגיד משנה יבדוק מיד.

37 והס"ז [תלה ב] כת' דאם ביטל חמצו לא יברך [דאינו עובר בבל יראה], דהוה משום שמא יאכל בעלמא. והפרמ"ג [צד א'] ביאר כוונתו דכל בדיקת חמץ הוה קודם שביטל. אבל הכא כיון דכבר ביטל [קודם הפסח], ל"ש ברכה משום חשש שמא יאכל לחוד.

והמג"א [שם ב] כת' דהיכא דבדק וביטל כדון, ואח"כ מצא חמץ במועד צ"ע האם יברך, כיון שביטלו וקיים תקנ"ח בבדיקה. אבל היכא דנתחמץ לו בפסח גופיה, יברך בשעת ביעור.

38 ומשמע מדבריו דמשי"כ תוס' [לע' ב.] שמא יבא לאכול, הוה סיבה דתקנו דל"מ ביטול. [ויל"ד בזה].

39 והקוב"ש כת' ד"ל דאף לדעת רש"י צריך לבדוק, אך ל"ש למשנתינו, דהוה חיוב בדיקת חמץ.

40 ולכא' אי לא בדק אור ל"ד, מחוייב לבדוק ג' פעמים ביום.

41 [וע' רא"ש [א ט] דחיישי' שמא ימצא בא' מהזויות גלוסקא יפה. אבל המאירי [ו:] נקט דהחשש גלוסקא יפה במקום שאין מכניסים בו חמץ אבל אי בדק כדון ודאי לא ימצא גלוסקא].

42 וכת' דאף היכא דביטול, תקנו חכמים שיבדוק ג"פ, דתקנו דאף כשיטל יעשה בדיקה כמו אילו לא ביטל. [ויל"פ דכוונתו להק' דכיון דביטל הוה איסור דרבנן בעלמא, א"כ נסמך אבדיקה בעלמא, דלכא' אין כאן חמץ, ובדרבנן אמאי צריך ג"פ. ות' דגדר התקנה דבעי' בדיקה גמורה, וכמו לדאורייתא].

1 ובלגיון מהרש"א ציין לתוס' [כתובות ל.] דבעולה לכה"ג נחשב דאשה שאינה ראויה, כיון דלכתחילה לא ישא [אלא דהתם הוה איסור גמור מדאורייתא, ורק כיון דנשא א"צ לגרש].

2 ותוס' כת' דלהק' גיר' יל"פ דכה"ג הקילו דרבנן לקצור. דמקום שאין מביאין לכתחילה מותר מדאורייתא. וכיון דהוה אף בית השלחין ויש פסידא, הקילו אף רבנן לקצור. [ועל"ע שיטמ"ק עה"ג שם].

3 והשיטמ"ק [מנחות שם] כת' דאין דרך לקצור שדות אלו יחד, ולא הוה קצרכם, דאין בישולו בבת א'.

הכתוב עליו לעכב, כגון קדשים⁶. והאחרונים הביאו דתוס' [גיטין ג: ד"ה וכו'] כת' דבדאורייתא אין חילוק בין לכתחילה לבידיעבד [לענין כשרות גט]. אמנם בראשונים כאן כת' דבקרבות איכא מילי טובא דהוה למצווה ולא לעכב [ובזה כו"ע מודו].

דרבנן אדרבנן וכו' הוא עצמו מחזר עליו לשורפו וכו'. מבואר דלולי הך סברא חששו שלא יתעסק בו. הפ"י הק' דבשאר איסורי התורה [חלב, בשר בחלב, כלאי הכרם] לא מצאנו שיהא אסור להתעסק עמהם ולהשהותם משום שמא יבא לאוכלם. והביא דתוס' [לע' ב.] כת' דגבי חמץ החמירו טפי, דמותר כל השנה ולא בדילי מיניה דאין איסורו איסור עולם. או משום דהחמירה תורה בבל יראה. וכת' דלתי' הא' י"ל דסברא זו שייך אף בחדש [שמותר לאחר זמן], ורבנן ס"ל דלא בדיל, ומש"ה החמירו טפי משאר איסורין⁷. [אבל לתי' הב' צ"ב אמאי החמירו בחדש⁸].

רב אשי וכו' קמח וקלי תנן. פרש"י ואין אלו ראויין לאכילה. והתוס' ר"ד הק' דבכ"מ מצאנו דאוכלים קליות. והביא דגרסי' קמח קלי תנן, וה"פ קמח של קלי, שטחנו הקליות ועשו קמח למכור בשוק, אבל קליות לא, שמא ישכחו ויאכלו. והתורת חיים כוון לדבריו. וכ"כ הרמ"ה [עה"ג מנחות סח.] ד"ג קמח קלי, אבל קלי ראוי לאכילה.

אבל לא גודשין. תוס' ושא"ר פי' דבזה ליכא פסידא, ומש"ה חיישי' שמא יאכל ממנו. אבל השא"א [דיני חדש ד] כת' דהוה גזירה חדשה, שיאמרו שקצר לפני העומר. דאינו ניכר דהוה מחמת בית השלחין. ולמסקנא כיון דבדיל מיניה לא חיישי' כלל שמא יאכל.

תודה אבל. וי"ל משום מצוות ביעור יש להתיר כמו משום פסידא. המהרש"ל הק' א"כ מה מקשה הגמ' דר' מאיר, הא ר' מאיר מודה במקום פסידא, אלא דס"ל דמשום עולי רגלים אין להתיר. וכת' דדוקא לר' יהודה דמתיר משום עולי רגלים, אמרי' דאף מצוות ביעור הוה פסידא. אך לר' מאיר בעי' פסידא ממש. [וע' מהרש"א דביאר באופ"א].

ורמי דשבת אשבת דתניא חבל דלי וכו' ר' יהודה אומר וכו' ובלבד שלא יענבנו. פרש"י [דס"ד הגמ' דהוה משום] גזירה משום קשירה, הואיל ועסוק בכך. וצ"ב וכו' ר' יהודה לא גזר בכל שבות דשבת. ואפשר דקו' הגמ' בהא דמחמיר טפי מרבנן [וכה"ג אי' בכמה מקומות].

ובחי' הר"ן הק' דהכא ל"ש היתר עולי רגלים, ובלא עולי רגלים ל"מ [וכמ"ש תודה אבל]. והביא דתוס' תי' דמשום חומרא דשבת בדילי טפי מחדש. ועוד תי' דהתם נמי איכא עונג שבת, והדלקת נרו שקול כעולי רגלים.

תודה כורך עליו פונדא. דאפי' לקשור יכול, דלא מבטל ליה. ומש"ה אינו קשר של קיימא [וכ"כ הלבוש שיז ד]. אבל בחבל חיישי' שיבטלנו והוה קשר של קיימא.

והמג"א [שיז יב] כת' דקשר מעשה אומן לא התיירו [לדעת המרב"ם]. ואיירי בקשר דאינו מעשה אומן, ואפ"ה תקנו שמא יבטלנו, דגזרי' גזירה לגזירה בדבר שהחשש קרוב. אך הביא בשם העולות שבת דאיירי במעשה אומן.

והשר"ע [שם] פסק דבדליים שלנו שאינם קבועים בבור בכל אופן לא הוה קשר של קיימא. שהדלי אינו עומד שם זמן מרובה. [עי' בפוסקים מה נקרא זמן מרובה].

בכור שאחזו דם וכו' וחכ"א יקין ובלבד שלא יטיל בו מום. ועושה באופן שאינו עושה מום, ולא גזרי' שיבא לעשות מום. ודעת ר' שמעון [במשנה בכורות לג: י"ג] דאף במקום שעושה מום שרי, דהוה דבר שאינו מתכוון. ור' יהודה ס"ל דדבר שאינו מתכוון אסור, ועוד גזר אטו מקום שעושה מום.

ועוד נח' בגמ' [שם] היכא דא"א בלא עשיית מום [ע' תוס' שם לד.], אי שרי משום דבלאו הכי הוה בעל מום [שאחזו דם], דלר' שמעון כל האיסור בתמים, ור' מאיר ס"ל דאף בבעל מום אסור להטיל מום.

4 ומשמע מתוס' דידן דבכל התורה בעי' שנה הכתוב לעכב, ואל"כ הוה לכתחילה. אבל תוס' [מנחות לח.] כת' דדוקא בקדשים בעי' שנה הכתוב לעכב [ולא במצוות ציצית ותכלת]. [ומ"מ יש ראשונים שנקטו בשאר דוכתי שנה הכתוב לעכב, ע' תוס' רא"ש סוטה ח: גבי השקאת סוטה].

5 אבל לשון התוס' שאנן [ורבינו דוד ועוד] דבקדשים איכא מילי טובא, דבעי' שנה הכתוב לעכב. [וה"נ הבאת עומר הוה קדשים].

6 ובגליון מהרש"א ציין לדברי הר"ן [לק' כט, ח: בדה"ר] בשם הרמב"ן דלכתחילה צריך ליבון ואח"כ טבילה [וע' תוס' סוף ע"ז], אבל בדיעבד אי אפיך לית לן בה דעכובא לא כתיב.

7 ובס' דבר שמואל הביא ראב"ד בתורת כהנים [שמיני פרש' ב פרק ד י] דס"ד דאסרה תורה ליגע בנבילה, משום הרחקה לאכילה. [וכענין שעשה אדם הראשון סייג לעץ הדעת של יגע]. והתור"כ דורשת דהוה רשות [דמותר ליגע, אלא שנטמא].

8 אמנם לר' יהודה בדיל מחדש. והוה כשאר איסורין דלא גזרו שמא יאכל. [ולפ"ז יש קצת מקור בגמ' כאן לדברי התוס'].

9 וכת' דתי' הא' בתוס' עיקר. והוסיפו תי' הב' משום דלר' יהודה חמץ אחר הפסח אסור מדאורייתא, א"כ איסורו איסור עולם.

10 ובברייתא ה' בשם רבנן, ות"ק דעושה במקום שאינו עושה מום הוה ר' מאיר.

דף יא:

ורבנן כ"ש דאי לא שרית ליה כלל אתי למיעבד. פרש"י דיעבור על דבריו, ואינו נזהר בין מקום מום. המרדכי [שבת שמ, ושו"ע שלב ד] הביא מסוגיין דבהמה שאחזו דם, ואם לא יקזו תמות, מותר לומר לעכו"ם להקזו. דהלכה כרבנן. והביא"ה [שם] הק' דבראשונים [שבת מג.] אי' בדממונו לא חיישי' דאדם בהול כלל. ע"ש שהאריך.

ור' יהודה וכו' מ"ש גבי קרצוף דלא גזר. לכאור' הול"ל דמשום חומרא דשבת מיבדיל. ואפשר דמשום דאדם חס על הפסד ממונו לא אמרי' ד'בדיל'.

שם. התרי' [יומא לד: הוד' לו.] הק' מאי פריך, הא אפי' עבד קירוד הוה רק איסור דרבנן, דהוה דבר שאינו מתכוון. ומש"ה לא שייך גזירה. [וכה"ק רע"א בגהש"ס]. וי"ל דעדיפא מיניה משני.

תולין כל ה', ושורפין בתחילת ו'

ר' יהודה וכו' ותולין כל חמש, ושורפין בתחילת ו'. ובגמ' [יב:]: מבואר דהטעם משום דטועה בשעות.

ופרש"י דאסור לאכול, אך מותר להנות ומאכיל לבהמתו. האחרונים הק' מ"ש דגזרו לאסור באכילה ולא בהנאה [ולדעת ר' יהודה כח: לאחר חצות אסור בהנאה מדאורייתא¹]. [ע' פנ"י, וצל"ח יג.]. והרש"ש הביא כע"ז באיסורי בשר בחלב דגזרו רבנן, אסרו באכילה ולא אסרו בהנאה².

והרמב"ם [א ט, נ] כת' דחכמים אסרו לאכול מתחילת שעה ו', דאסור באכילה והנאה מדברי סופרים. והאוכל לוקה מכות מרדות. ובשעה ה' אין אוכלין, גזירה משום יום המעון שמא יטעה. ומותר בהנאה.

והגר"ז [שם] דייק דבשעה חמישית לא אסרו את החמץ בחפצא. דבעיקר החמץ אין חילוק בין אכילה להנאה. אלא גזירת יום המעון אינו מעיקר איסור החמץ [והוה איסור על הגברא³]. וביאר דמש"ה אין בזה מכות מרדות.

שם. תולין כל חמש. פרש"י דאי"צ לשרוף, עד שעה ו'. אך לשון הרמב"ם [א ט] תולין תרומה ולחמי תודה לא אוכלין ולא שורפין. ובשעה ו' שורפין הכל. [ותולין לא קאי אחולין⁴]. והגר"ז [לרמב"ם הנ"ל] ביאר דחמץ של הקדש אינו רשאי לשרוף עד שעה ו'. עד שנאסר משעה ה'⁵, אינו רשאי לשרוף.

וביאר דעד שעה ו' לא גזרו להחשב איסור בחפצא [וכנ"ל], וכיון דהחמץ אינו אסור בחפצא ל"ש שריפה⁶. אך הק' דבירושלמי מבואר דבשעה חמישית א"א להפריש תרומה מחמץ. וע"כ דהוה דין בחפצא.

ושורפין בתחילת ו'. בפשוטו משמע דמחוייב לשרוף מיד בתחילת ו'. הכס"מ [א ט] הק' אמאי אי"צ להוציא את החמץ מביתו ולשורפו קודם שעה ו', דמשעה ו' עובר כבר מדרבנן. וכת' דשמא הכוונה דשורפין סמוך לתחילת ו'. וכת' דצריך להמתין עד קרוב לתחלת שעה ששית להורות ששורפו מפני זמן האיסור שבא וזה מורה יותר שמקיים המצוה.

ועוד תי' הכס"מ נהי דשעה ששית אסרוהו בהנאה מ"מ לא חייבוהו להוציאו מביתו קודם אותה שעה. והאחרונים הביאו דכ"מ בתוס' [לק' יב: ע' מש"כ שם]. אך בבעה"מ [ג. בדה"ר] מפורש דרבנן עשו סייג שלא ישהה לכתחילה מתחילת שעה ו'.

[לעיל] אוכלין כל ד'. בפשוטו כל הנך שעות הוה שעות זמניות⁸, שהוא שליש היום [וכ"כ

1 אך נח' הראשונים [שם, ולע' ז]. לדעת ר' שמעון אי אסור בהנאה מדאורייתא או מדרבנן, או אסור רק באכילה.
2 [אף דמדאורייתא אין חילוק בין אכילה והנאה. וצ"ן לדברי המשנ"ל [יסוה"ת ה ח] דלוקה על הנאה. ובעזה"י יתבאר לק' כב].

3 {ויל"פ דגדר הך גזירה דיום המעון שאמרו לחשוש שמא הגיע כבר שעה ז'. וכאילו הגברא מסופק בשעה. אבל כלפי האמת לא הגיע זמנו, ומש"ה החמץ בחפצא מותרת. ותקנו גדר הרחקה ואיסור ספק, שלא יכשל. וי"ל דמי שטעה וסבר דעדיין לא הגיע שעה ה' לא עבר איסור דרבנן בשוגג, דגדר התקנה דמי שסבור שהוא שעת ה', שיחשוש שבאמת הוה ז'}.
4 אך הכס"מ לא דייק כן, ונקט בדעת הרמב"ם דשורפין בתחילת שעה ו'.

5 ואף דקדשים אסור בכל ההנאות מלבד אכילה.
6 {ויל"ל אילו יבא אדם אחר שאצלו אינו שעה חמישית מותר לו }
7 וכ"מ רש"י [לע' ד:]: שלא ימתין לשרוף עד תחילת ז' דעובר מדאורי', משמע דקאי אמשנה דשורפין בתחילת ו'.

8 אך י"א דכל שיעורי היום נקבעו לפי שעות קבועות, וד' שעות לאחר תחילת היום. וע"ע מג"א [רלג ד], וש"ך [יו"ד קצו ד].

הרמב"ם בפיה"מ ברכות א ה]. ונח' הפוסקים [הו' במג"א רלג ג, ותמג] דדעת התה"ד דהוה שליש היום מעלות השחר ועד צאת הכוכבים. ודעת הלבוש דהוה מהנץ ועד השקיעה, וכן הכריע הגר"א [תנט⁹]. וע' בסמוך]. אך התה"ד [קכא] כת' דהכא העיקר תלי ב' שעות קודם חצות, דהטעם משום דטועה ב' שעות אין חילוק בין יום דתקופת תמוז. וכת' דאף דלחד לישנא [יב:] הטעם משום דזמן סעודה לכל, וזמן סעודה תלי בשעה ד' [ותלי בשעות זמניות], מ"מ קי"ל כלישנא דהוה משום טעות¹⁰.

חקירת עדים – אדם טועה

תוד"ה זה. וה"ה בהמ"ל זה יודע בחסרונו וכו'. אבל המהר"ם חלאוה דייק דכה"ג לא מתרצי', דאי החודש חסר האיק יסבור זה שהוא מעובר. והא לא שמע שיפורא.

בא"ד [סנהד' סט]. דייק מהכא דרובא דאינשי¹¹ עבידי דטעו בעיבורא דירחא. [דרוב בני אדם שייכין בטעות זו¹²]. ומבואר דאילו לא אזלי בתר רוב¹³, אף דניכר שטעו [דדבריהם סותרין] לא מהני¹⁴. וצ"ב דהא ניכר לפנינו שהם מהטועים. וצ"ל דכן דהעדות מתפרש שיש כאן סתירה¹⁵, חשיב חוזר ומגיד. [וע"ע קוב"ש מד].

בא"ד וי"ל דהכא דייקי' בהו שפיר וכו' וקמכווני ליום א' וכו'. מבואר דרק היכא דמוכח ע"י ימי השבוע תלי' בטעות דעיבורא דירחא¹⁶. [וכ"כ כמה ראשונים].

אבל הגר"א [ל יט] כת' דכל היכא דהדבר מצוי תלי בטעות. ודוקא בתחילת שעה וסוף שעה אמרי' דהדבר שקול. ומש"ה צריך לברר. והגר"א הוכיח כן, דהא גבי טעות בשעות לא אמרי' דצריך לברר כוונתם¹⁸.

והגר"א כת' דתוס' ס"ל דטעות בעיבורא דירחא הוה טעות רחוק, אא"כ כוונת ליום א'.

ובש"ת הרא"ש [מה כה] אי' דגט שיש טעות בזמן [שכתוב יום ד' כ' שבט, וידעי' דיום ד' נפל בכ"א] כשר, דתלינן בטעות הסופר. והביא ראיה מסוגיין, דאפי' לענין נפשות תלי' דלא ידע בעיבורא דירחא¹⁹. וע' תומים [ל יג].

וכת' דכה"ג דחזינן דטעה מהני אף לאחר רובו של חודש. דחזי' דטעה, דביום בשבוע לא שכיח דטועים.

בא"ד מיד הו"ל מוכחשין וכו' הו"ל חוזר ומגיד וכו'. התומים [כט א] דייק מתוס' דאף תוך כדי עדותם אינם יכולים לחזור, אף קודם שסיימו החקירות. ודלא כתוספתא [הו' בתוס' סנהד' לב:]. ועוד הביא כן מתוס' [לק' יב. תוד"ה באיזה]. ועי"ש.

א' אומר ב' שעות וכו' אמר אביי כשת"ל וכו' לדברי ר' יהודה אדם טועה בחצי שעה וכו' והאי דקאמר וכו'. ולהך לישנא תולים דכוונתם לסוף השעה, ותולים טעות שעות בשניהם.

המהר"ם חלאוה הק' דאמאי תלי' בהכי, אדרבה נתלה דכוונתו בסוף ג', וזה כוונתו בתחילת ב'. ותי' [דגזיה"כ] לקיים העדות. ודוקא לענין הזמה תלי' טעות, שלא להרוג את העדים.

והמהרש"א [סנהדרין מ]. כ' דדוקא היכא דהעדים סותרים זה את זה. אבל היכא דיש כת א' שאומרת בב', אין אנו תולין שטעו בעיבורא דירחא ונעשה בג'. כיון שאין כאן מי שמעיד על מעשה הזה שנעשה בג'. [וחלק אמהרש"ל שם]. וכן הביא המאירי [יב]. דיש סוברים דדוקא כשיש

9 והמג"א כת' דאסור לאכול אחר שעה זו. אבל אם שכח למכור, יכול למכור חמצו עד שעה קודם חצות, ובזה סמכי' אתה"ד.

10 והגר"א [תמג א בסופו] ביאר דאף דלמסקנא משום יום המעונן, מ"מ לא חזר בעיקר הטעם.

11 [ובש"ע ח"מ ל ז] פסק דאף בדיני ממונות תלי' בהכי. והפוסקים הק' דאין הולכים בממון אחר הרוב. ואכמ"ל בזה].

12 ולא מסתבר לפרש דרוב בני אדם אינם יודעים.

13 בעדות נפשות. וכן אי רק מיעוט טעו.

14 והוה אמרי' שהם מבני אדם דלא טעו, ובטלה העדות.

15 [דבשעה שהעידו לא היה לנו ספק בדבר].

16 אך יש לדחות דאף בלאו הכי תולים בטעות, אלא דלרבא יש דין לברר כוונתם, ולא להרוג מספק. אבל במידי דל"ש דין זה, מהני עדותם ותלי' בטעות אף בלאו הכי. וכדאי' בסוגיין דתלי' בטעות שעות, ומשמע דשייך לנידון טעות דעיבורא דירחא.

17 והרמ"ה [סנהד' סט]. כת' דדוקא כשיש רגליים לדבר אמרי' דטעו.

18 וכ"כ המהר"ם חלאוה דצריך לכוון העדות, ויש לתלות דנתכוונו לדבר א', ולא שעד א' נתכוון לשעה ראשונה, ועד הב' לשנה ד'.

19 ואף דבנפשות כתיב והצילו העדה, והיה לנו לתלות דהוה הכחשה ולהציל את הנידון. ואפ"ה מכשירין, דתלי' דלא ידע בעיבורא, דרובא דאינשי טעי. וכ"ש גבי גט דתולים בטעות.

הכחשה ביניהם תלי' בטעות, אבל כל ששניהם מכוונים לשעה א' אין תולין בטעות כלל. והמאירי חלק דלהדיא אי' בגמ' [סנהדרין מ:]: שדנו שיחקרו בכמה בשעה, והשיבו דתלי' במ"ד אי אדם טועה בשתי שעות, דהו"ל עדות שא"א יכול להזימה. אלמא שאף כשהם מכוונים עדותם לשעה א', והוזמו משעה לחברתה תולין בטעות. וכה"ק התומים [ל יג] מהגמ' [לק' יב. בסוה"ע] דלענין הזמה יהבי' כולי טעותה.

ויש ליישב לדעת המהרש"א דהתם קאי לענין הזמה, שלא לחייבם כאשר זמם. ומ"מ חשיב הכחשה לעיקר העדות [וכ"כ מהר"ם חלאה ותוס' ר"פ, ע' בסמוך]. והתוס' ר"פ [יב. שם] העמיד באופן דמכחי העדים זה לזה. ועפ"ז מתיישב שפיר כדברי המהרש"א.

תוד"ה אחד. בתחילת שתיים, והו"ל קודם נץ החמה וכו'. מבואר בתוס' דמונים שעות היום מעלות השחר²⁰. אבל לדעת הגר"א שעה ראשונה מתחיל מנץ החמה, ושעות זמניות הם מנץ עד השקיעה. [וכן ציין הרש"ש כאן²¹].

בא"ד ומעלה"ש עד הנץ החמה מהלך ה' מילין, וכדאי' [לק' צג:], וזה עולה לשעה ומחצה²². הרש"ש הגיה ד' מילין [וכברייאת צד]²³.

בא"ד ואין בני אדם בקיאים בשעות וכו'. התומים [ל יג ג] כת' דאף גבי הזמה אמרי' כע"ז, דכשהעד אומר ב' שעות הוה ספק אי כוונתו לאחר נץ או קודם נץ, ואינו מוזם אא"כ באו עדים על שניהם.

שם. ורבינו דוד תי' דדוקא כשמזכירין הנץ לא טעו. אבל למי שלא דקדק בנץ אפשר שיטעה בשעות אלו [ואף בלא יום המעונן].

דף יב.

[רבא] אמר ומה אילו דייקי' וכו' ואנן ניקום ונקטל מספיקא, ורחמנא אמר וכו'. רבינו דוד תי' דאביי ס"ל דלא מחזקי' בשיקרי כל היכא דאפשר לכוון עדותם. ונחשב עדות ודאי.

והאחרונים דנו אי סברת רבא הוה דוקא בנפשות, היכא נקטל מספק דכתיב והצילו העדה. אבל בעדות ממון ודאי דל"צ לברר. [ולפ"ז בעדות ממון יש לתלות דכוונתם לתחילת השעה או סופו]. או דילפי' מנפשות לכל עדות.

אלא אמר רבא לדברי ר"מ אדם טועה ב' שעות חסר משהו. הרמב"ם [עדות ב ה] פסק דאדם טועה שעה. והפוסקי' תמהו דפסק כרבא וכו' מאיר, א"כ הו"ל דטעה ב' שעות פחות משהו. [וע' שר"ת מהרלב"ח קלח, ותומים ל יג].

תוד"ה אלא אמר. וי"ל דסבר רבא אין לתלות הטעות בשניהם. [וכל"ב דאביי]. אבל רש"י [ד"ה מעשה] משמע דשייך לתלות טעות בשניהם². [וכן דייקו האחרונים].

20 [הנקרא 'זמני המג'א' וע' מה שהו' לעיל].

21 וכו"כ הגר"א [שם] דבתוס' [כאן] מבואר לכאור' שלא כדבריו. אך בהמשך דבריו כת' דדעת תוס' דמונים י"ב שעות מנץ לשקיעה [ועפ"ז חשבון מ' מיל מתחיל מנץ], וד' מיל לפני הנץ הוה מלבד חשבון דמ' מיל [ועפ"ז מתפרש הגמ' לק' צד. באופ"א].

ולא נתפרש האיך יישב מש"כ תוס' דשעה ראשונה ושנייה הוה לפני הנץ. ושמעתי לפרש דכוונת הגר"א דבדיני התורה י"ב שעות נקבע מהנץ, אך בלשון בני אדם [בזמן הגמ'] נקבע י"ב שעות משעת קימה [ועלות השחר]. ועפ"ז נקבע החקירות בבי"ד. [אמנם צ"ע האיך סתמו לנו חכמי התלמוד ע"פ שעות וכוונתם לדליני התורה הוה מהנץ החמה, אי בלשונם קביעת השעות הוה מעלות השחר].

22 [ואי' בשר"ע [תנט ב] דמיל הוה ח"י דקות [דמהלך אדם מ' מיל מנץ עד השקיעה], ועפ"ז ד' מיל הוה ע"ב דקות, וה' מיל הוה שעה ומחצה. [והגר"א שם כת' דזה כוונת התוס' דידן דה' מיל שעה ומחצה]. אך הפוסקים [שם] כת' דלכאור' מהלך מ' מיל מעלול"ש עד צה"כ, א"כ שיעור מיל הוה כ"ב וחצי דקות [אי הלך ד' מיל בין עלות השחר לנץ] או כ"ד דקות [אי הלך ה' מיל עד הנץ]. וכ"כ הרמב"ם בפיה"מ לק' ג ב]. ולפ"ז למ"ד ד' מיל הוה צ' דקות. ולמ"ד ה' מיל הוה שתיים. והגר"א שם האריך לדחות צד זה, והגר"א כת' דאף לדברי תוס' דידן דמונים השעות מעלות השחר, מ"מ שיעור מ' מיל הוה מהנץ. וצ"ע מהגמ' לק' צג: וצד.].

23 והביא דכן הגי' השנות אליהו [ברכות א, וגר"א תנט]. וכדאי' בגמ' [שם] תיובתא דעולא דאמר ה' מיל. [אך הרמב"ם [ק"פ ה] פסק ה' מיל ובעולא. ואכמ"ל]. [וכ"כ רבינו דוד 'פרסה' [ד' מיל], אך אף בתוס' סנהד' מא: הגיר' כלפנינו].

1 והביאו דהנוביי [אה"ע ק מא] כת' דב' עדים שמת בעלה [בעגונה], המעידים שמת בב' ימים, מיישבים דכוונתם לבין השמשות. ואף דקי"ל כרבא, בעדות אשה מיישבים דבריהם.

2 וצ"ב א"כ יש לתלות טובא. ואפשר דטעות דב' שעות לא שכיח ותלי' רק בא'. אבל טעות קטנה דשעה א' תולים בשניהם.

שם. אין לתלות הטעות בשניהם. ועד"ז כת' תוס' [ד"ה לר' מאיר] דלא תלי' כלל טעות בב' עדים. ויל"ד אי הוה סברא בצירוף העדים, דאין לתלות להשוות דבריהם ע"י שתולים בטעות. או דכיון דהוה ב' עדים לא תלי' בטעות³.

ומהר"י בי רב [מב, הו' בשו"ת מהרלב"ח קלו, הו' בתומים ל יג] חידש דהיכא דב' עדים מעידים שהיה בשעה ב', וב' עדים מכחישים. לא תלי' טעות בב' עדים כלל⁴. והמהרלב"ח [שם קלח ד"ה עוד באו] חלק דאין חילוק בין לתלות טעות באדם א' או בין. אלא דא"א ליישב טעות העדים כדי להרוג מי שמעידים עליו⁵.

תנן היו בודקים בז' חקירות וכו'. פרש"י נפק"ל מקרא [סנהד' מ:]. ובגמ' [שם] הו' צד דילפי' ח' חקירות, אף בכמה לשעה. וכלישנא דאב"י דלר' מאיר אין אדם טועה⁶. [והאחרונים דנו האין יתקיים חקירת שעות בלילה].

והתומים [ל יג ג] הק' להך ס"ד דבכמה לשעה הוה חקירה בפנ"ע, דאין מקור בתורה לחלק הימים ל"ב שעות⁷. אלא חקירת באיזה שעה, היינו לאיזה חלק מהיום. וכת' דעיקר החקירה הוא באיזה חלק מוגדר מהיום, דהיינו האם החמה היתה במזרח או במערב [דהוה שעה טבעית]. אך בתר דהוסכם לחלק היום ל"ב שעות, הסכימו חכמים להרבות בחקירה ולדקדק באיזה שעה [מוסכמ⁸]. ע"ע בסמוך.

מ"ש חקירות וכו' דה"ל עדות שא"א יכול להזימה⁹. פרש"י דבעי' דע"י חקירה זו יוכלו להזים, דילפי' ז' חקירות. ומשמע דהוה חסרון משום דבעי' עדות דיכול להזים. ועוד יש אחרונים שנקטו דהו' גילוי בעלמא דחקירות מעכבות מגזיה"כ. דכיון דהחקירות מביאין להזמה.

תוד"ה באיזה יום. תימה כיון דכבר כיוונו יום א' לחודש למה שילינהו באיזה יום וכו'. ורש"י [סנהד' מ.] כת' דאף דכבר שאלו בכמה לחודש, שמא יש עדים להזימן, ואינם מעלין על הלב חשבון של ימי החודש. וע"י ששואלים באיזה יום נזכרים ובאים להזים.

והרמב"ם [בפיה"מ סנהדרין ה א] כת' דאף היכא דא"צ כל החקירות שואלים אותם, שמאריכין עליהם ויוצאין עמהן מענין לענין ומכבידין בשאלות כדי שיקוצו ואם היה בעדותם מרמה יחזרו בהם מלהעיד.

בא"ד הו"ל חוזרין ומגידין. וכן תוס' [יא: ד"ה זה] כת' דכשחוזר באיזה יום הוה חוזר ומגיד, ואף דלא סיימו הדרישות. והפוסקים הק' דהרמב"ם [עדות ג ה, ע"פ התוספתא הו' בתוס' סנהד' לב:]: פסק דעדים יכולים לחזור בהם עד שלא נחקרה עדותם בב"ד¹⁰. והתומים [כט א] הביא דמדברי תוס' [כאן, ולע' יא:]: מבואר דאף קודם שנחקרה א"י לחזור. [ופליג].

והנתיבות [כט א] כת' דכ"ז לקו' התוס'. אך תוס' תי' דילפי' ז' חקירות, שלא יכחישו וכו', א"כ כיון שריבה רחמנא דיכול לבטל עדותו ע"י שמכחיש עצמו בחקירות, ול"ש בזה חוזר ומגיד. ומינה ילפי' דאף כשמכחיש עצמו בפרטי גוף ההלואה, יכול לחזור תוכ"ד.

ועוד כת' דעכ"פ נאמן לבטל עדותו במיגו דאי בעי היה מבטל עדותו ע"י שחוזר ומגיד ומכחיש עצמו בחקירות.

והנתיבות כת' דמ"מ להיפך, היכא דכבר נתבטלה עדותן מחמת שהכחישו עצמן בחקירות, ודאי פשוט שאינו יכול לחזור ולהגיד אחר כדי דיבור לקיים עדותו¹¹. ועפ"ז מתיישב דברי התוס' [יא:]:

- 3 ולשון התוס' ר"פ [בסוף העמ'] כיון דשניהם מכוונין לשעה א', לא אמרי' שטועים.
- 4 והתומים [ל יג ד] ביאר סבתו מהר"י בירב דהכזב לא יפול בו הסכמה. והיכא דאינם מסכימים כא' יותר ל"ל טעות.
- 5 והתומים [שם] כת' דיש לכוון סברתו כדברי המהרש"א [סנהד' מ:], הו' לע'.
- 6 והגמ' אי' דלשאר מ"ד אדם טועה, להך צד דדרש' ח' חקירות הוה באיזה יובל.
- 7 דאינו לא קרא ולא גמרא, ולא יחייב אותו הטבע והחקירה. רק הוא הסכמי בעלמא, שהתוכנים הסכימו לחלק היום בזמנים מתחלקות ומוגבלים וחלקו אותו ל"ב חלקים וקראוהו שעות. [ויש להעיר דהשעות הוה כנגד המזלות והכוכבים. וכן סוף זמני קריאת שמע ותפילה נמסר לנו בהפרשי שעה].
- 8 ויל"ד לפ"ז היכא דאמר אינו יודע באיזה שעה, אבל יודע דהוה אחרי הצהריים. אי אמרי' דעדותו בטילה מדרבנן. [ועוד יל"ד דבזה"ז דהורגלו לצמצם זמנים ע"פ שעונים, וכי נאמר דמחוייב לומר באיזה דקה].
- 9 והאחרונים חקרו בגדר החסרון אי אתה יכול להזימה, אי הוה גזיה"כ דבעי' שהעדות יהא ראוי לקיים דין הזמה [וכ"מ ברש"י בסוגיין ועוד] [דבעי' קרא כדכתיב, דדין עדות נאמר באופן ששייך הזמה. וע' קוב"ש מז:], או דבעי' שירא שיזומו אותו, ומש"ה לא ישקר [וע' רש"י סנהד' יז:, וב"ק עה:]. [ולפ"ז הכא גדר החסרון משום דיני חקירה]. [וע"ע תוס' מכות ב.].
- 10 וע"ע בגמ' [כתובות לג.] דל"מ התראה לאחר שגמרו עדותם, דמאי דהוה הוה. והריטב"א [שם] כת' דהיינו לאחר כל דרישות וחקירות.
- 11 וכת' דלהוכיח זה הוא יגיעת בשר.

והקה"י [ט ב] ביאר דעיקר החילוק דלא מהני חזרתם לתקן העדות, אבל שפיר מהני לקלקל העדות¹².
והדברי [כז כג] ת' דאף דאפשר לחזור מגוף העדות, אבל הדרישה וחקירה גופיה הוה חלק בפני עצמו, וכיון שהגיד דרישה זו נגמרה. וא"א לחזור בו. וכ"כ הקוב"ש [מד] [ת' א'].

ואי אמרת טעי אינשי כולי האי חקירות דאיזה שעה וכו'. ותי' הגמ' דיהבי' ליה כולי טעותי'. ובפשוטו קו' הגמ' דאם יבואו להזימן תלי' להקל, ולא יענשו בכאשר זמם. ומש"ה חשיב אינו יכול להזימן.

ומבואר בגמ' דאף בב' עדים תלי' דטעו שניהם, וכה"ק התומים [ל יג, הו' לע'] ועד"ז הק' המאירי. אבל התוס' ר"פ כת' דקאי באופן דא' אמר ב' שעות וא' אמר ג' שעות, דתלי' בטעות דהוה משעה ראשונה.

והתוס' ר"פ כת' דכ"ז לענין חיוב כאשר זמם, דתלי' להקל. אבל עדותן בטילה. והתוס' ר"פ ביאר דאירי באופן דא' אומר ב' שעות וא' אומר ג' שעות, דכיון דאינם מכוונים עדותם תלי' בטעות. אך עדותם בטילה, דליכא אלא א' על שעה ראשונה.

והתומים [הנ"ל] כת' לחדש דלא יתכן חקירה שלא יהא מוגדר, דיהבי' ליה כולי טעותה [עי"ש שהאריך ביסוד זה]. וביאר דעיקר חקירת באיזה שעה היינו בשעות דחמה במזרח או במערב. וזהו עיקר החקירה מדאורייתא, וע"פ הא דרך לטעות. [והאו"ש [עדות א] כת' ליישב בזה קו' התוס' בע"ב, ע' לק'].

תוד"ה לר' מאיר. ואור"י דלא תלי' הטעות כלל ב' עדים. וכמ"ש תוס' [ד"ה אלא, וע' מש"כ לע'] דאין לתלות הטעות בשניהם. והתוס' ר"פ ביאר דכיון דשניהם מכוונים לשעה א' לא אמרי' טועים.

והקוב"ש [מט] הק' דל"צ לתלות בשניהם, דאפי' רק א' מהמזימין טעה, אין כאן הזמה דלא נשאר אלא מזים אחד שלא טעה¹³.

והמהר"ם חלאוה כת' [בשם תוס'] דשאני מזימין, שהתורה האמינה וחדוש הוא.

דף יב:

תוד"ה ניכול. לא"ד 'כולי' שית, דהא צריך לשרוף תוך ו'. ורבינו דוד הביא מבואר בתוס' דמחוייב מדאורי' לבער קודם סוף שעה ו', שלא יגיע לאיסור דאורייתא. וצריך שיהא מבוער בתחילת ז'. והביא דכ"ד הרמב"ן [ע' רמב"ן לע' ד: דמחוייב להשבית כדי שלא יהא לו חמץ בשעה ז'. ויכול לקיים דינו ע"י אכילה או שריפה¹].

ורבינו דוד חלק דנתרבה י"ד לעשות בו הביעור, בזמן התוספת. ואי"צ לבער קודם שיגיע זמנו. ודוקא גבי שבעת ימים אי' לא ימצא.

והאחרונים הביאו דאף תוס' [לע' ד: ד"ה וכתוב] מבואר דמצוות תשביתו הוה לאחר זמנו. ואילו הכא מבואר דמחוייב לשרוף קודם [ואף קודם מצוות תשביתו].

עדות מסורה לזריזין. פרש"י אין אדם בא להעיד על הנפש אא"כ בקי בשעות, שיועד שסופו להידרש. [ומי שאינו זריז אינו בא להעיד²].

תוד"ה בשית. הק' ריב"א לאביי וכו' ותלי הטעות בשניהם, א"כ א' אומר בה' וא' בז' וכו'.³ האר"ש [עדות א] כת' ליישב ע"פ דברי התומים [הו' לע'] דעיקר חקירת [מדאורייתא] באיזה שעה, היינו אי חמה במזרח או במערב. ובעיקר החקירה צריך שיהא מבורר מה כוונתו. ול"ש לתלות בהכי.

12 ועד"ז כת' הקוב"ש [בתי' הב'] דכיון דנעשו מוכשין ונתבטלה העדות הוי כמו נגמרה וא"י לחזור ולקיימה דביטול עדותן כבר נגמר, וכמו היכא שנגמר קיום העדות אין יכולין לבטלה. ה"נ היכא שנגמר ביטול הגדתן אין יכולין לחזור ולקיימה.

13 אמנם כבר כת' המהר"ם חלאוה דיש לנו ליישב דברי העדים שלא יסתרו זל"ז, לקבל עדותם.
1 ורבינו דוד חלק דאת"ל דהוה בכלל מצוות ביעור, א"כ האיק רשאי לאכול. שמשעה שמצווה להשבית אינו רשאי לאוכלו [וכע"ז הק' תוס' [לע' ד: ד"ה וכתוב] לדעת רש"י, והרמב"ן כת' ליישב כדעת רש"י].

2 ועי"פ דמי שבא להעיד, מדקדק בדבר טפי. ועי"ז הוה זריז. אבל משום חמץ לא שם ליבו להיות זריז. [ולא משמע כן].

3 והמהר"ם חלאוה תי' דא"כ חשבי' ששית דשביעית לגבי האיק דאמר בשבע, ולאידך דקאמר בחמש חשבי' ששית בחמישית, וסתרי אהדי. אבל כי אתי חד ואמר בשש ואתא אידך ואמר בז' עדותן קיימת דליכא מאן דסתר ליה. וכן זה אומר בחמש וזה אומר בשש.

אלא אמר רבא גזירה משום יום המעונן. **התוס' רא"ש** [ותוס' שאנץ, ותוס' ר"פ, ומהרש"ל בשם תוס' הגליון] דבנפשות לא תלי' דטעו מחמת יום המעונן, דכיון דרוב ימים אינם מעוננים לא אזלי' בתר מיעוטא להחמיר.

והלח"מ [א ט] כת' דבעדות לא שייך הך טעמא, דבדקינן להו לעדים אי הוה יום המעונן אי לא. ועוד דעדים זריזים הם להך מילתא אע"ג דלא ס"ל עדות לזריזים מסורה מ"מ בהא הם זריזים.

ומבואר בסוגיין דסברת ר' יהודה דחמש מחלפה בשבע. [למי שאינו זריז, או ביום המעונן]. והמהר"ם **חלאוה** הביא מהירושלמי דאין לפרש משום דמחלפה חמש בשש, דהא שש הוה מדרבנן, וכי יש גדר לגדר.

אבל לשון הרמב"ם [א ט] דשעה חמישית אין אוכלין בה חמץ גזרה משום יום המעונן, שמא יטעה בין חמישית לששית. ובשעה ו' אסרו באכילה והנאה שלא יגע באיסור תורה. והכס"מ הביא דהר"א מזרחי [לסמ"ג] הק' דמשמע דהוה גזירה משום ששית, והוה גזירה לגזירה⁵. וכת' דכוונת הרמב"ם שלא יטעה בין חמישית וששית [לשביעי]. [ועי"ש עוד]⁶.

תוד"ה אימתי. פ"ה שלא בשעת ביעורו בו', ובשעת ביעורו מכאן ואילך. וצ"ב וכי בשעת ביעורו מגרע גרע'. והט"ז [תמה ג] ביאר דעיקר ביעורו בשריפה, אלא דאף מי שאין לו עצים חייב לבערו בכל דבר שלא יעבור בבל יראה⁸. וביאר דברי רש"י [כז:] דגבי יוצא בשיירא כשאין לו עצים יהא יושב ובטל, דהתם משום תשבתו מחוייב לשרוף [ויושב ובטל כשאין לו עצים], אבל משום בל יראה אינו חייב, דעדיין לא הגיע זמנו¹⁰. והמק"ח [שם] ביאר דאם יבער בשאר מילי מבטל מצותו.

ועוד ביאר המק"ח [תמה ג בסו"ד] דעיקר הילפותא מנותר לשריפה הוה בפסח גופיה, דחמץ בכרת. אך חכמים תקנו בזמן ביעורו בשש דומיה לדאורייתא. אבל לאחר שעה ז' דמחוייב מדאורייתא משום תשבתו [בכל דבר] לא רצו להעמיד דבריהם דדוקא בשריפה.

בא"ד וקשה לר"ת היכי ימתין עד שבע, הא אסקי' [לע' י:] דגזר ר' יהודה וכו'. משום גזירה שמא יבא לאכול לר' יהודה. משמע דלרבנן רשאי להמתין, ולבערו בכל דבר בשביעי. ולכא' טפי הו"ל לתוס' להקשו' דעובר בתשבתו, כשמשה בשעה ז'. וי"ל דכיון דטורח לבערו אינו עובר.

והמרדכי [תקלג] הביא בשם ריב"א דהיה מניח פרוסה א' לבערו [בזמנו] בתחילת ז' כדפי' ר"ת דלאחר ביעורו הוה בז' [כ"ה במרדכי לפנינו, דלדעת ר"ת בסוגיין עיקר מצוות תשבתו לאחר ז'¹¹]. והמרדכי תמה דהיה סומך על השעות, להכניס עצמו לספק תשבתו מתחילת ז'¹². [וכה"ק הרש"ש לרש"י¹³].

אבל **התוס' שאנץ** [לק' כט:] הביא דמבואר ברש"י [כאן] דרשאי להמתין לתחילת ז', דהמשהה ע"מ לבער אינו עובר.

ועוה"ק האחרונים על פרש"י האיך רשאי להמתין עד שביעי הא רבנן חייבו לבערו בשעה ו'. ומבטל חיוב ביעור דרבנן. והצל"ח [יג:] הוכיח דאין איסור להשהות חמץ בשעה ו', והא דאי' שורפין אינו חיוב גמור. והכס"מ [א ט] נסתפ' אי מדרבנן מחוייב להוציא מביתו קודם שעה ו' [ע' לע' במשנה]. [וכן מוכח מדברי הריב"א דלא חשש משום איסור דרבנן, וכן המרדכי לא הק' מטעם זה. וכן תוס' דידן

4 לכא' היינו ליישב דברי העדים לבד, אבל אילו העדים אומרים שהיה יום מעונן, ודאי תלינן.
5 ועוה"ק הלח"מ דאי הוה מחשש שעה א', אי"צ ליום המעונן. ועוה"ק דהרמב"ם [עדות ב ה] פסק כר' מאיר [לרבא]
6 והביא דהרמב"ם [בשו"ת קפו] ביאר דהחשש שיטעה מה' לז', אלא נקט משעה לשעה שלאחריה, שהטעות מצוי.
7 וכוונתי בכל זה החיבור לקרב הדברים אל המצוי יותר. [ולפ"ז הרמב"ם נקט טעם שאינו אמת. והלח"מ נתקשה בזה, וכת' דהרמב"ם נקט יום המעונן לרמוז לטעם האמיתי שבגמ'. וצ"ע].
8 [ואפשר דטעם הגזירה משום יום המעונן, אבל גדר הגזירה שקבעו הרחקה, שמתחילת ה' צריך לחשוש לאיסור שעה ששית. ועי"ז אף ביום המעונן לא יבא לטעות].

7 והקוב"ש [נא] הק' האיך ילפי' לה, אי 'תשבתו' הוה בכל דבר, מנ"ל דקודם זמן איסורו בשריפה. ואי יליף מנותר לענין קודם זמן איסורו, אמאי לא ניליף מהתם גם לענין לאחר זמן.

8 וי"ל דלדעת תוס' [כט:] המשהה ע"מ לבער אינו עובר.

9 והמק"ח הוסיף דרש"י לשיטתו [לע' ד.] דחיוב בל יראה הוה מו' שעות.

10 והמק"ח ביאר כוונתו דכיון דיצא לשיירא, הוה כנפל עליו מפולת ואינו עובר עליו.

11 [וכמ"ש תוס' [ד: ד"ה וכתיב] דמצוות תשבתו הוה בשעת איסור]. והא"ז ודרכ"מ [תמה] הגיר' לקיים פרש"י דזמן ביעורו מתחילת ז'.

12 והמרדכי כת' דמשום [ברכה] דביעור דאינו אלא מדרבנן. ומשמע דהיה מברך על הביעור, ובזה הוה דוקא בזמנו. וי"ג דפני שריפה, לקיים מצוות תשבתו בשריפה לדעת ר' יהודה לשיטת תוס'. [וצ"ב א"כ אמאי הוה מדרבנן בעלמא].

13 והרש"ש הק' דטועים בין שש לשבע, א"כ ניחוש דאותו זמן שהוא סובר דהוא שש הוא שבע, ואם ימתין עוד שעה יעבור על מצוות עשה דתשבתו, ואף על בל יראה [לדעת רש"י לעיל ד.]. ות"י דלא חשו חכמים במה שיעבור בשש ואל תעשה.

משמע דאין איסור דרבנן. אבל הבעה"מ [ג. בדה"ר] נקט דאסור להשהות מדרבנן].

בא"ד ועוד דמנותר יליף ר' יהודה וכו' ונותר לאחר זמן איסורו וכו'. והמק"ח [הנ"ל] תי' דבפסח גופיה מודה רש"י דהוה בשריפה, דומיה דנותר. והכא איירי מחצות בערב פסח.

והאחרונים דנו בהא דר' יהודה יליף מנותר, אי יליף דגדר חיוב ביעור חמץ [תשביתו] הוה בשריפה. או דיליף דאף חמץ דינו בשריפה [מדין איסור הנאה שבו, אף לולי מצוות תשביתו].

שם. ועוה"ק הראב"ד דבגמ' [לק' כא:] אי' דלר' יהודה ס"ד דבהדי דקא שריף יהנה ממנו [דנעשית מצוות], ואי איירי קודם זמנו, אמאי לא יהנה. ורבינו דוד תי' דאיצטריך בשעה ו', דאסור בהנאה מדרבנן. ולדברי הט"ז [הנ"ל] אף לאחר זמנו עיקר חיובו בשריפה¹⁴.

והחזו"א [קכד כז:] הק' דקודם זמנו אינו מחוייב לבערו כלל, ורשאי להשתמש בחמץ¹⁵. ואילו פררו וזרקו ודאי אינו עובר עליו בב"י¹⁶. א"כ איזה איסור יש בדבר. ועוה"ק החזו"א [במכתב] מאימתי מוטל עליו מצווה זו, ואי משום לקבל שכר עשיית המצווה, א"כ יהא ראוי שלא לאכול ולא למכור החמץ, כדי לקבל שכר על שריפתו. וכת' דצ"ל דהוה מצוות עשה רשות, שאם קיימו עשה מצווה¹⁷. ואם עבר לא ביטל¹⁸.

ועוה"ק רבינו דוד דמתקיים תשביתו בביטול [קודם זמנו] [וכמ"ש רש"י לע' ד:], וכיון דמהני ביטול בדיבור, אמאי ל"מ מפרר לרוח¹⁹. והחת"ס [אר"ח קד] תי' דביטול הוה כעפר, ונתבטל עצם החמץ. משא"כ מפרר וזורה דעצם החמץ קיים בעולם. והחזו"א [הנ"ל] תי' דע"י ביטול קיים מצוות תשביתו, אבל כשמוכרו לנכרי אינו קיום מצווה אלא הכשר שלא יעבור בבל יראה²⁰. וה"נ כשאין לו עצים, א"א לקיים מצוותו אלא יפקירנו או מכור לנכרי או יאכלנו [או יאבד בכל דבר²¹].

בא"ד ומפר"ת וכו' אבל בשעת ביעורו²² דהיינו בשש, כיון שאינה מצווה לבערו אלא מדרבנן השבתתו בכל דבר²³. ומבואר בתוס' דקודם זמנו אין 'חיוב' לבערו. אלא הוה היכי תמצא, שבפסח לא יהא לו חמץ. ומש"ה לא שייך דין בשריפה.

אבל לדעת רש"י אף קודם זמנו [בשעה שרשאי לאוכלו] נאמר דינו בשריפה.

והרא"ש [ב ג בסופו, ומרדכי תקלג, ורבינו דוד] כת' דבשעה חמישית אף לפרש"י מבערו בכל דבר. והק"נ [ח] ביאר דכוונתו לדייק דרש"י נקט תחילת שש דוקא. והטור [תמה] כת' דאין נראה, שהרי רש"י [כז:] כת' להדיא דאף המפרש והיוצא בשיירא מחוייב דוקא בשריפה. אף דהוה קודם שעה ששית. והק"נ תי' דבשעה ששית הטעם משום דחכמים הטילו עליו לבער, ומש"ה נחשב שעת ביעורו. וכן היוצא בשיירא, מחוייב לבער בשעה זו²⁴. ומש"ה דינו בשריפה. דכיון דחכמים חייבו לבער ילפי' מנותר²⁵.

אבל הטור כת' דמש"ה יש לשרוף החמץ דוקא²⁶ [אף קודם שעה ו']. והרמ"א [תמה א] הביא

14 ושמעתי לפרש דאף לאחר זמן איסורו, דמחוייב להשביתו בכל דבר. מ"מ היכא דשרפו מקיים דין שריפה [וכמו קודם זמנו], ונימא דנעשית מצוותו ואפרו מותר. אבל לדעת רבנן לא נתחדש גדר שריפה בחמץ כלל, וע"י שמשביתו לא אמרי' דנעשית מצוותו [כיון דהוה דין על הגבא, ולא בחפצא של החמץ וכמ"ש הגר"ח] [וע"ע מש"כ לע' ה. ולק' כא:].

15 ובשעה ו' אסור מדרבנן, אבל מדאורייתא מותר. וכן לצד דרש"י איירי אף בשעה ד' וה', וכן ביוצא בשיירא.
16 דהא לאחר זמנו נחשב ע"י השבתה. [וילד"ח דלאחר זמנו, כיון דקיים דינו ע"י נחשב כמבוער מהעולם. משא"כ קודם זמנו, דאין ע"י שם השבתה].

17 וי"ל עוד דיש מצווה להשבית, שלא ישאר בביתו בפסח. והוה חיוב גמור על חמץ שעומד להיות בפסח בביתו, ולא חמץ שישתמש קודם פסח. [אלא דרשאי להשתמש קודם פסח או למוכרו. ועי"ז מוציאו מכלל מצווה זו].

18 ושמעתי כע"ז איסור הנאה של הפקר, דדינו בשריפה. אבל אין אדם מצווה עליו. אלא שאם בא לקיים דין החפץ זהו דינו.

19 והרי הוא כשעה ד' וה' דמודה רש"י. [ומשמע דקאי אשעה ו', דהוה כשעת ד' וה'. וצ"ב דבשעה ו' ל"מ ביטול מדרבנן, וכדלע' ו:].

20 וכן מפקירו [ואף ביטול לדעת תוס' דהוה הפקר].

21 והפסיד מצוותו. אבל אינו עובר בבל יראה.

22 ותוס' פ' שדך בני אדם לבערו [משום חיוב דרבנן. וכן שלא ליכנס לאיסור דאורייתא]. ושלא בשעת ביעורו, היינו בשעה שאין דרך לבערו, אף דהוה זמן שחל עליו 'חיוב' לבער.

23 והרא"ש והמרדכי כת' דלפ"י אין כ"כ נפק"מ אי הלכה כר' יהודה או כרבנן, דלכתחילה שורפים לפני זמנו.
24 ולכא"י איירי בחמץ דאינו יכול ליטול עמו וכדו'. דא"כ האין נאמר דחייבוהו לבער. [א"נ כל שאין דעתו לאכול או למכור, ע"י נכלל בתקנת שיירא].

25 יל"ד אי כוונתו דתקנו שיהא דינו כשעה ז', ומחוייב לשרוף מדרבנן. או דע"י שקבעו חכמים דינו, ממילא נתחייב בשריפה מדאורי'.
26 דחשש לדעת ר' יהודה, והרא"ש [שם] הביא דרש"י פסק כר' יהודה כיון דסתם תנא [סוף תמורה] כוותיה. אבל

דהמנהג לשורפו דוקא.

והגרא' כת' דהוה מנהג, דאף לר' יהודה לדעת ר"ת דין שריפה הוה דוקא לאחר שש²⁷. ואף לפרש"י קודם שעה ו' כת' הרא"ש דיכול למוכרו ולבערו בכל דבר. אלא דהמנהג ע"פ פרש"י.

ד' זמן סעודה לכל. ע' **תוס'**. **המחצית השקל** [קנז] ביאר כיון שההרגל לאכול באותה שעה, מרגיש בנפשו שעה ההיא ולא אתי למטעי.

רביעית מאכל כל אדם וכו' ששית מאכל ת"ח²⁸ וכו'. והמג"א [קנז] הביא דבסוגיין משמע דכל הנך שעות חשבינן שעות זמניות מעלות השחר [וע' מש"כ לע' יא:], דהא מיייתי לה לענין חמץ בפסח והתם חשבינן כן. [וע' מש"כ לע' יא:].

אך הביא **דרש"י** [תענית כה] כת' גבי אחאב דזמן סעודתו בט' שעות, דחשבי' ו' שעות משעה שקם ממסתו. [וע' לע' קז:]. והמג"א כת' דלפ"ז צ"ל תלי מתי קם. והכא חשבי' משעה שעלה עמוה"ש משום דרוב העולם עומדים בעמוה"ש.

והמג"א כת' דמכאן יש ליישב מה שמאריכין בשבת וי"ט לפעמים אחר ו' שעות²⁹, דחשבינן ו' שעות משע' שקמים ממסתו³⁰.

והגרא' [תנט בסו"ד] חלק דתליא בשעות, ודחה את פרש"י בתענית. אלא שכן דרך מלכים לאכול בט' שעות.

דף יג.

ונימא מר הלכה כר"מ דסתם תנא כוותיה. **תוס'** [שבת לט:] כת' דאף דס"ד דר"ג מכריע, אפ"ה הלכה כסתם משנה¹.

א"ל ר"ג לאו מכריע הוא, טעם דנפשיה קאמר וכו'. **פרש"י** דהנך תנאי לא גילו שום רמז דיש חילוק בדבר זה. וכ"פ **רש"י** [לק' כא.]. לדברי הגמ' דאין הכרעה שלישית מכרעת. אבל ר"ח [בתוס' לק' כא, וב"ק קטז. ועוד] פי' דהך כללא דהכרעה שלישית, דור שלישית, דלא מהני הכרעת התלמיד. ו**תוס'** [ב"ק שם, ורבינו דוד כאן] כ' דבסוגיין לא שייך טעם זה, דר"ג לא היה תלמידם. אלא דהכא כוונת הגמ' דלא קאי על דבריהם. שהרי ר"ג היה לפנייה².

והקוב"ש [נב] הק' דאף דחולק מטעם אחר, הא במנין רוב דעות מצטרפין? אף דסברתם מב' טעמים. [ואפשר דה"מ לענין פסק במעשה מסויים, אבל בכללי פסק בעי' שיכריע גוף המח'].

תנוד"ה רבן גמליאל. וקשה לר"י וכו' דסתם לן תנא [לק' כא.]. וכו'. [דעכ"פ המשנה הוה דלא כר' יהודה⁴]. והוה מח' ואח"כ סתם. והתוס' **ר"ד** תי' דכיון דר"ג קשיש מנייהו, דהוה בימי ר"ע [ור' יהודה ור"מ תלמידיו], א"כ הו"ל סתם ואח"כ מח', שלאחר ר"ג באו ר"מ ור' יהודה⁵.

ערב פסח שחל בשבת

מבערין הכל מלפני השבת, ושורפין תרומות וכו' דברי ר"א ב"י איש ברתותא וכו'. דלא חיישי' לאורחין שיבואו, ומש"ה יבער לפני שבת. וי"ל דאמאי לא יבער בשבת, ע"י כלבים [וכמ"ש רש"י] [למ"ד דביעור חמץ א"צ בשריפה, וע' בסמוך בדברי הבעה"מ וראב"ד]. ואפשר דחששו שיבוא ע"ז למכשול וטלטול מוקצה והוצאה וכדו'. א"נ הדרך הוא לבערו לגמרי מהעולם ע"י שריפה.

והקוב"ש [גג] כת' דס"ל דלא חיישי' שיבוא אורחין, וקמ"ל דרשאי לבער קודם השבת, וא"צ להמתין.

ומשיירין מו הטהורות מזון ב' סעודות וכו'. ובמשנה [לק' מט.]. נח' בדין ער"פ שחל בשבת, דר' מאיר ס"ל דמבערין הכל לפני השבת. וחכמים אומרים בזמנו [בשבת]. ולר"א בר צדוק תרומה

דעת הגאונים דאין הלכה כר' יהודה.

27 וכת' דהעיקר כתוס' וכל הפוסקים.

28 ובגמ' [שבת י.] הו' הך ברייתא כמסקנא דהכא, רביעית מאכל כל אדם, חמישית פועלים, ששית ת"ח. [וכמסקנא דהכא].

אבל **בתרגום** [קהלת י יז] אי' דמקרבין תמידא אכלין לחמא בזמן ד' שעין מן עמל ידיהון בגבורת אורייתא. [ת"ח בד' שעות].

29 ואף דאסור להתענות בשבת וי"ט עד חצות [אפי' שלא לשם תענית, ע' סי' רפח], דאחר זה הוי כזורק אבן לחמת.

30 **והמחצית** [קנז] ציין למש"כ **המג"א** [רפא ב בשם הב"ח] דבשבת מאחרים לקום ממטותיהן משום תענוג שינה. [ולפ"ז משמע דתלי בזמן קימתו ביום זה, ואף מי שרגיל לקום מוקדם, אם איחר לקום, אף מאחר ביום זה זמן סעודתו].

1 ובגמ' [שבת מ.] דנו אי אמר' הלכה כדברי המכריע בברייתא, או דוקא במשנה. והמשנ"ל [ביהב"ח א ח] כת' דעכ"פ ל"מ מכריע נגד סתם משנה, וכדאי' כאן.

2 ומשמע מדברי רבינו דוד דמ"מ עיקר הטעם א', דצריך שיהא לפנייהם ויכריע דבריהם. אבל היכא דהוא בדורות שאח"כ לא הוה מכריע, וכ"ש היכא דקדם להם, ולא דיבר על מח'. [וכת' דמש"ה נקטו בסוגיין לשון אחר, דהכא הוה כלל אחר קצת].

3 **והקוב"ש** הביא בשם **רש"י** [חולין קלז]. דהכלל דהלכה כדברי המכריע משום דהוה רבים כנגד יחיד. [אמנם לא מצאתי מפורש שם כן].

4 אבל **המהר"ם חלאוה** הביא דנסתפק בלשונו' לק' אי סתם תנא כר"ג. [אבל תוס' דחו דאף אי קאי כר' מאיר הוה דלא כר' יהודה. ויש שפי' כוונתו דמח' ואח"כ סתם הוה רק במקום דהמשנה מבוררת כוונתו לפסוק כהך מ"ד].

5 וי"ל ד**דרש"י** [בכ"מ] כת' דמח' ואח"כ סתם הוה משום דרבי' סתם דבריו כהך תנא.

לפני השבת, וחולין בזמנו [דיש לו הרבה אוכלין]. והר"ף [לק' שם] כת' דק"ל כ"א בר צדוק, דקאי כ"א איש ברתותא [וע' בעה"מ וחי' הר"ף].

ור' אפרים [תלמיד הר"ף] השיג דל"א בר צדוק אינו מניח אפי' ב' סעודות מתרומה בשבת. ואילו לר"א איש ברתותא מניח ב' סעודות תרומה. והר"ן דחה דאף ר"א בר צ"ק קאי אשאר, מלבד ב' סעודות. וכת' דכוונת הר"ף לפסוק כוונתה בתרומה. והב"י [תמך] תמה דודאי עיקר כוונת הר"ף לפסוק כוונתה בחולין [דנוהג בזה"ז]. ומשייר רק מזון ב' סעודות.

ורש"י [מט]. ביאר דדעת ר' מאיר דמניח מזון ב' סעודות, ומבער השאר לפני השבת. אבל הבעה"מ [לק' שם, וכן נקט בתו"ד כאן] כת' דחיישי' שיניח ממאכלו, וחייב בשריפה, ולא יוכל לבערו כדין. ומש"ה תקנו דשעה י"ב סוף יום י"ג [ערב שבת] כשעה ששית די"ד, ושורפו. [והראב"ד ומלחמות דחו דבריו, דמה חסרון כשמייר ב' סעודות מצומצמות].

והבעה"מ כת' דסועד בשבת ממצה⁶, דהאיסור מצה בערב פסח מו' שעות ולמעלה [ושאר ראשונים פליגי, וע"ע לק' מט. וצט:]. והתוס' ר"פ כת' דיאכל מצה עשירה. [אבל הב"י [תמך] כת' דלא הטריחו לעשות מצה עשירה, דאין סיפק ביד כל אדם לעשות מצה עשירה].

שם. והבעה"מ [לק' שם, טו: בדה"ר] כת' דדעת ר' מאיר דביעור חמץ בשריפה [וכר' יהודה], ומש"ה חייב לבער קודם השבת⁷. ואילו דעת רבנן דביעור חמץ ע"י שמפרר וזורה לרוח, ואין בזה אב מלאכה. והתירו [איסור דרבנן]⁸ משום מצוות השבת שאור בזמנה.

והראב"ד [שם] כת' דדעת ר' מאיר דחמץ מצוותו בשריפה, ולא ס"ל כר' יהודה דאין ביעור אלא בשריפה. אלא דעת ר' מאיר דלכתחילה ישורף, אבל אם אין לו עצים או שיש לו אונס אחר משביתו בכל דבר.

והמרדכי [תקמג] הביא דכשחל י"ד להיות בשבת, רש"י הנהיג לשרוף חמץ בי"ג [ערב שבת] קודם חצות, גזירה שמא ישהה לשנה הבאה לאחר חצות. וצריך לשורפו שלא יחליף בשאר השנים דק"ל כרבי יהודה דאמר אין ביעור חמץ אלא שריפה⁹.

והרמב"ם [ג ג] ושאר ראשונים כת' דאם שאר לו חמץ בשבת, מבטלו וכופה עליו כלי. [וע' בראשונים הו' בב"י תמד לענין פירורין וכו'].

ומדברי הבעה"מ [הנ"ל] מבואר דרשאי לזרות לרוח. אבל המג"א [תמו ב] כת' דיש חשש דאורייתא כשזורה לרוח, משום מלאכת זורה. וכמ"ש הא"ז [שבת נט, הו' בהג' אשר"י ורמ"א שיט' ע"פ הירושלמי דהרוקק לרוח הוה מלאכת זורה¹⁰].

רש"י ד"ה מזון. ולא שלש, דכל ג' סעודות דשבת ערבית שחרית ומנחה. משמע דכוונת רש"י להק' דמחוייב להקדים ולעשות ג' סעודות אף בשבת זו. ותו' רש"י דזמנא קבוע, וא"ל להקדים סעודה שלישית קודם המנחה. וכ"ד תוס' [שבת קיח. והרא"ש שם טז ה, ותוס' רא"ש כאן]¹¹. ודחו דאין ראיה מסוגיין, דאף אם יחלק סעודה א' לב', מ"מ חשיב סעודה א'. [ואוכל רק כשיעור סעודה א'¹²].

ועוד כת' תוס' [שבת שם] דאסור להפסיק ולחלק סעודה א', דיש כאן חשש ברכה שא"צ.

והראשונים הק' האין יקיים מצוות ג' סעודות בשבת זו. ור"ת נהג לאכול מצה עשירה¹³ [הו' ברא"ש י א]. והראשונים דנו אי יוצא במיני פירות או בשר ודגים [וע' לק' קז]. ובראשונים סוכה כז. או דיחלק סעודתו בבוקר. [וע' שר"ת רשב"א מיוחסות רי, וע' בפוסקים אריכות בזה. ואכמ"ל].

6 ומשמע דתקנו בשעה זו כל גדר דין שעה ו', ואסור בהנאה מדרבנן, ועי"ז תקנו חיוב שריפה. [ויל"ד בזה].
7 והביא תוספתא [ג ט] דאופין מצות ערב שבת. והתוס' ר"פ גרס אופה מצה עשירה. ושאר ראשונים ביארו דקאי אמצות לפסח, דיאפה בערב שבת, ולא בליל ט"ו [מוצאי שבת] משום חשש שמא משום טירדתו יבוא לחילול שבת.

8 והבעה"מ הוכיח מזה דק"ל דביעור חמץ בכל דבר. [ודלא כר' יהודה].
9 וכת' ובלבד שלא יעבירו ד' אמות ברה"ר. ומשמע דכוונתו דהתירו איסור טלטול בכרמלית, לזרוק לים [דים הוה כרמלית].

10 ומבואר מדבריו דכיון דהוה יום י"ג ראוי לבערו בכל דבר [ע' לע' יב: דעת הרא"ש] אף לר' יהודה. אלא דהוסיף גזירה. [ויל"ד דסמוך לשבת הוה כיוצא בשיירא, דהוה זמן ביעורו. ואף בשעות הבוקר, לבתר דתיקן לבער בזמן זה. ואפשר דזה כוונתו. ואינו גזירה בפנ"ע].

11 אבל רע"א [שר"ת קמא כ] כת' דבבבלי משמע דמלאכת זורה שייך לבורר, ודוקא היכא דפיזור הרוח פועל הפרדה [ע' שבת עג: וע"ע ב"ק ס]. והביא סייעתא מדברי הבעה"מ בסוגיין.

12 אבל הרא"ש [לק' י ה, ותוס' רא"ש לק' קא]. כת' דיכולים לקיים כל ג' סעודות ביום השבת [וכ"פ הרמ"א רצא א]. [ואי"צ א' בלילה]. וה"ה [שבת ל ט] הביא בשם הרמב"ן ורשב"א דהזמנים לא הוזכרו בחיוב.

13 והמרדכי [תקמב] הביא בשם היראים דפ' ב' סעודות דסוגיין הוה ב' שביעות, ויחלק לג' סעודות. והתוס' ר"פ דחה דיכול לאכול סעודה א' בשעה א', וסעודה בין בד' שעות. [ע"ש].

14 ומדינא דגמ' ודאי מותר לאכול מצה עשירה [ע' לק' לו]. [והמחמירים הוה מנהג להחמיר].

בא"ד וער"פ אסור לאכול מהמנחה ולמעלה. האחרונים [פנ"י, חת"ס ועוד] תמהו אמאי איצטריך להכי, הא אסור לאכול חמץ מדאורייתא לאחר חצות. וצע"ג¹⁵. ויש שדנו דנפק"מ לחמץ נוקשה [ע' נוב"י או"ח ק כא].

רש"י ד"ה טהורות. יאכילום למחר לכלבי כהנים וכו'. האחרונים הק' דלדעת רש"י [לק' מו: וביצה כז, ה' לע' ה:]: דאסור לשרוף תרומה טמאה וקדשים טמאים ביו"ט, דאחשביה מלאכה. וי"ל דהכא איירי בתרומה טהורה. ואף דמחוייב לבערו משום מצוות תשביתו, מ"מ גדר שריפת חמץ אינו דין בחפצא שיחשב השבתה. א"נ דהכא הוה קודם שעת איסורו.

שם. ובעלמא אסור להאכיל תרומה שהוא מאכל אדם לכלבים, משום הפסד תרומה. ודוקא כרשינים. אבל הכא דבלאו הכי הולך לאיבוד הותר איסור זה. והמהר"ם חביב [ס' קול גדול נו] דן אי רשאי להאכיל תרומה טהורה [דמאכלי אדם] לכלבי כהנים בזה"ז. דהא בלאו הכי הולך לאיבוד. [אך הפוסקים החמירו בזה, וי"ל הטעם משום שמא יבא אליהו]. [וע' דרך אמונה תרומות ו י, וכן ב צ"ה תא].

שם. לכלבי כהנים. אבל לכלב דישאל אסור, דאסור להאכיל תרומה לבהמת זר. ותוס' [לע' ט.]. כת' דאסור לבהמת ישראל דהוה הנאת כליו. ועוד כת' הראשונים [ה' שם] הטעם משום דבהמה נקרא נפש בהמה.

והקוב"ש [נח] הק' דהכא איירי בתרומה שהולך לאיבוד [דשורפו משום דין חמץ], א"כ לא שייך איסור 'כליו', ואמאי לא יונה הישראל. וכמו היכא דהכהן הדליק לצורכו דהישראל רשאי להנות. [ולצד דהאיסור משום נפש בהמה ניחא]. ושמעתי להוכיח דגדר הנאת כליו הוה איסור מחמת ההנאה, ולא משום פסידא וכליו. ואף דהיכא דהכהן שורפו לצורכו, מותר לישראל להנות ממילא, דהנאה זו לא הוה הנאת כליו. אבל היכא דהכהן שורפו לאיבוד, כל מי שנהנה חשיב הנאת כליו¹⁶.

תוד"ה ושורפין. ואפי' אם נאמר דאסור לשרוף טהורות וכו'¹⁷. מבואר דתוס' נסתפקו בזה האם רשאי לאבד תרומה, או דהוה בכלל דין משמרת. ודעת ר' אפרים [ה' בתוס' רשב"א ותוס' רא"ש וחי' ה"ן] דמדאורייתא רשאי לשרוף תרומות¹⁸, ו'משמרת תרומות' הוה שלא יטמאנו. והא דא' בעלמא [שבת טז. ועוד] דחששו רבנן שלא ישרפו תרומה וקדשים, היינו מדרבנן.

אבל רש"י [סוכה לה:]: כת' דאין להכשיר תרומה לקבל טומאה, דאסור לגרום לה טומאה, דכתיב משמרת תרומותי, עשה לה שימור. ורש"י בהמשך דבריו כת' דאף אסור להפסיד תרומה [במשמוש הידים], וכדפרישית. ומבואר דהוה מאותו טעם, דהפסד וטומאה הכל משום דאינו משמר.

והאחרונים חקרו אי יש איסור בעצם מה שמטמאיהו, או דהאיסור לטמאותו הוא משום דע"ז מפסידו [לדעת רש"י]. אך בדעת ר' אפרים ע"כ הוה איסור בפנ"ע, על עצם הטומאה. [וע' שיעור' ר' דוד שהאריך בזה].

ובשו"ת אבנ"מ [יח] כת' לחדש דהמבטל תרומה ברוב עובר מדאורייתא משום 'משמרת'. ואף דבכל התורה יש רק איסור דרבנן לבטול איסור לכתחילה, גבי תרומה הוה איסור דאורייתא שמפסיד את התרומה¹⁹.

והדבר"י [טו כג] דן אי חשיב שעובר במשמרת משום הפקעת שם תרומה. או משום דלאחר שמבטלו אין מקפידים על דינו. וכת' דאף ע"י ביטול ברוב לא פקע עצם הדין תרומה, אלא דבטל דינו. וע"כ הטעם משום דפועל אין משמרים בקדושתו.

ובס' אתון דאורייתא [טו] חידש עפ"ז דאף מי שנשאל לחכם על תרומה, ועוקרו למפרע, עובר משום משמרת.

15 {ואפ"ל דאילו תקנו ג' סעודות, ואין לו פת, מש"ה מחוייב להקדים ולחלק סעודת שחרית לב' סעודות, וכקו' הראשונים. ובזה תי' רש"י דכיון דעיקר זמנו נאסר בסעודה, מש"ה לא תקנו כלל בשבת זו ג' סעודות. ואי"צ למצוא עצה ע"י הקדמת הסעודה}.

16 וביעור חמץ חשיב שריפה לאיבוד. ואף דהכהן מקיים בו דינו, לא נחשב שמשמש בגוף החמץ.
 17 והר"ש [שביעית ח ב] הביא מהמשנה [שם] דמבואר דתרומה ומעש"ש [טהורים] אסורים בהדלקת הנר. [אמנם י"ל דהוה מדרבנן]. [וע"ע פנ"י שבת כא. שדן אי כהן רשאי להדליק נר בשמן של תרומה טמאה, ולא להנות ממנו. ועי"ש שדן לענין נר חנוכה].

18 ור' אפרים הוכיח כן מסוגיין, דהיכי תקון רבנן למשרף תרומה כיון דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי, והרי אין כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בקום ועשה. אלא ודאי כל האיסור לשורפה מדרבנן. [והראשונים דחו דלאו ראייה היא, דהא לטמאה ודאי אסור מדאורייתא [וכדמוכח בכורות לד, ע' לק' טו]. ואפ"ה שרי ר"מ [במשנה יד. ולק' כ:]: לשרוף תרומה טמאה עם הטהורה, דכל היכא דלאבוד אזלא לא שייך ביה משמרת תרומותי. ומש"ה אף לשרוף מותר.

19 והאחרונים [דבר"י טו ענף ד] הביאו דכ"כ התוס' ר"ד [ע"ז לג.]. דהמבטל תרומה עובר במשמרת. אך דנו מהסוגי' ב"ב פח, עי"ש רמב"ן.

[עי"ש מה שהביא בזה].

בא"ד מ"מ כיון דסופה ליאסר ולילך לאיבוד שרי וכו' כמו לטמאותה דשרי ר"מ²⁰ [במשנה יד. ובברייתא כ: ²¹]. דכיון דהאיסור לטמאות משום 'משמרת', לא שייך משמרת היכא דבלא"ה לא יתקיים [וע"ע לק' יד.].

אבל התוס' רא"ש כת' דאין לומר דסופו לישרף, כשיגיע לזמן איסורו. דהא מדאורייתא סגי בביטול בעלמא [ומותר אחר הפסח].

תנוד"ה ומשיירין. וכ"ש בחולין שאוכליהן מרובין דמשיירין. משמע דמזון ב' סעודות הוה מתרומה, אלא דה"ה יכול להניח חולין, ולא הוזכר בזה שיעור. והתוס' רא"ש כת' חולין כל צרכו.

לדבריהם אף תלויות שמא יבא אליהו וכו'. הקוב"ש [נד] הק' דהתם הוי ס"ס, שמא לא יבא אליהם היום. ואפי' יבא שמא לא יטהרנה. ואילו הכא חדא ספיקא. וצ"ל דס"ל דגם הכא היא חששא רחוקה שמא חוץ לחומה לנו [א"כ אין לחלק בזה. עי"ש].

כבר מובטח להן לישראל שאין אליהו בא וכו' מפני הטורח. הקוב"ש [נה] הק' דהשמחה בביאת אליהו ודאי עדיף והוה עונג שבת גדול יותר, מהעונג שביטול²². וכ' דצ"ל דהכונה שאם זמנו לבוא בערב שבת, יקדים לבוא ביום שלפניו כדי שלא יתבטלו מהכנת שבת.

לא בערבי שבתות. פרש"י והיום ער"ש ולמחר ערב יו"ט. והתוס' רא"ש הק' דאיירי הכא בערב יו"ט שחל בשבת, ואינו טורח עבור יו"ט²³. וכת' דמ"מ מובטחים הם על כל ערבי יו"ט, ולא פליג²⁴.

אבל תוס' [עירובין מג:]: פ' לסוגיין דכמו שמובטח שלא יבא בערב שבת, ה"ה בשבת קודם זמן סעודה, מפני טורח הסעודה²⁵.

צא ומוכרה

ונקבוה עברים. פרש"י והיה נחסר וכו'. משמע דבא לשאול מתחילה מחמת שהיה נחסר. ובזה השיב לו שלא ימכור [ויל"פ דאיירי בפחות מכדי חסרונן, דאף רשב"ג מודה ע' בסמוך].

חמישית אמר לו צא ומוכרה בשוק וכו'. האחרונים העמידו דיש לפרש דמחוייב למכור מד' טעמים. משום גדרי שומרים [ע' בסמוך]. משום גדר השבת אבידה. לאפרושי מאיסורא שלא יעבור המפקיד בבל יראה²⁶. ושלא יעבור הנפקד בבל יראה [היכא דמחוייב באחריות. א"נ כדעת הראשונים, ע' לע' דמצווה על חמץ של ישראל אחר].

ובגמ' [בסמוך] ס"ד דלת"ק [ב"מ לח.]: אינו רשאי למוכרה. והמהר"ם חלאוה ביאר דס"ד דאיירי דלא קיבל אחריות, ומש"ה אינו מצווה משום בל יראה²⁷.

והמג"א [תמג ה] כת' דהיכא דהנפקד פשע ולא מכר חייב לשלם²⁸. אלא שאם החמץ בעין יכול לומר הרי שלך לפניך²⁹. והחק יעקב [ח] ואבן העזר [שם] חלקו דחייב למכור רק משום השבת אבידה [וכלשון הרמב"ם ושו"ע חו"מ רצב טז], ואם לא השיב אבידה אינו חייב לשלם.

20 [ואף דלשון ר"א בסוגיין נמי שורפין טהורות ותלויות וטמאות, יל"פ דשורף כל א' בפנ"ע ואינו מטמא. וקמ"ל דרשאי לשורף תרומה טהורה].

21 ותוס' הביא מסוף הפרק, משמע דהביאו מהברייתא לק' כ: {ויל"פ דבמשנה אפשר דאיירי שעה ז' [דאסור מדאורייתא] או בשעה ו' [דאסור מדרבנן] [וע' לק' טו: ויד:]; אך בברייתא [כ:]: מבואר דאף בערב שבת רשאי לשורף יחד, ואף דעדיין אינו אסור כלל}.

22 והביא כע"ז דמותר לצום תענית חלוס בשבת, דעונג הוא לו שיהא דעתו מתיישבת. [ויל"ל דזהו הא דמובטח להם, שלא יסבלו בזה אפי' צער קטן בביאת אליהו].

23 [ויל"ד דבערב פסח בשבת יש טורח הקרבת הפסח, דדוחה שבת].

24 וצ"ב דלא שייך בזה 'גזירה', ולא פלוג. ולכאור' כוונתו דקבלנו הבטחה מפורשת שלא יבא, ואף היכא דהטעם לא קיים.

25 והמהרש"א [שם] פ' דכוונתו משום קו' התוס' רא"ש.

26 וכ"כ הב"ח [תמג] דמוטל עליו למוכרו שלא יעבור המפקיד בבל יראה.

27 ולכאור' מסקנת הגמ' דאף באופן דאינו מצווה משום בל יראה, מחוייב למכור משום הפסד הבעלים. [ולא הוזכר לאפרושי מאיסורא].

28 וכת' מידי דהוה אש"ח דהיה לו לקדם ברועים ומקלות, ולא קידם דנחשב פשיעה. [ואף במידי דאינו יכול לשמור לבד, אלא ע"י סיוע].

אף דהמפקיד פשע, דהיה לו למוכרו במקומו. מ"מ הנפקד לא היה לו לסמוך עליו, דאין ספק מוציא מידי ודאי. ואף הוא פשע.

{ויל"ע האיק הנפקד רשאי למוכרו, הא חזקה דמכרו המפקיד. ונמצא עכשיו גוזל את הלוקח הראשון, ונותנו לנכרי אחר שיאכלנו}.

29 והאחרונים האריכו אי שייך בזה דין הרי שלך לפניך [ע"ע רע"א מקור חיים ועוד, וע' תוס' שאנץ בשיטמ"ק ב"ק נז:].

וה**מחנ"א** [שומרים לה] חקר בזה אי מחוייב למכור משום גדר חיוב שמירה, שלא יאבד. או דהוה משום השבת אבידה בעלמא [וכלשון רשב"ג, ע' בסמוך]. דבגדרי שומרים קיבל עליו הפסד שבא מחמתו [מחמת שלא שמר], אבל פסידא מחמת החפץ לא קיבל עליו. ונפק"מ האם מתחייב לשלם. ועוד כת' **בשר"ע הרב** [ובמשנ"ב תמג יב] דחיוב שמירה שייך לשומרה בשלימות ברשות הבעלים. אבל ל"ש שמירה למוכרו ולהוציאו מרשות הבעלים. אלא הוה משום השבת אבידה.

וה**שער"י** [ה כג] הק' דמסתמא איירי דהבעלים ביטלו, א"כ האיך יאמרו לו הרי שלך לפניך בדבר שהופקר³⁰. ותי' דבשעה שנאסר כבר היה הפקר, ומש"ה סגי בהא.

שם. וה**טור** [ושו"ע שם] פסק דאם לא מכרו בזמנו, הנפקד חייב לבערו אף שלא קיבל עליו אחריות. וה**גר"א** ביאר דחמץ של ישראל אחר שמונח ברשותו עובר עליו [ודייק כן מדברי רש"י לע' ה: ³¹]. וה**מחנ"א** [שם] ביאר דכיון דפשע ולא מכרו נתחייב לשלם, ועי"ז חשיב גורם לממון דיכול לומר הרי שלך לפניך³². אבל כמה **אחרונים** כת' דמחוייב משום אפרושי איסורא דהמפקיד. וכדאי' [ב"ק צח:] דהכל מצווין עליו לבערו. [וע"ע בדברי רבינו דוד לע' ד.]

שם. ומוכרה בשוק. **האחרונים** דנו האיך יוכל למכור דבר של חבירו [בסוגיין וב"מ לח. גבי שומר, וב"מ כח: גבי השבת אבידה]. האם מהני משום זכין³³. או משום כח ב"ד [ע' תוס'].

א"ל אביי אי לישראל נישקלי' לנפשי', משום חשדא. מבואר דמדינא יוכל ליטול לעצמו [אלא משום חשד]. אבל בגמ' [כתובות צח.] מבואר דאלמנה ששמה לנפשה, אמרי' מאן שם לך. ונח' **הראשונים** [שם] אי הוה משום חשד, או משום דהמכר לא יצא מרשות לרשות³⁴. וצ"ב דה"נ בסוגיין אמאי לא ניחוש לזה³⁵. אך בתוס' [כאן] משמע דכיון דגוף המכירה הוה בב"ד [ע"פ הירושלמי] ל"ש חשש זה.

תוד"ה מאי לאו. בירושלמי גרס וכו' בב"ד בשוק, בשעת מכירה כדי לשומן. [וע"ע תוס' ב"מ לב.].

בא"ד והא דאמר [ב"מ כח:] שם דמיהם ומניחין, גבי מציאה וכו'. ו**תוס'** דייקו דרשאי לעכבו לעצמו. אך **רש"י** [שם] כת' למכור לאחרים. [ועי"ש בראשונים].

דף יג:

[במשנה] ועוד אר"י יהודה ב' חלות וכו' ניטלה א' תולין וכו', ניטלה הב' התחילו כל העם שורפין. **המהר"ם חלאוה** הק' אמאי צריך ב', בחדא סגי ויניחיהו בתחלת חמישית, כל שמונחת תולין ניטלה שורפין. ותי' דכיון דעומדת שם רק שעה א' איכא מאן דלא חזי לה וסבר דאכתי לא הונחה ואכל בששית.

אמאי פסולות. יל"פ קר' הגמ' אמאי הביאו דוקא פסולות. א"נ אמאי נפסלו [הא נזהרין לאוכלן]. וכ"מ מתי' הגמ'.

וה**מהר"ם חלאוה** כת' דדוקא פסולות, אבל כשרות לא הוה משהי להו עד שעה ששית, דעי"ז מביאן לבית הפסול'.

דתניא אין מביאין תודה בחג המצות מפני חמץ שבה, פשיטא וכו'. **המהר"ם חלאוה** הק' דאיצטריך לאפוקי מרב אחא ב"י [לק' כט.] דאתה אוכל חמץ של אחרים, דיליף שאור דאכילה משאור דראיה. ומותר לאכול חמץ של הקדש ושל נכרי בפסח². וכת' דרב אחא חזר בו [כט:]. ועד"ז כת' הפנ"י.

וה**מהר"ם חלאוה** תי' עוד דכיון דכתיב לא תשחוט על החמץ, א"א להביא קרבן תודה דיש לו שייכות לחמץ³.

30 וצ"ע דאי הבעלים ביטל והפקירו קודם זמנו, א"כ מה שייך ע"ז חיוב לשלם. ואף דפשע וגרם שלא יהא רשאי להנות לאחר הפסח. וע' אבן העזר שם ושאר פוסקים.

31 וכ"ד **התורת חיים** [לע' ד.], ועד"ז כת' עוד אחרונים. אך דעת רוב ראשונים דאינו עובר עליו. דבעי' לך'.

32 [ועד"ז דן האבן העזר שם בכמה אופנים]. וע' מש"כ לע' ה: בסברא זו, אי אף בשומר שפשע נחשב גורם לממון.

33 וה**אחרונים** [באר יצחק א ענף ג, חת"ס אה"ע יא] הביאו דמבואר לפ"ז דמהני זכין 'מאדם' [ודלא כקצות רמג ח]. ואכמ"ל.

34 וה**רשב"א ור"ן** [כתוב' שם, וכ"פ השו"ע חו"מ קפה ב] למדו מזה דשליח [בעלמא] אינו יכול לקנות לעצמו, דלא יצא מרשות שהוא שם [אא"כ מזכה ע"י אחרים].

35 וכע"ז הק' **המהר"ט** [א צג] ומחנ"א [שומריין כ] גבי משיב אבידה.

1 וכמ"ד דמשעה ה' אינן נאכלין. [ע' תוד"ה כשירות]. א"נ הוה טורח לאוכלן בזמן מצומצם. ושמא יעבור זמנו.

2 ויש **אחרונים** שדנו דהיכא דיש לישראל אחריות עובר עליו. ובתוס' חכמי אנגליה תי' דלחמי תודה אינו משל גבוה.

3 ובפשוטו כוונתו דעובר בלא תשחוט, אף בחמץ דאינו שלו [והותר באכילה]. [ועד"ז דעת השאג"א [עז] דאף

והצ"ח פלפל דיכול להביא לחמי תודה מחמץ נוקשה.

הכא ב"ד וכו'. הרש"ש ציין דלפ"ז מבואר ד"ד נקרא 'חג'. וציין לדברי הרמ"א [יר"ד שצט ג] דאינו נוהג אבילות בערב פסח אחר חצות. אך הק' דהכא איירי בכל יום י"ד. וכת' דשמא קאי כבן בתירא [לק' קח ועוד] דזמן קרבן פסח מהבוקר. אך המהר"ם חלאוה כת' דה"ק אין מביאין תודה, בענין שאכילתו בחג המצות. אך למ"ד כשירות היו [ע' בסמוך] לכא' הביאו תודה בערב פסח. ואוכל החמץ עד זמן איסורו. [ולא חיישי' בהא דממעט אכילתו].

משום ר' ינאי אמרו כשירות היו. פרש"י כלומר אפי' לא היה להן פסול גדול. [משמע דכ"ש פסולות ממש. אלא דכוונת המשנה אפי' כשירות]. והמהר"ם חלאוה כת' דלהך מ"ד היכא דהוה נותר מחוייב שריפה מיד, ולא משהינן ל', דילמא אתי בה לידי תקלה. אלא הכא בכשרות בגופן אלא דבר אחר גרם להם שלא ליאכל. [וא"צ לשרוף מיד].

רש"י ד"ה כשירות היו. ואפי' הן עדיין טעונות עיבור צורה כו'. הרש"ש תמה דקודם שנשחט עליו ל"ש פסול נותר, דאינם קדושין קדושת הגוף. [ובפשוטו עיבור צורה הוה משום לינה ונותר, וכמ"ש רש"י לק' לד, וע"ע תו' לק' טו.].

תודה אין מביאין. ואין נר' כיון דלחם גופיה לא חזי לתודה אחרת, אף לחם לא חזי, דמ"ש. והאחרונים הביאו דמבואר בדעת רש"י דיש בזה חילוק, דהיכא דהקדיש מעות א"א להעביר לתודה אחר. אבל מעות הפדיון אפשר להעביר לקרבן אחר. ועוד יש שפי' דאיירי כשהקדיש מעות לתודה ולחמה, וכה"ג הוה מותר תודה, ויכול להיות לקרבן אחר.

בא"ד א"נ נפרקי' בשווה פרוטה וכו'.⁵ בפשוטו מבואר דאף שאין תקנה כלל למעות אלו, אפ"ה מהני פדיון. והחזו"א [מנחות מב כג] תמה דל"ש פדיון היכא דאין תקנה למעות אלו. אבל הקוב"ש [סא] כת' דמ"מ רשאי לפדות, כדי למעט הפסד הקדש. שלא יצטרכו לשרוף את כל החלה.

דאמר רבי ב' דברים המתירין מעלין זה בלא זה וכו' שחטן לשמן וזרק זמן שלא לשמן. הלחם קדוש ואינו קדוש וכו'. ובגמ' [יבמות קד:] הביאו מח' רבי וראבר"ש בכל ב' דברים המתירים, וכגון חליצה ורקיקה, דמהני מעשה א' במקצת. [דקיבלו חז"ל דב' מעשים יחד פועלים ההיתר, ומש"ה כל א' פועל מקצתו]. [והקוב"ש ע"ג יא] דימה לזה הא דבעל וארוס מיקלש קליש, נדרים סח].

ונח' בגמ' [מנחות מז.] אי קדוש ואינו גמור, או קדוש ואינו נותר [ע' תוס']. [ע' בסוגיה שם, ותוס' שם מו, וצ"ע הגדר בכל זה⁶].

תודה כל. וי"ל כיון דעקרון מלשמן גרע וכו'. והקוב"ש [סג] הק' דאף בנשפך הדם נימא דאיגלאי מילתא. ויש שביארו דנשפך הדם לא הגיע לזריקה, ואילו שלא לשמן נעקר לקרבן אחר. ועי"ז נתברר דיש בו תורת מתיר דשלא לשמה, ול"ש תורת מתיר משום שעמד להכשר.

בא"ד ודוחק לחלק בין פיגול לשלא לשמן. אך תוס' [מנחות מז.] תי' דשלא לשמה גרע מפיגול, דעוקרו ועושיהו קרבן אחר. והתוס' ר"פ [כאן] תי' דמרצה לפיגולו, דאמר' [שם טז:] כהרצאת כשר כך הרצאת פסול.

תודה כשירות. כר"ג דאמר תרומה כל ה', והיו נוטלין האחרונה בסוף ה'. [פי' סמוך לסוף ה', ואוכלו מיד. והתוס' ר"פ כ' דמ"מ הוה היכירא עד קרוב לשעה ו']. והרש"ש [בע"א] כת' דל"ל דלהך ברייתא הניחו חלות של מצה, והיו אוכלים אותו כל היום.

דף יד.

תודה שתי פרות. לא מקום שנהגו שלא לעשות מלאכה⁷, כלומר סברא הוא לנהוג שם איסור כיון שמתקבצים אף ממקומות שנהגו איסור⁸. המג"א [תצג ו] הק' מה בכך. וביאר דכיון

כשביטל חמצו עובר בלא תשחט]. אך משמע יותר דכוונת המהר"ם חלאוה דגילתה קרא דאין רצונו שיהא קרבן שיש בו שייכות לחמץ.

4 והגר"א [שם ט] ציין דבברא נכתב בפרשת מועדים. [אך הב"י שם כת' דאין לזה שורש בגמ'].
5 וכדאי' [ערכין כט.] גבי מקדיש בזה"ז, דפודן על פרוטה. [שלא יבוא לידי תקלה. וכיון דאין בזה משום הפסד גבוה רשאי בפרוטה].

6 וכגון שמת התודה. [אך החזו"א כת' דעיקר כוונת התוס' דאפשר שימצא התודה. ומש"ה מהני פדיון. אך אפ"ה חשיב דאין כאן הפסד, דאינו עומד שימצאו. וע' תוס' ר"פ].

7 וצ"ב אמאי הוה רווח הקדש, דהקדש אינם מרוויחים בזה כלל אלא הפודה.
8 ומבואר דיש אופן דתופס פדיונו, אך לא אלים להוציאו לחולין. [וע"ע קוב"ש סב].

1 והמהר"ם חלאוה כת' דירושלים הוה מיהודה, וביהודה נהגו לעשות מלאכה [וכדתנן לק' נה].

2 והפ"ח [תסח ג] הביא דבר זה, שבירושלים אסור במלאכה. ומשמע דאף בזה"ז, ולכא' מוכח דהוה רק טעם שקבעו את המנהג לאסור, אך חשיב מנהג קבוע. ואף שנתבטל הישוב וחזרו ויסודו, חוזר למנהגו הראשון. [וצ"ע].

דמתקצבים שם, ויש שנהגו איסור א"א להתיר שם מלאכה, דהוה לא תתגודדו. והפרמ"ג [שם] כת' דאסור משום מחלוקת.

ובהג' חת"ס כת' דהוה גזיה"כ דוקא גבי ירושלים, וכדאי' [חגיגה כו.] דדרשי' כאיש א' חברים [ודלא כמג"א].

ועוד כ' המהר"ם חלאוה דיל"פ כוונת הירושלמי דהר המשחה אינו מקום חרישה. [ולא משום איסור מלא' דערב פסח].

כללי טומאה בקצרה

שמעתתא דר' חנינא סגן הכהנים³

אב הטומאה⁴ מטמא אדם וכלים. ובמשניות [כלים פרק א] מנו אבות הטומאה כגון שרץ, מושב הזב, וטמא מת.

[וטמא מת הוא אדם וכלי שנגעו במת⁵, אך כלי חרס ואוכלין ומשקין אינן נעשין אב הטומאה, וכדאי' עירובין קד: וע' תוס' יז].

ולד הטומאה – אדם וכלי וכן אוכלין ומשקין שנטמאו מאב הטומאה נעשו ראשון לטומאה.

וראשון לטומאה אינו מטמא אדם⁶ וכלים⁷. אבל אוכלין שנגעו בראשון נעשו שני לטומאה. [אלא דנח' האמוראים [ע' בסמוך] אי 'אוכל מטמא אוכל', או דשני לטומאה הוה ע"י כלי שהוא ראשון].

ותרומה נעשה אף שלישי לטומאה⁸, ואף היכא דנגע בשני נפסל⁹. ובקדשים אף רביעי בטומאה פסול.

ועוד מצאנו דטבול יום נחשב טהור לחולין, אך פוסל תרומה. ובפשוטו גזרו כעין שני בטומאה. [וע"ע תוס' בע"ב].

טומאת משקין – נח' התנאים והאמוראים [לק' טו: והלאה, וכן כ"מ] אי טומאת משקין דאורייתא¹⁰. ויש מ"ד דמדאורייתא לא שייך טומאה במשקין כלל. ועוד יש מ"ד דמשקין נטמאין [נפסלין], אך אינם מטמאין אחרים. אך דעת ר' יוסי [טז]. דמשקין מטמאין אחרים אף מדאורייתא [וכמו אוכלין].

ומדרבנן לכו"ע משקין מטמאין אוכל. ומעיקרא קבעו דמשקה שנטמא מראשון לטומאה הוה שני לטומאה. וחזרו ותקנו בית שמאי ובית הלל [בתקנת י"ח דבר¹¹, שבת יד: ומשנה סוף זבים] דמשקין נעשו תחילה, ואף היכא דנטמא משני לטומאה [וכן תרומה שנטמא משלישי לטומאה]. שכן משקין עלולין לקבל טומאה¹².

מימיהם של כהנים. המהר"ם חלאוה ביאר דנקט הך לשון, דאף קודם שגזרו דמשקין נעשו תחילה [ולחד אוקי' בגמ' איירי דהוה שלישי, שנטמא ע"י משקין. אבל כיון דתקנו במשקין נעשו תחילה, הבשר הוה שני מדרבנן]. והוסיף ר"ע אף דבר דהשתא נמי מוסיף טומאה, ואף לאחר גזירת משקין נעשין תחילה.

עם הבשר שנטמא באב הטומאה, אע"פ שמוסיפין טומאה על טומאתו. ורב יהודה [בגמ'] פי' דאיירי בשלישי, שנוגע בבשר שהוא ראשון, ונעשה שני. ועוד פי' הגמ' [יד:; וטו:; דאיירי בשני

3 עדות ר' חנינא סגן הכהנים ור' עקיבא הו' במשנה [עדות ב א].

4 והגמ' [ב"ק ב.] הביאה דגבי טומאה יש אבות תולדות, ותולדותיהן לאו כיוצא בהן. ובפשוטו הלשון אב ותולדה הוא דהאב הוא מקור הטומאה, והתולדה קיבל ממנו טומאה. אמנם טמא מת קיבל טומאתו מהמת. וכן מושב הזב מהזב. [ויש לחלק דכיון דטמא ז' נחשב דהחפצא הוה טמא. וע' רש"י חולין עא: ותוס' שם עב.].

5 ובפשוטו מוכח דגדר אב הטומאה הוא רמה בחומר הטומאה, דמטמא אדם וכלים. וי"ל דנקרא 'אב' כיון דראוי לעשות תולדה, ולטמא אדם וכלים [אבל ראשון מטמא רק אוכלין ומשקין]. וע"ע רש"י [לק' כ: ד"ה ת"ל].

6 או נכנסו לאוהל המת וכדו'. וכן היכא דנטמאו מכלי שנעשית חרב כחלל. [ע"ע בסוף העמ'].

7 אבל מטמא ידים, וצריך נטילת ידים.

8 ורש"י [יד: כת' דכל סדר טומאה, ואף שלישי הוה דאורי' [עכ"פ למ"ד אוכל מטמא אוכל]. אבל רש"י [לק' יט:] כת' דהוה מעלה דרבנן.

9 ודעת ר' עקיבא [לק' יח: יט:] דאף חולין נעשין שלישי, דדרש יטמא, יטמא אחרים.

10 דכתיב [ויקרא יא לד] וכל משקה וכו' יטמא, ונח' בגמ' [טז:] אי' היינו דהמשקה נטמא. או דדרשי' יטמא אחרים. או דמכשיר זרעים לקבל טומאה.

11 דעלו ב"ש ובי"ה לעליית חנניה בן חזקיה בן גרון לבקרו, ונמנו ורבו בית שמאי על בית הלל, וגזרו י"ח דברים בו ביום. [והצ"ח [אות כ] הביא דבתוס' [שבת יד:; ודלא כמהרש"א שם] מבואר דהך מעשה היה בחיי שמאי והלל. והלל נהג נשיאותו ק' שנה לפני החורבן [וכדאי' שבת טו.], א"כ גזירת י"ח דבר היה הרבה שנים לפני החורבן. אבל התוס' ר"פ [סוף טו:] כת' דגזירת י"ח דבר היה לאחר החורבן, שתלמידי בי"ש ובי"ה גזרו. ובימי ר"ע כבר נגזרה, אבל בימי ר' חנינא סגן הכהנים עדיין לא נגזרה.]

12 פרש"י דא"צ הכשר [ואילו אוכלין אינו מקבל טומאה בלא הכשר, שנגע בו מים].

דרבנן, דחוזר ונטמא מראשון דאורייתא, ונעשית שני דאורייתא.

[שם] אע"פ שמוסיפין טומאה על טומאתו¹³. פרש"י לא חשו אם מטמאין אותו יותר ממה שהיה, הואיל ואף הקל עומד לשריפה. ופרש"י [ד"ה מדבריהן] ואע"ג שמוזהרין אנו לשומרה בטהרה, דכתיב את 'משמרת' תרומותי. הואיל והולכת לאיבוד ואסורה מדאורייתא, לא חיישי' לשמירתו. [וכ"כ תוס' יג. סוד"ה ושורפין].

ועוד פרש"י [טו. ד"ה מדברי] [דלמ"ד] אין אוכל מטמא אוכל מדאורייתא, ה"נ מוסיף רק טומאה דרבנן.

ומבואר ברש"י דאסור לטמאות קדשים ותרומה משום קרא ד'משמרת'¹⁴. [וכ"כ רש"י שבת יד.¹⁵, ותוס' יג. הנ"ל]. והרמב"ם [פסהמ"ק יח יב] כת' דאסור לטמאות קדשים ולסבב להם טומאה, שהרי הוא פוסל.

ועוד הביאו האחרונים דיש איסור נוסף, בכל קודש שלא יגע [ע' מכות יד: זבחים לג:], ולדעת ר"ל טמא שנגע בקודש לוקה. ולר' יוחנן אסור ליגע, אבל אינו לוקה.

והאחיעזר [ב מ ב] נקט דבהך אזהרה נאסר עצם הנגיעה¹⁶, ואף כשהקודש כבר נפסל או הולך לאיבוד. וכת' דהך אזהרה הו' דוקא כשנוגע בידים, אבל כשזורק הקדשים על הטומאה אינו עובר. ועפ"ז ביאר דבסוגין איירי דרך זריקה, דאינו נוגע בידים ומטמאה. ומש"ה האיסור רק משום משמרת¹⁷, והיכא דהולך לאיבוד שרי.

אך האחיעזר הביא דמבואר במאירי דהוה דין א'¹⁸. והאחיעזר תמה א"כ האך הותר בסוגין לטמאה משום דבלאו הכי הולך לאיבוד. וצ"ע.

והריטב"א [גיטין סא. בשם י"מ] כת' דאף תרומה שכבר טמאה אסור לטמא ליגע ולטמא בידים, והביא דדרשי' את משמרת תרומותי, א' טמאה וא' טהורה¹⁹. אבל הריטב"א [נדה ו: כ] דכיון דנטמא שוב אין מזהרין עליו, וכדאי' [בכורות לד.] דאינו מצווה על משמרת דתרומה שהיא תלויה [לר' יהושע]. ועוד דסוף סוף אתיא לטומאה, שיניחנו במקום הטורפה ונטמאת מאיליה [לר' יהושע, ע' לק' טו.].

ובס' טהרת הקודש [זבחים לג:] חידש דהאסור בכל קודש לא תגע הוא אף כשאינו מטמאו. ועובר אף כשנוגע בקודש שלא הוכשר לקבל טומאה.

שם. הקוב"ש [סו] כת' דנידון זה תלי בגדר הדין משמרת, דאי נימא דנאמר במשמרת שלא להפסיד וכן שלא לטמאות [ע' רש"י סוכה לה: הו' לע' יג.], א"כ כיון דבלאו הכי נפסלה והולך לאיבוד לא איכפ"ל דיטמאנו. אבל אי נימא דהוה איסור מחודש שלא לטמאות תרומה [וכדעת ר' אפרים הו' לע' יג.], א"כ י"ל דאף היכא דהולך לאיבוד מצווה בזה. [ומשמע דכוונתו דהתנאים במשנתנו באו לחדש גדר משמרת].

אבל החזו"א [קכד כאן] כת' דמדאורייתא ודאי כל האיסור לטמאות קדשים הו' משום שמפסידו ומנתקו ממצותו. ומש"ה אין איסור במה שמוסיף טומאה על טומאתו. ואף בדבר הטמא מדרבנן.

והחזו"א כת' ד"ל דמדרבנן אסור, דעשו חכמים איסור טומאה כאיסור בפנ"ע, ואף באינו ראוי. ובזה חידשו במשנה דבמה שעושה שלישי לטומאה לשני לא חשיב הוספת טומאה.

13 וכ"פ הרמב"ם [פסהמ"ק יט ו] הואיל ויש שם שום טומאה אין מקפידין על תוספתה ואין נזהרין אלא מן הטהור שלא יפסל.

14 ורש"י [חולין ב: וכן סוכה לה.] מבואר דדרשי' משמרת אף לענין קדשים. אך יש שדייקו מדברי הרמב"ם [תרומות יב א] דתלה תרומה בקדשים, דאסור לטמאותן כיון דהוה קודש. [משמע דילפי' מקודש].

15 וז"ל רש"י [שבת יד.] דהתורה הזהירה על התרומה לשומרה בטהרה, דכתיב את משמרת תרומתי. והרשב"א [גיטין נג:] הק' אהא דאי' שם ד'מטמא' הוה איסור דרבנן, והא מטמא תרומה עובר מדאורייתא מדכתיב ושמרתם את משמרת תרומותי. וכת' דנר' דאפי' מטמא את התרומה אינו אסור מדאורייתא, וקרא אסמכתא דרבנן. והביא בשם תוס' דכוונת הגמ' דליכא לאו אלא עשה, ולפיכך אינו חמור כ"כ. ועוד כת' ד"ל דאיירי במטמא חולין.

16 וביאר דהוה איסור מיוחד דאסור לטמא לנגוע בתרומה או בקדש, וכמו דאסור לטמא ליכנס במקדש [אף דאינו מטמאו].

17 והאחיעזר [שם ד] כת' דנראה דאף כשמטמאו בטומאה דרבנן עובר [מדאורייתא] משום משמרת. דע"ז לא חזי. דהמאירי [שבת צא.] כת' דהזורק תרומה טהורה לבית חייב על שהוא מטמאה, מדכתיב משמרת תרומותי כלומר שאתה צריך לשמרה מן הטומאה וכן אומרים בכל קדש לא תגע אזהרה לרבות את התרומה שלא תטמאנה בנגיעתה. ואין הפרש בין טמא שטימאה בנגיעתו בין טהור שטמאה לבית טמא.

19 וכדדרשי' [שבת כה.] לחד מ"ד תרומה טמאה מותר להנות בשריפתה. אך תוס' [בכורות לד., וכן הריטב"א נדה ו:] כת' דדרשי' התם א'לך, דאף טמאה הוה לך. אבל 'משמרת' קאי רק אטהורה [ולר"א אף תלויה, אבל טמאה אינו מצווה].

ועוד פי' דקמ"ל דלא גזרו איסור זה אלא בקדשים טהורים, ולא בקדשים טמאי'. ובזה יש חילוק בין טמא לפסול²⁰.

וביאר דאף דהך טומאה רק דרבנן [למ"ד אין אוכל מטמא אוכל אלא מדרבנן], וכלפי דאורייתא טעם ההיתר משום דאינו ראוי למצוותו. א"כ מה לי אינו ראוי מחמת טומאה דרבנן לשאר איסורין. אלא ד"ל דחכמים עשו לחומרא כטומאה דאורייתא, ולא לקולא.

[שם] אע"פ שמוסיפין טומאה. פרש"י דעכשיו חוזר ונוגע בבשר טמא. והשעה"מ [גירוש' ד ב] הק' דקדשים ותרומה טמאין נימא כתותי מיכתת שיעוריה²¹, וצריך שיעור כביצה לטמא טומאת אוכלין. ותוס' [סוטה כה:]: הק' כע"ז, האיך כלאי הכרם מטמא טומאת אוכלין, הא כתותי מיכתת שיעוריה. ואין שיעור לטמא. אך תוס' כת' דגבי פרה אדומה י"ל דחיבת הקודש מחשבתו, ומטמא טומאת אוכלין, ולא נחשב מיכתת.

והתורת גיטין [קכד] תי' דגדר מיכתת שיעורי' דנחשב כטחון, ואינו מחובר זל"ז. אבל במידי דל"צ שיעור כא' נחשב שיעור [ע"פ תוס' עירובין פ:]. וכת' דאף טומאת אוכלין מצטרפין פירורין [היכא דנוגע בכולהו]. [וע' קה"י סוכה כה שדן בזה. ואכמ"ל].

והמנחת ברוך [צט] תי' דהיכא דגדר השיעור שיהא ראוי למילתא ל"ש מיכתת, וכגון היכא דבעי' שהנעל יהא חופה על רוב רגלו. וה"נ שיעור טומאת אוכלין דרשי' אוכלין הנאכלין כא', ואינו מדיני שיעורין דכביצה בעלמא. ומש"ה ל"ש מיכתת. וע' קה"י [סוכה כה].

א"ר מאיר מדבריהם למדנו ששורפין תרומה טהורה עם הטמאה בפסח. פרש"י הואיל והולכת לאיבוד לא חישי' לשמירתה. ור' יוסי פליג דאפ"ה אסור לטמאותה. ובברייתא [כ:]: מובא דדעת ר' יוסי דכל א' נשרף בפנ"ע. [והגמ' דנה מהיכן הוכיחו דבריהם].

רש"י ד"ה שנפסל. דטב"י פוסל את התרומה מה"ת וכו' ויולדת טב"י ארוך וכו'. ואינה ראויה להביא קרבנותיה. וצ"ב דהא טמא משלח קרבנותיו, וכה"ק הראב"ד [מחז"כ א ה] לרמב"ם [שם, עי"ש]. וע' גר"ח [סטנצל תכד כריתות י].

מכדי בשר שנטמא בולד הטומאה מאי הוי שני וכו' מאי מוסיף²² וכו' הכא בולד ולד וכו'. ובגמ' [יד: בסופו] יש צד דאיירי בולד דרבנן. ור"י [בתוס' טו. ד"ה ולד] כת' דלפ"ז מתיישב קו' הגמ' כאן, דאיירי בולד דרבנן ועכשיו מוסיף טומאה ומטמאיהו מדאורייתא²³ [ואי"צ להעמיד בולד ולד].

דתניא יכול יהא אוכל מטמא אוכל וכו' טמא הוא ואינו עושה כיו"ב טמא. דגזיה"כ דאוכל אינו מטמא או פוסל²⁴ אוכל²⁵. ואף דאוכל מטמא דבר אחר, וחוזר ומטמא לאוכל. מ"מ במינו אינו מטמא. [ויש לחקור בגדר הדבר, אי הוה קלישות בטומאתו, כלפי מינו נחשב פסול ואינו מטמא אחרים²⁶. או דהוה חסרון בנטמא, דדוקא טומאה ממין אחר מטמאו²⁷.]

דאיכא משקין בהדי בשר. ואף למ"ד אין אוכל מטמא אוכל, מטמא משקין, ומשקין מטמא אוכל. [וכן מבואר בתוס' גבי חיבת הקודש]. ולכאן' להך אוקי' טומאת משקין לטמא אחרים מדאורייתא. [והמהר"ם חלאוה [ד"ה אמר רב יהודה] כת' דאף לר' מאיר [לק' טז.] דמסקה אינו מטמא אחרים מדאורייתא, היינו בחולין. אבל בקדשים מטמא. דכתיב הברש אשר יגע בכל טמא לא יאכל²⁸.]

אלא נהי דאין אוכל מטמא אוכל מדאור', מדרבנן מיהא מטמא. תוס' [ד"ה דאיכא] דנו אי ס"ד דהגמ' דבסוגיין הנידון שמוסיף טומאה מדאורייתא. או דהנידון משום טומאה דרבנן, וס"ד דאוכל אינו מטמא אוכל אף מדרבנן.

20 ולכאן' כוונתו לפרש הצדדים בגמ' [יד:]: אי יש לדמות פסול לטומאה.
21 וכ"כ תוס' [סוכה לה.]. דאף בתרומה טמאה אמרי' דמיכתת שיעוריה. אך יש ראשונים דנקטו דכיון דמותר להנות בשריפתו, לא דמי לשאר איסור הנאה. ולא נחשב מיכתת.

22 דאינו מוסיף טומאה על טומאתו, דשני ושני הוא. ובפשוטו אף דחוזר ונטמא, אין בזה תוספת טומאה. ועוד למ"ד [מנחות כד:]: דאמרי' שבע ליה טומאה, א"כ אינו נטמא כלל בנגיעה השניה.

23 [למ"ד דאוכל מטמא אוכל, ע' בסמוך]. ור"י העמיד דאוכלין שנטמאו ממשקין, דלר' מאיר [טז:]. טומאת משקין לטמא אחרים דרבנן. ומוסיף טומאה. ולר' יוסי הוה דאורייתא, ומש"ה אין כאן תוספת טומאה [ולשיטתו א"ש דלא ילפי' לענין פסח].

24 כ"כ מהר"ם חלאוה. והצל"ח [אות ה, וכן לח וסו] הביא צד דעכ"פ נפסל. ועי"ש שדחה.

25 [והמהר"ם חלאוה כת' דאין חולק על כלל זה דאין אוכל מטמא אוכל, ולא משקה מטמא משקה]. אמנם במשניות ל"מ כלל זה דאוכל אינו מטמא אוכל, דמדרבנן ודאי מטמא [עכ"פ למסקנא דהגמ' כאן].

26 ואף דכלפי מינים אחרים מטמא. [והמהר"ם חלאוה כת' דמצינו עוד דאין כלי מטמא כלי] {דהא אינו נטמא אלא מאב הטומאה}.

27 דומיה דהא דכלי נטמא רק מאב הטומאה. [ועיל"ד דגדר הדין דהוה חסרון בצורת מגע הטומאה, דבמינו לא נחשב מגע לטמא. וצ"ב].

28 ויל"ד אי היינו אף למ"ד דבתרומה וקדשים אין אוכל מטמא אוכל מדאורייתא.

תוד"ה דאיכא. מכאן מדקדק²⁹ ריב"א דמשקין מטמא בפחות מרביעית וכו'. ריב"א דקדק דאף מטמא אחרים בכל שהוא, ורק לפסול גוייה יש שיעור רביעית³⁰. אך רש"י [לק' יז:] משמע דאינו מטמא אחרים בפחות מרביעית, ודוקא לטומאת עצמן נטמא בכל שהוא. [וע' צל"ח מש"כ].

ותוס' [ע"ז ל: עירוב' צט, ורבינו דוד כאן] הביאו [ברכות נב.] משקין אחורי הכוס מטמא, וע"כ היינו מים כל שהן. ועוד הביאו משנה [טהרות ג ב, ע' לק' לג:] דטיפה שמן היוצא מטמא.

ובתוס' ר"פ הק' בסוגיין איירי במקדש, ואי רק מדרבנן מטמא בכל שהוא, לא היו גוזרים במקדש. דלא גזרו טומאה דרבנן במקדש^{31, 32}.

ור"ת כת' דמ"מ מדרבנן מטמא אחרים. [וסוגיין איירי לענין דרבנן, וס"ד דאוכל אינו מטמא אוכל אף מדרבנן].

ותוס' [חולין פז:] כת' דמטמא תרומה וקדשים בפחות מרביעית. ודוקא לחולין בעי רביעית.

בא"ד ולפי' צ"ל דלא מסיק אדעתיה שאוכל מטמא אוכל אפי' מדרבנן וכו'. והראשונים [תוס' ר"פ הק' דמפורש במשנה [חלה ב ח] דמטמא אוכל. ועוה"ק מהמשנה [טהרות א] ³³. [אבל למסקנא דהגמ' כאן ודאי דאוכל מטמא אוכל מדרבנן].

בא"ד מ"מ משכחא שלישי ע"י עצים ולבונה וכו'. תוס' הק' היכי משכח"ל שלישי לטומאה, ואף מדרבנן [להק' ס"ד]. והתוס' שאנן כת' דמשכח"ל ע"י כלי שנטמא במשקה [דגזרו מדרבנן]. ורבינו דוד דחה דכלי שנטמא במשקין אין שורפין עליו תרומה [וכ"כ תוס' טו.].

בא"ד ע"י עצים ולבונה. דחיבת הקודש מכשרת לקבל טומאה [וכדאי' חולין לו: מנחות קב: ולק' כ.]. ואוכל מטמא לעצמים, וכן עצים לאוכל. [והראשונים כת' דתלי בספק דר"ל לק' כ. אי מונין ראשון ושני בחיבת הקודש, וכ"כ תוס' לק' טו. ³⁴].

אך תוס' [חגיגה כד.] הביאו דר' אלחנן הק' ומי עדיפא עצים מאוכל גמור דלא אהני חיבת הקודש למימני ביה ראשון ושני. ובפשוטו כוונת התוס' להק' דגדר חיבת הקודש דמשווי עצים [שאינם אוכל] כאוכלים [וכלשון הגמ' חולין לו:]. ומש"ה למ"ד דאין אוכל מטמא אוכל, אף לא יטמא עצים דהוה כאוכל [וכה"ק הצל"ח אות מה].

והקוב"ש [סה] הביא דתוס' דידן מבואר דס"ל דגדר חיבת הקודש הו' טומאה מחודשת, ולא משום טומאת אוכלין³⁵.

אך עוה"ק האחרונים א"כ אף אוכלי קודש, אמאי לא יטמא משום חיבת הקודש. ואף דאין אוכל מטמא אוכלין בגדר טומאת אוכלין, יטמא בגדר חיבת הקודש. והחזו"א [יד:] ביאר דזהו קו' התוס' חגיגה.

אך האחרונים כת' לפרש דודאי גדר חיבת הקודש משום טומאת אוכלין, אלא דהא דאין אוכל מטמא אוכל תלי' בהא דהוה מין אוכל. אבל עצים דמטמאין בטומאת אוכלין [משום חיבת הקודש], אבל הוה מין אחר, ואין בזה חסרון אוכל מטמא אוכל.

תוד"ה מאי. למ"ד אין אוכל מטמא אוכל מדאורייתא וכו'. [ואף בקדשים, א"כ אינו מוסיף טומאה דאורייתא. ואילו הכא מוסיף טומאה דאורייתא [מחמת הנר] אטומאתו]. והגמ' כאן קאי למ"ד דאוכל מטמא אוכל [בתרומה וקדשים]. ועוד תי' רבינו דוד דלעיל מוסיף טומאה דרבנן אטומאה דרבנן. ואילו הכא מוסיף טומאה דאורייתא אטומאה דאורייתא [דטבול יום הוה דאורייתא]. ומקשה הגמ' מאי קמ"ל, דאי רשאי להוסיף דרבנן אדרבנן. אף יהא רשאי להוסיף טומאה דאורייתא, בדבר שכבר

29 דסתם משקין בהדי בשר ליכא רביעית. אבל מהר"ם חלאוה דחה דאיירי שיש רביעית. [וביאר דנקט בהדי בשר, דאי הוה משקין בפני עצמו דינו בקבורה. אלא שנתערב בהדי בשר נשרף].

30 ויש שדייקו דיש 'שיעור' באוכלין המטמאין שיהא רביעית, שיטמא האדם האוכל. אבל היה אפ"ל דרביעית הוה שיעור במעשה אכילה, ול"צ שיעור באוכלין הטמאין.

31 וע' לק' טז: דלחד מ"ד הקילו בטומאת משקין במקדש, דהוה דרבנן. אך לכא' לאו כללא הוא, ויש טומאות דרבנן דהחמירו במקדש.

32 אך שוב התוס' ר"פ תי' דטומאת עצמן יש להם בכל שהן, ורק לטמא אחרים צריך רביעית [וכר"ת]. ומבואר דבשעת שריפה מטמא לשני מדרבנן. וקו' היתה האין נטמא הך משקה מעיקרא, דנימא דטעון שריפה. [ויל"ד דעכ"פ מעורב עם בשר טמא, וע"כ ישרף. אלא כיון דבשעה שקיבל טומאה היה קודש, המשקה לא נטמא].

33 [והוכיח דמטמא אחרים בכל שהוא, ודוקא לענין פסול גוייה בעי' רביעית. דהאוכלו אינו נטמא].

34 ותוס' [חגיגה כד.] כת' דר"ל נסתפק למ"ד אוכל מטמא אוכל.

35 והאבה"א [איסור' מ ו ח] כת' דדרשי' מקרא דהדין אין אוכל מטמא אוכל שייכא להא דטעון הכשר, אבל דין חיבת הקודש דל"צ הכשר לא ילפי' טומאתן מקרא דוכי יתן מים וכו' טמא הוא. אלא מקרא ד'והבשר', ולא אמרי' דאינו מטמא אוכלין.

פסול מדאורייתא.

דף יד:

חבר ה"ה כחלל. פרש"י מתכת שנגע במת ה"ה אבי אבות הטומאה¹, כמת עצמו. והנר² הוה אב הטומאה [ולא ראשון]. והשמן נעשית ראשון לטומאה. ומבואר במשנה [ריש אהלות] דאף כלי שנגע באדם טמא מת, נעשה אב הטומאה³ [וטמא ז', וצריך הזאה שלישי ושביעי⁴]. וכדין חבר כחלל, שאינו יורד בדרגת טומאה.

ומשמע ברש"י דדוקא במתכת אמרי' דחבר כחלל. ונח' בזה הראשונים [ע' ר"ש אהלות א ב, תוס' נזיר נד; רמב"ם טומ' מ ה ב ויג, רמב"ן ב"ב כ: ועוד] אי אמרי' חבר כחלל דוקא במתכת, או בכל כלי [מלבד כלי חרס]. ורבינו דוד כת' דהכא נקט נר מתכת, דרך לעשות נר מחרס או מתכת, ולא בשאר מינים.

ודעת רש"י [חולין ג.] דדוקא כלי שנגע בטמא מת נתחדש דחבר כחלל, אבל ראשון לטומאה [אף שבא מכח המת] אינו מטמא כלים. אבל דעת ר"ח [חולין ב; ה' ברמב"ן שם] דאף כלי שנגע בראשון עושה ראשון, דאמרי' דחבר כחלל⁵.

והרמב"ן הק' שלא מצינו ראשון שמטמא כלי. והקוב"ע [יט ו, וקוב"ש סז] חקר בהא דכלי אינו נטמא אלא מאב הטומאה, אי בעי' אב הטומאה לטמא כלים⁶. או דכלי אינו נעשה שני טומאה. והביא דמדברי ר"ח מבואר דאף דהמטמא אינו אב הטומאה, כיון דהכלי נטמא להיות ראשון. כה"ג אפשר לכלי לקבל טומאה גם מראשון.

תוד"ה ואילו. אע"ג דשלישי של תרומה מטמא הקודש וכו'. וכוונת התוס' להק' דאין חילוק בין שלישי של תרומה לשלישי של קודש, ושניהם אינם פוסלים תרומה, ומטמאין קודש. [והא דתרומה נקרא 'פסול', משום דאינו מטמא במינו⁷, וכ"כ תוס' חולין פח. בת' ה'].

אך תוס' [חגיגה כ.] כת' דשלישי בתרומה אינו מטמא קודש להיות רביעי⁸. וכן דייקו האחרונים מרש"י בסוגיין. וצ"ע מהמשנה [טהרות ב ז]. אך תוס' [חולין פח. בת' ה' כת' ד"ל דטבול יום שפסל במשקין, דדוקא מדרבנן מטמא קודש. ואילו בסוגיין קאי מדאורייתא דאינו מטמא.

בא"ד אורי' דמגע טבול יום לא חשיב שלישי. נח' התנאים [מעילה ח וסוטה כט: ובתוספתא טהרות] דדעת אבא שאול דטבול יום שנגע בקדש נעשית ראשון⁹. ודעת ר' מאיר דמטמא את הקודש, ופוסל את התרומה [דעושה את מגעו שלישי]. וחכמים אומרים דפוסל משקה ואוכלי תרומה וקודש, ואינו עושה רביעי. ותוס' כת' דר"ע ס"ל כרבנן, דשלישי מחמת טבול יום קיל, ואינו פוסל הקדש.

1 [אבי אבות, פירוש שעושה אב הטומאה, וכמו מת שמטמא אב הטומאה]. וכן רש"י [ב"ק ב: וכ"מ, וכן רגמ"ה חולין פח.] נקט לשון זה. אך במשנה ובש"ס לא מצאנו שנקרא 'אבי אבות', וכן הרמב"ם לא הזכירו. [אולם ביוצר לפרשת פרה נקרא כן. ושוב מצאתי דבמדרש אגדה חוקת אי' לשון זה].

2 ומשמע דאירי שהנר נגע במתכת שהוא טמא מת. [אך אף אי הנר עצמו נגע במת, והוה אבי אבות, השמן הוה רק ראשון. דדבר שאין לו טהרה במקוה אינו נעשה אב הטומאה].

3 אבל כלים שנגעו בכלים, יורד דרגה בטומאה.

4 ומהר"ם חלאוה הביא דבספרי דרשי' וכבסתם בגדיכם ביום הז', דבגדיו כמוהו וצריך טהרה ז'. [וביאר דקאי אכלי מתכות, כגון כלי זיינו. ונקרא 'בגד' דומיה דציץ שנקרא בגד].

5 {וצ"ע דלשון הפסוק ביום הז', לכאור' הוה שביעי מיום שנטמא, והא נגע בכלי מתכות בכל ימי טומאתו, וצריך ז' חדשים. וצריך לדחוק דלאו דוקא. אמנם הרש"ש [חגיגה כג:] כת' דכלי הנטמא מדין חבר כחלל, ל"צ ז' שלימים, דלא גרע מהמטמא. וע"ד הא דאי' [נדה לג.] [דס"ד דבועל נדה] עולה לרגלה. וה"נ סגי ליה בהשלמת ימי טומאה דהמטמא. אך המקד"ד [מט] חלק, והביא דהגמ' [יומא ח:] מבואר דל"ש הזאה אלא שלישי ושביעי. ולדברי הרש"ש יש לחוש שנטמא מחבר כחלל שהיו עליו, וכה"ג סגי הזאת שביעי].

6 וכ"כ הרע"ב והר"י לוניל במשנה כאן.

7 ולכאור' כן הפשטות, וכדאי' [ב"ק ב.] דאבות הטומאה הוא מה שמטמא כלים.

8 אך ר"ח [לק' יח.] דימה דין אין כלי מטמא כלי, וכמו דאין אוכל מטמא אוכל. [וצ"ע בזה].

9 ויל"ד אי יש חילוק בעצם בין 'פסול' ו'טמא'. ולכאור' משמע דפסול קליש, ואין בו חומר טומאה [לטמא], אלא דהוא עצמו חל בו פסול. אמנם מבואר דשלישי בתרומה מטמא קודש, ואין חילוק בין שלישי בתרומה לשלישי בקודש. א"כ צ"ל דאין חסרון בעצם טומאתו, אלא דנקטו שם פסול ללמד דהוא סוף הטומאה במינו. [וצ"ע].

{ושמעתי לפרש דגדר 'טמא' פי' מרוחק, ואילו 'פסול' אי"צ להרחיקו. ויל"פ דמש"ה תלי במינו דדבר שאינו פוסל במינו אי"צ להרחיקו. ואף דקדשים מקבלים טומאה ממנו. [אמנם שני בחולין נקרא טמא ולא פסול, ויל"פ משום דפוסל משקין. והוה קצת מינו].

9 ויש לדחות דכוונתם בשלישי שבא מכח טבול יום, וכתוס' דידן. [וכ"מ ממקום ציון הגהש"ס].

10 ורביא [מעילה שם] כת' דהוה מעלה דרבנן. [ונח' הראשונים מה הדין דאורייתא, ע"ש רגמ"ה ומפרש ותוס' וקר"א סוטה כט:]. אך תוס' הביאו דבגמ' [סוטה כט:] מבואר דהוה דאורייתא. וכת' דס"ל כס"ד דגמ' מעילה.

אמר רבא ש"מ קסבר ר"ע טומאת משקין לטמא אחרים מדאו', דאי ס"ד דרבנן למאי מהניא וכו' הא פסיל וקאי. מבואר דאין חומר במה שמוסיף עליו טומאה חמורה היכא דאינו מטמא אחרים. ולא אמרי' דנוסף עליו טומאה חמורה כיון דאין נפק"מ בדבר.

אבל החז"א [קכד כאן] חקר למ"ד דמשקין אינו מטמא אחרים, אם הוא משום שקלישא טומאתה. או גזיה"כ דאינו מטמא אחרים. וכת' החז"א דלכא' מראיית רבא מוכח דהוה קלישות בטומאה.

שם. קסבר ר"ע משקין לטמא אחרים מדאורייתא. בגמ' [לק' יח.] מבואר דר"ע [סוטה כז:] דרש יטמא יטמא אחרים, ולשיטתו אי ילפי' טומאת משקין מקרא ד'כל משקה וגו' יטמא' [וכדלק' טז.], א"כ ע"כ מטמא אחרים¹¹.

אי מדרבנן וכו'. הטור"א [מגילה יט.; צוי' בגהש"ס] הק' דנימא דמעיקרא היה טמא בתרי דרבנן, ומוסיף טומאה לטמאותו בחד דרבנן. והוכיח דכל בדרבנן אין חילוק בין חד דרבנן לתרי דרבנן¹².

תוד"ה אפילו. אור"ת דהתם איירי בנקרש ואח"כ נימוח. תוס' [עירו' עא:] ומנחות לא. הביאו בשם ר"ת דנח' [במשנה שם] בשמן קרוש, אי יש ע"ז שם משקה. אך תוס' [כאן, ובתוס' שאנץ] כת' דאיירי בנקרש וחזר ונימוח¹³.

והמג"א [קנח ז] הביא מתוס' דשמן דם וחלב¹⁴ היכא דקרשו וחזרו ונימוחו לא חשיבי משקין [להחשב טיבולו במשקין לחייב נטילה]. והחמד משה [שם] וחת"ס [או"ח מה] חלקו דכיון דנימוח ודאי חשיב משקה מכאן ולהבא [ומקבל טומאה מכאן ולהבא, וצריך נט"י], והנידון אי כשנטמא קודם שנקרש, וחזר ונימוח. האם עדיין עומד בטומאתו. [וע' במשנה טהרות ג א הו' בתוס' בסמוך]. וע"ע חז"א [טבר"י ד יח].

בא"ד הרוטב וכו'¹⁵ קרשו ואח"כ נימוחו ה"ה שניים. [דכיון דנקרשו הוה אוכל, ונטמא האוכל ממשקה כל שהוא להיות שני]. ובמשנה לפנינו אי' דכשחזר ונימוח היכא דהוה יותר מכביצה, כיון שיצאה טיפה ראשונה נטמא מכביצה. ואי הוה כביצה מכוון טהור. והרא"ש [שם] ביאר דטומאת אוכלין פרוחה, כיון דהוה פנים חדשות. אך הר"ש [שם] כת' דנשאר שני לטומאה, דטומאה להיכן הלכה.

רש"י ד"ה דתנן. כל הני וכו' דגזרו וכו' מטמאין משקין להיות תחילה, חוץ מטבר"י וכו' ומ"מ איקלישא טומאה, ולא גזרו משקין להיות תחילה, דאין דברי תורה צריכין חיזוק. משמע דבטומאה דאורייתא לא עשו חיזוק, ואינם נעשין תחילה, והאחרונים [רש"ש] תמהו דמפורש בכ"מ דאף שני דאורייתא מטמא משקה להיות תחילה. ובס' דבר בעתו כת' לפרש דברי רש"י דבכל שני דאורייתא עושה תחילה משום לא פלוג. חוץ מטבול יום דקלישא טומאתו, ואינו בכלל שאר טומאות. ומש"ה לא הוצרכו לתקן לא פלוג.

מדבריהם דמאן

מי דמי התם טמא וטמא הכא טהור וטמא וכו'. בפשוטו קו' הגמ' האיך מדמי' לשרוף טהור בי"ד, דהוה איסור חמץ בעלמא. אבל תוס' [ד"ה התם] מבואר דאיירי בחמץ בשעה ו', דאסור רק מדרבנן [ואין בו טומאה כלל]. ואפ"ה מבואר דרשאי לשורפו בפסח. אבל אילו הוה איסור דאורייתא שפיר שורפין [וכ"כ תוד"ה הכא].

ורבינו דוד הוכיח כן מת' הגמ' [נימא קסבר'] דר' חנינא איירי בולד טומאה דרבנן. וע"כ דהיכא דפסול מדאורייתא ניחא, וקו' הגמ' דשעה ששית אין בו איסור כלל מדאורייתא.

נימא קסבר ר"מ וכו' וולד הטומאה דרבנן, דמדאורייתא טהור מעליא. פרש"י וקמ"ל ר' חנינא דכיון דטמא מדרבנן, מטמאין מדאורייתא. ותוס' [ד"ה דמדאורייתא, הוד' טו.] כת' דאף למ"ד דאוכל מטמא אוכל הוה דרבנן, עכ"פ קמ"ל דרשאי לטמאותו מדרבנן. וה"נ בחמץ בפסח¹⁶.

[שם] דמדאו' טהור מעליא, [טו.] ומאי מדבריהם מדברי ר"ח סגן הכהנים. פרש"י [בסוד"ה מדברי] דקמ"ל דמדאור' אוכל אינו מטמא אוכל. ומוסיף רק טומאה דרבנן.

אב הטומאה דאורי'. פרש"י [ד"ה נימא] דכל אב הטומאה מדאורייתא. ותוס' [טו.] דחו דאיכא אב הטומאה דרבנן, כגון מעת לעת שבגדה ובית הפרס והרבה כיו"ב. וע"ע ברמב"ם פיה"מ הקדמה לטהרות [בסופו] שמנה אבות

11 אך ר' ירמיה [טו:] נקט דר' מאיר ס"ל דדעת ר"ע דמשקין מטמאין אחרים רק מדרבנן. וי"ל דלא דרש הך קרא לטומאה. [וע' לק' יט.].

12 [והק' אתוס' שם שחילקו. ועוד דן שם מהגמ' מנחות לא.].

13 ובתו' שאנץ [ור"ש טהרות ג ב] אי' דצריך להוסיף על דברי ר"ת ולהעמיד בנקרש ונימוח. [ומבואר דבא לחלוק על ר"ת, ולתקן דבריו].

14 [וכדאי' בסו"ד התוס']. והמחצה"ש ציין דהט"ז פליג, דכת' דדבר המטוגן בחמאה צריך נט"י. וע' נשמת אדם [לו ג].

15 ותוס' כאן הוסיפו 'ושמן'. אך במשניות לפנינו ל"ג לה. ולתוס' מבואר דשמן קרוש הוה אוכל. אך הר"ש [שם] הביא תוספתא דשמן קרוש אינו אוכל או משקה. וע"ע רמב"ם וראב"ד [טומ"א א יט].

16 אך לא יהא רשאי לשורפו בכלי טמא.

הטומאה דרבנן.

תוד"ה התם. ואורי' דל"ד וכו' אין ללמוד שיכול לקלקל קלקול דרבנן יותר, אפי' בקלקול דרבנן. [ולא אמרי' דביחס לדינים דרבנן הוה כבר מקולקל¹⁷. אלא כיון דמדאורייתא הוה תרומה אסור לטמאותה. ואסור לטמאות תרומה אף בטומאה דרבנן]. והחז"א כת' עוד [לר"ד התוס'] דכל תקנת חכמים לחומרא, ולקולא לא אמרו דבריהם.

בא"ד ובירושלמי וכו' תיפתר בטב"ר דבית הפרס. [ודלא כסוגיין]. ולפ"ז לא מצאנו במשנה דמותר לטמאות מדאורייתא, אף היכא דפסול מדרבנן או הולך לאיבוד. [וכמ"ד דר' מאיר יליף מדברי ר"א ור' יהושע].

דף טו.

תוד"ה ולד. [שייך לע' יד:]. ומיהו אי עיבור צורה היינו לינה בעלמא אע"ג דלא הוה נותר לק"מ¹. מבואר דתוס' נסתפקו בהא דיש קדשים נשרפין ב'עיבור צורה' [ע' לק' פב:], אי הוה פסול נותר [וכ"כ רש"י לק' לד:], או שימתין לילה בעלמא. והרמב"ם [פיה"מ לק' פב: ז ט] כת' דעיבור צורה הוא שיתעפש ויפסיד [ועד"ז כ' ר"ח לד:]. [ורש"י לק' עג: כלל שניהם בלשונן].

בא"ד ולפרש"י אינה היכא מהמידה דר' יוסי היינו דלא מדמי' איסור דרבנן לטומאה דרבנן. והתוס' רא"ש כת' דלא מסתבר דר' מאיר ור' יוסי פליגי בהא, אי איסור דרבנן הוה כטומאה דרבנן.

בא"ד ונר' לר"י דוולד טומאה דרבנן היינו כלי שנטמא במשקין וכו' דלא כל הטומאות שוות. ויש טומאות דרבנן דשורפין עליהם תרומה וקדשים. ותוס' לא פי' איזה טומאה דרבנן שורפין תרומה. ורש"י [שבת טז., הו' בצל"ח מא] כת' דלא שרפי תרומה משום טומאה דרבנן בר מן ששה ספיקות. והמהר"ם חלאוה כת' דכל שעיקרו דאורייתא שורפין עליו תרומה².

והמקד"ד [קדשים יז א] כת' לפרש דלא שרפי' תרומה ואיסור דרבנן, דשמא יבוא אליהו ויבטל את הטומאה דרבנן ויה' ראוי לאכילה. דב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אם גדול ממנו בחכמה ובמנין. וכיון דאפשר במציאות שיאכל ע"י אליהו לא שרפי'. ועפ"ז ביאר דכלים שנטמאו במשקין שהוא מ"ח דבר שורפין. וכדאי' [ע"ז לו.] דב"ח דבר [כיון שעמדו בנפשם] ב"ד אחר [הגדול בחכמה ובמנין] אינו יכול לבטל, שאפי' אם יבוא אליהו ובית דינו אין שומעין לו.

אמר ר"ל משום בר קפרא מתני' באב הטומאה דאורייתא וולד הטומאה דאורי' וכו'. ובאמת א"א ללמוד מהרישא לענין חמץ, דהוה טהור. והמהר"ם חלאוה ביאר דכיון דאיכא לאוקמא מתני' כה"ג, ליכא למימר להתיר לשורף טומאה דרבנן ולטמאה מדאורייתא.

דתנן חבית של תרומה שנולד בה ספק טומאה וכו' ר' יהושע אומר יניחנו במקום הטורפה³. דאינו מצווה על שמירה היכא דבלאו הכי הוה תלויה. ופרש"י דר"א דרש משמרת תרומות, א' טהורה וא' תלויה [וכדאי' בכורות לד.], דחייב בשמירה אף בתלויה [ור' יהושע לא דרש כן]. ועוד אי' [בכורות שם] דר"א חייש משום שמא יבא אליהו. [וע"ע לק' כ:].

והמהר"ט אלאזי [בכורות מג: בדה"ס] הק' לדעת הרמב"ם דספק דאורייתא לקולא אמאי איצט' קרא, דהא ספק טמא הוה כודאי טהור. והאחרונים חלקו דמ"מ הוה ספק טמא, וספק אי בעי' שימור, ומדאורייתא לקולא ואי"צ לשמור.

רש"י ד"ה יניחנו. דכיון דאינה ראויה אלא להדלקה. מבואר דרשאי להדליק בשמן שהוא תלויה. והאחרונים הק' דאסור להדליק בתרומה טהורה, א"כ מספק האיך רשאי להדליק עמו. ע' רש"ש.

מי דמי התם גרמא בעלמא, והכא בידים. בפשוטו הכוונה כשאר דיני התורה דגרמא קיל. אבל האחיעזר [ב מ, וקוב"ש סח] ביאר דבגרמא הוה רק איסור משמרת. אבל בנוגע בידים יש איסור לא תגע. [וע' מה שהו' לע'].

אלא הא ר' יהושע דתנן חבית שנשברה וכו' ר' יהושע אמר אפי' יטמאנה ביד. [כיון דבלאו הכי הולך ליטמאות]. ובפשוטו היינו בטומאה דאורייתא [וכ"מ ברש"י ובר"ש תרומות]. אבל הרמב"ם

17 וע"ל לצד שדנו האחרונים דגדר איסור דרבנן דהוה איסור על הגברא, ומש"ה לא חשיב החפצא 'מקולקל'.

1 ויל"ד כוונת התוס' היכי משכח"ל לינת לילה בלא דין נותר. [וע' צל"ח לט]. ויל"ל דאייירי בבשר שלמים, דבליה א' עדיין לא הוה נותר. אבל בשר דאין בו קדושת הגוף לכא' אינו נפסל משלישי [וכדאי' [זבחים לה: ועוד] נשחטו הוכשרו ליפסל בטבול יום ובמחר"כ ובלינה].

2 וכן תוס' [נדה לד.] כת' דשורפין אטומאת עם הארץ, דאית ביה דררא דטומאה דאורייתא אם הוא זב או בועל נדה. אבל טומאת עכ"ם אין שורפין, דאין לו שום טומאה דאורייתא.

3 והרמב"ם [תרומות יב ה] כת' דאינו מוזהר מפני שהוא בהול.

4 [אבל החז"א [בסוגריים] כת' דאפי' לדעת הרמב"ם הכא איירי בנגע בא' מהם [וכמ"ש תוס'], דהוה חתיכה מב' חתיכות ואף לרמב"ם איקבע איסורא וספיקו לחומרא].

[תרומות יב ד] כת' דאיירי לטמא בטומאת ידים דרבנן. והאחיצור [הנ"ל] ביאר דמצווה משום 'לא תגע' שלא לטמאות טומאה דאורייתא בידים.

והקוב"ש [ע] העיר דאיירי דמקבלו בכלי טמא, ואינו נוגע בגוף התרומה. ו"ל דאין זה נוגע בידים. והביא דמבואר בסוגיין דנחשב מעשה גמור, ע"י שמקרב הדבר.

שאם יכול להציל רביעית וכו'. בפשוטו מבואר דשיעור 'משמרת' תלי ברביעית. [והקוב"ש] [עה] דן אי משמרת תלי במצוות אכילה, ופחות מכשיעור אין מצוות אכילה⁵. ובחי' הר"ן [שבת צא]. נסתפק אי חיוב מטמא תרומה הוה דוקא כזית, או אפי' כל שהוא. והקוב"ש [סט] הק' דעכ"פ מצווה משום חצי שיעור. [וע' דבר"י א ז שהאריך בזה].

תוד"ה חבית. פי' בקו' וכו' [בע"ב] ולא ידעי' אי נגע, וקשה לריב"א אי ברה"י ספיקו טמא וכו'. ושורפין את התרומה. והפנ"י הק' דאף דהוה טמא בתורת ודאי, אכתי יש לחוש שמא יבוא אליהו ויטהרנה. ומש"ה אין לשורפו. והאחרונים תי' דתרומה טמאה נתמעט ממשמרת, ואף אי יוכל לבא לידי היתר.

בא"ד ואי ברה"ר ספיקו טהור. והרמב"ן וריטב"א [חולין ב:]: תי' דדוקא בחולין אמרי' ספק טומאה ברה"ר טהור, אבל בקדשים דבעי שימור [דכתיב משמרת תרומות], כל זמן שאינו ברי לו שהוא טהור א"א להקריב. דאפי' היסח הדעת פוסל.

שם. והתוס' ר"פ [ותוס' רא"ש] הביאו לתרץ דאיירי בב' שבילים [ברה"ר] ובאו לשאול בבת א' [וכדלע' י]. דשניהם טמאים מספק. ודחו דהתם טמא מדרבנן [וכמ"ש תוס' שם] משום דמיחזי כחוכא⁶, ואילו הכא דרשי' קרא [וכדאי' בגמ' בכורות הנ"ל]. וע"כ דהוה ספק דאורייתא.

והקוב"ש [עז] הק' דנימא דלמשכח"ל תלויה בספיקא דדינא. דבספיקא דינא לא שייך חילוק רשויות. ודן דאפשר דכיון דלא דמי לסוטה, ילפי' דהוה טהור⁷.

בא"ד ונר' לר"י וכו' ברה"י ונגע בא' מהן, ואינו יודע באיזה נגע וכו' דלא ילפי' מסוטה אלא דבר שיכול להיות אמת וכו'. וכדאי' [נזיר נז.]. וכ"כ תוס' [נדה ב.]. וכ"מ.

ומבואר בתוס' דכ"ז ברה"י, אבל ברה"ר טהורים. ותוס' [נזיר שם, ונדה ב., חולין ט:]: הק' גבי ב' שבילין ברה"ר אמאי כל א' טהור, הא הוה דבר שאינו יכול להיות אמת. ותי' דלא הוה מחמת דין ספק טומאה דילפי' מסוטה. אלא משום דמוקמי' על חזקתו⁸. [אך רש"י לע' י. כת' דגבי ב' שבילים ברה"ר טהורים משום ספק טומאה ברה"ר. וע' מש"כ שם].

והמהר"ם [חולין ט:]: הביא מקשי' העולם א"כ אף ברה"י נוקמ' אחזקה. דכיון דלא נאמר דין ספק טומאה ברה"י, א"כ הדר חזקת הטהרה. [וכה"ק התנ"י נדה ב.]. והמהר"ם חידש דמ"מ ילפי' מסוטה לענין שלא להעמיד על חזקתו. ואף דלא ילפי' מסוטה שיחשב טמא ודאי, מ"מ א"א להעמיד על חזקתו⁹. והש"ש [א יז] ביאר דאף דאינו יכול להיות דשניהם טמאים, עכ"פ יכול להיות דשניהם ספק. ולענין זה שפיר ילפי' מסוטה.

שם. ועוד תי' התוס' ר"פ דקאי הכא בספק טומאה הבאה מחמת ראיית האשה, דבזה לא נאמר ספק טומאה ברה"י, והוה ספק. [וע' תוס' נדה ב. דהאירכו בזה].

אבל האין נשורף התלויה עם הטמאה. והגמ' [לק' כ:]: מק' דבסוף המשנה ר' יוסי כת' דלדעת ר' יהושע מותר לשרוף תלויה עם הטמאה. והגמ' מתרצת דבמשנה קאי לדעת ר' שמעון. [ור' יוסי במשנה אמר דאפי' ר' שמעון אליבא דר'

5 [ויל"ד דראוי לצרפו לתרומה אחרת ולקיים מצוות אכילה. וכן נפק"מ להיפך היכא דיש לו תרומה כשיעור, ומטמא או מאבד חציו].

6 והתוס' רא"ש הוכיח דלא הוה מדאורייתא, שהרי אם נאכלו ראשונות. שניות טהורות, דכל חד מוקמי' בחזקת טהרה. אלא משום דדמי לחוכא לטהר שניהם לאדם א', דממ"נ א' טמא. [ומבואר בתוס' רא"ש דדעת ריב"א דמדאורייתא באו לשאול הוה ספק].

[ומבואר מדבריו דמדאורייתא רשאי אדם א' לאכול את שניהם [בזה אחר זה], ואף דממ"נ עבר איסור מוקמי' לכל א' בחזקתו].

7 דילפי' מסוטה דכל היכא דלא הוה דומיה דסוטה הוה ודאי טהור. ועד"ז דן [שם פ] דאף ספק ברשות הוה ודאי טהור.

8 ומבואר דגדר הכרעת חזקה שייך אף כשבין שניהם אין יכול להיות אמת. ויל"פ דדוקא ספק טומאה דגמרי' מסוטה ל"ש היכא דאינו יכול להיות. ואילו חזקה ילפי' מבית המנוגע. א"נ גדר חזקה קאי על כל א' בפנ"ע, ואילו הכרעת ספק טומאה שייך לכל המעשה.

9 ותוס' נזיר משמע דחידשו בתי' דכל ספק טומאה ברה"ר הוה משום חזקה, ולא משום דגמרי' מסוטה. ואילו תוס' נדה משמע דתרווייהו איתנהו. [ונח' בזה תוס' בכ"מ, ואכמ"ל].

10 ויש שהביאו דכוונתו דילפי' מסוטה דבספק טומאה ברה"י לא אזלי' בתר חזקה. והוא דין בפנ"ע מלבד הא דיש דין טומאה ודאית. [והיפך סברת החמדת שלמה [י"ד ה] דלא מוקמי' אחזקה כיון דהוה ודאי טמא, ואין כאן ספק].

יהושע שמיקל, דוקא בתלויה¹¹].

דף טו:

שאני התם דאיכא הפסד חולין. החזר"א [לע' יד]. הביא מכאן דהנידון בסוגיין משום איסור דרבנן. ומש"ה במקום פסידא מותר. אבל מדאורייתא אין איסור כלל כשמוסיף טומאה בדבר שהולך לאיבוד.

מתני' נמי איכא הפסד עצים. הקוב"ש [עד] הק' דקודם זמנו ביעורו בכל דבר [לכו"ע]. וליכא הפסד עצים, דיכול להטיל לנהר¹².

להפסד מועט לא חששו. משמע דהתירו לשרוף יחד, ולהוסיף טומאה על טומאה, אף כשאין הפסד בדבר כלל.

ר' יוחנן בז' דברי הכל שורפין

א"ר אסי אר"י וכו' אבל בז' דברי הכל שורפין. פרש"י שנאסרה מה"ת², אין לך טומאה גדולה מזו וכו'. ומש"ה רשאי לטמא. והגמ' מביאה סייעתא מהא דרשאי לטמאות פיגול ונותר [ע' בסמוך], ופרש"י [בסמוך] דהצד לאסור משום דליכא 'שם טומאה' [אלא איסור]. אך קמ"ל ר' יוחנן דאף ר' יוסי מודה דהיכא דפסול בחפצא לכו"ע ל"ש איסור לשרוף³.

ובפשוטו הטעם משום דחל בו כבר פסול, ואף ר' יוסי מודה דאין איסור לטמאות קדשים [שאף מדאורייתא] אין ראויין. אך לשון רש"י דפסול ואיסור דאורייתא הוה גדר טומאה [וצ"ב]. ובתוס' [ד"ה ונשרפת] משמע דכל שהולך לאיבוד [בחפצא] רשאי לטמאות.

ובחי' רבינו דוד כת' דמכאן תשובה לדברי הבעה"מ [ג. בדה"ר] דמותר לאכול חמץ מדאורייתא בי"ד [מו' שעות ולמעלה], דאף דמחוייב להשבית אין לך השבתה גדולה מזו [ע"י אכילתו⁴]. וכת' דאף שהבעה"מ כת' דלכתחילה אסור, אמנם לא מצאנו עיקר לזה. אלא שאמרה כדי שלא לפרוץ גדר בהיתר אכילת חמץ. [וצ"ב]. וכת' די"ל דר' מאיר ס"ל כר' יהודה [לק' כא]. דביעור חמץ בשריפה [וכמ"ש הבעה"מ ע"פ המשנה לק' מט., ה' לע' יג.]. א"כ השבתתו בשריפה ולא באכילה.

שם. הזכר יצחק [א ז] חקר אי חמץ בפסח הוה איסור גברא [דאסור לאכול חמץ בזמן זה, דומיה דמלאכת שבת] או דהוה איסור חפצא, דפסח חל בגוף החמץ דין איסור⁵. והביא דבסוגיין מדמ' פיגול ונותר לחמץ [בשעה ז'], ולכא' תימה דהתם הוה פסולי המוקדשים. ואילו הכא הוה איסור על הגברא לאוכלו. וע"כ דגם חמץ הוה דין על החפצא.

נימא קסבר ר' יוחנן וכו' מדברי ר"ח סגן הכהנים וכו'. פרש"י דנקט ר' בדוקא, דאסור מדרבנן. או דילמא מד' יהושע יליף [דסופה לאיבוד]. מבואר ד'נימא', הגמ' מסתפקת בכוונת ר' יוחנן דמשמע דו' דוקא⁶. [והגמ' הכריעה דלר' יוחנן לר' מאיר בד' וה' אינו נשרף⁷. וע"ע בברייתא כ:].

אבל תוס' פי' דקאי לפרש 'מדבריהם' דהמשנה, דמשמע מדבריו דהוה כעין נידון שעה ז', דילפי' איסור מטומאה. [ור' יוסי פליג דטומאת משקין דאורייתא, ע' בסמוך].

ומבואר דמאן דיליף מדברי ר"א ור' יהושע, א"כ טעם ר' מאיר משום דסופו לאיבוד, ור' יוסי פליג בזה. א"כ אף בז' מנלן דשורפין.

- 11 ורש"י [בע"ב ד"ה הכי קאמר ליה] רמז לזה, וכי א"ל דמיקל בשריפה, בתלויה וטמאה הוא דא"ל [בלשון מסופק].
- 1 ואפשר דכיון דהדרך לשורפו חשיב הפסד עצים. אף דיש לו עצה אחרת.
- 2 והיפ"ע הביא דבירושלמי אי' הכל מודים בחוה"מ פסח. וביאר דס"ל דמו' שעות ולמעלה דרבנן.
- 3 ואף דלדעת ר"ל [בע"א] ר' חנינא ור' עקיבא חידשו דרשאי להוסיף טומאה על טומאה דאורי' [ושני דאורי' לא גרע מפסול נותר וכדו'], מ"מ בזה לא מצאנו חולק, ור' יוסי אסר רק בערב פסח, דהוה טהור וטמא ולא דמי לפסול. [ותוס' יד: הביאו מכאן דכל היכא דהוה איסור דאורייתא חשיב כטמא. וכוונת הגמ' לחלק בין דאורייתא לדרבנן].
- 4 דומיה דפיגול ונותר [דעומד בחזקת קדשים פסולים, ולא שייך לשומרה בכשרותו]. [אבל תוס' נקטו הטעם משום דסופו לאיבוד. ולא משום דחל שם פסול על החפצא].
- 5 ושאר ראשונים [ראב"ד ומלחמות שם, ותוס' לק' כח:] חלקו דהתורה גילתה דמחוייב להשבית, א"כ ודאי אינו רשאי לאוכלו.
- 6 ואילו קודם פסח מותר, ומש"ה כשבלע קודם פסח חשיב התיירא בלע. [ונח' בזה הראשונים סוף ע"ז, וע"ע לק' כח כט.].
- 7 והתוס' רא"ש דחה דלשון לימא לא משמע דהוה ספק, אלא פירוש דמתוך דבריו משמע דסבר כן. ותוס' הק' דדילמא נקט ר' לאפוקי ז'. [ואף דלרש"י זהו גופא הספק של הגמ', מ"מ הק' תוס' דאין בזה דיוק כלל].
- 8 ותוס' הק' דבד' וה' ימצא אוכלין הרבה. ולכא' י"ל דכוונת רש"י באופן דידעין דליכא אוכלין, ולא יבואו אורחין. ולכא' עיקר הנפק"מ כגון ערב פסח שחל בשבת, לבער בטומאה קודם השבת, בשעה שעדיין ראוי לאכילה. ומפורש בברייתא [לק' כ: דלר' מאיר רשאי, וע"כ הטעם משום דסופו ליאבד. וצ"ע לר' יוחנן]. [ואפשר דבמשנה ר' מאיר למד מדברי ר' חנינא ור' עקיבא. ושוב חידש יותר, אף בשעת היתר מדברי ר' יהושע. וכוונת ר' יוחנן דבמשנה ל"מ להתיר]. [וע"ע לק' כ:].

נימא מסייע ליה הפיגול הנותר והטמא וכו' בי"ה אומרים נשרפין כא'. פרש"י דר' יוסי מודה דבאיסור דאורייתא רשאי לשרוף, אף דליכא שם טומאה עליה. [והגמ' דוחה דיש טומאה דרבנן. ולא התירו היכא דליכא שם טומאה].

והפנ"י [במשנה יד.] הביא דהירושלמי מק' לבר קפרא [בע"א] דר' חנינא ור"ע איירי בשלישי דאורייתא, וקמ"ל דמותר להוסיף בטומאתו. מאי קמ"ל, הא בי"ה מתיירין אפי' נותר טהור עם הטמא. [ודברי הירושלמי סתומין, ואפשר לפרש באופ"א. וע' פנ"י שהאריך בכל זה].

ודעת בי"ש דאינו רשאי לשרוף, ויל"ד אי פליג אף במשנה דאסור לטמאות. אך הפנ"י נקט דבי"ש מודו לדין המשנה, כיון דיש שם טומאה. [וע"ד דחיית הגמ']. ויל"ד אי בי"ש פליגי בכל טומאה דרבנן [ועפ"ז צ"ל דמתני' בולד הטומאה דאורייתא].⁹ או דוקא בפיגול ונותר דלא הוה טומאה גמורה [אלא משום עצלי כהונה].¹⁰

ולכאורה ר"ל ובר קפרא [בע"א¹¹] פליגי, וס"ל דאף בשעה ז' אין שורפין לר' יוסי.¹² ושאיני פיגול ונותר דאיכא טומאה דרבנן. [וע' חז"א].

שם. בי"ש אומר אין נשרפין כאחת. מבואר דפיגול ונותר נטמאין בטומאת אוכלין. המקד"ד [לז ב] הק' דלדעת ר' שמעון [מנחות קב:] פיגול שלא היה לו שעת הכושר אינו נטמא טומאת אוכלין [דהוה אוכל שא"א יכול להאכילו לאחרים], והיכי פליג אבי"ש ובי"ה.

שם. ומבואר דלבי"ש יש איסור לטמאות אף פיגול ונותר, אף דהוה קדשים פסולים בחפצא. [ומבואר בגמ' דלבי"ה הלל אף חמץ מז' שעות, דאינו ראוי לאכילה]. והאחרונים העירו מכאן לדברי המהרש"א [קידו' נו:] דפקע איסור מקודשין מפיגול [וקדשים פסולים].¹³ [ומש"ה יכול לקדש בו אשה].

הפיגול הנותר מטמאין את הידים. התוס' רא"ש כת' דל"ג 'והטמא', דקדשים שנטמאו [אפי' נעשו שלישי או רביעי] לא הוצרכו לתקן שיטמאו.¹⁴ ואי גרסי' טמא, קאי אראשון ושני לטומאה.

לימא מסייע ליה הפת שעפשה וכו' ונשרפת עם הטמאה בפסח. [אף שמטמאו]. פרש"י דר' יוסי קאמר ליה ומש"ה נקט עיפשה דלאו בת אכילה, וה"ה פת מעליא בז' שעות. ואין איסור לטמאותה, כיון דבלא"ה לאו בת אכילה, וה"ה חמץ בפסח. ותוס' פי' הטעם דאזיל לאיבוד מדאורייתא.¹⁵

אבל המהר"ם חלאוה פי' דס"ד דכל פת, דב'פסח' רשאי לשורפו עם הטמאה. ובפסח היינו בז' שעות¹⁶, ואילו בו' שעות אף ר' מאיר מודה. וכת' דקס"ד דעפשה לאו דוקא, ונקט הכי משום טומאת אוכלים.

שם. שנפסלה מלאכול אדם, וכלב יכול לאכלה, מטמאה טומאת אוכלין בכביצה וכו'. והמשך הברייתא [לק' מה:] דלר' נתן אינה מיטמאה.

ובמשנה [טהרות ח ו] אי' דכל המיוחד למאכל אדם, טמא עד שיפסל מלאכול הכלב. ובפשוטו משמע דכיון דחל עליו שם אוכל [והיה ראוי לקבל טומאה], אף שנפסל מאדם עדיין יש עליו שם אוכל' ומקבל טומאה. אבל הרמב"ם [טומ"א ב יד] כת' דכיון שנפסד ממאכל אדם אינו מק"ט. וכן משקין שנפסלו משתיית אדם [כדרך שאינו מכשיר] שנאמר אשר ישתה. והראב"ד השיג מהך משנה. ולדעת הרמב"ם איירי שנטמא ואח"כ נפסל מאדם, ולא פקע הטומאה.¹⁷ [וכ"כ הרמב"ם בפיה"מ שם].

והאחרונים [צל"ח נ] הק' על הרמב"ם דמפורש בסוגיין דיש חידוש בהא דנשרפת עם הטמאה בפסח, דאף שנפסל נטמא ע"י הטמאה.¹⁸ והצל"ח כת' ד"ל דזהו התי' דעפרא בעלמא, ומש"ה אינו

9 אבל למ"ד דולד הטומאה דרבנן, ע"כ הוה דלא כבי"ש.
10 [ואפשר דגדר התקנה דמטמא אחרים, ואינו טמא מצד עצמו. דומיה דספר דתקנו שיטמא את הידים, ולכאור' אינו טמא בעצם].

11 דס"ל מדבריהם דר"א ור' יהושע [ואף בזה ר' יוסי דחה דלא הותר לטמאות בידים. ואין לנו מקור אף בטומאה ואיסור גמור שיהא מותר לטמאות]. אמנם י"ל דס"ל מסברא דילפי' איסור מטומאה, אך תוס' כת' דכיון דלא אשכחן דס"ל כן, אין לנו לומר כן.

12 לכאורה כוונתו דאין ראייה דמותר בזה ר' יוסי [ע' תוד"ה נימא], אבל אין ראייה לאסור.
13 [והקרי' שם הק' דמבואר [נדרים יב] דמהני דיש עליהם איסור מחמת הקדושה, וחשיב התפסה בדבר הנדור. וע"ע רש"ש שם].

14 ודוקא פיגול ונותר משום חשדי כהונה ועצלי כהונה [וכדאי' לק' קכא]. אבל הגר"ז [זבחים טז.] נקט [בדעת הרמב"ם] דאף בשר קודש שנפסל מטמא את הידים.

15 אך רש"י כת' הטעם דלאו בת אכילה [ועד"ז כת' רש"י לע' דאין לך טומאה גדולה מזו, דחל דין בחפצא]. וי"ל דאיסור דרבנן חשיב 'בת אכילה'. [ויל"פ דהוה צווי על הגברא, אבל החפצא ראוי].

16 וצ"ע דבמשנה ר' מאיר נקט הלשון בפסח, ואפ"ה אמרי' דהיינו שעה ו'.

17 כל זמן שראוי לכלב. אבל משנפסל מכלב פקע טומאתו.

18 וכ"כ החז"א [מכשירין ט ז] דצ"ע על הרמב"ם מסוגיין, ואף למסקנא רק משום דאין זה תרומה שמצווה באכילתו.

נטמא¹⁹. [אבל המקשן ס"ל כראב"ד]. והיפ"ע כ' דאה"נ הך ברייתא הוא דלא כרמב"ם, והרמב"ם פסק כר' נתן שפליג בסיפא [וכדאי' לק' מה: וע"ע לק' מה:].

והאמרי בינה [פסח ח ד"ה וגם לא] חידש דשאני שאור של חמץ, דאמרי' דראוי לחמע עיסה, ואיסור חמץ אחשביה אוכל אף לענין טומאת אוכלין, ודין תרומה.

תנ"ה ונשרפת. כיון דלא אזיל לאיבוד אלא משום גזירה דרבנן. הקוב"ש [עו] ציין למשנ"ל [תרומות ז א] שדן בתרומה דמרבנן אינו ראוי, אי חשיב 'ראוי' לדאורייתא²⁰.

ולכאו' לר' יוחנן פליגי ר' מאיר ור' יוסי בסברא זו, היכא דאזלא לאיבוד מחמת גזירה, דלר' מאיר רשאי לטמאותה. ור' יוסי פליג.

שאני התם דעפרא בעלמא היא. ורשאי לטמאות תרומה דהוה עפרא בעלמא, ולא בת אכילה כלל. הקוב"ש [עה] ביאר דהמקשן נקט דכיון דאין בזה מצוות אכילת תרומה שרי לטמאה. וה"ה בחמץ בשבע דאין בה מצות אכילה שרי לטמא. והגמ' דוחה דהתם הטעם דעפרא הוא, ופקעה ממנו קדושת תרומה לגמרי כיון דנעשה עפרי²¹.

וכ"כ המלחמות [ב"מ לט; כא: בדה"ר] דשמן שהבאיש ולא חזי לאדם, ליתיה בקדושת תרומה ופקע קדושה מיני'. וזר רשאי להשתמש בו.

ועוד פי' הקוב"ש דלעולם אף למסקנא לא פקע שם תרומה, אלא מצוות אכילה. אבל חמץ בז' לא פקעה ממנו מצות האכילה, אלא דאסור לאכול מחמת איסור חמץ²².

והקוב"ש דן בהא דמבואר [בע"א] דדין 'משמרת' הוא ברביעית [או כזית], אי הוה משום דתלי במצוות אכילה [ועפ"ז תלי בגמ' כאן].

ולדברי הצל"ח [הנ"ל] בדעת הרמב"ם אף למסקנא בכל אופן לטמאות תרומה. אלא דכיון דהוה עפר אינו נטמא.

אי הכי מאי מודה וכו'. פרש"י א"ה דר' מאיר יליף מר"ח, מאי מודה ר"א וכו'. התוס' ר"פ הביא בשם רש"י ב' לשונות, ל"א דקו' הגמ' דמשמע דר' יוסי השיב מדברי ר"א ור' יהושע. לשון אחר אהיכא קאי דר' יוסי הביא דמודה ר"א ור' יהושע. [וע"ע בסוף הפרק].

טומאת משקין לטמא אחרים

א"ה אמאי אינה היא המדה, מדה ומדה היא. פרש"י דהא אף ר' יוסי מודה בז', דכיון דיש עליו איסור רשאי לטמאות [ולא מחלקין בין שם איסור לשם טומאה]. ה"נ איסור דרבנן יש ללמוד מטומאה דרבנן. והתוס' ר"פ כת' ועוד דכיון דר' מאיר יליף איסור מטומאה, אין סברא דר' יוסי פליג בזה. [וע' תוס' סוד"ה נימא].

בבשר שנטמא במשקין, ואזדא ר"מ לטעמיה דאמר טומאת משקין לטמא אחרים דרבנן. ומבואר דלר"מ משקין אף אינן מטמאין בשר קדשים. [וכן הוכיחו התוס' שאנץ ותוס' ר"פ טז]. והגמ' [טז]. מקשה [לשמואל] דקרי' כי יגע בכל טמא. אבל המהר"ם חלאוה חילק ד"ל דה"מ משקה חולין. דאינו מינו לא יהא חמיר ממינו. אבל משקין קדשים מטמא מדאורייתא מ'והבשר כי יגע כל טמא'. [ודעת שמואל בסמוך דאף משקה קדשים אינו מטמא²³]. [וע' צל"ח סז].

ור' יוסי לטעמיה דאמר משקין לטמא אחרים דאורייתא. ובגמ' [יח:] אי' דר' יוסי קאי בשיטת ר"ע רבן, ודרש יטמא יטמא אחרים²⁴. וליה לא ס"ל. ורש"י [יט. סוד"ה א"ל] ביאר דמ"מ במשנה

19 והמאירי [בסוגיין] כת' כדברי הרמב"ם דאינו מקבל טומאה כיון דנפסל לאדם, ורשאי לשורפו עם הטמאה בפסח, הואיל ולא בת אכילה. והמאירי [לק' מה:] ביאר דאף לדעת האוסר שלא לשרוף תרומה טהורה עם הטמאה בזו מודה הואיל ונפסלה ממאכל אדם. [ומשמע דכוונתו להביא תי' הגמ' דעפרא בעלמא. וצ"ע אמאי הוצרך לכך, דהא אינו נטמא כלל].

20 והביא דכע"ז מצאנו בכ"מ, גבי סוטה דאשה שאינה ראויה לו מדרבנן אין המים בודקים אותה. וכן גבי אונס ומפתה דאשה שאינה ראויה מדרבנן אי"צ לישאנה [ויל"ד דהתם חכמים העמידו דבריהם]. אך הביא דחייב ד' וה' כששוחט חולין בעזרה [למ"ד דאסור בהנאה רק מדרבנן], ואף דמדרבנן אינו ראוי.

21 ועוד ביארו האחרונים דכיון דאינו עומד לאכילה, אין בזה זלזול לפוסלה ולטמאה.

22 ואיסור חמץ אינו נדחה מפני מצוה זו. וגם המצוה אינה נדחית מפני איסור חמץ, וכיון דשניהן אין דוחין זה לזה שוא"ת עדיף.

23 ומש"ה הגמ' מק' מהך קרא לשמואל, ולא לר' מאיר.

24 והר"ש [מכת"י טהרות ד ט] כת' דאף ר' מאיר קאי בדעת ר"ע. אלא דס"ל דיטמא דמשקה קאי אהכשר. ומש"ה ל"ל שיטמא אחרים. [וצ"ב דהא ס"ל טומאת משקין דאורייתא, ומשמע בגמ' דלהך מ"ד ילפי' יטמא. אלא ד"ל דלמד טומאת משקין מקרא דיטמא לר"ע וכדאי' בדף יח, ועד"ז כת' הצל"ח].

באו ללמוד מדברי ר' עקיבא, ובזה השיב דלר"ע טומאת משקין דאורייתא, ומש"ה שרפו²⁵.
ועוד הביא רש"י [שם בשם 'ואני שמעתי'] דלעולם ר' יוסי ס"ל כר"ע לענין טומאת משקין. ופליג
רק בהא דאוכל שני עושה שלישי בחולין. [ורש"י דחה דבגמ' שם מבואר דתלי בהדדי].
והתוס' ר"פ [יט.] הק' דלפ"ז אינה מידה לאו אליבא דנפשיה. והביא בשם הר"ש מדרוש דלר' יוסי
בתרומה וקדשים משקין מטמאין, דילפי' מק"ו דטבול יום פוסל כ"ש שני, ואפי' שני דמשקין פוסל
תרומה [ע' לק' יח:].

והרמב"ם [בפיה"מ כאן] הביא דברי ר' ירמיה דקאי לטעמיה. ובסו"ד כת' דהלכה כר' יוסי דאין
שורפין טהורה עם הטמאה. אבל הלכה משקין אין מטמאין. והצל"ח [ע] תמה דלפ"ז הדרה קו'
ר"מ, ונמצא מזכה שטרי לבי תרי.

והצל"ח תי' דר' יוסי בשיטת ר"ע בחולין, אך בקדשים אף הוא מודה דמטמא [וכר"ש מדרוש
הנ"ל]. אך הק' דהרמב"ם לא רמז לזה.

דף טז.

רש"י ד"ה ספק משקה. שנוולד בו ספק טומאה, טמא מן הספק וכו' הלכך הו"ל ספיקא דאורייתא
ולחומרא. וצ"ב אמאי נקט משום ספק דאורי', הו"ל ספק טומאה ברה"י [וכמ"ש רש"י ד"ה ר' יוסי,
לענין לטמא אחרים]. והתוס' ר"ד כת' דאירי ברה"י. [ולפ"ז הוה בתורת ודאי, ואילו לרש"י הוה ספק].

אבל הרמב"ם [פיה"מ טהרות ד ט] כת' דאפי' אין בו דעת לישראל'. דספק משקין לטומאת עצמן
חמיר, ואף בלא דין רה"י ספיקו טמא. והמקד"ד [מו ז] כת' דהוה חומרא לענין טומאת משקין.

ובס' שו"ת חזון נחום [ויידנפלד כקו, וב ס"ס א] חידש דלמ"ד משקין אין מטמאין אחרים, א"כ אף טומאת עצמן אינו
בגדר 'טומאה', אלא הוה איסור בעלמא². ומש"ה לא אמר' דין ספק טומאה ברה"י.

והגליון לרא"ש [טהרות ד ז] הק' אמאי לא הוזכר ספק משקין ליטמא בהדי ו' דספיקות ששורפין
עליו תרומה. ותי' דמשקין בכלל רוק, דאף רוק קרוי משקה. והרש"ש תי' דטומאת משקין
דאורייתא, והוה בכלל כל ספק טומאה ברה"י. ואין בזה חידוש בפנ"ע במשקין³.

בא"ד ספק משקה לטמא אחרים, כגון שהיתה מקל וכו' כ"ה שנויה [טהרות ד ט]. הרש"ש [נדרים
יט. וטהרות ב א] דייק [מדברי הר"ן שם] דדוקא שנוולד הספק במה שמטמא אחרים. אך אי נולד
ספק במשקין האם נטמאו, וטמאנום מספק. וחזרו ונגעו באוכלין, י"ל דטמא. וצ"ע לדברי
הפוסקים בספק דאורייתא ואח"כ נתגלגל לספק דרבנן [ע' שעה"מ מקואות כלל ו]. אך חילק
דהיכא דאבדו המשקין, ובא לשאול רק על האוכלים טהור מספק. ועד"ז כ' הפנ"י כאן.

ר' יוסי ור"ש אומרים לאוכלין טמאין. פרש"י אם נולד ספק זה [על המשקין] באוכלים וכו' סברי
טומאת משקין לטמא אוכלים דאורי'. משמע דקאי כה"ג. אך התוס' שאנץ דייק דבמשנה [טהרות
ד י] בדברי ר' יוסי איירי בספק באופן אחר, דב' חביות ועשה מא' עיסה. ומשמע דבאופן של ר'
מאיר [שזרק משקין לבין הככרות] מודה דטהור. והיא דריב"א תמה מ"ש. והביא צד לחלק דדוקא
היכא דעשה מגוף המשקין עיסה מטמא. [ואילו ברישא הוה ספק מגע בעלמא. אך התוס' שאנץ
הק' דאמאי לא חילק בדידה, וחילק דוקא בכלים טהור. אלא ודאי ר' יוסי פליג בתרוייהו, ומ"מ
נקט לחדש דאף כה"ג. [וכ"כ רבינו דוד דכיון דמשקין לטמא מדאורייתא, בכל ספק צריך להחמיר].

ועל משקין דבי מטבחים. של בית המטבחים בעזרה, פרש"י כגון הדם והמים. [ולק' יז. נח' הברייתות וכן רב ולוי
לענין משקה המזבח, כגון יין ושמן].

רב אמר דכן ממש, קסבר טומאת משקין דרבנן וכי גזור וכו'. ורב פפא [יז:] תי' דאף אי טומאת
משקין דאורייתא, הילכתא גמירי דבי מטבחים טהור. [ולדעת רש"י שם דבריו נדחו. אבל לר"ח ורמב"ם קאי

25 ולפ"ז ר' יוסי ס"ל דעשו שלא כדון, והוסיפו טומאה דאורייתא על דרבנן. א"נ חולק על עדות ר"ע רבו. [אבל
הרמב"ם בפיה"מ כת' דאין חולק על עדויות אלו].

והמהרש"א [יט.] כת' דנח' ר' מאיר ור' יוסי האם אוכל שני מטמא בחולין מדאורייתא, דר"מ ס"ל כר' עקיבא
דנטמא. א"כ י"ל דנח' במשנה היכא דנטמא כה"ג. אלא דניח"ל לפרש אליבא דר"ע. [ולפ"ז אפשר דר' יוסי פליג
אר"ע דהך מעשה הוה כה"ג].

1 ומש"ה המשנה נוקטת ככר טמא.

2 וצ"ע דאיקרי 'טמא' בקרא. וע"ע קו' הגמ' בסמוך דקרי' ביה יגע בכל טמא. [ואפשר דכוונתו לתרץ קו' הגמ', דלא
הוה בגדר טומאה].

3 [אך בדברי הגליון מבואר דספק משקין הוה דין טומאה מחודשת, ולא משום דין רה"י דשנוי בהך משנה].

כן למסקנא⁴.

א"ל רב הונא ב"ח וכו' מי אמר שמואל וכו'. רע"א הק' אמאי הק' כן על שמואל [אליבא דר"מ], הו"ל להק' על ר' מאיר דס"ל דמשקין טמאין ואינו מטמאין אחרים מדאורייתא. וכה"ק התוס' שאנץ ותוס' ר"פ דהו"ל להק' כן לר"מ.

ותי' ד"ל דר' מאיר קאי בחולין. אבל בקדשים מטמא מהך קרא ד'והבשר'. ואף דר' ירמיה [טו:] העמיד דלר' מאיר בשר קודש שנטמא במשקה הוה דרבנן, מ"מ מגוף דברי ר"מ אין להקשות. ועוד יש שתי' ד"ל דר' מאיר יליף מקרא אחרנא, דלא כתיב לשון טומאה⁵. אבל ק"ל לגמ' דשמואל למד טומאת משקין מקרא ד'טמא'.

קרי כאן והבשר אשר יגע בכל טמא. פרש"י נהי דמשקין אינו מטמא אוכלין, גבי קדשים כתיב אשר יגע בכל טמא. ואילו לשמואל משקין טמאין מדאורייתא, ואינן מטמאין אפי' בקדשים. [ויל"ד אי קו' הגמ' דלענין קדשים יטמא אחרים⁶. ועיל"פ דס"ד דבשר קודש נפסל ע"י עצם המגע בדבר פסול].

והמהר"ם חלאוה [טז:] כת' ד"ל דס"ל דדוקא משקין דקדשים מטמא, מהך קרא דאשר יגע בכל טמא. אבל משקה דחולין אינו מטמא, דכיון דבמינו אינו מטמא, אף אינו מטמא אחרים⁷.

שם. אשר יגע בכל טמא וכו' רביעי בקודש לא איקרי טמא. וי"ל דהוה ילפותא בעלמא, דהך קרא שייך היכא דקרי' ביה 'טמא'. אך משמע דיסוד הדבר דכל דבר שנקרא 'טמא', הקדשים נפסלים על ידו. משא"כ רביעי בקודש דהוה גדר 'פסול', ולא טומאה.

ותוס' [לע' יד.] כת' דלמ"ד [לע' יד.] דבקדשים אוכל מטמא אוכל ילפי' מהך קרא, דהבשר קודש נגע בכל טמא. אבל לאידך מ"ד דאף בקדשים אין אוכל מטמא אוכל, לא אמרי' דנתרבה מ'כל טמא'. [וכן מבואר בראשונים יח., וע"ע רש"י יט.]. וצ"ב מ"ש [וע' צל"ח קן]. ואפשר דגדר דאין אוכל עושה כיוצא בו הוה גדר במעשה המטמא. דאינו יכול לקבל טומאה ממנו. והך קרא קאי מצד חומר הטומאה.

והקוב"ש [פא] הק' דלראשונים [ע' לק' לג:] דאוכל פחות מכשיעור נטמא [מדאורייתא] ואינו מטמא. והא קרי' כי יגע בכל טמא⁸.

ת"ש וכל משקה אשר ישתה יטמא. פרש"י קס"ד דקאי אף אמשקין שבתוכו יטמאו, דטומאת עצמן יש בהם [ודלא כרב]. ולכאורה מבואר דלמ"ד דטומאת משקין דאורייתא ילפי' מהך קרא. ועוד הביא הצ"ח [עא] דמבואר בסוגיה [לק' יח.] דיש ללמוד טומאת משקין מדכתיב יטמא, יטמא אחרים [לר' עקיבא]. וליכא מידי אחרני [וכ"כ רש"י יט.].

ובפשוטו משמע דילפי' טומאת משקין מקרא דהכשר, ולכאו' תלי' בהא. ודעת הרמב"ם [טומ"א א ד] דרך ז' משקין מקבלין טומאת משקין. ומי פירות אינן מק"ט כלל⁹. והראב"ד השיג דלא מצאנו דמי פירות אינן מק"ט¹⁰. ואף דמי פירות אינן מכשירין, וכן לא מהני לצרף [דעיסה שנילושה במי פירות, נגע במקצתה לא פסל כולה וכדאי' טב"י ג ד] אבל מ"מ מטמא.

ובפשוטו דעת הראב"ד דשאר משקין מטמאין טומאת משקין [והצ"ח [עא] האריך בזה¹²]. אמנם כמה

4 והצ"ח [עב] דן דהרמב"ם נקט דהגמ' קסבר טומאת משקין דרבנן וכו' אינו מדברי רב, אלא הגמ' אליבא דרב. וכיון דרב פפא [יז:] תי' דהטעם משום הילכתא, יל"פ דזה דעת רב.

5 והרמב"ם [פיה"מ הקדמה לטהרות] הביא ד"א דמשקין טומאת עצמן דאורי' ומטמא דרבנן. וי"א דמטמא אוכלין דאורי', וכלי מדרבנן. והשמיט דעת רב דעיקר טומאת משקין דרבנן. וי"ל דס"ל דלמסקנא לרב פפא הוה הילכתא, ורב לא אמר מעולם שאינו נטמא.

6 וכן מבואר בר"ש [מכת"י טהרות ד ט] דר"מ למד טומאת משקין ממקו"א. וע"ד הא דאי' [לע' יד.] דאוכל מטמא אוכל בקדשים. [ונטמא בקל, ולכאו' אף חוזר ומטמא אחרים]. [ותוס' שם כת' דילפי' מהך קרא].

7 ועד"ז כ' הגר"ז [הל' פרה ריש דף קכו בדה"ס] גבי פרה אדומה, דפסול טומאה בפרה לא תלי' בגדרי טומאת אוכלין, אלא נפסל ע"י עצם מניי פירות שיש להם שם לווי. ומש"ה דם פרה נפסל במגע שרץ, ואף דדם קדשים אינו נשפך כמים ואינו נטמא בשאר קדשים.

8 וצ"ב דמ"מ הוה טמא, וקרי' ביה 'כל טמא'. [ולכאו' הוה ילפותא בעלמא]. [וי"ל דשפיר מצטרף אם אוכל אחר לטמא. וע"כ דהוה מיעוט בגדר מעשה מגע הטומאה].

9 וכ"מ בתורת כהנים [שמיני ח, הו' בכס"מ] אין לי אלא מים מניין הטל והיין והשמן והדם והדבש והחלב ת"ל וכל משקה. אי כל משקה יכול מי תותים או מי פירות או מי רימונים ושאר כל מיני פירות, ת"ל מים, מה מים מיוחדים שאין להם שם לווי, אף אני מרבה הטל והיין והשמן והדם והדבש והחלב שאין להם שם לווי. ומוציא מי תותים ומי רימונים ושאר כל מיני פירות שיש להם שם לווי.

10 והראב"ד הביא מדבש תמרים יוצא מאליהן דהוה זיעה בעלמא. אבל סחטן הוה כעיקר הפירות, וכן עסיס רימונים ויין תפוחים. [והמפרשים דנו בכוונתו].

12 והצ"ח [עג] כת' דע"כ לדעת הראב"ד לא ילפי' טומאת משקין מהך קרא, דקאי בז' משקין. אלא ילפי' מקרא דיטמא אחרים [כדל' יח., ע' רש"י יט.], דע"כ הוה משקה.

אחרונים כ' דכוונת הראב"ד דמטמא בתורת אוכל¹³ [ולא בתורת משקה]. וכ"כ הצ"ח [פא] והפרמ"ג [קנח א"א י] והחזו"א [טב"י ד י].

וחד במחוברין וכו' דקיימי בדוכתי' וחשיבי. ריב"א [בתור"ה חד] פי' דנדבקו באוכל בשעת חיבורן, ואח"כ העלה האוכל מהמים. אבל אינו מוכשר בעודו במים, וכדתנן [מכשירין ד ו] צנון במערה¹⁴. וכ"כ תוס' [חולין לא:] סגי דבשעת דיבוק המים לפני הוה מחוברים.

והחזו"א [לדף טז ד, ומכשירין ז י] תמה דכיון דההכשר נעשית בתלוש, מה מהני נגיעת מחובר¹⁵. ותוס' [לק' כ.] כ' דאף בהמה שעברה בנהר, ובשעת דיבוק הוה בע"ח, חשיב מחוברין. וצ"ב דבעודה חי ל"ש כלל הכשר. [וע' מקד"ד מג ט].

והחזו"א העלה צד דמהני הכשר במחובר, כשיתלשו ויעלו מהמים. ואף אילו ינגבם בעודו מחובר [והעלם כרוכים במטפחת] הוה מוכשר.

ורש"י [חולין טז.] כת' דאף מים מחוברין מכשירין היכא דחישב עליהם לצורך תלוש. וה"נ איירי היכא דהיה לו ניותא לצורך תלוש, ומש"ה מכשירין [אף בעודו מחובר]. והראב"ד [בתור"כ שמיני ח] כת' דהיכא דחישב עליהם קודם שנתחברו, מכשירין בעודם מחוברים.

ת"ש אך מעין וכו' יהיה טהור¹⁶. דגזיה"כ דמשקה מחוברין אינו נטמא. [וע"ע לק' יז:]. ודוחה הגמ' [למ"ד דמשקין טהורין] דילפי' יהיה טהור מטומאתו, דרק מחוברין הוה מקוה לטהר.

ותלושין מי מכשרי וכו'. פרש"י מים תלושים, אבל שאר משקין כולוהו תלושין נינהו. וכ"כ רבינו דוד דלא איצטריך קרא לרבות שאר משקין תלושין. ודוקא מים איצטריך, כיון דיש חשובים מהם. [ושמא דוקא מים מחוברין שהם חשיבי משקין].

ותוס' [לק' כ.] דנו דלשמואל אה"נ מים תלושין אינן מכשירין¹⁷. אבל תוס' [חולין לו:] העלו צד דילפי' תרוייהו מחד קרא [ותוס' שם דחו¹⁸]. והפנ"י [כ.] והצ"ח [קמה] נקטו העיקר דלדעת שמואל אף תלושין מכשירין, ול"צ ב' קראי.

ונקטו דכ"ד הרמב"ם, דס"ל דטומאת משקין דאורייתא. ואפ"ה לא חילק בין מים תלושים ומחוברים להכשר [טומ"א ב ח].

והאמר ר' יוסי בר"ח משקין דבי מטבחיא וכו' שאין מכשירין. דס"ד דקאי אמים תלושים, ובבית המטבחים בעזרה תקנו שלא יכשיר. [אבל מים מחוברים ע"כ יכשירו אף בעזרה¹⁹].

תירגמא על דם, דא"ר חייא ב"ר אר"י מנין לדם קדשים וכו' שאין נשפך כמים. פרש"י דרחמנא אפקיה דלא ליכשר.

והצ"ח חקר בגדר המיעוט, האם נתמעט דאינו משקה [ודם קדשים חשיב מין אחר]. או דהוה גזיה"כ דאינו מכשיר.

ותוס' [יז:] נקטו דדם קדשים נתמעט אף מקבלת טומאה [למ"ד דטומאת עצמן דאורייתא]. וכ"פ הרמב"ם [פסוה"מ א לו]. אבל המהרש"א [יז:] דייק מרש"י [שם] דמקבל טומאה, ונתמעט רק מהכשר.

והרמב"ם [פסוה"מ א לו] פסק דדם קדשים אינו מקבל טומאה, דדרש' על הארץ תשפכנו כמים וכו'. דפסק דטומאת משקין דאורייתא, ואפ"ה משקי בי מטבחיא טהורים מהך גזיה"כ²⁰. [ונקט דנתמעט אף מקבלת טומאה].

והלח"מ [שם] הק' דהרמב"ם [טומ"א י טז] פסק דהלכה מפי הקבלה דמשקה בית המטבחים

13 וצריך הכשר, ואינו מטמא אחרים מדאורייתא לר' מאיר, ולא אמר' דמשקין נעשו תחילה מדרבנן.
14 וכ"כ הר"ש [מכשירין ד ו] דהא דא' מחוברין מכשר, היינו בנייתנן על הפירות בעוד המים מחוברים, ובלבד שיתלשו לבסוף.

15 {ואפשר לפרש דהוה סברא בחשיבות המשקין. וכע"ז באכילה, דעצם האכילה בבית הבליעה, ובה נקבעו כל חיובי מאכלות אסורות. אך בגדרי חשיבות ודאי נקבע ע"פ מה שהכניס לפיו, והתחיל בזה פעולת האכילה. וה"נ הכשר הוה לבסוף כשנתלש. אך חשיבות משקה נקבע שעה מגע}.

16 פרש"י לאפוקי שאובין. ומבואר דשאובין דאורי' [וע"ע יז:]. וילד"ח לאפוקי בכלים, אבל היכא דחזר לקרקע לא חשיב שאובין מדאור'.

17 ויל"ד אי מים תלושים לשמואל מקבלים טומאה מדאורייתא. דהא ילפי' מחד קרא [ובעי' ז' משקין לטומאה לרמב"ם א ד]. {ואפשר דילפי' דקרא איירי במינים אלו, אך בהכשר בעי' חשיבות המשקה. אבל לטומאת עצמן סגי בכל דהו. וצ"ע}.

18 דבסוגיה לק' כ. משמע דוקא העבירתו בנהר, דהוה מחוברין.

19 ועפ"ז אף יטמא. והצ"ח הק' דבגמ' [יז:] קאי אף במשקה בקרקע.

20 והכס"מ הק' מהמשנה [לק' פ:] דמבואר דהציץ מרצה על הדם, משמע דדם מקבל טומאה. [וע' בע"ב].

שבעזרה טהורים לעולם, ואינו מתטמאין [אף טומאת עצמן]²¹ או מכשירין. וביאר שהוא דם הקדשים והמים שמשתמשים שם²². [והאחרונים ביארו שהוא כרב פפא לק' יז:23]. א"כ אמאי איצטריך הך מיעוט דאינו נשפך כמים. והלח"מ כת' דאה"נ נתמעט מהלכה, אלא דבזה אי"צ הלכה. כיון דנתמעט מקרא²⁴.

והצל"ח [פה] הביא דברמב"ם [פיה"מ עדיות ח ד] כ' דהמיעוט על הארץ תשפכנו הוה אסמכתא, והעיקר דהו' הלכה.

שם. תירגמא על דם. דדם שחיטה בעלמא חשיב משקה להכשיר, ודם קדשים נתמעט. ודעת ר' שמעון [חולין לה:] דכל דם שחיטה אינו מכשיר²⁵. אלא דס"ל דעצם השחיטה מכשרת.

והמקד"ד [לז ב] דן דלר"ש עכ"פ דם שחיטה מקבל טומאה משום חבית הקודש. [ע' לק' כ.]. אך דן דהוה חסרון במין, דדוקא דם חללים ולא דם שחיטה. [ובזה ל"מ חבית הקודש].

תודה תירגמא אדם. [חולין לו:] פריך, והא משקי קאמר²⁷. ור"ח [בע"ב סוד"ה והרי] הביא דאף בסוגיין הק' כן, ועלתה בקשיא.

דף טז:

תוד"ה דם. ומשני א"ק על הארץ תשפכנו כמים, אלמא דם חיה לא חשיב נשפך כמים. [דמשמע שם דהיכא דצריך כיסוי לא הו' נשפך כמים]¹. ותוס' תי' דהא דבעי' דם הנשפך, היינו לאפוקי נתקבל בכלי. אבל פשטי' דקרא מבואר דדם בהמה נשפך, ואינו מכסיהו².

ובחי' הר"ן כת' דאה"נ דם חיה [ועוף] אינו מכשיר מדאורייתא, אלא מדרבנן³. ודם זבחים הקילו שאינו מכשיר, משום אפוש טומאה.

ת"ש דם שנטמא וכו'. פרש"י אלמא דם קדשים נטמא, ואף דהוה משקי בית מטבחיא. וע"כ הוה דכן' רק שאינו מטמא אחרים [וכשמואל].

ורע"א [בגהש"ס יז:] הק' דדם קדשים נתמעט דאינו נשפך כמים, ותוס' [יז:] כת' דאף לענין טומאה הוקש [אף למ"ד טומאת משקין דאורייתא, דם קדשים נתמעט אינו דאורייתא]. א"כ לכו"ע קשה אמאי מטמא כאן⁴. ואילו תוס' [ד"ה מדרבנן] מבואר ד"ל דאף מדאורייתא מטמא⁵.

והאחרונים הק' עד"ז בדעת הרמב"ם, דאף דס"ל דטומאת משקין דאורייתא [לטומאת עצמן], אלא דנתמעט היכא דאין נשפך כמים [וכמ"ש הרמב"ם פסוה"מ א לו].

והחז"א תי' דכוונת התוס' דהמ"ל דאיכא תנא דמק"ט מדאורייתא, וס"ל דלא נתמעט דם קדשים⁶. והקה"י [יא] תי' דמשקי בי מטבחי' נתמעט מתורת משקה לענין הכשר וטומאה, אך מקבל טומאה משום חבית הקודש. ולמ"ד דמשקין בעלמא מקבל טומאה, אף דנתמעט משקה הקדש, מהני חבית הקודש לאשוויי משקה⁷. ואילו

21 **והכס"מ** ביאר דפסק כרב באיסורי. והאחרונים [חסד"ד] הק' דה"מ היכא דפליג עם רב, והכא פליג עם לוי.
22 **וכ"כ הרמב"ם** [פיה"מ עדיות ח ד] דאפי' למ"ד טומאת משקין דאורי', משקה בית מטבחיא טהורין. דהילכתא גמירי דמשקה בית מטבחיא דכן. וכן שאותן המשקין אינן מכשירין לטומאה, לא הדם ולא המים שמשתמשים בו שם באותו המקום.

23 **אך הלח"מ** נקט דהרמב"ם פסק כרב, דדכן ממש ואפי' טומאת עצמן אין להם. דטומאת משקין דרבנן, ולא גזרו רבנן במשקה בית מטבחי'. וצ"ע דמשמע ברמב"ם בכ"מ דק"ל דטומאת משקין דאורייתא, וכ"פ בפיה"מ כאן].

24 **והחסדי דוד** [לתוספתא קרבנות יב ח] כת' דנפק"מ בב' הטעמים דם שחיטה דקרבתות בבמה, דאינו נשפך כמים. אבל אינו במקדש.

25 **ועי"ש** בסוגיה דין דם מכה, ודם הקילוח וכו'.
26 **ודריש** על הארץ תשפכנו כמים לדרשא אחרת [שם].

27 **ותוס' הביאו** הדיוק דמשקי' משמע ב' משקין. אבל תוס' [חולין שם] פי' דקו' הגמ' סמך דדכן הוה לשון רבים [דאין לפרש דייק ממשקי', דמנ"ל הא, דלמא כתיבא משקה ב'ה']. ור"ח [בע"ב] הביא דהקו' מהלשון לא דיין 'שהן דכן', משמע משקין רבים.

1 **ובחי' רבינו דוד כת' דהיה** אפ"ל דהתם הוה תשובת המינים ואין למדין ממנה.
2 **ודם חיה ילפי'** מקרא אחרינא דצריך כיסוי, ואינו נשפך בפועל. אבל לא נחשב דם שאינו נשפך לענין הך היקש.

3 **וביאר** דלא מינכר, ואתו למימר דדם אינו מכשיר.

4 **והקה"י כ' לתרץ** [באופן א'] דלר' יוחנן ל"ל דקרא דוקא למעט דם קדשים מדין הכשר, ולא לענין טומאה. אבל לר' שמעון [חולין לה:] דשחיטה מכשרת ולא דם [ודם שחיטה אינו מכשיר אף בחולין]. ע"כ הך מיעוט לענין טומאה. וי"ל דתוס' יז: קאי לר' שמעון. ודוחק.

5 **[דא] אמרת** בשלמא למ"ד דרבנן, יש לדחות קצת דגזרו טומאה על דם קדשים ומש"ה נפסל. וקולת בי מטבחיא דאינו מטמא, וכשמואל. ואף דעיקר סברת שמואל משום דהוה מדאורייתא.

6 **ודלא כר' יוחנן** דדרש נשפך כמים [וי"ל דלהך תנא אף מכשירין, ודלא כר"י בר' חנינא]. ואילו תוס' יז: קאי אליבא דר' יוחנן.

7 **והקה"י הוסיף** דלר' שמעון [זבחים מה]. חבית הקודש דרבנן. [וכת' ד"ל דאף תוס' [כ.]. מודים דר' שמעון ס"ל

סוגיין למ"ד דאין טומאת משקה כלל. ולא מהני חיבת הקודש לאשוויי משקה לאוכל [וכמ"ש תוס' חולין לו: זבחים לד.].

שם. דם שנטמא וזרקו וכו'. האר"ש [טומ"א א יט] הק' דנימא דאיירי בדם קרוש, וחישוב עליו לאוכלין שנטמא טומאת אוכלין. ובפשוטו מבואר [מנחות כא.]. דבטאת חיצונית מהני זריקה אף בעודו קרוש. אבל הגר"ח [בגרי"ז שם] ביאר כוונת הגמ' דאף בחטאת חיצונה אינו ראוי לזריקה בעודו קרוש [עד שנימוח]. אלא דבטאת פנימית הוה דחוי בחפצא, ואף כשנימוח אינו ראוי. אבל חטאת חיצונה מהני מהני היכא דנימוח אח"כ. מ"מ לא שייך זריקה בעודה נימוח. ועפ"ז א"א להעמיד ברייתא זו שזרקו בקרוש⁸.

והאר"ש תי' דבעי מחשבה להחשב אוכלין, צריך דוקא מחשבת הבעלים⁹. ואין בעלים על דם קדשים לחשוב עליו לאכילה¹⁰.

והגר"ז [מנחות כא, זבחים לד.] הק' דעכ"פ יקבל טומאת אוכלין משום חיבת הקודש¹¹, כיון דבחפצא הוה אוכל¹².

שם. הצ"ח [פג] דן עוד היכא דנתערב דם במשקה, דנטמא ע"י שאר משקין. וכה"ג הדם נפסל מחמת טומאה [ע"ש שהאריך].

מדרבנן, ודלא כר' יוסי בן יועזר איש צרידא. פרש"י האי תנא ל"ל דיוסף בן יועזר. **והרמב"ם** [פיה"מ עדיות ח ד] כת' דכל מה שנזכר במשנה טומאת דם הקדשים נאמר קודם לעדות זו שהעיד בה ר' יוסי שמשקה בי מטבח' טהורים¹³.

והכס"מ [פסוה"מ א לו] הק' מהמשנה [לק' פ:] דמפורש דהציץ מרצה על טומאת הדם. ומבואר דיש טומאה לדם במקדש. **והאחרונים** כת' דהתם נמי ל"ל מדרבנן, ודלא כר' יוסי ב"י. **והאחרונים** [ברה"ז זבחים מו.] הק' מה ראה במשנה זו טפי מהנך ברייתות דהו' בסוגיין¹⁴ [ועוד צ"ב דהכס"מ העמיד ק' על הרמב"ם, ולא על הגמ'].

שם. ועוד הביא העמודי אור [הו' בקה"י יא] דהגמ' [זבחים צג, וכ"פ הרמב"ם מעשה"ק ח ט] דנה דם שניטז על בגד טמא, אי נטמא הדם וא"צ כיבוס. ומבואר דנטמא דם קדשים. **והאחרונים** [קה"י, או"ש שם] תי' דכיון דנבלע בבגד, אידחי מהכשר דם. ודם פסול מק"ט.

ת"ש על מה הציץ מרצה על הדם וכו'. פרש"י אלמא דם קדשים מקבל טומאה, וש"מ טומאת משקין דאורי', ולא רצו¹⁵ רבנן לטהר משקי בית מטבחיא. וצ"ב מנ"ל לרש"י דדעת המקשן דהוה דאורייתא¹⁶. **והצ"ח** פלפל בזה.

מדרבנן ודלא כר' יוסי בן יועזר וכו'. **המהר"ם חלאוה** ביאר דלפ"ז הציץ קאי אטומאת בשר וחלב¹⁷. **והמקד"ד** [לז ב] הביא דבגמ' [יומא ז:] אי' דכהן גדול ביה"כ יוכיח שאין הציץ על מצחו ומרצה. והק' דביוה"כ ליכא קמצים, וע"כ האי רצוי ציץ הוא על הדם שנטמא¹⁸.

ת"ש ונשא אהרן וכו' אלא עוון טומאה, מאי לאו טומאת דם וכו'. אלמא דם נטמא מדאורייתא, דקאי אקרא.

דהוה מדרבנן]. ואי הוה דרבנן ל"ל דלא גזרו במקדש.

8 והוסיף דאין לומר דנטמא בעודו קרוש, ואח"כ נימוח. דא"כ פקע ממנו טומאת אוכלין שבו. דעכשיו אינו אוכל.

9 וציין דכ"כ הרמב"ם [כלים כה יא] דבעי' מחשבת בעלים בני דעת. וציין עוד לתוס' [ב"מ ל.]. [וכוונתו לרמז דאפשר דמהני מחשבת עובד. ויל"ד דהתם איירי לענין מחשבה על גוף המלאכה. אבל הכא הנידון על החפצא אי עומד לאכילה, ולא סגי במחשבת אדם אחר דאין לו זכות לאוכלין].

10 והוסיף דאף דק"ל [לענין מחשבת פיגול] דאכילת מזבח חשיב אכילה [זבחים לא.], מ"מ לא הוה מחשבה לענין טומאת אוכלין.

11 **והקה"י** [זבחים כה ב] כת' דדם שנקרש צריך הכשר לקבל טומאה. ואף דל"ל דמדין חיבת הקודש אי"צ הכשר. אך תוס' כת' דחיבת הקודש ל"מ לעשות תרתי [להחשיב עצים כאוכלים, ולטמאות בלא הכשר משום חיבת הקודש], ודוקא ע"י הכשר ממקום אחר.

12 ואף דמשקין ל"ש חיבת הקודש, וכמ"ש תוס' [חולין לו זבחים לד, ויתבאר לק' כ.]. אבל היכא דהוה אוכל בחפצא אמאי ל"מ.

13 וכך נתבאר בכולם דלא כיוסף בן יועזר.

14 [ויש שהביאו כוונת הכס"מ להק' אמאי הגמ' הביאה מבריייתא ולא מהמשנה.

15 וי"ג ולא 'מצו'.

16 ואפשר דהמקשן סמך דאי הוה פסול דרבנן ל"צ ריצוי ציץ [אלא דהם אמרו להתירן]. ובזה תי' דלאו דוקא [והעיקר חסר].

17 אבל טומאה דרבנן לא שייך 'ריצוי ציץ'. [ולכא' חכמים גזרו כעין דאורייתא, ולמ"ד דבעי' שיהא ציץ על מצחו של כה"ג, ה"נ לא יזרקו אא"כ הוה על מצחו, והם אמרו כה"ג שלא יקריבו. אלא דל"ש גדר 'ריצוי' במידי דרבנן].

18 וכת' דליכא למימר דמייירי בשנטמאו האימורים ובעי ריצוי כדי להזות עליהן הדם, הא בשעת הקטרת האימורים י"ה הציץ על מצחו ויוכל אז להקטיר את האימורים שפיר מקרי יש בשר. [ואף דהבשר אינו ראוי בשעת זריקה, כיון דידעי' שיוכל להכשירו ע"י ציץ].

אם עוון נותר הרי כבר נאמר לא יחשב¹⁹ וכו'. פרש"י דקאי אמחשב להותיר, דבשעת שחיטה זוריקה חישב לאכול ביום הג' [פיגול²⁰].

ורבינו דוד ביאר דאף דבהרבה מקומות פיגול משמע חוץ למקומו [דחייב כרת על אכילתו], מ"מ אף מחשבת חוץ לזמנו הוה פיגול. דכל מחשב מחשבת פסול נקרא פיגול, אלא דמחשבת חוץ לזמנו חמור, ומש"ה בעלמא קראו כן פיגול סתם.

ורש"י דחה הפי' דאיירי בנותר ממש. אבל התוס' ר"פ הביא בשם ר' יחיאל איירי בנותר ממש. ופיגול בין מחשבת חוץ לזמנו או חוץ למקומו [ע"ש].

אלא עוון טומאה שהותרה מכללה וכו'. האר"ז [שו"ת תשנ"ד] כ' דאף למ"ד טומאה דחיה בציבור נחשב הותר מכללו, ואף דמהדיינן אטהור מ"מ מודה דהותרה [היכא דא"א בטהרה].

תנוד"ה הא. תיפול' דליכא לאוקמי קרא אלא להכי. ורש"י [ד"ה הא] ביאר כלומר הרי יש לך להבין מ"ש וכו'. [והברייתא בא לפרש טעמא דקרא].

בדיקת חגי הנביא

בשר קדש. פרש"י שרץ. וכ"כ הרמב"ם [סוף הקדמה לפיה"מ סדר טהרות]²¹. אבל התוס' ר"פ [יז. ד"ה התם] הביא בשם הר"מ דקאי אבשר קדשים²², שנגע בכנף בגדו, וגירר בגדו על השרץ. והוה הקודש שני, ונגע בלחם²³ או אל הנזיד או אל היין או השמן. ודוחה הגמ' דנגע בכנפו, דהבשר קודש לא נגע בכנף, אלא היה כרוך בבגד אחר.

והמהר"ם חלאוה הביא דרבינו האי גאון כ' דקאי אבשר קודש ממש, והאדם נגע בלחם ונזיד [שנטמאו משרץ], וכנפו נגע בבשר קודש. דהאדם נעשה שני, והבגד שלישי. וכת' דדוחק הוא. [וצע"ג דאדם אינו נעשה שני לטומאה. וכן בגד אינו נטמא אלא מאב הטומאה. ואף מדרבנן].

דף יז.

ואמר רב אישתבש כהני וכו'. פרש"י אלמא יין ושמן [דבית מטבחיא] מיטמאו וכו' משמע דאית להו טומאה דאורי' או דרבנן. [ורב צריך ליישב את הפסוק אף כיוסף בן יועזר].

מידי הוא טעמא וכו' אבל משקי בי מדבחיא מטמא. פרש"י דיין ושמן שהם משקי המזבח טמאין מדרבנן. ומסקנ' הגמ' דמוכרח מהך קרא דיין ושמן דבי מדבחיא עכ"פ נטמא. ולמ"ד [בסמוך] דאף דבי מדבחיא דכן, היינו דאינו מטמא אחרים.

והאחרונים דנו אי שמואל [זז]. נדחק דאינו מטמא אחרים, משום דס"ל דטומאת עצמן דאורייתא. ולפ"ז מוכרח דאף לוי [והברייתא בסמוך] ס"ל דטומאת עצמן דאורייתא. אך י"ל דאף למ"ד טומאת עצמן דרבנן, י"ל דהחמירו בטומאת עצמן. [מ"מ המקשן טז. קי"ל דשמואל ס"ל דטומאת עצמן דאורייתא]. [ע' צל"ח פב].

רש"י ד"ה אישתבש. וכבר נזרה טומאה על משקין בימי חגי הנביא, שהיה מאנשי כנסת הגדולה. יש שדייקו כוונתו דהוה מתקנת אנשי כנה"ג²⁴ [בתחילת בית שני]. ובדקום בתקנה חדשה.

ורש"י [לע' יד]. הביא מכאן דאוכל מטמא אוכל בקדשים [משמע דכוונתו להוכיח דהוה מדאורייתא]. וצ"ב מנ"ל דהוה מדאורי', נימא דהוה מדרבנן. וכמו למ"ד משקה לטמא אחרים דרבנן²⁵, ע"כ חגי איירי מדרבנן [דשאלום על השמן²⁶]. ואמאי לא נימא דאף זה שאלום בדרבנן²⁷. ודוחק לומר דמ"ד אוכל מטמא אוכל מדאורייתא בקדשים, ס"ל כמ"ד דמשקה מטמא אחרים.

רב אמר אישתבש, רביעי בקודש כו' בשלמ' לרב היינו דכתיב ד', לחם ונזיד ויין ושמן. כ"ג רש"י. אבל לתוס' כנף ולחם [או נזיד], ונגע ביין [או שמן], ונגע אל כל מאכל. והתוס' רא"ש [ועוד ראשונים] כ'

19 ותוס' גרסו 'לא ירצה'.

20 ואילו פיגול דרישא קאי אמחשבת חוץ לזמנו.

21 וביאר דבלה"ק ההרחקה והפרישה מדבר נקרא קדושה, וכדאי' [ישעי' סה ה] אל תגש בי כי קדשתך, ואמר פן תקדש המלאה וכו'.

22 וכ"ה בירושלמי [סוטה ה ב] לחד מ"ד.

23 ולפ"ז מוכח דאוכל מטמא אוכל בקדשים. וי"ל דהוה מדרבנן.

1 ואי גזרו טומאה מדרבנן בעזרה, לא מצאנו דבאו ב"ד אח"כ וביטלו תקנתם.

2 אמנם יש תקנת קדמוניות מימי שלמה [כגון טומאת ידים, ע' לק' יט:], ואף מימי משה רבינו [כגון קריאת התורה]. ולכא' המ"ל דגזירת טומאת משקין נתקן קודם.

3 אפי' בקדשים. אבל י"ל דס"ל דמשקין מטמא קדשים, דכתיב והבשר. וכמ"ש התוס' שאנץ [ועוד ראשונים טז].

4 שנטמא ע"י יין. ולתוס' שאלום על המאכל. אבל לדעת הרמב"ם הוה 'או', וא"ש למ"ד טומאת משקין לטומאת עצמן דאורייתא.

5 [ואפשר דעיקר שאלת חגי על השמן, אם נטמא ע"י היין. ובזה י"ל דשאלו אם ידעו דיני דרבנן. אבל אילו שאלם דין אוכל מטמא אוכל אינו מטמא אוכל, אמאי שאל על השמן. דהוה דרבנן מצד אחר].

דלפ"ז ל"ג [בגמ'] לחם נזיד יין ושמן.

שם. רב אמר אישתבש וכו' ושמאל לא אישת' וכו'. ובירושלמי [סוטה ה ב] הו' בשם ר' יוחנן דשאלום רביעי בקודש, ועדיין לא נגזר'.

והמהר"ם חלאוה הביא דרבינו האי פירש דחגי שאלם תחילה על דבר טומאה, כדי להשיב להם 'כן העם הזה וגו'', אלא שהם נשתבשו. ומש"ה חזר ושאלם עוד בדבר טומאה.

תוד"ה רביעי. ועוד דמפרש רבינא וכו' שהלחם נעשה אב הטומאה כשנוגע במת, והא קי"ל [צ"ל עירובין קד:] דכל דבר שאין לו טהרה במקוה אינו נעשה אב הטומאה וכו'. [וכ"כ רש"י עירובין שם]. אך השיטמ"ק [ב"ק כה:] הביא [בשם ר' ישעיה] דמורי ה"ר יעקב הק' דל"מ בשום מקום [בתלמוד או בתורת כהנים] תתלי דבר הנעשה אב הטומאה ביש לו טהרה במקוה.

ובפי' רגמ"ה [כריתות יד:] כת' דיש אוכלין שהם אב הטומאה, וכגון שנגע במת. וציין לסוגיין. [וכן הביא התוס' ר"ד כאן בשם פי' ר' שלמה בן היתום בכריתות שם].

שם. הרש"ש דן ד"ל בחיבורין, ובשעת מגע למת יעשה ראשון. וע"ד הא דהנושא נבילה הוה אב הטומאה לטמא בגדים בשעה שנושא.

שם. אין לו טהרה במקוה. האחרונים הק' דמשכח"ל דאוכלין יש להם טהרה ע"י שנזרעו בקרקע [ע' לק' לד]. ועד"ז הק' הא"י [מקואות שלה] דמים טמאים יש להם טהרה במקוה ע"י השקה. והאחרונים תי' דזריעה והשקה נחשב פנים חדשות, ועי"ז נתבטל הראשון. ואינו בגדר 'מטהר' על הטומאה.

בא"ד מיהו י"ל וכו' אבל לאוכלין ומשקין נעשה אב הטומאה. ואוכל שנוגע במת אינו מטמא אדם וכלים [ע' רש"י לק' כ:], אבל מטמא אוכל להיות ראשון לטומאה⁶. [בפשוטו משמע דהוה מדאורייתא⁷. ויש לדחות דהוה דרבנן].

והמהר"ם חלאוה [לע' יד] כת' דאף כלי חרס שנגע במת, דאף דאינו מטמא אדם וכלים, הוה אב הטומאה למנות ראשון ושני. והטור"א [חגיגה כג. סוד"ה מת תחוב] האריך להק' דמשמע בכ"מ דאינו נעשה אב הטומאה כלל. וע' רש"ש מש"כ בדבריו.

והמקד"ד [מב ח בסופו] הביא דבתוספתא [מכשירין ג ח, הו' בר"ש מכשירין ו ז] אי' דאוכל שנגע במת מטמא ב' ופוסל א'. ופי' הר"ש דאוכל אינו נעשה אב הטומאה. [וצ"ע].

בא"ד ומפר"ת דהשרץ נגע בכנף וכו'. והרמב"ם [פיה"מ הקדמה לטהרות] הביא דדעת רב דהשרץ נגע בכנף, והלחם נגע בו, והנזיד או היין הו"ל רביעי [קרוב לדברי תוס']. והביא דעת שמואל דהכנף נגע באוכל, והלחם נגע בו דהוה חמישי. אלא דהיכא דטמא מת נגע אמרי' דחרב הרי הוא כחלל [ע' בסמוך].

בא"ד ונקט סדר כנף מאכל משקה מאכל, דלא בעי למנקט שיעשה כו"ב. ואף דקי"ל דמדרבנן לכו"ע עושה כו"ב, ולכמה תנאים משקה מטמא רק מדרבנן, מ"מ ניח"ל לנקוט בזה מדאורייתא⁸. ורש"י [לע' יד.] הביא דמ"ד דאוכל מטמא אוכל בקדשים יליף מהך קרא⁹ [וכשיטת' דאיירי באוכל ואוכל].

בא"ד לרבינא שהכנף הנוגע במת נעשה אב הטומאה. [והלחם ראשון לטומאה וכו']. והאחרונים דייקו דנימא דהכנף נעשה אבי אבות¹², וכדין חרב כחלל. ומבואר בתוס' דדוקא בכלי מתכות נעשה כחלל. אבל בגד אינו נעשה כחלל [ודלא כר"י סמפונט בתוס' נזיר נד: וע' ר"ש ריש אהללות, וע' כחלל].

6 ועי"ש מ"ד נוסף.

7 וכמ"ד דרביעי דרבנן [וע' לק' יט.]. {אך צ"ע דבסוגיין לכאו' מבואר דלמ"ד אוכל מטמא אוכל בקודש, ממילא אף רביעי בקודש נטמא. וכל הנידון למ"ד דאין אוכל מטמא אוכל. ובקרא דחגי אוכל מטמא אוכל [עכ"פ מדרבנן] וכדמפורש בירושלמי שם}.

8 והרש"ש הביא דכע"ז כ' הר"ש והרע"ב [כלים כח ו] דכלים הנוגעים במדרס הזב כ"ז שלא פירשו חשבינן להו כאה"ט לאוכלין. אף דאין מטמאין כלים. [עי"ש מה שהביא עוד]. ואכמ"ל.

9 [וכן מבואר בדברי המהר"ם חלאוה דבא לפרש את ר"ע במשנה דמוסיפין טומאה בנר אפי' חרס כה"ג. ולכאו' היינו דאורייתא].

ויל"פ דילפי' במה מצינו או ק"ו מכלי שנטמא במת, דמטמא אוכלים להיות ראשון לטומאה. כ"ש אוכלין. ודוקא לענין לטמא כלים גזיה"כ דבעי אב הטומאה [וכמ"ש רש"י לק' כ:].

10 א"נ אפשר דעדיין לא גזרו בזה.

11 וצ"ע אמאי לא נימא דהוה מדרבנן.

12 ויש לדחות דאה"נ, אלא דאפ"ה הכבר אינו נעשה אב. דאוכלין אינן נעשין אב הטומאה, וכקו' התוס' [ודלא כ'מיהו י"ל].

רש"י לע' יד:]. אבל הרמב"ם [הנ"ל] ביאר דהכנף הוה אב הטומאה מטעם חרב ה"ה כחלל, אף בבגד. [וכשיטתו דבכל כלי שטף אמרי' כנ¹³].

גופא רב תני משקי בית מטבחא. אבל שאר משקין קדושים נטמאין ומטמאין אחרים. ואף דלדעת רב טומאת משקין דרבנן, גזרו במקדש. והאחרונים [פנ"י] דנו מ"ש דגזרו בהנך¹⁴.

ולוי תנא משקי בי מדבחא וכו' תניא כוותיה דלוי הדם והיין והשמן והמים משקי בי מדבחא¹⁵. פרש"י דם של זריקה, מים ויין של ניסוך, ושמן למנחות. ומשמע דדוקא מים של ניסוך החג, אבל מים בית מטבחים, ששטפו בהם הבשר לעולם מטמא [ובזה רב מיקל, ולוי מחמיר].

שם. שמן. פרש"י למנחות. והאחרונים דנו לענין שמן למנורה, אי חשיב המנורה כמזבח לענין זה¹⁶.

שם. מים. פרש"י לניסוך. והחזו"א [לק' לד.] הק' דמבואר [שם] דמי החג נטמאו לאחר קידוש כלי¹⁷. והחזו"א כת' דמים של ניסוך הוה בי מדבחא ולא מטבחא. ודבי מדבחא לכ"ע אית להו טומאת עצמן.

ומבואר שאר מים לא חשיב משקי מדבחי. אבל למ"ד דבי מדבחי, המים שמדיחין בו הבשר אינו מטמא ומכשיר. [והחזו"א דייק מדברי רש"י [לק' כ.] דה"מ מים שיש בהם צורך. אבל מים שאין להם צורך להדחת הקרבנות וכדו' מכשיר ומטמא].

שם. ובמשנה [טהרות ב ו] אי' דשלישי לטומאה מטמא משקה קודש. והאחרונים הק' למ"ד משקי דבי מדבחי, באיזה משקין איירי [דאינו נעשה רביעי אא"כ נתקדש בכלי]. וי"ל דאה"נ וקאי לטומאת עצמן. ובס' דבר שמואל תי' דאיירי שבישל בשר קדשים ברוטב¹⁸.

שם. התוס' רי"ד הק' דכיון דדם [למזבח] הוה בכלל משקה בית מדבחא, א"כ האיך הק' [טז:] לרב מהא דדם מטמא. והא רב ס"ל דמשקי דבי מדבחי מטמא, ואמאי נדחקו דמדרבנן ודלא כיוסי בן יועזר¹⁹. וצ"ב כוונתו דדם הוה ג"כ משקי דבי מדבחי, ומש"ה מודה רב דאינו טמא. ואפשר דחילק בין דם שמונח עם הבשר, אבל לאחר שקבלו את הדם לזרוק ע"ג מזבח נתייחד להחשב מדבחא ולא מטבחא.

נטמאו בחוץ והכניסו בפנים וכו'. פרש"י דטומאתן כבר ירדה, ומי הפקיעה. הליקוטי הלכות [בעין משפט] הק' דהרמב"ם השמיט הלכה זו, וכת' דאפשר שהוא פשוט.

דף יז:

בקרע. הצל"ח [קב] הביא דמשמע דהוה בכלל דין משקי בי מדבחי, ולכא' נכלל במימרא דאינו מכשיר. והא לשמואל [והמקשן טז.] הוה משום דתלושים אינו מכשיר. ובקרע ודאי מכשיר.

רש"י ד"ה בקרע טהורין. דכי כתיב מ' סאה באדם וכו' מים שכל גופו עולה וכו'. [אך קיבלו הלכה דהוה שיעור מ' סאה. ע' לק' קט., וכתובות קד.].

קשיא. פרש"י הא דרב פפא לאו מילתא היא¹, שלא זכר משניות אלו². [וכוונת רש"י לפרש דדברי רב פפא בסמוך סותר לשיטתו כאן, וס"ל דאף בקדשים מכשיר]. אבל ר"ח [עה"ג] כת' דרב פפא תי' הך קו' [דבקרע הטעם דהוה מקוה, ע' בסמוך]. [ובהג' החש"ל כת' דל"ג 'קשיא' בסוגיין]. והרמב"ם [פיה"מ

13 וכ"כ הרש"ש כאן דרבינא חידש דאמרי' חרב ה"ה כחלל בשאר כלים ובגדים.

14 והעמודי אור [קט"ג] חידש דנטמאין משום דין אוכלין, וכדין מי פירות לראב"ד [טומ"א א ד].

15 ובתוספתא [כלים ב"מ ה] אי' דמשקה בית מטבחא טהורין, ואלו הן משקה בית מטבחא הדם והמים. נטמאו בפנים אע"פ שיצאו לחוץ טהורין נטמאו בחוץ ונכנסו בפנים טמאים [כסיפא דהך ברייתא, אלא דתניא כרב דבי מדבחא]. אבל הר"ש [כלים ס"פ טו, וכו'ג הגר"א בתוספתא] העתיק ואלו הן משקה בית מטבחיא הדם המים היין והשמן, נטמאו בפנים וכו'. [ולכא' צ"ל מדבחא].

16 ויש שהק' לס"ד דמשקי בי מדבחא אף אינם נפסלין, א"כ במה חששו החשמונאים דנטמאו כל השמנים. אמנם אף בלאו הכי מוכרח מקרא דחגי דשמן עכ"פ יש בו טומאת משקין. [ועדף לגמ' להק' מפסוק מפורש].

17 [א"כ ע"כ איירי שנטמאו בפנים, דקידוש כלי הוה בפנים. ואח"כ נפסל ביוצא ע' תוס' סוכה נ.].

18 ויל"ד בזה, דהנך מים הוה חולין. וטעם הבשר שיש ברוטב אפשר דהוה בגדר אוכלין, ולא יחשב משקה חולין. [דהא לדעת הרמב"ם [טומ"א א ד] דוקא ז' משקין מק"ט משקין. וע"כ רוטב נטמא ומכשיר משום המים שבו].

19 ויש שדייקו כוונתו דמטמא אף מדאורייתא, וקו' דהגמ' אי"צ לידחק דהוה מדרבנן. וביארו דנתחדש בהילכתא דדם קדשים מטמא, דהוה בי מדבחא [וסיבת טומאה]. אמנם יש לדחוק דעיקר כוונתו דמטמא מדרבנן, אבל אי"צ לומר דהוה דלא כיוסף בן יעוזר.

1 ורשב"ם [ב"ב נב:] הביא בשם רבותיו דלשון 'קשיא' לא נדחו דבריו. ולא הוה ברירא להן דבטלה השמועה לגמרי, אלא לא אשתכח פירוקא בההוא שעתא. אבל לשון תיובתא בטלו הדברים לגמרי. ורשב"ם חלק דלא שנא לשון תיובתא או קשיא, נדחו דבריו. [אלא דתיובתא שייך מברייתא או משנה, וקשיא כשהק' מסברא וכדו'. וע"ע רשב"ם ב"ב קנז.].

2 והר"ש [כלים טו ו] הביא דברי רב פפא, וכת' 'ונראו' דבריו. והאחרונים הגיהו 'ונדחו' דבריו [וכ"ה בר"ש כת"י].

עדינות, וכ"מ פסוקה"ק א לו] פסק כרב פפא, דטומאת משקין דאורייתא, ואפ"ה יש הילכתא לטהר בעזרה. ולכא' גרס כ"ח³.

אמר רב פפא הא דאמרת וכו' ל"ש אלא מים וכו'. בפשוטו הוה מימרא בפנ"ע [וכ"מ ברש"י]. אבל ר"ח כת' דהוה תי' אקו' רבינא מ"ל בכלים ומ"ל בקרקע [ול"ג 'קשיא']. וצ"ב, וע' אחרונים.

ל"ש אלא מים וכו' רביעית דחזי להטביל ביה מחטין וצינוריות וכו'. וכה"ג בקרקע טהורין בעזרה [אף טומאת עצמן]. ובתוס' נקטו דאיירי במים שאובין. אבל תוס' [ב"ב סו., ה' בסמוך] העמיד במים שנקוו בקרקע.

ומבואר דאף בקרקע מ"מ טמאין מדרבנן [מחוץ לעזרה⁴]. ופרש"י [לע' ד"ה בקרקע] דרבנן בטלו רביעית דמקוה, וגזרו טומאה על משקין שבקרקע.

ובמשנה [ריש מקוא'] אי' דמי גבים [מי בורות] אינו מקבל טומאה [אלא ע"י רצון⁵]. והרמב"ם [טומ"א טו א] כת' דאיירי בין שאובין ובין שאינן שאובין. והראב"ד [שם] ביאר דאיירי שיש רביעית להטביל בהן מחטין, ואף שהם טהורין במחובר, אינן מטהרין מים טמאים בהשקה עד שיהיו מ' סאה.

אבל הרא"ש [טהרות ספ"ח בסו"ד] כת' דהמשנה [ריש מקואות] דמים מחוברים אינן מק"ט, ה"מ נקוו מעצמן. אבל השופך מים לתוך גומא, מקבלין טומאה. וציין דכ"מ בסוגיין. [וכ"כ הרע"ב ריש מקואות דאיירי נקוו מעצמן. והג"א שם הסכים לדבריו, וציין ודלא כרמב"ם. וכן הרש"ש מקואות שם הק' מסוגיין לראב"ד]. ולדעת הרמב"ם יש ליישב דאיירי בסוגיין היכא דנגע בו הטמא מרצון.

לא הוי רביעית טמאין. [דמדאורייתא לא חזי למקוה]. ופרש"י דמשקין מקבלין טומאה בכל שהן, ודק"ל⁶ שיעור רביעית לטומאת משקין היינו לטמא אחרים. ובפשוטו משמע דמדאורייתא מק"ט בכל שהוא [ומש"ה החמירו בעזרה]. וכן דעת ר"ת [בתוס' לע' יד.]. אמנם משמע ברש"י דאינו מטמא אחרים אף מדרבנן, מהא שהביא ראה [מלק' לג.]. אבל לר"ת הנ"ל גזרו דאף פחות מרביעית מטמא אחרים.

ודעת ריב"א [בתוס' שם] דמשקין פחות מרביעית מטמא אחרים [ומשמע דאף מדאורייתא]. ומשמע בדברי ריב"א דלא חילק בין טומאת עצמן לטמא אחרים⁷.

ותוס' [יבמות פב:] הביא מסוגיין דדוקא מים, אבל מי פירות [ושאר משקין] אינן ראויין למקוה אפי' מדאורייתא.

תוד"ה אבל דם. דם היכא דמטמא, כגון חולין. אבל רש"י [ד"ה אבל דם] מבואר דאף דם קדשים טהור רק למ"ד טומאת משקין דרבנן [וכרב טז.]. והמהרש"א כת' דדעת רש"י דההיקש דם קדשים למים קאי לענין הכשר, ולא לענין טומאה. ואין ללמוד טומאה מהכשר [וע"ע מש"כ לע' טז.].

בא"ד או זבח שנפסל. מבואר דכיון דנפסל חשיב נשפך כמים. [ומשמע דאף כשנפסל לאחר שחיטה]. והצל"ח [פנ] דן עכ"פ לרב דטומאת משקין דרבנן. י"ל דהוה בכלל משקי בי מטבחיה דלא גזרו אף מדרבנן. [אך נסתפק דשמא דוקא היכא דהוה צורך קדשים לא גזרו]. וכ"כ הקה"י [יא] למ"ד דדם קדשים אינו מק"ט משום הלכה [כרב פפא, וכפסק הרמב"ם], א"כ אף דם פסול בכלל.

תוד"ה אלא. מכאן אור"י דמקוה שכולו שאוב אינו פסול אלא מדרבנן וכו'. והא דאי' [ב"ב סו., ב"ק סז. ועוד] דשאובין דרבנן, היינו כל עיקר דין שאובין. וכ"ד הרמב"ם [מקואות]. אבל רש"י [ב"ק שם, ורשב"ם ב"ב שם] כת' דג' לוגין שאובין פוסלין מדרבנן. ומדאורייתא בעי' שעיקר המקוה לא יהא שאובין⁸. וכ"ד ר"ת והר"ש [מקואות ב ג] דכולו שאוב פסול מדאורייתא. [וע"ע רא"ש ב"ק ז ג

3 והצל"ח כת' דדעת הרמב"ם דהיכא דקאי ב'קשיא', לא נדחו דבריו [כרבותיו של רשב"ם הנ"ל, וכ"ד הראשונים בכ"מ]. [ועי"ש שהאר"י ליישב].

4 ובס' דבר שמואל חקר אי בעזרה מהני מקוה רביעית, או דאף בעזרה ביטלו דין מקוה דרביעית, ומהני רק לטהרת עצמן.

5 ולדעת הרמב"ם [שם] בעי' שיטמאנו מרצון. ולדעת הראב"ד תליא אי נתלשו ברצון. לכא' כוונת רש"י להביא דבכ"מ [ע"ז לא, נדה נה, כריתות יג:] נקטה הגמ' הלשון מקבל טומאת משקין ברביעית. [וע' תוס' לע' יד. וחולין פז: ושם ושם וכ"מ שדחן].

7 ומש"ה הביא ראה מסוגיין. וכ"מ בתוס' ר"פ שם.

8 וכ"כ רש"י [לע' טז. ד"ה יהיה טהור] דילפי' דוקא מעין ובור, אבל שאובין לא מטהרי. [ומשמע דהוה מדאורייתא. וילד"ח דמדאורייתא ילפי' דכל 'מקוה' מטהר, ודבר שאינו מקוה, וכגון בכלי אינו מטהר. ורבנן אסמכו דכל שאובין חשיב דאינו מקוה].

ותוס' [חגיגה יא] הביאו דרש"י דרש' במי מקוה, דרש"י מים המיוחדים [מקוה בפתח] לאפוקי מים שאובין. ותוס' דחו דילפי' מאן מעין ובור מקוה מים וגו', דרש"י בת"כ מה מעין בידי שמים אף מקוה בידי שמים.

ומקואות א].

והר"מ מפונטויד"א [בתוס' ב"ב, וכ"כ הר"ש מקואות שם] כת' דעיקר שאיבה דאורייתא. ואפ"ה היכא דמימשכי אילך ואילך, מהני המשכה שלא יחשב שאובין. ומש"ה [בסוגיא] בקרקע טהור, דכי נפלו מן הכלי לרצפה שהיא חלקה מימשכי אילך ואילך, וא"א בלא המשכה.

והריטב"א הביא דעה נוספת [וכ"ד הראב"ד בעלי הנפש מהד"ק, הו' בראשונים ב"ב סו'] דהיכא דמילא בכתף פסול מדאורייתא⁹. אבל היכא דנתמלא מאיליו, אף שנכנס לצינור שהוא כלי פסול מדרבנן.

ועוד חילק הר"ש [שם] דהיכא דהוה ע"י כלי מקבל טומאה לא מהני [דבעי' הוי' בטהרה, ע' זבחים כה:], אבל ע"י כלי גללים כשר מדאורי'.¹⁰

בא"ד דמשקין דבי מטבחיא ע"כ הן שאובין מדמפליג בין דם למים ולא מפליג בין שאובין למחוברין. אבל תוס' [ב"ב סו.] דחו [בשם הרשב"א] דבסוגיא ה"ק בכלים, פי' שהיו בכלים אע"ג דהשתא הן בקרקע, טמאים [דהו' שאובים]. בקרקע [שלא היו מעולם בכלים] טהורים.

בא"ד מקוה שהניחו ריקן ומצאו מלא כשר, דספיקא דרבנן לקולא. אבל הר"ש [שם, והו' בתוס' ב"ב] פי' דהתם הטעם משום חזקתו דנעשית בכשרות¹⁰. והר"ש דייק דאדרבה משמע דוקא משום חזקה הוא דכשר הא לאו הכי פסול, דספיקא דאורייתא לחומרא. ועוד הביא דא"י [שם] צינור המקלח למקוה, וספק מן המכתשת פסול.

שם. דספיקא דרבנן לקולא. ומשמע דרשאי לטבול בו אף לכתחילה. והאחרונים הק' דלכא' תלי במח' ר' יוסי ורבנן [ידיים ב ד], דהיכא דנטמא טומאה דרבנן [וכגון טומאת ידיים], וספק אם נטהר. לר' יוסי ספיקו טמא [דיש חזקה טומאה¹¹].

והמשנ"ל [מקואות י] כת' דאף ר' יוסי מודה הכא, דדוקא התם דספק אם טבל. אבל כשטבל במקוה דודאי כשר מדאורייתא, אף דהוה ספק פסול מדרבנן, ספיקו טהור. [וצ"ב].

בא"ד צ"ל דאסמכתא בעלמא היא. וכ"כ תוס' [ב"ב סו.] דאיכא מילי טובא בתורת כהנים דהוה אסמכתא. והתוס' רא"ש הוסיף דאיכא מילי טובא דהסמיכו אקרא בתורת כהנים, כגון מעשר פירות וירק, ודימוע, ואין עולין באילן, ואין רוכבים ע"ג בהמה.

בא"ד וי"ל דגזרו שאיבה אטו דילמא אטו לאטבולי במנא, דבתוך כלי וכו' מדאורי'. ויש לחקור מה החסרון דתוך כלי אי הוה חסרון מצד עצם הכלי. או דע"י הכלי חשיב דהמים שאובים.

בא"ד ואורי' וכו' דמעין לא בטלו. ואף מדרבנן מטהר בכ"ש. הקוב"ש [פג] ביאר דאף מדאורייתא יש חילוק בין מעין למקוה, דמקוה יש שיעור רביעית. ורבנן ביטלו רביעית דמקוה. אבל מעין שיעורו בכ"ש. וכיון דהחמירה תורה במקוה מבמעין, אף רבנן חילקו מדבריהן.

בא"ד הק' ר"י בשם הר"ר שלמה וכו' דהא ארעא חלחולי מחלחלא ובעי' מ' סאה. ומבואר דאף מעיין צריך מ' סאה. ור' שלמה הוכיח דאף מעיין צריך מ' סאה מדרבנן. אבל תוס' [נזיר לח: והרא"ש ב"ק ז ג] ביארו דהגמ' חגיגה איירי לטבילת אדם, ומעיין מטהר בכל שהוא לכלים. אבל לטבילת אדם צריך מ' סאה. [וכ"כ הרא"ש הל' מקואות א בסופו¹², וכ"פ השו"ע יו"ד רא א]. והגרא"א [יו"ד רא ו] דחה דלעולם מעיין מטהר בכל שהוא אף לאדם, ובגמ' חגיגה איירי בי גשמים בבורות, ויש ב' בורות סמוכים שאין בכל א' מ' סאה¹³ [וכ"כ התוס' יו"ד חגיגה שם].

והרא"ש [מקואות הנ"ל] הביא בשם ר"י דלטבילת אדם בעי' מ' סאה, דהוה שיעור שגופו עולה בהם. והרא"ש כת' דמסתבר דבריי, דשיעור חכמים מי מקוה מ' סאה מים שכל גופו עולה בהן [וכדא"ל לק' קט. וכ"מ], ולא פלוג באדם לשער בכל אחד לפי גופו [ע' כתובות קד:]. [ומשמע מדבריו דהשיעור מ' סאה הוא במעשה הטבילה, ולא בעצם

9 והתוס' ר"פ כאן כת' כע"ז דהיכא דמילא ביד פסול מדאורי', אבל היכא דנמשך מאיליו כשר משום המשכה.

10 וביאר שאדם אינו עושה מקוה אלא לטבול בו, ומסתמא ממלא מים כשרים לטבילה.

11 והש"ך [יו"ד קי כללי ס"ס כ] פסק כר' יוסי, דהיכא דיש חזקה לא אמרי' ספק דרבנן לקולא. אבל הפר"ח [שם] כת' דלא קי"ל כר' יוסי.

12 אך הרא"ש הביא דהרמב"ם וראב"ד פליגי.

13 והגרא"א כת' דאין ראייתו של ר"י מובנת כלל, דאטו שאובים לא יוכלו לילך בגידי הקרקע. והרבה סילונות של מים שהולך בתוך הבור והבור לא נתמלא והמים הלכו בגידי הקרקע. וכתבו בספרי הטבע ש כמה פעמים מצאו דגים בתוך בורות מים מכונסים, ועוד כתבו שהניחו בתוכן דגים ועשו בהם סימנים בטבעות כסף ומצאום בנהרות וכמה מעשים כזה.

והחזו"א [מקואות ז ד] תמה [ע"ד הגר"א] דחזינן דבור ריק אינו מתמלא [מבור המרוחק ממנו קצת] ע"י גידין שבקרקע. ובגמ' משמע דלעולם מחלחלי, דכל מעין מחובר למעינות הרבה.

המקוה¹⁴. ומש"ה אף מעיין בעי' מ' סאה. ואכמ"ל].

משקה לטמא כלים

למימרא דסבר ר' יהודה טומאת משקין לטמא כלים דאורייתא¹⁵. הצ"ח [קח] הק' נימא דהוה דרבנן, ואפ"ה ספיקו לחומרא דהוה דבר שיש לו מתירין¹⁶. והצ"ח תי' דכיון דיש ג"כ חזקת היתר אין להחמיר משום דיש לו מתירין¹⁷. והאחרונים [נמוקי גר"ב, שיע' ר' דוד] חלקו דדוקא בדבר מאכל נאמר דין יש לו מתירין. דכשיאכל כלה מהעולם, ואמרי' עד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר. אבל בכלי טמא וכן אשה נדה, אף שסופו ליטהר, מ"מ מה שמונע כעת אין לו מתירין. וצ"ע דכע"ז כת' הצ"ח [ריש ביצה] לענין טלטול. ולע' ט. לענין הנאה].

שם. והתוס' ר"פ הק' דה"ל להביא דר' יהודה ע"כ לא דרש יטמא יטמא אחרים [כר' עקיבא], דא"כ משכח"ל רביעי בתרומה [וכקו' הגמ' יט. לר' יוסי]. ועוד דר' יהודה [מכות ד:]: לא פריך צד חמור. וכת' דהגמ' המ"ל כן, אלא דניח"ל לפשוט מבריייתא.

כל הכלים שיש¹⁸ להם אחוריים ותוך. פרש"י שראויין להשתמש בהן בתוכן ובאחוריהן. [דטומאת גב' שייך רק בכלי שראוי להשתמש בגבו. ותוס' (שבת טז.) פי' דקאי אחקק בית מושב]. אבל שאר ראשונים נקטו דקאי אחורי הכלי.

נטמא גבו לא נטמא תוכו וכו' שנטמאו במשקין. ואף דבכל טומאת כלים, נטמא כל הכלי. בטומאת משקין [דרבנן] הקילו. ורש"י הביא מהגמ' [בכורות לח.]: דכיון דהוה טומאה דרבנן עבדו הכירא שלא לשרוף עליו תרומה וקדשים.

והאחרונים חקרו בגדר טומאת אחורי הכלי, האם דנים את חצי עובי הכלי ככלי בפני"ע, או גדר הטומאה שמקבל מאחוריו. והמקד"ד דן נפק"מ כשחזר והפכו, ונעשית צד חיצוני לפנימי [וע"ע שיעור' ר' דוד כאן].

תודה"ה ג' נטמא תוכו נטמא גבו וכו'. כשאר כלי שטף. [וקמ"ל דאף הנך יש להם דין כלי שטף]. ומבואר בתוס' שאנן ותוס' ר"פ ור"ש [כלים כה א, ותוס' ר"פ כאן] דיש גורסים נטמא תוכו לא נטמא גבו, נטמא גבו לא נטמא תוכו. והתוס' ר"פ ביאר דבהנך כלים דראוי להופכו כל צד חשיב גב כלפי הצד הב' [דרגילות לעשות פנימי חיצון]¹⁹. והר"ש ותוס' [הנ"ל] דחו דלא שייך לשנות אחוריים ותוך אא"כ חלוקים זה מזה. ועוה"ק דבתוספתא אי' דכשהפכו נעשה תוכו גב, וגבו תוך. ומאי נפק"מ. [והכריעו כגיר' דידן].

בא"ד כמו שאר כלי שטף. בפשוטו משמע דאף דין אחוריים ותוך [דנטמא מחמת משקה] איירי כלי שטף. אבל כלי חרס אין להם טומאה מחמת אחוריו כלל [אפי' נגע שרץ]. וכ"ד הראב"ד [אבה"ט ז ג]. אבל דעת הרמב"ם [שם] דטומאת אחוריים נתחדש אף בכלי חרס²⁰. [ונח' בסוגיית הגמ' בכורות לח.].

הא במשקין הבאין מחמת ידים. פרש"י שגזרו חכמים טומאה על ידים, ונעשו תחילה²¹. ומבואר דאף משקין שנטמאו מחמת ידים מטמאין כלים. אבל הרמב"ם [אבה"ט ז ב²²] כת' דדוקא משקין הבאין מחמת אב הטומאה מטמאין כלים [גזירה משום משקה הזב, דהוה אב הטומאה²³]. והראב"ד

14 אמנם הא דבעי' מ' סאה לכלים ולהשקה דמים פסולים ע"כ הוה שיעור בעצם המקוה. [ויש שפי' דנלמד מגזיה"כ אך במי נדה, דילפי' אף טבילת כלים חדשים ממקוה דראוי לטבילת אדם. ע' בראשונים סוף ע"ז].

15 והאחרונים הביאו דכ"ה מפורש בתורת כהנים [שמיני פרשה ח פ"ט ה] וכל המשקה אשר ישנה בכל כלי יטמא, מלמד שהמשקין מטמאין כלים דברי ר' יהודה. [קודם שחזר בו].

16 וצ"ע לדברי הש"ך [קב ח] דכלי שבלע איסור חשיב יש לו מתירין, דיכול להמתין עד מעת לעת דהוה נותן טעם לפגם. [ואפשר דכוונתו להוכיח דאף בשימוש בכלי שייך סברת יש לו מתירין]. ועוד דנו שם הפוסקים האם נחשב "ל מתירין ע"י הגעלה, או דחשיב הוצאה.

17 ואף דל"מ חזקה בספק טומאה ברה"י. הכא מדינא ספק דרבנן לקולא, אלא דיש להחמיר דיש לו מתירין. קמ"ל.
18 כ"ה הגירסא לפנינו [ועפ"י מתיישב פרש"י כאן]. אבל במשנה [כלים שם] אי' 'יש להם', משמע דקמ"ל דיש דין אחוריים ותוך. והר"ש [שם] הביא דבסוגיין גרסי' 'שיש' להם, דאיירי בכרים וכסתות דראויין להופכם [ע' תוס'], ובסופו הכריע דא"א לגרוס כן במשנה.

19 ולכא' הוא חידוש, דהיסוד נטמא תוכו נטמא גבו הוא משום דהוא עיקר שימוש הכלי. ואילו הגב הוה שימוש שאינו חשוב, ולא אלים לטמאות את התוך. וא"כ בהנך דתרווייהו חשיב, א"כ ראוי לומר דנטמא תוכו נטמא גבו, וגבו נטמא תוכו. ויש ליישב.

20 והראב"ד השיג דאפי' שרץ נגע אחורי כלי חרס טהור.
21 [דגזרו ב"ח דבר דכל הפוסל תרומה, אפי' ידים, מטמא משקין להיות תחילה].

22 וכת' דכיון שתחלת הטומאה בא מאב הטומאה מודה הרמב"ם דמטמא כלים. ואף שמשקין הללו לא נטמאו מהאב עצמו, כיון שנטמאו מתולדותיו הרי עיקר טומאתן הגיע מהאב.

23 והרמב"ם כת' דכלי אינו נטמא אלא מאב הטומאה [ואף מדרבנן], מלבד ע"י משקין.

השיג דאף משקין הבאין מחמת ידים מטמאין כלים²⁴, וכדאי' [ברכות נב.] דגזרו משום משקין אחורי הכוס [ואף בית הלל פליגי מטעם אחר, וכדאי' שם²⁵].

והאחרונים הק' דבסוגיין מפורש [לדעת ר' יהודה] דמשקין הבאין מחמת ידים מטמאין כלי. והצל"ח [ברכות נב.] כת' דלר' יהודה [להך ס"ד] משקה [שהוא שני] מטמא כלי מדאורייתא. וא"כ גם שני דרבנן מטמא, אף שלא בא מחמת אב הטומאה, מטמא כלי מדרבנן. והרמב"ם קאי למסקנא דכלי אינו נטמא אלא מאב הטומאה.

והצל"ח [ברכות נב.] דן במשקין שנטמאו בראשון או בשני לטומאה²⁶, האם מטמאין כלים [לדעת הרמב"ם]. או דוקא באב הטומאה ממש.

וכן החזו"א [ידים א ג] הביא מהרמב"ם [הקד' לטהרות] דכלים שנטמאו במשקין מטמאין משקין, והנך משקין חוזרין ומטמאין כלים. ואף דהנך משקין לא באו מכח אב הטומאה, מ"מ כולן תולדות של אב הטומאה הראשון. משא"כ טומאת ידים.

או דילמא לגמרי הדר ביה, כר' מאיר. פרש"י דאמר לא מטמא אפי' אוכלין אלא מדרבנן. [משמע דטומאת עצמן יש בהם, וכשמואל].

מי חטאת בטלו במעיה

ת"ש פרה ששתתה מי חטאת וכו'. פרש"י ושחטה בעודן במעיה. והר"ש [פרה ט ה] כת' דשחטו תוך מעת לעת²⁷. והתוס' ר"פ ביאר דהיכא דשחטה תוך מעת לעת בשרה קיבל טומאה ממי חטאת. אבל בעודו חי אינו מקבל טומאה.

דף יח.

בטלו במעיה. פרש"י דאינן ראויין למי חטאת, ואין עוד שמן עליהן וכו' דלא הוה אב הטומאה וכו'. ותוס' [ד"ה הא וד"ה בטלו] כ' דנפסלו מחמת היסח הדעת. ועי"ז פקע מהם שם מי חטאת [לר' יהודה]. והרש"ש הק' דהר"ש [פרה ח ב] כ' דמי חטאת שנפסלו בהיסח הדעת מטמאין כלים. וכת' דלפ' צ"ל דהכא במעיה נתבטלו משם מי חטאת לגמרי. [ואכמ"ל].

טומאה קלה מיהא ניטמא. [פרש"י כגון לטמא את בשר הפרה]. וע"כ דטומאת משקין לטמא אחרים דרבנן, והקילו רבנן במילתא דלא שכיחא [וכמ"ש רש"י]. [אבל טומאת עצמן לעולם דאורייתא].

רש"י פי' טומאה קלה משום דנטמא מחמת עצמו. [וע' בסמוך]. אבל תוס' נקטו דנשאר טומאה קלה מחמת הטומאה חמורה. וכדאי' דכל שסופו לטמא טומאה חמורה, יש עליו ג"כ טומאת אוכלין [ול"צ הכשר מים ושרץ, וכאילו נגע בשרץ].

ותוס' ביארו דאף דק"ל [חולין עג: וקכט.] דהיכא דפקע ממנו סיבת טומאה החמורה, פקע אף הך טומאה קלה. הכא טומאה חמורה דמי חטאת מיתלא בהא דהוה משקין הראויין לשתייה. א"כ הוה מחמת שם משקה, ואף כשפקע טומאה חמורה נשאר טומאה קלה, ומטמא טומאת אוכלין.

רש"י ד"ה בטלו. טומאת אוכלין קלה וכו' דהא משקין בעלמא נינהו, ושם טומאה לא פקע מינייהו דניטמאו מחמת עצמן וכו'. והאחרונים [דבר"י א ענף ב] דנו מתי נטמא בטומאה קלה, האם כוונת רש"י דכל מי חטאת נחשב דנטמאו טומאת אוכלין, מלבד הא דמטמא אחרים. ומש"ה אף דפקע ממנו טומאה חמורה, נשאר עליו טומאה קלה. או דכוונת רש"י דברגע שנפקע ממנו טומאה החמורה, בשעה זו נחשב נוגע בעצמו, ומטמא את עצמו טומאה קלה¹. והחזו"א [כלים לא א] ביאר דהרגע אחרונה של הכשר כנוגעין במשקה בעלמא². ועוד יש שפי' [חי' חזו"י] דהמשקין בפיו נוגע במשקה שכבר בלע.

והדבר"י [שם] דן דבעודו אב הטומאה י"ל דאינו נטמא בטומאה קלה, דאמר' שבע לה טומאה [וכדאי' מנחות כד:],

24 אבל הרמב"ם [אבה"ט ח י] כת' דמשקין מחמת ידים אינן מטמאין כלים. וכ"כ בפיה"מ [מכשירין ה יא].

25 והמהר"י קורקוס דחה דהגמ' שם לדעת ב"ש, וי"ל דבית הלל פליגי בעיקר הדין. [וע' אחרונים].

26 כגון אוכל שנטמא בכלי שנטמא בשרץ, ואוכל זה [שהוא שני] נגע במשקין.

27 ע' משנה [אהלות יא ז], ותוס' [בכורות ז:]. [ובהג' מהרש"ם ציין דתוס' [סוטה ל.] כת' דדרך אוכל להתעכל בתוך המעיין [מיד], ואין דרך משקה להתעכל. אבל הביא דהפלתי [פג ז] דחה סברא זו, דהטבע מכחישו, דיותר קל העיכול במשקין מן אוכלין.

1 ויש לדייק כן מדברי רש"י דקרי ליה אין לך נגיעה גדולה מזו, משמע דקאי אפרשת נגיעה מחודשת. ולא דין מגע בעלמא.

2 והוה מגע מרגע לרגע, ולא מקצת ומקצת. וציין לגמ' [נדה ע:]: דמתים לעתיד לבא צריכין הזאה, אף דדוקא חי נטמא, וכשחי [אחרי שחזר לתחיה] לא נגע. אלא שנגע ברגע האחרון של המת.

דבר שטמא בטומאה חמורה אף אם נוגע בטומאה קלה³ אינו נטמא אף ממנו⁴. [אבל דעת ה"ר שמעון [בתוס' שבת קיב]:] הדיכא דהטומאה באה לו מגופו, שנוגע בעצמו ל"ש שבע ליה טומאה].
אך הדבר⁵ דן דמי חטאת אינו טמא, ואף דמטמא את המתעסקין, מ"מ המים עצמן אין בהם טומאה. ומש"ה ל"ש שבע ליה טומאה. [אמנם מפורש במשנה [כלים א א,ב] דמי חטאת הוה בכלל אבות הטומאה. וכ"ה לשון הרמב"ם [הל' פרה טו א]

ועוד דן הדבר⁶ [אות יב] דתוס' [נדה ט]. כת' דהנוגע במי חטאת לצורך הזאה אינו נטמא. א"כ אף מי חטאת אינו מטמאים במה שנוגעין בעצמן [כל זמן שהן כשרים להזאה], דחשיב מגע לצורך הזאה.

אך הדבר⁷ דן דלמש"כ תוס' [ד"ה בטלון] דנפסלו רק במעיה, א"כ האיך יטמאו. דבשעה זו הוה המשקין בלועין במעיו [וקי"ל חולין עא: דטומאה בלועה אינו מטמא]. וע"כ דנטמאו מעיקרא. וכת' ד"ל דרש"י סובר כצד [ע' בסמוך] דנפסלו בפיו [דעדיין אינו בלוע].

בא"ד דאין לך נגיעה גדולה מזו, דנוגעים בעצמן. התו' ר"פ חלק דנגיעה זו בזו ל"מ בשום מקום⁵.
והאחרונים הביאו דכ"מ בגמ' [חולין עב:]: אי' דהחותר בשר מאבר מהחי טהור [לרבנן], דהוה מגע בית הסתרים [שנוגע הבשר בעצמו, שהוא חלק מהאבר], ומגע בית הסתרים ל"ש מגע⁷. ורבינא פליג דחיבורי אוכלין כמאן דמפרתי דמי [דעומד ליחתך], ומש"ה לא חשיב בית הסתרים.

וכמה אחרונים [דבר"י א יג, קוב"ש פד, חזו"א טב"י ד ו] תי' דהתם איירי באוכלין, אבל חיבור משקין לא חשיב בית הסתרים. ואף דהנוגע במקצתה מטמא את כולו, דנחשב לענין זה כדבר א'. אך מ"מ כל משהו נוגע בחברתו.

והחזו"א ביאר דמים מתנועע ונוגעין זב"ז. א"נ כל משקין אינן מחוברים, אף דיש להם דין חבור. והחזו"א הוכיח כן דאל"כ לא משכח"ל משקין מטמאין משקין, דכל מגע מצטרף, ויחשב מגע בית הסתרים⁸. אבל השער⁹ [ג כז בסופו] כת' דאף משקין חשיב בית הסתרים.

והאחרונים הק' בהא דקטפרס אינו חיבור, הא כל טיפה נוגע בחברתה, ומשקין נעשין תחילה, וחוזר ומטמא את הטיפה שלידו. והגר"א [אליה רבה טהרות ח ט] תי' דאיירי בטבול יום⁹. והשער¹⁰ [הנ"ל] תי' דכיון דמשקין הוה בית הסתרים, לא נחשב מגע לטמא חבירו¹⁰. והחזו"א תי' דכה"ג לא חידשו דמשקין נעשו תחילה.

תודה הא. וא"ת כיון דפרחה מהן טומאה חמורה, אפי' טומאה קלה לא יטמא וכו' וי"ל כששימש מעשה עץ וכו'.

והקוב"ש [כתובות טו] כת' דמבואר [שם] דאב הטומאה מתחדשת כל רגע, מחמת השם שלו. ומש"ה היכא דנשתנה שם הטומאה, פקע ממנו טומאתו. ול"ש טומאה להיכן הלך. והקוב"ש כת' דמבואר דאף טומאה קלה פקע, ע"כ דגדר סופו ליטמא טומאה חמורה משום דעכשיו הוה אב הטומאה. והטומאה קלה מתחדשת בכל שעה מפני שעכשיו סופו לטמא טומאה חמורה. אך הביא דבתי' התוס' מבואר דמעיקרא נטמא לעולם¹¹ [דחל בו דין טומאת אוכלין בעלמא. ואין לו טהרה].

אך בדבר¹² [א י] נקט דטמא עכשיו משום דתחילתו לטמא טומאה חמורה [וסיבת טומאה זו עדיין קיים עליו]. וי"ל כ' התוס' ר"פ.

בא"ד אבל מי חטאת צריך שיהיו ראויין מתחלה לשתייה וכו' אינו מעשה עץ, אלא מטעם שיהיו ראויין לשתייה

- 3 ומסקנת הגמ' [שם] דטומאה חמורה חלה על טומאה קלה. [וכן מפורש במשנתנו, דמוסיף טומאה על טומאתו. למ"ד דאיירי אף בדבר דטמא כבר מדאורייתא].
- 4 ותוס' [מנחות כד: בחד תי'] כת' דאף טומאת אוכלין חל על טומאה, שהרי מוסיף להשלים לפחות מכביצה אוכלין ולטמא. [ויש בו צד חמור]. ועפ"ז אף בסוגיין ל"ש שבע ליה טומאה.
- 5 ובגד שהוא מדרס הזב, ושוב נגע בו הזב. ואח"כ חתכו דאין בו שיעור מדרס, טהור. דשבע ליה טומאה ולא נטמא במגע הזב. [אא"כ נגע הזב ודרס בבת א', וכיון דבאו בבת א' נטמא משניהם].
- 6 אלא כיון דתחילתו טומאה חמורה טמא ואי"צ הכשר מים ושרץ.
- 7 אך לר' מאיר מגע בית הסתרים חשיב מגע. והחזו"א [מכשירין שם] כת' דלדעת רש"י סוגיין כמ"ד דטומאת בית הסתרים מטמא. [וצ"ב האיך נקט המקשן בפשיטות דר' יהודה ס"ל כר"מ. ואפשר דכוונת החזו"א דסוגיין כרבינא דאמר' כמאן דמפרתי. וצ"ב דתוס' שם כת' דה"מ היכא דעומד ליחתך. משא"כ הכא. ואפשר דפשיט"ל דחיבור משקין גרע מאוכלין דכמאן דמפרתי].
- 8 אמנם אף לצד דכוונת רש"י דנוגע מרגע לרגע, מ"מ מבואר בחולין שם דאף כה"ג חשיב מגע בית הסתרים. [וצ"ע].
- 9 ובפשוטו צ"ל דרגע א' נוגע זב"ז, ברגע שנתחבר להיות חלק ממנו.
- 10 והשער¹¹ הק' דהרמב"ם [טומ' א ז א] איירי בכל טמא. ועוה"ק האחרונים דבמשנה [מכשירין ה ז] איירי בדבש, דל"ש בו תרומה.
- 10 ויש בזה חידוש דאף ניצוק, דלא חשיב חיבור, דכל חלק בורח מחבירו. ואמאי יחשב בית הסתרים. [ואפשר דאף לא חשיב 'מגע', כיון דאינו חיבור, רואים כל חלק בפני'ע].
- 11 וצ"ב א"כ מה לי אי טומאתו מחמת שם אוכלין שבו או מעשה עץ. וצ"ל דחשיב פנים חדשות, וכה"ג טהור בכדי. ולא אמר' טומאה להיכן הלכה.

אדם. ואילו התם מעשה עץ שימש, דסיבת הטומאה חמורה לא היתה מחמת השם אוכל¹². [וכ"כ תוס' חולין עג:]. והחז"א [מכשירין ד ח] כת' דדעת תוס' דכיון צריך תנאי אוכל או משקה לא חשיב מעשה עץ. ואפשר דדעת רש"י דאף מי חטאת חשיב מעשה עץ, דטומאתו לא הוה מחמת משקה שבו.

שם. מבואר בתוס' דאף פרה מטמא טומאה קלה מחמת דסופו לטמא טומאה חמורה. וכן נקטו תוס' [ב"ק עז]. דפרה טמא טומאת אוכלין, כיון דסופו לטמא טומאה חמורה. ואף דפרה אינה מטמאה אלא מתעסקין, ואינו מטמא בגדים [וכדתנן פרה ח ג]. מ"מ מטמא טומאת אוכלין, דיש בו צד שמתמא טומאה חמורה. [וביארזו בזה כוונת רש"י חולין פא:].

אבל הרמב"ם [אבה"ט ג ג] כת' דפרה אדומה ושעירים הנשרפין אינן מטמאין טומאת אוכלין משום דין סופו לטמא, ואף דמטמא מתעסקין. והאחרונים [ע' ח' ר' שמואל] ביארו דהפרה עצמו אינו מטמא. אלא מטמא מתעסקין. והראב"ד [שם] השיג דפשוטות הסוגיה [זבחים קה]. מפורש להיפך.

תוד"ה בטלו. אבל בעודם בפיה לא בטלו וכו'. אבל רבינו דוד ובחי' הר"ן כת' דנפסל כבר בפיו, דנתערבו עמו הרוק [ע' בסמוך]. וכת' דנקט במעיה דהוה סרוח, אבל בפיו עדיין מטמא טומאת אוכלין. וכדברי רב אשי¹³.

והתוס' ר"פ [והר"ש פרה ט ג] דחה דכה"ג ליכא פסול בגוף המים, אלא מחמת תערובת. ואף דא"א להזות עדיין מטמא כדן מי חטאת¹⁴.

בא"ד כדפ"ה [צ"ל חולין ט:]. [ורש"י כת' ב' פ' אי פוסל משום מלאכה. או דבעי' חיותא בכלי, שלא ימלא בכלי א' ויקדש בכלי אחר¹⁵].

ועוד פ' תוס' [חולין ט:]: טעם הפסול משום דנתערב עמו מים, וכרבנן [פרה ט א, זבחים פ]. דיש בילה לח בלח, והזאה צריכה שיעור. ודלא כר"א דס"ל יזה ב' הזאות. א"נ קאי כר"א, ופסול להזאות הזאה א' אלא ב' הזאות.

[אך תוס' [זבחים עט: ד"ה תנן] כת' דהוה חומרא דמי חטאת, דמדאורייתא בטל ברוב¹⁶. ומצטרף אף המים לשיעור הזאה¹⁷].

בא"ד ומלאכה אינה פוסלת אחר קידוש וכו' ובטלו במעיה משום היסח הדעת. דאף לאחר קידוש פוסל היסח הדעת. אבל הראב"ד [פרה י ד] כת' דהיסח הדעת אינו פוסל לאחר קידוש, דהא פסול מלאכה הוה משום היסח הדעת, ואינו פוסל לאחר נתינת אפר. [ואכמ"ל].

רב אשי אמר וכו' דהו"ל משקה סרוח. פרש"י ותניא בת"כ [שמיני פרשתא ח ד] וכו'. דאי' בתור"כ [וכן תוספתא טהרות ט, והו' בר"ש שם ח ו] ר' אליעזר אומר אשר ישתה פרט למשקה סרוח. אמרו לו אין משקים יוצאים מידי עופות ופרה. ובפשוטו כוונת ר' אשי ד"ל דר' יהודה ס"ל כר"א. אף דאנן קי"ל כרבנן [וכפ"ה הרמב"ם טומ"א ב כא].

אבל הרמב"ם [פרה טו ז] פסק דאפי' טומאה קלה אינה טמאה. והכס"מ ביאר כר' יהודה. ולכאז' צ"ע דקי"ל דמשקה סרוח מטמא¹⁸.

שם. דהו"ל משקה סרוח. ורבנן [הנ"ל] פליגי דאינו יוצא מידי עופות ופרה. וכל דראוי לכלב עדיין עומד בטומאתו [ולדעת הרמב"ם [טומ"א ב כא] היכא דנטמא כבר לא פקע ממנו טומאתו¹⁹. ולדעת הראב"ד אף

12 ופרש"י [חולין קכט]. אותו שימוש טומאה חמורה לאו בתורת אוכל, אלא בתורת עץ. שנמנה עם הגידין ועצמות ליעשות אבר והן כעץ, והשתא איתעבד ליה אוכל. ופנים חדשות באו לכאן. ול"ד לנבילת העוף שמתמא ע"י אכילה.

13 [ויל"ד לאידך תי' מאי איכא למימר].

14 והר"ש הביא תוספתא דמי חטאת שנתערב במים או מי פירות, אם רוב מי חטאת או מחצה עדיין מטמא משא, ואינו ראוי להזאה.

15 וכ"כ רש"י [לק' לד: בסוה"ע]. והר"ש [פרה ט ג] טמא דמבואר דאפשר להעביר לכלי אחר. [ואכ"מ].

16 אמנם בדברי רבינו דוד והר"ן מבואר דשוב אינו מטמא מדאורייתא, ולכא' מוכח דפסול מדאורייתא. [ודוחק לפרש דמדאורייתא יש תנאי שיהא ראוי לטהר, אף מדרבנן].

17 ומבואר בתוס' דמדאורייתא ביטול מהני להוסיף דינים, להחשב מי חטאת. ודלא כסברת העונג י"ט ט [ד] דהיכא דביטל יציצית שאין טויון לשמה, לא מהני ביטול להחשב לשמה. אמנם יש אחרונים דנו דשייך כה"ג סבירת רוב ככל. [ואכמ"ל בזה].

18 והדברי' כת' דיש לדחות דהכוונה דאינו מטמא לבשר, דלטמא אחרים הוה מדרבנן. ובמילתא דלא שכיחא לא גזור. וכמ"ש רש"י.

19 והכס"מ נסתפק האם איירי לאחר שנטמא, ור"א ס"ל דנטהר. וק"ל כאמרו לו דלא פקע טומאתו. א"נ איירי במשקין דלא נטמאו, ור"א ס"ל דסרוחים ואינן מק"ט מכאן ולהבא, וכן פסק הרמב"ם. ולאמרו לו מק"ט מכאן ולהבא [וכדעת הראב"ד]. ועוד פ' דהאמרו לו בא לפרש דאין יוצאין מטומאתן שכבר נטמא, ולא לחלוק דמכאן ולהבא אינו טמא.

מקבל טומאה מכאן ולהבא. וע' מש"כ בזה לע' טו:]. ויל"ד אי ר"א פליג במציאות, וס"ל דנסרח ונפסלה מכלב [ופקע טומאתו]. או דס"ל דכיון דהסריח משתיית אדם אינו מק"ט.

ועוד חידש הדבר"י [א י] דהך טומאה קלה משום סופו לטמא [וכתוס'], א"כ מיתלא בסיבה בכל שעה. ומש"ה היכא דנסרח שוב אינו טמא²⁰. ולא דמי לטומאת משקין בעלמא דכיון דנטמא לא פקע. דבטומאה מחמת סיבה לא אמרי' להיכן הלכה²¹.

והראב"ד [בתור"כ שמיני ח] עמד בזה וכת' דאפשר דבסוגין ל"ד לסרוח, דהתם פירשא בעלמא הוא²². וכה"ג מודה ר"י דאינו מטמא. אבל משקה שנסרחו בכלי עדיין ראוי. והדבר"י [א יב] ביאר דהוה כמעוכלין. וע"ד הא דאי' [מנחות סט.] פיל שבלע הוצין.

ובמשנה [מקואות י ח] אי' דשתה משקין טמאין והקיאן טמאים, שאין טהורין בגוף. ומבואר דלא פקע טומאתו, ולא הוה משקה סרוח. וכ"פ הרמב"ם [טומ"א י ח]. אך הראב"ד כת' הטעם משום דנטמא כששתה רביעית, וחזר ומטמאן כשהקיא. [וע' בתוספתא ה' בר"ש שם].

ר' יוסי משקין מטמאין מדאורי'

ר' יוסי ור' שמעון אומרים לאוכלין טמאין וכו' [בבביתא לע' טז.], ר"י בשיטת ר"ע רבו אמרה וכו'. **האחרונים** [צל"ח קי] הק' אמאי קאי אר' יוסי, הא אף ר' שמעון אמרה, ואף הוא תלמיד ר"ע. [ובתוס' חכמי אנגלי' עמד בזה]. והצל"ח כת' דלמסקנא [בע"ב] כוונת הגמ' דר' יוסי אמרה בדעת ר' עקיבא, ולא ס"ל כן. אבל ר' שמעון י"ל דס"ל כר"ע דמטמא אחרים.

דתנן בו ביום דרש ר"ע וכו' יטמא, יטמא אחרים, לימד על ככר שני שעושה שלישי בחולין. ובמשנה [סוטה כז:]: ר' יהושע הביא דר' יוחנן בן זכאי אמר דאף שלישי בתרומה אין לו מקרא מהתורה [וטמא רק משום ק"ו דטבול יום], ודור אחר עתיד לטהר, ולדחות הק"ו ולטהר אף שלישי בתרומה [מדאורייתא]. [וע"ע לק' יט.].

ובגמ' [סוטה ל.] הביאו דר' מאיר ור' יוסי [ע' בע"ב] ור' יהושע ור' אלעזר ור' אליעזר כולהו ס"ל דשני אינו עושה שלישי בחולין²³. [והביאו מכמה משניות, ע"ש].

שם. יטמא אחרים ככר שני עושה שלישי בחולין. פרש"י משקה חולין [וכדדרשי' בסמוך]. דהא לא מצאנו שום תנא דאוכל מטמא אוכל [מדאורייתא²⁴]. ורש"י הביא 'ואני שמעתי' דאף אוכלין, דר"ע ס"ל אוכל מטמא אוכל. [ורש"י דחה].

לא כך היה²⁵ וכו' א"ר פפא לא מצינו טומאה שעושה כיו"ב, רבינא אמר וכו'. [ע' בראשונים אי יש כאן מח'].

ומפורש בדברי רב פפא דאף דאוכל אינו מטמא אוכל, מ"מ מטמא משקה [ולא חשיב כיוצא בו]. אבל ברמב"ם [אבה"ט ז א] משמע דמדאורייתא אוכל אינו מטמא אוכל, ואינו מטמא כלל, ואף משקה. [וצ"ל דנקט דרבינא פליג, ופסק כרבינא].

והמקד"ד [לט א] הק' דאי אוכל אינו מטמא כלל, א"כ במה דרשי' בתור"כ שיעור אוכלין לטמא אחרים בכביצה²⁶. וצ"ל דהוה אסמכתא²⁷.

תוד"ה ומה כלי. דכלי אינו מטמא כלי משום שהוא קל ואינו אב הטומאה וכו' אבל מה שאין אוכל מטמא אוכל היינו לפי שאינו עושה כיו"ב. והתוס' ר"פ ביאר דהא דאין אוכל מטמא אוכל אינו מחמת גריעותא, אלא דאינו עושה כיו"ב. אבל בכלי הוה מחמת גריעותא דכלי. שהרי כלי שהוא אב הטומאה מטמא כלי,

20 וכדעת הרמב"ם דמכאן ולהבא אינו מטמא.

21 והדבר"י [א ב] חידש דמשקה שנטמא [בטומאה קלה] ואח"כ נסרח, מכאן ולהבא לא יחשב ראשון לטומאה [לדעת הרמב"ם]. וביאר דכל טומאה שבה לו מצד עצמו בטל מכאן ולהבא, אלא טומאה שבאה ממקום אחר אמרי' דקאי בקדושתו. ומדינא משקה שנטמא משני הוה שלישי, אלא דחכמים גזרו דנעשה תחילה. ונחשב דטומאה זו באה לו מצד עצמו, ומחמת המטמא.

22 **והראב"ד** [בהשג' טומ"א ב יד] כת' דמשקין סרוחים מתחלתן ודאי טהורין, וכגון פרש שבמעי בהמה [ואע"פ שהכלב מלקק בהם]. ומבואר דנחשב משקין חדשים, ולא אמרי' דהיה ראוי קודם ששתתה.

23 ויל"ד דאף ר' עקיבא מודה דאין אוכל מטמא אוכל, ומשכח"ל דוקא במשקין. ובהא כר"ע מודו דשני פוסל את המשקה [וחוזר ונעשית תחילה מדרבנן, משום גזירת י"ח דבר]. ואפשר דכוונת הגמ' דק"ל דמדרבנן אוכל מטמא אוכל [וכדלע' יד.], א"כ אי מדאורייתא יש לו דין לשני לטמאות חולין, אף רבנן היו מתקנין הכי.

24 אבל מדרבנן אוכל מטמא אוכל, והוה שלישי בחולין מדרבנן.

25 כ"ז מדברי ריש לקיש, והאמוראים באו לפרש דברי ר"ל.

26 דדרשי' [שמיני ט א] מכל האוכל מלמד שמטמא בכ"ש. יכול יטמא לאחרים בכ"ש ת"ל אשר יאכל, אוכל הנאכל בב"א דהיינו כביצה.

27 וכת' דלפ"ז אף כל דין שומר שמצטרף לשיעור טומאת אוכלין, הכל מדרבנן.

אלא הוה מחמת גריעותא דטומאה²⁸.

והבעה"מ [ג. בדה"ר בסו"ד] כת' עוד דהגמ' כאן אינו בגדר ק"ו, אלא כיון דבא מכחו אינו דין שיהא חמור ממנו.

אך **ר"ח** [עה"ג] כת' דכלי אינו מטמא כלי, דקי"ל דאין טומאה עושה כיוצא בו. וכ"כ **הראב"ד** [לרי"ף] דחומר הוא במקבל דאינו מיטמא מכיו"ב. [ואפ"ה ילפי' בק"ו]. וכ"כ התור"פ בשם ר"מ דאין לנו לומר דאוכל עושה כיו"ב, דילפי' מכלי דמטמא אחרים ואינו מטמא כלי.

ובתוס' חכמי אנגלי' [יט:] הק' [האיך כלי שהוא אב הטומאה מטמא כלי] הא אין כלי מטמא כלי, דאין טומאה עושה כיו"ב. וי"ל דה"מ כלי ראשון, אבל האי כלי אב הטומאה הוא²⁹.

משקין הבאין מחמת שרץ מי כתיבי וכו'. בפשוטו מבואר דאין מקור דמשקין נטמאין מאב הטומאה, אלא מק"ו מהא דנטמא מראשון. אבל **התוס' ר"פ הביא בשם ר' יחיאל מפריש** דמשקין הבאין מחמת שרץ כתיב, וכי יותן מים על זרע ונפל מנבלתם עליו טמא, ומשמע דהשרץ מטמא אוכלין בין נגוב בין שאינו נגוב. וילפי' דהשרץ טימא את המשקין. וביאר דהא דאי' מי כתיבי, היינו דלא כתיב להדיא.

דף יח:

תוד"ה ולאן. וא"ת וכו' ומה אוכל מחמת שרץ מטמא משקין, שרץ גופיה לא כ"ש, ונימא דבין אוכלין ובין משקין יטמאו כלי. [והמהרש"א ביאר דאוכל מחמת שרץ כתיב להדיא בקרא. עי"ש עוד].

והתוס' רא"ש תי' דשורף פרה ופרים יוכיח, דהמתעסקין מטמאין ואף דהפרה עצמה אינו מטמא, וכדאי' [פרה ח ג, ד] מטמאין לא טמאונים ואתה טמאתני. אלא ודאי פרה ופרים ושעיר ל"ל טומאה כללי, אלא דגזיה"כ דמתעסקים טמאים. [ומשמע דמ"מ הוה יוכיח].

והרש"ש הק' כע"ז אדברי הגמ' [בע"א] דמשקין הבאין מחמת כלי אינו דין שלא יטמאו כלים. דשורף פרים ופרים ושעיר ונבלת עוף טהור יוכיח [וכנ"ל]. [ולכאן קו' לדברי הבעה"מ דילפי' דמה שבא מכחו לא אלים ממנו. אבל בתוס' מבואר דהוה בגדר ק"ו, דכלי אינו נטמא אלא מאב הטומאה].

תוד"ה דין. ואור"י דל"ק דהכא לא אשכחן מידי שנגע בשרץ שלא יה' ראשון, הילכך אין לחלק. [וכ"כ תוס' ב"ק שם]. ונתחדש דשפיר אפשר ללמוד בק"ו יותר מהלמד, דהיכא דהלימוד אינו מתחלק לא אמרי' דין.

יטמא, לטמא את המשקין, או אינו לטמא את הכלי, אמרת ק"ו וכו'. **הבעה"מ** [ג. בדה"ר] הק' א"כ אוכל נמי לא יטמא משקה מק"ו, ומה משקה שמתמא אוכל אינו מטמא משקה, אוכל שאינו מטמא אוכל אינו דין שלא יטמא משקה². [ועד"ז קו' תוד"ה ומה בע"א³]. וכת' דליטעמין אף משקה נמי לא יטמא אוכל מק"ו, ומה אוכל שמתמא משקה אין מטמא אוכל, משקה שאינו מטמא משקה אינו דין שלא יטמא את האוכל. וא"כ אוכל ומשקה אינו מטמא כלום, ובמה דרשי' יטמא יטמא.

והבעה"מ ביאר דכל היכא דאיכא תרין קלין וחמורים, וסתרי זל"ז שהרי הכתוב נעקר בין שניהם, לא דרשי' אפי' חד מיניהו. וע"כ הטעם משום דאין טמא עושה כיוצא בו, ולעולם אוכל מטמא משקה ומשקה את האוכל. [ועד"ז כת' תוס' בע"א מסברא⁴].

אבל הא דאינו מטמא כלי אינו משום דהוה כיו"ב [דמשקין אינו כיו"ב], ודרשי' ק"ו. והוסיף דהך ק"ו הוה קרוב למה מצינו, כלומר כשם שהמשקין אין מטמאין כך האוכלין⁵.

28 **והקרבן אהרן** [לתור"כ שמיני פרש' ח] תי' [קו' התוס'] דכלי אין לו כח לטמא כלי מצדו, לא מפאת המקבל. ואם הוא אין לו זה הכח איך יתנהו למשקין הבאין ממנו. אבל האוכל יש לו כח לטמא אוכל, אלא דמה שאינו מטמא הוא לפי שהמקבל כיוצא בו, ולכן יתנהו למשקין אשר יטמא כיון דהוא בכחו זה.

29 **ושמעתי לפרש דשאני אב הטומאה**, דנחשב גוף סיבת הטומאה. וה'טמא מת' [או משכב הזב וכו'] מטמא, ולא גוף הכלי.

1 וצ"ב דא"כ אמאי מטמאין טומאת אוכלין מדין סופו לטמא [וכדאי' זבחים קה, הו' תוד"ה הא בע"א].

2 **והראב"ד** [שם] דחה דל"ש בזה ק"ו, דק"ו דרשי' באופן שהוא קל מצד אחד וחומר מצד אחר, אבל בהנך קלין וחמורין אינו משום קולא של הכלי המטמא, אלא דדבר המקבל אינו ראוי ליטמאות כה"ג. [והו' בסמוך].

3 **והתוס' ר"פ הק'** דאמרי' [בע"א] דלאו משום גריעותא דמטמא. וכת' דלמסקנא ניהא, דאינו עושה ק"ו.

4 **ובתוס' משמע דהוה סברא בעלמא.** ואילו **הבעה"מ** הוכיח כן מהא דהוה ב' ק"ו הסותרים.

5 וביאר דנקיט קולא וחומרא [גבי אוכל ומשקה], כל דהו בעלמא נקט. דלאו קולא וחומרא הוא אלא משום דאין טומאה עושה כיוצא בה, ועיקר מדרש זה במה מצינו הוא. ודרשינן אותו מעין ק"ו. ולעיל נמי דקאמר ומה כלי שמתמא משקה אינו מטמא כלי משקין הבאין מחמת כלי אינו דין שלא יטמאו את הכלי, עיקר מדרשו של ק"ו לפי שהוא בא מכחו ואינו דין שיהא חמור ממנו ואין בו ק"ו אחר ולא חומר אחר.

וכ"כ מהר"ם חלאוה דהוה כעין מה מצינו. וביאר דעיקר הק"ו בשלילה, דאי אוכל מטמא אוכל, יש ללמוד שיטמא כלי בק"ו. דליכא למילף ממשקין, דהא אוכל עדיף מיניה.

תודה וכו' תימא. המ"ל דאין אוכל מטמא כלי וכו'. וכה"ק הראב"ד [לר"ף]. והראב"ד [שם] תי' דל"ש בזה ק"ו, דק"ו דרש' באופן שהוא קל מצד אחד וחומר מצד אחר⁶. אבל בהנך קלין וחמורין הא דכלי אינו מטמא כלי אינו משום קולא של הכלי, אלא משום דאין טומאה עושה כיוצא בה. והוה חומר במקבל שאינו מיטמא מכי"ב. ואין כאן קל מצד אחד, שהכלי שאינו מטמא כלי אינו משום קולא של כלי.

ועוד תי' הראב"ד [מכת"י] דאיכא למיפרך מה לכלים שיש להם טהרה, תאמר באוכל שאין לו טהרה. והואיל וחומר הוא יטמא את הכלי..

וכ"ת אוכל חומר דמטמא משקין וכו' ההוא חומר דמשקין וכו'. פרש"י דאילו משקה אינו מטמא משקה, דאינו עושה כיו"ב. אבל המהר"ם חלאוה ביאר דילפי' דאוכלין מטמא משקין לעולם. ואילו משקין באוכל, יש עתים שאינו מטמא, וכגון שלא הוכשר. ודחה דההוא חומר של האוכל המקבל, דמשקין אינו טעון הכשר. ולא של המשקין המטמא. [וע"ע תוס' ר"פ בשם ריב"א].

דמשקין עלולין לקבל טומאה וכו' שלא בהכשר. פרש"י ומש"ה מעמידים קרא ד'טמא', שמטמא משקין. אבל תוס' [ד"ה ומה] מבואר דהוה פירכא לק"ו.

שם. יש לחקור בהא דמשקין ל"צ הכשר, האם הטעם משום דהמשקין מכשירין את עצמן⁸. או משום דטומאת משקין א"י צ הכשר⁹. ולכא"ו מבואר בגמ' כאן דהוה חומר דמשקין, דא"י צ הכשר כלל.

ומה מחו"כ וכו' אסור בקודש¹⁰. פרש"י כדילף וטהרה מכלל שהיא טמאה וכו'. האחרונים [מנח"ח קמה ד] הק' דאף דאסורה באכילת קדשים, לא מצאנו דמחו"כ מטמא אוכלין קדשים. והאיך אפשר ללמוד בזה ק"ו. ובפשוטו אפ"ה ילפי' ק"ו, דפסול בקדשים, א"כ דין קדשים חמיר משלישי. אבל הרמב"ן [סוטה כט]. כת' דמחו"כ פוסל בנגיעתו¹¹. [אבל התו"ט [גדה י ז] כת' דמחוסר כיפורים מותר ליגע בקדשים].

והרמב"ן [שם] ביאר הק"ו שהתורה קראתו למחו"כ טהור לגבי תרומה. ואילו היתה עליו שום טומאה היה נחשב שאוכל תרומה בטומאת הגוף. אלא ודאי הוא עצמו טהור. ואעפ"כ פסול בקדש אפילו בנגיעה שהוא פוסלה בנגזתו, שלישי שהוא עצמו פסול בתרומה, אינו דין שיהא כמחוסר כפורים שתהא נגיעתו פוסלת קדש כנגיעת מחוסר כפורים.

שם. אסור בקודש. דעת הרמב"ם [פסוה"מ יח יד] דטבול יום ומחו"כ דאכלו קודש אינו חייב כרת [דדרש טומאתו עליו, והא אין כל טומאתו עליו]. והראב"ד [שם] פליג. והמנח"ח [קמה ד] כת' דלדעת הרמב"ם אף אינו לוקה, והוה עשה בעלמא. והק' דלדעת הרמב"ם אף אוכל שנטמא מחמת שלישי, דיו כמחו"כ דאינו לוקה עליו.

שם. התוס' רא"ש [סוטה כט:] הק' דנילף מדכתיב 'והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל', ודילמא דנגע במחו"כ דאיכרי טמא [דכתיב וכפר עליה הכהן וטהרה מכלל דעד השתא טמאה, וכדדרש' יבמות עד]. וי"ל דבכל טמא משמע מה שנקרא בפירוש טמא ולא דאית מדיוקא.

תודה ומה. אפי' מאן דאית ליה דיו אפי' היכא דמיפריך ק"ו וכו'. רש"י [כאן, וסוטה כט:] ביאר ע"פ מ"ד דהיכא דמיפריך ק"ו לא אמרי' דיו. והראשונים הק' דדוחק דהך סוגיה כר' טרפון, דהא רבנן [ב"ק כה] ס"ל דיו אפי' היכא דמיפריך ק"ו. ותוס' [כאן] תי' דכיון דילפי' במה מצינו, אלים הך ק"ו.

והתוס' שאנץ [ע"ה"ג סוטה כט.] תי' דהיכא אמרי' דיו, היכא דאשמעו' חידוש. אבל האי ק"ו אתי רק לגלויי דרשא דקרא. והתוס' ר"פ [כאן בשם הר"ש מקוצי] ביאר דכיון דכבר ידעי' שם טומאה בקודש [בשני ושלישי], אתי ק"ו לגלויי לן דאף רביעי איכרי טמא. ול"ש דיו¹².

ורבינו דוד [בשם הרמב"ן] וחי' הר"ן ביארו דל"ש כאן דיו, דדייני' ק"ו שפוסל את התרומה, ואת

6 [ואז דורשין ממנו ק"ו, למי שהוא קל ממנו להקל, או למי שהוא חומר ממנו להחמיר].
7 ובגמ' [שבת יד.] מבואר דהטעם דגזרו דמשקין נעשו תחילה [וכדלע' יד:], משום דעלולין לקבל טומאה שלא בהכשר.

8 וכ"כ המאירי [שבת יד.] דהמשקין עלולין לקב"ט, דאין צריכין הכשר שהרי הכשרן בעצמן.
9 ונפק"מ לדעת הראב"ד [טומ"א א יד] במי פירות, דמשמע בפשוטו מקבל טומאת משקין. ואינן מכשירין. אי צריכין הכשר ממקור"א.

10 ועד"ז אי' בגמ' [סוטה כט:], ותוס' כאן רמזו לזה ללמוד שלישי בתרומה בק"ו מטבול יום. [ומשמע דילפי' מאוכלין דתרומה שנגע בו טבול יום. ותו' מעילה ח: הביאו דלפ"ז מבואר דטב"י פוסל תרומה בנגיעתו מדאורי'. והא דאי' מעילה שם הוה מעלה בעלמא. אך לדברי הרמב"ן [סוטה ע' בסמוך] י"ל דילפי' מהא דטבול יום אינו אוכל בקודש].
11 והרש"ש [חגיגה כד.] הביא דבתוספתא [חגיגה ג ז] ובירושלמי גרסי' ומה מחו"כ 'פוסל' בקודש. [וכת' דהוא הנכון].

12 ולכא"ו י"ל דהק"ו גלי דשלישי הוה בכלל טמא, ועי"ז טמא מקרא דכי יגע בכל טמא [וכדלע' טז.]. [וצ"ע].

הקדשים [וכמ"ש הרמב"ן סוטה הנ"ל]. ולא תלי' בשם שלישי או שם רביעי.

רש"י ד"ה ולמדנו שלישי בקודש מה"ת. דלא תימא דיו וכו' דמשום שלישי לא איצטריך ק"ו, דמה"ת למדנו וכו'. וס"ל דלא אמרי' דיו היכא דמיפריך ק"ו, ומש"ה איצטריך להביא פסוק דשלישי מה"ת. והמהר"ם חלאוה הק' דהוה ב' ק"ו, דילפי' שלישי לתרומה. ועי"ז ילפי' ק"ו לרביעי. [ובכל ק"ו אי אמרי' דיו מיפריך הק' ק"ו לגמרי]. וביאר דהוה ק"ו בן ק"ו, ולא יפה כח הבן מכח האב. וכיון דבאב אמרי' דיו [דלא מיפריך ק"ו], כ"ש בבן. [אבל השתא דילפי' שלישי מקרא, ילפי' רביעי מק"ו].

דף יט.

רש"י ד"ה א"ל. אלא ודאי ל"ל לר"ע ק"ו דר"י משום פירכא דדור אחר וכו' במינו אב הטומ'. [וכקו' הגמ' סוטה כח; ופרש"י דכ"ד ר"ע].

בא"ד הלכך לר"ע וכו' ורביעי בקודש נמי מוהבשר אשר יגע בכל טמא, מי לא עסקי' דנגע בשלישי. [במשקה שלישי. ד'יטמא' היינו שהאוכל שני מטמא משקין. א"נ דמשקה רביעי נגע באוכל שלישי. או כמ"ד דאוכל מטמא אוכל בקדשים].

בא"ד ומבעי' לן לר"מ ור"א דמשקין אין מטמאין דבר אחר מה"ת וכו' והאיך בא לידי רביעי, ונ"ל דע"כ לא משכח"ל אלא מדרבנן. למ"ד דאוכל אינו מטמא אוכל אף בקדשים. [ותוס' חלקו]. ורש"י כת' דר' יוסי [דכת' דשלישי מה"ת] ע"כ ס"ל דאוכל מטמא אוכל.

והרמב"ם [אבה"ט י ט] כת' דשלישי ורביעי לטומאה הוה מדבריהם¹. אבל הרמב"ם [שם יא ג] כת' מנין דשני עושה שלישי בתרומה, דטבול יום הוה כשני, ופוסל תרומה. וביאר [שם ד] דרביעי בקודש נלמד בק"ו ממחוסר כיפורים². והרמב"ם [בהקדמה לסדר טהרות] משמע דחשיב מדבריהם, דילפי' בק"ו [ולא כר' יוסי]. דדבר הנלמד מק"ו לא חשיב דאורייתא. אבל הרדב"ז [אלף תקנז, הו' בס' ליקו' שם] ביאר דדעת הרמב"ם כרש"י דאין אוכל מטמא אוכל, ומש"ה ע"כ דהוה מדרבנן, ואסמכתא בעלמא. וע"ע צל"ח [סח].

שם. והמקד"ד [מב ז] הק' דמשכח"ל משקין שלישי דקדשו, והשתא הוה אוכל [ולא פקע טומאתן לדעת הר"ש טהרות ג א³]. ואוכל מטמא משקין להיות רביעי.

בא"ד וס"ל טומאה עושה כיו"ב בקדשים. המהרש"ל הק' דלפ"ז שפיר משכח"ל רביעי בקודש מדאורייתא, דאוכל מטמא אוכל בקדשים. ות' דדוקא אוכל קמא, אבל אוכל שבא מחמת אוכל לא מצאנו דמטמא שוב, ואף בקדשים. דכיון דבחולין אוכל אינו מטמא כלל, אף בקדשים די שנאכל דאוכל ראשון מטמא אוכל. וכן אוכל שני אינו מטמא משקין. והמהרש"א חלק דאי"צ לזה. ולר' יוסי שפיר משכח"ל רביעי מדאורייתא, דאוכל מטמא אוכל בקדשים. [ע' צל"ח נז וקל].

והמהרש"א כת' דלפ"ז ל"ל דנח"ר"מ ור' יוסי בבשר שנטמא מאוכל, דלר' מאיר אוכל מטמא אוכל מדרבנן. ולר' יוסי מדאורייתא. ועפ"ז יל"פ הא דר' יוסי במשנה דאינה מידה, לשיטתו דאוכל מטמא אוכל מדאורייתא [בקדשים]. וכת' דמ"מ נח"ל לגמ' [טו:]: להעמיד אליבא דר"ע, כיון דקאי אמילתא דר"ע במתני' [וכמ"ש רש"י בסו"ד].

בא"ד ואי קשיא וכו' לר' יוסי [אליבא דנפשיה] תו לא מתוק' מתני' כתי' ר' ירמיה [טו:]: וכו'. ורש"י תי' דאה"נ קאי אליבא דר' עקיבא⁴. והתוס' ר"פ נתקשה בזה⁵ [ורש"י הביא 'ואני שמעתי' דר' יוסי נמי ס"ל הכי לענין משקין⁶].

והתוס' ר"פ הביא בשם הר"ש מדדו"ש דלר' יוסי בתרומה וקדשים משקין מטמאין, דילפי' מק"ו דטבול יום פוסל כ"ש שני, ואפי' שני דמשקין פוסל תרומה [ע' לק' יח:].

- 1 וכו' הרמב"ם [בהקדמה לפיה"מ טהרות] דמה"ת אין אוכל מטמא אוכל, ומש"ה ל"ש שלישי לעולם אלא מדרבנן בלבד. והוסיף דמש"ה אמרו עתיד דור אחר לטהרו [וכדאי' במשנה סוטה כז:]: [אמנם בגמ' סוטה כט: מבואר דדור אחר טהרו משום פירכא אק"ו. ואפשר דהגמ' שם כמ"ד דבתרומה וקדשים אוכל מטמא אוכל].
- 2 וביאר דשלישי בקודש הוה מדאורייתא, דילפי' דהבשר אשר יגע בכל טמא, ונגע בשני דאיכא טמא. אך הרדב"ז כ' דהוה אסמכתא.
- 3 אבל דעת הרא"ש [שם] דחשיב פנים חדשות, ופקע טומאת המשקין.
- 4 ולדברי המהרש"א [הנ"ל] אף לשיטתו יש להעמיד את המשנה, באופ"א קצת בבשר שנטמא מחמת אוכל. ונח' אי בקדשים אוכל מטמא אוכל מדאורייתא.
- 5 ועוה"ק הר"ש [מכת"י טהרו ד ט] דמבואר במשנה דר' יוסי תי' דברי ר' יהושע, הא ר' יהושע [במשנה סוטה כז:; ושם ל.] ודאי ס"ל יטמא טומאת עצמן. [ואף דלא קאי אעדות דר"ע, מ"מ משמע דלא פליג אדין זה].
- 6 ורש"י דחה פי' זה. והתוס' ר"פ הק' עוד דלפ"ז כל הנך ק"ו [יח]. הוה אסמכתא בעלמא.

תוד"ה לא. וע"י עצים ולבונה משכח"ל וכו'. [דתוס' נקטו דחיבת הקודש דאורייתא. וכצד דמונין, ומטמא אחרים].
בא"ד ור"ל וכו' יסבור אוכל מטמא אוכל. אף מדאורייתא בקדשים [וכמ"ד לע' יד, ורש"י כת' דכ"ד ר' יוסי]. אבל
ל"מ מ"ד דבחולין אוכל מטמא אוכל מדאור' [וכמ"ש רש"י יח].

תוד"ה אלמא. דמדאור' אין טומאה לעצים ולבונה, דמעלה בעלמא. וחיבת הקודש הוה דרבנן.
[וכ"כ רש"י זבחים מו: דהוה אסמכתא בעלמא]. ותוס' חלקו דהוה מדאורייתא. [וע"ע לק' כ.].

בא"ד על אפר חטאת וכו' וזהו דרבנן, דאפר חטאת אינו קדוש אלא חול. דאין בו מעילה
מדאורייתא. [וכ"כ תוס' יומא מה:]. אך הטור"א [חגיגה כג.] הק' דבגמ' [מנחות קב:] מבואר דיש
חיבת הקודש בפרה אדומה. ולכאור' הוה מדאורי' ⁷. [ובש"ת הרשב"א [א לב ותקפג] מבואר דאמר' חיבת
הקודש באפר פרה, וכת' דלצד דחיבת הקודש דאורייתא, הוה דאורי'].

ובחי' רבינו דוד כת' דבמשנה בעדיות [ח א] משמע דר"ע מטמא מדרבנן, דסמך אדברי ר"ש בן בתירא.

הוסיף ר"ע וכו' שאם נגע טבוי' במקצתן פסל את כולן וכו' צירוף דרבנן. האחרונים [מקד"ד לז
ד] חקרו בגדר 'צירוף', אי חשיב כגוף א', וכאילו נוגעין ומחוברין זל"ז. או דכיון דהכלי מצרף
מטמא לכולהו, ואי"צ שיהיו מחוברין. [והמקד"ד הביא כע"ז זוג ועינבל דאף בשעה שמפורקים, כשנגע טומאה
בא' מהם טימא חבירו דהוה כלי א'. ע' שבת נח:].

ופליגא דר' חנין דאמר צירוף דאור' וכו' הכתוב עשה כל מה שבכף א'. והרמב"ם [אבה"ט יב ז] פסק
דכלי מצרף הו' מעלות של דבריהם. והביא דיש רמז בתורה, כף א', אמרו חכמים כל מה שבכף
ה"ה כגוף א'. [והביאו בתורת 'רמז'].

ובגמ' [מנחות כד.] יש ספק אי מהני צירוף כלי לענין קמיצה, לקמוץ מזה ע"ז [והרמב"ם פסוה"מ יא כד הביא דהוה
ספק]. והאחרונים [קד"א מנחות שם] הק' דלמ"ד צירוף דרבנן האיך יהני. וצ"ע האיך הביאו הרמב"ם. והאחרונים [חי'
רא"ל מלין ב לח, קה"י מנחות טז, חז"י כאן] תי' דמהני צירוף כלי מדאורייתא, לצרפם יחד. אבל לענין טומאה בעי'
שיחשב גוף א', ובזה קי"ל דצירוף דרבנן.

רש"י ד"ה פסל את כולן. דא"כ ה"ל ו' וז' עד ק' וכו' אלמא דר"ע שלישי בתרומה אין, רביעי לא. הרש"ש דייק
דמשמע דטבול יום שנגע בגחלת נעשית שלישי, ועושה רביעי בקודש. ודלא כתוס' [לע' יד:].

אין טומאת ידים במקדש

מחט שנמצאת בבשר, שהסכין והידים טהורות. פרש"י סכין שנגע בה, וידים שנגעו בה טהורין.
ומשמע דאיירי דודאי נגע [אלא דיש ספק בטומאה]. אבל רש"י [בע"ב] כת' [לרב] דאיירי במחט
טמא מת, וספק נגע. וצ"ל דרש"י כאן קאי לצד דאיירי מדין כלים הנמצאין, דהמחט ספק טמא.

זכינו שאין טומאת ידים במקדש. פרש"י [בע"ב] דחוץ למקדש היו הידים טמאין בכל דהו, אפי'
סתמן משום דעסקניות. ותוס' הביאו [חגיגה כד.] דכל הפוסל את התרומה מטמא ידים. ומסתמ'
גזרו אף על ידים שנגעו בראשון⁹.

וכן בחי' רבינו דוד כת' איירי בידים שנגעו בראשון, דגזרו שנטמאו [ואף בלא היסח הדעת]. וביאר
דעיקר היסח הדעת שיגע בראשון [דלא שכיח שיגע באב הטומאה. ואי נגע באב הטומאה יטמא כל
גופו]. וכ"כ בחי' הר"ן. והר"ן כ' א"נ שכיון שלא ידע אי נגע במחט אם לא נגע הרי הוא בכלל גזרת
סתם ידים. אלא שלא גזרו במקדש.

שם. טומאת ידים. בגמ' [שבת יד.] מבואר דגזרו על סתם ידים [דהוה כשני לטומאה], משום
דידים עסקניות. ופרש"י דנוגעין בבשרו ובמקום הטינופת, וגנאי הוא לתרומה בכך, ונמאס
לאוכלין כשנוגע בידים מסואבות¹⁰.

ועוד הביא רש"י בשם רבותינו דחיישי' שמא נגע בטומאה [וכ"כ ר"ח שבת יג:; והרמב"ם פיה"מ זבים ה
יב]. ורש"י הק' דא"כ ניוחש שמא נגע באב הטומאה, וא"כ נטמא כל גופו. והוה ראשון לטומאה.

7 ואף דיש לחלק בין אפר פרה, לבשר הפרה קודם שריפה. מ"מ משמע דתוס' תלו בדין מעילה. ומשמע דאין בזה
חילוק.

8 ויל"ד אי רביעי היינו רביעי בתרומה. וקצת משמע דאף רביעי בקודש, דשלישי בתרומה אינו עושה ד' בקודש.
ודלא כקו' תוס' הנ"ל.

9 ואפ"ה הגמ' מביאה מגזירת ספר וידים, דמסתמא גזרו על הכל יחד [וכ"כ בתוס' ר"פ]. אבל לרבינו דוד קו' הגמ'
דל"ש הך גזירה קודם.

10 וסיבת הגזירה לא שייך כלל לטומאה.

והריטב"א [חדשים שבת שם] תי' דהוה חומרא שהחמירו בתרומה, ולא רצו להחמיר כ"כ. והספיק להם טהרת נטילה, שלא להחמיר כ"כ.

אבל רבינו דוד והר"ן [הנ"ל] מבואר דלא חששו שיגע בטומאה דאור', ושורש התקנה שגזרו על ידים שנגעו בראשון לטומאה, שיהיו שני. וחששו ידיים עסקני', דשכיח שיגע ראשון לטומאה. [וכ"כ הפרמ"ג הקדמ' לנט"י, והצל"ח קלה].

שם. אין טומאת ידים במקדש. הרמב"ם [אבה"ט ח ו] כת' דאף כשנגע חוץ למקדש בדבר שפוסל תרומה, ונכנס למקדש ונגע בקדשים אינו פוסל. וצ"ב מ"ש מהא דאי' [לע' יז]. דנטמא חוץ למקדש, ונכנס הוה טמא.

והרא"ש [כלים טו ו] כת' דספר תורה שבעזרה אינו מטמא את הידים, דבמקדש לא גזרו טומאת ידים¹¹. והחזו"א הביא דמבואר דנגע בספר אחר, ונכנס למקדש טמא. ותלוי במקום שנגע בספר. [ודלא כרמב"ם הנ"ל].

והמקד"ד [מה ד] חקר בהא דנקט' דאין טומאת ידים במקדש, אי 'מקדש' הוא דוקא בעזרה או כל הר הבית בכלל.

בגמ' [חולין לג.]. דנה אי בשר קדשים נאכל בידיהם מסואבות [שניות לטומאה] משום דלא הוכשר¹², והרמב"ן [שם] הק' [דאף אי הוכשר לק"ט] הא אין טומאת ידים במקדש¹³. ותי' דדוקא בעבודות הכהנים אמר' דאין טומאת ידים פוסלת. אבל הבעלים אינם זריזים לשמור ידיהם, ומש"ה באכילת בעלים יש טומאת ידים אף במקדש.

ובגמ' [זבחים כ:]. דנו אי נטמא ידיו פוסל בקידוש ידים, והמנח"ח [קו ד] הק' דאין טומאת ידים במקדש¹⁴. והקה"י [זבחים טז] חידש דאף דאינו מצווה על טומאת ידים במקדש, מ"מ עצם הטומאה קיימת בחפצא. ובזה הנידון אי פוסל בקידוש ידים ורגליים¹⁵ [וע"פ דעת הרמב"ם [הנ"ל] דאף נטמא בחוץ, וחל בו טומאה, אינו פוסל במקדש].

ורש"י [חגיגה יח:]. כת' דלאכילת קדשים, כגון חטאת ואשם ושלמים, צריך טבילת ידים [במקוה, ולא סגי בנטילה]. והמנח"ח [קו ד] הק' דאין טומאת ידים במקדש, וחטאת ואשם נאכלים רק בעזרה.

ועד"ז הק' המשנ"ל [ביאמ"ק ד ו] דבירושלמי [יומא רפ"ב] אי' ציץ מהו שירצה על טומאת ידים, ותמה הא ק"ל דאין טומאת ידים במקדש. ואי איירי שנגע חוץ למקדש באוכלי קדש [קדשים קלים], הא אין הציץ מרצה על טומאת הנאכלין.

דף יט:

ונימא שאין טומאת ידים וכלים במקדש. פרש"י דסכין טהור אף דגזרו דכלים נטמאין במשקין, בטומאה דרבנן לא גזרו על כלים במקדש. ושוב דוחה הגמ' האי סכין דנגע במאי וכו'. ופרש"י דהכא ליכא משקין. [ודוחק דהגמ' העמידה דנגע במשקין, ושוב הק' דליכא משקין]. אבל הבעה"מ כת' דקאי אכלים הנמצאים, דגזרו בהם טומאה [ע' בהמשך העמ']. ולא גזרו במקדש¹. [ובזה הגמ' דוחה דאף כלים הנמצאים לא גזרו שיטמאו כלים, ע' בסמוך].

תוד"ה תרויהו בו ביום. תימ' ידיים לקודש שלמה גזר. והחזו"א [ועוד אחרונים] דנו דשלמה איירי בסתם ידים. וי"ל דגזירת ראשון לטומאה היתה אח"כ. [אבל תוס' לע' כת' דמסתמא גזרו יחד. וע"ע לעיל].

כגון שאבדה לו מחט טמא מת וכו'. התוס' רא"ש ביאר דנקט טמא מת [ולא טמא שרץ], דבהא יש חידוש דהסכין טהור [דקמ"ל דעזרה רה"ר, ע' בסמוך]. ועד"ז כת' המהרש"א והמשנ"ל [טומ"מ ה ג].

11 דבמשנה [כלים טו ו] אי' דספר עזרה אינו מטמא את הידים. והר"ש הביא ב' פ' אי קאי אספר שכתב עזרא הנביא, או ספר שמונח בעזרה. והפיה"מ לרמב"ם [שם] פ' דמחמת כבודו לא ישימו אצל תרומה. והרא"ש פ' הטעם משום דלא גזרו טומאת ידים במקדש.

והגר"א הביא דבתוספתא [כלים ב"מ ה ז] אי' יצא לחוץ מטמא את הידים. וספר אחר שנכנס מטמא את הידים. דהקילו כמשקי בית מטבחיא. [בעי' תרויהו ספר המיוחד לעזרה, ושיהא בעזרה]. אך הזר זהב גרס דאף ספר אחר אינו מטמא את הידים, דלא גזרו כלל על הידים בעזרה.

12 והגמ' מק' דהוכשר בחיבת הקודש.

13 וצ"ב כוונתו, דהא קדשים נאכלים בכל העיר, ובירושלים ודאי גזרו טומאת ידים.

14 ואי איירי שיצא חוץ למקדש, הא בגמ' [שם] מסתפקת אי יציאה פוסלת בקידוש ידים. והר"ל להביא מהא דנטמאו ידיו.

15 ולצד הזה הא דאין טומאת ידים במקדש, היינו בעבודות דל"צ קידוש ידים ורגליים. וציין דהוא היפך דברי הרמב"ן. [אמנם יסוד הסברא יש להוכיח אף מדברי הרמב"ן, דבאמת ידיו טמאות אף במקדש, אלא דלא איכפ"ל כלפי עבודה].

1 ויל"ד דמשמע דתלי במקדש. ואילו בסמוך מבואר דלא גזרו כלל כלים הנמצאים בירושלים [והך מעשה באבד לו, או בפרה חסומה].

שם. שאבדה מחט טמא מת והכירה בבשר. ובגמ' בסמוך מבואר דהוה ספק, ופרש"י [בסמוך] דספק אי נגע סכין במחט. אבל הבעה"מ כת' דהוה ספק לו אם זהו מחט שאבד, דדומה לו שהכירה ואין היכרו היכר ידוע וברור.²

[ועפ"ז מתיישב קצת לשון הגמ' בסמוך דהמחט יש בו דעת לישאל. ורש"י ותוס' נדחקו דהנידון על הסכין ולא על המחט. אך לבעה"מ שורש הנידון על המחט.]

והראב"ד [לר"ף] כת' דאיידי דהכיר המחט ודאי טמא, וספק נגע בו [וכפרש"י]. וחדש דאף זה הוה בכלל גזירת ספק כלים הנמצאים [דמה לי ספק כלי טמא ודאי נגע, לודאי כלי טמא וספק נגע]. ושורפין תרומה אף ברה"ר. ועדיף מיניה, דכה"ג גזרו אף בירושלים. וביאר דזהו קו' הגמ' [לעיל] דקודם גזירה. ובזה פליג רבא והעמיד בכלים הנמצאים [וכר' יוסי בר' אבין] ובזה בספק מגע לא גזרו כלל [ואינו מטמא ברה"ר].³

ר' יוסי ברבי אבין אמר כגון שהיתה פרה חסומה ובאה מחוץ לירושלים. פרש"י דודאי מעלמא אתי, דהו"ל ספק כלים של מקומות אחרים. מבואר דאי לא היתה חסומה טהור, אף דשמא בא מחוץ לירושלים. דכל שנמצא בירושלים לא גזרו. [אבל היכא דנתברר שהגיע מחוץ לירושלים חשיב כנמצא מחוץ לירושלים]. וכ"כ החזו"א. ועוד פי' דהיכא דהוה ספק אי המחט בא מירושלים או מחוצה לה טהור מספק, דחשיב ספק טומאה ברה"ר.

לא גזרו על ספק הכלים שבירושלים. אף דגזרו [טהרות ד ה] דעל ו' ספיקות שורפין את התרומה, וא' מהן ספק כלים הנמצאין, בירושלים הקילו. והבעה"מ כ' דגזרו עליו כאילו נגע בשרץ, לטמא אוכלין ומשקין. אבל לא חששו דנטמא במת, ואינו מטמא אדם ואי"צ הזאה.⁴ [ואף דמצאנו [לק' ע.] דסכין שנמצא צריך הזאה,⁵ הוה חומרא לכתחילה בקדשים].

והראב"ד חלק דבמשנה [שם] נכלל בהדי שאר ספיקות המטמאים את האדם. וכן דייקו האחרונים מדברי הרמב"ם [כלים יג ו, אבה"ט יג ד]. והראב"ד כת' עוד [דרך אחרת טובה מזו] דבזה נידון הגמ' אי כלים הנמצאים מטמאו כלים, דהמקשן דנגע במאי ס"ל דאינו מטמא אדם וכלים. דחמירא להו טומאת מת. [ע"ש שביאר בזה השו"ט בסוגיין].

כיון דאמר מר בחלל חרב וכו' אדם וכלים נמי ליטמא. דס"ד דהסכין נגע במחט [שהוא אבי אבות, והסכין נעשית אב. ומטמא אדם וכלים]. והראב"ד [לר"ף] נקט דאף לר"י בר' אבין דאיידי בגזירת כלים הנמצאים, חששו דהוה טמא. [ואף בזה תי' הגמ' דספק נגע, ועזרה רה"ר]. אבל הבעה"מ כת' דקו' הגמ' לפי רב דאיידי במחט [ספק] טמא מת. אבל לר"י בר' אבין, כלים הנמצאים אינם מטמאין אדם וכלים.

א"ר אשי זאת אומרת עזרה רה"ר, והו"ל ספק טומאה ברה"ר וכו'. פרש"י וסכין זה ספק נגע ספק לא נגע. אבל הבעה"מ העמיד כשיש ספק אם זהו המחט הטמא.⁶ [ואף דעיקר הספק על המחט, כיון דנתעורר ספק עכשיו ברה"ר טהור].

והבעה"מ הק' דלדבריו א"כ אמאי הבשר טמא, הא ספק דהמחט טהור, ועזרה רה"ר. ותי' שעשו מעלה בטומאת הבשר, וכמו שעשו במי החג שנטמאו ובענבים שנטמאו [ע' לק' לד].

והאר"ש [י יז] הביא דהרמב"ן [חולין ב:] כת' דבבשר קודש נאמר משמרת, ומש"ה אף ספק טומאה ברה"ר פוסל. דכל שנתעורר ספק לא הוה משמרת. והאר"ש ביאר דעפ"ז מבואר הא דאין מכשירין בשר הקודש בספק דרה"ר.⁷

והאר"ש ביאר [ע"ד דברי הבעה"מ] דהכא הספק אי זהו המחט שנאבד טמא מת. וכיון דהמחט

2 ולעולם טומאתה תלויה. ודייק דקאמר 'כגון שאבד לו', והו"ל 'כגון' שבלעה מחט טמא מת, אלא להכי אמר כגון שאבדה לו כאדם שזוכר אבידתו ומחזר עליה ודומה לו שזו היא שנמצאת ולעולם ספק טומאה היא.

3 והראב"ד [בהמשך דבריו] ביאר דרבא שמע דרב יהודה מוקי לה בודאי טומאה וספק מגע, וקאמר ליה כיון דודאי טומאה איכא הו"ל לגזר בספק מגע, כי היכי דגזרו עליהו ליטמא במשקין. וכעין טומאת ידים דאפי' מספק עסקניות גזרו עליהן דהיינו ספק מגע. ומשום הכי אמר רבא דמתניתין בספק כלים קיימא ובחולין נמי מיטמא.

4 והבעה"מ ביאר דלא חששו לטומאת מת בספק כלים הנמצאים, דהוה תרי ספיקי, שמא טהור הוא ואת"ל שהוא טמא, שמא הוה טומאת שרץ.

5 דאי' שם 'שונה' ומטביל. [ונקט דקאי אהזאה]. והראב"ד השיג ד'שונה' לא קאי אהזאה, אלא אף דבעליו הטבילו חוזר ומטביליהו. [וכ"כ רש"י שם].

6 והראב"ד דחה דקאי אף משום גזירת כלים הנמצאין [ע' לע', ודלא כבעה"מ]. וגזרו כלים הנמצאים אף ברה"ר, ואי איירי דודאי נגע הוה טמא. וע"כ הוה ספק אי נגע [וכפרש"י]. והוסיף דהיכא דאבדה לו מחט טמא מת, א"כ יש ספק אף משום טומאת מת, ובכלל גזירת כלים הנמצאים יש לטמא אף ברה"ר. [אף לבעה"מ, א"כ היכא דודאי נגע אין כאן ספק].

7 וע"כ דגדר ספק טומאה שלא נתעורר ספק כלל.

טהור, ממילא אף הקדשים שנגע אחכ טהורים. אבל אילו ספק מגע, אינו משמרת [לרמב"ן הנ"ל] שם. זאת אומרת עזרה רה"ר. והרמב"ם [פיה"מ עדיות ב ג] כת' דאפי' לא היו ג' בני"א בעזרה. והחזק"א [טהרות ה כג] ביאר דמבואר במשניות [טהרות ספ"ו] דמקום שנכנסין מכאן ויוצאין מכאן חשיב ברה"ר. ואף אם עכשיו בשעה זו אין כאן ג' בני אדם⁸. וה"נ העזרה יש בו כמה פתחים. וביאר דהנידון משום דכל הנכנסין ויוצאין היה דרך שער מזרח, וקמ"ל דמ"מ יש בו ב' פתחים. א"נ קמ"ל מקום המיוחד לכל ישראל ונמצאין שם חשיב רה"ר, אף כשאין לו ב' פתחים.

תוד"ה ואמר ר' יוחנן. ה"מ לאתויי דזעירי. [דפליג א"ר יוחנן שם, אך כה"ג מודה דחברותיה נושאות במיטה נחשב שנולד הספק בידיהם. וה"נ בסוגיין במחט וסכין]. ותוס' [נדה ה:] תי' עוד דהתם הנידה [המטמאה] ג"כ יש לה דעת לישאל. אבל הכא הסכין אין לו דעת לישאל.

דף כ.

ואלא דאיתכשר במשקי בית מטבחיא, והא אר"י בר"ח וכו' שאין מכשירין וכו'. פרש"י [מים] שהודחה בהם. [דכבר אמרו דדם קדשים אינו מכשיר]. ותוס' פי' דהגמ' כאן ס"ל [בס"ד דהגמ' לע' טז]. דמים תלושין אינם מכשירים מדאורייתא¹. [ובעזרה העמידו על דין תורה. ובזה פרש"י דבשר שלמים הוכשר במי בישולו בכל העיר, אבל המשנה בעדיות איירי שנמצא בעזרה].

חיבת הקודש

ואלא דאיתכשר בחיבת הקודש וכו'. פרש"י דקי"ל דמשוי' ליה אוכל לקבולי טומאה [וכדאי' חולין לו: וכ"מ].

והאחרונים [חי' ר' שמואל] דנו דתלי בגדר הכשר לקבל טומאה, דאי פירות שלא הוכשרו נחשב דעדיין לא נגמרה מלאכתו², א"כ י"ל דמהני חיבת הקודש לאשווי אוכל. אבל לצד דיש 'תנאי' בטומאה שיהא ע"י משקה [והוה תחילת טומאה]³, א"כ צ"ב מה מהני לזה חיבת הקודש משוי אוכל. וצ"ל דהוה גזיה"כ בעלמא.

ורש"י [לע' יט.]. מבואר דחיבת הקודש הוה מעלה בעלמא. ותוס' [יט. ד"ה אלמא] פליג. וכ"כ תוס' [לע' טו.]. דחיבת הקודש הוה מדאורייתא. ותוס' [בכ"מ] הביאו דבגמ' [חולין לו:] מבואר דדרשי' והבשר, והוה דרשא גמורה.

אמנם האחרונים הביאו דלכא' נח' בזה התנאים [זבחים מה.]. ואכמ"ל.

ומבואר דאמר' חיבת הקודש בבשר שלא הוכשר, מדכתיב והבשר. ועוד מבואר דאף עצים ולבונה מקבל טומאה משום חיבת הקודש [וכדאי' לע' יט. וכ"מ]. אבל תוס' [חגיגה כג:] כת' דעצים ולבונה צריך הכשר, דא"א שחיבת הקודש יעשה תרתי. והאחרונים חקרו בגדר חיבת הקודש, אי משוי ליה אוכל. או דהוה טומאה מחודשת [וע' מש"כ לע' טו.].

ותוס' [זבחים לד. וחולין לו:] הק' האיך ילפי' תרוייהו מחד קרא.

והתוס' רא"ש [חולין לו:] תי' דדרשי' עצים ולבונה מיתורא דר' [דו'הבשר].

והגר"ח [הו' בגר"ז זבחים לד.] תי' דהריבוי 'והבשר' לרבות עצים ולבונה, דיש טומאת קדשים אף עצים ולבונה בתורת אוכל. אך בעצים ולבונה ל"ש הכשר. דהכשר שייך רק באוכל אבל לא בעצים, ממילא כ"ש שאר אוכלין לא בעי הכשר ומטמאין משום טומאת אוכלין, דלא גרע מעצים ונטמאים אף שאינם אוכלים. והוי חד ריבוי.

והאחרונים נקטו דכ"ז לצד דגדר הכשר משום אשווי אוכל, ובקדשים ל"צ.

והרמב"ן [חולין לה. בסו"ד] כת' דדרשי' דצריד של מנחה אי"צ הכשר מדאורייתא. אבל הא דעצים ולבונה מק"ט הוה מעלה בעלמא מדרבנן.

- 8 אבל היכא דבשעה זו יש ג' בני אדם, אף בתוך בית חשיב ספק טומאה ברה"ר.
- 1 אבל המהר"ם חלאוה כ' דה"מ למימר כן. [ואליבא דאמת אי"צ לתי' הגמ' כאן]. והוסיף 'ועוד' דהא איכא יין דמכשיר לכו"ע דאורייתא אף בתלוש. [וי"ל דבישל הבשר ביין]. אלא דלא דק עלה.
- 2 וכ"ה לשון הגמ' [חולין קיח.] אוכלין שלא הוכשרו כתנור שלא נגמר. וכ"כ רש"י [עה"ת שמיני יא לז] שלא הוכשר ונתקן ליקרות אוכל. והחינוך [קס] כת' דדרך בני אדם להדיח פירות מעפרן, מש"ה לא נחשב אוכל עד שיוכשו במים.
- 3 וכו"ה בגמ' [חולין קיח:] שהכשר תחילת טומאה [ומש"ה מהני יד להכשר]. והרמב"ן [שמיני שם] כת' דע"י הלחות ידבק לכלוך השרץ, והוה הכנה לטומאה. ובגמ' [קידו נט:] אי' דמחשבה דטומאה כי מעשה, דילפי' מהכשר. [אלא דהתם ילפי' גמר הפרץ].

14 **ותוס'** [חולין לו] כת' דה"ה דהוה מצי למיבעי בבשר קדש שלא בא במים דדם קדשים לא מכשיר.

ובס' **טהרת הקודש** [סוף מנחות] הק' דם פסול מכשיר [וכדאי' בתוס' לע' יז:], א"כ כיון דעכ"פ נפסל משום חיתת הקודש. א"כ שוב נפסל הקרבן דכל הבשר נפסל, ואין זורקין את הדם. א"כ שוב הדם מכשיר, ומונין ראשון ושני.

צריך של מנחות. פרש"י מקום שלא נגע שם שמן. ותוס' [חולין לו., והתוס' ר"ד כאן] הק' דנימא דהכלי מצרף מה שבתוכו לקודש, וכמו שכל מה שבכלי חשוב הכל כאוכל א'. ואם נגעה טומאה במקצתו כולו טמא הה"נ גבי הכשר חשיב כאוכל אחד ואם הוכשר מקצתו כולו מוכשר. ותי' דאיירי במנחה יבשה שאינה בלולה כלל¹⁵.

והתוס' רא"ש תי' דעת רש"י דל"מ צירוף כלי לענין הכשר.

ור"ח [ע"ה ג], והערוך ה' בשיטמ"ק חולין לו. א] פי' פסולת של מנחות, כגון מורסן.

א"ר אמר שמואל כגון שהיתה פרה של זבחי שלמים והעבירה בנהר, ועדיין משקה טופח וכו'. פרש"י [חולין לו:] דהדרך להעביר בנהר סמוך לשחיטה כדי שיהא נוח להפשיט¹⁶.

הקצות [תו א] הק' דהכשר צריך רצון הבעלים, והאיך מהני הכשר בפרת שלמים דהא קדשים אין להם בעלים¹⁷.

והקצות הביא דברמב"ם [טומ"א יב א] מבואר דבעי' בעלים ממש. אבל ה"ה [שם] הביא דעת הרשב"א [חולין] דסגי בניחותא דעושה¹⁸.

ועוד דנו האחרונים [ע' עונג י"ט לב] דתלי במח' הראשונים בפ' המשנה [מכשירין א א] דהיכא דתחילתו ברצון א"צ סופו ברצון. [ע' ראב"ד טומ"א יא ב].

והקצות כת' דע"כ איירי בקדשים קלים וכו' יוסי הגלילי דנחשב ממון בעלים. [וכת' דמש"ה נקטה הגמ' 'שלמים'¹⁹]. והקצות כת' דאיירי דוקא כה"ג²⁰, דהעבירה בנהר קודם שחיטה²¹. אבל לאחר שחיטה וזריקה אף ריה"ג מודה דמשולחן גבוה זכו [וכדאי' קידו' נב:]. ושוב ל"מ רצון להכשר. [אך רש"י [ד"ה דאי בשר] כת' דאיכא הכשר טובא לבשר שלמים, שמדיחין ומבשלין אותו].

והאחיזר [ב א ג] תי' דדוקא בדבר שיש לו בעלים צריך ניחותא דבעלים, אבל דבר הפקר לכו"ע מהני ניחותא דהעושה. וה"ה בבשר קדשים. [וכ"כ הכלי חמדה שמיני ט]. והחז"א [מכשירין א יב] תי' דודאי מהני רצון של השומר או אפוטרופוס וגזבר של הקדש²². ועוד תי' האחרונים [ברוך טעם לקצות, וכן משנת ר"א טהרות כח, שיע' ר' שמואל ב"מ כב.] דכיון דקני ליה להתכפר, ונחשב קרבן שלו סגי בדעת שלו לענין הכשר.

ועוד דנו האחרונים [עונג י"ט לב, אחיזר ב א ג] דע"י משקין טמאין א"צ רצון בהכשר.

שם. האחרונים הק' דהמ"ל שהוכשר במשקין שהיו בעזרה, ואינם לצורך קרבנות, ולא חשיב בי מטבחי' או מדבחי²³. [ואפשר דהוה אוקימתא דחוקה, דלא הכניסו משקין לעזרה שלא לצורך]. ולקצות י"ל דעיקר קושיית הגמ' דליכא הכשר לרצון בעלים.

תוד"ה ובשעת. ואין נר' דא"כ ה"ל תלושין, ותלושין לא מכשירין כיון דדרש שמואל יטמא ממש. [וכמ"ש תוד"ה לא]. ותוס' [חולין לו:] העלו צד דשמואל יליף תלושין ומחוברין מחד קרא. אך דחו דמשמע דנקט והעבירה בנהר דוקא, דהוה מחוברין. [אבל הצ"ח ופנ"י נקטו העיקר דילפי' מחד קרא].

בא"ד ואור"י דע"י העור הוכשר הבשר וכו' יש שומר להכשר. [דכיון דהעור 'שומר' של הבשר,

15 והתוס' ר"ד כת' כגון מנחת חוטא. ותוס' [חולין] כת' ומיהו לשון 'צריך' משמע מקצתה לחה ומקצתה יבשה. ולכא' כוונת רש"י ליישב אמאי חשיב שיש לו 'רצון'. [אמנם לפרש"י המים נפלו אח"כ על הבשר, ויל"ד אי בזה הוה ניח"ל].

17 והביא דעכ"ז אי' בגמ' [זבחים קיד:]: דל"ש מוקצה אחר שהקדישו, דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו. אלא לר"י הגלילי דקדשים קלים ממון בעלים.

18 וכל"ד האליהו רבה [מכשירין ה א]. וע' תוס' [ב"מ ל.] לענין ניחותא דמלאכה בפרה. והכס"מ [שם] חלק דאין סברא דיהני רצון אחרים לגרום טומאה בדבר שאינו שלהם.

19 ולפ"ז לא שייך כלל הכשר וטומאה [דאורייתא] בקדשי קדשים [לולי חיתת הקודש]. [והעירו דמבואר גבי חטאת אהרן דמשכח"ל טומאה. וי"ל דהוה משום חיתת הקודש, וכראשונים דאורייתא]. והכלי חמדה הק' דמבואר בסוגיין דאילו היה משקי בי מטבחי' מכשירין שפיר מהני. [וכ"מ מדברי רש"י דמשכח"ל שלמים בכל העיר דהוכשרו, ואף דהישראל האוכל אינו ממון ידידה].

20 אבל העירו דהרמב"ם [טומ"א יב א] סתם פרת קדשים. משמע דקאי אף בשאר קרבנות. [אמנם ליכא פרה דקרבן יחיד מלבד שלמים].

21 ואף דחלות ההכשר הוה לאחר שחיטה [ע' תוד"ה ובשעת], הקצות ביאר דהוה ממון בעלים עד לאחר זריקה [שהותר באכילה].

22 וע"ע קה"י [ב"מ ל.] והאבה"א [השמטות לאיסור' ו ח] תי' דבשר שלמים עומד מדין התורה למלחו ולהדיחו ולבשלו ודאי אין כאן חסרון משום שאין רצון הבעלים, דיסודו חסברון דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו.

23 ועוה"ק הקה"י [יא] דהמ"ל דהוכשר ע"י דם פסול [ע' תוס' יז:].

המים שעל העור מכשירין את הבשר]. והרמב"ם [פיה"מ עדיות ב ג] כת' דנתמלא בשרו בזה המים, וכשישחט נכשר.

בא"ד ובכל העור באו מים בעודם מחוברים. ובחי' רבינו דוד כת' דאע"פ שבאותו שעה בהמה בחיים, הואיל ועדיין משקה טופח עליה, רואין שהוכשרה במים מחוברים. [דתלי בשעת מגע הראשון. וע' מש"כ בזה לע' טז].

והאבה"א [איסור' ו בהש'] תי' דהכא נפרדו המים ממילא מן הנהר ע"י הבהמה, ואין לזה דין שאובין²⁴, ונחשב מים מחוברים להכשיר.

בא"ד ובכל העור. משמע דלא הוכשר אא"כ בא מים בכלול, ולא סגי מגע במקצת. אבל רש"י כת' דא"א שלא יפול משקה כל שהוא, משמע דסגי בכל שהוא. וכ"ד הגר"א [או"ח קנח ד].²⁵ והערך לנר [כריתות טו] חקר בזה.

נמצאת בפרש הכל טהור, וניהדר פרש וניטמיה לבשר. פרש"י דכיון דהשקה אותו בשעה זו [קודם שחיטה] יש תורת משקה על הפרש. והחזו"א [כ ז] ביאר דפרש לא חשיב משקי בי מטבחה, דאין בו צורך בעזרה. א"נ קו' הגמ' למ"ד דמשקין לטמא אחרים דאורי²⁶.

רב אשי אמר אפי' תימא בפרש רכה, משום דהוה משקה סרוח. [וכמ"ד לע' יח. דמשקה סרוח אינו מקבל טומאה. א"נ הכא לא חל עליו שם משקין לעולם²⁷. וכה"ג כ"ע מודו. וע' מש"כ לע' שם].

שרץ שנמצא בתנור

תני תנא קמיה דרב ששת שרץ מטמא וכו' וכלי מטמא את האוכלין. [מבואר דהך ברייתא הוה מדאורי'. פרש"י דאשכחן דכלים מטמאין אוכל, דכתיב מכל האוכל אשר בתוכו יטמא וכו'. אך רש"י הק' דהך קרא קאי בכלי שנטמא משרץ [דהוה ראשון לטומאה], ולא בכלי מחמת משקין. ואף לר' יהודה דכלי נטמא ממשקין, אינו מטמא אוכלין. [ורש"י כת' דהו"מ למיפרך].

א"ל רב אדא בר אבהה לרבא וניחזי להאי תנור כמאן דמלי טומאה דמי וכו'. [וכעין טומאת אוהל המת, דכל שנמצא עם המת באוהל א' נטמא ממנו]. פרש"י כיון דקי"ל דאורירי כלי חרס מטמא, אף בלא מגע. וצ"ב מנ"ל דנימא דהוה גדר 'מלי טומאה', דיינו לומר דטימא התנור, וחזר התנור וטימא את הפת. [ואמאי צריך ילפו' שלא יטמא כלים]. ויל"פ דטומאת אויר דכלי חרס הוה חידוש, ומש"ה הגמ' דנה לדמות לגדר אוהל המת, דמלי טומאה.

ורש"י [לע' יח.] הביא את סוגיין בגמ' שם, דר"ע דרש וכל כלי חרס אשר יפול מהם, כל אשר בתוכו יטמא, יטמא אחרים. דכבר שני עושה שלישי. ופרש"י דאיירי בכבר שני, דנטמא מחמת הכלי שנטמא מחמת התנור. וכדאי' בסוגיין דלא אמרי' אויר כלי כמאן דמלי. [ומשמע דיותר פשוט לומר דהכבר נטמא מהשרץ, ומש"ה עושה שלישי. ולא לומר דכבר שני מטמא²⁸].

דף כ:

ואין כלים מטמאין מאויר כלי חרס. פרש"י דמהכא ילפי' בכל דוכתא דולד הטומאה אינו מטמא כלי. ועוד הביא דדרש'י דאדם שאינו אב הטומאה אינו מטמא כלי, כדמוכח מהנוגע בנבילה דאינו מטמא בגדים. מלבד [אדם וכלי] שהוא טמא מת דמטמא כלים, שהרי הוא עצמו אב הטומאה²⁹.

וכן מצאנו טומאה בחיבורין, כשנושא נבילה [או נוגע ונושא כמה אבות הטומאה] מטמא בגדיו. וכן שאר כלים שנוגע בשעה שנטמא [בחיבורין]. והאחרונים חקרו האם הגדר דאף הכלים קיבלו טומאה מהנבילה. או דבשעת מגעו ומשאו הוה אב. [ואכמ"ל. וע' במפרשי המשנה זבים רפ"ה, וכלים א].

ורש"י כת' וכן אדם לא מצינו שיטמא אלא מאב הטומאה וכו'. ויל"ד דגבי אדם כתב דלא מצאנו, ואילו בכלים

24 ואילו הרבה בהמות יעלו מן הנהר ויביאו באופן זה מקוה ריקה מ' סאה תהי' מקוה כשרה.

25 והגר"א הוכיח מהא דמהני הכשר ע"י יד' [חולין קיח:]; ואף דגרע ממקצת. ועוד הוכיח מהא דאי' בכ"מ דבשר בהמה הוכשר בשחיטה.

26 ונקט דהך מ"ד פליג אעדות דיוסף בן יועזר. [ע' תוס' לע' טז:].

27 ולכ' הראב"ד [טומ"א ב יד] דפרש שבמע' בהמה חשיב סרוחים מתחילתם. וטהורים אף במקום שהכלב מלקק בהם.

28 אך כיון דחזי' דכלי חרס בתנור טהור, ע"כ דהכבר הוה כבר שני. ואפ"ה מטמא.

1 ובפשוטו משמע דבעי' מטמא חמור כדי לטמא כלי. ועוד מבואר בר"ח [יח. וכן ראב"ד] דכלי אינו מטמא כלי, משום דאינו עושה כיוצא בו. [מלבד כלי שהוא אב הטומאה]. והקוב"ע [יט ו, הו' לע' יד:] העלה צד דהטעם דכלי אינו נעשה שני לטומאה, אבל באופן שנטמא כיו"ב שפיר נעשה אב הטומאה.

2 ואף דטמא מת אינו מקור הטומאה, אלא נטמא ממת שהוא אבי אבות הטומאה. מ"מ הוה טומאה חמורה להחשב 'אב'. וכן מדרס הזב וכדו'. [ויל"פ דסיבת הטומאה הוה מחמת 'שם טמא מת' ו'שם מדרס הזב' [ומש"ה צריך הזאה ג' זו' לטהר שם זה]. ואילו גדר ראשון לטומאה דחל טומאה [ולא מיתלא בסיבתו]].

הוצרך להוכיח דאינו נטמא. ומ"ש.

דעות התנאים אי נשרפין כא'

האיך נשרוף אפי' תלויה עם הטמאה, שמא יבא אליהו ויטהרם. פרש"י [לע' טו.] נמצא למפרע שטימאנו תרומה בידיים, אע"פ שטעונה שריפה. [ואף דר' יהושע ס"ל דבתלויה אינו מחוייב במשמרת היכא דיש הפסד חולין. ובמקום דליכא הפסד אסור רק מדרבנן. מ"מ כיון דשמא לבסוף נתברר אסור לטמאותו בידיים³.]

והגמ' מקש' דאף ערב פסח האיך רשאי לשרוף תלויה וטמאה. המלא הרועים הק' דהכא איירי בערב פסח, דמובטח להם דאליהו לא יבא [וכדלע' יג.], ול"ש להמתין. ומחוייב לבערו, ואינו רשאי להמתין, א"כ אמאי לא יטמאנו.

ולכא' כוונת רש"י [הנ"ל] לתרץ דמ"מ יש איסור משום שיתברר למפרע שטימאנו.

והרמב"ם [חמץ ג ד] פסק דבערב פסח שחל בשבת שורפין לפני השבת כל א' בפנ"ע. והכס"מ דייק דמשמע דאי מטא זמן איסורו [שעות דרבנן] שורפין יחד [וכצד דאף איסור דרבנן רשאי לשרוף]. והכס"מ נשאר בצ"ע דבסוגיה ל"מ כן.

[ואף דבגמ' [לע' יד: וטו:] חילקו כן בדעת ר' מאיר. אבל הלכה כר' יוסי, ולר' יוסי משמע דבכל אופן אסור. ודוחק להעמיד את המשנה יד. דוקא בשעות היתר. ועוד דלא מצאנו מ"ד כזה בגמ'. והאר"ש כת' דדיוק הרמב"ם לענין תלויה וטמאה, דבשעות דרבנן רשאי. ע' בסמוך.]

אבל הלח"מ נקט דכוונת הרמב"ם דאף בכל שנה. ותמה דהרמב"ם השמיט דר' יוחנן [טו:] דבשעה ז' שורפין יחד.

הא ר' שמעון ואליבא דר' יהושע. דר"ש ס"ל דלר' יהושע אינו חייב ב'משמרת' דתלויה [כדאי' בכורות לד., הו' לע' טו.], אף היכא דליכא חשש פסידא.

דנתיא י"ד שחל להיות בשבת וכו' מלפני השבת, ושורפין תרומות טמאות תלויות וטהורות דברי ר"מ. מפורש בברייתא דאף קודם שנאסר [אפי' מדרבנן] רשאי לטמאותו, כיון דאזיל לאיבוד [וכמ"ש תוס' יג.]. ודלא כפרש"י [לע' טו:] דלדעת ר' יוחנן ר' מאיר למד להתיר לטמאותו דוקא בשעות דרבנן. ולכא' הך ברייתא דלא כר' יוחנן. והצל"ח תי' דר' יוחנן יפרש דשורף כל א' בפנ"ע, ור' יוסי לפרש דברי ר"מ.

ר' יוסי אומר וכו' תלויה בפנ"ע. לכא' משמע דרשאי לשרוף כמה תלויות יחד [ולא חיישי' שמא זה טמא וזה טהור]. ע' שפ"א.

אר"ש לא נחלקו ר"א ור' יהושע על הטהורה ועל הטמאה שאין שורפין וכו'. מבואר דדעת ר' שמעון דמחוייב משום משמרת אף היכא דאזל לאיבוד⁴. ודוקא תלויה אינו מצווה משום משמרת.

על התלויה ועל הטהורה ששורפין, על מה נח' על התלויה ועל הטמאה וכו'. דלר"א מצווה במשמרת על תלויה ולר' יהושע אינו מצווה. אבל תלויה וטהורה רשאי לשרוף, ואף דספק שמטמא⁵. ופרש"י דלא הוחזקה טומאה, ואין נראה כמטמא בידיים. והקוב"ש [פנ] כת' דע"כ הנידון כאן מדרבנן [משום דסופו לאיבוד], דאל"כ האיך יש חילוק בין הוחזק טומאה.

ויל"ד היכא דטימא תרומה בספק טומאה ברה"ר, והוכרע שטהור ומותר באכילה. האם נחשב דעבר בספק איסור משמרת⁶. או דכל האיסור משמרת תליא בהא דהתרומה תיפסל ותפסד עי"ז.

אבל דעת ר' יוסי דאף תלויה בפנ"ע. וס"ל דאסור אפי' ספק טומאה [ואף דלא הוחזק]. [וכ"פ הרמב"ם חמץ ג ד].

והאחרונים הק' דר' יוסי נקט בברייתא האיך נשרוף תלויה עם הטמאה, הול"ל האיך נשרוף תלויה עם הטהורה דהוה

3 ויל' דנתברר דהיה תרומה טהורה, ונחשב ביטול משמרת [דאורייתא] באונס. ואף דהותר מצד הספק, כיון דנתברר לבסוף גרע.

4 ועוד לדעת הרמב"ם אינו שורף תרומה כלל בשעות היתר, וכמ"ש הגר"ז לדייק מהרמב"ם [א ט] [מלבד ערב פסח דחל להיות בשבת].

5 ותוס' [יג.] קאי אליבא דר' מאיר.

6 ולכא' איירי אף באופן דל"ש ספק טומאה ברה"ר. וצ"ב דלחדד לישנא בבכורות משמע דל"א מדאור' אסור. א"כ האיך הקילו בתלויה וטהורה. ולכא' צ"ל דר' שמעון ס"ל בדעת ר"א כאידך לישנא. משום שמא יבא אליהו, א"כ הוה מדרבנן. א"נ איירי בשעה שהוא כבר אסור [עכ"פ מדרבנן] מדין חמץ [וחל פסול בחפצא]. [אבל קודם ו', וכן בערב שבת יהא אסור. וכדעת רש"י טו: לר' יוחנן].

7 וכע"ז דנו האחרונים אי כהן רשאי לטמאות בספק טומאה ברה"ר, דעובר בספק לאו דלנפש לא יטמא. אף אי הוכרע דטהור [ואכ"מ].

חידוש טפי [ואף דהוה רק ספק מעשה טומאה]. [ו"ל דר' יוסי בא לחדש דמצווה במשמרת אף בתרומה תלויה שהולך לאיבוד, ובזה תלויה עם הטמאה הוה חידוש טפי⁸].

ה"ק ר' יוסי אפי' לר"ש וכו'. ובפשוטו מבואר בגמ' דאין חילוק כלל בין שעות דרבנן לערב פסח דחל בשבת. אך האר"ש [שם] כת' ד"ל דבערב פסח בעלמא ק"ל דמותר לשרוף תלויה עם הטמאה [בשעות דרבנן⁹], דרבי סתם המשנה בזה כר' שמעון [דר' יוסי איירי בדבריו]. אבל בערב פסח דחל בשבת [דשורף בזמן היתר] הדר' לכלל דהלכה כר' יוסי דאסור לשרוף תלויה עם טמאה.

ור"י בר"ח רמי תרומה אפיסחא וכו' ר' יהושע אומר וכו' גרמא אין בידים לא וכו'. ומ"ש בערב פסח דשרי אף בידים. והתוס' ר"פ הק' דשאני ערב פסח דסופו לאיבוד [וכסברת ר' מאיר דמשה"ה ל"ש משמרת]. ועוה"ק רבינו דוד והר"ן ד"ל דאיירי בשעות איסור חמץ, ומשום איסור וספק טומאה רשאי.

והתוס' ר"פ תי' דאי הטעם משום דסופו לאיבוד א"כ אף טמאה וטהורה רשאי. אלא ודאי הטעם דתלויה אינו מוזהר על שמירתה. וכן תי' רבינו דוד והר"ן דכיון שאין שורפין את הטהורה, אלמא איסורא לא מעלה ולא מוריד.

[וצ"ב דעכ"פ מבואר ד'משמרת' דתרומה תלויה הוה רק מדרבנן, ובמקום הפסד רשאי. ונימא דבתרומה אסורה לא גזרו¹⁰].

גרמא אין בידים לא. [וכדאי' בגמ' לע' טו., וע' מש"כ בזה שם].

תוד"ה הא. לר' שמעון שרי לטמא ביד תרומה תלויה [ואף בתרומה בעלמא], וקרי ליה תלויה דלא מחייב לשרוף.

והשער'י [א יא] הק' דלפ"ז למה לא יחייב מספק מצות עשה כיון דליכא איסור לדידיה לשורפו. וצ"ע. והתוס' ר"ד תי' דהא דאמרי' 'תולין' לא אוכלין ולא שורפין, פי' דלא שרפי' לה עד שנטמא אותה¹¹. דומיא דקדשים שנפסלו דאמרי' תעובר צורתן ויצאו לבית השריפה. [ומשמע דאדרבה אסור לאבדה בידים, דהוה גנאי¹². אך אין איסור לטמא].

והמאירי [במשנה] כת' דה"מ בערב פסח. אבל בשאר השנה אין שורפין אפי' את התלויה לבדה. וצ"ב דהמשנה [דמתיר תלויה עם הטמאה] הוא כר' שמעון [וכדלעיל]. ולר' שמעון מבואר דאפי' בכל השנה רשאי. [וצ"ל דר' יוסי קאי כוותיה רק בערב פסח].

הפסד עצים, א"ל אביי להפסד מרובה חשון. התוס' ר"פ למ"ד [ר"ל בשם בר קפרא לע' טו.] דר' מאיר למד מדבריהם דר"א ור' יהושע, ור' מאיר התיר בחמץ אף בלא הפסד. א"כ אמאי מודה בשמן. וכת' דע"כ סברת ר' מאיר משום הפסד עצים, וס"ל דחוששין למועט. ול"ד לשמן דליכא אפי' הפסד מועט, דהרבה בני אדם לוקחין שמן בדמים יקרים להדלקה כמו לאכילה.

תוד"ה ראוי לזילוף. אע"ג דתרומה טמאה בשריפה וכו' הראוי לקבורה¹³ וכו'. ותוס' [שבת כה.] דנו אמאי תרומה טמאה בשריפה, וכדאי' במשנה [סוף תמורה] דהוה בכלל הנשרפין. ורש"י [שבת שם] כת' משום תקלה. ותוס' הק' א"כ כל שיבערנו רשאי, ובמשנה תמורה משמע דאינו רשאי לקוברו [מלבד משקין דלא שייך שריפה¹⁴]. ותי' דבעי' שריפה מדרבנן, משום דדמי לקדשים. ועוד תי' דהוה מדאורייתא, דילפי' מדאיקרי קודש.

8 ואף דיש ג"כ חידוש מצד אחר, לענין לטמא מספק.

9 דכיון דחמץ אסור ודאי מדרבנן, לא החמירו במשמרת מחמת הספק. [אמנם צ"ע דהגמ' לא חילקה בזה. וי"ל דבדעת ר' יוסי א"א לחלק כן, דמשמע בבביתא דאי' הנידון דקאי אף בשעות דרבנן, ואפ"ה אסור לשרוף עם התלויה].

10 ועילה"ק דהטעם בתרומה תלויה משום שמא יבא אליהו ויטהרנה, והא כיון דבלאו הכי יש עליו איסור דרבנן לא יטהרנה. וצ"ל דאיסור דרבנן אינו מעלה ומוריד, דהא אינו רשאי לטמא תרומה טהורה משום איסור חמץ דרבנן]. ויש דין לשורפו.

12 וזה היפך דעת ר' אפרים [הו' בראשונים לע' ג]. דאין איסור דאורייתא לשרוף תרומה טהורה. אמנם כ"מ בסוף סנהד' דאסור לשרוף תרומה, ופרש"י משום גנאי. ואפשר דלדעת ר' אפרים הוה מדרבנן. א"נ הוה איסור דאורייתא אחר, ולא שייך למשמרת.

13 ותוס' משמע דנקטו דהראוי לקבורה קאי אף אתרומה. אבל רש"י [תמורה שם, וכן רמב"ם בפיה"מ שם] כת' דקאי דוקא אערלה וכלאי הכרם [דאסור בהנאה]. והתוס' ר"פ רמז בקו', דכי היכי דאמרי' גבי ערלה, ה"נ נימא גבי תרומה.

14 אך בס"ד התוס' [שם] כת' דהראוי לקבורה קאי אשאר איסור הנאה. אבל תרומה טמאה מותר בהנאה, ומש"ה רשאי לזלף.

ותוס' [כאן] תי' דראוי לזילוף. וצ"ב. והתוס' ר"פ ביאר דזילופו זהו קבורתו, ורשאי להנות דרך קבורתו. [דומיה דהא דרשאי להנות דרך שריפתו]. [עד"ז כת' בחי' הר"ן]. וצ"ב לצד דנאמר דין שריפה מדאורייתא [דומיה דקדשים], א"כ האיך רשאי לזלף. [ומשמע ע"פ הנ"ל דאף קדשים רשאי לקבור, היכא דראוי לכך¹⁵].

אך **תוס'** [שבת כה.]. כת' דתרומה מותר בהנאה, ומש"ה רשאי לזלף. [ומשמע דקאי אף לצד דתרומה טמאה בשריפה מדאורייתא דומיה דקדשים, ה"מ תרומה דאינו ראוי. אבל הכא ראוי ע"י זילוף¹⁶].

אתי ביה לידי תקלה. **האחרונים** [דבר שמואל] העירו דהכא מדאורייתא בטל ברוב, ואפ"ה חששו משום תקלה באיסור דרבנן.

ותקלה עצמה תנאי היא דתניא וכו' ב"ה אומרים תעשה זילוף וכו'. **והרמב"ם** [תרומות יב יב] פסק דחיישי' לתקלה, ויניח שמן בכלי מאוס. ויין יקבר. **והמהר"י קורקוס** ביאר דלא פסק כב"ה, דסתמא דגמ' בכ"מ דחיישי' לתקלה [וכדלק' לג: וחולין נג.]. אך **תוס'** [שבת יז:] כת' דלענין זריעה י"ל דאף ב"ה מודו, דפעמים שצריך להשהות שנה שלימה עד זמן זריעה.

אך **הטור** [בשם סה"ת] **ורמ"א** [י"ד שלא יט] כת' דבזה"ז שאין שום תרומה נאכלת¹⁷ לא חיישי' לתקלה, ויכול להניחו בכל כלי שירצה¹⁸. **והגר"א** [שם מב] כת' וצ"ע דק"ל דהקדש בזה"ז תעקר כו' [יומא סו., ע"ע כריתות ט.], וחששו לתקלה¹⁹. וציין דהסה"ת לא החליט כן.

והטור [י"ד שלא, ורמ"א שם יט] פסק דבזה"ז תרומה טהורה [שלא הוכשרה לקבל טומאה²⁰], אינו רשאי לשורפה [דהוה תרומה טהורה²¹], אלא קבורה²². ואסור לשרוף תרומה טהורה²³.

והגר"א [שם מח] כת' דאף דתרומה בערב פסח ישרף [וע"ד קו' **התוס'** יג.]. התם משום חמץ שהוא בשריפה כמו תרומה טמאה. וצ"ב דאיירי בשעות היתר, ואף בערב פסח שחל בשבת שמבער קודם השבת. ו**תוס'** יג. מבואר דרשאי לשורפה כיון דחולץ לאיבוד.

והחזו"א [שביעית ה י] ביאר דשריפה הוה בזיון טפי לתרומה מאשר קבורה²⁵ [וכמ"ש **רש"י** סנהד' קיב:], ואף דמוכרח לאבדה [משום חשש תקלה], אינו רשאי לשרוף בידים.

15 דהמשנה הראוי וכו' משמע דקאי אכולהו. אך **האחרונים** [רש"י תמורה שם] הק' דבגמ' [זבחים צב.] מבואר דנסכים שנטמאו עושה מערכה ושורפן בפנ"ע. **והרש"י** דן דבקדשים יש דין שריפה דאורייתא, אף במידי דאינו ראוי. אבל ערלה ילפי' שריפה מתקדש תוקד אש, וילפי' דוקא מידי דראוי. ובס' **פניני קה"י** [מא] תי' דבקדשים בעי' במקום קדוש, ול"ש קבורה במקדש. אבל בעלמא שריפת משקין לא הוה שריפה, אלא מייבשו בחום.

16 ולפ"ז משמע דתרומה טמאה מותר בהנאה. אבל **תוס'** [שבת כד: וכ"מ] כ' דאסרה תורה כל הנאות דתרומה טמאה, אלא דמבעיר לצורך מצוות שריפה, וממילא רשאי להנות דרך שריפתו. אבל עיקר השריפה לגבוה, ומש"ה **פריב"א** דאסור לשרוף ב"ט. דומיה דמ"ד נדרים ונדבות דמשולחן גבוה זכי, ונהנה ממילא [וע' לע' ה. ולק' מו.]. [אך ר"י בתוס' שם חלק על סברא זו].

17 והטור פסק דכיון דנותן לכהן רק לשריפה, נותן אפי' לכהן ע"ה, ויכול להניחה עד שישרפנה ליהנות בה בשעת שריפה.

18 ויל"ד אי נולד בזה קולא, דאף יין רשאי להניחו לזילוף.

19 ויל"ד דהתם עצם ההקדש הוה תקלה. אבל הכא בתרומה טהורה בעלמא לא גזרו משום תקלה, דישאל נזהרין. ודוקא בתרומה טמאה, חששו שכהנים יאכלו. ולכא' כוונת הגר"א דבזה"ז ראוי לחוש אף בתרומה טהורה, כיון דאין לו אוכלין. דומיה דהקדש.

20 אבל היכא דהוכשרה אמרי' דודאי נטמא [דכולנו טמאים], ושורפה.

21 וכהן טמא אינו רשאי לאכול תרומה טהורה [דארץ ישראל].

22 וכת' דעדיף להכשיר את גורנו קודם מירוח [אבל בתר מירוח אסור לגרום טומאה, וכדאי' סוכה לה: מפני שמכשירה]. ומיד שיקרא שם לתרומה ישרפנו, שלא יבא לידי תקלה. [והב"י הק' דהטור כת' דלא חיישי' לתקלה. ע"ט ופוסקים].

23 **והגר"א** [שם מח] כת' דאף דאין לו אוכלין ואזלה לאיבוד, אינו רשאי לשרוף. וכדאי' [סנהדר' קיא:] דתרומות עיר הנידחת ירקבו. והוכיח דהא אפי' נולד ספק טומאה אינו רשאי לשורפה, וכדאי' בהרבה מקומות רבו מלספור. [וע"ל בשם התור"ד]. והביא דכ"ה **בירושלמי** [תרומות ח] א"ר יוסי ב"ר בון מדברי שלשתן תלויה אסור לשורפה.

24 ולכא' י"ל דבערב פסח אמאי לא יקבור תרומות טהורות [למ"ד ביעור חמץ בכל דבר]. וי"ל דכיון דאינו נפסד ע"ז, א"כ הוה כמטמין בבורות. ולפרר לים [אף דל"ש בזה תקלה] י"ל דמפסידו בידים והוה בזיון, ולא עדיף משריפה.

25 ואסור לשורפה משום בזיון. ויל"ד אמאי לא חיישי' שמא יבא אליהו, ויהא מותר לאוכלה. ויהא אסור לאבדה כלל. וצ"ל דמשום חשש תקלה הוכרחו לבערה. וכיון דסופו לאיבוד שוב ל"ש בזה משמרת. ואינו שורפה משום בזיון.

דף כא.

אין הכרעה שלישית מכרעת. פרש"י דלא הזכירו בית ושדה, וע"כ טעמא אחרינא ולא משום תקלה¹. תוס' [ב"ק קטז]. הביאו י"מ [וכ"כ התוס' שבת לט. ותורא"ש כאן בשם רש"י] דהטעם משום ריח דזילוף, וריחא מילתא היא. והראשונים הק' דה"ל להביאו בסוגיה [ע"ז סד; ולק' עו: אי ריחא מילתא].

אבל תוס' [ע"ז סו:] הביא מסוגיין דזילוף תרומה מותר, דהוה הנאה גמורה, אבל לא חשיב כשתייה ליאסור משום ריחא. [ולא דמי לבת תיהא דאמר' דריחא מילתא היא, שנכנס הריח לגופו ומזיק. אבל בזילוף הריח מתפזר].

אר"י בר"ח וכו' אבל נפל לתוך ק' חולין טמאין, תרד ותטמא. פרש"י דלא פסיד החולין. דהתרומה בטל בק"א. [ומעלה סאה א', וישרוף. והוה הפסד מועט].

מודה וכו' שאם יכול להציל רביעית בטהרה יציל. מבואר דמחוייב לטרוח להציל רביעית בטהרה, ולא יטמא התרומה אף דמיד מתבטל. ויל"ד אי אף כשנופל לחולין טהורין אמר' הכי, וכדברי האבנ"מ [שו"ת יח, הו' לע' טו.]. דאסור לבטל תרומה ברוב, משום משמרת. או דדוקא משום דנטמא. [ויל"ד דמיד כשנטמא בטל ממנו שם תרומה²].

הב"ע בכלי וכו' וגבו טמא וכו'. פרש"י דטומאתו מדרבנן [ע' לע' יז:]. ומבואר דאסור להציל ביד ולטמאות מדרבנן, אף להציל מטומאה דאורייתא. [וס"ד דגזרו אף שלא יציל בטהרה, שמא יבא לידי טומאה]. והאחרונים דנו מי שמטמא תרומה בטומאה דרבנן אי עובר משום משמרת מדרבנן³, או כיון דפוסלו עובר מדאורייתא [וכ"כ האחיעזר ב מ, ודבר"י א ח]. [ולכא' תלי בגדר משמרת, אי הוה איסור מחמת עצם הטומאה. או משום דמאבדו, וע' מש"כ לע' יג.].

רש"י ד"ה בכלי וכו'. ולא חיישינן דילמא נגע גבו בתרומה. הקוב"ש [פז] הק' דאינו מתכוין ליגע בו, וק"ל דדבר שאינו מתכוון מותר [ע' לק' כה:]. ות"י דגדר 'משמרת' הוא להציל תרומה מטומאה [אפי' כשהטומאה באה מאליה], ומש"ה ל"ש היתר דאינו מתכוין⁵. [אמנם צ"ע אמאי יחשב מטמא בידים, והא אף אי מניחנו יטמא ממילא].

הדרן עלך פרק אור לארבעה עשר

1 ומש"כ רש"י [לע'] הטעם משום תקלה, קאי לדעת ר' ישמעאל בר"י, דס"ל דפליגי בדין תקלה.

2 [ויל"ד דבשעת מגע ממש נטמא התרומה, ורק רגע לאחר מכן בטל ברוב. וצ"ע].

3 וצ"ע א"כ הוה גזירה לגזירה.

4 [ולפ"ז הכא דבלאו הכי הולך לאיבוד, לכא' ל"ש איסור דאורייתא לטמא בידים באיסור דרבנן. וצ"ע].

5 והביא דמבואר ברש"י [לק' פד.] דחיישי' שמא יפקע במקום אחר וע"ז ישבור עצם בפסח. ורע"א [ת קלב] הק' דדבר שאינו מתכוין מותר. והקוב"ש תי' דיש חיוב משמרת שלא ישבור העצם אפי' מאליה, כיון דאסור לשבור עצם. ומש"ה אף אינו מתכוין אסור.

פרק כל שעה

כל שעה שמותר לאכול מאכיל לבהמה. אבל כשעבר זמנו אסור, ובפשוטו אסור להאכיל לבהמתו, דהוה הנאה¹. אבל בירושלמי [כאן, וכו"פ השו"ע תמח ו] אי' דאפי' לבהמת אחרים אסור, ואפי' לבהמת הפקר. דרשי' לא יאכל, שלא יאכיל לכלב [ע' בע"ב]. והלבוש ומג"א [תמח ט] ביארו דיש לו הנאה ממה שמאכיל ומשביע את הבהמה², ואפי' של הפקר. והשעה³ [שם עה] כת' דלפ"ז בכל איסוריה בעלמא אסור⁴, ומשמע דהוה מדאורייתא. אבל המקור"ח [שם י ועוד אחרונים] נקטו דהו' גזיה"כ דוקא גבי חמץ. ויל"ד דהחמירה תורה בהנאת חמץ, או דהו' משום דין תשביתו [דאסור לאבדו דרך שימוש]. אבל האחרונים ציינו דרש"י [לע"ה:] מבואר דרשאי ליתן לבהמת הפקר. [וע"ע בית הלוי א כ שהאריך בזה].

ר' יהודה אומר אין ביעור חמץ אלא שריפה. ובגמ' [כז:] מבואר דילפי' מנותר. ובפשוטו משמע במשנה דגדר מצוות תשביתו לר' יהודה ע"י שריפה. וכ"כ הגר"ח [הל' חמץ, ע' בע"ב]. אבל המקור"ח [תלא הקדמה] כ' דהוה מדין איסור הנאה, דומי' דנותר דחייב לבערו. [ואפי' שהחמץ אינו שלו, וכגון שהפקירו. אף דאינו עובר בבל יראה, דין החמץ בשריפה].

וחכ"א אף מפרר וכו'. לגיר' דידן מבואר דאף לרבנן רשאי לשרוף. וכ"פ הרמב"ם [ג יא]. אבל הרי"ף והרא"ש ל"ג אף, ומשמע דלרבנן מפרר וזורה בדוקא⁵. והמג"א [תמה א] ביאר דלרבנן האפר אסור בהנאה, דדוקא לר' יהודה אמרי' דנעשית מצוותו. וכ"פ הטור [שם], וכ"כ תוס' [בע"ב]. והמג"א הק' לדעת הרמב"ם האין רשאי לשרוף החמץ [לאחר זמן איסורו], הא ק"ל [תמורה לד, וכ"פ הרמב"ם סו"ה פסוה"מ] דהנקברין לא ישרפו, גזירה שמא ינה מאפרן. והאין מותר לשרוף חמץ [לרבנן], וניחוש שיהנה מאפרן⁶. והביא דהמהר"ל פסק דישרוף, ויקבור את הפחמים⁷.

והחק יעקב [שם] תי' דכיון דמחוייב למחר ולאבדו משום בל יראה [ותשביתו] הקילו לשרוף, ולא חששו שיהנה מהאפר.

אבל המקור"ח [שם] והאבנ"מ [שו"ת יט] ורע"א [דפו"י שם] דנו דדעת הרמב"ם דאף לרבנן האפר מותר, דנעשית בו מצוות תשביתו. [ודלא כתוס' והטור]. [ויתבאר עוד בע"ב].

תנודה כל שעה. ואם מכר דמיו מותרין, דאין תופס את דמיו, כדתנן [קידו' נו:] וכו'. בפשוטו משמע דמותרין אף למחליף, אך דעת רש"י [חולין ד, ע"ז נד:] דלמחליף עצמו אסור [וע' בסוגיה נדרים מז:]. [והו' בפר"ח תמג ג ומשנ"ב שם טז].

ובפשוטו הטעם דמותרין משום דאינו תופס את דמיו. אך הראשונים [קידו' שם] הביאו מהירושלמי [שם] דהטעם משום דאינו דמיהו. והראשונים ביארו דהמעות הוה גזל בידו, ומש"ה אינו נתפס כדמי איסור"ה⁸.

אמר רבה בר עולא מתני' ר"ג וכו' וה"ק כל שעה שמותר לאכול כהן בתרומה, ישראל מאכיל לבהמה וכו'. וצ"ב אמאי תלי היתר 'מאכיל' [של ישראל בחולין] בהיתר הכהן לאכול בתרומה [וכה"ק רבינו דוד]. ופרש"י דכל שעה שיש היתר לשום אדם לאכול, מאכיל וכו'.⁹ וביארו כוונתו דלר"ג הטעם דבשעה ה' לא אסרו בהנאה, דלא החמירו עליו לגמרי כיון דיש היתר לשום אדם¹⁰. ועוד לדברי הגר"ז [הל'

- 1 וכ"כ רש"י [מנחות קא:] גבי שאר איסור"ה דאסור ליתן לבהמתו. [אבל בהמת הפקר רשאי].
- 2 והאחרונים תמהו איזה הנאה יש בזה. [ויל"פ דאסור להשתמש באיסור"ה. ואף דאין לו רווח והנאת הגוף מזה].
- 3 וכ"כ העולת שבת שם. וציין דכ"כ התשב"ץ [ג רצג] דבכל איסור הנאה אסור להשליך אפי' לכלב הפקר. [ובפתח"ת יו"ד צד ה הביא מח' לענין בשר בחלב]. [וע"ע שפ"א, או"ש מאכ"א א ד, אמרי בינה פסח ט].
- 4 וכן דייק בשעה"צ מדברי הגר"א. וכה"ק הפרמ"ג [לדברי העו"ש] דבירושלמי דרשי' גבי חמץ מלא יאכל, והאין נלמד לשאר איסור"ה. ועוה"ק הפרמ"ג דהירושלמי קאי כר' אבהו, אבל חזקיה [בע"ב] דרש לא יאכל להיתר הנאה, וליכא קרא לאסור להאכיל לבהמתו.
- 5 אבל הגר"א [תמה א] כת' דלכו"ע לאו דוקא, ורשאי לשרוף וכדאי' לכל התנאים [לע"י יג, יד, כ:]. אלא דר' יהודה כת' דאינו אלא בשריפה, ובזה פליג. [ויל"ד דכ"ז קודם זמנו, דל"ש תקלה לאפר. אבל לאחר זמנו דאפרן אסור לרבנן, אסור לשרוף].
- 6 והמג"א כת' דאפשר דה"ק [במשנה שם לדעת הרמב"ם] דהנקברין לא ינהוג בו דין נשרפין, להיות נהנה באפרן. אבל אם רצו לשרפו שלא ליהנות באפרו שרי ולא גזרי' שמא ינהה באפרו. [ולכא"ו דלא כרש"י תמורה שם].
- 7 והמקור"ח דן דרשאי להניחם עד אחר פסח, וליהנות בהם אח"כ. דאינו עובר עליהם בבל יראה. וכת' דלא חיישי' לתקלה דהוה רק ח' ימים. [ולא חיישי' שיסבור דרשאי להנות מהאפר, דא"כ יאסר לשרוף]. ועוד דן דאין דרך להנות מאפר, ומש"ה ל"ש גזירה שמא ינהה ממנו, דאף אם ינהה הוה רק מדרבנן [ע' לק' כד:].
- 8 והראשונים חלקו בזה אדברי רש"י [הנ"ל], דמטעם זה אינו אסור אף למחליף עצמו.
- 9 והמהרש"א כת' דפשיטא דלא גרע בהמת ישראל [דהוה הנאה בעלמא], מאכילת כהן.
- 10 אמנם לדעת ר' יהודה ליכא היתר לשום אדם, ואפי"ה לא אסרו בהנאה. [וע"כ הוה מטעם אחר, וע' מש"כ במשנה לע"י א:].

חמץ] דחמץ בשעה ו' אסור בחפצא, ואילו שעה חמישית הוה איסור רק על הגברא. ובחי' רבינו דוד תי' דכשם שהאריכו לכהן מפני קדושת התרומה, כן האריכו לישראל שיהא נהנה כל חמש, שחסו על ממונם של ישראל.

תוד"ה לימא. אף לפי המסקנא וכו'. תוס' הק' ד'לימא' משמע דלא קאי במסקנא [אך הגהש"ס ציין לתוס' [נזיר ב:] דיש לימא דקאי למסקנא¹¹]. ותוס' תי' דה"ק לימא כר' מאיר, ובזה נדחית למסקנא.

עכ"פ מבואר בתוס' דסתם משנה דלא כר' יהודה. וכ"מ בתוס' [לע' יג.]. וכ"כ הר"ף [כאן]. והראשונים כת' דאפ"ה קי"ל כר' יהודה, דהאמוראים [לע' יג.] פסקו כדבריו.

אבל רבינו דוד כת' דמתני' ר"ג דבשעה ה' אוכל בתרומה. א"כ אין ללמוד מהמשנה דשעת איסור לאוכל ולהאכיל יחד¹². ואדרבה סתם תנא דבשעה ה' מאכיל בחולין ואינו אוכל [ודלא כר"מ]. ואף דהמשנה דלא כר' יהודה לענין אכילת תרומה¹³.

והמהר"ם חלאוה כת' דעיקרא דמתני' לטעמא דבהמה וחיה איצטריך. ומש"ה קי"ל כר' יהודה, ואף דסתם תנא דלא כוותיה¹⁴.

חיה דמצנעא

צריכא וכו' אבל חיה דאי משיירא קמצנעא לה אימא לא וכו'. וחיישי' שתצניע. ואילו לצד הב' בצריכותא היכא דמצנעא לא איכפת לן כל כך. וצ"ב במאי פליגי [ע' בסמוך].

ובפשוטו להך צד היכא דהחיה מצניע חשיב כמטמין, ועובר עליו. [וכ"כ בחי' הר"ן]. אך לדעת תוס' י"ל נהי דאינו עובר מדאורייתא, מ"מ מדרבנן צריך לבער.

רש"י ד"ה ואי תנא. דאי משיירא מצנעא לה, ולא עבר עליה בבל יראה. וי"ג נהי דעבר בבל ימצא, בבל יראה לא עבר. [וכ"כ המהרש"ל¹⁵]. ולגיר' זו עובר בבל יטמין [כדלע' ה:], דהטמנה בכלל מציאה. אך עובר רק בחד לאו. ודלא כראשונים [ר"ן לע' שם, ה"ה ד א] דגלי קרא דעובר, ועובר בב' לאוין. [ע"ע כ"ס א ג]. וצ"ב מה לי חד לאו או ב' לאוין.

אך פשטות הגיר' ברש"י לפנינו דאינו עובר כלל, ויש שפי' דאינו עובר בבל יראה אלא כשרואהו, וכפשטות דברי רש"י [לע' ו,]. ועי"ש מהרש"ל, תוס' רא"ש ומהרש"א. ואי משום בל יטמין, י"ל דהוה דוקא היכא דמטמין בידים. [וע' מש"כ לע' ה: ו, ולק' לא].

ודעת תוס' דכשהחיה הטמינה אינו עובר כיון דאינו ידוע לו, וכה"ג לא חשיב הטמנה. ומבואר בתוס' דחיישי' בבהמה שתניחנו במקום גלוי, והוה חמץ ידוע שרואהו ועובר עליו¹⁶.

ובחי' הר"ן כ' דדוקא היכא דנשאר חמץ בביתו [לאחר בדיקה] שלא מדעתו אינו עובר למפרע [וכדלע' ו:], אבל [אי תנא בהמה הוה אמינא] דכשנותן לפני חיה שדרכה להצניע הרי הוא כמטמין. וכת' דקמ"ל דלא, דדילמא לא שירא ולא מצנעא¹⁷.

ורבינו דוד כת' דאי חיה מצנעת ודאי עובר עליו. וכת' דסומכים שמבטל חמצו ב"ד. אלא שהמבטל חמצו דעתו רק על חמץ שדינו בביטול. אבל במה שרבנן חייבוהו לבדוק אין דעתו לבטל¹⁸. ומש"ה בבהמה עובר בבל יראה, אף כשביטל חמצו סתם.

ורבינו דוד הביא הגיר' 'אקלי' קאי עליה בב"י, וביאר דלזמן מועט עובר. שמיד שרואהו יבערנו. אך שוב הק' דאינו

11 והמהר"ם חלאוה הביא דאשכחן [ב"ב ב.] [לשון סברוה] אף דקאי במסקנא. [ע"ש תוס', ורשב"ם ב"ב ע:].

12 ומשמע דנח' ר' מאיר ור"י בעיקר הגזירה אי אסור הנאה תלי באכילה. [אבל בגמ' [לע' יב:] משמע דפליגי בעיקר החשש הטעות. ואפשר דלר' מאיר לא מסתבר לחלק בין אכילה להנאה, וכיון דקי"ל דבשעה ה' מותר בהנאה, ע"כ דלא החמירו אף לענין אכילה]. [וילד"ח דסימנא בעלמא נקט].

13 ויש שדייקו כן מדברי הפיה"מ לרמב"ם שכת' דמתני' ר"ג וכו', וזה נכון, כלומר שמותר לו ליהנות בחמץ בשעה חמישית אע"פ שהוא עצמו אינו אוכל. [משמע דכוונתו דאף דר' יהודה מחמיר באכילת תרומה, מ"מ סתם משנה כעיקר דבריו דבשעה ה' מותר בהנאה].

14 משמע דהכלל הלכה כסתם משנה קאי דוקא היכא דעיקר המשנה בא לחידוש זה. אבל היכא דהוה דיוק לשון לא. [וצ"ע].

15 ויל"ד אי כוונתו לגרוס כן בדבריו. אך אפשר דבא לפרש דברי רש"י [אף לגיר' לפנינו]. [וכ"כ הפר"ח תמג לגיר' דידן].

16 ולכא' משמע דהיכא דמונח במקום גלוי עובר עליו, אף שאינו ידוע ולא ראהו [וסבור שהבהמה אכלתו]. וחמץ שאינו ידוע הוא רק באופן שהוא טמון ואינו מצוי, אבל דבר המצוי עובר. א"נ עובר בשעה שמצאו אח"כ.

17 וקמ"ל דבחי' אינו עובר, דכיון דספק אם משייר לא חשיב מטמין, ומש"ה אינו עובר עליו [וכחמץ שמצא אחר בדיקה]. ועפ"ז הצריכותא דאי תנא חיה, שאינו עובר [דהוה ספק], אבל בהמה יראנו ועובר.

18 [אמנם לכא' בתר שתקנו הנוסח דחזיתיה ודלא חזיתיה] [וכדאי' בשו"ע תלד ב] שוב דעתו על הכל.

עובר בבל יראה עד הלילה, ויש לו הרבה זמן לבדוק אחריו עד הלילה. ודוחק דכוונת הגמ' למצוות השבתה. וכת' דכוונת הגמ' אקלי אחתיכת קטן קטנה, דשמא הבהמה תניח קזית בעלמא¹⁹, ואינו נראה כ"כ לעין.

אבל בהמה זימנין דמשיירא וכו' וקאי עלה בבל יראה וב"י אימא לא. והראשונים הק' דהא מבטל את חמצו, א"כ אינו עובר בבל יראה [אלא מחוייב לבער מדרבנן]. ובפשוטו הגמ' נקטה ב"י לחומר הענין, אבל אף כשמבטל חייב לבער, ואף בזה הצריכותא בסוגיין. [וכ"מ בתוס'].

והמהר"ם חלאוה ביאר דלא סמכי' שיבטלנו בשעת איסור, דבמשניות עדיין לא נתקן שיבטל חמצו בסתמא²⁰, ואמוראי איצטרכו ליה על הספק [וכדלע' ו:21].

ורבינו דוד [הנ"ל] כת' דל"מ שמבטל חמצו סתם, דאין דעתו לבטל במה שמחוייב בבדיקה.

שם. אבל בהמה וכו' ולא מסיק אדעתיה וכו' אימא לא. פרש"י [לפנינו] ולא מסיק אדעתיה לבטלו²². [ואף דמדרבנן אסור להניח חמץ ברשותו אף כשביטלו. י"ל דאי משום הא ל"ש גזירה]. וי"ג ברש"י לא מסיק אדעתיה לבערו. והמהר"ם חלאוה ביאר קמ"ל דודאי בדק. והרא"ש כת' דחייב לעמוד עליהם שיאכלו, וקמ"ל דלא חיישי' שיהא טרוד.

תוד"ה ואי. ואין זה מצוי שאינו יודע היכן הוא. והתוס' ר"פ כ' דאינו עובר אף משום בל יטמין, דלא ידע דאיכא שם חמץ²³.

ובפשוטו משמע דאף כשלא בדק חמצו אינו עובר בחמץ שאינו ידוע כלל. וכ"כ הפר"ח [תלא א ד"ה ומאחר] והמק"ח [תלא הקדמה]. והאחרונים הק' דבגמ' [לע' ד: דהטעם דבדיקת חמץ דרבנן, דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי. משמע הא לאו הכי חייב בדיקה וביעור מדאורייתא²⁴.

והפר"ח כת' דהר"ן [לע' א. בדה"ר] פליג, דס"ל דמדאורייתא חייב לבדוק כל מקום שהוחזק בו חמץ.

אבל הפנ"י כת' דתוס' איירי לאחר שבדק כדן, אלא דאח"כ תכניס חיה ותצניע, דהוה מקום שאין מכניסין בו חמץ. ובכה"ג אף הר"ן מודה דאינו עובר עליו, מאחר שבדק כדן.

והתוס' רא"ש חלק [על תי' התוס'] דכיון שהוא בביתו מצוי הוא אצל²⁵, אלא שאינו יודע היכן הוא, ושגגת בל ימצא מיהא איכא²⁶. וכן הביא הק"נ דהרא"ש [א ט] כת' דעובר על חמץ אף שלא ראה, דהא לא כתיב לא תראה, אלא לא יראה, שלא יהא חמץ במקום הראוי לראיה. ואע"פ שאינו יודע שהוא בביתו, מ"מ בל יראה איכא.

אבל הב"ח [תלד] כת' דאף הרא"ש ס"ל כתוס', אלא כיון דא"א בית בלא פירורין [וכמ"ש הרא"ש שם] חשיב חמץ ידוע²⁷.

בא"ד וכ"מ [לע' ו: וכו' משמע דכל כמה דלא משכח"ל לא עבר בב"י. אבל רבינו דוד ו:1] ביאר דכיון דבדק לפי כחו יצא ידי חובתו, ולא חייבתו תורה יותר. ואין עליו צד פשיעה²⁸. [וע"ע לשון הר"ן א. בדה"ר]. והטור [תלד] משמע דהיכא דלא ביטל עובר בבל יראה²⁹. והתוס' רא"ש [לע' ו: כ' דהגמ' שם המ"ל דחייב לבטל שלא יעבור בבל יראה.

בא"ד הק' רשב"א וכו' הא תנן מה שמשיר יניחנו בצניעא, כדי שלא תיטול בפניו. [וכגמ' ט:].

19 וכת' דאין לומר דקאי אחתיכת חמץ קטנה פחות מכשיעור, דהא אינו עובר בבל יראה בפחות מכשיעור [וכדאי' לק' מט: וביצה ב.].

20 אלא למי שיש לו עיסה שנתחמץ [וכדתנן לק' מט:].

21 לכאו' כוונתו דע"כ המשנה קמ"ל דסמכי' שיבדוק ויבער, ולא סמכו אביטול.

22 ולכאו' קמ"ל דסמכי' שיבטל אח"כ.

23 והמהרש"ל כת' דדוקא ספק חמץ, אבל היכא דידוע שיש לו חמץ עובר. אף דאינו יודע היכן הוא.

24 והמק"ח כת' לפרש דכיון דנאמר בתורה דמהני ביטול, ע"כ לא חייבתו תורה לטרוח ולחזור אחריו ולבערו. [וצ"ע דדעת תוס' ד: דביטול חמץ הוה מסבירא, ולא ילפי' מתשביתו].

25 [משמע דוקא בביתו. אבל חמץ שהוא שלו, ואינו מונח בביתו לא חשיב מצוי היכא דאינו ידוע לו. וכ"מ בתוס' ר"ד ו:1].

26 והביא כדאי' [לע' ו:1] דהבודק צריך שיבטל, וס"ד דמשום פירורין. אלמא איכא איסור אף שלא הכיר בהם.

27 אבל מדברי תוס' הרא"ש [כאן, וו:] מבואר דפליג אתוס' [וכדברי הק"נ].

28 ומשמע דעובר בבל יראה, אלא דהוה באונס. ולא איכפ"ל בזה. [אך לשון הר"ן קצת משמע דבל יראה מחייב להוציאו מרשותו, ומי שעשה מה שמוטל עליו, אינו עובר כלל בבל יראה].

29 וכן דייק המג"א [תלד ה] דהוה כמי שאוכל חלב בשוגג. והתוס' רא"ש [כאן] כת' דאף לתי' הגמ' [דאף רשאי להניח לפני חיה] דכיון דליכא אלא שגגת לאו לא חיישי'.

ותוס' תי' דחיה שמגדלים בבתיים אינה מצנעת כ"כ³⁰. והרא"ש תי' דאה"נ חייב לעמוד עליהם עד שיאכלום, ולא יעלים עיניו מהם עד שיאכלום ויבער המשווייר³¹. וה"פ דאי תנא בהמה דאי משיירא קחזי לה, דאף אם מחמת טירדא יעלים עיניו מהם יחזור ויבער המשווייר דהא קא חזי ליה. והתוס' רא"ש כת' דכיון דהוה ספקבעלמא לא חיישי, אף דהוה שגגת לאו.
ועוד דחק התוס' ר"פ [ושאר ראשונים] דהכא איירי בחיה כפותה דאינו יכול לילך משם³². והצריכותא דאפ"ה חיישי' דמצנע', וגזרו אטו שאינה כפותה³³.

בי"ש לא ימכור אדם חמצו לנכרי

דתניא בי"ש או' לא ימכור אדם חמצו לנכרי וכו'. פרש"י קסברי מצווה עליו לבערו מהעולם, ולא שיהא קיים. והתוס' ר"פ חלק דאינו עובר עליו כיון דאינו שלו. ודרש"י שלך אי אתה רואה, אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה. וכה"ק רבינו דוד דמדינא כל שקנאו הגוי שעה א' אינו עובר משום בל יראה לך³⁴.

ורבינו דוד ביאר דסברת בי"ש משום גזירה משום הערמה. [וכ"כ הרמב"ן לע' ד: ³⁵]. והתוס' ר"פ כת' דסברת בי"ש משום חשד. דכיון דניכר דהוה לחם של ישראל, שמא יאמרו דמפקיד חמצו בבית הנכרי. ולאחר פסח יטלנו, דהוה איסור גמור³⁶. [ועד"ז כת' תוס' בע"ב בדעת ריב"ב³⁷]. והמהר"ם חלאוה כת' דכ"מ בגמ' [שבת יח:] דהטעם משום חשד, דומיה דאינך דהתם.

והאחרונים תי' דאף רש"י מודה דהיכא דמכרו קודם פסח אינו עובר בבל יראה. אלא דמעיקרא מצווה לבערו מן העולם³⁸, ומבטל מצוות תשבייתו³⁹. ולפ"ז מבואר ברש"י דחל מצוות תשבייתו קודם זמן איסורו. [ועד"ז דעת רש"י לע' יב:] מצוות תשבייתו הוה קודם זמן איסורו⁴⁰. אך תוס' [לע' ד: ושאר] הק' דלא צווה הכתוב לשורפו עד לאחר זמן איסורו.

[אמנם העירו דודאי רשאי לאכול חמץ קודם זמן איסורו, ונימא דמבטל בזה מצוות תשבייתו⁴¹. ולכא' אינו מקיים מצוות תשבייתו ע"י אכילתו⁴². ויש לחלק⁴³. ועוה"ק האחרונים דמהני ביטול

30 ועד"ז כת' בחי' הר"ן שכן דרכן של חיות, שכשהן נוטלין שלא מדעתנו מצנעי. אבל כשאדם מאכילן אוכלין שם ולא מצנעי. והתוס' רא"ש הביא בשם ר' מאיר דאיירי בחית תרבות [דומיה דבהמה] שאין דרכה כ"כ להטמין.

31 וקמ"ל מתני' היתר הנאה, ולעולם צריך ליהרר שלא יצניעו.

32 והראשונים [רבינו דוד] דחו דאינו נכון לפרש הא דנקט חיה סתם, דאיירי בכפותה.

33 והתוס' ר"פ כת' ועי"ל שהחבל שלה ארוך, ויכולה לילך בכל הבית ולהצניע.

34 וכ"כ הרמב"ן [ד:]: שאילו מן הדין, אין חילוק בין חמץ שהיה לישראל ומכרו לא"י קודם זמנו לבין חמץ שהיה של נכרי מתחלת ברייתו.

35 דהרמב"ן כת' דאף שביטל חמצו, מ"מ מדברי סופרים הצריכו לבער לגמרי, דילמא אתו למיכל מיניה. ולא עוד אלא שהחמירו בספקו לבדוק ולאבד או למכור וליתן לגוי קודם זמנו. ולדברי בי"ש דאף במכירת הגוי החמירו מדבריהם דחשו להערמה.

36 לכא' משמע דכה"ג עובר מדאורייתא. ודלא כדעת הרמב"ן [לע' ו.]. [אמנם בתוס' ר"פ במסקנא בע"ב כת' דאף היכא דליכא בל יראה, יש חשד שמכרו בפסח עצמו].

37 [ויל"ד אי כוונת התוס' דיסוד הסברא אף בי"ש מודים, וכתוס' ר"פ. או דבדברי בי"ש יש טעם אחר. וכדעת רש"י].

38 והרש"ש הביא צד לגרוס ר' יהודה [ול"ג ר"י בן בתירא], ועפ"ז י"ל דר' יהודה לטעמיה דביעור חמץ בשריפה. ומבואר ברש"י [כז:]: דאף תוך ל' יום דינו בשריפה. וכפרש"י דאף שלא בשעת ביעורו בשריפה [וכדעת הטור דאף קודם לכן]. ומש"ה נחשב שמבטל מצוות שריפה. [אמנם קצת יש לדייק דרש"י סתם הלשון, לבערו מהעולם. ולא נקט לשורפו. ומשמע דאף לרבנן מחוייב לבערו מהעולם].

39 ויל"ד היכא דעבר ומכרו, אי מחוייב לחזור ולבערו. או דבשעת מכירה כבר ביטל מצוותו. ואי"צ לתקן.

40 [ובפשוטו מבואר דחל מצוות תשבייתו אף זמן רב קודם פסח. אך י"ל דבשעה שמוכרו ומסלקו מרשותו, עי"ז הוה כיוצא בשיירא דמחוייב לבער].

41 וכה"ק הרש"ש לר' יהודה דאין ביעור חמץ אלא בשריפה, האיך רשאי לאכול חמץ ולהאכיל לבהמה. וכת' לחדש דהחום הטבעי של הבע"ח המעכל את המזון חשיב שריפה. [ועפ"ז ביאר דעת רש"י בתרומה טמא, דרש"י [שבת כה.] כת' דמצווה לשרוף תרומה טמאה, ואילו רש"י [לק' מו] מבואר דרשאי להאכילו לכלב. ודלא כתוס' [שם]. אלא דמתקיים ביעור בשריפה ע"י אכילת בהמה].

[והרש"ש כת' דלפ"ז מבואר דשריפה שלא בעצים חשיב שריפה. ודלא כמ"ש הרש"ש [שבת סו] דבעי שריפת עצים דוקא. וכת' דבדרך רחוק י"ל כי האדם עץ השדה, וה"ה בהמה וחיה. ונחשב שריפה בעצים].

42 ולדעת הבעה"מ [ג. בדה"ר] מו' שעות ולמעלה מתקיים מצוות תשבייתו ע"י אכילתו, אמנם כל הראשונים פליגי. [ויש לדחות דכוונתם דע"כ תשבייתו הוה בשעת איסורו, אבל קודם זמן איסורו אף אכילה שייכא לתשבייתו].

והקוב"ש [קצ] הביא דמבואר בב"ש דהיכא דהנכרי אכלו שפיר דמי, ומתקיים מצוות תשבייתו ע"י הנכרי. ודלא כרע"א [ר"ס תמו] דאינו רשאי לבער ע"י נכרי, דאין שליחות לנכרי, והוה כנתבער מאליו דלא קיים מצוות תשבייתו. [ויש לדחות דתשבייתו דקודם זמנו ודאי מתקיים אף היכא דמתבער מאליו].

43 [ויש לפרש דחמץ העומד להיות ברשותו בפסח חייבתו תורה תשבייתו. אבל היכא דאכלו או משתמש בו קודם פסח, על חמץ קז' לא צוותה תורה. אך יל"ד אי עצם המכירה לנכרי חשיב שימוש קודם פסח].

חמץ, ולא מצאנו דלבי"ש מבטל בזה מצוות תשביתו⁴⁴].

והאחרונים דנו במה פליגי בי"ה, ויל"ד אי פליג בעיקר היסוד האם חל חיוב תשביתו קודם זמנו. והקוב"ש [קצ] ביאר דדעת בי"ה דתשביתו מתחדש בכל רגע, ואם אין לו חמץ כשמגיע פסח. וכשמוכר החמץ פקע ממנו חיוב תשביתו, אף דלא קיים המצווה. [ועד"ז כת' החזו"א לק' כז:].

ועוד הביא דמשמע ברא"ש [ד] שמתקיים תשביתו ע"י הוצאה מביתו [לדעת בי"ה]. והמאירי כת' דהמשנה קמ"ל דלא כבי"ש דצריך להשביתו לגמרי, שהרי לא נצטוינו אלא להשביתו שלא יהא שלנו.

והמשנ"ב [תמה י] כת' דמ"מ נכון לינהג שלא להוציא כל חמצו הנשאר לו בנתינה לעכו"ם⁴⁵, אלא יניח לכל הפחות כזית חמץ לקיים מצות תשביתו כתיקונה. [ולכא' קאי לדעת רש"י והרמב"ן ד: דמצוות תשביתו הוה קודם זמנו. ואילו לדעת תוס' [שם] קודם זמנו אין מצות תשביתו כלל].

ובי"ה אומרים כל שעה וכו' מותר למכור. והראשונים [רבינו דוד, ריטב"א] הביאו מהתוספתא⁴⁶ ובלבד שלא יערים במכירתו⁴⁷.

והריטב"א כת' דה"ה דרשאי ליתנו לעכו"ם, אלא קמ"ל דאסור ליתן לגוי מתנת חנם [וע"ע בע"ב]. וכן היכא שהפקירו כראוי⁴⁸ ודאי אינו עובר עליו, אבל חייב להוציאו מרשותו מדרבנן.

דף כא:

ר"י בן בתירא אומר כותח וכו' אסור למכור ל' יום. פרש"י דסבר כבי"ש. [ורבינו דוד ביאר דס"ל דלא נח' בי"ש ובי"ה בדבר זה]. ופרש"י משעה שחל עליו חובת ביעור מששואלים בהל' פסח [וכדלע' ו.].

ותוס' ושאר כ' דאף לבי"ה משום חשד.

והראשונים דנו אי קי"ל כר"י בן בתירא, דאין חולק עליו. ורבינו דוד כת' די"ל דכוונת הגמ' מתני' דלא דלא כהאי תנא, קאי לאפוקי מר"י בן בתירא², דהמשנה לא חילקה ואף כותח אסור. ומש"ה הפוסקים לא הביאו דבריו.

והר"ן דחה דקר' הגמ' 'פשיטא' דכיון דמותר בהנאה, אמאי יאסר למכור. ותי' לאפוקי מסברת התנא דחייש' להערמה. ואף בלא כותח³.

והמהר"ם חלאהו כ' אם היה מרובה אפי' קודם ל' יום אסור, אא"כ יודעים שיכלה קודם פסח.

תנוד"ה ר' יהודה. אתי כבי"ה ואסר בכותח, דשם בעליו עליו וכו' וא"ש אף לר"ת [לק' מב]. דמותר להשהות. והתוס' ר"פ [בתחילתו] כת' דהוה גזירה שיאמרו שהפקידו אצל הנכרי. והק' לדעת ר"ת דתערובת חמץ [וכן חמץ נוקשה] אינו מצווה על כל יראה ותשביתו. ושוב תי' [כתוס'] דחשדו שמכר לנכרי בפסח עצמו. ואף תערובת חמץ אסור בהנאה.

חרכו

חרכו קודם זמנו מותר בהנאה. פרש"י שחרכו באור יפה, שבטל טעמו ומראיתו. ותוס' ושאר ראשונים כ' דאיירי שנפסל מאכילת כלב. אבל האחרונים [פרמ"ג תמב מ"ז ח] דייקו דרש"י משמע דלא נפסל, אלא שבטל צורתו.

והמאירי הביא י"מ דאיירי שלא נשרף מתוכו⁴, ומותר בהנאה דהוה ככופת שאור שייחדה לשיבה וטח פניה בטיט⁵ [וכדלק' מה:].

44 והרש"ש כת' די"ל דבאמת לא מהני ביטול להך מ"ד. [ולא מצאנו להדיא דמהני ביטול בחמץ ידוע לענין דאי"צ לבעור, מלבד במשנה [לק' מט]. דתלמיד לפני רבו דהקילו].

45 ובמה שמניח פירורים לשורפם לא סגי, שהפירורים נשבתים ועומדים ואפילו מניחם אינו עובר בבל יראה.

46 והרא"ש הביא מהתוספתא וחוזר ולוקח ממנו לאחר הפסח. ובלבד שיתנהו לו במתנה גמורה.

47 ובתוספתא אי' דרשאי לומר לגוי שיקח ממך אחר הפסח, ובלבד שלא יערים. והריטב"א כת' דאם הערים והוא רגיל לעשות כן בכל שנים למכור לגוי קודם הפסח וליטול לאחר הפסח קנסינן ליה והחמץ אסור לו ולכל ישראל לאחר הפסח. שעשאוהו כאילו הוא חמץ של ישראל המופקד ברשות גוי שהוא אסור לאחר הפסח ואף זה לפקדון נתכוין אלא שהערים. [והפוסקים לא נקטו כן]. וע' הג' בכור שור, ומק"ח [תמח י].

48 [ובמהד' מוה"ק גרס בריטב"א הפקידו. ולכא' אין לזה מקום].

1 ויל"ד אי בי"ש פליגי דאף קודם ל' יום נתחייב ביעור.

2 וביאר דלא איצטריך לאפוקי מבי"ש, דבי"ש אינו משנה [וכדאי' יבמות ט: וכו"מ].

3 אך כת' דמ"מ מ"ל מדסתם תנא משמע דאיירי אף בכותח, ולא כריב"ב.

4 ומשמע דראוי אף לאדם לאכול, אלא דפני הפת נפסל.

5 דפקע ממנו שם 'אוכל'.

שם. מותר בהנאה. הבעה"מ [ה: בדה"ר] והריטב"א [בשם הרא"ה] וחי' הר"ן כת' דרשאי אף לאוכלו', אלא דנקט הנאה דאין דרך לאכול לחם חרוך, דהוה כעפר בעלמא⁸. [ואין ע"ז שם חמץ]. והרא"ש חלק דמ"מ איהו קאכיל ליה ואסור, אף דבטלה דעת האוכל אצל כל אדם [ואחשביה באכילתו]. והביא דכ"ד הרב הברצלוני דאסור באכילה.

והאחרונים דנו דיש ב' צדדים להתיר, א' דהוה שלא כדרך אכילתו. ועוד דפקע ממנו חפצא של חמץ¹⁰. [וע' מקר"ח תמב ג].

שם. קודם זמנו. אבל חרכו לאחר זמנו אסור. והמהר"ם חלאוה [וכע"ז עוד ראשונים] ביאר דכיון דנאסר שעה א' נאסר לעולם, ונמצא זה נהנה ממה שנאסר עליו. והאחרונים ביארו דכיון דחל עליו 'שם חמץ', נאסר אף דעכשיו אינו ראוי¹¹. אבל בס' המנהיג [הל' פסח עמ' תמא] כת' דאסור משום קנס, הואיל ועבר בבל יראה.

והחק יעקב [תמה ח] משמע דשרפו לאחר זמן איסורו, אסור¹² רק מדרבנן. [ובשעה"צ [תמב יט] הביא מח' הפרמ"ג וגר"ז אי הוה דאורי'.]

והאחרונים [אמרי בינה פסח ח] חקרו אי הטעם משום דחל עליו איסור הנאה. או משום דנתחייב בתשבתו, ומחוייב לבערו¹³. ודן נפק"מ בחמץ של נכרי שחרכו, דחל עליו שם חמץ ואסור בהנאה, אבל לא עבר בבל יראה, ולא נתחייב להשבתו¹⁴. האם מ"מ אסור.

והריטב"א כת' ד'קודם זמנו' היינו קודם זמן אכילתו. ואם חרכו בשעה חמישית אסור באכילה ומותר בהנאה¹⁵.

שם. התוס' ר"פ הק' דאף לאחר זמנו, הא חרכו [ושרפו] וכל הנשרפין אפרן מותר. [וע' בסמוך תנוד"ה בהדי']. ו"ל דקסבר דחריכה לא הוה שריפתו. [וכ"כ רבינו דוד דחרכו לא משמע ששרפו, ואינו גחלים. והתוס' רא"ש כת' דעדיין מחובר זל"ז ולא הוה אפר]. והתוס' ר"פ [בסמוך] ביאר עוד דחרכו עדיין הוה חמץ, אלא נשתנה מראיתו. אבל נשרף הוה אפר.

שם. מותר בהנאה לאחר זמנו. ונח' הראשונים לענין חיוב ביעור, דהריטב"א [לק' מה:]: הביא י"א דכיון דנפסלה מאכילת אדם אינו חייב לבער [והביא דכ"ד הרא"ה]. אך דייק דדעת הר"ף דחייב לבער כל זמן שלא נפסל מכלב.

ובתוספתא [ג, הו' ברי"ף לק' מה: יד. בדה"ר] א' דמלוגמא שנסרחה אי"צ לבער. והראשון [ריטב"א ור"ן שם ועוד] כ' דדוקא נסרחה אחר זמן איסורה, דכיון דחל עליה שם איסור בעודו מאכל אדם, שוב אינו נפקע עד שיפסל מאכילת כלב דהוי עפרא בעלמא. [וחייב לבער].

וכ"פ המג"א [תמב ג ושאר פוסקים] דמלוגמא דנסרחה לאחר זמן איסורו חייב לבער. והמק"ח [שם, הו' בשעה"צ שם כ] חלק דדוקא נסרחה בפסח, אבל מו' שעות ולמעלה לא עבר בבל יראה, ומותר להשהותו עד לאחר פסח. אבל הש"ע הגר"ז [שם כא, צו' בשעה"צ] כת' דאף ב"ד, כבר חל עליו חיוב תשבתו. ותו לא פקע.

והרא"ש הביא י"א דמורייס שיש בו לחם קלוי מותר אחר הפסח, שהרי חרכו קודם זמנו ומותר בהנאה אחר זמנו¹⁶.

6 והריטב"א הביא דהיכא דחרך לחם [יפה יפה] ועשה ממנו כותח, רשאי לאכול ממנו בפסח. [ואף דעכשיו ראוי לאכילה ע"י הכותח].

7 והראב"ד השיג דאיירי שנפסל לאכילת כלב, ואינו ראוי לאכילה כלל. אלא לשריפה כמו פחם.

8 ובחי' הר"ן הוסיף דאפי' אכלו, אינו אכילה אלא הנאה גרידא.

9 והט"ז [תמב ח, הו' במשנ"ב שם מג] כת' דאחשביה אסור רק מדרבנן.

10 והשעה"צ כת' דמ"מ כופת שאור ודאי אסור מדאורי'. והחזו"א [קטז ה] נסתפק בזה, ד"ל דבטל ממנו תורת אוכל, והוה כאילו נוצר שלא מה' מיני דגן. ואילו איסור חמץ מה' מינים דוקא. [ע"ע לק' מה].

11 וכע"ז מצאנו [ע"ז טז] דנבילה שאינה ראויה לגר אינה נבילה [וע"ע לק' כה].

12 והקוב"ש [ח"ב כא ז] ביאר דאף דעכשיו אינו פרי, מ"מ חל עליו שם איסור הנאה מעיקרא. והנקב"רין אפרן אסור, דנשאר עליו איסור' אף דעכשיו אינו פרי. והקוב"ש [ח"ב מכתבים מה"ר נפתלי] ביאר דקודם זמנו לא חל שם איסור על אפר. אבל לאחר זמנו, כיון דכבר היה עליו איסור חמץ אחר כך מקרי אפר של איסורי הנאה, וכמו אפר של שאר איסורי הנאה.

13 לרבנן ד"ל נעשית מצוותו.

14 וכ"מ מדברי הראשונים [לק' מה, הו' בסמוך] גבי מלוגמא שהסריחה.

15 והמק"ח [תסו א בסו"ד] כת' דחמץ של נכרי שנפסלה ואח"כ נתנו לישראל רשאי לקיימו. אבל החזו"א [קטז טז] כת' דנראה דאפי' ביטל קודם פסח ולא ביערו, ונסרחה אח"כ אסור בהנאה וחייב לבער.

16 ומבואר מדבריו דאף איסור שעה חמישית חל בחפצא דהחפץ [ודלא כדברי הגר"ז הל' חמץ בדעת הרמב"ם].

ועוד דע"י תערובת מותר בהנאה אחר הפסח. [ע' לק' ל]. והרא"ש חלק דה"מ כשנפל ונתערב, אבל אסור לערב בידיים.

והביא דרבוותא אסרו לאחר הפסח, דחיישי' דלא חרכו יפה יפה¹⁷. ועוד דחרכו מותר בהנאה לאחר פסח, ולא באכילה כדרך. ומורייס דאורחא למיכל הכי אסור¹⁸.

תוד"ה חרכו. וכגון שנפסל לאכילת כלב וכו' דומיא דפת שעטיפשה [לע' טו:]. דמבואר דמחוייב שריפה מדין חמץ. והראשונים [רבינו דוד] הביאו מהגמ' [לק' מה:] דגבי חמץ אמרי' דראוי לחמץ בו עיסה. [דהא התורה אסרה שאור אף דאינו ראוי לאכילה]. ומבואר דכיון דנפסל מאכילת כלב לא אמרי' הכי. [אמנם יש שחילקו דדוקא עיפשה ראוי לחמץ, ולא חרכו. וצ"ע דהראשונים לא חילקו בזה].

אך דעת הראב"ד [חמץ א ב] לחלק דדוקא שאור אמרי' דראוי לחמץ. אבל חמץ כיון דנפסל מאכילת כלב אי"צ לבער¹⁹. וכת' דהב"י [לק' מה:] דפת שעטיפשה איירי בפת של שאור, אבל חמץ בעלמא אי"צ.

ויל"ד בנפסל לאכילת כלב אמאי לא אמרי' דראוי לחמץ, ויל"פ דק"ל לחז"ל דכיון דנפסל כ"כ אף אינו ראוי לחמץ. א"נ כיון דהוה עפרא בעלמא לא איכפ"ל דראוי לחמץ. [וע' לשונות הראשונים].

פשיטא ל"צ לשעות דרבנן וכו'. רש"י מחק הגיר' 'פשיטא', דלריה"ג מותר בהנאה. ותוס' ושאר' כת' דהק' פשיטא מכח הרישא²⁰.

ופרש"י כלומר זמן אכילתו משמע וכו'. והתוס' ר"ד ביאר דס"ד דעבר זמנו משמע זמן התורה, ומש"ה הק' פשיטא, דכיון דאיתסר מדאורייתא ואסור בהנאתו. ות' הגמ' דה"ק וכל שעה שאינו מותר לאכול אסור בהנאתו. ומשמע דאף משעה שאסור מדרבנן אסור בהנאה [וקמ"ל דשעה ו' אסור בהנאה].

אבל המלחמות [לע' ג: בדה"ר, ורבינו דוד כאן] גרס ל"צ לו' שעות דרבנן²¹. וביאר דקאי מו' שעות ולמעלה, ולר' שמעון [לק' כח:] חמץ לפני זמנו [דהיינו מסוף שש עד שתחשך] אינו עובר עליו בלא כלום, ואסור בהנאה רק מדרבנן. קמ"ל דאין חוששין לקידושין²². והר"ן חלק דאף ר' שמעון מודה דאסור בהנאה מדאורייתא [וכמ"ש תוס' לק' כח:], אלא דאינו לוקה. [והרא"ש השיג דלא מצא דלר' שמעון אסור בהנאה אף מדרבנן²³].

דאמר רב גידל וכו' המקדש מו' שעת ולמעלה אפי' חטי קורדנייתא וכו'. פרש"י מתחילת ו', דהוה שעות דרבנן. אבל תוס' [לע' ו:] כת' דקאי מסוף ו'. ותוס' ביארו דהביא ראי' מחטי קורדנייתא דהוה חמץ נוקשה. ואף דאסור רק מדרבנן²⁴ לא תפסי קידושין, וה"נ שעות דרבנן²⁵. ולפ"ז הגמ' כאן לא הביאה את דברי רב גידל לחידוש דשעות דרבנן. אלא לפרש דמצאנו כע"ז דלא תפסי קידושין באיסור דרבנן. [וע' מש"כ לע' שם].

ורע"א הק' [לתוס'] דבמשנה לא הוזכר ענין קידושין. ובלא"ה ידעי' דמו' שעות ולמעלה אסור בהנאה מדיוקא דרישא, ומה הביאו ראי' מדרב גידל. וביותר לדברי תוס' [ו: הנ"ל] אף רב גידל לא איירי בשעות דרבנן. ות' דדיוק המשנה אסור בהנאתו, משמע דהוה ממש כאיסור דאורייתא.

ובפשטו מפורש בגמ' דידן דאף בשעה ו' אין חוששין לקידושין. אבל דעת המלחמות [הנ"ל] דבשעה ו' חוששין, דאתי לאיחלופי. ולשיטתו דבסוגיין קאי מו' שעות ולמעלה.

ודעת הבעה"מ [ג: בדה"ר] דרב גידל קאי בדעת ר' יהודה²⁶, ואנן ק"ל כר' שמעון דאינו עובר עליו לפני זמנו. ואם קידש אשה מקודשת. [וע' מש"כ לע' ז: ולק' כח:]. וכ"כ הרא"ש דלר' שמעון לא מצאנו דחמץ בערב פסח אסור בהנאה [אף מדרבנן]. אך דעת שאר ראשונים דאף לר' שמעון אסור בהנאה מו' שעות ולמעלה. וחלק מהראשונים נקטו דהוה

17 דבשעת עשייתו לא מסיק אדעת' פסח.
18 והטור [תמב] כת' דאסור באכילה. והמג"א [תמב יג] כת' דאסור אף בהנאה. והק"נ [ה] כת' [דדעת הטור] דאסור באכילה משום אחשביה. אבל משום הנאה לחוד אין איסור.

19 ומבואר דשאור מחוייב אף דנפסל מאכילת כלב. דראוי ע"י עיסה אחרת.
20 והמלחמות [ג: בדה"ר] כת' דהרבה כיו"ב בגמ', שהק' פשיטא משום דשמעי' מרישא. ובחי' הר"ן כ' דאף לרש"י דכ"ה כוונת הגמ' להק'. אלא דל"ש קו' 'פשיטא'. דפשיטא משמע ליה כשהדין פשוט מצד עצמו או שהוא למד מחברו כיוצא בו, והכא הול"ל דתני רישא.

21 וכת' דאף לגיר' [דידן] לשעות דרבנן יל"פ כן, דלר' שמעון בהנך ו' שעות אסור מדרבנן.
22 ולפ"ז שעות דרבנן, היינו מו' ולמעלה לר' שמעון.

23 ולפ"ז דיוק דמתני' דלא כר' שמעון, אלא כר' יהודה [וכבעה"מ דרב גידל קאי בדעת רב].
24 והרא"ש ביאר דחמץ נוקשה אינו אסור מדאורייתא בי"ד, והוה איסור דרבנן.

25 ותוס' [חולין ד:] דייק דהיכא דהוה תרי דרבנן, קורדנייתא בשעות דרבנן תפסי קידושין. והס"ז [תמב ב] הביא דדעת רש"י דאף חטי קורדנייתא הוה דרבנן, בתרי דרבנן חוששין לקידושין. אך החק יעקב [תמג ו] כת' דלדעת רש"י הוה חמץ דאורייתא.

26 וכדאי' [לק' ל] דרב ס"ל כר' יהודה. [והראשונים השיגו דרב ס"ל כר' יהודה בחמץ לאחר פסח, ואין ראי' דאף בקודם זמנו].

מדברנן. אבל תוס' [כח:] כת' דאסור בהנאה מדאורי'.

שם. אין חוששין לקידושין. רש"י [לע' ז.] פי' דאתי איסור דרבנן ומפקע קידושי תורה, דכל המקדש אדעתא דרבנן מקדש, והפקר ב"ד הפקר, והפקירו ממונו. [וע' מש"כ בזה לע' ז.]. ועוד פי' הראשונים [מאירי ז., ריטב"א קידו' נו:] דכיון דרבנן אסרוהו לא שווה מידי. [וע' מה שהו' לע' ז.]

רש"י ד"ה חטי. אם באו לחשש חמץ. הפנ"י דייק דאף דהוה רק חשש שהחמץ, וספק בעלמא, אפ"ה אין חוששין לקידושין [בתורת ודאי]. דאסור בתורת ודאי.

ועוה"ק האחרונים דבשעות דרבנן נימא ספק דרבנן לקולא, ונתלה דלא החמץ. ולכאור' מבואר דכיון דבפסח עצמו ספיקו לחומרא, החמירו אף בשעות דרבנן.

תוד"ה עבר. דלר' יוסי גלילי אי"צ לשורפו אלא יריצנו לפני כלבו או ימכרנו לנכרי²⁷. ואף דריה"ג מודה דמחוייב להשביתו, רשאי ע"י כלבו או נכרי. והאחרונים [פרי יצחק א' יז] הביאו דמבואר בתוס' דלא כמק"ח [תלא הקד' ד"ה גם מה] כת' דתשביתו משמע שישביתנו מהעולם, וכשמוכר לנכרי מבטל מצוות תשביתו.

ועוד יש אחרונים שדנו דכיון דכבר נתחייב בהשבתה, לא מהני להוציאו מרשותו. ואף דמכאן ולהבא אינו שלו, כבר נתחייב על חמץ זה²⁸. [אמנם י"ל דה"מ לרבנן דעשאה הכתוב כאילו הוא ברשותו [וכדלע' ו:]. אבל לריה"ג חמץ אינו איסור"ה, והוה ברשותו. ולא נתחדש דעשאה הכתוב. ומש"ה כשמוציאו מרשותו פטור].

והקוב"ש [פח] הק' מסברא ע"ד התוס', כיון שכבר נתחייב במצות תשביתו לבערו מן העולם, ואם ימכרנו לנכרי אינו מבוער מן העולם²⁹. אך הביא דמבואר עוד [לע' ו:] דאילו מהני ביטול חמץ אחר זמן איסורו, יוכל לבטל. ולא אמר' דמבטל מצוות תשביתו.

והאחרונים חקרו בכוונת התוס', האם מקיים מצוות תשביתו ע"י שמוכרו לנכרי [ומוציאו מלהיות חמץ שלו]. אך כמה אחרונים דנו דודאי לא חשיב 'השבתה' [שהרי אינו מבערו מהעולם], אלא ע"י שמוכרו שוב אינו מחוייב עליו.

והקוב"ש [שם וקכב] כת' דצ"ל דחיוב תשביתו הוה חובת החמץ, וכיון דאין לו חמץ שוב אינו מחוייב עליו. ואינו חובת גברא לבערו³⁰.

ובתוס' שאנץ [לק' כח:] הביא דר"י נסתפק בזה, אי חשיב השבתה ע"י מכירה לנכרי³¹. וכן משמע מדברי הרא"ש [ד] דמקיים מצוות תשביתו ע"י מכירה. וכ"מ במאירי דבזה פליג בי"ה אבי"ש.

שם. הריא"ז [הו' בשלט"ג] כ' [דאף לדידן] חמץ של הקדש או נכרי שלא קיבל אחריות אף לאחר שעת איסורן רשאי למכור, שאין הנאה זו שלו. ומשמע דנכרי שקיבל עליו אחריות אינו רשאי למכור, ולכאור' הטעם משום דנתחייב להשביתו³².

והמג"א [תמ א] כת' דישאל שקיבל אחריות על חמץ של נכרי ועבר עליו, יחזיר החמץ לנכרי בפסח³³. ורע"א [שם] חלק דהישראל מחוייב לבערו, ולתקן הלאו דבל יראה שעבר³⁴. והוה ניתק לעשה [וכדאי' לק' צה.]. ומחוייב לשרפו ולשלם לנכרי מעותיו.

שם. דלריה"ג אי"צ לשורפו. הקוב"ש [פח] הק' דנימא דריה"ג סבר דאין ביעור חמץ אלא בשריפה [וכר' יהודה]. ודחה

27 ואף דלדידן חמץ אינו ברשותו [וכדלע' ו:], ואינו יכול למכור לנכרי. לריה"ג חמץ מותר בהנאה א"כ הוה ברשותו, ויכול למכור.

28 כ"כ ההת"ס [או"ח קיד] ואחיעזר [ג ב] דהמוכר חמצו לנכרי, וזכה בו הגוי [וכלפיו אינו איסור"ה, ומצי זכר. ע' תוס' כתו' לג:], עדיין מצווה עליו בבל יראה. ואף שקנאו הגוי עשאו הכתוב ברשותו לעבור. [ע' מש"כ לע' ו:]. ועד"ז כת' השא"ג [פג, וכן רע"א] בדעת הרמב"ן [לע' ו, הו' לע' ה:] דאינו חייב [מדאורייתא] בבל יראה על חמץ שאינו מונח ברשותו [דכתיב גבולך]. והשא"ג א' הק' א"כ המוצא חמץ בפסח וכדו' יוציאנה מרשותו. וכת' דהיכא דנתחייב כבר בתשביתו ל"מ להוציאו מרשותו. [אך בשו"ע הגר"ז [תמה ג] כת' דהטעם משום דעשאו הכתוב ברשותו. ולפ"ז לריה"ג דמותר בהנאה [ולית ליה דעשאו הכתוב] שפיר יכול להוציאו].

29 ועיל"ד דכיון דכבר נתחייב בתשביתו, אף אם ימכרנו עדיין מחוייב. וצריך לחזור ולקנות החמץ.
30 והביא כע"ז ציצית למ"ד חובת טלית, דכשהטלית שלו מחוייב להטיל ציצית. ואם מוכר טליתו פטור מחיוב ציצית, ואינו ביטול מצו'. והקוב"ש [קצ] כת' דזה דעת בית הלל דרשאי למכור חמץ לנכרי תוך ל', אף דנתחייב כבר לבערו. דחיוב תשביתו חל בכל שעה שיש לו חמץ, כמו במזוזה שחייב בשעה שדר בבית, וכשיצא מהבית פקע חיובו. וה"נ כשמכר חמצו פקע חיובו אף דלא קיים בזה מצות תשביתו. וכמו בפושט טליתו מעליו דנפטר מציצית, והפשיטה מותרת. [אבל דעת בי"ש לרש"י דאינו רשאי להפקיעו מעליו חיוב זה].

31 ולמ"ד דחמץ [מו' שעות ולמעלה] מותר בהנאה, יוכל למכור לנכרי ואי"צ לשורפו.

32 [דלכאור' אף שמרויח שלא יתחייב באחריותו, לא הוה הנאה בגוף המכירה. דק"ל דאומר באיסור"ה הרי שלך לפניך, ולא חשיב נהנה באיסור"ה. א"כ אינו אסור מצד איסור"ה].

33 דק"ל אומרים באיסור"ה הרי שלך לפניך. [ואף דכבר נאסר משום חמץ שעבר עליו הפסח].

34 ועפ"ז יש לחלק דבערב פסח עדיין לא עבר בלאו דבל יראה, ואף דמצווה בתשביתו, סגי להוציאו מרשותו. ודוקא בפסח עצמו חייב לתקן לאו דבל יראה. [ואף תוס' ידין איירי מדין שריפת חמץ בי"ד, דלריה"ג ימכור לנכרי. אבל בפסח עצמו י"ל דמחוייב לבערו].

דר' יהודה [לק' כז: כח]. למד מנותר, ואי מותר בהנאה א"א ללמוד מנותר.

בהדי דשריף

בהדי דקא שריף ליתנהי מיניה. תוס' פי' משום דאיסור הנאה אפרן מותר. אבל התוס' רא"ש הביא בשם ריב"א מידי דהוה אתרומה טמאה³⁵. [דאסור בהנאה, ורשאי להנות ע"י שריפתה]. והביא דר"י פליג דתרומה טמאה מותר בהנאה, ומש"ה רשאי להנות בשעת שריפתה. [ונח' ריב"א ור"י בגדר שריפת תרומה טמאה, דדעת ריב"א [תוס' לק' מו. שבת כד:] דשריפת תרומה טמאה הוה לשם איבוד, ורשאי להנות דרך שריפתו. ואילו ר"י [שם] פליג דלא נאסר תרומה טמאה כלל בהנאה].

ובגמ' [לע' יב:] אי' דר' יהודה אמר אימתי [הוה בשריפה] שלא בזמן ביעורו, אבל בזמן ביעורו השבתתו בכל דבר. ופרש"י דבשעה ו' בשריפה, דמדאורייתא שרי. אבל בשעה ז' משבית בכל דבר [דמוזהר מה'ת להשביתו]. ותוס' [ושא"ר] כת' דלאחר זמן איסורו בשריפה, דומיה דנותר. אבל בו' השבתתו בכל דבר, דעדיין אינו אסור.

והראב"ד [ה. בדה"ר] כת' דמסוגיין תיובתא לרש"י, ואי איירי קודם זמן איסורו אמאי לא יהנה. ורבינו דוד [יב:] כת' דלרש"י סוגיין קאי בשעה ו', דאסור בהנאה מדרבנן, והקילו.

ועוד שמעתי לפרש דאף לאחר ו', מודה ר' יהודה דהיכא דשרפו מקיים מצוות שריפה [בחפצא של החמץ]. אלא דמחוייב להשביתו אף בכל דבר. ומ"מ עכ"פ היכא דשרפו נימא דאפרו מותר, דקיים מצוותו. אבל לרבנן הוה חיוב לבערו בכל אופן. ואף אם שרפו לא נחשב קיום שריפה.

שם. לר' יהודה וכו' בהדי דשריף. האב"מ [כח ס] הק' דנימא דמותר משום מצוות לאו ליהנות ניתנו, ויהא רשאי אף הנאת עצמו בזמן קיום מצוות שריפתו. [לדעת הרשב"א נדרים טו: דמותר אף הנאה נוספת בשעת מצווה]. והוכיח דמצוות לאו ליהנות הוה באופן דא"ל לקיים המצווה אלא ע"י הנאת גופו. דבמה שמוכרח לקיים מצוותו לא חשיב הנאה כלל [דמצוות לאו ליהנות ניתנו]. אבל במקום שאפשר לקיים מצוותו בלא להנות בו, ודאי אסור ליהנות הנאת גופו מאיסור.

תוד"ה בהדי. משום דלר' יהודה אפרו מותר וכו' וקס"ד בהדי דקשריף וכו'. קמ"ל דדוקא לאחר שנעשית אפר, ולא בהדי דשריף. ותוס' [לע' ה.] כת' דמדרבנן אסור לבשל ע"ג גחלים³⁶. ובחי' הר"ן נסתפק דקמ"ל דאסור [מדאורייתא], שעדיין שאינו נעשה אפר.

בא"ד דתניא³⁷ כל הנשרפין אפרן מותר. ותוס' [תמורה לג:] פי' הטעם משום דנעשית מצוותו. והאחרונים [קוב"ש ב כא, והקה"י יג] תמהו דלכא' סברת נעשית מצוותו שייך דוקא בהקדש, דכל איסורו מחמת שמייוחד לגבוה, וכיון דנעשית מצוותו אין בו צורך גבוה יותר³⁸ [וכמ"ש רש"י לק' כו]. אבל בשאר איסור'ה האיסור לא תלי' בהא דעומד לשריפה, והדין שריפה הוה מחמת איסורן.

והקה"י כ' די"ל דילפי' תוקד אש, וקבלו חז"ל דהאיסור נמשך עד שתוקד אש, ובשעת שריפה נשלם האיסור³⁹.

והקה"י דן דאינו מצווה לבער חמץ של נכרי ואפ"ה אסור בהנאה, וא"כ אם ישרוף חמץ של נכרי אפרו אסור. שהרי לא שייך בזה נעשית מצוותו⁴⁰. אך הק' דאטו חמץ של ישראל גרע שאיסורו נמשך רק עד שריפה. ועפ"ן דן דחמץ גרע משאר איסור'ה, וי"ל דקמ"ל המשנה דאף לר' יהודה אפרן אסור.

והקוב"ש [שם] הק' עוד דלמ"ד דביטול חמץ ילפי' מקרא דתשביתו, א"כ נימא דלבתר שביטל חמצו יהא מותר באכילה⁴¹. שנעשית מצוותו, ונתקיימה בו מצות תשביתו⁴². [ובפשוטו י"ל דדוקא היכא

35 והתוס' ר"פ הביא כן בשם רש"י.

36 ומבואר דיש ג' אופנים, אבוקה כנגדו [כדלק' כז:]: [דהחמץ עדיין קיים], ע"ג גחלים [ע' תו' כו: ד"ה בישלה], ואפר [דאף מדרבנן מותר].

37 [תמורה לד., ולק' כז:]: [והמהרש"ק [הו' עה"ג תמורה לג:] דייק מדברי תוס' [שם] דגרסו כן בגוף המשנה [שם]. ולפ"ז קאי להדיא אחמץ בפסח, דלר' יהודה הוה נשרפין ומש"ה אפרן מותר.

38 והקוב"ש כת' דכ"ז אי נימא דקדשים שמתו יצאו מידי מעילה ומותרין מדאורייתא. [ונח' בזה הראשונים]. ותי' דתוס' תמורה ס"ל דקדשים שמתו אסורים בהנאה מדאורייתא. וע"כ דנתחדש היתר משום עצם הא דנעשית מצוותו.

39 [ועד"ז כ' מנחת ברוך [צט], הו' לע' כד.].

40 אמנם לדברי המק"ח [תלא] דין שריפת חמץ [לר' יהודה] מחמת הדין איסור'ה שבו, ואף חמץ של הפקר ושל נכרי דינו בשריפה. [אלא שאני לא מצווה על כך]. והיכא דנשרף מתקיים ענינו של החפצא.

41 ובפשוטו לק"מ, דקי"ל [לע' ו:]: דביטול חמץ הוה דוקא קודם זמן איסורו. ולאחר שנאסר מדין חמץ ל"ש ביטול. ולא שייך 'נעשית מצוותו' קודם שנאסר. ואף דילפי' מתשביתו שלא יהא לו חמץ בזמנו, וכמ"ש הרמב"ן ד:; ואיהו ביטלו. מ"מ לא חשיב נעשית מצוותו בחמץ.

42 ויש שהוסיפו ע"פ דברי הראשונים [רמב"ן ד:]: דגדר ביטול חמץ אינו מחזיקו כחמץ לאכילה. וא"כ הוה ככופת שאור שיחדו לשיבה. והחז"ר [הו' לע' דן דע"ז שוב אינו אסור באכילה מדאורייתא.

דנעשית מצווה בגוף החמץ שייך סברת נעשית מצוותו. ואילו ביטול חמץ הוה צווי על הגברא, דאינו מחזיקו עוד כחמץ [ע' לע' ד:]. אך בעיקר החמץ לא נעשית מצווה כלל].

והקוב"ש תי' דאירי הכא דוקא באפר, דאפר אינו חמץ כלל עכשיו, ואיסורא דאפר הוא רק מפני שהיה חמץ קודם שנשרף⁴³. אלא כיון דחל איסור'ה, אף הדבר הנגרם ממנו אסור [וע' לק' כו:]. אלא כיון שנעשית מצוותו הותר האיסור שהיה בו קודם שנשרף. משא"כ חמץ גמור לאחר שביטלו, נהי נמי שהותר איסורו הקדום, מ"מ אסור דגם עכשיו הוא חמץ, ונאסר מחדש גם לאחר שנעשית מצוותו. [ובזה ל"מ נעשית מצוותו כלל].

וביאר דאף קדשים שנעשו מצוותן אינן עומדים עוד לצורך גבוה [ועכשיו אינם קדשי ה'], אלא דכבר נאסרו⁴⁴. וכיון שנעשית מצוותן הותר איסורן שהיה בהן.

שם. האחרונים [עמודי אור כו בהג'] דן דחמץ נוקשה [לדעת ר"ת מב. דליכא איסור בל יראה ותשביתו], א"כ אם שרפו אפרו יהא אסור, דל"ש בזה נעשית מצוותו. וגרע מחמץ גמור. [ויל"ד דלמ"ד דמותר בהנאה [ע' תו' כג:]] ו"ל דאפרו אינו נאסר כלל⁴⁵. ולמ"ד דאסור בהנאה, ו"ל דלדברי המק"ח דדין אין ביעור חמץ אלא בשריפה הו' מדין איסור'ה שבו. וי"ל דאף נוקשה איסורו כשאר חמץ, ודין החמץ בשריפה⁴⁶.

בא"ד אבל לרבנן אין מצוותו בשריפה, והוי מהנקברין וכו' אפרן אסור. [כששורף לאחר זמן איסורו]. וכ"כ הרא"ש [ס"ס ב בשם ר' יונה]. וכ"כ הטור [תמה]. והמג"א [תמה א] הק' דלפ"ז אינו רשאי לשרוף חמץ לרבנן, דק"ל דהנקברין לא ישרפו, דחיישי' שמא יבא לידי תקלה. והק' דהרמב"ם פסק כרבנן, וס"ל דרשאי לשרוף חמץ⁴⁷. [וע' מה שהו' בזה לע' ריש פירקין].

אבל האבנ"מ [שו"ת יט] והמק"ח [תמה א] ורע"א [דפו"י שם] כת' דמחוייב בתשביתו, וא"כ כשביערו נעשית מצוותו, ואפרו מותר. ואף לרבנן דהשבתתו בכל דבר⁴⁸.

והמנחת ברוך [סז] חלק דלרבנן מקיים מצוות תשביתו ע"י שמפררו וזורה לרוח, ואף דלא נפחת ע"ז החמץ⁴⁹. וכיון לחכמים אפשר לקיים מצוות השבתה אף בלא להפסידו, ודאי לא חשיב נעשית מצוותו.

והגר"ח [חמץ א ג] כת' [בדעת תוס' והרמב"ם] דלמ"ד השבתתו בכל דבר, א"כ עיקר מצוותו תשביתו על הבעלים, שלא יהא לו חמץ. ובמה שהבעלים מקיימים מצוותם ל"ש נעשית מצוותו⁵⁰. ודוקא לר' יהודה חל דין בחפצא דהחמץ דטעון שריפה⁵¹. וכיון דחל דין בחפצא, עי"ז נותר החפצא.

מנין שאסור בהנאה – סוגיית חזקיה ור' אבהו

אמר חזקיה וכו' לא יאכל, לא יהא בו היתר אכילה. פרש"י משמע שלא יהא לך היתר המביא לידי שום אכילה, וסתם הנאות מביאות לידי אכילה, שלוקח בדמים דבר מאכל. [ע' נדרים לג].

והרש"ש כת' לפרש דלא יאכל, משמע דאסור להאכיל לאחרים, ואף לכלבים⁵². והטעם משום שנהנה, וה"ה שאר הנאות. אך הרש"ש הק' דא"כ נימא דדוקא הנאת כילוי אסור, ומנ"ל לאסור שאר הנאות⁵³.

שם. מנין לחמץ בפסח. הפ"י דן גילף דחמץ אסור בהנאה בק"ו מנותר, דחמץ חמור דעובר בבל יראה. ורע"א תי'

43 [וכן בשאר איסור'ה, דאפר ערלה לאו פרי הוא, ואיסור הנאה דערלה תלי' בשם פרי].

44 וראוי לאוסרן משום שכבר קודש, וכמו בקדשים שמתו דאסורין בהנאה מדאורי' [לשיטת תוס'], דכשהוקדשו נאסרו באיסור עולמי.

45 דדוקא באיסור הנאה אי' [לק' כו:]] דהנגרם ממנו אסור. [אמנם בריטב"א דן דחרכו לאחר ה' אסור באכילה. ואף דאינו איסור'ה. וצ"ע].

46 ואף דאינו חייב לשורפו [כחמץ של נכרי והפקר], היכא דשרפו נחשב קיום המצווה.

47 ואף בתוך החג מבואר [ג' יא] דשורף.

48 והקה"י הביא דהראשונים [תוס' ר"פ, רבינו דוד, ר"ן ועוד] דנו גבי חרכו, אמאי לא חשיב אפרן. ומשמע דקאי אף לרבנן, ואף רבנן מודו דנחשב נעשית מצוותו.

49 ואילו יכניס ויאכל כזית ודאי חייב כרת.

50 ובחי' ר' שלמה [ג'] חלק דודאי חיוב תשביתו הוה על החפצא. אלא דסברת נעשית מצוותו שייך רק היכא דחובת הביעור משום דיני איסור הנאה. אבל היכא דהוה מצד אחר לא שייך בזה נעשית מצוותו. ואף ריה"ג [דמותר בהנאה] ס"ל דיש דין תשביתו לבער את החמץ. ולפ"ז צ"ל דלדעת ר' יהודה הוה בשריפה מחמת הדין איסור'ה שבו [וכדברי המק"ח תלא]. אף לולי תשביתו. [ועד"ז דברי המנח"ב וקה"י הנ"ל].

51 ועפ"ז הגר"ח ביאר דלר' יהודה תשביתו הוה ניתק לעשה, להשבית החמץ. ואילו לדעת רבנן הוה איסור עשה על הגברא שלא יהא לו חמץ, מש"ה לא הוה ניתק לעשה [ומש"ה פסק הרמב"ם שם דלוקה על בל יראה. ודלא כפשוטו הסוגיה לק' צה. דהוה ניתק לעשה].

52 וכדדרשי' בירושלמי [הו' לע']. ועד"ז אי' [מנחות קא:]] דר' שמעון דרש כל האוכל אשר יאכל, דאוכל שא"א יכול להאכילו לאחרים אינו מקבל טומאת אוכלים [כשלא היה לו שעת הכושר], דרשאי להאכילו לכלבים [עי"ש רש"י]. [א"נ דאחרים היינו נכרים, משום טובת הנאה].

53 אך אי דרשי' דיכול להאכילו לנכרי, מה שמחזיק לו טובה לא הוה הנאת כילוי.

דאדרבה דאי אסור בהנאה אינו ברשותו, ולא יעבור [וכדאי' לע' ו:]. ואינו עובר אלא משום דאמר' דעשאה הכתוב כאילו הוא ברשותו. ומש"ה מהני ביטול חמץ [וכמ"ש הרמב"ן ד: והר"ן א. בדה"ר]. והביא דברי השא"ג [עז:] דלריה"ג דחמץ מותר בהנאה ל"מ ביטול, דהוה ברשותו.⁵⁴

דא"ר אבהו כ"מ שנאמר לא יאכל וכו' א' איסור אכילה וא' איסור הנאה משמע, עד שיפרוט לך וכו'. דהוצרך הכתוב להתיר נבילה באכילה [ע' בסמוך].

ורע"א חקר האם ר' אבהו דרש דלא יאכל כולל ב' ענינים נפרדים אכילה והנאה. או דר' אבהו חידש דהכל ענין א', והתורה אסרה אכילה מחמת שנהנה, והתורה תפסה הנאה דשכיחא. ומבואר דנח' בזה הראשונים, **דהרמב"ם** [סה"מ ע' בסמוך] הביא מסוגיין דאיסור אכילה והנאה הם א'. אבל הר"ן [ע' בסמוך] כת' דלא ילפי' ממשמעותו דקרא, אלא מדאיצטריך קרא להתיר נבילה ילפי' דכל איסור כע"ז מתסרי אף בהנאה.⁵⁵

והרמב"ם [סה"מ ל"ת קפז] ביאר דלא מנה איסור הנאה בב"ח כמצוה בפנ"ע, שהנאה ואיסור אכילה ענין א'. שהאכילה מין ממניי ההנאה. והיכא דצו' התורה לא יאכל ילפי' הנאה,⁵⁶ ומש"ה אין ראוי שיימנה איסור אכילה ואיסור הנאה ב' מצות.⁵⁷ ועד"ז כת' הרמב"ם [פיה"מ כריתות ג ד, יג:]: שבשר בחלב לא נאסר בהנאה אלא מחמת שאסר הכתוב אכילתו, והביא דברי ר' אבהו דאיסור הנאה בכלל. ואין פסוק האוסר אכילתו ופסוק האוסר הנאתו, אלא בשר בחלב אסור בשניהם יחד.⁵⁸

שיעור הנאה – רע"א נסתפק באיסור הנאה דנלמד מלא יאכל, אי שיעורו בכזית [דומיה דאכילה⁵⁹], או בפרוטה⁶⁰ [כדין הנאה⁶¹]. אך הצ"ח [כב:]: דן דאפשר דיתחייב על הנאה בכל שהוא⁶². והק' דא"כ אף האוכל כל שהוא יתחייב, שהרי עכ"פ נהנה.

[ודנו דתלי בהנ"ל, דאי איסור' הוה חלק מאיסור אכילה, ושיעור אכילה בכזית. אך אי הוה איסור בפנ"ע, לכאור' שיעור הנאה הוה פרוטה].

תוד"ה כל. יהיה נהנה וכו' בכרת. ולשון **תוס'** [חולין קכ.]: דליכא כרת אלא לאו. והמשנ"ל [יסוה"ת ח] דייק דהנהנה בחמץ לוקה⁶³ [ורק אין כרת]. וכ"כ הרי"א⁶⁴ [בשלט"ג] דלוקה על הנאה.⁶⁴ וכ"כ רבינו יונה [שערי תשובה ג פג.]: אבל דעת הרמב"ם [מאכ"א ח טז] דאין לוקין כשנהנה ממאכל שאסור בהנאה. והרמ"ך תמה דכיון דלא יאכל כולל אכילה והנאה, אמאי אינו לוקה.

וה"ה ביאר הטעם משום דאוכל עומד לאכילה, והוה שלא כדרך הנאתו. [וע"ע לק' כד:]. ואפי' סיכה דקרובה לשתייה, חשיב שלא כדרך [לק' כה:]. והוסיף דהוה כחצי שיעור⁶⁵. והמשנ"ל [יסוה"ת ג ח ד"ה ודע עוד] הק' דבשר בחלב חייב שלא כדרך הנאתו, ואמאי לא ילקה על הנאתו.

והמשנ"ל [שם] ביאר דאינו לוקה משום דאינו מפורש בקרא אלא מדרשא⁶⁶. [וע"פ דברי הלח"מ

54 [אמנם הביאו דברמב"ן מפורש דאף לריה"ג מהני ביטול. אך י"ל דהר"ן פליג בזה. ע' מש"כ לע' ד:].

55 וביאר דה"ק ר' אבהו ודאי לא תאכל אכילה משמע ולא הנאה, ומיהו מדשרי רחמנא הנאה בנבלה ולא אצטריך, לגלויי אתא דכל לאוי דכותה מתסרי נמי בהנאה אעפ"י שאינו בכלל לשון אכילה.

56 וביאר שאכילה דמיון מדמיוני ההנאה, והכוונה שהוא לא ינהה בו לא באכילה ולא בזולתו. והוא אמרם [כאן] כ"מ שנאמר לא יאכל, איסור'ה. והקובח"ע [לג ז] הביא דלפ"ז איסור אכילה הוא בזה שנהנה ע"י אכילתו. אך הביא דהתוס' רא"ש [הוריות י:] כת' דחייב על אכילה אף היכא דאינו נהנה כלל מאותה אכילה [וכגון אכילה גסה].

57 וכת' דאילו מנינו אותם ב' מצות בבשר בחלב [אף דדרש' להדיא לא תבשל ג' פעמים], היה ראוי כמו כן בחמץ, ובערלה ובכלאי הכרם למנות איסור הנאה כמצוה בפני עצמה.

58 והרמב"ם [שם] כת' נקודה נפלאה' דבשר נבילה בחלב, כיון דאין איסור חל על איסור, לא חל איסור אכילה, ואף לא חל איסור הנאה [דבשר בחלב]. [והאחרונים דנו בדבריו בגדר אין איסור חל על איסור, דמבואר דאף שם האיסור לא חל. ועוד דנו דאדרבה נימא דחל איסור הנאה, והוה כולל או מוסיף. ומבואר ברמב"ם דכיון דלא חל איסור אכילה, אינו נאסר כלל. ואכמ"ל].

59 והמשנ"ל [מעילה א ג] נקט דשיעורו בכזית. וכ"כ הצ"ח [כב:]: לצד דאינו כל שהוא].

60 וכ"מ מדברי המאירי [נדרים לב, ה' בסמוך]. ועוד הביאו האחרונים דכ"מ בתוס' [מכות כב. ד"ה אלא].

61 ורע"א הביא מק' הגמ' [ב"ק מא] דה"ל לכתוב לא ינהה, אמאי כתיב לא יאכל. והא נפק"מ לשיעור. וע"כ דבכל ענין שיעורו בפרוטה. וכה"ק הצ"ח קו' זו.

62 אך הביאו דבירושלמי [תרומות ו א] דנו דחצי שיעור אסור מה"ת באיסור הנאה. [ומבואר דאינו איסור גמור, אלא איסור חצי שיעור]. והמאירי [נדרים לב:] הביא להסתפק [יש מפקקים] אי יש איסור באיסור'ה בפחות מפרוטה [אך יל"פ כוונתו משום חצי שיעור].

63 וכ"כ הרמב"ן [סה"מ שורש ב] דלוקה על הנאה בבשר בחלב.

64 כשמכר לגוי או האכיל לבהמתו. [אף באופן דאינו הנאת הגוף. וכן לא חשיב שלא כדרך הנאתו].

65 וע"ע דברי ח"ה [מאכ"א ג ו] דכת' דאינו לוקה על ביצי שרצים וכדו', אע"פ שהיוצא מן הטמא טמא אין לוקין עליו, ודומה לחצי שיעור דילפי' מריבוי, ואין לוקין עליו.

66 וכן ציין המשנ"ל [טומ"א טז י] דכיון דפשטא דקרא לא מיירי בהכי, אף דמכח יתורא דרש"י איזו דרשא. אף שהיא דבר תורה אינו לוקה עליה. דומיא דנהנה מבשר בחלב דאף דאיכא חד לא תבשל לאיסור הנראה אינו לוקה על

הרמב"ם פסק כר' יהודה דילפי' 'אותו' לגלות. ואינו לאו להדיא⁶⁷.

ובס' החינוך [קיג] כת' דאין לוקין על הנאה, דאפשר להנאה בלא מעשה⁶⁸.

אכל ונהנה - המשנ"ל [יסוה"ת ה ח ד"ה ודע דאחר] כת' דאף לסוברים דלוקה על הנאה, מ"מ אם אכל ונהנה אינו לוקה ב'⁶⁹. [ומבואר כוונתו דיסוד החיוב אכילה משום הנאה, והוה חד איסור]. ורע"א דחה דמבואר [לק' כב.] דאיסור הנאה לא תלי' באכילה.

בא"ד [שם] וא"ת יהא נהנה מחמץ בפסח בכרת וכו' כי כל אוכל לא ילפי'⁷⁰. ובחי' הר"ן כת' דאין זה מספיק. והר"ן כת' דאי כוונת ר' אבהו דלשון אכילה משמע הנאה, קשה קו' התוס'. אך ביאר דר' אבהו למד דין איסור הנאה מנבילה, ולא פי' כן לשון הקרא⁷¹.

ורע"א כת' ליישב דא"כ נימא קרא לא ינהה [וכקו' הגמ' ב"ק מא.], וממילא ידעי' דכ"ש דאסור לאכול. ותי' דבשלמא כלפי מלקות אמרי' דאינו לוקה מהדין. אבל בקרא דאיידי כרת אפשר לחייבו מהדין, וע"כ דליכא כרת בהנאה.

שם. השעה"מ [ר"ה חמץ] הק' דגלי קרא בחד מהנך דיש כרת, ועי"ז ילפי' אידך. ואף לחזקה יש כרת בהנאה. וע"ד מש"כ תוס' [לק' כח: ד"ה וחד] דלר' יהודה בערב פסח אסור בהנאה אף לחזקה, דגלי בחד וה"ה באינך. [וע"ע תוס' כג:]. ותי' דחיוב כרת לא ילפי' ממלקות⁷².

שם. המגיה למשנ"ל [שגגות יג] הק' דאת"ל דיש כרת בהנאת חמץ, אמאי איצטריך [חולין ככ] קרא 'נפש' לרבות דאף השותה חמץ בכרת, תיפול' דחייב דלא גרע מהנאה. ורע"א תי' דמחמת הנאה אינו חייב רק בפרוטה, ולזה רבי רחמנא דשותה חייב כאוכל וחייב בשיעור שתיה אף דבהנאתו ליכא שוה פרוטה.

בא"ד [שם] ואורי' דלא יאכל ולא תאכל ילפי' מלא תאכלו. משמע בתוס' דגדר הילפותא לר' אבהו, דילפי' היקש מנבילה לפרש הלשון 'אכילה', אף הנאה. [ולא הוה גילוי בעלמא, אלא דילפי' האיך לדרוש לקרא⁷³].

ר' יהודה אומר דברים ככתבן לגר בנתינה וכו'. פרש"י כן מצוותו, לא ימכור לגר. והגמ' מפרשת דמצווה להחיותו⁷⁴. [וע' בסמוך]. אבל הרמב"ם [זכיה ג יא] הביא מהך דרשא דגר תושב בין מכירה ובין נתינה.

ולנכרי במכירה. ואסור ליתן לגוי בחינם. והגמ' [ע"ז כ.] הביאה מכאן דדעת ר' יהודה דאסור ליתן לעכו"ם מתנת חינם, וכדרדשי' לא תחנם⁷⁵. [אלא בשכינו ומכירו, שמכיר לו טובה⁷⁶]. ור' מאיר ס"ל דמותר.

ותוס' [ע"ז שם] הק' אמאי איצטריך לאו דלא תחנם, תיפול' מקרא דלגר. ותי' דאיצטריך לעבור עליו בלאו, ואילו הך קרא הוה עשה. א"נ איצטריך לגלות דנתינה דגר הוה מתנה, ולא נתינה בדמים.

ור' יהודה הא ל"צ קרא, כיון דגר אתה מצווה להחיותו וכו'. תוס' [ע"ז כ., חולין קיד.; והתו' רא"ש ותור"פ כאן] הק' כיון דיש לו חפץ שראוי למכור, וכי מחוייב ליתנו לגר. והא אפי' לישראל אינו

ההנאה.
67 והפ"ח [תמג] כת' דאפשר דהרמב"ם פסק כמ"ד [לק' כג:] דילפי' איסור הנאה בק"ו. והמגיה למשנ"ל דחה דברמב"ם לא משמע כן.

68 ובס' החינוך נסתפק האם סך בבשר בחלב לוקה.
69 ודייק כן מדלא חשיב [מכות כא:] שלוקה עליו ב'. ורע"א דחה דל' דהברייתא ס"ל כר' שמעון דבב"ח מותר בהנאה. או דס' כתנא דאיסי בן יהודה [חולין קטו, ולק' כד:], דילפי' איסור הנאה בב"ח מק", ואין מזהירין מן הדין. ועד"ז דחה השעה"מ [שם].

70 ור' ישעיה [בשיטמ"ק ב"ק מא.] ביאר דדוקא אכילה דכתיבה גבי לאו, דומיא דנבלה. אבל אכילה דכתיבה בכרת כגון גבי חמץ דכתיב כי כל אוכל מחמצת ונכרתה לא משתמע ליה איסור הנאה. והרשב"א [שם] כת' [בקיצור] דשאני לא תאכל לא תאכלו דבאזהרה, אבל כי כל אוכל לא אמרינן.

71 והר"ן ביאר דה"ק ר' אבהו דאף דלא תאכל' משמע אכילה [ולא הנאה], ומיהו מדשרי רחמנא הנאה בנבלה ולא אצטריך, לגלויי אתא דשאר לאוי דכוותיה מתסרי נמי בהנאה, אעפ"י שאינו בכלל לשון אכילה.

72 והרש"ש הביא דכ"מ בגמ' [כריתות ד] דלא ילפי' כרת מאיסור.

73 ולכא' הוה פי' שלישי, לא כדברי הרמב"ם דלשון אכילה והנאה הוה א'. אלא הוה ילפו' מנבילה בהיקש דזהו פי' דקרא.

74 ולכא' כוונת רש"י דהיכא דבא לפניו גר להחיותו, אינו רשאי למכור לו. וצ"ב א"כ במה פליג ר' מאיר דבין גר במכירה.

75 ואף דדרשי' לא תתן חנייה בקרקע, ולא תתן להם חן. מדלא כתיב לא תחנים דרשי' אף מתנת חינם.

76 ותוס' ע"ז הוסיפו דאף הא דמפרנסים עניי עכו"ם עם ישראל מפני דרכי שלום [גיטין סא.], דרכי שלום לא חשיב מתנת חינם.

מצווה כ"כ, ליתן לעני חפץ שראוי למכור. וי"ל דנבילה שווה דבר מועט לישראל⁷⁷, היכא דאין עכ"ם מצויין ביניהם. ולגר שווה הרבה כשאר בשר⁷⁸.

ועוד תי' התוס' ר"פ דנבילה מרובה מחוייב להקדים מכירתו לגר למכירה לגוי. [והקה"י [ע"ז י ב] דייק כוונתו דהיכא דיש לפניו נכרי שרוצה לקנות, א"כ יכול להנות מדמיו. ואינו חייב ליתן לגר בחינם. ודוקא נתינה ונתינה, או מכירה יש דין להקדים].

שם. דגר אתה מצווה להחיותו. [האחרונים דנו לפ"ז היכא דהגר עשיר. וע' פנ"י]. ולכא"פ א"ר מאיר מודה דמחוייב להחיותו. והקה"י [ע"ז י ב] הק' דא"כ האיך רשאי למכור לגר [היכא דליכא נכרי לפנינו לקנות], דכ"ש דמחוייב לתת לו חינם, כיון דאין לו בזה הפסד ברור.

שם. תוס' [ע"ז שם] הק' לר' יהודה כיון דמסברא צריך להחיותו ולהקדים נתינה לגר, א"כ אמאי הוזכר גר בקרא כלל. וי"ל דס"ד דלא יתן לו נבילה, שיתן ליבו להתגיר.

בשלמא לר' מאיר וכו' מדאיצטריך קרא למישראל נבילה בהנאה וכו'. תוס' [נדרים מז]. הביאו דמבואר בסוגיין דאסור למכור איסור⁷⁹ [מדאורייתא], דבשעת מכירה הוא נהנה מגוף האיסור. אך בפ"י הרא"ש [שם] מבואר דספק הגמ' [שם] האם מותר⁷⁹. [והמשנ"ל אישות ה א תמה מסוגיין]. והקוב"ש [צד] ביאר דילפי' דמותר בהנאה, מהא דרחמנא קרייה 'מכירה', ואין מכירה באיסור⁸⁰ ה"ה. [ועד"ז כת' החת"ס [יר"ד קל] ושערי"ה כ"א].

דף כב.

אותו אתה משליך, ואי אתה משליך לכלב כל איסורין שבתורה. פרש"י שנאמר בהן לא תאכל כגון זה. ומבואר דלר' יהודה ילפי' דכל מקום שנאמר לא תאכל דאסור בהנאה, מדכתיב 'אותו'. והצל"ח כת' דעכ"פ נפק"מ, דבפשוטו מבואר בר' אבהו דאיסור הנאה הוה בכלל לאו דאכילה, א"כ לוקה עליו. ואילו לר' יהודה הוה ילפו' מ'אותו' וליכא לאו.

והרמב"ם [ע"ז י ד] פסק כר' יהודה דאסור ליתן להם מתנת חינם. ואפ"ה פסק כר' אבהו [מאכ"א ח טו] דלא תאכל איסור⁸¹ משמע, והלח"מ [מאכ"א] הק' דלר' יהודה ילפי' מאותו. וכת' דע"כ כוונת הרמב"ם לפסוק כר' יהודה, דילפי' מ'אותו⁸². [ועוד פלפלו האחרונים בכמה אופנים. ויש שתי' דסוגיין ס"ל דילפי' מהך קרא לאסור נתינה לנכרי. אבל דעת הרמב"ם דילפי' לאסור נתינה מקרא דלא תחנם, וכדאי' בגמ' ע"ז, ומש"ה פי' הכא באופ"א⁸³].

והרמב"ם [חמץ א ב] כת' דחמץ בפסח אסור בהנאה שנאמר לא יאכל. והכס"מ כת' דפסק כחזקיה. והלח"מ כת' דאף דהרמב"ם [הנ"ל] פסק כר' אבהו, הכא נקט לשון דקרא פשוט יותר. ואף דר' אבהו הוסיף אינך. ויש שדנו דנפק"מ דכתיב לאו בחמץ גופיה, ולוקין עליו.

שם. ואי אתה משליך לכלב וכו'. מבואר דאסור להשליך איסור הנאה לכלבים, והאחרונים [חת"ס או"ח קיב] דייקו דבפשוטו משמע דאף כלבים של הפקר, וכדברי הירושלמי [הו' ריש פירקין]. אך רש"י [מנחות קא:] כת' דהנאתו הוא מה שכלבו אוכל, דמחשבתו [והצ"ק הגי' מזונותין] עליו⁸⁴.

רש"י ד"ה אותו. הו"א קרא למצותיה איצטריך וכו' לפיכך הקפידה תורה ליתן שכרו. והתוס'

77 והא"ש [מאכ"א ח יז] ביאר דאסור לישראל להשתכר במאכלות אסורות [ע' לק' כג.], ואף מדאורייתא. ומש"ה אינו שווה לדידה.

78 וז"ל המהר"ם חלאוה דדוקא בהאי נבילה דדמיה מועטין, אבל בדבר השווה אינו מחוייב להחיותו בכל ממונו. ורש"י [חולין ד:] הוכיח דהיכא דהחליפן, הדמים אסורין למחליף, דאל"כ מצאנו דמים לחמץ בפסח. שימכרנו, ויקבל דמיו. ותוס' חלקו דלכתחילה אסור למוכר, מש"ה לא הוה בר דמים. [והרמב"ן [חולין שם] חלק ארש"י דכיון שהם אסורין בהנאה דעצמן ואסור לו נמי למוכרין ולינתן במתנה אין גופן ממון ואינן דבר הגורם לממון].

80 אך הביא דמבואר בתוס' [כתובות לג:] דיש מכירה באיסור הנאה כשמוכרה לנכרי. וכת' דע"כ הרא"ש [הנ"ל] לא ס"ל כתוס'.

81 והמשך חכמה [שמות כג יט] הביא בשם הרמב"ן [ע"ז, ל"מ] דמותר למכור איסור⁸¹, ודרש"י או מכור דאיהו בעלים, והוה ממונא ידידה.

1 [אך תוס' [חולין קיד:] כ' דר' אבהו הוא דלא כר' יהודה. דלר' אבהו ילפי' מגוף הלאו].

2 וכן בסה"מ ופיה"מ הנ"ל.

3 ואף דלשון הרמב"ם דילפי' מדהתיר נבילה [ולדעת ר' יהודה ילפי' מאותו]. יש לדחות דכוונת הרמב"ם דבתר דגלי קרא 'אותו' אף נבילה היה אסור לולי דהתיר להדיא.

4 וע' דבר שמואל בשם ס' ושב הכהן [לז]. ועוד דן הבית הלוי [א כ] דתליא במ"ד גזל עכ"ם מותר, דלמ"ד מותר לא איצטריך קרא להתיר רבית [ע' ב"מ ע:]; אלא שחייב ליטול רבית. ומינה ילפי' דאסור ליתן מתנת חינם].

5 ולכא"פ כוונת רש"י להק' דאף בכלבו דנותן לו מזונות, אמאי חשיב הנאה [וע' משנה נדרים לח דשרי במודר הנאה]. [ועוד דסתם כלב אינו עושה מלאכה]. ותי' רש"י דמחשבתו עליה. [ויל"ד אי אף כלב של הפקר שרגיל לזונן].

רא"ש הק' דא"כ הוה מצוות עשה [לשלוח לכלבים], ויהא אסור למכור טריפה לנכרי. [ומש"ה פי' כתוס']. והמנח"ח [עג ג] הביא דיש מצוות עשה לתת טריפה לכלבים [והביא כן מדברי התוס' יומא לו⁶], והק' דמוני המצוות לא הביאו כן⁷. [אמנם בתוס' רא"ש מבואר דאינו מצווה. והשפ"א כת' דאף לרש"י למסקנאי אינו מצווה, אלא דאי לאו 'אותו' ס"ד דהוה מצווה. אבל השתא דכתיב אותו ילפי' להיתר הנאה].

תוד"ה אותו. דאיצטריך למישרי עובר שהוציא את ידו וכו' בהנאה, מדאיתקיש לקדשים. [כיון שיצא חוץ ממחיצתו]. וצ"ב וכי גרע מכל נבילה וטריפה דמותר בהנאה.

בא"ד דאסור בהנאה, כדאמר [לק' כד]. כל שבקודש פסול באש תשרף. משמע דכוונת תוס' דילפי' איסור"ה בכל פסוה"מ מהתם, ואף למסקנא [וע' לק' שם]. [ואף דאין חיוב שריפה].

ור' מאיר אותו וכו'. **פרש"י** דר' מאיר יליף שאר איסורין מנבילה, א"כ אמאי איצטריך אותו. **ורע"א** [בגהש"ס] הק' דילמא ר' מאיר יליף מ'אותו', ואיצטריך נבילה להתיר את גופיה, להתירו בהנאה. ואי לאו 'אותו' היה אפ"ל דדברים ככתבם. [ועד"ז כת' הלח"מ הנ"ל בדעת הרמב"ם].

רש"י ד"ה ור"מ. דטרפה לגופא איצטריך וכו' הו"א דמיתסר בהנאה וכו'. מבואר דאף דנבילה מותרת בהנאה, איצטריך קרא להתיר טריפה. [וס"ד דגרע]. **והקוב"ש** [צג] הק' דדעת הרמב"ם [מאכ"א ד יז] דנבילה וטריפה מצטרפין [לשיעור כזית], דטריפה הוא תחילת נבילה. [ואילו בסוגיין מבואר דהוה ב' שמות איסור]¹⁰.

ואי אתה משליך לכלב חולין שנשחטו בעזרה. **פרש"י** דאיסור ידיה אינו מפורש בלשון אכילה, מש"ה צריך קרא לאסור בהנאה. **ורע"א** [בגהש"ס] ועוד **אחרונים** הק' דילפי' [ע' חולין קיד:] לא תאכל כל תועבה, כל שתעבתי לך¹¹ הרי הוא בבל תאכל. ולר' אבהו בל תאכל משמע אפי' הנאה. וכה"ק בתוס' **חכמי אנגליה**.

והתוס' **ר"פ** הק' אמאי בעי' קרא לאסור קדשים [בחוק] בהנאה¹², הא כתיב בהו אכילה דמשמע הנאה. ותי' [כדברי רש"י כאן] דכיון דידעי' לאו באכילה רק מדרשא, לא אמרי' דהנאה בכלל אכילה.

ואידך חולין שנשחטו בעזרה לא"ד. מבואר דלמ"ד דאורייתא עדיף להעמיד 'אותו' למעט חולין שנשחטו בעזרה¹³. ונח' **האחרונים** בדעת הרמב"ם בדין חולין שנשחטו בעזרה, דהכס"מ [שחיטה ב ג] הביא דדעת הרמב"ם דהוה מדאורי'. **והלח"מ** [מאכ"א ח טו] הק' דא"כ קש' ידיה אדידיה, דפסק כר' יהודה. **והלח"מ** הוכיח דדעת הרמב"ם דלאו דאורייתא.

תוד"ה חולין. פ"ה איסור הנאה. ותוס' הק' דמבואר דלמ"ד לאו דאורייתא מותר אף באכילה. ואף לשחוט בעזרה וכו'. **וכ"כ רש"י** [קידו' נח]. לאו דאורי', לא איסור שחיטתו ולא איסור הנאות, דלא דריש בריחוק מקום להכ"ה¹⁴.

והשעה"מ [ר"ה חמץ] כת' לפרש דבסוגיין סגי שנאמר דאיסור הנאה לאו דאורייתא, ומש"ה רש"י נקט כן. אבל מ"ד [קידו' ונזיר שם] דלאו דאורייתא, לא דרש כלל. **והאחרונים** העירו **דרש"י** [כאן] ציין דאיפליגו שם.

אך **רע"א** הק' [לפרש"י] דעכ"פ כיון דאסור לשחוט בעזרה [מדאורייתא], א"כ ממילא הוה בכלל כל שתעבתי לך, דדרשי' לא תאכל כל תועבה. ומש"ה יהא אסור בהנאה לר' אבהו [ע' חולין קיד:]. ועוה"ק רע"א יאסר בהנאה ק"ו מערלה.

- 6 שדנו אי הוה ניתק לעשה.
- 7 ואדרבה הטור ורמ"א [יר"ד קיז ד] מבואר דרשאי למכור לגוי.
- 8 והביאו דכ"כ **האבן עזרא** [ס' יסוד מורא שער ב] דיש מצוות שהם רשות [שהכניסום מוני המצוות], כגון לכלב תשלוחן אותו טריפה.
- 9 וע' **גרי"ז** [ר"ה פסוה"מ] שכת' דיוצא חוץ ממחיצתו אינו דין בקדשים [ע' תוס' מכות יח.]. [ויל' דהיינו בתר גלי קרא דלא הוקש לקדשים, א"כ הוה מדיני חולין].
- 10 ויל' דכ"ז למסקנא, אבל את"ל דטריפה אסור בהנאה טפי מנבילה, ע"כ הטעם משום דמאיס. ויש לו שם איסור בפנ"ע.
- 11 **פרש"י** כל שאסרתי לך לתעבו ולהתרחק ממנו. הרי הוא בבל תאכל עולמית, בכל אופן. ואף היכא דנעשית שלא בעבירה, כגון ע"י קטן ועכו"ם. ובגמ' שם ילפי' דאסור אף בהנאה, ולכדר' אבהו. [והגמ' שם מקשה ממעשה שבת וכלאים וכמה איסורין].
- 12 וצ"ב דל"מ קרא לאסור בהנאה. ע' רש"י ותוס' [קידו' נז:].
- 13 ובחי' **הר"ן** ביאר דמיי להוציא העובר את ידו, דהאיסור תלי במחיצה. ולא מוקמי' בשאר איסור דלא דמי לה כלל. [ע' רש"י קיד' נח.].
- 14 ו**פרש"י** אלא מדרבנן דילמא יאמרו דהו' קדשים שנפסלו לאחר שחיטה, ורואים שנהנה מהם, ואתי להנות מקדשים שלא נזרק דמן.

ורע"א הוכיח מהגמ' [נדרים יט.] דהאיסור לשחוט חולין בעזרה הוה דאורייתא¹⁵.

בא"ד וק' לרשב"א וכו' מכלל דאסירי בהנאה מדאורייתא. [ויל"ד אי כוונת התוס' להק' האיך ס"ד ללמוד דיתחייב שריפה אי מותר בהנאה. ועיל"פ דקו' התוס' דעצם החיוב שריפה מחייב דאסורין בהנאה¹⁶].

והרי גיד

והרי גיד הנשה וכו' ותנן שולח אדם ירך לנכרי וגיד בתוכו וכו'. והרי נהנה בהא דהגוי משלם לו [או מחזיק טובה] אף עבור הגיד. ותוס' [חולין צט:] כת' דלמ"ד אין בגידין בנותן טעם, א"כ הנכרי אינו נותן דמים אלא על דבר שיש בו טעם. ותוס' ביארו דמ"מ אסור לשלוח ירך שלם לעכו"ם, שמתכבד בו טפי כשהוא שלם¹⁷.

אלא למ"ד אין בגידין בנותן טעם. פרש"י אם נתבשל עם הבשר אינו נותן טעם¹⁸, דלאו נבילה מקרי אלא כעצמות דהן עץ בעלמא. ועץ הוא והתורה חייבה עליו. [דאינו 'בשר', וכן לשון הרמב"ם דלאו בשר הוא]. ור"ח ביאר דאין בגידין בנ"ט דלאו בני אכילה¹⁹. [ע' בסמוך]. [והק"ה] [יד] חקר האם הנידון אי יש בגיד בנותן טעם, אי איכא תורת בשר, או אי שייך בו מעשה אכילה²⁰. וכת' דנפק"מ לענין טומאת אוכלין. אי חשיב בשר לטמא²¹].

ורע"א [כא:] הק' דלמ"ד אין בגידין בנותן טעם, א"כ ע"כ אין לפרש לא תהנה ע"י אכילה, דהא לית ביה הנאה כלל. ואף לכשת"ל כיון שאוכלו אחשביה באכילה דידה, ולגבי ידיה הנאה היא, מ"מ כיון דאינו עומד לכך לא עדיף מהנאה שלא כדרך הנאתו דשרי. וא"כ אף דלא הותר בכלל נבילה, מ"מ מעיקרו לית ביה איסור הנאה. [ומש"ה גבי גיד ע"כ דהוה איסור אכילה לחוד].

ורע"א הוכיח מזה דאיסור אכילה לא תלי' בהנאה²². ואף לרב אבהו דילפי' הנאה מקרא דלא יאכלו הוה גדר בפנ"ע, אלא דילפי' ב' איסורין מחד קרא. [וע' לע' דכ"מ בר"ן, אבל האחרונים הביאו דברמב"ם לא משמע כן].

והקוב"ש [צ] כת' דאה"נ המ"ל הכי. ויישב בזה פסק הרמב"ם [ע' בסמוך].

מאן שמעת ליה דאמר אין בגידין בנותן טעם וכו' האוכל מגיד הנשה של בהמה טמאה וכו'. דנח' ר' יהודה ור"ש אי חייב משום בשר בהמה טמאה. והגמ' תולה בנידון כשבשיל גיד בבשר, אי אסור בנתינת טעם. דשורש המח' אי גיד נחשב 'בשר' בכל התורה [ונתחייב משום טמאה]. או הוה עץ [כלפי איסור טמאה], והתורה חייבה עליו רק משום גיד. [ועוד נח' במח' אחרת האם איסור גיד הנשה נאמר אף בבהמה טמאה. ולכא"ו אין שייכות בין ב' המח'].

[שם] האוכל מגיד הנשה של בהמה טמאה ר' יהודה מחייב ב'. הרמב"ם [מאכ"א ח ה] פסק דפטור, שאין הגידין בכלל בשר²³. אבל הרמב"ם [שם ו] פסק דגיד של נבילה טריפה ועולה חייב ב'. וצ"ב דאינו בכלל בשר, ומ"ש מטמאה. ובשר"ת הרשב"א [ד פט הו' בכס"מ] תמה דהרמב"ם פסק דאין בגידין בנותן טעם, א"כ אמאי מתחייב עליו.

והפלת' [סה ב] תי' דכיון דהתורה חייבה משום אוכל גיד אף דלא חזיא, ואחשביה אכילת גיד לאכילה, א"כ אף לענין נבילה אחשביה²⁴. [והק"ה] [יד] כת' דסברא זו יתכן רק אי נימא דליכא מעשה אכילה בגיד. ובזה אמרי' דרחמנא אחשביה. אך אי נימא דגיד אינו 'בשר', אף דגלי דחייב עליו משום גיד. אמאי נימא

15 דמבואר דספק נזיר חמור מודאי, והר"ן פי' דאינו יכול להביא קרבנות דהוה חולין בעזרה. והביא דהמשנ"ל [נזירות ג יח] כת' דנקט דוקא משום קרבנות, אבל אי משום הקפת הראש שבתגלחת לא העמידו דבריהם. וע"כ הא דאינו יכול להביא קרבנותיו הוה מדאורייתא, דאינו רשאי לשחוט חולין בעזרה.

16 והקוב"ש [צא] הק' דנימא דהוה כתרומה טמאה, דמותר בהנאה [בשעת שריפתן], וטעון שריפה. וכ"כ המנחת ברוך [צט] דחייב שריפה אינו מחייב דאסור בהנאה. [וע"ע מש"כ לק' כד.]. ויש שהביאו דבתוס' [כאן] מבואר דלא כן.

17 והנאה זו נחשב עבור הגיד. [אף דהגיד אינו חלק חשוב מהבשר].

18 [ואינו אוסר מחמת נתינת טעם איסור].

19 ומשמע דהוה חסרון במעשה האכילה.

20 וצ"ב דממה תלי הנידון נתינת טעם, בנידון מעשה אכילה.

21 וסתימת הרמב"ם [ע"ש] דגידים אינן מטמאין משום נבילה. משמע אף גיד הנשה, ולא חשיב בשר. [ואף לא אמרי' דאחשביה רחמנא, והק' על הפלת' ע' בסמוך. ודחה דאף דאחשביה רחמנא מאכלות אסורות לענין אכילה, לענין טומאה לא אחשביה].

22 ורע"א דחה בזה דברי המשנ"ל [יסוה"ת הו' לע' כא:] דהאוכל והנהנה חייב רק א'. [וע' מש"כ לע' בזה].

23 וצ"ן למש"כ [רמב"ם מאכ"א ד יח] דאין חיוב על אכילת גידים ועצמות. [ואין חילוק בין גיד הנשה].

24 אבל למ"ד דליכא איסור גיד בטמאה, א"כ הוה כשאר גידין דעלמא דאינו חייב עליהם. [ולפ"ז י"ל דאף ר' יהודה ס"ל דאין בגידין בנותן טעם, אלא דס"ל דטמאה חשיב גיד, ואף בזה אחשביה רחמנא אכילה. ודלא כרש"י.

דאחשביה בשר²⁵].

שם. גידין בנותן טעם. המהר"ם חלאוה הק' במה נח' התנאים, הא אפשר למקם עלה דמלתא דלטעמיה קפילא דרמאה²⁶. [והאיך נח' התנאים בדבר שאפשר לברר²⁷].

והמהר"ם חלאוה כת' דמח' התנאים הוא מהו הגיד שאסרה תורה, אי קנוקנות אסורין מדאורי²⁸. ובקנוקנות יש טעם²⁹. ומ"ד דאין בגיד בנ"ט ס"ל דלא אסרה תורה אלא הגיד בלבד ועץ הוא והתורה חייבה עליו. ול"ש בו טעם³⁰.

והרשב"א [חולין צב: בסו"ד] כת' דשמא יש טעם משהו בגיד, וס"ל דבטעם משהו לא סמכין אקפילא.

ר' שמעון ה"נ וכו' ר' שמעון אוסר. פרש"י דלא תאכלו משמע איסור הנאה [כר' אבהו], ולר' שמעון אינו בכלל נבילה, ולא הותרה. ותוס' [חולין צט: כ' דכיון דקי"ל אין בגיד בנותן טעם [וכדאי' שם], א"כ קי"ל כר' שמעון דגיד אסור בהנאה³¹, וכדאי' בסוגיין דתלי הא בהא. ולפ"ז לא קי"ל כסתם משנה, דרשאי לשלוח ירך שלם³².

אך כ"ז לר' אבהו. והרא"ש [חולין ז יז, ומהר"ם חלאוה כג:]: כת' דקי"ל כחזקיה. דהוא רביה דר' יוחנן, ור' אבהו הו' תלמיד של ר' יוחנן. ואין הלכה כתלמיד במקום הרב³³. וכן הר"ף בסוגיין הביא רק דברי חזקיה. ובחי' הר"ן דחה דבגמ' [ב"ק מא.]. הק' מדברי ר' אבהו. ועוד דר' יהושע בן לוי [לק' כג: מפקי' משום אם אינו ענין. א"כ קם גיד בכלל איסור³⁴].

אבל הרמב"ם [מאכ"א ח טו] ס"ל כדעת ר' אבהו, ופסק [שם ה] דאין בגידין בנותן טעם. ופסק [שם יד] דגיד הנשה מותר בהנאה. וחכמי לונל [הו' ברא"ש חולין ז יז] השיבו דבסוגיין מבואר דלפ"ז אסור בהנאה.

וה"ה הביא בשם הרמב"ן ליישב דבסוגי' נקטו הכי לרווחא דמילתא. אבל למסק' לא תלי הא בהא, ומותר בהנאה³⁴.

ובחי' הר"ן תי' דמבואר [לק' כג:]: טעם נוסף דגיד מותר בהנאה, דילפי' ק"ו מחלב. וכן קי"ל דנהי דאין בגידין בנותן טעם, מותר בהנאה מק"ו. והגמ' כאן לא דחתה כן, דכיון דאשכחן דדעת ר' שמעון דאסור בהנאה, לרווחא דמילתא נקט. אבל להלכה לא דחי' סתם משנה [דהשולח ירך]³⁵.

תוד"ה ור' שמעון. דהא אמר [בתוספתא] אם היה שכינו מותר מפני שהוא כמוכרו לו. ולא נחשב בחינם, שהרי יחזיר לו טובה אח"כ³⁶. ותוס' [עירובין סד:]: כת' דאף במי שאינו מכירו קודם, אלא שמתלווה עמו בדרך שרי.

בא"ד הק' הר"י דאורלינש וכו' ר' יהודה אית ליה דגיד הנשה אסור לבני נח, ואור"י וכו' דלא קאסר אלא לבני יעקב דקודם מתן תורה וכו' דהא לא נשנית בסיני. [וכדאי' סנהד' נט. להדיא³⁷. וע' קו' הגהש"ס.

25 והקה"י דחה ד'שם בשר' תלי במה שראוי ועומד לאכילה. וכמו שיש דברים דאינם אוכל גמור ותלי במחשבה לאכילה. גבי גיד רחמנא אחשביה אכילה גמורה, ועי"ז נחשב דבר הראוי לאכילה. ויש ע"ז שם בשר.

26 וכן תמה הרשב"א [חולין צב:]: וכי נחלקו במה שיעיד עליו החיך, ליטעמיה קפילא ויאמר אם יש בו טעם אם לא. ואין זו דרך למחלוקתן של חכמים.

27 אמנם בתוס' [שם צט:]: משמע דנח' בדבר דתלי במציאות. דתוס' כת' דלמ"ד אין בגידין בנותן טעם, אינו נותן מעות על דבר שאינו נהנה. משמע ד"ל דאיך מ"ד פליג.

28 אבל תוס' [חולין צב:]: משמע דהמח' אי אסרה תורה שומן הגיד, ועד כמה צריך לחטט הוה מח' בפנ"ע [ואכ"מ].

29 וכת' דלמ"ד יש בגיד בנותן טעם אסרה תורה קנוקנות, וכ"ש גיד עצמו. אף דאין בו טעם. וביאר דכיון דמקצתן נ"ט, הן בכלל נבילה והותרה מכללה. [וצ"ב דגיד עצמו לפ"ז לכו"ע הוה עץ ואינו בכלל היתר נבילה]. ובזה תי' דכיון דהכל א' ומקצתו נ"ט הותר.

30 [והמהר"ם חלאוה הביא דכ"כ הרשב"א. ובחי' הרשב"א [חולין צב: לפנינו] תי' כן מתחילתו, ושוב דחה. עי"ש].

31 וכ"כ הרא"ש [חולין ז יז] בשם ר' יונה. ורשב"א [תוה"ב ג ג פב. בדה"ס] בשם יש מרבותי. וכ"ד חכמי לונל [ע' בסמוך]. והג"מ בשם רא"ם.

32 אך תוס' [שם] כת' דדוקא ירך שלם שמתכבד בו. אבל למכור בשר עם גיד, אינו נותן דמים על דבר שאין בו טעם.

33 והרא"ש כת' דאף דלק' כג אי' לימא דתנאי, ודחו דכו"ע כר' אבהו. משום דר' יוסי הגלילי ע"כ ס"ל כר' אבהו.

34 והמאירי כת' דאע"פ שאין בגידין בנותן טעם, מ"מ אמר' דהיא וגידה הותרה. [ולכא' כוונתו דלרווחא דמילתא נקט. ואולי גרס באופ"א. ועיול"פ ע"פ מש"כ תוס' כג: דהך ק"ו בא לגלות דהוה בכלל היתר נבילה].

35 והר"ן הביא דכ"כ בשו"ת הרמב"ן. וכ"ה בתורת הבית [לרשב"א שם]. ועד"ז בחי' רבינו דוד וכן הרשב"א [כג:].

36 ויל"ד אי יסוד לא תחנם מפני שמרבה ריעות, כ"ש במי שמכירו. ולכא' מבואר דיסוד האיסור משום עצם הנתינה.

37 דבגמ' [שם] אי' דכל מצווה דנאמרה לבני נח ולא נשנית בסיני, לישראל נאמרה ולא לבני נח. ואנו אין לנו אלא גיד וכו' יהודה, דמעיקרא נאסר לבני נח, וכיון דנתינה תורה נאמרה לישראל ולא לבני נח. ובפשוטו משמע דבשעת מתן תורה הותר לשאר עכו"ם. אך רש"י [סנהדר' שם] כת' דאף מעיקרא נאמרה לבני יעקב [בתורת בני

בא"ד וי"ל כיון דסבר אין בגידין בנ"ט סברא הוא דאסור בהנאה, דל"ש ביה אכילה. והפלתי [סה
ב] ביאר אף דאין בגידין בנותן טעם, ולא חשיב אכילה. מ"מ חשיב הנאה. וע"כ דגדר הך איסור
משום ההנאה שבו. אבל רע"א דן להיפך, דע"כ לא אסרה תורה משום הנאה [דהא אינו דרך
הנאה]. אלא אסרה תורה גוף האיסור.

והרי דם וכו' ותנן וכו' ונמכרין לגננין לזבל וכו'. דהגננים רשאים לזבל בו, אלמא דם מותר בהנאה. [והפנ"י הק' דהוה
 שלא כדרך הנאתו³⁸]. ועוד כת' בס' דבר שמואל לפרש דקו' הגמ' האיך הגזברין מוכרין אותו, דאסור למכור איסור³⁹.
 [והך איסור הוה אף על גזברי הקדש, וע' לק' כג.].

תוד"ה והרי דם. משמע דדם לא הוה בכלל בהמה³⁹ וכו' וקשה לר"ת וכו' הואיל ויכול לקרוש. וכן
תוס' [סנהד' ד.] נקטו דדם המת ודם נבילה מטמא מסברא כשיעור שיכול לקרוש לכזית, דדם
חשיב בשר. ושוב דחו התוס' דמבואר בסוגיין דדם אינו בכלל בשר. [וילפ"י התם מגזיה"כ].

שם. מדלא משני כשהותרה בהמה, דמה נמי הותרה. רע"א כת' דיל"פ הא דאמר' כשהותר נבילה
[אף גיד וחלב הותרו], היינו דמשמע קרא דרשאי ליתן כולו לגר, ומוכח דאף החלב והגיד בכלל⁴⁰.
ועפ"ז כת' רע"א [ליישוב קו' התוס'] דיכול לבשל את הדם וליתן לגר. דדם שבישלו מותר. [ועד"ז
כת' הצ"ח].

והמנח"ח [קמח] הק' עוד [עד"ז] דבסוגיין איירי שנתערבו באמה, וכיון דנתערב במים אינו ראוי להזאה. והוה כדם
שבישלו דפקע איסור דם. א"כ יהא מותר בהנאה⁴¹.

ובהג' ברוך טעם [לצל"ח] דחה דאי דם אסור בהנאה, והוה מהנקברין ואף אפרו אסור. א"כ אף
שבישלו עדיין אסור בהנאה⁴² [וע' אתון דאור' ד.] וכ"כ האחייעזר [ג לא] תי' דאת"ל דדם אסור בהנאה,
א"כ אף דם שבישלו אסור, דהוה כגידולי איסור⁴³. ועוד דודאי אסור לבשל את הדם ע"מ לאכול, זה
גופא הנאה. [אף דמפקיע ממנו שם איסור"ה].

ובהג' ראמ"ה כל זמן שלא פירש אין איסור דם. ולאחר שפירש ל"ש לומר דהוה בכלל נבילה.

ואימא כמים המתנסכים על גבי המזבח. פרש"י שאסורין בהנאה, שקדשו בכלי שרת. והמהר"ם חלאוה הק' דליכא
קרא לניסוך המים [אלא רמז בעלמא], ומנ"ל שאסורין. והאיך איירי קרא בדבר שאין איסורו מפורש. ותי' דקאי אמים
שנתקדשו ואסורין, וכגון של כיוור. אלא דנקטו לדוגמא בעלמא כמים המתנסכים. וכיון דעיילו בכלי שרת הא קדישי
דכתיב כל הנוגע בהן יקדש.

ואימא כמים הנשפכין לפני ע"ז וכו'. שאסורין בהנאה וכדן תקרובת ע"ז. האחרונים [שעה"מ אישות ה א] הביאו
דמבואר בסוגיין דתקרובת ע"ז אסור בהנאה מדאורי⁴⁴. ודלא כתוס' [ב"ק עב:] שנסתפקו שמא מדאורייתא אסור רק
באכילה, ואיסור הנאה הוה דרבנן⁴⁵.

והפרי חדש [ע"ז ז, ה' בשעה"מ] הק' דכיון דאסור באכילה, ממילא אסור אף בהנאה, דק"ל כר' אבהו דמשמע אף
איסור"ה. והשעה"מ ורע"א תי' דהתם כתיב ויאכלו זבחי מתים, ודוקא לא יאכל דרשי' אף הנאה, ולא לשון ויאכלו⁴⁶.

והשעה"מ הק' דאמאי אינו אסור מלאו דתועבה, כל שתעבתי הוה בבל יאכל⁴⁷ [וכדאי' חולין קיד.; ע' לע']. ולר'
אבהו אסור אף בהנאה. ועוד דן השעה"מ דתוס' ב"ק ס"ל דק"ל כחזקיה, ודלא כר' אבהו [וכדעת הרא"ש חולין ז יז].
ועפ"ז מתיישב הא דמבואר בסוגיין דאסור בהנאה, דלר' אבהו ודאי אסור בהנאה. [וע"ע רע"א].

נח], וכיון דניתנה תורה, נתייחד לדין ישראל [ולא לדין בני נח]. [ובחי' ר' יונה סנהד' שם ביאר דהותר לבני יעקב
שלא רצו לצאת ממצרים, ולא קיבלו התורה].

ולפ"ז תי' התוס' בתרתי, דאף מעיקרא נאמר לבני יעקב, ושאר בני נח ל"ש איסור זה. ועוד דכיון דניתנה תורה אף
ר' יהודה מודה דאינו נוהג כלל בבני נח. [וצ"ע לשון התוס'].

38 ויל"ד דעכ"פ לכתחילה אסור.

39 אבל בהג' מים חיים ציין דבגמ' [יומא נ.] נח' אי דם איקרי פר [בהא דכתיב בזאת יבא אהרן אל הקודש בפר וגו',
האם היינו שנכנס בדם הפר, או במה ששחטו בחוץ].

40 אמנם פשטות הגמ' דהוה משום מיגו דהותרה, דאף גיד והחלב נכללו בגזיה"כ של ההיתר.

41 וכת' ד"ל דסוגיין ס"ל כמ"ד דאף דם שבישלו עובר.

42 אך שוב הק' דא"כ אף חלב יאסר, דק"ל דדם נעכר ונעשית חלב [בכורות ו:]. ומי התיר איסור דם. [וי"ל דדם
אברים לא נאסר מעיקר']

43 דהוי כמו אפר של נקברין, דאפרן אסור. דנשאר עליו שם איסור"ה שהיה קודם.

44 ודעת ר' יהודה בן בתירא דתקרובת ע"ז אף מטמא באוהל. ותוס' [חולין יג:] כת' דלענין איסור אכילה והנאה כר"ע
מודר.

והגמ' [חולין קכט.] דנה אי טומאת תקרובת הוה מדאורייתא [וע"ע לק' עג.].

45 ואף דהוקש למת, הא כתיב ויאכלו זבחי מתים, דהוקש לענין אכילה. ולא לענין הנאה. [אך דעת תוס' [חולין יג:]
וקטז. ד"ה חזא] דאסור בהנאה מדאורייתא].

46 וע"ד מש"כ תוס' [כא: ד"ה כל מקום].

47 והביא דלחד תי' בתוס' [חולין קטו.] דילפי' ממעשה שבת דכל היכא דאינו ניכר בדבר שנעשית באיסור דמותר.

דף כב:

ולחזקיה. פרש"י דס"ל דלא תאכל לא משמע הנאה. ופרש"י דחזקיה א"ש בין לר' מאיר ובין לר' יהודה בנבילה, דאיצטריך לגופו. אבל תוס' [בע"א ד"ה ור' שמעון] כת' דלכאור' חזקיה לא אתי כר' מאיר, מדאיצטריך למישרי נבילה וכו'. [וע' מהרש"א].

דא"ר חייא ב"א א"ר יוחנן מנין לדם קדשים שאינו מכשיר וכו'. [ור' אבהו ס"ל דהוקשו לתרוייהו, ואף להיתר הנאה].

ותוס' [לע' יז:]: כת' דה"מ דם קרבן כשר, אבל היכא דהקרבן פסול נחשב נשפך כמים¹. [וע"ע שם].

הרי אבר מן החי וכו' הא לכלבים שרי. דס"ד דאבר מן החי אסור בהנאה, וחמיר לאיסור נבילה. ובס' נאות יעקב [יב] הביא בשם הרי"ר מפונוביז' דגדר איסור אבר מהחי לישראל הוה מדין נבילה, דאבר זה הוה נבילה. אמנם לכאור' ה"מ למסקנא דמותר בהנאה. אבל לס"ד דהכא דאסור בהנאה, ע"כ הוה גדר איסור בפנ"ע. [וכמו לבני נח].

ורע"א הק' למ"ד [חולין קב:]: בהמה בחייה לאברים עומדת [וחל עליו איסור אבר מן החי], א"כ כל בהמה חיה תאסור מדין אבר מן החי. ומהא דמותר לעשות מלאכה² ולמכור שור חי³ מוכח דאבר מן החי מותר בהנאה⁴. [ועוה"ק מחיוב טביחה ומכירה בשור ושה, הא לוקה משום מכירת אבר מן החי⁵ לצד דאסור בהנאה. ואין לוקה ומשלים⁶].

שם. הרי אבר מן החי דכתיב לא תאכל הנפש עם הבשר וכו'. דס"ד דלר' אבהו אבר מן החי אסור בהנאה. ובשר"ת מהר"ל [קסא] דן אי אף לנכרי יאסור בהנאה, דכתיב [בראשית ט ד] אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו, ולר' אבהו גילף איסור"ה. והק' דהגמ' דוחה מהקיש לדם, והך היקש קאי בישראל. א"כ מנ"ל דבבן נח מותר בהנאה למסקנא⁷. והמהר"ל הוכיח דאכילה דכתיב גבי בני נח אינו אסור בהנאה⁸.

ותניא ר"נ אומר מנין שלא יושיט וכו' ואבר מן החי לבני נח ת"ל ולפני עוור וכו'. מבואר להדיא דיש איסור לפני עוור אף בנכרי [וכן בגמ' ע"ז ז.]. [ואף שלא קיבלו ערבות על בני נח, מ"מ אסור להכשילן].

ובס' החינוך [רלב] כת' דאסור להכשיל בני ישראל לתת להם עצה רעה. משמע דלפני עוור הוא רק בישראל. והמנח"ח תמה דמפורש בכ"מ דמצווה אף על נכרי. וכת' דיש לחלק דלענין להכשיל בדבר איסור נכללו בני נח. אבל לא לענין עצה רעה. אך הק' מנלן דבר זה כיון דהקרא קאי גם על בני נח.

והקוב"ש [צה] כת' דמסברא כל הלאוין אינן שייכין בבני נח⁹. [ואף למ"ד גזל עכו"ם אסור ילפי' מקרא אחריו]. ודוקא לענין להכשיל בדבר איסור צ"ל שקפידת התורה היתה שלא יעשה איסור ע"י ישראל, ואף מושיט אבר מן החי לנכרי נעשה איסור ע"י המושיט. אבל במיעוט עצה שאינו הוגנת הוי כמו כל האיסורין שבין אדם לחבירו שאינן נהגין בנכרי. והאחרונים ביארו דגדר לפני עוור דהוה פרט מכל איסור בתורה¹⁰. והמושיט מצווה שלא לגרום אכילת איסור [ולא

1 והדבר שמואל דן דה"נ לאחר שיצאת לנחל קדרון, שוב אינו עומד כדם קדשים, ויכשיר. ועפ"ז הק' למש"כ תוס' [בע"א ד"ה מה מים] דדנו דעדיין הוה דם קדשים. [ולכאור' יש לחלק דדוקא כשיש פסול בקרבן מכשיר. אבל קרבן כשר שנזרק מקצת מדמו, אף שאר הדם חשיב אינו נשפך כמים ואינו מכשיר. ואף לאחר שיצאת מהעזרה].

2 דכתיב לא תחרוש בשור ובחמור [הא שור לחוד מותר]. וכת' לדחות דאירי בבן פקועה. דאין איסור אבר מהחי. אך הק' דלמ"ד דאבר מהחי נהג בטמאין קשה אף מהחמור, ובחמור ל"ש בן פקועה. וכת' דעכ"פ נפק"מ לענין מלקות, לעבור בב' לאוין, משום הנאת אבר מן החי ומשום כלאים. ועוד תי' נפק"מ בחורש לבלי תועלת ואין מגיע לו הנאה מזה.

3 וכדכתיב ומכרו את השור החי. ורע"א כת' דיש לדחות דב"ד שוחטים את השור, ומוכרים את הבשר. א"נ דמשכח"ל בשור בן פקועה.

4 ובשר"ת מהרש"ם [ג קה] תי' דלא שייך לאברים עומדת בכל הבהמה [ע"ש]. א"כ הוה זה וזה גורם.

5 ולר"ל [ב"ק עו] דהיכא דליתא בטביחה ליתא במכירה אין להעמיד בבן פקועה, דל"ש בו שחיטה.

6 לר"ל דאף חייבי מלקיות שוגגין פטור מתשלומים [אבל לר' יוחנן י"ל דאירי כששגג על המכירה].

7 וכת' דליכא למימר דמי איכא מידי דלישראל שרי ולגוי אסור, כיון דלישראל אסור באכילה, חשיב שפיר אסור לישראל. [ע' תוס' חולין לג, וע' רע"א בסוגיון]. ועוד דן דא"כ הך קרא נאמר לישראל, כיון דאיסור הנאה לא נשנית בסני.

8 ולכאור' כו' דאיסור אכילה אינו כולל איסור הנאה בעצם, אלא דילפי' גילוי והיקש למה שאסרה תורה הנאה. [וכסברת הר"ן ע"ל כא:].

9 והמנח"ח הביא כן בשם המהרש"ל דהתורה ניתנה לישראל ולא לבני נח, והביא דהחכ"צ [כז] פליג. והמנח"ח כת' דכן מוכח מהא דאסור להכשיל בן נח.

10 ויש שהביאו דהרמב"ם [סה"מ שורש טז] כת' דלפני עוור הוה לאו שבכללות שכולל ענינים הרבה. משמע דהוה שם איסור בפנ"ע על כל לאו בתורה. [אך יל"פ כוונתו דכולל להכשיל באיסורין, ועצה שאינה הוגנת. וכן פשטיה דקרא

משום עבירה של השני]. ויע'ע אחיעזר ג פא ז ועוד].

שם. ואבר מהחי לבני נח וכו' הא לכלבים שרי¹¹. הפלתי [כז] הק' דנימא דאיירי ברייתא במפרכסת דהוה אבר מן החי לבני נח¹², אבל לישראל שרי כיון שנשחט כדין. ומש"ה רשאי להאכילו לכלבים¹³.

והפלתי כת' דהברייתא הביאה אף להושיט לנזיר, ואף דאינו מצווה באיסור זה¹⁴, אפ"ה אסור להכשיל אחרים. וכת' דאת"ל דאף אבר מן החי איירי כה"ג דמותר למושיט, א"כ למה לי למיתני אף נזיר¹⁵.

ועוה"ק הצ"ח דהרמב"ם [מלכים ט י] כת' דשיעורים נאמרו לישראל ולא לבני נח. א"כ י"ל דאיירי באבר פחות מכזית, דלישראל הוה חצי שיעור. אבל לנכרי אסור, ועובר בלפני עוור. והצ"ח כת' דעכ"פ יש בזה משום חצי שיעור אסור מן התורה¹⁶. והצ"ח דן אי שיעור איסור הנאה הוה בכזית¹⁷, או דאף בכל שהוא הוה הנאה¹⁸.

אבל בשו"ת אמונת שמואל [יד] ייסד דהיכא דמותר לישראל לאכול, אינו מצווה מלהושיט לו¹⁹. ועפ"ז מיושבין הק' הנ"ל²¹. [וכ"כ המאירי [כאן] דאסור להושיט אהמ"ח לבן נח, הואיל ואף הוא אסור בו והוא איסור הנכלל באיסורין שלנו²²]. והאחרוני' ביארו דאיסור לפני עוור הוה פרט מהעבירה, ומי שאינו מצווה בגוף העבירה, ל"ש לפני עוור בלאו זה²³.

אך הפרי חדש [סב ג] חלק על האמונת שמואל. והאחרונים הביאו דתוס' [ב"מ י: כ] דישאר עובר כשמקדש גרושה לכהן. אך יש אחרונים דביארו כוונת התוס' [שם] דיש ב' גדרים לפני עוור, וישארל שמקדש אשה לכהן עובר משום עצה שאינה הוגנת.

להניח מכשול לפני עוור. ע' רמב"ם סה"מ רצט]. אבל הגליון מהרש"א ציין לדברי הר"ן [לק' כה, ו. בדה"ר] דאיסור לפני עוור כולל כל המצוות, ואינו אביזרייהו דע"ז, דאינו לאו שהוא מיוחד לע"ז.

11 וחי' הר"ן הק' דילמא איצטריך לאסור משום לפני עוור, אף בשל נכרי דאינו נהנה. ותי' דאיירי אף בשל נכרי, ואפ"ה אסור משום דמשתכר [כתוס'].

12 [לדעת הרמב"ם]. דאי' [חולין לג]. דאין מזמנין לנכרי בבני המעיים, דמשעה שנשחט ונחתכו סימנים נחשב מונח בדיקולא. והוה אבר מן החי דנכרי דלאו בני שחיטה. אבל מזמנין לישראל על בני מעיים, דבני שחיטה נינהו, וע"י שחיטה מותרת. וכ"פ הרמב"ם [מלכים ט יג]. אבל מסקנת הגמ' [שם] דמי איכא מידי דלישראל שרי ולנכרי אסור. ועפ"ז פסק הרשב"א [תוה"ב ב ג ל. בדה"ס, ובחי' שם] דאף לנכרי מותר בבהמה טהורה.

13 ועוה"ק באבר מן החי מבהמה טמאה, דלישראל אסור משום טמאה [ומותר בהנאה], ומבואר [חולין קב]. דלישראל אין בזה משום אבר מן החי. ואילו לבני נח אסור. וכה"ק רע"א [כאן], ורע"א תי' ע"פ דברי האמונת שמואל [ע' בסמוך]. ועוד תי' רע"א דאת"ל דאבר מן החי אסור בהנאה, ובישראל בטמא מותר בהנאה. ע"כ אף בבן נח אינו נוהג אבר מן החי. דמי איכא מידי דלישראל מותר ולבן נח אסור. ומותר לבן נח אף באכילה, דא"א לחלק בזה איסור אכילה מאיסור הנאה.

14 ויל"ד בגדר איסור נזיר, האם כל ישראל מצווין שלא לשתות יין בשעה שהוא נזיר. או דהו' צווי דוקא לנזיר. [ע' קובה"ע מח ט השמ'].

15 ודי לנו לחדש אבר מהחי מפרכסת דאיכא תרתי, דהוה בן נח [דאינו מצווה בערבות], והמושיט אינו מצווה.

16 ובפלפי עוור בלאו הכי ליכא מלקות. והק' דמ"מ לר"ל י"ל דנפק"מ בחצי שיעור. וכת' דצ"ל דר' אבהו הוא תלמיד של ר' יוחנן, וס"ל בזה כר' יוחנן. ולת' הפלתי י"ל אף הכא דא"א להעמיד את הברייתא באופן שהישראל אינו מצווה].

17 [והמושיט כזית מתחייב, דנהנה מכזית. ואף דשיעור ההנאה שמחזיק לו טובה הוה משהו בעלמא, השיעור תלי בחתיכה שנהנה בו]. ובהג' ברוך טעם [שם] ציין דדעת המשנ"ל [מעילה א ג] דהוה פרוטה. ורע"א [שו"ת קצ, לע' כא:] נסתפק בזה. [וע' מש"כ לע' שם].

18 אך הק' דהאוכל פחות מכזית יתחייב משום הנאה, אף דאינו נקרא אכילה. וע"כ דאינו לוקה על הנאה אלא בכזית, דכיון דההנאה בלשון אכילה נאמרה שיעורו כמו אכילה. [ומשמע דהנידון של הצ"ח דהשיעור נאמר על מעשה האכילה, ובהנאה ל"צ מעשה חשוב. אך אי נימא דהוה שיעורין בגוף האכילה לק"מ].

19 והביא דהפוסקים דנו היכא דסבור שדבר זה מותר, האם מותר להאכיל את חבירו שסבור לאיסור. ובגמ' [יבמות יד:] אי' דחיבה וריעות נהגו זב"ז והודיעו להם. ולא משום לפני עוור.

20 והט"ז [סב א, ועוד פוסקים שם] ביארו דברי הסור [שם] דלישראל אבר מן החי אינו נוהג במין טמא, מש"ה רשאי להושיט לבן נח. וכיון דהישראל אינו מזהר רשאי ליתן לבן נח, ואף דהבן נח מזהר. [ואף דהבשר אסור לו משום 'טמא, מ"מ אינו מצווה משום איסור אבר מן החי]. והפרמ"ג [שם] כ' דסברתו כדברי האמונת שמואל.

21 וכ"כ רע"א [כאן], וכן הפתחת' [יר"ד סב ה] כת' דלכא' יש להביא ראייה לדבריו מסוגיין, ורמז לק' הפלתי [הנ"ל].

22 והמאירי [בתחילת הקטע] כת' דכל שהוא מותר ואסור לאחר, איסור הנכלל בתורה שלנו [כגון יין לנזיר], אסור לנו להזמין לו אע"פ שלמציאו הוא מותר. ועובר בלפני עוור. ואין צ"ל היכא דאסור אף למציאו. ואף בבן נח, הואיל והוא איסור הכלול בתורה. [וקצת משמע דבישראל יש לפני עוור אף באיסור אחר, ודוקא בנכרי נאמר תנאי זה].

23 אמנם מפורש בברייתא דאף מושיט לנזיר אסור [ואף דלכא' המושיט אינו נזיר]. וצ"ל דנחשב מצווה באיסור נזיר, ומצווה מעכשיו דבשעה שהוא נזיר לא ישתה יין. [אך הפלתי הנ"ל נקט דלא כן].

שם. ועוה"ק רע"א נימא דאיירי שנתן בהמה שלימה לבן נח, דעדיין אינו אבר מן החי. ויודע דדעת הנכרי לתלוש ממנו אבר ולאכול. וכת' דצ"ל דמשמע דנותן לו אבר.

תודה ואבר. של נכרי איירי כדאמר [ע"ז ו:]; מדקתני לא יושיט וכו'. המהרש"א העיר דבגמ' [שם לפנינו] לא דרשי' הכי, אלא דדייקי' דקאי בתרי עברי דנהרא [דאינו יכול ליטול לבד²⁴], דכתיב לא יושיט²⁵.

בא"ד דאסור להשתכר באיסורי הנאה, אע"ג דדיעבד שכרו מותר וכו'. מבואר בתוס' דהא דאי' [ע"ז סב., ושו"ע יו"ד קלג] דאסור לפועל להשתכר בין נסך, אסור מדאורייתא בכל איסור הנאה²⁶. ואף דהשכר שנוטל הוה עבור טירחתו [ומש"ה השכר מותר בדיעבד], מ"מ חשיב שנהנה מאיסור הנאה²⁷. אבל הב"ח [יו"ד קמב] כת' דאסור רק מדרבנן, דאינו נהנה מגוף הע"ז²⁸. [לדברי הרא"ש [נדרים מז. ה' לע' כא:] דמדאורייתא רשאי למכור איסור הנאה, ונוטל דמיו. כ"ש דרשאי שיחזיק לו טובה]. [וע"ע מרדכי [תקמט] דחמץ קיל מע"ז].

ורע"א [הו' בשו"ת חת"ס קכח] הק' האיך מותר ליטול שכר על קבורת המת, הא משתכר באיסור הנאה, דהמת אסור בהנאה²⁹. ועוד ציין רע"א [י"ד רצד ח] לדברי הרשב"א [קידו' נח]. דאפר פרה אסור בהנאה, ואפ"ה רשאי ליטול שכר טירחא.

והחת"ס הביא דהנתיבות תי' דכע"ז מצאנו [ע"ז סג:]: דמותר ליטול שכר למעט כלאים ולבער ע"ז³⁰. והחת"ס כת' דכל האיסור דוקא באיסור"ה שמצווה למחר לבער, וכשנוטל שכר שימור הוה כרוצה בקיומו של איסור³¹. וכן חמץ שמצווה לבערו, וכלאים דמקיים לוקה³².

ועוד תי' האחרונים דאיסור הנאה שיש לו היתר לאחר זמן, רשאי להשתכר בצד ההיתר שבו. וכדאשכחן בפרט חמור דיכול למכור בבני ובניי [ע' בכורות ט:]³³. וכן היכא דהאיסור מחמת שמיועד לגבוה וכדו', ודאי רשאי לפועל להתעסק בו לצורך גבוה, ומקבל שכרו³⁴.

בא"ד [שם] דמה שמחזיק לו העכו"ם טובה חשיב כמשתכר. הש"ש [א ב] הק' דבגמ' [קידו' לט]. מבואר דספק ערלת חוץ לארץ מותר, ואף מי שיועד רשאי לספק למי שאינו יודע. והשמעתתא תמה הא המאכיל נהנה שמחזיק לו טובה, ולדידיה הוה ערלה ואסור בהנאה. וכה"ק התוס' רי"ד [סוכה לה]. והביא מזה דערלת חו"ל מותר בהנאה ואסור רק באכילה. [אמנם שא"ר כת' להדיא דאסור בהנאה]. [וע' קה"י קיד' לז].

בא"ד הא דאמר [ב"מ לב:]: גבי אם היה טעונה יין נסך וכו' ואי אמרת צער בע"ח דאורייתא וכו'. והרשב"א [ב"מ שם] תי' דליתי צער בע"ח דאורייתא, ודחי איסור קיום יין נסך דרבנן. [ונקט דהוה איסור דרבנן, ודלא כתוס' דידן].

ורע"א כת' דצער בע"ח הוה עשה [דנלמד מקרא ד'תעזוב' גבי פריקה], ואתי עשה ודחי לאו דאיסור הנאה.

בא"ד חשיב כמו לא אפשר ולא מיכוון דשרי. [וכדאי' לק' כה:]. [ובעזה"י יתבאר לק']. ורע"א דן

24 אבל בחד עיברא [דיכול ליטול לבד] הוה איסור דרבנן משום מסייע בעלמא.

25 ובגמ' [ב"ק קיז.] הו' ברייתא אמר לו אנס הושיט לי פקיע עמיר זה או אשכול ענבים זה, והושיט לו חייב. והגמ' מדייקת מלשון הושיט דקאי בתרי עברי נהרא [ואף דאינו של אנס].

26 וכ"פ הרמ"א [י"ד רצד ח] דאסור ללקוט בערלה [אפי' עבור עכו"ם]. ורע"א [שם] ציין דכ"כ רבינו יונה [שע"ת ג פג], וכ"ד תוס' [כאן]. אך הק' מדברי הרשב"א [קידו' נח. הו' בסמוך].

27 וכה"ק הקוב"ש [צד] דהחזקת טובה היא בשביל הטירחא ולא בשביל האבר. וצ"ל דכיון דאי לאו האבר לא היה משתכר נמצא דנהנה בגרמת האיסור. [אף דהוה גרמא בעלמא הוה איסור דאורייתא]. והקוב"ש הביא כע"ז הא דאסור למכור איסור"ה מדאורייתא, ואף דמבואר בירושלמי [הו' בראשונים קידו' נו:]: דהדמים שנוטל אינן דמיהן. מ"מ גורם מיהא הוי ואסור מדאורייתא.

28 ובגמ' [ע"ז סג: סד.] דנו מצד 'רוצה בקיומו' של ע"ז [ולכאו' הוה מדרבנן]. ופרש"י [שם] דאסור להיות רוצה בקיומן של ע"ז, דמחוייב לבטל ע"ז ותשמישו. [ולפ"ז משמע דלא קאי בשאר איסור הנאה]. אך תוס' [שם] דנו דלא איירי באופן של איסור"ה.

29 ועוה"ק רע"א לס"ד [לק' כג.]. דחדש אסור בהנאה, האיך שומרי ספיחין נוטלין שכרן, הא מתעסק בפירות חדש. [והחת"ס כת' דעדיפא מיניה משני]. ועוה"ק החלקת יואב האיך פועלי של הקדש נוטלין שכר, הא משתכר בשל הקדש. [והאחרונים תי' דאיסור הנאה שיש בו צד היתר רשאי להשתכר. וה"נ יש צד שימוש הקדש].

30 ויש לחלק דהתם עיקר הפעולה הוא למעט שלא יהא איסור הנאה, ועדיף לו שיאבד האיסור"ה לבד. [מלבד הא שרוצה שכרו]. משא"כ כשעוסק לכבודו של המת.

31 והחת"ס כת' דאף דיש מצווה למחר לקבור המת [וכדאי' מו"ק כב.], אך אינו מחמת איסור הנאה. אלא משום בזיונו או כפרתו.

32 [אך הרמ"א [י"ד רצד ח] כת' דאסור לפועל לעבוד בערלת חו"ל דנכרי].

33 ובתוס' [קידו' נו:] מבואר דאף יכול לקדש אשה בדמי הנאתו שלא כדרך. וכן בדמי אפרו דהנשרפין.

34 וכן איסור הנאה דמת, דלכאו' הוה מחמת כבודו. א"כ רשאי להנות מהתעסקות לכבודו של מת.

דאף בלא סברת צער בע"ח, ואף אי הוה אפשר, מ"מ ולר' שמעון אינו מתכוון שרי, והוא נתכוון להאכיל לנכרי, אי לא הוה פסיק רישא³⁵. והק' דנימא דהסוגיה [ב"מ] איירי כשאינו פסיק רישא. ואילו בסוגיין איירי בפסיק רישא.

והאבני נזר [ח"מ קפד] כת' דכשנותן לנכרי עובר בלא תחנם, וע"כ לא הותר אלא באופן דמתכוון שיחזיק לו טובה. ויש שתי' דהנידון הכא דמשתמש בגוף האיסור הנאה, ומתכוון להשתנות זו. ובזה ל"ש היתר דאפשר ולא מתכוון.

והרי שור הנסקל

ותניא ממשמע שנאמר סקול יסקל השור, איני יודע שהיא נבילה וכו' מגיד שאם שחטו לאחר שנגמר דינו אסור. [ואף שלא נתקיים בו דין סקילה. והגמ' [ב"ק מא. וקידו' נו:] דנה היכא דשחטו בצור, דמיחזי כסקילה. ע"ש].

ותוס' [ב"ק מא.] הק' דאצטריך לשור בן פקועה, דאי"צ שחיטה. ותי' דבלאו הכי פריך שפיר³⁶.

ותוס' כת' דאין לומר דלא איקרי שור, הא מבואר [בכורות יב.] דבן פקועה איקרי שה.

והתוס' ר"פ [ב"ק שם] תי' דאף בן פקועה סקילתו זו היא שחיטתו, א"כ שמעי' דשחטו אחר שנגמר דינו אסור. ור' ישעי' [בשיטמ"ק] ביאר דאף בן פקועה צריך 'נחירה'³⁷.

והרא"ה [בשיטמ"ק שם, וכ"כ הריטב"א קיד' נו: בשמו] כת' דאף אי לא בעי שחיטה, 'סקול' משמע איסור אכילה, דאי שרי לאכול הוה עונש לבהמה ולא עונש לבעלים. ונפק"מ דאפי' בן פקועה משמע איסור אכילה.

אבל התוס' ר"ד [קידושין נו:] ודעת זקנים שמות כא כח] כתב דשחטו קודם גמר דין מותר, א"כ בן פקועה בשרו אינו אסור דכבישרא בדיקולא דמי. ואף דבן פקועה שנגח והמית ממיתין אותו, כדי לסלק הנזק מן העולם. אבל בשרו מותר. ודמי לשור ששחטו בו שנים או רוב שנים והמית את האדם שאין בשרו נאסר כיון שהוא שחוט.

והרא"ש [שם, ושם] כת' דכיון דבן פקועה דהוי כשחוט קודם גמר דין אסור, כ"ש שחטו אחר שנגמר דינו. [לפרש"י דנאסר ע"י גמ"ד].

שם. איני יודע שהיא נבילה. הרש"ש והמנח"ח [נב טז] הק' אמאי ל"א דסקילתו זוהי שחיטתו, כדאמר' [יומא סד.] דחיייתו לצוק זוהי שחיטתו³⁸ [לענין אותו ואת בנו]. א"כ ע"י סקילה מותר באכילה, ואמאי הוה נבילה. אך הרש"ש הביא דמבואר [יבמות לב:] דמליקה נחשב נבילה, ולא אמר' זו היא שחיטתו.

[אמנם יש אחרונים [ע' אחיעזר ב ז] דנו דהא דדחיייתו זוהי שחיטתו הוה לענין טומאת נבילות, ולענין איסור אותו ואת בנו. ועדיין האוכלו לוקה משום לאו דנבילה³⁹]. ועוד דחה האחייעזר [שם בסוגריים] דסקילתו אינו ענין מתיר דקרבן, אלא אדרבה הוה גדר עונש⁴⁰].

שם. איני יודע שהוא נבילה וכו' ומה ת"ל לא יאכל. והגמ' [ב"ק מא. וקידו' נו:] מקשה דנבילה מותרת בהנאה, ונימא דאיצטריך 'לא יאכל' לאסור בהנאה וכד' אבהו⁴¹. ותי' הגמ' דר' אבהו איירי היכא דילפי' איסור אכילה מקרא דלא יאכל, אבל היכא דילפי' איסור אכילה ממקום אחר, הול"ל לא ינה⁴².

מגיד לך הכתוב שאם שחטו לאחר שנגמ"ד אסור וכו'. הרש"ש הביא להק' דלפ"ז י"ל דקרא איירי דוקא היכא דשחטו [ולא סקלו], אבל היכא דנסקל נימא דנעשית מצוותו ואינו אסור בהנאה⁴³. ודחה דלא עקרין ליה מפשטיה

35 [ע' תוס' לק' כה: דפסיק רישא אסור באפשר ולא קמכוון].

36 ועוד תי' התוס' ר"פ [ב"ק שם, וכן תוס' שאנץ בשיטמ"ק שם] דאטו נימא דקרא כתיב דוקא לבן פקועה. והתוס' רא"ש [קיד' נו:] תי' דברייתא דידן ר' מאיר [דס"ל דבן פקועה צריך שחיטה].

37 וכ"כ הפרשת דרכים [דרך אתרים א, הו' בפתח"ת יו"ד יג ד] דבעי נחירה, דלא גרע ממפרכסת. ודלא כט"ז [שם]. [ולכא' לא בעי נחירה בסימנים. ולא דמי לעוף למ"ד דלא בעי שחיטה לעוף, דבעי מעשה בסימנים].

38 וכ"כ תוס' [חולין פב] בשם ר' משה אף לענין עריפת עגלה. אבל התוס' הרא"ש [שם] דחה דעריפה אינה בסימנים, ובזה לא אמר' זוהי שחיטתו [אלא מליקה ושחיטה דהוה בסימנים]. א"נ שעיר המשתלח הדחיה מתנת האברים בהנאה, העריפה אוסרתה. ועד"ז כ' בס' הישר [ש"ת נב] [וכ' דאם בא לחלוק בין הפרקים] לחלק בין דחייית צוק שהוא הכשר מצוה, ואילו עריפת עגלה שהיא לכפרת חטא.

39 עכ"פ נפק"מ לפ"ז דאסור לשחוט בנה ביום שנסקל [דק"ל שחיטה שאינה ראויה שמה שחיטה].

40 ועד"ז הביא בשם הגר"ח [בס' אש תמיד] דשור הנסקל משכחת לה בין בבהמה טהורה ובין בטמאה, א"כ לא יתכן דשם שחיטה על סקילתו.

41 והרשב"א [קידו' שם] כת' דה"מ למימר כדחזקיה, דהא בלא יאכל כללו מודו דמשמע איסור הנאה. אלא דלא שמע' ליה לדחוקיה בהדיא אלא בחמץ בפסח. ואילו ר' אבהו אמר בפ"י כל מקום שנאמר. ומש"ה נחא לי' לאוקמה כד' אבהו.

42 והצל"ח [לע' ורע"א [כא:]] הק' דאי כתיב לא ינהה שיעורו בפרוטה, והשתא דכתיב לא יאכל שיעורו בכזית.

43 וציון לתוס' [סוף תמורה] דאף בשאר איסור' אמר' דנעשית מצוותו [ולא רק בהקדש, דסיבת איסורו מחמת כן]. והקוב"ש [ב כא ו] כת' דלדעת רש"י [לק' כו.] יש לחלק דדוקא היכא דסיבת האיסור מחמת דבר זה אמר' דנעשית מצוותו. אבל שור הנסקל סיבת האיסור אינו מחמת סקילתו, אלא אותה הסיבה שמחייבתו סקילה היא אוסרתו

דקאי על נסקל ממש⁴⁴.

לעולם וכו' להנאת עורו וכו'. **הריטב"א** [קידו' נו:]: הק' דבברייתא אי' הנאת עורו. והביא דמשמע **מרש"י** [ע"ש רש"י ד"ה להיכא] דאה"נ הך ברייתא ל"ל לר' אבהו⁴⁵. ובאו ליישב הפסוקים, ולא לשון הברייתא. אבל **הריטב"א** כת' דהגמ' באה לפרש את הברייתא, וה"ק אין לי אלא באכילה, כלומר דבר הראוי לאכילה כגון בשר [ואסור בהנאה], דבר שאינו ראוי לאכילה אלא בהנאה מנין [שיאסר בהנאה] ת"ל ובעל השור נקי.

את בשרו כתיב, בשרו אין, עורו לא קמ"ל. מבואר דס"ד גזיה"כ בשר דוקא. אבל אי כתיב לא יאכל סתמא, אף העור נאסר בהנאה. ולא אמרי' דלא יאכל קאי רק בדבר שראוי לאכילה. אך בגמ' [בסמוך] דרש' את הטפל לבשרו. וקצת משמע דעיקר האיסור הנאה על הבשר, והעור [דאינו ראוי לאכילה] הוה נטפל בעלמא.

כיון שהגיע לאת ה' אלקיך תירא פירש וכו'. **פרש"י** [קידו' נז:]: שירא לרבות שום דבר, להשוות למורא המקום. **ותוס'** [ב"ק מא:]: הק' דדרש' דהשווה הכתוב מורא אב ואם למורא שמים. ות' דלא ניח"ל לאוקמי לעשה יתירא. ועוד ת' **התוס' ר"פ** ד'את' הסמוך לה' משמע דוקא כעין יראת שמים⁴⁶.

פירש. **פרש"י** וחזר בו מכל ריבויין שדרש, מדהא לאו לרבווי, כולו לאו לרבווי אתו. [ור"ש העמסוני ס"ל דאף בעלמא לא דרש' את].

עד שבא ר"ע וכו' לרבות תלמידי חכמים. **תוס'** [ב"ק מא:]: פ' דהיינו רבו מובהק⁴⁷. או רב מובהק דהוה כעין רבו. אבל ת"ח בעלמא ילפי' מפני שיבה תקום.

מנין שלא יצבע וכו'. ונתחדש דאסור אף הנאות אלו [ע' תוס']. **והאחרונים** דנו אי הוה חומרא בערלה, או דגלי בכל איסור הנאה. [וכ"מ בתוס'].
תוד"ה מנין שלא יצבע. ואורי' דס"ד דצביעה לא חשיב הנאה וכו'. משמע דס"ד דאף לכתחילה יהא רשאי לכך. וצ"ב נהי דחזותא לאו מילתא היא, ובבגד אין ממשות האיסור, מ"מ משתמש באיסור"ה לצבוע. וכן מבואר **בתוס' ר"ד** [ב"ק קא:]: דאסור לצבוע מטעם זה.

ודעת תוס' צ"ל דאין איסור בעצם ההשתמשות באיסור"ה, אלא במה שקיבל ממנו הנאה. והשערי' [ג' כה ד"ה אבל מדברי התוס'] הביא דכע"ז נח' הראשונים [ע' לק' כז:]: גבי זה וזה גורם, אי רשאי לעשות לכתחילה. וביאר דכל האיסור משום שנהנה ממנו אח"כ, ואין איסור לכלות האיסור"ה כדי שיהנה בגרמתו⁴⁸.

שם. כדאמר [ב"ק קא:]: אהך מילתא גופה. דהגמ' [ב"ק שם] מביאה מברייתא זו דהיכא דצבע בגד, אסור ללובשו, דחזותא מילתא היא. **והתוס' ר"ד** [ב"ק שם] תמה מנ"ל דהבגד ישרף, נימא דאף שעבר וצבע יהא הבגד מותר בהנאה. ומהיכן למד רבא מיכן דחזותא מילתא הוא. ות' דילפי' ג' קראי וערלתם [ע"ש].

בא"ד וכן הדלקה ס"ד דשריא כיון דהוה דרך ביעורו. דערלה מהנשרפין [תמורה לג:], וכל הנשרפין אפרן מותר, ומש"ה ס"ד דאף בשעת שריפה שרי. וכן ס"ד בגמ' [לע' כא:]: דרשאי להנות בשעת ששורף את החמץ. קמ"ל דאסור. **ותוס'** [לע' ה:]: דנו אי הוה מדרבנן, או דבשעת הדלקה אסור. [דנהנה מהחפץ, ולא רק מהאפר אח"כ]. ולכאו' בסוגיין ילפי' לאסור מדאורייתא.

שם. ועוד הביא **תוס'** [ב"ק קא:]: בשם **ר"ת** דאיצטריך לאסור צביעה והדלקה שלא כדרך הנאותו [ע' לק' כד:]: כגון ע"י תאנים ורימונים. ושמן שאינו עומד להדלקה כלל. ודוקא היכא דלא הוה דרך הנאותו כלל מותר [לק' כד: וכה:].

ורבינו דוד כת' דס"ד דצובעים במשקה היוצא מהן, ומשקה היוצא אינו חייב עליו. [קמ"ל דאפ"ה אסור, וע' לק' כד:].

בהנאה, והסבה הזאת לא נתבטלה לאחר שנסקל. [אך בתוס' תמורה הנ"ל מבואר דלא כן].
 44 ומ"מ הק' **הרש"ש** דאי' [לק' כו:]: ב' כתובים הבאין כא' דנעשית מצוותן ומועל, הא איכא שור הנסקל. [ובגמ' לק' אי' דאף עגלה ערופה נעשית מצוותן, וגלי קרא דמועלין בו]. **והקוב"ש** [הנ"ל] כ' דכע"ז ילה"ק בפטר חמור, שאף אחר עריפה אסורה לעולם. ולא אמרי' דנעשית מצוותו.

45 **והריטב"א** הק' דהכא כתיב לא יאכל [וכמ"ש רש"י כאן דקשה אף לחזקיה].
 46 **ובתוס' ר"פ** [ב"ק כ' דנהי דהוקש כבודם, מוראם לא איתקיש. ור' ישעיה [בשיטמ"ק שם] כ' דהתם הוה היקש, אבל לא הושוו לגמרי].

47 **והגרי"ז** [הל' ת"ת, ובכורות ו:]: הביא מדברי התוס' דברבו מובהק יש דין כבוד ומורא, דנלמד מהך קרא 1. ועוד יש חיוב הידור, דהוא דין כללי בכל ת"ח. והוה ב' גדרים שונים [והעמיד דנפק"מ לענין מחילה].

48 וביאר דכל היכא דליכא שום שארית מן האיסור או דבר הבא בגרמת איסור, בשעה שתכלית התועלת נצמח, א"כ מותר לכתחילה מה"ת לעשות תחבולה בגוף האיסור לכלותו בכדי להנות אח"כ. [אלא דדבר הנגרם מאיסור"ה, הדבר הנגרם אסור. ובזה אמרי' דחזותא לאו מילתא].

בא"ד וא"ת אמאי איצטריך קרא גבי תרומה טמאה להתיר וכו' דהכא איצטריך קרא למיסר. מבואר דתוס' הק' מכח סוגיין, דהא אף איסור'ה ס"ד דרשאי לשרוף. ומשמע דנקטו דתרומה טמאה אסור בהנאה. והראש יוסף הק' דתרומה טמאה מותר בהנאה, ודוקא הנאת כילוי אסור [לזר]. ולכא' נח' ריב"א ור"י בתוס' לק' מו. דלדעת ריב"א תרומה טמאה אסור בהנאה, והותר להנות דרך כילוי. ואילו דעת ר"י דמותר בהנאה.

[ונח' הראשונים סוכה לה אי אמרי' דתרומה טמאה מיכתת שיעוריה, ולכא' תלי בזה].

ותוס' [שבת כה.] הק' בפשיטות מנ"ל דיהא אסור כלל לשרוף תרומה טמאה⁴⁹, דאיצטריך קרא. [ותי' כתוס' כאן].

והרשב"א [קידושין נו:] תי' דהתם בשמן של תרומה דהדלקתו הוה כדרך הנאתו, וס"ד דכיון דנטמא אינו רשאי. ואיצטריך קרא לרבויה דאף דנטמא שרי. אבל הכא בהדלקה שלא כדרך הנאתו כגון שמנים שאינו עומדין להדלקה. וביאר וכגון דאינו שלא כדרך לגמרי, דשלא כדרך הנאתם כלל מותר [מדאורייתא] [וכדלק' כד:].

דף כג.

תודה נטוע לרבים. ולא כמו שפ"ה באמצע' הדרך וכו'. משמע אפי' הוא של יחיד. **ותוס'** [ושא"ר] דחו דלהדיא תנן [ערה א ב] דהנטוע ברה"ר חייב. והפנ"י כת' לפרש דלדעת רש"י הוה ב' מיעוטים, של יחיד ברה"ר [דהוה גזל הרבים]. ולצורך רבים².

ונטעתם ליחיד משמע. פרש"י דאין דרך רבים לנטוע וכו'. [ודרש'י לשון רבים, דקאי אכל א' וא']. והקוב"ש [צו] ביאר דכל דיני התורה נאמרו כדרך, ולא שלא כדרך³.

והרי תרומה דרחמנא אמר וכל זר לא יאכל ותנן וכו'. **האחרונים** [חי' ברוך טעם, אחיעזר ג פא יח] הק' דה"ל לגמ' להוכיח מהא דיש לישראל טובת הנאה לתת לכהן שירצה [דדרש'י לו יהיו]. וכ"ש למ"ד טובת הנאה ממון⁴. ואת"ל דתרומה אסור בהנאה האיך רשאי הישראל לתת, והכהן מכיר לו טובה⁵.

ויש שתי' דאף אי תרומה מותר רק לכהן ואסור בהנאה לישראל, מ"מ מותר אף לישראל ליהנות מצד שימוש הכהנים. דסיבת האיסור הנאה הוה מחמת שעומד לכהנים, ורשאי אף הישראל להנות במה שמעמידו לכהן⁶.

ויסוד זה כת' בחי' ר' שמעון [ב"ק טז] דיש איסור'ה שצוותה תורה לבערם, אבל הקדש לא הרחיקה תורה ליהנות מהם⁷, אלא שיחדם תורה לתשמיש קדושה. ומש"ה אסרה תשמיש שסותר. ומש"ה לריה"ג קדשים קלים הוה ממון בעלים, ורשאי למכור ולקדש אשה, ולא אמרי' דנהנה מאיסור הנאה. שהרי נהנה מדבר שאינו נוגע לקדושתם⁸. [ועוד דן שם באיסור'ה שיש לו היתר לאחר זמן].

ועוה"ק האחרונים דה"ל להביא מהמשנה [יבמות צט] דספק כהן מוכר תרומה והדמים שלהם.

תודה מערבין. [עירובין כח.] מפרש טעמא וכו' דחזי להאי. וסגי שיהא סעודה הראויה לאחרים, לכהן. אבל רש"י פי' הטעם דאי בעי מיתשיל על נזירותו ושריא ליה. ואי בעי מיתשיל על התרומה⁹. [ולפ"ז לכא' צ"ל דאיירי כשיש יותר מכשיעור. שצריך לישאל על קדושתו, והוה טבל. ויחזור ויפריש

49 ולא תלו משום דהוה איסור'ה.

1 [ויל"ג ברש"י על אם הדרך, וכ"ה במהר"ם חלאוה].

2 ודוקא ברה"ר, דכשנטוע ברשותו נחשב שלו, ולא מהני מחשבה להחשב של רבים. ועוד כת' דאף נטוע לצורך רבים איירי במקצה מקום מרשותו עבור הרבים [וע"ד מש"כ תוס'].
3 וביאר דמש"ה האוכל שלא כדרך אכילה פטור. וכן באכילה של מצוה אם אכל שלא כדרך אכילה לא יצא [ע"ע לק' כד:]. וכן באיסורי מלאכה אם עשאן שלא כדרך פטור. וזה כלל גדול בתורה.

4 **והברוך טעם** הוסיף דרב פפא [התרצן בסוגיין] ס"ל [ב"מ יא] דטובת הנאה ממון. והאחיעזר כת' דלהך ס"ד ע"כ דרש'י באופ"א, וליכא דין טובת הנאה. [א"נ אדרבה גלי קרא דזכות זה מותר בהנאה].
[וע' בסוגיה נדרים פד: פה. אי' רשאי לתת תרומה למודר הנאה, דלמ"ד טובת הנאה ממון נחשב דהכהן מקבל הנאה מהישראל].

5 ועוה"ק **האחיעזר** דכתיב 'נתינה' בתרומה, ומה שייך נתינה בדבר שאסור בהנאה. [אמנם תוס' לק' לב: כת' דנתינת תרומה אי"צ שווה פרוטה. ע"ש].

6 ויש להוסיף דגדר טובת הנאה, דנהנה מזכותו של הכהן, והתורה נתנה לו זכות טובת הנאה, שיחשב נתינה ידיה לכהן. ואילו בסוגיין איירי בשימוש אחר להניח עירוב, ואינו שייך לזכותו של הכהן.

7 וכן סוכה בימי החג [דילפי' איסור'ה מדאורייתא מחגיגה]. וכן ספר תורה ותשמישי מצווה, אף דאסורים בהנאה, מ"מ רשאי למוכרם.

8 וצ"ע דבסוגיין דמערבין, לכא' אינו סותר כלל לקדושתם.

9 ולפ"ז היכא דהגיע ליד כהן, שוב א"א לישראל לערב בו.

ממקום אחר¹⁰. ובגמ' [עירובין שם] הק' לסומכוס דל"מ, עכ"פ היכא דיש יותר מכשיעור הא יכול לישאל¹¹.

ותוס' הק' דבסוגיה [שם] מבואר דסברת רבנן אף בלא אי בעי מיתשיל, דחזי לאחרני¹². וכן פרש"י [עירובין שם].

והאחיעזר [ג פא יז] כת' דאף לרש"י עיקר הטעם דחזי לאחרני. אלא דיש חסרון נוסף [לדעת רש"י], דבדבר דהוה איסור בחפצא ל"מ חזי לאחרני, אא"כ אי בעי מיתשיל. ואף דבדבר שאינו ראוי לאכילה, סגי דראוי לאחרים. מ"מ היכא דאיסור בחפצא לא מהני, אלא משום אי בעי מיתשיל. וכיון דשייך באיסור זה שאלה מערבין¹³.

בא"ד ול"פ הכא אליבא דמ"ד וכו' ומצוות לאו ליהנות ניתנו. ולהך מ"ד רשאי לערב בדבר שאסור בהנאה [כיון דחשיב סעודה ראויה וכו'ל]. והאחיעזר [שם] הק' דתיפו"ל דאיסור"ה אינו שלו¹⁴, והאיך יוכל לערב בדבר שאינו שלו¹⁵. ול"מ אי בעי מיתשיל להחשב שלו¹⁶.

והאחרונים הביאו דמבואר בתוס' דלמ"ד מצוות לאו ליהנות אף לכתחילה רשאי בדבר האסור¹⁷.

והרי נזיר וכו' לא יאכל. ולר' אבהו נילף דאסור אף להאכיל לאחרים. ויל"ד בדפשוטו הנזיר אסור בשתיית יין, ולא חל איסור חפצא על היין¹⁸, א"כ אין סברא שיחשב איסור הנאה. ולכא' מבואר דאף באיסור גברא ילפי' לא יאכל לאסור בהנאה [ע' אר"ש, הו' בסמוך].

תודה נזרו שלו יחא. תימה לחזקיה נזרו למאי אתא וכו'. ורבינו דוד כת' דלא הק' לחזקיה, דהך דרשא נזרו שלו אינה כתובה אצל יין.

בא"ד ואית ספרים דגרסי¹⁹ על נזרו מגלח²⁰, ואינו מגלח על נזירות אביו²¹. ובגהש"ס הק' דנח' בזה²² [נזיר כז:], ולר"מ ור"י מגלח על קרבנות אביו. והרש"ש כת' דה"מ מעות שהפריש אביו סתם, אבל היכא הפריש בהמה לקרבן או ייחד מעות ופירש לאיזה קרבן אינו מגלח. ויל' דילפי' מהכא.

קדש יחא וכו' גידולו קדוש וכו'. פרש"י שיער שלו אסור בהנאה [וכדילפי' קידו' נז: מהך דרשא], וטעון שריפה דכתיב ונתן על האש וכו'. ורש"י [ע"ז עד.] כת' דאסור בהנאה דכתיב ונתן על האש אשר תחת הזבח²³. וצ"ע דבגמ' [קידו'] ילפי' איסור הנאה מדכתיב קדש, ולא מהא דטעון שריפה.

10 **ורע"א** הק' דלפ"ז מאי פסקת דיש יותר משיעור, ומשמע דלרבנן בכל אופן מערבין, וע"כ אף בלא איבעי מיתשיל מהני חזי לאחרים.

11 והגמ' תי' דס"ל דגזרו על שבות בביה"ש, ואינו יכול לישאל ולתרום. [אבל לרבנן שפיר יכול לתרום. וכדברי רש"י כאן].

12 ובגמ' [עירובין כח.] אי' דגודגדניות אינן ראויים לאכילה לכולם, ואפ"ה [לחד תי'] מערבין בו, דראוי לאחרים. ומי לא נתן מערבין לנזיר בין וכו', אלמא אע"ג דלא חזי להאי חזי להאי.

13 ואף דע"י שישאל יתמעט שיעורו, ול"צ שיהא ראוי בפועל ע"י שאלה. בדגודגדניות סגי דהוה ראוי לאחרים. אלא שיסתלק האיסור. אך הק' דרש"י משמע דצריך שיהא ראוי בפועל. וכת' דאולי קאי אף לסומכוס, ואליבא דרבי דלא גזרו על שבות [וכק' הגמ' שם].

14 והביא דכ"כ בס' גאון **עקב** [עירוב' שם] דכבר זו עלי [בקונס] אין מערבין לו בה משום דכיון דאסור בהנאה אינה שלו. והביא דהתוס' **ר"ד** [עירובין לא.] כ' דבכבר זו עלי כיון דאסור בהנאה לדידיה הוי כעפרא בעלמא, ולא דמי לאיסור אכילה דסגי בהא דחזי לאחרני. וביאר כוונתו דהוא לפי שאינו שלו. וציון לבית הלוי [א מח].

15 ולכא' איירי בתרומה ביד ישראל, שעדיין לא נתנו לכהן. ומשמע דלולי הא דהוה איסור הנאה נחשב שלו ויכול לערב. ויל"ד אי הוה למ"ד טובת הנאה ממון. או משום אי בעי מיתשיל [ע' לק' מו.].

והאפשר דאיירי בתרומה שהגיע ליד כהן, ואף דהכהן נותן לישראל רשות לערב בו, מ"מ כלפי ישראל הוה איסור הנאה ואינו שלו. ואף זכות זה לערב בו אינו שלו. [והאחרונים דנו אי צריך קנין גמור לענין עירוב, או סגי בזכות בעלמא. ע' ס' חובת הדר].

16 וכת' דאף דמבואר [לק' מו:] דעובר בבל יראה משום אי בעי מיתשיל, שאני חמץ דאף גורם לממון עובר עליו.

17 **ובש"ת מהר"ם בוטון** [הו' במגיה למשנ"ל אישות ה א] מבואר דמצוות לאו ליהנות הוה רק בדיעבד. והביא דהכנה"ג פליג.

18 וע' אריכות **במהר"ט** [א נג,נד] **ורשד"ם** [י"ד עו] בגדר נזירות. אך דעת **ש"ת הרשב"א** [ד קט] דהוה איסור חפצא. וכו"ד מהר"י בן לב.

19 **והמאירי** הביא י"ג ואידך האב מדיר את בנו נזיר, ואשה אינה מדרת את בנה. [וצ"ב האיך ילפי' מהך קרא].

20 **והרש"ש** כ' דלפ"ז קאי אקרא [במדבר ו כא] קרבנו לד' על נזרו. ואילו בסוג' קאי אקרא [שם ו ד] כל ימי נזרו מכל אשר יעשה גפן היין. וטובא נזרו כתיב בפרשה. [ובספרי] [נשא לח, על פסוק כא] אי' קרבנו לה' על נזרו, ולא קרבן אחרים על נזרו. [משמע דדרש"י 'קרבנו'].

21 **ובתוס' חכמי אנגליה** אי' ואינו מגלח על נזירות חבירו. [ובזה מתיישב קו' הגהש"ס, אלא דצ"ב אמאי איצטריך מיעוט. ויל' דלעולם קאי על אביו].

22 דנתקבל הלכה דמגלח על נזירות אביו, ונח' אי איירי שהפריש קרבנותיו.

23 וכן משמע **רש"י** [כאן], דאמאי הזכיר דין שריפה. [וא"כ צ"ע אמאי צריך ב' דרשות לזה. אמנם י"ל דילפי' מהא דזורק לאש. וקדש למעט דנזיר אינו איסור הנאה. א"כ י"ל דהגמ' קידו' דילפי' מקדש קאי לאידך תי' כאן].

והגר"ז [הל' נזירות כז. בדה"ס] כ' דרך שער התגלחת דינו לשלוח תחת הדוד, ומדיני טהרתו [ובזה אמר' דעומד למצוותו ראוי לאסור]. אך מלבד זה חל איסור הנאה על כל השער²⁴, דילפי' קדש, ואף כשלא גילוהו כדן. [עי"ש שהאריך].

והרי חדש וכו' לא תאכלו עד עצם היום הזה וכו' שאני התם דא"ק קצירכם. והירושלמי [כאן וערלה ג א] ת' שניא היא שקבע הכתוב זמן. והאחרונים ביארו דאיסור שהוא לזמן קיל²⁵, ומש"ה לא ילפי' 'לא יאכל' לאסור הנאה.

והצל"ח ואחרונים הק' דאף חמץ בפסח הוה איסור לזמן, ולאחר פסח מותר [לר' שמעון]. אך לר' יהודה [לק' כח] אף לאחר הפסח אסור. ויש שתי' דשם האיסור הוה חמץ בפסח, אלא דלאחר הפסח פקע שם האיסור. אבל איסור חדש, אף לאחר הקרבת העומר חשיב תבואה חדשה אלא שהתורה התירתו.

והאר"ש [חמץ ו ז] פ' [סברת הירושלמי] דאיסור חדש דתלי בזמן הוא מניעה על האדם, וכאיסור אכילת יוהכ"פ וכדו²⁶. וא"כ ל"ש לומר שהתורה הרחיקה זה ואסרה אותן בהנאה. ואינו דומה לכל האיסורין דהוה על החפצא. והאר"ש ביאר דדעת הבבלי דאף איסור חדש הוה איסור בחפצא²⁷.

שם. והרי חדש וכו'. העונג יר"ט [כו] הק' אי חדש אסור בהנאה האין יוכל להקדישו ולהקריבו לקרבן עומר²⁸. דא"א להקדיש איסור²⁹. וכת' דמ"מ כיון דמותר לאחר זמן, אף איסור'ה שמותר לאחר זמן חשיב ממון בעלים²⁹.

ותנן קוצר לשחת ומאכיל לבהמה. פרש"י דשחת לאו קציר הוא, ואף חטין גמורות רשאי ע"י קיטוף. ורבינו דוד ביאר דיש איסור בעצם הקצירה קודם העומר³⁰, ומש"ה לא הותר אלא בשחת וע"י קיטוף. ומלבד זה החטין אסורות [עד עומר], אלא שמאכילו לבהמתו.

תוד"ה קוצר. דחדש שאסר הכתוב היינו תבואה גמורה וכו'. [וכ"ד רש"י דשחת מותר לאדם, וצ"ל דהיינו לא הביא שליש³¹]. השאג"א [דיני חדש ד] הביא דמבואר בתוס' דאין איסור חדש בתבואה שלא הביאה שליש. והשאג"א תמה מנ"ל הא, ונקט ודאי אף קודם שהביא שליש אסור משום חדש³².

והתוס' רא"ש הוסיף וע"ל דאיסור חדש נוהג אף פחות משליש, וכדאי' בירושלמי לענין חלה³³.

סחורה במאכלות אסורות

א"ה אפי' לכתחילה נמי וכו'. ופרש"י [ד"ה שנזדמנו] דלכתחילה אסור לחזור אחריהן, כדתנן אין עושין סחורה וכו'. ודוקא נזדמנו מותר. והתוס' ר"פ הק' מהו הלשון 'א"ה', מאי אי אמרת בשלמא איכא. ות' [בשם שיטה, ותוס' רא"ש בשם רבינו מאיר] דאי לא דרשי' שלכם יהא ולא יאכל היינו איסור אכילה, ל"ל שחכמים אסור לכתחילה. אבל השתא דדרשי' להדיא שלכם יהא, היכי אסור רבנן מה שהתיר הכתוב בפירוש³⁴. [וע"ד סברת הט"ז, ע' בסמוך].

שאני התם דא"ק יהיו, בהוייתן יהו. תוס' נקטו דילפי' מהתם דמדאורייתא³⁵ אסור לעשות סחורה³⁶. [וכ"כ הרא"ש ב"ק ז יג]. [והתו"ט שביעית ז ג הביא דכ"מ בסוגיין דדרשי' לקרא הכי]. אבל התה"ד

- 24 אפי' גלחוהו ליסטים.
- 25 ואינו דומה דנבילה. [ויל' ע"ד הא דאי' קידו' לח, הו' לק' מד: דאין איסורו איסור עולם קיל]. וז"ל ביאור הגר"א [לירושלמי ערלה] דכיון שאינו אסור אלא עד אותו זמן [ט"ז ניסן], מסתמא לא חמיר איסורו כ"כ שיהא אסור בהנאה. והא דחמץ אסור בהנאה היינו משום דאותו החמץ שהיה בפסח אסור לעולם.
- 26 שהוא עיכוב זמן מה באכילת האדם. [אבל איסור חמץ הוה איסור בחפצא, אף דנאסר רק לזמן מוגבל].
- 27 והאר"ש הביא דנח' בזה עוד הבבלי והירושלמי, דהירושלמי [הו' בתוס' קידו' לח]. הק' דעשה דאכילת מצה ידחה ל"ת דחדש. והאר"ש ביאר דדעת הבבלי דל"ש דעשה על הגברא ידחה ל"ת בחפצא. [ויל"ד בזה]. ואילו הירושלמי ס"ל דאף לאו דחדש מוטל אכתפ' דגברא.
- 28 ובפשוטו לק"מ, דבהכי חייב רחמנא שיקריב קרבן מחדש. [וע"כ דיוכל להקדישו. או דקרבן זה שהוא איסור'ה ל"צ שהבעלים יקדישו].
- 29 והוסיף למ"ד גורם לממון כממון. והאחרונים דנו דכיון דיש צד היתר נחשב ממון. דומיה דפטר חמור דיכול לקדש אשה בביני וביני.
- 30 דכתיב ראשית קצירכם.
- 31 ואילו לתוס' 'שחת' דמתני' איירי כשהביא שליש. וחלקו על רש"י בפי' המשנה, ולא בגוף הדין.
- 32 וכ"ד דייק המנח"ח [שג] מסתימת הרמב"ם. והמנח"ח כת' דל"ל דאף תוס' נקטו כן רק בדעת המקשן.
- 33 [וע' ירושלמי חלה א ג ומפרשים שם].
- 34 וז"ל התוס' רא"ש [בשם רב' מאיר] דכיון דמעיקרא היה בכלל איסור, והקפידה תורה עליו 'לכם' להתירו. והביא דכה"ג פרי' [ב"מ ע:]: גבי לנכרי תשיך דמה שהתירה תורה להדיא לא היה לחכמים לאסור.
- 35 דתוס' הק' [גבי חזירים] דמדאורייתא אסור. ואילו תוס' [ב"ק פב:] הק' תיפוק ליה דאסור לעשות סחורה [ואמאי הוצרכו לתקן אורו]. והנוב"י דייק מדבריהם דאמת הוה אסמכתא. [ודן דתוס' שם קאי כחזקה].
- 36 ורע"א הביא דכ"מ ברי"ש [שביעית שם] ותוס' [סוכה לט] ובשו"ת הרשב"א [א שא]. והמשנ"ל [ח יח] דייק כן

[ר] הביא גליון תוס' דהוה אסמכתא בעלמא³⁷. והפוסקים הביאו מדברי שו"ת הרשב"א [ג רכג] דהוה גזירה דרבנן, שמא יאכל מהם. ומש"ה הקילו בדבר שאינו עומד לאכילה. אמנם הט"ז [קז א] כת' דיל"פ דכוונת הרשב"א דהוה גדר האיסור דאורייתא. וביאר דכיון דדרשי' היתר משום לכם ואיסורא משום יהיו, הדבר מסור לחכמים שהם יבחרו מה יהיה אסור ומה יהיה מותר³⁸. ודנו חכמים שהאיסור במידי דמאכל, שמא יבוא לאוכלו. אבל דבר המיוחד למלאכה מותר.

והט"ז [שם] כת' ליישב לסוברים דהאיסור מדרבנן, מ"מ קו' הגמ'³⁹ דאין כח ביד חכמים⁴⁰ לאסור דבר שפירשה התורה בפירוש להיתר⁴¹. ובדברי התוס' ר"פ ותוס' רא"ש [הנ"ל] מפורש כדבריו⁴². וכו"כ הפ"י [קידו' עג] יסוד זה].

והתוס' רא"ש הוסיף דכה"ג פי' ר"י [ב"מ ע:]: בקו' הגמ' דלנכרי תשיך, דלא היה לחכמים לאסור מה שהתירה תורה להדיא⁴³. [וכ"כ התוס' רא"ש סנהד' יט. גבי מלך שכשר לדון⁴⁴]. וכן האחרונים [שעה"מ יסוה"ת ה ועוד] מתוס' [ב"מ שם] מקור לדברי הט"ז⁴⁵.⁴⁶ והריטב"א [ב"מ ע:]: חלק דאיכא כמה מילי דהתורה היתירה, וחכמים עשו סייג לאסור. וכן החור"י [קמב] האריך לחלוק על יסוד הט"ז.

ורע"א [שו"ת קמא עד] כת' דמשמע בתוס' [שם] דוקא משום עשאו הכתוב מצוה, אין ראוי לחכמים לאסרו. אבל היכא דגילתה תורה דבר רשות בעלמא יכולים לאסור⁴⁷.

והרמב"ם [ח טז] כת' דכל דבר שאסור באכילה, אסור לעשות בו סחורה, חוץ מן החלב שנאמר בו יעשה לכל מלאכה [ע' בסמוך]. והפ"ח [קז] והמשנ"ל [שם יח] הביאו דמבואר ברמב"ם דהאיסור סחורה הוה מדאורייתא, מהא דילפי' קרא להתיר בחלב⁴⁸. אבל רע"א כת' דיל"פ כוונת

בדברי הרמב"ם [דנתמעט חלב]. [אבל התול"ט שביעית שם כת' דאין הכרע בדעת הרמב"ם. וכן דחה רע"א הראיה, ע' בסמוך].

37 וכו"ד שו"ת הרמ"ע [כט], וכו"ה מסקנת הנוב"י [י"ד ת סב, הו' בסמוך].

38 דוגמא לדבר איסור מלאכה דחוה"מ.

39 ורע"א כת' דאף את"ל דבאמת הוה מדאורייתא, עכ"פ האיך מקשה הגמ', והיכן ילפי' מהמשנה הנ"ל דהוה איסור דאורייתא. וע"כ דעיקר קו' הגמ' ע"ד סברת הט"ז.

40 ולשון הט"ז דאין כח ביד חכמים לתקן. אבל הט"ז [או"ח תקפח] כת' דלא רצו חכמים לתקן שלא לתקוע שופר בר"ה. ולעקור מצווה לגמרי [ומשמע מדבריו דשייך ליסוד הנ"ל. ומשמע דרשאינן להעמיד דבריהם במקום דין תורה, אלא דלא רצו].

41 וביאר דאין כח ביד חכמים להחמיר אלא במקום שאין בו לא איסור ולא היתר מפורש מן התורה, ולא במקום שיש היתר מפורש מן התורה. וכת' דהו' בכלל מאמרם שב"ד מכין ועונשין שלא מן הדין, ולא לעבור על ד"ת אלא לעשות סייג לתורה. דאין רשות לבי"ד לתקן בדבר שסותר דין תורה להדיא.

42 אלא דהתוס' רא"ש ותוס' ר"פ כת' כן בסברת המקשן, דאיכא למימר דרבנן גזרו. ומבואר מדבריהם דלמסק' אוסר מדאור' דכת' יהיו.

43 והנוב"י [י"ד ת סב] כת' דהיכא דלא אסרו בהחלט, וכגון רבית נכרי שהתירו כדי חייו, א"כ לא עקרו חכמים ההיתר לגמרי.

44 וז"ל התוס' רא"ש [הנ"ל, ה] בשעה"מ יסוה"ת ה] דילמא מסתמא כיון דהקב"ה צוה להם בהדיא לדון לא היו חכמים גוזרין שלא לדון. וכה"ג [ב"מ ע:]: דפריך והכתוב לנכרי תשיך, ומאי פריך והא לא אסרי' אלא מדרבנן, אלא צ"ל כיון דכתוב לנכרי תשיך לא היה להם לחכמים לגזור. [ע"כ דברי התוס' רא"ש]. וכו"כ הכס"מ [מלכים ג ז] דלא היו גוזרים המלך לא דן, שלא לחלוק על דברי הכתוב.

והשעה"מ דחה דדוקא התם דיש מצווה בעשייתו. וכת' דכ"מ תוס' ב"מ. [ועוד ציין השעה"מ לתוס' כתובות נא: וחולין יב. ד"ה פסח].

45 אך י"ג בתוס' שם [וכ"ה בתוס' רא"ש שם] דאמרה התורה לחסרם. משמע דהוה מצווה, ורצון התורה לחסר לעכ"ם. ולפ"ז אין ראיה בדבר שהוא רשות.

46 ועד"ז כת' תוס' [ב"מ סד:]: דכיון דהתורה היתירה בתי ערי חומה, אין לחכמים לאסור.

47 [אך הביא [בסוגריים] דבהמשך דברי התוס' [שם], משמע דאף בדחיית הגמ' שם, אף דהו' דבר רשות].

48 ועור"ק הנוב"י מנין להרמב"ם שחכמים לא גזרו גם על החלב דומיא דשאר איסורין. [ודילמא בסוגיין איירי בנזמנן].

הרמב"ם ע"פ יסוד הט"ז, דכיון דמפורש בקרא להתיר חלב במלאכה, אין כח ביד חז"ל להחמיר. ועוד כת' רע"א דהיכא דחז"ל אסמכוה חז"ל להאיסור אקרא, לא שייך להסמיק הקרא על מה דמפורש בקרא להתיר. והביא דכע"ז כת' תוס' [חגיגה יח].

והנוב"י [יו"ד ת סב] כת' ד"ל דבס"ד דהגמ' הוה מדאורייתא, אבל בתר דאמר' דלחזקיה לא איצטריך, וע"כ דהאיסור מדרבנן, והדרשא אסמכתא. א"כ י"ל דאף ר' אבהו לא פליג [ובגמ' בע"ב מבואר דאין מח' בין חזקיה לר' אבהו בדין]. ולכו"ע הוה מדרבנן בעלמא⁴⁹.

דס לסחורה – הפוסקים [פרי תואר קיז] כת' דמותר לעשות סחורה בדם, כיון דאיתקש למים [לע' כב:]: הרי הוא כמים שמותר לסחור בו כמו במים. [וכמו לר' אבהו להתיר הנאה]. והנוב"י [שם] הק' א"כ מה הגמ' [כב:]: מק' לחזקיה למאי הלכתא איתקש דם למים כו'. הרי צריך ההיקש להתירו בסחורה. ועוה"ק דאף אבר מן החי איצטריך להקיש לדם [וכדלע' כב:], כדי להתירו בסחורה. והנוב"י הוכיח מכ"ז דהאיסור סחורה הוה מדרבנן.

תוד"ה אמר. וי"ל במידי דאכילה מיירי דוקא. ובחי' רבינו דוד ביאר דאסרו דוקא דומיה דשרצים, דאין מגדלים אותם אלא לאכילה. ובשר"ת הרשב"א [ג רכג הנ"ל] ביאר דהוה גזירה שלא יאכל מהם.

והאחרונים דנו בגדר האיסור סחורה, אי הוה גדר שלא יתקרב לאכילתו. אבל בדברי רע"א משמע דאסרה תורה הנאת סחורה, והוה בכלל איסור הנאה.

בא"ד א"נ וכו' להשתכר לנכרי לאכול, אבל בשומנן או בעורן וכו' או שמגדל למשוח ולהדליק וכו'. משמע דאף מידי דעומד לאכילה. והרשב"א [ג רכג, הו' בב"י קיז] חלק דהיכא שדרך בני אדם לגדלן כדי לאכלן, ואין רובן עשויין לתשמישן אסור לעשות בהם סחורה גזירה שמא יבא לאכול מהם. ודוקא חמור וגמל שאין אדם מגדל רובן אלא למלאכתן התיירו⁵⁰.

בא"ד א"נ בנזדמנו לו, כגון שנפלו לו בירושה אין לגדלן. ומבואר דאף נזדמנו לו הוה בכלל הקללה דהתם. ולחזקיה ל"ל למיכתב לא יאכל וכו'. [גבי שרצים]. והמהרש"ל הק' דנימא דכיון דכתיב יהיו, ס"ד לאסור אף נזדמנו. ודחה דא"כ לא לכתוב יהיו ולא לכם. והמהרש"א דחה דיהיו משמע רק לכתחילה⁵¹.

ורש"י [עה"ת ויקרא יא מא] דרש לא יאכל לחייב על המאכיל כאוכל⁵². והאחרונים הק' א"כ מה מקשה הגמ' כאן.

אמר לך חזקיה טעמא דידי נמי מהכא. מדאיצטריך להתיר, ופרש"י דכל אינך קראי [דלעיל] דרש חזקיה באופ"א, ואינם מיותרין. ובחי' הר"ן [כא:]: כת' דדעת חזקיה דלשון לא תאכלו לא משמע אלא אכילה, ומש"ה נדחק דכל הנהו פרטי לא מוכחי כולי האי דנימא דבאו להתיר בהנאה, והוה מוקמי' להו לדרשא אחריתי. אבל נבילה ו'אותו' [לע' כא:]: יליפנן שפיר שהרי ההיתר מפורש בהם. ודוקא לשון לא יאכל משמע ליה לחזקיה איסור הנאה, ומש"ה שפיר יליף מיניה, אף דאינו מפורש. ומש"ה לא העמיד בדרשא אחרתא.

תוד"ה שאני התם. תימה וכו' לחזקיה, ולא בעי 'לך'. והתוס' ר"פ כת' דחזקיה לא ס"ל כריה"ג, אלא סבר דחמץ אסור בהנאה. והמהרש"א הביא דמבואר בגמ' [בסמוך] דריה"ג לא ס"ל כחזקיה.

לימא כתנאי יעשה לכל מלאכה וכו'. ודרש"י 'לכל', בין מלאכת גבוה ובין מלאכת הדיוט.

והרמב"ם [ח טז] הביא מהך קרא דמותר לעשות סחורה בחלב⁵³. והאחרונים הק' דבסוגיין דרשי' רק לגבוה. וכה"ק רע"א בדגמ' [בסמוך] אי' דלר"ע לאיסור והיתר לא צריך קרא, הא איצטריך להתיר סחורה לרמב"ם⁵⁴. וצע"ג.

והנוב"י [יו"ד ת סב] העלה צד דגופיה דקרא איצטריך להתיר בסחורה. והברייתא כאן דורשת יתור 'כל'.

שיכול למלאכת גבוה וכו' למלאכת הדיוט יה' אסור וכו' דברי ריה"ג, ר"ע אומר וכו' למלאכת גבוה יהא טמא וכו'. והתוס' ר"פ ביאר דלענין איסור מלאכה, הדיוט חמור. אבל לענין טומאה קדשים חמור טפי.

49 ועפ"ז כת' דתוס' קאי בס"ד, אבל למסקנא אף תוס' מודו לדברי הגליון תוס' דהוה מדרבנן. ונתמה אם תוס' התיירו בתוספות כענין זה, ואולי התיירו כשנפסד לאכילה ואינו ראוי לאדם אלא לעבד בהם עורות דכל שנפסד כ"כ אין לחוש ולגזור משום אכילה.

50 ועוה"ק דהוה עשה, ולא יאכל הוה לאו.

51 וכן דרש רש"י [שם יא יג] מקרא דלא יאכלו לאסור להאכיל לקטנים, או אינו אלא לאסור בהנאה ת"ל [דברים יד יב] לא תאכלו, דאסור באכילה ולא בהנאה [וכ"ה בתור"כ שמיני שם]. [ויל"ד מסוגיין].

52 והתה"ד הביא דמבואר ברמב"ם דאף חלב שעומד לאכילה מותר לעשות בו סחורה.

53 לפי המשנ"ל דהוה דאורייתא.

שם. למלאכת גבוה יהא מותר וכו'. פרש"י למשוך עורות למלאכת בדק הבית וכו' דמישטרי חלב למזבח. ומש"ה הותר במלאכת גבוה. והקוב"ש [צח] הק' דאיך שייך איסור הנאה לצורך הקדש, ועל מי יחול האיסור. והביא דכ"מ תוס' [לק' כט.] דהקדש רשאי למכור חמץ בפסח לנכרי [אי פודין הקדש להאכיל לנכרי], דגבי הקדש ל"ש איסור הנאה⁵⁵.

ובחי' ר' שמואל כת' דצ"ל דקיבלו דאסור אף בשימוש גבוה [ולא תלי דוקא בהנאה].

ר"ע אומר שיכול למלאכת הדיוט יהא טהור וכו' ואף דבשר נבילה הוה אב הטומאה, החלב טהור. והמהר"ם חלאוה הק' דמ"מ החלב נוגע בבשר הנבילה ונטמא⁵⁶. ואף דאמר' [לע' יד. ויח.] דאין אוכל מטמא אוכל, ה"מ אוכל שהוא ראשון. אבל נבילה שהוא אב הטומאה ודאי מטמא אוכל⁵⁷. וכת' דע"כ איירי הכא בחלב טריפה [דהבשר אינו טמא].

דף כג:

איבע"א מיייתי לה בק"ו, ומה חלב שענוש כרת מותר בהנאה וכו'. בפשוטו משמע דילפי' ק"ו להתיר בהנאה. אבל תוס' פי' דילפי' ק"ו דהוה בכלל היתר נבילה.

והר"ן [לע' כב.] כת' דק"ל כהך ק"ו, דק"ל [חולין צט:] דאין בגידין בנותן טעם. ונקט דק"ל כר' אבהו [וכ"ד הרמב"ם מאכ"א ח טו.]. ואפ"ה הרמב"ם פסק כסתם משנה דשולח ירך, וע"כ דמותר בהנאה מק"ו. [וע' מה שהו' בזה לע' כב.].

ור"ש [לע' כב.] דאסור וכו' שכן הותר מכללו אצל חיה. התוס' ר"פ הק' דאף גיד הותר מכללו אצל טמאה, דדעת ר' שמעון [לע' כב.] דאינו חייב על גיד של טמאה. ותי' דאף אינו חייב על חלב טמאה, ומש"ה חלב הותר מכללו טפי אצל חיה.

ואידך בבהמה וכו' מיהת לא אישטרי. פרש"י דחלב בהמה לא הותר מכללו. ובפשוטו הותר מכללו הוה צד קולא. [ולפ"ז בזה נח' האם דנים על איסור חלב בכלל, דהותר מכללו בחיה. וריה"ג ס"ל דקאי אקרא דחלב בהמה, ומין חלב בהמה. ובזה ליכא צד היתר].

ותוס' [חולין ככ.] הביאו דהא דאי' [שם] דחלב הותר מכללו, משום חלב חיה הוא דלא כריה"ג, דריה"ג ס"ל דלא חשיב הותר מכללו. אבל תוס' [סוד"ה ומה] כת' דבסוגיין לא באו משום ק"ו בעלמא, אלא אי יצא מכלל נבילה. וכל הנידון אחלב בהמה.

תודה' ומה חלב. דלטומאה ל"צ קרא, דאדרבה לטהרו וכו'. ע' מהרש"ל ומהרש"א וצל"ח בכוונת התוס'.

תודה' בבהמה. ואין להק' דגיד דחיה מיהא ליתסר וכו'. והמהר"ם חלאוה [בשם תוס'] תי' דילפי' ומה חלב דענוש כרת, ובבהמה לא הותר מכללו, ובבהמה גופה מותר בהנאה וכו'.

במאי פליגי. דאין לך איסור' וכו' שלא נאמר בו פרט להתיר, אלא הנך ב' דברים. אבל בגמ' [חולין קיד:] דרשי' לא תאכל כל תועבה, דכל שתעבתי הוה בבל יאכל, וכל דבר שנוצר באיסור אסור. [ע' גהש"ס לע' כב.]. ובגמ' [שם] מבואר דלר' אבהו אסור אף בהנאה. [ואילו לחזקיה אסור רק באכילה]. ורב אשי [שם] למד דבשר בחלב אסור בהנאה מהתם⁵⁸. [ולפ"ז אילו יש איסור אחר שנכלל בתועבה, יהא נפק"מ בין חזקיה לר' אבהו].

והשעה"מ [יסוה"ת ה] הביא דברי ס' הכריתות דהנזער בנחל איתן אסור⁵⁹, וע"כ הטעם משום דכתיב לא תאכל כל תועבה. והשעה"מ הק' דהגמ' כאן הול"ל איכא בינייהו זרעים דנחל איתן, דלחזקיה הגודל מותר בהנאה. ולר' אבהו אסור בהנאה.

ועוה"ק רע"א [גהש"ס כב.] דנימא דחולין שנשחטו בעזרה יאסר בהנאה [לר' אבהו] מדכתיב 'כל תועבה'. והרש"ש [כב.] תי' דבתר דגלי דמעשה שבת מותרת [ע' חולין קטו. ותוס' שם ד"ה חורש], ילפי' דה"ה שאר איסורים, וכן חולין בעזרה. והשעה"מ [מאכ"א א ה א] תי' דדבר הנאסר ע"י לאו הבא מכלל עשה אינו בכלל תועבה.

55 ובהג' מרדכי [ב"מ תנג] הביא דאין איסור רבית בהקדש [כן הוגה לפנינו, ע"ש], וכדאי' [לק' כט] דרשאי למכור חמץ של הקדש לנכרי. דהקדש לאו בר מיעבד מצוה הוא. אבל משנ"ל [מלוה ד] גרס בדבריו דאין להתיר, ואף דרשאי למכור חמץ. יש לחלק.

56 והאחרונים דנו דחלב אינו עומד לאכילה, ואינו מטמא טומאת אוכלין בלא מחשבה [וכדאי' עוקצין ג, וברמב"ם טומ"א א ה.]. וי"ל דאיירי דוקא היכא דלא הוכשר.

57 ועוה"ק דהיכן מצינו חילוק בין טומאת הדיוט לגבוה. ועוה"ק דלריה"ג ליכא קרא להתיר. ומדברי ר' יוסי הגלילי מבואר דמותר למלאכת גבוה, ע"כ אינו טמא. ומנ"ל הא.

1 [ע' גירסת הרש"ש ברש"י].

2 והפלת' [פז א] הק' א"כ אמאי איצטריך ג' פעמים לא תבשל, ללמוד שבשר בחלב לר' אבהו. ורע"א כת' דהיכא דבישל חצי זית ליכא לא תאכל כל תועבה. [אך נסתפק דשמא מצטרף ב' חצאין. דומיה דהוצאת שבת, דהיכא דהוציא ב' חצאי שיעור למקום א' מצטרפים]. ועוד תי' נפק"מ שלא כדרך הנאתו [ע' לק' כד:].

3 ואף דבקרא כתיב רק איסור לזרוע, ולא מצאנו דהזרעים אסורים.

ועוד דן **השעה"מ** [אישות ה א] **דתוס'** [ב"ק עב:]: שנסתפקו אי תקרובת ע"ז אסור בהנאה, היינו דוקא לחזקיה. אבל לר' אבהו ודאי אסור. [וע' לע' כב.]. אך הק' דה"ל לגמ' בזה נפק"מ בין חזקיה לר' אבהו. והשעה"מ כת' ד"ל דאין ה"נ, וחדא מינייהו נקט. וציין דתוס' [ד"ה מאי] כבר הק' דהו"ל איכא בנייהו חמץ נוקשה וחמץ ע"י תערובת.

מכדי בין למר ובין למר אסורין בהנאה מאי בינייהו וכו'. **הצל"ח** הק' דבפשוטו יש נפק"מ לענין מלקות, דלדעת חזקיה דרש' לא יאכל, ולכא' לוקה על הנאה [וכמ"ש תוס' חולין קכ., וע' מש"כ לע' כא:]. ואילו לדעת ר' אבהו לדעת ר' יהודה דרש' מקרא ד'אותו', וא"כ הנאה אינו לאו, ואינו לוקה. והוכיח כדעת **הרמב"ם** [מאכ"א ח טז, הו' לע'] דאף שיש לאו על הנאה אין לוקין עליו.

ונח' **הראשונים** האם ק"ל כחזקיה או כר' אבהו, והר"ף הביא רק דברי חזקיה, ו**הראשונים** דייקו דפסק כוותיה. אך **הרמב"ם** [מאכ"א ח טו] הביא דברי ר' אבהו. [וכן תוס' חולין צט: נקטו דהלכה כר' אבהו]. [וע' מה שהו' לע' כב.].

תוד"ה מאי. תימה לרשב"א לימא דא"ב חמץ נוקשה וכו' דלחזקיה מותר בהנאה.

ובחי' **רבינו דוד** תי' דלא נקט לה, דלא פסיקא ליה, דיש מ"ד [מג.] דהוה איסור דרבנן בעלמא.

והמל"ה כת' דלדעת **רש"י** [לק' מב.] דיש איסור בל יראה בחמץ נוקשה, א"כ אפשר ללמוד איסור הנאה בק"ו מערלה [אף לחזקיה]. ותוס' הק' לשיטתם דנוקשה ליכא בל יראה.

ורע"א דן דאי חמץ נוקשה מותר בהנאה, א"כ לא מהני ביטול, לדברי **הר"ן** [א. בדה"ר, ועד"ז הרמב"ן ד: הו' לע' ד: ו:]. דביטול חמץ מהני משום דבלאו הכי אינו ברשותו של אדם. אבל נוקשה דמותר בהנאה והוה ברשותו, ולדעת **רש"י** [לק' מב.] עובר בבל יראה, א"כ צריך לבערו. וכת' דמ"מ י"ל דאף לחזקיה אסור בהנאה, דילף ק"ו מנותר.

בא"ד וכו' ת' כיון דמרבי' לאכילה ה"ה להנאה וכו'. וכ"כ **חי' הר"ן** דאף לחזקי' גלי קרא דכל איסור חמץ בכלל. והו' גילוי מילתא בעלמא. תדע דלר' יהודה [לק' כח:] קרא דלא יאכל קאי לאחר זמנו, ואפ"ה אמרי' דגלי אכולהו קרא.

בא"ד א"כ כרת נמי ליחייב. ובחי' **הר"ן** תי' דאכילה והנאה הוה כי הדדי, וסגי בגילויי מילתא. אבל כרת לא ילפי' מיני'. וע"ע חי' הר"ן [לק' מג.] ושאר"ר שם.

וקאמר משמיה דר' יהושע ב"ל מנין וכו' אסורין בהנאה וכו'. דל"ל דרשא דחזקיה ודר' אבהו. ופרש"י קסבר האי תנא. והרש"ש הק' אמאי נקט תנא, דר' יהושע ב"ל היה אמורא'.

לא יאכל איסור אכילה משמע, איסור"ה לא משמע. [ופליג אחזקיה, וכ"ש אר' אבהו]. והאחרונים הק' דא"כ אמאי איצטרך לזכר גבי שרצים [דבגמ' בע"א אי' דחזקיה יליף מהתם].

תוד"ה דכתיב. ובת"כ דריש להדיא אשעיר ר"ח וכו'. [וכדאי' שבועות ט: דדרש' מקרא ד'ואותה נתן' לשעיר ר"ח]. ועוד הביא התוס' ר"פ מהגמ' [זבחים קא:] דאיירי בקדשי דורות [ולא ילפי' קדשי דורות מקדשי שעה]. ובגליון צוין דכ"כ רש"י בכ"מ⁸.

תוד"ה דהא. הק' הר"ש מטרויש וכו' דשרפוה בלא עיבור צורה, ואמר [לק' פב:] וכו' בדס. והקוב"ש [צט] והקה"י [טו] כת' דלדעת רש"י כשהכניס דמו נחשב פסולו בגופו, דחל פסול בכל הקרבן. [דק"ל דהיכא דכנס מקצת דמו נפסל כל הדם, אפי' המשויר שלא נכנס]. ודוקא היכא דרק הדם נפסל [לפני זריקה], וגוף הקרבן אינו פסול [אלא דליכא דם], כיון דלא חל שם פסול צריך עיבור צורה.

וביאר דדעת תוס' דחל פסול רק על הדם. אבל הבשר כשר, וטעון עיבור צורה.

4 **והרא"ש** [חולין ז יז] ו**המהר"ם חלאוה** ביארו דחזקיה הוה רביה דרביה, דחזקיה היה רבו של ר' יוחנן, ור' אבהו תלמידו. ואין הלכה כתלמיד במקום הרב.

5 ועוד הביא **הר"ן** [לע' כב.] דבגמ' [בק מא.] הק' מדברי ר' אבהו. ו**המהר"ם חלאוה** דחה דגבי שור הנסקל כתיב לא יאכל, וחזקיה מודה דמשמע הנאה. [ואף דהגמ' נוקטת לשון ר' אבהו לרווחא דמילתא]. [וע' מש"כ שם].

6 וכת' ליישב קו' התוס' [ב.] דצריך בדיקת חמץ משום בל יראה, ולא סגי בביטול משום חמץ נוקשה.

7 וכ"כ **רש"י** [ב"ק פב. ונדה יח:] דריב"ל היה אמורא. ואף דהביא מימרא במשנה [סוף עוקצין]. אבל הרמב"ם [הקדמה לפיה"מ] הזכיר ר' יהושע בן לוי בהדי התנאים.

8 **ורש"י** [שבועות ט:] ביאר להדיא דהקריבו ג' שעירים ביום שהוקם המשכן, של ר"ח, ושל הנשיא [נחשון], ושל המלוואים. ושל ר"ח נשרף כדילפי' בתו"כ וזבחים קא: [ע"כ דברי רש"י. וצ"ע שכאן פי' באופ"א]. [ובפנים יפות [ויקרא י יח] דן דתלי במ"ד [לק' פב:] בדין עיבור צורה [ע' תוס' בסמוך], ולמ"ד דצריך עיבור צורה ע"כ היה שעיר נחשון, בדקדשי שעה ל"צ עיבור צורה].

9 והקה"י הוסיף דגדר עיבור צורה הוה פסול נותר. ולאחר שכבר נפסל תו ליכא פסול נותר. אך **הקוב"ש** הק' דלמ"ד [לק' פב:] דאפי' פיגול טעון עיבור צורה, אף דפיגול אינו נעשה נותר, כיון דאינו ראוי לאכילה [ע' כריתות יד].

שם. לאו שפיר עבוד דשרפיה. אבל רש"י [לק' פב; והו' בתוס' ר"פ] כת' דהיה הוראת שעה ששרפיה בו ביום בלא עיבור צורה¹⁰. שהרי משה הודה להם, דכתיב וייטב בעיניו¹¹. ועוד כת' תוס' [פב:] דעדיין לא נאמרה דין עיבור צורה. [ע' תוס' פב].

דף כד.

ואם אינו ענין לאכילה תנהו ענין לאיסור הנאה וכו'. תוס' הק' דלשון באש תשרף לא משמע איסור אכילה, ומסתבר להעמיד לאסור בהנאה. והמנחת ברוך [צט] כת' ליישב דאף דמצוות שריפה, אין ראייה דאסור בהנאה. ואף דילפי' דכלאי הכרם אסורין בהנאה, דכתיב פן תוקדש, תוקד אש, עיקר קרא תוקדש פ' שתאסר¹. אלא דרש' תוקד אש דהוה גילוי דאינו ראוי להנאה² [ולא רק אכילה].

אבל האחרונים כת' דבפשוטו משמע דהיכא דכתיב בתורה חיוב שריפה, ילפי' דאסור בהנאה. וכדדרש' תוקד אש בכלאי הכרם³. וכן פשטות סוגיין [ע' תוס' כב. הו' בסמוך]. וכן הר"ש [ורע"ב נגעים יא יג] כת' דבגד המנוגע אסור בהנאה, מהא דצריך שריפה⁴.

פסולי קק"ד ואמורי קק"ל מנין וכו'. פרש"י שנטמאו או שנשפך דמן, ומנחה שלא נקטר קומצה וכו'. וכ"כ רש"י [בסמוך] כגון פיגול יוצא ונשפך דמו. והאחרונים העירו דלכא' היכא דנשפך דמו לא חל בו 'פסול', אלא דאינו ראוי להיתר.

ת"ל וכל [וגו'] בקדש באש תשרף. תוס' [לע' כב. ד"ה אותו] הביאו [מכאן] דכל פסולי קדשים אסורין בהנאה⁵. דילפי' מדכתיב לשרוף דאסור בהנאה. ובפשוטו כוונתו דמהא דנשרף ילפי' דאסור בהנאה. [ודלא כמנחת ברוך הנ"ל].

דאי מדר"א אין לוקין על לאו שבכללות⁶. פרש"י שנכללו כל הפסולין יחד. והתוס' רי"ד [לק' מא.] הק' דהוה לאו על כל פסולי המוקדשים, ואמאי חשיב לאו שבכללות⁷. ות' דפסולי המוקדשין הן הרבה שמות חלוקין זמ"ז, הלן והטמא והיוצא ושנשרף דמו ושיצא דמו חוץ לקלעים וחוש לזמנו וחוש למקומו וכיו"ב. וכל פסול יש לו מקרא לעצמו, והן הרבה שמות. ועכשיו כשכולל ואומר כל שבקודש פסול לא יאכל נמצא שהלאו זה מתחלק לכמה שמות⁸. ומש"ה אין לוקין עליו, שמקצתו עולה לשם זה ומקצתו לשם זה ואינו מיוחד לשם א'.

הרמב"ם [פסוה"מ יח י] כ' דאזהרת פיגול ונותר [לחיוב כרת] מלא יאכל כי קדש הוא, כל שבקודש פסול ליתן ל"ת על אכילתו.

והרמב"ם [שם ג] פסק דהאוכל פסולי המוקדשין לוקה משום לא תאכל כל תועבה⁹. [וכדאי' בספרי

10 וצ"ע מי נתן הוראה זו, הרי שרפיה בלא דעתו של משה.

11 ולדעת תוס' י"ל דהודה להם על מה שלא אכלו. ואיסור שריפת קדשים בלא עיבור צורה הוה איסור אחר, ולא מעיקר דין קרבנות. [ובפ"י ר' חיים פלטיאל עה"ת פ' דאף התם הניחו לעבר צורתו. ובשעה שדרש משה עמד לשריפה, ועדיין לא שרפיה].

1 וכמ"ש התרגום דילמא תסתאב.

2 וכ' דבאמת אינו חייב לשרוף, והביא דכ"כ הגר"א ובית מאיר [אה"ע קנד] דערלה וכלאי הכרם אינו חייב לשרוף. [ואף דדרש' תוקד אש]. [אמנם לשון הגר"א דא"צ לבער מהעולם, אע"ג דחייב לשרוף. משמע דהוה חיוב גמור לשרוף].

3 וכן שער נזיר, ע' רש"י [ע"ז נד, ולע' כג].

4 אף הר"ש בהמשך דבריו הביא תור"כ דדרש' צרעת ממארת [ויקרא יג], תן בו מארה ואל תהנה בו. וילפי' אף מוסגר, ת"ל כי צרעת.

5 ועפ"ז דנו תוס' להקיש דאף אבר היוצא אסור בהנאה. [ולכא' אין כוונתו דטעון שריפה, דבזה מסתבר דהוה דין דוקא בקדשים. אלא דילפי' איסור הנאה].

6 הרמב"ם [סה"מ שורש ט] הביא דנח' אביי ורבא [לק' מא:] אי לוקין בנא ומבושל ב', אי לוקה אלאו שבכללות. והביא דק"ל דאינו לוקה, וכדאי' [סנהד' סג.] דאין לוקין אלאו שבכללות. ומשמע דאיך מ"ד פליג, וילקה אף בכל לאו שבכללות. והרמב"ן [השג' שם] חלק דיש כמה חילוקים בגדרי לאו שבכללות, והך דסנהדרין ודכא לכ"ע אין לוקים.

7 דומיה דלאו דנבילה, דכולל נבלת בהמה חיה ועופות וכדו'.

8 משא"כ לאו דנבילה ודם וחלב, דהכל שם א', דחלב שור וכשב כולן שם חלב הן, ואין זה לאו המתחלק להרבה ענינים. וכן לאו דדם אע"פ שכולל דם בהמה וחיה ועוף. וכן כולהו שם נבלה הן, ולא מיוחד אחד לנבלה והילכך לוקין עליו.

9 ובפשוטו קאי בכל פסוה"מ, ואף אפיגול ונותר. והמנח"ח [תסט] הק' דמשמע דאף נותר בכלל, הא נותר לא נוצר ע"י העבירה [דומיה דחמץ שעבר עליו הפסח, אף דעבר בבל יראה אינו נאסר משום כל תועבה, דלא נוצר בעבירה]. אף האר"ש והגר"ז [זבחים לד.] דייקו דאיידי דוקא היכא דגוף הקרבן נפסל.

דקאי אפסוהמ"ק].

והחינוך [תסט] ביאר דכל תועבה לא הוה לאו שבכללות, שעיקרו בא על פסולי המוקדשין. ואף דילפי' מיניה [חולין קיד]: שאר איסורין, היינו ילפי' מריבוי ד'כל'. אבל עיקר הלאו הוה בפסוהמ"ק. [ומשמע דכיון דעיקר הלאו אינו לאו שבכללות, לוקין אף על הריבוי]. וצ"ב דפסולי המוקדשין גופי' יחשב לאו שבכללות, דכולל כמה שמות. וכדאי' בסוגיין [אלאו דכי קודש הוא].

והאחרונים [אגר"מ א"ח א יד] ביארו דבאיסור 'כל תועבה', שם האיסור הוה פסולי המוקדשים, והוה שם איסור א' ולא הוה לאו שבכללות. דומיה דמלאכת יו"ט, דהוה לאו א' על כל מלאכות, אף דהמלאכות מתחלקות. אבל לאו ד'כי קדש' הוה לאו על כל פסול ופסול, וכולל כמה שמות איסור.

וכ"ת אין מזהירין מן הדין וכו'. **האחרונים** [צל"ח וראש יוסף] הק' מכאן לדברי ה"ה [מאכ"א ב א] דהיכא דילפי' לאו הבא מכלל עשה להדיא, אפשר ללמוד ללאו שבהן מק"ו¹⁰. והק' דפסולי המוקדשין ילפי' בפנ"ע, ואפ"ה לא ילפי' אזהרה מק"ו.

תנוד"ה הא. ות' דלגבי נותר שמפורש בהדיא וכו' ופיגול נמי גמרי' עון עון מנותר. [ועד"ז כת' הרמב"ן סה"מ שורש ט. וע"ע רמב"ן מכות יג].

בא"ד אך קשה וכו' ולילקי נמי בד"א כל שבקודש פסול, ומאי קו' הא לאו שבכללות הוא. [וכדאי' בסוגיין]. **ותוס'** [מכות יח:] כת' דלדעת רש"י [שם, ע' תוס' שם יז: באריכות] הסוגיה דהתם איירי לענין איסור בעלמא, א"כ לק"מ. אבל לפר"י [שם] איירי לענין מלקות. א"כ קשה דהוה לאו שבכללות. ותוס' [שם] כת' דעדיפא מיניה משני.

ומה מעשר וכו' לא בערתי ממנו בטמא וכו'. **פרש"י** אזהרה נפק"ל [יבמות עג:]. דדרשי' לא תוכל לאכול בשעריך וכו'. **וכ"כ רש"י** [ד"ה הקישא] דאע"ג ד'לא בערתי' הוה וידוי בעלמא, ואינו לאו, הא נפק"ל לאו מלא תוכל לאכול. [והגמ' כאן נקטה לסימנא בעלמא]. אבל **תוס'** [יבמות שם] הק' דבסוגיין משמע דילפי' לאו מלא בערתי. [ותוס' הק' דהתם צריך ללמוד ממקו"א]. **וכ"ד הרמב"ם** [סה"מ סוף שורש ח] שהביא דאף לאו שנאמר בשלילה הוה לאו, ואף שלא נאמר בלשון צווי, וכגון לא אכלתי ממנו בטמא. ידענו בהכרח שהוא מוזהר ממנו. **וכ"כ הרמב"ם** מעש"ש ג א.

והרמב"ן [שם] חלק דאינו חייב אלא באזהרה מפורשת. דאל"כ השורף שמן מעש"ש שנטמא ילקה¹¹. **והרמב"ם** עצמו מבואר דאינו לוקה. והביא מדברי **רש"י** [כאן] דסמך אגמ' ביבמות.

א"ל רבינא לר"א ואימא לעבור עליו בב' לאוין וכו'. בפשוטו מבואר דהיכא דיש ריבוי לאוין, לוקין על כל א'. אבל דעת **הרמב"ם** [סה"מ שורש ט] דאין לוקין על ריבוי לאוין. **והרמב"ן** [שם] השיג דמפורש בסוגיין דבריבוי הלאוין יתרבו המלקות, וילקה ב', אף משום הך היקש. **והמגילת אסתר** [שם] כת' דקו' הגמ' כאן שיעבור על ב' אזהרות. אבל אה"נ לא ילקה על כל א'. **והגמ'** הביא דמיון כדרך שמצינו בפוטיתא שהאוכלה עובר בד' לאוין, ואף דשאני התם שהם גופים מחולקים מורכבים יחד שהוא עוף ושרץ העוף ושרץ הארץ ושרץ המים [וכמ"ש הרמב"ם ע' בסמוך]. [וצ"ב א"כ האיך מדמה להו להדדי].

אבל **הגר"ז** [הל' מאכ"א] כת' לפרש דה"נ יש ב' דיני איסור טומאה, דילפי' מהלכות מעש"ש שלא יאכל קדוש טמא. ועוד יש דין מהלכות קדשים, מצד עצם הקודש. [ובזה אינו עובר אלא לאחר זריקה, שהקרבת ראוי]. והוה ב' שמות בעיקר איסורן [מצד הגברא, ומצד הקדשים]. ומש"ה הגמ' מדמה לשרץ המים, דיש שם איסור בפנ"ע לכל א'.

אכל פוטיתא לוקה ד' וכו'. **פרש"י** חד לאו בשרץ המים בתורת כהנים, וחד במשנה תורה ושני לאוין וכו'. מבואר ברש"י דלוקה על ריבוי לאוין. אבל דעת **הרמב"ם** [סה"מ שורש ט] דאינו לוקה על ריבוי לאוין. **והרמב"ם** [סה"מ ל"ת קעט, ומאכ"א ב כג] ביאר דכל לאו קאי באופן אחר של שרץ.

וביאר דיש לאו בשרץ העוף, ובשרץ המים, ובשרץ הארץ. ושרץ שיש לה כנפיים ומהלכת על הארץ ובמים לוקה ג'. ושרץ שנברא בפירות לוקה עוד. ומהמינים שפרין ורבין לוקה עוד. ואם הוא ג"כ עוף טמא לוקה עוד. ומש"ה צירעא לוקה¹².

10 **והמשנ"ל** [שם] ציין דכ"מ **ברמב"ם** [סה"מ ל"ת קעב], אך הביא **דתוס'** [לק' מא. ד"ה איכא] מבואר דלא כן.

11 ועוה"ק מי שלקח כסות וכלים וכדו' בכספי מעשר אינו לוקה. ועוד דרשי' לא שכחתי להזכיר שמך, ומי שלא בירך אינו לוקה.

12 משום עוף טמא, ומשום שרץ העוף, ומשום שרץ הארץ, ומשום שרץ המים, ומשום רומש על הארץ, ומשום תולעת הפירות. **והראב"ד** השיג וז"ל המאסף הזה אסף דברים שאינם בעולם, שלא שמענו מימינו נמלה גדלה

דף כד:

רש"י ד"ה צירעא. הלכך לא תשקצו וכו' אינו מן המנין, דלאו בשרצים כתיב. [וע' תוס']. ורבינו דוד הביא י"מ [וכ"ה בתוס' שאנץ] דכיון דכולל רמשים בהמה ועוף הוה לאו שבכללות. [ודחה דתרויהו מפורשים, וכח"ג לא הוה לאו שבכללות].

תנוד"ה צירעא. וקשה וכו' משמע [סנהד' נט:]: דרמישה הוה נמי בדבר הרוחש כמו נחש וכו'. והריטב"א [עירובין כח:]: דחה דהתם איירי בנחש קודם שנתקלל, ולא הלך על גחונו [וכדאי' סנהד' שם להדיא]. [וכ"כ המגילת אסתר בסה"מ].

שלא כדרך הנאתו

א"ר אבהו אר"י כל איסורין שבתורה וכו' אלא דרך וכו' הקוב"ש [צו, כתובות רב] ביאר דכל דיני התורה נאמרו על דרך הרגיל. ומש"ה מלאכת שבת אינו חייב כלאחר יד³. אלא כל היכא דהתורה אמרה דין סתם, משמע כדרכה⁴.

למעוטי מאי, א"ר שימי ב"א למעוטי שאם אכל חלב חי וכו'. בחי' הר"ן כת' דס"ד דר' יוחנן קאי דוקא למעט היכא דאכל דבר שאין דרכו לאכול ממנו, כגון היוצא מן התאנים ומן הרמונים פטור, אבל אכל גופו של איסור חייב, אף שלא אכלו כדרכו, קמ"ל רב שימי בר אשי דאף אכל חלב חי מקרי שלא כדרך אכילתו ופטור.

והמשנ"ל [יסוה"ת ה ח ד"ה נסתפקתי באוכל] דן דאף האוכל אכילה גסה נחשב אכילה שלא כדרך, ואינו חייב מדאורייתא [ע' תוס' ע"ז יב:]. ודן דיש לחלק בין היכא שהמאכל מצד עצמו לא הוי כדרך הנאתו, להיכא שאכלו אכילה גסה שהשינוי בא מצד האדם שאוכל שהיה קץ במזונו, והמאכל מצד עצמו ראוי. והביא דבגמ' [יומא פ] אי' דאינו חייב ביה"כ, אך דחה דהתם תלי בגדר עינוי.

ועוד חקר המשנ"ל [שם ד"ה יש לחקור] האם יוצא מצוות עשה שלא כדרך אכילתו, כגון שאכל מצה וקרבת פסח שלא כדרך הנאתו. וכת' דנראה דלא שנא, וכי היכי דלא מקרי אכילה היכא דהתורה אמרה לא תאכל, ה"נ מצוות עשה דרחמנא אמר תאכל, שלא כדרך הנאתו לא שמיה אכילה, ולא יצא י"ח. אך כ' שלא ראה דין זה בפירוש במצוות עשה.

איכא דאמרי וכו' אלא דרך הנאתו וכו' למעוטי שאם הניח חלב של שור הנסקל⁵. פרש"י דאין דרך הנאתו לרפואה, וכ"ש שלא לאוכלו חי. ופרש"י [דל"ב] דאיתמר לענין הנאה, ובהנך דאסורים בהנאה.

ובפשוטו היה אפ"ל דלא פליגי ב' הלשונויות, אלא חד לישנא קאי באיסור אכילה וחד לישנא באיסור הנאה, והמשנ"ל [יסוה"ת ה ח] דן דזה כוונת הכס"מ [מאכ"א יד י] אך הק' דבגמ' אי' וכ"ש אוכל חלב חי, ומבואר דפליגי.

ובחי' הר"ן ורבינו דוד ביארו דנח' בהנאה דל"ק דוקא לא חשיב אכילה. אבל הנאה, אפי' שלא כדרך הנאתו מקרי הנאה, ולוקה משום איסורי הנאה. ול"ב סבר דכי היכי דאכילה שלא כדרכה לא מקרי אכילה, ה"נ הנאה שלא כדרכה לא מיקריא הנאה. [וקי"ל כל"ב, וכדאי' לק' כה: דאף הנאה מותר].

ועוד הביא רבינו דוד י"מ דאף ל"ק מודה דאינו חייב על הנאה שלא כדרך⁷, ונחלק רק באכילה שלא כדרך. דאכילה חמורה מהנאה⁸.

אבל המשנ"ל [יסוה"ת ה ח] ביאר דנח' הלשונויות גבי הניח חלב, דהוה דרך הנאתו לגבי ידיה [שיש לו מכה]. אלא כיון דרפואה אינו דרך ההנאה לרוב בני אדם [וכמ"ש רש"י] לרפואה. חשיב שלא כדרך ואינו לוקה. וכ"ש אוכל חלב חי דאף לגבי האוכל אינו דרך אכילתו. וכ"כ הרש"ש בדעת רש"י דהניח חלב ע"ג מכתו לא שינה בהנאה זו, אלא דעומד להנאות אחרות.

במים, ולא שרץ העוף גדל במים וכו'. ואילו מצאו חכמים מין זה לא היו משנים מפוטיותא לנמלה ומנמלה לצרעה. [וע' דברי הרמב"ם בסה"מ].

1 ובהג"ב בן אריה ציין דעד"ז כת' תוס' [נדה כג:]: דהא דנחש בכלל חיה דכתיב [בראשית ג] והנחש היה ערום מכל חית השדה, לאחר שנקצצו רגליו לא מקרי חיה סתם, אלא חיה רומשת.

2 והקוב"ש [קב] ביאר דכוונת התוס' דקרא דבכל חיה הרומשת זה נחש, ניתן לאדם ברכה שימשול בבע"ח. ואי נימא דהברכה לא נאמרה אלא על הזמן קודם שנתקלל הנחש, א"כ מנין לאדם עכשיו ממשלה על נחשים. וע"כ נכלל ברומש גם הולך על גחון, והברכה נאמרה לשעה ולדורות.

3 ואינו דין מיוחד באיסורי שבת כמו מקלקל ומלאכה שאצל"ג, דבעי מלאכת מחשבת.

4 ועד"ז הא דאינו חייב בבישול בחמי טבריה, ופרש"י [שבת לט:]: דאינו דרך בישול. וכת' דאף דהוה בישול גמור אינו חייב.

5 וכגון שעירב דבר מר או שאכלו חם עד שנכחו גרונו.

6 וחל איסור שור הנסקל אף על החלב, בכולל דשאר הבהמה. או משום תוספת איסור הנאה.

7 וכדאי' [כה:]: [דלי"מ דוחק דהגמ' שם קאי כחד לישנא].

8 וצ"ב לפ"ז מהו כ"ש אכל חלב חי.

והרמב"ם [מאכ"א יד י] הביא דכל האוכלין האסורין אינו חייב עליהם עד שיאכל אותן דרך הנאה, מלבד בב"ח וכלאי הכרם [כדאי' בסמוך]. ונקט שיאכל. והכס"מ כת' דהרמב"ם פסק כל"ב, והמשנל [הנ"ל] תמה במה קאי כל"ב, ודן דכוונת הכס"מ לדייק דהרמב"ם נקט דרך הנאה [ולא דרך אכילה]. [עי"ש שהאריך].

והרמב"ם [יסוה"ת ה ח] פסק דמתרפאין באיסורין שלא דרך הנאתן אפי' שלא במקום סכנה, כגון רטיה או מלוגמא מחמץ או מערלה, או שמשקין אותו מאכלות אסורות שיש בהן מר מעורב, שהרי אין בהן הנאה לחיך.

שם. אין לוקין עליהן אלא כדרך הנאתן. המשנל [הנ"ל] דייק דדרך הנאתן לוקה¹⁰. וכ"כ רוב הראשונים דלוקה על ההנאה. אבל הרמב"ם [מאכ"א ח טז] כת' דאינו לוקה על ההנאה.

שם. אין לוקין. תוס' [שבועות כב:] כת' דאין לוקין עליו, ואפי' איסור בעלמא מדאורייתא ליכא, אלא מדרבנן¹¹. וכ"כ שא"ר [ריטב"א, ר"ן כה:] דאסור מדרבנן [אלא במקום חולי, וכדלק' כה:]. והמאירי הוכיח כן ממשנתינו, דאי' לא יסיק בחמץ תנור וכירים, וכה"ג ודאי לא הוה דרך הנאתו¹².

ודעת המרדכי [תקמה בשם ראב"ה] דמותר להנות שלא כדרך הנאתו¹³, ופטור ומותר¹⁴. [אך כת' דאדם ברי יזהר בדבר. ודוקא לרפואה מותר¹⁵].

ותוס' [קידו נו:] דנו שאפשר לקדש אשה בהנאתו מאיסור'ה שלא כדרך הנאתו. אבל הראשונים [שם] חלקו דלא הותר אלא במקום חולי. ואף באיסור'ה דרבנן אין מקדשין אשה [ע' לע' כא:]. והמשנל [יסוה"ת ה ח] נסתפק אי כוונת התוס' דמותר להנות שלא כדרך הנאתו¹⁶. או דאפשר לקדש אשה באיסור דרבנן. [וכת' דמשמע טפי דמותר להנות].

אבל ה"ה [מאכ"א ח טז] משמע דהוה כחצי שיעור דאסור מהתורה. דה"ה כת' דאין לוקין על הנאה במאכלות אסורות, דכל דבר דדרכו לאכילה, דרך הנאתם הוה אכילה כתיקונו. וכל הנאה אחר חשיב שלא כדרך. וכת' דלפ"ז איסור הנאה הוה כחצי שיעור שאסור מה"ת¹⁷ ואין לוקין עליו.

והמשנל [הנ"ל] תמה א"כ האידך מותר להתרפאות [לחולה שאין בו סכנה] שלא כדרך, וכדאי' בגמ' [כה:] וכ"פ הרמב"ם [יסוה"ת הנ"ל]. והא חולה אסור להתרפאות בחצי שיעור¹⁸. [עי"ש שהאריך].

ומדברי ה"ה מבואר דכל דבר מאכל, כל היכא דנהנה חשיב שלא כדרך הנאתו. והמשנל [הנ"ל] כת' דלפ"ז משמע דכל הסך בפרי חשיב שלא כדרך הנאתו, והא דאי' [לק' כה:] לאו דוקא בפגין [ודייק כן מדברי הרמב"ם]. אך הק' דהרמב"ם [יסוה"ת שם] משמע דמותר להתרפאות דוקא ע"י דבר מר וכדו', דאינו כדרך. וצ"ע.

שם. הניח חלב של שור הנסקל. התוס' ר"פ ביאר דכל הנידון משום הנאה, אבל מידי דמותר בהנאה אין איסור. ואף דסיכה כשתייה [וכדאי' יומא עז: לק' לא: וכ"מ¹⁹] ה"מ דרך תענוג²⁰, אבל הכא הוה דרך צער²¹. אבל דעת ר"ת [תוס' נדה לב.] דדוקא סיכת שמן הוה כשתייה, אבל מותר

9 ואף דהרמב"ם כלל אף איסורי הנאה, הא קאי לענין אכילה.

10 וכת' דאין לחלק בין הנאת מכירה להנאה בגוף החפץ, וכדילפי' [לע' כא:] דנבילה מותרת בהנאה [אף הנאה בחפץ] מהא דמותר למוכרה. והביא דהשלט"ג [בשם הרי"א ז:] כת' דלוקה מכירת איסור הנאה.

11 ותוס' [ע"ז יב:] כת' דנהי דאינו לוקה איסורא מיהא איכא. [ומשמע דכוונתו בכל אכילה שלא כדרך]. ויל"ד אי הוה איסורא דאורייתא.

12 וכן תמה השע"מ [יסוה"ת ה] על הראשונים דס"ל דמותר שלא כדרך הנאתו.

13 והביא מהא דנשרפין אפרן מותר. והאחרונים הק' דאדרבה משמע שם דהוה גדר היתר [ואף בכלאי הכרם ובב"ח. ואילו נקברין אסור].

14 והש"ך [ור"ד קנה יד] העתיק דברי המרדכי. והשא"א [ס"ס עד] תמה דכל הראשונים חולקים. [ואפשר דאף הש"ך כת' כן דוקא דרך רפואה. ע"ש].

15 [וצ"ב כוונתו יש לזהר, דהא כתב דאין איסור בדבר. ולא משמע דנסתפק בהיתר זה. ואפשר דמ"מ אינו ראוי ומטמטם וכדו'].

16 וכן דייק מתוס' [לק' כו.].

17 שהרי להדיא ילפי' [לע' כא:] איסור הנאה, וע"כ הוה דאורייתא. אך הרשב"ש [תרינ] כת' דנראה ברמב"ם דכל איסור הנאה הוה מדרבנן. והשע"מ [יסוה"ת ה] דחה דמשמע בכל הסוגיות [לע' כא: כב:] דהוה דאורייתא.

18 וכת' לדחות דחצי שיעור חמיר [מדרבנן] משום דחזי לאיצטרופי.

19 ונח' תוס' בכ"מ אי הוה דאורייתא או אסמכתא [ואכמ"ל].

20 והביא דכ"ד רבינו ברוך [ס' התרומה] דאסור לסוך בשומן טמאה להחזיקם, דהוה סיכה של תענוג.

21 ורבינו דוד ביאר שהניח הוה דרך תחבושת, ואינו סיכה. והמחנ"א [מאכ"א ח טז] הביא מקור לחילוק זה, דפירות שביעית ניתנו לאכילה ולסיכה משום דהוי כשתייה. ואפ"ה למלוגמא אסור, משום דלאכלה אמר רחמנא ולא

לסוך חלב או שומן טמא²². והביאו כדאי' בסוגיין.

והרמ"א [שכו י] דן בענין שימוש בחלב בשבת, והגר"א [שם] חלק דאף בחול אסור משום סיכה כשתיה. וכדעת ס' התרומה והרבה ראשונים דדוקא במקום צער מותר. והביא"ה [שם] כת' דמנהג העולם להקל לרחוץ בבורית הנעשה מחלב. וכ' דאם מצוי להשיג בורית שאינו איסור, בודאי נכון לחוש לדעת המחמירין בזה²³.

תוד"ה פרט. אכל ציפור טהורה בחייה בכ"ש, במיתתה בכזית. רע"א דן דאפשר דעיקר קו' התוס' מבמיתתה. אבל בחיה חייב בכל שהוא, דחייב משום 'אבר', ואף על גידין ועצמות. א"כ לא שייך בזה דרך אכילתו. ואף דבעי' שיהא באבר בשר, הוה תנאי בעלמא שיחשב 'אבר'. ואף בחלק זה לא בעי דרך אכילה²⁴. ומש"ה הק' תוס' מבמיתתה, דצריך כזית בשר.

בא"ד שאני עוף שהוא רך, וחזי לאומצא²⁵ וחשיב כדרך הנאתו. משמע דוקא בשר עוף²⁶, אבל בשר בהמה חי חשיב אכילה שלא כדרך. אך המהר"ם חלאוה חילק דנבילה חי אורחה, ודוקא חלב חי לאו אורחיה. ומ"מ המהר"ם חלאוה נקט דציפור חיה ודאי לאו אורחיה, אלא דמתחייב משום אבר מן החי, וגזיה"כ דבהמה עומדת לאברים.

ובמשנה [מנחות צט:] אי' דיוה"כ שחל בערב שבת, הבבליים [שדעתן יפה] אכלו את הבשר חי. ותוס' [שם ק.] כת' דמצווה קעבדי שלא יבא לידי נותר²⁷. והמנח"ח [ז ג] הביא דמבואר דבשר חי הוה דרך אכילה [ודלא כתוס']. אבל הרש"ש [שם] דייק דלא קיימו מצוות אכילת קדשים, דהוה שלא כדרך אכילה²⁸, ואין מקיימים מצוות אכילה שלא כדרך, אלא דעבדו מצווה שלא יבא לידי נותר [וכספיקו של המשנ"ל ה' לע']. והבית הלוי [ג נא ג] כת' דקיימו מצוות אכילת קדשים, דעיקר המצווה שהקרבן יהא נאכל. ולא בעי כזית, ואף שלא כדרך אכילה מהני.

בא"ד דם שבישלו וכו' שהקפה בחמה וכו', לצדדים קתני וכו' [דחלב] בחמה הו' חי ופטור. ובחי' הר"ן תי' דחלב בחמה לא חשיב חי, דכל ששלטה חמה כ"כ שנתך החלב מכחה לא הו' חי²⁹.

אמר ר' זירא וכו' ואילו מתותים תאנים ורמונים לא, מ"ט לאו משום דלא קאכיל דרך הנאתו. פרש"י דכל מי פירות הוה שלא כדרך הנאתו. אלא אלו [היוצאין מזיתים וענבים דקרויין משקין]. ורש"י כת' דכע"ז בישל פירות שאין דרכם לבישול חשיב אכילה שלא כדרך.

הצל"ח כת' דנתחדש בדברי ר' זירא אף בפירות שסחטן, ועכשיו שנסחט הדרך הוא לשותות, מ"מ כלפי הפרי הראשון חשיב שלא כדרך. וכת' דאף אביי שדחה, מודה בעיקר פרי כשנהנה שלא כדרך פטור. ודוקא היכא דנשתנה, ועכשיו זהו הדרך להנות.

שם. לאו משום דלא קאכיל דרך הנאתו. והאחרונים דייקו דהגמ' נקטה הלשון 'דרך הנאתו' [ומשמע דמביא סייעתא לל"ב], ואף דאיירי הכא באכילה [ושתייה]³⁰. ולדברי רבינו דוד והר"ן [הנ"ל] כוונת הגמ' דמבואר דאינו חייב אפי' משום הנאה. והרש"ש כת' [ע"ד המשנ"ל הנ"ל] דהוה דרך הנאתו לגבי ידיה [לאחר שסחטן] ונהנה. אלא דהוה שינוי כלפי עיקר הפרי.

למלוגמא. אלמא סיכה דרפואה לא חשיב שתייה, אלא לתענוג.

22 [ומבואר שם דקאי לשיטתו דהוה דרבנן ואסמכתא]. ועד"ז כ' תוס' [יומא עז.] דאתסר דוקא ביוה"כ ובתרומה ובאיסורי הנאה.

23 ועוד דנו האחרונים באופן דנפסל מאכילה. [ואכ"מ].

24 [ועד"ז כת' מהר"ם חלאוה, ה' בסמוך].

25 דאומצא הוה שאוכלים בשר חי בלא בישול. אמנם משמע [ע' שבת קמ., ותוס' לק' עד: וראשונים בכ"מ] דאומצא הוה ע"י שרייה [במים או חומץ], וא"כ יל"ד דהיכא דאכלו בלא שרייה יחשב שלא כדרך. [ודוחק דכוונת התוס' דהתם נמי ע"י שרייה]. ואפשר דשרייה אינו מתקנת כ"כ לאכילה. ועיל"פ דכיון דעכ"פ יש עליו שם בשר חי, לא חשיב שינוי מכדרכו. [ול"צ שיהא צורת אכילה ממש].

26 וכדאי' [שבת קכח]. דשאני בר אווזא דחזי לאומצא [ומש"ה לא הוה מוקצה]. [ומשמע דדוקא בשר אווזא, אבל בשר סתם, הוה מוקצה. ותלי בגי' הראשונים שם. וע' מג"א שח נו]. אך בגמ' [חולין טו:] מבואר דכל בשר חי ראוי לכוס [ומש"ה לא הוה מוקצה, וכ"פ הרמב"ם שבת כו טז].

ובגמ' [יומא פ:] אי' דחייב ביוה"כ באכילת אומצא, ופי' רבינו מנוח [שביתת עשור ב ז, ה' בביא"ה תריב ו] בשם רש"י בשר חי. [ע' רש"י שבת קמ., קמב:].

27 ותוס' כת' שהרגילו בכך כל השנה ומיחזי כרעבתנותא. והרש"ש כת' דעדיפא הו"ל למימר דאין מקיימים מצוות אכילה.

28 ואף דבבבליים דרכם בכך לא מהני [דבטלה דעתם אצל כל אדם, וחשיב אכילה שלא כדרך].

29 ול"כ הקוב"ש [קג] נהי דבחמה אינו 'מבושל', מ"מ אפשר דנעשה החלב ראוי לאכילה גם בחמה. וכת' דתוס' למדו דאינו מתבשל כלל בחמה מהא דמבואר [שם] דדם שבישלו בחמה עדיין ראוי לזריקה [וע"כ דאינו מתבשל כלל בחמה]. ולפ"ז נח' בגדר בישול בחמה, האם פועל פעולת הבישול, והביא דרש"י [שבת לט.] משמע דהוה מבושל, אלא דהמעשה הוה שלא כדרך [וע"ע לק' מא].

30 ורבינו דוד הק' ל"מ שהביא דל"ב מתחייב כשאוכל שלא כדרך, א"כ האיך הביאו מהנאה

והאחרונים דבגמ' [חולין קכ:] מבואר דאף כלאי הכרם אינו לוקה איוצא מתותים ורימונים, ואף דחייב שלא כדרך הנאתן. וע"כ הטעם משום דהוה זיעה. ולא משום שלא כדרך.

ורש"י [ברכות לה:] כת' דהאוכל דבר המזיק אינו מברך, דגבי ברכה ואכלת כתיב ואינו אכילה. ורע"א [שם] הק' דמבואר [כאן] דכל משקין היוצאין מפרי הוי שלא כדרך אכילתן, ואפ"ה מברך שהכל על מי פירות. ע"כ דאף שלא כדרך אכילתן מברך.³¹ והאחרונים [אמרי בינה או"ח יז] חלקו דמי פירות נחשב שלא כדרך כלפי הפרי, אבל עכשיו הוה דרך אכילתו. וכלפי ברכת שהכל הוה אכילה כדרך. ודוקא לענין ערלה דתלי בשם 'פרי'.

אלא הכא משום דזיעה בעלמא הוא. פרש"י דלאו פרי אכל. דמשקה היוצא לא חשיב עיקר הפרי.

ובמשנה [תרומות יא ב, הו' בגמ' חולין קכ וברכות לח.] נח' בזה האוכל דבש תמרים ויין תפוחים וחומץ סתווניות של תרומה, דר"א מחייב בקרן וחומש, ור' יהושע פוטר. ומבואר [שם] דהך משנה [דאין סופגין]³² כר' יהושע.³³ ובגמ' [ברכות לח.] מבואר דלר' יהושע מברך בכל מי פירות שהכל, דהוה זיעה בעלמא.³⁴ ולר"א ב"פ העץ.

והרשב"א [ברכות לח.] כ' דמשמע בסוגיין דהוה סברא, דאין דרך לסחוט אלא זיתים וענבים.³⁵ [ועי' חז"א אריכות בזה³⁶]. אבל תוס' [ד"ה אלא] כת' דעיקר הטעם מגזיה"כ דילפי' מביכורים, והוה גזיה"כ דזיתים וענבים הוה מז' מינים.³⁷

והתורת זרעים [תרומות יא ג] כת' לחדש דל"ל דבעי ב' סברות, דיש לחייב מי פירות מב' טעמים, משום דשם משקה, ועוד משום דהוה גוף הפרי שנימוח. וגזיה"כ מביכורים דליכא חשיבות משקה לשאר פירות. ואי משום שהוא חלק מהפרי, בזה אמר' דהוה זיעה בעלמא.

שם. זיעה בעלמא. פרש"י ואינו פרי. האחרונים דנו דבאיסור הנאה אף אפרן אסור³⁸, דכיון דבא מכת איסור הנאה³⁹. ואפשר דאינו לוקה בזה, אף דהוה איסור דאורייתא. אך בתוס' [ב"ק ע' בסמוך] מבואר דאין איסור דאורייתא.

ותוס' [ב"ק קא.] דנו בהא דדרש'י שלא יצבע בערלה [וכדלע' כב:], דהא הצבעונים הוה מי פירות וזיעה בעלמא. [ומדאורייתא מותר לר' יהושע].

ותוס' כת' דאין לומר דמי פירות נתמעט רק מלאו, ועכ"פ איכא עשה דוערלתם. דהלאו קאי אמאי דכתיב בקרא.

ותוס' תי' דאיצטריך ביוצא מזיתים וענבים [ומדרבנן אסור לצבוע בשאר מי פירות]. ועוד תי' לצבוע בממשות עפרות הקליפין הנטחנים. א"נ דוקא פרי נתמעט מ', אבל הקליפין אתרבו שומר ולא נתמעט מימין.⁴⁰

תוד"ה אלא. תימה לר"י וכו' א"כ אמאי איצטריך למימר דהכא זיעה בעלמא. [אף אי הוה משקין גמורין נתמעטו]. והרשב"א [ברכות הנ"ל] כת' דאף הנך דרשות תלי' בהא דהוה כדרך.

והרמב"ן [חולין קכ:] כת' דכיון דחזינן דאיתרבי משקה היוצא מזיתים וענבים ונתמעט אינך, ש"מ זיעה בעלמא הו. ואב"י פ' טעמא דקרא. ואף הלכות ברכות תלי בהא. ועוד כת' דעיקר הטעם משום דזיעה בעלמא, והנך דרשות שם הוה אסמכתא בעלמא.

בא"ד [בסו"ד] מיהו תימה וכו' והא טעם כעיקר דאורייתא. מבואר בתוס' דלוקים משום טעם כעיקר, ותוס' [חולין צח: צט.] דנו בזה. [ועי' לק' מד].

והגר"ז [בכורות ו:] כת' דנתחדש ב' חידושים בהא דטעם כעיקר, א' דילפי' מקרא דאסור לאכול את הטעם מצד עצמו [וביאר דילפי' הטמאים לאסור קיפה ורוטב], והב' צריך קרא דטעם אוסר בתערובות [דילפי' ממשרת⁴¹].

31 וע"כ הטעם מסברא, דל"ש ברכה בדבר המזיק, דלא תקנו לברך על מה שמזיק לגופו ומרצונו ומדעתו. דל"ש לתת הודיה להש"ת ע"ז.

32 ותנן דאין עושים תמרים של תרומה ומעט"ש [וכן של שביעית] לדבש וכו' אלא זיתים וענבים. ואין מביאין ביכורים משקין, ואינו מטמא משום משקה ואין מקריבין ע"ג מזבח אלא היוצא מן הזיתים וענבים.

33 והוה מח' ואח"כ סתם.

34 והר"ש [תרומות שם] תמה דלענין ברכה האין תליא בילפ' דביכורים.

35 והרשב"א הק' דהא איכא חומץ סתווניות [נדרים נג.] דאין דרכו לאכול, אלא היוצא ממנו, ואישתני לעילויא ול"ל עילויא אחריו. וכת' דצ"ל דהפרי גרוע מאד, ואינו ראוי להחשב משקה אלא זיעה.

36 והחז"א דן היכא דנשתנה מציאות מנהג העולם, וכגון שבזה"ז גרילין לסחוט תפוז, לדברי הרשב"א לא יחשב זיעה בעלמא.

37 והרשב"א שם הביא כן בשם הראב"ד, וכת' דכמה הוא רחוק. ועי' רא"ש [ברכות ו ג בסופו].

38 מלבד נשרפין, השריפה מתירתן.

39 ובחי' ר' שמואל הק' דבכלאי הכרם לא כתיב 'פרי', וחייב אף אעצים בעלמא.

40 ויל"פ ע"פ מש"כ רש"י דמי פירות אינו 'פרי'. וע"כ דהו' זיעה, ודנים עליו בפנ"ע. אבל בעצים בעלמא, כל חלק שבו הו' עץ. ול"ש זיעה.

41 ות' בזה קו' התוס' [בכורות שם] אמאי איצטריך קרא דהטמאים, תיפ"ל משום דכתיב משרת.

וביאר דקו' התוס' כאן דכיון דילפי' [הטמאים⁴²] דהטעם מצד עצמו אסור, משום יוצא מהטמא. א"כ אף זיעה יאסר משום איסור זה⁴³.

שם. אמאי אמר דזיעה בעלמא הוא, הא טעם כעיקר דאורייתא. והרש"ש ציין לדברי הרא"ש [ברכות ו יח] שחילק דמי פירות מברך שהכל דחשיב זיעה, שמשקה אין לו טעם הפרי. אבל אם בישל הפרי ונכנס טעם הפירות במים אפשר דמברך עליהן ב"פ העץ⁴⁴.

והקה"י [יז] כת' ליישב דטעם יוצא מגוף הפרי. אבל זיעה אינו יוצא מהפרי, אלא גדל יחד עם הפרי, דהפרי אינו מצמיח את משקה אלא האילן מצמיח את הפרי והמשקין. ואף דכל זמן שלא פרשו יש על המשקין שם הפרי [ומצטרפין לכזית], מ"מ מצד עצמן אינם פרי⁴⁵. ומש"ה ל"ש בזה טעם כעיקר, דאף דיש להם טעם, קיבלו טעם זה מהאילן ולא מהפרי.

אמר אב"י הכל מודים בכלאי הכרם וכו' דלא כתיב בהו אכילה. והרמב"ם [סה"מ ל"ת קצג] ביאר דטעם הפטור שלא כדרך הנאתו, דאיסור אכילה תלי בהנאה. וכשאינו נהנה אינו עובר עליו⁴⁶.

והקוב"ע [ל ה] כת' דלפ"ז בכלאי הכרם ובב"ח נתחדש דחייב אף שלא כדרך הנאתו, ע"כ בהנך חייבה תורה על עצם האכילה, אף דליכא הנאה כלל. אך ברמב"ם [פיה"מ כריתות ג בנקודה הנפלאה, וכן סה"מ קפז] כת' דאף בב"ח גדר האכילה והנאה תלי בהדדי⁴⁷. והקוב"ע הק' דבב"ח שחייב שלא כדרך הנאתו, ע"כ דאכילה והנאה הוה ב' איסורין נפרדין. וצ"ע⁴⁸.

שם. הכל מודים וכו'. ותוס' [לק' כו.] בקו' נקטו דאף יתחייב מעילה בהקדש שלא כדרך, דלא כתיב אכילה⁴⁹. ותוס' דחו דילפי' ממעילה דכתיב אכילה.

ותוס' [לק' כו., וכן ע"ז מח:] כת' ב' תי' גבי איסור הנאה דע"ז אי בעי דרך אכילה. [וכן תוס' [ע"ז יב: ומג:] נסתפקו בזה].

והמשנ"ל [יסוה"ת ה ח] הק' דא"כ הו"ל לאב"י להוציא מהכלל. ואמאי תוס' הק' מחולין בעזרה ובב"ח.

יוה"כ - הרמב"ם [יסוה"ת ה ח] כת' אף יוה"כ דפטור היכא דעירב דבר מר, ובפשוטו הטעם משום דהוה שלא כדרך [דכללו בהדי שאר איסורין שלא כדרך]. אבל המשנ"ל דן לדחות דביוה"כ תלי בעינוי. ומש"ה פטור. וכ"כ השא"גא [עה, עו] דביוה"כ לא כתיב אכילה, ומש"ה חייב שלא כדרך הנאתו. והוה פטור אחר דהוה עינוי.

חמץ - ורע"א [לע' ה.] הק' דתוס' [שם] מבואר דמדאורייתא אסור להסיק תנור בחמץ, ורע"א הק' דהא הסקה בפת הוה שלא כדרך הנאתו⁵⁰, ויהא מותר מה"ת⁵¹. [והמרדכי [תקמד] כ' דאפר איסור"ה מותר משום דהוה שלא כדרך הנאתו⁵²].

והקוב"ש [יא] כת' דשמא י"ל דכיון דחמץ אינו עומד אלא לשריפה, מיקרי דרך הנאתו כשנהנה בשריפתו⁵³.

42 ולדעת תוס' [בכורות הנ"ל] י"ל דתרווייהו ילפי' מקרא דמשרת.

43 ואין כוונת התוס' דבמי פירות מעורב טעם הפרי עם דבר אחר.

44 והקה"י תמה דעינינו רואות שיש במשקין טעם הרבה מהפרי, יותר מנתבשל עמו בחמישים ותשע היתר. אלא דכוונת הרא"ש דלענין ברכה בעי' טעם הפרי ממש. [ובטעם כעיקר לא סגי לברך עליו ב"פ העץ].

45 וציין דמצאנו כן [לק' לג:] למ"ד משקין מיפקד פקיד. וכע"ז חולין פז: דצללתא דדם אינו דם, ואף דכל זמן שלא פירש מצטרף. [וכן מי חלב].

46 ולכא"ו טעם זה סגי רק היכא דעירב דבר מר וכדו', דליכא הנאה. אבל מי פירות והסקה בפת וכדו', הא יש כאן הנאה גמורה. אלא דאינו דרכו של הפרי. וע"כ דטעם ההיתר מסבירא אחרת. [ואפשר דמ"מ כוונת הרמב"ם להביא דעכ"פ למדנו דאכילה שייכא לגדר הנאה. וצ"ע].

47 והיכא דלא חל איסור אכילה דבשר בחלב, לא חל אף איסור הנאה, כיון דהוה איסור א'.

48 [וע"כ דאף שלא כדרך הנאה יש קצת הנאה. והפטור שלא כדרך הנאתו הוה מטעם אחר, דהוה שלא כדרך].

49 והשעה"מ [יסוה"ת ה] הביא דכ"ד תוס' [סנהד' פ.] דמוקדשין חמיר משור הנסקל, ואסור אף שלכ"ד הנאתו. והמשנ"ל [יסוה"ת ה ח, הו' לק' כו.] דן בדעת הרמב"ם.

50 וכ"כ המאירי [ר"פ] דלא יסיק בחמץ משום דשלא כדרך הנאתו אסור לכתחילה. וכ"כ השעה"מ [יסוה"ת ה].

51 והקוב"ש [יא] הוסיף דאף דנהנה לאחר שנעשה גחלים, ובשעה זו נהנה כדרך הנאתו, הא מבואר [לעיל] גבי יוצא מן התנות דמיקרי שלא כדו", אף דבשעה שכבר יצאו הוא נהנה מהן כדרך הנאה. מ"מ כיון דתנות אינן עומדין למשקה הוי שלא כדו"נ וה"נ פת אינו עומד להסקה.

52 אבל תוס' [תמורה לג:] דהוה משום דנעשית בשריפה. ומש"ה אפר נקברין אסור. וצ"ב לדברי המרדכי אמאי אפר נקברין אסור [ונגזר אפר שור הנסקל, וכדתנן תמורה שם]. והמרדכי כת' דאפר כל איסור"ה מותר חוץ מכלאי הכרם ובב"ח דאסורין שלכ"ד הנאתו. [וצ"ב דתנן התם דכלאי הכרם מהנשרפין דאפרן מותר]. והמרדכי למד מהתם דשלא כדרך הנאתו פטור ומותר לכתחילה.

53 והביא דוגמא לזה בר"ן [יומא ב: בדה"ר] בשם הרמב"ן במנעל שאינו של עור, דבכל השנה לא הוי מלבוש דאין דרך לנועלו אבל ביוה"כ דרך לנועלו מיקרי מלבוש.

אבל הגר"א [יו"ד קנה כב] הביא דמבואר דאפר של ע"ז אסור, ואפ"ה תוס' [ע"ז יב; וכן לק' כו.] דנו שיהא מותר שלא כדרך הנאתו. וע"כ ד"ל דאפר גרע משלא כדרך הנאתו.⁵⁴ [ולא פי' הטעם⁵⁵]. והמקל"ח [תמב ב] כת' דחמץ שלא כדרך הנאתו אסור משום דתשבינו. ואף דהלאוין תלויין באכילה, באיסור עשה לא הוזכר אכילה.⁵⁶

שם. בכלאי הכרם וכו' שלא כדרך וכו'. המשנ"ל [יסוה"ת שם] דייק דהרמב"ם [מאכ"א ח טז] סתם דאינו לוקה בכל איסור"ה. וביאר ה"ה משום דהוה שלא כדרך הנאתו, ולא מיעט כלאי הכרם ובב"ח. ורק גבי אכילה שלא כדרך [יד י] כת' חוץ מבב"ח וכלה"כ. והמשנ"ל דן דאפשר דאף הנך נתרבו רק לאכילה שלא כדרך. אבל בהנאה שלא כדרך פטורין. אך הביא דברמב"ם [יסוה"ת ה ח] כת' דאסור לעשות בהם רפואה שלא כדרך. אף דרך הנאה.

שם. המהרש"ל [שבועות כג; וכן חי' מהר"י ב"ל שם] כת' דלר' שמעון דכל שהוא למכות, כיון דמחייב אפי' חצי שיעור, ה"ה דמחייב שלא כדרך הנאתו.⁵⁷ [דשלא כדרך עדיף מחצי שיעור⁵⁸]. והשעה"מ [יסוה"ת ה ח] הק' א"כ אמאי הק' בסוגיין מבריתא דאיסי, נימא דס"ל כר' שמעון דכל שהוא למכות, ושלא כדרך הנאתו אסור מה"ת⁵⁹. וכת' דיש ליישב דאה"נ הר"מ למימר.

[ורע"א דן עפ"י דבן נח מצווה אף שלא כדרך הנאתו. וע"פ דברי הרמב"ם [מלכים ט י] דלא נאמרו שיעורים לבני נח].

והאחרונים הק' דהכס"מ [חמץ א ז] כת' בדעת הרמב"ם דעובר בחמץ בכל שהוא, דכתיב לא יאכל מחמצת⁶⁰. א"כ יל"ד דאף שלא כדרך אסור. אך ברמב"ם [יסוה"ת ה ח] מבואר דבחמץ שלא כדרך אסור מדרבנן.

רש"י ד"ה כלאי הכרם. כתיב פן תקדש המלאה, דמשמע לא תהנה ממנו אלא תשרפנו⁶¹, ופן לאו הוא. [וכדאי' בכ"מ השמר פן ואל הוה לא תעשה]. והרש"ש הק' דפן הוה ל"ת, שלא יעשה מה שכתוב אח"כ, א"כ י"ל דהוה לאו שלא יעשה כלאים ויקדש. והאיך ילפי' לאו על האוכל כלאי הכרם. וכת' דאולי אמר' אם אינו ענין לזורע, תנהו לנהנה.

תוד"ה הכל [הוד' בסמוך]. הא דלא קאמר הכל מודים בחולין שנשחטו בעזרה וכו'. הפנ"י דייק דכוונת התוס' דילקה שלא כדרך הנאתו [וכדאי' בסו"ד התוס' דתי' אבב"ח]. והק' דליכא לאו בחולין בעזרה, אלא איסור עשה. וכ"מ [חולין עח. ופ]. דאינו לוקה. והצל"ח תי' דשחיטת חולין בעזרה אינו לוקה, אבל אכילה לוקה.

בא"ד והא דל"ק הכ"מ בבשר בחלב, שמא משום דאין מזהירין מהדין וכו'. המהרש"א ביאר דתוס' נסתפקו אי לוקה בב"ח שלא כדרך, או דאין מזהירין מהדין והק' דאביי [בסמוך] תי' להדיא בב"ח לוקה, דלא כתיב אכילה. ותי' דאכילת בב"ח לוקה שלא כדרך, אבל הנאת בב"ח אינו לוקה, משום דאין מזהירין מהדין. והמשנ"ל [יסוה"ת ה ח בסו"ד ד"ה והנראה אצלי] הק' דהנאה חמור מאכילה לענין שלא כדרך. ואי הנאה אינו לוקה, כ"ש דאוכל שלא כדרך לא ילקה.

והמשנ"ל כת' דאף לאביי אינו לוקה שלא כדרך, אלא דדחה דאינו פירכא, דהא דאינו לוקה הוה משום דאין מזהירין מהדין.⁶²

שם. דאין מזהירין מן הדין. הפנ"י הק' דתוס' [ד"ה אמרת] כת' דגלי לן ק"ו דילפי' גז"ש. א"כ עיקר הילפותא מגז"ש ומזהירין מגז"ש. ובס' דבר שמואל תי' לדברי האחרונים דהטעם דאין מזהירין מהדין משום שמא ימצא פירכא. א"כ אף היכא דהוה גילוי מילתא בעלמא לגז"ש, מ"מ כיון דאם ימצא פירכא נמצא שהלקו שלא כדין.

מיתבי איסי ב"י אומר מנין לבב"ח שהוא אסור בהנאה וכו'. ובגמ' [חולין קיד; קטו:] הו' כמה מ"ד מנ"ל דבשר בחלב אסור בהנאה.

תוד"ה אמרת [הא]. תימה היכי אלים ק"ו לאפוקי מגז"ש. ור"ת תי' דק"ו גלי דילפי' גז"ש

54 אך בסוף דבריו כת' דהיכא דשורף שאר איסורין, מותר מב' טעמים. דאפרן מותר ועוד דהוה שלא כדרך הנאתו. ואילו בבשר בחלב אסור, דהוה מהנקבירין. ועוד דלוקה שלא כדרך. [ונקט דחשיב שלא כדרך בשאר איסורין, וצ"ב מ"ש ממש"כ גבי ע"ז].

55 ואולי כוונתו דעכשיו שנשרף זהו הנאתו [וצ"ע מ"ש ממי פירות דחשיב לעיל שלא כדרך הנאתו. ודוחק דכוונתו כדברי אביי, וכצל"ח]. ולדברי הקוב"ש [הנ"ל] י"ל דבדבר האסור בהנאה י"ל דאפר חשיב דרך הנאתו.

56 וע"פ תוס' [לק' כח:] דהוה איסור עשה בפנ"ע. והמקל"ח כת' דאביי לא הזכירו, כיון דאינו לוקה.

57 ואפשר דכוונתו דשיעור כזית הוה צורת אכילה, ופחות מכזית לא חשיב דרך אכילה. ומש"ה אינו חייב עליו.

58 והמשנ"ל [שבועות ה ח] הק' דק"ל חצי שיעור אסור מה"ת, ואילו שלא כדרך הנאתו הוה איסור רק מדרבנן. והשעה"מ [יסוה"ת ה ח] תי' דחצי שיעור אסור מה"ת משום דחזי לאיצטרופי. אבל ר' שמעון מחייב מדינא, וע"כ דמחייב אף שלא כדרך.

59 אך המנה"ח [קיא ג] הביא דין נסך חייב בכל שהוא, ואפ"ה מבואר ברמב"ם [מאכ"א יד יא] דמותר שלא כדרך הנאתו. ודלא כמהרש"ל.

60 אך לכאור' ברמב"ם דאינו לוקה. [ואכמ"ל].

61 וכדאי' [קידו' נו:] תקדש, תוקד אש. [וכ"כ הרמב"ם [סה"מ ל"ת קצג] פן תוקד אש, שאינו מותר להנות ממנו, ופן הוה לא תעשה. וכ"כ ס' החינוך תקמט].

62 וביאר דהכי אגמריה רחמנא למשה כל דבר שתלמוד בק"ו למוד איסור אבל לא תלמוד מלקות. [ואינו קולא ופירכא].

מקדשים. אבל תוס' [בכורות י.] תי' דאיסי ס"ל דכיון דאפשר לקיים תרוייהו, הגזי"ש [לאסור באכילה] והק"ו [לאסור בהנאה] מקיימי⁶³. אך הק' דבכ"מ אתי' גזי"ש ומפק' מק"ו. [ולא אמרי' שיתקיימו שניהם. וע"ע תוס' ב"מ קיד.].

ועוד פי' התוס' שאנץ דבגזי"ש גופא מוכח דילפי' איסורא ולא התירא, דלשון קדוש משמע איסור.

בא"ד ואור"ת וכו' כתיב ביה איסור הנאה, דמבשר בשדה דרשי' קדשים שיצאו וכו'. וכמו דקדשים שיצאו אסורין בהנאה ילפי' לאינך. אמנם הגרי"ז [הל' פסוה"מ] ביאר דאיסור קדשים שיצאו הוה איסור טריפה [דילפי' כל מידי שיצאו ממחיצתו⁶⁴], והוה איסור באכילה ולא בהנאה. ואסור בהנאה משום דין קדשים [שלא הותר].

דף כה.

תנוד"ה מה לערלה. ואם היה יכול להבדיל אותו הענף. הרש"ש פי' דהיינו הפרי שגדל בענף, שהעץ אינו אסור משום ערלה.

רש"י ד"ה מנבילה. ואין נ"ל דטריפה נמי לא משתריא בשחיטה וכו'. מבואר ברש"י דבטריפה לא חל היתר שחיטה, ועד"ז הביא הגרי"ז [מכתב עמ' עח בדה"ס] בשם הגר"ח¹. אבל בפשוטו איסור טריפה הוה שם איסור בפנ"ע, ומהני שחיטה להוציאו מידי נבילה.

תאמר בב"ח שאין ענוש כרת. תוס' [חולין קטו:] והתוס' ר"פ הק' דנילף כרת מהאי ק"ו. ותי' דאין עונשין מהדין. [אף עונש כרת בידי שמים].

ותוס' [חולין שם] הק' דמה לערלה וחמץ וכלה"כ דבשריפה [וכדתנן תמורה לג:], תאמר בבשר בחלב דבקבורה. ותי' דהיא גופא נילף².

תנוד"ה מה לחמץ. שור הנסקל, שכן לא היתה לו שעת הכושר לאכילה³. והמצפ"א דן דמשכח"ל שור הנסקל בן פקועה, דהיה לו שעת הכושר. דאי"צ שחיטה [ע"ש].

תוד"ה מה לכלאי הכרם. תימה לרשב"א היא גופא נילף במה מצינו וכו'. וצ"ב דבגמ' [בסמוך] מבואר דדעת המקשן דילפי' מנבילה, והראש יוסף הק' דהוה גזי"ש לנבילה [וכקו' תוס' כד: ד"ה אמרת]. והאיך נילף מה מצינו להיפך. ובפשוטו משמע דתוס' נקטו דהא דאי' בגמ' קא גמר מנבילה, דדיו כאיסור נבילה וכדרך אכילתו. אך אינו מיעוט דדוקא כדרך אכילתו⁴.

שם. נילף במה מצינו שילקו. האחרונים הק' האיק ילקה מש"ה, וכמ"ש תוס' [כד: ד"ה הכל]. והמ"ה הביא דמבואר בתוס' דבמה מצינו עונשין מהדין. ודלא כר"ן [נדרים ד: ע' תוס' ורא"ש שם].

אך לדברי המשנ"ל [הו' בתוס' הנ"ל] אי ילפי' דראוי ללקות שלא כדרך, שוב לא חשיב פירכא.

ואב"י וכו' אטו בב"ח אכילה כתיב ביה. ואף בב"ח אסור שלא כדרך הנאתו. וכ"פ הרמב"ם [מאכ"א יד י, ויסוה"ת ה ח]. [ותוס' [כד: ד"ה הכל] כת' דעכ"פ לא ילקה. דאין מזהירין מהדין].

אבל הטור"א [מגילה ז: דן דדוקא לאיסי דילפי' בב"ח בגזי"ש [קדש קדש מנבילה], ולא כתיב אכילה בגופיה. אבל לאינך מ"ד [חולין קטו]. י"ל דבבשר בחלב שלא כדרך מותר.

והפלת' [פז א] נקט דבבשר בחלב אף נותן טעם לפגם יאסר, דהרי חייב עליו אף שלא כדרך הנאתו. והחור"ד [קג א] הק' דתוס' [לק' כו, וע"ז יב:] דנו דאף תקרובת ע"ז אסור שלא כדרך הנאתו. ואפ"ה מבואר [ע"ז סח.] דנותן טעם לפגם מותר.

והחור"ד ביאר דנותן טעם לפגם נלמד מהא דאי' [ע"ז סז: דנבילה נבילה סרוחה] שאינה ראויה לגר' אינו קרוי נבילה. והחור"ד ביאר דנבילה שאינה ראוי לגר' פקע ממנו איסור. [ואף אי יתוקן אח"כ כבר נעשית כעפר, ואינו חוזר לאיסורו]. משא"כ שלא כדרך הנאתו, דהמאכל ראוי מצד

63 ולא אמרי' דילפי' מגזי"ש להתיר הנאה, כדי לקיים שניהם.

64 וע"פ דברי תוס' [מכות יח.] דילפי' מהך קרא אף הוציא העובר, ולא חשיב לאו שבכללות. [וע' תוס' בע"א דנשאר בקו'.]

1 וע"ע גמ' [חולין עה:].

2 ולפ"ז משמע דלאיסי בב"ח בשריפה.

3 התוס' ר"פ ביאר דכשהוא חי מחוסר שחיטה. וכ"כ רש"י [בכורות י.] דשור הנסקל ועגלה ערופה לא היתה לו שעת הכושר, אפי' קודם לכן. דבהמה בחייה בחזקת איסור עומדת.

4 וציינו דהרשב"א הק' כן [בתוס' כאן], והרשב"א עצמו [תוס' שאנץ לע' שם] תי' קו' התוס' דלא ילפי' הק' גזי"ש להקל. [אמנם צ"ע דתוס' לעיל לא הביאו דברי הרשב"א] [והאחרונים נקטו דילה"ק סתירה בתוס' בחד מסכתא אף דהוה בשם מ"ד אחר]. ואפשר דדעת תוס' דלענין עיקר האיסור ילפי' גזי"ש לקולא, ועוד דילפי' מקרא דנבילה מותר בהנאה. אך לענין שלא כדרך, אף דנבילה ילפי' דאסר תורה כדרך, אין סברא ללמוד למעט דוקא כדרך.

עצמו, אלא דאכלו רותח או חי או עירב דבר מר. וכשיתוקן באופן שנהנה יתחייב עליו⁵.
והקה"י [טז] הק' דדבר הנותן טעם לפגם עדיין ראוי לאכילה, ואף דפוגם קצת, מ"מ לא נפסל כ"כ. ואמאי תלי בדין
נבילה סרוחה⁶. וכח"ק הגר"ח [מאכ"א טו]. ואכמ"ל.
והקה"י דן דאפשר דדוקא נבילה סרוחה מותרת, אבל איסור הנאה שבו לא פקע [בכלאי הכרם], ויאסר כדין אפר
איסור⁷.

והמשנ"ל [אבל יד] דן באיסורי הנאה שנפסלו מאכילה, אי אמרי' דמותר אף בהנאה. דק"ל כר' אבהו דילפי' איסור⁸ה
מלא יאכלו, והיכא דאינו ראוי לאכילה פקע איסוריה⁹. וכת' דמ"מ איסור¹⁰ה דמת לא תלי באכילה.

רש"י ד"ה זאת אומרת. י"מ וכו' שעת הכושר משעה שבאו לכלל כלאים, תאמר בב"ח וכו' דאם
שורוהו כל היום בחלב אינו נאסר בכך. [וכ"פ ר"ח עה"ג והמהר"ם חלאוה, ורש"י ותוס' מנחות
קא:]: אבל רש"י [לע' ד"ה ערלה] פי' דבב"ח היה לו שעת הכושר קודם שניתן בחלב¹¹ [דהחפץ היה
מותר, אף קודם שקיבל שם האיסור]. ודעת ה"מ דבעי שהשם איסור יהא לו שעת הכושר, וצריך
שיהא 'בשר בחלב' בשעת הכושר.

ורש"י חלק דהיכא דשרו יחד אכתי לא חשיב בשר בחלב, דהוה כאילו כל א' לבד.

בא"ד ועוד כי אמר חמץ בפסח יוכיח וכו' שהיתה לו שעת הכושר משנקרא חמץ בפסח, והא
ליתא וכו'. מבואר ברש"י דשם האיסור הוא חמץ בפסח, וקודם פסח הוה כבשר לחוד. אבל דעת
הראשונים דשם האיסור הוה 'חמץ', ופסח הוה רק זמן האיסור.

והאחרונים הביאו דעד"ז נח' הראשונים [ע' לק' ל:]: אי בליעת חמץ קודם פסח חשיב התירא בלע [דעדיין לא הושלם
תנאי האיסור] או איסורא בלע [דהוה כבר חמץ, וכשיגיע פסח יאסר].

תודה כלאי. ונר' לר"י דהומ"ל במה מצינו וכו' אלא דניח"ל ללמוד בק"ו דאלים טפי. והתוס' רא"ש בשם רבי מאיר
דמה מצינו שייך דוקא בדברים הדומים לגמרי זל"ז¹², כגון ערלה וכלאי הכרם דשניהם גדולי קרקע.

תודה עיקרן. אור"י שגם הגבעולים והקש שגדל ממנו נאסר. אבל השיטמ"ק [כתובות פ.]: הביא
רש"י מה"ק דהעצים מותרין. וכ"ד הגר"א [י"ד רצו י'] דעיקרן מותר אף עצים וקשים. ודוקא תלתן
הקש ג"כ פרי אמרי' דנאסר¹³.

והר"ש [כלאים ז ז] העלה צד דהעצים אסורים רק כשיתווסף לפרי מאתיים. ומסקנת הר"ש דהיכא דזרע העצים וקש
באיסור נאסרין. אבל היכא דזרוע ובא, רק הפרי נאסר ולא העצים.

בא"ד וקשה לר"י וכו' חבילי זמורות, ר"י לטעמיה דאמר אכלה ערלה וכו' אע"פ שבכל אלו אוכל רק העצים וכו'
ואור"ת דהתם איירי בעצים שהיו קודם. ע' תוס' [כתובות פ.], וב"ב לו:]: דביאורו יותר. וכת' דאין זה דוחק, דאורחא
דמילתא שהפירות מוסיפין קודם הזמורות.

אם הוסיף מאתים אסור וכו'. פרש"י דכלאים בטלים במאתים. מבואר דהוה דרך ביטול. אבל
הרמב"ן [ב"ב ב. בסו"ד] הביא י"א דשיעור מאתיים הוה מגדרי הכלאים¹⁴. וכ"מ בחינוך [תקמט].
[וע' חזו"י כאן].

רש"י ד"ה זרוע מעיקרן. מיהו קודם השרשה כמאן דמונח בכדא דמי. המנח"ח [רחצ יד] כת'
דלכאו' משמע ברש"י דאינו עובר אף משום זרוע כלאים, דחשיב מונח בכדא ועדיין לא זרען
בקרקע. אך הביא דמשמע דעובר משעת זריעה. והביא דכ"כ החינוך [תקמח] להדיא דלוקה מיד,
ורק אינו נאסר עד שישירש.

מתרפאין בע"ז

בכל מתרפאין חוץ מעצי אשירה. פרש"י דנראה כמודה בה. ובתוס' פי' דאתי למיטעי בתר ע"ז.
וכגון שהרפואה ע"י לחש. [וכ"כ הרא"ש]. ומתרפא ע"י איסור ע"ז.

5 ואף אי בישל דבר שאין רגילות לבשל, ושינהו מדרך אכילתו. מ"מ המאכל מצד עצמו ראוי [עכ"פ ע"י הדחק].
והיתר דנבילה שאינו ראוי לגר הוא דוקא היכא דאינו ראוי לאכילה כלל, ופקע ממנו שם נבילה.

6 ע"ש שהאר"י בגדר היתר נטל"פ.

7 דאיסור הנאה תלי באיסור אכילה. ואף דכלפי הנאת מכירה אין שום חילוק בין אי הוה ראוי לאכילה או לא.

8 וכ"כ הרגמ"ח [מנחות קא:]: קודם שנתערב ונתבשל.

9 והביא דר' יהודה כהן הק' בכל ק"ו בתלמוד, נימא מה מצינו [ול"צ להאר"י להעמיד ק"ו]. ולמה ניתנה מידת ק"ו.
אלא דאין ללמוד מה מצינו אלא בדבר הדומה לו לגמרי.

10 וההפלאה [כתובות פ.]: כת' דהקש אסור מדין טפל לפרי, היכא דהפרי נאסר.

11 הגידולין עד מאתיים חשיב היתר [דהרי כל חד בפנ"ע מותר], וכל זמן שלא הוסיף מאתיים אינו כאן כלאים. וביאר
דמש"ה לא שייך בזה ראשון ראשון בטל.

ומ"מ משמע דהמתרפא אינו עובר בעיקר איסור ע"ז, אלא הוה איסור דרבנן. דנראה כמודה, או דיבא לימשך ולטעות אחר ע"ז.

אך הר"ן הביא דבירושלמי א' בהדיא שאפי' אמרו לו הבא עלין סתם, והביאו מעצי אשרה ימות ואל יתרפא בהם.

ורבינו דוד והר"ן ומהר"ם חלאוה ביארו דכשנהנה עובר משום לא ידבק בידך מאומה מן החרם. ולפ"ז איירי אף היכא דהרפואה לא תלי' בהא דהוה ע"ז [וכ"כ הרמב"ן תורת האדם, הו' בחי' כאן]. והראשונים הביאו דאף אבזרייהו דע"ז יהרג ואל יעבור, וכדאי' [סנהד' עה]. דאף משום 'לא תקרבו' אמרו יהרג ואל יעבור, דהוה לאו דגילוי עריות¹². [והו' ברמ"א יו"ד קנז א] דבג' עבירות, אפי' משום לאו בעלמא יהרג ואל יעבור¹³].

והמנח"ח [רצו יח] כ' דדעת רש"י ותוס' דאי"צ למסור נפש אבזרייהו דעריות. והאחרונים [אבנ"ג יו"ד קכח] כ' ד"ל דדוקא לא תקרבו הוה מעין לאו דעריות [והוה בכלל אבזרייהו], משא"כ הנאה מהע"ז לא הוה מעין איסור ע"ז. אלא כשאר איסורי הנאה, ולא הוה אביזר.

והראשונים [הנ"ל] הביאו מהגמ' [שם עה]. דימות ואל תעמוד לפניו ערומה, דאף אבזרי' דעריות יהרג. והאחרונים תי' בכמה אופנים¹⁴.

ובהג' משנ"ל [איסור"ב זז] כת' דהתם הוא גרם לעצמו דהעלה ליבו טינא, ובכה"ג אין להתיר. ובחזו"ט יאיר [קפב] כת' דהתם היה הוראת שעה, כדי שלא יהיו בנות ישראל פרוצות. [וכדאי' בגמ' למ"ד פנויה היתה¹⁵]. וע"ע שו"ת אור גדול [א].

והר"ן [ושא"ר] כת' דמבואר [סנהד' שם] דמותר למסור להם כלים לע"ז [קאקי ודומינקי], ואי"צ למסור נפש¹⁶ משום לפני עוור דע"ז. דאינו לאו שהוא מיוחד לע"ז. דלפני עור לא תתן מכשול כולל כל המצות.

והריב"ש [רנה] כת' דאף איסור דרבנן דעריות יהרג ואל יעבור, דהוה בכלל אבזרי' דעריות¹⁷. [ועוד דייקו האחרונים מרש"י ותוס' בסוגיין דלא איירי באיסור ע"ז ממש. אלא חשש [דרבנן] שימשך]. אך המשנ"ל [יסוה"ת ה ב] הק' דהרמב"ן [ועוד ראשונים, הו' בע"ב] כת' דעכו"ם הבא על בת ישראל אי"צ למסור נפש, דאינו איסור דאורייתא¹⁸. ואמאי לא יתחייב משום אבזרייהו¹⁹.

והקוב"ש [קו' דברי סופרים א כח] הק' דלכאו' איסור דרבנן הוה משום לא תסור גרידא, והוא איסור כללי בכל התורה. ואמאי הוה אביזרייהו דעריות²⁰. והוכיח דיש כח ביד חכמים לאסור האיסור מצד עצמן [גם בלא קרא דלא תסור], וכשאר קריבת עריות תקנו דהוי גדר אביזרייהו דעריות.

שם. מתרפאין. הרמב"ם [יסוה"ת ה ד] פסק דמי שדינו ליהרג ולא לעבור, אם עבר ולא נהרג הר"ז חילל את השם וביטל מצות קידוש ה', אעפ"כ אין מלקין או ממיתין אותו²¹. דבי"ד אין עונשין העובר באונס²² או שוגג או מוטעה.

12 דאי' גבי מי שהעלה ליבו טינא, ימות ואל יעמוד לפניו ערומה, ואל תספר עמו.
13 והש"ך [שם י] הביא דמבואר כדברי הרמב"ם דלוקה על קריבה לעריות. אבל לדעת הרמב"ן [השג' לסה"מ ל"ת שנג] אין בזה לאו.

14 והערך לנר [סנהד' עה]. כת' לפרש את הגמ' שם דמתחילה הרופאים אמרו שצריכה ליבעל, ואח"כ שינו דעתם. שוב לא האמינו רבנן להתיר ע"י.

15 [ולכאו' הראשונים דייקו דדוקא למ"ד פנויה היתה הוה הוראת שעה].

16 [אף בפרהסיא, דהוה דלהנאת עצמן הוא וליכא חילול השם].

17 והמשנ"ל [יסוה"ת ה ב] הביא דכ"כ בשו"ת הר"א מזרחי [א נט] דאף איסור חלוצה לכהן יהרג ואל יעבור. והביא דבגמ' [סנהד' עה]. מבואר דאף משום איסור הנאת פנויה יהרג, משום דאביזרא דיד' הוא. וכ"ש איסור ביאה דרבנן. והעובר על דברי חכמים חייב מיתה.

והביא דהבי' [יו"ד קצה] דן להתיר ליגע באשתו נדה לצורך פיקו"נ, דתלי בדעת הרמב"ן דהוה דרבנן, ומש"ה רשאי. והא אף באיסור דרבנן יהרג ואל יעבור. והמגי' [שם] חילק דבכה"ג דוקא היכא דמתכוון להעביר על דת, אבל לרפואה מותר.

18 ועוה"ק הנובי' [אה"ע ת קנ] דבדברי הראשונים [הנ"ל] משמע דדוקא משום איסור לאו דלא תקרבו. והש"ך [קנז י] דייק דקאי למ"ד דהוה איסור דאורייתא. והא אף אי הוה איסור דרבנן יהרג. והא אף אי הוה מדרבנן צריכה למסור נפש, משום אבזרייהו. [וכן רמז המשנ"ל להק'].

19 וכי גרעה גזרת בי"ד של שם מאיסור חלוצה. ולכאו' צ"ל דיש איסורין שגזרו בגדר עריות. ויש איסורין דהוה איסור בעלמא. [וצ"ע].

20 ומ"ש מלפני עוור, דכת' הרמב"ן דאינו אבזרי'.

21 אמנם ר"ח [בע"ב] משמע דעונשין. ובחי' רבינו דוד כת' בזה ב' תי'. [וע' פר"ח לרמב"ם דנראה דביאר דברי הרמב"ם באופ"א].

22 ומשמע דאף דעבר במזיד ומתכוון, כיון דנעשה בכפייה נחשב 'אונס', אף דיכול להעמיד עצמו וליהרג [וכן היה מוטל עליו ע"פ דין]. והאחרונים ביארו דדרשי' ולנערה לא תעשה דבר דלא נחשב מעשה ידיה. ע' כתוב' ב:

והרמב"ם [שם ו] כת' דאם עבר ונתרפא בג' עבירות, בי"ד עונשין אותו העונש הראוי לו. וצ"ב דהא עבר מפני פיקול'ג, ומ"ש. והא"ש [שם] חילק דהיכא דעכו"ם אנסוהו, עושה ברצון אחרים. והוא אינו רוצה עבירה זו. אבל במתרפאין החולי בא מאליו, אלא שהוא מציל עצמו בעבירה זו. ומקרי רצון גמור, שחפץ בעבירה כדי להציל חייו²³. והאחרונים [קוב"ש ב"ב מב] הביאו כע"ז יש חילוק בכ"מ בין היכא דגוף הדבר באונס, או היכא דבדבר דבדבר כדי להינצל²⁴.

בכל נפשך וכו'. בפשוטו משמע דצריך גילוי דחייב למסור נפש. אבל בגמ' [ע"ז כז:] משמע דבא לאפוקי מהיתר 'וחי בהם'. ותוס' [סנהד' עד:] הביאו [דהגמ' שם דנה] אי אף בן נח מצווה על קידוש ה' בע"ז. ותוס' הק' דב'וחי בהם' כתיב בישראל. ותי' דסברא הוא דא"צ למסור נפש, אלא כיון דגלי [לישראל] רוצח ונערה המאורסה, איצטרך וחי בהם דלא נילף אף כל התורה דצריך למסור נפש. [ובחי' ר' שמואל ציין דברש"י בסוגיין מבואר דלא כן].

אפי' הוא נוטל את נפשך. רבינו דוד הק' מנ"ל דקאי אע"ז, דכל קיום המצוות הוה אהבת הקב"ה. ותי' דכיון דיש פסוק א' שמתיר [וחי בהם] ופסוק שאוסר, מש"ה מוקמי' לקרא בע"ז שהיא חמורה, ובזה תלוי עיקר האהבה. וכל הכופר בה כמודה בכל התורה [קידו' מ. וכ"מ].

ועוד תי' המהר"ם חלאוה דהוה היפך קבלת מלכות שמים, דכתיב לעיל מיניה.

והר"ן [לר"ף ובחי' כ' דייק דדרש יתור הקרא אבל למסור נפשו לאהבתו של הקדוש ברוך הוא מקרא מלא הוא דכתיב בכל נפשך. וביאר דבאו כאן לאפוקי מד' ישמעאל דבצינעא יעבור ואל יהרג.

בכל מאדך וכו'. הקוב"ש [קה] הק' דבכל נפשך קאי בע"ז דוקא. ואילו בכל מאדך הוא בכל התורה, שצריך לבזוז כל ממונו כדי שלא יעבור על ל"ת, וכמ"ש הר"ן [סוכה טז. בדה"ר, הו' ברמ"א קנז]. והקוב"ש תי' דלזה ל"צ קרא. ע' אבנ"נ [קכח].

והגרי"א [יר"ד קנז ה] כבר עמד בזה, וציין דמשמע [במהר"י וייל קנז] דא"צ להוציא ממון במצוות ל"ת, מדכתבה תורה בכל מאדך בע"ז. ודלא כר"ן הנ"ל].

כי אתא רבין אר"י וכו' חוץ מע"ז גילוי עריות ושפ"ד וכו'. ור' יוחנן [סנהד' עד.] הביא בשם ר"ש בן יהוצדק דנמנו וגמרו דבכל עבירות שבתורה יעבור ואל יהרג, חוץ מע"ז וגילוי עריות ושפיכות דמים. [וכדילפי' בסוגיין].

ובגמ' [שם] אי' כי אתא ר' דימי אר"י דבשעת גזירת מלכות [שגזרו להעבירם מדתם] אפי' מצווה קלה יהרג ואל יעבור. וכי אתא רבין אר"י [אפי' שלא בשעת שמד] בפרהסיא יהרג ואל יעבור, אפי' מצווה קלה [כגון לשנות ערקתא דמסאנא].

ואי' [שם עד:] דילפי' ונקדשתי בתוך בנ"י, דפרהסיא הוה י' מישראל.

אבל דעת ר' ישמעאל [ע"ז כז:] דאף ע"ז בצינעא כתיב וחי בהם. ודוקא בפרהסיא יהרג ואל יעבור. [ותוס' ע"ז נד. כת' דלא קי"ל כוותיה²⁵].

דף כה:

הר"ז בא ללמד ונמצא למד. הראשונים הק' דלשון זה משמע דנמצא רוצח למד, והא באמת רוצח בא ללמד ומלמד שיהרג ואל יעבור¹. ופרש"י דנראה כמי שרוצח בא ללמד, ונמצא הוקש². [וע' רבינו דוד].

והמלחמות [סנהד' יז: בדה"ר] כת' דנערה דינה מפורש, דכתיב ולנערה לא תעשה דבר, וכן כתיב שמצילין אותה בנפשו, והיא שבאה ללמד על הרוצח דאף רוצח מצילין בנפשו. ונמצא למד ממנו, שיהרג ואל יעבור.

ועד"ז פי' ר"ח דמשמע בפסוק דנערה באה ללמד לאחרים [דבכל אופן] אין משפט מוות, ונמצא למד מרוצח דאם הישמעאלי אמר שיהרגנה תיהרג, ודוקא היכא דתפסה ונתחזק בה אמר' דלה אין משפט מוות. [ובפשוטו משמע לפ"ז

ונדרים כז: [ואף היכא דאינו אונס גמור כ"כ].

23 [והא"ש הביא מקור לזה מהירושלמי, דבן נח חייב מיתה]. וכ"כ הפתח"ת [יר"ד קנז יז] דהיכא דהאנס רצה להורגו, והוא מרצונו עבר על א' מג' עבירות בכדי להציל עצמו ו"א דהוא חייב מיתה או מלקות על גוף עבירה כיון דמדינא יהרג ואל יעבור.

24 והא"ש הביא דמצאנו כן לענין חיוב תשלום למי שמוסר, דהש"ך [ח"מ שפח כב] פסק דהיכא דאנסוהו להראות ממון חבירו פטור.

25 אבל הפסקי הור"ד כת' דקי"ל כר' ישמעאל, דכ"ד רבא שהוא בתרא. וכ"ד תוס' [כתובות יט.] דבג' עבירות בצינעא יעבור ואל יהרג [וי"ד דבשפיכות דמים מודה].

1 והר"ן הביא דיש דל"ג הרי זה בא ללמד ונמצא למד.

2 והר"ן ביאר דה"ק אי' לאו יתורא הוה מוקמי' קרא כפשטיה, דכי כאשר יקום איש על רעהו קאי א'אין לנערה חטא מות', ורוצח מלמד ואינו למד. אלא כיון דמיתר קרא, דכתיב בהדיא שאין לה חטא מות, אמר' דקרא קאי להשוות נערה המאורסה ורוצח. והוקשו זל"ז, ונמצא אף למד.

דהיכא שאמר שיהרגנה, ועברה ולא נהרגה חייבת מיתה בב"ד. ודלא כרמב"ם [הו' לע'] דס"ל דעכ"פ היה באונס].

מאי חזית וכו'. ובפשוטו משמע דיש כאן ספק דמו של מי חשוב טפי³ לפני השי"ת⁴. [וכ"כ תלמ' רבינו יונה ע"ז כז⁵].

אבל רש"י פי' כלומר וכו' התורה לא התירה לדחות את המצווה אלא מפני חיבת נפשו של ישראל, וכאן עבירה נעשית ונפש אבודה וכו'. [ועד"ז כת' רש"י סנהד' עד. ויומא פב:]. ומבואר דרש"י בא לאפוקי דאינו ספק, אלא דאין כאן היתר 'וחי בהם'.

והגר"ח [הל' יסוה"ת] חקר בזה אי הוה משום שב ואל תעשה, או דכיון דשקולין הם לא נדחית כלל⁶. [וע' בסמוך].

אך תוס' מבואר דכ"ז שייך דוקא בקום ועשה, ורשאי לעבור בשב ואל תעשה, ולהעדיף את עצמו⁷. וע' בסמוך.

ובתוספתא [תרומות ספ"ז, והו' ברש"י סנהד' עב:] דנו היכא דאמרו להם למסור פלוני, ואל"כ יהרגו כולם [וכמעשה דשבע בן בכרי, שמואל ב כ], דימסרו את האיש⁸. ונח' בירושלמי אי' דוקא כגון שהוא מורד במלכות וחייב מיתה. והרמב"ם [יסוה"ת ה ה] פסק דאם אינו מחוייב מיתה, ימותו כולם⁹.

והרמ"ך [שם, והו' בכס"מ] הק' דל"ש בזה סברת מאי חזית, דהרי ימותו שניהם. והכס"מ כת' דאפשר דעיקר הטעם דקבלה היתה בידם דשפיכות דמים יהרג ואל יעבור. אלא שנתנו טעם מסבירא [מאי חזית] להיכא דשייך, אבל אין ה"נ דאפי' היכא דלא שייך האי טעמא הוי דינא הכי דיהרג ואל יעבור.

והאחרונים הביאו דאף דכה"ג ליכא מעשה רציחה בידים, אלא גרמא למסור ליד עכו"ם¹⁰. אפ"ה אמרי' דמאי חזית. ויש שדנו דהוה מדין אבזרייהו דרציחה.

והאחרונים הק' מנ"ל דאבזרייהו דרציחה יהרג ואל יעבור¹¹, דבזה ל"ש סברת סומק טפי. והאבה"א [יסוה"ת ה ד, וחי' ר' שמואל בשם ר' שמעון] תי' דכיון דהוקש נערה המאורסה לרוצח, אף דליכא הך סברא. אף רוצח יהרג ואל יעבור אף דליכא סברא.

תוד"ה אף. אבל היא וכו' לא תיהרג דקרקע עולם היא¹² [כדאי' סנהד' עד:]. [וכ"כ רש"י יומא פב.]. והרי"ף גרס 'תהרג'¹³. וכ"כ ר"ח [עה"ג] דהיכא דאמר ישמעאלי השמעי לי תהרג. ודוקא היכא דתפסה בע"כ אמרי' קרקע עולם.

3 והקוב"ש [לע' ה] הק' דהא איירי אפי' הוא גדול שבגדולים, והשני קטן שבקטנים, ואפי' רשע [כ"ז שלא יצא מכלל עמיתך], מ"מ אמרי' מאי חזית, וצריך למסור נפשו שלא להורגו. והק' דנתן [שילחי הוריות] כל המקודש מחבירו קודם לחבירו ות"ח קודם לעם הארץ להחיותו, וכן ראה שניהם טובעים בנהר צריך להקדים בהצלת המקודש יותר, ולא אמרי' מאי חזית, ושמא נפשו של ע"ה חביבה יותר. וצ"ל דסברת מקודש מהני רק לענין שוא"ת, אבל לא להרוג בידים.

4 והרא"ה [ע"ז שם] כת' דהוה דרך משל, כלומר שמא הוא חשוב ממך ואין לך לדחות נפשו מפני נפשך. ולא דוקא 'סומק טפי', דאפי' שוין סגיא, דאין לדחות נפש מפני נפש. ונקט הכי לרווחא דמלתא, ועיקר נמי קאמר, דהא אי אפשר לצמצם.

והרמ"ה [סנהדרין עד.] ביאר מאי חזית וכו' כלומר אדום ובריא ונפשך יקרה בעיני המקום וראוי לחיות יתר מחבירך, כדי שתאמר מוטב ידחו חייו של זה שהן מעוטין מפני חייו שהן מרובים, דקא מייקיים בך וחי בהם טפי. דילמא וכו' והוא ראוי לחיות ולהאריך ימים יתר ממך, ונפשו יקרה בעיני המקום יתר מחיך. ויש לפרש שלא ניתנו מצות לידחות אצל פיק"נ אלא כדי שיחיה ויקיים מצות הרבה [כדאי' יומא פה: חלל עליו שבת א' כדי שישמור שבתות הרבה], אבל הכא גבי רציחה וכו' האיך תאמר ידחו חייו שהן מעוטין ואינן מספיקין לקיים בהם מצות הרבה וכו'.

5 ורבינו יונה ביאר דדמו יותר אדום לקיים מצוות ויקיים רצונו של הקב"ה יותר בחיים. והק' כיון דהדבר ספק יהרג ולא יהרג. וי"ל דשב ואל תעשה עדיף, דיש לו לימנע מלעשות שום עבירה בידים. [ושב הביא פרש"י והסכים לדבריו]. [והקוב"ש [ה] דן דלפ"ז אם עבר והרגו הוה רק ספק איסור, דשמא באמת הוא חביב טפי].

6 והגר"ח הביא מדברי בן פטורא [ב"מ סב.] דב' שהיו מהלכים בדרך ישתו שניהם וימותו [ולא דרש חיך קודמין], ש"מ דרציחה לא נאמר כלל פטור 'וחי בהם', ואף דהתם היה בשב ואל תעשה ומניעת הצלה בעלמא. [וע' חזו"א בגליונות].

7 והגר"ח נקט דהוא דלא כפרש"י הנ"ל, דל"ש בזה שב ואל תעשה [וע' בסמוך].

8 והמהר"ם חלאוה כת' ומיהו דוקא היכא דנתחייב מיתה בדיניהם [שלא יחזרו בהם], אבל ליסטים בעלמא לא ימסרו, דשמא יעשה נס וינצלו כולם, שמצוי שיעברו עליהם אנשים.

9 וההג' מיימוני תמה אמאי פסק כר"ל נגד ר' יוחנן. והכס"מ תי' דהוה ספק נפשות [והפר"ח הק' דכיון דקי"ל בעלמא כר' יוחנן במקום ר"ל אין כאן ספק כלל]. ועוד כת' דמשמע בתוספתא כן.

10 והריטב"א כ' דאף היכא דעכו"ם אומר לו לתת לו כלי זין להרוג ישראל אחר, חייב למסור נפש. [באופן שהעכו"ם אי' ליטלו בלעדיו].

11 וכ"כ רבינו יונה [שע"ת ג קלט] דמלבין פני חבירו הוה אבק רציחה, ויהרג ואל יעבור [וכדאי' ב"מ נט. יפיל עצמו לכבשן האש].

12 והמלחמות והראב"ד הביאו בשם ר' אחא גאון דהעמיד אף באשה, וכשהעלה ליבה טינא.

13 והבעה"מ השיג [לר"ף] דקרקע עולם היא ואינה צריכה למסור נפש. [וכקו' התוס'].

והגמ' [סנהד' שם] מקשה על אסתר, דהוה פרהסיא ואמאי לא מסרה נפש. ואביי תי' דאסתר קרקע עולם. ורבא תי' דהנאת עצמן שאני, ואי"צ למסור נפש¹⁴ [פרש"י דאין כאן חילול ה', דהעכו"ם אינו מתכוון להעבירו מיראתו]. והראשונים הק' דה"ל לגמ' להק' דאסתר היה עריות, ובג' עבירות אף בצינעא יהרג ואל יעבור.

והראשונים [מלחמות שם, ורבינו דוד כאן] כת' ד"ל עכו"ם על פנויה בת ישראל, ואין בזה חיוב כרת ומיתה. ולא חשיב עריות¹⁵.

אך הראשונים הק' דבגמ' [מגילה טו.] דרשי' אל תקרי לבת, אלא לבית, שמרדכי נשאה, א"כ היתה אשת איש¹⁶. ור"ת [תוס' סנהד' שם, וכתובות ג:] תי' דביאת עכו"ם [אף באשת איש] לא הוה 'עריות', דאין חייבין מיתה אביאת עכו"ם¹⁷, ורחמנא אפקרי' לזרעיה¹⁸, והוה כביאת בהמה¹⁹.

ותוס' [יומא פב. ועד"ז תוס' בכ"מ] כת' דפשיטא לגמ' דסברת קרקע עולם מהני לענין עריות [ואף לרבא]. אלא דס"ד דטעמא דפרהסיא משום חילול ה', ובזה תי' אביי דקרקע עולם אף בפרהסיא אי"צ ליהרג.

והבעה"מ [סנהד' שם] כת' דמבואר בסוגיה שם דהנאת עצמן מותר אף בעריות²⁰. ובגמ' [שם] אי' דמש"ה נותנים לעכו"ם קוואקי ודימוניקי ביום אידם, ואף דהוה חק עבודת כוכבים. ואי"צ למסור נפש על כך, כיון דהעכו"ם אינו מתכוון להעבירו אלא להנאת עצמו²¹. ועפ"ז כת' הבעה"מ [כאן] דע"כ לא גרסי' תהרג, דאם הבועל אונסה להנאת עצמו אי"צ ליהרג²². [אף היכא דעושה מעשה, ולא הוה קרקע עולם].

והמלחמות [שם, והרמב"ן תורת האדם הו' בחי' כאן, וכן שא"ר] חלק דבעריות אפי' הנאת עצמן תהרג²³. ודוקא שאר עבירות בפרהסיא אמרי' דהנאת עצמן לא הוה חילול ה', אבל ג' עבירות נאסרו אף בלא קידוש ה'²⁴. והרמב"ן הוכיח דכל מתרפאין הוה להנאת עצמן, ואפ"ה לא הותר בג' עבירות²⁵.

והר"ן כת' ליישב דעת הבעה"מ דהיכא דהנאת עצמן הוה מחמת עיקר האיסור, אמרי' דזהו מה שאסרה תורה. דמי שרוצה ליהנות מהדבר שאסרה תורה, זהו עיקר האיסור²⁶. ודוקא היכא דנתרצה לעריות מחמת הנאה שבו, אלא כדי להנצל ממיתה²⁷.

14 והראשונים דנו אי פליגי. או דמר אמר חדא [ואכמ"ל].
15 וגזרו ב"ד של שם [ע' ע"ז לו:], ואינו איסור מה"ת. והמלחמות ור' דוד הק' דאסתר היה דרך חיתון, ודרך חיתון דאורייתא. וכת' דמ"מ הוה רק איסור לאו. וממזרת ונתינה לישראל וגרושה לכהן לא אמרי' יהרג ואל יעבור. וכדאי' [סנהד' עג.] דלא אמרי' בזה דניתן להצילו בנפשו. ועוד תי' המלחמות דאיסור חיתון אינו איסור ערוה. [וע"ע בחי' הרמב"ן מתוה"א].

16 ועוד הביאו תוס' [בכ"מ] דמבואר [כתובות ג:] ולדרוש להו דאונס שרי, דרשאי' ליבעל להגמון, ואי"צ למסור נפש. וע"כ דאשת איש שנבעלת לעכו"ם אי"צ למסור נפש. ורבינו דוד הוסיף דמשמע בגמ' שם דקאי לכר"ע, ואין לפרש דקאי רק לאביי דמותר משום קרקע עולם. וע"כ דביאת עכו"ם לא הוה עריות.

17 ורבינו דוד ביאר דלא קרי' ביה אשר ינאף את אשת רעהו.
18 ור"ת כת' דעכו"ם הבא על בת ישראל אינה נאסרת עליו לכשיתגייר. ולא אמרי' דאסורה לבועל, דהוה ביאת בהמה. ותוס' הק' לר"ת דהא מבואר [בכ"מ] דנאסרת על בעלה. [ואכמ"ל].

19 ומבואר דפשיט"ל לר"ת דאנסו לבא על בהמה אי"צ למסור נפש. ולא חשיב עריות. והר"ן [סנהד' שם] נסתפק בזה. [וע"ז תוס' יבמות נד: שדנו אי זכור ובהמה הוקש לעריות לשאר דינים].

20 והבעה"מ כת' דמ"מ עבודה זרה עצמה לא הותר להנאת עצמן. וכן שפיכות דמים שייך סברת מאי חזיא דדמא דידך סומק טפי אף כשהנכרי מתכוין להנאת עצמו. וכת' דבהא מילתא בלחוד יש חילוק בין גילוי עריות לדין ע"ז וש"ד, ולא מקישין היקש גמור. והמלחמות חלק דהוקש לכל ענין.

21 ורש"י הוסיף דאף דהוה לחוק עכו"ם, הוה להנאת עצמו שצריך לכלי. ואינו אומר שאני אעבוד ע"ז.
22 והמלחמות דחה ד"ל דאיירי באנס אחר. אך חלק דאף בהנאת עצמן יהרג.

23 והמלחמות הביא מהגמ' [קידו' מ] מעשה דרב כהנא ורב צדוק דמסרו נפשם. והרמב"ן כת' דאין לומר דהוה מידת חסידות ולפנים משורת הדין, דלא שמענו מדת חסידות לחולה של סכנה שלא יחללו עליו את השבת. [אך כמה ראשונים נקטו דיש אופנים דרשאי למסור נפש. ואכמ"ל].

24 והמלחמות תי' דביאת נכרי לא הוה גילוי עריות דאין חיוב מיתה או כרת, אלא גזירת ב"ד של שם, וליכא קרא לאיסור. אבל ישראל על נכרית מדאורייתא אסור וקנאים פוגעים בו, והוה כחייבי מיתות, ועוד דיש כרת [ע' סנהד' פא] ונחשב עריות. והר"ן [לר"ף] חלק אמאי גרע ביאת נכרי מאבזרייהו דעריות.

25 ועוד הביא [יומא פב.] עוברה שהריחה מאכילין אותה עד שתשוב נפשה, שאין לך דבר שעומד בפני פיקו"נ אלא ע"ז ג"ע וש"ד, משמע דכח"ג ג' עבירות הללו עומדות בפני פיקו"נ, אע"פ שאין זה להעביר. ועוד הביא דגבי מרדכי דלא כרע להמן וסיכן עצמו וכל ישראל.

26 וכגון המתרפא בעצי אשרה, שהתורה אמרה שלא ליהנות ממנו והוא רוצה אותה כדי ליהנות ממנה. וכן מי שהעלה לבו טינא, דהתורה אמרה שלא ליהנות, והוא רוצה ליהנות ממנה, ואינו רוצה אותה אלא מחמת הנאה שבה.

27 וע"ב דלכאור הנאת עצמן קאי אלא מי שאונס אותה. ואחשוורוש נתכוון לביאת איסור.

שם. בחי' רבינו דוד כת' דהכתוב פטר את הנערה, דכיון דנבעלה באונס אינה חייבת מיתה, ואף היכא דעשתה שלא כדיון²⁸. והק' א"כ אמאי דינה תהרג ואל תעבור. [דאינו עריות דיש עליו חיוב מיתה]. ותי' דמ"מ ילפי' דהוה עבירה חמורה דומיה דרוצח. והביא כע"ז העובד ע"ז מאהבה ויראה פטור ממיתה [וכדאי' סנהד' סא:], ואפ"ה חייב למסור נפשו²⁹. ועוד תי' דפטור ד'ולנערה' הוא דוקא היכא דלא היתה יכולה להשמט, אבל חייבת למסור נפש. [וחייבת מיתה].

שם. שהיא קרקע עולם ולא עבדה מעשה, אבל לעשות מעשה וכו'. ובסו"ד התוס' כת' דאף היכא דאונסין אותו ויתקשה חשיב מעשה, כיון דאין קישוי אלא לדעת. [אך הגר"ח [יסוה"ת ה] דייק דהרמב"ם לא חילק בין עושה מעשה³⁰].

והגר"ח ביאר [באופן הא'] דסברת הרמב"ם דברציחה בשב ואל תעשה אמרי' מאי חזית, דשקול לתורה נפש זה כנגד זה, אבל בעריות היאך נימא דדיני התורה שקולים לדין עריות³¹. והחזר"א [בגליונות] כ' ד"ל דהתורה החשיבה עבירת עריות כאיבוד נפש.

והגר"ח חקר בטעם החילוק בין עושה מעשה, האם הוא משום דעבירה בשב ואל תעשה אינו חמור כ"כ³², או משום שב ואל תעשה [ומסברת מאי חזית, וכן"ל]. וע' קובה"ע [מח] שהאריך בזה. **והאחרונים** העירו דבתוס' דידן מבואר דצריך למסור עצמו בידים, כדי למנוע שלא יתקשה אח"כ. ואם הסברא משום שב ואל תעשה, א"כ ה"נ דינו שב ואל תעשה. ואמאי יש לו להרוג עצמו, אף אם יעבור אח"כ ויתקשה.

בא"ד אבל לעשות מעשה, כגון שאומר לה שתביא הערוה עליה תיהרג וכו'. [אבל המאירי [יבמות שם] חלק דאינו מעשה בגוף העריות].

בא"ד אבל אם אומר הנח לזרוק עצמך על התינוק או תיהרג, אינו חייב למסור עצמו כדי להציל חבירו וכו'. **והגר"ח [שם]** תמה דמה שמשליכים אותו על התינוק לא הוה רוצח כלל. דהוה אבן ביד הרוצח הזורקו, ומש"ה אין כאן עבירת רציחה, ואינו חייב למסור עצמו³³. ולא דמי לנערה המאורסה דעוברת על עריות אף כשאינה עושה מעשה, ולהכי שפיר יל"ד דתהרג ולא תעבור. **והחזר"א [גליונות שם] כת' מניעת הצלה בכלל העבירה דשפיכות דמים.** [והוה כעין אבזרי'].
ועוד כת' החזר"א דמי שעולה לראש הגג שתפיל אותו הרוח חשיב רוצח, ואף דאין חיוב מיתה. והאבה"א [יסוה"ת שם] כת' דכובד גופו הורג³⁴.

בא"ד ומיהו ואין קישוי אלא לדעת וכו' הוי מעשה. וחשיב מעשה עריות בקום ועשה. **והריטב"א [יבמות שם] כת' דכיון דא"א לביאה בלא קישוי, ראוי ליהרג עליו.** **והחזר"א [אה"ע לג] כת' דאף דאינו גוף האיסור, הוה מדין אבזריהו דעריות.**

שייף לברתיה

מר בר"א אשכחיה לרבינא דשייף וכו' א"ד א"ל מידי דרך הנאה. פרש"י דהוה בוסר, ודרך הנאתם לאחר שיתבשלו ויצא שמן בבית הבד. והמכתם כת' א"נ משיחה בשמן הוה כדרך, ולא משיחה בפרי.

וה"ה [מאכ"א ח טז] הביא דמבואר כאן דאפי' סיכה שהיא קרובה לשתייה התירו במקום חולי שאין בו סכנה, דלאו דרך הנאתו הוא. וביאר בזה דעת הרמב"ם דאין לוקין על הנאה בדבר שעיקרו לאכילה, דנחשב שלא כדרך הנאתו³⁵. וביאר דאיסור הנאה הוה כדיון חצי שיעור שאסור מה"ת ואין לוקין עליו.

והמשנ"ל [יסוה"ת ה ח] דייק דלפ"ז כל הנאה [שאינו דרך אכילה] מותר לרפואה וחשיב שלא כדרך

28 וכו"ד הרמב"ם [הו' בע"א]. אך בדברי ר"ח [הנ"ל] משמע דדרשי' הך פטור דוקא באופן שהיא קרקע עולם. וכן תי' ר' דוד בתי' הב'.

29 ועי' ש"ב תי' בתוס'.

30 **והחזר"א [בגליונות]** דחה דאין דיוק מסתימת הרמב"ם.

31 [ושב כתב דברציחה איירי דשב ואל תעשה אינו מעשה רציחה כלל, כדבסמוך].

32 [וכ"כ ר"ש איגר בחי' רע"א כתובות ג:].

33 ונקט דזהו כוונת התוס' דבשב ואל תעשה אינו רוצח. ובזה ילפי' אף לנערה המאורסה, דליכא דין ליהרג [ואינו חמור כ"כ].

34 והביא כן מדברי הרא"ה [בשיטמ"ק ב"ק ס].

35 **והמשנ"ל הק' דמ"מ כשמוכר או נותן איסור'ה איסורו מן התורה, מדאצטריך רחמנא למשרי בנבלה [כדלע' כא:]. והק' דא"כ ה"ה לשאר הנאות כגון הסך בשמן של ערלה דלא יתכן שיהא חמור נותן לכלבו מסך בשמן. והאיך התירו לחולה שאין בו סכנה. וכ' דצ"ל דדוקא שלא כדרך הותר.**

אכילה, ולא דוקא בוסר.

והרמב"ם [יסוה"ת ה ח] כת' דאין מתרפאין בשאר איסור [אלא במקום סכנה] בזמן שהן דרך הנאתן.³⁶ אבל מותר שלא דרך הנאתן, כגון שעושין לו רטיה או מלוגמא מחמץ או מערלה, או להשקות דבר האסור שמעורב בו דבר מר, שהרי אין בהן הנאה לחיך. ואפי' בלא סכנה. חוץ מכלאי הכרם ובשר בחלב שאסורים אפי' שלא דרך הנאתן, ואין מתרפאין מהן אפי' שלא דרך הנאתן אלא במקום סכנה.

שם מידי דרך הנאה. הראשונים הביאו דמתרפאין באיסור'ה שלא כדרך, כיון דאסור רק מדרבנן. ורבינו דוד [ושא"ר] כת' דמ"מ לא התיירו איסורי אכילה אפי' דרבנן במקום חולי.³⁷ [שאין בו סכנה].³⁸ [והריטב"א כת' דלפ"ז כשמבשלים לחולה ע"י נכרי בשבת³⁹, הוא דוקא בדבר שאינו מוקצה. אך כת' דאיסור ביטול נכרים התיירו בחולה].

ובחי' הר"ן כת' עוד דאפשר דדוקא שלא כדרך הנאתן דקיל משאר איסורין, אפי' דרבנן.

שם המשנ"ל [שם] דן במה פליג ל"ק [דאיירי במקום סכנה], וס"ל דשלא כדרך לא הותר לחולה. וכת' דל"ל דשמן חשיב, והוה כדרך הנאתו. א"נ ס"ל דשלא כדרך הנאתו אסור מה"ת, וכדין חצי שיעור ומש"ה לא הותר לחולה.⁴⁰

שם בגוהרקי דערלה. הפני' הק' דאיירי בערלת חו"ל⁴¹, ולמ"ד [קידו' לח:] דערלת חו"ל אסור מדרבנן נימא דמש"ה מותר לחולה. ותי' דע"כ ס"ל כמ"ד [שם] דהוה הלכות מדינה [הלכה למשה מסיני⁴²].

ועוילה"ק לדברי התוס' ר"ד [סוכה לה]. דערלת חו"ל מותר בהנאה⁴³, א"כ איזה איסור יש בהא דשייף. ושמעתי לדון דכוונתו לאסור משום סיכה כשתייה⁴⁴.

שם בחי' ר' שמואל הק' דערלה הוה מהנשרפין⁴⁵. ומשמע תוס' [סוכה לה]. דמחוייב לשרוף. א"כ האיך מותר לבטל מצוות שריפתה⁴⁶. אמנם דנו בזה האחרונים [חת"ס אור"ח קפ, מנח"ב צט] אי יש חיוב גמור לשרוף, או דילפי' דדין החפצא בשריפה, אבל אינו מצווה בדבר.

הנאה הבאה לאדם בע"כ

אתמר הנאה הבאה לו לאדם בע"כ וכו'. ומבואר בגמ' דמישך למח' ר' יהודה ור' שמעון גבי אינו מתכוון בשבת. והפני' הק' דבסמוך משמע דהמח' אביי ורבא קאי אף לענין שבת, א"כ אמאי נקטו הנאה. וביאר דקמ"ל דלא תימא שכן נהנה וכדאי' [סנהד' סב; וע"ל לג.] במתעסק בחלבים ועריות חייב.

והשער"י [ג כה ד"ה ובעיקר הענין] הק' דבשלמא לענין שבת חייבתו תורה על המעשה. על באיסורי הנאה הרי ע"כ נהנה. ומה איכפ"ל דאינו מתכוון. והשער"י ביאר דקיבלו חז"ל דגדר איסור הנאה הוה ע"י השתמשות, ודוקא היכא דעושה פעולה של לקיחת הנאה יש איסור בדבר. אבל היכא דנהנה ממילא אין איסור [ואף לר' יהודה]. אלא דר' יהודה ס"ל דאף כשעושה מעשה ואינו מתכוון בכך להנות נחשב מעשה השתמשות הנאה. ור' שמעון ס"ל דדבר שאינו מתכוון אינו נחשב מעשה השתמשות. [וכ"כ הקוב"ש].

שם בע"כ. הר"ן פי' דלא בא מחמתו. ורבינו דוד ביאר דלא הלך כדי להנות, ומשכח"ל כגון ריח של איסור'ה דנחשב הנאה גמורה⁴⁷, ואפ"ה בע"כ שרי.

והמק"ח [תסו ב] דייק מדברי המ"א [שם] דאם רואה בהמתו אוכלת חמץ בפסח צריך למונעו. והמק"ח חלק דכל

36 כגון להאכיל שקצים ורמשים לחולה או חמץ בפסח או שמאכילין אותו ביוה"כ.

37 ורע"א הוכיח כן מהגמ' [כתובות ס, ורא"ש שם ה יח] דתינוק יונק עד כ"ד חודש, פירש לאחר כ"ד חודש אסור לחזור. אא"כ הוה סכנה. מבואר דאף איסור דרבנן לא התיירו אלא במקום סכנה.

38 והגר"א [יר"ד קנה כב] כת' דמ"מ אסור להתרפאות באיסור דרבנן דע"ז, אף שלא כדרך הנאתן.

39 וכת' דאין בזה משום מעשה שבת, דהוה התייר גמור וכשווג דמותר.

40 והמשנ"ל כת' דל"ב ס"ל דכיון דהוה שלא כדרך הנאתן שרי בחולי שאין בו סכנה. או דס"ל דכל שהוא שלכ"ד הנאתן איסורו מדרבנן.

41 דרבינא ומר בר ר"א היו בבבל [ולא שמענו דעלו לאר"י].

42 ואף דספק ערלה מותר. צ"ל דידעו דהוה ודאי ערלה. [ולכא"ו צ"ל דאף הבת ידעה דהוה ערלה, דאל"כ עכ"פ מותר לה להנות].

43 דהא מספקי להדדי [קידו' שם].

44 ודלא כדעת תוס' [נדה לב. ובכ"מ, הו' לע' כד:] דסיכה כשתייה מותר בכל התורה. אבל מצאתי בפסקי הר"ד [נדה לב.] דחילק דבמשקה שהוא צלול ונבלע באיברים אמרי' דסיכה כשתייה. אבל מותר לסוך חלב או שומן חזיר על בשרו, ולא דמי לאוכל ושותה. אבל ודאי יין נסך וחלב טמא אסור לסוך, שהן משקין ונבלעין.

45 וכדתנן [תמורה לג:] ופרש"י ותוס' דילפי' מכלאי הכרם דכתיב תוקדש.

46 [אמנם התוס' ר"ד [סוכה לה] כת' דערלת חו"ל אין חיוב שריפה].

47 שהרי יש מעילה על ריח [וכדאי' בסמוך].

שהוא לא עשה מעשה, ק"ל הנאה הבאה לאדם מאליה מותר⁴⁸. דומיה דהכניסה שתינוק, וא"צ להרחיקה שלא תדוש⁴⁹.

לא אפשר ולא קמכוין וכו' דשרי. תוס' פי' דלא אפשר אלא בטורח גדול⁵⁰. והפנ"י תמה דבכל התורה ודאי לא הותר לעבור איסור משום דלא אפשר אלא בטירחא. והפנ"י ביאר דהנידון בסוגין דוקא היכא דלא עביד מעשה כלל בגופו, אלא שההנאה באה מאיליו⁵¹.

והשער"י [הנ"ל, ונדרים יב, וכן הקוב"ש קטז] ביאר דהתורה אסרה רק מעשה לקיחת ההנאה, שמשתמש בחפץ לקבלת הנאה. אבל היכא המעשה נעשה לשם דבר אחר, אף שנהנה ממילא ליכא שום איסור. אלא דהיכא דאפשר בלאו הכי, נחשב דיש כאן אף מעשה עבור ההנאה.

שם. לא אפשר ולא קמכוין כו"ע ל"פ דשרי. בפשוטו משמע דאף ר' יהודה מתיר בדלא אפשר. אבל **תוס'** פי' דקאי לר' שמעון [וכו"ע הוה אביי ורבא], אבל לר' יהודה כל אינו מתכוון אסור [להך לישנא].

והרמב"ן [ע"ז יב: כת' דהא דאי' [שם] דאסור לקנות בשוק עכ"ס, דמתנהי ריחא דע"ז. והק' דהא לא מיכוין, וק"ל דאפי' בדאפשר שרי. ותי' דילמא אידי דמיעכב התם לישא וליתן מיכוין ולאו אדעתיה⁵². א"נ ריש לקיש [דהתם] ס"ל דהמשנה קאי כמ"ד דבר שאין מתכוין אסור. וכרבנן דפליגי עליה דר"ש.

כי פליגי דאפשר ולא מכוין וכו' אליבא דר' שמעון דאמר דבר שאין מתכוין מותר וכו' ורבא וכו' אבל אפשר לא⁵³. [ובגמ' [כו:]] הביאו דגבי כלאים מבואר דאף היכא דאפשר שרי. ואיתותיב רבא דהך לישנא].

ותוס' [סוד"ה לא] הביאו דכע"ז נח' בגמ' [שבת כט:] גבי גרירת ספסל, דלדעת ר' ירמיה רבה דר' שמעון התיר רק ספסל גדול דלא אפשר. אבל ספסל קטן דאפשר אסור. ועולא אמר מח' בקטן, אבל גדול אף ר' יהודה מודה⁵⁴. ורב יוסף הביא דנח' בשניהם. והגמ' שם דוחה את דברי ר' ירמיה ממתני' דמוכרי כסות, דאפשר, ואפ"ה מותר.

ומבואר בתוס' דזהו מח' דסוגיין. ועוד כת' הפנ"י וחז"א דמשמע דהמח' אביי ורבא הוה דוקא בהנאות בע"כ. ולא שייכא למלאכת שבת⁵⁵. והתוס' ר"ד הביא שכ"כ במה"ק.
אך **התוס' ר"ד** חזר בו [וכתוס'] דאין לחלק בין גרירת ספסל לריח ע"ז.

תוד"ה לא. ואיירי דלא הוה פסיק רישא, דבפס"ר מודה ר' שמעון. [וכדאי' בכ"מ]. והאחרונים חקרו בגדר פסיק רישא, אי הוה כמתכוון⁵⁶ [וכלשוני רש"י סוכה לג: וכ"כ הרא"ש בסוגיין דפס"ר הוה כמתכוון לכל דיני התורה⁵⁷]. או דבפס"ר חייב אף כשאינו מתכוון. והאחרונים ביארו דכיון דהוה פס"ר נחשב גוף המעשה 'מעשה מלאכה'.

אבל דעת הר"ן [חולין צז, לב בדה"ר] דלענין הנאה שרי אף היכא דהוה פסיק רישא, וכדמוכח גבי מוכרי כסות⁵⁸ [וע"ע לק' כו:]. ורע"א תמה א"כ האיך תלי בנידון אינו מתכוון לרבנן.
ובחי' ר' שמעון [נדרים יא,יב, ושער"י ג כה] ביאר דגדר פסיק רישא, דנכלל בגוף המעשה. וכ"ז באיסור שבת דהמעשה

48 והביא בשם הפנ"י דכל הנאה שבאה בלא מעשה גופו בשב ואל תעשה א"צ להרחיק. [ויל"ד דה"מ בהנאת הגוף, ואילו הכא איירי בהנאה דמשתרשי ליה. ובמודר הנאה ודאי אסור היכא דמשתרשי אף דליכא מעשה. ועויל"ד ע"פ דברי תוס' ב"ק קא. דאף מעשה בהמתו חשיב מעשה].

49 ויל"ד דהתם הנידון משום נוחותא במלאכה. אך לא איירי באיסור"ה. וכוונת המק"ח דמ"מ משמע דהגמ' מדמהו.

50 וכן הפסד ממון, וכדמבואר גבי מוכרי כסות [כו:]. דהיכא דא"א למכור כך חשיב לא אפשר.

51 והוה כשב ואל תעשה דאף איסור דאורייתא נדחה מפני כבוד הבריות כה"ג [וכדאי' ברכות יט:].

52 ומשמע בראשונים שם דבסוגיין איירי דרך העברה, ומש"ה לא חששו שיתעכב. אבל התם הולך לישא וליתן ולהתעכב, וחששו שיתעכב עוד מחמת הריח.

53 ורבינו דוד כת' דבקטנים הוה פושע במלאכתו. [אף דעיקר כוונתו להוליקו, כיון דאפשר בלאו הכי חשיב 'פושע'].

54 ותוס' [שם] הביאו גירסא להיפך. ואכמ"ל.

55 והחז"א [או"ח נ ו] הוכיח דמבואר גבי מילה בצרעת, דהיכא דניח"ל לאבי הבן חייב. וע"כ דהאי כללא הוה דוקא באיסור של הנאת גוף האדם או שתלוי בניחותא כמו הכניסה לרבקה. אבל איסור התלוי במעשה כמו קציצת בהרת אסור לר' יהודה אפי' בלא אפשר. וביאר דהנאה נוחה להתבטל דכל שאין לו רצון בהנאה זו לא חשיבא הנאה.

56 והאחרונים כת' דלפ"ז אף היכא דאינו ידוע לו אי הוה פסיק רישא היה צריך להתיר. [וע' ט"ז שטז ג וביא"ה שם].

57 ור"ח [סוכה שם] כת' דאמר' אערומי קא מערים. והרא"ש [שבת טז ח] כת' [דסברת הערוך דפס"ר דלא ניח"ל שרי] דפס"ר אמרי' דאנן סהדי שנתכוון. [ויל"ל דהראשונים דפליגי על הערוך, וס"ל דאף לא ניח"ל אסור, פליגי בגדר פס"ר].

58 [וכן הרמב"ן [שבת קיא ור"ן שם] יישב הא דמוכרי כסות דאף דהוה פסיק רישא לא מקרי לבישה. וע' לק' כו:].

עצמו אסורה⁵⁹. אבל באיסור^ה לא שייך איסור בגוף המעשה, אלא בהנאה המתיילד ממנו⁶⁰.

והמהר"ם חלאוה כת' דגבי ריח, אע"ג דודאי מריח, מ"מ כשאינו מתכוון לכך אין הריח גמור ואין נרגש כל תכליתו. ולא חשיב פסיק רישא.

שם. ואיירי דלא הוה פסיק רישא. והרא"ש [ותוס' ר"פ] ביאר דלא הוה פסיק רישא ליתוסם נחיריו ולא יהנה מן הריח⁶¹. [וכ"כ הפוסקים].

והחכמת אדם [הל' ע"ז פד טז] כת' דאם צריך לעבור שם יזהר שלא יהנה, ויאטם אזניו ויעצם עיניו ויסתום נחיריו שלא יהנה. כיון דהוה פסיק⁶². והחפץ חיים [ו' במ"ח יד בהג'] חלק דלשונות הפוסקים דסגי דהוה בענין שיכול להעצים עיניו וכו', ומשמע דאי"צ להעצים בפועל⁶³.

והח"ח ביאר דהיכא דהוה פסיק⁶⁴ [ואינו יכול להעצים ולאטום] נחשב עיקר הליכתו מתחילה, כאילו הלך ע"ז להנות. וכיון דהוה פסיק⁶⁵ מצרפין הליכתו לראיה. אבל אילו יכול להעצים עיניו, א"כ ההליכה אינו מכריח שיהנה. ולאחר שכבר הולך הוה לא אפשר והנאה בע"כ.

ועוד הביאו האחרונים דהשלט"ג [שבת לח. בדה"ר ג] חידש דכל מעשה שאפשר לעשות זולת הפסיק⁶⁶, אז אפי' עביד אותו מעשה בפסיק⁶⁷ שרי כי לא מתכוין לעשות בפסיק⁶⁸. [והאחרונים ביארו דהמעשה שעושה לא הוה מעשה מלאכה, וע' לע' בגדר פסיק].

והח"ח [שם] התייר אף בשמיעת לשון הרע דהיכא דלא אפשר⁶⁹ לילך ממקומו⁷⁰, ולא ניח"ל בשמיעת לה"ר [ואינו מאמין ומקבל דבריהם]⁷¹.

בא"ד וליכא למימר דאפי' פסיק⁷² וכו' דהכא מיירי בגרירה דכלים דליכא אלא איסור דרבנן. והמג"א [ש"ד ה] כת' דלכא' מבואר בתוס' דפסיק⁷³ מותר במלאכה דרבנן. וכדברי התה"ד [סו]. והמג"א הק' דמבואר בכ"מ דאף בדרבנן אסור, וכ' דתוס' כאן כת' כן בדרך אין לומר. ואליבא דאמת אף בדרבנן פסיק⁷⁴ אסור⁷⁵. [ובשעה"מ שבת כה האריך בזה⁷⁶].

והמהר"ם חלאוה כת' דגבי גרירת ספסל אפי' אי הוה פסיק⁷⁷, הא הוה מלאכה שא"צ לגופא. ובמלאכה דרבנן הקילו. ועוד הק' אמאי יביא עצמו לידי ספק איסור דאורייתא⁷⁸. וכת' דדוקא באיסור כרת, אבל איסור לאו לא החמירו [וציין דהגמ' סנהד' פד: מחלקת בין שגגת לאו לשגגת כרת]. ולפ"ז לא הותר אינו מתכוון בשבת, אלא היכא דבלא"ה אינו מלאכת מחשבת⁷⁹.

59 היכא דיש לו ידיעה שעושה מעשה זו.

60 וביאר דלתוס' היכא דהוה פסיק רישא נחשב השתמשות. ואילו לדעת הר"ן אף פסיק⁸⁰ נחשב ממילא.

61 וביאר דאיסורי הנאה שהמעשה והפעולה בעצמה אינם אסורין, רק מפני הרגש הנאתו. ועי"ז נקרא על שם הפעולה ענין הנאה ועובר על לא יהנה, אבל אם לא מכין ואינו מרגיש בהמעשה והפעולה הרגש הנאה, אף דהוי פסיק⁸¹. וליכא שום איסור בהך השתמשות.

62 ועוד ביאר [שם יב] דע"י פסיק⁸² נחשב שעושה את המלאכה מעצמה בלא כוונת הפועל, וכעין שאמרו סתמא לשמה קאי. אבל היכא דבעינן שמוש בשביל לקבל תועלת אם אינו מכוון אין זה שמוש לתועלת. וכן בכלאים, דבלא כוונה אין בזה שם לבישה והעלאה.

63 אבל הריטב"א בשם הרא"ה כת' דאיירי דהרבה בנ"א אין ערבים להם [לא הוה פסיק⁸³].

64 והח"ח הק' דאי מעצים בפועל א"כ באמת אינו נהנה. והפוסקים ל"צ להתיר. ובהמשך דבריו כת' דיש לדחות דעוצם עיניו במקצת בענין דהראיה אינו פסיק רישא.

65 והח"ח הביא לשון הרא"ה⁸⁴ בשלט"ג וכן אם היה רואה נוי ע"ז או שהיה שומע נגינת הכומרים וכו', אם אינו מתכוון להנות, שאינו חפץ בהנאה זו וא"צ לה, מותר. [אך י"ל דס"ל דאף פסיק⁸⁵ שרי]. ועוד הביא מהגמ' [ברכות נג.] דהיכא דנתרצה להנות הוה חוטא. משמע דאי לא נתרצה, אף שמריח אין בזה חטא. [והביא דכ"כ הרמב"ן ע"ז יב; ע' לע'].

66 כגון שהקול גדול מאו. או כגון שידי קטועות.

67 ועד"ז ביאר דעת רש"י [זבחים צא:] דמותר לזלף ע"ג אישים, אע"ג דמכבה. כיון דאפשר בטיפים דקים. וכע"ז כ' הריטב"א [כת' ה:] גבי אינו בקי בהטיה.

68 וכגון שכשהגיע לכאן לא היה מוכרח שידברו לשון הרע, ומש"ה הליכתו לא נחשב פסיק רישא.

69 [והח"ח הביא אף מהסתכלות בנשים. ויש שדנו דהתם לא תלי בהנאה, ועצם ההסתכלות אסור דמביא לידי הרהור].

70 וכת' דאף שהרא"ש [בסוגיין] כ' דפסיק רישא אסור בכל מידי דאורייתא. [משמע דאף למסקנא מדרבנן מותר]. ודחה דנקטה משום שאר איסורים [עי"ש].

71 והגליון מהרש"א ציין לדברי הר"ן [ביצה יח: בדה"ר] דכל עשיית כלי שלא כדרכו לא מיתסר אלא מדרבנן, ומש"ה כי לא מכין לעשיית כלי [דהיינו להריח בו] שרי אפי' לכתחלה. ומש"ה שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות, דאף אי מכין לעשות כלי לא מיתסר אלא מדרבנן כיון שהוא עושה כלי בשבירה בלבד שלא כדרכו, ומש"ה כי לא מכין שרי אפי' לכתחלה.

72 וציין להא דאי' [גדה מח.] דאסור לזבזב ולשמש ביום, דשמא תטמא ותסתור למפרע.

73 [ור' יהודה ור' שמעון נח' במלאכת שבת דרבנן, ובאיסור לאו דכלאים].

בא"ד וצ"ל דכל הני דמייתי ל"ה פס"י⁷². והתוס' רא"ש כת' דההיא היכל לא הוה פסיר, דלאו הנאה ניכרת היא.

א"ד וכו' כי פליגי דלא אפשר וקא מיכוין וכו'. ונח' אי לר' יהודה יש איסור בכוונה⁷³. וצ"ב דכיון דעושה מחמת ב' טעמים, אמאי לא יחשב דעושה מעשה לכוונת איסור⁷⁴. ורבינו דוד והתוס' ר"ד העמידו באופן דעיקר כוונתו להא דלא אפשר. אלא דממילא שמח בזה.

והתוס' ר"ד ביאר כגון גרירת ספסל, דלא אפשר להגביה אלא בגרירה, וכל כוונתו כדי לישב עליה. ואע"פ שמתכוין ושמח באותו חריץ, מ"מ מותר דעיקר גרירתו לישב עליהם, והנאת החריץ בע"כ ומאלה היא באה ומש"ה מותר. אבל היכא דאפשר להגביה, והוא גרר, זאת חשובה לו כוונה [ואף דאי"צ לחריץ].

והתוס' ר"ד כת' דר' שמעון מחמיר במתכוין, נמצא דבמה שהחמיר ר' יהודה הקיל ר' שמעון.

והריטב"א כ' בשם הרא"ה בשם רבו דהא דאמר' הכא מתכוין [להנאת ריח], לאו דוקא מתכוין ממש להריח. כי מה לו לעשות רשעות גדולה כזאת להתכוין ליהנות מריח איסור, ועוד דקאי על הנאה הבאה לו לאדם בע"כ. אלא כל שנהנה נחשב מתכוון, ואם אינו נהנה לה מתכוון⁷⁵.

דף כו.

צל ההיכל

אמרו עליו על ריב"ז שהיה יושב בצילו של היכל ודורש וכו', והא הכא דלא אפשר ומיכוין ושרי. פרש"י דהיה דורש שם מפני החמה. ובהג' יעב"ץ ביאר דמשמע בברייתא דהיה מתכוון לצל, וע"כ עמד אחר חצות' ושינה מקומו לפי הצל.

ורבינו דוד חלק דהנותן דעתו [לעשות מעשה] ליהנות ודאי לא הותר. וצ"ל שהיה צריך לדרוש שם במקום רחב שמחזיק את כולם, ומאיליו היה צל ההיכל מהנה אותם, ומצילם מהחמה. והיו רוצים ומתכוונים לכך. אבל ודאי אסור לבא מפני החמה.

שם. מבואר דשייך איסור הנאה דהקדש לישב בצל [וכן תוס' הביאו גבי אשירה]. וכל ההיתר משום דלא אפשר [ונידון הגמ' כשמתכוין]. והאחרונים² הק' דבגמ' [ב"ק כ:]: מבואר דגדר מעילה תלי בדין זה נהנה וזל"ח, ושייך לדין גזילה³ [וכיסוד הגר"ח הל' מעילה ה.]. ולכא' ה"נ [לס"ד דהגמ'] יהא אסור לעבור בצל ביתו של חבירו היכא דמקפיד עליו⁴.

והקוב"ש [קו] דייק מדברי הרמב"ם [מעילה ו א] דאין חיוב מעילה עד שיתכוון. וביאר דקי"ל כר' שמעון דכל איסורי התורה הוה דוקא בכוונה.

והקוב"ש הביא בשם האמרי בינה [בהג' לטור"א ר"ה כח] להק' דמבואר [לק' לג.] דבהקדש עשה שאינו מתכוון כמתכוון⁵.

72 ובפשוטו הא דיושב בצל ההיכל אינו פס"ר דשמא יהא מעונן. [ואף דעכשיו אינו מעונן מותר, מ"מ המעשה אינו מוכח. וע"פ ה"ל].

73 ולהך לישנא נח' אליבא דר' יהודה. ורבינו דוד הק' דהר"ף פסק כרבא, והא לל"ק איתותיב. ולל"ב נח' אליבא דר' יהודה ולא להלכה.

74 והאחרונים [חלקת יואב] דנו אי שייכא לנידון היכא דהוה אונס ורצון כא', אי יש פטור אונס [ע' הפלאה כתו' ג: ונא:].

75 ומשמע מדבריו דלא קמכוון איירי שבה לו מציאות ההנאה, אלא דאינו נהנה' ושמח בזה. וכל היכא דיש לו הרגשת הנאה מזה חשיב דיש כאן כוונה. [אף דהחליט שאינו רוצה].

1 ודייק הלשון 'כל היום כולו'. אמנם למש"כ רש"י יושב ברחוב שלפני הר הבית [מחוץ להר הבית] לכא' לא יתכן שהיה צל שם כל היום. דברוב היום צל של גובה ק' אמות אינו מתפשט כ"כ למרחק [והמרחק של ההיכל למזרח ולדרום היה יותר מר"נ אמות, וכדתנן מידות ב א, ו]. וע"כ דהך רחוב הוא ממערב להר הבית, שהוא סמוך טפי להיכל. ובשעות אחה"צ היה שם צל].

2 וכן הוכיחו הגר"ח [סטנסל שעג], שער"י [ג כג], ברכ"ש [ב"ק שם], קובה"ע [נב א, ג], וקוב"ש [כאן קח]. וע' בגמ' [ב"מ צט:]: דדנה אי דין גבוה כדין הדיוט [ואכמ"ל].

3 והקוב"ש [קח] הביא עוד [כריתות יח] דמבואר דצירף מעילה מכאן ועד ג' שנים, ויוה"כ אינו מכפר, משום דאמונא לא מכפר.

והקובה"ע [נב] הביא דנח' הראשונים כשהמשכיר הקדיש את בית המושכר, אי השוכר רשאי לדור בו [שהרי יש לו זכות ממון], או דכיון דגוף הבית של הקדש אסור. [ע' תוס' ב"מ עג: ערכין כא. רשב"א כתובות נח: ר"ן נדרים מו]. ותלה בזה, אי מעילה תלי בזכות ממון. [ועויל"ד דאיסורא מיהא איכא, וכמ"ש הקוב"ש קיא, ע' בסמוך. אך בגמ' ערכין ה"ל משמע דתלי בדין מעילה].

4 ואף זה נהנה וזה לא חסר לא הותר לכתחילה. {אמנם י"ל דהיכא דיש לו רשות לעבור במקום זה, אפי' בשדה הפקר, חשיב גזול את הרבים. ואף ע"ז היכא דגזול את הרבים מותר. [אלא דשם משמע דדוקא היכא דהיה דרך קבוע קודם. ולא סגי בזכות בעלמא. וצ"ע].}

5 אך הביא דרש"י [שם] פי' במתעסק.

אבל **הקוב"ש** [קיא] הביא דיש מקומות דיש איסור להנות מהקדש, אף בלא גררי מעילה [וע"ע בהמשך הסוגיה]. וחקר האם אף איסור"ה דהקדש הוה מטעם גזל, או דהוה בגררי שאר איסור"ה.

שאני היכל דלתוכו עשוי. פרש"י דהנאת צילו לא הוה דרך הנאתו. אבל ר"ח פ' דאין קדושה בצילו⁶. והמהר"ם חלאוה ביאר דלא הוקדש על דעת הצל, והנאת צל ממילא בא. ולא חשיב נהנה מהקדש.

ובפשוטו משמע דכיון שכשהקדישו לא היה דעתו על הצל, נחשב ששייר זכות זה ולא הקדישו⁷. והאחי"עזר [ג פג ד] תמה הא"ך מהני שיור זה להשתמש בשל הקדש⁸.

ורע"א [י"ד קמב] הביא בשם **הקרי"ס** [ע"ז ז] דצל אשירה אסור רק מדרבנן, דאין בו ממש, והוה כמו שלהבת.

ועוד פ' **התוס'** **שאנץ** דההיכל הוה מחובר, וגבי מעילה תלוש ולבסוף חיברו נחשב מחובר [א"כ הקדיש ולבסוף חיברו, וכדאי' מעילה כ', ובהיכל בונין בחול ואח"כ מקדישין. וכדאי' ב"מ נז:י¹⁰], ואין מעילה במחובר. ולא גזרו איסור דרבנן במקדש.

תוד"ה שאני היכל. פ"ה שאין זה דרך הנאתו וכו' והא דאסר [ע"ז מח:]: לישב תחת אשירה וכו'. **ורבינו דוד** [לפרש"י] הק' דלא הותר לכתחילה שלא כדרך הנאתו¹¹. וכת' שמא נאמר דשלא כדרך אסור מדרבנן, והיכא דלא אפשר לא התירו. [אך הק' דבלא"ה אסור רק מדרבנן, ע' בגמ' בסמוך]. והמאירי ביאר דאף ששאר איסור"ה שלא בדרך הנאתן נאסרו לכתחלה, הכא הקילו, כיון שאין איסור הנאתן מחמת איסור אלא מחמת קדושה¹². או שמא דוקא התירו לצורך הדרשא שהיה בו מצוה לצורך רבים¹³.

והשעה"מ [יסוה"ת ה] כת' דעכ"פ מבואר [בדעת רש"י] דאין איסור דאורייתא שלא כדרך הנאתו [ודלא כדעת ה"ה [מאכ"א ח טז] דהוה כאיסור חצי שיעור].

אבל **המשנל** [יסוה"ת ה ח] הביא דנראה בתוס' דשלא כדרך מותר לגמרי, דאל"כ מה הק' מאשירה. [והביא דכ"מ תוס' קידו' נו: ולק' כט:, וכ"ד המרדכי תקמ"ד].

בא"ד וי"ל דמעילה ילפי' מתרומה וכו'. ורשאי להנות מהקדש שלא כדרך הנאתו¹⁴. והשעה"מ [יסוה"ת ה] הביא דמבואר **בתוס'** [סנהד' פ]. דבמוקדשים אסור שלא כדרך הנאתו¹⁵. דתוס' כת' דשייך תקלה שרוב ע"ג שור, וסמיכה ע"ג ראש הגדי והטלה, וחלב מוקדשין ע"ג מכתו, דשרי בשור הנסקל שאינו כדרך הנאתו. [ובמוקדשין הוה תקלה].

וכן **השאג"א** [עו] כ' דחייב מעילה הוה שלא כדרך, דכיון דלא כתיב אכילה בגופי' [אלא מגזי"ש] לוקין שלכ"ד הנאתו.

6 **ורבינו דוד** [בפי' ב'] כת' דאין צל שחוצה לו חשוב הנאה כלל. והמאירי [בפי' הב'] כת' שלא הוקדש כלל אלא לתוכו.

7 ועי"פ דלאו דוקא משום שהוקדש עד"כ, אלא דיש הנאות דממילא דלא חשיבי מגוף החפץ. [ורשאי לעבור תחת צל של חבירו, ועדיף מסברת זה נהנה וזל"ח]. אלא דהיכא דבנאו עד"כ חשיב הנאה מגופו. [וצ"ע].

8 והוסיף דאף לב ב"ד מתנה מהני רק שיהא חולין, ולא שיהא קדוש ויהא רשאי להשתמש שימוש מסויים. [אמנם לכאור' קידו' נד. מבואר דשייך לב ב"ד מתנה כה"ג]. [וע"ע ב"ב עב: דל"מ לשייר דיהיו יונקים משדה הקדש. וע' רשב"א שם].

9 ועוה"ק **האחי"עזר** [שם] אמאי הוצרכו לעשות לולין [ע' בסמוך], נעשה תנאי זה שיהיו רשאים להנות. [ויש לדחות דגבי אומנין, רצון חכמים שלא יתנו].

10 אך שוב הביא דמבואר [ערכין כא.] דיש מעילה בבית, וע"כ דתלוש ולבסוף חיברו חשיב תלוש לענין מעילה, ואף חיברו ואח"כ הקדישו. וע"כ דהך גמ' במעילה לא קאי למסקנא. [וכ"כ **התוס' ר"פ**]. [וי"ל דאפשר דבסוגיה התם הוה מדרבנן].

אך השעה"מ [אישות ג, ג, הו' במנח"ח קכז ז] חילק דתלוש ולבסוף חיברו הוה תלוש לענין מעילה דהוצאה מרשות [ושוכר הדר בו נחשב שקונה זכות זה, והוה מעילה דהוצאה]. אבל לענין הנאה חשיב מחובר.

11 **והגר"א** [י"ד קמב כח] כת' דנר' שהמרדכי [תקמ"ד, הו' לע"י] למד מהכא דשלא כדרך הנאתן מותר לכתחלה.

12 משמע דכל הנאה מהקדש מותר שלא כדרך הנאתו [וי"ל דוקא היכא דליכא כילוי]. כיון דאיסור"ה זו לא חמיר, דאינו מחמת ריחוק.

13 **והגר"א** [י"ד קמב כח] כת' דצ"ל דבצל לא גזרו רבנן, וצ"ע.

14 **והמשנל** [יסוה"ת ה ח] נסתפק בדעת הרמב"ם בזה. והביא דברמב"ם [מעילה ה ה] משמע דשייך מעילה בצל שובך [לולי הא דאין מעילה במחובר], ואף דלתוכו עשויה, והיושב בצלו הוה שלא כדרך הנאתו. ואפ"ה מעל. ודחה דשובך הוה תלוש ולבסוף חיברו, א"כ הטעם דאין מעילה בצל משום דהוה שלא כדרך. [או משום דלתוכו עשויה].

15 והשעה"מ כת' דלדעת תוס' סנהדרין תי' הגמ' דאין קדושה בצילו, דבנו אדעתא שלא יחול קדושה. [וכדברי שא"ר הנ"ל].

והשעה"מ [שם] כת' דרוכב ע"ג בהמה של הקדש ודאי יש מעילה [דאורייתא, וכדאי' בכ"מ].
[וע"כ דחשיב כדרך].

ועוד כת' המשנ"ל [אבל יד] דמבואר בכ"מ דיש מעילה במכירת הקדש¹⁶. ולא אמרי' דהוה שלא כדרך הנאתו. ואף דדעת הרמב"ם דאינו לוקה על מכירת איסור¹⁷, והמגיד משנה [מאכ"א ח טז] ביאר הטעם משום דהוה שלא כדרך הנאתו.

בא"ד ילפי' חטא חטא מתרומה. מבואר דאף תרומה מותר שלא כדרך הנאתו. והמנח"ח [רפא ה, ורפ לח] הק' דבגמ' [יומא פ:]: אי' דאכל תרומה אכילה גסה וכוסס שעורים פטור מקרן וחומש, דנתמעט כי יאכל פרט למזיק. משמע דאינו פטור משום שלא כדרך¹⁸.

בא"ד והא דאסר [ע"ז מח:]: לישב תחת אשירה וכו' ועוד דגבי ע"ז לא כתיב אכילה. ונח' ב' תי' התוס' אי ע"ז אסור שלא כדרך הנאתו. וכן נח' בזה ה' תי' תוס' [ע"ז יב:]¹⁹. [ותוס'] [מג:]: כת' דמהא דחיישי' שמפרר הע"ז ונעשית זבל [אף דהוה שלא כדרך הנאתו], דכתיב לא ידבק בידך מאומה מהחרס].
ותוס' [ע"ז יב:]: ביארו מידי דהוה אכלאי הכרם דלא כתיב אכילה בדאורייתא גבי [תקרות] ע"ז, אלא בדברי קבלה²⁰. ועוד דן רע"א [גהש"ס שם] דיהא אסור שלא כדרך הנאתו דאיתקיש לזבחי מתים, ומת לא נאמר אכילה²¹.
ורבינו דוד וחי' הר"ן תי' דגבי אשירה נהי דהוה שלא כדרך הנאתו, איסורא מיהא איכא [וכקו' המשנ"ל הנ"ל]. ור"י בן זכאי היה מתיר מפני צורך הרבים לשמוע דרשתו.

בא"ד משום דאשירה לצל עשויה וכו'. והראב"ד [הו' ברמב"ן ע"ז מח: ור"ן ושאר' שם, וטור יו"ד קמב] חילק דדוקא אשירה שעשויה לצל אסור אף חוצה לה. אבל בית אליל אסור תוכו ונגד פתחו תוך ד' אמות, אבל אחריו מותר²².

אמר רבא מנא אמינא לה דתנן לולין היו פתוחין בעליית בית קדה"ק וכו' והא הכא דלא אפשר וקא מכיין. [פרש"י דילמא מיכווני ליהנות ואסור]. אלא מעלה עשו בבית קדשי הקדשים. מבואר דדוקא בקדש הקדשים. אבל הרמב"ם [ביה"ב ז כג] כת' דאף להיכל היו נכנסין בתיבות לתקן. והכס"מ תמה דבמשנה מבואר דוקא בקדה"ק²³.

והמשנ"ל כת' דדוקא לאביי העמידו משום מעלה דקדשי הקדשים, וק"ל כרבא דכל היכא דמכוון אסור, ואף הנכנס להיכל יש לחוש.

שבהו היו משלשלין האומנים. השפ"א דן דאפשר שתקנו ליכנס דרך לול, שלא כדרך ביאה, שלא יעבור משום איסור כניסה [ע' שבועות יז:]. אך הביא דתוס' [זבחים פב: ומנחות כז:]: כת' דכיון דהלול נעשית לכך נחשב דרך ביאה.

קול מראה וריח

א"ד וכו' קול ומראה וכו' מעילה הוא דליכא הא איסורא איכא²⁴. מבואר ברש"י [ד"ה אין] דהוה איסור דרבנן.

ורבינו דוד נקט דאף צל ההיכל הוה בכלל זה, והק' דדילמא התירו לישב בצל היכל משום צורך הדרשא. דצל ומראה הוה איסור דרבנן בעלמא [וכמ"ש בדעת רש"י דהתירו שלא כדרך הנאתו]. וכת' דאולי נאמר דקול ומראה הוה איסור דאורייתא. דיש דברים שאסורים להנות מדאורייתא, אלא דאינו

16 [ונקט דהוה משום הנאה. ולא רק משום הוצאה מרשות הקדש].

17 והמנח"ח העלה צד דחייב בשוגג בלא הנאה. ואילו תוס' קאי לענין מלקות דאכל מזיד, דתלי בדרך הנאתו. אך הק' אמאי הוקש מעילה למזיד, לחומרא מקשי' ויש להקיש לשוגג.

18 דתוס' [ע"ז יב:]: דנו אמאי אסור להריח הדס של ע"ז, למ"ד [שם סו] דריחא לאו מילתא. וכת' דהדס עיקרו לריח קיימי, והוה כמו קטרת [ע' בסמוך]. וכ' דשמא אף בלא"ה יש לאסור, וכדין שלא כדרך הנאתו [דאסור מדרבנן]. ושמא גבי ע"ז לוקה, מידי דהוה אכלאי הכרם ובעכ"ז לא כתיב אכילה בדאורייתא. [הו' למעלה].

והשעה"מ ציין דבמלחמות [לק' יח: בדה"ר, גבי ריחא מילתא] מבואר דיין נסך שרי שלכדה"נ [דנקט כקו' תוס' ע"ז יב:]: וכן הרמב"ן ע"ז שם].

19 ורע"א [בגהש"ס] תמה דאין מקור לאסור תקרובת עכו"ם מדאורייתא כלל. אלא דילפי' מדברי קבלה, דכתיב בלשון אכילה. [ובשלמא אי עיקר האיסור נאמר בתורה, לא ילפי' מדברי קבלה דהוה דרך אכילה. אבל הכא כל האיסור נאמר דרך אכילה, ומדברי קבלה].

20 וכן המשנ"ל [אבל יד] דן דמת יהא אסור בהנאה שלא כדרך, דלא כתיב ביה אכילה.

21 ועוד כת' דאפי' תוכו היכא דהדרך קדם לו, וגזל את הרבים מותר לעבור דרך שם. אבל אם קדם הבית לדרך אסור.

22 והמגיה [שם] ציין דבתוספתא [כלים א] משמע דקאי אכל הנכנסין לתקן. ועוד ציינו האחרונים [שבועות טז] דבהיכל בונים מבחון.

23 ועד"ז אי' [ביצה לט]. דשלהבת של הקדש אין נהנין ואין מועלים, דל"ש מעילה דאין בו ממש. [וכן של ע"ז מותר].

בכלל מעילה²⁴. א"נ לא התירו איסור דרבנן להדיא, אלא שלא כדרך דקיל²⁵.

שם. קול. פרש"י של כלי שיר. והאחרונים הק' דבגמ' [ר"ה כח] אי' דהתוקע בשופר של עולה מעל [למ"ד מצוות ליהנות ניתנו]. והמהר"ם חביב [ס' י"ת שם] כת' לחלק דהכא איירי כששומע את הקול. והתם כשלקח הכלי ותקע בו [והקה"י [נדרים מד] ביאר דהוה שימוש בגופו. עי"ש]. ועפ"ז כת' לחלק אף גבי ריח, דהיכא דנטלו להריח בו מעל²⁶.

אך הק' דמשמע במפרשים דהסוגי' שם איירי אף בשמיעה בעלמא. וכה"ק הלח"מ [שופר א ג] בדברי הרמב"ם שם²⁷.

והפר"ח [תקפו ה] תי' דכיון דנהנה בקיום המצווה [למ"ד מצוות ליהנות ניתנו] אליה, והוה מעשה חשוב ומעל. אך שוב הק' דבסוגיין משמע הטעם משום דאין בו ממש, ואף הנאת קיום המצווה אין בו ממשות.

תוד"ה מעילה. תימה וכו' ובירושלמי דייק וכו' דאין בהן משום מעילה. ואילו הכא אמרי' דאיסורא איכא.

ותוס' [סוכה נג. ושבת כא.] פי' דיכולה לברור מרוב אורה. ובאמת אסור להנות. ובפשוטו משמע דפליג אירושלמי²⁸. אך האחרונים ביארו דיל"פ כוונת הירושלמי דמ"מ יש בזה חשש שמכשיל בני אדם, וע"כ דליכא בזה איסור דאורי'.²⁹

והמהר"ם חלאוה כת' דכיון [דמראה] הוה איסור דרבנן, הקילו להשתמש לשמחה בעלמא³⁰. ועוד כת' המשנ"ל [כלי המקדש ח ו] דאיסור מעילה בבגדי כהונה שבלו הוה רק מדרבנן. מש"ה הקילו בזה במראה. [וכ"כ המקנה קידו' נד.].

ור"ח לאחר שתעלה תמרתו אין בו משום מעילה, הואיל ונעשית מצוותו וכו'. פרש"י יש בו ממש בסממנין, ובמריח ממנו בביתו, שנותן ממנו ע"ג גחלים מעל. והיכא דנעשית מצוותו אין בו משום מעילה. המנח"ח [קכז י] הק' דהיכא דלוקח ממנו בביתו מעל מגוף הקטורת, ואין ראייה מכאן דריח יש בו ממש. ובפשוטו מבואר בסוגיין דאף המריח בעלמא מעל³¹ [וכגון שנפל מאליו ע"ג גחלים], ודוקא במקדש משום דנעשית מצוותו.

שם. לאחר שתעלה תמרתו אין בו משום מעילה, הואיל ונעשית מצוותו. לכא' משמע דאף אילו יקח מגוף הקטרת לא מעל, כיון דנעשית מצוותו ופקע קדושתו. וכ"כ תוס' [יומא נט:] דמבואר בסוגיין בדישון מזבח הפנימי אין בו מעילה, לאחר שתעלה תמרתו.

והאחרונים הק' א"כ במה שייך למימרא דבר קפרא דקול ומראה, ומשמע דדוקא 'ריח' אין בו משום מעילה. וכן דייקו האחרונים דלשון הרמב"ם [מעילה ה טז] קול ומראה וריח של הקדש לא נהנין ולא מועלין, בד"א כשהריח קטרת אחר שעלתה התימורת, אבל אם הריח כשתעלה תמרתה מעל. משמע להדיא דקאי דוקא אריח.

והתו"י [יומא ס.] כת' דיש מעילה בדישון מזבח הפנימי, ודוקא בריח הותר משתעלה תמרתו. וביאר דכל ריח ליכא מעילה משום דלא ניתנה תורה למלאכי השרת³². או משום דריח אין בו ממש³³. ורבנן הוא דגזרו בו, ולאחר שנעשית מצוותו לא גזרו. אבל בדישון יש ממש, ויש מעילה

24 [ויל"פ דמעילה תלי בגדרי לקיחת ממון. אבל יש בהקדש איסור]ה מדאורייתא.

25 כדרך שאמרו בחולה, שלא התירו איסור דרבנן.

26 [ודוקא היכא דמריח משעלתה תמרתו לא מעל]. וצ"ב דמבואר [בסמוך] דגבי ריח יש מעילה. ודוקא משום דנעשית מצוותו.

27 והקה"י [הנ"ל] כת' דכוונת הרמב"ם דאף דיש השתמשות בתקיעה, מ"מ עיקר מה שיוצא יד"ח בשמיעה [עי"ש שביאר].

28 והריטב"א [שבת כא.] הביא כן בשם הירושלמי דראייה לברור. [ויש שפי' דביאר דכוונת הירושלמי להק' בתמיה, דודאי אסור].

29 והריטב"א [שבת שם] הביא בשם תוס' דלב ב"ד מתנה להתיר.

30 וכ"כ בשו"ת רדב"ז [א רצז] דמי שהריח תפוח או וורד של הקדש מעל כיון שנהנה מגופו של הקדש. ודוקא מריח ריח קטרת אחר שעלה תמרתו. והרדב"ז [שם] כת' דמה שאמרו אין מועלין בהן היינו כששומע קול כלי שיר או שהיה נר של הקדש דלוק והלך לאורו. אבל אם לקח כלי שיר של הקדש ונגן בו או הקטרת והריח בו או הדליק מנר של הקדש וכי"ב שנהנה מגוף ההקדש יש בו דין מעילה.

31 שא"א שלא יהנו ממנו בחפינה ובפיטום ובהולכה ובהקטרה, ורבנן הוא דגזרו ביה. אבל אחר שנעשית מצוותו לא גזרו ביה מידי.

32 וביאר דלא נר' דריח חשיב 'ממש' טפי מקול ומראה, לפי שנכנס בגוף. [וכת' לפ"ז המריח הדם של הקדש לא מעל. ואילו לסברת לא ניתנה תורה, מעל].

אף אח"כ. [וצ"ע דלכאור' סותר למסקנת סוגיין].

ובחי' ר' אל' מלין [ב נט] כת' לפרש דבשאר קרבנות, אכילת מזבח הוה ע"י שריפת הבשר. וכשנעשית דשן נחשב נעשית מצוותו. אבל בקטרת אכילת המזבח הוה עצם הריח, ומש"ה יש בו חשיבות הנאה³³. קמ"ל דנעשית מצוותו בריח זו [משתעלה תמרתו], ובריה גופו רשאי להריח. ולא נאמר נעשית מצוותו על גוף הקטרת. [ע"ש].

בסוגיין. הראשונים הביאו דמבואר בסוגיין דאסור להנות מריח איסורי הנאה [דדוקא משום דנעשית מצוותו מותר]. ועפ"ז ביארו הא דאי' [ע"ז יב:] דאסור להנות מוורד והדס דע"ז³⁴. **והראשונים** [מהר"ם חלאה כה; שו"ת הרשב"א תתמט בשם רשב"ם] הביאו דבסוגיין משמע דנח' בזה אביי ורבא אי רשאי לעבור סמוך לע"ז³⁵.

והראשונים הביאו דנח' אביי ורבא [לק' עו: וע"ז סו:] אי' ריחא מילתא, דנח' אי רשאי להריח את בת תיהא³⁶. ולכאור' הפכו שיטתם אי רשאי להריח מע"ז. **והראשונים** דחו דבסוגיין טעם ההיתר משום דלא אפשר [ובזה כר"ע מודר³⁷].

והמרדכי [תקמז בשם ראבי"ה] כת' דרבא דאמר ריחא לאו מילתא היינו בדבר שאינו עקרו עומד להריח³⁸.

וכן **תוס'** [ע"ז יב:] כת' די"ל דדוקא הדס דעיקרו לריח קיימי אסור להריח וכמו קטרת. אבל להריח דבר מאכל מותר. ושוב דנו תוס' דעכ"פ אסור, דאף שלא כדרך הנאתו אסור לכתחילה. ושמא ע"ז לוקה שלא כדרך דלא כתיב אכילה [ע' תוס' לע'].

רש"י ד"ה וריח. דנעשית מצוותו, ואין צורך גבוה עוד בה, יצתה מכלל קדשי ה"פ³⁹. ובפשוטו משמע דכל שאין בו צורך גבוה, פקע איסורו. **והקוב"ש** [ח"ב כא] הביא דתלי במח' אי קדשים שמתו פקע קדושתם מדאורייתא, ולרש"י יסוד נעשית מצוותו משום דהוה כקדשים שמתו. אך הביא **דתוס'** [תמורה לג:] מבואר דנשרפין אפרן מותר, משום דנעשית מצוותו. ובאיסור'ה האיסור מחמת דהוה ערלה [וכדור'], ומה מהני דשרפו ונעשית מצוותו. [וע' מש"כ לע' כא: וכב:]. וע"כ דהוה מתיר אחר.

והרי תה"ד וכו'. **פרש"י** דכל יום נוטל מחתה⁴⁰ וכו' ואסורה בהנאה. משמע דרק מה שתרם אסור בהנאה. והרמב"ם [תמידין ב טו] כת' דאף שאר דשן המזבח [שמוציא מחוץ לעיר] אסור בהנאה. ויניחנו בנחת שלא יתפור. והראב"ד השיג דקאי דוקא אתרומת הדשן.

ובדברי הרמב"ם מבואר דחילק דתרומת הדשן מועלין בו [וכמ"ש הל' מעילה ב יד], ואילו שאר הדשן אסור בהנאה, ואין מעילה. [ואכ"מ].

ותוס' [יומא נט:] כת' דאף תרומת הדשן אין חיוב מעילה, אלא דאסור מדאורייתא להנות. [והא דאי' מועלין לאו דוקא]. **והת"י** [שם ס] כת' דאף עגלה ערופה ליכא מעילה, אלא איסור'ה. [ולפ"ז מבואר דלאחר שנעשית מצוותו ליכא איסור הנאה מדאורייתא כלל⁴¹].

רש"י ד"ה תרומת הדשן. נוטל מלא המחיתה. **הרש"ש** הק' דלא מצאנו שיעור זה בתרומת הדשן, דסגי בקומץ [וכדאי' יומא כד.], ול"מ שיעור לכתחילה. אלא שיגרא דלישנא נקט [דכתיב גבי גחלים דיוה"כ].

אלא לר' דוסא וכו' ראויין הן לכהן הדיוט. ורבנן פליגי דכתיב והניחם, דאסורין בשימוש. ועוד חלק רבי [יומא כג:] בגדים שנשתמש בהם קדושה חמורה ישתמש בהם קדושה קלה⁴².

ת"ש הכניסה לרבהק וכו'. **פרש"י** עגלה ערופה. [דהא הביאו בסמוך קרא דאשר לא עבד, דכתיב גבי עגלה]. **ותוס'** [ושא"ר ב"מ ל.] הביאו דמפורש **בתוספתא** דקאי אפרה אדומה. אלא דגמרי מהדדי עול עול [ע' ו

33 ואף אי בעלמא אין מעילה בריח, דאין בו ממש. גבי קטרת יש בו חשיבות.

34 **והראשונים** שם דנו באופן דהוה לא אפשר [והו' לע' כה:].

35 ומשמע דנקטו דזהו האופן של הנאה שבאה הבאה לאדם בע"כ. וצ"ב לאיזה לישנא הקשה רשב"ם, דהא לא אפשר ולא קמכוון מבואר דשרי לכי"ע לב' הלשונות. [ובאמת כן דחו הראשונים].

36 אמנם **תוס'** [ע"ז שם] ביאר דסברת אביי דהתם הוה ריח חזק שנכנס בו, וחשיב כשתיה. וסברת רבא דאדברה מזיקו. **והרשב"א** [ע"ז סו:] כת' דאביי סבר ריחא מילתא בדבר הנאכל, ריחו כטעמו וכאילו אכלו. ודוקא היכא דאינו נאכל אמר' דריחא לאו מילתא.

37 ואילו התם הוה אפשר. או משום דחשיב מתכוון [וכ"כ הריטב"א ע"ז סו:].

38 וצ"ן [סוכה לז:] דהדס [של מצווה] אסור להריח, דכי אקצייה מריחא אקצייה. אבל אתרוג מותר, דהוקצה רק מאכילה. [כ"נ כוונתו].

39 וכ"כ **רש"י** [יומא כ.] נעשית מצוותו כיון דל"ל צורך גבוה לא קרי' ביה קדשי ה'.

40 **פרש"י** דנותנה אצל מזבח ונבלעת במקומה. ע' תוס' [יומא כא:].

41 ואף דיש דיוק מעילה הוא דליכא, איסורא איכא [גבי קטרת]. ע"כ הוה איסור דרבנן.

42 **והפר"מ** [אר"ח קנ"ג מ"ז] הק' [מדברי ר' דוסא] דמעלין בקודש ואין מורידין [ואף רבנן פליגי מדכתיב והניחום]. והוכיח דהך כלל הוה דרבנן. [וצ"ע מהגמ' הנ"ל. ואפשר דנקט דרבי השיב לדבריו דאסור עכ"פ מדרבנן].

סוטה מו, ותוס' ב"מ הנ"ל].

הכניסה לרבקה ודשה כשירה. תוס' [בע"ב] ביארו דלא ניח"ל בדישה זו [אף לולי הפסול], דהוה דבר מועט ואינו רוצה להטריחה. והר"ש [פרה ב ג] הוסיף דלא הוה פסיק רישא, דאפשר שלא תדוש בהליכתה.

ויל"ד אי כוונתו רק לדברי המקשן. אבל למסקנא דיש גזיה"כ דבעי ניח"ל, היכא דלא ניח"ל אף דהוה פסיק רישא מותר. אך אפשר דדוקא דשה ממילא מותר בלא ניח"ל, אבל אי איהו הכניסה ועשה עמה עבודה, אף בלא ניח"ל פסול [ופסי"ר חשיב בידים]. ועוד אפשר דפסיק רישא כמתכוון דמי.

והא הכא דלא אפשר [שהכניס שתנוק] וקמכוין [שתדוש] וקתני פסולה. וצ"ב דבפשוטו שם ליכא נידון איסור הנאה. והקוב"ש [קטז] ביאר דס"ד דעבודה אינה פוסלת אלא אם האדם עבד בה [ולא כשנעשית העבודה מאליה], א"כ מוכח דע"י כוונתו [שגם תידוש], חשיב הכנסתו כמעשה שעובד בה. [אף דלא אפשר. וליכא מעשה להדיא בזה].

ותי' הגמ' אשר לא עובד בה מ"מ, דגם עבודה שנעשית מאליה פסולה, אלא דבעינן ניחא ליה.

דף כו:

תוד"ה עלה. וי"ל דאם נאמר כשירה הוה ניח"ל, ולכך אין להכשיר¹. והראשונים [תוס' רא"ש ב"מ ל.] הביאו ב' פ'י בתי' זה, א' דכיון דניח"ל בשאר פרות חשיב ניח"ל². ועוד דאם נכשיר יהא ניח"ל [וכלשון התוס']. והריטב"א [ב"מ שם] הביא [בשם השר מקוצי] דהכא לא סגיג דלא נימא פסולה, דאי אמרת כשרה ניח"ל כיון דלא מפסיד מיד, ותפסל. [ומשמע דפסול משום ממ"נ, דלא שייך בו צד כשרות³].

ת"ש אבידה וכו' בין לצורכה בין לצורכו⁴. פרש"י אלמא אע"ג דלצורכה [וחשיב לא אפשר], הואיל ומתכוין [להתכבד] חשיב גזל ואסור. [ומשמע דאף לר' יהודה אסור⁵]. הקוב"ש [קיד] הביא דמבואר דאף באיסור גזל יש איסור משום דמכוון להנות. ומשמע דמותר להנות משום דבר שאינו מתכוון, והיכא דמתכוון גרע.

והקוב"ש תמה דודאי חייב להציל ממון חבירו מהפסד הבא מאליה, וכ"ש דאסור לגזול בלא מתכוין. וצ"ל דדוקא היכא דהוה זה נהנה וזה לא חסר, ורשאי להנות כשאינו מתכוין. אבל להפסיד לחבירו ודאי אסור דאינו מתכוין לא גרע מנעשה מאליה.

ובגמ' [ב"מ ל.] נסתפקו אי רשאי לשטוח אבידה לצורכו ולצורכה, והביאו ת"ש לא ישטחנו וכו', והגמ' דוחה דמקלא קלי לה וכו'. ת"ש הכניסה לרבקה וכו' אשר לא עובד. ובפשוטו משמע דהנידון [שם] כמו בסוגיין, אי רשאי להנות ממון חבירו בדלא אפשר בלאו הכי [אלא בטירחא].

אך תוס' [שם] הביאו דמבואר שם דבכלי נחשת וכסף רשאי להשתמש לצורכו, וכן ספר⁶. וכל הספק בכסות. ותוס' פ'י דהספק של הגמ' דוקא בכסות וכדו' האם חיישי' שמא יניחנו שטוחה יותר מצורכה ויתקלקל⁷. ולפ"ז הסוגיה שם משום גזירה⁸. והשפ"א הביא דבסוגיין מבואר דהספק מעיקר הדין.

והפרי יצחק [ב נז בסופן] ביאר דצריכי תרוייהו, דהנידון בגמ' [שם] האם הבעלים מקפידים על שימוש זה. אבל בסוגיין קאי דאף באופן דמקפידין, מ"מ רשאי להשתמש. [דרשאי להנות בלא

1 אבל התוס' ר"פ [ב"מ שם] כת' בשם ריב"א דאיידי דהבעלים ראה ושתק, וחזינן דניח"ל להדיא.

2 והקוב"ה [הוספות ד] הביא דמה שמקפיד מחמת הדין לא נחשב קפידא [עי"ש שדן בזה]. וכ"כ בחי' הר"ן שם.

3 וכע"ז הביאו האחרונים בכ"מ לגלגל החוזר [ע' תוס' גיטין פג. גירש ע"מ שלא תתקדש, אם קידשה אחר לא חלו קידושין ממ"נ]. [אמנם יל"ד דגבי ניהותא תלי בדעת האדם בפועל. והשתא דרבנן קבעו דינו ליפסל, באמת הבעלים סבור שנפסל ולא ניח"ל. א"כ באמת אין כאן פסול. ואפשר דהוה כעין פסול דרבנן, דנקבע דינו במשנה דפסול אף דאינו כן. דא"א שיקבע דינו להכשיר. [ועוד אפשר דבתר דבלא"ה רבנן קבעו דהפרה פסולה אף אי לא ניח"ל, שוב אמר' דניחא ליה, דאינו מפסיד ע"ז]].

4 והמה"רם חלאוה כת' דהך בין בין פ'י באופן דנתכוון לתרוייהו.

5 דהא מבואר לעיל דלר' שמעון לכר"ע אסור כשמתכוון. וצ"ל דמשמע דהך ברייתא אף כר' יהודה. [ועוד יש שדנו דר' שמעון פליג אר' יהודה בשאר איסורי התורה, דאסרה תורה הכוונה. אבל בגזל ודאי אין איסור בעצם הכוונה. ואפ"ה הביאו לדברי ר' יהודה, דחזינן דמהני הכוונה לפרש את המעשה].

6 פ'י דיש ב' גדרים איסור גזל, משום לקיחת ממון חבירו. ומשום קבלת ההנאה. ובזה נהנה זול"ח מישך לגדרי איסור הנאה דכה"ת.

7 וע' ריטב"א ישנים וחי' הר"ן [שם] שדחו ראיות התוס'.

8 משא"כ באינך דל"ש כל כך הפסד, או דקבעו זמן וצורת שימוש.

9 ומשמע דהביאו אף הכניסה לרבקה, משום גזירה שמא יעשה מעשה בזה.

אפשר, דומיה דאיסור הנאה]. וכיון דאסור ע"כ דלא אפשר ומכוון אסור¹⁰.

ת"ש מוכרי כסות וכו' ובלבד שלא יתכוין בחמה וכו'. וכו' שמעון דדבר שאינו מתכוון מותר [ואף בכלאים].

ותוס' [לע' כה: ושבת כט:]: כת' דאייירי באופן דלא הוה פסיק רישא. דכל אינו מתכוון בפסי"ר אסור.

והערוך [הו' בראשונים שבת קיא וכ"מ, ורבינו דוד כאן] הביא מכאן ראייה דאף פסיק רישא מותר היכא דלא ניה"ל¹¹. דאע"ג דודאי לבוש, מקרי אינו מתכוין היכא דלא ניה"ל¹².

והרמב"ן [שבת קיא, ושא"ר שם] כת' ליישב דגבי כלאים אסרה תורה 'מלבוש' שסתמו להנאה¹³. ומש"ה היכא דאינו מתכוון לא חשיב לבישה, ובזה לא איכפ"ל דהוה פסי"ר. ורבינו דוד ביאר [בשם הרמב"ן] דגבי מלאכה בשבת, המלאכה נעשית בין שתהיה להנאתו או לא. אבל לבישת כלאים אין המלאכה נעשית על כל פנים¹⁴.

אמנם בסוגיין מבואר דעיקר ההיתר תלי בדין אינו מתכוון דכל התורה. והיכא דמתכוון, ע"י מחשבתו חשיב לבישה.

והר"ן [חולין לב. בדה"ר, הו' לע' כה:]: כת' דגבי הנאה אף פסיק רישא חשיב אינו מתכוון. ולכאוף משמע דהוה יסוד חדש בגדר הנאה. אך יש אחרונים שביארו כוונתו לדברי הרמב"ן דבעי' דרך לבישה. וע' מש"ה בזה [לע' כה:].

לא יסיק בו – סוגיית נגרם באיסור' זה זה גורם

נח' התנאים [בסוגיין וע"ז מח:]: דבר שאיסורו והיתר גרמו לו שיבא, האם אסור [משום שנוצר מהאיסור], או דמותר, שהרי נגרם אף מחמת ההיתר.

ומבואר דדבר הנגרם רק מאיסור אסור. ותוס' [ע"ז מט. ד"ה שאם הב'] כת' דה"מ דנגרם מחמת איסור הנאה. אבל הנוטע דבר האסור באכילה, הגידולין מותרים שאינו אוכל את האיסור עצמו. וכ"כ תוס' [בסוגיין ד"ה חדש] דשבח עצים בפת שייך רק באיסור'ה.

והאב"מ [שול"ת ו ד"ה איברא] הביא מדברי הר"ן [ע"ז כב: בדה"ר] דנגרם מאיסור'ה אסור רק מדרבנן¹⁵. אבל תוס' [לק' עה.] מבואר דאסור מדאורי'. והתבואות שור [י ה] האריך בזה.

ותוס' פ' דבאיסור'ה אסור דגם זה הנאה היא. והאחרונים [קה"י] חקרו בגדר האיסור, ובפשטו משמע דע"י שמשתמש בדבר היוצא נחשב שנהנה בפרי הכלה¹⁶. או דאמרי' דהנגרם מאיסור הנאה נחשב חפצא דאיסורא.

והשער"י [ג כה ד"ה ומעתה נתבאר לנו] ביאר דגדר 'משתרשי' [ע' חולין קלא. ותוס' שם] דנחשב שמונח הגורם בתוך הדבר הנגרם¹⁷.

10 ועוד הביא הפרי יצחק בשם גאון א' דבסוגיין הנידון על עצם השימוש, ובזה ק"ל דלא אפשר מותר. והסוגיה דהתם, דאף אי אין בזה משום איסור גזל, עכ"פ שייך גזירה שמא ימשך. [והפרי יצחק תמה דכיון דק"ל כר' שמעון, א"כ אסור לכוון להנות].

11 ובחי' רבינו דוד ביאר דדוקא היכא דהוה לתועלתו והנאתו, דומיה דפסיק רישא דחיותא. והרא"ש [שבת שם] ביאר סברת הערוך דפסיק רישא כמתכוון, והיכא דלא ניה"ל לא אמרי' דהוה כמתכוון.

12 ועיקר דברי הערוך הו' בתוס' [כתובות ו. שבת קג, יומא לה.], אבל תוס' לא הביאו ראייה ממוכרי כסות. והרא"ש [שבת שם] נקט דעת הערוך דוקא במלאכת שבת [דבעי' מלאכת מחשבת], ולא בכל התורה. והאחרונים העירו דכוונתו לקבל דבריו במקצת, דהערוך הביא להדיא ממוכרי כסות.

13 וביאר דכשאין לו ממנו הנאה לאו מלבוש הוא אלא משאוי בעלמא [וציין יבמות ד:], וכן אי' [יומא סט.]. בגדי כהונה קשין הן ונמטא גמא דנרש שרי, לפי שאין בהן הנאה אע"פ שהוא לבוש בכלאים.

14 והביא כע"ז מתקן ענבי הדס [סוכה לג:], היכא דאית ליה הושענא אין המלאכה נעשית עכ"פ.

15 והשער"י [ג כה ד"ה ויש לפרש כן] נדחק דכוונת הר"ן דאין בגופו איסור דאורייתא, דאיסורו מחמת דבר אחר [ומש"ה מהני הולכת דמים]. ולעולם הוה איסור דאורייתא.

16 והקוב"ש [ק"ט] ביאר דחשיב כנהנה מהגורם. משא"כ באיסורי אכילה. והשער"י [ד"ה ועוד קשה לי] הק' דמבואר [כז.] [דמדאורייתא] מהני ביטול על הפת הנגרם מאיסור'ה. ואי נימא דליכא איסור בחפצא, אלא מה שנהנה מהאיסור הקודם, מה שייך בזה ביטול.

ועוה"ק השער"י [בד"ה ומעתה נתבאר לנו] דיהא רשאי להנות משום לא אפשר ולא קמכוין [לדעת הר"ן דאף פסי"ר מותר], דהא דעתו להנות מהבגד [שנעשית ע"י הכרכור] ומהירקות [שגדלו ע"י אשירה], וע"כ דהבגד והירקות עצמן נתפסו באיסור.

17 ומש"ה יש חיוב ממון, ובאנסו בית המלך גרנו מתחייב לשלם מתנות כהונה, אף דהוה ממון שאין לו תובעים. דהוה סברא ממילא דמונח זכות הכהנים בתבואתו. וכמו לענין ממון, אף לענין גדרי איסור'ה.

והשער"י [ד"ה ונלע"ד ברוך] כת' דזה הטעם לדעת רש"י [חולין ד:]: דהמוכר איסור'ה, המעות אסורין למוכר. דכיון דהמעות הגיעו לידו בסיבת האיסור, משתרשי ליה ונתפס המעות באיסור'ה. וביאר דשא"ר [שם, וקידו נו; וע"ז

והאחרונים הביאו דמבואר במשנה [ערלה ג ד, וברמב"ם מאכ"א טז כ] דתבשיל שנתבשל בעצי ערלה ישרף. וצ"ב אמאי יש לו דין שריפה [והול"ל אסור, ויקבר], וע"כ דנחשב דגוף הפת דינו כערלה¹⁸.

זו"ג - ובזה נח' התנאים בסוגיין בדבר שנגרם ע"י ב' סיבות [זה וזה גורם], א' היתר וא' איסור, אי הנגרם מותר כיון דיש ג"כ גורם של היתר. או דמ"מ בלא האיסור¹⁹ לא היה נגרם, ואף זה נגרם מאיסור²⁰.

והאבנ"מ [שו"ת ו ד"ה והוא] הביא דהר"ן [ע"ז כא: בדה"ר] כת' דלמ"ד זו"ג מותר הוה משום 'ביטול'¹⁹, דכי היכי דאי איתיה לאיסורא בעיניה חד בתרי בטל²⁰. וכשנתערב מתבטל היכא דאינו נותן טעם. ה"נ היתר הבא מכח גרמת איסור, כל היכא שאיסור והיתר גרם לו הרי הוא כאילו נתבטל איסור זה²¹. והאבנ"מ ביאר דהכא חד בחד בטל, כיון דהוה גורם בעלמא.

והאבנ"מ ביאר דאף דערלה וכלאי הכרם בטלים במאתים, היכא דזה וזה גורם סגי לבטל הגורם, וחד בחד בטל. וכת' דמ"מ חמץ בפסח דלא נאמר ביטול כלל, אף זה וזה גורם אסור [וע"ע לק' כז:]. [והפוסקים דנו לענין ע"ז, דאף ע"ז אינו בטל. ואפ"ה מבואר בסוגיות [ע"ז שם] דזה וזה גורם בע"ז מותר. וע"ע לק' כז:].

והשער"י [ד"ה ועפ"י מה שנתבאר] ביאר דהנידון משום דבר הנגרם מהאיסור [דאין שום חלק ותערובות ממש מן האיסור עצמו]. וכיון דהאיסור הוא רק חצי גורם, גורם זה אינו יכול לפעול שום דין על הנגרם דחצי גורם לא חשוב גורם²². ופליגי אם חשוב כל אחד כגורם שלם או להיפוך דחצי גורם אינו כלום.

ובחי' רבינו דוד הק' האין גורם ההיתר מבטל גורם האיסור. אדרבה, ככל איסורין שבתורה שאינן בטלין אלא ברוב. ותי' דאיידי דאין כאן טעמו או ממשו של איסור, אלא שנעשית בסיועו ובגרמתו. ואילו נעשית הכל ע"י איסור אסור. אבל כשיש גורם אחר של היתר שאין כאן התיקון באיסור, אלא בסיוע ממנו בזה אמרי' זו"ג גורם מותר, דאין בו לא טעם ולא ממשו של איסור.

זו"ג מלבד איסור²³ - תוס' [ע"ז מט. הנ"ל, ועד"ז תוס' כאן ד"ה חדש, וע"ז סו:]: כת' דזה וזה גורם שייך דוקא באיסור הנאה. והנחלת ברוך [ז] הק' דבגמ' [בסמוך] מבואר דנידון זה וזה גורם שייך אף בהחמץ ע"י שאור תרומה. אף דתרומה אינו איסור²⁴. ועוד מבואר [חולין נח. ותמורה ל: וכ"מ, הו' בתוס' בסמוך] גבי ולד טריפה ונרבעת, דתלי בזו"ג. ולכא' קשה למ"ש תוס' דדוקא באיסור²⁵ אמרי' דזו"ג אסור.

והאחרונים [שער"י שם ד"ה והנה מה, קוב"ש קיט, קה"י] תי' דהתם הוה מדין 'מעמיד' ומדין יוצא מהטמא טמא, ולא משום נגרם ע"י איסור²⁶. אלא דמ"מ הגמ' מדמה, דשורש הנידון שווה, האם יש כח לחצי גורם לאסור.

חתך בסכין - רבינו דוד כת' דאיסור זה [היכא דיש גורם א' של איסור] הוא דוקא היכא שמשנה צורתו, כגון אפיית הפת וחימוץ העיסה, אבל פת או בשר שחתכו בסכין של איסור²⁷ אינו בדין

סב] פליגי משום דאינו דמיהם [וע"פ הירושלמי]. אך הביא [בד"ה] אמנם קשה [דדעת תוס' [כתובות לג:]] דמהני מכירה לעכ"מ, ואינו תופס את דמיו. וע"כ דתוס' ס"ל דגדר נגרם באיסור²⁸ שייך דוקא היכא דהשבח בגוף הדבר, שהויתן בעולם הוא ע"י גרמת האשרה, אבל התם המעות קיימים בעולם, אלא שבגרמתם נכנס הדבר ברשותו. ושבח זה הוא רק אצל הבעלים, אבל הדמים עצמם אין שום תוספת שבח בעצמותם, ומש"ה אין האיסור מתפשט לחול על הדמים שיאסרו אצל הבעלים.

18 אך הגר"ז [זבחים עב:] הביא דה"מ בערלה. אבל הנגרם מע"ז מבואר [הו' בסמוך] דיולך לים המלח. ועוד הביא דאף ע"ז עצמו שנתערב יולך לים המלח. וצ"ב דיש חיוב לבער ולשרוף. וחיידש דהדין לאבד ע"ז נאמר על עצם השם ע"ז. אבל דבר הנגרם מע"ז, אף דאסור בהנאה מדין ע"ז, אך אין עליו שם ע"ז. ואף ביטול מהני לדין ע"ז [ואי"צ לאבד], ורק משום איסור הנאה דע"ז אינו מתבטל.

19 ואף הראב"ד [לר"ף] בסוגיין נקט הלשון ביטול. [ויל"ד בכוונתו].

20 כל היכא דהאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי [יבש ביבש].

21 והבאר יצחק [י"ד לא, הו' בשער"י] כת' דמבואר בר"ן דשייך ביטול אף בדבר שמעורב מתחילת בריאתו [ודלא כמרדכי חולין תשלז, ואכמ"ל].

והשער"י כת' [בד"ה וע"כ נלענ"ד דכונתו] דהכא לא הוה ביטול על גוף איסור, אלא על הכח הנובע מהאילן שהוא הגורם שיוולד האיסור בהנגרם שהוא הפרי. ובזה זה נקט הר"ן [דלמ"ד זו"ג מותר] מהני ביטול, ששני הכחות אלו אשר על ידם מתילד הנגרם בטלים זה לגבי זה. [וע"ע לק' כז:]. והשער"י כת' [בד"ה ובכל זאת] דאף דיש פוסקים דל"מ ביטול ברוב אלא היכא דנודע לו התערובות, הכא ל"צ שיתוודע לו התערובות.

22 והביא כעין מה שמצינו שבת צג. ב' שעשוהו, דמעטנין מקרא בשנים שעשו, ובלא"ה חשבינן כאילו כל אחד עשה דבר שלם. וכ"כ הסמ"ע [ח"מ קעו טו] דבשור לחרישה חולקים בשוה דכל החלקים מצטרפים [ע' כתו' צג:], דכיון דא"א לזה בלי זה הוי כאילו כל א' מביא את השבח. [וע' ח"י ר' שמעון ב"מ ח.].

שיאסר הפת. שהחתיכה אינו עושה בו כל כך, כדי שיחשב נגרם באיסור²³. אבל דעת הרשב"א [תו"ב א ב טו. בדה"ס] דאף חתך בו בשר אסור.

ב' פעולות – תוס' [ע"ז מח: ד"ה ורבנן] כת' דזה וזה גורם הוה דוקא היכא דב' הגורמים עושים אותו פעולה, אבל היכא דכל גורם עושה פעולה שונה [כגון צל וקרקע המגדלת] אסור, ולא חשיב זה וזה גורם. אבל הריטב"א [כאן] הביא דדעת רש"י [שם] והרמב"ם דאף בזה זה וזה גורם מותר. [וע"ע שו"ת אבנ"מ ז].

תוד"ה חדש. הק' ה"ר אהרן לרבי וכו' נימא שבח מוקצה בפת, דגחלים מוקצים הן, ואור"י דל"ש אלא באיסור²⁴ דוקא וכו'. וכל"כ תוס' [ע"ז סו:]: דדוקא באיסור²⁵ אמרי' דשבח הנאה דעצים בתוך הפת וחשיב נהנה מן העצים. אבל הסיק בעצים של תרומה, מותר לזר. [וע' מש"כ לעיל].

אבל בס' בית מועד [הו' בשע"ת תקז א] הביא בשם הראב"ד דפת שאפאו בעצי מוקצה [ביו"ט], הפת אסור כאלו אפאו באיסור²⁶. שיש שבח עצים בפת. [והשע"ת כת' דדבריו צ"ע]. וכל"כ ההג' מיימוני [יו"ט א ג, הו' בב"י תקיז] דהלוקח פת שעכו"ם אופה ביו"ט, צריך ליזהר דלא ליקט עצים ממחומר. דאי הוה מוקצה, אסור את הפת²⁷.

והמהר"ם חלאוה [כז:]: כת' דבאיסור דרבנן לא אמרי' שבח עצים בפת. דכיון דהאיסור מדבריהם. ומש"ה המבשל בשבת יאכל, אף דנהנה מעצי מוקצה.

שם. לרבי. המהרש"ל דייק דקו' התוס' דוקא לרבי דשבח עצים בפת. והק' דרבנן פליגי משום דס"ל דקלי איסורי, דגחלים הוה כמו אפר [וכמ"ש תוס' [בסמוך] משום דאפרן מותר]. אבל במוקצה אף הגחלים ואפר אסור. וכת' לגרוס לר"י²⁸. והמהרש"א תי' דבגמ' הוזכר שבח עצים לרבי, ולא הוזכר להדיא דעת רבנן בזה. ועוד תי' דכיון דהשלהבת בא מהעץ שכלה, ל"ל דאין בזה איסור דרבנן של מוקצה. ואף דהגחלת והאפר שהם בעין אסורין משום מוקצה, מ"מ ל"ל דאין איסור דרבנן על מה שכלה.

בא"ד [שם] דל"ש אלא באיסור הנאה. ומוקצה לא נחשב איסור הנאה²⁹. והמג"א [שכח ט] הביא דברי התוס'. וסיים דמשמע [לק' מז:]: דאסור לבשל בעצי מוקצה. דמוקצה אסור בהנאה³⁰. [וע' לק' שם²⁸. ואכמ"ל]. וכל"כ המג"א [תקא יב] דמוקצה אסור בהנאה. ע' מג"א [תקז ג].

תוד"ה בין [הא']. אע"ג דזוז"ג דוקא בדיעבד מותר וכו'. בפשוטו אסור לכתחילה דחשיב שמשמש באיסור³¹, שמשמש בגוף האגוז של ערלה לנטיעה. ולכאור' הוה איסור דאורייתא דמשמש בגוף הפרי לשימוש זריעה [ואף בלא הדבר הנגרם]. [וכל"כ הרא"ש בסוגיין שנהנה מהאיסור גופיה].

אבל השעריי [ג כה ד"ה אבל מדברי התוס'] הביא דמבואר בר"ן דאסור רק מדרבנן ליטע³². וכת' דצ"ל דאין בזה איסור כיון דהתוצאה שמשמש בו הוה היתר. ומשתמש בצד היתר של איסור³³.

בא"ד הכא כדיעבד וכו' יפסיד התנור³⁴. והחזר"א תמה דעכשיו נהנה ומשתמש לכתחילה

23 והרא"ש [חולין א ט, ושר"ע י א] פסק דאף שחט בו [מסוכנת, עי"ש] בדיעבד מותר. והש"ך [שם ה] דן דעכ"פ צריך להוליד דמי הנאת הסכין לים המלח.

24 והבית הלוי [א יב] דן אי ס"ל דמוקצה אסור בהנאה. או דפליג אסברת התוס' דאף דבר המותר בהנאה אסור הנגרם.

25 [או דכוונת התוס' דהקשה לרבנן].

26 וכל"כ תוס' [ע"ז הנ"ל] דאף אם אפו ביו"ט בעצים שנתלשו מהאילן ביו"ט. באיסור מוקצה ל"ש שבח עצים.

27 והמחצה"ש ביאר דכוונת המג"א להק' עוד דמבואר [לק' שם] דלמ"ד מוקצה דאורייתא, אסור לאכול הדבר שנתבשל בעצי מוקצה, משום שבח עצים.

28 וע"ע רשב"א [שבת כט.]. וקה"י [ביצה ד] וזכרון שמואל [כד ה] בגדר איסור³⁵ דמוקצה.

29 דהר"ן [ע"ז כא. בדה"ר בסוה"ע] כת' דזוז"ג אסור לכתחילה, דכשנוטע בידים הוא כמבטל איסור לכתחילה. אבל היכא דההנאה ממילא אתיא לא דמי למבטל איסור כלל. ומשמע דהוה מדין איסור דרבנן דמבטל איסור לכתחילה. [אמנם יש פוסקים שדנו דלבטל איסור³⁶ לכתחילה הוה איסור דאורייתא, דמרויח פירות אלו. וי"ל דזה כוונת הר"ן].

30 וביאר [ד"ה ע"כ הדבר הזה] דמותר לכתחילה מה"ת לעשות תחבולה בגוף האיסור לכלותו בכדי להנות אח"כ, וכיון דזה וזה גורם מותר חשבינן שאח"כ ליכא שום שארית מן האיסור ולא דבר הנגרם ממנו, ומותר לנטוע. והביא כע"ז מתוס' [לע"כ כב:]: גבי צביעה.

31 והבעה"מ ביאר דלהפסיד התנור הוה הפסד מרובה, אבל להצין הפסד מועט.

באיסור³²ה [וכסברא הנ"ל], א"כ מה מהני דהוה מקום הפסד³². ועד"ז הק' הריטב"א³³. והרא"ש ביאר דהאיסור לכתחילה הוא משום שנהנה מהאיסור גופיה. והכא התנור אינו האיסור עצמו, אלא שנגמר בעצי איסור. ואם נימא יותן הוה הפסד, והוה כדיעבד. והריטב"א כת' דגורם העצים ניכר יותר מגורם התנור [שבהן הפת נאפת]. ומש"ה אע"ג דהתנור והעצים חשיבי ב' גורמין, מ"מ גורם העצים עיקר ונראה יותר לעין שבחו, ומש"ה מותר.

ורבינו דוד וחי' הר"ן כת' דסברת רבנן משום דמקלא קלי איסורא. [וכדמוכח לק' כז:]. ואף בלא זה וזה גורם מותר, דנהנה מהדבר הנשרף ולא מהעצים. והתוס' ר"ד כת' דהפת אח"כ אינו נאסר. דהוה תשמיש בעלמא, וכמו ממילא תנור פירות, דליכא אלא חד גורם באפיית הפת ואפי' לר' יוסי אסורה.

תוד"ה בין [הב']. מ"מ ישן, כיון דסגי ליה בצינון ולא מפסיד מידי אלא איסור³⁴ה וכו'. ולכתחילה אסור לעשות זוז"ג [וכתוס' הקודם], דהכא ליכא הפסד.

והאבנ"מ [שר'ת ו ד"ה ונראה ליישב] כת' בדעת הר"ן דהאסור לאפות לכתחילה [וצריך לצנון] הוא משום דאסור לבטל איסור לכתחילה. אך היכא דכל שימוש ע"י זה וזה גורם מותר³⁵, ומש"ה בתנור חדש אי"צ להפסיד³⁵.

שם. ומשמע בתוס' דאפייה בתנור חשיב זוז"ג, וכ"כ רש"י [ע"ז מט.]. דהפת נאפית ע"י העצים וע"י גוף התנור. ומשמע דבין אי התנור היתר או עצים היתר מותר משום זוז"ג. וע' מהרש"א. ועפ"ז ביאר המהרש"א דהא דאבוקה כנגדו [כז. סוף ע"א] איירי דליכא תנור, ואין גורם היתר. ובס' מנחת ברוך [נחלת ברוך יד ד] כת' דרש"י בסוגיין נזהר לפרש הטעם משום דליתא לאיסורי'. ודוקא היכא דהתנור איסור והעצים היתר מותר דיש בו איסור והיתר. אבל להיפך, דהיכא דהתנור היתר והעצים איסור, ודאי עיקר ההנאה מהעצים. [וע"ע חי' רבינו דוד].

והמכתם כת' בשם ההשלמה דזוז"ג מהני דוקא היכא דהביא היתר על איסור. אבל איסור על היתר ודאי אסור. והביא דעד"ז כ' הראב"ד דישן יוצן, משום דעיקר האפייה גורם של איסור, וכאילו אין גורם של היתר.

והכס"מ [מאכ"א טז כב] נקט דהיכא דאפה בתנור חדש דלא ציננו הפת אסור, דליכא זוז"ג, דהא התנור והעצים תרוייהו דאיסור. והק' דהרמב"ם השמיט דין זה. וכת' דלדעת הרמב"ם אף כה"ג מותר. [וע' אבנ"מ שר'ת ו דהאריך בדבריו].

שבח עצים

אימור וכו' לרבי משום דיש שבח עצים בפת. פרש"י דיש שבח עצים ואיסור גמור בה. ואילו גבי תנור [אף דיש שבח עצים בגוף התנור], הפת נגמר ע"י איסור והיתר.

והמהרש"א נקט דאף שבח עצים תלי בגדרי זוז"ג, ורבי אינו אוסר אלא היכא דאפה בעצים בלא תנור. אבל השעיה"מ [חמץ ג יא] הוכיח דשבח עצים לא תלי בזה וזה גורם, וכל היכא דאבוקה כנגדו [וכדאי' בגמ' לק'] אסור. [וכ"ד הפני']. וכ"כ הבעה"מ [כאן]³⁶. ויש שביארו ד'שבח עצים' נחשב גוף האיסור, ולא רק נגרם מאיסור³⁷ה.

וכן הר"ן [ע"ז כב. בדה"ר] כ' דשבח עצים חשיב שתועלת האיסור ניכר בו³⁷. וכת' דמ"מ לא הו' תערובת איסור ממש³⁸.

32 ויש שדנו דמקום הפסד הוה כלא אפשר [והוה לא קמכין, דסגי בעצים של אח"כ לגמור את התנור], דמבואר בסוגיה דלעיל דבלא אפשר לא נחשב נהנה באיסור³²ה.

33 וז"ל הריטב"א וטעם זה חלוש מאד שיתירו ליהנות לכתחילה באיסור הנאה דאורייתא מטעם חשש הפסד התנור.

34 הביא דכע"ז מצאנו דהרשב"א [תוה"ב] גבי כלי שבלע איסור מועט, דבכל שימוש בטל [שתשמישו בשפע], אין איסור שמבטל איסור לכתחילה. כיון דבלוע טעם בעלמא, וא"א לאכלו לעולם. וה"נ תנור שדרכו להשתמש בעצים, שימוש הוה ע"י זה וזה גורם, וא"א לבא לידי שימוש באיסור אלא ע"י ביטול. ומש"ה אין בזה משום ביטול איסור. [אך הביא דהר"ן ע"ז יב: בדה"ר פליג על הרשב"א. וכת' דאפשר דבסוגיין הוה איסור דרבנן. ובאיסור דרבנן מותר כיון דאינו בעין. וציין לר"ן ביצה ב: בדה"ר].

35 ועפ"ז ביאר הא דאי' [בסמוך] קערות וכוסות אסורות, וכן קדירה. וביאר דאף באופן שמשתמש ע"י זוז"ג. כיון דיש לו שימוש בלא ביטול, נחשב מבטל איסור לכתחילה. [אפי' במקום פסידא].

36 והבעה"מ כת' דלרבי יש שבח עצים בפת קערות וכוסות וצלוחיות וקדירות כולן אסורות, ואף שנתבטלו בתנור ישן. כיון דיש שבח לאיסורי' בעיניה דמי. ולא אמרי' בהא זוז"ג מותר, שהרי רואה אני את הפת כאילו הוא עצים דאיסורי. אבל תנור שהסיקו בקליפי ערלה בין חדש בין ישן יוצן. [והראב"ד שם חלק, ולכא' כוונתו לחלוק ע"ז].

37 והראב"ד [לר"ף כאן] כת' דיש שבח [עצים] בפת כולו נחשב כאיסור [גופיה], ואין לו פדיון כלל שהרי הוא כאילו העצים בעין.

38 וביארו דגדר שבח עצים כאילו הם ממש של אסור נתערב בפת, מפני מעשה הגדול שניכר בפת בשביל העצים.

דתנן שאור של חולין ושל תרומה וכו'. מבואר דסברת רבנן דהוה זה וזה גורם, ומותר. ובפשוטו משמע דאף בתרומה שייך נידון זה וזה גורם. והאחרונים הק' דאינו איסור³⁹, ותוס' [הו' לע' כת' דל"ש זוז"ג אלא באיסור⁴⁰. והקה"י [יח והקוב"ש וכן השער"י] כת' דהכא איירי דבטל בששים, אלא דדברי המעמיד אינו בטל.

וכן בגמ' [ע"ז מט.]. הביאו דרבנן ס"ל זוז"ג מותר, ותוס' [שם] הק' דילמא דוקא בשאר איסורין הקילו חכמים, אבל בע"ז החמירו. ותי' דכיון דר"א לא חילק בין ע"ז לשאר איסורין [והחמיר בשניהם], משמע דאף רבנן דפליגי הקילו בשניהם.

וחכ"א בין שנפל איסור לכתחילה ובין שנפל איסור לבסוף. בפשוטו מבואר דזה וזה גורם מותר, אפי' בזה אחר זה. ובש"ת אבנ"מ [ו] הק' מדברי הרמב"ם [מאכ"א טז כד, הו' בסמוך] גבי תבשיל, דתחילתו נתבשל באיסור ואח"כ בהיתר. ע' בסמוך.

שם. השבלי הלקט [הו' בב' ורמ"א אר"ח שיח ט] כת' דהיכא דהוסיף מלח בשבת לתבשיל ונתבשל המלח, אין לאסור התבשיל דהמלח בטל. ואע"ג דמידי דעביד לטעמא לא בטיל, שאני הכא דהו"ז זוז"ג, כיון דכבר נמלח גם בער³⁹.

והט"ז [שם טו] חלק דלא הוה בשעה א', ול"ש בזה זה וזה גורם⁴⁰. והאליה רבה [כד] חלק דאף בכה"ג שייך זוז"ג.

דף כז.

תוד"ה עד. דאי יש באיסור וגם בהיתר כדי להחמיץ נראה לרשב"א דשרי. [דלא הוה 'נגרם' ע"י האיסור, דאף לולי האיסור היה נעשה. ואף למ"ד זה וזה גורם אסור הכא מותר]. אבל תוס' [ע"ז סח:] כת' דאף למ"ד זוז"ג מותר כה"ג אסור. [דיש כח ביד האיסור לחוד לאסור].

דתנן נטל הימנה [מהאשירה] עצים וכו' חדש יותץ וכו' אפה בו את הפת אסורין בהנאה. פרש"י [דת"ק ור"א] ס"ל דזוז"ג אסור. ומ"ד זה וזה גורם מותר, ה"נ מותר. [אבל דעת הרמ"ה דבע"ז לכז"ע אסור, וע"ע בע"ב].

ורש"י [בסו"ד] כת' דה"מ כת"ק דר"א, ור"א ומחלוקתו קאמר. והאבנ"מ [שו"ת ו ד"ה אמנם לפמ"ש] פלפל דמגוף הברייתא אין ראייה דזוז"ג אסור בכל התורה. ד"ל דע"ז חמיר ולא בטיל, ומש"ה אף זוז"ג אסור. אלא הביאו מדברי ר"א דהיכא דנתערב יוליד הנאה, אבל בעין לא [ע' בסמוך]. ואת"ל דבכל התורה זוז"ג מותר, אלא משום חומרא דע"ז אינו בטל. א"כ הוה כמו איסור שנתבטל, ולר"א יהני להוליד הנאה¹.

רש"י ד"ה יוליד. רבנן דפליגי עליה דרבי ס"ל דהנאת היסק אינו אפי' גורם א' דליתיה לאיסוריה וכו'. וסברת רבנן דקלי איסורא [וכמ"ש רש"י לע', וכן בע"ב]. וצ"ב אמאי לא פי' משום דס"ל זוז"ג מותר. ולכוא' מבואר דכשאופה בתנור נחשב העצים גורם א'. דעיקר הגורם מחמת העצים. [ועד"ז כת' רבינו דוד וחי' הר"ן כו:].

תוד"ה נתערבו. אור"ת דל"ג ואחרות באחרות וכו' לא במסכת ע"ז [ג ט, מט:], ולא בסדר זרעים [עירלה ג ו, הו' ביצה ג:]. ותוס' [ע"ז מט., וכן ביצה ג., יבמות פא., זבחים עב., סנהד' פ.] פי' דא"כ מבואר דספיק ספיקא אסור, ונח' רב ושמואל [זבחים עד.] דלרב ס"ס מותר, ולשמואל החמירו בע"ז. והגמ' נדחקת להעמיד דברי שמואל כמ"ד בברייתא, והו"ל להביא משנה מפורשת. ור"י ב"ר ברוך כת' דאי גרסי' לה יל"פ דאיירי שנתערבו כל הראשונים² באחרים, דהוה חד ספק. וס"ד דהוה כתיב רובא³ ומותר, קמ"ל דלא אזלי' בתר רוב.

ר"א אומר יוליד הנאה וכו'. פרש"י דמי עצים⁴. ור"ח פי' כשיעור שכר אפיית הפת יפדה וכו'.⁵ ותוס' [ע"ז מט. ד"ה יוליד] הק' דא"כ אף בלא נתערבה יוליד הנאת העצים. אלא יוליד הנאת הפת

ומ"ח הביא בשם הגר"נ דנח' שבח עצים בפת, אי העצים כלים והפת בא ממילא, או שהעצים ממשיכים קיומם במה שנוצר פת.

39 והמ"א כת' דה"מ היכא דהמלח שהוסיף בשבת לא סגי לחוד. אבל היכא דסגי לחוד אסור. [ע' תוס' כז. ד"ה עד.].
40 והפרמ"ג [שם] כ' דלפ"ז חצי זית בשר כשר נפל לס' חצאי זיתי תבשיל, ואח"כ נפל חצי זית נבילה, דבין שניהם יש טעם בשר, ואסור.

1 אך הק' דלדעת תוס' [ע"ז מט. הו' בסמוך] צריך להוליד כל דמי התנור. א"כ לא ירויח בזה, ויתוץ. וכת' דמ"מ א"ש לדעת הרא"ש [ע"ז שם, ור"ח כאן] דסגי להוליד הנאת אפיה.

2 או אפי' רובם, דאמר' איסורא ברוב איתא. ולא חשיב ספק ספיקא.

3 וע"ד הסוגיה [כתובות טו.]. ואכ"מ.

4 והריטב"א הביא דכ"ד הראב"ד.

5 [ומשמע דלא סגי בדמי עצים, אלא שכר כל תיקון האפייה].

[כל דמי הפת]. וכ"ד הרמב"ם [ע"ז ז יג] דיוליק דמי הפת.

והראשונים הביאו דדעת רש"י דר"א ס"ל דמהני פדיון אף בלא נתערבו. וכ"כ הבעה"מ דאף הפת והתנור עצמו, מהני שיוליך דמי ההנאה. אבל דעת שאר ראשונים דדוקא נתערבו, ולא פליג ברישא דמתני'.

שם. ר"א אומר יוליק הנאה וכו'. בפשוטו משמע דע"י שהוליק הנאה הפת מותר אף באכילה. וכ"ד רוב ראשונים [והרמב"ם שם ז יד]. אבל דעת הבעה"מ [כאן] דהפת אסור באכילה, והותר רק בהנאה.

והשערי' [ג כה ד"ה ויש לפרש כן] הק' מה מהני הולכת דמים לים המלח, הא הרויח במקום זה, ומה מהני להפסידו במקום אחר⁷. [עי"ש].

שם. ר"א אומר יוליק הנאה לים המלח, אמרו לו אין פדיון לע"ז. דעת רשב"ם [הו' בתוס' יבמות פא: ובבעה"מ כאן] דאף בשאר איסורי תורה שנתערבו, יוליק הנאה לים המלח ומותר⁸. ותוס' [יבמות פא: וזבחים עב:] חלקו דר"א קאי דוקא באיסורי ע"ז, דתופסת את דמיה. ומש"ה כשמוליק הנאה נראה כאילו הוליק האיסור. אבל בכה"ת לא שייך להוליק לים המלח. [וכ"ד המרדכי כאן, וכ"פ הרמ"א תמז א, עי"ש גר"א].

ועוד פי' תוס' [שם] [דאף בשאר איסורין] ודוקא היכא שאין ממשות האיסור בעין. אלא כגון הנאת העצים בתנור, וארג בגד בכרכור. ותוס' [שם] כת' דאף דמצאנו דין יוליק הנאה כשנתערב חבית יין, היינו להתיר בהנאה, למכור וליתן לפועליו. ואינו נהנה מגוף האיסור, דעדיין אסור בשתיה.

וכ"כ המהר"ם חלאוה [וכן ריטב"א ור"ן ע"ז שם] דדוקא תערובת שבח בעלמא, ואין בהם ממשות איסור ע"ז, אלא הנאה בעלמא. ובאיסור ממש ליכא תקנה. דאין פדיון לע"ז, דכתיב והייתי חרם כמוהו. אלא דהכא אין כאן אלא הנאת ע"ז בעלמא, וע"י שהוליק הנאה אזל ליה הנאה שהיה בו.

תוד"ה וכן. נרבעו ולבסוף עיברו, זוז"ג מותר. מבואר דאילו שניהם האב והאם נרבעו, אף הולד אסור [משום יוצא מהטמא⁹]. אלא היכא דרק האם נרבעה ולדה מותר, דאף האב גורם¹⁰, וכיון דחד גורם של היתר מותר.

בא"ד [שם] אלמא לר"א זוז"ג מותר. ותוס' נשאר בתימה. ותוס' [חולין נח.] כת' דרב אשי [דהתם] לא שמיע ליה ברייתא [דסוגיין]. ותוס' [תמורה ל:] חילקו דבסוגיין איירי בדבר שאסור להדיט. ואילו התם בדבר שאסור רק לגבוה. והמהר"ם חלאוה תי' דולד נרבעת הוה דרבנן¹¹, ומש"ה הקילו. ורבינו דוד כת' דזה וזה גורם שהוזכר שם לא תלי בסוגיין, אלא הוה נידון אחר האם זיהום רביעה דהאב או האם פוגם בולד. והביאו דרך משל זוז"ג דאין זיהום הא' מהם פוסל¹². אבל אין לדמות לדין זוז"ג באיסורין.

קדירה אסורה, דקיבלה בישולא מקמי דניתן עצים דהתירא. פרש"י קדירה שצירפה כשהיא חדשה בעצי איסור. ואסור להנות ולהשתמש בו [לקבל את התבשיל], קודם שיניחנו על האש. וכ"כ הריטב"א.

אבל הרמב"ם [מאכ"א טז כד] כת' קדירה שבישל אותה וכו' הרי התבשיל אסור, שבשעה שנתבשלה מחמת עצי האיסור עדיין לא באו עצי היתר, ומקצתו באיסור. [וקאי אתבשיל שבקדירה]. ומשמע [וכ"כ הכס"מ, וכן מאירי בשם י"מ] דבישל קדירה בעצי איסור, ואח"כ הוסיף עצי

6 רמב"ם [ע"ז ז יג], ראב"ד [לרי"ף], רבינו יונה [הו' בריטב"א ומהר"ם חלאוה כאן, ורא"ש ושאר"ר ע"ז שם], ורשב"א [הו' בהנ"ל].

7 והביא דכע"ז מצאנו [ע"ז מט.] בהמה שנתפטמה בכרשיני ע"ז, תרזה. וצ"ב מה תועלת שתורה ויוכחש השבח. הלא אי אפשר לומר דמה שהושבח בגרמת הכרשיני יוכחש, אלא בשר אחר הוא שהוכחש.

8 והבעה"מ הביא דיש ספרים דגרסי' [כאן] וכן היה ר"א נוהג בכל איסורין שבתורה. וקאי אפדיון.

9 והקוב"ש [קכ] הק' דולד בעל מום אינו נפסל למזבח, ומ"ש דלא אמרי' דהוה יוצא מהפסול. ותי' דאף הבהמה עצמה כשירה אי עבר המום, והמום פוסל רק לשעה שיש מום. והולד שאין בו מום אינו פסול. משא"כ נרבע דחל בו פסול לעולם. והביא בדגמ' [שם] דנו אף על ולד טריפה. ומוכח מזה דחל פסול בטריפה, ואף לו יצויר שתחזור לבריאותה [ע"י מעשה נס] כבר חל בו פסול. [ע"ש שדן בזה. ויל"ד אי דוקא טריפה לגבוה או אף להדיט].

10 ובפשוטו קאי למ"ד חוששין לזרע האב, וכ"כ תוס' [סנהד' פ:]. ועוד תי' דהיכא דחד איסור וחד היתר לכו"ע מהני זרע האב. [והאחרונים ביארו דנידון חוששין לזרע האב שייך בקביעת המין. אבל בנידון נגרם מאיסור מזבח אין חילוק בין אב לאם.

11 ולכא' אף ולד טריפה [דבסוגיה חולין שם מדמו להדדי].

12 ולכא' משמע דכוונתו דאף היכא דשניהם נרבעו אינו פוסל. [ולשון זוז"ג הוה משל בעלמא].

איסור. ותחילת הבישול באיסור, וכה"ג לא שייך זוז"ג. [והר"ן ע"ז שם חלק על דבריו].

וסבר איתנייה איפכא, כ"ה דניקום רבנן לאיסורא. פרש"י שיעשו ב"א כמותן. יש הק' דבספרי [שופטים] אי' מנין למחליף דברי רבי אליעזר בדברי רבי יהושע וכו' ולאומר על טמא טהור ועל טהור טמא שעובר בלא תעשה, ת"ל לא תסיג גבול רעך¹³. אך [לק' קיב.] אי' אם בקשת לחנק תלה באילן גדול. פרש"י אם בקשת לומר דבר שיהא נשמע לבריות ויקבלו ממך, אמור בשם אדם גדול. [וע' מ"א קנו ב.].

בישלה ע"ג גחלים

רש"י [כו:]: פי' דכי איתנהי כבר כלה האיסור [וכ"כ תוס' כו: ד"ה חדש]. ותוס' [כו: ד"ה בישלה] מבואר דטעם ההיתר בגחלים משום דהוה מהנשרפין, דאפרן מותר. וכ"כ רבינו דוד וחי' הר"ן.

ועפ"ז כת' הרא"ש הביא בשם ר' יונה דה"מ בערלה וכלה"כ שדינן בשריפה, ואפרן מותר. אבל חמץ [לרבנן] הוה נקברים דאפרן אסור¹⁴, וכ"ש גחלים.

והפוסקים דנו דמ"מ היכא דשרף חמץ עם עצים דהיתר הוה זוז"ג [והק"נ ציין לשו"ת פנ"י יא].

גרפו - פרש"י [כו: ד"ה בישלה] כ"ש בתנור גרוף ואין אבוקה כנגדו דהפת מותרת [בדיעבד].

ובגמ' [לק' עה.] בעא מיניה רב חיינא ב"א תנור שהסיקו בקליפי ערלה, וגרפו, ואפה בו הפת. [דהחום בא מחמת העצים שהיו קודם. אבל השתא אין כאן אפי' אפר.] ופשט לו דאף לרבי מותר. והגמ' מקשה דגבי צליית הפסח בעי מיעוט [צלי אש ב' פעמים] דל"מ גרפו לתנור, הא לאו הכי חשיב שצולה מחמת האש. ודוחה הגמ' דגלי התם, וילפי' מיניה. א"נ התם בעי צלי אש, ואפי' גרפו הוה מחמת האש. ואילו בסוגיין תלי בעצים, והא ליתנהו.

ותוס' [לק' עה.] הביאו דריב"א הק' דמפורש דעכ"פ גחלים עוממות מותר, ועדיף מחום התנור. ור"י תי' דגבי גחלים החום מחמתם [ולא מחמת השלהבת שהיה], והוה עפרא בעלמא. אבל חום התנור מחמת שלהבת אסור.

ור"י [בתוס' שם] כת' דאף אבוקה כנגדו אסור רק דרבנן [ומש"ה כשגרפו מותר]. ותוס' דחו דלא משמע כן [בסוגיה שם], ועוה"ק דא"כ ל"ש לחלק שבח עצים בפת.

יוצן - רש"י [ד"ה יוליך] כת' דאף לרבנן מותר רק בדיעבד, ומש"ה יוצן. אבל לכתחילה אסור לאפות בעצים דאיסור. והתוס' ר"ד כת' דאסור מדרבנן [ואין לוקין], דהא ביטלו העצים מעינם. ודוקא בעודם בעין לוקה עליו.

ותוס' [כו: ד"ה בישלה] כת' דאף דנשרפין אפרן מותר. יש לחלק בגחלים [דמדרבנן אינו אפר גמור]. וכ"כ חי' הר"ן.

אבל רבינו דוד [לע' כא:]: הביא מסוגיין דאף גחלים של איסור¹⁵ מותרין¹⁶, ואפר לאו דוקא.

שמן - ותוס' [לע' כב:]: כת' דאף לרבנן דאין שבח עצים בפת, בשמן מודו. דבעצים נעשים גחלים, והשלהבת באה מהגחלים, אבל בשמן הוי בעין כשדולק הנר¹⁶. ולכו"ע אסור להדליק שמן של איסור¹⁷ להאיר¹⁷. ותוס' [שבת כה. סוד"ה הא] כת' דצריך לדחוק דשמן ובשר ותבואה חשיב בעין טפי בשעת הסקה. דהא מבואר בסוגיין דבעצים אין איסור אלא שרשיפא.

והתוס' ר"פ [בע"ב] ביאר¹⁸ דבעצים הוה דרך כילוי ושרי. אבל בשמן רק השמן הסמוך לאש מתכלה [שהיא מוצצת ממנו], אבל שאר השמן [בכלי] חשיב בעין. ומ"מ ע"י שיש הרבה שמן דולק יותר¹⁹, ונחשב שנהנה מכולו. ואסור להנות משאר השמן שבנר, דלא הוה דרך כילוי.

חד אמר וכו' אבל גחלים לוחשות אסורין וכו'. דס"ל דגחלים לוחשות נחשב דהעץ עדיין קיים,

13 והאחרונים דנו אי הוה אף במקום דאין נפק"מ לדינא. [וע' ס' מר קשישא לחוות יאיר].

14 וכמ"ש תוס' [לע' כא:].

15 למ"ד עוממות דוקא, ולמ"ד אף לוחשות. [ולא ביאר אמאי אסור לכתחילה, ואילו התם מותר לכתחילה].

16 והחז"א [ז] תמה מ"ש שמן מעצים.

17 ואסור להשתמש בדבר שנשבח ע"י הדליקה. וכן להנות באור הדולק מהשמן. [דאי חשיב שנהנה מדבר שכבר כלה, דעת תוס' שם דמותר {עכ"פ מדאורייתא} להדליק, ואף בשעה דעדיין אסור בהנאה].

[ואפשר דאין איסור דאורייתא להנות לאורה, וכדלע' כו. דמראה אין בו משום מעילה ואיסור¹⁸ דאורייתא. אבל מ"מ אסור להדליק ע"ד כן. דהוה שימוש הנאת איסור. אף דגדר השימוש אין בו ממש. אלא דאי הנאת האור בא מדבר הכלה, נחשב כילוי בעלמא של האיסור¹⁸. והוא נהנה ממילא אח"כ].

18 באופ"א קצת. [ואולי יש להעמיס כן בדברי התוס' כב: אבל בתוס' שבת מבואר דהוה חילוק אחר].

19 וכמ"ש תוס' [ביצה כב.] דהמסתפק משמן שבנר חייב משום כיבוי, דבשעה שמסתפק מכבה קצת שלא ידלק כ"כ. [וע' רא"ש שם ב יז].

ונהנה משריפת האיסור. ודוקא עוממות חשיב אפר.

הר"ף הביא את המשנה בסתם, ע"ג גחלים מותר. **והראשונים** דייקו דאף לוחשות מותר²⁰. אבל **הבעה"מ** כת' דאף לוחשות הפת אסור. [וכת' דמש"ה השמיטו הר"ף].
והבעה"מ הביא ראייה, דהא אי' [לק' עה.] תנור שגירפו, משמע קודם שגירפו אסור. והמלחמות ומהר"ם חלאוה דחו דא"כ אף עוממות יהא אסור, ובסוגיין מבואר דלכ"ע שרי. ורבינו דוד כת' דאין ללמוד מתחילת הסוגיה דהתם, מאחר דבסוף הסוגיה מפורש דמותר.

דף כז:

אלא עצים דאיסורא לרבנן היכי משכח"ל. בפשוטו משמע דסברת רבנן משום זה וזה גורם [ואין שבח עצים בפת].

ורבינו דוד הק' דלפ"ז ה"מ כשיש ב' גורמים. א"כ היכא דצלה ע"ג אש בלא תנור ודאי אסור. דיש רק חד גורם. ובגמ' משמע דדוקא שרשיפא.

ורבינו דוד כת' דמבואר בגמ' דרבנן פליגי מטעם אחר, דרבנן ס"ל דאין כאן ממשו של איסור, אלא חום היוצא מהאש, והוה דבר שאין בו ממש. ואף כשצלה ע"ג האש בלא גורם אחר של היתר מותר. ודוקא שרשיפא¹.

ואף דבתחילת הסוגיה אמרי' דטעם רבנן משום זז"ז גורם מותר. אבל כיון דסברת רבי משום שבח עצים בפת, א"כ י"ל דרבנן פליגי בסברת זו [ולא משום זז"ז²]. [ועד"ז משמע ברש"י בע"א ד"ה יולין].

וכ"כ בחי' הר"ן [כו:]: דרבנן התירו אף בחד גורם, דמקלא קלי איסורא. [וכדאי' בגמ' כאן בשרשיפא].

ועד"ז כת' תוס' [ב"ק קא:] דלא אסרו אלא שרשיפא, דבכל שריפה ההנאה מתחלת לאחר שכלה האיסור.

ויל"ד בכוונתם, אי הוה משום דנשרפין אפרן מותר. [ובשלהבת זו נעשית מצוות³]. או דהוה סברא בעלמא דהאש בא מדבר שנתכלה. ולא בא ממשות. וכ"מ קצת בדברי רבינו דוד. ולפ"ז אף בנקברין הדין כן.

שם. היכי משכח"ל. פרש"י דמיתסרי בהנאה וכו'. משמע דקו' הגמ' אמאי אינו רשאי להנות לכתחילה [מדאורי'].

ארב אמי' בר חמא בשרשיפא. פרש"י כסא לישב עליו, דהנאתן כשהם בעין. אבל הנאת היסק בשעת ביעורו. אבל המהר"ם חלאוה ביאר כשהסיק בשרשיפא, כיון דהוה כלי אע"פ שהוא דולק עדיין חשיב איסורו בעין.

בעא מיניה וכו' וכו' בעצי הקדש, ואפה בו את הפת לרבנן וכו'. **המהרש"ל** תמה דמבואר בתוס' [לע' כו:]: דטעם ההיתר משום דנשרפין אפרן מותר. ואילו אפר של הקדש אסור [דלא הוה נשרפין, וכדאי' בבביתא בסמוך עצי הקדש לעולם אסורין], א"כ האיסור ממש בעין. **והמהרש"א** נדחק דאכתי לא אסיק אדעתא הא דעצי הקדש לעולם אסורין⁵.

והמהרש"ל כת' דקו' הגמ' דמשמע דאיירי אף היכא דליכא גחלים ואפר, אלא חום התנור לבד⁶. ועוד פ' **המהרש"ל** דנידון הגמ' באופן דהוה זה וזה גורם, דאפה בתנור. ומש"ה מותר אף לרבנן משום זז"ז^ג.

מה בין זה וכו'. **התוס' ר"ד** כת' דאע"ג דחליפי הקדש חמור, דהקדש תופס דמיו. ה"מ כשמתכוון להחליף ההקדש,

20 **והראב"ד** ביאר דכיון דלא ידעי' מאן דאסר, נקטי' פשוטות המשנה להתיר.
1 ויל"ד אי כוונתו מגדרי אפרן של איסור"ה הנשרפין [וכמ"ש בתחילת הסוגיה] או דהוה היתר דהנשרף לא בא ממשות העצים. וכ"כ **החזו"א** [ז] דרבנן ס"ל דשלהבת של איסור"ה מותרת, אף דקשורה בעצים מ"מ חשיב ככלה האיסור. דהשלהבת בא ע"י אפיסת העצים.

2 **והר"ן** כת' דנהי דאמרינן הא רבי הא רבנן, ורבי ס"ל זה וזה גורם אסור, סברת רבנן מטעם אחר.
3 וכן משמע בתוס' [כו: ד"ה בישלה] שדנו מצד אפרן. וכן נקטו המהרש"ל ומהרש"א [ע' בסמוך].
4 **בהג' יעב"ץ** [ועוד אחרונים] כת' דרב אמי הוא רמי בר חמא [שהוזכר בסמוך]. וכ"ד הגמ' לקצר השמות.
5 **והמנחת ברוך** [לו] הק' דתנן [ביצה לט.] גחלי הקדש מועלין בהם. ולהדיא דאפרן אסור [למש"כ תוס' לע' דאף גחלים הוה כמו אפר]. וחידש דמ"מ ס"ד דשלהבת היוצא מהגחלת עדיף. [ע"ש].
6 **והמהרש"א** האריך להק' ע"ז.

ותופס חליפין בקדושה. אבל בתנור, למה נאסור הפת.

אמר רבא הכי השתא וכו' הקדש אפי' באלף לא בטל. **האחרונים** [אבנ"מ שו"ת ו] כת' דיל"פ דמש"ה חמיר איסוריה. ועוד יל"פ דהיתר העצים מישך לדין ביטול [וכמ"ש בדעת הר"ן ע"ז, הו' לע' כו:]. [וע' בסמוך בדברי התוס'].

והמאירי כת' הטעם דהקדש לא בטל, דממון הוא, וממון לא בטל⁷. ועד"ז ביאר **החזו"א** [וכן אתון דאור' ג, וקה"י יט] דזכות ההקדש לא פקע ע"י שריפה⁸. והאופה כנגד אבוקת חבירו חייב לו מדין נהנה, מש"ה נחשב דמונח הנאה זו בפת. משא"כ בשאר איסור"ה.

ורבינו דוד הק' דאף עצי אשירה [וע"ז] לא בטלי אפי' באלף [וכדתנן ע"ז עד.]. ולעיל [בע"א] משמע דאפה בעצי אשירה תלי במח' דזה וזה גורם. ולרבנן הפת מותרת. [וע' רש"י בסמוך]. [וכה"ק המהרש"א].

ורבינו דוד תי' דגבי ע"ז יש להם היתר ע"י דגוי יבטל אותם. ואף דאין להם ביטול ע"י תערובת. והואיל ומצינו להם צד ביטול, אף ע"י היסק בטלים⁹. **ורבינו דוד** נסתפק באשירה של ישראל [שאין לו ביטול] אפשר דהפת אסורה. א"נ לא פלוג רבנן, והתירו בכל אשירה.

והמהר"ם חלאוה כת' דאע"ג דהקדש יש לו היתר ע"י שאלה ופדיון, מ"מ כמות שהוא אין לו היתר [בלא פדיון]. [ולכא' מבואר בדבריהם דהיכא דאין לו ביטול חמיר].

ועוד תי' **רבינו דוד** [ד"ה או נאמר] דאף בעצי אשירה כשאפה פת כנגדן אסור. [דדוקא בערלה דבטילה במאתים אמרי' דמותר]. והא דרבנן התירו לעיל איירי בתנור ומשום זה וזה גורם, אבל היכא דאבוקה כנגדו אסור.

וכ"ד **הרמ"ה** [בטור י"ד קמב] דתנור שהסיקו בעצי אשירה, תנור חדש יותר. ובתנור ישן הפת אסור. **והב"י** תמה דמבואר להדיא [בסוגיה ע"ז מח: מט.]. דאף באשירה זה וזה גורם מותר¹⁰. **והש"ך** [שם י] תי' דאיירי באופן דאבוקה כנגדו, וליכא זוז"ג. ובסוגיין לרבנן מותר משום דהעצים כלו. אבל ע"ז חמיר ואפרו אסור.

והפרי"ח הק' דבסוגיין איירי אף בעצי הקדש, דאפרן אסור, ואפ"ה לרבנן מותר. [וכקו' המהרש"ל הנ"ל]. והאבנ"מ תי' דבסוגיין איירי באופן של זה וזה גורם, וכת' הב' במהרש"ל. [ולפ"ז הרמ"ה לא קאי אסוגיין].

אפה בחמץ – הרמב"ם [חמץ ג יא בסופו] פסק דאם הסיק בחמץ, ואפה או בישל כנגדו אסור בהנאה. **ורבינו מנוח** כת' דדוקא אבוקה כנגדו [דקי"ל כרבי]. אבל **המג"א** [תמה ה] כת' דאף בלאו הכי, דחמץ אינו בטל אפי' באלף [כדלק' כט:]. ומש"ה אף זוז"ג. וצ"י לדברי הפוסקים גבי ע"ז. **והאחרונים** האריכו בזה [ע' שו"ת אבנ"מ ו, ז].

והאחרונים [שיע' מנחת שלמה] דנו אי מותר לאחר הפסח, דלכא' גדר האיסור משום דנהנה מאיסור"ה [שהיה בשעת הבערה], ואינו חמץ בחפצא. א"כ אף לאחר שעבר הפסח, הא נהנה מחמת החמץ שהיה בפסח, והאיך הותר. אך בפוסקים [משנ"ב תמה טו] מבואר דפשיט"ל דמותר לאחר הפסח.

ועוד משמע **בפוסקים** דיש חיוב בל יראה בדבר שנגרם מחמת איסור חמץ¹¹. ומבואר דנקטו דיש בזה חפצא של חמץ.

והפנ"י דן דהדלקה בפת הוה שלא כדרך הנאתו, וכיון דמדאורייתא רשאי להנות מהחמץ כך, א"כ נימא דאף הנגרם יהא מותר. אך הביא דבפוסקים מבואר דלא כן.

תוד"ה הקדש. תימה מה חומר הוא זו, הלא הקדש דבר שיל"מ וכו'. **האבנ"מ** [שו"ת ו] כת' דלדעת הר"ן אף זוז"ג הוה מדין ביטול, א"כ י"ל דה"נ זה כוונת הגמ' כאן דהקדש יל"מ ומש"ה חוששין לשבח עצים. והוכיח דדעת תוס' דזוז"ג לא שייך לביטול.

ובגמ' [ביצה ד:]: אי' גבי עצי מוקצה דנתערבו בתנור, אף דהוה דבר שיש לו מתירין, כיון דליתא לאיסור בעין [שהרי

7 [ע' ביצה לח].

8 **והקה"י** הביא דכע"ז מצאנו [תרומות ט ד] גבי גידולי הקדש. ואף דבשאר איסורין אין איסור על היוצא כה"ג, בהקדש ל"מ דגוף האיסור נשרף.

9 והביא מהברייתא [סוף תמורה] דאי' דכל הנשרפין אפרן מותר חוץ מאפר אשירה. ואפר הקדש לעולם אסור. והגמ' [שם] דייקה דלא עירבום משום דבע"ז מהני ביטול. **ורבינו דוד** ביאר דאפר הקדש חמיר [לענין מה שאפה כנגדו].

10 **והאבנ"מ** כת' דאף לדברי הר"ן דזוז"ג משום ביטול, וע"ז אינו בטל אפי' באלף. ותי' דמבואר [ע"ז עג. לחד מ"ד] דבטל איסורא לגו התירא. דהיכא דהאיסור נופל לתוך היתר [כיון דאינו עומד בעין, אין לו חשיבות ובטל].

11 **והשעה"צ** [תמה כד] דן דיאסר אף לאחר פסח, משום חמץ שעבר עליו הפסח.

נשרף העץ] מתבטל¹².

שם. יל"מ ע"י חילול. המגיני שלמה כת' דדוקא היכא דפודה ההקדש על פרוטה חשיב יש לו מתירין, אבל היכא דצריך להוציא הוצאות לא הוה יש לו מתירין [וע' שו"ת אבן"מ ז].

ואליבא דר' יהודה וכו' במזיד אין מתחלל וכו' דלאו בר מעילה הוא לא נפיק לחולין, שלמים נמי וכו'. בפשוטו כוונת הגמ' רק לפרש דכיון דליכא מעילה לא יצא לחולין.

ובגמ' [קידו' נה. לחד מ"ד] דעת ר' מאיר דהקדש מזיד ג"כ מתחלל. ומבואר בסוגיין דלשיטתו י"ל דאף דמי שלמים יצא לחולין ע"י מעילה. ועד"ז מבואר [קידו' שם] דלר' מאיר אף קדושת הגוף מתחלל ויוצא לחולין. כיון דמתכוון להוציאו לחולין.

והקוב"ש כת' דמבואר מזה דחייב מעילה אינו מפני שיצא לחולין. אלא אדרבא היציאה לחולין היא מפני חיוב המעילה. דמתחייב מעילה מחמת מעשה ההוצאה, ואפי' היכא דלא אהנו מעשיו. [וביאר דאי נימא דהמעילה היא מחמת שהוציא לחולין, וא"כ היציאה לחולין מחמת גזיה"כ דיש לו כוח להוציא הקדש לחולין. וא"כ אף במידי דלא מעל למה לא יצא לחולין]. [ואכמ"ל].

בעצי שלמים. פרש"י שהתפיסן לדמי שלמים, ליקח בדמיהן שלמים. ותוס' [זבחים פו, בכורות כו.]. הביאו דמבואר כאן דאף מעות הקדושים בקדושת שלמים אין מעילה¹³. [אך לכא' ודאי אסור מדאורייתא¹⁴].

רש"י ד"ה בעצי שלמים. דלאו קדשי ה' קרינן ביה, שכולן לבעלים ואין לגבוה אלא האימורים לאחר זריקת דמים וכו'. בפשוטו משמע דשייך למ"ד קדשים קלים ממון בעלים¹⁵. והקוב"ש [קכא] כת' [דכוונת רש"י] אפי' למ"ד לאו ממון בעלים, מ"מ הבעלים אוכלים. והק' מ"ש מקדשי קדשים דיש אכילת כהנים [ואף הבעלים משולחן גבוה זכו]. ותי' דאכילת כהנים מכפרת, דלפינן מואכלו אותם אשר כופר בהן. אבל אכילת בעלים אינו מכפר.

בא"ד ואיסורא מיהא רכיבה עלי' וממעילה הוא דאימעטא וכו'. בפשוטו משמע דהוה איסור הנאה דאורייתא. וכ"כ תוס' [נדרים י, נזיר כד: וכ"מ]. והשיטמ"ק [מנחות ד: יח בהשמ'] כת' דהוה משום בל יחל דברו. אבל רש"י [מנחות ד:] בפשוטו כת' דאין נהנין מדרבנן [והשיטמ"ק שם הק' עליו מסוגיין]¹⁶.

מעל מסיק. הקוב"ש [קכה] הק' דאם שרף ולא נהנה לא מעל, דהוה מזיק בעלמא. ומעילה הוה דוקא בהנאה. וכת' דשמא י"ל כיון דמסיק ע"מ ליהנות מעל על ההסקה, שמשתמש בעצי הקדש לצורכו ולא דמי למזיק.

תנוד' ורמינהו. ה"מ לאוקמי בעצי הקדש. והתוס' רא"ש הביא רבינו מאיר תי' דלשון 'לעולם אסור' משמע דלית ליה פדיון, ואילו עצי שלמים ימכר ויקנו בהם שלמים.

והמהר"ם חלאוה כת' דהמשנה דכל הנשרפין משמע דלא חילק בין שוגג למזיד.

אמר רב"ח כגון שנפלה דליקה מאיליה וכו'. ואפ"ה אפר נשרפין מותר. [וחשיב נעשית מצוותו, אף דליכא גברא דעשה מצוה].

תוד"ה חוץ. תימה לרשב"א תיהוי כע"ז דנשתברה מאליה דשריא¹⁷ וכו'. האחרונים [ש"ך י"ד קמב ב, מגיני שלמה ועוד] תי' דבגמ' [ע"ז שם] אי' דאף דנשתברה מאליה מותר, היכא דשרפו ישראל אסור גזירה שמא יגביה ואח"כ ישרוף¹⁸.

וכן תמה רע"א על קו' התוס', ואי משום דרמי בר חמא העמיד דנפלה דליקה מאיליה, וכה"ג עצי אשירה אסור [אף דנשרף מאיליו ל"ש גזירה]. הא י"ל דרמב"ח ס"ל כר' יוחנן [דקי"ל כוותיה] שנשתברה מאיליה אסור. ור"ל יעמיד כששרפו בידים. ואי משום דמשמע שם דאביי ל"ל תי' דרבא, הא בלא"ה צ"ע האיק יישב כמה קו' דהתם. וצע"ג¹⁹.

אין ביעור חמץ אלא בשריפה

תניא א"ר יהודה אין ביעור חמץ אלא בשריפה, והדין נותן וכו'. ובגמ' [לע' יב:] אי' דבשעת

12 והשער"י [ג כה] הביא דברי המרדכי [שבת רנט, הו' בב"י א"ח שכ ב] דיין הנסחט בשבת, ומתערב מיד עם שאר משקין ומתבטל. אף דיש לו מתירין אחר השבת, כיון דלא ניכר מעולם לא חל עליו דין איסור.

13 דאילו בעלמא מבואר דבהמת שלמים אין מעילה, אך היה אפ"ל דבדמים יש מעילה.

14 דהוה כעין גזל הקדש. [ואף אי נימא דאין איסור הנאה מדאורייתא בשלמים, ה"מ בדבר שאינו משנהו מיעודו. אבל לשורפו ודאי אינו רשאי].

15 אמנם ע' ב"ק יב: וקידו' נב: [דנח' הראשונים למסקנא] אי לאחר שחיטה וזריקה אמרי' כן.

16 והרש"ש [שם] תמה דהוה דאורייתא. והגר"ז [שם] כת' דהוה איסור הנאה מדאורייתא. אלא דמדרבנן תקנו ע"ז חיוב מעילה.

17 דנחשב דהעכו"ם מבטלו.

18 וכיון דהגביה הוה ע"ז של ישראל דל"מ ביטול.

19 והפנ"י כת' דמשמע [לתוס'] מהמשנה סוף תמורה דהאפר אסור מדאורייתא, ולא רק משום גזירה.

ביעורו השבתתו בכל דבר. ופרש"י [שם, וכן בסמוך] דבשעה ז' שמוזהר בהשבתתו מה"ת השבתתו בכל דבר. ודוקא בשעה ו' אכתי מדאורייתא שרי, ודינו לישירף דוקא²⁰. ותוס' [שם] חלקו דילפי' מנותר, ונותר טעון שריפה לאחר שנאסר. וביאר דעד שעת איסורו [בשעת ביעורו] יבער בכל דבר. ולאחר זמן איסורו [דרוב העולם כבר ביערו] דוקא בשריפה.

ובפשטו נקטו כמה **אחרונים** דנח' ר' יהודה ורבנן בגדר מצוות תשיבתו, אי הוה בכל דבר. או לבער ע"י שריפה דוקא. אבל המקו"ח [תלא הקד' אות ב] כת' דר' יהודה יליף מנותר, וחייב בשריפה מדין איסור הנאה. ואף היכא דביטל חמצו דינו בשריפה²¹. אבל משום תשיבתו סגי בכל ביעור. [וע' בסמוך מש"כ החזו"א].

והגר"ח [חמץ א ג] כת' דגדר ביעור חמץ תלי במח' ר' יהודה ורבנן, דלר' יהודה יש דין שריפה על החפצא של החמץ. אבל לרבנן י"ל דגדר תשיבתו שלא יהא לבעלים חמץ. ואינו דין על החפצא להשבתו²².

וקרוב לזה כת' רע"א [מערכה אות כח] דלרבנן גדר תשיבתו הוה מכאן ולהבא, שלא יהא לו חמץ [ולא יעבור בב"י]. אבל לר' יהודה ילפי' דהוה בשריפה, ואי משום מכאן ולהבא סגי בכל מילי²³. ע"כ הא דאמרה תורה שריפה דוקא הוא כדי לתקן את הלאו שעבר, והוה ניתק לעשה. ואם ישיבת בשאר מילי לא תיקן הלאו שעבר²⁴.

והחזו"א [בגליונות] הק' דא"כ האיך ר' יהודה יליף בק"ו מנותר. דבנותר יש מצווה לשורפו²⁵, ול"ש ללמוד מילתא למילתא לענין עיקר פי' המצווה²⁶. ועוד הביא מדברי הגמ' [בסמוך] דלא מצא עצים, ביטל מצוותו. מבואר דלרבנן ביטל המצווה.

אמרו לו כל דין שאתה דן תחילתו להחמיר וכו'. **המהר"ם חלאוה** הק' דהוה תחילתו לקולא, דאפרו מותר. [ואילו לרבנן אפרו אסור, וכמ"ש תוס' לע' כא:]. [וכה"ק האחרונים]. ות"י דלא חשיב קולא. דכיון דאמר' דדינו בשריפה, ממילא כשנעשית מצוותו הוא מותר²⁷.

אבל הפנ"י וראש יוסף הוכיחו מקו' זו דאפר הנקברין אסור רק מדרבנן.

והשואל ברע"א [בן אחיו] כת' דלא מקרי סופו להקל אלא היכא דאפשר שיתבטל כל המצוה משא"כ לענין אפרן [ע"ש].

ועוד דן רע"א דלדעת ר' יהודה [סוף תמורה] רשאי לשרוף נקברין. ורע"א ביאר דס"ל דאפרן מותר.

לא מצא עצים לשרוף יהא יושב ובטל. **השאג"א** [עז ד"ה ואיכא למידק] הק' דיכול לבטל את החמץ, ומדאור' סגי בזה²⁸. וכה"ק הכלבו [מח], והוכיח מזה דל"מ ביטול בחמץ ידוע [אף מדאור']. אך דעת רוב ראשונים דודאי מהני ביטול בחמץ ידוע [ע' מש"כ לע' ו:]. והשאג"א הוכיח דיש חמץ דל"מ ביטול, וכגון שקיבל עליו אחריות. ואינו בעלים עליו לבטלו³⁰.

והצל"ח כת' דלדעת תוס' [יב:] איירי בתר זמן איסורו, א"כ תו לא מהני ביטול³¹. [וקו' הנ"ל לדעת רש"י].

20 ואם אין לו עצים ימתין עד שעת ז' וישיבת בכל דבר. ואי"צ לטרוח לחפש עצים, ורשאי להמתין לכן. [ואין איסור ליכנס לשעה ז' כשיש לו חמץ].

21 והאחיזרז [ג א ג] הק' דלפ"ז אף חמץ של נכרי ושל הקדש יתחייב שריפה.

22 ומש"ה ל"ש בזה נעשית מצוותו. [וע' לע' כא:]. וכן לא חשיב ניתק לעשה.

23 וצ"ב דאף שריפת שאר איסור' הוה שלא יהא ברשותו מכאן ולהבא, ואפ"ה צוותה תורה לעשות מצוות עשה זו באופן מסויים. [ויל"פ דהכא בינתיים עובר בבל יראה, ואינו בדין שתצווה התורה שיהא יושב ובטל, וימתין עד שיהא לו עצים].

24 וציון לדברי השאג"א [הו' בסמוך] דלר' יהודה אם השבית בשאר מילי חשיב שביטל העשה.

25 ואם שרף ע"י קוף ביטל המצווה. משא"כ בחמץ לדעת רבנן סגי ע"י קוף [לסברת הגר"ח, וע' מ"א ורע"א תמ א].

26 ואפשר דכוונת הגר"ח דעיקר המח' ר' יהודה ורבנן אי ילפי' תשיבתו בכל דבר או לא. וכמ"ש הראשונים. ור' יהודה לא דרש 'בכל דבר', ומש"ה גדר תשיבתו הוה על החמץ. ושוב יליף מק"ו מנותר, דדין החפץ בשריפה. ורבנן השיתבו לשיטתו.

27 וכ"כ רע"א, והביא כע"ז דלדח מ"ד קרנא בלא שבועה עדיפא מכפילא בשבועה, כיון דכפל בא רק מכח פטור בקרן. [ע' תו' ב"מ מא:]. והקוב"ש [קכו] ביאר דלא מקרי סופו להקל, דהקולא היא בתולדה מהחומרא. והקוב"ש היא משל, בהא דילפי' [לע' כה:]. לאסור בב"ח בהנאה בק"ו מערלה, והא סופו להקל, דאם יקדש אשה בבב"ח אינה מקודשת.

28 והשאג"א הביא כע"ז מדברי תוס' זבחים יב:, וע' מצפ"א שם].

29 וע' בראשונים [לע' ב. וד:]. והצל"ח כת' דלמ"ד בשריפה ע"כ דל"מ ביטול חמץ. אך בר"ן [א. בדה"ר] מפורש דלא כן. וכ"מ מדעת הראש דלהלכה כר' יהודה, וודאי קי"ל דמהני ביטול חמץ. ועוה"ק האחרונים דבמשנה [מט]. דנתחדש ביטול, הוזכרו דברי ר"י בסיפא.

30 ורע"א כת' דל"ל דל"מ דהשומר לבד יבטל [כיון דהחמץ עדיין ברשות בעליו, ובאחריותו של שומר]. ומ"מ מהני היכא דאף הבעלים מבטל חלקו. ועכ"פ נמצא החומרא אם המפקיד אינו כאן.

31 [ויל"ד למ"ד דבערב פסח אינו אסור מדאורייתא בהנאה, ומדאוריית' הוה ברשותו].

ועוד כת' הצל"ח דעכ"פ אינו מקיים מצוות תשבתו ע"י ביטול [וכ"כ הפנ"י ד: והחזו"א]. ועכ"פ יש כאן ביטול מצווה.

שם. יהא יושב ובטל. בפשוטו פי' דע"ז עובר בבל יראה. [אמנם למש"כ רש"י דאירי ביוצא בשיירא, וליכא ב"י. ע' בסמוך].

והאחרונים הק' דמ"מ מחוייב לפרר משום שלא לעבור בב"י. **והשואל** ברע"א כת' דסגי לפררו, שלא יהא שיעור כזית.

ועוה"ק **השאג"א** [פג] דלדעת **הרמב"ן** [לע' ו. דאינו עובר [מדאור'] על חמץ דאינו ברשותו, סגי להוציאו מרשותו, או יפקיר רשותו.

והשאג"א כת' די"ל דאירי כגון שהשהה חמץ [ועובר בב"י], וכדברי **תוס'** [כט:]: דהוה ניתק לעשה³², וצריך לנתק העשה³³. ולר' יהודה צריך לנתק הלאו בשריפה דוקא³⁴, ע"י מצוות תשבתו³⁵. [אבל **השאג"א** [ס"ס פב] תמה אמאי לא סגי במה שאינו ברשותו לתקן הלאו].

ועוד כת' **השאג"א** דכיון דחל עליו חיוב תשבתו, מחוייב להשבתו. ואילו יוציא מרשותו, אף דליכא בל יראה, מ"מ מצוות השבתה אין כאן. ומש"ה לא סגי בהוצאה גרידא. [אבל **תוס'** לע' כא: כת' דרשאי למכור לנכרי לריה"ג. **והאחרונים** דנו דלכא' מבטל מצוות תשבתו, וע"כ דאין בזה איסור. **והקוב"ש** [קכב] ביאר דחיוב תשבתו מתחדש בכל רגע. אך בדברי התוס' שאנץ כח: ומאירי כא. מבואר דמקיים מצוות תשבתו ע"ז, שמוציאו מרשותו. לרבנן דאפשר בכל מילי].

ועוד כת' **האחרונים** דאף דאינו עובר בב"י, יושב ובטל ממצוות תשבתו³⁶.

והמקור"ח [תלא אות ג] כת' דאף דמפררו לרוח, דכוונת רבנן להק' לר' יהודה דלשיטתו מ"מ ביטל מצוות השבתתו. דלר' יהודה הוה בשריפה דוקא. [וצ"ב דה"מ בתר הק"ו, אבל לדברי רבנן מתקיים בזה מצוות תשבתו. ואמאי חשיב סופו להקל].

שם. והחזו"א [ק"ח ז] הק' למש"כ **תוס'** [לק' כט:]: דבל יראה הוה ניתק לעשה דמצוות תשבתו, הא לר' יהודה אם עבר בבל יראה, ואח"כ פירר לים ביטל העשה בידים. ובגמ' [מכות טז] מבואר דליכא ביטלו ולא ביטלו [אלא הנך דהזכרו שם]. כת' דצ"ל דלענין תיקון הלאו סגי בהוצאה מרשותו, ואף דלא קיים המצוות עשה³⁷ [וכקו' **השאג"א** הנ"ל].

ורע"א [מערכה אות מ] הק' דמבואר **בתוס'** [כח:]: דהיכא דאוכל את החמץ אינו מקיים מצוות תשבתו [אף לר' שמעון בערב פסח], דתשבתו משמע שלא כדרך שימוש³⁸. א"כ יחשב 'ביטלו'³⁹, ובגמ' [שם] מבואר דליכא ביטלו ולא ביטלו אלא הנך.

שם. לא מצא עציס. **הרש"ש** [שבת סו] דייק דגדר 'שריפה' הוה דוקא בעצים, ואינו רשאי לשרוף בשאר מידי⁴⁰ [וע"ע רש"ש לע' כא].

רש"י ד"ה שאם לא מצא עציס. מיהא קולא במי שרוצה לצאת בשיירא וכו'. [ומבואר דהוה פירא מדאורייתא, ותוך ל' מחוייב מדאורייתא לבער בשריפה]. **הט"ז** [תמה ג] ביאר דבשעה ז' מחוייב להשבת בכל דבר, שלא יעבור בב"י^{41, 42}. אבל ביוצא בשיירא, אף דחל עליו מצוות תשבתו קודם, לא חל עליו עדיין בל יראה.

32 אך **השאג"א** ציין דהאריך [ס' פ-פב] לחלוק דבל יראה אינו ניתק לעשה [וכדעת הרמב"ם א ג].
33 אמנם **במג"א** [תמ א] כ' דקיבל אחריות על חמץ של נכרי, רשאי להחזיר לו. ולא אמרי' דמחוייב לנתק את העשה. [וכה"ק האחרונים].

34 **והאחרונים** [שו"ת רע"א קמא ר"ח, ע' עמודי אור כו] דנו מה עדיף, לעבור בב"י מכאן ולהבא [עד שיוכל לשרוף], או לבערו במידי אחרוני, ולא תיקן בל יראה שכבר עבר. אבל לדעת **תוס'** [כט:]: רשאי להשהות ע"מ לבער.

35 אמנם **בשיע' הגר"נ** דייק **מרש"י** [צה]. דבל יראה מנתק עצמו, דמשמע קום ועשה לבער. ולא תלי במצוות תשבתו לנתק.

36 **והקוב"ש** [קכג] ביאר דכשמוציאה מרשותו אינה קיום המצוה, אלא שנפטר ממנה כמו במוכר טליתו שנפטר מחובת ציצית. אבל אין בזה קיום המצוה. וא"כ יהא יושב ובטל מקיום מצות תשבתו. ולרבנן לא יקיים המצוה אלא בזורה לרוח ולא בהוצאה מרשותו.

37 **והחזו"א** כת' דנר' דהיכא פסלו ממאכל אדם תיקן לבל יראה. אבל עדיין מחוייב לבער משום תשבתו.

38 אמנם י"ל ע"פ דברי האחרונים דכוונת התוס' דגלי דיש בזה לאו הבא מכלל עשה. [ואינו 'ביטול' עשה]. א"כ י"ל דהיכא דאוכל החמץ באמת קיים מצוות תשבתו [אף דעבר באכילת חמץ]. [וכן היכא דביטל החמץ ברוב בפסח, ואח"כ אכלו. י"ל דמדאורייתא קיים מצוות תשבתו. ורע"א [שם אות כח, הו' לע' ל.] נקט דלא יצא.

39 ואף דרבנן דרשי' תשבתו בכל דבר, היינו בכל דבר שלא כדרך. אבל דרך הנאתו לא חשיב 'השבתה'.

40 וע"ש שדן אי קש מקרי עציס.

41 ויל"ד אי כוונתו דבל יראה דחי למצוות תשבתו כתיקונו. ועיל"פ דמעיקרא קיבלו חז"ל דהמצווה מתפרש לצדדים, ובשעה דהוה חיוב שלא יהא ברשותו, ע"כ דתשבתו בכל דבר. [וע' מקור"ח שם, הו' לע' יב:].

42 ולכא' נקט דבל יראה חל בערב פסח [ע' רש"י ד. וכ"מ].

והחזר"א וקוב"ש [קצ] תמהו דבשעה שיוצא בשיירא רשאי לאכול את החמץ או למכור לנכרי, ולא אמרי' דמבטל מצוות שריפה. א"כ מה לי שיושב ובטל⁴³. ועוד צ"ב דהיכא דהוציאו מרשותו די בכך, ול"ש בזה ביטול מצוה⁴⁴. וכת' דצ"ל דמ"מ לא קיים מצות תשביתו. ואף דפקע חיובו כשאין לו חמץ, מ"מ נחשב יושב ובטל כשלא קיים המצוה.

שם. דעת רש"י [יב:] דשלא בשעת ביעורו בשריפה היינו שעה ו'. והרא"ש [ס"ס ג] כת' דאף לדעת רש"י קודם שעה ו' [בשעה ה' וקודם] מבער בכל דבר. והטור [תמה] חלק דאף קודם זמנו דינו בשריפה לרש"י, וכמ"ש רש"י ביוצא בשיירא. והט"ז [הנ"ל, וק"נ] דחה דכוונת רש"י דבשעה ה' עדיין אינו מחוייב בתשביתו⁴⁵. אבל בשעה לפני שיוצא בשיירא כבר הגיע זמנו, וחל עליו חיוב להשבית.

תוד"ה אין. נר' דהלכה כר' יהודה וכו'. ובפסקי הרא"ש הביא דכ"ד רש"י, והסמ"ג [עשין לט], והרב ברצלוני. אבל הביא דהגאונים פסקו כחכמים דבכל דבר⁴⁶, וכן העיטור ורבינו יונה⁴⁷. וכ"ד הרמב"ם [ג יא].

ורבינו דוד כ' דרבנן לא חיישי' לדברי ר' יהודה כלל, דסמיכי אקרא דכתיב תשביתו בכל דבר שאתה יכול להשביתו.

בא"ד משום דסתם לן תנא [תמורה לג:]. והרא"ש ושא"ר דחו דבתרי מסכתות אין סדר למשנה, וא"כ הלכה כרבים. והשא"א [פז] ביאר דעת תוס' דאף דב' מסכתות אין סדר למשנה, מ"מ הוה רבים לגבי יחיד⁴⁸. [אלא דיל"ד דהכא הוה במקום רבים, והוה רבים נגד רבים].

בא"ד וא"ת וכו' סוכה אינה נוהגת אלא בד' מינים וכו' סופו להקל. ותוס' [שבת קלו:] נסתפקו האם אפשר ללמוד לפסול אנדרוניסוס לקרבן, אי חשיב סופו להקל שיהא יושב ובטל. או דדוקא ד' מינים דעובר זמנו. אבל התם לאחר זמן ימצא רקבן ראוי.

חזר ר' יהודה וכו' המהר"ם חלאוה הק' דמשמע [סוכה לו:] דר' יהודה לא חושש לסברת סופה להקל. וביאר דהא דחזר ודן דין אחר לדבריהם דרבנן. ועפ"ז לא חזר בו ר' יהודה לשיטתו. [וע' תוס'].

ועוד ציינו דדעת ר' עקיבא [לע' ה:] דביעור חמץ בשריפה. ואף דל"ל סופו להקל.

שם. חזר ר"י ודנו דין אחר, נותר אסור באכילה וכו'. פרש"י שאינו קל וחומר אלא גז"ש וכו'. וצ"ב דבאיזה קרא הוקשו להדדי. והרש"ש כת' דגז"ש לאו דוקא⁴⁹, וכוונת רש"י מה מצינו. וכיון דלא תלי בקולא וחומרא ל"ש סברת סופו להקל.

והחזר"א הק' מה מהני ששינה למה מצינו, הא פרכי' דחמיר. ואף במה מצינו א"א ללמוד חומר. והחזר"א כת' דאפשר דמתחילה למד 'מצוות תשביתו' ממצוות שריפת נותר. וחזר ולמד איסור'ה דחמץ מאיסור'ה דנותר, דהוה בשריפה. [וכדברי המק"ח דחיוב שריפה מחמת איסור'ה דחמץ. ולא מחמת מצוות תשביתו. ע' לע'].

43 ובפשוטו י"ל דלפ"ז הולך לו, ומניחו ברשותו. וכשיגיע פסח יש כאן ביטול תשביתו [עכ"פ באב"י ו. דאף חמץ ודאי רשאי להניח יותר מל' יום. דכיון דאינו מצווה בהשבתה חשיב כטמון או אינו רואהו ע"ש].

44 {ויל' דכשאוכל או משתמש קודם פסח, ע"ז מתברר דאינו חמץ של פסח. אבל היכא דמשבית [שלא יהא בפסח], א"כ הוה חמץ שראוי להיות בפסח, והשביתו באופן שלא ע"פ דין].

45 ומבואר דתלי בחיוב דרבנן להשבית. ויל"ד דלכא' משמע בסוגיין דהכל דאורייתא. וצ"ל דמסרו הכתוב לחכמים לקבוע זמנו של מצווה זו. ועוד אפשר דכל היכא דמשבית מחמת פסח חשיב זמנו, וקיום מצוות תשביתו. אבל קודם שעה ו' כיון דעדיין ראוי להנות, נשחב שמבער מחמת שאינו רוצה עכשיו. [וצ"ע].

ורש"י [הו' במרדכי תקמג] הנהיג בערב פסח שחל בשבת לשרוף חמץ בערב שבת קודם חצות, שלא יחליף בשאר שנים. ומשמע דהוה בשריפה דוקא. ואף דמדינא דגמ' [לע' יג.] זמן השבתה בערב שבת הוא סמוך ללילה [וכ"כ הבעה"מ שם]. ואפשר דכיון דרש"י הנהיג כן, נקבע ע"ז זמנו בשריפה.

46 והרא"ש כת' דמ"מ אם רצה להחמיר על עצמו ולשרוף מהנקברים רשאי [וע' מש"כ לע' כא. וכא:].

47 והרא"ש כת' דלדעת ר"ת [לע' יב:] דכל המח' לאחר זמן איסורו אין [כ"כ] נפק"מ בזה. דרגילין לבער קודם זמן איסורו.

48 ויסוד הדבר כת' תוס' [ביצה ב., ב"ב קכב:] דלדעת ר' יוחנן כל סתם ואח"כ מח', רבי סתם דברי הא' שיהא רבים במקום יחיד. ותוס' [יבמות מב:] הוסיפו דדעת ר' יוחנן דבתרי מסכתות, הלכה כסתם דאין לנו לומר דרבי חזר בו מפסקו עד שנראה בפירושו. ומיהו שאר אמוראי אית להו דבתרי מסכתות אין סדר למשנה, ואין הלכה כסתם. [ומשמע דלא קי"ל כסברא זו].

49 וציין דתנן [ביצה יב:] אי' גז"ש לדמות נתינת חלה ומתנות לכהן. ופרש"י לאו דוקא, דהא כולה מדרבנן, אלא מדרבנן דומיה דגז"ש.

והחזר"א ביאר דמש"ה למד דאסר בהנאה, דלענין איסור"ה לא שייך חומרא הא דבל יראה, דבל יראה אינו מחמת איסור הנאה.

והחזר"א כת' דנפק"מ בזה דלס"ד אפרו אסור, דחייב שריפה מצד תשבייתו בעלמא [וכמו לרבנן דלא הותר אפרו, ע' תוס' לע' כא: ומש"כ שם]. אבל למסקנא חמץ הוה מהנשרפין, דזהו גדר האיסור"ה. וסתם משנה בתמורה במה שחזר בו.

אמרו לו שור הנסקל יוכיח וכו'. רע"א הק' נילף דשור הנסקל בשריפה מערלה וכלאי הכרם. למש"כ תוס' [סוכה לה]. דדינן בשריפה מדאורייתא⁵⁰.

חלבו של שור הנסקל יוכיח. שאסור בהנאה [משום שור הנסקל] וענוש כרת [משום חלב]. הקוב"ש [קכז] הק' דמורכב מב' איסורין נפרדין, וכל א' מהן אינו טעון שריפה. וכיון דכל איסור בפנ"ע אין דינו בשריפה, אף כששניהן יחד נמי אין טעון שריפה. ומה שייך בזה יוכיח. אך האתון דאור' [טז בסופו] הביא כע"ז בכ"מ⁵¹ דצירוף ב' איסורין חמיר.

דף כת.

נותר ישנו בבל תותירו וכו' אמרו לו אשם תלוי וחטאת העוף יוכיחו וכו'. דיש בהם נותר, ודינן בקבורה. רע"א הק' דמ"מ נימא דמה נותר יש בבל תותירו ומצוה להשבייתו מהעולם, ואמרה רחמנא דהשבתה יהי' בשריפה. ואף חמץ מצוה להשבייתו, ונלמד דהשבתה יהי' בשריפה. משא"כ הנך אינו חייב בהשבתה. דחייב קבורה רק מחשש תקלה. וצ"ע.

רש"י ד"ה אשם תלוי. ואירע בו פסול. אבל רש"י [תמורה שם] כת' כוגן שנתברר שלא חטא. [וע"ע כריתות כג:].

רש"י ד"ה חטאת. ואין כאן משום חולין בעזרה, דמקראי נפיק וכו'. אבל רש"י [בכ"מ] כת' דמותר משום דאין איסור מליקת חולין בעזרה, אלא שחיטה.

תודה אמרו לו. תימה לרשב"א לדבריהם וכו'. והרא"ש ומהר"ם חלאוה תי' דחכמים ס"ל דחולין מקדשים לא גמרי' [וכה"ק הפנ"י מסברא בתחילת הסוגיה]. ורבינו דוד תי' דדרשו תשבייתו בכל דבר.

מפר

מפרר וזורה לרוח וכו'. פרש"י [ע"ז מג: גבי ע"ז] שלא יכשל בה ישראל ליהנות ממנה. ועד"ז משמע ברש"י [בסוגיין] דהנידון שמא תפגע בו ספינה. ותטלנו [ותהנה ממנו] ולא אדעת².

והמקורח [תלא ד"ה אמנם לולא] כת' דיל"פ [לו"ד רש"י] דהנידון הכא דאינו מקיים עשה ותשבייתו רק כשמשבייתו מן העולם לגמרי. ובע"ז כתיב אבד תאבדון.

והמקורח ביאר דדעת רבה דצריך שיהא מושבת מיד ע"י מעשה שלו. אלא דסבר דדי בזה שא"א שוב לבא לידי אדם, ומקרי השבתה מן העולם. ואף כשזרקו לים המלח שלם הוה השבתה כיון דלא יכול לבא שוב לידי אדם. ודעת רב יוסף איפכא דאף לים המלח צריך שחיקה, שיהא מושבת מן העולם [ולא סגי דא"א לטלו]. אך בחמץ לא בעי פירור דמקרי השבתה כיון שבסוף ימסה במים. [ול"צ שיהא מושבת בשעת מעשה].

והחזר"א כת' דנראה דבים עכ"פ לא גרע מנפל עליו מפולת [לק' לא:], אלא מדרבנן צריך לבער לגמרי.

והביא דהמג"א [תמה ז] כת' דהיכא הניחו במקום המופקר להילוך הרבים אינו עובר. אף דל"ש 'הפקר' אחר ו' [וכדלע'] ו: משום דאינו ברשותו], אבל היכא דזרקו ואינו מצוי אצלו. והוי כתרנגולת שמרדה [חולין קלט] דאין קנין בדבר שאינו שליט עליו.

תודה ותנן. והא דשרו הכא היינו משום דבחמץ וכו' אינו אסור אלא כדרך הנאה, אבל בע"ז וכו' אסור אפי' שלכ"ד הנאה. [וכ"כ תוס' ע"ז מג:]. ועד"ז כת' תוס' [לע' כו. בחד תי'] דע"ז אסור שלא כדרך הנאתו. [ותוס' ע"ז יב: האריכו בזה].

והמשנ"ל [יסוה"ת ה ח] הביא מתוס' דגבי חמץ מותר לגמרי. והקוב"ש [קכח] הק' דאפר של חמץ אסור [וכדאי' בתוס' כא:], ומה הבדל בין זבל לאפר. אלא ע"כ דמדרבנן אסור בין זבל בין אפר.

50 ורע"א ביאר דאי פריך מה לכלאי הכרם שעשה עבירה בגופו, או משום דלוקה שלא כדרך הנאתו, ערלה יוכיח. ואי מה לערלה שלא הי' שעת הכושר משא"כ שור הנסקל [דהי' שעת הכושר להנאה]. כלאי הכרם יוכיח. ואי דמה להנך שכן גדולי קרקע נימא נותר יוכיח. וכת' דלרבנן י"ל דדרשי הותר למעט שאר איסורי הנאה, וי"ל דג"ז בכלל. א"נ חמץ יוכיח. אבל לר"י קשיא. וצ"ע.

51 ע' תוס' כריתות ג, ותוס' יבמות ז:

1 והפנ"י תי' דהוה גילוי אמיעות דנותר בשריפה ואין כל האיסורין בשריפה.

2 והמקורח הק' דלפ"ז בכל איסור הנאה יש לחוש לזה, ולא רק חמץ וע"ז. ועה"ק דבחטין ל"ש תקלה. דלאחר שימצאם אדם במים, ודאי הן חמוצין. ואם ימצאם אחר פסח מותרין הן באמת דהא לא עבר אבל יראה. ודוחק דחיישין שמא ימצאם עכ"ל בפסח וינגב וימכר.

אמר רבה מסתברא ע"ז דלים המלח וכו'. פרש"י דאין ספינה עוברת בו. משמע דכוונתו דבים המלח אין חשש שימצאנו אחר ויהנה. אבל ה"ט"ז [תמה א] כת' [בדעת הרמב"ם] דים המלח מים שבו חדים בטבע המלח ומחתך החמץ במהרה משא"כ בשאר מים.

חמץ דלשאר נהרות וכו'. תוס' פי' דל"מ גבי חמץ ים המלח. והמהר"ם חלאוה כת' דאינו רשאי לעכב החמץ עד ים המלח. [משא"כ ע"ז].

א"ל רב יוסף אדרבה וכו'. ותוס' [ד"ה ע"ז] כת' ב' לשונות במה פליגי. והמשנ"ל [חמץ ג יא] דהעלה ד' אופנים במח' רבה ורב יוסף.

והר"ף השמיט מח' זו. והבעה"מ כת' דלא איפסיקא, ונקט' לחומרא כב' הברייתות דמפרר בין בחמץ ובין ע"ז. אבל הראב"ד כת' דקי"ל רבה ורב יוסף הלכה כרבה. ורבינו מנוח [ג יא] כת' דהרמב"ם פסק כרב יוסף, דדוקא במידי דב"ב קי"ל כרבה. והגרא [תמה ב] כת' דהרמב"ם דייק הלשון א"ל רב יוסף, משמע דלא קיימא מילתא דרבה³ [דהול"ל רב יוסף אמר].

והמהר"ם חלאוה כת' דכ"ז לאחר זמן איסורו, והיכא דלא ביטל. אבל אנן בלאו הכי מבטלים, ויכול לבער בכל מאי דבעי.

הא בחיטי הא בנהמא. פרש"י חיטים צריכים פיזור, שלא יוכל ללוקטם. אבל פת ממיס. וכיון דמאוס לא חיישי'. והרמב"ם [ג יא] כת' דאם היה החמץ קשה, ואין הים מחתכו במהרה הר"ז מפררו ואח"כ זורקו. והמג"א [תמה ב] ביאר [בשם ה"ה] דקאי שיחתוך כל חיטה לב' וג'. אבל הכס"מ ביאר [להיפך] דחיטי שהחמיצו לא בעי פירור, שהמים מפזרים אותם. אבל נהמא בעי פירור שאין המים מחתכין אותו. [וע' מש"כ בב"י, וע' שאר פוסקים].

והמג"א [תמה ב, הו' בב"י שם ה] כת' דאם השליכו לבית הכסא א"צ פירור⁵. והחזו"א כת' דדוקא קודם זמן איסורו. דנהי דבטל תורת אוכל, מ"מ לא אבוד מהעולם וראוי לכלב והסקה.

חמץ לפני זמנו ואחר זמנו

שנאמר לא יראה לך שאור. ורש"י העתיק משום שנאמר, וכ"ה בגמ' [כט]. דלר' שמעון קנס אחר הפסח, משום שנאמר וכו'. בהג' מהרש"ם ציין דרש"י [גיטין כו] כת' דל"ש 'שנאמר' בגזירה דרבנן. ומש"ה להק' מ"ד גרסי' משום שנאמר.

דף כח:

תוד"ה ר' שמעון. ונר' דנפק"ל וכו' ומשמע דתשביתו שלא כדרך הנאה דהיינו אכילה, אבל להסיקו מותר. ורבינו דוד ביאר דאם אכלו כדרכו אין זו השבתה. אבל אם הסיקו תחת תבשילו או מכרו הוה השבתה לחמץ. שעד כאן היה עומד לאכילה.

אבל דעת הבעה"מ [לע' ג. בדה"ר] דלר' שמעון אם אכלו קיים תשביתו ע"י אכילתו, דאין לך השבתה גדולה מאכילה¹.

ודעת העיסור [הו' ברא"ש] דאסור בהנאה מדרבנן² לר' שמעון. [וכ"ד הראב"ד לרי"ף, והמלחמות³ לע' ג. בדה"ר, ועוד ראש'].

אבל בחי' הר"ן [לע' ו: וכאן] כת' דילפי' מתשביתו דצריך לבערו ואסור בהנאה⁴. [וכ"ד מהר"ם חלאוה כאן וז.].

3 והחזו"א כת' דלא מסרו מחתימי התלמוד כאן בלשון מח', אלא לשון מסתברא, ואפשר דקיבלה מיניה. ומש"ה קי"ל כרב יוסף.

4 דלפרש"י פיזור השק לא תלי בחמץ קשה.

5 וכת' דליכא למיחש שיאכלנו כלב או חזיר. דא"כ במים נמי יאכלו אותם הדגים. אלא כיון שהוא אינו נותן לפניו לאכול. [אף דלאחר זמן איסורו אסור להאכיל בהמה, וכדאי' בשו"ע תמח ו ע"פ הירושלמי].

1 ומ"מ מבואר בדבריו דלכתחילה אסור לאכול. ומשמע דעיקר המצווה על השבתה וביעור, אלא בדיעבד אף אכילה ושימוש מתקיים תשביתו. והמהר"ם חלאוה [לע' ז.] כת' בשם בעה"מ דאסור באכילה מדרבנן. אבל רבינו דוד [לע' טו.] כת' דהאיסור לכתחילה אין לו עיקר, אלא שהבעה"מ אמרה שלא לפרוץ גדר באכילת חמץ בערב פסח. והרא"ש [ב] הביא בשם העיסור דאף משעה ו' אסור בהנאה מדרבנן. והרא"ש חלק דלא ידע מנ"ל. [משמע דמו' ולמעלה מתיישב דאסור בהנאה. ואף דשוב הביא דר"י מתיר עד הלילה].

2 והמלחמות כת' דמו' ולמעלה לר' שמעון הוה כמו שעה ו' לר' יהודה, ואם קידש אינה מקודשת [וכדלע' ז. וכא:]. [אבל דעת הבעה"מ דלר' שמעון מקודשת. וכן דן הרא"ש].

4 אבל בגמ' אי' משעה שאסור באכילה אסור בהנאה אתאן לת"ק. ובפשוטו מבואר דלר"ש אסור באכילה ומותר בהנאה. והר"ן תי' דהברייתא קאי אלאוין. וה"ק דלאו לפני זמנו כי היכי דיאסור באכילה אסר נמי בהנאה.

שם. נראה דנפקא מתשבינו ומאך חילק. [וכדלע' ד: ה.]. ומבואר דהגמ' שם לומדת דמו' שעות ולמעלה מחוייב לבער מדאורייתא, ותוס' נקטו דקאי אף כר' שמעון. ותוס' כאן הוסיפו דע"כ דאסור באכילה.

ורבינו דוד ומהר"ם חלאוה [לע' ד: ה] הביאו בשם **רש"י** [ליתא לפנינו] דהגמ' [שם] קאי לר' מאיר [דמתני' יא:], ומנ"ל דחייב להשבית חמץ מו' שעות ולמעלה. דאילו לר' יהודה ילפי' לאו [וכדאי' בסמוך].

ורבינו דוד ומהר"ם חלאוה [הנ"ל] חלקו דנהי דיש לאו על אכילה לר' יהודה, הגמ' לע' מבעי' מנ"ל דחייב לבערו.

אבל **הרמב"ם** [סה"מ קצט] הביא ראיה דק"ל כר' יהודה דיש לאו בער"פ, וכדאי' [לע' ד: דכו"ע חמץ מו' שעות ולמעלה אסור מדאורייתא. ומבואר מדבריו דהגמ' שם כדעת ר' יהודה [וכ"ד ר' מאיר שם]. ואילו לר' שמעון מותר באכילה מדאורייתא [עד הערב]. והרמב"ן [שם] השיג דהוה מדאורייתא רק למצוות השבתה [וכת' דהלכה כר' שמעון].

שם. ומשמע תשבינו שלא כדרך הנאה, דהיינו אכילה וכו'. **האחרונים** חקרו בגדר הך ילפותא, אי אמרי' דהאוכל חמץ מו' שעות ולמעלה ביטל מצוות תשבינו⁵ [ולפ"ז אינו בגדר אכילת איסור, אלא שגורם ביטול מצווה⁶]. או דילפי' איסור אכילה מקרא תשבינו, הוה גדר אכילת איסור הנלמד כעין לאו הבא מכלל עשה.

ועד"ז פשיט"ל לתוס' [לע' ד: ד"ה וכתוב ושאר שם] דלא צווה הכתוב לשורפו אלא לאחר איסורו⁷. וכ"כ **רבינו דוד** [כאן] דלא אמרה תורה להשבית דבר שהוא מותר באכילה.

והחז"א הק' אי הוה משום ביטול מצווה יהא רשאי לאכול חמץ של הפקר⁸ [דאינו מצווה עליו להשביתו⁹]. וע"כ דהוה גילוי דהוה איסור עשה. והצל"ח הק' דאי נשים אינן מצוות במצוות תשבינו, תהא רשאית לאוכלו. דהיא אינה מבטלת מצוות תשבינו¹⁰.

והמק"ח [תמב ב] כת' דכיון דילפי' איסור אכילת חמץ [בערב פסח] מקרא תשבינו, א"כ לא כתיב ביה אכילה. ואסור אף שלא כדרך הנאתו. ואף בפסח אסור משום תשבינו, אבל אינו לוקה דהוה עשה בעלמא. [ומבואר דהוה בגדרי שאר מאכלות אסורות, ככלאי הכרם].

בא"ד יסיקנו עד הלילה מעט מעט וכו' וי"ל דגזרי' וכו'. [ותקנת בדיקת חמץ הוא משום שמא יבא לאוכלו¹¹]. **והאחרונים** הק' דמצוות תשבינו מחייב לבער מיד [וכ"כ רבינו דוד דאסור להשהות בביתו¹²]. וכ"כ **המ"א** [תמד יא] דבכל שעתא ושעתא עובר במצוות תשבינו. אבל **הצל"ח** [ו:] כת' דמצוות השבתה הוה כל חצי יום י"ד¹³. וכל שהשבית לבסוף עד חשיכה לא ביטל מצווה¹⁴. וצריך להשבית בתחילת ז' משום זריזין מקדימין. וכן מבואר בתוס'.

והחז"א [קיה א] נסתפק דאפשר דתוס' נקטו כן רק בדעת ר' שמעון [וריה"ג] דמותר בהנאה. אבל למ"ד דאסור בהנאה מסתבר דמחוייב להשבית תיכף.

5 וכ"כ **רבינו דוד** דהא דאמרו אינו עובר בולא כלום, שאין לאו או עשה מיוחדים על אכילתו. וכך הוא עובר עליו כשאינו משביתו ומשהה בביתו כאילו אכלו. [משמע דאכילה כמו משהה. וצ"ב דבתחילת דבריו משמע דהוה גילה דאסור באכילה. ואפשר דאדרבה כת' דהשהה הוה כאכילה, והעיקר דאכילה הוה מאכלות אסורות]. {ואפשר דאילו יוציאנו מרשותו באופן אחר, מכאן ולהבא אינו מצווה. אבל היכא דאכלו נחשב שקבע שימוש בחמץ זה. וחשיב ביטול תשבינו, וכמניחו בביתו להדיא}.

6 וכן נקט הצ"ח, והצל"ח הק' דנשים אינם מצוות במצוות תשבינו, דהוה עשה שהזמן גרמא. ואשה תהא רשאית לאכול.

7 וכ"כ **המלחמות** [ג. הנ"ל] שאין לך בתורה דבר שצריך השבתה ומותר באכילה, וכדאי' [לע' ד: דכו"ע מיהת חמץ משש שעות ולמעלה 'אסור' מדאורייתא. שיש בכלל השבתה שבתורה אסור אכילה. ועד"ז לשון **הרמב"ן** [סה"מ ל"ת קצט].

8 ואף דהרמב"ן [לע' ד: ד:] כת' דחייב השבתה הוא קודם שעת איסור, שלא יהא בעולם בשעת איסור. מ"מ גלי דבשעה שמחוייב שיהא מושבת אסור. [ולכאו' לדברי הרמב"ן לשיטתו א"ש טפי, דהמצווה שלא יהא לו חמץ בשעת איסור. וביטל המצווה מעיקרא].

8 והק' דא"כ יפקיר חמצו [וכן תרומות] ויאכל עד הערב.

9 וי"ל דע"י שאוכלו ולועסו קנאו ומתחייב בתשבינו. [וחייב תשבינו וביטולו באין כא'].

10 והוכיח דאשה מצווה במצוות תשבינו, אף דהוה הזמן גרמא. וכן האריך השא"ג א [פב]. [וע' תוס' קידו' לד. ואכמ"ל].

11 וכמ"ש תוס' [לע' ב.] דאף בחמץ נוקשה דליכא בל יראה גזרו. וה"נ בחמץ בערב פסח.

12 וכ"מ בדברי התוס' רא"ש [לע' ד: והבעה"מ ג. בדה"ר] דיש חיוב שריפה [מדאורייתא] מתחילת ז'.

13 דומיה דמצוות מילה דמחוייב ביום ח', ואינו ביטול מצווה עד שעבר כל היום.

14 **והחז"א** כת' דה"מ כשדעתו להשבית לבסוף, אבל אם אין דעתו להשבית ודאי עובר תיכף. [וצ"ע אי אף בשאר מצוות אמרי' כן].

בא"ד וכן לריה"ג דשרי חמץ להסיקו תחת תבשילו היינו הכל ביחד וכו' דמסתמא וכו'. כוונת התוס' למש"כ [לע' ב.] דחיוב בדיקת חמץ הוה משום שמא יבא לאוכלו, ומש"ה אסור להשהותו. ואף באופן דליכא בל יראה.

[ואף דתוס' ב. דנו דחמיר משאר איסור הנאה, ומשמע דאף בחמץ הטעם משום דאסור בהנאה. עי"ש מהרש"א. י"ל לריה"ג אף בלא"ה].

ויל"ד אי כוונת התוס' לדון בתוך הפסח, דלריה"ג מדאורייתא מותר להשהותו ולהסיק מעט מעט. [וצ"ל כמ"ש תוס' כט: דמשהה ע"מ לבער אינו עובר]. או דכוונת התוס' בער"פ, דעכ"פ לריה"ג כל שכן לפני זמנו רשאי להשהות¹⁵.

שם. והתוס' שאנץ ותוס' ר"פ הביאו דר"י נסתפק [לר' שמעון דמותר בהנאה לאחר ו'] אי אף כשמוכרו לגוי נחשב השבתה, וא"כ אי"צ לשרוף אלא ימכור לגוי. או דילמא מכירה לגוי לא חשיב השבתה.

והתו' רא"ש הכריע דה"ה דיכול למוכרו לגוי, דאי"צ להשביתו מהעולם רק שישביתנו מביתו. והא דאי' [לע' כ: דלר' הגמ' [לע' ה.] מקשה אימא כל חד כי שחית. ותי' הגמ' דזמן שחיטה קאמר. אלא דבגמ' [שם] מבואר דגלי דהוה בכלל תשביתו [וחיוב עשה] [עי"ש תוד"ה זמן]. ואילו בסוגיין הוה לאו גמור לר' יהודה.

ומנין לאוכל חמץ מו' שעות ולמעלה שעובר בל"ת, שנאמר לא תשחוט עליו דברי ר"י. פרש"י משעת שחיטה וכו'. והגמ' [לע' ה.] מקשה אימא כל חד כי שחית. ותי' הגמ' דזמן שחיטה קאמר. אלא דבגמ' [שם] מבואר דגלי דהוה בכלל תשביתו [וחיוב עשה] [עי"ש תוד"ה זמן]. ואילו בסוגיין הוה לאו גמור לר' יהודה.

מ"ט דר' יהודה, ג' קראי כתיבי וכו' חד לפני זמנו וכו'. ובברייתא משמע דילפי' לא תאכל עליו חמץ ללפני זמנו. והתוס' ר"פ הק' דהכא משמע דילפי' מיתורא דקרא, ואילו לע' ילפי' 'עליו' לחוד. וביאר דאי לאו יתור הו"א דעליו הוה אכילת הפסח. ואיצטריך היתור להשמיע' דקודם זמנו נמי אסור, ולא ידעי' שיעור הזמן [שעה או שעתיים]. ומש"ה מוקמי' עליו לזמן שחיטה.

ובחי' הר"ן כת' א"נ אי לאו 'עליו' הוה מוקמי' להו לתלתא לאוי לתוך זמנו ולעבור עליו בג' לאוין. והשתא דגלי לן בחד לאו דאלפני זמנו מתוקם, ממילא הנך תרי חד לתוך זמנו וחד לאחר זמנו.

שם. ג' קראי כתיבי וכו'. רבינו דוד וחי' הר"ן כת' דודאי מסיימי כל קרא, דלא תאכל עליו' קאי לפני זמנו. וכל מחמצת לתוך זמנו, מדכתיב ביה בכל מושבותיכם תאכלו מצות¹⁶. וקרא דלא יאכל חמץ מוקמי' לאחר זמנו, דלא כתיב ביה תאכלו מצות.

אבל תוס' [ד"ה וחד] כת' ד"ל דלא יאכל קאי בתוך זמנו, דכתיב ביה איסור הנאה [לחזקיה], ומסברא מוקמי' חומרה דהנאה תוך זמנו¹⁷. [משמע דלא מסיימי איזה קרא תוך זמנו].

והמנח"ח [יט] כת' דנפק"מ לענין התראה, דאם התרו בו בערב פסח משום חד מאינך לאוין אינו לוקה. ובפסח תלי בהנ"ל מה יתרה.

תוד"ה וחד. ואור"י כיון דמחד מהנך קראי משמע איסור"ה לא נחלק ביניהם. והשעה"מ [חמץ א] הק' דתוס' [לע' כא: ד"ה כל] כת' דאין לומר דיש כרת בהנאת חמץ לר' אבהו, דא"כ יהא בזה נפק"מ בין חזקיה לר' אבהו, ונימא דאף לחזקיה יש כרת¹⁸. דגלי קרא בחד דיש כרת, ולא נחלק ביניהם. וכת' דצריך לדחוק דלא נחלק ביניהם שייך בגדר הלאו, ולא בכרת.

והמהרש"א הק' דתוס' [לע' כג: לא ניח"ל ללמוד איסור הנאה בחמץ נוקשה, כיון דגלי [ומהך סברא דאין לחלק ביניהם], דא"כ יתחייב כרת. וה"נ נימא דלפני ולאחר זמנו יהא בכרת. ותי' דצ"ל דאיכא שום מיעוט דליכא כרת לפני ולאחר זמנו.

והמהר"ם חלאוה תי' דקרא דלא יאכל קאי לאחר זמנו [וכדברי הר"ן הנ"ל], וכיון דלאחר זמנו אסור בהנאה, ובדודאי הוה משום חומר דזמנו [דעבר עליו הפסח], פשיטא דתוך זמנו אסור בהנאה. דלא יפה כח הבן מכח האב. וה"ה נמי לפני זמנו. ולוקין עליו דהוה גילוי מילתא בעלמא¹⁹.

15 וצ"ב א"כ מנ"ל דיש דין בדיקת חמץ, וחשש שמא יבא לאוכלו בערב פסח. [ד"ל דבדוק אור ל"ד משום אור הנר, ולולי זה אפשר ב"ד קודם חשיכה].

16 והמנח"ח [יט] כ' דהרמב"ם דרש ממחמצת לאסור חצי שיעור [וכמ"ש הכס"מ א ז], וכיון דלאו זה חמור מסתבר להעמידו אתוך זמנו.

17 [אך בתר תי' התוס' דגלי אינך, א"כ שוב י"ל דלא מסיימי. וכן דנו הפנ"י ומנח"ח [הנ"ל] דלר' אבהו קרא דמחמצת תוך זמנו].

18 ורע"א [לשעה"מ] כת' ד"ל דתוס' סמכו אסוגיא [חולין כ.]. דפרכי' אכילה כתיב בה, דפשיט"ל לגמ' דעל הנאה ליכא כרת, עכ"פ לחזקיה. [דבפשוטו תוס' נקטו דליכא כרת לחזקיה כיון דליכא קרא. ורע"א כת' ד"ל דכוונת התוס' דיש ראייה ממקום אחר דליכא כרת עכ"פ לחזקיה. וכיון דלחזקיה ליכא כרת, והגמ' לא אמרה איכא בנייהו וכו', ע"כ דאף לרב אבהו ליכא כרת בהנאה].

19 [משמע דבפסח לוקה על הנאה משום סברת יפה כח האב, ועדיף מק"ו. וכיון דחזי' דלאו דוקא לאחר זמנו, אמרי'

נתחמץ וכו' מחמת דבר אחר מנין. [תוס' פי' ע"י מין אחר²⁰]. דס"ד דשם חמץ תלי בה' מיני דגן²¹. א"נ ס"ד דהוה חמץ נוקשה. קמ"ל דהוה חמץ גמור. וצ"ל דגלי קרא דהוה בכלל חמץ דכולהו קראי, וענוש כרת.

תנוד'ה מחמת דבר אחר. ע"י שמרי יין. **החק יעקב** [תסב ה] הק' מ"ש שמרי יין משאר מי פירות. ובכולהו ה' חמץ נוקשה. [ודלא כתוס'].

תנוד'ה ואידך. תימה לרי דנפק"ל [קידו' לז:]: ממושבותיכם דכתיב גבי מצה וכו'. **ותוס'** [קידו' שם] תי' דצריכי חד לחו"ל בזמן הבית, וחד לחו"ל בזמן שאין ביהמ"ק קיים.

מצה ומרור נמי לא ניכול, קמ"ל. בפשוטו מבואר דקמ"ל דמחוייב מדאורייתא לאכול מרור. והר"ן כת' דמרור בכדי נקט, דבמצה אהדרה קרא לחייבו. אבל מרור ליכא קרא לחייבו בזה"ז. [ע' מאירי].

תנוד'ה כל ערל. פשיטא דחייב לאכול מצה, דחייב בכל מצוות האמורות בתורה²² וכו'. וי"ל דאיצטרך להיכא דנשחט הפסח וכו' ועשה תשובה וכו'. [והאחרונים דנו עוד נפק"מ אי כופין אותו לאכול וכדו'²³].

תנוד'ה ערל. פ"ה שמתו אחיו מחמת מילה²⁴, ולפי' פסול נמי בתרומה וכו' יש לחלק בין שלא בזמנו וכו'. אבל דעת ר"ת [תוס' חגיגה ד:; ובראשונים יבמות שם] דמתו אחיו מחמת מילה חשיב ערלה שלא בזמנו. והכא בשדואג מחמת צער המילה [ואינו מומר לערלות].

בא"ד ותדע דהא טומטום וכו' אע"ג דמסברא אין חייב לקרוע וכו'. וצ"ב אמאי לא יתחייב לקרוע משום מצוות מילה²⁵. ויש שדנו דאינו חייב לחבול בעצמו משום מצוות עשה [מלבד המילה גופה, שהוא גוף המצווה].

מני מתני' וכו'. [דלאחר זמנו אסור בהנאה, ובשל נכרי מותר]. ונח' הראשונים האיק קי"ל לפני זמנו.

והרא"ש הביא דעת הר"י גיאת דאף דלאחר זמנו הלכה כר' שמעון, אבל קודם זמנו קי"ל כר' יהודה. וכ"פ הרמב"ם [א ח, וסה"מ ל"ת קצט] דמו' שעות ולמעלה לוקה. דסתם משנה [לע' כא]. דעבר זמנו אסור בהנאתו [ומשמע מדאורייתא]. ובקרא דמחמצת דרשי' כר' שמעון, אבל בקרא דלא יאכל לא קי"ל כוותיה. דלא אשכחן קרא דכתיב רק לסמוכין. וכ"כ התוס' ר"פ דקודם זמנו קי"ל כר' יהודה [וכ"מ תוס' כט:].

אבל דעת העיטור דקי"ל כר' שמעון אף קודם זמנו. וכ"כ הבעה"מ [כאן] וכן השיג הראב"ד [לרמב"ם הנ"ל] והרמב"ן [בסה"מ שם].

והבעה"מ הוכיח כן דכל עצמינו טרחנו להעמיד המשנה כחד מהנך תנאי, כדי שלא יהא מח' רביעית.

והמלחמות [ג. בדה"ר] הביא דמבואר [עירובין סד:]: דדעת ר"ג דחמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מותר מיד [וכר' שמעון, לרבא]. והאחרונים הוסיפו דר"ג [לע' יא:]: ס"ל דשורפין בתחילת מו'. ולדעת הראשונים [הו' לע'] דאף לר' שמעון שורפין בתחילת ו' [עכ"פ מדרבנן] אין ראיה. אבל מדברי הרמב"ם [הו' לע'] מבואר דר' שמעון ל"ל מתני' [יא:; וסוגיה לע' ד:]: דחמץ אסור מו' ולמעלה. א"כ מוכח דר"ג סבר כר' יהודה בחדא וכו' שמעון בחדא. [וכ"כ החזו"א. ועד"ז הוכיח בדעת ר' מאיר].

דף כט.

אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה, אף שאור דאכילה וכו' אבל אתה אוכל וכו'. **הצל"ח** דן דלכאו' אינו עובר בבל יראה על חמץ של ישראל אחר, א"כ אף לענין אכילה נילף דרשאי להנות

דה"ה קודם זמנו, וע"ד סברת התוס' דהוה גילוי על הקרא. ובזה אמר' דהוה גילוי מילתא [דהך 'לא תאכל' כולל הנאה], ומש"ה לוקה.

20 והתוס' ר"פ הביא בשם רש"י דע"י שאור הוה ע"י דבר אחר.

21 אמנם לא מצאנו בשום מקום דחמץ הוה דוקא במין דגן [וע' לק' לה.], וי"ל דקיבלו חז"ל דשם חמץ תלי בשם דגן. ואינו בכלל שם חמץ דקרא. א"נ חימוץ דע"י מין אחר [שמרים] נחשב סרוחן, ולא חימוץ.

22 והמאירי [לק' צו.]: כת' דמשומד אסור במצה ומרור, כמו שאסור בתרומה. [וצ"ע].

23 ובפשוטו נפק"מ אי נענש ע"ז. אך לכאו' אין זה נפק"מ, דאף אי פטור במצה ומרור, יענש על שהוא מומר בשעת פסח, ועי"ז ביטל מצה ומרור.

24 וי"ל דאי רש"י נקט הכי לרבנותא, דאפי' מתו אחיו. ועי"פ דכוונת רש"י דאי הוה מומר לערלות חשיב מומר. [למ"ד דמומר לדבר א' הוה מומר לכל התורה, ע' חולין ה.]. [אך יל"ד דמשכח"ל שירא למול, וכדברי ר"ת, דומיה דמומר לתאבון. ולא הוה מומר].

25 ואף כשביציו מבחוק, וידוע שהוא זכר.

ולאכול אחר הפסח¹. ואילו במשנה משמע דחמץ של ישראל אסור. והצל"ח הוכיח דעובר על חמץ של ישראל חבירו המונח ברשות², דהא רש"י [לע' ה:] פ' דנתמטט של אחרים, דוקא נכרי והקדש³.

אך מפורש ברמב"ן [לע' ו. ועו"ר] דאינו עובר על חמץ שהפקידו אצלו. וכן נקטו הפוסקים בכ"מ.

והקוב"ש [קל] כת' ליישב דאף דהוא אינו מצווה בבל יראה אלא בחמץ שלו ולא של ישראל אחר, מ"מ איכא בחמץ זה בל יראה, אלא דהאי גברא אינו עובר. והגז"ש ילפי' דאי ליכא בחמץ בל יראה ליכא איסור אכילה.

ובשיעורי הגר"נ [לע' ט.] ביאר דחמץ של אחרים [נכרי והקדש] נתמטט בחפצא, דאינו בכלל איסור חמץ. אבל חמץ של ישראל מתחייב עליו כל זמן שהוא מצוי אצלו וברשותו. ואם חבירו נותן לו לזכות בחמץ זו עובר עליו, אף דעדיין לא זכה.

תוד"ה בדין. דאם נתן לו הנכרי הרי הוא שלו וכו'. והאחרונים [קוב"ש קלא] הביאו דנח' הראשונים [ע' ר"ן נדרים לד.⁴] כשמזמין לאכול על שולחנו, אי האורח זוכה ונחשב שאוכל משל עצמו. או שאוכל משל בעה"ב⁵.

ובפשוטו משמע דתוס' נקטו דהאורח זכה, ואוכל משלו. וי"ל דדעת רש"י דאוכל משל בעה"ב. אך יש שפי' דהנידון שם הוא במה שמונח לפניו, אבל בשעה שאוכל ובולע ודאי הוה קנין גמור, שהרי עומד רק לרשותו [ע' בסמוך].

אמנם צ"ב דהיכא דאינו רוצה לזכות בו, אמאי יזכה בע"כ. והמק"ח [תסו א] ביאר [כוונת התוס'] דכיון שהאחר נותנו לפיו למקום שיפסד, אין לך מתנה גדולה מזו. וכשהוא מקבלת ונהנה בהפסידה אף שאינו מתכוין לקנותו נעשה שלו ממילא, שהרי נוטלה ועושה בו צרכיו ומפסידו ואינו מחזיר לו⁶.

ועפ"ז כת' דאף לענין הנאה, כשאומר לנכרי ליתן חמץ שלו ע"ג מכתו וכשיניח ע"ג מכתו ודאי שיופסד לגמרי, ודאי דלאו שאלה דהדרא בעיניה הוא ואין לך מתנה גדולה מזו. וכשנוטלה זוכה בו לצורך דבר זה ומיקרי שלו.

והריטב"א [סוכה לה.] כת' דאף דדרשי' מצתכם, לא משכח"ל מצה שאולה שלא יצא יד"ח. דמכי לעסיה קני. וביאר דשאלה כה"ג במידי דלא הדר בעינא הלואה היא, וממונו של לוח גמור הוא ולכם קרינא ביה, ולא משכח"ל אלא במע"ש ואליבא דרבי מאיר [וע"ע לק' לח.].

בא"ד ואם גזל מנכרי הרי חייב באחריותו וכו'. מבואר בתוס' דגזלן עובר בבל יראה. [וכ"מ ברמב"ן לא: הו' בסמוך]. אבל ה"מ סרקסטה [בשיטמ"ק ב"ק צו:] כת' דאינו עובר בבל יראה. [והאר"ש ג ח] ביאר דל"ד לשאר קבלת אחריות. דהגזלן כבר מחוייב לשלם, אלא דאם מחזיר בעין אומר לו הרי שלך לפניך].

ועוד מבואר בתוס' דהגזל מנכרי מתחייב בהשבה ובאחריות. ונח' בזה האחרונים⁸. והאחרונים [מצפ"א] דנו דעכ"פ משכח"ל דגזל פחות משווה פרוטה, דל"ש חיוב תשלומין ואחריות.

שם. ואם גזל נכרי חייב באחריותו. והמגיה לשו"ת אבנ"מ [ט] כת' ליישב דעת רש"י ע"פ היראים [הו' במג"א תרלז] דאף למ"ד גזל עכו"ם מותר, מ"מ אינו שלו. א"כ י"ל דקאי כמ"ד גזל עכו"ם מותר ומש"ה אינו חייב באחריותו, אך לא קנה, ואינו שלו. [וכת' דמדברנן גזל עכו"ם אסור. ומש"ה חייב באחריותו. וממילא אסור באכילה. {אף מדאור'}.]

אבל בחי' ר' שמעון [ב"ק לט] הביא דתוס' מבואר דלא כיראים. [ומבואר בתוס' דלא יתכן שיהא רשאי ליקח ולא יזכה בו].

ובחי' ר' שמעון [שם ד"ה ולפי דעת] דייק דתוס' לא תלו דין זה בנידון גזל עכו"ם, ואף למ"ד גזל עכו"ם מותר מ"מ

- 1 ואף דהבעלים אסור ליתן לו, מ"מ הוה הפקר [וכדין איסור הנאה דאינו מעכב על אחרים ליטול], ורשאינן אחרים ליקח.
- 2 וכת' דנתן על ליבו, דאף מעיקרא פשיט"ל דאינו עובר, והביא דכ"כ הפוסקים, אך כת' דלא מצא סתירה מזה בראשונים.
- 3 וכן דייקו הפנ"י [שם] והגר"א [תמג ב].
- 4 ונפק"מ אי בנודר מככר שלו. וכן ברשב"א [ב"מ פח] דן אי יש בזה פטור לקוח. ועוד דנו הפוסקים [אה"ע כח] כשקידש אשה במנתו.
- 5 ולכא"ו הוה נידון באומדנא, האם דעתו להקנות, או להאכיל משלו.
- 6 והגר"מ גיפטר [הו' במגיה לרבינו דוד] ביאר דכיון דבולעו ואינו ראוי לשום אדם, שוב אין בעלות הנכרי מעכבתו. וזוכה בו האוכל. [ואין לך קנין גדול מזו].
- 7 עד שלא יהיה שוה פרוטה. וכ"ש כשנותן דבר לח על מכתו שיתייבש ומאומה לא יחזיר לו.
- 8 דהנובי' [י"ד ק פא] והמהר"ם חביב [הו' בשעה"מ גזילה א] נקטו דאינו חייב באחריותו. וע"ע נתיבות [שמח א].

חל עליו חיוב אחריות. [אלא דאח"כ רשאי להפקיע חיוב זה].

והתוס' ר"פ הוסיף וכ"ש הכא דכי שקיל לאכול קם ליה ברשותיה, וודאי עובר עליו.

שם. והתוס' רא"ש כת' דמשכח"ל דאינו חייב באחריות, כגון שגזלו אחר ותחבו בבית הבליעה. ורבינו דוד ביאר דכיון דתחבו ממאס ואינו שווה כלום. ומש"ה אינו מתחייב בתשלומין, ולא הוי ממון דישאל [אין כאן חיוב אחריות].

ורבינו דוד דחה דנהי דלא הו"ל לאהדורי, מ"מ קני ליה ע"י חבירו שהאכילוהו.⁹

והבעה"מ כת' ר' אחא יליף אכילה מראיה דוקא לאחר זמנו¹⁰. אבל תוך זמנו כי לעסיה קנייה [וכקו' התוס']. והראב"ד חלק דנפק"מ כגון שתחב חבירו שאי להחזירו אלא עי הדחק. ובההיא דוכתא ל"ק דשלא לרצונו הכניסו. ואין כאן קניית ממון קודם חיוב בליעה שנהנו מעיו מהחמץ [של נכרי].

בא"ד ונר' לריב"א וכו' בהנאה וכו'. ומבואר דכ"ז לרב אחא ב"י, אבל להלכה אף חמץ של נכרי אסור בהנאה בפסח. וכן האריך הריב"ש [ת] דאסור. אבל בהג' איסור והיתר [לט לג] נסתפק בזה. ע' שו"ת אבנ"מ [ט].

בא"ד ומיהו בשל גבוה קשה לפרש וכו'. האיך יהא רשאי להנות ממנו, דהא עובר משום מעילה. ותוס' דחו דאה"נ איסור הקדש יש בו.

והתוס' ר"פ כת' דאף אם אכלו [במזיד] לא עבר משום חמץ, למ"ד דבמזיד אינו יוצא לחולין, ולא קם ברשותו.

ור"ש קנסא קניס הואיל ועבר עליו בב"י וב"י. והרא"ש כ' דישאל שביטל חמצו ושכח לבער¹¹, ומצא חמץ בביתו אחר הפסח מן הדין הוא מותר, דכיון דבטלו לא עבר על ב"י, ול"ש קנס¹². ושוב הביא דנח' בירושלמי כשהפקיר חמצו, דנח' ר' יוחנן ור"ל אי מותר אחר הפסח, דר' יוחנן חייש להערמה.

והחק יעקב [תמח כ] כת' דהירושלמי איירי דוקא כשביטל חמץ ידוע. וע"ע משנ"ב [תמח כה].

אבל הרמב"ן [לק' לא:] כת' דאף היכא דלא עבר כלל בב"י¹³ אסור אחר הפסח. דמ"מ הוה חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח. ור' שמעון קנס בין בשוגג ובין במזיד בין באונס בין ברצון¹⁴, בין לו ובין לאחרים¹⁵. ולאו דוקא משום דעבר בבל יראה¹⁶. והמהר"ם חלאוה ביאר אי שרי' יבא אח"כ להשהות.

והרמב"ן הביא דמבואר [ב"ק צו:] דחמץ שנגזל אסור בהנאה אף לאחר פסח. ואף דהבעלים לא עברו כלל. וע"כ דקנסו בכל אופן. אבל המהר"ם חלאוה כת' לדחות דהיכא דשום אדם עבר קנסו [והתם הגזלן עבר בב"י¹⁷].

[והריטב"א דחה דאף שהגזלן עבר עליו, לא היו קונסין לנגזל בכך¹⁸. וכן נקט הנוב"י [או"ח כ] דל"ש קנס למי שאינו הבעלים].

והרמב"ן [לע' ו.] כת' דחמץ של ישראל המופקד ברשות נכרי אינו עובר עליו, אבל מדרבנן חייב לבער, וקנסו.

9 ויל"ד אי כוונתו דהמאכיל קנה, וכיון דהוה של ישראל חייב האוכל [וא"כ יש להעמיד שעכ"ם תחבו]. או דהאוכל קנה.

10 והראב"ד השיג דל"ש להקיש ללאחר זמנו, דלאחר זמנו ליכא בל יראה.

11 יל"ד אי נקט שכח דוקא. וקצת משמע דאם הזיד על דברי חכמים קנסוהו.

12 וכ"כ רבינו מנוח [א ד] דהיכא דביטל חמצו מותר אחר פסח. וכ"כ המהר"ם חלאוה בשם י"מ [וכ"ד העיטור, והמאירי בשם חכמי לניול]. והמהר"ם חלאוה חלק דמסתמא מבטל, ואפ"ה סתמו בגמ' דאסור.

13 כגון שנאבד לישראל חמץ ברשותו של ישראל אחר, ומסתמא נתייאש הראשון והשני לא ניח"ל לזכות [ובעזה"י יתבאר לק'].

14 וכ"פ הרמב"ם [א ד] דאפי' הניח בשוגג או אונס, קנסו שלא יניח אדם חמצו אחר הפסח כדי שיהנה בו. אבל המכתם הביא י"א דשוגג או אונס מותר.

15 והראשונים הוכיחו כן מהגמ' [חולין ד:]; אבל דעת שו"ת הר"ף [הו' בר' מנוח א ד] דמותר לאחרים.

16 והריטב"א כ' [בשם הרא"ה בשם הרמב"ן] ד"עבר' הוה לשון תרגום, ור"ל הואיל והוא עובר עליה. כלומר שראוי לעבור עליו.

17 וכמ"ש תור"ה בדיון, ודלא כר"מ סרקסטה [בשיטמ"ק שם] דשניהם לא עברו בבל יראה.

18 כשם שלא קנסו חמץ של נכרי שהוא מותר אפי' עבר ישראל עליו, ואפי' שהישראל קיבל אחריות.

והנוביי [א"ח ק כ] דן היכא דמת תוך הפסח, דהקנס חל רק לאחר פסח¹⁹. ולא קנסו בנו אחריו²⁰. ובשרית רע"א [א כג] חלק ד"ל דקנסו בכל אופן, ולא חילקו בפרטי הקנס.

חמץ של חדש ושוטה – האחרונים דנו חמץ של חש"ו שעבר עליו הפסח אי נאסר, והפרמ"ג [פתיחה ב ב] כת' דאפשר דאמר' לא פלוג²¹. והקוב"ש [קכט] דייק דהמשנה נקטה דדוקא של נכרי אינו אסור. וכת' דע"כ הנפקד עבר עליו בב"י, ועובר על חמץ של ישראל אחר²² [ע' לע], ומש"ה קנסו²³. דאל"כ לא עברי בב"י.

חמץ נוקשה - הריב"ש [ג, והו' בשו"ע תמז יב] כת' דחמץ נוקשה מותרת בהנאה²⁴ אחר פסח, דלא עבר בב"י לדעת ר"ת [תוס' מב.], אף דחייב לבערו מדרבנן משום שמא יבא לאוכלו [וכמ"ש תוס' לע' ב.], לא קנסו לאחר הפסח. והמג"א [מו] הק' דהר"ן [ב: מדה"ר, והרמב"ן ו.] כת' דחמץ שהפקיד אצל נכרי אסור אחר הפסח, ואף דעבר רק מדרבנן. מ"מ חמץ זו צריך ביעור מדאורייתא, וחכמים תקנו דזה לא מקרי ביעור. ומדרבנן הו"ל כאילו עבר מדאורייתא. דומיה דמי שביטל חמצו ולא ביערו.

שם. קנסא. הרש"ש דן לדעת המהרש"ל [ב"ק י נ, הו' בש"ך חו"מ שפח נא] דאף בקנס דרבנן אמרי' דמודה בקנס פטור, א"כ אמאי לא נימא דהיכא דהודה יהא מותר אחר פסח. וכת' דאין לחלק דדוקא בין אדם לחבירו שייך מודה בקנס, דהא רש"י [זבחים עא.] כת' דאף בסקילת השור מודה בקנס. אך דחה דדוקא קנס דצריך ב"ד שיחייבוהו שייך מודה בקנס פטור, אבל הך קנס חל ממילא בלא ב"ד.

האוכל חמץ של הקדש

האוכל חמץ של הקדש במועד מעל. פרש"י דקסבר דחמץ דהקדש בפסח בר דמים הוא. ופרש"י [בסמוך ד"ה רוב יוסף] פי' דס"ל כריה"ג דמותר בהנאה, וראוי לפדות לאכילת כלבים ובר דמים הוא. ועוד יל"פ דהך ברייתא ס"ל דחמץ של נכרי מותר בהנאה [וכר' אחא בר יעקב, אלא דחזר בו.]. ולחד לישנא [בע"ב] מעל משום דבר הגורם לממון, ונחשב ממון שגורם לממון לאחר הפסח [וע' בע"ב].

ומבואר [בגמ' בסמוך] דאי לאו בר דמים ל"ש מעילה. והאחרונים חקרו האם תלי בהא דשווה ממון אצל הקדש²⁵, או משום דשייך בו פדיון בממון²⁶. או דחיוב מעילה הוא דוקא בפרוטה.

שם. הת"י [כריתות יג:] הק' דבמשנה שם אי' דיש חיוב מעילה אנותר, ואף דאסור בהנאה ולא שווה מידי²⁷. ומ"ש דבסוגיין ליכא מעילה בחמץ. ות"י דבסוגיין איירי בקדושת דמים, וכשאסור בהנאה לא נהנה מהקדש שווה פרוטה. אבל בקדושת הגוף מתחייב מעילה אף כה"ג. וכה"ק ות"י הנתיבות [כח ב], וביאר דחיוב מעילה גבי קדושת דמים הוא משום גזל הקדש²⁸, ואילו מעילה דקדושת הגוף הוה משום כפרה.

אבל הגר"ח [מעילה ה] נקט דאף גדר מעילה דקדושת הגוף שייכא לדין גזל. [וע' קה"י].

מאן י"א²⁹ וכו' ר' נחוניא וכו' אף יוה"כ מתחייב בנפשו ופטור מהתשלומין. פרש"י דנתחייב כרת משום אכילה פטור מהתשלומין וכו'. הצ"ח הק' דמשעת הגבהה נתחייב משום מעילה, ואין חיוב כרת עד שאכלו. וע"ד הא דאי' [כתובות ל:]. וע"ש. ורע"א [במערכה] האריך בזה.

רש"י ד"ה את יוה"כ וכו'. יש טועים, והכא בשוגג עסקי', ושוגג לאו בר כרת. ורש"י דחה ד"ל

19 והחז"א [ק"ח ד] חלק דכיון דשעה אחת היה בחיים [בפסח] והיה אצלו חמץ, נאסר החמץ אחר הפסח מדין קנס.

20 והנוביי האריך דהבנים אינם יורשים איסור"ה כלל, ומש"ה לא שייך קנס על הבנים [אפי' באונס].

21 אבל הפרמ"ג [תלד א"א ט] נקט דמותר, דליכא למיקנסיה.

22 ולפ"ז דוקא היכא דעבר בב"י. אבל אי מונח במקום הפקר לא יאסר. [אבל לדברי הרמב"ן לכאור' קנסו אף בחש"ו דאינו מצווה].

23 ונקט דשייך קנס מחמת אדם דאינו בעלים כלל [ובמח' הריטב"א ומהר"ם חלאוה].

24 והמג"א כת' דמותר אף באכילה. אך החק יעקב ציין דבריב"ש להדיא דמותר רק בהנאה ולא באכילה.

25 והקוב"ש [קח בסופו] כת' דיל"פ דכיון דלאו בר דמים אין בו דין גזל, וגדר מעילה תלי בדין גזל [וכדברי הגר"ח הו' בסמוך. עי"ש שהאריך בזה טובא].

26 והקוב"ש [הנ"ל] כת' דיל"פ דכיון דלא חזי לא לגופיה ולא לדמי לא מיקרי קדשי ה', כמו קדשים שמתו. [ולפ"ז היכא דראוי לגופו לבנין וכדו' יש מעילה אף דאינו שווה פרוטה].

27 והקוב"ש [קטו] הק' אמאי נותר לא הוה כקדשים שמתו [אי לא חזי לא לגופיה ולא לדמיה], וע"כ הטעם משום דנותר חזי לגבוה, משום דאם עלה לא ירד [וכמ"ש רש"י כריתות כג.]. וכ' דאף הת"י נתכוונו לזה, דבקדוה"ג אין צורך שיהא ראוי לדמי, אלא כיון דחזי לגופיה מיקרי קדשי ה'.

28 וציין כמ"ש תוס' [כתובות ל: הו' בסמוך].

29 [בגמ' הוריות יג: כת' ד"א היינו ר' נתן. מ"מ כת' תוס' [ב"ב צג:] דיש מקומות דהי' קבלה בידן דהאי יש אומרים איך מ"ד [ועי"ל דכוונת הגמ' כמאן סבר ר' נתן, כר' נחוניא וכו'].

דאיירי כשהוא מזיד על החמץ, ולא ידע שהוא של הקדש. אבל תוס' [ד"ה ר' נחוניא] הביאו דברי חזקיה דאף חייבי מיתות שוגגין פטורין מתשלומין, וה"ה כרת לר' נחוניא. והתוס' שאנץ הביא בשם רש"י דדוקא במזיד פטור ע"י הכרת.

ובפשוטו נקט דקאי הכא דלא כתנא דבי חזקיה. וכ"כ המהרש"א [בסו"ד] דמבואר עוד ברש"י [לק' לב]. דל"ל דחזקיה, וליכא קלב"ם בשוגג [כלל]. אך התוס' שאנץ כ' דאין סברא דל"ל ת"ד חזקיה, דבגמ' [כתובות לה]. משמע דליכא מאן דפליג.

והתוס' שאנץ כת' דל"ל דדוקא מיתה הוקש [דמכה אדם קאי במיתת ב"ד] ולא כרת³⁰. וכ"ד המלחמות [כתוב' יג: בדה"ר, ורבינו דוד כאן, וכ"כ המהרש"א לק' לב. בדעת רש"י] דאף דחייבי מיתות שוגגין פטורין, אבל חייבי כריתות אין פטור שוגגין³¹. דדוקא מזיד איתקיש אסון אסון, ולענין זה לא איתקיש. [וע"ע רש"י כתובות ל: ורע"א שם].

והמהרש"א [כאן] כת' דע"כ שוגגין אינו פטור מקרבן³². דהא חייבה תורה קרבן חטאת בחייבי כריתות שוגגין³³. ודוקא בקלב"מ דמזיד י"ל דפוטור ממעילה.

והקצות [כח א, ה' בסמוך] ביאר דדוקא חייבי כריתות מזיד חשיב דנעשית החומר, ועי"ז הוה כאילו שילם. אבל היכא דלא נעשית החומר [וכן בשוגגין] עדיין מחוייב בידי שמים. וכמ"ש המהרש"ל [ב"ק ו ו]. וע' בסמוך.

והבעה"מ כת' דאף תשלומי מעילה הוה לכפרה. ומתוך שניתנה שגגת קודש לכפרה, אף שגגת חמץ לכפרה³⁴.

תוד"ה מאן. ואור"י דתשלומי תרומה מחמת כפרה הם, דאם רצה כהן למחול א"י למחול³⁵ וכו'. ותוס' [כתובות ל: הוסיף דקרבן וחומש דהקדש אינו כפרה, אלא ממון, שגזל הקדש³⁶. הר"ש [תרומות ז א] הקשה על תוס' דהך סברא מנלן דתרומה כפרה ולא מעילה, וע"כ דגם בכפרה אמרי' קלב"ם.

והר"ש כת' דגלי קרא דחייב, ואף היכא דהזיד בלאו דתרומה, כיון דשגג במיתה ביד"ש³⁷ [דתרומה]. ומש"ה לא אמרי' קלב"ם.

בא"ד וכיון דכפרה הוא אין כרת פוטרו משום קלב"מ³⁸. [וע' תוס' אח"כ שדנו קלב"ם בקרבן].

תוד"ה ר' נחוניא. הק' ריב"א וכו' אלמא קלב"מ לא פטר מקרבן. ות"י כיון דפטור מקרבן וחומש פטור נמי מקרבן וכו'. וכע"ז כת' רש"י [ד"ה וי"א] ובמקום שאין קרבן אין חומש³⁹ ואין [קרבן] מעילה.

והקצות [כח א] הק' דמבואר [ב"מ צא]. דהיכא דקלב"מ מחוייב בידי שמים [ואי תפס לא מפקי] אלא דאין כח לבי"ד לחייבו, א"כ רמי עליו חיוב קרבן. ולענין מעילה בלאו הכי אין בי"ד כופין עליו⁴⁰, א"כ מה מהני קלב"מ. והקצות תי' ע"פ דברי המהרש"ל [ב"ק ו ו] דהיכא דעבדי' החומרא אינו חייב כלל תשלומים, אף בידי שמים. וכת' דה"נ בחיוב כרת במזיד חשיב שנעשית החומר [בידי שמים], ומש"ה פקע ממנו חיוב זה.

30 אך התוס' שאנץ הק' דהוקשו להדדי [כתובות ל].
31 [וקצת משמע דחייבי כריתות שוגגין לא נחשב דיש עליהם חיוב כלל. דבעונש בידי שמים תלי רק היכא דמוטל עונש בפועל].

32 ומבואר במהרש"א דנקט דדעת רש"י דהקלב"ם פטור מחיוב קרבן. ודלא כתוס' [ד"ה ר' נחוניא] דפטור מחיוב קרבן [ועי"ז אף מחיוב קרבן. וכ"מ ברש"י ויש אומרים]. והקרנ"ר העיר בזה, דל"ל כתוס'.

33 וצ"ב אמאי הביא מחייבי כריתות דעלמא, ולא הביא מהזיד במעילה גופיה. [וע' קרנ"ר].

34 [ומשמע דסברתו דבשוגג גדר הדבר דהכפרה הוא במקום המיתה, ולכן לא שייך ע"ז קלב"ם].

35 אבל הר"ש [תרומות ו א] כת' דאין לפרש דל"מ מחילה בחומש משום דהוה כפרת עוון כקרבן, דהא מהני מחילה בחומש דגזול ונשבע. ומש"ה ביאר הטעם דל"מ מחילה משום דיש גזירה"כ דבעי דבר הראוי להיות קודש.

36 [ומשמע דאף חיוב חומש בהקדש משום גזל הקדש].

37 ע' שבת סט. אי הזיד בלאו חשיב שוגג. [והר"ש נקט דלתשלומי תרומה חשיב שוגג. ואפ"ה לענין קלב"ם אין לחלק בזה].

38 וע"ע רש"י [ב"ק כו]. דשייך פטור קלב"ם בכופר, אף למ"ד [שם] דכופרא כפרה. וע"ע תוס' [ב"ק ד].

39 וכ"ה בתוס' רא"ש. ומשמע דלא מהני קלב"מ לפטור מחיוב חומש [דהוה כפרה], אלא דחיוב חומש תלי בקרבן. אבל תוס' מבואר דמהני קלב"ם לפטור אף מהחומש. והקוב"ש [קלד] כת' דדעת תוס' דחומש הוה ממון. וכמו בשבועת הפקדון [ב"ק קג].

40 דאין ממשכנין על חייבי אשמות. אבל המצפ"א ציין לתוס' [יבמות פז: וכריתות יב] דהיכא דאינו רוצה להביא שפיר ממשכנין.

מ"ד מעל קסבר פודין את הקדשים להאכילן לכלבים. פרש"י אליבא דריה"ג דמותר בהנאה [וכדברי רב אשי בע"ב]. ותוס' [בע"ב סוד"ה רב אשי] דנו האיק רשאי לפדות, הא עבר משום בל יראה.

אבל רש"י [בע"ב סוד"ה ומ"ד לא מעל] כת' דלמ"ד אין פודין להאכיל לכלבים, אף לנכרי אסור למכור. ומשמע דלמ"ד פודין, פודה לנכרי [וכ"כ תוס' הנ"ל בתחילת דבריהם]. [וכ"כ הראב"ד לרי"ף דא"י צ להעמיד כריה"ג, דהקדש ימכור לנכרי]. והמהרש"א הק' דה"נ ההקדש עצמו ימכור לנכרי, וליכא בזה איסור מעילה [ואף דלא כריה"ג].

והפנ"י דן ד"ל דל"ש פדיון הקדש לגוי [דלא נתחדש אצלו קנין מהקדש]. והחז"א השיג דא"כ הקדש לא יוכל לקנות מגוי, דאף זה גדר פדיון. ומבואר [ע"ז כג.] דהקדש קונה מיד נכרי.

תוד"ה אין [הא']. ואין לתמוה אטו משום חששא דרבנן נפקיע מעילה דאורייתא, דכיון דאמרו רבנן אין פודין לא שויה מיד. דכיון דבפועל אין אדם פודאו, ממילא לא שווה להקדש⁴¹. [וע' רע"א [ב"מ מח.] שדן ממש"כ תוס' [ע"ז סג.] דדין מעילה תלי בדין דאורייתא. והאחרונים חילקו דכוונת התוס' שם דמ"מ הוה 'מעשה קנין'⁴². ואכמ"ל].

תוד"ה אין [הב']. דהא לאחר שנשרף ונעשה אפר יכול לפדותו. בפשוטו כוונת התוס' דחמץ הוה מהנשרפין, ואפרן מותר, וכר' יהודה דבשריפה⁴³. [דמבואר בתוס' לע' כא: דלרבנן האפר אסור⁴⁴]. וכ"כ הפנ"י. והשפ"א הק' דקאי כריה"ג, ומבואר [לע' כא:] דלריה"ג אינו חייב שריפה.

בא"ד [בע"ב] וי"ל דכמו שהוא עכשיו לא שוי מדי ל"ש מעילה וכו'. בפשוטו קו' התוס' דיש לו בזה צד הנאה ורווח, ומש"ה יחשב ממון. ובזה תי' תוס' דגדר איסור"ה דלא שווה מדי. ואף באופן דיהא לו בזה תועלת. והשער"י [א ט] האריך לפרש דכיון דהתורה הרחיקה את האיסור"ה, ע"ז לא חשיב ממון [ולא רק משום העדר השימוש. וע' בסמוך].

ומש"ה אף היכא דיש לו השתמשות ע"י שריפה לא חשיב ממון.

והרשב"א [קידו' נו: ה' בסמוך] כת' דאפר הוה פנים חדשות.

ועיל"פ דכוונת התוס' משום דאין להקדש אלא מקומו ושעתו, והשתא לא שווה מדי [וכ"כ האו"ש א ג, ה' בסמוך].

והמק"ח [תלא סוד"ה גם מה] כת' דהסקה דחמץ הוה שלא כדרך הנאתו, וכיון דאינו ראוי להנות כדרך הנאתו לא חשיב ממון⁴⁵.

[ומבואר [לע' ז. וכו:] דאף באיסור"ה דרבנן אינה מקודשת, וע"כ דהתם נמי הטעם משום דעכשיו לא שוי מדי, ולפי' השער"י דאין עליו שם ממון. והמאירי וריטב"א [הו' לע' ז.] פי' דאינו מקודשת אף מדאורייתא, דאף איסור הנאה דרבנן, אינו ראוי להשתמש בו. וצ"ב דראוי להשתמש באפרן. ועוד צ"ב דחמץ נוקשה מדאורייתא ראוי להשהותו לאחר הפסח [לדעת תוס' מב. דאינו עובר עליו בב"י]. ואמאי לא תתקדש מדאורייתא. אך רש"י [ז.] פי' דהטעם משום אפקעינהו חכמים לקידושין, והפקר ב"ד הפקר. וע' קוב"ש [כאן, וקו' דברי סופרים] שהאריך בזה].

בא"ד והיינו נמי טעמא דכל איסור"ה אין מקדשין בהן אשה וכו'. [אף אי אפרן שווה יותר מפרוטה]. ע"כ הטעם משום דכמו שהוא עכשיו לא שווה. והרשב"א [קידו' נו:] ביאר דאפרן אינו בעולם, וכשישרוף הוה כגופא אחריני⁴⁶. והריטב"א [שם] הוסיף דלאו דידיה ניהו, וכל הקודם זוכה באפרן.

אבל תוס' [ע"ז סב. ד"ה בדמיהן] כת' דכל זמן שהוא בעין אסור למוכרן מה"ת. וכן לקדש אשה דחשיב כמכירה, דיש בו הנאה כשמקדש בו אשה. דגמרי' קיחה קיחה משדה עפרון [קיד' ב.]. וזה ל"ד לשדה עפרון⁴⁷,

41 וכן במדבר דליכא שום בני אדם, אזלי' בתר שעתו. ובשעה זו ליכא בנ"א.

42 והקוב"ש [קלה] ביאר דכיון דקונה מדאורייתא אין כח ביד חכמים לומר שלא יחול הקנין מתחלתו [והפקיעו חכמים ממנו לאחר שקנה מטעם הפקר ב"ד] ונמצא שהזכיה חלה ונפקעת תיכף. [ודוגמא לזה למוכר שדהו בשנת היובל דלחך מ"ד מכורה ויוצאה].

43 ואף דחמץ של הקדש אינו חייב לבער. מ"מ אסור בהנאה [ע' לע'], ודין האיסור"ה בשריפה.

44 ויש שדנו דהכא ליכא חייב לבער, ומש"ה אף לרבנן אפרן מותר. וכצד דחרכו לאחר זמנו תלי בחיוב ביעור [וע' מה שהו' לע' כא:].

45 אך בתוס' [בסו"ד] מבואר דאי משום שלא כדרך הנאתו שפיר חשיב ממון. [וקצת משמע בתוס' דאפר ושלא כדרך הוה ב' קו'. וי"ל דנקטו דאפר גרע. וע"ע מש"כ הקוב"ש [הו' לע' כד:] דאפר של דבר העומד לשריפה חשיב דרך הנאתו].

46 והוסיף דאף דאמרי' [קידו' סב:] דכל שבידו לאו כמחוסר מעשה, הכא הגוף נשתנה לגמרי.

47 ועד"ז כת' התוס' רא"ש [קידו' נו:] דלפמש"כ [שם נב: לכאן] שאין אשה מתקדשת אלא בדבר שהמכר חל עליו ניהא.

דראוי לקנות בו חפץ או שאר הנאות⁴⁸.

שם. אמנם עיקר קו' התוס' צ"ב דאסור למכור איסור⁴⁹, שנהנה כשמקבל דמיו. [וכמו שהוכיחו הראשונים דגילתה תורה גבי נבילה [לע' כא:]; ואילו שאר איסור⁵⁰ אסור למכור]. א"כ אף דיש לו צד הנאה מותרת, מ"מ אסור למכור שימוש זה. ולא שייך מכירה באיסור⁴⁹.

והריטב"א [קידו' שם] כת' דא"א לקדש באיסור⁵¹, אף דהותרה לחולה. מ"מ המכירה אסור. ונהנה באיסור⁵² של תורה. ולא חשיב ממונא כלל. ואפי' היא חולה וראויה להנות בה, לאו ממונא היא⁵⁰.

והחזו"א [אה"ע מ יב, וקה"י נדרים לב ח] ביאר דכיון דיש בחפץ צד היתר, רשאי למכור זכות זה. וכעין שמצאנו בפטר חמור דרשאי למכור ולקדש אשה בביני וביני [בכורות ט:]; עי"ש ברא"ש א [יא].

בא"ד היינו היכא דלית ביה ש"פ וכו'. וכ"כ תוס' [קידו' נו: ה' בסמוך]. אך הרשב"א [קידו' שם] הק' דהמשנה סותמת, ואיירי בכל אופן. ודומיה דשור הנסקל, ואף דבשור גדול יש כמה פרוטות. ובתוספתא [שם] משמע דאף מקדש בכל עיר הנידחת.

בא"ד ולתי' קמא קשה הא חזי שלכ"ד הנאה. וכה"ק תוס' [קידו' נו:]: המקדש בערלה וכו', הא שרי להנות שלכ"ד. ותי' דאיירי שאינו שווה פרוטה אלא כדרך הנאתו. א"נ איירי שהאשה סבורה להנות דרך הנאתה, ולא סמכא דעתה, והוי מקח טעות⁵¹.

שם. חזי בעיניה שלא כדרך הנאתו. הרשב"א [ורמב"ן ושאר קידו' שם] דחה דשלא כדרך הנאתו לא הותר אלא במקום חולי. והמשנ"ל [יסוה"ת ה ח, ואישות ה ג] דן אי כוונת תוס' דשלא כדרך הנאתו מותר לכתחילה⁵². או דהוה איסור⁵³ דרבנן [וס"ל דחלו קידושין⁵³].

והאחרונים [מל"ה ועוד] דנו דיל"פ דכוונת תוס' דחזי לחולה שאין בו סכנה⁵⁴.

דף כט:

בדבר הגורם לממון וכו'. וכר' שמעון דמותר בהנאה לאחר פסח, ופרש"י דאע"ג דהשתא לא חזי, לקמיה גורם לממון. ואידך מ"ד ס"ל דמ"מ עכשיו אינו ראוי, והשתא אינו ממון. [אבל ר"ח והבעה"מ ביארו באופ"א].

ובחי' אבן העזר [על תוס'] תמה דכל סחורה שאינו ראוי בשעה זו להנות ממנו, וראוי לאחר זמן דהוה ממון גמור⁵⁵. וכת' דצ"ל דהתם ראוי למכור מיד, ולהשהותו ברשותו עד שיוכל להנות. משא"כ בחמץ דאינו ראוי להשהותו⁵⁶.

[והמאירי [בע"א] הביא י"א שאינו דבר הגורם לממון לבד שהרי הוא בעצמו יותר לאחר הפסח. ואף דהסוגיה מוכחת דהו' גורם לממון⁵⁷].

והשער"י [א ט בסופו] כת' דדוחק לומר דדבר הראוי לשימוש רק לאחר זמן לא חשיב ממון, ותלי

48 [ומבואר דתוס' דנו דקידושין עדיף משאר מכירה, דאין כאן קבלת ממון. ובזה תי' דקידושין הוה הנאה. וגמרי' דבעי שיהא ראוי לקנות שאר מילי. והאחרונים דנו בכוונת התוס' אי הוה גילוי דבעי כסף הראוי לקנין. ורע"א [שול"ת קכט] דן דכוונת התוס' דכיון דיש איסור בקידושין אלו, אי עבד ל"מ. וכת' דבזה כ"ע מודו דלא מהני כיון דיתוקן העבירה ע"י שלא יחול. ובאבנ"מ [כח נו] נקט דתוס' חידשו דקידושין בעי כסף שווי].

49 אך מדברי תוס' [ע"ז הנ"ל] משמע דמ"מ הק' דלקדש אשה לא תלי בגדר מכירה. והבית הלוי [א מח ו] הביא דדעת הנ"ק תוס' דאיסור⁵⁸ הוה ממונו לקדש בו אשה. אלא משום דלא שווה מיד. [ע' תוס' ע"ז הנ"ל בתחילת דבריהם].

50 אך בשיטה לג"ל [שם] כת' דאיירי שאינה חולה. והמשנ"ל [אישות ה א] פשיט"ל דכיון דמותר לה הוה ממון, אלא דנסתפק דבעי שיהא ממון אף למקדש. [ואכמ"ל].

51 וע' משנ"ל [אישות ה ג], גבר"א [יומא עג: אבנ"מ [כח נו], חזו"א [אה"ע מ יב].

52 והביא דכ"מ אף בתוס' [לע' כו: [וכן המרדכי תקמד].

53 אך הק' דדעת תוס' [שם נח. וכו'] דאיסור⁵⁹ דרבנן דעיקרו דאורייתא אינה מקדושת. וכדבר גידל [לע' כא:].

54 [אך הריטב"א הנ"ל כת' דאף לחולה א"א לקדש]. והמל"ה הק' דאף איסור⁶⁰ גמור, נימא דחזי לחולה שיש בו סכנה. [וע' משנ"ל אישות ה א בה]. והאחרונים דנו דאיסור⁶¹ גמור פקע ממנו 'שם ממון', ואף כשיש חולה שמותר להשתמש, לא חשיב ממון לקידושין. אבל היתר שלא כדרך, דחכמים לא אסרו שימוש זה. וכלפי שימוש חולה הוה היתר גמור. ואפשר לקדש בו אשה].

1 וכן פירות העומדים באילן, שעדיין לא נתבשל, וקונין בנ"א מיד כיון דראוי להנות לאחר זמן.
2 והאבן העזר כת' דאינו יכול לבטלו, דל"מ ביטול על חמץ לאחר ו' [וכדלע' ו:]. וכת' לפלפל דלפ"ז לריה"ג רשאי לפדותו ולבטלו, ועי"ז רשאי להשהותו, וחשיב ממון גמור. והא דרב אשי תלה בריה"ג דמותר בהנאה לא שייך כלל לפודין להאכיל לכלבים.

3 וצ"ב כוונתו האידך דחי' לסוגיין דמוכחת כן. [ואפשר דכוונתו דק"ל כאידך אוקימ'. ועי"ע בבעה"מ דנקט דסברת לקמיה שווה' הוה סברא נוספת, אך בדבריו מבואר דלא קאי למסקנא].

באפשרות המכירה בפועל. והשער"י ביאר דשאני איסור"ה, דדין האיסור מאבד ממנו כל תורת ממון שבו. ול"מ הא דראוי לאחר זמן.

והריב"ש [ת] הביא דמבואר בסוגיין דאף חמץ של הקדש [ושל נכרי] אסור בהנאה. ולכאור' כוונתו כנ"ל. **ובשרית אבנ"מ** [ט] תמה דבסוגיין איירי אף לריה"ג דמותר בהנאה. א"כ אמאי יחשב גורם לממון.

והשער"י תי' דאיירי בחמץ של הקדש, וכל שימושיו לאכילת ושימוש ישראל. וכיון דעכשיו אינו ראוי להנאת ישראל לא חשיב ממון⁴. [למ"ד דאין פודין עבור שאר הנאות]. ואף ראוי לאחר פסח לא חשיב ממון⁵.

ובחי' ר' שמואל הק' דחמץ זה ראוי להקדש להאכיל בהמות גבוה. והוכיח מזה דאף הקדש מצווה משום איסור"ה [ע' לע' כג.].

והאר"ש [א ג הראשון בסו"ד, וכ"כ הבית אפרים אור"ח מא] כתב דדוקא בהקדש דאין לו אלא מקומו ושעתו. אבל לגבי הדיוט מה שראוי לאכילה לאחר זמן נחשב ממון. ועוד ביאר דהקדש שווה רק לענין למכור לאחרים. ומש"ה תלי במה שיוכל למכור עכשיו.

שם. דבר הגורם לממון. אבל **ר"ח** [עה"ג] פי' כגון מי שגזל חמץ של הקדש, דאם הוא בעין מחזירו⁶. ומתחייב ממון לגזלן. ואע"פ שחמץ בפסח אינו ממון, השבתתו גורם לממון. וכע"ז כ' **הבעה"מ** דאיירי שהבעלים חייבים באחריות. הילכך הוה בר דמים⁷.

שם. דבר הגורם לממון. [וכדאי' בסמוך, למ"ד דמותר אחר הפסח]. בפשוטו משמע דתלי במח' ר' שמעון ורבנן [ב"מ נו; ב"ק עא; הו' לע' ה: אי יש חיוב שומרים וכפל בקדשים שחייב באחריות].

והשאג"א [ס"ס עז] הק' דלר' שמעון כל חמץ גורם לממון, דשווה לבעליו לאחר פסח, וכיון דמבואר [לע' ה:] דחייבין בבל יראה כשקיבל אחריות משום גורם לממון [או משום 'לא ימצא']. א"כ לא איצטרך הא דעשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו [לע' ו:]. **והמק"ח** [תלא] דחה דכל חמץ מצווה לבערו ואינו ראוי להניחו, ולא שייך בזה גורם לממון⁸.

ובחי' ר' שמואל [ה] הביא בשם הגר"ח דאיסור הנאה מפיקע מהחמץ דין ממון⁹. ואף לא חשיב גורם לממון [וצ"ע בזה]. ובסוגיין דוקא חמץ של הקדש שייך גדר גורם לממון¹⁰.

והקצות [שפו ז] נסתפק חמץ דמותר להשהותו [וכגון חמץ נוקשה, דאסור בהנאה ומותר להשהותו], ובא אחר והזיקו בפסח האם מתחייב לשלם. וכת' דתלי במח' ר' שמעון ורבנן דדבר הגורם לממון, וכיון דקי"ל כרבנן פטור¹¹.

ויש אחרונים [בית אפרים ה"ל] שדנו דכיון דרשאי [מדאורייתא] להשהות חמץ נוקשה, לכ"ע חשיב ממון גמור. דשווה ממון לבעליו אחר הפסח. **והאחרונים** [עמודי אור יח ח] דחו דלהדיא [לע' ז. וכו':] דמקדש בחטי קורדנייתא, דהוה חמץ נוקשה [לתוס' ו: אינה מקודשת¹², ולא אמרי' דחשיב ממון משום דראוי להשהות לאחר פסח.

אך הקצות [דש א] כת' דאף רבנן מודו דהמזיק דבר הגורם לממון חייב לשלם את הקרן. ומח' ר' שמעון ורבנן הוא האם חייב כפל וד' וה', האם נחשב גופו ממון.

4 ואף דהקדש יכולים להמתין ולמכור לישראל לאחר הפסח, כיון דעכשיו אינו ראוי לשימוש. ועכשיו אינו ראוי לפדות עד אחר פסח.

5 **והשער"י** ביאר דאף דלאחר הפסח ישובח ויוחזר לתורת אוכל הראוי לישראל הוי רק כדבר הגורם לממון. ולא דמי לחפץ שאינו ראוי עכשיו וראוי לאחר זמן מחמת השתנות הטבע בחפץ או חלוף זמן הטבע, דשם כלול בחפץ של עכשיו השתנותו הטבעי ונמצא דגם עכשיו הוא דבר הראוי לאדם ע"י כח הנמצא בחפץ שראוי להנות ממנו בהשתנות טבעו או זמן הטבעו, אבל חמץ שאסור עכשיו לישראל ליתא בחמץ עכשיו כח וחלק שיהיו ראוי לאחר הפסח.

6 אבל אם אינו בעין חייב קרן להקדש [מדין גזלן. ואכמ"ל]. [ולכאור' צ"ל בגזל במזיד, דאי סבור שהוא של הדיוט מעל ויצא לחולין].

7 ולבעה"מ הוא גורם להקדש שווי ממון. [ויל"ד א"כ הוה ממון גמור להקדש]. אבל לדברי ר"ח הוא גורם להדיוט [הגזלן] ממון, וצ"ב אמאי יתחייב ע"ז במעילה.

8 **ובק"א** ביאר כוונת השאג"א דלולי עשאו הכתוב אינו מצווה בבל יראה, ורשאי להניחו. [ואף דע"י שחל דין בל יראה, ממילא אינו גורם לממון, וע"ז אינו מצווה. מ"מ החיוב כבר חל. ויל"ד]. אך עוד דנו האחרונים [אחיעזר ג א ח] דע"פ יש בזה משום תשביתו.

9 אך צ"ע דלכאור' איירי הכא אף לריה"ג [וכדמשמע ברש"י], ולדידיה חמץ מותר בהנאה.

10 וצ"ב דאף חמץ של הקדש אסור בהנאה [דאל"כ הוה ממון גמור, וכנ"ל. ולא רק גורם לממון]. וצ"ל דכיון דלבעליו [ההקדש] נחשב דבר ראוי, שפיר שייך בזה בעלות.

11 **והאחרונים** דנו דע"פ יתחייב משום דינא דגרמי. [ואכ"מ].

12 ובפשוטו הטעם דאיסור"ה לא חשיב ממון. ע' תוס' [המשך מהע"א].

ועפ"ז הקצות ביאר את הסוגיה [ב"מ צט:] דדבר ששווה ביום השוק יותר, דהמזיק חייב לשלם כפי הפסד במכירה בשוק. וכדאי' בסוגיין דאף דעכשיו אינו שווה, משלם כפי שוויו בשעה שראוי לשימוש. והקצות ביאר דהוה משום גורם לממון, ובחויב קרן מודי רבנן¹³.

והנתיבות [דש ב] חלק דכל דבר שאפשר למכור עכשיו, שוויו כפי עכשיו. ובסוגיין איירי דוקא בחמץ דא"ל לו למכור כלל בפסח, ומש"ה חייב לשלם לו כפי השעה שדרך למכרו¹⁴.

תנוד"ה הדר. חמצן של עוברי עבירה לאחר הפסח מותר מיד מפני שמחליפין וכו'. דעוברי עבירה החליפו חמץ שלהם בשל נכרי¹⁵. והגמ' מוכיחה דתלי' דודאי החליפו, דלא שבקי התיירא ואכלי איסורא [ואף לר' יהודה מהני חזקה זו באיסור דאוריין]. ותוס' הוכיחו דעכ"פ החליפו בחמץ של נכרי, שהוא מותר אחר הפסח. והגמ' דוחה דקאי לר' שמעון דאחר פסח אסור מדרבנן, ומדרבנן הקילו בזה.

ורבינו מנוח [א ד] הביא בשם שו"ת הר"ף דלר' שמעון חמץ שעבר עליו הפסח קנסו רק למי שהשהה. אבל לשאר בנ"א מותר. ודחה מהגמ' הנ"ל.

תנוד"ה רב אשי. ימכרנו לנכרי ההקדש עצמו וכו'¹⁶. והתוס' ר"ד ביאר דאין איסור במה שמוכר את החמץ, דהקדש לאו בר איסורא, והגזבר אינו נהנה. וכל הנידון משום דאין פודין להאכיל לכלבים, ולגוי הוה כמו לכלבים. וכת' דאין לומר דזילא מילתא למכור לגוי, דמבואר [בכורות לב:] דבית הלל מתירין לאחר פדיון אפי' לגוי¹⁷.

אבל המהר"ם חלאוה כת' דאין זה נהנה, אלא פודה ומניח המעות לאחר הפסח. [וצ"ע דלכא' גוף המכירה נחשב הנאה, אף אם מניח את המעות בביתו ואינו משתמש בהם].

בא"ד ואע"ג דאין פודין להאכיל לכלבים, מ"מ שרי להסיק תחת תבשילו, דהכא קדושת דמים וכו'. ותוס' [ב"ק נג:] הביאו דמבואר בסוגיין דאף למ"ד אין פודין לכלבים, פודין להסיקו תחת תבשילו או לצורך הנאה אחרת [ונקטו דאף מדאוריין]¹⁸. אך הביאו דרב יוסף [בע"א] פליג, וס"ל דלמ"ד אין פודין להאכיל לכלבים, ה"ה שאר הנאות¹⁹.

משהה ע"מ לבער

בא"ד ומכאן מוכיח ר"י שהמשהה חמץ בפסח ודעתו לבערו אינו עובר וכו'. הא מיד כשיפדה אותו הוא שלו. ובחי' הר"ן דחה דמשכח"ל בשפודה אותו בשעה שהוא נסוק תחת תבשילו. דבאותה שעה שהוא בא לידו הוא מתבער. [ורשאי לקנות חמץ שכבר נעשית בו מעשה ביעור, ואף דבשעה זו החמץ עדיין בעין].

והשאג"א [ס"ס פא] כ' ליישב דיכול לפדות פחות פחות כזית²⁰, דאינו עובר בב"י אלא בכזית [וכדאי' ביצה ב, ולק' מט:]. וכת' דאפי' מדרבנן אינו עובר עליו [ע' לק' מה]. [ונח' בזה הראשונים ואחרונים, ובעזה"י יתבאר לק' שם].

והאר"ש [מעילה ז א] דן אי מהני לפדות להפקר, שנותן מעות כדי שהדבר יצא להפקר [דומיה דשחרור כסף דעבד כנעני, דאדם אחר נותן מעות, כדי שהעבד יצא לעצמו]. וכת' דעפ"ז מתיישב קו' התוס'²¹.

[שם. יש שדנו אמאי תוס' הק' כן אדברי רב אשי, ולכא' כבר מתחילת הסוגיה דקאי כר' נחוניא, וכריה"ג קשה דעובר בבל יראה].

שם. אינו עובר באותה שהייה וכו' דלא יראה ניתק לעשה וכו'. [וכדאי' לק' צה]. והשאג"א [פא] תמה וכי מותר לעבור בלאו כשכוונתו לקיים אח"כ העשה. ובשאר לאו הניתק לעשה, כגון גזל

13 והנתיבות [שם] חלק דמבואר [ב"ק ח] דיוקרא דלקמיה לא נחשב שוויו.
14 ודמי קצת לגזל חבירו במדבר שא"א למוכרו כלל במדבר רק שמוליכו לשוק, ודאי דחייב לשלם כשער שבשוק. [וצ"ע דהתם הוה ממון גמור, ואילו הכא הוה רק גורם לממון].
15 ותוס' שם הק' דפת נכרי אסור [ע"ש].
16 [וע"כ דאין פודין להאכיל לכלבים, וכן שלא למכור לנכרי. וכמ"ש תוס' בע"א].
17 והאחרונים דנו ד"ל דהתם איירי כשמוותר לכל בני אדם, ואף לגוי. אבל למכור דוקא לגוי י"ל דגרע.
18 וביארו דכיון דמיעטיה מואכלת ולא לכלביד לית לן למעוטי אלא כיוצא בה אכילה.
19 וכת' ד"ל דכ"ד רבא [שם]. ועפ"ז י"ל דאף הגמ' בכורות [שהביאו תוס'] כרב יוסף.
20 וכגון שהוא שווה פרוטה.
21 והקוב"ש [קלב] כ' דבתוס' מבואר שא"א לפדות הקדש שיהא הפקר, דכת' ונתן הכסף וקם לו, ולא מצינו פדיון בתורה בענין אחר.

משכון פֿיאה ואונס שגירש²², ודאי אינו רשאי²³. ואי [ב"מ סא:] לא תגנובו ע"מ למיקט וע"מ לשלם תשלומי כפל²⁴. ועוד דכל שואל שלא מדעת הוה ע"מ להחזיר, ונקרא גזל²⁵. וגזילה אף דניתק לעשה [מכות טז.]. וכת' דצריך לחלק דבכל הני עושה בידים, ואילו לאו דבל יראה אינו עובר בידים במה שיש לו חמץ. אך הק' דה"נ איירי דפודה וקונה חמץ בידים, ואפ"ה לר"י מותר.

והעונג יר"ט [ל] כת' דאה"נ אף בכל לאו הניתק לעשה אין בזה איסור, אלא דיש לחשוש שמא לא יהא בידו סיפוק לקיים העשה.

והמק"ח [תלא הקד' אות ה] כ' דבכל ניתק לעשה, צוותה תורה לאחר שעבר הלאו יתקן, ונצטווה רק לאחר שקלקל. אבל חמץ הוה לאו שקדמו עשה²⁶, שמצווה לבערו אף קודם שעבר בבל יראה. וי"ל דיש רשות לעבור הלאו ואח"כ לקיים העשה הזה.

והאחיזר [ג ג טז] כת' דשאני חמץ, דע"י שדעתו לבער לא נחשב משהה חמץ. והיכא דמשהה ע"מ לבער וביערו לבסוף איגלאי מילתא שלא היה בו דין ממון. וכה"ג לא אמרי' דעשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו²⁷ [ע"ש]. [וע' היטב דברי הרמב"ן לע' ד: דגדר ביטול דהסכימה דעתו לדעת התורה, ואינו מחזיקו כשלו²⁸]. [אמנם בתוס' מבואר דעובר, ודוקא משום גדר ניתק לעשה²⁹].

שם. ודעתו לבערו, אינו עובר באותה שהייה וכו'. **והתוס' שאנץ הביא דנר' דכ"ד רש"י** [לע' יב:] דאם לא מצא עצים ישהה עד שעה ז' ויבער. [וצ"ב דהתם קאי בערב פסח, דעדיין ליכא בל יראה אלא מצוות תשביתו. ואפשר דנקט דיש בל יראה אף בערב פסח].

אבל **רבינו דוד** חלק ע"ד התוס' דלרבנן ודאי אסור להשהות ע"מ לבער³⁰. וכת' דדוקא לר' יוסי הגלילי הותר משהה ע"מ לבער, דהואיל והותר הנאה, אף רשאי לקנות חמץ ע"מ להסיקו תחת תבשילו. ובלבד שיבער מיד. דלריה"ג הותרה שהייתו כדי שיהנה ממנו, ולא אמרי' דגלי קרא ואף לרבנן מותר³¹. [ומבואר מדבריו דלדעת תוס' אף לרבנן רשאי לקנות חמץ ע"מ לבער³²].

שם. **והמג"א** [תמו ב] כת' עפ"ז דמי שמוצא חמץ בביתו ביר"ט [אף דלא ביטל] ימתין עד הערב, דהמשהה ע"מ לבער אינו עובר בבל יראה. אבל **רש"י** [לע' ו.] מדוייק דעובר היכא דלא ביטל. והפוסקים שם דנו עפ"ז דיהא רשאי לשורפו ביר"ט [ע' מה שהו' שם].

והמג"א [שם בסו"ד] חילק בין יר"ט ראשון, דישורף לערב. אבל המוצא בשביעי של פסח, אם ימתין לערב, לאחר הפסח אינו מצווה לבער, ולא ניתק מצוותו³³. [ומש"ה ישורף ביר"ט].

והשעה"מ [א ג, וכה"ק השאג"א הנ"ל] הק' מהמשנה [לק' מו:] כיצד מפרישין חלה ביר"ט בטומאה, הא משהה ע"מ לבער. והשעה"מ כת' וכו' דכוונת תוס' דאינו עובר בבל יראה, ואיסורא מיהא איכא מדאורייתא או מדרבנן שמא יבא לאוכלו. א"כ הדרא קו' לדוכתא האין רשאי לפדות³⁴. וכה"ק דלק' [שם] מבואר דעובר מדאורייתא.

22 ועוה"ק בהמשך דבריו דנותר הוה לאו הניתק לעשה, לשורפו [ע' לק' פד.]. ואינו רשאי להניח קדשים ע"מ לשורפם.

23 והביא דאפי' גזל ע"מ לשלם נקרא רשע [וכדאי' ב"ק ס:]. [וכת' דמשמע סתימת הגמ' אפי' היכא דמחזיר בעין. ואף דהתם איירי כשמשלם דבר אחר, ואינו מחזיר בעין. וע' ברמב"ם ר"ה גזילה ור"ה גניבה אי ע"י תשלום נחשב ניתק לעשה. ואכמ"ל].

24 וע' **קצות** [שמח א] אי הוה חיוב גזל גמור. [ועוד יל"ד דשאני התם דגלי קרא לאסור].

25 וצ"ע מנ"ל דיש בזה איסור, דבכל מקום הוזכר שואל שלא מדעת דיש עליו חיובי גזילה.

26 [וע' שעה"מ] [שם] שתמה אדברי התוס', אמאי אינו לוקה, דהא הוה קדמו עשה. וע' מכות טו.].

27 אמנם הכא קאי אליבא דריה"ג, דחמץ מותר בהנאה. ולפ"ז צ"ל דאף לריה"ג שייך לגדר עשאה הכתוב. וצ"ע. [וע' רמב"ן ד: הנ"ל].

28 אלא דבדברי הרמב"ן חל חלות ביטול בחפצא, ואילו הכא איירי לאחר זמן איסורו. ול"ש ביטול. אלא דהוא אינו מחזיקו כשלו, ומש"ה היכא דמבטל לבסוף אינו עובר. [אבל היכא דהשהה ע"ד לבער. ולבסוף נאנס מלבער, לכאו' עובר עליו].

29 ועוילה"ק מנ"ל הא, שהרי אסרה תורה בל יראה. ולא חילקה בכך.

30 וצ"ן למש"כ [לע' ו:] שמא ישהה גלוסקא יפה, דאף כשמבער לבסוף עובר עליו. דאף כשהמשהה לבערו עובר, אא"כ מצאו שלא מדעת. וכ"כ [לע' ד:] דתשביתו מחייב לבער קודם שיגיע זמן איסורו [וכמ"ש הרמב"ן שם]. [אלא דשם הוה מדין תשביתו, ולא משום בל יראה].

31 וכ"כ **החזו"א** [ד"ה מכאן] להעמיס כן אף בדעת תוס' שרק לר' יוסי הגלילי הותר.

32 אלא דאינו רשאי להנות בשעת ביעורו. ומש"ה ל"ש בזה פדיון הקדש.

33 ומשמע דנסתפק בזה, ובתחילת דבריו נקט דאף בזה ישהה ע"מ לבער אחר הפסח. [וכ"ד כמה אחרונים]. ויל"פ דבל יראה הוה ניתק לעשה דתשביתו, א"כ כל שעבר בב"י רמי עליו מצוות תשביתו, ואף לאחר הפסח. [והוא חידוש].

34 וכת' דשמא כיון דליכא תקנה רשאי לכפות כלי [וכדלע' ו.].

והשעה"מ כת' דנר' דתוס' קאי דוקא היכא דדעתו לבערו מיד. ודלא כמג"א. וכן דייק המק"ח [הנ"ל בסו"ד] דתוס' קאי דוקא היכא דמשהה ע"י שעוסק בביעורו, ומחזר אחר עצים³⁵. [אבל ביר"ט יושב ובטל כל היום, ודאי עובר].

אבל בתוס' שאנץ כת' דלא ישהה מדרבנן, וכמ"ש [לע' כח:] שמא יאכלנו.

שם. האחרונים הק' דמ"מ כשמשהה כל רגע מבטל מצוות תשבייתו. [וע"ע מש"כ בתוס' כח:]. ולדברי המקו"ח [הנ"ל] א"ש דאיירי דוקא בשעה שמחזר עליו לבערו. וכ"כ הדבר"י [י ו] דהיכא דיושב בטל ודאי עובר משום תשבייתו.

שם. וטעמא משום דבל יראה ניתק לעשה וכו'. [וכדאי' לק' צה.]. אבל הרמב"ם [חמץ א ג] פסק דלוקה על בל יראה, וס"ל דאינו ניתק לעשה. וע' שעה"מ ושאג"א [הנ"ל] שהאריכו בזה.

ומבואר ברמב"ם דאפשר לקנות איסור"ה. והאחרונים הק' דאיסור"ה אינו שלו [או אינו ברשותו], ומה שייך בזה קנין. ולכא' מבואר דיש קנין באיסור"ה³⁶.

אבל הר"ן [ע"ז יח: בדה"ר] כת' הטעם משום [דקודם שזכה בו] יש לו צד היתר. דכת' דהא דאי' דישראל שזכה בע"ז שוב אין לו ביטול עולמית, והק' האין זכה הא הוא איסור"ה. וכת' דכיון שאפשר לבטלו יש לישראל זכיה בו, ויש לו דין ממון. [ואף דע"י זכיותו, שוב אין לו ביטול]. וכת' דמכאן דחמץ בפסח כיון דיש לו היתר אחר הפסח אפשר לישראל לזכות בו, וע"ז אסור לעולם [דהוה חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח].

והריב"ש [תא] כת' דהמוצא חמץ בפסח ברה"ר הוה הפקר, ואינו רשאי לסלטלו [אף להזיזו שלא יזיק את הרבים]. דע"ז יזכה בו בהגבתו, ועובר בבל יראה. ושוב דן דכיון דעובר עליו אינו זוכה, ע"ד הא דאי' [ב"מ קב. וחולין קמא:] דאינו זוכה בביצים [החייבים בשילוח] משום איסור.

חמץ במשהו

רב לטעמיה וכו' כל איסורין שבתורה במינו במשהו. וכו' יהודה [זבחים עח. ולק' סה: וכו"מ] דמין במינו אינו בטל³⁷. דילפי' דם הפר ודם השעיר³⁸.

רב גזר שלא במינו אטו מינו וכו'. פרש"י הואיל ובכרת הוא, וגזר בחמץ כיון דלא בדילי ממנו, הואיל ואוכלו כל השנה. והמהר"ם חלאוה ביאר דחמץ חמור, שעובר בבל יראה. ולדעת רוב הראשונים אף רבא פסק להחמיר בחמץ דאוסר במשהו. וע' בסמוך.

שם. במשהו. המכתם [כט:] הביא מח' אי אף נותן טעם לפגם אוסר בפסח³⁹, שהרי אפי' איסור משהו אינו בטל. או דהתירו משום נבילה סרוחה. וע' בפוסקים [תמז י]. [וע"ע לק' ל.].

והתוס' רא"ש הביא בשם הר"ף [ע"ז עד, לז. בדה"ס] דחמץ שנתערב במשהו אוסר [את כולו] אפי' בהנאה. אבל דעת הראב"ד [ע"ז שם] דהתערובת אינו אסור בהנאה⁴⁰. וע' בראשונים שם. [וע' שו"ע תמז א ותס"ז י]. ודעת הריטב"א [בשם הרא"ה] לחלק דהיכא דנתערב כשיעור כדי אכילת פרס אסור בהנאה ולהשהותו. אבל בששים רשאי. [וע"ע לק' מג.].

יבש ביבש – התוס' רא"ש הביא דרש"י [ע"ז עד.] כת' דאף בתערובת יבש ביבש חמץ אינו מתבטל [להיות מותר באכילה]⁴¹. והתוס' רא"ש חלק דדוקא בדבר המעורב עשו משהו כנתינת טעם בשאר איסורין. אבל תערובת יבש ביבש מ"ש משאר איסורין. והביא דכ"מ [לע' ז]. דפת שעיפשה דאזלי' בתר רוב. [ויל"ד דהתם הוה רובא דליתא קמן, דתלי' שהגיע מהרוב. ולא גדר ביטול ברוב].

נתבטל קודם פסח – המרדכי [תקנה] הביא ס' התרומה דאם נתבטל קודם זמנו אינו חוזר וניעור⁴². והביא כדאי' [כלאים ט א] דמתבטל צמר בצמר גמלים, ואינו חוזר וניעור כשחיבר בו פשתן⁴³.

35 והחזו"א [קח ז] כ' דכל שמתחיל לקיים העשה אינו עובר, דומיה דגזל כשמולך את הגזילה להחזירה, מיד מפסקה העבירה. ולא אמרה תורה לא תקנה חמץ, ולכן מותר לקנות. אלא לא ימצא ואחרי תיכף מתעסק בביעורו [ועפ"ז יישוב הא דלא מצא עצים, שאינו עוסק בביעורו ולכן עובר עליו. וע' מש"כ לע'].

36 וע' קונטרס למגיה לריב"ש [דפו"י בסוה"ס].

37 והתם איירי ביטול לח בלח. ותוס' [מנחות כב:] דנו אי לר' יהודה בטל יבש ביבש מין במינו.

38 דאף דדם הפר מרובה, דם השעיר אינו בטל, דכתיב ולקח מדם הפר ומדם השעיר. וחכמים למדו דעולין אין מבטלין זא"ז.

39 וכן קדירה שאינו בן יומו.

40 וכו"ד הר"ן כאן דמותר בהנאה לפי חשבון. וכ"כ המכתם דהיכא דנתערב בפסח, ימכר לנכרי או ישהנו לאחר הפסח, ואסור רק באכילה.

41 אלא דמשליך א' לים והשאר נותנה לכלבים. אבל אסור באכילה.

42 וכ"כ המכתם בשם הראב"ד.

43 ואף שאיסור כלאים הוי במשהו מדאורייתא, דאפי' בחוט א' של פשתן בבגד גדול של צמר אינו מתבטל, כיון דמקודם בטל ברוב גמלים אינו חוזר וניעור אח"כ עם הפשתן לאסור במשהו.

והיתר בהיתר בטל. [והאחרונים האריכו לדון בכ"ז. ואכמ"ל]. וראב"ה [במרדכי תקנ] חלק דאינו בטל קודם זמנו⁴⁴. [והו' בפוסקים תמז ד].

שלא בזמנו וכו' כר' שמעון. בחי' הר"ן כת' דה"מ לאחר הפסח⁴⁵. אבל קודם הפסח ודאי אוסר בנותן טעם, דהא אף לר' שמעון אוסר באכילה [משום תשבייתו, ע' לע' כח:]. וכת' דאף למ"ד בזמנו בכל שהוא, אף לפני זמנו הוה בכלל זמנו לאסור משהוא. אבל הרא"ש [וכ"פ השו"ע תמז ב] כ' דחמץ מו' שעות ולמעלה כיון שאין בו כרת הוה כשאר איסורין ובטל בס'.

והמג"א [תמז ה] הביא לדון אי חמץ נוקשה אוסר במשהו. או דאינו איסור חמור, ובטל.

דר' יוחנן ור"ל דאמרי תרוייהו כל איסורין שבתורה בין במינן ובין שלא במינן בנותן טעם⁴⁶. דפסקו כרבנן דמין במינו בטל [ברוב]. ובמין בשאינו מינו תלי אי מורגש הטעם⁴⁷. ובמין במינו משערין בששים [כדאי' חולין צז. צח].

דף ל.

אמר רבא חמץ בזמנו וכו' במשהו כרב וכו'. דעת רש"י [כאן, וחולין קט, וע"ז עד]. דקי"ל בכל התורה מין במינו אינו בטל, ואסר שלא במינו אטו מינו כרב. אבל דעת רוב ראשונים דקי"ל דמין במינו בטל מדאורייתא. ור"ת [בתוס'] והבעה"מ' דנו דה"נ כוונת רבא דאסור בששים [שיעור נותן טעם]². ול"ג 'במשהו'³.

אבל הר"ף פי' דהוה משהו. וכ"ד רוב ראשונים⁴ משום חומרא דחמץ.

והראב"ד [לר"ף] כת' דמ"מ תימה למה החמירו כ"כ במינו במשהו, וגזרו עוד שלא במינו אטו מינו.

ותוס' כת' משום חומרא דחמץ. דיש בו כרת ובל יראה, ולא בדילי מיניה⁵. [וכדאי' לע'].

אבל הרמב"ם [מאכ"א טו ט] כת' דחמץ בפסח אוסר בכל שהוא, בין במינו בין שלא במינו, לפי שאין התערובת אסורה לעולם. שהרי לאחר הפסח תהיה כל התערובת מותרת. ודבר שאין בו מתירין אינו בטל.

וכ"כ המלחמות דלרבא חמץ אינו בטל דהוה שיש לו מתירין אחר הפסח. דרבא פסק כר' יהודה דאחר הפסח מותר בהנאה [מדאורייתא]. ורב ס"ל כר' יהודה דאחר הפסח אוסר מדאורייתא, ומש"ה דוקא לטעמיה דמין במינו לא בטל. אבל לר' שמעון יש טעם נוסף דאין לו מתירין. והמלחמות ביאר דדעת ר' יוחנן [כט:]: דבטל, דר' יוחנן ס"ל דרבנן פליגי אר"ש [נדרים נח]. דאמר כל דבר שיש לו מתירין לא בטל. ור' יוחנן ס"ל דמתבטל. והרמב"ן ביאר דלא קנס ר' שמעון להקל עליו.

[וכיון דמדאורייתא יש לו מתירין אינו בטל]. והר"ן חלק דדבר שיש לו מתירין הוה חומרא דרבנן בעלמא שלא לבטלו⁷. וכיון שהם אסוריה לאחר זמנו אין ראוי שיחמירו עליו חומרא זו בתוך זמנו.

44 והביא מהגמ' [נדרים עו] אם מטבילין כלי טמא לטהר יטבילו כלי טהור, לכשיטמא יטהר. וה"ה דאין חמץ בטל קודם איסורו.

45 וביאר הלשון שלא בזמנו, דראוי לאכול חמץ אחר.

46 ובגמ' [ע"ז עג:] חוץ מטבל ויין נסך.

47 ותלי בטעם, משום טעם כעיקר [בין למ"ד דאורי', ובין למ"ד טעכ"ע דרבנן]. ובגמ' [חולין צז.] אי' דסמכ' אקפילא לבדוק אם יש טעם.

1 והבעה"מ הביא דכ"ז חכמי צרפת ונרבונוא. והמלחמות השיג דדעת חכמי צרפת דאוסר במשהו. חלוקין חביריו על ר"ת.

2 והבעה"מ כת' אלא שאין מורין כן למעשה, מפני שנהגו בו איסור.

3 וכן הר"ף ל"ג במשהו בגוף הגמ', אלא כת' מדלא יהיב שיעורא, ש"מ במשהו. [והמלחמות הביא דהוה ב' גרסאות בספרים מבבל. והמרדכי [תקנ] הביא בשם בה"ג דנמצא בספרים ישנים שהיו בימות רב אשי סוף הוראה [ב"מ ד' פו א] בהדיא כרב במשהו].

4 והמלחמות הביא דכ"ז בה"ג, והשאלות, והלכות פסוקות. וכ"כ הגאונים דהוה דבר מוסכם בשנים קדמוניות.

5 והגור"א [י"ד קב כ] כת' דלפ"ז בערב פסח מו' שעות ולמעלה מותר [וכרא"ש, ובפסק השו"ע תמז ב. אך הר"ן התמיר, אף דלא ס"ל כרמב"ן]. דליכא חומרא דכרת. ואילו לסברת הרמב"ם ורמב"ן דמשום יש לו מתירין, אף מו' שעות ולמעלה יש לו מתירין. [ועכ"פ במינו אינו בטל]. והביא דכן מבואר במגיד משנה [חמץ א ח, עי"ש] דאף בער"פ חמץ במשהו.

6 והגור"א [י"ד קב כ] כת' דצ"ל דר' יוחנן פליג וס"ל דהוה דבר שיש לו מתירין.

7 ויש שדייקו מדברי הרמב"ן דדבר שיש לו מתירין אינו בטל מה"ת.

והרמב"ן כ' דאף דחייב לבערו כשהוא בעינו⁸, מ"מ כיון דההיתר בא ממילא [ואינו מחוסר מעשה] חשיב יש לו מתירין. וכ"ש חמץ של נכרי [דאי"צ לבעור] שנפל לקדירה של ישראל הוה יש לו מתירין. וגזר שלא במינו אטו מינו.

ורבינו דוד חלק דיש לנו לדון על האיסור שנתערב [ולא על התערובת], והחמץ שנתערב מצווה לבערו⁹.

וכ"כ הר"ן דבר שיש לו מתירין החמירו כשהמין בעצמו עתיד להיות נותר, אבל כאן החמץ עצמו אסור. ואעפ"י שתערובתו מותר, אפשר שהשוו מדותיהן שלא לדנו בכלל דבר שיש לו מתירין.

ומבואר ברמב"ן דבר שמדאורייתא יהא לו היתר חשיב יש לו מתירין, אף דמדרבנן ישאר באיסורו. והר"ן חלק בזה, דמ"מ כיון דקנסו חכמים אסור. והפוסקים האריכו כע"ז בכ"מ היכא דהאיסור דאורייתא יש לו מתירין, ולעולם ישאר עליו איסור דרבנן. [וע' אפיק"א ו].

ורע"א [מערכה אות כח] הביא דעכ"פ איסור בל יראה ותשבינו אין לו מתירין, ולענין זה בטל שיהא רשאי להשהותו לאחר פסח [וכ"כ הצ"ח לע' ט: ע"פ הסוגיה לע' ז.]. ורע"א הביא נידון הפוסקים [צמח צדק הקדמון] היכא דיש עליו ב' איסורין, וא' יש לו מתירין. אי אמרי' דכיון דבלאו הכי לא יהא מותר לגמרי בטל. או דכלפי איסור זה אמרי' עד שתאכלהו באיסור.

ורע"א הביא מח' תוס' [לע' כח:] והבעה"מ [ג. בדה"ר] היכא דאכל החמץ [בפסח] אי קיים מצוות תשבינו¹⁰. וכת' דאי יש איסור בגוף אכילתו, אף היכא דבטל יש לו להשהותו שלא לעבור באיסור זה. ומטעם זה יחשב יש לו מתירין.

והמרדכי [תקעג] הביא הר"ש מפליזא בשם ר"ת דלא הוה יש לו מתירין, דל"ש דבר שיש לו מתירין היכא שהמאכל מתקלקל¹¹.

עוד הביא בשם ר' חיים כ"ץ דדבר החוזר לאיסורו מאליו, כגון חמץ שחוזר לשנה הבאה לאיסורו לא חשיב יש לו מתירין¹². והרמ"א [יר"ד קב ד] הביא דדבר שיש לו היתר וחוזר ונאסר [כגון חמץ בפסח], לא מקרי יש לו מתירין. ויש חולקין בזה.

והאחרונים דנו דסברא זו שייכא לדברי הר"ן [נדרים נב.]. דדבר שיש לו מתירין אינו בטל, משום דדומה לו, ואדרבה מחזקו [דאילו משום הטעם הפשוט, עד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר, וכמ"ש רש"י ביצה ד, ה"נ יש לו שנה שלימה לאכול בהיתר]. וכ"ז בדבר שיעבור האיסור לגמרי, אבל היכא דישאר עליו צד איסור מהני לבטלו. ועוד יש שפי' דגדר איסור חמץ הוא דלעולם החמץ אסור בפסח, ואף שפסח עובר נשאר צד איסור זה¹³.

שלא במינו - והרמב"ם [שם יב] כת' דאף דדבר שיש לו מתירין בטל בשאינו מינו בנותן טעם. אבל חמץ בפסח החמירו בו, שהתורה אמרה כל מחמצת לא תאכלו¹⁴. [ומשמע דהוה טעם נוסף שהחמירו רבנן¹⁵]. והמלחמות כת' דגזר שלא במינו אטו מינו [משום חומרא דחמץ, וכמו לפי רב]. והר"ן חלק דדבר שיש לו מתירין אינו מתבטל רק מדרבנן. א"כ האיק' החמירו טפי למגזר שלא במינו אטו מינו¹⁶.

תודה אמר. אבל סתם י"נ דשרי בהנאה בס'. והגהש"ס תמה דאף סתם י"נ אסור בהנאה, וכדמבואר בכ"מ. וכת' דהוה ט"ס בתוס'. והרש"ש [וכן קוב"ש קמב] כת' דכוונת התוס' לסתם י"נ בזה"ז¹⁷, דק"ל [רמ"א קכג א] דשרי

- 8 ואינו רשאי להשהותו לאחר פסח.
- 9 ורבינו דוד ביאר דגדר יש לו מתירין משום דחכמים לא ראו לבטל את האיסורין אלא משום דחסו על ממונם של ישראל שלא ילך לאיבוד, והיכא דבלא"ה מותר לאחר זמן החמירו. [ולכאן' כוונתו דאף דבטל מדאורייתא, ראוי שחכמים יתקנו לאסור. דמ"מ יש צד איסור. אלא משום הפסד ממונו לא תקנו].
- 10 ורע"א כת' דכל דברי הבעה"מ לדעת ר' שמעון דחמץ לפני זמנו מותר, א"כ י"ל דמצוות תשבינו הוה אף ע"י אכילה. [ואף אי עבר ואכלו בפסח קיים מצוות תשבינו]. אבל לר' יהודה דערב פסח בלאו, ע"כ דמצוות תשבינו הוה בשאר מילי. [ואם עבר ואכלו בפסח ביטל מצוות תשבינו].
- 11 ועפ"ז רע"א פלפל דהא דהוה יש לו מתירין בפסח תלי במח' ר"י ור"ש דחמץ לפני פסח. והרמב"ם שפסק דיש לו מתירין, היינו משום איסור עשה דתשבינו, ולשיטתו דפסק לפני זמנו כר' יהודה.
- 12 ולפ"ז יש חילוק אי איירי במאכל מתקלקל.
- 13 והוסיף וכ"ש דבר שאין בעין כי אם טעמא בעלמא.
- 14 דומיה להא דלא נחשב יש לו מתירין במה שיותר לאדם אחר [ואכמ"ל].
- 15 והרמב"ם [חמץ א ו] כת' דתערובת חמץ שיש כזית בכדי אכילת פרס לוקה [ואין בו כרת] מדכתיב כל מחמצת. [וע"ל מג. מד.]. ועוד כ' הכס"מ [א ז] בכוונת הרמב"ם דהאוכל חצי שיעור חמץ לוקה מכל מחמצת. [ולכא' ה"נ החמירו טפי מחמת זה, ואסמכיה אהך דרשא].
- 16 והלח"מ הק' דה"ל לרמב"ם לפרש דהחמירו באיסור הנאה. וכת' דהרמב"ם הק' דהקדש בטל שלא במינו בששים, ואף דהוה דבר שיש לו מתירין ואיסור הנאה. וע"כ דהוה חומרא בחמץ.
- 17 ובשלמא לרב כיון דס"ל דמינו מדאורייתא לא בטיל שייך למגזר בשאינו מינו אטו מינו, אלא לרבא אמאי. דלא שכיח דמנסכים לע"ז.

בהנאה.

אבל ע"י תערובת לא. פרש"י [ד"ה שלא בזמנו] אפי' בנותן טעם. והראשונים [חי' הר"ן] כת' דעכ"פ איירי דיש רוב היתר, ובטל ברוב [וכע"ז תרומת חו"ל כיון דעיקרו דרבנן בטל ברוב, ודי שנהגו בו כקל שבאיסורין שהן מדבריהם]. אבל הטור [ושו"ע תמז יא] כת' דוקא דבטל בששים. וקמ"ל דאינו במשהו¹⁸. והמג"א [שם מד] כת' דכל הפוסקים ס"ל דבטל אף בלא ס'.

שם. פרש"י אפי' עבר ושהה בעיניה, לא קנס לאסור התערובת¹⁹. רבינו דוד והר"ן כת' בין שנתערב קודם הפסח או בתוך הפסח או לאחר הפסח. אך אם נתערב בפסח או קודם הפסח בענין שעוברין עליו בב"י [שיש כזית כדי אכילת פרס, ע' לק' מד.] אסור לאחר הפסח [דשייך קנס בגוף תערובת זו].

והמג"א [תמז מג] כת' דאף באופן דמדרבנן אסור להשהותו, כיון דלא עבר מה"ת לא קנסו.

והרא"ש הביא בשם רבינו יונה דאפי' עירבו במתכוון מותר²⁰. וחלק דדוקא נתערב ממילא, והוה כשאר איסורין דהיכא דביטל במזיד אסורין. [ואף לאחר שעירבו קנסו].

כי הוה נפקי ז' יומי דפסחא. הרש"ש הק' דמשמע דבי"ט שני [יום השמיני] אמר לקנות, דהא הוה בבבל, וודאי אסור לקנות חמץ בשמיני²¹. וכת' דשביעי לאו דוקא²². ובחי' חת"ס כת' ד"ל דהיו במקום שהגיעו שלוחי תשרי [ע' ר"ה כא.]. ועוד כת' בשאלת יעבץ [ב צא] דבי"ט אחרון [יום ח'] היה מכריז שיקנו למחר. [אבל קודם יו"ט אחרון לא גילה קולא זו, שלא יזלזלו ויקנו קודם].

ואזדא רבא לטעמיה וכו' חמירא דבני חילא. פרש"י דחמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מותר, דליכא לקנסו. ומש"ה אף ע"י תערובת. אבל ר"ח פי' דאיירי בחמץ שהיה באחריות ישראל וברשותו, דרבא [לע' ה:] הכריז לבערו. ואע"ג דהוה כדידהו התיר להם ע"י תערובת. [וע' בסמוך].

אבל הראב"ד [ד ד, ציינו החש"ל] כת' דבאמת החזירו לבני חילא, וחזרו ולקחו מהם²³. דאל"כ הא נשרף, כדברי רבא [הנ"ל].

רש"י ד"ה בני חילא. נכרים, אע"פ שאופיהו יום זה שעבר. והב"י [יו"ד קיב, צוי' בגהש"ס] הק' דפת נכרי אסור²⁴. וכת' דצ"ל דהיו לוקחים עיסה או שאור מהעכו"ם. ומש"כ רש"י אופיהו צ"ל לאו דוקא.

וכ"כ רבינו דוד דודאי דרב נחמן לא היה אוכל פת של נכרים, אלא דהיה לוקח שאור של גוים לחמץ עיסתו. א"נ דישראל אפו הפת קודם הפסח [ע' לע' ה:].

והעיסור [הל' ביעור חמץ ככה:]: הביא כן בשם רבוותא קמאי דלקח שאור להחמץ בו. וש"מ דע"י תערובת מותר. [וכדברי ר"ח הנ"ל]. וכת' דלפ"ז משמע דרשאי לערב השאור בעיסה בידים, וכת' דזה ודאי ליתא. וע"כ איירי דנתערב ממילא.

ובשורת מהר"ם לובלין [קכא, הו' במג"א תמז מה] כת' דשאור שעבר עליו הפסח, והחמץ בו עיסה אסור. דמעמיד הוה כמי שהוא בעין²⁵. ובר"ח והעיסור מבואר דמותר, וכ"ד שו"ת פנ"י [יב].

קדירות לאחר פסח

אמר רב קדירות בפסח ישברו, ואמאי לשהינהו אחה"פ וליעבד בהו שלא במינן וכו'. צ"ב האיק

18 אבל לדעת ר"ת הא דאינו בטל לרבא איירי בששים, א"כ אחר הפסח בטל בפחות. [ומ"מ הר"ן העלה צד דלא יהא שיעור כזית כדי אכילת פרס].

19 ויל"ד דבפסח כבר חל קנס על החתיכה, והיאך הותר ע"י תערובת. [וצ"ל דאיסור קנס דרבנן תלי בטעמו, ומכאן ולהבא פקע איסור].

20 יל"ד אי כוונת רבינו יונה דרשאי לערבו בידים. או דלכתחילה אסור, אלא דאם עירבו לא קנסו משום מבטל איסור לכתחילה.

21 וצ"ן דהמג"א [תסז יד] כת' דאף דיש להקל כשמצא חטה בתרנגולת בשמיני, להשהותו עד הערב. אבל חמץ גמור ודאי אסור. ועוד כת' דיש בזה איסור מקח וממכר לקנות בי"ט.

22 והביא כע"ז כת' תוס' [ב"ב ו:] דשביעי לאו דוקא, אלא לאחר יו"ט שני.

23 והראב"ד דחה בזה דברי הרמב"ם דאיירי בחמץ של נכרי אנס, דא"י להחזיר לו. [ולא ניח"ל לפרש דהכא קנו מהעבריינים, שלא שמעו ציווי. וכמשמעות הר"ח]. [ועוד יל"ד דמעשה דהכא קדם טובא, כשרבא היה תלמיד בבית רב נחמן. ואילו התם כשרבא היה בראש].

24 והביא דמשמע בגמ' [ע"ז לה: ע"ש ראשונים] דבמקומו של רב נחמן נהגו איסור בפת עכו"ם [אף של פלטר]. וכה"ק העיסור על דברי רש"י. אך הגר"א [קיב ה] הביא מסוגיין דרבא נהג היתר בפת פלטר דעכו"ם.

25 ויל"ד אי כוונתו לדעת הטור דבעי ביטול בששים. ומעמיד הוה כמי שאינו בטל בששים. או דאף למ"ד דבטל ברוב, מעמיד גרע. ובמשנ"ב מבואר דמעמיד חשיב בעין [וגרע מנתינת טעם].

מותר להשתמש לאחר הפסח, הא כל כלי שבלע איסור אסור להשתמש בו, ומ"ש חמץ. ופרש"י דחשיב ליה משהו [ורש"י כת' דהוה פחות מתעורבות]. וצ"ב. ותוס' פי' שאין רגילין להשתמש בחמץ הרבה ביחד, ומש"ה חשיב משהו²⁶.

אבל הרמב"ן הק' דלא ידעי' כמה בלע, וק"ל [חולין צז:]: דמשערין בכל הקדירה²⁷. והר"ן כת' דלמש"כ תוס' ניחא, דאין דרך להשתמש בהרבה חמץ יחד.

והרמב"ן הביא צד דכוונת הגמ' שיתן לקפילא [נכרי] לטעום. והרמב"ן הק' דלא סגי להטעים פעם א' לקפילא, דחיישי' שמא פעם אחרת יפלוט טפי²⁸. וא"א כל פעם להטעים לקפילא, דאתו בהו לידי תקלה²⁹.

והרמב"ן כת' דאיירי ע"י שמדיחו יפה. ודבר ברור דאע"פ דאמר' גבי כלי חרס שאינו יוצא מידי דפיו לעולם, מ"מ כשמדיחו יפה ומקרקר ושוטפו בחמין ומפליטו יפה לא ישאר בו כדי נותן טעם³⁰. והרמב"ן כת' דהא דכתב רחמנא בנותר וכלי חרס אשר תבושל בו ישבר, מפני שאסור לשהותו לא שאסור תבשיל אחר אפילו לכתחלה מדרבנן וכ"ש מדאורייתא. ורבינו דוד חלק דבפשוטו משמע דמשום בלעיתו אוסרת. [ע' תוס' בע"ב].

ועוד פי' התוס' ר"פ ומהר"ם חלאוה דכוונת הגמ' דבשאינו מינו הוה נותן טעם לפגם ומותר. אבל במינו אפ"ה אסור [ע' בסמוך]. והמהר"ם חלאוה ביאר דבמינו אסור במשהו, דלא פגים דלרוב דקותו לא שייך ביה פגם. אבל שלא במינן דבנותן טעם הו"ל נותן טעם לפגם, ונותן טעם לפגם מותר.

תוד"ה אמר רב. [ע"ז סח:]: מספק"ל אי קסבר רב נותן טעם לפגם אסור וכו'. כוונת תוס' להק' אמש"כ רש"י דרב סבר נטל"פ אסור, הא יש צד שם דס"ל נטל"פ מותר. אלא משום גזירה אטו בני יומן. ובזה תי' תוס' [בתי' הב'] דהכא הוה שבח מעיקרא, דבשעה שנבלע בכלי הוה טעם לשבח³¹.

ותוס' [בתי' הא'] תי' דאה"נ בדיעבד מותר משום נותן טעם לפגם, ואפ"ה גזרי' לכתחילה אטו אינו בן יומו. [וקצת קשה אמאי החמירו גזירה שמא יעשה במינו. הא במינו גופיה מותר בדיעבד].

אבל דעת הרשב"א [שו"ת א תצט, תוה"ב ד א יט. בדה"ס] דחמץ בפסח אף נטל"פ אסור, דהא משהו מיהא איכא. ובאיסור משהו אפי' נטל"פ אסור.

וכע"ז הביאו תוס' [ע"ז סו.]: בשם י"מ דכל איסור שאוסר במשהו, אף היכא דנותן טעם לפגם אסור³². וביאר דהא אין לך טעם בטל יותר ממשהו באלף, וכיון דאסור במשהו, ה"ה בטעם לפגם³³. ותוס' חלקו דאף למ"ד מין במינו במשהו, הטעם אינו בטל שהרי הוא שווה. אבל טעם פגום בטל³⁴. ותוס' כת' דחמץ בפסח, אף דאוסר אפי' שלא במינו במשהו [ואף דהטעם בטל], מ"מ אין לאסור טעם לפגם, שלא יהא טפל חמור מהעיקר. דהא שלא במינו אסור משום גזירה אטו מינו [וכדלע'].

והרמב"ן [בסוגיין, וכן הר"ן] דחה סברא זו, דילפי' [ע"ז סז:]: נותן טעם לפגם מותר מנבילה סרוחה, שאינה ראויה לגר³⁵. ואף חמץ כיון דמותר באכילה מה"ת שפיר מתבטל. ולא תלי בביטול.

והרמב"ן הק' דא"כ לדברי האומר נטל"פ מותר, במינן יאסר בכל האיסורין שבתורה אי קסבר במינן במשהו, וכן בטבל ויין נסך ושאר האיסורין במשהו. [והריטב"א כת' כן להדיא בשם י"מ, דנטל"פ אסור במינו, למ"ד מין במינו אינו בטל].

26 והרשב"א [משמרת ד ד לו. בדה"ס] ביאר דק' הגמ' דרב נקט סתם כל הקדירות, משמע אפי' קדירות שלא בשל בהן דייסא ולא קמחים, אלא דחוששין להם למשהו חמץ. [וע' תוס' ר"פ שזן בקדירות שבישל בהם דייסא וכדו'].
27 והרמב"ן הק' דמי ימר דהוה משהו, הא בעלמא חיישי' דהוה נותן טעם. ועוד אפי' הוה משהו הרי אין מבטלין איסורין לכתחילה.

28 או שהתבשיל האחרון מועט מן הראשון וטעם האיסור ניכר בו יותר.
29 אבל רבינו דוד ביאר דסמכ' אקפילא. והק' על רב דמשמע דאין שום תקנה. הא יש תקנה ע"י קפילא.

30 ורבינו דוד כת' דלפ"ז כלי חרס שבלע מאיסור ל"מ שטיפה היטב משום דעדיין נשאר משהו. והיכא דאיסורא בלע אין מבטלין איסור לכתחילה. ואם בישל צריך לבדוק בנתינת טעם. [וע' רמב"ן].

31 ורבינו דוד חלק דמריקה ושטיפה מהני רק למה שעל פני הכלי, אבל מה שבלוע אינה מועלת כלום. והתורה העידה דאין הכשר לכלי חרס, ואינו יוצא מדפיו.

32 והרמב"ן כת' עוד דאף דבעלמא נטל"פ מותר, בקדירה אסור. דקסבר דגיעולי גוים חדוש הוא [וכדאי' לק' מד:], ועשה בהן הכתוב גיעוליהן בשעת פליטה כשעת בליעה דהוה לשבח.

33 והתוס' ר"פ [כאן] הביא כן בשם הר' יוסף מנבנדיש דפגם לא גרע ממשוה.
34 [וכ"כ מהמהר"ם חלאוה בסוגיין דלרוב דקותו אינו נרגש]. ובפשוטו צ"ב, דטעם בטל באלף ואינו נרגש, אבל אינו פוגם. אלא דכוונת הר"מ דכיון דאוסר אפי' היכא דהטעם אינו משביחו [וע"כ דל"מ ביטול כלל, ומ"מ משהו מיהא איכא]. א"כ מה לי שהטעם פגום.

35 [וע' גהש"ס [שם] שתמה בזה]
והר"ן כת' דאף דמבואר [לק' מה:]: דפת שעייפשה נשרפת בפסח, ומשמע דחמץ פגום אסור. ודחה דהתם הוה משום דראוי לשחקה ולחמץ בו עיסות.

והאחרונים העמידו דהרשב"א לשיטתו, דהראשונים הק' דנותן טעם לפגם ראוי לאכילה, אלא שפוגם קצת. והאיך מהני לזה סברת נבילה סרוחה. והרשב"א [תוה"ב, והו' בר"ן ע"ז לב: בדה"ר] תי' דהיכא דנתערב צריך לבא עליו מדין נתנית טעם, וכיון דפגום אינו מוסיף בטעם.³⁶

ולפ"ז אף דהטעם אינו אוסר משום טעם כעיקר, עכ"פ הממשות אינו בטל, ויש כאן משהו.³⁷ [והפלתי [קג] ורע"א כת' דעכ"פ לצד דחמץ בפסח מתבטל יבש ביבש, ה"נ יהי ביטול כדין יבש].

בא"ד דוקא בדיעבד שרי אבל לכתחילה אסור. ומבואר דהכלי ישבר, ולא אמרי' דשבירת הכלי הוה בדיעבד. והשעה"מ [ה כה] הביא³⁸ להק' דתוס' [לע' כו:] כת' דשבירה הוה בדיעבד. [וכ"כ ר"י בתוס' בסמוך דהוה בדיעבד, ומהני בצירוף הא דהוה משהו. וצ"ב].

ורבינו דוד והר"ן הביאו דמבואר [חולין קיא:] דקדירה שמלחו בה בשר ישבר³⁹. ולא אמרי' דמותר לאחר שאינו בן יומו, דהוה בדיעבד.

תוה"ה לשהינהו. נהי דס"ל דטעמא דחמץ בקדירה חשיב משהו, שאין רגילות להשתמש הרבה ביחד וכו'. [אבל כלי דרגילין להשתמש חמץ בעין, א"ש דלרב ישבר אחר הפסח⁴⁰].

והתוס' ר"פ כת' דאי נשתמש בהו לחמץ בעין [כגון דייסא], א"כ משערין כנגד כל הקדירה [וכדאי' חולין צו:].⁴¹ ותי' בשם הר"ם דה"נ יצטרכו טעימת קפילא [וכצד ברמב"ן לע']. ועוד תי' דכיון דאיכא ימים רבים לא נשתמש בו, נתייבש האיסור ונתבטל והלך ל⁴².

בא"ד מ"מ הא תנן⁴³ אין מבטלין איסור לכתחילה⁴⁴ וכו'. והרמב"ן תי' דאין איסור לבטל כיון דבשעה שבלע היה היתר, ועתה אין האיסור ניכר⁴⁵. אבל היכא דבשעה שבלע היה איסור, אף דעכשיו אינו בעין אין מבטלין לכתחילה. וכ"כ הר"ן דכיון דהתירא בלע רשאי לבטלו.

והרשב"א [תוה"ב ד ד לו. בדה"ס] הק' דלפ"ז יהא מותר להשתמש לחלב בכלי שבלע מבשר ואינו בן יומו. דבשעת בליעה התירא בלע. וכן יהא רשאי להשתמש בכלי חמץ בפסח גופיה⁴⁶, ואמאי צריך הגעלת כלים.

שם. אין מבטלין לכתחילה. והתוס' ר"פ כת' ועי"ל דאין מבטלין איסור לכתחילה ה"מ כשמתכוון להנות מן האיסור, אבל היכא דלא מתכוון להנות מהאיסור מותר⁴⁷. ותדע דהא הגעלת כלים, אף אי יש ס' כנגדו הא בולע המים מהאיסור, וחוזר ובולע הכלי. וע"כ הוה משום ביטול, ואף לכתחילה. אלא כיון דאינו מתכוון להנות מותר.

ודעת הרשב"א [תוה"ב ד ד, לו בדה"ס, הו' בטושו"ע י"ד צט ז, וקכא ה] דכלי שתשמישו בשפע, דלפי דרך שימושו הו' לעולם בטל, מותר להשתמש בו. כגון אם נבלע בקדירה גדולה איסור מועט, דא"א לבא לידי נתנית טעם⁴⁸. ולא חשיב מבטל איסור לכתחילה.

36 והר"ן [שם] חלק דילפי' דטעם פגום אינו אסור כלל, דומיה דנבילה סרוחה. ומה מצינו בנבילה שלא אסרתה תורה אלא כשהיא ראויה לגר מפני שהאוכל נהנה מן האיסור וכו'. [ועפ"ז כת' דהיכא דנתרבה כמות האוכל ע"י האיסור, א"כ נהנה מגוף האיסור, ואף דהו לפגם אסור. אא"כ אינו ראוי לגר. וע"ע קה"י [ע"ז כה].
והרשב"א [ע"ז סז.] כת' דגיעולי נכרים כל האיסורין שבו נפגמו, ונסתלק איסורו והו' כעפרא. וע' רא"ה [ד א, יט: בדה"ס].

37 והרשב"א לשיטתו. אך רע"א [שו"ת קסו, וכ"מ] הק' סתירה בשו"ע, דהשו"ע [י"ד קג ב] פסק כרשב"א דנטל"פ תלי בביטול [וכל שיש רוב מותר, אף כשמוסיף בכמות]. ואילו השו"ע [אר"ח תמז י] פסק דנטל"פ מותר בפסח [ע"ש רמ"א]. והא ל"מ ביטול. ותני' דהשו"ע הקיל משום דאיסור משהו הוה חומרא בעלמא.

38 בשם החכם העצום מהר"י אשכנזי.
39 ואף דהתירא בלע.

40 אבל שמואל ס"ל כר' שמעון דלא גזרו לאחר הפסח בתערובת. [ויל"ד למש"כ הראשונים דאף לר' שמעון אסור לערב בידים. ואילו בבליעות בקדירות לא אסרו. ויל"ד אי צריך תי' התוס'].

41 והתוס' ר"פ ביאר דכולה נעשית נבילה [וכדאי' חולין קח:]. והר"מ חלק דמהני טעימת קפילא דאין בו טעם [ולא אמרי' דהמים הבלוע בדופן הכלי נעשית נבילה]. והתור"פ הביא בשם ר' יהודה דהקפילא אינו יכול לטעום המים שבלעו מהחמץ ונעשית נבילה. [ע' שו"ע י"ד צח ה].

42 כיון דהשהה ח' ימים דפסח. [אך בשאר איסורין לא אמרי' כן, ואוסר, אף לאחר כמה ימים. ואפשר דהוה משום לא פלוג, ולא נחתו לשיעורים].

43 [ע' ערלה ג ז, ח].

44 והתוס' ר"פ הביא עוד בשם הר"מ דקו' הגמ' דמשמע דאף בדיעבד מה שנתבשל אסור.

45 והרמב"ן כת' דהיכא דהוה נטל"פ אין בזה משום מבטלין איסורין לכתחילה, כיון דליתיה לאיסורא בעיניה מבטלין [וע"ד הא דאי' [ביצה ד: דהיכא דמיקלא קלי איסורא מבטלין].

46 וצ"ע לשיטתו חמץ דהוה איסור משהו, אף נטל"פ אסור.

47 [אך יל"ד מקו' התוס' דהיכא דנתערב בפחות מששים, דאינו רשאי להוסיף עליו, ואף דרוצה להנות רק מההיתר שנתערב עמו. ומ"ש קדירה שנתערב בו טעם איסור לתבשיל שיש בו טעם איסור, ואינו רשאי להוסיף עליו].

48 והרשב"א כת' דה"מ בקדירה. אבל קערה וכדו', דלעיתים משתמש בדבר מועט כקערה, אסור להשתמש בו אפי' בשפע, גזירה שמא ישתמש בדבר מועט ויבא בו לידי נתנית טעם.

והרא"ה [בדק הבית שם] השיג דלעולם אסור לבטל איסורין לכתחילה⁴⁹. והאחרונים [גר"א צט יז ועוד] הביאו דתוס' דידן דאסור משום ביטול לכתחילה, ודלא כרשב"א.

בא"ד ומפרש ה"ר יוסף הואיל ואיכא תרתי לטיבותא, נטל"פ ומשהו שלא במינו, כה"ג מבטלין⁵⁰
וכו'. [והגר"א [י"ד צט יז] הק' דקאי אליבא דרב, ויש צד דרב ס"ל נטל"פ אסור. וכמ"ש רש"י ותוס' לעיל. והגר"א כת' דמש"ה תוס' הוצרכו להביא תי' ר"ן].

והריטב"א כת' דהוה ג' לטיבותא, דהתירא בלע, וכי פלט הוה פגום. ועוד דמסתמא נתייבשה והוה משהו בעלמא⁵¹.

והביא דהרא"ה [בדק הבית לו. בדה"ס] למד מזה דאף קדירה של בשר שאינו בן יומו מותר לכתחילה לבשל בה חלב, דהא איכא תלתא. והריטב"א חלק דדוקא נתייבשה ח' ימים בפסח. ועוד דרוב כלים אין רגילותו להיותו חמץ נותן טעם [וכתוס' דהוה משהו].

שם. שהוא נותן טעם לפגם. ואף דאי' [ע"ז עו.]. דגזרי' אטו בן יומו, הכא הוה משהו בעלמא. ועוד תי' הראשונים⁵² דלאחר פסח ע"כ עברו ח' ימים, ול"ש גזירה אטו בן יומו. דליכא בן יומו⁵³.

בא"ד ור"י מפרש דכיון שהקדירות של חרס הן וכו'. הגר"א [צט יז] כת' דלפ"ז ה"מ קדירה של חרס. אבל קנקנים דיש תקנה [ע"י מילוי ועירוני אסור]. וכת' דבזה מודה ר"י דמותר משום נטל"פ. אלא דר"י בא ליישב לצד דרב ס"ל נטל"פ אסור.

בסוגיין – הראשונים הק' האיך מהני הגעלת כלים [בכלי בן יומו], אמאי לא אמרי' דהמים בולעים מהכלי האסור, וחוזר ונבלע בכלי. ויש ראשונים⁵⁴ שביארו דהא דאי' [ע"ז עו, הו' בר"ף כאן] דירה גדולה צריכה הגעלה⁵⁵, היינו קודם שיגעילו בתוכו כלים קטנים⁵⁶. והא דמהני הגעלת כלים משום דיש ששים במים כנגד הכלי שמכניס⁵⁷.

אבל יש ראשונים שחולקין דאי"צ הגעלה⁵⁸.

והרא"ש ביאר דבכלי שאינו בן יומו מותר, דהוה כנ"ט בר נ"ט דהתירא, דכולן היתר כיון דנפגם⁵⁹.

ועוד כת' הרא"ש [וכ"כ הר"ן בשם ר"י] דבערב פסח קודם שעה ה' מותר אפי' בן יומו, דהוה התירא, ונ"ט בר נ"ט מותר⁶⁰. אבל הרשב"א [תוה"ב ד ד לג: בדה"ס] חלק ד'חמץ שמו עליו' אלא שעד עכשיו לא אסרו הכתוב. ועכשיו הוה כגוף הנבילה [וכמ"ש הרמב"ן הו' בע"ב⁶¹].

ועוה"ק הראשונים דבהגעלת כלים הרי הוא מבטל איסור לכתחילה. והתוס' ר"פ הוכיח דכיון דלא נתכוין ליהנות מהאיסור ל"ש מבטל איסור לכתחילה. [ויישוב בזה קו' תוס' דידן, וכו"ל].

49 וכת' דלדברי הרשב"א משהו נבלה או חזיר שנבלע בקדירה מותר לבשל באותה קדירה, חס ושלוש נשתקע הדבר ולא נאמר.

50 ויל"פ דנטל"פ אינו בגדר 'ביטול' לכתחילה, אלא משום גזירה אטו [ודלא כרשב"א הנ"ל]. ואף דאיסור משהו הרי הוא מבטל איסור, מ"מ לאחר שנתבטל אינו ניכר שביטלו כלל איסור. וכה"ג הקילו.

51 וכל"כ הרא"ה [בדק הבית ד ד לו. בדה"ס] דהכא איכא קולי טובא, דכי בלע היתירא בלע, ונפגם בעודו היתר, ועוד [אפי' אי הוה מושבח] מסתמא אין בו שיעור כדי לאסור. דמסתמא קדירה דלאו בת יומה בלע שבה נתייבש ואין בפליטתו כדי נותן טעם.

52 תוס' ר"פ, מהר"ם חלאוה, ריטב"א בשם י"מ, רשב"א [במשמרת הבית שם].

53 ורע"א הק' דלדעת רב חמץ לאחר הפסח הוה איסור בעין, ואם ביטול בו הוה קדירה בן יומו. ועוד דן רע"א [דאף לדידן] הך גזירה הוה שמא יאמרו דאין איסור בקדירה דאינו בן יומו. והוה גזירה אטו קדירות שאר איסורין.

54 והרא"ש [בסוגיין] הביא דכן פסק הרשב"א, וכן הורו ריב"א ור' אברהם בר"ש בשפי"ר א. וכן הורה ה"ר יהודה במגנצ"א וכן נהג ר' אליעזר ז"ל בגרמיז"א, וכן פסק רש"י.

55 וצריך לעשות גדפנא [שפה בחוץ, כדי שהגעלה יגיע אף לשפת הכלי. וע"ע בראשונים שם].

56 והרשב"א הק' דאכתי איכא למיחש משום פליטת כלים אחרים. והרא"ש חלק דיש ס' כנגד שאר כלים [אבל כלי גדול דליכא ששים אסור]. [ויל"ד דמ"מ אחר שמכניס כמה כלים בזה אחר זה, נימא דמצטרף לאסור שבין כולוהו יש יותר מא' בששים, וחוזר וניעור.

57 אבל אין ששים כנגד היורה הגדולה, ומש"ה צריך להכשירו בפנ"ע.

58 והגמ' שם איירי ביורה בעלמא, להשתמש עמה בפסח.

59 וכל"כ הר"ן [בשם הר"ז] דאפשר הגעלה בב' אופנים, או היכא דיש ס' כנגד הכלי. או בכלים שאינם בני יומו [דהוה לפגם].

והר"ן הק' מה מהני ההגעלה, אף מתחילה היה לפגם, ותי' דמעיקרא בלע מהמשובח, ורואין אנו כאילו הוא שובחו עד שיפלוט [משום גזירה שישתמש ביומו], אבל כל מה שבולע מן הפגום מותר.

60 וכת' דאפי' למ"ד נתבטלו אסור [ע' בסמוך], ה"מ בליעת אוכל באוכל. אבל הכא טעם הנבלע בכלי אינו חשוב טעם.

61 לגבי דבר שבולע ע"י אש, דצריך ליבון ולא סגי בהגעלה. אך הר"ן העתיק דברי ברמב"ן לענין ליבון. אבל לענין נ"ט בר נ"ט הביא דברי ר"י דהוה התירא. והחז"ר [ק"ט יד] ביאר דלענין נ"ט בר נ"ט קיל, דלא חל שם איסור על טעם קלוש בעלמא.

והרא"ה [בדה"ב ד ד לו. בדה"ס] כת' להגלה דמי לבא להפסיד גוף הנבילה עד שתפגם ל"ש ביטול איסור. ודוקא היכא דהאיסור קיים בעין אסור.

ושמואל אמר לא ישברו, אבל משהי להו וכו'.⁶² הר"י מגאש [רה] הביא דמבואר דרשאי להשהות הקדירות בפסח, ואי"צ לבער משום בל יראה, ואף דהבליעות קיימין בכלי בפסח.⁶³ והביא דאין איסור בל יראה על טעם חמץ [בלא ממשות].⁶⁴ [ונח' בזה הראשונים באוכל שמעורב טעם חמץ. ע' לק' מד.].

והמנחת ברוך [נז] דחה דבעודו בלוע בכלי ל"ש בל יראה, דהוה ככופת שאור שיחדו לשיבה דאין עליו שם אוכל [וכדלק' מה:]. והקה"י [כב] חילק דהתם אינו עומד לאכילה, אבל טעם הבלוע עומד לחזור לתבשיל שיבשלו בו.

ועביד בהו וכו' בין שלא במינו. דחמץ לאחר הפסח בטל, דלא קנס ע"י תערובת.⁶⁵ שו"ת הר"י מגאש [רה בסו"ד] הק' דה"מ כשנתערב, ולא הותר לערב בידים. ות' דהכא יש רק טעם האיסור ולא ממשות, וכה"ג אף בידים מותר. תדע שהא מותר להשהותו, ולא חיישי' משום דעבר בבל יראה. [ולכא' י"ל דכיון דליכא בל יראה, לא קנסו לאחר הפסח.⁶⁶ אך בר"י מגאש משמע דקנסו אף היכא דלא עבר בבל יראה. אלא דהוכיח דכיון דליכא בעין, לא מסתבר לאסור].

והרא"ש כת' דמ"מ צריך לשומרן במקום שאין הרגל מצויה שלא יטעו להשתמש בהו בפסח. והב"ח [ר"ס תנא] כ' דצריך מחיצה גבוה י' [וע"ד הא דאי' לע' ו.], ולא סגי להניחם במקום גבוה. והמג"א ומשנ"ב [ז] פסקו דכיון דאינן בני יומן אין למחות בידם.

דאמר שמואל וכו' אשו זביני אכנדיכי ואי לא דרשי' לכו וכו' ולידרוש להו דהא שמואל כר"ש ס"ל וכו'. [תוס' סוכה לד:] הביא דמבואר בגמ' דלא היה מפחידם במידי דלא ס"ל.⁶⁷ ותוס' הק' דהתם מבואר דהפחידם שידרוש להקל בהדס, כדי שימכרו בזול.⁶⁸ ותוס' תי' דבשלמא התם הפחידם כדי משום המצוה שימכרו בזול, והיא מצוי לקיים מצוה. אבל הכא מה לו להפחידם.

אך רבינו דוד כת' דלגיר' הספרים דידן משמע דקו' הגמ' דידעי' בלא"ה דס"ל כר' שמעון [וכדלע' כט:].

למיכלי' לריפתא אפי' במילחא לעולם, דילמא אתא למיכליה בכותחא. [וע"ע לק' לח.].

תוד"ה דילמא. ותימה וכו' דהא נותן טעם בר נותן טעם הוא וכו'. דנח' רב ושמואל בדגים שבלעו מקדירה שבלע מבשר, אי מותר לאכול דגים אלו בחלב [כותח]. דדעת שמואל כיון דקבלו טעם מכלי שקיבל טעם, הוה טעם קלוש דהתירא.⁷⁰ ולא נחשב טעם בשר ליאסר בחלב.

ותוס' הביא דיש ב' צדדים אי נ"ט בר נ"ט מותר אף דנתבשלו יחד, מותר לאכול בכותח. אבל דעת הריב"ן [בתוס' חולין קיא:] דדוקא ב'עלו בקערה', אבל נתבשלו יחד אף נ"ט בר נ"ט אסור [לכו"ע]. והראשונים הביאו דהוכיח כן מסוגיין.⁷¹

והתוס' ר"פ הביא בשם ריב"ן דאף לצד דנצלו אסור נ"ט בר נ"ט, היינו דוקא כשיש ב' נתינות טעם. אבל היכא דנתבשל [עם מים] מותר. דיש ג' שלבי טעם, המים שבקדירה מפסיקין.⁷²

ורבינו דוד כ' בשם הרמב"ן דרבה בר אהילאי ס"ל כרב [חולין שם] דאף נ"ט בר נ"ט אסור. ומש"ה

62 [ואף רב מודה דמותר להשהותם בפסח גופיה, אלא דס"ל דלאחר הפסח אסור להשתמש].

63 [ויל"ד דעכ"פ אין בו שיעור. ולצד דחצי שיעור בב"י מותר. וי"ל דכוונתו התם נמי בדליכא שיעור כזית כדי אכילת פרס].

64 [וע"ע לק' מג-מד: בגדר טעם כעיקר].

65 ולדעת הראשונים אף בנתינת טעם. אבל לדעת הטור ושו"ע היכא דנתערב בנתינת טעם קנסו אחר פסח. וצ"ב א"כ אף בכלים יש להחמיר. אמנם למש"כ רש"י ותוס' דאיירי דהוה משהו בעלמא ניחא. [וי"ל דהוה נטל"פ, וכה"ג לא גזרו].

66 לר' שמעון דלאחר פסח משום קנס. ואף דלרב אסור אחר הפסח [בקדירה במינו], אף דמותר להשהותו. היינו לר' יהודה דחמץ שעבר עליו הפסח אסור מדינא, ואף היכא דלא עבר בבל יראה. [ואפי' חמץ של נכרי].

67 ורבינו דוד [בתנ' הב'] כת' דהגמ' נקטה דס"ל הכי, דלאו אחזכי מחיך בהו.

68 וכן הרי"ן [שם, טז: בדה"ר] הק' דהסוגיות מתחלפות, והביא בשם הרמב"ן דאף התם ס"ל הכי [עי"ש]. ולא הפחידם במה דלא ס"ל.

69 ועוד מדברי שמואל כאן דלא ישברו. [ואפשר דקו' התוס' האיך אמרי' דאזדא שמואל לטעמיה, הא י"ל דלהפחידם ואינו לטעמיה].

70 וכו' בהתירא בלע. אבל היכא דבלע מאיסור, אף היכא דיש כמה שלבי נתינת טעם לא מהני.

71 ותוס' שם תלו בב' פ' רש"י [שם קיב]. בהא דסכין חמור, אי הוה משום שמנונית בעין. או משום חורפיה דסכין חמור.

72 וכת' דכן התיר ריב"ן ביצים שנתבשלו בכלי חלבי לשים עם הבשר, דאיכא ג' נותני טעם [חלב לכלי למים לביצים].

הק' הכא לרב.

בא"ד לפי שפעמים שהשמוניות קרוש על הסכין וכו' וי"ל דשומן שע"ג החרס א"י לקנח יפה⁷³. והאחרונים [פרמ"ג צז מ"ז ד, קוב"ש קמג] הק' דאמאי ישבר, דעכ"פ יהני היסק התנור. ואף דס"ל דהתורה העידה דהבלוע אינו יוצא מהתנור [אפי' ע"י היסק], אבל מה שבעין שפיר נשרף. א"כ הוה נ"ט בר נ"ט.

ולדברי הרמב"ן [הנ"ל] ל"ל דרבה בר אהילאי ס"ל כמ"ד נ"ט בר נ"ט אסור. אלא דתוס' קאי אברייא דצריך הסקה הוא משום דבר בעין⁷⁴.

דף ל:

התם תנור של מתכת, הכא קדירות של חרס. ולהך לישנא אף תנור של חרס אסור. ורבינו דוד הק' א"כ יש ליישב אף לרבה בר אהילאי דהברייא בשל מתכת. [וכה"ק הצ"ח, חת"ס, שפ"א ועוד אחרונים]. ורבינו דוד תי' דרבה בר אהילאי אמר כן למעשה. והמעשה היה תנור של מתכת. וצ"ב אי איירי בתנור של מתכת מ"ט אסור. ותי' דגזר משום דפשע ולא הסיקו. [וצ"ב א"כ האיך תלו קדירות דפסח ברבה בר אהילאי].

סכינים

א"ל לדידי דחתא קא עבדי וכו' א"ל אנא כעין דחתא וכו'. המג"א [תנא ו] כת' דמשמע בגמ' דאפי' מאן דאפשר לקנות חדשים רשאי להגעילו. אך הביא דהפייט יסד אם אפשר לעשות חדשים משובחין, וביאר דהפייט ס"ל דה"ק דלמאן דלא אפשר ליה סגי כעין דחתי. ומ"מ מאן דאפשר ליה מוטב שיעשה דחתי. ועוד כת' דפעמים משתמשים בסכין אצל האש [ע' תוס'], ומש"ה מה דאפשר לו יעשה דחתי. והמחש"ש ביאר דבאמת ר"א עשה דחתי, ומה שאמר כעין דחתי, כוונתו דממילא נלמד דמי שאינו יכול, עכ"פ יעשה פרזליהו בנורא.

והט"ז [תנא ה] כת' דודאי כו"ע מודים דמדינא סגי ברותחים לסכין. אלא שאלו דמסתבר להחמיר לכתחילה², כיון דתשמישו תדיר בחמץ ומצה, ויש קצת סדקין שאינן נראין. ומש"ה שאלו אנן [שראו לעשות על הצד היותר טוב] היכי עבדי. וראוי לכל ירא שמים שיהא לו תוספת אזהר' בזה במה שהוא מצד הדין. וביאר דהפייט קאי משום מידת חסידות.

קתייהו בטינא ופרזליהו בנורא וכו'. הר"ן ביאר דיש ב' תשמישין לסכין, ע"י האור כעין שפוד [ע' תוס'], ועוד משתמש ברותחין. ותשמיש שע"י האור אינו אוסר את קתו של סכין. אבל תשמיש שברותחין מגיע בו³.

והר"ן [ורבינו דוד] כת' דמבואר כאן שכלי של מתכת שמשתמשים במקצתו כל שמכשירין מקצתו דיו כי היכי דאמרין פרזליהו בנורא⁴. אבל הביא דעת אחרים [הרשב"א תוה"ב לח. בדה"ס] כיון דחם מקצתו חם כולו צריך שיכשיר את כולו⁵. ולרשב"א הכא סמך דהגעלה שעשה לבסוף, וגרס דהגעיל אף קתייהו⁶. והר"ן חלק דא"כ פרזליהו בנורא לא מהני מיד. [וע' פוסקים תנא יב, יר"ד קכא ו].

והילכתא וכו'. המרדכי [תקעח] הביא דמבואר דמהני הגעלה על הסכין, ול"צ להוציא הברזל מהקתא [ואף דהגעלה אינו מגיע לחלק בפנים], דכבולעו כך פולטו. ועפ"ז כת' דכלי שיש לו טלאי וכן שפה ומסמרות, היכא דבלע לאחר ששמו הטלאי מהני הגעלה. אבל היכא דעשו טלאי אח"כ לא מהני הגעלה במקום זה⁷.

73 ורע"א בגהש"ס ציין לרש"י [מו"ק יז]. דאי' בגמ' שם דשמתא מהני כי טיחיא בתנורא, ופרש"י כשומן שטוחין את התנור ונבלע בתוכו, שאין יוצא לעולם. כלומר דהשמתא מכה במי שמשמתינן ליה, ולא נפקא מיניה לעולם.

74 אך צ"ע דדיבור התוס' קאי אדברי רבה.

1 והאחיזתו תי' דס"ל דהטעם נפלט ע"י ליבון, אך חוזר ונבלע. ומש"ה אף במתכת אסור. [ויל"ד דא"כ הוה משהו בעלמא].

2 וכמ"ש תוס' [ד"ה והלכתא] דרב אשי היה מחמיר על עצמו.

3 ומש"ה פרזליהו בנורא [מפני תשמיש של אור]. ומפני תשמיש של רותחין מעייל לקתייהו ברותחין.

4 והביא דאי' [זבחים צו:] כלי [שבישל בו חטאת], ואפי' מקצת כלי, היינו דוקא בקדשים בלבד.

5 והר"ן דחה דסברת חם מקצתו [לק' עד]. הוה לענין גדר צלי מחמת דבר אחר. אבל לענין הגעלת כלים לא חיישי'. ועוד כת' כבולעו כך פולטו, ואף בהגעלה אמר' דחם מקצתו חם כולו [וכ"כ הרא"ה בבדק הבית שם]. [ויל"ד דמשתמש הכלי שימוש ממושך אצל האש, ומתחמם כולו. ואילו הגעלה הוה זמן מועט].

6 {ולכאז' איירי דהקת הוה ממין אחר, ומבואר דאפ"ה אמר' חם מקצתו. וצ"ע}. אבל משמע בר"ן דאף בהגעלה לא הגעיל קתייהו.

7 ורבינו יואל היה מצווה להגעיל בשעת תיקון הקדירה, קודם שישים התלאי.

[והרא"ש כת' דאין לומר דכל מה שעתיך לפלוט ע"י תשמיש, כבר פלט ע"י ההגעה. דא"כ אף בכלי חרס נימא דיהני הגעה מטעם זה, אלא ודאי פולט תדיר].

והראשונים [רא"ש, והפוסקים תנא ג,ה] הביאו מהספרי דדרשי' שצריך להעביר החלודה מהכלים קודם הכשר. והפוסקים כת' דה"מ כשבלע קודם שהעלה חלודה.

תוד"ה והילכתא. ות' ר"ת וכו' בסכינים ארוכים שצולים בהם בשר. וכיון דתשמישן ע"י האור צריך ליבון.

אבל לאידך תי' אף סכינים [קטנים] דסוגיין צריכין ליבון כשקונה מנכרי [ושאני הכא דהתירא בלע]. שפעמים שצולין בהם⁸. [וע' תוס' ע"ז עו: וחולין ח.]. והר"ן הביא פסקי רש"י דכל סכינים סגי בהגעה. ופליג אירושלמי.

ותוס' [חולין ח.]. הביאו בשם ר"י בר"מ דבזה"ז הקונה סכין מעכו"ם צריך ליבון, שמשתמשים אף להפך בבשר ע"ג גחלים ולתקן נר חלב. ור"ת דחה דכיון דאין זה עיקר תשמישו אי"צ ליבון.

וכ"כ הר"ן דבכל כלי אזלי' בתר רוב תשמיש. וצלוחות וכוסות וקיתוניות מדיחן, אף דאי אפשר שלעתים רחוקות לא ישתמש בהן בחמין. ואפ"ה סגי להו בהדחה. ומש"ה אף הסכין, כיון דרוב תשמישו בכלי ראשון, אף שלפעמים ישתמשו בו ע"י האור סגי להו בהגעה ברותחין. וכן מבואר בפוסקים בכ"מ [תנא ו, כה, וע' רמ"א] דכל גדרי הכשר כלים אזלי' לפי רוב תשמישם. והפוסקים כת' דאף היכא דידעי' דודאי נשתמש כפי שימוש המיעוט, עדיין סגי להכשירו ע"פ הרוב. וצ"ב דהנך בליעות [שע"י האש] האין יהני להו הגעה בעלמא⁹.

ובשר' הרמ"ע מפאנו [צו] הביא דנתחבטו בזה חכמי הישיבות האין מהני כשידעי' דודאי נשתמש אף לפי המיעוט. ות' דאיידי היכא דהכלי אינו בן יומו, ומדינא הוה נט"פ. אלא דגזרו אטו בן יומו, והם אמרו דכה"ג די לנו כפי רוב תשמישו. אבל היכא דהוה בן יומו מהמיעוט צריך ליבון מדאורייתא, וספיקו לחומרא. [וציין דכ"כ בשר' הרשב"א שעב].

בא"ד ועוד יש לחלק בין התירא בלע וכו' וכדמחלק רב אשי [ע"ז עו.]. דכלי שבלע מקדשים [ובלע בשעה שעדיין אינו נותר] סגי בהגעה, אף שבלע ע"י האור. ורבא [שם] הק' דאף דבשעת בליעה הוה התירא, בשעת פליטה הוה איסור¹⁰. ורב אשי השיב דכי פליט ליתא לאיסוריה בעין. [ותוס' הק' דבפשוטו רב אשי בסוגיין פליג, וצריך ליבון. וכת' דהיה מחמיר על עצמו. ותוס' [חולין ח.]. כת' דהא דא' והילכתא ברותחין הוה מדברי רב אשי גופיה, וכשיטתו שם].

ותוס' חידשו דאף חמץ הוה התירא בלע¹¹. והר"ן הביא דכ"ד הראב"ד¹². אבל הרמב"ן [ע"ז שם, והו' בר"ן כאן] חלק דהכלים הבלועים מחמץ [אף קודם הפסח] נחשב איסורא בלעי. דחמץ שמו עליו.

וביאר דהתירא בלע שייך בקדשים, שבשעת בליעת הכלים אין עליהם שם איסור, שעדיין לא נקרא נותר. ולא חל שם נותר על בליעה מועטת שנשארה לאחר הגעה, ומש"ה סגי להו בשפוד ואסכלא של קדשים בהגעה. אבל חמץ כיון שהיה שמו עליו קודם שנבלע בכלים הללו בשעת בליעותן איסורא בלעי.

והקוב"ע [לא ג] ביאר בספר הרמב"ן דאף בכל ימות השנה יש איסור חמץ כלפי פסח¹³. ואילו דעת תוס' ד'חל' איסור חמץ בזמן פסח¹⁴. אך לשון הרמב"ן משמע דאף בלא"ה, דבאמת חמץ קודם פסח הוה 'התירא', אלא דמ"מ יש עליו שם חמץ, ובפסח החמץ אסור [ואינו שם חדש¹⁵].

והרי"ף [בסוגיין, וכן הרא"ש] הביא את כל הסוגיה בע"ז, דכל דיני הגעלת כלים, וכלים

8 והר"ן הביא מהתוספתא דבר שתשמישו ע"י האור כגון הסכינים והשפודין והאסכלאות מלבנן באור. [אך הראשונים דנו דל"ג סכינים].

9 ומבואר דאף כלי דרוב תשמישו בצונן סגי לה בהדחה, ואף דההדחה לא מהני כלל לענין הוצאת בליעות מגוף הכלי. [וכי נימא דכלי שרוב תשמישו בהיתר, ואי"צ הכשר כלל. אף המיעוט ל"צ הכשרה].

10 ומשמע דהיכא דהגעיל קודם שנעשית איסור אף רבא מודה. אלא דהיכא דהגעיל לאחר שנאסר ל"מ.

11 וכן יש נפק"מ בסברת התירא בלע לענין נ"ט בר נ"ט, וע' מה שהו' בע"א.

12 והראב"ד דייק מהא דשאלו דוקא אסכיני דפסחא. והר"ן דחה דלפי שהיו עוסקין בהלכות הפסח שאלו מיניה סכיני דפסחאץ

13 [ואף דהזמן הוא חלק מגורם האיסור, נחשב אסור מעיקרא כלפי הזמן הזה. דומיה להא דתרומה אסור כלפי זרים]. והקוב"ע [לא ג] ביאר דבקדשים הלינה מחדש עליו סיבת נותר. וקודם לינה אין עליו סיבת איסור כלל. אבל גבי חמץ סיבת האיסור קיים מעיקרא, וזמן הפסח אינו מחדש סיבת האיסור. אלא דהחמץ והפסח יחד הן שני חלקי האיסור. [ויל"ד אי אף לענין אין איסור חל על איסור אמרי' סברא זו, דחל האיסור מעיקרא. וע' בדבריו שם א] וצ"ע.

14 וע' קוב"ע שתלה בנידון זה הנידון אי יש ביטול קודם פסח, או דאמרי' דהתיר בהיתר לא בטל. [עיי"ש שהאריך בזה. ואכמ"ל].

15 ול"ד לנותר, דלא חל שם נותר על בליעה מועטת.

שנשתמש ע"י האור בליבון. והראשונים [מהר"ם חלאוה, ר"ן] דייקו דאף חמץ דינו כשאר איסורין. דס"ל דחשיב איסורא בלע.

הרא"ש הביא בשם ראב"ה בשם אביו דמחבת צריך ליבון, כתנור שאופין בו. וראב"ה חלק דנחשב בישול ולא אפייה¹⁶. והביא רא"ש שפעמים מתגנים ויבש השמן ומה שבתוכו נאפה בלא שמן¹⁷, והר"ל כנאפה בתנור. ודחה דא"כ ניוחש בכל הקדירות פעמים שמתחסר המרק ונשרף התבשיל. ונימא דצריך ליבון, אלא שעכ"פ יש לחלוחית משקה בתבשיל. ולא חשיב תשמישו ע"י האור.

עץ פרור, מגעילו ברותחין ובכלי ראשון וכו' כבולעו כך פולטו. פרש"י שמגיסין בו את הקדירה. והתוס' ר"פ כת' דס"ד דפעמים סומך הכף ע"ג קדירה לצד האור, וחום האש מכניס השמנונית לתוכה [בלא רוטב], וצריך ליבון. קמ"ל דסגי בהגעלה.

ורבינו דוד כת' דפרשת הגעלה מצאנו דוקא בכלי ראשון גמור, דהאור מהלך תחתיו. וקמ"ל דאף כלי שמכניסים לכלי ראשון ע"ג האור.

והר"ן הביא דהרמב"ן חלק¹⁸ דהוא עץ שממחין ומפררין בו מאכל עב [ועל שם כך נקרא עץ פרור], ועיקר תשמישו לאחר שמסלקין את הקדרה מן האור¹⁹. וקמ"ל דסגי בהגעלה ברותחין בכלי ראשון שהעבירו מהאש²⁰.

הני מאני דקוניה וכו' דשיעי, א"ל חזינא ליה דמדייסי, אלמא בליעי וכו'. פרש"י חרס וטח באבר. פרש"י דמדייתי ופולטין המשקין מבחוץ, ושוב אינו יוצא מדי דופנו לעולם. דהוה כלי חרס. ולפ"ז הנידון ע"י הגעלה.

ותוס' כת' [בתחילת דבריהם] דכוונת הגמ' דמדייתי לאחר הגעלה²¹. וקמ"ל דאף הגעלה לא מהני לזה.

אבל הר"ן הביא דברמב"ם [מאכ"א יא יט] מבואר דהני דאינם בולעים, מותר אף בלא הגעלה. ואף היכא דמכניסו לקיום אינו בולע. וסגי בהדחה בעלמא.

והר"ן כת' דעפ"ז יש להתיר כלי זכוכית, אפי' במכניסין לקיום, דשיעי וקשים ובליעתם מעוטה מכל הכלים²². [ע' תנא כן].

והמרדכי [תקפב] דן דאף כלי עצם אי"צ הגעלה²³, אך הק' דדרשי' קרא מעשה עיזים, ולכאור' היינו כלי עצם.

התורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו²⁴ לעולם. פרש"י [ע"ז לד]. דכתיב ישבר, אלמא אין לו טהרה אלא שבירה. ותוס' [ד"ה התורה, וכן זבחים צו]. הק' דילמא הוה גזיה"כ דהקפידה תורה כשבישל בו חטאת, אף בלא בליעות. דהגמ' [זבחים צה:] מסתפקת אפי' תלאו באויר תנור. ותי' דכיון דכלי נחשת מהני הגעלה, ע"כ דכלי חרס משום בליעות. ואף היכא דתלה באוירו החמיר בה הכתוב להחשב כבלוע.

ותוס' [שם] כת' דהא דישרה הוה קולא, דאף דטעם החטאת עדיין קיים בחרס, וס"ד דצריך שיהא הטעם בטל מהעולם. קמ"ל.

שם. התורה העידה. הס"ז [י"ד צג א] כת' דדעת העיסור [הו' בטור שם²⁵] דדוקא בקדשים ל"מ הגעלה לחרס, דאינו יוצא מידי דופיו. אבל בחולין שפיר מהני²⁶. ומ"מ מדרבנן אסור בחולין, דומיה דקדשים.

תוד"ה התורה העידה. וא"ת והלא יוצא ע"י כבשונות וכו' וכן לע' קדירה לא, דילמא חייס, הא

16 ואף לענין חלה טיגון נחשב כבישול [וע' לק' לז:]. ותו דלא חילקו בין יורה ליורה, אע"פ שיש יורה שמטגנים בו. וכ"מ בתוספ' [ע"ז ט].

17 [ומבואר מדבריו דלא סמך אהא דרוב תשמישו בשמן].

18 דלא היינו עץ שמגיסין את הקדירה בעודה על האש.

19 ואע"פ שמשתמשין בו לפעמים בעוד שהקדרה על גבי האור. קמ"ל דמהני הגעלה ע"פ רוב תשמישו.

20 והביא דלשון כלי ראשון משמע שלא ע"ג אש, וכדאי' [שבת מב: לחד לישנא] דמלח אינו מתבשל בכלי ראשון. וע"ג האש ודאי מהני.

[ולפ"ז משמע דאף סכינים ואינך סגי בכלי ראשון שלא ע"ג האש]. ורבינו דוד חלק על דבריו [ע"ש].

21 ותוס' [ושא"ר] הק' דאי"צ לעדות התורה, דהא חזינן כן.

22 והביא כן בשם אבות דר' נתן [מא] כלי זכוכית אין בולעין ואין פולטין.

23 [וכדאי' חולין צח. דל"צ ששים כנגד העצם, דאינו בולע].

24 ויש ראשונים דגרסו 'דופנו' [וכ"ה הגיר' בגמ' ע"ז לד.]. אבל רוב ראשונים גרסו דופיו. והמכתם כת' דפיו כלומר דופי וריעות שלו.

25 דדעת העיסור דהיכא דבישל חלב בכלי בשר [ע"ש], מעכשיו רשאי לבשל איזה מין שרוצה [ע"ש בפוסקים]. ודעת העיסור [בטור קכא] דמהני הגעלה ג' פעמים בכלי חרס. [אף היכא דבלע איסור].

[והחז"א [קכב ג] כת' דגבי חמץ ל"מ הגעלה ג' פעמים, דמשהו מיהא איכא. וחמץ אסור במשהו].

26 והשעה"מ [חמץ ה כה] כת' דדעת הרמב"ם דבהתיירא בלע מהני הגעלה לחרס בחולין. אלא דחמץ הוה איסורא בלע [ע' בסמוך]. [אלא שהק' דגבי סכינים משמע ברמב"ם דחמץ הוה איסורא בלע, וכרמב"ן דשמו עליו].

לא"ה שרי קדירות בהיסק מבפנים. והמהר"ם חלאוה ביאר דלא חששו גבי כהנים משום דילמא חייס [דלא פקעי], דלא הוה ממון שלהם אלא של ציבור²⁷. א"נ ע"י חזרת כבשונות אינו פוקע.

שם. בפשוטו משמע דמהני לדינא ע"י החזרת כבשונות, ודוקא ע"י היסק חששו דילמא פקעי. אבל הרא"ש [ז] הביא דעת ראב"ן דאף בחזרת כבשונות חיישי דחייס, ולא מלבין להו שפיר. והביא דראב"ה חלק דכבשונות לא חייס דפקעי²⁸. [הוכיח כן מהגמ' זבחים שם²⁹].

והרא"ש כת' דמ"מ דוקא כבשונות שעושים כלי חרס, אבל לא סגי להכניס לתנור בעלמא.

כל הכלים שנשתמשו בהן חמץ בצונן, משתמש בהן מצה. והר"ן כת' דמילתא דפשיטא הוא שצונן אינו בולע, אלא נקט אגב בית שאור.

אבל הר"ף כת' דמשתמש בהן מצה בצונן. ומשמע דאף דנשתמש רק בצונן, אינו רשאי להשתמש בחמץ בחמין. ועוד משמע דכלי שנשתמש כל השנה בחמין, אינו רשאי להשתמש בפסח בצונן³⁰. והבעה"מ כת' דע"כ לאו דוקא. אבל המלחמות ור"ן הביאו דלענין יין נסך אף בצונן, היכא דהכניס בו יין לקיום³¹ צריך הכשר, דכיון דיין חריף בולע אף בצונן [בזמן גדול]³². וה"נ חמץ חריפי ותקיפי, ואפי' בצונן בלעי כלים מינייהו. ומש"ה אסור להשתמש בפסח אלא בצונן.

חוץ מן בית שאור הואיל שחימוצו קשה וכו'. והרא"ש [ותוס' רא"ש] הביא מח"מ³³ אי מהני הגעלה. והביא בשם ר"י דכיון דבלע ע"י צונן ודאי פלט ע"י הגעלה. דשאר כלים רשאי בצונן בלא שום תיקון, ובית שאור עכ"פ ע"י הכשר מהני³⁴.

והרא"ש הביא דהר"י יהודה ברי"ט פי' דאף הנך דוקא ללוש בהם מצה אסור, שכח חימוצו³⁵ גורם לעיסה להחמין. [אבל רשאי להשתמש לשאר דברים בפסח]³⁶.

וכן בית חרוסת. והרא"ש כת' דאף ריחים פלפלים של עץ, דמשום חריפות הפלפלין בלע טפי.

נכרי שהלוה על חמצו – למפרע הוא גובה

נכרי שהלוה את ישראל על חמצו אחה"פ מותר בהנאה. פרש"י בגמ' מפרש דהרהינו אצלו בביתו [של נכרי] וכו' ואיגלאי מילתא למפרע דמשעה שהרהינו הוה ידידה. וכו' שמעון דחמץ של נכרי³⁷ שעבר עליו הפסח מותר³⁸.

אך מסקנת הגמ' [לא: דדוקא היכא דאמר מעכשיו. והאחרונים [צל"ח ועוד] העירו דרש"י השמיט אוקימ' זו.

שם. מותר בהנאה. הב"ח [תמא, ה' במג"א ומשנ"ב שם ג] נסתפק דה"מ בדיעבד. אבל לכתחילה אפשר דאסור ללוות באופן זה, ואפי' היכא דבליבו שלא לפדותו³⁹. ואפשר דעובר בבל יראה משום שבידו לפדותו בפסח⁴⁰. [ונח' בזה הראשונים לא; וכן רע"א הוכיח דאסור].

אביי אמר למפרע הוא גובה. דאיגלאי מילתא למפרע דקאי ברשותו מעיקרא [וכדאי' בגמ' בסמוך]. ובפשוטו מבואר דזה הגדר של כל שעבוד נכסים לאביי, דכשגובה איגלאי למפרע דהוה שלו מעיקרא [וכ"מ תוס' בכ"מ]. אך דעת הראב"ד [הו' בסמוך] דקאי דוקא כשאומר מעכשיו.

פרש"י איגלאי מילתא דמשעה שהלווהו עמדו נכסים אלו בחזקתו. בפשוטו משמע דמעיקר בשעת

27 וכת' דלפ"ז אף בעזרה יש עצה ע"י מילוי גומרי, אלא דכהנים לא טרחי כולי האי. [אבל לתי' הב' אסור מדרבנן, דחיישי' דילמא חייס].

28 וביאר דהלהבה עולה לב' צדדיו. ודלא אמרו חכמים לחוש דפקעי אלא היכא דמתלבן מבחוץ ולא מבפנים. או ע"י מילוי גומרי.

29 ונקט דאי חיישי' דפקעי, אף התם יש לחוש לזה.

30 וכ"כ התוס' ר"פ דכלי שנשתמש חמץ חם, אסור להכניס יין לתוכו לפסח [אף דהוה צונן]. [אף לגיר' דידן].

31 וכן כלי חרס חדש, אף דלא הכניסו לקיום.

32 ומבואר מדבריהם דלא דנו מצד כבוש כמבושל [ע' בפוסקים יו"ד קה א דעת רש"י דכבוש הוה דוקא בחומץ].

33 והביא דרש"י התיר וחזר ואסר. [ובתוס' רא"ש כת' דר"ת התיר ושוב אסר].

34 והרא"ש הביא דכ"כ הערוך דבית שאור כיון דחריף הוא הוי כרותח ובלע ואין משתמש בו אלא בהגעלה, וכ"ד הרוקח [רנז] בשם אביו הריב"ק. וכן הר"י אבן גיאת ואבי העזרי, וכן עמא דבר.

35 והרא"ש הביא דברי הר"י ברי"ט אבית חרוסת, וכדאי' [לק' מ] דהתבלין גורם להחמין. [אך בהמשך מבואר דקאי אף אבית שאור].

36 [והרא"ש כת' דעפ"ז שפיר גרסי' בצונן, וכר"ף].

37 ולר' אחא בר יעקב [לע' כט.] קאי כר' יהודה, דס"ל דר' יהודה מודה בחמץ של נכרי שמותר. [אלא דרב אחא חזר בו, וכדאי' כט:].

38 ולשון המשנה בהנאה, והמהר"ם חלאוה כת' דלאו דוקא, ומותר אף באכילה.

39 והט"ז הוסיף דאי דעתו לפדות ודאי אסור דהו"ל כמטמין בידו.

40 והחק יעקב כת' דאם אמר לעכ"ם [קודם פסח] שלא יפדהו עוד, שוב אין איסור.

שעבוד הוה כגדר מכירה בתנאי. ועפ"ז נקטו כמה **אחרונים** דקנה את גוף הקרקע בקנין מעות⁴¹. והצל"ח ורמ"א [א כג] דנו בסוגיין קאי אף לענין חמץ דהוה מטלטלין, וקונה הנכרי מירשאל, והק' דנכרי אינו קונה מטלטלין בקנין כסף.

ועוה"ק **האחרונים דתוס'** [ב"ק לג.] נקטו דבשור תם אמרי' למפרע הוא גובה, וע"י שגובה לבסוף זוכה הניזק משעה שהזיקו. והא התם ליכא קנין משעה ראשונה.

וה**אחרונים** כת' דע"כ לאביי זהו גדר שעבוד נכסים בתורה, דיש לו זכות לגבות חובו מקרקע זו. והיכא דגבאו לבסוף איגלאי מילתא דלא הוה 'זכות' בעלמא, אלא דקיבל זכות קנין בקרקע למפרע⁴².

ובחי' ר' **שמעון** [מערכת הקנינים יא, ה' בסמוך] חידש דבאמת הוה רק על החפץ שמכאן ולהבא, משעת גבייה. אלא דזכות זה קנוי לו מעיקרא. [וע' בסמוך].

שם. למפרע הוא גובה. **פרש"י** גבייתו שגבה עכשיו וכו'. **ותוס'** [לא: וב"ק לג.] כת' דה"מ כשגבאו לבסוף, אבל אם הקדישו מלוה וסלקו בזוזי אינו קדוש⁴³.

ותוס' [ב"ק לג:] כת' דאפי' למ"ד למפרע הוא גובה, השבח שהשביח עד שעת גבייה הוה של לוה. ואינו קדוש עד שיגבנו. ועוד הביאו **האחרונים** דבגמ' [ב"מ לה:] דאינו אוכל פירות אלא עד שעת גבייה.

וה**אחרונים** ביארו דרך מה שגבה לבסוף שייך גדר למפרע גובה. ומש"ה תלי בשווי השדה בשעת גבייה⁴⁴. וכן ליכא גבייה על הפירות שאכל הלוה בינתיים. ונחשב השדה למפרע שלו, ושייר זכות הפירות.

ובחי' ר' **שמעון** [הנ"ל] האריך להק' בזה, דהא לא שייר להדיא. ועוד דלא שייך שיור בהקדש⁴⁵. ועוה"ק דתלי בדין ברירה.

ור' **שמעון** כת' [באופן מחודש] דודאי קונה רק את השדה שמכאן ולהבא⁴⁶, אלא דזכות זה הוה כקנוי לו מעיקרא, דהיה לו זכות ממון גמור בקרקע על זמן שאח"כ⁴⁷.

ובחי' **רבינו דוד** הק' דחז"ל דב"ד גובין מלקוחות מזמן ראשון, אלמא דלמפרע גובה. וכת' דאח"כ זהו טעמו של אביי, דכיון שגובין מזמן ראשון דן שהוא קנין גמור למפרע משעה ראשונה. אבל רבא סבר דהגבאתו מזמן ראשון הוא לקיים השעבוד, שתהא הקדמתו קיימת מאותו הזמן. אבל לענין הקדיש או מכר לא מהני שיחשב ברשותו. דאי הו"ל זוזי הוה מסלק ליה, והשתא הוא דקני.

ודעת הראב"ד [ט: בדה"ר, והו' במהר"ם חלאוה] דאיירי דוקא באפותיקי, דאמר אי לא מייתי' על זמן פלוני מעכשיו יהא שלך⁴⁸, דאביי ס"ל דאיגלאי מילתא למפרע דהוה שלו. ורבא ס"ל דאפ"ה כיון דמצי לסלק, השתא הוא דקני. ואינו שלו להקדיש.

אבל בשעבוד בעלמא יכול לגבות מכל מאי דבעי, ולהעבירו מקרקע לקרקע. והיכי ס"ד דיוכל למכור קודם גביה. ולא נחית לפירי עד שומא ואכרזתא [ב"מ לה:]⁴⁹.

וה**סה"ת** [מג ב ד] כת' בשם **ס' העיטור** בשם **רה"ג** דלמפרע הוא גובה [לאביי] הוה דוקא היכא דהקרקע הו' משכנתא ביד הבע"ח⁵⁰.

41 וכו' **הנתיבות** [קצט ב] דאביי דהקרקע קנוי למלוה בשעת הלואה כשנותן הכסף הכסף, דהוה כאילו אמר לו קנה מעשיו ולכשאגבך, וכיון דנתרצה להגבותו משדה זו קנה למפרע. כיון דאדעתא דקנין נתן מעות מעיקרא והגובינא הוא רק **כקיום תנאי** דלא בעי קנין. והנתיבות כת' לפרש עפ"ז דעת הרמב"ם דקונים בחוב. דכיון דהגיע זמן פרעון דעת ה**בעה"ת** [מג ב ד, בשו"ע קג ו] דאף לרבא אמרי' למפרע הוא גובה.

42 דגדר שעבוד נכסים דהקרקע הוא ערב לפרעון החוב, והיינו שמקבל זכותו מגוף הקרקע. ואביי ס"ל דגדר הדבר דנתברר שגבה זכותו.

43 והגר"ז [הל' שכנים] כ' דאף למ"ד למפרע הוא גובה מ"מ בעינן טריפה, ונתקיימה השדה בידו רק משעת טריפה. והיא הגורמת לביטול מכירתו של הלוקח, ועי"ז נתקיים זכות המלוה למפרע. [דהגבייה הוא המזכה את הממון ולא רק קיום תנאי, אלא שעל ידו נהי' לו זכות משעה ראשונה].

44 ועד"ז כת' **התומים** [קג ו]. אבל **המלא הרועים** נקט דלאביי כשהלוקח השביח אין לו זכות בזה, דגבה למפרע והוה כלוקח מגזלן [ע' ב"מ יד:]. ושוב כת' דצ"ל דאף לאביי סוף סוף הוה מצי לסלק בזוזי. [ועי"ע שו"ך חו"מ עב ט. ואכמ"ל].

45 [ע' ב"ב עב ורשב"א שם].

46 והחפץ מתחלק לזמנים, עי"ש שהאריך ביסוד זה. ועד"ז ביאר גדר קנין 'אחרית'.

47 ועי"ז פקע מה שהקדיש הקודם, דמשעה זו והלאה קנוי למלוה מעיקרא, והוה ברשותו. [והיכא דכבר קנה הזמן של אח"כ, ממילא פקע זכותו של זה. ולא אמרי' בכה"ג לא פקע בכדי].

48 אבל אי לא אמר מעכשיו הוה אסמכתא [ע' ב"מ סו.].

49 ומבואר מדבריו דאי למפרע גובה היה אוכל פירות. [ולשיטתו דלמפרע גובה דוקא בדאמר מעכשיו].

50 דהאיק יקנה הבע"ח נכסי דלוה כי ליתנהו בידיה. ועי"כ ש"מ דאיתיה בידיה.

רש"י ד"ה בעל חוב. ושעבד לו נכסיו. צ"ב אמאי נקט שהלווה שעבד נכסיו, הא אף בלא"ה ק"ל דאחריות טעות סופר. יש שדייקו לשון רש"י דוקא בשעבד הלוה, אמר' אומדנא דדעתו מעכשיו בתנאי. ועוד יש שביארו דרש"י קאי למ"ד שעבדא לאו דאורייתא. ועפ"ז פי' דהיכא דשעבד להדיא חל שעבוד [וע"פ מש"כ רש"י קידו' ג: דהיכא דשעבד להדיא לכ"ע שעבדא דאורייתא]. אבל תוס' [ב"ק לג] מבואר דנח' אביי ורבא אף בחצי נזק דתם, שהתורה חייבה.

והפנ"י [גיטין נ.] הביא דמבואר בסוגיין דאביי ס"ל דיש שעבוד מדאורייתא, דאתי מלוה וגובה למפרע ומפקיע ההקדש⁵¹ [וכדאי' בסמוך]. [וכן רבינו דוד הזכיר בתוך דבריו שעבדא דאורייתא]. והק' על תוס' [גיטין שם בחד תי'] דאביי ס"ל שעבדא לאו דאורייתא⁵².

רש"י ד"ה כולי עלמא. אע"ג שהן שלו אינן ברשותו וכו'. דקרקע משועבדת אינה ברשותו של לוה⁵³. וצ"ב דודאי יוכל למוכרו, וחל המכר, אלא שהבע"ח מוציא מידו.

והקצות [ק"ז ב] הביא את דברי רש"י כפשוטו, דהשיעבוד עשאו כדבר שאינו ברשותו, והלוה אינו יכול למוכרו לאחרים או להקדישן. אלא בשעה שפדאו וסילק שעבודו חל המכר⁵⁴.

והאחרונים תי' דכוונת רש"י דאינו יכול למכור כולו ולהפקיע את השעבוד, דלענין זה אינו ברשותו⁵⁵. [ולו יצויר שימכור כולו לגמרי, פקע השעבוד⁵⁶]. אבל הוה ברשותו למוכרו באופן שיוכל הבע"ח לגבות ממנו.

והגר"ז [הל' שכנים] הביא מדברי רש"י דגדר גביית הבע"ח דהוה ביטול המכירה [אף למ"ד דגובה מכאן ולהבא], וגובה מהלווה עצמו⁵⁷. ומש"ה גדר חיוב אחריות הוא משום העמדת המכירה⁵⁸.

דף לא.

דתנן מוסיף עוד דינר ופודה וכו'. פרש"י שלא יאמרו הקדש יוצא בלא פדיון וכו'. וכ"ד רוב הראשונים דהוה דין דרבנן בעלמא. אבל דעת הרמב"ם [ערכין ז יד] דצריך פדיון מדינא¹. [דאף קדושת דמים מפקיע לשעבוד, ע' בסמוך]. [והראב"ד השיג].

כי פליגי זבין מלוה² וקדיש מלוה וכו'. פרש"י את הקרקע המשועבד לו³.

51 דאי שיעבדא לאו דאורייתא, א"כ שפיר הקדיש הלווה. והיאך הפקיעו חכמים שיצאו הקדש לחולין. וכת' דאפשר כיון שתקנו חכמים שיעבוד נכסים, אוקמוה ברשות המלוה וממילא דאין יכול להקדיש והו"ל כמקדיש דבר שאינו שלו. אך הק' דבגמ' [סוף ב"ב] מבואר דלמ"ד שעבדא לאו דאורייתא, לא אמר' דרבנן תקנו שעבוד גמור.

52 דאביי ס"ל דהיכא דשעבד להדיא לגבות מעידית אינו גובה מיתמי. ותוס' ביארו דס"ל דשעבוד [מיורשים] לאו דאורי' [א"נ לא פלוג]. והקצות [לט א] כת' ליישב דאביי ס"ל דשעבוד דממילא הוה דאורייתא. אבל ל"מ לשעבד עצמו מדאורייתא. ותוס' [הנ"ל] קאי לענין שעבד עצמו בבינונית. ובזה אביי ס"ל דמיתמי דינו מדאורייתא בציבורית, אף היכא דשעבד עצמו. [וצ"ע דהתם קאי אף לענין נזקין].

53 אבל בהג' החת"ס הגיה ברש"י להיפך, אף דהוה ברשותו אינו שלו, ודרש"י כי יקדיש את ביתו שלו. וביאר דלא הוה דבר שלא בא לעולם. וכדאי' [כתובות נט:] דלכשאפדנו נחשב בא לעולם. [ויל"ד דעכ"פ יוכל לחזור בו עד שיפדנו]. ועוד יש שפי' דאי גובה משאר נכסים לבסוף [או פרעו במעות], איגלאי מילתא דלא הוה משועבד, וחל המכר.

54 והקוב"ע [גב ה] ביאר דאינו ברשותו לעכב את הבע"ח מלגבות. אבל גוף המכירה חל, משום דהמכירה אינה מפריעה לגביית הבע"ח.

56 והנתיבות [לז יג] כת' דהיכא דנתייבש הלווה מהחפץ המשועבד פקע השעבוד. דיאוש מהני בדבר שאינו ברשותו [וחלק אמש"כ התומים שם יח]. והנתיבות [מהד' שו"ע] כת' דאף כשהלווה גר שמת לא פקע השעבוד, היינו משום דזכות הלווה אינו מעכב על המלוה. אבל ביאוש גוף החפץ של הלווה, ומש"ה המלוה אינו יכול לזכות. וכיון שנתייבש פקע השעבוד].

57 ובח"י ר' שמעון [קו' השעבודים ד] ביאר דאילו היה מוכרו לגמריה לא היה יכול לגבות ממנו. דגדר שעבוד נכסים הוא שעומד לחוב הלוה, ונחשב פריעת הלוה ממנו, ואם ימכר לאחר לא נחשב גביית החוב. שאין משמעות לגבייה מהקרקע ולא מהבעלים. וע"ז דיש שיור במכירה שלענין גביית המלוה הוה ברשות הלוה, וזהו כוונת רש"י דאינו ברשותו לענין למכור זכות זו.

58 דכיון דהמכר בטל [מכאן ולהבא] הדין נותן שיחזיר לו מעותיו מחמת עצם המכירה. ועפ"ז ביאר דברי הרמב"ם [מכירה יט ג] דהיכא דהתנה דאינו מקבל אחריות מהני רק משום דתנאי שבממון. וכת' דנפק"מ דהיכא דהוזל, צריך לשלם כשעת מכירה. ובסו"ד הביא דה"ה [מלוה כה ז] כת' דלא כן בדעת הרמב"ם. [ואכמ"ל].

1 והמהר"ם חלאוה הביא כן בשם הראב"ד, דאף מדינא דאין הקדש יוצא בלא פדיון. [וצ"ע מדבריו בהשגות הנ"ל]. ולרבא אינו מכור. הראב"ד [לר"ף] הק' דאי' [ב"מ טז]. הגוזל שדה ומכרו, וחזר וגבאו בחובו, היכא דיש קרקע אחרת מהני להעמידו בפני בע"ח. וה"נ יקנה לוקח מטעם זה.

2 ותי' דדוקא גזל דקיימא ארעא בידה אמר' דסמיק אהימנותי, שיחזור ויעמידנו בידו. אבל הכא דלא קאי מלוה בגויה דארעא ולא ידע אי מסלק ליה בזוזי, ולא סמכא דעתיה עליו כלל. והו"ל כמי שאמר שדה זו לכשאקחנה מכורה לך [כתובות נט] דלאו כלום הוא.

3 ופרש"י דאח"כ חוזר בו מההקדש. דאי רוצה להקדיש מכאן ולהבא, ודאי מהני. ומשמע ברש"י דצריך 'חזרה', ולכא' לאו דוקא. דהמקדיש דבר שאינו שלו [מעכשיו] וחזר וקנאו לא אמר' דחל

ופרש"י דלא הקדיש את החוב. משמע דאי הקדיש את החוב לכו"ע חל. [דאמירתו לגבוה הוה ככתיבה ומסירה]. אבל תוס' [ב"ב עז]. הביאו מסוגיין דאינו יכול להקדיש ולמכור שעבוד נכסים, ומש"ה לא מהני מכירת שטרות דאורייתא⁴. שהקרקעות אינן ברשותו⁵.

רש"י ד"ה ואתי. ואע"ג דאמר רבא [כתו' נט]: הקדש וכו' מפקיעין מידי שעבוד⁶, דוקא קדוה"ג וכו' אבל קדושת דמים לא. [וכ"כ הראשונים בשם ר"ח]. ור"ת בתוס' [גיטין מ:]: הק' דאי חשיב ברשותו [להקדיש קדושת הגוף], א"כ אף קדושת דמים. ואי לא חשיב ברשותו, אף קדושת הגוף לא חל בדבר שאינו ברשותו. [ולכא' כוונתו להק' ע"פ מש"כ רש"י לע' דא"א למכור משום דאינו ברשותו]. והקצות [ק"ז ב] תי' דכוונת קדושת הגוף חל' אף בדבר שאינו ברשותו⁸.

ור"י [בתוס' הנ"ל, וכן תוס' ב"ק צ]. תי' דרבא ס"ל מכאן ולהבא הוא גובה, ומש"ה יכול להקדש⁹. וקדושת הגוף אין לו פדיון ומפקיע שעבוד. וכיון דחל לא פקע, דאין לו פדיון. אבל קדושת דמים כיון דיש לו פדיון וראוי לפקוע, לא אלים כל הקדש מכח מקדש.

והקצות [ק"ז ב,ו] נקט דכוונת התוס' דעצם השעבוד נחשב גדר פדיון¹⁰. אבל הקובה"ע [נב ט] ביאר דקדושת דמים תלי בזכות ממון. וכיון דפקע זכות ממון להקדש, ממילא פקע קדושתו. אבל קדושת הגוף לא תלי בזכות הממון. [וע"ע חי' ר' שמעון מערכת הקנינים יב].

אבל דעת ר"ת [הנ"ל, וס' הישר חי' ק"ג, הו' גם בתוס' ב"ק לג: וע' תורא"ש יבמות מו.] דאף קדושת דמים מפקיע שעבוד¹¹. וכ"כ הקצות [ק"ז ב] בדעת הרמב"ם דאף קדושת דמים מפקיע שעבוד. ואכמ"ל.

ורבא אמר וכו' כיון דאילו הו"ל זוזי הוה מסלק להו וכו' אישתכח דהשתא קא קני וכו'. יל"ד אי הוה הוכחה דגדר שעבוד לגבות מכאן ולהבא. או דהוה סיבה, דלא חשיב דיש לו בעלות, כיון דביד הלווה לסלקו.

והראב"ד [לר"ף] כת' דלדעת רבא אף היכא דאמר מעכשיו ולא יהא פרעון אלא מזו, כיון דצריך שומא לא זכה אלא משעת גובינא.

ותוס' [גיטין מא]. הק' גבי נכסי צאן ברזל למ"ד הדין עמה אינו יכול לסלקו בזוזי, א"כ אף לרבא נימא דלמפרע גובה¹². ותי' דמ"מ משתמשים בו כל חפציהם. [ועוד] דאם מכרו אינו גובה מלקוחות¹³, ומסלקו בזוזי¹⁴. מש"ה אמר' מכאן ולהבא גובה.

ותוס' [שם מ:]. וכן התוס' ר"פ ב"ק לג. כת' דשור תם [לר' ישמעאל דיושם השור], אינו יכול לסלקו בזוזי, ואף רבא מודה¹⁵ דלמפרע גובה¹⁶.

מכאן ולהבא. ואף לר' מאיר דאדם מקנה דבר שלא בא לעולם היינו כשאמר מעיקרא לכשיבוא. ועוד אם הקדישו [או נדר להקדישו] האיך יוכל לחזור בו, הא אמירתו לגבוה הוה נדר. ואף בדבר שלא בא לעולם, ע' נדרים כט: ור"ן [הוד' שם ל].

4 ותוס' כת' ואף דתקנו דמהני מכירת שטרות, לא תקנו דמהני להקדיש. דאין להקדש כ"כ צורך. [ועיל"ד דתקנו דוקא ע"י מסירת השטר בפועל, וזה לא שייך בהקדש].

5 ולכא' תוס' [הנ"ל] באו לחלוק על דעת ר"ת [הו' בראשונים כתובות פו, וע"ע תוס' ב"מ נו:]: דמכירת שטרות דאורייתא, שמוכר את שעבוד הנכסים. [ונח' אי יש חסרון 'אינו ברשותו' בזכות זה בקרקע, דמחוסר גובינא. ואכמ"ל].

6 והראב"ד לר"ף הביא דרב האי גאון תי' לחלק בין כשיש נכסים אחרים בני חורין.

7 והקצות הוכיח כן, דהא לרש"י הקרקע אינו ברשותו של לוה מחמת השעבוד. והאחרונים דחו דכוונת רש"י דאינו ברשותו להקדיש את כולו. ומ"מ מהני הקדש על גוף השדה. וממילא אמר' דהקדש לא פקע בכדי.

8 והקצות הביא דכ"מ בתוס' רא"ש [יבמות מו. ע"ש היטב]. וע"ע שיטמ"ק [כתובות נט:]: בשם רש"י מה"ק.

9 אבל לאביי דלמפרע הוא גובה, פקע ההקדש. [דכיון דהוה למפרע לא אמר' דלא פקע בכדי]. [ויל"ד דאף לאביי צריך מעשה גבייה, והאיך מהני בזה מעשה גבייה].

10 והקובה"ע [שם ה] תמה דל"ש בזה גדר פדיון, דאין דבר אחר נתפס במקומו. ואין פודין בשטרות, וכ"ש במלוה ידידה.

11 ובס' הישר [שם, הו' ברשב"א גיטין מ: וע' רע"א ב"ק לג:] ביאר דמטלטלין מחוסר גובינא, ומש"ה הוה ברשותו להקדיש ולהפקיע השעבוד. ודוקא קרקע אינו ברשותו של לוה להקדיש כיון דהוא משועבד.

12 וא"כ לא יחייב הקדש להפקיע שעבודו. והק' דבגמ' [יבמות סו:] מבואר דאף בנכסי מלוג מפקיע מידי שעבוד.

13 דהוה מטלטלין. [ואף דאילו אמר' דלמפרע הוא גובה, נחשב שמכר את שלהם, ויגבה מלקוחות. "ל דמ"מ יש כאן תקנת השוק ולא גבי. א"נ לא שייך בזה גבייה לבסוף, וכיון דלא שייך גבייה, לא אמר' למפרע גובה].

14 [ואף דאינו רשאי למכור. מ"מ כיון דאי מכרו מהני להפקיע, נחשב בידו להפקיע ולסלקו בזוזי].

15 [וע' תוס' ר"פ [לע' שם] דחידש דאינו יכול לסלקו בזוזי. אך בפשוטו לר' ישמעאל דיושם השור יכול לסלקו בזוזי]. אבל תוס' [ב"ק לג.] דנו שם רק לאביי. [והרמב"ן יבמות מו הביא בזה מח' אי שור תם עדיף משאר שעבוד, דאינו יכול לסלקו בזוזי. ומש"ה למפרע גובה].

16 והתוס' ר"פ תי' דדוקא היכא דגבאו לבסוף [וכדברי התוס' שם].

שם. דאילו הו"ל זוזי הוה מסלק ליה. הסה"ת [מג ב ד, הו' י"א בשו"ע קג ו] הביא דלאחר זמן פרעון [דיכול לכופו לפרוע] אף רבא מודה דלמפרע הוא גובה. ורבינו דוד חלק דלאו דוקא. והסה"ת הביא בשם הר"י ברצלוני דמח' אביי ורבא דוקא במטלטלין, אבל קרקע כו"ע מודי דאינו יכול למכור בלא גביית ב"ד. והסה"ת הק' דאירי בקרקע [בהמשך סוגיין]. ועוד כת' הסה"ת [שם] דמח' אביי ורבא דוקא דאי' לארעא במשכנתא ביד הבע"ח¹⁷. דאי ליתיה בידה ודאי מחוסר גובינא¹⁸.

אי פיקח – שעבודא דר' נתן

ומי אמר רבא הכי וכו' ואמר רבא אי פיקח וכו' דאמר רב נחמן וכו' אא"ב למפרע הוא גובה וכו'. פרש"י [לצד דלמפרע גובה] איגלאי מילתא למפרע שקרקע זו היתה קנויה לאביהם, וכמאן דגבי מחיים דאבוהון. ומשועבד לחובות אביהם.

המהרש"א הק' דמבואר [בסמוך גבי חמץ] דאף במטלטלין אמר' למפרע הוא גובה¹⁹. ותי' דמ"מ כיון דמחסרי גובינא לא אמר' למפרע הוא גובה לענין שעבוד. ודוקא לענין איסורא.

והאמר רב"ח ראובן שמכר וכו' וזקפן עליו במלוה ומת ראובן וכו' ואתא בע"ח וטריף וכו' דינא וכו'. ותוס' [כתו' צב.] כ' דאי לא זקפו במלוה יכול לומר דמי המכר מונחין בידו במשכון תחת השדה, וכנגד האחריות²⁰. [וזה כוונת תוס' כאן].

וזקפן במלוה. פרש"י כת' שטר²¹ ושעבד נכסיו. [יל"ד אי תלי בשעבוד נכסים דוקא²²]. אבל התוס' ר"פ כת' דזקפן במלוה וקבע זמן²³.

ואמר רבא אי פקח וכו'. פרש"י יטעון ויאמר שאין לו מעות [משמע שאף שיש לו וצ"ב]. אבל תוס' [כתובות צב.] הביאו להוכיח מכאן דכשיש לו פסידא יכול להגבות קרקע אף כשיש לו מעות²⁴. והר"ן [כתובות שם] כתב דהכוונה שיפייסו ליתומים לקבל מעות²⁵.

והראב"ד [לר"ף, והו' במהר"ם חלאוה ובסה"ת יד א] דהכא שאני דהני זוזי משום האי ארעא נינהו, ומחזיר לו הקרקע שפיר דמי²⁶.

רש"י ד"ה דינא הוא. דקרקע של יתומין הוא דאמר' בע"ח גובה וכו' אבל על מעות שלא היו בעין לא חייל שעבודו וכו'. וצ"ב דאף מטלטלין שהיו בעין מחיים לא משתעבד לבע"ח. ובחי' בית מאיר תי' דכוונת רש"י דמטלטלין אגב קרקע משתעבדי. ואילו בסוגיין הוה שטרות, דל"מ שעבוד אפי' אגב קרקע²⁸.

תוד"ה משתעבדנא. ונר' לר"י דדוקא קרקע וכו' דבת שעבוד היא וכו' אבל מטלטלין וכו'. המהרש"א ביאר דקו' התוס' דכיון דמשועבד משום שעבודא דר"נ, יוכל לגבות אף מטלטלין. וכמו אילו היה חי. [ואמאי דוקא גבו קרקע].

ובזה תי' התוס' דמטלטלין לאו בת שעבוד, והמהרש"א ביאר דלא שייך שעבודא דר"נ להחשב דהבע"ח חייב להם. אלא דוקא בקרקע חשבינן הקרקע המשועבד לאבוהון כאלו היה בידו. אבל במטלטלין כה"ג הוה מטלטלין דיתמי.

והאחרונים חקרו בגדר שעבודא דר"נ. דבפשוטו הוה גדר שעבוד על השעבוד, דהשלישי חייב לשני, וחוב זה משועבד

17 ועד"ז דעת הראב"ד [הו' לע'] דמח' אביי ורבא דוקא דבאמר מעכשיו. אך סתימת שאר ראשונים דבכל אופן לאביי למפרע גובה. [וע' תוס' ב"ק ק. לג. וגיטין מ:].

18 ואף כשיגיע זמנו צריך גבייה. וכת' דכן מסתברא, שאין לך דבר שיוכל המלוה למכרו אלא בב"ד. וכ' דהרמב"ן הסכים לזה.

19 יל"ד א"כ כל מטלטלין דיתמי נימא למפרע גובה, והוה גבייה מהאב. וצ"ל דמ"מ עיקר הגבייה הוה מהיורשים. וצ"ב דא"כ אף הכא נימא הכי. [ודוחק לומר דזה כוונת המהרש"א בתי'].

20 ועוד כת' תוס' [שם] דאף בלא זקפן במלוה, ואפ"ה נקט אחריות לרבנות דאינו יכול לומר דהמעות מוחזקין תחת ידו.

ועוד כת' ר"י [בתוס' שם] דאי לא זקפן במלוה, א"כ ליכא חשש צררי, וכיון דהוה מוחזק בהן שפיר מהני תפיסתו במטלטלין דיתמי [ע"פ המשנה שם פג. דכולם צריכין שבועה].

21 וכו' רש"י [ב"מ עב. וכו' מ] דזקפן היינו שכתב שטר. [וע' רמ"א ח"מ סז יד בגדר זקפן גבי השמטת שביעית. ועי"ש תומים. ואכמ"ל].

22 ובסוגיין איירי דהלוקח קיים, וחייב אף חוב מיניה. וצ"ב א"כ אמאי נקט שעבוד נכסים.

23 אבל אי לאו הכי עומד ליפרע בלא איחור, ויכול לתפוס המעות שבידו, והוה כמי שתפס מחיים. [ועד"ז מש"כ תוס' כתובות צב.].

24 והקצות [קא ה] ביאר דהחוב לתת מעות הוה מדרבנן. והנתיבות [קז ד] כת' דקאי דוקא גבי יתומים.

25 והריטב"א [שם] כת' עוד דלמש"כ דל"צ להגבות בפועל ניחא.

26 וכו' הרא"ש [כתובות שם] דאינו ראהי כ"כ דיכול לסלק בזוזי, דהכא מלוה זו מחמת הקרקע.

27 ועד"ז כ' רש"י [ב"ק יד:] דאיכא למימר לאחר מיתת אביהם קנאו. [ואכמ"ל].

28 וכדעת הרשב"א [הו' בש"ך סו קה] דשטרות לאו בני גובינא.

לראשון²⁹. ועוד יש שהוסיפו דנתחדש דרשאי לגבות, דאפוכי מטראתא למה לי³⁰. אבל **הקצות** [פו, ופה ה] כת' דנתחדש דגוף החוב נהיה למלוה, וכאילו הראשון הלוח לשלישי [חוב ישר].

ולכא' לדברי המהרש"א ק' התוס' הוא דהוה חוב ישר³¹. ותוס' בתי' חזר בו דהוה רק שעבוד נכסים³². ועוד ביאר **הקה"י** [כד] דתי' התוס' דכיון דעיקר השעבוד הוה ליתמי³³, נחשב מטלטלין דיתמי ולא משתעבד. ופקע השעבוד דר"נ.

שם. רע"א [כתובות צב] הק' אמאי איצטריך להגבות ליתומים ולחזור ולגבות מהם, יעכב לעצמו מיד כיון שמשועבד לו מדר' נתן³⁴. וצ"ע.

ובאמת **הריטב"א** [כתובות שם] כ' [בשם רבינו שמשון] דאי"צ להגבות לו בפועל, דאפוכי מטראתא למה לי [כתו' קי.].

וכ"כ רבינו דוד [בסוגיא] דאי"צ שיהא יד יתומין באמצע³⁵, אלא כיון דהממון עצמו של יתומים נקרא כן.

דרינו דוד הק' דאי אתי' משום שעבודא דר"נ, א"כ אינו זוכה בחוב מכה היתומין, אלא מכה הלווה עצמו. א"כ אף כשלא גבי קרקע. [וע"ד ק' המהרש"א]. ותי' דלא אמרי' שהלווה משועבד לגמרי לבע"ח דאביהן עד שלא יהא ליתומין זכות כלל. דהא הממון של הבעלים³⁶, והבע"ח יש לו עליו שעבוד בעלמא³⁷. ומש"ה היכא דפרע מטלטלין הוה מטלטלין אצל בניו. אבל כשפרע קרקע אינו נידון כמטלטלין.

וכת' דכשיש לו שעבוד על בע"ח עצמו [וכמו בסוגיא], נמצא שנעשית הקרקע ברשותו [כשמגבה קרקע], ואין יד היתומים שולטת בו ליעשות מטלטלין. אלא נידון כקרקע מתחילתו³⁸.

בא"ד אבל מטלטלים אין להחשיבם כאילו הם בידו, שאילו מכרם או משכנם אין גובה מהם. משמע מתוס' דיש שעבוד נכסים אף במטלטלין מיניה, אלא דלא מהני לגבות במקום שמכרו לאחרים. אך דעת כמה ראשונים דאין שעבוד נכסים כלל על גוף המטלטלין [ע' קצות לט א. ואכמ"ל].

והקוב"ש [קמנו] כ' דלמ"ד דישקדימה במטלטלין מיניה ע"כ דיש שעבוד נכסים במטלטלין³⁹. א"כ י"ל למפרע גובה [ודלא כמלחמות ע' בסמוך].

הלוח על חמצו – למפרע גובה

תנן נכרי שהלוה על חמצו וכו' אא"ב למפרע הוא גובה. פרש"י קס"ד בשלא מסרו לו וכו'. **והרא"ש** כת' דאף דהחמץ מונח בבית ישראל, והאחריות אינו על הישראל, אמרי' כיון דהעכ"ם קונה למפרע חזינו כאילו כבר היה ברשות נכרי קודם הפסח.

והאחרונים [אור חדש] הק' דמ"מ האחריות על הישראל, ואילו נאנס או נאבד, לא היה גוביהו. **ורע"א** הביא דעד"ז הק' **המג"א** [תמא ג] למסקנא. ועי"ש תי', אך לאביי ל"מ תירוצו. ורע"א כת' דאה"נ עבר בבל יראה, אלא דכוונת הברייתא דמותר אחר פסח⁴⁰. וע' חזו"א. **והגר"ח** [שיע' הגר"ח, ע' מגנזי הגר"ח ח] כת' דכה"ג לא חשיב אחריות, דדוקא שומר חיוב האחריות

29 **והקצות** הביא דתלי בדברי הרשב"א דלא שייך שעבוד על שטרות. וע' היטב בדברי הרשב"א [קידו' טו בהשמטה]. אבל **האחרונים** כ' דמשמע ברשב"א [הנ"ל] דלולי דר"נ לאו בני גוביינא, ונתחדש דיש שעבוד על שעבוד. וע"ע ריטב"א [כתובות יט]. ור"ן [שם ו. בדה"ר].

30 ועוד ביאר **הקה"י** דנתחדש שעבודא דר"נ דיש לו זכות תביעה משום אפוכי מטראתא. וכיון דשייך בזה גביה, ממילא יש לו זכות על שעבוד הנכסים.

31 **והחזו"א** [ב"ק טו כא] הביא דמבואר דלא שייך גדר שעבודא דר"נ דרך המת [דא"כ אף במטלטלין]. וע"כ דגדר השעבוד עם החי, וכיון דחל שעבוד על הקרקע מחיים מהני. ובמטלטלין לא אלים לחול בו שעבוד להחשב כאילו הוא ביד ראובן. [ע"ש אריכות בגדר שעבודא דר"נ].

32 ואינו חוב ישר, אלא שעבוד על השעבוד. ואפוכי מטראתא. אבל **הקצות** [פה ה] ביאר תי' תוס' דכיון דמטלטלין לאו בני שעבוד, לא מצי לאשתעבודי ליה בשעבודא דר' נתן כיון דכחו קליש.

33 וביאר דאף דגדר שעבודא דר"נ דהשלישי חייב לראשון [וכלשונות הראשונים כאילו חייב לו. וכ"ה לשון **השר"ע** פו ה]. מ"מ עיקר החוב אינו נעתק, אלא דמחוייב חובת הפרעון עבור חוב זה. ומ"מ עיקר החיוב לשני, ושייך בזה ירושה. והביא דוגמא לזה מפותה, דאב גובה אף דעיקר החיוב לבת. אף דהחיוב לבת לא מהני מחילתה [דאין לה זכות בתשלומין לאב למוחלו].

34 [וקושייתו יש להעמיד בב' אופנים א' מדינא דר' נתן הוה שעבוד אחד, וזהו בכלל קושיית התוס' דידן למהרש"א. וב' דאפוכי מטראתא למה לי וכיון דיחד השדה להגבות יחשב שהוא השעבוד, וממנו יגבה].

35 והא דאמר רבה מגבה והדר מגבה לאו דוקא.

36 ויורשיו יורשין אותו כשאר נכסים.

37 ומשמע דגדר שעבודא דר"נ דהוה שעבוד על השעבוד.

38 **ורבינו דוד** הביא בשם **תוס'** דאין שעבוד מטלטלין חשוב. וחלק דאינו נכון דכל זמן שיש לו קרקע, בכל מה שיפרענו הוה שעבודו חשוב. וכמו לענין פרוזבול.

39 אך כת' דיל"פ דשייך דין קדימה משום שעבוד הגוף, דפריעת בע"ח מצוה, צריך לשלם להמוקדם שכבר נתחייב תחלה במצוה זאת [וע"ע קוב"ש כתובות שכו והלאה].

40 **ורע"א** [ד"ה ונ"ל דהרמב"ם] כת' דיל"פ דלאביי דלמפרע הוא גובה י"ל דאיירי שהישראל ביטל. וכיון דגוף החמץ של נכרי, אף שקיבל אחריות וביטלו י"ל דמותר אחר הפסח.

עליו משום החפץ, ומש"ה מקרי שלו לגבי כל יראה. אבל הכא חיובו משום דעדיין לא פרע חובו. ואינו חייב באחריות מחמת החפץ⁴¹.

אך הגר"ח הק' דבגמ' [ה:] מבואר דגדר אחריות שייך לגורם לממון, ובקדשים האומר הרי עלי נחשב גורם לממון, ואף דאין חיובו מחמת החפץ. וביאר דיש ב' גדרים גורם לממון [עי"ש].

שם. אא"ב למפרע הוא גובה וכו'. **המלחמות** הק' דגדר למפרע גובה שייך דוקא בשעבוד נכסים. אבל במטלטלין דליכא שעבוד⁴², ואילו מזבין פקע שעבודה, ל"ש למפרע גובה.

[והאחרונים חקרו האם ליכא שעבוד כלל על מטלטלין⁴³. או דבעודו אצלו יש שעבוד, אלא דאם מכרו מפקיע השעבוד. וכ"מ במלחמות, ואפ"ה נקט דכיון דבפועל אפשר להפקיע השעבוד ל"ש גדר למפרע הוא גובה⁴⁴].

וה**מלחמות** כת' דאף דלס"ד מוכח דאף במטלטלין אמרי' למפרע הוא גובה. [ורבינו דוד [בע"ב] האריך דשעבודא דאורייתא הוה אף ממטלטלין⁴⁵]. וכת' דמ"מ למסקנא לא קאי.

וה**מהרש"א** כת' דאף דגבי יתמי אמרי' דמטלטלין מחוסר גוביינא, מ"מ לענין איסורא מהני למפרע הוא גובה, אף דמיחסר גוביינא.

ועוד תי' **המלחמות** [וכ"כ רבינו דוד, וחי' הר"ן] דהגמ' נדחקה להעמיד את המשנה לאביי בשעבד לו מטלטלין אגב קרקע [דחל שעבוד, ואם מכרו אינו מכור, וכדאי' ב"ב מד:]. אבל למסקנא אף לאביי י"ל דאירי בהרהינו, ואי"צ להעמיד במטלטלין אגב קרקע.

אא"א מכאן ולהבא הוא גובה וכו' ברשותה דישראל הוה קאי. התוס' ר"ד הוסיף וחמץ מפקיע מידי שעבוד, וכדברי רבא [הו' ברש"י לעיל].

ורש"י [יבמות מו.] פי' דחמץ מפקיע מידי שעבוד, כגון עשה חמצו אפותיקי לעכו"ם, ומונח ביד ישראל וכשבא פסח⁴⁶ פקע שעבוד העכו"ם, והאיל ולא הוה ידיה ממש, וחיוב לבער⁴⁷. ורש"י [שם סו.; וב"ק צ.] כת' דהא דתנן [כאן] דמותר בהנאה, כגון שהרהינו אצלו בבית העכו"ם, דלא מיחסר גוביינא.

וה**פנ"י** [גיטין מ:] נקט לגבי חמץ אמאי 'מפקיע השעבוד', אבל אם נשאר שעבוד העכו"ם⁴⁸ אינו מצווה לבערו. ובחי' ר' **שמעון** [מערכת הקנינים ס"פ יא] ביאר דזכות שעבוד העכו"ם קודם, ומעכב שלא יחול עליו איסור מחמת ישראל. ועד"ז כת' **האב"נ** [שכג י]. והקוב"ש [קמז] כת' דאינו מצוי בידו של ישראל [וע"ד מש"כ תוס' ב"מ פא: הו' בע"ב].

אך **הפנ"י** הק' דמ"מ [אף אם נשאר עליו שעבוד] לא גרע מחמץ של עכו"ם שבאחריות ישראל, ולכן יאסר בב"י. וה**ברוך טעם** [בגליו' שם] תי' דהיכא דהחמץ הוא בבית עכו"ם⁴⁹ אינו עובר משום אחריות לחוד [וכמ"ש המג"א תנ], ולכן בעינן הפקעת השעבוד שיחשב 'שלו' לחוד.

הב"ע כשהרהינו אצלו. פרש"י בביתו של נכרי. וקס"ד השתא דבע"ח קונה משכון. אך הגמ' [בע"ב] דוחה דעכו"ם לא קנה משכון מישאל. והגמ' העמידה דאמר מעכשיו.

וה**מלחמות** [ועוד ראשונים] כת' דלמסקנא אף לאביי איירי בהרהינו. ואי"צ להעמיד כששעבד לו מטלטלין אגב קרקע. [והבעה"מ כת' דלא כן].

41 ואף דאם לא נאבד החפץ נותן לו את החפץ, ואם נאבד צריך לשלם לו אחר במקומו. והק"ה [כז] כת' עד"ז דהוה חיוב בתנאי, ולא חיוב עבד דבר זה. וביאר דאף לאביי לא היה לו קנין גמור [ואינו אוכל פירות], דהחוב אינו נפרע ע"י קנין הנכסים למפרע, ואם יאבד השעבוד עדיין מחוייב גוף החוב. וכת' דמ"מ גדר 'מעכשיו' [בע"ב] הוה מכירה גמורה בתנאי, ומש"ה מבואר ברא"ש דנחשב גדר אחריות. דבמעכשיו זוכה אף בשבח ופירות למפרע.

[ע' תוד"ה משתעבדנא].

42 וכן משמע רש"י [ב"מ סז:] דליכא שעבוד כלל, דלא סמך עליהו כלל.

43 וה**מלחמות** כת' דאין דין למפרע גובה אלא בקרקע ובשטר כיון שאם יגבה ממנו, כי מטי זמניה ולא פרעיה איגליה מילתא למפרע דברשותו עומדת. ולוה לא מצי מזבין אלא מלוה. ומבואר מדבריו דכל היכא דבפועל אינו יכול לגבות בע"כ של לוה ל"ש זכות למפרע גובה. [ועד"ז דנו לענין חיוב שבועה, ע' רמב"ן שבועות לח.].

44 **ורבינו דוד** [בע"ב ד"ה הוקשה לי בה] הק' דאף למ"ד שעבודא דאורייתא, הא רבנן הפקיעו את השעבוד ממטלטלין ומלוה ע"פ [דאין קול]. וקי"ל דממון שהקנו לו חכמים הוה שלו בין לקולא ובין לחומרא, לענין לקדש בו את האשה. ואף לענין חמץ לא יחשב חמץ של ישראל מחמת השעבוד, כיון דהפקיעו את השעבוד.

45 ולשון רש"י כשבא ו' שעות של ערב פסח. [ולכא' משמע דאף שעות דרבנן מפקיע שעבוד, ואסרו. ויל"ד האם מבואר דמשעה ו' כבר חל איסור דחמץ שעבר עליו הפסח. ודלא כנוב"י [כ]. א"נ חל איסור חמץ לכל ימי הפסח. ולאחר הפסח חל איסור נוסף].

46 ורש"י [גיטין מ:] כת' דהוה חמצו של ישראל שעבר עליו הפסח ואסור בהנאה [ולא קאי אחיוב לבער].

47 והקוב"ש [קמז] הק' דקי"ל השמטת הלואה עכו"ם מותרת. [א"כ האיך השעבוד מעכב]. וביאר דאף דרשאי שלא לפרוע, מ"מ עצם החוב קיים. [וע' חי' ר' שמעון סוף ב"ק שהאריך ביסוד זה].

48 אבל לרש"י איירי בביתו של ישראל.

לימא כתנאי ישראל שהלוח את הנכרי וכו' לאחר הפסח אינו עובר וכו'. ובפשוטו היינו דאינו עובר בבל יראה, וצ"ב דהו"ל דאינו עובר בפסח גופיה. ורש"י פי' לאחר הפסח אינו עובר אם נהנה.

והבעה"מ דייק דמשמע בברייתא דקאי אחמץ, דהחמץ עובר [מלשון ואלו עוברין לק' מב]. וחייב לבערו לאחר פסח. ולא קאי אנברא אי עבר בבל יראה⁵⁰.

והמפרשים נתקשו אמאי קאי לענין לאחר פסח. והראב"ד [לר"ף] כת' דכיון דתלי בגוביינא שאח"כ, לכו"ע חייב לבערו בפסח [ומבואר בדבריו דאף ישראל שהלווה לעכו"ם, ובידו שלא לפדותו].

אבל המהר"ם חלאוה כת' דלכו"ע אינו עובר בבל יראה, דהא החמץ אינו שלו. אלא ה"ק דחייב לבערו⁵¹. דמ"מ אסור, כיון דאיגלאי מילתא דקאי ברשותיה. ואי הוה ידעי הכי מעיקרא עובר בבל יראה⁵².

וכן המהרש"ל כת' פשיטא דאינו עובר בבל יראה, דשמא הנכרי יפדה. ואפי' אי לא יפדה אחר הפסח, מ"מ תוך הפסח הוה ספק.

והמהרש"א כת' דקאי כר' שמעון דחמץ שעבר עליו הפסח משום קנס שעבר בב"י, א"כ האיסור אחר פסח תלי בקנס. אלא דלרבותא נקט, דאף דהחמץ לא הוה של ישראל ממש קנסי', דהא מ"מ עבר בבל יראה⁵³.

ומבואר במג"א [תמ א] דחמץ של נכרי שקיבל עליו אחריות אסור אחר הפסח⁵⁴. והחק יעקב [שם ד] פליג דמותר, והביא דנח' בירושלמי אי אסור אחר הפסח. [ולפ"ז צ"ל דהכא קמ"ל דנחשב של ישראל ממש. ולא רק באחריותו]. [וע' בע"ב].

ורע"א ציין דמפורש ברמב"ם [ד ג] דאם לא קיבל אחריות מותר באכילה. ומבואר דהיכא דקיבל אחריות אסור⁵⁵. ועוד הביא החזו"ר דכן מבואר ברא"ש [בסוגיין, ע' בע"ב].

ותסבירא אימא סיפא וכו' ד"ה עובר, והא איפכא מ"ב וכו' למ"ד התם עובר הכא אינו עובר. פרש"י דבשעת הלואה קם ליה ברשות נכרי. ומבואר בגמ' דאין צד לומר דהוה ברשות תרוייהו, ובין ישראל מנכרי ובין נכרי מישאל עובר. [דאי קני מלוה במשכון להחשב ברשותו, א"כ לא הוה ברשותו של לווה⁵⁶. ולא אמרי' דקונה במקצת, ולחומרא].

והראשונים הק' דנימא שעובר משום דבידו לפדותו. והו' בע"ב.

דף לא:

אלא ה"ב"ע כגון שהרהינו אצלו, וקמיפ' בד' יצחק וכו'. בפשוטו משמע דמד' יצחק קנה, והוה ברשותו לבל יראה' [וע' בסמוך מש"כ תוס' ב"מ פא:]. ובתוס' מבואר דאפי' לא יגבה לבסוף. אבל הבעה"מ ביאר דכיון דבע"ח קנה משכון, מש"ה כשגבאו לבסוף אמרי' דלמפרע גובה. [וכ"כ הרמב"ן וריטב"א קידו' ח; וכ"כ התיבנות עב ה].

דא"ר יצחק בע"ח קונה משכון וכו' ולך תהיה צדקה. פרש"י דהמשכון קנוי לו² כל ימי הלואה,

50 והראב"ד [לר"ף] כת' דמתבער מבעי, ונקט לשון עובר, דאיסור לאו [דבל יראה] גורם לביעור. ואף דהלאו אינו מתברר עד לאחר פסח, מ"מ עומד בספק לאו.

51 וכלשון [לק' מב.] אלו עוברין [ודלא כרש"י שם. וע' לק' שם].

52 ומשמע דבאמת אינו עובר למפרע, דבפסח לא היה ברשותו. אלא אי הוה ידע היה עובר. [וצ"ע].

53 ומשמע מדבריו דבאמת עובר בבל יראה. אלא דהוה כמו חמץ שבאחריותו, וס"ד דלא יאסר [וכחק יעקב]. ומשמע דקמ"ל דאף באחריות אסור. [וכמג"א].

54 דהא עבר בבל יראה. [וע' מש"כ לע' כט. דנח' בזה היכא דגזלן שאינו בעלים עבר בבל יראה, אי אסור אחר הפסח. או דלאו כל כמיניה לאסור. ודעת הרמב"ן [בע"ב] דלא תלי אי עבר בבל יראה בפועל אלא אי הוה חמץ של ישראל].

55 עכ"פ באכילה. [וכדברי המג"א]. אך רע"א דן דאפשר דמותר בהנאה. ובהמשך דבריו כת' ד"ל דמותר בהנאה משום ספיקא. דק"ל דספק חמץ שעבר עליו הפסח אסור באכילה ומותר בהנאה. א"כ ה"ה ספיקא דדינא, וה"נ הוה ספק.

56 ועד"ז יל"ד חמץ של ישראל באחריות נכרי, האם נימא שלא יעבור עליו. וע' היטב דברי הרא"ש [לע' ו. א ד]. ואפשר דדוקא לענין למפרע הוא גובה, דהוה קנין גמור.

1 והקה"י [כן] ביאר דאף גדר למפרע הוא גובה [לראב"י] אינו קנין גמור [והפירות ושבח אינו שלו]. וכת' דיל"פ דהמלוה קונה בשדה כדרך שנקנית משכון לבע"ח מד' יצחק. דהבע"ח קונה [אף במשכון משעת הלואה, ע' תוס'] שעבוד אלים ויכול לקדש בזה אשה, דהיינו שיכול להקנותו לאחר. ולענין בל יראה נחשב שלו בין לקולא ובין לחומרא. ובהו למפרע נקנה זכות זו, אבל אינו שלו ממש אלא משעת גבייה. [וצ"ב הגדר].

2 [ובפשוטו משמע בראשונים דהוה קנין בגוף המשכון. אבל האחרונים הביאו דהר"י מגאש [שבועות מג:]: כת' דהא דקאמר ר' יצחק דקנה, לאו למקני גופו ממש, אלא מקני ביה זכות להשתעבד לחובו. וע"ע ברכ"ש כתובות נד ה].

דכולו ברשותו ובשמירתו עומד³. [ומש"ה יש 'צדקה' במה שהשאל לו דבר זה שקנוי לו, ושכב בשמלתו⁴]. וה"נ קנוי לו לענין בל יראה.

רש"י ד"ה קונה משכון. כל ימי הלואתו. המחנ"א [הפקר ט] דייק דהזכות תליא בהלואה. ואילו פקע החוב⁵ ממילא פקע קנינו במשכון.

ת"ק סבר ה"מ ישראל מישראל דקרי' וכו' אבל ישראל מנכרי וכו'. מבואר דהא דבע"ח קונה משכון הוה קנין מחודש, דחידוש התורה. דאי נימא דגילתה תורה על האומדנא, דדעתו להקנות. א"כ כיון דגילתא בישראל, אף בנכרי נימא הכי⁶.

ור"מ סבר ק"ו וכו' ישראל מנכרי לא כ"ש, אבל וכו' ודאי נכרי מישראל ל"ק וכו'. מבואר בגמ' דאי נכרי קונה קנין משכון מישראל היה מהני שלא יעבור בבל יראה. וצ"ב דאף אי בע"ח קונה משכון, ויש לו בה זכות, מ"מ עיקר הקנין של הבעלים. [דעדין לא גבה].

ותוס' [ב"מ פא:]: ביאר דאלים שעבוד הנכרי שלא יצטרך לבערו. ואע"ג דהוי דישראל, וקרינא ביה שלך, מ"מ אינו מצוי לו לגמרי, ואפקיה קרא לא ימצא. וכיון דאלים שעבודה דנכרי לא חשיב מצוי⁷.

והמחנ"א [זכיה מהפקר ט] הוכיח מזה כדעת רש"י דקנין משכון לר' יצחק הוה קנין גמור [ואף להתחייב באונסין].

והמק"ח [תמג ה, ונתיבות עב ה] תי' דהכא איירי כשגבאו לבסוף, ובזה מהני קנין המשכון דר' יצחק לענין דאמר' למפרע הוא גובה. ונתברר דכולו שלו. אבל היכא דלא גבאו לבסוף ל"מ. [אבל תוס' מבואר דאיירי אף כשלא גבה לבסוף].

והנתיבות ביאר דהא דאמר' דבע"ח קונה משכון בכל דוכתי⁸ [לר' יצחק], היינו דמהני לענין כשיגבה קונה למפרע. [וכדברי הבעה"מ הנ"ל דמהני קנין משכון לענין דאמר' למפרע גובה]. [ועפ"ז ביאר הא דמהני לקדש בו אשה, דכיון דלמפרע גובה, היכא דאקדיש מלוה ומכרו מהני כשגבאו לבסוף].

תוד"ה אלא. תימה לריב"א אביי האיך יתרץ וכו' כיון דלמפרע גובה וכו'. ורבינו דוד כת' דלצד שכת' לע' דדוקא היכא דהקנה מטלטלין אגב קרקע שייך למפרע גובה, י"ל דהך ברייתא בלא אגב ובלא שטר. [וכ"כ הר"ן].

ורבינו דוד כת' דלצד שהעלה דלאביי אף בלאו הכי אמר' דלמפרע הוא גובה, משום שעבודא דאורייתא [אף במטלטלין]. א"כ קשה מ"ט דברי הכל עובר. וכת' דדוחק לומר דהך תנא ס"ל שעבודא לאו דאורייתא⁹.

ותי' דאף אי אמר' שעבודא דאורייתא ה"מ ישראל מישראל, אבל נכרי מישראל ודאי שעבודא לאו דאור'. וכדאי' בסוגיין גבי הרהינו, וכ"ש בשעבודא לאו דאורייתא¹⁰. דלא סמכא דעתיה. אבל בהמשך דבריו [ד"ה והוקשה] חזר בו, דאין הבדל ישראל לנכרי לענין למפרע הוא גובה, אלא לענין קנין המשכון, דהוה גזיה"כ דולך תהיה צדקה.

בא"ד ומפרש ריב"א וכו' שלא גבאו לבסוף. [וע' מש"כ לע' ל: בזה]. ובע"ח קונה משכון אפי' היכא דפדאו לבסוף [ודלא כבעה"מ].

תוד"ה בדר' יצחק. תימה הא ר' יצחק ל"ק אלא בשעת הלואה כדמוכח [ב"מ פב, וכן שבוע' מד]. וכו'.

3 ובגמ' [קידו' ח:] מבואר דקנוי לו לקדש בו אשה. והמהר"ם חלאוה כת' דלפ"ז היכא דהקדיש או מכר המלוה מהני במטלטלין [בין לאביי ובין לרבא], וכדר' יצחק.

4 ותוס' [קידו' ח:] הק' דאף אי ל"ק משכון יש לו צדקה, שהרי מחזיר לו לשכב [והיה לו זכות לעכבו אצלו]. וי"מ [בתוס' שם] תי' דלא מקרי 'צדקה' אלא הנותן משלו [וכן משמע ברש"י כאן]. ועוד תי' תוס' דר' יצחק למד מהא דאין בזה משום רבית דברים כשמברכו.

5 [כגון היכא דמחל לו חובו]. והמחנ"א כת' אפי' גר שמת ע"ש.

6 ולפ"ז מבואר דאף זכות שעבוד אלים דמשכון משעת הלואתו [לתוס'] הוה חידוש התורה. דבסוגיין איירי אף משעת הלואתו. [ואפשר לדחות דעכו"ם מישראל ל"ק מחמת אומדנא, כיון דמדאורייתא לא נתחדש בזה קנין משכון לאחר הלואתו. וכע"ז מצאנו].

7 וכ' דה"נ אי' [לע' ו.] יחד לו בית אין זקוק לבער, אף דחשיב לגמרי כשל ישראל כשקבל אחריות, מ"מ כשייחד לו בית אינו מצוי אצלו.

8 מלבד לענין חיוב אחריות, דהוה סברא בפנ"ע.

9 דה"ל לאתויי [ב"ב קעה:] גבי פלוגתא דשעבודא דאורייתא. [וצ"ב דדוקא לאביי דלמפרע גובה מוכח דהוה שעבודא לא"ד].

10 וי"ל דבשלמא קנין דר' יצחק הוה חידוש. אבל שעבודא דאורייתא לכאו' הוה גדר בהלואה. ועוד צ"ב מש"כ בסו"ד דלא סמכא דעתיה, ומשמע דהוה סברא.

אבל המלחמות [כאן, וכ"ד הרמב"ן¹¹ ושא"ר בכ"מ] דחה דהוה הו"א בעלמא, אבל למסקנא ר' יצחק איירי אף במשכנו בשעת הלואתו. [וכ"פ השו"ע חו"מ עב ב.].

בא"ד וי"ל דה"פ כיון דשלא בשעת הלואה קונה לגמרי כדר' יצחק, גבי חמץ יש לנו לחושבו כאילו הוא שלו לעבור בב"י וכו' וכן וכו' בשעת הלואה נמי מקרי של אחיך בידך. וכ"כ תוס' בכ"מ [גיטין שם ועוד]. וצ"ב¹².

והקה"י [קיד' יח] ביאר דמשכון שלא בשעת הלואה עומד לגוביינא, וכשיבוא לב"ד יגבו מהך משכון. אבל משכון בשעת הלואתו הוא לבטחון בעלמא, אלא דמונח במשכון דכשיגיע זמן הפרעון יקנה אותו לגוביינא. וזהו השעבוד אלים, דמונח בו זכות זה לגוביינא¹³.

והבעה"מ ביאר הואיל ואיכא שום צד קנין במשכון לעולם כדר' יצחק אלים תפיסתו, מהני גביה שגובה בחובו שיהא קנוי מזמן הלואתו, ואע"ג דלא אמר ליה מעכשיו. [ועי"ז מהני כמו למפרע הוא גובה]. וכ"ז במטלטלין, אבל קרקע בחזקת בעליה ואינה יוצאת עד שעת גוביינא אא"כ אמר מעכשיו.

והמלחמות חלק דאלו דברי הבאי דמשום דקני בחד דוכתא יקנה כאן שלא כדין וכו'. ועוה"ק דנימא דאף ישראל מנכרי יקנה 'הואיל' וישראל מישראל קונה.

תודה שקונה. פ"ה לענין חיוב אונסין, ור"י אומר וכו' דלא הוי אלא ש"ש. וכ"כ תוס' בכ"מ, וכן הוכיחו עוד ראשונים. ותוס' [ב"מ פב.] ביארו בההיא הנאה¹⁴ דיכול לקדש אשה, או לעשות חליפין במשכון הוה ש"ש¹⁵. [והש"ך חו"מ עב ט] האריך להסיק כדעת רש"י. ואכ"מ.

בא"ד וכולה שמעתא חמצו של נכרי איירי כשלא קיבל עליו ישראל אחריות וכו'. ותוס' [ב"מ פב:] הק' דלשמואל סתם משכון אבד המשכון אבדו מעותיו, והוה שומר שכו. ותי' דמשום חיוב ש"ש לא מקרי חמצו. [ואחריות הוה דוקא אחריות אונסין]. ודוקא משום דהכתוב קנאו והוה שלו כדר' יצחק.

והשאג"א [פח] כת' דליכא חיובי שומרים בעכו"ם¹⁶, ומש"ה אין כאן חיוב אחריות. [וכן דן הרמב"ן לע' ו.]. והראשונים כת' דנכרי שקיבל עליו אחריות הוא דוקא היכא דשעבד עצמו להדיא. א"נ דנתחייב בדינא דמלכותא.

והשאג"א כ' דמדברי הרא"ש [בסוגיין] משמע דדין שומרים נוהג בנכסי עכו"ם¹⁷. והק' א"כ אמאי לא הו' שומר הכא.

והשאג"א הביא דעת הרמב"ם [שכירות ב ג] דפושע בקרקעות חייב¹⁸, דנתמעטו מדין גניבה ואבידה ואונסין. והשאג"א נקט דאף בנכרי יתחייב בפשיעה. וכת' דמש"ה פסק הרמב"ם [חמץ ד ג] דדוקא אחריות גניבה ואבידה מחייב בבל יראה. אבל אחריות פשיעה אינו מחייב [וע' מש"כ לע' ה.]. ומש"ה בסתמא אינו עובר בבל יראה.

והשעה"מ [ד ג] דן דאף דנתחייב באחריות ועובר בבל יראה, מ"מ החמץ אינו נאסר אחר הפסח, וכחד מ"ד בירושלמי [הו' בח"י תמ ד, הו' לע']. אך רש"י [ד"ה הרהינו] כת' דאינו עובר בב"י.

ומקו' התוס' מבואר דאילו עובר בב"י החמץ יהא אסור אחר הפסח, וכמג"א [תמ א.]. [ודלא כחק יעקב הנ"ל]. וכן הביאו האחרונים מהרא"ש בסוגיין [ע' בסמוך].

ל"ק הא דאמר ליה מעכשיו. פרש"י דהרהינו אצלו, וא"ל אם לא אתן לך עד יום פלוני יהא שלך מעכשיו. אבל היכא דלא הרהינו, לא מהני אף דאמר לו מעכשיו. והרא"ש ביאר דכיון דאף אי העכו"ם קנה, כיון דחמץ ברשות ישראל ובאחריות ישראל אסור¹⁹ [וכדלע' ה.]. [אבל רש"י [ב"ק צ.] כת' דהיכא דלא הרהינו

11 כ"כ המלחמות ב"מ פב., וגיטין לז בחי' ומלחמות יט: בדה"ר [ורשב"א שם], ושבועות מד: בחי' ומלחמות כה..

12 והנתיבות [עב ה] כת' דדוקא לענין חיוב שומר אי' התם לחלק בין משכנו בשעת הלואה או לא. אבל לעצם הקנין כיון דגלי קרא דקונה משכון, מהני לכל מילי. [ולא משמע כן בתוס'].

13 ואף דלקדש בו אשה עדיין לא זכה בו [לדעת תוס' בכ"מ], מ"מ מונח שיהא לו זכות לזה.

14 ומבואר מדבריו דנתחייב בגדרי שומרים, והוה ש"ש בעלמא. אבל האחרונים דייקו מדברי רש"י דגדר החיוב אונסין מחמת עצם הקנין, דקנאו לענין זה. [וכ"מ בש"ך עב ט]. [וע' ברכ"ש כתובות נה].

15 והר"י מגאש [שבועות מג:] כ' דקנה זכות שעבוד במשכון, ובההיא הנאה דיש לו זכות הוה ש"ש.

16 וכדתנן [ב"מ נו:] דהקדש נתמעט, דאינו רעהו. וכ"ש נכרי. וכ"פ הטור [חו"מ שא].

17 והאמרי בינה [פסח ה] כת' דודאי כו"ע מודו דליכא דין שומרים בעכו"ם. ואף הרא"ש דן היכא דקיבל עליו שמירה להדיא.

18 דפושע כמזיק [וע' ראשונים שם נו. ונז: ושבועות מב: שהאריכו בזה].

19 ולפ"ז יהינן להפקידו אצל נכרי אחר לפני פסח. [וצ"ע].

מחוסר גובינא. ואין לנכרי עליו אלא שעבוד²⁰.

ובבעה"מ מבואר דשעבוד דאמר מעכשיו עדיף. ועכ"פ הוה בגדר שעבוד²¹. והמלחמות חלק דהוה מכירה גמורה מעכשיו בתנאי [וכדאי' ב"מ סה:].

שם. ובנכרי שהלוח ואמר מעכשיו והרהינו קם ליה ברשות נכרי. ולמפרע הוה של נכרי. והמג"א [תמא ג] הק' דמ"מ אם נאנס יתחייב לשלם והוה באחריות. ותי' דחמץ של נכרי ביד נכרי אין איסור מחמת האחריות. א"נ בדיניהם דיינינן דאין אחריות על משכון.

והקה"י [כו] כת' דגדר 'מעכשיו' [בע"ב] הוה מכירה גמורה בתנאי, ומש"ה מבואר ברא"ש [הנ"ל] דנחשב גדר אחריות²². דבמעכשיו זוכה אף בשבח ופירות למפרע. וע"ד הא דאי' [ב"מ טו] דגבי אפותיקי מצי אמר ארעאי אשבח. וכיון דנתקיים התנאי [ולא פרע בזמן], החוב פרוע משעה ראשונה. וגדר האחריות על החמץ הוה מחמת גוף החמץ²³.

הא דלא אמר מעכשיו. הראשונים הביאו דאף שהרהינו אצלו, ומונח ברשות עכו"ם אסור לאחר הפסח. ודעת הרמב"ן [לע' ו.] דאינו עובר בבל יראה בחמץ שאינו מונח ברשותו. והרמב"ן [ורבינו דוד שם, ור"ן כאן] כת' דמ"מ מבואר בסוגיין דמדרבנן צריך לבערו²⁴. ומאי עובר, מדבריהם²⁵.

שם. התוס' רא"ש הק' אמאי אסור אחר הפסח [ישראל שהלוח לנכרי על חמצו], דבשעה שהגיע פסח לאחר הלואה הוה ברשות נכרי ואין בידו לבערו²⁶. וביד הגוי לפדותו אחר הפסח ואמאי קנסו. וכת' דצ"ל דקנסי' דמעיקרא כשהלוח על חמצו וא"ל הגעתך. דלא היה לו לקבוע זמן פרעון אחר פסח, ואולי הנכרי לא יפדנו נמצא למפרע שלו. [ומבואר מדבריו דאי נאנס מתחילה ועד סוף מותר אחר הפסח].

והכס"מ [א ד] דייק מדברי הר"ן [הנ"ל] שאם לא עבר עליו לא מדאורי' ולא מדרבנן, וכגון ששכחו ומצאו אחר פסח מותר²⁷. וכת' דלפ"ז ישראל שהרהין חמצו איירי כשיש לו לפרוע דוקא. א"נ דאפילו אין בידו לפרוע לא מיקרי אנוס משום דמעיקרא לוח מדעתו. ושוב דחה דכוונת הר"ן משום דראוי לעבור [וכמ"ש הראשונים לע' כט. בדעת הרמב"ן]. וע' רע"א.

ואם אמר לו הגעתך עובר, מ"ש רישא וכו'. פרש"י דכיון דקבע זמן פרעון, אף שלא הגיע זמנו וכו'. דכיון דאמר מעכשיו נמצא עובר למפרע. ומבואר ברש"י דאף היכא דזמן הפרעון אחר פסח מהני.

זמן פרעון – אבל ר' אפרים [בהשג' לרי"ף, הו' בראשונים] כת' דדוקא היכא דאמר מעכשיו אם לא אפרע עד זמן פלוני, וקבע זמן קודם פסח. דכיון שהגיע הזמן ולא סילקו קנה. וכ"פ הרמב"ם [ד ה]. וה"ה ביאר דאל"כ בפסח היה בידו לפדותו, וכיון שבידו נחשב שלו. וכ"כ הרמב"ן [על הרמב"ם] וכדאי' [לק' מו:] גבי חלה דעובר בבל יראה משום דאי בעי מתשיל.

והראב"ד השיג דאפי' לא הגיע זמנו עד לאחר הפסח אינו עובר. וכן חלקו שאר ראשונים [אדברי ר' אפרים] דסגי בקביעות זמן. והרא"ש הביא דאמרי' לע' אליבא דאביי דמהני למפרע הוא גובה, ועי"ז ברשות דנכרי קאי. אלמא כיון דלמפרע גובה חזי' כאילו היה רשות נכרי. [ואף דבידו שלא להגבותו]. וכ"ש כשאמר בהדיא קני לך מעכשיו [ולרבא], ואישתכח דלמפרע היה קנוי קנין גמור לנכרי. [וע' מש"כ בזה בע"א].

והר"ן ביאר דל"ש כאן סברת 'הואיל', דהא מחוסר ממונא. ודוקא גבי חלה דמיחסר בדיבורא בעלמא מהני הואיל.

ורבינו דוד ביאר דדוקא גבי חלה שהוא ברשותו של ישראל וטובת הנאה שלו, אלא שאיסורא רמי עליה²⁸, אמרי' הואיל ואי בעי מתשיל. אבל כאן החמץ ברשות גוי, ואינו יכול להוציאו מרשותו אלא בדמים לא אמרי' הואיל. תדע

20 אך י"ל דהתם איירי בדלא אמר מעכשיו. אבל מעכשיו הוה קנין גמור בתנאי.

21 וכן מבואר בראב"ד [לרי"ף] שכ' דאפי' מעכשיו ל"מ לרבא אלא במטלטלין בידו, דהא מסלק ליה בזוזי.

22 ולא דמי למפרע הוא גובה דלא הוה גדר אחריות.

23 ולפ"ז היכא דאיבד האפותיקי, ולא פרע בזמן. מחוייב לשלם בגדרי מזיק על האפותיקי, אבל אינו חייב את גוף החוב. וכבר פקע שעבוד נכסים.

24 וכת' דדבר ברור הוא דכל חמץ של ישראל צריך ביעור בכל מקום שהוא אבל מן התורה בבתיכם כתיב.

25 ועוד הביא מדברי בי"ש [לע' כא.] דאף אסור למכרו לנכרי מדרבנן. ומדידהו נשמע לבי"ה במפקיד. [ומבואר מדבריו דאף חייב לבערו בדיעבד אף לאחר שמכרו לנכרי. ועפ"ז כל סוגיין דלא כבי"ש].

26 וצ"ב דודאי חייב לבערו, וכמ"ש הפוסקים [ט"ז תמא ג]. וצריך לטרוח להוציאו מיד הנכרי.

27 [ואף שכחה חשיב אונס. ואכמ"ל].

28 משמע דגדר חלה [קודם נתינה] דהוה שלו, אלא רמי עליה איסור. וצ"ב דבכ"מ משמע דע"י הפרשה לחוד הוה ממון השבט, ויש לי רק זכות נתינה בעלמא. [ואפשר דכוונתו לאו דוקא].

דחמץ של הקדש אין עוברים בבל יראה, אף דיכול לפדותו. ולא אמרי' דהואיל ויכול לפדותו הוה דידיה

והראב"ד [שם] כת' ועוד דאם הגיע זמנו קודם פסח אפי' אמר מעכשיו קנאו שאין דין אסמכתא לגוי²⁹. וה"ה כת' דדעת רוב הראשונים דלא כראב"ד בזה, וכן סתם השו"ע [תמא א] דבין הגיע זמנו ובין לא הגיע תליא במעכשיו. ורבי' מנוח ביאר דאף שאמר לגוי שאם ירצה יזכה בחמץ, מ"מ תליא בדעת הנכרי לתבוע מעותיו ולהחזיר את החמץ. ולכן בעינן מעכשיו, אבל כי אמר מעכשיו דודאי גוי הוא.

רש"י ד"ה הגעתיך. שמא כשיגיע [זמן פרעון] לא יפרע, ונמצא עובר בב"י למפרע. מבואר דקאי לענין בל יראה, ולא רק לאחר פסח.

חנות ומלאי

ת"ר חנות של ישראל וכו' חמץ שנמצא לשם אחה"פ אסור בהנאה וכו'. כ"ה גירסת **רש"י ורב האי גאון** דתליא בבעל החנות והמלאי. ופרש"י דהמלאי היה פת [חמץ] ויין. והמהר"ם חלאה ביאר דתלינן בחמץ שבמלאי דהוה קבוע, וכאן נמצא כאן היה. [וכ"כ הט"ז תמט]. אבל הרמב"ן הקשה דכל חנויות עשוין להתכבד בערב פסח. ותי' דאירי שנמצא כאבידה [שלא מדעת], ומש"ה חיישינן שמא היה במקום שאין מכניסים בו חמץ או בדק ולא מצא.

ור"ח גרס חנות של ישראל וכו' ופועלי נכרי וכו' מותר, וחנות נכרי ופועלי ישראל אסור. כללא דמילתא דבתר פועלים אזלינן, אם פועלים ישראל חמץ הוא ואסור.

והב"י [תמט] כת' דאף לר"ח איירי שיש במלאי חמץ, דאל"כ מאי קמ"ל. אבל הב"ח [שם] כ' דלפי ר"ח איירי כשהמלאי אינו של פת. ולענין דינא אין מחלוקת רש"י והר"ח.

והרמב"ן ביאר דחנות של ישראל עשויה להתכבד בחמץ בערב פסח, ולפיכך תולין בפועלי נכרים. אבל חנות של נכרי, אף דלא חיישי' שנפל מ'ישראל בפסח, שמא נפל מיד פועל ישראל מזמן גדול³⁰, והוה עדיין חמץ של ישראל דבעל החנות אינו זוכה בו. וכדאי' [ב"מ כו:] נמצא בחנות הרי אלו שלו³¹.

ובבחי' הר"ן כת' דבעל החנות אינו זוכה בו. ולא אמרי' דחצירו קונה שלא מדעתו, דאין לו בקנייה זו זכיה כלל, אלא חוב הוא לר³², שאם אתה אומר קונה לו נמצא עובר עליו בב"י³³.

והרמב"ן כ' דכל זמן שלא זכה בו אדם ברשות בעליו עומד. ואפי' למ"ד [נדרים מג] דהפקר יוצא מרשותו, ואינו חמץ של ישראל, הכא גזרינן. ובהג' רא"ז מלצר כת' דמבואר ברמב"ן דאף יאוש יוצא מרשות בעליו³⁴, וכהפקר³⁵. ודלא כנתיבות [רסב ג]³⁶.

והרמב"ן כת' ושו"מ שקנסו חמץ שעבר עליו הפסח אף כשלא עבר עליו³⁷. והרמב"ן הביא סייעתא חמץ שנגנב דנאסר לאחר הפסח [ב"ק צו:], ואף דהקנס הוה כלפי הבעלים הראשונים, והם לא עברו כלל³⁸. אלא ש"מ שקנס זה בין בשוגג בין במזיד בין באונס בין ברצון בין לו בין לאחרים. [ונתבאר לעיל כט].

והראב"ד [לר"ף] ביאר ב' הגירסאות דאירי בחמץ של הפועל, ולחד גיר' הישראל אינו רשאי להתייבש חמצו אצל הנכרי, דהוה כמפקיד חמצו. ואילו חמץ של גוי מותר דלא קיבל אחריות. ולאידך גיר' בפועלים ישראלים נתייבשו, והוה חמץ של גוי. ובפועלים נכרים [שנתייבשו] קנה ישראל ואסור.

29 **והמג"א** [תמח ד] כת' דאף דלא אזלי' בתר דיניהם, מ"מ כיון דבדיניהם אין דנים דין אסמכתא גמר ומקני. ורע"א [בשו"ע תמא] תמה דכל אסמכתא חושב בדעתו לשלם, אלא דסבור שלא יגיע לזה ומש"ה לא גמר ומקני. א"כ אף דהוה בדיניהם סבור שלא יגיע לזה, ולא גמר ומקני. וצ"ע.

30 וחנות של נכרי אינו עשוי להתכבד לפני פסח.

31 **וכ"ה ברבינו דוד**, וברמב"ן הנדמ"ח. והר"ן ביאר דהכל נכנסין ויוצאין בו. [ויל"ד דעכ"פ בלילה יקנה].

32 וכת' דבין אם נאמר חצר מתורת שליחות אתרבאי או מתורת יד [ע' ב"מ י:]; אין חצירו קונה לו בע"כ.

33 ויל"ד דאי נאבד לפועל זמן רב לפני פסח, בשעה זו הוה זכות לו. אף אי לבסוף נמצא רק לאחר הפסח.

34 **ורא"מ** כת' דאין לפרש כוונת הרמב"ן דיוצא מרשותו משום איסור הנאה. דהא עשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו. וע"כ משום יאוש. [אמנם למש"כ הרמב"ן ד: בגדר ביטול דיסודו משום דאינו מקפיד, ומש"ה לא אמרי' דעשאו הכתוב כאילו ברשותו לעבור. והרמב"ן כ' עוד דסופי תאנים [לע' ו:] דהוה יאוש ממילא ואינו מקפיד. ויל"ל דה"ה כל היכא דנתייבש מאבידה, יחשב גדר ביטול חמץ ממילא].

35 ועוד כת' **רא"מ** דאין לפרש כוונת הרמב"ן משום ביטול חמץ, דמסתמא מבטלו. דהא הראשונים כת' דביטול [בחמץ שאינו ידוע] הוה תקנה חדשה שתיקן רב [ו:] [ולא בזמן המשניות וברייתות].

36 [אך האחרונים הביאו דבר'ן לע"א. בדה"ר מבואר כנתיבות].

37 דכיון דהפועל נתייבש [והפקיר] אינו עובר עליו. ובהג' **רא"מ** ציין דמבואר ברמב"ן דאף היכא דביטל חמצו, וגם היה אנוס קנסו. **והפוסקים** נח' בזה [בדעת הרא"ש והשו"ע], ע' נוב"י [יט], רע"א [כג].

38 ומשמע מדבריו דאין מצווין כלל בב"י, דאינו ברשותם, ואינו מצוי אצלם. [ויש לדחות דכוונתו דעברו באונס גמור].

וכת' ומיהו חנות בעיר הולכים אחר בעל החנות, וחייב לבדוק [אחר חמץ שאיבד הנכרי], וצריך לחשוש שנתייאש הנכרי.

והמהר"ם חלאה כת' דהא דאזלי' בתר פועל דוקא היכא דכל הנכנסין ישראל, אבל היכא דעכום וישראל נכנסין אי"צ להחמיר.

גמ' אסור בהנאה ואצ"ל באכילה. המג"א [תמט ב] הביא בשם הב"ח דהיכא דהוה ספק, אסור באכילה ומותר בהנאה. וכתב דכן מבואר בדברי רש"י ותוס' [עירובין סד:], ושוב כתב לדון בתר רוב. והט"ז כת' דבספק אזלי' לקולא, דספיקא דרבנן לקולא. [והמשנ"ב תמט הביא מח']. אבל הראב"ד [הנ"ל] כת' דאזלי' לחומרא, ובין חנות ישראל או פועלין ישראל אסור. [ומשמע דמספק אסור אף בהנאה].

נפלה מפולת

חמץ שנפל עליו מפולת הרי הוא כמבוער. פרש"י [ב"מ מב.]. דאין צריך לבער שאין כאן עוד בל יראה.

אמר רב חסדא וצריך לבטלו בליבו. פרש"י שמא יפקח את הגל בפסח ונמצא עובר עליו. [בבלי יראה]. משום חשש שיפקח, אבל לו ידעי' שלא יפקח בפסח אינו עובר בבל יראה. וכ"ד הר"ן דצריך ביטול מדרבנן.³⁹

והתוס' ר"פ [ותוס' רא"ש] הק' [על רש"י] דאפי' לא יפקח את הגל עובר בבל יטמין. אמנם הר"ן הביא מהמכילתא דחמץ שנפלה עליו מפולת אע"פ שהוא ברשותו של ישראל⁴⁰. אבל הרמב"ן [לע"ו, וכן עה"ת] נסתפק דשמא איירי שנפל גל אבנים גדולה שא"א לפנותו⁴¹, אבל אל"כ צריך לפנותו. או דילמא מדין תורה הו' כמבוער, ומדבריהם צריך שיבטל גזירה שמא יפקח ודעתו על החמץ. [וכן ברבינו דוד הביאו בזה ב' צדדים]⁴².

והמג"א [תלג יז] הביא שכן דעת הסמ"ק שצריך לבטל מדאורייתא⁴³. והמג"א כת' דנפק"מ אם לא ביטלו קודם שעת איסורו, שלדברי הסמ"ק הוא צריך לפקח. והחק יעקב [שם יט] חלק דעכ"פ צריך ביטול דרבנן, וכיון דלא ביטל בזמנו צריך לפקח.

והתוס' ר"פ הביא בשם הר"מ מיוני דאיירי שביטלו לפני פסח כדרך שאר מבטלים. וליכא בל יראה ובל יטמין. ומ"מ צריך לבטל בליבו שיחשוב שלא יטלנו ושלא יפקח הגל. שמא יבא לאוכלו⁴⁵.

שם. ופרש"י [הנ"ל] דמדרבנן הטעם משום שמא יפקח. ובחי' ר' שמואל [ב א] חקר בגדר התקנה, האם החשיבו דהוה ברשותו [מדרבנן], או הטילו חיוב חדש לפקח. וביאר דבזה תלי המח' המג"א וחק יעקב הנ"ל.

שם. לבטלו בליבו. בפשוטו הביאו הראשונים דסגי בביטול בלב. והרמב"ן [לע"ד:] הוכיח דביטול לא הוה הפקר [ע' מה שהו' לע"ד:]. אבל הר"ן [לר"ף כאן] הביא ר"מ דליבו לאו דוקא, דצריך דיבור ולהוציא בשפתיו, אלא דאי"צ להשמיע לאזניו⁴⁶. [וכ"כ הריטב"א לע"ז].

תנא כמה חפישת הכלב ג' טפחים וכו' משום ריחא. פרש"י שהכלב מריחו וחטטו ומוציאו. יל"ד אי הוה שיעור בגדר טמון [ואף מדאורייתא], או דחיישי' [מדרבנן] שמא יוציאנו, ועל"ז יראנו ויעבור עליו⁴⁷.

39 [ויל"ד אי כוונתו משום שמא יפקח. או דאף אילו לא יפקח, מדרבנן נחשב ברשותו].
40 והאחרונים העמידו דדעת רש"י ע"פ המכילתא, דכיון דנפל עליו מפולת הוה כמבוער [ואינו ברשותו]. ועוד יש שת' דלדעת רש"י בל יטמין היינו כשמטמין בידים. ואי משום בל יראה הא משמע רש"י [ו.] דבל יראה תלי בהא דרואיהו בפועל. [והתוס' רא"ש שם תמה ע"ז]. ובמהרש"א שם משמע דהתם נמי הטעם משום דהוה כמפולת].

41 והמג"א [תלג יז] ביאר דגל גדול שאין בידו לפקחו הו' אבוד ממנו ומכל אדם, ומותר דלא קרינן בו שלך. [ויל"ד אי כוונתו דבאמת הוה הפקר, ואף שיושב ומשמר שלא יטלנו שום אדם, כיון דאינו יכול לטלו גזירה"כ דחשוב אבודה ממנו. או דדוקא לענין בל יראה].

42 ורבינו דוד ביאר הצד דעובר בבל יראה, דידוע היכן הוא, אלא שהוא טמון. ומ"מ סמכו על הביטול שלא הטריחו כ"כ. [והמכילתא איירי דוקא גל אבנים גדולה]. או נאמר דהוה מדבריהם, מפני שהוא ברשותו. שגזרו בכל חמץ של ישראל, אלא שלא הטריחו לבער מאחר שאינו מצוי בידו.

43 וכ"ד רבינו מנוח [ג יא] דהוה דאורייתא. וכ"ד המכתם והר"י לוניל. אבל השע"ה צ"ע [תלג מד] הביא בשם נהר שלום שדעת רוב גדולי הפוסקים דהוה מדרבנן. וכן הכריע הפ"ח.

44 ועוה"ק התוס' ר"פ מהו הלשון ביטול בליבו.

45 [ולפ"ז הך ביטול דסוגיין לא הוה מדין ביטול חמץ בעלמא. אלא לקבוע דאין דעתו לפנות המפולת].

46 ועוד הביא הרמב"ן [ד: בסו"ד] צד לפרש מבטלו בלב, שאפי' ביטל בפיו ולבו עליו עובר עד שיהיו פיו ולבו שוין [וכ' דאינו מחוור]. וכ"כ הבית מאיר [תלג] בדעת תוס'.

47 [ואפשר דנפק"מ במקום שאין כלבים].

תשלומי תרומת חמץ

האוכל תרומת חמץ בפסח משלם וכו'. בפשוטו משמע דהיכא דאכל תרומה של כהן מסויים משלם לכהן שאכל ממנו. ואי אכל תרומה שאינו של כהן, משלם לכל מי שירצה.

ותוס' [לע' כט., וכתובות ל:]: כת' דתשלומי תרומה [בשוגג] הוה כפרה, ומש"ה הכהן אינו יכול למחול. **ותוס'** [כתוב' שם] הוסיף דאף אי אכל תרומת עצמו משלם קרן וחומש לכהן⁴⁸. וכן בספיקות, צריך להפריש התרומה ומעכבו לעצמו⁴⁹.

והאחרונים [חי' ר' שמעון כתובות כט] ביארו דעיקר התשלומין הוה משום מצווה וכפרה, אלא דרמי עליו מצוות נתינה לכהן. והיכא דאכל תרומה שעדיין לא ניתן לכהן, נותן לכל כהן. והיכא דאכל תרומה ביד כהן גזיה"כ דדין נתינתו לכהן זה⁵⁰.

והאחרונים דנו דתרומת חמץ אסור בהנאה, ולצד דאיסור"ה אינו שלו אינו ממונו של כהן. והו' כאוכל תרומה של הפקר, וישלם לכל כהן שירצה⁵¹. ועד"ז הק' **הקבא דקשייתא** [ה] דסתמא דמילתא הכהן ביטל חמצו⁵², וליכא חיוב תשלום להך כהן.

והירושלמי [כאן ב ג] דנה האוכל תרומת חמץ בפסח, למי משלם. והירושלמי תולה במח' [הנ"ל] בגזול חמץ מאבי אמו כהן, אי משלם לעצמו או לשבט.

והתורת זרעים [ו א] נסתפק האוכל תרומה פחות משווה פרוטה, אי חיובו לאותו כהן עצמו, או דבזה ליכא גדר תשלומי נזקין. ויתן לכל כהן שירצה. וכת' דיל"פ דזה כוונת הירושלמי [הנ"ל] דחמץ פחות משווה פרוטה, ול"ש בזה תשלום. אך הביא דהגר"ז נקט דעצם הדין תשלומי תרומה מחייב לתת לכהן שאכל ממנו. [אף היכא דליכא דין ממון].

ועוד דנו **האחרונים** האך רשאי לשלם לכהן שאכל ממנו, נמצא שנהנה מחמץ שהיה לו בפסח. [ואפשר דכשבא לשלם לאחר הפסח אין איסור⁵³]. ובחי' ר' שמעון [כתוב' כט] הוכיח מזה דתשלומי תרומה אינו בגדר 'תשלום', אלא מפרישו וחל ע"ז דין תרומה. ועי"ז יש דין 'נתינה' לכהן.

במזיד פטור מתשלומין ומדמי עצים. פרש"י דהאוכל תרומה במזיד הוה כשאר גזלן דעלמא, ומשלם מעות ולפי דמים, וחמץ בפסח לאו בר דמים דאסור בהנאה וכו' ולא מדי אפסדיה. **האחרונים** ביארו דל"ש גדר מזיק כלל, דלא אפסדיה⁵⁴.

ופרש"י אבל בשוגג, משלם דבר הראוי להיות קודש, ונעשין קודש, הילכך לא אזלי' בתר דמים [וכמ"ד בגמ' לפי מידה]. ואע"ג דאינו שווה מדי. וע"ע בגמ' בסמוך.

והמהר"ם חלאוה [לב]. ביאר דתרומה אין לה דמים⁵⁵, דהוה חמץ גמור של ישראל [דהוה נכסי כהן]. ולאחר הפסח אסור [משום קנס].

ויל"ד אי כוונתו לאחר שהגיע ליד כהן. דאילו כשהפריש תרומה ולא נתנו⁵⁶ מבואר [לק' מו:] דלר' יהושע אינו עובר

48 כגון שירש או קנה חמץ. וכן אי' בתוספתא וירושלמי [תרומות ו], ומוכר התשלומין לכהן. והיכא דאכל תרומה מאבי אמו, ואח"כ מת וירשו נח' ר' יוחנן ור"ל בירושלמי [שם א] דר"ל ס"ל דמשלם לעצמו. ור' יוחנן ס"ל דמשלם לא' מהשבט [וכ"פ הרמב"ם י כב]. והנה"כ ביארו דהיינו הירוש הראשון חוץ ממנו.

49 וכת' דלפ"ז הכפרה תלי בהפרשה ולא בנתינה. וע' בית יעקב ואחרונים [שם] שהאריכו בזה.
50 ור' שמעון ביאר דכיון שנעשה תרומה [וקודש לגבוה], התרומה השניה הוא תחת התרומה שנאכל, ונתנה תורה ממון זה להבעלים של התרומה הנאכלת. [עי"ש שהאריך דעיקר התשלום במה שנעשית תרומה וממון גבוה. ואף האוכל תרומת עצמו זוכה מרשות גבוה].

והזכרון שמואל [ב וכן ג] הביא דמבואר בירושלמי [הנ"ל] דאף היכא דירש מאבי אמו, נאמר דין מצוות נתינה לירשיו הך כהן. אלא דבעי' דוקא יורש שהוא כהן [ואף דבגדרי הממונות הישראל הוא יורש מוקדם ויורש הכל. הך גדר ירושה הוא דוקא לכהן].

51 [ויש לדון דכהן שהפקיר תרומה, א"כ ישראל יוכל לזכות בו. ואם אכלו, הוה כאוכל תרומת עצמו, וימכרנו לכהן. ואילו במשנה מפורש דמשלם. וצ"ע].

52 ולדעת **תוס'** [ד:]: ביטול חמץ הוה מטעם הפקר.

53 ויש לדון המזיק חמץ נוקשה בפסח [דאף דאסור בהנאה, ויש לו דמים לאחר פסח. וע' קצות שפן ז], ובא לשלם לאחר הפסח. האם נימא דעכשיו נהנה מחמץ שהיה בפסח, וכמוכר חמץ בפסח. או דלא נתכוון למוכרו, ואיהו ממילא מתחייב השלמתו ותמורתו. ובשעת תשלום ליכא לאיסורא בעין. ועוד דלאחר הפסח כבר הותר איסורו. [וצ"ע].

54 אלא דיל"ד משום גורם לממון [ע' לע' כט:]. אלא דהכא קאי עליו בבל יראה, וא"כ אינו עומד להשאר ברשותו לאחר פסח, ואינו גורם לממון.

55 [וקאי שם למ"ד דאף שוגג לפי דמים].

56 אמנם לכא' כשהפריש תרומה ועדיין לא נתנו הוה ממון שאין לו תובעים והמזיק פטור [ע' חולין קלא], ולכא' ה"ה אוכלו במזיד [אלא באופן דמשתרשי]. [אך לדעת הרמב"ם י"ל דאף מזיד יתחייב, דהוה ג"כ מעין כפרה. ע' בסמוך].

עליו בב"ש⁵⁷. אמנם אפשר דה"מ שאינו עובר עליו בבל יראה, ומ"מ החמץ אסור אחר הפסח⁵⁸. [וכדברי הרמב"ן לע' דאף כשאינו עובר כלל בבל יראה החמץ אסור אחר הפסח].

רש"י ד"ה בשוגג. שוגג דתרומה וכו' דבר הראוי להיות קודש וכו' והתשלומין נעשין תרומה וכו'. וילפי' מהא דצריך דבר הראוי להיות קודש דהתשלומין נעשין תרומה, ומחוייב להשלים את התרומה [ואפי' אוכל תרומת עצמן]. אבל מזיד הוה תשלום מזיק ממון חבירו בעלמא.

אבל הרמב"ם [תרומות י יח] פסק דאף האוכל במזיד משלם חולין מתוקנין. ואפי' שהתשלומין אינן נעשים תרומה [ואינו כפרה], מ"מ בעינן שיהא מחולין מתוקנים⁵⁹. והמשנ"ל [שם] תמה מנ"ל. ומהר"י קורקוס כת' ⁶⁰ דבירושלמי אי' שלשלם חולין מתוקנים הוא קנס⁶¹, וא"כ כ"ש שיש להחמיר במזיד.

והגר"ז [פ. בדה"ס] כת' דמבואר בדברי הרמב"ם דמדיני התשלומין בעי' לשלם בפירות הראוין להיות קודש. ולא שייכא להא דהתשלומין יעשו קודש⁶², אלא מדיני התשלום שיהא ממין הקדוש כוותיה⁶³. ובזה אין חילוק בין שוגג למזיד. ודעת הרמב"ם דאף מזיד הוה גדר 'תשלומי תרומה' [אלא דלא נתחדש נדעשו תרומה].

והגר"ז כת' ד"ל דלמד מהירושלמי דאף מזיד יש חיוב פחות משווה פרוטה. וע"כ דמזיד הוה גדר תשלומי תרומה.

דף לב.

ואחד הסך. פרש"י דסיכה כשתיה, ושתיה בכלל אכילה¹, והכא כתיב כי יאכל קדש בשגגה וכו'. ובפשוטו משמע דהוה מדאורייתא². אבל התוס' רא"ש [נדה לב.] כת' דהך משנה הוה מדרבנן. דהא לדעת ר"ת [תוס' נדה שם, ויומא עז.] דסיכה כשתייה הוה מדרבנן, ואסמכתא בעלמא. וה"נ תקנו קרן וחומש מדרבנן.

ודעת הריטב"א [שם, וב"מ נד:] כת' דאף לדעת ר"ת דבכה"ת סיכה דרבנן, גבי תשלומי תרומה גזיה"כ דחייב. וכ"מ ברמב"ם [תרומות י ב].

והגר"ז [מכתב עח: בדה"ס] ביאר דבכל התורה סיכה לא חשיב כשתייה, דמצד הגברא לא חשיב מעשה אכילה. אבל גבי תרומה, סיכה נחשב השתמשות שתייה כלפי החפצא של התרומה. ובתרומה נאמר ולא יחללו, דניתן לאכילה לכהן, ולא אכילת וסיכת זר.

איבעיא להו כשהוא משלם לפי מדה משלם או לפי דמים וכו'. פרש"י דגבי תרומה בשוגג קפיד רחמנא אתשלומי פירות ולא מעות וכו'. משא"כ גזלן דעלמא משלם שווי. אבל כיון דקפיד קרא אתשלומי תרומה שישלם פירות דוקא, י"ל דנקבע לפי מעות ולא לפי שווי. או דילמא דעצם החוב לפי דמים, אלא דצורת התשלום בפירות [שנעשין תרומה].

והאחרונים כת' עוד דשאר גזילה ומזיק נתחייב על הפסד ממון, ומש"ה משלם לפי דמים. אבל תשלומי תרומה הוה כפרה, ואפי' אוכל תרומת עצמו מתחייב.

שם. המשנ"ל [תרומות י יח ד"ה נסתפקתי] חקר [לצד דלפי דמים] האם משערין כמה היה שוה דמי תרומה [ובשווי זה משלם מפירות חולין⁴], או שמשערין את הפירות כאילו הוא חולין⁵. ובזה

57 ור"א פליג משום טובת הנאה ממון. או משום אי בעי מיתשיל. אבל משום ממון השבט לא שייך בל יראה.
58 וכן נקט הדרך אמונה [י צ"ה קט] דדן להוכיח מכאן דדבר שאסור בהנאה מדרבנן נחשב דאין לו דמים. ודחה דאין רשאי להשהותו. וכת' דתרומה שלא הגיע ליד כהן רשאי להשהותו.

59 והמהר"י קורקוס כתב דדעת רש"י ותוס' [ב"מ נד ויבמות צ, וכן בסוגיא] דרק בשוגג שהתשלומין נעשין תרומה. ומהר"י קורקוס כת' דאפשר דמשמע ליה במשנה דאין חילוק.

60 [פי' קנס מדאורייתא].

61 אבל לדברי רש"י ושאר ראשונים הדין חולין מתוקנין הוא שיהיו ראויין שיחול עליהם שם תרומה. ועי"ז ממילא בשוגג חל על הפירות דין תרומה.

62 [וכדאי' שבועות כב:].

1 וכל"מ דעת רש"י בכ"מ [ב"מ נד; יבמות עד].

2 והמשנ"ל [מאכ"א יז בסופו] כת' דכ"ד רוב הראשונים דסיכה אסור רק מדרבנן.

3 והם נעשין קודש, ונותן לכהן פחות מהפירות שאכל.

4 ולפי"ז לכאור' אף האוכל תרומה טמאה, ישלם לפי דמי פירות חולין. ואף אי משלם דמי פירות טהורים צריך לשלם הרבה פירות. אמנם במשנה ובברייתא [בסמוך] משמע דהאוכל תרומה טמאה סגי שישלם דמי עצים. [ואפשר דכיון דאין היתר אכילה בתרומה טמאה, נחשב דמי כדמי עצים, ומש"ה משערין בעצים חולין. ולא בפירות חולין].

משלם פירות חולין והם נעשין קודש. ואף דאכל פירות תרומה, חייב כפי פירות חולין.⁷ אבל החז"א [ד] כת' דצ"ל דמשלם חולין כשיעור שלאחר שיתקדש יהא שווי כפי התרומה שאכל.⁸

וכן מפורש בתוס' [יבמות צ. ד"ה חסורי, גיטין נד.] [גבי המשלם חולין טמאים] דהק' והלא הם נעשין תרומה טמאה ואינם שוים כתרומה טהורה שאכל. אלא בעינן שישלם שיהו שווין להסקה כשיעור תרומה טהורה שאכל.

ורע"א [תרומות ו ד וכו'] הביא ראייה שלפי דמי חולין מסוגיין דלא נקטו נפק"מ פשוטה דאם לפי דמים משלם מפירות חולין לפי דמי תרומה שהוא פחות מאשר למ"ד לפי מידה.

אבל הרמב"ן [ורשב"א וריטב"א גיטין נד. הו' בסמוך] כת' ד"ל דאזלי' בתר שעת נתינה. וכיון שבשעת נתינה שוין כדמי התרומה, לא איכפ"ל שאחר מכאן נעשין תרומה.

ובחי' ר' שמעון [כתובות לא] כת' לחדש דכלפי הא דתשלומין הוה כפרה ונעשית קודש ודאי אזלי' לפי מידה,⁹ ובזה תלי' בהפרשה לחוד, ולא בתשלום אלא דמלבד ההפרשה נאמר דין לתת לכהן,¹⁰ ובזה הגמ' מסתפקת האם מחוייב כשווי הפירות שאכל, שקבעה תורה דין מזיק זה שחייב תשלום זה [אך בזה לא שייך לדין כפרה]. והשאר ימכור לכהן. או דאף זה תלי' לפי מידה.

שם. לפי מידה או לפי דמים. החז"א [ב"ק ח טו] דייק דמבואר דמזיק בעלמא משלם לפי דמים, אך המחנ"א [נזק"מ א] הביא כת"י דמיוחס לר' יונה נסתפק בזה אי מזיק דינו כגזלן לענין יוקרא וזולא.¹¹ [ודן ע"פ הסוגיה ב"מ צט: ואכמ"ל]. והחז"א הביא דבכ"מ מבואר דנקבע חיובו בדמים.

כל היכא דמעיקרא שוה ד' וכו', דודאי כדמעיקרא דלא גרע מגזלן וכו'. פרש"י [ד"ה כל] נהי דאיכפר ליה אכילת תרומה בתשלום מידה, מיהו ממונא הוא ולא גרע משאר ממונא כששעת הגזילה. משמע דהוה חיוב ממון בעלמא.

ורע"א [בגהש"ס] תמה דא"כ ישלם כשיעור בפירות לכפרה והשאר ישלם מעות, והכהן יכול למחול. וכן יתחייב חומש רק על השיעור הראשון. [ומשמע בגמ' דכה"ג ליכא ספק הגמ', הא נפק"מ אי כולו נעשית קודש].

ובאמת כבר כתב כן הפנ"י [גיטין נד.] בדעת רש"י. דרש"י [שם ד"ה בשוגג] כת' דהמשלם תשלומי תרומה בפירות טמאים [בשוגג] מהני. ופרש"י דלפי מידה משלם, ולא לפי דמים. ואע"ג דמה שמשלם גרוע מההיא דאכל, מ"מ מדאורי' הוה תשלומין. ותוס' [שם הנ"ל] חלקו דהתשלומין נעשין תרומה טמאה ואינם שוים כתרומה טהורה שאכל. ואף את"ל לפי מדה משלם לא מיפטר, דלא גרע מגזלן [וכדאי' בסוגיין]. אלא בעינן שישלם שיהו שווין להסקה כשיעור תרומה טהורה שאכל.

והפנ"י כ' דדעת רש"י שמדין תשלומי תרומה יצא בטמאין, אלא שעדיין יש עליו חיוב ממון מדין גזלן. [וכקר' רע"א].

ובחי' ר' שמעון [הנ"ל] כת' דאף למ"ד לפי דמים היינו דמחוייב לשלם דמים. אבל דין תשלומי כפרה הוה לפי מידה. [וכנ"ל].

והרמב"ן [ורשב"א וריטב"א שם] תי' עוד דאזלי' בתר שעת נתינה. ובשעת נתינה יש כאן פירות חולין כשווי דמי התרומה שאכל, לא איכפ"ל שאחר מכאן נעשין תרומה, ואף דתרומה טמאה שווה הרבה פחות.

6 והחז"א תמה שהוא אכל פירות תרומה, ואין סברא שיהא תלי' בשווי חולין בשוק בשעת אכילה. וכי אם יתיקר החולין בשוק יצטרך לשלם יותר. {ואפשר לפרש סברת המשנ"ל דהכא אינו דין ממון, אלא תשלומי תרומה. וגזיה"כ לפי דמים, היינו כפי דמי הפירות. ואזלי' בתר עיקר הפרי, לולי דין קדושת תרומתו. ויש להוסיף דחיוב תשלומי תרומה אינו השלמת ממון הכהן, אלא השלמת דין התרומה, וחייב להשלים פירות [חולין] שיהא השלמה לתרומה. ואף לצד דאזלי' לפי דמים}.

7 והביא דכ"מ בתוס' יר"ט. אבל הביא דהר"ש [תרומות ו ד] כת' דגנב קיל, ומשלם דמי תרומה שאין יקרים כחולין. ודייק דאוכל תרומה צריך לשלם לפי דמי חולין [ונקט דקאי אף למ"ד לפי דמים].

8 ויש לחקור האם עצם התשלום הוה בשעה שנותן לכהן, ואח"כ התורה קבעה דהתשלומין נעשין תרומה. או דעצם התשלום הוא במה שנעשין תרומה. ועפ"ז י"ל דנקבע שיעור חיובו כפי שיהא תרומה ביד הכהן. [ועד"ז י"ל דגדר התשלום הוא בפירות, וכפי שווים לכהן. לכשיהיו קדושים].

9 דהכפרה חל בעצם ההפרשה פירות אחרים לתרומה במקומן, ואף כשאכל תרומת עצמו. ואין סברא שיהא תלי' לפי דמים.

10 ודייק לשון הגמ' לפי מידה 'משלם' או לפי דמים.

11 והמחנ"א ביאר הספק דבגזלן כתיב אשר גזל כעין גזל, ואפשר דדוקא גזלן גלי קרא כעין שגזל, אבל שאר מזיק אפשר דסגי כשיחזיר כלי אחר כמו שהזיק ואף דהשתא אינו שוה כ"כ כדמעיקרא.

ומבואר בדבריהם דאף אינו חייב להשלים דמים, להשלמת הדין ממון. וסגי דשווה ממון בשעת נתינה [קודם שהוקדש]¹². והזכר"ש כת' דמסתבר דה"מ למ"ד לפי מידה [אלא משום דלא גרע מגזלן]. אבל למ"ד לפי דמים, ודאי בעי' שאף כשנתקדש יהא שווה דמים שאכל.

ועוד תי' בקה"י [כז] ד"ל דדברי הגמ' באופן שהוא גזלן [וע"ד דברי הראב"ד ומחנ"א ע' בסמוך], ורש"י איירי באופן שאינו גזלן כגון שאכל בשוגג או תחב חבירו.

אבל תוס' [גיטין הנ"ל] מבואר דכל הדמים נעשין תרומה, והדין לא גרע מגזלן הכל הוא מדין תשלומי התרומה. והכל נתקדש להיות תרומה¹³. והשפ"א ביאר דילפי' מק"ו דדין תשלומי תרומה לא גרע מתשלומי גזילה, דכיון דהחמירה בו תורה לחיוב חומש כ"ש דיתחייב כשעת האכילה, והוא בכלל דין תשלומי תרומה. [ועד"ז כ' החזו"א¹⁴].

והזכר"ש [ג' וכן ב' ה] כת' דיל"פ דסברת לא גרע מגזלן, היינו דדין תשלומי תרומה לא גרע מסברת גזלן. ועוד ביאר דאף תשלום דין ממון הכהן נכנס לדין דנתינתו מקדשתו¹⁵. וכת' דנפק"מ באוכל תרומת עצמו והזול¹⁶.

והחזו"א דן דרך כפי דמים משלם לכהן שאכל ממנו. ושאר המידה יתן לכל כהן שירצה¹⁷. ועפ"ז כת' דאף כשאכל תרומת עצמו והוקר, יתחייב לפי מידה לשאר כהנים. ורק בכנגד הדמים שאכל זוכה לעצמו.

שם. דלא גרע מגזלן, דתנן כל הגזלנין וכו'. הראב"ד [תרומות י כו] כת' דהיכא דגזל תרומה, והזול בשעת אכילה למה לא ישלם כשעת הגזילה. ומה גרע מגזלן. ומשמע דכוונתו להביא דברי הגמ', דלא גרע מגזלן קאי אשעת הגבהה וגזילה. והמהרי" קורקוס כת' דהרמב"ם לא איירי כה"ג דיש שעת גזילה לחוד ושעת אכילה לחוד. והכס"מ כת' דהכא לאו בגזלן איירי, דהא הוה שוגג. [ע' בסמוך].

שם. המחנ"א [גזילה ז] חקר הלוקח דבר בשוגג [ולא נחית אדעתא דגזלנותא] האם מתחייב קרן כחייבי גזילה, או דילמא דלא חשיב גזלן אלא היכא דנתכוון ליקח משל חבירו¹⁸. [ועוד חילק המחנ"א דהיכא דסבור שהוא שלו, ואינו מוציא מרשות שהוא שם, דאינו גזילה כלל. אבל היכא דידוע שמוציא מרשות שהוא שם, אלא דסבור שמותר לו¹⁹, מ"מ יש כאן גזילה בשוגג²⁰].

והמחנ"א הק' דבסוגיין איירי בשוגג, ולא ידע שהוא תרומה. ומבואר דאפ"ה חייב מדין גזלן. והביא דאף שוגג חייב כגזלן²¹. וכת' דיש לדחות דידע שהוא תרומה, אך שגג באיסור מיתה בידי שמים²².

אך הביא דהכס"מ [תרומות י כו הנ"ל] תי' דאיירי בשוגג, ולא ידע שהוא גזילה. ומש"ה אינו מתחייב משעת הגבהה, אלא משעת אכילה. ודייק דבשעת לקיחה לא נחית אדעתא דגזלנותא. אבל כשאכלו והוציאו מהעולם הוה גזלן.

תנן האוכל תרומת חמץ וכו' אא"ב לפי מידה וכו'. וכמ"ש רש"י במשנה דשייך תשלום תרומה, אף דאינו שווה [וע' מש"כ שם].

אלא א"א לפי דמים, חמץ בפסח בר דמים. בפשוטו משמע דל"ש חיוב כלל. אבל הקה"י [כז ב] כת' דעיקר החיוב קיים, אלא דאין לו מה לשלם. דלא שייך תשלום בשוויו. [ועד"ז עולה מהגר"י].

שם. חמץ בפסח בר דמים. יל"ד דהא שווה לאחר הפסח לר' שמעון, ולדעת ר' יהושע [לק' מו]. תרומה שעדיין לא ניתן לכהן אינו מצווה בבל יראה. דאינו שלו [אלא הוה ממון השבט]. ואפשר דמדברנן עכ"פ חייב לבער [והתם קאי מדאורי].

וכיון דאינו מצווה בבל יראה, לכאו' אינו נאסר אחר הפסח [לר' שמעון] ולא שייך קנס. אבל לסברת הרמב"ן [לא:] אף

12 והזכר"ש [ג] תמה בזה האיק מהי לדין תשלום גזל. ובפשוטו משמע דנהפך לתרומה ביד הכהן, ובשעת תשלום היה שווה. וסגי שמשלם דבר ששווה ממון, ואי"צ שיהא שווה לכהן בידו. [ועוד יש שביארו דהתורה קבעה דין הנך תשלומים, ועי"ז פטור מדיני תשלום גזל].

13 והחזו"א ציין דמבואר בתוס' דלא כקו' רע"א. וכ"מ בפנ"י שם.

14 והחזו"א כת' מדכילה רחמנא תשלומי גזילה בתשלומי כפרה, ע"כ דכל החיוב נעשית קודם.

15 ועי"ש שהביא כן ע"פ הירושלמי דהדין נתינה מישך לדין תשלומי תרומה.

16 דל"ש בזה חיוב ממון לכהן. או דאמר' לא גרע מגזלן על דין תשלומי תרומה.

17 ונקט דיש ב' חלקים בתשלום, וכלפי הכהן שאכל ממנו סגי לפי דמים. [אך לדברי ר' שמעון [כתובות כט הנ"ל] החיוב נתינה לכהן מישך לדיני הכפרה].

18 והביא דבריטב"א [כתובות לד:] מבואר דהיכא דסבור שהוא שלו ואכלו אינו מתחייב. והאחרונים ציינו דלכאו' נח' בזה תוס' והתוס' ר"פ [ב"ק סט.]. [והקצות [כה א] דן בזה, וכת' דאע"ג דמרבי' [לענין מזיק] שוגג כמזיד וכו', אבל אין חיוב גזילה בשוגג כיון דלא הויק גוף החפץ. ובגזלן לא גלי קרא. וסיים דצריך לימוד].

19 כגון היכא דגזלן נותן לו. [והמחנ"א [נזק"מ ז] כת' דמ"מ היכא דהוא מוחזק בזה, נחשב אנוס ופטור כשהזיקו].

20 וציין דכע"ז חילקו תוס' [ב"מ צו: קידו' נה.] גבי מעילה בין היכא דדעתו להוציא מרשות שהוא שם].

21 ונקט דכוונת הגמ' דחייב בגדרי גזילה. וכקו' רע"א.

22 ועי"ל דידע שאינו שלו, ונתכוון לגזול חולין של כהן.

חמץ של הפקר דליכא בעלים אסור אחר הפסח, דראוי לעבור עליו בבל יראה.

[ואפשר להגמ' לא תי' כה"ג, דסתמא דמילתא המשנה איירי אף תרומה ביד כהן²³]. ואפשר דבפסח עצמו אינו 'בר דמים' כיון דאסור בהנאה, אלא הוה גורם לממון [וכדאי' לע' כט:]²⁴. ותשלומי תרומה תלי בשוויו בעצם, ולא משום גורם לממון.

שם. הרמב"ם [תרומות י כו] פסק דמשלם לפי דמים. וכ"פ [שם ו] דהאוכל תרומת חמץ בפסח בין בשוגג ובין במזיד פטור מתשלומין שאין לה דמים. [ודלא כמתני'²⁵]. והראב"ד השיג דסתם משנה יש להעמיד כהילכתא, ומשום דלפי מידה משלם, כיון דפליגי תנאי אי לפי מידה או לפי דמים²⁶. והכס"מ ביאר דק"ל כר' עקיבא ור' אליעזר בן יעקב [בסמוך], לא שבקינן הפסק משום סתם משנה.

והרמב"ם [שם ז] פסק [ע"פ התוספתא] דהשותה יין תרומה שנתגלה חייב קרן וחומש [אף דאינו ראוי]. והאחרונים הק' דלכא' יין מגולה אין לו דמים, דאינו ראוי לכלום²⁷. והקוב"ש [קי] תי' דין מגולה מצד עצמו ראוי לשתייה, אלא שמעורב בו דבר אחר. והקוב"ש כת' דאף דבעלמא דבר שמעורב עם האיסור אינו ראוי לכלום, והמזיקו פטור²⁸. אבל חיוב תשלומי תרומה משום כפרה, וחייב אף אילו התרומה אבודה ממנו ומכל אדם. ויין ההיתר ראוי מצד עצמו [ויש לו דמים כשאר יין], אלא דאינו ראוי להשתמש בו²⁹.

וביאר דאיסור' לאו בר דמים הוא, הוה דין התורה דלאו בר דמים. ולא משום שא"א להשתמש בו בפועל. והכא היין המעורב באיסור בר דמים הוא לענין תשלומי כפרה.

סבר לה כר' נחוניא וכו'. ובמשנה במזיד פטור מלשלם משום קם ליה בדבריה מיניה. אבל **הרמב"ם** [בפיה"מ] פי' דפטור מלשלם משום דאינו לוקה ומשלם. ולפ"ז ה"ה מזיד ולא התרו בו פטור, לר' יוחנן [כתובות לד:]: דהיכא דלא התרו בו חייב לשלם. והאחרונים תמהו שהוסיף אוקימתא דליתא בגמ'.

[וכ"כ **הרמב"ם** [תרומות י ה] דהאוכל תרומה במזיד ואתרו ביה, לוקה ואינו משלם. והתוס' ר"פ [בסוגיין] כת' דלמ"ד חייבי מלקיות שוגגין פטורין [ר"ל שם] כל חיוב מעילה [ותשלומי תרומה] גלי קרא דלא אמרי' קלב"ם. וסוגיין כר' יוחנן, ואיירי דלא אתרו ביה].

והרמב"ם [פיה"מ] המשיך דפטור אף מדמי עצים, דהחמץ אסור בהנאה³⁰. והתו"ט תמה דלמ"ד דחמץ אסור בהנאה ודאי פטור. דהא הרמב"ם פסק כמ"ד לפי דמים משלם. וע"כ צריך להעמיד את המשנה כריה"ג דחמץ מותר בהנאה. אלא משום קלב"ם³¹. ועוד קשה כיון דהרמב"ם כת' דפטור משום קלב"מ, א"כ אף אי חמץ בר דמים פטור. וצ"ע.

[ואפשר דכוונת הרמב"ם דמתני' כריה"ג [וחייב דמי עצים לולי דין קלב"ם], אבל לדידן ק"ל דאסור בהנאה ופטור אף מדמי עצים³². ואף לולי קלב"מ].

23 [ועוד ד"ל דאין חיוב מזיק במזיד קודם שהגיע ליד כהן. וע' מה שהו' לעיל].

24 וכמ"ש **הקצות** [שפ"ז] בחמץ נוקשה. אך לדברי האחרונים [הו' שם] דהתם איירי דוקא בחמץ של הקדש. אבל שאר ממון נחשב ממון גמור משום דראוי לאחר זמן.

25 וכאוקימתא דהמשנה כריה"ג דחמץ מותר בהנאה, אבל לדידן דאסור בהנאה במשנה דחיה.

26 ולי' לסתומי מתני' כריה"ג דלא קי"ל כוותיה. [ועוד דכמה סתמי משניות לע' דלא כריה"ג, ע' תוס' כא:].

27 והא"ש [שם] תי' דבחולין יין מגולה ראוי למכור לנכרי. וכל היכא דאינו ראוי מחמת קדושת תרומתו, שפיר מתחייב לפי דמים. [ולכא' כוונתו דשיעור לפי דמים, הו' כדמי חולין. וכצד א' במשנ"ל הו' לע']. ואף דתרומה אינו רשאי למכור לנכרי [משום משמרת].

28 כיון שא"א להפרידו מן האיסור הו' אבוד מהבעלים, ובפועל א"א להשתמש בו.

29 וצ"ע דמבואר בסמוך דאף תרומה שאינו ראוי להשתמש בו מחמת איסור דרבנן נחשב לאו בת דמים. ובפשוטו הטעם דבפועל אינו ראוי לכלום [ע' תוס' לע' כט:]. וצ"ל דהוה תקנה דרבנן, שהפקיעו שלא יחשב בר דמים [וכ"ד הקוב"ש קו' ד"ס א ע"פ דברי רש"י לע' ז. דכת' הטעם דאקעינ' לקידושין]. [א"נ יש כח ביד חכמים לעקור חיוב תשלומי תרומה בשב ואל תעשה].

30 ומבואר דהרמב"ם בא לדיק לשון המשנה דפטור מתשלומין, ומדמי עצים. משמע דהוה תרתי, דמי אכילתו, ודמי הנאת עצים. [ולפ"ז מדויק דבשוגג חייב תשלומי כל דמיו. ולכא' ה"מ למ"ד לפי מידה. אך לאוק' כריה"ג יתחייב רק דמים שראוי להנאה. ולתי' הגמ' קשה דיוקו של הרמב"ם]. [ויש לפלפל דכוונת הגמ' דריה"ג דהוה 'בר דמים', מש"ה ראוי לאכילה אחר הפסח. וחייב כל דמיו. אבל למ"ד דאסור בהנאה, אינו בר דמים, אף אי ראוי להשהותו. וע' מש"כ לעיל].

31 וכו' נחוניא. או משום קלב"מ דמלקות, וכשהתרו בו [וכדברי הרמב"ם].

32 [ועוד נראה לחדש דהאוכל תרומת חמץ בפסח לריה"ג יש לדון גדר המזיק בתרתי, א' דהפסיד אכילתו משום דראוי להשהותו לאחר פסח [וע' מש"כ לע']. ועוד משום דבפסח גופיה דינו בשריפה, ומפסיד להקדש שימוש העצים שבו [דומיה דתרומה טמאה]. ובזה קמ"ל מתני' דלא קי"ל כריה"ג, ופטור אף מדמי עצים. אך עדיין יש לו דמים משום דראוי לאחר הפסח. ובזה בעי' פטור קלב"מ. ומ"מ הרמב"ם פסק כר"א [לק' מו:]: דמצווה לבערו, ואינו

ורע"א כת' דהרמב"ם לשיטתו דאף מזיד משלם חולין מתוקנין, ולמ"ד לפי מידה יתחייב לפי מידה³³. ועי"ש שפלפל עפ"ז.

רש"י ד"ה כרבי נחוניא. ויליף אסון אסון, וה"ה למתחייב מיתה ביד"ש. ובגמ' [כתובות ל] נח' בזה אביי ורבא, ורבא כת' דיליף מקרא אחר, דהוקש כרת שלי כמיתה שלכם. ומבואר בגמ' דלפ"ז דוקא כרת, אבל מיתה ביד"ש דתרומה אינו פוטר.

בא"ד ובדין הוא דלישמע' במזיד דתרומה בעלמא וכו'. [רש"י הק' אמאי נקט תרומת חמץ, הול"ל האוכל תרומת חבירו בעלמא. ועד"ז הק' האחרונים דהול"ל האוכל חמץ בעלמא]. דאף בחיוב דהתרומה עצמו יפטר. ולא אמרי' דגלי קרא דאפ"ה מתחייב. דחיוב אכילת תרומה במזיד הוה משום מזיק בעלמא, ולא מצאנו בזה דגלי קרא.

ורע"א [במשנה] כת' ליישב דלא מצי נקט האוכל חמץ בעלמא [או תרומה במזיד בעלמא], דא"כ מתחייב משעת הגבהה. וכן' הגמ' [כתו' ל:]. והגמ' תי' כגון שתחב לו חבירו, והאוכל מתחייב מחמת הנאת בליעה [לחד פ' בתוס' שם]. ורע"א כת' דכשגג על האיסור א"א לחייבו על הנאת האכילה. דק"ל [ח"מ רלד] דמי שאכל אכילת איסור [דאורייתא] בשוגג א"צ לשלם, דלא נחשב שנהנה באכילת איסור.

ורע"א דן עכ"פ בחמץ לחוד, לדעת הרמב"ם [א ג] לוקה על קניית חמץ. וי"ל קלב"מ אף משעת הגבהה. [וע' מש"כ רע"א בזה, וע"ע במערכה לע' כט. אות כח].

בא"ד ואי שגג בתרומה והזיד בחמץ אמאי משלם, הא איחייב כרת וכו'. מבואר ברש"י דקם ליה בדרבה מיניה פוטר אף מתשלומי תרומה. ודלא כתוס' [לע' כט]. דתשלומי תרומה [בשוגג] הוה כפרה, ול"ש פטור קלב"מ³⁴.

ואפ"ה כת' רש"י דה"מ כשהזיד [על התרומה או חמץ], אבל שוגג אינו פטור מדין קלב"מ. אבל תוס' [לע' כט]. הק' דק"ל כתנא דבי חזקיה [כתו' לה וכו"מ] דא' שוגג וא' מזיד פטור. והמהרש"א כת' דנראה מפרש"י דלא ק"ל כחזקיה³⁵. והמלחמות [כתובות יג: בדה"ר³⁶] ביאר דחייב כריתות שוגגין לא הוקשו למזיד.

ועוד חילק הקצות [כח א] דקלב"מ דמזיד [היכא דנעשה החמור] חמיר, ול"ש חיוב לצאת יד"ש [וכמ"ש היש"ש ו ו]. והאחרונים ביארו דהוה כאילו שילם מדין בכלל מאתים מנה³⁷.

והר"ש [תרומות ז א, וכן תוס' לע' כט. וכתובות ל: העלו צד זה] דן דכל תרומה חייב מיתה ביד"ש, ואפ"ה גלי קרא דבשוגג מתחייב בתשלומין ולא אמרי' קלב"מ. וה"נ אף דיש ג"כ שוגג דחמץ. אך הק' דה"מ לאביי דאף במיתה ביד"ש יש קלב"מ. אבל לרבא [כתובות שם] לר' נחוניא דוקא כרת יש קלב"מ, ולא במיתה ביד"ש. ולא אמרי' דגלי קרא. ועוד דגבי הקדש נימא הכי דגלי קרא, וא"כ יתחייב מעילה אף כשיש ג"כ כרת. ומבואר [לעיל כט]. דאוכל חמץ של הקדש פטור משום קלב"מ לר' נחוניא.

והבעה"מ [ז: בדה"ר] כ' דגלי קרא בתשלומי תרומה שלא אמרי' קלב"ם דשוגג. ומתוך שניתנה שוגג לכפרה אף שוגג דחמץ. אבל קלב"ם דמזיד לא גלי קרא, ולכן אילו מזיד על החמץ יתחייב.

אמר לו ר"ע לריב"נ וכי מה הנאה יש לו בה. פרש"י ומה הפסידו, הרי אסור בהנאה. ומבואר דנקט מסברא דל"ש חיוב דהא לא הפסידו [דומיה דתותים וענבים טמאים]. וריב"נ חלק עליו דחזי' דמשלם לפי מידה, אף דלא שווה מיד.

ובגמ' [בע"ב] מבואר דסברת ר"ע דמשלם לפי דמים. והאחרונים דנו לפרש דתשלומי תרומה הוה כפרה, ושייך לחייבו אף היכא דלא שווה מיד. אלא דלא שייך תשלום, דלא שווה מיד. ולא שייך בזה שיעור תשלום.

אך רש"י [הנ"ל] משמע דהחסרון משום דלא אפסדיה. ולא שייך סיבת התשלום. וצ"ל דלמ"ד לפי דמים ידעי' דהוה גדר תשלום ממון.

רשאי להשהותו לאחר פסח.

33 [אלא דהרמב"ם פסק כמ"ד לפי דמים].

34 משא"כ תשלומי מעילה דהוה תשלום. אבל הר"ש [ז א] הק' מנ"ל דהא כפרה והא תשלומין. והר"ש הביא עוד מהירושלמי דהוה קנס ולא כפרה.

והקוב"ש [קט] כת' דלמ"ד לפי מידה ודאי מצאנו חילוק ברור בין תשלומי תרומה למעילה. וכת' דצ"ל דכוונת הר"ש להק' למ"ד לפי דמים. וכת' דלדעת תוס' אף למ"ד לפי דמים דהחיוב משום כפרה, אלא דמשערין לפי דמים. [ועיול"פ דכוונת הר"ש להק' דאף לפי מידה, עכ"פ הוה בגדר תשלום. ואף תשלום מעילה אינו דין ממון גמור. ואפ"ה מהני קלב"מ לפטור].

35 וכן נקט התוס' שאנץ [כט]. בדעת רש"י, אך הק' דבגמ' [כתובות לה] משמע דליכא מ"ד דפליג.

36 וכן רבינו דוד [כט:], והתוס' שאנץ [שם בסו"ד]. [וע' רש"י כתובות ל: ורע"א שם].

37 וה"נ י"ל דאף אי גלי דקלב"מ דשוגג אינו פוטר, קלב"מ דמזיד הוה גדר שונה.

הא למה זה דומה לתרומת תותים וענבים שנטמאה שאין לו בה לא היתר אכילה ולא היתר הסקה. פרש"י דאינו ראוי להסקה. ולזלף נמי אסור משום תקלה [כדלע' כ:]. ולמ"ד משום דמים פטור, דל"ש בזה חיוב כלל. וריב"נ מחייב, דסבר לפי מידה.

ואף דמדאור' ראוי לזילוף, כיון דרבנן גזרו ובפועל אינו רשאי נחשב דאין לו דמים. וע"ד מש"כ תוס' [לע' כט. ד"ה אין הא'] [וע"ל לג:].

שם. תרומת תותים. משמע דיש חיוב תשלומי תרומה אף בתרומת פירות, ואף דתרומתן דרבנן [לדעת רוב ראשונים]. אפ"ה תקנו חכמים חיוב תשלומין כעין דאורייתא³⁸.

רש"י ד"ה תרומת תותים וענבים. משקה הן. צ"ב דלכאור' קאי על הפרי עצמו. ועוד דק"ל דמיין התותים הוה זיעה בעלמא, ואין חייבין עליו. [וכא' תרומ' יא ב, וחולין כב; ולע' כד:]. והרש"ש פ' דכוונתו דהפרי עצמו לח.

תניא איך וכו' דבר הראוי להיות קודש, פרט לאוכל תרומת חמץ בפסח שפטור מהתשלומין ומדמי עצים. פרש"י שכשמשלם דוגמתן אין שם קדש חל על עליו. וצ"ב דלכאור' סברת ראב"י משום דחמץ בפסח אסור בהנאה, ולפי דמים³⁹, ולא שייך בזה חיוב תשלום. ומה שייך בזה מיעוט דראוי להיות קודש.

ומרש"י משמע דהוה דין חדש [ואף למ"ד משום מידה], משום דל"ש תרומה בחמץ⁴⁰. ומש"ה אף ל"ש חיוב תשלומי דמי תרומה. [ואף כשמשלם מדבר הראוי להתקדש].

והגר"ז [שם] הק' דדין 'ראוי' קאי אתשלום ולא אתרומה שאכל. וכת' דלמש"כ בדעת הרמב"ם לפי מהך קרא דדין התשלומין שיהיו ממין הנאכל.

שאם רצה הכהן מריצה לפני כלבו או מסיקה תחת תבשילו. דר"א חסמא ס"ל כריה"ג דחמץ בפסח מותר בהנאה.

שם. מריצה לפני כלבו. דתרומה טהורה מותרת לבהמת כהן. ורש"י [שבת קכו:]: כת' דה"מ תרומה טהורה, אבל תרומה טמאה אסור לתת לבהמתו בשבת ויו"ט, דאין מבערין תרומה טמאה וקדשים טמאין בשבת ויו"ט. ועד"ז כת' רש"י [ביצה כז: ולק' מו.]. ותוס' [לק' מו. וכו"מ, וכן שאר ראשונים] דחו דלא שייך לאיסור שריפת תרומה טמאה ביו"ט.

ותוס' [הנ"ל] ורבינו דוד וח' הר"ן [כאן] כת' דתרומה טמאה דינו בשריפה [וכדאי' תמורה לג:], ואינו רשאי לתת לבהמה⁴¹ [אפי' בחול]. אבל הכא איירי בתרומה טהורה דרשאי להאכילו לכלבו.

ובברייתא [לע' א'] אי' דתרומת תותים וענבים לא שווה מידי, והאחרונים הק' דראוי להאכילו לבהמות. והחז"א [לג:]: הביא מכאן ראייה לדעת תוס' [הנ"ל] דתרומה טמאה אינו רשאי להאכיל לבהמות. דדינו בשריפה. [וצ"ע לרש"י⁴²].

דף לב:

כולהו ס"ל חמץ בפסח אסור בהנאה. רבינו דוד כת' דאין זה שיטה, לומר דק"ל דאין הלכה כמותם. שהרי לא הזכיר כאן דברי ר' יהודה [לע' כח:]: דמשעה שאסור באכילה אסור בהנאה. אלא ביאר דהנך תנאי ס"ל הכי. ודלא כר"א חסמא.

אבא שאול אומר עד שיהא בה שווה פרוטה. ומסקנת הגמ' דלאבא שאול חייב כשיש שווה פרוטה, אף כשאין לו כזית. המהר"ט אלגאזי [חלה אות ז כז. מדה"ס] הק' דתשלומי תרומה משום כפרה, ובכל התורה אין חיוב באכילה פחות משיעור כזית. וכת' דצ"ל דאבא שאול ס"ל דחצי

38 ובחי' מנחת שלמה כת' דאף לדברי הנתיבות [רלד] דאוכל איסור דרבנן בשוגג א"צ כפרה, היינו כלפי דיני תשובה. אבל כל דיני תשלום תרומה יש בזה.

39 [וכדאי' בע"ב]. וכ"כ הכס"מ להדיא דמדברי ראב"י מבואר דלפי דמים משלם. [ולדברי רש"י בסמוך אדרבה מבואר דס"ל לפי מידה].

40 היכא דליכא שעת הכושר [ע' לק' לג.]. א"נ למ"ד חמץ בפסח אסור בהנאה.

41 ואין לו בה אלא היתר הסקה. והרשב"א [שבת שם] הוסיף דתניא [תמורה שם] דמשקין [דהנשרפין] בקבורה.

42 ויש ליישב דעכ"פ אינו דרך הנאתו, ולא חשיב עיקר אכילת תרומה. ודין תשלומי תרומה הוא רק על הפסד אכילתו [ועד"ז כת' החז"א שם]. אמנם צ"ב דמדברי ר"א חסמא [כאן] מבואר דשייך דמים בחמץ מחמת שמריצה לפני כלבו. ומ"ש חמץ לתותים טמאין. [ואפשר דחמץ הוה דין ביעורו ע"י כלבו [למ"ד מותר בהנאה, וביעורו בכל דבר], ועד"ז חשיב אף שימוש תרומה. משא"כ בתרומה טמאה. ואף דאין איסור בדבר, מ"מ לא חשיב דרך שימוש].

שיעור אסור מה"ת¹. [אמנם צ"ב דאף למ"ד אסור מה"ת הוה איסור קלוש². ואין עליו עונש בכל התורה]. אך כת' דמסתבר דחייב כפרה וחומש בשוגג הוה דוקא במקום חיוב מיתה במזיד³.

וכת' דצ"ל דאבא שאול יליף ממעילה [וכדאי' לג.], א"כ איתרבי שיעור אכילת תרומה בשווה פרוטה, ואף במזיד לענין מלקות ומיתה בידי שמים שיעורו בפרוטה⁴.

ומ"מ כשיש כזית ואין פרוטה, ודאי דהוא איסור גמור [ולא חצי שיעור], שהרי אכילה כתיב ביה, אלא שאין עליו חיוב כיון דילפי' משוגג.

אבל הראש יוסף כ' דלאבא שאול יש חייב קרן וחומש בלא כזית, אבל מיתה ואזהרה רק בכזית. וצ"ל דילפי' שיש איסור דאורייתא על אכילתו [ואינו רק חצי שיעור], מהא דחייבה התורה עליו תשלום⁵. וחייב כפרה דשוגג לא תלי בחיוב מיתה ביד"ש במזיד. וכ"כ החזו"א [הו' לג.].

אך האחרונים הק' דבגמ' [שבת סט:] אי' דחומש במקום קרבן קאי [והוה דומיה דשאר חייבי קרבן בשוגג, דאינו חייב עד שיהא שוגג בחומר האיסור כרת. ובתרומה הזיד בלאו ושגג במיתה ביד"ש אין חיוב חומש⁶].

תוד"ה ואין. וא"ת הא קי"ל חטה א' פוטרת את הכרי, אע"ג דכתיב ביה נתינה וכו'. והתוס' שאנץ כת' די"ל דחטה א' לאו דוקא, דעכ"פ צריך שווה פרוטה. אך תוס' [מנחות ס.] דחו דמבואר [ע"ז עג:] דבטבל אמרי' כהתירו כך איסורו. ומבואר דחטה א' דוקא, שהוא כל שהוא. והתוס' רא"ש [ב"מ מז.] הוסיף דאפי' כל כריו הוה שווה פרוטה יכול לתקנו⁷.

אך תוס' [שבת כה:] נקט דדרשי' תתן [דכתיב גבי תרומה] דאין נתינה פחות משווה פרוטה⁸.

ש. תוס' הק' דאף גבי הפרשת תרומה נימא דבעי שיעור. [דילפי' מנתינתו לכהן. ועי"פ דצריך שההפרשה יהא באופן שאפשר ליתן לכהן] אבל הנוב"י [יו"ד ת רא] חידש שאף שלפטור את הדין טבל סגי בחיטה אחת, אבל מ"מ משום מצוות נתינה יש שיעור [והשיעור אחד מנ' הוה דאורי' במצות נתינה⁹]. ועד"ז דעת התוס' רי"ד [קידו' נח:] והו' במשנ"ל מתנ"ע וז' דצריך להפריש שיעור חשוב [מדאורייתא] כדי לקיים מצוות נתינה בנתינה חשובה¹¹. וכ"מ ביראים [ס"ס קנא].

וכ"מ במהר"ם חלאוה [בסוגיין] דגבי תרומה, מידי טבל הוא דפטר לה, אבל מצות נתינה לא קיים.

בא"ד וי"ל דהכא וכו' נתינה קיימא אתשלומין¹², והוי כמו השבת גזילה וכו'. והקוב"ש [קמח] תמה דתשלומי תרומה הוה כפרה, ואינו השבת הגזילה [וע' בע"א]. אמנם בתוס' [גיטין כ. ומנחות ס.] מבואר דתשלומי תרומה הוקש לתשלומי מעילה, דהוה משום תשלום גזל הקדש.

בא"ד [בסו"ד] ולמ"ד התם נתינה בכ"ש א"ש. רע"א הק' דבגמ' [שם] מבואר דיליף מסיכה. אבל אל"כ אף הוא מודה דבעי שיעור. [וע' תוס' מנחות ס.]. ועוה"ק רע"א דאדרבה נילף מהתם דכל נתינה בכזית, ולא יסגי חטה א' בתרומה.

1 וכו' יוחנן [יומא עג.]. וכת' אף ר"ל דס"ל דחצי שיעור הוה איסור דרבנן, מודה דלדעת אבא שאול דהוה מדאורייתא. [וע' תוס' ושאר ב"מ נג. דיש חידוש דבתרומה חצי שיעור אסור מה"ת. וע' זכרון שמואל ס"ס א דס"ד דחסר בחפצא של אכילת התרומה].

2 ובהמשך דבריו הביא מ"ש היראים [על הסמ"ג ר"ה חמץ] דלר' יוחנן שם אכילה יש אף על פחות מכזית, לענין איסורא. אלא לענין עונש לא חייבה תורה עד שיאכל שיעור חשוב.

3 וחצי שיעור דליכא עונש במזיד, לא שייך כפרה בשוגג.

4 ולפ"ז אף סיכה, לצד [הו' בע"א] דאיתרבי לענין תרומה, וחייב תשלומי תרומה מדאורייתא, הסך במזיד יתחייב אף מיתה ביד"ש.

5 ואפשר להוסיף ע"פ דברי הגר"ז [הו' בע"א] דחייב תשלומי תרומה הוה מחמת שחיללו ועבר על דין החפצא של התרומה, דדינו לאכילת כהן דוקא. ואף סיכה כשתייה נחשב אכילה שלא כדין התרומה [כלפי החפצא של התרומה]. ואף דהגברא לא אכל. והנ"ל דאכילת חצי שיעור לא חשיב אכילה מצד הגברא. אבל כלפי התרומה אין חילוק אם אכל ממנו כשיעור. ויש איסור דאורייתא וחייב כפרה בשוגג משום חילול החפצא של התרומה. אבל י"ל דחייב מלקות ומיתה ביד"ש במזיד תלי בשאר דיני מאכלות אסורות.

6 [ואף חצי שיעור, לא הוה שוגג כלפי המיתה ביד"ש, שהרי הותר לו].

7 והנוב"י [י"ד ת רא בהמשך דבריו] תי' עפ"ז קו' התוס', דגלי קרא דנתינה דתרומה אי"צ נתינה חשובה. [אך בתוס' רא"ש הנ"ל לא כת' דילפי' מהתם].

8 וצ"ב דא"כ אף חטיה א'. ואפשר דכוונתו איסור הנאה, דלא שווה מידי, ואינו ראוי להצטרף. ועוד אפשר דכוונתו למ"ד [לג.] דנתמעט לא היה לו שעת הכושר, ולא תלי בהפרשה בפועל. אלא שיהא ראוי לנתינת פרוטה.

9 וכדאי' בסמוך [סוף לג.] דנתמעט דבר אסור דלא חל דין תרומה, מדכתיב תתן לו. והאפי"ק [ב ט] דן דתלי במח' הרמב"ם ורמב"ן [סה"מ שורש יב] אי נתינת תרומה הוה מצווה בפ"ע.

10 ודלא כמ"ש תוס' [כתובות צט:] וכו' [מ] דהוה שיעור דרבנן ואסמכתא בעלמא.

11 וצ"י לגמ' [חולין קלז:] דגבי מתנות [זרוע לחיים וקובה] בעי' נתינה חשובה. [ומשמע דלא תלי בכמות הטבל, ושיעור א' מנ' מדרבנן].

12 ותוס' [ב"מ מז. וכ"מ] הוסיף ד'ונתן' דגט קאי אנתינת הגט, ולא נתינת ממון. והתוס' רא"ש [שם] הק' דאף נתינה דתרומה קאי אנתינת ממון, ואפ"ה ל"צ פרוטה. [וע"כ דדוקא תשלומין].

ההוא פרט למזיק. רש"י ותוס' [בכ"מ] נקטו דהדרשה למזיק תרומה והקדש. אבל הרמב"ם [תרומות י ח] למד שהמיעוט פרט למזיק את עצמו [של אוכל], ובה ממועט האוכלו אכילה גסה¹³ [יומא פ:]. והמאירי [בסוגיין] הביא ב' הצדדים בזה.

תודה ההוא. הו"א דלא אתא למעוטי אלא מעות וכו'. למש"כ רש"י [לא:]: דהדין ראוי להיות קודש הוא משום דע"ז נעשין קודש, יל"ד אי להך ס"ד חל תרומה אף בפרי שאינו ראוי. [ומש"ה נתמעט מעות וכלים, דלא שייך קדושה כלל]. או דלהך ס"ד הוה דין תשלום בעלמא בפירות¹⁴.

אך לדברי הגרי"ז [הנ"ל] בדעת הרמב"ם דעיקר הדין ראוי להיות קודש הוה תנאי במין הפירות, ולפ"ז א"ש דיש לדרוש הך תנאי במקצת.

אי דלית ביה שוה פרוטה קרן נמי לא לשלם. צ"ב קו' הגמ', דלרבנן תלי בכזית. והמהר"ם חלאוה למד דאף לרבנן בעי' תרתי, כזית ופרוטה¹⁵. אך לרב פפא [בסמוך] לאבא שאול בעי' תרתי, ולכאוי' מוכח דלרבנן סגי בכזית אף שאין בו פרוטה.

אבל הרמב"ם [תרומות י כד] מבואר דיש חיוב קרן וחומש באכילת תרומה, אף שאין בו שוה פרוטה¹⁶. [וע"פ הירושלמי תרומות ו ב.]. והכס"מ כת' דצ"ל דקו' הגמ' כאן הוה הו"א, אבל למסקנא ל"צ שווה פרוטה. דלרבנן תליא בכזית ולא בפרוטה.

והרש"ש דחה דאין ראייה כלל מסוגיין, דהכא איירי דליכא כזית, וקו' הגמ' דאי ג"כ ליכא פרוטה ודאי פטור. דליכא שיעור כלל.

והדרך אמונה [י ב בבאי"ה] כת' דלכאוי' תליא בספק לפי מידה משלם או לפי דמים, ולא שייך חיוב לפי דמים בפחות משווה פרוטה. אך הק' דהרמב"ם פוסק לפי דמים. וצ"ל דחמץ לא שווה מיד, ואף לא חזי לאיצטרופי¹⁷. אבל תרומה פחות משווה פרוטה שייך תשלום אף למ"ד לפי דמים. [ע"ש שהאריך].

וכן נקט השואל [לגרי"ז עט: בדה"ס] דל"ש לפי דמים היכא דאינו שווה פרוטה. והגרי"ז חלק דמ"מ עיקר חיובו דין תשלומי תרומה דקין וחומש, ורק שיעורו לפי דמים. וכיון דסיבת החיוב אינו מחמת הדין ממון שבו שייך חיוב אף פחות מפרוטה.

והגרי"ז הוסיף דאפי' לאבא שאול נתמעט פחות מש"פ משום דין נתינה דתרומה, ולא משום גדר דין ממון. והגרי"ז נסתפק דאפשר דאף לאבא שאול נתמעט מחיוב חומש דאוכל תרומה בשוגג. ואפשר דעכ"פ איכא קרן אף פחות משווה פרוטה¹⁸, דחיובו לא הוה מכח דררא דממונא. והביא דבירושלמי מבואר דאף מזיד חייב קרן בפחות מש"פ, דאף מזיד לא הוה משום גדר דין ממון [וכמ"ש בדעת הרמב"ם, הו' לע'].

תודה מעילה. תימה נימא היא הנותנת וכו' מעילה שהיא קלה שאין בה כרת יש לזדונה כפרה, וה"נ איכא ריש מכות וכו'. והתוס' ר"פ תי' דהכא כיון שעשה תשובה פטור מכת. וה"ק דפטור אף מזיד שעשה תשובה. וילפי' דאינו דין שיפטור מזיד במעילה היכא דעשה תשובה. [וע"ש מה שתי' עוד].

בא"ד [בסו"ד] לחומרא מקשי' המגיני שלמה הק' דאי הוה משום לחומרא מקשי', משמע דהוה ספק, והאיך יביא חולין לעזרה. אמנם האחרונים כבר האריכו דמוכח מכ"מ דלחומרא מקשי' הוה בתורת ודאי, והוה מידה בתורה לדרוש כן. [ע' אתון דאור' יח].

מעיקרא אלימה ליה כרת וכו'. רבינו דוד דייק דהק' רק מרישא. אבל עצם הדבר ספק איזה חמור. והביא דברי המפרשים [רש"י שבת כה. חולין לא, וכ"כ רבינו יונה הו' בסמוך] דכרת מת קודם זמנו ואף זרעו נכרתים¹⁹. משא"כ מיתה ביד"ש רק מת קודם זמנו²⁰. ורבינו דוד הק' דלפ"ז

13 אבל רש"י [יומא שם] פ' דאכילה גסה לא שמיא אכילה, ולכן הוה מזיק לתרומה.

14 וצ"ב אמאי דוקא מעות. [ובכל נזיקין עיקר חיובו בדמים, ואף אי משלם בפירות אחרים הוה רק משום שווה כסף ככסף. ומשמע הכא דעיקר תשלומי תרומה הוה בפירות, אף לולי קרא. ובמעוטה הוה רק משום שווה כסף].

15 וע' לשון רש"י [ד"ה לענין] אבל לתרומה אפי' יש בו ש"פ. והרדב"ז [תרומות י ב] נקט דכ"ד הרמב"ם דבעי' תרתי, וכקו' הגמ' כאן, וביאר דלא שייך תשלומין אפחות משווה פרוטה.

16 דהרמב"ם כ' דהאוכל תרומה של הקדש שאין בו שוה פרוטה משלם קרן וחומש לכהנים, שאין חיוב להקדש בלא שוה פרוטה. [וצ"ע לרדב"ז הנ"ל. והשואל [בגרי"ז במכתב בסוה"ס] כת' ליישב דשאני הקדש דלאו בני מחילה, ומש"ה יש חיוב בפחות משווה פרוטה. והגרי"ז תמה על דבריו.

17 והד"א דלפ"ז צ"ל דתרומת עניים ותותים שנטמאו [בע"א] אינו שווה כלל, וגרע מפמש"פ.

18 אך לכאוי' מהני מחילה בחיוב זה. וכמו אוכל תרומה במזיד.

19 אך דעת ריב"א [בתוס' יבמות ב.] דדוקא בעריות זרעו נכרתים, ולא בכל חייבי כריתות.

20 ותוס' [יבמות ב.] כת' דיל"פ דכרת הוה מבן נ' לבן ס' וכדאי' [מ"ק כח.], ואילו מיתה ביד"ש הוה לאחר ס', וקודם זמנו. ועוד יש גדר בכרת דאף נפשו נכרתת. והראשונים דנו אי הוה בכל חייבי כריתות. וע' רמב"ן [ויקרא יח כט].

פשיטא דכרת חמור.

ובחי' הר"ן כת' דאה"נ דכרת חמור, דיש בכלל כרת מיתה, אלא דניח"ל לאקשווי ידיה אדידה.

אבל התוס' ר"פ תי' דמ"מ יש צד חמור במיתה מכרת, דאף ממונו הולך לטמיון, וכדאי' בירושלמי²¹.
וכ"כ רבינו יונה [שערי תשובה ג קז] דאף דכרת חמיר דזרעו נכרת. מצד אחר מיתה ביד"ש חמיר [וציין לסוגיין],
דכשנתחייב מיתה ביד"ש עולה מות בחלונותיו, ומתים אף בעלי חיים קנינו. וידבק המות בו עד כלותו אותו.

שם. ומבואר במסקנת סוגיין דכרת חמיר ממיתה. והתוס' ר"פ כ' דסברת המקשן שמ"מ איכא צד
חומר במיתה בידי שמים שאף נכסיו הולכין לתמיון. אבל האבנ"מ [קעד א ד"ה ולפמ"ש] הביא
בשם הקרבן אהרן²² דמיתה חמיר²³. ובהג' לאבנ"מ [שם] השיג מסוגיין [וכן שבת כה:] דכרת חמיר.

דף לג.

הזיד במעילה רבי אומר במיתה. פרש"י בהנאת קודש. [והפנ"י דייק דאף בהנאה יש מיתה
ביד"ש]. אבל תוס' דדוקא אכילה יש מיתה דומיה דתרומה², ולא בשאר הנאה.

ובגמ' [חולין קלו.] אי' מה תרומה חייבין עליו מיתה, אף ראשית הגז. ותוס' הק' דל"ש אכילה בראשית הגז, אלא
הנאת ראשית הגז הוה אכילתו. והקוב"ש [קמט] כת' דעד"ז י"ל דהנאת הקדש הוה אכילתו.

ומינה וכו' אף מעילה בכזית. לתוס' לכאו' איירי דוקא באכילה. אבל לרש"י לכאו' איירי אף בהנאה, ונילף דשיעורו
בכזית. [ולכאו' ה"מ דוקא באוכל. אבל הנהנה מעצים וכלים ודאי הוה בפרוטה, ול"ש שיעור כזית].

שם. אף מעילה בכזית. לענין מיתה ביד"ש. והחזר"א [ליק' כריתות כא] כת' דלדעת רש"י [מכות יג.
וכ"ד תוס' בכ"מ] אף לענין מלקות שיעורו, דהאזהרה של אכילה במעילה נלמד מהיקש לתרומה.
אבל דעת הרמב"ם [מעילה א ב] דאזהרה דמעילה כתיב בגופיה.

וכת' דמ"מ לענין קרבן שיעורו בפרוטה [כמו בנהנה], ובפחות מכזית מדחיבה התורה עליו קרבן נלמד שאסור
מדאוריין.

תנוד"ה ומינה. איכא למ"ד דרבי סבר ואוקי באתרא³ וכו'. ובתוס' חכמי אנגליה כת' דלא אמרי' דון מינה ואוקי
באתרא אלא בק"ו ובנין אב. [ואילו הכא הוה גז"ש].

תנוד"ה אף. תימה לר"י וכו' וא"כ מ"ט דרבנן דלע' דלא אמרו ש"פ וכו' אבל בתרומה עד שיהא כזית. משמע דאף
לרבנן הוה שיעור כזית. אבל התוס' ר"פ כת' דק"ל לגמ' דדוקא אי ילפי' לחיוב מיתה ילפי' אף לכזית.

והרש"ש כת' דלרבי יש חיוב מעילה על האכילה [וחייב מיתה ביד"ש]. אבל לרבנן אין חילוק בין אכילה לשאר
מעילה.

ועוד דן הרש"ש דקרבן מעילה על אכילה לעולם יהא בכזית, ורק בהנאה יהא תלוי בפרוטה⁵.

מתעסק

מבואר דמתעסק פטור בכל חיובי חטאת, דדרשי' 'בה' [הו' ברש"י]. ובמלאכת שבת פטור דבעי'
מלאכת מחשבת.

ופרש"י [סנהד' סב:] דמתעסק קרי כל היכא שאינו מתכוין לדבר זה כלל⁶.

וצ"ב אמאי איצטריך טעם נוסף בשבת במלאכת מחשבת, וכה"ק תוס' [סנהד' סב:]. ותוס' תי'

21 [ע' ירושלמי סוטה א ז, ומדרש רבה נשא ט כד]. [והו' ג"כ בכס"מ ביהמ"ק ד ד].

22 [לתור"כ ויקרא פרשה ג פרק ד ד"ה ולזה נ"ל. אבל המגיה לאבנ"מ כת' דלא מצאו].

23 ועפ"ז דן דלא תפסי קידושין בחייבי מיתות בידי שמים [ונקט דיש חיוב מעילה בקונמות. ואף חיוב מיתה בידי
שמים. וכדברי רש"י ע' בסמוך דאף בהנאה שייך חיוב מיתה. והאחרונים חלקו דודאי אינו בכלל 'עריכות' [ולא
הוקש לענין תפיסת קידושין], אלא איסור הנאה במעשה הביאה. ועוה"ק הכלי חמדה [מטות] דאין מעילה באדם,
דהוקש לקרקע].

1 והאחרונים הביאו ראיה מאבות דר' נתן [פ"א] דאי' דהיו לו מעות של הקדש בתוך ביתו ונטל מהם ואכל [דהיינו
שקנה בהם מאכל, ומעל בהוצאה] מתחייב מיתה לשמים.

2 ולפ"ז מבואר דהקדש הוה בגדר מאכלות אסורות [ולכאו' יעבור בכזית אף דליכא פרוטה]. ולא רק איסור הנאה.

3 וכ"כ תוס' [מנחות סב:] דאיירי מקמי דשמע דס"ל דון מינה, א"נ כוונת הגמ' דליכא למיגמר.

4 והעירו דלהדיא מצאנו [שבועות לא: ויבמות עח:] אוקי באתרא אף בגז"ש. [ואפשר דכוונתו בדעת רבי. ולא
משמע כן בלשוננו].

5 וציין לדברי הר"ן [נדרים סח.] [ועי"ש גהש"ס שתמה].

6 ורש"י [שבועות יט.] כת' דמתעסק בדבר היתר ובא לידו איסור, ולא נתכוין לגופה של זו. כגון נתכוין לחתוך את
התלוש וחתך את המחובר. נתכוין לאשתו והרי אחותו עמה במטה ונשמטה אשתו ובאה אחותו תחתיה. ואיזהו
חייב נתכוין לחתוך כסבור תלוש ונמצא מחובר [ודלא כתוס'] או כסבור היום חול, או כסבור מלאכה זו מותרת,
ומ"מ לזו נתכוין. וכן בא על אחותו ונתכוין לגוף זה כסבור היא אשתו.

דבשבת אף היכא דיש לו הנאה פטור משום מלאכת מחשבת. ועוד תי' תוס' דבשבת פטור אף מתכוין לחתוך מחובר זה וחתך מחובר אחר, דבשאר חיובי חטאות יתחייב כה"ג. ובשבת בעי' שיתקיים מחשבתו [וכ"כ תוס' שבועות יט. ושבת עב:]. ובשבת נתחדש דין מתעסק נוסף. ועפ"ז יל"ד בסוגיין אי קאי לענין שבת, או כלפי כל התורה].

ובשר'ת רע"א [ח] חידש דמתעסק נתמעט רק מחיוב חטאת, אבל עכ"פ הוה עבירה בשוגג, ועבר מדאורייתא⁷. ודוקא בשבת נתמעט דלא הוה מלאכה כלל. [ועפ"ז מתיישב קו' התוס' הנ"ל⁸].

והקוב"ש [ח"ב כג ג] דן מה החילוק בין אינו מתכוין [כגון מתכוון לגרירת ספסל דנח' ר"י ור"ש לע' כה: ⁹], לפטור מתעסק. ובפשוטו מתעסק איירי לאחר מעשה, דפטור כיון דלא נתקיימה מחשבתו. ואילו משום אינו מתכוין רשאי אף לעשות המעשה מתחילה. ואף שידוע דשמא יעשה מעשה זה, ומכניס עצמו לספק¹⁰.

ושמואל [סנהד' סב: כריתות יט:] אמר דהמתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה. ופרש"י הילכך חשיב כוונה¹². ויש **אחרונים** [אתוון דאור' כד, קוב"ש ב כג ו ועוד, וע' קה"י קידור' מ] דנו לפרש דהפטור מתעסק שייך היכא דהתורה אסרה את המעשה, אבל בחלבים ועריות התורה אסרה את גוף המעשה [אפי' נעשית מאילון], ומש"ה לא שייך פטור מתעסק¹³. [וע' בסמוך בשם החזו"א].

ה"ק אם אמרת וכו' שאין מתכוין כמתכוין שאם נתכוין לחתוך את התלוש וחתך את המחובר וכו'. **פרש"י** שנתכוין לדבר המותר, דאפי' בשבת פטור, דמלאכת מחשבת בעי' וכו'. ורש"י [ד"ה תאמר] הוסיף דבשאר מצוות כתיב 'בה'.

הקוב"ש [ח"ב כג ט] הביא דבסוגיין קאי משום דין 'מתעסק'¹⁴ [דנתכוון למעשה א', ועשה מעשה אחר]. ואף דהגמ' נקטה לשון 'אינו מתכוין', לא שייך הכא לדברי ר' שמעון דנתכוון לגרירת ספסל ועשה [גם] חריץ, אינו מתכוין ומותר¹⁵.

והקוב"ש כת' דעפ"ז י"ל דאף הקדש מותר היכא דהוה אינו מתכוון. כיון דפטור מסברא [ואף בלבישת כלאים, וכדלע' כו:], ולא מגזיה"כ ד'בה'. **והקוב"ש** [קו] הביא דכ"מ **ברמב"ם** [מעילה ו א] דאין חיוב מעילה אא"כ מתכוון. והביא דכ"מ בגמ' [לע' כו]. דיושב בצילו של היכל מישך לסוגיית 'לא אפשר', ולמח' ר' יהודה ור"ש.

אבל **האמרי בינה** [בהג' לטור"א ר"ה כח, הו' בקוב"ש] הביא דמבואר בסוגיין דבמעילה אף אינו מתכוון מתחייב¹⁶. [ותמה על הרמב"ם הנ"ל מסוגיין]. וה**אחרונים** [קוב"ש שם אות יב] ביארו הטעם דאיסור מעילה משום גזל הקדש, ובגזל ל"ש חילוק היכא דכוונת המעשה הוה לשם דבר אחר, דמ"מ יש כאן את התוצאה של הגזל. [וע' קה"י כט].

והקוב"ש דחה דלדברי רש"י בסוגיין הנידון משום מתעסק, ולא משום אינו מתכוון.

ויש שחילקו דהיכא דנהנה ולא פגם תלי בסוגיות אינו מתכוון. ואילו בסוגיין איירי באופן שיש פגם. [וע' חזו"א].

בגיזי עולה. מבואר דיש חיוב מעילה דאורייתא בגיזי עולה. וה**מצפ"א** הק' **דתוס'** [בכורות כה: והר"ש ערלה ג ג] כת' דגיזי מוקדשים [ואפי' גיזי עולה] מותרין מדאורייתא¹⁷, והאיסור לא תגזז

7 וכת' דנפק"מ דמחוייב להפריש חבירו שלא יעבור באיסור במתעסק. [ועי"ש שדן עוד בשביתת עבדו כה"ג].

8 ומקו' **התוס'** [סנהד' מבואר דלא כרע"א. [והאחרונים האריכו הרבה בדבריו. ע' חלקת יואב או"ח ז, מנח"ב ט ועוד].

9 ומותר אף בכל התורה, כגון לבישת כלאים. והקוב"ש כת' דצ"ל דפטור מסברא.

10 אך עדיין צ"ב דכל מתעסק יפטר משום דאילו היה שואל מתחילה היו מתירים משום דאינו מתכוין. והקוב"ש [שם] תי' ע"פ דברי **רע"א** [י"ד פז ו, וביאור' שטז ג] דספק פסיק רישא [לשעבר] אסור [דהוה ספק דאורייתא]. דאילו יודע הוה פס"ר ומונח במעשה שלו. והיתר אינו מתכוון שייך דוקא בספק דלהבא.

11 אך שוב הק' **הקוב"ש** [בהשג"ש שם, ופסחים קו] לדעת ה"ר [חולין לב דה"ר] דבהנאה אף פס"ר מותר. א"כ הדר קו' דכל מתעסק בהנאה יפטר משום אינו מתכוון [דהוה סברא]. וצ"ע.

12 **והקוב"ש** כת' דגדר הפטור משום דנחשב שנעשית מאילון, ואינו מעשה ידיה. וכת' דה"נ פטור מתעסק בטר דגלי לן קרא זהו גדרו. וב' הדינין הם מטעם א' דבשניהם אין המעשה נחשבת על האדם [והביא דה"ר [חולין לב. דה"ר] הוכיח ממתעסק לאינו מתכוין].

13 משמע דאגב שנהנה נחשב דמתכוין.

14 אך **בתוס'** [סנהד' הנ"ל] מבואר דאף במלאכת שבת היכא דנהנה יתחייב במתעסק, אף דהחיוב לא הוה מחמת עצם ההנאה [ואין חילוק בעצם המלאכה בין אי נהנה או לא], אפ"ה כיון דנהנה מתחייב.

15 והנך אמוראי פליגי מתי נחשב מתעסק, ע' בסמוך.

16 דהא הכא איירי לאחר מעשה, שנתכוין למעשה א' ועלתה בידו השני.

17 ועפ"ז נקט דאף בקונמות אינו מתכוון אסור, דשייך לדין מעילה.

18 דהגיזה אינו עומד להקריב. ולא הקדישו לדמי עולה. אבל היכא דהקדישו לדמי עולה יש מעילה. ושו"מ דכ"כ

הוא לגזז לכתחילה. והמהר"ט אלגאזי [בכורות ספ"ג אות מב] הביא דכ"ק בתוס' חיצוניות על תוס' הנ"ל [דבסוגיין¹⁸] מבואר דיש מעילה בגיזים.

רב נחמן ב"י אמר ה"ק וכו' שאין מתעסק כמתעסק, שאם נתכוון להגביה את התלוש וכו'. רש"י פי' דהחילוק בין אינו מתכוון ל'מתעסק', דמתעסק איירי שאינו מתעסק בפעולת חתיכה כלל [אפי' של היתר].

ופרש"י דרב נחמן ב"י פליג אמר בריה דרבנא, וס"ל דהיכא דמתעסק בחתיכת היתר הוה מלאכת מחשבת, וחייב אף בשבת. ובגמ' [שבת עב:] נח' אביי ורבא נתכוון לחתוך את התלוש, וחתך את המחובר. דאביי מחייב דהא מתכוון לחתיכה בעלמא. ורבא פוטר דלא נתכוין לחתיכה דאיסורא¹⁹. ומשמע ברש"י [כאן] דבזה פליג רב נחמן ב"י. וכ"כ התוס' שאנץ דנח' הנך אמוראי במח' אביי ורבא.

תאמר במעילה שאם הושיט ידו לכלי ליטול חפץ, וסך ידו בשמן של תרומה שמעל. הראשונים [תוס' שאנץ ותוס' ר"פ] ואחרונים [פנ"י ורע"א] הק' דגבי מעילה נהנה, ואף בכל התורה קי"ל דמתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה [הו' לע'²⁰]. ויש אחרונים שתי' דדוקא בהנאה גמורה אמרי' שכן נהנה, אבל הנאת סיכה ממילא וחימום מגיזות לא חשיב כ"כ הנאה, ואינו חייב משום מתעסק.

והתוס' ר"פ כת' דקו' הגמ' משום דדנו ללמוד משבת²¹. והק' דניעבד ק"ו משאר עבירות, דמתעסק בחלבים ועריות חייב. דמ"מ נהנה מהעבירה. ותי' דאיכא למיפרך דאין שליח מדבר עבירה, תאמר במעילה דיש שליח דלבר עבירה ואף שנהנה [כדאי' קידו' מב].

והחזו"א תי' דבחלבים ועריות בהתעסקות לא נגרע מעשה העבירה, כיון דהמעשה עיקרה בהנאת הגוף דמעשה תועבה, משא"כ מעילה נגרע הפעולה והיה ראוי לפוטרו.

והקה"י [כח] כת' דגבי מעילה אף המהנה אחרים מעל [וכן איתרבי השולח שליח], וע"כ דהתורה חייבה משום 'מעשה העבירה', ולא משום התוצאה של ההנאה.

והאחרונים הק' דלכאו' יהא מותר ליטול חפץ, אף דנהנה משמן תרומה, דקי"ל [לע' כה:] דלא אפשר ולא קמכוין מותר. והחזו"א כת' דאיירי כשמכוון להנות בשעה שסך. ועוד כת' דאיירי שיש פגם לשמן, ולא הותר לא קמכוין היכא דיש פגם להקדש.

ויש שתי' דשאני סיכה דכשתייה. ויל"פ דהיתר 'לא אפשר' שייך דוקא בהנאה דממילא, באותו המעשה. אבל סיכה חשיב כמו מעשה אחר²².

תוד"ה נתכוין. ר"ת מפרש נמצא שהוא מחובר. דאיירי כשמתכוון לחפץ הזה, אלא שסבור שתלוש ואין בו מעשה איסור, וכלפי התלישה הוה מתעסק. דאי מתכוין וכו' וחתך מחובר אחר פטור [וכדברי שמואל שם]. דאף דנתכוון למלאכה, כיון דלא נתכוון לחפץ זה הוה מתעסק [אף דהוה מחויב לחיוב].

אבל רש"י [שבת עב:] וכריתות יט:, וכ"מ רש"י בסוגיין] פי' דאביי ורבא נחלקו במתעסק מחפץ לחפץ, ואפ"ה דוקא מתלוש למחובר הוה מתעסק. ופרש"י [כריתות יט: ד"ה אפי'] דאביי ורבא פליגי אדשמואל. ומבואר מרש"י שבאותו חפץ אף מחויב לפטור נחשב שוגג, כיון דמתכוין לגוף זה אלא שטעה בדין המעשה [וע' לשונות רש"י כריתות יט:].

ונח' אביי ורבא [שבת עב:] היכא דמתכוון לחתוך את התלוש וחתך מחובר, אי אמרי' דנתכוון לחתיכה בעלמא, או דלא נתכוין לחתיכה דאיסורא. והתוס' שאנץ כת' דה"נ נח' בזה האמוראים בסוגיין. והמנח"ב [יא] ביאר דאף דנתכוון לפעולת חיתוך, לא נתכוון למעשה עקירה מגידולו [והוה תוכן אחר של מעשה]. וה"נ בסוגיין לא נתכוון להנאת הקדש, דהוה שם אחר. והחזו"א האריך להק' דמבואר דתלי בעצם המעשה. ולא בשם המעשה.

המנח"ב [יא בסופו, ופח] דצ"ל דאיירי הכא דהקדש הגיזין לדמי עולה. [ודוחק].

18 [והמהר"ט אלגאזי הק' על תוס' חיצוניות דלא מצא בשום מקום דמתחמם בגיזין מעל (וכת' דחפיש בכל מסכת מעילה ותוספתא ולא מצא). והאחרונים כת' דאשתמטת' לסוגיין].

19 וחתית תלוש הוה היתר גמור, ולא נתכוון למלאכת שבת. [ועיל"פ דיש תוכן שונה לחתיכת מחובר מאשר חתיכת תלוש, ואף דנתכוון לפעולת חיתוך, לא נתכוון למה עוקר מגידולו. ובזה נח' אביי ורבא אי תלי במעשה בפועל, או בהגדרת המעשה].

20 והפנ"י תי' דהקדש לא נחשב נהנה, שלא נהנה מאיסור של עולה טפי מאילו היה חולין, שאינו אלא שינוי בשם. משא"כ אחרות ואשתו הוא יותר משינוי השם. [ורע"א כת' דאינו מובן]. [והאחרונים האריכו לדון מתי נחשב אינו מתכוין, היכא דנתכוין לגוף המעשה, אך לא ידע דיש כאן מעילה מהקדש. וכן טמא שנכנס למקדש, ולא ידע שהוא מקום המקדש. וע' מנח"ב י' שהאריך בזה].

21 ובשבת אף נהנה פטור, משום מלאכת מחשבת.

22 ואם ע"י שנכנס למקום, ע"י זיכריהוהו לאכול, לא שייך היתר 'לא אפשר'.

חמץ תרומה – שעת הכושר

הפריש חמץ תרומה ד"ה אינה קדושה וכו' תתן לו ולא לאורו וכו' לא היתה לו שעת הכושר.
בפשוטו משמע דנתמעט רק דלא חל עליו שם תרומה.

והשאג"א [צז, ודיני חדש יב] נקט דתבואה שלא היה לו שעת הכושר הוה טבל, ואין לו תקנה בהפרשת תרומה²³. אבל האחרונים [עונג יו"ט קיא בהג', קיד, חזו"א דמאי ג ג, ע' קוב"ש] כת' דל"ש בזה דין טבל כיון דא"א לתקנו²⁴. וכ"כ הגב"א [יומא ח: 25]. והאחרונים הביאו מקור לזה מהגמ' [בכורות יב:]: דמבואר דשביעית נתמעט מחלה, ומבואר דהעיסה פטורה ואינו טבל²⁶. ועוד הביא הקוב"ש [קנב] דהפטור לקוח ילפי' דאינו חייב במעשר²⁷, וממילא ידעי' דאינו טבל. וע"כ דאיסור טבל תלוי במצות תרומה ומעשר, והיכא דפטור ממצות תרומה ליכא איסור טבל²⁸.

והחזו"א [זרעים ליק' ג ב] כת' דמ"מ חייב במעשרות מדרבנן [ודייק כן מלשון הרע"ב שם]. אך באר"ש [ב יז] וגב"א [הנ"ל] מבואר דאף מדרבנן אינו חייב. וע' דרך אמונה [תרומות ב יד בביאור"ה].

שם. והאחרונים דנו אי נתמעט דוקא מתרומה, ולכא' משמע דפטור את משאר מעשרות²⁹. והחזו"א כת' דאף במעשר יש דין תתן.

ועוד דנו האחרונים לענין חלה, דלכא' חל בשעת גלגול³⁰. ואפ"ה מבואר דאף היכא דנאסר קודם גלגול חייבת בחלה. [ע' גב"א וחזו"א].

שם. תתן לו וכו'. האחרונים הק' דלכא' הוה מיעוט מהמצוות נתינה, ומנ"ל דלא חל קדושת תרומה. ובפרט לדעת הרמב"ן [סה"מ שורש יב] דמצוות הפרשת תרומה ומצוות נתינתו הוה ב' מצוות. וצ"ל דמ"מ קיבלו חז"ל דהך מיעוט הוה על שורש החיוב, המביא לידי נתינה³¹.

אין תורמין מן הטמא³². פרש"י משום הפסד כהן³³. ותוס' [יבמות פט. ד"ה אין תורמין] כת' בשם ר"י דהוה מהרע³⁴ על היפה. ועוד כת' תוס' [שם] דהוה משום גזירה היה לו שעת הכושר אטו היכא דאין לו שעת הכושר³⁵.

ותוס' [שם] הביאו ריב"ן [וכ"כ רש"י שבת כה:] דהטעם משום דכתיב לו ולא לאורו. ותוס' הקשו דבסוגיין מבואר דמקרא דולא לאורו אפי' בדיעבד אינו תרומה, ועוד דהכא מבואר שכשיש שעת הכושר לא ממועט.

ויש אחרונים שתי' דק"ל כמ"ד דיליף משיריה נכרין, וי"ל דדרש 'ולא לאורו' לענין לכתחילה [וכע"ז תי' הערוך לנר יבמות שם].

שם. הקוב"ש [קנג] הק' אמאי לא יהא אסור להפריש טמא, שגורם שיהא תרומה טמאה³⁶, ומ"ש

23 וכ"כ הפרי יצחק [א לז] ואחיעזר [ב לח ג], ועי"ש מש"כ ליישב מהגמ' בבכורות. והפרי יצחק דן דתליא בב' הדרשות בסוגיין, שאם הוא מיעוט מדין ולא לאורו אינו טובל. אבל שייריה נכרין טובל.

24 ועל דרך נידון זה יש ג"כ במי פירות שיוצא מן הטבל, דק"ל דאין עליהם שם משקה אלא על היוצא מזיתים וענבים [חולין קכ; ע' לע' כד:]. ויל"ד א"כ הוה יוצא מהטבל, ואין לו תקנה [ומטו משמיה דגרי"ז להחמיר]. אלא דיל"ד דבסוגיין פקע השם טבל כיון דא"א להפריש עליו. אבל התם גרע דעצם הטבל קיים, ודבר זה יוצא מהטבל.

וכן בליעות מטבל בכלי שאינו בת יומו [דהוה גזירה אטו כלי בן יומו], ואף דא"א להפריש על טבל זהיו, ובדרך אמונה [שעה"צ מעשר ו נט] הביא בשם הגריש"א [להחמיר, והביא עוד שם מדברי התוס' ר"ד [סוף ע"ז] דטבל שנימוח ואינו בעין אסור ואין לו מתירין. ובחי' מנחת שלמה [כאן] הביא להקל כיון דא"א לתקנו פקע הטבל.

25 וחזר בו ממש"כ בשאג"א.

26 ובשאג"א [חדשות שם] דחה דבחלה לא ילפי' שייריה ניכרין כמו בתרומה, והוא דין אחר.

27 דנתמעט עשר תעשר תבואת זרעך ולא לקוח, דבלקוח ליכא מצוה לעשר, ומנלן דליכא איסור טבל, וע"כ דטבל תלוי במצות מעשר.

28 ועוד הביא דתוס' [קידושין לח] כת' דטבל כיון דאיסורו משום תרומה ומעשר לא חמיר מינייהו.

29 ולצד דגלי קרא דאינו טבל, י"ל דממילא ליכא מעשרות. ולצד דבאמת אין לו תקנה, א"כ אין נפק"מ ב'חיוב' מעשרות. ואף אי יפריש יהא אסור דטבול לתרומה.

30 אמנם הביאו דהחזו"א [גלינות לגר"ח תרומות א ה'] הוכיח דשורש חיוב חלה הוה ממת התבואה, ומש"ה שייך דין חדש על השן. וכן חשיב תלויות בארץ לרש"י [קידו' לח]. א"כ י"ל דמש"ה חשיב שעת הכושר.

31 ועוד שמעתי בשם הגר"ר נחום דמבואר בזה דהדין נתינה הוה משום הטבל. דאי אמרת דהוה מדיני התרומה, הא עדיין לא חל כלל.

32 והאחיעזר [ב לח ז] דן אי רשאי להפריש מעשר מהטמא על הטהור.

33 וכ"כ הרא"ש ור"ש [תרומות ב ב]. [ויל"ד דנפק"מ בזה בזה"ז, ע' גר"א שלא צה. ואכמ"ל].

34 דדבר שאינו ראוי לכהן הוה רע'. [אך לכא' נח' ר' יהודה ורבנן [שם ב ה] בגדר יפה, אי תלי בשימוש בפועל או בעצם].

35 [ואף לצד דהיא עצמה מותרת באכילה, מ"מ שמא יפריש ממנה על הטהור].

36 ולכא' אף כשמפריש טמא על הטמא [מיניה וביה], הא גורם שיהא תרומה טמאה. [ויש לדחות דעיקר דין הפרשה

מטמא בבית הקברות שנדר נזירות שנחשב שעושה איסור [נזיר טז:]. והאחרונים תי' דדין משמרת תרומה הוא רק כשכבר קדוש, לשמור את החפצא, ולא שייך למנוע שיהא פחות תרומה טמא. משא"כ איסור טומאה נזיר דהוא ציווי על הגברא³⁷.

היתה לו שעת הכושר. פרש"י שנראית לתרומה קודם שנטמא. התוס' ר"פ הק' אמאי דרשי' דוקא היה לו שעת הכושר. ותי' דמסתבר לדרוש דומיה דראשית הגז, דנתמעט ולא לשקו, לאפוקי נוצה של עיזים. והתם איירי דליכא שעת הכושר³⁸.

והקוב"ש [קנ, וכן קובה"ע ס ב] כת' דהוה סברא, דמהני הא דהיה לו שעת הכושר³⁹. וביאר דבעי' שהדגן יהא ראוי לנתינה, וכיון דהטבל 'בר נתינה' מתחייב. ול"צ נתינה בפועל. ועוד ביאר דהמיעוט 'לו ולא לאורו' מהני שלא יחול קריאת שם על התבואה, אבל אם כבר חל עליו דיני תרומות תו לא פקע. ועד"ז כת' העונג יו"ט דגדר המיעוט דלא חל עליו דין טבל.

דאחמיץ במחובר⁴⁰. בשר"ת הרשב"א [ח"ז כ, הו' בבי"ו ושו"ע תסז ה] למד מכאן דתבואה יכולה להחמיץ במחובר אם ירדו עליה גשמים כשאי"צ כלל ליניקה, דכמאן דמנחא בכדא דמי. ורע"א [משניות תרומות אות ה] דייק מסוגיין דאפי' שלענין חימוץ הוה תלוש, לא חל ע"ז תרומה במחובר. והביא מזה ראיה לתוס' [סנהדרין טו. ד"ה שער] דעומד ליתלש לא מהני שיוכל להפריש עליו וכן לענין תלישה בשבת.

והחז"א [ליק' זרעים ג א] העמיד דיש ב' שלבים בבישול כל צרכו, דבסוגיין איירי דאי"צ לקרקע לענין שימושי בני אדם, וכבר חשיב בכלל תשמיש מטלטלין, אלא שיש עדיין איחוי ומגע לקרקע ומגיע הנקה מהקרקע, אלא שאי"צ לה. אבל יש מצב שנתייבש לגמרי, הוה תלוש אף לענין שבת וה"ה טומאת אוכלין, וכדאי' בגמ' [חולין קכז:]: תאנים שצמקו באביהם מטמאין טומאת אוכלין, והתולש בשבת חייב חטאת. וכתב דבזה יהני אף להפריש עליו תרומ' ויש שלב שלישי שיבשו לגמרי, ואף לענין שבת נחשב תלוש.

שם. ודלא היתה לו שעת הכושר ה"ד, כגון דאחמיץ במחובר וכו'. ותוס' [יבמות פט., וכן הר"ש תרומות ב ב ותוס' שאנץ כאן] כת' דה"ה כשנטמא, שתלשו טמא כשמשקה טופח עליו, דהוכשר ונטמא מיד בשעת תלישה⁴¹.

אבל הרמב"ם [פיה"מ תרומות ב ב וכן הרע"ב שם] כת' שאם נטמא לפני גמר מלאכה נחשב שלא היה לו שעת הכושר. ורע"א [שם] תמה מסוגיין⁴². ויש שתי' דפסקו כרב נחמן ב"י דילפי' משיריה נכרין.

והאר"ש [תרומות ב יז] דן היכא דנטמא בטומאה דרבנן, האם אמרי' דמ"מ אינו ראוי לנתינה⁴³.

חזר ושתלו - האחיעזר [ב לח ד] דן בשיבולת שמירחה ושתלה, דאפשר דאזלי' בתר תלישה השניה ולא היה לו שעת הכושר. דמבואר [מנחות ע.] דבעודו מחובר דינו כטבל, אבל א"א להפריש תרומות עד שיתלש. ואי נטמא בשעת תלישה יחשב שלא היה לו שעת הכושר. אף דמעיקרא חל עליו דין טבל.

רש"י ד"ה שהיתה לו. וכל זמן חיבורו ל"ש תרומה וכו' דראשית דגן כתיב, משנדגן, ודיגון לשון אסיפה והעמדת כרי. ועד"ז כ' רש"י [קידו' סב.]. ותוס' [שם] חלקו דמבואר דחל קודם מירוח. עי"ש בריטב"א מש"כ לפרש דברי רש"י.

א"ל אין בגזירת עירין וכו' כן מורין בבי מדרשא כוותי' בהג' ראמ"ה [ועוד אחרונים] תמה דק"ל דחמץ אסור בהנאה, ומה שייך בזה הוראה. [ולכא' י"ל דנפק"מ בתרומה טמאה, וכנ"ל]. וכת' דנפק"מ בחמץ קודם פסח משום איסור חדש, דעד פסח אסור באכילה משום איסור חדש, ובפסח חייב⁴⁴ לבעור⁴⁵.

תוד"ה תתן. נפק"ל מונתן וכו' דבר הראוי להיות קודש, או מתתן וכו' דשייכא בנתינה⁴⁶.

דידיה מיניה וביה, והיה עומד להיות טמא.

37 ולכא' זה תלי בגדר איסור נזיר, דאיסור נזיר הוה לאו השווה בכל, דכל אדם אסור להיות טמא בשעה שהוא נזיר. אבל אי חל הך איסור על הנזיר, צ"ב אמאי מצווה כל זמן שאינו נזיר.

38 [ולכא' התם גדר המיעוט דאינו מין המחוייב כלל. ולא הוה 'פסול' בהפרשה].

39 והקובה"ע [ס א] עמד על כך דיש דינים דבעי קרא דמהני שיש לו שעת הכושר. ואילו בסוגיין משמע דתלי בסברא, ואי"צ קרא.

40 והמהר"ם חלאוה כת' דאירי' שהחמיץ בפסח. והמגיה [שם] הק' דאף החמיץ במחובר קודם פסח, ותלשו בפסח. כל זמן שהוא מחובר לא חל דין תרומה, ואין בו שעת הכושר.

41 ולא היה רגע שחל עליו שם טבל, והיה ראוי לתרומה. [ואף דהטומאה לא היה קודם שהיה ראוי להיות טבל].

42 ורע"א ביאר דמבואר בסוגיין [דלא כרמב"ם] דמיד כשנתלשה ראוי לחול עליה תרומה [אף דאינו טבל].

43 ועד"ז דן האחיעזר דבתר דתקנו דהבוצר לגת הוכשר לקב"ט, א"כ כל הבוצר בידיים טמאות נטמא מדרבנן משעת קצירה.

44 ויל"ד דמדאורייתא יכול לבטלו, ולאכול אחר פסח.

45 [ויל"ד דהוה ב' איסורין, ואיסור חדש יש לו היתר. ואיסור חמץ היה לו שעת הכושר. מ"מ בעי שעת כושר בפועל].

46 ואף דל"צ פרוטה, דלא בעי' נתינת ממון. [ע' תוס' לע' לב:]. מ"מ איסור'ה ליכא נתינה כלל. והקוב"ש [קמח] הק'

דנתמעט תרומה שהוא איסור^ה [ולפ"ז אף כשיש לו שעת הכושר, ע' צל"ח].

ורע"א בגהש"ס הק' תיפול דאיסור הנאה לאו דידיה [וכדאי' לע' ו:], ואינו יכול להפריש אותו תרומה⁴⁷. והאחרונים ציינו שהירושלמי [ריש תרומות] מסתפקת האם אפשר להפריש תר"מ בהפקר, ומבואר דלא בעינן שיהא שלו. ועוד יתכן דמ"מ יש לו דין גזבר עליו.

והאפיקי ים [ב ט] הביא בשם בנו דהוה גורם לממון, כיון דראוי אחר הפסח [מדאורייתא] ולכן נחשב בעלים.

אך דן ע"פ דברי המק"ח [תלא בפתיחה] דכיון דחייב לבער, אינו גורם לממון. וכת' דמשכח"ל בפחות מכזית. ועיי"ש מה שהשיג עליו.

והקוב"ש [קנא] כ' דנתמעט מקרא דאינו בר חיובא, ומש"ה לא הוה טבל [וכגב"א הנ"ל]. דאי משום הא דאינו ברשותו, יש עליו איסור טבל. אף דליכא בעלים להפריש עליו.

דף לג:

א"ק ראשית ששיריה ניכרין. רע"א בגהש"ס [וכן הצל"ח] הק' דלכא' נתמעט רק לענין השירים, שא"א להפריש על חמץ, אבל אילו היה מפריש מחמץ על דבר אחר שפיר חל.

והבית מאיר תי' דסתם הפרשה הוה מיניה וביה. ומש"ה נתמעט דל"ש בחמץ סתם הפרשה.

והרש"ש הביא ירושלמי דכיון דנתמעט דנחשב 'פטור', א"כ הוה מן הפטור על החיוב [וע' מש"כ בע"א]. וכ"כ החזו"א [קכד לדף לג]. וכן מבואר בתוס' [בכורות יב:]: דאי שביעית לאו בת חלה היא ולא מצי לאפרושי מגופיה, הוה כמו מחיוב על הפטור.

והחזו"א העלה צד לדון דלא חל תרומה [משום דאין איסור חל על איסור], ומש"ה לא הוה טבל, כיון דליכא הכא חיוב תרומה. אך הוכיח דאין זה כוונת הגמ'.

שם. שיריה ניכרין. פרש"י דבעי' שתהא היא מתירתן, ואי במפריש תרומת חמץ מה היתר יש בשיריה שתהא ראשיתן עושה שיריים, ולענין מה הוה שיריים.

והשאג"א [צז] דן דעכ"פ ראוי לאחר זמן, דמדאורייתא חמץ לאחר הפסח מותר בהנאה לר' שמעון. [ובהג' [שם] דחה דמחוייב להשביתו]. ועד"ז דן השאג"א [שם וקו' חדש יב] אי מהני להפריש תרומה בחדש, דאף השיריים אסורין משום חדש. או דאמר' דמותר לאחר זמן.

שם. שיריה ניכרין. בגמ' [חולין קלו:] נתמעט דאינו יכול לעשות כל גרנו תרומה¹, דילפי' ראשית ששיריה נכרין.

ובפשוטו מבואר דסגי להניח חטה א', אבל המהר"ט אלגאזי [הל' חלה ב, כז: בדה"ס] נסתפק דבעי כזית.

ובגמ' [עירובין לז:] דרשי' עוד דבעי' שיריה נכרין, ולא מהני שיאמר תרומתו בו, אלא צריך לסיים מקום השירים². [וע' במשנה תרומות ג ה כמה תנאים אי הוה חסרון בתרומה או אף במעשר].

תוד"ה אמר. וי"ל דדוקא בטבל טמא אין מדליקין וכו' דדרשי' ב' תרומות וכו'. **ותוס'** [לע' ט]. כת' דילפי' מהתם איסור הנאת כליו בטבל טהור, דחוזר ומלמד טהורה מטמאה, מה טמאה דמיתסר בהדלקה קודם הרמה אף טהורה וכן להאכיל לבהמה. וכת' סיימו דרש"י [שבת כה]. לא פי' כן.

ותוס' סיימו אבל בטבל של חמץ מדליקין, דלא איירי אלא בב' תרומות. **המהרש"א** תמה אמאי גרע טבל דחמץ משאר טבל טהורה, ועדיין עומד באיסורו. ודל מהכא איסור חמץ, אסור בהנאת כליו. וכן תמהו שאר **אחרונים** [אור חדש, משנ"ל ב יד בסופו, שאג"א חדשות יב]. [והיעב"ץ תי' דכהנים מותרין בהנאת כליו דטבל].

והתוס' ר"פ תי' דלדעת רש"י [הנ"ל] הנאה בטבל טהור אסור רק מדרבנן. **והשאג"א** [שם] כת' דאין

מ"ש מגט דמקרי נתינה אפי' באיסור הנאה. וכת' דצ"ל דבתרומה בעי' הקנאה, ואיסור"ה ל"ש הקנאה. אבל גט סגי בלא הקנאה.

47 ולכא' אף לצד דאיסור"ה הוה בגדר אינו ברשותו [וכמ"ש הקצות תו, ע"פ רש"י ב"ק מה.].

1 ואף דאין לה שיעור למטה [דחטה א' פוטרת] יש לה שיעור למעלה [ע' ר"ש ביכורים ב ה].

2 ובגמ' עירובין שם מבואר דאף היכא דתלי בברירה לא חשיב שיריה נכרין. ועפ"ז נקט **הריב"ן** [מכות יט:]: דהמשנה דהלוקח יין מבין הכותים דמהני ברירה ס"ל דל"צ שיריה נכרין. אך **הרמב"ן** ו**רשב"א** [חולין יד, וריטב"א מכות שם] הביאו בשם **הגאון** דע"י שנתברר חשיב שיריה נכרין. [ולא ק"ל כהך אוקימתא בעירובין שם]. [ועי' קצות סא ג].

לפרש כן בדעת תוס' דידן³, דדוחק לומר דחזר בו מדעת תוס' בכל הש"ס דהנאת כליו בטבל אסור מדאורייתא. והחזר"א כת' ליישב דהתורה אסרה הנאת כליו בטבל טהור משום דהתורה הקפידה שהכהן לא יפסיד חלקו. ומש"ה יש סברא דהיכא דהוה איסור, יש כאן הפסד לכהן. ובהו ילפי' ב' תרומות, דאף בטבל הקפידה תורה. אבל טבל חמץ אין ללמוד משם⁴. ועוד כת' החזר"א דאי אמרת דאסור בהנאה, א"כ יפקע טבלו מחמץ, ומש"ה אין לנו ללמוד כן.

משקין מיפקיד פקיד

אלמא קסבר משקין מיפקיד פקיד. מבואר דנח' בגדר המשקה בעודו בתוך הפרי, אי נחשב חלק מהפרי, או דעומד בפנ"ע המשקה 'פקוד' בתוך הפרי⁵.

רש"י ד"ה קסבר מיפקד. לא נטמא בכלל הזג דלא הוה משקה מעולם וכו' ואין צירוף חבירו עמו דהא זג זה לא נגע במשקין שבחבירו. האחרונים [צל"ח, רש"ש, חזו"א] כת' שיש כאן ב' סברות שונות, דאינו משקה, וכן אינו מצטרף. וכל א' מהני בפנ"ע שלא יטמא.

בא"ד ואין צירוף חבירו עמו וכו' לא נגע במשקין. דבכל פרי ליכא שיעור כביצה⁶. אבל לו יצויר שמשקין שבתוכה נגעו בכמה ענבים יחד מצטרף לטמא. דב' חצאי ביצים טמאין מצטרפין לטמא אחרים.

ותוס' [חולין קיז: ד"ה ולא] הק' אמאי לא נטמא כשנגע הטומאה בקליפה משום שומר. [לצד ברש"י דהוה חסרון במגע ובצירוף]. וכה"ק המהר"ם חלאוה דקי"ל [עוקצין א, חולין קיח]. דשומר מכניס ומוציא טומאה⁷. [וה"נ הפרי יחשב יד ושומר למשקה שבתוכה⁸]. ועוה"ק התוס' רא"ש דחיבורי אוכלין כאוכלין⁹. ותוס' תי' דאין עליהם שם משקין עד שיצאו לחוץ¹⁰.

והמהר"ם חלאוה תי' דהני ענבים עומדין לדריכה, וכיון דלא ניח"ל בהא לא חשיב שומר¹¹.

ובירושלמי [תרומות ט ג] אי דורכן פחות פחות מ'כזית'. וצ"ב מה שייך שיעור כזית בזה. והגר"ח [סטנצל יט] ביאר דהאשכול הוה יד¹², והיכא דהוה כל א' כזית מהני היד לצרפן. וכשדורך אשכול שיש עליו כמה ענבים, הנוגע בעץ חשיב כנוגע בכל הכביצה, ויטמא המשקין. אלא דקי"ל [חולין קיח:] דליכא יד לפחות מ'כזית. ומש"ה כשכל ענב פחות מ'כזית אין היד מצרפן לשיעור ביצה.

וכי טומאה שבהן להיכן הלך, אלמא קסבר משקין מיבלע בליעי וכו'. ואף המשקה נטמא בעודו בתוך הפרי, ולא פקע טומאתו כשנהפך למשקה.

תוס' [עירו' מו.] הק' אי המשקה מיבלע בליעי, א"כ מה שנשחט בשבת יאסר משום נולד¹³. דומיה דמשקין דבליעי בעננים. ותי' דמ"מ מעיקרא הוה אוכל.

שם. טומאה שבהן להיכן הלך. תוס' [ע"ז ל:] כת' דאפי' למ"ד מיבלע בליעי, לא חמיר כטומאת משקין. ואינו מטמא אלא כביצה. [ונשאר על המשקין טומאת אוכלין. ולא אמרי' דהוה טומאת משקין, ונעשה תחילה].

והראשונים הק' דבמשנה [טהרות ג א] מבואר שרוטב וגריסין שנהפכו לנוזל טהורין. ופקע מהם טומאת האוכלין, ומ"ש מסוגיין דלמ"ד מיבלע בליעי אמרי' להיכן הלך. והר"ש [שם, ותוס' רא"ש ותוס' ר"פ בסוגיין] כת' דטהורין לאו דוקא, אלא דאינם ראשון לטומאה כדין משקין. ולא פקע מהם טומאת שני לטומאה¹⁴. [ויל"ד אי הוה גדר טומאת אוכלין, ואף דהוה משקין שייך בו טומאת אוכלין. או דהוה גדר

3 וכוונתם לדון דמשום איסור חמץ בפסח יחזר בו טמא, ויחול איסור הנאת כליו. קמ"ל.

4 [והוסיף ועוד דאין רצון התורה שיהא חמץ].

5 [ולכאור' הוה מח' בהגדרת הדבר, ואין כאן מח' במציאות].

6 משמע דאי יש ענב גדול שיש בו כביצה שפיר יטמא, ולא אמרי' דפרי שבחצי זה לא נגע במשקין כאן. דהכל חיבור א' ופרי גדול.

7 אולי ט"ס היא, דיד מכניס ומוציא טומאה, ושומר אף מצטרף.

8 והפרי נוגע בכמה פירות, והו ביצה יחד, ועי"ז יטמא המשקין.

9 ועי"ז חשיב כחתיכה א', ואמרי' דמגע מקצתו כנוגע בכולו. והנוגע בפרי, כנגע במשקין שבתוכו. והאחרונים תי' דלא שייך צירוף אוכל ומשקה להחשב א'.

10 ודברי רש"י דלא הוה משקה. [ד'מיפקד' אינו משקה כלל. ואף דאינו אוכל. ואפשר שהוא יסוד משקה שלא ראה אויר העולם אין עליו שם משקה].

11 וע' סוכה יג: דהבוצר לגת אין לו ידות. פרש"י דהעץ אינו בית אחיזה, ולא איתרבי ידות אלא היכא דצורך לו. [אך המהר"ם חלאוה חידש דאף גוף הפרי לא חשיב יד' ושומר].

12 ודלא כמהר"ם חלאוה הנ"ל [וצ"ע מהגמ' סוכה הנ"ל].

13 אלא משום גזירה שמא יסחוט.

14 והאחרונים [דברי' א ד] הק' דא"כ יטמאו את עצמן, דנוגעין בעצמן, ואוכל שני מטמא משקין להיות תחילה. יחזור

טומאת משקין, ומשום סברת להיכן הלכה יש בו טומאת משקין קלוש].

והאחרונים דייקו דכ"ז באוכל שנהפך למשקה. אבל משקה שנקרש, פקע ממנו טומאת משקין לגמרי. ולא אמרי' בזה להיכן הלך, דטומאת משקין אינו ראוי לאוכל כלל.

אבל הרא"ש [טהרות שם] חלק, דדוקא בסוגיין אמרי' דנטמא המשקין עם האוכל, ושוב אין לו טהרה. ואף מעיקרא כשנטמא יש עליו שם משקין, אע"ג דסבר מיבלע בליעי, אלא שמעיקרא אינו נפקד בתוך האוכל, אלא בלוע הוא באוכל¹⁵. וקיבל המשקין טומאה עם האוכל¹⁶. אבל הנך דהכא כשנקרש אין עליו שם משקה, הלכך כשחזרו ונימוחו הו"ל משקה חדש וטהור לגמריה.

תוד"ה לאימת. מכאן מק' ר"ת לפ"ה [ד"ה בכביצה] [דאוכל] כ"ש מק"ט מה"ת וכו'. וכ"ד הרמב"ם [טומ"א ד א] דאוכל מק"ט בכל שהוא, ואינו מטמא אחרים אלא בכביצה [מדאורייתא]. וכע"ז דעת ר"ת [בתוס' לע' יד]. גבי טומאת משקין, דמדאורייתא נטמא בכל שהוא, ומטמא אחרים ברביעית.

בא"ד דהא מיד מק"ט כל הנשאר¹⁷. [דהטמא נוגע בפירות. ואף המשקין נטמא למ"ד בליעי]. ור"ת הוכיח דמדאורייתא אוכל אינו מק"ט אלא כביצה, והוה אסמכתא.

והרמב"ן [חולין לד.] תמה דאפי' לדברי התוס' טמא עכ"פ מדרבנן, דאף לר"ת אוכל מק"ט מדרבנן בכל שהוא.

אבל הרמב"ן ורשב"א [שבת צא.] נקטו דאף מדרבנן אוכל אינו מק"ט בפחות מהכביצה¹⁸.

והרמב"ן תי' דכיון דהתחיל לסחוט, המשקין שבהן מפרש פרישי. ומההיא שעתא לא מבלע בליעי. [ואינו נטמא ע"י הפרי]. ואין שיעור באוכל לטמא את המשקין. [וכ"כ רבינו דוד בסוגיין].

בא"ד וה"ר יוסף תי' וכו' אין מקבל הכשר בפחות מכביצה. המהרש"א נקט דאף מדרבנן אינו מקבל הכשר. אבל תוס' [כריתות יג., צוין בגהש"ס] כת' להדיא שמדרבנן מקבל הכשר בכל שהוא¹⁹. אך צ"ב בסוגין דאי מדרבנן הוכשר, אמאי אינו מטמא עכ"פ מדרבנן. וצ"ל דלענין זה הקילו דפקע טומאתו כשסחטו.

בא"ד ועוד ה"ר אליהו מביא ראיה וכו' ואי אתה שובר אוכלין לטהרתן. והרמב"ן [חולין לד.] דחה דזו אינה ראיה, שהרי אמרו [חולין כג.] טלית שהתחיל לקורעה כיון שנקרע רובה טהורה. ואף דנשאר בו ג' ע"ג דהוא שיעור המק"ט מה"ת. וכ"כ רש"י [שם].

אבל תוס' [זבחים צה. וחולין עג.] חלקו דאיירי דוקא היכא דקריעתו מטהרתו [אף מטומאת ג' על ג']. וגדר שבירה הוא רק היכא דהכלי נטהר עי"ז²⁰.

והקוב"ש [קנה] ביאר דדעת רש"י דמעשה שבידה הוה מטהר [וכמו מקוה] על הכלי הקודם. וה"נ אף דאוכל מק"ט פחות מכשיעור²¹, אף דעדיין ראוי לקבלת טומאה יש שבירה כלפי האוכל הקודם²². [וע"ע משנת ר' אהרן טהרות ל שהאריך בזה].

שם. ועוד הביאו הראשונים דאוכל כל שהוא אינו מק"ט, דתנן [אהלות יג ה] דממעט בחלון, אף דדבר המק"ט אינו ממעט בחלון [וכדמבואר התם, וע"ע ב"ב כ.]. והר"ש [שם] הוכיח דמקבל טומאה רק מדרבנן, וכיון דמדאורי' אינו מק"ט ממעט בחלון²³. [וכ"כ הרמב"ן חולין לד.]. אך הרמב"ן ורשב"א [שבת צא.] הוכיחו דאף מדרבנן אינו מקבל טומאה דדבר המק"ט אף מדרבנן אינו חוצץ²⁴.

ויהא ראשון.

15 וכלשון מים בעבים דמיבלע בליעי [עירובין מה:].

16 ולפ"ז סברת 'להיכן הלך' הוא משום דמעיקרא נטמא אף מדין משקין. [ויל"ד א"כ ע"י שנסחטו יחזור להיות ראשון, וכדין טומאת משקין. וצ"ע]. והקוב"ש בס' קובץ ענינים ביאר דדעת הרא"ש דלא יתכן שיהא על משקין טומאת אוכלין.

17 ותוס' בסו"ד הביאו דרש"י חזר בו [גבי חיפהו בצק], דמשמע דאינו נטמא כלל אלא כשיעור [ואף ד"ל דמצטרף לענין לטמא אחרים, לשון רש"י אינו כן]. ועוד ציינו האחרונים דרש"י [חולין כח: ד"ה החותך כזית] משמע דבעי כביצה לק"ט. וע"ע רש"י ותוס' [יומא עט:] לענין שיעור הטעון נטילת ידים [דלכאור' תלי בדין טומאת אוכלין].

18 ובבעה"מ [שבת שם לה: בדה"ר] משמע דתלי בב' תי'.

19 וכן העיר השע"מ [ברכות ו] דאישתמטת' למהרש"א הך תוס'.

20 וכגון שהשברים אינן מקבלים טומאה אלא ע"י יחוד.

21 והביא דרש"י [קידו' נט.] כת' דכלי שנטמא, ואח"כ נמלך לשוף [דמכאן ולהבא הוה גולמי כלי, ואינו מקבל טומאה], מ"מ לא פקע טומאתו. ואף דמכאן ולהבא אין כאן כלי הראוי לקבלת טומאה, הא אין כאן 'שבירה'.

22 אך יש לדון במה יחשב שבירה, דאף כשחותכו עדיין הוה אוכל. ובשלמא בגד גדול שקרעו, וביטל ממנו שימוש כבגד גדול.

23 ואף דמקבל טומאה מדרבנן. והר"ש הוכיח כן מהא דעכ"ם ממעט בחלון, ואף דעשאוים כזב. [וע' בסמוך].

24 והרמב"ן הוכיח כן לבנה מבית הפרס, אף דטומאתו מדרבנן אינו חוצץ. והרמב"ן [ב"ב שם] דחה דהתם עיקרו מדאורייתא [ועד"ז משמע בר"ש שם, דגדר התקנה לחוש לטומאה דאורייתא]. והרמב"ן [חולין הנ"ל] דחה שלא החמירו כל כך בטומאת אוכלין, דלא אחמור אוכלין פחותין לפי שאינן ראויין ומתבטלין הן שם.

ובפיה"מ לרמב"ם [אהלות יג ה] כת' דפחות מכביצה אינו מטמא טומאת אוכלין, ומש"ה ממעט בחלון. ומשמע דכוונתו דאף דיש בו טומאת עצמו ממעט. וצ"ב²⁵. והרמב"ם [טומ"מ טו ג] כת' דאוכלין פחות מכביצה דלא הוכשרו ממעט.

שם. והרמב"ן [חולין שם] כת' דאף דאוכל כל שהוא מק"ט מדרבנן. ה"מ כשהוא בעין. אבל על ידי תערובת לא גזור רבנן. ועוד כת' דהיכא דנפסל ממאכל אדם לא גזור, ומש"ה אי' [לק' מה:] הפת שעפשה ונפסלה מלאכול לאדם וכו' מטמא טומאת אוכלין בכביצה²⁶.

והשעה"מ [ברכות ו א] נסתפק אי אף בקדשים אמרי' דאוכל פחות מכשיעור אינו מקבל טומאה, או דאחני לזה חיבת הקודש.

רש"י ד"ה טמא מת. אע"ג דאין משקה הנבלע באוכל מק"ט עמו, משלים הוא את שיעורו, דדכו' תנן התם טובא וכו'. לכא' משמע ברש"י דמצטרף לשיעור 'אוכל' וכיון דיש שיעור באוכל מטמא אחרים²⁷. ואי"צ שיהא שיעור בדבר הטמא. והאחרונים הק' דמפורש במשניות [טהרות פרק א] דל"מ להצטרף לטמא אחרים. [וע' קה"י טהרות לח].

ורש"י הביא עוד ראיה מהגמ' [מנחות נד:] דאוכל שנתמעט וחזר ותפח, דהגשמים מצטרפין. ומבואר שם דמצטרף אף לענין שיעור אכילת איסור. ולכא' כוונתו דהוה סברא דמצטרף עמו, דהוה חלק ממנו. ומהני במדידת השיעור. [ולא הוה צירוף בעלמא להחשב שיעור אוכלין].

והתוס' ר"פ הק' דהתם איירי להחזירו לשיעור שהיה בו קודם²⁸. אבל כאן מעולם לא היה בו שיעור יותר²⁹ וכת' בשם הר"ש מאיורא דמ"מ לא גרע מעצם וגרעין שמצטרף לאוכל [והוה מדין שומר שמצטרף לשיעור, ע' חולין קיז; ולא עצם האוכל]. וכ"כ הר"ש [טהרות ג ג].

דאל"ת הכי הא דתניא הא למה זה דומה לתרומת תותין וענבים שנטמא וכו' דאי בעי דריך להו פחות וכו'. הרש"ש כ' דה"מ ענבים, אבל מי תותין אינו מז' משקין, ואינו מקבל טומאה [לדעת הרמב"ם טומ"א א ד]. ואף אי סחיט יותר מכביצה אינו נטמא.

ומבואר בגמ' דלמ"ד מיבלע בליעי ניחא, דהטומאה לא פקע. וצ"ב דאין טומאה במי פירות כלל. ומבואר דאף בזה אמרי' טומאה להיכן הלך. ולדעת הר"ש [הנ"ל] דעכ"פ מק"ט בתורת אוכלין [משום סברת להיכן הלך]. אבל לדעת הרא"ש [הנ"ל] דסברת להיכן הלך שייך רק היכא דאף מעיקרא הוה משקין.

שם. תרומת תותין וכו' דאי בעי דריך וכו'. משמע דרשאי לדורכם. אמנם לר' יהושע [תרומות יא ג] אין עושין תמרים של תרומה לדבש, ואסור לסחוט פירות מלבד זיתים וענבים. והחזו"א דן אי דוקא תרומה טהורה, שמפסידו ממצוות אכילתו. ואילו בסוגיין בתרומת תותים טמאים אין בזה הפסד. או דילמא אף בתרומה טמאה אסור, דמפקיע קדושתו. אלא קוברה כמו שהוא [וכדתיא תמורה לד.]. [ולצד זה צ"ל דקו' הגמ' אענבים דוקא].

והחזו"א דן דמי תותים של תרומה מדאורייתא דהוה זיעה בעלמא [וכדאי' חולין קכ:], ואינו תרומה³⁰. והחזו"א כת' דמ"מ קו' הגמ' דכיון דהשתא אכלו קודם שסחטו, ויש לו שווי ע"י זו תקנה, יש לו דמים יתחייב משום תשלומי תרומה. והחזו"א דן דאפשר דעכ"פ מדרבנן אסור, ומש"ה נחשב דאין לו דמים.

והחזו"א נסתפק דאף למ"ד [לע' לב.] לפי דמים, י"ל דוקא משום דמים של שימוש תרומה. אבל הך שימוש לא הוה שימוש תרומה. [ועפ"ז קו' הגמ' דוקא מענבים].

שם. תרומת תותים. הקה"י [כט ב] ציין לפרמ"ג [שכ בהקד'] דדוקא בזיתים וענבים אמרי' מיפקד פקיד. אבל בשאר פירות דאין שם משקין, לכו"ע אמרי' מיבלע בליעי. ולפ"ז ע"כ דקו' הגמ' כאן רק מענבים.

שם. דאי בעי דריך וכו'. והתוס' רא"ש הק' דבגמ' [לד:] מבואר דכיון דנטמא עבדי' מעלה, ולא מהני לסוחטין.

25 והר"ש [שם] דחה דלא מסתבר משום דאינו מטמא אחרים ימעט בחלון.

26 וביאר דאוכלין הראויין למאכל אדם גזרו שיטמאו, שמא יאכל אפי' כביצה משום דדעתיה עלויהו אבל בשאינן ראויין לא גזרו.

27 ועד"ז מבואר ברמב"ן [שבועות יא] לסוברים דבעי שיעור בקבלת הטומאה. [וע' קוב"ש קפה]. אבל לטמא אחרים לכא' ל"מ.

28 ודין הוא שיעשה הגשמים כמו חלב שהוא בתוכו.

29 [וצ"ב דאדרבה, כך היה צורתו הטבעית ומהיכי תיתי להפחית גודלו].

30 ועפ"ז יש להקשות דאף למ"ד מיבלע ונשאר בטומאתו, יהא רשאי לאוכלו.

והתוס' רא"ש הביא בשם רבינו מאיר דלא עשו מעלה גבי תרומה [בתותים], דליתא בקדש [דאינו ראוי למזבח]³¹. ודוקא במידי דראוי נמי בקודש עשו מעלה בתרומה. והתוס' רא"ש [ועוד ראשונים] כת' דרב חסדא דהכא לא קאי כרב יוסף [לק'], וס"ל דבתרומה לא עשו מעלה כלל.

א"ל אביי ומי חיישי' לתקלה וכו'. התוס' רא"ש הק' דנח' להדיא [לע' כ:]: אי חיישי' לתקלה, ומה מתמה אביי. והביא בשם ר' מאיר דקו' אביי דלא חיישי' לתקלה לזמן מועט, כדי דריכה. והתם איירי בחבית שמתקיים זמן מרובה. ועד"ז כת' תוס' [ב"ק קטו:].

ורע"א בגהש"ס הק' דאם אביי לא חושש לתקלה א"כ ישהנו לזילוף, וכמו [לע' כא, וכמ"ש רש"י לב.]. והצל"ח כתב דלזמן מרובה חושש אביי לתקלה. וכדברי התוס' רא"ש [הנ"ל].

פת זריק ליה לבין העצים, שמן רמי ליה בכלי מאוס וכו'. הפרמ"ג [קעא א"א א] חידש דהא דאסור להשתמש באוכלין בצורה שמאס [ברכות נ:; וכן שבת נ:]; משום ביזוי אוכלין הוה אף באוכלין האסורין בהנאה³². דלא הוה משום הפסד אוכלין נגעו ביה, אלא אסור לבזות אוכלין לבעט בטובה וכו' [וע"פ רש"י תענית כ.]. ואף דמצוה לשורפן אבל לא לבזותם. והאחרונים הק' דבסוגיין מבואר דרשא.

דף לד.

ה"נ בשליקתא ומאיסתא. פרש"י לאחר שנטמאו שולקן וכו', ורב הונא חייש לתקלה קודם שישלוק¹. אבל תוס' כת' דר' יוחנן איירי דכבר נשלקו. והתוס' רי"ד כת' דלפ"ז ר' יוחנן לא פליג ארב הונא, אלא דאף חטי משכח"ל שליקתא. ומר אמר חדא ולא פליג.

שם בשליקתא. החז"א דן דהיכא דנמאס ואינו ראוי לאדם פקע דין תרומה [וע"ד הא דאי' עוקצין ג ד.]. אך הביא תוס' מבואר דלא כן.

תוד"ה מחמין. אור"ת דלכהנים של בית רבי וכו' הנאה של כילוי. ותוס' הוסיף דהיכא דיש כהן א' שרי, דנר לא' נר לק'. ובחי' רבינו דוד ביאר דכל אותו הנאה היא צריכה בשביל הכהן, ואין משגיחין דיש הרבה ישראלים שנהנין. דכלפי הישראלים הוה כהנאה שאינה של כילוי, דהא אינו כלוי בשביל הישראל.

ובחי' הר"ן הוסיף דהנאת כילוי בשביל ישראל לבד אסור משום הפקעת ממונו של כהן². והקוב"ש [קנח] הק' דאף היכא דשורף תרומה טמאה³ לשם מצוות שריפה, נימא דהכילוי הוא בשביל מצות שריפה, ויהא מותר לישראל ליהנות בשעת ביעורו. [וע"כ דכיון דהוה הנאה דרך כילוי החפץ, אף ההנאה אסורה. א"כ מה לי שהכהן שורף לעצמו, אף חלק הישראל הוה הנאת כילוי].

בא"ד כגון להאכיל לבהמתו וכו' לא יאכילנה כרשיני תרומה וכו'. [וכ"כ תוס' לע' ט. ויבמות סו:]. ואסור משום הנאת כילוי. אך דעת רש"י [שם] דבטהורה לא נאמר דאין לך אלא משעת הרמה ואילך. וע"ע תוס' [לק' לג:].

אבל הר' משה [בר"א מפונטיזא⁴] פי' דאסור להאכיל לבהמה, דדרשי' כהן כי יקנה נפש⁵, ונפש בהמה בכלל נפש [ע' ביצה כא.]. והוה בכלל הנאת אכילה⁷ דאסור לישראל⁸. ודוקא בהמת כהן, דהוה נפש שהוא קנין כספו אוכל בתרומה⁹.

בא"ד מדליקין בבתי כנסיות וכו' ברשות כהן, פי' אם יש שם כהן, דנר לא' נר למאה. [וכ"כ תוס']

31 ועד"ז כת' המהר"ם חלאוה דעשו מעלה רק במידי דאיכא כוותיה בדאורייתא.
32 ואף פירות ערלה וכלאי הכרם אסור לבזות אותם להשליכם לפני חתן וכלה לשמוח בהם במקום טיט ורפש. [אף דאין איסור מצד ההנאה דמצות לאו להנות ניתנו, ועוד שאין נהנה מגוף הפרי].

1 אבל תוס' [ב"ק קטו:] כת' דאף לרב הונא לא חיישי' לתקלה לזמן מועט, ויכול לשולקן. אלא דלא איירי כה"ג. ואין מח'.

2 [וזוהו דינו של תרומה, דהא לא מהני בזה מחילה].

3 וכן תרומת חמץ ערב פסח.

4 הר' בתוס' ר"פ, ותורא"ש כאן ולע' ט., ות"י יבמות סו: אות א, ור"ש תרומות יא ט.

5 ומש"ה תלי בהא דהבהמה קנין כספו של כהן, וכהן החוכר לא יאכיל את הבהמה. [אף שהוא נהנה ומאכילו].

6 והמרדכי [יבמות סו] הביא בשם ר' יקר דאסורה לאכול כרשיני תרומה, מתפטמת מתרומה והישראל אוכל תרומה [והמרדכי דחה דאנו אוכלים בהמה שמתפטים משרצים].

7 וצ"ב דל"ש גדר אכילת איסור בבהמה. וביארו ע"פ דברי הגר"ז [מכתב עח: מדה"ס] דיש דינים מצד חפצא של תרומה שיאכל כדינו. [וביאר דסיכה הוה כשתייה כלפי חפצא של תרומה, אף דאינו אכילה בכה"ת].

8 והתוס' רא"ש הביא דר"ת הק' לר' משה דהא אף הדלקה נמי אסירא.

9 והתוס' ר"פ כת' דאף אנו צריכים לדבריו בזה, דהכהן ששכר מכהן, אף דמזונותיו על הכהן, והכהן נהנה. ואפ"ה אסור מטעם נפש. וכת' דיש לדחות דאיירי לענין להאכילו יותר ממה שחייב, דהוה הנאת הישראל ולא של כהן.

יבמות סו: ומנחות סז:]. אבל הרמב"ם [תרומות יא יח] העתיק אף שלא ברשות כהן. וכ"כ הר"ש [תרומות יא ט] ע"פ הירושלמי דדוקא בבית המשת' צריך ברשות כהן. אבל בבתי כנסיות אי"צ רשות כהן.

והר"ש ביאר דהנאת כליו דרבנן [וכדעת ר' משה הנ"ל], ולא אסרוהו לצורכי רבים. וכ"כ המשנ"ל [שם וב יד] בדעת הרמב"ם [ועי"ש שהאריך אי הנאת כליו דאוריין].

והר"ש כת' דעפ"ז אף הא דבית רבי הוה צורך רבים, שרוב תלמידים סמוכים עליו ומפרנסן. ובצורך רבים לא גזור.

והפנ"י דייק מדברי רש"י דעשו כן לרבי עצמו¹⁰ [ואף שלא לצורך תלמידיו]. וביאר דכיון דהנאת כליו דרבנן הקילו בתרומת חו"ל.

שתילי תרומות שנטמאו ושתלן, טהורים מלטמא ואסורין מלאכול וכו'. פרש"י טהורין מלטמא אחרים¹¹, שחיבורן לקרקע בטלן מתורת אוכל. משמע דגדר הדין דפקע מהם 'שם אוכל', ועי"ז אינו מק"ט.

והקוב"ש [קנו] הביא דהגמ' [מנחות ע.] דנה טבל ששתלן, דלא פקע שם טבל בעודו מחובר לקרקע דמתחייב עליו, ובגמ' אי' דאי גחין ואכיל בטלה דעתו אצל כל אדם. דלא עבידי אינשי דאכלי. פרש"י דלא הוה אכילה¹² [ופטור]. אך מבואר דיש עליו שם טבל [ולא אמרי' דכשנעשית מחובר פקע ממנו שם טבל], והגמ' דנה אי יוכל לעשותו תרומה במחובר.

[והתם נמי נימא דפקע שם אוכל, ושוב לא הוה טבל ותרומה¹³].

והקוב"ש הביא דילפי' בתר"כ מקרא כל זרע זרע טהור הוא, דע"י זריעה נטהר. וביאר דגדר הדין דהחיבור לקרקע מבטל את הטהומה, שמחובר אינו מק"ט. [ולא משום דפקע ממנו שם אוכל]. ודוקא בהשרישו.

ומבואר דמחובר לקרקע טהור אפי' כשהוא אוכל או כלי [וכת' דלשון רש"י כאן צ"ע¹⁴].

והקה"י [ל ב] ציין דנח' תי' התוס' [סוכה יג:] בבית שסיככו בזרעים, אי עצם החיבור מבטלו מדין קבלת טומאה [היכא דמבטלו להתם]. או דבעי' שינוי מעשה.

אסורין לזרים, ומאי קמ"ל גידולי תרומה וכו'. ולפ"ז קאי על הגידולין, שבאו מכח תרומה, דאסורין מדרבנן [מגזירת י"ח דבר].

וכ"ת גידולי גידולין, ומאי קמ"ל בדבר שאין זרעו כלה. ואסור מדאורייתא משום דמעורב בו התרומה הראשונה.

הא נמי תנינא הטבל וכו' אבל בדבר שאין זרעו כלה וכו'. ומבואר בסוגיין דה"ה גידולי גידולי תרומה בדבר שאין זרעו כלה. ורע"א תמה האך הביאו ראייה מטבל לתרומה. הא טבל אסור משום דיש לו מתירין ובאין זרעו כלה הטבל קיים לא בטל. משא"כ בתרומה דיש ביטול. וכת' דכוונת הגמ' כשלא הוסיף כשיעור ביטול.

אך בראשונים [נדרים ס.] משמע דגידולי גידולין איירי באופן שרבו גידולין והשוורש בטל.

תוד"ה טהרו. והשתא כיון דטהרו ישהה לזריעה כדי לטהרה. למ"ד דמותר באכילה לכהנים. אבל לרב ששת דפסול משום היסח הדעת א"ש דאינו רשאי לאוכלו [וכ"כ המהרש"ל ועוד אחרונים שם].

אבל החזו"א כת' דאף לרב ששת הגידולין מותרין. ודוקא עיקרו נפסל בהיסח הדעת [ע' בסמוך]. [ותוס' קאי לכו"ע].

10 אבל הצ"ח כ' [דאף לרש"י] דכיון דהיו כהנים אוכלין אצלו, נחשב כליו התרומה עבור הכהנים, ועי"ז הותר הנאה לכולם דהוה הנאה דממילא. [ואף דהעיקר אינו עבור הכהן].

11 ובפשוטו טהורין לגמרי, אף טומאת עצמן. אבל לשון רש"י משמע דוקא מלטמא אחרים, אבל הם עצמן טמאים. ולפ"ז משה אסורין לאכילה [וכמ"ש רש"י שבת]. וצ"ב דבקו' הגמ' מבואר דמותר באכילה. [ואפשר דקו' הגמ' מ"ש דמהני לטהר שלא יטמאו אחרים, ואמאי לא מהני לטהר את עצמן. אך צ"ב מהו תי' הגמ' לפ"ז, ואפשר דסמך אגמ' [לד:]: דמעלה עשו].

12 ולכא' משמע דהוה חסרון ב'מעשה אכילה', ולא בחפצא של האוכל. [אך יל"ד דממילא אין עליו שם אוכל, דאינו ראוי לאכילה]. והקה"י [ל ב] דבעודו מחובר אינו ראוי לאכילה, ומ"מ לא פקע ממנו איסורו, כיון דראוי לתקנו. ולא פקע שם אוכל, וכמו שאור דראוי לחמץ בו [וכל דבר שמחובר בישול ותיקון].

13 ויש לחלק דגבי טבל, כשעקרו עדיין הוה חפצא של טבל. אבל טומאה הוה מחמת שקיבל טומאה קודם, וכיון דפקע רגע א', שוב לא חזר. [אך יל"ד דמשמע התם דאף בעודו מחובר חל שם תרומה. וצ"ל דאף דעכשיו אינו אוכל, מ"מ מונח בו דין אוכל לכשיתלש].

14 והאחרונים דנו דגדר הך ילפו' דפקע ממנו שם אוכל לענין טומאה. דאי הוה אוכל, אינו מתבטל לקרקע.

ורש"י [שבת יז:] כת' דגזרו שתהא בשמה הראשון [ואינו נטהר ע"י זריעתו], ועדיין היא תרומה טמאה. וצ"ב דבסוגיין מבואר דמהני ליטהר. והמהרש"ל [שם] כת' דכוונת רש"י למסקנא דהכא דאסור משום היסח הדעת. ומש"כ רש"י טמאה לאו דוקא, אלא דנשאר אסור באכילה. והמהרש"א חלק דודאי לא משמע כן ברש"י.

והאחרונים ביארו **דרש"י** [שם] קאי למסקנא [לד:] לרב ירמיה דאין זריעה בתרומה, ומשום מעלה אינו נטהר כלל¹⁵.

בא"ד ואומר ר"י דמשום ריוח פורתא לא ישהא אותה, מאחר שעדיין היא תרומה. והתוס' ר"ד ביאר דלא טרח לזרוע ולקצור ולהוציא הוצאות כדי להרבות לו תרומה. שהתרומה בא לו במתנה בלי דמים¹⁶, ודוקא אי הוה הגידולין מותרין לזרים הוה טרח בהו.

בא"ד הק' ר"נ גאון דתניא בתוספתא גידולי תרומה ה"ה כחולין וכו' ירושלמי וכו' להתחייב בלקט וכו' ולא אתא גזירה דרבנן ומפקע וכו'. והתוס' ר"פ הביא דהר"ש [סוף תרומות] פ"י דהוה חולין לענין דאין מונין בו שליש.

היסח הדעת

אמר רב ששת וכו' אסורין לכהנים, הואיל ואיפסילו בהיסח הדעת וכו' פסול הגוף וכו'. **החזו"א** דן אי קאי אעיקרן דנפסלו בהיסח הדעת [דהא איירי השתא בדבר שאין זרעו כלה]. או אף אגידולין [ולפ"ז קאי אגוף הגידולין, ומדרבנן]. וכן נקט **המהרש"ל** [הנ"ל]. והחזו"א כת' דנראה בדבר שזרעו כלה הגידולין אחרוני נינהו, ול"ש היסח הדעת או מעלה בתרומה. ואף דגזרו שיהיו תרומה, לא גזרו שיהיו טמאים. [ועפ"ז ביאר את תוס' הנ"ל].

ואיפסלו להו בהיסח הדעת וכו'. **פרש"י** כשנטמאו מתחילה הסיח דעתו מהם וכו'. אבל כשזרע תרומה טהורה, לא הסיח דעתו ממנו ומותר באכילה. אבל **הפנ"י** כ' [לר"ד רש"י] י"ל דדוקא זריעה [דהוה זמן גדול] הוה היסח הדעת.

שם. בהיסח הדעת. **האחרונים** דנו אי היסח הדעת הוא מדאורייתא או מדרבנן¹⁷. והביאו **שרש"י** [ד"ה בהיסח הדעת] דרש מקרא דמשמרת, ומשמע דהוה מדאורייתא¹⁸. והחזו"א [טהרות י ו] כת' דלר"ל דהוה פסול דאורייתא. אבל לר' יוחנן דהוה פסול טומאה, ומה"ת לחוש לזה מדאורייתא¹⁹. אבל כמה **אחרונים** [אחיעזר י"ד מ ו] נקטו דלכו"ע הוה דאורייתא.

והחזו"א הוכיח דהוה מדאורייתא [לר"ל], מהא דאמר' [בסמוך] למה לי עיבור צורה, ורשאי לשורפו מיד. והחזו"א כת' דעכ"פ ה"מ בגוף הקדשים [דנאמר משמרת], אבל היסח הדעת בכלי המקדש וכדו' הוה מדרבנן לכו"ע. ומשום מעלה [וכ"כ הקה"י לא].

ר' יוחנן אמר פסול טומאה. **פרש"י** חשש טומאה²⁰, שמא ע"י שהסיח דעתו משמירתו נגעה בהן טומאה. **החזו"א** הק' דספק טומאה ברה"ר מותר, ועזרה רה"ר [וכדלע' יט:]. וע"כ הוה תקנה דרבנן. והמקד"ד [מז] כת' דצריך להעמיד בחורין וכדו', דהוה רה"י.

אבל דעת **הרמב"ן** [חולין ב:] כת' דבקדשים ספק טומאה אסור, ואף היכא דספק נגע אסור ברה"י. דהא בעו שימור דכתיב משמרת תרומות. וצריך שיאמר ברי לי שלא נגעתי²¹. [ולכא' מקורו מפסול היסח הדעת בסוגיין].

שם. **המשנ"ל** [פסוה"מ יט ד] העיר דלא מצא שהרמב"ם הביא פסול היסח הדעת כלל²².

ר"ל אמר פסול הגוף וכו' שאם יבא אליהו ויטהרנו אין שומעין לו. **האחיעזר** [ב א ג] דן האם אף דבר שאינו מק"ט, הא מ"מ יש כאן היסח הדעת²³. או דהא שמרו מכל מה דאפשר שיטמאנו וסגי בהכי. [וכת' דמסתבר כן²⁴].

תוד"ה פסול הגוף. תימה [דלע' כ:] אמר' יניח' במקום התורפה וכו' ואמאי אין מותר לשורפה מיד

- 15 ולפ"ז מבואר דאף הגידולין טמאין. ולא רק דלא מהני 'זריעה' לטהר את השורש שזרע.
- 16 ועוד ידכול לקנות תרומה בזול. וכן מדומע של ישראל שהיא מוכרו לכהנים בדמי תרומה.
- 17 והדבר שמואל הביא בשם הפנ"י דהוה מדרבנן. [ולא מצאתי].
- 18 [ויש לדחות דהוה דין דרבנן משום משמרת].
- 19 ולפ"ז נח' ר"י ור"ל אי הוה דאורייתא. והדבר שמואל הביא דכ"כ הרש"ס לירושלמי.
- 20 [וכ"כ רש"י סוד"ה ותעובר דהוה חששא בעלמא]. משמע דהוה חשש בעלמא [מדרבנן].
- 21 אבל **תוס'** [חולין שם] מבואר דאף בקדשים ספק טומאה מותר.
- 22 **ורע"א** ציין לרמב"ם [ביהב"ח ב יד] דהרמב"ם כת' דהיו לולין שנותנין פסולי חטאת העוף עד שתעבור צורתה ותצא לבית השריפה. [ומבואר דק"ל כר' יוחנן]. [אך י"ל דקו' המשנ"ל הרמב"ם השמיט גוף הפסול].
- 23 ולפ"ז אפשר דאף דם קדשים וכדו' [למ"ד דאינו מק"ט, ע' לע' טז] יפסל בהיסח הדעת.
- 24 וכן נקט **האר"ש** [ק"פ א ו] דלמ"ד דם קדשים אינו מק"ט, אף אינו נפסל בהיסח הדעת.

כשמסיח דעתו ממנה. והחזו"א כ' דאף היכא דנטמא, עם דעתו להדיא לשומרה ודאי מהני. אלא דמסתמא מתייבאש משמירתו.

והר"ש [טהרות ז ח] הביא **תוספ'** היה משתמש בחבית וסבור שהוא של חולין ונמצא של תרומה, טהורה ואסורה באכילה, משום חשש טבול יום²⁵. [דנחשב היסח הדעת]. אמרו לו על הטהורה תלויה היא, הרי זו טמאה [שהסיח דעתו]. ואם אמר הריני מניחה עד שאשאל עליה טהורה.

ומבואר בסיפא דהיכא דנגע במשקין, ורוב המשקין בבית טהורין הולכין אחר הרוב. ופי' הר"ש כלומר דלא אמרי' שבשעה שנתעורר הספק הסיח דעתו ממשקין הטמאין. קמ"ל דהולכין אחר רוב הטהורין שבבית.

שם. האחרונים [מצפ"א] הביאו **דבירושלמי** [א ט] אי' דחבית שנטמא לא הוה היסח הדעת, שמשמרה דלא תיגע בטהרות אחרות. [ואף דאינו משמרה מחמת עצמה הוה שימור].

ששם היו זורקין פסולי חטאת העוף וכו' אא"פ פסול הגוף ל"ל עיבור צורה וכו'. **פרש"י** דע"כ קאי בקדשים שנפסלו בהיסח הדעת. אבל **תוס'** כת' דאף אי נפסלו מחמת דבר אחר, הא הסיח דעתו בשעה שמונח בחלון.

תוד"ה למה לי. וי"ל מ"מ אחר שנזרק בלול יש בו היסח הדעת. אבל **תוס'** [חגיגה כא. בסו"ד בשם ר"י] כת' דדבר שנאבד אינו נפסל בהיסח הדעת, דהיסח הדעת שייך דוקא היכא דהוה בידו ואסח דעתו ממנו.

ובפשוטו כוונת התוס' דצריך מעשה היסח הדעת [חיובי]. והמקד"ד [מז] ביאר דכל שלא היה אפשר לו לשמור, לא נחשב חסרון שמירה והיסח הדעת. [ויל"ד בזה].

והחזו"א [קכט לדף כא]. ביאר דענין השמירה שידע המאורעות שיאירעו בהן לשאול עליהם. והכא ענין האבדה ידוע, ומהדין אין חוששין לטומאה בשעת אבדה. ומש"ה לא חשיב היסח הדעת. וכ' דלפ"ז ה"מ כשנאבד באונס, אבל אם היקל בשמירתו שתאבד ה' היסח הדעת.

תוס' [חגיגה שם] כ' [בשם ר' אלחנן] ראי' [שקלים ז] דאם נמצאו חתכיות בעזרה, תלי' דהוה חטאת. ומשמע דנאכל, ולא אמרי' דנפסל בהיסח הדעת. ורע"א [גהש"ס שם] תמה דבהדיא תנן [שקלים שם] תעובר צורתן ויצא לבית השריפה. ומבואר דנפסלו בהיסח הדעת²⁶.

ותעובר צורתה. **פרש"י** היינו פסול לינה, עיבור צורת מראית הבשר בלינת לילה א"י²⁷, וכיון דלנה בלילה הוה נותר וטעון שריפה. ור"ח [בע"ב] כת' מניחים אותו עד שיתרחק וישנה מצורת בשר. ועד"ז כת' הרמב"ם [פיה"מ לקמן פב] שישאר עד שיתעפש ויפסיד²⁸.

ו**פרש"י** [לק' עג:] דכיון דאין פסולו חמור לא שרפינן קדשים בבזיון. וע"י עיבור צורה נפסל בלינה²⁹, והוה פסול בגופו ורשאי לשרוף. [וכמ"ש רש"י כאן]. אבל **תוס'** [לע' טו.] נסתפקו דיש עיבור צורה ע"י לינת לילה, ואף היכא דלא הוה נותר [וכגון בשלמים].

דף לד:

בדס. **פרש"י** כגון שנשפך הדם. ו**פרש"י** דאע"פ דהוה פסול גמור, מ"מ כיון דלא הוה פסול בגוף הבשר בעי עיבור צורה. ובפשוטו היכא דנשפך הדם ליכא זריקה שיתירנו, אבל אין כאן פסול אחר, ועפ"ז מתייבא דאינו רשאי לשרפו כן זמן דעדיין כשר. אך ברש"י מבואר דחל פסול בקרבן כיון דליכא דם. אלא דאינו בגופו של בשר.

תעובר צורתן. **פרש"י** כיון דלא חל פסול בגופו. אבל ר"ח [עה"ג] כת' דכל זמן שיתכן שיאכל, מניחין שמא יבא אליהו וכו'. ומשמע מדבריו דאף בדם ובבעלים אמרי' דשמא יבא אליהו, ויוכשר הבעלים. והמקד"ד [יז] תמה בזה.

והמקד"ד [כז י] כת' לפרש דנביא יכול להכשיר קדשים פסולים בהוראת שעה, וכל שאינו פסול בגופו אין עליו דין שריפה מיד, וממתינים שאולי יבא נביא ויתירנו להקטרה¹.

25 וביאר הר"ש דלא חיישי' לשאר טומאות, אלא טבול יום. [ולכא"פ משמע דהיסח הדעת חשש טומאה. דאי פסול הגוף, א"כ פסול מצד עצמו, ולא יטמא אחרים. ואפשר דמשל בעלמא נקטו טבול יום, דפסול ואינו מטמא].

26 והקה"י [לא ב] כת' דכוונת התוס' להק' **דבירושלמי** מבואר דיצא לבית השריפה משום חשש נותר. הא משום היסח הדעת אינו פוסל. [ועד"ז כ' הרש"ש]. והקה"י הביא דעכ"פ יש מ"ד בירושלמי דהוה משום פסול היסח הדעת, אף בנאבד.

27 **והמקד"ד** [יז א] הביא **דרש"י** [שבועות יא] דקטרת אין בו פסול לינה משום דצורתו כל השנה, דאינו נפסד בהמתנתו. [אבל תוס' שם פ' באופן אחר]. ומבואר שפסול לינה הוא משום שנפסד צורתו.

28 ולכא"פ משמע דצריך כמה ימים, ולא סגי לילה א'.

29 אבל **רש"י** [לע' יג: ד"ה כשירות הין] כת' דלחמי תודה דלא נשחט עליהם, תעובר צורתו. והרש"ש תמה דאין נפסלין בלינה.

1 וצ"ב דאף פסול בגופו, שמא יבא נביא ויכשירנו הוראת שעה. והמקד"ד תי' דכיון דיש דין שריפה בגופו לא ממתינים.

האי תנא, תנא דבי רבה בר אבון וכו'. דס"ל [לק' פב:] דכל הפסולין [אפי' פיגול דפסולו חמיר בגופו] בעי עיבור צורה. ולק' [פב] דרש"י לה עוון עוון מנותר.

אלא אי אמרת פסול הגוף הוי, אמאי מרצי ציץ. מבואר דל"מ ריצוי ציץ בפסול היסח הדעת. והמהרש"א הק' [לתוס' בע"א] דכל קדשים שננטמו שוב נפסלו בהיסח הדעת. א"כ איך מהני ריצוי ציץ על פסול טומאה, הא כיון דנפסל הסיח דעתו ממנה, ונפסל הגוף. והמהרש"א חידש דהיסח הדעת הבאה מן הטומאה שפיר מרצה ציץ והצל"ח תמה על דבריו². ועוה"ק החזו"א דנילף מיניה לכל היסח הדעת. והקה"י [לא] תי' דכיון דנטמא א"צ שמירה, דלאחר שננטמא שוב אינו מק"ט. אך שוב הקשה מתרומה שזרעו. אף דהשתא אינו מק"ט יש פסול היסח הדעת³. [עי"ש].

והאחרונים כת' דע"כ מיירי במשמרו אף שננטמא⁴. ועוד הביאו מהירושלמי שהשומר שלא יטמא אחרים הוא ג"כ שמירה. והר"ש [טהרות ז ח] כת' דדבר שננטמא בספק טומאה אם נתייאש ממנו הוה היסח הדעת וודאי טמא, אבל אם דעתו לשאול עדיין עומד בספיקו.

כי סליק רבין וכו' דר' ירמיה ואמר וכו' לא שמיע לכו וכו'. והטעם משום דאין זריעה בתרומה, ומש"ה עדיין בטומאתו. וא"צ לסברת היסח הדעת. והחזו"א כת' דנר' דהדרי' מסברת היסח הדעת⁵, ולמסקנא [אף למ"ד היסח הדעת פוסל] לא חשיב היסח הדעת⁶.

השיקו וכו' זריעה. פרש"י השיקו באמת המים, דזו היא זריעתו, שעברו עליהן מי המקוה ונעשו חיבור לה. הקוב"ש [קנו] הביא דמבואר בגמ' דהשקה מטהרת מטעם זריעה.

ובפשוטו משמע דעצם החיבור לקרקע מטהרת, דדבר המחובר לקרקע הוה טהור. אך הקוב"ש הק' דע"י חיבור לקרקע לחוד אינו נטהר [אלא בהשרשה או שינוי מעשה, ע' מה שהו' בע"א]. וביאר דבהשקה דנתחברו למקוה, וכתב 'וכל מקוה מים יהיה טהור'. אך הק' דעירוב מקואות בעי שפופרת הנוד [ע' תוס' גיטין טז], וע"י השקה בעלמא לא חשיב 'מקוה' להטביל בתוכו. א"כ האיק' יחשב מקוה לטהר המים עצמם⁸.

רש"י ד"ה מי החג. דשבת שבתוך החג, וכשננטמא אין יכולין לילך ולמלאות וכו'. משמע דאי יכולין לילך ולמלאות לא סמכי' אזריעה. [דהותר בשעת הדחק].

ובגמ' [סוכה מט:] מבואר דלא הקדישו בערב שבת⁹, דא"כ יפסל בלינה.

אלמא אין זריעה להקדש, ה"נ אין זריעה לתרומה. ובגמ' בסמוך מבואר דהוה משום מעלה, וברש"י מבואר דהוה מדרבנן. אך דעת תוס' [בכ"מ, הו' בסמוך] דהנך מעלות דהו' בסוגיין הוה מעלות מדאורייתא.

ורש"י [זבחים עח:] כת' דל"מ השקה למי חטאת לטהרם, דהוה אב הטומאה, וחשיבי משום קדושתיהו לא בטלי. ותוס' [שם] כ' עוד דבואר בסוגין דאין זריעה בקדשים משום מעלה, וכ"ש מי חטאת.

הקדישין ואח"כ דורכין טמאין וכו' אמר רב יוסף הכא ענבים של תרומה עסקי' וכו'. הראשונים הק' דבגמ' [לע' לג:] מק' למ"ד משקין מבלע בליע, מהברייתא דתרומת תותים וענבים. ונימא דגבי תרומה ל"מ לדרוך פחות מכביצה, דעדיין פסול משום מעלה. והר"ן כת' דלעיל אכתי לא נחתינן להכי. [וכ"כ התוס' רא"ש לע']. ועוד הביא התוס' רא"ש [בשם הר"מ] דל"ש מעלה בתותים דעיקרו דרבנן.

והרמב"ם [תרומות יב יא] פסק דאפי' נטמאו אחר שנעשו תרומה דורכין פחות פחות. והמהר"י

2 ועוה"ק הקה"י [לא א] דהיסח הדעת לא שייכא לטומאה, דהטומאה הוה רק סיבת דהסיח דעתו ממנו. [ואפשר דכוונת המהרש"א דהיסח הדעת פסול מדרבנן, ובמקום פסול טומאה לא גזרו].

3 [ויל' דהתם הסיח דעתן קודם שנשרשו, דעדיין ראוי לקבל טומאה. וכיון דהסיח דעתו לא איכפ"ל דאח"כ נתייאש ממנו].

4 ועי"ל דציץ מרצה היכא דלא נודע, והיכא דלא נודע טומאתו אינו מתייאש משמירתו.

5 וכ' דזה כוונת הגמ' שמעת' דמחשכין, משמע דאינו אמת. וכ' דכ"מ רש"י [ד"ה שמעתתא] שבודין טעם שאינו משמע דהך טעם ליתא.

6 [אך לר"ד היה אפ"ל דבא ליישב לדעת ר' יוחנן דפסול טומאה].

7 ומשמע דהוה גזיה"כ דהמקוה טהור ואינו מק"ט. ויש שהק' אמאי איצטרך קרא, הא אף בלא"ה הוה מחובר, וכיון דלא נתלש לא שייך עליו טומאה [ע' משנה ריש מקואות] {ודלא כמ"ש הקוב"ש הנ"ל}. ואפשר דהיינו בתר דגלי קרא יחא טהור.

8 ובפשוטו מבואר דהוה 'מחובר למקוה', אבל אינו המקוה עצמו. ועוד יש שביארו דהוה מקוה כלפי עצמן, ולא כלפי אחרים.

9 ובמשנה שם אי' דמילו בכלי חול. והגמ' שם דנה דאף בכלי קודש יכולים למלאות ולהתכוון שלא יתקדש, ע"ש כמה תי'.

קורקוס הק' דבגמ' [כאן] מבואר דעשו מעלה גבי תרומה. ומבואר להדיא דקאי אהך מימרא. וכת' דהרמב"ם נקט דרב יוסף הוה דיחויא בעלמא, די"ל דהוה משום קדושת הגוף. אבל אליבא דאמת משמע ליה דר' יוחנן ס"ל דבכל אופן דורכן, אף כשכבר עשאן תרומה. ודוקא בהקדש דחמיר עשו מעלה, ולא בתרומה. ואף דהוה קדושת הגוף.

ורע"א הוסיף דהרמב"ם סמך אסוג' [לע' לג:]: דאמר' אלת"ה אלא הא דתניא הא למה זה דומה לתרומת תותים וכו' אמר רבא גזירה דלמא אתי לידי תקלה. ולא תי' בפשוטו דמודה ר' יוחנן בהקדישן קדושת תרומה ואח"כ דרכן דעשו מעלה דמבלע בליעי¹⁰. [כק' הראשונ' הנ"ל].

[אך לפ"ז הדר קו' היכא דזרע תרומה, וע"כ הוה משום היסח הדעת].

ואיבע"א התם דנגעו בראשון דה"ל [הענבים] שני וכו'. וחוזרין ומטמאין את המשקין [דכל הפוסל את התרומה מטמא משקין אפי' של חולין להיות תחילה]¹¹.

הכא דנגעו בשני, דה"ל שלישי וכו'. **פרש"י** בענבים שנעשו על טהרת התרומה. וכיון דעשה על טהרת התרומה מקבל טומאה משני¹².

והמהר"י קורקוס [הנ"ל] כת' דלדעת הרמב"ם י"ל דלמסקנא בענבים של תרומה¹³ [ואף דכבר הוקדשו], דלא קי"ל טעמא דמעלה בתרומה.

רש"י ד"ה שתהא חיותן בכלי. באותו כלי עצמו מקדשו צריך למלאותו מן המעין וכו'. [ותוס' כת' דפ"ה דחוק]. **והר"ש** [פרה ט ג] האריך להוכיח דאי"צ אותו כלי עצמו. וכת' דאפשר אפי' מדרבנן להעבירו לכלי אחר. ופי' דברי הגמ' כתוס' דונתן משמע דעשאן הכתוב כתלושין לקבל טומאה, אע"פ שהן מחוברין. ש"מ דאין זריעה להקדש.

דף לה.

אלא מעלה. פרש"י מעלה בעלמא מדרבנן, ואסמכוה רבנן אקרא. וכן משמע **ברש"י** [לע'] דמעלה דזריעה הוה מדרבנן. [והפנ"י הק' מה הביאו מהך דין, הא איכא כמה תקנת דרבנן בקדשים].

אבל תוס' [לע' יט. ד"ה אלמא, וחגיגה כג: מנחות כא.]. חלק דהוה מעלה מדאורייתא.

רש"י ד"ה והבשר. ו' יתירה לרבות עצים. ע' **רש"י** [לע' יט. וחולין לן] האיק דרש' הנך דרשות.

אלו דברים שיוצא חובת מצה

אלו דברים שאדם יוצא וכו' בחטים בשעורים וכו'. במשנה [לק' לט.]. אי' אלו ירקות שיוצא יד"ח מרור, ומצטרפין לכזית. **והר"ן** [שם, ורע"ב שם] כת' נראה לי דה"ה גבי מצה מצטרפין, והאוכל ממצת חטין ומצת שעורין¹ מצטרפין. וכת' דגבי מצה הוה פשיטא. וכ"כ **הריטב"א** ו**מהר"ם חלאוה ומאירי** [כאן].

ובגמ' [ברכות לז: ומנחות עה:]: אי' דליקט מכולן כזית יצא. **ותוס'** [ברכות שם, ומנחות שם וע:]. ור"ן כאן, ושא"ר פי' מכל ה' מינין. אבל **רש"י** [שם] פי' דקאי לענין אכילת מנחה. **והמנה"ח** [י ד] הביא דבגמ' [מנחות ע:]: אי' דמצטרפין לענין חמץ, ודייק דמשמע דצריך ריבוי לכל דין בפנ"ע שמצטרפין. ודן דאפשר דלדעת **רש"י** ו**רה"ג** והרמב"ם² היכא דעשה מכל א' מצה בפנ"ע, אינו מצטרף לשיעור כזית.

והקדש שלא נפדו. המק"ח [תנד א בסו"ד] הק' דאי הוה שוגג מעל, ויצא לחולין משעה שהגביהו³, או עכ"פ משעה שלעסיה. **והמק"ח** תי' דאה"נ איירי שמעל ויצא לחולין, ואפ"ה לא יצא דהוה מצווה הבא בעבירה, כיון שעשה עבירה בתחלת מצות אכילה⁴.

10 וע"כ דהוה דיחוי בעלמא. [א"נ פסק כרבא דהתם דהוה בתראה כלפי רב יוסף].

11 **והמהר"י קורקוס** [בסו"ד] כת' [א"נ] גבי חולין רשאי לסחוט אפי' טובא, דאין שני עושה שלישי בחולין. **ורע"א** תמה דשני מטמא משקה חולין להיות תחילה [וכמ"ש רש"י להדיא, וכ"פ הרמב"ם אבה"ט ז ה.]. וצ"ע.

12 ע' **משנה** [טהרות ב ב] וסוג' [חולין לג: לד.]. וכו"מ. ועוד י"ל למ"ד [סוטה ל:]: דחולין הטבולין לתרומה כתרומה, ומק"ט משני. [ויל"ד אמאי לא פרש"י כן. ואפשר משום דלא קי"ל הכי. ועי"ל דיסוד הך טומאה הוה משום דנעשו על טהרת תרומה].

13 ושפיר גרסי' שני עושה שלישי בתרומה.

1 וכל"ש מצה מעיסה שמעורב בו חטין ושעורין, דאפי' לענין חלה מצטרף, ע' תוס'.

2 **שהרמב"ם** השמיט שמצטרפין.

3 היכא דנתכוון להוציא מרשות שהוא שם. אבל בגזבר אינו מועל בהגבהה בעלמא [ע' תוס' קידו' נה.]. וכ"מ, ור"ן נדירם לד:.

4 **והמנה"ח** [י יט] הביא דברי המק"ח דהלעיסה הוה לצורך בליעה הוה בעבירה. [ואפשר דבדוקא נקט הכי, באופן שלא מעל משעת הגבהה. דההגבהה אינו מגוף המעשה, והאיך יצטרף. אמנם לכאור' כוונת המק"ח דכיון דבעי מצתכם, כל היכא דקנאו ע"י עבירה הוה בא בעבירה].

והאחרונים [מקו"ח שם] הק' ע"פ הא דמבואר [לק' לח.]. דדרשי' מצתכם, ואינו יוצא במצה שאינו שלו, אמאי איצטרך למעט הקדש. הא הוה ממון גבוה⁵. והמק"ח כת' דאירי בשוגג, ומעל יוצא לחולין וכנ"ל. והוה מצתכם.

והקוב"ש [קסב] דן דמ"מ המשנה באה לחדש דיש פסול בגוף המצה. ונפק"מ דהיכא דהיה הקדש בשעת עשייה חשיב שלא לשמה [ע' לק' לח:]⁶. והקוב"ש [קסד] כת' דכ"ז אי יש פסול במצה אסורה. אבל לצד דאינו יוצא משום מצווה הבא בעבירה, לא יחשב מש"ה שלא לשמה. דאינו פסול בגוף המצה, אלא בקיום המצווה].

רש"י ד"ה והכהנים בחלה. אבל ישראל בתרומה לא וכו' יצא זה שאיסורו מחמת דבר אחר. וכדאי' בגמ' [סוף הע"ב], ויתבאר שם. ועוד פרש"י [תחילת הע"ב] דהו' מצוה הבא בעבירה. והראשונים הביאו דכ"ה בירושלמי, וע' לק'.

תנא כוסמין מין חטין וכו'. פרש"י תורמין חטין על כוסמין, אף דאין תורמין ממין על שאינו מינו. והראשונים [תוס' שאנץ, תוס' רא"ש, רבינו דוד, ר"ן] הק' דתנן [תורמות ב' ו] כל שהוא כלאים זה בזה אין תורמין מזה על זה, ומבואר במשנה בכלאים [א] דחטין וכוסמין הם כלאים זב"ז. ולכן פ' כתוס' דלענין חלה איירי.

יש אחרונים [תפא"י שם] שדנו דדעת רש"י דהך כלל דכל שכלאים זב"ז הוה חוץ מהנך דהוזכרו להדיא.

שם. כוסמין מין חטין. והפוסקים דנו אי כוסמין נחשב בשם חטין לשאר דברים, אי חשיב מז' מינים שנשתבחה בהם הארץ. והטור [או"ח רח] כת' דעל ז' מינין מברכין ברכת מעין ג', וכן על ה' מיני דגן מברכים שכוסמין הם מין חטין ושיבולת שועל ושיפון מין שעורין⁷. ומשמע דכוונתו דמש"ה נחשב בכלל מינים שנשתבחה בהם הארץ⁸.

אבל הטור [ושו"ע קסח ד] אי' לענין קדימה בברכות [בשם תוספתא וירושלמי] ששעורין קודם לכוסמין, כיון ששעורין מז' מינין. והב"י [ריא] הביא בשם הג"מ דתבשיל שיש בו קמח כוסמין או שיפון ושבולת שועל קודם לגפן ותאנה ורמון, דברכת ב"מ מזונות קודמת, אע"ג דהני ממין ז' ואיהו לאו ממין ז', מ"מ חשיבי דעבדי מיניהו פת.

והמג"א [קסח ו] תי' בשם האגודה דאע"ג דבכלל חטין הם, מ"מ שעורין עדיפי דכתיב בהדיא בקרא. והט"ז [קסח ד] כ' דיש לכוסמין חילוקי דינים בסוגיין, ומ"מ כיון דלקצת דברים הוה בכלל חטין חשיב לענין המוציא.

ונח' המהרש"א ופנ"י [לק' לו: בתוד"ה אוציא] אי מביאין ביכורים מכוסמין ושיפון ושבולת שועל.

תוד"ה כוסמין. ור"י אומר וכו' לענין חלה. היכא דיש עיסה של חטין ושל כוסמין מצטרפין [אף דאינו בלול יחד, ע' סו"ד התוס']. ותוס' [מנחות ע. ד"ה תנא] הק' מ"ש לענין תרומה אינו מצטרף [דהוה כלאים זב"ז], ואילו לענין חלה מצטרף. ותי' דגבי חלה תלוי הטעם בעיסה, לפי שעיסותיהן דומות זו לזו.

ועוד תי' דכשיש לכל אחד שיעור חלה אין תורמין מזה על זה ממין על שאינו מינו.

בא"ד י"מ דתנן וכו' אלמא כוסמין בהדי שעורין ש"ד, ואור"י וכו' אף מין חטין, וכ"ש מין שעורין. [וכ"כ שא"ר בסוגיין, וכ"פ השו"ע שכד ב"י]. ורבינו דוד כת' לפרש עוד דכוסמין אחר שנקלף דומה לחטין, ואינו מצטרף לשעורין. אבל לענין כלאים כשצומחים דמי לשעורין, ואינו כלאים בהדי שעורין¹¹.

מנה"מ וכו' דברים הבאין לידי חימוץ וכו'. לכאו' מבואר דתלי אי בא לידי חימוץ. ולא נאמר דין מסוים בהנך ה' מיני דגן. אך הראשונים [הו' בסמוך] נח' אי בעי' שהמצה בפועל יבא לידי חימוץ, או תלי במין שבא לידי חימוץ.

5 וכת' דדוחק לומר דזהו טעם המיעוט בסוגיין, דא"כ ניתני גזל.

6 וכ' עוד נפק"מ למ"ד יש דיחוי אצל מצוות, אי פדה המצה בליל פסח לא יצא יד"ח. אבל משום מצתכם, סגי שקוניהו לפני שמקיים.

7 [ועוד יש להם מעלה שעליהם יחיה האדם ואם עשה מהם פת מברך המוציא].

8 אך מאידך גיסא יש לדייק מלשון 'וכן', דהנך לא הוה בכלל ז' מינים. וכן לשון הגמ' [ברכות לו:] כל שאינו מז' מינים ולא מין דגן [כגון אורז ודוחן]. ומשמע דיתכן מין דגן דאינו מז' מינים.

9 והש"ך [נ"ד שכד ז] ביאר דהיכא דעירב קמח, ולש אותן יחד, הוה כאילו הוא ממין א', דכל העיסה נראה שוה.

10 אבל ברמב"ם [חמץ ה' א] נראה דכוסמין מין חטין ולא שעורין. והרמ"ך השיג.

11 [וסיים ותפוס לשון ראשון, כתוס'].

והלח"מ [ו ה] הביא י"מ [דדעת הרמב"ם] דנתמעט מהך מיעוט דוקא דבר שאינו בא לידי חימוץ בשום צד בעולם. ולא תלי אי עיסה זו ראוי לבא לידי חימוץ. אבל המלחמות [הו' בסוה"ע] נקט דבעי שיהא ראוי בפועל לבא לידי חימוץ.

והמג"א [תנא א] הביא דהראשונים [לק' לו:] דנו אי יוצא חובת מצה בפת סובין [לבד], והוכיח מדברי רש"י [הו' בר"ן שם] דבא לידי חימוץ¹², מדיוצא יד"ח מצה. אך דחה דאפ"ל כיון שהוא ממין הבא לידי חימוץ יוצא בה יד"ח. [אף שהסובין הוה חלק מהתבואה דאינו מחמיץ]. ורע"א ציין דנסתפק בסברת המלחמות והלח"מ [הנ"ל].

ובגמ' [מנחות ע:] אי' דהנך ה' מינים חייבין בחלה [ולא אורז ודוחן, ע' בסמוך], דאית' לחם לחם ממצה. וכן אסורין משום חדש, דחדש את' לחם לחם ממצה. ובגמ' [ברכות לז.] משמע דאף מברך המוציא, וכשבשלו ברכת מזונות בהנך ה' מינים¹³. [דתלי בשם 'לחם'¹⁴].

ובמשנה [חלה א ג] נח' התנאים בתבואה שלא הביאה שליש גידולה [ועשה ממנו עיסה] אי חייבת בחלה. ובירושלמי [הו' בר"ש שם] מבואר דת"ק דמחייבי משום דבא לידי חימוץ, וחלה הוקש למצה, דכל שבא לידי חימוץ חייב בחלה¹⁵.

והאבן העזר [קסח] הק' דעיסה ממי פירות, שאינו פת לברכת המוציא, א"כ למה מתחייב בחלה. ותי' דפת הבא בכיסנין יש עליו שם לחם, אלא שלא חשיבי ולכן לא קבעו עליו ברכת המוציא וברכה"מ. [וע' בסמוך בשם המג"א].

והקוב"ש [קעז] הק' דנימא דנילוש במי פירות יהא מותר בחדש ולא יתחייב בחלה. [דהא במצה פסולה משום דאינה באה לידי חימוץ]. וכת' דגבי חדש"ל כיון שכבר נאסר קודם לשה בעודו דגן, אינה ניתרת אח"כ. אבל חיוב חלה משעת גלגול, ובשעה זו עיסה הנילושה במי פירות, תהא פטורה מחלה משום דאינה באה לידי חימוץ.

יצאו אלו [אורז ודוחן] שאין באין לידי חימוץ אלא לידי סרחון. והרמב"ם [ה א] כת' דאפי' לש קמח אורז וכו' עד שנתפח הרי זה מותר לאכול שאינו חמוץ אלא סרחון. ויש גיר' ¹⁶ שהראב"ד השיג אין דבר זה פשוט ולא הכל מודים בו, דנהי שאין עושין חמץ גמור ואין חייבין על חימוצו כרת אבל נוקשה מיהא הוה ואסור.

ויש ראשונים שהביאו דמכאן נהגו במקצת ארצות שלא לאכול קטניות בפסח, לחוש לסרחון דהוה חמץ נוקשה¹⁷.

והריטב"א חלק דמצינו מנהג פשוט בכל ספרד לאוכלם. והביא מהגאונים דאין מחמיצין כלל.

אבל הסמ"ק [הו' במרדכי תקפח, ובהג"מ קושטא הו' ב"י תנא] דנהגו לאסור משום דמעשה קדירה דקטנית דמי לדגן ואתי לאיחלופי. ומידי דמידגן הוא כעין ה' מינין. ועוד דיש מקומות שעושין פת מקטנית, ואתי לאיחלופי. אבל אי משום שמחמיץ, תינוקות של בית רבן יודעים דל"ש בזה חימוץ. ולכן אתי לאיחלופי לאותם שאינן בני תורה. והפוסקים הו' טעם נוסף שפעמים מתערבין גרגירים של חיטה לתוך הקטניות¹⁸. [וע' רבינו מנוח [ה א] טעמים נוספים].

והרמ"א [תנא א] כ' דהמנהג באשכנז להחמיר, ומ"מ מותר להשהותו בביתו.

מתני' דלא כר' יוחנן ב"נ דאמר אורז מין דגן וחייבין על חימוצו כרת וכו'. ומבואר בברייתא בסמוך דס"ל דאדם יוצא ידי חובתו בפסח. וכן ילפי' מזה שמחייב בחלה [וכמ"ש רש"י בסמוך], וכן שברכתו המוציא וכשבשלו ב"מ מזונות [ברכות לז.]. דאף ריב"נ ס"ל דלחם הוה דבר שחייבין על

12 והביא דיש מורים שהקליפה החיצונה [שהוא כמו קש] אינו מחמיץ. אבל קליפת החטים עצמן אפשר דמחמיץ. וגם א"א שלא נדבק בו קצת ממשות חטים. [ומשמע דנסתפק מעיקרא אי סובין מחמיץ כלל. ובזה דן להוכיח דמחמיץ, ואפשר דקליפת החטין מחמיץ. א"נ הקליפה עצמו אינו מחמיץ, אלא קצת הדבוק בו. ואפ"ה כיון דיש בפת זה חימוץ הכל מצטרף. ואף שאין רובו מחמיץ]. והחק יעקב [שם] הביא דמפורש במשנה [לט:] דמורסן מחמיץ. והמחה"ש ביאר דהמג"א נסתפק אי המורסן עצמו מחמיץ, או החיטה הדבוק בו. ובזה הביא דמבואר דיוצאין יד"ח מצה.

13 ולר' יוחנן בן נורי אף אורז ודוחן, וכשיטתו בהנך.

14 ולכא' מבואר דהך היקש אינו היקש בעלמא לדין, אלא גילוי דנקרא שם פת.

15 ומבואר דתלי בתבואה זו. ולא במין חטין הכללי.

16 וכו' במגדל עוז, וכ"ג בס' הקובץ ועוד אחרונים. [אבל לפנינו הך השגה בהלכה ב' גבי מי פירות, ע' לקמן].

17 וכו' הריטב"א בשם י"מ דה"ק שאינם באין לידי חימוץ גמור להתחייב עליה כרת אלא לידי נוקשה ואיכא עליהו איסור דרבנן מחמץ. [והמגדל עוז כת' דנהג חומרא בעצמו, ע"פ סוגיין].

18 וכו' הריטב"א דהרבה מן החסידים נמנעו מלאכול מהם בפסח מבושלים מפני ערבובים שעולה עמהם. והריטב"א כת' דצריך לזהר מאד שהרי נמצא עם האורז ממין הכוסמין תמיד, ואם נשאר שם אפי' גרגיר אחד נמצא שנאסר הכל בבשולו במשהו, ולכן צריך לבדוק אותו פעם אחר פעם בעיון גדול. דהא לאו אחזקי איסורא הוא כיון דמילתא דשכיחא טובא.

חימוצו כרת, והוקש מצה לחלה וחדש. אלא דנח' מהו חימוץ.

והאחרונים [דבר"י יא, קוב"ש קעו] חקרו בהא דל"מ אורז ודוחן, אי הוה משום דבעי' מין דגן. או משום דלא משכח"ל שיוכל לבא לידי חימוץ, ואילו יוכל לבוא לידי חימוץ מהני. [וכן להיפך היכא דהוה מין דגן, ואינו יכול לבוא לידי חימוץ¹⁹]. [וע' מה שהו' בזה לע']. והביאו דנח' בזה הראשונים [הו' בסמוך] בגדר צירוף אורז וחיטה.

חטין ואורז מעורב - במשנה [חלה ג ז] אי' דהעושה עיסה מחיטים ואורז, אם יש בה טעם חיטה חייבת בחלה ויוצא יד"ח בפסח [ואף האורז מצטרף לשיעור]. **והירושלמי** [הו' ברמב"ן הל' חלה לא. בדה"ס] פי' הטעם משום שהחיטה גוררת את האורז²⁰. [דקים להו לחז"ל שגורר ומחמיץ אף את האורז²¹].

והריטב"א הביא מהירושלמי [כאנף דהעושה עיסה משאר מינים [מלבד אורז] וחיטה, היה דרוב דגן יוצא יד"ח.

והגמ' [זבחים עח.] מוכיחה דאף דהאורז רוב, החיטה אינו מתבטל מדאורייתא. דמין בשאינו מינו אמרי' טעם כעיקר מדאורייתא. **והרמב"ן** הק' דע"פ הירושלמי החיטה גוררת את האורז, א"כ אמאי תלי בטעם כעיקר. **והרמב"ן** תי' דאת"ל שהוא בטל [וטעם כעיקר לאו דאורייתא], האיק יגרור אחריו. **והרא"ש** [סו"ה חלה] חלק, ונקט דהבבלי והירושלמי פליגי. דלדעת הבבלי סגי בטעם כעיקר לחוד, ונהפך כולו לצאת יד"ח מצה²². והירושלמי פליג דנהי דיש בו טעם חיטה, וחשיב כולן כחיטין. כיון דרובו אורז אינו מחמיץ, ואינו חייב עליו. ול"מ למצה²³.

והגר"ח [חמץ ו ה] ביאר [בדעת הרמב"ם] דבעינן לב' הטעמים, דדין טעם כעיקר מהני להחשב מה' מינים. אבל בעינן גם שיחשב 'שם לחם', ולזה מהני ההלכה של גרירה, דהאורז נגרר אחר החיטין לדין לחם. [וע"ע שהאר"ך].

והקוב"ש [קעו] כת' דמוכח בדברי הרמב"ן דהעיקר תלי בחימוץ, ול"צ ה' מיני דגן. דהא עיסה זו עיקרה אורז, ומ"מ יוצאין בה כיון דבאה לידי חימוץ ע"י גרירה. אך תמה במש"כ הרמב"ן דבעי ג"כ טעם כעיקר. וצ"ב אי נעשית חמץ ע"י גרירה מה איכפ"ל דבטל המין מדאורי'. ומה מהני צירוף שני הדברים יחד, טעמ"ע וגרירה. וצ"ע.

אבל **הדבר"י** [יא ד] הביא דמבואר ברמב"ן דחימוץ לבד בלא מיני דגן ל"מ. ומש"ה צריך תרוייהו, טעמ"ע להחשב מין דגן. ובעי' ג"כ חימוץ.

דתניא ריב"נ אוסר באורז ודוחן וכו'. בפשוטו משמע דלריב"נ אף דוחן כדגן, ויוצא יד"ח בפסח [וכדאי' בסמוך].

אבל **הצל"ח** ו**ראש יוסף** דייקו דדוקא בברייתא הראשונה נקט ריב"נ דוחן. אבל בברייתא הב' דחייבין עליו כרת ויוצא יד"ח בפסח לא הוזכר דוחן. וביארו דדוחן הוה חמץ רק מדרבנן, ואינו יוצא במצה²⁴.

וכן היה ריב"נ אומר קרמית חייבת בחלה וכו'. פרש"י דמין דגן הוא. דחלה גמר לחם לחם ממצה [מנחות ע.]. ובתוספתא [כאן ב י] אי' דלריב"נ יוצא יד"ח מצה בקרמית. [ויל"ד אמאי הגמ' לא הביאה].

אמר רבב"ח אמר ר"ל עיסה שנילושה ביין שמן ודבש אין חייבין וכו'. פרש"י דלא נתן בה מים. וס"ד דהגמ' דהטעם משום דהוה כמצה עשירה. ומשמע דהיכא דנתן מים לא הוה מצה עשירה [והגמ' לק' לו. בדלא נתן מים, [וכשית רש"י שם]. אבל הרי"ף [שם] העמיד כשנתן מים]. אבל יש אחרונים דרש"י נקט הכא לא נתן מים משום חימוץ, וכמסקנא. [ע' פנ"י].

המחזה וגמעו וכו' אם מצה אין אדם יוצא יד"ח וכו'. פרש"י דלאו דרך אכילה²⁵. אבל ר"ח כת' דכיון שפתתו יצא מתורת לחם.

והרש"ש כ' דמדברי רש"י כאן הוכרע ספיקו של המשנ"ל [יסוה"ת ה ח בסופו] האם יוצאים מצוות

19 והדבר"י נקט בדעת הרמב"ן דבעי' תרוייהו.

20 ונח' בירושלמי אי דוקא חטין ואורז, או דאף שעורין גוררין, ע"ש.

21 והדבר"י [יא ו] כת' דגדר גורר מהפכו ואיכותו.

22 [וס"ל דכל טעם כעיקר נהפך להיתר, ומצטרף לשיעור. וע"ע לק' מד].

23 ואף החלה החיטין שבו אינו יוצא בו.

24 [וסתיתא הראשונים לא משמע כן. ובגמ' מנחות ע: משמע דדוחן חייבת בחלה ואסור משום חדש לריב"נ. ובגמ' ברכות מבואר דמברכים עליו מזונות. ודוחק לומר דכ"ז דוקא להחמיר. וכן בתוספתא [הו' בסמוך] מבואר דקרמית יוצא יד"ח מצה].

25 ויל"ד בהך חסרון דלאו כדרך אכילה, אי כל שתייה נחשב אכילה משונה, והוה מעשה אכילה של כדרך. או דקאי כלפי הלחם, דלחם שהמחהו אינו דרך אכילה הלחם. וכמו מי פירות דלא הוה כדרך אכילה [לע' כד:]. אף דהשתא הוה כדרך, מ"מ אין זה דרכו של הפרי].

עשה שלא כדרך אכילה. ומבואר ברש"י שאין יוצאין²⁶. וכ"כ הראש יוסף. והמנח"ח [י ב] כת' דעפ"ז למדנו דבכל גרי אכילה שווה אכילת מצה לאכילת איסור. ומה שבין השינים אינו מצטרף לכזית, וכן אכל כזית והקיא וחזר ואכל יצא, וכמו גבי מאכלות אסורות [חולין קג].

אבל הדבר²⁷ [יא ג] תי' דכוונת רש"י דהוה דרך שתייה [וגרע משלא כדרך, דלא הוה אכילה כלל].

אבל בגמ' [חולין קכ.] אי' הטעם שאינו יוצא בו יד"ח מצה, דבשלמא מצה וכו' דכתיב לחם עוני, והאי לאו לחם עוני הוא²⁷. וצ"ב אמאי רש"י [כאן] נקט טעם אחר מהגמ'²⁸. אמנם תוס' [שם ד"ה לחם] כתב דהמ"ל אכילה כתיב ביה.

שם. והגמ' [שם] מק' אמאי חייב משום חמץ, הא אכילה כתיב ביה, והאי לאו אכילה. ותי' דדרשי' נפש לרבות השותה. [והאחרונים הק' דאי הוה חסרון שלא כדרך הנאתו, מה מהני גזיה"כ. ונימא דגלי קרא דנתחייב בחמץ שלא כדרך].

והא הכא דאין אדם יוצא יד"ח במצה, וחייבין על חימוצו כרת. האחרונים הק' דלא דמי, דהתם הוה חסרון בצורת האכילה²⁹, ולכא' ההיקש רק לעצם השם חמץ ושם מצה [דילפי' מה נקרא 'לחם']. ועוה"ק האחיעזר [ג ז ה, ואו"ש מאכ"א יז] דקודם שהמחהו חל עליו איסור חמץ, וכל זמן שלא נפקע מאכילת כלב לא פקע איסורו, ואינו ראייה לגוף האיסור. וצ"ע.

והדבר³⁰ [שם] ביאר דקו' הגמ' דאי ילפי' חמץ ממצה לכל דיניו אף לזה. [וכת' דמש"ה פרש"י דהתם החסרון משום שלא כדרך, ולא משום החפצא. דא"כ נימא דכבר חל עליו דין חמץ].

שם. והא הכא וכו' וחייבין על חימוצו כרת וכו'. ובפשוטו אידחי הק' היקש, ולא תלי בהדדי. אבל המלחמות [לו. י: בדה"ר] נקט דאף למסקנא בעי' שהמצה יהא ראוי לבא ליד' חימוץ. וכדאי' לעיל. והמלחמות כת' וא"ת נצרכה לשאר מינין [ונתקבל הק' היקש רק למיני דגן]. ודחה בדברי ר"ל מבואר [דס"ד] דילפי' מהל' היקש למצה עשירה, דאין חייבין על חימוצו כרת, ואע"פ שיש במינו חמץ ומצה. ואע"ג דאדחי הק' סברא, היינו שיש שחייבין על חמוצו כרת ואין יוצאין בה משום שאינו קרוי מצה³⁰. אבל אין לך דבר שאינו בא לידי חמוץ שיהיו יוצאין בו משום מצה דהא איתקוש.

והרמב"ן נקט עפ"ז דאינו יוצא יד"ח מצה בעיסה של מי פירות [לחוד] כיון דאינו מחמיץ. [אף לולי מצה עשירה]. אבל דעת הרמב"ם [ו ה בפשוטו, ע' לק' לו.] שיוצא יד"ח מצה. והלח"מ [בפי' הא'] כת' דדעת הרמב"ם דילפי' מהק' היקש רק לענין דבר שאינו בא לידי חימוץ בשום צד בעולם. ולא תלי בעיסה זו.

דף לה:

מי פירות אין מחמיצין

ומי פירות אין מחמיצין. רש"י [לו. ותוס' בתחילת דבריהם] פי' דאינו חמץ גמור, ואין חייבין עליו כרת. אבל הוה חמץ נוקשה. ותוס' הק' דרבא [לק' מ.] אמר דמי פירות אין מחמיצין¹, ומבואר דאף לכתחילה רשאי².

והתוס' ר"פ [בשם ר"ש מאורא בשם ר"י ב"ר אשר] כת' דמי פירות לבד מחמיצין כשנשתהו זמן מרובה. [ושם איירי

26 אבל יש שפי' דכוונת רש"י דאין עליו שם פת, דפת הוא דבר הראוי לאכילה.

27 ובפשוטו משמע דנתמעט דלא הוה 'עוני', אף דהוה 'לחם' [וצ"ב אמאי שתייה לא חשיב עוני. והמנח"ח [י ו] ביאר דגזיה"כ דבעי טעם מצה. ושתייה לא חשיב טעם מצה]. אבל גיר' השיטמ"ק [שם] כיון דפרתיה לאו לחם הוא.

28 והנוב"י [י"ד ק לד] תי' דאי משום גזיה"כ דלחם עוני, נח' [לק' לו.] אי דרשי' לה, ולריה"ג כתיב 'עני'. והנוב"י כת' דהמקשה בא לפרש דיש טעם אחר במצה, שלא יהא סתירה מרישא לסיפא, מ"ש דלא הוה אכילה לענין מצה, ולענין חמץ הוה אכילה. אבל לבתר דילפי' גזיה"כ דהשותה אתי שפיר.

29 [עכ"פ לפרש"י דהוה חסרון דלאו דרך אכילה]. והמ"ה הק' דלא דמי דהתם הוה דבר היוצאין בו אלא שאכלו שלא כדרך, משא"כ מצה עשירה מצד עצמו אינו מצה כלל. וכת' ד"ל דאף מצה עשירה מצד עצמו ראוי, אלא מעורב בו יין. אך שוב הק' דהמחהו לאו דרך אכילה הוא.

30 [וצ"ב הוכחת הרמב"ן, מנ"ל דאידחי דברי ר"ל לענין ללמוד חמץ ממצה. נימא דאידחי לגמרי, וילפי' רק על המין. ואולי כוונתו דאין היקש למחצה, וכיון דילפי' מצה מחמץ ילפי' לכל מילי. אבל לא נתקבל הק' היקש ללמוד חמץ ממצה].

1 ותוס' [מנחות נד.] הביאו ראייה מהירושלמי דמי פירות לבד מחמיצין בלא מים. וכת' דצ"ל דס"ל כאביו. והתוס' ר"פ כת' דהירושלמי איירי בנשתהו זמן מרובה. [אבל הביא דר' יחיאל מפרש דחה ראיתו].

2 ופליג אאביו, ומבואר דדעת אביו דמי פירות מחמיצין, עכ"פ להחשב חמץ נוקשה. והנוב"י כת' דיש לדחות דלרש"י אף לרבא אסור באכילה, והנידון לענין להשהותו בביתו.

בלא זמן מרובה³.

ותוס' [מנחות נד.] כת' דיש לנטות [כדברי רש"י] דבלא מים הוה חמץ נוקשה. ורבא [לק' מ.] סבר דכיון דלא הוה חימוץ גמור לא גזרו להחמיר ולחוש כה"ג, דהוה מילתא דלא שכיחא⁴. והנוב"י [ק כא] כת' דלפ"ז צ"ל דהך נוקשה הוה מדרבנן⁵.

ועוד דנו **האחרונים** דכוונת רש"י דנח' בזה האמוראים, ודעת ר"ל דאין חייבין על חימוצו כרת. ודעת רבא [לק' מ.] דמותר לגמרי.

תוד"ה מי פירות. מי פירות אין מחמיצין משמע דשרי' לגמרי וכו' והא דאמר תשרף מיד, כשעירב עמהן מים, ואז ממהרות להחמין. **והר"ף** [לק' רפ"ג יג. בדה"ר] הביא כן בשם הירושלמי דע"י מים מחמין. ובלא מים הוה היתר גמור.

ויש בזה ב' גירסאות ברמב"ם, **דהרמב"ם** [ה ב] כ' דמי פירות בלבד בלא שום מים אינו בא לידי חימוץ, ואפי' נתפח הבצק הר"ז מותר באכילה [כ"ה הגיר' במהש"פ⁶]. והוא שלא יתערב שוב מים בעולם. ואם נתערב מים כל שהוא הרי אלו מחמיצים [משמע חמץ גמור]. **והראב"ד** [לגיר' זו] השיג דנהי דאין עושין חמץ גמור, אבל נוקשה מיהא הוה⁸. אבל **הרמ"ך** [שם יט] הביא דהרמב"ם חזר והג"י בספרו דאין חייבין עליו כרת [וכ"ג המגיד משנה].

והרמב"ם [שם ה] פסק דמצה שלשה במי פירות יוצא בה יד"ח בפסח¹⁰. ואף לצד דמי פירות מחמין, היינו כשנתפח. והתם איירי שמשמרו שלא יחמין.

והשר"ע [תסב א] פסק דמי פירות אין מחמיצין, אפי' הניחו כל היום¹¹. **והרמ"א** [שם ד] הביא דבמדינות אלו אין נוהגין אפי' לקטף במי פירות. ואין לשנות [אפי' לא החמין], אם לא לצורכי חולה או זקן הצריך לזה¹². **והפוסקים** ביארו דחששו לדעת רש"י דאף בלא מים כלל ממהר להחמין, ועוד שמא נתערב בו קצת מים.

שם. בפשוטו מ"ד מי פירות אין מחמיצין ס"ל דאין זה פעולת 'חימוץ' אלא תפיחה וסרחון. והוה מציאות שונה. אבל לשון **שר"ע הרב** [תסב ב] דאף על פי שנתחמצה מהם מותרת שאין זה חמץ שאסרה תורה.

בא"ד ועל הא אמר דאין בהן כרת, אבל לאו אית בהו וכו'. דהוה חמץ נוקשה וכו'¹³. **והאחרונים** הק' דנח' התנאים [לק' מג.] אי לוקין על חמץ נוקשה, ולכאור' נר' דתוס' קאי כמ"ד דלוקין על חמץ נוקשה¹⁴ [וכן נקט הנוב"י ק כב]. אבל **האחרונים** [מקור"ח תסב א, מנח"ח יב ד, פרמ"ג מ"ז ר"ס תסב] כת' דיש ב' עניני נוקשה, והמח' לק' בנוקשה דשיאור או חמץ דאינו ראוי לאכילה. אבל נוקשה ע"י מי פירות לכר"ע הוה מדאורייתא, ונתמעט דוקא מכרת.

והריטב"א כת' דדעת הרמב"ן דעל ידי מים הוה חמץ גמור [ולא נוקשה¹⁵]. ובלא מים אין מחמיצין כלל. שכך כחן של פירות. **ורבינו דוד** ביאר [בשם הרמב"ן] דדוקא לענין תודה הוה נוקשה, שאינו מהמובחר אבל חייבין על חימוצו כרת¹⁶.

שם. **ובגמ'** [מנחות נד.] נח' ת"ק ור' חנינא בן גמליאל אי מחמיצין לחמי תודה בתפוחים. וע"י מי פירות הוה נוקשה. והגמ' מפרשת דאף לרבנן הוה חמץ נוקשה. ושתי הלחם ולחמי תודה בעי חמץ

3 ועד"ז כת' **הרמ"ך** [לרמב"ם ו יט]. וכן מבואר ברמב"ם [ה ב] דחילק בין נתפח ללא נתפח.

4 והנוב"י ביאר שאין דרך הגרעין להפליט מימיו עד שכבר שלט בו האור ונקלה, ואותו גרעין שוב אינו מחמין שהוא כבר קלוי. ועיקר החשש דבלע אידך ושמא זה שבלע עדיין לא נקלה. וכן קו' הגמ' [מ.] אדמבשל מחמע אין זה ברור, אלא דאיכא דאייחש שמא יחמין קודם גמר בישולו. אבל בשמן שהוא מי פירות שאינו אלא חשש נוקשה מותר דסמיכין שנתבשל קודם שנתחמץ.

5 ואף דנח' התנאים [לק' מג.] אי חמץ נוקשה דשיאור וכדו' דאורייתא או דרבנן, הכא כוונת רש"י דהוה דרבנן.

6 **ורבינו דוד** העלה צד דלר"ל מי פירות [היכא דשהה] גזירה אטו גזירה במים [ולא משום מחמיצין]. ולק' מ. ליכא למיגזר.

7 וכן מבואר בראב"ד והג' מיימוניות.

8 **והאחרונים** הק' סתירות בדעת הראב"ד. ויש שגרסו [ס' הקובץ] דהראב"ד קאי אהלכה א, אאורז [ע' לע].

9 וכן בפיה"מ כת' דמותר באכילה. ובכנה"י הו' דאין חייבין עליו כרת.

10 [ורק בין שמן דבש וחלב נחשב מצה עשירה. ע' לק' לו].

11 **והתוס' ר"פ** הביא בשם ר' **נתנאל הקדוש מקינון** [והו' בשו"ע שם ה] דאין ללוש כשיעור חלה, דהך חלה לא הוכשרה ואינו מקבלת טומאה. וחלה טהורה אינה נשרפת.

12 **והפוסקים** כת' דהיכא דהחמין אין להתיר אפי' לזקן וחולה.

13 ויל"פ דהוה נוקשה משום דחימוצו ע"י דבר אחר, ואף דיש בו ג"כ חימוץ המים שבעיסה. א"נ דהמים מצד עצמו מחמין, אלא דמי פירות גורמים בו שינוי [וכעין הא דנעשית פת הבא בכיסנין]. עכ"פ היכא דעיקר חימוצו ע"י מים, ודאי הוה חמץ גמור.

14 אבל **הטור** [תמב] פסק דנוקשה הוה מדרבנן.

15 וכ"מ ברמב"ם [ה ב].

16 אך הביא **דהרמב"ן** [חולין כג:] כת' דמי פירות גרע מנוקשה דשיאור, דאין בהם טבע של חמץ. [ולכאור' היינו בלא מים]. [וע' בסמוך דברי הרמב"ן].

מעליא.

ועוד כת' הרמב"ן [חולין כג]: דדוקא לכתחילה אין מחמיצין בתפוחין, אבל הוה חמץ לענין לחמי תודה. ועוד כת' דאפשר דיש כמה גווי נוקשה, ותפוחין גרע משיאור.
אך החז"א [מנחות לה ד] העלה צד [להיפך] דחימוץ ע"י תפוח גרע טפי, שיש בו סגולת חימוץ ואין זה עיקר חמץ. אבל כשלש במי פירות ועמד עד שנתחמצה ע"י מים י"ל דהוה חמץ גמור.

שם. המג"א [ר"ס תסב] הביא בשם השל"ט דתפוחים ורימונים מחמיצין, דמשקה חמוץ מחמיץ. [ונקט דכוונתו דהוה חימוץ גמור]. והמג"א הק' דבגמ' [מנחות נד] מבואר דאף ע"י תפוחים הוה נוקשה¹⁷.

ותוס' [לע' כח: ד"ה מחמת] אי' דע"י שמרי יין הוה חמץ גמור. אבל החק יעקב [תסב ה'¹⁸] תמה דאין חילוק במי פירות. והפרמ"ג [תסב מ"ז א] תמה דעינינו רואות שעושין עיסה משמרי שכר ומתחמץ¹⁹. וצ"ע. וכ"פ הביא"ה [שם ד"ה ללוש] דודאי הוה חמץ גמור.

בא"ד וכ"מ [מנחות נז: לרבות מנחת נסכים לחימוץ, ופריך מי פירות הן וכו']. דהגמ' מק' דמנחת נסכים²⁰ הוה מי פירות [דהוה סולת ושמן, בלא מים], האיך משכח"ל חימוץ לר"ל. ותי' הגמ' דמגבלה במים והיא כשירה. ותוס' נקטו דאפ"ה הוה חמץ נוקשה, ובמנחות חייבין אף על חמץ נוקשה. [וע"ע תוס' לק' מג. ד"ה מאן]. ותוס' [מנחות ה"ל] כת' לדחות דלר' יהודה שיאור אינו פוסל במנחות. וכת' דאפשר דאפי' איסור דאורייתא ליכא [בפסח].
והפנ"י נקט דלפ"ז לדעת רש"י במנחה בעי' חמץ גמור. ומבואר דע"י מים הוה חמץ גמור.

בא"ד ובמי ביצים נסתפק רש"י אי חשיב כמי פירות וכו'. בפשוטו משמע דבא להחמיר דחמיר ממי פירות [ובלא מים], והאחרונים [חזו"א קכא יג] הק' דלדעת רש"י חמץ נוקשה אסור [אלא דאין חייבין עליו. ובזה"ז אין נפק"מ בדין עונשין]. והב"ח [תסב] דן דכוונת רש"י להקל דהוה כמים, ורשאי לגבל בו [וכ"מ במחזור ויטרי מג"ז]. אך הביא דבהג' סמ"ק מפורש דאי הוה מי פירות הוה לקולא. וביאר דאף לרש"י כששמרו מחימוץ מהני, ומותר באכילה²¹.

והנוב"י [ק כא] כת' ליישב דבערב פסח חמץ נוקשה מותר, ובזה רש"י דן אי הוה כמי פירות וחמץ נוקשה, או חמץ גמור.

בא"ד אבל ר"ת נהג היתר וכו'. והראשונים הביאו דר"ת הכריע דאין זה חימוץ, שאפי' עושין פת מפירורי פת נעשית עבה כמו כן.

בא"ד בערב פסח לאחר ד' שעות וכו'. והרמ"א [תמד א] כת' דלדידן נהגו שלא לאכול מצה עשירה, אפי' בער"פ [שחל בשבת]. והנוב"י [ק כא ד"ה ועתה נבוא] דן דלצד דנוקשה דמי פירות הוה דרבנן²², י"ל דרק בפסח עצמו החמירו, ולא בערב פסח²³.

בא"ד והא דקאמרי' בירושלמי האוכל מצה בער"פ וכו' היינו מצה הראוי לצאת יד"ח, וזו מצה עשירה. [וכ"כ תוס' לק' צט: דמותר לאכול מצה עשירה בערב פסח, וכ"פ השו"ע תעא ב'²⁴]. ועוד כת' הריטב"א דאינו מצה כלל, דאין בו מים ואינו ראוי להחמיץ. [ונח' בזה הראשונים, ע' לק' לו.]. [וע' מג"א שם].

17 אמנם בריא"ז [ב ו ז] מבואר דע"י מי פירות לחוד אינו מחמיץ [כלל]. ואילו ע"י תפוחין ורימונים [אף בלא מים] מחמיץ, ואין חייבין עליו כרת. [ול"ק מידין].

18 הביא כן בשם הג' אשר"י [ע"ז] דאינו מי פירות. [ואישתמטתי דברי התוס'].

19 וצ"ב בגמ' מנחות אמאי לא החמיצו מנחות בשמרי יין וכדו'.

20 ופרש"י ותוס' [שם] דשאר מנחות ודאי מגבלה במים [ועושה חלות ורקיקות וכו'], דשמנן מועט. אבל מנחת נסכים ס"ד דליכא מים.

21 והריטב"א [לה]. הביא י"א דאינו מחמיץ, דהא אינו מכשיר לקבלת טומאה [וכדאי' סנהדרין ה:]. והריטב"א דחה דלא תלי בהכי. וכתב דיש למחות בדבר [היכא דטופח].

22 ובמחזור ויטרי ביאר הסמוך דשמא ע"י ביצים מחמיץ יותר ממים, ואין בידו לשומרו שלא יחמיץ. דהא אחד מ"ד יין שמן ודבש א"א לשומרו מחימוץ. מכלל דאיכא דמחמיץ יותר ממים. ומשמע דכוונתו דמי פירות מחמיצין כמים. ועוד בהנך [יין ושמן ודבש] עדיפי ממים, ונסתפק אי ביצים הוה כהנך.

23 ובהג' רב"פ [לנוב"י] תי' דרש"י קאי בדעת ר"ל דמי פירות הוה נוקשה. ומ"מ קי"ל כרבא דמותר לגמרי.

24 וכת' בדעת רש"י ע"כ צ"ל דהוה דרבנן. ומש"ה לא החמירו בהנך דלק' מ. [ע' מה שהו' לע'].

25 אך כ' דכבר הורה ראש המורים [הרמ"א] לאיסור אפי' בערב פסח. וכ' דע"פ עד חצות היום אפי' לרמ"א מותר מצה עשירה. והביא דכ"מ במג"א [תמג ב]. והמורה כל היום במקום הצורך לא הפסיד [אף דליכא חולה וזקן].

26 והראשונים [לק' מט. וצט:]: דנו אי רשאי לאכול מצה שנילוש שלא לשמה. ואכמ"ל.

דמאי

דמאי הא לא חזי וכו'. נח' הראשונים האם הנידון בסוגיין אי רשאי לאכול מצה של דמאי²⁷, או היכא דאכל כבר אי יצא יד'ח. וברש"י מבואר דקאי לענין היכא דכבר אכל, שלא יצא. אבל התוס' רא"ש [בסמוך] ורבינו דוד [בסו"ד] העלה הצד הנידון אי רשאי לאכול. [ואפשר דזה הספק בתוד"ה יוצאין].

רש"י ד"ה דמאי הא לא חזי. ואמרי' לק' מי שאיסורו משום בל תאכל חמץ לבדו [וכרבינא, ע' בסמוך], א"נ הר"ל מצוה הבאה בעבירה. [וכדאי' בירושלמי, ע' בסמוך]. והאחרונים דנו אמאי צריך ב' טעמים²⁸.

ויל"ד בגדר הך דרשא דאיסורו משום בל תאכל לבדו, אי הוה היקש בעלמא מחמץ. או אפשר דגלי דיש פסול 'טבל' וכדו'. או דהוה דין דבעי' שהמצה יהא ראוי לו.

שם. ומבואר ברש"י דאף באיסור דמאי דרבנן אמרי' דאיסורו משום בל תאכל חמץ. והמהרש"א [בסמוך] תמה דבאיסור דרבנן ל"ש לדרוש כן. וכה"ק השעה"מ [ו ח] דבגמ' [בסמוך] מבואר הטעם משום דאין איסור חל על איסור, ובאיסור דרבנן ל"ש לומר דלא חל איסור חמץ על איסור דרבנן. [וע"כ הטעם משום מצווה הבא בעבירה].

והמהרש"א תי' דגדר איסור טבל לחוש משום הצד דאינו מעושר, ולצד זה הוה טבל גמור מדאורייתא.

אבל המשנ"ל [תרומות ז א] הביא מדברי רש"י כאן דאיסור דרבנן נחשב 'אינו ראוי' אף כלפי דאורייתא²⁹. ומבואר דלמד דילפי' מחמץ דבעי' שיהא ראוי לאכילה [לולי איסור חמץ]. ובדוקא נקט רשאי כדברי רבינא 'בלבד'.

כיון דאי בעי מפקיר נכסיה הוי עני וכו'. ואף דלא הפקיר, כיון דיש לו צד היתר לא חשיב איסור גמור. [ואינו מצווה הבא בעבירה].

תוד"ה יוצאין. מסופק ר"י אי וכו' דיעבד וכו' א"נ יוצאין אף לכתחילה. והתוס' רא"ש הכריע דמשמע דכולהו דמתני' 'יוצאין' קאי לכתחילה. אבל הרש"ש ציין דרש"י [ד"ה טבול מדרבנן] כת' דיצא רק בדיעבד.

ויל"ד מה כוונת התוס' לכתחילה ובדיעבד. אי בדיעבד הוא כשאין לו מצה אחרת. ולפ"ז פשיט"ל לתוס' דהיכא דאין לו מצה, המצווה דוחה משום אי בעי מפקיר³⁰. ותוס' נסתפקו דשמא אכילת עניות מותר לגמרי, אף כשיש מצה אחרת³¹. או בדיעבד היינו כשכבר אכל. והפנ"י כת' דע"כ איירי שכבר אכל, והספק אי חייב שוב לאכול כזית אחר.

בא"ד ואכילת מצה נמי נקרא אכילת עניות. האחרונים הק' דבגמ' מבואר דהטעם משום אי בעי מפקיר נכסיה, ואמאי איצטריך לזה. ועוה"ק הצ"ח נהי דהשתא הוה אכילת עניות, הא ילפי' מצה מחמץ, ובחמץ כה"ג אסור לאכול. ואינו מצווה רק משום בל תאכל חמץ. ותי' דלזה איצטריך איבעי מפקיר נכסיה. ומשום החפצא אמרי' אי בעי מפקיר. ואי משום האיסור בפועל מהני סברת אכילת עניות³².

ובס' אור חדש כת' דבעי' מצה הראויה לז' [וכדאי' לק' לח:], ולזה מהני אי בעי מפקיר נכסי.

דתנן מאכילין העניים דמאי וכו'. והעני רשאי לאכול בלא לעשר. והרמב"ם [מעשר י יא] כת' דצריך להודיעו, ואם רצו לתקן לעצמם³³.

ואת האכסנאי. פרש"י חיילות ישראלים. אבל הרמב"ם [מעשר י יא] פי' אורחין. וקמ"ל דבעה"ב ההולך ממקום למקום דינו כעני לענין זה. [וכ"כ המאירי עירובין לא].

תוד"ה אכסנאי. מפרש בירושלמי נכרים. ודלא כרש"י [כאן, עירו' יז:] שכת' דקאי אחיילות ישראלים, והותר משום דעניים הם. ותוס' [עירובין יז:] הביאו דהוה מח' בירושלמי [דמאי ג א].

ותוס' [עירו' ב] פי' לצד דאיירי בנכרים, ס"ד דאסור בהנאה [הנאת כילוי, וכמ"ש תוס' לע' ט.], קמ"ל דבדמאי הקילו.

27 והפנ"י הק' דאי הנידון אי רשאי לכתחילה לאכול כשאין לו אחר, מנ"ל לגמ' להק' בפשיטות דלא חזי ליה, הא י"ל דעשה דוחה ל"ת. וע"כ איירי כשיש לו אחר, ועבר ואכל זה, אי יצא.

28 והשאג"א [צו] כת' דאי משום בא בעבירה, לאחר שהפריש תרומת מעשר י"ל דעשה דוחה ל"ת. [וע' בסוף העמ'].

29 ע"ש שציין כ"מ כבעי"ז [להחשב אשה הראויה לקיימו וכדו']. [ומבואר מדבריו דאינו יוצא אף מדאורייתא, כיון דהוה אינו ראוי. אך לכאו' י"ל דכוונת רש"י דאינו יוצא מדרבנן, וחייב לחזור ולאכול. דהעמידו דבריהם כעין דאורייתא. ובדאורייתא היכא דאינו ראוי לא יצא. ע' בסמוך].

30 ולא אמרי' דמחוייב להפקיר נכסיו, דמשום מצוות עשה א"צ להוציא יותר מחומש נכסיו.

31 [ולכאו' עני רשאי לאכול דמאי, אפי' יש לו פרוסה אחרת].

32 [וכת' דמש"ה כת' רש"י ב' טעמים, משום בל תאכל חמץ בלבד, ומשום מצוה הבא בעבירה].

33 אבל הרמב"ם [פיה"מ דמאי ג א] כת' דהעני עצמו חייב לעשר מה שקונה. והמפרשים הק' דבכ"מ [כאן, עירובין לא] מבואר דלא כן. וכת' דהרמב"ם חזר בו בהלכות.

ותוס' [ברכות מז.] כ' דבטבל גמור אסור, דפורע חובו בממון כהן³⁴.

מעשר ראשון שנטלה תרומתו, פשיטא וכו'. התוס' רא"ש [בשם רבינו מאיר] הק' נימא דאיצטריך לאפוקי מד"מ דמעשר ראשון אסור לזרים. ותי' דדיוק הגמ' מהלשון שניטלה תרומתה, דהו"ל לסתום מעשר ראשון.

והרש"ש דן אי יוצאין במעש"ר לר' מאיר כשאין לו מצה אחרת, דהוה לאו בעלמא, ועשה דוחה ל"ת. [וע' בסוה"ע].

שהקדימו בשיבולים. פרש"י הקדים את המעשר לתרומה גדולה. ובפשוטו משמע דעבר במה שהקדים המעשר, משום מלאך ודמעך לא תאחר. [וכ"מ רש"י ביצה יג., וע' ירושלמי תרומות ג ג]. אבל רש"י [שבת קכז:] כת' דדוקא נתמרח בכרי לוקה כשמקדים. אבל אי הקדים מעשר בשיבולים אינו לוקה.

שם. וקמ"ל מתני' דסגי שהרים תרומת מעשר, ואי"צ להפריש ממנו תרומה גדולה. [וצ"ב דא"כ אמאי נקט חידוש זה גבי מצה³⁵, הא אכילתו הוה היתר גמור, ואין כאן חידוש בדן מצה. וצ"ל דמ"מ הך אריכות לשון שניטלה תרומתו, לחדש בדיני תרומות].

ומה ראית. פרש"י דמוקמ' קרא דחיובא בהקדימו בכרי וכו'. בפשוטו קו' הגמ' ואימא איפכא, דקרא דפטור בהקדימו בכרי. ותוס' [עירובין לא:], ביצה יג: [הק' דאין זו סברא לחיוב הקדימו בשיבולין. ותוס' [עירובין] כת' מה ראית לחלק בין הקדימו לכרי. ותוס' [ביצה] כת' דהו"ל לחלק בין קודם ראיית פני הבית לאח"כ.

והתוס' רא"ש [בשם הר"מ] כת' דכוונת הגמ' דכיון דמקרא א' מרבה ומקרא א' ממעט, א"כ מסרו הכתוב לחכמים, ואיפוך אנא, דמסתברא לקנוס את הלוי³⁶ טפי כשהקדים בשיבולים³⁷.

אבל לא בטבל פשיטא. הראשונים הק' האיק' הק' כאן פשיטא, ואדרבה מבואר בסמוך דתלי דמח' ר' שמעון ורבנן, והוה דלא כהילכתא. והמלחמות [לע' ג. בדה"ר, ורבינו דוד והר"ן] כ' כלומר דמכללא דרישא ש"מ. והרבה כיו"ב³⁸. והתוס' רא"ש ביאר דקו' הגמ' דמשמע לכתחילה מותר לאכול [וכ"כ רבינו דוד בסו"ד צד א'].
שם. בסוגיין מבואר דהחסרון בטבל משום דאסור עליו. ותוס' [לק' לח.]. הק' תיפ"ל דבעי מצתכם, והכא יש חלק לכהן ולוי. ע' לק'.

ל"צ בטבל הטבול מדרבנן וכו'. פרש"י ואפ"ה מצווה הבאה בעבירה היא וכו'. ונתחדש במשנה דמצווה הבאה בעבירה, אף בעבירה דרבנן.

והמהרש"א כת' דהכא רש"י נקט רק טעם א', וביאר דבטבל דרבנן ל"ש הטעם שאסורו משום לא תאכל חמץ. דהוה רק מדרבנן³⁹. והמהרש"א כת' דאף דרש"י לע' נקט הכי גבי דמאי, התם אית ביה מילתא דספיקא דאורייתא, שמא לא עישר. ולכא' כוונתו דגדר תקנת דמאי היה לחוש לצד דאינו מעושר, ולצד זה הוה איסור דאורייתא⁴⁰. [וע' קובה"ע עה ו].

אך תוס' [לק' קיד:] מבואר דאף להא דילפי' יצא זה שאיסורו משום בל תאכל חמץ, אף בטבל דרבנן אינו יוצא⁴¹.

שם. ומבואר ברש"י דאף באיסור דרבנן אמרי' דהוה מצווה הבאה בעבירה⁴², ולא יצא [וכן מבואר מדברי הרמב"ן ועוד ראשונים הו' בסמוך דמתני' משום מצווה הבב"ע]. [וכן הביא השע"מ [לולב ח א

34 וע"ד הא דאי' [חולין קלא] אנסו בית המלך גרנו בחובו, חייב לשלם דמשתרשי ליה. [ויל"ד דהא דמאי מעשר, ומעכבו לעצמו. דאף דתקנו הפרשה מחמת הספק, אין בו דין נתינת ממון. א"כ מה שייך בזה איסור ממון. ואפשר דהא גופא קמ"ל. אבל החזו"א [דמאי ז ב נקט דאינו רשאי לפרוע חובו מדמאי].

35 וכן ברכה"מ וכו'.

36 וצ"ב דהבע"ב עבר, ומה שייך קנס ללוי.

37 והוה סברא דאורייתא. [וודייקו דכה"ג עובר משום הקדמת מעשר, ודלא כרש"י שבת הנ"ל. וי"ל דרש"י קאי לבתר דגלי קרא דאי"צ להפריש תרומה, דלא אידגין, ומש"ה לא חשיב 'מקדים'].
38 וכן לע' כא: עבר זמנו אסור בהנאה פשיטא. ע' תוס' [שם ד"ה עבר].

39 דהא איסור דאורייתא חל על איסור דרבנן. ולדברי רבינא דדרשי' 'בלבד', כלפי דאורייתא דחמץ לא נחשב דיש בו צד איסור [ואף רבנן לא תקנו כה"ג לפסול].
40 וצ"ב א"כ מה מהני הא דאי בעי מפקיר נכסיו, דכלפי איסור דאורייתא ל"מ סברא זו. וצ"ל דבעני לא חששו לצד איסור דאורייתא, דרוב ע"ה מעשרין הם.

41 ותוס' כת' דאף במרור אינו יוצא, דאיתקיש למצה [וע' בסמוך]. ותוס' כת' דאף דמעשר ירק דרבנן אינו יוצא, וכדאמר' בסוגיין בעציץ שאינו נקוב דרבנן.
42 במצווה דאורייתא. אבל היכא דגוף המצווה מדרבנן, כת' תוס' [סוכה ל.]. דנח' האמוראים שם אי מצווה הבאה בעבירה [אפי' עבירה דאורייתא] פוסל.

ד"ה שבת[י], ע"ש שדן בזה⁴³].

שם. המנוח"ח [י כג] נסתפק מי שעבר ואכל טבל דרבנן, האם יצא מצוות מצה מדאורייתא. ובפשוטו אף דהעמידו דבריהם שלא יאכל, ומדרבנן צריך לחזור ולאכול, מ"מ מדאורייתא יצא יד"ח. אך הביא דברי הפרמ"ג [פתיחה כוללת ג ז] [ע"פ תוס' סוכה ג.] דהמקיים מצוה דאורייתא שלא לפי תקנת חז"ל לא יצא.

שזרעו בעציץ שאינו נקוב. מבואר דיוצאין חובת מצה במצה שגדל בעציץ שאינו נקוב. ונחשב ה' מינים. ובגמ' [ברכות מז.] מבואר דיש חיוב ברכה"מ כשאכל לחם שגדל בעציץ שאינו נקוב⁴⁴.

אבל הירושלמי [כלאים] מסתפקת האם מברך המוצא לחם מן הארץ בדבר שגדל בעציץ שאינו נקוב, דאין זה ארץ. והחיי אדם [נא יז ובנשמ"א קנב] חילק דכיון דזן מתחייב ברכה"מ. אבל לא שייך לברך 'מן הארץ'⁴⁵, דאינו מן הארץ⁴⁶.

אבל כמה אחרונים [אגלי טל דש ח] נקטו דאין לחלק בין ברכה"מ לברכת המוציא. ונקטו דהבבלי חולק על הירושלמי. והביאו עוד מהגמ' [לק' לט.] דדרשי' מה מצה גידולי קרקע, א"כ עציץ שא"נ הוא גידולי קרקע⁴⁷.

רש"י ד"ה אסימון. מעה בלא צורה. ותוס' [ב"מ מד. והראשונים כאן ושם] חלקו דיש לו צורה שנפסלה.

איסורו משום בל תאכל חמץ ומצוה הבא בעבירה

ת"ל לא תאכל עליו חמץ, מי שאיסורו וכו' יצא זה שאין איסורו וכו'. האחרונים כת' דלהך דרשא נתמעט בחפצא, ואף באופן דליכא איסור בפועל. [אבל אי משום מצווה הבא בעבירה, ע' בסמוך, תלי בעבירה בפועל].

והקוב"ש [קסג] כת' דנפק"מ אם אכל חצי שיעור מצה כשירה וחצי שיעור מצה אסורה⁴⁸. וכיון דהמצה פסולה לא יצא⁴⁹.

ועוד דן הקוב"ש [קסד] היכא דבשעת עשייה היה איסור, דאי הוה מצה 'פסולה' יחשב שלא לשמה [דומיה דלחמי תודה, ע' לק' לח:]. ואילו מצווה הבא בעבירה תלי בשעת קיום המצווה.

ועוד דן הקוב"ש [קסה] כשנתערב חתיכת איסור ונתבטל בכשירות, ואף דהאיסור בטל ומותר באכילה. מ"מ לצד דביטול לא מהני להוסיף דיני כשרות [ולשמה], הך חתיכה אינו מצה. וסיבת האיסור טבל קיימת גם בתערובות.

והרמב"ם [ו ז] כת' דאינו יוצא במצה שהיא אסורה לו כגון טבל וכו' או שגזלה, זה הכלל כל שמברכים עליו ברכה"מ יוצא בה יד"ח. והרמב"ם [ברכות א יט] כת' דכל האוכל דבר האסור, בין בזדון בין בשגגה אינו מברך עליו לא בתחלה ולא בסוף⁵⁰. כיצד האוכל טבל של דבריהם או שאכל מעש"ר שלא נטלו תרומותיו או מעש"ש והקדש שלא נפדו כהלכתן אינו מברך. ואי"צ לומר אם אכל נבלות וטרפות או שתה יין נסך וכי"ב.

הא מני ר' שמעון דאמר אין איסור חל על איסור. אפי' איסור כולל ואיסור מוסיף. והרמב"ן ביאר דחמץ בפסח הוה איסור כולל [דחל איסור על שאר חתיכות חמץ], וכן איסור מוסיף, דמוסיף איסור הנאה. [והראשונים בכ"מ דנו אי איסור הנאה הוה איסור כולל או איסור מוסיף⁵¹, ע' תוס' שבועות כד: חולין קא.].

והרש"ש ציין דמשמע דאף היכא דהחמיץ בפסח הוה איסור כולל. והביא דנח' בזה הצמח צדק [הקדמון] ורע"א, דהצ"צ נקט דביצת טריפה שנולדה ביל"ט הוה איסור כולל, מיגו דנאסר בשאר ביצים. ובש"ת רע"א [ק סה] חלק דבשעה שנולד ביצה זו לא חל איסור על חתיכה אחרת. ורע"א כת' דה"ה תרומת חמץ שנתחמץ בפסח, בשעה זו לא

43 ודן אי אף גזל קטן דמפני דרכי שלום לא יצא יד"ח. [והאחרונים ביארו הנידון דאיסור דרבנן הוה איסור בגברא, ולא בחפצא של המצווה. וע"פ הירושלמי שבת יג ג ה' בסמוך דכה"ג לא אמרי' מצווה הבב"ע].

44 אבל הרש"ש דייק מהרמב"ם [בכורים ה יד] דעציץ שא"נ פטור מחלה. [ולא אמרי' דדיני לחם תלי בהדדי].

45 אלא מברך בורא מיני מזונות. [ולפ"ז משכח"ל מצות מצווה שלא יברך עליהם המוציא].

46 וכת' וכן אינו מברך ב"פ האדמה, דלא מקרי אדמה אלא המחובר לקרקע. אבל ב"פ העץ שפיר מברך, דמקרי עץ אף כשאינו בקרקע. והאבני נזר [קנ ג, ה' באג"ט עה"ג] הביא בשם המהר"ל לחלק בין ארץ לאדמה וקרקע, דארץ הוא כל הארץ יחד. אבל נחשב אדמה אף לאחר שנתלש. [והירושלמי קאי דוקא אברכת המוציא, דאמרי' 'הארץ'. אבל שפיר מברך ב"פ 'האדמה'. וכן ה' גידולי 'קרקע'].

47 ודעת הבבלי דמקרי גידולי קרקע. ומטו בשם החזו"א שמברך ב"פ האדמה כיון דעיקר המין הוה מהאדמה.

48 וכת' דאפי' למ"ד חצי שיעור אסור מה"ת, לית ביה עונש, ונדחה מפני עשה דמצה אם אין לו מצה אחרת.

49 והחזו"ט [אר"ח קלז] הביא דכן תי' ההפלאה דאם יש לו כזית טבל, יפייש ממנו תר"מ, ויאכל הכל דהוה חצי שיעור.

50 והראב"ד השיג דמברך, ונתמעט רק מזימון.

51 [אך הרמב"ם [פיה"מ כריתות ג יג:] כת' דאיסור"ה לא חל על איסור אכילה בבשר טמאה בחלב, דהנאה תלי באכילה. וכיון דאינו נאסר באכילה משום בב"ח, אף אינו נאסר משום הנאה].

חל איסור על שאר חתיכות.

[אבל הלח"מ ו' ז] כת' דאייירי בסוגיין דמעיקרא הוה טבל, ואח"כ בא איסור חמץ ואין כאן כולל או מוסיף⁵²].

שם. הא מני ר"ש. משמע דלרבנן יוצאין בטבל וכדו'. ועפ"ז דן הרמב"ן דלא קי"ל כמתני', דהא קי"ל⁵³ דאיסור כולל ומוסיף חל על איסור⁵⁴. ואף דרבינא בסמוך כת' דקאי אף לרבנן, הא נדחו דבריו. [אך יש ראשונים שנקטו דלא נדחו דברי רבינא. ע' בסמוך].

אך הר"ף הביא את דברי המשנה, ולא כת' דלא קי"ל כוותיה [וכ"פ הרמב"ם הנ"ל⁵⁵]. והרמב"ן כת' לפרש דקי"ל הכי מטעם אחר, דקי"ל מצווה הבב"ע, וכדאי' בירושלמי [חלה א ה] גבי מצה גזולה⁵⁶. וכדברי רש"י [ד"ה דמאי, וד"ה טבול].

וכ"כ הרמב"ם [פיה"מ נדרים ב ב] דמי שלא מצא בליל פסח אלא מצה שהיא אסורה באכילה, כגון שהיתה טבל או הקדש, אסור לו לאכלה מפני שהיא מצוה הבאה בעבירה⁵⁷.

והירושלמי [שבת יג ג] מק' מ"ש דהקורע על מתו בשבת יצא יד"ח, ונימא דהוה מצווה הבאה בעבירה, ומ"ש מגוזל חמץ. והירושלמי חילק בין היכא דתמן גופה עבירה, להיכא דהגברא עבר עבירה. דהא הוציא מצה מרה"י לרשות הרבים [ואכלו] יצא יד"ח.

שם. במשנה [לק' לט]. אי' דיוצאין במרור בדמאי וכו', ומבואר דאינו יוצא בטבל ודאי. ותוס' [לק' קיד:] כת' דאף מרור איתקיש למצה, ואין יוצאין בטבל. אבל בחי' רבינו דוד הק' דגבי מרור ל"ש הך היקש, דלא שייך לאיסור חמץ. [ותוס' נקטו דמ"מ הוקש⁵⁸]. ורבינו דוד הוכיח דהטעם משום דהוה מצווה הבאה בעבירה.

שם. הא מני. ותוס' [סוכה ל. סוד"ה משום, והתוס' ר"פ ושאר"ר כאן] הק' אמאי איצטריך ר"ש לדרוש מקרא, תיפ"ל דהוה מצווה הבא בעבירה. ותוס' [סוכה] הוסיפו דאף דאמרי' דמצווה הבאה בעבירה הוה דוקא היכא דמחמת העבירה בא המצווה⁵⁹, הכא קאכיל איסורא ויצא יד"ח מצה.

אבל הריטב"א כת' דגבי טבל העבירה אינה מסייעת, דעבירתו מעצמו. ואין המצוה מסייעת. ולאו מצוה הבאה בעבירה חשיבא. והרמב"ן כת' דיש לדחות דטבל לא חשיב מצווה הבא בעבירה, דבידו לתקנו⁶⁰.

והרמב"ן תי' דטעם מצווה הבא בעבירה הוה מדרבנן⁶¹, ור"ש דורש דאף מדאורייתא לא יצא יד"ח. וכ"ד תוס' [סוכה ט.]. דהוה מדרבנן. [אבל תוס' [שם ל. הנ"ל] פשיט"ל דהוה דאורייתא, דדרשי' מקרא⁶²].

ועוד תי' רבינו דוד דסוגיין קאי כשמואל [סוכה ל.]. דל"ל מצווה הבא בעבירה⁶³, ולשמואל לא קי"ל כמתני'. אבל להלכה קי"ל דיש חסרון מצווה הבא בעבירה.

והתוס' ר"פ ותוס' רא"ש⁶⁴, וראשונים [רמב"ן, רבינו דוד, ריטב"א בסוגיין⁶⁵] בשם תוס' תי'

52 [ועי"ש שנסתפק אף לענין נתנבלה ביוה"כ]. ורע"א [עה"ג] כת' דדבריו כספר החתום, דבסוגיין מבואר דתלי בר' שמעון ורבנן דנבילה ביוה"כ. [ואפשר דכוונת הלח"מ כשנתחמץ בפסח, וע"פ הנ"ל. אך צריך ליישב דברי הגמ' דתלי בד"ש].

53 וכ"פ הרמב"ם [איסור"ב יז ח].

54 וכ"כ במלחמות [הנ"ל] [ונשאר בדבריו אלו דלא קי"ל כמתני']. [ובש"ת תורת חסד [ל ג] כת' דהמלחמות [שם] חזר בו מדבריו דל"ש מצווה הבא בעבירה, כיון דבידו לתקן את הטבל. וכסברת הרמב"ן בהמשך דבריו. ועי"ל דבסוגיין קאי ליישב דברי הר"ף, ולא ס"ל].

55 וה"ה ביאר כוונת הרמב"ם משום מצוה הבב"ע. [ועי"ל כדברי המאירי דקי"ל כרבינא]. אבל הלח"מ ביאר דלא הוה איסור כולל ומוסיף.

56 אך הרמב"ן נסתפק דמצאנו בגמ' מצווה הבב"ע דוקא גזל גזילה. אך הביא דבירושלמי [שבת ה' בסמוך] מבואר דאף בשאר מצוות אמרי' הכי.

57 אך יל"פ כוונתו דלכתחילה אסור לאכול. ואפשר דבדיעבד יצא יד"ח.

58 [וי"ל דמ"מ הוקש ודרשי' אילו היה בזה חמץ היה אסור. א"נ גדר ההיקש דילפי' דבעי' שיהא ראוי. א"נ ילפי' דיש פסול 'טבל'].

59 [כגון שגזל, ויצא יד"ח לכם. משא"כ אשירה ועיר הנידחת דלא נעשית המצווה מחמת שיש בהם עבירה].

60 וכדאי' ביצה לד: דטבל חשיב 'מוכן', כיון דבידו לתקנו. [וצ"ב האיך מדמה דין מוקצה, לסברת בא בעבירה. ואפשר דכיון דבידו חשיב דיש צד היתר בחפצא, וכדבר אחר מונע. וכל היכא דאינו בחפצא אין חסרון].

61 ואסמכה אקרא דמדברי קבלה. ויוצא מדאורייתא [חוץ מהני דכתיבי בהו מיעוטי].

62 והרמב"ן הביא דנח' בזה המפרשים בהא דאי' [גיטין נה]. דבר תורה חטאת הגזולה אינה מכפרת, וקצת מפרשים [כ"ד ר"ת בתוס' ב"ק סז. וכ"מ וס' הישר חי' קכ, וכן עוד ראשונים] משום מצוה הבאה בעבירה.

63 אבל תוס' [סוכה ל.] כת' דשמואל פליג דוקא במצווה דרבנן ליכא פסול בא בעבירה. אבל עבירה דאורייתא פוסל.

64 ובתוס' רא"ש הק' על תי' הגמ' בטבל הטבול מדרבנן, דע"כ הוה משום בא בעבירה.

65 וכן הביאו הראשונים סוכה שם וכ"מ.

דמיונה הבא בעבירה שייך דוקא בקרבן, וכן לולב שמהללין בו [ודמי לקרבן]. אבל בשאר מצוות ליכא משום מצוה הבאה בעבירה אלא בקרבן ובלולב שמהללין בה. [דהא סוכה צריך למעוטי גזולה]. והראשונים דחו דבירושלמי מפורש דלא כן.

ועוד דנו **האחרונים** כמה נפק"מ אי הוה 'פסול' או משום מצוה הבא בעבירה. [וע' מש"כ לע' בשם הקוב"ש].

וה**אחרונים** דנו עם אכל בשוגג או אונס⁶⁶, אי יש בזה משום מצוה הבא בעבירה⁶⁷. והמהר"ט **אלגאזי** [ח סה, נו: דבה"ס] הביא דמבואר **ברמב"ם** [ברכות שם] דאפי' אכל שוגג אינו מברך, א"כ לא יצא יד"ח מצה. אך דן דאפשר דהאכל באונס לא הוה מצווה הבא בעבירה. ויצא יד"ח מצה. [ועי' ערו"נ סוכה שם].

ורע"א לרמב"ם [ו ב] הביא בשם בנו הר"ש דנפק"מ היכא דכרך כזית טבל במרור ואכלו, דלענין המצוה אמרי' לק' דאינו חוצץ. אבל לגבי איסור טבל מתבטל.

עשה דוחה ל"ת - **ורבינו דוד** הק' דלית עשה ולידחי ל"ת דטבל. דומיה דמילה בצרעת וכלאים בציצית. וכ"ש בטבל של דבריהם, ידחה העשה את איסור דרבנן. וכן האריך **השאג"א** [צו] לדון היכא דאין לו מצה אחרת, דאי אפשר לקיים שניהם, אר"ל [יבמות כ: וכו'] דאינו דוחה ל"ת.

אבל **רבינו דוד** כת' דלא קיל כר"ל [וכ"כ הרמב"ן יבמות ד:], א"כ אף היכא דיש לו מצה אחרת ידחה.

וה**שאג"א** כת' דבשלמא טבל יש בו מיתה ביד"ש, וחמיר דאינו נדחה מפני עשה. [ועי' ד הא דאמרי' דל"ת שיש בו כרת אינו נדחה יבמות ג:]. וכת' דמעש"ש י"ל דהוה ל"ת ועשה⁶⁸. ואף בהקדש ל"ש דעשה ידחה, דהוה גזל הקדש, ול"ש לדחות איסור גזל⁷⁰.

וה**שאג"א** כת' דעכ"פ בשאר איסורין נימא עדל"ת. וכגון איסור חדש. וטבל הטבול למעשר עני נח' הראשונים אי יש בו מיתה ביד"ש⁷¹. אך הביא דברמב"ם [ברכות הנ"ל] מבואר דבכל אופן לא דחי. והשאג"א תמה דנימא עדל"ת.

והשאג"א כת' דבשלמא לר' שמעון נתמעט בחפצא של המצה, דאינו ראוי לצאת בו. ול"ש עדל"ת⁷². אבל אי הטעם משום מצווה הבא בעבירה, כיון דנדחית הלאו ליכא עבירה.

והב"י [אר"ח יא] כת' גבי ציצית בפשתן [בשם ר' ירוחם] דהיכא דאפשר במינו לא דחי לל"ת⁷³, והב"י חלק דאע"פ שאין מצוי לו ממינו, מאחר דאילו היה מצוי לו אפשר לקיים את שניהם, לא דחינן את לא תעשה. ועד"ז כת' **השאג"א** [ד"ה עוד עלה] דאע"פ שזה לא נזדמן לו היתר אלא איסור, כיון דאיכא היתר הרבה בעולם⁷⁴, דאפשר לעשה זה להתקיים ע"י אינו דוחה.

אך **השאג"א** דחה מהגמ' [שבת קלג]. היכא דלאבי הבן הוה איסור, ואפשר ע"י אחר. אלא דליכא אחר דחי⁷⁵.

וה**ירושלמי** [הו' תוס' קידושין לח]. יבא עשה דמצה וידחה ל"ת דחדש, וכשנכנסו לארץ אמאי לא אכלו מצה מהחדש. ותוס' הביאו תי' הירושלמי דמצה הוה עשה שקודם הדיבור, ואינו דוחה ל"ת

66 כגון שאנסוהו נכרים. ועי"ל ד כגון חולה שיש בו סכנה. ועוד דנו האחרונים באופן שסמך על הכרעת רוב וחזקה וכיו"ב, ונתברר שהוא איסור האם אמרי' דלא יצא משום בא בעבירה.

67 ולכא"ו נח' בזה הראשונים [סוכה ל: דהבעה"מ דן גבי אוונכרי משום מצוה הבא בעבירה, והראב"ד השיג דליכא עבירה. וביארו **האחרונים** כוונתו דמחמת הספק ליכא איסור גזל. וכ"כ **התוס' ר"פ** [שם]. ובס' פתח הבית [א] כת' עד"ז דהיכא דקביל מתנה ע"מ להחזיר, ונאנס ולא החזיר, לא הוה מצוה הבב"ע למפרע. ורע"א [בגליון שם] חלק דהוה גזל למפרע. [ועי' ח"י ר' ראובן סוכה ג].

68 וכ"כ בתוס' **חכמי אנגליה**. אמנם בדברי רבינו דוד מבואר דאף בטבל שייך עדל"ת. וי"ל דמיתה ביד"ש קיל מכרת [וכדאי' לע' לב:], ונדחה מפני עשה. [וצ"ע].

ועוד כת' **המקנה** [קידו' לח]. דטבל הוה ל"ת ועשה, להפריש תרומות. [וכשאוכלו עובר על העשה]. והטעם **המלך** [לשעה"מ חמץ ו] כת' דאינו ראוי לז' [ע' לק' לח:]. ודוקא חדש דמותר למחרת, וראוי בכל ז'.

69 [ויש בו לאו הבא מכלל עשה]. ע' מכות יט: אי חשיב עשה.

70 וביאר דכל שלא נפדה כהילכתו לא נפק מתורת גזל, דדעת גבוה יש. שאין גזא דרחמנא יוצאת מרשות גבוה בחילול ע"ג קרקע וה"ל גזל מעליא. [מבואר דס"ד דהיכא דפודה שלא כהילכתא יהני לאיסור גזל, דהוה כגזול ע"מ לשלם. ונשאר רק איסור הקדש, ועדל"ת. ותי' דאף בזה שייך גדר גזל].

71 ע' **תוס'** [יבמות פו. ד"ה א']. ודעת **הרמב"ם** [מאכ"א י כ] דליכא מיתה ביד"ש.

72 ולא אמרי' אילו היה נדחה איסור זה מפני ל"ת היה ראוי.

73 ואכמ"ל.

74 והשאג"א ביאר דעפ"ז הירושלמי [הו' בסמוך] מקשה דוקא בכניסתן לארץ, דהכל היה חדש. והביא דבירושלמי מבואר דאפי' חטין בעלייה נאסר להם.

75 ויש שחילקו דהתם הוה מצווה הגבירה, והוה גדר שונה של אפשר לקיים שניהם.

שלאחר הדיבור⁷⁶. [אך בירושלמי התי' דאינה כתובה בצידה⁷⁷].

ועוד תי' התוס' [שם] משום גזירה כזית ראשון אטו כזית שני⁷⁸ [וע"ד הא דגזרו יבמות כ: ביאה ראשונה אטו שניה⁷⁹].

[והאחרונים דנו דאף בלאו הכי, תיפ"ל דא"א לצמצם לאכול כשיעור בדיוק, ואם יוסיף אפי' כ"ש, אף חצי שיעור אסור מה"ת⁸⁰. והקה"י [קידו' לה] כת' דמ"מ רשאי לאכול יותר, וכדין הכשר מצווה דדוחה ל"ת. [וע"ע קובה"ע ז ו].

וע"פ תי' האלו א"ש דאף כשאין לו מצה ל"א עדל"ת להתיר משאר איסורין. וע' שאג"א [ד"ה עוד י"ל דרך ג' והלאה] שהאריך לדחות דלא כהנך תי'.

שם. ורבינו דוד תי' דדבר פשוט דאינו רשאי לקיים מצוות ע"י עבירות⁸¹, וע"ז נאמר בוצע ברח נאץ ה'. ורבנן אמרו דאף בדיעבד לא יצא יד"ח, וזהו מצווה הבאה בעבירה, דפסול מדרבנן. אבל הא דאינו רשאי לעשות כן הוה מדאורייתא, כי לא לרצון יהא המצווה.

וכת' דאף דבר האסור מדרבנן, אין לו לעבור על ולאכול כדי לקיים המצווה. וחכמים העמידו דבריהם לבטל המצווה בשב ואל תעשה. דנוח לאדם לבטל המצווה משיאכל דבר האסור עליו מדאורי' או מדברי סופרים. ו"ל דכוונת המשנה דאסור לצאת בהם לכתחילה.

וביאר דהא דאמר' עשה דוחה ל"ת, ה"מ כשעשה ול"ת פוגעין זב"ז, כגון מילה בצרעת, וכשהוא בא לפנינו איזה יקיים, הדין דעשה דוחה ל"ת. וע"ז ליתיה לל"ת כלל. דזה א"א אלא בכך⁸². ודין התורה בזה, ואין כאן איסור כלל. אבל במקום דליכא דחייה, ודאי ל"ש לעבור על איסור משום כך.

והאר"ש [ו ז] חידש דמצה שהוא אסור בחפצא ל"ש עדל"ת לדחות איסורו של חפצא. [וע"ש שהאריך].

שם. המנח"ח [י כג] נסתפק [לצד דאמר' עשה דוחה איסור חדש] היכא דיש לפנינו חדש וטבל דרבנן, דטבל דרבנן אינו נדחה בשב ואל תעשה. האם יאכל המצה של חדש, או דאמר' דמדאורייתא אפשר לקיים שניהם. וכת' דמסתבר דכיון דחז"ל העמידו דבריהם לא מקרי אפשר לקיים שניהם.

דף לו.

האוכל נבילה ביוה"כ פטור. פרש"י מחטאת [דיוה"כ]. ואף נתנבלה ביוה"כ לא חל איסור יוה"כ. אבל הריצב"א [תוס' שבועות כד.] העמיד דברייתא איירי דוקא כשנתנבלה קודם יוה"כ. והראשונים [קידו' עז:] דנו בנתנבלה ביוה"כ אי אמרי' דלא חל איסור נבילה באיסור יוה"כ¹.

רש"י ד"ה פטור. משום אבר מן החי. ותוס' [שבועות כד.] הק' דתליא במח' [חולין קג.] אי בהמה בחייה לאברים עומדת. ולמ"ד דאינה עומדת לאברים, איסור יוה"כ חל מחיים, וליכא איסור אבר מן החי.

תוד"ה האוכל. וקשה לר"י דהא כי פקע איסור אמה"ח, יחול איסור יוה"כ ונבילה בב"א וכו'. וכדאי' [יבמות לב:] כשנסתלק איסור מעילה, חל זרות ונבילה בבת א'.

והמאירי [קידו' עז:] תי' דבשעה שפרח איסור אבר מן החי, כבר עומד במקומו איסור נבילה. ואין שהות לאיסור יוה"כ לחול². ויש אחרונים שביארו דאיסור נבילה מישך באיסור אבר מן החי³, ומש"ה נחשב דאיסורו קדים. וחל איסור נבילה, ולא איסור יוה"כ⁴.

76 והאחרונים [מהרי"טקידו' ושאג"א שם] הק' דאדרבה קודם הדיבור חמיר, כדאי' יבמות ה: [וע' קובה"ע ז א].
77 והר"ש [חלה א ב] הק' דאמר' עדל"ת אף היכא דאינו כתובה בצידה, כגון יבוס אלמנה לכה"ג. [וכן התוס' טוך קידו' שם כת' דתלמוד שלנו ס"ל דא"צ בצידו]. והר"ש ביאר דקרי אינה כתובה בצידו, דלא נצטוו יחד, דמצה נצטוו במצרים וחדש בביאתן לארץ.

78 והשאג"א תמה דתוס' באו לחלוק על הירושלמי, ולהמציא גזירה חדשה.
79 וכוונת התוס' דכבר נגזר גזירה זו בכניסתם לארץ.

80 והמנח"ח [ק ג, ו טז] חידש דהתורה ניתנה מבני אדם, ושיעורי המצוות נקבעו לפי דעתנו.
ועוה"ק הר"י איבשיץ [הו' בקר"א לשאג"א] דאי' [יומא פ, תמורה טז] דנשכחו השיעורין בימי אבלו של משה. ולא ידעו השיעורין כלל. [והאחרונים האריכו בזה].

81 ואם אין לו מצה אינו רשאי לגזול ולאכול.
82 אך בתחילת דבריו כת' דלא ק"ל כר"ל, ואף היכא דאפשר לקיים שניהם דחי. וצ"ל דה"מ כשהמצווה והל"ת פוגעים זב"ז, אלא שיש לו עצה לקיים שניהם. אבל גבי מצה, חיוב אכילת מצה אינו פוגע כלל בחתיכה זו, ומש"ה לא דחי.

1 אבל הרמב"ן [קידו' עז] הביא בשם אחרים דלא חל איסור נבילה. ואף רבנן פליגי רק נתנבלה מעיקרא, דאיסור יוה"כ החמור חל עליו.

2 אבל היכא דנשחטה הוה היתר, וחל איסור יוה"כ. [ונל"פ כוונתו דאיסור נבילה הוה איסור על החפצא, ומיד שהוא נבילה אסרתו תורה. אבל איסור יוה"כ אסרה תורה על הגברא, וכיון דלא הוה רגע א' מאכל היתר איסור יוה"כ לא מצא מקום לחול. דאיסור נבילה קדים דהוה על החפצא].

3 וכדאי' ברמב"ם [מאכ"א ד יז, ע"פ הירושלמי נזיר ו וספרי ראה] דנבילה ואבר מן החי מצטרפין. דהוה שם איסור א'.

4 כן הו' בשם הגר"ח [על הש"ס החדש קידו' עז; ואסופות הגר"ח לז]. [וע' זכר יצחק א לג].

והמאירי תי' דאיסור נבילה קדים אף נתנבלה היום, דחל על כזית. ואילו איסור יוה"כ הוה דוקא כותבת [שהוא יותר]. [ומש"ה נחשב דאיסור נבילה קדים, ולא חל איסור יוה"כ].⁵

בא"ד ומיהו י"ל וכו' דאיסור שאינו זבוח⁶ וכו'. [דהוה איסור לאו הבא מכלל עשה⁷]. וכ"כ **תוס'** [שבועות כד.], אך הביא **דריצב"א** פליג, דא"כ האיך חל איסור אבר מן החי⁸ איסור אינו זבוח. אלא ודאי 'וזבחת' לא בא לאיסור, דבלא"ה אסורה משום אבר מן החי מחיים, ונבילה לאחר מיתה.

שם. התוס' רא"ש הק' האיך חל איסור נבילה איסור אינו זבוח⁹. וי"ל דאיסור נבילה הוה מעין איסור אינו זבוח, אלא שיש בו לאו. [ומש"ה שפיר חל].

רבינא אמר אפי' תימא רבנן וכו' משום בל תאכל חמץ בלבד וכו' אלא מחוורתא כדרב ששת וכו'. עפ"י מבואר דהך ברייתא ר' שמעון, והרמב"ן כת' דלפ"ז מבואר דלהלכה דיוצאין בטבל וכדו'. [ושב דן משום מצווה הבב"ע. ע' לע'].

אבל **רש"י** [לע' במשנה וריש לה:] נקט הלשון 'אלא' ו'לבדו'¹⁰. והר"ש [טהרות א ג, צוי' בגהש"ס] כת' דעוף טמא אינו מטמא בבית הבליעה, דדרש'י מי שאיסורו משום בל תאכל נבילה וכו' [זבחים סט:]. והר"ש כת' כלומר דלא אתי איסור נבילה וחל איסור טמא. ומאן דאית ליה איסור חע"א ידרוש מי שאיסורו משום בל תאכל נבילה 'לחודיה'. ורע"א תמה דבמסק' סוגיין אמר' מי כתיב וכו'. א"כ אין לדחוק כן בלשון הדרשא. אבל בר"ש מבואר דדרש'י כן. אף שהוא דחוק.

והמאירי כ' דלענין פסק כל שאיסור אחר מעורב בו אין יוצאין יד"ח, וכדברי רבינא. כת' דדברי רב ששת הם עיקר ליישב הסוגיה לבד, ונשתבחו דבריו. ולא לענין פסק¹¹.

ת"ר וכו' במעש"ש בירושלים ת"ל לחם עוני וכו' יצא זה שאינו נאכל באנינות אלא בשמחה דברי ריה"ג. ועוד אי' [לק' לח.]. דלמ"ד מעש"ש ממון גבוה אינו יוצא יד"ח, דהוקש לחם לחם דבעי' לכס.

שעונין עליו דברים הרבה. פרש"י שגומרים עליו¹² ההלל¹³ ואומרים את ההגדה. ועד"ז כ' **תוס'** [לק' קיד.]. דצריך שיהא השולחן לפניו¹⁴ באמירת ההגדה שאומר 'מצה זו מרור זו', וכדאמר'י שעונין עליו דברים הרבה. [וכ"ה בטור ס"ס תעג]. והרמ"א [שם] כת' דצריך שיהא הפת מגולה בשעה שאומר ההגדה¹⁵.

ומשמע דיש דין שההגדה יהא על המצות¹⁶. אבל הב"ח [תעג] כת' דאין ראיה מזה, ד'עליו' פ' על ענין המצה. ולא בעי' עליו ממש¹⁷.

והתניא אין לשין עיסה בפסח בין שמן ודבש וכו'. בפשוטו משמע מרש"י דהוה במי פירות לחוד, בלא מים. אבל **תוס'** [לע' לה: ושא"ר] כת' דאירי ע"י מים. והר"ף הוכיח כן, שהרי קיטוף

5 וכ"כ הרמב"ן וריטב"א [קידו' שם] בשם הראב"ד [ע"ש שנתקשו בזה]. ועוד פ' [הראב"ד] דהגברא מצווה על כל נבילות שבעולם, משעה שהביא ב' שערות [ומש"ה נחשב דאיסור נבילה קדים]. ואכמ"ל.

6 ולכאור' הוה דלא כרש"י, דרש"י תלה משום איסור אבר מן החי. [ואפשר דמ"מ יסודו א']. [ולא רק ביטול עשה]. ועד"ז כת' **תוס'** [ביצה כה.]. דהא דאמר' דספק שחיטה אסור, משום דבהמה בחייה בחזקת

7 איסור, היינו איסור אינו זבוח. ודלא כרש"י [שם] שכת' משום איסור אבר מן החי. ותוס' חלקו דכיון דמתה נסתלק איסור אבר מן החי.

8 למ"ד בחייה לאו לאברים עומדת.

9 אבל הקוב"ש [קסז] נקט דהוה חידוש דחל איסור נבילה על אינה זבוחה, דבהכי חייב רחמנא. והביא מקשין דא"כ נימא מיגו דחל נבילה, חל נמי יו"כ. [וצ"ב כוונתו, היכן מצאנו מיגו מב' שמות איסור]. ותי' דר' שמעון ל"ל כולל, ואף הך מיגו ל"ל.

10 ודוחק דנקט כן לפי הס"ד, דהא אף לתחילת הגמ' הגמ' משום דר"ש דאין איסור חע"א. ואמאי הביא אוקי' דרבינא אי לא קאי למסק'.

11 וצ"ב דאי אמר' אלא מחוורתא, א"כ נדחו דברי רבינא. ומה מקום לפסוק כוותיה. {ויל"פ דקו' הגמ' מידי בלבד, דבריייתא לא הוזכר בלבד [ודלא כפרש"י דקו' הגמ' מגוף הדרשה]. וע"כ הך ברייתא כר"ש. אבל המשנה יש ליישב הכי, ושמא יש ברייתא דדרש בלבד}.

12 והעירו דרק תחילת ההלל על המצה, וגמר ההלל לאחר כוס ג'. [ויל"ד אי לשון גומרין הוה דוקא כל ההלל]. ויש שת' דבסוף ההלל יש טעם מצה בפיו.

13 והאר"ש [ז ד] הק' דהלל הוה מדברי סופרים. וכת' דדרש'י לשון ענייה, דהיינו פרשת ביכורים דכתיב וענית ואמרת וכו' ארמי אויב [דברים כו ה.]. וקאי אעיקר ההגדה.

14 אף דמסלקין השולחן במה נשתנה, מחזירין מיד אח"כ.

15 והב"י [תעג] הביא בשם **תשו' אשכנזית** דאף בשעה שאומר הלל. אבל תוס' והטור ושאר השמיטו הלל. ויש שביארו דאין אומרים הלל אלא על היין, ומש"ה צריך לכסות המצות [שלא יראה בבשותו].

16 [וכמו קידוש 'על הכוס']. ויל"ד אי הוה דין בהגדה, או דין במצות מצווה, שאמרו עליהם הגדה. [ונפק"מ במצות אחרות].

17 והביא דברמב"ם משמע דא"צ שיהא לפניו אלא בשעה שאומר מצה זו.

איירי כשנילוש במים. והראשונים דחו דשאני קיטוף דמשהו בעלמא הוא. ולדעת ר"ג מי פירות יותר ממנה להחמיק, וא"א לשומרו כלל.

ואם לש רבן גמליאל אומר ישרף מיד וחכמים אומרים תאכל. פרש"י דקסברי אפשר לשומרה. מבואר דאף לרבנן מחמיק, אלא דנח' אי אפשר לשומרה. [וכן דייקו תוס' לה:].

ופרש"י דלא גרסי' תאכל מיד, דמשנאפה אינו מחמיק. וגיר' הר"ף תאפה מיד¹⁸.

רש"י ד"ה אין לשין. דהבערה שלא לצורך הוא וכו'. הרש"ש כת' דה"מ קודם שהחמיק, דעדיין יכול לבטלו. אבל היכא דלא ביטלו מדויק מרש"י [לע' ו.] דרשאי לשרוף ב"ט כדי שלא יעבור בבל יראה. [ונח' בזה הראשונים, וע' מש"כ לע' שם].

ל"ק הא ב"ט ראשון. פרש"י לילה הראשון, דהמצה חובה בעי' לחם עוני. והריטב"א כת' דאף בליל הסדר רשאי לאכול מצה עשירה, ודוקא המצה שאוכל על סדר ההגדה קאי¹⁹. ולישנא דחובה נקט²⁰. [וכ"כ מהר"ם חלאוה].

אבל הגרי"ז [הל' חמץ ו ה] דייק מלשון הרמב"ם שיש איסור מצה עשירה ביום הראשון²¹, ולא רק שאינו ראוי לצאת בו. ולא רק משום מצוות מצה, אלא הוה מדיני החמץ²², דמצה כזו אסורה. דבעי' מצוות זכרון לחם עוני. אלא דקי"ל לחז"ל דדין לחם עוני נאמר רק ביום הראשון²³, ומשני ואילך ל"צ זכרון לחם עוני.

ורבינו מנוח [שם] העלה צד דבזמן שיש יו"ט שני, א"כ אף בליל שני צריך לחם עוני, ומש"ה אסור כל יום ראשון ללוש, עד שיכנס לילה שני²⁴.

שם. הא ב"ט ראשון. דבעי' לחם עוני. הפרמ"ג [תעא א"א ה] דן מי שאין לו מצה אלא מצה עשירה, ד"ל שיאכל [בלא ברכה], דנהי דלא קיים מצוות לחם עוני מ"מ מצוות אכילת מצה קיים²⁵.

כדא"ל ר' יהושע [בן לוי] יומא קמא לא תלושו לי בחלבא וכו'. מבואר דאף ע"י חלב מקרי מצה עשירה. ורוב הראשונים נקטו דע"י כל מי פירות הוה מצה עשירה. אבל הרמב"ם [ו ה] דבמי פירות יוצאין יד"ח מצה. אבל אין לשין ביין שמן דבש או חלב משום לחם עוני. ומבואר דחילק דדוקא בהנך לא מקרי 'עוני', אבל מי פירות בעלמא מקרי עוני. והראב"ד כת' דלמד כן מהתוספתא דיוצאין במצה מתובלת, והראב"ד דחה דהתם כשתבלה לאחר אפייה.

ועוד כת' הבעה"מ דל"ב קאי בחלב, ובחלב רשאי ללוש בין ע"י מים ובין בלא מים. דחלב אינו מחמיק²⁶. והמלחמות חלק דכל שאר משקין [חוץ ממים] דינם שווה²⁷.

וכ"כ הריטב"א [לה.]. בשם הרא"ה שכל המשקים בכלל מי פירות להקל ולהחמיר חוץ מן המים ותולדות המים²⁸.

והכלבו [הו' בב"י תסב] כת' דחלב מחמיק²⁹, דאינו כמי פירות. והב"י תמה עליו דמפורש בסוגיין דאינו מחמיק.

18 ור"ח גרס תאכל מיד, ופי' ה"ק אם אפאה.

19 כזית ראשון שהוא עיקר מצת מצווה. אבל דעת רש"י ורשב"ם [לק' ככ.] דמצת חובה הוא כזית האחרון [אפיקומן].

20 והריטב"א כ' דאף דכתיב לחם עוני גבי שבעת ימים, ר"י תי' דשבעת ימים כתיב אלא תאכל עליו חמץ. [דהא מצה כל ז' אינו חובה].

21 ודייק לשון הרמב"ם אין לשין, ואם לש לא יצא יד"ח. משמע דנאמר איסור בדבר. וכן הרמב"ם בהמשך כת' דפת סולת נקיה 'מותרת' ויצא יד"ח, משמע דשייך צד איסור בדבר. [ולכאור' אינו דיוק מוכרח].

22 דהא בשאר ימים ליכא מצוות מצה [לולי סברת הבעה"מ סוף המסכת, ע' מהר"ם חלאוה קכ. וראשונים סוכה כז., ומעשה רב לגר"א קפח]. וע"כ דמצוות לחם עוני הוה מדיני החמץ. [וצ"ב דהא אין כאן צד חמץ. וצ"ל דהוה ביטול מצוות לחם עוני].

אמנם בדעת הנך ראשונים לכאור' מבואר דבשאר ימים יוצא מצוות מצה אף במצה עשירה, ומצוות לחם עוני הוה מצווה בפנ"ע.

23 לכאור' משמע כל היום. וצ"ב היכן מצאנו חילוק בין יום ראשון לשאר ימי פסח.

24 [לכאורה כוונתו דהוה איסור דרבנן. אבל לאחר שקיים מצוות מצה בלילה שני די בזה, ואף בלילה ב' גופה יוצא יד"ח].

25 ויל"ד מדברי תוס' [לה.]: דרשאי לאוכלו בערב פסח, כיון דאינו יוצא יד"ח, מבואר דאינו יוצא כלל. [והפרמ"ג קאי אהך דין בש"ע].

26 והראב"ד הק' דלמש"כ דריב"ל איירי בלא מים, א"כ מנ"ל דאף ע"י מים אינו מחמיק. ודבריו סותרין זא"ז.

27 והבריתא דלע' דנקט יין שמן ודבש, ה"ה אינך, אלא שדיברו חכמים בהווה. והביא דבתוספתא הלשון אין לשין בשאר משקין.

28 והם אותם ששנינו [מכשירין ו ה] תולדות המים היוצאין מן העין מן האוזן מן החוטם מן הפה ומי רגלים [בין של אדם או בע"ח]. וכן תנן [לק' לט:]: דרוק מחמיק. וע' רא"ש [כא, כב].

29 אף בלא מים. דהוה כמים, ודלא כבעה"מ דקיל ממי פירות, ואף ע"י מים אינו מחמיק.

ולל"ב קאי הכי למסקנ'.

והר"ף פסק כר' עקיבא דביום שני מותר³⁰, דהא ריב"ל ס"ל כוותיה. וריב"ל הוא אמורא ובתראי ועשה כר'ע"י³¹, ש"מ דהלכה כוותיה³². והבעה"מ דחה דר"ל דריב"ל אמר ללוש בדבש לחוד [בלא מים]. והגמ' הביאה דבריו לענין מצה עשירה, ולא לענין חשש חימוץ³³.

והראב"ד ביאר דהר"ף דייק דריב"ל בא ללמד היתר באיסור חמץ, דרשין ללוש בשאר ימים בחלב או דבש. אבל הדבר ידוע שאין מצות מצה אלא לילה הראשונה, לא בעניה ולא בעשירה. [ומבואר מדבריו דפשיט"ל דחסרון מצה עשירה ל"ש כלפי איסור חימוץ אלא כלפי מצוות מצה. ורבינו דוד חלק דס"ד דבעי לחם עוני כל ז'³⁴].

והמלחמות כת' דאין לפרש דאיירי בלא מים, דא"כ פשיטא שאין יוצאין בו יד"ח ביום הראשון ולא איצטרך למיתני. דבעינן שראוי לבא לידי חימוץ [כדלע' לה.]. ועוד דבעינן שימור לשם מצה³⁵ [ויתבאר לק' לח: מ בעזה"י].

והמלחמות נקט דבעי' שהמצה יהא ראוי לבא לידי חימוץ. וכת' וא"ת נצרכה לשאר מינין. הא ליתא כדאיתמר [לע' לה.]. דמצה עשירה שאין אדם יוצא בהן יד"ח בפסח אין חייבין על חימוצו כרת, ואע"פ שיש במינו חמץ ומצה. וכת' דאע"ג דאדחי הך סברא במסקנא [שם], היינו שיש שחייבין על חמוצו כרת ואין יוצאין בה משום שאינו קרוי מצה, אבל אין לך דבר שאינו בא לידי חמוץ שיהיו יוצאין בו משום מצה דהא איתקוש. [וע' מש"כ בזה לע' לה.].

אבל הרמב"ם [ו' ה] פסק דיוצאין במצה העשויה בשאר מי פירות³⁶. וה"ה הביא ראיתי מי שכתב דבמי פירות לחוד לא יוצאים כיון דבעינן שימור מחמץ, וכל שאינו מחמץ אין יוצאין בו יד מצה³⁷. [וכדברי המלחמות הנ"ל].

והלח"מ [בתי' הא'] הביא לתרץ דלא ממעטינן אלא דברים שאינם באין לידי חימוץ בשום צד ואופן בעולם, אבל הנך ראויין לחימוץ אלא שאין מים. [ורע"א ציין דזהו הצד שדחה המלחמות דההיקש הוא רק לגבי המין].

והחזו"א כ' עוד דהנך ראויין להחמץ אי יבא עליהם מים ויחמיצו. ומש"ה שייך בהם שימור³⁸. ולא תליא במין. ועוד כת' הלח"מ דאף הרמב"ם איירי כשעירב עמהם מים, ומי פירות עם מים הוה מצה ולא מצה עשירה. וכוונת ה"ה לפרש דברי הרמב"ם.

שם. המג"א [קסח טז] הק' דלכאורה הוה פת הבא בכיסנין, וברכתו מזונות ואין עליו שם פת. והאיך יצא יד"ח מצה. וכיון דמבואר ברמב"ם דהוה לחם לענין מצה, ע"כ מברך ברכה"מ. ועוד דמשמע [בפוסקים קסח] דבליל פסח ע"כ מברך ברכה"מ³⁹. והמג"א כת' דאפשר דבמי פירות אינו פת הבא בכיסנין אלא ביין שמן ודבש⁴⁰. ועוד תי' המג"א דהכא איירי עירב מעט מים [וכפי' הב' דהלח"מ]. ופת הבא בכיסנין הוה דוקא בלא מים כלל. אך הביא דהפוסקים לא נקטו כן.

אך האחרונים [אבן העזר, פרמ"ג, מנח"ח י' ה] הביאו דמבואר ברמב"ם [ברכות ג ט, ושו"ע שם טו] דפת שביליתו רכה [טרוקנין] אינו מברך המוציא וברכה"מ אא"כ קבע סעודתו. ואפ"ה יוצא בה יד"ח מצה [רמב"ם ו, ו, שו"ע תסא ב].

והאחרונים [רע"א עה"ג שם, ואחרונים הנ"ל] דחו דברי המג"א דאף דבעינן שם לחם לענין מצה,

30 במי פירות אף ע"י מים ומשמר שלא יחמיץ. ורק ביום הראשון יש חסרון מצה עשירה.
31 והוסיף דלא מצאנו אמורא אחר שפליג. ועוד דהגמ' הביאה ראייה מריב"ל, ואי לא היה הלכה כוותיה האין יביאו ראייה ממנו. והביא דנח' בזה רבוותא.

32 ומש"ה לא אמרי' הלכה כרבים.

33 והדרי' לכללא דהלכה כרבים, וכ"ש שהם מחמירים.

34 [וע' לע' בשם הגר"ז].

35 יצאת זו שאינה משתמרת כלל.

36 ודוקא יין שמן ודבש וחלב לא הוה לחם עוני, ואם לש ואכל לא יצא יד"ח.

37 ויל"ד אי כוונתו דאינו מחמץ ל"ש שימור, והכל קו' א'. או דהוה ב' קו', דהוקש [לע' לה.]. דבעי מחמץ. [וכקו' הא' ברמב"ן].

38 [ולכאור' סברת הרמב"ן דגדר שימור הוה דוקא משעה שבא עליהם מים. וע' לק' מ.].

39 דאי' [שם] דהשוכח יעלה ויבא בליל פסח חוזר ומברך. ולא אמרי' אי בעי לא אכל, כיון דחייב לאכול כזית מצה [וכמ"ש תוס' ברכות מט: ותוס' סוכה כז.]. ועוד דנו האחרונים שהאוכל כן אין לו ד' כוסות, שחסר לו כוס ברכה"מ.

40 [ויל"ד דהרמב"ם לשטיתו, דאי לא הוה 'עשירה' בשאר משקין, אף לא יקרא בא בכיסנין].

ול"מ פת אורז וכדו'. אבל פת הבא בכיסנין אין בו חסרון בשם לחם, ואילו יקבע עליו יהא לחם להמוציא.

והמנח"ח [שם] כת' דאפ"ה מי שאוכלו למצוות מצה הוה קבע, דמצוותו קובעתו וחשיב קביעות⁴¹. וחייב ברכה⁴².

כעין תורא. פרש"י פירש מעט שנאכל בבת אחת⁴³. אבל הר"ף [לע' ל., ח. בדה"ס] פי' דעושהו בצורת תורא [משולש] לשם היכר. וז"ל דעביד להו כעין תורא שרי, דכיון דשני בהו מידע ידיע דלהיכרא עבד הכי, דלא ליתו בהו לידי תקלה. [וב' הפי' נפסקו להקל בשו"ע [י"ד צז א].

והמהר"ט כ' דשינוי לא מועיל למכור בשוק, שמא יבוא אחד מחוץ לעיר, שמא ישכח מלהודיע. עוד כתב החו"ד [שם] דלא מהני עשיית שינוי אחרי שכבר אפה, כיון שכבר נאסר אינו חוזר להיתר. [ויש אחרונים שחלקו כיון שנעשה ע"ד כן לא נאסר מעיקרא].

דאמר מר בלילה כשירה בזר. וצ"ב אמאי הביאה הגמ' כן, דבסוגיין קאי אלישה, ובלילת שמן היה אח"כ [וכמ"ש רש"י]. והגר"ז [מנחות נה.] ביאר דכוונת הגמ' להוכיח דפנים לא תלי בכהונה.

רש"י ד"ה לישא. ואח"כ פותתין אותן עד שמחזירין לסולתן. כ"ד תנא דבי ר"י [מנחות עה:]. והרש"ש הק' אמאי לא נקט כסתם משנה [שם] דפותת עד כזיתים.

בא"ד ואח"כ נותן שמן ובוללן וכו'. כ"ד רבי [מנחות עד:], אבל לרבנן נבללו מעיקרא כשהן סולת, קודם לישא. וצ"ב אמאי נקט כרבי. ועוד העירו האחרונים [ראש יוסף, מנח"ח קטז יד] דרש"י מבואר דאף מנחת מאפה תנור

תנוד"ה במקום. ורבינו אפרים וכו' לפי שהיו מודדין בעשרון של קודש וכו'. משמע דכוונתו דנתקדש, ונפסל ביוצא. אבל תוס' [סוכה ג. ד"ה ואי ומנחות ט.] נקטו דאחרי קידוש כלי אינו נפסל ביוצא. וביאר דאפ"ה לישא בעזרה, דמ"מ אורחא דמילתא האו דדרך לעשות במקום זריזין. [ולאו משום פסול יוצא].

ומ"ש מנחת העומר וכו' לותתין אותה וכו' ציבור שאני. ותוס' [מנחות נה.] כת' דאף לחם הפנים נילושות בפושרין בחוץ, ולא חששו משום דציבור שאני.

יצאו ביכורים שאינן נאכלים בכל מושבותיכם. המהר"ם חלאוה [לע' לה.]. הקשה דתרומה אינו ראוי בכל מושבות, דאינו יכול לאוכלו בבית הקברות. אלא שראוי בכל דירות. [מושב לשון דירה]. והתוס' שאני ותוס' רא"ש [לה:] תי' דראוי בכל ערי ישראל.

תנוד"ה מה מרור. ועוד שזית האילן מר ולא הפרי. אבל הש"ך [י"ד צו כ] כת' דזית הוה דבר חריף [ונבלע ע"י דוחקא דסכינא], וכדאי' [עירובין יח:] מרורין כזית. [וקאי אפרי הזית].

דף לו:

תנוד"ה אוציא. א"ל [אין להקשות] א"כ נוציא כל ה' מינין וכו'. [כ"ה גיר' המהרש"ל]. אבל המהרש"א גרס וא"ת א"כ נוציא, ותוס' הק' דבעי' לחם, וכל לחם יש במינו ביכורים. ותוס' לא תי'. ולפ"ז מבואר בתוס' שמביאין ביכורים אף משאר מיני דגן כוסמין וכו'. ואף דאין מביאין ביכורים אלא מז' מינים, צ"ל דהוה בכלל חטין ושעורין [וכדלע' לה.].

והפנ"י חלק שאין מביאין ביכורים מכוסמין שיפון ושיבולת שועל. ואף דלענין תרומה וחלה ומצה הוה ממני החטין ושעורין, אבל לביכורים חטין ושעורין ממש בעינן. ועוד דהא לביכורים אין מביאין אלא ממובחר שבז' מינין כ"ש הנך דגריעי מחיטין גופייהו⁴⁴. ולפ"ז תוס' הק' [ואין לומר] נוציא אף כוסמין וכו', דאף הנך במינם יש ביכורים, דהוה מין חטין ושעורין. ותוס' תי' דאנו לחם בעי', וע"כ דיש מין דגן דראוי לצאת בו. וכוונת הגמ' דבעי' ביכורים בעיקר המין.

והרש"ש דן דתבואה שבעמקים אין מביאין ממנו ביכורים, ויכול לצאת בו. [אלא דהוה מין שמביאין ממנו ביכורים].

אי מצות מצות ריבה אפי' ביכורים נמי. תוס' [ד"ה אין] פי' דסברא הוא אי מרב' מין ביכורים, מרב' נמי ביכורים עצמן.

ורע"א הק' האין יוצא במעשר, נילף מצה ממרור, ומעשר ירק דרבנן ול"ש מעשר במרור. ואף אי מרב' מצות מצות ריבה, היינו למין מעשר, ולא למעשר עצמו. וצ"ע.

41 [וכע"ז דנו האחרונים בכ"מ דמיגו דהוה אכילה חשובה לענין מצווה, חשיב קביעות לשאר מילין].

42 ומתיישב קו' המג"א לענין יעלה ויבא.

43 [ולשון השו"ע [י"ד צז א] דבר מועט כדי אכילה בבת אחת. והדרכ"מ [שם] התיר כמות ליום אחד לכל בני ביתו].

44 והפוסקים [דגרו"מ תנא א] נקטו דאף שמן זית הוה חריף. [אמנם ו"ל דמצד חמצותו הוה חריף, ולא משום מרירות].

1 וכת' דכע"ז בכ"מ [ע' ב"מ סא. תנוד"ה אלא ובגליון שם] דתוס' הק' בלשון 'וא"ת' ולא

2 וע' מה שהו' במשנה לה. אי הנך הוה בכלל ז' מינים.

מרבא אני מעש"ש שיש לו היתר בכל מושבות וכו' מגין למעש"ש שנטמא שפודין וכו'. פרש"י
[דס"ד] משהביאה לירושלים אינו יכול לחלל. קמ"ל 'מצות ריבה' דסגי בצד היתר. ויש לו אופן לבוא לידי היתר ע"י שיטמא ויפדה.³

רע"א דייק דמעש"ש בעלמא [דראוי לפדיון] ל"צ קרא לרבות, דהא יש לו היתר ע"י פדיה. [ורק בתר דנתחדש מחיצה לקלוט צריך קרא לרבות. ע' בסמוך]. וע' תוס'.

אבל המהר"ם חלאוה כת' דמעש"ש שלא הגיע לירושלים לא חשיב דיש לו היתר בכל מושבות, שהרי המעות נתפסין במעשר. והפירות שאוכל חוץ לירושלים לאו מעש"ש הם.⁴ ודוקא משבא לירושלים [דהוה במקום שנאכל] חל עליו שם מעשר.⁵

שם. מרבא אני מעש"ש שיש לו היתר בכל מושבות וכו'. לדעת ר"ע. וריה"ג פליג מטעם אחר, דאינו נאכל באיננות [וכדתניא בתחילת הע"א]. וס"ל דמעש"ש יש לו היתר ע"י שנטמא ונפדה.

אבל רש"י [עה"ת שמות יב כ] דרש [ע"פ המכילתא] בכל מושבותיכם, שראוי ליאכל בכל מושבות, למעט לחמי תודה⁶ ומעש"ש. וכן רש"י [לק' לט:] נקט בדעת ריה"ג מעש"ש אינו נאכל בכל מושבות. [וע' מהרש"א].

רש"י ד"ה אף. כדאמרי' מחיצה לקלוט דרבנן. האחרונים [רע"א, ע' מהרש"א לקמן לח] תמהו דהכא באו להעמיד את הפסוק, ומדאורייתא מחיצה אינה קולטת. [ותוס' ד"ה דאמר] העמידו כמ"ד מחיצה לקלוט דאורייתא.

ותוס' [לח. אבל] נסתפק למ"ד מחיצה לקלוט דרבנן, אי תקנו כעין דאורייתא. וה"נ י"ל דבתר דתקנו מחיצה לקלוט, דינו כמו ביכורים דקרא. אך רש"י כאן פי' את הגמ' כאן דדרש' קרא מצות מצות לרבות, והאיך שייך בזה קרא, לדרוש דין דרבנן. וצל"ג.

תנוד"ה דאמר. אי מחיצה לקלוט דאורייתא, אבל אי וכו' דרבנן וכו'. כיון דמדאורייתא יש לו היתר נחשב יש לו היתר. ולא אמרי' דכיון דמדרבנן אינה נאכל בכל מושבות, מידי דאינו ראוי מדרבנן נחשב אינו ראוי לענין דאורייתא. ותוס' [לק' לח. ד"ה אבל] נסתפק בזה.

בא"ד דהא נאכל בכל מושבות שייכול להוציאו לירושלים ולפדותו. אבל בתוך ירושלים לכו"ע אינו ראוי לפדות [דכתיב בריחוק מקום]. ובפשוטו משמע בתוס' דרשאי להוציאו [למ"ד מחיצה לקלוט לאו דאורייתא]. [והא דתנן מעש"ש ג' ה' דאינו רשאי להוציא הוה מדרבנן].

אבל המהר"ם חלאוה כת' דאסור להוציאו מירושלים [מדאורייתא⁷]. והואיל באיסור לא אמרי'. אבל טומאה אפשר שיטמא מאיליו.

בא"ד וביכורים נמי נאכלין בנוב וגבעון, ובכל ערי ישראל דמ"ש. אבל תוס' [זבחים קיט.] כת' דבעי הנחה אצל המזבח, ומש"ה צריך להביא לנוב וגבעון דוקא. ודעת ר' נסים [בתוס' לק' לח:] דלא נהג כלל בזמן נוב וגבעון [ע"ש].

והרמב"ם [דברים כו ב] נסתפק דלא הקריבו ביכורים בזמן נוב וגבעון, דבעי' תביא בית ה' אלקיך. ודוקא שילה שהיה בנין.

ור' שמעון וכו' תיפ"ל דשמחה מיהא כתיב בהו דכתיב ושמחת, ההוא בזמן שמחה וכו'. רע"א
דייק דאף רבנן פליגי רק משום ההיקש, אבל מודו דקרא דשמחה היינו זמן שמחה. אבל הרמב"ם [הל' ביכורים ג' ו, וכן הרע"ב ביכורים ב' ב] שהביא מדכתיב ושמחת בכל הטוב, בשמחה ולא באיננות.

והרמב"ם כ' שהאוכלו לוקה מלקות מרדות. ורע"א הק' דכיון דדרש' היקש ממעשר, א"כ לוקין עליו.⁸

שם. דכתיב ושמחת בכל הטוב. הרש"ש הק' דהך קרא קאי במקריב הביכורים, והאיך דרש' לה לכהן האוכל.

רש"י ד"ה מהחג. דתניא בספרי וכו' שלא כלו לחיה מהשדה. ולק' [נג]. מבואר דזמן ביעור דגרוגרות הוה בחנוכה.

3 ואף דאסור לטמאות, כיון דאי נטמא פודה מהני [וע' מהר"ם חלאוה, ה' בסמוך].

4 ואף דלפירות יש היתר, ל'מעשר' אין היתר.

5 וצ"ב מ"ש קודם שנכנס דאף קודם שהגיע לירושלים יש לו שם מעשר. ואף בירושלים באופן דמהני פדיון, עובר השם מעשר לפרי. [ומבואר דחוץ לירושלים גדר הפדיון הוא להעביר את המעשר, ואין היתר ל'מעשר'. אבל כשהפרי ראוי לאכילה דנים על הפרי גופיה].

6 ודלא כגמ' דידן [לק' לח: ה' בתוס'] דבנוב וגבעון נאכלין בכל מושבות.

7 ולפ"ז מחיצה לקלוט דרבנן, היינו דעבר והוציאן מדאורייתא רשאי לפדות. ומדרבנן ל"מ פדיון.

8 והא"ש [ביכורים שם] כת' דרבנן סמכי' אקרא דכתיב שמחה בגופיה. ואף דילפי' מלקות בהיקש לענין חוץ לחומה דכתיב בהאי ענינא, לא ילפי' לענין אנינות.

ולכא' כלין בשעה זו. והרש"ש הק' דשאר ז' מינים זמן ביעורם אח"כ, וע"כ דלא כלו מהשדה. וצ"ע.

תנוד"ה מה תרומה. ששניהן טעונין קריאה והבאת מקום. **האחרונים** הק' איזה קריאה יש במעשר. ויש שפי' דקאי אודיו מעשר¹⁰.

ואשישה. פרש"י גלוסקא גדולה¹¹. וכדאי' בסמוך א' משה באיפה. **הביא"ה** [תנוד"ה וטוב] הביא בשם **המהר"ם חלאוה**¹² דרך כשיש ששית האיפה. והביא"ה האריך בזה. והביא שמשמעות רש"י שכל שחשובה מחמת גודלה פסול.

והרמ"א [תנוד"ה] כתב דטוב שלא יאפה מצות רחבה יותר מדי. ומשמע דאינו נפסל ע"ז. ותמה הביא"ה דהכא אשישה נפסלת ע"ז, וביאר שדעת הרמ"א שמדינא נפסל רק כשהוא ששית האיפה.

תנוד"ה פרט לחלוט. משמע דחלוט הוה לחם ולא הוה לחם עוני וכו'. ותוס' תי' דאיירי בבלילה עבה, א"נ [אף רכה] והדר אפייה בתנור. ושוב כת' **ר"ת** דרכה שחלטו ואח"כ אפאו שפיר הוה לחם עוני. [דמהני אפייתו להחשב עוני. אבל הכא איירי בעבה דהוה פת קודם לכן].

והבית מאיר ביאר דעיסה עבה נחשב 'לחם' ולא עוני, אף כשחזר ואפאו לאו עוני הוא. משא"כ בבלילה רכה שבחליטה לאו לחם הוא, וכשחזר ואפאו, ע"י אפיה נקרא חלם עוני. ועד"ז כ' **הגר"ז** [מנחות עה:].

והגר"ז חקר אי עצם החליטה משווי ליה עשירה, או דיש תנאי בלחם עוני שיהא אפיה. וחלוט הוה עשירה דחסר אפיה. [ע"ש שהאריך].

בא"ד אך קשה [יבמות מ.] וכו' כיון דהדר אפייה וכו' ואדם יוצא יד"ח בפסח¹³ וכו'. וחשיב לחם עוני. ור' **אפרים** [הו' בבעה"מ ושאר] כת' דהכא איירי בחלוט בשאר משקין, כגון יין ושמן ודבש, דרך חשיבות. [והו' מצה עשירה¹⁴]. ואילו ביבמות איירי חלטו במים.

והבעה"מ כת' דהכא איירי שחלטו ברותחים כל צרכן, ובשל בהן כל צרכי הפת. אבל הדר אפייה הוה לחם עוני. **והבעה"מ** [וכן י"מ בתוס' הרא"ש] כת' דדרש' לחם פרט לחלוט, עוני פרט לאשישה.

והמלחמות [הו' במהר"ם חלאוה] חילק דהכא איירי שחלט את הקמח, שהקמח מתלבן ברותחין קודם עשיית העיסה, והוה חשיבות. אבל ביבמות לגריעותא דחולטין מעט ואח"כ אופים.

שם. הדר אפייה. **הפרמ"ג** [קסח א"א לט] הק' דק"ל בכל התורה דאין אפיה אחר בישול [כדלק' מא, אבל בסוגיין יש אפיה אחר בישול להחשב פת¹⁵]. וכת' דה"מ כשאפאו כשעור שאין חוטין נמשכין ממנו, ולא רק קרימה בעלמא בתנור.

בפת הדראה. פרש"י פת קיבר. ור"ח **והר"ף** כת' פת סובין [והראשונים כת' כן בשם רש"י, ומשמע דהיינו ה¹⁶]. **ורבינו דוד והר"ן** הק' דפת סובין אינו חייב בחלה, וכדתנן [חלה ב ו]. [ע' מאירי באריכות]. **והרא"ה** [הו' במגיד משנה ו ה] **ומהר"ם חלאוה** כת' דכוונתם פת שהסובין שלו בתוכו, דאינו פת נקיה¹⁷. אבל מסובין לבד אינו פת.

והרמב"ן [הו' בראשונים] פי' דפת הדראה הוא מתבואה שאכלתו כינה. והוה פת גרוע, וקמ"ל דאפ"ה יוצא יד"ח.

והמג"א [תנוד"ה, א, הו' לע' לה]. הוכיח מכאן¹⁸ דסובין מחמיץ, דאל"כ אינו יוצא בזה יד"ח.

והמג"א [תנוד"ה ב] הביא דכשנטל הסובין והחזירן אינו מצטרף לענין חלה [שו"ע יו"ד שכד ג], והמג"א נסתפק אי מצטרף לענין מצה¹⁹.

9 ובדר"א [שמיטה ז צ"ה קו] הביא דבדעת זקנים ורא"ש עה"ת כת' דכל ז' מינים כלין לחיה בחנוכה. וצ"ע.

10 ואף דבתרומה יש ג"כ וידוי, היינו אנג מעשר. וכמ"ש **תוס'** [יבמות עג. ד"ה וטעונין].

11 ועוד הביא **הביא"ה** [שם] **דרב האי גאון** [בפסקי הר"ף גיאת עמ' שיא] משמע דאשישה הוה ג"כ שנחלט ברותחין. וכ' דכ"ד הרמב"ם.

12 [והביא מהר"ם חלאוה בסוף הפרק. ולא מצאתי].

13 **והפסקי הרי"ד** הגי' [בגמ' יבמות] דהדר אפייה בתנור מותר לאוכלו בפסח, אבל אינו יוצא יד"ח. דהוה מצה עשירה.

14 **והראב"ד** [לר"ף] הק' מאי איריא משום חלוט אפילו בתנור נמי מצה עשירה הוא.

15 אבל מדברי הבעה"מ הנ"ל מבואר דאיירי דלא נתבשל כל צרכו, ומש"ה מהני האפייה.

16 אבל **רש"י** [כתובות קיב]. מבואר דסובין וקיבורא הוה ב' דברים, ופי' דקיבורא הוה קמח שאינו יפה שעושים ממנו פת קבור. [וע"ע ירושלמי ברכות ו א, פאה א ז, סוטה א ז].

17 וכן פסק **הרמב"ם** [ו ה] דאין יוצאין בפת סובין ומורסן, אבל לש את העיסה בסובין ומורסן שבה. [וה"ה נקט דכוונתו לפרש את הר"ף, אבל ר' מנוח כתב דהרמב"ם פליג על הר"ף].

18 לדעת רש"י. [ומשמע דכוונתו ע"פ קו' הראשונים דפת סובין לבד יוצאין. א"נ מהא דמצטרף הסובין לשיעור כזית].

19 וצ"ב מה הצד דמצה עדיף מחלה. [ואפשר דחלה הוה דין במין, ולא בפת. וסובין מצד עצמו אינו מין החייב. אבל מצה הוה דין בפת].

דף לז.

וכמה פת עבה, א"ר הונא טפח וכו'. **השו"ע** [תס ה] פסק דאין עושין בפסח פת עבה טפח. והמג"א [ד] כת' דבדיעבד מותר, דהא כל הפוסקים השמיטו¹. דלמסקנא לא קאי, אלא קאי אפת מרובה². והנתיב חיים ביאר דכוונת המג"א דאף לס"ד הוה איסור רק לכתחילה, ובדיעבד מותר³.

והאחרונים הק' דאדרבה מסקנת הגמ' דדוקא בזריזין ופת עמילה ועצים יבשים ותנור חם של מתכת מותר לעשות טפח. הא לאו הכי אסור. והריטב"א [בשם הרא"ה, הו' בביאו"ה תס ה] כת' דאפיקתיה מטפח, ולא אוקמו לן בגמ' שיעורא אחרינא להתירא, לית לן למיעבד פת עבה כלל. וזהו שנהגו העולם לעשות מצה של חובה דקה. ומ"מ אפשר דבדיעבד לא אסרו עד טפח.

לחם הפנים טפח. אבל הרמב"ם [תמידים ה ט] כתב דלחם הפנים רומה ז' אצבעות⁴. והמנח"ח [צו י] תמה דבסוגיין מפורש דהיה טפח.

פת מרובה וכו' אפי' ביו"ט נמי וכו'. פרש"י דקטרך טירחא דלא צריך. [ע' בסמוך].

והרי"ף כת' דה"מ ביו"ט בעלמא, אבל בפסח אסור ללוש יותר מה' רבעים קמח, וכדאי' [לק' מח:; וכ"פ הפוסקים תנו ב] קבא דמלוגמא לפיסחא. והבעה"מ חלק דהברייתא קאי בפסח, ואסרו רק משום טירחא. כת' דהכא איירי לאפות יותר מכדי צרכו⁵, והתם ללישה. [ואחרי שלשין רשאין לצרפו לפת מרובה].

והמלחמות כת' דודאי אף לר"ף אי לישתן ועריכתן בפנ"ע וליכא חשש חימוץ אין חילוק בין פסח לשאר יו"ט. אלא כיון דלשין קפיזא, צריך לאפות מיד שלא יחמיץ. ומיהו אם היו שתיים מתעסקות בבצק שתיהן לשות קפיזא קפיזא, ואחת אופה נמצאת זו אופה פת מרובה אפי' בפסח כדברי ב"ה⁶. והרי"ף תפס לשון קצר על הברייתא שנשנית בסתמא ביו"ט, אף ללישה.

והמלחמות כת' דעכ"פ הל"ק ס"ל דמותר פת עבה בפסח, וע"כ דאפשר ללוש הרבה יחד, ודלא כרב [לק' מח:].

תוד"ה ובית הלל מתירין. טעמא דב"ה כדאמר' וכו' תנור מלא ככרות אע"פ שאי"צ. [ואף שאי"צ שאר הככרות, הפת נאפית יותר יפה כשיש הרבה, וכדאי' התם⁷]. וכן פרש"י [ביצה כב:]. וכ"כ הבעה"מ. [ומשמע דהיכא דצריך לבני ביתו, והכל צורך יו"ט מותר]. והראב"ד [לרי"ף, וכן רבינו דוד] השיג דלפ"ז ת"ק ור' שמעון ב"א [ביצה יז:; נח' במח' ב"ש ובי"ה].

ותוס' [ביצה כב:] כת' דאיירי בפת גדול, וכיון שעושה פת גדול חששו שעושה לצורך חול⁸. אבל כשצריך לטרוח לעשות ככרות קטנות יעשה רק כדי צרכו. [והביאו כן מהירושלמי].

ודעת ר' יואל [במרדכי ביצה תרעה, וב"י תקג] דמותר למלאות התנור אפי' ב' פעמים משום הערמה. [ושאר ראשונים דחו דבריו].

ת"ר יוצאין וכו' ובסריקין המצויירין וכו' אע"פ שאמרו אין עושין וכו'. הריטב"א כ' דקמ"ל דלא הוה מצה עשירה.

ורבינו ירוחם [הו' בב"י תס] כת' דאף באופן דאסור לעשות, מ"מ המצה מותרת בדיעבד. ולא חישי' שהחמיץ.

והדג"מ [אר"ח שמ] הביא דמבואר דמותר לאכול ביו"ט סריקין מצויירין [לולי חשש חימוץ], ואין איסור לשבר עוגה שהוא עשוי בצורה של חיה וכדו' [ולא אמר' דהוה מוחק]. וחילק בין היכא דהצורה בעוגה עצמה, או דיש דבר אחר ע"ג העוגה.

1 והגר"א חלק דהרשב"א עבודה"ק ורבינו ירוחם כת' דין זה.

2 אך האחרונים ציינו דרש"י [ד"ה פת מרובה] כת' הרבה חריין יחד.

3 ועוד דלמסקנא לא קאי. [ולכן יש להקל טפי].

4 ע"פ הגמ' מנחות דקדושתו ז' אצבעות. והרמב"ם נקט דכל גבהו טפח. [ע"ש תוס']. אבל הכס"מ הביא דרלב"ג [ע"ה"ת פ' תרומה] ביאר אף כוונת הרמב"ם דקיפול הקרן היה ז' אצבעות. וכת' דלא נקבע שיעור לעובי החלות עצמן. דהא מתחלף לפי קושי הבצק ורכותו. וכת' דהיה עביו פחות מאצבע, ע"פ חשבון ב' סאין לחלה לפי מידות אלו, דאיירי במצה שמידת הלחם כמידת הקמח. [והתשב"ץ א' קלד דחה דבריו].

5 ומח' ב"ש ובי"ה כשאופה יותר מכדי צרכו, אפי' בכמה פעמים. והמלחמות חלק דהנידון הכא שלישה ואופה הרבה יחד [בזא"ז שרי]. ובפסח ע"כ איירי דוקא לענין אפייה, דמשום חמץ אסור ללוש הרבה יחד.

6 והפוסקים [תנו ב] דנו כשיש כמה עובדים יחד אי רשאין לאפות יותר משיעור זה.

7 ויל"ד דמשכח"ל חלה קטנה, דאינו יותר מכשיעור, אבל גבהו יותר מטפח.

8 והמלחמות הק' דהו"ל לבי"ה לפרש דדוקא בתנור א', שהפת יפה בשעה שהתנור מלא.

9 ועד"ז המלחמות כת' דהכא אסרו לאפות פת מרובה ע"י אדם, כלומר בבת אחת, מפני שטרתו מרובה.

לא של כל אדם אמרו, אלא של נחתומין, א"ד ה"ק לא של נחתומין אמרו וכו'. פרש"י לל"ק כל אדם מותר, דאין מקפידין. ולל"ב של נחתומין מותר, שרגילין ויש להן דפוסין¹⁰. [ופליג אר' יהודה דס"ל דרוב נחתומין אין להם הך דפוס].

הר"ף הביא את הלישנא דלא של נחתומין שבקיאין ואינן שוהין. והרא"ש כתב דהתיר של נחתומין כיון דמעשה רב. אבל הר"ן כ' [בדעת הר"ף] שגזרו נחתומין אטו שאר כל אדם, ואין מחלוקת להלכה.

אר"י עושין סריקין כמין ריקין וכו'. התוס' ר"פ [והג' אשר"י] כת' דקי"ל כר' יוסי, ולכן נהגו לעשות דפוס למצות שלנו, מפני שהן ריקין. אבל המהר"ם חלאה כת' דצירין שלנו מותרים, שאין בהם שהייה. ודוקא צירין שלהן שהיו דקין והאשה שוהה עליהן¹¹. וכ"כ הריטב"א דבסוגיין הוה צורת עופות וחיות, אבל מה שעושין עתה להדק הפת שתאפה מהרה ליכא חשש. דליכא צורה דקפידא.

והמהר"ל [הו' במג"א] הזהיר שלא לעשות ע"י דפוס שנדבק בו הבצק ומחמין.

והמדומע פטורין מן החלה. פרש"י חולין שנפל לתוכה תרומה. פטור דכתיב תרימו תרומה, ולא שכבר היה הרמה. ובברייתא [נדה מז.]. ר' מאיר ור' יהודה מחייבין בחלה. ור' יוסי ור' שמעון פוטרין. והגמ' מביאה מהכא דר' יוסי ס"ל דחלה בזה"ז דרבנן, ומש"ה אתי דימוע דרבנן ומפקע חלה¹².

ופרש"י [שם] דר"מ ור"י ס"ל דחלה בזה"ז דאורייתא, ודימוע בטל מדאורייתא [דמדאורייתא חד בתרי בטל]. ולא אתי דימוע דרבנן ומפקע חלה דאורייתא.

ובירושלמי [חלה] הו' צד שהמשנה איירי כשרובו תרומה [ואף מדאורייתא הרוב תרומה]. והו' שם דעת ר' יוחנן דאפי' סאה לתוך צ"ט.

ורבינו דוד הק' בשלמא התרומה פטור [דדרשי' ולא שכבר קדוש], אבל האיך יפטרו החולין שבתוכו. והביא דזה סברת מ"ד בירושלמי דבעי רוב, דהחולין בטלין בתרומה. ור' יוחנן השיב דהוה דבר קל¹³. ורבינו דוד ביאר דכיון דחכמים עשו חולין כתרומה, עשאן דין תרומה לכל דבר, אף להפקיען מן החלה. והאחרונים הביאו דמבואר דגדר מדומע, דמדרבנן נחשב כולו תרומה¹⁴ [וכ"כ העונג י"ט פא, ושער"י ב יא].

ועוד כת' הר"ש [חלה א ד] דאיירי כשיש שיעור מצומצם ה' רבעים קמח, וכשתסיר את התרומה שנפל אין כאן שיעור המחייב בחלה. [ואף מדאורייתא לא מהני ביטול ברוב להחשב שיש כאן שיעור המחוייב בחלה¹⁵].

מעשה אילפס

אמר ר"ל הללו מעשה אילפס וכו' הב"ע שהרתיח ולבסוף הדביק. מבואר דדעת ר"ל דלחם תלי באפייה, ומעשה אילפס שהדביק ואח"כ הרתיח לא חשיב אפייה. ופרש"י דכשהרתיח קודם הו"ל כעין מעשה תנור, והוה לחם.

והמרדכי [תקצב בשם היראים] כ' דר"ל קאי כשיש ב' חסרונות באפי', דהו' אילפס [שהדביקה מבפנים והרתיחה מבחוץ] ועוד דהרתיחה אחר הדביקה. אבל איכא חדא לטיבותא, דהרתיחה קודם הדביקה או הרתיחה מבפנים כו"ע מודו, דהא דמי קצת לאפיית בצק בתנור.

ופרש"י דר"ל קאי אכולהו¹⁶ [ולא רק אחלת המסורת]. ובפשוטו משמע דר' יוחנן ור"ל נח' אף בחלוט [חלת המסורת], דלר' יוחנן מתחייב ע"י אפייה. [וע"ע בע"ב].

10 משמע דהוה ב' סברות, א' בקיאין לעשות מהר. ב' דיש להם דפוס.

11 ועוד כת' דמה שמסמנין בדפוס ציור דק מותר, שאינו לציור אלא לסימן. ול"ש בזה משום שמא יאמרו סריקי בייתוס מותרים.

12 אך מהר"י קורקוס [ביכורים ו ד] דייק דהרמב"ם [שם] לא חילק דדוקא בזה"ז דרבנן. ומשמע דאף בזמן דחלה דאורייתא העמידו דברייהם, ויש כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת בשב ואל תעשה ולהפקיע חיוב חלה. אך כת' ד"ל דאף הרמב"ם איירי בזה"ז.

13 ורבינו דוד ביאר דחיישי' שמא יעלה בידו התרומה, מה שכבר תרומה אינו יכול לפטור העיסה. והק' דמ"מ נפריש עליהם ממק"א. ות"י דמ"מ כיון דכולן נאכלין בקדושת תרומה, נעשו כולן תרומה לכהן.

14 והחמדת שלמה [י"ד י ד] כ' ד"ל דר"מ ור"י פליגי משום דס"ל דגדר מדומע הוה ספק, ולכן אינו פטור. [אך רש"י ושאר"ר לא כתב כן].

15 ולכא' הטעם משום דל"מ ביטול ברוב לחייב את התרומה בחלה, וכדברי האחרונים דל"מ ביטול ברוב להוסיף דינים.

16 אמנם ודאי לא נח' אמדומע, דבמדומע אין סברא לחלק בין ע"י חמה או ע"י האור.

ור' יוחנן וכו' והללו שעשאו בחמה. וכדאי' [בע"ב] דאינו לחם אא"כ עשאו בתנור¹⁷. ולדעת ר"ת [תוס' בע"ב] איירי דוקא בבלילתן רכה, אבל בבלילה עבה הוה לחם אף ע"י בישול וטיגון [וכ"ש בחמה]. אבל לדעת שאר ראשונים כל לחם תלי בתנור.

והאחרונים הק' דכשיצאו ממצרים נאמר [שמות יב לט] ויאפו את הבצק וכו' עוגות מצות כי לא חמץ. ותרגום יונתן כ' דנאפה מחום השמש [וע' לק' קטז:]. ואמאי חשיב לחם. [וע' דרך אמונה ביכורים ו יב בביאור'ה].

ת"ש יוצאין וכו' ובמצה העשויה באילפס וכו' ה"נ שהרתיח ולבסוף הדביק. וכה"ג מודה ר"ל. והרי"ף כת' דלר' יוחנן אף הדביק ולבסוף הרתיח יוצא בה בפסח. וכן פסק הרמב"ם [ו ו]. והראב"ד השיג דלענין מצה יש לחוש לחימוץ, אא"כ הסיק את האילפס וכיסויו יפה יפה קודם שנתן הלחם. והביא ראיה מהא [לק' מ]. דחיישי' דפליט מהאי ומחמיץ. [וה"ה דחה דאין ראיה מהתם]. והאחרונים העירו דה"ל לראב"ד להביא מהגמ' [לט:]: דהיכא דהמים עדיין לא רתחו אמרי' אדמבשל מחמע.

והבעה"מ כ' דה"מ מעשה אילפס, אבל סופגנין ואינך [אף באופן דהוה לחם], מ"מ לענין מצה אינו יוצא דהוה מצה עשירה. [והביא כן מהברייתא לק' קיט: דאי' ובלבד שיאכל כזית מצה¹⁸]. [וע' תוס' לע' לו: איזה אופן חשיב מצה עשירה].

מצה הינא וכו'¹⁹ שפורסה ואין חוטין נמשכין²⁰ וכו'. ומבואר דבשיעור זה עדיין חשיב 'נא', ומ"מ שוב לא בא לידי חימוץ²¹. [וכדאי' לק' לט: דאחר אפייה אינו מחמיץ]. והמרדכי [תר] כת' דאם אפאו פחות משיעור זה ישרוף מיד, דחיישי' שמחמיץ. והרמ"א [תסא ג] כת' דאסור להחזיר לתנור, דיש לחוש שמא תבוא לידי חימוץ.

אמר רבא וכן בלחמי תודה וכו'. פרש"י מאחר שנאפית כענין זה קידש הלחם [והתודה כשירה²²]. דקרמו פניה כה"ג [דאין חוטין נמשכין]. ובמשנה [מנחות עח:] אי' דשחט התודה עד שלא קרמו פניה בתנור, לא קדש הלחם. והראשונים [תוס' שם] כת' דחוטין נמשכין וקרמו פניה הוה חד שיעור. וברש"י משמע דיש דרגות בקרמו פניה, וקמ"ל דסגי כה"ג דאין חוטין נמשכין²³. אך האחרונים [קד"א ושפ"א שם] דנו ד"ל דפעמים דקודם אין חוטין נמשכין, אלא דאינו ניכר מבחוץ. אבל משקרמו פניה ודאי דאין חוטין נמשכין.

דף לז:

והכא כמאן דפריסא דמיא קמ"ל. פרש"י [מנחות עח:] שנפרכת בשעה שמתלטלין אותו. והמאירי ביאר דקמ"ל דאע"ג דקרובה להפרס, מ"מ כל שלא נפרסה כשר.

המעיסה קמח שע"ג מוגלשין וכו'. בפשוטו משמע דאיירי שחולט את העיסה בכלי מלא ורתחין¹. אבל רש"י [ד"ה תנא קמא] כת' דקודם לישתן מבושלים ברותחים. דמבשל הקמח, ואח"כ עושה ממנו עיסה [ואופיהו]. ולשון הרמב"ם [ביכורים ו יב, וש"ע יו"ד שכת ח] שלש את העיסה במים ברותחים.

והבית מאיר הביא מרש"י דחליטה ומעיסה פטור אף שאח"כ אופיהו בתנור. וכן היכא דחלטו ברותחין פטור, אף ששוב נאפית בתנור².

תוד"ה ותנא. ובין תתאה גבר א"א שלא יתבשל מעט ממנו, וחסר ליה משיעוריה. דנח' רב ושמואל [לק' עו.] אי תתאה גבר או עילאה גבר. ומבואר שם דאף לשמואל דתתאה גבר, מ"מ מהני העירוי כדי קליפה [וכ"כ תוס' לק' מ:].

17 ואינו חייב בחלה [וכ"פ הרמב"ם ביכורים ו יב]. ואי' בתוספתא [כאן, וירושלמי חלה א ג] דאינו יוצא יד"ח מצה.
18 אמנם י"ל דהך ברייתא איירי באופן שחלטו וכדו', ואינו פת כלל. [וצ"ע מנ"ל לבעה"מ דהוה משום מצה עשירה].
19 פרש"י [מנחות עח:] מאי 'נא', דכשאינו נאפה כלל לא הוה לחם. ות"י דאפויה כל דהו.
20 והמשנ"ב [תסא יד ע"פ חק יעקב ונוב"י ת פ] כת' דסימן זה הוה מיד בעודה חם. אבל אין ראיה מהא דאינו נמשך לאחר שנצטנן.
21 אך הנוב"י [או"ח ת פ] הק' נימא דיוצאין כשאכלו מיד שיצאת מהתנור. ואסור להשהותו שמא יחמיץ. [ע"ש].
22 ומדויק מרש"י דאי לא קדש הלחם, התודה פסול. אמנם לכאו' הקרבן כשר בכל אופן, אלא דלא יצא יד"ח.
23 אבל הנוב"י [או"ח ת פ] האריך לתמוה בזה, וגרס ברש"י להיפך, דקמ"ל דלא סגי בקרמו קצת. עד שלא יהא חוטין נמשכין.

1 ותוס' בקו' נקטו דאיירי בכלי ראשון. אבל לדברי הרמב"ם ומהרש"א הו' בסמוך י"ל דאיירי אף בכלי שני.
2 וכת' דהוא דלא כמשמעות רש"י [בע"א דר"ל ור"י קאי אכולהו אף חלת המסרת.
3 ובתוס' [זבחים צה:] הביאו דכ"ד ר"ת, אבל דעת רשב"ם דאף דעירוי בולע כדי קליפה, אבל אינו מבשל כלל. [וע"ע תוס' לק' מ:]. ותוס' [שם] הביאו ראיה לר"ת מסוגיין, דמבשל עכ"פ די קליפה. דלרשב"ם עירוי אינו מבשל כלל. ואילו לתוך כלי ראשון מבשל.

ובפשוטו משמע בתוס' דהטעם דמ"ד שפטור מחלה הוה משום גדרי בישול⁴. והרמב"ן [ע"ז עד: חלק דאין הפטור משום גדרי בישול⁵, אלא כיון דנעשה כעין גובלא והוכשר לאכילה בכך⁶ [שהרבה עושין כן] נפטרה מחלה, דלא גרע מעיסת הכלבים ומעשה אילפס. אבל המהרש"א כת' דאף תוס' קאי בדעת המקשה, דהק' מ"ש, אבל למסקנא אין חילוק בין מוגלשין ע"ג קמח. דלא תלי בבישול⁷.

תנאי היא דתנאי יכול יהא מעיסה וחליטה חייבין בחלה, ת"ל לחם. פרש"י והני לאו לחם, דקודם לישתן מבושלין ברותחין. [וכמ"ד לע' זה וזה לפטור]. והגמ' מקשה במה פליג ר' יהודה דבעי אפייה בתנור.

תוד"ה אמר לך. איכא תנאי בהך ברייתא גופא, דע"כ הא דמחייבא היינו באילפס וכו'. דר' ישמעאל בר"י מחייב [להך לישנא] מעיסה וחליטה שעשאו אח"כ באילפס. וכר' יוחנן.

תוד"ה דכולי עלמא. פסק ר"ח כר"ל וכו' ולר"י נר' דכר' יוחנן קי"ל וכו'. וכן הר"ף חלק בזה על ר"ח, וכ"פ הרמב"ם [ביכורים ו יב].

בא"ד ואורי דע"י משקה מודה ר' יוחנן. דע"ז נחשב בישול ולא אפייה. [וע' בסמוך].

בא"ד ואורי דדוקא בביליתו רכה וכו' אבל בלילתו עבה כו"ע מודו דחייב בחלה אפי' ע"י משקה, דהא חיוב חלה משעת גלגול⁸ וכו' תחילתו עיסה וסופה סופגין חייבת⁹.

אבל דעת הר"ש [חלה א ה, הו' ברא"ש כאן, ומרדכי תקצב] דהמשנה שם איירי כשנמלך, דדעתו מתחילתו לעשות עיסה ונמלך לסופגין חייב בחלה. אבל אם דעתו מתחילה לבשלה פטור¹⁰. וכ"ד הרמב"ן [הל' חלה כו: בדה"ס] דכל שעשאה מתחילה ע"ד סופגין אינו מחייב. והרא"ש הביא דרבינו מאיר היה מניח מהעיסה מעט, וע"ז נתחייב כולו בחלה¹¹.

בא"ד ונראה לר"ת דה"נ מברכין עליו המוציא וכו'. דהיכא דביליתו עבה יש עליו שם 'לחם' אף בלא אפייה כלל¹². ומבואר דר"ת חזר וחדש דאף עכשיו יש עליו תורת פת¹³. דמתחילה כת' ר"ת רק דלא פקע ממנו חיוב חלה דכבר חל חיובו. ושוב חזר בר"ת והוסיף דאף חל עליו שם פת לענין המוציא. אבל רבינו יונה [ברכות כז. מדה"ר] חלק דלענין חלה כבר נתחייב בחלה. אבל ברכת המוציא תלויה בלחם וזה כיון שנתבטל מתורת לחם.

ובשר"ע [אר"ח קסח יג] הו' ב' דיעות, דהיכא דבישל וטיגן אפי' יש עליה תוריתא דנהמא אין מברך המוציא. ואפי' נתחייב בחלה משעת עיסה¹⁴, דברכת המוציא תלי בשעת אפייה. ויש חולקין [דעת ר"ת] דכל שתחילתו עיסה עבה מברך המוציא. והרמ"א כת' דנהגו להקל¹⁵. והשר"ע סיים דיר"ש יצא ידי שניהם¹⁶, ולא יאכל אא"כ יברך על לחם אחר

ועוד הביאו תוס' [שם בהמשך צו.] צד דעירוי מבשל יותר מכדי קליפה בדבר לח, ודוקא בדבר יבש נוגע רק בקליפה.

4 למ"ד דפטור. ואידך מ"ד מחייב אף דנתבשל קודם.
5 ותמה על ר"ת האין הביא ראיה מסוגיין לגדרי בישול.

6 משמע מדבריו דאיירי שהוכשר לאכילה ע"ז. אבל האחרונים [ע' דר"א ביכורים שם] כת' דאיירי דלא נגמר בישולו ע"ז, דא"כ ליכא למ"ד שיתחייב אח"כ בחלה כשחזר ואפא. והביאו דכ"מ במלחמות בסוגיין..

7 ואף היכא דיש יותר מכשיעור פטור, דמ"מ הכל הוכשר ע"ז. ואף דהוה ככלי שני.

8 ובפשוטו כוונתו דכבר חל עליו חיוב חלה משעת גלגול, אמנם היכא דעושה ממנו דבר שאין בו תואר לחם משמע דפטור מחלה [וכ"פ הראשונים בעושה איטרא].

9 {ולכאז' איירי אף היכא שיעור חלה בשעת תחילת העיסה, ולא נתחייב בחלה בפועל. דמ"מ הוא ראוי להתחייב בחלה}.

10 והר"ש הביא כע"ז דהעושה עיסה ע"מ לחלק דאינו מתחייב. ותליא בכוונתו. והגר"ח [ביכורים פ"ו בסו"ד] הגדיר דאף דחיוב חלה בשעת לישא, מ"מ עיקר המחייב הוא במה שעומד להיות פת, ועיסה שדעתו שלא להיות פת אין שום צד חיוב בדבר [וע"ש].

11 והביא כן מהירושלמי [חלה א ד] דאף היכא דדעתו לעשות ממנו איטרא [שאין בו תואר לחם, ע' סו"ד התוס'], אם נוטל חלק ממנו לאפות חייבת בחלה, שמא תמלך על השאר [כדי חיוב חלה]. [ונתחייבה חלה למפרע]. {ויל"ד היכא דכבר בישל השאר וא"י לימלך}.

12 ועפ"ז תוס' [ד"ה לחם] נדחקו דלא תלי בתנור. וע"ע תוס' [לק' מב].

13 והגר"ח [חמץ ו ד"ה והנה מדברין] הביא דדעת ר"ת דיש בו דין לחם משעת עיסה.

14 והמג"א [לב] הק' דקי"ל כר"ש דהיכא דדעתו מתחילה ע"ד כן אינו מתחייב בחלה [והאין נקט הלשון דנתחייב בחלה]. וכת' דכוונת השר"ע דאפי' למ"ד דמתחייב בחלה. והט"ז [טז] תי' דכוונת השר"ע דאפי' באופן דהיה דעתו מתחילה לאפייה, ונתחייב בחלה [לכו"ע]. מ"מ ברכת המוציא תלי באפייה.

אבל דעת הג"ח [קסח שם] דהיכא דהיה דעתו מתחילה לאפייה, מודה הר"ש דברכתו המוציא [דחל עליו שם לחם לענין חלה]. והמג"א [שם] ושאר פוסקים דחו דבריו דלענין המוציא תלי בשעת אפייה [לדעת הר"ש והשו"ע].

15 והמג"א [לד, הו' במשנ"ב עה, וע' גר"א שם] כת' דמ"מ נראה דהיכא דאכל כדי שביעה, דהוה ספק דאורי' צריך לברך ברכה"מ מספק.

16 וכן הרא"ש הביא דרבינו מאיר לא היה אוכל כה"ג בלא המוציא [אף אחר שנתבשלה או נטגן], ולא היה מברך

תחילה.

והפוסקים הק' דלענין חלה ק"ל דאינו מתחייב בחלה [וכדברי הר"ש הנ"ל], ומ"ש לענין ברכות החמירו כדעת ר"ת. והמשנ"ב [עה, ע"ש ביאו"ה] העמיד דאירי היכא דנמלך¹⁷, ובתחילה היה דעתו לאפיייה. וכה"ג אף לר"ש הוה פת. ותלי רק בסברת ר' יונה הנ"ל].

שם. ועוד מבואר בדברי ר"ת דאף כשטיגנו לבסוף לא הוה פת הבא בכיסנין. כיון שיש עליו צורת פת. והרמ"א [קסח יג] כת' דה"מ כשאין בה שמן ודבש, אבל אם יש בעיסה שמן ודבש הוה פת הבא בכיסנין. והט"ז [שם יט] הק' דאף כשטיגנו בשמן ודבש הוה פת הבא בכיסנין¹⁸. וע' אבן העזר [שם].

בא"ד אפי' מנחת מחבת ומרחשת, אע"פ שמתוגנת בשמן, ואין סברא לחלק בין מים לשמן¹⁹. [וכן שאר משקין וכדלעיל]. והר"ש [חלה שם, הו' ברא"ש] תי' דלא איירי במחבת ומרחשת אלא במנחת סולת²⁰. א"נ מנחות שמן מועט, והוי כמו אפוי²¹. [ושמן מועט הוה כמעשה אילפס בלא מים²²].

דת"ק סבר כיון שחזר ואפאו בתנור לחם קרי' ביה. לדברי ר"ת [הנ"ל] מבואר דאף מידי דבלילתו רכה, ולא חל על העיסה שם לחם, ע"י אפייה נעשית לחם. וכ"פ השו"ע [יו"ד שכת ב]. וכן אי' בגמ' [ברכות לח. ונפסק בשו"ע קסח טו] דאף בלילה רכה היכא דאפאו בגומא ויש עליו צורת לחם מברך המוציא. ואף יוצא בה יד"ח בפסח.

ותוס' [בכורות כז. ב"ק צד. ב"מ פט.] הביאו מסוגיין דיש דברים דאין מחייבין בחלה עד אפיה. [ומשמע דלא מהני להפריש חלה מעיקרא].

והרמב"ן [הל' חלה שם, ורבינו דוד בע"א] חלק דבלילה רכה אינו מתחייב בחלה כלל, אפי' אפאה בתנור²³.

א"ל רבה וכו' הדביק מבפנים והרתיח מבחוץ וכו' הי ניהו מעשה אילפס. פרש"י שנח' בו ר' יוחנן ור"ל. ולרש"י איירי באילפס ממש. ולתוס' איירי בתנור, דומיה דאילפס.

דף לח.

מעש"ש - מצתכם

מצות של מעש"ש וכו'. תוס' [לק' מו:] הק' דנימא איבעי מיתשיל, ויחשב מצתכם. וכדאי' שם דעובר בבל יראה משום הואיל דאי בעי מיתשיל. [ועוה"ק כן בהקדש]. והשעה"מ [ו ה] דחה דאי מיתשיל הוה טבל, וביר"ט אין בידו להפריש עליו דנימא הואיל. [וע"ע שאנ"א עז].

ותוס' תי' [בחד תי'] דגבי מעש"ש כתיב לה', וגזיה"כ דלא חשיב לכם, אף דבידו לישאל עשאה הכתוב כשל גבוה. ועוד תי' דאירי שהגיע ליד גזבר וא"א לישאל.

ובשר"ת הרשב"א [ד רב] כ' דגבי ממונא לא אמרי' 'הואיל' להחשב ממונא. דהשתא לית ביה דין ממון, ולא הוה לכם. [ואכמ"ל].

אתרוג של מעש"ש לדברי ר"מ אין יוצא בה יד"ח ביר"ט. דס"ל דהוה ממון גבוה, ולא חשיב 'לכם'. ובגמ' [סוכה לה.] נח' בזה אי בעי' היתר אכילה או דין ממון, ונפק"מ מעש"ש בירושלים לר"מ אי יוצא יד"ח, דהא יש לו היתר אכילה.

שם. ביר"ט. [גבי אתרוג]. והרש"ש העיר דגבי מצה נקט הלשון בפסח, ואילו באתרוג ביר"ט. והרש"ש תי' דגבי אתרוג יש חילוק דדוקא יו"ט ראשון צריך לכם, אבל שאר ימים אי"צ לכם [ומש"ה נקט יו"ט]. והאחרונים [גליוני הש"ס] דנו לצד' דמקיים מצווה באכילת מצה כל ז', היכא דאינו 'לכם' לא יצא יד"ח.

עליה המוציא אלא מברך על לחם אחר ואח"כ אוכלה.

17 וכדברי הט"ז [הנ"ל], אבל המג"א [הנ"ל] לא פי' כן.

18 ונדחק דכל הנידון של ר"ת היכא דקבע עליו סעודתו, דהוה פת ומברך המוציא. אבל בלא קביעות סעודה הוה כפת הבא בכיסנין.

19 {אך יש שדנו דיש חילוק במציאות, דמים חודרים והוה בישול גמור. אבל טיגון בשמן, השמן אינו נכנס, ונאפית בחום שמבחוץ}.

20 והסמ"ג [עשין קכא] כת' דנראה דוחק, דמסתמא קאי אכולהו מנחות.

21 והריב"ש [כח] הק' דמרחשת מעשה רוחשים [וכדאי' מנחות סג].

22 וכ"ה לשון הריטב"א [בסוגיין] דתליא במשקה צף. וכ"פ הרמ"א [קסח יד] דמעט שמן שמושחין המחבת לא מקרי טיגון.

23 והמאירי [כאן] הק' מהגמ' ברכות לח., ותי' דהתם יש בו הרבה קמח, אף דבלילתו רכה, מ"מ יש בו קצת גלגול. ונקרית גיבול, אלא כששופכים אותו מתפשטת אילך ואילך. ואילו הרמב"ן איירי בבלילה רכה לגמרי, וכעין מים עכורין.

1 [ע' חזקוני עה"ת, ובעה"מ ושאר'ר [לק' ככ, וסוכה כז] שדנו מ"ט אינו מברך על מצה כל ז', ומ"ש מסוכה שמברך כל ז'. ויש ראשונים שמשמע בתי' דהוה מצווה, אלא דלא תקנו עליו ברכה]. והמשנ"ב [תעה מה] הביא דכ' בשם

מתקין לה ר"פ וכו' אלא מצה מי כתיב מצתכם. **בשרית בית אפרים** [או"ח לו] הק' דנימא דאינו יוצא במצה זו, דכיון דהוה ממון גבוה אינו מצווה בבל יראה. ולר' אחא ב"י [לע' כט.] דיליף שאור דאכילה משאור דראה, א"כ רשאי לאכול חמץ דמעש"ש, וכל שאינו אסור משום איסור חמץ אינו יוצא משום מצה. [אמנם לכא' עובר בבל יראה במעש"ש בירושלים, אף דהוה ממון גבוה מ"מ יש לו בה היתר אכילה, ועומד ברשותו לאוכלו].

מי כתיב מצתכם וכו' אתיא לחם לחם. [מחלה]. **הרא"ש** [יח] כת' דלפ"ז אין יוצאין מצוות מצה בגזל². דילפי' דצריך לכס במצה. והביא **דבירושלמי** מבואר דאינו יוצא משום מצווה הבא בעבירה³ [ובפשוטו הוה טעם אחר⁴]. וכ"פ הרמב"ם [ו ה] דאינו יוצא יד"ח בגזל. ומשמע דהוה משום מצווה הבא בעבירה. [וע' מש"כ לע' לה:].

והשאג"א [צד] כת' דנפק"מ לענין מרור, דאי בעי' לכס, י"ל דהוקש דאף מרור בעי' לכס⁵. אבל אי משום מצווה הבא בעבירה ק"ל דבמצווה דרבנן לא חיישי' לזה [כמו לולב בשאר ימים, סוכה ל, שו"ע תרמט ה, עי"ש רמ"א דהביא מח⁶].

אך **הרא"ש** למד מסוגיין דבעי' שיהא קנוי לו, ושללו. ובהג' **אשר"י** כת' דמי שנתחלף מצה יתן במתנה גמורה' למי שבא לידו⁸.

והשאג"א [צד] דחה האיך ילפי' מחלה, הא גבי חלה גופיה הגזלן מתחייב בחלה אף דאינו 'לכס'⁹ [וכדאי' ב"ק צד. דכשמברך הוה מנאץ]. וכה"ק **המהר"ם חלאוה** האיך עיסה גזולה חייבת בחלה, הא כתיב עריסותיכם. ותי' דקנאו בשינוי רשות¹⁰.

והמקו"ח [תנד א] דחה דנתחייב בחלה מחמת הבעלים¹¹, ומש"ה הוה טבל אף כלפי הגזלן. [וכ"כ הק"נ נ].

והמהר"ם חלאוה העלה צד זו, אבל דחה דהאיך הגזלן יפריש חלה¹², הא אינו שלו¹³.

והקוב"ש [קסח] כת' דלסברת השאג"א לא נתמעט מצה של חבריו, אלא של מעש"ש דהוה ממון גבוה, דלא הוה דומיה דלכס. וכת' דכע"ז לסוברים [פנ"י ה; ע' לע' כט. ולק' מו:] דעובר בב"י על חמץ של ישראל, דנתמעט דוקא של אחרים, של עכו"ם ושל הקדש. וכת' דאף מש"כ תוס' דטבל לא מקרי לכס משום חלק הכהנים, היינו משום דאין בעלים מיוחדים.

שם. וכ"פ **השו"ע** [תנד ד] דאינו יוצא יד"ח במצה גזולה¹⁴. אבל **הריטב"א** [סוכה לה, ציינו רע"א תנד] כת' דבגמ' דידן לא הוזכר פסול מצה גזולה, משום דלא משכח"ל, דמכי לעסיה קני¹⁵ [וכדאי' כתובות ל:]. וקנאו בשינוי, ואוכל את שלו. ובשעת הנאת מעיו ליכא משום 'לכס' או משום מצווה

הגר"א [מעשה רב קפה] דמקיים מצווה במה שאוכל מצה כל ז', אלא דאינו חיוב {ובמשנ"ב תרלט כד משמע דהוה פעם א' ביום. וצ"ע}.

2 ואף רבנן דפליגי דמעש"ש הוה לכס, מ"מ בגזל ס"ל הך גזי"ש, וגזולה לא הוה לכס. דהא ילפי' הך גזי"ש [מנחות ע] לדינים אחרים.

3 [והרמב"ן לה: הביא מהירושלמי דאף במצה יש פסול בא בעבירה. ועי' מש"כ לע' לה:].

4 ולפ"ז כוונת הרא"ש להביא סיעתא לגוף הדין, אף דהוה טעם אחר. אך בפשוטו משמע דאף הירושלמי מטעם זה. וצ"ב. [וכ"מ במהר"ם חלאוה].

5 **והביאו"ה** [תנד ד] הביא מח' אי יוצא במרור גזול. ובקרבן **עדה** [לירושלמי י א] ביאר דהירושלמי דנה בד' כוסות אי בעי לכס. [ע' רש"ש לירושלמי].

6 וכן **הריא"ז** [לט:] כת' דמרור יש כל פסולי מצוה הבא בעבירה.

7 ולכא' הוה משום דבעי קנין, דאי משום מצווה הבא בעבירה כיון דסבור שהוא שלו הוה אונס. ועוד דאפשר דרשאי לעכבו לעצמו כשנתחלף, שהרי לאחר הפסח לא יהא שווה מידי.

8 וכדתנן [סוכה מב:] גבי לולב. ועי' שאג"א [צב צג] שהאריך דאין בזה חסרון ברירה, שמקנה לו מכאן ולהבא.

9 ולא יהא טפל חמור מהעיקר. [ולכא' משמע כוונתו דעצם הילפותא שפיר ילפי' מצה מחלה, דבעי לכס. אלא דכיון דכיון דחלה גופיה מתחייב מצד אחר, מצד הנגזל, ל"ש ללמוד דין זה לענין מצה. ומתיישב דחיית המקו"ח. ודלא כקוב"ש ע' בסמוך].

10 ודבריו צ"ב דבגמ' [ב"ק צד.] מבואר דאף למ"ד דל"ק בשינוי, מ"מ אית ליה הך דרשא.

11 וכת' דאפי' כשעשה עיסה מקמח של הנגזל, נתחייב הנגזל בחלה. דאפי' נעשית מאיליו נתחייב בחלה. [אבל הק"נ לא נחית להכי. ועי' אמר"ב פסח כד שהאריך בזה]. [אך אם הגזלן עשה עיסה מקמח של כמה בני אדם לכא' יפטר. ואילו לשאג"א לכא' מתחייב].

12 ויל"ד דהגזלן יכול להפריש חלה [כיון דהוה ברשותו, שהרי גזלו], וכדאי' ב"ק סז. דיכול להקדיש, עכ"פ לאחר יאוש. ואכמ"ל].

13 [ועי' דנתחייב בחלה מחמת מי שגלגל, ומש"ה הוה בעלים להפריש חלה].

14 **והמשנ"ב** [טו] הביא דאף היכא דקנה ולא שילם, ועייל ונפיק אזוי ל"ק [ע' חו"מ קצ יז] והוה גזל בידו.

15 **והמקו"ח** דן דאף היכא דבלע מצה בלא לעיסה, מ"מ קנאו בשעה שא"א להחזירו. אבל **השו"ע** [שם א] כת' דכה"ג ודאי לא יצא יד"ח.

הבא בעבירה. [וכה"ק המק"ח [תנ"ד א] לדברי הרא"ש¹⁶].

והריטב"א כת' דאף מצה שאולה לא משכח"ל, דשאלה במידי דלא הדר בעינא הוה הלואה, והוה ממונו של לוח גמור הוא. ולכם קרינא ביה¹⁷. [וכ"כ הט"ז תנ"ד¹⁸].

והאמרי בינה [פסח כג] הק' דמשכח"ל שוגג שלא נתכוון לקנות¹⁹. והאמר"ב כת' דמ"מ בשעה זו הוה אבוד מהבעלים²⁰, וכיון דעומד לרשותו קנה. וקרי' ביה מצתכם ולכם²¹.

והאחרונים [שפ"א סוכה לה] דנו אורח בבית בעה"ב, אי בסתמא יוצא יד"ח מצה או דצריך לקנות ממנו להדיא. והשפ"א דן דתלי במח' הראשונים²² אי אורח זוכה באוכל, ונחשב שאוכל משלו²³.

שם. והמנח"ח [י בסופו] דן אי צריך מצה שווה פרוטה, וע"פ מש"כ רש"י [סוכה כז:]: דצריך שיהא לו בעלות פרוטה [להחשב לכם בסוכה]. והאחרונים חילקו דה"מ מידי דעומד למכירה, אבל דבר שעומד לאכילה ויש בו שימוש הנאת כזית ודאי חשיב לכם.

בסוגיין - הרמב"ם [ו ח] פסק דיוצאין במצה של מעש"ש. וכן פסק [ביכורים ו ד] דמעש"ש חייב בחלה. וכן פסק [לולב ח ב] דיוצאין באתרוג של מעש"ש. ואף שפסק [מעש"ש ג יז, אישות ה ד] דמעש"ש ממון גבוה. ורבינו מנוח תי' דהרמב"ם פסק כר' חייא ב"א [סוכה לה]. דתלי בהיתר אכילה ול"צ דין ממון להחשב לכם. [ודלא כברייתא דסוגיין²⁴]. וכן האריך מהר"י קורקוס [ביכורים שם].

אבל הלח"מ כ' דס"ל לרמב"ם דמעש"ש ממון הדיוט, ורק מחוץ לירושלים הוה ממון גבוה²⁵.

תוד"ה אתיא. הק' הר"י דאורלינ"ש וכו' וטבל אינו לכם. והתוס' שאנץ [ומהר"ם חלאוה] דחה דילפי' מצה מחלה, וגבי חלה בעוד העיסה טבולה קרי' ביה עריסותיכם. [והתוס' שאנץ דחה, עי"ש].

שם. וטבל אינו לכם. אבל הרמב"ן [מלחמות סוכה שם²⁶] חלק דכיון דיכול להפריש עליו ממקרא נחשב לכם. [ולא דנים שגדר טבל שיש זכות לכהן בתוכו]. ודעת רש"י [סוכה] דאינו לכם משום דאין לו היתר אכילה. אף דיש בו דין ממון.

בא"ד ות' ר"י אתרוג של טבל לא חשיב שלו כיון שצריך ליתן ממנו לכהן²⁷ וכו'. [והמנחת ברוך [צו] ענף ב] דן אי תלי בנידון מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמי [ע' קידו' נד: ונח.]. והאחרונים הביאו דמבואר [נדרים פה]. דאף אי לאו כמי שהורמו, מ"מ אינו של בעליהם²⁸. והגלן א"צ לשלם אלא דמי טובת הנאה²⁹.

בא"ד ובעי' שכל האתרוג יהא שלו, אבל מצה שאם אכל כ"כ. והתוס' ר"פ הוסיף דאם יתן לכהן הוה האתרוג חסר. [אבל תוס' משמע דעצם השותפות פוסל].

שם. מבואר בתוס' דבעי' שיאכל שיעור מצה שיהא שלו לולי חלק שמחוייב ליתן. ויש שהק' דילפי' מצה מחלה,

16 והמק"ח דן דכוונת הרא"ש משום מצווה הבא בעבירה. אלא דהיכא דיוצא יד"ח לא הוה מחמת העבירה ל"ש פטור בא בעבירה. [וכמ"ש תוס' סוכה ל, הו' לע' לה:]. ומש"ה נקט הרא"ש דתלי בקנין דהוה בתחילת הלעיסה. ועד"ז כת' הביא"ה [תנ"ד ד בסוגיין].

17 וכ' דלא משכח"ל אלא מעש"ש אליבא דר' מאיר, דכיון דאוכל ברשות, דמשלחן גבוה קא זכי, ל"ל דקנייה בלעיסה, דכי איתיה דגבוה הוא ולא קרינא ביה לכם לרבי מאיר. ולרבנן ל"ש לדרוש לענין זה, אלא למילי אחריני.

18 דלהוצאה ניתנה, ול"ד לאתרוג.

19 ועוה"ק דגזל עכו"ם לסברת היראים שלא קנה להחשב שלו [ע' מה שהו' לע' כט].

20 דבמקום שא"י לאהדורי נסתלק ממנו זכות הבעלים, והוי כמו שצווח על ביתו שנפל דנאבד מכל אדם ונקנה להזוכה. ונקרא מצתכם.

21 וסגי בזה שעומד לשימושו וא"א לשום אדם למנוע ממנו. [אף דלכא' אינו קנין ממון ממש].

22 [ע' רא"ש ור"ן נדרים לד; רשב"א ב"מ פח, שו"ע אה"ע כח יז ועוד].

23 אך יש לדון דהיינו קודם שאכלו, שנתנו לפניהם. אבל בשעה שאכלו ודאי נתנו להם באופן שלא יחזור לבעלים [וצ"ע בדברי הנך ראשונים]. ועד"ז דן האמרי בינה [פסח כד בסופו] דלענין מצתכם ל"צ שיקנה קנין גמור, אלא דיש לו זכות לאכול בלא שמחה בו.

24 והאחרונים דנו אמאי דחה הרמב"ם סוגיה מפורשת וברייתא. והבית מאיר תי' דע"פ הגמ' [בסמוך] דדנו בחלה של מעש"ש לר' עקיבא, ולא אמרי' דממון גבוה הוא ואין חיוב חלה.

25 [ע"פ הסוגיה סנהד' קיב; ע' תוס' קידו' נג:].

26 [ובהשג' לראב"ד הל' לולב, והו' בר"ן סוכה לה:].

27 וקצת משמע דתוס' חידוש דתלי בהא דמחוייב בפועל ליתן לכהן. ולא משום דיש לו זכות בעצם. [וצ"ע]. וצ"ב א"כ אמאי תלי תי' התוס' דאוכל יותר בזה. ואפשר דתוס' בקו' נקטו דכל הטבל אינו שלו, כיון דאסור בהנאת כליו. ותי' דדוקא משום מצוות נתינה.

28 והשער"י [ה ו] כת' דאף למ"ד לאו כמי שהורמו יש זכות לשבט, אבל לא לכהן הפרטי.

29 עי"ש ר"ן ורא"ם בשיטמ"ק. [ועי"ע עונג יו"ט פח ובהג' שם].

ובחלה ק"ל [חולין קלו, י"ד של ב] דשותפין חייבין בחלה³⁰. א"כ נימא דבמצה סגי דיש לו בזה שותפות. [וצ"ל דפשיט"ל לתוס' דגבי מצה ל"ש דסגי שותפות³¹].

בא"ד ורשב"א תי' וכו' דמה שמפריש יהא שלו וכו'. **האפיק"י** [ב יב] חקר האם כהנים אינו חייב בנתינת תרומה כלל, או דנחשב שמקיים דין נתינה במה שזוכה לעצמו. והביא דהכא איירי דאף קודם הפרשה [ול"ש שיתקיים נתינה], ואפ"ה אמרי' דהוה של עצמו. וע"כ דליכא כלל דין נתינה³².

בא"ד או ישראל עני, וניטל תרומה ומעש"ר וכו'. ומפריש מעשר עני ומעכבו לעצמו. **והשאג"א** [צז, צוי' מהר"ב רנשבורג] תמה דבגמ' [חולין קלא, ועד"ז בירושלמי] מבואר דאינו רשאי לעכב מעשרותיו לעצמו. **והאחרונים** [ק"א לשאג"א, חזו"א] תי' דאיירי בטבל לקוח, ויש ראשונים³³ דס"ל דהיכא דגוף השדה אינו שלו אינו מצווה על כך³⁴.

שם. החזו"א [הו' בדרך אמונה ביא"ה תרומות ו ב] כת' דאף בזה"ז דאין נותנים מעשר ראשון ללוי [דאין לנו לו מיוחס], מ"מ הוה ממון השבט, ולא חשיב 'לכם'³⁵. וכת' דאפי' פירות שהם ספק חיוב מעשר, ואי"צ ליתן ללוי מספק, מ"מ יש צד³⁶ דיש ללוי זכות בזה³⁷.

הואיל ואילו לא קרא שם

או דילמא אמרי' הואיל ואי לא קרא שם וכו'. **פרש"י** דהשתא נמי לא פקע ממנו תורת מצה³⁸ ע"י קריאת שם. וצ"ב גדר 'הואיל', דהא כבר קרא שם [ולא אתינן עלה משום בידו]. ובפשוטו משמע דיש צד שייכות להיתר מושבות.

והמהר"ם חלאוה כת' דאף דבשום דוכתי לא מצינו גדר 'הואיל' ולא עשה מה שעשה. והשתא דעשה א"א לתקן. אלא דהכא משום דאשכחן חלה ותרומה שהכהנים יוצאים בה, ומש"ה אמרי' הכי.

והקה"י [מ ו, ועד"ז השפ"א] ביאר דגדר הואיל דאמרי' דשם המעש"ש נאכל בכל מושבות³⁹. וביאר דליכא פסול משום דאינו נאכל בכל מושבות [שיהא תנאי שיהא ראוי לאכילה בכל מקום], אלא הוה סימנא דדבר שיש בו איסור המונעו מלאכול בכל מקום פסלתו תורה למצוות מצה⁴⁰.

ובזה הנידון בסוגיין האם מצרפין את האיסור, דחלת מעש"ש אינו ראוי בכל מושבות, וקמ"ל דמעש"ש בעצמותו ראוי, אלא כיון דנטמא אינו ראוי. ולא מצרפין האיסורין, דכל איסור בפנ"ע ראוי להיות נאכל בכל מושבות. וכל איסור ואיסור בפנ"ע יש לו היתר. דהא אין כאן איסור האוסרו באכילה.

אמנם מבואר בסוגיין דהוה גדר 'הואיל' [ולא רק סימנא בעלמא]. [ומש"ה ס"ד בסמוך דלא אמרי' תרי הואיל].

שם. או דילמא אמרי' הואיל וכו'. **רש"י** [בסוף העמ' כת' דדבר שיש בידו לעשות עדיף מהואיל. והואיל דסוגיין הוה אילו קרא לה שם. וכ"כ המהר"ם חלאוה דלע' [לה:] אמרי' גבי דמאי אי בעי מפיקר נכסיה,

30 היכא דאינו ע"ד לחלק [ע' סו"ס שכו]. {ואפשר דמחמת חיוב נתינה חשיב ע"ד לחלק}.

31 ואף דילפי' מחלה, אוקי באתרא ותלי בסברת גדר מצתכם. [ויל"פ דבמצה עומד לאכילה, א"כ הסברא נותנת דע"ז מתייחד כולו עליו, ול"ש בזה שותפות. ועיל"פ דגדר חיוב השותפין בחלה, דחל על כל השותפות חזא מצווה. אבל באכילת מצה ל"ש שיצטרף חיוב א'. ועיל"פ דאף גבי חלה שותפות נכרי פוטר, דלאו בר חיובא. וה"נ במצוות אכילה אף ישראל חבירו הוה כלאו בר חיובא באכילה שלי].

32 ויש לדחות דמ"מ עכשיו הוא בעלים על הטבל כולו, וכיון דיש לו אפשרות לעכב לעצמו אין לו חסרון בבעלות [ולא אמרי' דמשולחן גבוה יזכה אח"כ].

33 [ע' ריטב"א ב"מ ט; תוס' רא"ש שם, רא"ש פאה ד ט, מהרי"ט א פה. וע"ע קה"י ב"מ יד].

34 **ובס' פתח הבית** תי' עוד דאיירי שישראל נתן פירות אלו לעני, ע"ד נתינת מעשר עני, וכה"ג העני אי"צ לתת לעני אחר. [והקוב"ש [קסט] כת' דה"מ למ"ד מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמי]. ועוד כת' **הקוב"ש** ד"ל דמעשר עני המתחלק בגרנות לא ילפי' גז"ש.

35 וצריך להפריש מעשר ראשון ממקום אחר על המצות שיוצא מצוות מצה. [ועי"ש שדן אי הלוי עצמו יכול לסמוך על חזקתו].

36 ונקט דלא אמרי' דדין 'לכם' תלי בגדרי הממון. אמנם כמה אחרונים נקטו ד'לכם' תלי בגדר הממונות, והכא מספק יכול לקדש בו אשה [לכאורה]. [אך כבר הק' דמבואר ב"ב פא: דדין ביכורים לא תלי בגדרי הממון. ואכמ"ל].

37 ולכא' יש להביא ראיה לזה מאתרוג של דמאי, דבעי' לטעם דאי בעי מפיקר. הא לאו הכי לא חשיב לכם. אלא דיש לדחות דהיינו לבתר דתקנו שמחוייב ליתן לכהן [בחינם, וכמ"ש רש"י סוטה מח. ודלא כטור [יר"ד שלא] שמוכרה לכהן]. [ע' רע"א דמאי].

38 משמע דחל 'שם' על המצה. וצ"ב הגדר. ויש שביארו דהפסול דל"ל היתר מושבות לא חל כה"ג.

39 והביא מדברי התוס' [ד"ה און] דגדר הואיל שייך לשם איסור ביכורים ולשם איסור מעש"ש וחלה. [אך י"ל דלעולם הוה גדר 'הואיל', אלא דבעי' שהצד היתר יתייחס לשם האיסור. ולא סגי במה שיש בפירות צד היתר].

40 והשם ביכורים פוסל למצה, דילפי' מהא דאינו נאכל בכל מושבות. וכיון דמעש"ש ראוי, אמרי' דשם מעש"ש אינו פוסל.

וביאר דהתם הוה בידו, דאי בעי עבד השתא. והיכא דבידו אשכחן בכ"מ דאמרי' הואיל.

ותוס' [לק' מו: סוד"ה הואיל הב'] רמזו להק' דה"נ בסוגיין נימא אי בעי מיתשיל [וכדאמרי' בסוגיה דהתם], וישאל עליו [על המעש"ש, או על החלה]. [וכת' דצ"ע⁴¹]. [אלא שאם ישאל הוה טבל]. **והבית הלוי** [א כז] האריך בזה. וע' שפ"א.

שם. הרמב"ם [ו ח] כ' דיוצאין בחלה, והשמיט סוגיין דחלה של מעש"ש [אי אמרי' הואיל]. **והאחרונים** הק' אמאי השמיט⁴². **והא"ש** [שם] כ' דמבואר בל"ב דכה"ג לא תיבעי דאמרי' הואיל, ומש"ה סתם הרמב"ם דיוצאין בכל חלה. [ולל"ב הספק לר' יהודה, ודלא כהילכתא].

תוד"ה אבל חלתו. א"נ כיון דמדרבנן אין להם פדיון לא חשיב נאכל בכל מושבות⁴³. ומבואר דתוס' נסתפקו אי אמרי' דכיון דאינו ראוי מדרבנן, אף לענין דאורייתא נחשב אינו ראוי⁴⁴. **והאחרונים** האריכו בכע"ז בכ"מ. [ע' משנ"ל תרומות ז א, שעה"מ לולב ח י, ב"ש כח ג⁴⁵].

אך **האחרונים** דנו ד"ל דה"מ היכא דיש תנאי שיהא ראוי בפועל. אבל י"ל דהכא הוה סימן, דשם מעש"ש אינו פוסל [וכמ"ש הקה"י הנ"ל]. ומדאורייתא אינו פסול למצה, ול"ש סימן זה. וצ"ל דמ"מ מתקני כעין דאורייתא, וכיון דע"פ תקנתם אינו נאכל בכל מושבות, ע"ז אמרי' דהשם מעשר אינו ראוי למצה [מדרבנן].

וע"ע בסוגיה [לק' לט: גבי מרור של מעש"ש, אי אמרי' כעין דאורייתא תקון].

תוד"ה או דילמא. וי"ל דל"ד, דשם ביכורים אינו נאכל בכל מושבותיכם וכו'. **האחרונים** ביארו דגדר הואיל הוה גילוי על ה'שם איסור', ולא על גוף הפרי. [וכנתבאר לעיל]. **והתוס' ר"פ כת' ועו"ל דלא אמרי' הואיל מדבר שהוא חולין בעלמא לדבר שהוא קדוש.**

א"ד וכו' חלה הלקוח בכסף מעש"ש וכו' מי אמרי' הואיל ואי לא לקוח הוי וכו'. פרש"י כלומר מעש"ש גופיה דאתי מחמתיה וקיל האי מיניה וכו'. לכאו' צ"ב דלא שייך בזה 'הואיל' כלל, דלא תלי בעשייה דידיה. וקאי בלקוח במעות מעש"ש, וליכא הכא מעש"ש כלל. ורש"י עמד בזה וביאר דהאי 'הואיל' פי' דילפי' ק"ו, דלקוח קיל ממעש"ש גופיה, וכיון דשם מעש"ש חשיב ראוי לכל מושבות [ואפי' חלת מעש"ש ע"י הואיל], כ"ש לקוח.

ובזה הגמ' מסתפקת אי אמרי' תרי הואיל, ולכאו' צ"ב דהא אינו בגדר 'הואיל' [וכמ"ש רש"י] אלא בגדר ק"ו בעלמא⁴⁶. ומשמע ברש"י [א"נ] דגדר הק"ו שייכא להואיל, דאמרי' דלקוח לא חמיר ממעש"ש גופיה. דמגדרי הואיל חשיב כמעש"ש גופיה. [וי"ל דתי' רבא דשם מעשר חד, ואי"צ הואיל].

תודה' ר' יהודה. וקשה לרשב"א דבזבחים [מט]. פריך וכו' אלמא לקוח לרבנן אינו נפדה בריחוק מקום. **והגהש"ס** הק' דמפורש כן בסיפא דמתני'.

בא"ד ות' ר"י דהתם מיירי בדרבנן. **והקוב"ע** [סו א] תמה האיך הגמ' [זבחים שם] למדה מכאן דטפל חמור מהעיקר, הא הוה מדרבנן. ות' דכוונת הגמ' דלא הוה רבנן מתקני מילתא דליתא כוונתיה בדאורייתא.

רש"י ד"ה או דילמא. דבר שיש בידו לעשות לגרום לה טומאה מיד. **והאחרונים** הק' דאסור לטמאות מעשר שני. **והפנ"י** תי' דאין איסור לגרום טומאה למעשר [דלא כתיב משמרת]. אך **המנח"ח** [קס ו] הק' דאי' [סוכה לה:] דאסור במעשר לכתחילה מפני שמכשירה לקבל טומאה, ומבואר דאסור לגרום טומאה⁴⁷. **והאחיעזר** [ב מ ו] תי' דהוה מדרבנן. וע"ע ראש יוסף ושפ"א ובית יצחק [אר"ח קה].

חלות תודה

במשנה. חלות תודה ורקיקי נזיר. רש"י [בע"ב] ותוס' הוכיחו דאיירי אף כשאפאם לשם זה, ואף שלא הוקדשו.

41 לכאו' כוונתם צ"ע אי יש להעמיד דוקא באופן דא"א לישאל עליו.

42 **והראש יוסף** כ' דקי"ל דמחיצה לקלוט לאו דאורייתא א"כ נחשב נאכל בכל מושבות [וכתי' הא' בתוס'].
43 אך **רע"א** הק' דלע' לו: איצטרך לזה קרא, והאיך איצטרך קרא בתר דין דרבנן.

44 ויש שדנו מעש"ש שאין בו שווה פרוטה למ"ד דאין לו פדיון [ע' ב"מ נג]. אי חשיב דאין לו היתר בכל מושבות. אלא דמדאורייתא מצטרף לאחר.
45 ועוד ציין **הגליון מהרש"א** לתוס' [ב"ק עז: ד"ה אומר] דדנו היכא דמדרבנן א"י להאכיל לאחרים.

46 וי"ל דכוונת הגמ' דל"ש לומר דלא חמיר ממעש"ש, היכא דמעש"ש גופיה מהני רק מדין הואיל. ובלקוח ליכא הואיל. [וחשיב כהואיל ע"י הואיל].
47 **והערולי"ג** [סוכה לה:] תי' דלמ"ד מעש"ש ממון גבוה איקרי קודש, ואסור לטמאות. ואילו סוגיין כמ"ד דאינו ממון גבוה.

אבל הנוביי [ת פב] נקט דאירי דוקא נשחט הזבח עליו. דאל"כ איגלאי מילתא דנעשית לשם מצה. וכמו עשאו למכור בשוק [בע"ב].

וכן גבי חיוב חלה תנן [חלה א ו] דלחמי תודה ורקיקי נזיר עשאן לעצמו פטור מהחלה. והר"ש פי' דגלגול הקדש פטור דכתיב עריסותיכם ולא עיסת הקדש [וכדאי' מנחות סו:]. ואע"ג דלא קדשי [קדושת הגוף] אלא בשחיטת הזבח, יש בהם קדושת דמים. ועוד אפי' לא הקדיש כלל פטור, כיון דגלגלן ע"ד לקדשן⁴⁸.

שם. יש ראשונים קדמונים [הו' במרדכי תקמג, ובטור תנח] דצריך לאפות מצת המצוה לאחר שעת איסור חמץ [ערב פסח לאחר חצות]⁴⁹. דאיתקיש לפסח⁵⁰, דאינו נשחט אלא לאחר חצות⁵¹. והראשונים הק' דאי' בתוספתא [ב] יוצאין במצה ישנה⁵². והמרדכי [וכן תוס' ר"פ ומאירי בסוגיין] הביא דבסוגיין מבואר דמותר, דעשאן למכור בשוק יצא יד"ח [ומשום אימלוכי ע' בע"ב]. וע"כ איירי שאפאו בשעה שראוי להביא קרבן תודה⁵³. ואין מביאין קרבן תודה ב"ד, משום דאין מביאין קדשים לבית הפסול [כדלע' יג:]. והתוס' ר"פ הק' דלאחר חצות אין מביאין תודה, משום חלות החמץ⁵⁴.

והתוס' ר"פ הביא דאי' בירושלמי [סוכה א ב] שלא יאפה קודם⁵⁵, דבסתמא לא דקדק לשומרו כדין⁵⁶. אבל היכא דרמי אנפשי' מהני.

והחז"א הק' עוד דלצד דהעלו הראשונים דאירי כשנשחט עליהם היכי משכח"ל, דהא אין מביאין תודה ב"ד [וכמסקנא דלע' יג: 57]. ואם הביא ב"ג הוה נותר עד שעת הקרבת הפסח.

והחז"א כת' לדחות דקאי רקיקי נזיר, ונקט לחמי תודה אגב רקיקי נזיר, דלקושטא דמילתא אין נפק"מ בדין קדושתם. א"נ איירי בפסח שני. ולפ"ז צ"ל דאף במצה דפסח שני בעי' שיהא ראוי לז' [ע' בסמוך].

תודה חלות. דאי הוקדשו תיפר"ל דבעי' מצתכם⁵⁸ וכו'. אבל רש"י [בע"ב] מבואר דקאי אף שנשחט עליהם. והמהר"ם חלאוה הק' [כתוס'] דא"כ הוה קדשים וממון גבוה.

והאחרונים ביארו דכוונת התוס' דאף לר' יוסי הגלילי דק"ק ממון בעלים, מ"מ לאחר שחיטה וזריקת הדם הוה משולחן גבוה [וכדאי' ב"ק יב:]. אך דעת תוס' [ב"ק שם] דה"מ חלק הכהנים, אבל חלק בעלים לא הוה ממון גבוה. והנוביי [ת או"ח פב] הק' לתוס' דהכא איירי בחלק הבעלים⁵⁹. ויש שתי' דאה"נ, ותוס' קאי הכא אליבא דרבנן⁶⁰. והברוך טעם יישב דכוונת התוס' דהכא הוה מיעוטא יתירא להקדש.

דף לח:

ושמרתם את המצות, מצה המשתמרת לשם מצה, יצתה זו וכו' אלא לשום זבח¹. פרש"י כל שימור שאתה משמרה, התכוון לשם מצה של מצווה. נתחדש דלא סגי בהא שמשומר ויודע שלא

48 וכת' מידי דהוי אלמכור בשוק אי לאו דתלוי בדעת לקוחות. [וע"ד הא דעשה עיסה ע"ד לחלק].

49 ודנו בערב פסח שחל בשבת, דלכאוי' יאפה בליל יו"ט [מוצ"ש]. אך הביאו דרה"ג התיר לאפות בערב שבת כה"ג.

50 והראשונים דחו דדוקא אכילת מצה איתקיש לפסח, ולא עשיית המצה לעשיית הפסח. [ויל"פ דאין דין' באפיית המצות].

והטור פסק דאינו מעכב, ומ"מ חביבה מצווה בשעתה.

51 ולכאוי' לפ"ז לא תלי באיסור חמץ דוקא. [ויל"ד לפ"ז כשנאפית בחוה"מ שנה שעברה, דאינו זמן קרבן פסח].

52 והמרדכי כת' לדחות דאירי במצה שנאפית שנה שעברה בזמן איסור חמץ. [אך פטות משמע דכל יותר מל' יום הוה ישנה]. וראבי"ה כת' דהירושלמי פליג אהך תוספתא, וראוי לחוש לירושלמי.

53 [דדוחק לפרש דאפה מצות התודה בערב פסח, כדי להקריב תודה לאחר הפסח].

54 והוכיח דאירי דאפה קודם חצות. וצ"ע דאין מביאין תודה ב"ד [כדלע' יג:]. ואפשר דהתם הוה דין לכתחילה, ואירי הכא כשהביא.

55 ובפשוטו כוונת הירושלמי קודם ל' יום. אך בדברי התוס' ר"פ נראה דהעמיד את דברי הירושלמי דכל שאופה קודם זמן איסורו.

56 ועפ"ז דן התוס' ר"פ דה"ה מי שעשה שומן אווזא קודם הפסח בלא שם פסח אסור בפסח, דלא רמי אנפשיה ומיכר. וכת' דה"מ במקום שיש לחוש שנאסר ע"י כלי בן יומו מחמץ וכדו'. אבל במידי דהחשש הוה משהו בעלמא לא חייש'.

57 והחז"א הוסיף דאף לר' שמעון דמביאין קדשים לבית הפסול, ה"מ לתקוני גברא [וכדאי' זבחים עו: ומנחות קה:].

58 ומשמע בתוס' דאף רבנן דפליגי אר' מאיר דמעש"ש ממון גבוה. מ"מ גבי הקדש מודו, דהוקש ובעי' מצתכם. [ויל"ד דהק' לר"מ].

59 אך עכ"פ לרש"י קשה, דדעת רש"י דאף חלק בעלים הוה משולחן גבוה.

60 והחז"א כ' דכוונת התוס' דמ"מ הר"ל לגמ' לפרש דאתיא כריה"ג.

1 החז"א ביאר דמשמרו מחימוץ, לשם מצה של תודה. והביא דמבואר לפ"ז דאף מצה שבמנחות, ואפי' לחמי תודה, צריך שימור לשם מצת מצווה. [אף דליכא קרא של שמירה].

החמיץ, בעי' שמירה לשם מצה. [וע"ע לק' מ. ממתי צריך שימור].

הפ"ח [תנג א] הביא דמבואר בסוגיין דלא סגי בשימור בעלמא, ובעי' עשיית המצה לשמה. [ומש"ה פסלו הגאונים ע"י עכו"ם וחש"ו. ובעזה"י יתבאר לק' מ:]. והנוב"ש [ת עט] האריך לחלוק דל"צ שימור לשמה. אלא דילפי' מקרא שמה שאתה נזהר משום חימוץ יה' רק בשביל שהיא מצה, ויצאה זו שבלא"ה אסורה בחימוץ משום זבח. [ואף דל"צ לשמה, היכא דמשמר לדבר אחר גרע²]. וע' מנחת ברוך [עב]³.

שם. ובפשוטו נאמר דין 'לשמה' באפיית מצות⁴. והאחרונים הק' **דבירושלמי** [סוכה א ב, הו' בתוס' שם ט]. דמצה ישנה כשירה היכא דעשאו לשם מצה. ומבואר דל"ה מצה בעלמא אי"צ שיאפה לשמה.

והאחרונים חקרו בגדר שימור לשם מצה, האם הוא במה שמייחדו למצוותו, וחל עליו שם מצות מצווה [ע' בסמוך מש"כ הגר"ח]. או דסגי בשימור בעלמא⁵. והבר"ש [גיטין י] כת' דבמצה לא בעי' 'לשמה' [שהוא דין בעשייה, וכמו גט, דהיכא שאינו לשמה לא נעשית גט⁶], אלא דהוה דין 'כוונה' [שהוא תנאי בצורת עשייתו]⁷ לשימור לשם מצה⁸.

והגר"ח [ו ה] כ' דאף דעיקר מצות שימור הוא לשמרה מחימוץ, נתחדש עוד [בסוגיין] דין בהחפצא שיחול בה שם 'משומרת לשם מצה'. ומש"ה כשמשמרה לשם דבר אחר אינה בכלל משומרת לשם מצה, דבעי שיחול דין בחפצא שהוא לשם מצה.

ועפ"ז ביאר הגר"ח דהיכא דאין עליו שם מצה למצווה ל"ש שיחול עליו שם משומר.

דהרמב"ם [ו ה] פסק גבי עיסת הכלבים, כשאין הרועים אוכלין ממנו לא יצא יד"ח [וכדנתן חלה א ח], שאין בו משתמרת לשם חלה. והרמ"ך חלק דאיירי שאינה ראויה לרועים ולא מקרי עיסה [וציין שכ"כ רש"י ביצה כא. וכן הר"ש תרומות שם]. ולא משום משום חסרון שימור. אך המפרשים דייקו מדברי הרמב"ם [ביכורים ו ח] דאיירי באופן דראוי לאכילת אדם⁹ אלא שעשאו ע"ד כלבים¹⁰. ואפ"ה דרש' [בספרי] גזיה"כ עריסותיכם דלא מקרי לחם אא"כ עומד לאכילת אדם. [וע' משנ"ב תנד ט, ב כ"ז].

והאחרונים הק' דא"כ אמאי כת' הרמב"ם הטעם משום דאינה משתמרת לשם חלה. והגר"ח ביאר דאיירי שחזר א"כ וחשב להאכילה לאדם, ועי"ז חזר להיות בה דין לחם, ועומדת לאכילת אדם והו' לחם גמור. [ולענין חלה פטור, כיון דבשעת גלגול ואפייה היה פטור. אבל לענין מצה נימא דסגי שיהא ראוי מכאן ולהבא]. ומש"ה כת' הרמב"ם החסרון דאינו משתמרת לשם מצה¹¹.

והגר"ח ביאר דאף אילו שימרה לשם מצה ל"מ, דבשעה שנעשית לשם כלבים אין עליו שם פת [וכמו לענין חלה]. ואינו ראוי שיחול עליו שם משומרת בחפצא.

שם. לשם מצה. האחרונים [ש"ע הרב תנג יד] דנו אי צריך לשומרה¹² לשם מצוות בערב תאכלו מצות¹³, או דסגי במה שמשמרה לשם מצות שבעת ימים תאכלו מצות, ועי"ז יוצא אף לילה הראשון. ועוד יש צד דל"צ שימור לשם

2 אלא שהק' דמידי 'בלבד' כתיב [וע"ד הא דאי' לע' לו]. [אמנם בסמוך מבואר דנח' הראשונים היכא דנתכוון לשם שניהם. ולכאז' כוונת הנוב"ש דאף לרבה ל"מ לשם שניהם [וכסברת רבינו דוד והרמב"ם]. ועוד אפשר דכוונתו לפסוק כרב יוסף [וע"ד רש"י]. א"נ יש חילוק בין היכא דנתכוון דוקא לדבר אחר. אבל היכא דכוונתו להדיא לשניהם מהני].

3 **והמנחת ברוך** הביא צד דכיון דאינתיק לשם זבח גרע. ושוב דחה דהכא ל"ש 'סתמא לשמה', ואין סברא לחלק בזה שיהא גרוע יותר כה"ג. והמנחת ברוך ביאר דבעי שימור מחימוץ כדי שיהא מצה. ומש"ה ל"מ שימור מחימוץ מחמת זבח. [ועוד הביא דבעי' שימור לשם אכילת מצה. ולא סגי בשימור מחימוץ כדי שלא לעבור בבל יראה או איסור"ה דחמץ].

4 **והפרמ"ג** [תס א] דן דצריך אמירה בפה שיהא לשמה. [ע' רא"ש הל' ס"ת]. **והמנחת ברוך** [עב בסופו] הכריע דל"צ. וכ"כ **העונג יר"ט** [ב] דל"צ עשייה לשמה, אלא שימור לשמה.

5 [אבל **הקוב"ש** בסוגיין נקט דאף לשמה דמצה הוה דין בעשייה].

6 **ויסוד** לחילוק זה בדברי **הגר"ח** [הל' תפילין א] לחלק בין קדושת אזכרות דהוא בעצם מעשה הכתיבה עצמה, אם נכתבה בתורת שם אם לא. [וכל שהוא נכתב בתורת שם חל ביה קדושת שם]. משא"כ לשמה דכתיבת סת"ם הוה דבר נוסף על מעשה הכתיבה.

7 **והבר"ש** כת' דלביית שמאי [הנ"ל] יש ב' דינים במצה, כוונה לשימור דמצה ועשייה לשמה].

8 **והגר"ח** [שם] ביאר דלא פקע ממנו שם לחם מצד הסברא בדין תורה. ודוקא כלפי דינים דרבנן נחשב אינו ראוי לאכילה.

9 **ובירושלמי** חלה נח' בזה. ואף אידך מ"ד בירושלמי, י"ל דכוונתו דצריך היכר שעומד לכלבים, עכ"פ מדרבנן [ואכמ"ל].

10 **אך הגר"ח** הק' דמבואר במשנה [חלה שם] דמישך להא דאינו חייב בחלה.

11 ואף דבשעת לישא [וכ"ש בשעת קצירה] אופה הרבה, ואינו יודע מה יבא לידי כזית מצה, מהני שימור סתמי על כולו לשם מצווה. [ואף שאינו מייחדו למצוותו]. [וע"ע בסף העמ'].
12 וע' לק' מ. דבפשוטו מבואר דרק כזית דמצוות מצה צריך שימור. ועע"ש דברמב"ם מבואר דאף בשאר מצות יש דין לכתחילה לשימור.

'מצווה', אלא לשם מצה, שלא יחמיץ¹⁴.

שם. אלא לשום זבח. מבואר ברש"י [סוד"ה שאינה] דרבה ס"ל דמהני היכא דנתכוון 'נמי' לשימור מצת מצווה. [ובזה רב יוסף הוסיף חסרון נוסף]. אבל הרמב"ם [ו' ט] כת' מצה המשתמרת לשם מצה 'בלבד', אבל זו משתמרת לשום זבח. ומשמע דאף היכא דמשמרה לשם שניהם לא יצא. [ע' בסמוך גבי למכור בשוק]. [וכן העמיד המנח"ח י יד¹⁵]. והחז"א ביאר דבזה נח' רבה ורב יוסף אי מהני שמירה לשם שניהם¹⁶. וכ"מ בחי' רבינו דוד¹⁷ וחי' הר"ן.

לשמו ושלא לשמו - ותוס' [מנחות מב: ד"ה מה] דנו העושה תכלת ומתכוין אף לשם טעימה, דהוה כמנחה שקמצה לשמה ושלא לשמה [דחשיב שלא לשמה, כדתנן מנחות ב., זבחים יג., וע' לק' ס. ס¹⁸]. והאר"ש [ר"ה גירושין] הביא דמבואר בתוס' שם דאפי' דאי"צ לשמה בטעימה, מ"מ מהני להוציאו מידי לשמה¹⁹. והאר"ש הק' מדברי רש"י [הנ"ל] דמהני ב' מחשבות. ויש אחרונים דנקטו דאה"נ דרש"י פליג אתוס'. ולדברי הברכ"ש [הנ"ל] יש לחלק דהתם איירי בגדרי לשמה, אבל לעולם חשיב 'כוונה' לתרויהו.

והאר"ש תי' דדוקא היכא דב' הדברים סותרים אמרי' דלשמו ושלא לשמו פוסל. אבל בסוגיין מחשבת מצה אינו סותר למחשבת לשם זבח, דלאחר הזריקה יכול לאוכלן למצה. [לולי החסרון דאינה ראויה לז'].

והאר"ש ביאר דגבי טעימה, שבודק נסיון אם יקלוט הצבע, ואם לא יקלוט הצבע, נמצא דלא צבע בהחלט לשם תכלת²⁰.

רב יוסף אמר וכו' יצתה זו שאינה נאכלת ז' אלא ליום ולילה. פרש"י והיכא דלא נשחט וכו' מ"מ כי עבדה לאו לשם מצה הראויה לז' עשאו. וכ"כ תוס' [בע"א] דדרש"י ושמרתם לשם ז' וכו'.

ולכא' משמע דהוה דין בשימור, דבעי' שימור לשם כשרות. והיכא דיש בו פסול, ממילא ילפי' דכה"ג יש חסרון בשימור. ומדברי האר"ש [הנ"ל] עולה דהוה חסרון משום לשמה ושלא לשמה, דכיון דיש פסול כה"ג, מש"ה סתרי אהדדי. ועי"ז הוה פסול לשמה.

ופרש"י דרב יוסף קמ"ל דאף שנתכוון לשניהם פוסל. אבל פשטות הסוגיה משמע דרב יוסף פליג אדין שימור לשמה. וסגי שימור לדבר אחר²¹. אלא דהוה חסרון נוסף דהוה עשייה בפסול.

14 והערוה"ש [תנ"ג כ] הביא דכ"ד הרמב"ם והפוסקים.

15 והמנח"ח ציין [לק' ס: זבחים יג.] דשלא לשמה ולשמה פוסל. [ולכא' כוונתו דשאני קדשים, ע' בסמוך תוס' מנחות]. וכת' דיש לחקור בגט חליצה ומגילת סוטה ושאר מצוות שצריכות כוונה, אי פוסל שלא לשמה ולשמה. והאחרונים חילקו בין גדר 'כוונה' לגדר לשמה.

16 והחז"א ביאר דרב יוסף דוקא משום דהמחשבה מוציאתו ומפסדת.

17 דרבינו דוד ביאר דדעת רבה דל"מ לשם זבח, דאין השימור מיוחד לשם מצה. ורב יוסף פליג דדוקא משום דשימור לשם דבר הפסול נפסלות, דעי"ז השימור בטל לגמרי. אבל אי לא"ה ל"צ שמירה מיוחדת לשום מצה. [ומשמע דלעולם צריך שימור למצה, אלא דאי"צ מיוחדת. ויש לדחות דכוונתו דסגי שימור לשם מצה שבמנחה לחוד].

18 אמנם תימה ע"פ יסוד הגר"ז דמחשבת שלא לשמה בקדשים הוה פוסל, ולא משום שקובע את גוף הקרבן דלא הוה לשמה. ולפ"ז לכא' הא דשלא לשמה ולשמה פסול, דהא איתנהו נמי שלא לשמה. אבל שלא לשמה בציצית אינו 'פסול', א"כ עיקר הדבר הוה לשמה, ומנ"ל מהני להוציאו מידי לשמה. והקוב"ש [ב כב א] הביא דכה"ק הגר"ח. והקוב"ש תי' דגדר לשמה הוה 'יחוד', והיכא דעושה לשם ב' דברים אינו מיוחד לעשייתו. ובזה יש לדמות שלא לשמה דציצית לשלא לשמה דמנחות.

ול"פ דגדר עירוב מחשבות, דיש סתירה בגוף המחשבה. ואף בציצית עירוב מחשבות נחשב דאינו עושה רק לשם דבר זה. ומש"ה אף בקדשים מחשבה מעורבת פוסלת [אבל אילו מחשבה לתרויהו מהני בציצית, ה"נ היה כשר בקדשים. דכיון דיש מחשבה לשמה, לא איכפ"ל דיש ג"כ שלא לשמה].

19 אך האחרונים הק' מהגמ' [זבחים ג.] דלאו מיני' לא מחריב ביה. וע' או"ש מה שתי' בזה. {ויל' ע"ד הנ"ל דהתם קאי בפסול שלא לשמה, דל"מ מחשבה דלא מינה להוציאו מידי סתמא לשמה. אבל היכא דצריך מחשבה בפועל, מ"מ הוה עירוב מחשבות}. [ואכ"מ].

20 ובדמינו ומחשבתו היה פן לא יעלה לשם תכלת, לכן הוי כמנחה שקמצה לשמה ושלא לשמה, שחשב בדברים הסותרים.

[ובאמת צ"ב אמאי חשיב שם צד שלא לשמה, דאף עשיית הצבע מתנה בהדיא שיהא ג"כ תכלת. ומה לי שיש לו תועלת נוסף בעשייתו. וטעימת נסיון ל"צ לשמה דנימא דיחוד לשמה זו סותר לשמה דציצית. וכבר העירו דלפ"ז נימא דסופר המתלמד לעשות כתב יפה וכדו' יפסול משום תערוכת שלא לשמה. {וע' קוב"ש ב כב א}. אמנם בדברי האר"ש מבואר דהחסרון משום שמסתפק שמא לא יעלה יפה. {אך עדיין צ"ב דכל העושה לשמה, אך אינו יודע אם יצליח דרכי, וכי נאמר דהוה עי"ז צד שלא לשמו. ואפשר דדוקא טעימה, דיש הגדרת שימוש בדיקה על הצד שלא הצליח. וצ"ע}].

21 והפרמ"ג [תרמ"ג מ"ז ד בסוגריים] כתב דדעת רבה דשימור לשם מצה [בלישה ואפיה] הוא דאורייתא, ואילו לרב יוסף הוא דרבנן. אך יש לדחות דאף לרב יוסף צריך שימור, אלא דמהני מיגו דהוה משומר למנחה. ול"צ 'לשמה'.

א"ק שבעת ימים וכו' מצה הנאכלת לז' וכו'²². [ועד"ז דרשי' בגמ' [סוכה כג]. דצריך סוכה הראויה לז'].

והמנח"ח [י ג] הק' דמצוות מצה הוה רק כזית ראשון, ומה טעם לומר דבעי' ראוי לז'. ובשלמא סוכה מצוותה כל ז', ובזה דרשי' שלא יהא חלוק לעצמו, וצריך שיהא ראוי לקיים כל מצוות. אבל מצה בשאר ימים הוה רשות^{23, 24}.

שם. בפשוטו רבה פליג, וס"ל דל"צ שיהא ראוי לז'. וכ"כ בחי' הר"ן. אך המנח"ח [י ג] העלה צד דרבה מודה דבעי' ראוי לז' [וכמו סוכה]²⁵, אלא דס"ל דלא איכפ"ל דבשעת עשייה אינו ראוי לז'²⁶. [ועפ"ז י"ל דהק' בסמוך דאינו נאכל באינינות הוה לרב יוסף. אבל לרבה ל"צ כל גדרי הכשרות בשעת עשייה].

והראש יוסף כ' דאם אפאו לשם מצה, ואח"כ שחט תודה עליהם, לרבה כשר למצה, ולרב יוסף לא יצא. [ע' חזו"א].

והאחרונים דנו באופן שהותר לאכול כזית מצה משום עשה דוחה ל"ת²⁷ [ע' ירושלמי ה' בתוס' קידו' לח, ע"ל לה:]. ובס' טעם המלך [לשעה"מ חמץ ו, נדרים ג, ה' במנח"ח] תי' דהתם איירי לענין חדש, דביום ב' הותר ע"י העומר, א"כ ראוי לז'²⁸. וגבי טבל חשיב ראוי לז', דהא יכול לעשרו.

ותיפ"ל מלחם עוני, מי שנאכל באינינות וכו'. [וכן קו' הגמ' בסמוך ותיפ"ל דאינן נאכלות בכל מושבות]. תוס' [בע"א] פ' דקו' הגמ' דבעי' שיהא נעשית באופן הראוי ליאכל באינינות, וזה נעשית בפסול. [וכנ"ל גבי אינו ראוי לז'].

ותיפ"ל דהו"ל מצה עשירה וכו'. פרש"י דהא נילושה בשמן. [ומבואר ברש"י דקאי בין אלחמי תודה ובין ארקיני נזיר]. והשעה"מ [ו ה] הביא דדעת הרמב"ם [מעשה"ק יג ח] דרקיני נזיר היה מושכן בשמן לאחר אפייה. אבל בשעת אפייה ליכא שמן. אבל דעת תוס' [מנחות, ע' משנ"ל שם ה באריכות] דהיה מתן שמן בכלי.

והשעה"מ הק' דמבואר בראב"ד [שם] דכשמוסיף שמן לאחר אפייה לא חשיב מצה עשירה [וכ"פ הב"ח ופר"ח תנה ו, ע' רמ"א תעא ב²⁹], וא"כ לדעת הרמב"ם [הנ"ל] בשעת אפייה היה לחם עוני, תו לא מיקרי מצה עשירה. וא"כ מאי פריך בסוגיין דהוה מצה עשירה.

רביעית היא ומתחלקת לכמה חלות. וכה"ג לא הוה מצה עשירה³⁰. והמג"א [תעא ה] כת' דדוקא מעט דמעט, אבל אם יש יותר מזה, אף 'מעט' דלא הוה פת הבא בכיסנין, מ"מ חשיב מצה עשירה. והמג"א הביא דהמח"ל כת' דיוצא בשעת הדחק במצה שיש בו מי פירות עם מים³¹. והמג"א דחה דא"כ מה מקשה בסוגיין תיפוק ליה, הא נפק"מ לשעת הדחק. ע"כ דאף בשעת הדחק אינו יוצא.

שם. המהרש"א הק' דע"כ היה מים במנחות, ומי פירות עם מים ממהר להחמיץ [וכמ"ש תוס' לה:]. והחזו"א כת' ילה"ק כן בכל מנחות, דצריך מצה, ויש בהם שמן. והחזו"א כת' דבמנחות אמרי' דזהו מצוות, וממהרין שלא יחמיץ. אבל במצה דפסח כיון דאפשר בלא"ה אינו רשאי, דאמרי' דממהר להחמיץ. והמהרש"א תי' דכהנים זריזין שלא יחמיץ³². ועוד תי' דדמעט שמן בטל, ואינו ממהר להחמיץ. [ע' חזו"א].

אמר ר"ל זאת אומרת וכו' נאכלין בנוב וגבעון. פרש"י דאיצטריך הנך דרשות [ושמרתם, וז' ימים] לאותן שהוקרבו בנוב וגבעון. ועד"ז כת' תוס' [לע' לו:] דאיצטריך לזמן בית עולמין. [ובזה"ז פסול

ועכ"פ מבואר אף בדעת רב יוסף דבעי' עשייה ב'כשרות'.

22 [ולפ"ז אפשר דמצה שיתעפש ולא יהא ראוי לאכילה בסוף ז' אינו יוצא בה].

23 ועילה"ק דמצה שאוכל ביום זה, כבר נאכל, וביום הב' ע"כ אוכל חתיכה אחרת.

24 והמנח"ח הביא דיש צד דיש תנאים דס"ל דיש מצווה לאכול מצה כל ז', וכת' דל"ל דרב יוסף קאי אליביה.

25 אך שוב הביא דבראשונים ואחרונים לא הובא חסרון זה דמצה שאינה ראויה לז'.

26 והיכא דנשחט עליו הזבח י"ל דכר"ע מודו דפסול.

27 והטעם המלך דן דלרבה א"צ ראוי לז' [ופלפל עפ"ז].

28 כזית מצה בליל הא', ושאר ו' ימים. [ולפ"ז היכא דיש לו מצה אחרת, ולא דחי לל"ת ואינו ראוי לז' אלא לו'. ואם עבר ואכל לא יצא].

29 ולכא"י יש לחלק בין היכא דמעורב מצה עם דבר אחר, להיכא דנבלע בשעת אפייה, מיד לאחר אפייתו. [ועפ"ז יש ליישב דברי הרמ"א]. אך הראב"ד ורב"ח ופר"ח נראה דבכל אופן מהני. [וע' גר"ח שם].

30 והשעה"מ הביא שיטה לר' יונה [כת"י] בסוגיין שו"י דקאי בסוגיין אחלות ורבוכין, דיש בין שניהם רביעית, ושמן מועט כ"כ לא הוה מצה עשירה. אבל ברקיקין יש רביעית שלם, והוה מצה עשירה. ובנזיר יוצא בין חלות ורקיקין, דשמן מועט היה בהן. וביאר דמש"ה נקט 'חלות' גבי תודה [וה"ה רכובין], לאפוקי רקיקין. ובנזיר אפי' רקיקין [וכ"ש חלות]. [אמנם בגיר' דידן מבואר דאף רביעית לכמה חלות חשיב מועט].

31 ועפ"ז פסק דאסור לאוכלו בערב פסח [ע' תוס' לע' לה:]. ולא נתפרש כוונתו היכן מצאנו דין שעת הדחק בזה. ולא משמע דכוונתו דכל מצה עשירה מקיים עכ"פ מצוות מצה [ע' פרמ"ג שם].

32 והקרנן נתנאל [ק] הק' דאינו זריזין ובמקום זריזין [ע' לע' לו].

מטעם נוסף]. 'ע' בסמוך].

ורש"י [עה"ת שמות יב כ] הביא מהמכילתא דלחמי תודה ומעש"ש ממועט דבעינן בכל מושבות. וי"ל דכוונתו דיש בזה ג"כ חסרון זה [וע' מהרש"א לו]. ועי"ל פ דקאי כר' שמעון דאינו קרב בנוב וגבעון, ואינו בכל מושבות.

רש"י ד"ה זאת אומרת. ודלא כר' שמעון. מבואר דלר"ש אינו קרב בבמה גדולה. **ותוס'** [תמורה יד:] הק' דמבואר במקרא דאבשלום גילח על נזירותו, וע"כ דהביא קרבנות נזיר בזמן נוב וגבעון. ותי' דר' שמעון [נזיר מו:] ס"ל דיכול לגלח על שלמי נדבה.

בא"ד באו להן לנוב, בית של אבנים היה. **הרש"ש** הק' דמשמע בגמ' [זבחים קיח.] דהיה בנוב וגבעון אוהל מועד מהמדבר, ודוקא שילה היה בנין אבנים. וכ"כ **התנ"י** [יומא מד.] אך **הרמב"ם** [ביהב"ח א ב] משמע דבנוב בנו מקדש.

תוד"ה נאכלים. הק' רבינו נסים א"כ היכי ממעט ביכורים וכו'. **המהרש"א ואחרונים** הק' דה"מ בזמן נוב וגבעון, ועכ"פ איצטריך למעט בזמן בית עולמים. [וכמ"ש רש"י ותוס' לע' לו:] וכ"כ **התוס' רא"ש**.

בפשוטו מבואר דדעת ר' נסים דכיון דיש זמן דמותר בכל מושבות³³, לא נתמעט מהך קרא אף בזמן דליכא היתר מושבות³⁴. [ע' מהרש"א].

בא"ד הו חובה הקבוע להן זמן וכו'. וחובה קבוע לו זמן קרב בבמה גדולה. ובהג' **ראמ"ה** השיג דביכורים הוה יחידי, וביחיד אין חילוק בין קבוע לו זמן. וכת' דאולי כיון דאתי בכינופא הוה כפסח.

והטור"א [מגילה כ:] כת' דכה"ג לא הוה זמן קבוע, דזמן קבוע שייך היכא דבשאר ימים היום מצד עצמו אינו ראוי [אל ערב פסח]. אבל הא דאין מביאין ביכורים אחר חנוכה אינה חסרון מצד עצמו של זמן. אלא דבר אחר של מקרה גרם לה. שאין מצויין על פני השדה³⁵.

בא"ד וי"ל הואיל ויש לו זמן גדול כ"כ לא חשיב קבוע לו זמן. ו**התוס' רא"ש** כת' דאין יום א' קבוע לכל הציבור להביא בו ביום.

עשאו למכור בשוק יוצא בהן וכו' כל לשוק אימלוכי מימליך. וצ"ב דהא מבואר לע' [עכ"פ לדעת רב יוסף] דאף היכא דנתכוון לשם תרוייהו פסול. א"כ מה מהני דעשאו מתחילה ע"ד לימלך ולצאת בו. וצ"ל דעושה ע"ד כן.

והאחרונים [מנח"ח י יד, שפ"א ועוד] דנו דלכאו' תלי במח' אי יש ברירה, וקי"ל דבדאורייתא אין ברירה.

[וכן פסק **רע"א** [שו"ת קמא ב] שאם מעבד עורות ע"ד שמה שיקח לס"ת יהא לשם ס"ת, והשאר שלא לשמה יש בזה חסרון ברירה³⁶].

ויש **אחרונים** שחילקו דמ"מ ברירה כזו עדיף, דהוה בידוי³⁷, וכה"ג קי"ל דיש ברירה³⁸.

ועוה"ק **האחרונים דתוס'** [גיטין כד:] כת' דאפי' למ"ד בעלמא דמהני ברירה, גבי גט גרע, דכתיב וכתב לה לשמה, שיהא מבורר בשעת כתיבה³⁹. ולכאו' הוה יסוד בכל לשמה, שצריך שיהא מבורר⁴⁰. [אמנם אפשר דלא קי"ל הכי].

ובשו"ת עונג יר"ט [ב בסופו] חילק דיש מקומות דגדר לשמה הוה לייחדו למצוותו, אבל גבי מצה ל"צ לייחדו לשם מצוות מצה⁴¹, אלא דבעי' שימור לשמה. וכה"ג הוה גדר 'כוונה', ואין בזה חסרון

33 ועי"ל פ דכוונתו להק' מ"ש מעש"ש מביכורים, דלענין ביכורים דרש"י הכי בסתמא. ומשמע דאיירי בכל אופן.

34 וי"ל דהא מ"מ השתא יש מהא דאמרי' [בע"א]

35 [ועוד הביא שם דברי הרמב"ם [ביכורים ג ו] נקט באופ"א].

36 וקי"ל בדאורייתא אין ברירה. [אלא יעבד הכל לשם ס"ת. ויתנה שיוכל לשנותו לדבר אחר. עי"ש תשו' ג שדן משום הזמנה מילתא].

37 ויש שדנו דמהני מגדרי תנאי. ואכמ"ל. [ואף שלא עשה תנאי להדיא].

38 **והערוה"ש** [תנ"ד יג] כת' ד"ל דאין זה כבירה, דעלמא דהוא אפאן לשם מצוה ואח"כ נתברר הדבר לאיזה מצוה נעשה [ודמי לדברי הר"ן נדרים מה: דהיכא דרובו נתברר מעיקרא מהני ברירה בשותפין לראב"י]. [ולכאו' כוונתו דלחי תודה הוה ג"כ מצווה].

39 **והקוב"ש** [קעב בסו"ד] הביא דמשמע [גיטין פו] דאף תנאי לשעבר לא חשיב לשמה. [דאי' ב' גיטין שנתערבו, דלמ"ד בעי נתינה לשמה ל"מ]. וביאר דענין לשמה צריך ידיעת העושה. [אף דבכל מקום חסרון ידיעה אינו מעכב הקנין מלחול, שאני לשמה]. והקוב"ש נסתפק אי תנאי להבא [שיחול היחוד לאחר שיתברר] מהני, או דמ"מ מחוסר ידיעה בשעת המעשה, וצריך תלמוד.

40 אך **הקוב"ש** [קעב] חידש דה"מ כשרוצה שיהא הגט למפרע משעת כתיבה, ואילו בסוגין מהני שיחשב לשמה מכאן ולהבא. וכל דבר דחל מכאן ולהבא ליכא חסרון ברירה. והקוב"ש [שם וקובע"ע ס"ס עו] חקר בגדר לשמה, אי הוה עשייה של הגברא [וכמו קנינים] או דהו' רק יחוד המעשה. ונקט דאי הו' עשייה ויחוד שייך להחיל דין לשמה לאחר זמן, כמו שאר קנינים. [ונקט דאף בגט מהני אם כותב שיהא לשמה לאחר שתצא. וכל הנידון שיחשב גט למפרע]. [אמנם לכאו' י"ל דחלות זו תלי בעשייה, ול"ש שיחשב לשמה לאחר זמן].

41 ואילו משמר עיסת חבירו לשמה מהני, ואף ד"ל דהמעבד עורות חבירו לשם ס"ת לאו כל כמיניה דהעושה לקבוע

ברירה, דהא אין בזה סתירה⁴².

והברכ"ש [גיטין י] ביאר דכיון דל"צ 'יחוד' לשמה, וסגי בכוונה אין בזה סתירה, ושייך בזה תנאי וספק. [ועד"ז כת' שער"י ג יט בסופו].

דף לט.

מרור

ואלו ירקות וכו' בחזרת וכו' ובמרור. ובגמ' גרסי' ובמרור, מרירתא¹. ומבואר דהוה מין חמישי². אבל המאירי כת' לפרש 'ובמרור', כלומר כלל כל העשבים המרים. וכ"כ הריטב"א בשם הרא"ה. והריטב"א חלק דמרור הוה מין פרטי, והוא מין של חזרת.

ורבינו דוד ביאר עפ"ז הא דמברכים על אכילת מרור, שמרור הוא שם כולל לירקות המרים³.

והרמ"א [תעג ה] כת' דאם אין לו מאלו הירקות יקח לענה⁴ או שאר ירק מר. והמג"א [טו] הביא דכ"מ רש"י [ע"ה"ת יב ח] דכל עשב מר נקרא מרור. משמע דיכול ליקח מה שירצה. והגר"א [שם] ציין כאחרים [בגמ'] דכל ירק מר⁵.

אבל המג"א הביא מהש"ג דאינו יוצא אלא במינים השנויין במשנה. ואם יש לו שאר ירק מר יאכל בלא ברכה.

והמג"א הק' דבגמ' [סוכה יג]. דנו אי יצא יד"ח במרירתא דאגמא⁶, דיש לו שם לווי⁷. ורש"י [שם] פי' דבתורה כתיב מרור סתם⁸. אלמא דצריך שיהא שמו מרור בלא שם לווי. וכת' לפרש כוונת רש"י דכל ירק מר נקרא מרור, אפ"ה אינו יוצא יד"ח אלא במה שנקרא מרור בשעת מתן תורה. אבל המאירי [סוכה שם] כת' דודאי יצא יד"ח, שהרי בכל עשב מר יוצאין ידי חובת מרור. אלא שממה שאמרו [בסמוך] מצוה בחזרת, אף זו בכלל חזרת לקיים בה מצות חזרת⁹.

ומצטרפין לכזית. פרש"י אם אין לו א' מהן¹⁰, אלא מזה חצי זית וכו' מצטרפין זל"ז כדי לצאת י"ח. ומבואר דצריך שיעור כזית לצאת יד"ח מרור. אבל הרא"ש [י כה] כת' דצריך כזית מרור כיון דמברך עליו על אכילת מרור. אבל ירקות דטיבול ראשון דאינו מברך עליהם א"צ כזית. והשאג"א [ק] דייק דא"צ כזית למצוה, כיון דלא כתיב אכילה, אלא דכיון דמברך על אכילת מרור צריך כזית¹¹. וכן נקט התח"ד [פסקים רמה] דכת' דיוצאין יד"ח מרור בבריה שלימה¹², וכמו לענין ברכה. דכיון דמהני גבי ברכה דכתיב 'ואכלת', כ"ש גבי מרור דלא כתיב אכילה בתורה [וכמ"ש הרא"ש דמשום ברכה¹³].

והשאג"א כת' דלפ"ז הא דאי' במשנה מצטרפין, היינו לענין הברכה. אבל מצד המצווה יוצא בכל

שיהא לשמה.

42 ומשמע בהמשך כוונתו דאף אי מתכוון לשניהם כשר. [וצ"ע מדברי רב יוסף כמ"ש רש"י, ולדברי הרמב"ם אף מדברי רבה].

1 ורבינו דוד הביא כן בשם הערוך, ואפשר דל"ג כן בגוף הגמ'.

2 ורש"י כת' שמו בלעז. והרמב"ם בפיה"מ [דפ"י ובמאירי] כת' דהוה מין כוסברתא שהוא מר ביותר. והערוך [וכ"ה בפיה"מ תרגום חדש] פי' שהוא חזרת היער שהוא מר ביותר.

3 דאי הוה מין מסויים, אמאי נקטו מין זה בברכה.

4 והביא כן מהאגור שכת' דאם אין לו, יקח לענה. והדרכ"מ נקט דכוונתו דאין לו מינים דמשנה, יקח לענה שהוא מין אחר. אבל הש"ג כת' דהאגור ס"ל דלענה הוה מרור [מרירתא] דמתני'. וכן הסכים המג"א [טו] דלענה הוא וורמ"ט שהוא מרירתא [ע"ל ש]. אך הביא"ה דן דאינו יוצא בלענה דאינו ראוי לאכילה [ואנן בעי' שיהא ניקח מכסף מעשר, ע' בסמוך]. ועוד הביא מהרשב"ץ דלענה הוה מין אילן, ובעי' מין זרעים [ע' בסמוך]. ועוד דאין בו סימן דיש בו שרף ופניה מכסיפין.

5 ורב הונא פסק כוותיה. [ואף דמבואר דבא להחמיר בסימנים, ובזה פסק כוותיה. מ"מ מבואר מדבריו דכל ירק מר. {וצ"ע}].

6 ורש"י [שם] פי' מרירתא דאגמא, חזרת של אגס. ותוס' חלקו דמשמע בסוגיין דמרירתא הוה מין אחר ולא חזרת. אלא כדאי' [חולין נט]. דשורש המרירתא נקרא בשם תיעה.

7 ואביי תי' דנשתנה שמו לאחר מתן תורה. ורבא תי' דנקרא מרירתא סתמא, וקרי' ליה הכי משום דקיימא באגס.

8 ורע"א [שם] תמה דבתורה לא כתיב שם עצם 'מרור', דהא יוצאין בכל ירק מר, אף תמכא. והשפ"א [שם] ביאר דבהנך מינים מלבד שם הפרטי יש לו שם 'מרירות', אבל שם לווי אף כשנקרא מרירות יש לו שם נוסף.

9 וכפרש"י דמרירתא הוה ממין החזרת.

10 והאחרונים דייקו דדוקא אם אין לו, אבל לכתחילה יאכל כזית שלם.

11 אך בהג' לשאג"א הו' דכוונת הרא"ש כשאין לו שאר ירקות ואוכל מרור אף בטיבול ראשון. וק"ל [לק' שם] דמברך על המרור בטיבול ראשון. וכה"ג צריך לאכול כזית בטיבול ראשון.

12 אך דן שם דהשרשים אינו יוצא בהם, ואינו בכלל המצווה.

13 ולא יהא לשון הברכה כמה דכתיב באורייתא.

שהוא [ודלא כרש"י]. וכן לענין כורך סגי בכל שהוא. והשאג"א האריך להק' דמרור איתקיש למצה¹⁴ [וכדלע' לח: 15]. ועוה"ק דא"כ היה לרבנן לתקן נוסח אחר של ברכה¹⁶, ול"צ כזית. וע"כ דמצד עצם המצווה צריך כזית.

והאחרונים תי' דלעולם כוונת **הרא"ש** דצריך כזית מצד מצוות האכילה, אלא דהוכיח דהוה מצווה אכילה, שהרי מברך על אכילתו. [ולא רק דין היכר למרירות]. וע' חי' ר' שמואל.

והגר"ח [סטנסל מב] הביא דעת הרמב"ם דדין מרור מדאורייתא הוה קרבן פסח על מצות ומרורים, והיכא דל"ל קרבן פסח ליכא מצוות אכילת מרור כלל¹⁷. והיכא דאכל כזית א' מפסח ומצה ומרור יצא, אף דליכא כזית מרור. ודוקא גבי מצה יש מצוות אכילה בפנ"ע¹⁸. [ואף מדרבנן שתקנו לאכול מרור בפנ"ע, אי לאו משום הברכה א"צ כזית].

שם. ומצטרפין לכזית. **הר"ן** כת' דה"ה דהמ"ל לענין כזית מצה דמצטרפין, אלא דגבי מצה פשיטא. וגבי מרור סד"א דקפדי' אטעם מרירות, וטעמא דחד מבטל חבירו¹⁹, קמ"ל דכיון דיש לכולן טעם מרירות מצטרפין²⁰. **והמהר"ם חלאוה** כת' דהתם דכולהו מין דגן פשיטא דמצטרפין. אבל ירקות שהן מינין הרבה, אימא לא, קמ"ל.

והרש"ש כת' דלא תני לע' מצטרפין, דמשמע דדוקא הנך מינים מצטרפין, ולא שאר מינים. ואילו אורז מצטרף לחיטה.

רש"י ד"ה כבושין. בחומץ. **המג"א** [תעג יד] כת' דרש"י קאי לשיטתו דכבוש הוה דוקא בחומץ, אבל אגן ק"ל [ויר"ד קה א] דאף מעת לעת במים הוה כבוש. וה"נ במרור צריך להחמיר. אבל **הח"י** [שם כ] חלק דדוקא לענין שכולע ופולט מהני מעת לעת. אבל לא מסתלק ממנו טעם מרור א"כ כבשו בחומץ.

תודה אצוותא דדיקלא. צ"ל דהוי מין זרעים. [וכדאי' בסמוך]. **ורש"י** פי' דהוה סיב הגדל סביב הדקל. **ותוס'** [עירוב' כו:] הק' דא"כ הוה ממין הדקל, ואינו מיני זרעים [וכה"ק תוס' סוכה לו:]. **ותוס'** [עירוב', וע"ע תוס' סוכה יג.] כת' דצ"ל דיש ב' מינים שנכרכין סביב הדקל, א' מהדקל עצמו [ע' בסמוך]. וא' שהוא מין זרעים [דסוגיין].

ר' אילעא אמר משום ר"א אף ערקבלים וכו'. **פרש"י** אצוותא חרזיתא, שהוא סיב גדול ועב ומין בפנ"ע. **ופרש"י** [עירוב' כו:] שהוא סיב עבה הגדל סביב הדקל, ונכרך ועולה בו כלולבי גפנים.

והריטב"א [עירובין כו.] הביא דאירי במין זרעים, אלא שאין לו שרף. ולא הוה לו חבירו מפני שאין לו שרף ולחות, דאע"פ שהוא מר בעינין שיהא בו שרף. וכת' דהנכון דאירי ר"א בעיקרו של דקל [ויש לו שרף], ולא הוה לו מפני שאינו מין זרעים. ור' אלעזר לא ס"ל דמרור דוקא מין זרעים דומיא דמצה.

והא חזרת תנן. **פרש"י** דתנן רישא דכולהו. ומשמע דהסדר הוה בדוקא. **והטור** [ושו"ע תעג ה, ע"פ הג' מיימוני] כ' דאם אין לו חזרת נוטל ראשון ראשון כסדר המשנה. **והפ"ח** חלק דדוקא חזרת קודם, אבל שאר מינין אין מעלה²¹.

והמג"א [טו] הביא **תשב"ץ קטן** [צט] שאם אין לו [חזרת] יקח ווירמ"ט, וביאר דהוא מרור דמתני'. דכיון דאיכא מ"ד דמהדר אמירתא, היכא דל"ל חזרת יקח מרירתא.

אבל **הב"י** דייק דהרמב"ם השמיט דין מצווה בחזרת. וכת' דאולי הרמב"ם מפרש מצוה נמי בחזרת, אע"פ שהיא מתוקה ואין בה מרירות. [והביא דכ"מ ברבינו ירוחם].

שם. **חזרת תנן**. **החכ"צ** [ק"ט] הזהיר שיקחו חסה למרור, שתחלתו מתוק וסופו מר. ואף שנהגו ליקח תמכא [הנקרא קריין או חריין. חזרת בלשוננו], משום דבארצות הקרות חסה אינו מצוי בזמן פסח²².

ואר"ש בר נחמני למה נמשלו מצריים כמרור וכו' שתחילתו רך. **רבינו דוד** העיר דדוקא חזרת תחילתו רך, ולא שאר המינים. וכת' דאח"כ קאי אחרות, וה"ק דמין זה של מרור²³ דמי למצריים. **והר"ן** תי' דמשום דרגילים בו קראו מרור סתם. ואף דמרור דמתני' הוה מין אחר [מרירתא].

14 ומצה גופיה צריך כזית משום דאיתקיש לפסח, ואף מרור איתקיש.
15 ועוה"ק הגר"ח דבכמה איסורי התורה לא כתיב לשון אכילה בתורה, ואפ"ה ק"ל דהוה בכזית. דפחות מכזית לא חשיב אכילה.
16 וא"כ ברכה זו מיחזי כשיקרא, שמברך אקב"ו על אכילת מרור דהיכן נצטוונו על אכילתו כיון דא"צ לאכול שיעור אכילה בכזית.

17 ודלא כדעת רש"י [לט:].
18 וכת' דמרור הוקש לאכילת מצה עם הפסח. ולא הוקש למצוות בערב תאכלו מצות [דהוה בכזית].
19 [ולכא' ה"מ היכא דאכלו בבת א'. אבל היכא דאכלו בזא"ז [בשיעור אכילת פרס] ודאי מצטרף].
20 **והשפ"א** דן בדוקא נקט רש"י חצי זית וחצי זית, דאל"כ א' מתרבה על חבירו ומבטלו. [אבל מדברי הראשונים לא משמע הכי. ומשמע דכוונתם דמחליש מבטל את 'טעם' המרור, ולא משום ביטול ברוב].

21 שהרי בברייתא שנויין בסדר אחר.
22 וצווח דנפיק מיניה חורבה שאינם אוכלין כזית, ואו מסכנים את עצמן. וקרוב אני לומר שהוא סכנה ואינו מצוה. אבל **החת"ס** [הר' במשנ"ב תעג מב] הזהיר שלא לקחת חסה משום התולעים [קטנים שאינם נראין לעין], כי חלילה להכשל בלאו משום מצווה דרבנן, כ"ש דאפשר לקיים שניהם ע"י תמכא.

23 לצד דמרור' הוה שם כולל.

מה מרור זה תחילתו רכה וכו'. [וכן אי' בירושלמי דחזרת מתוק הוא]. ובפשוטו מבואר בפוסקים דיוצא אף בשעה שהוא מתוק²⁴, כיון דסופו להיות מר. אבל החזו"א [קכד] כת' דנראה דעיקר המצווה להטעים המרירות²⁵, וכדאי' [לק' קטו:]: בלע מרור לא יצא, דבעי' טעם מרור. וכן אי' [שם] דלא ישהה בחרוסת, שלא לבטל טעם מרור. וא"כ גבי חזרת יהא מותר לשהוי בחרוסת. וכת' דנראה דאף לירושלמי אין יוצאין בחזרת עד שיהא בו מרירות. ונידון הירושלמי שיתמעט המין, כיון דנגמר פריו ועדיין אין בו מרירות.

והמהר"ם חלאוה כת' דאע"ג דחזרת לא איקרי מרור, מ"מ מברך על אכילת מרור, דנכלל בשם מרור מפני שסופה להקשות, ואנו מברכים על מצות הכתוב דכתיב מרורים.

תחילתו רכה. פרש"י נשתעבדו ע"י שכר²⁶. ועוד פי' המאירי דכשירדו למצרים הושיבם במיטב הארץ.

דומיה דמצה, מה מצה מינין הרבה וכו'. בפשוטו משמע דהגמ' מדמה הא דמצה הוה ה' מיני דגן להא דיש כמה מיני ירקות למרור. אך יש שדנו דלכא' גבי מצה נאמר דין במינים אלו דוקא²⁷. ואילו במרור להנך ראשונים דיוצא בכל ירק מר, ולכא' לא שייך למיין²⁸. וי"ל דמ"מ ילפי' דאי"צ מין מסויים].

אבל בדברי המהר"ם חלאוה [הנ"ל לגבי צירוף] הוה להיפך, דגבי מצה כולו מין דגן [ומשמע דיש שם כולל]. אבל ירקות ה' מינין הרבה.

אף מרור שניקח בכסף מעשר. פרש"י דדוקא פרי מאכל נקנה בכסף מעשר. והריטב"א כת' דמינים אלו שראויין לאכילה קצת לאפוקי דברים המרים לגמרי דלא חזי לאכילה ולשום ברכה. והביאו"ה [תעג ה] הביא מדבריו דאינו יוצא יד"ח בירק שאינו ראוי לאכילה. אך הביא דהפרמ"ג נסתפק בזה, דאולי מרור ל"צ שיהא ראוי לאכילה²⁹.

ורש"י [סוכה יג:] כת' דירקות שמנו חכמים למצוות מרור אפשר לסכך בהם³⁰, וביאר דלא מקבלי טומאה משום דלאו מאכל אדם ניהו. ותוס' [שם] חלקו דמאכל אדם ניהו³¹, וכדרש' בסוגיין דניקחין בכסף מעשר.

[ומדברי רש"י משמע דכל מיני מרור אינם מאכל אדם. ויש להק' דבמשנה מבואר דיש בהם טבל ומעשר. ותנן [נדה ג.] דכל החייב במעשרות מטמא טומאת אוכלין. ולכא' צ"ל דכוונת רש"י דאינו עומד לאכילה. ומש"ה בסתמא אינו מק"ט³²].

והמג"א [תעג י] כת' דהנהגין ליקח קר"ן למרור, דאינו ראוי לאכול חי, א"כ אין מברכין עליו ב"פ האדמה³³ [אלא ברכת שהכל]. ועוד דאינו ראוי לאכילה כלל כשהוא חי, ואי"צ לברך כלל³⁴, דומיה דפלפלין [דאין מברך כלל, כדאי' בשו"ע רב טז].

תוד"ה ואימא הירדף. ה"ג ה"מ לשנויי הכי. אבל תוס' [סוכה לב:; והר"ן כאן] תי' דדוקא לענין נטילת לולב חשיב דאינו נועם או שלום, שראשי עליו חדין ועוקצין את הידים. וצריך ליטול המינים כדרך גדילתן. אבל גבי מרור יכול לכותשו או להסיר עוקציו ולאכול. [ומהר"ם חלאוה כת' דאף דהוה סם המוות לבהמה, אפשר דאינו מזיק לאדם].

ומהר"ם חלאוה כת' עוד דמרור הוה רמז לשעבוד מצרים ומרירות, ה"א אף דיש בו קצת היזק עבדי הכי.

דף לט:

מהד"ת הני מרור מין זרעים ניהו קמ"ל וכו'. לכא' מבואר דיש צד שווה בצורת מיני מרור [להק' ס"ד]. דמינים אלו יש להם מציאות שונה¹. ואפשר דלמסקנא לא קאי [דהא קאי דוקא אחזרת].

24 וכו' לשון הב"י הנ"ל. וכן פר"ח, שו"ע הרב שם וחיי"א [קל ג]. והערוה"ש [תעג טז] ביאר דשם מרור כולל ב' דברים, מרירות הטעם וקישוי שבסוף.

25 וכדאי' דמירין טפי, ומש"ה יש בזה מצווה מן המובחר. [לולי הא דחזרת עדיף]. ול"ש מצווה מן המובחר במצה שמחמיץ טפי.

26 והתוס' ר"פ הביא מהירושלמי שבתחילה המלך היה עושה מלאכה עמהם, וכדרש' פה רך.

27 [אמנם ע' לע' לה. דמשמע דכל שמחמיץ, וה' מינים הוה רק היכי תמצא שיחמיץ].

28 וילד"ח דכך נאמרה ההלכה מינים ירקות מרים [וצ"ע].

29 והביאו"ה כת' דלא ראה דברי הריטב"א וריא"ז בסוגיין. [אך שורש סברת הפרמ"ג מדברי המהר"ם חלאוה הו' בסמוך].

30 אלא דגזרו שמה יסמכו עליהם כי יבשי, דהעלים דקות ואינם מסככין.

31 ואפ"ה מסככין בהם כל זמן שלא הוכשרו לקבל טומאה.

32 דיש דברים דאינם מקבלים טומאת אוכלין אלא ע"י יחוד לאכילה [מחשבה], ע' עוקצין ג] או ע"י תיקון.

33 וכת' דעפ"ז אין לומר שיוצא בברכת ב"פ האדמה דטיבול ראשון. אלא דברכת המוציא פוטרנו. [ונפק"מ כשאין לו שאר ירקות]. ורע"א כת' דמ"מ בדיעבד יוצא בברכת ב"פ האדמה.

34 והחק יעקב [טז] חלק דברכת ב"פ האדמה דמרור נחשב ברכת המצוות, ע' ט"ז [תפד א]. והפרמ"ג דחה דמ"מ היכא דמזיק אינו ראוי עליו. אלא דהיכא דראוי לאכילה מוציא אחרים יד"ח, כיון דהוה חובה.

1 [וצ"ב במציאות].

ס"ד אמינא הואיל וסופה להק' וכו' לאו אר"י בר"ח קלח של כרוב שהוקשה מרחיבין, אלמא כיון דסופה להקש'. וצ"ב דהתם איירי לאחר שכבר הוקשה. [ומרחיבין משמע דעוקרין אח"כ]. והאיך מדמי' להיכא דסופה להקשות. וע' חז"א [כלאים ח ג].

יוצאין בהן ובקלח שלהן וכו'. **התוס'** ר"פ כת' דיוצאין בקלח שלהם, אבל לא בשורש. [וכ"כ בהג' מיימוני בשם ר"ת, וכו"פ הש"ע תעג ה]. והפוסקים ביארו דהיינו שרשים קטנים המתפצלים לכאן ולכאן, אבל שורש הגדול דעומד בו היקף הוה בכלל קלח. [וע' מג"א יב].

והפוסקים הביאו דיש אנשים שלוקחים העלים למצוות מרור, והקלח לכורך². והמג"א [יב] ביאר דמדקאמר [במשנה] יוצאין בקלח, אלמא דעלים עדיפי למצוות מרור. וכשאין להם כ"כ עלים, נוטלים לכורך מהקלח.

והמשנ"ב [תעג לו] כת' דיוצא אף כשמפררין [את התמכא] שיפיג חריפותו. [והשעה"צ [מו] הביא דהוא דלא כנתיבות]. אך הביא [מהחיי"א] דהגור"א הנהיג שלא לפוררו מבע"י שלא יפוג הטעם.

ת"ר אין יוצאין בכמושין, משום ראבר"צ אמרו יוצאין וכו'. [וכברייטא דלעיל]. והר"ף ורמב"ם ורא"ש השמיטו דין כמושים. והריטב"א כת' דכמושין כשרים, דהא יש להם טעם מרור [וכדאי' בסיפא]. וכן בפסקי הר"ד פסק דכמושין כשרים³. והרי"ז חלק דבעלים כמושין אין יוצאין. [אבל הקלח אפי' יבש, והביא כן מהירושלמי]. וכן המג"א [יג] וחי' [יט] דייקו מהפוסקים דבעי דוקא לחין⁴.

תודה לא שלוקין. משמע דשליקה הוה טפי מבישול וכו'. [וכמ"ש רש"י במשנה]. אך יש צד דשלוך הוה בשיל ולא בשיל. [ע' ר"ש תרומות י ח].⁵

בעי רב"ח מהו שיצא אדם י"ח במרור של מעש"ש וכו' מרור דרבנן. פרש"י [פי' א'] דמעשר ירק דרבנן. והספק אי תקון כעין דאורייתא. ותוס' [לע' לח]. דנו אי מחיצה לקלוט דרבנן, אינו יוצא מדרבנן משום מרור. ולכא' זהו הספק בסוגיין⁶. וכה"ק המהר"ט אלגאזי [בכורות א טז, ט: בדה"ר].

ויש שת' דגדר המיעוט דאינו נאכל בכל מושבות [או אנינות] נתמעט דין מעש"ש [ע' לע' לח]. ומש"ה תקנו מעש"ש דרבנן כעין מעש"ש דאור'. ואילו תוס' [שם] קאי במידי דנאכל בכל מושבות מדאורייתא, האם אמר' דבתר תקנת חז"ל נתמעט מעש"ש בהך מיעוט⁷.

אליבא דריה"ג מאי, במצה דאור' הוא דלא נפיק וכו'. רש"י פי' משום דאין לו היתר בכל מושבות. המהרש"א הק' דריה"ג [לע' לו]. מיעט מעש"ש משום דאינו נאכל באנינות. ורק ביכורים נתמעט משום דאינו נאכל בכל מושבות. ובפשוטו ריה"ג ס"ל דמעש"ש נאכל בכל מושבות, משום דאי נטמא ופדאו.

והמהרש"א הביא דאף רש"י [עה"ת שמות יב כ] דרש [ע"פ המכילתא] דמעש"ש נתמעט דאינו נאכל בכל מושבות⁸. וביאר דבעי' קרא דאינו נאכל באנינות לזמן נוב וגבעון שנאכל בכל מושבות, אבל בזמן ביהמ"ק אף מעש"ש אינו נאכל בכל מושבות.

רש"י ד"ה כעין. ל"א בזה"ז מרור דרבנן וכו' וקשיא לי בזה"ז מי מסקי' וכו'. הגר"ח [סטנצל מא] דייק מרש"י דבזמן הבית דמעש"ש נאכל, אף מרור דאורייתא. אף מי שאינו אוכל פסח. ודוקא בזה"ז דליכא ביהמ"ק מרור הוה מדרבנן.

אך הגר"ח הביא דברמב"ם [חמץ ז יב, וסה"מ עשה נו] מבואר דמצוות מרור מדאורייתא הוה רק עם קרבן פסח. ומש"ה כת' הרמב"ם דאינו מצווה בפנ"ע אלא תלויה באכילת פסח. ומדברי סופרים דאפי' אין לו קרבן פסח אוכל מרור. ועפ"ז ערל ומי שהיה בדרך רחוקה [בזמן הקרבת קרבן פסח] אוכל מרור מדרבנן [ומשכח"ל מרור של מעש"ש].

- 2 והט"ז [שם ה] כת' דאין בזה טעם או ריח.
- 3 והשעה"צ [מח] הביא דכ"ד כמה ראשונים.
- 4 והאחרונים הק' דלחין הוה לשון המשנה והברייטא, ולמ"ד כמושין כשרים אף כמושין חשיב לחין. [וכה"ק האליה רבה].
- 5 והר"ן [נדרים מט]. כת' דבלשון תורה הוה בשיל יותר מדי, ובלשון בני אדם בשיל ולא בשיל. עי"ש שא"ר.
- 6 והדבר שמואל העלה צד דאה"נ, וכוונת התוס' ב' אפשריות, ותלי בספק הגמ' כאן. [דגוף הספק לא נפשט, אלא דהוקש].
- 7 וי"ל דתוס' שם קאי למסקנא דהכא, דאף מעש"ש דרבנן. [והיקש לאו דוקא. א"נ גבי מרור דמדאורייתא לא משכח"ל חסרון דכל מושבות, ומש"ה איצטרך הוקש, אף בדבר דליכא נפק"מ בדאורייתא. אבל מצה משכח"ל ביכורים דאינו נאכל בכל מושבות, ותקון כעין דאורייתא דאף מעש"ש].
- 8 וריה"ג ל"ל סברת אי נטמא יפדה.
- 9 [אמנם לכא' א"כ לא הוה לגמ' לסתום דמרור דרבנן, דבזמן דאיכא קרבן פסח כיון דרוב מרור דאורי', צריך לפרש

בא"ד ואי למ"ד קידשה לעתיד לבא, בהדיא איבע"ל לפרושי בזה"ז. משמע דלהך מ"ד מעש"ש נאכל בזה"ז, והאחרונים הק' דמבואר [מכות יט.] דאינו נאכל אלא בפני הבית, דבעי מזבח.

אמר רבא מסתברא מצה ומרור. פרש"י הוקשו יחד. [וכיון דהוקשו לשאר מילי דאור', אף בדין דרבנן אין לחלק]. ויש שהק' דהך היקש הוה בקרא דעל מצות ומרורים, בהדי קרבן פסח. ואילו הכא איירי לענין מצה ומרור בלא קרבן פסח. וצ"ל דמ"מ הוקשו זל"ז¹¹.

ויש שהעירו דנימא דאף קרבן פסח הוקש למצה ומרור בהאי קרא, ואילו קרבן פסח אינו נאכל בכל מושבות [דבזמן איסור במות נאכל רק בירושלים], ואינו נאכל באנינות. וצ"ל דלא הוקש להנך דינים דל"ש גבי פסח, ודוקא גבי מרור הוקש.

שם. השאג"א [ק בתוך דבריו] הק' דפשיטת רבא לא הוה מעין הספק, אי תקנו כעין דאורייתא. והו"ל להכריע דתקנו כעין דאורי¹².

אין שורין מורסן – חששות חימוץ

אין שורין את המורסן לתרנגולים. מבואר דמורסן מחמיץ. [ע' מג"א תנד א].

הרמב"ם [ה יח, ע"פ התוספתא] פסק דמותר ללוש לתרנגולין קמח או מורסן ומאכילין מיד, שלא ישהא כדי הילוך מיל. וכל זמן שמנקיין בו או מתהפך בידו אינו מחמיץ. [וכמו עוסק בבבא דאינו מחמיץ] והעיסור [הו' במגיד משנה] כת' דאין לסמוך על¹³.

האשה לא תשרה את המורסן שתוליד בידה וכו'. פרש"י שמחמיץ בשרייתו. והמהר"ם חלאוה ביאר דחום היד מחמצת [מהר]. ואע"ג דאמר' דכל זמן שעוסקין בבבא אינה מחמצת, הכא מניחתו ועומד בידה ואינה זזה ממקומה.

אבל שפה על בשרה יבש. פרש"י אע"ג דהמים טופחין על בשרה. והמהר"ם חלאוה ביאר דאף דאיכא מים טופח ע"מ להטפח, מים מועטין אין מחמיצין¹⁴. אבל הרא"ש כת' דמש"כ רש"י מים טופחין היינו זיעה, דאי שטפה עצמה ויש עליה מים ודאי מחמיצים.

והרא"ש הוסיף דצריכה להעביר כל הסובין ממנה קודם שתשטוף במים. וכת' דהאידינא אין בקיאות ויש למונעם.

לא ילעוס אדם חטים וכו'. הראשונים הביאו דמבואר דרוק מחמיץ. והמהר"ם חלאוה כת' דה"ה שאר מעיינות האדם¹⁵ דתנן [מכשירין ו ה] דהוה תולדות המים מחמיצין.

והרא"ש הביא דהרוקח [רצ] כת' דה"ה זיעת הכותל מחמיץ. ואע"ג דתנן [מכשירין ב א] דזיעת הבתים וזיעת האדם טהורה, ואינו מכשיר. מ"מ מחמיץ. מיד דהוה ארוק דאינו מכשיר ומחמיץ [וכדתנן הכא]. והרא"ש השיג דרוק מכשיר [וכדתנן שם ו ה דהוה תולדות המים¹⁶]. ועוה"ק דאיני יודע אמאי לא דימה לזיעת האדם.

ומשמע מדברי הרא"ש דזיעה אינו מחמיץ. וכ"פ הרמ"א [תסו ה]. והגר"א ציין המקור מדברי הרא"ש גבי שפה על בשרה, דזיעה על בשרה אינו מחמיץ.

והמרדכי [תקסט] הוכיח דצואת תרנגול אינו מחמיץ, וכדאי' [מנחות נז:] דחטין הנמצאין בגללי בהמה ראויין למנחות.

ויניח ע"ג מכתו וכו'. המג"א [תסו ב] הק' דק"ל [לע' כה:] דמתרפאין באיסורי הנאה שלא כדרך הנאותו. והרמב"ם [יסוה"ת ה ח] פסק דאפי' חמץ בפסח. וכת' דצ"ל דהך משנה הוה משום שעובר בבל יראה¹⁷. והביא דכ"כ הכס"מ [יסוה"ת שם] דהרמב"ם התיר בחמץ של עכו"ם, ואין אחריות

באופן דהו' דרבנן].

10 ולכא' מבואר דאף דמיעוטא דמצה בכל מושבות נאמר גבי האוכל מצה בפנ"ע, ילפי' מיניה לענין מצה דבהדי פסח.

11 והחזון יחזקאל חילק בזה דה"מ בדין נאכל בכל מושבות, דהוה דין בחפצא. אבל הא דנאכל באנינות הוה מדיני הגברא, ומש"ה ל"ש ללמוד אף לענין מרור שנאכל עם הפסח. [ומש"ה רש"י בסוגיין נקט הטעם דמושבות].

12 וכת' דהו"ל כטענו חטים והודה לו בשעורים. [וכת' דיש ליישב].

13 והריטב"א כת' דהוה מן הקולות שהרב ז"ל נוהג לענין חמץ, כי היאך הוא מדמה ניקור התרנגולין לדלף היורד טיף טיף [ע' בסמוך] או לנשים העוסקות בבבא, שנתיר כן לכתחילה.

14 ויל"ד אי כוונתו דאינו מחמיץ כלל. או דבזמן מועט עד הרחיצה לא חיישי' כה"ג.

15 היוצא מהעין מהאוזן מהחוטם ומי רגלים גדולים וקטנים. [אבל המרדכי [תקסט] כ' דמי רגלים [של עכבר] קרוב הדבר שאינו מחמיץ].

16 אך במשנה [כלים ח ו] מבואר חילוק בין היפך הרוק בפיו [שנעקר ממקומו] ועי"ז הוה משקה. ואולי כוונת הרוקח דאף כה"ג מחמיץ.

17 ויל"ד דלכא' הוה חצי שיעור. [וצ"ל דעכ"פ מדרבנן אסור].

הישראל עליו.

אבל הריטב"א כת' דאיירי במכה שאין בו שום סכנה¹⁸ או אפשר בלאו הכי.

והריטב"א הביא י"מ משום שמא יבלע כששורה בפיו, והרא"ה חלק ע"ז דבפיו עדיין לא הספיק להחמיץ.

והגמ' [כתובות קג.] הביא ממשנה זו דלשון חכמים מרפא. פרש"י דלמדת שהחטין לעוסין יפים למכה.

ת"ר אלו דברים שאין באין לידי חימוץ האפוי וכו'. הריטב"א כת' דאפי' משנאפית כשיעור מצה נא, יכול לעשות בו ומקמחו מה שירצה. ואינו מחמיץ.

וחלוט שחלטו ברותחין. המהר"ם חלאוה ביאר דאף בשעת חליטה אינו בא לידי חימוץ, דהו"ל כפת הנאפה בתנור דאינו מתחמץ בשיהוי אפיייתו.

אבל הרי"ף והראשונים הביאו בשם הגאונים דהאידינא אסרו לחלוט, דלא ידעי' האיך חלטי. ואף לחולה לא התירו לחלוט אא"כ הוקשה מחלתו ע"י רופאים.

והשר"ע [תנד] כת' שאין היום מי שיודע לחלוט, ולכן חוששין בזה לחמץ. והמג"א [תנד ד] כתב דמ"מ בדיעבד מותר [וכמו גבי חליטת כבד]. אבל הביא"ה הביא שהאחרונים חולקים דחיישין שהחמיץ וחייב לבער ואסור בהנאה.

אדמבשל ליה מחמץ. פרש"י בעוד שהמים פושרים קודם שירתיחו. [אבל היכא דהמים רתוחים כבר מהני חלוט]. והאחרונים הביאו דמחמיץ בזמן מועט, קודם שיספיק להרתח.

האפוי שבישלו. פרש"י כל' אפי' מבשלו לאחר אפיה אינו מחמיץ. וצ"ב דכיון דכבר קמ"ל דאפוי אינו מחמיץ, מה ס"ד דע"י בישול גרע.

קמח שנפל לתוכו דלף אפי' כל היום כולו אינו בא לידי חימוץ וכו'. פרש"י שטירוד הדלף אינו מניחו להחמיץ. המהר"ם חלאוה ביאר דהוה כעוסק בבצק כל שעה. [והביא דכ"מ ברמב"ם ה י]. אך המהר"ם חלאוה תמה דלא מצאנו דהיכא דעוסק בבצק מהני כל היום כולו, ומשמע [לק' מח:] דדוקא ג' נשים עוסקות בלישה ואופות. [ונח' בזה הרמב"ם ה יג והראב"ד, ע' לק' שם].

והמהר"ם חלאוה ביאר דהכא מים הצוננין מצננין, ואית ביה עסק דעביד טיף טיף בלא הפסק ואין מניחין להחמיץ אפי' כל היום. והביא י"מ דדוקא במקום הטיפ, וחוצה לו מחמיץ.

אבל הר"ן הביא בשם הרא"ה בשם הרמב"ן דמה ששרוי במים מחמיץ, אלא דאי לאו טיף טיף הכל אסור, שכך הדרך שהקמח שואב מהלחות. וכשהוא טרוד ועושה טיף טיף אינו מניחו לשאוב כלל [וכת' דאינו מחוור].

והרא"ש ומרדכי הביאו בשם אבי העזרי דאם הוא ספק אם הדלף היה טורד או לא הוה ספק דאורייתא ולחומרא.

שם. ברמב"ם [שם] מבואר דלאחר שהפסיק הדלף אם שהה שיעור מיל מחמיץ. אבל בכמה ראשונים מבואר דמיד כשיפסיק הדלף מחמיץ. ע' ריטב"א.

שם. התה"ד [א קכג, ה' ב"י תנט ב] נקט דהיכא דשהה הבצק כשיעור מיל מחמיץ, ודן האם מצטרפים ב' פעמים ששהה היכא דנתעסק בינתיים. והביא דבסו' מבואר דמצטרף כשאינו טיף בהדי טיף, ואף שיש עסק ביניהם, והטיפ אינו מבטל את השהיה הקודמת. וחילק דעסק כל דהו¹⁹ אינו מבטל שהיות שהי, אבל בעסק גמור [שלש], מתבטל ע"ז השהיה הקודמת. והמשנ"ב [תסו ל] הביא בשם המאמר מרדכי דכשאינו טיף אינו מונע כלל את החימוץ.

ותיקא שרי וכו' הא דעבידא מישחא ומילחא. פרש"י דמי פירות אין מחמיצין. והתוס' שאנץ כת' דאע"י דיש ג"כ מלח [שהוא תולדה מהמים²⁰], לא אמרי' דהוה כמי פירות ומים שמחמיץ [וכ"פ השו"ע תסג ב]. והר"ן ביאר שהמלח מועט ונשתנית צורתו ואין בו כח עם השמן. אבל מים גמורין [עם מי פירות] חיישינן בכל שהן. ואפשר דאף מלח מרובה יש להחמיר.

והריטב"א הביא חילוק בין מלח ים למלח שחצוב מההר [וכן חילק המג"א ס"ס תסב]. אבל הביא י"א דאף זה אסור [וע' ביא"ה תסג].

18 וצ"ב דאף [לע' כה:] איירי בחולה שאין בו סכנה. ואולי כוונתו לחלק בין מכה לחולי. א"נ חולה יש לו צד רחוק של סכנה, משא"כ במכה בעלמא. [ולשון הריטב"א לחלק בין 'שום סכנה' אבל חולה הותר אף בלא 'סכנת הגוף'].

19 כגון חירור המצות.

20 וכ"פ השר"ע [תסב ז, ע"פ הג' מיימוני] שאם נתערב חטין במלח אוסר, דהמלח מחמיץ.

שם. פרש"י דמי פירות אין מחמיצין. תוס' [מנחות נג:]: הביאו דמבואר דמי פירות [בלא מים] אינו מחמיץ כלל [וכמ"ש תוס' לע' לה:; ודלא כרש"י לו.]. והפנ"י תי' דהכא שמשמרו ועושיהו בשיעור מיל. ועוד כת' ד"ל דרש"י קאי רק בדעת ר"ל, אבל הנך אמוראים בסוגיין ס"ל דמי פירות לבד אינן מחמיצות כלל²¹.

הא דעבידא במיא ומילחא. דע"י המים מחמיץ. והתוס' שאנץ ביאר דהמלח גורם למהר להחמיץ. ועד"ז הביא הרא"ש [כג] שנהגו שלא לשים מלח במצות²², והביא י"א שהוא משום דמליח כרותח²³, ואסור ללוש במים רותחין [לק' מב.]. שממחר להחמיץ.

אבל הר"ן כת' דיש ללמוד דרשאי לשים מלח בתוך המצות²⁴, ודוקא ותיקא משום אדמבשל מחמע, אבל לחם לא.

והרא"ש כת' [בשם הרוקח] דיותר לשים תבלין במצות כדאי' בתוספתא [ובמנחות כג:]. אבל פלפלין אסור, דהוא חד וממחר להחמיץ.

אמר מר זוטרא לא לימחי איניש קדרא בקמחא דאבישנא, דילמא לא בשיל שפיר ואתי לידי חימוץ. מבואר דמדינא קמח קלוי הוה אפוי, ואינו מחמיץ. אלא דחששו דילמא לא נעשית קלי כל צורכה. [וע"ע לק' מ:].

דף מ.

דילמא אזלא חדא ויתבה בציריא דחברתה, ולא סליק להו דיקולא דמיא מד' רוחות וכו'. התח"ד [קכז, ה' ברמ"א תסא ה] החמיר לאסור מצה כפולה, שדבוקה שאין האור שולט בו. והביא מקורו מסוגיין [וכן ציין הגר"א שם].

ואמר אב"י לא ליחריך וכו'. יל"ד אי הוה חששא בעלמא לכתחילה, או אף בדיעבד מעכב. [ע' בסמוך].

אלא אמר רבא מי פירות ניהו, ומי פירות אינן מחמיצין. תוס' [מנחות הנ"ל] הביאו דמבואר דיותר, ואינן מחמיצין כלל. [וכן הביאו תוס' לע' לה: מהגמ' בסמוך]. ודלא כפרש"י [לו.]. דהוה חמץ נוקשה.

והפנ"י תי' דבסוגיין הוה ספק בעלמא, והקילו בחמץ נוקשה. והנוב"י [ק כא] הוכיח דכוונת רש"י דהוה נוקשה מדרבנן, ומש"ה לא חששו כה"ג¹.

ועוד תי' הפנ"י ד"ל דרבא ס"ל דאינו מחמיץ כלל. ורש"י קאי בדעת ר"ל דס"ל דהוה חמץ נוקשה². והתוס' ר"פ [לה:]: תי' דדוקא נשתהו זמן מרובה מחמיצין מי פירות לבד. [ובסוגיין לא הוה זמן מרובה].

והדר ביה אב"י מההיא, דכל אגב מדלייהו לא מחמצין. רבינו דוד כת' דק"ל כאב"י בסברא זו [אף לולי סברת מי פירות].

ר' יוסי אומר שורן בחומץ, וחומץ צומתן. פרש"י אם רואה שנופחות שורן בחומץ, שאינו מניח להחמיץ. והרא"ש [כה ותוס' רא"ש] ביאר דנתבקעו אינו חמץ גמור אלא קרובים להחמיץ³, ומש"ה מהני חומץ שלא יחמיצו. אך רבינו דוד וחי' הר"ן כת' דשורן בחומץ קודם שיתבקעו, וחומץ צומתן שלא יתבקעו ולא יבואו לידי חמוץ. ולא קי"ל כר' יוסי דאפי' לא יתבקעו אח"כ, אפשר שהחמיצו

21 [ודלא כראשונים שהביאו את דעת רש"י להלכה דמי פירות לחוד מחמיץ].

22 והרא"ש הביא שיש שהביאו ממישחא ומילחא להתיר לשים מלח במצות. והרא"ש דחה שבמי פירות איירי, אבל הלש ע"י קמח ומים יתכן שגורם למהר להחמיץ.

ויש ראשונים שהביאו דבגמ' [שבת עט] אי' דעור 'מצה' היינו דלא מליח. והרא"ש דחה דכוונת הגמ' שם דכל שאינו מתוקן קרי מצה.

23 וכ"כ המרדכי [תקצד] דגאונ' לותר אסרו למלוח המצות, דמלח אפילו בכותל מוסיף הבל [וכדאי' ב"ב יז. ושבת מז.]. אבל בש"ת הרשב"א [א רכז] כת' דמסתברא דלש בזה מליח כרותח אלא להבליע והפליט. ולא להחם והלחמין בחומו. והריטב"א כת' דהדרך לשים מלח בעיסה, ול"מ שאסרו. אבל מלח מרובה שאינו נאכל מחמת מילחו אמר' דמליח כרותח.

24 והרא"ש הביא דיש מביאין ראיה [להתיר] מלחמי תודה דקרבות בעי מלח, ודחה דלאו ראיה דרק בשעת הקטרה. והנוב"י ביאר שאין דרך הגרעין להפליט מימיו עד שכבר שלט בו האור ונקלה, ואותו גרעין שוב אינו מחמיץ שהוא כבר קלוי. ועיקר החשש דבלע אידך ושמא זה שבלע עדיין לא נקלה. וכן קו' הגמ' [לט:]: אדמבשל מחמע אין זה ברור, אלא דאיכא לחשש שמא יחמיץ קודם גמר בישולו. אבל בשמן שהוא מי פירות שאינו אלא חשש נוקשה מותר דסמכין שנתבשל קודם שנתחמץ.

2 [ולפ"ז אף רש"י מודה להלכה דאינו מחמיץ כלל].

3 וכן הוכיחו האחרונים [פנ"י, שפ"א, וע' חזו"א קא] דנתבקעו אינו סימן שכבר החמיץ. שא"כ לא היה מהני לר' יוסי להשרות בחומץ. וע"כ שהוא סימן שיכול לבוא עי"ז לחימוץ.

אלא שחומץ צמת בקוען.

ושמואל אמר נתבקעו ממש. הרי"ף כת' דלא נפסק הלכה כשמואל או מר עוקבא, והיכא דלא נתבקעו אלא דנתבקעות מאליהן הוה ספק דאורייתא לחומרא⁴. והרא"ש כת' דרשאי להשהות לאחר הפסח⁵.

והרי"ף כת' דמ"מ אי מצאו בתבשיל, ולא נתבקעו, כיון דתערובת חמץ במשהו הוה מדרבנן [ע' לע' כט:], הוה ספק דרבנן ולקולא. והר"ן ביאר דאע"ג דעיקר האיסור דאורייתא, השיעור דרבנן.

אבל רבינו דוד כת' דדבר שעיקרו מה"ת, אף לאחר שנתערב ספיקו לחומרא, וכדין תורה. ואף ספק חמץ במשהו. כיון שהוא אסור מה"ת מחמת הספק. ושוב הביא דדעת הרי"ף דדנים על התערובת לפנינו, כיון שהוא בטל מה"ת⁶.

והפוסקים האריכו בנידון זה דספק דאורייתא שנתגלגל לדרבנן. ובדברי הרי"ף לכאן' מבואר דהוה לקולא. והשואל בשו"ת רע"א [סד] כת' לחלק דבספק במציאות שנתגלגל לדרבנן אמרי' ספיקא לחומרא, אבל בסוגיין איירי בפלוגתא דרבנותא⁷.

ורע"א תי' דבאיסור משהו אין נידון על המשהו שנתערב [שהרי אין לו מציאות בפנ"ע, והוה ככלה ואבד]. ועיקר הנידון על התבשיל, ובזה הוה כספק חדש.

אך רע"א הביא דתוס' [חולין צז]. מבואר דיש ספק על עיקר החמץ, אסור במשהו. דעיקר החמץ הוה ספק דאורייתא. [ודלא כר"ף].

והרמב"ם [ה ח] פסק דתבשיל שנמצא בו שעורים או חטים אם נתבקעו הכל אסור, שהרי נתערב בו חמץ. ואם לא נתבקעו אוכלין שאר התבשיל. שדגן שנבלל או נתבשל [ולא נתבקע] אינו חמץ גמור של תורה, אלא מדבר סופרים. משום שנאמר ושמרתם את המצות כלומר הזהירו במצה ושמרו מכל צד חימוץ⁸. וה"ה ציין לדברי הרי"ף. אך הלח"מ כת' דהרי"ף כת' דהוה ספק דאורייתא. ואילו הרמב"ם משמע דפסק כמר עוקבא, אלא דנקט דהוה מדרבנן. ומש"ה הקיל באיסור משהו, דהוה תרי דרבנן.

שם. הראשונים האריכו טובא עד"ז היכא דמצאו חטין מבוקעין או שאינן מבוקעין בתרנגול⁹, האם אוסר כולו¹⁰.

לתינתה – ושמרתם את המצות

הדר אמר רבא מותר לללות. הרי"ף כת' דשדרו ממתיבתא דאין אנו בקיאים לללות.

דתניא יוצאין בפת נקיה וכו'. צ"ב דנימא דיוצאין בדיעבד, ומנ"ל דלכתחילה רשאי לללות. וע' צל"ח.

מ"ט לא אימא ליה וכו' אמר שמואל חטין של מנחות אין לותתין אותם, וקרי ליה סולת וכו'. [והגמ' לע' לו. מפרשת דלתייה אינו בזריזין]. ולכאן' לשמואל ה"ה בחטין של מצות אסור לללות, דאין זהירין. ודלא כרבא [וכ"כ המהרש"א]. וצ"ב אמאי לא הק' מגוף דברי שמואל. אבל הצ"ח הביא דהרמב"ם פסק גבי מנחות אין לותתין, וגבי מצה פסק כרבא [דמדינא לותתין]. והצ"ח [ונוב"י ת עט] תי' דדוקא מצה של מצווה מותר לללות, דנזהרין בשמירתו [דצריך שימור]. אבל במצות דשאר ימי החג אסור, דאין נזהרין כ"כ. דהא אף דמנחות אסור לללות דאין נזהרין כ"כ בשמירתו.

הדר אמר רבא מצווה לללות שנאמר ושמרתם את המצות וכו'. בפשוטו משמע דהוה מצווה מדיני שימור [ע' בסמוך בדברי הרמב"ן]. אבל התוס' שאנץ ותוס' רא"ש כת' דמצווה לללות שיהא סולת נקייה למצווה.

והגמ' מפרשת דבעי שימור מעיקרא [קודם לישא]. והראשונים הק' דנימא ששומר משעת קצירה, שלא יבא עליו מים. ומנ"ל דצריך לתינתה.

ותוס' פי' דעיקר השימור היא כדי שלא תחמיץ [כשראוי להחמיץ]. ואגב זה מחוייב אף לשמור שלא יבא עליו מים.

4 והרי"ף הביא י"מ דקי"ל כשמואל דמר עוקבא הוה תלמידו. ועוד דשמואל עשה מעשה.

5 וצ"ב דנימא ספק דאורייתא.

6 והביא מקור לדבריו מהגמ' [לק' מד]. דאי כזית כדי אכילת פרס לאו דאורייתא, אמרי' 'שאני אומר' דחולין נפל לתוך של חולין. ובהמשך דבריו חילק בין היכא דיש ספק על גוף האיסור אם ישנו כאן או לא.

7 ורע"א חלק דקשה לחלק בין הפרקים.

8 ובהלכה ט כת' לפיכך אמרו חכמים שצריך ליזהר שלא יפול בדגן וכו' עד שלא יהא בו צד חימוץ.

9 והמאירי הביא מח' האם אמרי' דכיון דשהה החיטה כדי שיפול לאור וישרף [כדתנן אהלות יא ז] הוה פירשא בעלמא ומותר. אך הביא דדעת גדולי המפרשים דה"מ לענין טומאה, ויש חילוק איסור וטומאה. [וכ"כ מהר"ם חלאוה בשם רב האי גאון].

10 והרא"ש כת' דתרנגולת צלויה מהפכין אותו דרך צלייתו, ויש לאסור כולו. אבל בשאר דברים אסור רק כדי קליפה או נטילה [וכדאי' לק עה:]. והרא"ש הביא י"א דהיכא דנמצא חטה אסור את כל התנור. והרא"ש חלק אמאי תאסור, החטה ידוע ואין כאן ספק.

והראשונים העלו צד דגלי קרא דצריך שימור [קודם לישא], ומש"ה צריך ללנות כדי שיהא ראוי לשימור. והרמב"ן דחה דא"כ ה"ל לעכב. דהא מבואר דבציקות של נכרים אין יוצאין, אלמא שימור מעכב. ואי בעי' לתיתה כדי לשומרה, א"כ נימא דליתיה מעכבת.

אבל דעת הרמב"ן דעיקר השימור הוא שלא יבא עליהם מים, ובזה צריך שמירה מעיקרא [קודם לישא]. ועפ"ז ביאר הרמב"ן דכוונת רבא מצווה ללנות, דכשמכניס עצמו יותר לשמור עדיף טפי.

והרמב"ן ביאר דאי עיקר שימור משעת לישא, א"כ ליכא מצווה בחטין אפי' לכתחיל'. ומש"ה הוכיחה הגמ' דשימור דלישה לאו שימור הוא.

ועפ"ז תי' הרמב"ן דאף דשמירה מעכבת, מ"מ ל"צ לתיתה, אלא למצווה להכניס עצמו לשימור טפי.

ורבינו דוד כת' דדין השימור שיעשה כל השימור הרגיל בה. וכדאי' [בסמוך] דלא סגי בשימור במקצת [משעת אפיה], וכל שלא עשה כל מה שיוכל לשמור אינו יוצא בהן. והיכא דלתת ולא שמר אינו יוצא יד"ח, דהא עמדו בשעה שצריך שימור ולא שמר. אבל אי"צ לתיתה להכניס עצמו לשימור.

והמלחמות [לע' לו, י: בדה"ר] כת' דהלש מצה במי פירות [לבד] לא יצא יד"ח, כיון דאינו ראוי לחימוץ. והוכיח דבריו ועוד דבעינן שימור דלישה ואפיה, דכתיב ושמרתם את המצות. יצאה זו שא"צ שימור לפי שאינה באה לידי חימוץ¹¹. ותניא [לח:]: ושמרתם את המצות מצה המשתמרת לשום מצה, וכה"ג נתמעט לדברי הכל, שאינה משתמרת כלל.

והאחרונים העירו דנקט דשימור שייך רק היכא דראוי להחמיץ [וכתוס'], ודלא כמ"ש כאן דשייך שימור שלא יפול עליו מים. והקה"י [לה] תי' דע"כ נאמר ב' גדרים בשימור, דשמירה משעת קצירה הוה שלא יפלו עליהם מים. אבל משעת לישא צריך מעשה שימור [וע' בע"ב].

דאמר רב הונא בציקות של נכרים וכו'. פרש"י שמכיר בהן שלא החמיצו, ע"פ סימני הבצק. והרמב"ן [ושא"ר] הק' דניחוש שמא עירב בהן שאור וחמץ¹², או נשתהו שיהא בהן שיאור וסידוק. ועוה"ק שמא לש במים חמין או מים שלא לנו [ודעת הרמב"ן ע"פ הגמ' מב. דפוסל בדיעבד. אבל דעת רש"י דהתם כשישראל עשה, ומשום קנס].

והביאו בשם ר"ח דאירי שהנכרי לש הבצק לפני הישראל [במים שלנו], וראה שכל מעשיו בהכשר. אלא שלא היה שומר אותם בשעת לישא לשם מצה¹³.

אבל הרא"ש הק' דא"כ שמכירו בעודו קמח, הול"ל קמחים של נכרי. אלא כיון שרואים שאין בו שיאור וסידוק מותר.

אדם ממלא כריסו וכו' ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה¹⁴. [והריטב"א כת' דבאחרונה לאו דוקא, וה"ה בראשונה¹⁵, ולרבותא נקט¹⁶]. מבואר דרשאי לאכול מצה שאינה שמורה, אלא דלמצוות מצה צריך כזית לשמה.

אבל הרמב"ם [ה ט] כת' לפיכך אמרו חכמים צריך ליזהר בדגן שאוכל בפסח שלא יבא עליו מים אחר שנקצר [ע' בסמוך]. ומשמע דגן של כל הפסח¹⁷. וה"ה ביאר דלכתחילה ראוי לעשות שימור לכל החג, אלא שאינו מעכב. [וסוגיין דרשאי לאכול, ואין בזה איסור].

והחק יעקב [תס א] כת' דישאל קדושים ונהגו לעשות שימור בכל המצות. והמשנ"ב [תנג כה] כת' דהיינו משעת טחינה ולפחות משעת לישא¹⁸. והביא"ה [תנג ד, ותס ד"ה מצת] הביא דהגר"א החמיר כל הפסח רק שמור משעת קצירה¹⁹. [וע' בע"ב].

11 והחז"א דחה דשייך שמירה שלא יבא מים ממקו"א, וכסברת הרמב"ן כאן. [וע' מש"כ לע' לו.]. והקה"י [לה] ביאר סברת המלחמות דשמירה היינו באופן דממלא עומדת להחמיץ. אבל היכא דליכא מים, חזקה שלא יתהווה מעשה המחמיץ.

12 ועוה"ק דהאיק לא נחוש לכליהן. [דסתם כלי נחתום הוה בני יומן].

13 והאחרונים הק' דהר"ף השמיט דין בציקות של נכרים. וכת' דע"פ דברי ר"ח אין בזה חידוש. [וע' בסמוך דעת הרמב"ם].

14 וכלשון זה אי' [לק' קיט:]: גבי סופגנין דאינו יוצא בהם מצוות מצה.

15 [ויל"ד האיק סגי בראשונה, הא צריך ג"כ אפיקומן באחרונה, שיהא טעם מצה הראויה למצווה בפיו, וכדלק' קיט:].

16 [וקמ"ל דרשאי לעשות המוציא אשאר מצות, ואוכל קודם מצוות מצה. ואף דבעלמא מתקיים מצוות מצה בכזית ראשון [לדעת רוב ראשונים, ודלא כרש"י ורשב"ם כ.ש.]. היינו היכא דראוי לצאת יד"ח].

17 והרמב"ם כת' בפרק ה, שהוא מהלכות חמץ. ורק פרק ו הוה הלכות מצוות מצה. [וכמ"ש בהקדמה לרמב"ם דפרק ה כלל איזו עיסה חייבין משום חימוץ וכו' ואיך לשין את העיסה בפסח. ואילו בפרק ו כלל ענין מצוות אכילת מצה, כיצד יצא י"ח וכו'].

18 וכ"כ ה"ה [שם] דהמנהג פשוט דמצה של מצווה משמרין משעת קצירה, ושאר מצות משעת לישא.

19 וביאר דחשש משום הגשמים שיורדים עליהם בשדה. ועוד יש שביארו דכוונת הגר"א כדי לקיים מצווה קיומית דאכילת מצה, וכשיטתו דהוה כל ז', ולזה בעי' משומרת. [ולפ"ז הוה רק לכתחילה, ואין לימנע משום זה מאכילת

ולעביד ליה שימור מאפייה ואילך. להך ס"ד מבואר דא"צ שיהא 'משומר' שלא יהא חשש חימוץ. אלא דבעי שיעשה בו מעשה שימור בעלמא.

וממאי דילמא שאני התם מעידנא דנחית לשימור וכו' ואפ"ה לא הדר ביה רבא וכו'. פרש"י אף דלא אשכח סיעתא, לא חזר בו דבעי שימור מעיקרא. [ורבינו דוד כת' דנקט כן מסברא, אף דליכא ראייה].

והרמב"ן [ע' ח' הר"ן] כת' דרבא לא ניח"ל בדחי' דבעידנא דנחית לשימור, דהא עכ"פ צריך שימור משעה זו דיש ספק חמוץ. ומאן פלג לך, אלא ודאי שמור מעיקרא בעינן. ורבינו דוד כת' דהוה סברא דצריך שיהא בידו משעת קצירה שלא יעמוד שעה א' בלא שימור. וכיון דדברי רבא מסברא, אין לנו לומר דמעכב, אלא למצווה לשמור מה שיוכל²⁰.

דף מ:

שמירה משעת קצירה

מנקטי ליה אימיה בארבי. פרש"י מתחילת הקציר, ועבדא ליה שימור מעיקרא. הרמב"ן [והו' בחי' הר"ן] נסתפק דאפשר דאפי' בדיעבד מעכב שימור משעת קצירה. אבל כת' דאפשר דהוה למצווה. דעיקר שימור הוה משתטיל את המים, והוא מעכב בדיעבד. תדע דאמר' לע' בציקות של נכרים אינו יוצא, והול"ל קמחים של נכרי.

ובחי' הר"ן כ' בשם הרמב"ן דכל שקנה חטים מן השוק ושמר אותם קודם לישא יצא י"ח, דאף דשימור דלישה לא הוי שמור, אבל כל שיש שימור קודם לישא סגי. ועוד פי' דהא דאמר' דשמור דלישה לא הוי שמור, היינו למצווה מן המובחר אבל מדאורי' סגי שימור דלישה.

ודייק כן דשאר אמוראי לא הקפידו אשימור משעת קצירה. וכן הרא"ש דייק דהיה מחמיר על עצמו לשימור משעת קצירה, ואיהו לבדו מחמיר ולא נהגו כן שאר חכמים.

והפ"ח [תנג ד] דחה דלכ"ע צריך שמירה משעת קצירה בכזית מצה, ואפשר דאיהו החמיר בכל המצות.

ורבינו דוד כת' שמירה משעת קצירה, דשמא יפול עליהם מים. והיכא דנפל עליהם מים חייב לעשות שמירה שלא יחמיץ. ומיהו אם לא שמר לא מחזיקין ריעותא.

והאחרונים דנו בגדר שימור בשעת קצירה, אי צריך שג"כ הקצירה לשם מצות, או דסגי מיד לאחר קצירה [ע' מגן האלף תנג ד, חת"ס א"ח קכח, אבב"נ שפז].

בדיעבד - והר"ף פסק דצריך שימור משעת קצירה. והריטב"א ור"ן [לרי"ף] דייקו מדבריו דאינו מעכב בדיעבד, והוה מצווה לכתחילה [וע' לע' דהרמב"ן נסתפק בזה]. והרמב"ן הביא דהגאון התיר בשעת הדחק לקנות קמח מן השוק ולצאת בה יד"ח. דלא מחזיקי' איסורא. אבל לכתחילה בעי שימור.

אבל הפ"ח [תנג ד] נקט דשימור משעת קצירה הוה לעיכובא¹. והביא דכ"מ [לע' לח:]: דבעי' שימור לשם מצה.

והב"ח [ר"ס תס, וט"ז שם] נקטו שאם יש לו רק מצה שאפאו נכרי יאכלנו, ולא יבטל מצוות אכילת מצה דאורי'. והפרי חדש חלק דשימור הוא דאורייתא. והחק יעקב [תס ב, ופרמ"ג מ"ז א] העמיד דעת הב"ח והט"ז ששמירה הוא דרבנן².

משעת טחינה - והרא"ש כת' דנהגו באשכנז וצרפת לשומרה משעת טחינה, שאז מקרבין אותו אצל המים, שטוחנין ברחים של מים³. וכ"כ רש"י [חולין ז. ד"ה דבמצוה] דמתחילת טחינה והרקדה בעיא שימור לשם מצה. והפ"ח תמה דמבואר בסוגיין דקרא איירי או משעת לישא או מעיקרא, ולא מצאנו צד משעת טחינה.

אינו משומר.

20 וכת' דעפ"ז אף היכא דלתת אינו מעכב. משא"כ לסברת הרמב"ן.

1 וכת' דכ"מ בר"ף ורמב"ם [ה ט]. אבל שאר אחרונים [נוב"י ת עט] נקטו דכוונת הרמב"ם למצווה בעלמא [וכ"מ בה"ה ע' בסמוך].

2 והביא דמבואר בדברי הרמב"ם [ה ח, הו' לעיל] דהך דרשא דשומריהו הוא אסמכתא. [והפ"ח דחה דאין ראייה מהרמב"ם, וציין שמשמעות שו"ת הרשב"א [א כו] דשמירה הוא דאורייתא].

והחק יעקב דן דאף אם הוא דרבנן יתכן דרבנן עקרו למצוה בשב ואל תעשה, ואם אין לו מצה משומרת לא יצא. [והפ"ח תמה עליו דבדבר שאין בזה צד איסור אין טעם שיעקרו את המצוה].

3 והרא"ש הביא שאלות דצריך שימור משעה שנפל עליהם מים. והק"נ [ת] ביאר כוונתו דהיינו משעת לתיתה. א"נ אף אם אין לותתין קמח של פסח, כיון דשאר קמח לותתין הוה שעה הראויה ליפול עליו מים.

ואין לפרש דכוונת הרא"ש משום חשש בעלמא שמא יבא עליו מים, דמשמע דצריך עשיה ע"י ישראל. וא"כ יהני לטחון ע"י עכו"ם, וישראל ישב וישמר.

ומשמע ברא"ש דדין שימור הוא היכא דיש חשש חימוץ, וכיון דטוחנין ע"י מים יש חשש חימוץ בשעה זו. ועי"ז חל דין שימור⁴. ועוד פי' הערוה"ש [תנג טו] דקי"ל דצריך שימור קודם לישא [ול"צ משעת קצירה, אלא שעה קודם לישא. והיינו טחינה].

ובירושלמי [ביצה א י, הו' בתוס' שם ג.] הוקש מלאכת יו"ט ולשמרתם את המצות, המלאכות דשימור ואילך, דהיינו מלישה ואילך. וס"ל דשימור בלישה הוה שימור. והפ"ח כת' דהיינו כהו"א דסוגיין, ואנן לא קי"ל הכי.

שעת קצירה – רבינו מנוח [ה ט] הק' האיק סגי בשעת קצירה, הא ראוי להחמיץ במחובר. והעלה צד דמש"כ הר"ף מעידן קצירה, היינו משעה שראוי לבא לידי קצירה. אך הביא דברמב"ם משמע דהוה לאחר קצירה.

וביאר דבמחובר לא חיישי' דלא שכיחא. ועוד דאין אדם נזהר בדבר שאינו ברשותו⁵.

קמח מהשוק – הראשונים הביאו בשם הגאון דבשעת הדחק רשאי ליקח קמח מהשוק [וכ"פ השו"ע תנג ד]. דשימור אינו מעכב⁶. והט"ז כת' דאפי' אי לותתין, בשעת הדחק יש להקל. אבל הפ"ח [שם] כת' דתלי' מסתמא דלא לתת⁷. [אבל הריטב"א החמיר בזה מאוד⁸, הו' בביאור"ה].

שימור ע"י נכרי – הרא"ש הביא מהשאלות דל"מ שימור של נכרי וחש"ו. וכן היכא דהנכרי וחש"ו לש"י אינו יוצא יד"ח כזית מצה¹⁰. אבל הביא דרב האי גאון כ' דיוצא במצה שלש נכרי לפני ישראל, שהישראל משמרה כתיקונו.

והריטב"א הביא בשם הרא"ה דאם היה ישראל עומד על גביו, ומשמרה לשם מצה סגי בהכי. והריטב"א חלק דכל היכא דבעי לשמה, עכו"ם אדעתא דנפשיה עבד. ולישה דמצות סתמא לאו לשמה קאי¹¹. וכן האריך בשו"ת הרשב"א [א כו] דל"מ עומד ע"ג כשהנכרי לש"י¹², דקי"ל דאדעתא דנפשיה עבד. אך דן דאפשר דבחרש וקטן, דיש בהם קצת דעת מהני גדול ע"ג [ע' גיטין כג., ואכמ"ל].

והריטב"א ביאר דדעת הרא"ה דל"צ עשייה לשם מצה, אלא סגי בשימור לשם מצה [ובזה סגי במה שעומד על גביו ומשמר]. וכן דן המנח"ח [י י] מסברא, דהעיקר הוא השימור, א"כ מה חסרון כאן שהישראל יושב ומשמר¹³.

והמנח"ח חזר דמצאנו [חגיגה כ, פרה ז י] דאין אדם משמר מה שביד חברו¹⁴. וכן המאירי [חגיגה כ.] הביא דקצת מפרשים למדו [משם] שלא להניח נכרית ללוש עיסה של מצת מצוה בפסח, אף

4 ומשעה שרגילין להתקרב אצל מים צריך שימור. [ונשתנה המציאות דאילו בגמ' משמע דאו משעת לישא או קצירה, דבזמן חז"ל טחון ע"י בהמה ולא ריחים של מים. וכ"כ הערוה"ש תנג יג] [ולפ"ז בזה"ז יחזור הדבר דאי"צ שימור].

5 [לכא' כוונתו דאינו מזהר. וצ"ב דא"כ כשלוקח מהשוק, נימא דאינו מזהר עד עכשיו. א"נ כוונתו דל"ש בזה שימור דאינו יכול לזהר, ולא ניתנה תורה למלאכי השרת].

6 ומשמע דביטל מצוות שימור [ע' רבינו מנוח].

7 ובמקום שיודע שא' מהמוכרים לותת אסור לילך לחנות לקנות, דכל קבוע כמחצה ע"מ. אבל אם המוכר מביא לבית הישראל למכור מותר ליקח ממנו, כיון שרוב המוכרים אינם לותתין כל דפריש מרובא פריש.

8 והריטב"א [בשם הרא"ה] כת' דע"י טחינה בריחים של מים הוה ריעותא, דשכיח שיכנס לתוכם מים. וכת' דבדיעבד של ישראל [דשאר ימות השנה] כשר, אבל של נכרי אסור אף בשעת הדחק]. אך כת' כשאין לו כלל קמח לכזית מצה עושה מקמח של נכרי, דאיסור משהו דרבנן. וכיון דהוה חשש רחוק לא העמידו דבריהם לבטל מצוות עשה דמצה.

9 וכת' דחסידיים ואנשי מעשה נזהרו בטחינת הקמח של פסח, ושמרורו בעצמן. ונזהרו לנקות הריחים שלא יתערב כלל קמח אחר. ולא אמרי' דמין במינו בטל, דהא החימוץ גורר כל מה שאפשר לו. ובפסח אוסר במשהו.

10 ויל"ד אי רק לעשיית המצה צריך ישראל, או אף להתעסק בו שלא יחמיץ. והמג"א [ר"ס תס] כת' דמשמע דוקא לישא עריכה ואפיה לא יעשה קטן, אבל לנוקבו רשאי קטן. אבל הס"ז [שם] כת' דאפי' לנקר המצה לא יתן לקטן [ואפשר דהוה קצת עשייה].

11 ובה"ג הביא דרב כהן צדק דאינו יוצא יד"ח מצא אלא במצה שאפאו ישראל, שנאמר ושמרתם את המצות. אבל מהר"ח אר"ז [קמג] הביא ר"י מאורליינש נקט דלכתחילה הזהירו מנכרי משום חומרא דחמץ. ועוד, שנוהגים לעשות תדיר חמץ ולא ישימו על לבם.

12 ולא דמי למילה דסתמא לשמה קאי, דאין טעם אחר בקציצת הערלה. ומש"ה מהני ע"י עכו"ם [וכדאי' ע"ז כז].

13 למר כדאית ליה קצירה או לישא.

14 [ואינו דומה ללחמי תורה דחשיב שלא לשמה משום דהעיקר עומד לתודה. אבל הכא העיקר אינו עומד לזה טפי]

15 ולכא' לסברא זו מהני ע"י מכונה, דאי"צ עשייה לשמה, אלא שיחשב הכל מונח בידי [בלא דעת אחרת מפסקת].

בישראלית עומדת על גבה, שאין שמור במה שביד חברו. והמאירי דחה דדוקא גבי טהרות יש פסול בהיסח הדעת, ואמרי' דחזקה אין אדם משמר מה שביד חברו. אבל בלישת מצה ויין נסך תלוי בחימוץ לבד, ואין הסח הדעת פוסל¹⁵. [ואם יושב ומשמר מהני].

אבל בדברי הריטב"א והרשב"א מבואר דבעי' עשייה לשמה. דילפי' דין שימור דגוף המעשה צריך ליעשות לשם מצה. והאחרונים ביארו דילפי' [לע' לח:] דבעי' שמירה לשם מצה. ומש"ה הראשונים דנו רק משום גדול עומד ע"ג, דמהני מחשבת המשלח להחשיב עשייה לשם מצה¹⁶.

אי סתמא לשמה - והריטב"א כת' דגבי ישראל מהני סתמא¹⁷, דכשעושה מצה לפסח הוה כאילו פירש לשם מצה¹⁸. אבל בשעת קצירה¹⁹ צריך להפך לשם מצווה. אבל הפר"ח [תס א] נקט דלא אמרי' סתמא לשמה בזה.

והפר"ח הביא מהגמ' [חולין ד.] דכותים לא בקיאי בשימור, וביאר דהיינו שימור לשמה, ופרש"י דבעי' שימור לשם מצה²⁰.

והמנח"ח [י ט] הביא דבירושלמי [סוכה א ב ה' בתוס' שם ט.] מבואר דהעושה מצה תוך ל' לפסח אמרי' דסתמא לשמה.

והמנח"ח [י י] כת' דאף אי סתמא לשמה י"ל דחש"ו פוסל, דגרע מסתמא²¹.

טחינה ע"י נכרי - הט"ז [תס א] דייק דהראשונים דנו רק על הלישה, אבל טחינה מהני ישראל עומד ע"ג²². וביאר דבקצירה וטחינה צריך שימור שלא יפול עליו מים, ובזה הישראל משמר. אבל בלישה ואפייה בעי' שיתכוין לשם מצה [ולא משום חשש חימוץ]. דעיקר עשיית המצה הוה לישה ואפייה, וזה צריך לשם מצה. אך הביא דהב"ח [שם] כ' דצריך טחינת ישראל. וכ"מ ברשב"א [שור"ת א כן] שכת' דאף שימור דקצירה ע"י ישראל. [וע' ביאור"ה ר"ס תס].

ודברי הט"ז צ"ב, בסוגיין משמע דאין חילוק בין שימור דקצירה [למ"ד דמעכב] לשמירה דבשעת לישה. ומחד קרא ילפי'. והבית מאיר ועוד אחרונים ביארו כוונתו דשימור משעת קצירה הוה מדרבנן.

והחת"ס [עה"ג שם] ביאר דכשלוש ואופה צריך שהוא עצמו ישמר שהעיסה תחת ידו, וא"א לאחר שישמור. ומש"ה ל"מ ע"י עכ"ם. אבל שימור דקצירה אינו אלא השגחה שלא יפול עליו מים ממקום אחר. ובזה סגי דאדם אחר משמר. והקוצר והטוחן עושה מעשה קוף²³.

והאחרונים ביארו דקיבלו חז"ל דיש ב' גדרים בשימור, דהיכא דכבר הגיע בו מים גדר השימור לעשותו באופן שלא יחמיץ. וכה"ג גוף העשייה לשמה נכלל בשימור. אבל שימור שלא יפול עליו מים הוה דין לשמר בעלמא, ולא תלי בגוף העשייה.

15 אמנם ל"ד י"ל דגדר הדין 'שימור' מישיך לסברת היסח הדעת, דבעי' שיהא 'משומר' ולא רק שיתוודע שלא נתחמץ.

16 ובשור"ת מהר"ח אר"ז [קמג, וכן לה, צו' בשעה"צ תס ד] הביא דמבואר [חולין לא.] דחברתה אונסתה לטבול [ונקט דאונסתה לאו דוקא], דמהני כוונה של אדם אחר להחשב טבילה בכוונה [וצ"ב]. ועפ"ז דן דמהני כוונת העומד שם לשם שימור, דומיה דטבילה. [ולא דמי לכתובת גט דכתיב וכתב לה לשמה שהכותב יתכוין לשמה, אבל הכא יהני מחשבת המכוון].

והביא דשאל את ר' יצחק, והשיבו דעכו"ם אדעתא דנפשיה. וכ' דלפום חורפיה לא חש להבין דעת. דגדול ע"ג היינו שמזהיר את הלש, ומלמדנו לשומרו מחימוץ. והוא שאל דאף שהלש בודאי אינו מתכוין לשם מצת מצווה, מ"מ תסגי שהעומד שם מתכוין לכך.

17 אבל נכרי לא שייך לפסח, ומש"ה לא אמרי' סתמא לשמה.

18 [ולכאור' מבואר דל"צ לשם מצוות בערב תאכלו מצות, דאף דהוה סתמא לשם פסח, אמאי הוה סתמא לשם כזית מצה].

19 דסתם קצירה אינה לשם מצה [והוה זמן רב לפני פסח].

20 ורש"י [שם] כ' דאין בקיאי להבחין בין שימור לסידוק וכן הכסיפו פניו. אלא שאח"כ כשבא לפנינו בדקי' ליה. אלא דהוה שלא לשמה. [ובפשוטו כוונתו דבעי שימור ועשייה לשמה. ועיל"פ דנכלל בדין שימור לשמה שיהא העושה באופן שיוכל לבדוק].

21 וצ"ח [תוס' זבחים ב: ד"ה זבחים] דקטן הוה מתעסק, וגרע מסתמא. [וע"ע גר"ח [תפילין א טו] דנכרי אינו בתורת לעשות לשמה, ומש"ה אף אי סתמא לשמה אינו ראוי, וביאר דאדעתא דנפשיה פי' שהוא מופקע מלשמה. אכמ"ל].

22 וכת' דכן נהגו במקום דליכא ריחים של מים, דהעכו"ם טוחן וישראל משמר. [ומבואר מדבריו דריחים של מים חשיב עשיית הישראל].

23 והחת"ס כת' דאדרבה אינו ראוי לקצור בעצמו, וכדאי' [סוכה ל:] גבי אוונכרי משום דקרקע אינה נגזלת, ושיהא שינוי רשות בידיו. [והאריך בזה בשור"ת אר"ח קכח].

חטים שטבעו

הוא ארבע דחיטי דטבעא וכו'. ומבואר דחיישי' בחטים שטבעו משום חימוץ. והראשונים [עיטור עמ' קכט] הביאו דרבינו אפרים הק' דק"ל [בע"א] דמותר לללות, א"כ אמאי חששו בהם. ואי משום שמא נתבקעו הרי הדבר ניכר והישראל לא יעשה ממנו מצות.

ור' אפרים תי' דחטין שנפלו לתוך מים חיישי', אפי' לא נתבקעו, דאגב צירייהו בלעי טפי²⁴. ורק בשעורין תליא בנתבקעו. ואפי' שבלתיתה הקילו בחיטין, התם הוא זמן מועט, אבל ארבע דנפל למים רבים אסור²⁵. ורבינו דוד דחה דגבי לתיתה הקילו יותר בחטין משעורין²⁶.

והרא"ש הביא [בשם ר' אפרים] לתרץ דגבי לתיתה עסוק בהם, אבל בארבע מינח ניחו. ועוד תי' רבינו דוד ומהר"ם חלאוה דחיישי' שיטחן וימכור לישראל, שהרי אמרו [בע"א] דקמח של נכרי אדם ממילא כריסו מהם.

בסוגיין – הראשונים כת' דדוקא היכא דחטין נפלו לתוך מים, או שלתתן חיישי' לחימוץ. אבל כשנפל עליהם גשמים לא חיישי'. וההג' אשרי' כת' שהרי אין לך תבואה שלא ירד עליו גשם.

והראשונים כת' דאין לומר דכל זמן שהוא מחובר אינו מחמץ, דהא אי' [לע' לג.] דמשכח"ל דאחמץ במחבר.

ובחי' הר"ן כת' דדוקא היכא שהמים מתעכבין בהן חיישי', אבל כשהגשמים יורדין על הקמות ועל העומרים אגב נזליהו הוא²⁷. אבל הגר"א [הו' במעשה רב [קפו] וחיי"א [קכח ל] החמיר מאד במצה שמורה משעת קצירה, שבמדינתו מצוי מאד גשמים במי הקציר²⁸.

בגד שאבד בה כלאים וכו'. הר"ן [לר"ף] הק' כיון דאבד הכלאים יתבטל ברוב. וי"ל דשאני כלאים דעיקר איסורו בתערובת לא בטלי. ואע"ג דבשר בחלב עיקר איסורו בתערובת ומתבטל. שאני התם דאמר קרא לא תבשל, דרך בישול אסרה תורה, ואין בישול אלא כשנותן טעם²⁹. [ועד"ז הק' ותי' תוס' ע"ז סה; עי"ש שא"ר].

הר"ז לא ימכרנו לנכרי וכו' מ"ט לא, משום דהדר ומזבין. תוס' [חולין צה.] כת' דהוה חשש דרבנן, דמן הדין אין לנו לחוש, דאזלי' בתר רוב.

ואף בסוגיין חיישי' שישראל יקנה החטים, וישתמש בהם בפסח. והפוסקים הביאו דמבואר דבשאר ימי הפסח קונים חטים, ואי"צ שימור. [ומדברי הראשונים הנ"ל דחיישי' שהנכרי יטחון מבואר דקונים אף קמח מהנכרי, ואי"צ שימור משעת טחינה³⁰].

שם. הש"ע [י"ד נז כא] פסק דאפי' ספק דרוסה [טריפה שאינה ניכרת] אסור למכור לעכו"ם, שמא יחזור וימכור לישראל³¹. [ואפשר דהמקור מסוגיין, דחטין שטבעו הוה רק ספק חמץ, ואפ"ה חששו שיחזור וימכור לישראל].

וההת"ד [קעח, הו' ברמ"א שם, ובש"ך שם נא באריכות] כת' דבמקום שיש מח' בדבר, ויש מתירין. אף דק"ל לאסור משום טריפות, מ"מ רשאי למכור לעכו"ם³². דהאיסור למכור לעכו"ם הוה מדרבנן.

24 ורבינו דוד הוסיף דשמא יניחון ע"פ הביב ומתבקעין.
25 ומבואר מדבריו דהק' בתרתי, א' מדין לתיתה. ובזה תי' דכשנפלו לתוך המים גרע. אך הק' דמ"מ חזינן דלא נתבקעו. ובזה תי' דסימן זה ל"מ בחטין. [אבל רבינו דוד הביאו כב' תי', דחטין חמירי. [ודחה]. ועוד י"מ דלתיתה הוה מים מועטיין].

26 אבל בחי' הר"ן כת' דחטי דאית בהו צירא כמבוקעות דמיין. [וע' ע"ז סה:].
27 ובש"ת הרשב"א [א קב] כת' דאין לחוש לגשם שיורד אפי' על ערימות חטין בשדה, דשמא לא נכנס מים אלא לשיבולים עליונים ואפי' את"ל נכנס שמא לא החמץ.

28 [ובפשוטו הכוונה דבשמורה משעת קצירה שמרו היטב מהגשמים, ולפ"ז לא הוה מדין שימור. ועי"פ דצריך שימור משעה שרגיל שיהא מגע עם המים, ובמדינתו היה רגיל משעת קצירה].

29 ולפ"ז הא דבבשר בחלב בטל בס' הוה משום דאינו דרך בישול, ולא משום גדרי ביטול.
30 והפוסקים [תסז א] פסקו דין זה, וי"ל דלמש"כ הפוסקים [הו' לע'] דישאל קדושים נהגו שכל ימי החג יהא משומר משעת טחינה. א"כ לא יקנה קמח מהנכרי [ואפשר דק"ל כצד דחששו אף קודם טחינה, ע' לע']. ואולי חששו שמא יקח ממנו בשעת הדחק. [ולכא' הך איסור למכור לנכרי תלי בדרך העולם, ובמקום דישאל אינם קונים כלל מהנכרי מותר. ולא אמרי' דאסור למכור מדינא דגמ'].

31 ולא אמרי' דהוה ספק ספיקא, דאיסורו ספק, ושמא לא ימכור לישראל. [דכיון דנתעורר הספק, והוה ספק א' לפנינו].

וההת"ד ביאר דודאי גזרו שלא למכור לנכרי אפי' איסור דרבנן, וכ"ש ספק דאורייתא. [והוה איסור דרבנן ודאי כשמוכרו].

32 וההת"ד [בתחילת דבריו] ביאר דאיכא תרי שמא, שמא לא ימכרנו לישראל, ואת"ל שימכרנו לישראל שמא ק"ל

ובדרבנן הלך אחר המיקל, ואף דעיקר הפלוגתא הוה בשל תורה³³. וכיון דאיכא פלוגתא דאמוראי או דרבוותא אזלי ספיקא להקל. ולא דמי פלוגתא לספיקא בגוף המעשה³⁴.

והתה"ד למד כן מדברי המרדכי בסוגיין, דכת' גבי חטין שלא נתבקעו [דתלי במח' שמואל ומר עוקבא בע"א] רשאי למכור לנכרי. דלאיסור למכור [דהוה דרבנן] סמכי' אשמואל.

והש"ך דחה ד"ל דכוונת המרדכי דק"ל כשמואל, אלא החמירו כמר עוקבא בגוף האיסור. [ולא החמיר שלא להכשיל אחרים].

הדר אמר רבא לזבינהו קבא קבא לישראל וכו'. דעת העיטור שמוכר לישראל סתם, ואי"צ להודיעו כיון דהו' דבר מועט. והריטב"א תמה האיך סמכו גדול ע"ז שיאכלנו. וע"כ דודאי צריך להודיעו. ורשאי למכור אפי' הרבה, אלא דאורחא דמילתא שיקנו רק מעט. והרמב"ם [ה ט] פסק דמוכר לעכו"ם קצת קצת, או ימכור לישראל ויודיענו. וכ"פ הטור ושו"ע [תסז א]. [ולכא' גרס בסוג' באופ"א³⁵]. ובעכו"ם התירו למכור מעט בלא שיוודיענו. והמשנ"ב [תסז ג, ושעה"צ ו] ביאר דאיכא תרי ספיקי, שמא לא ימכור לישראל. ואף אם ימכור לישראל, שמא יאכל³⁶ קודם הפסח³⁷.

והרמב"ם ושאר פוסקים נקטו דהיכא דמודיע לישראל ליכא חשש. והב"ח פליג דבאיסור דאורי' חיישינן שמא ישכח, וכמו דתופר כלאים במרדעת דחיישינן שמא ישכח³⁸.

תודה אבל. וא"ת והאיכא לועג לרש וכו'. ובחי' הר"ן תי' דכלאים אינו דבר ניכר ומתפרסם כמו טלית בלא ציצית. ותוס' [נדה סא:; והתוס' רא"ש כאן, ורא"ש מו"ק ג פ] תי' בשם רשב"ם דבכלאים ל"ש לועג לרש, דאפי' בחייהם מותרין ללבוש כלאים היכא דאינו נהנה ממנו [וכדאי' לע' כו: דמוכרי כסות רשאיין ללבוש כשאין מתכוונים]. ותוס' דחו דאם אינו מלבוש אינו חייב אף בציצית.

בא"ד ומה שמסירין בזה"ז מטליתות וכו'. ועוד פי' תוס' [ב"ב עד, וע"ע ברכות יח. ע"ז סה: נדה סא:; דכיון דבה"ז³⁹ יש שאין לובשים ציצית בחייהם, אין לעשות במתים. ואפי' למי שהיה לו ציצית בחייו, כדי שלא לבייש⁴⁰ אחרים⁴¹].

ועוד הביא בשם ר' חיים כ"צ דתלי במח' אי מצוות בטילות לעתיד לבא [ואכמ"ל]. ועוד פרי"י הוה שעתא שמים ציצית אי הוה בגד חדש, ומסלקין אותם מיד. ויש ראשונים⁴² דבשעה שמולכים לקבר מטילין ציצית, משום לועג לרש דהמתעסקים יש להם ציצית והוא אין לו.

בא"ד סומכים אהא דתניא וכו' והתירו. והרמב"ן [תוה"א מלחמות מו"ק שם, הו' בריטב"א ור"ן כאן] דחה דכוונת אבא שאול משום דס"ל דיש קדושה בציצית, ומש"ה אינו רשאי לקבור בהם. אבל לדינא קי"ל כרבנן דאין בהם קדושה, וקוברים עם הציצית.

בא"ד ובכמה דברים אנו סומכים על ספרים חיצוני'. [וכ"כ תוס' ברכות יח.]. ע' תה"ד [יט] שביאר הטעמים במנהגים אלו.

ר' יהודה אומר וכו' חוץ מדבר שיש בו חומץ וציר. דהחום והחומץ יחד מבשלים. [ואף דלכא' אין איסור לבשל בחומץ לחוד בשבת, ודוקא ע"י אש חשיב בישול. מ"מ היכא דהוה צירוף, מהני החומץ למהר בישול, ע"י החום. ואף דאינו חום גמור]. וצ"ב דבסוגיין איירי בחומץ לחוד, בלא אש. והאיך הביאו ראייה מזה לזה.

רש"י ד"ה לכל. בכלי שני חוץ מדבר שיש לו חומץ וכו'. והגמ' [שבת מב:] מסתפקת אי ר' יהודה

כמ"ד דמכשיר.

33 מ"מ לענין מכירת הנכרים דהוי הפלוגתא בשל סופרים ואזלינן בתר המקיל.

34 וסיים וצ"ע בהרבה מקומות בתלמוד בעניין זה.

35 אך רבינו מנוח ביאר דבסוגיין אי' קבא קבא לישראל, ואיירי שמוכר בסתם [וכדעת העיטור ה"ל], ובסתם אין הפרש בין מוכר לגוי בין מוכר לישראל. אבל במפרש ומודיע שנטבע וחמץ הוא לישראל כל מה דבעי לזבון והלוקח יחוש לעצמו.

36 ומבואר מדבריו דתולין שהקונה הישראל יאכל קודם פסח. ולא דתלי שהנכרי יאכל [ויל"פ דא"כ הכל חדא ספיקא, שמא לא ימכור לישראל]. {אף עכ"פ מבואר דלא חששו שישנהו אצלו, וימכור לישראל בפסח או סמוך לפסח}.

37 והמשנ"ב [שם ד] כת' דדוקא הכא דיש כמה ספיקות. אבל בעלמא לא הקילו למכור אפי' דבר מועט לנכרי. [ויל"ד ע"פ מש"כ דבדבר מועט הקילו משום שהישראל יאכל קודם פסח. וזה ל"ש בשאר איסורין].

38 [אך האחרונים ציינו שהרמב"ם ביאר גבי מרדעת דחששו דאדם אחר יקחנו].

39 ועוד כת' הריטב"א בשם תוס' דציצית הוה עדות ששמר כל המצוות. והשתא אין אנו ראוין לעדות זו.

40 והרא"ש [מו"ק שם] הק' ליכספו, דהא זלזלו במצוות ציצית. ותי' דהאידינא דאין לובשים בגד שיש לו ד' כנפות לא הוה ביטול מצווה.

41 אבל ההג' אשר"י [מו"ק שם] הביא דראב"ה הכריע דמי שנהג מצות ציצית בחייו יקבר בקבר בציצית. וכן עשו מעשה על פיו בעצמו וקברוהו בציצית.

42 וכ"כ הבעה"מ [סוף מו"ק, הו' ברא"ש שם בסו"ד] בשם ר"י בן מלכי צדק.

ארישא [להקל בכלי ראשון] או אסיפא, ולחומרא [בכלי שני]. ת"ש דתניא ר"י אומר לכל אילפסין, ובכלי ראשון. והאחרונים [ע' פנים מאירות ב לט] הק' אמאי רש"י נקט כאידך צד. והפלתי [סט ז] כת' דבסוגיין איירי בכלי שני, ורש"י נקט דר' יהודה קאי בין כלי ראשון ובין כלי שני, ואף כלי שני אסור כשיש חומץ⁴³.

תוד"ה האילפס. מכאן אין להוכיח דעירוי ככלי שני. דרשב"ם [הו' בתוס' שאנץ תוס' רא"ש] הביא מסוגיין דעירוי ככלי שני. ורשאי לערות מים מכלי ראשון בשבת. ור"ת דחה דמסיפא יש לדייק להיפך.

ור"ת [בתוס' שבת מב: וזבחים צה:] הביא מהירושלמי. אך הרמב"ן ור"ן [סוף ע"ז לח: בדה"ר] דחו דלמסקנת הירושלמי אין ראיה.

בא"ד מים שהוא דבר המתערב וכו'. דכיון דנתערב עמו לא אמרי' שבישלו כלל. אבל דבר גוש שנפל מבשל במים כדי קליפה [דאף דמדי המים מתערבין]. ואכמ"ל.

בא"ד ואומר ר"י דהתם מיירי במידי דבר בישול וכו' מיחזי כמבשל וכו' אבל תבלין וכו'. וכ"כ תוס' [שבת לט.]. ואכמ"ל.

עולא אמר וכו' משום לך לך וכו'. ורבינו דוד כת' דמכאן סמכו גאונים איסור לתיתה וחליטה, דכל שכי"ב אמרי' לך לך אמרין נזירא סחור סחור, שהדבר צריך זירוז גדול, שבפשיעה יכול לבא לידי חימוץ.

תוד"ה רבא. פ"ה קימחא דאבישונא [שנתייבש ונקלה בתנור]⁴⁴, וכמ"ש רש"י לט: [קשה דהא [לע' לט:] אסרי' וכו'. משום חשש דלא בשיל שפיר [ופרש"י שאינו קלוי היטב]. אך הרמב"ם [ה ג] פסק דמותר לבשל קמח הקלוי. וה"ה חילק דדוקא היכא דקולה את הקמח מהני. אבל היכא דקולה את החיטה חיישי' שמא לא קלה היטב. והחזק יעקב [תסג ד] כת' דיל"פ כן בדעת רש"י.

בא"ד ונר' לר"י כדפי' בערוך בחסיסי, קמח של עדשים, דאין דרכם לבא לידי חימוץ כ"כ. והלשון צ"ב דעדשים אינם מים דגן, ולא איכפ"ל שמחמיץ⁴⁵. ולשון הרא"ש דאינו בא לידי חימוץ, ולא חיישי' דילמא אתא לאיחלופי בשאר קמח. והאחרונים נדחקו דזהו כוונת תוס' דידן.

והר"ף פי' מצה אפויה שטוחנין אותו ומבשלין אותה במים ומוללין לקדירות⁴⁶.

המג"א [תסג ד] דן דהיכא דנשאר קמח במצה, ואח"כ נתנו בתבשיל האם יש חשש חימוץ⁴⁷. ודן דמ"מ אף קמח זה קלוי באור, ולדעת רש"י והרמב"ם מותר. ולדעת תוס' חיישי' דלא נקלה שפיר [וכדלע' לט:]. ונסתפק אי אוסר בדיעבד או רק לכתחילה. ושוב דחה דקמח בתוך המצה גרע, דהמצה מפסקת בין האש לקמח⁴⁸.

שם. בדוכתא דשכיחי עבדי. ולדעת הערוך מבואר דאסור לעבדי ריש גלותא אף קמח שאר מינים, גזירה אטו קמח המחמיץ. והפ"ח וגר"א [ר"ס תנג] הביאו מכאן סמך למנהג לאסור קטניות. וכ"ש בזה"ז דאין הדורות מתוקנים⁴⁹ יש לגזור בכל דמי לדגן.

אין נותנין קמח לתוך חרוסת. הרא"ש כת' דמיירי שיש מעט מים מעורב, אבל בלא מים המי פירות אינם מחמיצים. [וכ"כ הרמ"ך ה יט].

43 וכת' דלדעת רשב"ם דעירוי אינו מבשל [ככלי ראשון], ע"כ דאסור בחומץ אף בלאו הכי.

44 וכן אי' [נדרים מט:] והמפרש והרא"ש והר"ן כת' דהוה קמח של קליות. [וע' תוס' שם].
ור"ח פי' חסיסי כעין ותיקא [לע' לט:]. [וצ"ב דמבואר לט: דותיקא אסור במיא ומילחא. ודוחק דאיירי בקדירה מי פירות בלא מים].

45 והמהרש"ל ביאר דכוונת התוס' דכיון דאינו בא לידי חימוץ לא גזרו אטו קמח ה' מינים, דלא דמי לשאר קמח. [אבל אם יש מין הבא לידי חימוץ גזרו].

46 וכ"ה בס' האורה [לרש"י, א פו].

47 והתה"ד [קכד, וש"ע תנט ו] כ' דאין להוסיף קמח לתוך עיסת המצות, דשמא מה שנוסף לא ילוש יפה, וישאר מעט קמח בעין, ושמא לאחר אפי' יפול למרק ויחמיצנו. [וזוהו שורש המנהג לאסור שרויה, לחשוש דאף בלא הוספת קמח שמא ישאר קמח שלא נילוש יפה].

[והריטב"א לט: הזהיר שלא להניח המצות אצל הקמח, שהקמח נדבק בהם, וכשנותנם בקערה הוא מחמיץ. וזו חששא קרובה. והביא דה"ל לגזור ע"ד הא דאסור ללוש עיסה בחלב. וה"נ הוה חששא קרובה. אלא דאין לנו אלא מה שגזרו חז"ל].

48 אבל הגר"א [מעשה רב קפז] דאין לחוש שמא נשאר מקום שלא נאפה יפה, דאף שלא נאפה כל צרכו עכ"פ לא גרע מקליות שאינו מחמיץ. וציין לסוגיין [ש"ע תסג ג, דהגר"א [שם] ציין לדברי להר"ף דמצה אפויה שטוחנין ומבשלים במים ומוללין בה קדירות]. [ואולי כוונת הגר"א דהוה חששא בעלמא שמא נשאר קמח. ואף הך גזירה דקמח קלוי הוה חששא רחוקה. ואין לחוש לשניהם, ובפרט דמפורש ברי"ף דמותר].

49 וכדברי ר"ת [ביצה ו.] בני בשכר אינן בני תורה ואתם בני תורה.

ואם נתן יאכל מיד, ור' מאיר אוסר. דר' מאיר סבר דכיון דחריף ממחר להחמיץ [וכדאי' בגמ' ישרף מיד]. [ע' ראש יוסף, וחזו"א קכא טו]. ות"ק ס"ל כר' יוסי [לעיל] שמחמת חוזקו אינו מניחו להחמיץ [מהר, אבל לאחר זמן אסור].
אבל התוס' ר"פ חלק דר' מאיר אינו אוסר יותר משאר דברים, ודוקא היכא דמשהה⁵⁰.

אבל סכין ומטבילין אותו בהן. פרש"י סכין בשעת צלייתו⁵¹, ומטבילין בשעת אכילתו. והאחרונים ביארו דבשעת צלייתו רשאי לסוך, דסיכה הוה משהו בעלמא⁵². אבל הרמב"ם בפיה"מ כתב דסכין אחר שנצלה. והרמב"ם [הל' ק"פ ח ח] משמע דקודם צלייה. [וביאר דחזר בו ממש"כ בפיה"מ].

שם. הרמב"ם [ח ח] כת' דסכין אותו בשמן ומי פירות, אבל לא במים. והאחרונים [צל"ח] נתקשו מה טעם בזה, ומה מקור לדברי הרמב"ם. וציינו דדיוק לשון המשנה שסכין אותו ומטבילין 'בהן' דוקא. והקריט ספר כ' דהוא מדרבנן. והמנח"ח [ז י] ביאר דאין דרך לסוך במים, ולכן הוה קצת דרך בישול ואסור מדרבנן.

דף מא.

מא לאו צמותי וכו' הא חמועי. פרש"י אלמא הוה כשאר משקין. [פי' מים]. ודוחה הגמ' דהוה מי פירות, ולא מים. [וצ"ב הך הו"א].

אין מבשלין את הפסח

תוד"ה אין מבשלים. תימה למה שנאו כאן. [דסדר קרבן פסח שייך לפרקים ה,ו,ז,ח,ט]. ורבינו דוד הביא ל"מ דהזכירו אגב חרוסת, דדרך הטיבול בחרוסת. [ודחה]. ורבינו דוד ביאר דענין הפרק הנהגת ימי הפסח. ונקט דשפה מורסן על בשרה, דיש היתר מכלל איסור ולא גזרו. וה"נ סכין הפסח, ולא גזרו. ודרך התנא לחבר ענינים דומה דומין זל"ז.

איכא בינייהו צלי קדר. פרש"י בלא מים, אלא במשקין הנפלטין משמנו. ואינו מפיג טעמו. האחרונים דנו אי צלי קידר נחשב בישול¹ או אפיייה בשאר דיני התורה. ולצד דבכל התורה הוה בישול צ"ל דהכא איצטריך ריבוי דמסתבר דתלי בהפגת הטעם.

ותוס' [סנהדרין ד:]: כת' דגבי בישול בשר בחלב, טיגון לא הוה בישול². וכת' דהא דקרי לצלי קידר בישול, שאני התם דכתיב ובשל מבושל מ"מ. ומשמע דלענין בישול בב"ח אינו עובר בצלי קידר³.

שם. א"ב צלי קדר, ורבנן האי בשל מבושל וכו'. והרמב"ם [ק"פ ח ח] פסק דלוקה בצלי קידר. ומהר"י קורקוס כת' דפסק כרבי [וע"פ המכילתא]. אך הכס"מ הק' דהרמב"ם פסק כרבנן דצלאו ואח"כ בישלו חייב משום בשל מבושל⁴. והכס"מ כת' דהרמב"ם מפרש דלבתר דאיתרבי בשל מבושל [לצלי ואח"כ בישל], אף צלי קידר איתרבי. והגמ' איכא בינייהו היינו דמהק"ו לא ילפי'.

תוד"ה איכא. אבל לכו"ע פסול, ועשה אית ביה דצלי מחמת דבר אחר. אך רש"י [ד"ה צלי קדר] כת' דהכא שרי'. ובפשוטו מבואר דשומנו היוצא ממנו חשיב צליה⁵, ולא מחמת דבר אחר⁶.
והחש"ל כת' דאיירי שצלאו כדינו מעיקרא, ואח"כ צלאו בקדירה. ולהך מ"ד ליכא בישול להפקיע ממנו דין צלי.

בא"ד וא"ת וכו' והא אין מזהירין מן הדין. האחרונים תי' ע"פ דברי ה"ה [מאכ"א ב א] דהיכא דמוזהר בלאו הבא מכלל עשה שפיר לוקין מהדין. והכא יש לאו הבא מכלל עשה, וכמ"ש תוס' לע'. והמשנ"ל [מאכ"א שם בסו"ד] ציין דמבואר בתוס' כאן דלא כמגיד משנה.

50 ולפ"ז ר' יוסי מתיר אף כשמשהה, וצ"ב דבמשנה אי' יאכל מיד.
51 וכן אי' במשנה [לק' עה]: סכו בשמן תרומה. וצולאו כך. ובגמ' [עו]. אי' סיכה משהו בעלמא [ומש"ה התרומה אוסרת רק כדי קליפה].

52 ויל"פ בזה דנכללו במשנה ב' דינים, סכין משום דהוה משהו בעלמא. ומטבילין אף דהוה הרבה, אלא דכבר נגמר צלייתו.

1 ובגליון מהרש"א ציין לדברי הרשב"א [חולין צח: סוד"ה הא דגמרי'] דמבואר דזרוע בשילה מהני ע"י צלי קדר. [ובלא מים. ואפ"ה הטעם מתפשט בכולו, ולא כצלי דרך במקומו].

2 וכמ"ש רש"י [סנהד' שם] דחלב אינו בישול אלא טיגון. ודוקא חלב שהוא צלול כמים הוה בישול.

3 ול"ד הר"ן [חולין מג. בדח"ר] דאינו עובר בצלי. אבל בפ"ח [י"ד פז ב] נקט דעובר בצלי. והא דאיצטריך בסוגיין לרבות צלי קידר, ה"מ גבי פסח דיש חילוק בין צלי לבישול. [וע' שאר פוסקים שם באריכות].

4 ומהר"י קורקוס כ' דאף רבי דרש מהתם, וכולהו איתרבי. [וע"ד דברי הכס"מ, אלא דהכס"מ נדחק כן בדעת רבנן]. והלח"מ כ' דלמסק' בישלו ואח"כ צלאו תלי במח' ר' יהודה ור"מ ע' בסמוך.

5 אמנם יל"ד משום הא דנוגע בקדירה.

6 והגמ' [לק' עה]: דנטף מרוטבו כמסקנא דהכא דצלי קדר פוסל, דשומנו ורוטבו הוה מחמת דבר אחר.

בא"ד ו"ל דהאי ק"ו אינו אלא מגלה דבישול דקרא וכו'. [ועד"ז אי' יבמות סח: דגילוי מילתא בעלמא לוקין עליו. אך בגמ' [סנהדרין עו:] נח' כע"ז אביי ורבא אי הוה גילוי מילתא בעלמא ולוקה?]

בשלמא בשלו ואח"כ צלאו חייב דהא בשליה, אלא צלאו ואח"כ בשלו הא צלי אש הוא. משמע ברש"י דס"ד דבישול שאחר צלי אינו בישול⁸.

ובחי' ר' א"ל מלין [א יד] האריך לחקור בגדר בישול דפסח, אי תלי בהא דיש 'שם מבושל' על החפצא. או משום דתיקונו היה ע"י מעשה בישול. וכן חקר בגדר דין צלי, אי בעי' עכשיו שם צלוי, או תלי בגדר תיקונו. [ונקט תרומהו, עי"ש שהאריך לפרש את כל הסוגיה].

יוצאין ברקיק השרוי. פרש"י שרוי בתבשיל. והר"ף [יא: בדה"ס] כת' דהיכא דיש זקן או חולה דאינו יכול לאכול מצה, שרו ליה במים עד שיתרכך ויאכל⁹. [והביא ברייתא זו]. והב"ח ומג"א [תסא ז] דייקו דוקא במים, ולא בין שהרי מבטל טעם המצה [וכ"כ המכתם לז; ורבינו מנוח ו ו הביא בזה מח']. אך הביא דמסתמת הב"י משמע דיוצא אף שרוי בין, וכ"כ הרוקח [רפג]¹⁰.

אך האחרונים הביאו דמבואר בתוספתא [ה' מנחות כג:] דמצה שתיבלה בקצח כשירה. וא"צ שיטעם טעם מצה לבד. [ע' שעה"צ]. ובפשוטו משמע דע"י שרייה גרע¹¹. והגר"ז [בגור"ח על הש"ס] ביאר דהכא דדוקא משום דין אפיקומן, דבעי' שישאר בפיו טעם מצה. והכא מעורב בו יין. ונח' אי יש איסור שתיית יין אחר אפיקומן.

ובמבושל שלא נימוח. אבל נימוח ומתמסמס לגמרי אינו לחם. וכדאי' [לע' לה]. דהמחהו אינו יוצא יד"ח מצה. ובפשוטו משמע דנימוח להיות משקה אינו לחם. אך רש"י [לה.] כת' הטעם משום דהוה שלא כדרך אכילה. וע' מש"כ שם.

ר' יוסי אומר וכו' אבל לא במבושל. פרש"י דכשחזר ובישלו ביטל ממנו תורת לחם. [ע' תוס']. והרמב"ם [ו ו] הוסיף דבעי' טעם מצה¹². [ע' בסמוך].

אבל תוס' הביאו דבגמ' [ברכות לח:] הו' דדעת שמואל דמברך על שלקות ב"פ האדמה, דבמילתא קאי. ודעת ר' יוחנן דמברך שהכל, דע"י הבישול מפסיד ברכתו¹³. ועולא אמר דתלי במח' ר' יוסי ור"מ [בסוגיין] אי מבושל במילתא קאי¹⁴. והגמ' דוחה דסברת ר' יוסי דבעינן טעם מצה וליכא¹⁵. ואף דלענין ברכות במילתא קאי. ותוס' [בסוגיין] כת' דסוגיין כס"ד דהתם¹⁶. דאילו למסקנא דסברת ר' יוסי משום דבעי' טעם מצה, אבל לענין פסח ל"מ¹⁷.

היראים [רעד, הו' בטור ס"ס שיח] כת' דאף דק"ל בשבת דאין בישול אחר בישול ואין צלי אחר צלי, אך צלי ואח"כ בישל, או בישל אח"כ צלה חייב. דק"ל כר' יוסי [בסוגיין] דיש בישול לבטל ממנו שם מצה¹⁸.

וראבי"ה [קצז, הו' בב"י שם] דחה דבגמ' [ברכות הנ"ל] אי' דר' יוסי קאי דוקא גבי מצה, דבעי' טעם מצה. והפוסקים הוסיפו דק"ל דשלקות ב"פ האדמה, וכדחיית הגמ' ברכות, א"כ לא מהני בישול

7 והב"ש [אה"ע ו טז] דן בסתירת דברי הפוסקים. והאחרונים דחו דאביי ורבא נח' דוקא התם.

8 ויל"פ דפעולת בישול הוא שמתקן דבר שאינו ראוי, והכא כבר מתוקן ולא הוה בישול. ועיל"פ דכיון דכבר יש עליו שם צלי, לא שייך בו שם מבושל.

9 והמג"א [שם] כת' דהותר דוקא בזקן וחולה.

10 ורבינו מנוח כ' דמ"מ לטבול במשקין רשאי [ודוקא לשרות אסור, ויל"פ דע"ז מאבד מהחפצא טעם מצה]. [וע' שעה"צ תסא כט-לב].

11 ויל"פ דתלי אי המצה מצד עצמו ראוי לטעום [ע' בסמוך דיש בזה גדר ראוי לבילה]. ובתערובת דברים יבשים אפשר לדון על המצה בפנ"ע, אבל כשבלע יין לח, א"כ המצה מצד עצמו מלא יין.

12 [ולכא' כוונתו ע"פ הגמ' ברכות [הו' בסמוך]. וס"ל דאף סוגיין ס"ל הכי, ודלא כתוס' דידן]. והמהר"ם חלאוה הק' דאי פליגי אי נתבטל טעם מצה ע"י הבישול, הא אפשר למיקם ע"י קפילא. וע"כ דנח' אי בישול מפיק מתורת לחם היכא דלא נימוח.

13 בירקות שעיקר אכילתם חי.

14 וצ"ב דלכא' סברת ר' מאיר דוקא בישול אחר אפייה, אבל לכ"ע מהני בישול בשאר דיני התורה. ומבואר דהגמ' מזמה את הנידון אי יש משמעות לבישול בצלי, לנידון אי מהני בישול להפקיע ולשנות את הירק ממילתיה [או שרק מתקנו]. [ויל"פ דאין בישול אחר בישול הוה סברא פשוטה, דהמעשה הב' לא עשה מידי. וכן בישול אחר צלי. אא"כ מהני לשנותו ממילתיה ולהפקיעו משם צלי הראשון. וכיון דאינו צלי, הוה מבושל. וע' בסמוך בשם הפרמ"ג שלא נקט כן].

15 [ע' בסמוך].

16 דעולא לשיטתו.

17 ואינו מבושל, אלא משום ריבוי דבשל מבושל.

18 וכשם שיש בישול אחר צלי ואפוי כך יש צלי אחר בישול דסברא אחת היא. ועוד הביא [יבמות מ.] חלוט דהדר אפייה בתנור. [ונקט דאיירי אף שנחלט כל צרכו.

שאחר הצלייה. [וע"כ במצה הטעם משום דבעי טעם מצה וליכא, וכגמ' שם¹⁹].

והב"ח [שם] תי' דדעת היראים דמבואר בסוגיין דלר' יוסי מהני בישול לבטל אפייה גבי מצה ופסח, א"כ ה"ה לענין שבת מתחייב כיון דנתבטל ממנו שם אפיה. וע"כ דהטעם אינו משום דטעם מצה בעי, דא"כ האיך מהני בסוגיין לענין פסח. והא דק"ל דשלקות בברכתו קאי הוה מטעם אחר, דהבישול אינו מבטל את הירק וטעמו. והגמ' [ברכות שם] ה"מ לדחות כן. אלא דלרווחתא דמילתא דחי דבמצה יש טעם נוסף, דטעם מצה. אבל בסוגיין מבואר דלא תלי בהכי.

והט"ז [שיח ו] תי' דלענין שבת מתחייב בבישול כל שיש בו תיקון ומוסיף בו טעם²⁰. אבל לענין ברכה, אף דהוסיף בו טעם הא לא נשתנה לגריעותא ולא הפסיד ברכתו. וכן לענין בישול דפסח לא נפקע ממנו 'שם צלי', וס"ד דמותר²¹. קמ"ל בשל מבושל מ"מ.

והפרמ"ג [שם] ביאר דר' יוסי ס"ל דמהני המעשה הב' להוסיף בו שם בישול, אלא דאינו מגרע מהשם צלי. ומש"ה בעי' לסברת 'טעם מצה', ולריבוי בשל מבושל מ"מ. ולענין שבת די לנו במה שמוסיף שם בישול. אבל לענין שלקות תלי האם נסתלק ממנו שמו הראשון. וכן גבי פסח ומצה ס"ד דלא נסתלק שמו הראשון. קמ"ל דכיון דיש עליו 'שם' בישול השני, אין בז טעם מצה²².

[ונפק"מ בזה היכא דצלאו ואח"כ בישלו, שוב רשאי לצלותו²³. שהרי לא נסתלק ממנו שמו הראשון. והביאו"ה [שיח ה] חלק דאינו מוכח].

שם. הא מני ר' יוסי. האחרונים הק' דלר' יוסי מהני המעשה הב', א"כ קשה אמאי בישל ואח"כ צלי חייב, הא ביטל בישולו. והפרמ"ג [שיח יז] הוכיח דצלי אינו מבטל לגמרי הבישול [אלא מוסיף]²⁴.

שם. בשל מבושל מ"מ. המנח"ח [ז יט] דן היכא דצלאו כל צרכו ואח"כ בישל [למ"ד דבישול אינו מבטל צלי אלא דהוה גזיה"כ], א"כ נהי דעבר על לאו דמבושל, מ"מ קיים מצוות אכילת הפסח [דהוה 'צלי']. אלא דהו' מצוה הבא בעבירה²⁵.

והוה כמו כזית פסח שבלע חלב²⁶, נהי דעבר בלאו²⁷ מקיים מצוות אכילתו. והאריך להביא בכמה מצוות היכא דיש דין מיוחד, מתי אמרי' דגלי דמעכב בגוף הדין²⁸, או רק משום מצוה הבא בעבירה. או משום אי עבד לא מהני²⁹.

וכת' דאפשר דחשיב דפסולו בקודש³⁰ ומצווה לשורפו, ומש"ה מיכתת שיעוריה.

והמנח"ח [שם כ] דן דעכ"פ יהא רשאי ליתן לקטן לאכול קרבן פסח כה"ג, והביא מתוס' [לק' פח]. דרשאי להאכיל קטן קרבן פסח שלא למנוי, דהיכא דיש חינוך מצווה אינו מצווה משום לא תאכילום. ודחה דל"ד להתם, דאי הוה גדול מצווה בדבר. אבל הכא אדרבה רמי עליו לחנכו שלא יאכל כל בגדלות. ואין זה חינוך להאכילו.

והאחרונים דחו דוקא היכא דיש פסול בקרבן נתבטל ממנו מצוות אכילתו.

תוד"ה אבל לא. ולפי' מיירי בבליילה רכה, דבליילה עבה לא נפיק מתורת פת. [וכדעת ר"ת לע' לז: דבליילה עבה ובישלו הוה פת]. והבית מאיר הק' דאף בליילה רכה, הא איירי שאפא. ולאחר אפייה הוה פת כבליילה עבה. ותי' דבליילה עבה הוה פת מכח הגלגול, ולא איכפ"ל דבישול מבטל אפייה³¹. אבל בליילה רכה מהני בישול לבטל אפייה.

והבי' [שיח ה"ל] הביא דמבואר בתוס' דלא כיראים, דלדברי היראים אף בליילה עבה יהני בישול להפקיע ממנו שם אפייה³².

19 וכן ציין הגר"א [שם] בדעת המקילין לדברי תוס' דידן, דק"ל כשלקות ב"פ האדמה, ובפסח תי' דעולא, ואפי' לר' יוסי, וכגמ' ברכות.

20 והט"ז הביא דלא גרע ממצטמק ויפה לו. וצ"ב כוונתו דביבש ק"ל דנצטמק ויפה לו מותר. וצ"ל דשאני הכא דהוה תוספת שם חדש, והביא דוגמא בעלמא.

21 דגזיה"כ הוא דבעי' צלי, ולא בטעם תליא מילתא. ע"כ נוכל לומר דלא נתבטל ממנו שם צלי.

22 ולפי' גר' 'בשל מבושל מ"מ' הוא דכיון דנוסף בו שם מבושל עובר. אף דלא נפקע ממנו שם צלי

23 וכן להיפך היכא דבישלו ואח"כ צלאו, ושוב מבטלו.

24 והפרי יצחק [א כ] כת' דאפי' אי צלי מבטל הבישול לגמרי, מ"מ האיסור מבושל לא פקע. [ואף דעתה לא מקרי מבושל, מ"מ כיון שנאסר משום מבושל, איסור שבו להיכן הלך.

25 ולדעת הראשונים דמצוה הבא בעבירה הוה מדרבנן. [וע"ל באופן דהוא אנוס על זה].

26 וכת' דאף פסח שנטמא או יצא נהי דיש איסור, מ"מ יקיים מצוות אכילתו.

27 [וכת' דלא אמרי' עדל"ת, ע' זבחים צז:].

28 וכת' דעכ"פ היכא דהוה לאו כולל ודאי אינו מדיני המצווה.

29 והביא דכה"ג אף אי לא מהני לא יתוקן האיסור, וע"פ יסוד המהרי"ט [א סט] לא אמרי' אעל"מ כה"ג.

30 אבל דעת רש"י [חולקין קטו: הו' בסמוך] דפסח מבושל לא חשיב פסולו בקודש.

31 ויש להוסיף דכל בליילה עבה שבישלו מוכח דבישול אינו מבטל ממנו תורת פת, כיון דהוה בליילה עבה בעצם.

32 ודבריו צ"ב דכוונת התוס' דבליילה עבה אף בישול לחוד מהני.

בא"ד ור"י מפרש וכו' ופסולה משום מצה עשירה. [וכ"כ בה"ג]. והאחרונים הק' אמאי תלי בגדר 'אפיה' ו'בישול' דוקא. ולכאור' כוונתו התוס' דכשתיבל לאחר אפייתו אין בזה חסרון. ועוד ביאר הגרי"ז [מנחות עה:]: דחלוט נחשב מצה עשירה משום דה"ש לחם' לא הוה ע"י אפייה, וה"נ ע"י שחל בו שם מבושל חשיב מצה עשירה.

והגמ' [ברכות הנ"ל] דוחה דבעי טעם מצה וליכא. [וכ"כ הרמב"ם הנ"ל]. ורבינו יונה [שם כז. בדה"ר] תמה שלא מצינו דבעי' טעם מצה, אלא לחם עוני. ועוה"ק הראשונים דק"ל [לק' קטו:]: דבלע מצה יצא, אף דלא טעמו.

ורבינו יונה תי' ע"פ רבני צרפת דבעי' טעם מצה עניה וליכא. וזו כיון שהיא מבושלת ה"ל מצה עשירה³³.

ורבינו מנוח [ו' ו'] תי' דבלע מצה יצא, דהוה לחם גמור, ואי בעי מצי טעים. אבל הכא אף אי בעי לטעום אינו יכול לטעום³⁴.

בסוגיין – בשל מבושל מ"מ בגמ' [חולין קטו. ר"ל דרש 'מבושל' [דקרבן פסח], יש לך בישול אחרת שהיא כזה שאסור באכילה], זה בשר בחלב. [ותוס' שם כת' דל"ל כל הנך דרשות דסוגיין].

פסח חרוכא, חי, נא

ת"ר יכול צלאו כל צרכו וכו' דשויא חרוכא. פרש"י [פי' א'] דצלאו ואח"כ בישלו, וכיון דהוה כבר צלי כל צורכו ל"מ בישול להפקיע. **ורש"י** [בסו"ד] דחה מה לי צלה כל צרכו.

ורש"י כת' לישנא אחרינא דצלה הפסח ושרפו. [וכ"כ הרמב"ם ק"פ ח ו']. וס"ד דנתמעט דקלי אש אינו 'צלי', קמ"ל דנתמעט³⁵. והחכ"צ [סג] כת' דהיה אפ"ל דאיירי באופן דחרכו³⁶ ואין עליו שם בשר, והוה עפרא בעלמא³⁷. אך דייק מדברי רש"י דהוה עדיין בשר, ואיירי בצורה שעדיין אוכלים אותו.

והמהר"י קורקוס כת' דאף אין בזה עשה. והמהרש"א הק' דנימא דאסור משום כי אם צלי אש, ונהי דאינו בכלל הלאו מ"מ אינו צלי אש. ומ"ש מדאמרי' [בסמך] גבי אכלו חי. ויש ליישב.

והחכם צבי [סג] כת' ליישב דגבי חי אפשר לתקנו, ועדיין אפשר לעשותו צלי אש. אבל חרוכא דא"א לתקנו ל"ש עשה דצלי אש³⁸.

ועוד תי' החכ"צ שמסבירא אף חרוכא הוא בכלל צלי, אם לא שמיעטו הכתוב. והשתא שנתרבה הדר הוה צלי לכל דבר. ועוד תי' דחרוכא איירי דכבר היה צלי, ואף דק"ל דבישול מבטל צלי. אבל חרוכא ל"מ לבטל שם צלי³⁹.

ת"ר יכול אכל כזית חי יהא חייב וכו'. והאחרונים הק' תיפו"ל דהוה שלא כדרך אכילתו, וכדאי' [לע' כד:]: דחלב חי הוה שלא כדרך הנאתו. **ותוס'** [שם] משמע דה"ה בשר חי, מלבד עוף שהוא רך. אבל לדברי מהר"ם חלאוה [שם] כל בשר חי חזי לאומצא, ודוקא חלב חי הוה שלא כדרך.

ה"ד נא, אמר רב כדאמרי פרסאי אברנים. פרש"י דצליה שנקראת כך בלשון פרסאי נקרא 'נא' בלשון הקודש⁴⁰. ופרש"י [ד"ה נא] דהוה צלי ואינו צלי. והאחרונים [מנח"ח ז א, ליקוטי הלכות] דנו אי צליה כמאכל בן דרוסאי עדיין הוה נא⁴¹ [עד שיצלה כל צרכו⁴²], או דנא הוה פחות ממאכל

33 ומשמע דבס"ד דהגמ' [שם] הוה משום בישול מבטל אפייה. ורק למסקנא אמרי' דהוה משום מצה עשירה [וכתוס'].
34 וכיון דאין בו טעם מצה, אין עליו שם מצה. ואפשר דמישך לדין כל הראוי לבילה, דהיכא דאינו ראוי לטעום אינו יוצא יד"ח.

35 והשואל בחכ"צ [סב] נקט דהנידון ברש"י אי רשאי לעשות כן לכתחילה, באופן ששורף ומאבד מקצתו. [ועי"ז השאר ר"ח טפ']. והאריך בזה דבעי צלייה שלם. והחכ"צ סתר כל דבריו, דהנידון הכא על אכילתו. וי"ל דאיירי שנצלה כך מחמת מיעוט השגחה או שכחה או שהניחו בתנור והלך לו ונחרך סד"א שיהא חייב האוכלו קמ"ל דלא.

36 [וכענין חרכו דלע' כא:]:
37 ומשמע מדבריו דבא ליישב דמשה"ה לא שייך עשה דכי אם צלי אש, אבל לס"ד דהוה בכלל לאו יתחייב. דזהו בכלל איסור התורה.

38 ומשמע דנקט דגדר העשה לתקן עכשיו, ולא שעובר על עשה. והראש יוסף חלק דהכא הוה איסור עשה, ולא משום ביטול עשה. [והיכא שאוכל כזית כדן לא שייך כאן ביטול עשה בשאר בשר הפסח].

39 [ויש דנו במצוות מצה, האם יצא מצוות אכילת פסח בחרוכא, ותליא בכל הנ"ל].
40 ויש שהעירו דרש"י [עה"ת שמות יב ט] כת' דנא' הוה לשון ערבי. ויש שתי' דודאי כל מה שכתוב בתורה הוה לה"ק, אלא שלומדים הפי' ללשון הקודש מהא דנקרא כן בשאר לשונות. [דבדור ההפלה הקב"ה בלל הלשונות, ויש בשאר לשונות מלה"ק].

41 ועפ"ז י"ל דפחות ממאכל בן דרוסאי הוה בגדר חי.
42 והמנח"ח נסתפק דאפשר דדוקא לענין שבת חשיב בישול כמאכל בן דרוסאי. והאחרונים [פרמ"ג פתיחה לבב"ח] הביאו דנח' בזה הראשונים דרש"י [חולין קח:]: מבואר דבישול בב"ח [מדאורייתא] הוה דוקא נתבשל כל צרכו,

בן דרוסאי, כל שהתחיל צלייתו. וכן מפורש ברמב"ם [ק"פ ח ו] דכשהתחיל בו מעשה האור ונצלה מעט ועדיין אינו ראוי לאכילת אדם הוה נא⁴³.

והמנח"ח [ז] כ' דשאני נא משאר הנך איסורים, דיש תקנה לנא לחזור ולצללותו וכדאי' [לק' פד:].

א"ר חסדא המבשל בחמי טברי' בשבת פטור וכו' תולדות אש בעינן. פרש"י הילכך לאו בישול הוא⁴⁴. ורש"י [שבת לט. ד"ה דשרי, והר"ן שם] פ' דלאו דרך בישולו בכך⁴⁵. אבל הקרית ספר [שבת ט] כת' דמבשל בחמה פטור, דלא הוה כעין בישול סממנים במשכן.

והקוב"ש [כתובות רב] כת' דדיני התורה ניתנו ע"פ המצוי, ולכן שלא כדרך אינו בכלל בישול⁴⁶.

ובפשוטו משמע דהוה מלאכה, אלא שעשאו בשינוי. והאחרונים כת' דצ"ל דנחשב עצם המלאכה שלא כדרך [ואולי משום דיש בו שינוי בתוצאה]. ולא הוה מדין מלאכה כלאחר יד, דהעשיה הוה שלא כדרך, ואין שינוי בעצם המלאכה⁴⁷.

והאגלי טל [אופה מד] כת' דהוה בתוצאת המלאכה⁴⁸. וביאר דכיון דיש שבח עצים בפת [ע' לע' כז.], א"כ בישול ע"י חמה הוא שונה מבישול באש, דיש שבח מהשמש בפת ולא מהאש. והיכא דהשינוי ב'נעשה' עדיף מהיכא בעשייה⁴⁹.

מ"ש בשבת וכו' פסח נמי לאו תולדות אש היא. הבית מאיר הק' דנימא דגבי מלאכת שבת בעי' דומיה דמלאכת המשכן. אבל מנ"ל דלא הוה בישול בעצם. ועד"ז הק' כמה אחרונים.

והבית מאיר תי' דגבי שבת נמי כתיב אשר תבשלו בשלו, הא בשבת אסור. ואי כה"ג חשיב בישול היה אסור בשבת. ש"מ דלא מקרי בישול סתם אלא ע"י האש.

והאגלי טל [שם] ביאר ע"פ דרכו דהכא תוצאת המלאכה הוה שלא כדרך, ולא חשיב מבושל בכל התורה.

שם. הירושלמי [נדרים ו א] מסתפקת לענין בשר בחלב שנתבשל בחמי טבריה אי מתחייב עליו. [ע' רמב"ם מאכ"א ט ו, שו"ע יו"ד פז ו]. והאחרונים הביאו דלכא' מבואר דלא חשיב תוצאת 'בישול', ולא רק חסרון במעשה הבישול.

והריטב"א [בסוגין, וכ"פ הפוסקים תנב ה] דכלי שבלע ע"י האור אין מגעילין אותו בחמי טבריא, דבהגעלה בעי' כבולעו כך פולטו. [ומבואר דנחשב רמת בליעה שונה]. אבל היכא שבלע ע"י חמי טבריא מגעילין בהם.

הפרמ"ג [שיח מ"ז ו וכן המנח"ח ז יא] נסתפק דבר שנתבשל בחמה, וחוזר ומבשלו באור בשבת, אי הוה בכלל אין בישול אחר בישול. וכתב ויראה דפטור דכבר נפעל בישולו ע"י החמה. ואפשר דמותר⁵⁰.

שם. תולדות אש בעינן. הר"ן [סוף ע"ז לח: בדה"ר] כת' דלא מצאנו שמליח אינו מתחייב בשבת

כשיעור שעכ"ם אוכלים. אבל הפר"ח [פז ג] דייק מהרמב"ם דתלי במאכל בן דרוסאי. [והגר"ז [מנחות נו:]] ביאר [דעת רש"י] דדוקא איסור שבת תלי במאכל ב"ד, דאיסורו הוא עשיית המלאכה, ובמאכל ב"ד חשיבא מעשה עבודה של בישול. אבל בב"ח האיסור הוה שיתבשל החפצא, ואפשר דשיעור מאכל ב"ד לא חשיב שהחפצא מבושל.

43 וכן דייק הב"ח [יו"ד ס"ס סט] מהרמב"ם דכשנצלה חצי צלייתו וראוי לאכילת אדם קרי ליה צלוי כל צרכו, דהא ראוי לבן דרוסאי.

44 שיתחייב משום אב מלאכה [ואסור מדרבנן].

45 והאגר"מ [או"ח ג נב] חידש דלפ"ז תלי בדרך [בכל דור ודור], וכיון דנתחדש מכשיר והוה דרכו בכך יתחייב מדאורייתא.

46 וכמו דהנאה שלא כדרך אינו חייב [לע' כד:].

47 דמבואר [שבת שם] דיש חילוק בין תולדות חמה לתולדות האור, והדבר שנתחמם ע"י האש אסור מדאורייתא לבשל אחרים, ואילו ע"י חמה אינו מתחייב. [ועוד יש צד שם דחמי טבריה חלפי אאש דגיהנם ויחשב תולדות האור. וכ"ז אין לו הבדל בצורת המלאכה].

והאגר"מ [או"ח ג נב] ביאר דבתולדות האור חייב כיון דהוא אותו צורת בישול. ואף שהוא עושה בצורה שלא כדרך [דרך דבר אחר]. ודמי זה להעמיד הקדרה ברחוק קצת יותר מהאש, דכיון דסוף סוף נתבשל וחייב, אף אם במשכן לא היו עושין כן כדי למהר הבשול.

48 ובישול בחמה תוצאת המלאכה הוא שלא כדרך. וביא כע"ז תולש מעצץ נקוב, אף דהוה עוקר דבר מגידולו פטור, ופרש"י [שבת קח.]. דאין דרך לזרוע שם. וכיון דהתוצאה הוה שלא כדרך אינו בכלל המלאכה.

49 ומש"ה מותר לבשל בחמה, ואילו שאר מלאכה בשינוי [כלאחר יד] אסור מדרבנן.

50 [והאחרונים] תמהו עליו דודאי דמוגדר תוצאה שונה, מדפטור לענין פסח שנתבשל. ומבואר דהפרמ"ג נקט דהוה מבושל, והחילוק רק בצורת עשיית. וע' שו"ת מנחת שלמה יב הערה ד'.

משום מבשל וכמו דק"ל דמליח כרותח [לענין בליעות], יתחייב בשבת⁵¹.
והאחרונים [פר"ח יו"ד סח יח ועוד] תמהו וכי מליחה עדיף מחמי טבריה, הא תולדות האש בעי' [וכדאי' בסוגיין].

וכ"כ היראים [רעד מלאכת מאבד] להדיא דמולח לא מחייב משום מבשל [אף דמליח כרותח], דלא הוה תולדות האור.

והשעה"מ [חמץ ה כד] נדחק דכוונת הר"ן דהוה ביטול גמור, אלא דבעי תולדות חמה.
והנובי"י [יו"ד תנינא מג] תי' דחמי טבריה לאו דרך ביטול בכך⁵², אבל מליחה דרך הוא, א"כ חייבין משום ביטול⁵³.

והמנח"ח [מוסד השבת אופה ט] כתב דהר"ן איירי במלח שנשרף באש, ומש"ה יחשב תולדות האור [ואף כח מליחה שבו חשיב ע"י האור. אבל מלח שנחפר מהקרקע דאינו תולדות האור כלל].

פסח שבישלו בחמי טבר' וכו'. האחרונים הק' היכי משכח"ל חמי טבריה בירושלים⁵⁴ [וכדאי' לע' ח: דליכא חמי טבר' בירושלים⁵⁵], ואי הביא הפסח לטבר' יפסל ביוצא. ואם יביא חמי טבריה לירושלים הוה כלי שני⁵⁶, ועוד דודאי יצטנן בדרך. והחש"ל כת' דנפק"מ בזמן היתר הבמות⁵⁷.

אמר רבא מאי חייב דקתני, דקעבר משום צלי אש. פרש"י דלוקה משום אל תאכלו כי אם צלי אש, וקסבר לוקין על לאו שבכללות⁵⁸. [ונח' בזה אביי ורבא בסמוך]. ותוס' [בע"ב, ע"פ המהרש"א] חלקו דאינו לוקה, דכי אם צלי אש הוה עשה בעלמא. וכ"כ רבינו דוד.

והאחרונים [מנח"ח שם ועוד] דנו פסח שבישלו בחמי טבר', וחזר וצלאו. אי מהני צלי לבטל ביטולו, ולהתירו באכילה⁵⁹.

והפרי יצחק [א כ] נקט דכיון דחמי טבריא לא הוה 'איסור מבושל', מהני צלייה להתיר.

דף מא:

אביי אמר אין לוקין אלאו שבכללות, א"ד וכו' חדא מיהת לקי. פרש"י המבשל בחמי טבריה [דעובר משום צלי אש. אבל נא ומבושל כיון דנתייחד לאו בפנ"ע אינו בכלל נא ומבושל]. ותוס' חלקו דקאי דוקא בנא ומבושל, ולוקה משום כי אם צלי אש, היכא דהתרו משום הך לאו לחוד².

ורבינו דוד הביא בשם הרמב"ן [סה"מ כלל ט] דכוונת אביי דלוקה משום כי אם צלי אש במה שלא מיעטו הכתוב³. [ואף דליכא מידי שנכלל בזה]. ונפק"מ בשאר מקומות, כגון גבי נזיר שנתרבה לשאר יוצא מגפן היין.

ורבינו דוד ביאר דאביי קאי בעלמא, על כל לאו שבכללות, דלרבא לוקה על הכלל. ואביי פליג דאינו לוקה עד שיעבור על כל הפרטים שבכלל⁴. ואינו מוסיף לאו על כל פרט בפנ"ע⁵. וא"ד דאינו לוקה כלל על לאו הכולל, דלא דמי ללאו דחסימה.

51 דהרמב"ן [ע"ז שם] הוכיח דאין ראייה מגדרי עירוי וכלי שני לענין שמבליע, להוכיח דחשיב ביטול בשבת. דהא מליח כרותח לאסור, ואינו מבשל בשבת. והר"ן דחה דאף דמבואר דמולח אינו חייב משום מעבד, לא למדנו שלא יחשב מבשל.

52 ולא משום דבעי' דומיה דמשכן].

53 [ולכאורה הכוונה דתוצאת מליחה נלמד מביטול, ולא שהוא בכלל אותו דבר].

54 ויש אחרונים שהק' דמשמע דהולך לטבריה דוקא. ובזה דחו דקאי אמעיינות רותחין בעלמא, דומיה דטבריה. [וכדברי הגמ' לע' דליכא חמי טבריה בירושלים, דהיינו חמין דויה דטבריה]. והפרי יצחק [א כ] דחה קו' זו, וכי בשביל שאין חמי טבריא בירושלים א"צ להשמיענו דין פסח שבישלו שלא ע"י תולדות אור.

55 והפרי יצחק [שם בסו"ד] תי' דלעתיד לבא תמלא הארץ דעה, ויעלו לרגל לשמה. ושוב יהיו חמי טבריה בירושלים. ועוד יש שפי' דאפשר דמעיינות קטנות יש בירושלים, אך לא סגי לרחיצה.

56 דלא נתחמם בכלי זה. אך תלי בדברי הפוסקים [ט"ז יו"ד צב ל] האם מצקת חשיב כלי ראשון, ששואבים בו מתוך הכלי ראשון.

57 ואף דקריבים בבמה גדולה, מ"מ נאכל בכל ערי ישראל [וכמ"ש המהרש"א לע' לח:]. אך יש אחרונים דכיון דדינו בבמה גדולה אינו נאכל בכל הארץ. [ועוד דאפשר דיש מעיינות רותחים סמוך לנוב וגבעון].

58 והמהר"ם חלאוה השיג בדבכולי תלמודא משמע דליכא מח' בלאו שבכללות. [ועד"ז נח' הרמב"ם ורמב"ן סה"מ כלל ט, הו' בסמוך].

59 והקרבן עדה [שבת ז ב] העמיד דהוא נידון הירושלמי שם.

1 דכי אם צלי אש קאי דוקא אנא ומבושל. ואף דאינו חייב מלקות נוספת. וכ"כ רבינו דוד דאף דכי נפש הוא חובל קאי לשאר דברים, אבל הכא חי אינו ראוי כ"כ לאכילה, ומש"ה דרשי' כי אם צלי אש דוקא אנא ומבושל.

2 וכן נפק"מ היכא דאכל חצי זית נא וחצי זית מבושל, דמצטרף ללאו דכי אם צלי אש.

3 וא"צ נפק"מ לענין התראה.

4 וכגון לא תאכל כל תועבה, דאינו לוקה עד שיאכל כל סוגי התועבה.

5 [וה"נ כשאכל נא ומבושל מודה אביי שלוקה ג', ופליג דוקא בנא בפנ"ע ומבושל בפנ"ע].

ודעת הרמב"ם [ק"פ ח ד, וסנהדרין יח ג] כ' דמי שאוכל נא ומבושל לוקה א'. ואף שלוקה על נא בפנ"ע ומבושל בפנ"ע, כשאוכל ב' אינו מתחייב. [ע' מנח"ח ז שהאריך בכ"ז].

שם. והרמב"ם [סה"מ שורש ט] הכריע דאין לוקין ג', דהא קי"ל [סנהד' סג.] דאין לוקין אלאו שבכללות. [וכ"פ הרמב"ם סנהד' יח ג].

והרמב"ן [סה"מ שם] חלק דיש כמה אופנים לאו שבכללות, המין הא' לאו הכולל ענינים רבים, דאין ענינים וטעם איסורם שווה⁹. ובזה לכונ"ע אין לוקים. המין הב' לאו הכולל פרטים רבים¹⁰, וכה"ג לכונ"ע לוקה א' עליו. והמין הג' לאו שיש בו כלל ופרטים, ולכונ"ע לוקה על הפרטים, שהרי הם מיותרים. אך כיון דחילקן הכתוב הוה לאו שבכללות, דנכללו בלאו זה שמות חלוקים, שחילקן הכתוב. ובזה נח' אביי ורבא אי לוקה על הכלל. ונח' ב' הלשונות האם לוקה אפי' א', כיון דכולל עירוב שמות חלוקים ואיסורין חלוקים¹¹.

והתוס' ר"ד [בסוגיא] האריך בכ"ז.

תו"ד אמר. הא פלוג' דאביי ורבא איתמר איפכא, וכהנה רבות¹² בגמ'. [דשם אי' דרבא ס"ל דאין לוקין אלאו שבכללות. וכ"נ גיר' הרמב"ם סה"מ שורש ט"ז].

מבעוד יום

ת"ר אכל נא מבער"י פטור. בפשוטו משמע דליכא אפי' עשה ואיסור דאורייתא. והראש יוסף כת' דעכ"פ אסור משום הפסד קדשים, שמפסיד מצוות אכילתו.

הפרי חדש [תעו ד"ה מסתברא] כתב דבערב פסח אסור לאכול צלי קדר, ואף דנתמעט דקרא, מכלל צלי לא נפיק. וכתב דה"ה צלאו ואח"כ בישלו. וכן בישלו ואח"כ צלאו, דהצליה מבטלת לבישול. ואף לשאר פוסקים [או"ח שיח, הו' בע"א] מ"מ לא פלוג רבנן ולא חלקו בין צלי לצלי.

ורש"י [חולין קטו:] כת' דפסח שבישלו אסור באכילה והנאה¹⁴, ותעובר צורתו ויצא לבית השריפה. והאחרונים דנו אמאי צריך עיבור צורה, דהא הוה פסולו בגופו. ויש שדנו דאף דנפסל מדיני פסח, אך יש עליו עדיין דין קדשים קלים, וכלפי דין הקדשים נחשב דיש עליו איסור חיצוני.

והמנח"ח [ז' יב] כת' לפרש דצריך להשהות עד ט"ז, משום דביום י"ד אינו שורפו, דעדיין ראוי לאכילה. ובליל יו"ט אין שורפין קדשים¹⁵.

שם. המנח"ח [ז' יא] דן היכא דבישלו ואח"כ ניתותר, כיון דנפסל קודם אין בו דין נותר. [לצד דבישול הוה פסול בגופו]. ועפ"ז הק' דהק"ו דמי פירות חשיב בישול [בע"א] הוה סופו להקל¹⁶. והביא בשם הצ"ח דהיכא צלאו ואח"כ בישלו במי פירות לא ילפי' ק"ו לפוסלו.

רש"י ד"ה לא פסל. אין הפסח נאכל בב' חבורות כא', ואין האוכל אוכל בב' מקומות. האחרונים [מל"ה] העירו דלק' [פנ.] נח' בזה אי תלי בב' חבורות או בב' אוכלין, וליכא מ"ד דתרווייהו אסירי. [ואפשר דט"ס וחסרון דברים ברש"י].

רבי אומר וכו' אין לי אלא בישלו משחשיכה, בשלו מבער"י וכו'. פרש"י ואכלו משחשיכה. דס"ד דוקא היכא דבישל בעיקר זמנו. והמהרש"א הק' דל"מ שיהא עיקר צלייתו משחשיכה [וציין

6 והשיג הראב"ד זהו דלא כאביי ודלא כרבא. ועוד הק' הרמב"ן [בסה"מ עמ' קסו] אמאי פסק כלישנא קמא דחדא מיהא לוקה. דללישנא בתרא אינו חייב כלל על נא או מבושל, ובשאר לאו שבכללות משמע שאינו חייב כלל.

7 וכאביי בסוגיא. אלא דהרמב"ם משמע דגרס בכולהו רבא. [ולכאור' כוונתו להביא ראייה דגרס' רבא פוסר, וממילא קי"ל כוותיה].

8 [וכ"פ בהל' ק"פ ונזירות. והראב"ד סנהד' ונזירות השיג דקי"ל כרבא דלוקה ג']. והרמב"ם [סנהד' ביאר דלאו שבכללות הוא לאו הכולל ענינים הרבה, ולא ייחד לאו לכל אחד. כגון על תאכלו ממנו נא ובשל מבושל, אינו לוקה על הנא ועל המבושל שנים אלא אחד כו'.]

9 [כגון לא תאכלו על הדם שנתרבה לא לאכול בעוד הדם בו, ולסנהדרין שהרגו וכו'. וכדאי' סנהד' סג.].

10 כגון כל שאור וכל דבש לא תקטירו. ולא יבא עמוני ומואבי. לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב.

11 וע"ד פרש"י. ועוד הביא דאחרים פ' כגון שהתרו בו וכו', ותוס'.

12 ותוס' [מנחות נח:] האריך להביא כמה סוגיות הפוכות בש"ס. ותוס' [שם] ביארו דהוה כמו איכא דאמרי [וכך נמסר מחותמי התלמוד, ולא שנשתבשו הגיר' אח"כ].

13 והראב"ד [נזירות ה ח] השיג אמאי השמיט הרמב"ם מלקות דכל אשר יצא מגפן היין, דקי"ל כרבא. [ואילו הרמב"ם גרס כסוגיה בנזיר דרבא ס"ל דאין לוקין אלאו שבכללות. וקי"ל כרבא].

14 והקה"י [לו] הביא דעת רש"י [הנ"ל] משום איסור' דקדשים שלא הותר. ודלא כדעת תוס' דקדשים שמתו מותרין בהנאה [כיון דאין להקדש שימוש בו]. ולדעת תוס' הוה איסור' משום חוב שריפה.

15 וכיון דלא חל דין שריפתו מבער"י אף מוצאי יו"ט לא ישרפנו [ע' מש"כ לע' ג.].

16 וקי"ל [לע' כז:] דלא ילפי' ק"ו היכא דסופה להקל. [אמנם המהר"ם חלאוה וכמה אחרונים הו' שם נקטו דהיכא דהוה תולדה מהפסול שפיר ילפי' ק"ו].

למשנה לק' סה:17].

והמהרש"א פי' [לולי פרש"י] דקאי על האכילה, דאינו חייב על אכילת פסח מבושל אלא משחשיכה, בשלו ואכלו מבער"י מנין וכו'. ואיתרבי דחייב על מבושל מבער"י. ופליג רבי אברייתא דלעיל דאינו חייב על נא אלא בשעה שישנו בקום אכול צלי. [דאין לחלק בין נא למבושל].

והביא דכ"ה בהדיא במכילתא דרבי ה"ק אין לי אלא בשעה שהוא באוכל צלי הוא בבל תאכל נא ומבושל מבער"י מנין ת"ל ובשל כו'.

ולאו הבא מכלל עשה עשה. [וכדאי' בכ"מ. אך בגמ' מכות יח: וזבחים לד. יש ה"א דלאו הבא מכלל עשה הוה לאו].

דף מב.

אר"ח הא מני ר' יהודה היא וכו' בל"ת מנין, ת"ל וכו' לאמר, לאו אמור. הלח"מ [ערכין ה ו] דייק דהרמב"ם לא הביא שלוקה במקדיש בע"מ. וכתב דדרשת לאו אמור הוה אסמכתא בעלמא.

תוד"ה לאמר. נר' לר"י דוקא בהנך דאית בהו לאו הבא מכלל עשה. ובהג' מהר"ב רנשבורג ציין תוס' [מנחות נא:][דלא חילקו בזה].

ואין שופכין במקום האישבורן. פרש"י דהמים שוהין ומחמיצות. המג"א [תנט ט] הק' מה בכך שיחמיצו, הרי שופכם ומפקירן. וי"ל דלכתחילה צריך לזהר שלא יבא לידי חימוץ. והפרמ"ג [שם] כת' דל"ל דתוך חצירו ל"ש להפקיר.

והב"י ושר"ע [תנט ד] כת' דה"מ כשלש לאחר זמן איסורו. אבל לש קודם זמנו ליכא חשש. והב"ח וט"ז [שם ה] חלקו דאף קודם זמן איסורן אסור, דכיון דיש ודאי חמץ לא סמכי' אעורבין [וכמ"ש הפוסקים ס"ס תמה, ע' לע' ח.]. והפרמ"ג [שם א"א ט] כת' דשאני הכא דתלי שיבלע בקרקע' [ע' רש"י].

הא דנפיש דקון. הרא"ש כת' דהר"ף השמיטו, דאין אנו בקיאים כמה הוה נפיש.

במים שלנו. פרש"י שבימי ניסן המעיינות חמיץ וכו'. וכדאי' [לק' צד:]. והרא"ש הביא בשם ראב"ה דאף אם שואב בבוקר, ומניחו י"ב שעות עד הערב סגי. [אבל יש ראשונים דכשואב ביום אסור].

והריטב"א כת' דכששהו בבית כמה ימים ודאי מהני.

אבל הרא"ש הביא דהיראים פי' שבלילה החמה הולכת תחת הארץ⁵, ולפ"ז כששואב בתחילת הלילה מותרין מיד, דלא היה המים בארץ בלילה⁶.

והמהר"ם חלאוה פי' דטבע המים להחמיץ⁷, וכל שהמים יוצאין ממקורם הם על כחם וטבעם, וכל ששהו בטל כוחם קצת. ולא תלי בחום וקור.

ובה"ג [הו' במרדכי] כת' דמצוה למלאות ביני שימשי וכוכבי. [ע' בפוסקים תנה א].

והרא"ש דייק מדברי רש"י דכל החסרון במעיינות ובורות⁸. אבל כששואב מנהר א"צ לינה⁹. והביא תשו' רש"י דמ"מ חשו חכמים משום מקומות דהוה מי בורות, ומש"ה אין לפרוץ גדר בלא מים שלנו.

17 דצלייתו אינו דוחה את השבת. משמע דלולי שבת עיקר דין צלייתו אף מבער"י.

1 [ולכאורה כוונתו דבסתמא לא אמרי' שמפקירן]. והעירו דלע' ו: אי' דסופי תאנים הוה הפקר בסתמא, וה"נ פירוין. וילד"ח דבביתו גרע, דמקפיד שלא יכנסו. והתם בשדהו, ואף דמשמר שדהו אגב אינך מ"מ אינו מקפיד כ"כ שיכנסו.

2 ועפ"ז כת' המג"א דבריציפת אבנים לא ישפוך.

3 והתוס' ר"פ השיג דאדרבה ניסן הוה מימות החמה.

4 וכ"כ הריטב"א בשם הרא"ה דכששאו בחצי היום אף ששהו בבית בלילה ל"מ. והריטב"א כת' דנר' דמותר. אעפ"כ ראוי להחמיר. וכ"כ התוס' ר"פ דבעי' שיהיו במעין ביום, כדי שיצטנו. וכת' ומיהו היכא דאח"כ לן כל הלילה אין להקפיד ששהו ביום.

5 [וכדעת חכמי אומות העולם לק' צד:]. והמהר"ם חלאוה חלק דהחמה רחוקה בלילה כמו ביום ומעיינות רותחים מטעם אחר.

6 אבל לדעת רש"י צריך י"ב שעות שיצטנו. והתוס' ר"פ הביא מעשה א' שלש קודם עמוד השחר ורבינו יחיאל אסרם, דעיקר הלינה בעמוד השחר. ודעת הרא"ה [בריטב"א] שאבו קודם עמוד השחר לשין בהם.

7 וביאר מפני רוב קרירותן מעוררין חום הדבר המתערבין בו, כיון שטבעו לח.

8 אבל המאירי כת' דבמי גשמים אין חסרון, שהרי באו ממקום הקור. [ולכא' איירי אף כשלא ירדו היום]. וע"ע בפוסקים [תנה ב].

9 אבל לסברת היראים החסרון בנהרות.

שם. אשה לא תלוש אלא במים שלנו וכו'. **הרא"ש** [וה"ה ה יא] הביא בשם **העיסור ור"ץ גיאת** דדוקא למצת מצווה צריך מים שלנו, שיהא מצה משומרת. אבל מותר לאכול בציקות של נכרים [לע"מ], אף דאינו ממים שלנו. **והרא"ש** ושאר חלקו דהוה משום חשש חימוץ, ובזה ל"ש לחלק בין כזית ראשון לשאר מצה¹⁰. וכ"מ ברמב"ם שהביא דין זה בדיני חימוץ.

והגר"ח [על הש"ס החדש] ביאר דדעת העיסור דמדין 'ושמרתם' בעי' שתהיה שמירה על העיסה שלא תוכל להחמיץ. וביאר דמים שלא לנו יכולים להחמיץ תוך שיעור זה. ואף שאח"כ נוכל לברר שלא נתחמצה¹¹, מ"מ בשעת עשייה חסר בשימור. ומש"ה הוה דין מסויים במצה למצוה, שיחשב שמורה ע"ז.

דרשה רב מתנה בפפוניא למחר וכו'. **היראים** [נב] הוכיח מהכא דלא מצאנו שנתענו אותו היום, ומשמע דאם אין לו מים שלנו רשאי במים אחרים. [ודלא כראשונים דאף בדיעבד אסור, ע' בסמוך]. **והרא"א מזרחי** [לסמ"ג, ה' בב"י תנה] ביאר דמשמע דדרש כן בפסח, לאחר שראה שלשין במים שלא לנו¹². וחזר ואמר מים דביתו קאמינא, ולא אסר אותו יום¹³. **והרא"ש** דחה דאפשר דהיה להם מים מנהרות¹⁴.

אשה לא תלוש לא בחמה. **ובגמ'** [יומא כח; ה' ברי"ף כאן] כת' דיומא דעיבא [מעונן] כוליה שמשא¹⁵.

והמהר"ם חלאוה הביא בשם **הר"מ** דדוקא יום מעונן גמור אבל כשהעננין עוברין ושבין פעם נגלה ופעם נכסה אין בכך כלום.

והרא"ש כת' וכן אין נכון ללוש קרוב לתנור. **והריטב"א** דן דבהעברה בעלמא בחמה אין לאסור בדיעבד. והביא דהרא"ה אסר אף בזה בדיעבד. ואף תחת הרקיע ביומא דעיבא.

ולא בחמי חמין. **הריטב"א** הק' פשיטא. ות' דאפי' נצטננו אסור. א"נ [בעודן פושרין]¹⁶ וזו וא"צ לומר זו קתני.

ולא במים הגרופין מן המולייר. **פרש"י** שנתחממו בדוד. **והרי"ף** פי' שנשאבו בו ביום [ובעי' מים שלנו]. **והמהר"ם חלאוה** הביא **ר"מ** מים מגלגל הרחים שמתחממין ע"י תנועה המהירית¹⁷. וכת' דכלהו איתנייהו.

ולא תגביה ידה מן התנור. **פרש"י** תהא עוסקת בבצק כל שעה¹⁸. **ורבינו דוד** ו**הר"ן** כת' שאסור להתעסק בדברים אחרים כלל שלא תמשך אחריהם¹⁹. אבל התירו להניח העיסה להתעסק בתנור²⁰, ובלבד שלא תשהה כשיעור. וכ"ה לשון **הרמב"ם** [ה יב] לא תניח הבצק ותתעסק בדבר אחר. **ור"ח** פי' ב' לשונות, עי"ש.

והשר"ע [תנט ב] פסק שלכתחילה לא תניחנו כלל, ובדיעבד²¹ אם לא המתנה מיל כשר.

וצריכה ב' כלים וכו'. **פרש"י** דמים דמקטפת מתחממות מחום ידיה והעיסה. משמע דהחמום הוה מהעיסה. **והראשונים** [ריטב"א] נתקשו דבזה"ז לא נהגו לצנן ידיה במים כלל, וכ"ש דגרע טפי. **ורבינו דוד** [בת' הב'] **והר"ן** כת' דאפשר שלא חייבו חכמים שתצנן את ידיה, אלא לומר שאם היתה מקטפת במים לא תקטף באותם מים שמצננת בהן את ידיה. אבל כל שאינו מקטפת במים לא הצריכה לדקדק אם ידיה חמין או צוננין שאין חשש חימוץ בכך. וכ"פ **השר"ע** [תנט ג].

אבל הרמב"ם [ה יב] פי' דאם היתה לושה ואופה צריכה ב' כלים של מים. שנתחמם ע"י התנור

10 **וה"ה** הק' דלשון הגמ' לא תלוש, משמע איסור והיתר, ולא שאינו יוצא יד"ח. [והגר"ח יישב ע"פ דרכו].

11 [יל"ד אי כוונתו דהיכא דלשו במים שלא לנו או חמין צריך בדיקת מומחה שלא החמיץ].

12 אך הק' מנ"ל שלא דרש בשבת שלפני פסח. ואפי' אם המעשה הי' בערב פסח, כליל החג יוכלו לשאוב וללוש מיד [לדעת היראים].

13 דאל"כ הוה לגמ' לאשמועי' שאסר עליהם. ומשמע דאף התיר להם ללוש עוד, ולא רק במה שהיו שוגגין בעשיתן.

14 **והרא"א מזרחי** דחה עוד דל"ל דמצוי להם מים מונח בבתים יום או יומים, ואמר להם ללוש בו. [ע' ב"י שהארין].

15 ואמר רב נחמן דזוהמא דשימשא [פרש"י חום של יום מעונן] קשי משימשא.

16 פי' חם שאין היד סולדת.

17 מלשון נחל קישון גרפם.

18 **והר"ן** כ' דלא נהירא, דא"כ הול"ל לא תגביה ידה מהבצק. ומבואר דבא לחלוק על דברי רש"י. אבל בדברי רבינו דוד נר' דמפרש רש"י.

19 **ורבינו דוד** ביאר דאפי' שיעור משהו לעסוק בדברים אחרים, שמא ימשך העסק ולא תדקדק בשיעור שהייתה.

20 כ"כ **רבינו דוד**, ועפ"ז יישב הא דנקטו 'תנור' ולא עיסה. [ועד"ז כת' הר"ן דמענין המצות מותר].

21 **והגר"א** ציין כדאי' [לע"ז]. תלמיד שהניח עיסה מגולגלת בתוך ביתו [וכן הוכיח **שר"ת הרשב"א** כקה דשהיה פחות משיעור מיל אינו חמץ]. **והחזו"א** הביא דמבואר עוד דאף דעבר באיסור להניחו ולתעסק בעסקיו לא אסור בדיעבד. [יל"ד דהתם מוזכר דעדיין יכול לבטל, ולא אמרי' דעובר כבר בבל יראה. אבל לא מצאנו דמותר באכילה].

[וכ"כ הכס"מ שם]²².

עברה ולשה מאי. פרש"י דקאי אחמין. והרא"ש דייק דמים שלא לנו מותר²³. אבל לדברי הר"ף קאי אף אמוליא, דהוה מים שלא לנו. וכ"ד היראים [הו' במרדכי תקצג]. [וע' פוסקים תסה ג]. והיראים [הנ"ל, הו' במרדכי] כת' דהיכא דלא אפשר לשין לכתחילה במים שלא לנו. [והביא דהרמב"ם ובה"ג אסרו אפי' בדיעבד].

והרמב"ם [שם] פסק דאם עברה ולשה תחת השמש, או שלא ציננה ידיה, או שלשה יותר משיעור חלה [ע' לק' מח:]: הפת מותרת. והגר"א [תנט יא] ביאר ביאר דפלוג' דעברה ולשה קאי אהנך דמים, מהא דהביא ראייה מאין לותרתין.

שם. עברה. וראב"ה [הו' ברא"ש והיראים מרדכי] כת' דעברה משמע הזידה ולשה [וכדאי' שבת לח, וכ"כ תוס' שם]. אבל בשוגג לא גזרו²⁴. והרא"ש דייק מרש"י דאף בשוגג קנסו, דקרוב למזיד. והרא"ש כת' דמ"מ בציקות של נכרים מותרים [לע' מ]. אף דלא הוה מים שלנו, דהכא הוה משום קנס. [אבל הר"ן כת' דאפשר דבציקות של נכרים איירי שידעי' שהיה במים שלנו]²⁵.

אבל הרמב"ן [מ. בס"ד] כ' דלא הו' קנס, אלא משום חשש חימוץ²⁶. דהלש בחמין מחמיץ מיד, ואף שאין ניכר שיאור וסידוק אסור²⁷.

הדרן עלך פרק כל שעה

22 והמג"א [ח] דייק מלשון [הרמב"ם והרמ"א] דהיכא דהיא אופה, חייבת לצנן ידיה במים. [אלא שאם עברה אינו פוסל בדיעבד].

23 והרא"ש דייק כן מלשון רב יהודה לא תלוש אלא במים שלנו. ולא נקט דלא תלוש במים שלא לנו. משמע דאם אין לה מים שלנו שפיר דמי. [ע' ק"נ].

24 וכ"כ הר"ן בדעת רש"י. [וכדאי' ביצה יז: דקנסו רק מזיד].

25 [בפשוטו משמע דהר"ן דן אי קנסו שוגג אטו מזיד, ועפ"ז צ"ב מה הביא מבציקות של נכרים, דהתם ל"ש אף קנס שוגג אטו מזיד, וכדברי הרא"ש. וי"ל דכיון דקנסו לא חילקו. א"נ כוונתו דאסור מדינא משום חשש חימוץ].

26 וכ"כ בהג' אשר"י בשם תלמיד היראים דהטעם משום חשש חימוץ [ולא משום קנס], ומש"ה לא שייך חילוק בין שוגג למזיד. [ולכא' נפק"מ דצריך לשרוף. דאי משום קנס לכא' רשאי להניחו לאחר הפסח. ואפשר דמותר אפי' לתת לאחרים לאכול].

27 ומבואר דרש"י והרא"ש לשיטתם [לע' מ]. דסמכ' אסימנים אף בבצק של נכרי [ולא חיישי' אף שעירב בו שאור]. וע"כ דהכא הוה קנס בעלמא. [ועפ"ז יל"ד מי שאינו בקי כ"כ בסימנים, י"ל דמודה דאם היו מים חמין יש לחוש לחימוץ].

פרק אלו עוברין

ואלו עוברין. פרש"י בבל יראה [דהבעלים עובר עליה]. וכ"כ הרמב"ם בפיה"מ [וכן משמע ברמב"ם ד' ויא²⁸]. ור"ב א' פי' דעוברים מן העולם [וקאי אחמץ²⁹, דמחוייב בביעור]. ותוס' נקטו דהוה מדאורייתא [משום בל יראה]. אבל הבעה"מ [ועוד ראשונים] כת' דעוברין ומתבערין מדרבנן [וע' בסמוך].

ור"ת פי' דמעבירין אותם מהשולחן. שאסורין באכילה. [ולפ"ז הסיפא דהוה באזהרה הוא פי' דרישא. ואילו לשאר פי' הוה דין בפנ"ע, דלענין אכילה עובר בלאו].

ואלו עוברין בפסח כותח הבבלי ושכר המדי וחומץ האדומי וזיתום המצרי וכו' הרי אלו באזהרה. מבואר בגמ' דהנך [ד' מיני מדינה] הוה תערובת חמץ, דאין בהם שיעור כזית בכדי אכילת פרס. ולדעת תנא דמתני' [ר' אליעזר] איתרבו למלקות. אבל רבנן פליגי דהוה איסורא בעלמא.

וזומן של צבעים ועמילן של טבחים וקולן של סופרים וכו' באזהרה. מבואר בגמ' דהנך [ג' מיני אומניות] הוה חמץ נוקשה, דאינו ראוי כ"כ לאכילה [ע"ע לק' מג. בגדרי חמץ נוקשה]. ונח' ר' יהודה ור"מ אי חמץ נוקשה הוה לאו, או איסורא בעלמא. ומתני' כר' מאיר דהוה לאו.

שם. בפסח. הצ"ח הק' אמאי נקט 'בפסח'. ודן דבא לאפוקי ערב פסח, ולצד דליכא בל יראה בערב פסח [וע"פ פרש"י]. ועוד דן דהנך לאוין דחמץ נוקשה ותערובת חמץ י"ל דאיירי דוקא בפסח, אבל בערב פסח מו' שעות ולמעלה מצווה דוקא בחמץ גמור. וכת' דבערב פסח חמץ נוקשה אסור רק מדרבנן³⁰. [וכ"כ הרא"ש לע' ב ב].

ר"א אומר אף תכשיטי נשים וכו'. הבעה"מ והר"ן [וכ"כ הב"ח על תוס'] כת' דר"א הוסיף אף נוקשה ע"י תערובת³¹. דת"ק אוסר דוקא נוקשה בעין, אבל בתערובת מתבטל. [אך המהרש"א דייק מדברי התוס' דלא נקטו כן³²]. אבל הראב"ד [בהשגות לבעה"מ] כתב שר' אליעזר לא בא להוסיף אלא לגלות שבטיפולים אלו יש חמץ נוקשה [וע"פ הגמ' מג. שיהא רגיל בשמותיהן].

ועוד פי' הראב"ד דהם ע"י סולת ומי פירות ור"א בא להזהיר שיש שעושין אותם במים והוה חמץ, ואפשר שהטיפול קרוב לחמץ גמור אלא שבא להזהיר עליו. ועד"ז כת' הרמב"ם בפיה"מ דאיירי בלא מים, ולא החמץ. ור"א חושש שתרחץ וע"ז יחמץ.

והרמב"ם [ד ח] פסק דדבר שיש בו תערובת חמץ ואינו ראוי לאכילה מותר לקיימו בפסח³³. והגר"ח [מאכ"א טו] דייק דאף היכא דנתחמץ קודם שנתערב רשאי לקיימו³⁴.

והגר"ח ביאר דעיקר דין טעם כעיקר שייכא דוקא באוכל, אבל הנך שאין עליהם שם פת לא איכפ"ל בתערובת הטעם. והגר"ח כת' ד"ל עוד דדעת הרמב"ם דכל חמץ שנפסל מאכילת אדם אסור רק משום דראוי לחמץ בו [וכמ"ש הר"ן לק' מה:], וי"ל דעובר בב' יראה. אלא דהגר"ח דחה דמאי פסקת משום דאינו ראוי לאכילה, הא תלי אי ראוי לחמץ.

תוד"ה ואלו. וגם ריב"א וכו' עוברים מן העולם. ותוס' נקטו דכוונתו מדאורייתא, דמצווה בבל יראה³⁶. וצ"ב מנ"ל, דאפשר דכוונת ריב"א דמדרבנן חייב לשרוף [וכדעת שאר ראשונים, ע' בסמוך],

²⁸ והרמב"ם [שם ח] פסק דבתערובת חמץ יש בל יראה. [אמנם נח' המפרשים אי איירי בכזית כדי אכילת פרס, ע' לק']. והרמב"ם [שם יא] פסק דיש אופנים דצורת החמץ אינה קיימת, ורשאי להשהותו. מבואר דבלא"ה אסור להשהותו. [וצ"ע דהרמב"ם לא פסק להדיא לדינא דמתני' דעובר בבל יראה].

²⁹ וכ"כ הרמב"ם [פיה"מ חלה א ב] אהא דתנן נתערב א' מהם [א' מה' מיני דגן במין אחר] עובר עליו בפסח, והפיה"מ כת' דעובר בבל יראה. [אלא דהתם איירי שנתערב ממשות במין דומה. ואילו בסוגיין יש צד דאיירי בטעם בעלמא או קיוהא. ע' בהמשך].

²⁹ וכן דייק הבעה"מ דהחמץ עובר, ולא שעוברין עליהן.

³⁰ ועוד דן הנובי' [ק כא] דלמ"ד נוקשה דרבנן לא גזרו כלל בערב פסח. [אך הביא דברמ"א מבואר דלא כן].

³¹ ויל"ד אי 'זה הכלל' הוה מדברי ר"א, דאף נוקשה בתערובת הוה ממין דגן. או דחזרו לדברי ת"ק.

³² והמג"א [תמז ה] הביא מח' אי חמץ נוקשה אוסר במשהו [או בששים].

³³ [ולכא' כדברי הבעה"מ, ול"מ דהראב"ד פליג בעיקר הדין. אך המהרש"א נקט דתוס' בע"ב פליגי].

³⁴ והוכיח כן מעריבת העבדים [סוף מה:]: דנתן לתוכו קמח ועד ג' ימים ודאי נתחמץ, והוה בכלל תערובת חמץ עד שנפסל. [ונקט דאיירי שלבסוף נפסל רק מאדם, ומשום נוקשה ע"י תערובת].

³⁵ והגר"ח נקט דכוונת הר"ן [ובעה"מ] דנוקשה בתערובת, דדוקא היכא דנתחמץ לאחר שנפסל, ועיקר החימוץ הוה נוקשה. [והרמב"ם הקיל טפי].

³⁶ אבל המהרש"א כת' דמש"כ תוס' וגם קאי רק אפירוש המשנה.

וכה"ק האחרונים³⁷. ויש שפי' דבסיפא דמתני' אי' דהוה באזהרה, ותוס' נקטו דקאי ארישא. [ע' רא"ש].

בא"ד ואין נר' לר"ת וכו' ואפי' באכילה לא הוה מחייב אי לאו דרביא קרא, ומהיכי תיתי וכו'. והמהר"ם חלאוה כת' ושמא י"ל איתרבי לכולי מילי כחמץ גמור. וכדאי' [לע' ה.]. איתקיש אכילה שאור להשבתת חמץ³⁸ [וכ"כ הפנ"י] דהוקש לאכילה, ואין היקש למחצה].

ועוד כת' הגר"א [תמז יב, ור"ס תמב] [בדעת הרמב"ם] דאף לרבנן דחמץ נוקשה לא איתרבי לאיסור אכילה, מ"מ מצווה בבל יראה, דהחמץ קיים. [ועד"ז כת' הפנ"י, וע' מנחת ברוך מד ענף ב].

בא"ד אבל ב"י ליכא. בתוס' משמע דקאי אכולה מתני'. אבל רבינו דוד ומהר"ם חלאוה והר"ן חילקו דגבי חמץ נוקשה איצטריך קרא לחייב עליו כלל. וגלי קרא דעובר בלאו, ואינו עובר בבל יראה. אבל תערובת חמץ החמץ קיים בעין, ועובר בבל יראה. דאילו אכל שיעור כזית מהחמץ ודאי עובר עליו. ואיצטריך קרא לחייב על כזית מהתערובת. [ולכאור' דאף לרבנן דלא איתרבי לעבור בלאו דאכילה, מ"מ עובר בבל יראה, דהחמץ קיים בעין]. [וע"ע בסמוך דעת הרמב"ם].

ואילו דעת ר"ת [והרא"ש] דאין בל יראה אף בתערובת חמץ, דהא החמץ נתבטל ברוב, ואיתרבי רק לענין אכילה. [וע' בסמוך].

והפרמ"ג [בהקד' תמב] ביאר דל"ש ביטול לענין בל יראה³⁹, ואף דמותר באכילה⁴⁰ מ"מ עובר בבל יראה דהא ממ"נ יש כאן איסור, וכדאשכחן [בכורות כג] דל"מ ביטול לענין טומאת משא⁴¹. ודוקא גבי אכילה דנים על כל משהו בפנ"ע, וכל משהו בטל. אבל גבי בל יראה הנידון על הכל יחד.

והפרמ"ג העמיד דל"ג ג' צדדים בזה, דל"ל דדוקא גבי איסור אכילה תלי בנתינת טעם, אבל לענין בל יראה חד בתרי בטל דלא תלח בטעם⁴². א"נ אפ"ל דל"ש ביטול כלל לענין בל יראה. וי"א דבל יראה תלי באיסור אכילה, דהא הוקשו להדדי.

ומשמע מדברי הפרמ"ג דאף דל"ש ביטול כלפי איסור בל יראה, מ"מ תלי באיסור אכילה. וכל דבר המותר באכילה ודאי אינו עובר בבל יראה. [והאחרונים ביארו דאיסור בל יראה הוא משום חומר איסור אכילה⁴³].

שם. אבל בל יראה ליכא. ותוס' [לע' כא:] כת' דלדעת ר"ת מותר להשהות כותח בפסח, ובפשוטו משמע דאף רבנן לא גזרו בזה⁴⁴. אבל תוס' [לע' ב.] כת' [בשם רשב"א] דמדרבנן מחוייב לבדוק ולבער אף חמץ נוקשה, משום גזירה שמא יבא לאוכלו.

והרא"ש כת' דתלי בב' טעמים שכת' תוס' [לע' ב.]. בהא דצריך לבער חמץ [אף שביטלו וליכא בל יראה], דאי הוה משום דלא בדילי מחמץ, אף מהנך לא בדילי, ויש לחוש שיבוא לאכול. וחייב להוציאו מהבית מדרבנן. ואי הוה משום שהחמירה תוס' בבל יראה, בהנך לא החמירה תורה ורשאי להשהותם.

והטור [תמב] פסק דכל דבר דמדאורייתא מותר באכילה, מותר להשהותו. והמג"א [שם] כת' דהוא דלא כתוס' [ב. הנ"ל].

שם. וכ"ד הבעה"מ ורבינו דוד ומהר"ם חלאוה והר"ן דחייב לבער חמץ נוקשה מדרבנן. והבעה"מ ביאר בזה לשון המשנה ואלו עוברין, מתבערין [כריב"א] ומדרבנן.

37 ע' פנ"י צ"ח ועוד. והק"נ [ב] ביאר דתוס' דייקו כן דריב"א חלק על רש"י רק בלשון עוברים, דקאי על החמץ ולא על הגברא. ולא חלק בעיקר הדין.

38 וכ"כ רבינו דוד [לע' ה.]. אהא דאיתקיש השבתת שאור לאיסור אכילה, מכאן נר' כפרש"י דאף נוקשה בכלל בל יראה דאיתקיש להדדי.

39 ולכא' לסברא זו אף ביטול מין במינו לא מהני לבל יראה. ודלא כמג"א [שם] דמין במינו מדאורייתא בטל ורשאי לאכול הכל ואינו עובר עליו [והמג"א קאי בדעת תוס' והרא"ש והפוסקים]. אמנם בראשונים משמע דדוקא מין בשאינו מינו, דראוי לעבור עליו. [ואפשר דיש חילוק בגדר הביטול מין במינו למין בשאינו מינו].

40 אחד בתרי בטל במין במינו, ושאינו מינו בששים.

41 והאריך לדון אי הוה מדאורייתא או מדרבנן. [ע"ש תוס', וע' רא"ש חולין ז לז].

42 והביא דיש ראשונים דלענין איסור הנאה חד בתרי בטל.

43 וכמ"ש הר"ן [לע' ב. וע"ש תוס' ומש"כ שם]. אך המנחת ברוך [שם] הק' דבראשונים בסוגיין משמע דעובר בבל יראה אף במידי דמותר באכילה. וכת' דע"כ הוה רק טעמא דקרא, אבל איסור בל יראה לא תלי באיסור אכילה בפועל. ועי"ל דעיקר וסיבת האיסור קיימת, אף דמותר לאכול מגדרי הביטול. אמנם י"ל דאף הנך ראשונים קאי דוקא במין בשאינו מינו דאינו בטל שהרי ניכר בטעמו, אלא דליכא שיעור כזית כא"פ, והוה כעין חצי שיעור [ע' לק' מד.], אבל במין במינו ודאי אינו עובר עליו.

44 אך החז"א [קטז י] נדחק דכוונת התוס' דמדאורייתא רשאי להשהותו, ומש"ה לא יתכן דב"ש החמירו בזה כ"כ למכור לעכ"ם.

והר"ן כת' דמסתבר דלאחר הפסח מותר בהנאה, ולא קנסו [ע' לע' כט.], כיון דהוה דרבנן בעלמא⁴⁵. וכ"פ הש"ע [תמז יא].

לדעת רבנן – מבואר בגמ' דרבנן פליגי אר"א דמתני', ואין לאו בתערובת חמץ. ובפשוטו נקטו הראשונים דאף ל"ש בזה בל יראה. אבל הרמב"ם [ד ח] פסק דיש בל יראה בתערובת חמץ, וה"ה העמיד דאיירי כשיש כזית כא"פ [והרמב"ם א ו פסק דכה"ג לוקה על אכילתו⁴⁶]. אך הרמ"ך [שם] נקט דאף דבליכא כא"פ, והרמ"ך כת' דתימה גדול הוא, דאינו עובר בלאו על אכילתו, והא"ך יעבור בב"י. והרמ"ך כת' דשמא י"ל דאיירי שיש חמץ בעין כ"כ כשיעור אכילת פרס, אלא דאין דרך אכילתו בכך [וכדאי' בגמ' מד.], ולענין אכילה בטלה דעתו. אבל לענין בל יראה עובר, כיון דיש בהם חמץ בעין כולי האי⁴⁷.

אבל הגר"א [ר"ס תמב] נקט לדעת הרמב"ם דעובר בבל יראה אף היכא דאינו עובר על אכילתם. ודייק דהרמב"ם [א ו] לענין אכילה חילק בין כא"פ, וכאן לא חילק.

והחכ"צ [פן] כת' דכ"ז כשמעורב בין הכל כזית חמץ. דליכא בל יראה בחצי שיעור [וע' לק' מה.].

והגר"א [הנ"ל, ותמז יב] כת' דדעת הרמב"ם אף לענין חמץ נוקשה, דפסק כר' יהודה דליכא לאו בחמץ נוקשה, ואפ"ה מבואר ברמב"ם [ד י, יא] דחמץ נוקשה עובר בב"י, אלא משום טעם אחר דאין צורת חמץ קיימת. הא לא"ה עובר אף דהוה נוקשה.

והגר"א ביאר דעצם החמץ לא בטל, ואיתא בעין. אלא שאינו עובר באכילה. דבטלה דעת האוכלו, כיון דאינו ראוי לאכילה⁴⁸. ודייק דפשוט המשנה [לק' מח.; הו' מג.] שיאור ישרף [משמע מדאורייתא, דומיה דסיפא], והאוכלו פטור.

ובפשוטו כוונתו דהוה אכילה שלא כדרך [ע' רמ"ך ד ח.], וכן דן הפנ"י. וע"ע מנחת ברוך [מד] שהאריך בזה. אבל הקה"י ביאר דנחשב שלא כדרך משום דעומד לשימוש אומנות, ומש"ה אכילה הוה שלא כדרך.

ובמלחמות [לע' ל. ז: בדה"ר] מבואר דהיכא דנתערב משהו בעלמא לכו"ע בטל⁴⁹, ואינו עובר בבל יראה. [ומש"ה דן דהוה דבר שיש לו מתירין⁵⁰].

שם. התו' שאנץ [לע' ב.] הביא דר"ת הביא ראייה דליכא בל יראה בתערובת חמץ, דאי' [לע' ל.] דמותר להשהות קדירות בפסח, ולא חיישי' משום טעם חמץ שבלוע בהם. והביא דר"י דחה דשאני קדירות דליכא ממש או טעם בעין. [וכן חילק בשו"ת הר"י מגאש ס"ס רה"י⁵¹].

והפוסקים [חק יעקב ר"ס תמב ומשנ"ב שם, ע' מנחת ברוך נו] דנו לדעת הראשונים דיש בל יראה בתערובת חמץ, אי עובר בבל יראה אף בטעם הבלוע באוכל⁵². [וכגון תרנגול שנמצא בו חטה, וכן מאכל שנתבשל בכלי חמץ בן יומן]. ועוד דנו לסברת הראשונים דחייב לבער משום שמא יבא לאוכלו, האם אף בטעם חמץ הבלוע החמירו⁵³.

ואף דרשאי להשהות קדירות [וכנ"ל], י"ל דטעם הבלוע באוכל⁵⁴ [וראוי עכשיו לאכילה] גרע.

45 [אמנם דעת הרמב"ן לע' ו. ולא: דחמץ המופקד אצל נכרי עובר מדרבנן בעלמא, ואפ"ה קנסו. ואפשר דיש לחלק].

46 דפסק כר"א. א"נ ס"ל דכזית כא"פ מודו רבנן.

47 ודייק דהגמ' [מג.] מק' על הסיפא הרי אלו באזהרה מאן תנא, אבל רישא [דפ"י הרמב"ם דעובר בב"י, וכמ"ש רש"י] א"ש לכו"ע.

48 וצ"י לגמ' [לק' מד.] גבי כותח אי בעיניה כו'.

49 והמלחמות [יג: בדה"ר] כת' דאף לר"א אינו עובר במשהו, היכא דאינו נותן טעם בתערובת. דאל"כ מצינו דאוסר במשהו מדאורייתא.

50 אך התוס' רא"ש בסוגיין תלה נידון זה בדברי ר"ת, דלדעת ר"ת הוה דבר שיש לו מתירין. ומשמע אף במשהו [ע"ש].

51 דהר"י מגאש דן הא"ך מותר לבשל בקדירות אחר הפסח, ואף דק"ל [לע' ל.] דנתערב אחר הפסח לא קניס, מ"מ אסור לערב בידים. ות"י דקדירות הוה טעם בעלמא. תדע דהא לכתחילה רשאי להשהות הקדירות בפסח, ולא חיישי' משום טעם חמץ הבלוע, אלא דהוה טעם חמץ ולא ממשות.

[וק' ה"י מגאש הוה כק' התוס' ושא"ר לע' ל.]. [ויל"ד דטפי הו"ל להק' לרב דס"ל כר' יהודה ואף לאחר הפסח אסור מדינא].

52 והפוסקים דנו דעכ"פ הוה חצי שיעור, ולדעת כמה אחרונים ליכא בל יראה בחצי שיעור. [וע' לק' מה.].

53 והמשנ"ב [שם] הביא דמדרבנן ודאי אסור להשהותו, שמא יבא לאוכלו. אך מדאורייתא הח"י מצדד דליכא בל יראה, ויש חולקים [העולת שבת] דמדאורייתא עובר, כיון דאסור לאוכלו. וכת' דנפק"מ לפ"ז דאסור אף לאחר הפסח. [אך כשקיבל טעם מהכלי הקיל יותר ע"ש].

54 והמנחת ברוך [נז] כת' דבעודו בלוע בכלי ל"ש בל יראה, דהוה ככופת שאור שיחדו לשיבה דאין עליו שם אוכל [לק' מה.], ואין ראייה לבלוע באוכל. והקה"י [כב] חילק דהתם אינו עומד לאכילה, אבל טעם הבלוע עומד לחזור לתבשיל שיבשלו בו.

והמהר"ם חלאוה [מה]. כת' דחצי זית חמץ בעין חייב לבער מדרבנן. אבל חטה הנמצאת בתבשיל, מבער החטה, ומותר להשהות התבשיל עד לאחר הפסח⁵⁵.

והמרדכי [תקנ, וכן תוס' חולין זז]. הביא דחיטה שנמצאת בתרנגול, כיון דבטל בששים ר"ת התיר להשהותו עד לאחר הפסח. ומשמע דהיכא דנותן טעם, חייב לשורפו. אבל השר"ע [תסז י, ע"פ מרדכי תקנח] פסק דימכרנו לנכרי. דאסור להשהותו שמא יבא לאוכלו. והתה"ד [פסקים קסד, והרמ"א שם] כת' דהמנהג לשרוף⁵⁶.

והחכ"צ [פנ] כת' דע"כ כל הנידון בזה מדרבנן⁵⁷, מחשש תקלה שלא יבא לאוכלו. דלדעת ר"ת ליכא בל יראה בתערובת חמץ כלל⁵⁸.

ת"ר ג' דברים וכו' אלו הן פת קיבר וכו' ג' דברים וכו' פת נקייה ובשר שמן וכו'. אבל הרמב"ם [דיעות ד י] כת' דסולת שניפו כל צורכו, ולא נשאר ריח מורסן הוה מאכל רע, ולא יאכל ממנו⁵⁹. [ויש שחילקו אי נשאר ריח מורסן].

דף מב:

שיכר המדי דרמו ביה מי שערי. תוס' [לע' לה: ומנחות נד]. הק' דמ"מ יש בזה מי פירות, וע"י מי פירות הוה נוקשה. [ולא חמת דגן גמור ע"י תערובת]. ות' שהיו שורין את השעורין במים קודם שעירבו שאר מינים¹.

רש"י ד"ה שכר המדי. ובמדי עושין שכר ממי שעורין כעין אותן שלנו. ורש"י [מד]. ביאר דסתם שכר עיקרו מן התמרים או תאנים, אלא שבמדי מערב עמהם קצת מי שעורין. והרא"ש כת' בשם ר"ת דשיכר מחטין ושעורין שעושין באשכנז וצרפת עיקרו חמץ, דיש בו יותר מכזית בכדי אכילת פרס² [ע' לק' מד.], ועובר בכל יראה.

והמג"א [תמב ח] כת' דשיכר שעורין אסור משום טעם כעיקר. דשורין בו השעורין, אבל הוה זיעה בעלמא ולא גוף השעורין. והפוסקים [שע"ת שם ג] האריכו בזה טובא.

כשהיו מביאין מנחות מיהודה לא היה יינם מחמיץ וכו'. השפ"א דייק דדוקא מיהודה, אבל יין של גליל היה מחמיץ, שהרי אין מביאין ממנו נסכים [ע' חגיגה כה:]³.

וסבר ר' יהודה דתמיד לאו בר עשורי, והתנן המתמד וכו'. והמל"ה הק' דנימא דמותר משום ספק ספיקא, שמא אינו חייב כלל במעשרות [וכדאי' בב"ב שם דר' יהודה חושש מספק]. וצ"ע לדברי הכס"מ [מעשר יא יג] דכיון דק"ל דרוב ע"ה מעשרין, ואפ"ה החמירו רבנן בספיקו, א"כ אף ס"ס לא מהני.

ועמילן של טבחים, פת תבואה שלא הביאה שליש וכו'. ובמשנה [חלה א ג] נח' ר"א ורבנן אי תבואה של הביא שליש חייב בחלה. ובירושלמי [שם] מבואר דלכ"ע אף שלא הביא שליש מחמיץ.

והרש"ש הק' דלר"א דפטור מחלה [דבעי' גמר פרי], א"כ אינו יוצא חובת מצה. והק' דילפי' [לע' לה]. דהיכא דאינו יוצא יד"ח מצה אינו חייב על חימוצו כרת. וה"נ לר"א לא יתחייב כרת. וכת' דמ"מ עובר בלאו, והך היקש נתמעט רק מכרת. [וע"ע מש"כ לע' שם אי למסקנא ילפי' הך היקש לכל מילין].

שמשירות לבנות עניים וכו'. פרש"י בנות סופרים מלמדי תינוקות שהן עניים⁴. וקאי בטיפולן של עניות שקיבלו משיירי העשירות. והמהרש"א ביאר דבנות עשירות שמו קצת סולת, ובנות עניות חזרו והוסיפו בו הרבה סולת, מתוך ששאר הטיפולין יקרים. וע"ז הוה נוקשה ע"י תערובת. ועוד כת' לפרש להיפך, דבנות עשירות הוה כולו חמץ [נוקשה], ובנות עניים הוסיפו בה סיד, והוה תערובת חמץ.

55 ובדברי הר"י מגאש [הנ"ל] משמע דמחלק בין חמץ בעין לטעם בלוע. ואף בלוע באוכל הוה בלע בעלמא. אבל בדברי התוס' שאנץ יל"ד.

56 ובפשוטו משמע ברמ"א דהוה משום ב"י, דאי משום שמא יבא לאוכלו סגי במכירה לנכרי. אבל החכ"צ כת' דנהגו משום חומרא דחמץ.

57 והחכ"צ העלה צד דאסור להשהותו לאחר הפסח משום דהוה איסור הנאה, וזה חשיב הנאה שמשעה ודעתו לאכול לאחר הפסח. ודחה דתוס' [לע' כא:]: מבואר דלדעת ר"ת מותר להשהות כותח לאחר הפסח. {ולכא' יש לחלק דהתם הניחו וסגרו קודם הפסח. אבל בפסח עצמו אינו רשאי לעשות מעשה, דרוצה בקיומו להניחו לאחר הפסח}.

58 ועור"ק החכ"צ דבחיטה א' ליכא שיעור, ואטו יהא הטעם היוצא מהחטה חמיר מהחטה עצמה. ולא קי"ל כר"א. ועוד דאף ר"א לא אסר במשהו בעלמא, דאיסור מועט נתערב בהיתר מרובה ואין טעמו ולא ממש ניכר כלל ליכא למ"ד דהא רובא דאורייתא.

59 וכן משמע במדרש [קהלת רבה א יח, בראשית רבה יט א] דפת קיבר וקטנית הוה 'מילין בורין', ואילו בשר שמן ויין ישן ומיני אגרטון הוה מילין קלילין ומזיקין.

1 וכן משמע לשון הגמ' דעירבו מי שעורין.

2 והתוס' רא"ש [וכן תוס' שאנץ לע' ב]. דנו דאפ"ה אינו מברך ב"מ מזונות, דהא אישתני. [עי"ש].

3 [ומבואר דטבע היין להחמיץ לולי המנחות, ולא רק דבזה"ז שנתקללו. ומ"מ עכשיו אין יין אדומי מחמיץ שנא' וכו', מבואר דיש סגולה מיוחדת לאדום, מקרא דאמלאה חריבה].

4 וילפי' מין אורז ודוחן ממיעוט זה. ואף דלמסקנא לא ילפי' לענין חמץ נוקשה. מ"מ לענין עיקר המין ילפי' [וע"ע לע' שם].

5 והבעה"מ ציין לגמ' [לק' נ:]: דאנשי כנה"ג התפללו על סופרים שלא יתעשרו [שלא יתבטלו ממלאכתן].

תוד"ה טיפולן. וא"ת היינו תכשיטי נשים וכו'. בפשוטו כוונת התוס' דר"א הוסיף לת"ק דאף הנך דמאיסי אסורין. והמהרש"א ציין דלדברי הבעה"מ ר"א הוסיף נוקשה ע"י תערובת, דהנך טיפולין הוה תערובת. ותוס' לא נקטו כן. [ומבואר במהרש"א דאף תוס' מודו דאיירי בנוקשה ע"י תערובת, אלא דס"ל דכו"ע מודו דאסור]. וע' ב"ח [ע"ה] דפי' דברי התוס' באופ"א.

פרורא דאושכפי וכו' מדבקין וכו'. המהר"ם חלאוה כת' דאיירי הכא דוקא כשהוא עדיין בעין, אבל לאחר שנעשית מלאכתו, שהדבק ותיקן עורות אי"צ לבער, שנפסל לאכילת כלב. והרמב"ם [ד יא] כת' הטעם דאין צורת חמץ קיימת [לאחר שהדבק], והראב"ד השיג דאין זה טעם. אלא שנפסל מאכילת כלב, ועוד דיחדו לשיבה וטח פניה. [וע"ע לק' מה:].

דף מג.

מאן תנא וכו' באזהרה וכו'. בפשוטו קו' הגמ' ארישא, דואלו עוברין. דלרבנן דר"א אינו עובר על תערובת חמץ, ולר' יהודה אינו עובר על חמץ נוקשה. אבל הרמ"ך [ד ח] דייק דקו' הגמ' דוקא מסיפא דמתני', דבאזהרה. ולכו"ע מתבער [וע' מה שהו' לע' מב.].

חמץ נוקשה

ונוקשה בעיניה. פרש"י חמץ נוקשה רע וכו' ואינו ראוי לאכילה. ובסמוך מבואר דאף 'שיאור' הוה חמץ נוקשה [ופרש"י דשיאור אינו ראוי לאכילה, דהתחיל להחמץ]. ועוד כת' רש"י [לע' לו], ע"פ הגמ' מנחות נג: דע"י מי פירות הוה חמץ נוקשה, ואין חייבין עליו כרת. ועוד כת' ר"ת [תוס'] לע' ו: דחיטי קורדנייתא הוה חמץ נוקשה, ואסור מדרבנן¹.

והמג"א [תמב א] הק' דחמץ אסור עד שיפסל מכלב [ע' לק' מה:]. וכת' דשאני חמץ נוקשה דמעולם לא היה ראוי לאכילה. וכת' דע"כ איירי הכא אפי' ראוי ע"י הדחק, דהא גזרו דילמא אתי למיכל מיניה². ומבואר דחשיב 'נוקשה' משום דאינו ראוי לאכילת אדם.

ורש"י [בסוגיין, וכן חולין כג:]: כת' דאף פת שיאור אינו ראוי לאכילה. אבל האחרונים נקטו דבמצאות ראוי לאכילה. וע"כ דכוונת רש"י דאינו ראוי לאכילה בתורת חמץ, כיון דלא גמר חימוצו.

והאחרונים העירו דלפ"ז יש ב' אופני חמץ נוקשה³. [וצ"ב דילפי' לה מחד לאו. ועו"ק דמנ"ל לגמ' דתלי בהנך תנאים].

אבל המנחת ברוך [מד א] האריך דחמץ דאינו ראוי לאכילה מצד אחר [שעירב בו דבר מר] הוה חמץ גמור, וכל הנך דמתני' הוה משום דלא נתחמץ כראוי, ואף אי ישתהה לא יתחמץ כראוי.

דתניא שיאור ישרף וכו' והאוכלו בארבעים וכו'. במשנה [לק' מח: ובברייתא שם] נח' ר' יהודה ור"מ בגדל 'שיאור' [דהוה חמץ נוקשה], דלר' יהודה הוה כקרני חגבים. ולר' מאיר שהכסיפו פניה⁵. ועוד נח' ר' יהודה ור"מ דלר' מאיר לוקה על שיאור. אבל לר' יהודה האוכלו פטור.

ובגמ' [חולין כג:]: מסתפקת האם שיאור לר' יהודה הוה ספק חמץ [והנודר להביא לחמי תודה⁶ והביא שיאור יצא ממ"נ], או בריה בפנ"ע. פרש"י שיצא מכלל מצה, ולא בא לכלל חמץ. ומבואר שם דלר' מאיר כיון דלוקה עליו [בפסח] אלמא חמץ הוא⁷.

ובגליון מהרש"א ציין דבדבר שמואל אבוהב [רלד] כת' דאף לר' יהודה עכ"פ אינו יוצא יד"ח כזית מצה בשיאור, שיצא מכלל מצה. [ועד"ז דן הפנ"י בסוגיין]. וע' בסמוך בתוס'.

שם. שיאור ישרף וכו' אלמא אסור בהנאה. מבואר בהך ברייתא דחמץ נוקשה אסור בהנאה⁸. ותוס' [לע' כג:]: דנו

1 ובפשוטו כוונת ר"ת לדעת ר' יהודה דסוגיין דליכא לאו בחמץ נוקשה. אך הרא"ש [ב ב] כת' דנוקשה בערב פסח מדרבנן.

2 וכמ"ש הר"ן. [אבל פשטות לשון הרמב"ם ד ח דאיירי דאינו ראוי לאכילה כלל].
3 וכ"כ הפרמ"ג [פתיחה חלק ב ב ו] דיש ג' מיני חמץ נוקשה, שלא החמץ כל צרכו. דראוי לאכילה ע"י הדחק. וחמץ גמור דאח"כ נפסל מאכילת אדם. [ושם ה' הק' מנ"ל לגמ' לדמות זל"ז]. והביאו דכן משמע בריב"ש [ג] דיש ג' אופני חמץ נוקשה.

4 אלא דהיכא דאינו ראוי לאכילה פקע איסורו וכדין נבילה סרוחה [וכמ"ש הר"ן ע' לק' מה:].
5 אבל קרני חגבים הוה חמץ גמור, וענוש כרת.

6 וכגון שאמר הרי עלי חלה לתודתו של חברי [ולא פירט אי חמץ או מצה. וכגון שלא אמר 'לפטור', ומש"ה אף שחבירו אינו יכול לסמוך על חלה זו, דאינו יודע אי הוה חמץ או מצה, מ"מ הוא יצא ידי נדרו].

7 [פרש"י ויצא יד"ח נדרו ללחמי תודה דחמץ]. [ותוס' [ד"ה מאן, ושם] דנו מנ"ל].

8 וכ"ה לדעת תוס' [ו:]: דחיטי קורדנייתא הוה חמץ נוקשה, ואסור בהנאה. אך י"ל דכוונתם דאסור בהנאה מדרבנן.

דה"מ לר' אבהו, אבל לחזקיה מנ"ל דאסור בהנאה.⁹ [אך הר"ן שם כת' דאף לחזקיה אסור בהנאה].

שם. שיאור ישרף. בפשוטו מבואר דיש חיוב לשרוף חמץ נוקשה, דאסור להשהותו. והריב"ש [ג] כת' דצריך לשורפה מדרבנן, שלא יבא לאוכלה¹⁰. והמג"א [תנב א] כת' דלדעת תוס' [מב.] דליכא בל יראה בחמץ נוקשה צ"ל דאיירי ביו"ט דא"א לאפותו, דאסור באכילה עכ"פ מדרבנן, ואי ישהנו יחמץ.

תוד"ה מאן תנא. משמע וכו' אפי' איסור לא היה בו. [עכ"פ מדאורייתא]. והמהרש"א הק' מנ"ל הא, י"ל דאיסורא מיהא איכא¹¹. והרי תערובת ודאי אסור מדאורייתא [וכמ"ש הר"ף וש"ר] אף אי ליכא בו לאו.

ורע"א ביאר [הצד דאסור מדאורייתא] ע"פ הא דמבואר [בחולין הו' לע'] דשיאור יצא מכלל מצה, ולא בא לכלל חמץ. א"כ י"ל דאסור מדאורי' מקרא דכתיב שבעת ימים תאכל מצות¹², דדרשי' דאין לאכול עיסה רק מצה. והוי לאו הבא מכלל עשה.

ורע"א תי' תוס' למדו מסוגיין דאיסורא ליכא, מק"ו דרב יהודה, דאת"ל דנוקשה לא איקרי מצה, א"כ מסתבר להעמיד לאו אנוקשה, דבלא"ה אסור מדאורייתא¹³.

ורע"א חקר האם מסברא נוקשה הוה חמץ, אלא דכיון דנתמעט מכרת איצטריך 'כל' לרבות למלקות. או להיפך דמסברא לא הוי חמץ כלל [אלא כיון דאיתרבי ללאו איצטריך מיעוט מכרת]. [ולכא"ו נח' בזה תוס' והבעה"מ ע' בסמוך].

ורע"א ביאר דלצד הא' מיושב קו' התוס', דבשאר דיני התורה [ומנחות] נשאר סברא דנוקשה הוה חמץ. **ורע"א ביאר תוס'** הקדימו בקו' דנוקשה ליכא איסור דאורי' לר' יהודה, וע"כ מסברא חיצונית אינו חמץ. ושפיר הק' מהסוגיה בחולין.

וכ"ש חמץ דגן גמור ע"י תערובת וכו'. [ע' בגמ' בסמוך]. רבינו דוד כת' דאין לפרש דיליף תערובת ק"ו מנוקשה, דהא לא כתיב נוקשה בקרא, ואדרבה יש לרבות תערובת יותר. אלא דכוונת רב יהודה דע"כ דילפי' תערובת ממק"א, דאל"כ יש להעמיד קרא בתערובת, וא"כ ליכא לאו לנוקשה.

תערובת חמץ

וחכ"א וכו' על עירובו בולא כלום. בגמ' [מד.] מבואר דסברת רבנן משום דליכא כזית כדי אכילת פרס. **והראשונים** דנו עוד משום טעם כעיקר, ויבואר לק' בעזה"י.

והר"ף פסק כרבנן דאינו עובר על תערובת חמץ, ואיסורא מיהא איכא. **והראשונים** [ריטב"א] דנו אי הוה איסור דרבנן. או דהוה איסור דאורייתא אלא דאינו לוקה¹⁴. דחצי שיעור בתערובת אסור מה"ת [וע' מש"כ בזה לק' מד.].

והבעה"מ חלק דהלכה כסתם משנה, ובין חמץ נוקשה ובין תערובת חמץ לוקין עליו. ועוה"ק הבעה"מ דכיון דלענין נוקשה מבואר במשנה [לק' מח:] דהלכה כר' מאיר, דשנאו בלשון חכמים. וכ"ש חמץ דגן גמור, וכסברת רב יהודה.

והמלחמות דחה דאף דק"ל כר' מאיר דהכסיפו פניה הוה שיאור, וכסתם משנה. אך לעולם הוה מדרבנן, ואדרבה המשנה [לק' מח:] סותמת ד'פטור', ומשמע דאינו לוקה. [ולא דחינן מימרא דאמוראים מפני סתם משנה, דאינהו בקיאי טפי מינן].

וכ"ש חמץ דגן גמור ע"י תערובת. פרש"י דרב יהודה ס"ל דע"י תערובת חמיר מנוקשה וכו'. וצ"ב דמ"מ כיון דקרא קאי אנוקשה לר' מאיר, מנ"ל דחמץ גמור לוקה. ואפשר דילפי' תרוייהו מחד לאו. א"נ י"ל דהוה הוכחה דילפי'

[ובלא"ה תוס' שם איירי למ"ד דנוקשה מדרבנן].

9 **והפרמ"ג** [פתיחה לפסק ח"א פ"ב ב] דן דלחזקיה נוקשה מותר בהנאה [וכמ"ש תוס' כג:], א"כ ל"ש ביטול [ע"פ דברי הרמב"ן לע' ד:], א"כ לדעת רש"י עובר בב", וחמיר מחמץ גמור. וכת' ומיהו מדרבנן אסור בהנאה [והאריך אי מש"ה מהני ביטול].

10 [וכדעת הבעה"מ וש"ר לע' מב.]. **והריב"ש** כת' דנפק"מ דמותר בהנאה לאחר הפסח, וכמ"ש הר"ן. **והביא דכ"כ הפוסקים.** וכמ"ש הר"ף דאיסורא איכא. **והמהרש"א** נקט דאף נוקשה הוה איסור עשה מדאורייתא. אבל יש פוסקים שנקטו דכוונת הר"ף איסור דרבנן [עכ"פ בנוקשה].

12 ואף דמצוות מצה הו' רק בליל ראשון, כדכתיב בערב תאכלו מצות, אלא דז' ימים הוה לאו הבא מכלל עשה. אבל בהחמץ שיצא מכלל מצה לא תאכל. וגם נוקשה בכלל שיצא מכלל מצה.

13 וע"כ דרב יהודה ס"ל דנוקשה ליכא איסור דאורייתא. {אך י"ל דרב נחמן פליג דאיכא איסור דאורייתא בנוקשה}.

14 **ובגליון התוס' ר"פ** כת' דהוה איסור עשה, דטעם כעיקר הוה עשה, דבגיעולי נכרים ליכא לאו. [וכדעת הר"י מאורליינש דאין לוקין על טעם כעיקר, ע' לק' מד:].

ממקור^א, דאל"כ ה"ל לדרוש קרא אתערובת חמץ. ולא אנוקשה.

ורב נחמן מ"ט וכו' דילמא ע"כ ל"ק ר"מ התם אלא נוקשה בעיניה וכו'. משמע דנח' רב נחמן ורב יהודה בסברות הפוכות איזה עדיף נוקשה או תערובת. והאחרונים פלפלו בזה¹⁵. [אך באמת המח' דתערובת חמץ תלי בדיני ביטול וצירוף, וכדאי בגמ' בסמוך. וצ"ב מה שייך בזה ק"ו לנוקשה, דהוה חסרון בעצם החמץ].

ובשרית חמדת שלמה [א"ח טו] דן דתלי במח' התנאים אי טעם כעיקר דאורייתא בכל התורה.

והפרמ"ג [פתיחה לפסח חלק ב פ"א יג] כת' דלסוברים דתערובת חמץ אסור מדאורייתא [אלא דאינו לוקה], א"כ אף נוקשה¹⁶. דאל"כ האיך אמר רב נחמן כ"ש.

ורב יהודה וכו' אבל נוקשה בעיני' לא אמר, תניא כוותיה וכו'. ור"א ס"ל כר' יהודה דליכא לאו בחמץ נוקשה. והפוסקים דנו אי יש בזה עשה דאורייתא או דרבנן¹⁷. [וע' מש"כ בתוס' ד"ה מאן].

הטור [תמב] כת' דלר"א חמץ נוקשה בלאו. והב"י וכס"מ הק' דר"א קאי אתערובת חמץ. וק"ל כרב יהודה דתערובת חמץ חמיר מנוקשה בעיניה. והול"ל דלר' מאיר הוה בלאו.

א"ה כרת נמי לחייב, דהא כתיב כי כל אוכל מחמצת וכו'. פרש"י דגבי כרת כתיב מחמצת. ונימא דאיתרבי לכרת. אבל והבעה"מ והר"ן [הו' בסמוך] נקטו דהוה מיעוט, דנתמעט מכרת¹⁸. [אבל בפשוטו משמע דאי"צ מיעוט, והמהרש"א הוכיח כן מתוס'¹⁹, ע' בסמוך].

מחמת דבר אחר מנין וכו'. תוס' [לע' כח:] פי' שמרי יין, דלאו מינו. [וע' מש"כ שם ולה:]. והרמב"ן [סה"מ ל"ת קצח] העיר דהרמב"ם השמיט נתחמץ מחמת דבר אחר, ולא מנאו במנין המצוות²⁰.

והנוב"י [ת סט] תי' דדעת הרמב"ם דכל שנתחמץ ע"י שאור הוה ע"י דבר אחר, וזה פשיטא. ולא איצטריך להביאו. והגר"א [תנ"ג בסו"ד] כתב דלמסקנא [לקמן מד]. כשיש כזית בכדי אכילת פרס אף רבנן מודים לדין תערובת חמץ שנלמד מדרשא של כל מחמצת, ולכן לא קיימא למסקנא דרשת מחמת דבר אחר.

תנוד"ה הווא. תימה לר"י הא תרי כי כל וכו'. והבעה"מ והר"ן תי' דבין לר"א ובין לרבנן איתמעט 'כי כל' דליכא חיוב כרת. דס"ד להוי כנתחמץ מחמת דבר אחר, דהוה חמץ גמור ע"י כח אחר מעורב בו בתערובת.

דף מג:

תוד"ה סד"א. דלחומרא מקשי' וכו'. האחרונים חקרו בגדר הא דלחומרא מקשי', אי הוה ספק [וכן נקט בפרמ"ג פתיחה כוללת א י'], או דכך המידה בתורה, דלחומרא מקשי' בתורת ודאי. ורע"א [חדשות יז] הביא דכ"מ תוס' [ב"ק ג.] דאף בממון לחומרא מקשי' [ומוציאין עי"ז ממון], ע"כ דכך ניתנה המידה. ועוד הביא מתוס' דידן, דאת"ל דהוה ספק א"כ איצטריך קרא לענין עונש.

ובאמת בתוס' שאנץ ותוס' רא"ש הביא בשם ריב"א לתרץ קו' התוס' דהוה חולין בעזרה. ודחו דאי' [יבמות ח.]. אי' דגבי עריות לחומרא מקש' אף דאיכא חיוב קרבן². [ונח' בזה להדיא אי הוה ספק, וע' בשיטמ"ק ב"ק ג.].

15 והאבן העזר [תמב] כת' דמצד עצם החמץ כו"ע מודו דתערובת חמץ הוה חמץ גמור ועדיף, אלא דשאר תנאים ל"ל היתר מצטרף לאיסור. וכת' דאף דלדברי רב יהודה מתני' ר' מאיר, וס"ל כ"ש תערובת חמץ, היינו כשאוכל את הכותח יחד בפחות מכדי אכילת פרס, ופליג אדברי הגמ' [לק' מד.]. ועפ"ז ביאר דרב יהודה איירי כשאוכל בב"א, ובזה חמיר מנוקשה. אבל רב נחמן קאי מדין היתר מצטרף לאיסור, ובזה נוקשה חמיר. ולא הוה סברות הפוכות [ע"ש שהאריך].

16 [ולא כתוד"ה מאן]. והפרמ"ג הביא דהשו"ע [תמז יא] פסק דנוקשה לאחר הפסח מותר, דליכא בל יראה בנוקשה. ואף דדעת השו"ע דק"ל בטעם כעיקר דאורי' [בכל התורה]. וצ"ל דתערובת חמץ דסוגיין אינו טעם כעיקר ממש, אלא קיוהא [וכמ"ש הטור תמב], ומרבי ר"א לעבור בחמץ.

17 והאחרונים הביאו מהשו"ע [תמז יא] דאינו עובר בבל יראה בחמץ נוקשה. דלא ק"ל כר"מ דמתני'. [אך משמע ברמב"ם [ד י] דעובר בב"י בנוקשה].

18 ויש שדייקין כן מדברי רש"י [במשנה] דבגמ' יליף כולה, משמע דאיכא דרשא בגמ' דליכא כרת.

19 וכן תוס' [לע' כג:] הק' דנימא כיון דאיתרבי חמץ נוקשה, אף לענין כרת. ולדברי הבעה"מ י"ל דהה"נ יש מיעוט.

20 ומבואר מדברי הרמב"ן דהוה דין חמץ בפ"ע, ואף דאהדריה קרא לחיוב כרת, מ"מ הוה לאו בפנ"ע.

1 והפרמ"ג כת' דהיכא דלחומרא מקשינן אין עונשין מלקות, וכ"ש מיתת בי"ד. [ואולי יש לדחות דאין כוונתו מגדרי ספק, אלא דומיה דהא דאין עונשין מהדין, שמא ימצא לזה פירכא. דבעי' ילפותא להדיא לעונש]. [וע' אתון דאו' יח].

2 ועוד דחו דאיכא מ"ד דחולין בעזרה לאו דאורייתא.

בא"ד וע"ל דהכא יש לדרוש יותר משום גז"ש דט"ו דחג הסוכות. ותוס' [מגילה ד.] הק' דאמאי איצטריך ריבוי לחיוב מצה, תיפול דאף הן היו באותו הנס [וע"ע לק' קח:]. ותי' דהך סברא הוה מדרבנן³. ועוד תי' דסד"א דילפי' ט"ו ט"ו מחג הסוכות.

סוגיית היתר מצטרף לאיסור

א"ר אבהו אר"י כל איסורין שבתורה אין היתר מצטרף לאיסור חוץ מאיסורי נזיר וכו'. דנתחדש באיסורי נזיר, וכן בחטאת [הו' לק' מד:] דאף ההיתר מצטרף לשיעור כזית ללקות עליו. [ולר"א אף חמץ]. ולא ילפי' מיניה לשאר איסורי התורה. [והמקשן דמקפה נקט דאף בשאר איסורי התורה].

אמנם הרמב"ם [נזירות ה ד] דאף באיסורי נזיר אין היתר מצטרף לאיסור. והמפרשים דנו אמאי לא פסק כר' אבהו. [והכ"מ [חמץ א ו] כת' דבגמ' מד: אי' דתלי בד"ע ורבנן בדרשת משרת, ולרבנן ילפי' לטעמ'ע. והרמב"ם נקט דר' יוחנן קאי אליבא דר"ע וליה לא ס"ל].

היתר מצטרף לאיסור. פרש"י אם אכל חצי זית ענבים וחצי זית לחם בבת א'. דאין מעורבין. ותוס' חלקו דאיירי דוקא מעורבים יחד.

והקוב"ש [קעד] ביאר דנח' בגדר היתר מצטרף לאיסור, דלדעת תוס' אמרי' דההיתר עצמו נעשית איסור, ע"י שבלוע בו⁵. ואילו לדעת רש"י גזיה"כ דמצטרף לאכילת איסור, אף דאינו חלק מהאיסור⁶. והאחרונים [חי' ר' שמואל, קה"י ע"ז כו] ביארו דהשיעור כזית הוה שיעור באכילה. ומש"ה אף שאר מאכלים מצטרפין להחשב אכילה⁷. ובחי' ר' שמואל כ' ד"ל דאף לתוס' הוה צירוף במעשה אכילה, אלא דס"ל דבעינן שיהא מעורב שיהא חדא אכילה ממש.

והקוב"ש [קעת] הק' דהגמ' [זבחים עח.] דנה דשלמים שבלע מחטאת [נותר], נימא עשה דוחה ל"ת, ומצווה לאוכלו. והא ההיתר עצמו מצטרף ונפסל, ותו לא שייך לדון דמצווה לאוכלו. ותי' דאף דחל עליו 'איסור', מ"מ אין בזה פסול [וע"ע מנח"ח ז יט].

והמהר"ם חלאוה הביא בשם הראב"ד דדוקא מחצה אמרי' דהיתר מצטרף, אבל אם יש רוב היתר ל"מ [וע"ע בדברי הראב"ד לרי"ף בהמשך הסוגי']. ושאר ראשונים פליגי.

וזעירי אמר אף שאור וכו'. פרש"י חצי זית דשאור⁸ וכו', ואינן מעורבין אלא כל א' ניכר. ומצטרף יחד. והיינו כרבא דשיעור הקטרה בכזית, ומצטרף לכזית. [מדין 'עירובו', אבל מקצתו צריך כזית שלם]. [וע' בתוס'].

שם. כמאן כר"א וכו'. הבעה"מ הביא דזעירי פסק כר"א, ועפ"ז דן דק"ל כוותיה. אבל המלחמות [ועוד ראשונים] כת' דזעירי קאי אליבא דר"א, ואף דלא ס"ל כוותיה. ולא פליג אר' יוחנן רביה.

תוד"ה כמאן. ורש"י פי' וכו' וק"ל לפי' חדא דזעירי לא הוה לא כאביי ולא כרבא. תוס' נקטו דלזעירי דרש"י ממקצתו, דהא כל א' עומד בפנ"ע ואינם מעורבים. והאחרונים כת' דמ"מ י"ל דמקצתו היינו מקצת קמיצה לחוד [כשיש כזית], ועירובו היינו כשדבר אחר נוסף ובצירוף שניהם יש כזית. [ע' מהרש"א ומפרשים].

בא"ד ועוד בחמץ מנ"ל בתערובת, כיון דאיצטריך קרא להיתר מצטרף לאיסור. והר"ש [טבוי"ב ב ג] כת' דאף לרש"י, אף במעורבים אמרי' דהיתר מצטרף לאיסור. וכדאי' גבי כותח ומדוכות. והאחרונים ביארו דכיון דמצטרף עליו, ממילא אינו מבטלו. דאף הוא נהפך לחלק מהאיסור⁹.

3 ותוס' [לק' קח:] כת' דבמצווה דאורייתא לא נאמר כלל זה, אף מדרבנן.

4 [כל הסוגיה אי' אף בגמ' נזיר לו- לז בשינויים קלים].

5 וכע"ז הגדר בטעם כעיקר לרש"י [ע' לק' מד:]. והקוב"ש [קעד] כת' דתוס' ס"ל דטעם כעיקר אינו מצטרף. ורש"י לשיטתו היתר מצטרף אף כשאינו בתערובת.

6 וכו הגר"ז [נזיר לו] חקר בזה, אי היתר מצטרף לאיסור הוה דין מהל' שיעורים, דההיתר משלים השיעור, וע"י הצירוף יש שם אכילה, וע"ז מתחייב על משהו לחוד. ואילו לדעת תוס' נאמר איסור בפנ"ע על כל התערובת, ואף ההיתר נהפך לאיסור.

7 אבל בכל התורה אין היתר מצטרף לאיסור, דבעי' אף שיעור מעצם האיסור. ועו"לפ דבעי' 'אכילה' מהאיסור לחוד. [וע"ע בחי' הרש"י שהאריך בחקירה זו אי הוה שיעור במעשה אכילה [והביא שם להק' מהסוגי' דמנחות נד: דפחות מכזית שתפחה, הא עכ"פ יש שיעור באכילה {ואין כאן דבר חיצוני שמצטרף}].

8 ורש"י כת' דחצי זית מצה. והגר"ז [נזיר] דייק דוקא מצה, דהוה מינו. אבל דבר שאינו מין הקטרה ל"מ להצטרף. וכת' דה"מ לרש"י דלא איירי בתערובת. אבל לתוס' דאיירי בנתערב מקבל שם מוקטר אף כשאינו מין הקטרה.

9 ועד"ז כת' רבינו דוד גבי כא"פ דאורייתא, אף במינו. [אלא דשם מבואר בכל הראשונים דבמינו בטל. ואולי יש לחלק בין במינו לשלא במינו].

שם. והפנ"י כת' לחלק דגבי אכילה יש סברא בתערובת, דיש בו טעם האיסור. ומש"ה אמרי' דבין תערובת ובין היתר מצטרף הוה חידוש. אבל הקטרה ליכא סברא לתערובת.

כמאן כר"א וכו', א"ה לענין חמץ בפסח נמי וכו'. מבואר [דלזעירי] סברת ר"א דתערובת חמץ בלאו משום דהיתר מצטרף לאיסור. ומש"ה לוקה על כזית מהתערובת.

וכן מבואר בסמוך דמשום היתר מצטרף לאיסור עי"ז אינו מתבטל האיסור. [והראשונים דנו אי אף במין במינו, ע' בסוף העמ'].

והמלחמות כת' דה"מ כשיש בו טעם האיסור, דאי נימא דאף כשאין ניכר טעמו אינו מתבטל [מפני שההיתר מצטרף], א"כ יהא חמץ בפסח שלא במינו במשהו מה"ת. וע"כ דלא אמרי' היכא אלא כשניכר טעמו¹⁰. [וע"ע בסמוך].

דף מד.

תוד"ה לענין. וכן גבי חמץ. דדרשי' 'כל' דחמץ לאסור חצי שיעור, והוה איסור בעלמא¹ ואינו לוקה. ומשמע דתוס' בקו' נקטו דאי דרשי' 'כל' לוקה אף בחצי שיעור. וכה"ק **הראב"ד** [ס' כתוב שם בסו"ד בסוגיין²]. [ותוס' בכ"מ דנו בזה].

והמהרש"א נקט דקו' התוס' דה"נ בסוגיין יש לדרוש 'כל' לאסור חצי שיעור בתערובת³. **והמהרש"א** כת' ד"ל דדוקא בעין אסור לר' יוחנן. אבל לא בתערובת. ונח' בזה הראשונים, ע' בסמוך.

ותוס' [שבועות כא: וכו'] דנו דר' יוחנן בסוגיין ס"ל דהיתר מצטרף לאיסור, וע"כ לא ס"ל כר' שמעון דכ"ש למכות [וע"ד קו' התוס' כאן]. וחצי שיעור הוה איסור בעלמא. אבל **תוס'** [ע"ז סח.] הביא דהר' **יקר מקינון** דחה דדוקא בעין אמרי' דכ"ש למכות [לר"ש], אבל בתערובת אינו חייב, אלא משום היתר מצטרף⁵. ור' **פרץ** [בתוס' הנ"ל] דחה דכיון דטעמ"ע הוה כאילו היה בעין.

והתנן המקפה של תרומה והשום והשמן של חולין וכו' פסל את כולן. פרש"י דמקפה עיקר, וטבול יום פוסל את התרומה. לדעת רש"י איירי דהשום ושמן מעורבין [וגרס בסמוך משום ביטול ברוב]. [וכ"ה מסקנת הר"ש שם].

אבל לדעת **ר"ת** [בתוד"ה מקום, ובאריכות בתוס' נזיר לו. והר"ש טב"י] איירי שהשום ושמן בעין, ונגע בהם. **ותוס'** [נזיר שם, והתוס' רא"ש כאן] פי' דהשום ושמן הוה כידות לטומאה. [ואף דאינם תרומה, ואינם נטמאין מטבול יום, מהני להכניס טומאה למקפה].

והחור"ד [קד א] פי' דאיירי במעורבין שא"א להפריד וללקט [ע' תוד"ה לאו], ואף דניכר כל א' בפנ"ע אמרי' ביטול ברוב כה"ג.

המקפה של חולין והשום והשמן של תרומה וכו' לא פסל אלא מקום מגעו. פרש"י קס"ד דדימוע דרבנן. ובטל ואינו נטמא. ובזה חידש רבה דזר לוקה עליו [דדימוע דאורי'], ואינו בטל [ומש"ה פסל את מקום מגעו].

והתוס' ר"פ הק' דהנידון דימוע דאורייתא או שמדאורי' בטל ה"מ מין במינו, והכא איירי במין בשאינו מינו וודאי אינו בטל. [ותי' כתוס' דאיירי בעין].

והר"ש [שם] הק' דנימא דהמקפה נחשב כתרומה משום טעם כעיקר, ומש"ה יפסל בטבול יום. ודחה דדוקא לאיסור אכילה אמרי' דהוי כעיקר, אבל לענין טומאה ל"מ. דעיקרה חולין היא, ובחולין קנגע. [ועד"ז כת' **המאירי** וכן **תוס'** בכורות כב.].

ועוד כת' **הנחל"ד** ד"ל דהגמ' כאן ס"ל דטעם כעיקר לאו דאורייתא. [וע"ע בהמשך הסוגיה].

10 וחלק על מש"כ הבעה"מ [ע' בסמוך] דכששינה טעמו לטעם חדש, לא אמרי' טעם כעיקר, אבל היתר מצטרף לאיסור.

1 **ותי'** [שבועות כב:] כ' דחצי שיעור הוה איסורא בעלמא, והוה פחות מאיסור עשה. [ולא אמרי' דהוה מושבע ועומד מהר סיני].

2 והביא צד דלסוגיין ילפי' חצי שיעור מטעם כעיקר [וע' בסמוך].

3 אבל **האחרונים** דחו דקו' התוס' דלר' יוחנן יש ללמוד 'כל' לרבות תערובת [כשיש שיעור שלם], וילקה עליו.

4 **והאחרונים** ביארו ע"פ דברי הרמ"ה [הריטב"א מכות יט] דמ"ד כל שהוא למכות משום אחשביה.

5 **והאחרונים** הק' דבגמ' [שבועות כא:] מבואר דהיכא דמתחייב מלקות בכל שהוא, חייב בשבועה אף בתערובת. ואכמ"ל.

6 **ורבינו דוד** ביאר דמשום טעם כעיקר אינו בדין שנעשה כתרומה ויפסל בטב"י. **והקה"י** [ס"ס כב] ביאר דהטומאה נתפס רק על עצם הממשות.

ואמר רבב"ח הואיל וזר לוקה וכו'. פרש"י אלמא דימוע דאורייתא. רבינו דוד ביאר דמש"ה ראוי להחמיר בו, ומדרבנן נוהג בו דין תרומה לפסול במגעו. וביאר דחומרא בעלמא היא שתפסל, דהא אין עיקרה תרומה, ומש"ה דיים שהחמירו על מקום מגעו.

תוד"ה מקום. ועוד דתני סיפא וכו' אדרבה כי הוה מפוזר יש לו להיות מדומע יותר. [אבל לדעת רש"י י"ל דסיפא לא איירי באופן דהרישא].

בא"ד ועוד אמאי פסיל מקום מגעו ותו לא וכו' דבהדיא אי' וכו' ומי שפוסל פוסל לגמרי⁸, ומי שמכשיר וכו'. והר"ש תי' דהתם איירי בדימוע דמין א', ואילו בסוגיין איירי בב' מינין [והביא כן מהתוספתא שם ב.].

והתוס' רא"ש הביא דריב"א הק' דאי הכל מעורב ושווה בטעם, האיך נימא דמקצתו טהור ומקצתו טמא.

בא"ד ונר' לר"י כפר"ת דמתני' כשהשום והשמן בעין וכו'. המהרש"א פי' דהיינו ניכרין בעיסה, אבל מעורבין בו. דאי אינן מעורבין בו לא שייך סברת היתר מצטרף לאיסור [וכמ"ש תוס' מג:].

בא"ד והא לא הוה כביצה וכו'. וכן הביאו תוס' [לע' לג:]. מכאן דמדאורייתא אוכל אינו מק"ט בפחות מכביצה. [ורש"י לשיטתו [שם] דמקבל טומאה בכ"ש, נדחק לגרוס הכא משום ביטול, וכמ"ש רש"י כאן⁹].

בא"ד והואיל דלא מק"ט אלא מדרבנן י"ל דבטלי אגב מקפה וכו'.¹¹ וקו' הגמ' ד'בטלי', אף שניכרין מ"מ אין להם חשיבות בפנ"ע. ובזה הגמ' רבה בב"ח דזר לוקה עליו בכזית. [ומשמע דאף תוס' גרסו דבטלי].

ה"ד לאו משום וכו'. [קו' הגמ' לפרש דברי רבה בב"ח, אמאי זר לוקה].

תוד"ה לאו. ומטעם הואיל ואי בעי מלקט וכו' דאין דרך אכילתו בכך. ועד"ז כת' תוס' [נזיר שם]¹². והר"ש [שם] כת' דדוחק לפרש כן. וע"כ דלא כר"ת, ולא איירי בשום ושמן בעין.

כזית כדי אכילת פרס

לא דאיכא כזית כא"פ, וכזית בכא"פ דאוריין וכו'. פרש"י דק"ל כל שיעורי אכילת איסור מצטרפת וכו' שאם אכל כחרדל עד שהשלים לכזית יותר מכדי אכילת פרס. ובפשוטו משמע מרש"י דהנידון בסוגיין בכל צירוף אכילות בכזית. ותוס' [נזיר לו: ורבינו דוד [ושא"ר בסוגיין] הק' דתנן להדיא [כריתות יב:]: דכל האוכלין מצטרפין בשיעור אכילת פרס¹³. ותי' דה"מ כשהוא בעין, והכא איירי בתערובת.

תוד"ה דאיכא. מקשין דבחולין לד. אמרי' וכו' דבסתמא ל"ה כא"פ וכו'. והר"ש [שם] העלה צד כוונת הגמ' דיכול ללקט השום והשמן ולאכול בכא"פ. [וכקו' תוד"ה לאו]. והר"ש תי' דאפשר דאכיל מינה טובא בבת אחת עד דאיכא כזית בכדי אכילת פרס, ואינו בגדר בטלה דעתיה.

א"ה אמאי פליגי רבנן עליה דר"א בכותח הבבלי. דיש כזית חמץ בתערובת, ואוכל בכא"פ. התוס' רא"ש הק' מנ"ל דיש בהנך שיעור כזית כא"פ. וי"ל דפשיט"ל לגמ' דאי ליכא כזית לא אמרי' היתר מצטרף לאיסור. וסברא גדולה היא דאין להחמיר בהיתר המצטרף לאיסור יותר משאם היה אוכל כל התערובת¹⁴.

7 ועד"ז כת' רש"י דלא חמירא כתרומה לפסול את כולו. ומבואר בדעת רש"י דפוסל רק מקום מגעו, ואינו פוסל את כל השום והשמן, אלא מה שסמוך לנגיעתו. ולא אמרי' דהכל גוש א' ומגע במקצתו הוה מגע בכולו [או מדין יד], ולא מהני החולין לצרפו לענין טומאת טבו"י. [ואפשר דפליג אדברי התוס' נזיר ה"ל לענין שום ושמן דהוה יד. ועיל"פ דשום נטפל לעיסה והוה יד. אבל העיסה לא הוה יד של השום ושמן]. אך בדברי רבינו דוד מבואר דהוה קולא מדרבנן.

8 ויל"ד מ"ט דמ"ד דפוסל לגמרי, אי הוה משום דגדר דימוע דכולו הוה תרומה דרבנן [ע' מש"כ לע' לו:]. ועיל"פ דהוה מספק, דתלינן בכל חלק וחלק שהוא תרומה, וכאילו נוגע.

9 וכה"ק תוס' [נדה מז:]. דהק' מסוגיין אהא דאי' דימוע אינו נפסל בטבו"י. ותי' דאיירי שעשאו גוש בקערה. והתוס' רא"ש ביאר דניכרין בפנ"ע.

10 ותוס' [נזיר שם] הביאו דהגיר' בספרים הא לא הוה כביצה, ובעיני רש"י לא ישרה גיר' זו וכשיטתו דאוכל מק"ט בכ"ש.

11 אבל תוס' נזיר כ' דקו' הגמ' דמשמע דפסול מדאורייתא. [והאחרונים העירו דתרומת שום ע"כ לאו דאורייתא].

12 ויל"פ דלא אמרי' דחשוב משום שזר לוקה בכזית, דהא התערובת זו אינו לוקה.

13 ותוס' [כריתות יב:]: כת' דיש ב' גוויי כא"פ. היכא דהפסיק בין אכילה לאכילה כשיעור פרס. וחדא דנתן כזית ואכלו דחייב עליו. דדעת ר' מאיר [שם] שאם אכל פירורין דקין מצטרף יותר משיעור פרס.

14 ולפ"ז צ"ל דאף המקשן [דהוה משום היתר מצטרף לאיסור] ס"ל דכזית בכדי א"פ דאוריין. וק"ק הלשון 'אי הכי'. [ויש ליישב דס"ל לגמ' דכ"ז משום חידושו דר"א, ורבנן פליגי עליו. ועיל"פ דלמקשן מצטרף, ומש"ה אינו מבטלו, ולא חשיב תערובת].

שם. והראשונים הק' דעכ"פ תיפו"ל בתערובת חמץ משום טעם כעיקר. וכה"ק רש"י [לק' מה. לפני המשנה] ותי' דרבנן ל"ל טעם כעיקר דאורייתא. וכ"ד רש"י [חולין צח: בכ"מ] דקי"ל דטעם כעיקר לאו דאור'.

אבל תוס' [חולין צט., ע"ז סז, זבחים עט.] חלקו דטעם כעיקר דאורי'. [וכ"ד רוב הראשונים שם ושם].
ודעת ה"ר יוסף מאורליינש [תוס' חולין צט. וכ"מ] דטעם כעיקר דאור', אלא דאינו לוקה עליו [דהוה איסור עשה, ע' בע"ב]. [ור"ת חלק דלוקין על טעם כעיקר].

ותוס' [נזיר, והתוס' רא"ש כאן] תי' דלמ"ד דבתערובת אינו מצטרף, אף למ"ד טעם כעיקר אינו לוקה אא"כ אוכל כל הכזית טעם בבת א'¹⁵. [ואף למ"ד טעם כעיקר עדיין הוה חצי שיעור, אא"כ אכל כשיעור כזית כא"פ. וכ"כ המלחמות וכמה ראשונים].

והבעה"מ [יג: בדה"ר ד"ה ונקיט] תי' דבהני אינו ניכר הטעם של האיסור, אלא ע"י התערובת נשתנה לטעם חדש¹⁶. [ולא אמרי' טעם כעיקר, אבל מהני מדין כזית כא"פ].

ועד"ז כ' הסור [תמב] דאינו טעם, אלא קיוהא בעלמא¹⁷. והפר"ח תמה דא"כ יתבטל ברוב, אם אין טעכ"ע. והבית מאיר [תמב] ביאר דקיוהא מהני שלא יתבטל ונחשב דניכר ע"י טעמו, ורק הטעם אין בו איסור טעכ"ע.

אי בעיניה דקשריף וכו' בטלה דעתו. פרש"י דלאו אכילה היא לחיובי עליה. והמפרש [נזיר לו: כת' שהוא חריף ביותר, ואינו דרך אכילה. ולא חייבתו תורה אלא דרך אכילה¹⁸].

ותוס' [נזיר] שם חלקו דאי אכל כך חייב, אלא דלא איירי כה"ג. [ואי' בהמשך דעת הרמב"ם בזה].

ואי משטר קשטר ליכא כזית כא"פ וכו'¹⁹. דשיעור כא"פ תלי במשך הזמן שרגילין לאכול ככר פת חטין. ולא תלי במין שמעורב בו²⁰.

ב' קדירות וכו' ולפניהן ב' מדוכות וכו' שאני אומר וכו'. מבואר דבאיסור דרבנן סמכי' א' שאני אומר²¹, אבל באיסור דאורייתא ל"מ. ובגמ' [יבמות פב.] נח' ר' יוחנן ור"ל, דלר"ל איירי כשיש רוב היתר, ומש"ה הוה דרבנן. [וכסברת המקשן דסוגיין]. ודעת ר' יוחנן דאיירי בתרומה בזה"ז דרבנן, ואף בלא רוב²².

וא"א כא"פ דאור' אמאי אמרי' שאני אומר. הראשונים הק' דאף אי אינו מצטרף לכזית ואינו לוקה, מ"מ הא יש כאן חצי שיעור. ודעת ר' יוחנן דחצי שיעור אסור מה"ת [יומא עג:]. והתוס' רא"ש [וכ"ה מסקנת הר"ש שם] תי' דבהא לא ס"ל כר' יוחנן [ולחק מ"ד חצי שיעור מותר מה"ת, ומש"ה הקילו בספיקין].

ועוד תי' התוס' רא"ש דחצי שיעור בעין אסור מה"ת, אבל ע"י תערובת אינו מדאורי'²³. [וכ"כ הר"ש בתי הא'²⁴].

והחור"ד [קד א' בסופו] ביאר ע"פ סברת החכ"צ [פנ, הו' לק' מה:]: דחצי שיעור אסור מה"ת משום דאחשביה, וה"מ כשאוכל בעין. אבל ע"י תערובת ל"ש אחשביה. וכת' דעפ"ז אף היכא דניכר האיסור אלא שא"א להבדילו מותר [מן

15 כגון שהבליע כזית בב' כזיתים פת ואכלם בבת א'. אבל אם לא אכל בבת א' אינו חייב, שלא יהא הטעם חמור מהעיקר עצמו דבתערובת אינו מצטרף. והתוס' רא"ש דחה דכיון דטעכ"ע דאור' נעשה הטעם כעיקר האיסור ולוקה עליו בכזית [מהתערובת]. וכדעת רש"י [בע"ב].

16 וביאר דאע"פ שהם עשויין לטעם, וטעם הדגן אינו נראה בעירוב, אלא שהוא מסייעו לתת לו טעם חדש. וטעם זה שהוא מחדש בעירובו גרם לו להתבער בפסח ולעבור עליו באזהרה, ואינו מתבטל ככל האיסורין שבתורה לפי שהדגן הוא יסוד אחד מיסודות המינין השנוין במשנתנו אבל טעמו הראשון אינו ניכר בו ברוב הטעמים. והראב"ד השיג דא"א שיהא בו שליש דגן, ואין טעמו ניכר בו.

17 וכ"כ התוס' רא"ש דכל הנך דמתני' אין החמץ ניכר נותן טעם בתערובת. [ולכא' כוונתו כנ"ל].

18 והחש"ל ציין כע"ז [מנחות ע.] דהאכל מדבר המחובר, דגחין ואכיל, אינו מתחייב משום דבטלה דעתיה.

19 ואף דאוכל מין זה כדרכו, מ"מ הוה יותר משיעור זמן אכילת פרס בעלמא. [והאחרונים הביאו מכאן לענין אכילה ושתיית דבר חם וכדו', דאינו מצטרף ביותר משיעור אכילת פרס בעלמא. וי"ל דלענין ברכות שאני. ועיל"ד דבסוגיין איירי בתערובת, ואילו התם דנו כשהוא בעין. ואכמ"ל].

20 ואף דמשמע בפוסקים דהוה יחס בתערובת [כזית מתוך ג' או ד' ביצים], ע"כ לאו דוקא. ותלי בכל מאכל במהירות שרגילים לאוכלו.

21 דכיון ד"ל דנפל תרומה לתוך תרומה תו ליכא ספק לפנינו. [ולכא' נח' הראשונים בגדר בזה, דלדעת הריטב"א [יבמות פב.] הוה משום ספק דרבנן לקולא. אבל לרשב"א שם הוה תורת הכרעה באיסור דרבנן. וע' מש"כ לע' ט:].

22 [ותוס' שם] הק' למקשן דסוגיין, הא ר' יוחנן ודאי ס"ל דהוה משום תרומה בזה"ז דרבנן. וי"ל דהומ"ל ולטעמיה.

23 ולפ"ז ל"ש דין טעם כעיקר מדאור' היכא דליכא כזית א"פ. ונח' בזה כמה ראשונים, הו' בסמוך. [וכן נח' בזה הרמב"ם וראב"ד].

24 אך ה"ש הק' דבגמ' [חולין צח:] אי פלגא דזיתא דתרבא דנפל לדיקולא דבישרא, ודנו דאין לזלזל בשיעורין. ומשמע דאפי' ע"י תערובת נמי אסור.

התורה], דל"ש אחשביה.

והג"ח [מאכ"א טו] ביאר באופ"א, דיסוד טעם כעיקר הוא משום דין אכילה, והיכא דל"ש בו 'אכילה' מהאיסור לא נתחדש שם טעם כעיקר. ומש"ה היכא דליכא כא"פ בטל, ולא נחשב אפי' חצי שיעור בתערובת. דאין כאן צד אכילה מהאיסור.

ועוד יש **אחרונים** [חזו"א טבר"י ג יא] שתי' דאת"ל כזית כא"פ לאו דאורייתא, א"כ ליכא איסור חצי שיעור בתערובת, דלא חזי לאיצטרופי. אבל למסקנא דכזית כא"פ דאורייתא, אף יחשב חצי שיעור.

ועוד כת' התו' הרא"ש דרש"י דקדק בזה וכת' דיש עוון מיתה. הא לאו הכי, אף דהוה איסור דאורייתא תלי' לקולא²⁵.

א"ל הנח לתרומות תבלין דרבנן. פרש"י דדוקא דגן תירוש ויצהר הוה דאורייתא. ומש"ה אף כשמפריש לא חל כלל. אבל דעת הראב"ד [לרי"ף חולין מד: בדה"ר, הו' בכפתור ופרח ג] דבשאר פירות אף דאינו חייב תרומה, אם הפריש חל עליו תורת תרומה מדאורייתא ומדמעת. והאחרונים תמהו דבסוגיין [וכמה מקומות] מבואר דאף לאחר שהפריש תרומת תבלין קיל²⁶.

איתביה ב' קופות וכו'. בפשוטו איירי במין במינו, ותוס' הק' דמבואר בכ"מ דמין במינו בטל ברוב מדאורייתא, אף היכא דכזית כדי אכילת פרס. ותוס' נדחקו להעמיד אפי' בשאינו מינו.

אבל **תוס'** [חולין צט., ועד"ז נזיר שם] כת' דאיירי במין במינו, והיכא דהוה כא"פ החמירו שלא יתבטל מדרבנן. דכיון דבשאינו מינו כא"פ דאורייתא, אף במינו אין לתלות להקל [משום שאני אומר]. ופשיט"ל לגמ' דיש להחמיר כעין מב"מ.

והמהרש"א [חולין] ביאר דסברת כא"פ שייך קצת גם במינו, שהוא אוכל מן האיסור, ואם היה ניכר היה חייב עליו, ומש"ה החמירו. אבל סברת טעם כעיקר לא שייך כלל במינו.

ועוד כת' הר"ש [טבר"י] ועי"ל דאפי' דמינו אינו בטל כיון דכזית בכא"פ דאורייתא, ואף דאינו ניכר. דכיון דהאי לחודיה קאי. ודוקא היכא דהמיעוט נימוח ומתחבר עם הרוב אמר' דבמינו בטל ברוב. אבל קופות חטין, אף במינו כיון דלחודיה קאי ויאכל כזית כא"פ אינו בטל²⁷. [ויל"ד אי הוה מדרבנן או מדאורייתא].

וכ"כ **רבינו דוד** דדעת המקשן [ע"פ הסוגיה דנזיר] דאף מין במינו אינו בטל ברוב היכא דכזית כא"פ, והטעם מפני שראוי להצטרף ללקות מש"ה אינו בטל. וכת' אבל קשה לדחות סוגיה דכל הש"ס דחד בתרי בטל. וכת' דהו"ל לגמ' לדחות דבקופות הוה מין במינו ובטל, וסירכא נקט²⁸. ובזה אביי פליג דהיכא דיש רוב בטל.

ואי אמרת כבא"פ דאור' אמאי אמר' שאני אומר. ובגמ' [נזיר לז.] הגיר' בשלמא לדידי דאמינא משום דהיתר מצטרף לאיסור, כגון דנפיש חולין, אלא לדידך דאמרת משום דאיכא כזית בכא"פ, כי נפיש חולין מאי הוי.

והראשונים הק' מה מהני נפיש חולין, הא בסוגיין [גבי מקפה] אמר' היתר מצטרף לאיסור אף היכא דנפיש חולין²⁹. והר"ש העלה צד דהכא איירי במין במינו ומש"ה בטל ברוב. אך דחה דבמינו אף לא מהני כזית כא"פ, דהא בטל ברוב [וכמ"ש תוס' דידן].

והר"ש חילק דמקפה וכוותח ומדוכות אייאי שעירובן דרך נתינת טעם, ומש"ה אפי' רוב היתר מצטרף לאיסור. אבל קופות אין בעירובן נתינת טעם³⁰.

והתוס' רא"ש כת' דדעת אביי דלרבנן היתר מצטרף היכא דשווין. ור"א דרש 'כל' דאפי' מיעוט מצטרף. אבל לדעת רב דימי לרבנן בשום מקום היתר אינו מצטרף.

תוד"ה איתביה. והכא מיירי שרבו חולין וכו' דבדאורייתא בעי רבייה וכו'. והמהרש"א ציין בדגמ' [נזיר] גרסי' להדיא דאיירי דנפיש חולין.

25 וצ"ב האיך הקילו באיסור דאורייתא משום שאני אומר, אף דליכא חומר מיתה.

26 ואפשר דהראב"ד איירי דוקא בפירות, ומש"ה נקטו דוקא דתרומת תבלין וירק קיל. דלא חל אף כשהפריש. ועי"ל דאף דחל מדאורייתא, מ"מ אין בזה חיוב מיתה [וכ"מ בדברי הראב"ד]. והאמר' בינה [תרומות ב] תי' דהראב"ד איירי דוקא היכא דקרא שם מרצונו וחפצו [שמכניס עצמו לחיובו], דהוה בתורת נדר. אבל בתר דתיקנו חכמים כוונתו לקיים חיובא דרבנן. ולא חל מדאורייתא.

27 ולכא' כוונתו משום דשמא כשיאפה הפת לא יערב בשווה, ויאכל מהתרומה בפנ"ע. [ויל"ד א"כ מה מהני דליכא כא"פ בתערובת, הא שמא יזדמן לו המיעוט תרומה בפנ"ע].

28 והתוס' ר"ד [ע"ז סז.] כת' גרס הנח לדימוע דמדרבנן ל"ג הב"ע בתרומה בזה"ז דרבנן. ופי' דמה"ת מין במינו חד בתרי בטל, ורבנן הוא דאמור דתרומה מקדשת עד ק', הילכך תלי' בשאני אומר, ולא אמר' כזית בכא"פ דאורייתא בנ"ט אלא מין בשאינו מינו.

29 והר"ש כת' דלדעת ר"ת דאיירי בניכרין, יל"פ כוונת הגמ' דיכול ליטול חצי מזה.

30 וצ"ב דכל מין בשאינו מינו אמר' דנותן טעם עד ס'. ולכא' כוונתו הר"ש לחלק בין היכא דנתנו ע"ד ליתן טעם, אבל כשאינו עשוי ע"ד כן, אף דטעמו מורגש לא אמר' היתר מצטרף לאיסור.

והמהרש"א תי' דאי משום התם סגי קצת יותר מהאיסור, אבל תוס' הוכיחו דהוה רוב, דהיינו חד בתרי. ומשמע במהרש"א דדין ביטול מין במינו הוה דוקא יחס דחד בתרי, וצריך היתר כפול מהאיסור. והאחרונים תמחו דסגי בנ"א לבטל נ'. אך יש פוסקים³¹ דס"ל דמדרבנן צריך שיהא כפל. אך הפלתי [קט ב] הק' בדברי המהרש"א משמע דאף מדאורייתא צריך כפל.

בא"ד כגון קמח חטין בקמח שעורין שאינו ניכר. דהוה ב' מינין ובטל. הפוסקים העירו דמ"מ הוה יבש ביבש, ואף מין בשאינו מינו מדאורייתא בטל ברוב ביבש. והתה"ד הביא דתוס' כאן מבואר דמין בשאינו מינו צריך ששים אף ביבש [מדאורייתא]. והש"ך [י"ד קט י] דחה דהכא איירי בקמח שנתערב יפה והוה כלל בלח, וכמ"ש הפוסקים [שם א, ע' תוס' יבמות פב.].³² [וע"ע חו"ד שם ואכמ"ל].

בסוגיין – בגמ' [ע"ז סז]. אי' א"ר יוחנן טעמו וממשו לוקין עליו, וזהו כזית כא"פ. וכדאי' בסוגיין דכזית בכא"פ דאורייתא ולוקין עליו בכל התורה.

ומבואר בלשון הגמ' דכשיעור זה נחשב 'ממשו', ובפחות מזה נחשב טעם בעלמא, ואף דנתערב ממשות האיסור מתבטל. [אך תוס' וש"א"ר דנו אמאי אינו לוקה משום טעם כעיקר. ולחד תי' בתוס' שם איירי במין במינו³³]. ויש בזה כמה דיעות בראשונים. ואכמ"ל.

דעת רבנן בתערובת חמץ – דעת רבנן דאינו לוקה על תערובת חמץ, ומבואר בסוגיין דה"מ היכא דליכא כזית כדי אכילת פרס. והר"ף כת' דאף לרבנן איסורא מיהא איכא, ודנו אי כוונתו מדאורייתא או מדרבנן.

והראשונים [הנ"ל] דנו דאף בלא כזית כא"פ עכ"פ יאסור משום טעם כעיקר.

ולדעת רוב ראשונים אה"נ, אלא דאף משום טעם כעיקר הוה רק חצי שיעור, ומש"ה אינו לוקה. ונח' הראשונים [תוס' רא"ש ור"ש הנ"ל, וכן מהרש"א] אי חצי שיעור בתערובת אסור מדאורייתא או מדרבנן³⁴.

והבעה"מ והטור [הנ"ל] כת' דכוחו וכדו' איירי דבליכא טעם, כדי לאסור משום טעם כעיקר.

דעת הרמב"ם – הרמב"ם [א ו] פסק דלוקה על תערובת חמץ ואין בו כרת. דכתיב כל מחמצת, בד"א כשאכל כזית כדי אכילת פרס וכו'. והראב"ד השיג דהרי"ף פסק כרבנן דר"א.

ובפשוטו משמע דהרמב"ם פסק כר"א³⁵ [דיליף מכל מחמצת³⁶], אך צ"ב שכת' דדוקא כזית כא"פ, ובגמ' [לעיל] מבואר דבהנך דמתני' ליכא כזית כדי אכילת פרס [ולר"א חייב אף בדליכא כזית כא"פ³⁷], דאי איכא כזית כא"פ אף רבנן מודו. והרמב"ן [בסה"מ ל"ת קצח, הו' בה"ה, ועד"ז הק' הרמ"ן] השיג דאי איכא כזית בכא"פ אמאי אינו חייב כרת, דהא בכל איסורי התורה חייב בכזית כדי אכילת פרס³⁸. ועוד דקי"ל כרבנן דלא דרשי' 'כל'.

והרמב"ם [נזירות ה ד] פסק דלא אמרי' היתר מצטרף לאיסור, אפי' באיסורי נזיר. ועפ"ז מבואר דבעי' שיאכל דוקא כזית כא"פ.

והכס"מ האריך בכ"ז, והביא צד דפסק כר"א, אלא דלא קי"ל דהיתר מצטרף לאיסור. [ואפשר דגרס באופ"א בסוגיין]. ומש"ה אף לר"א צ"ל באופן דאכל כשיעור מהחמץ. ועוד פי' דפסק כרבנן, והיכא דאכל כזית כא"פ אף רבנן מודו דחייב. אלא דלא שכיח, ומש"ה לא איירי המשנה כה"ג.

ולפ"ז איירי כשאכל שלא כדרך אכילתו, ומיהר תוך כדי א"פ. ואף דבגמ' [לע'] מבואר דבטלה דעתיה, מ"מ עובר עליו. וכ"כ המבי"ט [א רמז] בשם מהר"י בירב דכוונת הרמב"ם כה"ג, ואף

31 מהרש"ל [הו' בפוסקים י"ד קט, ומנחת יעקב נא ו, לט א], וכן דייקו מהרמב"ם [מאכ"א טו]. אבל הש"ך [קט ו] פסק דל"מ כפול [עי"ש פרמ"ג].

32 וציין דכ"כ התה"ד [קיד] דכ"מ בסוגיין דקופות.

33 ועפ"ז כת' דטעמו וממשו איירי במכיר את האיסור. ול"ש לסוגיין.

34 והרמב"ם [נזירות ה ז] כת' דהיכא דיש כא"פ לוקה, אבל היכא דיש טעם יין וליכא כא"פ אסור מדברי סופרים. והראב"ד השיג דהוה מדאורייתא ואין לוקין. [ולכא"ו נח' בדין חצי שיעור בתערובת]. אמנם המהרלב"ח נקט דהרמב"ם איירי דוקא היכא דלא נתערב כזית בין הכל.

35 וכסתם משנה, וכדעת הבעה"מ. אבל הר"ף וש"א"ר פסקו כרבנן.

36 וכ"כ הרמב"ם בסה"מ [ל"ת קצח] דילפי' כל מחמצת לרבות כותח הבבלי ושכר המדי וחומץ האדומי, שיש בהן לאו. ואם מעורב פחות מזה אינו לוקה.

37 משום דהיתר מצטרף לאיסור.

38 אך הגר"א [שם] דייק מדברי הרמב"ם [מאכ"א טו ג] דאין חיוב מיתה וכתר בכזית כא"פ, דהרמב"ם כת' דנתערב חלב כא"פ 'לוקה'. וציין דכ"ה לשון הגמ' [ע"ז סז]. טעמו וממשו אסור ולוקין.

דאמרי' לע' דבטלה דעתיה, ולא איירו רבנן כה"ג³⁹. מ"מ אם אכל כן מתחייב [ע' לע' בשם תוס' נזיר]. [וע"ע אבן העזר תמב שהאר"ך ע"ז].

והגרא [תנב] דהא דאי' [מג.] דר"א דרש כל וחכמים לא דרשי, היינו לס"ד דרבנן פליגי אפי' בכזית בכא"פ. אבל למסקנא רבנן מוקמי לקרא בכזית בכא"פ⁴⁰.

והמהרלב"ח [פח, הו' בס' הליק' לרמב"ם מאכ"א טו] דייק ברמב"ם דאף היכא דליכא כזית כא"פ הוה איסור דאורייתא, אלא דאינו לוקה. דגבי חמץ מרבי' 'כל מחמצת', אלא דהוה חצי שיעור ואינו חייב עליו.

והרמב"ם [ד ח] פסק דבתערובת חמץ [כגון כותח הבבלי] עובר בבל יראה. וה"ה הק' דפסק דאינו עובר בלאו. ותי' דכוונת הרמב"ם היכא דיש כזית כא"פ, וכמ"ש הרמב"ם [הנ"ל] דבכותח יש כזית כא"פ.

אבל הרמ"ך כת' דדוקא באכילה אינו עובר, דבטלה דעתיה אצל כל אדם⁴¹. אבל בגוף הדבר יש כזית כא"פ. והוסיף דאיירי שיש כזית בכדי אכילת פרס, אלא דאין זה דרך אכילתו, וכדאי' בגמ'⁴². ומבואר בדבריו דהוה חמץ לענין בל יראה, ונתמעט רק בצורת האכילה. [והרמ"ך תמה ע"ז]. וכן למד הגר"א [תנב ב בס"ד, ותמז יב] בדעת הרמב"ם [וע' מה שהו' לע' מב].

והרמב"ם [שם ז] כת' דאסור לאכול חמץ כל שהוא מן התורה, שנא' לא יאכל חמץ. ואינו לוקה או חייב כרת. וה"ה ציין לדין חצי שיעור אסור מה"ת [יומא עג:], והכס"מ הק' אמאי איצטריך ריבוי גבי חמץ⁴³. והאחרונים האריכו בזה⁴⁴.

והצל"ח [ונוב"י ת נג] ביאר דגבי חמץ איצטריך לאסור אפי' כשאוכל חצי זית בסוף הפסח, דלא חזי לאיצטרוף⁴⁵.

ובשור'ת הרשב"א [ג ריד, הו' בב"י יו"ד קלד] כת' דכל היכא דעיקר דרכו לערב בו דבר, לא אמרי' דבטל במיעוטו⁴⁶. וכדאי' בד' מיני מדינה [במשנתינו]. והמג"א [תמב א] תמה דבסוגיין איירי שיש בו כזית כא"פ, ואי לא"ה שרי. וכת' דצ"ל דכוונת הרשב"א דעכ"פ מדרבנן אסור [אף לרבנן דפליגי]⁴⁷.

דף מד:

ליתן טעם כעיקר וכו'. האחרונים העמידו דיש ב' חידושים בדין טעם כעיקר, א' דגוף הטעם אסור [ולא אמרי' דהוה זיעה בעלמא], ב' דהטעם אוסר את התערובת, ואינו מתבטל. [ולדעת רש"י אף מצטרף, וע' בסמוך].

ובפשטותו ביארו האחרונים דכיון דנתחדש דעצם הטעם הוה איסור, ממילא אמרי' דלא שייך ביטול היכא דטעמו ניכר. אבל הגר"ח [מאכ"א ט וכו"מ] כת' דגדר טעם כעיקר הוה חלות דין איסור מחודש מחמת הטעם. [ולא גילוי מילתא דלא נתבטל].

שם. המלחמות [ורבינו דוד והר"ן] ביאר דהיתר מצטרף לאיסור וטעם כעיקר לא תלי בהדדי. ד"ל היתר מצטרף, אף לולי דין טעם כעיקר [היכא דמעורב בעין]. וי"ל טעם כעיקר בלא היתר מצטרף, היכא דמעורב שיעור כזית מהטעם. וגבי חטאת [ע' בסמוך] שניהם באין כאחד, שאם נתן טעם הפסולה בכשרה ואכל כזית ממנה לוקה [אף דהוה טעם בעלמא].

שאם שרה ענבים במים ויש בהם טעם יין חייב וכו'. פרש"י בכזית מהם, דאיתעביד כוליה איסור. מבואר ברש"י דמדין טעם כעיקר סגי שיאכל כזית מהתערובת. וכ"כ רש"י [בסמוך ד"ה מפת ומיין] דהיכא דפשט טעם יין בכל הפת לוקה [בכזית] משום טעם כעיקר, דאיתעביד פת גופיה איסורה.

39 [מ"מ דוחק דכיון דרבנן ור"א לא איירי כה"ג, אמאי שבק הרמב"ם האופן של הסוגיה, ונקט מילתא דלא שכיחא].

40 וכסברת המקשן 'א"ה אמאי פליגי רבנן עליה דר"א כו' וכזית בכא"פ דאורייתא כו'.

41 ולרבנן לא דרשי' 'כל'.

42 ודייק דהגמ' [ריש העמ'] מק' מאן תנא דבאזהרה, ולא הק' על גוף הדין במשנה.

43 והרמ"ך [שם] הק' להיפך, אמאי איצטריך לפרש דאינו לוקה, הא בכל התורה אינו אכילה. ותי' דס"ד דבאיסורי הנאה אף פחות מכשיעור אסור, דהא נהנה. [וס"ד דלוקה על הנאה].

44 והמהרלב"ח [יח, הו' במשנ"ל] ביאר דס"ד דחמץ יש היתר לאיסורו וקיל, קמ"ל דאף בחמץ חצי שיעור אסור.

45 וע"ע או"ש, אבה"א, אחיעזר [ב כא ג, ג ה].

46 ומש"ה חומץ [של יין נסך] שמעורב עם דבש אוסר, ואף דבטל במיעוטו.

47 והביא בשם הר"ז דחמץ שנתערב קודם הפסח בטל בס', אבל עירבו במזיד, כגון שצריך לתקנו ולעשותו עם חמץ צריך לבער, ואסור אחר הפסח.

1 ובפשטותו אף זה ילפ"מ ממשרת, אבל הגר"ח [מאכ"א ט] כת' דילפי' לה מדכתיב 'הטמאים' לאסור צירן. [ע' תוס' בכורות ו:].

וכ"ד הרא"ש [חולין ז לא] דגדר טעם כעיקר דהכל נקרא על שמו, ומש"ה לוקה על כזית מהתערובת². וביאר דטעם כעיקר פ' דהטעם עושה אותו ממש³.

[ויל"פ בכמה אופנים, ובפשטות לשון רש"י דהאיסור נהפך להיות היתר, שהתורה אסרה אף חתיכת היתר שיש בו טעם איסור⁴. ועיל"פ דמתחייב על אכילת כזית טעם, וכיון דהטעם תפשוט בכולו נחשב שיש כאן כזית טעם⁵].

אבל הר"ש [טבו"י שם] דחה דאטו מי מחייב בחצי זית הנבלע יותר מכשהוא בעין⁶. וכ"ד רוב הראשונים דאינו לוקה אא"כ אוכל כזית מהאיסור. וטעם כעיקר דאורייתא היינו כשאוכל כזית בכדי אכילת פרס⁷.

ועפ"ז ביארו כמה ראשונים דהא דא"ר יוחנן [ע"ז סז:]: דטעמו וממשו לוקה עליו, כשאוכל כא"פ⁸, היינו דאל"כ ליכא שיעור כזית מהאיסור⁹. ויש כמה מהלכים בראשונים מה נחשב 'ממשו'. והאחרונים האריכו בזה טובא. ואכמ"ל¹⁰.

אבל המלחמות [בסוגיין] כת' דאפי' אין בו מגופו של איסור כלום [וכגון ענבים ששרה במים] לוקה, היכא דהאיסור נתן בהיתר טעם גדול, כאילו נתערב בו כזית ממשו של איסור¹⁰. וזהו טעם כעיקר שלמדנו מנזיר לכה"ת כולה.

והרא"ש [ס"ה חלה, וכן חולין שם] הביא [דעה נוספת] בשם ר' חיים דהיכא דיש כזית בכא"פ קרי ליה טעמו וממשו, וכה"ג נהפך כולו, וחייב על כל כזית שבו. [וכן יוצא בה יד"ח מצה בכזית מהתערובת].

וכמה אחרונים [חזר"א י"ד כד] נקטו דאף לצד ברא"ש דאיירי בדליכא כזית בכדי אכילת פרס, עכ"פ איירי שנתערב בו כזית איסור. [דאי ליכא כזית איסור א"א לחייבו, וכדמשמע חולין צח:]. והיכא דנתערב כזית איסור לנ' זיתי היתר, לוקה על כל כזית שבו.

מכאן אתה למד לכה"ת כולה ומה נזיר וכו'. הר"ש [טבו"י ב ג] כת' דלוקין על טעם כעיקר [ונח' בזה הראשונים¹¹, ע' בסמוך], והק' דאין מזהירין מהדיר¹². וכת' דצ"ל דהאי ק"ו הוי גלוי מילתא בעלמא¹³.

תוד"ה וה"ה לערלה. ופ"ה דערלה וכו' אחר ג' מותר, וקשה מה שמותר אחר ג' היינו האילן, והאילן לא נאסר מעולם. אך ר"ח [כאן עה"ג פ' [כרש"י] דאין היתר לאילן בשני ערלה, לא באילן ולא בפירותיו. אבל אח"כ מותר. וצ"ל כת' הר"י דהיוצא לאחר ג' אין איסורו חל עליו. ונח' אי עיקר איסור ערלה הוה באילן או בפרו'.]

בא"ד ור"ת פ' בשנת הד', דיש היתר לאיסורו ע"י פדייה או להביא לירושלים. ולפ"ז הגמ' כאן

- 2 וכ"כ הרא"ש [ס"ה חלה] דמשום טעם כעיקר אף האורז מצטרף לשיעור חלה, כיון דנקראית על שמו.
- 3 ורע"א [חולין צח:] הק' מהגמ' [שם צח:] דאי' פלגא דזיתא דתרבא וכו' לא תזלזל בשיעורא דרבנן. ומבואר דיש לו דין חצי שיעור, ואף דאוכל כזית.
- 4 ומשמע דדמי לביטול ברוב, שחל אף על ההיתר שם איסור, כיון דבלע טעמו. [וצ"ב דהא יש בו ג"כ 'טעם' מצד עצמו].
- 5 דהוה כחתיכת איסור שתפח, דמשערין כפי שהוא עכשיו.
- 6 דכזית שמן של תרומה שנתן טעם במקפה של נ' זיתים, וזר אכל חצי המקפה מי לקי, דלא אכל אלא חצי זית של שמן. והו"ל כחצי זית של תרומה שנתן טעם במקפה אפילו אכלה כולה פטור אא"כ היתר מצטרף לאיסור.
- 7 ולמ"ד דכזית כא"פ לאו דאורי' צריך לאכול ממנו הכל בשווה.
- 8 [אבל דעת ר"ת דהתם איירי במין במינו].
- 9 והראב"ד [כתוב שם] כת' דזה עיקר תי' הגמ' [בע"א] כזית בכדי א"פ דאורייתא, דכה"ג לוקין אטעם כעיקר. דהוה כאילו בעין ואינו בטל. [ושוב דחה דהגמ' איירי כשהוא בעין ממש].
- 10 והקה"י [כב] כת' דלדעת שא"ר ודאי ל"ש בל יראה על עצם הטעם הבלוע, דהוה חצי שיעור. [וליכא בל יראה בחצי שיעור, ע' לק' מה]. אבל לדעת המלחמות שייך שיעור בכמות הטעם. ולדעת רש"י דאף ההיתר נהפך ומצטרף לשיעור, ולי"ד אי הוה דוקא באיסור אכילה או אף בבל יראה.
- 11 והקה"י דן בתערובת חמץ דמתני', לדעת ר"ת ליכא בל יראה. ומוכח דאינו עובר משום הטעם. אך כת' דלדברי הטור הוה קיומה בעלמא, ואין ראייה לטעם גמור.
- 12 ודעת הבעה"מ [בסוגיין] דאינו לוקה אלא בנזיר, דאין מזהירין מהדיר. והוה טעם בעלמא [אף כשיש כזית בכדי אכילת פרס], אא"כ ניכר ממש.
- 13 והראב"ד [ס' כתוב שם, במהד' עוז והדר] כת' דדוקא לר"ע לוקין, דכתיב טעם כעיקר בגופייהו, וגמר' להו מדינא או אפי' מבנין אב למלקות, דגלווי מלתא בעלמא הוה למלקות. אבל לרבנן הוה ק"ו [וכדאי' כאן], ואין לוקין על טעם כעיקר. [ע"ש שהאריך].
- 14 והמהר"ם חלאה [בסוה"ע] הק' אהא דהגמ' דנה לר"ע ללמוד לכה"ת, א"כ אין לוקין עליו, דאין לוקין על ההיקש [לכא' כוונתו מה מצינו].
- 15 והביא דכוותה אשכחן [יבמות סח:] גבי נבעלה לפסול לה דכהן חייב עליה בק"ו דגרשה דמותרת בתרומה ואסורה לכהן, וחשיב ליה גלוי מילתא.

קאי אנטע רבעי¹⁴, דאף הוא מפרשת ערלה¹⁵. אלא דיש היתר לאיסורו.

והשעה"מ [מאכ"א י טז] הביא דמבואר בדברי ר"ת דרבעי אסור בהנאה [חוץ לירושלים]¹⁶. [וכ"כ רבינו יונה **שער"ת** ג פג]. ואילו ברמב"ם [מאכ"א שם] משמע דאסור רק באכילה ומותר בהנאה¹⁷.

ויש שהביאו דשורש המח' בגדר נטע רבעי, אי הוה כחלק מאיסור ערלה [אלא דהותר בירושלים], או דהוה איסור בפנ"ע¹⁸. אך לכא' כוונת התוס' דמעש' ש חוץ לירושלים חשיב איסור'ה [ע' תוס' קידו' גג: ע"פ הסוגיה סנהד' קיב:].

בא"ד ונזיר נמי אי מיתשיל א"ז לדבר שנאסר, שהחכם עוקר הנדר מעיקרא. [ודלא כרש"י דס"ל דחשיב היתר לאיסור¹⁹ ע"י שאלה²⁰]. והקוב"ש [קעג] הביא דהרא"ש [נדרים ו ג] הביא דהירושלמי [שם] מקשה אמאי נדר חשיב יש לו מתירין [וכדאי' שם נב. ונט.], דהחכם עוקר את הנדר מעיקרא. ודחה דאין עוקרו אלא מכאן ולהבא. כלומר דעיקר העיקור מכאן ולהבא, שהיה נאסר עד עכשיו²¹.

והרש"ש תמה דמהני אף הפרת האב והבעל לנזירות, ואף דהוה מכאן ולהבא²².

שם. ותוס' [קידו' שם] הביאו בשם ר"ר י"ט דערלה יש היתר ליטע ולגרם איסורו. ור' משה מפונטיזא פ' דיש היתר ע"י ב"ד, דהב"ד קובעים את החודש, ומקדימין שממהר ט"ו בשבט שהוא זמן ההיתר. משא"כ כלאים דאין ממהרים בשום אופן.

והמהר"ם חלאוה הביא י"מ דאין איסורו 'עולם', דמותר לבני נח ולא נאסר לכל העולם. ואילו כלאים אסור לבני נח להרכיב אילן²³.

דתנן רע"א נזיר ששרה פתו ביין, ויש בו לצרף וכו' מפת ומיין וכו'. פרש"י דלר"ע אף דלא נתפשט היין בכל הפת, ולשיטתו [מג:] דאמר' היתר מצטרף לאיסור אף בשאר החתיכה, שאינו מעורב עמו. אבל הפת שבלע מהיין חשיב טעם כעיקר, ואף לרבנן לוקה על כל כזית שבפת²⁴.

והנחל"ד דייק דמשמע דיין שנבלע בפת חשיב 'טעם' בעלמא²⁵, ואין כאן ממשות האיסור. [ודלא כפ"ח].

ור"ע טעם כעיקר מנ"ל. פרש"י כיון דיליף משרת להיתר מצטרף לאיסור וכו'. **והתוס' ר"פ ביאר דע"כ ר"ע יליף טעם"ע** מקרא אחרינא, דאל"כ לא היה לומד להיתר מצטרף לאיסור. וכ"כ **תוס'** [נזיר לז] [ע"פ גיר' הספרים דהתם]. [ומבואר דהיתר מצטרף לאיסור הוה חידוש יותר גדול. והאחרונים דנו דטעם כעיקר נמי הוה חידוש, לדעת רש"י דמצטרף לשיעור].

בשר בחלב לאו טעם בעלמא הוא ואסור. פרש"י דהבשר בעיניה, אלא שטעם חלב נבלע בו. אבל **המהר"ם חלאוה** כת' דהחלב בבשר הוה ממשו, דהחלב בעין בלוע בבשר. אלא קאי על החלב, דאסור משום דיש בו טעם בשר²⁶. וכת' דאף דמשכח"ל דנתערב שומן הבשר בחלב, מ"מ בכל ענין אוסרתו תורה אפי' היכא דיש רק טעם²⁷.

ה"נ לא שנא. המהר"ם חלאוה כ' דה"מ לדחות מה לבב"ח שאסור בהנאה ונעבדה בה עבירה, אלא דעדיפא משני דהו' חידוש²⁸.

ומבואר דס"ד דילפי' מבשר בחלב דטעם כעיקר אינו בטל בכל איסורי התורה, אך **האחרונים** הק' **דתוס'** [ע"ז סה:], וכן הר"ן לע"מ: כת' דלא שייך גירי ביטול בבשר בחלב וכלאים [ואפי' באלף], והוה סברא אחרת דדרך ביטול אסרה

14 וכן **הגמ'** [קידו' לח]. דנוהג בחו"ל [לר"ש, דערלה בחו"ל מדאורייתא]. ולפר"ת קאי ארבעי. ויל"ד אי אף למאי דקי"ל דערלה בחו"ל משום הלכה, אף רבעי נוהג. [וכ"ד **תוס'** קידו' ב:; וע' רמב"ן ר"ה ו **ורשב"א** ב"ק סט.]. והרמב"ם [מאכ"א י טז] הביא דכ"ד **הגאונים**, ו**הרמב"ם** פליג דל"מ רבעי בחו"ל. [והגר"ח שם ביאר דנח' בגדר ערלת חו"ל אי הוה חיוב מחודש, או דאהדריה לפרשת ערלה דקרא. וע"ע תורת זרעים תרומות ג ט].

15 ואיסורו איסור עולם, דהפרי שנגדל בשנה ד' אסור לעולם. אא"כ יעליהו לירושלים או יפדה.

16 [וכ"מ בס' הישר ע ו דאסור בהנאה]. [וע"ע קידו' גג: בגדר מעש' ש חוץ לירושלים, אי חשיב כאיסור הנאה].

17 **והשעה"מ** דחה דל"ל דכוונת ר"ת לאחר זמן ביעור מעשרות, דשוב אסור בהנאה. [וצ"ב דלאחר ביעור מעשרות שוב אין לו היתר].

18 וע' דבר שמואל שהאריך בחקירה זו.

19 **והמהר"ם חלאוה** הק' דאף שאר איסורין יש היתר ע"י ביטול ברוב.

20 ור"ח פ' דיין זו שאסור עליו בימי נזרו, הותר אח"כ.

21 וע' **קוב"ש** [קעב וקובה"ע כו ב, שער"י ב י].

22 ע' נדרים פג. [והקוב"ש תמה האין מהני, הא קדושת הגוף לא פקעי בכדי ומה שייך בזה הפרה. ע"ש].

23 ואף דקאי הכא אאיסור דהפירות דכלאי הכרם. ובני נח לא הוזהרו כלל אכלאי הכרם, אלא הרכבת אילן. מ"מ שם כלאים שייך לבני נח.

24 ומבואר דלדין טעם כעיקר סגי כשנבלע יין בפת [בצונן], ולא הוה דוקא דרך ביטול.

25 ויל"ד דכוונת רש"י דלא גרע מטעם, ומהני לצרף הפת עמו לשיעור לאסור.

26 וכ"כ **הרשב"א** [תוה"ב ד א י. בדה"ס בשם בעלי התוס'] דמשום החלב, דאין יכול להיות ממשו של בשר אלא טעם.

27 כגון בשר כחוש דלא פלט שומן אלא טעם. או היכא דעבייר את השומן מע"ג החלב, שאינו אלא טעם לבד.

28 ומש"ה א"א ללמוד ממנו אף חמץ בפסח ושור הנסקל.

תורה. והאיך נילף לשאר איסורין דשייך דין ביטול²⁹. ואכמ"ל.

תנוד'ה ורבנן. תימה לרשב"א התיינה לרבא [חולין קח. דאמר בב"ח חידוש הוא], אלא לאביי [שדן ללמוד טעמו ולא ממשו בכה"ת מבשר בחלב]. ותוס' [חולין שם, צו' עה"ג] דחו דאביי חזר בו. ויש ראשונים שהביאו דאביי [לע' בע"א] משמע דל"ל טעם כעיקר דאורייתא. וע"כ דהתם קיבל דברי רבא.

ומאי חידוש וכו' אלא דאי תרו ליה כולי יומא שרי וכו'. הרא"ש [ע"ז ה יא] הביא [בשם ריצב"א] מסוגיין דשרייה מעת לעת אוסרת מדין כבוש כמבושל, ומש"ה הוה חידוש דבשר בחלב אינו נאסר ע"י כבוש. ואילו שאר איסורי התורה נאסרו ע"י כבוש.

והתוס' ר"פ [בחד תי'] כת' דאיירי דהחלב חם [ומש"ה מבליע³⁰] אלא דאינו דרך בישול. והמאירי כת' דאיירי כגון בכלי שני, דמבליע ומפליט ואינו מבשל.

[והאחרונים דנו דהול"ל דחידוש הוא דאינו נאסר אלא בבישול ממש ולא צלייה³¹, וכן היכא דלא נתבשל כל צרכו³²].

אך הצ"ח הק' דדעת ר' יוחנן [חולין קיא:] דכבוש אינו כמבושל, א"כ אף כל איסורין אי תרו כוליה יומא מותרין. [ע"ש]. וצ"ל דכוונת הגמ' משום עצם התערובת [אף שאינו בולע], דשאר איסורי התורה אוסרין כה"ג.

שם. כלאים נמי וכו' אלא דאי תרו. המאירי הק' דאף בכלאים כן, שאם העמידם בכלי אחד אין כאן כלאים וזריעתם אוסרתם. ותי' שאין 'שם כלאים' עליהם עד שזרע. אבל אם שרה בשר בחלב בשר בחלב הוא ולא נאסר מן התורה.

אלא יליף מגיעולי נכרים וכו'. פרש"י קדירה שבישל בה נכרי וכו' והתורה אסרתו במעשה מדין. וע"כ דטעם כעיקר אסור מדאורייתא. והר"י מאורליינש [בתוס' ע"ז סז] כת' דאין לוקין על טעם כעיקר, דגיעולי מדין הוה איסור עשה. ור"ת חלק דאהדרי קרא לאיסוריה³³. והראשונים ביארו דכיון דילפי' ממדין דאסור, אין חילוק בדאורייתא בין לכתחילה ובדיעבד, ולוקה עליו.

והאחרונים [נחל"ד] הק' דלדעת רש"י דנתחדש בטעם כעיקר, אף ההיתר מצטרף לאיסור. ומנ"ל הא, נימא דבמדין ילפי' דרך עצם הטעם הבלוע אסור. והוכיחו דע"כ דהוה סברא, דאי אסור ואוסר התבשיל, חשיב כולו איסור. [וע' מש"כ לע'].

ורבנן גיעולי נכרים³⁴ חידוש הוא וכו'. פרש"י דהתורה אסרתו במעשה מדין. והרא"ה [בדק הבית ד א יא. בדה"ס] הק' [בשם הרמב"ן] דגיעולי נכרים היה בלוע מכל שאר איסורי התורה, ובזה חידשה תורה לחוש לטעמו. וא"כ אף שאר איסורי התורה הוה בכלל חידוש זה³⁵.

ויש פוסקים שתי' דכוונת הגמ' דבמדין הוה חידוש לדור המדבר. אבל לדורות הקונה כלי מנכרי מדאורייתא מותר דהוה טעם פגום, והגעלה מדרבנן. [וע' נוב"י יר"ד ת נא בהג', ואר"ש מאכ"א ט].

אבל הרא"ה כת' דבכלי של נכרי אסרה תורה משום מעלה. ורבינו דוד [בסוגיין] ביאר דהוה חידוש בכל קונה כלי מנכרי, שרצתה התורה שהכלים יהיו טהורים מטומאת הגויים ואיסוריהן. וכה"ג חידשה תורה טעם כעיקר לאסור התבשיל. אבל בישראל כשבישל חתיכה של איסור, לא אסרה תורה טעם פגום בקדירה.

קדירה בת יומא א"א דלא פגמה פורתא. והוה חידוש. בפשוטו להך מ"ד אף לדינא טעם הבלוע

29 וי"ל דכ"ז לבתר דאמר' דחידוש הוא, ותליא בדרך בישול. אבל לולי דהוה חידוש תלי בגדרי טעמ' דעלמא.

30 והתור"פ בתי' הא' כת' דאף דשרייה אינו מבליע טעם [בסתמא], איירי הכא אף באופן דטעמיה קפילא דיש בו טעם חלב. א"נ שאני שרייה בפירות דמבליע.

31 לדעת הר"ן [סוף ע"ז, הו' לע' מא.], ונח' בזה הפוסקים [יר"ד ר"ס פז].

32 אף דודאי בולע, מ"מ נקטו כמה אחרונים [ע' פלתי פז] דאין איסור בישול בפחות ממאכל בן דרוסאי.

33 וציין כע"ז בכורות טו: דהגוזז פסוה"מ לוקה, אף דילפי' תזבח ולא גיזה. דאהדריה קרא ללאו דקדשים. אך הר"ש [טבר"י שם] דחה דגבי גיזה פסוה"מ לאו משום דאהדרי' קרא, אלא דלא הותר מעולם. משא"כ טעם כעיקר דהוה חידוש. ומדאורי' אינו לוקה בכזית מקפה אי לאו דהיתר מצטרף לאיסור דהא בכזית מקפה לחוד אי אפשר להיות בו כזית שמן.

34 פרש"י קדירה שבישל בה נכרי וחוזר הישראל ומבשל בו מגעלת בליעתה לתוך של ישראל וכו'. ומבואר דבפרשת הגעלת כלים דכלי מדין מבואר דנאסר המאכלים בדיעבד. אך הראשונים הק' דנימא דרך גוף הטעם אסור, ולכתחילה אסור לבשל בו משום דאין מבטלין איסור לכתחילה. ומנ"ל דכשבישל בו נאסר התבשיל בדיעבד. [וע' לע' ל. ואכ"מ]. והפ"מ ג [צג ג] כת' דדעת הרמב"ם דטעם כעיקר לא"ד, ואפ"ה בכלים צריך הגעלה לכתחילה, כדילפי' ממדין.

35 והפ"מ ג [הנ"ל] נקט דהוה חידוש דטעם הבלוע בכלי חמיר מבלוע באוכל. וביארו האחרונים דבעודו בדופן הכלי ל"ש ביטול בשאר האוכלים, וזהו חידוש דכלי מדין. [אך בשעה שמבשל בו מתבטל, ואינו אוסר. והך חידוש מדאורייתא הוה רק לענין לאסור הבישול לכתחילה].

בקדירה הוה מדרבנן, דפגמה פורתא. אבל רבינו דוד ביאר דה"מ לולי דילפי' טעם כעיקר. אבל לרבנן דילפי' משרת לטעכ"ע, א"כ אף קדירה בת יומא אוסרת התבשיל מדינא. [וע' תוס' ע"ז סז: ושאר שם באריכות].

דף מה.

דתניא כל אשר יגע וכו' יכול אפי' לא בלעה, ת"ל וכו' עד שיבלע בבשרה. תוס' [מג:] הביאו מכאן דהיתר מצטרף לאיסור הוה דוקא היכא דבלע ומעורב. אבל רש"י [כאן] משמע דהיה ס"ד דע"י מגע בעלמא יאסר. קמ"ל דוקא היכא דנבלע נפסל, דכה"ג ע"כ אוכל שניהם כא'. [ומ"מ עיקר היתר מצטרף לאיסור תלי בהא דאכלם יחד].

ת"ל בבשרה, עד שיבלע בבשרה. רש"י [זבחים צז:] כת' כגון המהתך שומן חטאת וסך ממנו צלי של שלמים ונבלע בו. ורש"י כת' דמכאן אנו למידים היתר מצטרף לאיסור בקדשים, ואין ללמוד מכאן טעם כעיקר שאין זה 'טעם' אלא 'ממש'. והראשונים [רשב"א חולין צח:] חלקו דאיירי שנבלע טעם בעלמא.

ובפשוטו כוונת רש"י דאיירי שנבלע דוקא ממשות, ואל"כ אינו אוסר בחטאת. אבל יש אחרונים [קה"י לט] דביארו דכוונת רש"י דאין ללמוד טעם כעיקר, דיש לדחות דאיירי בממשות. אבל למסקנא אף טעם לחוד אוסר.

ורבנן נמי וכו' הנהו מיצריך וכו' אלא ליכתוב נזיר ותית חטאת וכו'. האחרונים [שעה"מ נדרים ג ו] הק' דהגמ' [זבחים צז:] לומדת מכאן דאין עשה דוחה ל"ת במקדש, א"כ איצטרך חטאת לגופה.

תוד"ה ורבנן. אור"י דבנזיר וכו' משמע דחטאת לטעם כעיקר וכו'. [אבל רש"י [בכ"מ] נקט דכוונת הגמ' שם משום היתר מצטרף לאיסור]. ותוס' לא תי', ומשמע דכוונתם דהוה מח' הסוגיות אי ילפי' חטאת לטעם כעיקר [ומתחייב על הטעם], או משום היתר מצטרף לאיסור.

אבל בחי' הר"ן [וכן המלחמות ועוד] תי' דילפי' מינה תרתי, דאף דבלע רק טעם נאסר [המקום שבלע], ש"מ טעם כעיקר. ועוד דרשי' להיות כמוה, דלוקין אף על מה שנגע בה, ומצטרף לשיעור כזית. ש"מ היתר מצטרף לאיסור.

ודין טעם כעיקר ילפי' לכל התורה, אבל היתר מצטרף לאיסור הוה ב' כתובים. וי"ל דטעם כעיקר חמירא טפי, וילפי' לכה"ת.

תוד"ה בשמעתין משמע. דלאו אסמכתא, דמדר"ע וכו' נשמע לרבנן. ותוס' הק' דאביי [חולין קח.] למד דטעמו ולא ממשו² דאורייתא³, ורבא דחה דבריו. ותוס' [שם, וכן ע"ז סז. וכ"מ] כת' דרבא דחה דחויא בעלמא, דאין ראייה משם. ולעולם קי"ל דטעם כעיקר דאורייתא.

ועוד הביא תוס' מהגמ' [ע"ז סז:] דא"ר אבהו אר"י דטעמו ולא ממשו אסור ואין לוקין עליו. ובפשוטו משמע דאינו איסור דאורייתא. ורש"י [חולין צח:] הביא מכל הנך דקי"ל דטעכ"ע לאו דאורייתא⁴. [וכן רש"י בסוגיין כת' דרבנן ל"ל טעכ"ע].

אבל דעת הר"י מאורנליינש [בתוס' חולין צט, וה"ר יוסף בתוס' ע"ז סז:] דטעם כעיקר דאורייתא, אלא דאין לוקין עליו.

ותוס' [חולין צח:] תי' דאיירי שם במין במינו, דמדאורייתא בטל ברוב. ועוד תי' דאיירי באופן דליכא כזית כדי א"פ, ומשום טעם כעיקר הוה חצי שיעור⁵.

ועוד הביאו מדברי רבא [חולין צח:] דטעם כעיקר אסור בקדשים, ולא בחולין. אבל ר"ת גרס שם היתר מצטרף לאיסור, דבקדשים אסור [וכדאי' בסוגיין].

ועוד אי' [זבחים עח.] ש"מ נותן טעם ברוב לאו דאור', והגמ' הביאה מדין עיסה של אורז וחטין. ואכמ"ל.

1 דרש"י [חולין צח:] נקט דלמסקנא דוקא בקדשים אמרי' היתר מצטרף לאיסור. אבל הבעה"מ כת' דהגמ' שם אתי עלה משום היתר מצטרף, ואף ההוזכר טעם כעיקר הוה שלא בדקדוק.

2 והיינו טעם כעיקר. והבעה"מ [בסוגיין] ביאר דבלישנא דתנאי הוה טעם כעיקר ובלישנא דאמוראי הוה טעמו ולא ממשו.

3 מבשר בחלב [ה' לע' מד:], ותוס' שם נקטו דאף אביי חזר בו.

4 ופרש"י דהסמיכו על משרת, והוה ב' כתובים הבאין כא' [ולא ילפי' לכה"ת]. א"נ משרת להיתר מצטרף, וגיעולי נכרים חידוש.

5 ויל"ד אי כוונת התוס' דחצי שיעור הוה איסור בעלמא מדאורייתא. או דבתערובת מותר [ונח' בזה הראשונים, ע' לע' מד:].

השתא לר"ע איסור והיתר מצטרפין איסור ואיסור מבעיא, א"ל איסור והיתר בבת א'. לדעת רש"י [מג:]: היינו אפי' ב' חתיכות בב"א. אבל לתוס' [שם] תי' הגמ' כאן דדוקא היכא דנתערב יחד. וצ"ב קצת ס"ד דהמקשן].

איסור ואיסור בזא"ז. הקוב"ש [קפ] חקר כשאוכל איסור ואיסור כאחת, האם אמרי' דמצטרף לאיסור וילקח מב' שמות. ובחי' ר' שמואל דן דא"א לאסר מב' איסורין, דאין איסור חל על איסור.

בצק בסידקי עריבה – פחות מכזית

אם יש כזית במקום א' חייב לבער, ואם לאו בטל במיעוטו. דכזית חשיב, ובגמ' יש כמה אופנים בזה. אבל פחות מכזית בטל במיעוטו. ויש לחקור אי הוה סברא דבטל לכלי', או דחצי שיעור אינו חשוב [אף בעין]. ותלי בדברי הראשונים [ע' בע"ב, ובתוד"ה כאן]. ופרש"י [בגמ' ד"ה מכלל] כת' דאפי' איכא פלגי זיתים טובא לא חשיבי.

ואם לאו בטל במיעוטו וכו'. הירושלמי דנה היכא דהיה כזית, האם סגי למעטו מכזית, או דכיון דנראה חשוב מחוייב לבער כולו. [וע"ד הא דאי' גבי כלאים ב א, וע' בסוגיה ב"ב צד.].

איכא דמתני וכו' אבל במקום שאין עשוי לחזק חייב לבער. לל"ב חייב לבער אף פחות מכזית, אא"כ עשוי לחזק. ובעי' תרתי כדי להתיר.

ומבואר דלל"ב יש חיוב ביעור אף בפחות מכזית. ומשמע דהל"ק פליג משום דבטל לעריבה. [וע' בע"ב].

והראשונים הק' דשיעור בל יראה הוה כזית [וכדאי' ביצה ז: ולק' מט:]. ורבינו דוד [לע' ב.]. תי' דמ"מ חייב לבער משום חשש שמא יבא לאוכלו¹⁰. [ועד"ז הק' הט"ז¹¹]. ורבינו דוד [ו:]: כ' דאף דליכא בל יראה צריך לבער משום דחצי שיעור אסור מה"ת. [אלא דאמרי' שם דפירורין ממילא בטלי, ואינו עובר].

וכע"ז כ' המהר"ם חלאוה דלהך לישנא אף פחות מכזית חייב לבער מדאורייתא¹², דילפי' מה אכילה חצי שיעור אסור מה"ת אף השבתה. ואיסורא איכא אבל מלקות ליכא. וכת' דהא דאי' בברייתא 'עובר' פי' מתבער. והפ"ח [תמב ז] נסתפק אי הנידון בסוגיין משום חצי שיעור מדאורי', או מדרבנן בעלמא.

אבל כמה אחרונים הביאו דמבואר [ביצה הנ"ל] דליכא בל יראה חצי שיעור, ולא אמרי' דחצי שיעור אסור מה"ת¹³. והמג"א [תמב י] כ' דבסוגיין איירי דוקא כשיש כמה חצאי זיתים¹⁴, וכמ"ש רש"י. ולל"ב עובר משום כזית שלם.

ועוד דן החזו"א [קטז יד] דאפשר דעובר בבל יראה מדאורייתא כשיש לו ב' חצאי זיתים ברשותו [לולי הא דבטל לעריבה]. ול"צ שיהיו במקום א'¹⁵.

והטור הביא בשם ר' יחיאל מפריש דעריבות שלשין בהן כל השנה אסור להשהותם, אפי' ינקר

6 ודן דבין לטעם דההיתר נהפך לאיסור, וה"נ יהפך ב' איסורין על החתיכה. וכן לצד משלים את מעשה האכילה, וחיובו משום האיסור גרידא, וכשאוכל שיעור שלם, חייב על כל משהו שבו, וא"כ ראוי לחייבו משום זג ומשום חרצן.

7 ו'בטל' והוה חלק מהכלי [וכן נקט הקוב"ש קפב].

8 דבסוגיה שם יש ב' לשונות אי הוה מדינא או משום חומרא דכלאים.

9 וכ"כ הפרימ"ג [תמב י] דלמ"ד דחצי שיעור עובר בבל יראה, י"ל דדבוק בכלי שאני. אבל המהר"ם חלאוה קצת משמע דבזה נח' ב' הלשונות. [ולכא' כ"ד תוס' ד"ה כאן].

10 והביא מזה דוגמא דהחמירו בחמץ לבערו אף היכא דליכא בל יראה, כיון דלא בדיל מיניה.

11 והט"ז [תמב ה] הק' בפחות מכזית בבית, נחוש שמא יבא לאוכלה. ודן דאפשר דכל סוגיין לענין בל יראה דאורייתא, אבל מדרבנן חייב לבער משום חשש זג. אך הביא דמדברי הרא"ש והפוסקים מבואר דא"צ לבער כלל.

12 והט"ז תי' דמיירי כשמונח במקום שיה' נדרס ברגלי אדם, ואפ"ה כזית חייב לבער משום דעובר בבל יראה אפי' רגע א' קודם שנדרס.

13 ודייק הלשון 'חייב לבער'.

14 וכ"כ המג"א [תמד יד] דהיכא דהניח פחות מכזית [אף לאחר זמן איסורו, דא"א לבטל] א"צ לחזור.

15 וכ"כ במג"א בכ"מ דליכא ב"י בחצי שיעור [ע' תמד יד, תסו, תמז כב]. [וע"ע פרמ"ג פתיחה לפסח ח"א ח, ודג"מ תמב].

16 אבל הש"ע הרב [תמב יח] דן דאינו עובר אא"כ הוה גוש א' כזית, ועפ"ז הק' דמי שיש לו חטין מצומחות יהא רשאי להשהות, דכל חתיכה אין בו כזית. [ולע' מ: משמע דאינו רשאי להשהות]. אך דחה דאף דאינו מחובר חשיב מקום א', דהחטין נוגעין זב"ז.

היטב. דא"א שלא ישאר בין הכל כזית¹⁶. ומשמע דכוונתו כל"ב דאף כשאין כזית במקום א', הכלי מצרף כמה פירורים לכזית.

שם. והחכם **צבי** [פ] הביא לדעת הרמב"ם [ע' בע"ב] גבי בית דחצי זית בעלמא אסור להשהות. ודוקא היכא שהוא דבוק לכתלים ולדפנות הכלים, אמרי' דנתבטל ונעשה כעץ בעלמא. אבל לדעת הרא"ש [ע"ש] אף חצי זית בעלמא אי"צ לבער. [ע' בסמוך]. וכת' דצ"ל דאין בזה משום חצי שיעור אסור מה"ת, דילפי' דוקא איסורי אכילה דדרשי' כל חלב¹⁷.

ועוד כת' החכ"צ דחצי שיעור אסור דוקא כשעושה מעשה שמחשיבו לחצי שיעור. אבל בבל יראה בחמץ אינו עושה מעשה, אלא מניחו בביתו, וכה"ג אין איסור חצי שיעור¹⁸.

והשאג"א [ס"ס פא] כת' דבבל יראה ל"ש חזי לאיצטרופי. דאף אם ישלים לאחר זמן הכזית עובר מכאן ולהבא, אבל אינו עובר ע"ז למפרע¹⁹. והיכא דלא חזי לאיצטרופי ליכא איסור חצי שיעור²⁰.

[והשאג"א כת' דעפ"ז רשאי לפדות הקדש פחות פחות מכזית, ותי' בזה קו' תוס' [כט:]]. ועוד דנו האחרונים דאפשר להפריש חלה פחות מכזית, ע' לק' מו].

אבל **המנח"ח** [ט ב] דן דאף אי ליכא בל יראה, עכ"פ מצווה משום מצוות תשבייתו, ואף חצי זית²¹.

דף מה:

א"ל אביי וכו' ול"ק הא במקום לישה וכו'. פרש"י דעשוי לחזק. **והראשונים** [תוס' ר"פ] העמידו לדעת רש"י יש ג' מקומות, למטה מחזיק הקמח והמים, והדפנות מהני פורתא להחזיק. ולמעלה ל"מ לחזק.

והראשונים [מלחמות, רבינו דוד, ר"ן] הק' דכיון דיש ג' מקומות וג' דינים, אמאי תנא כל ברייתא ב' ושביק לאידך.

תוד"ה כאן [הוד' בע"א]. וקשה דאמר [בסמוך] אבל בבית וכו' ולפ"ה תיפו"ל דפחות מכזית חייב לבער שלא במקום לישה וכו'. **והתוס' ר"פ** הביא בשם ר' **יחיאל** דגבי כלי גרע, דהכלי מצרף. [ע' לע'].

והמלחמות [ועד"ז שא"ר] תי' דקרקעו של בית כמקום העשוי לחזק דמי, שאינו מקפיד עליו, ועשוי לדרוס שם ברגלי אדם¹.

בא"ד ונר' לר"י דמקום העשוי לחזק את הכלי וכו'. ועד"ז כת' **הראשונים** [רבינו דוד, ר"ן] בשם **ר"ח** דהחילוק בין עשוי לחזק אי הוה סדק גדול ומפולש, ובמקום לישה חמיר דעשוי להתערב עם הבצק.

בא"ד דבמקום לישה יש להחמיר יותר, שיש לחוש שידבק מאותה עיסה לעיסה ע"י לישה וכו'

16 והכנה"ג ביאר כוונתו דאף אם יטרח שלא ישאר כלל, חיישי' שמא שנה אחרת לא יטרח כ"כ.

17 וכת' דלפ"ז בכל שאר איסורי תורה כגון התולש שער א' בנזיר או בשבת או מוציא פחות מכשיעור אין בו איסור דאורי' דחצי שיעור. אך המשנ"ל [שבת יח א ועוד אחרונים] הביא דרש"י [שבת עד.] כת' דאף במלאכת שבת חצי שיעור אסור מה"ת. ול"צ מידי דאכילה.

18 ועוד כת' **התורת חסד** [מד ע] דאיסור בל יראה משום דרחמנא אוקמי' ברשותו לעבור עליו [וכדלע' ו:], ובחצי שיעור ליכא צד איסור כלל, דלא אוקמה ברשותיה.

19 אבל **הבית מאיר ומנח"ח** [יט ה ד"ה וגם] דנו מנ"ל שלא יצטרף לזמן מרובה, ואף כשהיה לו ביום הא' חצי זית ונאבד, וחזר וקנה ביום הז' חצי זית, יעבור למפרע. [ודלא כסברת השאג"א שצריך שיהא כזית בשעה א']. [וכן החכ"צ כת' דחמץ הוה חזי לאיצטרופי. ויל"ד אי כוונתו דאף שעובר מכאן ולהבא [כשיצטרף עוד חמץ], אפ"ה חשיב חזי לאיצטרופי. א"נ דס"ל דמצטרף].

20 ועד"ז כת' כמה **אחרונים** דליכא איסור חצי שיעור מה"ת היכא דלא חזי לאיצטרופי, וכגון בסוף היום דיוה"כ. [ע' נוב"י א"ח ת נג, רע"א קנד, גב"א יומא עג, חת"ס ו סה]. אבל **בש"ת אבנ"מ** [יד] נקט דחצי שיעור אסור מה"ת אף כה"ג.

[ולכא' תלי' בב' לשונות בגמ' יומא שם אי ילפי' חצי שיעור מסברא דחזי לאיצטרופי, או דרשי' כל'. ובדברי תוס' שם מבואר דגזיה"כ דלכ' עיקר. אך י"ל דזהו הגדר דהגזיה"כ].

21 וכת' דהוה כחצי שיעור דמצוות עשה, דקצת מצווה יש בזה. [והיינו לצד דמצוות תשבייתו הוה מצווה בקום ועשה ובכזית. אבל אי הוה איסור עשה, שלא יהא לו חמץ שאינו מושבת י"ל דלא שייך כלל לחצאין].

1 [ולכא' נכלל בדבריו ב' סברות, דסופו ליאבד ע"י דריסה. ועוד דאינו חשוב כלל, ומש"ה מתבטל טפי. [ע"ד הא דאמר' לע' ו: דפירורין בטלי].

2 **ותוס'** כת' שידבק מהעיסה, או תבלע מהטעם. וצ"ב האיך בולע טעם בצונן. ואפשר דעיסת מצות חמיר, שיקבל מריח החימוץ. ועיל"פ דכוונתו דידבק דבר מועט שאינו ניכר, אלא כעין טעם בעלמא. [דהא כלי צריך הדחה לצונן משום דבר מועט. ואף בלא הבלע בדופן הכלי].

ופחות מכזית וכו' דבר מועט, יכול לשמור שלא ללוש. [ועד"ז כת' שאר ראשונים שהוא עשוי לערב בבצק בשעת לישה]. ומבואר בתוס' דהנידון כשלש בפסח עצמו, שיקבל הלישה טעם מהבצק המדובק. ובהג' ראמ"ה תמה דודאי אינו רשאי ללוש בפסח עצמו על הך חצי זית, דעכ"פ צריך הדחה.

והחז"א [קטז טו] ביאר עד"ז כוונת התוס', דכיון דאחרי פסח עומד ללישה וידבק לבצק, הוה כעתיד ליטלו ואינו מתבטל.³ [ובפחות מכזית ישמור ולא ילוש עליה, אף אחרי פסח].

דאר"י ב"א אם טח פניה בטיט ביטלה. [פרש"י לתקנה לשיבה]. דאף לרבנן דל"מ כופת שאור ביחוד בעלמא, היכא דטח בטיט מהני.⁵ והמשנ"ב [תמב מב] הביא דלשון השו"ע טח אותו בטיט, ודייק דצריך לטוח מכל צד. ואילו בגמ' משמע דסגי בפניה.⁶ [וכת' דאולי השו"ע מפרש דפניה, היינו כל צדדיו, פני הפיכתו].

והשעה"צ [סז] הביא דמשמע ברש"י דבעי' תרוייהו, יחוד לשיבה וטח פניה. אך הביא דדעת הב"ח דמהני טח פניה בטיט לחוד. והשעה"צ הק' דבשלמא היכא דיש חמץ דבר מועט מתבטל בטיט. אבל כופת שאור גדול מה מהני שטחו בטיט, היה יכול לגרור. וודאי איירי דוקא כשיחדו לדבר אחר.

שם. מבואר דלכו"ע רבינו מנוח [ד ט] כתב מקור לדין זה דכתיב לא יראה לך חמץ, בתורת חמץ לא יראה, אבל בתורת עפר יראה.⁷

והחז"א [קטז ה] כת' דכופת שאור שיחדו לשיבה, לכא' עדיין אסור באכילה מדאורייתא [ומהני רק לענין בל יראה]. אפשר דהוי כנוצר אוכל מחדש, וא"כ לא חשיב מין דגן. וא"כ אסור רק מדרבנן.⁸

והחז"א [קכד, וקטז ה] הק' דאף במיני אומנות דמתני', קולן של סופרים וכדו' כיון שיוחד לאומניות, א"כ יפקע ממנו שם אוכל לענין ב"י. וכתב דאה"נ מתני' דלא כר"ש ב"א. וע"ע בקוב"ש.

תוד"ה כופת שאור. כיון שאין מקיימין אותו לאכילה בטלה וכו'. לר"ש ב"א בטל ביחוד בעלמא, ורבנן מודו היכא דטח פניה בטיט.

בא"ד כמו לענין טומאה וכו' [חולין קכט]. טומאתו לאו דאורייתא, ומשני כשימש מעשה עץ שימש. [ואף דמקבל טומאת מדרס, לא שייך לגדר טומאת אוכלין שבו]. ולס"ד כיון דהוה אוכל בחפצא מדאורייתא לא חל עליו שם מדרס. ותוס' [שם] הק' דלס"ד דלאו דאורייתא, האיך רשאי להניחו בביתו. [דעדיין יש עליו שם אוכל מדאורייתא]. אבל בהג' יעב"ץ [שם] תי' דלענין חמץ פקע ממנו שם אוכל. אלא דלענין קבלת טומאה לא פקע ממנו שם טומאה.

בא"ד ונר' לר"י דכ"ה דפליגי לענין טומאה [שבת נב:] וכו' שינוי מעשה לתקן. דנח' האם מהני שינוי מעשה להפקיע ממנו דין כלי לקבלת טומאה, או דוקא שבירה. והמהרש"א ביאר דכוונת התוס' כשיחד לאכילה, ואח"כ עולה ע"י שינוי מעשה.⁹

ותוס' [סנהדרין מח.] כת' דאף כופת שאור דיחדה לשיבה [בסוגיין] לר"ש ב"א איירי ע"י שינוי מעשה. דאינו עולה מ'שם אוכל' ביחוד בעלמא.¹⁰ [ובלא שינוי מעשה הוה עדיין חמץ]. ועפ"ז משמע דכוונת התוס' דרבנן פליגי דלא סגי שינוי במעשה כל דהו, אלא ע"י שטח פניה. ונח' כעין מח' דשינוי מעשה לתקן לענין טומאה.

א"ד אר"נ אין הלכה כר"ש בן אלעזר וכו'. וכ"פ הראשונים דצריך טח פניה. והבעה"מ כת' דעפ"ז אף במשנה דידן היכא דיש כזית ודאי לא בטלה.

והר"ף והרמב"ם [ב טו] פסקו כרב הונא דסמי קילתא, וק"ל כברייתא דלחומרא בכל אופן [דבעי תרתי לטיבותא]. ולא ק"ל כחילוקים דאביי ורב אשי. והבעה"מ ביאר דבריהם דדברי רב יוסף

3 והחז"א כ' דמשמע בתוס' דהוה מדרבנן, אך כת' ד"ל דהוה מדאורייתא. דכיון דעומד לינטל אינו מתבטל.
4 [והוא דוחק בלשון התוס', אך בדברי שא"ר מתיישב כוונתם כך. ופחות מכזית אינו חשוב, ומש"ה בטל אף דסופו ליפול].

5 והשעה"צ [סט] כת' דלא חיישי' דילמא אתי למיכל כיון דיחדו לשיבה, וגם מאיס.
6 ובשעה"צ [ע] ציין לדברי רש"י דתיקן מקום ישיבתו, דטח רק המושב. [וציין דהק"נ דייק מהרא"ש דצריך כל צד, ואינו מוכח].

7 וכן דרש רבינו מנוח [ג ז] בהא דמהני ביטול חמץ, דביטלו ואשוי כעפר, ובתורת עפר תראה. [ויל"ד האם כוונתו לדרשה גמורה, או דהוה צחות הלשון בעלמא. והוה סברא דבל יראה תלי ב'שם אוכל'].
8 אך ציין לדין חטין שירדו בעבים [מנחות סט:]. ויל"ד אי כוונתו אף בחמץ שביטל. [וצ"ע].

9 והמהרש"א ביאר דאף דכופת שאור מק"ט מדרס ביחוד בעלמא, אבל אינה עולה מידי טומאה אלא ע"י שינוי מעשה [ובזה נח' ר"י ורבנן אי צריך מעשה לקלקל]. וכן אינה עולה מידי כלי להחשב שוב תורת חמץ אלא ע"י שינוי מעשה, ותלי במח' הנ"ל איזה שינוי מעשה צריך. וע' מהרש"ל.

10 וכל' תוס' [ב"ב יט; וסוכה יג:] דמשמע דכופת שאור שיחדו לשיבה ע"י יחוד אינו מקבל טומאת אוכלין. ותי' דאיירי שעשה שינוי מעשה.

ואבי לא קאי אלא אליבא דרשב"א.

אבל ר"ח [ע"ה] פסק כרב אשי. וכ"ד הבעה"מ דק"ל כאביי¹¹, ועדיף טפי ליישב כולי לישני שלא יסתור. ואף דלא ק"ל כר"ש ב"א וביותר מכזית בכל אופן חייב לבער, מ"מ פחות מכזית אי"צ לבער אף כשאינו עשוי לחזק. [והגר"א [תמב ז] סיכם כמה דיעות הראשונים בסוגיין].

למעשה - והרא"ש כת' דמ"מ ישראל קדושים וגוררין כל חמץ אפי' כל שהוא, אפי' דבוק בכותלי הבית. והביא בשם ראב"ן דנהגו אף לגרר מקום שנגע הבצק בכותל. וכת' דיש סמך לזה מדברי הירושלמי.

והרמב"ם [ד יא] פסק בדגדרים שכיבסן בחלב חטה, וכן ניירות שדיבקו בחמץ וכיו"ב מותר לקיימן, ואין בהן משום בל יראה, דאין צורת חמץ קיימת. ומבואר דכוונתו להק' דק"ל דכל שלא טח פניה בטיט חייב לבער. ובזה ת"י הרמב"ם דאין צורת חמץ קיימת [ואין עליו שם אוכל, וכן הביא הרא"ש [ה] את דברי הרמב"ם¹²].

והראב"ד השיג ד'צורת חמץ' אינו טעם, אלא משום דנפסל מאכילת כלב. ויחדו וטח פניה בטיט.

אבל ראב"ה [הו' בטור תמב, ורמ"א שם ג] החמיר בחמץ הדבוק בחלון, שעדיין נראה החמץ מבחוץ¹³. והמשנ"ב [ז, ע"פ התה"ד] כת' דמ"מ לאחר ל' יום כבר נתייבש לגמרי, ומותר להשהותו.

והרמב"ם [ד יב] כת' דאף דבר שאינו מאכל אדם כלל שנתערב בו חמץ [וכגון תריאק¹⁴ {תרופות}], אע"ג דמותר לקיימו, אסור לאוכלו בפסח, ואפי' שיש רק כ"ש חמץ¹⁵.

אמר עולא וכו' אבל בבית וכו' זימנן דכניש להו וכו'. הרמב"ם [ב טז] העמיד דחצי הזיתים דבוקים בכתלים או בקרקע וכדו', אינו חייב לבער אלא מבטלו בליבו. והרמ"ך ביאר כוונתו דאל"כ ודאי חייב לבער אף חצי זית, דלא עדיף מחצי זית בעריבה. [וכקו' התוס' לפרש"י]. אבל הרא"ש חלק דלאו דוקא דבוקים, אלא אורחא דמילתא נקט.

שם. אבל בבית חייב לבער, זימנן דמיכניש וכו'. תוס' [הוד' בע"א] הוכיחו מכאן דאין חיוב לבער פחות מכזית, אף היכא דאינו עשוי לחזק¹⁶. ודעת הרמב"ן [הו' לע'] דקרקע הבית מאיס. אבל לדברי הרמב"ם [הנ"ל] איירי בדבוק בבית, ומש"ה מתבטל.

שם. הרמ"ך [הנ"ל] כ' אע"ג דאי' [לע' ו:] פירורין לא חשיבי ובטלי, ה"מ פירורי פת. אבל הכא בבצק, דחשיב לחמץ בו עיסה. אבל המהר"ם חלאוה [ו:] תי' דגבי בצק שייך חשש דמיכניש והוה כזית שלם¹⁷. אבל פירורין דפת ל"ש חשש זה¹⁸. וכ"כ המג"א [תס ב] דפירורי בצק מתכבדים ונדבקים יחד, ומש"ה חשיבי ולא בטלי.

תיקן. הרמב"ם [שם] פסק לקולא היכא דביטל. וכ"כ הרא"ש בשם העיטור, דכיון דביטל¹⁹ הוה מדרבנן. אך הביא דראב"ה מחמיר²⁰.

ת"ר הפת שעטיפשה וכו' והכלב יכול לאוכלה וכו'. ובברייתא [לע'] מבואר דהטעם משום דראוי

11 ופי' כדברי רש"י.

12 והרא"ש הביא דראב"ן נסתפק אם טח כרים במי סובין אי צריך לבער. וכת' דנר' דאי"צ לבער, דאין שם אוכל עליו ומאוס ופסול מלאכול לכלב ועוד דמיוחד לשכיבה. וכת' דמאיס טפי מכופת שאור.

13 [והט"ז] [ב] תמה אמאי תלוי בראיה, הא אף המטמין בבור ואינו ורואהו עובר בבל יראה. והחק יעקב תי' דמ"מ מהני כלפי האיסור דרבנן שמא יבוא לאוכלו.

14 ומקורו משו"ת רב האי גאון, דלמד כן ממלוגמא ע' בסמוך.

15 וע' ברא"ש [לע' ב א] דכת' דהטעם משום אחשביה. והשר"ע [תמב י] פסק דמותר לכתוב בפסח בדיו שיש בו חמץ, דבדאי פגמוהו [קודם הפסח]. והמשנ"ב [מה] כ' דלא חיישי' שמא ישכח וישים בפיו, דאחשביה שייך דוקא היכא כשאכלו בכוונה.

16 אמנם לכאן ה"מ לאביי, אבל לרב הונא ולברייתא דמחמיר, פחות מכזית אסור בכל אופן.

17 ומבואר דאף בבצק שייך סברת ממילא בטלי, אלא דאסור מצד אחר דילמא מיכניש. [ולפ"ז אף כשאינו מבטל אמר' דממילא בטלי].

18 והרא"ז [ג ב ב] הביא כן בשם הרי"ד, דדוקא פירורי עיסה צריך לבער. אבל פירורי פת לא חשיבי. והריא"ז חלק דאף פירורי פת כשהן ניכרין צריך לבער לכתחילה. והריטב"א [ז]. הביא מגדולי הדור דצריך לכבד היטב קרקע הבית משום פירורין, דא"א לבדוק בלא"ה. וחלק דפירורין ממילא בטלי.

19 ומשמע דאי לא ביטל חייב לבער, דעיקר הספק דבית ועלייה אי חיישי' דמיכניש הוה חשש דאורייתא. ועי"ז אינו מתבטל. וצ"ע.

20 והק"נ ביאר דס"ל דכל תיקן לחומרא, אף בדברי סופרים. וכ"ה בהג' מיימוני.

לשוחקה ולחמץ בה כמה עיסות.

והר"ן הק' דנבילה שאינה ראויה לגר ל"ש נבלה [ע"ז סז], ונותן טעם לפגם שרי²¹, א"כ כיון דנפסל מאכילת אדם יהא מותר. ויפקע ממנו שם חמץ. ותי' דהכא שאני מפני שראוי לחמץ בה עיסות אחרות²², כדאמר' לעיל. דהא שאור לא חזי לאכילה. ומבואר דאף בפת בעלמא אמרי' דראוי לחמץ.

והרא"ש כת' דכשנפסל לכלב לכו"ע כמבוער. [ובפשוטו משמע דאף אי ראוי לחמץ, מ"מ הוה עפרא בעלמא].

אבל הראב"ד [א ב] נקט דיש בזה חילוק בין חמץ לשאור. דדוקא חמץ היכא דנפסל מכלב אי"צ לבער. אבל פת של שאור אף שנפסל לכלב חייב לבער [אף דשאור אינו ראוי לאכילה²³], כיון דראוי לשוחקה ולחמץ כמה עיסות²⁴. והברייתא דלע' איירי בפת שאור. משא"כ חמץ בעלמא אינו ראוי לחמץ אחרים.

ומבואר בדברי הראב"ד דחמץ אסור אף היכא דנפסל מאכילת אדם, ואף שאינו ראוי לחמץ.

שם. האחרונים חקרו בסברת ראוי לחמץ, האם הוה סברא משום דעומד לאכילה ע"ז, והוה ככל דבר שעומד לאכילה ע"י תיקון. או דהוה חידוש בחמץ²⁵. והאחיעזר [יו"ד יא ז] חילק בין חמץ לכל התורה, דבשאור התחדש דאפי' אינו עומד לכך, אסור משום דראוי לאכילה. אבל בכה"ת בעינן שיעמוד לזה.

שם. ובגמ' [ביצה הנ"ל] מבואר דאף מתחייב על אכילת השאור, אף דאינו ראוי לאכילה כלל [לדעת הראב"ד]. והאחרונים כת' דחידשה תורה דמתחייב עליו אף דלא הוה כדרך אכילתו.

והאחרונים הק' דאי' [לע' כד:]: דאינו לוקה שלא כדרך אכילתו אלא כלאי הכרם, ואמאי לא הוזכר שאור. והפרמ"ג [פתיחה להל' פסח ח"ב פ"ב ב] כת' דדוקא היכא דנפסל מחמת חימוץ גלי קרא, אבל היכא דעירב בו דבר מר לא יתחייב דהוה שלא כדרך [ומש"ה לא הוזכר לע'].
מטמאה טומאת אוכלין בכביצה וכו' משום ר' אמרו אינה מטמאה וכו' כמאן אזלה הא דתנן

[טהרות ח ו] וכו' עד שיפסל מלאכול הכלב וכו'. פרש"י דלא פקע ממנו שם אוכל. ובפשוטו משמע דאף משנפסל מאכילת אדם מקבל טומאה [ולכאו' גרסי' מיטמאה]. וכ"ד הראב"ד [טומאת אוכלין ב יד] ורוב ראשונים.

אבל דעת הרמב"ם [שם] דכיון שנפסד ממאכל אדם אינו נטמא [מכאן ולהבא]. ודוקא היכא דכבר נטמא לא פקע ממנו טומאתו. [וכ"כ הרמב"ם בפיה"מ טהרות שם]. והרש"ש כת' דהרמב"ם גרס 'מטמאה', שמטמא אחרים²⁶. אבל יש אחרונים [יפ"ע] שפי' דהרמב"ם פסק כר' נתן, ובדעת רבנן מודה דעדיין מק"ט.

והמאירי כת' דתלי במח' ר' מאיר ור' שמעון בדין נבילה סרוחה [ע"ז סז:], והרמב"ם פסק דנבילה סרוחה אינה נבילה.

ונשרפת עם הטמאה בפסח. פרש"י אפי' לר' יוסי [לע' יד]. דאסור לטמאות תרומת חמץ בשריפתו, הכא דלא חזי לאדם מותר לטמאותה בידים. והגמ' [לע' טו:] הביאו דלדעת ר' יוחנן ה"ה כל היכא דאסור באכילה. והגמ' דוחה דהכא עפרא בעלמא הוא [וע' מש"כ שם].

שם. טומאת אוכלין בכביצה. תוס' [לע' לג:] הביאו דאוכלין מקבלין טומאה בפחות מכביצה, לדעת רש"י מדאורי', ולר"ת מדרבנן. והרמב"ן [חולין לד.] ביאר דהכא מקבל טומאה דוקא בכביצה, דבאוכלין שאינן ראויין לאכילה לא גזרו שיקבלו טומאה בכל שהוא [וכדעת ר"ת].

21 והביא דאף בחמץ בפסח נותן טעם לפגם מותר [ע' בראשונים לע' כט:].

22 והמהר"ם חלאוה כת' דמ"מ פחות מכזית אי"צ לבער, דאינו ראוי לחמץ עיסה.

23 [וע"פ הגמ' [ביצה ז:]] דאי' דאי' אשמעי' חמץ משום דראוי לאכילה, אבל שאור דאינו ראוי לאכילה אימא לא. והפר"ח [תמב ט] והגור"א הביאו מהתוספתא [ביצה] מאימתי קרי שאור משיפסל לאכילת כלב [משמע כראב"ד]. וע' ביא"ה [תמב ט] ומנח"ב [מ].

24 והלח"מ [א ב] הק' דבגמ' ביצה שם דנו דאיצטריך שאור וחמץ, והא לדברי הראב"ד איצטריך. ודן דכוונת הראב"ד מדרבנן.

25 והנוב"י [יו"ד ת נז] כתב דהך סברא דראוי לחמץ עיסות אחרות הוא חידוש בחמץ. אבל בשאר איסורי התורה מ"מ הרי הוא נבילה סרוחה, אף אם ראוי לתיקון. והאחרונים [אחיעזר ג ה, וכ"כ החזו"א קטז ב] חלקו דבהדיא איתא אף שאור של כלאי הכרם נשאר באיסורו. ומ"מ כתב האחיעזר דזה שייך רק בדבר שהיה אוכל מתחילה. והחזו"א [קטז ב] כתב עוד דהך כלל דראוי לחמץ שייך רק בדבר דמתערב עם האוכל ונהפך אף הוא לאוכל. ולכן קיבה יבישה שמעמידים בו גבינות מבואר שפקע איסורו, ואינו נחשב שמצטרף לאוכל ע"י תיקונו.

26 [ולפ"ז ר' נתן פליג דפקע טומאתו ואינו מטמא אחרים].

ת"ר עריבת העבדנין וכו' ר' נתן וכו' אבל נתן לתוכה עורות וכו' ואפי' שעה א'. פרש"י דביטלה מתורת חמץ. משמע דאף דלא נתקלקל עדיין, כשעשה מעשה עיבוד ביטלה מתורת חמץ²⁷. [וע' חזו"א שהאריך בזה]. אבל המאירי כת' דע"י עורות נתבטל מאכילת כלב.

והרמב"ם [ד ח, ט] כת' דדבר שיש בו תערובת חמץ ואינו ראוי לאכילה, מותר לקיימה בפסח. כיצד עריבת העבדנים שנתן קמח ועורות וכו' אפי' שעה א'. משמע דהטעם משום דהוה נוקשה ע"י תערובת, וכ"כ הרמב"א [תמב ב].

והגר"ח [מאכ"א טו] העלה צד דכיון דהוה ע"י תערובת נחשב דאין בו 'צורת חמץ' [ודוקא פת בעין חשיב צורת חמץ]. אך הגר"ח הביא דהראב"ד לא ס"ל סברת צורת חמץ, ובזה שתק לדברי הרמב"ם. והגר"ח כת' דהטעם משום דבתערובת ליכא דין טעם כעיקר, ומש"ה בטל אף לענין בל יראה.

בסוגיין – בתוספתא אי' דמלוגמא שנסרחה אינו חייב לבער. וכ"פ הרמב"ם [ד יא]. והראב"ד השיג דדוקא נסרחה ואח"כ נתחמצה. דלאחר שנתחמץ לא פקע איסורו, וכדאי' [לע' כא:]: גבי חרכו לאחר זמנו²⁸.

והר"ן כת' דהתוספתא איירי שנסרחה קודם הפסח²⁹, וכחרכו קודם לזמנו [לע' שם]. וכ"כ ה"ה בכונת הרמב"ם³⁰.

דף מו.

ה"ד כגון דאיכא פחות מכביצה וכו'. פרש"י ונגעה בהן טומאה, והדר נגעו בהן אוכלין טהורים. דאיסורו חושבו דאוכל פחות מכביצה מקבל טומאה'.

ותוס' [שבת צא]. הק' דלדעת רש"י [הו' בתוס' לע' לג:]: המ"ל בחתיכה עצמה, נפק"מ אי נגע שרץ אי פסלו מדאורייתא, דאיסורו חושבו. ותי' אלא דאינו נפק"מ כ"כ דבלא"ה אסור משום חמץ.

שם. איסורו חושבו. האחרונים ציינו כע"ז בכ"מ דמיגו דהוה חשוב לנידון א', חשיב כשיעור לדינים אחרים². ובגמ' [בכורות י.] לחד מ"ד נבלת עוף א"צ מחשבה לטמא טומאת אוכלין, דאיסורו חושבו. ופרש"י דכיון דאסור רחמנא לישראל משוי' ליה אוכל, מכלל דראוי לאכילה לעכו"ם.

אלא אמר ר"פ וכו' כגון דנגע שרץ בהאי בצק, בפסח דאיסורו חושבו חוצץ. והעריבה לא נטמאה. וכ"פ הרמב"ם [כלים כ ט].

והצל"ח הק' דעכ"פ יש לחלק בין עשוי לחזק, ובמקום הלישה [וכדלע'].

בצק החרש וכו'. פרש"י שאין ניכר בו החימוץ. ומשמע דבצק בעלמא סמכי' אסימנים, אלא דבצק זה אינו ניכר. והרמב"ם [ה יג] כת' דאם הגביה ידו והניח הבצק ושהה, אם כשמכה עליו משמיע קול אמרי' דודאי החמיץ. אבל אי אין קולו נשמע, אם שהה שיעור מיל [וכדאי' בגמ'] כבר החמיץ. וכן כשהיו ב' עיסות שנילושת בבת א' והגביהו היד מהן ונשתהו, והא' יש בו סימני חימוץ, הר"ז חמץ גמור.

והראב"ד [שם] פי' דכל שעה שהוא מצה קולה צלול כשמקיש עליה, אבל כשמחמיץ קולה משתקע כחרש. [והוא היפך פי' הרמב"ם]. והראב"ד פי' דהא דאינו משמיע קול הוה סימן חימוץ, והוא שיש אחרת שהחמיצה או כשהתה מיל.

מיל. ר"ח פי' אם שהה משעה שגמר הלישה מיל, ודאי החמיץ. ולפ"ז איירי ששהה שיעור מיל.

27 והקוב"ש [קצא] דן דבעריבת העבדנין דכשנתן לתוכה עורות יחשב כאילו טח פניה בטיט.

28 ובפשוטו דהיינו דוקא לאחר זמן איסורו. אבל הגר"א [תמב ב] הביא דדעת הראב"ד ורא"ש וטור דאף קודם הפסח, דוקא שנסרחה ואח"כ נתחמצה [וע' לע' כא:].

29 [ואף שהחמיצה ולבסוף נסרחה]. אבל נתחמצה ואח"כ נסרחה בפסח חייב בביעור, כיון דחל עליה איסורא לא פקע.

30 אבל הקוב"ש [קפט] דן דדוקא לר' יהודה דאין ביעור חמץ אלא בשריפה אמרי' דנתחייב כבר לבערו ולשורפו. ואילו לרבנן החיוב תשבייתו בכל דבר, ודי בזה במה שמבערו מאכילת כלב.

1 ולכאור' מבואר דשיעור כביצה לאוכלין לטמא הוה שיעור באוכלין, ולא שיעור בטומאה. דאל"כ מה סברא דחשיבות האיסור יהני.

2 והגליון מהרש"א ציין דברי רש"י [ביצה כז: ע' בסוה"ע] דאסור להאכיל תרומה טמאה לכלב, דרחמנא אחשביה מלאכה ביו"ט. ועוד הביא דברין הר"ן [סוכה יב: דה"ר] דליל סוכות המצווה מחשיב אף כזית, כיון שהכתוב קבעו חובה לאכול בסוכה עשאו אכילת קבע. אף דבשאר ימות החג כזית הוה אכילת ארעי, ורשאי לאכול חוץ לסוכה.

והריטב"א חלק דצריך שמתחילת עשייתו ישהה רק מיל³. וכ"ד השואל בשו"ת הרשב"א [א קכד], והרשב"א דחה דכל זמן שמתעסק בבצק אינו מחמיץ, ואיירי כששהה שיעור מיל. וכ"ד הרמב"ם [שם], וכ"פ השו"ע [תנט ב].

והתה"ד [קכג], וכ"פ השו"ע [שם] כת' דשיעור מיל הוה ח"י דקות. ויש פוסקים דס"ל דהוה כ"ד דקות, וי"א כ"ב וחצי. וע"פ חשבון הסוגי' לק' צד. [ועי"ש גר"א וביאור"ה].

הא קמ"ל דשיעורא דמיל כממגדל נוניא ועד טבריא⁴. הטור"א [מגילה ב:]: תמה דאדרבה יש לו לתפוס שיעור קצוב אלפיים אמה, ולא מקום שאינו ידוע. ותי' דמצאנו אמות של ה' טפחים ושל ו', ושוחקות ועצבות [עירובין ג:]: ומש"ה נקט לשון סתם. וקמ"ל דגבי חמץ לחומרא, דשיעור אמות קטנות⁵.

ובהג' ברוך טעם [לטור"א] תי' דיש חילוק בשיעור הליכה בין מקום הרים וכדו', דאף שהמקום קרוב משתהה שיעור הליכה, והוה פחות ממרחק מיל. [ואילו התם איירי בריחוק המקום לחוד].

ולתפילה פרש"י אם יש ביהכ"נ. ותוס' [חולין קכב:]: פי' דהיינו לענין להתפלל בעשרה. [וע"ע אגר"מ או"ח ב כז].

ופרש"י אם עתיד למצוא מים, והמשנ"ב [קסג ג] הביא בשם האחרונים דנו דדוקא היכא דידוע ודאי שימצא, אבל מספק אי"צ להמתין. אבל בביאור"ה הביא דבריטב"א [כאן] החמיר יותר.

עיבוד וכו' וכמה כדי עבודה וכו' כדי הילוך ד' מילין. [וכ"ה בגמ' חולין קכב, וכ"פ הרמב"ם אבה"ט א ט]. אבל רש"י [גדה נה.] הביא מסוגיין שיעור עיבוד כדי הילוך מיל. והמגיד משנה [מאכ"א ו י] כת' דהמקור דשיעור מליחה מיל⁶, כדאמר' בסוגיין גבי עיבוד עור. והאחרונים תי' דבעי ד' מיל להפקיעו מתורת בשר. אבל במיל הוה שיעור עיבוד בעלמא. אך צ"ב מנ"ל הך שיעורא, ובסוגיין אין מקור לזה.

והנוב"י [יר"ד קג] כת' דבסוגיין הוזכרו רק דינים שיש בהם שיעור מיל ושיעור ד' מילין. וה"נ בעיבוד ע"כ דיש בו ב' שיעורים.

ל"ש אלא לפניו, אבל לאחריו אפי' מיל וכו'. המשנ"ב [קסג ג] הביא [בשם החי"א] דאף מי שיושב בביתו אי"צ אלא פחות ממיל, כמו לאחריו. דרק לפניו בדרך שהולך חייב להמתין עד ד' מילין⁷.

אמנם גבי גבל מבואר ברש"י דחייב לילך ד' מיל, ולא דמי לאינך.

והביאור"ה [קסג] דן האם מחשבין לפי אורך הדרך או לפי חשבון הזמן, כגון מי שנוסע מהר. וכת' דמסתברא [להחמיר] דתלי לפי חשבון הזמן, ע"ב דקות. אבל המשנ"ב [צב יז בשם אליה רבה] סתם דרוכב הוה כמהלך ברגליו⁸.

תנוד"ה לגבל. והשתא א"ש דל"ש אלא לפניו קאי אכולהו. דלפרש"י ק"ק דל"ש בזה לפניו ואחריו, דאין דרך לגבל בהליכתו בדרך. וכע"ז הק' רש"י [ד"ה אלא לפניו]. ורבינו דוד פי' דקאי במי ששכר גבל לעשות בטהרה, כמה חייב לטרוח [בלא תוספת שכר].

תנוד"ה ולתפילה. ואי שלא בזמן תפילה אפי' טובא וכו'. פי' ימתין להתפלל עד שעובר במקום שיש מים⁹. דמנ"ל דמחוייב לטרוח.

חלה בטומאה

כיצד מפרישין חלה בטומאה ביר"ט וכו'. פרש"י דביר"ט אסור לאפותה [דהחלה אינו ראוי לאכילה], ולהשהותה א"א, שהרי מחמיץ [ועובר בבל יראה, ע' בסמוך]. ורע"א הק' שיפריש חצי כזית, לדברי השאג"א [פא, הו' לע' מה.] דאין איסור בל יראה בחצי כזית. וכיון דבלא"ה תרומה טמאה אינה ראויה לכהן ל"צ להפריש כשיעור. וכה"ק המנח"ח [יא יב]. והאפיק"י [ב יב] כת' דעכ"פ

3 דלדברי ר"ח איירי שעשה שלא כדין.

4 ועד"ז אי' בגמ' [מגילה ב:]: הא קמ"ל דשיעורא דמיל מחמתן לטבריא.

5 וממגדל נוניא לטבריה הוה פחות ממחמתן, דהתם הוה לקולא. אך שפ"א חלק דליכא ב' שיעורין במיל, אלא באמה.

6 ועוד הביא טעם דמיל הוה שיעור צלייה, וכמ"ש הגאונים.

7 וקצת משמע דשיעור ד' מילין הוה שיעור להמתין [בהליכתו כדרכו], ולא שיעור שילך ד' מילין.

8 והא"ר ציין לסי' רמט באיסור הליכה ג' פרסאות בערב שבת [דיש פוסקים שהקילו לרכוב כמה פרסות].

9 ויל"ד דאף לפרש"י ילה"ק כן, דודאי לא יפסיד זמן תפילה לחזור אחר ביהכ"נ ומנין. ואי יש זמן אפי' טובא. ולכאור' מבואר דאי"צ להמתין מלהתפלל.

יש שיעור מדרבנן¹⁰, ומחוייב לקיים מצוות נתינה¹¹.

רש"י ד"ה כיצד. להאכילה לכלבים לא אפשר, שאין שורפין קדשים ביר"ט. **ורש"י** [ביצה כז:]: ביאר דאין מבערין קדשים טמאין ביר"ט, ואפי' ע"י בהמה, דרחמנא אחשבה להבערתן דכתיב באש ישרף, הילכך מלאכה הוא¹². והתוס' ראש כת' דדבריו תמוהין, מאי מלאכה להאכיל לכלבים.

ותוס' [ביצה כז:]: כת' דאינו רשאי לתת לפני כלבו דמצוותו בשריפה [וכדאי' שבת כה]. דמצווה לשרוף תר"ט¹³, ואינו רשאי לבטל מצוותו. והא דאי' [לע' לב]. דמריצה לפני כלבו היינו תרומת חמץ שהיא טהורה, ולא חל חיוב שריפה.

תוד"ה לא. ותי' ריב"א דתרומה טמאה דאסורה בכל ההנאות, נמצא שההבערה אינה הנאה וכו' מידי דהוה אנדרים ונדבות וכו' דעיקרו לגבוה¹⁴ וכו' לשם מצוות ביעור. [ועד"ז כת' תוס' לע' ה. בסו"ד]. מבואר דדעת ריב"א דתרומה טמאה אסור בהנאה¹⁵, ועיקר שריפת תרומה טמאה הוה משום מצוות שריפה [וכ"ש דרשאי לשרוף לכליוי אף שאינו נהנה].

ובשרת' אבנ"מ [ב] דן אי רשאי לשחוט ולבשל בשר של נכרי, כדי להאכילו לישראל. ודן דלדברי ריב"א אסור כיון דהוה של נכרי. [וע' מש"כ לע' ה.].

ור"י פליג דמ"מ חשיב צורך אוכל נפש, דל"ש בזה משולחן גבוה. [ולכא' ס"ל דתרומה טמאה מותר בהנאה, וע' תוס' שבת כה.].

תוד"ה עד. אור"י דאנן וכו' כהן קטן. וכ"פ הר"ף דחלת חו"ל מאכילין לכהן קטן. וכדאי' [בכורות שם] דנאכלת אף לטמא, מלבד מי שיצא טומאה מגופו.

אך **הרמ"א** [תנז ב] הביא ו"א דאין מאכילין תרומה לשום כהן בזה"ז, דשמא נתחללה אחת מאמותיו. והמשנ"ב כתב דלא קי"ל הכי.

בא"ד אי איכא כהן גדול חזי ליה ע"י ביטול ברוב. [וכדאי' שם]. אבל הר"ף כת' דהיכא דליכא כהן קטן עבדי' כר"א¹⁶. **והרמב"ן** כת' אפשר דעת הר"ף דאסור לערב לכתחילה, אלא דאם נתערב מוסיף עליו ומבטלו.

שם. **והראשונים** [בעה"מ טו. בסו"ד] דנו דאף גדול שטבל סגי¹⁷. **והמלחמות** [ור"ן ושא"ר] כת' דכשטובל ביר"ט צריך הערב שמש. ולא מצאנו דהותר תרומת חו"ל לטבול יום. ואם יש כהן שטבל אתמול¹⁸ אה"נ¹⁹. אבל דעת כמה **תוס'** [בכורות כז:; והרא"ש חלה יד] דהתירו תרומת חו"ל לטבול²⁰, וק"ו מטמא מת וטמא שרץ. [וע"ע בפוסקים תנז ב].

בא"ד וא"ת וכו' ממלאה אשה תנור וכו' שהפת נאפית יפה וכו'. **והפ"ח** [תנז ב] חלק דה"מ היכא דכל א' ראוי לו [אלא דא"צ אלא לא' מהם], אבל הכא א' מהם אסור באכילה וכה"ג לא הותר. והביא דע"ז מבואר [ביצה כא]. דעיסה חציה של נכרי אסור לאפותה ביר"ט. **ותוס'** [שם] פי' דכיון דחצי של הנכרי אינו ראוי לו אסור לאפותה. ול"מ הסברא דנאפית יפה. [וע"ע תוס' בע"ב].

בן בתירא אמר תטיל לצונן²¹. ויל"ד אי עי"ז מותר באכילה, או דהוה עכ"פ חשש חמץ, ומהני רק לענין בל

10 דמהני שיעור קטן [כשעורה] לפטור את העיסה, אלא דרבנן קבעו שיעור מצוות חלה א' מכל"ד או מ"ח. [ולכא' מבואר במשנה דהעמידו תקנתם דצריך שיעור אף בעיסה טמאה שאין תועלת לכהן בזה. וכ"פ השו"ע יו"ד שכב ד] דאף בזה"ז יש שיעור לחלה. אבל לענין תרומה קי"ל [שלא יט] דבזה"ז סגי בכל שהוא משום תקלה. **והגר"א** [שם] תמה מ"ש.

11 **והאפיק"י** דן דטבל של כהן אף לר' יהושע עובר בבל יראה. ואמאי לא הזכירו תקנה לדבר זה. ותי' דכהן רשאי להפריש כל שהוא, שהרי ליכא דין נתינה. [וציין לנוב"י יו"ד ת רא]. [וצריך לחלק דבעיסה טמאה יש שיעור, אף שבפועל אי"צ ליתן לכהן שאין בו תועלת לכהן. ואילו כהן עצמו אי"צ להפריש].

12 **ורש"י** הוכיח כן דאל"כ אמאי לא ישרוף תרומה טמאה ביר"ט, דהא הוה הבערה לצורך, דרשאי להנות. [וכקו' התוס'].

13 **והתוס' ר"פ** כת' דבטל צרכי הדיוט אצל הקדש.

14 **וכ"כ הר"ן** [סוכה כט:; יד. בדה"ר] דתרומה טמאה חשיב איסור²², ששריפתה מצוה ולשריפה היא עומדת ואסורה בהנאה חוץ מן הנהנה בה בשעת שריפתה שהנאתה וביעורה שוה. ומש"ה אמרי' דכתותי מיכתת שיעוריה. [וע' תוס' שם לה.].

15 **והר"ן** כת' דאף הר"ף ס"ל דמהני להתיר ע"י ביטול, אלא דלא רצה לגלותה [וכלשון הגמ' שבת קנז:].

16 **והראב"ד** כת' דלא סגי בגדול בטבילה. וצ"ב.

17 **ולכא' צ"ב** אמאי לא ימצאו אדם שטבל מאתמול ולא ראה קרי וזיבה. וי"ל דצריך טבילה לשם תרומה [וכדאי' חגיגה יח:; ואפשר דאף בתרומת חו"ל בעינן], וכיון דלא נהגו לאכול תרומה בזה"ז אינו מצוי למצוא כהן שטבל לשם תרומה.

18 **וכ' דאם לא טבל מאתמול לא אמרי' דרשאי לאפות הואיל שיכול היה לטבול אתמול.** דהואיל למפרע לא אמרי'. [וע"ע לק' מז:].

19 **והפ"ח** כת' דכשהמים מתחממין קצת יחליפם. וע"ע ריטב"א.

יראה²⁰ [ע"ע תוס' בע"ב]. והתוס' ר"פ כת' דכל זמן שהוא בתוך הצונן אינו מחמיק, והא דאי' [לע' מ] דחיטה שנפל במים מחמיק, היינו כשיוציא מחמיק. א"נ יש לחלק בין עיסה וחטין.

דף מו:

ר' יהושע אומר לא זהו חמץ וכו'. ומבואר בגמ' דנח' אי ישראל עובר בבל יראה [משום דטובת הנאה ממון או דאי בעי מיתשיל].

והקה"י [חולין לו] הביא דמבואר דאף הכהנים אינם עוברים בבל יראה. דאף דהוה ממון השבט, אינו שייך לכהן הפרטי. וכת' דכלפי כהנים בינם לבין עצמן הוה הפקר. דכל א' יכול לזכות שלא יהא לחבירו כלל בזה.

שם. בבל יראה. משמע דלר"א עובר בבל יראה [משום טובת הנאה, או דאי בעי מיתשיל]. והשאג"א [פא] הק' דעכ"פ דעתו לבער, ולדעת תוס' [לע' כט:] המשהה ע"מ לבער אינו עובר, דהא ניתק לעשה¹. א"כ אינו עובר בבל יראה². [והשאג"א האריך לחלוק ע"ד התוס']. וכה"ק השעה"מ [א ג], והשעה"מ הוכיח דדוקא בשעה שטורח לבער אמרי' דאינו עובר עליו [וע' מש"כ לע' כט:]. וכ"כ המקר"ח [תלא בהקדמה בסופו].

שם. והמכתם כת' דאינו יכול למבטל, דהא אינו של הבעלים. ואינו של הכהן שהרי לא ניתן לו. אבל השאג"א [עז] הק' דהישראל יכול לבטל זכות טובת הנאה שלו³. וכת' דהנידון בסוגיין לא הוה משום טובת הנאה ממון דשאר דוכתי⁴, אלא אף למ"ד דטובת הנאה אינו ממון עובר בבל יראה. ול"ש ביטול על זכות זה.

ועוה"ק המכתם יתננו לכהן [אף כהן טמא], והכהן יבטל את החמץ. והמאירי תי' דאיירי דליכא כהן לפנינו. אבל המכתם תי' דאף יתננו לכהן לא יצא יד"ח נתינה, שהרי אינו ראוי לכהן, שהרי יחמיק. וכתוב תתן לו ולא לאורו. והמאירי הביא כן, ודחה דבשעת הפרשה הוה ראוי⁵. ובתרומה טמאה בעלמא יש דין נתינה, כיון שהיה לו שעת הכושר.

רש"י ד"ה לא. דלאו ידידיה הוא וכו' וזה אינו שלך ולא של חבירך וכו'. האחרונים [צל"ח כט., רש"ש] דייקו דאי הוה של חבירו עובר עליו, וכדברי הגר"א [תמג ב] דמי שיש ברשותו חמץ של ישראל אחר עובר עליו. דנתמעט [לע' ה:] דוקא של נכרי ושל הקדש, אבל חמץ של חבירו עובר עליו⁷. [אמנם דעת שא"ר דאינו עובר על חמץ של ישראל אחר⁸, וע' מש"כ לע' שם].

בל יראה בטובת הנאה

לימא בטובת הנאה קמיפלגי דר"א סבר ט"ה ממון וכו'. פרש"י דהישראל רשאי ליטול מאוהבו של כהן. ואף דהתרומה אינו שלו, יש לישראל זכות לתת לכל כהן שירצה וליטול שכר ע"ז. ומש"ה נחשב שלו.

וכע"ז נח' התנאים בכ"מ אי טובת הנאה 'ממון', והאם יכול לקדש בו אשה [קידו' נח.], והגונב טבל ואכלו מתחייב לבעלים אף דמי טובת הנאה [שם]. וכן [גדרים פו] האם רשאי לתת לכהן המודר ממנו הנאה.

20 וכו' לשון המכתם דלערב ישרפנו. וכ"כ הרמב"ם בפיה"מ.

1 והשאג"א כת' דאין לומר דאיירי דוקא ביר"ט אחרון, דל"ש משהה ע"מ לבער, דבערב מותר לו. דהתנא סתם בכל יר"ט.

2 ולמה התירו לאפות קודם קריאת שם ע"י הואיל הא איפשר להשהותה בהיתר בלא שום הואיל.

3 ועוד דקודם שהחמיק עדיין מותר בהנאה, ויכול להפקירו הפקר גמור. [ועד"ז הק' השאג"א לר"י הגלילי].

4 דמבואר [קידו' נח] דיכול לקדש אשה בזכות טובת הנאה. [וכ"ש להפקיר].

5 ויל"ד אי כוונתו דנותנה לכהן קודם שהחמיק, ואף דידעי' שהוא טמא ואינו יכול להנות, מ"מ במציאות שייך שיבא לידי אכילה. א"נ כוונתו דמתחילת חיובו היה ראוי [ושעת הפרשה לאו דוקא]. וכיון דיש לו שעת הכושר יש דין נתינה.

6 וכ"כ רש"י [בסמוך] דמשום פקדון נימא ליכא, דאכתי לא מטא לידיה דכהן. ומבואר דעובר על פקדון של חבירו ברשותו.

7 ונתחדש כאן דאף חמץ של תרומה, דהוה ממון השבט אינו עובר עליו. וע"ע זכרון שמואל [ט].

8 וכ"כ בתוס' חכמי אנגליה [כאן] [על דברי רש"י אתה רואה של אחרים], דהק' דהכא הוה של ישראל [ונקט דממון השבט חשיב של ישראל]. ותי' דאף ישראל הוה בכלל אחרים.

והמהר"ם חלאוה כת' דהא דאי' דכו"ע טובת הנאה אינו ממון לאו דוקא, דהא קי"ל [קידו' שם] טובת הנאה ממון. אלא דדחויי מדחי. [ועד"ז כת' הריטב"א].

אבל השאג"א [עז] כת' דסוגיין קאי למ"ד טובת הנאה אינה ממון, ואינו יכול למכור ולהפקיר הטובת הנאה⁹, ואפ"ה לענין חמץ אמרי' בסוגיין דהוה ממון¹⁰ ועובר עליו. דמצינו שהחמירה תורה בבל יראה, דאפי' קיבל אחריות עובר. ועפ"ז ביאר דל"מ שהמפריש יבטל החמץ¹¹.

והמקו"ח [תלא פתיחה ג] חלק דמבואר [ערכין כח:] דלכו"ע יכול להחרים ולהקדיש זכות טוב"ה שיש לו בהקדש¹². והמקו"ח כ' דלכו"ע זכות הטובת הנאה יש לו שווי [ונותנים עבור זה ממון], אלא דנח' אי הוה זכות בגוף החפץ¹³.

ובחי' החת"ס [מו.] תי' דא"א להפקיר תרומה דמחוייב לשומרו משום משמרת¹⁴. ועוד תי' דאינו רשאי להפקיר, דמחוייב במצוות נתינה דחלה¹⁵. [וצ"ב דהכא דינו לישרף, ובלאו הכי לא יקיים מצוותו].

שם. בטובת הנאה וכו'. דר' יהושע סבר דטובת הנאה אינו ממון. [ולדחיית הגמ' לכו"ע אינו ממון]. והאחרונים הק' דבגמ' [ב"מ יא:] אי דמעשה דר' גמליאל ס"ל דטובת הנאה ממון ונקנה בחליפין. ומבואר שם דאף ר' יהושע הקנה את התרומות מעשר. וע"כ דס"ל דטובת הנאה ממון. אך השיטמ"ק [שם בשם מ"ה] והקצות [ערה] דנו דהתם לא תלי בנידון טובת הנאה ממון דעלמא. דלכו"ע הישראל הוא נותן לכהן, ונחשב שהוא מקנה¹⁶.

שם. הרש"ש הביא דמבואר דלר' יהושע אינו עובר בבל יראה, והוכיח דאינו חייב באחריותו. ודלא כברכ"י [י"ד שכב ג, הו' בפתח"ת שם ב] דהמפריש חלה ונאבד קודם שנתנו לכהן חייב באחריות¹⁷. דאת"ל שמתחייב באחריות, א"כ יתחייב בב"י [וכדלע' ה:]. והרש"ש העלה צד דהכא בלא"ה הכהן אינו רשאי להנות [דיחמין], ומש"ה אינו חייב באחריות, ודחה דמ"מ אמרי' דעשאו הכתוב כאילו היא ברשותו [לע' ה:].

רש"י ד"ה טובת הנאה. רשאי ישראל¹⁸ לומר לחבירו הילך סלע, ותן כל תרומותיך לבן בתי כהן, והיינו טובת הנאה שיש לו לכהן וכו'. האחרונים [פרי יצחק ב ג] חקרו אי הוה סימן דיש לו זכות נתינה, והוה בעלים לתת לכל מי שירצה. או דהוה סיבה, דמחמת שבפועל יוכל לקבל ע"ז ממון.

והרש"ש הק' דהכא בסוג' גבי חמץ בפסח, לא יתנו לו כלל עבור טובת הנאה¹⁹. והאיך שייך לומר דיש לו זכות ממון מחמת טובת הנאה. אך האר"ש [ג ח] הביא צד דמ"מ אמרי' עשאה הכתוב כאילו היא ברשותו, כיון דלולי דין החמץ הוה ממון ברשותו. והאר"ש דחה דכיון דגוף החמץ אינו שלו, אלא דיש לו זכות שאחר יתן לו בעדו שר"פ, הכא שנתחמצה ושום אדם לא יתן עבורה שר"פ אינו שלו, ולא עבר עלה²⁰. ועד"ז דן השפ"א. [ולכא' תלי בחקירה אי הוה משום סימן, או דנחשב ממון מחמת עצם זכות טובת הנאה].

והאר"ש כת' לפרש דהא דאי' בסוגיין לכו"ע טובת הנאה אינה ממון, היינו טובת הנאה דחמץ בפסח, שישרף ולא יבא לידי נתינה²¹.

9 והוכיח כן דהא רבי [לק' מח.] פסק כר"א, אף דרבי ס"ל דטובת הנאה אינה ממון.

10 [וכ' דכ"ג מצאנו בכ"מ דאע"ג דהלשונות שוים הפי' מתחלף].

11 אבל החת"ס כת' דאף למ"ד טובת הנאה ממון, הישראל אינו רשאי למכור זכותו לישראל אחר שיתן לכהן. ואף דמבואר דיכול לקדש בו אשה, ה"מ לקדש בו כהנת דלדידה הוה ממון. אבל ל"מ לתת לישראלים. ומש"ה ל"ש להפקיר ולבטל דין טובת הנאה שבו.

12 ואף למ"ד טובת הנאה אינו ממון. [והמקו"ח נקט דהוה גדר בעלות בגופו. אבל האחרונים דנו דגדר 'הקדש עילוי' הוא משום דנתחייב לתת דמיו, ואינו משום בעלות בגוף המעשרות. דהא אף בקדשים יש הקדש עילוי].

13 דמ"ד דחשיב ממון, יכול להקנות הטובת הנאה במשיכת החפץ, דכאילו יש לו ממון וזכות בגוף החפץ. ומ"ד דס"ל אינו ממון היינו שאין חשוב ממון וקנין בגוף החפץ רק זכות מבחוח הוא דזכי ליה רחמנא ואינו יכול להקנות הטובת הנאה במשיכת החפץ. [והביא כע"ז כ' הפנ"י לא: דמשכון אינו נקנה במשיכת החפץ, דהוה זכות מבחוח]. אבל קנין הנתפס בדיבור [וכההיא דערכין] לכו"ע מהני.

14 וכת' דתלי אי שייך הפקר לישראל ולא לעכו"ם.

15 וציין לסוגי' לע' לב: [ומשמע בהמשך דבריו דע"ז חסר בעצם ההפרשה].

16 ובזה הנידון שם האם מקנה בתורת אפוסטרופוס, ויש לו כח הקנאה או שגופו אינו שלו. וע"ע שער"י [ה ו וב"מ טו], וקוב"ש [חולין ס] וקה"י [ב"מ יז].

17 וכמו ראשית הגז. ואף דהכא כבר יצא מידי טבל ע"י הפרשה לחוד, מ"מ יש מצוות נתינה. ובזמן שרגילים לתת חלה לכהן מחוייב לתת חלה אחר [ואף דאינו טבל]. והרש"ש דוחה דל"ש בזה חיוב אחריות, כיון דכבר נתקן הטבל.

18 וה"מ כשהישראל נותן, אבל אסור לכהן לתת, דכתיב שחתתם ברית לוי.

19 וכת' דדוחק לומר דקאי לריה"ג דמותר בהנאה [ושווה לו להסיק תחת תבשילו].

20 וכה"ק האפיק"י [ב יב ד"ה ובסוגיא] דליכא מציאות טובת הנאה, ול"ש לחייבו משום דעשאה הכתוב כאילו הוא ברשותו. וצ"ע.

21 וכת' דל"ל דכוונת הגמ' דר"א ס"ל כר' יהודה [לע' כט.] דאף לאחר הפסח אסור בהנאה.

לא דכו"ע וכו' והכא בהואיל קמפילגי וכו' הואיל ואי בעי איתשיל ממוניה הוא וכו'. [ונחשב שלו משום גדר 'הואיל'].

והאחרונים חקרו האם הואיל ואי בעי איתשיל מהני להחשב שלו בכל דיני התורה [וכ"מ בתוס' דדנו שיחשב 'מצתכם' משום הואיל²²], או דהוה דוקא לענין בל יראה. וכ"כ הפנ"י והשאג"א [עז]²³.

והאחרונים חקרו האם תלי בהא דבידו בפועל לישאל, או דסגי בהא דיש לו זכות בעצם לפדות. ועד"ז דנו האחרונים היכא דמדאורייתא יכול לישאל, אבל מדרבנן אסור²⁴. האם אמרי' דמ"מ עובר בב"י מדאורייתא.

והחק יעקב [תנז י] כת' דהיכא דאכל כבר מהעיסה, דקי"ל דשוב אין נשאלין עליו, א"כ אינו עובר בב"י²⁵. ועוד כת' דבשבת אינו עובר בב"י, כיון דאין נשאלין אלא לצורך שבת. ונקט דתלי בהא דיכול לישאל בפועל, ואף כשיש איסור דרבנן אינו עובר בבל יראה²⁶.

[והאחרונים העירו דודאי אינו רשאי לישאל עליו בפסח, דעי"ז עובר בב"י. א"כ האיך חשיב ממונו ע"י הואיל].

אבל השעה"מ [י"ט ג ח] הק' האיך אמרי' הואיל אי בעי מתשיל, הא אין משאלין בשבת [י"ט]. וכת' דמ"מ מדאורי' יכול לישאל, ומש"ה עובר בב"י. ועוד תי' דלא תלי דוקא אי בעי מיתשיל באותו היום, וכיון דבידו לאתשולי למחר חשיב ממוניה לעבור עליו בבל יראה.

שם. אי בעי מיתשיל. פרש"י דכל נדר והקדש ותרומה יכול לישאל לחכם, דקדוש באמירת פיר²⁷. ומבואר בסוגיין דאף ר"א יש שאלה בתרומה. והאחרונים הק' דר"א [ערכין כג] ס"ל דאין שאלה בהקדש. והתו"ט ורמ"ע מפאנו [סב] כת' דיש חילוק בין תרומה להקדש²⁸. וכה"ק המאירי, ותי' דגבי הקדש אין שאלה משום פסידא דהקדש. אבל גבי חלה אף אם נשאל עליו ע"כ יפריש עליה. [וע"ע לק' מח].

והריטב"א הק' דאין נשאלין במה שנדר לדבר מצוה [ואין מתירין אותו לכתחילה]. ותי' כל שאין כוונתו לבטל את המצוה אלא לשנותה למעילותא, בהאי נשאלין ומתירין.

והעונן י"ט [קיג] דן אי מהני שאלה כשהפריש תרומה או חלה ע"י שליח. והוכיח מסוגיין דע"כ מהני שאלה²⁹, דאל"כ יש תקנה להפריש ע"י שליח. דאם אינו יכול לישאל, עי"ז אינו עובר בבל יראה.

שם. הואיל ואי בעי מיתשיל. השאג"א [עז] כת' דלא חשיב שלו אלא לענין בל יראה. ומש"ה אינו יכול לבטל [ועד"ז האריך דאף בחמץ שקיבל עליו אחריות ל"מ ביטול³⁰]. והקה"י [מ ג] הק' דמ"מ יפקירנו, וא"כ אם ישאל לא יחזור להיות שלו. ולא שייך הואיל³¹.

רש"י ד"ה לא דכו"ע. ומלאכת אפייתה נמי ביר"ט וכו' דכל חד י"ל דלאו חלה היא. ורש"י [בסמוך] כת' דדעת ר' יהושע דעובר על אפייתה, דאיכא חד דלא חזי ליה. דנח' בתרתי, דר"א ס"ל דעובר בבל יראה [משום הואיל דמיתשיל] ורשאי לאפות. ור"י ס"ל דאינו שלו לבל יראה, וס"ל דאסור לאפות.

וצ"ב מנ"ל דר' יהושע ס"ל דאסור לאפות [מדאורייתא], נימא דס"ל דאינו עובר עליו בבל יראה. ומש"ה אין צורך לאפותה. אמנם בביריתא [מח]. א"ר יהושע להדיא דה"ה עובר באיסור מלאכה.

[ויל"ד בדעת בן בתירא האם ס"ל תרוייהו לחומרא, ומש"ה ע"כ יטיל לצונן. או דס"ל דמהני צונן לכתחילה. ע' תוס' ותוס' בע"א].

22 והמחנ"א [רבית ז] כת' לאסור רבית בממון עניים באופן דמצוי מיתשיל [ואף למתירים בהקדש וממון עניים], דכיון דמצוי מיתשיל הוה כדדיה, וכדאי' בסוגיין.

23 וכ"כ הנהיבות [ר א ע"ש].

24 וע' לק' דברי השאג"א ורע"א אי אמרי' הואיל במידי דאסור מדרבנן.

25 ויל"ד דא"כ יש תקנה שיפריש חלה, ויאכל קצת מהעיסה קודם שזה יחמץ.

26 והחק יעקב הוסיף דאף דחלה בזה"ז דרבנן, ומדאורייתא עובר בב"י, אפ"ה כה"ג מותר להשהותו. דמדאורייתא סגי ליה בביטול. [ומבואר מדבריו דלדברי ר' יהושע, אף בזה"ז רשאי להניחו. ובלבד שיבטלנו].

27 והמהר"ם חלאה הביא דמבואר כאן דאף בהקדש מדעת יש שאלה. ודלא כר' אפרים דדוקא בהקדש בטעות.

28 אך העירו דרש"י כאן כלל הקדש בתוך דבריו [ובזה לא קאי לר"א].

29 אך דן האם השליח נשאל. או המשלח.

30 וכן נקטו רוב האחרונים, אבל הבית מאיר [תלא א] חלק דיכול בטל ולבטל זכות שיש בו.

31 והקה"י תי' דאינו ברשותו להפקיר. דהשתא, הוה של תרומה, וא"י להקדיש ולהפקיר דבר שאינו ברשותו. ואף דלמפרע הוה שלו. ל"מ גדר למפרע להחשב ברשותו.

ורמי בר חמא [לע' מח.] אמר דנח' ר"א ור' יהושע בדין הואיל, ובמח' רב חסדא ורבה [בסמוך] במבשל ביו"ט, אי אמרי' הואיל דראוי לאורחין. ופרש"י דסופו להפריש א' מהם, ונמצא טרח בדבר שאינו ראוי. ומש"ה ר' יהושע אסר. ור"א ס"ל הואיל ואי בעי בצע מכל חדא, ומש"ה כל א' חזי ליה.

ורב פפא ורב שישא בד"א דחו דבסוגיין כל חדא חזי לדידיה, א"נ איכא חדא דלא חזי לדידיה או לאורחין³². ולא תלי בהואיל דנח' בו רבה ורב חסדא.

ורש"י הק' דר' יהושע ס"ל דאינו עובר בבל יראה משום הואיל ואי בעי מיתשיל, ול"ל הואיל אפי' לחומרא. וכ"ש דס"ל דל"מ הואיל דאפיית יר"ט דהוה לקולא. [ורש"י נקט דהנך 'הואיל' שייכי להדדי]. ותי' דר"י ס"ל דל"מ הואיל דאי בעי מיתשיל, דהשתא מיהא לאו דידיה. [וע' בסמוך].

שם. הואיל ואי בעי מיתשיל. רש"י [לק' מח.] 'ונראה בעיני' הק' האך מהני הואיל ואי בעי מיתשיל, בדבר שאינו שלו להחשב שלו, משום דאי בעי מיתשיל ליה לרשותיה. דא"כ האך אמרי' אבל אתה רואה של הקדש, הא אי בעי פריק ליה. אבל תוס' [כאן] דחו דל"מ אי בעי פריק. [ויקנה מכאן ולהבא. וע' בסמוך].

ורש"י [שם בל"ב] כת' דל"ג [כאן] הואיל ואי בעי מיתשיל, אלא גרסי' ר"א סבר אמרי' הואיל, והיינו דרשאי לאפות משום הואיל³³. ואף ר"א מודה דאינו עובר בבל יראה, אלא דאפ"ה רשאי לאפות. [ודלא כמ"ש רש"י כאן דכל כמה דאפשר בלא הואיל עדיף³⁴].

והתוס' שאנץ הק' דמפורש בברייתא [לק' מח.] דנח' אף משום בל יראה. וכת' דאח"כ פליגי בטובת הנאה. והגמ' כאן הוה דיחוי בעלמא³⁵.

תוד"ה הואיל. [ורש"י תי'] (ואור"י) כיון שיכול לעשות בלא הואיל, אין לנו לעשות ע"י הואיל וכו'. [דע"י הואיל הוה איסור דרבנן]. אבל לל"ב דרש"י [לק'] אף היכא דאינו עובר בב"י רשאי לאפות משום הואיל.

והאחרונים דנו נפק"מ בשאר יו"ט, האם רשאי לאפות [קודם שהפריש חלה] משום דחזי ליה. וברמב"ם [יו"ט ג ח, ט] מבואר דאסור.

בא"ד ועוד י"ל דהואיל ואי בעי מיתשיל לא שכיח וכו'. והאחרונים הק' דתוס' [בסמוך ד"ה הואיל הב'] ס"ל דאמרי' הואיל ואי בעי מיתשיל. [ע' בסמוך].

בא"ד כדמוכח לק' [מז]. גבי לחם הפנים וכו' אע"ג דאיכא למימר ואי בעי פריק, דאין התנור מקדשם וכו'. השע"ה מ' [ג ח] הק' דאיירי ביו"ט, ואסור לישאל ביו"ט אלא לצורך היום³⁶.

בא"ד שאם היה התנור מקדשם [לענין דל"מ פדיון], יפסלו בלינה, וכ"מ [מנחות עב:] וכו'. [דמ"ד תנור מקדשן אפייתן דוחה שבת ויר"ט, [וע"ע מנחות נא. וצה:] והך משנה כמ"ד דאינו מקדש]. [ובפשוטו כוונת התוס' דיפסלו בלינה דוקא ביו"ט קודם השבת. והמהרש"א הק' דאי תנור מקדשן אף כשאופה כל ער"ש יפסל בלינה. ולהך מ"ד אופה בשבת].

בא"ד ור"י מק' דהא כי נמי בצע מכל א' וכו' כיון דאפשר למיפלגה בלישה וכו'. דעת ר"י דאף ככר א' אסור לאפות, אלא מדין הואיל. אלא משום דאמרי' 'הואיל' דכל ככר וככר חזי ליה³⁷. [וכ"מ בתוס' שאנץ]. ולפ"ז אף דרב פפא [מח.] דחה דהכא עדיף מהואיל דאורחין, היינו משום דחזי לדידיה. אבל עכ"פ שייך לגדר הואיל [וע"ע לק' מח.].

32 והמהרש"ל ומהרש"א דייקו דרש"י בסוגיין לא הזכיר 'הואיל' להתיר האפייה, אלא נקט כדחיית הגמ' [מח.] דכל חד חזי. והוה מח' בפנ"ע האם סגי דכל א' י"ל דחזי ליה. אבל תוס' בסוגיין הזכיר הואיל על האפייה, וכרמי בר חמא.

33 ובתוס' חכמי אנגליה הביא דריב"א הק' דא"כ הו"ל לגמ' [לע'] לדחות דכו"ע טובת הנאה ממון, ונח' בהואיל אי רשאי לאפות. או שב ואל תעשה עדיף. [אך מפורש במשנה דר' יהושע ס"ל דאינו עובר בב"י. וכ"מ בגמ' לק' מח.].

34 וי"ל דרש"י בסוגיין קאי לענין לאפות, ולהפריש חלה אח"כ. ובזה אמרי' דעדיף בלא הואיל. אבל אילו יניחנו להחמיץ יפסד, ומשום הפסד תרומה יש להתיר לאפות ע"י הואיל.

35 וסיים ומיהו [רבי, כנדצ"ל] אין תופס גיר' זו עיקר, והעיקר כגירסת הספרים דנח' משום אי בעי מיתשיל.

36 והשע"ה מ' כת' דאין לומר דכוונת התוס' דאין שבות במקדש, דה"מ כשהוא לצורך גבוה, ולישאל הוה לצורך עצמו. ועוה"ק דחשיבא מוקצה ואסור לטלטלה, וכדתנן [ביצה כז:] דחלה שנטמאת אין מטלטלין אותה ולדברי התוספות קשה דיהא מותר לטלטלה מטעמא דאי בעי מתשיל עלה ודוחק לומר דההיא מתני' אתיא דלא כהלכתא ואולי יש לומר דס"ל דההיא מתניתין בחלה ביד כהן דלא מצי לאיתשולי עלה

37 ואף דרשאי לאפות ככר גדול, אף במקום שסגי בחציו לסעודתו, מ"מ הכל הוה לצורך אוכל נפש. אבל חצי דנכרי לא הוה צורך אוכל נפש, ואופה לצורך אוכל נפש ומלאכה לצורך נכרי יחד. ור"י הק' דה"נ גבי חלה [דהוה גבוה ושלא לצורך אוכל נפש].

בא"ד ואם יקרא שם קודם שתאפה הו' תרי הואיל, ותרי הואיל לא אמרי'. [וכספק הגמ' לע' לח.]. ומשמע בתוס' דאליבא דאמת לא אמרי' תרי הואיל, ומסקנת הגמ' [שם] דשם מעשר חד הוה סברא אחרת.

בא"ד ות' דלא הטריחוהו חכמין לבצוע מכל א'. רע"א הק' שיכול להפריש חצי מחלה, ובזה הוא אופה חלה שלימה, ואינו טירחא³⁸.

והמהרש"ל [מח.] תי' דמצוה להפריש חלה שלימה³⁹. ואו יפריש כהלכתה, ויפריש מכל אחת בלא צירוף סל, או יפריש עוגה שלימה.

תוד"ה הואיל [ב]. הא הואיל אי בעי מיתשיל, מחשבי' כשלו וכו'. האחרונים [קה"י מ ועוד] הביאו דמבואר בתוס' דמהני הואיל להחשב שלו בכל דיני התורה⁴⁰. [ודלא כשאג"א הנ"ל].

והשפ"א תמה דאף דיש לו צד שייכות מדין הואיל [ועדיף מגורם לממון לענין בל יראה⁴¹], מ"מ האיך יחשב כולו שלו [לדין לכם].

והתוס' שאנץ תי' דאי מיתשיל הדרא לטיבליה, ואינו יוצא יד"ח במצה של טבל. וכ"כ השעה"מ [ו ה] ⁴². והקה"י [מ ה] דחה דמ"מ השתא לא נשאל וכשר, ואהני הואיל להחשב ידיה. וכת' דעת השעה"מ [והתו' שאנץ] דגדר הואיל הוא משום דרואים כאילו נעשית כן.

שם. ועוד דנו האחרונים דלתי' הב' בתוס' [לע'] דהואיל דמיתשיל לא שכיח, ולא מהני להתיר. ורק להחמיר מהני לענין בל יראה [וכ"כ המהר"ם חלאוה]. ובפשוטו תוס' כאן קאי לאידך תי'. ועוד יש שפי' דכוונת תוס' דאפיית יו"ט הוה קולא. אבל מהני להחשב שלו [ובזה אין חילוק בין קולא לחומרא].

בא"ד ועוד וכו' והא של גבוה נמי חשיב כשלו הואיל אי בעי מיתשיל⁴³ וכו'. [בדבר שהוא עצמו הקדיש, שיכול לישאל⁴⁴]. ועד"ז הק' רש"י [לק' מח.] ותי' דל"מ הואיל בדבר שאינו שלו, דאי בעי מייתי ליה לרשותיה. והוכיח דלא כגיר' הספרים דאמרי' דעובר משום ב"י ע"י הואיל דמיתשיל.

ומבואר בסוגיין דר' יהושע ל"ל הואיל דאי בעי מיתשיל, והראשונים דנו אי ס"ל שאר הואיל [ויבואר לק' מח.]. ורש"י [מח. בפ' הא' כת' דר' יהושע ס"ל דל"מ הואיל דמיתשיל משום דהשתא מיהא לאו ידיה. ומשמע דלפי' הא' נח' ר' יהושע ור"א בסברא זו. ודעת שא"ר כפי' הא' ברש"י, וקו' התוס' [דידן, וכ"מ בתוס' שאנץ] אליבא דר"א דאמרי' הואיל להחשב ידיה⁴⁵.

בא"ד ועוד תי' ר"י היכא דאתא הקדש ליד גזבר וכו'. וע"ד הא דאי' [נדרים נט.]. דתרומה שהגיע ליד כהן א"א לישאל. ותוס' דימו דה"ה הקדש כיון דהגיע ליד גזבר א"א לישאל⁴⁶. וכ"כ הרשב"א [ב"ב קעד:] ועוד ראשונים.

38 והחז"א [קכד] תי' דדוקא היכא דמפריש מקצת מכל א' אמרי' דהכל ראויו לו. אבל היכא דמפריש מא' על הכל אמרי' דבשעת אפייה הוה ספק ממה יפריש, ושמא יפריש א' שלם. ועי"ל דכיון דמצד הואיל מצי להפריש א' על הכל, לא רמו עליו לדקדק בהפרשתו [דאם ישנה יחשב עבדין], אלא יעשה מה שירצה.

ועוד כת' החז"א דל"ד התוס' י"ל דלא תלי מה שמפריש לבסוף, דר"א ס"ל כיון דבשעת אפייה יש אפשרות היתר מהני. ור' יהושע ס"ל דאסור לאפות, אף אם דעתן לבסוף לתת חלק מכל א'. וכוונת הגמ' דיש כח דהתירא בכל א'. שחלה לשון עוגה הוא. והק"נ [ל] כת' שיש שנהגו שנותנים חצי מצה, ולא יפה הם עושים. [אמנם י"ל דדוקא בזמן שנותנים חלה לכהן שייך מעלה זו. וכן אי' [תרומות ב ה] דמצווה ליתן שלם. אבל בזה"ז קי"ל דמפרישין אפי' מהרע. א"כ ל"צ יפה. אמנם עכ"פ מבואר בסוגיין דתרומה טמאה בזמן שנתנו לכהן יש מעלת שלם].

40 והמנח"ח [נא ה] דן היכא דהזיק הקדש, אמאי לא יתחייב לבעליו, דהא אי בעי מיתשיל והוה ממוניה. ואיקרי רעהו [לתוס' כאן דמהני להחשב שלו].

41 וכת' דנראה דחמץ של מעש"ש דהוה ממון גבוה ולא הוה לכם, מ"מ עובר בב"י כיון שהוא שלו לאכילה ולכל צרכיו.

42 והשעה"מ הוסיף דאין מגביהין תר"מ ביו"ט. א"כ האיך יצא יד"ח מצה. [ועוד דהוה ב' הואיל].

43 ותוס' דימו שאלה דהקדש לשאלה בתרומה. ורע"א דן לצד [שהביאו הפוסקים] דבהקדש צריך דוקא פתח, ואילו בתרומה מהני חרטה. וי"ל דלא שייך הואיל היכא דצריך פתח. אלא ודאי דתוס' לא חילקו בין פתח לחרטה.

44 והראב"ד כת' ד"ל דאירי בהקדש של אחרים, אבל הקדש ידיה אמרי' דאי בעי מיתשיל. ועוד כת' השפ"א דמהני הואיל דוקא בחמץ שהיה שלו מעיקרא, וע"ד הא דאי' [תוס' לע' ו.] גבי בהמת ארנונא דטפי מהני להחשב ברשותו של מי שהיה שלו מעיקרא. אבל לא מי שקנה אח"כ.

45 והרשב"א [נדרים פה, ה' בר"ן שם] כת' דמי שאוסר פירותיו על עצמו בקונם, רשאין אחרים לבא וליטול בע"כ. ואף דבידו לישאל, השתא מיהא לא איתשיל. ולא חיישי' שישאל. והנב"י [י"ד ת קמט] ביאר דכוונת הרשב"א להק' דנימא דהוה שלו [ויכול לעכב שלא יטלו] משום דאי בעי מיתשיל. ותי' דהשתא מיהא לא איתשיל. וביאר דקי"ל כר' יהושע דל"א הואיל ואי בעי מיתשיל. [וצ"ע דהראשונים פסקו כר"א. ולכאור' יל"פ כוונתו דלא מהני להחשב שלו].

46 והש"ך שם כת' דהוה כ"ש, דהא לר"א לא מהני שאלה בהקדש, ואפ"ה מהני שאלה בתרומה. א"כ היכא דאתי ליד כהן דל"מ בתרומה, כ"ש בהקדש.

והש"ך [ח"מ רנה ו] ביאר [ע"פ שו"ת ר"ב אשכנזי טו] דמהני שאלה בהקדש כיון דקנה מצד האמירה⁴⁷, אתי דבור ומבטל דבור. אבל כשמסרו להקדש [ועשו קנין], לא יהא כח הדיוט חמיר מהקדש, דל"מ שאלה בקניני הדיוט.

בא"ד והואיל ואי בעי פריק נמי ל"א, דא"כ היה קונה אותו⁴⁸, דאטו נחשוב חמץ של נכרי כשל⁴⁹ וכנ'. [וצ"ב קו' התוס', דאף אם יפדה קונה מכאן ולהבא⁵⁰. ואמאי הוה סברא להתחייב קודם שקנה].

והאחרונים [חי' ר' שלמה מכתב ל] תמהו היאך יחשב 'שלו' משום דאי בעי פריק, במה חשיב שלו יותר מאשר של כל אדם⁵¹. ובפשוטו י"ל דסד דשייך עדיין למקדיש, דעדיין לא יצאת מרשותו לגמרי, שהרי בידו לפדותו⁵².

ור' שלמה דן לפרש דתוס' דנו דוקא במעש"ש ממון גבוה, וע"פ דברי הגר"ח [הו' בגר"ז זבחים ו]. דאף למ"ד ממון גבוה נשאר של הבעלים, אלא שאין לו בה דין ממון⁵³. ומהני סברת איבעי פריק דיש לו דין ממון.

שם. והתוס' ר"פ תי' דלא אמרי' הואיל היכא דמחוסר מעות.

בא"ד ועוד דבתר שנתחמץ שום אדם לא יפדנו⁵⁴. [וע' לע' כט. אי מותר לפדות חמץ בפסח ע"מ לבערו. וכן אי מותר לפדות פחות מכשיעור. ואכ"מ]. והאחרונים הק' דא"כ אמאי עובר בב"י, הא כיון דנתחמץ שום אדם לא יפדנו. ולכא' כוונת התוס' דכיון דלולי כל יראה היה פודיהו, לענין זה אמרי' דעשאה הכתוב כאילו היא ברשותו. א"נ קודם שהחמץ היה ברשותו [וכ"כ השפ"א⁵⁵].

בא"ד וצ"ע בהנהו [לע' לח.]. בפשוטו כוונת התוס' לדון דהתם נמי שייך אי בעי מיתשיל. [וע' מש"כ לע' שם].

האופה מיר"ט לחול – הואיל דאורחין

איתמר האופה מיר"ט לחול וכנ'. פרש"י דהאידינא לא חזי ליה, והוה מלאכת יו"ט שלא לצורך אוכל נפש.

והאחרונים דנו האם תלי בכוונתו ומחשבתו, או תלי אם עומד לבסוף לאכילה⁵⁶. ובפשוטו נקטו דלרב חסדא אף אם לבסוף באו אורחין לוקה. אבל המאירי⁵⁷ כת' דלרב חסדא הוה התראת ספק, ואם יבואו אורחין לבסוף פטור.

והאחרונים [קוב"ש קצג] דנו לרב חסדא היכא דכוונתו עבור האורחים, האם רשאי לבשל כדי שיהא לו לאורחים⁵⁸.

בתר מחשבתו - ובגמ' [מנחות סד.] אי' דאם שחט ב' בהמות לקרבן ציבור בשבת, רבה [ואיתימא רב אמר] אמר דמתחייב חטאת על הב'. ואפי' היכא דזרקו דם של השני ונתכפר בו⁵⁹ חייב⁶⁰. [ואפי' דאח"כ נשפך דמו של ראשון⁶¹].

47 ואף דאמירתו לגבוה הוה קנין, מ"מ קנינו הוה מכח הדיבור. [וצ"ב בגדר הדבר, לאחר שכבר קנה. מה מהני קנין נוסף במסירה].

48 וכ"כ התוס' רא"ש דאין לומר שיחשב שלו משום הואיל ואי בעי פריק, דבתר פדיה הוה כאילו קונה מהשוק, דאטו וכנ'.

49 [ויל"ד אי כוונת התוס' באופן דיש לו זכות לזה, או כל היכא דידעי' דניחא ליה לנכרי שיקנה חמץ ממנו].

50 וכ"כ המאירי [בתר"ד] דדוקא שאלה מהני למפרע. משא"כ פדיון.

51 וכ"כ הישוערי [תלא ב] דכיון דכל אדם יכול לפדות, א"כ לא יחשב שלו מחמת כן.

52 אבל הראב"ד דן דאף הקדש של אחרים אי בעי פריק.

53 ועד"ז י"ל אף בקרבנות.

54 והראב"ד [יד: בדה"ר] כת' דבהקדש [של אחרים] ל"א אי בעי פריק לה, שאין פודין את הקדשים לאיבוד.

55 והשפ"א כת' דלפ"ז אינו רשאי להניחו להחמץ. ואף דמיד שיחמץ פקע האיסור. [ואינו עובר בב"י בכל רגע. ע' לק' מח.].

56 [והמהר"ם חלאוה [בסוה"ע] כ' דהמלאכה בשעתה הוה היתר, אלא בערב איגלאי מילתא למפרע דבאיסור נעשית ואינה לצורך היום].

57 [וכ"כ ר' יונתן ביצה כא].

58 דהא מותר לבשל לצורך אוכל נפש, אף אם לבסוף לא יאכלנו.

59 ופטור על הראשון, דבשעה ששחטו עמד לקרבן ציבור. ואף אם לא הקריבו לבסוף.

60 והתוס' [שם] ביארו דאין לפטור משום דאזלי' בתר מעשיו, ע"ד הא דאי' גבי כחושה בבני מעיו. דהתם אם יבא אליהו יטמא שמונת לשחוט. אבל הכא לא הותר לשחוט, אף אם יזרקו לבסוף. [וכיון דלא הותר שחיטה זו לא דחי שבת. ואף שלבסוף השתמשו בו לקרבן ציבור. ועיל"פ דכוונת התוס' דסברת אזלי' בתר מעשיו שייך דוקא היכא דתלי בעבר, אבל הכא תלי בעתיד].

61 והקוב"ש ביאר דכיון דמילתא דלא שכיח שישפך, מש"ה אסור לשחוט על ספק זה. ואילו בסוגיין הותר משום דשכיח שיבואו אורחין.

אבל היכא דהראשון נמצאת כחושה, אמרי' לו להביא שניה לשחוט⁶². והגמ' מסתפקת היכא דעבר ושחט שניה, ואח"כ נמצאת ראשונה כחושה בבני מעיים. בתר מחשבתי אזלי', וגברא לאיסורא מכוינ⁶³. או בתר מעשה אזלי'.

והגמ' מביאה דנח' כע"ז⁶⁴ היכא דנפל תינוק לים, ופרש מצודה לצוד דגים, והעלה תינוק ודגים, ורבה אמר פטור, בתר מעשיו אזלי'. רבא אמר חייב, בתר מחשבתו⁶⁵.

ולחד לישנא נח' היכא דשמע שנפל תינוק, ומש"ה פטר רבה דדעתו נמי אתינוק. ולאידך לישנא איירי דבלא שמע, ורבה ס"ל דאזלי' בתר מעשיו [וה"ה בנמצאת כחושה בבני מעיו].

ותוס' [מנחות שם] כת' דאין לומר דיפטר על הדגים, 'הואיל' ופטור על התינוק, וכדאמר רבה בסוגיין דאמרי' הואיל גבי אורחין. דהתם אפייתו חזי לאורחים. אבל הדגים לא חזי להצלת התינוק.

שם. ועוד דנו האחרונים האם מותר לעשות מלאכה, באופן שספק יבא לידי אוכל נפש. והשאג"א [סד] הביא דנח' הראשונים⁶⁶ האם רשאי לשחוט בהמה שהוא ספק טריפה [ויבדקנה אח"כ] [וכן בזה"ז דשכיחי טריפות וסירכות]. ואפשר דכיון דהאורחים אינן לפנינו, נחשב דלא נתעורר ספק צורך אוכל נפש.

ועוד דן השאג"א דאף היכא דאינו ראוי לאכילה מחמת חומרא או איסור דרבנן, מ"מ מדאורייתא אין בזה איסור מלאכה. דהא מדאורייתא הוה ראוי לו. [ע"ע בסמוך].

והמאירי ביאר [גדר הואיל] דלא הזהירה תורה על הספיקות.

רש"י ד"ה האופה. לאחר שאכל וגמר סעודתו, דפשיט"ל דלא חזיא ליה מידי. והמהר"ם חלאוה כת' דאיירי שאמר להדיא דהוה לצורך חול, דאל"כ הוה התראת ספק שמא יאכליהו היום⁶⁷.

והמאירי הביא דדעת רוב המפרשים דקודם שסעד הוה ראוי לו, ואף שאמר בפירוש דדעתו למחר פטור⁶⁸. והמאירי חלק דכל שאמר כן להדיא חייב.

רבה אמר אינו לוקה וכו' אמרי' הואיל וכו'. דכיון שיש צד היתר, ע"י שיבואו אורחין, אף היכא דלא נתכוון לשם אורחים [ולא באו לבסוף אורחין] אינו לוקה.

והקוב"ש [קצג] כת' לפרש דאם נאמר דהיכא דמתכוין לשם אורחים הוה היתר גמור, אלא שהוא לא נתכוין לכך [ומש"ה לרב חסדא עובר]. ורבה ס"ל דהמעשה מצד עצמו מותר, ואינו לוקה על מחשבתו.

ולכא' גדר 'הואיל', דאף דהשתא אינו אוכל נפש, מ"מ כיון דשייך צד היתר במעשה זו הותר⁶⁹. ועוד יל"פ דגדר אוכל נפש כולל כל דבר שיש בו צד אוכל נפש⁷⁰. ולדברי הקוב"ש לכא' הגדר דנחשב מלאכת היתר, דהמעשה מצד עצמו יכול להיות מותר. ועוד יל"פ דכיון דאם יבואו אורחין יתחרטו ויתן להם, נחשב דאף מחשבתו יש צד לאוכל נפש, ולא למלאכת איסור.

והאחרונים חקרו בגדר הואיל דאורחין, האם בעי' שבפועל יתכן שיאכלו האורחין, או דסגי בהא דהוה ראוי [וע' בסוף העמ'].

שם. רבה אמר אינו לוקה, אמרי' הואיל. הבעה"מ כת' דליכא איסור דאורייתא, ומש"ה מותר בשעת הדחק [וכדאי' בסמוך]. אבל השעה"מ [י"ט ג ט] הביא בשם המקראי קודש דלרבה אין לוקין, אבל מ"מ אסור מדאורייתא⁷¹. אך הק' דמבואר בסוגיין דלרבה מבשל לשבת משום הואיל. וכן במסוכנת [ע' ויל"ד האם כוונתו דתלי בעתיד, האם יאכל לבסוף. או דכוונתו דל"ש להתרות בו, דשמא כוונתו לשם אכילה [ואף אילו לא יאכל לבסוף פטור]. והתראת ספק לאו דוקא. [ועוד אפשר דאמרי' דהוכיח סופו על תחילתו דלא נתכוון לאכול. ואם ראינו שלא אכל, מסתמא תלי' דלא נתכוון לזה].

62 ולחד לישנא רב אמי פליג בזה.
63 והשיטמ"ק [שם ג] הק' האיך אפשר לחייבו ע"פ מחשבתו היכא דלא עבד איסורא, וכי המתכוין לאכול חלב ואכל שומן יתחייב קרבן. ותי' דהתם הוה היתר גמור, אבל הכא כיון דהציבור יכולים לצאת יד"ח בבהמה כחושה לא דחי שבת.

64 ומבואר דהגמ' מדמה גדר הותרה דפיקוח נפש, לגדר הותרה דקרבנות ציבור.
65 והשיטמ"ק [הנ"ל] ביאר דהכא מתחייב על הדגים שצד, ונתכוין לעשות איסור ועשה איסור. [ואף דאילו נתכוון לתינוק, הותר אף הדגים שעלו עמו. כיון דנתכוין לאיסור לא הותרו הדגים].

66 ע' בגמ' [ביצה לד, ורא"ש שם טו והג"א, ורמב"ם י"ט ב ד, והרשב"א שם ועבה"ק ב ב].
67 ויל"ד האם כוונתו דתלי בעתיד, האם יאכל לבסוף. או דכוונתו דל"ש להתרות בו, דשמא כוונתו לשם אכילה [ואף אילו לא יאכל לבסוף פטור]. והתראת ספק לאו דוקא. [ועוד אפשר דאמרי' דהוכיח סופו על תחילתו דלא נתכוון לאכול. ואם ראינו שלא אכל, מסתמא תלי' דלא נתכוון לזה].

68 ויל"פ דממילא נחשב שמכין לעצמו, אף שלבסוף יאכל ממקום אחר. ול"ד לאורחים דהוה אדם אחר.
69 וע"ד שאר הואיל בש"ס [לע' לח, והא דמו' בסמוך], דמהני הא דיש לו צד היתר.

70 אמנם לק' מז: מבואר דאמרי' הואיל אף בעשה דוחה ל"ת [או מלאכה דא"צ לגופו]. וכן תוס' דנו במקום חולה שיב"ס.

71 וע"ד הא דמבואר ברמב"ם דאסור לבשל לנכרי, דדרשי' ולא לנכרי. והוה איסור דאורייתא, אבל אינו לוקה משום

בסמוך].

והשעה⁷² מ הביא בשם ר' יוסף אישקאבה דע"י הואיל מותר לכתחילה.

והשב"י [כג] כת' דהיכא דבאמת כוונתו לאורחין מותר אף לכתחילה.

בסוגיין – 'מתוך' ו'הואיל' – תוס' [ביצה יב., ורבינו דוד והמהר"ם חלאוה] כת' דאף דקי"ל ד'מתוך' שהותרה מלאכות יו"ט לצורך אוכל נפש, הותרה אף שלא לצורך אוכל⁷³, ה"מ כשהוא לצורך היום⁷². [וכ"כ תוס' לע' ה:]. ומש"ה בסוגיין היכא דאי"צ לאכילתו היום לוקה לרב חסדא. וכ"ד רוב הראשונים ד'מתוך' מהני רק היכא דהוה לצורך היום.

ותוס' [מז:]: הוכיחו דאף בי"ש דל"ל מתוך, מ"מ ס"ל דמהני הואיל דאורחין.

אבל דעת רש"י [ביצה יב.] דלבי"ה מתוך שהותר לצורך אוכל נפש, הותר שלא לצורך כלל. וכ"כ ה"ה [י"ט א ד] בדעת הרמב"ם [שם]. והראשונים הק' א"כ אמאי איצטריך 'הואיל' בסוגיין.

ועוה"ק הראשונים האין נתמעט לכם ולא לנכרי ולא לכלבים, מי גרע משלא לצורך כלל.

והשיטמ"ק [ביצה יב. בשם מ"ה] כת' דאע"פ שהתירה תורה שלא לצורך כלל, מ"מ לצורך נכרי גזיה⁷⁴ כ דאסור⁷³.

והשעה⁷⁵ מ [י"ט א ד] הביא בשם הר"ן [בשיטמ"ק כת"י] דאף רש"י מודה דהוצאה לצורך מחר אסור⁷⁴. [דכיון דפי' לצורך מחר גרע].

והאחרונים [קה"י מא] ביארו עוד דמ"מ לרבה דס"ל הואיל, א"כ יש להתיר מלאכות שראוי להנות היום, דהואיל דאורחים. ומש"ה אף מלאכה שלא לצורך פטור. והמוציא אבנים הוה משום מתוך והואיל, דשמא יבוא אורחין וצריך לישב עליהם⁷⁵.

והראשונים דנו דאף המבשל לעכ"ם [דדמעט' לכם ולא לנכרי], מ"מ לרבה אינו לוקה. דכתיב לכם ולא לנכרי. והראשונים [ר"ן ביצה א:; וכן שא"ר שם כא.] כת' דדוקא היכא דמבשל לנכרי דברים האסורים, דל"ש הואיל⁷⁶.

וכ"פ הרמב"ם [י"ט א יג] כת' דאין מבשלין כדי להאכיל לנכרי, ופסק [שם טו] דהמבשל לנכרי ולבהמה אינו לוקה, שאילו באו אורחים אותו תבשיל ראוי להם.

[אבל הרשב"א [ביצה שם] כת' דכיון דזימן נכרי לא אמרי' דכל חד ראוי לו [ואפשר למפליג], דכיון דע"כ יתן לנכרי⁷⁷].

הואיל דערל – בגמ' [לק' סב.] נח' רבה ורב חסדא אי יש פסול מחשבה בקרבן פסח, ע"מ שיתכפרו בו ערלים. ורב אשי פי' דרבה ס"ל דלא חשיב שלא למנויו, דלאו בר כפרה. ורב חסדא פוסל דאי בעי מתקן נפשיה. [ותוס' שם כת' דדוקא משום דראוי לבו ביום, ואינו מחוסר זמן].

והגמ' מקשה דנח' רבה ורב חסדא [בסוגיין] אי אמרי' הואיל [והפכו שיטתם], ובשלמא לרבה י"ל דהתם מחוסר מעשה⁷⁸ [למול עצמן] ומש"ה לא אמרי' הואיל. אלא לרב חסדא מ"ש התם דאמרי' הואיל. ותי' הגמ' דל"ל הואיל לקולא [להתיר במלאכת יו"ט], אבל לחומרא אית ליה [לפסול בקרבן פסח].

והבעה⁷⁹ מ נקט דכוונת הגמ' דלרב חסדא אמרי' הואיל לחומרא ולא לקולא. והבעה⁷⁹ מ נקט דקי"ל כהך חילוק, דהואיל לחומרא אמרי'⁷⁹.

'הואיל'. [ע' בסמוך].

72 ו'מתוך דהותרה' ו'הואיל דאורחין' הוה ב' גדרים, דסברת 'מתוך' נאמר בעצם היתר המלאכה, דמלאכה שהותר לצורך אוכל נפש הותר אף לשאר צרכי הי"ט, אף דאינם אוכל נפש ממש. ואילו 'הואיל' [דסוגיין] נאמר במלאכה שנעשית בפועל, דאף באופן שלא נעשית לצורך, מ"מ ראוי לאורחין. [ובגמ' לע' ה: נקטו הלשון הואיל דהותרה לצורך אוכל נפש, והיינו גדר 'מתוך', ואף שלשון הגמ' הואיל].

73 ואין צריך לתת טעם בדבר הואיל וגלי ביה קרא וגזיה⁷⁴ כ היא.

74 והשעה⁷⁵ מ הביא כן מהא דילפי' הכנה דרבה, דדריש דאין י"ט מכין לשבת, ובפשוטו איירי אף בהכנה בידים [ודלא כתוס']. ובזה כתיב בהדיא את אשר תאפו. דוקא בחול מכין, אבל יו"ט אינו מכין לשבת. [וגרע משלא לצורך].

75 והביא דכמעט מפורש כן בה"ה [שם א ד].

76 והא דאי' [שם כא:] דאין מזמנין את העכ"ם גזירה שמא ירבה בשבילו, ההיא מדרבנן בעלמא. או בדברים אסורים.

77 ושמעתי דע"פ⁷⁸ מיושב דל"ש 'הואיל דאורחין', דכיון דיש נכרי לפניו ע"כ יתן לו. [ומש"ה לוקה].

78 וריב"א [בתוס' שם] הק' דלק' מז: אמרי' הואיל אף בכתשה ביר"ט דמחוסר מעשה. ותי' ר"י דמעשה דמילה חשיב טפי.

79 ומש"ה אמרי' הואיל ואי בעי מיתשיל ועובר בבל יראה, ואף [למ"ד מח]. דלא מהני להתיר אפיה ביר"ט. [וכ"פ

אבל המלחמות חלק דעכ"פ יש לנו להחמיר שלא ילקה, דנמצא קולו חומרא⁸⁰. ועוה"ק דכל בדאורייתא אין חילוק בין קולא לחומרא, דאטו הואיל הוה ספק, דנימא לחומרא.

והמהרש"א [לק' סב:] העלה צד דאף ר"ח מודה דאמר' הואיל מדאורייתא, והא דא' בסוגיין דלוקה ה"מ מדרבנן. וכת' דדוחק. והאחרונים [שעה"מ י"ט ג, רש"ש סב:] דחו דבריו דלהדיא בסוגיין דר"ח ס"ל דהוה מדאורייתא.

ועוד כת' המלחמות דהתם [לק' סב.] קאי לענין לשעבר, ול"ש הואיל לעתיד. וכת' דבכל דיני התורה דוקא הואיל שאפשר לבא בעולם. אלא דשאני קדשים, דבקדשים כל שם שחל שעה א' פוסל לעולם.

והמלחמות ביאר דכוונת הגמ' דגבי קדשים אמר' גדר אחר של 'הואיל', כלומר הואיל שיכול למול, ויש לו צד שייכות מש"ה פוסל בקדשים. אבל לא מהני להקל בכל התורה⁸¹.

הואיל דשחוט' חוץ - ובגמ' [יומא סב:] דנו השוחט שעירי יוה"כ בחוץ האם חייב, דבעי' שיהא ראוי לפתח אוהל מועד. ודעת רב חסדא דלאחר הגרלה חשיב ראוי בפנים [אף דמחוסר עבודה], דאין מחוסר זמן לבו ביום. אבל קודם הגרלה מחוסר הגרלה כמחוסר מעשה. והתם נמי הוה הואיל לחומרא [לבעה"מ להחמיר, ולמלחמות בשחוט' חוץ סגי בהא דהוה 'ראוי', וע"י הואיל נחשב ראוי].

והראשונים הק' מ"ש והא דרב חסדא [לק' סב.] ס"ל הואיל אף במחוסר מעשה. והבעה"מ חילק דדוקא ערל שהוא מחוסר מעשה בבעלים, ולא בגוף הזבח כגון הגרלה. והתוס' רא"ש [יומא שם] הביא דה"ר אלחנן תי' דדוקא גבי ערל אמר' דכיון דבידו לתקן עצמו, ועומד באיסור כרת [כל זמן שלא תיקן] לא חשיב כמחוסר מעשה.

תוד"ה רבה. וא"ת הרודה וכו' ואמאי לוקה לר"א, לימא הואיל וכו'. ותוס' נקטו דהיכא דרודה דבש לצורך אוכל נפש הותר ביו"ט [עכ"פ מדאורייתא]. וכ"כ תוס' [שבת צה.⁸²] דאף מלאכת בונה הותר ביו"ט [לצורך היום] מדאורייתא⁸³, מתוך שהותרה מגבן [דהוה בונה].

אבל רש"י [ביצה כג:] כת' דלא הותר מלאכת צידה ביו"ט, דאפשר מבעו"י⁸⁴. ודוקא מלאכת אפיה ובישול הותר ביו"ט דא"א מבעוד יום, דפת חמה עדיף⁸⁵.

ותוס' [ביצה שם, והתוס' רא"ש כאן] חלק דלגבי אוכל נפש אין חילוק בין אפשר מבעו"י לשאי אפשר, ודוקא במכשירי אוכל נפש יש חילוק בין אפשר מבעו"י [דנח' ר"י ורבנן מגילה ז:]. אבל באוכל נפש גופייהו אף כשאפשר מותר⁸⁶.

אבל הרמב"ם [י"ט א ה] כת' דאף אוכל נפש דאפשר מבעו"י אסור מדרבנן. [ולכא' כ"ד תוס' דידן צידה וקצירה אסורין ביו"ט מדרבנן].

ותוס' [ביצה ג.] הביאו מהירושלמי דמלאכת אוכל נפש הותר דוקא ממלאכת לישא ואילך⁸⁷. דדרשי' 'אך אשר יאכל', וסמך ליה ושמרתם את המצות, משימור ואילך [משעת לישא ואילך⁸⁸].

ודעת הרמב"ן [מלחמות ביצה יג: בדה"ר] דצידה וקצירה, שאינם ברשותו של אדם הוה בכלל מלאכת עבודה⁸⁹. ומלאכת עבודה לא הותר ביו"ט⁹⁰. והר"ן [שם יב: בדה"ר] ביאר דכל מלאכה שדרכו לעשות

הבעה"מ, ע' לק'.

80 דמלקות במקום מיתה עומדת, ורחמנא אמר והצילו העדה.

81 [וע"ע לר' לח. דהואיל ושם מעשר].

82 שהק' ות' כתוס' דידן. [וכ"כ תוס' ביצה כא.].

83 ותוס' רא"ש ביאר דל"ד לפסח ומילה דדחו אא"כ לא אפשר. אך הק' דכשנפל ביתו ביו"ט יהא מותר לבנותו ביו"ט לצורך היום, דמתוך שהותר בנין במגבן לצורך אוכל נפש. ות' דאסור מדרבנן דהוי עובדא דחול, כי היכי דאסור טחינה והרקדה ביו"ט.

84 ובפשוטו משמע דהוה סברא מדאורי'. אבל הרמב"ם [הו' בסמוך] חילק כן מדרבנן. והר"ן [ביצה שם] נסתפק דאף דעת רש"י מדרבנן.

85 והר"ן [ביצה שם] הק' דלפ"ז היכא דערב החג עלתה מצודתו ריקנית יהא רשאי לצוד בחג. ופירות שאינן משתמרים בתלוש יהא מותר לקצור ביו"ט.

86 והתוס' רא"ש ביאר דל"ד לפסח ומילה דדחו אא"כ לא אפשר. אך הק' דכשנפל ביתו ביו"ט יהא מותר לבנותו ביו"ט [וכדתנן לק' סו. ושבת קל.], דהתם לא התירה תורה אלא באקראי אם יזדמנו בשבת. ומש"ה אמר' דלא התירה תורה במה שיוכל לזרז לעשות קודם שבת, דכלפי זה הוה כאילו אירע ביום אחר. אבל יו"ט לגבי אוכל נפש כחול שויהו רחמנא.

87 ועוד הביא דבירושלמי דרשי' 'אך' למעט קצירה. [והראשונים הק' דק"ל דדיכת פלפלין מותר, ואף דהוה תולדה דטחינה].

88 ודעת הירושלמי כמ"ד [לע' מ.] דשימור דמצות הוה משעת לישא. [והאחרונים דנו דאף לצד דיש שימור משעת קצירה, "ל דהוה מדרבנן. וע"ל דהוה גדר שמירה שלא יבא עליו מים, ואילו הכא הוקש לעיקר שימור דגוף המצות, משתבוא עליהם מים].

89 ולכא' אף רודה חלות דבש הוה בכלל זה.

90 והרשב"א [עבוה"ק א] כת' דכיון דריבה הכותב ומיעט 'אך', מסרן הכותב לחכמים והם אמרו דקוצר וכו' אסור. דלא התיר הכותב מה שדרך לעשות לימים הרבה. וכן לא התיר אלא תיקון דברים שהם ברשותו, ולא קצירה וצידה, דצריך לצוד בחורשין ומבטל משמחת יו"ט.

לימים רבים הוה בכלל מלאכת עבודה.

שם. לימא הואיל ומקלעי אורחין וכו'. **רע"א** [שו"ת קמא ה] הק' דמ"מ מדרבנן אסור לרדות הדבש אף לאכילה, והרודה אסור בדיעבד משום מוקצה. א"כ אם יבואו אורחין לא יאכלו משום האיסור מדרבנן.⁹¹ ואז"ל היתר הואיל.

ורע"א הביא **השאג"א** [סד הנ"ל] נקט דהשוחרט טריפה דרבנן אמרי' דחזי ליה מדאורייתא, וחשיב מלאכת אוכל נפש מדאורייתא.⁹² **ורע"א** כת' דצריך לזה ראייה גדולה, דמסברא נראה דהכא האורחין לא יאכלו⁹³, וממילא לא הוי אוכל⁹⁴. [והפרמ"ג [הקד' ל"ט א יט] נסתפק כע"ז. ורע"א והאחרונים הביאו עוד ראיות בנידון זה, ע' בסמוך ולק' מז:].

ורע"א כת' די"ל דכוונת התוס' דראוי לחולה שאין בו סכנה. [ורע"א שם דן האם חולה רשאי לאכול מוקצה⁹⁵].

בא"ד א"נ ברודה סמוך לשקיעת החמה, שאפי' יבואו אורחין לא יהא ראוי וכו'. [ועפ"ז דנו הפוסקים דלרבה ל"מ עירוב תבשילין בכה"ג, דבר שלא יהא ראוי מבע"י. ע' בסמוך].

והמנח"ח [רחצ בסופו] דן היכא דהדביק פת בתנור ביו"ט סמוך לחשיכה, נאפית בשבת לאחר יו"ט. ולכא"ל ל"ש בזה הואיל, דהא אינו ראוי מבע"י. אך כת' דגבי דלא נאפית ביו"ט אין בזה מלאכה⁹⁶. ומצד שבת ליכא איסור כשהדביק מבע"י. וכת' דאפשר דאסור מדרבנן.

בא"ד וא"ת וכו' א"כ בטלת כל מלאכת שבת, הואיל וראוי לחולה שיש בו סכנה. והמהר"ם חלאוה תי' דגבי שבת האיסור קיים, וההיתר מתחדש. ובשעת עשיית האיסור עדיין לא נתחדש ההיתר⁹⁷. ול"ש בזה הואיל. ודוקא גבי יו"ט דבשעתה היה היתר, אלא דלערב איגלאי מילתא דנעשה באיסור. ועוד כת' **המהר"ם חלאוה** [לק' מז:]: דהואיל שייך דוקא באיסור שהותר מכללו. [וציין למש"כ כאן]. אבל איסור שבת במקום פיקו"נ אינו בגדר הותר מכללו.

ועד"ז כ' **החמדת שלמה** [או"ח כב] ועוד אחרונים דהואיל שייך בדבר שהוא בגדר הותרה, אבל פיקוח נפש הוא דחווה ולא שייך בזה הואיל⁹⁸. [והאחרונים הק' דלק' מז: בפשוטו מבואר דשייך הואיל בעשה דוחה ל"ת, ולכא"ל הוה בגדר דחווה. אמנם יש ראשונים דמבואר דבעשה דוחה ל"ת הוה גדר הותרה].

91 ועד"ז דנו בדבר שהוא אסור מחמת הספק, לא אמרי' דכלפי שמיא גליא דראוי לאכילה. דהא מ"מ לא יאכלו האורחין.

92 **והשאג"א** הוסיף דק"ל כרבה, ומשמע מדבריו דלא חשיב מלאכת אוכל נפש, אלא דמותר מצד הואיל דחזי לאורחין. ולא צריך שבפועל יבואו אורחין. [ומשמע מדברי השאג"א דעכ"פ מדרבנן אסור. ויל"ד אי כוונתו כדן כל הואיל, דכיון דלבסוף לא יאכל מזה].

93 ואף אי בעלמא אין דרבנן גורם לשווא דאורי' [ע' משנ"ל תרומות ז א, ותוס' לע' לח.], מ"מ הכא ידעינן דאורחי' בודאי לא יאכלו מזה. וכת' דודאי אין לומר דאמרי' הואיל אם יקלעו אורחים וירצו לעבור על האיסור ולאכלו, דא"כ אף באיסור דאורייתא נימא כן [דהא אכילת איסור חשיב צורך קצת, ע' לק' מז:]. ועוד הביאו שהשאג"א בסור"א [חגיגה יח] אסר [וחזר בו].

94 אך **האפיק"י** [ב יד] חילק דהשאג"א איירי דוקא באוכל נפש גופיה, דאף בדבר האסור מדרבנן הוה אוכל נפש. אבל גדר 'הואיל' תלי בהא דיבואו אורחין לבסוף. [והשאג"א איירי היכא דשוחרט בהמה ע"ד לבדוקה, שוחטה לצורך אכילתו. ואף אם יתברר דאסור מדרבנן ולא יאכל, מ"מ שחט לאכילה. ומדינא הוה ראוי לאכילה]. [אמנם השאג"א בתו"ד נקט דק"ל כרבה דאמרי' הואיל. וצ"ע כוונתו].

95 דהא ק"ל [רמ"א יו"ד קנה ג, הו' לע' כה:]: דלא הותר מאכלות אסורות לחולה, וחקר אי מוקצה הוה בגדר אכילת איסור. או דהמאכל בעצמותו היתר, אלא דיומא גרים [וע' בגמ' מח.]. והוה כשאר מלאכת שבת דרבנן דשוי לחולה שאב"ס. והאחרונים ציינו דהרא"ה [בדה"ב ג ז צג: בדה"ס] כת' דאיסור מוקצה אסור לחולה שאב"ס סכנה.

96 ונקט דמי שמדביק פת או זורק חץ בשבת ויו"ט, ונעשית המלאכה לאחר השבת אינו עובר מדאורייתא. אבל האחרונים [רש"ש שבת עג ועוד] חלקו דמ"מ עשה מעשה המלאכה בשבת.

97 ובפשוטו כוונתו לחלק בין דבר שכבר נתחדש סיבת ההיתר. והאחרונים הק' דלק' [מז:]: אמרי' הואיל שישחט עוף, ויצטרף לכסות [ע"ש]. [אמנם במלחמות משמע דכל הואיל להבא שפיר אמרי'].

98 וכע"ז כ' **החזו"א** [קכד] [דגדר הואיל] דכל שיש לו אפשרות לבא לידי אכילה הוה בכלל היתר אוכל נפש. ולא חל עליו שם איסור מלאכה. משא"כ בפיקו"נ דא"א לומר כן. וביאר אף שאם באנו להכריע את המציאות מכח הרוב [שלא יאכלו וישייר לחול], מ"מ הוה בכלל היתר אוכל נפש. דאף כשיש לו קדירה לאכילה רשאי להשאירו לחול ולבשל קדירה אחרת. אבל היתר פיקו"נ הוא דוקא בשא"א, אבל כל שיש לו אסור לבשל. וכיון דהכרענו דאינו עומד לפיקו"נ [דהא לא הוחזק ישראל לפנינו] אסור. [אך שוב הק' החזו"א דמבואר לק' מז: דאף בעשה דוחה ל"ת אמרי' הואיל, ע"ש].

והאחרונים ציינו דנח' הראשונים [בכ"מ] אי היתר פיקר'נ דחולה שיש בו סכנה בשבת הוה גדר דחוייה⁹⁹ או הותרה¹⁰⁰. [ואפשר דתוס' דידן ס"ל דהוה הותרה].

שם. האחרונים [אמרי בינה יו"ט ס"ס ג] דנו המחלל שבת במזיד, ולבסוף איגלאי דהוה עבור חולה שיש בו סכנה. האם אמרי' דאיגלאי מילתא דהוה היתר גמור [ואף לרב חסדא]. או דמתחייב כיון דהוה עושה אף בלא ההיתר¹⁰¹. ולכאו' מבואר בדברי התוס' דהוה היתר גמור.

בא"ד וי"ל כיון דלא שכיח כלל לא אמרי' הואיל. החת"ס הק' דלפ"ז מי שיש לו חולה שיש בו סכנה בביתו יהא פטור על כל המלאכות מטעם הואיל¹⁰². וכת' דמ"מ לא שכיח שיצטרכו מלאכה זו לדחות שבת.

בא"ד [שם] כיון דלא שכיח כלל. רע"א [הנ"ל] נקט דה"מ חולה שיש בו סכנה, אבל דבר שמותר לחולה שאין בו סכנה אמרי' הואיל¹⁰³.

עירוב תבשילין ומסוכנת

א"ל רבה לר"ח לדידך וכו' האיך אופין מיו"ט משבת וכו'. הבעה"מ כת' דלדעת רבה מותר משום הואיל. ואף דמשום הואיל אסור [מדברנן] לכתחילה, כל צורך גדול היתרו. והא דהצריכו עירוב תבשילין כדי שיברור מנה יפה לשבת [וכשמואל ביצה טו:]¹⁰⁴. אבל לדעת רב חסדא מדאורייתא צרכי שבת נעשין ביו"ט, ורבנן אסור. והתירו אסור זה ע"י העירוב.

א"ל מדאורייתא צרכי שבת נעשין ביו"ט וכו'. פרש"י דשבת ויו"ט חדא קדושה. אבל תוס' [מז. ד"ה ואין חלקו דהוה משום מצוות היום]¹⁰⁵.

ולדעת רש"י הוה משום חדא קדושה, ולכאו' כוונתו לסוגי' [ביצה ד] אי אמרי' דשבת ויו"ט הוה חדא קדושה [לענין הכנה]. ועד"ז כת' המלחמות דק"ל [שם] דאין יו"ט מכין לשבת, דהוה ב' קדושות. א"כ ע"כ דק"ל כרבה ודלא כרב חסדא.

אבל דעת תוס' [ריצב"א בתוס' עירוב' לח. ביצה ב:] דדוקא ביצה שנולדה ביו"ט אחר שבת אמרי' דאין שבת מכין ליו"ט. אבל המבשל מיו"ט לשבת ל"ש חסרון הכנה באפיה ובישול, דאין זה אלא תיקון בעלמא שמתקן האוכל, ולא שייך אלא בביצה שהוא דבר חדש שנוצר ממילא¹⁰⁶.

בסוגיין - ומבואר [בקו' הגמ'] דלדעת רבה אופין מיו"ט לשבת משום הואיל. ועפ"ז כת' התוס' ר"פ [ומרדכי ביצה תרסח, ומג"א ר"ס תקנז] דעירוב תבשילין מהני רק לדבר שיהא מוכן לאורחים מבעו"י¹⁰⁷. [ועד"ז מש"כ תוס' [ד"ה רבה] דסמוך לשקיעת החמה ל"מ הואיל].

והתוס' רא"ש ותוס' ר"פ הק' האיך מדליקין נרות מיו"ט לצורך שבת, הא לא שייך בזה הואיל. ותי' דמדליק משום דאף ביו"ט הוא צריך להאיר¹⁰⁸, שבי"ט כבר מחשיך כ"כ שצריך נר.

אבל הב"י [תקנז, ורדב"ז ב תרסט] כת' דדעת הרמב"ם דק"ל דמדאורייתא צרכי שבת נעשין ביו"ט

99 והב"י [או"ח שחנ] הביא שבש"ת הרשב"א [א תרפט] כ' דשבת דחוייה אצל פיקר'נ. והביא דכ"ד הרמב"ם [שבת ב א], וכן ה"ר [ביצה ט:]. וע"ע בעה"מ [שבת ז. בדה"ר].

100 [וע"ע תשב"ץ ג לז]. וכ"מ בדברי ה"רמב"ם ברא"ש [יומא ח יד] שכת' דכיון שהתירה תורה פיקר'נ, כל מלאכה שעושה בשבת לחולה [שיב"ס] הוה כאילו עשאה בחול.

101 והבית הלוי [פ' שמות ב] כת' דשמי שפרוץ לחלל שבת, אף אם נזדמן לו שחילל שבת באונס או לצורך חולה, מ"מ נענש. דגדר שוגג ואונס הוה רק באופן שאם לא היה שוגג לא הי' עושהו [והביא דין אינו שב מידיעתו]. וכמה אחרונים [הפלאה כתובות נ:]. דנו היכא דנאנס בדבר שיש לו רצון, אך הבית הלוי חידש דאף חולה שהוא פיקר'נ בחפצא. [והביה"ל איירי אף כשיודע שיש חולה, ועושה עבור החולה. אלא שהוא מחלל שבת בלאו הכי. וצ"ע מהגמ' [מנחות סד. הנ"ל]. ואולי איירי בדבר שנתברר לבסוף שאינו צורך החולה].

102 והגליון מהרש"א כת' צ"ע לתוס' [חולין טו:] דכת' שחולה והבריא לא הוה מוקצה, דרגילות שחוזר לחלו.

103 אבל החת"ס [או"ח עט] כת' דאף חולה שאב"ס ג"כ לא שכיח שיהי' צריך דוקא דבר זה.

104 ולפ"ז העירוב אינו 'מתיר', דמדינא רשאי לבשל. אלא דאסרו כדי שיניח עירוב ויכין לשבת.

105 ולכאו' היינו משום מתוך שהותר אוכל נפש, הותר אף שאר צרכי מצווה. [וכדאי' בכ"מ דצורך מצווה הוה משום מתוך, ע' ביצה יב. וכתו' ז.]. אך תוס' משמע דלרב חסדא הוה כצרכי אוכל נפש ממש.

106 והמהר"ם חלאוה [בסוגיין] הביא בשם תוס' דהכנה דממילא חמיר, ובישול איירי בהכנה בידים. ודחה דזו סברא הפוכה.

107 וז"ל דיש לזהר ביו"ט שלא לעשות שום הכנה סמוך לחשיכה, שלא יוכלו אורחים.

108 ועפ"ז כ' דהדלקת הנר לא תלי בעירוב תבשילין [שהרי מדליק לצורך היו"ט], ואי"צ להזכיר בעירוב ולאדלוקי שרגא. [אבל הרא"ש [שם ב טז] נקט לאדלוקי. וחלק אדברי הר"ף שם דעירוב נתקן רק לעיקר הסעודה, אפ"ה ובישול. [וע' בפוסקים תקנז, ושעה"צ פא].

[ולמסקנא אף רבה מודה]¹⁰⁹. ומש"ה אף במידי דל"ש הואיל מהני עירוב תבשילין. וע' ביאו"ה [ר"ס תקנז].

שם. רע"א [שו"ת ה הנ"ל] הק' מי שדר רחוק ממקום ישוב, ויודע דליכא אורחין תוך התחום, האיך מותר לו לאפות ולבשל מ"ט ע"י עירוב תבשילין. דהוה איסור דאורייתא, וק"ל כרבה דלא הותר אלא ע"י הואיל.

וכת' דלדברי השאג"א [הו' לע'] נחא, דאמר' הואיל שהאורחין יעברו באיסור דרבנן¹¹⁰.

ורע"א דחה דהאיסור תחומין הוה מצד אחר, והיכא דעברו אורחין ובאו עד כאן י' להם היתר לכתחילה לאכול מתבשיל זה¹¹¹. [וכת' דמ"מ זה דוחק]¹¹². ועוד כת' ד"ל דיכול לבא בהיתר ע"י בורגנין או מחיצת בנ"א¹¹³.

ועוד דן **רע"א** [מערכה ביצה יב] האם רשאי לבשל ביו"ט דבר שנהגו שלא לאכול בפסח, לצורך שבת [ע"י עירוב תבשילין]. ולכא' אסור דאינו ראוי ליומו, ואף אם יבואו אורחין¹¹⁴. ודן דלסבר' השאג"א מותר. ועוד דן דלא החמירו מנהג זה לחולה, ואמר' הואיל וראוי לחולה.

איתבייה בהמה מסוכנת וכו' יכול לאכול אע"ג דלא בעי למיכל וכו' הואיל. הבעה"מ ביאר דמשום הפסד ממונו התירו לסמוך על הואיל. [ולרבה א"צ לאכול בפועל].

שם. כזית צלי¹¹⁵. **האחרונים** דייקו דלא סגי שיאכל חי [אף היכא דחזי לאומצא], דאין זה דרך אוכל נפש. ועוד דנו **האחרונים** אמאי בעי כזית¹¹⁶, דלכא' הותר מלאכת יו"ט לצורך אוכל נפש, אף כשרוצה לאכול פחות מכזית¹¹⁷. ויש שדנו דדוקא כזית חשיב אוכל נפש¹¹⁸. [וי"ל דפחות מכזית הותר משום 'מתוך', דנחשב הנאת היום].

א"ל אין משום הפסד ממונו גמר בליבו לאכול כזית וכו'. פרש"י גמר בליבו¹¹⁹ לאנס עצמו¹²⁰, והו"ל כצריך זית ביו"ט. וע"כ יאכל.

והרא"ש [ביצה ג ד] כת' דמשום הפסד ממונו התירו לאכול כזית צלי אף בלא בדיקה [מטריפות]. דסמכי' ארוב¹²¹. ועד"ז כת' **הרמב"ן** [חולין יב.] **והרשב"א** [שם ט.] דלרב חסדא דל"ל הואיל, ע"כ התירו בפועל לאכול בלא בדיקה¹²².

109 ודלא כרמב"ן דהכריע דק"ל כרבה מהתם.

110 דק"ל תחומין דרבנן, וכת' דאף לדעת הרמב"ם דתחומין דאורייתא ה"מ בשבת, אבל ביו"ט לכ"ע תחומין דרבנן.

111 אבל כל שהמאכל בעצמותו אסור מדרבנן וליכא היתר לאורחים לא מקרי אוכל נפש. [ואין ראיה לשאג"א].

112 דמ"מ לא שכיח שיבואו אורחים באיסור, והוי כמו חולה שיש בו סכנה דכת' תוס' דל"מ הואיל.

113 והוכיח דכה"ג חשיב שכיח יותר מחולי שיש בו סכנה, דהרי רשאי לומר לכוך פלוני אני הולך למחר כיון דיש לו היתר בשבת ע"י בורגנין. ואסור לומר שיעשה שאר מלאכות, ולא אמרי' דיש לו היתר לעשות כן בשבת לחולה שיש בו סכנה. אע"כ דבורגנין שכיח יותר. ודחה דשבת דחוי אצל חולה [ומש"ה ל"מ להתיר אמירתו], ואילו ע"י בורגנין הותרה.

114 ויל"פ כוונתו בדבר שהוא מנהג של המקום הזה, ואף אם יבוא אורח ממקום אחר, נותנים עליו חומרי המקום, ואסור לו לאכול. [אבל בזה"ז ראוי להאכיל למי שאינו נוהג מנהג זה].

115 **ובשרית הרשב"א** [א תרפא] כת' דדוקא במסוכנת התירו ע"י אכילת כזית א'. אבל בעלמא אסור לשחוט ע"י כזית א'.

116 **והאמרי בינה** [יו"ט ז] כת' דאולי קמ"ל דרשאי לאכול כזית שלם, אף דלא בדק מטריפות [ע' בסמוך]. ולא אמרי' דיאכל רק מה שהוצרך משום הפסד. דכיון דהתירו משום הפסד, התירו לגמרי.

117 **והאחרונים** הביאו דהטור"א [מגילה ז: א"מ] נקט דהמבשל נבילה יחשב צורך אוכל נפש לר"ל דחצי שיעור מותר מה"ת [ולשיטתו דבאיסור דרבנן מהני הואיל]. דאף אכילת חצי שיעור חשיב אוכל נפש. [ויש לדחות דכוונתו שיאכל ב' חצאי זיתים, אך לא בתוך כדי אכילת פרס].

118 דכתבי' את אשר יאכל כו' יעשה לכם. וסתם אכילה בכזית. **והאמרי בינה** [יו"ט ז] דחה דהסמ"ג דרש יאכל דאף לצורך הנאה מותר.

ועוד כת' הברוך טעם דחצי זית נחשב אכילה שלא כדרך. והאפיק"י דן דעכ"פ לא גרע משאר הנאה.

119 וצ"ב לשון הגמ' גמר בליבו, דלכא' לא תלי בגמר דעת, אלא דלרב חסדא צריך בפועל לאכול לבסוף. **והאחרונים** ת' דהיכא דבישל לצורך אכילה מותר, אך אם לבסוף לא אכל. ואף לרב חסדא העיקר תלי בכוונתו, שיהא עומד לאכילה.

120 **והאחרונים** [אפיק"י ב טו] הביא דאף שמאנס עצמו ואוכל אכילה גסה פטור.

121 וכת' דכ"ש שאם הוציאו הריאה בלא בדיקה שאין להפסיד הבהמה וסמכין ארובה וכשירה.

122 **והרשב"א** [חולין ט.] בתחילת דבריו הביא דמבואר דמותר לאכול בשר בלא בדיקת טריפות, דבחזקת היתר עומדת [וכדאי' שם]. ומיהו אין נכון לעשות כן ומי שהוא עושה כן הרי הוא כפורץ גדר של מנהג ישראל וישראל קדושים נהגו איסור בדבר זה. וי"א דהכא הוה כדיעבד דמי, דבמקום הפסד אוקמא דאורייתא. ולמאן דל"ל הואיל משום הפסד ממון שרינן ליה למיכל בלא בדיקה כלל. דהוי כאי אפשר לבדוק, וסמכין ארובא, כדשרינן חלב וביצים דסמכין ארובא.

והב"י [תצח ו] דייק מדברי הרא"ש דאף להלכה מחוייב לאכול כזית, והתירו לאכול בלא בדיקה. והב"י הק' דק"ל כרבה דאמר' הואיל, א"כ היכא דראוי לאכול א"צ לאכול בפועל. והביא דכ"כ ה"ה [י"ט א יב] ועוד ראשונים דא"צ לאכול בפועל.

ויש שדנו כדוונת הרא"ש דכיון דיכול ע"י אכילה, ממילא לא התירו הואיל לכתחילה, ויאנס עצמו ויאכל. וא"צ להתיר איסור הואיל.

והאחרונים [אמר' ב י"ט ז] דנו לדעת רבה דמשום הואיל, ובפועל א"צ לאכול. א"כ ממילא יהא אסור לאכול בלא בדיקה. ולדעת השא"ג א [הנ"ל] אפ"ה מהני הואיל, אף היכא דאסור מדרבנן. אבל לסברת רע"א דהיכא דאסור מדרבנן ל"ש הואיל, א"כ ע"כ אף התירו לו לאכול בלא בדיקה¹²³ [וע' שו"ע תצח ו].

דף מז.

רש"י ד"ה ב' ימים של ר"ה. וההיא שבת לאו יום צום וכו' היו עושין אלול מעובר ומונין מיום שני. וכ"כ תוס' דבמקדש לא משכח"ל ב' י"ט של ר"ה אלא היכא דהשני עיקר. ורש"י הוסיף וא"נ הוי יום צום אכיל לאורתא וכו'. וכ"כ רש"י ותוס' [מנחות ק:] דנחשב שנאכל ל"א דבקדשים הלילה הולך אחר היום.

והאחרונים תמהו דהא לא משכח"ל שיפול יוה"כ בשבת, א"כ מה הוצרכו לתי' זה. והצל"ח כ' דמשכח"ל כשהעדים העידו אחרי חצות נגד התקנה².

ואי אמרת צרכי שבת נעשין ביו"ט אמאי לא דחי יו"ט. פרש"י דלא גזרו שבות במקדש. וראוי לאפות ביו"ט ערב שבת שיהא הלחם יותר טרי³.

ותוס' [מו:] הק' דאף לרבה שיאפה ע"י הואיל דאי בעי פריק ליה. והוכיחו דאי בעי פריק לא שכיח, ולא אמרי' הואיל כה"ג.

ועוד דנו האחרונים שיאפה י"ג לחמים, ויתנה שיפדה א' לאכילה. ונימא הואיל דכל חד חזי ליה [וע"ד הא דאמר' גבי חלה לק' מח.⁴].

א"ל וכו' שבות רחוקה לא התירו⁵. פרש"י לא התירו במקדש. משמע דהוא איסור דרבנן. אבל ר"ח כת' דלא התירה תורה. משמע דצרכי שבת סמוכה נעשין ביו"ט, ולא שבת רחוקה.

וביארנו ע"פ מש"כ רש"י דטעם ההיתר צרכי שבת ביו"ט משום דחדא קדושה. וה"מ היכא דסמוך לו, אבל שבת רחוקה אינה חדא קדושה. והאחרונים תמהו דלדעת רש"י [דאף למסקנא] שייך בזה סברת חדא קדושה, אף בשבת רחוקה. ומשמע דאפ"ה שייך גדר חדא קדושה⁶.

והמנח"ח [רחצ כא] כת' דלדעת רש"י מדאורייתא מותר לבשל ביו"ט עבור שבת אחרת. ובראש השנה עבור יוה"כ⁷, וכן מיו"ט א' של פסח ליו"ט אחרון⁸, דמדאורייתא הכל חשיב חדא קדושה, ורק מדרבנן אסור משום שבות רחוקה.

ומר סבר דשבות רחוקה נמי התירו. התוס' רא"ש ביאר דס"ל דרשב"ג ס"ל דלא חשיב רחוקה, שצריך לסדרו על השולחן בשבת זו⁸.

מתב רב מרי וכו' וא"א צרכי שבת נעשין ביו"ט וכו' דיו"ט ביו"ט מבעי. ותוס' הק' דהוה לבו ביום, וכה"ג לכו"ע שרי. והראשונים כת' דרש"י תי' בזה, וכת' דל"ש היתר אוכל נפש כיון דהשתא לא חזי. דבשעת אפיה מחוסר שחיטה וזריקת הדם. אלא דחזי לבו ביום. ורבינו דוד ביאר דמחוסר מעשה, שא"א לאוכלן עד שיזרק הדם עליהם. וליכא למימר דמותר ע"י הואיל, דלא אמרי' הואיל במחוסר מעשה [וכדאי' יומא סב:].

אבל ר"י חלק דמ"מ ראוי לבו ביום. והיתר אוכל נפש שייך היכא דמותר בו ביום [אף דמחוסר

123 [אלא דיל"ד דמותר לחולה שאין בו סכנה או קטן]. ועפ"ז למעשה הוה ספק אי רשאי לאכול בלא בדיקה, א"כ יל"ד דאינו רשאי לשחוט מסוכנת. וצ"ע.

1 והראשון עיקר. ולפ"ז מבואר דאף אין אופים ביו"ט שני דרבנן עבור שבת. {ויש לדחות דכה"ג דיוה"כ נופל בשבת, א"כ נאכל במוצ"ש, א"כ אכילתו לא הוה צרכי שבת [לדעת רש"י]}.

2 ועוד נאמרו בזה כמה תי' באחרונים ע"פ הסוגיות [ביצה ה].

3 ומבואר דכל כמה דאפשר שיהא פחות ימים עדיף. והחת"ס [מו:] כ' דאף דנעשה נס שהלחם חם כיום סידורו, אין סומכים על הנס.

4 ולכאז' צ"ל דלא התירו כה"ג ע"י הואיל לכתחילה. ול"ש בזה אין שבות במקדש.

5 וכע"ז אי' בגמ' [שבת קיד:] דלא התירו תקיעת שופר ביוה"כ היכא דהוה רחוקה. [והתם איירי בשבות דרבנן].

6 [ולפ"ז מבואר דמותר מדאורייתא לבשל ביום א' של פסח עבור יו"ט אחרון, דכ"ש דיחשב קדושת אחת וצ"ע. {ואפשר דאסור משום דאפשר מבע"י, ולדעת רש"י אוכל נפש אסור במידי דאפשר מבעו"י}].

7 לבשל שיאכלו קטנים.

8 [ולכאז' כוונתו כתוס' דהותר משום צורך מצווה, ולא משום שעומד לאכילה].

מעשה]. [ואף בלא הואיל]. [וע' בסמוך].

רש"י ד"ה רבן שמעון. ל"ג יום צום, דמה ענין יום צום אצל עצרת. אך תוס' [מנחות שם, ותוס' שאנץ והאחרונים כאן] ביארו דהנך ב' משניות דשתי הלחם ולחם הפנים הו' יחד במנחות, ור"ש פליג בסיפא.

תוד"ה ואי אמרת. [בסו"ד] כשאופה העיסה לאורחין אינה ראויה עד שתאפה וכו'. וכיון דבסופו לבא לאוכל נפש מותר, אף דעכשיו אינו ראוי. ובשולח אבנ"מ [ב] הק' מכאן על המג"א [תקז ג] שהביא מתוס' [לע' ה.]. דבמקום שאינו יכול להנות בתחילת ביעורן ל"ש היתר אוכל נפש. ובתוס' מבואר דאפ"ה מותר. והקוב"ש [יב] חילק דהתם מצד הדין ראוי ליהנות מיד, אלא דבפועל א"א להנות. ואילו המג"א איירי בשריפת חמץ שמהדין אסור ליהנות עד שיתחדש היתר אח"כ. וי"ל דזה כוונת התוס' ליישב לפרש"י.

בא"ד ומיהו י"ל לפ"ה דב' הלחם אין שום חסרון בגופו. וכ"כ התוס' רא"ש דכל תיקון שתלוי בגוף הדבר אינו קרוי חסרון, אבל תיקון שתי הלחם תלוי בדבר אחר. [ומבואר דת' בזה אף שלמי חגיגה, דמחוסר זריקה. מ"מ כיון דדין זריקה הוה מדיני גוף הקרבן. משא"כ שתי הלחם דתלי בכבשים].

חורש תלם א'

והן מוקדשים. פרש"י השור קדשי מזבח, והחמור קדשי בדק הבית. [ולוקה ב' משום מוקדשין, לא תעבוד דקדושת הגוף, ומעילה בדק הבית] והיינו לס"ד דהגמ' [מכות כב.]. דאיירי במידי דאי' בשאלה. והגמ' [שם] מק' וליחשוב נמי שבועה¹⁰, ות' מידי דאי' בשאלה לא קתני. והגמ' מקשה והרי קתני הקדש, ות' בבכור. ותוס' הק' דאכתי תקשי האיך לוקה על החמור¹¹.

והריב"ן [במשנה מכות שם] כת' דאף החמור הוה בכור, וכמ"ד [ר' יהודה בכורות ט:]. דפטור חמור אסור בהנאה קודם פדיון, דהוה בכלל לא תעבוד¹². ותוס' [מכות כא:]. חלקו דאף לר' יהודה דאסור בהנאה, אין לאו¹³. ואינו לוקה¹⁴.

ודעת תוס' דליכא מלקות משום חמור, ולוקה אף על כלאי זרעים.

והגב"א [וכן בטור"א ר"ה ד.]. כת' דנזיר אבית הטומאה הוה ב' לאוין¹⁵, וכדאי' [נזיר לח, ונדרים ג.] לא יטמא ולא יחל¹⁶.

שם. והריב"ן [שם] כ' דהמ"ל שיהא חורש בכמה שוורים וכמה חמורים, ונלקטים איסורין הרבה עליו. אלא דהמשנה לכל הפחות קאמר. אבל התוס' ר"פ [שם] כת' דאפי' ק' שוורים וחמורים אינו חייב אלא א' [אא"כ התרו בו על כל חרישה], דלא מצאנו גופין מחולקין אלא בנידות¹⁷.

דף מז:

רש"י ד"ה ושביעית. וחורש תולדה דזורע, כגון חורש לכסות את הזריעה. תוס' הביאו דנח' [מ"ק ג.] אי מחייב משום חרישה בשביעית. ולהך מ"ד איירי במחפה, וכמ"ש רש"י [בסו"ד].

אך האחרונים [רש"י] הק' דבגמ' [מ"ק שם] מבואר דהך מ"ד סבר דאינו חייב על תולדות בשביעית. ולמש"כ רש"י

9 אך קו' התוס' כאן מבואר דלא כן. וכן תוס' הוכיחו משלמי חגיגה, דמחוסר זריקת דם.

10 שנשבע שלא לחרוש בין בחול ובין ביר"ט, דע"ז חל שבועה אף במה שמושבע ועומד.

11 והר"ש טויבש כת' ד"ל דאיירי בנדר שהודר ברבים, דל"מ שאלה. והביא דדעת הרשב"א דהיכא דכבר עבר על נדרו מתירין לו נדר שהודר ברבים, שלא יכשל עוד. א"כ י"ל דיש שאלה היכא דכבר נהנה. וה"מ בקדושת הגוף, אבל בקדושת בדק הבית אם ימעול יצא לחולין. וקו' הגמ' במכות בקרבן שיש מועל אחר מועל א"כ אף דהודר ברבים איכא בשאלה אם יכשל בו.

12 ועפ"ז כת' דהול"ל שור ושה. והריטב"א [מכות שם] חלק דכיון דילפי' מלא תעבוד, אינו לוקה ב' פעמים על לאו א'.

13 ודעת הרמב"ן [סה"מ לאוין שהוסיף ו] דהנהנה מפטר חמור לוקה, אף דלא כתיב בלשון לאו, מ"מ ילפי' מהיקש.

14 ואינו בכלל לא תעבוד בבכור שורך.

15 וכ' דאף דמבואר [שם] דלוקה אף משום בל תאחר, מ"מ לא פסיקא ליה, דאם כבר נטמא ביום זה אינו עובר עליו. וכן לאו ד'לא יבא' הוה רק בתוך בית, והכא איירי כשחורש בגלוי.

16 ורע"א [במשניות מכות] הק' לדעת הראשונים אמאי לא מני האי לאו, והוה ט' לאוין. והשעה"מ [מאכ"א יד יז] האריך בזה. והמצפ"א כת' ד"ל דמידי דאי' בנדרים ושבויעות דעלמא לא קתני.

17 ובגוף הבהמה לא אמרי' גופין מחולקים. אבל דעת התוס' ר"ד [קיד' עז:]. נקט דאף בבהמה חיה אמרי' דגופין מחולקים. דמה לי רבע ה' בהמות, ומה לי בא על ה' נדות. וכתב דאם אכל אבר מן החי מה' בהמות או שתלש מחלב ה' בהמות ואכל בהעלם אחד או ששתה דם הקזה מה' בהמות בהעלם אחד חייב על כל א' וא'. וע' משנ"ל [איסור' ב א א בסו"ד].

1 והרש"ש כת' דיש אופן שהניח זרעים ונופלים דרך חרישתו. [וכה"ג הוה זריעה ממש ולא תולדה]. והרש"ש הביא דהתרגום 'אשר אין חריש וקציר', דלית זרעא וחצדא. דחריש קאי אזריעה.

דהוה תולדה² אמאי מחפה יתחייב³.

בסוגיין - **האחרונים** [מנח"ח רחצ יג] הביאו קוש' ר' יונתן אייבשיץ, אמאי חייב זורע כלאים משום מלאכת יו"ט, הא איסור⁴ נחשב מקלקל והזריעה הוא איסור ואין כאן תיקון של מלאכת יו"ט. ותי' דמתני' איירי בשביעית, דהפקר ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו [וכדאי' כלאים ז ד], ולכן לא חל עליו שם כלאים ורק לוקה משום כלאים.

ואי אמר' הואיל וכו' הואיל וחזי לכיסוי דם ציפור. בפשוטו הנידון משום עשה דוחה ל"ת, והואיל ויש צד היתר [ע"י עשה דל"ת], אף כשאין דם ציפור אינו לוקה. [ותוס' דנו אי קאי איסור מלאכת יו"ט או איסור כלאים].

ולדעת רשב"ם כוונת הגמ' דאמר' 'הואיל' משום מלאכה שא"צ לגופא, ותוס' חלקו [ע' בסמוך].

וה**אחרונים** [טור"א] הק' מה שיין הואיל משום עשה דוחה ל"ת, הא השתא ליכא עשה. והאין דחי משום הואיל ואיכא עשה. ועוה"ק רבינו דוד ובחי' הר"ן דעשה דוחה ל"ת הוה דוקא היכא דבעידנא דנעקר הלאו מקיים העשה [כדאי' שבת קלב:]. והכא ליכא עשה דדחי. וא"כ התרת כל ל"ת שבתורה אע"פ שנתכוין לאיסור. הואיל וראוי לדחות.

ועוה"ק **האחרונים** דלכאוו' ל"ש 'הואיל' היכא דהוה גדר דחוי' [ע' מש"כ בתוס' סוף מו:], ולכאוו' עשה דוחה ל"ת הוה גדר דחוי'. אמנם יש ראשונים דכלאים בציצית ובבגדי כהונה הותרה. [ואכמ"ל בזה].

וה**טור"א** [חגיגה יח בא"מ, צוין בגהש"ס] ביאר דקו' הגמ' משום 'מתוך', דמתוך שיש אופן שהותר חרישה וכתישה ביו"ט ע"י עשה דוחה ל"ת. וכיון דאשכחן שום חרישה מותרת ביו"ט, תו אמר' מתוך שהותר [ע"י עדל"ת], הותר אף בעלמא, כל שהוא לצורך היום⁵. ומש"ה חרישה וכתישה מותרין ביו"ט כל שיש בו צורך היום. [ומש"ה מותר אף בלא עשה דוחה ל"ת⁶]. והא דלוקה בברייתא זו משום דלא הוה צורך היום כלל⁷, ומש"ה מקשה הגמ' דנימא 'הואיל'.

וה**חזו"א** [קכד בסוגריים] כת' לפרש דהותר משום אוכל נפש, דחשיב כמכשירין שאי אפשר לעשות מערב יו"ט⁸.

ובגמ' [חולין פד:] הו' דעת ר' עינא דהשווה בשבת לחולה חייב לכסות. פרש"י כיון דניתנה שבת לידחות אצל שחיטה זו, נדחית כל מצוותה של שחיטה זו⁹. והגמ' דוחה דמבואר דכיסוי אינו דוחה אף איסור יו"ט. [על"ש].

וה**קוב"ש** הביא דהמאירי כת' דסוגי' דלא כהלכתא. וביאר דן דכוונתו דסוגיין כמ"ד דלא בעי בעידנא. א"נ דקאי כהך מ"ד¹⁰.

תוד"ה אחרישה. אם היה דם ציפור במקום החרישה, ובכה"ג שאם היה וכו' כדאמר ר"ל וכו' יכול לקיים שניהם¹¹. בפשוטו משמע דקו' הגמ' דאם כבר היה דם ציפור מעיקרא. וה**אחרונים** הק' לדעת המלחמות [הו' לע' מו:] דהואיל שיין רק בדבר דיכול לבא בעתיד. אבל בדבר דתלי בעבר ל"ש הואיל¹² [מלבד בקדשים, ע' לע'].
ו**רבינו דוד** הביא בשם הרמב"ן דכוונת הגמ' דראוי שיבוא אחר וישחוט תוכ"ד לחרישתו. [והגמ' וכו']

2 וה**מנח"ח** [לב מוסך השבת חורש א] הביא **מרש"י** [שבת עג:] דכה"ג הוה חרישה וג"כ תולדה דזריעה. [אך הק' דאין חיוב אתולדות בשביעית. וצ"ל דהוה זריעה ממש].

3 וה**אפיק"י** [ב ד ענף א בסופו] כתב די"ל דרש"י קאי לס"ד דהגמ' מכות דהוה משום מקיים. אבל למסקנא מחפה הוה אב של זורע.

4 וה**פ"ע** ציין דכ"ה בירושלמי [שבת ז ב וביצה א ג] דמקשה דחרישה הותר מתוך, משום כיסוי הדם.

5 וה**אחרונים** הקש' דמבואר [ביצה ח וחולין עט:] דאין מכסין את דמו של כוי ביו"ט, ואף מספק לא דחי יו"ט [וכדאי' חולין פד: הו' בסמוך]. אמנם אף מילה ספק בזמנו אינו דוחה יו"ט, ולא אמר' מתוך שהותרה שחיטה. והוה צורך היום [ואכמ"ל].

6 ו'מתוך' הותר דוקא לצורך היום.

7 וכדעת הרמב"ם דאף חרישה הותר לצורך אוכל נפש.

8 ולכאוו' ע"כ ס"ל דפיק"נ הותרה בשבת, ועי"ז הותרה כל מה שנכלל במעשה השחיטה בכלל [וכדין ציצין שאין מעכבין, שמסיים כל זמן שלא פירש]. וה**קוב"ש** [קצד] הביא דכע"ז מבואר דמותר להקטיר אברים בשבת, כיון דניתנה שבת לדחות.

9 וה**קוב"ש** ביאר דזה כוונת הירושלמי [הנ"ל] כהך מ"ד, דהמתחיל במצוה אומרים לו מרוק.

10 אבל **רבינו דוד** נקט דלא קי"ל כר"ל. [וכ"כ לע' לה: ע"פ דברי הרמב"ן יבמות ה:].

11 וכה"ק בחי' הר"ן וכו' הואיל שאם היה לו דם צפור אינו לוקה אף עכשיו לא ילקה. ליתא דאפי' מ"ד הואיל ה"מ בדבר שיוכל לבוא לידי היתר, כגון אופה מ"ט לחול דאי מקלעי ליה אורחים נמצא שלא עשה איסור כלל, אבל כגון זה שא"א לבוא לידי היתר ודאי לא.

נקטה דתוכ"ד חשיב בעידנא]. והגמ' כת' דמחוסר כתישה, ואינו בעידנא.

ראויות לכתשן כלאחר יד. פרש"י דשבות בעלמא הוא, וכיון דמדאורייתא שרי פקע ליה מלקות. **האר"ש** [י"ט א טו] הביא דמבואר דשייך 'הואיל' אף במידי דאסור מדרבנן¹² [וכדעת השאג"א, ודלא כרע"א שנטה דלא כן].

ועוד הביאו **האחרונים** דלפי' הריב"א [ה' בסמוך] אמר' הואיל והותר הלאו דיו"ט, ואף דבפועל אינו רשאי לעשות כן, דיש עשה. ולא הותר לכסות. ואפ"ה אמר' 'הואיל'.

והאר"ש כת' דיל"פ את הגמ' [לר"ד רש"י] דמצוות כיסוי דוחה איסור כתישה כלאחר יד, דלא העמידו דבריהם¹³.

תוד"ה כתישה. הק' ריב"א מאי פריך וכו' כמו חרישה דשרי משום הואיל [דאילו יש דם, עשה דכיסוי דחי]. ה"נ כתישה. **והתוס'** **רא"ש** הביא **דריב"א** תי' דהיכא דיש דם בשעת חרישה, רשאי לחרוש כדי לכסות, אבל במידי דאינו ראוי לכיסוי בשעת חרישה [עד שיכתוש] אינו דוחה¹⁴. דע"י החרישה אינו יכול לכסות אלא ע"י איסור אחר. וכת' דאף דאי הוה דם ציפור עבדי' תרוייהו, מיהו לא אמר' כולי האי הואיל.

ותוס' [בסו"ד] כ' מתחילה היה אפ"ל חרישה ביו"ט מי שרי, אלא דדחי בענין אחר משום יגדיל תורה ויאדיר.

בא"ד ועוד תימה וכו' הא דאין יו"ט נדחה מפני עשה וכו' כדמסיק רב אשי וכו' ואין עשה דוחה ל"ת ועשה. ותוס' [חולין קמא, והתוס' רא"ש ותוס' ר"פ כאן] הביאו **דריב"א** תי' דנהי דלא דחי, מיהו אם עבר על הלאו אינו לוקה. ואף דלא דחי משום העשה [של מלאכת יו"ט¹⁵], אבל הלאו כמאן דליתיה, דהעשה [של כיסוי] דחה ללאו¹⁶.

והתוס' שאנן [ותוס' רא"ש] דחה דבגמ' [חולין שם] מבואר דדנו דהעשה ידחה העשה [דגדול השלום], אלא דהוה ל"ת ועשה. וכיון דהלאו אינו אוסר, אף העשה אינו אוסר וידחו שניהם. **ותוס'** [חולין שם] כ' דצ"ל דוקא לענין דלא לקי על אותו לאו, אבל אינו נדחה לגמריה¹⁷.

אבל **התוס' ר"פ [וחי' הר"ן]** הק' לריב"א דא"כ נשים יהיו מותרות לשרוף קדשים ביו"ט, דהעשה לא שייך בנשים. דפטורות ממצוות עשה שהזמן גרמא. אלא ודאי היכא דאיכא עשה בהדי ל"ת, העשה מחזק הל"ת ואין העשה דוחה אותו [אף היכא דליכא עשה]¹⁸. וה"נ נימא הכי. וכ"כ **תוס'** [קידו' לד].

שם. אין שריפת קדשים דוחה שבת, [שבת כד:] יליף מקראי, או משום כדמסיק רב אשי וכו'. **והתוס' רא"ש** [בשם ר' יהודה] כת' דיל' דקו' הגמ' כאינך מ"ד דיו"ט הוה ל"ת גרידא. ודוקא שריפת קדשים גלי קרא דלא דחי. אבל כיסוי הדם י"ל דדחי. **והתוס' שאנן** דחה דילפי' מהנך קראי דה"ה שאר עשה דוחה ל"ת לא דחי איסור יו"ט¹⁹. [והקה"י [מב] ביאר דגדר הילפותא דיו"ט חמיר משאר ל"ת].

אבל **הקוב"ש** [קצו] הביא **דנוס'** [יבמות ו] כת' דגדר הילפותא דלא אמר' עדל"ת בשריפת קדשים ביו"ט משום דאפשר למחא. [ולא משום דאיסור יו"ט אינו נדחית].

בא"ד ומפרש רשב"ם וכו' דאז ל"צ לחרישה אלא לעפרה וכו' דהוה מלאכה שאי"ל ג. ועד"ז כ' רבינו דוד והר"ן.

12 דהא אף אם יש כאן דם ציפור אינו רשאי לכתוש ולכסות. [ואולי יש לחלק בין הואיל דאורחין, דיסודו משום דחשיב עומד לאכילה, והוה אוכל נפש. ומש"ה דבר שאינו ראוי לאכילה אינו אוכל נפש. משא"כ הואיל דכיסוי הוא משום עצם ההיתר לכסות, ולא משום שראוי לכך].

13 אך הביא דבגמ' [ביצה ז:] נר' דאף כתישה לאחר יד אסור לצורך כיסוי.

14 ולפ"ז קו' הגמ' אינה משום הכתישה דאסורה, אלא במקום כתישה לא הותר החרישה. [אך היכא דשייך כתישה כלאחר יד, דאינו מחוסר מלאכה מדאורייתא שפיר דחי].

15 דמאי אולמי האי עשה מהאי עשה [וכדאי' בקו' הגמ' חולין קמא].

16 ובפשוטו מש"ה החורש עובר רק בעשה. [וע' בסמוך בשם תוס' שם].

17 והקוב"ש [קצה] תמה אי לא דחי, אמאי אינו לוקה. והיכן מצאנו עשה דוחה ל"ת לצדדים. [והאחרונים הוסיפו להק' דגדר עשה דוחה ל"ת אבל אם בפועל לא הותר, ואינו מצווה לעשות כן

והקוב"ש כ' דצ"ל דאף בהעשה לא דחי לל"ת, מ"מ לא דמי ללאו דחסימה. וכת' דעפ"ז יל"ד דאף היכא דדחיית הל"ת לא הוה בעידנא דהעשה, מ"מ אינו לוקה. דלא דמי ללאו דחסימה. וקו' הגמ' כאן אף בכה"ג נימא הואיל

18 והאחרונים האריכו במח' זו, ע' נוב"י [קמא בסוה"ס, ואו"ח ת קלה קלו] חת"ס [יו"ד רנא], דבר"י [ס"ס יב].
19 [אבל התוס' רא"ש אינו דוחה דברי ר' יהודה].

בא"ד ואי אמרת הואיל ואי הוה משאצל"ג פטור, השתא נמי פטור, א"כ בטלת כל מלאכת שבת²⁰. ועד"ז הק' המהר"ם חלאוה דלא אמרי' הואיל אלא בשנמצא היתר במה שנעשה, באותו ענין ממש. אבל הכא הא נתכין לגופה לחרישה.

והאחרונים [קה"י מב ב, ועד"ז שפ"א ואו"ש יו"ט א ז] תמיהו על סברת רשב"ם דמלאכה שא"י צ לגופה הוה חסרון בשם המלאכה [ואינו מלאכה האסור], ומה שייך הואיל במה שאינו מלאכה להתיר דבר שהוא מלאכה²¹.

בא"ד ור"ת מפרש דבחרישה דכלאים קאי וכו' וכגון שאם היה הולך לבקש עפר אחר היה נבלע. ומש"ה הותר לחרוש כלאים, כדי להכין עפר לכיסוי²². והואיל והותר במקום כיסוי, אף שלא במקום כיסוי הותר. והמהר"ם חלאוה חלק דלא אמרי' הואיל אלא באיסור שהותר מכללו. דאל"כ בטלת הרבה ממלאכות שבת.

בא"ד ומסיק וכו' וכיון דמשום יו"ט אסור וכו' אף משום כלאים ל"ש למיפטר בהואיל. משמע בתוס' דאף דאיסור כלאים הוה ל"ת לחוד, כיון דמעשה זו אסור משום עשה ול"ת דיו"ט²³, אף איסור כלאים אינו נדחה²⁴.

והקוב"ע (סט ט) הביא דמבואר בתוס' דהיכא דבפועל לא רמי עליו לקיים מצוות עשה, תו לא דחי לל"ת²⁵. והביא דזה היפך סברת הרב"א [תוס' חולין הנ"ל] דס"ל דאף היכא דלא דחי לל"ת ועשה, מ"מ אינו לוקה²⁶.

איתיביה אביי המבשל גיד הנשה בחלב ביו"ט, לוקה משום מבשל וכו'. פרש"י בישול שאינו ראוי. דהמבשל איסור דאורייתא לא נכלל בהיתר אוכל נפש. [ואף ל"מ היתר לאורחין. דאך לאורחין אסור]. ותוס' הביאו מהגמ' [ביצה יב: ב] דלבי"ה אמרי' מתוך שהותר לצורך הותר נמי שלא לצורך, ואינו לוקה. והך ברייתא כבי"ש דל"ל מתוך.

והאחרונים דנו דנימא דראוי לאכילה שלא כדרך לחולה [דמבואר לע' כה: שמותר]²⁷, א"כ יחשב אוכל נפש. והאמרי בינה [י"ט ג] כת' דנר' מזה דשלא כדרך לא חשיב אכילה, ולא הותר לבשל עבור שלא כדרך.

והפרמ"ג [פתיחה להל' יו"ט א יט] נסתפק המבשל בשר עוף בחלב [דאסור מדרבנן] ביו"ט, אי לוקה משום בישול ביו"ט. והפרמ"ג כת' דהיכא דבישל שלא ע"מ לאכול, ודאי לוקה. דל"ש הואיל, דכיון דאסור מדרבנן תו לא מקרי ראוי לא²⁸ [וכסברת רע"א שו"ת ה הנ"ל]. ומ"מ נסתפק היכא דדעתו לאכול, האם חשיב אוכל נפש או דאינו ראוי [דכיון דאסור מדרבנן לא חשיב כל נפש].

שם. לוקה משום מבשל ביו"ט. המנח"ח [רחצ יב] הביא שהאחרונים הק' אמאי מתחייב המבשל גיד הנשה ביו"ט, הא הוה איסור"ה ונחשב מקלקל. והמנח"ח תי' דלא הוי קלקול לענין שבת ויו"ט אא"כ הוא דרך קלקול והשחתה בדרך העולם, אבל מה שמתקן ע"פ מנהג העולם איסור רביע עלה לא נחשב מקלקל. ורק גבי שחיטה [ע' לק' עג.] חשיב קלקול, שבעצם יש כאן קלקול על גוף הבהמה אמרי' שאיסור"ה נחשב מקלקל. [וע' חולין ח.].

עוד כתב המנח"ח לתרץ דכיון דאחשביה רחמנא מעשה לענין בישול בב"ח, ולענין זריעת כלאים, נחשב מעשה חשוב אף לענין מלאכת שבת ויו"ט, וחייב אפי' אם הוא מקלקל.

תוד"ה ולוקה. אבל לבי"ה שרי וכו' הא נמי חשיב ליה צורך היום וכו'. וכ"כ תוס' [כתובות ז.].

20 [האחרונים ביארו דהוה קי' בפנ"ע].

21 והקה"י כת' דצ"ל דרשב"ם ס"ל דלא משגיחין על הפעולה, וכיון דיש לו צד היתר הותרה הפעולה לגמרי ביו"ט. [וסיים דסברא זו צריכה רבא]. [ותוס' הק' דכל מלאכת שבת הותר. ויל"ד אי יש חילוק בין שבת לי"ט בכ"ז]. והאר"ש כת' דקאי למ"ד מלאכה שא"י צ לגופא חייב עליו, והוה גוף המלאכה. אלא דליכא עשה דשבתון, דמלאכה שאיצל"ג הגוף נח ושובת [ואינו סותר לשביתה]. וכה"ג עשה דוחה ל"ת, ושייך הואיל. [ובהמשך דבריו כ' דאף היכא דהו' פסיק רישא אינו מבטל העשה].

22 ואף דאין שייכות בין מצוות כיסוי לאיסור כלאים, כל היכא דאפשר לקיים עשה ע"י דחיית לאו אמרי' עשה דוחה ל"ת [ולא רק באופן שהלאו והעשה סותרים זא"ז]. וע' רבינו דוד לע' לה: דס"ל דכה"ג לא דחי].

23 אבל המשנ"ל [שופר א ד] נקט דהיכא דנצטרפו ב' איסורין, כגון יו"ט וכלאים חרש כדי לכסות דם ציפור, אף שלוקה על ל"ת דיו"ט [דהוה ל"ת ועשה], אינו לוקה משום כלאים. דבכלאים ליכא עשה, ול"א דעשה דיו"ט מסייע, דדוקא היכא דבמצוה א' איכא עשה ול"ת אמרי' דאלים כחו דל"ת זה ולוקין עליו.

24 ויש לדחות דכוונת התוס' רק לענין 'הואיל' [היכא דליכא דם ציפור], דל"ש הואיל בדבר שאסור מצד אחר.

25 והביא דהגר"ח ביאר בזה היכא דיש כח ביד חכמים לעקור מצוות ציצית, שוב לא דחי ל"ת דכלאים. [ואף לצד דאין כח לחכמים לעקור את עצם המצווה, אלא להורות שלא יקיים בשב ואל תעשה. מ"מ כיון דאינו מצווה, ממילא לוקה].

26 ולמש"כ בכוונת התוס' בחולין דבאמת אינו דוחה, אלא דאהני שלא ילקה [ול"ד ללאו דחסימה]. וה"נ י"ל עד"ז.

27 וכן להאכיל לקטנים שלא כדרך אכילה. לדברי הפוסקים [רשב"א יבמות קיג:] דמותר להאכיל לקטן איסור דרבנן.

28 והמנח"ח [רחצ יב] דן דראוי לקטן, למ"ד דספינן ליה איסור דרבנן.

דאע"ג דמשום איסור דרכיב עליה לא חשיב אוכ"נ, מ"מ הו' צורך היום כיון דאכיל ליה.

תוד"ה אהעברה. דרבה דאמר הואיל, היינו אפי' לבי"ש. ואף דדעת בי"ש [ביצה יב.] דלא אמרי' 'מתוך' להתיר לבשל שלא לצורך אוכל נפש. מ"מ ס"ל הואיל, דמשום אורחין הוה צורך אוכ"נ. [ותוס' הוכיחו כן דהך ברייתא כבי"ש, ואפ"ה הגמ' מקשה לרבה].

אבל הרשב"א [שבת לט.; וכ"מ תוס' שם] כת' דמאן דל"ל מתוך כ"ש דל"ל הואיל. ורע"א [בגהש"ס שם] תמה דמבואר בגמ' כאן דלא כן.

תוד"ה ועייל. גיד הנשה של נבילה. והאחרונים ציינו דנח' בזה [חולין קא.] אי יש חיוב בנבילה, ולר' שמעון לא חל [דאחאע"א, דל"ל איסור כולל]. אמנם הך משנה ע"כ ס"ל דאיסור חל על איסור בכולל.

[והאחרונים דנו בכל הנך איסורין, האיך חלין ע"י כולל ומוסיף. ע' צל"ח ושעה"מ מאכ"א ח ו, שאג"א ס].

ועייל עצי מוקצה, ומוקצה דאורייתא היא וכו'. פרש"י דל"ל הואיל, דמדאורייתא אסור להשתמש באש, דהוה מוקצה. משמע דתי' הגמ' שלוקה משום הבערה²⁹, דהוה הבערה שאין בו שימוש הדיוט [וכ"כ האפיק"י ב יד.]. [וצ"ע מלשון הגמ' 'אפיק הבערה']. אבל בפ' ר"ח משמע דכוונת הגמ' דלוקה על עצי מוקצה. והאחרונים [הו' בסמוך] נקטו דאף כוונת רש"י דלוקה משום עצי מוקצה. [וכ"כ רש"י [בסוד"ה והכינו] דמוקצה הוה בכלל לא תעשה כל מלאכה, ולכא' משמע דלוקה משום מוקצה. וכן רש"י מח. ד"ה ואין].

והמג"א [שכה ט] ציין דמבואר בסוגיין דאסור להשתמש במוקצה, והק' למש"כ תוס' [ע"ז סו.; ע' לע' כו.]: דמוקצה מותר בהנאה³⁰. [ואכמ"ל].

שם. ומוקצה דאורייתא וכו'. והאחרונים [צל"ח] הק' דמ"מ אמאי אינו לוקה אף משום הבערה, דהוה שלא לצורך דאסור להנות בזה, ול"ש הואיל. [ולדברי האפיק"י זהו כוונת הגמ'].

והאחרונים הק' דאף אי מוקצה דרבנן, מ"מ מדרבנן אינו רשאי לבשל על אש זה, ול"ש הואיל וראוי לאורחים. ותלי בנידון השאג"א ורע"א [הו' לע'] אי שייך הואיל בדבר שאסור מדרבנן.

וכ"כ הפרמ"ג [שכה א"א ט] דאף אי מוקצה דרבנן ע"ז מחייב אהבערה, דתו לא שייך הואיל. כיון דמדרבנן אסור לבשל בעצי מוקצה, וכל שאין ראוי [אף מדרבנן], תו לקה אהבערה. וכ' דמ"מ הגמ' [בסמוך] פריך חילוק מלאכות כו'.

דכתב והכינו וכו' ואזהרתיה מהכא מלא תעשה כל מלאכה. והאחרונים דנו דאף אי מוקצה דאורייתא, והוה בכלל מלאכה, אמאי לא הותר משום אוכל נפש. ואכמ"ל.

א"ל והא את הוא דאמרת וכו'. בפשוטו מבואר דרבה קיבל דבריו וחזר בו דמוקצה אינו דאורייתא. אבל בגמ' [ביצה ב: ועירוב' לח:] אי' דעת רבה דביצה שנולדה ביו"ט אסור משום דצריך הכנה, ורבה לטעמיה דכתב והכינו וכו'. ופרש"י דיליף מהכא דמוקצה דאורייתא. ותוס' [עירוב', והראשונים בביצה] חלקו דלמסקנא לא ס"ל מוקצה דאורייתא.

ותוס' [ביצה שם] חילקו בין הכנה דבישול ואפייה, שהדבר היה בעולם. ודוקא בדבר חדש [ביצה שנולדה] בעי הכנה דאורייתא.

דף מח.

ממשקה ישראל, מן המותר לישראל מכאן אמרו וכו'. האחרונים [קובה"ע ל ו'] חקרו בגדר ממשקה ישראל, האם הוה סימן או סיבה. האם ילפי' דשם האיסור לישראל, אוסר ג"כ לגבוה. או עצם הא דאסור להדיוט אוסר לגבוה.

מכאן אמרו אין מביאין נסכין מהטבל וכו'. הרמב"ם [איסור"מ ה ט] כתב דאין מביאין מנחות ונסכים מטבל וכו' ואי"צ לומר ערלה וכלאי הכרם [שאסורים בהנאה] מפני שהוא מצוה הבא בעבירה, שהקב"ה שונאו. ואם הביא לא נתקדשו להקרב אבל נתקדשו ליפסל. והאחרונים דנו ששינה מדברי הגמ' דמשום משקה ישראל.

והאחרונים דנו האם מצווה הבא בעבירה קאי אכולהו [דהוה חפצא דאיסורא, אף שאינו אוכלו]. אבל המשנ"ל [שם]

29 וצ"ע לפ"ז לשון הגמ' אפיק הבערה.

30 והתוספת שבת [שם י] דחה דסוגיין כמ"ד מוקצה דאורייתא. ואין ראייה להלכה, למ"ד מוקצה דרבנן. והמחה"ש דחה דהגדר למ"ד מוקצה דאורייתא ודרבנן שווה.

1 ועד"ז ע' מקד"ד לג, ג, נאות יעקב ח, זכר יצחק א, מ, קה"י [מנחות ג]. והאחרונים הביאו דבירושלמי [סוכה ד, הו' בראשונים שם מט] מבואר דמים מגולים פסול לגבוה משום ממשקה ישראל, כיון דהוה סכנה.

כת' דהוה רק טעם נוסף לערלה ואיסור², שהרי נהנה כשמקריב. אך הביא דתוס' [חולין קמ.] כת' דמצוות לאו ליהנות ניתנו³.

והאחרונים תמהו בסברת הרמב"ם דכשמקריבו אינו עובר שום עבירה, הא לאו ליהנות ניתנו. ולכאור' צ"ל דמ"מ חשיב שיש כאן הנאה⁴.

והשאג"א [צט] דן להוכיח מסוגיין דמצווה הבא בעבירה פסול רק מדרבנן⁵, דאמאי איצטריך משקה ישראל תיפ"ל משום דבא ב"ע⁶, וכמ"ש הרמב"ם. ודחה דאין זה ראייה, דדוקא היכא דגוף המצווה נעשית ע"י העבירה דומיה דגזל אבל גבי נסכים המצווה לא נעשית ע"י העבירה⁷. ותמה בזה על הרמב"ם אמאי חשיב בא בעבירה⁸.

שם. ובשרית חת"ס [אר"ח קפה] דן עוד תיפ"ל דא"א להקדיש איסור הנאה. והאחרונים דנו כמה נפק"מ בזה. והעונג יר"ט [פב] כת' דלסוברים דאיסור' הוה שלו אלא שאינו ברשותו [ע' קצות תו], ולצד דקדושת הגוף חל על דבר שאינו ברשותו [ע' קצות קיז ב], א"כ שפיר מהני.

אי אמרת מוקצה דאורי' מה לי איסור גופו וכו'. וע"כ דמוקצה דרבנן, ומש"ה מחמת דבר אחר גורם אינו פוסל. בהג' הראמ"ה הק' דאף אי מוקצה דרבנן מאי נפק"מ בין איסור גופו לאיסור דבר אחר, והברייתא בהדיא חלקה בזה. ות' כיון דלא משכחת איסור דאורייתא מחמת דבר אחר, מש"ה אף מדרבנן אין את הכלל דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון⁹. ומש"ה יש חילוק בדרבנן בין איסור דבר אחר.

והדב"א [ב ח ענף י בסוגריים] תמה בזה, וכת' לפרש דכל איסור דרבנן נחשב איסור גברא, שגוף החפץ אינו אסור, אלא שהגברא מצווה עליו [בלא תסור]¹⁰. וע"ע זכרון שמואל [כג ו]¹¹.

שם. מבואר בסוגיין דאת"ל מוקצה דאורייתא ממועט משום משקה ישראל. והאחרונים הק' דבגמ' [מנחות ו.] מבואר דהיכא דהיה לו שעת הכושר אין חסרון משקה ישראל. [ותוס' חולין קמ. נקטו הכי למסקנא]. אך תוס' [מנחות שם] נקטו דהוה צריכותא, ולמסקנא ילפי' צד השווה. ואף היכא דיש שעת הכושר פסול לגבוה.

והקוב"ש [קצז] דן למש"כ רש"י דאיסור מוקצה הוא משום לא תעשה מלאכה, א"כ הוה איסור חיצוני. ומה שייך בזה חסרון משקה ישראל [דהוא ראוי, אלא שעובר במלאכה כדי להקריבו]. ות' דאיסור מוקצה נלמד מוהכינו, ודרש' שאינו מוכן לא תאכל, א"כ הוה איסור בהשתמשות¹².

והרמב"ם [שם י] פסק דמביאין נסכים מהמוקצה ביו"ט. וכמסקנת סוגיין. והמנח"ח [רצט כב] הק' דעכ"פ יהא אסור לכתחילה מדרבנן. [וצ"ב אי כוונתו מחמת הנאת מוקצה. או משום טלטול בעלמא].

שם. א"א וכו' דאור' וכו' מה לי מחמת דבר אחר. האחרונים הק' בקרבנות יוה"כ אמאי אין חסרון ממשקה ישראל, דבדאורי' אף מחמת דבר אחר יש חסרון. ויש שדנו דראוי לקטנים.

והקוב"ש [קצז] כת' דהמאכל אינו אסור, אלא יומא קגרים¹². אבל אינו מוכן, אף דהוה איסור מחמת דבר אחר.

2 דבמידי שהיה לו שעת הכושר לא שייך משקה ישראל [ע' מנחות ו.], ומותר אף לכתחילה באיסור הנאה, דמצוות לאו ליהנות ניתנו.

3 והנובי' [אר"ח ת קלד מבין המחבר] כת' דדעת הרמב"ם דמצוות לאו ליהנות הוה בדיעבד, דאינו עובר. אבל לכתחילה אסור [מדאור']. והחת"ס [קפ] כת' דמשתרשי ליה עי"ז, דאל"כ היה צריך להביא מביתו. ועוד תי' האחרונים דנפק"מ בקרבן שחייב עליו אחריות.

4 ובשרית פני אריה [מג, ה' בקו"א לשאג"א] מצוות לאו ליהנות ניתנו, אבל מ"מ בעי' שיהא הקרבן שלו. דנח' בזה התוס' [סוכה ט. ול.], וע' שאג"א [צו] שהאריך בזה. [וע' מה שהו' לע' לה:].

5 וצ"ב כוונתו אמאי חשיב בא בעבירה, אי משום שנהנה בהקרבנות ה"מ באיסור הנאה. ואיצטריך קרא לאיסור אכילה. [וגבי טבל תלי אי הנאת כילוי דטבל הוה מדאורייתא, ע' תוס' לע' ט.]. ולכאור' השאג"א בקו' נקט דכל שיש איסור באכילה חשיב בא בעבירה.

6 [וציין למש"כ תוס' [סוכה ל.]. דלולב של אשירה ועיר הנידחת ל"ש לפסול משום בא בעבירה, דאטו משום העבירה מי נפיק. והביא כן עוד מהירושלמי [שבת יג ג] היכא דהוציא מצה לרה"ר ואכלו.

7 אלא שתוס' הוכיחו כן מהא דאתרוג של אשירה אינו פסול משום בא בעבירה. אבל הרמב"ם גרס כר"ח [סוכה לה] דבאמת פסול משום מצווה הבא בעבירה.

8 אבל אילו משכח"ל איסור דאורי' מחמת דבר אחר, הוה בכלל משקה ישראל. [ואף יש לגזור מוקצה אטו איסור זה].

9 וע"ד מש"כ התיבנות [רלד] דהעובר איסור דרבנן בשוגג אי"צ כפרה. דכל הצויי על הגברא. ובשיעורי ר' שמואל [סטנסל] כתב דמוקצה הוא איסור גברא, ובאיסור גברא לא שייך משקה ישראל. וקו' הגמ' דאילו מוקצה היה דאורייתא ע"כ הוה איסור בחפצא.

10 והאחרונים דנו האם יש איסור הנאה ממוקצה [וע' מג"א שכה ט הנ"ל]. וע"ע קה"י [ביצה ד].

12 ועוד כת' הקוב"ש דל"ל דאין איסור ביוה"כ על עצם האכילה, אלא דע"י האכילה מבטל מצות עינוי. אך דחה דאמר' אין אחע"א באוכל נבילה ביו"כ. ע"כ דהוה בגדר איסור אכילה.

ועוד הא את הוא דאמרת וכו' ואין חילוק מלאכות ביר' ט¹³. פרש"י שאם עשה ב' מלאכות במזיד אינו לוקה ב"ה.
[וע"ע בראשונים].

ופרש"י האיך מתחייב ב', משום מוקצה ומשום מבשל. **המנח"ח** [רחצ יז] הק' דאיירי שבישל ואח"כ אכל. וע"כ איירי שהתרו בו על כל מעשה בפנ"ע [דאל"כ אינו התראה תוכ"ד]. וא"כ אף אי ליכא חילוק מלאכות, מ"מ מתחייב על כל מעשה שהתרו בו בפנ"ע. וכה"ק הפנ"י וכן הגב"א ועורל"נ [מכות שם].

ועייל עצי אשירה, ואזהרה מהכא, ולא ידבק בידך מאומה וכו'. יל"ד אי עובר בשעת הבערה ובשול או בשעת אכילה [שנהנה]. ולכא"ו מוכח מקו' הגמ' דמתחייב בשעת בישול [דהא אמרי' דלוקה ג' על בישולו]. ורבינו דוד ביאר דלא דלא ידבק הוא שלא לעשות בו חפציו כלל. ויל"ד להקדש דתליא בהנאה ממש.

א"ל רב אחא וכו' ונלקי נמי משום לא תביא תועבה אל ביתך. בפשוטו עובר בשעה שמכניס ע"ז לביתו [וכ"מ תוס' ע"ז כא.], והאחרונים הק' דיל"ד דאיירי שבישלו ברה"ר. אבל הרמב"ם [ע"ז ז ב] כת' דהנהנה מע"ז לוקה ב', משום לא ידבק ומשום לא תביא. והכס"מ [שם] הביא מקורו מסוגיין [וסוג' דמכות] דהנהנה מע"ז לוקה מש"ה.

אלא אפיק הבערה וכו'. וע"כ לא איירי בעצי אשירה. והראשונים [רבינו דוד, ר"ן] הק' דמ"מ הר"ל למשנה לנקוט עצי אשירה, וילקה ו'. והביאו דבלא"ה הגמ' [מכות כב.] מקשה כמה לאוין שאפשר להוסיף, ולא תי'.

ועייל עצי הקדש, ואזהרה מהכא וכו' לא תעשון וכו'. דיש לאו כששורף עצי הקדש¹⁵. והרמב"ם [יסוה"ת ו ז] פסק דהשורף 'דרך השחתה' לוקה. וצ"ב דהכא הוה לצורך בישול, ולא דרך השחתה. והפרמ"ג [קנא מ"ז ג] כת' דאף לצורך בישול הוה השחתה לעצים.

ותוס' [מכות כב., והתוס' רא"ש ור"פ כאן] הק' נימא דלוקה משום מעילה. ויל"ל דלא חשיב אלא דבר שאי"צ שווה פרוטה [וכמ"ש תוס' לע' מז.]. והשעה"מ [רוצח י ט] הביא דלפ"ז מבואר דהחורש בנחל איתן שיעורו כ"ש. וכן אינך דהגמ' [מכות שם] מקשה.

ובחי' הר"ן תי' דמקלא קלי איסורא [ובשעת הנאה אין כאן מעילה]. ורבינו דוד כת' דתלי אי בישל באבוקה כנגדו [ע' לע' כז.]. ועוד כת' דאפשר דה"מ באפית פת שרואה פני האש, אבל בבישול אינו מתחייב¹⁷.

ורבינו דוד [בתי' הא'] תי' דאינו לוקה בשעת בישול, אלא בשעת אכילה, דבשעה זו הוא נהנה. ואנן ג' על בישולו קאמר¹⁸.

והתוס' שאנץ [מכות] הביא בשם **רשב"ם** [ומהר"ם חלאוה בשם רש"י] כת' דאיירי בעצי שלמים, דאין מעילה [וכדלע' כז.]. וכת' דע"כ איירי בשלמים דאי מעל, יצא לחולין וליכא משום לא תעשון כן. והמהר"ם חלאוה חלק דאף בשאר הקדש עובר בהתחלת הסקה עובר משום לא תעשון כן.

והמנח"ח [תלז בסופו] הק' על תוס' אמאי לא העמידו בשלמים. וכת' דשמא בשלמים ליכא איסור, דכתיב לא תעשון לה' אלקיכם, ובעינן מיוחד לה'. דומיה דמעילה.

והמהר"ם חלאוה הביא בשם **הראב"ד** [וכ"כ הריטב"א מכות בשם הרמ"ה] דהכא בישל דבר האסור, א"כ לא נהנה שווה פרוטה. ואין כאן משום מעילה.

מח' ר"א ור' יהושע

אמר רמי ב"ח הא דר"ח ורבה מח' ר"א ור' יהושע היא, דר"א סבר אמרי' הואיל. פרש"י דאי בעי בצע מכל חדא וחדא. [והותר לאפות אף דאין דעתו לעשות כן]. ור"י [בתוס' מו:] הק' דאף אי בצע מכל חד אסור לאפות, דהא אי בעי למפליג בלישה [וכדאי' ביצה כא. גבי שותף נכרי].

שם. השאג"א [סג] הק' אמאי נקט ר' יהושע, הא אף בן בתירא ס"ל דאסור לאפות [אלא יטיל לצונן]. וכת' דיל"ל דבן בתירא ס"ל דאפשר ע"י המתנה, ומש"ה אין אופים. [וכמ"ש תוס' מו:] דלא הותר הואיל אלא לצורך].

ועוד כת' דכוונת הגמ' ע"פ הבריייתא [בסמוך] דנח' ר"א ור' יהושע להדיא משום מלאכת יר"ט.

13 **והשעה"מ** [שמיטה א א, ורע"א מכות ומערכה ז] חקר האם יש חילוק מלאכות ביוה"כ, כיון דחייב כרת. ועוד כת' רש"י או א' בב' העלמות. וצ"ב כוונתו במה יש בזה חילוק מלאכות. והא אף ביר"ט מהני חילוק העלמות, ולא תלי בחילוק מלאכות. [ומשמע ברש"י דביר"ט ב' העלמות מצטרפין].

14 **והמג"א** [קנב ו] הביא בשם **מהר"ם פדאוה** [סה] דדוקא מחובר אסור, אבל בתלוש אינו בכלל לאו זה. והפוסקים הק' דבסוגין מבואר דאפי' בעצים אסור. [וכן בשו"ת מהר"ם ורטנברג ג קמה] מבואר דיש בספסל ביהכ"נ איסור לא תעשון].

16 וכת' דאף דלענין הקדש אמרי' [כז:] דאפי' אלף לא בטל, ה"מ לענין איסור. אבל ליכא מעילה אלא באיסורא בעין. וכן אינו לוקה.

17 ויל"ד דאפשר דאיירי בצליה כנגד האש. אמנם לדעת הראשונים דאין איסור בב"ח אלא בבישול נחא.

18 והק' דמ"מ הר"ל למנות שלוקה על אכילתו. י"ל דאיירי כשאין אבוקה כנגדו [וכנ"ל].

רש"י ד"ה מחלוקת. אלא בצע מכל חדא וחדא וכו'. תוס' [מו:] הביאו מדברי רש"י דהיכא דבצע מכל א' רשאי לאפות אף בלא הואיל, אלא דלא אטרחהו [ור"י הק'] על דבריו דאפשר למיפליג. והרשב"א תי' דהוה מדרבנן]. ולכאור' מבואר דאף ר' יהושע מודה בזה, אלא דס"ל דאינו עובר בב"י. [ומש"ה אי"צ לזה, ולא הטריחוהו לאפות¹⁹. ועי"ל דיש איסור דרבנן, ומחוייב לחלק בלישה].

אמר ר"פ וכו' דבעידנא דעייל לתנורא כל חדא וחדא חזי לדידיה וכו'. וכיון דכל א' מצד עצמו מותר, אי"צ לסברת הואיל. [ומדאורייתא מותר לאפות יותר מכדי צורכו, דהכל בכלל אוכל נפש, דכל א' ראוי לו²⁰. וסברת הואיל דאורחין הוא דוקא היכא דל"צ לעצמו אפי' א'].]

ובפשוטו לרב פפא מותר לאפות בלא הואיל כלל. אבל יש ראשונים שנקטו דלעולם הו' משום הואיל, אלא דעדיף משום דכבר זו ראוי לו. והאי הואיל עדיף מהאופה מו"ט לחול. [ולכאור' נח' בזה ר"י והרשב"א בתוס' מו: אי תלי בהואיל, וכ"מ בתוס' שאנן שם].

והרמב"ם [י"ט ג ח ט] פסק דאם לש עיסה בטומאה בשאר יו"ט לא יבשלנו²¹ ולא ישרפנה ביו"ט. אלא יניחנה. היה יו"ט של פסח לא יפריש עד שיאפה [וכר"א]. ומבואר בדבריו דבשאר יו"ט לא הותר לאפות [ומשמע דאף קודם קריאת שם]. והאחרונים [שאג"א סג] ביארו דמשום הואיל לא הותר לכתחילה [וכדמבואר בל"ק דרש"י]. [אבל לל"ב מבואר להיפך].

שם. ותוס' [לע' מו:] הק' דנימא דמותר לאפות אף לאחר קריאת שם חלה משום הואיל ואי בעי מיתשיל²². ורשב"א [בתוס'] תי' דתרי הואיל לא אמרי'. [אי בעי מיתשיל, ויפריש מכל א']. והאחרונים הק' דלדעת רב פפא כל חד חזי ליה אינו בגדר 'הואיל'. ועוד יש ראשונים [ע' בסמוך] דאי בעי מיתשיל מהני דוקא לחומרא, ולא לקולא [לאפות ביו"ט]. [ועד"ז נקטו כמה אחרונים, ע' לע' מו:].

אמר רב שישא בר"א ודילמא וכו' אלא דאיכא חדא דלא חזי לא לדידיה ולא לאורחין וכו'. ובפשוטו משמע דהסברא דדנים על הכל יחד, ויש חלק דאינו ראוי כלל. אבל דעת רש"י דהיכא דבצע מכל א' מותר לכר"ע, ומש"ה פרש"י דאין דרך לבצוע כל א'. ומשמע דכוונתו דלא שכיח כלל, וגרע מאורחין [דשכיחי].

רש"י ד"ה אבל הכא. ואי קש' וכו' אלמא ל"ל הואיל דאי בעי מיתשיל עלה, וכ"ש הואיל דהכא לקולא. רש"י הק' דאין מקום לחלק בין הואיל דאורחין דיו"ט, להואיל דאי בעי מיתשיל. [אלא שרש"י תי' דע"י הואיל לא נחשב ידידה].

והמלחמות והראשונים תי' דאי בעי מיתשיל הוה מחוסר מעשה [ולא שכיח²³], ואף רב חסדא ל"ל הואיל היכא דמחוסר מעשה [וכדאי' לק' סב:], הו' לע' מו:]. ודוקא הואיל דמלאכת יו"ט אמרי', דאינו מחוסר מעשה.

שם. והראשונים הק' להיפך בדעת רב פפא דאף ר"א ל"ל הואיל, והא ר"א אית ליה הואיל דאי בעי מיתשיל, ומ"ש הואיל דאפייה ביו"ט. והבעה"מ תי' דה"מ לחומרא אבל לקולא לא אמרי' הואיל²⁴. [וע' מש"כ לע' מו:].

והאחרונים ביארו דדוקא לענין בל יראה אמרי' הואיל, דע"ז חשיב כעין קבלת אחריות. אבל ל"מ להחשב שלו לגמרי [וע' מש"כ לע' מו:].

אבל רבינו דוד והראשונים כ' דלרב פפא ע"כ סברת ר"א משום טובת הנאה ממון²⁵.

בא"ד דאין הואיל בזה בדבר שאינו שלן, אי בעי מיתשיל ברשותיה, דא"כ הקדש וכו' הא אי בעי פריק ליה. ורש"י דימה הא דבידו לפדות, להא דבידו לישאל²⁶. [וע' מש"כ בתוס' לע' מו:]. אבל התוס' ר"פ תי' דכיון דמחוסר מעות לא אמרי' הואיל²⁷.

19 והא"ש [י"ט ג ט] הק' דמ"מ החלה הולכת לאיבוד ואינו ראוי לאכילה. והו"ל לפרוס מכל חדא, ולאפות כדן.

20 אמנם י"ל דהתם כולם ראויין לו, ואילו בסוגיין מבין כולם יש א' שאינו ראוי לו. [וזו סברת אידך מ"ד].

21 שאין מבשלין אלא לאכול, וזו עומדת לשריפה.

22 וכן מדויק בדברי הרמב"ם [ג ח] והשו"ע [תנז ב] שאם עבר והפריש חלה, אסור לאפות ביו"ט.

23 כ"כ רבינו דוד [וע"ע תוס' מו:].

24 ורש"י כבר רמז לסברא זו.

25 ורבינו דוד הביא דבר"ף מבואר דלמסקנא נח' בהואיל דמיתשיל. וחלק דק"ל טובת הנאה ממון, ומש"ה עבר בב"י. ורמי ב"ח קאי אהואיל דאפייה.

26 אבל הראב"ד [לרי"ף] כת' דבהקדש ידידה [ולא הגיע ליד גזבר] אמרי' אי בעי פריק לר"א. אבל דאחרים לא אמרי' הואיל שהיה פודה.

27 והתו"ט הוכיח כן מהא דלע' [לא]. דהלוה על חמצו של ישראל [והרהינו או למ"ד למפרע גובה] אינו עובר בב"י. ואף דבידו לפדות. וע"כ דמחוסר ממונא לא חשיב בידו. [ע' לע' שם].

שם. אי בעי פריק. התו"ט הק' אמאי נקט רש"י אי בעי פריק ולא אי בעי מיתשיל. והאחרונים תי'
דאי משום אי בעי מיתשיל יש להעמיד בהקדש של אחרים [וכ"כ הראב"ד לר"ף]. או כשהגיע ליד גזבר [וכמ"ש תוס'
לע' מו:].

והתו"ט תי' דמתני' ר"א הוא. ור"א [ערכין כג:] ס"ל כבי"ש דאין שאלה בהקדש. ומש"ה דוקא גבי
תרומה אמרי' אי בעי מיתשיל²⁸, אבל בהקדש ל"מ שאלה אלא פדיון²⁹. וכ"כ הרמ"ע מפאנו [סב]
דדוקא בהקדש ס"ל לבי"ש דאין שאלה, דהוה בי גזא דרחמנא. אבל בתרומה וחלה נחשב ממון
בעלים³⁰ ומהני שאלה אף לבי"ש³¹.

בא"ד אלא ה"ג [לע' מו:] ר"א סבר אמרי' הואיל וכו' וה"פ ר"א שרי לאפותה וכו' אין כאן איסור
מלאכה. ולכונ"ע טובת הנאה אינו ממון, ואינו עובר בבל יראה. ואפ"ה לר' אליעזר מתיר אפיית כל
עיסה [לכתחילה], אף בלא איסור ב"י. [והתוס' שאנץ מו: כת' דאף דמבואר בברייתא בסמוך דעובר בב"י,
הברייתא ההוא ס"ל דטובת הנאה ממון].

ולפ"ז אף בשאר יו"ט יה' רשאי לאפות, דהא התירו לאפות אף בלא איסור בל יראה³². ודלא
כמשמעות הרמב"ם [ג ח,ט].

אבל האר"ש [שם] חילק דבשאר יו"ט ראוי לאפות בערב, ויתן לכהן. אבל בפסח אף אם אינו עובר בבל יראה, מ"מ
אסור באכילה וישפנה³³ ולא יקיים מצוות נתינתה³⁴.

רש"י ד"ה מילתא. דנהי נמי דטובת הנאה ממון לר"א וכו' מוטב לעבור על ב"י מאליו, ואינו
עושה מעשה בידים. המהרש"א הק' דא"כ מה מקשה ר"א [בברייתא] דעבר בב"י, מה יש לו לעשות,
יעבור בשב ואל תעשה. והאחרונים ביארו ד"ל דעדיף לעבור פעם א' ויאפה. ולא יעבור בבל יראה
בכל רגע³⁵.

והקוב"ש [קצט] ציין דבאמת כן השיב ר"א בתוספתא [ג ז] דהדבר שקול מי מכריעו, ור' יהושע השיב שכשהוא מניחו
עובר בשב ואל תעשה. [והך תוספתא ס"ל דפליגי בדין שב וא"ת, ודלא כמשנה דר' יהושע ס"ל דאינו עובר בב"י³⁶.
ודלא כגמ' דר"א ס"ל דרשאי לאפות]. וכע"ז נח' ר' אליעזר ור' יהושע [עירובין ק.]. במתן ד' שנתערב עם מתן א', דר"א
ס"ל דזורק ד' משום בל תגרע. והשיב לו ר' יהושע דעובר בבל תוסיף. ושב ואל תעשה. ומשמע דר"א ל"ל סברת שב
ואל תעשה³⁷.

והמהרש"א פי' [לולי פרש"י] דאי משום שב ואל תעשה מוטב תטיל לצונן. [וכמ"ש תוס' מו. דהיכא דא"ט
בענין אחר מודו].

שם. מוטב לעבור על ב"י מאיליו וכו'. והאחרונים דנו מה הדין למעשה, באופן שאם יניחנו עובר
בב"י ואם יאפה עובר במלאכת יו"ט³⁸. ולדעת רש"י יעבור בב"י מאיליו עדיף. ולמהרש"א עכ"פ יטיל
לצונן.

28 וכת' דמ"מ דוחק מש"כ רש"י [מו:]: דעל כל נדר והקדש ותרומה יכול לישאל. אף דקאי לר"א.

29 [אמנם לדידן ק"ל כר"א [וכמ"ש רוב ראשונים], וק"ל דיש שאלה להקדש. וחוזר קו' רש"י].

30 וביאר דממון בעלים היא דאי בעי יהיב לה לבן בתו כהן. [וצ"ב דאדרבה מבואר דאינו שלו, ויש לו בה רק דין טובת הנאה. ודוחק לפרש דכוונתו דטובת הנאה ממון, דהא סוגיין קאי למ"ד דאינו עובר בב"י משום טובת הנאה. וצ"ל דאף למ"ד טובת הנאה אינו ממון, מ"מ עומדת ברשותו ויש לו בזה זכות. וצ"ע].

31 ועד"ז כת' הרמ"ע ליישב [קו' רש"י] דבהקדש ל"מ הואיל ואי בעי מיתשיל לעבור בב"י. דקודם שנשאל הוה בי גזא דרחמנא [וע"ד סברת רש"י דל"מ אי בעי מיתשיל בדבר שאינו שלו להחשב שלו]. אבל בתרומה הוה ידידה, ומש"ה מהני אי בעי מיתשיל.

32 והשע"ת [תקו י] הביא מסקנת השאג"א [סג] דאף בשאר יו"ט רשאי לאפות.

33 ואף דאינו עובר בב"י, הא חיישי' שמא יבואו להנות ממנה. [ויל"ד מ"ש מחמץ של נכרי דסגי במחיצה. ובשל הקדש אף מחיצה אי"צ, ע' לע' ו.].

34 אך האר"ש דן דהא איירי אף ביו"ט אחרון, א"כ ע"כ ישהנו עד הלילה. ובליילה יהא ראוי ליתן לכהן. ואינו אסור משום חמץ שעבר עליו הפסח, שהרי לא עבר בבל יראה. וכת' ד"ל דמתני' כר' יהודה [לע' כט.]. דאף חמץ של הקדש שעבר עליו הפסח אסור [מדינא].

35 וע"ד סברת הר"ן [יומא ד: דה"ר] דמותר לשחוט לחולה בשבת, ולא יתן לו נבילה שעובר על כל כזית וכזית. [אלא דהתם תרוייהו הוה בקום ועשה. והקוב"ש [ו] הוכיח מרש"י דסברת שב ואל תעשה לא תלי בקולא וחומרא. ע' קובה"ע סט ב-ו].

36 והמנחת ביכורים כת' דהשיב לו לפי דבריו. [והיינו לדעת ר"א בדעת ר' יהושע]. וי"ל דזה בכלל דברי הגמ' דאהדר במכילתא אחרית.

37 וכה"ק הנמוקי הגר"ב [למהרש"א] דטפי ילה"ק לפרש"י דר"א ל"ל שב ואל תעשה. [ומיחלפה שיטתיה]. וכ' דרש"י א"ש למסקנת הגמ' עירובין דדוקא היכא דמקיים מצוה אמרי' לר"א קום ועשה עדיף. והכא כשאופה אינו עושה מצווה, א"כ אף ר"א מודה דשב וא"ת.

38 כגון שיש ברשותו עיסת נכרי שקיבל עליו אחריות. והאפי"ק [ב יב] דן עוד כהן שעושה עיסה בטומאה, דהחלה שלו ואין לו מצוות נתינה [עיי"ש שהאר"ך בגדר בזה]. וע"כ עובר בבל יראה.

והשעה"מ [י"ט ג ט] הק' דעכ"פ יבטלנו³⁹ [קודם שהחמיץ] ויעבור רק מדרבנן. ואף שהמהר"ם חלאוה [מו]. ופר"ח כת' דבמשנה לא תקנו שיבטל ויעבור באיסור דרבנן. עכ"פ היכא דאין לו תקנה ודאי יבטל.

וכתב דעדיפא מיניה קאמר. ולעולם יש לו לבטל.

תוד"ה רבי. ור"י דוחה וכו' והא דהלכה כרבי מחבירו היינו היכא דליכא פלו' דאמוראי⁴⁰. אבל רבינו דוד נקט הכא דקי"ל כרבי מחבירו. והר"י לוניל והר"ן [לר"ף] הק' דחבריו איכא [דרבי פליג אר' יהושע וכן בתירא]. והמאירי תי' דאוקי גברא בהדי גברא, דרבי ור' יצחק נח' בפסק הלכה, ולא נחשב שבאו לחלוק כנגד רבים.

והר"ף הוכיח עוד דר"א שייכא לאידך דר"א, דבסל מצרפן לחלה [וכ"כ ר"ח עה"ג]. ומשמע דכוונתו להוכיח דקי"ל כר"א דמותר לאפות, שהרי הסל מצרפן. והבעה"מ כת' דלא ידעי' מאי קאמר, ומה שייכא לחיוב חלה. [ועד"ז הק' שא"ר].

והראב"ד ביאר דכוונת הר"ף כדאי' בירושלמי דעדיף שיעשו קבין, ויצרף בתנור [ע' בע"ב]. ולא יעשה ע"י הואיל⁴¹. דכל מה דאפשר בלא הואיל עדיף⁴². וה"ק האידנא ראוי לעשות קבין אי ליכא כהן. ולפ"ז איירי כשעושה קבין, ולא נתחייב בחלה. אבל הרא"ש הביא דהר"ף איירי לאחר שכבר נתחייב, ואפ"ה צריך צירלג

והר"ף פסק כרבה דאמר' הואיל, שהרי לדברי רמי ב"ח [ור' ירמיה] קאי כר"א⁴³. וכ"ד רוב הראשונים דקי"ל כרבה דהאופה מיו"ט לחול פטור משום הואיל דאורחים⁴⁴. אבל הבעה"מ פסק כרב חסדא דל"א הואיל.

והבעה"מ הביא מהגמ' [ביצה כא] דאין מזמינים נכרי, גזירה שמא ירבה לנכרי. אלמא שייך בזה איסור דאוריית'. ואת"ל דאמר' הואיל, אף כשמבשל לנכרי אינו איסור דאורייתא. ולא גזרי' גזירה לגזירה. אבל המלחמות הביא דמבואר שם בסוגיה דגזרו אף משום איסור דרבנן⁴⁵. דכל מילתא דשכיחא אף בדרבנן החמירו וגזרו אף גזירה לגזירה.

וכמה שיעור עיסה וכו'. [ומסקנת הגמ' כשיעור חלה]. פרש"י ללוש בפסח, שיוכל לשומרה מהחמיץ.

והרא"ש כ' בשם ר' יונה דדעת חכמי צרפת שאם לש יותר משיעור זה אוסרין העיסה. וכת' דנר' להתיר, דבשיעור זה מועיל עסק הידים אפי' כל היום [וכדאי' בע"ב], אבל יותר משיעור זמן מתוך גודלה אין הידים מספיקות להתעסק בה. אך מ"מ אינו אוסר עד מיל [אף אם לא נתעסקו בה]⁴⁶. והביא ראיה [מנחות צד]. דלחם הפנים היו ב' עשרונות, ונהי דלכתחילה החמירו חכמים היאך יעלה על דעתם דאסור. וכן הר"ן דן דאפשר שהוא דין דרבנן.

דף מח:

ה' רבעים קמח [ועוד]. שהוא מ"ג ביצים ועוד, שיעור עשירית האיפה במדבר. [ורש"י האריך בחשבון השיעור לפי ביצים]. והריטב"א ומהר"ם חלאוה הביאו דיש ראשונים שנתנו השיעור לפי משקל. והראשונים חלקו דתלי במידה¹. דומיה דרביעית של תורה. [לפי חשבון אצבעות, ע"פ הסוגיה לק' קט.].

חומרא דאתי לידי קולא, דקא מפקע ליה מחלה. וכ"פ הרמב"ם [ביכורים ו טז] דאסור לעשות

39 [אבל השאג"א [עז] הוכיח דל"מ שהישראל יבטל, דאינו בעלים גמור. וע' מש"כ לע' מו].

40 לכאו' ה"מ לרמי ב"ח, אבל רב פפא דחי דלא תלי ברבה ורב חסדא, א"כ ל"מ דנח' אמוראים בדין זה. [ולכאו' ר' יצחק דפליג ארבי הוא תנא].

41 [ולכאו' כו' דכו"ע מודו דהשתא אינו טבול, וראוי לאפות הכל]. ואף דדעתו לצרפו בסל לבסוף, ויהא א' דאינו ראוי. מ"מ בשעת אפייה אינו טבול לחלה, וכולהו ראויין לו. וא"צ הואיל. [ויל"ע דהא מ"מ מתכוון שיהא א' שלא יהא ראוי לו. ואפשר דהוה מחוסר מעשה].

42 וכמ"ש רש"י [מו:].

43 והבעה"מ ביאר דלא חשש לדחיות ר"פ ורב שישא [דהו' בלשון 'דילמא']. והמהר"ם חלאוה כ' דר' ירמיה מסיק דהני הואיל דמו להדי.

44 והמלחמות הוכיח כן, דהא קי"ל [ביצה ד: עירור' לח: דאין יו"ט מכין לשבת, ודלא כרב חסדא [לע' מו:]]. [והראשונים הביאו דלדעת תוס' הכנה דממילא לא תלי בהכנה בידים]. [וע' מש"כ שם].

45 דלאידך מ"ד שם גזרו משום שיורי כוסות דהוה דרבנן.

46 וביותר מהך שיעור אע"פ שאין כדי לא גרע מלא התעסקו בו. מיהו לדעת הגאונים דלכתחילה אין להניח דעיסה אפי' רגע בלא עסק.

1 דאיכא דקליל ואיכא דלא קליל ושיעור ביצים איכא גדולים ואיכא קטנים, אלא השיעור לפי חשבון רביעית של תורה.

עיסתו פחות פחות מכשיעור להפקיעו מחיוב חלה.²

והדרך **אמונה** [ביאורה שם] הק' דאי' שהיו מכניסין תבואה דרך גגות לפוטרו ממעשר [וכדאי' לע' ט. וגיטין פא. דדורות אחרונים נהגו להפקיע עצמן מחלה ע"ז]. ולא מצאנו איסור מדינא³, ורק שאינו מידת חסידות. והביא דבגמ' [מנחות ז.]. אי' דלא גזרו במכניס דרך גגות, לחייבו במעשר מדרבנן [שלא יפקיעו עצמן מהחיוב], שהרי זילא מילתא. וכת' ד"ל דמשה הוה לא שכיח, ולא הוצרכו לאסור לכתחילה⁴.

שם. והר"ן [במשנה, והו' ברמ"א תנז ב] כת' דמותר ללוש ביו"ט פחות מכשיעור כדי להפטר, דביו"ט א"א להפריש בטומאה. והמשנ"ב הביא שהגר"א מפקפק בזה.

ר"א אומר הרודה ונותן לסל הסל מצרפן וכו'. **רבינו דוד** כת' דדוקא כשרודה לסל, בעודה חם דהוה כעין גמר אפייתו. וכ"כ **הריטב"א**, וכ"כ **החינוך** [שפה] בשם **רבו**. [וכ"מ רש"י נדה ח.]. והא"ז [א רכו] הביא כן בשם ריצב"א, והא"ז דחה. וכ"ד **הרמב"ם** [ביכורים ו ה] והרא"ש [ביצה א יג] והפוסקים דמהני צירוף סל אף אח"כ.

והתוס' ר"פ הביא בשם ר' **יחיאל** דצירוף סל הוה דוקא כשמתכוין לצרפם. אבל פשטות דעת שאר ראשונים דבכל אופן מהני.

שם. הסל מצרפן. לדעת רוב ראשונים דין זה לא שייך למתני'. דאיירי כשעשה קפיזא, אבל כשלש שיעור שלם מתחייב בחלה. אבל **ריב"א** [בתוס' מו.], וכן שא"ר [הביא **דרש"י** [כאן] מבואר דאף היכא דמעיקרא לש כשיעור חלה ונתחייב בחלה [ועשה חררה קטנה אצל גדולה], מ"מ צריך להניח בכלי לצרפן. דצריך צירוף בהפרשה, להפריש מזה ע"ז. [והרא"ש דייק כן אף מדברי הר"ף [ור"ח, הו' בע"א] שכת' דר"א לשיטתו, הו' בע"א].

והראשונים חלקו דכיון דכבר טבול ל"צ צירוף סל להפריש מזה ע"ז, דומיה דתרומה דמפריש מזה ע"ז.

ור"י [בתוס' מו:] כת' דמ"מ צריך שיגעו זב"ז להחשב 'מוקף'. והתוס' ר"פ הביא תי' דדוקא בעיסה טמאה [שזוהר שלא יגע] צריך מגע. אבל בעלמא ל"צ שיגע.

בעי ר' ירמיה טבלא וכו' תוך כלי בעי'. **הסמ"ג** כתב שכ"ז בכלי שאין לו תוך, אבל כלי שיש בו תוך אף גודשו בכלל. אבל **הטור** [יר"ד שכה] נקט דאף גודש הכלי הוא בכלל ספק הגמ'. וכ"כ **התוס'** ר"פ דמה שגבוה מהשפה צריך לפרוס עליו מפה. [ומהני כשהוא מוקף מפה, ואף שאין לו תוך].

הרמב"ם [ביכורים ו טז] כתב דהוא ספק האם כלי שאין תוך מקדש. אבל **השר"ע** [שכה א] פסק דאינו מחייב בחלה. וביארו דקאי אחלת חו"ל דרבנן, ולכן ספיקו לקולא.

שם. והטורי **אבן** [חגיגה כד] הק' מ"ש דבסוגיין הגמ' מסתפקת האם כלי שאין לו תוך מצרף, ואילו בגמ' שם פשיטא לה דלענין קידוש כלי בעינן תוך דוקא, ולא גודש.

ר"ג אומר ג' נשים וכו' ואופות בתנור בזא"ז. **פרש"י** ואינו מחמיץ אע"פ שממתנת עד שיאפו. וקבעו שיעור זה דאי"צ לחוש לחימוץ. והריטב"א כת' דאף דלדעת ר"ג רשאי להשהות בלא עסק שיעור זה, בזה פליגי רבנן דאינו רשאי להמתין כלל. ועוד ד"ל דבדוקא נקט ג' נשים, דאינם רשאי להשהות יותר מזה אפי' ע"י עסק [ע' בסמוך].

וההג"א כת' דשיעור זה הוא בבית שאין בו אש או יתרון שאר חמימות [וע' לע' מב.].

כל זמן שעוסק בעיסה אינו בא לידי חימוץ. **הרמב"ם** [ה יג] כתב אפי' כל היום. ומבואר מדבריו דאפי' לכתחילה. וכ"כ **הפוסקים** [תנט ב]. והריטב"א חלק דדוקא בדיעבד, דלכתחילה בעי' דוקא ג'

2 **והפוסקים** [ש"ך י"ד ס"ס שכד] כת' דה"מ כשבא לפוטרו מחלה. אבל מי שיש לו פחות משיעור חלה אי"צ לטרוח יותר לעשות שיעור חלה. ומ"מ נהגו להדר אחר שיעור חלה. [ובפשוטו משמע דהיכא דעושה עיסה קטנה מסיבה אחרת ל"ש בזה חשש, וצ"ע דבסוגיין מבואר דאף דעושה כן לשומרו לחימוץ אסור. ואפשר דכל שעושה קבא קבא נחשב דמבטל מצוות חלה. משא"כ מי שעושה היום רק עיסה קטנה].

3 אבל **הרמב"ן** [ע"ז מא:] הביא י"מ דדוקא כשמכניס לאכילת בהמה רשאי לעשות כן. אבל לאכילת אדם אסור לעשות כן, אלא דמ"מ מהני לפוטרה מן המעשר.

4 אבל גבי חלה דכל א' יכול לעשותו בביתו ושום אדם לא ידע מזה וקל לעשותו אם נימא דמותר יבא כל א' לעשות כן. [ועוד דן שם אמאי לא גזרו לחייב בחלה מדרבנן, דומיה דגזירת בעלי כיסין. וכת' דחששו שמא יפריש מהפטור על החיוב].

5 וכל"פ השר"ע בשם **המהר"ל** שיכנסו במפה, וע"ז מצרף [משמע דאפי' שהסדין אין בו תוך מצד עצמו כלל].
6 **והריטב"א** [לע' לו.] כת' דסימני סידוק ושיאור שייכי כשנעשית בצונן, אבל אם נעשית בפושרין או ששהתה יותר מן השיעור, פעמים מתחלת להחמיץ ואין בה סימני שיאור וסידוק.

נשים⁷.

ורבינו דוד [בתחילת דבריו] כת' דאין סברא דזמן גדול כ"כ. אלא דבזה הסדר כ"ז שעוסקות.

ודעת הרמב"ם [שם] דאם שהה עד שיעור מיל אינו אוסר [ובזה ביאר בצק החרש, לע' מו.]. אבל **הריטב"א** חלק דאין מקור להקל בזה⁸. וכן **השואל** בשו"ת הרשב"א [א קכד, והר"ן בשם י"מ] הביא דבמשנה מבואר דאסור, דקי"ל כרבנן דבעי תרתי שיהיו ג' נשים, ושלא יפסיקו וישהו. [ובצק החרש לע' מו. איירי אף כשעוסקת בבצק].

והרשב"א האריך לחלוק, דאף רבנן מודו דכל שלא שהה מיל אינו אסור. אלא דרבנן לא נתנו שיעור בהסיקות. אלא דלכתחילה אינה רשאית להתעסק בדבר אחר⁹ [וכדלע' מב.]. [ע"ש שהאריך].

והשו"ת הרא"ש [יד ד, והו' בפוסק' שם] כ' דאחר שהתחיל להתעסק בעיסה ונתחמם מחמת ידיו, מיד מחמיץ כששהה.

תניא אר"ע דנתי לפני ר"ג וכו' בנשים זריזות וכו'. **החזו"א** [קכא יז] ביאר דר"ע שאל דא"א להורות הוראה כללית, דיש בזה שינויים. ור"ג השיב דמ"מ לא יבא מזה מכשול, דתלטוש בצונן.

בעצים לחים וכו'. **התוס' ר"ד** כת' דמוכח דלאחר שכבר לשה וקיטפה, שוב מסקת את התנור. דאי כבר הסיקה קודם לכן [שתהא מוכנת לאפות מיד], מה איכפ"ל עצים לחים לעצים יבשים.

שיאור ישרף, והאוכלו פטור. ונח' ר' מאיר ור' יהודה [בסמוך] בגדר שיאור.

ומבואר [לע' מג.]. דשיאור' [לכל מ"ד כדאית ליה] הוה חמץ נוקשה, ונח' ר' יהודה ור"מ אי לוקה [משום כל מחמצת], או פטור¹⁰. **והבעה"מ** [שם] הביא דסתם משנה כר' מאיר. אבל **הראשונים** [שם] חלקו דאדרבה לשון המשנה דפטור, משמע אף ממלקות.

שם. ישרף. הראשונים [לע' מב. ומג.]. הוכיחו מכאן דאסור להשהות חמץ נוקשה, וחייב לבער. והק' לדעת ר"ת דס"ל דאינו עובר בבל יראה. **ותוס'** [לע' ב.]. הוכיחו דאף לדעת ר"ת חייב לבער מדרבנן. אבל **תוס'** [לע' כא.], והרא"ש ד א בצד א' [מבואר דאף רשאי להשהות. **והמג"א** [תמב א] כת' ליישב דאיירי בבצק ביו"ט, ואינו רשאי לאפות ביו"ט [וכמשנה דלעיל]. ואם מניחו יחמיץ¹¹. [אבל בחוה"מ יאפה מיד¹², ויניחנו עד לאחר הפסח]. ומשמע מדברי המג"א דרשאי לשרוף ביו"ט [קודם שהחמיץ] כדי שלא יבא לידי בל יראה. [וע' לע' ו.].

והעונג יו"ט [לא] כת' דאף לדעת ר"ת מ"מ אסור בהנאה, ואסור להחזיקו ברשותו [שיהא לו לאחר הפסח], דחשיב הנאה.

מ"ט דר' מאיר שאין לך כל סדק למעלה שאין לו כמה סדקים למטה. משמע דנח' במציאות האם קרני חגבים הוא סימן שיש נתערבו סדקים וחמיץ. [וקי"ל כר' מאיר בגדר שיאור, דבמשנה שנאו בלשון חכמים].

דף מט.

מבערין את הכל לפני השבת דברי ר"מ. **פרש"י** בין חולין ובין תרומה. ונתחדש דרשאי [ומחוייב] לבער תרומה קודם זמן איסורו. ובגמ' [לע' יג.]. נח' רבנן דשמא ימצא אוכלין בשבת, ושמא חוץ לחומה לנו. [ועע"ש].

שם. מבערין, לפני השבת. **פרש"י** חוץ מכדי אכילתו לשבת. והשאר יבער. וכן אי' בברייתא [לע' יג.]. ר"א בן יהודה איש ברתותא משום ר' יהושע חוץ ממזון ב' סעודות. אבל **הבעה"מ** כת' דיסעוד בשבת ממצה [ע' בסמוך].

שם. לפני השבת. **הבעה"מ** ביאר דר' מאיר ס"ל כר' יהודה דאין ביעור חמץ אלא בשריפה [והביא דכ"כ ר' מאיר [לע' יא.]: שורפין בתחילת ו'], ויש לחוש שמא ישתיר מהחמץ עד זמן איסורו, ואינו

7 וכת' דלדעת הרמב"ם ג' נשים הוה עצה בעלמא קמ"ל, שלא יטריחו הרבה, וכדי שלא יניחו העיסה אבל אין זה בחיוב.

8 והעושה כן מביא תקלה לעולם, ומכניס בנ"א בספק [איסור] התורה. ומאן דדאין הכי לא חייש לקמחיה ולא חייס על חיי רוחיה. ואע"פ שאין לנו גדול ברבנים מרבינו משה, אין משוא פנים בהלכה. וכ"ש באיסור חמור כזה, ולכתחילה.

9 **והחזו"א** ביאר דקמ"ל דעסק אפייתה לא מקרי מתעסק בדבר אחר.

10 **ותוס'** [מג.]. ד"ה מאן דייקו דאף אין בזה איסור [דאורייתא], והאחרונים העלו צד דהוה איסור עשה מדאורייתא. [וע' מש"כ שם].

11 וכת' דלא מהני צונן [וכדלע' לר"ג, ולבן בתירה במשנה], דלאחר שהתחיל להחמיץ לא מהני.

12 **והשעה"מ** [ד ח] הביא בשם **הר"י איסקאפה** דכיון דהתחיל להחמיץ לא התירו לאפות [אף בחוה"מ] ולהשהות.

1 [ומשמע דכל המשניות דשורפין חמץ קאי כר' יהודה. אבל בפשוטו "ל דשורפין לאו דוקא, ויבער בכל מיד. ואורחא דמילתא קתני].

יכול לשורפו². והבעה³ מ ביאר דעשו שעת י"ב [שעה אחרונה ביום ו' י"ג, קודם השבת] כשעה ו' בי"ד דרוב שנים [דחל חיוב לבער בשעה זו].

והראב"ד דחה דאף דס"ל דמצוותו בשריפה, מ"מ אם לא מצא עצים או יש לו אונס אחר ישבית בכל דבר. וכן אם הוא טורח לשרוף⁴.

והבעה⁵ מ ביאר דרבנן סברי דמבער בכל דבר, ואף בשבת יכול לפרר ולזרות לרוח, או להטיל לים. ואין בזה אב מלאכה⁶, והתירו לו [ומשמע כוונתו דהתירו איסור דרבנן משום מצווה ביעור חמץ].

והבעה⁷ מ כת' דממעשה דר"א בר"צ מוכרע כחכמים, דלא קי"ל כר' יהודה דאין ביעור חמץ אלא בשריפה. וכת' דמ"מ נהגו לכתחילה לבער לפני השבת, ולהשאיר שיעור סעודתו, ועדיף טפי.

ר"א בר"צ אומר תרומה מלפני שבת וכו'. פרש"י שאינו יכול להאכילה, אבל חולין אי"צ יכול למצוא להם אוכלין הרבה. [משמע דעדיף טפי לבער קודם השבת, אלא דמה שראוי לבא לידי אכילה לא חייבוהו].

והר"ף [לק' שם] כת' דקי"ל כר"א בר צדוק, דקאי כר"א איש ברתותא.

ור' אפרים [תלמיד הר"ף] השיג דר"א איש ברתותא לא חילק, ומבער הכל אף חולין לפני השבת [וכר' מאיר]. והמהר"ם חלאוה [והראשונים לע' יג.] דחו דר"א איש ברתותא קאי אכל מיני תרומה. ולא קאי אחולין.

ור' אפרים הק' עוד דלר"א ב"צ אינו מניח תרומה, אפי' ב' סעודות לשבת⁸. ואילו לר"א איש ברתותא מניח ב' סעודות תרומה. והראשונים דחו דאף לר"א בר"צ מניח צרכי השבת. אלא דר"א איש ברתותא הצריך להזכירו, משום שנקט עד ד' שעות. [ע' לע' יג.].

שם. הר"ף הביא מהירושלמי [י א] דהאוכל מצה בערב פסח כבא על ארוסתו בבית חמיו⁹. והבעה¹⁰ מ כת' דה"מ מו' שעות ולמעלה [משעה שנאסר בחמץ], דומיה דארוסה¹¹. ועפ"ז כת' דרשאי לסעוד בשבת זו במצה.

אבל המלחמות דייק מהירושלמי דכל היום אסור לאכול מצה¹². [והר"ן דחה הראיה מהירושלמי]. ותוס' [לע' לה:] כת' דרשאי לאכול מצה עשירה, דדוקא מצה שראוי לצאת יד"ח אסור¹³. [והרמ"א כ' דמנהגינו שלא לאכול מצה עשירה¹⁴].

ולאכול סעודת אירוסין. המג"א [תמד ט] הביא דמבואר דמותר לעשות סעודת אירוסין בערב שבת וי"ט. והא דאי' [שו"ע רמב"ב, ע"פ הירושלמי] דאסור לעשות סעודת אירוסין בער"ש, היינו כשאירס קודם. אבל היכא דאירס בערב שבת רשאי לעשות סעודה מיד. וכמ"ש הרמ"א [שם] דסעודה שזמנה קבוע רשאי לעשות בער"ש.

והמג"א [שם י] כ' דמדברי הרא"ש והטור משמע דהיינו דוקא החתן, דהוה מצווה שאי אפשר ע"י אחרים. אבל אדם אחר שהולך צריך לחזור, דהא אפי' ההולך אצל רבו ללמוד תורה צריך לחזור. אבל מדברי הרמב"ם דייק דכל ההולכין פטורין.

ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו. המהר"ם חלאוה כת' דאפי' ספק, דבדיקת חמץ נתקן על הספק. [וכ"ד הפר"ח תמד, וכ"פ המשנ"ב תמד כו.]. [ומבואר דחזור משום תקנת בדיקת חמץ, ולא משום מצוות תשביתו דאורייתא]. אבל המאירי

2 וכדעת רש"י דאף קודם זמן איסורו מצוותו בשריפה דוקא. [ולכא"ו מבואר דאף לפני שעה חמישית יש דין דוקא בשריפה, וכטור בדעת רש"י, ולא כרא"ש].

3 ויל"ד אי כוונתו דאסור בהנאה מדרבנן לר"מ.

4 [ואף דמצוה לשרוף, אינו חיוב גמור]. וצ"ב דרבנן לא דרשי' שריפה מנותר [וכדלע' כז:], א"כ אף לכתחילה הוה בכל דבר. [וכן משמע בשא"ר]. ומשמע בראב"ד דרבנן מודה לקו"ר דר' יהודה לכתחילה, אלא דא"א ללמוד ילפותא גמורה, כיון דסופו להקל. [וצ"ע].

5 וכת' ובלבד שלא יעביר ברה"ר. [אבל לזרוק בים שהוא כרמלית מותר].

6 ויל"ד אי כוונתו דאינו רשאי להניח תרומה, ומחוייב לשרוף קודם השבת.

7 והמהר"ם חלאוה כ' דדמי לארוסה, שממהר קודם זמנו. והריטב"א כת' דמצה היא הארוסה, שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל.

ועוד כ' המהר"ם חלאוה [וכ"ה בראב"ה] דכ"ה דהתם חסר ג' ברכות, ה"נ מיחסרא ז' ברכות, ג' דקידוש [ושהחינוך], ב"פ האדמה [דטיבול ראשון], אכילת מרור [וצ"ב דמרור הוה אח"כ, אא"כ אוכל מרור בטיבול ראשון], והמוציא ואכילת מצה. [וכת' דלא הוזכר נט"י, דאינו מענין האכילה].

8 אבל הריטב"א כ' דרק עד ד' שעות, דמשעה שאסור בחמץ מדרבנן נאסר. [והר"ן נסתפק בזה]. וכ"ד הרא"ש דה"מ משעת איסור חמץ.

9 והמג"א [תעא ו] משמע דאף בליל י"ד, והחק יעקב [ז] חלק דרך מעולת השחר נאסר.

10 והתוס' ר"פ [יג.] כת' דיאכל בשבת מצה עשירה. וכ"פ השר"ע [תמד א] לאכול סעודה ג' ממצה עשירה. אבל הב"י [שם] כת' דלא תקנו כן, דלא הטריחו כל אדם לאפות מצה עשירה.

11 ומבואר דהמנהג לאסור אפי' בערב פסח. והנוב"י [כא, הו' לע' דן בזה].

כת' דלא החמירו כ"כ לחייבו לחזור אלא על הודאי.

אם לאו מבטלו בליבן. המהר"ם חלאוה כת' דלאחר זמן איסורו, אינו ברשותו לבטל. ואפי' אין לו שהות יחזור. ולא דחמץ עדיף, דקדים איסורו¹². וכ"פ המג"א [תמד יא] שאם כבר הגיע זמן איסורו חזור. דכל רגע עובר בבל יראה. והמחצ"ה ש' הק' דאף מצוות מילה עובר בכל רגע. והשעה"צ [תמד כד] ביאר דיכול למול בנו כל היום, וכל יום הח' זמנו [אלא שזריזין מקדימין]. ואף מילה שלא בזמנו שעובר בכל רגע, מ"מ מצוות תשביתו חמיר.

והאבן העזר [שם] כ' דכל דין המשנה אפי' אחר זמן האיסור אי"צ לחזור, ונחשב משהה ע"מ לבער דאינו עובר בב"י¹³ [וכמ"ש תוס' לע' כט:]. דהא פסח יש בו כרת ועדיף מב"י בשב ואל תעשה.

והצל"ח תמה דדודאי אינו יכול לשחוט הפסח על החמץ בביתו, דאסור לשחוט על החמץ [ע' לק' סג:]. והצל"ח דן האם אמרי' עשה דפסח דחי לאו דלא תשחט. וכת' דל"ש שידחה לאו שבגופיה¹⁴.

והצל"ח דן דמשכח"ל חמץ שקיבל עליו אחריות, דאין בזה חסרון דשחט על החמץ.

להציל מפני הנכרים וכו'. מבואר דאפי' כשיש שהות אח"כ להציל אי"צ לחזור. והמג"א [יב] כתב דה"מ כשביטל, אבל אחרי זמן איסורו אם יש שהות יחזור, אבל במקום ספק נפשות דחי'. והמש"ב [ל] הביא שהאחרונים חלקו ע"ז דילמא אדהכי מטריד ולא יוכל להציל אח"כ. והביא"ה [ד"ה להציל] דן דה"ה להציל ממון ישראל.

תוד"ה לשבות. פ"ה להחשיך על התחום וכו' לדבר הרשות, וקשה דא"כ תקשי למ"ד אין מערבין אלא לדבר מצווה. ותוס' נקטו דאף מערב ברגליו¹⁵ דוקא לדבר מצווה. אבל הב"י [תטו] נקט דדוקא כשמניח עירוב פת בעי דבר מצווה. אבל מערב ברגליו אי"צ דבר מצווה [וכ"ד ר' יונתן עירובין שם]. [וכ"כ הב"ח ומג"א [תמד] ליישב דעת רש"י].

בא"ד ונר' לר"י דה"פ וכו' שהולך לשמוח בפסח בבית אוהבו. והרא"ש הביא מהירושלמי שהולך אצל רבו ואצל מי שגדול ממנו בחכמה. וחשיב רשות לגבי שחיטת פסח ומילת בנו¹⁶.

והאחרונים העירו דכה"ג ודאי חשיב דבר מצווה לענין עירוב [וכ"כ הפרי חדש ס"ס תמד], א"כ אמאי לא פי' תוס' דאיירי לדבר מצווה.

והלבוש כת' דלפ"ז המשנה איירי בדבר שהוא קצת מצווה, אבל בדבר שהוא רשות גמור חייב לחזור אף בפחות מכזית, ורק בללמוד מרבו וכדו' הטריחו לחזור רק בכזית וכביצה. והס"ז [תמד ט] חלק.

תוד"ה וחכמים. בירושלמי וכו' אבל חמץ אית ליה תקנה בביטול. אבל הרמב"ם [בפיה"מ] כת' דעשו מעלה בבשר קודש.

דתניא סעודת אירוסין רשות וכו'. המג"א [תמד ט] נסתפק בסעודת סבלונות בשעת קנין השידוך האם נחשב סעודת מצווה. והמש"ב [כד] הביא שהאחרונים פסקו דהוה דמצווה. וצ"ב מי עדיף מסעודת מילה דמבואר במשנה דהוה רשות.

כל סעודה שאינה של מצווה אין ת"ח רשאי ליהנות ממנה וכו' כגון בת כהן לישראל וכו'.¹⁷ המרדכי [תרה, והג"א] הביא [בשם ר"מ] דאנו אוכלים נישואין בת כהן לישראל ובת ת"ח לע"ה. וכת' דכיון דנהגו לומר שירות ותשבחות להקב"ה ולהללו על החסד שעשה עם אדם וחווה א"כ אינה סעודת הרשות. [ע"ע רמב"ם דיעות ה ב וכס"מ].

ת"ר לעולם ימכור כל מה שיש לו וישא בת ת"ח, וישיא בתו לת"ח וכו'. והברכ"י [הו' בפתח"ת ב ה] כת' דאף דלענין כמה דברים אין דין ת"ח בזה"ז דין זה נוהג. וכת' דלא המדרש עיקר אלא המעשה, ות"ח נקרא הרשום ביראת שמים. [וע"ע ס' חסידים שפא].

12 וצ"ב אמאי קדים למצוות מילה.

13 [ואף דאיירי בערב פסח, נקטו דיש איסור בל יראה בער"פ. א"נ כוונתם דאף אם ישאר בביתו בפסח, הוה ע"מ לבער בחוה"מ].

14 אך רע"א ציין דהטור"א [חגיגה ד.] דן דעשה דראיית פנים ידחה לל"ת דלא יראה פני ריקם. ופשיט"ל דדחי אף דהלאו הוא באותו דבר עצמו דזהזירה התורה [דראיית פנים לא יקיים רק להביא עמו קרבן, מ"מ אמרי' דהלאו נאמר רק באפשר להביא קרבן. אבל היכא דא"א, עשה דחי לל"ת].

15 ורע"א הביא דהטור"א תי' דאין עשה דוחה לל"ת שבמקדש. וכ' דעפ"ז אף בלאו דלא תשחוט לא ידחה במקדש. [ודלא כאבן העזר]. אך הביא דמבואר [לק' נט.] דעשה דפסח עדיף, שהוא בכרת. ודחי לדן השלמה. א"כ דוחה אף ל"ת שבמקדש. [והביא עוד זבחים לג].

16 שיעומד בסוף התחום בביה"ש.

17 והירושלמי כאן שנה רבי גדול המעשה יותר מהתלמוד, שללמוד אצל רבו חשיב רשות [לענין לחזור לפסח]. וצ"ב דהא הקילו ביושב לפני רבו לבטל חמץ [וכדאי' לע' ז].

17 והיעב"ץ דייק דבת כהן ע"ה לישראל הוה סעודת הרשות. והיפ"ע דייק דבת ע"ה לע"ה מקרי סעודת מצווה.

ויל"ד אי הוה חיוב למכור כל שיש לו, או עצה טובה¹⁸ קמ"ל¹⁹. ועוד העירו אמאי לא נימא דמחוייב רק עד חומש נכסיו. ויל"ד דשייך למצוות ת"ת, ובמצווה ת"ת לא נאמר שיעור זה²⁰.

דף מט:

תוד"ה אמר. [שייך לע"א]. בשביל אשתו היה לוקח וכו'. [וכ"כ תוס' קיד' ח.]. והתוס' רא"ש חלק דה"מ במתנות [זרוע לחיים וקיבה], אבל בפדיון הבן כתיב אהרן ובניו, ואין נותנין לכהנת¹.

ולא ישא בת ע"ה וכו'. והט"ז [אה"ע ב ג] כת' דהאיסור לישא בת ע"ה משום שאינה מבינה שאינה ליה תורתו בעוה"ז². אבל אם היא מבינה דהעוסק בתורה אהניא לי' בעה"ז ובעה"ב אין בזה איסור מצד שאינה ע"ה.

תניא ר' אומר ע"ה אסור לאכול בשר שנאמר וכו'. הראשונים [רבי' דוד, מהר"ם חלואה] פי' דכוונת הגמ' שאינו יודע הלכות, ומש"ה אסור לאכול בשר. ועוד כת' רבינו דוד שהוא חשוב כבהמה, ולא הותר לאכול בשר אלא עשב השדה³.

אר"א עם הארץ מותר לנוחרו ביוה"כ שחל להיות בשבת וכו'. הראשונים הק' דהאיך הותר דמו, ואפי' עכו"ם אסור להרוג. וההורג ע"ה ודאי חייב מיתה.

ורבינו דוד והר"ן כת' דודאי אסור להלכה להורגו, וכוונת הגמ' לגוזמא ולהרבות השנאה⁵. ותוס' פי' דאיירי בע"ה המכיר וכופר להכעיס, וחשוד על הדמים. ומש"ה נחשב רודף ומשום פיקול"נ. אבל הר"ף פי' כגון שרודף אחר העריות, אחר הזכור או נערה המאורסה [דק"ל סנהד' עד. דניתן להצילו בנפשו⁶].

והרא"ש [ושא"ר] תמהו דמאי איריא ע"ה, אפי' ת"ח נמי שרודף הורגים אותו. והראשונים הביאו דרב שריא גאון ביאר דע"ה מתוך סכלותו ו'עמיתו' פעמים שבא לידי כך, שאינו נזהר מעבירות, ואינו יודע עונש יוה"כ וחייב מיתות ב"ד. ויבא לידי מצב שירדף אחר עריות ויהא מותר להורגו⁷. והגמ' מספרת בזה גנות הע"ה. והר"ן כת' דיל"פ דזה כוונת הר"ף.

אר"ע כשהייתי ע"ה הייתי אומר וכו' ואנשכנו כחמור וכו'. תוס' [כתובות סב:] הק' דאי' שם דרחל ראתה [שבועודו ע"ה] הוה מעלי צניע ומעלי. ותי' דסבר שת"ח מתנאין על ע"ה, והיו ת"ח שונאין אותם. אבל מ"מ היה שומר מצוות.

וי"א אף אין מכריזין על אבידתו. פרש"י דע"ה לאו אחיך הוא, דאינו עושה מעשה עמך. אבל הראשונים הק' דבגמ' [ע"ז כו:] דרשי' לכל אבידת אחיך, לרבות אבידת מומר. והתוס' רא"ש כת' דה"מ מכירו, ואילו בסוגיין אי"צ לחזר אחריו שתבא לידו. וכן מבואר דפשיט"ל לתוס' דהיכא דידוע של מי חייב להחזיר⁸. והר"ן [לר"ף] כ' דאינו חייב לחזר אחריו, וכן היכא דפרתו תועה בין הכרמים אי"צ למנוע ממנו הפסד. אבל משהגיע לידו ואיתיה הכא ותובעו מחזיר לו⁹. וכ"כ המהר"ם חלאוה דאם יודע של מי הוא הוה גזל, ואסור.

- 18 [וע"ד הא דאי' [שבת קכט.]. לעולם ימכור אדם קורות ביתו ויקח מנעלים לרגליו וכו'.
- 19 ובשר' [אה"ע ב ו] כת' רק ישתדל לישא, ולא כתב ימכור כל שיש לו.
- 20 ועוד שמעתי דמה שנותן שמחיינו לא שייך שיעור חומש, דאינו נותן לאחרים, אלא חי על ידי זה.
- 1 וכו"ד הרא"ש [הל' פדיון בכור ד], וכ"פ הרמב"ם [בכורים א י] דפדיון הבן לזכרי כהונה. [וע' רע"א רג].
- 2 וביאר דטבע הנשים שיבטלו בעליהם מתורה, שסבורה שמכח זה יתעסקו בסחורות ויהיה להם טובות עוה"ז.
- 3 משא"כ אם יעסקו בתורה לא יהיו להם רק עוה"ב לחוד. ובאמת אינו כן אלא היא חייך בעוה"ז ואורך ימך בעולם שכולו ארוך שהוא עוה"ב. [ע"ש שדייק כן מדברי רש"י בע"ב, וגרס ב' דיבורי רש"י ברצף].
- 3 וצ"ב דכמה חיות אוכלים בשר. ואולי יש חילוק בין חיה לבהמה. א"נ דרשי' [בראשית ט ג] דניתן רשות לנח לאכול בשר. אבל בהמה וחיה לא ניתן רשות להדיא.
- 4 [והעירו דלפ"ז אף בשר דג לא הותר]. {והמהר"ם חלאוה כת' בסו"ד 'ולא לאכול דגים, שאין בהן צורך לימוד'. וצ"ב. והעורך הגי' 'אלא' לאכול. ולפ"ז כוונת המהר"ם חלאוה לאפוקי מהפשטות דאינו יכול לאכול אף דגים}.
- 5 והריטב"א כת' דנראין דברים דכל אלו הגוזמות בע"ה כדי לזרז בני אדם לתורה מגזמין על עם הארץ בכל זה. [בע"ה שאינו אפי' במצות ודך ארץ, או אפשר במי שלא קרא ושנה בלבד, אף שעוסק במצות כי לא עם הארץ חסיד].
- 6 והמשנ"ל [שבת כד] נסתפק הרודף אחר עריות, אם מותר להצילו אף בשבת [ולחלל שבת], או רק ברודף אחר הנפשות [משום הצלת הנרדף]. והביא דמבואר בדברי הר"ף דמותר. [וכתב דלדברי תוס' אין ראייה מסוגיין].
- 7 ויבא לידי מיתה מנוולת, וגרע משאר מיתות ב"ד שבוררין מיתה יפה.
- 8 דדוקא היכא דנפל משיירא, ואינו יודע מאיזה מבני השיירא.
- 9 וכת' דאין מכריזין לשון הכרזה, לחזר אחריו. ומשמע דהיכא דבא לידו אינו רשאי לעכב לעצמו, דכה"ג הוה גזל גמור. אלא יהא מונח. אבל היכא דתובעו [ע"י סימנים] מחייב להחזיר לו. [ויל"ד אי הוה מפרשת השבת אבידה, או מגדרי טוען ונטען].

[ולכא' מבואר מדבריהם דליכא מיעוט למעט ע"ה מחיוב השבת אבידה¹⁰, אלא דחכמים הקילו¹¹. ויל"פ דסברת התורה דא"צ לטרוח בזה, דאין כאן סברת הצלת ממון ישראל. ואולי הוא משום דיש כח ביד חכמים לעקור חיובו¹²].

ות"ק זימנין דנפיק מינה זרעה מעליא. ומש"ה מכריזין על אבידתו. ובגמ' [ב"ק קיט.]. נח' אי רשאי לאבד ממון של מוסר¹³. דלחד מ"ד לא יהא ממונו חמור מגופו¹⁴, דהא מותר להורגו¹⁵. ולאידך מ"ד דילמא הו"ל זרעא מעליא. ובתוס' [כאן] משמע דה"ה ע"ה כופר להכעיס, רשאי לאבד כל ממונו מהך ק"ו [להך מ"ד]. ואילו בסוגיין איירי בע"ה בעלמא.

תנוד"ה ו"א. והשתא משמע וכו' אבל לגזול בידים לא וכו'. [ויל"ד האם כוונת התוס' לדון דיהא רשאי לאבד ממונו, וכגמ' ב"ק ה"ל. או דכוונתו לגזול האבידה. וכדברי הראשונים הנ"ל].

בא"ד ואור"י דמה שאנו מקבלים עדות מע"ה, כדאי' [חגיגה כב.]. וכו' כר' יוסי. דס"ל דתקנו לסמוך על ע"ה ברגל שלא ילך כל א' ויבנה במה לעצמו. וה"נ לענין עדות¹⁶.

והר"ף הק' דמבואר שם דמקבלים עדות מע"ה, ואילו בסוגיין מבואר דאין מקבלים. והר"ף תי' דהתם איירי בע"ה דאיתיה בדרך ארץ ובמצוות, אלא דליתא במקרא ובמשנה. ואילו בסוגיין איירי בע"ה שהוא חשוד על גניבה ורציחה ועריות [וכדלע"ל]. ועוד אי' [קידו' מ:] דמי שאינו לא במקרא או משנה או דרך ארץ פסול לעדות. [והמהר"ם חלאה מבואר דהיינו הך דסוגיין.

והרא"ש כת' דלא ידענא מאי קשה לר"ף, דאדרבה מבואר [שם] דמדינא ע"ה פסול לעדות, אלא שתקנו לקבלו, שלא יעשו דת לעצמם וימנו דיינים. [והמהר"ם חלאה כת' דכוונת הר"ף דרבנן מודו לר' יוסי לענין ממון ועדות, ודוקא לענין איסור פליגי].

ולדברי הרא"ש אף ע"ה גמור סמכי' אסברת ר' יוסי. אבל לדעת הר"ף תקנת ר' יוסי הוה בע"ה דעלמא, אבל ע"ה החשוד לא תקנו.

ותוס' [חגיגה שם] כת' דנהגו לזמן עם ע"ה¹⁷ מטעם זה, משום איבה. והביאו בשם ר"י דדוקא ת"ח אינו מזמן עם ע"ה. ואין אנו מחזיקין עצמינו כת"ח לענין זה. דלא כל הרוצה ליטול את השם להחזיק עצמו ת"ח רשאי.

אין ממנין אפוסטרופוס וכו'. הר"ף הוכיח דאיירי בע"ה החשוד על הגניבה [וכנ"ל], אבל ע"ה דליתיה במשנה ממנין. וה"ה [נחלות י' ו] הביא דדעת הרמב"ם דאיירי בע"ה דאף אינו בדרך ארץ¹⁸. ואילו דעת רש"י דאף דאיתיה בדרך ארץ ובמצות, אין בור ירא חטא. ומורה התירא לנפשיה דאגר טירחיה קא שקיל. [ואף דאינו חשוד על הגזל, מורי התירא. ע' חולין ו:].

למימרא דר"מ סבר כביצה הוא דחשוב וכו' ורמינהו וכו' אמר ר' יוחנן מוחלפת השיטה. וצ"ב אמאי תלי בהדדי.

תנוד"ה ואכלת. נר' דהני שיעורי וכו' אסמכתא. וכ"פ המג"א [קפד יא, ועי"ש בביא"ה]. אבל היראים [במרדכי ברכות קעד] כת' דכזית מחייב ברכה"מ דאורייתא¹⁹, וביאר דהן דקדקו ודרשו כזית וכביצה.

ושבעת זו שתיה. המרדכי [ברכות קעז] הביא בשם היראים דק"ל שיעור ברכה"נ כזית דאורייתא, א"כ מי שצריך לשותות אינו מתחייב ברכה"מ מדאורייתא אא"כ שתה. והב"י [קצז] הביא דהפוסקים לא הביאו כן. וכת' דהך קרא הוה אסמכתא [וכמ"ש תוס'], ועוד דיל"פ דיש חיוב

10 [דאת"ל דיש מיעוט, אף היכא דנפל מידו אינו חייב. ועוד דמה מהני סברת זרע מעליא, הא השתא ליכא חיוב השבה [דליכא חיוב השבה משום גרמא בעלמא שגייע ליד בנו].

11 **והקוב"ש** [רג] תמה דממ"נ, אי הו' בכלל אחיך [ומש"ה אבידתו אסורה, ואילו אבידת עכו"ם מותר], א"כ אמאי אינו חייב לחזר אחריו.

12 [ולפ"ז לכאור' ל"ק מהגמ' ע"ז, דהתם איירי מדאורייתא. ואולי קו' התוס' רא"ש דמשמע בברייתא דקאי הכי לדינא].

13 דינו מורדין ואין מעלין [ע"ז כו:]. ולכאור' ה"ה של שאר רודפים.

14 וכן אי' [שם קיז: וסנהד' עד]. דנרדף ששיבר כלים של הרודף פטור מלשלם, שלא יהא ממונו חביב מגופו. דרשאי להורגו. [אלא דהתם איירי בדיעבד, דמש"ה אינו חייב לשלם. ואילו הכא איירי לכתחילה] [ויל"ל דסברת זרעא מעליא הוה דוקא לכתחילה].

15 **והקוב"ש** [רא] הק' אהך ק"ו, הא הריגת רודף הוה משום הצלת הנרדף. ובממון ל"ש סברא זו. [ויש לדחות דע"י שמאבד ממונו, נעשה עני ואינו יכול להזיק כ"כ]. ודן דאף בלא הצלת הנרדף רשאי להורגו [אלא דהיכא דיכול להצילו בא' מאבריו לא מקרי רודף]. [ועי' גר"ז הל' רוצח בגדר חיובא דרודף].

16 **ופרש"י** [שם] דפליג אברייתא דסוגיין.

17 **ובגמ'** [ברכות מז:] דנו איזהו ע"ה שאין מזמנין עליו. ואחרים אומרים דאפי' קרא ושנה ולא שמש ת"ח אין מזמנין עליו. והלכה כאחרים. ובגמ' שם הו' דרמי ב"ח לא זימן עם כרב מנשיא בר תחליפא, אף דתני ספרא וספרי לא שימש ת"ח. ונענש ע"ז. והגמ' מפרשת דמשמע להו לרבנן, ורמי ב"ח לא דק אחריו. ל"א דשמע שמעתא מצורבא מדרבנן.

18 **וברמב"ם** [שם] מבואר דב"ל אין ממנין. אבל אם אביהם מינה הרשות בידו.

19 **וכ"ד הראב"ד והמלחמות** [ברכות יב. בדה"ר] **והרשב"א** [ברכות מט] ועוד ראשונים דבכזית מחייב מדאורייתא.

ברכה על שתייה, ומנ"ל דהברכה של אכילה תלי בשתייה.

והרמ"א [קצ"ד] הביא דברי היראים, וכ' דטוב יזהר לכתחילה שיברך מי ששתה להוציא את הרבים.

הכא בסברא פליגי דר"מ סבר חזרתו כטומאתו. פרש"י מדרבנן היא, ואסמכוה אשיעור טומאת אוכלין²⁰. ולר' יהודה כאיסורו. ויל"ד אי כוונתו איסור אכילתו²¹, או איסור בל יראה.

והרמב"ם [ג ט, ובפיה"מ] פסק כחכמים דקודש בכזית, אבל חמץ בכביצה. [וכ"ד שא"ר]. אבל המהר"ם חלאוה כת' דקי"ל כר' יהודה, וכדאי' בביצה [ע' בסמוך] דלענין ביעור בכזית.

שיעור בל יראה - נח' בי"ש ובי"ה [במשנה עדיות ד א, ביצה ב]. בשיעור האיסור חמץ, דדעת בי"ש שאור בכזית וחמץ בכותבת²². ובי"ה אומרים זה וזה בכזית. ובגמ' [ביצה ז:] מבואר דלכו"ע שיעור אכילתו בכזית. ונח' לענין ביעור, דבי"ש סברי דלא ילפי' ביעור מאכילה.

ולדעת המהר"ם חלאוה לכאו' ר"מ וחכמים ס"ל דבכביצה [לבית הלל]. אבל לשא"ר אף כשיעור שעובר בבל יראה לא חיובהו לחזור [אלא יבטל].

דף נ.

אלו נגעים ואהלות שיקרין בעוה"ז וכו'. בפשוטו קאי דבעוה"ז אינם ידועים, אבל לעתיד לבא כולם ידעו הלכות אלו. ועוד פי' האחרונים [יעב"ק, מל"ה] דטומאת נגעים וטומאת מת יהיו בטלים לעתיד לבא, ומ"מ החלק בתורה לא יתבטל.

עולם הפוך ראיתי עליונים למטה. פרש"י [ב"ב י:] אותם החשובים בעוה"ז מחמת עושרם². [וכ"כ רש"י לע' עשירין וחשובים, ואינו טובים למקום]. אבל תוס' [ב"ב שם] הביאו בשם ר"ח קבלה מהגאונים שראה שמואל יושב לפני רב יהודה תלמידו.

אלא הרוגי לוד. פרש"י שמסרו עצמן להצלת ישראל. והר"ן הביא מדרש שלא רצו לשתות בכלי זכוכית צבועים בשעת השמד היא והוי כערקתא דמסאנא.

ותלמודו בידו וכו'. ר"ח הביא י"מ שגורס ע"פ, והולך וגירסתו עמו. וי"מ שקיים תלמודו במעשים, והביא ראיותיו עמו. והמהרש"א [ב"ב י: ח"א] פי' דקאי אלימוד בכתיבת יד, וביאר דעיקר הלימוד שנעשה בו רושם הוא הלימוד הבא מכתיבת יד. ומש"ה נק' חכמים סופרים.

א"ר יהושע ב"ל עתיד הקב"ה להוסיף וכו'. רש"י [לע'] פי' דאידי דנקט יציאה מירושלים הביא הך מימרא. ור"ח [ע"ה ג] כת' דכיון דנקט דעד הצופים הוה מירושלים נקטו.

ולא יהא כנעני, א"ר ירמיה אין כאן עני. בגמ' [שבת סג.] הו' דדעת שמואל דאין בין זה"ז לימות המשיח אלא שעבוד גליות. דכתיב כי לא יחדל אביון בקרב הארץ [אף בימות המשיח יש עניות ועשירות]. ופרש"י [שם, ציינו רע"א] ש"מ נחמות שנתנבאו הנביאים [כגון הא דלא יהיה כנעני עוד] לא קאי אימות המשיח, שהן מן העולם הזה. אלא ועוה"ב. ובגמ' [שם] הו' דדעת ר"ח בר אבא דכל נבואות הנביאים קאי לימות המשיח. ואילו לעוה"ב עין לא ראתה וגו'.

אילימא כנעני ממש, אפשר בא אברהם והזהיר וכו' ויהודה אזל ונסיב. מבואר דפשיטא לגמ' דהשבטים לא נשאו כנעניות. והראשונים [תוס' רא"ש ו"פ, ר"ן] הק' מכאן לפרש"י [בראשית נ ג] דיעקב צווה שבני בניו לא ישאו ארונן, שהיו נשואין לבנות כנעני³. [ורש"י] [בראשית לז לה] הביא מח' דלר' יהודה נולדו תאומות עם השבטים ונשואם. ולר' נחמיה נשאו כנעניות. וצ"ע מסוגיין⁴.

ועוד כת' בחי' הר"ן דאפשר דק' הגמ' איהודה, שגבר באחיו וזכה לצאת ממנו כתר מלכות⁵.

בעולם הזה נכתב בי' ונקרא בא' אבל לעוה"ב. הגר"ז [ע"ה"ת פ' שמות] כת' דשם הכתיבה הוא בכלל תורה שבכתב ושם הקריאה בכלל תורה שבע"פ הנמסרת מדור לדור. וביאר בזה את הדרשה בסוגיין שמי לעולם, אף לעוה"ב. אבל זכרי הוא רק בעוה"ז מדור לדור, ולא לעוה"ב. [וביאר שם דנקבע דזהו קריאת השם, ע"י אותיות אלו. ול"ד לשאר קרי וכתוב בתורה, דאינו קורא את המילה הכתובה. וע"ע אגר"מ ד כד].

20 לדעת רש"י [לע' לג:] לטמא אחרים. ולר"ת [שם] מדאורייתא אף לטומאת עצמן.

21 ולכאו' כוונת המשנה שיעור אכילתו, דמש"ה דימו לשיעור חזרתו בקדשים [אף דהתם ליכא בל יראה].

22 והוה מקולי בי"ש.

1 ועוד יש שביארו דעצם מציאות התורה הוא מופשט [וצף], אלא שהקב"ה חיברו ע"י המצוות לעולם המעשה. אבל בהנך שיתבטלו המציאות לעוה"ב, שוב הוה קפויין וצף.

2 ושאלו 'אנן', דהיינו ת"ח.

3 ע"פ המדרש במדבר רבה [ב ח]. [ויש מדרשים שהגיר' שיש מהם שנשאו כנעניות. ויל' דקאי אשמעון, דבנו שאול בן הכנענית. וכמ"ש האבן עזרא [בראשית מו י], אך רש"י [שם] כת' דהיה בן דינה. והר"א מזרחי כת' דהיה בן תגרים, וע"פ סוגיין].

4 והדעת זקנים [שם] כת' דסוגיין כר' יהודה, ודלא כר' נחמיה. אבל בפ"י ר' חיים פלטיאל [ע"ה"ת] כת' דהיו מארץ כנען, ולא מבנות כנען. ומ"מ לא רצה יעקב שישאווהו, שמא יש בהם צד כנעניות.

5 ואף דכתיב בהאי פרק וירד יהודה מאת אחיו.

אבל לעוה"ב כולו א' רש"י [עה"ת שמות יז טז] פי' הפסוק כי יד אל כס ק'ה מלחמה לד' בעמלק, נשבע הקב"ה שאין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימחה שמו של עמלק כולו, וכשימחה שמו יהיה השם שלם והכסא שלם. והמג"א [ס ב] הביא לכון בברכת אהבה 'לשמך הגדול' לזכור מעשה עמלק, כי השם אינו מלא עד שימחה.

הדרן עלך פ' אלו עוברין

פרק מקום שנהגו

רש"י ד"ה שלא לעשות. דמצוה לטרוח מבעו"י כדי להסב מהר. והמגיד משנה [י"ט ח יז] הק' דאף בשאר בערב סוכות יש טירדה דבנית סוכה וד' מינים⁷. והתו"ט חילק דהנהו נהגו לעשות ממוצאי יוה"כ. עוד תי' האחרונים דשימור מצה עיקר זמנו בערב פסח⁸.

ורש"י [לפנינו] קאי אמקום שנהגו קודם חצות, והראשונים נקטו דכוונתו דזהו ג"כ הטעם דאסור מדינא לאחר חצות. [והביאו מהירושלמי טעם אחר⁹].

והחק יעקב [תסח א] כת' דלפרש"י כשחל ערב פסח בשבת, יש לאסור מלאכה בער"ש [והביא מהמהר"ל דיש שנהגו לאסור].

תוד"ה מקום. דמפרש בירושלמי וכו'. וכ"כ הרמב"ם [י"ט ח יז] משום חגיגה¹⁰ ושחיטת הפסח.

שם. האחרונים דנו דלכא' רק מי שהביא קר"פ נאסר, אבל הטמא או היה בדרך רחוקה לא יאסר במלאכה. וצ"ל דאסור מדרבנן.

בא"ד ואף יחיד וכו' ביום שמביא קרבן אסור במלאכה וכו'. הרמב"ם [כלי המקדש ו ט] כת' דיום קרבן עצים הוא יו"ט ואסור בהספד ותענית ומלאכות משום מנהג. וכן ביחיד שמביא עצים¹¹ וכו'. [וכדאי' תענית כו¹², וירושלמי שם]. והמשנ"ל דן דלכא' מישך לירושלמי, אלא דהרמב"ם שם כת' דהוה מנהג, ואילו בסוגיין מבואר דהוה דין גמור [לתוס' דאורייתא, ולר"ן דרבנן]. ודן דשמא קרבן ציבור חמיר.

והמשנ"ל כת' דעפ"ז מבואר דערב פסח אסור אף בתענית והספד, משום שהוא יו"ט. והביא דמשמע דאף בזה¹³.

והאחרונים דנו עפ"ז דיש דין יו"ט לערב פסח לענין דיני אבילות.

בא"ד ופריך א"כ קרבן תמיד וכו' ומשני שהתורה הוציאה מן הכלל וכו'. הפר"ח הביא מהרא"ם שהק' במוסף ר"ח א"כ יש איסור מלאכה, ותי' דלא פלוג בקרבן ציבור. אמנם בטור"א [מגילה כב: ד"ה נ"ל] נקט דבזמן הבית ר"ח היה אסור במלאכה משום קרבן המוסף.

בא"ד ומשמע התם דמדאורייתא אסור. אבל הר"ן כתב דאפשר דהוא מדרבנן, אלא סמכוה אקרא. [וע"ע תוס' חגיגה יז: ד"ה אלא]. והאחרונים הק' א"כ האיך הביאו מדכתיב ואספת דגנך. וביארו דכיון דמפורש להיתר מהתורה לא היו חכמים אוסרים [וכמ"ש הט"ז יו"ד קיז א].

והפר"ח [תסח א] הביא דלעי' [ב:]: מבואר דעשיית מלאכה בערב פסח הוא רק דרבנן. והאחרונים תי' דהיינו האיסור קודם חצות, שהוא רק תוספת מנהג דרבנן.

בא"ד ונר' דאף בזה¹⁴ דליכא הקרבה, כיון שנאסר אז אסור לעולם. אבל הבעה"מ כ' דבזה¹⁵ דליכא קרבן מותר במלאכה¹⁶, אלא דאינו רואה סימן ברכה [כשאר ערב שבת ויו"ט ע' בסמוך]. והראשונים [מלחמות ועוד] דחו דבריו, דמשמע דקאי בזה¹⁷.

6 דכתיב 'כס', ולא כתיב כסא שלם.

7 והק"נ כת' דמש"ה שאר ראשוני' לא כת' כפרש"י. וציין דנח' הראשונים [חולין פג.] אי יש פנוי בשאר עיר"ט לשחוט.

8 ועי"ל דבשאר טירחות שא"א לעשות ביו"ט סמכו חז"ל על כל א' שיעשה מבעו"י. אבל בפסח חששו משום הכנות ללילה דרשאי לעשות משתחשך, ויאחר סדר הלילה. [ומש"ה הביא רש"י הא דמצוה להסב מהר].

9 אבל החק יעקב [תסח א] כת' דלא נעלם מרש"י דברי הירושלמי, ורש"י כת' לפרש רק טעם המנהג לאסור מהבוקר].

10 ויל"ד דמשום קרבן חגיגה יש לאסור כל היום, דזמנו מהבוקר.

11 והמשנ"ל [שם] האריך אי תלי ביום שמקדיש את העצים, או שמוסרם לציבור, או הקרבה.

12 ובגמ' ביצה אי' דהוה יו"ט, ואסור בהספד ותענית. אבל בדברי הירושלמי מבואר דאף אסור במלאכה.

13 והביא דר' טרפון לא הניח להספיד. וכת' דר' טרפון היה אחר החורבן [והק' על הבעה"מ, ע' בסמוך]. אבל הרש"ש [לרמב"ם] כת' דר' טרפון היה קודם החורבן, וכדאי' [קידו' עא].

14 [והראב"ד הביא דכ"ד הר"י גיאת. אבל דעת הר"ף דנוהג בזה¹⁵].

15 ור' מאיר ורבנן [נה]. נח' בדור שלהם, שליכא ביהמ"ק.

והראשונים ביארו דכיון דנאסר במנין, צריך מנין אחר להתירו¹⁶ [וכדאי' ביצה ה:]¹⁷. והראב"ד [לבעה"מ] הוסיף דכל שהיה אסור להם, עדיין אסור לנו עכשיו, וכדאי' בכ"מ [ר"ה ל]. מהרה יבנה ביהמ"ק ויאמרו אשתקד מי לא אכלו כך וכך ועשינו כך וכך. ופורץ גדר ישכנו נחש.

אך לכאז' כ"ז לדעת הראשונים דהוה תקנ"ח. אבל לדעת תוס' דהוה מדאורייתא, דביום הקרבן אסור. ואמאי צריך מנין אחר להתירו, דבזה"ז ליכא קרבן¹⁸. [ובפשטו משמע בתוס' דאף בזה"ז אסור מדאורייתא]. והאחרונים [צל"ח] ביארו דאף בזמן הבית מי שאינו מביא קרבן אסור מדרבנן.

והרא"ש הביא דמבואר במגילת תענית [הו' עירוב' מא]. דהמשפחות שהיו מביאים קרבן עצים, אף אחר החורבן היה להם דין יו"ט¹⁹ ביום שהיו אבותם מביאים העצים²⁰.

דף נ:

מאי איריא. פרש"י דקתני עד חצות מנהגא, מכלל דמחצות ולהלן אסור. והר"ן ביאר דאי ליכא שורש לאיסור מדאורייתא או מדרבנן, ל"מ המנהג לאסור, אלא היכא שרוצים להרחיק מהעבירה.

העושה מלאכה בערבי שבתות אינו רואה סימן ברכה וכו'. הרא"ש הביא בשם אבי העזרי דה"מ מלאכה להשתכר, אבל רשאי לתקן כליו ובגדיו לכבוד השבת. [וע' פוסקים רנא].

והמג"א [רנא א] הביא דמבואר [בסוף העמ' גבי בני בישן²] דאין איסור בפרקמטיא³. [דמקח וממכר אינו מלאכה גמורה].

רש"י ד"ה במוצאי שבתות. משום כבוד שבת שמוסיפין מהחול על הקודש. והגר"ז [שבת כט] כת' דכוונת רש"י משום כבוד שבת, דהוה זילותא לעשות מלאכה. ותוספת שבת לאו דוקא, דאינו בכלל תוספת שבת לאסור בכל מלאכות⁴.

והגר"ז דייק מלשון הרמב"ם [שבת כט ה] דהוה מדין ההבדלה, דכיון דרמי עליה לא יתעסק בדברים אחרים [דומיה דהאיסור להתעסק בצרכיו קודם התפילה]. ועי"ש שהאריך. ולפ"ז לא תלי בגדרי מלאכות האסורות בשבת. אבל הביא דדעת הטור [רצט] דאסור לעשות שום מלאכה קודם שיבדיל⁵.

תוד"ה העושה. פי' שישלים התפילה, ובהא נמי איירי הכא. מבואר בתוס' דלא תלי בהבדלה, אלא בזמן שסיימו התפילה. [וע"ע בפוסקים רצט י].

ודעת רבינו ירוחם [הביאו הב"י ורמ"א שם] דכ"ז דוקא מלאכה גמורה כאריגה וכתובה וחטיבת עצים, אבל הוצאה והדלקת נר מותר [וכ"כ הריטב"א בסוגיין⁶]. והב"י חלק.

התם מן המנחה ולמעלה וכו'. פרש"י ט' שעות ומחצה [מנחה קטנה]. [וכ"כ הריטב"א] והמהרש"ל תמה דבגמ' משמע דכל החילוק על 'סמוך' למנחה⁷. אבל המרדכי [תרג] ומהר"ם חלאוה כת' ו' ומחצה

16 והמלחמות הוסיף וכ"ש בזה, שהדבר מהני ומועיל לעסקי מצה ומרור [ואפי' אי לא היתה התקנה לשם כך]. ואין ב"ד רשאי להתיר דבר שיש בו נדנוד עבירה.

17 ובגמ' [לק' קח]. אי' דרב ששת היה יושב בתענית ערב פסח, והגמ' [בהו"א] מפרשת דס"ל כר"י בן בתירא דקרבן פסח ראוי להקריב מהבוקר [ואסור לאכול קודם הבאת הפסח]. ופרש"י ורשב"ם ותוס' דאף דבזמנו לא היה קרבן פסח, כיון דנאסר נאסר. [אבל מסקנת הגמ' דהוה משום שהיה איסטניס].

18 [ויל"פ דזה כוונת הבעה"מ].

19 ומבואר דדוחה אף תשעה באב נדחה, שמחצות קיימו מצוותם.

20 [ולכאז' הוא פלא מה שייך בזה יו"ט לאחר החורבן].

1 וצ"ב דאי נהגו משום מצוות פסח [וכפרש"י בע"א] אמאי לא יהני מנהג להרחיק משום הנך מצוות. והר"ן ביאר דה"ל לסתום ולכלול כל ער"ש ועריו"ט דמהני המנהג להוסיף על האיסור [להך ס"ד דכל ער"ש אסור מהמנחה]. [ואף דלא אשכחן דנהגו בזה]. והר"ן ביאר תי' הגמ' דא"ל לערבן יחד, דערב פסח הוה גדר איסור אחר. ולעולם י"ל דאי נהגו כן מהני. א"נ כיון דלא חמיר איסורא, דאף בזמן איסורא לא משמית', לא חמיר לאקבועי מנהגא דאיסורא טפי מיניה. וע"ד הא דאי' בירושלמי לגבי מוצ"ש דל"מ מנהג להוסיף.

2 והק"נ תמה דילמא איירי התם קודם חצות. אך הביא דמבואר [ב"מ עה:] דאם מזדמן לקנות קרקע סמוך לביה"ש רשאי. [ויל"ד אי יש חילוק בין פרקמטיא קבוע או מזדמן].

3 ועוד הביא [שבת לה:] דתקעו [סמוך לסוף היום] לסגור החנויות.

4 וכ"כ הנמוקי' [כאן] דלאו משום תוספת שבת, אלא משום כבוד שבת.

5 אלא דבטור הביא צד דסגי באמירת ברוך המבדיל [וכדאיתא שבת קנ:]. ועוד הביא דלאחר שהתפלל מותר. ושוב הביא מהרא"ש דאסור עד קדושה דסידרא, וכתוס'. [ויל"ל דהגמ' שבת איירי מדינא, ואילו הכא משום מנהג].

6 והריטב"א ביאר דדוקא מלאכה של רשות ושל קבע אסור, אבל להדליק נרות בין בביתו בין בביה"כ אינו בכלל סימן קללה, דאינו דבר דשייך ביה סימן ברכה. וכת' דקודם זמן תוספת אסור מה"ת ועובר בעשה. ולאחר מכן אסור עד שיאמר המבדיל בין קדש לחול. אבל לאחר שעבר זמן התוספת והבדיל מותר להדליק.

7 וכת' דט"ס הוא ברש"י. וכן הסכים המהרש"א. וע' אחרונים.

[מנחה גדולה]. וביארו דס"ד דהגמ' דמן המנחה לאו דוקא, ואף [חצי שעה] סמוך למנחה⁸.

סימן ברכה הוא דלא חזי וכו', הכא שמותי משמתינן. בפשוטו משמע דאין איסור בערב י"ט. אבל הרמב"ם [י"ט ח יז] כת' דאסור לעשות מלאכה, והעושה מלאכה אינו רואה סימן ברכה לעולם, וגוערין בו, ומבטלין אות בע"כ. אבל אין מכין מכות מרדות, ואצ"ל דאין משתינן.

והאחרונים הק' מ"ל דאסור, הא בהמשך סוגיין יש כמה דברים שאינם רואים סימן ברכה אף שאינו איסור. והביא"ה [רנא] כ' להרמב"ם למד מסוגי', דהמקשן נקט דהוה איסור. ויש למעט פלוגת' דאף לת' הגמ' רק לא משמתי, ומ"מ הוה איסור. וכ"כ הפר"ח [תצו יח].

הכא שמותי משמתינן. רבינו דוד הק' מנ"ל דמשמתינן⁹. ות' דאינו רואה סימן ברכה משמע דלא הוה איסור גמור, וממילא ש"מ דהמשנה הוה טפי ומשמתי. א"נ משום דנהגו קודם חצות, וע"כ משום דחמיר איסורי' גזרו קודם חצות.

ורבינו דוד כת' דמבואר הכא דמנדי' על איסור דרבנן. וכת' דכל איסור שעיקרו מדבריהם מנדי'. אבל מלאכת שבת דרבנן [דעיקרו דאורייתא] מכין מכת מרדות. אבל הביא הרמב"ם [חמץ ו יב, וי"ט ח יז, א כב] מבואר דבכל איסור דרבנן מכין מכות מרדות. וה"ה [ח יז] דייק מהרמב"ם דשמותי חמיר ממכת מרדות [וכדאי' לק' נב].

והכס"מ [ת"ת ו יד] כת' דהמפקפק ומזלזל בד"ס חייב נידוי, אבל אם רק עבר על איסור דרבנן מכין מכת מרדות.

וע"ע פר"ח [תצו א] אריכות אי יש שמתא או מכת מרדות במידי דרבנן. [וע"ע בראשונים לק' נב].

שפל ונשכר, דלא עביד וכו' במעלי שבתא. פרש"י דמצוה שלא לשמה הוה. ואף דלא נתכוון לשם מצוה. [וכ"מ בתוס']. וצ"ב דהא ליכא בזה מעשה מצוה כלל [אלא שלא נכשל בעבירה]. ובשלמא כשעושה מעשה מצוה שלא לשמה, מ"מ יש כאן מעשה מצוה. אבל מי שאינו עושה מלאכה [מחמת פינוק], האיך יחשב מעשה מצוה. ונהי דלא עשה מלאכה אסורה, מ"מ הרי לא נמנע מהמלאה מחמת כבוד השבת.

שמתוך שלא לשמה בא לשמה. הנפש החיים [פרקים ספ"ג] פי' שבכל פעם שלמד בקביעות¹⁰ כמה שעות רצופות, אף שכלל כוונתו היה שלא לשמה, מ"מ בלתי אפשרי כלל שלא יכנס בליבו כוונה רצויה לשמה¹¹. עכ"פ זמן מועט. וע"י אותה העת שכוון לשמה נתקדש ונטהר כל מה שלמד. [ואין הפירוש שיבוא אח"כ לעסוק כל ימיו רק לשמה].

תודה וכאן. ואורי' דהתם איירי שלומד כדי להתיהר ולקנטר¹² וכו' ואינו לומד ע"מ לעשות. [ויל"ד אי כוונת התוס' דדוקא כולו, והיכא דהוה לקנטר, אבל ע"מ לעשות שרי. או דאו או קתני]. ומשמע דאף להתיהר אסור. [ויל"ד היכא דעושה מב' מחשבות, וע' לע' ח:].

אבל תוס' [ברכות יז] כת' דלעולם יעסוק שלא לשמה, שיכבדוהו. וכ"כ תוס' [תענית ז]. דלעולם יעסוק כדי שיקראוני רבי¹³ או יכבדוהו. ודוקא לקנטר חמיר.

והגרי"א [אמרי נועם ברכות] ציין דתוס' דידן פליג דלהתיהר הוא בכלל נח לו שלא נברא. ומשמע מדבריו דכל היכא דעושה מחמת סיבה אחרת אסור, אא"כ עושה בסתמא ומתוך עצלות.

ויש ראשונים שכל דאף דעבירה הוא בידו, מ"מ לעולם יעסוק בזה, ועי"ז יבוא ללשמה¹⁴. [וצ"ע דבסוגיין אמרי' דגדול עד שמים חסדך¹⁵].

וקוצצי אילנות טובות וכו' אינו רואה סימן ברכה. פרש"י דהכל תמיהים ומלעזים וכו'. משמע דאיירי אף באופן דאין בזה איסור [ע' ב"ק צא], מ"מ אינו רואה סימן ברכה. ובפסקי תוס' [קלב] כת' דהקוצץ אילן סרק אינו רואה סימן ברכה.

ונותנין עיניהן בחלק יפה. פרש"י כשחולקים עם אחרים תמיד¹⁶ מקפידין ליטול חלק יפה. ותוס' [גיטין נט:] הק' אהא דאי' דכהן נוטל חלק יפה בראש, והא אמרי' בסוגיין דאינו רואה סימן יפה. ות' דאיירי בסעודת חבירים או

8 ועוד כת' המהר"ם חלאוה א"נ מתני' חצות לאו דוקא, ולא דק בחצי שעה.

9 ויל"ד כוונת הקו', האם דן האם משמתי' על איסור דרבנן. או דמנ"ל דהוה איסור גמור [אבל אי הוה איסור גמור, ודאי משמתי].

10 [אמנם בסוגיין קאי אף בשאר מצוות].

11 ועי"ש ושער ד' שהאריך בגדר לשמה בתורה. ואכמ"ל.

12 והר"ן כת' דגוויי טובא איכא בשלא לשמה, דהתם מיירי לקנטר ולהתגדר, שכוונתו לדבר עבירה, אבל הכא שאינו מתכוון לדבר עבירה ולא מצוה.

13 ולפ"ז הא דאי' [נדרים סב.] לאהבה את ה' ולדבקה וכו' שלא יאמר אקרא שיקראוני רבי וכו', אלא למוד מאהבה וסוף הכבוד לבא, הוא למצוה. אבל מי שאינו יכול ילמד אף בלאו הכי.

14 וכ"כ בשו"ת מהר"ח אר"ז [ס"ס קסג] דכל שלא לשמה חד הוא וכולם עבירה. ומ"מ עבירה זו הותרה שסופה לבא לידי מצוה, וכמו המציל אשה בנהר ומפקח גל בשבת. וכת' דכ"מ [נזיר כג] שמדמה אותה למעשה דיעל. אבל מי שמקשה ערפו לעולם לא יעשה מצוה נוח לו שלא נברא.

15 ואפשר דאיירי אף כשיש בו חלק לשמה.

16 משמע דוקא מי שעושה כן בקביעות.

מעשר או צדקה¹⁷. אבל מידי דשותפות אמרי' בסוגיין דאין ליטול חלק יפה. ותוס' [מ"ק כח:] תי' דיש לישראל ליתן לו מנה יפה, אבל הוא אין לו ליטול¹⁸. ועוד כ' דנר' דגבי כהן, שזהו דינו, יכול לראות בו סימן ברכה.

שכר מתרגמין, דמיחזי כשכר שבת. בפשוטו מבואר דאף דמדינא מותר, מ"מ אינו רואה סימן ברכה¹⁹. ובפשוטו איירי ע"י הבלעה. [ויש ראשונים דמותר אף בלא הבלעה²⁰]. אבל המהר"ם חלאוה כ' דמ"מ אסור, דרובא דשבתות הן. [ולפ"ז כוונת הגמ' דהוה איסור].

אינו רואה סימן ברכה²¹. וכע"ז אי' בכ"מ דאינו רואה סימן ברכה, העושה מלאכה בערבי שבתות [לע'], ובתשעה באב [תענית ל:]: ובפורים [ע' מגילה ה:]; ובפוסקים תרצו א]. וכן המוכר ס"ת [מגילה כז, ובפוסקים י"ד ער].

והפוסקים דנו אי יש בזה איסור [וכ"מ ברמב"ם הנ"ל גבי ערבי שבתות], או דלא גזרו, ומי שאינו חושש לברכה רשאי.

והפוסקים הביאו דמשתכר בקנים, וכן כותבי תפילין ודאי ל"ש בזה איסור. א"כ צ"ב מנ"ל דבאידיך יש איסור.

וכה"ק ה"ט [י"ד ער] דהרמב"ם [ס"ת י ב] כת' דאסור למכור ס"ת [אפי' אין לו מה יאכל, וההג"מ חלק], והב"י [שם] כת' דאמרי' דאינו רואה סימן ברכה מעולם, משמע שיש איסורא. והט"ז הק' מסוגיין²². והט"ז תי' דגבי ס"ת אי' ברישא דברייתא איסור, ומשמע דאף הסיפא דומיה דרישא. והח"י [תסח ב] כת' דהב"י דייק חילוק הלשון 'לעולם'.

בני ביישן - קבלת מנהג

בני ביישן נהוג וכו'. מבואר ברש"י דקיבלו עליהם לו לילך לשוק, אלא יתעסקו בצרכי שבת. [וכ"מ פ"ח]. והאחרונים דנו אי איירי קודם חצות, הא ל"מ מנהג בזה [וכדאי' לעיל, דדוקא בערבי פסח מהני מנהג]. והר"ן כת' דהנידון להפליג בספינה מרחק קטן [דאי' שבת יט. דמצור לצידן מותר]. [ע' ר"ח בשם הירושלמי].

בני ביישן נהוג וכו' כבר קיבלו אבותיכם עליהם. תוס' [נא]. כת' דה"מ מנהג חשוב שהנהיגו ע"פ ת"ח.

והראב"ד [לרי"ף] הביא דמבואר כאן שכל מנהג שנהגו בו מצד איסור, וקבלו על עצמם סתם, הוה מנהג ואף הבנים חייבים. וכת' דהיכא דקבלו אותו על עצמם לבד, הבנים רשאים לשנותו, אם לא נהגו בו אחרי מיתת אביהם. ואם נהגו בו כבר קבלוהו ושוב אין מתירין להם.

וכ"פ השו"ע [י"ד ריד ב] דקבלת הרבים חלה עליהם ועל זרעם, וכן הבאין מחוץ לעיר לדור שם הרי הם כאנשי העיר וחייבין.

והראב"ד כת' דכ"ז במנהג שנהגו מחמת איסור, אבל דבר שהוא הסכמת הקהל הבנים אינם חייבין. ואף הם אם יסכימו כולם לחזור בהם. אלא שאין היחיד רשאי להוציא עצמו. [והרמב"ן [משפט החרם, ה' אחרי חי' נדרים] האריך לבאר גדר חרם, שב"ד או אנשי העיר רשאים להחרים, והחרם שלהם חל על החייבין לילך בתקנתן. והוא כעובר על השבועה²³. ועי"ש שהאריך בחילוקים בין שבועה לחרם²⁴].

שם. הראב"ד כת' דכיון דהוחזק [ג' פעמים] במנהגו ל"מ לישאל עליו לחכם להתירו להם²⁵. דאין

17 משמע דהטעם משום דאינו נוטל משל חבריו [ואין להם זכות ע"ז]. ואף דכה"ג נמי שייך קפיידא וצרות עין אין חסרון.

18 ילה"ס בכוונת התוס' האם הישראל יתן, והוא יסרב משום סימן ברכה. או דהיכא דהישראל נותן לו אין בזה משום קפיידא וצרות עין.

19 וע' מג"א [שו ח] ומחצה"ש שם דדנו דאיסורא ליכא.

20 והמרדכי [כתובות קפט] הביא מח' האם מותר לשכור חזנין לשבת בלבד, או דוקא ע"י הבלעה [וכ"כ הטור תקפה]. ודעת הר' שמואל דמותר ליטול שכר לקיים המצווה. והב"י [תקפה] תמה אטו לקיים מצווה נחלל שבת. וביאר כוונתו דבלא"ה הוה גזירה רחוקה אטו מקח וממכר, וכה"ג לא גזרו משום מצווה. והביא ראיה מסוגיין דאין בזה איסור [אלא דאינו רואה סימן ברכה].

21 והפוסקים דנו אי אינו רואה סימן ברכה במלאכה זו, או בשאר עסקיו. או שיפסיד מצד אחר. ועי"ע ט"ז [תסח א].

22 [והט"ז הק' מדברי הגמ' לע' דסימן ברכה הוא דלא חזי שמותי לא משמתינן ליה, משמע דמותר. אמנם הרמב"ם שם מבואר דאסור. ע' לע' בשם הביא"ה].

23 והגר"א [י"ד רכח צג] כתב דהנשבע נגד חרם הקהל הוא נשבע לבטל את המצוה, דיש רשות לכל דור לעשות תקנות וסייגים.

24 [וכת' דמ"מ יכולים האוסרים להתירן].

25 דכיון דהוחזק במנהג מהני, אף שלא קיבל עליו בלשון קבלה ונדר. [והפוסקים דנו בזה בכ"מ].

נשאלין על נדרי מצווה²⁶. [ולכאור' הוה מדרבנן²⁷]. ובש"ת הרשב"א [ג רלו] ביאר דכל מי שקיבל על עצמו לנהוג איסור בדבר המותר, לנדר ולעשות גדר בפני האיסור, הוה כאיסור של תורה שאין להם היתר לעולם, וחמיר מהשבויה והנדר. אבל הרא"ש ור"ן [בסוגיין] כת' דיכול לישאל לחכם שיתירו לו מנהגו²⁸. [והו' ב' דיעות בשו"ע יו"ד ריד א].

והרשב"א הביא דבכ"מ מצאנו ד'נהגו' איסור והרחקה בכמה דינים [ואף דלא תקנו להם ב"ד], אלא שנהגו על עצמן²⁹. וודאי לא מהני התרת חכם. והש"ך [ריד ד] כת' בשם המהרש"ל דבמה שקבלו עליהם כל ישראל לכו"ע אינו יכול להתיר, ודייק כן מהלשון 'ואחרים נהגו בו היתר'. ועוד כת' המהרשד"ם [יו"ד מ] דבמקום שיש מח', וקיבלו עליהם כדעת א' מהם, ע"ז הוכרע דהוה איסור גמור ול"מ שאלה.

והפוסקים [מהרשד"ם יו"ד מ] כת' דבסוגיין יש טעם נוסף, דאף אי מהני שאלה לאב על מדרו, מ"מ הבן אינו יכול לישאל במה שהוא לא נדר³⁰. וכן תמה הק"נ על דברי הרא"ש האיך מהני שאלה וחרטה, הא הם לא נדרו³¹.

והק"נ כת' דאפשר דאיירי במנהג שאינו חייב מחמת קבלת האבות, אלא משום דנהג במנהג האב. ומהני לישאל על מה שנהג במנהג זה.

ויש אחרונים שדייקו מהא דלא נקט דכבר קבלתם בעצמכם³². אלא נקט משום קבלת האבות, דמשום קבלת האב דלא מהני שאלה³³.

והמש"ל [נזירות ג יג] דן כשהאב הדיר את בנו בנזיר [ע' נזיר כח:]: האם הבן יכול לישאל לחכם על נזירות זו, כיון דאין הנדר שלו. אבל המנח"ח [שסח בקומץ] הביא כן מדברי הירושלמי [כאן] דהק' ואין אדם נשאל על נדרו, ות' תמן משנדר נשאל, ברם הכא אבותיכם נדרו. והירושלמי מקש' כל שכן יהו מותרות וכו'. והביא דמסקנת הירושלמי דכ"ש שמהני שאלה על נדר דהדירו אחר³⁴. וצ"ע.

שם. כבר קיבלו אבותיכם. משמע דתלי בקבלת אבותיו. וכ"מ בשו"ע [ריד ב] דמהני קבלת האבות על הבנים. אבל החוות יאיר [קכו, הו' בפתח"ת] כת' דהעיקר תלי מנהג המקום, אבל מה שהאב נוהג אינו מחייב את הבנים³⁵. ומש"ה דוקא תקנת הקהל³⁶. דאחר ניתנה תורה ונכתב לא תסור, ממילא כל תקנת חרמים וקבלת חכמי הדור חובה לקיים.

לעיל. אנן לא אפשר לן. אף דעכשיו קשה לו, לא אמרי' דאדעתא דהכי לא קיבל עליו. וכ"פ השו"ע [ריד א] דמי שנהג במנהג³⁷, ועכשיו רוצה לחזור בו משום מחמת שאינו ברי צריך התרה. והש"ך [שם ב] הק' מ"ש ממש"כ הפוסקים [תקסח ב בסופו] שמי שנהג להתענות בבה"ב או עשרת ימי תשובה, ואירע ברית מילה, מותר לאכול וא"צ התרה. דאדעתא דהכי לא קיבלו עליו. והש"ך חילק דהתם אסיק אדעתיה, והכא לא אסיק אדעתיה.

והדגול מרבבה כת' דאף מחמת חולי א"צ התרה, אלא דהשו"ע איירי שרוצה לחזור ולבטל המנהג לגמרי. ובזה צריך התרה.

א"ל לרב יוסף, א"ל ניכלה זר באפייהו. הר"ן ביאר [בשם ר"י] דהיה מנהג טעות. דכיון דשייך בזה תקלה [וכדאי' בסמוך] ל"ש לגזור משום מיגדר מילתא. והדבר שקול לכאן ולכאן³⁸.

26 והראב"ד כ' דמי שנשבע לקיים את המצוה או שלא לעבור עבירה ובא לישאל אין מתירין לו. כדאי' [בכורות מה:] דהנושא נשים בעבירה נודר, ולמ"ד צריך לפרט הנדר רשאי לעבוד. דלא חיישינן דילמא אזיל לגבי חכם ושרי ליה, דהוה לדבר מצווה. [ויש לחלק דהתם הוה חיוב גמור].

27 [וע' בראשונים] [נדרים כג] שהאריכו להחמיר דאין מתירין שבועות ודבר מצווה. והראב"ד כת' דאף דמתירין נזירות, היינו משום דנודר איקרי חוטא.

28 ובסוגיין באו לחכם לשאול אם רשאי לזלזל במנהג, ולא באו להתיר ע"י פתח וחרטה. דכ"ג מתירין ככל הנדרים. כדאשכחן בשמנו של גיד, דישאל קדושים 'נהגו' בה איסור. וכן בנות ישראל החמירו ע"ע וכו' יושבות ז' נקיים.

29 והרשב"ם כת' דמדברי הב"י נר' דלא כן. [וכ"מ ברא"ש ור"ן בסוגיין].

30 ומה מהני שם מתחרטים, הם אבותיהם שהם בארץ הם נדרו, והם אינם מתחרטים.

31 ודוחק דשאלו הבנים האם חייבים לחנך את בניהם [שעדיין לא קיבלו עליהם], מכאן ולהבא.

32 [ודלא כרא"ש דאף בסוגיין מהני. ודלא כראב"ד דבכל קבלת מנהג ל"מ שאלה. וצריך למצוא שורש לזה בראשונים].

34 ולדברי האחרונים הנ"ל יש לפרש מסקנת הירושלמי באופ"א.

35 [וקרא דשמע בני אסמכתא הוא].

36 והפוסקים האריכו בדין קהילות שנעקרו. והפוסקים נקטו דכל שנמשך מנהג הקהילה, מהני לחייב הבנים, ששייכים לקהילה זו. ואף שדרים מעורב עם שאר קהילות. [אך מי שעזב מנהג וקהילת אבותיו, יל"ד לסברת החור"י אי יש איזה סיבה שהבן יחזור דוקא למנהגי קהילה זו. אבל לפשטות הראשונים קבלת האבות מחייב בני הבנים].

37 כגון שלא לאכול בשר ויין בג' שבועות שבין י"ז בתמוז לט' באב. או בתעניות שבין ר"ה ליו"ה כ.

38 והא דאי' [בסמוך] משום תקלה הוה הוכחה דהוה מנהג טעות.

ואסיק רב אשי דלאו מילתא מציעתא היא, אלא תליא להאי גיסא או להאי גיסא. דאי רובא אורז אכלי לאו מנהג טעות היא, אלא משום מגדר איסורא. דטפי איכא למיחש שלא תשתכח תורת חלה ממאי דאיכא למיחש דילמא אתי לאפרושי מן הפטור על החיוב. וא"כ הוה מנהג חשוב³⁹.

דברים המותרים ואחרים נהגו בהן איסור וכו' בכותאי. אבל בגמ' [נדרים פא:] אי' דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור, אי אתה רשאי לנהוג בהם היתר לבטלן, שנאמר לא יחל דברו. והראשונים נקטו דהתם איירי באופן שמחוייב ע"פ דין [במנהג חשוב, ע' בסמוך]. ואילו בסוגיין איירי באופן שאינו נדר חשוב, ואפ"ה איסור לזלזל בפני ע"ה [ע' בסמוך].

ובגמ' [נדרים טו.] משמע דהך ברייתא הוה מדרבנן [אף דנקט קרא ד'לא יחל דברו']. והראשונים [פא: הנ"ל] משמע דלא קיבלו עליהם בתורת נדר, וכה"ג קבלה לדבר מצווה הוה רק דרבנן. אבל קבלה גמורה לדבר מצווה חשיב נדר [וכדאי' נדרים ח.].

וההתוס' [י"ד ס"ס קז] כת' דכל מנהג שקבלו הוה קרוב לנדר דאורייתא, וכדין קבלה לדבר מצוה [וכ"כ הברכי יוסף שם].

תוד"ה דילמא [שייך לק']. וי"ל דבבבול איכא למיטעי וכו' ויפריש מאותו צד על צד אחר. דבבבול רשאי להפריש ממין על שאינו מינו [וכמ"ש תו' לע' לה.], ואף ממקום מין א' על מקום מין הב'.

וההתוס' רא"ש חלק דא"כ אף בב' מיני חיובא איכא למיחש. אלא חיישי' שיהא חטין בשיעור החיוב מצד זה, ואורז באמצע, וקב חטין בצד הב'. דאי אורז מתחייב, מהני לצרף ומפריש מהקב על הכל.

בא"ד ואיכא למיחש שתהא עיסה רובה אורז במקום א' וכו'. מבואר בתוס' דהחלק שהרוב אורז אינו מתחייב וההתוס' רי"ד הק' דאם החטין נותנים טעם באורז, כולו מתחייב בחלה וכדתנן [חלה ג ז] דהאורז נגרר אחר החטין⁴⁰. וכן תמהו האחרונים על תוס'⁴¹. ויש שתי' דאיירי דבדליכא נתינת טעם [ודוחק].

דף נא.

אי אתה רשאי להתירן בפניהן א"ר חסדא בכותאי וכו' דמסרכי, הנך אינשי נמי וכו'. [וכן בבני מדינה דלא שכיחי רבנן]. תוס' נסתפקו אי בשאר בני אדם רשאי להתיר לפניהם דוקא [ומהני מנהג גרוע לחייב אותם], או דמתיר אף להם.

תוס' ד"ה אי. תימה א"כ האיק התיר רבי בית שאן וכו'. האחרונים הק' דנימא דבית שאן לא היה מקום כותאי. והפ"ח [תסח ד, והו' בק"נ] תי' דמקום שלא כבשו עולי בבל הוה רחוק מעיקר ישוב אר"י [וכדאי' ריש גיטין], ולא שכיחי ת"ח. ועוד הביאו בשם ס' משא מלך דבמקום ת"ח מתירין לפניהם, אבל אין מתירין להם עצמם¹. [וזהו קו' התוס' האיק התיר להם].

בא"ד ות' רבינו נסים וכו' שרוצים להחמיר על עצמן, אבל דברים שנוהגין מחמת טעות וכו' יכול להתיר בפניהם. בפשוטו משמע דתוס' דקאי אף בכותאי², דכיון דהוה טעות ל"ש מיסרכי. אבל דעת המלחמות דאף מנהג בטעות אינו רשאי להתיר לפניהם. [וע' בסמוך].

בא"ד וכ"מ בהדיא בירושלמי. דאי' ר"א ברבי בון כל דבר שאינו יודע בו שהוא מותר וטעה בו באיסור נשאל ומתירין לו, וכל דבר שיודע בו שהוא מותר ונהג איסור נשאל ואין מתירין לו.

והמלחמות [והר"ן] דייק מדברי הירושלמי דדוקא היכא דבאו לשאול³, דכיון דהם מסתפקים בדבר ובאין לשאול, א"כ אינו ברור להם. וכה"ג אין לחוש לסירכא⁴.

39 ולפ"ז לכאור' תלי בתחילת המנהג אי הוה מנהג חשוב. [ועיל"ד אי בשעה שנתקן היה מנהג חשוב, ואח"כ נשתנה החשש. ושוב ל"ש חשש זה. ועד"ז מצוי בכמה מנהגים].

40 ולדעת הרמב"ם [מצה ו ה] אפי' בנתינת טעם בעלמא. והראב"ד [שם] חלק דדוקא היכא דאיכא כזית בכדי אכילת פרס. [ותלי בגמ' זבחים עח., וע"ע רמב"ן ורא"ש סו"ה חלה].

41 [ובדברי תוס' י"ל כשעשה עיסה מכוסמין ואורז, וכדאי' בירושלמי [הו' לע' שם] דדוקא חטין גוררת לאורז. אבל יש ראשונים שהזכירו חטין להדיא. וצ"ע].

1 וכו"ד הרמב"ן. אך צ"ב מנ"ל לתוס' להק' כן. [הא בסמוך תוס' נסתפקו בזה].

2 דרבי התיר בית שאן אף במקום דליכא בני תורה.

3 אבל רבינו דוד כתק דהגמ' דילן לא חלקה בין באו לשאול.

4 ומלמדן אותם כל עיקרי הדברים שלא יסרכו ולא יסתבכו בהן, שאין לך לומר דבבני תורה קאמר.

בא"ד ואור"י דמתני' איירי במנהג חשוב שהנהיגו ע"פ ת"ח וכו'. **הש"ך** [ריד ז] הביא דגדר מנהג חשוב תלי רק אי נעשית ע"י גדולים ות"ח. אבל **הב"ח** [שם] נקט דתלי בשורש המנהג, אי יסודו ע"פ חשש מדינא⁵.

והב"ח כת' דהטור החמיר אף במנהג שאינו חשוב, דא"כ נתת דבריך לשיעורין איזה הוא מנהג חשוב⁶. והש"ך חלק דתלי מי תיקן, ול"ש בזה נתת דבריך.

בא"ד ור"י נסתפק במנהג שאינו חשוב וכו' אם יכולים להתיר להם וכו'. ומבואר דמקור הספק בהא דא"י [בסמוך] ולא רצו לומר להם מותרים אתם, דבפשוטו משמע דאף להם מותר. אך יל"פ דמדינא מותרים, אלא משום מנהג.

והפ"ח [תסח ד] ביאר דהספק דבברייתא אי' אי אתה רשאי להתיר לפניהן, משמע דכל הנידון לפניהם [ובזה כותאי אסור, ובת"ח מותר]. אבל להם אסור. אפי' במנהג שאינו חשוב⁷. ואילו בברייתא בסמוך משמע מותרים אתם.

והפוסקים הביאו דדעת רוב ראשונים להחמיר במנהג שאינו חשוב, לבני אותה העיר. [וע"ע מהרש"א בכוונת הרשב"א בסו"ד התוס'].

בא"ד [שם] אם יכול להתיר להם. דמנהג שאינו חשוב אינו מחייב אף את בני המקום. ומ"מ אינו טעות גמור, ומש"ה בבני מדינה וכותאי חיישי' דמיסרכי⁸.

אלא אמר רב אשי חזי' ואי רובן דגן וכו' דילמא אתי לאיפרושי מהפטור על החיוב. **הראב"ד** [לרי"ף] ביאר דמשום חשש תקלה יש לבטל את המנהג⁹. אבל מדברי הר"ן [הנ"ל] מבואר דכיון דרובן דגן אכלי הוה מנהג טעות.

וכ"כ **המלחמות** דהוה מנהג בטעות, שטעו בדרכי יוחנן בן נורי [ע' לע' לה.]. ואף דבבני מדינה שייך מיסרכי, משום חשש תקלה התיירו. שאם היה קבלה להחמיר לא היה רב יוסף אומר ניכילה זר באנפיה.

והמג"א [תרצ כא] הביא **מש"ת הרמ"א** דאם נמצא באחד מהפוסקים מנהג, אין לבטלו אפי' בשעת הדחק, כדאמרי' בני ביישן. ובמנהג שנתסיד ע"פ ותיקין אפי' יש צד איסור בדבר אין לבטלו. ומיהו אם נשתנה הענין מבתחילה מתירים. והפרי חדש [תצו] חלק עליו.

ואין רוחצין ב' אחים בכבול וכו'. והגמ' [בסמוך] מפרשת גזור ב' אחים אטו בעל אחותו. והמלחמות כת' דגזרו לאו דוקא, אלא דטעו בזה. והוה מנהג בטעות. [ומש"ה לא חששו לזה בני ר"ג]. אבל הר"ן חלק דלא משמע דטעו, אלא באמת גזרו. וביאר דדורות הראשונים של בני כבול היו בני תורה וגזרו. [והם לא ידעו מנהג המקום].

ולדעת תוס' איירי במנהג שאינו חשוב. [ומשמע דבני מדינה גזרו מעצמן, ובלא ת"ח].

ומעשה ביהודה והלל בניו של ר"ג שרחצו וכו' ולעזה עליהם כל המדינה וכו' ולא רצה לומר מותרין אתם וכו'. דבני מדינה ככותאי. אבל לפני ת"ח מתירין.

והראשונים הק' דתנן נותנים עליו חומרי מקום שהלך לשם. והמלחמות הוסיף דודאי ידעו מנהג המקום. אבל הר"ן כת' דהני רבנן ודאי לא הוו ידעי מנהגייהו, דאלו הוו ידעי לא הוו עבדי עכ"פ משום דבני מדינה אי אתה רשאי להתיר בפניהן¹⁰.

והרשב"א [בסו"ד התוס'] כת' דאיירי בדעתו לחזור, וכדאי' בסוף העמ' דל"ש נותנים חומרי המקום. וכ"מ **בבעה"מ**. והראשונים [מלחמות, מהר"ם חלאוה] דחו דמ"מ הו"ל לגמ' להק' כן להדיא¹¹.

ור"י [בתוס'] תי' דהמשה דוקא במנהג חשוב, שהנהיגו ע"פ ת"ח. והכא איירי בהנהיגו מעצמן. והמלחמות כת' דאיירי במנהג טעות, שנתחלפה להם כאילו נגזר. ואף מנהג טעות אין להתיר לפני

5 ועד"ז כת' הראשונים בכ"מ [ע' ר"ן נ:]: דל"ש מנהג אלא היכא דיש צד איסור גמור בדבר.

6 [וע"ע מג"א תסח יב בשם המהרי"ל].

7 דאינו מחייב את הבאים ממקור"א.

8 אבל דבר שיסודו טעות לא חיישי' דמיסרכי. {ומשמע דאף לצד דאמרי' להו מותרין אתם, ורשאי לחזור ממנהגם. מ"מ כל זמן שמקיימים המנהג יש בזה גדר מנהג. ואינו גדר טעות}.

9 **ובש"ת הרא"ש** [נה י] הביא מכאן דאם יש צד קלקול ממנהג יש לבטלו, ואף מנהג גמור מבטלים משום חשש תקלה.

10 והר"ן כת' דהגמ' לא הק' היכי עביד הכי, דפשיט"ל דלא הוו בקיאים במנהגיה שהרי לא הרגישו בדבר כלום עד שלעזה עליהם מדינה.

11 ועוה"ק דאב"י [בסמוך] ל"ל הק' סברא אלא לאר"י. וע' מש"כ תוס'.

ע"ה¹². אבל אילו קבלו עליהם האבות לדעת היכי קתני ולא רצו לומר להם מותרין אתם¹³.

והר"ן כת' דלא רצו לומר להם דמדינא מותר, אלא שאתם החמרתם על עצמכם¹⁴ [וכמ"ש תוס' בצד א'].

כדתניא אם הכל אדם רוחץ חוץ וכו'. פרש"י משום הרהור. ואתו אינהו וגזור בב' אחין משום בעל אחותו. ומשמע דבאחין חששו משום פריצות.

אבל רש"י [לע'] כת' דצד האיסור משום פריצות, דנימא מתוך שמצויין יחד נותנין עין למשכב זכור¹⁵. והתוס' ר"ד הק' דא"כ כ"ש שיש לאסור הרחוקין לרחוץ יחד¹⁶. אלא ודאי שהטעם משום דאתי להרהורי, וכדאי' בגמ' [כאן] דבמקום שנהגו לאסור אחים משום דאתי לאחלופי בבעל אחותו דאיכ' הרהור.

חוץ מאביו וכו'. המדכ' [תרו] כת' דאף לדינא לדין אסור. ואינו נראה לחלק דדוקא התם שרחצו בגיגית, אבל במרחץ שלנו מותר¹⁷.

והאגודה [הו'] ברמ"א אה"ע כג' ורמב"ט כת' דבמקום שנהגו לכסות הערוה במכנסיים ל"ש איסור, וע' פתח"ת. והמהר"ם חלאוה הביא בשם תוס' דדוקא מרחץ יבש אסור, אבל בנהר שמכוסין במים מותר¹⁸.

חומרי מקום שהלך לשם

כי אתא רבה בב"ח אכל דאייתרא. פרש"י חלב בכפיפת הקיבה¹⁹, דבני בבל נהגו בו איסור²⁰. [ורב נחמן [לע'] שם] מבואר בני בבל החזיקו אותו כחלב לחומרא, ולא לקולא²¹. והר"ן [שם יג: בדה"ר] הביא דעת הראשונים דבני בבל החמירו רק ממנהג].

ובחי' הר"ן [בסוגיין] כת' דאף אי נימא דבני בבל נקטו לאסור מדינא, מ"מ תלי בדיני חומרי המקום. וביאר דכיון שנהגו בני המקום כדברי האוסר עשאוהו כרבם. שתלמידיו ואנשי מקומו נוהגין כמותו בין להקל בין להחמיר [וכדאמר] [שבת קל]. דבמקומו של ר"א היו כורתיים עצים לעשות פחמין לעשות ברזל. והו' כאילו קבלו עליהם לנהוג בזה איסור, הם וכל הנלוים עליהם. ומש"ה כל הנכנס באותו מקום אם אין דעתו לחזור אסור באותו דבר מן הדין.

כיון דחזינהו כסייה וכו' שווינכו ככותאי. פרש"י דדוקא בכותאי אינו רשאי להתיר לפניהם, וכדלע'. והבעה"מ נקט דלפני ת"ח מותר לעשות אפי' בפרהסיא, ומש"ה נחשב ככותאי.

אבל המלחמות ושאר ראשונים חלקו דכאן אכל בצינעא, ולא חשב שיראו, ובזה לא היה צריך להסתיר כיון שראו שאכל בצינעא²². [וכ"כ הגר"א בשו"ע].

והראשונים הק' דמבואר [נב]. דבישוב אסור לעשות מלאכה, תוך התחום. ואילו הכא גבי אכילה אמרי' דהותר בצינעא. ות' דשאני מלאכה דהוה מפורסם. משא"כ אכילה²³.

אך בגמ' [חולין קי]. אי' דאכל כחלי בפומדינתא, והק' משום חומרי מקום שהלך לשם. ות' שאכל חוץ לתחום. והר"ן כת' דאף תוך התחום היה מותר בצינעא. [ולרווחא דמילתא תי' כן]. אבל הראב"ד [לר"ף] תי' דתלמיד אינו רשאי להקל במקום אדם גדול. ומש"ה היה צריך להחמיר במקום רב חסדא, משום כבודו דרב חסדא²⁴.

ורבה בב"ח ל"ל הא דתנן נותנין עליו וכו' וחומרי מקום שהלך לשם וכו'. המלחמות [ועוד

12 ודלא כתוס' דמנהג טעות מתירין אף להם.

13 אבל דעת תוס' דאף מנהג שאינו חשוב רשאי לומר מותרין. ור"י נסתפק אי מותרין מדינא, אלא משום מנהג. או דבאמת אינם חייבים ע"פ המנהג.

14 וביאר דכיון דהם סבורין עכשיו שהוא אסור מן הדין, ואין מגלין להם צד קולה שבו, דאסור משום מנהג ושלא מן הדין.

15 [דאי' קיד' פב. דלא נחשדו ישראל על הזכור].

16 ואולי כוונתו באופן דמצויין יחד.

17 דמנין לנו לחלק מדעת הכרס.

18 ומשמע דכוונתו דהוה זמן מועט עד ירידתו למים ולא חששו בזה.

19 ובגמ' [חולין נ]. יש ב' לשונות אי חלב דאקשתא לכו"ע אסור, ונח' בדאייתרא. או דנח' באקשתא, ודאייתרא לכו"ע מותר. ורש"י [שם] הביא דבסוגיין מבואר דנח' בדאייתרא.

20 ורש"י [שם] כת' דאנן גירי בתר בני בבל, דאנן בני גולה אנן.

21 ומ"מ מדברי רש"י שם מבואר דהוה איסור גמור.

22 והר"ן ביאר דלא היה מחלוקת נופל בכך בין ת"ח, שכבר הם יודעים שבדין היה עושה. והיה עושה בצינעא.

23 וכת' דעוד אפשר שמלאכתו של רב ספרא היתה מלאכה מפורסמת שא"א לעשותה בצנעה.

24 והביא כע"ז [שבת יט: ועוד] אתריה דרב הוה, וכן [שם מו.] באתרי' דר' יוחנן לא הוה מטלטל. [ואף דתלי במח' קודמת, שהיה גדולים מ"ח].

ראשונים] כת' דנכללו בחומרי מקום שהלך לשם ב' סברות, משום מנהג המקום, ומשום מחלוקת. והרמב"ן כת' דקו' הגמ' כאן משום דיני המנהג. אבל כה"ג ל"ש מח'. וביאר בדבר שכלי במח' קדמונית ל"ש מחלוקת, דלא קיבלו עליהם בתורת מנהג אלא שהם סבורים דהדבר אסור מדינא²⁵, ודברי תורה אי"צ חיזוק. והוה כמחלוקת ב"ש ובי"ה, שאלו עושין כדבריהם ואלו עושין כדבריהם ונוהגין אהבה ואחווה זה עם זה²⁶.

ודוקא בכותאי או בני מדינה אינו רשאי לנהוג היתר לפניהם, דמסרכי. אבל בפני ת"ח אף בפרהסיא נוהג היתר. והגמ' תי' שדעתו לחזור²⁷. דלא קבע, שלא נתקבל עליו ישוב המדינה ומנהגם כיון שהיה דעתו לחזור למקום ההיתר.

והמלחמות כת' דסברת 'אל ישנה מפני המחלוקת' שייך אפי' לפני ת"ח²⁸ [ודלא כבעה"מ דדוקא לפני כותאין]. ומש"ה אסור אפי' בחדרי חדרים²⁹. ואף היכא שדעתו לחזור. [דתי' הגמ' איירי דוקא במידי דל"ש מח']. והיינו מתני'.

אמר אביי וכו' אבל מאר"י לבבל לא, כיון דאנן כייפינן³⁰ וכו'. פרש"י כלומר³¹ דאין להם לשנות מנהגם, אלא עושין כמקומן. [ובן אר"י אי"צ לקיים מנהגי בני בבל]. ובגמ' [חולין יח:; הו' בתוס'] הו' תי' אביי להיפך, דר' זירא שעלה מבבל לאר"י ואכל מוגמרת³², ומק' הגמ' דנותנין עליו חומרי מקום שיצא משם. ותי' אביי דכיון דהגיע לאר"י כייפינן להו. ונתבטל דין מנהגו.

רב אשי אמר וכו' דעתו לחזור הוה. והבעה"מ כת' דהיכא דדעתו לחזור רשאי לעשות כמנהגו בפני ת"ח אפי' בפרהסיא, ודוקא בפני ע"ה אסור.

ותוס' הביאו דבגמ' [חולין שם] הו' דברי רב אשי [להיפך] דהמשנה בדעתו לחזור, ורב זירא אין דעתו לחזור [ומש"ה קיבל מנהג שהלך לשם, ואכל מוגמרת].

ותוס' [וכן תוס' בחולין, והרא"ש כאן] כת' דתרווייהו איתנהו, ולצדדים קתני. והכל תלי אם דעתו לחזור, ובזה נקבע מקומו. ומחוייב במנהגי המקום הזה. [ותוס' חולין כת' דאין זה דחוק].

אבל הרמב"ם [יו"ט ח כ, והשו"ע תסח ד] פסק דנותנים עליו חומרי מקום שהלך לשם. וכשדעתו לחזור נוהג כאנשי עירו, אבל לא יתראה לפניהם מפני המח'. וכדאי' בסוגיין. והגר"א [שם] ביאר דדחה לגמ' חולין מפני סוגיין.

והגר"א יישוב הא דר' זירא אכל, משום דס"ל כמאן דמתיר, וכלפיו הוה כמנהג מחמת טעות. ורשאי לבטלה³³.

והגר"א ביאר דהעיקר אחר מקום שיצא משם, חומרא מפני המח'.

תוד"ה רבה. דהשתא לצדדין קתני. [והכל תלי היכא דדעתו להשתקע]. אבל המלחמות [ורבינו דוד הו' לע' חילק דכ"ז משום דין מנהג [שנעשה בן עיר ליומו], ובזה אמרי' דכיון דדעתו לחזור אינו חייב במנהגם. אלא דמ"מ יש בזה משום המח', והיינו מתני' דחומרי מקום שהלך לשם³⁴.

וה"מ במנהג שנהגו כן משום סייג וכדו', אף מי שבא מבחוץ ודעתו לחזור חייב לשמור, משום כבודם. אבל מנהג שהוא תליא במח', אין בזה חסרון כבוד במה שאינו נוהג כן, כיון שיודעים שיש מי שחולק, ומ"מ יעשה בצנעה. ובאין דעתו לחזור מחוייב למנהגם.

25 ומ"מ אינו מתירו להם, שהרי אינו טעות גמור [אפי' לשיטתו] אלא בשיקול הדעת.

26 וכו' רבינו דוד שאינו מבזה כבודם, שהרי אינם אוסרים עד עצמן. אלא הוה מח' ר"ע ור' ישמעאל. ודמי למח' ב"ש ובי"ה דאלו עושים ואלו עושים, ונהגו אהבה וריעות זב"ז. וקו' הגמ' משום סברת 'חומרי מקום', ולא משום אל ישנה מפני המח'.

27 והגר"א [ד"ה והוא] כת' דאפי' אין דעתו לחזור, לא חל עליו עד שייגיע לתחום מקומם [וכדאי' נב].

28 ואפי' כולם חכמים כולם יודעין את התורה, לעולם חוששין למחלוקת. ואפי' בחדרי חדרים אסור.

29 ודלא כבעה"מ דבצינעא מותר. והרמב"ן דחה דאין ראיה מרבה בב"ח, דהכא היה מח' קדומה.

30 תוס' פי' דלענין איסור והיתר בני אר"י עדיפי, שלומדים תורה ברבים, ואוירא דאר"י מחכים. [ויל"ד אי הוה רק בדורות שנהג בהם סמיכה. ועל"פ תלי בכל דור לפי הישיבות. ואינו כלל לכל דורות האמוראים].

31 [ועבד' כוותייהו לאו דוקא, דבן בבל אינו רשאי לעשות כבני אר"י].

32 [נשחט ויצא הסכין מחוץ לטבעת, דרב ושמואל אסרו].

33 ועד"ז כ' המרדכי [במות ד] דצריכין בני המקום להודיע להם שיש בזה דבר האסור לשיטתם. אבל אם דעתם נוטה אחריהם מותר. וכדאי' [שבת מו]. דכיון דס"ל כמאן דמתיר טלטול נר, אף דבמקומו החמיר [דהיה מקום שנהגו לאסור], מ"מ כשיצא ממקומו מותר. אך סיים וצ"ע בפק מקום שנהגו דתנן נותנין לו חומרי המקום שיצא משם.

34 דאי לא תימא הכי, מתני' היכי משכח"ל [וכקו' התוס'].

בא"ד וחומרי מקום שהלך לשם באין דעתו לחזור. דכיון שנשתקע חל עליו מנהגי המקום. ובטלו מנהגי מקומו הראשון. ורבינו דוד ביאר דלא אמר' דכבר קיבל עליו [וכדלע']. שהוא לא קיבל על עצמו, אלא שיש לו לעשות כמנהג עירו, ומש"ה הוה דוקא כל זמן שהוא עירו.

אבל לדעת הרמב"ם עדיין מחוייב במנהגי מקומו. והש"ך [ריד ח] הק' סתירה בדברי השו"ע, דבאו"ח [תסח ד] כת' כדברי הרמב"ם. ואילו ביר"ד [שם ב] פסק [ע"פ הריב"ש צט] דהיכא דאין דעתו לחזור אינו חייב במנהגי המקום שהלך משם.

והש"ך כת' דאפשר דבאו"ח איירי כשאין דעתו לחזור למקומו הראשון, אבל אין דעתו להשתקע בעיר שהלך לשם [אלא עובר דרך העיר הזה], ומש"ה עדיין מחוייב במנהגי העיר שיצא משם. אבל היכא דדעתו להשתקע במקום שהלך שם נתבטל ממנו מנהגו הראשון³⁵.

והרדב"ז [ד עג, אלף קמה] הביא בשם הכלבו [מח יא]. דהיכא דאין דעתו לחזור 'מיד' אינו נוהג קולי מקום שיצא משם, ואף כשדעתו לחזור לאחר זמן. אבל חומרי מקום שיצא משם נוהג כל זמן שדעתו לחזור לעולם. והפ"ח [תסח ד] חלק שהגמ' והפוסקים לא חילקו בזה.

שם. דעתו לחזור. המג"א [תסח יב] הביא מהמהר"ל דבחורים שבאו ללמוד ב' וג' שנים הם בגדר חוזרין למקומו, ואסור להם לאכול חלב ממה שנהגו במקום זה. [עי"ש].

והפוסקים האריכו טובא בדיני מנהגים [ע' קונ' בפר"ח תצו, חו"י קכו ועוד].

והפוסקים דנו בכמה אופנים שנעקר הקהילה למקום אחר וכדו'. ואכמ"ל.

והש"ך [ק"ט כ] דן באריכות במי שבא ממקום שאין אוכלין חלב מסויים, דאם ס"ל שהוא אסור מדינא אסור לאכול ממה שנתבשל עמה, ואף בכלים בני יומן. אבל יכול לסמוך דסתם כלים אינן בני יומן. אבל אם רק קיבל מנהג לא לאכול את גוף הדבר מותר.

א"ל רבה בב"ח לבניה בפני אכול וכו'. בפשוטו משמע דקאי אהא דלעיל, דמותר לו לאכול משום דדעתו לחזור [לרב אשי]. וצ"ע דהא בנו אין דעתו לחזור. ומה מהני שראה אדם גדול.

ופליגא ידיה אדידיה וכו'. הרמב"ן [שבת סה:] ביאר דטעמי פליגי, אבל יש ליישב עיקר דינא דר' שמעון בן יוסי ראוי לסמוך עליו בפניו, אבל רבה בב"ח קטן ממנו היה, ולא חש לכבוד עצמו להסמיק אחרים עליו אפי' בפניו. ועוד דן השפ"א לחלק דספיחין דרבנן.

דף נא:

בפני אכול וכו'. שר' יוחנן רשאי לסמוך על ר"ש ב"ר יוסי בפניו. והמאירי כ' דבדבר שרוב בני העיר סוברים כדעת האוסר, מי שנוהג היתר ע"פ מה שראה חכם מופלג, ראוי שלא ינהיג את בני ביתו להקל [וכדברי רבה בב"ח בע"א]. ואם על כל פנים רוצה שינהגו בני ביתו או הנמשכים אחריו כמותו, ראוי לו מ"מ שיזהירם שלא לנהוג היתר בה אחריו¹.

והפנ"י ביאר דלא רצה שיקבעו כן הלכה לדורות, ומש"ה אמר דוקא לאכול בפניו. ועי"ז לא יקבע ההלכה כן².

ובמשנה [עדיית ה ז] אי' דעקביא בן מהללאל בשעת מיתתו אמר לבנו, חזור בך מד' דברים שאמרת³. [ולכאו' שייך לסוגיין].

אני שראיתי את ר"ש בן יוחי שאכל, כדי הוא ר"ש בן יוחי לסמוך עליו בפניו ושלא בפניו. דר"ש בן יוסי קיבל דברי ר"ש בן יוחי, אף שלא בפניו. [דרשאי לקבל פסק רבו אף לקולא, אף כנגד הרבים. וכדאי'].⁴

תנוד"ה אני. וי"ל דמ"מ לא רצה שע"ה יסמכו עליו וכו'. והרש"ש הק' דהירושלמי [ריש ברכות] מק' אהא דאר"ג לבני ע"פ דעת רבנן. ולא אמר' דלא רצה שישמכו עליו. [ויש לחלק דהתם בבניו ותלמידיו. אבל שאר בני אדם יש להם לעשות כהכרעת רוב החכמים].⁴

35 והמג"א [תסח ט] כתב דדבריו צ"ע.

1 ומשמע דכוונתו לאחר מיתה.

2 [וי"ל ד' דאדרבה היה רוצה שיקבעו הלכה כמותו. ועי"ז יהיו אחרים רשאים לעשות כמותו. ודוקא כל זמן שלא נקבע המנהג כן, דינם לעשות כמו הרבים].

3 וביאר דאני שמעתי מפי המרובים והם שמעו מפי המרובים אני עמדתי בשמועתי והם עמדו בשמועתן אבל אתה שמעת מפי היחיד ומפי המרובין מוטב להניח דברי היחיד ולאחוז בדברי המרובין.

4 ואף דר' שמעון יודע שעיקר הדין כמותו, מ"מ בגדרי פסק ההלכה נקבע כחכמים. ואף כלפיו שאר בני אדם צריכים לנהוג כרוב [ע' קוב"ש ב"ב תצט], ומוטל עליו להפרישו. [ודוקא תלמידיו רשאים לעשות כמותו].

דתניא כל הספיחין אסורין חוץ מספיחי כרוב וכו'. ובמשנה [שביעית ט א] הגיר' כל הספיחין מותרין חוץ מספיחי כרוב. ויש ראשונים שנקטו דלפי סוגיה דידן הגיר' שם אסורין. [וכ"כ תוס' בכורות כב: דהוה סוגיות הפוכות]. אבל תוס' [כאן וכו'] הביאו רבינו נסים שיישב דתרויהו איתנהו, והך דהכא הוה ברייתא ובאופ"א מהמשנה⁵.

ולדעת רש"י הנידון שאסור מזמן ביעור ואילך. ולר"ת דיש להם חומר ספיחין, ואסורין מיד. ולדעת רבינו נסים [בתוס'] קאי שייצאו למוצאי שביעית.

אר"ע וכו' מכאן לספיחין שהן אסורין בשביעית וכו'. פרש"י מזמן הביעור ואילך. ובכרוב מדינא אין ביעור, אלא דגזרו שמא יאמרו אין ספיחין אסורין בשביעית. [וכ"כ רש"י מנחות ה:]. ותוס' ושאר האריכו להק' ר"ע אסר ספיחין קודם ביעור. ולאחר הביעור כל פירות שביעית אסורין [ע' לק' נב:].

ור"ח [ע"ה ג] פי' דהנידון לענין קצירת ספיחין. ומשמע דאינו אסור לאכול, אלא דאסור ללקט.

ומדברי רש"י מבואר דר"ע חידש דאף ספיחי תבואה נוהג בהם דין ביעור. והר"ן הק' דמפורש בקרא דנוהג קדושת שביעית בספיחין, דכתיב את ספיח קצירך לא תקצור, אלמא נוהג בו קדושה⁸. א"כ אמאי לא יאסר לאחר הביעור כשאר פירות שביעית. ואע"פ שלא ליקטן משלו אלא כזוכה מן ההפקר אפ"ה חייבין בביעור⁹.

והר"ן ביאר דס"ד דספיחין לא חשיבי, ולא מקרו תבואה. ומ"מ התורה אסרתו תורה, לא מחמת עצמן, אלא מפני הרמאים שיהו זורעין וקוצרין ואומרין ספיחין קצרנו, ולפי' הפקירתן תורה ואסרה שלא לקצור כדרך הקוצר את שלו אלא כזוכה מן ההפקר. ומש"ה אי"צ ביעור¹⁰. וביאר דלרבנן הוה כזוכה מההפקר, ואף דיש בהם קדושה אי"צ ביעור. ולר"ע גזיה"כ דאפ"ה צריך ביעור, דמשום הרמאים הצריכה תורה אף ביעור¹¹.

רש"י ד"ה שאין. ועוד דאילנות בשביעית מי לא נהגא בהן נמי קדושה וכו'. וכן נוהג בהם דין ביעור. וכ"ז לרש"י לשיטתו דאיסור ספיחין הוה לאחר הביעור. אבל לדעת שא"ר נוהג קדושה בפירות האילן, ואסורין לאחר הביעור. וספיחין חמירי טפי דאסורין אף קודם ביעור.

תוד"ה כל. פרש"י וכו' ואין ביעור נוהג בכרוב לפי שאין השורש כלה בארץ וכו'. מדויק לשון זה דלרש"י העלה כלה, ורק השורש אינו כלה.

והאחרונים הק' בדברי רש"י דאיסור ספיחין הוה לאחר הביעור, א"כ מאיזה זמן יהא דין ביעור בכרוב. דזמן הביעור תלי בכל מין בפנ"ע, ובמין זה ליכא זמן ביעור. [ועל איזה זמן יגזרו רבנן שיבער]. וע"פ ה"ל ניחא, דיש זמן שכלן העלים. וגזרו שיחשב ביעור בשעה זו.

בא"ד ועוד מ"ש דלא מפיק וכו' כל הני [שביעית ז ב] עיקר הלוח וכו' דאין להם ביעור¹². והר"ן תי' דהנהו דמני התם אין דרך שיהו להן ספיחין, ומש"ה לא גזרו. וכ"ת אפ"ה נגזר מתקיים בארץ אטו שאין מתקיים כי היכי דגזרין ספיחי כרוב אטו שאר ספיחין. ותי' דבכרוב גזרו ביעור שלא יאמרו דספיחין אי"צ ביעור. ויבואו לפטור אף שאר ספיחין. [ולא ידעו שהוא משום שאינו כלה].

בא"ד ועוה"ק ר"ת וכו' ובפסח של שביעית¹³ אינה כלה בשדה וכו'. ורבינו דוד וח' הר"ן הביאו דהרמב"ן [וכ"כ מהר"ח או"ז קעג] תי' דספיחי תבואת שביעית הוא מה שגדל מהזרע שנפל בקרקע בשעת קצירה של אשתקד¹⁴. ומגיעין ליקצר בחנוכה או קודם לכן. וכבר כלו עד שעה שהעומר

5 והר"י בר מלכי צדק [במשנה שם] ביאר סוגיין ע"פ הגיר' דהתם. וע"ז ש.

6 ורש"י [מנחות ה:] כת' דספיחין אסורין [לר"ע] קדושת שביעית נוהגת בהם, וחייבין בביעור דהא כלה לחיה מן השדה. ופרש"י דאסורין מהביעור ואילך, וביעור משתרד רביעה שניה כדתניא [תענית ו:]. ותוס' [שם] חלקו דהיינו בשנה שמינית, אבל בשעת העומר אדרבה התבואה עומד בקמותיה.

7 [וכ"ה לשון רש"י מנחות ה"ל דקמ"ל דנוהג בהם קדושת שביעית. דס"ד דאינו נוהג בהם קדושה.

8 ואף דדרש"י איסור לקצור [ולא דרש"י דהתבואה אסורה], מ"מ מבואר דנוהג בו קדושה. [דאיסור קצירה הוא משום קדושת הפירות, ולא משום עבודת הקרקע. ואכמ"ל].

9 ומשמע מדבריו דהא דזוכה מההפקר הוה טעם דאי"צ ביעור. ויש שביארו דטעם דין ביעור שייכא לדין הפקר, דהתורה נתנה פירות שביעית לאכילה רק עד זמן הביעור.

10 וביאר דלתקנתא דרמאי סגי בזה, שאע"פ שאי"צ ביעור כיון שהם הפקר אין להם תועלת להערים.

11 ומבואר מדבריו דאף בתר קרא גדר ביעור בספיחין הוה משום רמאי, ולא אמרי' דאהדר קרא לדין פירות האילן דצריך ביעור משום עצם דין קדושתם.

12 והמהר"ח או"ז תי' דדוקא מידי דדמי לזריעה גזר ר"ע.

13 אבל רש"י [מנחות ה:] כת' דהביעור בחנוכה [של שביעית]. ותוס' שם תמהו עליו.

14 ואינו מצוי שגודל תבואה אח"כ, דמאיזה זרעים הגיע. [ועי"ל פ' דיש ב' זמני תבואה, שגדל בתחילת החורף כבר כלה עד חנוכה. והספיחין שגדלים עכשיו בזמנו עדיין לא נתבשל, ואף שהושרשו והותר בעומר. מ"מ כל זמן שלא בשל ולא נקצר אינו בכלל היתר].

קרב. ודוקא שאר שני שבוע, שנזרע כדרכו אינו כלה מן השדה עד לאחר הפסח הרבה.

בא"ד לכ"נ לר"ת דבשביעית קודם הביעור מיירי וכו' ודריש ר"ע דספיחים אסורים בשביעית וכו' דומיה דזריעה וכו' אבל ספיחי כרוב דמי לאילן¹⁵.

ורבינו דוד ביאר [בדעת ר"ת] דגזיה"כ דספיחין הוה כמו שנזרעו בשביעית. וכ"כ התוס' ר"ד¹⁶ [בסוגיין].

ומבואר דפשיט"ל דדבר הנזרע בשביעית אסור מדאורייתא. [ונח' הראשונים [בכ"מ] אי שמור ונעבד בשביעית נאסר, ומדברי רבינו דוד והתוס' ר"ד מבואר דנזרע לכו"ע אסור. אמנם בשאר ראשונים לא מצאנו כן].

והשעה"מ [שמיטה ד ב] הביא צד שלר' עקיבא ספיחין משומרין אסור מדאורייתא. וכתב דמדברי הרא"ם מבואר שאין חילוק.

בא"ד אבל לרבנן דפליגי עליה דר"ע וסברי איסור ספיחין דרבנן וכו'¹⁷. וכדאי' בתורת כהנים וחכמים או' אין ספיחים אסורין מד"ת אלא מדברי סופרים. וכ"ד רוב הראשונים דרבנן מודו דספיחין אסורים עכ"פ מדרבנן¹⁸.

אבל הגר"א [שנות אליהו ט א] כת' דלרבנן מותר אפי' מדרבנן¹⁹. אלא דאסרו ליקח מעם הארץ שמא מן השמור הוא. וכ"כ הרמב"ם [בפיה"מ ט א] דספיחין מותרין [ולא חיישי' שבא מהמשומר]. חוץ מכרוב שלא ימצא במדבר, וע"כ שבא מהמשומר. אבל הרמב"ם במהד"ב כת' דספיחין אסורין מדרבנן.

בא"ד הק' רבינו נסים דאיפכא תנן²⁰ וכו' וליכא למיגרס התם וכו'. [ודלא כתוס' בכורות כב: שנקט דלפי סוגיין גרסי' התם אסורין, ופליג אירושלמי]. והר"ן תי' [לדעת רש"י] דהתם הנידון שמוותרין ליקח מכל אדם, שסתם ספיחין באין מן המופקר, חוץ מספיחי כרוב שאינן גדלין אלא בגנות וחיישינן דלמא מן המשומר נינהו. [ועד"ז הפיה"מ לרמב"ם שם]. ואילו הכא לאחר הביעור.

בא"ד ותי' דהתם מיירי בספיחים שגדלו בששית בהיתר²¹, ונכנסו לשביעית ונשתהו עד לאחר הביעור וכו' אבל של כרוב גדילים בזמן מועט אין היכר וכו'.

וצ"ב דבירק אזלי' בתר לקיטה, א"כ אמאי תלי בשעת גידולו. ותוס' תי' דאה"נ יש בזה קדושת שביעית בתר לקיטה [ואסורין בסחורה ואיבוד], מ"מ כיון דגדל בהיתר מותרין [ואין בזה איסור ספיחין] ואפי' לאחר הביעור מותרין.

אבל תוס' [קידו' ב:] תי' דכיון דגדל רובן בששית אין בהם קדושת שביעית, ומותרים בסחורה. וכת' דלא אזלי' בירק בתר לקיטה, אלא בתר רוב גידולים. והגדל באיסור אסור, ובהיתר מותר. [ולא דמי לאילן דאזלי' בתר חנטה, ועפ"ז נקבע כל הפרי].

והר"ן כת' [לדעת רבינו נסים] דר"ש ורבנן [דהתם] תרווייהו אליבא דרבנן דפליגי עליה דר"ע דס"ל שאין הספיחין אסורין קודם הביעור אלא מדרבנן. וקאמר ר"ש דכיון דלא אסרי רבנן אלא מפני הרמאין, ספיחי ששית שנכנסו לשביעית מותרין קודם הביעור שניכרין הן שלא נזרעו בשביעית, חוץ מספיחי כרוב שא"א לעמוד עליהן, ורבנן ס"ל דכיון דגזור רבנן בספיחין לא פלוג בהו. ור"ש ורבנן דהכא פליגי אליבא דר"ע דס"ל דספיחין אסורין מדאורי'.²²

בא"ד ורבי' נסים פי' לשמעתא בע"א וכו' שיצאו למוצאי שביעית, דאסורין מדרבנן וכו'. משמע דכוונתו דאזלי' בתר לקיטה ואין בהם קדושת שביעית, ומ"מ גזרו בהם דין ספיחין. [ותוס' בסמוך הק' דגבי אתרוג ל"מ גזירה זו].

15 יל"ד אי הטעם משום דיש לכרוב חשיבות אילן. או אפשר דכל דבר דא"צ לחזור ולזרוע כל שנה אינו בכלל ספיחין.

16 והתוס' ר"ד ביאר דטעמו של ר"ע שהי' אוסר הספיחין אפי' קודם הביעור, שכמו שאלו זרע שדהו בשביעית אותה התבואה שגדלה אסורה מפני שעבר וזרע, כך גם הספיחים שגדלו מאליהן ע"י שנפל הזרע לארץ וגדל הן אסורין. ונפיק"ל מדכתיב הן לא נזרע ולא נאסוף וכו', שאסר הבורא הספיחים שגדלו מאליהן כאלו נזרעו ע"י אדם. ומה שאמרה תורה והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לא אמרה אלא בפירות האילן שגדלין בלא זריעה.

17 וליכא למיגזר. דהוה גזירה לגזירה.

18 שלא יזרע שדיהו ויאמר שעלה שהספיחין עלו מאליהן [וכ"כ רבינו דוד].

19 וכ"מ בתוס' [תענית יט:] ובתוס' ר"ד [כאן].

20 [ע' מה שהו' לע'].

21 ויל"ד אמאי קרי להו ספיחין, דמשמע מה שגודל מעצמו. והתם איירי במה שנטע בהיתר.

אך לדעת תוס' [קידו' הנ"ל] דהגדל בשביעית לעולם אסור, צ"ב א"כ אמאי אין בזה משום איסור ספיחין. [ע"ש מהרש"א]. והמהר"ט [קיד' ג.] כת' ליישב דהיכא דיוצא לשמינית אין איסור ספיחין לר"ע, דתלי באסיפה. אף דיש בו קדושת שביעית. וכ"כ החזו"א [קיד' שם]. [וכ"מ ברא"ש ט א].

בא"ד מיהו הא קש' לר"י וכו' ולקט ירק וכו' ות"י ר"י דבשל ערב שביעית מיירי וכו' דבירק בתר לקיטה. ויש להם קדושת שביעית, אבל אין להם דין ביעור²². וכן האריך הר"ש [שביעית ט א]. וכ"כ הרמב"ן [עה"ת ויקרא כה ה]²³.

והר"ש כת' דמ"מ תבואת ששית שלא הביאה שליש אסורה משום ספיחין [וכדאי' ר"ה יב:]. מ"מ ירק ל"ד לתבואה שלא הביא שליש.

אבל דעת הרמב"ם [שמיטה ד יב] דירק בתר לקיטה, אף ליאסר משום ספיחים.

והר"ש [שם] כת' דלר"ע ליכא ביעור בתבואה [שהרי אסור לפני הביעור] אלא בפירות האילן. ובירקות שגדלו בששית.

והרמב"ן [ויקרא כה ה] הביא י"א דספיחין שאין דרך בנ"א לזרוע אינן אסורים [מדבריהם לרבנן], כשעלו מאיליהן. שלא גזרו אלא בנזרעים כדי שלא יבאו לזרעם.

שם. והשעה"מ [ד ב] כת' דלר"ע ספיחין אסורין באכילה ומותרין בהנאה. וזהו הנפק"מ בדין ביעור. והאחרונים [מקד"ד נט ג] הביאו דבר"ש [ט א, וכן תוס' תענית ו:]: מבואר דאסור בהנאה. וביארו דפירות שביעית ניתנו רק לאכלה [ובכלל זה שאר שימושים דהנאתן וביעורו שווים], וממילא ידעי' דאחר הביעור דאסור לאכילה, אף שאר הנאות אסור.

החולק ממקום

אמר אביי ארישא וכו'. לפ"ז מבואר דהטעם שמחוייב במנהג מקום שהלך לשם הוה שלא ישנה מפני המחלוקת. והמלחמות [הר' לע'] נקט דיש בזה ב' טעמים, אף משום דמוטל עליו דין מנהג המקום.

רבא אמר לעולם אסיפא וכו' אין בזו משום מחלו'. הר"ן כת' דקאי אף אסיפא, ומ"מ עיקרו ארישא²⁴.

והר"ן ביאר דאביי ס"ל דכיון דמדינא חייב בחומרי מקומו [כיון שדעתו לחזור] לא חיישינן למחלוקת, ורבא ס"ל דהיכא דיש חשש מחלוקת חיישי', אע"ג דמדינא חייב. כיון דחיובא לאו מדאורייתא.

אבל התוס' רא"ש הביא דסוגיין מבואר דיש לחוש למחלוקת פליג אאביי [בע"א] דאמר שוינכו ככותאי, דל"ל מח' להקל וכ"ש להחמיר [אמנם הרמב"ן שם תי' דגבי מח' קדום ל"ש מחלוקת].

וה"ק אין בזו מפני שינוי המח' וכו' מימר אמר כמה בטלני איכא בשוקא. תוס' [נב. ד"ה ממקום] הביאו מכאן דאסור לשנות מפני המח' אפי' לקולא. ולולי סברת 'כמה בטלני' היה צריך לעשות מלאכה. ותוס' כת' דה"מ במנהג, אבל במידי דאורייתא אסור, דמפני המחלוקת לא יעבור על דין תורה.

וכ"כ הרא"ש [ס"ס ד] דבדבר שניכר בו שינוי המנהג לא ישנה אף להחמיר כמנהג מקומו, מפני המח'. וגודל השלום, ויש לו לעבור על מנהג מקומו כיון שאין בו איסור דאורייתא אלא שנהגו בו איסור להחמיר עליהם.

ובפשוטו משמע מדברי תוס' והרא"ש דבאיסור דרבנן אמרי' דגדול השלום, ודוחה לאיסור דרבנן. ויעבור על הדין, ולא ישנה ממנהג המקום מפני המחלוקת. והפ"ח [תצו טז] כת' דאין לטעות דכוונת התוס' והרא"ש שיהא מותר לעבור על איסור דרבנן. ודוקא דבר שהוא משום מנהג בעלמא, ואולי לא קיבלו ע"ד כן²⁵. וח"ו לעבור אף איסור דרבנן משום כך, דלא התירו אלא במקום כבוד הבריות גדול [ברכות כ:; ע"ש תוס'].]

וכ"פ המשנ"ב [תסח כג] דדוקא בדבר שהוא מנהג ינהוג לקולא כמותם, אבל דבר שאסור מעיקר

22 והר"ש [שם] ביאר דספיחי ששית נקראו.

23 אלא שהר"ש כ' דסגי דיצאו קצת בששית. ואילו ברמב"ן משמע דצריך שיהא עיקר גידולן בששית.

24 וכת' דרש"י לא פי' כן. וצ"ב כוונתו.

25 [ויל"ד דהא מבואר דדברים המותרים דנהג בו איסור הוה איסור גמור דרבנן, וכמ"ש הראשונים [נדרים פא:]: דעובר בבל יחל דרבנן. ויל"פ דע"ד דאמרי' שלא קיבל עליו מנהג במקום סעודת מצווה ובמקום חול, אמרי' דלא קיבל עליו מפני המחלוקת. ועד"ז ביארו האחרונים דלא אמרי' ספק מנהג להחמיר, משום דהוה נדר. אלא דלא קיבלו עליו יותר מאשר חוב גמור].

הדין אפי' איסור דרבנן אסור לעבור משום חשש איבה ומחלוקת.²⁶

והרמ"א [י"ד קיב טו] הביא שו"ת מהרי"ל [לה בשם רבינו שמחה²⁷] דרשאי לאכול פת עכו"ם אף מי שנזהר בו, כשנמצא בין אלו שאין נזהרין, דמותר לאכול פת²⁸ משום איבה וקטטה²⁹. ומקורו [כ"ה במהרי"ל, וכן ציין הגר"א] מהרא"ש בסוגיין דכל שאינו איסור דאורייתא לא ישנה מפני המח'.

והגמ' [יבמות יד] מק' בדבר שהוא מחלוקת, נימא לא תתגודדו. וחייב לעשות כדברי המיעוט אף להקל בדאורייתא. דאיסור לא תתגודדו דוחה. וצ"ל דבהני מנהגים דסוגיין לא שייך לא תתגודדו, דהוה כב' בתי דינים. אחא משום דין מח'.

שם. מימר אמר כמה בטלני הוי בשוקא. [ואין בזה משום מחלוקת]. ועד"ז אי' [לק' נה.] דלרשב"ג רשאי לעשות עצמו ת"ח [ולא לעשות מלאכה בתשעה באב], ואי"צ לחשוש ליוהרא דמיחזי שאין לו מלאכה, דכמה בטלני איכא בשוק³⁰.

ר' יוחנן [יבמות ג:]: הביא ממתני' דלא חששו ללא תתגודדו [לא תעשו אגודות אגודות, דנראה כב' תורות, אלו עושים מלאכה בערב פסח ואלו אין עושים³¹]. והשיב לו דהרואה סבור דל"ל מלאכה. והרש"ש דייק דר' יוחנן ל"ל סברת כמה בטלנים, והק' מ"ש מסוגיין. וי"ל דהכא איירי באורח שאינו במקומו, ומצוי דאורח אינו עושה מלאכה שלא במקומו.

כגון אנן דידעי' וכו'. תוס' [בסוכה] פי' דהגיע ממקום שלא נהג דין יו"ט שני. ועד"ז כת' הבעה"מ דהני דנחתו ממערבא³² אסורין במלאכה בישוב.

וכ"פ השו"ע [תצו ג] דבני אר"י שהגיעו לחו"ל אסורין במלאכה ביו"ט שני ביישוב, אפי' דעתן לחזור³³. אבל חוץ לתחום אין נותנין עליו חומרי מקום שהלך לשם. [וע' בפסוקים שדנו בגדר דעתו לחזור בזה].

אבל ר"ח [עה"ג] כת' כגון אנא דידעי' בקביעא דירחא, כי בעינא למיסק לארץ ישראל³⁴ וכו'. ופשט לו דבישוב לא עבדי' [משום חומרי מקום שיצא משם], במדבר עבדי'. ופר"ח במדבר דאר"י. וצ"ב הנידון והחילוק בין ישוב למדבר³⁵.

שם. דעת החכ"צ [קסז] דבן חו"ל שעלה לאר"י, אף שדעתו לחזור אי"צ לשמור יו"ט שני. וביאר דאילו היו אנשי מקומו כאן, אף הם היו נוהגין יום א'. דגזירת יו"ט שני שייך רק בזמן שהם במקומם בחו"ל³⁶. אבל השע"ת [ס"ס תצו] הביא כמה קדמונים דפשיט"ל דצריך לנהוג יו"ט שני³⁷. וכן הביא הב"י [בשו"ת אבקת רוכל כו] דהמנהג היה שעושים מנין בפני עצמן³⁸. והאחרונים הביאו דמבואר בדברי ר"ח דאף באר"י בישוב עושה ב' יו"ט. [אבל יש לדחות דכוונת ר"ח בישוב בחו"ל].

26 ומוטב לסבול ע"ע קטטות ולא לעבור על ד"ס. שהעובר על דברי סופרים חייב מיתה ביד"ש. [ע' ע"ז כז].

27 ע"פ הירושלמי [דמאי ד ב].

28 ודוקא פת שהוא עיקר הסעודה. אבל חמאה של נכרי אסור, דיש אנשים שאינם תאבים לאכול עכשיו חמאה. [והוה כמו כמה בטלני איכא בשוקא, דלא נחשב שינוי מפני המח']. ונפק"מ בזה אכילת בשר וכדו', דל"ש בזה לחם יחיה האדם, אבל הוה עיקר הסעודה.

29 והרמ"א סיים דאין ללמוד מכאן לשאר מקומות. והשו"ע [כו] ביאר כוונתו דדוקא פת, דעל הלחם יחיה האדם. [אבל פשטות כוונת הרמ"א דאיסור פת עכו"ם קיל טפי].

30 אבל לרבנן אפ"ה אסור.

31 ומבואר בהמשך הגמ' דלמ"ד דהוה מנהג ל"ש לא תתגודדו. והק' למ"ד [ר' יהודה נה.] דהוה איסורא. [וכן בכל מחלוקת נימא לא תתגודדו, ואינם רשאים לעשות כשיטתם]. {ומסקנת הגמ' [שם יד.] דבב' בתי דינים ל"ש לא תתגודדו}.

32 והראב"ד השיג דאף בני אר"י צריכין לעשות ב' ימים יו"ט. כיון דעכשיו ליכא שלוחין אין חילוק בין בני בבל לבני אר"י. אבל דעת שא"ר דתלי במנהג אבותיהם קודם שנקבע הלוח. [וי"ל דהא נתבטלה ישוב אר"י במשך הגלות, א"כ כשחזר ונתיישב אמאי תלי במנהג המקום, ולא במנהג אבותיהם במקומם].

33 [והרמ"א ז] כת' דלובשים בגדי יו"ט, אבל מתפללין תפילת חול].

34 ולכא' גרס כן בדברי הגמ' [דאל"כ הוה דברי נביאות דאיירי שעולה לאר"י].

35 ודוחק לפרש ישוב דחו"ל, ומדבר דאר"י. וע"כ מוכח דבישוב דאר"י אסור משום חומרי מקום שיצא משם. ואילו במדבר מותר, כיון דאיהו ידע בקיבועא דירחי. וכיון דתרתני איתיה, שמדינא הוא יודע קיבועא. ועוד דעכשיו הוא באר"י. במקום מדבר מותר, אבל בישוב אסור דידעי' שהוא בן גולה. [וצ"ע דלא שייך לאינך דמפני המחלוקת].

36 ואף דתקנו שגם כשיודעים קביעות החודש, מנהג אבותיהם בידיכם [וכן תקנת ניסן אטו תשרי], מ"מ כ"ז במקומם דשייך גזירות אלו.

37 ובשו"ע הרב [תצו יא] הביא בזה מח'.

38 אבל המשנ"ב [ס"ס תצו] כת' דצריכים לנהוג יו"ט בציונא, ואינם רשאים לעשות מנין בפרהסיא. [ולא ראה דברי האבקת רוכל שהביא המנהג להיפך, ופי' דאין איסור פרהסיא בזה, כיון דלא נפיק מיניה חורבה].

תוד"ה כגון. ולא בסוד העיבור קאמר³⁹, דהא בני בבל בקיאי בעיבורא דירחא כדאמר⁴⁰ [ביצה ד:]: ועבדי ב' ימים. דאי דאף לאחר שקבעו קביעת הלוח עדיין ישמרו יו"ט שני, דהזירו במנהג אבותיכן בידכם. משום חשש שמד ואתי לקלקלא⁴⁰.

אבל הריטב"א תי' דבזמן שהיו שלוחים מגיעים היה יודע סוד העיבור⁴¹, ומש"ה רשאי לעשות יום א'. אבל בזה"ז ידעי' בקיבועא דירחא, וגזרו לעשות ב' ימים משום מנהג אבותיכם בידכם⁴². [ואילו בזמן רב ספרא עדיין לא נתקן היכא דיש יחיד שידע]. וכ"כ הריטב"א [סוכה מג.]: דלאחר שהלל הנשיא האחרון תיקן הלוח⁴³ אמרו הזהירו במנהג אבותיכם.

והמנח"ח [שא] הביא דנח' הראשונים מאיזה דור ידעי' בקיבועא דירחא [וקבעו הלוח] דיש כמה ראשונים [והביא דכ"ד ס' החינוך שם] דמבואר דהגמ' [ביצה ד:]: קאי לאחר שקבעו הלוח, א"כ בימי רב אסי רב ושמואל כבר קבעו הלוח. אבל הרמב"ם [קידוש החודש ה ג] עד ימי אביי ורבא קידשו ע"פ הראיה. [ולכא"ו נח' הקו' והתי' בתוס' כאן].

ובפסקי הרי"ד ביאר דבזמן רב ספרא היו מקדשים ע"פ חשבון העיבור [האמיתי, פי' שלא היה להם התיקונים והדחיות שיש לנו], ולא היו הכל בקיאי בחשבון, והיו עושין ב' ימים מספק. ורב ספרא היה בקי בחשבון והיה עושה יום אחד. אבל עכשיו יש לנו תקנות ודחיות בלוח, ויודעין אנו מתי היה ראש השנה.

בא"ד אלא מפרש ר"ת שהיה במקום ששלוחי ב"ד מגיעין וכו'. שהיה דר במקום ששלוחין מגיעין, והגיע למקום שהשלוחין אין מגיעין. **המהרש"א** הק' דאי יכול להגיע לאחר שכבר שמע מהשלוחים, אמאי השלוחין לא יוכלו להגיע עד שם. **ותוס'** [סוכה מג, והר"ן כאן, וכ"כ רע"א הגהש"ס] פי' דבמקום שהגיעו שלוחי ניסן ולא שלוחי תשרי, גזרי' דצריך לשמור ב' ימים בניסן אטו תשרי. ור' ספרא גר היכא דבאו אף שלוחי תשרי [ואי"צ לשמור ב' ימים], ובניסן בא למקום דלא הגיעו שלוחי תשרי.

דף נב.

בישוב לא עבדי' וכו'. פרש"י לא אשנה לעיניהם המנהג. אבל במדבר רשאי לשנות [ול"ש בזה מחלוקת]. ע' בסמוך.

במדבר. הבעה"מ כת' דמי שבא מאר"י לחו"ל מותר לעשות מלאכה במדבר כל זמן שלא הגיע לישוב, ואפי' אין דעתו לחזור. לפי שעדיין לא הוקבע להיות כמותם. ואם הגיע לישוב ואין דעתו לחזור הוקבע ביניהם ונעשה כמותם.

שם. במדבר. המלחמות [ורבינו דוד והר"ן] כת' דהיינו חוץ לתחום¹ [וע"ד הא דאי' חולין קי. דחוץ לתחום אינו חייב במנהגי מקום שהלך לשם]. אלא כיון דהוה מנהג של כל בבל, צריך דוקא מדבר שהוא רחוק מתחום כל העירות².

ותוס' [סוכה] הביאו בשם רש"י [לכא"ו כוונתו לרש"י ביצה ד:]: שהיה בקי בסוד העיבור [ודחו כמו כאן]. **והמנח"ח** [שא] תמה דמ"מ בזמן שקדשו ע"פ הראיה, א"כ אף אם ידע זמני המולד והאיך ראוי שיתקדש, הא תלי אי באו עדים או לא [ועד"ז הק' הריטב"א סוכה מג.]. ואפשר דכוונתו הך פירוש לאחר שנקבע לוח קבוע. [אך רש"י ביצה שם לא משמע כן].

אמנם משמע דרק רב ספרא ידע, ולאחר שקבעו הלוח ידעו כולם. [ואולי זה בכלל קו' התוס' דכל בני בבל בקיאי בעיבורא דירחא].

והבית אפרים [או"ח נא] ביאר דבתחילת קביעות הלוח באר"י, בבבל לא היו בקיאי בקביעות, והיו שולחים שלוחים. וביאר דאח"כ היו מקומות שידעו קביעות הלוח, ותקנו שלא לסמוך על החשבון שלהם. **והחז"א** [או"ח קל] כתב דאיירי שקידשו ע"פ הראיה בארץ ישראל, אלא שבבבל מותר לבי"ד לעשות ע"פ חשבון, דהוה דינא לעשות לפי ב"ד שלהם. ומ"מ בבל נגזרת אחר דין אר"י, ומש"ה כשבאו שלוחים שקידשו באר"י צריכים לשנות דינם.

ולכא"ו כוונת התוס' דע"כ לא איירי לאחר שקבעו לוח קבוע, דקבעו דמנהג אבותיהם בידיהם. א"נ כוונת התוס' לדמות כמו שבדורות הבאים קבעו דמנהג אבותיהם בידיהם, ה"ה קודם למי שידע.

וצ"ב כוונתו האיך ידע, וכנ"ל.

ומשמע מדבריו שהוא תקנה מחודשת, ולא דנשאר תקנת ב' יו"ט, וצריך מנין אחר להתירו. דא"כ כ"ש רב ספרא.

וביאר [ויסוד הדברים מהרמב"ן סה"מ עשה קנא, וס' הזכות גיטין לו] שראה שהסמיכה מתבטלת, ויסד זה החשבון המסור בידיו, וקידש כל החדשים ועיבר כל השנים על פי החשבון הזה. וכשתקנו כן קבעוהו על מנת כן שינהגו במועדות כמנהג אבותינו לעשות שני ימים בחו"ל, ויהיה לנו כאילו הם ספק גמור כבתחלה לברך ולקדש בשני ולדחות לולב בראשון.

1 דבתוך התחום נטפל לעיר. [ומבואר שם דאף ביום חול דרשאי לצאת מהתחום יש חילוק בין תוך התחום לחוץ לתחום. וי"ל דבתוך התחום שייך חומרי המקום. אבל חוץ לתחום, אף שהולכים לשם הוה בגדר יחידיים. ואין להם גדר מנהג, ודיני מחלוקת]. [ויל"ד אי' תלי בגדרי תחומי העיר, ואף ע"י בורגנין יחשב קביעות העיר. וכן ע"י צירוף בתי נכרים. או דלענין זה תלי בקביעות ישוב ישראל].

2 וחוצ' לתחום שייך בעיר אחת, ובדברים המותרים ונהגו בהם איסור.

ועוד כת' המלחמות דאורחא דמילתא דאם הוא סמוך לתחום העיר, יכנס לשבות בתוכה³.

תוד"ה בישוב. ואפי' בצינעא ואפי' דעתו לחזור. דמבואר [לע' נא]. דמותר לרבה בב"ח לאכול בצינעא [אפי' תוך התחום] כיון שדעתו לחזור. ומבואר בתוס' דה"מ בצינעא. ואפשר דכוונת התו' לאפוקי מבין כותאי. [אבל בין ת"ח אפי' פרהסיא מותר, אלא דבמלאכה לעולם יש לחוש שישמעו ע"ה].

והמהרש"א ביאר דכוונת התוס' להק' מאי מיבעי במדבר, הא אמר' לעיל דמותר בצינעא. ועוד ביארו האחרונים נפק"מ בחדרי חדרים בתוך התחום, דהיה מותר לרבה בב"ח לאכול בצינעא.

בא"ד דלא אפשר למלאכה בצינעא. והר"ן [בחד תי', הו' לע' נא]. כת' דאף דהך מלאכה היה פרהסיא.

והמהרש"א הק' דהגמ' [לע' נא]. העמידה את לשון המשנה באין דעתו לחזור, אבל דעתו לחזור מותר, ובמשנה קאי אמלאכה. ותי' דהמשנה איירי במלאכה שאסור משום מנהג, ובזה מותר בצינעא, ואילו הכא איירי במלאכה שאסור מדינא. אבל המג"א [תסח ז] הביא דברי התוס' אף לגבי מלאכה בערב פסח דאסור אפי' אין דעתו לחזור. ולא חילק בין מלאכה למלאכה. וכ"כ הגר"א [שם] דעפ"ז משנתינו מיתוקמא אף בדעתו לחזור.

אבל דעת הבעה"מ דכל היכא דדעתו לחזור מותר בפני ת"ח [אפי' בפרהסיא], ותי' דמנהג של יו"ט שני חמיר, דהוה מנהג גדול דפשט בכל הגולה כולה. ואין לפרוץ בה.

רב נתן בר אסיא אזל' וכו' ביר"ט שני דעצרת. בפשוטו איירי שידע קביעות החודש, והקיל משום גזירת יו"ט של עצרת. אך המנה"ח [שא] הק' דלדעת הרמב"ם [קידוש החודש ה ג] עד סוף ימי אביי ורבא קדשו את החודש ע"פ הראיה, ומעשה זה בחיי רב יוסף. וא"כ הוה ספק דאורייתא, ומה ס"ד דרב נתן. ותי' דאיירי ביר"ט שני דעצרת⁴ דהוה דרבנן, דעד עצרת באו שלוחין. אך הק' דא"כ מה מייתי מדרב ושמואל דהוה ספק דאור'.

ובפסקי הרי"ד כת' דאף דהעובר על המנהג אין מנדין אותו, הכא שלחו מתם הזהירו במנהג אבותיכם, דהוה תקנ"ח. וכ"כ כמה ראשונים לפרש הא דמברכים ביר"ט שני. [ודלא כתוס' סוכה מד: שהוכיחו מזה דמברכים על המנהג].

דבמערבא מימנו אנגידא וכו' ולא מימנו אשמתא. פרש"י היו נמנין להלקות, ולא לנדותו. דמשום כבוד התורה לא נידוהו⁵. אבל הרי"ף [וכן הערוך ה' בגליון] פי' כשנתחייב מלקות היו מתקבצין אצל הרב, ואין מלקין עד שכולם יסכימו. ולא מימנו אשמתא, דכשנתחייב שמתא הוה דבר חמיר, ובדבר חמור אין חולקין כבוד [וא"צ הסכמת כולו].

דרב ושמואל וכו' מנדין' על ב' יו"ט של גלויות וכו'. הר"ן הביא דמבואר דמי שעובר באיסור דרבנן משמתינן⁶. והק' דאי' [שבת מ:]: דהמבשל בחמי טבריא מלקין מכות מרדות. משמע דלא מנדין. והר"ן [וכן רבינו דוד לעיל נ:]: תי' דהכא דעיקרו דרבנן משמתין, דבעקירתו עוקר כל איסור דרבנן. אבל מלאכות דרבנן שעיקרן דאורייתא מי שעובר עליו אין בו עקירת הדין ולכן רק מלקין מכות מרדות.

אך הביא שהרמב"ם [י"ט א כב] לא חילק ובכל דרבנן ס"ל דמשמתין או מלקינן מכות מרדות. ולכאור' דעת הרמב"ם דמלקין או מנדין בכל איסור דרבנן [וכ"מ בה"ה יו"ט ח יז].

והכס"מ [ת"ת ו יד] דחה דברי הר"ן⁷, וכת' דהמפקפק בדבר מדברי סופרים חמור טפי מעובר על דבריהם. והעובר חייב מכת מרדות, אבל המפקפק או המזלזל חייב נידוי. והש"ך [י"ד שלד ע] כת' דעדיין קשה מסוגיין, דמשמתי' איר"ט שני דרבנן.

והב"י [תצו] הק' דלשון רב ושמואל דמנדין על ב' יו"ט, משמע דאף יו"ט ראשון [דהוה דאורייתא]. ותי' דבאיסור דאורי' ודאי מנדין, וביר"ט ראשון מנדין איסור דאורייתא. אבל אמלאכה דרבנן לא.

3 לכאורה היינו ביר"ט ראשון [דביר"ט שני אדרבה ימתין חוץ לתחום ולא ישבות כלל]. [ויל"ד דאף אי שובת ביר"ט ראשון בעיר, מ"מ יניח עירוב ויצא מתחום העיר, ויהא רשאי לעשות מלאכה. וצ"ע].

4 ועבר משום איסור תחומים [דרבנן].

5 [דהוה נ' יום לאחר פסח, ותליא בקביעות ר"ח ניסן. ולא תלי בר"ח אייר וסיון].

6 אבל רב יוסף נידה את רב נתן, אף דהוה צורבא מדרבנן. וצ"ל דדוקא במערבא הקפידו בזה [עכ"פ ק"ק שהביא ראה נגד דבריו].

7 והמהר"ם חלאוה כ' דכ"ש מלק' אם רוצים, שנידוי חמור יותר [וכדמבואר בגמ'].

8 והביא עוד ברכות יט, מו"ק כז: ועוד מקומות.

9 ועי"ש קו', והש"ך [י"ד שלד ע] תמה דלק"מ.

ובי"ט שני אף אמלאכה דרבנן¹⁰. והפר"ח [שם] דחה דרב ושמאל קאי רק איז"ט שני. והמנח"ח כת' דבזמנא היה ספק, ולא היה חילוק בין י"ט ראשון לי"ט שני.

שם. דרב ושמאל מנדין על י"ט שני שבגלויות. המנח"ח [שא] דן דבזמן רב ושמאל קידשו ע"פ הראיה, א"כ הוה ספק דאורייתא, ומה ראה מזה לדין דרבנן דמנהג י"ט שני בזה¹¹. ועוה"ק לסברת הר"ן דדוקא עיקרו דרבנן מנדין.

המוליך פירות – ביעור בשביעית

[במשנה] המוליך פירות שביעית וכו' ממקום שכלו למקום שלא כלו וכו'. פרש"י [במשנה] משום חומרי מקום שיצא משם. אבל בתוס' [כאן] מבואר דשייך בזה עיקר דין ביעור.

והחזו"א [שביעית יג ב] הביא דדעת תוס' דמדינא אזלי' בתר מקום גידולם. אלא בסיפא משום חומרי מקום שהלך לשם חייב לבער. והחזו"א נקט דדעת רש"י מעיקר הדין אזלי' בתר מקום מציאות הפירות. ובהולך ממקום שכלו למקום שלא כלו, חייב מדין חומרי מקום שיצא משם וזלזול מקומו.

והביא דמשמע ברמב"ם [שמיטה ז יב] דשניהם פטורין מהדין, ורק חומרת מקום דרבנן¹¹. והאחרונים דנו דל"פ כן אף בדעת רש"י, וברש"י [ד"ה ול"ל, וד"ה אלא איפוך] משמע [דלת"ק] אסור משום חומרי מקום שהלך לשם¹².

והאחרונים הק' דאי מדינא אין עליו דין ביעור, האיק רשאי לבער ולאבד פירות שביעית. וצ"ל כיון דמדרבנן אינו רשאי לאכול, מש"ה מותר לאבד. [אך יל"ד להא דמבואר בסמוך דיוכל להחזיר].

ויש שדנו לצד דמדינא תלי במקום שנמצא עכשיו, א"כ המוליך פירות ממקום דליכא פירות כלל, נימא דבמקום הזה כלו לחיה מהשדה¹³, ויתחייב בביעור מיד¹⁴. [ובפשטו צ"ל דדוקא היכא דחל עליו דין ביעור מחודש אמר' דפקע ממנו הדין הראשון].

חומרי מקום שיצא משם. האחרונים דנו דבסוגיין הנידון על פירות, דיש להם חומרת מקומים. ולא דמי לרישא דהוה דין על הגברא, ואף השולח פירות שביעית ע"י אחר תלי במקומו הראשון והאחרון, ולא תלי בגברא.

תנוד"ה ממקום. מדאורייתא חייב לבער. [והאחרונים כתבו דסתימת רוב ראשונים כן], דלא כדעת הרמב"ן [עוה"ת כה ז, הו' בסמוך] שנסתפק דדין ביעור הוא מדרבנן.

בא"ד משום מחלו' לא יעבור על דברי תורה. [ע' מה שהו' לע' בזה]. בפירות ל"ש מחלוקת. דפירות אלו חייבין בביעור כלפי כל בנ"א.

א"ר שישא וכו' ושמע שכלו במקומו, חייב לבער. פרש"י אע"ג דל"ש בזה חומרי מקום שיצא משם, דבשעה שיצא עדיין לא היה מחוייבין בביעור. ומשמע דסברת חומרי מקום שיצא הוא רק היכא דחל חיוב בפועל¹⁵. [ועד"ז מצאנו גבי קבלת תענית [ש"ע תקעד א] דההולך ממקום שקיבלו תענית למקום שלא קיבלו צריך לצום. ודוקא שהיה שם בשעת קבלת הצום].

ומשמע מרש"י דדעת לחכמים דחייב לבער אף בלא חומרי מקום, דעיקר דינו כלפי מקום יציאתו. ובזה פליג ר' יהודה, צא והבא, דבמקום הזה יש הרבה. [ולר' יהודה יתחייב בביעור מעיקר הדין כפי המקום הזה].

שם. ומבואר בגמ' כאן דהא דאי' במשנה 'ממקום שכלו', היינו שכבר כלו, וחל עליו דין ביעור. והחזו"א הק' דאחרי שחל דין ביעור האיק יפקע ע"י שמביא למק"א. ואפשר דאיירי דהוציאן קודם שחילק מזון ג' סעודות, ועדיין לא חל איסור הביעור.

אביי אמר וכו' למקום שכלו, והחזירן למקומן וכו'. ור' יהודה מחמיר דחל עליהם דין פירות המקום [מדינא], ונתחייבו בביעור. [ורב אשי השיג דלא חל דין בעצם הפרי, אגבה דחמור. ומבואר ברש"י דאף דחל דין לאסור אכילה במקומן, לא הוה דין בגוף הפרי].

תנוד"ה הכובש. אך לר' יהושע תימה לר"י איך מותר גוף אותם שכלו וכו'. מבואר דתוס' הק' רק מגוף היק [ור"ת תי' דגזיה"כ היא]. אבל משום טעם י"ל דר' יהושע ס"ל דהטעם אינו אוסר. דל"ל דל"ש גדר ביעור בטעם. [וכמ"ש תוס' בסמוך לר"א לולי קרא, וכ"ד ר"ג].

והתוס' ר"ד תי' דכיון שנכבשו יחד כולן נעשו כירק א' [וכמ"ש רש"י דמשוי להו כחד]. ור"א סבר כיון דהא' נתחייב לבער ונתן טעם באינך חייב לבער את כולן. ור' יהושע אומר אדרבה כיון שנעשו

10 ויל"ד אמאי חשיב עקירת כל המצוה, הא עקר רק פרט מלאכה דרבנן. ומצאנו בכמה מקומות תרי דרבנן קיל.

11 [ע"ע מאירי ור' יונתן עד"ז].

12 [וצ"ב מהיכן החזו"א למד דלרש"י הוה מדינא. ואפשר דכוונתו דרש"י במשנה כת' כן רק ארישא].

13 ושמעתי לדון דהיכא דליכא שדה, ודאי ל"ש גדר 'כלה לחיה'.

14 או דנימא דלא יתחייבו בביעור לעולם, דבמקום הזה ליכא דין ביעור.

15 ויל"ד דההולך ממקום שאין עושין מלאכה, הא איירי אף כשיצא ממקומו קודם י"ד. ואפ"ה חל עליו המנהג שבי"ד יהא אסור. וצ"ל דהתם מעיקרא חל המנהג כלפי זמן זה. אבל גדר ביעור חל רק בשעה שכלה.

כירק אחד אוכלין אף על האחרון, וכדין כל ירק, שאף כשכלה בעיר אחת, סומכין על עיר אחרת שלא כלה [ע' בע"ב]. וה"נ סומך הראשון על האחרון כיון דכירק אחד דמי. ורבן גמליאל סבר לא דמי כירק אחד אלא כל א' ואחד מתבער בזמנו. [וכ"כ הגר"א במשנה שם].

ותוס' תי' דהוה גזיה"כ. והמקד"ד [נט ב] ביאר דגדר טעם כעיקר נותן שם אכילת המין האחרון על כולה, ולכן לא חל דין ביעור.

והרמב"ן [עה"ת כה ז] נסתפק דכל דין ביעור הוה מדרבנן¹⁶ [וכל הדרשות בתור"כ אסמכתא], וכת' דעפ"ז מתיישב מתני' דכובש.

בא"ד דל"ד איסור לשאר איסורין, דהא שרי לעניים, והו"א דניחשביה כמבוער כיון שאין כאן אלא הטעם. **וכ"כ בחי' הר"ן** שאיסור זה אינו דומה לשאר איסורי, שהרי אף לאחר הביעור מותר ובלבד שיפקירנו. ואפשר שאפי' לא הפקירו אינו אסור אלא מדבריהם. [וכ"כ הרמב"ן עה"ת כה ז].

והקה"י [שביעית כג א] הק' דתרומה שרי לכהנים, ואפ"ה אמרי' טעכ"ע. וכת' דאפ"ל [לר"ד התוס'] דמצוות ביעור הוא גדר מצווה, וקאי על הפרי בעין. ובזה לא התחדש טעכ"ע. וכתב דכוונת תוס' דעצם הדין ביעור הוא להפקיר לעניים, ומזה נולד איסור למה שלא הפקירו, ולכן בטעכ"ע מותר.

ועד"ז כ' **האר"ש** [שמיטה ז ו] דחייב ביעור חל על הגברא, וכל שהוא אינו מצווה בביעור, אף הפרי אינו נאסר. והכא כיון דעל המין שלא כלה ליכא דין ביעור ואסור להפסידו. מש"ה אינו מצווה בביעור כלל¹⁷.

אבל הרמב"ן [כה יב] כת' דהטעם מובלע והוה כמבוער. ומשמע דכוונתו דהוה כאילו נתקיים מצוות ביעור, דאין כאן דבר בעין.

והראב"ד [שמיטה ז ג] כת' דיש ב' זמני ביעור [ויתבאר בע"ב], ובסוגיין איירי בביעור הראשון, דהוה מצווה בעלמא. ודיו שיבער מין זה בלבד. ואין כאן איסור אכילה. ומש"ה אין הולכין אחר נותן טעם.

שם. מבואר בתוס' דכולהו תנאי ס"ל [דלולי קרא] אמרי' דהטעם כמבוער. **והאחרונים** [תו"ט ז ז] הקשו דתנן [שם ז ז] הכובש ורד שביעית בשמן ששית, דמבואר דאוסר את השמן בשעת הביעור. ולא אמרי' שהטעם כמבוער.

והשעה"מ [מאכ"א טו י] דן לחלק בין היכא דנתערב ממשות האיסור או רק טעם. דהיכא דנתערב גוף האיסור צריך לבער. וגבי ורד בשעת הביעור נאסר גוף הורד. ועי"ז שוב אוסר במינו¹⁸. [אבל משמע בראשונים דהתם איירי אף שכבשו קודם זמן הביעור, ולא אמרי' דהטעם כמבוער].

ורע"א [במשניות שם, וכן התו"ח שם] כת' דאה"נ לא חל עליו איסור אחרי הביעור, והורד אסור דצריך לנהוג בו קדושת שביעית לענין סחורה ואיבוד.

והחזו"א [יא ג, וחי' מהר"ח שם] כתב דדוקא טעם הנבלע בפרי של שביעית אמרי' דהטעם כמבוער, אבל כשכבש בו פרי שאין בו קדושה חל חובת ביעור על הטעם. [וע"ע בקה"י כג ב שדן בזה]

שם. אבל **הר"ש** ו**הרא"ש** [במשנה שם] הביאו דהירושלמי מק' לר"א דנותן טעם ואוסר. ותי' דאיירי בשביעית בזה"ז וכרבי [גיטין לו. דשביעית בזה"ז דרבנן]. וכת' דשמא מודה בשאר נתינת טעם, ושאיני הכא שנבלעו הטעם זב"ז ונעשו כולם כא' לפני האיסור [ומהני סברא זו מדרבנן].

בא"ד ור"ג סבר ממשות וכו' אסור, אבל הטעם הוא כמבוער. ובפשוטו משמע דס"ל הכי מסברא [וכמו לאידך תנאי], וצ"ב א"כ אמאי איצטריך קרא. אבל **התו"ט** [שם ט ה] כת' דיל"ל דר"ג ס"ל דמסברא יש דין ביעור על הטעם, ויליף מקרא דדוקא כשיש ממשות. [והמהרש"ל כאן נסתפק בזה].

בא"ד ובמגילת סתרים דר"נ פי' ראשון שניתן ראשון וכו' אבל האחרון אינו נותן טעם בראשון. משמע דכ"ה במציאות. ויל"ד אי אף בשאר איסורי התורה אמרי' הכי, או דבליעות דשביעית קיל.

16 **והרמב"ן** כת' דהאיסור אכילה לאחר הביעור הוה מדרבנן. ונסתפק דאפשר דאף עיקר החיוב לבער הוה מדרבנן.

17 וביאר דתלי ר' יהושע ור"א לשיטת' [עירובין ק; ה' לע' מח]. דלר' יהושע שב ואל תעשה עדיף.

18 וכיון דנאסר בזמן הביעור, אם עדיין כבוש אתו ומוציא טעם לאחר הביעור אוסר. ואילו כבשם דסוגין איירי שהוציא לפני הביעור. וכ"כ **רע"א** ועוד אחרונים. [אבל **הראב"ד** [בתור"כ] משמע דאף מה שכבוש אח"כ אינו נאסר].

דף נב:

ואין אוכלין על בין השיצין. פרש"י שאין החיה יכולה לטלן מפני הקוצים. וכ"ד ר' יהודה צא והבא, דא"א להביא משם. [ולא סגי דהפרי קיים במציאות]. ולכאור' נח' התנאים בגדר כלה לחיה. אי הוה סימן שלא נשאר'. או דהוה תנאי דבעי' שיוכלו החיות לטול מהפירות.

והמרכה"מ [שמיטה ז יד] דן דיש מינים שאינם ראויים לחיה כלל, דאפשר דאין בו דין ביעור כלל. וע"ע ריטב"א [ע"ז יד. ושבת צ.].

תנן התם וכו' וג' ארצות בכל אחת ואחת. פרש"י דאף שחלוקות במנהג קיום הפירות, אעפ"כ עשינו כולם א' לענין ביעור. וכ"ד הרמב"ם [שמיטה ז ט].

ותוס' הק' דבירושלמי אי' דאין חיה שבהר גדילה בעמק. ויש שתי' דלדעת רש"י דאה"נ חיה שבהר אינה גדילה בעמק, אבל היכא דיש פירות במדינה זו לא איכפ"ל דהחיה אינה יכולה לטול. וכת"ק דבין השיצין. והסברא דחיה אינה מתרחקת מהני להחשיבו חדא מדינה.

ועבר הירדן. תוס' [יבמות טז. ד"ה עמון, והר"ש ידים ד ג] למד מכאן דעולי בבל קדשו חלק מעבר הירדן. דאל"כ אין ביעור [כדתנן שביעית ו א, לפי' הר"ש שם].

אבל הכפתור ופרח [מח והביאו שכך משמע ברמב"ם] הביא דעבר הירדן דכאן הוא עבר המערבי, והוא חלק מארץ בנימין. ולא קאי אעבר המזרח של הירדן, שלא קדשוה עולי בבל. וכ"מ בפיה"מ [שם].

עד שיכלה. המקד"ד [נט ב ד"ה זמן] דן דבשיעורים אלו מה שמונח בשדה נפסד, ולא רק שנגמר ע"י אכילה. דהאיך יוכלו לתת סימנים מתי יגמר בפועל. והביא דהתו"ט [ט ז] כת' להיפך, דעיקר דין ביעור תלי בחיה, אבל כלה ע"י רקבון לא חשיב.

והחז"א [ג לא] דן האם בעינן שהמקום ההוא יהא מקודש בקדושת שביעית', או האם אוכלין על סמך עיירות שהניחום מלקדש כדי שישמכו עליהם עניים בשביעית.

וגמרי שאין חיה שביהודה גדילה על פירות שבגליל. פרש"י דאינה מתרחקת כ"כ. השפ"א וחז"א [ג לב] הק' דקצה יהודה וגליל פוגעין זב"ז, ואמאי אמרי' שתתרחק עד קצה השני של יהודה. וע"כ שאין הריחוק גורם, אלא כך הוא הטבע שחיה של מדינה זו אינה ניזונת על של מקום אחר.

תוד"ה מתבערין. פ"ה נותנין אותן למרמס חיה ובהמה, ולא נר' דהא מותרין אחר הביעור וכו'. משמע דתוס' נקטו דכוונת רש"י דהפרי נאסר בשעת הביעור. אבל הרמב"ן [עה"ת כה ז] הביא דכוונת רש"י שצריך להפקירם גם לחיה ולבהמה, לקיים בהם ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה, ולבהמתך ולחיה אשר בארצך. [וחיוב הביעור להחזיר להפקר]. וכת' דרש"י הפליג בזה.

עכ"פ דעת הרמב"ם [ז, ג, ופיה"מ ט ב, ה ג] דהביעור הוא לשרוף ולזרוק לים, ולאבד בכל דבר שאפשר לאבד. והרמב"ם כ' דכשמגיע זמן הביעור מחלק ג' סעודות לכל א' אפי' עשירים. ואם לא מצא אוכלין, יאבד. [ומבואר דגדר ביעור הוה איבוד', אלא דמי שיש לו רק ג' סעודות אינו מתחייב. ומש"ה יחלקם].

והרמב"ן [שם] חלק דל"מ שיהא מחוייב לאבדם, ואין הענין שיהיו הפירות אחר זמן הביעור אסורין בהנאה ובאכילה. אלא שהוא צריך לבערם מרשותו, ולהפקירם לעניים ולכל אדם. וכענין בערתי הקדש מן הבית [דברים כו יג בביעור מעשרות]. וכ"כ רבינו דוד.

ודעת תוס' [כאן] דדין הביעור הוא להפקיר את הפירות. והרמב"ן [שם] הביא מהתוספתא דמוציאין ממי שיש לו יותר ממזון ג' סעודות.

והר"ן כ' דטעמא דקרא לר"ש ב"א שיחזרו למקומן ויעברו, שכיון שהביעור אינו אלא הפקר רצתה תורה שיזכו באותן פירות בני העיר.

דעת הראב"ד - ודעת הראב"ד [ז ג] דיש ב' זמני ביעור, כשיכלו פירות העיר ותחומיה כל אדם מוציא מה שבביתו ומביאין לאוצר ליד ב"ד, והם מחלקים לכל אדם ג' סעודות, וכן בכל יום ויום עד שיכלו. או מפקירן בשוק. וחוזר וזוכה בהן ואוכל. עד שיכלו אותם הפירות מכל הארץ. [ע"ד

1 ונח' התנאים [ט ד] דלר' יוסי אוכלים אף על המשומר [ואף דהחיה אינה אוכלת משם]. ולת"ק אין אוכלין עליו. ותלי במח' זו.

2 אבל בקרי"ס שם מבואר דאפ"ה מיני צובעים יש בהם דין ביעור. וכ"מ תוס' ב"ק ק].

3 וכת' דהא דאי' [ידים ד ג, ויבמות שם] דאמון ומואב אינו נוהג שביעית, היינו במקומות שלא טיהרו בסיחון.

4 ועוד דן החז"א [טו ג] ירק שיצא למוצאי שביעית אין בו קדושת שביעית [דבתר לקיטה אזלי], א"כ האיך מהני. [וע' קה"י שביעית ג].

5 ויש לחקור [לדעת הרמב"ם] האם עיקר הדין לבער, או עיקרו שלא ניתנו לאכילה לאחר זמן ביעור [ע"ש בקרי"ס].

6 ולא מנו חכמים במשנה (סוף תמורה) פירות שביעית לא מן הנשרפים ולא מן הנקברים.

דעת תוס' והרמב"ן].

וכשכלה הפירות מכל הארץ, אז יתבערו לגמרי לשריפה או לאיבוד⁸. [וע"ד דעת הרמב"ם].

בא"ד וחוזר ומכניס לתוך ביתו, והולך ואוכל עד שיכלו⁹. [ודלא כראב"ד דיש ביעור שני].

בא"ד ואור"י הא דמשמע בכ"מ לאסור לאכול אחר הביעור היינו כשמשה בביתו בחזקת שלו וכו', אבל אם מפקירו וכו'. תוס' נקטו דהיכא דלא ביער הפירות אסורין. וכ"כ תוס' [קידו' נו:]: דהוה איסור הנאה. ותוס' [חולין קכ:]: כת' דהוה איסור עשה.

ובפשוטו כיון דבשעת הביעור עבר ולא הוציאום, שוב נאסרו לעולם. אבל התוס' ר"פ כת' דהא דמשמע בכ"מ דפירות שביעית אסורין, היינו לאוכלו בחזקת שהם שלו. ומשמע דאף אח"כ יכול להפקירם¹¹.

אבל הרמב"ן [עה"ת שם] כת' דאם לא ביער הפירות אסורין רק מדרבנן. [וכן נסתפק הר"ן בסוגיין]. והרמב"ן נסתפק עוד די"ל דכל דין ביעור הוה רק מדרבנן, והברייתא בתור"כ הוה רק מדרבנן.

תוד"ה רב ספרא. דתנן [שם ו ה] אין מוציאין פירות שביעית לחו"ל. והר"ש [שם] פי' הטעם דצריך לבער בארץ, וכו"ש ב"א. [ולפ"ז לת"ק רשאי להוציאן מהארץ¹²]. אבל המיוחס לר"ש [בתו"כ בהר, וכן הראב"ד שם] כת' דהוא גזירה שניהגו בהם קדושה ולא יתחלפו בפירות חו"ל.

בא"ד ורב ספרא אפיק לסחורה. החזו"א תמה דאדרבה סחורה חמיר מאכילה, ומי איכא מידי דאסור לו ומותר להאכיל לחבירו. ולכן הגיה דאסור לסחורה ומותר באכילה [אמנם בתוס' ר"פ ותוס' רשב"א כאן הגירסא כלפינו וצ"ע].

דדיק וגמר שמעתתא וכו' כרחבה וכו'. פרש"י שהיה מדקדק בשמועתו ממי קיבלה, ספק שמעה מרב יהודה או מר' יהודה נשיאה¹³. אבל רש"י [ברכות לג:]: ועד"ז רש"י ביצה יא: דחה פי' זה דרחבא לא היה באר"י, ולא ראה ר' יהודה נשיאה מימיו. ועוד דכולהו אמוראי דייקו לומר דבר בשם אומרו. ועוד דמשמע דדיק לישנא דשמעתתא, והול"ל דדיק ספיקי רבוותא [וכדאי' חולין יח:].

ורש"י [שם] פי' דנקט לשון סטיי [כלשון רבן], אף דנקרא איצטבא בלשון המשנה.

קרי עליה רב יוסף וכו' כל המיקל לו מגיד לו. צ"ב דבאיסור דרבנן רשאי לעשות כדברי המיקל [וכדאי' ע"ז ו:]:. וע' צל"ח.

והא תנן מאימתי אין קוצצין וכו'. פרש"י שמפסיד הפירי וכו' ולא להפסד. והרמב"ם [פיה"מ שם] כ' דגזול את הרבים, שה' נתן פירותיו לכל בני אדם¹⁴. והתו"ט ביאר דכוונתו לפרש טעמא דקרא דאיסור הפסד הפירות¹⁵.

משיוציאן. פרש"י תחילת העלין. אבל רש"י [ברכות לו:]: כתב יציאת הפרי. וצ"ע. [וכ"כ הרמב"ם בפיה"מ שם, ובר"ש הביא ב' הפי'].

מבואר דאחרי השיעורין שהוזכרו אסור לקוץ. והחזו"א [יט כא] למד מזה דחל כל דיני קדושת שביעית על הפרי משיוציאו וכו'. וכן נחשב הפרי כבר הפקר¹⁶. וע' קה"י [שביעית יא]. אבל המקדש דוד כת' דלא חל קדושת שביעית על הפרי עד שיגיע לעונת המעשר. ומ"מ אסור לקוץ קודם שמפסיד ומונע מלחול קדושת שביעית על הפרי. וע' קה"י שתמה ע"ז.

7 ביהודה מכל ארץ יהודה ובגליל מכל הגליל.

8 וכ"כ הראב"ד [מאכ"א טו ח] כשיכלה המין האחרון שבאותו הארץ הוה ביעור השני.

9 והמקד"ד [נט ב] דן דמ"מ הפירות נאסרו בשאר הנאות ע"י הביעור ורק באכילה מותרים.

10 וכ"כ התוס' ר"ד שהביעור אינו אלא שהוא חייב להפקירן ואחרי שהפקירן כל מי שזכה בהם בין הוא בין אחר רשאי להחזיק בהן בתורת אדנות ואוכל מהן בעוד שהם קיימין בתוך ביתו.

11 והחזו"א [יא ו] דן כן אף בכונות תוס' דידן דאסור כל זמן שמחזיקו כשלו. והשעה"מ [מאכ"א טו י] הביא דכ"מ בתוס' [נדרים נח:]: יכול להפקיר אח"כ.

12 ומ"מ תוס' הק' דמשמע דלא נסתפק כמי ההלכה כשהוציאן.

13 ומשמע דדייק כן מגיר' הגמ' [ביצה שם] רבי יהודה. ורש"י [שם] דחה דכיון דהיה רבו מובהק קרא לו רבי יהודה.

14 ולכא' הוה חידוש, דלא מצאנו גדר גזל בשאר הפקר.

15 אבל מדברי הרע"ב [שם] משמע שהוא ב' פי'. והתו"ט חלק.

16 והקשה דבפשוטו משמע דמותר למכור לעם הארץ עד שיגיע לעונת המעשר, ואם חל קדושה איך מותר לתת לעם הארץ. והחזו"א כת' דלענין מעשר מעונת המעשרות, ולענין שביעית מעונת שביעית, ולעולם אסור משיעורין שהוזכרו כאן.

דף נג.

אוכלין בענבים עד שיכלו האחרון וכו' רש"י [נב. ד"ה אוכלין] כתב דהיינו רק לכל ארץ יהודה. אבל הרמב"ם למד מזה דג' מינים יש שיעור אחד לכל א"י, ושונה משאר פירות. והתוס' ביאר דבהני גדילה חיה שביהודה על של גליל.¹

סימן להרים מילין. החז"א [ג כח] כת' דסימן זה הוא רק לענין ביכורים בסוגיין, דלגבי ביעור הר שאינו מגדל מילין דינו כהרים, שהרי אינו בכלל שפילה ועמק משום שאינה מגדל מילין. אבל תוס' [נב. ד"ה עד] הביאו לענין ביעור שביעית.

רש"י ד"ה סימן להרים. אבל שאר אילנות שבהרים אין יפים וכו'. הרש"ש הק' דמצאנו רק דקלים שבהרים, אבל שאר אילנות שבהרים י"ל דמביאים ביכורים.

נפק"מ לנחל איתן. התוס' ר"פ ביאר דלא כת' דנפק"מ לענין שביעית, דכ"ז ביהודה. ואילו נחל איתן וביכורים קאי בכל ערי ישראל.

סימן לנחלים קנים נפק"מ לנחל איתן. דעת רש"י [דברים כא ד, וסוטה מו:] דנחל איתן הוא קשה של אבנים.² אבל הרמב"ם [רוצה ט ב] כתב שנחל שוטף בחזקה.³ ורע"א [סוטה שם] הביא מסוגיין משמע כהרמב"ם, דסתם קנים נמצאין אצל המים.⁴

והשואל בשו"ת חכ"צ [לב] הביא להיפך, דמשמע כאן דומה דאינך הרים. ואילו מים ל"צ סימן. והחכ"צ השיב דהך סימן שייך שפיר בנחל מים, דמצוי שיהא קנים אצל מים.

רש"י ד"ה לנחל. לעגלה ערופה צריך שיהו קנים גדילים בו, ואי לא לא מיקרי נחל. אבל המאירי כת' דמן הסתם קנים גדילים על שפתו. ומשמע דאינו תנאי מעכב.

מנהג מכירת בהמה, אכילת צלי

למכור בהמה דקה, מקום שנהגו שלא למכור אין מוכרים. פרש"י דילמא אתי למכור גסה. דבהמה גסה גזרו משום נסיוני וכו'.⁵ אבל רש"י [ע"ז יד:] כת' דהאיסור בדקה מחשש שהנכרי ירביענו.⁶ [וכ"כ המהר"ם חלאוה כאן]. וכן מבואר בגמ' [שם] שמק' דאסור להפקיד בהמה אצל נכרי, משום חשש רביעה. ולחד מ"ד היינו במקום שחשודים, וזהו מקום שנהגו שלא למכור.⁷ ולאידך תי' בבהמה של נכרי לא חששו לרביעה, דחס עליו שלא תעקר. ודוקא בהמה דידן חיישי'.⁸ ולדברי רש"י [שם] במקום שנהגו לאסור חששו לרביעה אף בכה"ג. ורע"א ביאר דלרש"י [כאן] תו לא חששו לרביעה.⁹ אלא גזירה אטו גסה ששייך עבודה ונסיוני.

והמהר"ם חלאוה הביא מהירושלמי שמפקיעו ממצוות ראשית הגז ובכורה ומתנות. והביא דהירושלמי מק' א"כ האין מוכר להם חטין ומפקיע מידי ברכה.

בן בתירא מתיר בסוס. פרש"י דנסיוני ידידיה אין בה אלא משום שבות, שמלאכתו לרכיבה. [וכדאי' בגמ' שבת צד. דחי נושא את עצמו]. ותוס' [ע"ז יד:] כת' דרש"י לא דק, דמסקנת הגמ' [שבת שם] דאפי' רבנן מודים דחי נושא את עצמו. ונח' במיוחד לעופות [ולרבנן כיון דכפיתי לא אמרי' נושא את עצמו. ולבן בתירא אפ"ה אמרי' דנושא את עצמו]. ותוס' [שבת שם] פ' דגזרו שאר סוס אטו מיוחד לעופות.

ותוס' הק' דדילמא דחכמים אסרי משום גזירת כלי זין, וכרבי שם. וי"ל דמדכיליו ליה עם שאר בהמה גסה דהוה משום שאלה שכירות ונסיוני אלמא ש"מ בסוס נמי היינו טעמייה.

מקום שנהגו לאכול צלי בלילי פסחים. הטור [תעו] הביא דאשכנז הוא מקום שנהגו שלא לאכול.

- 1 והר"ש [ט ג] כת' דכל הארצות א' לזיתים ותמרים.
- 2 והחז"א [שביעית ג לב] למד מזה דהא דחיה שביהודה יכולה להרחיק עד גליל [שהרי קצה יהודה מחובר עד גליל], אלא שאין פירות יהודה נעימות לה. וסברת אין חיה שביהודה תליא בסוג הפרי, אבל בפירות אלו הולכת. א"נ אף אם אינה הולכת בפועל מ"מ הפירות ראויין לה אם תלך. ובשאר מינין לא נעים לה לאכול פרי זה. [ולכא"ו זה דלא כרש"י לעיל נב: ד"ה דאין חיה, שתלית בריחוק].
- 3 איתן לשון חוזק, וע"ד הקרא [במדבר כא כד] איתן מושבך. והאחרונים [שאלת יעב"ץ א כד] הביא דכ"מ בגמ' [נדה ח:] בתולת קרקע נפק"מ לנחל איתן. וכן תרגם אונקלוס נחל ביי' [לשון בור]. והשאלת יעב"ץ ביאר דלשון 'נחל' ודאי כולל שניהם, נחלי מים ובקעה ועמק [וכדכתיב ויחפרו עבדי יצחק בנחל].
- 4 וכ"מ בקרא [עמוס ה כד] ויגל כמים משפט וצדקה כנחל איתן. וכן [תהלים עד טו] נהרות איתן [דקאי על הירדן].
- 5 והמאירי כת' דבסוגין משמע כרמב"ם, ואילו בסוטה משמע כרש"י, שהוא מקום קשה. וכת' דנראה שהיו עורפין סמוך [לשפתו], דמן הסתם הוא מקום קשה ואינו ראוי לזריעה כ"כ. ועליו אמרו סימן לנחלים קנים ר"ל שמן הסתם קנים גדלים על שפתו.
- 6 אבל הסמ"ג [הו' בפוסקים יו"ד קנא ד] כת' דבזה"ז נהגו להקל אף בגסה, דל"ש גזירת נסיוני [ע"ש].
- 7 והמוכר לו עובר בלפני עור, ע"ש תוס'.
- 8 ולפ"ז כוונת המשנה במקום ששייך חשש זה, ולא תלי במנהג המקומות. א"נ יש מקומות דליכא חשש, והחמירו מחמת מנהג [ולא משמע כן בגמ' שם].
- 9 והש"ך [יו"ד קנא ט, ועוד אחרונים] תמה דמפורש בסוגיה שם דלא כרש"י כאן.
- 10 ורע"א הוכיח כן, דהא מותר בכל מקום ליקח מהם בהמה לקרבן, וסמכ' אסברא דחס [וכדאי' ע"ז כג].

והמשנ"ב [ב בשם המג"א] כת' דאף צלי קידר אסור מפני מראית העין¹¹. [משמע הוא פחות מהמנהג].

בלילי פסחים. הרש"ש הביא דתוס' [לק' צט: ד"ה ערב בא"נ] כת' דערבי פסחים היינו פסח ראשון ושני, א"כ ה"נ אף בפסח שני יהא אסור בזה"ז. אך דן דתלי במנהגא, ובפסח שני לא נהגו. אף דן דעכ"פ גדי מקולס יהא אסור מדינא [וכדאי' בסמוך].

בשר זה. פרש"י ואפי' שחוטה כבר. והראשונים [ריטב"א, מהר"ם חלאוה, תוס' ר"ד] ביארו דנר' כאומר דמי בשר זה לפסח. ותוס' חלקו דנראה כמקדיש מעיקרא.

אסור לו שיאמר בשר זה לפסח. הט"ז [תסט א] דייק הלשון דהוא אסורא בעלמא, ובדיעבד מותר באכילה. ולא דמי לאיסור גדי מקולס דעיקר התקנה לאסור הבשר. ואילו הכא אסור האמירה. אבל דעת הב"ח דאסור בדיעבד, ואפי' בהנאה. והמג"א [תסט ב] כתב דכיון דעיקר האיסור משום הרואים, בדבר ששייך פדיון הרואין סבורים שפדה, אבל בבהמה דלא שייך פדייה אסור בדיעבד.

אמר רב פפא וכו' אבל חטי לא, דמינטר לפיסחא קאמר. פרש"י אצניעו לפסח [לחג הפסח]. ומשמע דאמר' כן משום דלא דמי כלל לקדשים. וה"ה לכל דבר דל"ד לקרבן¹², ע' בסמוך. [דלא מסתבר שכוונתו למוכרו לדמי קדשים].

אבל הר"ף כתב ד'עבידי' דמינטר לפסח. והאחרונים ביארו דכוונתו לשמירה של מצה, ולכן אין חשש. [אבל בשאר מידי דל"ש שמירה לפסח אסור].

תודה מפני. לכ"נ וכו' סברי דמחיים אקדשה וכו'. הרא"ש [ו] כתב דלסברת תוס' שייך רק בגדי וטלה דחזי לפסח. והביא שהמנהג באשכנז להחמיר אפי' במליחת הבשר לא להזכיר לפסח. והיינו כרש"י.

והמהר"ל כתב להחמיר אפי' בעופות דבמינו שחיטה [וכ"ה במרדכי תרח בשם הירושלמי]. והמג"א [תעו ג, תסט א] כתב דחומרא הוא, דמדינא ל"ש אלא בדבר הקרב ע"ג מזבח.

והא"ר [שם, הו' במשנ"ב] כת' דלכתחילה אסור בכל דבר [אפי' דגים], דשייך דמיו לקדש. מלבד חטי דמינטר לפיסחא¹³. [וכסברת הר"ף].

והמג"א כת' דבלשון אשכנז כשאומר בשר זה 'על' פסח אין איסור, דאילו היה קדוש לקרבן היו אומרים 'ל'פסח'.

דף נג:

מקולס אין וכו' הרמב"ם [פסח ח יא, והרא"ש וטושו"ע תעו] כת' דבכל מקום אסור לאכול שה צלוי כולו כא' [מקולס] בליל פסח. ובצלי [שאינו מקולס] תלי במנהג. [וכדאי' בהך ברייתא]. אבל הרש"ש ציין דרש"י [לק' עד.] כת' דגדי מקולס אסור לאכול במקום שלא נהגו.

והרמ"א [תסט א] כת' דאסור 'לעשות' גדי מקולס בערב פסח, והמשנ"ב ביאר דבערב פסח לאחר חצות אסור לצלות [אף לצורך יום אחר], דיש איסור על הצלייה. [ובזה לא נהגו לאסור שאר מינים].

איבע"ל תודוס איש רומי גברא רבה הוה וכו'. פרש"י מפני כבודו לא גזרו נידוי. או בעל אגרופין ומפני היראה¹⁴.

והחך יעקב [תעו ג] הביא מסוגיין² דאף מי שנתחייב נידוי פעמים שמותר לנשאו פנים, אם הוא גדול בתורה או מטיל מלאי לת"ח, ואפי' גברא אלמא³ וכו'. וכ"ז כשחזר מחטאו, אבל אם עדיין עומד במרדו מנדין אותו.

תודה מה ראו. וקשה דהא בפרהסיא הוה וכו' אפי' אמצוה קלה. ועוה"ק הראשונים [תוס' ר"פ, רבינו דוד ועוד] דע"ז אפי' בצינעא יהרג ואל יעבור, דכתיב בכל נפשך. ולא שייך וחי בהם. והמהרש"א תי' דס"ל כר' ישמעאל [סנהדרין עד, ע"ז כז:]: דאף ע"ז בצינעא יעבור ועל יהרג. ותוס' הק' דבפרהסיא כו"ע מודו⁴.

והמהרש"א תי' דגדר פרהסיא הוה עשרה מישראל [כמבואר דסנהדרין עד:], ושם לא היו ישראל.

11 וכתב המג"א דצלי ואח"כ בישול מותר, אבל בישול ואח"כ צלי יש לאסור מפני מראית העין.

12 [אמנם במעות י"ל דאסור].

13 ויל"ד בזה"ז שנהגו בכל דבר שמירה שיהא כשר לפסח.

14 והביאו בשם הגרש"א זצ"ל דבמקום שקוראים לחג הפסח 'פסח', ואילו לקרבן קוראים פסח, א"כ כשאומר ל'פסח' אין איסור.

1 [משמע דיש כאן ספק בהלכה, מאיזה טעם להמנע מלגזור נידוי. אמנם משמע בח"י דתרווייהו איתנהו].

2 והח"י [שם] הביא עוד דמבואר שמי שעבר והנהיג בני דורו בגדיים מקולסים מנדין אותו.

3 וציין לשר"ע י"ד קנז [הלכות יהרג ואל יעבור, ולכא' כוונתו דמשום הסכנה הותר שלא לנדונו. ולפ"ז לא דמי לאינך].

4 ולכא' נר' דדעת תוס' דק"ל כר' ישמעאל דבצינעא יעבור ואל יהרג. [וכ"ד תוס' ע"ז נד., וע"ע תוס' כתובות יט].

[אבל הרמב"ם [יסוה"ת ה ד] כת' דאם היו י' מישאל הר"ז קידש את השם ברבים, והביא הא דחנניה מישאל ועזריה. שהיו י' מישאל].

בא"ד ומפר"ת דצלם וכו' לאו ע"ז הוה וכו' ולכך קאמר מה ראו וכו'. והראשונים הק' א"כ האיך הותר להם למסור נפש, ונח' הראשונים במקום שדינו יהרג ואל יעבור, האם מותר להחמיר על עצמו ולמסור עצמו להריגה. ודעת בעלי התוס' [רא"ש ע"ז ב ט] דרשאי להחמיר על עצמו. אבל דעת הרמב"ם [יסוה"ת ה ד] דאסור ומתחייב בנפשו⁵.

והשר"ע [קנז א] פסק דאם ירצה להחמיר רשאי אם העכו"ם מתכוון להעבירו על דת. והגר"א הביא ראייה גם מסוגיין. והנמוקי [סנהדרין יח. בדה"ר, הו' בכס"מ] כת' דאפי' לדעת הרמב"ם אם הוא אדם גדול וחסידי ירא שמים ורואה שהדור פרוץ בכך רשאי לקדש את השם ולמסור עצמו, כדי שיראה העם וילמדו ליראה את ה' ולאהבה בכל לבבו. והביא מחנניה מישאל ועזריה [שהיה אנדרטי].

ורבינו דוד כת' דהכא הם דקדקו בדבר וראו שהיה עושה למעט כבוד שמים, ומש"ה מסרו עצמן לכבשן האש מק"ו מצפרדעין שכל שיש בו ענין קדושת השם ראוי למסור את נפשו עליו⁶. ועד"ז הרמב"ן ורשב"א [כתוב' לג: כ] כת' דמקצת בנ"א טעו שהיה ע"ז. ומש"ה שייך קידוש ה', ולמדו מהצפרדעים.

שם. והראשונים תי' דהכא סמכו על הנס⁷. שאמרו [דניאל ג יז] דה' יכל לשיזבותנא מן אתון נורא יקדתא, ומן ידך מלכא ישיזב. ולמדו ק"ו מהצפרדעין שמי שמוסר עצמו נעשה לו נס וניצל. שהצפרדעין שמסרו נפשם ונכנסו לתנורים לא מתו⁸.

ור"י [בתוס' ר"פ] דחה דאמרי' [מדרש שיר השירים ז ז, תור"כ אמור ט ה] הסומך על הנס אין עושין לו נס. ודרשו גבי חנניה מישאל ועזר' דכתיב [שם יח] והן לא ידיע ליהוי לך מלכא, דלא להך לית אנן פלחין ולצלם דהב דהקמת לא סגדין. [ומסרו עצמן אף אם לא יעשה נס].

ור"מ [הו' ברבינו דוד, וברמב"ן כת' שם] אמאי לא הרגו את עצמן, ואף דאי' אך את דמכם לנפשותיכם אדרש, דנתרבה ההורג את עצמו. הא דרשו [בראשית רבה נח לד יג] יכול הנרדף כשאו"ל, ת"ל אך.

והמהר"ם ש"ף הביא דמשמע בפסוקים דהכבשן היה חס כ"כ שלא היו יכולים להתקרב לזרקם בפנים, אלא שהם הלכו וקפצו מעצמן, וזה למדו ק"ו מצפרדעים.

בא"ד ור"י מפרש מה ראו שלא ברחו וכו'. ובהג' מים חיים הביא דכ"ה מפורש במדרש [חזית, שיר השירים רבה ז] דשאלו את יחזקאל ואמר להם חבי כמעט רגע עד יעבור זעם [ישעיה כו כ]. ואמרו לו אנן בעינן נתן ביה פגם להיות שם ולא נסגוד ליה, כדי שיאמרו כל אומיא סגיד ליה לבר מישאל¹⁰.

שם. מה ראו שלא ברחו. השבות יעקב [ב קו הו' בפתח"ת יו"ד קנז ח] דן [למעשה] כשנגזר להעברת דת או ליהרג, ויכולים לברוח. האם מי שיוכל יש לו לברוח, שלא יהא כמאבד עצמו מדעת, או דקידוש ה' עדיף טפי¹¹. וכת' דהיכא דאפשר לקיים שניהם וחי בהם עדיף. וגדול הצלת נפשות. וכת' דאם ירצה להחמיר על עצמו ולמסור נפשו לקדש את השם ברבים שילמדו ממנו זכור לטוב. ולא מקרי מאבד עצמו לדעת.

לחדליק נר לילי יוה"כ

מקום שנהגו להדליק בלילי יוה"כ וכו'. הרא"ש [יומא ח כז] כתב דבמקום שנהגו להדליק יברך,

5 והכס"מ הביא דרבים ושלמים חלקו ע"ז וסוברים דצדקה יחשב לו. ובפשוטו משמע דבשאר מצוות בצינעא אינו רשאי למסור עצמו. מלבד דבר שהוא כבוד שמים. [ואילו לדעת

6 הרא"ש ע"ז כל שמוסר עצמו לשם מצוות קידוש ה' יש בזה כבוד שמים]. ועיל"פ דכוונתו דהיכא דהוה הנאת עצמן אינו רשאי למסור עצמן, והם דייקו דהך הנאת כבוד עצמו שאני, שסותר לכבוד שמים.

7 ועד"ז כת' המהר"ם חלאוה שהשיבו לנ"נ כך, והיה להם לישמט בדברים רכים. וכ"כ השיט"מ ק [כתובות לג: בשם שיטה אחרת ישנה בשם רש"י שדיברו בגאווה.

8 דכתיב [שמות ח ח] וימותו הצפרדעין מן הבתים ומן החצירות ומן השדות. ולא הוזכרו בתנורים.

9 דאי' [ש"א ל ד] דהרג את עצמו.

10 ובמדרש אי' דחזקאל אמר להם אם כדעתכם המתינו לי עד שאמלך בגבורה, דכתיב [יחזקאל כ א] באו אנשים מזקי ישראל לדרוש את ה' וישבו לפני. והקב"ה ענה ה' לדרוש אותי אתם באים, מאחר שגרמתם לי להחריב ביתי ולשרוף היכלי ולהגלות בני לבין האומות ואחר כך אתם באים לדרשני. ואיני מתקיים על ידכם. וענו חנניה ומישאל ועזריה אמרו לו בין מתקיים בין שאין מתקיים אנו נותנין נפשותינו על קדושת שמו. ושוב נגלה הקב"ה ליחזקאל ואמר שודאי יתקיים ע"י דכתיב [יחזקאל לו יז] כה אמר ה' אלהים עוד זאת אדרש לבית ישראל. אלא שביק להון ולא תימר להון מיד. לקיים מה שנאמר [משלי י ט] הולך בתום ילך בטח.

11 ואל יפרוש עצמו מהציבור.

וכמו כל ליל שבת ומשום שלום בית. אבל התוס' ר"פ והמרדכי [כאן] חלק דאינו מצוה אלא מנהג, ואין לומר וצוינו משום המנהג¹².

ומדליקין בבתי כנסיות וכו'. הריטב"א ביאר דאף במקום שנהגו שלא להדליק, בזה אין חוששין למנהג. דכולי האי לא גזרי' משום תשמיש. וחיובא איכא להדליק בביהכ"נ וביהמ"ד משום קדושתם¹³. וכן במבואות אפילים וע"ג חולה משום סכנה.

בין שאמרו להדליק וכו' לדבר א' נתכוונו. פרש"י להפריש עצמו ממשכבי אשה וכו'¹⁴. התוס' ר"פ וכן המהרי"ל [הו' בדרכ"מ ורמ"א תרי] כתב שמי שמדליק על השולחן צריך להדליק גם בחדר ששוכב שם, שהרי רואה את אשתו במקום הנר, ובחדר אין נר להיכר. והמ"א העיר דבראשונים משמע דלא חששו לזה.

אין מברכין על האור אלא במוצ"ש וכו'. אבל לא מוצאי יוה"כ [וכדאי' בסמוך].

תוד"ה אין. הק' ה"ר יוסף למה אין מברכין בכל שעה שנהנה וכו' ות' דה"מ כשגופו נהנה. והרמב"ן [ברכות נא:; ושא"ר כאן] כת' דמברכים רק על הנאה הנכנסת לגוף. דלא תקנו ברכה על רחיצה, וכן על נשיבת הרוח, וכ"ש על האור שאינו נוגע בגופו כלל.

אבל המכתם [לק' קו.] נקט דברכת האור הוה ברכת הנהנין, אלא כיון דאין הפסק בהנאתו סגי לברך בתחילה. ודוקא מוצאי שבת ויוה"כ מברך על תחילת הנאתו. וכת' דאין לומר דאין מברכים דאינו נכנס לגוף, ודוקא במוצ"ש מברך אתחילת בריאתו [וכדאי' בסמוך], דא"כ אמאי מברך מוצאי יוה"כ. ע"כ דהוה ברכת הנהנין.

ועפ"ז כת' דמי שלא בירך על האור במוצ"ש יברך אח"כ כשיראנו. אך דעת שא"ר דאינו מברך אלא במוצ"ש.

והרמב"ן ביאר דמברכים על הריח, שנכנס לגוף וסועד. אבל התוס' הרא"ש הוסיף על דברי התוס' חוץ מברכת הריח דילפי' מקרא דכל הנשמה.

בא"ד ואע"ג דמברכין על אור השמש בכל יום [ברכת יוצר אור], היינו משום שמתחדש בכל יום. נר' בתוס' דברכת יוצר אור הוה ברכת הנהנין. ובדבר שמתחדש שייך ברכה אף בשאר הנאות.

אבל הרמב"ן [שם, וכ"כ ר' דוד והריטב"א כאן] כת' דברכת יוצר המאורות וכן ברכת האור דסוגיין הוה ברכת השבח, ואינו בגדר ברכת הנהנין. והוה דומיה דברכת עושה מעשה בראשית, שתקנו כשרואהו לפרקים.

ותקנו ברכת יוצר המאורות כל בוקר, שהעולם אינו משתמש אלא לאורו של יום, וכיון דמתחדש אורו כל יום צריך לברך עליו. ובדין הוא שיברך כל לילה על מאורות הלילה, אלא כיון דהאש מצוי לו ומשתמש אף ביום לא ראו שיברך עליו¹⁵. ובמוצ"ש ומוצאי יוה"כ כיון שהיה אסור עלינו עיקר תשמישו¹⁶, כשחוזרים להנות במוצ"ש מברך עליו. דהו"ל כנכנס ויוצא לחנותו של בשם שמברך על כל פעם ופעם.

והרמב"ן ביאר דמש"ה אמרו [שם נג:] אין מחזירין על האור לברך במוצ"ש, וכשם שאין מחזירין לראות הים הגדול וההרים כדי לברך, כך אין מחזירין על האור.

ר"ש בן אליעזר אומר יוה"כ שחל להיות בשבת וכו' מדליקין מפני כבוד השבת. ומבואר דיש מצוות נר שבת אף דאינו מקום סעודה.

והמרדכי [שבת רעג] כת' דלא חשו לשלום בית אלא במקום כבוד שבת. [ובב"ח הביא בשם דרשות מהר"ש דבלייל שבת שכיחי מזיקין, ולכן איכא שלום בית, ואפי' כשחל ביוה"כ. אבל לא ביוה"כ בעלמא].

שם. מפני כבוד השבת. האחרונים הק' דאף ביוה"כ יש דין כבוד [וכדאי' שבת קיט.], א"כ אמאי אין מדליקין מפני כבוד יוה"כ. ויש שתי' דענין חשש איסור דיוה"כ דוחה כבוד יוה"כ [שהוא ענין א', ואדרבה כבוד יוה"כ הוא בדקדוק הלכותיה]. אבל אינו דוחה כבוד דשבת.

דף נד.

ר"י סודרן על הכוס. החזר"א נקט דאף שא"צ להדר אחר הנר, מ"מ אם יש נר לפניו חייב לברך בשעת הבדלה.

- 12 אבל דעת תוס' [סוכה מד: ועוד] דמברכים על המנהג, וכגון הלל דר"ח ועוד.
- 13 והריטב"א כת' דמ"מ נהגו עכשיו בליל תשעה באב שלא להדליק נרות בביהכ"נ. דכדאי הוא בית אלהינו למנוע עליו הדלקת נרות מביהכ"נ וביהמ"ד יותר ויותר מן הבתים. ומ"מ במקום שנהגו להדליק מדליקין.
- 14 והריטב"א כת' דאף בתשעה באב שייך ב' מנהגים אלו, אלא שנהגו שלא להדליק משום אבילות.
- 15 וכמו שאמרו הנכנס לחנות של בשם אפי' יושב כל היום מברך ברכה אחת.
- 16 אע"פ שנהנה מנר הדולק, מ"מ אין לו עיקר תשמישו.

כאן באור היוצא מן העצים ומן האבנים. פרש"י דבמוצאי שבת מברך, שהוא תחילת בריית האור. אבל במוצאי יוה"כ צריך לברך על אור שדלק היום, ובהיתר. דדבר חידוש הוא שלא נהנה היום.

והרמב"ן [ברכות שם] הקשה הלא בזה יותר ראוי לברך כיון שהוא אור המתחדש ולא נשתמש בו לעולם. ותי' דבמוצאי שבת מברך על בריית האור [שהקיש ב' אבנים, וכדבסמוך], ומברך זכר לתחילת יצירה¹. אבל במוצאי יוה"כ מברך על עיקר האור ממעשה בראשית [ההוא בעולם], שהיה לו ונאסר עליו². אבל אור שנוצר עכשיו אינו ממעשה בראשית.

ועד"ז כת' שא"ר [וכן הביא הב"י תרכ"ד בשם הכל בו, וכ"כ שא"ר] שבמוצאי יוה"כ מברך משום שפסקה הנאתו בו ביום, ועכשיו הותר לו. ומה שהוציא מהעצים ואבנים לא שייך שבת, שלא פסק מזה הנאתו כלל. משא"כ בכל מוצ"ש דמברך משום תחילת בריאתו, לפיכך מברכין על כל אור שבעולם.

ויש שהעירו דבמוצאי שבת לכא' אילו מברך על נר ששבת, ועי"ז מתקיים ב' הענינים. וא"כ אמאי לא נימא דעכ"פ לכתחילה יברך על נר ששבת. [והשעה"צ רחצ ב עמד בזה].

והריטב"א הביא בשם הרא"ה דיוה"כ שחל בשבת, אי"צ נר ששבת במוצאי יוה"כ. דשבת עיקר. אבל המג"א [תרכ"ז] כת' דמשמע דאף יוה"כ שחל בשבת יברך על נר ששבת, להראות שיום זה מקודש ששבת מן האור. ומשמע דכוונתו דבעי' 'שבת' להיכר שיוה"כ אסור בהדלקת הנר.

והמשנ"ב [שם] כת' דמדינא ל"צ נר ששבת במוצאי יוה"כ שחל בשבת, אלא שנהגו להחמיר. [ע' שעה"צ ט]. וכ' דמ"מ אפשר להקל כשדליקו נר מנר אחר שלא שבת.

שם. אור היוצא מן העצים. הראשונים [ברכות נג.] האריכו לדון היכא דהדליק נר מאור ששבת, אי חשיב אור ששבת. וע' רבינו דוד וריטב"א ובפוסקים [תרכ"ד].

והראשונים [רמב"ן ברכות, רבינו דוד וריטב"א בסוגיין] הביאו דנהגו דבמוצאי יוה"כ שכל א' מביא נירו מביהכ"נ לביתו לברך עליו, דהוה נר ששבת.

והריטב"א הק' דק"ל [ברכות נג:] דאי"צ לחזור אחר הנר לברך עליו. וכת' דמ"מ מחבבין מצוות, וכיון דסיפק בידם לעשות מביאין לביתו לברך. אבל דעת הרשב"א [ברכות שם, והו' בה"ה שבת כט כו, והריטב"א הביא כן בשם הראב"ד] דבמוצאי יוה"כ צריך לחזור אחר נר. ודוקא במוצ"ש מבואר [שם] דאי"צ. [והו' ב' דיעות בשו"ע רחצ א].

רש"י ד"ה באור ששבת. שדלק בהיתר⁴, כגון של חיה ושל חולה. מבואר דנר שהדליקו משום פיקו"נ נחשב 'שבת בהיתר'⁵. ואילו נר שהדליק עכו"ם לצורכו לא נחשב שבת, ואף דאינו מצווה כלל [מ"מ עצם ההדלקה סותר לשבת]⁶.

בא"ד שלא נהנה מהאור היום. דהבערה אסור ביוה"כ. השאג"א [עא] דן אי יש איסור הבערה ביוה"כ⁷, והביא דבפשוטו מבואר בסוגיין דאסור. ודחה די"ל דמדברנן מיהא אסור.

חוזר וסודרן על הכוס כדי להוציא בניו וכו'. הריטב"א כת' דאף דיצא, חוזר ומברך להוציאם. אבל ברכת בשמים לא היה חוזר, דהוה ברכת הנהנין. ובברכת הנהנין כשיצא אינו מוציא⁸. [אבל ברכת האור הוה ברכת השבח, ע' לע'. וכ"פ המשנ"ב [רחצ לו] דאף מי שבירך על הנר חוזר ומברך להוציא אחרים. והחז"א חלק דל"ש בזה ערבות. דאינו חובה]. והריטב"א כת' דאף שחוזר ומריח בו, מ"מ נראה כאוכל לבטלה כדי שייברך. ושוב הביא דנהגו העולם לחזור ולסדר ברכת בשמים להוציא בניו ובני ביתו. וי"ל שחוזר ומריח להוציא אחרים, והנאה חשובה היא זו מפני גרם מצוה שמוציא אחרים. ואינו נראה כמריח לבטלה.

אבל השו"ע [רצ"ה] פסק דאף ברכת בשמים יכול לברך להוציא מי שלא יצא [דנקבע חובה על ההבדלה]. והפוסקים הביאו בזה מח'. וכת' דדוקא בני ביתו הקטנים יכול לברך להוציא, משום

- 1 וביאר דהוה כרואה חמה בתקופתה וכנכבדים במסילותם ומזלות כסדרן דהיינו כתחלת הוייתן שמברך.
- 2 שמברך על האור שנוצר במעשה בראשית, וכשנעלם וחוזר ונברא ראוי לברך עליו.
- 3 והא"ז [הו' בדרכ"מ] כתב דנר שהדליקו ממנו לא מקרי שבת. ודעת הכל בו הו' בשו"ע [תרכ"ד] דיכול לברך על אש שהדליקו מאש שהוציאו מהאבנים.
- 4 וסגי ששבת מקצת מיוה"כ.
- 5 ולכא' מבואר מזה דפיקו"נ הותרה בשבת [ונח' בזה הראשונים, וע' מה שהו' לע' מו:].
- 6 ולכא' אף נר שהודלק לבד, בלא מלאכה כלל. מ"מ עצם יצירת האש סותר לשבת. [וצ"ע].
- 7 והביא תוס' [לע' ה.] כ' דלמ"ד הבערה ללאו יצאת, ביר"ט אינו בכלל מלאכה [ודוקא בשבת איתרבי להדיא]. א"כ אמאי יתחייב ביוה"כ.
- 8 והריטב"א כת' דלא דמי לברכת היין של קידוש [ר"ה כ"ט:], דקידוש גורר אותה לעשותה חובה. אבל אפשר להבדלה בלא בשמים.

מצוות חינוך⁹.

שם. להוציא בני ביתו. [אשתו]. הריטב"א למד מכאן דנשים חייבות בהבדלה, דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון¹⁰, ואשתו בכלל בני ביתו. ונח' בזה הפוסקים [רצו ח].

והביא"ה [ס"ס רצו] כת' דאף למ"ד דאפשר להבדיל עבור אשה [דהבדלה בכלל זכירת שבת], אבל ברכת האש אינה חייבת. אלא מצוה בעלמא דהזמן גרמא. ואין לברך לנשים¹¹. וילה"ק מסווגין דמשמע דמברך להוציא בני ביתו.

י' דברים נבראו בערב שבת ביה"ש וכו' באר והמן וכו'. הרמב"ם [פיה"מ אבות ה ו] ורבינו יונה [שם] פי' דק"ל דאין כל חדש תחת השמש [ע' רש"י ד"ה והפרד]. וע"כ הנך ניסים נבראו מימי בראשית. [ועוד פי' בספרים דיש שייכות לביה"ש, ואכ"מ].

והמהר"ם חלאה הק' אמאי לא חשיב כמה נסים כקריעת ים סוף וגפרית ואש של סדום ושאר מופתים. ותי' דקריעת ים סוף אינה הוי אלא הפסד. [וביאר דשייך בו לשון 'תנאי', ולא לשון בריאה¹²]. וגפרית ואש ושאר המופתים כולם כבר נמצא עיקרן במציאות. וע' בדברי הרמב"ם ור' יונה באבות שם.

הכתב והמכתב. ע' ב' פירושים ברש"י, וכן ר"ח הביא ב' פי'. והרש"ש פי' כתב, שיהא כתב בעולם, דכל אומה ואומה יהא להם כתב הסכמי. ומכתב היינו כתב המיוחד, שהוא אשורית שהיה על הלוחות.

רש"י ד"ה ראשית דרכו. [דקודם בריאת העולם והמכתב של הלוחות] היתה כתובה אש שחורה ע"ג אש לבנה¹³. וכה"ק התוס' ר"פ דמשמע דהתורה נבראת בער"ש, והא נכתבה אלפיים שנה קודם שנברא העולם. ותי' דמ"מ לא נכתבה עד לאחר שנברא העולם בערב שבת ביה"ש.

והתניא ר"י אומר אור שברא הקב"ה בשני בשבת וכו' אלא חללה קודם שנברא העולם, ואור ידיה בשני בשבת. ולא נתפרש בסוגין מנ"ל דאור דגיהנום בשני בשבת. ובמדרש [בראשית רבה ד] דרש' מהך קרא כי ערוך מאתמול תפתה, איזה יום שיש בו אתמול ואין בו שלשום. זהו יום ב' דמעשה בראשית¹⁴.

ענה פסול היה. ע"ע תוס' [ב"ב קטו:] שדנו על ענה.

תודה"ה אלה. ועוד דל"מ שיקראו לבן אשתו בנו. והאחרונים העירו מדברי תשו' מיימוני [משפטים מח, הו' ברמ"א חר"מ ס"ס מב] שרגילים לקרוא לבן אשתו בנו מחמת חביבות¹⁵. [וע' תומים שם וחת"ס אה"ע א עו, שאלת יעב"ץ א קסה].

דף נד:

לעשות מלאכה בת"ב. האחרונים [פנ"י] הקש' אמאי לא אסרו רבנן מלאכה כדיני אבלות, ומ"ש משאר דיני אבלות שתקנו בת"ב¹. [וכבר עמד בזה הרמב"ן תורת האדם. ומאירי כאן].

ובכ"מ ת"ח בטלים. פרש"י [על הר"ף] כדי שלא יסיחו דעתם מהאבילות². והפנ"י ציין דמצאנו עוד [ב"ק נט:] דיש לת"ח להתאבל על החורבן יות'. [והוכיח דאיסור מלאכה שייך לאבילות, ולא לדיני הצום].

ובגמ' [תענית ל:] הגיר' בדברי רשב"ג לעולם יעשה עצמו כת"ח כדי שיתענה. והתח"ד [קנג] דייק דביטול מלאכה הוה עינוי³. וע"ע א"ר [ס"ס תקנד].

והרמב"ם [תעניות ה יא] כת' [דאף במקום שנהגו לעשות מלאכה] אינו רואה סימן ברכה.

9 וכ"כ החזו"א [לה ז] דכוונת הגמ' שבירך ברכת הריח כדי להוציא את בני ביתו הקטנים, דהרי פטור מהדבר אינו מוציא אחרים אא"כ הוא חיוב להם, ורק בבניו קטנים יכול לברך משום חינוך. וכתב שמי שמברך משום חינוך נראה דלא נחשב ברכה, ואין גדולים יוצאים בזה, אף שהוא מברך מחמת חיוב חינוך.

10 וה"ה [שבת כט א] כת' דלמ"ד הבדלה דאורי' הוה בכלל זכריהו על היין, והוקש זכור ושמור, ולמ"ד דרבנן תקנו כעין קידוש.

11 [ויל"ד דאדרבה דהוה ברכת השבח וכמ"ש הרמב"ן, ולא תלי בגדרי מצווה ולכאורה זה כוונת הריטב"א].

12 וכת' דדומה למות שלא היתה בששת ימי בראש' וכבר נכלל במה שאמרו תנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית אם ישראל מקבלין את התורה וכו'.

13 ורע"א [בגהש"ס] ציין לרש"י [שיה"ש ה יא] שפי' הפסוק 'שחורות כערב', על שם שהיתה כתובה לפניו אש שחורה על גבי אש לבנה. והרמב"ן [הקד' לבראשית] פי' שהיתה הכתיבה רצופה בלי הפסק תיבות, ואפשר שתקרא על דרך השמות, וכן תקרא על דרך קריאתנו בענין התורה והמצוה ונתנה למשה רבינו על דרך קריאת המצות. ונמסר לו על פה קריאתה בשמות.

14 וצ"ע האיך ילפי' תרוייהו מחד קרא.

15 שהרי המגדל יתום ויתומה כאלו ילדו וכו' ולשון חביבות הוא כמו בני. ועוד הבעל כאשתו וקרינא ב' לא יומתו אבות על בנים.

1 והפנ"י תי' דמלאכה באבל הוה מדברי סופרים, ולא רצו להחמיר כ"כ.

2 והר"י לונלי פי' דת"ח יש להם לב להכיר האבירה הגדולה, ויש להם לדאוג ולהתאבל על זה כל היום.

3 והק' מהגמ' [תענית יב:] דמבואר דעשיית מלאכה אינו תענוג, ואדרבה הוה צער.

והביא^א הביא בשם ס' מטה יהודה דכהיום המנהג לכל ישראל דאין עושין מלאכה בת"ב, והיינו עד חצות.

אין תענית ציבור בבבל. פרש"י הואיל ואי"צ גשמים⁴, ואם גוזרין על דבר אחר אין חומר ת"צ נוהג בו. ורבינו דוד [וחי' הר"ן, והרמב"ן וראשונים בתענית שם ור"ן שם ה: בדה"ר] הק' דאמאי אי"צ להתענות משום שאר צרות. וכ"ת דדוקא בתענית גשמים יש חומר תענית ציבור, הא מבואר דתענית לשאר צרות חמיר טפי.

וכדאי' [תענית יט.] דאף על שאר צרות מתריעין. ומבואר [תענית יב:] דהיינו כחומר תעניות האחרונות [של גשמים] שנועלים החנויות. ועוד דאי' [שם יד.] דבתעניות דשאר צרות חמיר, ומתענין והולכים עד שיענו.

אבל המאירי [תענית יא:] תי' דאף באר"י אין חומר תענית ציבור אלא משום גשמים [שבאופן כללי הוא חיי העולם⁵], ואף דיש חומר אחר בשאר תעניות שמתענין והולכים, התם הטעם משום דיצאת זמן הרביעה⁶.

אמנם לשון רש"י משמע טפי דבשאר צרות באר"י יש בו חומר ת"צ. דאגב שתקנו גדרי צום לגשמים תקנו לשאר מילי. אבל בבבל דליכא משום גשמים, לא תקנו אף לשאר מילי.

והראשונים [הנ"ל] הביאו בשם הראב"ד דבני בבל היו עניים, והאזיר היה מעופש והחליים מצויים בהם והארץ קר, ומש"ה לא רצו להטריחם בחומר התענית⁷. והרמב"ן [שם] כ' דשמא יש לדחוק [בכוונת הראב"ד] דכיון שיש מקומות עניים ויש מקומות שיש צינה [וצריך נעילת סנדל], לא רצו להטריח על הציבור בשאר ארצות. וכיון שבטלו קצת הדברים, בטל דין תענית צבור. והשוו כל המקומות בחו"ל.

והרמב"ן [תענית, והו' ברבינו דוד] כתב דבעינן בי"ד מומחין לגזור תענית על הציבור, או דבעינן נשיא לגזור בלא ידיעת הציבור⁸. וכשמקבלין היחידים אין עליו גדר תענית ציבור. ובחור"ל הוה בי"ד הדיוטות⁹, ואין כח בגזרתם להשוות תענית שלהם לתענית של תורה [כיוה"כ, ות"ב שהוא גזרת נביאים]. ותלי בקבלת כל א' וא', והוה דיחיד.

והב"י [תקעה י] הק' דהטור [תקסב יב] פסק דתענית שגוזרין על הציבור אי"צ שהיחיד יקבל עליו [אף בבבל]. ותי' דהכרזה מיהו בעי, ואם לא הודיעם אינן חייבין. ועי"ל דאי"צ קבלה כיון דבתר ראשין גיריה, אבל מ"מ אינו בגדר גזירה, אלא כאילו קבלו היחידים.

והמנח"ח [רפד בקומץ] הביא דאי' [לענין הלל] דאין שם 'ציבור' לישראל בחו"ל [ע' ר' יונה ברכות ז: בדה"ר]. והוה יחידים. וה"נ אין לזה גדר 'ציבור', אלא יחידים צמים.

והרמב"ם [תענית ג יא] פסק שתענית שגוזרים בחו"ל מותר לאכול בלילה, שבחור"ל אין גוזרין תענית על הציבור כמו יוה"כ, אלא בא"י ומשום המטר. וה"ה הביא דברי הרמב"ן [הנ"ל], וכת' דמדברי הרמב"ם משמע דאף באר"ע אין גוזרים אלא משום הגשם.

בשאר ארצות – המאירי [הנ"ל] הביא י"מ דלפרש"י בשאר ארצות שבגולה שצריכות למטר נוהג ת"צ. [ומדברי הרמב"ם ג י] משמע דדוקא מקומות דעונת הגשמים שלהם כמו של אר"י. אבל במקומות שעונת הגשם קודם או אח"כ לא גזרו על הציבור.

והמאירי כת' דאפשר שרבותינו לא הקפידו על הגולה וגרורו כלה אחר דין בבל. שהיתה ראש לכל הגולה. ועד"ז דן הרמב"ן [הנ"ל] בדעת הראב"ד. אבל לדברי הרמב"ן כ"ש בשאר ארצות ל"ש גזירת תענית.

עוברות ומניקות מתענות ומשלימות כדרך שמתענות ביוה"כ. התוס' ר"פ כת' דבשאר תעניות חולה אינו חייב להתענות. [אף שאין בו סכנה]. והמג"א [תקעו י] הביא דבתענית דגוזרים נהגו לגזור רק מבין י"ח, דיש לו גבורת אנשים. משא"כ גדר תענית ציבור דחל על כולם.

רש"י ד"ה בין השמשות שלו אסור. ובמלאכה. משמע דאף בלילה יש איסור מלאכה. אבל רש"י [תענית יג] כתב דמהכא משמע דבליל תשעה באב מותר במלאכה ואין איסור אלא ביום, ואין מפרסמין הדבר. והמג"א [תקנך כג] הק' סתירת דברי רש"י. והביא דסתמת דברי הפוסקים משמע דלילה אסור דמשום שלא יסיחו דעתם מהאבלות¹⁰ או משום עינוי, ולא דמי לשאר תעניות דהוא משום שיהי פנוים ויתאספו להתפלל. וכתב עוד דלכן כל מלאכה שאין בו שיהוי מותר דאין מסיח

4 וכדאי' [תענית י]. דבבל הוא מקום טובעני [פרש"י מצולה ורקק].

5 והמאירי ביאר שהגשמים הם חיי העולם הזה דרך כלל, ושאר צרות אינן אלא בפרט. וכת' דאע"פ שאי' דבימי ר' יהודה נשיאה הוה צערא, וגזר תליסר תעניתא משמע שכסדר משנתנו היו שלש שניות וז' אחרונות כדין תענית צבור [אף בשאר צרות]. ודחה דתליסר גזר, ודין תענית צבור לא גזר.

6 [וצ"ב דעדיין לא עבר זמן ימות הגשמים].

7 והרמב"ן [תענית שם] הק' דלפ"ז אינו נוהג אלא בבבל, אבל בשאר מקומות יכולים לגזור. ועוה"ק דלדברי הראב"ד עכ"פ אסור בתשמיש המטה. וכת' דמ"מ דברים חלושים הם ואין בהם טעם וריח.

8 [ומשמע דיש בזה ב' תי' האם הוא משום דין בי"ד, או כח שררה].

9 וכ"כ רבינו דוד דהא דנקטו בבבל, ה"ה כל חו"ל. וכעין אין קנסות בבבל.

10 הפרמ"ג [וכ"פ המשנ"ב שם] ביאר דמש"ה מלאכה שאין בו שיהוי מותר. [וכ"כ הגר"א שם].

דעתו בכך.

תוד"ה לקביעה. דבהדיא אי' [ר"ה כא]. שאין עושין אלא יום א'. ואף בזמן שקידשו ע"פ הראיה סמכו דברוב שנים לא עיברו את אלול. כיון דא"א לגזור לעמוד בצום ב' ימים.

בא"ד אלא ה"פ אם מסתפק מתי הוקבע, כגון מהלך במדבר¹¹. והתוס' הרא"ש כ' דנסתפקו ב"ד מתי קידשו החודש, וכגון שקבלו העדים ביה"ש [ואמרו מקודש בביה"ש] דצריכים לעשות ב' ימים ספיקא דאורי'.¹²

ואילו תשעה באב ספיקו מותר, דספק דרבנן לקולא [ועושה רק יום א'¹²]. והמנח"ח [שא בסופו] הק' דבזמן השמד ת"ב מדברי קבלה, וספיקו להחמיר. [וע' בסמוך]. ובפשוטו י"ל דסוגיין בזמן דליכא שמד. ובזמן דאיכא שמד ספיקא לחומרא [וכ"מ בטור"א, ע' בסמוך]. ותי' דמדברי קבלה חייב לצום בחודש זה, ואין יום קבוע. אלא דרבנן תקנו בתשיעי.

ובין השמשות שלו אסור, וכן אמרו משמ' דר' יוחנן. [וכ"ה המסקנא דדעת ר' יוחנן לאסור]. ופליגי אשמואל [הנ"ל] דביה"ש מותר. רבינו דוד כת' דק"ל כר' יוחנן, ומיהו בשאר תענית ציבור ביה"ש אסור, דל"מ שחלקו.

והטור"א [מגילה ה:]: הביא דסברת ר' יוחנן ורבא דהוה ספק דברי קבלה ולחומרא. וכת' דל"ל דסברת שמואל דתשעה באב בזמן שאין שמד ואין שלום הוה רשות [וכדאי' ר"ה יח.¹³], וחייבין רק מדרבנן. וביאר דר' יוחנן ורבא דגזרינן אטו זמן שחיבו מדינא. ועפ"ז ביאר בזה את החילוק שבספק בקביעת דירחא הוה לא שכיח ולכן לא גזרו, משא"כ ביה"ש שיש בכל שנה¹⁴.

ביה"ש של מוצאי הצום – אי' [תענית יב] דהמקבל צום צריך להחשיך עליו¹⁵. והראשונים דנו אי היינו מגדרי נדר, או אף בכל תענית [שאינו כת"צ]. ובהג"מ [הו' בב"י תקסב] כת' דשאני ביה"ש דאפוקי יומא דהחמיר¹⁶.

תוד"ה והאמר. א"כ ת"ב דדמי לת"צ בכמה דברים וכו' בט' באב נמי יתפלל, ומשני וכו' מצוה מיהא איכא. [אף למסקנא]. ורבינו דוד [וכן שא"ר] כת' [דלמסקנא] אין מתפללין כ"ד ונעילה בת"ב משום דלא הוקבע היום לתפילה אלא להתאבל.

תוד"ה קולי [הוד' נה]. דהא ת"ב לכל הפחות כל גופו בצונן, ובת"צ אסור אפי' בצונן.

הגרי"ז [הל' תעניות] כ' דיש ב' דינים ברחיצת תשעה באב, דאסור משום אבילות, ומשום דין הצום. והוכיח כן מדברי הרמב"ן [הו' ברא"ש תענית ד לח] דבסעודת המפסקת כבר חל דין איסור רחיצה, וע"כ הוה משום אבילות. ואף שעדיין לא חל התענית כלל¹⁷.

ואילו בשאר צומות שייך רק דין עינוי מדין הצום [ול"ש גדר אבילות].

ועפ"ז כת' דכל סוגיין מתעסקת בדין איסורי התענית. ומש"ה הבריייתא לא הביאה החילוקים שמשום הדין אבילות. והא שאסור כל גופו בת"ב י"ל שהוא מדין האבילות.

והמנח"ח [שיג יט] כבר כת' יסוד זה, דעינויים דת"ב אסורין מב' טעמים. משום גדרי אבילות [וכלשון הגמ' תענית ל]. ומשום גדר תענית [דומיה דיוה"כ]. וכת' דהא דאסור שיושיט אצבעו במים הוה מדיני הצום, שהרי אבל אסור רק ברחיצת כל גופו. וביאר דהיכא דת"ב נופל בשבת, דיש אוסרים בדברים שבצינעא [וכ"פ הרמ"א תקנ"ד יט], ואילו רחיצת פניו וידיו אין מי שאוסר. דדוקא מידי שהוא משום אבילות שייך דברים שבצינעא¹⁸, ולא בדבר שהוא משום הצום. [שהרי הצום נדחה לגמרי].

11 וצ"ב מי גרע מבני בבל דסמכי ארוב. ואפשר דקאי אמהלך במדבר מר"ח אלול, ואינו יודע מתי קבעו אלול.

12 ובפסקי הרא"ש כת' דבתשעה באב עושה את היום האחרון. ויל"ד אמאי יום האחרון [והא בכל ספיקא דיומא הראשון עיקר]. ואפשר דהוא משום מ"ד דראוי לקבוע צום ב' דהוא זמן השריפה. א"נ אקדומי פורענות לא מקדימין.

13 והטור"א הביא דא' דשלוחים יוצאין על אב להודיע לבני הגולה מתי קידשו ב"ד את החודש, משא"כ על תמוז וטבת משום דברצו תליא מילתא. אבל מדברי קבלה כל הד' צומות שוין בין לקולא בין לחומרא [שהרי הקישן וכללן הכתוב ביחד דכתיב כה אמר ה' צום הרביעי וצום החמישי וגו']. ואף ת"ב בזמן שאין שמד תליא ברצו. ומדרבנן החמירו בת"ב. משא"כ בשאר צומות אם אין שמד א"צ להתענות אפי' מדרבנן.

14 ובמילתא דשכיחא גזרו רבנן. הלכך ספק ביה"ש דישנו בכל השנים גזרו אטו יש שמד. אבל ספיקא דקביעת דירחא לא שכיח דמיירי במהלך במדבר ואינו יודע מקביעת דירחא [כמ"ש תוס' ולא גזרו].

15 דכל צום שלא החשיך עליו אינו תענית.

16 והמג"א [ר"ס תקסב] דן מהסוגיה [עירובין לו, שפו ט]. וכת' דמ"מ יש להחמיר דכיון דלא ידעי' מתי הוא ודאי לילה [וע' שעה"צ שם].

17 [ויל"ד לפ"ז יאסר רק כל גופו בצונן. וכדין אבל].

18 ולפ"ז אסור לרחוץ כל גופו [אף באופן שמותר בשבת].

דף נה.

רשב"ג אומר לא כל הרוצה ליטול את השם וכו'. **תוס'** [ברכות יז: תוס' ר"פ כאן, ושו"ע ע] כת' דבזה"ז שבשום פעם אין אנו מכוונים היטב, גם חתן יש לקרות קר"ש. דאדרבה אם אינו קורא נראה כיוהרא, כלומר אני מכוין בכל שעה.¹

והמג"א [סג ב] הביא בשם **היש"ש** שמי שמחמיר על עצמו בפני רבים בדבר שמותר ואיכא למיחש ליוהרא מנדין אותו, אא"כ ידוע שעושה לשם שמים [וכדאי ב"ק פא:].²

אבל הכא לא מיחזי כיוהרא וכו' כמה בטלני איכא בשוקא. **הרא"ש** [ברכות שם] פסק כרשב"ג בהמשנה שם שלא כל הרוצה יטול את השם. והיינו כרב שישא בסוגיין דהוא בתראי דהכא הוא משום דאמר' מלאכה הוא דל"ל. אבל **הרי"ף** שם פסק כת"ק, והב"י [ע] ביאר דפסק כר' יוחנן והחליף את המשנה שם, ובזה פסק הלכה כרשב"ג במשנתנו.³ ולכן לא חיישינן כלל ליוהרא.

שם. יש שהעירו דיוכל לומר דאינו רוצה לעשות מלאכה משום דאינו רואה סימן ברכה. ומה שייך חשש יוהרא.

וחכ"א ביהודה היו עושין מלאכה בער"פ וכו'. בפשוטו משמע דקמ"ל דביהודה נהגו לעשות מלאכה, ובגליל נהגו שלא. אבל מסקנת הגמ' דדעת בני גליל דאסור מדינא.

והרא"ש פסק דאסור משום מנהג, דסתם דריש פירקין עדיף.⁴

והרמ"א [תסח ג] הביא [מהרי"ו] דלדידן הוה מקום שנהגו שאין עושין מלאכה. **והלבוש** [הו' בפוסקים שם] כת' דבמקומות שראה נהגו לעשות מלאכה גמורה.

הלילה ב"ש אוסרין וב"ה מתירין. **ובתוספתא** [הו' לע' ב:] דעת ר' יהודה דאסור רק מנץ החמה [וכב"ה במשנה]. ור"א בן יעקב אוסר מ'שעת האור', והגמ' דנה אי היינו מהלילה [תוס' פי' דס"ל דלא נח' ב"ש וב"ה בדבר הזה]. או משעת עלות השחר.⁵

ורש"י [לעיל ב:] פי' דהנידון במקום שנהגו איסור מלאכה, ואף אם נהגו לאסור יותר בטלה דעתם. אבל **תוס'** [שם, וכאן] הק' דניחזי היכי נהיגו. וע"כ דהנך תנאי ס"ל כר' יהודה [ע' בגמ' בסמוך] דאסור מדינא. וכל"כ **הרא"ש** [כאן] דדברי ב"ש אליבא דר' יהודה. אבל ר' מאיר ס"ל דתלי במנהג, ולא נח' ב"ש וב"ה בדבר זה. דניחזי היכי נהגו ול"ש מחלוקת. אבל **הרי"ן** כתב דאף אי נהיגי הוה טעות' [וכרש"י].

מכדי שמעי' לר' יהודה כל הרכבה שאינה קולטת עד ג' ימים וכו'. **הש"ך** [יו"ד רצג ב] הביא בשם **התה"ד** [קצא] דשיעור קליטה של תבואה לענין חדש הוא ג' ימים. [דתבואה לא דמי לאילנות דנח' התנאים יבמות פג]. **והנקה"כ** ו**דג"מ** [שם] הקשו דאדרבה לשון הגמ' שמעינן לר' יהודה, דלר' יהודה אף לענין אילנות השיעור ג' ימים. אבל הלכה כר' יוסי דהשיעור ב' שבועות וכמו אילנות [רצד ד], ולר' מאיר ל' יום. וכ"כ **הטור"א** [ר"ה י]. דכמח' באילנות כן בתבואה. והאחרונים האריכו בזה [ע' מה שצוי' בפתח"ת שם].

תודה כל. וא"ת וכו' במקום הגריד, אי לא קלטה שוב לא תקלוט וכו'. **והתוס' רא"ש** כת' א"נ נהי דאינה קולטת מעצמה, יל דעי השקאה קולטת.

בא"ד ואי"צ היתר כמו חיטי דכדא. **המנח"ח** [שג] הק' דהגמ' [מנחות ע] מסתפקת בזה, היכא דזרען בקרקע בטל לקרקע, דהעומר אינו מתיר, וא"כ היאך סתמו התוס' דמתיר. ותי' דהכא עד כמה שאינה יכולה לקלט ודאי אינה בטילה לקרקע.

ומקצת שיתסר. פר"ח עד זמן הקרבת העומר. וע' בסמוך.

רבינא אמר וכו' ובהשרשה חד מקצת היום ככולו אמרי', תרי וכו' לא אמרי'. [דנימא שמספיק יום שלם, ומקצת מכאן ומקצת מכאן]. **פרש"י** ביה"ש' של כניסת י"ד, דסגי י"ד ט"ו ומקצת ט"ז.

- 1 **והדרכ"מ** הביא בשם **המגדל עוז** שכל החשש יוהרא הוא כשקוראו בברכותיה אבל יכול לקרות כקורא בתורה.
- 2 **ובש"ע** [לד ג] פסק שיש איסור יוהרא למי שאינו מוחזק ומפורסם בחסידות אם מניח תפילין דר"ת. [ועי"ש באר היטב ושע"ת].
- 3 אמנם **האחרונים** העירו דאי"צ לזה, דהרי"ף אינו פוסק בכל מקום כרשב"ג במשנתנו. [ע' רי"ף סוף ב"ב].
- 4 [והתפא"ש דן דאדרבה הוה סתם ואח"כ מחלוקת. ואין הלכה כסתם].
- 5 **ותוס'** [שם] העירו דלפ"ז לא הוה כב"ש או כב"ה דמתני'. [ומשמע דכוונתם דס"ל דלא נח' ב"ה בדבר זה]. ועי"ל פ' דב"ה אסרו ביום י"ד, ותנא דמתני' [ר' יהודה] נקט דהיינו נץ החמה. ובזה פליג ראב"י בדעת ב"ה.
- 6 ולכאוף תלי לשיטתם, **דלתוס'** [נא]. כל מנהג שנקבע ע"פ ת"ח הוה מנהג חשוב. ואילו שא"ר משמע דהעיקר תלי שיש שורש לחששא דמנהג [ועד"ז ביארו הראשונים קו' הגמ' נ: מאי איריא ע"פ, דע"כ יש קצת איסור מדינא. דאל"כ לא שייך לאסור משום מנהג].
- 7 **והאחרונים** [טור"א] הק' דא"א לצמצם ביה"ש תחילת י"ד. [ואילו יש משהו מהיום אמרי' מקצת היום ככולו. ואם יאחר קמת מהלילה, א"כ ליכא יום י"ד שלם. ורש"י משמע דביה"ש דוקא, ואפשר דלא אמרי' מקצת היום ככולו' אא"כ ברור שיש חלק מהיום].

ויל"ד אמאי לא נקט מקצת יום י"ג, י"ד וט"ו. ומיד בסוף ט"ו כבר הושרש.

והטור"א דן אי מצטרף מקצת של ב' ימים להחשב יום, וכגון שמנכש י"ד בבוקר ויש ב' מעת לעת עד ט"ז בבוקר, ועוד מקצת יום שלישי. והק' דרבינא לא אהני בת'. והוכיח מדברי רבינא דב' מקצת יום אינו מצטרף להחשב יום א⁸. ושוב דחה דמ"מ לא פסיקא ליה, דבעי דוקא קודם זמן הקרבת העומר.

שם. והנוב"י [או"ח ת פד] הביא מי שאומר בזה"ז דליכא עומר, ועיצומו של יום ט"ז מתיר⁹, דסגי מקצת יום י"ד, ט"ו וט"ז שלימים, וסוף יום ט"ז מתיר. ודוקא בזמן העומר צריך שישרש קודם הקרבה¹⁰. [ועד"ז כת' הטור"א ר"ה י:]. **והנוב"י** דן דשמא צריך כל היום, וסוף היום לחוד ל"מ. ועוד דן דלא נגמר הקליטה עד סוף יום ט"ז, ומי יתיר לאחר שפנה יום.

והקרא [מנחות ע:]: הק' דר' יהודה איירי לאחר החורבן, ור' יהודה ס"ל דסוף יום ט"ז מתיר [היכא דליכא עומר] א"כ אמאי לא ינכש ביום י"ד, הא איכא כל יום ט"ז¹¹.

שם. מקצת היום. הנוב"י [אה"ע ק מ] הביא מסוגיין דמהני מקצת היום ככולו אף בדבר שתלי במציאות¹². [ובפשטו מבואר דעיקר גידולו הוא בין בהתחלפות בין יום ללילה].

שם. חד מקצת היום. האחרונים [טור"א ר"ה י:; ורע"א מנחות שם, והמנח"ח שג ד] הק' דהגמ' [מנחות ע:]: מיבעי השריש בין קצירת העומר להקרבת העומר, אי מהני להתיר. והיכי משכח"ל הרי הכל ביום א', ומקצת היום ככולו נחשב הכל ביום א'. וצ"ע.

והמנח"ח דן דהגמ' מנחות פליג אסוגיין דבהשרשה בעי מעת לעת ולא מהני מקצת היום כלל [ודן שכ"ד הרמב"ם¹³].

והטור"א דן אי בלילה אמרי' מקצת היום ככולו¹⁴, וקצרו העומר בלילה [וליכא מקצת יום ט"ז]. **והמנח"ח** [בקומץ] תי' דהגמ' אזלה למ"ד דקצירה כשירה ביום, ואפשר לקצור כמה ימים קודם¹⁵.

והחזו"א [כלאיד ד ל] תי' דבמקום הגריד מאחרת לקלוט ביותר מג' ימים [וכמ"ש בתוס' בת' הא'], ואף שלא נדע מתי נקלט, מ"מ נפק"מ שיחשב ספק. ועוד תי' דאינה מאחרת לקלוט יותר מג' ימים, אבל אפשר שתקלוט קודם, ובזה הגמ' במנחות דנה.

ג' מלאכות

ר' מאיר אומר כל מלאכה שהתחיל בה קודם ל"ד, גומרה ב"ד. ולרבנן ג' אומניות. והרא"ש כת' דהיינו אפי' במקום שנהגו שלא לעשות מלאכה, כשהתחיל בהיתר מותר. אבל הרמב"ם [י"ט ח יט] כת' דבמקום שנהגו לעשות מלאכה, לא יתחיל מלאכה, אלא ג' אומניות ולצורך המועד. שאין העם צריכים שאר אומניות צורך הרבה. **והראב"ד** השיג דקאי אמקום שנהגו שלא לעשות, דבהני מלאכות מותר. ולהתיר באו ולא לאסור. וכדעת הרא"ש¹⁶.

והרא"ש כת' דכל הנך התירו רק עד חצות [וכ"פ הרמב"ם הנ"ל]. אך הביא בשם הר"י דהנך מותרין כל היום. [ואף דאסור מדינא, בהנך מלאכות הקילו. וקיל מחוה"מ].

8 ועיל"פ דאף אי מצטרף להחשב יום מעת לעת, מ"מ אין מקצת מיום ג'. דל"מ מקצת היום כשהוא באותו יום עצמו.

9 ואף דכל התבואה הותר [מדאורייתא] בתחילת ליל ט"ז, מ"מ כל רגע מהיום מתיר. ויש שדנו דכיון דזמן ההיתר הוא דוקא בתחילת היום. ומה שגדל אח"כ לא הותר.

10 **והנוב"י** הק' דמשמע סתמא דמנכש ב"ג דוקא, אף בזה"ז. ועוד דנימא מהרה יבנה ביהמ"ק, ויאמרו דניכשנו ביום י"ד.

11 ועור"ק **הקרא** דאפי' בזמן שקרב העומר, אם נשרש ביום ט"ז אחר שקרב העומר, הא אי לא קרב העומר כלל עיצומו של יום מתיר. וכלפי תבואה זו הא ליכא עומר, ונימא דהיום מתיר. וצ"ע. [ועיל"ש שהביא מהירושלמי].

12 והביא דאף הא דאי' דמעידים על הכרת הפנים רק עד ג' ימים, היינו מקצת מיום הראשון. וחלק אמ"ד דנקט דבעי ע"ב שעות, דוכי זה ישתנה בנ' שעות וזה ישתנה בע"ב.

13 דמשמע **ברמב"ם** [מעש"ש ט י] דלא מהני לזה מקצת היום. אך **החזו"א** וכמה אחרונים נקטו דודאי מהני שם מקצת היום.

14 **והרא"ש** [מ"ק ג ל, ה' בטור יו"ד שצה] נסתפק בזה [לענין אבילות]. **והראשונים** [ע' תוס' לק' פא. וזבחים כג. וכ"מ] דנו לענין שומרת יום כנגד יום, אי סגי מקצת לילה. והטור"א כ' דהנידון שם משום דשימור דלילה ל"ש שימור, אבל מדין מקצת היום ודאי מהני לילה.

15 ועוד תי' הטור"א דנפק"מ כשקצרו את העומר ולא הקריבו ביומו.

16 **והגרא"א** [תסח ה] דייק דהגמ' [בע"ב] מדייקת מקום שנהגו אין וכו', ולדברי הרמב"ם לא תלי במנהג ולא שייך לפשיטות האיבעי.

ודייק כן מהברייתא [בע"ב] דאי' עד חצות, כלל דרישא לצורך המועד גומר כל היום. והרא"ש דחה דהברייתא ל"מ לשנויי בענין אחר.

וחכ"א ג' אומניות. דג' אלו רשאים אף להתחיל. והראשונים דנו אי רבנן מודו לר"מ בשאר מלאכות היכא דהתחיל בהיתר.

לצורך המועד. הרא"ש הקשה דמפורש דאסור לספר ולכבס אפי' לצורך המועד אחר חצות [והגמ' מסתפקת שמותר אפי' להתחיל לצורך המועד], ומזה הוכיח דכל סוגיין עד חצות. אבל הביא דדעת ר"י אף אחר חצות.

דף נה:

תנא החייטין, שכן הדיוט. פרש"י וכיון שמצינו בהן צד קולא בחוה"מ, מש"ה רבנן הקילו בער"פ. ופרש"י דמלאכת י"ד קיל מחוה"מ דאפי' אומן שרי'. [והא דאי' בסמוך 'למידין' תחילת מלאכה, היינו דתקנו כע"ז].
[והמג"א] [תסח ג] פסק דכל מה שמותר בחוה"מ מותר בער"פ.²

והגמ' [מ"ק יג.] מקשה דנימא דכל פועל מותר, הואיל וכשאין לו מה יאכל עושה מלאכה. וכן בנין, שהרי כותל שמסוכן ליפול. וכן שאר מלאכה שהותר במקום פסידא. והגמ' תי' דבחוה"מ התירו משום פסידא [דהאיסור משום טירחא], אבל י"ד האיסור משום צורך י"ט, ומש"ה דבר שיש בו צורך י"ט מותר.³

והריטב"א [שם] ביאר דס"ד דעיקר טעם ההיתר כיון דמצאנו אופן שמותר בחוה"מ. ולמסקנא עיקר ההיתר משום שדברים אלו צורך המועד לכלל ולפרט, ודרך לאחרם לערב י"ט.⁴

והמרדכי כ' דכתיבת ספרים לעצמו מותר בערב פסח דאינו בגדר מלאכה. [והו' בשו"ע תסח ב]. ועפ"ז דנו הפוסקים בשאר מלאכה קלה.

אף הרצענין, שכן עולי רגלים וכו'. הביא"ה [תקמא ה] הק' דנימא דאפשר ע"י מעשה הדיוט, וכמו חייטין. ותי' דלא הותר במנעלים אף מעשה הדיוט, וביאר דבחיטין הדיוט תופר אחת אחת. אבל במנעלים תמיד הדרך א' א' [ואין כאן שינוי].

שם. שכן עולי רגלים מתקנים מנעליהם וכו' מסוף מלאכה. [פרש"י תיקון מנעלים]. הריב"ש [רכו] כת' דהתירו לעולי רגלים רק לתקן, ולא התירו תחילת מלאכה לעשות חדשים. והוכיח דאף משום מצווה אין להתיר מלאכת אומן בחוה"מ.

תוד"ה עולי. דהא יכול לקנות חדשים. והאחרונים ביארו דיקנה חדשים, ואלו לא יקרעו יותר. [ואין כאן הפסד שיש לו עוד נעלים]. והפוסקים כת' דאם אינו יכול לקנות חדשים הוה דבר האבוד לתוס'.

והרא"ש [מ"ק א יז, ועד"ז הטור תקמא הו' במג"א ו] כת' דאין להתיר משום דבר האבוד, משום שיקרעו יותר ויפסדו, דבשביל מיעוט תוספת קלקול לא מיקרי דבר האבוד. [והאחרונים הק' דאף הפסד מועט חשיב דבר האבוד].

ותוס' [מ"ק י]. נסתפקו דשמא יש דבר האבוד דלא הותר אלא ע"י שינוי. [וע"י שינוי ודאי מותר, ע"ש רמ"א וביאור"ה].

ודעת הראב"ד [תשו' רכט הו' במכתם סוף מ"ק] דמותר לתקן מנעלים בחוה"מ. והא דאמרי' כיוון מלאכתו במועד אסור, ה"מ בדבר האבוד בעלמא. אבל הכא דהוה לצורך המועד מותר. ובשר"ת הרשב"א [ז רצד] דחה ע"פ סוגיין.⁵

מביאין מבית האומן. פרש"י משום טורח. והראשונים כתבו משום חשדא [וע' ביאור"ה רנב]. והב"י [רנב] הביא מהמרדכי [ביצה תרסד] למד מזה דכ"ש בשבת וי"ט אסור להביא כלים מבית האומן.

- 1 וכן הרמב"ם [י"ט יח] כת' דאיסור מלאכה בערב פסח [אף לאחר חצות] קל מחוה"מ. ואף שהרמב"ם [שם יט] נקט דחייטין מותרים רק עד חצות.
- 2 והפרמ"ג [תסח א"א ג] הק' לצד בתוס' [לע' ג] דמלאכה בערב פסח אסור מדאורייתא. ואילו חוה"מ יש צד דרבנן [ע' ס' תקל].
- 3 ומשמע לפ"ז דלא הותר דבר האבוד בערב פסח. ורש"י [שם] כת' דמ"מ פועל שאין לו מה יאכל מותר, דאין לך צורך המועד גדול מזה. וצ"ב דא"כ הדרא קו' הגמ' דנימא 'שכן וכו'. [ולדברי הריטב"א ניחא]. ויל"פ דהשתא די'ש לו מה יאכל לא חשיב צורך המועד.
- 4 והא דנקט 'שכן וכו', ההוא טעמא דוקא נקט לסניפין בעלמא הוא וסמך וסעד. ע"ש שהאר"ך.
- 5 דדוקא עולי מרגלים מתקנים, אבל אדם מעלמא הוה כוון מלאכתו במועד. [ולפ"ז היכא דנקרע בחוה"מ מודה דמותר].

וה"ה אם שגרן האומן לביתו אסור, אא"כ נגמר מלאכתו מבער⁶.

ל"ש אלא תוך ג' למרדה, דאכתי לא פרח צימרא מינה. פרש"י דלא עבר חמימותה ממנה, והיא נוחה להחזיר. משמע דקאי אתרנגולת. אבל ה"ט⁷ [תקלו ב] כת' דלא פרח חמימות הביצים, ומש"ה אין טירחא בחזרה. [וע' פרמ"ג].

ורבינו דוד הק' דהא כשמתה מושיבין אחרת [אף דאין בה חמימות], וכ"ש זה. ואפשר שזה שמרדה הוה טירחא יותר להושיב.

ואחר ג' לשיבתה וכו'. פרש"י או אפי' תוך ג' למרדה. דכיון דליכא הפסד לא טרחי'. **ורבינו דוד** והר"ן ביארו דדעת רש"י דלאחר ג' למרדה אף דהוה דבר האבד, לא התירו טירחא יתירא [וכדאי' מו"ק ב.]. וכה"ק **המג"א** [תקלו ג] דמשום דבר האבוד מותר אפי' טורח גדול. ותי' דחיישינן שמא לא תשב על הביצים ולכן אין טורחין מספק⁷.

ורבינו דוד והר"ן חלקו [על רש"י] דכוונת הגמ' דעד דהוה תרוייהו מותר להחזיר. ואחר ג' דמרדה, ותוך ג' לשיבתה דהוה טירחא ואינו הפסד אסור⁸. ומש"ה מתה מחזירין אחרת [לאחר ג' לשיבתה], ואף שיש טירחא, משום הפסד מותר.

שם. אחר ג' ימים לשיבתה דפסדא ביצים לגמרי' וכו'. ואילו תוך ג' ימים הוה הפסד מועט, פרש"י שמוכרים למי שדעתו יפה, דנשתנו קצת.

והשבלי **הלקט** [הו' בב"י י"ד סו] כת' בשם הגאונים דאסור לאכול ביצים אחרי ג' ימים שישבה עליהם, דהוה שיקוק. והב"י חלק דמבואר [חולין סד:] דמותר. והפרי **חדש** [סו יג] הביא מקור השה"ל מסוגיין. [והפוסקים שם חילקו בין ביצים דספגא מארעא. ואכ"מ].

הפסד מרובה. האחרונים הק' דאירי בביצים, דשווים פרוטות⁹. ואמאי חשיב הפסד מרובה¹⁰. ולכא' כוונת הגמ' דהיתר דבר האבוד שייך אפי' בפרוטה, כל שהופסד כולו.

בסוגיין - הרא"ש כת' דלמאי דק"ל דמלאכת חוה"מ דרבנן, פסקינן לקולא במח' רב הונא ורב אמי. ועפ"ז כת' הטור [תקלו] דלדעת הר"ף דמלאכת חוה"מ דאורייתא צריך להחמיר [והו' במשנ"ב תקלו י]. וע' ביא"ה [ר"ס תקל] שהעמיד מח' הראשונים אי מלאכת חוה"מ דאורייתא או דרבנן.

והרמב"ם [י"ט ח כא] תרנגולת שישבה ג' ימים מושיבין אחרת תחתיה ב"ד שלא יפסדו הביצים. ובמועד אין מושיבין אבל אם ברחא במועד מחזירין אותה. וע' ב"י [תקלו] וט"ז וביא"ה דהאריכו ליישב את הסוגיה עפ"ז.

הב"י דייק מלשון הרמב"ם [וכ"פ השו"ע תסח ח] דמושיבין שובכין לתרנגול היינו להכין לה מקום. אבל להושיב תרנגול מחדש אסור, ועפ"ז יישב קושיית הגמ' באופן אחר. וע' גר"א [תסח] שפקפק בדבריו.

הזבל שבחצר וכו'. הפוסקים דנו להלכה אי שרי בערב פסח. וע' **חק יעקב** תסח יד. וע"ע בגר"א [עה"ג].

ואם חושש שמא יגנבו מביאין בצינעא בתוך ביתו. אבל הראשונים הביאו הגירסא אם חושש שמא יגנבו מפנין לחצר אחרת, אבל לא יביאם לתוך ביתו אלא בצינעא¹¹. וע' ב"י תקלד.

דף נו.

גירר עצמות אביו וכו'. פרש"י משום כפרה ולא קברו בכבוד. כדאי [סנהד' מז.]. ופרש"י [שם] דלא חש לכבוד אביו, דדרשי' דוקא עושה מעשה עמך². אבל דעת הרמב"ם [ממרים ה ג, ו יא] דאף אביו רשע מחוייב בכבודו. ומ"מ הלח"מ [ו יא] כת' דה"מ בחייו, ולאחר מיתה אי"צ לכבד אביו רשע. [וע' תפא"י בבועז].

6 וכתב הב"י [ע"פ ההג"א] שבנעליים שהדרך שהאומן עושה משלו מותר. והב"י דייק שהר"ן לא חשש לזה. וע"ע בפוסקים שם.

7 וי"ל דהיינו משום דמרדה. ועפ"ז יש ליישב דהיכא דמתה, אפשר להושיב אחרת אף דהוה טירחא [וכק' רבינו דוד], דמסתבר שיהני.

8 וע' ט"ז [תקלו א].

9 והמשנ"ב [תקלו י] כת' דאין להקל בזה כ"א כשיש לו הפסד כמה ביצים. [ואולי איירי במקום ד' כמה ביצים' הוה הפסד מרובה].

10 והפתח"ת [לא ב] הביא דנח' האחרונים בהא דהתירו הפסד מרובה [בכמה מקומות] דהנחלת שבעה [נה] נקט דכל שהוא יותר משתות מהקדן מקרי הפסד מרובה. והאחרונים חלקו דתלי אי הוה דבר חשוב לפי האדם. ולא לפי היחס של הקדן. והכל לפי ראות עיני המורה. ולפי העת והזמן ולפי האדם.

11 [ויל"ד דלפ"ז בצינעא מותר בכל אופן, ולגירסא שלנו אסור].

1 והגמ' שם מפרשת דאף לצד שיש בזה משום יקרה דחיי, מחלי לכבודם.

2 ולכבוד עצמו לא חש מפני קידוש ה'.

גנז ספר רפואות³. פרש"י לפי שלא היה לבם נכנע על חוליים⁴ וכו'. והרמב"ם [פיה"מ כאן] הביא ששמע מפרשים ששלמה חיבר⁵ ס' הרפואות שאם יחלה האדם ידע לרפאותו. וראה חזקיה שהיו בוטחים על ספר הרפואות, ולא על ה' ומש"ה גנזו.

והרמב"ם דחה דודאי ל"ש לייחס סכלות כזה לחזקיה וסייעתו [שהודו לו]. והרמב"ם תמה וכי מי שרעב ואוכל בלי ספק שיבריא ע"ז, א"כ כבר נואש ולא ישען על ד'. אלא ישבח לד' על שהביא לו אוכל⁶.

והחזו"א [אמונה ובטחון ה' ה] דחה דרפואה ל"ד לאכילה, דדרשי' [ב"ק פה] שניתן רשות לרופא לרפאות. ופרש"י [ברכות ס.] שלא היה לבנ"א להתעסק ברפואות אלא לבקש רחמים⁷. והחזו"א ביאר דחולי הוה עונש וראי להתחזק בתשובה ובבקשת רחמים [אלא שניתן רשות וכו']. משא"כ רעבון שאינו עונש, ואכילה הוה עבודה לפניו יתברך.

והחזו"א ביאר דבדורו של חזקיה הגיעו לדרגות גבוהות [כדא' סנהד' צד:], וראוי היה להעמיד מגדל עוז באמונה ולא להשתמש ברפואה.

והרמב"ם פי' דס' הרפואות היה של רפואות האסורות של מיני צורות בחכמת הכוכבים. ונכתב ע"ד החכמה משום דדרשי' לא תלמד לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות⁸. וראה חזקיה שהשתמשו ברפואות אלו ולכן גנזו.

קיצע דלתות היכל וכו' ולא הודו לו. פרש"י שהיה לו לבטוח בהקב"ה שאמר וגנותי על העיר. **האחרונים** הק' דמ"מ סבר שהוא פיקוח נפש, והותר אף איסור גזל הקדש ומעילה [ע' עמודי אור קטז]. ומשמע ברש"י שיש עליו תביעה שהיה לו לבטוח, וע"ז לא חשיב פיקו"נ. אמנם לכא' כוונת רש"י שהיה לו הבטחה מפורשת מפי הנביא, וע"ז ליכא צד סכנה כלל.

עיבר ניסן בניסן. [ע' סנהדרין יב ורש"י ותוס'].

מייתי אסא ושדו ליה לדיקלא **החזו"א** [כלאים ב טז] כת' שאין בזה משום כלאים בדבר שאין בו כח צמיחה לעצמו, ורק משבח את האילן והוה כהשקאה. וגבי דיקלא דזכרא כתב החזו"א דהוה מין הדקל ולכן אין בזה איסור.

תוד"ה לא היו מפסיקין. בין שמע ישראל לשם וכו'⁹. וכ"כ **תוס'** [מנחות עא]. שלא היה מפסיקין בין ישראל לה', דפשטיה דקרא¹⁰ היינו שישמע כי ה' אלקינו הוא א' אחד¹¹.

אבל **רש"י פי' בין אחד לואהבת** [והמהרש"א ח"א דייק דלא נהגו לומר ברוך שם. **ותוס'** [מנחות שם] כת' שצריך להפסיק בין אחד לברוך שם¹². ובשו"ע [סא יד] פסק דצריך להפסיק בין לעולם ועד לואהבת¹³]. וצריך להפסיק אחר קבלת עול מלכות שמים¹⁴.

והמהרש"א [גיטין סח: ח"א] הק' א"כ אמאי כת' בגמ' כמה רפואות, דהא שפיר גנזו. וע"ש שביאר. והטור [יר"ד שלון] כת' שלא יאמר הקב"ה מוחץ ואני ארפא, ואין דרכן של בנ"א ברפואות אלא שנהגו, שנאמר גבי אסא [ד"ה ב טז] גם בחליו לא דרש ה' כי ברופאים. קמ"ל שנתנה רשות לרפאות, ומצוה היא ובכלל פיקוח נפש הוא והזריז ה"ז משובח. **והב"ח** ביאר דגבי אסא דרש רק ברופאים, אבל אם בטח אם בה' שישלח לו רפואה ע"י הרופא מותר לדרוש ברופאים, ואפי' מכה הבאה בידי שמים. וכך נהגו בכל גבול ישראל.

והרמב"ן [ויקרא כו יא] האריך דאילו לא נהגו ברפואות היה מתרפא ע"י תשובה, וע"פ רצון ה'. אלא כיון דנהגו ברפואות, ע"ז הניחם למקרי הטבע והרפואה. אבל ברצות ה' דרכי ה' אין לו עסק ברופאים. **והברכי יוסף** [יר"ד שלו ב] כת' דנראה דהאידינא אין לסמוך על הנס, וחייב החולה להתנהג בדרך העולם לקרות רופא שירפאנו. וכמעט איסור יש בדבר, אי משום יוהרא, ואי משום לסמוך אניסא בשעת חוליו, אמנם ינהוג כדרכן של בנ"א להתרפאות ע"י רופא, ולבו בל עמו רק ידבק בקונו למתקן ברחמי בכל לב ובו יבטח דוקא.

וכן הביאו כמה **ראשונים** ששלמה חיברו. ועוד הביא **התשב"ץ קטן** [תמז] דמלאך למדו לבני נח. ויש **מדרש** כשנברא אדם הראשון, בא מלאך ולמדו.

וכמו שאני מודה לה' בעת האוכל שהמציא לי דבר להסיר רעבוני ולהחיותני ולקיימני, כך נודה לו על שהמציא רפואה המרפאה את מחלתי כשאשתמש בה.

קמ"ל ורפא ירפא. **הב"ח** [יר"ד שלון] כת' דבגמ' ב"ק משמע דקמ"ל שניתן רשות. ולמסקנא לא אמר' סברא זו. אך הק' דבגמ' [ברכות שם] משמע דאמאת אינו ראוי, אלא שנהגו.

ועוד כת' דאפשר שהיה כתוב בו אף הרכבת סמים המזיקים. שאם מערבים סם פלוני גורם מחלה כך, כדי שהרופא ידע לרפאו. וכשקלקלו אנשים היו הורגים בו. [ועפ"ז מבואר דראוי לגנוז ספר שיש בו רפואות, היכא דאנשים הורגים ע"ז. ולא אמר' צדיקים ילכו בה וכו'].

וכ"פ **הרמ"א** [סא יד] בשם הרוקח שצריך להפסיק בין ישראל לה' אלקינו, ובין אלקינו לה'. **ותו'** מנחות ביאר [דצריך להפסיק] שלא יהא נראה כאומר לישראל שישמע את ה'. ובחי' **הר"ן** כת' דמשמע שהיו מתפללין לשם שישמע לישראל ויענה. **ובתרגום יונתן** [דברים ו ד] אי' דיעקב היה ירא שמה יש שום פסול בבניו, ושאל דילמא יש בלבבם שום 'עקמנותא'. והשיבו לו כולם כא' ואמרו שמע ישראל [אבינו], ה' אלקינו ה' אחד. ויעקב ענה ברוך שם וכו'. וכדא' בסמוך].

והשיטמ"ק [שם] הביא עוד מ"מ שמע ישראל, אבינו שבשמים כשם שבלבך אחד, כך בליבנו אינו אלא אחד. וכ"כ **הרמ"א** [שם] בשם האבודרהם להפסיק מעט בין אחד לברוך, שעיקר קבלת מלכות שמים בפסוק ראשון. ואף דמבואר [שו"ע סו א] שלא יפסיק [מפני הכבוד] בפסוק שמע וברוך שם.

ולפ"ז ברוך שם הוה מעצם קבלת מלכות שמים. [ולתוס' רק פסוק א' הוה עיקר הקבלה. וזה כוונת המג"א להק']. **ותוס'** במנחות כ' י"א שלא היו מפסיקין בין א' לברוך שם. **והשיטמ"ק** ביאר דצריך להפסיק בין קבלת עול מלכות

3 **והמהרש"א** [גיטין סח: ח"א] הק' א"כ אמאי כת' בגמ' כמה רפואות, דהא שפיר גנזו. וע"ש שביאר.

4 **והטור** [יר"ד שלון] כת' שלא יאמר הקב"ה מוחץ ואני ארפא, ואין דרכן של בנ"א ברפואות אלא שנהגו, שנאמר גבי

אסא [ד"ה ב טז] גם בחליו לא דרש ה' כי ברופאים. קמ"ל שנתנה רשות לרפאות, ומצוה היא ובכלל פיקוח נפש

הוא והזריז ה"ז משובח. **והב"ח** ביאר דגבי אסא דרש רק ברופאים, אבל אם בטח אם בה' שישלח לו רפואה ע"י

הרופא מותר לדרוש ברופאים, ואפי' מכה הבאה בידי שמים. וכך נהגו בכל גבול ישראל.

והרמב"ן [ויקרא כו יא] האריך דאילו לא נהגו ברפואות היה מתרפא ע"י תשובה, וע"פ רצון ה'. אלא כיון דנהגו

ברפואות, ע"ז הניחם למקרי הטבע והרפואה. אבל ברצות ה' דרכי ה' אין לו עסק ברופאים. **והברכי יוסף** [יר"ד

שלו ב] כת' דנראה דהאידינא אין לסמוך על הנס, וחייב החולה להתנהג בדרך העולם לקרות רופא שירפאנו.

וכמעט איסור יש בדבר, אי משום יוהרא, ואי משום לסמוך אניסא בשעת חוליו, אמנם ינהוג כדרכן של בנ"א

להתרפאות ע"י רופא, ולבו בל עמו רק ידבק בקונו למתקן ברחמי בכל לב ובו יבטח דוקא.

וכן הביאו כמה **ראשונים** ששלמה חיברו. ועוד הביא **התשב"ץ קטן** [תמז] דמלאך למדו לבני נח. ויש **מדרש**

כשנברא אדם הראשון, בא מלאך ולמדו.

וכמו שאני מודה לה' בעת האוכל שהמציא לי דבר להסיר רעבוני ולהחיותני ולקיימני, כך נודה לו על שהמציא

רפואה המרפאה את מחלתי כשאשתמש בה.

קמ"ל ורפא ירפא. **הב"ח** [יר"ד שלון] כת' דבגמ' ב"ק משמע דקמ"ל שניתן רשות. ולמסקנא לא אמר' סברא זו. אך

הק' דבגמ' [ברכות שם] משמע דאמאת אינו ראוי, אלא שנהגו.

ועוד כת' דאפשר שהיה כתוב בו אף הרכבת סמים המזיקים. שאם מערבים סם פלוני גורם מחלה כך, כדי שהרופא

ידע לרפאו. וכשקלקלו אנשים היו הורגים בו. [ועפ"ז מבואר דראוי לגנוז ספר שיש בו רפואות, היכא דאנשים

הורגים ע"ז. ולא אמר' צדיקים ילכו בה וכו'].

וכ"פ **הרמ"א** [סא יד] בשם הרוקח שצריך להפסיק בין ישראל לה' אלקינו, ובין אלקינו לה'.

ותו' מנחות ביאר [דצריך להפסיק] שלא יהא נראה כאומר לישראל שישמע את ה'. ובחי' **הר"ן** כת' דמשמע שהיו

מתפללין לשם שישמע לישראל ויענה. **ובתרגום יונתן** [דברים ו ד] אי' דיעקב היה ירא שמה יש שום פסול בבניו,

ושאל דילמא יש בלבבם שום 'עקמנותא'. והשיבו לו כולם כא' ואמרו שמע ישראל [אבינו], ה' אלקינו ה' אחד.

ויעקב ענה ברוך שם וכו'. וכדא' בסמוך].

והשיטמ"ק [שם] הביא עוד מ"מ שמע ישראל, אבינו שבשמים כשם שבלבך אחד, כך בליבנו אינו אלא אחד.

וכ"כ **הרמ"א** [שם] בשם האבודרהם להפסיק מעט בין אחד לברוך, שעיקר קבלת מלכות שמים בפסוק ראשון. ואף

דמבואר [שו"ע סו א] שלא יפסיק [מפני הכבוד] בפסוק שמע וברוך שם.

ולפ"ז ברוך שם הוה מעצם קבלת מלכות שמים. [ולתוס' רק פסוק א' הוה עיקר הקבלה. וזה כוונת המג"א להק']. **ותוס'**

במנחות כ' י"א שלא היו מפסיקין בין א' לברוך שם. **והשיטמ"ק** ביאר דצריך להפסיק בין קבלת עול מלכות

ותוס' מנחות הביאו עוד מהירושלמי שלא היו מפסיקין בין תיבה לתיבה. וכע"ז כתב ר' יונה [ברכות ח: בדה"ר] שלא היו קוראים את השמע בנחת ובטעמים, וזהו עיקר המצוה.

ר' יהודה אומר וכו' שלא היו אומרים ברוך שכל"ו. ולא מיחו בידם¹⁵. **המג"א** [סא יא, הו' במשנ"ב שם כט] הביא מח' אם לא אמר ברוך שם האם מחזירין אותו. והביא"ה הק' דאי לא יצאו יד"ח [וצריכין לחזור] אמאי לא מיחו במ חכמים. ואף דלא עברי איסור דאורייתא אמאי לא מיחו במ¹⁶.

אמרו רבנן היכי נייעבד נאמרוהו לא אמרו משה רבינו וכו' אמרו יעקב¹⁷, התקינו שהיו אומרים אותו בחשאי. **המהרש"א** [ח"א] ביאר דאינו ראוי להוסיף על דברי משה רבינו בקול, ומש"ה אמרי' בחשאי. ועד"ז כת' **המשנ"ב** [סא ל] לתת היכר שאינו מן הפרשה הכתובה בתורה.

אבל הטור [תריט] הביא דנהגו ביה"כ לומר ברוך שם בקול רם, ע"פ המדרש דכשעלה משה לרקיע שמע מלאכי השרת מקלסין להקב"ה בברוך שם, והורידו לישראל. ודמי למי שגנב דבר מבית המלך, שלובשו רק בצינעא. ומש"ה אמרו בלחש. אבל ביה"כ אנו כמלאכים [ע"פ הג"מ קר"ש א ד]. והאחרונים הק' דהוא טעם אחר מסוגיין, וצ"ע דהטור [ס' סא] הביא את סוגיין¹⁸. והמג"א [תריט ח] כת' לפרש עד"ז הא דסוגיין, דמשה לא אמרו, היינו שלא כתבו. להצניעו מפני המלאכים.

והמטה משה [תתסח] ביאר שבכל השנה אין מייחדים השם כולם בלב שלם¹⁹. לכן תקנו לומר בחשאי, ומי שאין ליבו שלם לייחד את ה' בלבו שותק ואינו בכלל העדות. אבל ביה"כ עונים כאחד [בלב שלם]. וזה כוונת הגמ' דלא אמר' משה, מאחר דלא היו כולם בלב שלם.

שם. לא אמרו משה. הצ"ח הק' דהרבה פיוטים ושבחים אנו אומרים מה שלא אמרו משה. וביאר דעיקר הקפידא שנפסיק באמצע דברי משה בשבח שלא אמר הוא. ועפ"ז כת' **הצ"ח** ליישב מנהג קצת קהלות דאחר תפלת יו"כ קטן אומרים בשכמל"ו בקול רם. וביאר דאין קפידא²⁰ בזה דכיון דאין קוראים פרשת קר"ש אין כאן הפסק באמצע דברי משה²¹.

והביאו בשם **הגר"ח** דדוקא היכא דנאמר כדבר שבקדושה²² אומרים בלחש. אבל כשאומר קר"ש ביחידות אינו נאמר כדבר שבקדושה, ומותר לאומרו בקול רם.

משל לבת מלך שהריחה ציקי קדירה וכו' יש לה צער וכו' בחשאי. בפשוטו המשל אינו דומה כלל, דהתם התאוה הוה דבר מגונה. ואינו דומה להכא דיש סיבה שלא לאומרה בקול. ובספרים האריכו בזה^{23, 24}.

שמים לעול מצוות.

15 לתנא דמתני' [ר' יהודה], אבל לר' מאיר הוה ברצון חכמים.
16 ועוה"ק מנ"ל לעשות פלוגתא רחוקה, דלר' מאיר אי"צ לאומרו [וכמש"כ המהרש"א לדייק מרש"י דלר' מאיר אי"צ לאומרו].

וכת' דאף דבשכמל"ו הוא ענין גדול, מ"מ אף אם דילג מגוף הפרשה בעינן גילוי מדרשא דקראה למפרע לא יצא. ומניין לנו להוסיף כן במה שתקנו חכמים ברוך שם.

17 **והמהרש"א ח"א** ביאר דגבי יעקב אמרוהו דרך קבלת עול מלכות שמים, ומש"ה ראוי לענות ברוך שם. אבל משה למדו כחלק מלימוד התורה, ול"ש ברוך שם. וכת' דלפי המדרשות פי' באופ"א. והספרים הקד' ביארו אמאי שייך ליעקב, ועי' מה שהו' בסמוך.

18 **והפרישה** [סי' יט] כת' שבס' תריט ביאר הא דהטור הביא ב' מדרשים סותרים. וכת' שיישב דחדא באידך תליא. ולא זכינו לאורו.

19 ושם יצא אחד שאינו מייחד בכל לבבו ונמצא כל העדות בטלה. כי כל העדות שנמצא בהם קרוב או פסול כל העדות בטלה.

20 **אבל החכמת שלמה** [הר"ש קלוגר סא יג] הביא דמדברי **המדרש** [הנ"ל, דמשה גנבו וביה"כ הוה כמלאכים] מוכח דלא כהצ"ח. וכת' דכיון דנהגו כמדרש זה [ביה"כ], הוה ב' קולי דסתרי אהדדי. [ויל"ד דאי פליגי המדרשים, האיק נהגו להקל דלא כגמ' דילן. ועי' תוס' לע' מ:].

21 ועד"ז י"ל לטעם שצריך שיהא ניכר שאין זה מדברי משה, דה"מ כשהוא באמצע קריאת פרשת קר"ש. אבל התם שאומר כמה פסוקים אף מהנביאים ל"ש בזה קפידא.

22 דהוה כשירת המלאכים, ודבר שבקדושה [וכדאי' בפיוט דיהוה"כ דהוה כמו קדוש קדוש].

23 **ובדרך ה'** [חלק ד ד ז] ביאר דברוך ה' כבוד וכו' הוא דכל השפעותיו והארותיו נשרשין ונתלין ביחודו יתברך, ובשלימות האמית'. וכת' דעיקר מה שהקב"ה מתפאר בברואיו [וכביכול מתגדל בהם] שייך דוקא כשהגיעו לשלימות.

אבל הבריות התחתונים עדיין אינם שלימים, ומעורב בהם רע. וכביכול אין כבודו מתגדל בהם כראוי. ומש"ה אינם ראויים לשבח ברוך שם. ודוקא המלאכים ראויין שיהא כבוד להקב"ה על ידם, ואומרים ברוך שם. וכן יעקב אבינו בעת פטירתו, כשהיה עם בניו ולא היה בהם שום פסול. ומש"ה ענה ברוך שם. אבל אנחנו לא ראויים לזה. אלא שייכים קצת מצד יעקב אבינו. אבל ביה"כ מתעלים כמלאכים.

24 **והנפש החיים** [ג יא בהג'] ביאר דע"פ האמת [לפי המציאות שלנו] אינו שבח, וכי שבח הוא למלך בשר ודם שמולך על רבבות נמלים, וק"ו לקב"ה. אלא שהקב"ה גדולתו במקום ענותנותו, שגזרה רצונו לקבל מאיתנו שבח. ובהו דמי לציקי קדירה, והתקינו לומר רק בחשאי. דכיון דהמליכנו ב'אחד', דאין עוד מלבדו כלל, וכל העולמות אינם במציאות כלל, א"כ איך נשבח שהוא מברך בכבוד מלכותו על עולמות [ויש מציאות לעולמות, וסותר לשמע

ובנהרדעא דליכא מינין וכו'. האחרונים הק' דבגמ' [ברכות יב.] אי' דאף בנהרדעא חששו משום תרעומת מינין²⁵, וביטלו שלא קורין עשרת הדברות [כל יום]^{26, 27} ואילו בסוגיין איתא דליכא מינין בנהרדעא.

והבכור שור [ברכות] כת' ד"ל דמעשה דאמימר מאוחר יותר, ובאותו זמן הוו מינים בנהרדעא. ועוד תי' הבכור שור דלא תקנו לומר 'י דברות, שמא באיזה זמן יהיו מינין. אבל בסוגיין כבר היו אומרים בחשאי, ולא רצו לבטלו כיון דהאידינא ליכא מינים. ואם יהיו מינין, יבטלו אז.

ועוד תי' דבסוגיין חששו משום מינים שיפקפקו בגוף קבלת מלכות שמים, ובזה ליכא בנהרדעא. ואילו דהתם איירי במינים שהם קרובים להיות כמו הקראים, ובזה יש לחוש ושכיח²⁸. והרש"ש כאן חילק בין תרעומת חזק או חלש.

ת"ר וכו' ואלו ברצון חכמים מרכיבין דקלים כל היום וכו'. לר' מאיר היה בהיתר, וצ"ל דהיה דבר האבוד והתירו בערב פסח. ור' יהודה פליג דהיה באיסור. ונקט דלא היה דבר האבוד.

וסבר ר' יהודה קצירה שלא ברצון חכמים והתנן וכו'. ובמשנה [מנחות סז, הו' לע' י:] נח' בזה ר' יהודה ור' מאיר אי הוה ברצון חכמים. ורבא [לע' יא.] פי' דר' יהודה לא חייש שמא יבא לאכול, כיון שלא התירו אלא ע"י קיטוף. ואביי דחה. ואביי תי' דחדש בדיל מיניה.

ובגמ' מבואר דלר' מאיר הוה שלא לרצון, דשמא יבא לאכול לאכול כשמתעסק בו²⁹. אבל מדאורייתא לכ"ע ליכא איסור, דהוה ממקום שאי אתה מביא [ע' תוס' יא. ומנחות סח.].

דף נו:

ומתירין גמזיות של הקדש וכו'. תוס' [מנחות עא:] הק' אמאי לא פדאום, דבזה"ז פודין אפי' שווה מנה על שווה פרוטה. וכדאי' [ערכין כט.] דבזה"ז אף לכתחילה פודין³. ותי' דאסרום בקונם³. ועוד תי' דדוקא בעלים יכולים לפדות על שווה פרוטה. דאין סברא שכל אדם יוכל לפדות שווה מנה על ש"פ ויקחנו לעצמו⁴ [ועד"ז כת' תוס' תמורה כז:].

כמ"ד דאין מעילה בגידולין. ולא אמרי' דכיון דהאילן קדוש, ממילא הגדל ממנו קדוש. והאחרונים [קוב"ש ב"ב רחצ, דב"א ח"א כא טז בהג'] חקרו אי נתמעט מדין מעילה, דבעי' קדושת פה⁵. או דאינו של גבוה כלל.

ולתי' הא' בתוס' מנחות מבואר דאף בקונמות אמרי' דאין מעילה בגידולים. והרשב"א [נדרים מז:] הק' דגבי קונמות יש צד דגידוליהן אסור, והא אין מעילה בגידולין. ותי' דשאני קונם פרטי דאין לו פדיון ואינו כהקדש. והריטב"א [שם נז.] תי' דהתם כוונת הנודר לאסור אף הגידולים [ואינו משום שיוצא מהאסור]. ועוד דנו האחרונים דאיסורא מיהא איכא, וכדאי' בסוגיין.

ורבנן סברי וכו'. דאף לר' יהודה דאין מעילה בגידולין, מודה דאיסורא איכא. ודעת ר' יוסי דיש מעילה בגידולים, ולכא' לפ"ז נח' בזה. והמהר"י קורקוס [הו' בכס"מ מעילה ה ו] הביא מסוגיין ראייה לפסוק דיש מעילה בגידולין. וצ"ב, דאדרבה קאי כמ"ד דאין מעילה.

איסורא מיהא איכא. האחרונים [קר"א מעילה יג, זרע אברהם יא כה] דנו אי הוה איסור

ישראל]. אלא שגזרה רצונו יתברך, ומש"ה אמרי' אותו בחשאי.

[ובפ"ד בהג' ביאר דשייך למדרגת יעקב. אבל משה רע"ה היה משיג נבואתו בכל המקומות, שהיה בבחינת אין עוד מלבדו. ובבחינה זו באמת לא היה שייך ברוך שם כבוד מלכותו [ומשה לא אמרו]. ובזה הוא שמשה שאל הראינו נא את כבודך].

25 פרש"י מינין, עכו"ם. ובהשמטת הצנזורה אי' תלמידי ישו.

26 פרש"י [שם] שלא יאמרו ע"ה שקוראים רק מה ששמעו מפי הקב"ה בסיני, ואין שאר תורה אמת.

27 והבכור שור דן לדידן דליכא מינין [והביא כן מסוגיין], יהא רשאי לקרות 'י הדברות בכל יום. [וכ"מ בטור או"ח א, והב"י השיג].

28 ועוד תי' הבכור שור דהתם אף היכא דליכא מינים יש לחוש שהוא עצמו ימשך למינות ע"י זה, בראותו שקורין דוקא 'י הדברות יבא לו הרהור מעצמו להתפקד בשאר תורה. [וכ' דלשון רש"י אינו כן].

29 והגמ' מקשה חכמים [ר' מאיר] אחכמים דגבי חמץ לא חששו. והגמ' תי' דחמץ מחזר עליה לשורפה.

1 ונקטו דמעשה דאנשי יריחו היה לאחר החורבן.
2 וכה"ק תוס' במעשה דמסותא [ב"מ ו] שיכולים לפדות אש"פ. [וכה"ק התוס' ר"פ והריטב"א ב"מ שם, ותי' כתי' הב' דדוקא בעלים].

3 וע' חזו"א [מעילה לח ד] שדן דאפשר שהיה קונם פרטי, ואף בזה ס"ל לאנשי יריחו דלא נאסר בגידולין.

4 וע' טור"א [חגיגה כג:]. והאחרונים הביאו דמשמע [בכורות כה] דעכ"פ הגזבר יכול לפדות על שווה פרוטה. ע"ע דבר אברהם סוף ח"א מאביו, קה"י בכורות יב].

5 ועד"ז כת' הרמב"ן [ב"ב עט.] דהא דאין מעילה בדבר שנכנס לחצר הקדש היינו דבעי' קדושת פה. אבל דעת רשב"ם ותוס' [שם] דאין קנין חצר להקדש כלל.

דאורייתא [משום גזל הקדש⁶], אף דמעילה תלי בקדושת פה [לדעת הרמב"ן הנ"ל]. או דהוה איסור דרבנן. וכ"כ התוס' רא"ש [ב"מ נד:]: להדיא דליכא איסור דאורייתא⁷. [והוכיח כן מכ"מ⁸].

אוכלין תחת הנשרים

גזרי' שמא יעלה ויתלוש. פרש"י כשנוטל התמרים נפלו למכבדות חיישי' שמא יעלה על האילן כדי לקחת משם. ובבין הכיפין אין חשש בלקיחה. ודעת תוס' דאיירי שהיו בתחילת שבת במכבדות. וגזירה שמא יעלה, ומש"ה אף כשנפל אח"כ מותר.

והמלחמות ורבינו דוד כת' דמכבדות הוא מחובר [וכרש"י, ובזה אנשי יריחו לא ס"ל מוקצה], אבל בין הכיפין איירי בתלוש וכתוס'.

והבעה"מ כת' דאיירי שנשר בשבת. וביאר שהיו מכבדים תחת הדקלים מערב שבת או מניחין מחצלות [שהם המכבדות] וכיון דגלי דעתיה דדעתו עליו מהני⁹, וחשיב 'מוכן'. אלא אסור משום גזירה שיעלה ויתלוש.

והבעה"מ ביאר דבין הכיפין היינו מה שנפל [מבעו"י] וטמנום בצרורות ובין הסלעים¹⁰ לעורבים שבביתו.

שם. המשנ"ב [שכב ה] הביא דמבואר בסוגיין דאף לצורך מצווה [להאכיל לעניים בשני בצורת] לא הותר לעבור על שבות דמוקצה. ואף דמאכילין את העניים דמאי.

תנוד"ה מחלוקת. תיפ"ל דמשתמש באילן וכו'. [ותוס' בהמשך דנו דאין לפרש בפחות מג' דמותר להשתמש]. והמצפ"א כת' ד"ל דדעת רש"י כדעת התו"י [שבת נג.]. והרא"ש [שם] דהאיסור משתמש במחובר הוא דוקא כשמנענע הענפים כשנוטל.

בא"ד ועוד דלא גרע בין הכיפין מביצה שנולדה. [זה קו' בפנ"ע, דפירות הנושרין ודאי אסורין בשבת, ע' ביצה ג.].

בא"ד ונר' לר"י וכו' ומונחים שם ביה"ש וכו' גזרי' שמא יעלה ויתלוש וכו' כיון דביה"ש היו על האילן. וכיון דביה"ש היה אסור ליטול, נשאר עליהם איסור דרבנן. ורע"א [ושאר אחרונים] ציינו דתוס' דידן פליג אמש"כ תוס' [ביצה לא: ד"ה ונפחת] דבמוקצה מחמת איסור דרבנן לא אמרי' מיגו דאיתקצאי, וכיון דנסתלק המוקצה מותר¹¹. וא"כ ה"נ כיון דנפלה לארץ נסתלק המוקצה ממנו כלל וכלל.

ודעת רש"י [ביצה שם ד"ה נוטל] דאין מוקצה ע"י איסור דרבנן. [וע"ע מלחמות ביצה יא. בדה"ר].

בא"ד וקצת תימה איך יכירו בין אותם שנשרו מאתמול וכו'. מבואר דפשיט"ל לתוס' דספק מוקצה אסור. [משום דהוה דבר שיש לו מתירין, וכדאי' ריש ביצה]. ותוס' [בסו"ד] הביאו כן מהירושלמי. [וכ"פ המשנ"ב [שכב ה] דספק אם נשרו מבעו"י אסור. וצ"י לירושלמי]. וע"ע [ביצה כד] דנח' התנאים בדין ספק מזומן.

בא"ד ובירושלמי וכו' ואי ביו"ט ד"ה אסורין, אלא בסתם, פי' דל"ש למיגזר שמא יעלה וכו'. רע"א הקש' דמבואר [ביצה ג:] דביצה ספק אי נולדה ביו"ט אסור, דהוה דבר שיש לו מתירין. והדרא קו' התוס' [לע"י] דלא גרע מביצה. והעלה צד דדעת הירושלמי דספק דרבנן מותר, וכקו' הגמ' [שם]. אך הק' דמשמע דתוס' ס"ל דיש לתרץ בזה הסוגיא, והא לדינא בביצה ספיקו לחומרא, משום דבר שיל"מ.

והא מוקצות נינהו וכו'. בפשוטו קו' הגמ' אאנשי יריחו. אבל רבינו דוד [וכן המלחמות] כת' דל"ל דאנשי יריחו ס"ל כר' שמעון דל"ל מוקצה. אלא פי' האחרונים דקו' הגמ' לעולא, האיך אמרי' דבין הכיפין כו"ע מודו.

והא מוקצות נינהו, דחזי לעורבין. פרש"י מוקצה מחמת איסור, שהרי הוא מחובר [ואסור לתלוש]. והגמ' תי' כיון דראוי לעורבין במחובר מותר אף לאדם. ורש"י [ביצה כד: ד"ה אם] כתב

6 והאחיזר [ב יח ג] תמה אמאי אין בזה משום גזל הקדש. וכת' ליישב דבהקדש אה"נ. אלא דבסוגיין איירי בקונם [לחד תי' בתוס' מנחות], ובקונם לא שייך גזל ממון, אלא משום איסור מעילה לחוד. ובזה אמרי' דאיסורא מיהא איכא, משום מעילה.

7 והתוס' הרא"ש ביאר דממעטינן להו טפי משלמים, דקק"ל חשיבי בני מעילה משום דמועלין באמורין אחר זריקת דמים. [וכ"כ הרשב"א נדרים הנ"ל דהוה הקדש מדרבנן].

8 והתוס' רא"ש הביא דכ"מ מכמה סוגיות [עי"ש].

9 ומהני אף למה שנשר בשבת. והמלחמות הביא דכ"ד ר"ח. אבל הראב"ד הביא בשם הבעה"מ שנפל מבעו"י, ותמה דפשיטא.

10 הראב"ד ביאר דהבעה"מ פי' כיפין לשון סלעים. והראב"ד חלק דהוה לשון כפות תמרים.

11 ויל"פ שנחשב איסור חיצוני שמנע ממנו, ולא שהחפץ היה אסור].

דמחובר הו' מוקצה אף לר' שמעון [דל"ל מוקצה] דהוה כגורגרות וצימוקים, מדלא לקטינהו מאתמול אקצינהו.

[ויל"ד בזה האם הוא משום האיסור תלישה, וכמו כל מוקצה מחמת איסור. או דמחובר גרע ואינו נחשב אוכל עדיין, אא"כ דעתו עליו. [וכן מוכח בדעת כמה ראשונים, וכדלהלן]. ובזה מהני מוכן לעורבין, שיש עליו שם אוכל לעורבין. או דאף למוקצה מחמת איסור מהני סברא זו דכיון שיש לו צד הנאה].

דחזי לעורבין וכו'. דכיון דעומד לשימוש עורבין אי"צ הכנה לאדם. [וכ"ה מסקנת הגמ' דכיון שעומד לשימושו לעורבין לא הוה מוקצה]. אבל מבואר בבעה"מ שהנידון בגמ' דכיון דהקצהו לעורבים [שבביתו], עי"ז הוה מוקצה מאדם [ואינו עומד לשימוש אדם]. והמלחמות הק' דבסוגיין היו פורצים פרצות, וודאי כוונתם לאדם¹².

והבעה"מ כת' דוקא לעורבין שלו. אבל ל"מ הכנה לעורבים מעלמא. והראב"ד השיג דהכא איירי בתלוש ואי"צ הכנה כלל.

השתא מוכן לאדם וכו' מוכן לעורבים הוי מוכן לאדם וכו'. הבעה"מ כת' דקו' הגמ' על הא דמותר באכילה [כשנמלך לאכול]. אבל מאכלי בהמה מותר בטלטול לכו"ע. דמותר לטלטל עצמות שהם מאכל כלבים וכן בשר תפוח.

ומסקנת הגמ' דהך ק"ו ליתא, דדעת האדם על כל מידי דחזי ליה.

שם. תוס' [ביצה ג, שבת קכב, עירובין מ.] הקשו דמבואר [ביצה ג] דפירות הנושרין הוא גזירה בפנ"ע, ותיפול"ל משום מוקצה. ות' דמיירי בחצר דהוי מוכן לעורבין, והוי מוכן לאדם עי"ז, וכסוגיין. ובהמשך כתבו בחד תי' דמוכן לעורבים שייך רק בדבר שרגיל ליפול לבד, ויושב ומצפה עלין¹³.

אבל הרמב"ן [מלחמות כאן] כת' דדוקא לר' שמעון דל"ל מוקצה מחמת איסור מהני הכנה במחבר, וכו"ד אנשי יריחו. אבל ק"ל כר' יהודה בנר, ואמרי' במוקצה מחמת איסור מיגו דאיתקצאי, ואף דיושב ומצפה¹⁴. [דהוקצה מחמת איסור, ול"מ שיושב ומצפה על הספק].

רש"י ד"ה וכי תימא. ומותר להעמידה עליהן לאוכלו. וכדאי' [שבת קכב]. דמעמיד אדם בהמתו ע"ג עשבים בשבת. ואין איסור במה שמניחו לתלוש [לצורך אכילתה]. וע' תוס' [שם]. ואבן העזר [שכח נג].

תודה' דתנן. תימא הא התם ל"ה מוכן לאדם, דאסור לשוחטה בשבת וכו'. דתוס' בקו' נקטו דע"י האיסור נחשב שאינו עומד לאדם. אבל ר"י תי' דעומדת לאכילת אדם, אף דעדיין אינו ראוי.

בא"ד ומפרש ה"ר יוסף דממשנה יתירא וכו' אלא אפי' היה מוכן וכו'. ותוס' [שבת קנו, וביצה ו:] פי' דממשנה שאי"צ ילפי' דקאי ג"כ איור"ט, דמותר לשחוט.

ועוד תי' תוס' [הנ"ל] דקאי בעופות קטנים דראויין לתת חי לפני כלבים, ולכן לא נחשב מוקצה מחמת איסור לבהמה¹⁵.

תודה' כלל. נר' לר"ת דמדאורייתא וכו' אלא זית וזית וכו'. וכללא דמכניסו לקיום הוא בפאה דרבנן, ומשום תקנת העניים. אבל הרמב"ן [שבת סח] כת' דל"ל דהוא סברא דאורייתא. וכן התוס' הרא"ש [כאן ובשבת שם וכו' כ"ה הר"ש פאה א ד] הביא י"מ דכל פאה דאורייתא. והאחרונים דייקו כן מרש"י [נדה נ, עי"ש תוס' ותוס' רא"ש]. וכו"מ ברמב"ם [מתנ"ע ב ב] דהוה מדאור'.

והמקד"ד [סב ג] כת' דלדעת הרמב"ם [תרומות ב א] דמעשר פירות דאורייתא, ע"כ פאה דאורייתא, דאל"כ מפקיעו ממעשר.

הכא בראשי לפתות עסקי', דמכניסו לקיום ע"י דבר אחר. פרש"י עלי הלפת, דמכניסין לקיום ע"י האמהות. ותוס' [חולין צט] חלק דמשמע דהוה שרש הלפת, ולא העלין. והתוס' ר"ד פי' דמכניסו לקיום ע"י כבישה, אבל בלא כבישים אינן מתקיימין. וכ"כ ר"ח.

דף נו.

עמדו בעלים והקדישום. פרש"י הכהנים. והמהרש"א [ח"א] כתב דלולי פרש"י הבעלים הקדישום לפני שזכו הכהנים. והמאירי כ' דעמדו בעלים והקדישום ברשות הכהנים.

12 ומשמע בבעה"מ דבשל מכבדות היה דעתן עליו, אבל מה שכבר כבש בין הכיפין הקצהו לעורבין. וצ"ב דמ"מ לא דמי זל"ז.

13 [ויל"פ ד'מוכן' מהני רק לשם אוכל, ובעינן שיהא יושב ומצפה כדי שלא יהא מוקצה מחמת איסור].

14 ויש לחקור אי מחמת איסור אמרי' דאינו יושב ומצפה. או דאף דיושב ומצפה ל"מ, דהשתא יש איסור. וכ"ה לשון הרמב"ן ורבינו דוד.

15 ועד"ז כת' תוס' [בסמוך].

והמהר"ם חלאוה הק' [האיך מהני ההקדש] הא עדיין לא באו. [ואין אדם מקדיש דבר שלא בא לעולם]. ותי' דלב ב"ד מתנה, וחל הקדש ע"י תקנת חכמים. א"נ בשעת קריאת שם [הבעלים] מקדישים את כל הבהמה.

רש"י ד"ה אין נותנין. דכתיב ובה הלוי כי אין לו חלק וכו'. יצא פיאה וכו'. **תוס'** [ב"ק כח]. ביארו דצריך קרא לפטור ממעשר, דאי משום הפקר, הא אינו הפקר לעשירים. ולב"ה צריך שיהא הפקר לעניים ועשירים דומיה דשביעית. וב"ש דהפקר לעניים הוה הפקר למדו כן מפאה. אבל **תוס'** [ב"ק סט. סוד"ה כל] כת' דהפקר פטור ממעשר מהך קרא דובא הלוי.

בא"ד וכן שביעית דהפקר פטור ממעשר דכתיב ואכלו אבינוי עמך וכו'. מבואר ברש"י דיש ילפ' בפנ"ע דשביעית פטור ממעשר, וכהפקר. והאחרונים [טור"א ר"ה טו.] הק' אמאי לא סגי בקרא דובא הלוי. ו**תוס'** [גדרים מד.] עמדו בזה, וכת' דצריכי תרוייהו, ולא פירשו.

והטור"א דן נפק"מ היכא דחזר וזכה ומירח [ע"ש]. ועוד דן דשביעית הוה הפקר רק לישראל ולא לנכרי, וכה"ג נח' בירושלמי. והאחרונים האריכו בזה. ע' גרנ"ט [קידו'], וע"ע **קוב"ש** [ח"ב יד].

רש"י ד"ה ולערב. שהמשמר היה חלוק לששה בתי אב וכו'. אבל **רש"י** [תענית טו:] כת' דהמשמר חלוק לז' בתי אב, כנגד ז' ימי השבוע.

ד' צווחות צוחה העזרה וכו'. **בס' חוסן יהושע** [בהערה במבוא, הו' בדבר שמואל] כת' דאי' [יומא ט.] טובא צפרנן של ראשונים מכרסם של אחרונים, דבירה תוכיח שחזרה לראשונים וכו'. וביאר דמשכן שילה נחרב משום שבני עלי שהו קיניהם [והיינו ציפורן דמליקה], ועדיף משבח דכריסו של יוחנן דמילא כריסו מקדשי שמים [והיה בבית שני]. ועדיין לא חזר לנו הביהמ"ק.

דהוה כריך ידיה בשיראי וכו'. **הבאר שבוע** [כריתות כח:] כת' דיש פסול נוסף משום יתור בגדים [וכדאי' עירובין קג:], דבגד ג' על ג' אפי' שלא במקום עבודה. [והערול"ג] [שם] ביאר דמש"ה נענש בב' ידיו, דאף השמאל עבר ביתור בגדים].

תנוד"ה דכריך. פ"ה הקונ' וחציצה פוסלת וכו' והא גבי לולב וכו'. ו**תוס'** [סוכה לו. ד"ה כי] תי' [בחד תי'] דיש חילוק בין דרך כבוד לדרך בזיון [וכדאי' בגמ' שם], והכא כרך על ידו שלא יתלכלך נחשב בזיון קדשים ולכן נחשב חציצה. ו**תוס'** כ' ד"ל לפ"ז דבאמת אינו חציצה, אלא נענש משום בזיון קדשים [וכלשון הבת קול].

והערול"ג [כריתות כח:] כת' דלפ"ז תלי בכוונתו, ואם היה עושה כן משום כבוד העבודה מותר. ומש"ה הכהנים הניחו אותו לעשות כן, אלא דהעזרה צווחה. דכלפי שמאי גליא שעשה כן לכבוד עצמו.

בא"ד ותי' ר"י דהתם מיירי שאוחז הלולב ע"י הסודר וכו' מסייעו, וכה"ג ל"ה חציצה וכו'. וכ"כ **תוס'** [יומא נח. ד"ה מין], ועוד הביאו בשם **ריצב"א** דאף דלענין לולב אינו חציצה מ"מ בעבודה בעינן לקיחה בעצמו של כהן.

אמרו כל ימיו של יוחנן ב"נ לא נמצא נותר וכו'. ובגיר' **הגרא לאבות דר' נתן** [לה ה] אי' דמכלל י' ניסים שהיו במקדש שלא אירע נותר מעולם. ואפשר דהך ברייתא פליג. א"נ בבית שני לא נהגו הנך י' ניסים.

דף נז:

אי גדי יאי יסק לתמידא. מבואר דאין מביאין שה עיזים לקרבן תמיד. וכ"מ **בספרי זוטא** [כח ג] דכבש למעט גדי'. אבל **השיטמ"ק** [כריתות ד. טו בשם הרא"ש] נקט דגדי עיזים כשר לתמיד. והאחרונים ביארו דלפ"ז כוונתו דשניהם כשרים, ומ"מ נהגו דוקא בשה כשבים, ע"כ עדיף.²

מלמד ששניהם שקולים. אבל **תוס'** [לע' ג:] כת' דרוב פסחיהם היו טלה ולא גדי. והרש"ש [לק' סט:] כת' דאף דלשאר קרבנות שניהם שוים, י"ל דגבי פסח יש מצווה מן המובחר בטלה, דהיו מזל של מצרים והיו עובדים אותו. [אמנם לק' פח: לא מצאנו דין להעדיף שה לפסח].

דכתיב אם כבש אם עז, אי בעי וכו'. **פרש"י** מדלא הראה הכתוב רמז איזה מובחר. ו**רש"י** [כריתות כח:] כת' דכוונת רבינא לקרא שהו' במשנה דכתיב לעיל שעירת עזים, ואם כבש וכו'.

וסליקא לה פסח ראשון

הדרן עלך פרק מקום שנהגו

- 1 והאמרי בינה [בהג' לטור"א] תמה דכל הך דין דצריך שיהא מופקר לכל הוא משום דילפי' משביעית.
- 2 [והערול"ג שם הק' דכיון דעבודתו פסולה, א"כ לא הוה בשעת עבודה. ואין איסור יתור בגדים].
- 3 וכ"כ **תוס'** [סוכה שם] בס"ד דכיון דכל הלולב חוץ מידו ל"ש חציצה, אלא לקיחה ע"י דבר אחר.
- 1 וכל"ה פשטי' דקרא דדוקא כבש. [ובעלמא הזכר דיש שה כשבים ושה עיזים]. והרמב"ם [מעשה"ק א טו] כת' דעז פסול. וכ"מ בירושלמי [תענית ד ה] דהיו משלשין להם ב' כבשים לתמיד, ופעם א' שלשו להם ב' גדיים.
- 2 וביארו דאדרבה יש ראיא מסוגיין דשניהם כשרים, דאת"ל דגזיה"כ דצריך מין זה דוקא, א"א להביא ראיא דקרבן זה דוקא בכבש וקרבן אחר דוקא בפר. אלא דשניהם כשרים, והביא ראיא מהא שנהגו.
- 3 ובגמ' [לק' פח:] הו' מעשה דמלך ומלכה שאמרו לעבדיהם לשחוט פסח, ושחטו טלה וגדי, ושאלו למלך אמרו לשאול את המלכה, והמלכה אמרה לשאול את רבן גמליאל, ואמר דדעתך קלה עליהן [פרש"י שאין מקפידין בזה], ויאכל מהראשון. [וע' ערול"ג סוף כריתות דמעשה דר"ג היו תיקון למעשה דיששכר. ות"ח מרבים שלום בעולם].

בס"ד

דף צט:

פרק ערבי פסחים

לא יאכל אדם וכו'. בגמ' [לק' קז:]: אי' דילמא אתי למיכל למצה אכילה גסה. ופרש"י [ורשב"ם כאן] משום הידור מצוה שיאכל מצה של מצווה לתיאבון. וכ"כ הרמב"ם [בפיה"מ] כדי שיאכל לתאבון. אבל רבינו דוד חלק דהחשש שיאכל מצה אכילה גסה ולא יצא ידי חובה. וכ"כ רשב"ם² ותוס' [לקמן קז:]. [ועע"ש בגדרי אכילה גסה].

ולדעת רש"י הטעם משום הידור מצווה [ע"ד הא דבעי' לולב נאה, שבת קלג:]. והאחרונים דנו דהידור מצווה אינו חובה, ואמאי גזרו איסור אכילה משום הידור בעלמא.

רשב"ם ד"ה ערבי. מנחה קטנה. ובגמ' [לקמן קז] איבעי האם הוא מנחה גדולה או קטנה, ובפשוטו נפשט דממנחה קטנה. [וע"ע לקמן שם].

סמוך. רשב"ם פי' חצי שעה, וכמו לא ישב לפני הספר סמוך למנחה [שבת ט:], דהיינו חצי שעה³. והמהר"ל [ס' גבורות ה' פרק מח ד"ה ובגמ'] כתב דמדינא זמן מנחה קטנה הוא תחילת תשע, אלא שא"א לדקדק ולכן החמירו להקריב התמיד עד תשע ומחצה, אבל לקולא לא הקילו. והשלט"ג הביא דהטור [תעא] כת' שעה עשירית, וביאר ד'סמוך' אחרי זמן מנחה. אבל המפרשים [ב"ח, פרישה] פי' דכוונת הטור מתחילת שעה עשירית [שהוא ט' ומשהו].

תוד"ה ערב פסחים. ערב ב' פסחים ראשון ושני⁴. ואף פסח שני אסור לאכול מבע"י, שיאכל פסח ומצה לתאבון [ואף דבפסח שני ליכא מצוות כזית מצה בפנ"ע, אלא לאכול עם הפסח⁵]. האחרונים כת' דה"מ למי שמביא פסח שני⁶, ולפ"ז לא שייך הך דין בזה"ז. והצל"ח דן דקו' הגמ' מאי איריא וכו' ל"ש בפסח שני, דאינו ערב יו"ט.

ולכאור' לתוס' אף סיפא דמתני' איירי בפסח שני. ובס' הערות הגריש"א הביא דלפ"ז מבואר דיש חיוב ד' כוסות בפסח שני.

איסור אכילת מצה בע"פ

תוד"ה לא. כדאמרי' בירושלמי [הו' ברי"ף לע' מט, טז. בדה"ס] וכו' כאילו בועל ארוסתו וכו'. [וכ"פ הרמב"ם ו' יב]. והתוס' רי"ד כתב ד"ל דתנא דידן סותם דלא כירושלמי, דפשטות המשנה משמע דמותר במצה בערב פסח⁸. [ודחה ד"ל דלא פליג. וכן בפסקי הרי"ד פסק דאסור].

בא"ד כאילו בועל ארוסתו. הראשונים [לע' מט]. ביארו דדמי לארוסה כיון דהוה קודם זמנו. ועוד פי' דכיון דנאסר בחמץ, ועדיין לא הותר במצה¹⁰. ועוד הביא המהר"ם חלאוה [שם] דצריך לברך עליו ז' ברכות [ע"ש מנין הברכות]. והמהר"ל כת' דבערב סוכות מותר לאכול בסוכה, דלא הוה ארוסה. דעדיין אינו מחוייב לצאת מביתו.

והרמב"ם [ו' יב] כת' דמכין אותו מכות מרדות עד שתצא נפשו. והפ"ח [תעא ב] הק' דבמידי דרבנן מכין באומד,

1 ולפ"ז אינו ממש אכילה גסה.

2 [והרש"ש הק' על רשב"ם שסתר משנתו].

3 ובפרמ"ג [רלה] נסתפק האם חצי שעה זו היינו זמנית או חצי שעה קבועה [ולפ"ז שעה עשירית לא דק].

4 והתוס' רא"ש כת' ד"ל דקאי אערבי פסחים שבכל שנה ושנה. אבל התוס' במדכ"י [תוס' ר"פ] כת' דפסח הוה פעם א' בשנה ל"ש למיתני ערבי, דדוקא שבתות ויו"ט דיש הרבה בשנה.

5 והשפ"א העיר דרשב"ם [ד"ה משום] כת' דטעם המשנה משום מצוות בערב תאכלו מצות. ולפ"ז בפסח שני ל"ש טעם זה.

6 ובהג' ראמ"ה פי' דמשה נקט ערב [לשון יחיד], דהוה ערב א' מב' הפסחים. [דמקריב פסח רק פעם א']. וכת' דאי משום מצה, מי שהוא טמא אסור בשניהם.

7 והרמב"ם [ו' יב] כת' כדי שיהא היכר אכילתו לערב.

8 דאי ס"ל איסור זו האיך אפשר דלא הוה תני לה במתני'. דהא שאר אכילת אסר משום חיובא דמצה, אכילה דמצה גופא מבעיא.

9 ושוב דחה ד"ל דמצי למיכל בציקן של גוים, דהירושלמי אסר דוקא מצה שיש בה שימור הראוי לצאת בה יד"ח בלילה.

10 ועפ"ז כת' הבעה"מ [שם] דדוקא משעה שנאסר בחמץ. אבל בס' אהל מועד כת' מליל בדיקת חמץ איקרי ארוסה, כיון דהתחיל לבערו. והמ"א [תעא ו] כת' דביום י"ג מותר, והח"י דייק דליל י"ד אסור. והא"ר חלק דאף ליל י"ד מותר.

והשכנה"ג הביא דיש מקומות שנהגו שלא לאכול מצה מר"ח.

ולא עד שתצא נפשו¹¹. [ע"ש שהאריך בזה]. והביא הרוקח [רפ] כת' דמדאורייתא אסור לאכול מצה בער"פ, דדרשי' הערב תאכלו מצות. ומעיקרא לא. והוה לאו הבא מכלל עשה¹².

והפרמ"ג [תעא מ"ז א] כת' דאסור במצה אפי' פחות מכזית¹³.

בא"ד ואי במיני תרגימא¹⁴, הא מותר לאכול מיני תרגימא. אבל הרמב"ם [בפיה"מ] כ' דאסור להרבות באכילת שאר מאכלות, שהרי אין לו פת לאכול. וכ"ד המהר"ם חלאוה. והא דאי' [לק' קז:] מטבל במיני תרגימא, דוקא 'מטבל', אכילה כל דהו¹⁵.

בא"ד וי"ל דאיירי במצה עשירה¹⁷ וכו'. [וכ"כ תוס' לע' לה:]. וכ"פ הטושר"ע [תעא ב] דבע"פ מותר במצה עשירה כיון דאינו ראוי לצאת יד"ח.

והמהר"ל [שם ד"ה ויש לדקדק, הו' במג"א תעא ה] דייק מדברי התוס' דאינו מקיים מצות מצה כלל במצה עשירה, ואף מי שאין לו מצה כשירה אין לו מצווה במצה עשירה. ותמה הא כתיב בערב תאכלו מצות, ולענין מנחות נקרא מצה¹⁸. ואף שלא יצא מצוות לחם עוני. [ונקט דהוה ב' מצוות נפרדות¹⁹].

עוד כת' הפוסקים דבערב פסח דרשאי לאכול מצה מבושלת וכדו²⁰ דמברך עליהם במ"מ. ולא נשאר עליו שם מצה. ומט' שעות אסור.

ורע"א [למג"א תעא ח] כת' דאף נתבשל ופרוסות כזית [דלא בטל ממנו ברכת המוציא], ומ"מ קי"ל כר' יוסי [ברכות לח. לע' מט]. דאינו יוצא משום מצה, שאין בו טעם מצה, א"כ מותר לאוכלו בע"פ.

בא"ד אלא במצה הראויה לצאת בה חובתו וכו'. המהרש"א דן האם מותר לאכול בציקות של נכרים בע"פ, דאינו ראוי לצאת יד"ח. או דילמא מ"מ יש בזה 'טעם'²¹ מצה. ורבינו מנוח [ו' יב] והתוס' ר"ד [כאן] כת' דמותר, כיון דאינו יוצא יד"ח²². אבל המהר"ם חלאוה [מט]. והתשב"ץ [ג רס] כת' דאף אינה משתמרת אסור²³.

והגר"א [תמד א] כ' דלדעת הרמב"ם דין המשנה דאסור להרבות במיני תרגימא, ואין ראייה דמותר אף מצה מבושלת²⁴.

והגר"א הביא מהזהר דבע"פ שחל בשבת סעודה שלישית נדחית לגמרי. ש"מ דאין תקנה לדבר כלל. וכמ"ד דסעודה שלישית בעי פת²⁵. [וע' ברמ"א שם הצדדין למעשה לענין סעודה שלישית].

תנוד"ה סמוך. בציקות של נכרים ממלא אדם כריסו וכו' וי"ל דבאותו סעודה אדם נזהר וכו'. והמאירי דחה דהתם אין לו מצה אחר, ומש"ה אוכלו לבסוף²⁶.

11 ורבינו מנוח תי' דהרמב"ם איירי כשרוצה לאכול, ומכין אותו לאפרושי מאיסורא. אבל לאחר שכבר אכל מכין מ'. אמנם יש לדחות דכוונת הרוקח מדרבנן, ואסמכתא בעלמא. א"נ כוונתו דאסור לאכול מצות מצווה מבער"י, וכמ"ש תוס'.

13 ודן האם לוקה מכת מרדות על פחות מכשיעור. [ולכאז' כוונתו להסתפק אי הוה איסור גמור, או כעין חצי שיעור]. פרש"י ורשב"ם [לק' קז:] פירות ובשר. ותוס' חלקו דהוה מיני מזונות. [וע"ע יומא עט:].

15 וכת' דדוקא אכילה גסה אסור. [והיינו אכילה מרובה, שיבא לידי אכילה גסה במצה, וכדלק' קז:]. והמהר"ל [שם ד"ה וענין, וד"ה ויש] האריך במח' תוס' והרמב"ם בזה.

17 והמג"א [תעא ה] כת' דאיירי כשיש מי פירות, ועדיין מחוייב בברכה"מ. [דאל"כ הוה מיני תרגימא בעלמא. ע"ש].

18 היכא דיש בו מים ומי פירות. אבל היכא דאין מים כלל אינו יוצא דאינו ראוי לבוא לידי חימוץ [ע"כ מדברי המהר"ל. ונח' בזה הראשונים ע' לע' לה. ולו].

19 ויש שדנו לפ"ז מי שיש לו מצה עשירה שמורה, ובציקות של נכרים לחם עוני, יאכל שניהם. ויקיים ב' המצוות. לחם עוני ובערב תאכלו מצות.

20 והרמ"א כת' דמצה שנתפוררה ונילוש ביין ושמן אסור לאכול בער"פ, דעדיין יש עליו שם מצה. והמג"א כת' דהיינו כשלא נתבשלה. אבל נתפוררה ונתבשל הוה מעשה קדירה. [ומשמע דנתבשלה שלם עדיין יש עליו שם מצה.

21 והאחרונים דנו בזה דתליא בטעם האיסור, האם הוא משום שאוכל חפצא דמצווה או משום 'טעם' המצה שלא יהא תאבון.

22 והריב"ש [תב] כת' דמצה מקמח מהשוק אסור, כיון דבשעת הדחק יוצא בה יד"ח. [והמשנ"ל [ו' יב] הביא בשם הריב"ש דהאיסור בכל מצה, אף אינה משומרת. מלבד מצה עשירה].

23 והביאו דמשמע בירושלמי שאין שום פת מותרת. דאי' דרבי לא הוה אכיל לא חמץ ולא מצה, ובטעם ה' היה משום שהיה בכור, משמע שהיה מתענה לגמרי. [והמשנ"ל הק' דלפ"ז מוכח דאף מצה עשירה אסור. וכן ילה"ק דא"כ אף מיני פירות. ומפורש בגמ' לק' דקצת מיני תרגימא מותר].

24 והביא דנהגו לאסור. [ולכאז' הטעם דהבישול אינו מבטל ממנו שם מצה [ע' לע' מא.], אבל למ"ד דבטל ממנו שם מצה לגמרי, לכאז' ל"ש איסור].

25 ונקט דתליא בב' הלשונות [יומא פ:]: בגדר מיני תרגימא [וע' לקמן קא. וקז:] ושו"ע רצא ה.]. אבל הרמ"א [תמד] כתב דבע"פ שחל בשבת יאכל מיני פירות ובשר לסעודה ג', והאחרונים כתבו דאף יחלק את סעודת השחרית.

26 וליכ' תוס' [לק' ככ]. דאיירי כשאין לו, דאל"כ אמאי לא יאכל לבסוף. [אך המאירי חידש דמש"ה הותר לאכול קודם אכילת המצה].

והפרמ"ג [תעא מ"ז א] דן כשאוכל מצה בליל פסח בלא ברכה אי יש בזה משום כלה בלא ברכה²⁷. וכת' דתלי בדברי הראשונים [ע"ש] אי תלי בחופה או בז' ברכות.

בא"ד ואדרבה יהא שבע יותר, כי יתברך המאכל במעיו וכו'. אבל בעודו יושב בסעודה יכול לאכול עוד. ועד"ז דנו הפוסקים [ע"ב רצא] לחלק את סעודת שבת שחרית לב', דעדיין עוסק באכילה שאם יפסיק יהא אכילה גסה.

עד שתחשך. ע' רש"י ותוס'. ורע"א כתב ד"ל דקמ"ל דכל האיסור הוא רק עד שתחשך, וקמ"ל דאחרי שתחשך מותר לאכול ואף שעדיין לא קיים את המצוות.

רש"י ד"ה ארבע כוסות. כנגד ד' לשוני גאולה וכו'²⁸. ועוד הביאו הראשונים מהירושלמי כנגד ד' כוסות הכתובים בחלום פרעה [בראשית מ'²⁹], וכן כנגד ארבע כוסות התרעלה שעתיד הקב"ה להשקות את העמים.

גדר תוספת שבת

תוד"ה עד. ואומר הר"י מקורביל דגבי מצה בעי' עד שתחשך וכו'. ובתוס' רבינו יהודה [ברכות כז.] סיים ומיהו שמא אף מצה יכול לאכול בתוספת יו"ט, דשמא אין לחלק בתוספת. ותי' דנקט עד שתחשך, דאף דצלייתו מבער"י אכילתו בלילה. [אך ה"ה ע"י תוספת יו"ט דנחשב לילה].

והאחרונים חקרו בגדר תוספת שבת ויו"ט, האם מקבל עליו איסור מלאכה וקדושת השבת מערב שבת, או דנתחדש שמקבל על עצמו ונמשך וחל בו עצם היום. [והעמק ברכה חקר האם יוכל לקבל על עצמו תוספת שבת לחלק מהמלאכות³⁰, ועדיין יעשה חלק מהמלאכות³¹. ותלה בהנ"ל אי מוסיף בעיקר קדושת השבת ויו"ט³²].

ובתוס' דידן מבואר דנקטו דאף מצוות מצה היה ראוי לצאת בו, לולי גזיה"כ 'בלילה הזה' [גבי פסח³³]. ומבואר דנחשב דהגיע ליל ט"ו לכל דבר. ולדעת תוס' רבינו יהודה [הנ"ל] אף למסקנא הוא כן.

והגר"ח [סטנצל לו] תמה דמצוות מצה זמנו קבוע ליל ט"ו, ומה שייך בו תוספת. דתוספת יו"ט שייך רק לקדושת יו"ט ואיסור מלאכה. אבל מצוות מיוחדות שהתורה קבעה להם זמן, כגון מצה וסוכה, אין להם שייכות לדין יום טוב. ומה שייך תוספת, ואף שיש קדושת היום, מ"מ אינו ט"ו ניסן³⁴. [ומבואר בתוס' דמהני לזה דין תוספת].

והאחרונים [קוב"ש ריב] הק' דמבואר בתוס' [כתובות מז.] דלא חל מצוות שמחת יו"ט בתוספת יו"ט. [דתוס' כת' דיוכל למסור את בתו לחופה בזמן תוספת יו"ט³⁵. ואין בזה משום אין מערבין שמחה בשמחה. אך השאג"א [סח] כת' דבליל יו"ט ליכא מצוות שמחה, וכדלע' עא, ולפ"ז בליל יו"ט יכול למסור³⁶]. והאחרונים העמידו דדעת תוס' כתובות דתוספת שבת חל רק לענין איסור מלאכה, ופליג אתוס' דידן, דמ"ש מצוות מצה ממצות 'ושמחת'³⁷.

והתה"ד [א רמח] דן לאחר שהתפללו הקהל ערבית מבעו"י³⁸, אי לעשות דברים שדינם ביום, דהוה תרתי דסתרי.

27 [ולכא' כ"ז לטעם דבועל ארוסתו תלי בברכה. אבל אי משום דעדיין לא הגיע זמן מצוותו, לכא' מותר]. ולפ"ז צ"ל דבציקות של נכרים אין בו משום בועל ארוסתו.

28 [ורשב"ם הביא כן מהמדרש רבה. ותוס' הביאו דכ"ה בירושלמי כאן].

29 [וע"ר רש"י [לק' קח]. שהביא כן באופ"א קצת.

30 [ע"י ט"ז רסג ג דמשמע דמהני]. ולענין מוצ"ש מצאנו [ע' לע' נ:] חילוק בין מלאכות חשובות למלאכות שאינן חשובות. אך האחרונים דנו אי שייך לדין 'תוספת'.

31 ועד"ז כת' הפוסקים דיכול לקבל איסור מלאכה, ואח"כ יתפלל מנחה. אך הרא"ש [סוף תענית] הביא בשם בה"ג דבתשעה באב הנופל במוצ"ש א"א לעשות הבדלה מבעו"י [ולשתות הכוס], דאם יצא שבת הרי חל עליו הצום.

32 וכת' דלדעת ס' החסידים דאינו לילה לסעודות שבת, אף יוכל לקבל לחצאין.

33 והאגודה [כאן] כת' דממתין עד שתחשך דכתיב בערב תאכלו מצות. [וכ"כ הס"ז תרלט יב]. והפרמ"ג [שם] נסתפק דאפשר דנתמעט בין השמשות, ודוקא בערב. אבל בספק ערב אינו יוצא [אפי' מספק].

34 [ויל"ד בזה שאף קדושת יו"ט קבעה לה תורה זמן, ואפ"ה ע"י קבלתו מושך עליו. וה"נ מצוות ליל ט"ו, אלא שיש גזיה"כ גבי פסח דזמנו ליל ט"ו דוקא ולא בתוספת]. והחזון יחזקאל כתב דע"י תוספת חל היום עליו, אבל אינו בגדר לילה, וילפי' דבעי לילה דוקא.

35 ואין בזה ביטול מלאכה. דהגמ' דנה לס"ד דמעש"י בתו אינה שלו, האיך האב מוסרו לחופה. והגמ' תי' שבתות ויו"ט. ותוס' כת' דהיינו תוספת שבת, דלענין מלאכה תוספת דאורייתא.

36 ובפשוטו תוס' פליג דדוקא בתוספת יו"ט יוכל למסור. אך יש שדנו דאף תוס' ס"ל כשאג"א, ומש"ה ליכא מצוות שמחה בתוספת, דלא עדיף מהלילה [ואינו סותר לתוס' דידן]. אלא שבאידך תי' בגמ' איירי בלילה, ומש"ה תוס' נדחקו דאף ביום משכח"ל. [ועוד יש שפי' דאם נושא בלילה יש לו עיקר שמחת החופה ביום למחרת, ויש בזה אין מערבין. אבל כשנושא בתוספת יו"ט, לענין החופה יום ראשון הוה רק עד הלילה].

37 ויש שציינו לדברי רע"א [שור"ת קמא א בהשמטות] דסעודת פת בשבת ויו"ט הוא משום כבוד ועונג, ולא משום שמחה.

38 ומבואר מדבריהם דלדעת ר' יהודה דזמן תפילת ערבית מפלג המנחה, אף ביום חול גדר הדבר שבידו להקדים את

והביא דברי המהר"ם דלענין אבילות כששמע שמועה רחוקה לאחר ערבית אינו מונה יום זה [ושוב לא אמר] מקצת היום [כולו]. ועד"ז כ' התה"ד לענין בדיקת ז' נקיים, דא"א לבדוק לאחר שהתפללו מעריב. [והמהר"ל פליג]. והפוסקים [י"ד קצו א] דנו אי יש לחלק בין קבלת שבת דיחיד לציבור.

והתה"ד כת' דאף דכת' ההג' מיימוני [מילה א יב] דכשנולד תינוק לאחר תפילת ערבית, נימול בשמיני³⁹. כת' מידי דממילא ותלי בעיצומו של יום, אבל בהנך הוה בידי אדם.

אבל דעת המהר"ל דמהני לבדוק אחר ערבית, והג"א [קצו ו] ציין לתוס' כתובות הנ"ל, ולתוס' דידן, וברכות כז: וביאר מכלל דלשאר דברים דלא שייך לשבת ודאי לאו לילה הוא. [ומשמע בגר"א דכ"מ אף בתוס' דידן. וצ"ע דאדרבה משמע דהוה גזיה"כ דוקא במצה].

בא"ד אבל סעודת שבת מצי לאוכלו מבער⁴⁰. אבל רבינו יהודה [בהמשך התוס'] דן דאף סעודת שבת ויר"ט בעי' שתחשך. וכ"כ בס' החסידים [רסט, הו' במג"א רסז א בסופו] שהמקדש מבער"י יאכל פת⁴¹ לאחר צאת הכוכבים, לקיים מצוות סעודת שבת. דהאיך יצא יד"ח במה שאכל מבער"י⁴². וכ"כ הב"ח [תעב] בשם המהר"ל [שם ד"ה ועוד] דאינו יוצא סעודת שבת מבער"י, ואף שמתחיל מבער"י ממשיך עד הלילה. ולא דמי לקידוש דמוכח שהוא מוסיף על הלילה⁴³.

שם. הב"י [ורמ"א תעב א] הביא בשם התרומת הדשן [קעז] דבלייל פסח אין לקדש מבער"י, דכוס של קידוש הוא אחד מד' כוסות, וגם אכילת שאר ירקות. וכ"ש הגדה עצמה בעי' שעה הראויה למצה ומרור. והט"ז [תעב א] כת' הטעם דקידוש באה בשביל הסעודה ואין אוכלין מצה מבער"י.

והרמ"א [תרלט ג] הביא דאף בלייל סוכות לא יאכל עד הלילה [דכזית ראשון בסוכה דינו כמצה⁴⁴]. והמג"א כת' דאף לא יקדש כיון דמברכין על הסוכה ואח"כ זמן, וא"א לברך על הסוכה מבער"י.

והמג"א [תצא] נסתפק במוצאי פסח כשמשיך סעודתו אחר שתחשך ועדיין לא הבדיל, האם מותר לאכול חמץ. ד"ל דמ"מ אינו פסח אף דאסור במלאכה עד הבדלה⁴⁵. [עי"ש בפוסקים].

והט"ז [תרסח] דן מי שקיבל עליו קדושת שמיני עצרת, עי"ז הוציא חג הסוכות ויפטר מלישב בסוכה⁴⁶. [וחלק על המהרש"ל]. והאחרונים שם דחו דבריו.

בא"ד כדאמר [ברכות כז:] מתפלל אדם של שבת בער"ש ואומר קידוש היום מבער"י וכו'. ותוס' במרדכי הוסיף דמוסיפין מהחול על הקודש. אבל הרמב"ם [שבת כט יא] כ' שיכול לקדש מבער"י דזוכרנו בכניסתו וכו' בין קודם לשעה זה מעט. והאחרונים [מנח"ח לא ח] כת' דלפ"י לא תלי בדין תוספת שבת. ואף למ"ד⁴⁷ תוספת שבת דרבנן יכול לקדש מבער"י.

וכה"ק המרדכי [מגילה תשצח] למ"ד תוספת שבת דרבנן האיך יקדש. והביא דכיון דעכשיו מחוייב מדרבנן יכול להוציא חיובו מדאורי⁴⁸.

היום שאח"כ [ודמי לדין קבלת שבת]. ומבואר בדבריהם דתפילת הציבור עדיף מיחיד.

39 ולא תלי בקבלת שבת ותפילת מעריב לא להקל ולא להחמיר, אלא ביציאת הכוכבים.

40 והתה"ד [קלז] הביא דבימים קדמונים בקרמיש נהגו לגמור סעודתם מבער"י.

41 ובס' החסידים כת' דבעי' כשיעור ברכה"מ [דנח"ר' מאיר ור' יהודה לע' מט כזית או כביצה]. והמג"א העתיק כזית [דקי"ל ברכה"מ בכזית]. [והפוסקים [ע' מג"א רצא א ונו"כ] דנו אי סעודת שבת צריך כזית [שיעור ברכה"מ] או כביצה או כביצה ועוד [שיעור קביעות]. ואפשר דהכא שכבר קבע לאכול, סגי שיעור כזית בזמן סעודת שבת [ואפשר דסגי בפת הבא בכיסנין].

42 ובפשוטו פליג דל"מ לזה תוספת שבת. אך המשנ"ב הביא הטעם דכתיב אכלוהו היום, ובעינין שיקיים בשבת עצמו. [משמע דהוה גזיה"כ, וכמצה]. וכ"כ הא"ר [שם ב] ופרמ"ג [מ"ז שם] דתלתא 'היום' כתיבי [וכדאי' שבת קיז:], משמע עצומו של יום, לא בתוספת.

43 והמג"א והמשנ"ב [רסז ה] פסקו דכיון דקיבל שבת יכול לקדש ולאכול ויכול גמור סעודתו מבער"י, והביא יש חולקים שימשוך סעודתו עד הלילה ויאכל כזית בלילה. וכת' דלכתחילה נכון לחוש. וכן הט"ז [רצא ו].

44 והדבר"י [מה ה] הביא דהג"ח פקפק דאף דיקיים מצוות כזית ראשון אח"כ, ומ"מ בתוספת יו"ט מחוייב לישוב בסוכה, ולא גרע משאר ימי החג דאוכל בסוכה ומברך לישוב בסוכה. [ויל"פ דסברת הרמ"א שיברך על כזית של המצוה]. אבל הדבר"י נקט דדעת הרמ"א דכשמקבל תוספת החג בסוכות אי"צ לישוב בסוכה עד חשיכה. דדין תוספת הוה רק לענין איסור מלאכה.

45 והמג"א ציין למש"כ הרמ"א [רסג יז] דרשאי להנות ממה שבישלו לו קודם הבדלה.

46 והט"ז ביאר דודאי מי שמוסיף מחול על הקודש הוא עושה ע"פ צויו תורתו כבד חלף והלך ממנו חובת היום מה שהיה עליו קודם זה והוה כמו בלילה ומחר ממש. וקדושת שמיני עצרת סותר למצוות סוכה. והט"ז הביא עוד דמזכיר ביעלה ויבא ביום השמיני, ואינו מזכיר של סוכות. וכן כשחל ר"ח ביום ו', מקבל שבת ואומר רצה בברכה"מ, ועי"ז א"א להזכיר יעלה ויבא. [ואכמ"ל ע' פוסקים קפח].

47 וכן נקט ה"ה [שביתת עשור א ו] בדעת הרמב"ם דדוקא תוספת יוה"כ לענין הצום דאורייתא. אבל לענין מלאכה, וכן שאר תוספת שבת ויר"ט דרבנן.

48 עי"ש, וצ"ב.

והרמב"ם כת' דיכול לקדש מבעו"י, דזמן זכירתו מעט קודם שעת כניסתו. והמג"א [רעא ה, ומשנ"ב יא] כת' דאף כשלא התפלל מעריב יכול לקבל שבת ולקדש מבעו"י⁴⁹. אמנם בס' מעשה רב [קז] הביא בשם ר' חיים כ"ץ בשם הגר"א דדוקא מי שהתפלל מבעו"י רשאי לקדש מבעו"י. ולא מצאנו דמי שלא התפלל רשאי לקדש. וצ"ב טעם החילוקים⁵⁰. [והפוסקים לא הביאו דבריו].

שם. בפשוטו מבואר בגמ' [ברכות שם] דדוקא לר' יהודה יכול לקדש מבעו"י, אבל לרבנן דוקא משחשיכה⁵¹. אך בה"ג [הו' בראשונים] כת' דבשאר ימות השבוע נהגו כרבנן, ואין להקדים. אבל בער"ש נהגו להקדים.

והמג"א [רסז א] הביא בשם העולת שבת דבערב שבת רבנן מודו דיכול לקדש מבעו"י⁵². והמג"א חלק דמבואר בגמ' הנ"ל דהוה כר' יהודה. והמג"א ביאר כוונת בה"ג דבער"ש נהגו כר' יהודה⁵³. והמחצה"ש ביאר משום מצוות תוספת שבת. ועוד כת' המג"א דתפילת מעריב כנגד אברים ופדרים, ובער"ש הקדימו הכל לפני השבת.

שם. וימים טובים. המג"א [תצד] הביא דאף שבועות לא יקדש עד שתחשך, משום 'תמימות'. והק"נ כת' דתוס' דידן מבואר דלא כן.

אפי' עני וכו'. יתבאר לקמן קיב. בעזה"י. ורע"א הביא ס' ברית שלום שהביא מרש"י [ברכות ב:] דעני אין לו נר לסעודתו, ובכל השנה אוכל מבעו"י. וקמ"ל דבלייל פסח לא יאכל עד שתחשך.

רשב"ם ד"ה ולא. גבאי צדקה וכו', וה"ה נמי שצריך שיחזר אחריו וכו'. וקמ"ל דאף מי שאין לו צריך לטרוח להשיג ד' כוסות. ור' יחיאל [הו' בתוס' רא"ש וחי' מהריטב"א] הק' דפשיטא דאפי' עני שבעניים חייב במצוות. ונקט דפשיטא דגבאי צדקה מחוייב לכך⁵⁴.

ור' יחיאל תי' דקמ"ל דהעני לא יפחות⁵⁵, ואף כשיש לו מזון ב' סעודות ימכרם ויקח יין. ואף שע"ז יטול מהתמחוי.

שם. שצריך שיחזר אחריו. רע"א [תרעא א] הק' אמאי מחוייב יותר מחומש נכסיו. [וע"ע לק' קיב].

תודה ואפי' עני. וי"מ ואפי' עני שלא אכל כמה ימים וכו'. בפשוטו משמע דס"ד דהתירו איסור אכילת ערב פסח משום רעבונן. ועוד כת' הרש"ש דעני אף שאוכל עכשיו יאכל שוב לתאבון [והביא כע"ז מהגמ' מגילה ז:].

תודה לא יפחתו [הב']. הוא מוציא את כולן בשלו, וסברא הוא מ"ש מקידוש דכל השנה. המהר"ל [שם ד"ה ולא יפחתו] תמה [וכן שאר אחרונים] שלא שייך שיהא מוציא אחרים בד' כוסות, דמצוה דרמי עליה הוא וכמו מצה ומרור. ולא דמי לקידוש דעיקר מילתא הוא הקידוש אלא שאין מקדשין אלא על הכוס אבל הכא העיקר הכוס ורק תקנו לעשות מצוה על הכוס.

והגר"ז [חמץ ז ט] הביא דכן תמה הגר"ח, והגר"ח העמיד דתוס' ס"ל דעיקר מצות ד' כוסות הוא שהברכה יהא על הכוס, ולא שתיית הכוס⁵⁶.

והביא דכן מבואר בגר"א [רעא יד] דשתיית בני ביתו מצטרפת לשיעור מלא לוגמיו [ופי' כן את הגמ' לק' קח:], ומבואר דהוה דין בכוס שישתה. [והביא דמבואר לפ"ז דא"צ שכל א' ישתה ד' כוסות].

והגר"ז הביא דדעת שאר ראשונים דעיקר המצווה בשתיית הכוסות. והביא כן מהראשונים [לק' קח]⁵⁷, ודייק כן מדברי הרמב"ם [ז ז]. והביא דכ"כ הב"ח [תעב].

49 אך תוך חצי שעה ללילה אסור להתחיל סעודה בלא קר"ש.

50 והביאו הטעם דבי"ש [לק' קיד.] כת' דהיום גורם לקידוש, ומש"ה בעינן שיחול עליו היום. אך יל"פ דקבלת שבת נחשב 'יום'. וע"ע אמרי נועם [ברכות כז:]. ועוד יש שהביאו דע"פ קבלה יש להקדים ויכולו במעריב ליכולו על הכוס.

51 והטור [רצג] הביא בשם הר"ץ גיאת דכיון דנהגו כרבנן אין לקדש ולבדיל מבעו"י.

52 ויל"ד אי כוונתו לענין תפילה. או רק לענין קידוש. [ועפ"ז ל"ק קו' המג"א מהגמ' שם, דרב התפלל].

53 ואף דבין לרבנן ובין לר' יהודה אין חילוק בין ער"ש ושאר ימים, ומ"מ כיון דמסיק הש"ס דעביד כמר עביד כו', הפוסקים חילקו לדיון, ולכן כתבו דבערב שבת יש להקדים [וכ"כ המחצה"ש].

54 [והתורא"ש הביא בשמו דרשב"ם פי' דקאי אגבאי צדקה {וכמ"ש רשב"ם מתחילה}, ור' יחיאל הק' דמשמע דקאי אעני. אבל תוס' במרדכי הביא להיפך, דרשב"ם קאי אעני {וכמ"ש רשב"ם 'וה"ה'}. והק' דפשיטא דעני חייב. ועוה"ק דמשמע דקאי אגבאי צדקה שיתנו לו מן התמחוי. ומש"ה פי' דקאי אגבאי צדקה].

55 ובתוס' רא"ש מבואר דקאי אעני עצמו. ובמרדכי אי' דגבאי צדקה חייב לתת לו, אף דעכשיו יש לו שיעור סעודות. [ומשום דהן מצווה מחוייב ליטול מהתמחוי]. ובהערות הגר"ש"א כ' דבשאר מצוות א"א ליטול מהתמחוי, דתמחוי שייך דוקא מיד דאכילה.

56 אמנם בשיעור מנחת שלמה דן דיתכן גדר שליחות לשתות עבורו. וכתב דע"פ דברי התוס' עולה שמי שאינו יכול לשתות ד' כוסות יתכוון לצאת ע"י אחר.

וע"ע רא"ש [לק' קיז:] לב' דהעלה צד דעיקר תקנת ד' כוסות נתקן כשיש זימון, ולא תקנו ליחיד.

57 והביא דכ"מ בדעת הרמב"ן [שם] דצריך שתיית רוב כוס. אבל דעת תוס' [לק' קח:] דסגי במלא לוגמיו. וכדין שאר

והגר"ז כת' דמ"מ אף להנך ראשונים תרוייהו איתנהו, ברכה על הכוס. ושתיית ד' כוסות של יין. [ויתבאר לק' בעזה⁵⁸].

בא"ד ומיהו גם בקידוש [דכל השנה] שמא היה כוס לכ"א וכו'. משמע דתוס' נסתפקו בקידוש דכל השנה האם בעינן כוס לכל מי שיוצא, דע"י שומע כעונה נחשב שמקדש על כוס שהוא לפניו [בפנ"ע]. או דסגי בהא דברכת המקדש הוה על הכוס.

והאחרונים [קה"י מה] חקרו ביסוד שומע כעונה, האם המברך בירך עבורו [וכעין שליחות⁵⁹]. או שנחשב שמיעתו כדיבור⁶⁰. וכ"כ הבית הלוי [עה"ת סוף בראשית] דא"א שכהן א' יברך ברכת כהנים ויוציא את חבירו, דאינו מתקיים התנאי שבעינן קול רם ע"י שמיעה⁶¹.

והחז"א [א"ח כט ג] כתב דודאי דשומע כעונה הוא [שילוב של שניהם] דע"י ברכת המברך, וע"י ששומע מתייחס גם הדיבור עליו, ע"י התאחדות השומע והמשמיע [והוא משולב בין שליחות המברך לשמיעת השני]. וכיון דחבירו מברך [ויש ע"ז שם ברכה⁶²] ומתכוין להוציא בברכתו.

והחז"א כת' דבמצוות דיש תנאים בצורה של הדיבור [שיהא ממגילה כשירה ובקול רם], מהני שומע כעונה שיחשב כל קריאת המשמיע כדידיה, ונחשב קריאה ממגילה כשירה. וכן חשיב בקול רם⁶³. וביאר דבזה נסתפקו תוס' האם מהני כוס של המשמיע כדי להחשב קידוש על הכוס⁶⁴. והחז"א כת' דק"ל דלא בעי כוס לכ"א, דכיון למשמיע הושלם תנאי המצווה, מהני גם לשומע⁶⁵.

והאחרונים הביאו דתוס' [ברכות כ.] דנו דבעל קרי אסור בשומע כעונה, אף דהרהור מותר⁶⁶. ומבואר דע"י שמיעתו נחשב כאילו מדבר⁶⁷.

והאחרונים חקרו האם ב' יכולים לקדש על כוס א'. [ע' שערי תשובה רעא כג, וע' שו"ת רע"א קמא ז, ה' בביא"ה רעא ב]. והחז"א [בסו"ד] הוכיח דלס"ד דתוס' צריך כוס לכל א', ול"מ הכוס שביד המקדש לכולם⁶⁸. וע"כ שאין יכול לצאת בכוס שביד חבירו. א"נ דאין ב' מקדשין על כוס א'⁶⁹.

בא"ד א"נ בבניו ובני ביתו קטנים וכו' ואין אשתו בכלל. רע"א ציין לתוס' [ברכות כד.] דבני ביתו לא משמע אשתו.

בא"ד והמחמיר יזהר שלא יהא כוסם פגום. [אף לשומעים, וכ"כ תוס' לק' קו]. אבל הרא"ה [הו' בב"י קפב, וכן רבינו דוד קח:] כת' דדוקא המברך צריך שלא יהא כוס פגום.

משום חיובא דמצה מודה. פרשב"ם דאכילת מצה לילה הראשון חובה וכו'. ואילו משום עונג שבת לא חייבו, דלא חשיב 'חובה'. ורבינו דוד ביאר דמצוות מצה הוה חובה קבועה, ואם יאכל אכילה גסה לא יצא יד"ח שנה זו. אבל סעודת שבת ויו"ט הוה משום עונג. ואם האכילה אינו מהנהו פטור. וכן איסטניס פטור מג' סעודות בשבת⁷⁰. [ואינו מבטל מצוות עונג]. וביאר דר' יהודה

כוס של ברכה.
58 וכן מבואר ברמב"ן [לע' ז:] דמצוות מגילה נחשב שמקיים ע"י שליח [ומש"ה מברך 'על מקרא'] שהמקרא מוציא בקריאתו וכעין שליח. ומ"מ כת' דגבי תקיעת שופר העיקר בשמיעתו. ועד"ז כת' הב"ח [תלד] דהוה מדין שליחות.
59 והחז"א דחה דא"א לומר שהוא גדר שמיעה בעלמא דהרי בעינן שישימיע לאוזניו, ועוד דבעינן שיתכוון להוציא.
60 והקה"י [מה ה] כת' טעם נוסף דל"ש שומע כעונה בברכת כהנים, דשומע כעונה שייך רק במצוות שבי אדם למקום. אבל במצוות שבי אדם לחבירו לא נתחדש, ויש דין לומר ברכת כהנים שהישראל ישמע. ובזה ל"ש שומע כעונה.

61 והקה"י ביאר דכוונת הבית הלוי דעצם השמיעה פוטרתו, דהוה מין ממניי הדיבור. והק' א"כ אמאי צריך כוונת משמיע, ושיהא מחוייב בדבר. ומוכח דקריאת חבירו פוטרתו. ולכא' מוכח דמעשה מצוה' של חבירו פוטרו. וכת' דצ"ל לדעת הבה"ל דיש תנאי שיהא קריאה של מצוה ולא שמיעת קול דברים בעלמא.
והחז"א הק' דאף בכל קריאה היכא דלא השמיע לאזנו לא יצא [לחד מ"ד]. והקה"י כת' דלדברי הבית הלוי י"ל דהטעם דצריך להשמיע כדי שהשמיעה תצטרף, ומש"ה הכא עצם השמיעה ודאי עדיף.
והחז"א ביאר דכיון שהוא מחוייב בדבר או מדין ערבות חל ע"ז שם ברכה, וע"י דין שומע עונה אותו דיבור נחשב ראוי לצאת בשמיעתו. [ולולי גדר ערבות אין כאן שיתוף ביניהם].

62 ודחה דברי הבית הלוי ה"ל, והוכיח דדבריו מהא דק"ל דסגי בכוס של המקדש.
63 וצ"ב לתוס' מ"ש מהא דל"צ לקרא מתוך ספר כשר. וי"ל דהספר הוה מצורת הקריאה. ואילו כוס הוה משום חשיבות הקידוש.

64 [כיון דלעולם שומע כעונה אינו בדיבור בעלמא, אלא שם המצווה והברכה הוא ע"י המשמיע, ה"נ פרטי המצווה מהני ע"י המשמיע].

65 אך הביא"ה [קד] דן במי שצריך לנקביו אי יכול לצאת יד"ח ברכה מחבירו בשומע כעונה [או דיש בזה משום בל תשקצו]. ויל"ד מ"ש מבעל קרי.

66 והקה"י [שם ד] כת' דשמא הטעם דהרהור אינו ניכר לאחרים שעסוק בתורה. אבל שומע כעונה ניכר.

67 אך יש שהביאו ממסקנת דברי התוס' דנחשב דכל השומעים מקדשים על כוס א'. והחז"א דחה דמדן שומע כעונה מהני ברכתו של המקדש על הכוס.

68 ונפק"מ כשהכוס מונח על השולחן.

69 וכמ"ש הרמב"ם [שבת ל ט].

ס"ל שצריך שיהא נזהר להכניס עצמו שיהא תאוה. ור' יוסי ס"ל דאי"צ להכין עצמו לכך⁷¹.
[והביא"ה (ר"ס רפח) ציין מח' האם עונג שבת דאורייתא].

והתוס' ר"ד כתב דג' סעודות אינו עשה מפורש כמו מצה, ולכן אין איסור לאכול. ואי משום קידוש עיקר המצוה הוא שירות ותשבחות הנאמרות על הכוס. וברכת הקידוש עיקר ולא שתיית הכוס⁷².

והמצפ"א כת' דסעודת ליל שבת ויר"ט יש השלמה למחר.

אכילה קודם סוכות - תוס' [סוכה כז]. הביאו דהירושלמי מסתפקת אי בעי שיכנס לסוכה כשהוא תאב. והדרכ"מ [תרלט ו, ורמ"א שם ג] הביא בשם המהר"ל ואו"ז דאסור לאכול בערב סוכות מו' שעות ולמעלה, דומיה דערב פסח. והדרכ"מ כת' דמסברא לא דמי, גבי סוכה אין המצוה באכילה שיצטרך לאכול לתיאבון. ואף אם ישב בסוכה בלא אכילה מ"מ קיים מצות סוכה. והמהר"ל כת' דבסוכה אפשר לקיים אחר חצות [עי"ש בפוסקים, וע' לק' כק]. והצל"ח [קח]. כת' דאפשר במצה מתובלת.

והמג"א [תרלט יב] תמה האיך העתיק הרמ"א ו' שעות, הא גבי ערב פסח פסק [תעא א] דמשעה י' [ע' לק' קח]. והמג"א כת' דשמא בערב פסח קיל דא"א לאכול פת אלא מצה עשירה דאינו משיב כ"כ.

והח"י [תעא א] תמה דאין זה אלא דברי נביאות, ובסוגיין אין מקום כלל לחלק בזה, דלמ"ד [לק' קח:] דאסור מו' שעות אף ערב פסח. אלא דהשו"ע פסק כמ"ד שעה ט'. והמהר"ל ס"ל אף ע"פ ו' שעות. והרמ"א הביא את דברי המהר"ל גבי סוכה. אבל גבי מצה כבר הביא דנהגו דלא נהגו לאכול מצה עשירה בערב פסח. ומעיקר הדין אסור רק מצה עשירה [וכתוס'], א"כ כל הך דין אין לו נפק"מ למנהג דידן.

דף ק.

והלכה כר' יוסי בער"ש וכו'. וכ"פ רוב הראשונים [אבל בה"ג פסק כר' יהודה]. והרמב"ם [שבת ל ד] כתב דאעפ"כ מכבוד שבת שימנע מלקבוע סעודה מן המנחה כדי שיכנס לשבת כשהוא מתאוה לאכול. וכ"פ השו"ע [רמט ב] ע"ע במשנ"ב.

והדרכ"מ [רמט] הביא או"ז בשם רא"ם דעיקר סעודה הוא בפת, וצריך לאוכלו לתאבון, ולכן אסור לאכול גרימז"ל בשבת [בבוקר] קודם הסעודה. דעיקר סעודתו לא יאכל לתאבון. והדרכ"מ כת' דהיינו משום דס"ל דהלכה כר' יהודה, אבל לדידן דק"ל כר' יוסי ש"מ דל"צ סעודת שבת לתאבון. והביא שהיו מביאים לפני רבי קלונימוס גרימז"ל לפני הסעודה.

והמג"א [רמט ו] כתב דמ"מ יש בזה משום מצוה לאכול לתאבון. והביא"ה [ד"ה מותר] ביאר כוונתו דאף ר' יוסי מודה בזה דכיון דהגיע זמנו מצוה לאוכלו לתאבון¹. [אבל כתב דע"פ דברי התוס' נחשב סעודה אחת שבדואי יהא זהיר בעצמו]. ובביא"ה הביא שהמנהג להקל, אבל יש אנשי מעשה המחמירין שלא לאכול קודם הסעודה, ועכ"פ לכו"ע נכון להדר שלא למלא כריסו משאר מאכלות.

הפסקת סעודה מפני קידוש

מפסיקין לשבתות דברי ר' יהודה וכו'. ואסור להמשיך לאכול עד שיקדש². ומשמע בתוס' [סוכה, הו' בסמוך] דכיון דרמי עליו מצוות קידוש אינו רשאי לאכול. [דומיה דשאר מצוות דמשעה שנתחייב בהם אינו רשאי לאכול].

אבל הר"ן [שבת ד. בדה"ר] כתב דסברת ר' יהודה דקידוש במקום סעודה ומקמי סעודה אתקין. [והאחרונים ביארו שתקנת קידוש הוא שתחילת אכילתו יתוקן עבור שבת. וצ"ל דשייך סברא זו אף לגבי הבדלה, וכדמבואר בסמוך]. אבל בשאר מילי כין דהתחיל מקמי זמן חיובא אין מפסיקין.

המג"א [רלה ד] הק' מ"ש לפני קידוש והבדלה אסור לטעום³, ולפני שאר מצוות רק סעודה אסור

71 [לכאן] משמע דמשעה שחל עליו חיוב סעודה אינו רשאי לגרום לעצמו להיות איסטניס. אלא שר' יוסי ס"ל דקודם שנתחייב בכך אי"צ הכנה. ור' יהודה ס"ל דמחוייב להכין.

72 וצ"ב דהא אם לא יאכל אינו יכול לקיים מצוות קידוש [לצד דקידוש על הכוס דאורייתא, ולצד דקידוש במקום סעודה דאורייתא] ומשמע דכוונתו דכיון דאינו עיקר המצוה, אלא היכי תמצא למצוה לא חיישי' להכי.

1 וכ"כ המחצה"ש [רמט ו] דנהי דביום מותר לר' יהודה, בלילה קודם הסעודה י"ל דלכו"ע אסור.

2 ובגמ' [לק' קה]. אי' דשבת קבעה לעצמה. [ועי"ז הופסק סעודתו. ויל"ד שם אי הוה גדר החיוב להפסיק, אך רשב"ם שם מבואר דהוה תולדה מהאיסור אכילה].

3 כשאינו באמצע סעודה ולכו"ע. [אך כשהוא באמצע סעודה י"ל דכל מה שאוכל הוה חלק מהסעודה והוה בגדר

וטעימה מותר. ותי' דהנהו איתקן דוקא בתחילת הלילה בכניסתו וביציאתו. [ולפ"ז משמע דיסוד הדבר משום שמה שמא ימשך וכמו בשאר מצוות. אלא דהחמירו בו יותר. ועי"ז האכילה הוא חפצא דאיסורא].

אבל המקור"ח [תלא ב] כתב דכוונת המג"א דעיקר תקנת קידוש והבדלה לתחילת שום אכילה. ולכן אסור אפי' טעימה בעלמא. דהא מותר ללמוד לפני קידוש והבדלה. [ולכן נקט דלפני בדיקת חמץ אין איסור טעימה].

ר' יוסי אומר אין מפסיקין. תוס' [סוכה לח. ד"ה מאי] הקשו מ"ש בסוגיין אין מפסיקין לר' יוסי, והרי קידוש דאורייתא, ועולה [בסוגיה שם] דבמצווה דאורייתא מפסיקין⁴. ותוס' תי' כיון דיכול לקדש אף ביום ליכא למיחש כולי האי לפשיעויותא. ועוד לפי שעוסק בסעודת שבת לא חיישי' שמה יתעצל מקידוש היום.

והגר"א [ע ה] כתב דדעת הרמב"ם דהסוגיה בסוכה כר' יהודה דמפסיקין, אבל לר' יוסי דאין מפסיקין אף בדאורייתא. וכן קי"ל מהא דאין מפסיקין להבדלה.

אבל הר"ן [סוכה דף יט, וכן שבת שם] חלק דכיון דהתחיל בהיתר אף במצווה דאורייתא אין מפסיקין, כל שיהא שהות לגמור, דאתחיל מקמי זמן חיובא⁵. וכ"מ תוס' דידן [ד"ה אין מפסיקין].

ורע"א [למג"א רעא ו] תמה במה נתקשו התוס' והר"ן, הא י"ל דהבדלה האכילה אסור בעצמותה, ולכן אסור להמשיך לאכול, משא"כ בהתחיל לאכול לפני שאר מצוות דהנידון שמה ישכח לעשות המצוה, והאכילה מצ"ע מותרת. ומבואר דעת תוס' והר"ן דהנידון משום הפסקת סעודה⁶.

והמג"א [רצט ב] הביא מדברי התוס' [שבת ט הנ"ל] דבהבדלה [התחיל באיסור] מפסיקין, וכת' דע"כ ס"ל דהבדלה דאורייתא. דלמ"ד הבדלה דרבנן אם התחיל לאכול [באיסור] אינו פוסק. והמשנ"ב [שעה"צ שם ו] פסק כדברי האחרונים דקודם קידוש והבדלה דהטעימה אסור בעצמותה, א"כ אפי' בדיעבד צריך להפסיק⁷.

ע' לקמן קה. דקי"ל כרב לחלק בין קידוש להבדלה, דבהבדלה מהני התחיל מבער"י ונמשך השבת.

א"ל רשב"ג רצונך נפסיק. הבעה"מ פי' דר' יהודה הפסיק אכילתו וכשיטתו, ור"ג חשש לכבודו שיפסיקו לו כדי שיוכל לזמן [ואף שמדינא שנים לא מפסיקין עבור אחד, וכדאי' ברכות מז.]. ור' יוסי חשש שהרואים יקבעו עי"ז הלכה כר' יהודה⁸.

אר"י אמר שמואל וכו' פורס מפה ומקדש. פרשב"ם דבא להחמיר על עצמו קצת לקדש ואח"כ לגמור סעודתו. ותוס' ושאר"י כ' דשמואל הביא דעת חכמים דאינו רשאי להמשיך סעודתו בלא קידוש. וסגי בפורס מפה שהסעודה לכבוד השבת.

שם. אין הלכה כר' יהודה וכו'. דדעת ר' יהודה דלא סגי פריסת מפה, דבעינן עקירת שולחן לגמרי.

אבל לר' יהודה צריך סילוק גמור להחשב סעודת שבת. ובפורס מפה לחוד עדיין יש עי"ז שם סעודת חול. וכ"כ הפסקי הרי"ד דלר' יהודה בעי' סילוק שולחן כדי להפסיק בין סעודת חול לסעודת שבת⁹. [ונח' ר' יהודה וחכמים האם סגי במפה¹⁰].

והגר"א [תקפא ג] ציין לסוגיין אהא דאית' דבערב ר"ה לא תוקעים בשופר, להבדיל בין תקיעות דרשות לתקיעות של

קביעות ואיסור].

4 [עכ"פ בהתחיל באיסור]. אבל תוס' דידן העמידו דוקא התחיל בהיתר.

5 [וכל הסוגיה בסוכה באופן שהתחיל באיסור, וכ"כ תוס' בשבת ט: ד"ה ואם, לימא].

6 ולדברי האחרונים זהו מש"כ הר"ן [שבת הו' לעיל] לר' יהודה [ושמואל]. ולפ"ז נידון התחיל בהיתר דר' יוסי הוא סברא שעדיין לא חל איסור טעימה, ולא שייך להתחיל קודם למצוה דלא מטריחים להפסיק. אמנם בתוס' משמע דהוא אותו דין, ואפשר דדמי אהדדי. [א"נ שיש ב' דינים, משום איסור טעימה ואיסור סעודה, ואם התחיל באיסור יש רק איסור סעודה ובזה שפיר דמי להדדי]. ויתכן דדעת תוס' דהאיסור טעימה הוא תולדה, ואילו מהני התחיל בהיתר לא תחול עי"ז איסור טעימה.

7 וכע"ז השיג רע"א על דברי המג"א [תעג ב] דכתב דאם שכח הבדלה בקידוש בליל הסדר, שיבדיל באמצע הסעודה שלא יהא מוסיף על הכוסות. והשיג רע"א דבלאו הכי חייב להפסיק כיון דהתחיל באיסור וציין לדברי המג"א [רעא יב עי"ש]. [ו"ל דהמג"א לשיטתו כיון דהתפלל מעריב אינו דאורייתא].

8 וכת' דגרסי' ליהודה, משמע שהיה לפניו [והפסיק אכילתו]. דאי גרסי' לדברי ר' יהודה חברינו משמע שלא היה שם. [וכן המהר"ם חלאוה הביא בזה ב' גרסאות].

9 ויש ביארו דסעודה שנקבעה לחול ל"מ לסעודת שבת, ואף ע"י פריסת מפה אינו סעודה חדשה. והמהר"ל [מח ד"ה והא] פי' דסברת ר' יהודה דאינו ניכר שהסעודה בא לכבוד שבת ע"י המפה.

10 אבל לדברי רשב"ם אפשר דלר' יהודה כיון דהוה מדינא, צריך עקירה שלימה. אבל שמואל החמיר בתורת חומרא, ומש"ה סגי בהיכר.

מצוה. וציין פסחים ק, ויש שביארו כוונתו דיסוד סברת ר' יהודה דבעי סילוק שולחן, דסעודה של חול לא מהני לשבת¹¹.

ותוס' [ד"ה ר' יוסי] מבואר דדעת ר' יוסי דסעודה זה נחשבת לסעודת שבת. [ולכא' הוה מח' נוספת, דעיקר סברת ר' יוסי דא"צ להפסיק משום קידוש¹²].

רשב"ם ד"ה אמר. ומיהו לענין הפסקה, אין הלכה כר' יוסי בער"פ אלא כר' יהודה וכו' צריך לעקור השולחן וכו'. [דברי רשב"ם קאי בדעת ר' יוחנן ור"י ב"ר חנינא לעיל]. ולא מהני התחיל בהיתר בליל פסח.

והר"ף דכת' דבערבי שבת וי"ט, היכא דהתחיל קודם זמנו, קי"ל דפורס מפה ומקדש וכו' והבעה"מ דייק דבער"פ ל"מ פורס מפה, וחלק אמאי ל"מ פורס מפה. ומ"ש ערב פסח. ולפרשב"ם דשמואל ס"ל כר' יוסי א"ש, דבערב פסח קי"ל כר' יהודה. ולר' יהודה צריך להפסיק הסעודה. אבל לדעת שא"ר כיון דקי"ל כחכמים דסגי במפה מ"ש ערב פסח.

והראשונים כת' דאף הר"ף מודו בערב פסח¹³.

שם. האחרונים הק' מה שייך התחיל בהיתר בערב פסח, דקי"ל דלא נחשב שיושב בסעודה אלא בסעודת פת. ואסור לאכול פת בערב פסח¹⁴. **והמשנ"ב** [תעא כא] כת' דאירי במצה עשירה. ועפ"ז כת' דלמנהג דידן דאסור במצה עשירה לא משכח"ל. **ובס' המאורות** כת' דהתחיל לאכול פת אורז ודוחן. ואף זה סגי להחשב התחיל לאכול.

תוד"ה רבי יוסי. וי"ל דחשיב במקום סעודה כיון שמיד אחר הסעודה עושה קידוש, ואותה סעודה עולה לו לסעודת שבת וכו'. ומבואר בתוס' דחשיב סעודת שבת, אף שהתחיל מבער"י. ומהני לקידוש במקום סעודה¹⁵.

אבל התוס' רי"ד [קב.] כת' דאין נראה דמהני סעודה שקודם. וכת' דר' יוסי ל"ל קידוש במקום סעודה, וכדעת ר' יוחנן [וכן רב ק:].

בא"ד כדמוכח בתוספתא וכו' ומזכיר של שבת בברכה"מ. מבואר דדוקא משום דחשיב סעודת שבת מזכיר של שבת בברכה"מ, אבל לר' יהודה אינו מזכיר, ואף שבשעה שמברך הוה לילה. [והרא"ש נסתפק בזה, ויתבאר לק' קג:].

בא"ד וי"ל דיעשו ד' כוסות שלא כסדר¹⁶ וכו'. **המהרש"א** כת' דאוכל מצוות מצה בסעודה הראשונה, קודם קידוש. ולא יאכל יותר מצה, אלא ירקות. **והאחרונים** הק' דאין מפטירין אחר המצה [וכדלק' קיט:], והאיך יאכל ירקות ומרור לאחר ברכה"מ.

והתוס' רי"ד [הנ"ל] הק' האיך יעשה ד' כוסות בלא בעודה באמצע. ותי' דצריך כזית באחרונה, ויעשה ככל הסדר¹⁷.

ורבינו דוד כתב דהא דאינו חייב להפסיק הוא משום שאחרי הסעודה יאכל מצה¹⁸, ולא חיישינן משום אכילה גסה כיון דעדיין עוסק באכילה. ומשמע מדבריו דפשיט"ל דבעי לאכול סעודה נוספת מיד אח"כ.

בא"ד בסו"ד. ע' מהרש"א. העירו דאף אפיקומן יאכל לפני שמברך, וקשה איך אוכל מרור וירקות אחרי אפיקומן. עוד העירו דהטעם של שאר ירקות שישאלו התינוקות, ואחרי הסעודה ל"ש טעם זה.

פורס מפה. פרשב"ם פורס מפה על הלחם, שהביאו קודם קידוש. א"נ משום סילוק השולחן. **ורבינו דוד** כת' דאפשר דלפ"ז צריך ברכה"מ כשמסלק השולחן. [וכ"כ **המהרש"א**]. **ורבינו דוד** חלק דודאי ל"צ ברכה"מ, והביא דכ"כ הבעה"מ [ע' בסמוך]. וכת' דהיכא דבירך ברכה"מ הוה סילוק שולחן גמור, ואף ר' יהודה מודה דמהני. וכ"כ **המהר"ם חלאוה** [בע"ב] דברכה"מ הוה עקירה גמורה ומהני לכ"ע.

11 וצ"ב דקי"ל כשמואל, וסגי במפה.

12 [ואפשר דסברת ר' יוסי דכיון דהוה 'סעודת שבת' מישך לקידוש ומש"ה א"צ להפסיק לקידוש. ור' יהודה פליג דהוה סעודת חול ומש"ה ל"מ].

13 **והמהר"ם חלאוה** כת' דבערב פסח לא משכח"ל התחיל בהיתר, שהרי אסור בחמץ ובמצה, ואין עיקר סעודה. ומ"מ לענין דינא [אילו משכח"ל] ה"ה ערב פסח.

14 **והמהר"ם חלאוה** [הנ"ל] עמד בזה, וכת' דלא משכח"ל. ומ"מ העמידו עיקר הדין.

15 אמנם **הרא"ש** [לק' קב.] העלה צד דלר"ף נחשב קידוש במקום סעודה בסעודת חול, ותמה ע"ז.

16 ומבואר דלר' יוסי דא"צ להפסיק סעודתו וא"צ לאכול שוב, כדי לעשות כסדר התקנה, קידוש הגדה ואח"כ מצה.

17 קידוש, ירקות, הגדה, המוציא [בלא ברכת מצה שהרי כבר בירך], מרור, כזית באחרונה [אפיקומן] ברכה"מ, הלל.

18 ומשמע דבסעודה ראשונה לא אכל מצה כלל [אלא מצה עשירה].

והרי"ף כת' ואח"כ מברך המוציא, וגמר סעודתו. והבעה"מ חלק דחזור לקביעותו ואי"צ לברך המוציא.¹⁹ דא"כ חייב ברכה"מ על סעודה הראשונה. דל"מ ברכה"מ א' לב' ברכות המוציא. והראשונים דחו קו' זו, דמצאנו בכ"מ דמהני ברכה"מ א' לכמה ברכות. וכגון נמלך שמברך על כל כוס, וברכה אחרונה לבסוף מהני על הכל.²⁰

ויש לחקור בסברת הראשונים, האם מהני ברכה"מ א' לב' סעודות.²¹ או דאף דנאסר באכילה, מ"מ לענין ברכה"מ חשיב סעודה א'²².

והמלחמות תי' דסברת הרי"ף דכיון דנאסר לאכול נחשב סילוק. [ועד"ז כת' הראב"ד ומהר"ם חלאוה וכן שא"ר].

וכ"כ הרא"ש בשם רבינו יונה דכיון דנאסר כמי דנגמרה אכילתו, וכשאכל שוב הוה התחלת אכילה אחרת.²³

והרא"ש [וכן תוס' לקמן קג:] הביא מהירושלמי דאינו צריך לברך בפה"ג, ורק ברכת הקידוש. ולכאור' הוא סתירה לדברי הרי"ף דחשיב היסח הדעת. והרא"ש תי' דלענין ברכת היין לא נאסר, דמיד היה יכול לקדש. וברכת בפה"ג הו' קודם קידוש. ומש"ה משום איסור שתיה לא הוה הפסק.

והטור [רעא] כת' דעפ"ז דאם אין לו יין, ומקדש על הפת א"צ לברך המוציא.

שם. והרי"ף כת' היכא דאתחיל קודם ט' שעות. ומשמע דהתחיל באיסור לא סגי בפורס מפה, והראשונים כת' דלאו דוקא.

והראב"ד כת' דאף דק"ל דבערב שבת מותר אף אח"כ. מ"מ נקט לרבנותא דאפי' היכא דהתחיל באופן שהוא לדברי הכל בהיתור. והמלחמות כת' דהלשון אינו מדוקדק ונקטו אגב לשון הגמ'.

דף ק:

אין מביאין שולחן אא"כ קידש, ואם הביא פורס מפה וכו'. רשב"ם ותוס' הביאו מהשאלות שיבא סעודה' לכבוד השבת.² [ואף בכל שבת כשבא לקדש]. ועוד כ' הראשונים בשם הירושלמי שהפת לא יראה בושטו, במה שמקדשים על היין.³ דברכת הפת קודמת ליין בעלמא.⁴ וי"מ בתוס' דצריך כיסוי למעלה ולמטה⁵ זכר למן [ולא תלי בקידוש].

תוד"ה שאין מביאין. ועכשיו שולחנות שלנו שהם גדולים וכו' אנו רגילים לפרוס מפה ולקדש. [וצריך להביא את הפת קודם קידוש, שיהא שולחנו ערוך.⁷ ומש"ה צריך לכסות וכו"ל].

והטור [רצט ט] הביא בשם מהר"ם דאף בהבדלה לא יביא הלחם לשולחן לפני הבדלה. ואם הביא יכסנו במפה. והב"י כת' היינו דוקא כשדעתו לסעוד מיד, ואל"כ אי"צ לכסות. אבל המרדכי כתב דבהבדלה ל"ש דין כיסוי.

19 והבעה"מ הביא ראייה מהא דמהני הניח מקצת חבירים שלא יחשב שינוי מקום, דכיון דנחשב המשך סעודתו לענין ברכה"מ, אף לענין ברכה ראשונה חשיב המשך סעודתו. [ע' לק' קא:].

והבעה"מ הביא הלשון לקביעה הדר [ע"פ הגמ' קא:]: לרב חסדא. והראב"ד דחה דלא שייך בזה לקביעה הדר, דכיון דבע"כ מפסיק אכילתו לקידוש, ועל כרחו בעי לסלוקי ממכלא עד שיקדש כיון דא"א לקדש ולאכול בבת אחת [ע"פ הגמ' חולין פז].

20 וכן היכא דאמר הב לן ונברך [לק' קג:], חוזר ומברך ברכה ראשונה [וכדעת תוס'], וברכה"מ לבסוף קאי על הכל. ועוד הביא הראב"ד מאכילת דייסא בתוך הסעודה [באופן שאינו מחמת הסעודה, ע' ברכות מא:], דמברך ב"מ מזונות, ואי"צ ברכה"מ.

21 וכ"מ בראב"ד דמהני ברכת המזון אחד לב' סעודות.

22 וכ"מ במלחמות דהוה היסח הדעת כלפי ברכה ראשונה, אבל כלפי ברכה אחרונה נחשב עדיין אותו סעודה [וע"ע לקמן קב: כע"ז].

23 [ונחשב סילוק ע"י האיסור, ולא דמי למתפלל בסעודה דלא נסתלק מסעודתו ול"צ לברך שוב].

1 ומ"מ נהגו להקפיד רק בפת שהוא עיקר הסעודה. ולא שאר מאכלים.

2 והמהר"ם חלאוה כתב טעם נוסף דלחזי שקובע סעודתו על היין.

3 והמשנ"ב [רעא מא] כת' דלטעם זה המקדש על הפת ל"צ כיסוי. אך המשנ"ב הביא דבכמה אחרונים משמע דסגי שיהא מכוסה עד שעת קידוש [ואי"צ עד שעת המוציא].

4 והמג"א [רעא כ] כת' דאם הוא מגולה מדינא צריך לברך עליו.

5 והרמ"א [רסב א] כת' דיהא שולחנו ערוך [במפה] כל יום השבת. והגר"א ציין לתוס' דידן, דהוצרך להזהיר לכסות החלות, אבל השולחן כבר מכוסה במפה.

6 והחיי"א [הו' במשנ"ב שם] כת' דלטעם זה יכסה עד המוציא.

7 וכדאי' שבת קיט: [אך השו"ע [רסב א] כלל בזה שיסדר כל עניני הבית, שיהא ערוך. ולא דוקא שיהא הפת מוכן על השולחן].

[וי"ל דהאם בעי משעה שבא מביה"נ או סגי בשעת קידוש].

8 אבל המעשה רב [קיה] כתב דבשעת קידוש לא יהא הלחם על השולחן. [כעיקר הדין. ודלא כתוס'].]

רשב"ם ד"ה ידי קידוש. ומיהו לכתחיל' צריך שיטעמו כולם. וכ"כ תוס'. וכ"פ בשו"ע [רעא יד] דמצוה מן המובחר שיטעמו כולם [והט"ז כת' דהיינו טעימה בעלמא]. והגר"א ציין המקור [לקמן קו]. דמבואר דהיה כוס לפני כ"א [ולמד מזה דאף כשאין לו כוס בפ"ע יש מצוה לטעום]. וכן נפסק ג"כ בכוס ברכה"מ [קצ ד].⁹

אמנם בכוס הבדלה לא נהגו לשתות [וכ"כ המש"ב רצו ו]. וצ"ב מ"ש לא נאמר דין לכתחילה זו.

תוד"ה ידי קידוש. יתבאר בסמוך.

תוד"ה ידי יין. אע"ג דסבר יש קידוש שלא במקום סעודה וכו' א"כ אם הבדיל על השולחן פטור יין וכו' דזה לשתות וזה לשתות. בגמ' [ברכות מב:] אית' דיין שבתוך המזון אינו פטור יין שלאחר המזון [אחרי סילוק מהמזון¹⁰], דזה לשרות המזון וזה לשתות¹¹. ובזה כת' תוס' והרא"ש [כאן] דיין קידוש והבדלה הוא לשתות ועדיף ולכן פטור יין שבתוך המזון מק"ו. וכ"ש כששותה לשם שתייה לפני המזון פטור יין שבתוך המזון.

אבל תוס' [ברכות שם, והו' י"א בשו"ע קעד ד] הוסיף כיון דנטל ידיו לסעודה. אבל היכא דעדיין לא נטל ידיו ל"מ. וכ"כ המרדכי [כאן ושם], דעי"ז נחשב שהתחיל אכילתו¹². [ובקידוש מהני כיון דבעינן במקום סעודה].

ולכא' לפ"ז אף שותה קודם הסעודה ל"מ, כיון דלא התחיל אכילתו ל"מ. [ופליג א"כ"ש' שכת' התוס']. אבל המג"א [קעד ה] כתב דיין הבדלה דהוא למצווה גרע, ואינו בכלל 'לשתות' דנילף דק"ו שפוטור לשרות.

בא"ד ותדע דביר"ט אם נמלך ואין דעתו לשתות יין וכו'. והראשונים כת' דבמקום שאין מצוי יין כ"כ, ואין שותים אלא לכוס של ברכה, חשיב נמלך.

בא"ד [סו"ד] וגם צריך לברך אחריו ברכה מעין ג'. דכיון דאינו שותה יין עוד אינו נפטור ברכה"מ, וצריך ברכה אחרונה¹³ [קודם סעודתו¹⁴]. והרא"ש [הו' בטור ס"ס ערב] כתב דיין של קידוש נפטור בברכה"מ כיון דבא להמשיך תאות המאכל¹⁵. ועוד דקידוש הוא צורך הסעודה, ולכן הוא חלק מהסעודה. והטור [רצט] כתב דלפ"ז בהבדלה יברך מעין ג'.

והביאו"ה [קעד ו ד"ה וכן] הביא דעת המלחמות והר"ן [לקמן קט; כד: בדה"ר] דאף בקידוש צריך לברך מעין ג', וציין שכן דעת תוס' דידן. וכתב דבקידוש ישתה רק מלא לוגמיו, ואם שתה כל הכוס יכוון בברכה"מ לפוטרו [וע' לקמן שם שדנו הראשונים בדין ברכה אחרונה על הכוס השני].

דף קא.

קידוש במקום סעודה

ידי קידוש לא יצא. דאין קידוש אלא במקום סעודה. פרשב"ם דכתיב וקראת וכו' קרייה דקידוש שם תהא עונג¹⁶. [א"נ סברא וכו']. אבל הרא"ש הביא במקום עונג שם תהא קריאה. ודייקו האחרונים [אגר"מ או"ח ד סג] דנח' האם הוא דין לקבוע סעודת שבת במקום קידוש, או דין בקידוש שיהא במקום הסעודה. ולאידך טעם דהרשב"ם הוא תנאי בקידוש שיהא בסעודה, וכסברת הרא"ש.

9 אמנם גבי הבדלה כתבו הפוסקים דלא נהגו להשקות לבני הבית [משנ"ב רצו ו], כדי שישתה שיעור רביעית לברכה אחרונה.

10 הפוסקים [קעז] כת' דאינו מצוי בינינו, ומש"ה השמיטו השו"ע.

11 דאינו בדין שיפטור את החשוב יותר [וכע"ז קעו, וריא ברמ"א סס"ה]. ועוד דכיון דאינו אותו פעולה לא נחשב המשך חד מעשה אכילה. ומ"מ כתב הרי"ז [בשלט"ג שם] דאם נתכוון להדיא לפטור מהני. אמנם הבי" [ושו"ע קעד ד] כת' העצה לצאת מהספק הוא להתכוון שלא לפטור, וצ"ב אמאי לא כתב דיתכוון לפטור. ולכאורה ס"ל דכיון דהוא ב' סוגי שתייה אינו בדין שיהא בכלל ברכה אחת, ול"מ להתכוון ע"ז שהרי מפסיק בינתיים. וצ"ע. [וע"ע במג"א קעד יד].

12 והשו"ע [קעד ד] פסק שאף יין הבדלה פטור, וי"א דוקא נטל ידיו הילכך יכוון שלא להוציא יין שבתוך המזון. ואם לא כוון לא יברך.

13 דבמקום שברכת היין פטור אף את היין שבסעודה, עי"ז נמשך ונכלל בברכה"מ, אבל במקום שאין יין בסעודה, היין שלפני אינו בכלל הסעודה ול"ש לברכה"מ וע"ע לקמן קג: וקיד.

14 אך היכא דלא בירך ברכה אחרונה ואכל סעודתו יל"ד האם נפטור בברכה"מ שלבסוף. [וע' לק'].

15 ויש שדנו האם במיץ ענבים שייך הך סברא.

1 וכו"ה ברי"ף.

ובתוס' חכמי אנגליה ביאר הא דרשב"ם הוסיף א"נ מסברא, דכיון דהאי קרא הוא דברי קבלה, דברי תורה מדברי קבלה לא ילפי' ולכן בעינן סברא.²

ובס' החינוך [לא] ביאר הא דבעי' קידוש במקום סעודה, דע"י הסעודה מתעורר יותר.

והדרכ"מ [רעג והו' במג"א] הביא בשם מהר"ל דגם בעינן שלא ישהה בין קידוש לסעודה, ואף באותו מקום. והב"י [רעא י] הביא בשם הכל בו דצריך לישב בקידוש כיון כדי שיהא במקום סעודה.³ והב"י חלק דמעומד סמוך לשולחן שפיר מקרי במקום סעודה.

והשו"ע [רפט] פסק דאף קידושא רבה [דשבת שחרית] צריך במקום סעודה כמו בלילה. [אלא שהפוסקים הקילו טפי בכמה אופנים].

כדי להוציא בניו ובני ביתו. הראשונים [תוס' במרדכי, תוס' רא"ש] ביארו דאע"פ שכבר יצא, בברכת המצות חוזר ומברך להוציאם [ר"ה כט.]. דכל ישראל ערבים זל"ז. ואף בברכת בפה"ג דקידוש יכול להוציא כיון דחובת קידוש הוא כקידוש דמי.⁴ [ויל"ד אי באמת הוה ברכת הנהנין, אלא כיון דהוה חובה שפיר מוצא.⁵ או דאף ברכת היין הוה חלק מקידוש, וחשיב ברכת המצות].

שם. בני ביתו. בפשוטו משמע אשתו. והדגול מרבבה [ר"ס רעא] תמה דאין ערבות לנשים [כדמבואר בברכות כ.]. עי"ש רא"ש⁶, ואיך מי שהתפלל כבר [יוצא מדאורייתא למג"א ר"ס רעא, וע"ע לקמן קו.]. יכול לקדש עבור אשתו. והאחרונים [שפ"א] הק' דבסוגיין מבואר דמקדש לבני ביתו.⁷ [אמנם היכא דמוציא אף את בניו, עי"ז יש ע"ז שם קידוש⁸. ועי"ז שפיר מוציא את אשתו].

אבל רע"א כת' דהא דאין ערבות לנשים היינו דנשים לא קבלו ערבות לגברים, אבל גברים הם ערבים לנשים. ועוד כתב דרק במצוות דלא שייך בהו אין בהן ערבות. דאין ערבות במה שאינה מצווה. אבל מצוות קידוש דנשים חייבות ודאי יש ערבות.⁹

בבי כנשתא, לאפוקי אורחין. ואף שהמקדש אינו יכול לצאת בלא סעודה, רשאי לקדש לאחרים. והריב"ש [שצא] הביא דמבואר דיכול להוציא אחרים אף באופן דאינו ראוי לצאת בעצמו [ולא אמרי' דאינו בר חיובא¹⁰]. ודחה דהכא הפסול מחמת המקום [והגברא ראוי, אלא שהמקום אינו ראוי¹¹].

ותוס' [ק: ד"ה ידי קידוש] כתבו דהיכא דליכא אורחין הוויא ברכה לבטלה. וכ"כ הרא"ש. אבל הר"ן [וכן שו"ת הרשב"א א לז ושכג] כתב דהוה תקנה קבועה, דומיה דמעין ז' דליל שבת, דאף דהטעם לא שייך בזה"ז התקנה לא בטילה, וברשב"א הוסיף דקידוש מדאורייתא הוא בלא סעודה, ומדרבנן במקום סעודה ובביהכ"נ¹².

והרא"ש [ס"ס ה] הביא בשם רבי' יונה דאף אם אין אורחין אינו ברכה לבטלה דקידוש במקום סעודה הוא דרבנן, ועיקר הקידוש הוא דאורייתא דדרשי' זכריהו על היין בכניסתו [ע' לקמן קו], הילכך כיון דיש בני' שאינם יודעים לקדש תקנו בביהכ"נ כדי שיצאו קידוש מה"ת¹³. והרא"ש חלק

2 [ולפ"ז משמע דקידוש במקום סעודה הוא דאורייתא, וכ"כ רע"א בדעת הרא"ש. וע' בסמוך דר' יונה והרשב"א פשיט"ל דהוא דרבנן].

3 והגר"א ציין שצריך ישיבה משום קביעות להוציא את השומעים וכמ"ש תוס' [ברכות מג.].

4 והעירו דהיכא דאינו מחוייב בברכת ב' פ הגפן מקדש בלא ברכה זו [וכדאי' בירושלמי, הו' בתוס' קג.]. ויתבאר לק'.

5 וכ"מ במרדכי שכ' דא"א לקידוש בלא ברכת היין. [וע"ע תוס' ר"ד קג.].

6 וכן הוכיחו האחרונים מהגמ' [סוטה לז.]: דמונה ערבות של ששים ריבוא. [ותוס' קידושין ע דייקו משם דאין ערבות לגרים, ונקטו דששים רבוא דוקא. ועפ"ז נתמעתו אף נשים. וע"ע צל"ח ברכות כ.].

7 וכתבו האחרונים לדון שבמקום שמברך עבור בניו, והוה ברכה ודאי יכול להוציא נשים, וכל הקושיה במקום שמוציא רק נשים. [אמנם כשמברך עבור בנים קטנים, דהוא רק משום חינוך כתב החזו"א ס"ס לה דאין עליו שם ברכה].

8 והיכא דמברך לעצמו האשה יוצאת בלא דין ערבות. וה"ה היכא דמברך עבור אחרים. [אמנם יל"ד בבני ביתו קטנים, דיש ע"ז שם ברכה רק מדין חינוך].

9 [וע' צל"ח שכבר העלה ב' סברות אלו].

10 והריב"ש דן לענין קריאת המגילה בלע"ז, דמי שיודע אשורית אינו יוצא. וא"כ אינו בר חיובא, ואינו יכול להוציא את הלועז.

11 ואילו היכא דהפסול מחמת הקריאה בעצמה אינו בר חיובא להוציא אחרים.

12 [ובשו"ע [רסט] הו' דנהגו לקדש בביהכ"נ, משום אורחין ולא בטלה התקנה, אבל יותר טוב להנהיג שלא לקדש בבהכ"נ, והביא דכן המנהג בא"י. וע"ע בטור ומפרשיו דהאריכו בדברי רב נטרונאי גאון הו' בסו"ד התוס' הנ"ל דמקדש משום רפואה].

13 ורע"א דייק מדברי ר' יונה דמה"ת יצא בקידוש בביהכ"נ, דאילו לדעת המג"א [ר"ס רעא] דבתפילה יוצא מדאורייתא, הרי מסתמא מי שנמצא בביהכ"נ כבר התפלל, ומה הוסיפו בקידוש על כוס בביהכ"נ.

דמשמע דאינו קידוש כלל. ועוד דהגמ' לא תירץ כן. ומשמע מדברי הרא"ש דמדאורייתא צריך שיהא במקום סעודה, וכ"כ רע"א [רעג ה] מדברי הרא"ש. [והמנח"ח [לא יט] תמה דהפוסקים נקטו דסגי קידוש בדיבור. וכ"ש דל"צ מקום סעודה¹⁴].

אבל הפרמ"ג [רפח מ"ז ג] כתב דלבתר שתקנו חכמים וקבעו שצריך קידוש על הכוס, אף מדאורייתא אינו יוצא יד"ח. [והביא כע"ז ממ"ש תוס' [סוכה ג.] דסוכה הפסולה מדרבנן, דאף מדאורייתא אינו יוצא¹⁵].

והמג"א [תקצז ג] הביא דמהר"ם מרוטנברג [שו"ת נד] התענה תענית חלום בשבת, וקידש בביתו, ואמר הטעם משום דהו' מדאורייתא. והמחז"ש ביאר כוונתו דס"ל דקידוש על הכוס דאורייתא, ואילו במקום סעודה דרבנן. ומש"ה קידש להוציא את בני ביתו, ואף הוא נתכוון לצאת קידוש דאורייתא. וע"ע פרמ"ג [הנ"ל].

תוד"ה דאכלו. אע"ג דאכילה ושתייה של מצוה מותר וכו' מ"מ שאינה של מצווה וכו'. והר"ן כת' דאורחין הוה מצוות הרבים, שאוכלים מקופה של בני העיר. ומש"ה רש"אין לאכול בביהכ"נ. [ומבואר דלכ"ע סעודת שבת לא הותר, ולא אמרי' דהוה אכילת מצווה. וצ"ב מ"ש מסעודת קידוש החודש¹⁶].

בא"ד ואפי' בשל בבל וכו' על תנאי עשויין היינו לאחר שיחרבו וכו'.¹⁷ ול"מ תנאי בעודו עומד לביהכ"נ. אבל רש"י [מגילה כח:] כת' דעל תנאי, שישתמשו בהם. והראשונים הביאו מדבריו דבעודו בקדושתו מהני התנאי.

והר"ן [מגילה ט: בדה"ר] הביא בשם הרמב"ן [שם כו:] דעל תנאי עשויין, שאם הוצרכו להאכיל עניים או להשכיב בתוכו מותר. וכן שאר צרכי עניים לצורך השעה¹⁸. אבל לענין קלות ראש וחשבונות ל"מ תנאי¹⁹. וע"ע משנ"ב [קנא, ושעה"צ שם יד].

בא"ד ומשם היו שומעים הקידוש²⁰. והאורח שומע את הקידוש במקום אכילתו, וחשיב במקום סעודה אף שהמקדש הוא בחדר אחר²¹. והמשנ"ב [רעג כח ושעה"צ לא] כת' דה"ה דמהני כששומע מבית אחר לגמרי. ואף דמסקו תוס' דמחדר לחדר לא הוה שינוי מקום, ואין ראייה מגוף הסוגיה. ומ"מ מסתברא דמהני, ומש"ה הפוסקים הביאו כן.

אבל המאירי [ק:] חלק דל"מ כששומע מחדר אחר, וכדאי' [בסמוך] דמארעא לאיגרא הוה מקדש לן, דאף השומעים צריכים לחזור ולקדש. אלא הטעם משום ששמעו בביהכ"נ, והיה דעתם לצאת למקום אחר [ע' בסמוך].

בא"ד שם. המהר"ם חלאוה העיר דא"כ לא שתו מהקידוש, והוכיח דשתיית השומעים אינו מעב.

תוד"ה אבל. אבל מפניה לפינה יש קידוש, כ"ה דל"ח שינוי מקום. דעת תוס' דלא גרע דין קידוש מדיני ברכות, ולכן ממקום למקום היינו רק בחדר אחר, דלעולם מקומו נקבע לפי החדר. וע"ע בע"ב.

בא"ד ומיהו י"ס דגרסי' הכא מפניה לפינה. וכ"ג הר"ף. ולפ"ז מבואר דלמסקנא הוה שינוי מקום. [עכ"פ היכא דלא היה דעתו ע"ז]. וע"ע בע"ב.

והרמב"ם [שבת כט ח] פסק של"מ בבית אחר, אבל אם קידש בזוית זו אוכל בזוית שניה. ובפשוטו הוא נגד סוגיין²², וה"ה תי' דזוית הוא באותו חדר, ואילו פינה היינו חדר אחר, המחולק

14 אמנם יל"ה ק להיפך, דכיון דיצא יד"ח בדיבור בעלמא, א"כ אמאי מקדש על הכוס בביהכ"נ. הא יכול לקדש בדיבור בעלמא להוציאם. [וע"ד קו' רע"א הנ"ל]. [ואפשר דזה כוונת הרא"ש דמדאורייתא יצא בתפלתו ואין תועלת בקידוש זה]. [ואפשר דבעי' ברכה, ובלא"ה הוה ברכה לבטלה].

15 וצ"ן למש"כ בזה בפתיחה כוללת [ג ז] [וע' רבינו יונה ריש ברכות]. ומשמע מסוף דבריו דכ"ז לדעת הראשונים דקידוש על הכוס דאורייתא. אבל למ"ד יוצא יד"ח מדאורייתא בתפילה לא אמרי' דעקרו חכמים דינו. [וצ"ב מ"ש].

16 ואפשר דהתם יש מצווה שעצם הסעודה תהא בפרסום. משא"כ סעודת שבת עיקרו עונג.

17 והר"ן מגילה שם דחה דלא משמע דהתנאי הוה לאחר חורבן.

18 וכ"כ הפסקי רי"ד לחלק דל"מ תנאי לאנשי מתא, אבל האורחין וחוץ הכנסת מותרין. שנעשו על דעת כן. וכדאמרי' [בביהמ"ד] דרבנן ותלמידיהן מותרין.

19 ויל"ד האם כוונתו דשימוש זה סותר לקדושתם לגמרי, ואסור אף כשלא הוקדש לגמרי. או דלא מהני תנאי, שסותר לעיקר ההקדשה.

20 ועוד תי' בהערות הגריש"א דמשכח"ל בחדר שהוא פרוץ מרובה הפתוח לביהכ"נ, דכ"ה ג לא חשיב שינוי מקום.

21 ואף באופן שהמקדש אינו יוצא יד"ח, וכל עיקר הקידוש הוא מחמת האורה. ובמקום שעושה את הקידוש אינו מקום סעודה לשום אדם.

22 ועפ"ז פסק הש"ע [רעג ו] שאם מקדש בביתו, יכול להוציא מי שבבית אחר, וכ"א סעודתו במקומו. והביא"ה [ד"ה ואם] הקשה דבעינן שיקבעו יחד כדי להוציא יד"ח [אא"כ אינו בקי], והאיך מהני בבית אחר.

23 ובהג"מ צ"ן לדבר רב נסים גאון [דהיכא דעשה ע"ד כן מהני]. [ודוחק בלשון הרמב"ם].

ממנו²⁴.

והשׁוֹת הַרְשָׁבָא [ד רעח] נסתפק בכוונת הרמב"ם האם 'זוית' אינו פינה דהגמ' [וכדברי ה"ה] וכתב דהוא דחוק מאוד, וכתב דאפשר דהרמב"ם ס"ל דאף דהגמ' הוכיחה דלשמואל פינה לפינה נחשב שינוי מקום, להלכה לא מחמירים רק מבית לבית. דומיה דשינוי מקום בברכה [ע' בע"ב]. וקי"ל כהו"א דסבור מיניה.

ומ"מ אף לפ"ז עולה להלכה כדברי התוס' דמחדר לחדר אסור, אבל לא באותו חדר. וכ"פ הסוֹר ושרע [רעג א] דמפנה לפינה נחשב מקום אחד לענין קידוש.

אבל רבינו דוד והר"ן ומהר"ם חלאוה כתבו דלענין קידוש בעינן מקומו ממש, ול"מ הא דלענין ברכה נחשב חד מקום. דמקום סעודה גרים, ואינו קובע סעודתו בכל הבית²⁵. וכגירסת הר"ף. [וע"ע בע"ב].

והמשנ"ב [רעג ג] כת' דיש להחמיר לזה לכתחילה. והתוס' רי"ד תמה לפ"ז היאך הוכיחה הגמ' ממאגרא לארעא לשינוי אף במקום אחד. ורבינו דוד והר"ן תי' מ"מ כיון דלמדנו דקביעות הבית אינו קובע, אלא בעינן מקום סעודה, מסתבר דאפי' מפנה לפנה²⁶.

והשכח"ג [הו' במשנ"ב רעג יב] כ' דמי שיצא ממקומו אחר קידוש וחר, עדיין נחשב קידוש במקום סעודה. והביא"ה [ד"ה לאלתר] כת' דאף דלענין ברכה כה"ג חשיב שינוי מקום, ותוס' השווה לדין שינוי מקום דברכה. היינו במה נחשב מקום אחד, אבל במה שיצא וחרז דהפסיד ברכתו היינו משום היסח הדעת, ושאיני קידוש דודאי לא הסיח דעתו דמי לדברים הטעונים ברכה במקומו. אבל הביא כמה אחרונים שחלקו וס"ל דאף לענין קידוש ל"מ.

תוס' [לעיל ק: ד"ה ידי קידוש]. רק שיטעון המבדק או אחר. ובגמ' [עירובין מ: א] צריך לברך²⁷ על הכוס ביוה"כ²⁸, והגמ' דוחה דא"א לברך על הכוס ולהניחו, דהמבדק צריך שיטעון. ואין נותנים לתינוק דילמא אתי למיסרך. ופרש"י דהטעם דהמבדק צריך שיטעון משום דהוא גנאי לכוס של ברכה שלא יהנו ממנו לאלתר. ומ"מ מבואר דסגי במה שנותן לתינוק.

אבל דעת הגאונים [הו' בטוש"ע רעא יד] דבעינן שהמקדש עצמו יטעון מהכוס, ושאיני משאר כוס של ברכה דמבואר [עירובין מ: דמהני לתת לינוקא].

בא"ד והמקדש שדעתו לאכול במקו"א וכו'. תוס' במרדכי הביא בשם הר"ם דהמקדש בביהכ"נ לא ישתה. [דעדיין לא יצא יד"ח קידוש]. והביא דה"ר שמואל פליג דרשאי לשתות, ולא חשיב שותה קודם קידוש²⁹. והוכיח כן מהגמ' [לע'] דדנו אי יצא יד"ח יין, וע"כ איירי ששתה יין, דאל"כ ודאי ל"מ. ומבואר דאף לשמואל דלא יצא יד"ח קידוש, מ"מ הגמ' איירי ששתה היין.

ובהג' מיימוני [כט מ] כת' דנהגו לתת לקטן לשתות. ואין בזה משום ספייא בידים, דה"מ דבר האסור, אבל מצוות עשה [דאכילה קודם] קידוש אינו בכלל איסור ספייא³⁰. ועוד כת' הב"י דלענין קטן סמכו אדעת הר' שמואל הנ"ל. ועוד כת' המג"א [שם א] דכל דבר שהוא רבייתא דתינוק לא גזרו משום חינוך, ומש"ה מותר להאכילו קודם קידוש.

והב"ח כת' דנותנים לתינוק שאינו בר חינוך, וכ"כ הרמ"א [תרכא ג, ע"פ ראב"ן] דבמילה ביוה"כ נהגו לתת לתינוק הנימול מהיין. [וע"ע רמ"א יו"ד רסה ד]. אבל המג"א הביא שו"ת הר"ן [נב] דאם אינו בר חינוך הוה ברכה לבטלה, דנחשב שלא שתו את הכוס³¹. [וכ"כ הריטב"א עירובין מ: ועוד ראשונים שם].

בא"ד דמסתמא א' מבני העיר היה מקדש בביהכ"נ וכו'. האחרונים הק' לדעת הגאונים [הנ"ל] דצריך שהמקדש ישתה האין מהני, הא המקדש לאחרים אינו יכול לטעון. ורע"א [בשו"ע רעג ד]

24 ולפ"ז הרמב"ם השמיט דינה דגמ', והביא דין אחר.

25 ומ"מ נקטו הראשונים דמהני רואה את מקומו. וע' בפוסקים רעג וקעח שהאריכו אי רואה מהני גם מבית לבית.

26 ומבואר מדבריהם דאין מקום לומר דחדר אחר גרע, דאם תליא בגדרי בית, חדר לחדר ועליה הוא בית אחד. ואם תליא במקום אכילה, תליא בקביעות הסעודה.

27 ברכת שהחיינו של עיצומו של יום [והגמ' דנה להוכיח דאף בשאר מועדים מברך שהחיינו בלא כוס. וכ"ה מסקנת הגמ'].

28 שאף אם מברך מבעוד יום, משעה שקיבל עליו קדושת היום אסור לו לשתות.

29 אך הביא דהמנהג שלא לשתות מקידוש בביהכ"נ. וכ"פ הרא"ש והטור [רסט] דאסור.

30 והב"י הק' לסוברים דאף באיסור דרבנן יש איסור ספייא.

31 וכן הביא המג"א [תרכא ג] דהר"ן תמה על המנהג הנ"ל.

ת' דכשמקדש להוציא אחרים [מדין ערבות], נחשב השומע שהוא מקדש לענין שתיית הכוס³². ודחה עוד ד"ל הגאונים לשיטתם [רעג ה] דמתקיים דין קידוש במקום סעודה בשתיית היין. וכלפי המקדש הוה מקדש סעודה. [ונידון הגמ' לשומעים, שאם אינו מוציאם יד"ח מ"ט קידש בביהכ"נ]. אבל הגר"א [רעא יד] כת' דהגאונים מפרשים שא' מהאורחים קידש בביהכ"נ.

בא"ד והיכא דליכא אורחים וכו' אין לקדש דהו' ברכה לבטלה וכו'. והטור [רסט] הביא דהמנהג לקדש בביהכ"נ³³, ותמה בזה. אבל רבינו דוד והר"ן כת' דכיון דאיתקין מעיקרא משום אורחין, אף האידנא. דומיה דברכת מעין שבע [שבת כד:].

בא"ד ואין לומר וכו' על דעת לאכול במקום אחר וכו'. הראשונים [ע' רא"ש שהארין] הביאו בשם רב נסים גאון דדוקא בסתמא ל"מ לקדש במקום אחד ולאכול במקום אחר, אבל אם נתכוון ע"ד כן מהני³⁴, ונסתייע מדברי הירושלמי. ולכן גבי ביהכ"נ יוצא בקידוש, ואינו ברכה לבטלה, וקושיית הגמ' במה שתקנו דבר שנראה שלא כדין. והראשונים [רבינו דוד ועוד] דחו דבסוגיין מבואר דהמקדש בביהכ"נ ל"מ אף שדעתו לאכול בביתו³⁵. [ואף אם הירושלמי ס"ל כן, גמ' דידן פליג].

ותוס' [וכן הרא"ש] חילקו דהירושלמי איירי מחדר לחדר, וכן מבית לסוכה, ובזה מהני דעתו³⁶. אבל לעולם מבית לבית ל"מ דעת. אבל הר"ן חלק דכיון דלענין קידוש דיניה כמבית לבית ליכא לאיפלוגי בהו. [וקאי לשיטתו ע' בסמוך דאין מקור לחילוק בין פינה לחדר].

ועוד כת' המרדכי דל"מ דעתו מחדר לעלייה או מחדר לחדר. ודוקא מפינה לפינה. והירושלמי איירי בסוכה דמחיצת סוכה לא נעשית לתשמיש אלא לשם מצוות סוכה, והוה כמו מפינה לפינה³⁷.

ונחית מאיגרא לארעא והדר מקדש. בפשוטו משמע דקידש, ואח"כ נחית, וחזר וקידש. והצל"ח תמה האיך גרם ברכה לבטלה. ולא משמע דהיה לו אונס בדבר³⁸. והצל"ח כת' דטרח לרדת לפני קידוש. והוכחת הגמ' אמאי לא ירד אחר קידוש.

והאגרות משה [י"ד ב קסג] חידש דרשאי לקדש שלא במקום סעודה³⁹, אלא שלא מהני לפטור סעודתו⁴⁰. [ועפ"ז נתפרש הצד במרדכי דקידוש שלא במקום סעודה לענין שתיית הכוס, דיש עליו שם קידוש. אלא דבמרדכי מפורש דדוקא לכוס עצמו מהני].

דרב הונא קדיש ואיתקרא וכו' וקדיש וטעים. רבינו דוד הביא דאע"פ שבשעת קידוש היה דעתו לאכול שם, ואח"כ נמלך נתברר דהקידוש לא היה במקום סעודה.

שם. האחרונים תמהו למה לא אכל כזית בלי נר, שהברכה לא תהא לבטלה⁴¹. ויש שתי' דאינו ראו לקיים כך סעודת שבת בלא נר⁴². ויש שדנו דאינו ברכה לבטלה, דבשעתו נתכוון שיה' שם מקום

32 {ויל"ד היכא דמקדש להוציא כמה בני אדם, האם צריך לקבוע קודם שמקדש איזה שומע יחשב 'מקדש' וישתה. [ועוד יל"ד דאף באופן שהמקדש ג"כ יוצא יד"ח, נימא דמ"מ מתכוון להוציא את השותה בעיקר הקידוש. והוא יצא כשומע בעלמא]}.

33 והב"י הביא דבארץ ישראל המנהג שלא לקדש, ונכון הוא.

34 ויל"ד האם עי"ז מתייחס הקידוש למקום האכילה, או דסגי בדעתו להחשב שייכות בין קידוש לסעודה.

35 והתוס' רא"ש כת' ומיהו יש לדחות דקר' הגמ' דביהכ"נ נפק חורבא, דאתי למיטעי דאי"צ מקום סעודה. אבל בעלמא מהני תנאי.

36 ויש לחקור האם הגדר דע"י שקבע דעתו דנים שסעודתו משוייך אף לחדר השני, או דע"י דעתו דנים את כולו כמקום א' [והמחיצות כמי שאינם].

37 והרמ"א [רעג א] הביא דברי המרדכי, וע' ביאור'ה דהאחרונים חולקים, וכיון דק"ל כתוס' אין מקור לזה.

38 דהלשון זימנין סגי אין משמע דכך היה רגיל.

39 ולכאור' כ"ז לצד דיש דין בסעודה שיהא עליו קידוש. [דאי הוה תנאי בקידוש אין יחני]. עכ"פ לפ"ז ודאי מי שצם [או חולה שאינו אוכל פת] יש לו לקדש בלא סעודה. [וע' מה שה' לעיל בזה].

40 [ועפ"ז נקט דרשאי לקדש ולאכול פירות או לשותות. ואח"כ כשיבוא לסעודתו מחוייב קידוש מדין הסעודה {והוא חידוש}. ושוב דן דאפשר דאינו רשאי לכתחילה לקדש באופן זה, ואולי דוקא היכא דנמלך. דבשעה שקידש היה דעתו לסעודה. אך עכ"פ אינו ברכה לבטלה, וכת' דמ"מ לדינא היכא דדעתו היה לאכול שיעור סעודה ואח"כ נמלך שפיר מהני].

41 וכן יש לתמוה על שמואל דנחית מאיגרא לארעא, והרי עי"ז הוה ברכה לבטלה. ולא הוזכר שהיה מחמת אונס. ולשון הגמ' זימנין סגי אין משמע בלא אונס כלל.

42 [אמנם לכאור' ה"מ אי בעי קידוש במקום 'דין סעודה', אבל בפשוטו סגי שיש קביעות סעודה במקום הקידוש, ואוכל עיקר סעודת שבת אח"כ].

סעודה⁴³. [אך עכ"פ לא מהני להתיר⁴⁴]. והאגר"מ [הנ"ל] תי' דלא הוה ברכה לבטלה.

אמר לן טעימו וכו'. ה"ז [רעג ב] דייק דלאחר קידוש אמר כן, ואף דבשעת הקידוש לא היה כוונתו לשם סעודה, אם אח"כ קבע סעודתו כאן מהני⁴⁵. וכמ"ש הב"י [שם סוף הסימן].

והב"י [שם] הביא עוד מסוגיין דלא מיבעי' כשסועד במקום אחר בעינן קידוש במקום סעודה. אלא אפי' מי שאינו סועד כלל נמי אינו יוצא בקידוש. [מבואר דס"ד דבעי' קידוש במקום סעודתו, והיכא דאין לו סעודה שפיר דמי].

סעודות שבת

תוד' טעימו. נר' דהיינו טעימת לחם וכו'. ול"מ מיני תרגימא לקיים סעודת שבת ערבית ושחרית. בפשוטו מבואר בתוס' דגדר קידוש במקום סעודה תלי בעיקר סעודת שבת.

בפשוטו משמע בתוס' דבעינן סעודה גמורה להחשב במקום סעודה⁴⁶. וכן מבואר דעת ר' יונה [ע' בסמוך].

אבל דעת הגאונים [הו' בשו"ע רעג ה] דסגי באכל דבר מועט⁴⁷ או שתה כוס של יין⁴⁸ להחשב מקום סעודה. והמג"א [יא] כת' דדוקא יין משום דסעידי⁴⁹, וכן מיני תרגימא מה' מיני דחשיבי טפי לסעודת שבת מין. והמג"א הביא דעת הרי"א⁵⁰ [הו' בשל"ט ג] להקל יותר דאף במיני מגדים ופירות יוצאין, לפי שכל סעודת שבת [אפי' סעודת ארעי כקבע⁵¹].

אך תוס' דידן משמע דבעי סעודה גמורה. והב"י כתב די"ל דכוונת התוס' דיצאו יד"ח סעודת שבת בעי פת, וכמו שכתבו בסוף דבריהם [ואגב הקידוש יקיימו את הסעודה], ומשום קידוש במקום סעודה י"ל דמודו דלא בעי גדר סעודה.

והרמ"א הביא דנהגו במילה ליתן לתינוק לשתות, וע"כ דלא סמכו דשתיית הכוס הוה כסעודה⁵¹. [ובפשוטו משמע דכל ששתה כוס של ברכה חשיב במקום סעודה. והפוסקים דנו אי סגי במלא לוגמיו ורוב כוס, או דוקא כששתה רביעית]. וע' משנ"ב ושעה"צ.

והביא"ה הביא מהמעשה רב [קנב] כתב דהגר"א לא היה מקדש אלא במקום סעודה גמורה, ולא מיני תרגימא ויין, אף בקידוש היום]. ורע"א הביא מהדרישה דאם אוכל דבר שאינו צריך ברכה במקומה לא נחשב מקום סעודה. וע' לקמן קא: דנח' בזה, דדעת רשב"ם והרמב"ם דאף יין בעי ברכה במקומו [וכת' דכן דעת הגאונים⁵²], והראשונים חלקו עליהם, ונח' האם דוקא פת או אף מיני מזונות.

43 ודומיה דמש"כ הרש"ש [נדרים נט] דכשהפרישו תרומה בברכה, ואח"כ נשאלו עליו אינו ברכה לבטלה. [ואף שנעקר למפרע מ"מ בשעתו היה כדין וחשיב ברכה. אמנם הכא ודאי דאינו קידוש, א"כ ודאי אינו 'ברכה', ואולי היסוד דאינו 'לבטלה'].

44 [ואף די'ש עליו 'שם קידוש', בעינן קידוש על הסעודה].

45 ולכא' צ"ל דאיירי דעכ"פ נתכוון לצאת, אלא דנתכוון לילך למקום אחר. אבל אם בשעת שמיעה לא נתכוון לצאת האיק' יהני.

46 וכ"כ התוס' ר"ד דל"מ טעימה פורתא, דאין להתיר לקדש בלילי שבת כמתקבצין לשתות ולאכול פירות בלא מקום סעודה, כמו שאנו נוהגין עכשיו בבית בעל הברית. ואע"ג דאכלי ריפתא פורתא לית לן לקדושי אלא במקום סעודה חשובה. [יל"ד מהו שיעור פורתא, האם כוונתו דצריך כביצה ועוד ולא סגי כזית או פחות. א"נ לא תלי בשיעור, אלא שיהא עיקר סעודת שבת]. וקצת יש לדייק דפתח שיש מתקבצים, וסיים דנוהגין גבי ברית. ומשמע דהוה מנהג חשוב וכדין. ואפשר דכוונתו דבליל שבת אסור, אבל בברית דהוה קידושא רבה בעלמא מותר].

והתוס' ר"ד כת' ליישב דהכא סגי בטעימה דמידי, דקידשו על עיקר סעודת רבה [ואף דלא היה דעתם לאכול הכא עיקר הסעודה]. ועוד הביא בשם ר"י דמבואר [שבועות כב:] דלשון טעימה משמע אף סעודה שלימה.

47 היינו כזית פת, מ"א. וכ"כ התוס' ר"ד. דאילו לסעודת שבת בעי כביצה בשו"ע [רצא א].

48 והמשנ"ב [כז] הביא דדעת הלבוש וכמה אחרונים דצריך לשתות כוס נוסף מלבד הכוס של קידוש. [אך מדברי הרמ"א משמע דהנידון משום כוס קידוש לחוד. ולפ"ז הא דא' דביהכ"נ הוה שלא במקום סעודה, היינו לשאר השומעים. אבל המקדש עצמו ששתה רביעית יצא]. ורע"א ציין דהפרמ"ג [תרלט טז] כת' דאף המקדש על פת צריך לאכול ב' זיתים.

49 וביאר הגר"א דדבר הסועד הוא בכלל 'שם' סעודה. ובפרמ"ג נסתפק האם מהני ג"כ תמרים כיון דזייני [ברכות יב].

50 והרי"א⁵³ [שם] כת' כשיחזור ויאכל סעודת שבת יברך על הכוס וכמו בקידוש של יום השבת, שעל סעודת השבת בעינן קביעות קידוש. והפוסקים לא הביאו דין זה [אך יש אחרונים שהביאו דין זה].

ובפשוטו די לקדש פעם א' בלילה ופ"א ביום, ומי שלא אכל בלילה מקדש בוקר קידוש דליל שבת, ובשאר סעודות לא יקדש. אמנם לדעת הרמב"ם דבסעודה ג' ג"כ צריך לקדש, כן לסעודה נוספת. אבל יש שמחמירים לחזור לקדש לחשוש לדעת הסוברים דבעינן קידוש במקום סעודת פת, ואף אם נקל כלפי איסור טעימה קודם קידוש, מ"מ יכול לקיים עצם הקידוש. [אבל יש שהעירו דיתחייב בברכה אחרונה על היין, וע' לעיל

51 [אבל במיני תרגימא מה' מינים המנהג להקל].

52 אך הק' סתירה בדברי הטור.

בא"ד מיני תרגימא, אבל לא ערבית ושחרית שהם עיקר כבוד שבת. וכ"כ הרא"ש. והרשב"א [שבת קיז:] הביא מ"מ דכל ג' סעודות יכול לקיים במיני תרגימא. [וע"ע בשא"ר שם].

ורבינו יונה [ברכות לו: בדה"ר] כתב שבב' סעודות שחייב לקדש אי צריך שיאכל פת כדי שיהא הקידוש במקום סעודה. ומבואר בדבריו דבעינן פת לקידוש להחשב מקום סעודה⁵³.

דילמא אדאזליתו וכו' מתעקרא לכו שרגא וכו'. פרש"י ורשב"ם ולא תאכלו. ותוס' במרדכי כת' צריך נר לקידוש. והרא"ש דחה דהפי' שלא יאכלו בלא נר, אבל אם היו רוצים לאכול היו יכולין לקדש [וכ"פ השו"ע רעג ז].

והב"י הביא מדברי רש"י ותוס' [שבת כה:] שצריך לאכול סעודת שבת במקום הנר⁵⁴. והמרדכי [שבת רצד, הו' בב"י שם] הביא דר' שמחה היה מדליק נר בבית, ואוכל בחצר. והב"י הביא בשם הג"מ בשם ר"י דמותר היכא שהוא נהנה יותר בחצר⁵⁵.

והתה"ד [פסקים קנח] כת' דהא דאין סעודה בלא נר, היינו דאין רגילות לאכול והוה מצטער, אבל לא מצינו דלא יצא משום שמצטער.

והרמ"א הביא בשם המהר"ל שבשעת קידוש יסתכל בנרות, ויכוון ב' פעמים נר ת"ק לרפואה לפסיעה גסה [ע"פ הגמ' ברכות מג:].

תוד"ה ובקידושא. יוכלו לעשות מחר ג' סעודות. וכ"כ המג"א [רעד ב] דהדין [שבת קיט] לעולם יסדר סעודתו ע"ש אינו חובה כ"כ, וכמו במוצ"ש שאינו חובה כ"כ. ואם יש לו קצת אונס [ובמשנ"ב ט כתב אונס, ע' שעה"צ] יכול לדחות למחר, ובלבד שיקדש בלילה.

האחרונים חקרו האם כשאוכל ג' סעודות ביום הוא בגדר השלמה [ואפי' הכי לא הקפידו ע"ז לכתחילה שלא להפסיד זמנו. אבל קידוש הקפידו אף שבקידוש ג"כ משלים כל היום כולו לקמן קה], או דס"ל לתוס' דהיום הוא בכלל זמן כל ג' הסעודות.

והשע"ת [רצא א] דן האם⁵⁶ מחוייב לאכול פת בב' סעודות. ועוד כת' דאם שכח רצה בסעודת השלמה אינו חוזר, דינו כמו סעודה ג'⁵⁷.

שם. דעת הבה"ג דיכול לחלק סעודת שחרית לב' לקיים סעודה ג'. ותוס' והרא"ש [שבת קיח וע"ע שא"ר שם ובפוסקים רצא] ס"ל דבעי כל אחד בזמנו ערבית ושחרית ומנחה. והאחרונים הקשו א"כ אף סעודת הלילה בעינן דוקא בזמנו, [והרא"ש סתר משנתו]. [ויש שדנו דלא חל חיובו לפני הזמן, אבל יכול לאחר זמנו. ויכול לאכול אחה"צ ב' סעודות].

שינוי מקום בברכת הנהנין

[לעיל ק:] רב אמר ידי יין לא יצאו. וכ"ד שמואל. ור' יוחנן פליג, ובגמ' בסמוך אי' תיובתא דר' יוחנן.

ורשב"ם [ק: סוף הע' פ' כיון דעקרו ממקומן הו"ל היסח הדעת. ובירושלמי [ברכות ו ח] איתא דהיסח הדעת כמי שהוא שינוי מקום.

וצ"ב כוונת רשב"ם אמאי הוה שינוי מקום, הא הפוסקים כת' דאף כשדעתו מתחילה [בשעת ברכה] להמשיך שם לא מהני להתנות מבית לבית, ולעולם נחשב שינוי. והחיי"א [הו' במשנ"ב קעח לט] כתב דאפי' כשנטלו בידו צריך לחזור לברך⁵⁸.

וצ"ל דע"י שינוי מקום אינו נחשב אכילה אחת, ול"מ ברכה א'. וכמו בהסיח דעתו אחרי סעודתו, דאם ימשיך לאכול אינו נחשב אותו מעשה אכילה⁵⁹. מלבד הולכי דרכים, דאחרי שהחזיקו בדרך אין שינוי מקום ע' קעח ד].

תוד"ה ור' יוחנן. לענין יין לא יצא אא"כ שתה דהוה הפסק. דהפסק לפני האכילה חמיר⁶⁰. דלענין

53 [והמג"א [קפח ט] הביא דבריו. וכתב דבה"ל קידוש [רעג ה] לא משמע הכי. וכ"כ רע"א ס' רעג].

54 [ויל"ד אי הוה משום חיוב נר שבת, או מהלכות סעודה].

55 ועד"ז הביא תוס' שבמרדכי בשם הרוקח [והבגדי ישע ציין דסותר למש"כ לעיל].

56 [מי שלא אכל ליל שבת, שאוכל ג' סעודות ביום].

57 וכן הביא המשנ"ב [רצא ו]. אמנם המשנ"ב [קפח כו] הביא [בשם הפרמ"ג] דאם לא אכל בליל י"ט, חוזר בב' סעודות ביום. [וצ"ע].

58 [אך היכא דעקר עצמו לילך מבואר דמהני ברכתו. ע' בפוסקים. והאחרונים דנו עוד האם מחוייב לברך על מה שבתוך פיו].

59 ואפשר דהשו"ש דסתם בנ"א אוכלים במקומן, ומקום אחר לא נחשב בדעתם כאותו אכילה. ובזה מתפרש אף אכילתו דבטלה דעתו].

60 ויל"ד בכוונת התוס' איזה דין הפסק קאתי עלה, משום שהייה מרובה עד שיגיע לביתו. או משום דסתמא דמילתא דיבר. א"נ הליכה הוה הפסק לפני האכילה [וע' בפוסקים או"ח ח]. ולכאור' משמע בתוס' דר' יוחנן מודה דיש חסרון שינוי מקום בין ברכה לאכילה.

ברכת הנהנין בעינין שיתייחס הברכה לאכילתו.

והמג"א [קסו ג] הביא מדברי התוס' דקודם אכילה אפי' מפניה לפינה⁶¹ הוי הפסק. וכת' דכן עיקר דלא גרע מדיבור בעלמא. אך הביא דהרמ"א [יו"ד יט א] פסק דרשאי לברך בחוץ ויכנס⁶², ולא ידבר עד שישחוט.

והמג"א תמה על הרמ"א דק"ו מברכה אחרונה דבעינן במקומו [ס' קפד]⁶³. והשעה"צ [קסז כח] כתב דבמקום שא"א בענין אחר אף דהוה הפסק מהני, כיון דהוה לצורך אכילה ואין חסרון⁶⁴.

והרמ"א [קסז ו] הביא בשם האו"ז דאם אחד מהשומעים דיבר [קודם שטעם], אם כבר טעם הבוצע יצא. דכבר יצאו כולם בברכת הבוצע. דכיון דנתקיים הברכה אצל הבוצע סגי⁶⁵ [אמנם לכתחילה לא יפסיקו]. **והמג"א** [יט] כתב דמתוס' דידן מבואר דלא כרמ"א⁶⁶, דהשומע הפסיק ולא סגי במה שהוא ברכה אצל המברך, אלא אטו יהא השומע עדיף מאילו בירך בעצמו. וכן שאר אחרונים דחו דברי הרמ"א. [וע"ע תוס' לקמן קטו].

שם. ורבינו דוד כת' דאף לר' יוחנן היכא דנמלך ודאי צריך לברך, דאל"כ יברך ברכה א' לכל ימיו. אלא הכא דעתו לשתות במקום אחר [ומש"ה לא הוה נמלך].

תוד"ה שינוי יין. ופרשב"ם דווקא היכא [דהשני] משובח מן הראשון וכו'. ורשב"ם הביא בשם הירושלמי דאפי' בסתם מברך על כל חבית. ותוס' דנו אי פליג דא"צ משובח [ומברך על ריבוי יינות]. או דאיירי בספק שאין ידוע.

וצ"ב האיך מברך מספק, הא שמא הוה גרוע. והאחרונים ביארו דשינוי הטעם וריבוי היינות חשיב שבח. אא"כ ידוע לו שהוא גרוע.

והמאירי הביא **יא** שמברך על כל חבית, דהתחלת פתיחת החבית חשוב יותר משוליו ע"פ רוב. דסמוך לשוליו הוא מתקלקל.

שם. ותוס' [ברכות נט:] הביאו י"מ דהירושלמי קאי על ברכת ב"פ הגפן, דהיכא דבירך ובא יין חדש משובח צריך לחזור ולברך ב"פ הגפן.

בא"ד וצריך לברך הטוב והמטיב בין בשעת סעודה ובין שלא בשעת סעודה. אבל **הגינת ורדים** [א מד] דייק **מרש"י** [ברכות נט:] דנתקן רק בתוך הסעודה.

והמהרש"א הביא **יא** דבשעת סעודה א"א לברך, דאינו יכול להוציא חבירו משום חשש דאין בית הבליעה פנוי⁶⁷. וכשמברך לעצמו אינו מברך הטוב והמטיב. אמנם בראשונים מבואר דכיון שההנאה זו לתרווייהו מברכים הטוב והמטיב, אף דכל א' מברך לעצמו.

הב"י הביא בשם **ר' קלונימוס** דמברך אפי' אחרי ששתה, דבברכת השבח לא בעי עובר לעשייתו. ובב"י חלק דבברכת הנהנין גם מברך רק לפני שאוכל. [והאחרונים נקטו דנח' האם הטוב והמטיב הוה ברכת השבח או ברכת הנהנין]⁶⁸.

רע"א [קעה] ציין דבש"ת בית יהודה [נג] כת' כלל דכל היכא דמברך ב"פ הגפן אינו מברך ב"פ הגפן, דכלפי שתייה זו אין כאן ריבוי טובה. אך הביא דבמג"א [ר"ס קעה] מבואר דלא כן. **והשע"ת** [ושעה"צ קעה ג] כת' דליל הסדר יברך

61 יל"ד מהו השיעור 'פינה', ואפשר דשיעור תיכף כ"ב אמות. [ע"ש]. ומ"מ מסתבר דהיכא דדעתו לילך בתוך חדר א' שפיר דמי. [ויש שהעירו דמצוי הדבר כששומעים קידוש ואח"כ באים לקבל מכוס של המקדש, והולך מפניה לפינה].

62 ואם בית השחיטה מטונף יברך בחוץ ואח"כ יכנס. והמג"א הביא דהמקור מהאגודה [חולין ט]. [ודחה דהאגודה איירי בבית א', והרמ"א העתיקו אף כשמברך ברחוב]. והביא דעוד כת' האגודה [שבת ו] דהרוצה לשתות בבית המרחץ יברך בבית החיצון ע"מ לשתות בפנימי, דהוי כמו מפניה לפינה. ודייק מדבריו דדוקא בבית א' מפניה לפינה. עכ"פ דייק מתוס' דידן דאף מפניה לפינה אסור.

63 [ויל"ד דאיירי אף בדברים שאינן טעונין ברכה במקומן. אלא דא"כ קשה דהוה שינוי מקום גמור. {אלא דיל"ד דחל הברכה על האכילה במקומו, ואינו מפסיק באכילתו}].

64 אמנם **השעה"צ** [ס"ס פד] החמיר בזה.

65 **והגינת ורדים** [או"ח א מג] הביא ראייה דהא המברך אינו רשאי להפסיק כדי דיבור עד אכילתו. ואילו מי שיצא בברכתו מצוי הדבר שממתין יותר מכדי דיבור. [ע"כ דסגי בהא דהוה ברכה אצל המברך].

66 **והגינת ורדים** חילק דדוקא היכא דקבעו והסיבו יחד מהני אכילת א' מהם. אבל היכא דליכא הסיבה, וכגון בביהכ"נ שנתלקטו יחד ל"מ אכילת הא'.

67 אבל **תוס'** [ברכות מג. ד"ה הואיל, וכן הרא"ש ברכות ט, והמרדכי ותורא"ש כאן] הביא ל"מ דאחד מברך לכולם דהכי משמע הטוב לו ומטיב לחבירו, ואף שבשאר ברכות באמצע סעודה מברך לעצמו [דחיישנן שמא יקדים קנה]. והראשונים דחו דשייך הטוב והמטיב ואף שלא בפני המטיבין לו [דומיה דאשתו].

68 [ועוד יתכן דכוונת הב"י דאף ברכת הנהנין בכלל שבח, ואפ"ה בעינן קודם. ולכאורה נפק"מ האם הוא רשות או חובה וצ"ע].

אכוס שני בפה"ג והטוב והמטיב.

בא"ד ודוקא יין וכו'. ורבינו נסים גאון [הו' בתוס' במרדכי] הק' אמאי אינו מברך הטוב והמטיב על שינוי פת. והביא דר"ת תי' דין סעיד ומשמח, ופת אינו משמח⁶⁹. [וכ"כ תוס' ברכות נט:]. והר"ן כת' דבפת לא שייך ברכה זו, דכיון דבתחילתו נתן דעתו אכולהו, ורק ביין תקנו דאין דרך לשתות מב' בסעודה אחת⁷⁰.

בא"ד ויחיד א"צ לברך וכו'. הר"ן נקט שמברך שהחיינו [אבל שא"ר פליגי].

דף קא:

אבל ממקום למקום לא. תוס' [בע"א] כת' דהיינו מפינה לפינה. אבל חדר לחדר ומבית ועליה הוה שינוי מקום¹. וכ"ד הרא"ש וכ"פ השו"ע [קעח א].

אבל רש"י פי' מבית לעליה. ואף דלמסקנא [בע"א] לענין קידוש במקום סעודה בית ועליה לא נחשב אותו מקום, לענין ברכות הוה שינוי מקום. וכן לדעת הר"ף [וה"מ בתוס'] דגרסי מפינה לפינה הוה שינוי מקום לענין קידוש, ואילו בברכה ממקום למקום לא. ויש חילוק בין ברכה לקידוש².

ורבינו דוד כת' דלענין קידוש מפינה לפינה הוה שינוי מקום, דבעי מקום סעודה ממש. אבל יין קובע בכל הבית. ולפ"ז בסעודת פת אף מפינה לפינה. והר"ן ביאר עוד דאינו מייחד מקום מיוחד לשתיתו, ולכן הכל מקומו [משא"כ בקידוש]. [ולפ"ז כתב דבפת דקובע מקומו, לרב ששת דיש שינוי מקום, אף מפינה לפינה, וחמיר].

והמהר"ם חלאוה כתב טעם החילוק דלענין קידוש צריך מקום סעודה ממש, ומקום פיתא גרים. אבל לענין ברכה בעינן עקירה גמורה, ומפינה לפינה לא חשיב עקירה. [ושמעתי לפרש דהנידון לענין ברכה הוא לצרף בין ב' אכילות. וכל שאין הפסק ביניהם חשיבי כאחד. אבל קידוש צריך להיות במקום סעודה].

והרמב"ם [ברכות ד ה] פסק דמפינה לפינה אינו שינוי מקום, והלח"מ ביאר דבריו ע"ד תוס' דבקידוש איירי מחדר לחדר, ולגבי ברכות באותו חדר³. אבל רבינו מנוח ביאר כוונת הרמב"ם מפינה לפינה הוא ברואה את מקומו. ולפ"ז אף באותו חדר יש שינוי מקום. [וכ"כ הביא"ה [קעח] ע"פ דברי ה"ה, דע"כ דאי גרסי' בקידוש מפינה לפינה, דהוה שינוי רק משום דהוה מחדר לחדר, אף גבי ברכות על מחדר לחדר קאי דאינו שינוי מקום].

והרמ"א [שם] פסק דאם היה דעתו מתחילה מהני מחדר לחדר, וכמ"ש תוס' [ק:]: גבי קידוש. דהתוס' ס"ל דאין חילוק ביניהם⁴. [וע' בסמוך מש"כ הראב"ד].

דברים הטעונין ברכה במקומן וכו' מ"ט לקיבועא קמא הדר. פרש"י ורשב"ם הואיל ועמד ולא בירך, על קביעות ראשונה הולך. משמע דהטעם משום דמחוייב ברכה אחרונה, ומש"ה לא נחשב שסיים אכילתו. וממשיך אכילתו אף במקום אחר. ורשב"ם הוסיף דלכתחילה צריך לברך במקומו⁵. [ואף שעקר ממקומו, משועבד ומחוייב לחזור].

והר"ן ביאר דכשאינן טעונין ברכה במקומן עמידתו הוא גמר סעודתו, והך סעודה אחריתי היא. אבל בטעונין הואיל ולא בירך והלך, על דעת קביעות ראשונה הלך. ותוס' במרדכי הביא ב' פי' שהרי

69 ועוד דתיקנו על הרוגי ביתר שניתנו לקבורה [וכדאי' ברכות מח:]: ושבצרו כרמיהם מדמם [כדאי' גיטין נז:], ויין הוה אדום דומיה דדם. ועוד זכר לבצירת הכרמים.

70 [ואפשר דכוונתו דבמה שהתייחס ברכת הנהנין ל"ש ברכת הטוב והמטיב. משא"כ יין אף שאי"צ לברך שוב, אבל אינו בכלל כוונתו].

1 אא"כ התנה.

2 אבל דעת תוס' דאין חילוק בין קידוש לברכה בזה. וכ"כ בשו"ת הרמב"ם [מהד' פאר הדור קא] 'ומשנה מקומו כדין קידוש היום, ואומרים מפינה לפינה באותו הבית'.

3 וי"ל כן ע"פ דברי ה"ה [שבת], דהגמ' גבי קידוש קאי אמפינה לפינה שהוא מחדר לחדר, והרמב"ם איירי באותו חדר. והגמ' בברכות איירי באותו חדר, והרמב"ם העתיקו.

4 והמג"א [קפד א] נסתפק האם אוכל בחדר אחד, האם מהני דעתו לברך בחדר אחר [דע"י דעתו נחשב למקום אחד, או שקבע אכילתו ג"כ שם. ושמעתי לפרש את הצד דל"מ, דמשום דקבע דעתו לעבור איסור, דלא נחשב שמרחיב מקום אכילתו. דברכה"מ אינו המשך הסעודה אלא חל דין לברך במקום אכילתו. [אמנם סתימת הפוסקים דמהני דעתו לצאת מחדר לחדר ולחזור, ואף שאוכל רק כאן].

5 אבל רש"י לא הזכיר הא דמחוייב ברכה במקומו. וקצת משמע דכל מי שמחוייב ברכה חשובה, כל זמן שלא בירך נחשב משוייך לאכילתו. [ודוקא בורא נפשות דאינו ברכה חשובה, ולא נחשב שעדיין שייך לאכילתו].

גומר סעודתו, ולא הוי סעודה אחרת כיון דצריך לברך אחריהן במקומן.⁶ וי"מ כיון שאם לא יאכל כאן יצטרך לחזור למקום למקום סעודתו.⁷ [וכ"כ הרא"ש].

אבל המהר"ם חלאוה פי' דדברים הטעונים ברכה במקומן, יש קבע לאכילתו. אבל דברים שאין להם קבע ואין קובעין להם מקום חשיב שינוי מקום, ואפי' חזר למקומו לא אמרי' לקביעה הדר. דאין להם מקום קביעות כלל. ומשמע דדין הברכה הוה סימן, דיש קביעות מקום באכילה זו. ומש"ה אמרי' דחוזר לקביעותו.

ויש לחקור האם תלי בחיוב ברכה, או דחיוב הברכה הוה סימן, והעיקר תלי בגדר אכילתו. [ותלי בהנ"ל].

והפוסקים דנו היכא דהוה מח' אי טעון ברכה במקומו [ע' בסמוך], דאם שינה מקומו אמרי' ספק ברכות להקל. ורע"א [קעח ה] הק' דכיון דהוה ספק, וספק דרבנן לקולא ואי"צ לברך במקומו, ממילא לכו"ע הוה שינוי מקום. [בתורת ודאי וחייב לברך].

ויל"ד כשאכל דבר דבעי ברכה במקומו ודבר שאינו טעון ברכה, האם אמרי' דנחשב אכילה א', ומיגו דנשאר קביעות לפת מהני לאינק.⁸

מ"ט לקיבעא הדר וכו'. המהר"ם חלאוה כת' דדוקא היכא דחזר למקומו מהני סברא זו. אבל היכא דנעתק למקום אחר כ"ש דהוה שינוי מקום טפי.¹⁰ וכ"כ רבינו דוד¹¹ והריטב"א [סוכה לה: 12]. אבל רש"י ורשב"ם מבואר דאף כשממשיך במקום אחר מהני. וכ"פ הרמ"א [קעח ב]. [וע' לע' מש"כ תוס' במדרכי לבאר].

שם. טעונין ברכה במקומן. פרשב"ם דלכתחילה צריך לברך במקומו לפני שיוצא. אבל לאחר שיצא אי"צ לחזור למקומו, דקל"ל כבית הלל. אבל המהר"ם חלאוה [ועוד ראשונים] הביאו דבגמ' [ברכות שם] מבואר דלהלכה צריך לחזור למקומו. [והו' שם מעשה דמי שחזר למקומו מצא ארנקי]. [וע"ע בפוסקים קפד].

שם. טעונין ברכה אחריהם במקומן.¹³ פרש"י כגון ז' מינין. ורשב"ם פי' דאיכא ברכה א' מעין ג', שהוא ברכה ארוכה וכעין ברכה"מ. [אבל דבר שברכתו בורא נפשות לא חשיב, ואי"צ במקומן¹⁴]. וכ"כ הרמב"ם [ברכות ד א] דכל הטעון ברכה מעין ג' טעון ברכה במקומו. ואף יין טעון ברכה במקומה.

והרי"ף כת' דפירות ויין אי"צ ברכה במקומן. [ואפי' פירות ז' מינים]. ואילו פת ומיני דגן טעונין ברכה במקומן. ורבינו דוד ביאר דה' מינים צריכין ברכה במקומן, אפי' דיסא. ותוס' נסתפקו בזה אי דוקא ברכתו המוציא או אף מזונות.

והשר"ע [קעח ה] הביא י"א דכל ז' מינים טעונין ברכה במקומן. וי"א דוקא מיני דגן. והרמ"א הביא י"א דוקא פת.

תוד"ה אלא. ומיהו קשה דאי הוה יין בכלל דברים הטעונין ברכה, אמאי איתותיב ר' יוחנן וכו'. ורשב"ם [ד"ה אבל] כתב דידעו האמוראים דר' יוחנן התיר בכל דבר¹⁵. והאחרונים [אבן העזר קעח, צל"ח, חזו"א, רש"ש] תי' דר' יוחנן חידש דאף מי ששתה קצת מהקידוש אין שינוי מקום, ובפחות מכשיעור אין דין דטעון ברכה במקומה.¹⁶ והירושלמי דאוכל ממזרחה של תאנה י"ל

6 [וצ"ב דאדרבה כיון דהלך מקביעותו הוה סעודה אחרת].

7 והמהרש"ל [הו' בבגדי ישע מ] כתב דאין חילוק ביניהם רק הלשון.

8 [וע"ז זה אי בברכות מג.].

9 ותוס' [בסוד"ה אלא] כת' דמהני קביעות פת אף ליין ומים. [ותוס' חידשו דאף דבמקום זה לא אכל פת מהני מה שהוא באמצע סעודתו]. ויל"ד היכא דאינו בסעודה קבועה.

10 ובפשוטו הטעם דע"ז ל"ש סברת לקביעה הדר. ועוד יל"פ דע"י שקבע סעודתו במקום אחר, עי"ז רשאי לברך שם [וכ"פ השו"ע קפד ב], ועי"ז שוב אינו משועבד למקומו הראשון. [ונפק"מ כשאוכל שאר דברים במקום השני, דעדיין מחוייב לחזור למקומו].

11 דאף בדברים הטעונין ברכה הוה טפי שינוי מקום. מ"מ כשחוזר למקומו הדר לקביעותו.

12 והריטב"א [סוכה מה:] כת' [בפשיטות] דבברכת הנהנין כשיוצא מסעודתו וחזר לא הוה שינוי מקום, דלקביעה הדר אע"פ שלא הניח מקצת חבירים. כיון דעתו לחזור לאלתר. ולמד מזה לענין מי שיוצא מהסוכה ע"ד לחזור. [וצ"ל דכוונתו בדברים הטעונים ברכה במקומם. ויל"ד אמאי סוכה חשיב טעון ברכה במקומו].

13 והתוס' במדרכי כת' דמקרי 'דברים' [לשון רבים], דאיכא פת מה' מינים, ועוד דטובא מיני איכא בפת ופת הבא בכיסנין וכו'.

14 והמהר"ם חלאוה הק' דברכת ב"נ אינה ברכה חשובה, וכדאי' בכ"מ דמברך אחריו ולא כלום. והיכי קרוי ליה בסוגיין טעונין ברכה, אלא דאי"צ במקומם.

15 ותוס' שבמדרכי ביאר דאמורא יש לו לפרש דבריו יותר.

16 שהרי אי"צ ברכה אחרונה, וכ"כ המג"א [רי א] דלפני שאוכל כזית פת שייך שינוי מקום. והאבן העזר כתב דלדברי הגאונים [הו' לע'] דמי ששתה יין כשיעור יצא אף חובת קידוש, וע"כ קאי לשומעים שלא שתו כשיעור, וכה"ג קאי ר' יוחנן דלא הוה שינוי מקום.

דאכלו שאר פירות תחת העץ.

בא"ד ע"ק דאמר בירושלמי היה אוכל במזרחו של תאנה וכו'. ומשמע דאירי שאוכל תאנים, אף דבעי ברכה במקומו. והאחרונים תי' דלדעת רש"י איירי שאכל שאר מינים תחת התאנה.

שם. ובא לו למערבה צריך לברך. וכ"פ הרמב"ם [ברכות ד ה] דמפינה לפינה אי"צ לברך, אבל ממזרחת של תאנה למערבה צריך לברך. והכס"מ ביאר דכיון שאינו מוקף מחיצות גרע ממפינה לפינה. א"נ כשאנו רואה מקומו הראשון. והראב"ד השיג והוא שלא היה דעתו מתחילה לכן. [והפוסקים] [קעח ב ג] הארכו בכ"ז. וכן האריכו מתי מהני רואה את מקומו].

מיתבי וכו' בד"א כשהניחו זקן או חולה וכו'. שע"י שהניחו מקצת מהסועדים נחשב שנמשך קביעות הסעודה¹⁷. והרמ"א [קעח ב] פסק דאף בדברים שאין טעונין ברכה במקומו מהני הניח מקצת חבירים. אבל הט"ז [שם ו] כת' דבדבר שאינו טעון ברכה במקומו ל"מ כלל הניח חבירים.

הדרישה [רי"ז ב] כת' דבברכת הריח אי"צ לחזור ולברך כששינה מקומו וחזר, דל"ש לומר שיסיח דעתו מכאן ויריח במקום אחר, שריח כזה אינו נמצא במקום אחר. והוה כמו הניח חבירים שהן גורמים שודאי יחזור לכאן. [וצ"ב].

והמג"א [קעח ז] הק' שהמקדש בביהכ"נ הניח שם אורחין, ועי"ז יחשב שקבוע במקומו, ואמאי חשיב שינוי מקום [ויהי אף לענין קידוש במקום סעודה]. ותי' דמקצת חבירין מהני כשחזור למקומו לאכול. ול"מ כשהולך להמשיך לאכול במקו"א¹⁸. ודלא כפשוטו לשון הרמ"א. והנתיב חיים דחה דלא הסיבו יחד האורחין כלל. והפרמ"ג תי' דכשאין דעתו לחזור כלל ודאי ל"מ מה שהניחו במקום חבירים.

אבל לא הניחו וכו' כשהן חוזרין טעונין ברכה וכו'. הר"ן כתב דמבואר דאף כשיצאו וחזרו למקומן אפי' הכי נחשב שינוי מקום. וכ"כ הפוסקים. אבל הראב"ד והמלחמות [וכן עוד ראשונים] כת' דלמסקנא לר' יוחנן כשחזור למקומו מהני.

מדקתני עקרו מכלל דבדברים הטעונין ברכה וכו'. פרש"י ורשב"ם דמשמע דעקרו במהירות במקום שהיו חייבין ברכה. והמלחמות ביאר דלשון 'עקרו' משמע דהוא דבר הטעון ברכה במקומו, והוא עוקר קביעותו. והו"ל למיתני 'יצאו'¹⁹. ועוד פי' המלחמות דבהא דאי' דטעונין ברכה למפרע [ודלא כתוס'], היינו בדברים הטעונין ברכה במקומן. דאל"כ יברך לבסוף. [וע"ע בסמוך].

והבעה"מ דייק דע"כ איירי בדבר דטעון ברכה במקומו מהא דרק לדבר מצוה עקרו, דבדבר רשות אסור לכתחילה לעקור [אף כשהניחו זקן וחולה] אא"כ יברכו, כיון דהוה דברים הטעונין ברכה במקומן. ושמא ימשך ולא יחזרו לברך. וכ"פ הרמ"א [קעח ב] דלכתחילה יברך לפני שיצא²⁰, אם לא לצורך מצווה עוברת²¹. והג"א ציין לתוס' דידן דצריך לברך לכתחילה שמא ישהא²².

ורע"א הק' דאין ראייה לזה מהגמ' דקאי לרב ששת דבלאו הכי הוה שינוי מקום, ומה שיאכל אח"כ צריך ברכה בפנ"ע, וכיון שגמר סעודתו צריך לברך מיד שמא ישכח. אבל לדידן אין מקור לזה, ואדרבה מבואר בגמ' [בע"א] דאין טעונין ברכה למפרע.

והמשנ"ב [קעח לה וביא"ה ד"ה בלא] דן דאף יש בזה חשש ברכה שא"צ²³. אבל הרש"ש [קב]. דייק הלשון 'דאין טעונין', שאם רצה רשרי לברך ואינו נחשב ברכה שאינה צריכה²⁴. [ויל"פ דהיכא דבירך

17 [אבל לא סגי בשומר בעלמא, ודוקא ע"י א' מהסועדים נחשב המשך הסעודה].

18 [בדברים שאין טעונין ברכה במקומו וע' נתיב חיים].

19 אבל המהר"ם חלאהו הק' דהר"ף גרס בברייתא חבירים מסובין לשתות יין ועקרו. ואף דדעתו דלא חשיב טעונין ברכה במקומו.

20 והמשנ"ב העיר דנהגו להמשיך סעודתן בבית החתן. ותי' דאם התנה מתחילה מותר [וכ"כ הב"ח דמהני התנה מתחילה בשעת נט"י. והמג"א דן דהיכא דהולך מיד לאכול במקו"א רשאי אף בלא התנה].

21 והביא"ה [ד"ה דחיישינן] הביא דכ"כ הכלבו. אבל הבעה"מ כת' דכל מצוה רשאי לצאת, ודוקא לדבר הרשות אסור. [ויל"פ דתוס' כת' שיברך קודם שיצא, ובזה אף במצוה יוכל לברך אא"כ הוה מצווה עוברת. אבל הבעה"מ כת' דלא יצא, עד שיסיים סעודתו. ולמצוה התיירו].

22 והביא"ה כת' דמשמע בתוס' דהוה עצה טובה בעלמא. ואילו לבעה"מ הוה גדר איסור.

23 והביא דלשון הבעה"מ והכלבו שאין לו לצאת, ואפשר דכוונתם שיגמור סעודתו.

24 והרש"ש ציין דגדולה מזו פסקו [רצא ג] דמי שנמשך סעודתו בשבת [אחר חצות], יחלק סעודתו ויברך ברכה"מ ויחזור ויטול ידיו ומשיך סעודתו. דכיון דמחוייב בסעודה ג' [שלא יאכל אכילה גסה] רשאי. והפוסקים שם הוסיפו שיפסיק וילך מעט בינתיים.

[ואפשר דכוונת הרש"ש לציין דינא דהשו"ע דמשום צורך סעודה ג' התיירו, וכל מה שהוא לצורך לא נחשב ברכה שא"צ, וה"נ הוא מגזירה שמא ישכח. א"נ כוונתו לציין דברי הפוסקים דיצא החוצה, וכ"ש במה שמברך ויוצא לסעודת חתן וכדו' לא נחשב סעודה א'].

ויצא ממקומו, עי"ז סיים הסעודה לגמרי. ואח"כ ממשיך סעודה אחרת. ואף דבידו היה לצרפו לסעודה א', כיון דבירך ויצא הוה ב' סעודות²⁵].

והביא"ה הק' כשהניח מקצת חבירים אמאי אי"צ לברך קודם שיוצא. ובשלמא לרע"א [הנ"ל] דוקא במקום שיש שינוי מקום צריך לברך קודם שיצא. וכיון דהניח חבירים ל"צ ברכה בתחילה. וי"ל דהוה ברכה שאי"צ²⁶. ועוד תי' הביא"ה דכיון דהניח חבירים לא ישהא כ"כ.

תוד"ה כשהנ. משמע היכא דאיכא היסח הדעת צריך לברך ברכה"מ. ותוס' דחו דצריך לברך קודם שיצאו, שמא ישהו ולא יוכלו לברך, אבל אם לא בירכו כשיחזרו לא יברכו ברכה"מ. ובפשוטו משמע דלצד הראשון היכא דיצאו וחזרו חייבין ברכה"מ, ואח"כ יברך המוציא שוב [וכן נמלך יברך ברכה"מ ואח"כ המוציא].

ויל"ד אמאי לא סגי במה שמברך ברכה"מ לבסוף על הכל, האם הוא משום דאינו ראוי לברך ברכה"מ א' על ב' אכילות [ואפשר דבסוף אכילתו יברך ב' פעמים²⁷. א"נ רק לכתחילה²⁸]. או כיון דסיים אכילתו נתחייב ברכה"מ, ואינו רשאי לאכול כשמחייב בברכה²⁹.

ומסקנת התוס' דאי"צ לברך ברכה"מ בנמלך [וע' לקמן קג:]. והרא"ש [חולין ו ה] ביאר דמאי נפק"מ אם יאכל פעם אחרת ויברך ברכה"מ על ב' סעודות³⁰.

ותוס' למד מזה אף לענין שינוי מקום דסגי בברכה ראשונה, דשינוי מקום כהיסח הדעת. וכ"ד הרא"ש [ס' ו, י], וכ"פ הרמ"א [קעח ב].

אבל הר"ף והרמב"ם [ברכות ד ז] ס"ל גבי שינוי מקום שיברך ברכה"מ וכ"פ השו"ע קעח א. וכ"כ הר"ן בשם הרמב"ן והרא"ה. ואילו גבי נמלך משמע ברמב"ם [ברכות ז ז, וכן בשו"ע קעט א] דאינו מברך למפרע. וביאר הר"ן [חולין] דשינוי מקום הוה הפסק טפי מנמלך. ומבואר דנמלך נחשב עדיין אותו סעודה לענין ברכה אחרונה, וכלפי זה אינו מחולק³¹. [ודלא כסברת הרא"ש דמהני ברכה לב' סעודות].

בא"ד היה מעורב בו לחם, וטורח ליטול ידיהם. מבואר דע"י דנחשב היסח הדעת מהברכה חייב ג"כ נטילת ידיים, דהו' סעודה אחרת. וע' מג"א [קעט ב וקסד]. והביא"ה [קעח א] נסתפק לענין שינוי מקום אי צריך נט", היכא דלא הסיח דעתו.

והחז"א [קכד] דן דבאמצע סעודה אף שאר מאכלים בעו נט", ואף אי אין בו לחם. ותי' דכיון דנסתלק מהפת לא נחשב אמצע הסעודה לענין זה.

בא"ד [קב]. הפליג צריך לברך למפרע וכו' כשרוצה לצאת וכו'. וכ"כ הר"ן [חולין כט. בדה"ר].

דף קב.

מאן תנא עקירות ר' יהודה דתניא וכו' אר"י בד"א וכו'. ורב חסדא ס"ל דרבנן פליגי [וכדאי' בגמ' בסמוך], וס"ל ד'עקירה' בדבר שטעון ברכה במקומו אי"צ ברכה. [ורע"א בגהש"ס הק' דאף לר' יוחנן נימא דתנא דלעיל כר' יהודה, ואנא דאמרי כרבנן. וצ"ע].

ותוס' [ד"ה תניא] מבואר דרב ששת ס"ל דר' יהודה לפרש דברי חכמים, ואין כאן מח'. וכמו בברייתא דלעיל. ולפ"ז נח' אי לשון 'במה דברים אמורים' בברייתא בא לפרש או לחלוק.

רשב"ם ד"ה להודיעך. ול"ל וכו' להודיעך כחן דרבנן דאי"צ לברך וכו', כח דאיסורא עדיף.

25 וגדר ברכה שאי"צ הוא [במה שמחייב עצמו] ומברך ב' ברכות על אכילה א'. ולא במה שגורם שהרבה ברכות ע"י דחשב ב' אכילות.

26 וי"ל אף לרש"ש הנ"ל היכא דהניח חבירים נחשב סעודה א', ואף שבירך הוה ברכה שאי"צ.

27 וכ"מ בדעת הבעה"מ [יט. בדה"ר, הו' לע'] דל"ש ברכה"מ א' לב' אכילות. אבל שא"ר פליגי.

ועוד אפשר דדוקא היכא דנתכוון להדיא מהני לפטור, וע"ד מש"כ הראשונים בברכה"מ לפטור יין. ורק לכתחילה, דכל אכילה מחייב ברכה"מ בפנ"ע. ואף שבדיעבד פטור. [א"נ י"ל דהיכא דחזר ואכל ושבע עבר זמנו של ברכה"מ הראשון. דומיה דברכת אשר יצר, כשנתחייב שוב פקע ממנו חיובו הראשון].

29 והתוס' ר"ד ביאר דל"מ למימר שיברך ברכה ראשונה, ולבסוף יברכו בהמ"ז ויפטרו שתי האכילות, דכל היכא דמיחייב ברכה לפניו מיחייב לברך על מה שאכל. [ויל"ד לאיזה צד כוונתו].

30 ודלא כבעה"מ [הו' לע' ק]. דל"מ ברכה"מ אחד לב' סעודות. ובכל מקום שמחולק כלפי ברכה ראשונה ה"ה בעי ב' פעמים ברכה"מ. [והראב"ד שם חלק]. ומשמע בדברי הרא"ש דאף בב' סעודות נפרדות לגמרי מהני חד ברכה. [וע' מש"כ לע' בזה].

31 והמלחמות [לע' ק]. כת' כע"ז, גבי הפסק מפה דאינו הפסק כלפי ברכה"מ. [ומבואר דרש המח' האם ברכה"מ א' עולה לב' סעודות].

המהרש"ל הק' דאדרבה ר' יהודה הוא כח דהיתירא, שמיקל לברך. ולא חיישי' לברכה לבטלה. ורבנן מחמרי שלא לברך, והברכות אינן מעכבות. והרש"ש תי' דהכא הוה קולא בהא דא"צ ברכה בשעה שיוצא, וכלשון רבנן אין טעונין. ואין בזה משום ברכה שא"צ. [וע' מה שהו' לע']. [אבל היכא דיצא בלא ברכה הוה חומרא לחזור ולברך].

אבל **המהרש"א** תי' דבברכת הנהנין אסור לאכול בלא ברכה דכאלו מעל ולהכי הוה קולא שלא לברך. ורק בברכת המצוות שייך לומר דהברכות אינן מעכבות.

וכן **האבן העזר** [ריד] הביא צד דל"ש ספק ברכות להקל בברכת הנהנין, כיון דאסור להנות בלא ברכה. אבל ציין שהש"ע [קסז ט ורט ג] פסק דאף בברכת הנהנין ספיקו להקל. וכן אי' בפוסקים בכ"מ. ומבואר בפוסקים בכ"מ דהיכא דיש לו ספק רשאי לאכול, דכיון דאינו רשאי לברך אין בזה משום נהנה בלא ברכה.

והקרי"ר ציין דבגמ' [ברכות ס] הוזכר [גבי שהחיינו] כח דהיתירא עדיף במה שפטור מלברך. [והאחרונים דנו דשאני ברכת שהחיינו].

ותוס' [ברכות יב.] הביאו בזה מח' היכא דיש לו ספק בברכות, דהרי"ף ס"ל דהוה לקולא, ויצא. ודעת ר"י דלחומרא וצריך לברך פעם אחרת.¹ והמג"א [רט ג] ושאר אחרונים תמחו דספק ברכות להקל. ורע"א [בגהש"ס שם] ציין לדברי המהרש"א ואבן העזר הנ"ל, דדוקא בברכת המצוות אמרי' ספק להקל. אבל בברכת הנהנין אסור להנות בלא ברכה.

והאחרונים [קה"י ברכות ה] תמחו דאף אי אסור להנות בלא ברכה, מ"מ האיך רשאי לברך [בקום ועשה]. ורע"א [בשו"ע רט וח' שם] עמד בזה, ותי' דבסוגיה שם איירי באופן שביד [וספק אם יצא בברכתו], אם לא יאכל הך ברכה הוה ודאי לבטלה. וכיון דממ"נ ברכה א' לבטלה, רשאי לברך.² מש"ה עדיף לחזור ולברך, כיון דאינו רשאי לאכול בלא ברכה. [אבל בסוגיין ל"ש סברא זו].

והקה"י תי' דכיון דאינו רשאי לאכול בלא ברכה, ע"ז יש לו דין ברכה. דמחוייב לברך כדי להנות. וכיון דיש דין לברך ואינו לבטלה.⁴

והכלבו [כד בסופו] הביא בשם תוס' דברכת הנהנין אסמכוה רבנן אקרא דקדש הלולים [ברכות לה.], וכמו שאמרו רז"ל אסור ליהנות מן העולם בלא ברכה וכל הנהנה בלא ברכה כאלו נהנה מקדשי שמים משום לה' הארץ ומלואה, ומש"ה האי מאן דמספק"ל חוזר ומברך.

תוד"ה ועקרו. מכאן משמע וכו' דדוקא גבי ברהמ"ז דהוי הפסק וגמר סעודה. אבל תפילה לא הוה הפסק בסעודתו, אף דא"א בהדי הדדי. וסברת 'בהדי הדדי לא אפשר' שייך דוקא בדבר שהוא הפסק סילוק. וכ"כ הרא"ש והבעה"מ [כד. בדה"ר]. אבל המלחמות [כד., וכן מהר"ם חלאוה קג:] הביא מהסוגיה [קג:] דאף דבבר שאינו סילוק. [וע' לק' קג:].

ותוס' [חולין פז.] הביאו מכאן ראייה לחלוק על רבינו י"ט דס"ל שהמתפלל באמצע סעודה צריך לחזור ולברך. והר"ן [חולין שם] חילק בין הפסקת רשות להפסקת חובה. וכ"כ המלחמות [כד.] דיש הפרש גדול בין הפסקות רשות, והגמ' חולין איירי דוקא בדבר שמוכרח להפסיק. אבל ברכת הפת אינו הפסק ליין של קידוש⁵ [אף דבשעת ברכה אי אפשר לשתות], שהרי הפת אינה חוב לו בתוך השתייה⁶. וכל שהוא תוך קביעות סעודה כה"ג לא חשיב הפסקה.

ולפ"ז משמע דהיכא דהגיע סוף זמן תפילתו, ומוכרח להתפלל הוה הפסק. אבל השו"ע [קעח ו] פסק דאף אם אין לו שהות לא הוה הפסק, דפסק כתוס' [ודלא כרמב"ן ור"ן].

והרי"ף [לקמן קט, כד. בדה"ס] כתב דיברך על כל ד' כוסות כמו דמשתה וברוכי בהדידי לא אפשר, מקרא הלל והגדה במשתה לא אפשר. והבעה"מ השיג דסברת 'לא אפשר' הוא רק בדבר שהוא סילוק. והמלחמות ור"ן [שם] כתבו דסברת הרי"ף דדוקא בדבר שקבוע עליו חובה. אבל דבר רשות אינו הפסק, ולכן תפילה.

תניא כוותיה דרב חסדא וכו' לשתות יין. כן גרס רש"י ורשב"ם, ולשיטתו דיין טעון ברכה

1 כ"כ החק יעקב [ע' בסמוך].

2 [וכ"כ בתוס' רבינו יהודה שם דמברך מספק]. והמהר"ל כת' דמברך אכוס שני [של הגדה] משום דאסור להנות בלא ברכה [אף דנקט דהוה מח', ע' לק' קג: וקט]. והחק יעקב [תעד ב] תמה דאדרבה ספק ברכות להקל, והביא דכ"כ המהר"ל במקו"א. וכיון שמונע עצמו מחמת ספק ברכה לבטלה אינו בכלל אסור להנות בלא ברכה.

3 [וצ"ב דע"ז הברכה השני לבטלה].

4 והקה"י ביאר דאי הוה ספק מצווה דרבנן [לברך ברכת המצוות] אמרי' ספק דרבנן לקולא, ואינו חייב. אבל אכילה בלא ברכה הוה איסור דרבנן. ולא הותר ספק איסור דרבנן אלא במקום הפסד וטורח גדול. ומש"ה מחוייב ברכה, דבעיקר הנידון אי מחוייב לברך ל"ש לדון משום ברכה לבטלה.

5 [ולדעת תוס' והבעה"מ י"ל דהטעם משום דאינו סילוק סעודה].

6 ואף שמוכרח לאכול משום דאין קידוש אלא במקום סעודה.

במקומו. ותוס' [קא: ד"ה] כתבו דל"ג לשתות יין, וקאי בפת. ולכן פסקו כרב חסדא.

אבל הבעה"מ ועוד ראשונים גרסו תניא כוותיה דר' יוחנן⁷, דמבואר דאין שינוי מקום אף בין [אף דאי"צ ברכה במקומו]. והבעה"מ [ותוס' ר"ד] כ' כיון דעלתה דברי ר' יוחנן בתיובתא לא חיישינן להך ברייתא. ושמא חיצונה היתה שהגיעה לידי רבנן סבוראי מאחרי סתימת התלמוד. [וכבר נקבע הדין בחתימות התלמוד⁸, ולא מהני שהביאו ברייתא אח"כ].

[ועוד יש לתמוה ע"ד קושיית רע"א בגהש"ס, דנימא דהך ברייתא כר' יהודה].

אבל הראב"ד יישב דיש חילוק היכא דחוזר למקומו, ואף דדברי ר' יוחנן איתותיב כשאנו חוזר למקומו. אבל תניא כוותיה דהיכא דחוזר למקומו אי"צ לברך בתחילה בדברים שאי"צ ברכה בתחילה. דכיון דלא הוצרכו לברך למפרע כשיצאו [שהרי אין טעונו ברכה במקומו], עכשיו כשחזרו אי"צ לברך בתחילה⁹.

ועד"ז כת' המלחמות [ורבינו דוד ומהר"ם חלאוה] דהוה סיוע למקצת דברי ר' יוחנן, דהיכא דשינה מקומו וחזר דאי"צ לברך. ודלא כרב חסדא ורב ששת דהוה שינוי מקום¹⁰. והמלחמות כת' דמ"מ הגאונים לא פסקו כן, דברייתא קמייתא כרב חסדא.

שם. רשב"ם פסק כרב חסדא, דתניא כוותיה. וכ"ד תוס' והרא"ש. וכ"פ הרמ"א [קעח ב.]. אבל הר"ף ר"ח¹¹ פסקו כרב ששת¹². והר"ף כת' דסליק רב חסדא בקו', ולא סמכי' על תי' רב נחמן ב"י. אלא עבדינן כרב ששת דמחמיר וטפי עדיף. וכ"ד הבעה"מ וראב"ד ותוס' ר"ד ומהר"ם חלאוה להלכה כרב ששת. וכ"פ השו"ע [קעח א] דאף בסעודת פת יש שינוי מקום אא"כ הניח מקצת חבירים.

ת"ר וכו' וקדש עליהם היום. הגר"ז [רעא קו"א ג] משמע שמשקידש אסור לאכול, והיינו מתחילת ביה"ש [וכן מבואר בר"ן ועוד ראשונים]. ועיי"ש הביא ד"ח בזה. וע"ע לקמן קה.

ואומר עליו קידוש היום ושני אומר עליו ברכה"מ. רש"י ורשב"ם נקטו כגירסא דקידוש קודם. ופי' רש"י הואיל והגיע עונת קידוש צריך לקדש תחילה. וצ"ב דלא מצאנו חיוב לקדש בתחילת הזמן של קידוש [וכ"כ המקור"ח תל אב].

והראב"ד פי' מפני שהקידוש עכשיו הוא זמנו וברכה"מ אינו זמנו, ולכן קידוש קודם, דומיה דמי שלא התפלל מנחה דמתפלל ערבית ב', הראשון מצוה בשעתה¹³. אבל המרדכי פי' כוונת רש"י דאסור לשתות [כוס של ברכה"מ] לפני קידוש¹⁴.

והבעה"מ [וכן הר"ן] כתב טעם אחר דלר' יהודה אלמלא הקידוש לא היה מפסיק, ולכן הוא גורם, וכמו דקיי"ל [לקמן קיד] דברכת היין קודמת כיון דהוא גורם לקידוש לבא, ה"נ קידוש גורם לברכה"מ. אמנם בדברי ר' יוסי גרסי' דברכה"מ קודם. ולשיטתו דס"ל דאינו מפסיק סעודתו לקידוש, אף ברכה"מ בכלל גמר הסעודה ואח"כ מקדש.

אבל תוס' [ע"ב ד"ה ה"ג ראשון] הכריע לגרוס דראשון לברכה"מ, ושני לקידוש, וכמו לר' יוסי דגומר סעודתו.

והר"ף כתב דהך ברייתא אדחיא דקיי"ל כשמואל דפורס ידיו ומקדש ומ"מ למדנו ממנו דהיכא דגומר סעודתו מקמי דקדש יומא כוס ראשון ברכה"מ וכוס ב' דקידוש, וכו' יוסי¹⁵. והרא"ש חלק [ז] בשם ר' יאשיה [הפסקי הר"ד] דכיון דקיי"ל כשמואל דפורס מפה, אסור לשתות קודם הקידוש, א"כ היאך ישתה כוס של ברכה"מ קודם קידוש.

והרא"ש תמה עוד [לר"ף] דע"כ צריך לאכול מיד אחרי הקידוש שיחשב קידוש במקום סעודה,

7 ור"ח הביא תניא אידך, ולא כת' 'כוותיה' כלל.

8 [וכיון דקאי בתיובתא הוכרע שאין לתרץ או לסייע לדבריו]. אבל התוס' ר"ד מעיקרא נסתפק להלכה.

9 וזה היפך סברת רב חסדא לדעת המהר"ם חלאוה בדברים שצריכין ברכה במקומו חוזר לקביעותו [אבל במקום אחר צריך לברך]. ואילו דבר שאי"צ ברכה במקומו כבר נפקע הקביעות.

10 אלא דהרמב"ן לא חילק דהוה דוקא בדאינן טעונין ברכה. ומשמע דבכל דבר כשחוזר אי"צ לברך להך ברייתא.

11 ור"ח פי' הטעם דרב חסדא קאי בקשיא, והלכה כרב ששת דמחמיר טפי.

12 והתוס' במרדכי כת' דאף רב ושמואל קאי כרב ששת [לדעת רשב"ם דאף יין טעון ברכה במקומו, וכקו' התוס' קא:]. אבל לדעת הר"ף לע' אין מקום לראיה זו.

13 וצ"ב מהו דין זה, וברכה"מ ג"כ חל דינו עכשיו, ואינו בגדר השלמה. אלא שהמצווה התלוי בזמן קודם. ולאורה בהשלמה הוא תדיר.

14 [והתוס' הרא"ש כתב שהוא טעם חולקת על רש"י].

15 [דל' יהודה קידוש קודם, ואף דקיי"ל כשמואל דפורס מפה ואינו גומר סעודתו מ"מ לענין ברכה"מ גופיה קודם, וי"ל דבזה].

דלא מסתבר שסעודת חול יהני להחשב מקום עונג, דאינו לכבוד שבת. ומש"כ תוס' [לע' ק.] דהסעודה עולה לשם שבת היינו לר' יוסי שהמשיך לאכול בערב. וכ"כ תוס' [בע"ב ד"ה ונימרינהו]. וא"כ למה יברך ברכה"מ, ואף שאמר הב לן ונברך יפרוס מפה ויקדש ויברך שוב המוציא.

דף קב:

תוד"ה ונימרינהו. אבל לר' יהודה לא פריך, דברכה"מ אסעודת חול וכו' אין לומר שניהם על כוס א'. ותוס' במרדכי הוסיף דאינו אומר רצה בברכה"מ זה. [ואף בלא סברת ב' קדושות אחד כוס ומצות חבילות]. וכ"מ בתוס' [לע' ק.] דהוכיח דלר' יוסי הו' סעודת שבת, דבתוספתא אי דמזכיר של שבת בברכה"מ. אבל לר' יהודה לא יזכיר בברכה"מ.

והרא"ש [ז] נסתפק בזה אי מזכיר שבת בברכה"מ, שכיון דלא אכל משתחשך לא יזכיר, או כיון שכבר קידש עליו היום מזכיר של שבת, דומיה דמי שלא התפלל מנחה בער"ש דמתפלל מעריב של שבת פעמיים. וסיים וכן נראה לי. ובשו"ת הרא"ש [כב ו, הו' בפוסקים קפח] כתב דה"ה משבת למוצ"ש דאין לו להזכיר של שבת במוצ"ש, דומיה דמי שלא התפלל מנחה, דמתפלל ב' של חול, אע"פ שנתחייב תפילה זו בשבת.

אבל המהרי"ל [נו] כתב דברכה"מ שאני דאתי על הסעודה שסעד בשבת, וכיון דעדיין לו התפלל דמוצ"ש מזכיר של שבת. וכ"פ השו"ע [קפח י] דהיה אוכל ויצא שבת, אזלי' בתר התחלת הסעודה [ואף שהמשיך לאכול בלילה]. וה"ה ר"ח ופורים וחנוכה. [ולכאורה גבי שבת יש סברא משום תוספת שבת. אך בשו"ע משמע דאף בלאו הכי, אלא משום דאזלי' בתר תחילת הסעודה. דתחילת הסעודה מחייב הזכרה].

והשו"ע [תרצה ג] הביא בזה מח' לענין פורים, היכא דהתחיל סעודתו מבע"י ונמשך ללילה, אי יזכיר על הניסים. [ולכא' נח' אי אזלי' בתר תחילת הסעודה, או דוקא בשבת משום דין תוספת שבת. ובפורים ל"ש תוספת. אך הגר"א שם ציין כמו תפילת נעילה שמתפלל בלילה. ושייך הזכרת היום אף לאחר שיצא³].

והמג"א [שם, הו' במשנ"ב שם לב] כת' דמ"מ היכא דהתפלל מעריב [של חול] אינו רשאי להזכיר רצה, דהוה תרתי דסתרי כיון דעשאו חול⁴. והמג"א [רסג לג, הו' במשנ"ב שם סז] נסתפק דאפשר דאף כשאמר המבדיל בין קודש לחול אינו רשאי להזכיר של שבת.

והפוסקים [ס"ס קפח] דנו היכא דחל ר"ח במוצ"ש האך יעשה, אי הוה תרתי דסתרי להזכיר רצה ויעלה ויבא בברכה"מ. ע"ש.

ב' קדושות על הכוס

אין עושין מצוות חבילות. פרשב"ם דמיחזי עליו משאוי. וכ"כ רש"י [סוטה ח.]. ותוס' [שם] כת' עפ"ז דאיסור חבילות הוא דרבנן, והקשה ע"ז א"כ מה מקשה הגמ' [שם] תיפול"ל וכו'⁵.

אבל תוס' [מ"ק ח: ד"ה לפי] כת' דהא דאין מערבין שמחה בשמחה [מדאורייתא] טעמו כמו אין עושין מצוות חבילות. דבעינן שיהא ליבו פנוי למצוה אחת ולא יפנה עצמו הימנו⁶. ויל"ד בסוגיין שעושב ב' מצוות בזה אחר זה על כוס אחד, דליבו פנוי לברך על כ"א בפנ"ע, והשתיה אינו עיקר המצוה [ולא מצאנו דצריך לזה כוונה].

והרמב"ם [שבת כט יג] הביא הא דמברך ברכה"מ ואח"כ קידוש על כוס ב', ולא יברך על כוס אחד שאין עושין ב' מצות בכוס אחד, שמצות קידוש ומצוות ברכה"מ ב' מצוות של תורה הן. ומשמע מדבריו דבמצוה דרבנן ליכא חשש חבילות. והמגדל עוז כת' דכוונת הרמב"ם לאפוקי ברכת נישואין [ז' ברכות] דאפשר על כוס ברכה"מ [ודלא כתוס'].

והאר"ש [שם יב בסו"ד] דנו דקידוש של יר"ט מדרבנן [וכמ"ש ה"ה כט א], א"כ אמאי יש חסרון חבילות. ותי' דאף ברכה"מ אי"צ כוס. וכיון דהוה הידור מצווה בעלמא יש חסרון חבילות.

1 [וכן לר' יוסי היכא דסיים אכילתו מבע"י].

2 אבל לאחר שהתפלל הוה תרתי דסתרי לחזור ולהזכיר של שבת. והפוסקים דנו היכא דאמר ברוך המבדיל.

3 ולא משום תחילת הסעודה. ולכא' כוונת הגר"א דמהני משום תוספת אף בפורים. [אך צ"ע דבשלמא גבי יוה"כ מצאנו דין תוספת. אבל היכן אשכחן דין תוספת בפורים. ויש שהביאו דברי הגר"א לאידך גיסא, דנעילה לא תלי בדין תוספת יוה"כ. אלא ששייך הזכרת היום ביציאתו. {כל זמן שאין תרתי דסתרי}].

4 והש"ע [תרצה] הביא מח' גבי פורים, היכא דהתפלל מעריב אי חשיב תרתי דסתרי. דבהא דלא הזכיר של פורים אינו ניכר. [או דמ"מ עשאו יום של אח"כ].

5 [והמהרי"ח [כאן] ציין מהגמ' שם דהוה דאורייתא].

6 ומשמע דהוה טעם דאורייתא, לכתחילה. ודנו האחרונים [ע' דב"ש] למ"ד מצוות אי"צ כוונה [לקמן קיד:]. וי"ל דלכתחילה בעי כוונה.

והחת"ס הביא דרע"א נקט דכוונת הרמב"ם לאפוקי היכא דחד דאורייתא וחד דרבנן.

בגמ' [סוטה ח.] מבואר חילוק בין כהן אחד לב' כהנים. **ותוס'** [שם] ביאר דבחד כהן חיישינן חבילות, אבל בב' כהנים לא חיישינן. והמג"א [קמז יא] תמה דהרמב"ם השמיט חילוק זה, וכתב דדעת הרמב"ם להיפך דבב' כהנים חיישינן, אבל בכהן אחד הוה בזה אחר זה ואין חסרון חבילות. **ותוס'** [שם ד"ה אין] הקשה דל"מ איסור להעמיד ב' קרבנות בעזרה ועי"ש.

והמג"א דן במה שנהגו להוציא ב' ספרי תורה ביחד, לקרוא בזה אחר זה, אמאי לא חיישי' משום מצוות חבילות?⁷ ותי' דנהגו בזה כרמב"ם דבזה אחר זה לא חיישינן.

ועוד דן המג"א בשבע ברכות שנהגו למלאות את הכוס השני לפני ברכה"מ, והרי כיון ששניהם עומדים לפניו הוה חבילות לתוס' [ואף שמברך על כל א' בפנ"ע, ע' בסמוך]. וכתב שימלא אחרי סוף ברכה"מ [ובעזר מקודש כתב דאם ממלא ע"י אדם אחר ג"כ אין בזה חשש]⁸. ובעזר מקודש תי' דכיון דתקנוה כחלק מברכה"מ אין להפסיק אחרי ברכה"מ להביא כוס אחר, ואין בזה משום 'משוי' במה שמביאו לפני ברכה"מ.

השכנה"ג [הו' בפרמ"ג רעא יח] כתב דיכול לקדש על הכוס, ולא ישתה⁹, ויניח לברכה"מ. הואיל ואיתעבד חדא מצוה יעשה עליו עוד מצוה. דאיסור מצוות חבילות הוא בפעם אחת, אבל בזמנים מתחלפים אף בכוס אחד אין חסרון.

אין לו שאני. האחרונים הקשו לצד דאיסור חבילות הוא דאורייתא, היאך הותר כשאין לו. וצ"ל דהוא דין לכתחילה בדאורייתא.

הבדלה וקידוש חדא מילתא היא. פרש"י ורשב"ם דבהבדלה מזכיר קדושת יו"ט, בין קודש לקודש. **והמהר"ם חלאוה** כתב דנחשב חדא מילתא דא"א לזה בלא זה, דאם יצא השבת ע"כ שנכנס יו"ט¹⁰.

והמג"א [רצט ט] כתב [ע"פ דברי רש"י] דאם לא הבדיל במוצ"ש, וליל ב' הוא יו"ט, לא יבדיל על הכוס של קידוש [יקנה"ז], דכיון דאינו יכול לומר בין קודש לקודש [ועי"ש בביאו"ה], א"כ הוה ב' קדושות ויש חסרון דמצוות חבילות. אלא יקדש על כוס אחד, ויבדיל על אחרת ואח"כ ישתה לתרויהו [וכמו בכוס של שבע ברכות וברכה"מ].

אבל ר"ח פי' דקידוש והבדלה תרויהו קודם אכילה, וברכה"מ אחר הסעודה לפיכך ב' קדושות הן¹¹.

שם. קידוש והבדלה חדא מילתא. אבל לא יאמר ברכה"מ וקידוש או הבדלה על כוס א', אא"כ אין לו [וכתי' הגמ'].

אבל **הרמב"ם** [שבת כט יב] פסק היה אוכל ויצא למוצ"ש אומר ברכה"מ על הכוס ומבדיל עליו. **והראב"ד** השיג כשאין לו כוס אחר¹². וכן השיג הרמ"ך דהוה תרי מילי, וק"ל דאין עושין מצוות חבילות.

והמאירי יישב סברת הרמב"ם לשיטתו דאין איסור חבילות אלא כששניהם דאורייתא¹³, וה"נ הבדלה דרבנן. אך המגדל עוז דחה דאף הבדלה דאורייתא [וכן דייק ה"ה מדברי הרמב"ם שם כט א, והביא י"ח דהוה דרבנן].

וה"ה ביאר סברת הרמב"ם דברכה"מ והבדלה שניהם על זמן שעבר¹⁴, ונחשב חדא מילתא. שחיוב הבדלה אינו בשביל זמן ההוה והעתיד שהוא חל אלא בשביל הזמן שעבר שהוא חול¹⁵.

7 [והעזר מקודש [אה"ע סב יא] תי' דכיון דקוראים בס"ת ב' קרואים, הוה כב' כהנים דלתוס' לא נחשב חבילות].

8 אבל בט"ז [אה"ע סב ז'] מבואר לומר דזי הסר' על כוס של ז' ברכות.

9 [ולכאורה לא יברך ג"כ בפה"ג]. ומשום המברך צריך שיטעום בזמן קצר לא חשש.

10 ובכלל גדר הבדלה כניסת החול [וכי"ט כניסת היל"ט].

11 והר"ן כת' דקידוש והבדלה תרויהו עיולי יומא, אבל ברכה"מ למפרע על מזונו. [פתח כמהר"ם חלאוה, וסיים כר"ח].

12 וכ"פ הש"ע [רצט ד] דאם יש לו ב' כוסות יברך על אחד ויבדיל על השני. {אמנם לא נהגו כן. ויש שפי' דהיכא דמתפלל מעריב בינתיים, אינו בשעה א' ואין בזה משום חבילות לסברת השכנה"ג [הו' לעיל]}.

13 וביאר דברכת המזון וקידוש הם ב' ברכות של תורה, ואין מברכין אותם על כוס א'. ואף באין לו.

14 וכדאי' בסמוך דהבדלה מלווה את המלך [דמברך על קדושת שבת שיוצאת, ולא על ימי החול].

15 וכ"כ המאירי בשם י"מ דברכת המזון וקידוש הו' שני ענינים, דהקידוש על היום שעתיד לבוא ונמצא זה למפרע וזה להבא. אבל ברכת המזון והבדלה הרי אף הבדלה נעשית על היום שעבר ונמצאו שתיהן נתקנות על מה שעבר. והחת"ס [א"ח עה] ביאר דקאי בסעודה שהתחיל בשבת, ובה"מ הוה סילוק סעודת שבת, והבדלה הוה ג"כ סילוק שבת. והוה כעין קדושה אחת. [אבל היכא דאכל במוצ"ש ע' תוס'], אין היתר על כוס א' אא"כ אין לו].

שם. השרע [תעג א] פסק שאם שכח להבדיל יקנה"ז בליל הסדר, והתחיל ההגדה¹⁶ ישרים עד גואל ישראל, ויבדיל [על כוס שני]. ומבואר דאף הגדה והבדלה הוה חדא מילתא. והמג"א [ב] כת' דאם נזכר בתוך הסעודה לא יבדיל על כוס ברכה"מ או כוס הלל, דאין אומרים ב' קדושות על הכוס¹⁷. אלא יבדיל בתוך סעודתו¹⁸. אך כת' דאם נזכר אחר סעודתו יבדיל על כוס של הלל, כיון דא"א בענין אחר.

תוד"ה שאין. ויש נוהגין בחופה [סעודת ז' ברכות] וכו' אך ר' משולם היה אומר וכו' חדא מילתא דבכרה"מ גורם וכו'¹⁹. [והו' ב' דיעות בשרע אה"ע סב טו²⁰]. והמאירי כת' דאף הסעודה סעודת שמחה היא, והכל ענין אחד²¹. והמגד"ע [הנ"ל] נקט בדעת הרמב"ם שאין חסרון משום דהוה מדרבנן.

והגר"א [שם יא] כתב דס"ל כר"ן דהגדרת חדא מילתא הוא משום ששניהם באים אחרי המזון, ה"נ כאן.

בא"ד ואין מברכין על כוס שני בפה"ג כיון דכבר בירך אכוס ברכה"מ, כי אין נכון לברך פעמיים. [משמע ששתו כוס ברכה"מ ואח"כ ברכו ברכת נישואין²²]. המהרש"א כת' דצריך לחלק בין ז' ברכות לברכה"מ וקידוש, וכן ברכת אירוסין ונישואין [בסו"ד התוס' דמברך ב' פעמים הגפן²³]. והרש"ש חלק דאף בקידוש אי"צ לברך ב' פעמים, וכן כתב המג"א [רעא טז].

בא"ד ברכת אירוסין ונישואין נהגו לומר על ב' כוסות וכו' ועוד דנהגו לקרות כתובה בינתיים והוה הפסק. [לכאור' כוונתם דמש"ה נחשב תרי מילי, וכמו היכא דמארס ונושא לאחר זמן]. והראשונים [רא"ש ועוד] הביאו דר' משולם חלק אף בזה, ועשה על כוס א'²⁴.

שם. מבואר בתוס' וראשונים דפשיט"ל דבעי כוס. אמנם ל"מ מקור לזה בגמ', והרמב"ם [אישות ג כד] כת' דנהגו לסדרם על הכוס, והיכא דאין לו כוס אינו מעכב. והפתח"ת [אה"ע לד בשם הפנ"י] דן דנהגו שאחר מברך להוציא את החתן וכלה. וכיון דאין חיוב בכוס זה האין מוציא בברכת הנהנין כשהוא אינו שותה.

תוד"ה מיתבי. המ"ל ממתני' [ברכות נא:] וכו'. ואף המשנה צריך להעמיד כשאין לו, וכדחיית הגמ'. [וע' בסמוך דעת הרמב"ם].

ובגה' ראמ"ה העיר דבמתני' לא הוזכר ברכת הגפן כלל, ומש"ה לא הביאו בסוגיין. [אבל תוס' נקטו דע"כ איירי על כוס א', דאל"כ לא היה סודרם יחד. ותלי בתי' התוס' בסמוך].

תוד"ה מניחו אחר המזון. אבל כשאין לו אלא כוס א' מותר לאכול קודם הבדלה. ותוס' במרדכי כת' דהיכא דאין לו יין, מבדיל בתפילה ורשאי לאכול. והק' א"כ אמאי אמימר לן בצום [הו' בקו' ה"ר נסים]. וכת' דהיה מחמיר על עצמו, א"נ סבור שיביאו לו למחר²⁵. וכ"כ תוס' [ברכות נב.], וסיים דהכא שאני דקסבר ברכה"מ טעונה כוס [ע' לקמן קה:] ולכן מניחו לאחר המזון²⁶.

והתוס' רי"ד כת' דכשיש לו רק כוס א' תקנו רבנן שיאכל. אבל היכא דאין לו כוס כלל, כיון שאינו מקיים מצוות הבדלה לא רצה לאכול²⁷. אבל זה שעתיד להבדיל רשאי לאכול.

והתוס' רי"ד כת' דה"מ בהבדלה. אבל גבי קידוש לא אמרי' שיאכל ואח"כ מברך, דקידוש חמיר שהוא מה"ת²⁸. [ונקט דהבדלה דרבנן. וכ"א שהביא ה"ה כט א.].

16 והגר"א ביאר דכיון דהתחיל ההגדה אינו רשאי להפסיק בדיבור. והחק יעקב [ה] כת' דהוה כמוסיף על הכוסות. וצ"ב מ"ש כוס של הלל מכוס של הגדה.

17 ורע"א השיג דבלא"ה אסור לאכול סעודתו בלא הבדלה, כיון דהתחיל באיסור.

18 והעוזר מקודש [שם] ביאר דכיון דתקנו ז' ברכות רק בשעת ברכה"מ, הוה כחלק מברכה"מ, ואף שאומרים הרחמן וכו' ופסוקי יראו את וגו' אין בזה הפסק דכמו גאולה אריכתא הוא.

20 והשרע כתב דהמנהג לברך על כוס א', והרמ"א כת' דמנהג מדינותינו לברך על ב' כוסות. [וע' בראשונים שם וכאן ובריתב"א כתובות ז: שהאריכו במנהגים].

21 וכ"כ הס"ז [שם ו] ששניהם על הנישואין.

22 [א"י ברכו ברכה"מ ובפה"ג. ואח"כ ו' ברכות על כוס שני]. אבל התוס' רא"ש כ' ואח"כ מחזירין כוס ברכה"מ ומברך בפה"ג. [וכן נהגו].

23 י"פ כוונתו דכוס של נישואין וכן קידוש מחייב בפה"ג [דמצאנו בגמ' שנתקן בזה ברכת בפה"ג], ואילו כוס ז' ברכות סגי בשבח על הכוס. וזה דלא כירושלמי [הו' ברא"ש לעיל ק. ובתוס' קג: ד"ה רב אשי]. א"נ כוונתו דצריך לברך ב' פעמים דכיון דלא שייך להדיד הוה כנמלך. [וע"ע לקמן קג:].

24 והמאירי ביאר דאף ברכת אירוסין ונישואין הואיל ונעשה הכל ביחד אפשר לברכן על כוס אחד.

25 והשרע [רצו ג] פסק מי שאין לו יין או שכר י"א שמותר לו לאכול, וי"א שאם מצפה שיביאו לו למחר ימתין [היינו כב' ת' תוס' בברכות]. ואם אין לו אלא כוס אחד, ואינו מצפה שיביאו לו למחר למ"ד ברכה"מ טעונה כוס מוטב שיאכל קודם שיבדיל.

26 וכ"כ רבינו יונה [ברכות לט: בדה"ר] ופי' שהתירו איסור טעימה בלא הבדלה, דטוב לעשות ברכה"מ על הכוס.

27 וצ"ב הסברא בזה, דאדרבה כשאין לו כלל יש להתיר טפי.

28 ועוד דנו האחרונים דק"ל דקידוש מתקן לתחילת אכילה, משא"כ הבדלה [אמנם דעת שמואל לע' ק. דאף הבדלה לתחילת אכילה].

אבל דעת רבינו נסים דאף כשאין לו יין אסור לטעום לפני הבדלה. ולכן העמיד דהתחיל בהיתר.

והטור [קפב] פסק דמי שאין לו יין לברך ברכה"מ [למ"ד טעונה כוס], צריך להמתין ולהפסיד זמן אכילה אחת, כדי שיהא לו כוס לברך. והביא ראיה מדברי אמימר דהפסיד סעודה משום הבדלה, ואין חילוק בין הבדלה לברכה"מ למ"ד דטעונה כוס. [והטור למד מתי' התוס' דמצפה שיביאו למחר, דכיון דהוה רק סעודה א' יש לו להפסיד].

והמג"א [שם] חלק דאין ראיה מהבדלה לברכה"מ, דגבי הבדלה אסור לטעום קודם הבדלה [וע' לק' קה.]. ורע"א [שם] כת' דמקור דברי הטור מהתוס' בסוגיין דכשאין לו משלשל הבדלה על הכוס, ואת"ל כשאין לו רשאי לאכול לא היו מתירין לאכול לפני הבדלה.

מכלל דבז' של פסח עסקי' וכו'. [ע' תוס']. **והראשונים** [תוס' במרדכי] העירו דלפי תיקון לוח דידן, לא אד"ו ראש ולא בד"ו פסח, א"כ ז' של פסח וכן שמני עצרת אינם נופלים במוצ"ש. [וי"ל דקאי בזמן שקידשו ע"פ הראיה וליכא להנך כלל. ועיול"פ דקאי איו"ט שני].

ותוס' במרדכי דן אמאי לא העמידו בליל ב' דר"ה, והביא מח' האם מברכין זמן. ודחה ד"ל דהוה לאחר יום א' לא אמרי' דכל מאי דהוה דהר"ל אכל.

סדר יקנה"ז

תוד"ה רב. פרשב"ם דטעם בשמים²⁹ משום איבוד נשמה יתירא³⁰. **ותוס'** [ביצה לג: ד"ה כי] הביאו טעם נוסף³¹ [דאין לומר משום] שאש של גהנום מתחיל לשרוף ולהסריח במוצ"ש, ובשבת ויו"ט נח. ותוס' דחו דא"כ במוצי' א"כ אמאי לא מברכים³². **והב"ח** [ר"ס רצז] תי' דבעינן לב' הטעמים [ובליל יו"ט אין סברת האש, ובמוצי' אין סברת נשמה יתירה].

והר"ן כת' דבמוצ"ש דיצא ממנוחה שלימה לעמל גדול צריך הנחת הנפש בבשמים, אבל משבת ליו"ט הרי יש ביו"ט קצת מנוחה. ומי"ט לחול ג"כ אינו יוצא ממנוחה גמורה שהרי טרח באוכל נפש לפיכך אינו מברך בשניהם על הבשמים³³. וכ"כ **המאירי**.

ועוד הביאו **תוס'** [שם] צד דאסור לברך על בשמים ביו"ט, שמא יקטום. ותוס' ושא"ר דחו דמבואר בסוגיה [ביצה שם] דמותר להריח ביו"ט, ולא חששו להכי.

בא"ד לכ"נ דביו"ט ליכא נשמה יתירא. [ודלא כרשב"ם דיש נשמה יתירא ביו"ט³⁴]. והספרים הביאו בשם הזהוה דאף ביו"ט ור"ח איכא נשמה יתירא. אלא שאינה מסתלקת מהאדם.

ובמוציא יוה"כ אין מברכים על בשמים, **והראשונים** ביארו דאף במוציא יוה"כ ליכא נשמה יתירא. **והשר"ע** [תרכד ג] פסק דאף יוה"כ שחל בשבת, במוציא אין מברכין על בשמים. דביוה"כ אין נשמה יתירה מפני התענית³⁵.

תוד"ה יקנה"ה. וא"ת אמאי לא תקינו בברכה"מ [ברכת] היין ברישא כמו בכל מקום וכו' וי"ל דבא לשם גמר סעודה ומפסיק על כל מה שלפניו. ונחשב היסח הדעת אף על כוס זה שהוא בידו [וע' לק' קג:]. **ורבי' יונה** [ברכ' לט. בדה"ר] ביאר דנראה כמברך על מה ששותה [עכשיו], ולאחר ברכה"מ אין הענין מתקשר, וצריך לחזור ולברך אח"כ. ולפיכך תקנו לברך על היין בסוף³⁶.

ולגבי ברכות נישואין **הרמב"ם** [אישות י ד] כ' דמברך בפה"ג ואח"כ ו' ברכות [ברכת נישואין]. ודעת **ראב"ה** [הו' בהג"מ ומרדכי כתוב' קלב] דמברך ו' ברכות ואח"כ על היין. **והמרדכי** [כאן] ביאר הטעם בברכה"מ כיון דתקנו לומר סמוך לשתייה, מש"ה מאחרים ברכת היין לאחר ברכות הנישואין. אבל תחת לחופה מקדימין ברכת היין.

וכן הביא **הדרכ"מ** [סב ב] דבחופה נהגו כרמב"ם, ולאחר הסעודה כראב"ה. **והאחרונים** דנו כמה טעמים לזה³⁷.

29 אבל **המרדכי** [ביצה תרצג] הביא צד שמברכין על בשמים בליל יו"ט שנופל במוצ"ש, דמבואר בסוגיה שם דלא חיישינן שמא יקטום. אך הביאו בשם **רש"י** דאין מברכים, ופ"י הטעם דתענוג יו"ט ושמחתו משיב נפש שאבדה [וכתוס' דידן].

30 **פרש"י** [ביצה טז.] נשמה יתירה רוחב לב למנוחה ולשמחה, ולהיות פתוח לרוחה, ויאכל וישתה ואין נפשו קצה עליו.

31 **ובסידור רש"י** [רז] הביא ב' טעמים אלו.

32 ולכן נקט דסברא של נשמה יתירא הוא העיקר, וביו"ט ליכא נשמה יתירה וכמ"ש תוס' דידן.

33 וכע"ז כתב **בשרית הרשב"א** [ומשמע שזה הגדרה בנשמה יתירה, ועפ"ז כתבו האחרונים דביו"ט יש קצת נשמה יתירה].

34 **והשע"ת** [תרסד] הביא שא"א 'נשמת' בהושענא רבה דאין בו כ"כ תוספת נשמה יתירה, ודייקו מזה דביו"ט אומרים נשמת משום נשמה יתירה.

35 **והגר"א** ציין ע"פ דברי רש"י ביצה הנ"ל [דנשמה יתירא שייכא לשמחה ואכילה ושתייה].

36 [וקצת משמע שהוא רק 'נראה', ואפשר שאם טעה ובירך קודם ברכה"מ שפיר דמי].

37 **והב"ש** הביא דטעם המנהג שיה' ניכר שמברכים בפה"ג לצורך ז' ברכות ולא רק לצורך ברהמ"ז. **והמקנה** [ק"א

שם. והתוס' הרא"ש [ברכות נב:] תי' עוד א"נ יין גורם לקידוש ולהבדלה שיאמרו, אבל ברכה"מ גורם ליין שיבא. וגם ברכה"מ תדירה יותר מן היין.

בא"ד וליכא למימר דפטר ליה יין שבתוך הסעודה וכו'. [וע"פ סברת הירושלמי [הו' בתוס' קג:] דאי"צ לברך על כוס של ברכה היכא דכבר ישב לשותות]. ותוס' חידשו דא"א לברך כיון דבשעה שמברך אינו מחוייב. אף דבשעה שישתה ממנו יהא מחוייב. מ"מ אזלי' אף בתא שעת הברכה, דהוה ברכה לבטלה ואי"צ³⁸. דאילו ישתה עכשיו הוא בכלל הסעודה³⁹.

ותוס' דחו רק משום דאמר הב לן ונברך. אבל אילו יברך ברכה"מ בלא סילוק שפיר שייך סברת התוס'⁴⁰.

דף קג.

משל למלך שיצא וכו'. **ורשב"ם** [קב: ד"ה ושמואל] פי' דזה סברת שמואל דהבדלה קודם לקידוש, דדרך להוציא קודם את השבת, ואח"כ להכניס את הי"ט. **ורשב"ם** [לע' ד"ה רב] פי' דסברת רב דקדושת היום עדיפא, או משום שראוי לאחר הוצאת היום, שלא יראה עליו כמשוי' [ומקור לזה בגמ' ברכות נב. דלבי"ש יין קודם להבדלה מהך טעם. ע"ע לק'].

ותוס' במדרכי ביאר דכיון שהגיע הזמן לקדש, מיד מקדשין ואח"כ מבדילין.

והאחרונים [או"ש שבת כט יב] דנו דלדעת המגיד משנה [שבת כט כא] קידוש דיר"ט דרבנן, ואילו לדעת הרמב"ם הבדלת שבת דאורייתא¹ [וכמ"ש ה"ה כט א], מש"ה ראוי שיקדים דאורייתא לדרבנן². וכן יל"ד לסוברים [ע' לקמן קו] דהבדלה דרבנן, אי ס"ל דקידוש דיר"ט ג"כ דאורייתא, שיקדים מצד זה. [וע' דבר שמואל].

רשב"ם ד"ה קנ"ה. משום היכר דהבדלה על היין. **התוס' רי"ד** הק' האין נקטו הנך אמוראי כבי"ש, דנח' בי"ש ובי"ה [ברכות נא: ולק' קיד]. איזה קודם ברכת היין או ברכת הקידוש³. **ורשב"ם** תי' דכאן תקנו משום היכר.

רשב"ם ד"ה נק"ה. מאור קודם לפי שנהנה תחילה. ושורש הסברא כדאי' גבי מאור ובשמים [ברכות נב: והו' בסמוך] דהנהגה הוא סיבה להקדים. **ורשב"ם** הוסיף להוצרכו לשנות סדר שאר מוצ"ש, דצריך להסמיק יין להבדלה⁴. [וע' לק' קו: דיעות הראשונים אי מקדשין ומבדילין על פת].

ומ"ד קנ"ה ס"ל דנר שייך לסדר הבדלה, ולא לקידוש. ואף שהוצרכו לשנות הסדר מכל מוצ"ש.

ומ"ד ניה"ק ס"ל כשמואל דהבדלה קודם לקידוש, ונר קודם משום שנהנה. אך צ"ב מ"ש מכל מוצ"ש דיין קודם [כבי"ה⁵]. וע' ראמ"ה.

והמאירי כת' דמה שמשלשלין⁶ כמה ברכות אחר ב"פ הגפן אינם הפסק [לשתיית היין], דאינו עוקר דעתו מאכילה ושתייה, דאדרבה התחלת אכילה ושתייה הוא. [וע"ע בע"ב].

דתנן ב"ש אומרים נר ומזון בשמים והבדלה. כ"ה במשנה [ברכות נא:]. **ורש"י** פי' דאירי כשאין לו אלא כוס אחד, שהתירו לאכול קודם הבדלה, וכמו בברייתא [לעיל קב:], וכו' ר' יונה [שם לח: בדה"ר]. ורבינו יונה הביא עוד בשם **מקצת רבוותא** דבמשנה בברכות הנידון על ברכת המוציא, ואירי במבדיל על הפת ביר"ט שחל במוצ"ש, דאירי דמקדש על הפת יכול אף להבדיל על הפת⁷. דביר"ט חייב לקדש ולאכול דבעינן מקום סעודה, ולכן הותר להבדיל על

[שם] כת' דהכוס אינו מעכב, א"כ הנשואין גורמין ליין שיבוא. ואין היין גורם לשאר ברכות שהרי אף בלא יין מברכין אותן.

38 {ועד"ז יש שדנו שמי שמברך ברכת שהכל נהיה בדברו ב' פעמים, צריך לחזור ולברך פעם שלישית. שהברכה השניה הוה הפסק. ואינו יוצא בברכה השניה, דבשעה שבירכו לא היה מחוייב בברכה}.

39 {ויש שדנו עפ"ז שא"א לברך על מצווה קודם שהגיע זמן המצווה, דבשעת ברכה אין עליו שם ברכה}.

40 {ויל"ד דחידד המברך על הכוס אי"צ לומר הב לן ונברך, א"כ נימא דתקנו אטו יחיד. ואפשר דבשעה שמברך על הכוס יחשב הזמנה לברכה"מ, ועי"ז יאסר בשתייה. ע"י הברכה גופא}.

1 והא"ש כת' דאף דכשהתפלל הוה דרבנן, כיון דכשלא התפלל הוה דבר תורה תו גם כשהתפלל לא יחלקו חכמים בנוסח הקדימה.

2 והא"ש דחה ע"פ דברי **השאג"א** [כב] דבדאורייתא ודרבנן ל"ש מעלת קדימה משום מקודש, דהוה כמו דבר הרשות נגד דברי תורה, ואין קפידא אי מקדימין דברי סופרים נגד דברי תורה.

3 משום תדיר או דהוא גורם.

4 והמהרש"א פי' דנראה דהיין על הקידוש ולא על הבדלה. אבל במוצ"ש בעלמא ל"ש חשש זה, ומש"ה יין קודם.

5 וראוי לעשות ינה"ק. אך יל"ד דנר ל"ש לקידוש והוה הפסק בברכת היין {ואף דנר שייך להבדלה, מ"מ כלפי הקידוש הוה הפסק לברכת היין}.

6 בקידוש של יקנה"ז ובברכות הבדלה.

7 [ואף דבעלמא אין מבדילין על הפת, הכא אגב קידוש דינו על הפת]. והו' בזה ב' דיעות בס' רצו ב, ודעת הרא"ש שיעשה יקנה"ז אשכר ולא אפת. [ויל"ד אמאי לא יקדש על הפת, ויבדיל על שיכר].

הפת. ודחה דלא משמע כן בלשון המשנה, וכן הוכיח מסוגיין.

שם. ב"ש אומרים נר ומזון וכו'. רבינו יונה [שם לח: בדה"ר, וכן תוס' הרא"ש שם נב:] ביאר דנהנה מיד מהנר, וצריך לברך. ואח"כ על המזון, שכבר אכל. ואילו בשמים עדיין לא הריח, וכן הבדלה. ודעת ב"ה שמיד שמברך על הנר יברך על הבשמים, שהוא ג"כ מענין השבת, שמראה הצער שהיה לו. ואח"כ יברך על המזון, ואח"כ הבדלה.

שם. לא נתפרש מתי מברך על היין, ולכא' יברך לאחר ברכה"מ וקודם [לבשמים ונר] והבדלה, וכמו בכל הבדלה.⁸

על המאור ועל הבשמים, ב"ש אומרים מאור ואח"כ בשמים וכו'. המכתם ביאר הפלוגתא [לר' יהודה], דלבי"ש ראוי להקדים נר, דמיד נהנה מן האור. ועוד דהנאת הראות צורך גדול לגוף ולכך ראוי להקדים ברכת הנאתו.⁹ ולבי"ה הנאת הריח הוא יותר מתדמה להנאת הטעם שנכנס לגוף כמותו הילכך ראוי להקדימו.

בי ריש גלותא וכו' ספק לא מיייתי וכו'. פרש"י ורשב"ם שלא היו יודעים אם יחזור וישקנו, ומש"ה כל כוס הוה כמו נמלך. ופרשב"ם דהוה ליה כל חד תחילת סעודה.

וכ"פ הש"ע [קעט ד, ורמ"א קעד ה'¹⁰] דהנכנס לבית חבירו ויש שם חבורות הרבה שאוכלין, וכל אחד מושיט לו כוס¹¹ מברך על כל אחד¹². [כיון דלא קבע לאכול הוה כנמלך¹³]. וכן נפסק [קסט ג] דשמש מברך על כל כוס, דלא סמך דעתו שיביאו לו עוד.

[ויל"ד אמאי חשיב נמלך מחמת הספק, והא גבי סעודה כל זמן שלא סילק עצמו ויתכן שישתה עוד אי"צ לברך. ולא נחשב סילוק מחמת הספק. ויל"פ דהתם איירי שקבע לאכילה, אבל הכא אינו קובע עצמו בזה. וכל א' אכילה בפנ"ע¹⁴].

והפוסקים דנו מהא דא' [ברכות מב.] דאורח סומך ע"ד בעה"ב [דאתא דריש גלותא סמכ'], וה"נ נימא דתלי מי ישקה בעה"ב. וצ"ל דה"נ הבעה"ב היה מסופק כמה יגיע.

אבל לתוס' [ד"ה לא] איירי בתחילת השתייה, ולא נתכוונו כלל לצאת בברכתו מחמת הספק. [ודין זה הו' בש"ע קצ ה.]. והמג"א [קצ ז] כ' שיכול להתכוון בספק לצאת¹⁵.

דף קג:

כיון דאמריתו הב לן וניברך איתסרא וכו'. ובגמ' [חולין פז.] מבואר דהב לן ונברך חשיב היסח הדעת, דמשתא וברוכי בהדי הדדי לא אפשר¹. פרש"י ומש"ה כשאומר הב לן ונברך דעתם לפסוק משתייה. והו' היסח הדעת.

ופרש"י ורשב"ם עד שיברך ברכה"מ. והראשונים נקטו דכוונתם דכיון דנמלך מאכילה צריך ברכה"מ. אבל רבינו דוד והמאירי ביארו דנקבעו לברכת המזון².

וכן המהר"ם חלאוה הביא דדעת הראב"ד דכיון דאמר הב ונברך אסור לאכול עד שיברך ברכה"מ, דתיכף לנטילה ברכה. דכיון דאמר הב ונברך קיבל עליו, והו"ל כנטל ידיו. כיון דמשתא וברוכי בהדי הדדי לא אפשר.

ורבינו יונה [שם ל. בדה"ר] חלק דרשאי לברך ולשתות. וכת' דמ"מ כיון דנטל ידיו [מים אחרונים] יש לו לברך תיכף, ואין לו לשתות אפי' אם יברך. והב"י [קעט] ביאר דאינו משום היסח הדעת, אלא הטעם משום דכיון דקי"ל תיכף לנט"י ברכה, כיון שנטל ידיו כדי להיות מזומן לברכה הוי כאילו התחיל כבר בברכה, ואסור להפסיק באכילה ושתייה כלל. משא"כ בהב לן ונברך.

8 אך לדברי המרכי [הנ"ל] גבי ז' ברכות, י"ל דכיון דברכת היין נדחית ממקומו יברך לבסוף.

9 ומבואר מדבריו דברכת הנר הוא ברכת הנהנין, וע' תוס' לעיל נג: ובמש"כ שם.

10 והגר"א [קעד ה] כת' דאף תוס' לא חלקו ארשב"ם בדין.

11 והט"ז [קעד ז] כת' דהאידינא המנהג דהרבה ב"א נותנים לו כוס, ומש"ה הוה ע"ד כן.

12 והמג"א [קסט ז] ס"ל דמהני דעתו להדיא לפטור את הכל. וכ"פ המשנ"ב קעט טז. [אבל הט"ז קעט ד ס"ל דל"מ אף אם נתכוון להדיא].

13 והמג"א [קעט ו] כתב דאפי' בא לפניו בעודו שותה ל"מ. כיון שלא הי' לפניו בשעת ברכה.

והש"ע [רו ה] אי' דאם דהיכא דבירך על פירות לפניו, ואח"כ הביאו עוד פירות [ממין ברכה זו] אי"צ לחזור ולברך [אף שלא היה דעתו על פירות אלו]. והרמ"א כת' דלכתחילה יזהר שיהא דעתו על כל מה שיביאו לפניו. וע' במשנ"ב שם כמה חילוקים בזה.

ועד"ז אי' בהלכות שחיטה [י"ד יט ו] שאם בירך לשחוט, ואח"כ הביאו לו בהמה אחרת, אם עדיין יש לפניו מהבהמות הראשונות אינו חוזר ומברך. ונח' בזה הפוסקים עי"ש. והגר"א [שם] כת' דגבי שחיטה כל שלא היה דעתו הוה כמו סילק ידו. דדוקא גבי סעודה אמר' דנמשך מסעודה לסעודה.

14 וכ"כ הט"ז [קעט ג] דאיירי שלא קבע עמהם. [והאוכל שלא בקביעות חל הברכה רק על מה שבפניו].

15 [ויש סוברים דהיכא דמתכוון לצאת בברכה מחבירו ולבסוף אינו אוכל עובר משום ברכה לבטלה. ועפ"ז צ"ל דהכא נתכוון ע"פ תנאי].

1 וע' תוס' לע' קב. ובסמוך בגדר סברא זו.

2 וכ"כ הדרכ"מ [קעט א] דאפשר דאף רש"י ורשב"ם דס"ל דהב לן ונברך צריך ברכה אחרונה, לענין היסח הדעת מודים.

אבל רש"י [חולין פו:] כתב עד שיברך לפניו³. וכן הכריע תוס' [שם, וכן לע' קב.⁴, והמרדכי ורא"ש כאן] דהוה כמו נמלך והיסח הדעת, דשמש מברך על כל פרוסה [חולין קז:].

והרא"ש [חולין ו ה] פי' דהיסח הדעת אינו מזיקו לברך על מה שאכל ושתה קודם שיאכל וישתה פעם אחרת. דמאי נ"מ בזה אם יאכל פעם אחרת ויברך ברכת המזון על שתי סעודות. והוסיף דלא מצינו חשש הפסק בין מעשה לברכה אחרונה, ורק בין הברכה ראשונה למעשה חשו להפסק⁵. אבל אחר אכילה כל זמן שאין רעב מאותה אכילה מצי לברך.

שם. איתסרא לכו למישתי. בפשוטו ה"ה דאסור לאכול, דסילק עצמו מסעודתו [וכן הכריע הרא"ש ברכות ו לא]. אבל דעת רבינו יונה [שם ל. בדה"ר] דדוקא יין, אבל אם נמלך לאכול פת אי"צ לברך. דכל שלא נטל ידיו לא נסתלק לגמרי מסעודתו. וכ"ד הר"ן [חולין כט. בדה"ר] דיש קבע לאכילה, ודרך לימשך מסעודה קטנה לגדולה, משא"כ ביין⁶.

רשב"ם ד"ה אסור. כ"ש ג' ברכות. [והבעה"מ [כד: בדה"ר] הביא דכ"כ הגאונים דברכה"מ פוטר יין מק"ר⁷]. ותוס' [בע"א] והראשונים הקשו דמצאנו בתאנים וכדו' דאינו יוצא בברכה"מ, ע"כ דהך ק"ו ליתא. ובגמ' [ברכות יב.] אי' דתמרי דזייני⁸ ונפטרין בברכה"מ בדיעבד⁹.¹⁰ והראשונים דייקו דדוקא משום דזייני¹¹, אבל שאר דברים שברכתו מעין ג' ל"מ ברכה"מ.

והראב"ד [כד: בדה"ר] ביאר דברכה"מ מדכרינן בהן 'מזון', ופירות אינם מזון. ואף דכל מילי זייני בר ממיא ומלחא, 'מזון' מיהא לא הוה אלא ה' מינין לבד.

ורבינו יונה [ברכות שם וכ"פ השו"ע רח יז] כתב דאף יין כיון דסעידי דינו כתמרי, והביא מהגמ' [ברכות לה:] דהא דאינו מברך ברכה"מ הוא משום דלא קובעים עליו. [וכ"כ בהג' הראמ"ה בדעת רשב"ם, דדוקא יין דזייני. ולא קאי אשאר מינים].

והרשב"א [ברכות מב. ובשו"ת א עב] כת' דהיכא דשתה יין בתוך קביעות הסעודה, מתוך שהוא קביעות לאכילה מהני ג"כ לשתייה, ומבואר בגמ' [ברכות לה:] שאילו קבעו על יין נפטר בברכה"מ.

והשו"ע [רח יז] פסק דדייסא¹² אינו נפטר בברכה"מ¹³, וביאר המג"א כיון דיש לו עילויא אחרני בפת. אבל הבאר היטב ואבן העוזר חלקו וס"ל דכ"ש דמיני דגן זיין ונפטר בברכה"מ.

ודעת תוס' [קג. ד"ה אנא] דיין שבתוך המזון הוא בכלל הסעודה, ונפטר בברכה"מ [מדין טפל]¹⁴. [וכ"כ המלחמות כד: בדה"ר¹⁵]. וכתב תוס' עוד דאפי' יין שלאחר המזון [בזמנם שהיו מסלקין עצמן מהפת] אי"צ לברך אחריו, דלעולם חשיב מחמת המזון.

3 ורבינו דוד והרא"ש [חולין] הביא ראייה דיכול לברך ולשתות מדברי הגמ' [בסמוך] דמדמה להא שמברך על כוס ברכה"מ.

4 ותוס' הביאו דכ"ד ר"ח ורשב"ם [והאחרונים כת' דטעות סופר הוא, דאין זה דעת רשב"ם]. כגון בין נטילת ידים וברכת המוציא לאכילה.

5 וכשממשיך לשתות אינו חזרה מסילוק הסעודה אלא ששותה קצת. א"נ דסעודת שתי' אינה רגילה לימשך. וע' בפוסקים קעט.

7 אך בתחילת דבריו דן דצריך ברכה לאחריו. והמלחמות הביא דכ"כ הבעה"מ בברכות [ואכמ"ל].

8 וביאר הראב"ד דאף דכל מילי זיין, אבל לא נקרא 'מזון' אלא פת.

9 אמנם לכתחלה אף בזה יברך לפני ברכה"מ, וכ"פ הפוסקים [רח יז ביאר"ה ד"ה וה"ה], אך רשב"ם משמע דלכתח' סומך אברכ"מ וצ"ע.

10 ויש בזה ב' אופנים, כשמברך ברכה"מ להדיא על היין, ובזה הנידון אי הוה ברכה לבטלה או דהלשון כולל בדיעבד [דומיה דבירך שהכל על הכל, וב"פ האדמה על פרי העץ. וי"א דאף לשון 'מזונות' מהני על הכל בדיעבד. אבל היכא דבירך על דבר אחר, ל"מ לכלול דבר שאינו כתיקון לשונו]. ועוד יש אופן שמברך ברכה"מ על הסעודה, ובזה הנידון האם נכלל אף חיוב היין.

11 והביאו"ה [שם] כת' דאף תמרי בתוך סעודתו יש לברך מעין ג' קודם ברכה"מ, ואף דבדיעבד פטור בברכה"מ. ויל"ד עוד דבברכה אחרונה יל"ד אי תלי כוונה מפורשת. והביאו"ה בכ"מ כת' דמספק כיוון להדיא לפטור יין של קידוש בברכה"מ].

12 והמלחמות הביא דבה"ג פסק דאף תמרי אינו פטור בברכה"מ.

13 ובגמ' [ברכות שם] דמבואר דפת הבא בכיסנין נפטר. ויל"ד אי הוה משום דיש עליו שם 'פת', או דוקא היכא דהוה ביחד עם קביעות סעודה.

14 אולם הר"ן כתב להיפך, דדוקא דייסא דזייני נפטר בג' ברכות כתמרי, אבל יין לא נפטר.

15 שרק לענין ברכה ראשונה קובע ברכה לעצמה אבל לברכה אחרונה נכלל, וכ"ד רוב ראשונים [ושו"ע קעד ו]. אבל הראב"ד [על הר"ף כד: אות ב] כתב דמדמחייב ברכה ראשונה לעצמה חייב אף ברכה אחרונה. וכ"ד י"מ ברשב"א ברכות, והריטב"א ברכות שם.

15 והמלחמות כת' דאף כוונת הגאונים דברכה"מ פוטר יין בתוך הסעודה שבא לשרות, דה"ל כבא מחמת הסעודה דברכה"מ פוטר.

ותוס' [ברכות מא:]: פ' דכיון דבא להשרות מזון שבמעיו הוה מחמת הסעודה. אבל יש ראשונים [ברכות שם] דיין שלאחר המזון [ונסתלק] צריך ברכה אחרונה.

תוס' [בע"א ד"ה אנא] ומשני שאני יין הואיל וקובע ברכה לעצמו וכו' אבל לענין ברכה שלאחריו לא אשכחן דחשיב וכו'. אבל הראב"ד [כג: בדה"ר] כת' דכיון דחשיבותיה גרמה ליה לברך, אף לאחריו נמי חשיבותיה גרמא ליה ולא מפטר בברכה"מ. ומברך [לאחר ברכה"מ] ברכה אחרונה על היין ששתה בתוך הסעודה¹⁶.

והתוס' ר"ד [בע"א] הוכיח כן, דאת"ל דברכה"מ מהני ליין, א"כ מה הצד [דרב יעקב בר אידי ורב אשי] שיוכל לשתות לאחר ברכה"מ בלא ברכה. וכי יוכל לאכול פת לאחר ברכה"מ¹⁷. [וע"ע בסמוך].

והרשב"א [ה"ל] הוכיח להיפך, דאת"ל דצריך לברך ברכה אחרונה על היין [קודם ברכה"מ], פשיטא דלאחר ברכה אחרונה צריך ברכה.

בא"ד ומיהו אנו אין אנו מסלקין ידינו מהפת וכו'. **וכ"פ הש"ע** [קעז ב]. **והביאו"ה** [שם] דן בסעודות גדולות שמסלקין ידיהם מהפת ועורכין במיני פירות, האם אף לדין יחשב סילוק מהפת. ועוד כת' הביאו"ה שם דהיכא דנטל הכוס לברך לכו"ע הוה סילוק גמור. ואם אכל אח"כ צריך לברך תחילה וסוף, אף בדבר שנפטר מברכה בתוך הסעודה.

תוד"ה כיון. אלמא כיון דגמרו מלאכול תו לא מצטרפי. אבל **האור זרוע** חילק שג' שאכלו, ונתחייבו כבר זימון, הבא אח"כ יכול להצטרף עליהם ומזמן להם, ואף אחרי שסילק עצמן. [וכ"כ הצ"ח דהדין דכיון דהוא מחוייב בדבר יכול לפוטרם, ואף שאינו מצורף לזימון]. **והביאו"ה** [קצז א ד"ה אינו מצטרף] הביא דבריו וסיים דמשמע דשאר ראשונים לא ס"ל הכי.

אמימר בריך אכל כסא וכסא וכו' נמלך אנא. תוס' [ברכות מא: ד"ה אי הכי] הביאו דעת **המחזור ויטרי** שצריך לברך על מים באמצע סעודה [דכיון דלא זן אינו בכלל ברכת הפת, ותוס' חלקו עליו דהוא טפל, ומחמת הסעודה], והמחזור ויטרי הוסיף דצריך לברך על כל כוס דהוה כנמלך¹⁸. **והרא"ש** [שם כט] חלק כי ידוע שא"א לאכול בלא שתייה, ואינו מסיח דעתו משתייה כל זמן שהוא אוכל. **והרשב"א** [ברכות שם] פ' סברת המחזור ויטרי דאינו קובע עצמו לשתייה¹⁹. [וע"ע שו"ע קעד ז].

דהא יו"ט שחל אחר השבת וכו' ולא היא התם עקר דעתי' ממשתיא. מבואר דנח' האמוראים אי ברכה"מ הוה סילוק והיסח הדעת [וכתלמידי רב]. ורב אשי הביא מדברי רב [יקנ"ה] דהבדלה אינו סילוק והפסק לברכת ב"פ הגפן. ואף דמשתא וברוכי בהדי הדדי לא אפשר [וכנ"ל].
והגמ' דוחה דשאני ברכה"מ דעקר דעתיה משתי'. [וכיון דהוה סילוק מעיקר הסעודה, הוה סילוק אף מכוס של ברכה].

ורבינו דוד הק' היאך יחשב היסח הדעת, הא מנח קמן ודעתין עלויה. והוכיח דהברכה עצמה מפסקת וקובעת, מפני שא"א לשתות בברכתו [וכדאי' בגמ' חולין הנ"ל]. וכת' דלפ"ז עיקר התי' לא הוה משום נמלך ועקר דעתיה²⁰.

והביאו"ה [קצ ד"ה יברך] הביא דהמג"א כת' דכשטעה וברך, ועדיין היה דעתו לשתות עוד אי"צ לברך בפה"ג, וכמה **אחרונים** חלקו דהברכה הוה סילוק גמור בכל גווני. [ותלי בהנ"ל]²¹.

שם. המהר"ם חלאוה הק' אמאי הק' מקידוש והבדלה טפי מכל קידוש, דמברך על היין ואח"כ מפסיק בקידוש. ותי' דמ"מ דעתיה לשתות והכוס בידו, וכברכה אריכתא דמי. וקו' הגמ' מהבדלה דהוה ברכה אחרת, ומחוייב להפסיק משום דבהדי הדדי לא אפשר. וכת' דעפ"ז עיקר התי' דאף הבדלה הוה חדא ברכה, וכגירסא שמחק רשב"ם. וכן פ' **רבינו דוד**, וכ"ה **במלחמות** [לק' כד].

16 אבל אם יש לו כוס של ברכה, עליו הוא מברך ברכה אחרונה והכל פטור.

17 אמנם בשא"ר מבואר דהא דאינו אוכל פת לאחר ברכה"מ משום דבהדי הדדי לא אפשר, ואה"נ נתחדש רק בסוגיין.

18 **והמג"א** [קעד יג] כתב דהיינו דוקא בשותה לצמאו אבל לא בשאר משקין.

19 ומשמע מדבריו דאף דאינו נמלך גמור, ויודע שישתה עוד, כיון דאינו בקבע, צריך ברכה לכל שתיה בפ"ע, דאינו נחשב אכילה א וצ"ע.

20 והוכיח כן מדברי רב אשי דלמד מתלמידי דרב, ולא דחו דטעה בכוונתם.

21 [ועוד דנו האחרונים כשאכל דבר קבוע, ודעתו להמשיך בשתיית תה וכדו', האם מהני לברך ברכה אחרונה, ויתנה דאינו מסלק עצמו ומסיח דעתו משתייה זו. ובפשוטו מבואר גבי כוס ברכה"מ דא"א להתנות].

בדה"ר].

שם. ותוס' [לע' קב.] כת' דדוקא ברכה"מ שהוא סילוק אמרי' דבהדי הדדי לא אפשר, אבל תפילה בתוך הסעודה אינו מפסיק. [וכ"כ הבעה"מ]. אבל הר"ן [חולין כט. בדה"ר] חילק דדבר הרשות אינו מפסיק, ודוקא הנך שהוא חובה. [ובתפילה תלי אי הגיע סוף זמן תפילתו]. והביא דכ"מ מדברי הר"ף [הו' בסמוך].

תוד"ה בריך. אחריו לא היה מברך, דברכה"מ פוטר. כיון דבא מחמת הסעודה, וכמ"ש תוס' לעיל. **ורשב"ם** [סוד"ה אסור] הביא בשם **בה"ג** דא"צ לברך ברכה אחרונה עד לאחר ברכה"מ. וכ"ד רוב ראשונים דצריך לברך לאחר כוס של ברכה"מ. אבל **תוס'** [לק' קה: והרא"ש כאן] הביאו בשם **בה"ג** דא"צ לברך לאחר כוס של ברכה"מ.

והרא"ש תמה אמאי א"צ לברך. וכת' דשמא חשבו בא מחמת הסעודה. [ומבואר ד'מחמת הסעודה' א"צ ברכה, אבל בפשוטו הגדר שנטפל לברכות הסעודה. והכא דאינו מברך לבסוף האיך יהני. א"נ דברכה"מ הוה שבח, ומהני על מה שיאכל אה"כ].

תוד"ה רב אשי. אע"ג דטעונה כוס לא היה מברך, ובירושלמי נמי וכו' אי"צ לברך בפה"ג וכו'. [והו' ברא"ש לע' ק.].

והסור הביא י"א שמברך בפה"ג. והב"י כ' שלא מצא מי שסובר כן²². ומבואר מהירושלמי דיתכן קידוש בלא ברכת פה"ג, והא דמברך בפה"ג הוא לשתיית הכוס²³. **וכ"כ רש"י** [ר"ה כט: ד"ה מהו] כתב דברכת היין דקידוש אינה באה אלא לפי שהמברך צריך שיטעום²⁴ וא"א ליהנות בלא ברכה.

והגמ' [ר"ה שם] מסתפקת האם יכול להוציא אחר בברכת היין של הקידוש²⁵, כיון דחובה היא מפיק. או דברכה לאו חובה. ובזה פרש"י [הנ"ל] דבפה"ג הוה ברכת הנהנין, ואינו מדיני הקידוש²⁶. [ומסקנת הגמ' שיכול להוציא, ואף שכבר יצא בעצמו. כיון דחובה היא²⁷].

אבל **רש"י** [עירובין מ: ד"ה ליתביה] כתב דהא דהמברך צריך לטעום משום דגנאי הוא לכוס של ברכה שלא יהנה אדם ממנו לאלתר²⁸, [ועוד] שתהא ברכת היין דבפה"ג שלא לצורך. [וכ"כ הריטב"א [שם] צריך שיטעום שלא יהא ברכה לבטלה]. ומבואר ברש"י דאף לולי שהיו שותים צריך לברך ב"פ הגפן מדין הברכה. אלא דהיכא דהוה ברכה לבטלה כשאינו שותה²⁹.

והרשב"ש [עירובין] תמה שעשה מהמסובב סיבה, דכיון דצריך צריך לטעום. ואדרבה כל הא שמברך כדי שיוכל לטעום, וכמ"ש רש"י בר"ה³⁰.

והחכם **צבי** [ס"ס קסח] הביא מזה דכל כוס של ברכה [ברכה"מ וכן ברכת שהחיינו, וכדאי בעירוב' שם] צריך שיברך בפה"ג. ול"מ שא' מברך ברכה"מ על הכוס, והשני מברך אחריו בפה"ג. והשר"ע הגר"ז [ערב ק"א ב] דחה דבריו מדברי הירושלמי, דבאמצע הסעודה א"צ לברך בפה"ג.

ויש ראשונים [והו' ברמ"א תרכא ג] דבמילה ביוה"כ נותן לקטן שלא הגיע לחינוך. וביארו המפרשים דהא דהמברך צריך שיטעום הוה רק משום גנאי לכוס של ברכה שלא יהנו ממנו [הטעם הא' של רש"י]. ולא שייך לברכה לבטלה. ומשמע בפוסקים דמ"מ מברך ב"פ הגפן מדין כוס של ברכה, אף דאינו נהנה ממנו כלל³¹.

אך **הבית מאיר** [רסה] כת' דמברך ב"פ הגפן לצורך הקידוש, ואינו ברכה לבטלה. כיון דמילה וקידוש וברכת הזמן נתקן

22 והט"ז הוכיח כן מדברי הראב"ד [וע"ע לק' קה]. ורע"א ציין לדברי המלחמות [כאן].

23 ועפ"ז כתבו הפוסקים [משנ"ב רצו לג] שמי ששמע רק ברכת קידוש [והבדלה], ולא שמע בפה"ג יצא. ואסור לשתות היין בלא ברכה.

24 וכת' דאף דיכול ליתן לאחר, מ"מ חד מינייהו צריך לטעום ובעי ברכה.

25 וכן בברכת המוציא של מצות מצה. [והתם לכא' לא שייך כלל למצוות מצה. והוה ברכת הנהנין, על חפצא של מצוה].

26 והתוס' ר"ד [בסוף העמ'] הוכיח דברכת פה"ג הוה ברכת הנהנין, שהרי השומעים א"צ לשתות. וצ"ב. ואפשר דכוונתו דאי שתיית היין הוה מעצם הקידוש א"כ אף היוצאים צריכים לשתות. וע"כ דהוה דין בעלמא דהכוס צריך טעימה. ולא מדיני הקידוש. ועוד אפשר דכוונתו דבאמת אינו מוציא את השומעים בברכת ב"פ הגפן [דאם מוציאם חייבין לשתות, דהוה לדידהו ברכה לבטלה].

27 ופרש"י דכיון דא"א שלא בהנאה, והנאה אי אפשר בלא ברכה, נמצאת המצוה תלויה בברכת הנאה, ומפיק. [דשייך גדר ערבות בברכת הנהנין זה. ושאינו משאר ברכת הנהנין].

28 ורש"י כת' דה"ה אדם אחר.

29 [ואילו לדברי רש"י בר"ה לכא' יש לברך קידוש על הכוס בלא ברכת היין, ולא יצטרך לשתות].

30 וכן הבי"מ [רסה] והאפק"י [ב ב] עמדו על סתירת דברי רש"י.

31 וכיסוד דברי רש"י עירובין [אך דלא כסוף דבריו דכת' דהוה ברכה לבטלה].

על הכוס, שוב הברכה ג"כ לשבח הבורא שברא היין לקדש עליו, וזה צרכו וכמו צורך שתייה³². אבל דעת הרשב"א וריטב"א [עירובין מ: ושו"ת הר"ן [נב] דהיכא דשתאו מי שלא יצא בברכת הגפן הוה ברכה לבטלה. והוה כנשפך הכוס שלא יצא קידוש.

ושמעתי לפרש דמדיני כוס של ברכה צריך שיהא ראוי לשתייה. ומש"ה לברך כדי שיהא הכוס ראוי לשתייה. וכוונת רש"י בעירובין דמש"ה חייב לברך [אף אילו לא ישתו], ומש"ה צריכים לשתות שלא יהא ברכה לבטלה. אבל היכא שהוא תוך הסעודה אי"צ לברך [וכירושלמי], כיון דבלא"ה רשאי לשתות.

שם. בשו"ע [רעא טו] אי דאם נשפך הכוס אחר קידוש, יביא כוס אחר³³ וישתה. והלבוש הק' דשתיית הכוס אינה מעכבת בקידוש³⁴. [והגר"א כת' דבפה"ג אינו מעכב הקידוש, וציין לירושלמי הנ"ל]. והמג"א [לב, ומשנ"ב עח] דחה דשתיית כוס ודאי מעכבת³⁵. והביא דכ"מ בתוס' [ק:]: דסגי בשתיית המברך או אחר. [ומבואר דעכ"פ מעכב שתייה זו³⁶].

וצ"ב א"כ מה מהני כוס אחר. והמג"א ביאר דמהני, כיון שקידש על היין³⁷ וטעם אע"פ שלא טעם מאותו הכוס. והוכיח כן דהא כשיש כוסות אחרים לפני המסובין אי"צ לשתות מכוס המקדש³⁸. וה"ה המקדש עצמו.

בא"ד וא"ת א"כ אמאי מברכין בכוס שני וכו'. מבואר דכוונת התוס' דס"ד דכיון דכוס שני נתקן למצוותו, מש"ה מברך, אלא דהקשו ע"ז מדברי הירושלמי דכוס של ברכה לא בעי ברכה. וכ"כ הר"ף [לק' כג: בדה"ס] דמברך על כל ד' כוסות. ונח' בזה הגאונים. [ובעזה"י יתבאר לק' קט:]. וע"ע גר"א [תעד א].

בא"ד דהגדה והלילא הוי הפסק וכו' מכיון שהתחיל אשר גאלנו אסור לשתות, והוי כמו ברכה"מ. [וכגמ' חולין פז, הו' בתוס' לע' קב.]. וכ"כ הר"ף [הנ"ל] דיברך על כל ד' כוסות, כיון דכל חד למצוותו איתקין, והביא ראיה לדבר מהגמ' חולין פז: דמיכל וברוכי בהדדי לא אפשר. והבעה"מ תמה דלא אמרי' כן אלא בדבר שהוא סילוק, דהא המתפלל בסעודתו אינו הפסק. [וכמש"כ תוס' לעיל קב. ד"ה ועקרו].

והמלחמות ור"ן [שם] תי' דאף דבר שאינו סילוק הוה הפסק היכא דהוה דבר חובה. וכ"כ רבינו דוד [קט:]: משום דהגדה קבוע עליו חובה בתוך הסעודה³⁹. ובדעת תוס' צ"ל דהגדה נחשב סילוק, דאינו עוסק עכשיו בשתייה אלא באמירת ההגדה⁴⁰.

אבל תוס' במרדכי [כאן] תמה דמי עדיף מברכה"מ דסבר רב אשי דלא הוה הפסק. ותי' דשאני גבי פסח כיון דכל חד למילתיה אתקין מסיח דעתו ממנו עד שיגיע זמנו. ולכך איתא היסח הדעת טפי מברכה"מ דהכא.

והראב"ד [תשו' ופסקים קיג] כ' דצריך לברך על כוס של הגדה, דאם לא יברך במה יהא ניכר שבא ככוס בפנ"ע. וכ"כ המג"א [תעד א] דאע"ג דקיי"ל [בס' קעח] דהמתפלל בסעודתו לא הוה הפסק, כיון דכל חד וחד מצוה בפנ"ע מברכין על כ"א⁴¹. והט"ז כ' דכיון דתקנו ד' כוסות הוה כמתנה בפ' בשעת ברכה שאין

32 ויל"ד האם ברכת שבח היין נפטר בברכת הנהנין שיברך בפה"ג קודם. ואפשר דמ"מ כולו על הנאת היין. ועפ"ז אין סתירה מהירושלמי לדברי רש"י. [וע' מנחת שלמה יח י].

33 ויברך ב"פ הגפן היכא דלא היה דעתו לשתות יין אחר. [ומבואר דאף היכא דצריך ברכה אחרת לשאר היין, מ"מ מצטרף כוס זה. וכן מבואר בריש הסעיף היכא דהפסיק בין קידוש לברכה].

34 [אלא משום בזיון כוס של ברכה, וכנ"ל].

35 וכת' בסו"ד דמ"מ בשבת בבוקר אי"צ להביא, דהא י"א דמקדש על הפת.

36 ולכא' יש לדחות דמעכב, היינו שאינו רשאי לקדש כשאין דעתו לשתות [משום גנאי]. אבל אם לבסוף לא שתה לא מצאנו שמעכב.

37 וכת' דהיכא דנמצא שלא היה יין ל"מ אף בדיעבד.

38 ומבואר מדבריו דאף כשיש כוסות לפני האחרים, גדר הקידוש רק על כוס המקדש. [ויל"ד לס"ד דהתוס' צט: דמעכב שיהא כוס לפני כל א'. ולכא' רק למסקנא, דגדר כוס של ברכה נקבע ע"פ המקדש. ואפ"ה שייך דין 'כוס' ביין אחר. וצ"ב].

39 וקצת משמע דהוא משום שהסעודה מחייבת, ולכן הוא הפסק יותר, משא"כ ברכת רעמים ואשר יצר ותפילה בזמנו דאף דהוה חובה אינו קבוע לסעודה [וע"ע בשו"ת הרשב"א א עב].

40 ולא דמי להולך באמצע סעודתו להתפלל, דהסעודה עומדת. אבל הכא שתיית כוס ראשון הסתיים כיון דמתעסק בדבר אחר. [והבעה"מ פליג בזה, וצ"ע]. ולכא' משמע דתוס' קאי אף לרב אשי, דאף דברכה"מ אינו הפסק, אבל הגדה גרע. [ויל"ד בזה].

41 יל"פ הגדר משום דנחשב ב' אכילות בפנ"ע, ולכן אינו נכלל בברכה אחת, ואף שיועד שיאכל עוד. [ע"ע במנח"ש יח י עז"ז דאף ברכת אירוסין ונישואין מברך ב"פ בפה"ג משום דהוה ב' מצוות]. ועוד יש לפרש כוונתו דבזה תקנו חיוב ברכה על הכוס, ולכן צריך לברך יותר מאשר כל קידוש דל בעי ברכה.

בדעתו לשתות מחמת ברכ' זו אלא כוס א'⁴².

והפ"ח [י"ד יט] כת' דבמקום ספק יכוון לפטור בברכתו רק בהמה זו. והתבואות שור [יט יז, ה' בשע"ת ח יב] חלק דכיון שעומדים לפניו ע"כ הברכה חל על כולו, ול"מ תנאי להתכוון שלא לפטור בברכתו. וכתב דכוונת הט"ז דהוה כנמלך בכל כוס מכח חיובא שחייבוהו חכמים לעשות בכל כוס מצוה אחרת. [וכעין דברי המג"א].

בא"ד ואע"ג דבין ראשון לשני אם רצה לשתות וכו'. וכה"ק הבעה"מ [כד. בדה"ר] על הר"ף דלא מצא' איסור לשתות באמצע ההגדה. ובזה תי' התוס' מכיון שהתחיל אשר גאלנו אסור.

והמלחמות כ' [לדעת הר"ף] דמשעה שמזגו כוס, והתחיל במצוותו לשאול עליו ולדרוש אינו רשאי להפסיק ולשתות⁴³. ואפי' את"ל דרשאי בתוך ההגדה, בתוך הלל אינו רשאי. ואצ"ל בתוך ברכת גאולה⁴⁴.

והתוס' הרא"ש כ' עוד דאף שמותר לשתות אין רגילות לשתות באמצע ההגדה [ועי"ז הוא סילוק משתייתו, ואף דלא שייך בזה סברת מיכל וברוכי בהדי לא אפשר].

בא"ד ולמאי דפרישית וכו' צריך לברך אחר הירקות ב"נ וכו'. כוונת התוס' לאפוקי מדברי רש"י [לקמן קיד:; והר"י טוב אלם בתוס' קטו]. שברכת הירקות פוטר את המרור בברכה, וא"כ עדיין לא סיים אכילתו ואי"צ לברך [ועי"ז נכלל בברכה"מ]. [ותוס' דחו דהא הפסיק, ולשיטתם].

והש"ע [תעג ו] פסק שאוכל בטיבול ראשון פחות מכזית ואינו מברך אחריו. והגר"א כת' דכ"ז לפי הסוברים דאינו מברך אכוס שני, דהגדה אינו הפסק. אבל לפסק הרמ"א דמברך אכוס שני משום הפסק א"כ חייב ברכה אחרונה אירקות. אבל המג"א [תעד ה' לעיל] כתב דקי"ל דהגדה אינו הפסק. ולכן לענין ברכת בפה"א יכול לפטור למרור [וע' ביאו"ה].

בא"ד וגם נראה לברך על כל ד' כוסות על הגפן⁴⁵. דאף לענין זה נחשב סילוק והפסק. והר"ף [לק' שם] הביא ב' דיעות האם מברך ברכה אחרונה אחרי כוס שני⁴⁶, או רק אחרי הכוס הרביעי, ונקט שרק אכוס רביעי.

ותוס' מבואר דמברך אף אכוס ראשון ושלישי, דכיון דהוא הפסק כלפי ברכה ראשונה צריך לברך אחריו. אבל הר"ן [שם] כתב דאין לנו הפסק גדול מנמלך שקובע ברכה לפניו ואינו קובע ברכה לאחריו⁴⁷.

תוד"ה וקאמר. פ"ה דדייק מדלא איצטריך ב' פעמים בפה"ג וכו' וקשה דאיך יברך ב"פ בפה"ג על הכוס וכו'. ומבואר דדעת רש"י ורשב"ם דקידוש על הכוס מחייב ברכת בפה"ג, ואף כשאינו שותה כלל [אלא חוזר ומבדיל ומפסיק, ומברך שוב בפה"ג]. וע' מש"כ לעיל.

והגר"א [רעא טו] כת' דאם בירך ברכת הקידוש ואח"כ הגפן הסדר אינו מעכב, דהא ברכת בפה"ג אינו מעכב הקידוש [וכגון היכא דהיו יושבים לשתות, וכדברי הירושלמי הנ"ל].

תוד"ה ולא היא. והשתא הא איכא נ' בשביל ברכת בפה"ג. [ד' ברכות ברכה"מ, וברכת הגפן]. והתוס' ר"ד תי' דדוקא ברכת המצווה חייב י' זהובים, אבל ברכת היין הוה כדי שיהנה בעלמא⁴⁸.

והש"ך [חו"מ שפב ג] תי' ע"פ דברי המהרש"ל [ב"ק ח ס] דדוקא מצוה דאורי' מתחייב י' זהובים. ואילו ברכת הטוב והמטיב דרבנן⁴⁹.

והקצות [שם א] תמה דאף ברכת ב"פ הגפן הוה מדרבנן [דכל הברכות דרבנן, מלבד ברכה"מ וברכת התורה]. [וכן ברכת שחיטה וכיסוי, ע' חולין שם]. וכת' דצ"ל דכוונת המהרש"ל דוקא מצוה דרבנן, אבל בעד ברכה משלם י' זהובים

והמשנ"ב [תעא כא] כ' דכשיושב בסעודה וחשכה ליל הסדר, דכיון דחייב ד' כוסות צריך לברך. [אף לירושלמי].
42 אבל הקשה דלסברא זו הירקות לא יפטור למרור. ודנו האחרונים שיש לחלק ואכ"מ. עוד יל"ד דכיון דנתכוון להדיא לפטור יהני.

43 משמע דהטעם דכבר חל עליו חיוב מצווה. ואינו רשאי להפסיק באמצע מצוה.

44 ורבינו דוד כ' דאינו יכול לשתות בעוד שהוא מברך [קצת משמע שבפועל א"א, ולא משום איסור].

45 [וכ"כ התו' ר"ד קא:].

46 והראשונים העמידו דאירי שאין לו יין לשתות בסעודה, דא"כ למה יברך ברכה אחרונה לפני הסעודה.

47 אמנם לתוס' ב' הכוסות גרע מנמלך והפסק, דנחשב אכילה בפ"ע. ואף דלתוס' שינוי מקום א"צ ברכה לבסוף, מק"ו מנמלך [לעיל קא: ד"ה כשהן ועמש"כ שם], התם נחשב שעדיין עוסק באכילה, ואף שנחשב ב' סעודות לענין דינא. ולר"ן להיפך שינוי מקום גרע, ונחשב ב' סעודות לענין ברכה אחרונה.

48 והוסיף דאע"ג דברהמ"ז טעונה כוס, היינו לחשיבות בעלמא. וברכת בפה"ג משום הנאה בעלמא. [וכת' וכן בפה"ג דקידוש והבדלה]. והוכיח דהא השומע ברהמ"ז יצא אע"פ שלא טעם מן היין. [וע' תוס' לע' צט:]. ולכא' כוונת

התוס' ר"ד לחקור בספק הגמ' ר"ה כט: הו' בסמוך.

49 והביא דכ"כ רבינו ירוחם. עוד הביא דרבינו ירוחם במקו"א תי' כתוס' ר"ד דהוה ברכת הנהנין.

אפי' ברכה דרבנן.

אך שוב תמה מ"ש מצוה דרבנן מברכה דרבנן. וכיון דאשכחן דמשלם בעד ברכה דרבנן [ברכת הכיסוי], א"כ אף מצוה דרבנן.

אבוקה להבדלה

אבוקה להבדלה מצווה מן המובחר. הר"ן פי' משום דמברכין בורא מאורי האש, בלשון ריבוי לפי שהרבה מאורות יש באור⁵⁰. [וכדאי' בגמ' ברכות נב:51], והיינו דעדיפא אבוקה מפני שניכרין בה. והלבוש [רחצ] כתב דאבוקה אורה מרובה⁵².

והב"י הביא בשם האגודה דה"ה נר שיש לו ב' פיות⁵³. והמג"א [רחצ] כת' דעדיף בנר שעוה, שב' פתילות בשמן הוה כפתילה עבה ואינו אבוקה. והמג"א כ' דמ"מ בעינן שיהא קלוי יחד. או עכ"פ דבוק להחשב אבוקה. אבל רע"א ציין לאורה מישור דסגי בב' נרות בעלמא [דסגי בריבוי אורה].

לע' א"ל שמעא מדעתיה וכו' אבוקה להבדלה מצוה וכו'. וצ"ב אמאי מעיקרא אמר דמדעתא דנפשי'. והתוס' רא"ש כת' דכן היה דרכם להסתיר הטעם מתחילה, כדי שיהא חביב עליו.

ותוס' במרדכי תי' דאע"ג דאבוקה מצווה מן המובחר, מ"מ כשיש כבר נר אחד ל"צ להדר אחרי אבוקה. וזה כוונתו שמעא אדעתיה דנפשיה קעביד, דסגי בנר הדולק [ואי"צ לחזר אחריו⁵⁴]. ושוב פי' דבריו ושאל מ"ט כלל באבוקה.

והמג"א [רחצ ד] תי' דהיה כבר נר דולק, והוא הוסיף אבוקה, וע"ז שאלו מ"ט לא הספיק להוסיף נר אחד. [דסגי בב' נרות, וכו'ל]. וכ"כ הס"ז [שם]⁵⁵.

והאליה רבה [שם ו] פי' דהנר היה דלוק לכבודו, שהיה אדם חשוב, ולכן לא רצה לומר לו כן. [עוד הוכיח מזה דאין חיוב לכבות את הנר אחרי הבדלה, ומש"כ הרמ"א רצו א הוא מנהג בעלמא].

דף קד.

תוד"ה ומר. ומסתמא או ג' או ז' תקנו כנגד שום דבר וכו'. **האחרונים** [בגדי ישע למרדכי] הק' דבכמה מקומות תקנו כנגד שום דבר, ואפ"ה רשאי להוסיף. וכדאי' ז' קרואים דקה"ת [מגילה כא.]. וכן [ר"ה לב]. גבי פסוקי מלכיות זכרונות ושופרות, והרא"ש [שם ד ג] כת' דמוסיפין¹. וכ"פ הרמ"א [רסג א] דיכולין להוסיף על דבר שהוא מכון נגד דבר אחר², ובלבד שלא יפחות³.

וצ"ב מ"ש חוטי ציצית ולשונוות הבדלה דלא יוסיף⁴. ובהג' הראמ"ה תי' דהכא חזינן דהקפידו לא יותר על ז'.

והחת"ס [או"ח עה] כת' דגבי חוליות ציצית לולי שתקנו לא היו עושים חוליות כלל. וכן לשונוות הבדלה. והם אמרו וקבעו כמה. ומש"ה לא יוסיף. אבל קריאת התורה ונרות שבת יש תוספת מצוה בכל א', אף אי לא תקנו מנין הקרואים⁵ ומנין נרות. וכן פסוקי מלכיות, דהוה שבחו של הקב"ה. ומש"ה כשתקנו להוסיף משום רמז, ולא תקנו שלא יוסיף⁶.

50 וכ"כ המאירי דמפני שטופס הברכה 'מאורי האש', ורומז על מאורות הרבה, ובאבוקה ניכרין בה הרבה יותר מבנר. ופרש"י שלהבת אדומה לבנה וירקרקת. והראב"ד [ברכות בשיטמ"ק] כתב דהרבה תשמישין יש באור, חימום ביטול ואורה.

52 והביא"ה דן האם עששית נפט יש בו מעלת אבוקה, כיון דאורה גדול. [וכתב דכיון דהוא בעששית בלאו הכי אינו מצוה מן המובחר].

53 והגר"א ציין לגדרי אבוקה לענין נר חנוכה.

54 והמג"א הביא דבריו, והק' דמשמע דאף כשיש לו נר צריך אבוקה. והאחרונים תי' דכוונת המרדכי דאי"צ לחזר אחריו, ובהו רבא אמר דהשמש מחזר מעצמו. אבל כשיש לו סגי בהכי. והא"ר ביאר דאף דאי"צ לחזר אחריו אף כשאין לו כלל, מ"מ מצוה איכא לחזר. אבל כשיש נר אי"צ לחזר כלל.

55 והס"ז ביאר דהק' די לך ליקח עוד נר א', דהא מנחא שרגא וממילא יהיה לך ב' נרות. והשיב דעביד כן מעצמו, ואמר לו שהשמש שמע דאבוקה להבדלה מצוה מן המובחר, והוא טעה לומר שצריך אבוקה מלבד השרגא.

1 [בשם ראב"ה] והביא מקורו ממגילה [הנ"ל].

2 והגר"א [שם] ציין לגמ' מגילה [הנ"ל גבי קריאה"ת].

3 וע"כ ר"ן [לק' קיז:] גבי ד' כוסות.

4 והפרישה [י"ד ערה יג, הו' בט"ז שם ח] הביא מ"כ דמנין השיטין בס"ת בין מ"ח לס', כנגד וכו'. והפרישה הק' אמאי לא יוסיף, וכדברי הרמ"א [הנ"ל]. ומ"ש בין מ"ח לס' דמותר. ע' ט"ז.

5 והוסיף דבימיהם רק הראשון ואחרון היה מברך, ואף אין בזה תוספת ברכה. [וכיון דתקנו באופן שיוכל להוסיף, ממילא אף הוא נכלל בכלל הקרואים, ואין בזה משום ברכה לבטלה].

6 וצ"ב דאף דאין איסור בדבר אם מוסיף, מ"מ לכא' מפסיד ענין הרמז. וכמו בהני. ומדברי הרמ"א משמע דאף כשמוסיף מתקיים בזה הרמז. {ואולי כוונתו דהכא הוכרחו לתקן שישב רמז לדבר, אף כשמוסיף. ועיול"פ דכיון

בין יום השביעי וכו' מעין החתימה הוא. הר"ן הביא בשם תוס' שב'אתה חוננתנו' ל"ש מעין החתימה, ולכן לא יזכיר בין יום השביעי לו' ימי המעשה. שהרי חותם בחונן הדעת. וכתב אבל עכשיו נהגו לאומרו. ואפשר דהיינו טעמא דלא פסיקא לן אי קי"ל כמ"ד מעין הפתיחה [אע"פ שהר"ף פוסק כשמואל]. וכת' הר"ן א"נ למ"ד מעין החתימה, אף מעין החתימה קאמר, וה"ה מעין הפתיחה אע"פ שלא חותם מתוך יום השביעי, שאני הכא דלא אפשר. אבל האבודרהם כתב דאומרים כן דלא פלוג.

אבל לא במוצאי יו"ט לשבת. פרשב"ם דאין דרך ללוות את האפרוכוס, דהכל נמשכין אחר המלך. [ולא כת' דהוה גנאי לשבת, וצ"ע].

והעמק ברכה [קידוש ד' אי הבדלה דאוריית' האיך מבטלו במוצאי יו"ט].

ושאינו רגיל אומר א', תנאי וכו'. [ולמסקנא אמרי' דלית הילכתא כוותיה]. ובגמ' [שבת קנ:]: אי' דאמרי' המבדיל בין קודש לחול [בלא כוס], ומותר עי"ז לעשות מלאכה. ופרש"י דהיינו בלא שם ומלכות וכוס, ובחדא סגי.

אבל דעת הר"ף [וכ"כ הרא"ש כאן] דהיינו בא"י אמ"ה המבדיל בין קודש לחול. בלא חתימה ובלא כוס. והרא"ש כת' דכיון דלא הוה על הכוס סגי בלשון א'. אבל הא"ר [הו' בשע"ת ס"ס רצט] כת' שיאמר כל לשונות הבדלה בלא שם ומלכות.

בנן של קדושים אומר אחת' וכו' דלא איסתכל בצורתא. תוס' [ע"ז נ.] הק' דאי' [שבת קמט.] דאסור להסתכל בדיקנא דעבודה זרה, א"כ מאי חסידות דר' מנחם. ותי' דבצורת זו דרגיל לראות תדיר ל"ש הפנאה. ור' מנחם החמיר. ותוס' [שבת קמט.] תי' דאיירי בצורת ע"ז שנעשית לשם נוי, ודוקא היכא דנעשית לשם ע"ז אסור מדינא.

לייט עלה אביי וכו'. וצ"ב אמאי חמיר ליה כ"כ. והאר"ש [כט ג ובחי' כאן] ביאר דלשון זה שייך גבי יו"ט, דישראל קבעי ליו"ט דב"ד מעברי ירחי וקובעים השנים, ומש"ה אמרי' מקדש ישראל והזמנים. אבל שבת ל"ש לשון זה, דל"צ קידוש ב"ד [וכדאי' ב"ב קכא].

והראמ"ה כת' דחשש משום הכופרים [נוצרים] שקידשו יום א'. ובימי התנאים עדיין לא נתפשט כ"כ.

תנודה' בעי. ואת יום הז' מו' ימי המעשה קדשת, היינו חול המועד דשרי דבר האבוד¹⁰. וכמ"ד דמלאכת חוה"מ דאורייתא. וע' מהרש"א.

דף קד:

זיל אמטי ליה כלכלה דפירי וכו'. בס' הערות הגריש"א דן דלכאורה משמע שלחו בשבת', והאיך רשאי לשלוח לו מתנה בשבת לצורך מוצאי שבת. ויל"פ דעדיין ישב בסעודת שבת, ושלחו שיאכל בשבת. אך בדברי המהר"ם חלאוה מבואר דשלחו כדי להבדיל.

א"ל ברוך המבדיל בין קודש לחול. [פרש"י ותו לא. אבל תוס' [קה.] כת' דאמר שאר הבדלות, אלא דלא סיימ בברכה]. המהר"ם חלאוה דייק דסגי בהכי לאכול, והבדיל בשם ומלכות ועל הכוס. שהרי שלח לו כלכלה דפירי לבדוקו שיצטרך להבדיל כדי לטעום. אלא דאמרי' [בע"א] דלית הילכתא כוותיה. אבל לענין מלאכה סגי בחדא ובלא שם ומלכות [וכמ"ש רש"י בשבת, הו' לעיל].

רשב"ם ד"ה דלא תיגמר שמעתתיה מפומיה. משום שפתותיו דובבות בקבר. מבואר דאף מי שאומר הלכה שראה אצל אחרים, שפתותיו דוברות [ואף שלא חידש בזה כלום]. ויש שהק' דאי' [נזיר נו:]: כל שמעתתא שנאמר בשם ג' [שאמר בשם, מי שאמר בשם], ל"צ להזכיר את השמות באמצע, א"כ אמאי יאמר בשמו². ויש שביארו דבמה שמספר מה שראה הוא נחשב לבעל המעשה³.

דיש טעם להוספה, משום מצוות קריאה בתורה ומשום כבוד שבת. מש"ה נחשב דהנך שכנגד המנין הוה למנין. והך הוה למצווה בעלמא⁴.

ומ"מ אסור לטעום עד שיחזור ויבדיל ג' הבדלות ועם חתימה ועל הכוס [ועי"ש בראשונים].

החת"ס פי' דריבוי הבדלות מורה שיש קדושה למעלה מקדושה. אבל צדיקים הללו שנתקדשו בתכלית הקדושה, בהבדלה א' נכלל הכל.

ובגמ' [מ"ק כה:]: אי' דכשר' מנחם נפטר אישתני כל צלמי [דמחמת קדושתו נעשית נס זה]. [ותוס' ע"ז הוכיחו דבנן של קדושים קרי אר' מנחם גופיה, וכתוס'].⁵

אבל הרא"ש כתב דאינו מהמנין, אלא נקטו הלשון אגב שאר הבדלות. והרא"ש פ' דקאי אאחרון של חג [יום ז'], שחלוק משלפניו. וע' במרדכי.

דאם ימתין עד מוצ"ש, שמא עולא יקדים ויבדיל.

ולכא' היה אפ"ל דאף דאינו חייב לומר בשמו, מ"מ כיון דהמימרא הגיע ממנו שפתותיו דוברות. אך בגמ' [יבמות צז.]: מבואר דהחייב לומר בשם אמרו משום דע"ז שפתותיו דוברות. וצ"ע.

ויל"פ דאין למדים הלכה מפי מעשה, אא"כ גברא רבה מסהיד ודייק בדבר, וכדאי' [חולין ז. וברכות ל:]: [וכ"כ הראשונים לע' נא].

- 7
- 8
- 9
- 10
- 1
- 2
- 3

ברכה הסמוכה לחברתה

כל הברכות כולן פותח בברוך וחותרם בברוך חוץ מברכת המצוות וברכת הפירות. שפותח בברוך ואינו חותרם. **פרשב"ם** לפי שאין בה ריבוי דברים. [וע"ע בת' הגמ' לעולא, לק' קה.].
ור"ת [בתוס'] פי' הגדר דפתיחתן זו היא חתימתן. [ומשמע דנחשב דיש לו גדר 'חתימה', וע"ע בסמוך].

חוץ וכו' וברכת הסמוכה לחברתה וכו'. **פרש"י** [ד"ה ויש] [דאינה פותחת בברוך] שהרי פוטרנה ראשונה שנפתחה בברוך⁴. וכ"כ **רשב"ם**. אבל **תוס'** [ריש ד"ה חוץ] כת' לפי שחתמה בראשונה אין צריך לפתוח בשני בברוך⁵. וכ"כ **התוס' הרא"ש** [כאן ובברכות מו:] בשם **ר"ת**, וחלק בזה על **רש"י** וה**תוס' הרא"ש** כתב דלדברי **ר"ת** ל"ש סמוכה לחבירו אחרי ברכה קצרה. ואילו מדברי **רש"י** [כתובות ח ה' בתוד"ה חוץ] בז' ברכות מבואר דנקט דיש סמוכה לחברתה אחרי הקצרה. וכן **בתוס' רי"ד** [כתובות ח עה"ג] דהסמוכה לברכה קטנה פותחים בברוך, דאין סמיכות לקצרה פוטרנה. [וע"ע בסמוך שכ"כ ר' יונה בברכות ה בשם ר"ת].

וה**תוס' הרא"ש** הקשה על **ר"ת** מדברי **הירושלמי** [הו' בתוד"ה חוץ] דדנו סמוכה לחברתה לברכת היין דקידוש וברכות הבדלה. ומבואר דיש סמוכה לברכה קצרה, וע"כ דגדר סמוכה הוא לפתיחת הברכה הראשונה.

אמנם **תוס' דידן** הביא את דברי **הירושלמי**, ולא נקט שהוא סתירה לדבריו, וה**אחרונים** ביארו דדעת **תוס' דידן** דגדר ברכה קצרה הוא שפתיחתו זוהי חתימתו [וכמ"ש **תוס' בד"ה חוץ**], וא"כ י"ל דבברכה קצרה נחשב סמוכה לחברתה שע"י פתיחתו נחשב ג"כ חתימה, וזה מהני לחבירו. [ו**תוס'** כת' טעם נוסף דל"ש סמוכה לברכה קצרה, שלא יראה כברכה א'].

וברכה אחרונה שבק"ש. **פרשב"ם** שהפסיק קר"ש. ואינו המשך של ברכות שלפני קר"ש. קמ"ל דסמוכה לחברתה לברכות שקודם קר"ש. וכחדא ברכתה אריכתא דמי.

רש"י ד"ה הטוב. אע"ג דסמוכה לחברתה, דברכה באנפי נפשה איתקן וכו'. וכ"כ **רשב"ם**. וה**גמ'** [ברכות מו] הוכיחה דברכת הטוב והמטיב לאו דאורייתא, תדע שהרי פותח בה בברוך ואינו חותרם וכו' מכלל דברכה בנפ"ע היא. ו**פרש"י** [שם מו:] הטוב דלאו סמוכה לחברתה היא שאינה מברכה"מ אלא על קבורת הרוגי ביתר איתקין⁷. אבל **הר"י מגאש** [הו' בשיטמ"ק כתובות ח] הביא דבברכה דרבנן לא הוה סמוכה.

ורש"י [הנ"ל] חידש דסמוכה לחברתה שייך דוקא גבי ברכה שנתקן סמוך לו, שנתקנו מענין א'. אבל ברכה שלא נתקן כחלק מהסדר, אף דזמנו קבוע לאחר ברכה אחרת לא שייך סמוכה לחברתה. ודוקא היכא דנתקן בהמשך מהברכה הקודמת שייך לומר שסומכת נוסח על ברכה הקודמת.

ויש לחקור בגדר סמוכה לחברתה, האם הוא משום דכל ברכה צריך לפתוח בברוך ולסיים, אא"כ סומך על ברכה אחרת. או דהוה נוסח תקנת הברכה, והא דבעי שם ומלכות הוא במטבע שתקנו חכמים, והכא תקנו מטבע שאי"צ שם ומלכות, כיון דסומכת. ונח' בזה הראשונים [ע' בסמוך].
דרבינו יונה [ברכות א. בדה"ר] חידש דברכה שבמקומה הוה סמוכה לחברתה אין לחוש אף במקום שאומרה בלא סמיכות⁸. והביא דכיו"ב מצינו [ברכות כט:] בתפילת הדרך שאינו פותח בברוך, וחותרם. דכיון דבשמו"ע ברכת שומע תפילה היא סמוכה, לא חיישינן אם מברך עכשיו⁹ כשאינו סמוך¹⁰.

4 ועפ"ז היכא דיש כמה ברכות בהמשך זו אחר זו, כולוהו סמוכים לראשונה. [ואילו לר"ת כל א' סמוך לברכה שלפניה].

5 וה**אחרונים** העירו הא קמ"ל דברכה צריכה שם ומלכות. והאיך מהני סיום ברכה הראשונה להחשב לברכה שאח"כ, הא ליכא מלכות. עוד מבואר ב**ירושלמי** [הו' בתוד"ה חוץ] דהיה אפ"ל דברכה"מ יהא סמוכה לחברתה ל'ברוך' של הזימון, ואף שאין בזה לא שם ולא מלכות. וצל"ד בזה.

6 וכן **תוס'** במדכ"ד דן בזה, אלא שיש כמה גרסאות בכוונתו.

7 [משמע דאף דבר דנתקן בסדר מסויים, כיון דלא נתקן מסדר הברכות אינה סמוכה לחברתה].

8 **דרבינו יונה** העלה שהקורא ק"ש [של ערבית] לפני זמנו יברך אהבת עולם עם קר"ש. והק' דכיון דאינו מברך מעריב ערבים אינו סמוכה, וצריך לפתוח בברכה. ותי' דבמקומה סמוכה לחברתה.

9 ונתחדש בדבריו דברכת תפילת הדרך הוא אותה ברכה דשומע תפילה בתפילת שמונה עשרה.

10 ומשמע דיסוד פותח בברוך הוא דין בתקנת לשון הברכה, אבל אחרי שנתקן הברכה אין קפידא לברך דוקא באופן

אבל המהר"ם מרוטנברג [הו' בטושו"ע קי ו] היה נוהג לסמוך תפילת הדרך לגומל חסדים טובים¹¹. ועפ"ז כתב המג"א [קי יג] שכשהולך באמצע היום יסמכנו לברכה אחרת¹², כגון שיברך ברכה אחרונה¹³ או אשר יצר¹⁴.

ולכא' צ"ב האיק מהני שסומכה לברכה אחרת, הא ודאי לא נתקן הכי¹⁵. ובפשוטו מבואר דדעת המהר"ם דתלי בשעה שמברך בפועל. ועוד יש שפי' דהמהר"ם מודה לרבינו יונה דתפילת הדרך נתקן ברכת שומע תפילה סמוכה לחברתה בשמ"ע. והמהר"ם ס"ל דאפ"ה בשעת ברכה צריך להסמיכו. ובעי' תרווייהו, דתקנו הנוסח סמוכה. ועוד בשעת ברכה להסמיכו. ובזה סגי להסמיכו לברכה אחרת.

והתוס' הרא"ש [כאן וברכות מו] כת' הטעם דכיון דכולו תפילה לא בעי לפתוח בברוך¹⁶. [וע"ד מש"כ תוד"ה כל].

תוד"ה כל. לפי שאינן ברכות אלא שבח ותפילה בעלמא¹⁷. [בפשוטו משמע דאינו גדר ברכה כלל, ולא יחשב במנין ק' ברכות ומותר לאומרו לבטלה¹⁸]. אבל תוס' [ברכות מו. ד"ה כל] כתב הואיל ואין בה אלא הודאה אינה פותחת בברוך, ומ"מ חותמת בברוך הואיל וארוכה קצת¹⁹. וכן הש"ע [ו ג] כתב דאינו פותח בברוך מפני שהיא ברכת הודאה, וברכת הודאה אין פותחות בברוך כמו שמצינו בברכת הגשמים²⁰.

וכע"ז לשון התוס' הרא"ש גבי תפילת הדרך, דתפילה בעלמא היא, ואינו כברכת הנהנין ולא כברכה שנתקן על המאורע, אלא כאדם המבקש רחמים מעת המקום, ומתוך שיש בו אריכות דברים חותם בברכה.

והגר"א [קי ו] כתב דתפילת הדרך אי"צ פתיחה כאלקי נשמה, דהתם הודאה והכא תפילה [והחתם סופר כ' דכל ברכה הוא שבח ותפלה, ואילו אלקי נשמה הוא שבח לחוד, ותפילת הדרך תפילה לחוד].

אבל כמה ראשונים [תוס' רי"ד כתובות שם. וכ"כ הגר"א מו ט] כת' דאלקי נשמה סמוכה לאשר יצר. [ותוס' ברכות ה"ל הקשה ע"ז דאינה סמוכה לאשר יצר כגון אם לא בא מן הנקבים. ועוד הק' הראשונים דבגמ' משמע דנתקן מיד כשקם משינתו²¹].

והראב"ד [הו' בתוס' הרא"ש ש] תי' דאלקי נשמה סמוך לברכת השינה [המפיל], ושינה לא הוה הפסק [ומבואר מזה דגדר דהא דפסוקים לא הוי 'הפסק' הוא דכיון דנתקן לסמוך לזה, ואף דעבר זמן והסיח הדעת. וע' רשב"א ברכות יא. דהאריך בזה].

ועוד כת' השבולי הלקט [תפילה ב] דעיקר הברכה היא המחזיר נשמות לפגרים מתים. אלא שמברך ברכה זו

כזה.

11 [כשיצא בדרך בבוקר]. מבואר דדעתו דבעינן לברך דוקא בצורה של סמוכה לחברתה. [ואף בדבר שלא שייך לתקנת הברכה]. והפרישה [קי ח] ביאר דשייך לברכת גומל חסדים, שהיא ברכה כוללת כל החסדים ואף הצלת הדרך מעין זה. אך הביא מהכל בו דמהני כל ברכה.

12 ויש להסתפק כשחבירו מוציאו בתפילת הדרך, האם צריך שיהא 'סמוכה' אף אצל השומע. או דעיקר סברת סמוכה לחברתה תלי במברך. וסגי לשומע שיהא סמוכה לחברתה. [ועי"ד האם מהני להשמיעו ברכת אשר יצר שבידך, שיהני לו פתיחת הך ברכה. או דוקא כשמוציאו בגוף הברכה].

13 והאחרונים ביארו דדוקא ברכה אחרונה, אבל ל"מ לברך ברכה ראשונה [אף לצד דיש סמוכה לברכה קצרה], שהרי מפסיק כשטועם.

14 והפרישה כ' דק"ל דאי"צ להסמיך לברכה אחרת. אלא דהכי עדיף טפי [והביא דכן מבואר בטור ו ומז גבי אלקי נשמה, דאי"צ סמיכנו, אלא דעדיף]. וכ"פ המשנ"ב [שם] דאף אם אינו יכול להסמיכו לברכה אחרת, יברך. דדעת כמה ראשונים דאי"צ הכא סמוכה לחברתה.

15 וכ"כ הר"ן דב' ענינים לא מקרי סמוך.

16 וכ"כ הטור [קי] בשם ר"י דאינה פותחת בברוך לפי שאינה אלא תפלה בעלמא. שמתפלל להקב"ה שיולכנו לשלום ואינה כברכת הנהנין ולא כברכות שתקנו על שם המאורע, אלא בקשת רחמים. ומפני שיש בה אריכות דברים חותמין בה בברוך.

17 והמהרש"א הק' דתוס' [בסמוך] כת' דאשר גאלנו יש בה הפסק תפילה, ומש"ה נחשב ברכה ארוכה. ומ"ש ממש"כ תוס' [כאן] דמשום תפילה בעלמא אינו ברכה. והמהרש"א דן לגרס בתוס' כאן 'תהילה'. אבל תפילה בעלמא הוה ברכה.

18 אבל המב"ן [לק' קיח]. כת' דהני אין בהם עשיית מצווה או הנאה, ומש"ה תקנו כן. משא"כ בברכות של חובה כגון ברכת המצות וברכת הפירות אין בהן ברכה בלא פתיחה אלא בסמוכות. [משמע דהני ברכות אינם חובה גמורה, ומש"ה תקנו לשון חלקי].

19 ומ"מ משמע דיסוד הדבר במה שיכול להתפלל ולשבח כל היום, ואף שמזכיר שם. דאיסור ברכה לבטלה הוא רק במה שיש עליו שם ברכה. אלא דמבואר שמתוך שיש בו אריכות הטילו עליו שם ברכה במקצת. וצריך תלמוד.

20 דאמר' מודים אנחנו לך ה' אלהינו על כל טיפה וטיפה שהורדת לנו וכו' ברוך אל ההודאות. והשבלי הלקט [תפלה ב] דאין לה פתיחה מטעם שהיא הודאה. ובהודאה יש במשמע הזכרה ומלכות. ועוד הביא השבלי הלקט ראייה לזה ממודים דרבנן [ונקט דחותם בברכה].

21 ומשמע דיש בזה מח' האם בעינן שנתקן כצורת ברכה לברך יחד, או סגי בהא שהסדר הרגיל לברך יחד. וע' בסמוך.

כשניעור משנתו מיד תיכף, מש"ה האריכו בה כדי שיהא מתעורר יפה ויוכל לכוין לבו בברכה²².

בא"ד וברכה דבורא נפשות חותם בירושלמי בא"י וכו'. אבל **רבינו יונה** [ברכות לב. בדה"ר] כתב דכיון דלא נזכר בתלמוד שלנו לא נחתום בשם מספק²³, והנכון לומר חתימה בלא שם וכו' ברוך חי העולמים. [וכ"פ השו"ע רז, אבל הגר"א שם פסק לחתום בשם].

והפרי"ג [רז במ"ז] כת' דתליא בב' פי' שהביא בסור אי 'חסרונם' קאי לעיל [והוה קצרה], או שהוא המשך לברכה, וא"כ צריך חתימה.

תוד"ה חוץ. וז' ברכות של נישואין וכו' **פרש"י** [כתובות ח.]. דאשר ברא נתקן לאסיפה וכו' והיא ברכה בפנ"ע. ואינך שבע ברכות תליא בסמוכה לחברתה²⁴. משמע מזה דסמוכה לחברתה הוא רק כשנתקן מאותו סיבה²⁵.

בא"ד [שם] שהכל ברא לכבודו וכו' פותחין בברוך וכו'. **המהרש"א** דייק דתוס' הק' אף על שהכל ברא לכבודו, אמאי פותחת בברוך. הא סמוכה לברכת ב"פ הגפן²⁷. ואף שאינו מסדר ברכות נישואין. ואילו רש"י הק' רק באינך אמאי פותחין.

בא"ד ור"ת אומר וכו' ופתיחתן זו היא חתימתן וכו' ובאשר יצר את האדם וכו' שאם לא היה פותח היה נראה הכל ברכה א'. משמע דבאינך אי"צ טעם זה, אלא כיון דצריכין עכ"פ חתימה, וכיון דהוה ברכות קצרות צריך פתיחה עבור החתימה. [ועד"ז כת' הרא"ה בשיטמ"ק כתוב' דכיון דליכא חתימה לא סגי בלא פתיחה²⁸]. אבל **תוס'** [כתובות ח.]. כת' [על כולם] דכיון דברכות קצרות היה נראה הכל ברכה א'.

והתוס' ר"ד [עה"ג שם] כת' דל"ש סמוכה לחברתה לברכה קצרה. **והתוס' רא"ש** [הנ"ל] הביא סברא זו בשם ר"ת, דבעי' לסמוך לחתימת הברכה. אך דחה **דבירושלמי** [הו' בתוס' בסמוך] מבואר דמהני סמוכה לברכה קצרה.

בא"ד וברכת לעסוק בדברי תורה, והערב הא וכו'. **ורבינו יונה** [ברכו' ה: בדה"ר] הביא בשם **ר"ת** דלא אמרי' סמוכה לחברתה אחר ברכה קצרה, והק' א"כ בברכה"ת הראשונה קצרה ואמאי שניה אינה פותחת בברוך. וכת' דצ"ל דהוה המשך ברכה א', וברכת התורה הוה ב' ברכות²⁹ [וכמ"ש תוס'. וכ' דלפ"ז הנוסח ו'הערב. וגירסת הרמב"ם הערב בלא ו].

אבל **הבעה"מ** [שם] כתב דהוה ג' ברכות, וכנגד תורה ונביאים וכתובים. ובשיטה ישנה [בשיטמ"ק כתובות] כתב דכין דהוה ענין אחד ממש נחשב סמוכה, אף לקצרה. משא"כ כשהוא ענין אחר לא הוה סמוכה לברכה קצרה. ומ"מ סמוכה לברכה ארוכה הוא אפי' כשאינו ענין אחד ממש. [וע' בפוסקים מזו ו].

בא"ד וי"ל דיהללוק סמוכה לברכה לקרוא הלל, ולא הוי פסוקים הפסק וכו'. **ותוס'** [ברכות מו.]. דנו א"כ למה אחר קרה"ת פותח בברוך³⁰. ותי' דמעיקרא תקנו דהראשון מברך ברכה ראשונה, והאחרון ברכה אחרונה, ואיכא הפסק גדול³¹. ואף כשחזרו ותקנו דכל א' מברך, נוסח הברכה לא זזה ממקומה.

והתוס' הרא"ש תי' דכיון שהפסוקים אינן קבועין בעי לפתוח בברכה.

בא"ד וא"כ נראה דאין להפסיק בין ברוך שאמר וכו'. כיון דהמשך הברכה סמוך זל"ז. [אבל בדיעבד לא הוה הפסק].

22 וכת' דלפ"ז נראה שצריך להזכיר בה מלכות [בחתימה].
23 ומבואר דכשיש ספק יברך בלא חתימה. וי"ל דאי צורת התקנה לסיים בשם, האיך רשאי לברך ברכה קצרה, הא ברכה זו לא תקנו חז"ל. [וי"ל דמ"מ אינו לבטלה, אלא שלא כתיקונו]. ואפשר דכיון דבגדרי ספק ברכות הוכרע דאינו רשאי לברך, עי"ז נחשב כתיקונו.

24 **והאחרונים** דנו במה שנהגו שב' בנ"א מברכין [והשני לא כיוון לצאת בברכת הראשון], דאצל השני אינו סמוכה לחברתה. [אא"כ נאמר דכלפי חיוב הציבור הוא סמוכה], אבל תקנת נוסח הברכה היתה סמוכה לחברתה.

25 [ולא משמע דהוה משום שזימנין שמברכים שלא לפי הסדר].

26 וכע"ז י"ל לרש"י ברכות מז: ד"ה הטוב [ע' בסמוך]. והעירו שהמהר"ם והפוסקים קי הסמיכו תפילת הדרך, אף כשלא נתקן יחד, ואף במה שלא שייך. [וע' מש"כ לע'].

27 ולצד שמברך ב"פ הגפן קודם, וכסתימת תוס' [לע' קב:].

28 אך ילה"ק אמאי לא תקנו חתימה לחוד, ולא פתיחה. וההפלאה [שם] ביאר דזה כוונת התוס' שם להק', שיאמר איזה לשון ואח"כ חתימה. [אבל א"א לברך חתימה בלא שיאמר איזה לשון קודם].

29 [ולא ג'].

30 ועוה"ק **המהרש"א** מהברכה שאחר ההפטרה. **והרשב"א** [ברכות יא.]. הק' עוד דנימא דברכה"מ סמוכה לברכת הפת שבתחילה. וכן ברכת כיסוי לברכת השחיטה. [ולצד דל"א סמוכה לברכה קצרה לק"מ. וכן למש"כ תוס' משום דאסור להפסיק]. **והרשב"א** הוכיח דברכה שקודם מעשה ל"מ לאחריה, דהמעשה מפסיק.

31 ומבואר דלולי הפסק מהני דא' מברך ברכה בתחילה ואחר בסוף להחשב סמוכה. ואפשר דדוקא משום שכל א' הוציא את הקהל בברכותיו.

והביא³² [נג] הביא בשם הפרמ"ג דאם לא בירך ברוך שאמר, מ"מ יברך ישתבח³².

ובחי' הר"ן [וכן הרשב"א ברכות יא.] חילק דגבי הלל, הלל והברכה הכל ענין א' של שבח. וכן ברכת ישתבח. אבל בקר"ש ומגילה הוה ענין אחר. ובברכה אחרונה שבקר"ש אי"צ לפתוח בברכה כיון שסמכו לה' אלקיכם אמת.

ולדברי תוס' ברכה אחרונה בקר"ש הטעם משום דפסוקים לא הוה הפסק, ואף דהזכרה להדיא 'חוי', קמ"ל דחשיב סמוכה³³. אבל לר"ן הוה גדר אחר. וכ"כ הרשב"א [ברכות יא.] דמשמע ברייתא דאינו מטעם סמוכה לחברתה.

בא"ד ומיהו קשה יהללך דליל פסח דאין מברכין לקרוא את ההלל. ותוס' נקטו דאין מברכין לקרוא את ההלל. [והראשונים דנו אי מברכין על הלל בליל הסדר, וע' לק' קיז]. ותוס' במרדכי כת' דאף אם מברך ברכת הלל [קודם תחילת הלל], הא מפסיק ואכל סעודתו.

והתוס' רא"ש הביא דריצב"א [ותי' א' בתוס' במרדכי] תי' דמברך ב' ברכות, קודם הסעודה לקרוא את ההלל. ואחר הסעודה לגמור את ההלל. והוה סמוכה לחברתה. וביאר בזה דברי הירושלמי שתי' 'שתים הן, א' להביא וא' לשעבר', וביאר שמברך ב' ברכות. ועוד פי' דברי הירושלמי באופ"א, דלהבא היינו על גאולה דלהבא וכמ"ש תוס' בסמוך³⁴.

והמרדכי הוכיח דע"כ אינו מברך [כלל], דאי מברך אינו רשאי להפסיק בתוך הלל [וע"פ הגמ' ברכ' יד. דכיון דבירך בתחילה אינו פוסק].

והמרדכי תי' וע"ל כיון דבשאר הלל בביהכ"נ [וכדאי' בירושלמי] הוה סמוכה לחברתה, לא פלוג.

בא"ד לכ"נ דברכה שאחר פסוקים אי"צ פתיחה, דבלא"ה נ'כרת וכו'³⁵. ובחי' הר"ן הק' מברכת המגילה שלאחריה, שפותח בברכה אף שסמוכה לפסוקים. וע"כ דברכה שלאחר מצווה לא חשיב סמוכה, שהרי המצווה מפסקת.

והר"ן [מגילה יב. בדה"ר] תי' דברכה שלאחר המגילה לא קאי אמגילה, אלא הוה ברכה בפנ"ע שנתקן על הנס.

תוד"ה הטוב והמטיב. וי"ל שאין זה אריכות אלא שמזכיר ש"ש בהרבה לשונות וכו'³⁶. ורבינו יונה [ברכות לו. בדה"ר] תי' עוד דמעיקרא תקנו רק לשון הטוב והמטיב [ולא תקנו בו חתימה], ואח"כ הוסיפו דברים אלו.

אבל הראב"ד [לבעה"מ ברכות ה: בדה"ר] כתב דהוא מטבע ארוך, ותקנו שלא לחתום משום היכירא דפועלים.

דף קה.

אמר לך עולא וכו' הא נמי הודאה היא. פרש"י ורשב"ם דאין בה הפסק דבר אחר [כגון תחינה], וכולה הודאה. ומבואר דדעת המקשן דסברת ברכת המצוות משום דאין בה ריבוי דברים [וכמ"ש רשב"ם לעיל]. ועולא פליג דאף כשיש ריבוי דברים, היכא דהוה ענין א' אי"צ לחתום. [אבל אנן ק"ל דחותמין בהבדלה, וכדעת רב ושמואל לעיל, וכדעת המקשן דכשיש ריבוי דברים צריך לחתום.

ובגמ' [כתובות ז: נח'] בברכת האירוסין אי חותם, מ"ד דאינו חותם מידי דהוה אברכת הפירות וברכת המצות [פרש"י דהוה כולה הודאה, וכסברת עולא הנ"ל]. ומ"ד דחתים מידי דהוה אקידוש. פרש"י דיש בה הפסק 'כי הוא יום תחילה וכו'. ואף ברכת אירוסין דמי לקידוש [עי"ש]. ותוס' [שם] כת' דהך מ"ד ס"ל דכיון דיש בו אריכות צריך לחתום. ולפ"ז נח' בסברת הגמ' כאן בהבדלה, ותלי במח' שאר אמוראים ועולא¹.

תוד"ה קשיא. וס"ד דמקשה כיון דארוכה קצת וכו' ומשני דדמי שפיר וכו'. ותוס' במרדכי הוסיף דהודאה היא.

32 בדדיעבד סמכינן על ר' יונה דסגי במה שנתקן סמוך. או דהוה רק תקנה במטבע הברכה, והשתא צריך לברך בכל צורה שהוא. וכע"ז יל"ד בש"ץ שנשתתק שמעמידים אחר במקומו, האם נחשב עי"ז סמוכה דכיון דהוה חיוב הציבור. או בדדיעבד ל"צ סמוכה.

33 ויל"ד דאינן לא הוזכרו.

34 וביאר דקו' הירושלמי אמאי אשר גאלנו מסיים בברכה, הא הוה שבח לחוד. ותי' דקאי אף להבא, וכיון דיש בו תפילה צריך לפתוח בברכה. [והביא דתלי במח' לק' קטז: אי קאי אף אגאולה דלהבא].

35 [ומשמע מדברי התוס' דכל מה דבעינן בברכה פתיחה הוה שיהא ניכר התחלה. ולא משום מטבע עצם הברכה. וצ"ב].

36 וכ"כ רבינו יונה בשם רבני צרפת דהכל כמו ענין א', שכל אלו שמות התואר, שאומרים שהוא מלך ומטיב וגומל. והכל תוארי הקב"ה.

1 אבל לרש"י לכר"ע כעולא. וצ"ע דלא קי"ל כעולא.

שבת קבעה לנפשיה

נפסיק ונקבעיה לשבתא וכו'. פרש"י ורשב"ם בעקירת שולחן, וכו' יהודה [לע' ק.]. ולחזור לקבוע סעודת שבת. ובה אמר לו שבת קבעה להחשב סעודת שבת [ונבדלת מסעודת חול²], ואי"צ עקירת שולחן. ודי בפריסת מפה כשמואל [לע' שם].

ורשב"ם [לע' ק.]. ביאר סברת שמואל דמדינא רשאי להמשיך סעודתו ללילה [וכו' יוסי כיון דהתחיל בהיתר], אלא דהחמיר לקדש עכשיו. אבל תוס' ושאר כת' דשמואל הביא דעת רבנן, והוה דעה נוספת דס"ל דאף דהתחיל בהיתר אינו רשאי להמשיך. אלא דאי"צ עקירת שולחן. ודי פריסת מפה ולקדש על שולחנו.

ורשב"ם ביאר דמאחר שהיא אוסרת עלינו לאכול, מעתה בלא קידוש הוה הפסק. מבואר דשורש הסברה דמ"ד דקבעה משום דאסור לאכול [ודלא כר' יוסי דהתחיל בהיתר רשאי להמשיך³].

ויל"ד כוונת רשב"ם, האם תלמידי רב ס"ל דמותר להמשיך לאכול [וכו' יוסי], ומש"ה לא שייך קבעה⁴. אך לשון רשב"ם [דמאחר] משמע דכו"ע מודו דאסור להמשיך לאכול [וכו' יהודה], והנידון האם צריך 'הפסק' וסילוק שולחן. ובה חידש רב המנונא דשבת קבעה, דכיון דכבר נאסר אי"צ להפסיק.

ותוס' פי' דשבת קבעה לנפשיה, דאסור לאכול. משמע דלולי שקבע רשאי להמשיך לאכול, קמ"ל דשבת קבע. ועי"ז לא מהני שהתחיל בהיתר⁵. [וצ"ב דהלשון הגמ' משמע ד'קבע' הוה להיפך, דנעשית סעודת שבת. ואי"צ קידוש]. ועיל"פ דכיון דנקבע דהוה סעודת שבת, בעי' שקידוש יהא בתחילת אכילת השבת⁶. ולשון רשב"ם שצריך לקבוע סעודתו לכבוד שבת.

וכן משמע בגמ' בסמוך [אף לרשב"ם] דהנידון 'קבעה' הוא האם רשאי להמשיך באכילתו. וצ"ב.

שם. הרי"ף ביאר דהנידון היה מתי לקדש, שתלמידי רב סברו שזמן קידוש בודאי לילה. ורב המנונא חלק דשבת קבעה, ומספק חשיכה נקבע דין קידוש. והביא ראיה דאפי' ספק חשיכה אין מעשרין את הודאי, ומשעה זו קבעתן השבת למעשר. [וה"נ אסור לאכול ארעין]. ומש"ה אף לקידוש נקבע בספק חשיכה.

והרי"ף גרס זיל עיין אי נגה יומא ניפסוק ונקבעינה לשבתא. והכריע דשבת קבעה לעצמה, קובעת ספק חשיכה לקידוש, ול"צ למידק האם ודאי חשיכה. ומספק חשיכה פריסו מפה וקדישו ותחזרו לסעודה.

והבעה"מ חלק דשבת קובעת רק בעיצומה דהיינו משחשכה [ודאי לילה] [וכ"כ הרא"ש].

והבעה"מ ביאר עפ"ז נידון הגמ' להיפך. שהיו סבורים שמשעה שנגה יומא [ספק חשיכה] צריכין להפסיק ולקדש. ואמר להם דאי"צ מתחילת שקיעה, שהרי שבת קובעת בעיצומו של שבת [ביאת אורו].

והמלחמות חלק דקביעת מעשר תליא בעונג. וזמן עונג הוה קודם ציה"כ, משעה שבנ"א אוכלין פתן בערב שבת [וכדאי' ברכות ב.]. ובאותה שעה מקדשין⁸. [וביאר דהלשון חשיכה, היינו שקידש היום ותחילת איסור שבת. אף דהוה ספק חשיכה].

ולדברי הרי"ף הנידון האם צריך להמתין לקדש עד שתחשך. ורב המנונא חידש דמשקדש היום רשאי, ויכול לקדש ביה"ש. והצל"ח תמה דודאי רשאי לקדש בזמן תוספת שבת, לפני ספק חשיכה⁹, ואמאי טרחו לבדוק אי הגיע עיקר הזמן שיוכלו לקובעו לשבת. ומפלג המנחה רשאיין

2 ובחי' הר"ן ביאר דהוה סעודת חול, וס"ד דצריך לקובעו לשבת, שיחשב קידוש במקום סעודה. קמ"ל דשבת קובעת.

3 ולפ"ז מ"ד קבעה ס"ל בחדא כר' יהודה, דאסור להמשיך לאכול [מפסיקין]. אלא דלר' יהודה צריך סילוק שולחן. ואיהו ס"ל דשבת קבעה מהני במקום עקירת שולחן.

4 ולפ"ז תלמידי רב ס"ל בחדא כר' יוסי, דמותר להמשיך לאכול. ובאידיך כר' יהודה דלא חשיב סעודת שבת עד שישלך השולחן. [ובזה פליג רב המנונא, דאדרבה בהא כר' יהודה דאסור להמשיך לאכול. אך באידיך ע"ד סברת ר' יוסי דיש ע"ז שם סעודת שבת בלא עקירת שולחן].

5 ודלא כר' יוסי דמהני התחיל בהיתר. ותוס' [לע' ק.]. כת' דלר' יוסי אותו סעודה עולה לסעודת שבת. ומשמע דאדרבה ר' יוסי ס"ל דמהני קביעות השבת שיחשב סעודת שבת. ואפ"ה מהני התחיל בהיתר. ולפ"ז לכאו' המח' אי מהני התחיל בהיתר אף דהוה סעודה שנקבע לשבת, ואילו בתוס' משמע דר' יוסי לא ס"ל דקבע. ואפשר דר' יוסי ס"ל דלא נקבע הסעודה לשבת, ואפ"ה מהני לסעודת שבת. [וצ"ע].

6 [ולמ"ד דל"ל קבעה נחשב עדיין סעודת חול. וצ"ע דתוס' כת' דיוצא בזה סעודת שבת].

7 ויל"ד האם כוונתו ספק חשיכה וודאי חשיכה. או תחילת שקיעה [ועל"פ דעת ר"ת דיש ב' שקיעות, ושקיעה ראשונה הוה רק לענין שדם נפסל בשקיעת החמה וכדו'], ואף דהוה עדיין ודאי יום. [דביה"ש הוה רק סמוך לסוף השקיעה]. ואפשר דכוונתו דתחילת שקיעה הו' זמן תוספת שבת [וכצד מחוייבת ע"פ דין]. וצ"ע בכ"ז.

8 וצ"ב כוונתו דאי כבר ידעי דזה המנהג לקדש בשעת ספק חשיכה, א"כ מה סברו תלמידי רב [ומשמע דהביא ראיה ממעשר, ואף הם מודו לו בדין מעשר]. [ואפשר דנהגו לעשות סעודה מדין תוספת שבת. והנידון מתי זמן קידוש מדינא].

9 [אף בלא שבת קבעה לנפשיה].

לקבל שבת¹⁰ ולקדש¹¹ [ע' מה שהו' לע' ק].

והצל"ח חידש בדמקום שיושבים לסעודת חול אינו ניכר שלכבוד שבת מבעוד יום, וא"א לקדש עד זמן ספק חשיכה. והמאירי ביאר שהיו סוברים שאין קדושת שבת חלה בביה"ש אלא למי שמקבלה על עצמו, ולא היו רוצים לקדש שלא יהא נראה כמתכוונים לחזור לאכילה מהר.

ורבינו דוד ביאר שלא רצו להפסיק עד שעת קידוש ממש, שההפסקה הוא מפני הקידוש. ורבינו דוד ביאר דכיון דכיון דדין ההפסקה מפני הקידוש, רשאים לאכול עד זמן הקידוש. [ואף דק"ל דפורס מפה ומקדש, ול"מ התחיל בהיתר. ה"מ בשעה שמחוייבין ע"פ דין לקדש. וסבורים דה"מ בודאי חשיכה. ורב המנונא אמר דאף ספק חשיכה הוא זמן קידוש¹²]. [ועד"ז דנו הפוסקים [רצט א] לענין מוצ"ש, אי תלי בזמן הספק, או בזמן מצוות הבדלה. וע' מה שהו' בסמוך].

ויל"ד מה שורש הנידון אי זמן קידוש בספק חשיכה. ולכא' ביה"ש הוה גדרי ספק, וא"כ תלי האם דין קידוש בזמן הוה דאורייתא או דרבנן [או בגדרי דין ספק דרבנן וכדו']. אף בדברי הראשונים משמע דהנידון מצד אחר¹³, דכיון דנכנס איסור שבת חשיב זמן קידוש. וצ"ב. ואפשר דזמן קידוש שייך אף קודם דין לילה [וכדברי הרמב"ם כט א בכניסתו סמוך לו], והעיקר תלי בהא דהוה זמן כניסת השבת.

שם. הרמב"ם [ברכות ד ח] כתב שאם ישבו ואכלו ואמרו בואו ונקדש אסורים באכילה עד שיקדשו. אבל אמרו בואו ונבדיל יכול לחזור ולאכול. והכס"מ ביאר דהרמב"ם העמיד את הסוגיה דוקא כשאמרו באו נקדש ושבת קבעה לעצמה ע"י דיבורם. ואיירי בספק חשיכה, דבודאי חשיכה אף מפסיקים [וכר' יהודה לע' ק].

רשב"ם ד"ה כשם. שלא נגמרה מלאכתו למעשר. הגהש"ס ומהר"ב רנשבורג תמהו דמסקנת הגמ' [ביצה לה] דאינו טובלת אלא בדבר שנגמרה מלאכתו. והמהר"ב רנשבורג ציין לדברי המגיה במשנ"ל [מעשר ה כג] דת' דכשייחד לאכול בשבת אסור אף כשלא נגמר מלאכתו למעשר. ובס"ד תי' עוד דבשבת גופיה אסור לאוכלו אף שלא נגמר מלאכתו, ודברי ר' יוחנן שם הוא במה שחוזר להיתר במוצ"ש כיון דלא נגמר מלאכתו.

סבור מינה וכו' כך קבעה להבדלה. פרשב"ם כמו שאסור לטעום קודם קידוש, דמשחשיכה חשובה ממילא אכילת שבת. כך קובעת להבדלה, ואף שיושבים על השולחן יציאת שבת אסור באכילה שקובעת להבדלה.

ויל"ד דיש דין תוספת שבת לאחריה, ונימא דכל זמן שלא הוציאו שבת עדיין הוה שבת, ויהיו רשאים אף להתחיל סעודה. ואפשר דזה הנידון 'קבעה להבדלה', דאפוקי יומא רשאי להמתין¹⁴, ולא משמע כן. ולכא' מבואר דתוספת שבת לאחריה ל"מ לענין זה. דמ"מ חל חיוב הבדלה, ואינו רשאי לאכול¹⁵ קודם הבדלה. דבעי' הבדלה בתחילת אכילתו. [אלא דמהני סברת התחיל בהיתר. והנידון אי 'קבעה' שלא יהי תחילת אכילתו. וצ"ב].

לקידוש קובעת ולא להבדלה. פרשב"ם כיון שהתחיל מבעו"י זהו כבוד שבת וכו'. ותוס' [לקמן קו:] הוכיח מזה דקידוש חמיר¹⁶. והרא"ש דחה דהוא משום שצריך לקדש האכילה לשבת. [משא"כ בהבדלה].

והמג"א [רצט ב] הביא בשם רבינו בחיי שאם היה מפסיק נראה כמגרש המלך וכו' והביא מכילתא שומריהו ביציאתו כאדם שאינו רוצה שילך.

שם. והמג"א [רצט ב] דן היכא דהתחיל באיסור, האם חייב להפסיק משום הבדלה. ודן דק"ל דהיכא דאסור להתחיל משום מצוה דאורייתא היכא דהתחיל באיסור צריך להפסיק [וע"פ תוס' שבת ט. 17]. אבל במצוה דרבנן א"צ להפסיק. א"כ תלי במח' אי הבדלה דאורייתא או דרבנן¹⁸.

[והראשונים דנו [וע' מש"כ לע' ק]. אי האיסור אכילה קודם הבדלה וקידוש שייך לאיסור אכילה קודם שאר מצוות. ואף דהכא חמיר טפי, דאפי' טעימה בעלמא אסור].

10 ויל"ד לצד דהא דמותר לקדש מבעו"י הוא כדעת ר' יהודה [דמעריב מפלג המנחה], ויל"ד דס"ל כרבנן דתלי בשקיעה. אבל המעשה רב [קין] כתב דאם קיבל שבת מבעו"י לא יקדש לפני שהתפלל מעריב, דבברכות כז למדנו רק דרב צלי דע"ש, ואח"כ קידש. [ודלא כמג"א רעא ה ועוד פוסקים]. ובהג' פעולת שכיר [למעשה רב] כת' דלפ"ז מתורץ קושיית הצ"ח. [ויל"ד דבראשונים [הנ"ל] מבואר להיפך].

12 ומש"ה יאסרו באכילה.

13 וקצת משמע דגדר ספק חשיכה הוה מצב דשייך במקצת לשבת [ולא בגדרי ספק]. וצ"ע.

14 אך א"כ אמאי אסור להתחיל סעודה.

15 [אפי' סעודת שבת].

16 והפרמ"ג [רצט א"א ב] כת' דלמ"ד הבדלה דרבנן א"ש דא"צ להפסיק, ע' בסמוך.

17 ועוד ציין דמבואר ברמ"א [רעא ה] דאם התחיל באיסור צריך להפסיק.

18 וכת' דהיכא דלא קרא קריאת שמע בלאו הכי צריך להפסיק משום קר"ש.

והמג"א [שם] נסתפק היכא דהתפלל מעריב תוך סעודתו, האם רשאי להמשיך לאכול, או דחל עליו חובת הבדלה. [ולכא' הטעם דאף דק"ל דלא קבעה לעצמה, מ"מ היכא דקבע מוצ"ש בידים, בזה הוה כאידך מ"ד. ואף דהתחיל סעודתו בהיתר].

שם. לקידוש קובעת ולא להבדלה קובעת. תוס' [ק: ד"ה כך] כת' דרב [דסוגיין] פליג אשמואל [לע' שם] דאף בהבדלה מפסיקין.

אבל דעת העיטור [הו' ברא"ש ושא"ר] דדוקא ספק חשיכה אינה קובעת להבדלה, אבל ודאי חשיכה פורס מפה ומבדיל. [וכ"כ המהר"ק שרש צו. הו' בב"י רצט לדברי הרי"ף]. ולפ"ז אין סתירה מסוגיין לר' יהודה ושמואל [לעיל ק.י⁹]. ושאר ראשונים פליגי.

והפוסקים [רצט א] דנו דלדעת הרי"ף הנידון קובעת הוא כלפי הזמן ספק חשיכה, א"כ ודאי חשיכה י"ל דאף הרי"ף מודה. אבל המאירי כת' דאף לדברי הרי"ף כל הס"ד דקובעת להבדלה היינו בזמן חיובו.

רשב"ם ד"ה כך קובעת. פורס מפה ומבדיל. התוס' רא"ש הק' דל"ש פריסת מפה גבי הבדלה. וכן מחקו הב"ח מדברי רשב"ם²⁰, דהא רשב"ם [לע' ק:] דטעם פריסת המפה כדי שיבא הסעודה לכבוד שבת. ובהבדלה ל"ש טעם זה. אך רשב"ם [שם] כת' עוד דפריסת מפה הוה כעין סילוק שולחן. ועפ"ז מתבאר דאף בהבדלה, אף לצד דקבעה, מ"מ בעי' קצת סילוק שולחן.

וכן מבואר [לע' ק:] דיש ס"ד דצריך עקירת השולחן להבדלה²¹, ואף שמואל [שם] מבואר דבעי עכ"פ פריסת מפה [ומקצת סילוק]. אמנם צ"ב אמאי בעי' לעקור סעודת שבת כדי להבדיל. וכי יש איסור להמשיך סעודת שבת למוצ"ש. וכי יש ענין לייחד סעודתו במוצ"ש לשם חול. ומבואר דעכ"פ לכתחילה צריך לסלק השולחן ולהבדיל. וצ"ע²².

והטור ושו"ע [רצט ט] פסקו דמי שמבדיל על שולחנו [אף כשלא התחיל אכילה קודם] פורס מפה ומבדיל. כיון דהפת מוקדם בקרא. והט"ז [ח] הק' דאינו רשאי להבדיל על הפת [וכדלק' קו: קז.], ואינו רשאי לאכול קודם הבדלה. א"כ מה שייך בזה פגם שמקדים הפת. ותי' דמ"מ זהו בושתו, דמראה שאין מעלה לפת.

אבל אתחולי לא מתחילין. המג"א [רצט א] כת' דאפי' בספק חשיכה. והמשנ"ב [שם] דן להקל היכא דלא אכל סעודה שלישית²³ [או אפי' אכל, אלא שתאב לאכול]. ע"פ דעת הט"ז דס"ל כבעה"מ [הנ"ל] דדוקא ודאי חשיכה.

והביא"ה כת' דמעיקר הדין ודאי צריך להחמיר בזה. אלא בדמקום הדחק וכדו' המנהג להקל. ובס"ד הוסיף דלדעת ר' יוסי [שבת לה.] זמן ביה"ש מתחיל מאוחר יותר. ואף דהוה חשש דרבנן, במקום מצוה סמכו על ר' יוסי.

אבל מיא ל"ל בה. [לפני הבדלה]. דאינו חשוב כלל²⁴. [ופוסקים זמנינו דנו במים ממותק או מוגז]. ורבינו יונתן כת' דאסור לשתות משקה הראוי להבדיל עליו, כגון שכרא. [משמע דשאר משקין מותרין. וצ"ע].

והביאו דע"פ קבלת האר"י אף במים יש חשש אסכרא, וכרב הונא. [ודלא כמסקנת סוגיין].

שם. המהר"ם חלאהו כת' דמותר אפי' להתחיל שתיתי מים. ודלא כעיטור דדוקא היכא דהתחיל כבר.

שם. אבל מיא. פרשב"ם דלפני קידוש אסור מפני כבוד שבת. ובשור"ת הרא"ש [כה ב] כתב דהוא משום דשבת קובעת²⁵ ואסור להנות בכל מיני הנאות של אכילה ושתיה עד שיקדש²⁶. אבל ה"ה [כט ד] דייק מלשון הרמב"ם דאף לפני קידוש מותר מים.

תשלומי קידוש והבדלה

מי שלא קידש וכו' מקדש והולך כל היום כולו. דעת ר' עמרם גאון [הו' בטור רעא] דדוקא בשוגג, אבל אם לא קידש בליל שבת במזיד אינו מקדש ביום. והרמב"ם [ושא"ר] כתב דבין שוגג ובין מזיד.

19 ודלא כתוס' והראשונים שם דבהבדלה קי"ל כר' יוסי דאינו מפסיק.

20 אך מדברי התוס' רא"ש מבואר דגרס כן ברשב"ם.

21 ואפשר דכן דעת ר' יהודה [שם] אליבא דאמת.

22 ואפשר דאינו ראוי להמשיך סעודת השבת בזמן שאינו שייך לשבת. א"נ הוה מדיני הבדלה, לסלק מעליו כל עניני שבת קודם הבדלה. [ולפ"ז צריך סילוק שולחן ואח"כ הבדלה, ואף כשאין דעתו לאכול. ולא הבדלה ואח"כ ברכה"מ].

23 והוסיף דאפשר דאתי חיוב סעודה שלישית ודחי ספק איסור אכילה. [ולכא' משמע מדבריו דיוצא מצוות סעודה ג' בתורת ודאי. וי"ל דהוה משום דין תוספת שבת].

24 ועד"ז מבואר ברשב"ם ושא"ר [לק' קז.] דאף במקום שעיקר שתייתו מים אין בו חשיבות חמר מדינה להבדיל עליו.

25 ויש שדייקו הלשון דשייך לקביעות וחשיבות אכילת שבת [משא"כ שתיית מים דחול דאינו חשוב]. וי"ל דבזה.

26 ומבואר דהוא דין שהנאות השבת יהיו ע"י קידוש, ולא איסור סעודה לפני קידוש וע' מה שהו' לעיל ק. מהמג"א ומקור חיים.

והב"ח [רעא] ביאר דר' עמרם ס"ל דלקדש ביום הוה גדר תשלומין. וכמו תפילה דבמזיד ליכא תשלומין. אבל דעת הרמב"ם דמעיקרא כל היום זמנו. ואינו גדר תשלומין.

והמנה"ח [לא ט] חקר מי שגדל והביא ב' שערות בשבת בבוקר, האם מתחייב לקדש עכשיו. ותלה אי גדר המצווה כל היום, ומתחייב. אבל דהוה תשלומין, ובשעתו לא היה ראוי²⁷.

מי שלא הבדיל במוצ"ש וכו'. לשון השו"ע [רצט ו] שכח ולא הבדיל. והמשנ"ב [טו] כ' דה"ה הזיד, ואורחא דמילתא נקט. אבל החת"ס [שו"ת א"ח יז ועוד אחרונים] דייק דמזיד לא, דבהבדלה הוה תשלומין, ובמזיד אין תשלומין [ולא דמי לקידוש. וצ"ע דהגמ' לומדת דין קידוש מדין הבדלה²⁸].

והאחרונים חקרו אף בהבדלה אי הוה גדר תשלומין. או דעיקר החיוב בימים שאחר השבת. ורע"א [רצט, הו' לק' קז] דן עוד דאפשר דעיקר חיוב הבדלה ביום א'. ויום ב' וג' מדין תשלומין.

והרא"ש [ברכות ג ב] דן מי שהיה אונן במוצ"ש, האם צריך להשלים הבדלה אח"כ. דדעת רבינו יהודה דכיון דהיה פטור אמש בשעת חיוב²⁹ אינו מתחייב. דומיה דחגיר בראשון שפטור מכל הרגל [חגיגה ט], דכולהו תשלומין דידה. וכן הסיק הרא"ש דבשעה שחל החיוב היה פטור נפטר לגמריה, ותו לא מחייב. אבל הביא בשם מהר"ם דאחר שנקבר המת אסור לאכול עד שיבדיל, דכיון דזמן הבדלה כל השבת, חייב עכשיו להבדיל. [וכ"פ השו"ע י"ד שמה ב].

ועוד נח' הרא"ש והמהר"ם [רא"ש מ"ק ג צו] כע"ז לענין קטן שנתגדל תוך ימי אבילות, דלדעת המהר"ם מתחייב משעה שגדל, דומיה דקטן שהביא שערות באמצע השבת, דחייב לשמור המשך השבת. והרא"ש חלק כיון דבשעת חיובו פטור, פקע ממנו חיוב אבילות לגמרי³⁰. ודמיה לגר שנתגיר בין שני פסחים וכן קטן שהגדיל בין שני פסחים דק"ל [לע' צג]. דהוה תשלומין ופטור. [ועוד הביאו הפוסקים דמהגמ' סנהד' מז: דהרוגי ב"ד אין חיוב אבילות, דבשעת קבורה היה רשע. ואף שמתכפר בקבר, כיון דנדחת אבילות ידחה³¹].

והרא"ש דחה ראיית המהר"ם דגבי שבת מ"מ פגע בחיוב שבת, וחייב לשמור שבת. וכמו למ"ד דפסח שני חיוב בפנ"ע, ואינו תשלומין.

והט"ז [י"ד שצו ב] הביא דהב"ח כת' דנח' הרא"ש ומהר"ם לשיטתם. והק' סתירה בפסקי השו"ע³².

והאחרונים [ע' קה"י ברכות ט, אשר לשלמה א"ח יז] דנו האם סברת הרא"ש דהוה תשלומין. וכיון דלא חל עיקר החיוב, ממילא ל"ש תשלומין. ועוד אפשר דאף דזמנו מתחילה למשך הימים, מ"מ היכא דלא חל תחילת החיוב אינו חל אח"כ. וכיון דבשעת חלות היה פטור לא חל חיוב³³.

תנוד"ה והנ"מ. ותימה שלא נהגו לאכול בין מנחה למעריב וכו' דאמר במדרש השותה מים בביה"ש גוזל וכו'. ומשמע מדברי התוס' דביה"ש לאו דוקא, ולאחר מנחה אסור³⁴. [ואם יאכל, בודאי ישתה].

והמרדכי הביא י"מ דדוקא תוך י"ב חודש שמת קרוביו שמתאבל עליו.

ובהג' מיימוני [שבת ל כ, והו' בב"י ורמ"א רצא] הביא צד דדוקא לשתות מהנהר. ולא ממים שבכלים או שאר משקין.

שם. השותה מים ביה"ש. משמע בתוס' דקאי אמוצ"ש, דבשאר ימות השבוע לא מצאנו מנהג או איסור לאכול או לשתות לאחר תפילת מנחה. והמרדכי הביא דר' משולם השיב דדוקא ערב שבת [ליל שבת] אסור³⁵, ולא מוצאי שבת. ויש ראשונים שסתמו, וקצת משמע דקאי אכל יום [ע' מגיה לתוס' רא"ש].

27 ועוד כתב דשמה כל הספק בגמ' הוא כלפי חיוב דרבנן, בהבדלה וקידוש על הכוס, אבל בקידוש דאורייתא אפשר דכל היום חיובו ואינו בגדר תשלום. או דזמנו רק בכניסת השבת, וא"א להשלים.

28 והחת"ס ביאר דהק' הגמ' מכ"ש. דבקידוש מתרבה קדושת היום, ולכן סברא הוא שיכול להמשיך לקדשו, משא"כ בהבדלה דאחרי שנגמר היום אינו ממשיך. [שדין איחור הבדלה לא שייך כלל לתוספת שבת].

29 קצת משמע דהיינו כל הלילה, והיום תשלומין. אבל בדברי הרא"ש י"ל דאפי' רק תחילת הלילה, שהבדלת הקודש מחול זהו המחייב.

30 והרא"ש כת' דלא דמי לשמע ביו"ט, דמתחייב אחרי היו"ט. דהתם גברא בר חיובא ויומא קגרים. אבל קטן בשעה שהיה לו להתאבל נפטר מחמת קטנו, ופקע מיניה חיוב אבילות לעולם.

31 והפוסקים חילקו לדעת המהר"ם דהתם נדחית סיבת החיוב. משא"כ קטן יש סיבת אבילות, אלא דהגברא אינו מצווה.

32 דגבי הבדלה פסק כמהר"ם. ואילו באבילות פסק כרא"ש [וכדברי המיקל באבל]. והט"ז תי' דיש חילוק בין אבילות להבדלה. דאבילות העיקר תלוי בהתחלת האבילות בשעת עיקר המרידות. וכל שלא התחיל לא יגמור.

33 ויסוד סברא זו כת' הגר"ח [סטנסל חגיגה ו] לענין ראייה, דעיקר החיוב ז' ימים [ולא הוה גדר תשלומין]. ואפ"ה חגיר בראשון לא חל עליו חיוב זה.

34 וכן מוכח מהמשך התוס' דערב יוה"כ ות"ב. ואף דודאי סיים אכילתו ושתייתו קודם ביה"ש.

35 והמרדכי ביאר שעייפיים [צמאים] מהדין שנידונו כל השבוע, ושותים עכשיו. ואילו לדעת ר"ת הטעם משום דבשבת אינן נידונין, ועכשיו חוזרים לדין. [וכת' דלכן אומר צדקתך בשבת מנחה, שחוזרים לדון. {וע"ש לענין ר"ח ולענין יו"ט}. ועוד הביא צד דמשום דמשה רבינו ע"ה מת בשבת אחה"צ. וע' מרדכי ורא"ש שהאריכו אי מת בשבת, וע' ק"נ כ].

שם. לדעת ר"ת זמן סעודה שלישית הוה בזמן מנחה, וקודם שיתפלל³⁶. [והטור רצא הק' דאסור לאכול קודם שיתפלל. והמג"א [ה] תי' דר"ת ס"ל דסעודה קטנה שרי. ע' ס' רלב]. אבל הרמב"ם [ל] הביא דזמן סעודה ג' לאחר מנחה בשבת.

בא"ד ובקושי התירו ערב יוה"כ וכו' וכן ת"ב שחל להיות בשבת³⁷ וכו'. מבואר דכוונת התוס' להביא מהא דהיה להם דחוק להתיר אכילה לאחר מנחה כה"ג³⁸. ורע"א תמה דמשמע דקאי במוצ"ש, והא ערב יוה"כ אינו חל בשבת [ללוח דידן], א"כ מה שייך איסור לאכול אחר המנחה³⁹. וכת' דאולי תוס' ס"ל דשותה מים בשבת ביה"ש, היינו בין ביה"ש בכניסתו ובין ביציאתו. וס"ל דשבת וה"ה ליר"ט.

דף קה:

לישבקיה עד למחר וליעבד ביה תרת. מבואר דלמקשן ראוי להניח מלקיים מצווה בשעת חיובו כדי לקיימו למחר. ולכאורה מבואר בזה דאינו גדר תשלומין¹.

והמאירי ביאר דאי"צ לימנע מאכילה, הואיל ונמנע מלקדש כדי לקיים בו מצוה אחרת².

חביבה מצוה בשעתו. פרשב"ם ולא ימתין וכו'. וכמו הקטר חלבים. בפשוטו משמע דהוה סברא שהמצווה רמי עליה, ולא יאחר. ורשב"ם [ד"ה עיולי] כת' דמחבבין תחילת היום, וזריזין מקדימין למצוות. [ומשמע דיש מעלה בתחילת השבת].

ור"ח כ' כלומר כיון דהלילה קודם לקידושה מן היום, אין מעבירין מצות הקידוש מן הלילה³. [ומשמע דע"י שממתין למחר מבטל מצוות קידוש הלילה. דהוה ב' זמנים⁴].

והמג"א [כה ב] דאם יש לו תפילין אין לו להמתין שיהא לו ציצית, דכל שהוי מצוה לא משהינן [יבמות לט], אע"פ שיל"ל שיעשה מצוה מן המובחר, הא חביבה מצוה בשעתה⁵. וסיים וצ"ע בכ"ז. [ומבואר בדבריו דשייך סברא זו אף כשזמנו אינו עובר].

שם. הרדב"ז [ד יג, אלף פז] נשאל במי שחבש בבית האסורין ואינו יכול להתפלל במנין וכו', ונתנו לו לצאת ליום א', איזה יום יבחר⁶. והביא א' מחכמי הדור דן דיוה"כ עדיף. או פורים, משום מקרא מגילה ופרסומי ניסא. והרדב"ז פסק דאין מעבירין על המצוות, והמצוה הראשונה שתבא לידו שא"ל לעשות בעודו חבש עדיף⁷. ואין משגיחין מצוה קלה או חמורה.

אבל התה"ד [לה, הו' ברמ"א תכו ב] פסק דימתין עד מוצ"ש לברכת הלבנה, שיהא מבושם. אבל במקום שיש חשש שיתבטל המצווה לא ימתין, וע"ד הא דאי' [יבמות לט] שהוי מצוה לא משהינן⁸. והחכ"צ [קו] חילק דהתה"ד איירי באופן שהמצווה נעשית יותר מן המובחר, ואין בזה משום אין מעבירין על המצוות. [והח"א [כלל סח א ג] הביא בזה מח' היכא דאם ימתין יעשה מן המובחר, דמבואר בתה"ד דמוטב שימתין יום או יומים כדי לעשות מן המובחר. אבל בס' חסידים כתב דיקיים תיכף אף שאינו נאה כל כך⁹].

ויל"ד דאף בסוגיין דנו לעשות סעודת שבת מהמובחר. ואפשר דמ"מ אינו תוספת מעלה בקידוש. א"נ הכא מבטל מצוות קידוש הלילה בזמנו. אף שמשלים ביום.

ואם אין לו אלא כוס א' מניחו אחר המזון. תוס' [לע' קב:] כת' דהתירו לו לאכול קודם הבדלה כדי להבדיל על הכוס. ודעת רבינו נסים דאיירי שהתחיל בהיתר.

36 והמרדכי הביא ראייה דתקנת סעודת ג' קודם מנחה [וכדעת ר"ת], כדאי' במדרש דלאחר סעודתו מזכיר הקב"ה. והיינו תפילת מנחה.

37 וצ"ב אמאי נקטו תוס' חל בשבת ונדחית למוצ"ש. ואף חל ביום א' הוה כה"ג, שאוכל במוצ"ש.

38 אמנם עכ"פ מבואר דאינו איסור גמור, ובשעת הדחק [מחמת קושי] רשאי לאכול לאחר מנחה.

39 ולצד דכל ימות השבוע אסור ניחא. [וע' מגיה לתוס' רא"ש].

1 וע' לעיל בסמוך דדעת ר' עמרם דהוא השלמה. וכ"כ האחרונים בדעת הר"י והרא"ש [ולדברי החת"ס היינו בהבדלה, ולא בקידוש].

2 וע"ד מש"כ תוס' [לע' קב:] דהתירו לאכול קודם הבדלה, כדי לברך על הכוס. ועוד אפשר דכל האיסור אכילה לפני קידוש משום דרמי עליו.

3 אמנם בקו' הגמ' בסמוך מבואר דאף בליל מוצ"ש גופה שייך סברת חביבה מצוה בשעתה, ואף דכולו שעתו. ויל"פ דמ"מ איירי לדחות לאחר האכילה. וכיון דעיקר מצוותו קודם שיאכל נחשב כמו שמפסיד זמן מצוותו.

4 ואפ"ה ס"ד דביום עדיף. קמ"ל דלא מבטלים מצווה שהוא לפנינו.

5 וציין ילקוט [ויקרא] וגמ' [מנחות עב, גבי הקטר חלבים בשבת, דס"ד שם אף גבי קצירת העומר].

6 והחכ"צ [קו בסר"ד] הביא דמבואר בגמ' [לע' צא]. דבבית האסורין של גוים אמר' דאשר פיהם דיבר שווא, ועי"ש תוס'. א"כ ודאי יקיים מה שיוכל מיד.

7 והחכ"צ הוסיף דה"מ מצווה שא"ל ע"י אחרים. [ובפשוטו הרדב"ז קאי אף בתפילה בציבור. וצ"ע דלכאור' אינו חיוב גמור. ואכמ"ל].

8 ודייק דהגמ' שם איירי בגדול שבא ממדינת הים, אבל היכא דאי"צ לבא ממדינת הים ממתנין.

9 והגר"א [מעשה רב קנט, והו' בביאור"ה תכו כ] נהג לקדש הלבנה תיכף אחר ג' ימים שלא להחמיץ את המצווה, ולא המתין למוצ"ש.

א"ל אנא לא חכימא וכו' [ע' רשב"ס¹⁰] אפוקי יומא מאחרין ליה, כ"ה דלא להוי כטונא. ומבואר דאף שכבר הבדיל בתפילה, והוציא את שבת, מ"מ יש ענין לאחר את ההבדלה.

והתה"ד [ס, הו' בפוסקים תפט ט] הביא מכאן לאחר הבדלה אחר ספירת העומר¹¹. וכן [תרסג א] אחרי המגילה. וכן גבי נר חנוכה השו"ע [תרפא] פסק שבביהכ"נ מדלדיק נר חנוכה ואח"כ מבדיל. [והפוסקים שם דנו דהדלקת נר חנוכה סותר לשבת, וראוי להבדיל קודם¹². וע' משנ"ב וביאו"ה שם].

ש"מ ברכה טעונה כוס. ובגמ' [לקמן קיז: סוף העמ'] א"ל רב חנן לרבא ש"מ ברכה"מ צריכא כוס. א"ל וכו' כל חד נעביד חד מצוה. וכן העתיק הר"ף [כו. בדה"ס¹³]. והראשונים דייקו דכוונתו לפסוק כסברא דתקנו הכא ד' כוסות, כל חד למצוה. אף דבעלמא אי"צ כוס לברכה"מ. אבל הבעה"מ [ברכות לט: בדה"ר] נקט דודאי קי"ל דצריך כוס, אף שהר"ף השמיטו.

והמלחמות [שם, ורבינו דוד כאן] כת' דלכו"ע מצוה מן המובחר בכוס¹⁴. וכל הנידון האם הוא חובה, וצריך לחזר אחריו. ומש"ה לבית הלל ראוי להניח שתיית רשות משום כוס ברכה"מ.

והרמב"ם [ברכות ז טו] כתב אע"פ דברכה"מ אי"צ כוס, מ"מ אם בירך על היין יעשה כדיני כוס של ברכה. וביאר ר' מנוח דלכו"ע מצוה מן המובחר על הכוס, אלא שאין מחזירין אחריו, ועפ"ז ביאר דברי הרמב"ם שם דאם בא לפניו כוס שיטלנו בימינו. וכ"כ ר' דוד כאן. וברשב"א ברכות כתב דאפי' הכי התירו לאכול בלא הבדלה, כיון דטוב לברך על הכוס [וצ"ב דא"כ מה ראה בסוגין].

הטור [ר"ס קפב] פסק דחייב כוס [אף יחידי] [וכדעת התוס' והרא"ש]. ואם אין לו כוס ימתין מלאכול כדי סעודה אחת. והמג"א הביא דמבואר דהטור למד דין ברכה"מ מהבדלה. והמג"א חלק דגבי הבדלה אסור לטעום קודם הבדלה¹⁵. אבל גבי ברכה"מ לא מצאנו חיוב להפסיד אכילתו, דבשעה שאוכל עדיין לא חל עליו חיוב ברכה"מ כלל.

ורע"א [שם] כת' דהטור למד מהא דהתירו לאכול קודם הבדלה משום כוס ברכה"מ. דאת"ל דרשאי לאכול עכשיו, ואף שלא יהא לו כוס לבסוף, האיך יתירו לאכול קודם הבדלה¹⁶.

ובמשנה [דמאי א ד] אי' הדמאי מברכין עליו, והר"ש [ורבימ"צ] הביא פי' א' דקאי לענין ברכה"מ דטעונה כוס, וקמ"ל דיצא בדמאי¹⁷.

תוד"ה ש"מ ברכה. קצת משמע דאפי' ביחיד טעונה כוס. וכ"ד הרא"ש, וכ"ד רבינו יונה [ברכות לח: בדה"ר¹⁸].

10 והאר"ש [שבת כט יב] ביאר מה שאמר לא חכימא וכו', דבא לומר דס"ל דסדר הקידוש ביו"ט מוצ"ש, קידוש ואח"כ הבדלה. ולאפוקי מאינן אמוראים [קב: קג]. דסברי הבדלה קודם. וביאר הלשון לא חכימא, דלא ס"ל כר' יהושע בן חנני' [שנקרא חכימא דיהודאי, בכורות ח: דס"ל נהי"ק, ולא חוזא אנא זה שמואל [שאמר ברכות נח: נהירין לי שבילי דרקיעא וכו', וכן אי' במדרש הו' בתוס' תענית ז. שאמר אסטרלוגין אנא] דס"ל ינה"ק. ולא יחידא אנא, זה רבה בר נחמני [דאמר ב"מ פו. יחיד אני בנגעים ואהלות], וס"ל ינה"ק. [דס"ל הבדלה קודם לקידוש, דאפוקי יומא עדיף]. [וכת' דלא חשיב מר בריה דרבינא, דהוי בשעתיה].

אלא גמרנא זה לוי [וכדאי' סנהד' יז: למדין לפני חכמים זה לוי], דס"ל קני"ה. וסדרנא אנא, זה רב [דנקרא ריש סורא בבבלי חולין קלז: דס"ל יקנ"ה. וכן מורין בבי מדרשא כוותי זה רבנן [קג]. דס"ל קני"ה. דס"ל קידוש קודם להבדלה, דעלוי יומא עדיף כי היכי דלא להוי עלן כטונא. וה"נ מאחרין עד אחר המזון, אע"ג דחיוב ההבדלה חל עליו קודם. ודו"ק.

11 אבל בליל שבת, יקדש [בביהכ"נ] ואח"כ ספירת העומר. להקדים עיולי יומא. והתה"ד דן בליל שמיני של פסח שחל ביום א', ומברכין יקנ"ה בביהכ"נ האם עדיף להקדים ספירת העומר. וכת' דיספור קודם, דעיקר הטעם משום אפוקי יומא, דאי מבדיל עליו ברישא מיחזי עליו קדושת שבת כמשוי. [וכמ"ש רשב"ם]. [ויל"ד דבגמ' כאן תלו סברת הבדלה בקידוש, משמע דעיקר הטעם דמחבבין אקדומי יומא].

12 והאליה רבה [תרפא] דחה דבלא"ה נוהגין תמיד להדליק נרות קודם הבדלה. ומ"מ שייך סברת אפוקי יומא דיש עדיין ריח קדושת נשמת שבת עד הבדלה על הכוס.

13 ורבינו דוד ביאר דהוה אמוראי בתראי. והרשב"א [ברכות נב: כ' גילה לנו הר"ף דנשנית בדוקא, ואינו דחיה בעלמא. והא דאמר' בסוגין ש"מ צריכה כוס, היינו לברייתא זו. ברייתא דהכא כבית שמאי.

14 אן תוס' דידן כת' [ומיהו יש לדחות] דאת"ל דאי"צ כוס, מה ענין כוס לברכה"מ היה להם לתקן ד' כוסות באופ"א. ולדברי הרמב"ן בודאי יש בזה ענין.

15 אבל הטור נקט דהאיסור אכילה קודם הבדלה הוה משום דרמי עליו מצוות הבדלה. [ויל"ד בזה].

16 אבל בדעת הרמב"ם מבואר להיפך, דהך ש"מ דצריכה כוס היינו דהוה מצווה בעלמא. ואפ"ה רשאי לאכול קודם הבדלה.

17 [אבל כוס של טבל לא יצא. אף שבידו לתקנו אחר שבידך]. והתו"ט ביאר דאי משום ברכת הנהנין פשיטא, דאסור להנות בלא ברכה.

18 והשו"ע [קפב א] כ' דלפ"ז שנים שאכלו יחיד צריכים ב' כוסות, אבל ג' שאכלו ומזמנין סגי בכוס א'. [ויל"ד למנהג

והרא"ש [וכן הטור קפב] הוכיח עוד [בשם ר' יחיאל] אמאי התיירו לאכול קודם הבדלה, היה להם לחלק ולאכול כ"א בפנ"ע, ולא יתחייבו כוס.

אבל תוס' הביאו דהעולם נהגו דא"צ כוס אלא בג"ר.¹⁹ וכן הביאו הב"י ממדרש הנעלם [רות, זוהר חדש מז].²⁰

בא"ד ויל"ל דלא תקנו כוס אלא לסעודת פת. [ויל"ד דמ"ש, דלכאו' כוס הוה מדין ברכה"מ²¹ ולא משום הסעודה. ויל"פ דברכה על סעודה חשובה, אף הברכה חשוב טפיל]. ותוס' [ברכות לז]. תי' דאם רק שתה מלא לוגמיו אינו חייב ג' ברכות, דכי ל"ל ברכה א' מעין ג' בשום מקום.

ש"מ טעם מבדיל. פרשב"ם ולא ימתין עד למחר. ודלא כמ"ד [לקמן קו:]: טעם אינו מבדיל. [וע' לק' שם].

המרדכי [קו:]: העיר דבהך ברייתא איירי בטעם בהיתר [שהתיירו לאכול קודם הבדלה], ואין ראיה להיכא דטעם באיסור. [וכה"ק המהרש"א קב:]. והמרדכי נקט דהך ש"מ קאי אף למ"ד [לק' קו:]: דאינו מבדיל, וכה"ג מודה.

והתוס' ר"ד עמד בזה, וביאר דאי אמרת בשלמא טעם מבדיל, מש"ה התיירו לו לאכול לכתחילה ולהבדיל לבסוף כשאין לו אלא כוס א'. אא"א דבעלמא טעם אינו מבדיל היכי שרינן ל' לכתחילה למיכל. אטו משום מצוה דברהמ"ז דחינן למצוה דהבדלה.

וש"מ המבדך צריך שיטעום. פרשב"ם או הוא או א' מהשומעים, אפי' תינוק. דגנאי לכוס של ברכה שלא ישתו. [וע' לע' קג: ולק' קז:].

וש"מ טעמו פגמו. הרא"ש [כאן וברכות ח ב] הביא ע"פ הירושלמי²² [ברכות שם] דכוס פגום מוסיף כל שהוא ומתקנו²³. וכת' דאפי' מוסיף מים מהני.

והרא"ש הק' בסוגיין אמאי לא טעמו, ואח"כ יתקן ע"י מים. ותי' דמיירי שהיין כבר היה מזוג כל צרכו, שאם יוסיף מים מקלקלו ואינו ראוי לשתיה.

ורע"א הק' עוד דיוכל לשפוך חלק לכוס אחר. ואח"כ ימזגנו מים. וע"כ דאיירי כשא"א למזוג מים. וכת' הרא"ש [וצ"ע לק' הרא"ש].

תוד"ה שמע מינה טעמו פגמו. צריך לשתות מכוס שיש בו רביעית. אבל השו"ע [רעא יא] הביא בשם ר' ירוחם שאם אין לו אלא כוס אחד יקדש עליו, וישפוך ממנו [שיעור מלא לוגמיו] לכוס אחר ויטעום מכוס השני. ולמחר יקדש ממה שנשאר. והמג"א [כד] כתב דזה דלא כדברי התוס' דבעי לטעום מכוס שיש בו רביעית²⁴.

והמשנ"ב כת' עצה שישפוך קצת לכוס אחר, וישהה מכוס שיש בו רביעית. ויחזיר היין ויתקן הפגימה. ורע"א הק' אמאי לא יעשה עיצה זו בסוגיין [ועי"ש שהאריך].

דף קו.

ש"מ אומר ב' קדושות על כוס א'. [הבדלה וברכה"מ]. תוס' פי' כשאין לו [וכת' הגמ' לעיל קב:], וקאי אף למסקנא. ודעת הרמב"ם [שבת כט יב] דברכה"מ והבדלה מותר על כוס א'. [וע' מש"כ לע' קב:].

קפיד' אפי' אחביתא. פרשב"ם דוקא חבית קטנה, אבל חבית גדולה של עץ אין להקפיד. [יל"פ דאף כשתה ממנו

ידן שאינו מוציא בברכה"מ, האם צריך כוס לכל א'.

19 ובהג' מיימוני [ברכות ז ס] הביא דכ"ד ר"י.

20 והב"י הביא מדקדקין כשמבדך ברכה"מ ביחיד מביאין כוס ומניחו על השולחן, ואינו מחזיקו בידו לצאת יד"ח מדרש הנעלם. והב"ח הק' דאף דא"צ כוס, מה יזיק להחזיק הכוס בידו. וע' מג"א [קפב ו]. והמשנ"ב [טז] הביא דכהיום המנהג שלא לברך ביחיד על הכוס.

21 דאין אומרים שירה אלא על היין.

22 אך דן עוד לפרש את דברי הירושלמי באופ"א, שמוזג להשלים השיעור. [ואיירי שטעמו בכלי אחר, ולא פגמו].

23 ותו' [קו. ד"ה הוה] כ' דהיכא דכוסות השומעים פגומים, מוסיף מכוס המקדש. ויל"ד אי כוונת התוס' דמהני לתקן הפגם, וכירושלמי. או דמהני משום דשותה קצת מכוס של המבדך שלא היה פגום [ולא אמר' דנתבטל מה שהוסיף]. [ויל"ד א"כ מה הצד דל"מ לתקן דעת תוס' דל"מ להוסיף כ"ש לתקן הפגם. א"נ איירי שהוסיף לאחר ששתה המקדש, ועי"ז אף יין זה שתו ממנו].

24 והמג"א [כה] כת' דטוב לקדש אכוס גדול שישיר מאותו הכוס לקידוש והבדלה. [ובאחרונים דנו האין יעשה].

1 המרדכי ביאר דהיינו לכוס של ברכה. אבל מבדך בפנ"ג אפי' הוא פגום, דאסור ליהנות מהעולם הזה בלא ברכה. [ויל"ד אי עכ"פ יש בזה מעלה והידור לברך על כוס שאינו פגום. דומיה דשלם].

לא נפגם כל היין²].

והמהר"ם מרוטנבורג [הו' בטור קפב] כ' שאם החזירו מיין של כוס פגום לתוך הקנקן, אין לחוש כלל מלברך על כל היין שבקנקן, דקמא קמא בטייל. [והפוסקים דנו בסברה זו].

תוד"ה קפיד. פרשב"ם דקפיד לכתחילה דוקא. והאבודרהם [הו' בפוסקים רצו ב] כת' דיותר טוב לעשות הבדלה על כוס פגום של יין, מלהבדיל על שכר. והמג"א [שם] כת' דה"מ כשאינו חמר מדינה. אבל חמר מדינה עדיף, דהרי התירו לאכול בלא הבדלה אף דיכול לברך אפגום.

והטור [קפב] הביא מח' לענין ברכה"מ, דדעת רבינו יואל דאפי' בדיעבד ששאינו לו אחר אין לברך עליו. [אלא יברך בלא כוס] ומהר"ם מרוטנבורג היה נוהג לברך על פגום בשעת הדחק.

בא"ד ותימה א"כ האיך התירו לאכול קודם הבדלה משום קפידא דפגימה וכו'. והתוס' ר"ד כתב אע"פ שבדיעבד רשאי בכוס פגום מ"מ בכל דבר שיש בו סרך של איסור לא הקפידו חכמים על אכילה קודם הבדלה.

זוכריהו על היין וכו'. הרמב"ם [שבת כט א] כת' דצריך לזכור³ בכניסתו [קידוש] וביציאתו [הבדלה]⁴. ובסה"מ [עשה קנה] הביא מהמכילתא קדשהו בברכה, ואמרו [בסוגיין] זכרהו על היין. וקדשהו ביציאתו, כלומר ההבדלה היא ג"כ חלק מזכירת שבת מתוקנת ומצווה. וה"ה הביא דיש ראשונים דס"ל דהבדלה הוה מדרבנן⁵. וכן נקט התוס' ר"ד [בסוגיין, וס' המכריע עא].

תוד"ה זוכריהו. זכירה היא על היין [דכתיב] זכרו כיין לבנון, נזכירה דודיק מיין. ומבואר דביקדוש יש טעם נוסף דבעי על הכוס, מלבד הא דאין אומרים שירה אלא על היין. ועד"ז הביא המרדכי [קז]. טעם שלא לקדש על חמר מדינה.

בא"ד דויכולו ל"מ על הכוס וכו' אלא להוציא בני ביתו. [ולפ"ז לכאו' יוכל להוציא את בני ביתו אף בלא כוס]. והעירו דרשב"ם [בע"ב] כת' [גבי מקדש על פת] שאומר עליו ויכולו. ומשמע שהוא מצורת הקידוש⁶.

בא"ד ומה שרגילין לומר ויכולו אחר התפילה בכל רם משום יו"ט שחל בשבת וכו'. [ותקנו לכל השבתות, שלא לחלק⁷]. וההג"מ [ט] הביא בשם המדרש דנהגו ג' פעמים ויכולו כנגד ג' פעמים 'אשר' דכתיב בויכולו.

והמרדכי [וכן הטור רסח ז] הביא לומר ויכולו בקול רם ומעומד משום עדות להקב"ה על מעשה בראשית, ולכן צריך שיעמדו ויאמרו יחד⁸. והחזו"א [לח י] נקט דתוס' דידן פליג, דהול"ל דבעי בקול רם⁹.

והט"ז כתב דיחיד לא יאמרנו, והמשנ"ב [יט] הביא דיחיד רשאי לאומרה, ויתכוון כקורא בתורה. ואי"צ עמידה. וטוב לומר בציבור דעדה שלימה בעינן להעיד להקב"ה, ועכ"פ יהיה שתיים. אבל החזו"א [לח י] כתב נר' דאין להדר אחר שנים, דלא מצינו הידור של שנים [אלא ציבור] ויש לחוש דמחזי כמעמיד עדים על מעשה בראשית.

ועוד כת' המשנ"ב שימחר תפילתו שיאמר ויכולו עם הציבור. והחזו"א חלק דעיקר ויכולו יוצא בתפילה עם הציבור¹⁰, ומה שחוזרין אחר התפילה הוה הידור בעלמא. ואילו מעלת המאריך בתפילתו מתבאר בגמ'.¹¹

בא"ד ונר' דקידוש על היין אסמכתא וכו' כדמשמע [נזיר ג:] מושבע ועומד וכו'. [בתמיה, דאין בזה חיוב מדאורייתא ואמאי איצטריך לאסור¹¹]. וכ"כ תוס' [נזיר ד. ושבועות כ:] וכ"כ רוב

2 [אך לשון הראשונים להיפך, דאין להקפיד אם הם פגומים].

3 ודרש זכור, כלומר זכריהו בזכירת שבת וקידוש.

4 וכו"ד הריטב"א בשיטמ"ק [ביצה ד:]: דאף הבדלה של יו"ט הוה מדאורייתא, בין קדש לחול. [וביאר עפ"ז מ"ד דבספיקא דיומא מבדיל בין יום ליום. דבברכות של תורה יכול לברך על הספק].

5 וכ"מ ברא"ש [נזיר ד. הו' בסמוך]. ורע"א ציין דכ"מ בתוס' [שבועות כ:].

6 ויש לדחות דתוס' הביאו טעם התקנה, אבל גדר התקנה קבעוה כחלק מקידוש.

7 והחזו"א נסתפק המתפלל יחיד, האם יש לו לכפול אחר התפילה. ובי"ט חייב לומר ויכולו, אבל בשאר שבתות יל"ד אי תקנו.

8 דכתיב ועמדו ב' האנשים, דבעי' שיעידו יחד בקול רם. והמג"א [שם י] הק' דעדים אי"צ להעיד יחד, אלא תוך כדי דיבור. והחזו"א כת' דהכא בעי' שיהא ניכר ומפרסמה מילתא.

9 ויל"ד דהמרדכי הביא דברי התוס', וכת' כן.

10 ומשמע דכוונתו דכיון דעיקר תפילתו עם הציבור, חשיב ויכולו עם הציבור [ואף שאינו אומר ויכולו בשעה שהציבור אומר], ועוד דאינו בקול רם.

11 ועד"ז כת' הרמב"ם [נזירות ז יא] דאי"צ דנזיר אסור ביין קידוש והבדלה, דאינו אלא מדברי סופרים. [אך יש שפי' כוונת הרמב"ם דהוה מדאורייתא, אלא דכיון דדרשי' מדרשא קרי ליה דברי סופרים, וחל עליו שבועה].

הראשונים [רמב"ם שבת כט א].

אבל המפרש [נזיר שם] מבואר דהוה דאורייתא [וקו' הגמ' דלא חל עליו שבועה כיון דמושבע ועומד¹²]. וכ"כ התוס' ר"ד [וכן ס' המכריע עא] בשם הפרדס, דהלל"מ דיקדש אפת או יין¹³. והוסיף דה"מ היכא דאכל אח"כ סעודתו¹⁴, אבל מי שצם בשבת אינו מתחייב. וע' בסמוך].

ובפי' הרא"ש [נזיר שם] הק' דמ"מ מבואר [בע"ב] דאפשר לקדש על פת, א"כ היכי ס"ד שיחשב מושבע ועומד¹⁵. והתוס' ר"ד תי' דודאי לכתחילה יקדש על פת. אבל אם מיהר וקדש על היין, מחוייב לשנות. והשא"א [ס בסופו] כת' דמ"מ י"ל דקו' הגמ' היכא דאין לו פת או חמר מדינה [למ"ד דמהני], וכה"ג הנידון שיהא רשאי לשנות. והתוס' ר"ד חזר והסיק כדעת תוס', דעיקר קידוש מדאורייתא הוא להזכיר השבת, ויוצא בתפילתו.

קידוש בתפילה - ובשו"ת הרשב"א [ד רצה] ביאר דהמצוה דאורייתא לקדשו ולומר שבת היום כעין קידוש יובל¹⁶. והמצוה לקדש השבת בשבח וקילוס, וכל אחד לפי שיזדמן לו מענייני שבחו וקידושו¹⁷. ואנשי כנה"ג תקנו לה ברכה ברכה ונוסח.

והמג"א [ר"ס רעא] כת' דיוצא מצוות קידוש דאורייתא בתפילה¹⁸. [וכ"כ התוס' ר"ד בסוף דבריו]. והמג"א הביא דכ"מ בגמ' [ברכות לג:]: דהבדלה הוה כמו קידוש, דאע"ג דמקדש בצלותא מקדש על הכוס, אף הבדלה נמי וכו'. ואת"ל דל"ש קידוש בתפילה, א"כ מה ראייה להבדלה. דהא מבואר שם דודאי יש תקנת הבדלה בתפילה¹⁹. ורע"א כתב דיוצאין כשאומר שבתא טבא²⁰.

ועפ"ז דנו הפוסקים [רעא ב] דאף דבן ג"ג שנים אינו יכול להוציא אשה בקידוש²¹, שמדאורייתא לא סמכי' אחזקה שהביא סימנים. אבל אם האשה התפללה מעריב א"כ חייבת רק מדרבנן²², ובדרבנן מוציאה.

אך יש אחרונים שדנו [בדעת חלק מהראשונים] דכיון דרבנן תקנו דצורת קידוש ע"י כוס, עי"ז אף מדאורייתא אינו יוצא בתפילה [וע"ד מש"כ תוס' [סוכה ג.] דהעושה מצוה שלא כתיקון חכמים אינו יוצא אף מדאורי'²³].

12 ותוס' הק' דא"כ שפיר איצטרריך קרא לאסור, וקמ"ל דחל שבועה על מצווה זו. אך לדעת המפרש לא אמרי' בזה דגלי קרא [ודוקא היכא דנשבע, ע"ש בגמ']. [וכן הביא התוס' ר"ד בשם י"מ דנזיר רשאי לשנות יין קידוש והבדלה. והביא דר"ת דחה, וכדעת תוס'].

והראב"ן [שו"ת בסוה"ס ד"ה הקשה] ביאר דברי הגמ' דהיכא דנשבע להדיא לבטל את המצווה חל עליו, אבל בסתמא אמרי' דלא נתכוון לאסור דבר מצווה. ומש"ה רשאי לשנות יין קידוש. [וע' שא"א ס שתמה בזה]. ובגמ' [נזיר מד.] אי' דאיסור יוצא מהגפן לנזיר לא הותר מכללו. והמפרש הק' דהותר לקידוש [ולשיטתו], ותי' דלא חשיב הותר מכללו, ע"ש.

13 ומבואר בדבריו דטעם הדבר דבעי' קידוש במקום סעודה, במקום עונג [מדאורייתא]. [אך מבואר דסגי בזה הכוס של קידוש וכן פת שקידש עליו. ולכא"ל לפ"ז מבואר דהשומעים אי"צ לשנות, ולא בעי' במקום עונג. ונראה לפ"ז דיש ב' דינים קידוש במקום סעודה, דמדאורייתא סגי בשתיית הכוס. ומדרבנן קבעו דוקא סעודת שבת, וע"פ הגדרים דלעיל קא].

14 וע"פ הנ"ל דאף דמדאורייתא לא בעי' גברי קידוש במקום סעודה, מ"מ עיקר הקידוש מישך לסעודתו. ועוה"ק דהבדלה ודאי לא הוה דאורייתא. [אבל דעת הרמב"ם [כט א] דילפי' מהך קרא דאף הבדלה דאורי'. אלא דס"ל דא"צ על הכוס]. והתוס' ר"ד כת' דל"ג הבדלה, דודאי הבדלה הוה תקנ"ח. [עכ"פ על הכוס].

15 ע"כ מדברי השואל שם. [ואפשר דהרשב"א פליג. דדעת השואל דגדר קידוש לקבוע היום. והרשב"א חלק דהוה גדר קילוס היום].

16 והרשב"א הביא דר' חנינא שהיה אומר נצא ונקבל פני שבת מלכתא כו' ואומר בואי כלה וכו' וכי"ב בקריאת פסוקי קדושת השבת, ובקריאת ויכולו או ושמרו בני ישראל את השבת, וכו'. וכל אחד ואחד אומר, כפי שיזדמן לו מענייני שבחו, וקדושתו, והזכרת קדושתו. והמצוה מדאורייתא הוה בלא נקיטת חפץ, לא כוס, ולא פתו. [וכן אי"צ ברכה, וכנ"ל].

17 והמנח"ח [לא א] כת' דמ"מ בעי דיבור, ואינו יוצא במחשבה.

18 והביא"ה [שם בסוגריים] כת' דלדברי שא"ר יש לדחות דכוונת הגמ' דאף הבדלה תקנו על הכוס, ועקרו של"מ כלל הבדלה בתפילה.

19 [ועד"ז מבואר בשו"ת הרשב"א הנ"ל]. והביא"ה [רעא ב בסופו] תמה דמבואר ברמב"ם דבעי' להזכיר 'שבח' השבת. ועוד דן הביא"ה [שם א] דאיתא [לקמן קיז] דבעינן להזכיר יצ"מ, והאיך יוצא בתפילת ליל שבת דבנוסח התפילה דידן לא הוזכר [ע' לק' שם]. [וכה"ק המנח"ח הנ"ל]. [והביא"ה כת' דאפשר דהוה מדרבנן, ועי"ש עוד]. ועפ"ז נסתפק הביא"ה האם יוצא מדאורי' באמירת ויכולו. [ובשו"ת הרשב"א הנ"ל מבואר שיוצא].

20 [וע' רע"א [שו"ת ז] והמשנ"ב [שם] עיצות האיך יעשו].

21 והמשנ"ב כת' דהוה ס"ס, ספק אי יצאת מדאורייתא בתפילה [וכדעת המג"א הנ"ל]. ואת"ל שלא יצאת, שמא הביא סימנים.

22 {אמנם כ"ז אי נימא דחכמים קבעו צורה למצוות קידוש דאורייתא. אך יש שדייקו מלשון הרמב"ם [כט א], דהוה ב' דינים, ולא שקבעו חז"ל צורה לקיום מצוות קידוש. אלא דמצוות עשה מה"ת לקדש את היום בדברים. ומדברי סופרים תקנו [מצווה נוספת מדרבנן] לקדש ולהבדיל על היין. [וי"ל עוד דיהו"כ שחל בשבת, לא תקנו שלא יצא מדאורייתא בתפילתו. ומש"ה לא פלוג, ואף בכל שבת יוצא בתפילה].

אבל **המשנ"ב** [רעא ב] פקפק שהעולם אין מתכוננים לצאת מצוות קידוש בתפילה, וק"ל מצוות צריכות כוונה. ולא יצא יד"ח בתפילה²⁴. ואדרבה טוב יותר שיצא המצוות עשה דאורייתא בקידוש על היין או פת כדין [כתיקון חכמים].
אבל **התוס' ר"ד** [בסו"ד] **דבה"ג** כת' דצריך להזכיר שבת בקידוש ובתפילה, מ"ט זכור וזכרתם, וכתבי תרי קראי²⁵. ו**התוס' ר"ד** דחה דהוה מדרבנן ואסמכתא²⁶.

ובגמ' [שבת כג:] אי' דנר שבת קודם לקידוש היום [משום שלום בית], ומי שאין לו מעות לשניהם יקח נר. ומסקנת הגמ' דאף נר חנוכה קודם [משום פרסומי ניסא]. ו**הראשונים** הק' דקידוש דאורייתא, והאיך דחינן משום מצוה דרבנן. והר"ן [שם י. בדה"ר] תי' דאפשר לקדש אריפתא, ומקיים מצווה דאורייתא²⁷. ו**הריטב"א** [שם] תי' עוד דאפשר ג"כ שיוצא בקידוש של תפלה, וכמו שיוצאים ביה"כ.

ורע"א [רעא א] הביא דמדברי הר"ן [הנ"ל] מבואר דקידוש על יין או פת מדאורייתא, ואינו יוצא בתפילה²⁸. ועוה"ק רע"א מדברי רבינו יונה והרא"ש [לע' קא]. שדנו דמקדש בביהכ"נ להוציא האורחין מדאורייתא [אף דלא הוה במקום סעודה]. הא מדאורייתא יצאו בתפילה²⁹.

ו**הריטב"א** [הנ"ל] הוכיח דיוצא בתפילה, וכמו יום הכיפורים. וכן הוכיח **רע"א** [שם] דביוה"כ שחל בשבת³⁰ אין מקדשים לצאת יד"ח קידוש דאורייתא. וע"כ שיוצא בתפילה³¹.

וכה"ק **התוס' ר"ד** אמאי אינו מקדש בלא סעודה ביה"כ שחל בשבת, אי נימא דעיקר קידוש היום [מדאורייתא] הוא לקדש אף בלא כלום [בלא יין ופת³²]. והוכיח מזה דאין קידוש נוהג אלא בסעודה [אף מדאורייתא]. אבל יוה"כ דליכא סעודה אינו חייב בקידוש.

ו**התוס' ר"ד** הביא עוד [לע' קא]. דחשש שמא מתעקרא שרגא ולא אכלי, והק' דכיון דאינם אוכלים סעודה יקדשו בלא סעודה³³. וע"כ דאין קידוש אלא היכא דעתיד למיסעד. [ודלא כמו שהביא בשם ס' הפרדס].

ולדעת הנך ראשונים דקידוש על הכוס דאורייתא, י"ל דה"מ כשאוכל לבסוף. אבל היכא דאין לו סעודה אינו מתחייב בקידוש כלל³⁴.

אבל **המאירי** [קא. ד"ה זה] כת' דהתם איירי שבשעת קידוש היה דעתם לאכול [בביתם אח"כ], ואירעה סיבה שמפקעת אכילתם [שכבה הנר]. אבל כל שאין דעתם לאכול ודאי מקדשין בלא אכילה³⁵.

ו**התוס' ר"ד** הוכיח דביוה"כ שחל בשבת יוצא יד"ח קידוש בתפילה. והא דחזר ומזכיר על הכוס הוה מדרבנן [וכתוס']. [וצ"ע למאירי].

24 אבל **המחצה"ש** [רעא ב] כת' דעל כל פנים נתכוונו להתפלל תפלת שבת, וכיון דנתכוון להזכיר את יום השבת די בזה לצאת קידוש דאורייתא. דמי כתיב בקרא לעשות קידוש, זכרהו כתיב, והרי נתכוונה להזכיר את יום השבת.

25 ואף מועדים ילפי' משבת מה שבת בתפלת ועל הכוס אף יום טוב.

26 ע"פ מבואר מדבריו דס"ד דהוה מדאורייתא, וקמ"ל דיש דין הזכרה בתפילה מלבד דין קידוש [על הכוס]. ולכאו' הוה מקור נוסף דבעי' קידוש על הכוס או על פת מדאורייתא.

27 וכל"כ **בה"ג** בביאור ספק הגמ', דאפשר לקדש אריפתא. ו**הראשונים** הק' א"כ מאי קמ"ל, ודאי כיון דמקיים מצוות קידוש ודאי לא יבטל מצוות נר. [וע' רא"ש בע"ב]. ו**הרשב"א** [שם] כת' דמ"מ מצווה מן המובחר ביין, היכא דאינו חביב לו. וקמ"ל שעדיף נר על דין מצווה מהמובחר. והר"ן [הנ"ל] הביא דמדאורייתא די לקדש על הפת. אבל **במיוחס לר"ן** [שם] הביא בשם ר' **יוהננן** דאיירי בעני שאם יקנה שמן לנר חנוכה לא יהי' לו לא יין או פת שיוכל לקדש עליהן. [וכ"כ המאירי שם].

אבל **המג"א** [רסג ד] כ' דהרא"ש לא תי' כן, דס"ל דודאי עיקר אכילתו וסעודת שבת עדיף מנר שהוא שלום בית. ואם אין לו פת ודאי יקנה. ו**רע"א** [שם] כת' עוד דלדעת הרא"ש [לע' קא]. ע"כ איירי דיש לו פת, דס"ל דאין קידוש אלא במקום סעודה הוה מדאור' עיי"ש].

28 ועיול"פ דהוה תקנ"ח, אלא דתקנו צורת הקידוש, ועי"ז אינו יוצא אף מדאורייתא. [וע"ד תוס' סוכה ג: הנ"ל].

29 ודוחק דאיירי באורחין שאינם יודעים להתפלל. ועוה"ק רע"א דמדאור' סגי באמירת שבתא טבא.

30 ומבואר **דרע"א** הק' דוקא מיה"כ שחל בשבת, דיה"כ גופיה י"ל דלא נתחדש בו דין קידוש כלל.

31 ו**רע"א** נקט דאף הא דמבואר ברא"ש [לע' קא]. דקידוש במקום סעודה דאורייתא, ה"מ בקידוש על הכוס. אבל בתפילה מהני שפיר.

32 אלא שחכמים תיקנו לקדש על היין או על הפת מפני חובת הקידוש.

33 ומבואר דכוונתו להקשות דאף דק"ל מדרבנן דאין קידוש אלא במקום סעודה, מ"מ מי שאינו אוכל סעודה כלל יקדש בולא כלום. [וכקו' ביה"כ שחל בשבת]. [ויל"ד דהתם יכולים להמתין למחר, וביום השבת ודאי יהא להם סעודה לאור היום. ולכאו' מבואר בדבריו דעיקר זמן קידוש בליל שבת דוקא].

34 [ויוצא בתפילה. א"נ כה"ג לא נאמר דין קידוש על הכוס]. אבל **התוס' ר"ד** נקט בכוונתם שיאמרו ברכת הקידוש בלא כוס. [והק' מלע' קא. וכנ"ל].

35 והביא שגדולי הרבנים ס"ל שאף בשאין דעתם לאכול אין קידוש בלא סעודה.

אין לו יין או פת – המג"א [רעא א] הביא דמבואר בתוס' [בע"ב] דמי שאין לו יין לא יקדש כלל. והמג"א הק' האיך יעקור מ"ע דאורייתא, והוכיח דע"כ מדאורייתא יצא בתפילה.

אבל הברכי יוסף [רעב ט צו' בשע"ת שם ז] הביא בשם הר"י מלכו³⁶ דההולך במדבר ואין לו יין או פת, לאחר תפילתו יחזור ויאמר ברכת הקידוש. [וכ"מ מדברי המאירי הנ"ל]. והברכי הביא דהפ"ח [תרעח] חלק דיוצא יד"ח בתפילה. והפ"ח הוכיח כן מדברי ב"ה [לק' קיד. וברכות נא: וסוכה נג.] דיין גורם לקידוש. ופרש"י שאם אין לו יין או פת אינו מקדש³⁷.

והמג"א [רפט ד] כת' דהיכא דאין לו פת או יין, רשאי לאכול בלא קידוש [אף בליל שבת]. ולמד כן מדברי תוס' [קו:; והרא"ש שם] שכת' דבמקום שאין יין, הש"ץ אומר בביהכ"נ ברכה מעין ז', והאורחין יוצאים בזה. [ורש"י לאכול³⁸]. ול"ד להבדלה דאסור לאכול³⁹, דשאני אפוקי יומא מעיולי יומא. וכת' דמ"מ אם מצפה שיביאו לו ימתין⁴⁰ עכ"פ עד חצות⁴¹ הלילה⁴².

ורע"א [שם] דחה ראיית המג"א דהתם ברכו ברכה מעין ז' בביהכ"נ, והוה מקום סעודה לאורחין, שאוכלים בביהכ"נ. ויוצאים בזה חובת קידוש. אבל אדם אחר שאינו אוכל בביהכ"נ, ואין לו פת או מיני תרגימא, הא לא הוי מקום סעודה. ואף כשיש לו מיני תרגימא, הא כשאוכל בביתו הקידוש שבתפילה לא הוה במקום סעודה. וי"ל דאסור לו לאכול.

בא"ד ועוד מ"ל וכו' המברך צריך שיטעום זהו מדרבנן. [וכ"כ תוס' שבועות כ:]. ומדאורייתא מקדש על הכוס, ואי"צ לשותות. והראמ"ה תמה האיך עקרוה ביה"כ שחל להיות בשבת. די ש לקדש מדאורייתא ולא ישתו ממנו. [ובגמ' עירובין מ: מבואר דאין מברך על כוס כשלא ישתו ממנו]. והראמ"ה [שבועות שם] כתב דמדאורייתא בעינן עכ"פ ראוי לשתייה. ועוד תי' דבעינן ראוי להיות במקום סעודה [וכ"כ התוס' רי"ד הנ"ל]. ולכן א"א לקדש ביה"כ.

קידושא רבה

ביום מנין וכו' ביום מאי מברך וכו'. רשב"ם פי' דקו' הגמ' דבברייתא [לע' קה.] אי' דאין בהם קידוש על הכוס.

והמהר"ם חלאוה כת' דעיקר קידוש בלילה, כדרך שבי"ד מקדשין המועדים. [וצ"ב היכן מצאנו דשייך ללילה⁴³, וצ"ל דכוונתו דגדר קידוש הוא לקדש היום, וכעין קידוש ב"ד⁴⁴. ועפ"ז מסתבר דהוה בלילה].

אמר רב יהודה בפה"ג. פרשב"ם דמברכים על הכוס לכבוד שבת. ויש בזה ענין 'שיר', ואין אומרים שירה אלא על היין⁴⁵.

ורבינו דוד תמה דבמה שמברך ברכת הנהנין אינו מקדש את השבת, ובמה הוה קידוש. והר"ן תי' דראו חכמים לעשות זכר לקידוש, משום דכבוד היום עדיף⁴⁶. אבל רבינו דוד דחה דאין לומר דהוה זכר

36 וציינו דכ"ד מהר"ם בן חביב בשו"ת קול גדול [צד]. וכ"מ במאירי [קא. הנ"ל]. וכ"כ המאירי [ברכות נב. סוד"ה ולענין] דמברך ברכת הקידוש בלא פת ובלא יין. שהרי מצינו קדוש בלא כוס למי שהיה יושב ואוכל וקדש עליו היום. [וצ"ב ראייתו. ואי כוונתו לדברי הירושלמי דאי"צ ברכה על הכוס, כוס מיהא בעינן].

37 וכ"כ בשו"ת ר"א בן הרמב"ם [פד וקט] שבמקום שאין להם יין או פת [אלא פת קטנית, ומיץ של פירות אחרים] לא יקדש על דבר אחר. ואם ירצה שיתחנכו הילדים ולא ישכחו תורת קידוש, יקרא את הקידוש בלא שם ומלכות, על שתיה שלהם או על מאכל דראה או מה שיהיה. ויאמר רק 'אשר קדשנו במצוותיו ורצה בנו וגו' ויחתם ברוך מקדש השבת.

38 ואף שאין יודעים לקדש על הפת. [וא"א שהש"ץ יקדש על הפת בשבילם].

39 והשעה"צ [שם ז] הביא דאף בהבדלה יש בזה ב' דיעות. ומש"ה הקיל [דלא כרע"א, ע' בסמוך] דהוא מילתא דרבנן ונוגע לשלום בית.

40 ומבואר דס"ד דהמג"א דכל שאין לפניו עכשיו יין, רשאי לאכול. ובזה דחה דאם מצפה שיביאו לו, ויוכל לקיים מצוות קידוש וסעודה, אסור לאכול קודם קידוש.

41 [ויל"ע מהיכן למד שיעור חצות הלילה. דלכא' משום מצוות קידוש אין חילוק לאחר חצות. ויל"פ דחשיב שעבר זמן סעודת שבת]. והמשנ"ב [י' כ] דאדם חלש אי"צ להמתין, ויסמוך על קידוש בתפילה. [ויל"ד באופן שבשעת תפילה סבר שיהא לו, ולא נתכוון לצאת].

42 [וכת' דבקידוש היום אי"צ להמתין. דהא י"א שמותר לאכול קודם וכדאי הם לסמוך עליהם בשעת הדחק].

43 [דהא בי"ד אינם מקדשים את המועדים בכניסתן, אלא ממילא ע"י קידוש החודש מר"ה. וא"ת כוונתו דמקדשין את החודש, אדרבה הא אין קידוש החודש בלילה אלא למחרת. ואולי כוונתו דמקדשין יובל. אך אף זה לא מצאנו אי הוה בלילה].

44 ועד"ז כ' הרמב"ן [שמות כ ח] דגדר קידוש שייך להא דבי"ד מקדשין את המועדות. וכן השואל לשו"ת הרשב"א [ד רצה].

45 ונח' הראשונים ביסוד קידוש זה, האם הוא קידוש ושירה ליום, או רק זכר, או דהוא קביעות סעודה על היין. וע' בסמוך.

46 וביאר דלאו מענין קידוש הוא. אלא שאין אומרים שירה אלא על היין. ומברכים על היין תחילה שלא כסדר שאר

לקידוש דרבנן, דא"כ הוה תקנ"ח. ולא שייך אסמכתא מהכתוב⁴⁷.

ורבינו דוד כת' דברכת בפה"ג דהכא הוא כדי שיהא קובע סעודתו על היין בשבת ויו"ט⁴⁸. וקורין אותו קידוש, שסומך בה סעודתו⁴⁹, וכמו שסומכים קידוש על הסעודה⁵⁰.

ורבינו דוד כ' דלפ"ז בכל סעודה שעושה ביום צריך לברך בפה"ג, שהרי לא הו' מתורת קידוש ממש, דנימא שהוא כבר יצא ידי חובתו⁵¹. והביא דכ"כ הרמב"ם [שבת ל ט] דצריך לקבוע כל ג' סעודות על היין ולבצוע על שתי ככרות⁵².

ורבינו יונה [ברכות לו:] הביא בשם הרמב"ם שחייב לקדש בסעודה שלישית כמו שחייב בג' סעודות, וחלק שלא מצינו שיהיה חייב לקדש אלא פעם א' ביום ופעם א' בלילה⁵³. וכיון שקידש ביום יצא ידי הקידוש מכל היום. ומה טעם הוא לתלות הקידוש בג' סעודות⁵⁴.

אבל **הכס"מ** [וב"י רצא] כת' דאף הרמב"ם לא כת' שיקדש לפני סעודה שלישית, אלא שיקבע סעודתו על היין. וישתה יין בסעודתו⁵⁵. וכן **רבינו דוד** הביא דלשון הרמב"ם [כט י] דמצוה לברך על היין קודם שיסעד סעודה שניה. ודייק דוקא סעודה ב', ולא סעודה ג'. [וכן דייק הב"ב בבח"ב שם].

שם. בפה"ג. המרדכי כת' דאף שמברך רק ב"פ הגפן הוי שפיר הכירא שהוא שבת, דבשאר ימי השבוע היין בא לאחר ברכת המוציא.

והפוסקים [משנ"ב רסט ב] הביאו דיש נוהגין לומר פסוקים [ושמרו בני"י וגו'] על הכוס. דהוסיפו לומר שירה על היין. אך מבואר דהוה תוספת מנהג, ואינו עיקר הקידוש.

ויל"ד אי עיקר התקנה הוא בברכת ב"פ הגפן⁵⁶ או משום שתיית היין⁵⁷. ועפ"ז אפשר דהכא בעינן שהמקדש ישתה את הכוס, ולא רק משום שהוא גנאי לכוס של ברכה כשאינם שותים⁵⁸.

והביאו בשם **הגר"ז** דבקידוש רבה צריך שהשומעים ישתו מהקידוש, דצריכים לצאת בקידוש. ולא סגי בשמיעת הברכה אם אינם יוצאין.

אך סתימת הפוסקים דמהני להוציא בני ביתו [ורק לכתחילה צריכים לשתות], דלא חמיר מקידוש הלילה. ויל"ד בגדר הדבר, ואפשר שיכול להוציאם בחובת ברכת הגפן [אף שאינם שומעים]. ועוד אפשר דשומעים דברי המקדש לקבוע כוס של ברכה לסעודה⁵⁹.

והגר"א [רעא יד] הביא מקור למש"כ הראשונים [רשב"ם ותוס' לע' ק:] דמצוה מן המובחר שיטעמו השומעים בקידוש, דמבואר [בגמ' בסמוך דגחין וכו'], שהשומעים היו שותים. ויש שהעירו דמבואר דלא כגר"ז, דלדברי הגר"ז שאני קידושא רבה שצריך שישתו. והאיך למדו מכאן לשאר כוס של ברכה⁶⁰.

סעודות, דהוי כעין שבח ושירה לקדושת של יום.

47 ולכא' כוונתו דגדר אסמכתא שייך רק בדין שתקנו כעין דאורייתא. אבל הכא שתקנו דהוה זכר לדין דרבנן, כה"ג ודאי לא שייך רמז בתורה. [אבל הר"ן כת' דהוה זכר, וקרא אסמכתא בעלמא].

48 ומצוות קביעות סעודה על היין סמכו על הכתוב. ועד"ז כ' הר"ן [בתנ' הב'] לפי שאין אומרים שירה אלא על היין קבעו סעודת השבת על היין. ולא ראו להאריך בו יותר.

49 ועד"ז כת' **המהר"ם חלאוו** דאע"ג דאין בו זכר קידוש כלל, כיון דהוה קודם סעודה ובפריסת מפה [כקידוש הלילה] מש"ה קרי ליה קידושא רבא.

50 [ולפ"ז מבואר דעיקר התקנה שיהא במקום סעודה. משא"כ קידוש בליל שבת הוה רק תנאי בקידוש שיהא סעודה].

51 [אמנם בודאי ל"ש איסור לאכול קודם קידוש בשאר סעודות. אלא שעכ"פ יש מצווה וחיוב לקדש בכל סעודה שיאכל, אף בסעודה ג'.

52 וכ"כ **הרמב"ם** [שם י בסופן] ואח"כ יקבע סעודה ג' על היין ויאכל וכו'. [וקצת יש לדייק סדר לשון הרמב"ם, יקבע על היין ואח"כ לחם משנה. ויל"ד אי הוה בדוקא. וע' בסמוך].

53 דאמר' זכור את יום השבת לקדשו אין לי אלא ביום בלילה וכו'.

54 **ורבינו דוד** הביא דבריו, וכת' דאם הוא מטעם קידוש אה"נ. אלא דברכת היין ביום אינו משום קידוש, אלא לקבוע סעודתו על יין.

55 ויל"ד אי צריך דוקא כגדרי כוס של ברכה, או יכול לשתות מכוס שאין בו רביעית.

56 ויל"ד באופן שיוכל לשתות בלא ברכת הגפן [כגון שביך שתה קצת יין בלא כוונת קידוש. ולדעת הראב"ד אף לכתחילה רשאי לשתות קודם קידוש], דלדברי הירושלמי [הו' בתוס' קג:] יוצא חובת קידוש בלא ברכת בפה"ג. וכי ה"נ מהני לייחד כוס לקבוע עליו סעודתו, בלא ברכת בפה"ג [ואף השומעים אינם שותים ממנו כלל].

57 [ויל"ד ע"פ דברי רבינו דוד הנ"ל].

58 [אך הפוסקים לא חילקו בזה].

59 ובגדרי ברכות א"צ להתכוון לצאת, אלא בקביעות הסעודה. ועוד אפשר דשותה בשליחותם [וע' תוס' לע' צט:]. [ושמעתי בשם אדם גדול דבקידושא רבא א"צ שהשומעים ישמעו ברכת הקידוש. והוא חידוש].

60 ועד"ז יש להעיר לסברת רבינו דוד דיסוד קידושא רבה לקבוע סעודתו על היין, א"כ ל"ל דדוקא הכא יש ענין שאף השומעים יקבעו סעודתם על היין. ואין ראייה לענין שאר כוס של ברכה. [ואפשר דאף בקידוש ליל שבת שייך ענין זה. וצ"ע].

קידושא רבא. רש"י ורשב"ם פי' דהוא כינוי לברכת ב"פ הגפן, שמברכים אותו בכל קידוש⁶¹. ועוד פי' הראשונים [מהר"ם חלאה, ר"ן ועוד] ד'רבה' הוא כינוי, דקטן הוא. ועוד פי' דבפה"ג הוה ראש לכל הברכות.⁶²

והרמב"ם [כט י, ושו"ע רפט א] פסק דגם קידוש זה צריך להיות במקום סעודה, ואסור לאכול לפניו. **והראב"ד** השיג דרשאי לאכול קודם קידוש זה⁶³. ועוד דיכול לקדש על הפת⁶⁴. [והפוסקים [משנ"ב רפט י] דנו דעכ"פ נפק"מ כשיש לו פירות וכדו', דאינו יכול לקדש עליהם⁶⁵].

והראב"ד כת' דהא דדרשי' אף ביום הוה אסמכתא, דכבר נתקדש היום על היין בכניסתו⁶⁶. א"נ הך דרשא איירי באופן שלא קידש בלילה⁶⁸.

והשו"ע [רפט א] פסק דמ"מ רשאי לשתות קודם התפילה, שעדיין לא נתחייב בקידוש. [וביאר דגדר התקנה דחל על הסעודה, וחובת קידוש בזמן שמחוייב בסעודה. ולא חל בתחילת היום].

והמרדכי [לע' קא. בסופו] כת' דמי שמתענה בשבת, לא יברך לבני ביתו קידושא רבא, דכיון דהוה רק ברכת בפה"כ שמא הוי כמו ברכת הנהנין שאינו מוציא אחרים כשאינו אוכל עמהם⁶⁹. [וכדאי' [ר"ה כט] דאף ברכת המוציא דסעודת שבת א"א להוציא. ואף דאי' [במסקנא כט:] דברכת היין דקידוש יכול להוציא, דהוה חובה. אבל קידושא רבא הוה ברכת הנהנין בעלמא].

אבל הב"י [ורמ"א רעג ד] הביא דדעת רב' ירוחם שיכול לברך, כיון דמברך משום מצות קידוש מוציא את האחרים⁷⁰.

והב"י הביא דנח' הראשונים כע"ז בברכת ב"פ האדמה דטיבול ראשון, דדעת הרא"ש [לק' קכ, לו] דיכול להוציא אחרים אף כשאינו טועם עמהם. [וע' בפוסקים תפד]. והב"י נקט דתלי הא בהא.

רב אשי איקלע וכו' סבר מאי ניהו וכו'. פרשב"ם האריך לדעת אם יתרהב א' לשתות, ואל"כ יברך קידוש הלילה כמנהגן. מבואר ברשב"ם דרב אשי נסתפק שמנהגן היה לברך ברכת הקידוש בשבת בבוקר, והיה עושה כמנהגן.

והאחרונים [ראמ"ה] הק' דכיון דלמנהגו של רב אשי אין מברכים כן, האיך רשאי לברך לפי מנהגם. אבל המכתם כתב שסבור היה שלא קדשו בלילה, שפשעו או נאנסו, ולא רצה לשאול אותם⁷¹.

ובשרית חיים שאל [צט] הביא לדון במי שאינו נוהג לברך על הלל ב"ח, והיה חזן במקום שנהגו לברך. וכת' דלכאו'

61 [ואף דאינו מעיקר הקידוש, ע' מש"כ לע' קג; מ"מ הורגלו לקדש כן].

62 ועוד כת' הרמב"ן [עה"ת שמות כ ח] ע"ד הסוד דזכירה [רמז למצות העשה] ביום ושמירה [כנגד לא תעשה] בלילה, ומש"ה ברכת היום נקרא קידושא רבא, שהוא הקדוש הגדול. דמידת זכור הנרמז במצות עשה יוצא ממדת האהבה, והוא למדת הרחמים. ואילו מידת שמור במצות ל"ת הו' למדת הדין, ויוצא ממדת היראה. כי הנשמר מעשות דבר הרע בעיני אדוניו ירא אותו, ומצות עשה גדולה ממצות ל"ת, כמו שהאהבה גדולה מהיראה.

63 וכן הסכים רבינו דוד לשיטתו הנ"ל, דאין 'חובת קידוש'. אלא לקבוע סעודתיו בשבת על היין. [ויל"ד דה"מ לשיטתו דכל סעודות שבת בעי' קידוש. אבל אי נימא דיש דין לקבוע תחילת אכילתו ביום השבת על היין. י"ל דאינו רשאי לאכול בלא קביעת סעודת שבת].

64 אבל הפוסקים [רפט ב] כת' שבשבת ביום יקדש על שכר ולא על פת, כדי שיהא היכר.

65 והשו"ע [רפט ב] פסק דאם אין לו יין יקדש על שיכר. ואם אין לו, יאכל בלא קידוש. והמשנ"ב דן אי כוונת השו"ע שיקדש על הפת [והלשון צ"ע, מהו שאוכל בלא קידוש. דהול"ל שמתקיים דין קידוש בפת]. או דאיירי דיש לו רק פירות, ויאכל בלא קידוש כלל.

66 וצ"ב כוונתו דהא מ"מ תקנו לחזור ולקדש ביום, ונימא דאסור לאכול קודם שיקדש. ואפשר [דמסתבר לו] דאינו גדר קידוש היום, אלא דין על הסעודה. א"נ האיסור לאכול קודם קידוש הוא משום דדרשי' בכניסתו, שיהא תחילת אכילתו. אבל ביום לא שייך לכניסת היום.

67 וכל"כ המהר"ם חלאה דכבר נתקדש היום פעם א', אלא שחכמים תקנו לקבוע סעודתו על היין. ועפ"ז כת' דנשים פטורות מקידושא רבא, דאינו אלא מדרבנן. [אבל הפרמ"ג [רפט מ"ז] נקט דחייבות].

68 ולפ"ז נתחדש בדברי הראב"ד דקידוש ביום הוה גזיה"כ, דנתחדש זמן נוסף. ולא משום דזמנו כל השבת.

69 [ולשון המרדכי 'שמא', ומבואר דהמרדכי נסתפק בזה]. והמג"א [תקצז ג] הביא שר"ת מהר"ם [ד נד] דמהר"ם מרוטנברג נתענה בר"ה, וקידש קידושא רבא להוציא בני ביתו. ואמר הטעם שהוא מדאורייתא. [והפרמ"ג ביאר דמש"ה יכול לצאת ולהוציאם אף שאינו במקום סעודה. דקידוש במקום סעודה לאו דאורי'. וכמ"ש הרא"ש לע' קא]. והמג"א כת' ע' ס' רפט, והמפרשים ביארו כוונתו להק' דקידושא רבא ודאי הוה מדרבנן. [וצ"ע]. [ולכאו' מדברי המהר"ם מבואר דאפשר להוציא בקידושא רבא, א"נ כת' הטעם דוקא משום שהוא מדאורי'. וטעם זה צ"ב].

70 והמשנ"ב [רעג יט] ביאר כיון דהוא מצוה ועיקרו נתקן שלא בשביל הנאה, משא"כ המוציא של שבת דאינו מוציא אם אינו אוכל עמהם וכו'. [ויל"ד לסברת רבינו דוד עיקר הדין לקבוע סעודתו על היין. ועיקרו ברכת הנהנין, אלא דהוה חובה. ובאמת רבינו דוד כת' דאינו יכול להוציא אחרים אא"כ אף הוא ישתה עמו].

71 [וכן הוכיח בהג' הראמ"ה מקו' זו]. אך בדברי רשב"ם מבואר דסבר שזה היה מנהגם.

אינו רשאי לברך לפי מנהגו, ואף אינו מוציאם יד"ח דאינו מחוייב בדבר⁷². אך שוב הביא דבסוגיין מבואר דרב אשי היה מברך לפי מנהגם. וחילק דמנהג שאני, דכיון דנתקן המנהג ע"פ גדולים אף הוא שייך לחיוב מנהג בני עירם.

תודה הוה גחין. וא"ת וכו' אין המסובין רשאים לטעום עד שיטעום המברך. והרא"ש כת' ד"ל שפשט ידו לשתות, ועדיין לא שתי⁷³. ו**תוס'** [ברכות שם] כת' דשתה כדי להראות מעשה של"צ לומר יותר.

ועוד כת' **תוס'** [שם] דשמוא יש חילוק בין אכילה לשתיה⁷⁴. ו**תוס'** [שם] הביאו מה**השר מקוצי** דהיכא דהבוצע נותן לכל א' חלקו רשאים לאכול, ואי"צ להמתין עד שהוא יטעום [והפוסקים הביאו מהירושלמי דלא כן, וכ"פ השו"ע⁷⁵].

ויל"ד בטעם הדבר דאינו רשאי לברך, האם הוה מהלכות ברכות, שעדיין לא חל הברכה לגמרי⁷⁶. או דהוה מדיני דרך ארץ⁷⁷ [וכאינך דהתם].

ועוד כת' **המאירי** שכשיש זקן מופלג חולקין לו כבוד [ואוכל קודם המברך]. ואף הוא בעצמו רשאי ליטלה לעצמו בלא רשות.

בא"ד ומכאן יש להוכיח דאי"צ לשפוך מכוס של ברכה לשאר כוסות וכו'. יש לדון מה הגדר בהא דיש לכל א' כוס לפניו, אי אמרי' דכה"ג נחשב דכל א' מקדש אכוס ידיה⁷⁸ [אף שמוציאו בברכתו], וכ"ה לשון הרא"ש דאנו רואים שכל א' קדש על כוס שלו. אך בתוס' משמע דעיקר הכוס של ברכה ביד המקדש, אלא דיש ענין שישתו אינך מכוס ידיה⁷⁹.

בא"ד ומיהו היכא דפגימי צריך שישפוך כדי שישתו מכוס שאינו פגום. אבל דעת הרא"ה [הו' בב"י קפב ד] דרק במברך מקפידים שישתה מכוס שאינו פגום. וכ"כ רבינו דוד [לקמן קח.].

והט"ז [קפב ד] כת' דצריך לשפוך להם קודם שישתה, ועי"ז מתקן כוס שלהם. אבל למה שנהגו דשותה ואח"כ שופך, א"כ מה מהני שנותן להם מכוס פגום. וכת' דאף היכא דרק למברך כוס, השומעים שותים מכוס פגום. אלא דלא אפשר בענין אחר⁸⁰. אבל **המשנ"ב** [שם כד] כת' דלא איכפ"ל דהמברך שתה קודם, כיון דמתחילה היה כוס שלם, וכולהו כחד חשיבי⁸¹.

בא"ד אע"ג דשתייה אינה מעכבת, כדאמרי' [עירוב' מ:]. דאי"צ שהמברך ישתה, וסגי שאדם אחר ישתה מכוס של ברכה. וכ"ש דאינו מעכב שתיית כל השומעים. אלא דמ"מ יש בזה מצוה מן המובחר [וכמ"ש תוס' לע' ק.]. [והגר"א [רעא יד] הוכיח כן מסוגיין, דמבואר שהיה כוס לפני המסובים].

לענין גיטין וכו' ותלתא בתר שבתא, ארבע וכו' קמי שבתא. בהג"מ [תפילה יג ש, והו' במהר"ם חלאוה כאן] כת' דאף לענין קריאת שנים מקרא וא' תרגום, בדיעבד מהני להשלים עד יום ג'. והביא דר' פרץ דחה דהתם בעי' השלים עם הציבור, עד שהציבור יתחילו פרשה אחרת [בשבת מנחה].

שם. ונח' הראשונים מה השיעור כשאומר 'לאחר הרגל'. והר"ן [גיטין ס"פ ז' לט: בדה"ר] הביא ד"מ דהוה ג' ימים כמו לאחר השבת. ודעת הרמ"ה [ושו"ת הר"ף] דמחצית הזמן שבין רגל לרגל⁸², וכמו לענין שבת. ור"ח כתב דלאחר הרגל ט"ו יום. [והרמב"ן תמה מנ"ל⁸³]. [ועי' לק' קז].

72 והביא דה**פ"ח** [ס"ס תפט] כת' דאף מי ששכח ספירת העומר יום א' [דאינו רשאי להמשיך לספור בברכה] אינו יכול להוציא חבריו, דהוא אינו מחוייב בדבר. ואינו מוציא אחרים. והפ"ח הביא כן ממש"כ הר"ן [מגילה א: בדה"ר] דבן עיר אינו יכול להוציא בן כרך במגילה, שאינו מחוייב בדבר [היום]. ובשו"ת חיים שאל כת' דאף דשאר פוסקים פליגי בספירת העומר, היינו משום דחשיב מצווה בדבר אלא דדבר אחר גורם.

73 ובסו"ד כת' הרא"ש ד"ל דגחין להושיט לו כוסו שיתן בו קצת שאינו פגום.

74 ושוב דחו מהירושלמי דמבואר דלא פליגי מטעם אחר, משום שהיה כוס לפניו.

75 והט"ז כת' דא"כ הוה הפסק במה שמחלק להם קודם שהוא אוכל. ואין לומר דעכ"פ אצלם אין כאן הפסק, דאף הם אינם רשאים לאכול עד שיאכל הוא.

76 ועפ"ז מתפרש תי' התוס' דדוקא בברכת הנהנין דלא חל שם ברכה אא"כ המברך אוכל. ויל"ד במקום שהמקדש עצמו אינו שותה, אלא נותן לאחד לשתות מלא לוגמיו [ודלא כגאונים], האם יש להקפיד שמי ששותה עיקר הכוס ישתה ראשון.

77 וה**פרמ"ג** [הו' במשנ"ב קסז עו] כת' דאפי' כשאינו מוציאם בברכתו, אלא מברך כל א' על ככר שביד הבוצע, מ"מ דרך כבוד להמתין.

78 וכס"ד דתוס' [לע' צט:] דצריך שיהא לכל א' כוס לפניו. וביארו האחרונים דגדר שומע כעונה צריך כוס של השומע.

79 ויל"ד אי צריך שיעור רביעית בשאר כוסות. ועיל"ד בשאר גדרי כוס של ברכה [הדחה וכו']. וכן מבואר בתוס' דבשעת קידוש שאר כוסות היו פגומים, ומהני לתקן אח"כ.

80 אבל הכא דאפשר בענין אחר צריך לתקן פגימתו. ועפ"ז כת' דעדיף שיהא לכל א' כוס בפניו. [וצ"ע דתוס' והראשונים בסוגין לא כ"כ].

81 וה**משנ"ב** נקט כן כשאין לפניו כוס, ל"מ לשפוך קצת, שישתו גם מכוס שאינו פגום. וצריך דוקא לתקן הפגימה. [וכדברי הט"ז]. [וצ"ע].

82 ולאחר פסח יש לו חצי הזמן עד שבועות. ולאחר סוכות יש לו ג' חדשים, חצי הזמן עד פסח.

83 וכת' דאפשר שכשם בשבת מחצה לאחר ומחצה לפני אף כאן חצי החדש שהוא שלשים לאחר. והרא"ש [שם] כת' דאפשר שהוא מחלק ל' יום, אע"פ שאינו דומה. והקרבן **נתנאל** [שם] ביאר דעת הסוברים דל"ש זה לגבי יו"ט אלא גבי שבת, דשבת הוא נקודה אמצעית, ויום ד' הכנה לקבל נפש דנשמה חדשה. ויום ה' לקבל רוח, ויום ו' לקבל

רשב"ם ד"ה לענין גיטין. ע"מ שתתנם לי קודם השבת. ודוקא מיום ד' ואילך. והרשב"ש תמה דכ"ש היכא דנתן לה קודם יהני. [ויל"ל דאייירי במקום דשייך בזה קפידא, ומפרשים דבריו דהוה דוקא].

דף קו:

הנוטל ידיו לא יקדש

הנוטל ידיו לא יקדש וכו'. פרש"י דקידוש הוה הפסק¹, והוי כהיסח הדעת. ופרשב"ם שיצא יד"ח בשמיעת קידוש מאחר². [וע' תוס' ד"ה מקדש].

והרא"ש כת' דרב לטעמיה [לע' ק:]: דיש קידוש שלא במקום סעודה, ולא שייך קידוש לסעודה. אבל לשמואל [שם] הקידוש הוה תחילת הסעודה³ ולא חשיב הפסק. [ועד"ז כת' תוס' [בדעת ר"ת] דמ"ד אין קידוש אלא במקום סעודה, לא חיישי' שמא יפליג]. אבל רשב"ם כת' דאפי' קידוש דהוה במקום סעודה הוה הפסק. [משמע דאף לשמואל].

והבעה"מ [כא: בדה"ר] פי' דכיון דנטל ידיו גילה דעתו שחפץ לאכילה וזלזל בקידוש היום. והו"ל כאילו טעם⁴, ורב ס"ל דטעם לא יקדש. [אבל אחרים מקדשים לו].

ובזה דחתה הגמ' דכיון דאפשר לקדש אריפתא אין בזה זלזול בקידוש. ומקדש על איזה שירצה. וכת' דכיון דאנן קי"ל טעם מקדש [ע' בסמוך] לא שייך חשש דר' ברונא כל עיקר.

והראב"ד [בהשגות לבעה"מ] פי' דכיון דנטל ידיו גלי דעתיה דחביב עליה. ולא יקדש איין, אלא אפת. ובזה דחו דרב זימנין היה נוטל ידיו ולא ידע על מה יקדש, ואח"כ היה חביב לו יין וקידש על היין, אף שנטל ידיו. [וכת' דאפשר שנטל שוב לסעודה, או דמנטר ידיה לסעודה].

והר"ן פי' דרב ס"ל דאין מקדשין על הפת, וכיון דנטל ידיו גילה דעתו דחביב לו טפי ומש"ה אינו יכול לקדש. דאי מקדש על יין נמצא מקדש על שאינו חביב. הלכך לא יקדש ואחרים מקדשין לו. ואסיקנא דליתא, שהרי אפשר לקדש על הפת. ומ"מ למדנו מזה דנטל ידיו לא יקדש איין [וכסברת ר' ברונא לראב"ד].

רשב"ם ד"ה נטל. והוא יצא יד"ח בשמיעה ושתייה, ואין כאן היסח הדעת מאחר שהוא עצמו אינו מקדש. והאחרונים הביאו דכע"ז נח' דדעת רש"י [סוכה לח:]: שהמתפלל ושומע קדיש וקדושה, שותק ויוצא משום שומע כעונה. ותוס' [שם וברכות כא:]: חלקו דאי שומע כעונה הוה הפסק⁵. וה"נ יל"ד דלדעת תוס' יחשב הפסק⁶. [ואפשר דגבי תפילה הוה הפסק בעצם הדיבור. ואילו בנט"י הדיבור הוה רק היכי תמצא להיסח הדעת. ומש"ה אינו הפסק].

בא"ד דלא בעי' נט"י ב' זמני, דחד מנייהו ברכה לבטלה הילכך לא יקדש וכו'. והרא"ש כת' דצריך לחזור וליטול ידיו, ונמצא דהראשונה היתה לבטלה. אבל רשב"ם משמע דהוה ספק איזה הוה לבטלה [וצ"ב דאי הוה ספק, איך יחזור ויברך⁷].

[ולא נתפרש בדברי רשב"ם מה יעשה כשאין אחר להוציאו. ואם לא יקדש א"א לאכול, וג"כ הוה ברכת הנטילה לבטלה].

הריטב"א [חולין קו:]: חידש דהנוטל ידיו לאכול, ובירך על נט"י, ושוב נמלך ולא אכל אינו ברכה לבטלה. ואין מחייבין אותו לאכול, דכיון דבשעת נטילה היה דעתו לאכול. ובהוה שעתה גמר ברכת הנטילה, ועליה הוא מברך⁸. אבל הראשונים בסוגיין נקטו דהוה לבטלה, ומבואר דס"ל דכל שאינו אוכל לבסוף מתברר דהוה לבטלה.

- נשמה לשבת הבאה. ויום א' השארת הסתלקות נשמה. ויום ב' רוח, ויום ג' הנפש. משא"כ בי"ט דאינו משוייך. והמג"א רעא יב הביא בשם מהר"ם שדן למה בשכח ובירך לפני הבדלה, שמבדיל ומברך שוב, ולא אמר' דהבדלה מצורכי אכילה דומיה דגביל לתורא. ותי' דהאיסור לאכול לפני הבדלה אינו דאורייתא. [וכע"ז י"ל כאן].
- והעירו דתליא במח' רש"י ותוס' סוכה לח: [ד"ה שמע] דלתוס' אם שומע קדושה באמצע תפילתו הוה הפסק.
- ועד"ז מבואר בתוס' [לע' ק:]: דלשמואל ברכת היין שייך לסעודה. ואילו לרב [וכן בהבדלה אף לשמואל] יש לדון דל"ש לסעודה.
- ורבינו דוד והמהר"ם חלאוה הביאו סמך לזה דאי' [שבת ט:]: דהתלחת אכילה הוה נט"י, ובירושלמי [שם] אי' דאף לקידוש אמר' כן.
- ותוס' הביאו דנהגו העם לשתוק וגדול המנהג. וכ"פ השו"ע [קד ז]. וע' קה"י [ברכות יב].
- ויש שדייקו מרש"י בסוגיין דס"ל דהוה הפסק, דרשב"ם כת' דשומע מאחרים. ואילו רש"י כת' דבעי נטילה אחרית, משמע דאין לו תקנה. [ויש לדחות דאייירי כשאין כאן מי שיוציאו].
- והמהר"ם חלאוה הביא שיטול בלא ברכה, שלא להרבות בברכות.
- [ואפשר דכוונת רשב"ם דרשאי לחזור וליטול, כיון דמחמת הספק מחוייב ליטול שוב, ממילא חייב לברך. {וס"ל דלא אמר' כה"ג ספק ברכות להקל, וצ"ע}. אלא דע"ז יש לפנינו ממ"נ ברכה לבטלה, ומש"ה חמיר].
- [אבל שאר ברכות, מברך על דעת לאכול. ואם אינו אוכל לבסוף הוה ברכה לבטלה. דהברכה תלי באכילה, ונתפסת על אכילתו. אבל ברכת ידים נתפס על הנטילה, והוא נטל ע"ד לאכול. ולא אמר' ד"שם נטילה' מיתלא תליא אי אוכל לבסוף].

תוד"ה הנוטל. נוטל ידיו שחרית ומתנה⁹ וכו' וי"ל דתנאי ל"מ אלא היכא דלא שכיחא מים וכו'. [ובגמ' חולין שם נח' אי דוקא בשעת הדחק. ותוס' חידשו דאף למ"ד דל"צ שעת הדחק, עכ"פ איירי דלא שכיחא מים].

ותוס' [חולין קו: ד"ה נוטל] הביא בשם ר"ת דה"מ היכא דמתנה שחרית. ורבינו יונה [ברכות מא: בדה"ר] ביאר דהיכא דנטל שחרית לא נאמר דין 'תיכף'. אבל היכא דנתחייב ליטול על אכילה זו, בעי' תיכף, ולא יפסיק. ושוב הק' רבינו יונה דמ"מ יועיל הקידוש כמו תנאי. ותי' דמהדין מהני. אלא כיון דלא עשה כתקנה קנסוהו חכמים. [וע' ש"ע קסד].

תוד"ה זימנין. אמרי בי"ה מוזגין את הכוס ואח"כ נוטלין וכו' טעמא דתיכף לנט"י סעודה. אבל רשב"ם והרא"ש [ותוס' רא"ש] כת' דלכתחילה ימזוג קודם. [וצ"ב דתוס' לא חילקו בזה דהוה הפסק לענין לכתחילה]. וע' בסמוך.

תוד"ה מקדש. וקשה לר"ת דקידוש על הפת ודאי לא הוה הפסק וכו', וכ"ש דלענין נטילה וכו'. [וצ"ב מש"כ רשב"ם דלא פליג בין מקדש אפת למקדש אריפתא]. ותוס' תי' דראיית הגמ' דפעמים היה נמלך. עכ"פ מסקנת הגמ' [רב יצחק ב"ש ב"מ] דבכל אופן לא הוה הפסק.

ולפרשב"ם הטעם משום דיכול לקדש אפת, ולא פלוג. וה"ה [כט ט] והרמ"ך [שם י] כ' בדעת הרמב"ם¹⁰ דהמקשן ס"ל דאין מקדשין על הפת, ומש"ה הוה הפסק. והגמ' דוחה דכיון דאפשר לקדש בפת, מש"ה אף כשמקדש על יין לא הוה הפסק.

ועד"ז כת' בשו"ת הרשב"א [א תשנב] לטעם דנטילת ידים הוה זלזול בקידוש, דכיון דקי"ל דיכול לקדש על הפת, א"כ אף כשמקדש על היין אינו זלזול.

ובקיצור פסקי הרא"ש כת' דלמסקנא בדיעבד היכא דנטל ידיו יכול לקדש, ואינו הפסק. ומ"מ לדעת רשב"ם לכתחילה יטול ידיו לאחר קידוש. והביא דדעת ר"י דאפי' לכתחילה רשאי ליטול קודם קידוש [וכ"כ במרדכי]. והביא דכן נהג הרא"ש. והרמ"א [רעא יב] הביא דכ"ה המנהג הפשוט במדינתו ליטול ידים קודם קידוש.

והטור [שם] כת' דכיון דקי"ל קידוש במקום סעודה נחשב חלק מהסעודה ואינו הפסק [וכדברי הרא"ש הו' לע'], וכן לטעם ר"ת בתוס'.

אבל והטור תמה ע"ז דמ"מ למה דחקו עצמן להכניס עצמן למח'. וכן הביא המשנ"ב [רעא סב] בשם האחרונים דיותר טוב ליטול ידים אחרי קידוש.

והטור [רפט] כתב דקידוש היום, דהוא רק בפה"ג אף לר' ברונא אינו הפסק.

בא"ד דאין מבדילין על הפת¹¹ וכו' וא"כ כ"ש דאין מקדשין דקידוש חמור מהבדלה [כדאמרי' לע' קה.]. והרא"ש חלק דלאו משום חומרא דקידוש הוא, אלא טעם יש לדבר דדין הוא שתקבע לקידוש משום כבוד שבת שלא יאכל עד שיקדש, ויקבע סעודתו לכבוד שבת. אבל הבדלה אינה כבוד שבת שיצטרך להפסיק סעודתו כדי להבדיל.

בא"ד דאיכא דטעמא כיון דמצוה לסעוד סעודת שבת שייך קידוש לפת. ועד"ז כ' שאר ראשונים¹².

ובשיטת הריב"ב [על הרי"ף ברכות לט.]. ביאר לפי שהקידוש תלוי בסעודה, ואם קידש ולא אכל לא יצא יד"ח. אישתכח דקידוש וסעודה חדא מילתא נינהו ובדין הוא שנקדש על הפת שהפת הוא עיקר הסעודה. אבל הבדלה א"צ סעודה, ואע"פ שאינו יכול לאכול בלא הבדלה, אין ההבדלה תלוי בסעודה. והרי היא כשאר ברכות שהן על היין ולא על הפת¹³. [אבל תוס' דידן משמע דאף למ"ד דקידוש א"צ מקום סעודה, מ"מ שייך לסעודת הפת].

והחינוך [לא] ביאר דקידוש על היין משום דטבע האדם מתעורר ע"י יין. אבל מי שחביב לו יותר פת, טבע מתעורר יותר למה שהוא תאב. ובמוצ"ש דכבר קבעו סעודת גדולה בשבת לאכילה, ובמוצ"ש מתעורר לשתיה.

בא"ד מ"מ נר' לר"ת דאין מקדשין על הפת כלל. אבל דעת שאר ראשונים דמקדשין על הפת.

והרא"ש הביא עוד ראייה דאין מקדשין על פת, דהגמ' [שבת כג:] דנה נר חנוכה וקידוש היום

9 ומשמר ידיו שלא יגע בדבר מטונף. [וע"ע לק' קטו:].

10 אבל הכס"מ ביאר דהרמב"ם ס"ל כר"ן בדעת הרי"ף דהנידון משום דגלי דעתיה שרוצה בפת. ולא משום הפסק.

11 וכ"כ רשב"ם ושאר. אבל דעת העיטור דמבדילין על הפת.

12 והרא"ש הוסיף דגבי הבדלה אי בעי לא אכיל במוצאי שבת, הלכך אינה אלא על היין, שאומרים עליו כל דברי שירה והודאה.

13 ומבואר דהא דשירה על היין הוא רק משום שהברכה אינו מתחבר לסעודה, א"נ יש מעלת שירה על היין, אלא שבקידוש שייך קביעות מצד סעודה.

איזה עדיף, ואי מצי לקדש אפת פשיטא שיקח נר, ויקדש על הפת. והרא"ש דחה דלאו ראייה היא, דסד"א כיון דעיקר מצותו על היין ידחה נר ביתו [וע' מה שהו' בע"א].

בא"ד [בירושלמי] מקום שאין יין ש"צ יורד ואומר ברכה מעין ז' וכו'. והרא"ש ביאר דבביהכ"נ א"א לקדש בפת להוציא האורחין, ומש"ה הש"צ אומר מעין ז' להוציאם. [וע' מה שהו' לע' מש"כ המג"א ע"ז].

בא"ד ואי מקדשין על השכר וכו' ביר"ט שאחר השבת שיעשו יקנה"ז על השיכר וכו' תימה האין יעשו חצי יקנה"ז על הפת וכו'. מבואר בתוס' דפשיט"ל דיקנה"ז הוה חדא ברכה, וא"א לחלקו. וצ"ב מנ"ל¹⁴. ולכא"ו מבואר דנקטו דהא דאי' [לע' קב:] דהוה חדא מילתא [לענין מצוות חבילות], א"כ נתקן יחד. [וזוהו ג"כ יסוד סדר רב עמרם דנעשית הבדלה טפילה לקידוש, דמבדיל על הקידוש. ולא הוה ב' ברכות על כוס א'].

אמר רב הונא אמר רב טעם אינו מקדש. פרשב"ם לא יקדש כל הלילה, אלא למחר¹⁵. וכ"ד תוס'. והראב"ד [הו' במהר"ם חלאוה] הק' וכי משום שעבר וטעם, יעבור ולא יקדש. ומי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום אחר¹⁶. ות' שהוא לא יקדש, שנראה כמבזה המצווה. אבל אחרים מקדשים לו. [ויל"ד היכא דליכא אחר מה יעשה].

ודעת הבה"ג [והו' י"א בשו"ע רצט ו] דאם טעם במוצ"ש, וגם לא הבדיל בלילה, שוב אין השלמה להבדיל למחר. [היפך סברת רשב"ם].

והמרדכי הק' למ"ד טעם אינו מבדיל, מבריייתא דלע' [קה:] דמשלשן כולן לאחר המזון. והגמ' הוכיחה ש"מ דטעם מבדיל. ות' דהתם איירי דטעם בהיתר, ואף למ"ד דהכא ה"מ טעם באיסור. [וע' מש"כ לע' שם].

תוד"ה טעם. וא"ת וכו'¹⁷ אף ידי יין יצאו [לע' ק: קא:], כששתה בביהכ"נ וכו'. המהרש"א ביאר דמשמע לתוס' דאף למ"ד דלא יצא יד"ח קידוש, מ"מ שתה את הכוס. וכדיוק המרדכי [לע' שם] בשם השר מקוצי, דאף דלא יצא יד"ח הבדלה רשאי לשתות הכוס. ודלא כדעת הרא"ש [שם].

אבל רע"א [לע' ק:] כת' דלדעת המרדכי [הנ"ל] הוה טעם בהיתר, א"כ אין ראייה דאף טעם באיסור רשאי להבדיל. וע"כ דתוס' ס"ל כרא"ש דאסור לטעום. ואפ"ה דייקו מלישנא דשמואל דס"ל ידי יין לא יצא משום שינוי מקום, וע"כ דנפק"מ היכא דשתה באיסור.

תודה אישתלי. אין הקב"ה מביא תקלה, וי"ל דהכא שהמאכל היתר אלא שהשעה אסורה וכו'. ויסוד הדבר מש"כ תוס' [גיטין ז. וכו"מ] דדוקא דבר אכילה הוה גנאי. [ובזה תוס' הוסיפו דה"מ דבר איסור בחפצא]. והקוב"ש [גיטין ו] ביאר דהיכא דהשעה אסורה הוה בגדר איסור גברא, משא"כ טבל וכדו' הוה איסור חפצא, ומש"ה הוה גנאי. והקוב"ש הביא דמבואר לפ"ז דאף איסור דמאי דרבנן הוה בגדר איסור חפצא¹⁸ [דבגמ' חולין ו. מבואר דהוה תקלה].

אבל הרמב"ן [חולין ז.] חלק דאין טעם וריח לחילוק זה. והרמב"ן הביא בשם רבו דדוקא כשיש תקלה לאחרים¹⁹ אמרי' הכי²⁰. ועוד חילק בין שוגג לפשיעה.

דף קז.

מי שלא הבדיל במוצ"ש מבדיל והולך כל השבת כולו וכו'. פרש"י ורשב"ם דהיינו עד יום ד' [וכדלע' קו:]. אבל הי"ע הביא דבירושלמי [ברכות ה ב] אי' אפי' בחמישי. [ופליג אמ"ד דלעיל]. והביא דנח' בזה המפרשים שם.

14 ואמאי לא יקדש על הפת, ולא יאכל. ומיד יבדיל על השיכר. ודוחק דכוונת התוס' להק' דהוה הפסק בברכה. [ואפשר שיבדך ברכת קידוש בלא ברכת המוציא, ואחר הבדלה יבדך המוציא. ואין נראה דכה"ג יש חסרון דצריך שיטעום לאלתר].

15 וק"ל טעם מקדש ומבדיל. ולא חשיב מבזה המצווה. והב"ח [רעא] כת' דיקדש רק למחר. ונקט דדברי רשב"ם דיקדש למחר קאי למ"ד טעם מקדש. ולמ"ד אינו מקדש, אף למחר אינו מקדש. והט"ז [שם י] ושאר פוסקים השיגו דדברי רשב"ם למ"ד לא יקדש. אבל למ"ד יקדש אף בלילה רשאי לקדש.

16 וכדאי' בגמ' [ברכות נא.], דיש מ"ד דמי שאכל ושתה בלא ברכה יחזור ויבדך על אכילתו [אח"כ], והגמ' דוחה וכו' יחזור ויאכל שום אחר, פרש"י שיוסיף על סרחונו ויבדך ברכה לבטלה.

17 למאי דפרי' לעיל [תוס' קא. ד"ה ור' יוחנן]. דלר' יוחנן ע"כ איירי כששתה בביהכ"נ, דאל"כ הוה שינוי מקום.

18 והביא דלא כמ"ש האחרונים ע"פ דברי הנהניבות [רלד ג] דכל איסור דרבנן הוה בגדר איסור גברא. דהנתיבות כת' מי שאכל איסור דרבנן בשוגג אי"צ כפרה, וכאילו לא עבר דמי. [וביאר דהאיסור דרבנן לשמוע לדברי חכמים, וזה ל"ש בשוגג. אך י"ל דנענש ע"ז שלא נזהר, אך אי משום הא אין חילוק האם נכשל לבסוף או לא].

ועוד העירו האחרונים מעצם דברי הגמ', דמבואר בגמ' שם דנחשב 'תקלה'. ולדברי הנהניבות אין כאן תקלה כלל. 19 וביאר דחמורו לא היה מצווה, אלא שלא רצתה להכשיל את הנותנים לה טבל. [אבל לתוס' הנידון כלפי החמור עצמו, דחמיר ליה אכילת דבר האסור].

20 אבל בדבר שנוגע רק לעצמו, אין צדיק בארץ שלא יחטא.

שם. וטעם מבדיל, ומי שלא הבדיל במוצ'ש מבדיל והולך וכו'. בשו"ת חת"ס [ו"ד רנ בסופו] ביאר דהזכרו יחד לרבנותה, דבשלמא למ"ד דאין תשלומין להבדלה הקילו דטעם מבדיל, דאם לא עכשיו אימתו. וקמ"ל רבא דאף די תשלומין, אפ"ה הקילו שטעם מבדיל.

תוד"ה אמימר. והלכה כל"ק דמבדיל עד יום ד' וכו'. וכ"כ הראשונים [רבינו דוד, ר"ן] דקי"ל כל"ק, דעד יום ד'. [וכ"פ הרמב"ם [כט ד] דמבדיל עד סוף יום ג.].

אבל הביאו דגירסת הר"ף והגאונים בב' לשונות דרבא כל היום כולו. וכן קי"ל, ודלא כגמ' [לעיל קה.]. דאפשר להבדיל כל השבת, וכן הביא ההג"מ בשם בה"ג ור"ח.

במוצאי י"ט – לא נתפרש מה שיעור הבדלה במוצאי י"ט. והמנח"ח [לא יז] נקט דתלי בלשון 'אחר יו"ט' [לענין גיטין ושטרות]. דנח' הראשונים [גיטין עז, ה' לע' קו]. ולדעת ר"ח הוה ט"ו אחרי. ויש ראשונים חצי הזמן עד חג הבא'.

והברכ"י [הו' בשע"ת תצא] הביא בשם שו"ת בית יהודה [ב כח] דיכול להבדיל כל השבוע אח"כ. והברכ"י פליג.

ורע"א [רצט] הביא בשם ס' לשון חכמים דאחר מוצאי י"ט אינו יכול להשלים הבדלה כלל, דל"ש בזה סברת ג' ימים². ורע"א חלק דמ"מ יכול להשלים כל היום. דהשלמה דכל היום הוא משום דהיום הולך אחר הלילה, ואף בלא דין כל השבת.

ורע"א הביא דהרא"ש [ברכות ד טו] כת' [בשם רבינו יונה כ. בדה"ר] שמי ששכח הבדלה בתפילה אם יהא לו כוס 'למחר' אינו חוזר. ורע"א ביאר דאף דהרא"ש ס"ל דאפשר להשלים הבדלה עד יום ד', מ"מ ביום א' אינו בגדר השלמה ונחשב זמנו. ודוקא היכא דיבדיל בזמנו מהני³.

אך רע"א הביא בדבריו בה"ג [ה"א בשו"ע שם] מבואר דאם לא הבדיל בלילה, כיון דטעם לא יבדיל. ומבואר דאף ביום א' לא הוה עיקר זמן הבדלה. [וע' עמק ברכה ה.].

בא"ד ובת"ב שחל להיות במוצ'ש נמי רגילין להבדיל אחר התענית. תוס' הוכיחו מזה דאף דעבר יום ראשון יכול להבדיל. ואילו למ"ד כל היום, הא עבר זמנו. [וכ"כ הראשונים].

אבל דעת בה"ג לפסוק כמ"ד כל היום. וכת' דמ"מ מבדיל מוצאי ת"ב. דכיון שא"א להבדיל במוצ'ש מבדיל במוצאי ת"ב. ורבינו דוד הק' דאיפכא מסתברא דמאחר שלא היה ראוי לעשות הבדלה, אינו בדין שיהא לו דין תשלומין. דכל שאינו ראוי לבילה מעכבת הבילה. [וכה"ק הרמב"ן תוה"א, הו' בחי' סוף תענית]. ורבינו דוד ביאר דלמ"ד כל היום, א"כ זמנו של הבדלה הוה כל היום. ואין תשלומין להבדלה כלל. והאיך נעשה תשלומין לאחר שעבר זמנו.

והר"ן כת' דדוקא בפושע א"א לבדיל יותר, דכיון שלא הבדיל כל היום לא נתנו לו תשלומין יותר, ושוכח מזיד הוא כיון דעבר יום ולא נזכר. אבל היכא דלא אפשר מהני⁴.

ועוד כת' הרמב"ן דאפי' למ"ד מבדיל והולך כך השבת, אבל הכא לא נתחייב במוצ'ש⁵ בהבדלה ודינו כעני שלא תקנו על הכוס. דאי' [ברכות לג.]. דכשהיה עניים תקנו הבדלה בתפילה. ורק כשהעשירו תקנו על הכוס⁶. ובלייל תשעה באב כל ישראל עניים מרודים. לפיכך לא תקנו חיוב הבדלה כלל. [והמאירי סוף תענית תמה על סברא זו].

שם. ת"ב של במוצ'ש. המרדכי [וכן הרא"ש סוף תענית] ביאר דאינו יכול להבדיל ביום שבת מבעו"י, דמשעה שמבדיל הוא בודל משבת, ומקבל עליו הצום ואסור לשנות⁷. [וע"ד הא דאי' עירובין מ: דאינו יכול לברך שהחיינו על הכוס בליל יוה"כ, דכיון דאמר זמן קיבל על עצמו את היום, ואסור לשנות].

והגמ' [עירובין שם] מפרשת דאינו יכול לברך על הכוס [ביוה"כ], ולתת לינוקא לשנות. דילמא אתי למיסרך. ואף כשיגדל ישתה. והראשונים דנו דאף בתשעה באב דרבנן שייך סברא זו.

ותוס' [שם, והמרדכי כאן] כת' דה"מ בדבר שהוא קבוע כל שנה. אבל בברית מילה נותנים לינוקא לשנות, ולא חששו אתי למיסרך. וכת' המרדכי דת"ב בא' בשבת חששו דאתי למיסרך, דעיקר התענית בא בשביל יום קבוע.

1 ונפק"מ היכא דג"כ לא הבדיל בשבתות שבינתיים. [דאם הבדיל יצא אף ליו"ט, וא"צ כוונה מפורשת]. והמנח"ח דן מה השיעור אחר יוה"כ, ודן אי חג הסוכות מפסיק.

2 והשיעור ט"ו יום וכו' הוא בלשון בני אדם שנחשב 'אחר' החג, אבל אינו השתייכות להבדלתו.

3 ועוד תי' רע"א [רפד, ושם] דכיון דרשאי לאכול ביום א' בלא הבדלה, למה ימתין הא יאכל לפני הבדלה למחר.

4 ודנו האחרונים האם הוא משום דמעיקרא כך תקנו, ושונה מכל מוצ'ש. או שה"ה כל אונס יכול להבדיל עד יום ג'.

5 ודייקו מזה האחרונים דס"ל דכל ג' ימים הוא גדר השלמה, ועיקר החיוב במוצ'ש. ועמש"כ בזה לעיל.

6 והבדלה על הכוס מטולטלת בין עניים לעשירים. [פי' דבזמן שהוא עני לא חייבו כלל. ולא הוה רק פטור אונס].

7 וכדאי' [ברכות כז.]. דמהני להבדיל מבעו"י.

8 ויל"ד דיכול להבדיל, ולתת לשנות למי שנתכוון שלא לצאת.

ובת טוות. לן מעונה, דאסור לאכול קודם הבדלה. וע' תוס' [לע' קב:]. ותוס' [ברכות נב]. [בתי' הב'] כת' שהחמיר על עצמו. אך לתי' הא' הוה מדינא, דכיון דסבר שיבא לו למחר אינו רשאי לאכול. [והו' ב' דיעות בשו"ע רצו ג].

ויש שהעירו האיך החמיר על עצמו, והפסיד חיוב אכילת מלוה מלכה⁹.

חמר מדינה הוא. פרשב"ם דאין יין אחר בעיר הזאת. והרא"ש הביא י"מ כשאין יין גדל בתוך מהלך יום סביב העיר. וכן הביא הטור [ערב].

הב"ח [קפב, הו' במג"א] כ' דתלי אי גדל סביב העיר, אף שמצוי יין הרבה אצל החנוני. והמג"א כ' עוד דאף כשגודל קצת יין אין בכך כלום.

וברשב"ם מבואר דכל משקה דעיקר שתייתם חשיב חמר מדינה, מלבד מים. אבל הראשונים דנו רק על שיכר מדין חמר מדינה.

והמשנ"ב [רצו י] כת' קווא"ס ובארש"ט, אף דרוב המון עם שותים מהם לא חשיבי. והוה כמו מים. והביא דנח' בזה ה"ט' והמג"א [קפב] לענין כוס של ברכה"מ. וכת' דאף דהמג"א הקיל בכוס ברכה"מ¹⁰, התם ליכא חשש ברכה לבטלה. אבל בהבדלה אין להקל¹¹. ופוסקי זמנינו דנו דה"ה משקאות שלנו שעיקרם מים.

בעא מיניה רב הונא מרב חסדא וכו'. הב"ח וכמה אחרונים הפכו הגיר', שהרי רב הונא היה רבו של רב חסדא. [וכ"ה הגיר' ברא"ש]. אבל בהג' יעב"ץ כת' ד"ל דהיה בודק את תלמידו. וכע"ז מצאנו בכ"מ.

מהו לקדושי אשיכרא. פרשב"ם במקום שאין יין. דהוה חמר מדינה. ולפ"ז נפשט דאין מקדשין, ובגמ' בסמוך אי' דאף אין מבדילין עליו. ופליג אהא דאי' לע' דמבדילין אחר מדינה¹². אבל תוס' [לע' קו:] נסתפקו דשמא איירי כשאינו חמר מדינה. ואפ"ה נסתפק רב הונא דיהני לקידוש. אבל במקום שהוא חמר מדינה שפיר דמי, אף לקידוש.

אבל הרי"ף והרמב"ם [כט יז] כת' דאין מקדשין כלל אשכר. [וכירושלמי הו' בתוס' לעיל]. ורבינו דוד והר"ן כת' דאין מקדשין אלא על יין שמנסכין ע"ג מזבח [וכדאי' ב"ב צז].

והרא"ש הביא דדעת ר"י וראב"ן ורוב הגאונים שיכול לקדש אשיכר היכא דהוה חמר מדינה, מ"מ עדיף לקדש אפת שהוא עיקר סעודתו¹³. אבל שבת בבוקר יברך על השכר קודם ברכת המוציא, דאל"כ בטלה קידוש של היום.

רשב"ם ד"ה ה"מ דלא קבע עליה, אבל קבע עליה ל"ל בה. ורשב"ם מחק גיר' זו, דכיון דברכה"מ צריכה כוס אפי' קבע ל"מ [אא"כ אין יין, דהוה חמר מדינה. וכ"כ הרא"ש]. אבל הרי"ף וראשונים גרסו כן.

ובהגמ"מ [ברכות ז טו] הביא בשם ראב"ה לפרש שהקביעות מחשבו לברך עליו. וכת' דה"מ במקום שרגילין תמיד בכך כגון מקומות שאין מצוי יין. [אבל במקום שמצוי יין לא חשיב קביעות]. אבל רבינו דוד כת' עפ"ז דמהני חמר מדינה לברכה"מ אף במקום שיש מצוי, כיון דקבע סעודתו אפת מהני.

המקדש וטעם מלא לוגמיו יצא וכו'. הרא"ש הביא בשם רב עמרם ורב צמח גאון דצריך שהמקדש עצמו ישתה מלא לוגמיו. [ודעת הגאונים הו' בטוש"ע רעא יד]. והרא"ש [וכן רבינו דוד] חלק דמקדש לאו דוקא, וה"ה אם טעם אחר מלא לוגמיו יצא. וכדאי' [עירובין מ:] דמהני שתיית אחר בכוס של ברכה, ואפי' ינוקא¹⁴.

ודעת הגאונים דנתחדש בקידוש דבעי' שהמקדש עצמו ישתה. ולא סגי שאדם אחר ישתה. ול"ד לדין המברך צריך שיטעום בשאר כוס של ברכה, דסגי באחר. והאחרונים הק' לדעת הגאונים מקידוש

9 דק"ל [שו"ע ש] יסדר שולחנו בפת, משום לווי המלך. {ואפשר דקודם הבדלה לא חל עליו חיוב זה}.
10 דהמג"א הביא בשם המהרש"ל דבשעת הדחק היכא שאין לו שכר יכול לברך ברכה"מ עליהם. וכת' דאסור להורות כן בפני ההמון, שלא יבואו להקל אף שלא בשעת הדחק. ועוד כת' דמי תפוחים ומי לאקר"ץ ששותים בפסח אינן חמר מדינה. שאין רגילין לשתות כל השנה.

11 אך הביא דהח"א מיקל אף בהבדלה.

12 והרא"ש כת' דק"ל דמבדילין על חמר מדינה. ועפ"ז כת' דאין להביא ראייה דאין מקדשין על חמר מדינה. ד"ל כמו דלא ק"ל כוותיה בהבדלה, אף בקידוש לא ק"ל כוותיה. ועד"ז כת' תוס' [הנ"ל].

13 ועד"ז כת' המרדכי [בשם ר' פרץ] דטוב יותר לקדש על הפת [כרשב"ם], ולא לקדש על השכר. דאין עליו שם יין, דגבי זכירה כתיב וזכרו כיין לבנון.

14 ונח' הראשונים אי קטן שהגיע לחינוך ברכות, או אף בלאו הכי. [וע' מה שהו' לע' קג:]. ורבינו דוד כת' דאפי' מי שאינו יוצא עמהם [בקידוש]. [ואפשר דאיירי עכ"פ שנתכוון לצאת בברכת בפה"ג, אף דאינו מתכוין למצות קידוש].

בביהכ"נ. [וע' מש"כ לע' קא.].

שם. בפשוטו מבואר ברשב"ם דקאי אף על הא בלעיל [קה:] בכוס הבדלה שהמברך צריך שיטעום, והיינו שיעור מלא לוגמיו. וכן בשר"ת הרא"ש [כה א] כת' דאין חילוק בין קידוש להבדלה. דאף קידוש על היין אינו מן התורה. אבל דעת השואל [שם] דדוקא קידוש, אבל הבדלה סגי בטעימה כ"ש.

ופרש"י [עירובין מ:]: הטעם דצריך לטעום דגנאי לכוס של ברכה אם אין נהנין ממנו. [ולכאו' מבואר הכא דבעי הנאה חשובה דמלא לוגמיו]. אך לסברת הראשונים [רשב"א וריטב"א עירובין שם] שהטעם שצריך לטעום שלא יהא ברכת בפה"ג לבטלה. א"כ לכאו' בשאר כוס של ברכה סגי בטעימה כל שהוא. והכא נאמר דין בכוס של קידוש. וכ"כ הס"ז [נ"ד רסה י] דכוס של מילה ל"צ לשותות מלא לוגמיו, ע"פ הרשב"א. וכ"פ הפוסקים [אה"ע לד ב] דכוס ברכת אירוסין סגי בטעימה בעלמא.

והס"ז [רעא יט בסופו] כת' דגבי קידוש יש דין מיוחד שצריך לטעום, שנאמר זוכריהו על היין, ויהנה ממנו.

והמהר"ם חלאוה הביא בשם מהר"ץ גיאות דאף בברכת הנהנין צריך לשותות כמלא לוגמיו¹⁵.

וטעם מלא לוגמיו. הרא"ש כתב דצריך שא' ישתה שיעור זה, ואין שתית שנים מצטרפין למלא לוגמא. דלא מיקרי שתיה של הנאה בפחות ממלא לוגמא, ובעינן שיהנה האדם מכוס של ברכה.

אבל הריטב"א [עירובין עט:]: הביא שרבו נסתפק שיצטרפו ב' בנ"א לשותות שיעור זה, ושדעת תוס' דמצטרף. [והו' י"א בשו"ע רעא יד]. והמשנ"ב כתב דמ"מ לא ימתין יותר מכדי אכילת פרס. והאפיקי ים [ב ב] תמה דגדר שיעור אכילת פרס משום יתובי דעתא [וכדאי' יומא פ]. אבל בב' בני אדם אין כאן יתובי דעתא, וע"כ דלהך פ' מהני אף בלאו הכי.

אמנם האחרונים ציינו דבגמ' [זבחים לא:]: יש צד [גבי מחשבת פיגול] דב' בנ"א מצטרף, אבל לא בשיעור יותר מכדי אכילת פרס.

שם. יצא. דעת הלבוש [ס"ס רעא] שיצא ידי קידוש אף אם נשפך, ולא שתו ממנו כלל¹⁶. והמג"א [רעא לב] חלק דלא יצא¹⁷. ומ"מ אף לדעת הלבוש אינו רשאי לקדש אם אינו יכול לשתות. וי"ל דהא דאי' בסוגיין דיצא, היינו דחשיב קיום דין שתייתו.

שם. ונח' הראשונים אי לענין ד' כוסות סגי בשתיית מלא לוגמיו. ויתבאר לק' [קח:].

תוד"ה אם טעם. וכדמפ' ביומא כל שאילו מסלקו לצד א' וכו'. בגמ' שם מבואר דכמלא לוגמיו הוא כדי לסלק, והראשונים פ' דזה כוונת הגמ' כאן. אבל המרדכי [ישן סוף יומא ה' בב"י רעא יד] הביא בשם ראב"ה שדייק הלשון 'טעם' מלא לוגמיו [ולא שתה], דסגי בקימעה בגרונו ויוליך סביב לוגמיו. וכתב עליו ואינו כדאי לדחות כל הראשונים.

ובס' החינוך [רעח] כת' שיערו דביצה מחזיק מלא לוגמיו. [ורביעית הוה ביצה ומחצה]. והמנח"ח תמה היכן מצאנו שיעור זה.

בא"ד ודוקא לאדם בינוני אבל לעוג מלך הבשן בעי טפי וכו'. משמע בתוס' דאף לשתיית כוס של ברכה בעי טפי. אבל רבינו דוד והר"ן כת' דשיעור כוס של ברכה הוה רביעית, ולא מצאנו דאדם גדול צריך כוס גדול יותר. אלא איירי הכא לאדם בינוני דאי"צ רביעית אלא מלא לוגמיו. אבל לאדם גדול סגי ברביעית, ואי"צ לשותות מלא לוגמיו ידידה. והמהר"ם חלאוה כ' דמלא לוגמיו דהכא היינו דאדם בינוני, ולא דמי ליוה"כ דתליא בהנאה.

לא יאכל סמוך למנחה

תוד"ה סמוך. תימה אמאי קרי ליה תפילת מנחה וכו' הלא גם בשחר וכו'. הגר"א [שנ"א ברכות פ"ד] פ' דכתיב יראוך אם השמש, ובעינן להקדים תפילת שחרית ולאחר תפילת בין הערביים, ולכן תקנו תפילת שחר כנגד תחילת התמיד שהוא השחיטה, ובין הערביים כנגד סוף הקרבתו שהוא המנחה¹⁸.

איבעיא להו סמוך למנחה גדולה תנן וכו' ומשום פסח וכו'. לגיר' דידן הגמ' הספק דמנחה גדולה

15 והראשונים פליגי דאסור להנות מהעולם בלא ברכה, אפי' כל שהוא. [ואפשר דאף הר"ן גיאת מודה דצריך לברך על כ"ש. אלא דכוונתו דיש מעלה לכוס של ברכה שישתה כמלא לוגמיו. וכעין הא דיש דין 'שלם' בברכה. ועד"ז דנו הפוסקים שצריך לאכול כזית בבציעת המוציא].

16 [ע"פ דברי רש"י [עירובין מ:]: דהא דשותה הוא משום שגנאי הוא לכוס של ברכה שלא ישתו ממנו].

17 וכ"כ רבינו דוד דאם לא נהנה אדם הוה כמי שלא היה שם כוס כלל. ועד"ז כ' התוס' ר"ד [עירוב' מ:]: דאין לומר לא יברך ולא יטעום, דא"כ מה מהני כוס [אף בשאר כוס של ברכה].

18 וכת' דבקרבת מנחה כתיב מנחת זכרון שמזכרת תמיד לפני הקב"ה, ואמרו לעולם יהא זהיר בתפילת מנחה.

או קטנה תליא האם הגזירה משום פסח או מצה. [וע"ע רשב"ם בע"ב].
ומדברי רבינו דוד נראה דגרס סמוך למנחה גדולה אי משום פסח אי משום מצה. או מנחה קטנה, ומשום מצה. [ואף לצד מנחה גדולה יש צד דהוה משום מצה. והוה ספק נוסף. וכוונת הגמ' דלצד מנחה קטנה ל"ש לגזור משום עשיית הפסח. שכבר עברה עיקר זמן עשייתו¹⁹].

דף קז:

רשב"ם ד"ה או דילמא. ונהי נמי דמשום [אכילת] פסח וכו' א"נ וכו' וה"ק וכו' אפי' בזמן דליכא פסח וכו'. [והגמ' מסתפקת האם יש איסור נוסף בט' שעות משום מצה. מלבד האיסור משום פסח¹. ונפק"מ בזה"ז דליכא פסח]. ותוס' חלקו דאף לצד דמשום פסח אסור בזה"ז. וכ"כ רשב"ם [קח]. דכיון דאיתסר איתסר². [וצ"ע דרשב"ם סתר משנתו³].

משום מצה. פרש"י [צט: וכאן] שיאכל מצה של מצוה לתאבון משום הידור מצוה. אבל רשב"ם וכן תוס' מבואר דכיון דהוא אכילה גסה לא יצא יד"ח. וכ"כ רבינו דוד [צט:]. וצ"ע דברשב"ם דלע' [צט:]: כתב כרש"י. וכן רשב"ם בסמוך הזכיר מצה לתאבון⁴.

[והחת"ס תי' דתליא בר' יהודה ור' יוסי [צט:]: האם תקנו הרחקה משום מצוה מן המובחר, או רק משום ביטול מצוה גמור].

תודה דילמא. ואינה אכילה כדאמרי' וכו' ביוה"כ פטור. והגמ' [יבמות מ]. הביאה מיוה"כ ראייה לענין קדשים דהוה מזיק. וכ"כ הר"ן [לרי"ף] דאכילה גסה ל"ש אכילה בין לענין מצוות ובין לענין איסורי⁵.

והריטב"א [יבמות] הק' מה ראייה מיוה"כ, דהתם תלי בעינו⁶. ונימא דהוה עינוי אף שנקרא אכילה. והריטב"א תי' דמבואר בגמ' דאי הוה אכילה בכל התורה היה אסור ביוה"כ. דדרשי' תענו מאכילה⁷. ובחי' ר"א מן החר [יבמות] כת' דחשיב אכילה באיסורי התורה. ודוקא ביוה"כ חשיב עינוי, אלא דלענין מצוות עשה התורה צוותה על עיקר האכילה. ומש"ה לא יצא.

והמשנ"ל [יסוה"ת ה ח ד"ה נסתפקתי] נסתפק האם אכילה גסה שמה אכילה במאכלות אסורות. ודן אי דמי שלא כדרך הנאתו, או דשאני הכא דהמאכל מצד עצמו ראוי לאכילה. ושאני יוה"כ דתלי בעינוי ויתובי דעתא. ושוב הביא מדברי התוס' [כאן וכ"מ] דמבואר דלא יצא⁸. וכת' דמ"מ בשר בחלב וכלאי הכרם חייב אף שלא כדרך הנאתו, ואף באכילה גסה.

ועוד חקר המשנ"ל האם מקיים מצוות עשה באכילה שלא כדרך. או דלא מקרי אכילה. [וע"ע מש"כ לע' כד:]. וצ"ב אמאי לא הביא מהא דאכילה גסה, דמבואר בתוס' [ובגמ' יבמות מ]. דאינו יוצא מצוות עשה. והמשנ"ל דימהו לאכילה שלא כדרך.

והתוס' הרא"ש כתב דמכאן מוכח דאכילה גסה אינו יוצא. [דאילו יצא בדיעבד לא היו חכמים מתקנים כ"כ, ודלא כרש"י].

בא"ד פסח מיהא קעביד וכו'. ופרש"י [הוריות י:]: שאכלו לשם אכילה גסה, שלא לשום מצוה. אלא נתכוין לאוכלו לשם קנוח סעודה. ומשמע דקיים מצוות אכילת פסח, אלא שלא אכלו לשמה.

בא"ד ואומר ר"ת דתרי גוונא אכילה גסה, שאינו מתאוה לאכול וכו'. [וכע"ז כתב בתוס' ישנים

19 אך יל"ד אמאי לא גזרו משום שחיטת הפסח, וע"ד קו' הגמ' בע"ב.

1 וכ"מ ברשב"ם דספק הגמ' הוה לרבנותא, פי' האם יש איסור נוסף. אך יל"ד כוונת רשב"ם דלעולם עיקר ספק הגמ' משום עשיית הפסח [מנחה גדולה] או משום אכילת הפסח [מנחה קטנה], וה"ה אכילת מצה. ונקט אכילת מצה לרבנותא, דשייך אף בזה"ז.

2 ודעת הבע"מ [לע' ג]. דבזה"ז אין איסור מלאכה בערב פסח, דנאסר רק משום הקרבן. וכל הראשונים [שם] חלקו דצריך מנין אחר להתירו. והביאו ראייה מסוגיין.

3 ויל"ד דרשב"ם לק' קאי לענין עשיית הפסח. ובזה אמרי' דכיון דאיתסר איתסר. אבל רשב"ם כאן קאי לענין אכילתו. ויל"ד דאף בזמן המקדש מי שלא הביא פסח בפועל [בשוגג או מזיד, וכן ערל טמא ודרך רחוקה וכו'] לא חל עליו מצוות אכילה כלל, ולא נאסר משום אכילת פסח. ומש"ה בזה ל"ש סברת כיון דאיתסר איתסר. אבל משום עשיית הפסח לא חילקו, דאף ערל מחוייב למול. ויש טמאים שיכולים לטבול, ולא חילקו. ומש"ה אמרי' דכיון דאיתסר איתסר.

4 ואפשר דעיקר התקנה לא היו מתקנים משום הידור מצווה לחוד. אבל בתר שתקנו שלא יאכל סעודה גדולה משום אכילה גסה, תקנה שלא יאכל כלל, כדי שיהא לתאבון והידור מצווה.

5 ורבינו דוד [לע"י צט:]: פי' 'גסה' מלשון גוסס, שאינו יכול לבלוע אלא בקושי, כגוסס. וכח"ג האכילה אינו מהנהגה איתו כלל ואינו יוצא יד"ח אכילה.

6 ובס' תוספת יוה"כ [פ:]: כת' דלרבנותא נקט יוה"כ, דס"ד דאף דלא הוה אכילה בכל התורה, ביוה"כ תלי בעינוי.

7 [וע' קובה"ע [עג ג] בגדר האיסור ביוה"כ, אי תלי בעינוי או באכילה].

8 ועוד דן המשנ"ל דבאיסורי הנאה עכ"פ לא גרע מהנאה. והביא דתוס' [ע"ז יב:]: משמע דאף אינו חייב משום הנאה. והתוס' הרא"ש [הוריות י: עה"ג] כ' היכא שהוא שבע כ"כ שמאכל כואב לו מרוב שבעו לא מקרי אכילה כלל. והכא

יבמות מ.

ותוס' [ב"ק קי.] כת' דלא איירי באכילה גסה, אלא שאכלו לשם אכילה גסה. כלומר שלא אכלו לשם פסח אלא כדי להיות שבע. תדע דלא קאמר אכילה גסה אלא לשם אכילה גסה.

והמהר"ם חביב [תויוה"כ יומא פ:] תמה [לתי' ר"ת דקץ באכילה גרע] א"כ אמאי לא העמיד בהוריות ונזיר שם דאכלו פסחיהם במצב של קטן¹⁰. והמגיה למשנ"ל [יסוה"ת ה ח] תי' דלא שייך בזה פושעים יכשלו, דאמאי יאכלנו אכילה גסה ויחבול בעצמו. ואם אינו רוצה לקיים מצווה בשב ואל תעשה לא יאכל.

בא"ד וע"ל דאין לקרותו רשע כיון שקיים מצוות [הקרבת] פסח, אע"פ שלא קיים מצוות אכילה. והאחרונים [טור"א ר"ה כט.] תמהו שמ"מ ביטול מצוות אכילת הפסח. והפר"ח [תריב ו] כת' דהמבטל עשה לא חשיב רשע. דדוקא חייבי לאוין מקרי רשע¹¹. ובהג' ברוך טעם לטור"א הק' דבגמ' [שבועות יב:] זבחים ז: מבואר דנחשב זבח רשעים תועבה בביטול עשה. והראמ"ה תי' דביטול עשה נחשב רשע רק לאותו מילתא.

והרש"ש דייק מתוס' דהטעם משום דקיים מקצת מצוות הפסח. דיש חילוק בין מצה לפסח, דהכא מבטל כל מצוות מצה ומש"ה חמיר טפי ותקנו שלא יאכל. ויש בזה [קו' הרשב"ם ד"ה או] דלא תקנו משום אכילת פסח, שהרי לא ביטל כל מצוות הפסח¹².

ובפי' הרא"ש [נזיר כג.] כת' דה"ק נהי דלא יצא יד"ח אכילת פסח, לא מקרי רשע, דמה היה יכול לעשות אם הוא כבר שבע.

אלא סמוך למנחה קטנה וכו'. ר"ח [עה"ג] הביא דהוכרע מנחה קטנה. וכדאי' אפי' אגריפס. וכ"כ הרא"ש. [וכ"כ רש"י ורשב"ם צט:]. והגור"א [תעא ותרטל] הביא עוד דלע' [צט:] דמבואר דזמנו שווה לדין ער"ש, ומפורש בבביתא דהיינו ט' שעות.

אבל הר"ן כתב דבעיין לא איפשיטא ומחמירין. והאחרונים [פר"ח תעא א] הק' אמאי לא נפשט מהכא¹³. [ועוה"ק דרבינו דוד וחי' הר"ן צט:] הביאו דהספק נפשט, ומנחה קטנה].

ורבינו דוד כת' דדחיית הגמ' דלא הוה משום פסח, דא"כ לא תלי אגריפס או שאר בנ"א. וע"כ שייכא לאכילה. אבל לעולם יש להסתפק אי הוה ממנחה גדולה או מנחה קטנה. [וצריך לישב לשון הגמ'].

וכ"כ המהר"ל דאסור לאכול מחצות בע"פ. וכ"כ אף בערב סוכות דאסור לאכול מחצות¹⁴. והרמ"א [תרלט ג] העתיקו דאסור לאכול בערב סוכות מחצות. והמג"א תמה דבהלכות פסח שתק לדברי השר"ע [תעא ב] דמשעה עשירית אסור. ותי' הגור"א וחק יעקב דאין כ"כ נפק"מ בער"פ, כיון דהרמ"א החמיר שלא לאכול מצה עשירה¹⁵. אבל המג"א תי' דבע"פ כיון דמותר לאכול רק מצה עשירה שאינו משביע כ"כ ולכן לא החמיר הרמ"א מחצות. ורק בערב סוכות חשש שיאכל פת¹⁶.

והצ"ח חלק על דברי המהר"ל מטעם אחר דבליל סוכות מותר לאכול פת מתובל בתבלין, ובזה פחות שייך אכילה גסה דרוחא לבסומי שכחא, ורק בפסח מצאנו חשש זה. ויישב בזה הא דרב ששת [בסמוך] ישב בתענית רק בערב פסח ולא בערב סוכות, דבסוכות יכל לאכול מתובל.

תוד"ה שהיה רגיל. י"מ וכו' והיה מתנהג כת"ח לאוכל בשעה ו' אחר קומו [וכדלע' יב:]. ועד"ז כ' רש"י [תענית כה:] דאחאב היה רגיל לאכול בט' שעות, וכדאי' בסוגיין דאגריפס אכל בט' שעות. דדרך בני מלכים לאכול בט' שעות, שעד ג' שעות ישנים במטותיהן, ושוהין ששה שעות ואוכלין¹⁷.

[איירי פחות מזה] כשאכלו אחר שהיה שבע כ"כ שאינו נהנה כלל באותו אכילה וכו'. ואין לאכול קדשים אחר ששבע כ"כ שאין נפשם נהנה.

10 והמהרש"א [ח"א הוריות י] תי' דא"כ אינו חדא דרך, ובגמ' שם מבואר דהוה אכילה אחרת.

11 ורק חייבי לאוין פסולין לעדות.

12 ועפ"ז יש לדייק סמיכות דברי התוס' שמיד אח"כ נח' על רשב"ם לענין בזה"ז.

13 והחת"ס כת' דאי משום קרבן פסח, כיון שהקריב מותר. וכקו' תוס' [לע']. והא דאסור לאחר ט' הוה משום מצה, אף להאי לישנא.

14 והאחרונים תמהו דמבואר בגמ' דכל הצד מלאסור ממנחה גדולה הוא משום פסח, וזה לא שייך בערב סוכות. וע"כ משום אכילה גסה דכזית בסוכה בלילה. אמנם למש"כ ברבינו דוד וחי' הר"ן דאף לצד מו' שעות הוא משום מצה ניחא.

15 ומ"מ נפק"מ למצה מבושלת וכדו', וכן הקשה הפרמ"ג דנפק"מ לדין הרמב"ם שלא להרבות אף בשא"ד. ובאמת המהר"ל אסר רק פת.

16 [ויל"ד האם כוונתו לפרש כן בסוגיה, ולעיל צט:] משמע שאין חילוק ביניהם. ובפשוטו משמע שהוא פשרה להלכה. וצ"ע.

17 אך רש"י [שם] לא הזכיר משום דרך ת"ח [שהרי בשאר בני מלכים ואחאב ל"ש לומר כן] אלא דדרךן לשהות עד שיאכלו. ועפ"ז ל"ק קו' התוס'. [וה"ל דמ"מ הוה דומיה דת"ח, דשוהין מחמת לימודם, משא"כ פועלים שצריכים לאכול מחמת עבודתם. ואף מלכים שוהין מחמת עסקיהן].

והמג"א [קנז א] הביא מדברי רש"י [הנ"ל] דהנך שעות שהוזכרו [לע' יב:]: תלי משעה שקם ממיטתו¹⁸. ודלא כפשטות הסוגיה דתלי בשעות היום¹⁹. וכת' דצ"ל דלעיל דנו לפי שעות היום, ע"פ רוב בני אדם.

אבל הגר"א [תנט בסו"ד] כת' דאע"פ שרש"י [הנ"ל] כת' לפי שעת קימתו ליתא, אלא שכן דרך מלכים בט' שעות [וכדברי התוס' דידן]. והיינו שעות דעלמא, ולא שעות ידידה.

רשב"ם ד"ה סוף סוף. דאפי' לר' יוסי וכו' שלא להפסיק מאחר להתחיל בהיתר, הכא מודו דאסור דמעיקרא לדעת כן היה אוכל. מבואר דאסור להתחיל ע"ד להמשיך אחרי זמן האיסור. [וכן הו' בתוס' שבמרדכי]. והבגדי ישע [אות פח] הקשה שבמרדכי [לעיל ק.] כ' דלר' יהודה מותר להתחיל קודם ט' אע"פ שא"א לסיים עד זמן האיסור²⁰. ואין לחלק בין ע"ש לערב פסח דהא ר' יוסי מיקל יותר מר' יהודה²¹.

והתה"ד [ד] כ' דיחיד שלא התפלל מנחה, אסור להתפלל בביהכ"נ אחרי שהציבור אמרו ברכו. וכת' דהיכא דהתחיל בהיתר אין קפידא. ואע"ג דבסוגיין מבואר דכשידוע שאינו יכול לגמור הוה כהתחיל באיסור, הכא אין להקפיד. והמג"א [רסג כט] ביאר דכה"ג לא החמירו כ"כ, דאינו אלא חומרא בעלמא. אבל התה"ד [פסקים קנג] כ' דכה"ג מותר רק כשלא ידע שלא יוכל לגמור. [וכ"כ ה"ז רסג ב].

מטביל במיני תרגימא. תוס' [לע' צט: והרא"ש] הביאו דאין איסור במיני תרגימא בערב פסח²². אבל הרמב"ם [בפיה"מ ומצה ו יב] כ' דאוכל מעט פירות או ירקות. והב"ח כ' דדייק לשון מטביל, דמשמע דבר מועט כדי שיהא הלב תאב לאכול.

שם. מטביל. הר"ף כ' מטביל פי' מטפל, כלומר מעביר פיתו במיני תרגימא. והמחה"ש [תעא ב] ביאר שמחליף הלחם [שהי' ראוי לאכול].

מיני תרגימא. פרשב"ם פירות ובשר. [וכ"כ רש"י סוכה כז.²³] ותוס' הביאו דבתוספתא מצאנו מיני תרגימא ברכת ב"מ מזונות²⁴. [וכ"כ התרי' [יומא] דהוה תבשיל דה' מינין]. ותוס' [סוכה כז. ויומא עט:] נקטו דהו' בשר ודגים²⁵.
ותוס' [בסו"ד] הביאו דתלי בב' לשונות בגמ' [יומא עט:].

והרא"ש התיר אף תבשיל ה' מינין מותר בע"פ אחרי שעה עשירית. והק"נ הק' דמ"מ לחד לישנא ביומא מבואר דתרגימא הוא פירות, א"כ למה הרא"ש מיקל כ"כ. ובב"י [תעא] כתב דהפוסקים סתמו דאסור כל ה' מינין אחרי שעה עשירית דכיון דמשביעין היאך יאכל מצה לתאבון. והצל"ח חלק על הב"י וכתב ע"פ הרא"ש דתבשיל דגן מותר לאכול²⁶.

השמש מטביל בבני מעיים וכו'. יש אחרונים [מחצה"ש תעא ב] שביארו דהיינו בני מעיים של קרבן פסח. וקמ"ל דאין עליהם שם בשר, ומותר לאכול מבעו²⁷. אבל מפרשי התוספתא ביארו דקאי אבהמתו ששחטו לשמחת יו"ט. [ולא קרבן פסח].

רש"י ד"ה בבני מעיים. הואיל ועוסק בצרכי סעודה וכו' אם אינו נהנה מצער ליה. וצ"ל דאיירי שבעה"ב נתן לו רשות לאכול, דגדר אכילת פועל שייך דוקא בגידולי קרקע [וכדנתן ב"מ פז]. ואף דאי' [שו"ע קסט א, ע"פ הגמ' כתובות סא] דיתן לשמש²⁸ מדבר שמביאים לסעודה שיש לו ריח והאדם תאב ממנו. אך זה דוקא בשעת הגשת הסעודה. והמג"א [קע ח, הו' בבירא"ה קסט] כת' דמדת חסידות ליתן לו מיד דבר מועט, אפי' מבשל המאכל ואינו משמש בסעודה.

כי היכי דניגרריה לליביה דניכול מצה טפי. האבנ"ן [תמח ז] דייק דיש תוספת מצווה לאכול יותר מצה. אך האחרונים דחו דיל"פ כוונת הגמ' שיאכל טפי לתאבון.

18 ועפ"ז יישב המנהג שפעמים מאריכין בתפילת השבת עד לאחר חצות. דכיון דבשבתות מאחרין לקום [ע"ס רפח], מש"ה גדר תענית תלי בו' שעות ידידה.

19 שעות זמניות מעלות השחר.

20 וכת' דאין לומר דהכא הוא מדברי רשב"ם והתם הוא דברי הספר [המרדכי בשם תוס'], דהאיך יפרש הספר את סוגיין.

21 [והבגדי ישע תי' דלע' איירי שידוע שא"א לגמור, אלא שסבור דאפ"ה יגמור. וצ"ב. ואפשר דכוונתו דידוע שאין הדרך לגמור סעודה בזמן מועט. והוא ימהר עצמו]. ובפשוטו צריך לחלק בין ע"ש דאף לר' יהודה קיל, דאינו אלא הרחקה לכבוד שבת.

22 [וכ"מ ברש"י דנקט לשון 'מטביל' שאכילתן ע"י טיבול. ולאו דוקא דבר מועט].

23 **דרש"י** [סוכה כז.] כת' דמשלים סעודה במיני תרגימא, היינו פירות וכיסנין. [להשלים י"ד סעודות דסוכה לר' אליעזר]. וע' שו"ע [רצא ה] הדיעות אי מהני לסעודה ג' בשבת.

24 [אך האחרונים ציינו דלגיר' התוספתא לפנינו אין ראייה].

25 דהא פירא לא בעי סוכה. [אבל הנך חייבין בסוכה, ומהני להשלים סעודה].

26 [אבל כת' דמצה עשירה נאסר, דיש לו שם פת הבא בכיסנין. ויל"ד שא"כ נתיר אף קניידלך].

27 [והעירו דתלי במח' [נדרים נד:] אי קרביים יש להם שם בשר].

28 [ומבואר שם דאינו רשאי ליטול לבד אא"כ יתן לו או גילה דעתו מתחילה שיוכל ליטול].

והמהר"ל [מח] כת' דשיעור כזית הוה שיעור למטה, אבל כל מה שמוסיף הוה מצוה. וכל המצה שאוכל ליל הסדר מקיים מצווה²⁹. וכ"כ בהעמק שאלה [יתרו] דכשמוסיף על המצווה, מקיים בכל חלק. ונקט כן אף בנטילת לולב ובתקיעת שופר³⁰.

והאחרונים [קה"י ברכות ו] הק' דבתוס' [קידו' לח]. מבואר דגזרי' כזית ראשון אטו כזית שני. ועכ"פ מבואר דמה שיותר מכשיעור אינו דוחה לל"ת. וכן מבואר בתוס' [לק' קטו]. דאם בירך לאחר שכבר יצא יד"ח הוה ברכה לבטלה. ויש שתי' דאף דיש בו קיום מצווה, מ"מ אינו בגדר מצוות חובה. ואינו דוחה לל"ת וא"א לברך עליו³¹.

והאחרונים העלו צד לחלק דלבתר דהסיח דעתו שוב אינו חלק מהמצווה³². [וע"ד מש"כ הבית הלוי ב מז].

דף קח.

תוד"ה אלא. מפרש התם דטובא גריר, פורתא סעיד. ותוס' [ברכות לה:]: כתבו דמכאן משמע דאסור לשתות יין פורתא ער"פ מן המנחה ולמעלה.

ורבינו דוד הקשה דבין הכוסות מותר לשתות, ומשמע דאף פורתא. ותי' דכיון שותה ב' כוסות ועוד הכוס ששתה בין הכוסות, נחשב טובא [וציינו דלכאורה זה דלא כתוס' [צט: ד"ה סמוך] דהפסק הגדה הוה כב' סעודות]. ועוד תי' דאף דפורתא סעיד מ"מ אינו מגיע עי"ז לאכילה גסה. וקושיית הגמ' הוא רק מטובא, ותי' הגמ' דגריר.

והשר"ע [תעא א] דלא ישתה יין מעט דמיסעיד סעיד, ורק יין טובא מותר לשתות. אבל הטור כתב דמותר ביין בין רב ובין מעט. והב"י כת' דמיסעיד מעט, ואין איסור מחמת מצה². והט"ז כת' דבלא"ה ישתה ב' כוסות ומש"ה מותר. [וכב' תי' ר' דוד].

והמג"א [תעא ג] הביא בשם תוס' [עירובין נה]. דירק מבושל משביע, ולכן כתב דאסור בער"פ. והאחרונים חלקו דאינו משביע שיהא אכילה גסה ובער"פ מותר.

שאני רב אשי דאיסתניס וכו'. הרמ"א [תעא א] פסק דאיסתניס אסור לאכול. [אך היה אפ"ל דרב ששת החמיר על עצמו משום חביבות המצווה].

תוד"ה רב ששת. [בתעניתא] לאו דוקא וכו' א"נ שהיה מקבל עליו צום וכו'. והמשנ"ל [כלי המקדש ו] הביא דמבואר דרשאי לצום בערב פסח. ודלא כמבואר בירושלמי [ע' תוס' לע' ג]. דיום הבאת קרבן הוה יו"ט ואסור במלאכה. וא"כ אסור אף בהספד ותענית³. והאחרונים דנו דאפשר דלא הוה תענית גמור, ושתה מים.

בא"ד והבכורות נהגו להתענות וכו'. [ע"פ מס' סופרים, ע' בפוסקים תע]. והראשונים הביאו דהירושלמי מק' דלמא רב ששת היה בכור, ומש"ה צם. ודחה דהיה אסתניס.

תוד"ה נימא. ואע"ג דריב"ב לא מכשר אלא בדיעבד, אבל לכתחילה אסור משום לא תשחט וכו'. וכדאי' [לק' ה]. דילפי' מהך קרא שלא יהא חמץ בזמן זביחה. [ע' תוס' לע' ה. ד"ה לא]. ואף אם השוחט הזה אין לו חמץ, מ"מ אי הוה זמן שחיטתו לכתחילה היה חמץ אסור מהבוקר [וכ"כ הרש"ש]. והרש"ש הביא דהירושלמי אי' דבאמת לדעת ריב"ב חמץ אסור מהבוקר. [ויל"ד מהיכן פשיט"ל לתוס' דלא כן].

והמלחמות ור"ן [לע' טו: בדה"ר] הביאו מהירושלמי דלריב"ב אסור בחמץ מהבוקר.

הסיבה

איתמר מצה צריך הסיבה. תוס' [ד"ה מאי] כ' דהיינו כזית ראשון ואפיקומן. והפר"ח דייק דהרמב"ם לא הזכיר אפיקומן. וכן דייק מהירושלמי. [והשעה"צ [תעז ד] כת' דלדעת רשב"ם [לק' קכ] דיוצא מצוות מצה בכזית אחרון, ודאי מעכב בו הסיבה].

ובפשטו כ"ש דקרבן פסח בעי הסיבה. [וכ"כ הב"ח תעה]. אבל הפרמ"ג [תעז א"א] העיר דהרמב"ם לא כת' הסיבה

29 ועד"ז יל"ד בקרבן הפסח, אי מקיים מצוות פסח רק בכזית, והשאר כדון קדשים בעלמא. או דכל כזית שבו מקיים מצווה. [ושר"מ דרמז בזה הגר"ז מנחות כא:].

30 והקה"י הביא כע"ז כ' השאג"א [א] גבי קר"ש, דמה שמוסיף הכל בכלל המצווה מדאורייתא. והביא דרבינו יונה [ברכות יח: בדה"ר] כ' דשיעור מוסיף מחול על הקודש כ"ש, אבל כל מה שמוסיף הכל בכלל המצווה.

31 ואף דגבי לולב יש צד בתוס' [סוכה לט] דנמשך המצווה כל זמן שבידו. היינו משום דנמשך מעשה הראשון. אבל בהני דהוה מעשה בפנ"ע ל"מ.

32 והקה"י הביא בשם הר"מ קרליץ דהוה גזירה רטו כזית שני לאחר שהסיח דעתו. אך הק' דבפסח הסיח דעתו ואכל אפיקומן אסור [ולא שייך גזירה].

1 והב"ח כתב דדעת התוס' דאף שבין הכוסות מצטרף להחשב טובא, אבל מט' שעות לא נחשב טובא.

2 [והמהר"ל הביא פ' אחר בדיון פורתא וטובא. וע"ע בפוסקים].

3 וכת' דאין להק' ממה שהבכורות מתענין. דאפשר דתענית זה היא תקנה קדומה.

בקרבן פסח⁴.

והגר"ז [מצה ז ז] חקר האם הסיבה הוא דין בצורת מצוות מצה. או שהוא קיום מצווה בפנ"ע. [וע' בסמוך].

המאירי כתב דבעי הסיבה במה שהכוס נאמר עליו, הקידוש והגדה והלל. אבל **המשנ"ב** [תעג עא בשם השל"ה] כת' דבשעת הגדה אין להסב, אלא לומר באימה ויראה. [ויש שדייקו מדברי תוס' ד"ה כולהו] דהסיבה הוה בשעת שתייה.

מרור א"צ הסיבה. הפוסקים [ב"י תעה וח"י שם ט, משנ"ב יד] כת' דרשאי להסב אם הוא רוצה.

שם. הסיבה. ההגהות מיימוני [ב] כתב בשם **ראב"ה** שאין אנו צריכין הסיבה בזמן הזה שהרי בני חורין אינן מסובין ואדרבה ישיבה כדרך הוא דרך חירות⁵. וסיים אמנם יחידאה הוא. **והאגודה** כתב דאם לא הסיב א"צ לחזור ולאכול, דלענין בדיעבד סומכים על הראב"ה. **והב"ח** [תעב ושר"ת ה] כת' דלפ"ז מבואר דהסיבה הוא חומרא. ועפ"ז כת' דאבל לא יסב, דאסור לו להראות שמחה. והפוסקים חלקו ע"ז.

שם השו"ע [תעב ב] כ' דיסדר שולחנו יפה בכלים נאים, ויכוין מקום מושבו שישב בהסיבה דרך חירות. **והגר"א** כ' דהו' בכלל דרך חירות⁷.

והגר"ח [סטנסל לג] הביא דמבואר **ברש"י ורשב"ם** [לע' צט:] דגדר הסיבה שייך לשולחן, דקמ"ל דאף עני צריך שולחן. **ותוס'** [שם] פ' דס"ד דכיון דאין לו על מה להסב לא מקרי דרך חירות. ועפ"ז ביאר דמדיני הסיבה שיסב על השולחן, ונכלל בזה שיהא ערוך בכלים נאים. דכ"ז בכלל דרך חירות.

השתא דאיתמר הכי ואיתמר הכי אידי ואידי בעי הסיבה. הראשונים הק' דנימא ספק דרבנן לקולא. **והר"ן** תי' דלאו מילתא דטריחא הוא⁸. ועוד תי' [ול' נראה] אמאי נקיל טפי בהני מהני, ואי נקיל בתרוייהו מעקרא מצוות הסיבה לגמריה⁹. **והאחרונים** [ראנ"ח] דנו דהוה ענין סברת ב' שבילים [לע' י]. דכיון דיש לפנינו ספק ממ"נ, דא"א להקל בתרוייהו. ממילא חייבין להחמיר בתרוייהו.

וכע"ז כ' **תוס'** [ביצה יד. ד"ה איכא] דל"ש כללא דבשל סופרים הלך אחר המקיל היכא דיש בכל לישנא קולא וחומרא¹⁰.

והר"ן [מגילה ה: ב. בדה"ר] כת' גבי עיירות ספק מוקפות חומה שקוראים מגילה ב"ד, דאת"ל דהו' ספק דבריהם ולהקל¹¹ א"כ בטל ממנו מצוות מגילה לפיכך קורא ב"ד ופטור מט"ו. **והאחרונים** [ראנ"ח ב עט ומשנ"ל מגילה א יא] הק' מ"ש דלא אמרי' לחייב שניה¹² מחמת דין הממ"נ¹³.

והמשנ"ל חילק דהיכא דהספק בתקנ"ח חייב להחמיר שניהם ממ"נ, דאל"כ יעקר גוף התקנה. אבל במקום שהספק על דבר מסויים, א"כ גוף התקנה קיים בשאר מקומות. ול"ש סברת הר"ן.

והעמק ברכה [מגילה ד] חילק דגבי מגילה יש נידון על מצוות מגילה מתי לקיימו, ובזה קבעו פעם א'. משא"כ מצוות הסיבה הוה דין בשתיית הכוס [ואינו מצווה בפנ"ע], ומש"ה יש נידון האיך לקיים מצוות ד' כוסות. ולא מהני מה שהסיב במקום אחר.

4 **והפרמ"ג** כת' דלפ"ז אף אפיקומן, למ"ד דהוה זכר לפסח ל"ל דא"צ הסיבה. וצ"ע קצת בזה.
5 [וי"ל] האם בטלה תקנת הסיבה, כיון דל"ש בזה"ז [דומיה דדין כפיית המטה באבל]. או דכוונתו דמתקיים ההסיבה ע"י ישיבה, דהוה דרך חירות לדין, וכע"ז הא [קסט יא] דלהוציא חבירו בעי הסיבה, וכתבו הראשונים דלדין מהני ישיבה. ונפק"מ כשאכל בעמידה].

6 וכדאי' [לק' עבדא דמפיק כו']. ולשון **הרמב"ם** [מצה ז ו] בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא משעבוד מצרים וכו', לפיכך כשכסועד צריך לאכול ולשתות כשהוא מיסב דרך חירות וכו'.

7 **והגר"ח** דייק דלשון **הגר"ז** [שם ו] 'זכר' לדרך חירות.
8 **והבית הלוי** העיר דמשמע מדברי הר"ן דהסיבה הוא רק לכתחילה, ובזה מחמירים. דאם מעכב אינו לרווחא דמילתא.

9 **והבית הלוי** [ג א ענף ט] כת' דסברת הר"ן שייך רק היכא דיש ספק בגוף התקנה. שלא תעקר הדין לגמרי. אבל אם במקרה נסתפק לאדם בזה, לא אמרי' דכיון דיש לו ממ"נ, הא עוקר את התקנה. [והבית הלוי דן ע"פ סברא זו במח' בחשבון שנות השמיטה, ואף לדעת הראשונים דשמיטה בזה"ז דרבנן, מ"מ ל"ש גדר ספק דרבנן לקולא, כיון דא"כ תעקר דין שמיטה].

10 **והבית הלוי** חילק דהכלל דהלך אחר המקל הוא פסק במחלוקת לשונות, ולא שייך פסק כשני צדדים הפכיים. והוא דין שונה מדין ספק דרבנן בעלמא, שהוא הנהגה בספיקות, להקל בדרבנן. וכע"ז הביא רע"א בשם **הבית מאיר**.

11 [ויש ראשונים דס"ל דמגילה הוה מדברי קבלה, ומש"ה ספק לחומרא]. **והריטב"א** [מגילה ה:] כת' דהחמירו בספיקות גבי מגילה משום דלא נימא דלאו ישראל יננהו. וגם משום פרסומי ניסא יש לקרוא יום א'. וקבעו ביום י"ד דקרו ביה רובא דעלמא.

12 אמנם דעת הירושלמי דאף בן מוקפין שקרא ב"ד יצא בדיעבד. והראשונים דנו אי הבבלי פליג. [ואכמ"ל].

13 **ויש אחרונים** שחילקו דתלי מתי נולד הספק, דבסוגיין דנים על כל החיוב כא', ומש"ה צריך להחמיר בשניהם וכדון ב' שבילים. אבל התם הנידון נתעורר על כל יום בפנ"ע.

והשלטי גיבורים [על המרדכי יבמות פ"ד ד וע"ז י] הביא בשם ר"ש מדרוש דהא דבסוגיין אזלי' לחומרא משום דלא אשכחן ביה פלוגתא בהדיא אלא דמספקא לן מה אמרו בה קמאי, ובזה ל"ש בשל סופרים הלך אחר המיקל.

ובעיקר דברי הר"ן שכת' דאם יקילו בשניהם מיעקר דין הסיבה לגמרי, רע"א הק' דלצד [ע' תוס'] דהסיבה מעכבת, א"כ יתחייב הסיבה בכוסות האחרונים ממ"נ. דאף את"ל דתקנת הסיבה בכוסות הראשונות. כיון דביטל מצוותו חייב לחזור ולשתות¹⁴. [א"כ תסגי בהסיבה בכוסות האחרונות, דל"ש הסברא דיתבטל ההסיבה]. והבית הלוי [ג א ענף ט] כת' דע"כ דהר"ן ס"ל דהסיבה אינו מעכב.

השמש שאכל כזית מצה יצא. הרא"ש דייק מזה שלא יצא כשלא הסיב, דהסיבה מעכב וצריך לאכול שוב. [וע' בסמוך בתוס'].

והרמב"ם [ז מצה ח] כתב אימתי צריך הסיבה בשעת אכילת כזית מצה ובשתיית ד' כוסות אלו, ושאר אכילתו ושתייתו אם היסב הרי זה משובח, ואם לאו אינו צריך. וכל"פ הרמ"א [תעב ז] דלכתחילה יסב בכל האכילה¹⁵.

והמהר"ל [גבורות ה' פמ"ח ד"ה שמש, הו' בב"ח תעב] כת' דלכתחילה יסב בכל מצה שאוכל. וביאר דאף דסגי בשיעור כזית למצוות מצה, אבל כשמוסיף הכל הוה אכילה א', והכל מקיים מצוות מצה¹⁶. ויותר טוב שיסב ויהיה כל אכילתו במצה. [ועד"ז דנו האחרונים בכ"מ האם מקיים המצווה רק בכזית, או הכל בכלל המצווה¹⁷. וע' לע' קז:].

והמהר"ל ביאר דשמש אי"צ להסב בשאר אכילתו, דכיון דא"א [שצריך לשמש בסעודה] דייני' ליה דין כדיעבד דכל אדם.

והאליה רבה [שם יא] כת' דשמש אי"צ להסב בד' כוסות, וכן באפיקומן¹⁸. והשעה"צ [לה] כת' דחה. והביא דכ"כ רבינו מנחם דאטו משום שהוא שמש פטור מהמצוות.

והגר"ז דייק מדברי הרמב"ם דשייך מצות הסיבה אף בלא מצוות מצה ומצוות ד' כוסות. והוכיח דהסיבה הו' מצוה בפני עצמו, ומש"ה שייכא בכל אכילה ושתייה. אלא שנקבע זמן חיובו בשעת מצוות חירות. ולא רק צורה בקיום מצוות מצה וד' כוסות. וכ' דלפ"ז לא יתכן לומר שהוא מעכב בקיום מצוות מצה וד' כוסות, שהרי הוא מצווה בפנ"ע. ואחרי שכבר קיים מצות מצה איך יאכל שוב כדי להשלים מצות הסיבה. אבל לדברי הרא"ש [ותודה כולה] דמעכב ע"כ דס"ל דהוא צורה בקיום המצווה. [וביאר דנח' בדברי הגמ' שמש שאכל כזית יצא, דלרמב"ם יצא מצוות הסיבה, דסגי בזה, ול"צ כל הסעודה. ולרא"ש הוא דיצא יד"ח במצוות מצה¹⁹].

תודה כולהו. צ"ע אם שכח ולא הסיב אם יחזור. ובפשוטו כוונת תוס' להסתפק האם הסיבה מעכב [למש"כ הגר"ז] במח' הרמב"ם והרא"ש. אבל הפר"ח [תעב ז] כתב דפשיט"ל לתוס' דבמצה מעכב, ותוס' דנו בכוסות האם מספק יחזור וישתה.

והמרדכי דייק הלשון²⁰ דאידי ואידי בעי הסיבה, משמע דוקא לכתחלה. ובדיעבד יצא. דהא א"א לתקן המעוות²¹. שאם יחזור וישתה ויסב נראה כמוסיף על ד' כוסות. ושוב נסתפק דשמא כיון שלא היסב כששתה הוי כאילו לא שתה מעולם.

אבל הרא"ש פסק דמעכב, ואין בזה משום מוסיף על הכוסות דכיון דהראשונות שלא כתיקונו הוברר הדבר שלא ממנין הכוסות הוא. [ואף דספק האם בעי הסיבה, מ"מ מותר לחזור ולשתות].

שם. ולענין אפיקומן, המשנ"ב [תעב ד] כת' דאם שכח להסב באפיקומן וקשה לחזור ולאכול, אי"צ לחזור. [אבל לכתחילה יחזור ויאכל בהסיבה]. אבל המשנ"ב [תעב כב] כת' דלא יחזור ולאכול, דאסור לאכול אפיקומן ב' פעמים

14 ויתכנין להתנות דאם כוסות ראשונות בעו הסיבה, עכשיו משלים כוסות דקמי גאולה. [ושמעתי לדון דמה שישתה אחר הסעודה לא יקיים בזה מצוות הגדה על הכוס, ולצד דבעינן ד' כוסות משום מצווה לא יקיים, ועכ"פ אין בזה תקנת כוס של מתחלה חירות. [והיכא דמקיים ד' כוסות שלא על הסדר [ע' בע"ב] לכאורה לא בעי הסיבה].]

15 [והפר"ח חלק דהוא מצוה מן המובחר ולא חיוב לכתחילה]. ויש שהביאו דבזה"ז שאין דרך להסב, א"כ אין בזה משום דרך חירות. ול"ש דין לכתחילה להסב בשעת הסעודה.

16 וצ"ן למש"כ הרמב"ם [ונדחק דמש"כ הרמב"ם כל אכילתו ושתייתו, קאי אאכילת מצה דוקא, ולא שאר מאכלים].

17 והאחרונים ציינו דמבואר בתוס' [קידושין לח] דרק כזית הוא המצווה. דגזרי' כזית ראשון אטו שני. [וע"ע קה"י ברכות ו ז].

18 ולכא' הטעם משום שדרך אכילה דשמש הוה בלא הסיבה. ולא תקנו לו בזה דרך חירות.

19 אמנם בפוסקים משמע דמר אמר חדא ומר אמר חדא, ואין בזה סתירה. דנקבע צורה במצוות, ובשאר הסעודה למצוה בפנ"ע.

20 בהכרעה דכל ד' כוסות, מחמת הספק.

21 ולכא' כוונתו דע"כ תקנו מחמת הספק שיצא [ואי"צ תשובה על ביטול עשה], שהרי א"א לתקן המעוות.

[דאסור לאכול אחר אפיקומן, ע' לק' קיט:]. והאחרונים דנו ליישב דהכא איירי שעדיין לא הסיח דעתו, ובאופן שנחשב המשך אכילה א'.

תודה פרדקן. פניו למעלה. וכ"מ ברש"י [כאן ונדה יד.]. ור"ח [ע"ה ג] הביא י"א דהוה על פניו. ותוס' [נדה יד.]. הביאן כן בשם העירוך. [וכ"מ רש"י סנהד' מה.]. והר"ן כת' דשמא נקרא פרדקן בין פניו למעלה ובין למטה [וכן הרמב"ם ז' ח] כלל שניהם על עפרו או על פניו].

הסיבת ימין ל"ש הסיבה, ולא עוד אלא שמא יקדים וכו'. רשב"ם בשם רבותיו כת' דקאי אהסיבת ימין. והרא"ש כת' דנפק"מ באיטר יד, דאי משום שמא יקדים אין חילוק בין איטר לשאר בנ"א. אבל משום הטעם דדרך אכילה, יש לו להסב אשמאל ידיה [ימין של כל אדם]. והרמ"א כת' דאין חילוק באיטר, לחשוש שמא יקדים קנה. והב"ח ביאר דחמירא סכנתא מאיסורא. וספק נפשות להקל²³.

והב"ח הביא בשם מהר"ל דנפק"מ עוד היכא דעבר והסיב בימין, דאי לא שמה הסיבה הוה כאילו לא הסיב. אבל אי הוה הסיבה אלא משום סכנה י"ל דיצא. והפ"ח [תעב ג] דחה דאף אי הטעם הוה משום סכנה, כיון דלא הסיב כתיקונו לא יצא.

רשב"ם ד"ה אשה. מפני אימת בעלה וכפופה לו. דגרסי' אשה אצל בעלה. אבל אלמנה וגרושה וכן שלא בפני בעלה תסב [וכ"כ הרא"ש]. [והתלמיד הרשב"א הק' דהא בן אצל אביו צריך הסיבה, ואע"פ שחייב לירא אביו יותר מאשה לבעלה].

והשאלות פ' משום דלאו דרכייהו. והקשה תלמיד הרשב"א דהא עני אין דרכו בכל השנה להסב²⁴. וכן שמש וכדו'. וע' משנ"ב [תעב יט]. ובגור"א והב"ח כתבו דל"ג אצל בעלה.

ורבינו מנוח [ז ח] כתב טעם נוסף א"נ י"ל דאינה צריכה להסב מפני שטרודה בתיקון המאכל והכנתו פטורה כמו שפטורה ממצות עשה שהזמן גרמא²⁵. [וכע"ז כתב הר"ן לפי שמשמשת בעלה]. אבל אשה חשובה שיש לה עבדים לא נפטרת. והקשה בזה תלמיד הרשב"א מי גרעה משמש. ותי' שאני שמש יש בו תורת קריאת הגדה והלל. [וצ"ב].

ואם אשה חשובה היא וכו'. המרדכי [ורמ"א תעב ד] כת' דכל נשים שלנו מיקרי חשובות²⁶. וכתב הרמ"א דנשים לא נהגו להסב, וסמכו על דעת ראב"ה [הנ"ל] דבזמן הזה אי"צ להסב.

תלמיד אצל רבו וכו'. המרדכי והרא"ש [וכ"פ השו"ע תעב ה] דייקו דאפי' רבו שאינו מובהק. מהא דבגמ' נדחקו להעמיד בשוליא דנגרי. ומבואר דיש דין מורא אף ברב שאינו מובהק.

אבל המהר"ל [שם] חלק דיסב לפני רב שאינו מובהק. והעמק ברכה [ליל הסדר ב] ציין דהרמב"ם [ת"ת ה] וכן תוס' [ב"ק מא:] מבואר דאין דין מורא ברבו שאינו מובהק.

וכ"פ השו"ע [יו"ד רמב טז] בדיני רבו מובהק דלא יסב בפניו. [ומשמע דכשאינו מובהק אין בזה איסור, והקשו בזה סתירת דברי השו"ע].

ועוד נח' הפוסקים האם עבד חייב להסב לפני רבו [וכדין שמש].

ת"ש דאמר אביי כי הוינן וכו' כי אתינן לבי רב יוסף א"ל ל"צ וכו'. בפשוטו משמע דאין צריך להסב, אבל אם רצו הרשות בידם. וצ"ב דאי משום כבוד רבו הא יש בזה איסור. והב"י [תעב] ביאר דמסתמא רבו מוחל. ומש"ה אמר רב יוסף דא"צ להסב, אבל יכולים לסמוך על מחילתו. והח"י [שם יא] כת' דבבית רבה לא היו יודעים דאסור להסב, ומש"ה רבה מחל להם.

והרי"ץ גיאות [הו' בשעה"צ כ] כת' דאתי עשה דכבוד התורה ודוחה למצוות הסיבה²⁷. [וכעין לשון זה בגמ' סנהדרין ל: להקדים דין ת"ח, ולדונו כשיושב]. והמשנ"ב [טז] למד מזה דכשנתן לו רבו רשות²⁸ חייב להסב, וכ"ד הפ"ח. אבל הב"ח כתב דהוא רשות.

והפרי"ג [מ"ז ד] כת' דבמקום ספק האם מחל לא יסב, דספק כבוד הוה ספק דאורייתא. ואילו חיוב הסיבה ספק דרבנן.

22 אבל רע"א [בגהש"ס שם] ציין לשבות יעקב [א ה] שיישב דברי רש"י שם באופ"א, וקאי אליבו.

23 והמשנ"ב כת' דמ"מ אם הסיב אימין יצא בדיעבד. ובשעה"צ [יג] כת' דלדברי הפ"ח דין זה אינו ברור.

24 וי"ל דהא דאינו מיסב הוא משום דאינו רגיל בחירות, אבל גם לעני דרך חירות הוא כך. משא"כ אשה דאינו דרך חירות כלל.

25 וצ"ל דכ"ז בכלל התקנה, דבשאר מצוה שהזמן גרמא אפי' אשה חשובה ואינה טרודה פטורה.

26 יל"ד דלטעם ר' מנוח לא תליא במנהג חשיבות, אלא בטירדא.

27 ודנו האחרונים דהא אף בדיעבד אינו יוצא בלא הסיבה. אמנם מסתבר דבאונס יוצא. ועוד הקשו דלכתחילה לא יסב לפני רבו כדי שיוכל לקיים המצוה [לצד דהוא מצוה בפנ"ע]. ומסתבר דהוא דחייה בסיבת הדין.

28 יש לדון בגדר נתינת רשות, האם הוא מחילה על ה'חוב' כיבוד שחייב כלפי רבו. או דע"י שמוחל אינו פוגע בכבודו. [והמהר"ל כתב דיאמר שאינו רוצה להסב. משמע דהוא מציאות של מורא, דשייך אף בלא תביעת הרב].

בן אצל אביו. פרשב"ם דלא הוי כפוף כ"כ. ותוס' [ד"ה בפני] כתב עפ"ז דאם הוא ג"כ רבו חייב להסב. אבל הרא"ש חלק דסתם בן אביו מלמדו תורה ואפי' הכי מיסב. וכ"פ השר"ע. והמג"א [ו] הביא מהאבודרהם דהוא משום דמסתמא מוחל. והחק יעקב [ט] דן היכא דידיעין דאינו מוחל, ד"ל בטלה דעתו אצל כל אדם.²⁹

והקוב"ע [יז ב] הק' האיך יפטר מלהסב, ומ"ש מכל מצוות אפי' דרבנן דלא נדחו מפני כבוד אב. וכתק גאי נימא דהוא קלון, א"כ היאך מהני מחילה. [ויל"ד דהוה צורת בזיון רק אילו מקפיד].

נשים חייבות בד' כוסות. תוס' [סוכה לח. ד"ה מי] כ' דמסתמא לא תקנו ד' כוסות אלא לומר עליהם הלל והגדה, וא"כ חייבין אף הלל והגדה [מדרבנן]. והחינוך [כא] כת' דמצוות סיפור יציאת מצרים נוהג אף בנקיבות [מדאור³⁰]. והמנח"ח [שם] דן דהוה משום שאף הן היו באותו הנס, אך הק' דדעת תוס' [ע' בסמוך] דל"א כן בדאורייתא³¹.

והשר"ע [תעב יד] פסק דנשים חייבות בכל מצוות הלילה. דחייבין מדרבנן משום דאף הם היו באותו הנס. והרמ"א [תעג ו] כת' דיאמר ההגדה בלשון שהנשים מבינות. ובפשוטו הטעם משום דחייבות במצוות הגדה. אבל הברכ"י [תעג טו] הביא בשם הבית דוד [תנו] דאינם חייבות, דהוה מצוות עשה שהזמן גרמא. ובמצוה דאורייתא לא מהני סברת היו באותו הנס. אלא משום חיוב דידן צריך לספר להם³².

דף קח:

תוד"ה שאף. אע"ג דד' כוסות דרבנן, כעין דאורי' תיקון. ודעת תוס' [ברכות כ:]: דנשים פטורות אף במצוות דרבנן שהזמן גרמן, וחלקו על רש"י [שם] שדוקא בדאורייתא פטורות].

ובתוס' הרא"ש שם הוסיף להוכיח דהא ד' כוסות ומגילה וחנוכה פטורות אי לאו אף הם היו באותו הנס.

והר"ן [שבת קיח, מד. בדה"ר] הביא בשם ר"ת דנשים חייבות בסעודות שבת מדין אף הם היו באותו הנס, של מן. והר"ן חלק דהוא משום דלכל דיני שבת חייבות, דהוקש שמירה לזכירה². אבל דעת מהר"ם מרוטנברג [ש"ת] דרק במקום שהיו בסכנה ונמלטו שייך הך סברא. [דנתקן על הנס, ולא סגי במה דהפסוק קראו למען ידעו].

תוד"ה היו. והא דאמרי' דפטורות מסוכה וכו' התם בעשה דאורי'. יל"ד האם תוס' בקו' נקטו דהיו באותו הנס הוה סברא מדאורי', ותי' דהוה מדרבנן. ובמצוה דאורי' לא תקנו³. ועוד כת' הקוב"ש [ריג] דקו' התוס' דעכ"פ יש לחייב בסוכה מדרבנן. ובזה תי' דהך סברא שייך רק בחיוב דרבנן. אבל במצוה דאורי' שנשים פטורות, לא חייבום רבנן משום סברא זו. [ע' רע"א משניות מגילה].

ותוס' [מגילה ד. ד"ה שאף] הק' גבי מצה, תיפו"ל מטעם שהיו באותו הנס⁴. ותי' [תי' א'] דמהאי טעמא לא מחייב אלא מדרבנן⁵. ובתוס' שם תי' עוד בשם ר' יוסף מירושלים דס"ד שנפטור מגז"ש מסוכה. [ומבואר דנקטו דבסוכה ל"ש סברא זו. ודלא כתוס' דידן⁶]. ומבואר דדעת ר' יוסף [הנ"ל] דסברת היו

29 [וצ"ב בגדר הדבר, ומה מהני בטלה דעתו להחשב שבאמת מחל. ואולי גדר דין כבוד הוא לפי הרגילות].

30 והמנח"ח כת' דמחומרתו נולד קולא שמוציאות אנשים.

31 והמנח"ח כ' דפטורות אף מזכירת יצ"מ כל השנה. ושוב כת' דאפשר דילפי' גז"ש מקידוש של שבת כמו דשם נשים חייבות, ה"ה כאן.

32 [וכ"כ האשל אברהם עה"ג שם].

1 [ובפשוטו הוה סימן בגדרי הילפותא. ועוד כ' השאג"א [א] ביאר דמצוות דרבנן אינם בגדר מצוות עשה, ול"מ פטור בזה].

2 [ואף למצוות דרבנן של היום]. והקוב"ש [ריד] הק' דעכ"ז נימא לענין ד' כוסות, דכיון דאיתרבו לחיוב מצה חייבות בכל מצות הלילה. ואמאי בעי סברת היו באותו נס לחייבן בארבע כוסות.

3 והלבוש [תרמ] כת' דרק מצוה שעיקרו דרבנן חיזקו משום דהיו בנס, ועשו חיזוק יותר משל תורה, שלא יבואו אנשים להקל בזה.

4 והקוב"ש הק' אמאי תוס' דידן לא הקשה ממצה. והוכיח דדעת תוס' דידן אף בקו' דאינו מתחייב מדרבנן. [ואפשר דעדיפא ליה להק' דין שבאמת פטורות, ולא אמאי איצטריך קרא].

5 ומשמע דבאמת מתחייבות מדרבנן מהך סברא, ואף בכל מצוה דאורייתא. ודלא כתוס' דידן. [וא"כ אף לתי' זו קשה מסוכה, דאף מדרבנן פטורות. ויל"ל דס"ל דבסוכה ל"ש סברא זו. דהנס לא היה ע"י נשים].

6 וכן הקשה הטור"א שם. והאחרונים תי' דיל"ל דס"ל כרש"י דהנס לא היה ע"י נשים, ולכן ל"ש סברא זו. או כדברי מהר"ם שאינו הצלה. והשעה"מ [חמץ י א] כ' דלא היה לנשים נס. והחת"ס [ארו"ח קפה] ביאר דרק במלחמה ישבו בסוכות במדבר, ואשה אינה במלחמה.

באותו הנס מהני לחייב מדאורייתא.

והגר"ז [ערכין ג] חקר האם סברת היו באותו הנס הוא סיבה חדשה המחייבת, או שע"י גילוי זה אינו בכלל פטור מהזמן גרמא. וכתב דנפק"מ לענין עבדים, דל"ש היו באותו הנס⁷. והלח"מ [ריש הל' מגילה] כת' דעבדים פטורים ממגילה, ולא דמי לנשים דשייך סברת אף הם היו באותו הנס.

שתיית ד' כוסות

שתאן חי אמר רבא ידי יין יצא ידי חירות לא יצא. פרשב"ם כלומר שאין זה מצווה שלימה. שאין חשיבות אלא למזוג. והר"ן כת' כלומר שלא קיים מצוה מן המובחר, ומיהו אי"צ לחזור ולשתות⁸. וכ"כ רבינו דוד דלא קיים כהילכתא.

הפרי חדש [ס"ס תפג] הביא בשם ר"ש הלוי דאינו יוצא ידי ד' כוסות ביין צימוקים, דאינו משמח. והפרי"ח חלק דקי"ל דחי יצא. [ומ"מ לא יצא ענין חירות].

שתאן בבבא אכת. פרש"י עירה לכלי אחד. [קצת משמע דבירך על כל כוס בפנ"ע, ואפ"ה כיון דבשעת שתייה הוה כוס א' ל"מ]. ורשב"ם חלק עליו דפשיטא דהוה רק כוס אחד⁹.

והפרמ"ג [תעט א] למד מזה דאם יש לו כוס גדול של כמה רביעית א"א לצאת בו לשתות ד' כוסות על הסדר, שמ"מ הכל כלי אחד. [ובביא"ה תעב ח על פקפק בזה].

ורשב"ם פי' שלא על סדר משנתינו אלא שתאן רצופין. רבינו דוד חלק על רשב"ם דמשמע מדברי רשב"ם דבעינן לשתות כל אחד לפי הסדר, והרי הרבה ע"ה אינן יודעים הסדר ובדאי יוצאין יד"ח. וכן המהר"ל תמה דודאי יוצאים ד' כוסות אף כשלא אמר ההגדה עליו. ועוה"ק דאם שתה שלא בהסיבה, דמבואר דיחזור וישתה, והרי לא אמר את ההגדה על הכוס השני¹⁰.

ורבינו דוד ביאר דאיירי ששותה בלא הפסקה, דנחשב לשתייה אחת. שכן דרך הצמא ששותה ב' וג' כוסות זה אחר זה¹¹. וכ"כ הביא"ה [תעב ח ד"ה שלא] דסגי בזה ששותה ביניהם, שכן מבואר בב"י [תפד] דיוצאין ד' כוסות אף כשלא אמר כל אחד למצוותו. אבל הפרי"ח [שם] השיג עליו דודאי נתקנו למצוותם. וכן המג"א [תעב ח] העתיק דשתאן בב"א היינו שלא אמר כל אחד למצוותיה.

ורבינו דוד הביא מהירושלמי דאי' שמע הלל בביהכ"נ יצא, הדא אמרה דשתאן כרך א' יצא. ורבינו דוד ביאר דשמעו הלל בביהכ"נ, ולא היו חוזרים על ההלל בביתם. והירושלמי הביאה שיצאו בד' כוסות שלא ע"פ הסדר שסדרו חכמים. אך כת' דהגמ' דידן משמע דמעכב, ודלא כירושלמי¹².

שתאן בב"א ידי יין יצא ידי ד' כוסות לא יצא. פרשב"ם שמחת יו"ט¹³. ולא יצא מצוות ד' כוסות. [ותוס' פי' דס"ד דדין שמחה תלי בד' כוסות. קמ"ל]. והמרדכי פי' עוד ידי יין דד' כוסות יצא, אבל לא יצא לגמרי בדין ד' כוסות. שלא עשה מצוה מן המובחר. [ויכעין שמצאנו לשון מעלה עליו הכתוב כאילו כיפר ולא כיפר, מנחות צג:].

אבל הר"ף גרס ידי חירות יצא, שיצא מצוות חירות ולא מצוות ד' כוסות. וכ"פ הרמב"ם [ז ט]. [והיפך משתאן חין] ורבינו דוד ביאר דיצא ידי מצוות שתיית ד' כוסות, אלא שלא יצא מצוות שתייתן על הסדר שסדרו חכמים. והביא מהירושלמי הדא אמרה אפי' שתאן בכרך אחד יצא. [ובפשוטו פליג אגמ' דידן דהיינו שתאו בב"א], וכתב ר' דוד די"ל דכוונת הירושלמי דיצא עיקר מצוות שתיית הכוסות [והיינו דין חירות דסוגיין], ובגמ' דידן קמ"ל דלא יצא מעלת שתייתן על הסדר, ולא פליגי¹⁴.

7 וכה"ק הפלתי [א ג] על דברי תוס' [מגילה הנ"ל] דאיצטריך קרא לעבדים. דאי משום שהיו באותו הנס הוה רק נשים.

8 ויל"ד אמאי לא יחזור, ואפשר משום דכבר קיים עיקר המצווה, וא"א לקיים הידור זה בפנ"ע. א"נ משום מוסיף על הכוסות. א"נ משום מצווה בעלמא אינו חייב לחזור ולשתות.

9 והמהר"ל יישב דעת רש"י, משום דיש כמה רביעיות נחשב מה שיותר מרביעית דאינו חלק מהכוס של ברכה. [אבל מרש"י משמע דהוא משום דמתחילה היה בכוסות נפרדים].

10 ויתכן דאה"נ, ויצא כבר מצוות ברכה על הכוס, ומה שחוזר הוא רק משום דין שתיית חירות, וכמ"ש הגר"ז וע' בסמוך. ובזה לא בעי על הכוס. ועוד מצאנו גבי קידוש ס"ס רעא דאם נשפך הכוס יקח כוס אחר, ומהני להשלים מצוות כוס של ברכה. [וצ"ב שם].

11 והר"ן [לק' קיח] כ' דאף דאסור לשתות בין כוס שלישי לרביעי, רשאי לשתות כמה כוסות. וכמו אילו היה שותה כוס גדול של כמה רביעיות. דכל זמן שלא התחיל במצווה אחרת או בירך לאחריו חשיב חד כוס, וכדאי' בסוגיין.

12 וכת' דבגמ' דידן לא מצאנו שהיו אומרים הלל בביהכ"נ, אלא בירושלמי.

13 ונאמר דין שמחת יו"ט אף בלילה, ע' בסמוך.

14 ומבואר בזה דברי הירושלמי שלמדה הק' דינא מהא דשומע הלל בביהכ"נ, ומי ששמע הלל מביהכ"נ שוב עורך את

והגר"ז [מצה שם] ייסד דלדעת הרמב"ם יש ב' דינים בחיוב ד' כוסות, דין ברכה על הכוס. ודין שתיית ד' כוסות. והביא **תוס'** [לע' צט:] נסתפקו אי צריך שיהא כוס לכל א', או דיוצאים בכוס של בעה"ב. והגר"ח ביאר דד' כוסות הוה דין כוס של ברכה בעלמא¹⁵. והגר"ז כת' דאף לדעת הרמב"ם דיש דין שתיית ד' כוסות, מ"מ הוה דין נוסף משום דרך חירות. ותרווייהו איתנהו ביה.

והגר"ז ביאר דזה כוונת הגמ', דבב"א קיים דין שתיית היין, אבל לא דין כוס של ברכה. ושתאן חי קיים דין כוס של ברכה, ולא מצוות שתיית היין¹⁶.

והרמ"א [תפג] כת' דמי שאין לו יין יקח ד' כוסות מחמר מדינה¹⁷. והגר"ז כת' דאף דמקיים בזה דין כוס של ברכה, אבל אין בזה משום שתיית יין¹⁸.

השקה מהן לבניו ובניו וכו'. **תוס'** [לע' צט: וכן הרא"ש והמרדכי כאן] דייק שבני הבית שתו קצת מכוסו, ולא שתו כשיעור. ויוצאין בכוסו של המקדש. ובשתיית המברך¹⁹. [וע' מש"כ בזה לע' שם]. **תוס'** דחו דיש להם כוס בפנ"ע. או בני ביתו קטנים, שאינם מצווים.

וכ"כ **רבינו דוד** דהנידון האם הוא יצא ולא האם הם יצאו. דאצלם הוה שתייה בעלמא, דאפשר דקטנים היו.

והר"ן פי' דאיירי בכוס גדול, וכל אחד שתה רוב הכוס [היינו רוב רביעית²⁰], וקמ"ל דכוס אחד סגי לכולם.

והמ"א [תעב ט] הביא דמשמע דלכתחילה יוצאין הרבה בנ"א בכוס א', שיש לו הרבה רביעיות.

שם. השקה מהן לבניו ובניו וכו'. **ארנב"י** והוא דאישתי רובא דכסא וכו'. **בשר"ת הרא"ש** [כה א] הק' אמאי צריך שהוא ישתה רוב כוס, נימא דמהני שתיית בני ביתו [כשא' מהם שתה רוב כוס²¹].

והרא"ש תי' דשאני הכא שהתינוקות שותין בשביל חיובא של עצמן שאף הם חייבין ד' כוסות²² הלכך אין שתייתן עולה להשלים שיעור אביהם²³. ולא דמי לשאר כוס של ברכה דכל השותה הוא שותה בשביל חובת הכוס.

א"נ הא דבעינן שישתה רוב כוס משום לקיים מצוות שתיית יין. שלא יצא יד"ח ד' כוסות עד שישתה רוב הכוס²⁴.

שם. הריטב"א [עירוב' עט:] הביא דרבו נסתפק האם מהני [בכוס של ברכה] היכא שטעמו בין כולם כשיעור מלא לוגמיו. אבל כל א' לא שתה כשיעור, האם יצאו. והביא דדעת **תוס'** שיצאו, דכולם מצטרפין למלא לוגמיו [והו' י"א בשו"ע רעא יד]. וכת' ומיהו בד' כוסות של פסח צריך שיטעום כל אחד מהם רובא דכסא דהיינו רוב רביעית.

והגר"א [רעא יד] ציין לדעה זו מסוגיין, והוא דאישתי רוב, ומשמע דקאי אכולם. ומבואר

ד' הכוסות בלא

15 ומשמע מדבריו דאף למסקנת **תוס'** דכ"א יש לו כוס, הוה מדין קיום כוס של ברכה, ובלייל פסח תקנו שיהא לכל א'.

16 ומשמע דהוה ב' קיומים בפנ"ע. [ויוכל לשנות על סדר ההגדה ד' כוסות יין חי. ובסעודה ישתה יין מזוג ד' כוסות. ואפשר דלכתחילה בעי' לקיים שני המצוות יחד].

17 וכסוברים דיוצא בזה חובת קידוש [וע' לע' קז].

18 והו' שהיה לגר"ז מעשה [בזמן מלחמה] שהיה אפשר להשיג או חמר מדינה לכולם, ואיין לא' מהם. והגר"ז הכריע דחמר מדינה מהני רק לענין ברכה על הכוס. ואי מש"ה סגי בא' מהם [וכתוס' צט:]. וא"כ אין תוספת הידור שישתה כל א' חמר מדינה. ועדיף שא' יקיים דין שתיית יין.

[אמנם הפוסקים נקטו דאף בחמר מדינה יקח כוס לכל בני הבית. ויל"ד אי הוה דין שתייה, או מדין ברכה על הכוס נתייחד דין ד' כוסות שיהא לכל אחד, ושונה מכל קידוש. וע"ע בסמוך מלשון שו"ת הרא"ש. [ונפק"מ במי שאינו אומר על הסדר, האם יש דין שתיית ד' כוסות חמר מדינה].

19 [ויוצא מדין שומע כעונה ושליחות. והגר"ז הביא בשם הגר"ח שהוא משום דעיקר דין ד' כוסות הוא קביעת הברכה על הכוס, ובזה מתקיים ע"י המברך].

20 ואף בכוס גדול סגי ברוב רביעית. ודלא כרבינו דוד, ע' בסמוך.

21 א"נ כוונתו שיצטרף שתיית כולם. ודלא כדברי הרא"ש בפסקיו.

22 בבני חינוך, דס"ל כת"ק דקטנים חייבין, או דאף ר' יהודה לא קאי בבני חינוך. וע' בסמוך. ומשמע דס"ל דל"מ קטן דלאו בני חינוך.

23 מבואר דבעינן שלכל אחד יתייחס שתיית ד' כוסות, ואף דגדרו מדין כוס של ברכה, מ"מ בעינן שיתקיים גם שתיית הכוס. ואפי' הכי היה מהני שתיית חבירו, להחשב שנתקיים דין הכוס. [אי לאו דהוא בר חיוב נפרד]. ודין הכוס של ברכה מחייב שכל אחד ישתה.

24 [והגר"ז הביא מהתי' השני דיש דין נוסף של שתייה, וכמ"ש רבינו דוד].

דמצטרף שתיית המסובים למלא לוגמיו. והגר"ז הביא דלפ"ז מבואר דאף בד' כוסות מצטרף שתיית כולהו, ויצאו יד"ח אף שלא שתו כשיעור. והגר"ז הביא דמבואר דדין שתיית ד' כוסות הוא רק מדין ברכה על הכוס דהמברך צריך שיטעום, ולא דין שתיה. [וכ"כ בדעת תוס' הנ"ל²⁵].

רובא דכסא. תוס' כת' דהיינו כמלא לוגמיו. שהוא רוב רביעית²⁶. וזהו ג"כ השיעור בכל כוס של ברכה. אבל רבינו דוד כת' דצריך רוב כוס, אפי' אם הוא גדול. ואפשר דכוס גדול סגי שישתה רביעית שלם. אך לא סגי ברוב רביעית. וכ"ד הרמב"ן [ה' בב"י]. וכת' א"צ מלא אלא הידור מצוה, ואין הפגם פוסל אלא לברכה.

ודעת הרמב"ן דבעי לשותות רוב הכוס אפי' אם הוא גדול. ובזה ד' כוסות שונה משאר כוס של ברכה דסגי בטעימת מלא לוגמיו. והגר"ז [שם] פי' דמשום דין שתיית ד' כוסות בעי' רוב רביעית. אבל תוס' לשיטתם ס"ל דהוה דין שתיית כוס של ברכה, וסגי מלא לוגמיו וכמו בעלמא.

אחד חדש. המרדכי הק' היאך יכול להיות יין חדש בפסח. וי"ל כגון שהיה לו אשכול של ענבים ועשה מהן יין.

רשב"ם ד"ה אחד חי. צריך רביעית, דבציר מרביעית לא חשיבא שתיה, דנפק"ל אשר ישתה²⁷. וצ"ב אמאי כת' כן הכא, ולק' [קט.] כת' דהלכה למשה מסיני כוס של רביעית, ואף ששותה רובו. [ויל"פ דס"ד דיין חי חשוב טפי, וסגי בשיעור הראוי למזיגת רביעית. קמ"ל דבעי כוס הראוי לשתייה].

ר"י אומר צריך שיהא בו טעם ומראה יין. פרשב"ם למעוטי חדש וישן. ושיהא אדום.

ודעת הרמב"ן [ב"ב צז:] דיין לבן פסול לקידוש, ודן האם הוא משום דת"ק מודים בזה לר' יהודה או דק"ל כר' יהודה, וכ"כ ר' דוד [כאן]. ושאר ראשונים מכשירין. [והו' בשו"ע רעב ד].

השו"ע [תעב יא] כת' דלענין ד' כוסות מצוה לחזר אחרי יין אדום. והפוסקים כ' דהוא זכר לדם. וע"פ הירושלמי.

תוד"ה שתאן. משמע דלכתחילה בעי מזיגה וכו' בכוס של ברכה וכו'. משמע מתוס' דאין חילוק בין ד' כוסות לשאר כוס של ברכה. והגר"א [רעב ה] הק' דבסוגיין מבואר דלכתחילה בעי מזיגה, ואילו בב"ב משמע דמקדשין לכתחילה על יין חי. ותי' דהכא בעי' משום חירות. וסיים ומ"מ לכתחילה ודאי טוב למזוג משום כוס של ברכה²⁸.

והגר"ז כתב דתוס' קאי לשיטתו דסוגיין הו' מדיני כוס של ברכה. אבל לרמב"ם יש דין חירות, ולכן בזה בעינן שלא יהא חי.

א"ר יהודה וכי מה תועלת לתינוקות ביין. פרשב"ם הלא פטורין מן המצוות. לכא' משמע דקאי אקטן שלא הגיע לחינוך. והרא"ש כת' דמשמע דלת"ק צריך ליתן כוס לפני כל א'²⁹, וכן ראוי לעשות. והק"נ ביאר דלת"ק יתן כוס אף לפני תינוק שאינו בר חינוך כדי שלא יישנו וישאלו³⁰. וכן הביא החק יעקב [תעב כז] בשם המהר"ל שצריך כוס אף לתינוק שלא הגיע לחינוך. ומשהגיע לחינוך יתן רביעית.

אבל רבינו דוד והר"ן כת' דאיירי בבני חינוך³¹. וה"ק דלא שייך לחנכם במצוות כה"ג, דכיון דאין נהנין ושמחין בו אין להם דרך חירות. ורבינו דוד הוסיף דאינם בני חינוך לכך, דשיעור חינוך לכל מצוה כשיגיע שיכול לעשותה³².

רשב"ם ד"ה וא' התינוקות. שגם הם נאלו. וצ"ב דתיפ"ל משום דין חינוך בעלמא.

דף קט.

קליות. מחטים ישנים. דכיון דיבשו בתנור אף אם יבא עליו מים אינו בא לידי חימוץ [ע' לע' לט:].

חוטפין מצה. ע' פרשב"ם. והרמב"ם [ח"מ ז ג] כתב שעושין שניים שישאלו התינוקות, כיצד

25 ויש שהעירו דלפ"ז לדעת תוס' ליכא דין מיוחד בשתיית ד' כוסות, אלא כדן שתיית כוס של ברכה. א"כ האיך מעכב הסיבה [וכמ"ש תוס' קז].

26 ולכאורה דהוא שיעור טעימה, ולא תליא בגודל הכוס. אבל המהר"ל כתב דהוא משום דלא חל שם כוס על השאר. לא מצאנו דרשא זו בחז"ל.

27 משמע דהוה גדר 'טוב', ולא דין לכתחילה גמור.

28 [והרא"ש נקט בזה להכריע ספק התוס' [לע' צט; ה' לע'] אי צריך כוס לכל א'.

29 ודן אי כוונת הרא"ש לפסוק כר' יהודה [ומ"מ ראוי לעשות כרבנן]. או דפסק כר' יהודה שישים אף קליות.

30 והק"נ ביאר דלדעת ת"ק יש חיוב חינוך כשאר מצוות, אף שאינם נהנין. ונסתפק בדעת הרא"ש אי ר' יהודה מודה בבני חינוך. או דר' יהודה פוטר, והרא"ש פסק כוותיה בחדא.

32 [ומבואר דבעינן שיהא ראוי לעשות המצווה ככל עניניה. דה"ל אף דאין לו הנאה שפיר יוצא יד"ח. וכע"ז בכמה מצוות דשיעור חינוך תלי בעשיית המצווה בשלימות. ובעי' יודע להתעטף ולנענע, ואף שיוצא יד"ח בלא נענועים ועיטוף.]

מחלק להם קליות, עוקר השולחן מלפניהם קודם שיאכלו, וחוטפין מצה זה מיד זה [והחק יעקב ב כתב דמזה המנהג לחטוף אפיקומן]. והראב"ד כתב שממהרין לאכול שלא ישנו [בסו"ד רשב"ם].

והשעה"צ [תעב ב] כת' שיזרז לעשות הסדר, שלא ישתה הרבה עד אכילה. דא"א לפרש שיקצרו בהגדה, דאטו האכילה הוא העיקר.

ת"ר חייב אדם לשמח בנו ובני ביתו וכו'. בגמ' [קידו' לד.] אי' דנשים חייבות במצוות עשה זו, אף שהזמן גרמא. ואב"י [שם לד:] דחה דבעלה משמחה. וגדר החיוב על הבעל. וכן אלמנה אינה מצווה, אלא מי ששרויה אצלו. ועד"ז נח' [ר"ה ו:]. והרמב"ם וראב"ד [חגיגה א א] נח' בזה.

ובש"ת רע"א [א] נסתפק באשה ששכחה יעלה ויבא בברכה"מ יו"ט אי חוזרת, האם יש עליה חיוב סעודת יו"ט [או דהוה חיוב של בעלה].

תניא ריב"ב אומר בזמן ביהמ"ק קיים אין שמחה אלא בבשר. רש"י [ר"ה ו] העתיק אלא בבשר שלמים.

ובגמ' [לעיל עא] איתא דבליל יו"ט ראשון אין דין שמחה, כיון דאין שלמי שמחה לפניו. והאחרונים הביאו מדברי רשב"ם קח: דמבואר דיש דין שמחה בשתיית ד' כוסות, בליל פסח. והשאג"א [סח] תי' דהיינו דרבנן. אבל האמר"ב והחזו"א [לעיל עא] כתבו דהוא דאורייתא, דהך דין דשתיית יין לא שייך בזה. [ועיי"ש מה שיישבו לדברי הגמ' שם].

עכשיו שאין ביהמ"ק קיים אין שמחה אלא ביין. בפשוטו משמע דהוא דין דאורייתא, וכ"כ הרמב"ם [שביתת יו"ט ו יז] וחייב אדם להיות שמח וטוב לב הוא ובניו ואשתו וכו' שנאמר ושמחת בחגך. ואע"פ שהשמחה האמורה כאן היא קרבן שלמים, יש בכלל אותו שמחה לשמוח כל אחד בראוי לו¹. אנשים בבשר ויין, נשים בבגדים וקטנים בקליות ואגוזים³. [ומשמע דאף בזמן הבית מקיים בכולהו, וע' שאג"א סה]. אבל המנחת ברוך [עז] דן דבזמן ביהמ"ק מי שיכול לקיים בבשר שלמים, אינו מקיים בשאר מיני שמחות. אבל מי שאין לו אפשרות המצוה מדאור' הוא בשאר מיני שמחות.

אבל תוס' [מו"ק יד: ד"ה עשה דחיד] כתבו דשמחת הרגל דרבנן, וקרא דושמחת היינו בשלמי שמחה.

אלא ביין. הרמב"ם [שם יח] כ' לאנשים אין שמחה אלא בבשר ויין. והב"י [תקכט] תמה דבזה"ז אין דין שמחה אלא ביין, וכמבואר בגמ'⁴. והכפ"ת [סוכה מב] תי' דיין בלא בשר מזיק. וצריך שתייה בסעודה. [וע' ביאור"ה תקכט].

והעמק ברכה [שמחת יו"ט ב] חקר האם דברים אלו להם גדר שמחה⁵. או שמעוררין השמחה [ועיקר קיום המצווה במה ששמח].

והשאג"א [סט, הו' לק' קיז]. דן דמקיים שמחת יו"ט ע"י דברי תורה, שמשמחי לב.

תוד"ה זבחת שלמים. ישראל יוצאין חובתן בנדרים ונדבות וכו'. בפשוטו יוצאין יד"ח בכל בשר שלמים שאוכלים. אבל בגמ' [לע' עא.] מבואר דבעי' זביחה בשעת שמחה. [וצריך שהקרבן יקבע לשם שמחה, כדי שיצא באכילתו].

והאבי עזרי [חגיגה ב י] חידוש דיש מצוות זביחת שלמי שמחה. ולא רק מצוות אכילה, ומש"ה בעינן ב' פסוקים [כקושיית התוס']. והחזו"א [הו' בסוף הס'] חלק עליו, דלא מצאנו דין זה וחובו זביחה.

שיעורי תורה

- 1 והביאו בשם הגר"ח הו' דלא נ"ל בזה כיון דאפיקומן הוא זכר לקרבן פסח דנפסל בהיסח הדעת.
- 2 והרמב"ם [סה"מ עשה נד] כת' ד'ושמחת בחגך' כולל בתוכו שישמח בכל מיני שמחה. לאכול בשר בימים טובים ולשתות יין וללבוש בגדים חדשים, ולחלק פירות ומיני מתיקה לקטנים ולנשים. ולשחוק בכלי ניגון ולרקוד במקדש, והיא שמחת בית השואבה. הכל נכנס תחת אמרו ושמחת בחגך. ומתחייב יותר שתיית היין לבד, כי הוא יותר מיוחד בשמחה.
- 3 והרמב"ם כלל קליות ואגוזים משום שמחה. והב"י [תקכט] הקשה דבגמ' קליות היינו שלא ישנו ולא משום שמחה. והאחרונים ציינו דבירושלמי מבואר גבי שמחה.
- 4 [ולכא' לדין 'בשר' שלמים סגי בכזית. ולכא' צריך כל יום מחוה"מ כזית. ויל"ד בדין שאר מיני שמחות, האם ג"כ הוא מצוה על מעשה שמחה בכל יום, או שלא נמסר הדבר לשיעור, ויעשה כל א' מעשים שיביאו לידי שמחת הלב].
- 5 ואף מי שאינו שמח ביין, י"ל דקבעו דין שתייה.

א"ר חסדא רביעית של תורה וכו'. **רשב"ם** הביא דשיעור רביעית בנזיר וכדו' הלכה למשה מסיני. אבל ד' כוסות הוה חיוב מדרבנן, ול"ש הלשון רביעית של תורה]. אבל **רשב"ם** [ב"ב נח:] כת' דנקטו לשון רביעית של תורה, דד' כוסות של פסח שיעורן ברביעית ומצאו להן חכמים סמך מן התורה.

שם. **רביעית של תורה אצבעיים על אצבעיים וכו'.** ע"פ חשבון דמ' סאה הוה ג' אמות. והר"ף הביא עוד דשיעור רביעית ביצה ומחצה [ע"ש שהאריך להוכיח כן].

והראשונים [ע' לע' מח:] הביאו עפ"ז ב' שיעורין לחיוב חלה, ע"פ ביצים, וע"פ מידת האצבעות. **והריטב"א** [מח:] כת' דשיעור המידה עיקר, דיש ביצים גדולות ויש ביצים קטנות.⁶

הצל"ח [לקמן קטז:] בדק ובירר המדידות המצויות בזמנו, ומצא דע"פ מידת האגודלים⁷ [שהוזכר בסוגיין] השיעור כפול מאשר ביצים בזמנו. וכת' דעל כרחק נשתנה המציאות⁸, והביצים שבזמנינו נתקטנו⁹ והם חצי מביצה שנקבע ע"פ שיעורי התורה. והאחרונים האריכו בחשבונות אלו לחשב דיוק השיעורין, ובצורת המדידות. ואכמ"ל.

וכבר עמד בזה שו"ת **תשב"ץ** [ג לג] וכתב דהדבר נראה לעין כשתשער המקוה באמות שלנו היום ותכוין אותו למידת הביצים שבמקומות אלו תמצא שהביצים קטנות מהשיעור הרבה¹⁰. וכת' דראוי להחמיר בשל תורה.

וכן **בשע"ת** [תפו] כתב להחמיר בדבר שהשיעור מדאורייתא. וכ"פ **המשנ"ב** [רעא יג ביא"ה ד"ה של רביעית].

שיעור כזית – **במשנה** [כלים יז ח] אי' דכזית שאמרו לא גדול ולא קטן אלא בינוני זה אגורי. ומשמע דתלי בגודל זיתים בינונים שבכל דור. והתה"ד [קלט] **וב"י ושו"ע** [תפו] הביאו¹¹ דשיעור זית הוה כחצי ביצה¹².

והצל"ח [הנ"ל] כת' דצריך להחמיר לאכול מצה יותר, ולאכול כשיעור ביצה שלנו, שהוא חצי ביצה של חז"ל.

והאחרונים העירו דהזיתים שלנו קטנים מזה הרבה¹³. ומבואר דפשיט"ל לצל"ח דעיקר גדרי השיעורין הלכה למשה מסיני הוה ע"פ חשבון האגודלין דסוגיין. ואף שנתמעטו הביצים והזיתים, מ"מ אזלי' לפי החשבון דסוגיין¹⁴.

אך יש אחרונים שדנו דבהנך שנמסרו לפי זיתים תלי בגדר זית בינוני. והיכא דנמסר השיעור לפי ביצים, תלי בביצה הבינונית שבכל דור. [וכ"ד הגר"ח **מוולאזין**].

אבל **החזו"א** [או"ח לט] כת' דחכמי הגמ' [הם הסנהדרין של ישראל] מסרו לנו ב' שיעורין¹⁵. והדבר מסור לחכמים לקבוע גדרי השיעור לכל ישראל. וכת' [שם ה] דנראה דיש רשות לכל א' למדוד לפי מה שנמסר לנו, דכל השיעורין לפי דעתו של רואה. ואם עמד על א' מהם אי"צ לבדוק השני. ואף

6 ויל"פ דשיעורי התורה נמסרו לפי ביצה בינונית [ע"ד הא דתנן כלים יז ח], וכיון דא"א לדעת שהביצים בינוניות יעשה לפי המידה.

7 אמנם נח' הראשונים והפוסקים [ע' ב"י או"ח יא] בצורת מידת האגודל. ואכמ"ל.
8 וע"כ או שהאגודלים נתגדלו מאשר היה בימי התנאים. או שהביצים נתקטנו ממה שהיו בימי התנאים. וכת' דידוע שהדורות הולכים ומתמעטים, וא"א שאגודל שלנו גדול יותר מאגודלים שהיו בימי חכמי ש"ס. ועל כרחק הביצים בזמנינו נתמעטו.

9 והאחרונים בדורות השונים ציינו גודלים שונים בגודל הביצים. והשו"מ ציין לדברי **ס' המנהיג** [פסח עמ' תנד] שביאר הא דהוסיפו על המדות שתות [הו' ברש"י לע' מח:] הוה ע"י שהביצים היו גדולות מאלו של עכשיו ומש"ה צריך הוועדות.

10 וכן עמד בזה **התשב"ץ** במאמר חמץ ותמה על המודדים בביצים שלנו, שאין כל המקומות שוין בביצים. ויש מקומות שביצי התרנגולת גסות כארצות אדום. ויש מקומות שהביצים דקות כארצות ישמעאל. ויש ביצה גדולה מביצה.

11 ע"פ **תוס'** [חולין קג; יומא פ; דמבואר [כריתות יד]. דאין בית הבליעה מחזיק יותר מב' זיתים. ומשמע דמחזיק שיעור ביצה.

12 **והגמ"א** [שם] כת' דהוה פחות מעט, וכזית הוה בין שליש לחצי ביצה. והגר"א [ואחרונים שם] כת' דלדעת הרמב"ם הוה שליש ביצה.

13 ובס' מצוות זמניות **לתלמיד הרא"ש** [פסח ד] כזית אגורי, מין זית בא"י, שהוא כגדול שבזיתים בארצו. והיש"ש [חולין ג ס"ס פח] כת' זית חצי ביצה, ואף שאינו מצוי כן השתא. משום שפירות ז' מינים היו משונים בגדלותם לפי טבע של עתה. [הו' בט"ז מד יב].

14 דהשיעור מסיני הוה שיעור אמיתי, והביצה הוה רק סימן ואם נתקטנו צריך למדוד לפי השיעור האחר.
15 [לפי ביצים, ולפי אברי הגוף]. וכת' דאח"כ הגאונים מסרו שיעור [מטבעות] לפי שעורות.

אם נתקטנו השיעורין אין בכך כלום.

אמנם כשיתברר שהם אינם שווים שוב יש דין בתר האגודל שהוא עיקר השיעור, שהוזכר בקרא. ומאורע זה אירע בימי הגאונים הצ"ח והגר"א שמצאו שמידות הביצים ואצבעות אינם משתוות אצלנו. וקבעו לכל ישראל¹⁶ לקבוע המידה ע"פ האגודל¹⁷. ונתפשט ההוראה וכו'¹⁸. [ע"ש שהאריך].

דף קט:

תוד"ה ברומ. דקומת האדם ג' אמות בלא הראש וכו'. כ"כ תוס' [ב"ב ק: ושבת צב. ועוד]. ועם הצואר והראש הוה קרוב לד' אמות. אבל דעת הרשב"ם [ב"ב שם] שגובהו ג' אמות¹. וכדמשמע [עירובין מח.]. [וכן הכריע הרמב"ן שם].

והמנחת ברוך [ע"ה ענף ב] כתב דתליא במח' זה בגודל השיעורים, דעינינו רואות דאדם בינוני היום גובהו פחות מד' אמות לפי חשבון האמה ע"פ ביצים דידן. דאילו לפי החשבון דנתקטנו הביצים, רוב בני אדם הם פחות מג' אמות. אבל החז"א [לט י] כת' דנח' הראשונים באיזה גובה אדם בינוני נקטו חז"ל.

בא"ד דכשטובל עולין מים למעלה. הראשונים כ' עוד שיכוף ראשו שיתכסה במים. והרמב"ן [הנ"ל] הוכיח ששיעור ג' אמות מכסה ראשו.

אמתא באמתא היכי מטבליה. הריב"ש [רצב] הק' דיטבילנו באלכסון. וכת' דעדיין לא יספיק רוחב הזוית להכיל עובי השלחן והמסגרת והזר, ויצטרך להתרחק השלחן מן הזוית יותר מטפח וחצי וכו'. ולא עשו מקוה גדול יותר כדי שלא לדחוק העזרה. ועוד לטבילת אדם בעי' גובה ג' כדי שיטבול דרך עמידתו². ולא יעשינו רחב, שאם יחליק יטבע.

תוד"ה בים. והא דנקט כמוציא רימון היינו לבטל השוורים מתורת כלי וכו'. והיכא דטובל בכלי ל"מ מדאור', ולא סגי בהשקה בעלמא.

תוד"ה ארבעה. ירושלמי וכו' א"ר יוחנן מיחלפא שיטתיה דר' יהודה וכו'. [דנח' האם יין מבושל הוה נשתנה לעילוי, וא"כ רשאי לבשל יין תרומה]. וצ"ב וכי נח' במציאות האם יין מבושל משובח יותר. והרמב"ן [ב"ב צז:]: ביאר דמקצת בני אדם אינם שותים כשהוא מבושל. ואידך מ"ד ס"ל דמשביחו, אלא שיש שאין שותים אותו מפני שהוא חזק ביותר³.

בא"ד וא"כ יוצאין ד' כוסות במבושל וכו'. [דק"ל דנחשב אישתני לעילוי]. אבל הרמב"ן [ב"ב צז:]: הק' דבמשנה [מנחות פו:]: מבואר דיין מבושל פסול לנסכים. ובב"ב שם מבואר דאין מקדשין על יין שפסול לנסכים. וכ"ד הרמב"ם [שבת כט טו] דאין מקדשין על יין מבושל משום שפסול לנסכים.

והרמב"ן הביא י"מ דאע"ג דפסול לנסכים אישתני לעילוי [וע"פ הירושלמי הנ"ל]. וכ"כ הר"ן [לע' כב: בדה"ר] [ולכא' זה כוונת תוס' דידן].

ודעת רש"י [הו' בתוס' ב"ב צז. והרמב"ן הנ"ל], וכן רב צמח גאון דכיון דנתבשל אין מברכים עליו ב"פ הגפן. דנשתנה לגרירותא. ותוס' והרמב"ן הק' דבירושלמי מבואר דיוצאין בו ד' כוסות. והר"ן הוסיף דכוס ראשון שבד' כוסות הוה קידוש.

והשו"ע [רב א] פסק דמברכים על יין מבושל בפה"ג. ואילו לגבי קידוש השו"ע [רעב ח] הביא מח', דמקדשין על מבושל וי"א דאין מקדשין. והרמ"א הביא דהמנהג לקדש עליו, גם כשיש לו יין אחר, אלא שאינו טוב כ"כ. [וע' גר"א שם שהאריך בזה].

והשו"ע [תעב יב] פסק [גבי ד' כוסות] שיוצאים ביין מבושל. [ולא הביא י"א שחולקים]. אך המשנ"ב הביא אף בזה לכתחילה יקח שאינו מבושל, אם אינו טוב יותר.

והא תניא לא יאכל תרי וכו'. זוגות. ומבואר בהמשך הסוגיות דיש בזה סכנה משום שדים ומשום כשפים. ובגמ'

16 והחז"א כת' ומיהו הדורות עד אותו דור היה רשאין לקבוע המידה לפי ביצים. כל שלא נתברר המידה, ואפשר דאף משנתמעטו היו רשאין לקבוע לפי ביצים. [משמע דמהני קביעה זו מכאן ולהבא, דכך נמסרו השיעורים הלכה למשה מסיני, לפי דעתו של רואה. אמנם בגמ' יומא פ. משמע דהיכא דבי"ד הורו שיעור אחר לכביצה, עי"ז מתחייב למפרע על מה שאכל. ואכמ"ל].

17 וכוונתו ע"פ מש"כ לעיל דאף דבש"ס השיעורין נמסרו לנו הן בביצים והן באמות, מאחר שלא יתכן ב' שיעורין שונים, מאז שעמדו ב"ד חשוב על כך ממילא נתבטל השיעור השני. [ומשמע מדבריו דהוא משום שנתקבל הוראה זו בישראל. ויל"ד בזה].

18 והביא דנהגו עפ"ז בכל הגולה מידת האמה כ 58 ס"מ. [והביא דכ"פ הבית אפרים והחת"ס]. אך הביאו דהמנהג בירושלים היה לחשב טפח 8 ס"מ [ואמה 48 ס"מ] והחז"א הביא עדות להיפך, דאף במנהג ירושלים החמירו. [אך בקובץ תשובות הגרי"א הביא עדות נאמנה בזה שנהגו להקל].

1 ורש"י [בכורות מד.] כ' דכל אדם גופו ג' אמות באמתו. [אבל רש"י שבת צב. נראה דהשיעור מהכתף].
2 ועד"ז כ' הרא"ה [בדק הבית ל. בדה"ס] דבעינן שמקוה יהא בצורה שיוכל אדם ליכנס בה, ולא שיהא מימיו מרודדין [אבל לא בעינן ג' אמות ממש]. והרשב"א חלק עליו דכל שיש מ' סאה סגי בזה, ואפשר להשיק עליה, וכו"פ הש"ע.

3 ומשמע דאיירי ביין שבשלו עד שנתמעט כמותו ונעשית תרכיז.

4 [והמשנ"ב [כג] דייק דאם הם שוים יש לחוש לדעת המחמירים].

[ק:י] מבואר דהוה הלכה למשה מסיני [ויתבאר לק' שם].

והשל"ה [ועוד] ביאר דשורש חשש זוגות משום שרומז על שניות, שהוא היפך אמונת יחוד ה'. ומש"ה יש למזיקים וכשפים מקום ליתפס.

אר"נ ליל שימורים לילה המשומר ובא מן המזיקין וכו'. ובגמ' [ר"ה יא:]: ר' יהושע דרש מהאי קרא דבניסן עתידין ליגאל, דמשומר ובא מו' ימי בראשית. ואידך [ר' אליעזר] משומר מהמזיקין. ותוס' [שם] כת' דר' יהושע תרתי ש"מ, דכולהו מודו דמשומר, ולא חיישי' לזוגות. והאחרונים הק' דרבא ורבינא אמרו תי' אחר, ונימא דקאי כר' יהושע.

והפוסקים [ס"ס תפא] הביאו שנהגו דלא לקרות על מיטתו פסוקי שמירה, אלא פסוק שמע ישראל⁵.

והמכתם כת' דעפ"ז נהגו בליל פסח [שחל בשבת] אין אומרים ברכה מעין ז'. דבשאר שבתות תקנו שלא ישארו יחידים בביהכ"נ בשדות משום מזיקין. משא"כ בליל פסח. [וכ"כ הריטב"א ר"ה יא, וכ"פ השו"ע [תפז א]. אך יש ראשונים שהביאו לאומרו].

וצ"ב מנ"ל דק"ל כרב נחמן, ולא כאינך מ"ד. [אך מדברי תוס' ר"ה הנ"ל מבואר דבזה לא פליגי].

והרמ"א [תפ] הביא דנהגו לפתוח הפתח כדי שנזכור שהוא ליל שמורים, ובזכות אמונה זו יבא המשיח וישפוך חמתו על הגויים. והחק יעקב הביא דנהגו שלא לנעול דלת חדרו שישן שם בלילה זו, שאם יבא אליהו ימצאנו פתוח, ונצא לקראתו במהרה. והוה ליל שימורים. וכת' דאין נוהגין כן, דשכיח הזיקא דגנבים.

שם. ומדברי הפוסקים משמע דקאי נמי אי"ט שני [משום ספיקא דיומא], דאי"צ פסוקי שמירה. והעירו דאין זה הלילה המשומר, אלא משום מנהג אבותיהם בידיהם. [ואף מעיקרא היה מחמת ספיקא דיומא, ורק ספק]. ויל"ד בזה.

ד' כוסות כל חד מצווה

תקינו רבנן דרך חירות כל חד וחד מצווה באפי נפשה⁶. הרש"ש כת' דמכאן נ"ל דד' כוסות אין מעבדין, ואם יש לו ג' ישתה מה שיש לו. דכל א' נתקן כמצווה בפנ"ע.

אבל רבינו דוד תמה בזה דתקנו ד' כוסות⁷, ואם שתה אחד או שתיים לא קיים כלל. ותי' דכיון דתקנו כל אחד למצוות, כל אחד חשוב בפנ"ע ואינן מצטרפין לענין זוגות.

והפוסקים [ר"ס תפג] דנו מי שאין לו יין לכל ד' כוסות, אם יש לו כוס א' יקדש עליו. ואם יש לו כוס נוסף, יקח לברכה"מ. דאיכא מ"ד שצריך כוס. ואם יש כוס נוסף יקח להגדה, שהוא עיקר מצוות הלילה. ועוד דאין מעבירין על המצוות. [ולדברי רבינו דוד בפשוטו כיון דאין לו כוס רביעי, אי"צ לשתות כוס שני ושלישי⁸. ויש שביארו דמשום תקנת לברך כל הכוס, ודאי שתקנו כוס להגדה ולברכה"מ ולהלל. וכשיש לו כוס יקיים מצוותו על הכוס⁹, ולא תלי במנין ד'. אלא שמלבד הכי תקנו דין שתיית הכוס [ע' לע' קח: בשם הגר"ז], ובזה חידש רבינו דוד דהוה תקנה לשתות ד' כוסות דוקא¹⁰].

שם. כל חד וחד מצווה באפי נפשיה. הר"ף כת' הואיל וכל חד איתקין למצווה, לענין ברכה נמי מברך על כל אחד. ומסייע לסברא זו דאיתא [חולין פז]. דמשתה וברוכי בהדי הדדי לא אפשר [ומש"ה צריך לברך על כוס שאחר ברכה"מ. ע' לע' קג:]. ולכא' הוה טעם שונה, דאף דלא נמלך, ויש כאן המשך שתייה. מ"מ יש כאן הפסק.

וכ"ד תוס' [לע' קג:] דהגדה והלל הוה הפסק, וצריך לברך על כל ד' כוסות¹¹.

ורבינו דוד תמה היאך הר"ף למד לענין ברכות שתלוי בכוונת המברך, מהא דזוגות דאינו תלוי בהלכה. ותי' דאי' [בסמוך] דנמלך לא חשיב זוגות. וכן נמלך קובע ברכה לעצמו. וקמ"ל דעומד לעצמו ואינן מצטרפין.

5 [וצ"ב דאף פסוק שמע ישראל הוה משום שמירה. ומש"ש]. והמשנ"ב [שם י] הכריע שיברך ברכת המפיל. בפשוטו היינו קידוש, הגדה, ברכה"מ והלל. אבל מי ששותה שלא על סדר המצוות [ע' לע' קח:]: יברך א' על הכל, ויש לחוש משום זוגות. אבל השעה"צ [תעד ב] כת' דכל א' למצוות, כנגד ד' לשונות גאולה. [וצ"ב דאמאי יחשב נמלך עי"ז].

7 וביאר שתקנו ד' כוסות דרך חירות. [וצ"ב תוספת טעם זה].

8 למי שאינו נוהג ברכה"מ על הכוס כל השנה.

9 והוה כוס של ברכה, וצריך שהמברך או אחר יטעום. [וכיון דבלאו הכי אין לו ד', אי"צ שהוא עצמו ישתה]. וכן סגי כשיש למקדש כוס.

10 ולפ"ז מבואר ברבינו דוד דגדר תקנת שתיית הד' כוסות, שתקנו זה לקידוש וזה להגדה וכו'. וצ"ע מדברי רבינו דוד [קח:] דשתאן שלא כסדר מצוות יצא יד"ח, וכמו עם הארץ שאינו יודע הסדר. [ועכ"פ צ"ע אמאי לא חששו בעם הארץ משום זוגות, שהרי אינו תולה שתייתו בשום דבר. ואולי עיקר תי' הגמ' בדוקא תקנו שלא ישתה יחד, ומש"ה חשיב כמו נמלך].

11 אבל המודקי [שם] הק' לדעת רב אשי [שם] דאי"צ לברך על כוס דאחר ברכה"מ, וה"נ מי עדיף הגדה והלל מברכה"מ [אך הר"ף י"ל דלא קאי אליבא דרב אשי, אלא כתלמיד דרב].

וכ"ת דהכא דעתו עליהן מתחילה, א"כ אמאי קובע ברכה בפנ"ע¹². ובזה תי' הר"ף דיש טעם לענין ברכה¹³, דמישתא וברוכי בהדי הדדי לא אפשר.

והבעה"מ חלק דסברת בהדי הדדי לא אפשר הוה דוקא היכא דהוה סילוק כברכה"מ [וכמ"ש תוס' לע' קב.]. והמלחמות דחה דלא תלי בסילוק¹⁴. אלא כל דבר שהוא חובה בסעודתו הוה הפסק [וכ"כ רבינו דוד והר"ן¹⁵.] וע' מש"כ לע' קב. וקג:.

והעיסור [הו' במהר"ם חלאוה] הק' אמאי ברכת אכילת מצה ומרור אינו מפסיק, שהרי קבעו חובה בסעודתו. ותי' דהוה כדבר א' וברכה א'¹⁶, דאף המרור הוה מחמת הסעודה¹⁷.

[ודעת הר"ף [לע' ק. יט: בדה"ר] דאף היכא דפורס מפה ומקדש, חוזר ומברך ברכת המוציא. ואף שם הבעה"מ השיג. וכשיטתו].

ותוס' [לע' קג:] כת' דכיון דהתחיל ברכת אשר גאלנו אינו רשאי לשנות. [וע' מלחמות כאן]. אבל הבעה"מ חלק דרשאי לשנות¹⁸.

והבעה"מ הביא דעת הר"צ גיאות בשם גאונים שיברך רק על כוס ראשון ושלישי. והסכים לדבריו. [וכן הכריע בשו"ת הרשב"א [א עב], וכ"מ ברא"ש. וכ"פ הש"ע [תעד א], והרמ"א כת' דמנהג האשכנזים לברך על כל כוס].

והמרדכי [קג:] כת' דשאני גבי פסח כיון דכל חד למילתיה אתקין, ומש"ה מסיח דעתו ממנו עד שיגיע זמנו. וכ"כ המג"א [תעד א]. והט"ז [שם] כת' דכיון דתקנו ד' כוסות הוה כמתנה בפ' בשעת ברכה שאין בדעתו לשנות¹⁹ מחמת ברכה זו אלא כוס א'²⁰. [וע' מש"כ לע' קג:].

והריטב"א [בהגדה של פסח] הוכיח דאינו מברך על כוס שני, דא"כ היה צריך להקדים ברכת בפה"ג קודם לברכת אשר גאלנו.

ברכה אחרונה - והר"ף הביא מח' לענין ברכה אחרונה, והביא י"א דמברך רק לאחר כוס האחרון. וי"א דלאחר ב' כוסות ראשונים [קודם הסעודה] מברך, וכן לבסוף. [וכן הכריע הר"ף]. ודעת תוס' [לק' קג:] דיש לברך על הגפן אחר כוס ראשון ושלישי [כיון דמפסיק].

ורבינו דוד ביאר נידון הר"ף דברכה"מ הוה הפסק, וא"א שברכה אחרונה א' יפטור יין שלאחר המזון ויין שלפני המזון. שהרי ברכה"מ מפסקת, כדרך שמפסקת לענין ברכה ראשונה. אך הכריע [וכ"כ המלחמות ושאר ראשונים] דמ"מ לא הוה הפסק יותר מנמלך, וסגי בברכה א' לבסוף [ע' תו' לע' קא:]. וכ"ד רב האי גאון²¹. וכן הכריע הרמ"א [תעד] וע' גר"א.

והראשונים הק' מה הצד ברי"ף שיברך אחר כוס שני, הא יין שלפני הסעודה פוטרת את היין

- 12 ואילו לענין זוגות הוה מילתא בעלמא. [שהרי באמת ידע שישתה, ואין כאן נמלך].
- 13 ולפ"ז הטעם של כל חד למילתא אינו טעם אמיתי לדינא לענין ברכות. [וכן סיים רבינו דוד דהר"ף אינו סומך על מה שהביא לענין זוגות. אלא על הא דבהדי הדדי לא אפשר].
- 14 והמלחמות הוכיח כן מהגמ' לע' קג: [וכן הוכיח המהר"ם חלאוה שם].
- 15 אך בשו"ת הרשב"א [א עב] הק' דבשבת וי"ט צריך לקדש ואח"כ לאכול פת, דלילי שבת חובה וכן לילה הראשון של פסח ושל החג דהכתוב קבען חובה. ולא אמרי' דברכת המוציא הוה הפסק, אף דהוה חובה.
- 16 ומשמע דכוונתו דהוה כמו ברכת יין וקידוש, דלא הוה הפסק. שהרי בירך על הכל יחד.
- 17 משמע דדוקא משום דמרור הוה חלק מהסעודה. אבל אי צריך לברך בפה"א, א"כ המרור הוה חיוב בעלמא בסעודתו, והברכה מפסיק.
- 18 וכדתנן [לק' קיז:] דבין הכוסות רשאי לשנות. והראשונים דחו [ע' בדבריהם]. והמלחמות הביא בשם רבינו שרירא גאון דלאחר קידוש נאסר לשנות עד שידרוש בהגדה.
- 19 ובפשוטו כוונתו דמהני כוונה להדיא שלא לפטור את המשך האכילה. ועי"פ דמהני כוונתו להחשב קביעות שתייה על כל א' בפנ"ע. ומש"ה אינו נכלל בברכה אחת, ואף שיועד שיאכל עוד. [ע"ע במנח"ש יח' י עד"ז דאף ברכת אירוסין ונישואין מברך ב"פ בפה"ג משום דהוה ב' מצוות]. ועוד יש לפרש כוונתו דבזה תקנו חיוב ברכה על הכוס, ולכן צריך לברך יותר מאשר כל קידוש דל בעי ברכה.
- 20 והמשנ"ב [תעא כא] כ' דכשיושב בסעודה וחשכה ליל הסדר, דכיון דחייב ד' כוסות צריך לברך. [אף לירושלמי הו' בתוס' קג:]. [וצ"ע].
- 21 והט"ז כ' דעפ"ז שפיר מהני ברכת ירקות למרור [וכדעת רש"י ורשב"ם קיד:]. ודלא כתוס' קטו:]. וכת' דמ"מ הרמ"א שתק לדברי הש"ע דפסק שלא יאכל כזית בטיבול ראשון שלא להתחייב ברכה אחרונה, וכפי הנ"ל לא יתחייב ברכה אחרונה. דמ"מ לכתחילה יש לחוש לחולקים.
- 21 והראב"ד כ' דאי"צ לברך ברכה אחרונה אלא בסוף כולם, שיש לפניו ב' כוסות [ומשמע דמשום כוס שאחר ברכה"מ אינו היסח הדעת].

שבתוך הסעודה²² [וכמ"ש תוס' לע' ק: ד"ה ידי יין²³], א"כ אמאי יברך עכשיו ברכה אחרונה²⁴. והבעה"מ העמיד דברי הר"ף במקום שאינו מצוי יין, ונמלך מלשנות יין בתוך סעודתו. וה"נ המשנה איירי בעניי שבישראל שנתנו לו רק ד' כוסות.

אבל הרא"ש דחה דמי שאין לו יין בתוך הסעודה, שותה ב כוסות ראשונות רוב כוס, והנשאר שותה בתוך הסעודה²⁵.

והבעה"מ הביא דדעת הגאונים דאף כשאין לו יין לשנות, מ"מ ברכה"מ פוטר את היין מק"ו ממעין ג'. הילכך אין לו לברך ברכה אחרונה איין שלפני סעודתו. וכ"ד רשב"ם [לע' קג:]: דברכה"מ פוטר מק"ו. והמלחמות ושאר ראשונים דחו דברכה"מ אינו פוטר פירות מז' מינים²⁶. [וע' מה שה' לע' קג:].

והמלחמות כ' דל"מ ברכה"מ ליין של קידוש [ודלא כתוס' קג:], וכשאין מברך ברכה"מ על הכוס, צריך לברך על הגפן קודם ברכה"מ. והמלחמות הביא בשם הגאונים דצריך על הגפן לקידוש של יום קודם הסעודה. [וע' ביאור'ה קעד ו ד"ה וכן].

דף קי.

דמו בראשו. פרש"י [נדה יז, ויומא כא.] נענש על עצמו, ודמו נדרשת ממנו לאחר מיתתו כאילו הרג עצמו. ע"פ הפסוק [יהושע ב יט].

א"ר זירא ולישן כהולך לדרך דמי מהר"י ווייל [ו] הביא מכאן דאף הישן ביום צריך שמירה, ויקרא ויהי נועם. [הו' ברמ"א רלא, והמשנ"ב רלט ח]. והמשנ"ב [רלא ב] הביא בשם הלבוש דאין נוהגין כן.

י' כוסות תיקנו חכמים בבית האבל ואי ס"ד וכו'. היפ"ע הביא צד דיין שלאחר הברכה"מ אינו מצטרף¹. אך הביא דמבואר [כתובות ח:]: שהיו ד' לאחר ברכה"מ². [וצ"ב א"כ מהו תי' הגמ' ד' ליכא זוגות, הא ברכה"מ הפסיק. ואפשר דקודם ברכה"מ מצטרף לטובה, ולא לרע].

עשרה כוסות אין בהם משום זוגות. המהרש"א [ח"א] ביאר דיסוד זוגות הוא מכח השניות, אבל עשר יצא מכלל המספר, שהוא פעם אחת עשר. ועוד כי עשר הוא קדוש בכל מקום.

והתוס' הרא"ש כת' דמ"מ יש חשש כישוף [וכדאי' בהמשך, וע"ד מש"כ תוס' לע']. ובבית האבל לא חששו לכישוף כיון דאינו קבוע.

דף קי.

כללא דמילתא דקפיד וכו' ומיהו למיחש מיבעי'. פרש"ם שלא להקפיד כ"כ, אבל עיקר דין זוגות הזהירו בגמ'.

הלכה למשה מסיני. הערוך הביא מכאן דזוגות אית בהו מהנביאים, ואית בהו הלממ"ס. אבל המאירי כתב דהמון העם היו נמשכין אחרי דברי המוניים כלחשים. ומאחר שלא היה סרך ע"ז ודרכי האמורי לא חשו לעוקרם, שהיו ברגילות אצלם כ"כ שהיה בטבעם מקבל בענין חזוק או חולשה. והוצרכו חכמים לתת טעם בדבריהם בתקנת ד' כוסות שהעם לא יחששו. [אבל אליבא דאמת אין בזה סכנה וחשש כלל²].

תוס' [יומא עז: וחולין קז: ד"ה התם] הביאו דאין אנו נזהרין על זוגות ועל הגילוי³ [וכ"פ הש"ע

22 אבל המכתם הביא בשם ההשלמה דהר"ף סבר דיין שלפני המזון אינו פוטר יין בתוך המזון.
23 אך לדעת תוס' [ברכות מב: הו' שם] דוקא היכא דנטל ידיו, או קידוש משום דהוה במקום סעודה. ובסוגיין ברכת אשר גאלנו לא שייך לסעודה. אלא שיש לדון דכבר קידש, ומחוייב שיהא במקום סעודה. ועי"ז יחשב כמו נטל ידיו, אף לכוס שני.

24 וכ"כ תוס' [קג:]: דמברך על הכוסות ברכה אחרונה, מלבד כוס שני שהוא סמוך לסעודה.
25 והרא"ש כת' דאף כשאין לו, מ"מ יין לפני המזון אי"צ ברכה אחרונה, דהוה לצורך האכילה.

26 וכת' דאף הגאונים איירי דדברים של מזון כגון דייסא. [ע' פוסקים רח יז, וע' מש"כ לע' קג:].
1 [ויש שהוכיחו כן, דאל"כ הא אי' כוס קידוש וברכה"מ בעלמא. אך צ"ב דאף ד' כוסות הוה לאחר ברכה"מ].

ואפשר דבעלמא אינו מצטרף, אלא כיון דקבעו סדר י' כוסות, עי"ז נחשב דשייכי אהדדי.
2 אך במס' שמחות ובירושלמי מבואר דהוה ג' לאחר המזון. וליכא זוגות. [אך הביא דבירושלמי אי' דחזרו ותקנו ג' נוספים, והוה זוגות].

1 ויש שציינו דהלשון למיחש מיבעי הוא מדברי רשב"ם, ואינו בנוסחאות הישנות של הגמ'.
2 ועי"ז כת' הרמב"ם [פיה"מ ע"ז ז] דכל ענין חוץ כוכבים ושדים וכו' הכל כזב [ע"ש שהאריך. וע"ע רמב"ם הל'

ע"ז ספי"א]. והגר"א [יר"ד קעט יג] כת' [ע"ד הרמב"ם] שנמשך אחר הפלוסופיא הארורה, ולכן כ' שכשפים ושמות ולחשים ושדים וקמיעות הכל הוא שקר. אבל כבר הכו אותן על קדקדו, שהרי מצינו הרבה מעשיות בגמ' ע"פ שמות וכשפים וכו' [וציין שם כ"מ]. והפלוסופיא הטתו ברוב לקחה לפרש הגמרא הכל בדרך הלצ"י ולעקור אותם מפשטן. אלא כל הדברים כפשטן, ויש בהם פנימיות של בעלי האמת.

3 ומ"מ לענין קידוש אי' [ש"ע אר"ח ערב א] שיקפיד על יין מגולה משום הקריבהו נא [ע' פוסקים שם].

י"ד קטז א⁴]. ועד"ז כת' דרוח רעה 'שיבתא' אינה מצויה בינינו, כמו שאין אנו נזהרין על הזוגות ועל הגילוי.

והים של שלמה [חולין פ"ח יב] כתב דאף דמה שהזהירו משום רוחות, כמו זוגות ודומיהן, כולן לא שכיחי האינדא. יש שינוי במקומות וזמנים, שהדורות פותחין והולכין⁵. אבל מ"מ מה שיש לחוש מעניין כשפים והיזיקות שבגופו למיחש מבעי.

כי הא דההוא גברא דגרשה לדביתהו וכו' וכל יומא הוה אזיל ושתי חמרא וכו'. התה"ד [רמג] הביא מסוגיין דהמגרש אשתו ונשאת, רשאי ליכנס לביתה ולשהות⁶. דבסוגיין נכנס ושתה יין, ומסתמא לאו בעבריינא עסקינן⁷. והב"י [אה"ע קיט] כת' דאין נראה דבריו, ואין ראייתו מוכחת. והט"ז [קט יט] דחה דודאי היה עבריין.

גמרו בידי אדם. התוס' ר"ד הקשה דכוסות גמרו בידי אדם [ומבואר בכל הסוגיה דיש בהם חשש זוגות]. ותי' דהענבים חשובין פירות וגם היין נברא כנוס בתוכם והלכך גמרו בידי שמים חשיב. משא"כ ככרות דהשבולת והחטה אינן ראויין לאכילה. ועוד יש שתי' דמשקין שאני [דאין לו צורה מוגדרת, אלא ממילא לצורת הכוס, ולא לפי עשיית האדם].

והחז"א [קכד] כ' דיש ב' ענינים בזוגות, דב' ביצים וכו', אפי' אוכלם בבת א' הוה זוגות, מחמת שהם זוגות בעצמן. ופעמים שמעשיו של אדם הם זוגות שלא יקנה ב' וכדו'. ושתיית ב' כוסות חשיב זוגות מחמת מעשיו של אדם.

שם. המהרש"ם ציין דבזהר מבואר דאף בככרות יש זוגות, והא דתקנו לחם משנה בשבת, משום דהשטן אינו שולט ומזיק בשבת⁸.

מחבר לו מן החמור. ע' רשב"ם, וע' בסוגי' שבת עו. ובמפרשי המשנה [כלים כז ב]. ואכמ"ל.

דף קיא.

ג' אין ממצעין ואין מתמצעין. רע"א [ש"ע קנו] ציין לדין זה. וכן הפר"ח [י"ד קטז]. והבן יהוידע כתב דעכשיו נתמעט כח הסטרא, ונתמעטו אלו ג"כ. ולכתחילה ראוי להחמיר⁹.

ובגמ' [הוריות יג:] אי' י' דברים קשים ללימוד, בעובר בין ב' גמלים וב' נשים וכו'. [ומלבד החשש סכנה, גורם לשכחה]. נפתח באל, א"נ בלא וכו'. רש"י ורשב"ם הביאו פסוקים. ור"ח [בפי' הב' הו' בתוס'] הביא תפילה בעלמא. והתוס' רא"ש כת' דהיינו קל ארך אפים שאומרים בב' וה' כשמוציאים את הס"ת. [שהוא תפילה, ואינו פסוקים].

תנוד"ה נפתח. אסור להתרפאות בד"ת, להגן שרי. [כדאי' שבועות טו,; ציי' הגהש"ס]. אבל לחולה אסור [אא"כ הוה סכנה]. וכפ' הש"ע [י"ד קעט י'].

לימא הכי שופך בוז וכו'. גיר' הגמ' לפנינו [תהלים קז מ] שפך בוז על נדיבים ויתעם בתהו לא דרך. אך י"ג [איוב יב כא] שופך בוז על נדיבים ומזיח אפיקים רפה. והש"ך [י"ד קצח בסופו] כת' הילכך יאמר שניהם.

תנוד"ה האי מאן [הוד' לע' קי]. הכא דפגע בעת שעולה מהמים. [ותוס' [ב"מ פד.] ביארו דפגע בה בעודה ערומה. ועוד תי' דדוקא פגע, אבל ר' יוחנן היה יושב שם בקבע, ואין זו פגיעה].

ועוד הו' ברמ"א [י"ד קצח מח] שתזהר לפגוע תחילה בחברותיה, ולא תפגע בדבר טמא.

דף קיא:

מחד בתמוז עד ט"ז ודאי שכיחי וכו'. הש"ע [תקנא יח] כת' דצריך ליהזר מ"ז בתמוז עד ט' באב שלא לילך יחיד

4 והגר"א [שם א] ביאר דאין כאן משום דבר שבמנין [שצריך מנין אחר להתירו], שלא נגזר לכתחלה אלא במקום דיש משום גלוי, דאי' יין מבושל אין בו משום גילוי והרבה כו"ב. וה"ה לדין בכולם כיון שלא נאסר לגמרי. אבל הגר"א [מעשה רב צד] החמיר מאוד בגילוי. שמה שתקנו חז"ל מאיזה טעם, הם לא גילו לנו אלא אחד מכמה טעמים. [ומי שזהיר בגילוי לא יבוא לו מחשבה זרה בתפילה]. אמנם בזוגות ל"מ תקנה דרבנן, והסוגיה בא לגלות על מציאות השדים.

5 והביא דיש חרם הקדמונים שאין לסמוך על רפואות התלמוד כדי שלא להוציא לעז על חכמים ראשונים. ואינו בכלל הגזירה [כתובות כח]. שלא לדור בשכונתה. [וכשיש אנשים אחרים, שאינו יחוד]. [והט"ז חלק דכיון דמכרת ברמיזותיו ל"מ אנשים אחרים, וכמו שגזרו שלא יבואו לדין. ומשמע מדבריו דע"ז חוזר לאיסור יחוד, כשמתעסקים זה עם זה].

7 דא"כ שמה נענש בזוגות מחמת עבירה זו. והט"ז דחה דהגמ' הביאה בעיקר מה שלא נענש בשאר פעמים. ובזהר [עקב עמ' רעג] אי' הטעם משום דשלוחי מצווה אינן נזוקין, ועוד משום שבת. [ויל"ד אי טעם זה מהני לחוד].

ולכא' הזהר איירי אף ביו"ט [ואף ביו"ט אינו שולט ומזיק], דאף ביו"ט תקנו לחם משנה [ע' לק' קטו.], ויל"ד מקו' הגמ' [קט:] גבי ד' כוסות, הא הוה יו"ט ושלוחי מצווה.. [ולכא' גמ' דידן פליג בזה].

1 ובס' שמירת הגוף והנפש הביא דהחז"א החמיר בזה מאוד. ועיי"ש פ' קיא כמה פרטים בזה. ובס' הג"ל [קט ב] הביא דבין ב' דקלים נקט החז"א שאינו נוהג בזה"ז, כיון דאביי גירש למזיקין [ע"פ לקמן קיב].

מד' שעות עד ט' שעות, שבהם קטב מרירי שולט [ע"פ מדרש איכה]. והביאו"ה [שם] ציין דע"פ סוגיין יש ליהזר מא' תמוז עד שיתסר.

תלאי בביתא קשי לעניותא וכו' ריפתא וכו'. והעירו **הפוסקים** [מג"א תק ז] הביאו מנהג לתלות את האפיקומן לשמירה. והפוסקים [תלד א] כת' דהחמץ שנשאיר אחר בדיקת חמץ יתלה.

דף קיב.

דמסוכר ולא משי ידיה וכו' דשקיל מזיה וכו' טופריה וכו'. וכ"פ **השר"ע** [ד יח] שהנטול צפרניו יטול ידיו. [והגר"א ציין לסוגיין]. ובסעיף יט הו' כל הנך דמפחד וכו'. והמשנ"ב [שם לט] כת' דאי"צ ליטול ידיו ג"פ. [והביא מח' בדברים האחרים שהוזכרו שם].

תנא אוכלין ומשקין שתחת המטה וכו' אפי' מחופין כלי ברזל רוח רעה שורה עליהן. הרמב"ם [רוצח יב ה] פסק לא יתן תבשילי תחת המטה שמא יפול דבר המזיק ואינו רואהו. והראב"ד חלק דהטעם משום רוח רעה. והשר"ע [קטז ד] פסק דאפי' מכוסה, וכדאי' בסוגיין. ועי"ש בפוסקים דאפי' דבר חי.

ורע"א הביא בשם השב"י [ב קה] דבדיעבד אינו אוסר. אבל הביאו **שהגר"א** [מעשה רב צד] החמיד בזה מאוד, ואסר אפי' לא למכור לעכו"ם שמא יחזור וימכור לישראל.

התורות חיים [שבועות טו: שציין רע"א] כתב לפי ששינה אחד מס' במיתה כיון דנשמתו יוצאת, ורוח טומאה שורה עליו. וזה טעם נט"י שחרית, וכשהוא מאהיל על האוכלין הרי הוא כאילו באוהל המת. [אמנם לא מצאנו דיש רוח רעה על אוכלין באהל המת].

ואי לא לימא לול וכו' פרש"י לחש הוא. והפסקי **הרי"ד** [שבת סז.] כת' דכל הלחשים שבגמ' הותרו רק במקום חולה, אבל שלא במקום חולה יש בזה משום דרכי האמורי. והרי"ז [שם ו ט] חלק דהתירו קמיעות שלא יבא מחלה. וכן גבי מים כאן, וגבי זוגות [לע' קי.] שלא יבא עליו נזק. ע"כ דאין בזה משום דרכי האמורי.

עשה שבת חול

[במשנה צט:] ולא יפחתו לו וכו' ואפי' מן התמחוי. **רשב"ם** במשנה כת' דגבאי צדקה לא יפחתו לו מד' כוסות, וה"ה אם לא נתנו לו יחזר בכל כחו. וימכור מלבושיו או ילוה או ישכיר עצמו.

ונכללו במשנה ב' דינים, דין על הגבאי, ודין על העני. ומשמע דרשב"ם נתקשה דגבאי צדקה חייבין אפי' בעני בעלמא⁸, ומה קמ"ל תמחוי. ובזה תי' רשב"ם דנתחדש בסיפא דאפי' בעני טפי [שנוטל מהתמחוי], לא יפחות. [דמחוייב במצוות ד' כוסות, וצריך לטרוח אחריו]. ותוס' [שם] כת' דהעני לא ימנע מלקבל¹⁰ כדי לקיים ד' כוסות.

ותוס' במרדכי [שם] בשם ר' **יחיאל** הק' [על רשב"ם] דהלשון משמע דקאי אגבאי צדקה. ופירש דמירי שיש לו מזון ב' סעודות, ואינו מוטל על התמחוי, אבל משום ד' כוסות יתנו לו הגבאים¹¹.

פשיטא, לא נצרכה וכו' עשה שבת חול וכו'. דאינו חייב בכבוד שבת היכא דעי"ז נצרך לבריות. וה"נ ס"ד דאינו חייב בד' כוסות. ולדעת רשב"ם [הנ"ל] ס"ד דהוה פטור ממצות ד' כוסות. ולתוס' ותוס' מרדכי ס"ד דימנע עצמו מלקבל מהתמחוי. קמ"ל דלא ימנע.

- 1 **רש"י** [חגיגה ה.] הביא מכאן דדרך עני לתלות פת בסל [ולשון מעות לתליתא, היינו לקנות מזון בסל]. **ותוס'** [כאן ושם וסנהד' עו:] הביאו דאדרבה מבואר בסוגיין דאין דרך לעשות כן, דקשה לעניות.
- 1 וצ"ב אמאי לא הביא אינך בסעיף יח.
- 2 **הרמ"א** [קטז ה] הביא בשם קדמונים דאין לשתות מים שהיו בשעת התקופה. והש"ך [שם ו] הביא דאם יש ברזל אין למזיק בהם רשות, ומש"ה נהגו לכסות הכל בכלי ברזל. והבינת אדם כת' דכוונת הגמ' כאן דלענין תחת המטה ל"מ.
- 3 **והבינת אדם** [כלל סח סג] כת' דאפשר דלא גרסו אוכלים ומשקין, אלא תבשיל. והביא דמצוי מאוד בבני הכפרים שמניחים כל הלפתות וביצים תחת המטה ואפשר כיון דדשי בה רבים שומר פתאים ה'. אך הביא דהגר"א החמיר בזה מאוד.
- 4 אך הו' שהחז"א צווה לחלק לבני ישיבה [ואין בזה סכנה למי שאינו יודע שהיו תחת המטה]. ועי"ע בס' שמירת הגוף והנפש בזה.
- 5 מלבד הא דשופכים את המים.
- 6 וכדאי' [בגמ' שם] דכל דבר שהוא משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי. [ועי"ש רשב"א ור"ן].
- 7 ויש שתי' דלאחר שכבר עבר בזוגות, להנצל מהשד חשיב רפואה. [אך בתוס' כאן מבואר דלא כן].
- 8 וחיידוש זה הוה חיידוש בחיובו של הגבאי. [א"נ עיקר החידוש דהעני חייב, ואגב הזכירו דרמי על הגבאי חיוב של זה].
- 9 ור' **יחיאל** [בתוס' במרדכי ובתוס' רא"ש] הק' פשיטא מ"ש עני מעשיר שחייב במצוות. ובזה תי' דעיקר החידוש במשנה בדיני צדקה, דאף דעי"ז מקבל מהתמחוי.
- 10 ואף דראוי למנוע עצמו מלקבל מהתמחוי [ומשמע שהוא חיוב יותר מאשר שאר צדקה]. משום מצווה לא ימנע. [אך אפשר דעדיף ללוות או למכור מלבושיו].
- 11 [ועי"ע תוס' רא"ש צט: שהביא דברי ר' יחיאל באופ"א קצת].

שם. עשה שבתך חול וכו'. תוס' [ב"ב ט. ד"ה שבת] כת' דבשביל סעודת שבת אין לו להתחיל לקחת מצדקה, אבל אם כבר נוטל מצדקה נותנים לו סעודת שבת.

ותוס' [ביצה טו:] הק' דא' התם לוי עלי, ואני פורע. ותי' ה"מ כשאין לו לפרוע¹². והמהרש"ל ביאר דהיכא דיכול ללוות ולתת משכון, יש לו ללוות משום כבוד שבת. אבל כשא"א להעמיד פרעון, יעשה שבתו חול. והרמב"ם [ל ז] כת' דאינו חייב להצר עצמו, ולשאול מאחרים.

והטור [רמב] הביא ששאל את אביו שיש לו מעט משלו ואינו מספיק לו וצריך אני לאחרים, האם הוא בכלל עשה שבתך חול¹³. וכתב דצריך לזרז אדם עצמו לצמצם בשאר ימים כדי לכבד השבת.

הכא משום פרסומי ניסא. היש"ש [ב"ק ח, א כד, הו' במג"א תרנו ז] כת' דאפי' למצוה עוברת אי"צ לפזר הון רב [יותר מחומש נכסיו, וכמ"ש הרמ"א תרנו]. ודוקא נר חנוכה וד' כוסות וכיו"ב חייבו טפי. אך הביא"ה [שם ד"ה אפי' האריך]¹⁴ דכל מצווה שמוטל עליו חייב כל אשר לו¹⁵. [ובדברי ר' יחיאל מבואר דפשיטא ליה כדעת הביא"ה, דקו' הגמ' היה דפשיטא דאף עני חייב. וכל קו' הגמ' לענין הגבאי צדקה].

לשון הטור [ועוד ראשונים] שאם אין לו אלא מזון ב' סעודות, ימכרם והגבאים יתנו לו מהתמחוי. [ומשמע מזה דבאמת אין חיוב מהתמחוי לקיום מצוות. דאסור לקחת מצדקה לאכילת עניים לצורך קיום המצוה. אלא דהוא דין על העני למכור. ועי' יטול מתמחוי, ולא נחשב שפשע. ויל"ד בפ' הגמ' לפ"ז]. אבל בתוס' צט: וכן ר' יחיאל מבו' דנותנים מהתמחוי לקיום המצוה.

אבל עושה הוא דבר מועט בתוך ביתו וכו'. בפשוטו משמע דקאי אהא שלא יזדקק לבריות, דאף שעושה שבתו חול [ואינו אוכל ג' סעודות], מ"מ יש לו לייחד דבר מועט לכבוד שבת. והגר"א [רסג ב] הביא מסוגיין דכבוד היום דבר מועט שווה לד' כוסות [וצריך לחזר על הפתחים להשיג דבר מועט]. ומבואר [שבת כג:] דקידוש עדיף מכבוד היום, והוכיח מזה דצריך לחזר על הפתחים שיהא לו יין לקידוש.

אבל הש"ע [רמב א] פסק דדוקא היכא דיש לו מעט משלו צריך לזרז עצמו לכבד שבת. ודוקא מי שהשעה דחוקה לו ביותר יעשה שבתו חול. והגר"א ציין דסוגיין איירי כשיש לו דבר מועט משלו. אבל אי"צ להזקק לבריות¹⁶. [וכוונת תנא דבי אליהו שחייב לזרז עצמו לזה, ובדרך כלל אף מי שאין לו יוכל למצוא דבר מועט].

והמשנ"ב [רמב א] סידר דיש ג' דינים, יענג השבת במאכלים חשובים [בכל מקום לפי מנהגו שחשוב לו עונג], והיינו למי שאפשר לו.

ומי שאין לו אמרי' עשה שבתך חול, ואינו מחוייב ג' סעודות או דבר מועט. ומי שיש לו לקנות ג' סעודות ומעט יותר מזה, יוציאן על השבת כדי לענגו בג' סעודות וכסא דהרסנא [דבר מועט לכבוד שבת]. וה"ה מי שמוטל על גבאי צדקה יתנו לו כך.

והביא"ה הביא דנח' הפוסקים דדעת הט"ז דצריך לדחוק עצמו רק לדבר מועט, כסא דהרסנא. ודעת רוב האחרונים שידחוק עצמו שיהא לו ג' סעודות ועונג כראוי.

והביא"ה [ד"ה ולא] הביא ה"א שימעט בכבוד שבת, כיון דעי"ז לבסוף יצטרך לבריות [וס"ד דאף זה בכלל דברי ר"ע]. וביאר דזה כוונת הש"ע דר"ע איירי דוקא היכא דהשעה דחוקה ביותר. אבל מי שיש לו מעט יפזר לכבוד שבת. ויבטח בהקב"ה שיתן לו¹⁷, דהוצאת שבת וי"ט הוא חוץ ממזונות שנקצבו לו מ"ה.

כדתנן ר"י בן תימא אומר הוה עז וכו'. פרש"י עז, החזק במצוות יותר משיכולת בידך. ורש"י [אבות ה כ] הביא דבסוגיין הסמיכו על דברי ר"ע דאמר עשה שבתך חול, וה"ק דר"ע קאי במי שהשעה דחוקה לו ביותר. אבל צריך האדם לזרז עצמו כנמר וכנשר לעשות רצון אביו שבשמים, ולכבד שבתות וי"ט¹⁸.

כשהיה חבוב בבית האסורין, אמר לו רבי למדני תורה, אמר לו איני מלמדך וכו'. פרש"י שלפי שהיה עוסק בתורה נתפס [ברכות סא:]. ואף דמעיקרא ר"ע לא חשש מהמלכות שזה מקום חיותם וכו'. צ"ל דלאחר שנתפס שאני. א"נ יוכלו ללמוד מאחרים¹⁹.

12 והגר"א הגיה שאין לו ממי ללוות.

13 והביא דאביו לא השיבו דבר ברור.

14 והביא דהאחרונים למדו מהירושלמי דאף למצוה עוברת אי"צ לחזר על הפתחים, ואם אין תפילין וד' מינין, אינו חייב יותר מחומש נכסיו, ולא למכור כסותו. ויישב הירושלמי באופן אחר.

15 וכתב לכן חייב למכור כסותו להניח תפילין. אבל בס' כה ב משמע במשנ"ב דאינו חייב.

16 והשעה"צ [רמב ה] הק' דהגר"א סתר משנתו בזה. דבס' רסג ב נקט דחייב לחזר על הפתחים להך דבר מועט.

17 אמנם הביא"ה [ד"ה צריך] משמע דמי שיש לו מעט, אי"צ להוציא לכבוד שבת. היכא דעי"ז בחול יצטרך לבריות. [וצריך לחלק דהתם איירי בזמן מועט, שניכר שצריך לבריות].

18 ויל"ד אי הוה חיוב מצוה גמור. או מדרכי המוסר.

19 ור' שמעון השיב שהעגל בסכנה, וצריך ללמוד דוקא מר"ע. ור"ש איים שיכול למסור למלכות. והמפרשים העירו בדגמ' [שבת לג] מסרו את ר"ש על שדיבר על המלכות, והקפיד על כך [ע"ש המעשה].

אם בקשת ליחנק תלה באדם גדול. פרש"י אמור בשם אדם גדול, שיהא נשמע לבריות ויקבלו ממנו²⁰. [ורשב"ם פי' באופן"א]. המג"א [קנו] פסק שאם שמע דין ונר' לו שהלכה כך מותר לאמרו בשם אדם גדול כ"ה דלקבל מיניה, וציין לכאן. והמג"א הק' דבמס' כלה [וברכות כז.] אי' דהאומר דבר בשם חכם שלא גמרו ממנו גורם לשכינה שתסתלק. והקרבן העדה [ירושלמי נזיר ז' ע"ק] כת' דל"ל דבסוגיין לא איירי בדבר הלכה, אלא בשמועות והגדות.

לא תבשל וכו' ואבע"א אפי' באלמנה²¹ וכו'. [ומפורש בקרא דגרשה אלמנה מותרת, אלא דעצה טובה]. וע' שר"ת חיים שאל [ב יט].

דף קיב:

אל תבריה עצמך מן המכס. משמע דהוה עצה טובה. ובגמ' [ב"ק קיג.] הו' בזה מח' ת"ק ור"ש בשם ר"ע. והגמ' מק' דדינא דמלכותא דינא. ות' דאיירי במוכס שאין לו קצבה. א"נ עומד מאליו. ורב אשי העמיד במוכס עכו"ם. דהפקעת הלואתו מותר. ורע"א בגהש"ס [שם] ציין לסוגיין [ויל"ד בכונותו].

ולכא' מבואר דאף באופן שמהדין פטור מלשלם, עצה טובה שלא להבריה, דילמא משכחו וכו'.

רשב"ם ד"ה ניהא דתורא. לחש על השור, כפ"ר, ונר' בעיני וכו' גערה, שגוער בשור להבריה או לעשות מלאכתו. וכ"פ רש"י [סנהד' מא:] דניחא הוה לשון דיבור קשה. [וצ"ע דסתר משנתו מסוגיין].

והראב"ד [בשיטמ"ק ב"מ צ:] הביא מסוגיין דכל בהמה יש לה נזהא ידועה, ולא מהני לגעור בקול בעלמא. ועפ"ז ביאר הא דאי' [שם] דחסמה בקול חשיב מעשה, דעקימת שפתיים. ולא אמר' דאפשר בקול בלא עקימת פיו, דצריך נזהא דתורא לשור ונזהא דגמלא לגמל. ומש"ה אי אפשר לחסימה דתורא בלא עקימת פה, דבנזהא דגמלא לא מיחסם תורא.

ואל תעמוד לפני הנר ערום דתניא וכו'. הרמ"א [ערה יב] כת' דנהגו לכסות הקטנים שלא יהיו ערומים לפני נרות שבת, משום בזיון מצווה. והמשנ"ב [ערה כז] בשם האליה רבה הק' מסוגיין, דמשום סכנה. וחילק דהכא איירי בגדול והתם בקטן. ועוד יש שחילקו דהכא איירי קרוב יותר לנר.

אל יצא יחידי בלילה וכו'. ומבואר בגמ' דהוה משום מזיקין, ובלילות ד' ושבת. ובגמ' [ברכות מג:] מבואר דת"ח לא יצא יחידי, משום חשדא. והמפרשים ת' דהתם איירי בעיר א"נ בשאר לילות, דליכא חשש שדים. אלא משום חשדא.

ובגמ' [חולין צא. ויומא כא, ולע' ב.] מבואר דלא ישכים לצאת קודם הבוקר, ופרש"י משום מזיקים. ויל"ד דמבואר כאן שבטלוס.

פגעה בר' חנינא ב"ד וכו' גזר אני וכו' שבק לה לילי שבתות ורביעיות וכו'. ובפשוטו הא דאי' [לע' קיא:] דבליילי שבתות ורביעיות המזיקין שולטים, היינו לאחר שבטלוס ר' חנינא בן דוסא בשאר ימים. וכן משמע בתוס' [תענית כב:] שביאר דהא דאי' דנתתי גשמיכם בעתם לילי רביעיות ושבתות, היינו משום שלא היו בני אדם הולכים בדרכים, משום אגרת בת מחלת. ובס' דבר שמואל העיר דבגמ' שם איירי בימי שמעון בן שטח, דקדם לר"ח בן דוסא³.

לילי שבתות' ולילי רביעיות וכו'. התוס' רא"ש ותוס' ר"ד ביארו דבימים אלו יש פחות הולכי דרכים, דבשאר השבוע בני כפרים הולכים ליום הכניסה ביום ב' וה'. ומש"ה בליל ב' משכימים ליום הכניסה [לשמוע קריאת התורה ולבתי דין], וליל ג' חוזרים לביתם⁵. וליל ה' משכימין ליום הכניסה, וליל ששי חוזרים. ובשבת אחר האכילה באין בני הכפרים שבתוך התחום לשמוע הדרשא, ובמוצ"ש חוזרים לביתם⁶.

דף קיג.

דריש מתא אסיא. פרש"ם שאינו עסוק בצרכי העיר. ותוס' [ב"ב קי. ד"ה ולא] הביאו פר"ת כלומר שאתה בעצמך [רב אסי] תהיה ראש העיר, שלא תתבטל מחמת צרכי ציבור.

פשוט נבילתא בשוקא וכו'. והגמ' [ב"ב קי.] מביאה דלעולם ישכיר אדם לעבודה שהיא זרה לו, ואל יזדקק לבריות¹.

20 ע' עירובין נא, ובגמ' [גיטין כ.] אי' דנפק לוי ודרשה משמיה דרבי ולא קלסוה, משמיה דרבים וקלסוה [פרש"י שטרח שיקבלו דבריו]. אלמא הלכתא כותיה. [וע' גיטין עז.].

21 והמאירי כת' דלא ישא גרושה, שלא בחנם הוציאה זה מביתו. וכ"ש בחיי בעלה. [ולא הזכיר אלמנה. משמע דלא חשש גבי אלמנה].

1 וכל"כ הבאר היטב [שם] דאף בשאר נרות הוה סכנה גדולה. [וכונותו לסוגיין].

2 והביא דאי' בסדר הדורות דר"ש בן שטח נפטר בשנת ג' אלפים תשכב, ור"י בן זכאי נולד בשנת תשיג, ובגמ' [ברכות לג:] אי' דר"ח בן דוסא היה תלמידו.

3 [ואפשר דאף קודם גזירה היה מזיק יותר בימים אלו]. [ולר"ד התוס' י"ל דהוה גשמי ברכה, משום דבני כפרים אי"צ לילך בהם, ע' בסמוך. ולא שייך למזיקין].

4 ובהג' יעב"ץ הביא דמבואר דיש יותר מזיקים בשבת. ועי"ש מה שהביא בזה.

5 ובתוס' ר"ד אי' דיש משכימים, ויש מאחר וחוזרים בליל ג' לביתם.

6 והתוס' ר"ד כת' דמי ששהא בעיר בשבת, חוזר לכפר לביתו במוצ"ש.

1 והרמב"ם [מתנ"ע י יח] פסק דלעולם ידחוק אדם עצמו ויתגלגל בצער ואל יצטרך לבריות ואל ישליך עצמו על הצבור וכו'. ואפי' היה חכם ומכובד והעני יעסוק אפי' באומנות מנוולת ולא יצטרך לבריות. מוטב לפשוט עור

ואי' שם דשבואל בן גרשם טעה בזה וסבר דאף לע"ז ממשי, ונשכר להיות כהן לע"ז שלא יצטרך לבריות.
והמהרי" קורקוס [מתנ"ע י יח] כת' דאין בזה משום בזיון התורה, דלעשות מלאכה [אפי' מנוולת] כדי להתפרנס לא מאיס ואינו גנאי.²

ולא תימא כהנא אנא, וגברא רבא אנא. [ומשמע דיש תוספת איסור במה שתובע בפה. ע' ברכ"י ושיורי ברכה י"ד רנה.]. ורשב"ם [ב"ב שם] כת' דכהן אני וחשוב, וגנאי הוא לי. תוס' [לע' מט; וב"ב שם] כת' דרב כהנא לא היה כהן, אלא נקט כהנא אנא, שזהו שמו.

תוד"ה עשה. היינו בשלו. אבל תוס' ביצה טו: הקשו מגמ' לוו עלי ואני פורע. וכתבו דהכא היינו כשאין לו לפרוע. ובגמ' הגיה שאין לו ממי ללוות. וע' בפוסקים ס' רמב.

תוד"ה דמשיב. דוקא קידוש וכו' אבל הבדלה אינה קודמת. מבואר שכשיש לו כוס א' יקדש עליו, ועדיף מהבדלה. [וכן הביא המג"א רעא כה]. ודלא כטור [שם יא] שיקדש על הפת³, ויניח הכוס להבדלה.⁴

דף קיג:

המדרב א' בפה וא' בלב. רע"א בגהש"ס ציין לגמ' [ב"מ מט.]. [לענין מקח וממכר, שעושה עיסקא ודעתו לחזור]. [ויל"ד אי כוונתם לאפוקי שאר דיבור בעלמא].

היודע עדות בחבירו ואינו מעיד וכו'. ע' ב"ק נו. דאף מתחייב לשלם בדיני שמים. [ואפשר דהכא איירי עדות על חבירו שהוא רשע וכדו'. ואילו התם באופן שמחוייב להעיד עבורו].

והרואה דבר ערוה וכו' לא יקום ע"א באיש, שם רע בעלמא קא מפקת. האחרונים דנו דיש אופנים שע"א נאמן, כגון שסומך עליו. ויל"ד אי כה"ג איירי, דמ"מ כיון דכוונתו לשם רע אסור לוקה.

דחזיא ב' איהו דבר ערוה כו'. החפץ חיים [ד ד] דייק דדוקא דבר ערוה, דהאיסור מפורסם. אבל בשאר איסורי ידון לכך זכות ויוכיחנו.

תוד"ה שראה. מצווה בשונא כדי לכופ יצרו, והשתא וכו' דמצוה לשנאתו. ותוס' [ב"מ לב:] כ' דהברייתא לא איירי בשונא דקרא¹.

בא"ד ויל' וכו' גם חבירו שונא², ובאין לידי שנאה גמורה. הקוב"ע [ע] הביא מתוס' דאף שעבר עבירה הוה בכלל אחיך [ואסור לשנאותו בחינם]. אלא שהותר לשונאו עבור העבירה. דלא חשיב שנאת 'חינם'.

אי ידע דמהימן לרביה כבי תרי. השערי תשובה [ג רטז- רכ] כתב דינים אלו. וע' חפץ חיים [ד ד].

ת"ר ג' שונאין וכו' ויל"א אף הזונות וכו'.³ והעירו דבגמ' [שבת לד.] אי' דזונות מפרסות זל"ז.

ופרנס המתגאה על הציבור בחינם. פרשב"ם נוהג עליהם שררה, ואינו עומד בשעת דוחקן. [ומש"ה חשיב ב'חינם', שהרי אינו לוקח אחריות של פרנס]. והיעב"ץ ביאר דנחשב בחנם, דהגדולה באה לו מחמתו. וכדאי' [ברכות לב.]. כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל.

ויל"א אף מי שאין מיסב בחבורה של מצוה. תוס' [הוד' לק'] כת' דהיינו סעודת מצווה, דברית מילה. וסעודת נישואין דבת ת"ח לת"ח. הרמ"א [י"ד רסה יב] הביא [מכאן] דכל מי שאינו אוכל בסעודת מילה הוי כמנודה לשמים. ועפ"ז נהגו שלא לקרוא ולהזמין לסעודת מילה [שמא לא יוכל לבא].⁴

תוד"ה ואין. יש לחזר להביא עצמו לידי חיוב, כדאשכחן במשה וכו' והגהש"ס ציין לתוס' [מנחות מא.]. שכת' דמי שאין לו בגד שחייב בציצית אינו עשה גמור, ואינו חייב לקנות טלית להתחייב. אלא דמ"מ בעידן ריתחא נענש כשמחפש טצדקי ליפטר ממצות. ותוס' [ערכין ב:] כ' דה"מ בזמניהם

בהמות נבלות ולא יאמר לעם חכם גדול אני כהן אני פרנסוני. וגדולי החכמים היו מהם חוטבי עצים ונושאי הקורות ושואבי מים לגנות ועושי הברזל והפחמים ולא שאלו מן הצבור ולא קיבלו מהם כשנתנו להם. והברכ"י [י"ד רנה א] דייק דהרמב"ם כלל קבלת מתנות לנטילת צדקה. וכת' דשלא לקבל מתנות הוה רק חסידות. וע"ע רמ"א [רמו כא] וביאורו [רלא].

והדרך אמונה הביא בשם הערוה"ש דהכל לפי הענין. ובמקום שהוא בזיון אסור. וכן דיין אסור לעשות אומנות [קידו' ע].

והמחצה"ש הוסיף דדוחק לפרש דתוס' כאן קאי רק בדעת ר"ת [לע' קו:] דאינו מקדש אפת, דמסקנת תוס' [לע' שם] דמקדש.

והמג"א כת' דהכא דיש לו שכר להבדלה, י"ל דקידוש עדיף. ויבדיל על השכר.

1 [וכ"פ הרמ"א ערב י. והמג"א קנו העמיד מח' זו]. והרמב"ן [שם] כ' דשונא דקרא אדרבה מצוה להקדים אוהב, שהוא אוהב לשמים ולבריות. והגר"א [בגליון הגמ' שם] כתב דדוקא אי"צ להקדים שונא בעל עבירות, ומ"מ יש חיוב להחזיר.

2 והריטב"א [ב"מ שם, בשם תוס' פסחים] תי' דאין לו להראות איבה בגלוי, דא"כ ישנאהו. ואולי יבאו לידי שנאה וקטטה גמורה.

3 [וי"א אף ת"ח בבבל, ע' סנהד' כד.].

4 [אך בסעודת נישואין לא נהגו להקפיד].

שהיו רגילין בטלית ד' כנפות, ונענש על ששינה לפטור עצמו. אבל בזה"ז שרוב הבגדים פטורים אין עונש בזה. והרא"ש [בשיטמ"ק שם] כ' ומיהו צריך להשתדל לקיים כל המצוות. והביא מהא דמשה רצה ליכנס לארץ לקיים מצוות⁵. וכ"ש מצוות ציצית ששקולה כנגד כל המצוות.

מניין שאין שואלין בכלדיים, שנאמר תמים תהיה. פרש"י בעלי אוב. ורשב"ם חלק דבעלי אוב הוה איסור גמור. ובשר"ת הרשב"א [מיוחסות רפג, ה' בב"י יו"ד קעט] יישב דהאיסור לשאול בבעלי אוב, היינו לשאול שיעשו מעשה ויגידו לו שאלתו. ואילו הכא איירי שאח"כ בא זה ושאל מהם מה חידוש יש בעולם [שיגידו מה שכבר שמעו], ואסור משום תמים תהיה וכו'.

ורשב"ם פ' דהוה חוזי כוכבים. ותוס' [שבת קנו:] דייקו כן מהגמ' שם, והביאו דבספרי אי' מנין שאין שואלין בגורלות, שנאמר תמים תהיה. וגורלות וחוזי כוכבים חדא מילתא היא⁶.

והרמב"ן [סה"מ שכחת העשין ח] מנה מצווה זו תמים תהיה, שנצטוינו להיות לבבנו תמים עמו ית'. שנייחד לבבנו אליו לבדו ית', ושנאמין שהוא לבדו עושה כל והוא היודע אמתת כל עתיד. ולא נדרוש מהוברי שמים ולא מזולתם ולא נבטח שיבאו דבריהם על כל פנים. ואם נשמע דבר מהם נאמר הכל בידי שמים כי הוא משנה מערכת הכוכבים והמזלות כרצונו⁷.

תנא הוא יוסף איש הוצל וכו'. [התנא הזה היה לו כל השמות האלו]. ובגמ' [נדה לו:] ה' דרב אסי [האמורא] אמר אנא איסי בן יהודה שהוא איסי בן גור אריה שהוא איסי בן גמליאל שהוא איסי בן מהללאל. ותוס' [שם ויומא נב:] ביארו שהיה תנא עם כל השמות האלו. [ורב אסי האמורא תלה עצמו בתנא זה]. ולא הזכיר השמות יוסף הבבלי ויוסף איש הוצל, דלא דמי לשם של רב אסי.

דף קיד.

היום גורם ליין. פרש"י [סוכה נו.] שאם לא מפני קידוש לא היה זקוק לכוס לפני קידוש. והתוס' הרא"ש הק' שהיו רגילין לשותות לפני הסעודה [וכדאי' ברכות מב.]. וכתב דמ"מ לא היה חובה לבוא.

ופרש"י [במשנה] דה"ה מקדש על הפת, דלבי"ש ברכת הפת קודמת¹. והתוס' רא"ש הק' דבפת ל"ש לומר שגורם לפת שתבא קודם הסעודה, דעיקר הסעודה פת. אלא שהיום גורם ליין ולפת שיהא חובה. שאסור להתענות.

וכבר קידש היום ועדיין יין לא בא. פרשב"ם שהוא טעם אחר, דהיום נתקדש קודם. וכיון דחל חיוב עליו קודם יש לברך קודם ליין, דחל חיוב לברך רק משעה שבא לפניו. [ועד"ז כת' רש"י סוכה נו.].

והרשב"א [ברכות נא:] כת' דאפי' היכא דקדם וקידש בערב שבת² [וכדאי' ברכות כז:], מ"מ הוא אסור במלאכה משעה שהוא אומר קדושה על הכוס³. ועוד דברוב [פעמים] אין מקדישין עד שתחשך. [ולא פלוג].

וב"ה אומרים וכו' שהיין גורם וכו' לקידוש. פרש"י ורשב"ם שאם אין לו יין או פת לא יקדש. והמרדכי כת' דדוחק, דמשמע דקאי דוקא על יין. והוכיח כדעת ר"ת [בתוס' לע' קו:] דאין מקדש על פת.

5 ומבואר מדברי הרא"ש דהא דטצדקי ליפטר [ונענש עליו] חמור יותר מהא דמשה חיזר אחר מצוות. [אבל בפשוטו תוס' דידן נתכוונו לדין טצדקי ליפטר, ובזה הביאו מהא דמשה].

6 והראשונים דנו בדגמ' מבואר בכ"מ שהיו שואלים את השדים, ואמאי אין בזה משום תמים תהיה. ע' ב"י קעט [ואכמ"ל].

7 והביא דזהו שאמר הקב"ה לאברהם התהלך לפני והיה תמים. שהוא היה יסוד באמונה. וחלק על הכשדים שהיו מייחסים כל הכחות לשמש ולירח וכוכבים. והוא ראה שיש עליהם יוצר ומנהיג, צוהו עוד להתהלך לפניו ולהיות תמים עמו, ולא יתן בלבם שיהא בזולתו שום אמת, ולא יסתכל בעניינם כלל. כשידע שיוצרם מנהיג אותם, אלא יהיה לבו אליו לבדו ית'. כי הוא המצוה אותם והמסדר סדור מערכתם כרצונו כענין שאמרו [שבת קנו.] צא מאצטגנינות שלך וכו'.

8 והרמב"ם [ע"ז יא טז] כת' דדברים האלו [אוב וכשפים וכו'] כולן דברי שקר וכזב הן, דהעכו"ם הקדמונים הטעו כדי שינהגו אחריהן. ואין ראוי לישראל שהם חכמים מחוכמים להמשך בהבלים אלו, ולא להעלות על לב שיש תועלת בהן. ואין לנו להאמין בכל כיו"ב, ולחשוב בלבם שהן אמת אלא שהתורה אסרתן. [ומי שסבור כן הוא מן הסכלים ומחסרי הדעת, ובכלל הנשים והקטנים שאין דעתן שלימה]. אבל בעלי החכמה ותמימי הדעת ידעו דכל מה שאסרה תורה אינם דברי חכמה. והתורה הזהירה על כל אלו ההבלים 'תמים תהיה עם ה' אלהיך'. [וע' מה שה' מהרמב"ם בפיה"מ ע"ז. ומש"כ הגר"א].

1 [ואולי יש לדחות דרש"י כת' כן משום ב"ה. אבל ב"ש מודים דברכת הפת קודמת לקידוש].

2 ומבואר מדברי הרשב"א דאפשר לקדש בלא לקבל עליו שבת להדיא קודם [וכ"ש בלא להתפלל מעריב]. [וע' מש"כ בזה לע' קו. ועוד]. דרשב"ם [ורש"י ברכות שם] כת' דמשקיבל עליו נתחייב בקידוש זה.

3 וצ"ב דבשעה זו כבר באה לפניו היין, ואמאי חשיב דהיום קדם.

ובפשוטו מבואר דמי שאין לו יין או פת אינו יכול לברך ברכת קידוש. וכ"ד הפוסקים [מג"א רע"א א, וכן הוכיח הפ"ח תרע"ח מכאן. ע' מה שהו' לע' קו.]. אבל יש הסוברים שמברך ברכת הקידוש בלא פת [ע' שע"ת רע"ב ז], וכ"כ המאירי [ברכות נב. בסו"ד].

ובהג' **עב"ץ** כת' דנראה דאם אין לו פת ויין, יקדש על שאר מאכלים שהסעודה קרויה פת בכל מקום. ובכל מידי דאדם סועד הוה לחמו, היכא דלא אפשר בפ"ה.

ד"א ברכת היין תדירה וכו'. **הגמ'** [זבחים צא.]. מק' הא ברכת היום מקודש מחמת השבת [והגמ' דנה תדיר ומקודש איזה קודם]. ודוחה הגמ' דשבת אהני אף לברכת יין להחשב מקודש.

והצל"ח [ברכות נא:] הק' דקידוש מקודש שהרי מחוייב מדאורייתא. ות' דאיירי שכבר התפלל, ומדאורייתא יצא בקידוש' [ע' מה שהו' לע' קו.]. אבל **השא"ג** [כב] הביא מכאן דאין קדימה למצוה דאורייתא על מצוה דרבנן. וביאר דסברת תדיר ומקודש שייך דוקא בב' מצוות, אבל מצווה ודבר הרשות ל"ש סברת אלו. וה"נ מצוה דרבנן כלפי דאורייתא חשיב דבר הרשות. ותקון רבנן כעין דאורייתא דיש גדרי קדימה.

תדיר ושאינו תדיר וכו'. **האחרונים** הק' אמאי ברכת היין נחשב תדיר טפי, הא מבואר [זבחים צ:] דדבר שאינו חובה לבא לא נחשב 'תדיר', אלא מצוי [דאי בעי לא שתה]. וברכת היין הוה חובה רק בקידוש, ואמאי הוה תדיר.

והשא"ג [כא] ת' דין הוה חיוב בקידוש והבדלה וברכת אירוסין ונישואין. ועוד דנו **האחרונים** דברכת קידוש של כל יו"ט נחשב מצווה בפנ"ע [ואינו תדיר]. ואילו ברכת היין שבין כולם נחשב א'.

וכ"ת התם תרתי והכא חדא, ה"נ תרתי וכו'. [משמע דב"ה מודו לסברות ב"ש, דהיום גורם, ודכבר קידש היום. אלא דיש סברות כנגד].

ותוס' [קב: ד"ה יקנ"ה] נקטו דה"ה בכל ברכה על הכוס בפנ"ג קודם [מלבד ברכה"מ]. ויל"ד אי ב"ש פליגי אף בברכת אירוסין וכדו"ה.

והגרא [רע"א טו] כת' דהיכא דהיפך הסדר, קידוש ואח"כ יין יצא בדיעבד [ולא אמרי' דנתקן צורת הברכות]. שהרי אפי' לא בידך בפנ"ג אינו מעכב הקידוש. וכגון היכא דשתה יין קודם קידוש [וכדברי הירושלמי, ה' בתוס' קג:].

מטבל בחזרת

הביאו לפניו, מטבל בחזרת. **פרש"י** כלומר אם אין לו ירק אחר מטבל בחרוסת וכו"ה¹⁰. ולשון טיבול משום שכל מאכלים ע"י טיבול. ומבואר בגמ' דטיבול ראשון הוא שישאלו התינוקות¹¹. **ורשב"ם** [בסמוך] הוסיפו דאין דרך בנ"א לאכול ירק קודם סעודתו. [וע' בע"ב] [ורבינו דוד הק' דמשמע דעיקר הקו' משום טיבול ב' פעמים. וכולל אף טיבול שני].

והרמב"ם [ח ב] כת' דאוכל שיעור כזית¹². **וההג"מ** תמה אמאי בעי' כזית. שאכילה זו הוא רק כדי שישאלו התינוקות. ודוקא מרור נקרא אכילה, וצריך כזית. וכ"ד **הרא"ש** [כה]¹³ **וטור** ו**שו"ע** [תעג ו] **דאי"צ** כזית¹⁴.

והמהר"ל [הו' בב"י] כת' שיקפיד שלא יאכל כזית, שלא ליכנס למח' אי צריך לברך בורא נפשות [ע' לק' קטו]. וכ"כ התוס' רא"ש.

והריטב"א [בהגדה של פסח] הק' אמאי א"צ לברך על שאר ירקות¹⁵. ות' דעשו הכירו דאינו מאכילת חובה אלא

4 וכו"מ **במאירי** [לע' קא.], אבל **המאירי** בסוגיין כת' להדיא דאינו מברך.

5 [וע' מה שהו' לע' קו. דבשו"ת ר"א בן הרמב"ם [פד] מפורש דלא כן].

6 וכו"כ **השא"ג** דמדאורייתא יצא בתפילה או כשמזכיר איזה דבר מקדושת היום. אך דחה דבית הלל פסקו מילתייהו דלעולם ברכת היין קדים, אפי' לא התפלל ערבית, ולא הזכיר שום דבר מקדושת היום. וברכת היין דרבנן קודמת, אף דיוצא קידוש מה"ת בברכת היום.

7 **והגמ'** [סוכה נו.]. הביא דנח' ב"ש ובי"ה חובת היום ותדיר, איזה קודם. ותלי בזה המח' אי מברך על סוכה קודם או שהחיינו. והגמ' דוחה משום סברת היום גורם. או משום סברת יין גורם. [ותלי במח' אמוראים שם אי עיקר סברת בי"ה משום תדיר או יין גורם].

8 דהתם לא שייך דהיום גורם או כבר הגיע. אך אי ב"ש ל"ל תדיר א"כ יברך מה שירצה.

9 לרשב"ם עיקר המשנה איירי כשהביאו שאר ירקות, ואף דנקטו אח"כ חזרת, באופן שהביאו חזרת. אבל לתוס' עיקר המשנה קאי בחזרת. ובזה דנו **תוס'** [בע"ב] אמאי המשנה איירי בכה"ג.

10 [דעיקר הלשון הביאו לפניו, ולא ביארו מה. ושוב אמר (אפי') בחזרת].

11 ויל"ד היכא דכבר שאלו התינוקות, ע' לק' קטו: בסוה"ע, האם עדיין יש תקנה דוקא ע"י טיבול.

12 **והרמב"ם** הוסיף דכל המסובין כל א' צריך שיעור כזית. [דס"ד דתקנת הך הכירא הוה רק לבעל הבית. קמ"ל דיש תקנת טיבול לכולם].

13 וביאר דאינו מברך על האכילה, ואינו מזכיר שם אכילה. אלא ברכת בפנ"א סגי בכל שהוא.

14 ושו"ת הרשב"א [מיוחסות רב] ועוד ראשונים.

15 דאף דהוה כדי שישאלו, מ"מ הוה בגדר תקנה קבועה. [ויל"ד מי שאינו מטביל שאר ירקות האם מקרי עבריינא.

היכר בעלמא. והביא סייעתא מהא דא"צ כזית.

מטבל. פרש"י מטבל בחרוסת, שכל מאכלם ע"י טיבול. ודעת הרמב"ם [ח ב] דאף טיבול ראשון בחרוסת¹⁶.

ורשב"ם חלק דטיבול ראשון אי"צ חרוסת¹⁷. [ומשמע דא"צ לטיבול כלל¹⁸]. ותוס' הסכימו דהיכא דיש לו שאר ירקות אינו מטבל בחרוסת, אלא בחומץ או מים ומלח¹⁹.

אך **תוס'** כת' דהיכא דאוכל חזרת, צריך טיבול משום קפא²⁰. והרא"ש הביא בשם **רבינו יונה** דכל השנה אוכלין את החזרת בלא טיבול חרוסת, ולא שכיח שמזיק, וה"נ בטיבול ראשון רשאי לאוכלו בלא חרוסת²¹. ודוקא בשעת מצווה [בטיבול שני] חששו חז"ל דמשום מצווה לא יכנס אפי' לחשש סכנה.

תוד"ה מטבל. אי"צ לטיבול לחרוסת וכו' כמו שהיה נוהג ר"ת. והרא"ש הביא בשם **ר"ת** דאינו רשאי לטיבול בחרוסת. [דלר"א בר צדוק] חרוסת מצוה ואינו ראוי לטבל בראשונה, ולאחר שמילא כריסו ממנו יחזור ויאכלנו לשם מצוה²².

והרמב"ם [ח ח] כת' דאף המצה מטבל בחרוסת²³.

פרפרת. פרש"י חזרת שאוכל אחר המצה. ותוס' [קטו. ד"ה והדר] ביאר דכיון דבא מחמת הסעודה, ולשון פרפרת הוא דברים שרגילים לאכול תוך הסעודה. אבל הרמב"ן [הו' בר"ן ומהר"ם חלאוה] חלק דפרפרת הוא המצה, ובברכות פרפרת הוא פת הבא בכיסנין, וה"נ כיון דרקיין דקין ראוי לקרותו כך²⁴.

הביאו לפנינו מצה וחזרת וחרוסת וכו'. פרש"י אחר אותו טיבול. דמיד לאחר טיבול ראשון הביאו. והר"ן ביאר דאע"פ שאינו אוכל מהם עד אחר הגדה, מקדימין להביאו כדי שיראו תינוקות וישאלו²⁵. [ורבינו דוד ביאר שהביאו ב' פעמים, כדי שיהא ניכר יותר²⁶].

ורבינו דוד ביאר דמש"ה המשנה פירשה מה הביאו לפנינו. דאילו בטיבול ראשון הביאו רק מה שצריך בשעה זו.

דף קיד:

מצוות צריכות כוונה

אר"ל ז"א מצוות צריכות כוונה וכו'. פרש"י **ורשב"ם** דלמ"ד אי"צ כוונה כבר יצא יד"ח, ואי"צ לחזור ולטיבול טיבול שני¹. וע"כ דלא יצא יד"ח בטיבול ראשון. וכן מפורש בדברי ר' יוסי [בברייתא בסמוך] דלא יצא בטיבול ראשון, וחייב לחזור ולאכול מרור.

מצוות צריכות כוונה. פרש"י [עירו' צה:] שהעושה מצווה צריך שיכוון למצווה. ואל"כ לא יצא ידי חובתו. ולמ"ד אי"צ כוונה יצא אף בלא כוונה.

ואפשר דהוה כמו ביטול מנהג, וא"כ תלי במח' אי מברכים על מנהג. וכל"ד **רב עמרם גאון.** **ורבינו דוד** ביאר דנהגו כן אגב טיבול שני. והדרכ"מ [טו] הביא דהאגודה היה שם קצת חרוסת במי מלח לצאת ידי כולם. והביא דחכמי אשכנז נוהגין לעשות בחומץ.

ורשב"ם הוכיח כן דעדיין לא הביאו [דתנן אח"כ במשנה]. והר"ן דחה דמעיקרא הביאו כמה שצריך לטיבול ראשון. וכן הביאו **רבינו דוד** והר"ן בשם רשב"ם, ודחו דמשמע דעיקר ההיכר כשאוכל ע"י טיבול. **ורש"י** נקט חרוסת גבי חזרת. ויל"ד בשאר ירקות במה טובל. ויל"ל דבשאר מילי. ומש"ה פרש"י מטבל, דהוה דרך אכילתם.

אבל יש **ראשונים** שכת' דחומץ לחוד מהני לקפא. והמהר"ם **חלאוה** כתב דחרוסת דבטיבול שני יהני אף לקפא דטיבול ראשון.

שהרי אינו יוצא בה חובת מרור. [אבל למ"ד מצוות אין צריכות כוונה, א"כ יוצא יד"ח באכילה ראשונה, א"כ ודאי צריך חרוסת. וכן לרב חסדא לדעת הרבה ראשונים מברך עליו ומתכוון לצאת {אלא שמבואר במלחמות דרב חסדא לא בא לפרש את המשנה}].

לשון הגמ' קטו, ואף ששם קאי לענין ברכה. ומבואר ברא"ש שהוא סברא בקיום המצוה. וצ"ע דלתוס' שם יוצא באכילתו בסוף, וכל קושיית הגמ' לגבי הברכה. ואולי הוא צחות הלשון.

והראב"ד השיג דזה הבל. אך בהג' **מיימו'** הביא דכ"ה בשרית הגאונים. וה"ה הביא כן מהר"ץ גיאת דבעי טיבול. והמגד"ע כ' דכל אכילה הוה דרך טיבול [אך לא הזכירו חרוסת]. [והחז"ס [בשר"ע תעה] כת' דלהא דאי' דמצה הוה משום שלא הספיק בציצקם, לא שייך בזה חרוסת, שהוא זכר לעבדות. והרמב"ם ע"כ הוה משום לחם עוני].

אבל רבינו דוד דחה סברת הרמב"ן, עי"ש.

ואף טיבול שני הביאו מיד את החרוסת כדי שישאלו.

דאיירי שאין לו שאר ירקות, ואם יביא רק פעם א' אינו ניכר שיטבול ב' פעמים. ולא ישאלו.

1 אך תוס' הוסיפו דעיקר קו' הגמ' שיחזרו אחר שאר ירקות.

והאחרונים חקרו בגדר הא דצריכות כוונה, האם בעי' כוונה שיחשב 'מעשה מצווה' [ובלא כוונה הוה כמתעסק בעלמא, שלא נתייחד להחשב 'תקיעת שופר']. או דשפיר הוה מעשה מצווה, אלא דיש תנאי בקיום המצוות שיתכוון לכך.

והבר"ש [גיטין י] כת' ד'כוונה' במצוות אינו גדר 'עשייה'², דנימא דבלא כוונה אין כאן חפצא דאכילת מצה. אלא יש דין נוסף במצווה, שלא בכוונה אינו יוצא³.

והרא"ה [ה' ברין כאן ור"ה ז: בדה"ר] כת' דאף למ"ד מצוות אי"צ כוונה איירי דוקא כשהוא יודע שהוא פסח, וזו חזרת אלא שאינו מתכוין למצוה⁴. [ולכא' הטעם דהיכא דמתעסק ואינו יודע שזה מצה בפסח חסר במעשה מצווה, ובה מודה מ"ד דאי"צ כוונה⁵. וכל המח' היכא דליכא מתעסק. אלא דבעינן כוונה לעשות צווי הקב"ה, ולצאת יד"ח המצווה].

והראשונים [בעה"מ ור"ן כאן, רבינו יונה ברכות יב, ה: בדה"ר] הביאו בשם רב האי גאון דלמ"ד מצוות אי"צ כוונה יוצא יד"ח, מ"מ יהא אדם רגיל להתכוין למצוה⁶.

והקוב"ע [לו ד] חידש דאף למ"ד מצוות אי"צ כוונה, היינו שנעשית המצווה והתועלת שבו⁷. אבל האדם לא קיים המצווה, שהרי נתכוון לדבר אחר. והוה כאילו נתקיים המצווה מאליו. דהאדם לא עשה ע"פ צווי השי"ת⁸. [וכיון דכבר נתקיים תוצאת המצווה א"א לחזור ולתקוע. וכן אין כאן ביטול מצווה]. ועפ"ז דן הקוב"ע דגדר עשה דוחה ל"ת שייך רק היכא דמתכוון למצווה, דצווי המצווה דוחה⁹.

שם. צריכות כוונה. והגמ' [בסמוך] הו' כן מפורש בברייתא דר' יוסי אמר דאף דאכל בטיבול ראשון [בלא כוונה] מצווה להביא לפניו חזרת. ופרשב"ם [ד"ה מצוה] כלומר מצוה להביא מן התורה¹⁰, דאכתי לא קיים מצוות אכילת מרור הואיל ולא נתכוון.

והפרמ"ג [ס א"א ג] נסתפק למ"ד מצוות צריכות כוונה אי הוה מדאורייתא. או מדאורייתא שפיר יצא יד"ח, וצריך לחזור ולקיים מדרבנן¹¹. והביא"ה [ס ד"ה וי"א] הביא מדברי רשב"ם [הנ"ל] דמפורש דאף מן התורה לא יצא¹². והלב"ש [ס] כת' דילפי' מקרא דצריכות כוונה¹³. אך התוס' רא"ש [קטו] כת' דמדאורייתא יצא יד"ח.

והמג"א [ס ג] כת' [בשם הרדב"ז] דדוקא מצווה דאורייתא קי"ל דצריכה כוונה, אבל מצווה דרבנן אי"צ כוונה¹⁴. והמשנ"ב [שם י] ציין לדברי שאר פוסקים בכ"מ דאף במצווה דרבנן דנו דתלי במ"ד צריכה כוונה או אי"צ כוונה.

והאחרונים [מלא הרועים] הוכיחו מסוגיין, דמרור בזה"ז דרבנן, ואפ"ה מבואר דתלי במח' אי צריכה כוונה. ויש לדחות דהמג"א איירי במצוה דעיקרו דרבנן, ומרור דרבנן תקנו אטו דאורייתא.

2 וכמו גדר לשמה, שהוא עושה את הגט וקרנן וספר תורה, שיהיו לשמה. ובלא עשייתו לשמה אין ע"ז שם גט וכו'.
3 ועפ"ז כת' דהיכא דיש ספק וכדו' האם יוצא יד"ח אי"צ גדרי תנאי וברירה [וכמו גבי לשמה], שהרי סוף סוף מתכוון לצאת [אם יוכל].

4 והוכיח כן דהגמ' בר"ה איירי שכפאוהו נכרים, ולא העמידו בסבור חול.
5 ועד"ז כת' המאירי [בסוגיין] דלמ"ד אי"צ כוונה כל שיועד מה שעושה מהני.

6 והחיי"א [קו' זכרון תורת משה] הביא מהחרדים דאף למ"ד דאי"צ כוונה, יוצא יד"ח מצוות האכילה כשאכל בלא כוונה, מ"מ ביטל מצווה ולעבדו בכל לבבכם [ע' בסמוך]. [ואין לו תקנה, דאף אם יחזור ויאכל, אינו מעשה מצווה מדאורייתא. ולפ"ז מ"ד אי"צ כוונה יש צד חומרא. וכן בכל מקום שאח"כ חוזר ומקיים יותר בשלימות ובצורה מהודרת יותר, למ"ד אי"צ כוונה לא עשה כלום].

7 דעיקר המצווה הוה התוצאה, שנאכל מצה.

8 [ואין לו שכר במה שעשה המצווה ע"י בחירתו בצווי הבורא. אלא משום עצם המצוה]. ויש ב' חלקים בכל מצוה. א' דמצווה ועושה, ב' גוף הקיום.

9 אבל מי שלובש כלאים בציצית בלא כוונה, י"ל דאף דמתקיים מצוות ציצית. אך כיון דלא עשה כן מחמת צווי, י"ל דאינו דוחה ל"ת. ולוקה משום כלאים [לצד דהוה דחיה, אבל לראשונים דכלאים בציצית הותרה, לכא' אף כה"ג]. [והק' ע"ז מדין יבוס ע"ש בהשמט].

10 והרש"ש הק' דר' יוסי היה אחר החורבן, ובה"ז מרור דרבנן. א"כ מש"כ רשב"ם מה"ת לאו דוקא.

11 והאמרי בינה [או"ח יד] הביא דמבואר בגמ' [עירובין צו] דהנידון צריכות כוונה נפק"מ לבל תוסיף. וע"כ דהנידון מדאורייתא. אך דן לדחות דכיון דרבנן תקנו דצריכות כוונה ואינו יוצא, ע"ז אף מדאורי' אינו יוצא כיון דאינו כתיקונו [ע"ד מש"כ תוס' סוכה ג.], וממילא אף מדאורי' אינו בל תוסיף. [וצ"ע דלכא' גדר בל תוסיף תלי במעשה המצווה, ולא בעצם מה שיוצא יד"ח. ואכמ"ל].

12 והביא דכ"מ בגמ' [ר"ה שם] דדרשי' זכרון תרועה.

13 והלב"ש כ' דדרוש בסי' תקפט מפסוק [ואפשר דיליף 'זכרון' תרועה, וילפי' לשאר מצוות]. ובלב"ש ס' תקפט ליתא. והחיי"א [קו' זכרון תורת משה] כת' דילפי' מדכתיב [דברים יא ג] ולעבדו בכל לבבכם. וקאי על כל המצוות. [אך הראשונים דרשוהו בעיקר על תפילה].

14 וכן תוס' [ר"ה כה]. הביאו צד דאף מ"ד בסוגיין דאי"צ כוונה, ה"מ בירקות [מרור] דרבנן. [ומצווה דרבנן אי"צ כוונה].

אך יש **אחרונים** שביארו דכוונת המג"א דלענין מצוה דרבנן סמכי' אמ"ד דק"ל דאי"צ כוונה. [ע' בסמוך].

בבואר פה"א הוא דאכיל ליה וכו'. הר"ן ביאר דלר"ל תקנו שלא יברך על אכילת מרור בטיבול ראשון [ודלא כרב חסדא קטו.¹⁵ אך תוס' נדחקו דהגמ' כאן אף לרב חסדא]. כדי שלא יכוין לצאת.¹⁶ ועי"ז יצא כהילכתו מרור אחר מצה.

ודילמא לא איכוון למרור וכו'. רש"י ורשב"ם נקטו דהוה ספק, שמא לא נתכוין [וכ"כ המאירי]. ומש"ה תקנו לחזור ולאכול מספק. ותוס' חלקו דדילמא לאו דוקא, דודאי כוונתו שלא לצאת עד עיקר שעת מצוותו, לאחר המצה.

דאי ס"ד מצוה לא בעי כוונה וכו' הא טביל חדא זימנא וכו'. מבואר דלר"ל לדעת מ"ד מצוות אי"צ כוונה אם יאכל מרור בטיבול ראשון, אי"צ לחזור ולאכול אחר המצות. אך רשב"ם [סוד"ה דילמא] מבואר צד דמש"ה אין לו לטבול טיבול ראשון, כדי שיוכל לאכול מרור כדן, אחר המצה. ותוס' מבואר דקו' הגמ' שיחזר אחר שאר ירקות לטיבול ראשון.

שם. והמהר"ל [הו' בב"ח תעג] הק' דאי לא אכל כזית בטיבול ראשון [וכדעת רוב ראשונים דאי"צ כזית], א"כ אינו יוצא חובת מרור.¹⁷ ועד"ז הוכיח הב"ח מדברי רב חסדא [קטו]. והוכיח בדברי הרמב"ם דאף טיבול ראשון צריך כזית. [ע"ע בסמוך].

שם. דאי ס"ד מצוה ל"ב כוונה וכו'. דעת רשב"ם [הו' בראשונים¹⁸, וכן תוס' סוכה לט] דה"מ בסתמא, אבל היכא דנתכוון להדיא שלא לצאת יד"ח [כוונה הפכית] אינו יוצא. דבע"כ לא יצא.¹⁹

והתוס' ר"פ [לע' ז: ועירובין צה:] דחה דבגמ' [עירו' שם] אי' דלמ"ד מצוות צריכות כוונה אינו עובר בבל תוסיף בלא כוונה. ואילו למ"ד אי"צ כוונה עובר בבל תוסיף. ואמאי לא ילבש בכוונה מפורשת שלא לצאת. [וכה"ק הטור"א ר"ה כח:]. והתוס' ר"פ הוכיח דאף כה"ג יצא יד"ח. וכן הביא הב"י [תקפט] בשם הרא"ה דאפי' צווה שלא לצאת יד"ח יצא.

והאחרונים [חי' ר' שלמה ר"ה, הו' ר' ראובן סוכה ט] חקרו בגדר הא דאינו יוצא כשיש לו כוונה הפכית, האם מהני הכוונה שלא יחשב 'מעשה מצווה' כלל.²⁰ או דאינו יוצא יד"ח בע"כ, ואף דהוה מעשה מצווה מהני כוונה שלא יחשב מצווה.²¹

ועפ"ז תי' דהגמ' עירובין קאי לענין בל תוסיף, ואף דנתכוון להדיא שלא יצא יד"ח מ"מ עובר בבל תוסיף. דבל תוסיף תלי בשם מעשה המצווה.²² ולמ"ד מצוות צריכות כוונה, בלא כוונה אינו עובר בבל תוסיף.²³ אבל למ"ד דאי"צ כוונה, אף שיש כוונה להיפך עובר בבל תוסיף.

והעונג י"ט [יט בסופו] תי' דדוקא במצווה שמקיים פעם א' ²⁴ שייך להתכוון שלא יצא יד"ח. ומש"ה נחשב כאילו אכילה זו הוה לאחר שקיים פעם א' ²⁵. אבל מצווה שאין לה הפסק, וכגון מצות תלמוד תורה וכיבוד אב וכדו', אף אם

15 ור"ל ס"ל כרב הונא. ווהמלחמות כת' דרב חסדא אמר דלכתחילה ראוי לברך ע"ז, ואילו המשנה איירי היכא דכבר אכל טיבול ראשון בלא לברך.

16 [ועד"ז מבואר במלחמות קטו].

17 והב"ח דחה דאין ראייה מדברי ר"ל. [ולכא' כוונתו דר"ל איירי סתמא דמילתא אף כשאכל כזית. אבל בדברי רב חסדא ילה"ק אמאי יברך, לא יאכל כזית ועדיף טפי].

18 רבינו יונה [ברכות יב, ה: בדה"ר], ר"ן [ר"ה ז: ו עוד].

19 ורשב"ם למד כן דומיה דברכות דהיכא דסבור שהוא כוס יין, ופתח הברכה אדעתא דחמרא ונמצא שיכרא צריך לחזור ולברך. דהוה כמתכוון שלא לצאת. [וצ"ב הדמיון].

20 וכמו למ"ד מצות צריכות כוונה, שבפשוטו ההגדרה דלא נחשב מעשה מצווה.

21 והביאו דכן משמע בתוס' סוכה, דבע"כ לא יצא. אבל רשב"ם הביא ראייה מהגמ' ברכות, ולכא' כוונתו דהיכא דטעה ונתכוון לדבר אחר גרע והוה כנתעסק. ועי"ז נחשב דאין כאן 'מעשה מצווה' כלל.

22 וכ"כ הקוב"ש [ח"ב לג] בשם הגר"ח דהא דלמ"ד מצוות אי"צ כוונה עובר בב"ת בלא כוונה, הוא משום דמעשה בלא כוונה הוה מעשה שלימה של מצוה.

23 דאין ע"ז שם 'מעשה מצווה'. [ועיל"פ דלהך מ"ד גדר בל תוסיף לא תלי במעשה המצווה, אלא בעצם המצווה. והיינו שעושיהו בכוונה].

24 וכגון מצוות מצה, דצריך לעשות פ"א, ומשאכל כזית מצה או נטל הד' מינין אין עוד מצוה בעשותה עוד פעם שני.

25 ועד"ז כת' הדב"א [א טז כט] דמצוות תלמוד תורה הוה מצווה בעצם, ומעשה זו קבועה תמיד להחשב תלמוד תורה. ודוקא מצווה שמקיים פעם א', ושאר הפעמים אינו מצוה שייך לקבוע שאינו מתכוון למצווה. דאוכל מצה פעם א' והשאר אכילת רשות. ואינה קבועה תמיד, דפעמים מעשה זו עצמה מצוה, ופעמים שאינה מצוה. ומש"ה בידו לברור איזה מעשה הוה מצווה. אבל מצוות ת"ת וציצית וכדו' עצם המעשה הוה מצווה. ול"ש גדר כוונה להגדיר שאינו מצווה.

יתכונן שלא לצאת הוה מצוה²⁶. וה"נ מצות תפילין בע"כ יצא יד"ח. [ואף דלמ"ד מצות צריכות כוונה בע"י כוונה לעצם המצוה. אבל למ"ד אי"צ כוונה, כה"ג ל"מ כוונה הפכית].

שם. והחזרו"א הק' דלדעת רשב"ם אף בסוגיין בטיבול ראשון יתכונן שלא לצאת²⁷, אף למ"ד מצוות אי"צ כוונה. ותי' דכיון דהדבר מסור לרבים, ולא יתקנו חכמים דבר שיבא לידי מכשול שלא ידע להתכונן שלא לצאת²⁸.

ובהג' הראמ"ה הק' דאפשר בבליעה, וקי"ל [קטו:] בלע מרור לא יצא, ויקיים בזה טיבול ראשון. [וע"פ החזרו"א י"ל דל"ש למסור לרבים תקנה כה"ג].

ממאי וכו' תרי טיבולי וכו' כ"ה דליהוי היכירא לתינוקות וכו'. בפשוטו משמע דבאכילה ראשונה מקיים מצוות מרור, וחוזר וטובל לאחר המצה כדי שישאלו התינוקות. [וצריך דוקא ב' טיבולים כדי שישאלו]. וכ"כ רש"י ורשב"ם [קטו.] דלבסוף חוזר ואוכל בלא ברכה, משום דבעי' ב' טיבולי.

והפ"ח [תעג ו] הק' דטיבול שני הוה לאחר שכבר שאלו מה נשתנה, וכבר אכלו מצה וכו' מה טעם בזה²⁹. וכה"ק התוס' רא"ש דע"כ ההיכר בראשון³⁰, שהוא קודם מה נשתנה. ויש שתי' דהתינוקות שואלים משעה שמביאים לפניו, בתחילת ההגדה. אף קודם הטיבול. [וכמ"ש הראשונים בע"א].

אבל התוס' רא"ש כת' דטיבול ראשון סגי להיכר תינוקות. וכת' דמ"מ היכא דאיכא שאר ירקות עבדי' ב' טיבולי, הראשון להיכר. וה"נ כשיש לו רק חזרת לא פלוג³¹.

והתוס' רא"ש ביאר דהגמ' מק' א"כ לישמע' בשאר ירקי וכו', דיש לשנות עיקר דין טיבול ראשון [משום היכר], בשאר ירקות. וע"כ דעיקר כוונת המשנה דאף דטיבול בחזרת, מחוייב עדיין מצוות מרור. [ולא יצא, משום דמצוות אי"צ כוונה].

וביאר תי' הגמ' דנקט חזרת, דאף שיצא יד"ח וכבר קיים הכירא. אפ"ה אין לשנות הסדר, ויחזור ויעשה טיבול שני³².

והחזרו"א כת' דצריך לחזור ולאכול מרור אחר מצה מדרבנן, כדי לקיים סדר מצה ואח"כ מרור. [וצ"ב מלשון הגמ'³³].

שם. היכירא לתינוקות. הראשונים נתקשו דאף ר"ל מודה דעיקר טיבול ראשון משום הכירא, ומה קמ"ל תי' הגמ'³⁴. **ורשב"ם תי' דקמ"ל דאף כה"ג שצריך להקדים סדר מצוות מרור.** וכ"כ תוס' [בסו"ד]³⁵.

והר"ן כת' דר"ל ס"ל דבשאר ירקות יש היכר במה שמקדים ירקות לסעודתו. ודחינן דאף בטיבול שני שייך הכירא.

תוד"ה זאת אומרת. ומיירי אפי' יכול למצוא שאר ירקות וכו'. דכיון דמצוות צריכות כוונה לא

והדב"א הביא בשם ר' אלחנן וסרמן דמי שלומד תורה ונתכונן שלא לצאת יד"ח אינו יוצא [ואי"צ ברכה"ת]. והדב"א נסתפק כנ"ל.

26 ועפ"י יישב דברי הגמ' [קידו' לט:] דראה מי שעלה לסולם לכיבוד אב ונפל ומת, והק' היכן אריכות ימים של זה. והגמ' מקש' דילמא היה מהרהר בעבירה. ונימא דילמא נתכונן שלא לצאת ידי מצווה [אלא לכבוד אביו, אבל שלא לקיים צווי הקב"ה. [אך אם לא נתכונן כלל עבור אביו ודאי אינו מצווה]]. וע"כ דבמצווה כזו ל"ש נתכונן שלא לצאת.

27 שמעתי לתרץ ע"פ יסוד האחרונים דלמ"ד מצוות אי"צ כוונה, אף כשיש כוונה הפכית אין כאן עקירה על מעשה המצוה. ולכן אינו ראוי לעשות מעשה המצווה ולא לצאת בו. ורק למ"ד מצוות צריכות כוונה, דלא הוה מעשה מצוה. וכע"ז ראיתי בשם האבני נזר.

28 [ויל"ד דעכ"פ מי שיודע יתכונן שלא לצאת. ובשלו חייבו טיבול שני].

29 וע"כ דעיקר ההיכר בטיבול ראשון. וע"י טיבול ראשון ישאל אף על שאר שינויים.

30 דהתוס' רא"ש הביא תי' דבחד טיבול ליכא היכר כ"כ, ומש"ה צריך ב' טיבולי [ויל"ד דכ"ד שא"ר]. ודחה דל"מ טיבול שאחר המוציא.

31 ולכא' הוה לא פלוג דסדר האכילות, דומיה דאכילת מרור בעלמא. [ולא משום לא פלוג דטיבולים]. ועד"ז י"ל דמי שאין לו יין, דהר"ף כת' שיקדש על מצה, ויאמר הגדה וכו'. ע"פ דברי התוס' רא"ש יקח שוב מצה משום לא פלוג, ואח"כ מרור וכורז. [והר"ף לא כת' כן].

32 וצ"ב דלשון הגמ' דטעם דבעי' ב' טיבולי משום הכירא. ולא משום לא פלוג. ויל"פ דקאי אטיבול ראשון משום הכירא. ובזה התוס' רא"ש נקט מסברא דצריך ג"כ טיבול שני, ומשום לא פלוג.

33 דמשמע דהוה משום הכירא. [אך מדברי התוס' רא"ש מבואר דאין זה כוונת הגמ'. ויל"מ כמ"ש לתוס' רא"ש].

34 ולכא' אפ"ל דנתחדש כאן דצריך דוקא ב' טיבולי להיכר, ולא מהני טיבול ראשון דמרור. ועדיין צריך לטבול פעם נוסף משום היכר. ועיל"פ דנתחדש כאן דמהני היכר לבסוף [אחר שאלת מה נשתנה], אך בלשון הגמ' לא משמע דזה הקמ"ל. וע"כ דפשיטא לגמ' דשייך כה"ג גדר היכרא. וחידש רק דאף בסוגיין שייך היכר.

35 וכ"כ רבינו דוד דכוונת הגמ' דס"ד דבשלמא בשאר ירקות תקנו ב' טיבולי כדי שישאלו. אבל בחזרת ע"ז מוכרח להקדים מרור למצה דהוה שלא כדין. א"כ עדיף שלא נעשה בזה היכר לתינוקות. קמ"ל דאפ"ה יעשה היכר.

איכפ"ל שאוכל עכשיו בלא כוונה. ומברך על המרור לבסוף ויתכוון למצווה³⁶. אבל למ"ד אי"צ כוונה, מחייב לחזר לעשות מצווה כתיקונו אחר מזה.

בא"ד אע"ג דאכלו לפני מזה וכתב על מצות ומרורים, לא הוי' עיכובא וכו'. לכא' משמע דעכ"פ הוה לכתילה בדאורייתא. [ואפ"ה לא רצו לבטל הכיר דתינוקות, ועי"ז יקדים מרור למצה]. וכ"כ רשב"ם [סוד"ה דילמא, לתי' הגמ'] דס"ד דלא יקדים אכילת מרורו משום היכירא דתינוקות. קמ"ל דמקדים.

בא"ד אמאי צריך ב' טיבולי במרור, ה"ל לאהדורי אשאר ירקות וכו'. ועי"ז יאכל מרור כדינו לאחר מזה. תוס' נקטו דאף ר"ל מודה דענין הכירא דתנוקות מחייב לטבול [קודם הסעודה, ודוחה את הסדר לכתחילה]. וקו' הגמ' דעכ"פ יחזר [ואמאי יש למשנה לחדש דין מי שאין לו ירקות]. ותי' דאה"נ, ודאי מחזר אחר ירקות [כדי לאכול מרור כדין]. אלא איירי כשאין לו, וקמ"ל המשנה דאפ"ה בעי' ב' טיבולי. [ולא אמרי' שיאכל רק אחר המצה]. [וע' מהרש"א דתוס' נדחקו כן ע"פ לשון הגמ'].

בא"ד [סו"ד] בעינן ב' טיבולי כדי לאכול מרור כמצוותו ומשום היכירא. בפשוטו כוונת תוס' דקיים מצוות מרור בטיבול ראשון. ומצוות היכר בטיבול שני, ואין בזה משום מצוות מרור [וכ"כ תוס' לק' קטו. ד"ה מתקיף. ע' בסמוך].

אבל החזו"א הביא דכוונת התוס' שחוזר ואוכל מרור מדרבנן, כדי לקיים מרור אחר מצה³⁷ [ואף שכבר יצא מדאורייתא].

[אבל בפשוטו מבואר בתוס' דכיון דיצא מצוות מרור קודם מזה, אי"צ לחזור ולאכול. דכיון דכבר קיים המצווה א"א להוסיף עליו].

ועוד תניא וכו' אכלן בלא מתכוין יצא וכו' תנאי היא וכו' הראשונים הביאו דהמסקנא דמצוות צריכות כוונה [דהלכה כר' יוסי], וכו"ל³⁸. [וכן העתיק הר"ף]. [והראשונים דנו בדעת רב חסדא, ע' המשך הסוגיה].

בגמ' [ר"ה כח]. שלחו ליה לאבוה דשמואל כפאו ואכל מזה יצא. ופרש"י אע"ג שלא נתכוון לצאת יד"ח מזה, יצא. אמר רבא זאת אומרת התוקע לשיר יצא. דמצוות אי"צ כוונה³⁹. והגמ' דוחה דיש לחלק דאכילת מצה אי"צ כוונה⁴⁰, ואילו שופר מתעסק בעלמא הוא. ופרש"י [ד"ה מהו] דבמצה נהנה באכילתו הלכך לאו מתעסק הוא, שהרי אף לחיוב חטאת אמרי' דמתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה.

ותוס' [קטו]. נקטו דקי"ל דמצוות צריכות כוונה⁴¹, ודלא כאבוה דשמואל. וכו"ד הר"ף והרבה ראשונים דקי"ל דמצוות צריכות כוונה. אבל הבעה"מ [כאן ושם] נקט דמצוות אי"צ כוונה, וכן הביאו הראשונים בשם רב האי גאון.

והרש"ע [ס ד] הביא מח', וכת' דהלכה דמצוות צריכות כוונה. והפרמ"ג [פתיחה לברכת השחר, הו' בביאור"ה שם] נסתפק האם פסק בתורת ודאי דצריכות כוונה. או דהוה ספק, ומספק צריך לחזור ולאכול⁴².

והראב"ד [לר"ף כאן ור"ה שם] כתב דקי"ל דדוקא בשאר מצוות צריכות כוונה [דאל"כ הוה מתעסק⁴³], אבל באכילת מצה קי"ל דיצא כיון דנהנה [וכאבוה דשמואל], וכמו מתעסק בחלבים ועריות⁴⁴. [ולפ"ז הגמ' בסוגיין נחלקו בסברא זו, אי אכילת מצוה צריכה כוונה. ומצווה בעלמא אף

36 ותוס' [קטו]. כת' דאף לדעת רב חסדא דמברך בתחילה, מ"מ עיקר המצווה מקיים כתיקונו לבסוף. ואי"צ לחזר אחר שאר ירקות. אבל תוס' [לק' ככ]. נסתפקו בזה.

37 ולכא' לפ"ז כוונת התוס' דטיבול שני כדי לקיים מרור כמצוותו, לאחר המצה. [ואפשר להוסיף דבאמת תקנו שיתכוון כוונה הפכית שלא לצאת ידי חובה, ויצא במרור השני כתיקונו. אלא דלא רצו לסמוך על המון עם, ומי שאינו יודע יוצא בטיבול הראשון].

38 ורבינו דוד כת' דאף דנדחה הראיה מהמשנה, מ"מ עיקר המימרא דזאת אומרת הכריע ר"ל כן מסברא. ואין ראיה נגד דבריו.

39 ומסקנת הגמ' [שם כט]. אמר ר' זירא לשמעיה איכוון ותקע לי אלמא קסבר משמיע בעי כוונה. והראשונים העמידו דיש בזה מח' האם מצוות צריכות כוונה [אבל יש ראשונים דכוונת ר' זירא דיש דין כוונת משמיע].

40 מהד"ל התם אכול מצה אמר רחמנא והא אכל אבל הכא זכרון תרועה כתיב והאי מתעסק בעלמא הוא וכו'. וקי"ל כר' יוסי דנימוקו עמו. וכן פשטא דהמשניות דבעי כוונה.

42 והפרמ"ג [תקפט] כת' דאפ"ה מי שנסתפק האם היה לו כוונה צריך לחזור. ול"ש בזה ספק ספיקא. ע' משנ"ב.

43 והקוב"ש [רטו] הביא דמבואר דמתעסק פטור בכל דיני התורה, ודלא כרע"א דהוה מיעוט רק בפרשת חטאת [ע' מש"כ לע' כו].

44 והפרמ"ג [פתיחה כללית ח"ג ה] הק' דקי"ל [רמ"א רד ח] דאנסוהו לאכול אי"צ לברך. ועי"ש בפוסקים. והפרמ"ג

י"ל דאף ת"ק ס"ל דצריכה כוונה]. וכן תוס' [קטו. ד"ה מתקיף] הביאו צד לחלק דתפילה ותקיעות בעי כוונה טפי מאכילה⁴⁵.

ויש שביארו דהטעם דמתעסק בחלבים ועריות חייב משום דבהני עבירות שהתורה צוותה על מציאות העבירה, ואף מתעסק שאינו נחשב מיוחס למעשיו. וה"נ התורה צוותה על מציאות האכילה, וזהו המצווה, אף בלא כוונה האדם. ועוד י"ל ע"פ הצד דגדר מתעסק בחלבים שכן נהנה, שאגב הנאתו נחשב רצון ומעשה⁴⁶, וה"נ י"ל בגדר אכילת מצוות דע"י אכילתו נחשב שמתכוון למעשיו, ומהני בזה להחשב מעשה בכוונה [ובתוס' משמע כצד הזה].

והקוב"ש [רטז] כת' דלפ"ז מצווה בלא כוונה הוה גדר מתעסק, ואילו לדברי הרא"ה היכא דהוה מתעסק [ואינו יודע שהוא פסח שיש כאן קיום מצווה] כ"ע מודו דאינו יוצא יד"ח. וע"כ דגדר מצוות צריכות כוונה מסבירא אחרת⁴⁷.

והרמב"ם [חו"מ ו ג] פסק דאכל מצה שלא בכוונה יצא. אבל גבי שופר פסק הרמב"ם [שופר ב ד] דלא יצא בלא כוונה. וה"ה תמה מה חילוק, ואולי יש ט"ס בדברי הרמב"ם. וכת' לחלק דגבי שופר שאין מעשה מלבד השמיעה ומש"ה צריך כוונה. אבל באכילת מצה שיש שם מעשה לא בעינן כוונה כלל. וסיים ולא ראיתי מי שחלק בין מצוה למצוה בדין הכוונה.

והר"ן [ר"ה ז: בדה"ר, הו' בכס"מ] כתב דכוונת הרמב"ם לחלק דגבי אכילה נהנה [וכראב"ד הנ"ל]. וכ"פ הש"ע [תעה ד]⁴⁸.

והש"ע הוסיף דדוקא היכא דיודע שהיום פסח, ויודע שזה מצה. וכדברי הרא"ה אף למ"ד א"צ כוונה. כ"ש הכא דיצא יד"ח רק משום שנהנה. וע' ביא"ה שם.

והפרמ"ג [פתיחה ג ה, הו' ברע"א תעה. ועוד אחרונים] כתב דבמרור כיון דאינו הנאה, ובלע מרור יצא, א"כ תליא בדין מצוות צריכות כוונה דכה"ת⁴⁹. [ועפ"ז י"ל דבסוגיין הנידון על מרור, ובזה דמי לתקיעת שופר. דדוקא במצה לכ"ע יצא].

אכלן לחצאין יצא. אבל לכתחילה יאכל כאחד⁵⁰. וכן דייק המג"א [תעה ד, וכן ציין הט"ז שם יא, והגרא"ה שם א]. וכ"כ התנה"ד [קלט] דמצוה מן המובחר לבלוע הכזית בב"א, לאחר שלעסו ורסקו. והביא כן מדברי המרדכי [ע' לק' קטו]. גבי כורך, וה"ה לדידן⁵¹ מצה או מרור. אך המג"א [ד] הביא דהמהר"ל כת' דיכול לאכול מעט מעט, ובלבד שלא ישהא כדי אכילת פרס. [והמג"א הק' מסוגיין]⁵².

שם. לחצאין. חצי זית. הרא"ש [כה] ביאר דמשום דמברך על אכילת מרור צריך שיאכל כזית, דאין אכילה פחות מכזית. אבל בירקות ראשונות דמברך בפה"א, ואינו מזכיר אכילה א"צ כזית. והתנה"ד [פסקים רמה] נקט עפ"ז דסגי מרור שהוא 'בריה' שלם, כיון דצריך שיעור רק מחמת הברכה. [אך כת' דכיון דאינו יוצא יד"ח בשרשים לא נחשב בריה].

והשאג"א [ק] תמה על הרא"ש דודאי הוקש בפסוק על מצות ומרורין יאכלוה, ואכילה קאי אתרויהו⁵³. ובסוגיין מבואר דיש שיעור למרור, ולכן שייך בזה חצאין. והביא דכ"כ רש"י [לע' לט].

כת' ד"ל דהוה סברא בברכה דרבנן דלא תקנו אלא בנהנה מרצונן.

45 אף תוס' הכריעו דאף באכילה צריך כוונה.

46 [וכמ"ש רש"י סנהדרין סב: ואכמ"ל]. וע' מש"כ לע' כו.

47 והק' דהר"ן [בר"ה] הביא דברי הרא"ה, והביא דדעת הרמב"ם לחלק היכא דנהנה. וכה"ק בדברי הש"ע [תעה ד] שכלל לשניהם. [וכת' ד"ל דהשו"ע נקטו להחמיר, אף דיש כאן סתירה].

48 והטור [תעה] הביא דין דאכל מצה שלא במתכוון יצא [דהרא"ש העתיק הברייתא דת"ק], והב"י תמה דהרא"ש [בר"ה] הביא דהלכה דצריכות כוונה מהא דר' יוסי. וכאן משמע דבאכילה ל"צ כוונה. והב"ח ביאר דכוונת הטור דבמרור דרבנן ק"ל דא"צ כוונה.

49 וזה דלא כראב"ד כאן, אבל יש ליישב בזה את דברי הרא"ש דהביא מדברי ר' יוסי גבי מרור, ורק במצה פסק דלא בעי כוונה.

50 והגר"ח [סטנסל מהגר"ז] חקר בהא דנתרבה שיעור כדי אכילת פרס, האם הוה חידוש דמצטרף ב' חצאי אכילה, עד שיעור זה. או דמסברא מצטרף, ונתחדש דיותר מכדי אכילת פרס אינו מצטרף. ונקט בדברי הנך פוסקים מבואר דעיקר אכילה הוה בבית א' [וכצד הא'], ונתחדש דמהני אף שיעור א"פ. אך הביא דבגמ' [זבחים ע. ס"ד] דנבלת עוף טהור הוה חידוש, ומש"ה מצטרף ביותר מכדי אכילת פרס, ואדרבה נימא דהוה חידוש, ואינו מצטרף יותר מכדי אכילת פרס. [ויש לדחות דבגמ' שם מבואר הטעם משום דהוה חידוש, ואינו גדר אכילה. ואינו ראיה על גדר אכילה].

51 והמחצה"ש דייק דבכורך א"צ בבית א', דלדידן הוה לחומרא בעלמא.

52 והערוה"ש [שם ד] תי' דהכא איירי שאוכל חצי זית ומפסיק, והוה לחצאין דלכתחילה אין נכון להפסיק. אבל כשאוכל רצופים היכן מצינו שצריך לאכול כולו כאחד.

53 והשאג"א הק' דמצה גופיה צריך כזית משום דאיתקיש לפסח, ואף מרור איתקיש.

54 וערוה"ק הגר"ח [סטנ'] דבכמה איסורי התורה לא כתיב לשון אכילה בתורה, ואפ"ה ק"ל דהוה בכזית. דפחות מכזית לא חשיב אכילה.

דבעי' לצרף כזית לצאת יד"ח. ואילו לדברי הרא"ש 'מצטרפין' היינו לענין לברך עליו⁵⁵. והיכא דאינו מברך [כגון בכריכה] אי"צ כזית⁵⁶.

ומשמע דדעת הרא"ש דליכא מצוות 'אכילת מרור', אלא דהפסח נאכל עם מצה ומרור. וע' גר"ח [סטנסל מב].

אבל **האחרונים** [חת"ס] כת' דאף הרא"ש מודה דיש מצוות אכילת מרור בכזית. אלא דהרא"ש הוכיח כן מהא דמברכין בלשון אכילה, אף דלא כתיב לשון אכילה בקרא להדיא.

והר"י **צייטלש** [הו' בק"א לשאג"א] כת' לפרש דהרא"ש איירי כשאין לו שאר ירקות, וכרב חסדא דמברך על המרור בטיבול ראשון. וס"ד דלא יאכל כזית, כיון דמקיים מצוות מרור בטיבול שני [כתוס' בסמוך]. קמ"ל דכיון דמברך בטיבול ראשון צריך לאכול כזית⁵⁷.

ובחי' ר' **שמואל** כתב דע"פ מדרבנן תקנו [אף לרא"ש] אכילת כזית, וכוונת הרא"ש דכיון שתקנו הברכה בלשון אכילה ע"כ תקנוהו כמצוות אכילה.

וארוזא וכו' ש"מ לית דחייש לריב"נ וכו'. והתוס' **רא"ש** הק' דילמא אכלו אורז חלוט. ותי' דיש בה צירי ול"מ חליטה. וע' צל"ח שדן עד"ז.

והמכתם והמהר"ם **חלאוה** הביאו דמוכח דמותר לבשל. ודלא כסוברים דאף דאינו מחמיץ, מ"מ הוה נוקשה⁵⁸. וכת' דמ"מ הראשונים החמירו בזה משום שבמקומותם היה גרגירי חיטה מעורבים בה, ולא רצו להכניס עצמן לחשש דאורייתא⁵⁹. [וע' מש"כ לע' לה.].

חזקיה אמר אפי' דג וביצה שעליו. **רשב"ם** פי' דקמ"ל דאע"ג דרגילין כך, ודמי לתבשיל א'. קמ"ל דחשיב ב' תבשילין. ובמשנה [תענית כו:] אי' דערב תשעה באב לא יאכל ב' תבשילין. ורש"י כת' דהיינו בשר⁶⁰ ודגים, או בשר וביצים שעליו או דג וביצים שעליו. וציין לסוגיין.

רב יוסף אמר ב' מיני בשר. **המהר"ם חלאוה** נקט דבשר דוקא. ובהג' **מיימוני** [ח ב] כת' דקי"ל כרב יוסף ומש"ה לא סגי בבשר וביצה⁶¹. אבל **השר"ע** [תעג ד] הביא דנהגו בבשר וביצה. [וע"פ הירושלמי]. והגר"א ציין דהוה כרבינא.

א' **זכר לפסח וא' זכר לחגיגה וכו'.** **המהר"ל** [נ בסופו] הק' מ"ש דתקנו בזה זכר, ולא לשאר קרבנות. וביאר דכיון דקרבנות אלו אוכל בהדי מצה. מש"ה כשאוכל מצה ראוי לעשות זכר לקרבן פסח וחגיגה.

רבינא אמר אפי' גרמא וכו'. הר"ן כת' כשיש עליו קצת בשר, אבל עצם לבד לא מהני.

תנוד"ה שני מיני. פ"ח [והו' ברשב"ם וכו"כ הר"ף] צלי זכר לפסח⁶² ומבושל זכר לחגיגה וכו'. [והשר"ע [תעג ד] הביא דנהגו שהביצה תהא מבושלת⁶³. והרמ"א כת' דאף⁶⁴ צלוייה, וכן נהגו בעירנו].

בא"ד דקי"ל כבן תימא. וכסתם משנה [לק' קטז.]. והגר"א [תעג ד] כת' דהרמב"ם לא פסק כבן תימא, וכסתם משנה [לע' סט.]. [וע"ע לק' קטז.].

תנוד"ה אחד. כשחל י"ד להיות בשבת אי"צ רק א' וכו'. והמהר"ם חלאוה כת' דאף דחגיגה לא היה באה במועטים. וחילק בין אפשר לא"א, ואף במועטין אי בעי עבד חגיגה.

בא"ד דחגיגת י"ד אינה דוחה את השבת. [ורע"א ציין דנח' התוס' אליבא דבן תימא אי באה בשבת. וע' לק' קטז.]. והרא"ש הביא בשם הר"י **דאורליינש** והר"י **לוניל** דמביא חגיגה ערב שבת, ומותר לאוכלו בליל פסח. ואף דבעלמא

55 **והשאג"א** הק' דל"ש לשון 'יצא' [בדיעבד], דאף אם לא יצא יד"ח ברכה [והוה לבטלה], מ"מ המצווה קיים. ואינו יכול לחזור ולברך. ועוה"ק דהר"ל לתקן נוסח ברכה אחר [ול"צ אכילה]. ועוד דהוה כשיקרא לומר וצונו לאכול אם לא תקנו אכילה כזית.

56 ויל"ד דהברכה שבידך מתחילה קאי אף על הכריכה.

57 אבל **המשנ"ב** [תעה כח] נקט דכה"ג באמת ל"צ כזית, דעיקר קיום המצווה לבסוף.

58 אמנם ע"ד **התוס' רא"ש** ח"ל דהאמוראים הקילו בחששא צירי, כיון דבלא"ה הוה נוקשה בעלמא. וע"ד הא דאי' [לע"מ]. דכיון מי פירות אין מחמיצין, ומש"ה הקילו ליכרוך.

59 **והמהר"ם חלאוה** כת' דנזהרין מהאורז וכל כיו"ב שהוא תופח. [ונח' בגדר המנהג].

60 ופי' דהיינו בשר מלוח, שמותר מדינא דגמ'.

61 וכת' דאי"צ צלי ומבושל, דדי שהחמירו בב' מיני בשר. אלא שנהגו כן.

62 **ורבינו מנוח** [ז א] כת' דטוב שלא לצלותו עד ערב פסח לאחר ו' שעות, דהוה זמן פסח.

63 **והראשונים** הביאו טעמים שנהגו בביצה. [וע' משנ"ב]. **והמכתם** כת' דביצה מבושלת הוה זכר למקדש דעכשיו חרוב. ועוד הביא י"א משום שקלה לבשל ומצוי לכולם. **והמאירי** הביא דדרשו הלשון ביעא ודרעא, כלומר בעא רחמנא ופרוקינן בדרעא מרממא. וכן נהגו לצלות הפסח על הגחלים מפני שהפסח לא היתה צלייתו אלא בשפוד של רמון. ונהגו בגחלים [ולא בשפוד] כיון דאין רימון מצוי.

64 ונח' המפרשים בכוונת הרמ"א שכת' וה"ה צלוייה, **דהמשנ"ב** העתיק שיהא בין מבושלת ובין צלוייה. שהרי חגיגה באה בין מבושלת ובין צלוייה [וכרבנן דבן תימא]. אבל **הגר"א** [שם] ציין לדברי התוס' דקי"ל כבן תימא. ולכאוי' ביאר וה"ה, דאף הביצה דוקא צלוי. [ודלא כסוגיין דמהני מבושל. א"נ אף צלי נקרא תבשיל].

חגיגה נאכלת לב' ימים ולילה, הכא אינה נפסלת בלינה במוצ"ש, דאמר' אוקי לילות בהדי ימים [ע"ד ס"ד דהגמ' לק' כק:]. והר"ל שני לילות ויום א' [כנגד שני ימים ולילה אחד]. והא דאי' [לע' סט:] דדוקא בא בחול, היינו משום דכשבא בער"ש אינו בא עם הפסח [בשבת], אלא מער"ש.

והרא"ש דחה דחגיגה יכול לאוכלה ביום הקרבתה⁶⁵, ופשיטא דיום הקרבתה מן המנין. ודוקא בפסח דאינו נאכל עד הלילה, מש"ה יום ההקרבה אינו בכלל. ושייך ס"ד אוקי לילות וכו'.

בא"ד כשיבנה משה ואהרן יה' עמנו. [ע"פ הגמ' יומא ה:]. והביאו דנח' בזה הקדמונין האם בית שלישי יבנה קודם תחיית המתים⁶⁶.

לאחר שמילא כריסו

פשיטא היכא דאיכא שאר ירקות וכו'. צ"ב מה כוונת הגמ' בזה, ואפ"ל דכוונת הגמ' שיקח בטיבול ראשון דוקא שאר ירקות ולא חזרת. [אך בראשונים לא משמע כן⁶⁷]. ורש"י ורשב"ם משמע דקמ"ל סדר הברכות, ולפ"ז עיקר החידוש⁶⁸ דאי"צ לחזור ולברך בפ"א אמרור.

תוד"ה אמר רב הונא. ר"ה סבר כר"ל דבעי כוונה וכו'⁶⁹. וכ"כ תוס' [בסמוך] דלאחר שכבר יצא יד"ח ודאי הו' ברכה לבטלה. אבל השאג"א [כו] דן דרב הונא ס"ל דאי"צ כוונה⁷⁰. ואפ"ה יוכל לברך אף לאחר שיצא יד"ח. [ע' בסמוך].

ועוד דן בהעמק שאלה [קנד] דאף למ"ד מצוות אי"צ כוונה, מ"מ היכא דעושה שלא כתיקונו אינו יוצא [ויסוד לזה מדברי הפרישה [ס], ונחשב כנתכוון שלא לצאת בו]. ואף אי רב הונא ס"ל בעלמא אי"צ כוונה, הכא שעושה שלא כתיקונו מרור קודם למצה אינו יוצא בע"כ. [והאריך שם לפרש דברי ר"ל דלעיל].

ועוד יש להוסיף דכיון שאינו מברך אינו יוצא. וכ"כ המאירי [סוכה מא:]: דאף למ"ד מצוות אי"צ כוונה, מ"מ היכא דנתכוון שלא לצאת אינו יוצא בע"כ. וכן מן הסתם הוה כמתכוון שלא לצאת יד"ח עד שיברך⁷¹.

דף קטו.

לאחר שמילא כריסו הימנו חוזר ומברך וכו'. מבואר בתוס' והראשונים דאפי' שמעיקרא לא יצא יד"ח, מ"מ שוב אינו ראוי לברך. וצ"ב שורש הסברא, הא עד עכשיו לא קיים המצווה. ומשמע דהוה סברא מהלכות ברכת המצווה, שיהא ניכר שיש כאן תחילת מעשה מצווה. ועוד יש שדנו דכיון דלבסוף מקיים מצווה, א"כ ראוי שאף מתחילה יעשה צורת מעשה מצווה.

אבל המאירי ביאר [לפוסקים דמצוות אי"צ כוונה] דרב חסדא ס"ל דאי"צ כוונה, וכבר יצא בראשונה⁷². דאל"כ אמאי לא יברך בשעת חובתו⁷³.

וכן החז"א כת' דיל"פ כוונת רב חסדא [לו"ד תוס' והראשונים] דס"ל דמצוות אי"צ כוונה. ונקט לאחר שמילא כריסו לשון גוזמא, וכוונתו דכבר יצא יד"ח. [וכבר יצא יד"ח, והוה ברכה לבטלה].

שם. לאחר שמילא כריסו. הב"ח והפ"ח [תעג ו] הק' דנימא שיאכל בטיבול ראשון פחות מכזית. והביאו מזה סמך לדעת הרמב"ם [ח ב] דאף טיבול ראשון צריך כזית. והפ"ח תי' דאי בעי אכיל כזית, וא"ת לתקן שלא יאכל כזית. בזה עדיף לרב חסדא שיברך מתחילה.

65 ויל"ד לבן תימא, דחגיגת י"ד הוקש לפסח. א"כ אפשר דאינו נאכל עד ערב.

66 והרמב"ם חיבר ספרו להלכה לזמן הבית.

67 [ולפ"ז מה שתוס' דנו האם להדר אחר שאר ירקות, מפורש בגמ' שיחזר. ואפשר דה"מ כשיש לו, ותוס' דנו לטרוח ולחזור].

68 דודאי פשיטא דאסור להנות בלא ברכה. ופשיטא דלא יברך על אכילת מרור בירק אחר.

69 ועפ"ז כת' תוס' דאפי' אית ליה שאר ירקות [וכמ"ש תוס' לע' דלר"ל אי"צ לחזור]. [והמפרשים דנו אי כוונת תוס' כאן להוכיח דין זה, וצ"ב דלכא"ו אין מכאן דיוק].

70 והביא דבגמ' [סוכה מא:]: משמע דרב הונא ס"ל דמצוות אי"צ כוונה. [ועוד הביא בטור"א ר"ה כח: דבגמ' שם קאי בדעת ר' יוסי, ומבואר דס"ל דאי"צ כוונה אף בלולב. ודן דהנך אמוראי פליגי אסוגיין דר' יוסי ס"ל צריכה כוונה. וס"ל מצוה משום תינוקות].

71 ויישב בזה את קו' התוס' [סוכה לט. ולע' ז:]: וכל הראשונים דנו האין מברך על לולב לאחר שנטלו, דעד שנטלו הוה כנתכוון שלא לצאת. [אך מדברי כל הראשונים מבואר דכה"ג יצא. דבעי' שיתכוון להדיא שלא לצאת יד"ח].

1 והרא"ש [לע' גבי טיבול חרוסת] הביא סברת דלאחר שמילא כריסו. וצ"ב דהא ליכא ברכה על חרוסת. ולכא"ו עיקר כוונתו דאין ראוי לאכול אכילת רשות קודם אכילת המצווה. [וע"ד הא דאסור לאכול מצה בערב פסח]. ואפשר דנקט לישנא בעלמא דמילא כריסו. ולא שייך לגמ' כאן.

2 והמאירי ביאר דלאחר שכבר יצא ממנו ועשה ממנו כל צרכיו [והוא המשל במלוי הכרס] היאך יחזור ויברך. וכת' המאירי דמ"מ שאם מכוין שלא לצאת בראשונה מברך על השניה אכילת חובה.

3 והמאירי כת' דלדעת הפוסקים צריכות כוונה, ה"ק מאחר שמילא כריסו להערת תינוקות. [וכדעת שאר ראשונים].

והשאג"א [ק] תי' דאפי' פחות מכשיעור מן המצוה אין ראוי לאכול בלא ברכת המצוה. דכמו דקי"ל חצי שיעור אסור מהתורה, ה"נ חצי שיעור מן המצוה כיון דאילו ישרים השיעור יחשב מן המצוה. ולכן אף כשאינו משלימו אינו ראוי לאכול בלא ברכה. [דהא חייב לברך בכל המצוות לפני שיאכל כלל, ולא באמצע].

ובפשטות רב הונא פליג אסברת לאחר שמילא כריסו. אבל השאג"א כת' דרב הונא ס"ל דכיון דאינו יוצא יד"ח לא חשיב חלק מהמצווה כלל. ומש"ה לא חשיב מילא כריסו.⁵

[ובמה שחידש השאג"א דיש גדר חצי שיעור במצוות. עפ"ז יש פוסקים שנקטו דמי שאין לו כזית מצה, עכ"פ יאכל חצי זית.⁶ אבל השב"י [ב יח, הו' בפרמ"ג מ"ז תפה] כת' דאין מחויב לאכול כלל].

תוד"ה מתקין. אעפ"כ סבר דאין נכון לברך בטיבול שני לאחר שמילא כריסו וכו'. ואף שמעיקרא לא נתכוון לצאת, ורק עכשיו מקיים המצווה. וצ"ב דכיון דמעיקרא לא נתכוון, א"כ רק עכשיו יש כאן 'מעשה מצווה'. ומה איכפ"ל שמילא כריסו באופן שאינו מצווה, עכשיו שהוא מצווה מחויב לברך.⁷

ולכא' מבואר דאף דמצוות צריכות כוונה, הוה תנאי לצאת יד"ח. אבל עצם המעשה חשיב מעשה מצוה.⁸ [וע' לע' דחקרו בזה האחרונים].

בא"ד דאי סבר אי"צ כוונה וכו' דנפיק בטיבול ראשון, ואם יברך בטיבול שני הוה ברכה לבטלה.⁹ הפלתי [יט ג] והשאג"א [כו] הביאו דמבואר בתוס' דהמברך ברכת המצוות לאחר שעשה המצווה הוה ברכה לבטלה. וכדעת הרמב"ם [ברכות יא ה¹⁰]. ודלא כדעת האו"ז [ברכות כה, בדרכ"מ יו"ד יט] דיכול לברך אף אח"כ.¹¹

והשאג"א [שם] כת' ד"ל דרב הונא פליג בסברא זו, וי"ל דס"ל דמצוות אי"צ כוונה וכבר יצא יד"ח. ואפ"ה מברך לבסוף.¹² ואף רב חסדא פליג רק דאין נכון לברך כן לאחר שיצא יד"ח ומילא כריסו.

ועוד העירו האחרונים דאף דקיים המצווה, כיון דחוזר ואוכל להוסיף ענין אכילת מרור אחר מצה, נימא דיכול לברך דומיה דמש"כ תוס' [סוכה לט, לע' ז:]: גבי נענועי לולב. ויש לחלק דיש משך זמן בקיום מצוות הלולב, כל זמן שהוא בידו, ומוסיף ומקיים מצוות הנענועים, שהוא השלמה בקיום המצווה. משא"כ בסוגיין דכל אכילת כזית בפנ"ע. ולאחר שקיים מצוות מרור אינו חייב לחזור ולאכול, ואף באופן שיש בזה תוספת מעלה.¹³ וכן מבואר בתוס' [קיד:]: דאינו חייב לחזור ולאכול כדי לקיים ענין מרור אחר המצה.

בא"ד אע"ג דעיקר מצות מרור לא נפיק אלא בטיבול שני, מועלת הברכה וכו'. והמשנ"ב [תעה

4 וכת' דאף דלא דמי כ"כ, דהיכא דסיים השיעור הוה מצוה למפרע, דהא מצטרף לכזית. ואילו הכא אין דעתו לסיים הכזית, דהא יש שיהיו יותר מכדי אכילת פרס בין זל"ז. מ"מ אין נכון לאכול אפי' חצי שיעור בלא ברכה. וכת' דלא דמי לדעת ר"ל דהיכא דאינו מתכוון לצאת יאכל בלא ברכה. דכיון דאינו מתכוון אינו מעשה מצווה כלל. [ע' בסמוך].

[וי"ל דבשעה שאוכל חצי שיעור, עדיין תלוי ועומד האם יגמור השיעור. ואפ"ה רשאי לברך. ומזה יש ללמוד דאף אם לא יסיים השיעור לא הוה לבטלה. ועוד דאף כשמשלים יש ע"ז שם מעשה מצווה רק מכאן ולהבא, ולא חשיב למפרע לענין זה].

5 [ולכא' סותר למש"כ לע' בס"י כו דרב הונא ס"ל דמצוות אי"צ כוונה. דא"כ לכא' ודאי נחשב מילא כריסו].

6 וכ"כ הערוה"ש [תעז ג] דיש מצווה בחצי שיעור, וכמו באיסורין. ע' חיים שאל [א ד] ומשנ"ל [חמץ א ז בסופו].

7 וכי מי שמילא כריסו בסוכה ערב סוכות לא יברך משחשיכה, דמעכשיו יש ע"ז שם אכילת סוכה.

8 ושמעתי לפרש דחייב הברכה הוה על 'מעשה מצווה'. ומשל לדבר ספירת העומר דאף אי הוה מעשה מצווה ממושך, מ"מ כל יום הוה מעשה מצווה בפנ"ע. [עכ"פ מבואר בתוס' דאף דצריכות כוונה, מ"מ הוה מעשה מצווה שלם].

9 והמלחמות כת' ע"ד דברי התוס' דרב הונא ע"כ ס"ל דמצוות צריכות כוונה, דאל"כ אמאי המתין עד לבסוף, דהא אינו חייב לחזור ולאכול. אף הרמב"ם לא הזכיר דהוה ברכה לבטלה.

10 דאינו יכול לברך, מלבד במצווה הנמשכת [כגון לבש ציצית וכדו].

11 יל"ד לדעת האו"ז עד מתי יוכל לברך. וי"ל דהכא מפסיק בין טיבול ראשון עד טיבול שני, וי"ל דהפסק גדול ודאי ל"מ.

12 וצ"ב דאי יוצא יד"ח בטיבול ראשון, אמאי לא יברך מיד. שהרי אי"צ כלל טיבול שני, ואין בזה תוספת במה שעושה מרור אחר המצה, לאחר שכבר יצא יד"ח. א"כ מ"ט יתקנו לחינם לברך לאחר זמן. וצ"ל דלא פלוג מסדר ההגדה. [ועוד אפשר דמי שיועד ודאי יתכוון שלא לצאת עד טיבול שני. וכ"כ המאירי. אלא דהנידון שתקנו הדבר להמון עם באופן דאין בזה חשש תקלה].

13 [וע"ד יסוד הגר"ח דלאחר שיצא יד"ח האתרוג א' אין ענין ליטול אתרוג מהודר יותר. דאין הידור מצווה לאחר שכבר יצא יד"ח].

14 אך לדברי החזו"א דמדברגן יחזור אחר המצה ויאכל מרור, יל"ד אמאי הוה לבטלה. יברך על אכילה זה. [ואפשר דלא תקנו ברכה על אכילה זו].

כן] כת' דלפ"ז¹⁵ בטיבול ראשון מברך ואוכל מעט [פחות מכזית], ויתכוון שלא לצאת המצוה¹⁶. ואפ"ה אינו ברכה לבטלה דמברך כדי לאכול אחר המצה. ולא יפסיק בדברים אחרים. והביא בשם העיסור ההגדה לא הוה הפסק¹⁷.

וכע"ז כ' תוס' [לק' קכ.] לדעת הסוברים [רש"י ורשב"ם שם] דעיקר מצוות מצה הוא בכזית אחרון דומיה דפסח, ומ"מ מברך בתחילה, ונפטר ע"ז האחרונה¹⁸.

וצ"ב גדר הדבר, דכיון דאינו מתכוון לצאת יד"ח מצוה א"כ על מה הוא מברך. דאף דנתכוון שלא לצאת יד"ח, מ"מ יש כאן 'מעשה מצוה'¹⁹ [וכמ"ש לע']. ואפשר עוד דלאחר שמקיים המצווה לבסוף, ע"ז מצטרף אף מה שאכל קודם²⁰.

אך יש אחרונים שלמדו דכוונת התוס' דא"נ יצא יד"ח דאורייתא דטיבול ראשון, אלא דיש מצווה מין המובחר דמצה ואח"כ מרור, ולכן יכול לחזור ולאכול ולקיים מצוותו, ואף זה בכלל המצוה דאורייתא²¹ [והוה כמו שהתנה שיצא באופן היותר טוב²²]. וכל נידון הגמ' משום הברכה, דחייב לברך מתחילה. [אמנם משמעות התוס' והראשונים דלא כן].

אבל המלחמות כת' דלרב חסדא מברך בטיבול ראשון ויוצא יד"ח, שהרי אכלו לשם חובה במתכוין ועליו בירך.

והמלחמות כת' דרב הונא ורב חסדא תרוייהו ס"ל דמצוות צריכות כוונה, ורב הונא ס"ל דמש"ה יתכוון לצאת רק בטיבול שני [וכדעת ר"ל]. ואף רב חסדא פליג רק משום דלאחר שמילא כריסו. אך כיון דרב חסדא ס"ל דחייב לברך בראשונה, א"כ ממילא נתכוון לצאת בזה.

והמלחמות ביאר דהביריתא [דר' יוסי לע'] דאע"פ שטבל מצווה להביא, ה"ק היכא דעבר וטבל [בלא ברכה, ולא נתכוון לצאת], מצוה להביא לפניו מצה וחזרת וחרוסת. אבל כשנהג כדברי רב חסדא ובירך אינו מצוה להביא ירקות, אלא כדי שיראו תינוקות וישאלו.

והמשנ"ב [תעה כח] כתב דלדברי המלחמות צריך לאכול כזית בתחילה²³. ועוד כת' נפק"מ דלדעת תוס' [והשר"ע] בטיבול ראשון א"צ חרוסת [דהוה לשם טיבול בעלמא]. ואילו לדעת המלחמות בטיבול ראשון צריך לטבול בחרוסת וכדין מרור, ובטיבול שני דהוה להכירא בעלמא ל"צ חרוסת.

והפרמ"ג [והביאו השעה"צ כט] דייק מרש"י ורשב"ם [ד"ה ולבסוף] שכתבו דאוכל שוב משום דבעינן תרי טבולין, משמע שכבר יצא יד"ח המצוה, וטובל רק לקיים ענין ב' טיבולים²⁴. וע"כ כמלחמות. והשעה"צ דייק כן אף מהר"ף שסמך לזה שמטבל ב' טיבולים כדי שישאלו התינוקות²⁵.

בא"ד מידי דהוה אברכת שופר וכו' ומועלת ברכה לתקיעות שבעמידה שהם עיקר. ומבואר דכוונת התוס' דהתם נמי מברך על המעשה שבתחילה, אף דעיקר המצווה הוה לאחר זמן. ומשמע בתוס' שמתכוון שלא לצאת יד"ח מדאורייתא עד תקיעת דבעמידה. [למ"ד מצוות צריכות כוונה].
אבל תוס' [ר"ה לג:] והמלחמות שם] כת' דבתקיעות דמיושב יוצא יד"ח כל הספיקות, ומש"ה לא

15 וצ"ע דהש"ע [תעה ד] פסק דבאכילת מצה אמרי' דמצוות א"צ כוונה, ולמ"ד א"צ כוונה כתבו התוס' דאין עצה. א"כ האיך נימא דכוונת השר"ע שיצא במרור השני. [אך לצד הפרמ"ג דיש חילוק בין מצה למרור ניחא].

אך ו"ל דמ"מ יש נפק"מ היכא דנתכוון להדיא שלא לצאת. א"נ באופן שיאכל פחות מכזית. אך סוגיין לא קאי כה"ג. וצ"ע.

16 וביאר דלא יתכוון לשם מצוות מרור, דבעי' מצה ואח"כ מרור.

17 [ויל"ד דדעת תוס' דהגדה נחשב הפסק לענין ברכת כוס ב', וברכת ירקות. וצ"ל דברכת המצוות היינו דינו, וכל הסדר ששייך לו].

18 **והחק יעקב** [תעה] הביא בשם השל"ה שלא יפסיק בדיבור [אלא בעניני הסעודה] עד כזית אחרון. והח"י כת' דקשה להקפיד בזה.

19 וע"פ יסוד האחרונים [הו' לע' קיד:] דלמ"ד מצוות א"צ כוונה, אף היכא דנתכוון שלא לצאת הוה מעשה מצווה. אלא דמהני כוונתו שאינו יוצא יד"ח.

20 ויל"פ ע"ד יסוד המהר"ל דשיעור כזית הוא שלא להפחית, ויכול להוסיף. ומ"מ לכאו' עיקר הקיום הוא בכזית א', והשאר הוה נטפל למצווה. ויל"ד דאף מה שאוכל לפניו יכול ליטפל למצווה.

21 וצ"ב דתוס' נקטו דהוה ברכה לבטלה אחר שכבר קיים המצוה. ואולי לענין ברכה לא שייך אחר שכבר יצא, ואף שנוסף קיום. וצ"ב.

22 אך מפורסם בשם הגר"ח [ועד"ז כת' הבית הלוי ב מז] דלאחר שקיים מצווה, לא שייך לחזור ולקיים בהידור יותר. דל"ש הידור בלא קיום המצווה. [וכן בפשוטו מבואר בתוס' [קיד:] דלמ"ד מצוות א"צ כוונה, א"צ לחזור ולאכול מרור אחר המצה. [אך אפשר דלמ"ד צריכות כוונה הוה כמו תנאי, והיכא דחוזר ואכול כדין יוצא יד"ח במה שמהודר יותר].

23 דאילו לתוס' מברך עליו אף דאינו יוצא יד"ח, א"כ א"צ אפי' כזית.

24 [וע' לעיל בתוד"ה זאת מש"כ בזה].

25 [אלא שעפ"ז הקשה סתירה בדברי הרא"ש].

תקנו כל הספיקות בתקיעות דמעומד²⁶. משמע דמדאורייתא יוצא בתקיעות הראשונות²⁷.

שם. הגאונים [הו' ברי"ף ר"ה יא. בדה"ר] כת' דאסור לסיח בין תקיעות דמיושב לתקיעות דמעומד, מלבד עניני התפילה. וגוערין בו במי שסח, אבל אינו חוזר ומברך. דהוה מצוה א' והתחיל לצאת בו. והר"ן [שם] הק' דאי התחיל לצאת במצוות אמאי אסור לדבר, ומ"ש מהא דמברך על הפת, והברכה שייך לכל אכילתו, ואפ"ה מותר לדבר באמצע הסעודה. והראשונים דנו כע"ז בבדיקת חמץ ושוחט כמה בהמות. [ואכמ"ל].

והט"ז [תקצב ב] תי' דהכא עיקר המצוה הוא תקיעות דמעומד, ותקיעות דמיושב הוא רק לערבב השטן [וכתוס' דידן]. ונהי דאי"צ לחזור ולברך כיון דכבר התחיל בעשיית המצוה והצורך לה מ"מ כ"ז שלא קיים עדיין העיקר אינו יכול להפסיק.

ורבינו מנוח [ח ב] כת' ש"מ דהגדה והלל לא הוה הפסק [ע' תוס' שאח"כ], שהרי ברכת [על אכילת מרור] מהני למה שאוכל אח"כ²⁸. ומבואר דכוונתו כדברי תוס' דידן, דמברך בטיבול ראשון, אך הברכה מהני לטיבול שני [שבה יוצא עיקר המצוה].

אך רבינו מנוח ביאר דצריך טיבול שני משום הכירא דתינוקות. וצ"ב דלמ"ד צריכות כוונה הוה חובה, שעדיין לא יצא יד"ח²⁹.

שם. מידי דהוה וכו'. **החז"א** תמה האיד תוס' הביאו ראייה מתקיעות. דבשלמא בתקיעות שופר יש מצוה דרבנן בתקיעות דמיושב, וחל הברכה אמצוה דרבנן, ומהני לתקיעות דמעומד דאורייתא. אבל בסוגיין אין תקנה בחזרת טיבול ראשון, ואדרבה עדיף בשאר ירקות. ומה שייך ברכה. [וע' מש"כ לע'].

על אכילת מרור [כך הגירסא לפנינו]. **והר"ן** [כה. בדה"ר, וכ"כ הרמב"ן לע' ז; והתוס' הרא"ש כאן] הביא בדברב הונא גרסי' על אכילת מרור, דלא מקרי שפיר עובר לעשייתן [ע"ל ז]. אבל בדברב חסדא יברך 'לאכול'.

והתוס' רא"ש ביאר דלרב הונא כיון דמעיקרא אכל בלא ברכה הוה כמו מצוה לשעבר, ומש"ה מברך ב'על' [לכדלע' ז]. ואע"פ שלא נתכוין לצאת בטיבול ראשון. ואע"ג דס"ל דמצוות צריכות כוונה, מ"מ יצא מדאורייתא³⁰, נמצא שהברכה כמו לשעבר. [ומבואר מדבריו דרק מדרבנן מצוות צריכות כוונה, ומדאורייתא כבר יצא. והפרמ"ג נסתפק בזה. הו' לע'].

אבל הר"ף ובפסקי הרא"ש גרס בתרוייהו על אכילת, וכ"פ **הרמב"ם** [ח ח, ויב]. וכן **השר"ע** [תעה א].

והראשונים [לע' ז:] הביאו כמה נוסחאות האם מברך 'על' או לאכול. ויתבאר עוד לק' קכ. בעזה"י.

תוד"ה הדר. ונר' דאי"צ לברך בפה"א³¹ וכו' מ"מ ברכת המוציא פוטרן וכו'. אבל דעת **רש"י** ו**רשב"ם** [קיד: בסוף העמ'] דברכת שאר ירקות פוטר את המרור. וכן הביאו תוס' בסו"ד בשם **ה"ר יוסף ט"ע**.

והמג"א [תעה י] הקשה שנהגו ליטול חריין למרור, ואינו ראוי לאכילה בפנ"ע א"כ בעלמא מברך עליו שהכל, א"כ [לסברת ר"י ט"ע] האיד נפטר ע"י ברכת שאר ירקות³². וכתב דאפשר דפטור מברכה לגמרי, כיון דאינו דרך לאוכלו בפנ"ע³³. **ורע"א** תי' דבדיעבד יוצא בברכת בפה"א כיון דהוא מין ירק, ואף שאין דרך אכילתו. [וה"נ כיון דנתכוון לפוטרו מהני³⁴].

26 אבל **הבעה"מ** [ר"ה יא. בדה"ר] הק' אמאי לא חששו. והביא בשם רב האי גאון דקבלה היתה בידם דבין גנוחי ובין ילולי כולהו תרועות מקריין ונפיק איניש ידי חובתיה בהכי ובהכי [אלא שלא רצו לשנות המנהג].

27 אף יש לדחות דכוונתם דנתכוונים לצאת יד"ח דאורייתא בתקיעות דמעומד, אלא כיון דיש בזה הרבה ספיקות, ולא רצו להטריח בתפילה, על צדדי הספיקות מתכוונים לצאת בתפילה. וכ"ז נכלל בתנאי, לצאת יד"ח באופן הטוב יותר. [אך יש פוסקים שדנו דל"מ תנאי וברירה בכוונה במצוות. וע"ע לק' קכ].

28 וכת' הילכך אי"צ לברך בורא נפשות.

29 ולכא' צ"ל דכוונתו דטיבול ראשון משום הכירא דתינוקות. ועיל"פ דלולי סברת הכירא היה יוצא בטיבול ראשון, אלא משום הכירא תקנו שיאכל ב' פעמים, ומש"כ מתכוון שלא לצאת.

30 וכת' דאע"פ שנתכוון שלא לצאת יצא בדיעבד. [ומבואר דאף כוונת מהדיא שלא לצאת ל"מ מדאורייתא, וכסברת התוס' ר"פ והרא"ה]. ואולי ט"ס היא, וצ"ל אע"פ שלא נתכוון לצאת.

31 וכדמבואר מדבריו רב חסדא, דמעיקרא מברך ב"פ האדמה ומרור, ולבסוף אוכל בלא ברכה. משמע בלא ברכה כלל.

32 אך **הריטב"א** [בהגדה של פסח] כת' [גבי ירקות טיבול ראשון] דבלילה הזה מצותו קובעת, ועושה אותו כאילו מידי דחזי [ומברך בפה"א]. כיון שאנו חייבים לאוכלו.

33 **והחק יעקב** כתב דאפשר דע"י טיבול נחשב דרך אכילה. ועוד כתב דאפשר דבפה"א דמרור הוא כעין ברכת המצוות, ולכן אף אם אינו דרך אכילה נקבע כך ברכתו. [דכיון דעכ"פ הוה מין פרי האדמה, ואף דאין לו חשיבות לברכתו הראויה. הכא שאני דהך ברכה הוה מחמת עיקר החיוב, ולא מחמת הנאה].

34 [ואף שאינו אוכלו מיד, מ"מ כיון דנתכוון להדיא מהני לפוטרו].

בא"ד אע"ג דהגדה הוה הפסק כדפ' [לע' קג: ד"ה רב אשי] ולא מיפטר וכו'. דתוס' [לע' כ' דמש"ה חייב לברך בפה"ג על כוס שני. וכ"ד הרי"ף, והראשונים [קט:]: נקטו דהטעם משום דחייב להפסיק, וכל דבר חובה נחשב הפסק.

ורבינו דוד [קט:]: הק' עפ"ז אף בירקות, דהא א"א להקדים אכילת מרור לכוס ב', שחייב ב' טיבולים על הסדר. [וע"כ דברכת הפת פוטרת].

אבל דעת הבעה"מ [לע' שם] דא"צ לחזור ולברך, כיון דאינו סילוק. וכ"מ דעת רש"י ורשבם ורב יוסף ט"ע³⁵.

בא"ד דהו"ל דברים וכו' מחמת הסעודה דירקות גוררין הלב³⁶. [ובסו"ד התוס' הביאו צד דכיון דהוה רק כזית, לא חשיב פרפרת]. אבל המרדכי כתב דכיון דהתורה קבעתו חובה עם הפת, שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו. וחייב באכילת מרור. א"כ הו"ל דברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה, וא"צ ברכה לא לפנייהם ולא אחרייהם. וכ"כ המלחמות [כד. בדה"ר]. וכן הביא הרא"ש [כו]³⁷.

ותוס' [לע' קג:]: כת' דכיון דהגדה הוה הפסק, צריך לברך ברכה אחרונה אחר ירקות דטיבול ראשון. [והשו"ע תעג הכריע שלא יברך, דאינו הפסק³⁸. והמהרי"ל הו"ל בשו"ע כת' דלא יאכל כזית בטיבול ראשון, כדי להוציא עצמו מהמח']. אבל שו"ת הראב"ד [תשו"פ נה] כת' דא"צ לברך אחריו כיון שדעתו לאכול אח"כ המרור שהוא ירק. ואף דהוה הפסק לענין בכה ראשונה, לענין ברכה אחרונה אינו הפסק.

בא"ד ור"ש חבילות³⁹ אלא בתרי מילי וכו'⁴⁰. ובמרדכי כתב דברכת הנהנין ל"ש חבילות, וכ"כ תוס' ברכות לט: [ויתכן דתוס' הקשו דמצוות טיבול, ולא משום בפה"א].

מצות אין מבטלות זו את זו

אמר רבינא וכו' הכי אמר הלל משמיה דגמ' וכו'. הר"ן כת' דהלל הוא אמורא, ואמר דמרור דרבנן מבטל.

ואתי מרור דרבנן ומבטל למצה דאורייתא וכו'. פרש"י ורשב"ם מבטל לטעם מצה. והאחרונים [חזו"א] העירו דמבואר [בע"ב] דא"צ להרגיש טעם מצה. וכבר עמד בזה בשו"ת הרדב"ז [ג תקפב (אלף י) וביאר דכיון דאינו ראוי לבילה בילה מעכבת⁴¹].

רבינו דוד הקשה דהוה ב' מינים, ומין כשאינו מינו אינו מתבטל ברוב, כל שניכר טעמו. והוסיף דהנידון אי מצוות מבטלות זא"ז ה"מ כשיש להם כח לבטל בגדרי ביטול באיסורין.

ויש שנקטו דכוונת רש"י דבעי' להרגיש טעם מצה לחוד, בלא תערובת⁴². וצ"ע דמבואר דיוצא מצה בעיסה מחטין ואורז. [וע"ד ק' התו"ר⁴³].

ותוס' [זבחים עח. ד"ה אלא ומנחות כג:]: הק' דיוצא יד"ח מצה בעיסה שמעורב חטין ואורז, ונימא דדבר רשות מבטל.

35 והרא"ש הביא דהוה היסח הדעת מהא דאי' [בע"ב] דצריך לחזור וליטול ידיו משום שמסיח דעתו. ושוב דחה דנהי דהסיח דעתו ונגע מקום הטנפת, אבל לענין אכילה כיון שבירך בפה"א והחזרת לפניו ודעתו לאכול ממנו ואינו נמלך. ואין כאן היסח הדעת ושינוי מקום. וגבי חברים היושבים לאכול [לע' קא:], מהני הניח מקצת חברים אפי' כשיש שינוי מקום. כ"ש הכא שיושב במקומו.

36 ובשו"ת הרשב"א [א עב] דחה שלא אמרו אלא בפרפרת שהיא נאכלת על הפת כליפתן [וכאין לומר דתוס'], ומשום דבירך על העיקר פטר את הטפילה. משא"כ מרור דאינו בא ללפת, ואדרבה הוא צריך לאכול בפני עצמו [ע' בסמוך]. וכן אינו בא להשביע בפת. ומי פטרו לזה מברכת הנהנין.

37 ועד"ז כ' הריטב"א [הגדה ש"פ] אע"פ שאינו אוכלו לסעודה ולהשביע רעבוננו, חיוב מצותו קובעו שיהיה מעיקר הסעודה.

38 והט"ז [תעוד] הק' דלדעת הרמ"א היה צריך לברך ב"נ, והק' אמאי סתם בזה.

39 מבואר דתוס' נקטו דכוונת הר"י ט"ע דאינו ראוי לברך בפה"א על מרור משום שאין עושין מצוות חבילות. וצ"ב מ"ש המוציא ומצוות מצה שמבדך יחד. אמנם נח' בזה הראשונים [הו"ל לק' קטז]. אי מבדך המוציא אמצת מצוה, או על מצה בפני"ע. ועוד יש לחלק דברכת המוציא דמצת מצוה נחשב חלק מהמצוה. [ע' ר"ה כח]. דומיה דברכת בפה"ג דקידוש.

40 ועוה"ק תוס' מדברי רב חסדא שמבדך ב' אירק. וי"ל דהיכא דל"ל שאני. וכדאי' לע' קב: דהיכא דאין לו אלא כוס א' סגי בהא.

41 ועד"ז כת' הפוסקים דצריך עכ"פ שיהא ראוי להרגשת הטעם [הו"ל לק' בע"ב].

42 וי"ל דבתערובת מין בשאינו מינו הטעם אינו בטל, אבל אינו יוצא יד"ח מצה ב'טעם' המצה לחוד.

43 [וכה"ק החזו"א דלא בעי' טעם מצה בלא תערובת מין אחר]. ויש ליישב דהתם התערובת נעשית חפצא חדשה, ויש עליו שם מצה. משא"כ כאן דהתערובת אינה בחפצא של המצה.

ותוס' תי' דבסוגיין חוזק המרירות של המרור מבטל טעם מצה⁴⁴. אבל בב' מינין בעלמא אינו מבטל. [אא"כ יש ס' כנגדו]. [ועפ"ז מתיישב קו' תוס' דידן מתבלין. ותוס' דידן מבואר דלא נקטו כהך תי']. ועוד תי' דאיירי שאוכל כזית מצה, דכי מבטל ליה מרור ליכא טעם כזית מצה. אבל אם אוכל הרבה מצה שרי.

והחז"א [מנחות כט ח] ביאר דחיישי' שנתערב קורט מצה עם מרור הרבה ויש ששים כנגדו⁴⁵. והחז"א הוסיף דל"צ ששים, דהרבה דברים מתבטלים בפחות מששים. אלא שהחמירו באיסורין בששים [חולין צח.]. והחז"א ביאר דאף כוונת תוס' בתי' הא' כן, דמצה מתבטל במרור בשיעור מועט.

והרמב"ן [הו' ברבינו דוד ומהר"ם חלאוה] תי' דלא איירי מדין ביטול טעם ממש, אלא משום מעלת המצווה, שתקנו לעשות מצווה בפני עצמו. וכשאוכלה עם דבר הרשות בטל ממנו 'שם' אכילת המצה⁴⁶. והמאירי כתב ענין ביטול לאו ביטול טעם הוא אלא שחיוב מצוה מצריך שלא לערב טעם אחר עמו⁴⁷. ולפ"ז הביטול בסוגיין אינו שייך לדין ביטול ברוב⁴⁸. [ויש לחקור האם הוא דין בחפץ, או במעשה האכילה].

ורבינו דוד כת' ולא נתחוויר לי. וכת' דיותר נראה שהוא ביטול האכילה, שיש לחוש שלפעמים יהא בו כדי ביטול שיבטל טעם מצה⁴⁹. או יהא כמפסיק באכילת המצה ופוסלת בה. כענין כרכן בסיב [בע"ב]⁵⁰.

אבל החז"א [מנחות כט ח] הוכיח דבסוגיין לא אתי' עלה משום חסרון במציאות האכילה, דא"כ מה מהני הא דמצוות אין מבטלות זא"ז, הא אינו טועם טעם מצה.

שם. ומבטל ליה לדאורי'. תוס' [לע' קיד.]. הק' האיך מטבילין מרור בחרוסת, הא החרוסת רשות ומבטל. [דלדעת רבנן הוה במשנה הוה רשות]. והמהרש"א [שם] הק' עוד דאף למ"ד חרוסת מצוה, היינו מדרבנן. ובזמן קרבן הפסח מרור דאורייתא ומבטל⁵¹. ואתי' חרוסת דרבנן ומבטל דאורייתא.

והר"ן תי' דחרוסת אינו מבטל דהוה טיבול בעלמא ולא חשיב, שדרך אכילתו בכך. [וע"ד מש"כ תוס' ד"ה אתי, א"נ זבחים ומנחות הנ"ל]. והמרדכי תי' דמעיקרא הכי איתקן להטביל מרור בחרוסת, ואין חרוסת מבטל אותו. וכ"ה לשון התוס' דמרור נתקן ע"י טיבול בחרוסת, ומש"ה לא מקרי ביטול עי"ז. [וע' הג' מהר"ב רנשבורג עה"ג קיד.].

ורבינו מנוח [ח ח] הביא⁵² דאף קרבן פסח היו מטבילין בחרדל⁵³. והמאירי כתב דכל שהיא דרך אכילתו אינו ביטול. דאדרבה כך היא אכילתו וזהו הידור לו⁵⁴.

והמנח"ח [ו] נסתפק מי שאכל חצי שיעור מצה עם הקרבן פסח [דלא יצא יד"ח מצוות מצה], האם נאמר דמ"מ ח"ש הוא אכילת מצוה, ומצוות אין מבטלין. וצ"ע⁵⁵.

ועוד דנו האחרונים דכל מי שאוכל יותר משיעור כזית, נימא דמה שיותר מכשיעור הוה רשות,

44 ומשמע דאף במאכלות אסורות כה"ג בדבר חזק יבטלנו, אף כשהוא רק רוב. ול"מ כן. וי"ל דכוונת התוס' רק בשם טעם מצה. וע' בע"ב דטעם מצה אינו מעכב וצ"ע.

45 [ועפ"ז היכא דמוסיף דבר מועט על הכזית, כשיעור שאינו בטל בששים שפיר מהני].

46 והביאו מדברי הרמב"ן [שבת כא.]: דאסור להשתמש לאורה, ואפי' למצוה אחרת. דמחזי כמאן דלא חביבה ליה הך מצוה ועביד מצוה אחרת. והא דמותר להדליק מנר לנר הוה חדא מצוה, ומין במינו אינו בטל. אבל שאר מצוות נראות כמבטלות זו את זו. [ויל"ד אי הוה צחות לשון בעלמא].

47 ועפ"ז כת' המאירי דכל שהוא דרך אכילתו אין בו ביטול. ומש"ה אין טענה מכאן לאסור שלא לטביל אכילת המוציא בתבשיל, דאדרבה כך היא אכילתו וכך היא הדור לו. וכן חרוסת כך היא דרך אכילה.

48 אך בגמ' בזבחים [הו' בסמוך] מבואר דיש ללמוד מסוגיין מצוות אין מבטלות זה את זה, אף לדין ביטול ברוב וצ"ב.

49 משמע שהוא חשש דרבנן, וא"כ בדיעבד יצא, ולא יתכן. ועוד צ"ב היאך אפשר ללמוד מזה כלל דמצוות אין מבטלות. וצ"ל כוונתו דיש ביטול על חלק מהכזית וכדו' וצ"ע.

50 ורבינו דוד נקט דהך חסרון שייך אף במידי דאכילה, ואף כשאינו כורכו ומקיפו. [וע' מש"כ בע"ב].

51 והמהרש"א כת' דר"א בר צדוק היה בזמן הבית. {והמצפ"א הביא דרש"י [סוכה מד.]} כת' ר"א בר"צ היה לאחר החורבן, שהרי אביו ר' צדוק היה בימי ר' יוחנן בן זכאי [בכורות לו.]. וכ"מ הרא"ש [לע' ד א] שהביא מהגמ' [עירובין מא.]. דאף לאחר החורבן היו עושים יו"ט ביום קרבן עצים, ור"א בר"ר צדוק אחר חורבן היה.

52 דדעת הרמב"ם [ח ח] דאף מצה מטביל בחרוסת [והראב"ד השיג דזה הבל, והרדב"ז [הנ"ל] כת' דיל"פ דכוונתו להשיג משום דמבטל].

53 [ולכאור' כוונתו דהוה דבר מועט].

54 [ומשמע דכוונתו כשיטתו כרמב"ן דיסוד הביטול במה שעושה מעשה אחר עם המצוה].

55 וע"פ דברי התוס' [ד"ה אמר] ושאר דאף אחרי שכבר יצא יד"ח נחשב רשות. אמנם דעת רבינו דוד דמ"מ שייך למצוה ואין מבטלין.

ומבטל⁵⁶. [ובמין במינו ק"ל דבדאורייתא בטל יותר וברוב⁵⁷].

מאן תנא דמצוות אין מבטלות זו את זו, הלל וכו'. בגמ' [זבחים עט.] אמר ר' אלעזר כשם שאין מצוות מבטלות זו את זו, כדהלל דתניא [בסמוך] וכו', כך אין איסורין מבטלות זו את זו. והגמ' הביאה דזה חולק על ר"ל [שם עח.] דאיסורין מבטלין זא"ז. דס"ל דפיגול ונותר וטמא שבללן זה בזה פטור דא"א שלא ירבה מין על השני ויבטלנו⁵⁸ [והוה התראת ספק]. ובגמ' [שם עח:] מבואר דדברי ר"ל במין במינו, ובשאינו מינו בתר טעמו, ולוקין עליו.

והאחרונים ביארו הטעם דמצוות אין מבטלות, ע"פ דברי הר"ן [נדרים נב.] דיסוד ביטול הוא במה שאיסור שונה מהיתר ומבטלו, אבל כל שהוא דומה לחבירו אינו מחלישו ומבטלו, אלא מעמידו ומחזקו⁵⁹. ושם התערובת על שניהם כאחד, דאין כאן סתירה.

ובגמ' [מנחות כב:] מבואר דלדעת רבנן עולין אינן מבטלות זו את זו⁶⁰, ותוס' [ד"ה מכאן] הקשה מה צריך לטעם דתיפו"ל דמצוות אין מבטלות זו את זו וכדאיתא בסוגיין. ותי' דשמא גבי אכילה שאני. [וצ"ב].

והרמב"ם [פסוה"מ יח כ] פסק פיגול ונותר שבללן זה בזה חייב, שאיסורין אין מבטלות זה את זה. והמלחמות כת' דאע"ג דבסוגיין הוה ספק אי ק"ל כהלל, אבל כו"ע ס"ל דמצוות אין מבטלות זו את זו. וכת' דאף דהגמ' [שם] ר' אלעזר מדברי הלל שמוכח דאין מבטלות. לא נחית לדון האם רבנן פליגי בזה, ותליא ברב אשי בסוגיין.

אבל הטור ושו"ע [י"ד צח ט] הביא בשם הרא"ש דפיגול ונותר שבללן, וכן כזית דם וכזית חלב שנפלו לנ"ט מצטרפין, דאיסורין מבטלות זו את זו [וכדעת ר"ל⁶¹]. והאחרונים [בית הלל י"ד צח] הק' דעכ"פ להלל אין מבטלין, ובסוגיין משמע דהוה ספק אי ק"ל כהלל.

והחק יעקב [תעה י] תי' דר"ל פליג אסברת ר"א 'כשם'. ור"ל ס"ל דאף להלל איסורין מבטלין, דדוקא במצוות אין מבטלין דשניהם לכוונת ענין א' לזכר יציאת מצרים.

והמנח"ח [ה יט בקומץ] דן כשאוכל פסח וחגיגה יחד, אי אמרי' דהוה רשות ומצווה, ומבטל לפסח [שהרי חגיגה הוה רשות]. או דילמא לאחר שהביאו יש מצווה לאכול⁶².

תנוד"ה אתי. ודלא כאותן שאסרו מצה מתובלת בשם רש"י וכו' משום דמחמעי לה. ובסוגיין מבואר דמדינא דגמ' מותר. והשו"ע [תנה ו] פסק דלא יתן [לכתחילה] תבלין בעיסה, שהוא חד ומחמץ את העיסה⁶³. [ומשמע דהוה דומיה דהנך לע' מב. שמחמם וגורם חימוץ].

שהיה כורכן בב"א ואוכלן וכו'. פרש"י ורשב"ם פסח מצה ומרור. אבל הרמב"ם [הו' בסמוך] נקט מצה ומרור, ולא הזכיר שהיה כורך פסח עמם⁶⁴. ואף דקאי בזמן הבית. [עמד בזה הלח"מ ועוד אחרונים]⁶⁵.

שם. הרמב"ם [ח ו] פסק [בזמן הפסח, ע' בסמוך] דכורך מצה ומרור יחד. ואם אכל מצה בפנ"ע ומרור בפנ"ע יצא⁶⁶. ובהלכה ז כת' דאח"כ מביא חגיגה. ואח"כ הפסח. והראב"ד כת' דזהו כהלל, וכת' ומ"מ זה הסדר לא דייק. ועוה"ק האחרונים דעיקר כריכה של הלל היה עם הפסח.

56 וכן במה שאנחנו נוהגין [ע' לקמן קטז]. לאכול כזית המוציא וכזית למצוות מצה, דנימא דאתי רשות ומבטל למצוה.

57 ולצד דשייך לחציצה דנו דמין במינו אינו חוצץ. ויתכן דבמין במינו כיון דנתכוון לצאת בזה אין בזה סתירה כלל, ולא בעינן לכלל דמצוות אין מבטלין. ורק בב' מינים דיש ביטול מציאותי בעינן 'חיזוק' ע"י דעניינם שווים מחזקו.

58 ומשמע דהיינו שכל הכזית יבטל את השני, ויתכן לומר שיבטל משהו מהכזית שנאכל עמו, ולא ישאר כזית. ועיי"ש ברש"י ותוס'.

59 ויל"ד דהר"ן כתבו על מין במינו, דאין שינוי בחפץ, אבל מין בשאינו מינו הביטול והשינוי הוא במין. ולא באיסור. והכא שלא במינו.

60 [ומש"ה דם פר אינו מבטל דם שער].

61 והשער אפרים [נא] הק' אמאי השמיטו הפוסקים דעת הרמב"ם הנ"ל.

62 אך יל"ד דאינו חיוב על הבעלים, אלא קיום מצוות אכילת קדשים, מי שרוצה.

63 ובפלפלין הרמ"א מחמיר אף בדיעבד. וכן במלח נח' הפוסקים [שם ה].

64 וכן ר"ח עה"ג השמיט פסח.

65 ויש לתמוה בזה ע"פ מש"כ הגר"ח [סטנסל] דלדעת הרמב"ם [ע' סה"מ עשה נו] אין מצוות מרור כלל, אלא בהדי קרבן פסח. ודוקא היכא דאוכל עמו פסח שייך מצוות מרור. ואפשר דמ"מ לא בעי' כריכה אחת, אך צ"ע האיקל לפי" כ"ז מחד קרא.

66 ומברך על אכילת מצה ומרורים. ואם אכלן בפנ"ע מברך ע"ז בפנ"ע וע"ז בפנ"ע. [ומשמע דעיקר המצוה יחד, כהלל, אבל אינו מעכב. וכדעת תוס' דאף להלל אינו מעכב].

והרמב"ם [הל' ח] כת' בזה"ז כדברי הגמ' [מצה ואח"כ מרור ואח"כ כורך], דלא איפסיק הלכה. והלח"מ תמה מ"ש בזמן הבית פסק דלא כהלל, ואילו בזה"ז הוה ספק⁶⁷. והלח"מ תי' דאף הרמב"ם סמך אמש"כ לבסוף, דחזור וכורך מספק [ובהל' ו פירט סדר הברכות].

אבל כמה **אחרונים** [שער אפרים סג, צוי' בגהש"ס] נקטו דהרמב"ם פסק כהלל, ואף להלל כורך מצה ומרור בזמן הבית. אבל בזמן הזה צריך מצה ואח"כ מרור, ואח"כ כריכה. ודלא כמשמעות סוגיין דהוה מספק.

שם. תוס' [לק' קכ]. כת' דבתחילת הסעודה הלל היה מברך על המצה⁶⁸ ואוכלו לחוד [ולא היה יוצא יד"ח, וכמ"ד מצוות צריכות כוונה⁶⁹]. ובסוף אכל פסח מצה ומרור בכריכה. ומועלת הברכה הראשונה. [וכסברת רב חסדא גבי מרור].

ותוס' דנו האם צריך לחזור אחר סופגנין לאכול סעודתו, כדי שיוכל לברך על מצוות מצה⁷⁰. וכ"כ הר"ן דהלל היה כורך אחר מזונו, לאכול פסח על השובע. וקודם היה אוכל דובשנין וסופגנין⁷¹ שאין יוצאים בהם חובת מצה.

שם. בב"א ואוכלן. המרדכי הק' דאין בית הבליעה מחזיק יותר מב' זיתים [וכדאי' כריתות יד.], והאיך הלל אכל ג' זיתים יחד⁷². והמרדכי תי' דהני מילי כשהאוכל שלם, אבל כשמגיע לבית הבליעה הוא מרוסק, ומחזיק טפי.

והתה"ד [קלט, הו' לע'] הביא מדברי המרדכי דלכתחילה צריך לבלוע כל הזית יחד, ולכן חשש לגודל בית הבליעה.

והגר"ז [בגר"ח סטנסל] דחה דל' דהכא בעי' שיהא בב"א דכדי להחשב חדא אכילה דמצה ומרור⁷³. אבל בשאר אכילות מצטרף כא"פ.

שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו וכו'. **האחרונים הק'** דהך קרא כתיב בפסח שני. דבפסח ראשון כתיב [שמות יב ח] מצות על מרורים⁷⁴. והרש"ש כת' דבפסוק זה מפורש דקאי פסח מצה ומרור, ואילו בפסוק דפסח ראשון יל"ד אי קאי בהדי פסח, האם הוה המשך דלשון אכילה דפסח. וקרא דפסח שני גילה ע"ז.

והאחרונים ביארו דבפסח ראשון אף כשאין לו פסח⁷⁵ יש מצוות אכילת מצה. וכשאוכל מצה בפנ"ע עכ"פ מקיים ענין זה⁷⁶. אבל בפסח שני כל הדין אכילה הוה מחמת הפסח, ואין מצוות אכילת מצה ומרור בפנ"ע. וקמ"ל הלל דילפי' מפסח שני דאף בפסח ראשון הקיום הוה כולו יחד. [ועד"ז כת' החת"ס אר"ח קמ']⁷⁷.

ועד"ז דן החזו"א דאפשר שמי שאכל מצה בפנ"ע קיים מצוות אכילת מצה. ועדיין רמי עליו מצות 'על מצות ומרורים', דיש חיוב אכילת מצה בשביל הפסח [כדלע' צה.]. וכל שלא כרכו חייב מדאורייתא לחזור ולכרוך. והחזו"א כת' דלפ"ז בזה"ז דליכא פסח ל"צ כריכה [שהרי עיקר מצוות מצה אף בלאו הכי], ואילו ממסקנת הגמ' משמע דאף למצוות מצה לחוד בעי' כריכה. [ואפשר דהוה זכר בעלמא, וע' בסמוך].

67 [וכת' דזה בכלל השגת הראב"ד].

68 דלא היה יכול לברך לבסוף, דלאחר שמילא כריסו [וכקו' רב חסדא]. ויל"ד דכיון דצורת המצווה ע"י כריכה, א"כ היכא דאינו כורכם יחד האיך יצא יד"ח.

69 ולפ"ז מבואר דהלל ס"ל דמצוות צריכות כוונה. אך לדעת הראשונים דלהלל אינו יוצא יד"ח היכא דאינו דרך כריכה א"ש. [ועוד אפשר דכיון דלהלל לא הוה כתיקונו בלא מרור, לכו"ע אינו יוצא בלא כוונה. וכסברת הפרישה].

70 [והביאו בזה מח' גבי מרור אי לכתחילה סמכי' על ברכה שהיה מתחילה].

71 ועוד אפ"ל שאכל בציקות של נכרים. א"נ שהיה אוכל בשר חגיגה בלא פת. [ויל"ד דבלא פת לא חשיב סעודת יר"ט, אלא כזית לבסוף].

72 והגירסא במרדכי כזית מצה ומרור וכזית חרוסת. והבגדי **ישע** [יט] הק' אמאי בעי כזית חרוסת. [ע"ש]. וכן תמה הפרמ"ג [תעה מ"ז ז]. אך בכת"י הגיר' כזית פסח.

73 ויל"ד אמאי בעי כזית מכל א', ותסגי שבכל אכילה ואכילה יאכל מעט מכל א'. [ועוד יל"ד דלכאו' גדר כריכה תלי במעשה אכילה, שמכניס לפיו. ולא תלי בבליעה, אי בולעו בבת אחת].

74 ואכלו את הבשר וכו' ומצוות על מרורים יאכלוהו.

75 כגון ערל בן נכר טמא ודרך רחוקה.

76 **והגר"ח** [סטנסל מא] העמיד דנח' רש"י והרמב"ם אי יש חיוב מרור דאורייתא בזמן הבית למי שאין לו פסח, דמדברי רש"י [לט:] מבואר דחייב. דמרור הוה חיוב בפנ"ע. אך מדברי הרמב"ם [סה"מ עשה נו] משמע דאין מצווה באכילת מרור, אלא דין לאכול את הפסח עם מרור.

77 והביא בשם **הגר"מ פינשטיין** דלדין שאוכלים מצה ואח"כ כורך, א"כ כבר יצא מצוות מצה. ומש"ה [בעל ההגדה] נוקט זכר למקדש, דדין כריכה בפנ"ע.

ועוד דן החז"א ד"ל דחיוב מרור בזה"ז תקנו משום זכר למקדש⁷⁸ [ומש"ה בכלל חיוב זה תקנו אף מצה בכריכה].

אמר ר' יוחנן חלוקין וכו'. **הירושלמי** [חלה א א] מקשה דר' יוחנן כרך מצה ומרור [וכיון דאמר חלוקים רבנן, משמע דק"ל כרבנן]. ותי' שני דברים רבים על אחד ומבטלין אותו. משמע דדוקא בזמן הבית חלוקין דיש ביטול ברוב, אבל בזה"ז מותר לאכול בכריכה, דהוה שווה בשווה ואין רוב⁷⁹. [ודלא כסוגיין].

מתקיף לה רב אשי וכו' אלא וכו'. **רשב"ם** [ד"ה והשתא] כת' דלפ"ז רבנן דברייתא מודו להלל דכריכה שפיר דמי. ואילו לדעת ר' יוחנן רבנן פליגי דל"מ כריכה. והבעה"מ כת' דלרב אשי הק' ברייתא ס"ל כהלל⁸⁰, ולכתחילה יש לו לכרוך. ובדיעבד יוצא בלא כריכה⁸¹. ור' יוחנן קיבל דרבנן פליגי [ולא מצאנו כן בברייתא]. [וכ"כ המרדכי בשם רשב"ם⁸²].

והמלחמות כת' דלדעת הלל אף בדיעבד אינו יוצא יד"ח כל א' בפני עצמו. והק' ברייתא הוה רבנן, וס"ד דאינו יוצא אלא בכריכה כדרך שהלל עושה. קמ"ל קרא דאף לכתחילה יוצא כל א' בפני עצמו.

והמלחמות ביאר דהגמ' [לעיל ובזבחים] נקטה דרבנן פליגי וס"ל דמבטלות זו את זו. ורב אשי על סתמא דגמ', דמשמע דאף רבנן לא פליגי. וכו"ע מודו דמהני לאוכלן יחד. [אך ר' יוחנן הביא דרבנן פליגי דא"צ לאכול בכריכה. ולא ס"ל דמבטלות]. וכ"כ **רבינו דוד** דאסיקנא אף לרבנן מצוות אינן מבטלות זו את זו. והא דאי' בגמ' [זבחים שם] דפליגי לא נחת' לדיוקא. והביאו ראיה מדברי הלל דפשוטים יותר. אך לא מצאנו דאידך מ"ד פליגי⁸³.

אבל תוס' [בסו"ד, והמרדכי] הביאו דרבנן דרשי קרא להיפך⁸⁴, ואיצטריך קרא להתיר לאוכלן יחד. ומבואר דמסברא מבטלות.

בא"ד וי"ל בדיעבד נפיק. **והמהרש"א** הקשה מנלן דאינו לעיכובא להלל. ובחי' ר"ן כת' דכיון דיש מצווה בזה"ז, ע"כ דיוצא מצוות מצה בפנ"ע, ולא תלי בפסח⁸⁵. ומש"ה אף בזמן הפסח אם אכלו בפנ"ע יצא⁸⁶. ואפי' הכי צוותה תורה לאוכלו כאחד. והר"ן כתב דהלל היה אוכלו בסוף אכילתו בהדיא פסח, על השובע. ובתחילת אכילתו היה אוכל דברים שאין יוצאין בהם חובת מצה.

השתא דלא איתמר איתמר הילכתא וכו'. משמע דלהלל אף בזה"ז יעשה כריכה. **ותוס' ושא"ר** [מלחמות, רבינו דוד, מרדכי] ביארו שיאכל מצה ואח"כ מצה ומרור בכריכה.

והדר אכל מצה וחסא בהדי הדדי בלא ברכה וכו'. **השו"ע** [תעה א בסופן] כ' דלא יסיח⁸⁷ בדבר שאינו מענין הסעודה עד שיאכל הכריכה, כדי שתעלה ברכת מצה ומרור אף על הכריכה.

והפוסקים כת' דמ"מ היכא דסח אינו חוזר ומברך. **והפוסקים** [פר"ח] כת' דהוה ספק אי ק"ל כהלל, ומספק א"א לברך. **והב"ח** כת' הטעם דאף להלל יוצא יד"ח בדיעבד במצה ומרור לחוד, והוה זכר בעלמא. **והמג"א** [ח] ציין עוד להיכא דהפסיק בין התקיעות, דכבר חל ברכה עי"ז. [וע"ד תוס' ד"ה מתקיף]. ומ"מ לכתחילה לא יפסיק.

78 ולכא' כוונתו דעיקר מצות מרור הוה דוקא ע"י כריכת הפסח [וע"ד דעת הרמב"ם לגר"ח]. ומש"ה אף כשחזרו ותקנו דין מרור בפנ"ע, תקנו דוקא דרך כריכה. [אך בדברי החז"א משמע דנקט דמי שאין לו פסח חייב מרור מדאורייתא, וכרש"י. ואפ"ה תקנת מרור דידן הוה זכר למקדש, עם הפסח. וצ"ע].

79 **והפני משה** בירושלמי ביאר [באופ"א] דדוקא מצוות מבטלות זא"ז, ובזמן המקדש שלשתן דאורייתא. אבל בזה"ז דמרור דרבנן, לא אתי דרבנן ומבטל למצה שהיא דאורייתא. [והוא היפך סוגיין דאדרבה דבר הרשות מבטל למצווה].

80 **והמלחמות** הביא דכ"ה הגיר' במקצת ספרים האי תנא דהלל הוא. והרמב"ן כת' דהוה ממגיחי ספרד, אבל בספרים ישנים אינו.

81 ואף להלל מהני בלא כריכה בדיעבד. וכ"מ תוס'. אבל בדברי רשב"ם משמע דג' מח' בדבר. ולהלל דוקא כריכה. ולרבנן [לרב אשי] בין כריכה ובין בפנ"ע. ולרבנן לר' יוחנן דוקא כל א' בפנ"ע.

82 אך תוס' דידן נקטו דכוונת הקונ' דרב אשי פליג אר' יוחנן. וס"ל דליכא מ"ד דפליג אהלל. [והגמ' זבחים כר' יוחנן].

83 **והמלחמות** הוסיף דאע"פ שהרי"ף הביא מימרא דרבינא כלשונה אפי' למ"ד מצות אינן מבטלות, הביאו שלא בהקפדה, דלא פסיק בהא מילתא כלום.

84 [ולכא' צריך לגרוס בברייתא באופ"א, יכול לא יצא כשכורכן וכו' ת"ל וכו'. ושאני הכא דגלי קרא דאין מבטלות.

85 [ומבואר דהמצווה בזה"ז הוה גילוי על עיקר החיוב, ולא חיוב בפנ"ע, וע' לקמן קכ].

86 **דהר"ן** הק' דכורך מצוותן בכך וכמצוה אחת דמי [ואין ראיה דבעלמא לא מבטלי. ע"ד קו' התוס' דילמא שאני הכא דגלי קרא]. והר"ן תי' דמצה לחוד יוצא יד"ח.

87 ולשון הטור דהרוצה לקיים מצוה מן המובחר לא יסיח.

והפ"ח נקט דלהלל לא יצא באכילת מרור לחוד, א"כ אכילה זו הפסיק בין ברכת המרור להא שיוצא יד"ח⁸⁸. וכת' ד"ל דאכילה אינו מפסיק, דומיה דאכילת כזית מוציא בין ברכה לכזית מצוות מצה [ע' לק' קטז]. וע' בית מאיר [שם] שהאריך לחלוק.

והרא"ש [לה] כת' דמי שאין לו אלא כזית א' מצה משומרת, יניח מצוות כריכה⁸⁹. ויאכל מצה לחוד, ולא יבטל עם מרור רשות. והאחרונים דנו אי כוונתו דנקטי' עיקר כרבנן. או דאף להלל יוצא יד"ח מצה ומרור בפנ"ע [כתוס']. וכל הכריכה הוה זכר [כב"ח].

והגר"ח [סטנצל, גרי"ז] דייק מדברי הרי"ף והרמב"ם דאף להלל בזה"ז תקנו מצוות מרור בפנ"ע. ואח"כ עבד' זכר בעלמא למצוות על מצות ומרורים שהיה במקדש⁹⁰.

תוד"ה אלא מברך. אתי מצה דרשות ומבטל וכו'. מבואר בתוס' דאף מצה שראוי למצוה מבטל. כיון דכבר יצא מצוותו הוה דבר הרשות. [ודלא כדברי המהר"ל דאף המשך אכילת מצה בלילה, הכל נחשב אכילת מצה].

ורע"א [בגהש"ס זבחים עח]. הק' למש"כ תוס' [שם] דדוקא מרור מבטל משום חוזק המרירות. א"כ מצה לא יבטל את המרור. אלא אזלי' בתר טעם כעיקר. וצע"ק. [והק' האיך תוס' זבחים יפרש את סוגיין]. והאחרונים תי' דעכ"פ מהני מצה לבטל את חוזק מרירות המרור. ובמצוות מרור בעי' טעם מרור⁹¹.

בא"ד ומיהו אי הוה ק"ל כהלל וכו' והדר מצה ומרור בכריכה וכו'⁹². והמלחמות כת' דלרבנן יוצא כה"ג מצה ואח"כ מצה ומרור. מ"מ לא ראו חכמים לתקן כן, דצריך לברך על המרור, ואילו על המצה כבר בריך. א"כ עושה המצה טפילה למרור. ושמא ינהגו כן בזמן הבית במהרה יבנה אלא זכר למקדש כשוין עבדין.

בא"ד כיון דצריך לעשות מצוות כריכה הוה דרבנן ודרבנן. וצ"ב דמבואר בתוס' [לעיל] דיצא בדיעבד בלא כריכה. ולכא' כוונתם דהיינו להך ברייתא דרבנן. אבל להלל לא יצא. [ודלא כבעה"מ]. והפוסקים [ב"ח תעה, בגדי ישע ועוד] כת' דלסוברים שיצא יד"ח במצה לחוד, א"כ כריכה זו הוה זכר בעלמא.

שם. והדר אכיל מצה וחסה בהדי הדדי. המרדכי כת' דאי"צ לטבול הכריכה בחרוסת. דהמצה מבטלת את הקפא. והביא דרבינו יחיאל היה טובל הכריכה בחרוסת, דטעמא דעושין כריכה זכר למקדש כהלל. והלל היה טובל הכל פסח מצה ומרור בחרוסת.

טיבולו במשקין

תוד"ה כל. פי' בקונ' וכו' כיון דאיכא משקין וכו' הו"ל הנך פירות כמו נהמא וכו'. תוס' נקטו עפ"ז דיש לזה כל גדרי נט"י דאכילת לחם, ואף האוכל ע"י מפה או מי שמאכילים אותו חייב נטילה⁹³. [וכמו גבי פת, חולין שם]. אף דבכה"ג לא שייך חשש שיגע.

וכ"מ ברמב"ם [ברכות ו א] שכללו עם דין נטילת ידים של פת. וכן נקטו הפוסקים [קנח ד].

אבל תוס' חלקו דאינו בכלל תקנת קדושה ונקיות, אלא הוה סברא שלא יטמא. דומיה דנטילת יד א' [ברכות מג]. למי ששותה, שלא יטמא יין שבכוס. ועפ"ז האוכל ע"י מפה אי"צ נטילה.

ורבינו יונה [ברכות מא. ד"ה כל] כתב דעיקר תקנת נטילת ידים של פת הוא משום סרך תרומה. ובזה לא תקנו בשאר פירות, דתרומת פירות דרבנן⁹⁴. אלא כיון דמשקין [אף דחולין] עלולין לקבל טומאה⁹⁵ תקנו במשקין נט"י. ומשמע דהוה תקנה גמורה בחולין. ואינו גזירה אטו תרומה. אבל הרא"ש [חולין ח

88 וכת' ד"ל דק"ל עיקר כרבנן [דהלכה כרבנן], ומש"ה רשאי לברך כה"ג. ורק לענין עיקר הכריכה חיישי' להלל, כיון דליכא פסידא בכך.

89 וכו"כ הבעה"מ דהיכא דליכא אלא כזית אחד אינו כורך מצה ומרור. ובהא אפילו הלל מודה בזמן הזה. והק' דדברי הרי"ף סתרי אהדדי.

90 [וציין דל"כ החק יעקב [והב"ח]. אך השו"ע וגר"א מבואר דשייך הפסק ברכה, וע"כ דאף בזה"ז להלל הוה מדינא].

91 וילח"ק דכיון דעיקר מצוות מרור דאורייתא נאמר ע"י כריכה, וביטול טעם. א"כ האיך נימא דבעי' חוזק טעם מרור.

92 וע' פרמ"ג [תעה א"א ח] היכא דהיפך הסדר, ואכל כריכה קודם, האם יצא בדיעבד.

93 והחז"א הוסיף דיש פוסקים [וציין לב"י קנח] דס"ל דמי שאוכל בלא נטילה עצם האכילה חשיב אכילת איסור. ולא רק ביטול תקנה.

94 דפת נאחז בידים. [ויין ושמן הם משקין ולא שכיח שיגע].

95 וכו"כ כל הראשונים בכ"מ דתקנו דידים פוסלות משקין, ואף משקין חולין. אבל הרמב"ם [בהקד' למשניות טהרות] כת' דסתם ידים פוסל משקין תרומה, ולא חולין. [ועפ"ז אף בסוגיין הוה גזירה אטו תרומה]. והאחרונים תמהו על דבריו מכ"מ.

י, ה' בב"י קנח] כת' דהוה משום סרך תרומה⁹⁶.

והגרא [קנח ד] הביא בשם רבינו יונה דמברך על טיבולו במשקין מק"ו מלחם. דבלחם הוה משום סרך תרומה, וכאן אי"צ לזה, דהוה בכלל והתקדשתם, לאכל בטהרה. ואף שאין עכשיו טהרה תקנה הראשונה קיימת כמו בלחם.

בא"ד ולפסול גופו. משמע מתוס' דדין טיבולו במשקה הוא שלא יטמא גופו ע"י שתייתו. והאחרונים העירו א"כ השיעור היה צריך להיות כביצה, וכשיעור הפוסל גופו.

והביא"ה [תעג ד"ה פחות] העיר דלהלכה בטיבול ראשון אוכל פחות מכזית, ואף לדעת הרמב"ם אוכל רק כזית א"כ מ"ט צריך נט"י. והמשנ"ב [קנח כ, במהד' ראשונה] פסק דרך מכזית חייבין נט"י. [דומיה דפת]. אבל המשנ"ב במהד' מאוחרת תיקן דאף פחות מכזית צריך נט"י. ועוד הביא מדברי הרשב"ץ דהוכיח מזה דבעינן כזית לכרפס וכדברי הרמב"ם.

בא"ד ואמר נמי בסדר הסיבה וכו' כ"א נוטל ידו א' וכו'. תוס' משמע דהוה תקנה קבועה ליטול יד, שלא לטמאות עצמן ע"י היין. ואף ששותין דרך כוס מ"מ חששו שמא יגע. אבל תוס' [ברכות שם] כת' דהוה מפני כבוד הברכה. ותוס' [חגיגה יח:] כת' שהוא משום נקיות וסדר סעודה.

והראשונים [ר"ן כאן, רבינו יונה הנ"ל] כ' דמ"מ השותה משקין לא תקנו, כיון דאין מצוי ליגע במה שתוך הכוס.

[ודעת הרשב"א] [תוה"ב ו א סט. בדה"ס] דהשותה צריך ליטול יד א' [וכדאי' ברכות מג.], ודעת הרא"ה דהקובע עצמו לשתייה צריך נט"י.

בא"ד ועוד וכי לא ידע המק' דאיכא למיחש דילמא נגע וכו'. והגרא [קנח ד] דחה די"ל דלא גזרו אלא היכא דנוגע במשקין. והגרא כת' דמהך ס"ד יש להוכיח להיפך, דאי איירי דוקא כשנגע א"כ ודאי מטמא את המשקין. ואי"צ 'חיוב נטילה'. וע"כ דאיירי אף בזה"ז דליכא טהרות.

והב"ח [קנח ג] כת' דאוכל מחמת מאכיל בדבר שטיבולו במשקין אי"צ נטילה. וביאר דעיקר נטילה תקנו בפת, אלא שהחמירו נמי במשקין. ולא החמירו באוכל מחמת מאכיל.

בא"ד ונרא' דנטילה דהכא לא משום קדושה ונקיות וכו' אלא משום שמא יטמא. והחזו"א [כה יד] ביאר דלדעת התוס' הוה מדיני סעודה ודרך ארץ. [וע"ד הא דאי' ברכות נב: דנח' אי מניח מפה ע"ג שולחן או ע"ג כסת]. ונפק"מ דאם עבר אין כאן עבירה באכילה, אלא שלא נהג כחבר⁹⁷.

והב"י [קנח] הביא בשם ר' ירוחם [בשם י"מ] דנטילת ידים בטיבולו במשקין הוה משום נקיות⁹⁸. ומש"ה אינו מברך עליו, דלא תקנו נטילה אלא בפת⁹⁹.

בא"ד [הוד' בע"ב] ולפ"ז נר' דאין לברך¹⁰⁰ וכו' והמברך הר"ז ברכה לבטלה ובכל סדרים כתוב שצריך לברך וכו'¹⁰¹. והשו"ע [קנח ד] פסק שחייב ליטול לדבר שטיבולו במשקין כמו פת, אבל לא יברך. לחוש לדברי התוס'¹⁰². והגרא [שם] הכריע כדעת הגאונים ורוב ראשונים דצריך לברך.

והט"ז [תעג ו] כת' דמכאן תוכחה מגולה שאין נזהרין כל השנה בדין זה, והרי בליל הסדר הוה תקנה קבוע¹⁰³. ועכ"פ בעשרת ימי תשובה היו צריכין להחמיר בזה. [והחק יעקב] [תעה] כתב דאף דלא נהגו כן כל

96 ולכא' כוונתו דבחולין לא איכפ"ל שיאכל דבר טמא [וילה"ק דמבואר בכ"מ דאסור לגרום טומאה לחולין באר"י].

97 ומש"ה לדעת תוס' בזמן שהוא טמא [וכן בזה"ז] דין זה אינו נוהג כלל. [אבל לרש"י תקנו לא פלוג].

98 דדבר לח יותר מקבל טנופת. והפרמ"ג [קנח ד] כת' דלפ"ז לא תלי דוקא ז' משקין. ואף מי פירות צריך נטילה. והביא דלא קי"ל הכי.

99 והפרמ"ג [קנח ד] הביא דלדעת רבינו ירוחם משום נקיות אי"צ ברכה. אבל תוס' דידן ס"ל דמשום תקנת נקיות צריך ברכה, וכדאי' בתוס' [חולין קו].

100 משמע בתוס' דאף בזמן שנהגו טהרות אי"צ לברך, דכיון דאינו תקנה קבועה. והאחרונים [חזו"א] הק' דהטובל מברך על הטבילה, אף דאינו חיוב גמור. אבל הפרמ"ג [קנח מ"ז ד] כת' דהוה כמו ניקור החלב דאין מברכים. [וי"ל דתקנת נטילה בטיבולו במשקין הוא מחמת הספק, ואי' [שבת כג] דדמאי הוה ספק דרבנן ומש"ה לא תקנו ברכה [אף דהוה חיוב דרבנן גמור מחמת הספק. מ"מ קיל]. ועוד אפשר דאף דמברכין על 'מכשיר' דאורייתא [כגון טבילה ושחיטה וכדו'], אבל דבר שעיקרו דרבנן, אף דתקנו שחייב מעשה להכשיר, לא תקנו שיחשב חפצא של מצווה לברך עליו]. אבל הגר"ז [סוטה, ה' בסמוך] כת' דל"פ כוונת התוס' דאינו מברך בזה"ז.

101 וכן וכו' [תעג] הביא בשם המהר"ם מרוטנבורק שהאידיא אי"צ נטילה, ומש"ה אין לברך על הנטילה בטיבול הראשון. וי"כ בעל העיטור. אבל הביא דהגאונים כת' שצריך לברך, וי"כ ה"ר שמעיה בשם רש"י. והטור כת' שהרופא לצאת ידי ספיקא יביא עצמו לידי חיוב נטילה מצד אחר כגון שישך רגליו [והפוסקים דחו עצה זו].

102 אבל מעיקר הדין קי"ל דחייב ליטול כמו פת [כ"מ במג"א ושאר פוסקים]. אבל הט"ז [שם ו] כת' דלא יברך, כיון דהוה משום נקיות, דלא תקנו אלא בפת. [ולפ"ז משמע דאף לשו"ע אינו חיוב מדינא].

103 והמג"א [קנח ח] הביא בשם הלח"ח דהעולם נהגו שלא ליטול, דסמכו ע"ד התוס' [דאינו נוהג בזה"ז]. וא"כ אף

השנה וכתוס', בליל פסח השאירו מנהג זה שיהא שינוי לתינוקות].

בא"ד וכ"ש אנו שאין אנו צריכין לאותה נטילה וכו'. החז"א הק' דאף בבבל בימי האמוראים לא היה להם אפר פרה ולא נזהרו בטהרה.

דף קטו:

צריך לשקוע' וכו' דאי ס"ד ל"צ וכו' הא לא נגע וכו'. וכיון דידו אינו נוגע המשקין אינו מטמא. והג"א [קנח ד] ביאר דהחשש בטיבולו במשקין הוא משום שנוגע במשקין ומטמא. אבל אי משום גדרי הכשר לקבל טומאה, ודאי מקבל הכשר בכל שהוא¹.

ותוס' [בע"א] הק' דאת"ל דתקנו נטילה כמו פת, א"כ אף אי לא נגע תקנו. [וע' מה שהו' לע'].

ודילמא וכו' למה לי נט' דילמא משקעו ליה. הב"י [קנח] הביא מכאן דאפי' אינו מטביל רק ראש הירק או הפרי חייב נט'. והט"ז [ז] ביאר דהתם נמי יש לחוש שמא יטביל כולו [וכדחיית הגמ']. אבל הפרמ"ג חילק דילמא דוקא מרור דיש מצווה לטבול, ועוד שמא יטביל טפי משום קפא. אבל בעלמא לא מצאנו.

ולשון הפוסקים דצריך נטילה משום דילמא נגע, משמע דבאופן שאוכל ע"י מפה וע"י מאכיל וכדו', דל"ש דילמא נגע, אף להלכה אי"צ נטילה. ולא אמרי' דלא פלוג.

והט"ז [שם] כת' דעפ"ז אף דבר דהדרך לאכול ע"י כלי אי"צ נטילה. דומי' דמ"ש הראשונים גבי שתיה דל"צ נטילה, משום דלא עבד דנגע במשקין שבתוך הכוס כו'. והמשנ"ב [שם כו] הביא דכן הסכימו האחרונים². [והחז"א כת' דאין מקור לזה, אך נהגו כן].

תודה קפא. פר"ח תולעת וכו'. ומיית ע"י החרוסת [ואוכלו מת]. ובזה הביאו תוס' דתלי במח' [חולין סז]. בתולעת שגדל בירק האם מותר כל זמן שלא פירש³.

ורשב"ם ותוס' הביאו גירסא בתוספתא [תרומות ז יב] דקפא מותרין [ודלא כשמואל], אבל בתוספתא [לפנינו שם, וכן פר"ח כאן] איתא חייב. וכשמואל [דכיון דמהלכת בתוך דבר המחובר לקרקע הוא בכלל שורץ על הארץ]. ודעת ר"ת והיב"א [בתוס' חולין סז:] דאין הלכה כשמואל, דבתוך הפרי לא נחשב שורץ על הארץ. והש"ע [י"ד פד ו] פסק כשמואל.

לא נישתי איניש מרור וכו' בעי' טעם מרור וכו'. והמשנ"ב [תעג לו] הביא בשם הג"א דמטעם זה לא יגרד החריין [חזרת בלשונינו] מבע"י, שלא יפיג חריפותו. והמשנ"ב נקט דמ"מ יוצא בו בדיעבד.

והחז"א [קנח לע' לט] הקשה מכאן לדברי הפוסקים דיוצאין יד"ח בחסא [שלנו, חזרת בלשון הגמ' לט, שלאטין בלשון הפוסקים], דתחילתו מתוק וסופו מר⁴. והחז"א חלק דעיקר המצוה במרירות [וכדאי' כאן ובסמוך], ואיך יוצא בעודו מתוק. והחז"א הק' דאי מותר ליטול חסא מתוק, א"כ יהא מותר להשהותו בחרוסת. וכשבלעו יצא יד"ח. והחז"א כת' דע"כ דכוונת הירושלמי שאין יוצאין בו עד שיפול בו מרירות, ונידון הירושלמי כיון דנגמר פריו ועדיין מתוק הוא, ונקרא בפי בנ"א מתוק. אבל לעולם בעינן מר.

תודה צריך. לאו דוקא וכו' המוציא בעי נט'. ורבינו דוד וחי' הר"ן הביאו י"א דנקט טיבול, דטיבולו במשקין קובע נט' יתור מפת. ידיים שניות הן ואין שני עושה שלישי בחולין אלא ע"י משקה, אלא שגזרו עליהן בפת משום סרך תרומה.

והמרדכי תי' [על קו' התוס'] דאי משום נט' דפת סגי עד הפרק, אבל לטיבולו במשקה צריך נטילה כמו תרומה דהיינו עד הזרוע [ע"פ הגמ' חולין קו: ⁵].

[בסדר פסח].

1 והג"א הביא [חולין קכז: ועוד] נשחטה הבהמה, דהוכשר בדם בבית השחיטה. ועוד הוכיח דאפי' כשהמשקין נוגע ביד' מקבל הכשר [וכדאי' חולין קיח: לר"י ות"כ, ואף רב פליג דוקא ביד]. [והאחרונים דנו לדחות דגדר יד' כאילו נוגע בכולו, ועדיף ממגע במקצת].

2 וכת' דה"מ דבר שהדרך כך, אבל מה שדרך ליגע בו בידיו אף שאוכל בכלי לא מהני.

3 ותוס' תי' דהוה מיעוט ולא חיישינן [וע' משכנות יעקב [יז] שדן מאיזה שיעור נחשב מצוי שצריך לחשוש].

4 וכ"כ החכ"צ [קיס, הו' בבאר היטב תעג יא]. וכ"מ בב"י [תעג ה], והפר"ח, וש"ע הרב [שם] וחי"א [קל ג] שיוצא בשעה שהוא מתוק.

5 דעד כאן לחולין ועד כאן לתרומה, והמרדכי נקט דטיבולו במשקין חמיר כתרומה. אמנם רבינו יונה לעיל מבואר דאדרבה כל נט' שייך לתרומה, וטיבולו במשקין הוא דין בתרומה וצ"ע.

6 ומדברי תוס' והראשונים מבואר דאין בזה חילוק, ואף לטיבולו במשקה סגי עד הפרק. וכ"כ הבגדי ישע [כו] בשם המהרש"ל.

ועוד תי' בשם הר"ם דמיירי שאין לו אלא כזית מצה, דהשתא אינו מברך ברכת המוציא. [כ"ה במרדכי לפנינו, והגד' ישע ביאר כוונתו דמינחו לאפיקומן ואוכל מרור וסעודתו לפני. וי"ג בדברי המרדכי דהשתא אינו נוטל קודם ברכת המוציא.

וכן תי' הרוקח [רפג] דא"צ נטילה משום מצה, דפחות מכביצה א"צ נטילה⁷ [ומש"ה נקט משום טיבול שני]. והרוקח [שכח, ה' בב"י קנח ב] נסתפק בזה אי פחות מכביצה צריך נטילה. מכאן דמי שאין לו אלא כזית אינו חייב בנט"י דפת [אלא בכביצה]. והמג"א [קנח ג] הביא דתוס' דידן פליג דאף פחות מכביצה א"צ נטילה. אבל הגר"א [שם ג] כ' דתו' לא רצו לדחוק לאוקמי שאינו אוכל בכל הסעודה כביצה פת.

נטילת ידים מטינוף- סתם ידים

אסוחי פרשב"ם ונגע במידי דמיטנף. וכ"כ הר"ח. רבינו דוד והר"ן הק' דאי נגע בדבר המטונף פסול אף לברכה [כדמבואר נזיר נט.]. ותי' דלא איירי דודאי נגע אלא הסיח דעת. ולענין משקין גזרו שיהיו שניות. אבל לענין ברכה הסיח הדעת אינו פוסל⁸. וכן הביא הרא"ה [בדה"ב ו ש"א סח. בדה"ס] מסו' דהסיח הדעת אינו פוסל לברכה, וסתם ידים א"צ נטילה.

ועוד כת' הראשונים דלענין ברכות די לנקות במידי דמנקי.

והגר"א [קנח ו] הק' דנימא דצריך נט"י לכוס שני. והוכיח דאף כוס של ברכה א"צ נט"י. ואף לדעת הרא"ה [ו א] דהקובע על יין צריך נטילה, כוס של ברכה לא חשיב קביעות.

שם המרדכי כת' דהיכא דנתכוין ושימר ידיו מנטילה ראשונה א"צ נטילה שניה. והב"י [תעה] חלק דאין לכיין כן, שלא לבטל תקנ"ח, שתקנו ב' נטילות בליל הסדר. והמג"א [תעה א] כ' ולא ידעתי היכן מצינו תקנה זו. דבגמ' מבואר הטעם שמא הסיח דעת. וכת' ומיהו א"כ היה צריך לברך בנטילה ראשונה. והח"י כ' דכיון דאי' בגמ' דצריך נטילה שניה, אין לו להתחכם על גזירת חכמים ולומר שלא יסיח דעתו.

והשיבולי הלקט [הו' בפוסקים תעה ע' ביא"ה ד"ה יטול] כת' דאם שימר ידיו א"צ לחזור וליטול בנטילה שניה. ועכ"פ יטול בלא ברכה. והביא"ה הק' דאף המרדכי איירי כשנתכוון להדיא. אבל אל"כ ק"ל [קנח ז, ע' בסמוך] דאף דשימר ידיו ל"מ לפת [ע' בסמוך].

שם הרשב"א [ש"ת א קצב-ג, הביאו הרמ"א קנח ז. ובשו"ע קסד ב] למד מסוגיין דמי דנגע במקומות המטונפין באמצע הסעודה צריך לחזור וליטול ידיו. אבל המהרש"ל חולק דאם שמר ידיו ורק נגע במקום מטונף א"צ ליטול.

והביא"ה [קסד ד"ה בשוק] הביא בשם הפרמ"ג שאם נגע בנבילה או שרץ באמצע סעודה א"צ ליטול ידיו, דכולנו טמאי מתים. ואף שנטמאו ידיו שוב. והחז"א [כה יב] הוסיף דהרי כל הכלים [בזה"ז] הם בחזקת טמאים א"כ לעולם נוגע בדבר טמא באמצע הסעודה. וע"כ דלענין תקנת נטילה די בזה⁹.

ולדברי המהרש"ל כוונת הגמ' דכיון דאסוחי הדר הר"ל סתם ידים, אבל אם שמרו ויודע במה נתלכלך אינו חוזר ליהות סתם ידים.

שם ונח' הראשונים בטעם תקנת נט"י [לסעודה], דרש"י [שבת יד. ד"ה עסקניות] כתב דנוגעין בבשרו ובמקום הטינופת, וגנאי לתרומה בכך. ורש"י הביא רבותינו מפרשים דחיישינן שמא נגעו ידיו בטומאה ונטמא [וכ"כ ר"ח שבת שם, והרמב"ם פיה"מ הקד' לידים]. ורש"י הק' א"כ נחשוש שנטמא גופו. ועוד מה מהני נטילה, ניבעי טבילה.

והביא"ה [קסד ד"ה לחזור] הביא בשם הפרמ"ג [בפתיחה שם] דלדעת ר"ח אם נגע דמקומות המכוסים בסעודה אינו חוזר ונוטל ידיו, דל"ש בזה משום טומאה. והביא"ה חלק עליו דמפורש בר"ח בסוגיין דנגע במקום מטונף צריך נט"י. וכת' דע"כ דהתקנה משום שניהם. [ויש שפי' דגדר התקנה בידיים שאינם שמורות. וכשיש טינוף נחשב שאינו שמור].

תוד"ה אסוחי תיפו"ל דנטילה ראשונה לא היתה לשם קדושה וכו'. תוס' בקו' נקטו דנט"י לסעודה¹⁰ צריך שיהא 'לשם קדושה'. ואילו בתי' התוס' כת' דס"ד דכל שנטל מהני, דחולין לא בעי כוונה. ומשמע דקמ"ל דצריך לחזור וליטול ידיו, משום דחולין לא בעי כוונה.

7 והב"י [קנח] גרס בדבריו דפחות מכזית א"צ נטילה. וצ"ב דודאי אוכל כזית מצה, וכה"ק המג"א [שם], וכת' דט"ס נזדמן לב"י.

8 והוסיפו דאף לתפילה אינו פוסל סתם ידים. אבל הטור ושו"ע [צב ה] פסקו דאף סתם ידים צריכין נטילה לתפילה. ודוקא לברכות ולימוד א"צ נטילה. והמשנ"ב [שם] הביא מח' לענין קר"ש.

9 אך החז"א נסתפק היכא דנגע במים של חבירו שנטל שלא כדין [דבגדרי נט"י נחשב טמאים].

10 וכמ"ש תוס' [ד"ה צריך] דהנידון כאן משום נט"י לסעודה. אבל את"ל דהנידון משום טיבול שני, ודאי מהני לזה טיבול ראשון.

ובגמ' [חולין לא]. יש נידון האם טבילה בעי כוונה, ומסקנת הגמ' דתרומה בעי כוונה וחולין לא בעי כוונה. והרא"ה [בה"ב ו ד, עב: בדה"ס] הביא דה"ה נט"י לא בעי כוונה. אבל דעת הרשב"א [שם] דהגמ' קאי רק לענין טהרה, שלא יטמא בנגיעתו. אבל לענין תקנת נט"י בעי כוונה¹¹.

והגר"ז [סוטה ד:]: ביאר סברת הרשב"א דגדר תקנת נט"י הוא לאכול בידים נטולות. ולא סגי שהידים טהורות¹². אבל לענין תרומה העיקר שהידים יהיו טהורות, ול"צ 'שם נטולות'¹⁴.

והגר"ז [שם] כת' דלדין טיבולו במשקין לא בעי כוונה לכו"ע, דלא בעי נטולות, וסגי בטהרה. ועפ"ז ביאר הא דמבואר בשע"ת [קנח יא] בשם כנה"ג דאחרי סעודתו יכול לאכול טיבולו במשקה בלא נט"י, דעדיין טהורות מהסעודה. והקשה עליו השע"ת דלענין ב' סעודות אחרי שכבר סילק מהפת בעי שוב נטילה [כדמבואר בתוס' לעיל קא:]. והגר"ז תי' דהיינו אחרי הסעודה ידיו כבר אינם בגדר נטולות, ואף ששמרם. אבל לטיבולו במשקין סגי דטהורות. [אבל בפוסקים בסוגיין לא משמע לחלק בזה וע].

שם. חולין לא בעי כוונה. הב"י [קנח] בשם השבלי הלקט דאם נטל ידיו סתם, לא נחשב שמורות. וצריך ליטול שוב¹⁵. והב"י הביא דעד"ז מבואר מדברי התוס' [לע' ד"ה כל] דהיכא דנטל ידיו לכוס של ברכה צריך לחזור וליטול, כיון דהנטילה הראשונה לא היה לשם קדושה בעי נט"י. וכ"ש מי שנטל ידיו מטעם אחר.

אבל הדרכ"מ [קנח ב] הביא דמבואר בתוס' דידן דמהני נטילה ראשונה לסעודה שלבסוף, ודוקא משום דהפסיק באמירת ההגדה והלל. והפרמ"ג [שם א"א יב] וגר"א [שם ז] העמידו דהגמ' בברכות [הנ"ל] ס"ל דחולין בעי כוונה. והמקשה בסוגיין ס"ל דלא בעי כוונה [ולא ידע ברייתא דהתם], ותי' לו לפי דבריו.

והמשנ"ב [שם כח] כת' דכ"ז לדעת תוס' דאין חיוב נט"י בטיבולו במשקין, אבל לדעת הראשונים דנטילת טיבולו במשקין הוה חובה, א"כ מהני נטילה זו לפת¹⁶. [וע' גר"א שם, ושעה"צ ל].

טעם מרור

בלע מצה יצא וכו'. פרש"י ולא לעסה. ורשב"ם הוסיף דאכילה היא לו, אלא דלכתחילה בעי טעם מצה¹⁷ [ע' בע"א]. התורת חיים [חולין קכ:]: נקט דבלבוע הוה שלא כדרך אכילה, שהרי אינו נהנה. ואפ"ה לענין מצה יצא, דמצוות לאו ליהנות ניתנו¹⁸. [ונקט דבמצוות עשה יוצא שלא כדרך אכילה. ונסתפק בזה המשנ"ל יסוה"ת ה ח]. והנוב"י [יו"ד ק לה] ועוד אחרונים חלקו דבליעה הוה כדרך אכילה. והבולע מאכלות אסורות לוקה. [והביאו כן מהגמ' חולין קג: וקב:].

שם. יצא. פרש"י דמצה אי"צ טעם. והפוסקים הק' דאי' בגמ' [ברכות לח:]: הו' בתוס' לע' מא. דאינו יוצא במצה מבושלת, דבעינן טעם מצה¹⁹. והט"ז [תעה ט] תי' דהתם למצה אין טעם. אבל היכא דיש למצה טעם יוצא, דחשיב אכילה אף כשאינו מרגיש הטעם בפיו. [והאחרונים כת' דהוה כמו ראוי לבילה דאין בילה מעכבת].

והמג"א [יא] כתב דע"י שבשלו לא הוה מצה אלא מין אחר.

אבל המאירי הביא י"מ שדוחין את סוגיין. ולא יצא יד"ח מצה, דקי"ל דבעי טעם מצה. וכדאי' בכ"מ. וכת' דמש"ה השמיטו הר"ף.

11 והב"י כתב דדעת רוב ראשונים כרא"ה, ובשור"ע [קנט יג] פסק דלכתחילה יכוון הנוטל לנטילה המכשרת אכילה, אבל המג"א [שם כה] נקט כדברי הרשב"א.

12 דהא המאכיל לאחרים אי"צ ליטול, והאוכל מחמתו צריך להיות נטול. וכיון דבשעת נטילה לא נתכוון לכך לא חשיב 'נטולות', ולא סגי במה שחישב אח"כ.

13 והרשב"א הביא מהא דאי' [חולין קו:]: הו' בתוס' לע' קו: דיכול ליטול ידיו להתנות לכל היום. והראשונים כת' דה"מ שלא הסיח דעתו. והק' דאי' לא הסיח דעתו אף תנאי, הא יודע ידי טהורות. וע"כ דבעי כוונה. והגר"ז ביאר דכוונת הרשב"א להוכיח דבעי להחזיק ידי כנטולות. דאי לא נטלם בתנאי זה הוה סתם ידי. ואף שיודע שטהורות. והרא"ה [שם] תי' דדוקא ע"י תנאי מהני להחשב דדעתו עליהם. אבל בלא תנאי לא סמכי' ששמר. [וכדאי' בסוגיין].

14 [וכמו טבילה מטומאה לטהרה, דכל שטבל מטומאה הוא טהור, ולא בעינן שיהיה עליו 'שם טבול', אלא 'טהור']. והחזק"א כת' דלפ"ז כל הנפק"מ כשחישב בעודו ידיו לחות.

16 אך עפ"ד הגר"ז אפשר לומר דגדר טיבולו במשקין שונה, והוא דין טהרה [אף לסוברים דתקנו אף לזה"ז]. ואינו גדר נטולות. ואף ששימר ידיו, לא היה נטילה כתיקון קדושה.

17 ויש שדייקו מלשון רש"י שסתם דמצה אי"צ טעם. ומשמע אפי' לכתחילה.

18 דהתורה צוותה על עצם האכילה ולא על הנאת האכילה. [ולכאז' לא תלי בנידון מצוות לאו ליהנות, לענין איסורי הנאה וכדו].

19 והלבוש [תעה ג] תי' דהתם החסרון שטועם טעם אחר, וטעם אחר גרע ממה שאינו טועם טעם מצה. [והאריך בזה].

בלע מרור. גירסת ר"ח לא יצא, דבעינן טעם מרור. אבל רשב"ם הביא שרש"י גרס יצא. ופי' א"א שלא טעם מרור. [ודוקא היכא דבלע תרוייהו לא יצא].

והרמב"ם [ו ב] כ' דבלע מצה ומרור כאחד מצה יצא, מרור לא יצא, שהמרור כטפילה למצה. והראב"ד חלק דהטעם משום שאינו טועם טעם מרור א"כ לועסו. ורבינו מנוח פי' דהרמב"ם גרס דבלע מרור יצא, דא"א דלא טעם, א"נ דאי בעי למיטעם מצי טעם. ובזה ביאר הרמב"ם הטעם דמצה ומרור גרע, דכיון דטפל אינו טועם כלל טעם מרירות בלא ללעוס. אבל ה"ה גרס ברמב"ם דבלע מרור לא יצא. וביאר שסברת 'טפילה' הוא טעם דהמרור אינו חציצה למצה. [ונקושיית תוד"ה יד].

תוד"ה ידי מצה. וא"ת כיון שאין במרור זה מצוה מדרבנן²⁰ וכו'. אבל רבינו דוד כתב דגמ' קאי בזמן המקדש דהוה מצוה [ואף דלא יצא יד"ח מצוות אינן מבטלות זו את זו²¹], אבל בזמן הזה אינו יוצא, דאתי מרור דרבנן ומבטל.

בא"ד אבל כשהם שלמים וכו' לא מבטל. וכ"כ הר"ן דל"ש יבטול רק ע"י אכילה דטעם אחר מעורב בו מבטל.

כרכן בסיב ובלען וכו'. פרש"י ורשב"ם שלא היה ממש בפיו. והר"ן כ' דאין דרך אכילה בכך. [ויל"ד אם כוונתו לסברת אכילה שלא כדרך דכה"ת]. והמשנ"ל [מאכ"א יד יב] דן האם אף בכל אכילת איסור כרכן בסיב לא יחשב אכילה, עד שיגע האוכל בגרונו²².

ובגמ' [חולין קג:] נח' ר' יוחנן ור"ל האם מה שבין החינכיים מצטרף לכזית, שהרי נהנה גרונו. או דבעי' אכילה במעיו כזית. ועוד אי' שם אכל חצי זית והקיא וחזר ואכלו, דיש כאן הנאת גרון כזית. והאחרונים הק' דלכאו' בסוגין מבואר דמעיים לבד סגי.

שם. והלח"מ הקשה דאף במצה ומרור, נימא שהמרור מפסיק, ומ"ש מסיב²³. וכ"ת דבסיב איירי שכרכן, ואילו במרור בלען יחד ולא כרכו²⁴, א"כ ליפליג בין כך למרור לבלע יחד. ותי' דכיון דביה איתעבד מצוה, אע"ג דלא יצא יד"ח מ"מ הוי מעין המצוה ולא הוה הפסק²⁵.

ורע"א תי' דיש חילוק בין כרכו באוכלין לכרכו בדבר אחר. והביא כן מדברי הרמב"ם והכס"מ [אבה"ט ג ה, ה' בסמוך]. וכ"כ הפר"ח [והו' במשנ"ב תעה לג]. אבל המאירי כתב דסיב הוא דקל הראוי לאכילה.

דהרמב"ם [אבה"ט ג ה, ע"פ תוספתא זבין ה ו] כ' דנבלת עוף טהור שכרכו בחזרת ובלעו, אע"פ שלא נגע בגרונו טמא. אבל אם כרכו בסיב ובלעו טהור. והכס"מ ביאר דחזרת הוא מין מאכל, ומין במינו אינו חוצץ, משא"כ סיב. והכס"מ ציין דכ"כ הר"ש [זבין ה יא], דהר"ש ביאר דבחזרת יש עליו שם אכילה. אבל אין שם אכילה בסיב, ואכילה כתיב בה. והגר"א [בתוספתא שם] ביאר דחזרת הוה דרכו בכך ואינו חוצץ. אבל סיב אין דרכו בכך.

רב שימי ב"א אמר מצה לפני כל א' וכו'. תוס' פי' דבשעת ברכה בעי' שלא יפסיק. ולכאו' משמע עוד דאף בשעת אמירת הגדה בעי' שיהא מצה לפניו, שיחשב אמירתו על המצות. [וכדאי' בסמוך דאומרים עליו דברים הרבה]. ולפי' המח' רב שמי ורב הונא האם סגי שיש מצות לפני הקורא, או בעי' לפני השומעים. [וע"ד ספק התוס' לע' צט: לענין כוס קידוש].

שם. ר"ש ב"א אמר מצה לפני כל א' וכו' ואין עוקרין את השולחן אלא לפני מי שאומר הגדה, רב הונא אמר כולהו נמי וכו' והילכתא כרב הונא. הרמב"ם [ח ב] לא הביא אי יש מצה בפני כל א'. אך כת' עוקרין את השולחן אלא לפני הקורא לבדו. והלח"מ דייק דפסק כרב שימי, וגרס בסוגיין בענין אחר. והאחרונים דחו דבהא דאין עוקרין ליכא מח'. ואדרבה הרמב"ם סתם דא"צ לפני כל א'.

תוד"ה מצה. בשאר ימות השנה, אי"צ לטעום תיכף לברכה מיד. הלחם חמודות ביאר דכוונת התוס' כדברי הרוקח דכיון שכבר טעם הבוצע [וחל הברכה], אם א' מהמסובים סח אינו הפסק [אף

20 דכיון דדרך בליעה אינו יוצא יד"ח. וכה"ק הר"ן דכיון דלא יצא יד"ח מרור רשות גמור הוא.

21 אבל האחרונים הו' בעי' א' נקטו דכשאינו יוצא יד"ח מבטלות זו את זו.

22 וכ' דלכאו' אין לחלק, אלא דלא ידע אמאי הו' בגמ' גבי עשה ולא גבי אכילת איסור. והביא ירושלמי [שבועות ג ג] גבי שבועה.

23 והמאירי עמד בזה ותי' דא"א שלא יגע משהו מצה בפיו. שאין הכריכה מונעת בכך מפני שאינה מתקיימת ומתפרקת.

24 וסגי שנוגע בשאר צדדי בית הבליעה.

25 ורע"א הביא בשם בנו לפלפל עפ"ז דאפשר לקיים מצות מצה, בדבר איסור בלא לעבור על איסור חדש וטבל, דל"ש כלפי איסור וחוצץ.

כלפי עצמו]. והמג"א [קסז יט] חלק דלא איירי כששסח²⁶. אלא לענין שממתין, דחשיב תיכף.

עכ"פ מבואר בתוס' דלרב שימי ב"א יש חילוק בזה בין ברכה הנהנין לברכת המצוות. ובברכת המצוות חמיר טפי²⁷. ויל"ד אי רב הונא פליג בעיקר היסוד.

אבי הוה יתיב וכו' א"ל עדיין לא קא אכלינן וכו' א"ל רבה פטרתן מלומר מה נשתנה. [וכע"ז אי' לק' קטז]. פרשב"ם דכיון ששאלו מה נשתנה אין אנו צריכין לומר 'מה נשתנה', אלא להשיב וכו'. משמע דכוונת רבה ד'מה נשתנה' אינו מנוסח ההגדה [דנימא דקטן אינו פוטר את הגדול], אלא הוא שיהא דרך שאלה, ודי כשהקטן אומר²⁸.

אבל הרמב"ם [ח ב כגיר' לפנינו] דהבן שואל, ואומר הקורא מה נשתנה וכו'. והחת"ס [בשו"ע תעג] דייק דקורא ההגדה צריך לחזור ולקרוא מה נשתנה [ודלא כרשב"ם]²⁹. אך י"ג [ע' ש"נ מהש"פ, וכ"מ ברבינו מנוח] דהבן שואל מה נשתנה [ול"ג דאומר הקורא].

שם. פטרתן. בפשוטו משמע דסגי בשאלה זו על סילוק השולחן. ועי"ז משיב עבדים היינו. והמהרי"ל [סדר ההגדה] הביא בשם מהרי" סג"ל בשם רבינו שמחה דאם קטן שאל למה הגבהת הקערה אינו אומר כל ההגדה³⁰. אך תוס' כת' כלומר, ומתוך כך יבא לישאל בשאר דברים³¹. משמע דצריך שישאל על עיקרי הסדר³².

והפ"ח [תעג ו] כת' דאין עונין לתינוק על השאלה דמה נשתנה שמטבילין. אלא מתוך שינוי זה יתעורר לשאר שינויים. [שעליהם התשובה עבדים היינו]. וכת' דזה כוונת התוס'.

לחם עוני, שעונין עליו דברים הרבה. רש"י [לע' לו]. כתב שגומרים עליו את ההלל³³ ואומרים עליו הגדה. [ותוס'] [קיד]. כ' דצריך שיאמר מצה זה מרור זה³⁴, וכדאי' אומר' עליו דברים הרבה [ולכאו' דאף זה בכלל הדברים].

והרמ"א [תעג ז] כת' דצריך שיהא הפת מגולה בשעה שאומר ההגדה. [שההגדה יהא 'על המצות'³⁵]. והב"ח [תעג] דחה דיל"פ עונין 'עליו', פי' על ענין המצה. ולא בעי' עליו ממש³⁶.

ורש"י נקט דאף הלל. והפוסקים הביאו דנח' המנהגים בשעת הלל האם יהא המצות מגולות. או יקח הכוס בידו³⁷.

דף קטז.

אף כאן בפרוסה. פרש"י ורשב"ם דמייתי ב' שלימות משום ברכת המוציא, ובוצע א' מהשלימות. [וצריך ג' מצות]. וכ"כ תוס' [ברכות לט:]: דבוצע על בשלימה. ומברך על הפרוסה ברכת על אכילת מצה². [וצריך ג' מצות, ב' שלימות ופרוסה]. אבל דעת הרי"ף דאתי גרעיה מחיוב לחם משנה

26 והמג"א הביא דמבואר בתוס' [לע' קא. ד"ה ור' יוחנן] דהוה הפסק אף ששתה א'. וכת' דאטו יהא שומע עדיף מאילו ברך הוא בעצמו והשיח צריך לחזור ולברך. [וע' מש"כ בזה לע' קא].

27 א"נ בברכת הנהנין מהני הקביעות להחשב חזא אכילה. אבל בברכת המצוות מוציא את חבריו מדין שומע כעונה בעלמא. ול"מ שא' מקיים כלפי השני.

28 והמשנ"ב [תעג ע] כת' דוה"ה אס' ת"ח אחד שואל לחבירו [וכדבסמוך], הנשאל א"צ לומר מה נשתנה.

29 והחת"ס תמה בזה. ורבינו מנוח כת' דהרמב"ם לא הזכיר ההיא דפטרתן מלומר מה נשתנה, ומשמע דס"ל דלא הלכתא היא, דהא אמרינן אפי' כולנו חכמים כולנו נבונים וכו' מצוה עלינו לספר.

30 והביא מעשה עם חמיו ר' משה כ"ץ שבתו שאלתו, אבא למה הגבהת הקערה, והתחיל עבדים היינו ולא אמר מה נשתנה. [והביא דמבואר דסגי אף בת. ומצוות סיפור יצ"מ אף בבנות. וכן מבואר מדברי הפוסקים שלא לתת לקטנים מצה ערב פסח].

31 והרמ"א [תעג ז] פסק דכשהבן או האשה שואלת, א"צ לומר מה נשתנה, אלא מתחיל עבדים. והמקור מהמהרי"ל. אלא שהרמ"א לא פירש מה היא שואלת. [והנמוקי הגר"ב דייק דס"ל כתוס', ודלא כמהרי"ל]. והמשנ"ב [סט] הביא דברי התוס', דעי"ז יתעורר לשאול יתר השאלות ותמיהות שרואה בלילה ההוא.

32 [ולא רק על שינויים שהם כדי שישאלו]. א"נ אפשר נבעי' ד' שאלות אלו דוקא, וזה כוונתו שאר דברים.

33 ושאר ראשונים השמיטו הלל. ושמעתי בזה הא שמואב בהגדות ישנות שבאמירת ההלל ניח הכוס ויגלה המצות, שהוא כדי שיאמר הלל על המצות. אמנם הסוד והפוסקים כ' שיאמר ההלל על היין, דאין אורמים שירה אלא על היין. ויכסה המצה, שלא יראה בבושטו.

34 [וע' לק' קטז: בגדר אמירת מצה זה, אי הוה מדיני אכילת מצה. או מדיני סיפור ההגדה].

35 ויל"ח אי הוה דין בהגדה [דומיה דקידוש על הכוס], או דהוה דין במצות מצווה [שיאמר עליהם דברים הרבה, שאמרו עליהם הגדה]. [ונפק"מ כשאומר על מצה א', ואוכל מצה אחרת].

36 והביא דברמב"ם משמע דא"צ שיהא לפניו אלא בשעה שאומר מצה זו.

37 [ויכסה את המצות המצות שלא יראה בבושטו]. דאין אומרים שירה אלא על היין.

1 והרא"ש הביא דכן הוא המנהג לעשות ג' מצות. ועושים איזה סימן איזה ראשון שני ושלישי. ומיהו אם החליף אינו מעכב.

2 וכת' דבוצע משניהם כא', שיראה שבוצע על הפרוסה. [ע' בסמוך].

שאחד יהא פרוס. [וסגי בשלם ופרוסה³]. והמהר"ם חלאוה ביאר דשלימה הוה לכבוד בעלמא [ואף שאינו בוצע עליה].

והרא"ש חלק דודאי צריך לחם משנה כשאר יו"ט. ועליהם מברך המוציא. וכדעת רש"י.

ודעת רב האי גאון [הו' בראשונים⁵] דאם יש לפניו ב' שלימות יברך עליהם. ול"צ פרוסה. ודוקא היכא דהביאו לפניו פרוס מהני, דחשיב לחם עוני⁶. ורה"ג הביא דמ"מ המנהג לברך על פרוסה ושלימה בליל פסח.

והראשונים ביארו דמש"ה נהגו לפרוס את המצה קודם שעת אכילה, דבשעת אכילה הוה כמו הביאו לפניו.

ובה"ג [ועוד גאונים, הו' בראשונים ובטור ס"ס תעה] דפסח שחל בשבת יעשה ג' מצות, שמדין לחם משנה בעינן שלימות, אבל פסח בעלמא סגי בב' [וכרי"ף]. והראשונים הקשו דאף ביו"ט יש דין לחם משנה⁷.

תוד"ה מה. נר' דגם המוציא צריך לברך על הפרוסה. וכדאי' בגמ' [ברכות לט:]: דמברך על הפרוסה, דמה דרכו של עני בפרוסה. ותוס' דייקו דקאי אבציעת המוציא. ופסח שאני דא"צ לברך על שלם⁸. ודלא כפרש"י [הנ"ל] שצריך לחם משנה שלם לברכת המוציא, והפרוסה הוה רק למצוות מצה. [ועד"ז כת' ר"י בסוף התוס'].
אבל הרא"ש כת' דודאי בוצע המוציא על השלימות [כרש"י]. ותדע דהא במקום שאוכל מצה עשירה, מברך ב' שלימות המוציא וכזית באחרונה מלחם עוני.

והמהר"ם חלאוה הביא י"מ דמברך המוציא על הפרוסה, משום דמיקריב הנאתו⁹. אבל ברכת לאכול מצה יברך על השלימה¹⁰. [וכן הביא הטור תעה בשם י"א]. ודחה דאדרבה בעי' דרכו של עני גבי מצה.

ותוס' [ברכות לט:]: כת' דאין לברך על אכילת מצה והמוציא שניהם על הפרוסה¹¹, דאין עושין מצוות חבילות חבילות. ושוב דחו התוס' דהוה ברכת הנהנין ול"ש חבילות [וכמ"ש תוס' לע' קטו. ד"ה והדר]¹².

והרמב"ן [ברכות שם] כת' דדבר ברור דבוצע המוציא על הפרוסה¹³. והרמב"ן כת' דדבר ברור דאף ברכת לאכול מצה על הפרוס. דלחם עוני כתיב גבי כזית דמצה. ועוד שבכל המצות שמברך ברכת הנהנין, מברך ב' על כזית א'¹⁴.

והטור ושר"ע [תעה א] כת' דנהגו ליטול ג' מצות, ויבצע על שלימה ופרוסה בבת א' כדי לצאת ידי כולם, ויאכל כזית מכל א'. והמג"א [שם ד] הביא דמבואר דצריך לאכול כזית מפרוסת המוציא. וציון למש"כ [קסז ז] דלכאור' בהמוציא ליכא דין לאכול כזית¹⁵, ואילו בפוסקים כאן מבואר דבעי כזית. וכת' להחמיר לכתחילה¹⁶.

והשר"ע פסק דאם אינו יכול לאכול בת א' יאכל מהשלימה [שבירך עליו המוציא], ואח"כ מהפרוסה של המצה. ולכאור' מבואר דכה"ג מתכוון לקיים המצוה בכזית השני [ועיקר כוונת הברכה עליו, וע"ד

3 והמרדכי דייק כן דקאמר [במשנה קיד]. הביאו לפניו מצה, משמע דיש רק מצה אחת שלימה. [ויל"ד דאף לדעת הר"ף מתקיים בזה מצוות לחם משנה, אלא דקמ"ל דסגי בפרוסה].

4 דומיה דלחם השני בכל שבת.

5 רבינו דוד, מהר"ם חלאוה ור"ן כאן. וכן רמב"ן ברכות שם.

6 וכ"כ המהר"ם חלאוה דלחם עוני לא הוה לעיכובא. דומיה דחלוט שיוצא יד"ח דחשיב עוני, אבל לא בעי' דוקא חלוט.

7 ולכאור' מבואר דבה"ג ס"ל דביו"ט אי"צ לחם משנה [ע' בסמוך]. ועיל"פ דסברת לחם עוני דגרעיה לחיוב לחם משנה מחמת פסח. אבל חיוב לחם עוני מחמת שבת במקומו קיים. ולא פלוג משאר שבתות.

8 והמרדכי ביאר דודאי עושין ג' מצות, שיהו ב' מצות שלימות לבד הפרוסה. אלא שמברך המוציא על הפרוסה, דהשלימות באות משום הכירא דבעינן לחם משנה.

9 ומשום סברת לחם עוני לא בעי' שלימה לכבוד יו"ט.

10 וצ"ב הטעם דבעי שלימה למצה. ואפשר שהוא משום חשיבות ברכת המצווה. [ואולי שייך הידור מצווה 'ואנהו' בצורת המצה]. דאי משום חבילות יוכל ליקח ב' פרוסות ושלימה.

11 ומש"ה מוכרח לברך המוציא על השלימה.

12 והביאו ראיה, דהא מברך על הכוס ברכת קידוש וברכת היין. [ויל"ד דהוה חדא מילתא, וכדאי' בגמ' לע' קב:].

13 דומיה דהא דנח' שם בימי החול אי יברך על הפרוסה או שלימה.

14 דומיה דברכת היין של קידוש, והמקדש אריפתא מברך אתרתי ובוצע חדא בציעה. וכן [לע' קטו]. היכא דליכא שאר ירקות מברך בפה"א ולאכול מרור על כזית א'.

15 שהרי חייב ברכה ראשונה בכל שהוא.

16 ורע"א [שם] דן לחלק דדוקא כשמוציא אחרים יד"ח בעינן שיאכל הבוצע כשיעור כזית.

מש"כ תוס' לע' קטו.¹⁷] וצ"ע דלמ"ד דמצוות אי"צ כוונה¹⁸, ע"כ יוצא בכזית הראשון¹⁹.

בא"ד וכו"פ הר"ף דצריך לבצוע כל ב' ככרות ביו"ט²⁰, והטעם שהיה לחם משנה יורד בעיו"ט²¹, וקשה וכו' משמע ביו"ט היה מן יורד. ותוס' [ביצה ב: ד"ה והיה, עירובין לח:] הביאו מדרשים חלוקים האם ירד מן ביו"ט.

מה דרכו של עני הוא מסיק וכו'. **פרשב"ם** שיתן מיד לתנור, שלא יצטנן. וילפי' מזה שיזרז שלא יחמיץ. והתוס' ר"ד כת' דאף דמבואר [לע' מח:] שהאשה יכולה לשהות כדי ללוש קבא מגלינאה ולערוך ולהסיק ולאפות, ובענין זה אינו בא לידי חימוץ. אפ"ה מצוה מן המובחר שייסיק בעלה התנור שהיא עורכת ואופה מיד.

ועוד הביא המהר"ם **חלאוה** לפרש שבא להזהיר שיעשה את המצות בעצמו. והביא בשם **רב האי גאון** דאף דכשר כשמשמר ע"י נכרי, יש להדר לעשות בעצמו. [וע' מש"ה בזה לע' מ].

ר"א בר"צ אמר חרוסת מצוה וכו'. **הרמב"ם** [בפיה"מ] כתב דלדעת ר"א בר"צ חייב אדם לברך אקב"ו על אכילת חרוסת. ואינה הלכה. אבל **הרמב"ם** [ז' יא] כת' דהחרוסת מצוה מדברי סופרים זכר לטיט וכו'. ולא הזכיר ברכה. והלח"מ כת' דחזר בו ממש"כ בפיה"מ, ופסק כר"א בר"צ [וכבר עמד בזה המאירי]. ואפ"ה אין מברכין משום דעיקרו דרבנן. וכת' דצריך טעם לזה, שהרי בשאר מצוות דרבנן מברכין²².

והמכתם ביאר דאינו מברך על חרוסת משום שהוא טפל, ומברך על העיקר ופוסט את הטפל. וכו"כ **רבינו מנוח** שהחרוסת אינו נאכל בפני עצמו, והוא טפלה למה שאדם טובל בו. והביא דמצאנו כע"ז בלולב שאינו מברך על כל ד' מינין [אעפ"י שכולם מן התורה], מפני שהם טפלים ללולב, וכלם נקראים על שמו. והוא עיקר ועליו מברכין, ה"נ לא שנה. [ולכא' כוונתו דה"נ ברכת המרור כולל את החרוסת].

והאחרונים העירו דבזמן קרבן פסח א"כ אף מרור לא יברך עליו, שהרי אינו מצווה בפנ"ע. אלא טפל לפסח. [וברמב"ם פסק דמברך עליו].

לסמוכיה. שיהא עב. אך עכ"פ צריך שיהא בגדר משקין, שאם נעשית גדר אוכלין אין בזה משום טיבולו במשקין. ויש שהביאו מהירושלמי [הו' בתוס'] דבעי' שיהא ר'כה' זכר לדם, ובזה הביאו תוס' דמש"ה קרי ליה טיבולו במשקין.

תגרי חרץ. פרש"י ורשב"ם חנווני חלונות. והמאירי פ' ד"ד אסור במלאכה [בירושלים, ע' לע' נ.]. אלא מתוך שאין זו מלאכה גמורה, והוא לכבוד יום טוב הקילו בהם למכור באיזה שנוי. [ולכא' ע"ש השינוי נקראו חרץ].

אם אין דעת בנן אבינו מלמדו. בפשוטו היינו שמלמדו סיפור יציאת מצרים, בלא שאלה ותשובה. אבל **בשר"ע הרב** [תעג מ] כת' אם אין דעת בנן, אבינו חייב למדו לשאל מה נשתנה כו'.

והאחרונים דנו בגדר החיוב והגדת לבנך, האם עיקר החיוב כלפי הבהן, וכגדרי מצוות האב על הבהן²³. או דעיקרו דין סיפור של האב²⁴.

שבכל הלילות וכו'. ובהגדה שלנו נוסף ששואל כולנו מסובין, דרך הסיבה. [ואינו שואל על צלי, דליכא קרבן פסח²⁵]. והגרי"א [בהגדה] כתב דבזמנם היו רגילין בהסיבה ולכן לא היה שינוי שישאלו. והרמב"ם הזכיר מסובין אף בזמן הבית, ויש ה' קושיות.

תוד"ה כולו צלי. כבן תימא דאמר חגיגה אינה נאכלת אלא צלי. וסתם משנה דידן כבן תימא²⁶. [ע' תוס' קיד:]. אך מבואר [לע' ע.] דדעת בן תימא דחגיגת אינה באה מהבקר וכו', דהוקש לפסח. וסתם משנה [סט:]: דלא כבן תימא.

ותוס' [לע' קיד: ונט:]: נקטו דאף לבן תימא חגיגת י"ד אינו דוחה שבת. אבל **תוס'** [ע.] דנו דלבן תימא דוחה שבת.

והרמב"ם [ח ב] כ' הלשון כולו צלי, ואף שפסק באינך דלא כבן תימא. ורבינו מנוח כתב דלענין צלי הלכה כבן תימא, וכסתם מתני' דהכא. ואף דלא קי"ל כוונתה בשאר מילי²⁷. [וכע"ז דן הצ"ח

17 וי"ל דכה"ג אף המלחמות ושאר מווד דמהני, דכיון דכוונתו לברך עליו, עיקר כוונתו על חתיכה זו. ואינו מפסיק ביניהם. וכיון דמברך מתחילה ל"ש סברת לאחר שמילא כריסו.

18 וכו"פ השר"ע [תעג ד] דמצוות אכילה אי"צ כוונה.

19 ולא יקיים מעלת 'עוני' בפרוסה. ואח"כ אין שום טעם לחזור ולאכול כזית שני.

20 [דהר"ף כת' דביו"ט צריך, מלבד ערב פסח דגרעתיה]. וכו"פ הרמב"ם [שבת ל ז].

21 והב"י [תקכט] הביא כן בשם קדמונים [סדר עולם ב יט] דאף ביו"ט לא היה יורד מן, אלא מערב יו"ט.

22 ויש **אחרונים** שביארו דכ"ע מווד דחרוסת מצווה, ור"א בר צדוק הוסיף לענין דמברכין עליו.

23 ועוד דנו האם יש חיוב על האשה לספר לבנה. דאשה חייבת בהגדה [וכדלע' קח], אבל אינה חייבת במצוות על בנה.

24 [נפק"מ מי שיש לו ב' בנים, וי"ל דסגי שיספר לא' מהם]. [ועוד יל"ד דלא מצאנו מצוה על הבהן לשמוע דברי אביו].

25 ובפשוטו מתני' דידן איירי בזמן קרבן פסח [ולאחר החורבן שאל ג' שאלות, עד התקופה שנתבטל הסיבה]. ואפשר דאף לאחר החורבן שאלו על שעשו צלי זכר לפסח.

26 **והרש"ש** הק' דמ"מ רשאי לאכול בשר חולין. ות' דבשעת אמירת ההגדה הביאו לפניו גוף הפסח, וכן החגיגה. ועדיין לא הביאו שאר צרכי הסעודה. ומש"ה לבן תימא היה אומר כולו צלי [פסח וחגיגה].

27 [ויל"ד דבן תימא לא אמר כלל דין צלי, אלא דרב חסדו למד ע"פ דבריו. וכיון דלא קי"ל כדברי בן תימא, אמאי נקט

פה ושם] ועוד תי' האחרונים דס"ל דלשון 'כולו' שייך אפסח לחוד. ודלא כרב חסדא [ויישבו בכמה אופנים].

ת"ר חכם בנו, [בנו] שואלו וכו'. [כ"ג המהר"ם חלאוה]. ואפי' ב' ת"ח וכו' שואלין זל"ז. האחרונים הביאו דמבואר דסדר מצוות סיפור יציאת מצרים הוה דרך שאלה ותשובה, וכדאי בקרא כי ישאלך וכו'.²⁸

והרמב"ם [ז ב] כת' דמצווה להודיע לבנים אע"פ שלא שאלו.²⁹ ובהלכה ג' כת' דצריך לעשות מעשים שהבן ישאל מה נשתנה הלילה הזה. ואם אין לו בן, אשתו שואלתו. ואפי' כולן חכמים, שואלים מה נשתנה הלילה הזה. וכשהוא לבדו שואל את עצמו מה נשתנה הלילה הזה.

הפרמ"ג [פתיחה לק"ש] הק' דבכל השנה יש מצוות הזכרת יצ"מ [ואף בלילות], ובמה נתייחד מצוה בליל פסח [שמנאו הרמב"ם כמצוה בפנ"ע]. וכ"ת הגדה משמע באורך, ולא סגי בהזכרה בעלמא. ודחה דודאי מן התורה יצא כשאומר ה' הוציאנו ממצרים. וכל נוסח ההגדה מדרבנן, וכן ג' דברים פסח מצה ומרור [ע' בע"ב].

ותי' דהזכרת יצ"מ בלילות נלמד מריבוי בעלמא. ודבר הנלמד מדרשא אינו עשה גמור.³⁰ [ודוקא ביום הוה עשה גמור]. ובליל הסדר נתחדש חיוב עשה גמור. ועוד תי' די"ל דזכירת יצ"מ סגי בלב מדאורי'³¹. ואילו בליל הסדר בעינן הגדה בפה.

והמנח"ח [כא א] כתב דאפשר דהמצוה עשה כאן להגיד לבנו.³² וכשבנו אינו עמו יוצא בהזכרה בעלמא [וכאחרונים הנ"ל]. ועוד נוסף במצוה זו הא דמצווה להרבות בסיפור [באריכות].³³

והגר"ח [סטנסל] מנה ג' חילוקים בין חיוב סיפור יצ"מ להזכרה של כל יום. א' דרך שאלה ותשובה [וכדאי' כאן דצריך שאלה]. ב' לספר השתלשלות הענין [וכדאי' בסמוך מתחיל בגאון]. ג' לספר טעמי המצוות של הלילה.³⁴ [וכדאי' בסמוך דצריך שיאמר פסח על שום וכו'].

שם. והשו"ת הרא"ש [כד ב] הקשה מ"ט לא מברכים על סיפור יציאת מצרים. ותי' דהרבה דברים [כגון הפרשת בכורים ומועדים] צווה הקב"ה לעשות זכר ליצ"מ, ומתוך כך אנו זוכרין. ולא דוקא הגדה בפה, אלא אם ישאל מפרשין לו.³⁵ וזהו ההגדה לבד שזוכרין יצ"מ. [ע"כ דבריו, וצ"ב כוונתו].

והפרי חדש [תעג ו בסופו] תי' דכבר יצא יד"ח ביצ"מ שבקידוש. דמדאורייתא אין שיעור, ולאחר שמילא כריסו א"א לברך [וכדלע' קטו]. [והפרמ"ג [תעט ב] הוסיף דכבר יצא ביצ"מ שבקר"ש].

מאי בגנות רב אמר מתחילה עובדי ע"ג וכו' ושמואל אמר עבדים היינו. ור"ח כת' דהאידינא עבדי' כתריויהו. והספרים ביארו דלכא' נח' מה נכלל ביציאת מצרים, דלשמואל קאי אעבודות. ואילו לרב נכלל הא דעכשיו קרבנו הקב"ה. ועוד הביאו דמנין הגלות ד' מאות שנה מתחיל קודם.

עבדא דמפיק ליה מריה לחירות וכו'. הגר"א [תעב ב] ציין מכאן מקור דיסדר שולחנו בכלים נעים, להראות את החירות.

דף קטז:

כל שלא אמר ג' דברים לא יצא ידי חובתו. הר"ן כתב כלומר לא יצא יד"ח כראוי, אבל לא יצא

דהו' כבן תימא].

28 אך עיקר אמירת הגדה הוא התשובה. דבדאי הבן אינו מוציא את אביו יד"ח באמירת השאלה. והרמב"ם [סה"מ עשה קנז] הביא מכילתא יכול אם ישאלך אתה מגיד לו, ואם לאו אין אתה מגיד לו ת"ל והגדת לבנך אף שאינו שואלך. וכשאיין לו בן מנין ת"ל זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים. וביאר שצוה לזכרו, ע"ד הא דאי' זכור את יום השבת לקדשו. [ולא הזכיר בזה גדרי שואלו וסיפור].

30 [עיי"ש דחיוב בעלמא קיל לכמה דינים].

31 [אבל המנח"ח הביא מדברי השא"א [יג] דאף כל יום בעינן בפה].

32 [ויל"ד בכוונת הסה"מ בשם המכילתא, האם הוא חלק ממצווה זו, או מצווה בפנ"ע].

33 דקבלו חז"ל דגדר זכירת יציאת מצרים [בקר"ש] סגי בזכירה בעלמא, ולא מצאנו תוספת מצווה להאריך בדבר. ואילו הכא אף אי סגי בסיפור בעלמא, כל מה שמוסיף לספר הוה המשך קיום המצווה.

34 ולכאורה זה דלא כאחרונים דיוצא בכל שהוא. ואולי כוונתו שיש חילוק בצורת גוף המצווה. ומ"מ יצא בפחות מזה.

35 ומשמע מדבריו דאי' ציבור בסיפור יצ"מ, וצ"ע מדברי הגמ' בסמוך דת"ח שואלים זל"ז. ואולי הוה בגדר 'מרבה לספר'. אך האחרונים נקטו דביבור לסיפור יצ"מ. [ויש שהוכיחו כן מהגמ' [בע"ב] הנידון דסומא להוציא אחרים].

יד"ח כלל לא קאמר. ועפ"ז כת' דהא דאי' [שם] לא קיימת מצוות סוכה מימך, היינו שמדברנן לא יצא'. ואינו מצווה כתיקונו². וכ"כ המלחמות [ברכות ב: בדה"ר] דלא קיים המצוה כתיקונו. אבל אי"צ לחזור ולאכול מצה ומרור.

ורבינו מנוח [ז ה] כתב צריך לאומרן ולפרש טעמן, וידיעת טעם המצוה הוא עיקר גדול. וכ"ש דרישת טעם מצות פסח לפי שהזכירה יעורר האדם להאמין בהשם אמונה שלימה, כי בגאולה ההיא נגלה כי לו לבדו הממשלה בשמים ובארץ.

שם. לא יצא יד"ח וכו'. מדברי המלחמות [הנ"ל] מבואר דלא יצא ידי חובת מצה ומרור בשלימות³. אבל בפשוטו משמע דלא יצא ידי חובת סיפור ההגדה. וכן משמע ברמב"ם [ז ה] שכללו בהדי סיפור יצ"מ. וסיים דברים האלו נקראו הגדה⁴.

והמהרש"א [ח"א] הק' מ"ש אכילת פסח דבעי' שיפרש טעם המצווה⁵, ואילו בשאר מצוות אי"צ לפרש טעמם. והביא דמבואר דקרנן פסח וחטאת אינם כשרים אלא לשמה. וביאר דלפי גמגם ורחקם מן הקדושה בעי טפי קירוב לקדושה דהיינו זביחה לשמה. ומש"ה בעי' דאף האכילה יהא לשמה. וכן מרור ומצה צריך שתזכור שרחק מן הטומאה שהוא כח שאור שבעיסה לקרבן אל הקדושה באכילת מצה.

שם. תוס' [בע"א] העתיקו הגיר' [בסמוך] שנאמר ואמרתם זבח פסח. ומשמע דילפי' מדאורייתא דיש דין 'אמירה' [מדיני אכילת הפסח]. ותוס' הוסיפו דילפי' אף למצה ומרור, דיש דין אמירה⁶. ומשמע דשייך למצוות האכילה. אך י"ל דהך קרא דכי יאמר עליכם בניכם, הוה מצוות סיפור יצ"מ, ובזה נאמר דין אמירה למצוות הלילה.

[ויל"ד דלפ"ז לכאז' צריך לומר דברים אלו קודם אכילת המצה והמרור. אך הר"ף [וכ"פ השו"ע תפנ] כת' דמי שאין לו יין, מקדש על המצה ומברך על אכילת מצה ואוכל. ומסלק השולחן ואומר מה נשתנה וכל ההגדה, ואח"כ אוכל מרור וכורך וכו'. ומקיים מצוות מצה קודם סדר ההגדה⁷].

והפרמ"ג [תעט ב] נסתפק בגדר חיוב הגדה דאורייתא, האם הו' ג' דברים אלו, או דסגי ביצ"מ שבקר"ש. וכן הפרמ"ג [תפה] נסתפק בזה, ואפשר שרק אם הן שואלו. והפרמ"ג [בפתיחה לקר"ש] כתב דג' דברים הם דרבנן. אבל תוס' [ע"א ד"ה ואמרתם] משמע דהוא דרשא דאורייתא.

בכל דור ודור צריך לראות את עצמו כאילו יצא ממצרים. והרמב"ם [ז ו] כתב להראות את עצמו.

ונאכל שם מן הפסחים ומן הזבחים. ותוס' [בסו"ד] הביאו הגיר' מן הזבחים ומן הפסחים, דחגיגה קודמת. [וכ"ה הגיר' במשניות ועוד]. והמג"א [תעג ל] הביא דכשפסח חל במוצ"ש, דליכא קרבן חגיגה אומרים פסחים קודם.

רשב"ם ד"ה כן. והיינו דעבדי' כר"ע מחבירו. האחרונים ציינו דנח' ב' לשונות [כתוב' פד:]: אי ר' טרפון היה חבירו של ר"ע או רבו [ולא הוה בכלל דהלכה מחביריו].

אמר רבא צריך שיאמר ואותנו הוציא משם. פרשב"ם שצריך להראות את עצמו כאילו יצא משם, שאף אותנו גאל. והמהר"ם חלאוה ביאר דאל"כ אין אדם מברך על נס שנעשית לאבותיו⁸ [וכדאי' ברכות נד:].

בשר אי"צ להגביה, ולא עוד אלא שנר' כאוכל קדשים בחוץ. פרשב"ם דאינו יכול לומר 'פסח זה'. [דאינו פסח, אלא זכר בעלמא⁹]. ורשב"ם ותוס' [קטו:] ושאר ראשונים הביאו דה"ר יוסף ט"ע תיקן דבשעת עקירת שולחן מגביה הקערה¹⁰. וקודם יסלק ממנו ב' תבשילין, שאסור להגביהם. והראשונים דחו דדוקא כשאומר פסח זה נראה כאוכל

1 ודלא כתוס' [סוכה ג]. שהוכיחו משם דכיון דגזרו חכמים אינו יוצא אף מדאורייתא אלא כפי תקנתם. והביכורי יעקב [תרכה ג] כת' דלדעת תוס' אם אכל מצה בלא להזכיר דברים אלו לא יצא יד"ח מצה. והביכורי כת' דהר"ן פליג רק משום דגבי פסח הא דצריך להזכיר דברים אלו הוה מדרבנן. אבל בסוכות דכתיב בקרא למען ידעו [וכמ"ש הב"ח שם, וכ"כ הב"ח א"ח ח גבי ציצית ותפילין] י"ל דהכוונה לעיכובא, ולא יצא מצווה סוכה [ודלא כפרמ"ג שם].

2 וכן הריטב"א ור"ן [סוכה כח. יב: בדה"ר] הביאו מכאן דהלשון לא יצא יד"ח לאו דוקא, דהא יצא מדאור'.

3 אבל הדרב"מ [תעג יט] העתיק דברי הר"ן, והוסיף אבל ידי הגדה מיהו יצא. ומבואר דנקט דהנידון אי יצא חובת הגדה או לא [ודלא כמלחמות הנ"ל]. וכן הביא הפרמ"ג [א"א תפה] מדברי הר"ן דאין שיעור למצוות הגדה [ויוצא בקידוש]. דאף מי שלא אמר ג' דברים אלו יצא יד"ח מה"ת. [אלא שכאילו לא יצא מה"ת].

4 וכ"כ המאירי לא יצא יד"ח, ר"ל שלא הפליג בספור זה בכדי הראוי אא"כ פירש טעמן של שלש. ולפ"ז אף בזה"ז יש חיוב אמירת 'פסח', ואילו למלחמות שייך רק כשאוכלו.

5 ונקט דהוה מדיני מצוות האכילה.

6 ויל"ד מי שאין לו מצה ומרור, האם רמי עליו מצוות אמירה זו [וכן בזה"ז דליכא פסח]. או דהוה צורה באכילתו. ואפשר דמ"מ חוזר ואוכל כזית אפיקומן, ובכזית זה יצא יד"ח מצווה כתיקונו. ועי"ל דמהני אמירה שלאחר אכילה. אלא עד בן בנו. אך דעת כמה ראשונים ברכות שם דלאו דוקא בן בנו, דכל יוצאי חלציו הם שותפין בנס.

7 ולפ"ז בזמן הפסח צריך להגביה את גופו של פסח. ויש אחרונים שדייקו מדברי הרמב"ם [ח ד] דאף בזמן הפסח אי"צ להגביה. דדוקא מצה ומרור בעינן 'זכר'. [וצ"ע דקרא דואמרתם זבח פסח קאי אגופו של פסח].

10 [ובלשון הראשונים 'סל' שיש בו דברי הסעודה].

קדשים¹¹.

אמר רב אחא ב"י סומא פטור מלומר הגדה וכו'. המרדכי [מגילה תשצח] הביא מכאן דאין הלכה כר' יהודה דסומא פטור מכל המצוות, ולכן בעינן מיעוט בהגדה. וכ"ד רוב הראשונים דק"ל דאין הלכה כר' יהודה.

אמנם בגמ' [קידו' לא. וב"ק פז.] משמע דרב יוסף עצמו נסתפק האם הלכה כר' יהודה¹².

אך רבינו ירוחם [הו' בב"י תעג] כת' דפטור מלומר הגדה, וכמו שפטור מכל המצוות [וכר' יהודה]. [והמשך דבריו הו' בסמוך]. והב"י תמה דאין הלכה כר' יהודה¹³.

ובהג' חש"ל דן ד"ל דהכא איצטריך קרא לפטור, שהרי סומא חייב בלא תעשה¹⁴. א"כ יש לדרוש דכל שישנו באיסור חמץ ישנו בחיוב מצה [וכדדרש' לע' מג: גבי נשים]. ואף חיוב הגדה תלי במצה [וכדאי' בסמוך].

ויש שתי' דסומא מקיים שאר מצוות [אף לר' יהודה], בגדר אינו מצווה ועושה¹⁵. אבל אי נתמעט 'זה', א"כ אינו כלל לקיום מצווה זו.

כתיב הכא בעבור זה וכתוב התם בננו זה וכו'. בפשוטו משמע דהוה גז"ש, וכן רשב"ם [לפני המשנה] קראו גז"ש. והר"ן הק' א"כ מה הגמ' דוחה דהתם הו"ל לכתוב בננו. והר"ן כת' דטעמא בעלמא הוא, כי היכי דדרשינן התם זה פרט לסומין, ה"נ הכא. ומש"ה מהדרינן דלא דמו דהכא אצטריך.

מאן דאמר אגדתא בי רב יוסף וכו'. מבואר דאומר ההגדה מוציא את שאר בני הבית, מדין שומע כעונה^{16, 17}.

שם. תוס' [עירובין צו.; ר"ה לג.] דייקו דהנידון האיך הוציאו בר חיובא, אבל ל"ק האיך אמרו הגדה ובירכו¹⁸. ותוס' דנו להוכיח מזה דאף מי שפטור מהדבר יכול לברך [וה"ה נשים]. ותוס' דחו ד"ל דסומא חייב מדרבנן. ואף לר' יהודה דסומא פטור ממצוות, תקנו רבנן לחייבו¹⁹. וכן בסוגיין אף דדרשי' 'זה', מדרבנן חייבוהו.

אבל הרמב"ן [קידו' לא., בשם בעל התוס'] הביא מסוגיין דרב אחא ב"י פטר את הסומא מהגדה, ואף מדרבנן²⁰.

קסברי רבנן מצה בזמן הזה דרבנן וכו'. מבואר בגמ' דלהך מ"ד סומא בזה"ז יכול להוציא אחרים. ותוס' [שם ושם] הביאו דסומא חייב מדרבנן, ומש"ה סומא המחוייב דרבנן מוציא בחיוב הגדה בזה"ז דרבנן. ותוס' דחו ד"ל דאף מדרבנן סומא פטור, והוה רשות. ואפ"ה רשות מוציא חיוב דרבנן²¹.

והגמ' [בסמוך] דוחה דאמרי' כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון. ואינו יכול להוציא אחרים. [ע' בסמוך].

ותוס' [מגילה יט: וכ"מ] הביאו דמבואר [ברכות כ:]: דבן מוציא את אביו בברכה"מ, היכא דהאב אכל שיעור דרבנן. דאתי דרבנן ומפיק דרבנן. ותוס' הק' דמ"מ מבואר דאינו מוציא את אביו

11 ועיקר החסרון אינו מחמת הגבהה, אלא כשאומר 'זה'.

12 ואפ"ה הוציא את בני ביתו, ע' בסמוך.

13 והרדב"ז [ד נט (אלף קלא), והו' במג"א תקפט א] כת' שבדק בפוסקים ובמפרשים, ולא מצא חבר לרבינו ירוחם שפסק כר' יהודה [ותוס' שרבינו ירוחם הביא קאי בדעת ר' יהודה, ולא פסק כן].

14 וכמ"ש הפרמ"ג [בפתיחה כללית ח"ג כט.]. [והאחרונים האריכו בזה, ואכמ"ל].

15 [ועד"ז כת' בס' מעתיקי שמועה בשם הגרי"ז].

16 אך יש שדנו דאינו בגדר שומע כעונה, אלא דצורת אמירת ההגדה והגדת לבנך דרך שאלה ותשובה. והבן יוצא במה שאביו מספר. אלא דמ"מ מבואר בסוגיין דבעי' שהמספר יהא בתורת סיפור, שיחשב ששמע 'סיפור' של חיוב.

17 ויש שהעירו דגדר סיפור יצ"מ דרך שאלה ותשובה, ומבואר דשייך שומע כעונה להחשב דרך שאלה ותשובה [ויל"ע מיסוד הבית הלוי דל"מ שומע כעונה להחשב בקול רם, הו' לע' צט:].

18 [ברכת אשר גאלנו].

19 ותוס' כת' דאף דלא חייבו נשים מדרבנן. דסומא הו' ממין בר חיובא. ועוד שלא יראה כעכו"ם אם היה פטור מכל מצות. [וטעמים אלו אליבא דר' יהודה בכל התורה. אבל לסוגיין דהוה פטור מסויים להגדה, צ"ב אמאי חייבוהו].

20 והרמב"ן כת' דאף דלר' יהודה חייבוהו מדרבנן בכל המצוות [וכנ"ל], דאל"כ הוה כגוי. אבל לר' אחא דפטור בחדא מצווה, לא חייבו רבנן.

21 ולא אמרי' דאינו מחוייב בדבר. [דסומא רשאי להכניס עצמו לחיוב זה].

ותוס' בעירובין כת' כמו קטן שמוציא את אביו כשאכל שיעור דרבנן.

במגילה והלל, ואף דהוה דרבנן²². ותוס' תי' דלא אתי תרי דרבנן [קטן במגילה] ומוציא חד דרבנן²³. ודוקא היכא דהקטן אכל כדי שביעה מהני חד דרבנן להוציא את אביו [שהוא חד דרבנן]. [אבל קטן שאכל שיעור דרבנן הוה תרי דרבנן, וחייב קליש ואינו פטור²⁴].

אך **תוס'** הקשו דבסוגיין מבואר דסומא בזה"ז שהוא תרי דרבנן, מוציא אחרים. ולא אמרי' דלא אתי תרי דרבנן ומוציא. וי"ל דסומא עדיף מקטן, שהרי נתחייב כבר מדאורייתא. משא"כ בקטן. ומשמע דתוס' העמידו דוקא בפיקח ונסתמא²⁵, דכבר נתחייב. [וכן הביא הטור"א שם בכוונת התוס'].

ותוס' [מגילה כד. ד"ה מי] כת' עוד דסומא²⁶ הוה גדול ובר דעת עדיף מקטן²⁷.

ותוס' [הנ"ל] הביאו מסוגיין דסומא מוציא אחרים [ועדיף משאר חיובי דרבנן]. אבל **הריטב"א** [קידו' לא. בשם ר"י] הביא [להיפך] דמבואר הכא דאינו מוציא אחרים אפי' בברכות ומצוות דרבנן, דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון [וכמסקנת הגמ']. והר"י ביאר דהא דפורס על השמע [ומוציא אחרים במצווה דרבנן], ה"מ בדבר שאין לו עיקר מה"ת²⁸. אבל הגדה דעיקרו מדאורייתא [בזמן הפסח], כעין דאורייתא תקון. [וכן הטור"א [מגילה שם] דחה לדברי התוס', דלמסקנא אמרי' דכעין דאורייתא תקון. ואינו יכול להוציא יד'ח].

מצה בזה"ז דרבנן. מבואר דמצוות סיפור יציאת מצרים תלי במצוות מצה, ומי שאינו מחוייב במצה ל"ש אצלו הגדה. וע"פ **המכילתא** דדרשי' בעבור זה וגו' לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך.

והאחרונים דנו מי שאין לו מצה, האם מחוייב בהגדה²⁹. או דילמא תלי בזמן חיוב מצה³⁰.

והרמב"ן [סה"מ שכחת העשין טו בסופו] משמע דמצוות סיפור יצ"מ שייך למצוות אכילת הפסח. **והמהר"י פערלא** [עשה לג] תמה דבסוגיין מבואר דסיפור יציאת מצרים בזה"ז דאורייתא, אף דליכא קרבן פסח³¹.

קסבר וכו' כעין דאורייתא תיקון. **פרשב"ם** כשם שבזמן הבית פטור, ה"נ בזה"ז [סומא] פטור, ואינו מוציא יד'ח. **הטור"א** [מגילה כד.] דייק דסברת התרצן דמצה בזה"ז דרבנן, וחייבו סומא מדרבנן, ואף דבזמן הבית פטור [ואף אינו חייב מדרבנן]. ובזה דוחה הגמ' דכעין דאורייתא, ואף בזה"ז פטור.

והטור"א תמה דמאי ס"ד דבזמן הזה סומא חמיר יותר מבזמן הבית. אין זה אלא כעין יציבא בארעא וכו'³².

22 **והרשב"א** [מגילה יט:] הביא י"מ שהקילו בברכת המזון. דהוי חומרא יתירא שדקדקו עליהן עד כזית ועד כביצה. [וכת' דהוא דוחק].

23 ומש"ה במגילה וכדו' דכל החיוב מדרבנן, ל"מ להוציא.

24 וכע"ז מצאנו [תוס' חולין ד. ע' תוס' לע' ו:] מקדש בחמץ שהוא תרי דרבנן [דלא אמרי' דנחשב עיקרו דאורייתא]. אבל **הטור"א** [שם יט:] האריך להוכיח דלא מצאנו חילוק [בשאר דיני התורה] בין תרי דרבנן או חד דרבנן. **והטור"א** כת' לפרש דרק בשעה שהקטן יוצא יכול להוציא אחרים. אבל כשכבר יצא יד'ח אינו מוציא אחרים. דבקטן לא שייך ערבות.

25 [וכ"מ בראשונים [קידו' לא.] ע"פ המדרש דרב יוסף ורב ששת היו פקחין מעיקרא. אבל החיד"א הביא צד שלא ראו מאורות מימיהן].

26 ועפ"ז **תוס'** ביארו דסומא יכול להוציא בפריסת שמע, אף דהוה תרי דרבנן [דכל פריסת שמע הוה מדרבנן].

27 **ורבינו ירוחם** כת' דכיון דאפשר לבא לידי חיוב אם יתפקח, מש"ה מוציא אף המחוייב מדאורייתא. [וצ"ב דאף חש"ו, הקטן סופו לגרול. והחרש ושוטה יכולים להתפקח. וצ"ל דהשתא לא שייכי בצווי כלל. א"נ דהוה מין אחר, וכדברי התוס'].

28 אבל **הרשב"א** [מגילה שם] כת' [להיפך] דהיכא שעיקרו דרבנן קיל טפי, ואינו בר חיובא כלל. אבל קטן ברכה"מ עיקרו דאורייתא, הילכך דינא הוא שיוציא אף אביו שאכל שיעור דרבנן.

29 **והגר"פ** [שם] דייק מדברי **הרשב"ץ** [בהגדה של פסח] דאינו חייב, שהרשב"ץ כ' דמצה זו שייך לעיקר ההגדה, וע"פ המכילתא הנ"ל.

30 וכ"כ **הפרמ"ג** [תפח מ"ז בסופו] דאף מי שאין לו יין מצה ומרור חייב בהגדה מדאורייתא. וציין דהס"ז [תס א בסופו] הביא מעשה כה"ג. וכן **הגר"פ** הביא דסתומת הפוסקים דאף מי שאין לו מצה חייב בהגדה. והביא דכ"מ **התה"ד** [קלז] דלא יתחיל הסדר מבער"י דמצוות ד' כוסות והגדה צריך בשעה שיהא ראוי למצה ומרור [והביא דיכול מבער"י, בשעה שמונחים לפניו. והא אף מבער"י יכול להניח מצה ומרור. אלא דדרשי' בשעה שראוי שיהא מונח לפניו].

31 וכת' דאולי ט"ס היא ברמב"ן, וצ"ל עם מצוות מצה. [וע"פ הנ"ל].

32 אמנם לכא' י"ל דגדר החיוב בזה"ז לא תלי 'בעבור זה', שהרי ליכא מצה [מדאורייתא] לפנינו. והוה דין סיפור בעלמא. ומש"ה אין לחלק בין סומא לאחר. [וזה דוחה הגמ' דכעין דאורייתא תקון, דגדר התקנה ע"פ הגדרים בדאורייתא. וכקו' הטור"א].

והטור"א ביאר [ל"ד רשב"ם] דכוונת הגמ' דאף דמחוייב מדרבנן, אינו יכול להוציא מי שמחוייב מדינא. דכעין דאורייתא תקון. [וכדברי הריטב"א הנ"ל].

ויש אחרונים שפי' כן אף בכוונת רשב"ם כשם שבזמן הבית יש לו דין פטור [מדאורייתא], ומש"ה אינו מוציא אחרים [אף דחייב מדרבנן]. ה"נ בזה"ז חיובו קיל, ואף שרבנן חייבוהו אינו מוציא אחרים יד"ח³³.

[ולתוס' [עירובין ור"ה הנ"ל] יל"ד מהו המסקנא בסוגיין, דכעין דאורייתא תקון. אי הדרי' דכל סומא אינו יכול להוציא אחרים יד"ח. ואפשר דהוה סברא דוקא לר' אחא ב"י דיש פטור מסויים סומא בהגדה. אבל לר' יהודה בכל התורה, רבנן חייבוהו. ועי"ז יכול להוציא אחרים יד"ח³⁴].

ורבינו ירוחם [יג א, הנ"ל] כת' דסומא פטור מלומר הגדה כמו שפטור מכל המצות [כר' יהודה]. וכת' דמ"מ חייב בכל המצוות מדרבנן. וכת' דבסוגיין מבואר דלמ"ד מצה בזה"ז דרבנן יכול להוציא הרבים יד"ח, דאתי דרבנן ומוציא דרבנן. והאחרונים תמהו דמסקנת סוגיין דלר' אחא ב"י אינו מוציא אחרים, דכעין דאורייתא תקון.

ובשר"ת שער אפרים [כז] ביאר דרבינו ירוחם לא פסק פסק כר' אחא, אלא שפסק כר' יהודה דסומא פטור מכל המצוות³⁵, מדרבנן חייבוהו [וכתוס' הנ"ל]. ומוציא אחרים יד"ח, כיון דהוה ממין חיוב [וכתוס' הנ"ל]. ולא קאי אסוגיין כלל³⁶.

דף קיז.

א"ר חסדא הללויה וכסיה וידידיה אחת הן. פרש"י ורשב"ם [הוד' לע'] כלומר תיבה א' היא ואינה נחלקת לב'. משמע דהנידון בסוגיין האם להניח רווח בתיבות אלו. ורשב"ם [בהמשך דבריו] מבואר דהביאו ראיה מהא דתחילתו בסוף שיטה, והמשיך בשיטה שאח"כ.

והתה"ד [פסקים קפח] דן האיק כותבים שם ידידיה בגט, אם להניח רווח ביניהם. והביא דנח' בזה בסוגיין. ודן האיק קי"ל. והתה"ד כת' ד"ל דכל הנידון אי ירצה לחלקו לב'. אבל כר"ע מודו דרשאי לכותבו א"י³⁷.

ובגמ' [חולין סה]. מבואר דשם מתחלק לב' תיבות, כגון כדר לעומר. אבל אינו מחלקו לב' שורות³⁸. [וכ"פ השר"ע [אה"ע קכט לב] דרשאי לחלק שם לב' תיבות. ודוקא שם הסובל לחלקו, וכגון כדרלעומר ועמנואל. אבל לא יחלקו לב' שיטין].

כסיה. היינו הפסוק [ס"פ בשלח] כי יד על כס יה. ובמסורת שלנו הוא ב' מילים, דקי"ל כרבה' דרחביה לחוד³⁹.

לפיכך ידיד חול, יה קודש. דהוה ב' תיבות. אבל למ"ד דהוה תיבה א' מבואר ברשב"ם [הוד' קטז]: דאינו שם קדוש כלל. ובהג' מהר"ב רנשבורג ביאר דרך הכתוב לסיים התיבה באותיות י וה. [ואינו כולל הזכרת השם כלל. וכן ריב"ל בסמוך דרש הללויה, הילולים הרבה⁴⁰].

אבל המאירי משמע דאף למ"ד תיבה א' אותיות השם קדושות. דהמאירי כת' דמ"מ אין בזה נפק"מ, דאף למ"ד דהוה תיבה א' קי"ל [שבועות לה:] דכל הנטפל לשם לפניו נמחק⁴¹.

הלל זה מי אמרו וכו'. הרמב"ם [סה"מ שורש א] הוכיח דע"כ קריאת ההלל אינו חיוב

33 [וזה הגדר דתרי דרבנן אינו מוציא, דכעין דאורייתא תקון. ובזמן הבית לא היה ראוי להוציא].

34 ומש"ה שפיר הביאו תוס' מסוגיין אף למסקנא. [ומיושב ק' הטור"א והריטב"א].

35 [ודלא ככל הפוסקים שפסקו דלא כר' יהודה].

36 והאחרונים הוסיפו דרב יוסף [ב"ק פז]. נסתפק האם הלכה כר' יהודה. ואפ"ה מוציא אחרים יד"ח. ואף דלא דרש פטור 'זה' כר' אחא, מ"מ פטור מכל עשה שבתורה [לר' יהודה]. והאיך הוציא אחרים יד"ח. ועי"כ כר' ירוחם.

1 דהלכה כר' יוחנן נגד רב. [ויל"ד דרבה או רבא הוה בתראי]. ועוד דן מה דעת ריב"ל [בסמוך], אי אמרי' ידידיה הוה כמו הללויה.

2 [והביא ראיה מבית היענה, ועי' גר"א שתמה על ראייתו].

3 ויש לדון בכוונת הגמ' האם באמת הוה תיבה א', אלא דרשאי להניח רווח באמצע תיבה היכא דסובלו [וכ"ה לשון השו"ע]. או דבאמת הוה ב' תיבות, אלא כיון דהוה שם דבר, יש כלל בצורת כתיבה דאינו ראוי לחלק שם דבר לב' שיטין [ולכאור' כ"מ בגמ' שם].

4 בגיר' דידן רב אמר אחת, ורבה אמר מרחביה בלבד. אבל י"ג [וכן העתיק המהרש"ל בהל' גיטין] דרבא אמר א', ורב אחר מרחביה בלבד. והתו"ט [סוכה ד ה] היפך הגיר', רב אמר א', ורבא אמר מרחביה [כגיר' דידן, אלא דגרס רבא במקום רבה. והאריך בזה].

5 והתו"ט [סוכה ד ה] והמנחת שי הביאו כן מכמה מקורות. והמנחת שי הביא דמצא בחומש כ"י קדמון למערבאי כסיה מלה חדא [כר' יוחנן], למדנחאי כס יה תרין מלין [כמסקנת הבבלי, דבתראי].

6 ובשר"ת תשב"ץ [א קעז] דייק דלמ"ד אינו נחלק לב' הוי כולו חול. דליכא למימר דהוי כלו קדש לפי שכל המחובר לשם וקודם לו אינו קדש לפי שלא קדשו השם.

7 [ואף דכמה שמות בני אדם כוללין אותיות י'ה וא"ל, הוה לרמז בעלמא. אבל עיקר התיבה שם האדם].

8 ופליגי ידידיה, שאמר שבה לרמז לשם י'ה. [ומבואר בגמ' דלהך מימרא דכולל שם ושבח פליג והוה ב' תיבות].

9 ודעת ת"ק בברייתא דהטפל לשם בין לפניו ובין לאחריו נמחק. ואחרים פליגי דלאחריו כבר קדשו השם. [אבל לפניו לכר"ע נמחק].

מדאורייתא¹⁰, דההלל הוה שבחים שדוד שיבח בו. והרמב"ן [שם עמ' לד- לו] האריך לדחות. והרמב"ן הק' דאף דהוה בספר תהילים, שמא משה חיבר מזמורים אלו, כמו הרבה פרקים בתהילים. וכדאי' [ב"ב יד:] דודו תיקן ספר תהילים ע"פ אדם הראשון ואברהם וכו', וכלל כל שירות שנאמרו לישראל ברוח הקודש.

והרמב"ן כת' עוד ד"ל דעיקר החיוב מדאורי' שיאמרו שירה. ובא דוד ותיקן להם את לשון ההלל. דומי' דתפילה, דהרמב"ם כת' דמדאורייתא חייב להתפלל בכל יום. אבל נוסח התפילה וזמנו תקנו אח"כ. וכן שיר על הקרבנות, שהוא מדאורי' [ערכין יא.]. והיו אומרים שירות דוד [וכדאי' תמורה ט:]. וכן ברכה"מ דאורייתא, ומשה ויהושע תקנו את הברכות. וע' בסמוך.

נביאים שביניהם תקנוה על להן לישראל וכו'. דעת הרמב"ם [הנ"ל] דהלל הוה תקנה דרבנן. וכ"כ הרמב"ם [חנוכה ג ו] דקריאת הלל לעולם מדברי סופרים. והראב"ד השיג דיש בהם עשה מדברי קבלה, דכתיב [ישע' ל כט, וע' ערכין י:]: השיר יהיה לכם כליל התקדש חג¹¹. [וה"ה דחה דהך קרא אסמכתא. והכס"מ תמה דליכא קו' כלל, דאף אי הוה דברי קבלה, עכ"פ אינו דאורייתא. ויקרא דברי סופרים].

וה"ה כתב דבאמת אי' בסוגיין דנביאים שביניהם תקנו הלל על כל צרה שנגאלים ממנו אבל לאומרו בימים קבועים הוא מדבריהם.

והגר"ז [הל' חנוכה] ייסד דיש ב' גדרים בהלל, בתורת שירה ובתורת קריאה [ע"פ דברי רב האי גאון הו' ברין קיח]. וביאר דהרמב"ם כת' דקריאת ההלל הוה מדברי סופרים, שהוא דין מסויים דוקא דרך קריאה. וקריאת כולו מעכבת. ואילו תקנת הנביאים הוה דין 'שירה'. [ויתבאר עוד לק' קיח].

והרמב"ן [סה"מ שם] כ' דאפשר דחיוב הלל הוה הלכה למשה מסיני¹², או אפשר שהוא בכלל השמחה שנצטוונו בה ביו"ט¹³. דומי' דמצות שיר על הקרבנות¹⁴. והביא דדרשי' [ערכין יא.]. מניין לעיקר שירה מן התורה, דכתיב תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב, עבודה שהיא בשמחה ובטוב לבב זו שירה. וא"כ יש לדרוש אף ביו"ט, דנתרבו כל מיני שמחות, אף השירה מכללם. אך הרמב"ן הביא דבגמ' [ברכות יד.]. משמע דחיוב הלל הוה מדרבנן. וכת' דאפשר דקאי אחנוכה.

והשאג"א [סט] האריך להוכיח דחיוב הלל אינו מדאורייתא¹⁵.

והשאג"א הק' דאת"ל מחוייב בקריאת הלל משום 'ושמחת', א"כ אמאי אשה אינה חייבת. דהא חייבת בשמחת החג [וכדאי' קידו' לד., לע' קט.]. אלא ודאי דאינו חייב בהלל מדיני שמחה¹⁶. [והשאג"א העלה צד דמדאורייתא מחוייב בשירה בעלמא [מדין שמחה]. וחכמים תקנו קריאת ההלל. אבל נשים הניחו אדין דאורייתא¹⁷, וחייבות לשורר איזה שיר. ודחה דלא מצאנו כן¹⁸].

ובגמ' [תענית כח:] אי' זאת אומרת דהלל דר"ח לאו דאורי'. וקצת משמע דהלל דמועדים דאורייתא. והלח"מ דחה דבחנוכה ומועדים יש לזה סמך מדברי קבלה, ואילו ר"ח אין לו סמך כלל.

ועל כל צרה וכו' וכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן. פרש"י כגון חנוכה. משמע דחיוב הלל לכל הדורות בחנוכה הוה בכלל תקנת הנביאים. אבל הרמב"ם [הנ"ל] כת' דהוה מדברי סופרים.

10 והרמב"ם דחה בזה ל"א [בה"ג] שמנו קריאת הלל במנין המצוות. [וכוונת הרמב"ם ע"פ הגמ' סוף מכות דמשה רבינו מסר תר"ג המצוות. ואילו הבה"ג מונה אף נר חנוכה ומצוות דרבנן. ואכמ"ל].

11 והרמב"ן [סה"מ] ביאר דהנביא אמר שישירו לאל המושיע אותם מיד שנחרב, כאשר הם משוררים בליל אכילת הפסח, שהיו משוררים בקול גדול כמו שאמרו [לע' פה:] כזית פסחא והלילא פקע איגרא.

12 והשאג"א כת' דדבר תימה הוא לומר דהוה הלכה למשה מסיני, דלא אישתמיט הגמרא להשמיענו זאת בשום דוכתא.

13 והמגילת אסתר [שם] דחה דאין חיוב בכל אופני השמחה. [ויכול לקיים שמחה בדבר אחר]. והשאג"א [סט] דחה דבריו. והשאג"א כת' עפ"ז באמת יש חיוב ללמוד תורה ביו"ט דכתיב פקודי ה' ישרים משמחי לב. [ויל"ד אי יש איזה שיעור בחיוב זה].

14 וכדכתיב וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם. כי עיקר השירה בפה וכלי לבסומי קלא הוא [ע' ערכין י:; סוכה נ:]. ונצטוונו בשמחת השיר על הקרבן, ושלא בשעת הקרבן בכלל השמחה.

והרמב"ן כת' דאף דאין חיוב הלל בר"ח בגבולין [ובמקדש חייב בשירה], מפני שאינו מקודש לחג ואינו טעון שירה. ונפק"מ כשיש ספק.

15 והשאג"א ביאר דאין חיוב שירה מדין שמחה. דהשמחה גורמת לשירה שתבא אחריה [והיא קדמה לה]. והשירה אינה גורמת לשמחה. [יל"ד מהגמ' בסמוך גבי מנגן]. והשאג"א כת' דמ"מ חייב ללמוד תורה בחג, דדברי תורה משמחי לב איקרו, שהם משמחים גרמא [ורבנן לא חייבו].

17 דהוה מצוות עשה שהזמן גרמא [ורבנן לא חייבו].

18 וכת' דכיון דחכמים ייחדו שירה זו לאנשים, אף לנשים נמי. דכיון דחייבות בעיקר שירה אין סברא לפטור את הנשים מקריאת הלל, כיון דשוין הן בעיקר שירה מה"ת. ועוד דלא אישתמיט הגמ' בשום דוכתא להשמיענו דנשים חייבות לומר איזה שירה ביו"ט במקום הלל של אנשים. [ועוד יל"ד דמ"מ מחוייבת בעיקר החיוב, ואמאי לא תוכל להוציא איש יד"ח. אף דאין לה חיוב דוקא בצורה זו].

והגר"ז [הנ"ל] ביאר דתקנת הנביאים הוא בשעה שנגאלו, דרך שירה. אבל לדורות תקנו בימים קבועין והוה מדברי סופרים.

והביא דבה"ג כ' דהיכא שאירע להם צרה ונגאלו אז יכולים כל ישראל יחד לומר הלל. ובעי' דוקא כל ישראל יחד¹⁹.

אבל המאירי [כאן] כת' דאף יחיד שאירע לו צרה ונגאל הימנה רשאי לקבוע הלל לעצמו באותו יום בכל שנה, אלא שאינו מברך עליו.

אפשר ישראל שוחטין פסחיהם ונוטלין לולביהם. הרמב"ן [סה"מ שם] הוכיח מכאן דהלל דאורייתא, דאם הוא תקנ"ח למה יתמה אפשר שחטו וכו' ולא אמרו שירה. ואין זו קושיה על מי שיתן אותה התקנה, אי דוד תיקן ב"ד האחרון. וראוי שנייחס תקנה זו לאנשי כנה"ג שמתקנין תפלות וברכות.

והאחרונים הביאו מכאן דבסוכות גדר חיוב הלל על המצווה, ולא רק משום עצם היום.

שם. אפשר ישראל שוחטין פסחיהם וכו'. וכדאי' [לע' סד.] דבשעת שחיטת הפסח היו קוראים הלל²⁰. ותוס' [שם] הק' דק"ל דאין אומרים שירה אלא על היין, א"כ האץ שייך שירת הלויים על שחיטת הפסח [דליכא נסכי יין]²¹. ותוס' תי' דבשעת הקרבת קרבן אין אומרים שירה אלא על היין. אבל הכא לא הוה בשעת הקרבה. וכה"ג שייך שירה בלא יין.

והגר"ז כ' דלא הוה בגדר קריאת הלל, וצריך כל לשון ההלל בדוקא. אלא הוה בגדר שירה. וכדאי' [שם] דכת' שלישית לא סיימו הלל²².

ובמס' סופרים [כ ט, הו' ברמב"ן וש"א"ר קיח.] אי' דמצוה מן המובחר לקרות את ההלל בביהכ"נ²³, ולברך ולאומרן בנעימה. לקיים מה שנאמר ונרוממה שמו יחדיו. ומש"ה כשהוא קורא אותו בביתו אי"צ לברך, שכבר בירך ברבים [ע' לק' קיח].

והמכתם הביא בשם מס' סופרים דהיו קוראים הלל בביהכ"נ בין מנחה למעריב²⁴, זכר להלל שהיו קוראים בשחיטת הפסח²⁵. [אך מדברי הרמב"ן מוכח דהוה חיוב בפנ"ע, מלבד הלל דעשיית הפסח²⁶.]

ובמס' סופרים [שם ברישא] אי' דב"ח ימים ולילה א' גומרים את ההלל²⁷. והראשונים דנו דבברייתא [ערכין י.] אי' רק י"ח ימים. והרמב"ן תי' דלא הוזכר כיון דהוה הלל של עשיית מצווה, תדע דלא הוזכר הלל של עשיית הפסח. ועוד דהברייתא באה למנות הימים.

אבל הראשונים הביאו דבתוספתא [כאן] אי' דבני העיר שאין להם מי שיקרא הלל הולכים לביהכ"נ וקורין פרק ראשון וכו' ואוכלים ושותין וחוזרין וגומרין. ואם א"א להם, גומרין בתחילה. [ומשמע שרק במקום שאין יודעים וא"א להם קוראים בביהכ"נ].

והשו"ע [תפז ד] פסק לגמור ההלל בציבור בביהכ"נ בנעימה בברכה תחילה וסוף [וכמס' סופרים]. והרמ"א כתב שאין נוהגין כן. והגר"א ביאר דס"ל שלא נתקן לבקיאין. ע"פ התוספתא.

ד"א פסל שלל מיכה וכו'. פרש"י בימי דוד²⁸, וישראל אומרים כמוהם יהי' עושיהם. אלא ודאי נתקן מעיקרא.

19 וביאר בזה הלשון דב"ח ימים יחיד גומר את ההלל. אבל ציבור [דהיינו כל ישראל] ל"צ ימים מסויימים. ורבינו יונה [ברכות ח. בדה"ר] ביאר דתקנו כשהיה הקב"ה עושה עמהם נס, יעשו יום טוב ואומרים הלל בברכה [על שלא היו גומרין אותו]. וכת' דעיקר התקנה לא היתה אלא בנס שנעשה לכל ישראל דכתיב וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורך אתכם והרעותם וגו' אבל בנס שנעשה ליחיד לא התקינו לומר הלל. [וכדאי' שם יחיד לא יתחיל].

20 תוס' [שם] פי' דהלויים קראו הלל [והביא דכ"ה בתוספתא]. אבל רש"י כת' דקאי אכיתות. משמע דהישראלים קראו להלל.

21 ולכא' מבואר בקו' התוס' דהך הלל הוה מדיני שירת הלויים על הקרבן. ולא מגדרי קריאת ההלל. [ויל"ד אי בתי' חזרו בהם].

22 ואילו בקריאת הלל מעכב זה את זה. וחייב לסיים את כולו.

23 [ובמסכת סופרים לפנינו המילה בביהכ"נ חסר]. ובמס' סופרים אי' בב' לילות של גלויות. [ויל"ד אמאי הביאו מנהג זה דוקא בגלויות].

24 ולכא' איירי מבע"י שהוא זמן שחיטת הפסח.

25 [ועפ"ז אפשר דתחילת המנהג בביהכ"נ במקום שאין פסח. אבל בזמן הבית היו קוראין במקדש בזמן עשייתו. ויל"ד אי מהני ברכת הלל דעשייתו {כמה שעות קודם} לפטור אמירתו בלילה. ועוד יל"ד דהלויים היו קוראים, ולא המקריבים. ועכ"פ רק השליח שעושה את הפסח היה שם, ולא שאר בני החבורה].

26 דהרמב"ן תי' דהגמ' לא דהזכרה הלל שכל מעשה [ומש"ה לא הביאו הלל בביהכ"נ דליל פסח], וכמו שלא הביאו הלל על עשיית הפסח. [ומבואר דאינו אותו חיוב הלל].

27 והרמב"ן כת' דכיון דהוה מהימים שגומרים את ההלל צריך לברך. [ומשמע דכוונתו להוכיח דהוה בגדר קריאת הלל דעלמא].

28 והאחרונים הק' דבפסוק [שופטים יח לא] אי' דפסל מיכה היה כל ימי היות בית האלקים בשילה. ובפשוטו משמע

והמהרש"א [ח"א] הק' דפסל של מיכה היה ג"כ על הים. ותי' דבנים היה בסתר ביד מיכה. אבל בימי דוד היה פסל מיכה מפורסם.

כי הא דרבה מקמי דפתח לרבנן אמר מילתא בדיותא וכו'. המהר"ל [מנהגים, ליק' פג] הביא שמעידין על ר"ת כשהיה רוצה ללמוד תמצית מהלכה חמורה היה נותן לפניו תל של זהובים לשמוח בהן ונתרחב לבו ולמד בכח.

משה וישראל אמרו בשעה שעלו מהים. המהרש"א [ח"א] הקשה דביציאת מצרים עדיין לא נבחר אהרן, ואיך אמרו יאמרו נא בני אהרן. ויש לישב. ויש שתי' דנאמר ברוה"ק. והעיון יעקב תי' דעיקר ההלל אמרו, אבל הוסיפו פסוקים אלו אח"כ.

ראב"ע אומר חזקיה וסייעתו וכו'. האחרונים [מהרש"א ח"א] הקשו שדוד חיבר ספר תהילים, והיה כמה דורות לפני חזקיה²⁹. ולפרש"י נחא, דאף הם אמרוה. אבל לפרש"ם משמע דנתקן על ידם. והא דוד סידר ס' תהילים. ויל"פ דדוד אמר כן ברוח הקודש, ע"פ מה שעתידים להודות. ועוד יש שפרשו שהם הוסיפו כן על ספר תהילים.

ריה"ג אומר מרדכי ואסתר אמרוהו וכו'. המצפ"א הק' דאי' בברייתא³⁰ [מגילה יד, ערכין י:]: דלאחר שנתקדש הארץ אין אומרים הלל על נס בחור³¹. ותי' דהך מ"ד ס"ל דבטלה קדושת הארץ בחורבן הראשון, א"כ שוב שייך הלל בחור³² [וכ"ה בגמ' שם לאידך מ"ד³²].

תודה"ה ג' שעומדים. ועוד³³ דאמר' במדרש קמ"ז מזמורים יש בס' תהילים וכו'. [כוונת התוס' דאי הוה פרק בפנ"ע יש פרק מיותר]. וצ"ב דבס' תהילים למסורת דידן יש קמ"ז מזמורים. ואף אי אינו מזמור בפנ"ע יש קמ"ט³⁴.

דף קיז:

וצריך שיזכיר יצ"מ בקידוש היום. פרש"ם בין בכוס ובין בתפילה של שבת וכו'. והתוס' ר"ד כת' דבקידוש על הכוס בשבת אומרים זכר למעשה בראשית. אבל בתפילת שבת לא נהגו להזכיר יצ"מ. ובדברי רשב"ם משמע דנהג להזכיר יציאת מצרים אף בנוסח התפילה. והמחזור ויטרי והכלבו [הו' במראה כהן] הביאו בלשון התפילה דאמר' זכר ליציאת מצרים¹. אבל בדברי שאר ראשונים [ונוסח התפילה של הרמב"ם, והנוסחאות דידן] לא הוזכר יציאת מצרים בתפילה².

והתוס' ר"ד תמה דעיקר הקידוש מה"ת הוה בתפילה³, ולמה לא ניתקן להזכיר יצ"מ בתפילה⁴.

המנח"ח [לא] והביא"ה [רעא א] הק' על דברי המג"א [רעא א] שנקט שבתפילה יוצאין יד"ח

דלאחר חורבן שילה, בטל פסל מיכה. ואילו בסוגיין מבואר דעדיין היה עד ימי דוד. אך בפסוק [שם ל] אי' עד גלות הארץ, ופרש"י בימי סנחריב. אבל הרד"ק [שם] פי' עד גלות חורבן שילה. [והמל"ה כת' דמסוגיין מבואר דהוה בימי דוד, וכדעת רש"י הנ"ל].
29 [וכן מ"ד בסמך חנניה מישאל ועזריה, ומ"ד מרדכי ואסתר]. ועוה"ק המהרש"א למ"ד יהושע ודבורה, הא הוזכרו י' זקנים שע"י נתקן ס' תהילים, והם לא הוזכרו.
30 ולכא' י"ל דריה"ג פליג אהך ברייתא.
31 ולחד מ"ד בגמ' [שם] מש"ה לא תקנו הלל בפורים. [ולאידך מ"ד קריאתה היא במקום הלל]. [ויל"ד דהתם קאי אתקנה קבועה של הלל, ואפשר דבשעתו שפיר אמרי'].
32 [שלא יקשה עליו מהברייתא]. דאילו למ"ד דמש"ה לא אמרי' הלל בפורים ס"ל דאף בזמן מרדכי ואסתר לא אמרו הלל. [והמצפ"א הוסיף דתלי במח' אי קידשה לעתיד לבא].
33 ותוס' הק' דלא יתכן שיהא המזמור ב' פסוקים. וצ"ב מנ"ל.
34 ותוס' הביאו כן מימי שנותיו של יעקב. ובש"ת תשובה מאהבה [א קיא] כת' ליישב [על צד הדוחק] דיעקב חי קמ"ז, והקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום, והוה חוץ מיום שנוולד וחוץ מיום שמת. וכיון דיום א' בשנה נקרא שנה הרי כאן קמ"ט. [והביא כע"ז מהמהרש"א ח"א יבמות מט.]. [וה"נ מש"כ תוס' דתהילים הוה קמ"ז מזמורים היינו חוץ מהראשון ואחרון]. {אך סיים דאין הדברים נראים להעלותם לשם גבוה ולא יעלו לריח ניחוח}.

- 1 והמר"א כת' דעפ"ז אף בברכת מעין ז' לכא' נהגו להזכיר יצ"מ. ועפ"ז ביאר דברי הירושלמי [הו' בתוס' קו:]: דבמקום שאין יין, יורד הש"צ ואומר מעין ז' במקום קידוש לאורחין. וע"כ יזכיר ג"כ יצ"מ.
- 2 ויש שפי' דתקנו שלא להזכיר יציאת מצרים בנוסח התפילה כיון דתקנו דאין קידוש אלא במקום סעודה, וחייב לחזור ולקדש על הכוס. [ואפשר דבנוסח הקדום היה מוזכר בתפילה, והקדמונים בטלו שלא להזכיר, שלא יצא קידוש מדאורייתא, אלא כתיקון חכמים על הכוס ובמקום סעודה].
- 3 ומשמע מדבריו דתקנת התפילה הוא לקיים מצוות תפילה. [וקצת משמע דהק' אמאי לא תקנו לכתחילה, אבל בדיעבד אינו מעכב. ומקיימים מצוות הזכרת זכר ליצ"מ על הכוס, אלא דהק' אמאי לא הזכירו אף בעיקר הקידוש].
- 4 גז"ש בשבת גמרי' לה, וימים טובים גמרי' משבת, ואמאי ביו"ט אמרי', ובשבת לא אמרי'. [ומבואר מדברי דביר"ט ילפי' מה מצינו משבת. ואילו רשב"ם כת' דילפי' במה מצינו מפסח].
{יש שהעירו האיך נילף מפסח, הא איכא למיפרך דגבי פסח הוה ענינו של יום. ואפשר דמש"ה כת' התוס' ר"ד דילפי' משבת}.

מצוות קידוש מדאורייתא⁵, והא לא הזכיר יציאת מצרים⁶ [למנהג דידן]. וכן הק' האחרונים על מה שכת' הפוסקים דמי שאין לו יין או פת סומך על קידוש בתפילה. והא לא הזכיר יצ"מ.

והביא⁷ כת' דאפשר שהוא מדרבנן, והגזי"ש אסמכתא בעלמא⁸. ועוד תי' דאפשר דסגי במה שהזכיר יציאת מצרים סמוך לתפילה⁹ [בברכת קר"ש]¹⁰.

שם. וצריך שיזכיר יצ"מ בקידוש היום. דשבת הוה זכר למעשה בראשית, וזכר ליציאת מצרים¹². ותוס' הביאו דל"ט מלאכות הם כנגד עבודת פרך במצרים. [והרש"ש כ' דאולי יל"פ ע"פ המדרש שמשה תקן לישראל לנוח ביום השבת, וזכר ליצ"מ היינו עבודת מצרים].

והטור [רעא] ביאר לשון הקידוש¹³, 'זכר ליציאת מצרים' אפ"ל [דקאי אלעיל] שהשבת תחלה למקראי קדש, שהם זכר ליציאת מצרים¹⁴. ועוד הביא שהשבת עצמו זכר ליציאת מצרים, דיציאת מצרים מורה על אלוה קדמון מחדש חפץ ויכול¹⁵.

והטור [רצב] ביאר הא דתקנו בשבת ג' תפילות בג' עניינים¹⁶, דתקנו ג' תפלות כנגד ג' שבתות. אתה קדשת כנגד שבת בראשית. ישמח משה כנגד שבת של מתן תורה, דבשבת ניתנה תורה. ואתה אחד כנגד שבת של עתיד. [ושמעתיה לפרש עד"ז הא דבנוסח התפילה דידן לא הזכירו זכר ליציאת מצרים בתפילת ליל שבת, דקאי אמעשה בראשית]¹⁷.

אמר רבא אשכחתי לסבי דפומבדיתא. פרשב"ם רב יהודה ורב עינא [וכדאי' סנהד' יז:]. והאחרונים הק' דבגמ' [קידו' עב:] אי' דביום שמת רב יהודה נולד רבא. והר"א חבר והג' בן אריה גרסו 'רבה', והביאו דכ"ה בבה"ג. והמלא הרועים הביא דהאחרונים נקטו בדעת הרמב"ם¹⁸ דגרס עד שמת נולד וכו'. וה"נ י"ל דרבא חי בימי רב יהודה, והיה תלמיד בימיו. אלא שלא עלה לגדולה עד אח"כ.

בין ג' לד' לא ישתה. פרשב"ם [ד"ה בין] ותוס' [שייך לק'] בשם הירושלמי הטעם שלא ישתכר ולא יוכלו לומר הלל. והבעה"מ ביאר דהדבר קרוב שישכחו לומר הלל, שהחבורות היו אוכלים את הפסח לפנים מן החומה והמקום צר להם, ועולין לגגות לקרוא הלל [וכדלע' פו.]. [וכיון דהוה במקום אחר חששו שישכחו].

והראשונים כת' דלטעם זה רשאי לשתות לאחר שסיים הלל וכוס ד'. אך הביאו בשם הגאונים דאסור לשתות אף אחר סיום ד' כוסות. וכ"כ הר"ף [כז. בדה"ס] דמי שצמא אין לו רשות לשתות אלא מים, אבל לא יין.

והראשונים הביאו בשם רב האי גאון דלא אשכחן איסור לשתות אחר כוס ד', אבל מנהג שלא לשתות, דירושתי בנים מאבות. והבעה"מ הביא מדבריו דאין מוחין במי שרוצה לשתות אחר ד'

5 ומש"ה אפשר לסמוך על בן י"ג לשמוע ממנו קידוש על הכוס. דלאחר שהתפלל הוה מדרבנן. [והפוסקים שם שדנו אי נתכוון לצאת בתפילה. הו' לע' קו.].

6 ויש שדנו דעכ"פ נשים יוצאות בתפילה, וכדברי השאל"א [יב] דאינם חייבין בהזכרת יציאת מצרים [דקריאת שמע]. [אך יל"ד דהך הזכרה הוה מדיני קידוש, ומדיני שבת ונשים חייבות. ואינו מכלל מצוות יציאת מצרים].

7 וע"ע בראשונים שבת כג. [ע' מה שהו' לע' קו. וקיד.].

8 וכן החינוך [לא] לא הזכיר שצריך לכלול יצ"מ בקידוש. והמנח"ח שם תמה על דבריו. ואי הוה מדרבנן א"ש.

9 [ויל"ד דלכאו' בעי' להזכיר דהשבת הוה זכר ליציאת מצרים. ואילו בהשכיבנו ופר' יציאת הזכיר רק עצם יציאת מצרים].

10 דהשכיבנו כגאולה אריכתא דמיא. ול"צ שיזכיר דוקא בקידושא גופא. וכת' דמ"מ הוא דוחק, דהא מפסיק בג' ראשונות דשמו"ע. וכת' דאולי אפ"ל שמזכיר פסוק 'ושמרו בני ישראל את השבת וגו' תיכף להשכיבנו [והוה יצ"מ ושבתו של יום], ודי זזה מן התורה [וכת' דאף שלא הזכיר 'קדושת' היום]. [ויל"ד דלפ"ז אינו יוצא בתפילה, אלא לפני התפילה].

11 וכת' דלדינא לא יסמוך ע"ז דאולי בעינן הזכרת יצ"מ בתוך הקידוש.

12 וכדאי' בקרא [דברים ה טו]. ולכאו' צ"ב דהא שבת קדמה ליציאת מצרים [ויל"פ דאף דעצם השבת אינו זכר למעשה בראשית, אנוחנו מצווין בשמירת שבת ע"י שהוציאם ממצרים, ונעשו עבדי ה']. [אך יל"ד דלכאו' קידוש הו' שבת עצם השבת. ואמאי צריך להזכיר זכר למעשה בראשית].

13 'זכרון למעשה בראשית' פי' שאנו שובתים ביום ששבת בו הקב"ה אחר תכלית מעשה בראשית. 'תחלה למקראי קודש', שהשבת מוזכר תחלה בפרשת המועדים קודם לכולם.

14 [וצ"ב אמאי מזכיר דבר שאינו מענינו של יום, והרש"ש ביאר דהוה ממעלת השבת, שהוא גדול ממקראי קודש, שהם זכר ליצ"מ].

15 והביא דכן כתוב בדברות שניות [דברים ה טו, ע"פ הרמב"ן שם] וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים וגו' ע"כ צוה ה' אלהיך לעשות וגו'. וביאר דע"י שיזכור יצ"מ דראו עיניך יהא לך לראיה, אם יעלה על לבך ספק על השבת שמורה על החדוש ועל החפץ ועל היכולת. ונמצא דהשבת זכר ליציאת מצרים ויצ"מ זכר לשבת כי יזכרנו בו. ויאמרו כי השם מחדש בכל זמן אותות ומופתים ועושה הכל ברצונו כי הוא אשר ברא את הכל במעשה בראשית.

16 'אתה קדשת', 'ישמח משה', 'אתה אחד'. ואילו ביר"ט תקנו אחת 'אתה בחרתנו'.

17 [ומ"מ בקידוש הזכר]. אמנם אף בשאר תפילות שבת לא הוזכר להדיא יציאת מצרים.

18 דהרמב"ם [בהקדמה] כת' דרב אשי היה תלמיד רבא. אבל רש"י [חולין יז] הביא דרב אשי לא ראה את רבא.

כוסות¹⁹.

ובפשוטו משמע ברי"ף דאף יין מפכח טעם פסח והמצה. מש"ה ישתה רק כוס שלישי ורביעי²⁰. אבל הר"ן כת' דע"כ שתייה אינו מסלק הטעם, שהרי שותה אחריו ב' כוסות.

והראב"ד הביא סמך למנהג מדברי ר' טרפון דכוס חמישי רשות [ע' בסמוך] לומר עליו הלל הגדול. הא בלא"ה אסור לשתות [וכמ"ש תוס' בשם הר"י ט"ע]. והראב"ד ביאר דבזמן שהיה פסח תקנו כדי שלא ימשכו אחר השתיה ויניחו אכילת הפסח לנותר. ועכשיו שאין פסח נמי כדי שיהא היכר לד' כוסות שכנגד הגאולה.

וההג"מ [ח מ] כת' דבעודו יושב על שולחנו אסור להוסיף על הכוסות. אבל לאחר שקם רשאי לשתות כוס נוסף²¹. וסיים ומ"מ טוב לנהוג כדברי הגאונים שאוסרים.

והמלחמות כת' דאסור לשתות משום דמוסיף על הכוסות [אלא שהתירו לו כוס חמישי אלא שהאריכו עליו את הדרך בהלל הגדול ע' בסמוך], ועוד דנראה שמסדר שוב סדר, ואין נמנין על ב' פסחים²².

והר"ן כת' הטעם משום דתקנו חכמים ד' כוסות כנגד ד' לשונות של גאולה²³, ואם הוא מוסיף על ד' כוסות נמצא שאין הרמז מתקיים בדבר²⁴.

ומ"מ כת' הר"ן דה"מ לאחר שבידך אחר כוס ד', אבל כל מה שהוא שותה אחר הכוס הכל נחשב כוס א' [כל זמן שלא בידך לאחריו או שלא התחיל במצותו של כוס שני]. כשם שאם רצה לשתות כוס גדול שיש בו שיעורין הרבה, אף בזה אחר זה אינו אלא כוס א', וכדאי' [לע' קח:] שתאן בבת א' לא יצא ידי ד' כוסות.

והרא"ש הביא בשם הר"מ [וכ"כ מהר"ם חלאוה והטור בשם ר' יונה] דאף לאחר ד' כוסות אסור, מטעם שחייב אדם לעסוק כל הלילה בהל' פסח וביציאת מצרים. וכדאי' בתוספתא חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח כל הלילה. וכדאי' במעשה דזקנים שהיו מסובין בבני ברק²⁵.

והחק יעקב [תפא א] כת' דלטעם זה לאחר שחטפתו שינה רשאי לשתות²⁶.

והב"י ורמ"א [תפא א] כת' דה"ה שאר משקין אסור לשתות, דדינם כיון. ודוקא מים מותר. **והפוסקים** דנו דעכ"פ יש משקין שאין איסור²⁷. **והפ"ח** [הו' במשנ"ב] כת' דתלי בטעמים, דאי החשש דישתכר ותחטפנו שינה, א"כ דוקא משקה המשקר. ואי משום שנראה שמתחיל סדר חדש, כל דבר שהוא חמר מדינה יש לחוש. ואילו לצד דאף במשקה אמרי' דמבטל טעם המצה, א"כ כל משקה אסור. והביא דסתימת הפוסקים להחמיר כטעם הזה²⁸. [אך המשנ"ב [תעט ב] כת' דרשאי לשתות משקה דאינו חמר מדינה²⁹. וכטעם הב'].

והב"י [תפא ב] הביא בשם האגור בשם **שבולי הלקט** דמהדרין נוהגים [שלא לשתות] אף בליל שני יר"ט שני של גלויות [כליל ראשון³⁰].

ש"מ ברכה טעונה כוס. תוס' [לע' קה: ד"ה ש"מ ברכה] הביאו מכאן דאף יחיד המברך בעי כוס.

19 והראב"ד כת' דמבזה מנהגות, ולא ידע על מה הוקבעו. [ולכאור' אף הבעה"מ מודה דאסור משום מנהג. אלא דכת' דאין למחות ביד המיקל נגד המנהג]. {והראב"ד חלק דהוה מנהג חשוב, ומוכח מתוך הגמ'. ועוד דיש לזה טעם גדול}.

20 אמנם בירושלמי מבואר דרשאי לשתות בין כוס ג' לד', אלא משום שכרות.

21 ולכאור' היינו כטעם הר"ן דבעי' שיהא ניכר מנין הכוסות. אבל לרמב"ן כ"ש דנראה שחוזר וקובע סדר בפנ"ע.

22 ועוד שא"כ לא היה פסח ראשון נאכל על השבע. וכן במצה.

23 או כנגד ד' כוסות הכתובים על פרעה או כנגד ד' כוסות התרעלה שעתיד הקב"ה להשקות את העמים.

24 [וע"ע תוס' לע' קד. ומש"כ שם]. וכ"כ הראב"ד [הנ"ל].

25 **ובתוספתא** [שם] הו' מעשה ברבן גמליאל זקנים שהיו מסובין בבית ביתוס בן זונין בלוד, והיו עוסקין בהלכות הפסח כל הלילה עד קרות הגבר הגביהו מלפניהן ונועדו והלכו להן לבית המדרש.

26 ויל"ד אי כוונתו כשחטפתו שינה, והולך לישון. או אף לאחר שקם. [דכיון דהפסיק בשינה, אינו מחוייב לחזור ולספר ביצ"מ].

27 **והדרכ"מ** [שם] הביא בשם מהר"י וייל דמ"מ מים שנתמדו [משקה תפוחים, ע' מג"א ומשנ"ב] אסור לשתות דמבטל טעם מצה, וגרע מיין. **והדרכ"מ** הביא דהמנהג לשתות מים המבושלים עם שרשים מתוקים [לקריין], ולפ"ז אפשר דאף משקה תפוחים מותר. **והב"ח** אסר אף מי לקריץ. **והמשנ"ב** [ע"פ דברי ה"ז] כ' דעכ"פ תה וכדו' מותר. דאינו מבטל טעם מצה. **והבאר היטב** כת' דאף קפה מותר, אך הביא דהכנה"ג החמיר [והמשנ"ב השמיטו]. ועוד הביא הבאר היטב דהכנה"ג אמר ששומר נפשו ירחק מעישון [בזמן שנקטו היתר לעשן ביר"ט].

28 **והמשנ"ב** [בשם הגר"ז] כת' דמ"מ דלצורך גדול אפשר להקל בכל דבר שאינו משכר. ובפרט בליל שני יש להקל במשקה שאינו משקר.

29 [בין כוס שלישי לרביעי]. ולא חשש משום דמבטל טעם מצה, וצ"ע דסתר משנתו. {ואפשר דבין כוס שלישי לרביעי ל"ש ביטול טעם מצה, דהא בלא"ה שותה יין דכוס שלישי ורביעי, ורשאי לשתות אפי' כוס גדול. ומש"ה אף מה שמוסיף ושותה עמם אינו מזיק. ודוקא לאחר כוס רביעי יש להחמיר. ודוחק}.

30 וכת' דמי שרוצה לשתות ליל שני אחר גמר הסדר, מותר מהדין לאכול ולשתות. אבל נמצא מוציא עצמו מכלל המהדרים. וחכמים אמרו לעולם לא יוציא עצמו מן הכלל. [ולכאור' לחולה מותר].

ותוס' דחו דהכא תקנו [משום ד' כוסות], וכוונת הגמ' א"א ברכה"מ צריכה כוס [בזימון], מש"ה הכא ביחיד תקנו כוס. אך אי בשום פעם אי"צ כוס, מה ענין ברכה"מ לכוס³¹. והיה להם לתקן שיר לכוס ד'.

והרא"ש כת' ועי"ל דעיקר ד' כוסות נתקן כשעושה סדר בג'³². וכדאי' במדרש תהלים שצריך שיהיו ג' שיענו הלל, שיאמר הא' לב' הודו.

והרא"ש הוכיח שצריך לחזור אחר הזימון, דתקנו ד' כוסות. דאת"ל דהוא משום דברכה"מ [אף ליחיד] טעונה כוס, א"כ אמאי קרי לה ד' כוסות, הא ליכא אלא שנים דטופיינא, דאף בלא"ה מחוייב כוס קידוש וברכה"מ³³. אלא ודאי בעלמא אי"צ לחזור אחר ג', ובלייל פסח תקנו שצריך לחזור. וכן קידוש בעלמא אי"צ כ"כ לחזור אחר יין, אלא יקדש על הפת³⁴. ובלייל פסח צריך לחזור אחר יין.

אך הרא"ש הביא דלא נהגו לחזור אחר זימון בלייל הסדר. וי"ל דהמדרש תהלים [כשאין זימון] אומר עם אשתו וקטן [שהגיע לחינך].

והר"י מלוניל כת' דכוונת המקשן אמאי תקנו כוס שלישי על ברכה"מ, היה להם לחלק ההגדה ולברך עוד. שהיא עיקר המצווה ופרסומי ניסא. ועי"כ דברכה"מ צריכה כוס³⁵.

א"ל ד' כוסות תקנו וכו' כל חד וחד נעביד ביה מצווה. לכאו' מבואר דגדר התקנה דקבעו חיוב ברכה"מ על הכוס³⁶, ועד"ז מבואר ברשב"ם [לע' קח:] דצריך לשתות כל כוס למצוותו. ואי שתאן בבת א' לא יצא יד' ח ד' כוסות. אך הראשונים [שם] דחו דודאי יצא מצוות ד' כוסות. וצ"ל דכוונתם דלכתחילה נאמר סדר זה, כל חד לברכתו.

והמאירי כת' מעתה ד' כוסות אלו לא נתקנו לברכות, אלא הברכות נתקנו להם³⁷. [דעיקר התקנה ד' כוסות, ואח"כ קבעו לכל א' ברכה לעשות בו מצווה].

והר"ף הביא את דחיית הגמ'. והראשונים [רשב"א ברכות נב., מהר"ם חלאוה, ר"ן] דייקו דכוונתו לפסוק דאי"צ כוס³⁸. [ועי' מש"כ קה:].

והמג"א [תפג] הביא מהב"י בשם הא"ח שמי שאין לו יין לא יברך אשר גאלנו בסוף מגיד, ויהללוק, כיון דהברכה נתקן רק על הכוס. והביא בשם הר"ף דיכול לברך על המצות, אבל יהללוק לא יברך. והאחרונים כתבו דאף יהללוק תקנו אהלל בביהכ"נ. והפרי חדש כת' ע"פ סוגין דכל אחד תקנו ברכתו, אלא שקבעוהו על כוס. וכ"פ המשנ"ב [תפג ה].

דף קיח.

ברכת השיר

ברכת השיר, רב יהודה אמר יהללוק וכו'. פרשב"ם שמסיים בברכה. ומבואר בתוס' [לע' קד:] דאף דמסיים בברכה, אינו מברך מתחילה על ההלל בלייל הסדר. [ועי' בסמוך]. והרמב"ן הביא דנח' בזה הקדמונים, והביא בשם ר' יצחק ב"א הצרפתי לברך לגמור את ההלל מתחילה. ודעת רב צמח גאון שאין מברכין עליו כיון שחולקין אותו¹.

והרמב"ן תמה היאך לא יאה טעון ברכה, שאין לך הלל חובה כאכילת פסחים שהוא שעת גאולה², והאיך לא יברך. [וכה"ק רבינו דוד].

והמרדכי [קד:] הוכיח דאינו מברך עליו בתחילה, דאי מברך היאך מפסיק בסעודתו בינתיים. הא אמרי' [ברכות יד.] דכיון דמברך על ההלל אינו רשאי לפסוק אלא מפני הכבוד. ועי"כ דאינו מברך על ההלל. והרמב"ן דחה דתקנו סדר

31 וצ"ב דנימא דאי"צ כוס לחיוב, אלא הוה מצוה והידור [וכמ"ש הראשונים, עי' בסמוך].

32 אך ודאי דאף יחיד מחוייב בד' כוסות, ומברך ברכה"מ על הכוס. אלא דכוונת הרא"ש דכיון דעיקר ד' כוסות נתקן באופן של זימון, מש"ה קבעו כוס לברכה"מ.

33 והרא"ש דחה דאע"ג דליכא אלא שתי טופיינא, מ"מ כולן ביחד הם ד' כוסות.

34 [ויל"ד דאף בברכה"מ י"ל כן, דאי"צ כ"כ לחזור אחר יין. ולכאו' מבואר דאינו רשאי לברך בלא כוס, וכדברי הטור, הר' לע' קה:].

35 [ומש"ה הוצרכו לתקן א' מהכוסות על ברכה"מ]. ולא נתפרש מדבריו תי' הגמ' כל חד. ולכאו' הגמ' חוזרת בה, דעדיף טפי מצווה בפנ"ע לכל כוס.

36 והגר"ז [חמץ ז ט] האריך דיש ב' גדרים בחיוב ד' כוסות, ברכה יהא על הכוס, ושתיית הכוס.

37 ולכאו' כוונתו לחלוק ע"ד הרשב"ם [הנ"ל] דכיון דכוסות נתקנו קודם, א"כ כששותה בלא סדר הברכות עכ"פ מקיים מצוה זו.

38 אבל הבעה"מ [ברכות לט בדה"ר] העיר דהר"ף השמיט הא דצריכא כוס. ולא דייק דברי הר"ף הנ"ל.

1 וכ"כ התוס' רי"ד דמפני שמפסיקין הסעודה בנתיים ומשיחין הרבה אין אנו מברכין לפני ההלל.

2 וסמכוהו על המקרא דכתב השיר יהיה לכם כליל התקדש חג ולמה לא יברכו.

המצוה שיפסיק, ומש"ה סעודתו אינו הפסק.³

ומהר"ם חלאוה והר"ן [והרשב"א ברכות] הביאו בשם **רב האי גאון** דאין מברכין לגמור את ההלל, שאין אנו קוראין אותו בתורת קורין אלא בתורת אומר שירה.⁴

ובפשוטו הוה טעם נוסף.⁵ אבל **הגר"ז** [הל' חנוכה] ביאר דהכל א', דגדר אמירת ההלל בתורת שירה. א"כ אמירת כולו אינו מעכב. וע"ד הא דאי' [לע' סד.] דבהלל דעשיית הפסח לא היו מסיימים דוקא. ומש"ה רשאי לחלקו, ולהפסיק באמצע.

אבל דעת **הרמב"ן** שמברך על ההלל בליל הסדר. [והראשונים דחו דבריו, דקבלת הגאונים תכריע דאין לברך].⁶

והמרדכי [לע' קד:] הביא בשם **ריב"א** דמברך בליל פסח ב' ברכות על ההלל, דמברך לקרא את ההלל קודם ב' פרקים ראשונים. ומפסיק בסעודתו, וחוזר ומברך לגמור את ההלל. [וביאר בזה תי' הירושלמי,⁷ הו' בסמוך]. אבל ראב"ה [תקנה] כת' דאינו רשאי לברך על חצי מצוה.

והרמב"ן [ושא"ר] הביאו **ממס' סופרים** [כ ט, הו' לע' קיז.] דכיון דברכו על ההלל בביהכ"נ אינו חוזר לברך בביתו. **והרמב"ן** דייק דאם לא קרא בביהכ"נ, מחוייב לברך בביתו. אלא דכשמברך בביהכ"נ פוטרו.

והרא"ש הוכיח דאינו מברך על ההלל, דא"כ פשיטא דמברך לאחריה.⁸ ודחה ומיהו י"ל דכל ברכת הלל תלי במנהג, ואילו בליל פסח מחוייב ברכת השיר [וכתוס' כאן].

סמוכה לחברתה - **ותוס'** [לע' קד:] הק' האיך מסיים הלל בברכה [יהללוך] כשאינו פותח בברכה. **והרמב"ן** הביא דכה"ק **הגאונים**, ותי' דאין למדין מן הכללות.⁹

ותוס' הוכיחו דברכה שאחר פסוקים א"צ לפתוח בברכה. **והמרדכי** תי' דסגי בחתימה דהוה הודאה ושבח בעלמא, וכמו אלהי נשמה [וכמ"ש תוס' לע' קד: ד"ה כל].

ועוד כ' **המרדכי** דתקנו נוסח יהללך משום שאר ימים שאומרים הלל בביהכ"נ, דהוה סמוכה לברכה בתחילת ההלל [ואין מפסיקין בו]. השתא נמי דאינה סמוכה לא פלוג, ואינה פותחת בברוך.¹⁰

והרמב"ן הביא **י"מ** דיהללך אינו ברכה על ההלל, אלא שנתקן עליו כוס רביעי.¹¹ **והרמב"ן** דחה שאם היא ברכה בפ"ע צריך לפתוח בברוך.¹²

3 **והרמב"ן** כתב כיון שכך תקנו מצוה וסדר היום הסעודה אינו הפסק, דומיה דתקיעות דמעומד דתפילה ואשרי דסדר היום אינו הפסק.

והרמב"ן הביא דאף בקר"ש רשאי להפסיק מפני הכבוד ומפני היראה [ולא חשיב הפסק באמצע ברכה או בין ברכה למצוה].

והרמב"ן [ומהר"ם חלאוה] כת' וגדולה מזו ברכה"ת [בקריאת התורה, למנהג הגמ'], דהפוח בלבד מברך, והחותם אחריה. ואע"ג דיש הפסק וזמנין שהראשון הלך לו קודם שביך האחרון. דכיון דקריאת כל ז' הוא חובה ליום, הוה מצוה א' ואין הפסקות שלהם כלום. שעיקר מצוה זו בהפסקות הללו. וכן קריאת הלל על אכילת פסחים ומצה, שכן תקנו אותה מתחלה בהפסקה זו.

והרמב"ן כת' דהפסקות דקריה"ת הוה הפסק טפי, ומש"ה ברכה שלאח"כ פותח בברוך [ולא הסמיכו אברכה שקודם]. אבל הלל מהני ברכה מתחילה להחשב סמוכה לחברתה, ואף שמפסיק [ע' בסמוך].

{ועד"ז יש שהעירו במנהג ז' ברכות דידן, שפעמים שמברך הראשון הולך לו, ואפ"ה חשיב סמוכה לחברתה. ועוד דנו הפוסקים [קכו ב] בש"צ שנשתתק באמצע תפילתו}.

4 **ובתוס' ריה"ח** [ברכות יד.] הביא דמפסיקין בו ואוכלין סעודתו, ואינו אלא כקורא בעלמא.

5 ולדברי רב צמח גאון ראוי לברך, אלא דאינו יכול.

6 ומ"מ כת' **המהר"ם חלאוה** דאם רוצה לקרותו כולו כא' [בביהכ"נ או על שולחנו] רשאי לברך עליו. [וצ"ב דכיון דתקנו שירה בעלמא, האיך יוכל לקיים מצוות קריאה ולברך].

7 דביאר בזה תי' הירושלמי, שתיים הן אחת להבא וא' לשעבר כלומר שתי ברכות מברך בהלל. [אבל המקשן נקט דמברך א'].

8 [ועד"ז הק' תוס' כאן ולק' קיט:].

9 **והרמב"ן** כת' דאין זה כלום. אבל **המהר"ם חלאוה** כת' דכיון שישראל ירשו כך מאבותיהם אין למדין מהכללות לדחות מעשיהן].

10 דכיון דעיקר תקנתו סמוכה לחברתה רשאי לברך בפנ"ע. אבל מדברי הרמב"ן מבואר דאינו רשאי לברך עכשיו, כשאינו סמוכה. {ועד"ז נח' הראשונים [הו' לע' קד:] בברכת תפילת הדרך אי סגי דעיקר התקנה שיהא סמוכה לחברתה, או שצריך להסמך בפועל}.

11 ועוד דחה **הרמב"ן** דלשון הברכה מורה דקאי אתשבחות וקריאת הלל לפניו, ולא על גאולת מצרים.

12 וכת' דבברכת הנהנין וברכת המצוות [שהם ברכות של חובה] אין ברכה שיוצאת מהכלל שסותמת בברכה בלא לפתוח בברכה. וכת' דאף דמצאנו ברכת השבח [כגון צרכי עמך מרובין וכו'] [ברכות כט:], וכגון מודים אנחנו לך על כל טפה [שם נט:] דאין פותחין בברכה, הני אין בהם עשיית מצווה או הנאה, ומש"ה תקנו כן [שאינם חובה]. [ע' כל טפה]

והרמב"ן הוכיח מזה דמברך לפני ההלל, ומש"ה הוה סמוכה לחברתה. [אך המרדכי נקט דל"ש סמוכה לחברתה, שהרי הסעודה מפסקת. ודעת הרמב"ן דכיון דזה סדר התקנה אינו הפסק].
ועוד כת' הר"ן לפרש דברכת יהללך הוה סמוכה לברכת אשר גאלנו דכוס שני, דפותח בברכה. [והסעודה אינו הפסק].

והרמב"ן הביא דכה"ק בירושלמי [ברכות א ה¹³] והרי סופה, והרמב"ן ביאר¹⁴ דקאי איהללך. וביאר דאף במקום שהיה מברכים קודם ב' פרקים ראשונים של הלל [כשלא קרא בביהכ"נ], מ"מ לאחר סעודתו לא היה חוזר ומברך. א"כ האיך מסיים יהללך בלא לברך מתחילה [וכקו' התוס' הנ"ל]. ותי' דב' הן¹⁵.

והרמב"ן ביאר דמברך שתיהן בבהכ"נ ולא על שלחנו. או שתיהן על שלחנו ולא בביהכ"נ. והיכא דמברך על שולחנו, מברך תחילה וסוף. והוה ברכה הסמוכה לחברתה. וביאר דברכת אשר גאלנו שבאמצע אינו מפסקת. שאינה לקריאת הלל, אלא הודאה על יציאת מצרים. [וכ"כ בחי' הר"ן בכוונתו].
והרשב"א [ברכות יא] ביאר דקו' הירושלמי על ברכת אשר גאלנו.

תוד"ה מאי. וקמ"ל אפי' במקום שלא נהגו לברך אחריו. [בכל יום שאומר הלל]. והרמב"ן ביאר דקבעוה חובה מפני שהיא עיקר קריאתו של הלל באכילת פסחים. ועוד כדי שתהא ברכה¹⁶ על כל כוס וכוס¹⁷.

והר"ן הביא דבגמ' [סוכה לח] לא שאלו מה מברך לבסוף, ומשמע דברכת ההלל היה ידוע להם. אלא דהכא הנידון משום ברכת כוס ד'.

ר' יוחנן אמר נשמת. רשב"ם פי' אף נשמת. ומסיים הלל ברכה [כשאר פעמים]. ואח"כ ברכת השיר, נשמת ומסיים בישתבח וכוס רביעי. [כן ביארו המהר"ם חלאוה והמרדכי כוונתו¹⁸].
ורשב"ם הוסיף דקבעוה אחר הלל הגדול. וצ"ב מנ"ל דאמרו הלל הגדול. ואף דאי' בסמוך בברייתא דר' טרפון, צ"ה במה שייך לסוגיין.

תנוד"ה ר' יוחנן. ור"ח כהן לא היה חותם ביהללך כ"א בנשמת לבדו. והמרדכי ביאר דלמה יחתום ב' פעמים על ברכה א'. והמרדכי תי' מרדכי דחתמה דיהללך קאי אהלל. וחתמה דישתבח קאי אהלל הגדול. ולא הוה ענין א'.
והמג"א [תפ ב] הכריע יאמר יהללך בלא לסיים בברכה. ואח"כ נשמת וישתבח וחותרם.

כנגד כ"ו דורות וכו' ולא נתן להם התורה וזן אותם בחסדו כו'. המהרש"א [ח"א] הביא את הגמ' [ב"ב ח.]. דמבואר דאסור לתת פיתו לע"ה. ואעפ"כ הקב"ה זן בחסד.

והמהרש"א כת' דגמטרי' דשם ד' הוא כ"ו. ונח היה בדור י', והתחיל להשלים י' שבשם. ודור ה' אחר נח היה פלג, ונעשה פירוד בין שם י"ה ובין ו"ה של השם. ואברהם בדור ה' אח"כ להשלים ה' אחרונה שבשם. כמ"ש אברהם יקרא שמך. ובדור ו' אח"כ היה נתינת התורה, ונשלמה ו' שכל השם. וז"ש הודו לה' גו' שמספרו כ"ו כי טרם שנשלם בזמן מתן תורה לא היה העולם קיים כ"א בחסדו וטובו הגדול.

ת"ר רביעי וכו' ואומר עליו הלל הגדול דברי ר' טרפון. כ"ג רש"י ורשב"ם ותוס' [הוד' קיז:]. דד' כוסות תקנו ולא יותר. אבל הר"ף [ועוד ראשונים] גרסו חמישי אומר עליו הלל הגדול.
והבעה"מ כת' דלפ"ז ר' טרפון פליג אמתני', וק"ל כתנא דמתני' דיש רק ד' כוסות ולא חמישי.
אבל המלחמות כ' דר' טרפון לא פליג, אלא אם ירצה רשאי לעשות כוס ה'¹⁹. וכ"כ הגאונים, וכ"פ

תוס' קד: ד"ה כל].

13 ובתחילת הירושלמי מק' אמאי ברכת אשר גאלנו פותח בברוך, והא סמוכה לברכת ההלל. ותי' דשאני הלל שאם שמע בביהכ"נ יצא. [והרמב"ן ביאר דכיון דיש אופן דלא הוה סמוכה לחברתה, תקנו נוסח שפותח בברוך].

והמרדכי כת' דקו' הירושלמי כה"ג שעושה הסדר חוץ מביתו שאינו מפסיק כלל, ומש"ה מברך.
14 אבל לתוס' [לע' קד:] נקטו דהך קו' קאי אסוף ברכת אשר גאלנו, אמאי צריך לסיים בברכה. עי"ש. [וכן המרדכי דחה פי' הריב"א בדברי הירושלמי, ד'סופה' לא משמע סוף הלל, אלא משמע דקאי אברכת גאולה].

15 וע' לע' דריב"א פי' תי' הירושלמי דחוזר ומברך על ההלל.
16 וצ"ב למש"כ בכוונת הירושלמי דהיכא דקורא הלל בביהכ"נ אינו מברך לא תחילה ולא לבסוף. וא"כ ליכא ברכה על הכוס.

17 ולכאנ' עיקר הברכה דהוה ברכת הלל [שהרי דחה י"א דהוה ברכת הכוס], אלא דטעם התקנה על הלל זו, כדי שיהא ברכה לכוס.

18 והמהר"ם חלאוה כת' דמדינא כרש"י, דחותם יהללך וחוזר וחותרם בנשמת וישתבח וברכת היין. אלא שנהגו יהללך לחוד, ומנהג מבטל ההלכה.

19 והראב"ד [לרי"ף] דייק מהמשה [לע' צט:]: לא יפחתו לו מד' כוסות, אבל המוסיף כוס חמישי הר"ז משובח. [ומבואר דנקט דהלשון לא יפחתו קאי אמנין הכוסות. וע' מש"כ לע' צט:].

הרמב"ם [ח ט]. [וכ"כ תוס' קיז:] בשם הר"י ט"ע, אלא שמשמע דנקטו דס"ל מסברא דרשאי להוסיף²⁰. וכ"ד הבעה"מ דכוס חמישי רשות, אף בלא ר' טרפון²¹].

והראב"ד הביא דכבר סמכו כוס חמישי כנגד והבאתי.

והמלחמות הוכיח דלא פליגי, דאי ברייתא פליגא אמתניתין הול"ל מני מתני' לא רבי טרפון ולא י"א, כדרך כל התלמוד. ואי בכ"מ לא יפחתו מד' כוסות, ולא מישתמיט תנא לומר ר"ט אומר חמשה. ושקלו וטרו אמוראי כר"ט, אלמא הלכתא כוותיה.

והטור [תפא] הביא דמאחר שהוא מח' לא יברך עליו. והרמ"א הביא שמי שתאב לשותות כוס חמישי יכול לומר עליו הלל הגדול²². והביא"ה דן דאינו רשאי לברך מספק. והאיך יעשה כוס ה' בלא ברכה.

שם. ואומר הלל הגדול דברי ר"ט וכו' מהיכן הלל הגדול וכו'. הר"ף כת' דנהגו העולם כרב יהודה אף בהלל הגדול. והבעה"מ השיג דבסוגיין הוזכר הלל הגדול רק לגבי כוס חמישי. ולא מצאנו הלל הגדול בכוס רביעי. אבל לגיר' דידן ורשב"ם ותוס' קאי אכוס רביעי. לכא' אף כוונת הר"ף דנהגו כן²³.

תודה מהודו. ורננו צדיקים אינו מן המזמור. כוונת התוס' דבפסוקי דזימרה דשבת [לנוסח אשכנז] מיד אחר הלל הגדול אומר מזמור רננו צדיקים. וקמ"ל תוס' דבליל הסדר אינו אומר המשך זה. [ובתהילים אינו סמוך לו].

אר"ל אשרי שעמדנו וכו' ועדיין לא פלטי, דאכלי עיסבי דדברא. להך גיר' הוה מעליית, דפעמים שאוכלים בלא גזירת בזיעת אפך. [כ"כ המהרש"א ח"א]. והמג"א [קע יט] הביא שהאר"י היה אוכל עשבי המדבריות שאין נזרעים ע"י אדם לקיים ואכלת עשב השדה.

רשב"ם ד"ה כל המבזה את המועדות. שעושה מלאכה בחוה"מ וכו' נפק"ל איסור מלאכה בחוה"מ. [וכ"פ רש"י סנהד' צט. ורש"י אבות ג יא, והריב"ן מכות כג.].²⁴ ותוס' [חגיגה יח]. דנו אי מלאכת חוה"מ אסור מדאורייתא²⁵. [וע' ביאור"ה תקלכ"ו]. ותוס' הסיקו דמלאכת חוה"מ דרבנן, ודלא כרשב"ם דידן דמבזה את המועדות קאי אחוה"מ²⁷.

והרמב"ם [י"ט ו טז] הביא מבזה את המועדות אי"ט²⁸ [ולא חוה"מ].

והמג"א [תקל א] הביא בשם ס' התניא דחייב לכבד חוה"מ באכילה ושתייה וכסות נקי, כשאר יו"ט. והשעה"צ [שם ד] ציין בדבריו הרמב"ם [הנ"ל] מבואר דכבוד יו"ט לא נאמר בחוה"מ²⁹.

וכי מאחר דאיכא הלל הגדול אנן מ"ט אמרי' האי. השאג"א [סט] הקשה לרמב"ן דהלל הוא דאורייתא א"כ מהו קושיית הגמ' שנאמר הלל אחר. ואין לומר דכוונת הגמ' שנאמר שניהם, דע"ז לא מהני תי' הגמ'. [ובדעת הרמב"ן י"ל דכוונת הגמ' לפרש מעלת ההלל, וטעמא דקרא. ולצד ברמב"ן דלא נתקן הנוסח, ורק החיוב להלל א"ש].

שר הברד. תוס' [תענית ב]. כת' דכלי זעם לא נמסר לשליח³⁰. ותוס' הק' מסוגיין דיורקמו שר הברד [אף דהברד הוה כלי של זעם, ע' קר"א שם]. ותי' דהברד נמסר לשליח, ודוקא כלי זעם אחרינא לא נמסר.

20 [ותוס' תמהו ע"ז, דלא מצאנו תקנה זו. אבל לדברי שא"ר כוונת ר"ט דתקנו דבר זה רשות].

21 והבעה"מ כ' דאם רצה להוסיף כוס חמישי ולעשות כר"ט אין אנו מונעין אותו. ואומר עליו מה שירצה, או כרב יהודה או כר' יוחנן או כרב אחא ב"י [משמע דכוונתו דכיון דאינו מדינא, דהא לא קי"ל כר"ט, א"כ לא תלי בהכרעת המח' הנ"ל].

וכת' הבעה"מ דאף אם בא לשותות בולא כלום אין בנו כח למחות בידו, שהרי אין מקור לאסור שתייה אחר ד' כוסות [ע' לע']. [אך משמע דהיכא דבא לעשות כוס חמישי עדיף, אף שלא תקנו כוס חמישי, מ"מ רשאי לעשות כוס של ברכה].

22 והמג"א כתב דוקא אם לא אמר הלל הגדול על כוס שלישי.

23 דלא מסתבר שהיה מנהג קבוע בכוס חמישי, דנימא דיש בזה מנהג לקביעת אמירת הלל הגדול.

24 ורבינו יונה [שע"ת ג יא] הביא מכאן חומר מצוות עשה, שמי שמקל בענין מצוות עשה, כמו המבזה חולו של מועד שיש בו מצוות עשה, שנאמר [שמות כג ט] את חג המצות תשמור, אע"פ שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעוה"ב [וכדאי' סנהד' צט:].

25 [וכת' דכ"מ בפשוטו, דילפי' מקרא. אך ר"ת הק' דא"כ האיך הקילו בדבר האבוד וכדו', והיכן מצינו איסור דאורייתא דמקצתו מותר ומקצתו אסור. וע"כ דהוה איסור מדרבנן].

26 והביא"ה כת' דנפק"מ דלדעת רשב"ם והני ראשונים כשיש ספק בהלכות חוה"מ צריך להחמיר, דהוה מדאורייתא. [וייל"ד בזה, דבדברי רשב"ם מצאנו רק שיש איסור 'מבזה'. ולא בעצם המלאכה. אך תוס' חגיגה נקטו דכ"ז משום חומר מבזה, ועכ"פ מבואר דהנך קראי דילפי' גבי מלאכות חוה"מ הם מדאורייתא. ולא אסמכתא].

27 ומשמע בתוס' דרשב"ם ע"כ ס"ל דהוה מדאורייתא. [אבל במג"א [תקל א] מבואר דאף למ"ד דאיסור מלאכה דרבנן, עכ"פ לבזות אסור מדאורייתא. וע' רבינו יונה אבות ג יא].

28 ומשמע ברמב"ם דמבזה הוא היפך כבוד ועונג. ולא שייך למלאכות.

29 ועוד כת' דעכ"פ קיל משאר יו"ט.

30 דבגמ' [שם] דרשי' ויפתח ד' את רחמה, דלא נמסר לשליח. ותוס' הביאו דכתיב [ירמיה נ כה] פתח ד' את אוצרו, והוצא את כלי זעמו. וה"נ יש לדרוש דלא נמסר לשליח [ולא נקטו בהדי ג' מפתחות שלא נמסרו לשליח, דקאי אמפתחות של טובה].

דף קיח:

דגים שבים אמרוהו כו' המהרש"א [ח"א] כת' דאף דדגים לאו בעלי דבור. וכן מצינו בפ' שירה דכל המינים הנבראים אומרים שירה. ואפשר דהיינו שר ומלאך שלהם¹. דכל מין יש לו מלאך ושר מיוחד למעלה. וכדאי' לקמן א"ל הקב"ה לשר של ים.

קטני אמנה וכו' כך מצרים עולין מצד אחר. הרגמ"ה [ערכין טו.] כת' דאע"פ שהבטיחם הקב"ה לא תוסיפו לראותם. תוס' [ערכין שם] תמה אמאי סברו שיעשה הקב"ה נסים למצרים להעבירם בים. ותוס' תי' דלא עברו את הים לרחבו מצד אל צד, אלא עברו רצועה א' לאורך הים². והיו סבורים דהמצרים עולין מצד אחר מן המדבר³, וירדפו אחריו וישיגו.

רשב"ם ד"ה פלוט. וניתנו לקבורה שם בזכות שאמרו כי ה' נלחם בהם⁴. ורש"י [שמות טו יב] הביא [מהמכילתא] דדרש' שזכו לקבורה מדכתיב 'תבלעמו ארץ'. בשכר שאמרו [שם ט כז] ה' הצדיק [ואני ועמי הרשעים]⁵. [ויש שהעירו דפרעה אמר כן, ואמאי זכו שאר מצריים].

ועוד הביאו רבינו בחיי ובפ"י הרא"ש [שם] [ע"פ פרקי דר"א יז] דזכו לקבורה מדה כנגד מדה, בשכר שנתעסקו בכבוד קבורת יעקב.

א' ומחצה וכו' דאילו בפרעה כתיב שש מאות רכב בחור, ואילו בסיסרא ט' מאות רכב ברזל. תוס' [ערכין שם] כת' דבמצרים מונה את השרים. וכן בסיסרא המלכים היו תלויים אחר הט' מאות רכב ברזל. ואינו חושש אף אם חיל האנשים היה בזה יותר מבזה.

יש עבד שתובע' וכו' אמר לו הקב"ה נחל קישון יהא ערב. המהרש"א [ח"א] הק' דמ"מ אינו רשאי לתבוע מהערב תחילה, בלא לתבוע מהלווה. [ונח' הפוסקים] [בש"ע ח"מ קט ט י] היכא דאינו יכול לתבוע מהלווה, וכגון גברא אלמא דלא ציית דינא, האם תובע מהלווה⁶].

והמהרש"א תי' דכיון שאין עבד תובע רבו, מסתמא נעשה ערב קבלן [דאי"צ לתבוע מהלווה תחילה⁷].

גרפן נחל קישון והשליכם לים וכו'. והכפתור ופרח [ז] הק' דנחל קישון זורם לים הגדול, ולא לים סוף. וכת' דמ"מ כל הימים יש להם אב א', וכולם מיוסדים על ים האוקיינוס.

נראה כוש ק"ו בעצמה ומה הללו שנשתעבדו וכו'. המפרשים העירו דאיכא למיפרך דהא לא נעשית אכסני', דזהו עיקר הק"ו [וכדלע'].

מלכות רומי הרשעה וכו' שדרה בין הקנים. המפרשים ביארו ע"פ הא דא' [שבת נו:] דגבריאל נעץ קנה בים והעלה שרטון ועליו נבנה כרך גדול שברומי.

רשב"ם ד"ה ברצי. שוחד שהן מקבלים ואינן מקיימין דבריהם. הפתח"ת [ח"מ ט ג] הביא בשם החור"י [קלו] דאסור ליתן שוחד לעכו"ם הדין, דאף הם מצווין על הדינין, ובנתינת שוחד עובר משום לפנ"ע⁸. ואפשר דהכא איירי בשוחד לשר וכדו', דאינו דין.

דף קיט.

זה המגלה דברים שכיסה וכו' טעמי תורה. פרשב"ם דניתן רשות לגלותן, ומי שמגלה זוכה וכו'. [ע' מהרש"א ח"א ורש"י]. והרשב"ץ [מגן אבות, אבות א א] פי' דטעמי תורה הוא הניקוד ומקום הפסק שע"י קוראים הפסוק. [ע"פ נדרים לו.].

ובס' חסידים [תתענו] כת' דכל אדם שמסתיר ספרים וטעמים מן ההוגנים סוף שבאים לידי רעים ולידי שאינם הוגנים. אבל אם רואה שאינם הוגנים אל יגלה שנאמר [תהלים כה יד] סוד ה' ליראיו, וכתוב [משלי ב ז] יצפון לישרים תושיה.

- 1 וע"ע מש"כ [לע' ב.] דנח' הראשונים והתנאים במדרש בפ' הללוהו כל כוכבי אור.
- 2 ותוס' [שם] האריך להוכיח דעברו בחצי גורן עגולה. [ועד"ז כת' הרמב"ם פיה"מ [אבות ה ג] דעברו כמין קשת].
- 3 ו'עולין' קאי אהליכה במדבר, ולא שירדו לים ועלו.
- 4 ובמדרש [ילקוט שמעוני בשלח רכז] הביאו מרישא דהפסוק אנוסה מפני ישראל. [ולכא' כוונת המדרש אנוסה כי ה' נלחם, שנסו מפני ה', ולא מפני ישראל. וזה כוונת הרשב"ם].
- 5 ובמדרש מבואר דהקב"ה אמר אתם צדקתם עליכם את הדין אני אתן לכן קבורה.
- 6 ובס' עיון יעקב כ' דדוקא המלוה אינו יכול לתבוע מהקב"ה. דק"ל דעבד לזה לאיש מלוה, ואם יתבע מהקב"ה נראה שאדון הכל כביכול עבד למלוה. אך כשהערב תובע אין בזה גנאי, שהלוה איננו עבד לערב.
- 7 ובס' קרית מלך [מלוה כה ג] ציין מקור הרמב"ם דיכול לגבות מסוגיין].
- 8 [ואפשר עוד דהכא כל הערבות על התביעה, שהרי ודאי יוכל לפרוע חובו. אך במסקנא מבואר דנקבע צורת התשלום ע"י הערב, וכגדר ערב שלוף דוץ. ואף בלא תביעה]. ובש"ת מהרש"ם [ב קנח] פסק כן למעשה, מי שהלוה לשר ולא רצה להתגרות עמו, ועשה חבירו ערב. והמהרש"ם פסק ע"פ סוגיין דכה"ג בסתמא הוה ערב קבלן.
- 9 אך הביא דהיכא דידוע שהדין עמו, ואף שכנגדו מודה. רשאי לתת שוחד לשר, שיעשה דין צדק.

דף קיט:

תנוד"ה אבל. למש"פ [לע' קד:] וכו' וברכה אחרונה היא חתימת הראשונה וכו' דאיך יברך לפניו ולא יחתום. צ"ב קו' התוס' אמאי תלי בברכה שלאחריו, הא מחוייב לברך לפניו כמו כל המצוות. ומשמע בתוס' דגדר ברכה הסמוכה לחברתה דהוה ברכה א', ומש"ה אינו רשאי לברך חצי ברכה. [וצ"ע דבכ"מ אף דתקנו סמוכה לחברתה יש אופן לברך באופ"א].

אך מסקנת התוס' [לע' קד:] דברכה לאחר פסוקים אי"צ לפתוח בברכה. [ועפ"ז אין ראייה דהוה סמוכה לחברתה כלל].
לכפול. פרשב"ם לכבוד ישי ושמואל וכו'. ורש"י [סוכה לח.] פי' שכופל מפני שבפרשה קודם כולה כפולה, ומש"ה נהגו להמשיך לכפול.

נותנין וכו' כוס של ברכה לברך, ואמר איני מברך. יש שהק' דאי' [ברכות נה.] דמי שנותנין לו כוס לברך ואינו מברך מקצירין שנותנין. א"כ האיך סרבו מלברך. [אך המאירי [ברכות נה.] משמע דדוקא היכא דמסרב מתוך גאווה]. והיעב"ץ תי' דלעתיד לבא ל"ש קיצור שנים. ועוד יש שתי' דדוקא במקום שמברך לבעה"ב שייך סברא זו.

שנשאתי ב' אחיות, שעתידיה תורה לאסרן עלי. משמע דהיה מותר לו [דעדיין לא נצטר], ואפ"ה נחשב פגם כיון דעתידיה תורה לאוסרה.

והראשונים הק' דהאבות קיימו כל התורה [ע' יומא כח:], א"כ האיך יעקב נשא ב' אחיות. והחזקוני [כט כח, וכן הפרשת דרכים א, וע' מהרש"א יומא שם] תי' דגירסא, וגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, ולא חשיבי אחיות. ועוד תי' דהיה אחיות מהאב ולא מהאם, ובבני נח לא נאסר כה"ג. והגר"ז [פר' לך לך] תי' דדוקא דרך קיחה שייך איסור אחיות [וקודם מתן תורה ל"ש קידושין]. והאחרונים הק' דבסוגיין מבואר דהוה אחיות.

שלא זכיתי לבן, דכתיב וכו' נון בנו וכו'. בגמ' [עירו' סג.] אי' דנענש שמת בלא ולד משום שהשיב דבר בהלכה לפני רבו [שאמר 'כלאם'].

אין מפטירין אחר הפסח

אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. רשב"ם פי' דדעת רב דהטעם גזירה שמא יאכלו הפסח בב' מקומות. ודעת שמואל ור' יוחנן דבעי' לאכול פסח על השובע [ע' תוס' [לק' קכ.], משום למשחה לגדולה], ומש"ה צריך שלא יאבד ממנו טעם הפסח.

וכן בגמ' [בסמוך] מבואר דתלי במה שיש לו טעם בפיו. ובדברי רשב"ם משמע דע"י שנשאר הטעם בפיו נחשב אכילת שובע. ויש שפי' דהוא משום חביבות המצוה. ותוס' [קכ. ד"ה מפטירין] העמידו דנח' ב' הלשונות [לענין מצה] אי הוה משום דבעי' טעם פסח ומצה בפיו, או דבעי' שיאכל לשובע מחשש שבירת עצם.

והבעה"מ פי' הטעם בזה כדי שלא ישכחו מלומר הלל, כיון דנהגו לומר הלל על הגגות וכו'. ועפ"ז כתב בעה"מ שאחר שגמר הלל מותר לאכול.

והמלחמות כת' דעיקר הטעם שלא יחזור ויאכל, ונמצא פסח נאכל באמצע סעודה [ובעי' שיאכל הפסח לשובע]. ומש"ה צריך שיברך בעוד שטעם פסח בפיו, שיהא היכר שלא יחזור ויאכל.

והמלחמות הוסיף עוד דתקנו שלא יאכל פסח בכרס ריקנית מפני דוחק החבורות, ולאחר שיגמור סדר הלילה יהא עורך שולחן ואוכל. ועד"ז כת' רבינו דוד דבעי' שיאכל לשובע, משום גדולה ומלכים, ולא יאכל דרך רעבון.

והר"ן כת' דאף לשמואל ור' יוחנן הטעם משום דחיישי' שמא יחזור ויאכל מהפסח במקום אחר. ומש"ה צריך שטעם בשר הפסח יהא בפיו, דאל"כ שמא ישכח ויאכל שוב במקום אחר.

1 אמנם עכ"פ צ"ע בדמקום זה לא תקנו ברכה לאחריה [שהרי הניחו תקנתם למנהג], ואינו סמוכה לחברתה.
2 הודו תחלה וסוף, יאמר נא ג' פעמים. קראתי יה, ענני במרחב יה. ה' לי, ה' לי. טוב לחסות, טוב לחסות. סבבני, סבבני. דחה דחיתני, ויהי לי לישועה קול רנה וישועה. ימין ה', ימין ה'. לא אמות, ולמות לא נתנני. פתחו לי שערי, זה השער וגו'.

3 ואפשר דנאמר דרך משל, אילו היו נותנים לאברהם היה משיב וכו'.
4 והרמב"ן [בראשית כו ה] כת' דבחו"ל לא שמרו את המצוות, ומש"ה מתה רחל כשהגיעו לארץ. ויש ראשונים [דעת זקנים לז לה] דכשהיה להם טעמים יש דברים שלא קיימו. והרדב"ז [ב תרצו] כת' לא הכל ראויים לישא ב' אחיות כיעקב, שצורתו חקוקה בכסא הכבוד [וביאר ע"ד הסוד טעם איסור אחיות]. ועוד תי' ע"ד הפשט דהוה כקטן שנולד.

5 והרדב"ז [שם] כת' דמ"מ חסידות הוא להתרחק מהדבר הדומה לאסור מן התורה, ולפיכך לא רצה לברך. ולטעם זה ל"ש במצה. אבל המלחמות כתב דבמצה שהוא זכר לפסח תקנו שיהא על השובע.

6 ורבינו דוד הק' לר' יוחנן בגמ' גזרו אף בדברים שאינן משיעין. ואף שהמלחמות כת' משום גזירה, אין טעם זה מספיק. ועוה"ק דגבי מצה ל"ש טעם זה.

אפיקומן⁸. רשב"ם [סוד"ה אמר רב] פי' דרב דרש לשון אפיקו מגניכו, הוציאו כלכם, והוה לשון שינוי מקום. ובדברי שמואל פרש"י ורשב"ם אפיקו מיני מתיקה. ובסידור רש"י [שצא] הביא עוד דאפיקומן לשון יוני כלום, שום דבר. והערך [מוסף ערוך] כת' דהוה סיום סעודה⁹ בלשון יוני¹⁰.

אמר רב שלא יעקרו מחבורה לחבורה. תוס' פי' דקאי אקרבת פסח, אבל במצה מותר [לרב]. אבל דעת שאר ראשונים דאף במצה אסור בב' חבורות. [ע' רש"י קכ. ורשב"ם קכ:]. והמרדכי כתב דכל דנוהג בפסח נוהג באפיקומן הואיל והוקשו זה לזה¹¹. וכ"פ הש"ע [תעב ב]. [ויש שדנו דאף תוס' מודו בכזית אפיקומן דהוה זכר לפסח, ודוקא בשאר מצה פליגי התוס'¹²].

והחז"א הקשה במצה היכי משכחת לה בב' מקומות, דקודם שאכל כזית עדיין לא נחשב אוכל במקום אחר. ואחר שכבר קיים מצוותו ל"ש איסור בהמשך אכילתו. ותי' דמ"מ אם יאכל כזית חציו במקום אחד וחציו במקו"א [תוך שיעור אכילת פרס] לא יצא יד"ח. אבל מדברי הרמב"ם [ח יד] ושו"ע משמע דבכל אכילת הסעודה אסור בב' חבורות. אך בדברי רש"י ורשב"ם [הנ"ל] מבואר דדוקא באכילת האפיקומן. וכן נקטו הפוסקים דקאי באכילת האפיקומן. ומשמע דכיון דיחד חתיכה לאפיקומן אינו רשאי לאוכלו בב' חבורות [אף אם הוא יותר מכזית¹³].

רשב"ם ד"ה אמר רב. ואנן תנן סתמא כר"י [לע' פו]. וכו' ואין האוכל אוכל בב' מקומות. משמע דר' שמעון דס"ל דרשאי לאכול בב' מקומות, ה"נ ל"ש איסור אכילה אחר הפסח. ורבינו דוד חלק דר' שמעון איירי דוקא היכא דעקרו כל בני החבורה, אבל כשעקרו מקצת אסורין לאכול. דס"ל דהפסח אינו נאכל בב' חבורות. [ועפ"ז אף לר' שמעון שייך הנך גזירות].

ושמואל אמר כגון אורדליא וכו'. רשב"ם פי' דשמואל אתא למימר דאפי' בחבורתו אסור לאכול כלום. וכ"ד ר' יוחנן. [וכ"ד שא"ר]. ומבואר ברשב"ם דנח' בעיקר טעם הגזירה. והר"ן חלק דאף לשמואל ור' יוחנן הוה משום גזירה אטו ב' חבורות, וגזרו אף בחבורתו שלא יאכל, ועי"ז ישכח טעם הפסח.

לאבא. פרשב"ם כך שמו של רב. וכ"כ רשב"ם [ב"ב נב.], והביא דכ"כ הערך. אבל רש"י [יבמות נז: וחולין לח. כ'] דשמואל היה קורא לרב כן דרך כבוד, נשיאי ורבי. [וע' תוס' יבמות וחולין שם].

ר' יוחנן אמר תמרים קליות ואגוזים. פרשב"ם דס"ל כשמואל, אלא דהיה רגיל באלו לקינוח סעודתו. וכ"כ רשב"ם [לעיל] דתרווייהו ס"ל דכל דבר אסור לאכול. ורבינו דוד והר"ן הק' א"כ אמאי נקטו תניא כוותיה דר' יוחנן דוקא אי לא פליגי¹⁴.

והמלחמות [ורבינו דוד] ביארו דלשמואל גזרו דוקא כגון ארדיליא¹⁵ וגוזליא, שהן חביבים עלינו ואנו ממלאין כרסנו מהן. [אבל דברים שאינם משביעין מותר]. ורבי יוחנן סבר אפי' קליות ואגוזים אסור.

ובפסקי הר"ד כת' דלשמואל דווקא מידי דמילפת ביה פת אסר, כגון כמהין וגוזלות. אבל פירות בעלמ' מותר¹⁶.

שם. הראשונים כת' דלכא' מבואר מכאן דדוקא אסור לאכול תמרים קליות ואגוזים, אבל שתייה מותרת. וכ"מ ברשב"ם [קכ.]. ותוס' [קז:]. אך הר"ף והגאונים נקטו דאף אסור לשתות. [וע' לק' קכ.].

כזית באחרונה - אפיקומן

א"ר אמר שמואל אין מפטירין לאחר מצה אפיקומן. פרשב"ם אחר מצה [שאוכל באחרונה לשם חובה], אין נפטירין ממנה באכילת דבר אחר, שלא לשכח טעמה. בפשוטו משמע דאף במצה בעי'

8 והפוסקים הביאו דע"ש זה נהגו לקרוא כזית שבאחרונה בשם אפיקומן.

9 והתפא"י [יכין] הביא ד'אפטיר' הוה טעימה בלשון יון. ר'אבא קומ', פי' אחר השומן [של פסח]. ועוד הביא דבלשון יון 'פטירא' הוא אכילה ו'עפי פאגאן' ר"ל אחר הסעודה.

10 ובס' התשב"י [הו' ברע"א במשניות] תמה [על הראשונים] דלא פי' ע"פ לשון יוני כפשוטו. ובהג' יעב"ץ [הו' ברע"א השלם] השיג דודאי דכוונת חז"ל ע"פ לשון יוני, אלא דבאו לדרוש שורש הלשון. וכע"ז בכ"מ דדרשו רמז באותיות הלשון המדובר.

11 היינו שמצה הוקש לפסח [וכן רמז בתוד"ה אמר], וצ"ב א"כ מ"ט דוקא אפיקומן. ואולי כוונתו כרשב"ם בסמוך דיצא בו מצוות מצה. אבל בפשוטו הוא משום דאפיקומן הוא זכר לפסח, ולכן נתנו עליו דיני פסח. והיקש לאו דוקא.

12 [אך תוס' לא הזכירו גזירה זו כלל. וכן תוס' קכ. ד"ה מפטירין משמע דל"ל גזירה זו כלל].

13 אך יל"ד לצד דיכול לחזור אפיקומן אחר, ה"נ יוכל להתחרט ולקבוע דאינו חלק מהאפיקומן.

14 [ור"ח עה"ג כ' בדברי שמואל אפי' קליות, וכ"ש בשר. משמע דשמואל ור' יוחנן היינו הך. אך לכא' ט"ס הוא, וחסר ר' יוחנן אמר כו'.]

15 ורבינו דוד והר"ן כת' דארדיליא הוה מין בשר, וכגון גוזליא [ואינו ב' תיבות]. ועפ"ז כת' דדוקא מיני בשר מפכח טעם האפיקומן.

16 ובפסקי הר"ד כת' דלשמואל דווקא מידי דמילפת ביה פת אסר, כגון כמהין וגוזלות אבל פירות בעלמ' מותר.

שישאר טעם בפיו¹⁷, שיחשב אכילת שובע. וכ"כ תוס' [קכ. סוד"ה מפטירין]. ורבינו דוד נקט דאף במצה בעי' לשובע דרך גדולה ומלכים.

והמלחמות כ' דאף דבמצה ל"ש הטעם שיהא נאכל על השובע¹⁸, מ"מ חכמים קבעו מצוה לכתחילה זכר לפסח^{19, 20}.

שם. לאחר מצה אפיקומן. וכ"פ הר"ף ושאר ראשונים [ודלא כלישנא בתרא קכ.], והר"ף הביא דכן נהגו דלאחר סעודתו שאוכל כל מיני מגדים ופירות, אוכל לבסוף כזית מצה שמורה, ואינו טועם כלום חוץ מכוס ברכה"מ והלל.

והר"ף ועוד ראשונים כת' דיאכל כזית לבסוף. אבל המהר"ל [סדר ההגדה לח] כת' [בשם מהר"י סגל] דיאכל ב' כזיתים [כשיעור כביצה], דהוה חביבה משאר אכילת מצווה. ובעי' שיאכל שיעור אכילת שביעה [מהאפיקומן לחוד]²¹. והב"ח [תעג, והמג"א תעז] ביאר דבעי' כזית כנגד קרבן פסח, וכזית כנגד מצה שעמו²².

והפוסקים כת' דאי"צ לברך על האפיקומן, שברכת המצה פוטרנו. והפ"ח [תעז א] דייק דלולי הא היה חייב לברך על אפיקומן.

שם. אחר מצה. בראשונים משמע דהיינו שייחד מצה לשם אכילה באחרונה²³. והמשנ"ב [תעז א, ע"פ האבודרהם הו' בא"ר תעז ג] פסק שאם אכל שום דבר אחר אפיקומן יחזור ויאכל שוב כזית לאפיקומן. [וחזור וקובעו לשם אפיקומן]. אבל דעת הח"י [תעז א, הו' בשעה"צ] דאי"צ לחזור ולאכול²⁴.

והמשנ"ב [תעז כב] כת' דאם אכל אפיקומן בלא הסיבה לא יחזור ויאכל, דאסור לאכול ב' פעמים אפיקומן. אבל המשנ"ב [תעז ד] כת' דאם שכח להסב באפיקומן וקשה לחזור ולאכול, אי"צ לחזור. [אבל לכתחילה יחזור ויאכל בהסיבה]. והאחרונים דנו ליישב דהכא איירי שעדיין לא הסיח דעתו, ובאופן שנחשב המשך אכילה א'.

שם. תוס' [ברכות מב., והו' בשו"ע תעז ב] כת' דמי ששכח לאכול אפיקומן ונטל ידיו, חוזר ואוכל ואי"צ לברך²⁵ דאנן אתכא דרחמנא קסמכין [ע"ד דברי הגמ' ברכות שם]²⁶.

והמרדכי [בשם ראב"ה] כת' דהיכא דשכח לאכול אפיקומן ונזכר אחר ברהמ"ז [קודם שבירך בפ"ה ג], יטול ידיו ומברך המוציא ויאכל האפיקומן²⁷, ויברך שוב ברהמ"ז ובפ"ה ג וישתה.

אבל אם נזכר לאחר שבירך על כוס ג', לא יאכל אפיקומן. דא"א לתקן לחזור ולברך ברהמ"ז, שהרי לא תקנו ב' כוסות לברהמ"ז²⁸. אלא יסמוך על שאר המצות שאכל בסעודתו, וכדאי הן שאר

17 ויש שהעירו היכא דבלע מצת אפיקומן, הא ליכא טעם מצה בפיו. ויל"ד בזה. וע"פ דברי הירושלמי דהטעם שצריך לאכול על השובע משום שבירת עצם. [וכן תוס' הק' דבמצה ל"ש טעם זה]. ועוד הביא המלחמות מהמכילתא דאין מצה ומרור נאכלין על השובע.

19 והמלחמות הוסיף דלדברי הלל היה מצה נכרך עם הפסח לבסוף, ותקנו זכר לזה. [וטעם זה האפיקומן הוה זכר למצה שנאכל עם הפסח, לדעת הלל. ואילו לטעם הראשון הוה זכר לפסח עצמה].

20 ורבינו דוד הק' דהרבה פעמים הפסח לא היה בא לבסוף [כשאין לו חגיגה], א"כ האיך שייך גזירה לזכר לפסח שנאכל לבסוף.

21 וכן העתיק הס"ז [תעז] דהוה מצווה חביבה. והב"ח דחה דטעמים אלו אין להם יסוד.

22 והח"י אדם [קל יד] כת' כזית בנגד פסח, וכזית כנגד החגיגה. [וצ"ב דמותר לאכול אחר החגיגה, ואמאי עשו זכר בכזית האחרון].

23 אך הביאו בשם הגר"ז דאי"צ לייחד מצה לשם אפיקומן, אלא איזה מצה שאכל לבסוף מהני. שישאר טעם מצה בפיו. [ובפוסקים לא משמע כן].

24 והאחרונים דנו האם בגדר הגזירה איסור אכילה, וכיון דעבר אי"צ לחזור ולתקן. ודעת האבודרהם דמ"מ בידו לתקן, ועי"ז מהני שלא עבר. ואפשר שדעת הח"י דלא מהני לחזור ולאכול, כיון דקבע הראשון לשם אפיקומן שוב אסור לאכול, ואף אכילת אפיקומן.

25 ואף דבעלמא כיון דנטל ידיו הוה היסח הדעת, כיון דדעתו ע"פ דין המצווה לא נחשב היסח הדעת. ורע"א הביא בשם הגאון המלך דהק' מ"ש היכא דשתה כוס רביעי שלא בהסיבה דחזור ומברך [וכדאי' תפ א משום דאין דעתו לשתות עוד]. וצ"ל דרך בסעודה אמר' דנמשך אכילתו. ולא בבירך על כוס א'.

27 ועוד הביא [בסו"ד] דאחרים אומרים שאין תקנה לשכחות. [ולכא' כוונתו דפליגי אף אחר ברכה"מ ל"מ לחזור].

28 [ולכא' היינו למ"ד דברכה"מ צריכה כוס, דאילו למ"ד דאי"צ כוס אמאי לא יאכל ויברך בלא כוס. וכ"כ המהר"ם חלאוה בשם י"א שיחזור ויאכל ויברך בלא כוס].

המצות²⁹ [שאינן שמורות] לסמוך עליהן בשעת הדחק³⁰. והמהר"ם חלאוה הביא צד שיאכל אפיקומן, ויברך ברכה"מ וגם הלל על כוס רביעי. [וע' בפוסקים בכ"ז].

והפוסקים [מג"א תק ז] הביאו מנהג להשאיר חתיכה מהאפיקומן ולעשות בו נקב ולתלותו לשמירה [והמג"א כת' דרשאי לנקוב ביו"ט].

רש"י ורשב"ם ד"ה אין מפטירין. שאנו אוכלין באחרונה לשם חובת מצה³¹ וכו'. מבואר בדבריהם שיוצא מצוות מצה מדאורייתא בכזית אחרון [הנקרא 'אפיקומן'], ואפ"ה מברך על המצווה בתחילתו אכילתו, 'אע"פ שאינה לשם חובה'. וע"ד דברי רב חסדא [לע' קטו]. גבי שאר ירקות³². וכן תוס' [קכ. 'ראפי' אם עיקר] הביאו צד דעיקר המצה יוצא לבסוף.

וצ"ב אמאי לא יצא בכזית הראשון. ולכאור' כוונתם משום דצריך לאכול מצת חובה על השובע³³ בסוף סעודתו³⁴.

אמנם למ"ד מצוות אי"צ כוונה, ע"כ יצא בכזית הראשון³⁵ [וע"ד הא דא"י לע' קיד³⁶]. והרא"ש כת' דלפ"ז צריך לאכול עם מרור וחרוסת לבסוף, שהוא עיקר המצה זכר לפסח³⁷. ותמה א"כ ל"צ כורך בתחילה.

והרא"ש הכריע דיוצא יד"ח מצה בכזית ראשון. ולבסוף חוזר ואוכל משום זכר לפסח. וכ"כ המלחמות. וכ"ד שא"ר³⁸.

נימא מסייע ליה הסופגנין וכו' ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה וכו'. תוס' [קכ]. פי' דכיון דיש לו רק כזית, ניחננו לבסוף כדי שלא לאכול אחריו כלל.

והר"ף כתב דמי שאין לו אלא כזית אחד דמינטר יברך המוציא ויאכל בתחילה מצה שאינו שמור. ולבסוף יברך לאכול מצה, ויאכלנו³⁹. [ואם יש לו כזית נוסף⁴⁰ יעשה כורך מצה ומרור⁴¹]. כדי שישאר טעם מצה בפיו.

והט"ז [תפב] דייק דכשאוכל מתחילה מצה שאינה שמורה אין חסרון דלאחר שמילא כריסו, ורשאי לברך לבסוף⁴².

29 ויל"ד דמי לא עסקי' שאכל שאר מאכלים לאחר המצה בסוף סעודתו. ואולי כוונתו דביעבד שאכל אחר לאחר אפיקומן אינו חוזר. [ויל"ד א"כ אמאי לא יסמוך על כזית מצה הראשונה, שהוא ודאי שמורה. אף שחזר ואכל אחר"כ. ואולי כוונתו דתקנו מצה נוסף על השובע, זכר לפסח. ולא מהני לזה כזית ראשון. {עכ"פ מבואר דאי"צ לייחד שיאכל לשם אפיקומן}].

30 [דכולהו מסתמא אית להו שימור וטעם מצה בפיו]. וכ"פ הפוסקים [תעז ב, ומשנ"ב יב] דלאחר כוס שלישי נזכר שלא אכל אפיקומן אינו חוזר, וסומך על מצה שבתוך סעודתו. ואף שאכל אחר אפיקומן, בדיעבד יצא [כיון דא"א לחזור].

31 ולכאור' משמע דהוכיחו כן מסוגיין, דאת"ל דכבר יצא בכזית ראשון. א"כ מה נתייחד בכזית האחרון דנימא דאין מפטירין אחריו. דדוקא אחר מצת חובה שייך סברא זו, ולא לאחר מצת רשות.

32 ולכאור' מבואר דלרב הונא [קיד:] יברך רק אכזית שלבסוף.

33 ויל"ד למ"ד דמפטירין אחר המצה, האם פליג דאי"צ שובע [וכמ"ש תוס']. ואפשר דמודה דעכ"פ צריך שתאכל לשובע. אלא דרשאי לחזור ולאכול אחריו, דלא החמירו שלא יאכל לאחריו. [וקצת משמע ברש"י ורשב"ם דהיה פשיטל דכזית חובה לבסוף, ולא משמע דתלי בב' הלשונות].

34 [דיש דין שובע במצה. אבל המלחמות פליג דל"ש דין שובע במצה, אלא גזירה אטון].

35 [וכ"כ החזו"א]. ויל"ד למ"ד אי"צ כוונה פליג אהך מ"ד דאין מפטירין אחר המצה. או דמודו דחוזר ואכול מצה כדי להפטיר בו. [וצ"ב א"כ מנ"ל לרש"י ורשב"ם שלמ"ד צריכות כוונה נתכוון לצאת לבסוף].

36 אך אפשר דתקנו שיתכוון להדיא שלא לצאת אלא באחרונה. והחזו"א [הו' לע' שם] ביאר דכוונת הגמ' דלא רצו לתקן באופן כזה, שמא יבא לידי מכשול ולא יתכוון להדיא, ויברך ברכה לבטלה. אבל בתר דברי רב חסדא דמברך בתחילה אין בזה תקלה, דליכא ברכה לבטלה, אלא שמפסיד ענין זכר לפסח על השובע. ומי שיועד מתכוין לצאת רק לבסוף.

37 והטור בשם י"א דצריך לאכול בסוף כורך.

38 והמלחמות הוכיח דמצה אי"צ שובע, שאילו היה כן היו חולקין במי שכל פתו מצה כדרך שחלקו [לע' קטו]. במי שאין לו שאר ירקות. [דלדעת רב הונא מברך על אכילת מצה לבסוף, ולרב חסדא מברך בתחילה]. [וכוונתו לאפוקי מדברי התוס' לדעת רש"י].

39 והפוסקים דנו דהיינו רק כשאינו שמור כלל, אבל כששמור משעת טחינה, אמרי' לאחר שמילא כריסו יחזור ויברך. אלא יברך עליו בתחילה, ובסוף יאכל את השמור פחות לאפיקומן.

40 כן פירש הר"ן כוונת הר"ף. אבל הרא"ש נקט דכוונת הר"ף דיעשה כורך ממצה שאינה שמורה. ותמה דמבטל טעם מצה, ויותר מסתבר שלא יעשה כריכה דאינו אלא זכר בעלמא.

41 [והמרור אינו מפסיק בטעם מצה]. ויל"ד אי יש לו ב' כזיתים יכול לאכול כזית בתחילה, ואח"כ מזונו [מצה שאינה שמורה], ואח"כ כורך לשם אפיקומן [דעיקר המצווה בכזית הראשון, וכזית אחרון לזכר בעלמא. ול"ש מבטל טעמו בזכר].

42 וכן מבואר בסוגיין דרשאי לאכול מצה עשירה [בלא ברכה], ויברך לבסוף. ויל"ד לדברי הפרמ"ג [תעה א"א ה] דמי

ודעת העיסור [הו' בטור תפב] שיברך על אכילת מצה על מצה שאינה שמורה, ויאכל כזית שמורה לבסוף. והב"ח ביאר דס"ל דשמורה הוה מדרבנן.

והרא"ש חלק דבזה"ז עדיף שיאכל כזית מצה בתחילה לתאבון. ואין לאחר מצוות מצה. [ואף שאוכל סעודתו לאחר המצה. ולא חיישי' במה שאוכל אחר מצת חובה]. והרא"ש כת' דהך ברייתא דהכזית באחרונה איירי בזמן קרבן פסח דצריך שיאכל כזית שמור לבסוף לקיים על מצות ומרורים.

והפוסקים הק' דבסוגיין מפורש דצריך כזית דוקא באחרונה, משום דאין מפטירין אחר המצה. ע' ב"ח [תפב]. והט"ז [שם] כת' דכוונת הרא"ש כשיש לו מצה שאינה שמורה כדין [משעת קצירה]. אך איירי בשמורה משעת לישא, דיש עליו שם מצה, וסומך על כזית זו שאוכל באחרונה⁴³. ואילו בסוגיין ולעיל מ. איירי בסופגנין ובציקות של נכרים, דאין עליו שם מצה כלל. ומש"ה צריך כזית מצה באחרונה.

אין לו יין - והרי"ף והרא"ש [לו] כת' דמי שאין לו יין, יקדש על המצה [ויניח ידו עליו]⁴⁴ ויברך על אכילת מצה. ויחזור ויאכל שאר ירקות, ויעקור השלוחן ויאמר הגדה. ואח"כ יאכל מרור וכורך⁴⁵ וסעודתו. [ומשמע דאי"צ לחזור ולאכול כזית מצה לשם חובה, לאחר ההגדה⁴⁶. אלא אוכל אפיקומן בסוף].

בכמה בתים - והרי"ף כת' דמי שרוצה לעשות סדר בכמה בתים [להוציא אחרים יד"ח], בביתו מברך ויאכל. ולאחר ברכה"מ⁴⁷ מברך לכל א' בביתם ויוציאם יד"ח. והם ישתו⁴⁸ והוא לא ישתה⁴⁹. ואף דיצא כבר יכול להוציא אחרים יד"ח בברכת המצה והמרור⁵⁰ [והרא"ש הוסיף אף בפה"א דשאר ירקות⁵¹]. אף דהוה ברכת הנהנין כיון דהוה חובה, וכמסקנא [ר"ה כח:]. ולבסוף חוזר לביתו ויגמר הלל ויברך על כוס רביעי.

והרמב"ם [ח י] כת' דאומר הלל בכל מקום [וכדאי' לע' פה:52]. והראב"ד השיג דאם אינן במקום א' אין כאן שם ד' כוסות.

דף קכ.

תנוד"ה באחרונה. כגון דל"ל אלא כזית מצה. [וע' מש"כ לעיל]. דהך ברייתא איירי כשאין לו אלא כזית מצה. [ומשמע דמי שיש לו מצה, ראוי שיאכל מצה בתחילה. ולא יאכל סופגנין בכל סעודתו. ויל"ד בזה].

והמרדכי כת' דבימיהם היו אוכלין סעודתן מצה עשירה [וכדאי' בברייתא], ולבסוף אוכלין מצה

שיש לו רק מצה עשירה, י"ל שיאכל [בלא ברכה]. דנהי דלא קיים מצוות לחם עוני מ"מ מצוות אכילת מצה קיים. 43 [ויל"ד אי אף הר"ף איירי כה"ג, א"כ לאחר שמילא כריסו מדבר הראוי בדיעבד האיך יחזור ויברך. ועוד דהעיקר חסר במח' הר"ף והרא"ש].

והר"ן כת' דאוחזה בידו, דמצווה לאוחזה בידו וכמו כוס. והגר"א [תפג] ציין דמניח ידו על המצה, וכמו בכוס של ברכה. אבל המהר"ם חלאוה דייק מדברי הר"ף דמנח ידו עליה, ואי"צ להגביה הפת ככוס של ברכה, דבפת אין הידור כ"כ. אלא מניח ידו עליו ודיו.

ואי"צ לחזור ולברך על המצה, וצ"ב אמאי לא אמר' דהגדה הוה הפסק, לדעת הר"ף דהוה הפסק בין הכוסות משום דמיכל ומשתה בהדי הדדי [וכמ"ש הר"ף כד.]. ואפשר דשאני סעודת פת. [אך בראשונים לעיל לא חילקו בזה].

ואף דמחוייב לברך על אכילת מצה בתחילה, משום סברת לאחר שמילא כריסו. מ"מ יוכל להתכוון לצאת מצוות מצה לאחר הגדה, לאחר שאומר מצה זו. וע"ד סברת התוס' [לע' קטו]. ולכאור' מבואר דדעת הר"ף כרמב"ן דכיון דמברך ע"כ יוצא יד"ח בתחילה. {אבל דעת הרא"ש לכאור' כתוס', ואילו הכא העתיק דברי הר"ף}. ואפשר דבשלמא התם בעי' מצה ואח"כ מרור. אבל הכא הוה כדינו לאכול מצה בתחילה. ואף לכתחילה ל"צ מצה אחר ההגדה.

והר"ן כת' כלומר דאי"צ להמתין לאחר כוס ד'. [ויל"ד אי בדוקא יצא קודם כוס רביעי. או לרבותא דרשאי להפסיק קודם הלל].

אבל קודם לכן אינו רשאי לצאת מביתו. דבעי' קידוש במקום סעודה. ובתוך סעודתו אינו רשאי לצאת [משום דין שינוי מקום. או משום שלא יהא אוכל בב' מקומות].

והר"ף כת' דשתו אינהו כוס קידוש והגדה. [לכאור' פשיטא דצריכין כוס לכל א', ע' תוס' לע' צט:]. [ועוד ילה"ק לדעת הגאונים צריך שהמקדש ישתה מכוס קידוש. אמנם רע"א [הו' לע' קא]. כת' דהיכא דמברך רק להוציא אחרים, סגי שמי שיצא יד"ח ישתה.

דהוא אינו רשאי לאכול ולשתות לאחר אפיקומן.

ומשמע בר"ף דמברך בפה"א על המרור. וצ"ע דכל הראשונים נקטו דלא כן.

ואף שאר ירקות [משום הכירא דתינוקות] חשיב ברכת שהיא חובה. [וע' מש"כ בזה לע' קו. לגבי קידושא רבא].

וה"ה ביאר דדוקא בשעת אכילה אסור לעקור ממקום למקום.

דהמרדכי תמה למה אנו מברכין על הראשונה שהיא רשות, ליברך על האחרונה שהיא עיקר. [דהמרדכי נקט ע"פ סוגיין דכזית באחרונה היא עיקר. ואילו נהגו לברך בתחילה].

כדי לצאת יד"ח, ומברכין עליו והוי עיקר. אבל לדידן לאחר שמילא כריסו מהן אין לברך על האחרונה. וא"ת ונעביד הכי, וניברך על האחרונה.² י"ל דחשש שיאכל מצה אכילה גסה, שאין אנו זהירין כמותן. ומש"ה מברכין עליה תחילה.³

בא"ד ואפי' אם עיקר מצוה באחרונה [וכדברי רש"י ורשב"ם קט: וכו' אבל יכול לברך על הראשונה ותיפטר אחרונה, כדפר' [לע' קטו.]. דאף שאין נתכוון לצאת יד"ח, מ"מ יש עליו שם 'מעשה מצווה', וחל עליו הברכה. ומהני ברכה זו לעיקר החיוב שיוצא יד"ח לבסוף].

והחק יעקב [יד] הביא בשם השל"ה שלא יסיח עד האפיקומן, דברכת המצה קאי עליה.⁴ והפוסקים נקטו דהיינו לדעת רש"י דיוצא יד"ח בכזית האחרון. [ואף דתוס' כת' דחל הברכה על מה שאוכל בתחילה, מ"מ כיון דעיקר המצווה אח"כ אסור להפסיק בדיבור⁵]. והח"י כת' דהוה חומרא יתירא לכל הסעודה.⁶

בא"ד וכן צ"ל להלל שהיה כורך מצה ופסח בסוף הסעודה וכו' א"כ בתחילת הסעודה היה מברך על המצה וכו'. [ואף דתוס' [לע' קטו. ד"ה אלא] כת' דביעבד יצא יד"ח מצה לחוד להלל, צ"ל שלא היה מתכוון לצאת יד"ח עד מצה דבהדי פסח⁷].

ובפשוטו מבואר בתוס' ושאר שלא היה אוכל מהפסח כלל עד שסיים אכילתו, כדי שיאכל על השובע.

אבל הרמב"ם [ח ז, ט] כת' דמברך ואוכל מצה ומרור, ואח"כ מברך ואוכל מהחגיגה, ואח"כ מברך ואוכל מגופו של פסח⁸. ואח"כ ממשיך בסעודתו ואוכל ושותה מה שרוצה. ובאחרונה אוכל אפי' כזית מבשר הפסח⁹, ואינו טועם אחריו כלל. והצל"ח הביא דאוכל מהפסח בתחילה [ואי"צ שכל אכילתו מהפסח יהא על השובע].

וכ"כ **המהר"ם חלאוה** [קט:]: דמסתברא דבזמן ביהמ"ק היו עושים כל סדר הפסח, אכילת מצה מרור ופסח קודם סעודה, והיו מניחין כזית מהפסח לכל א' לאחר הסעודה שיהא נאכל על השובע. וכמו שאנחנו עושים. אך שוב נסתפק דה"מ היכא דליכא חגיגה שאוכל רק מהפסח, אבל היכא דיש חגיגה אוכל מהפסח רק לבסוף.

והאר"ז [קר"ש כה, הו' לק' קכא.] נקט בפשיטות דמברך על הפסח רק לבסוף [לאחר שסיים החגיגה].

והפסקי הר"ד כת' שהיו אוכלין תחילה חגיגת יד' ואחריהן הפסח, ומש"ה הבן שואל 'מה אילו העידות והחוקים', הלא הפסח עיקר וחגיגת הפסח טפילה לה, ולמה אנו אוכלין תחילה החגיגה, ונמצא שהפסח נאכל על השבע בלי תאוה. אף אתה אמור לו כהלכות הפסח, שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, שאסור לוכל שום דבר אחר אכילת הפסח כדי שיהא טעם פסח בפיו.

בא"ד ומיהו לההיא פי' דלעל' דלרב חסדא בעי לחזר על שאר ירקות וכו' מיהו לפי' האחר¹⁰ שגם לרב חסדא אי"צ לחזר וכו'. תוס' העמידו ב' צדדים בהא דמברך מתחילה [כשאינו יוצא יד"ח], האם הוה בדיעבד. ועדיף לחזר אחר שאר ירקות. [וכמ"ש תוס' קיד: דלמ"ד מצוות אי"צ כוונה דיש לחזר אחר שאר ירקות. ואילו לר"ל אי"צ לחזר אחר שאר ירקות, שהרי מברך לבסוף. וכרב הונא]. ומשמע דמסקנת התוס' דהוה לכתחילה, ואף כשיש לו שאר ירקות רשאי לברך מתחילה על אלו.

תוד"ה מפטירין. וא"ת אחר הפסח מ"ט, הא נפיש טעמיה טפי ממצה וכו'. ותוס' נקטו דל"ש מפיג טעמו בבשר הפסח¹¹. ותוס' [בסו"ד] כת' דלאידך מ"ד אף בבשר שייך מפיג טעמו.

והמלחמות כת' דאף דגבי פסח בעי' שיהא נאכל על השבע שלא יבא לידי שבירת עצם, אפ"ה תקנו במצה לכתחילה זכר לפסח.

2 [אמנם למה שנהגו להחמיר שלא לאפות מצה עשירה ל"מ עצה זו].

3 **ובס' המנהיג** כת' דבזה"ז אין לאכול דובשנין שמא יבא לסמוך עליהם.

4 [וע"ד מש"כ הפוסקים שלא יפסיק עד כורך].

5 [ואף דבשאר מצוות לאחר שקיים מצוותו רשאי לשיח, אף דאח"כ הברכה קאי אף על ההמשך].

6 ודוקא גבי כורך דאיכא מד דכל הכריכה צריך לברך.

7 [אך למ"ד מצוות אי"צ כוונה לכאור' יצא בכזית ראשון. וע' מש"כ לע' שם].

8 וצ"ב אמאי חגיגה קודם לפסח בכזית הראשון. ובברייתא [לע' ע.] אי' דחגיגה הבאה עם הפסח נאכל תחילה, שתאכל על השובע. אך בכזית ראשון [שהוא ברכה בעלמא] לכאור' ל"ש סברא זו.

9 ויל"ד דבפשוטו קיים מצוות כזית פסח בכזית הראשון שבידך עליו. [ושאר אכילת הקרבן פסח אינו חובה, ויכול לתת לשאר בני החבורה לאכול. וכשאר קדשים]. וצ"ב א"כ אמאי הדגיש הרמב"ם שיאכל כזית לבסוף, ומשמע דמקיים מצוות הפסח לבסוף [על השובע], וע"ד סברת התוס'. ואף שבידך בתחילה על כזית ראשון. [וצ"ע].

10 משמע דכוונת התוס' דהביא לעיל בזה מח', אך לא מצאנו תוס' לעיל בזה.

11 **והחז"א** כת' דל"ל [לר"ד התוס'] דהך מ"ד מודה דבעי' שובע, אלא דלא גזרו שלא יאכל אח"כ.

בא"ד מנחה על השובע וכו' שלא יצא משולחן רבו רעב כו'. ובפסח הטעם משום שבירת עצם. אבל רש"י [לע' פו.] כ' דפסח נאכל באחרונה על השובע, שכן חובת כל הקרבנות דקי"ל [חולין קלב:] למשחה לגדולה, כדרך שהמלכים אוכלים.

והמרדכי [קטז:] הוכיח דהטעם משום שבירת עצמות, דאל"כ אף החגיגה הוה קדשים. וצריך שיאכל דרך גדולה. וע"כ דבפסח יש טעם נוסף¹². וכה"ק הגר"ז [גר"ח סטנסל כה, ומנחות כא:] דאי הוה דין בכל הקרבנות, א"כ מה מהני שמביא חגיגה ואוכלו קודם, אף חגיגה צריך שובע. וע"כ דהוה גזיה"כ גבי פסח, וכדדרש' בתור"כ ואכלו את הפסח.

והביא דהרמב"ם [מעשה"ק י יא] כת' גבי אכילת כהנים בשאר קרבנות דאם היה אכילתם מועטה יאכל עמה דבר אחר¹³. ודייק דה"מ באכילת כהנים¹⁴, אבל דעת הרמב"ם [שם י א] דבאכילת הבעלים ליכא מצוות עשה 'ואכלו'¹⁵, וכן דין 'למשחה' הוה דוקא בחלק הכהנים. וחגיגה הוה חלק בעלים, ומש"ה ל"צ למשחה.

בא"ד היינו משום דפסח בן שנתו ורכיך וכו' אבל חגיגה לא. האחרונים תמהו דמ"ד דיש בו משום שבירת עצם היינו אליבא דבן תימא [וכדלע' ע.], ולדעת בן תימא אף חגיגת י"ד בן שנתו. והצל"ח כתב דמ"מ להלכה קי"ל דאיתקיש לענין שבירת עצם, ולא לענין בן שנתו¹⁶. והמעיל צדקה [ו, צי' בהגש"ס] תי' דגבי חגיגה לא חיישי' שישבור עצם, כיון דעדיין יש לפניו אכילת הפסח.

מצה ומרור בלא פסח

ומרור מדרבנן וכו' על מצות ומרורים¹⁷, בזמן דאיכא פסח וכו'. בפשוטו משמע דהוה היקש, דמרור תלי בזמן הפסח. וס"ד דאף מצה תלי בזמן הפסח, אלא דאתי קרא אחר ד'בערב' ואהדרה¹⁸ [למצוה קמייטא].

ועוד ביארו האחרונים דגדר מצוות האכילה הוה על מצות ומרורים, וכל גדר המצווה הוא אכילה עם הפסח. [והאחרונים הוסיפו דבפסח שני בודאי ליכא מצווה בעצם אכילת מצה ומרור, אלא לאוכלו בהדי פסח]. ועפ"ז יישב הגר"ח [סטנסל מב, הו' לע' קיד:] דבמרור ל"צ כזית¹⁹, דאינו מצוות אכילה בפנ"ע [וסגי בחצי זית מרור בהדי הקרבן פסח²⁰, כנטפל לפסח²¹]. וכ"כ האבנ"ג [שפב ז]. ויש מצווה בפנ"ע בערב תאכלו מצות, בעצם אכילת המצה²².

מבעי ליה לטמא ושהיה בדרך רחוקה סד"א וכו' מצה ומרור נמי לא ניכול, קמ"ל. דילפי' מקרא דחייב. [לר' אחא מקרא דבערב, ולרבא מקרא ד'בו' גבי בן נכר]. וכן דרשי' [בסמוך] גבי ערל, קמ"ל דיש להם מצווה לאכול מצה ומרור, ולא תלי בקרבן פסח. [וכן בגמ' לע' כח: דרשי' כן].

ומבואר דבזמן הבית יש חיוב מרור דאורייתא, אף למי שאין לו קרבן פסח²³. [ודוקא בזה"ז בעי' היקש]. וכ"כ רש"י [לע' לט:] להדיא דבזמן שיכול לאכול מעש"ש אף מרור דאורייתא.

12 דחשש שבירת עצם. [ומשמע דלעולם אף בחגיגה יש טעם למשחה. אלא דהכא הוה גזירה נוספת שיהא לשובע].
13 ומשמע מדברי הרמב"ם דאי"צ שבתחילת אכילתו יהא כבר גדר שביעה, אלא שבסיום אכילתו ישבע [וכשיש לו הרבה קדשים מהני].

14 והביאו דכ"מ ברש"י [חולין קלב:] דלמשחה הוה דין במתנות כהונה. וכ"כ תוס' [זבחים עה:] למשחה דוקא מתנות כהונה.

15 והביא דפליג ארש"י [לע' נט.] דמבואר דהוה מצוה אף לבעלים.

16 [ועד"ז דעת הרמב"ם [הו' לע' קטז:] לענין צלי].

17 והאחרונים [יעב"ץ, מהרש"ם] העירו אמאי נקט קרא דפסח שני, והו"ל לנקוט קרא דמצות על מרורים. וכע"ז אי' [לע' קטו.] בדברי הלל. והאחרונים [עי"ש] ביארו דילפי' מהך קרא גדר הדין אף בפסח ראשון, וע"ז מפרשים לקרא דמצות על מרורים.

18 וכלשון הגמ' מהדר הדר ביה קרא [וכן מבואר עוד בגמ' בע"ב]. וכן דייק ר' דניאל הבבלי [שו"ת מעשה נסים ו]. וכן בחי' ר' שמואל [לע' לט.] הביא דבגמ' דידן מפורש דהדר' לחיובו, וקרא דבערב תאכלו בא לגלות גדר דין על מצות ומרורים.

19 [ויל"ד לאחר שנתקן ברכה על המרור, י"ל דבעי כזית].

20 ויישבו בזה קו' השאג"א [ק, הו' לע' קיד:] על הרא"ש דמשמע דצריך כזית מרור רק משום הברכה. והגר"ח תי' דהיינו בדין על מצות ומרורים. ומצה צריך כזית משום דין בערב תאכלו. [ולפ"ז אף בזמן קרבן פסח יש ב' מצוות בפנ"ע למצה. ומלבד אכילת מצה עם הפסח, צריך להקפיד שיאכל צריך כזית מצה].

21 אמנם המרדכי [לע' קטו.] נקט דהלל צריך כזית מצה וכזית מרור וכזית פסח. וכן נקטו בפוסקים דצריך כזית מצה בהדי הפסח [ומש"ה קבעו שיעור ב' זיתים לאפיקומן].

22 [וצ"ע לשון הגמ' אהדרי'].

23 וכ"כ המאירי דטמא ודרך רחוקה חייבין מצה ומרור.

והחזר"א הק' לר' אחא ב"י מנ"ל דיש חיוב מרור, דבקרא דבערב כתב רק מצות²⁴ [ונימא דחייב רק במצה, וכמו לרבא בזה"ז]. אבל רש"י [לע' צא: הו' בסמוך] כת' דילפי' מרור בהדי מצה.

אבל הרמב"ם [ז' יב, וסה"מ נון] כת' דאין מצוה בפנ"ע באכילת מרור, אלא עם הפסח. [ומש"ה בזה"ז הוה דרבנן]. ומבואר מדברי הרמב"ם דאף טמא ערל ודרך רחוקה אינו חייב במרור מדאורייתא.

והגר"ח [סטנסל] ביאר דלדעת הרמב"ם ליכא מצווה לאכילת מרור בפנ"ע, אלא אלא המצוה אכילת הפסח עם מצה ומרור. אך לגבי מצה יש מצווה בפנ"ע לאכול. דכתיב בערב תאכלו מצות.

ורבינו דוד וחי' הר"ן והמאירי [לע' כח:] כת' דאינו חייב במרור, וכת' דנקט מצה ומרור אשגרת לישנא, שהתלמוד רגיל להזכיר מרור אצל מצה. ומ"מ אין חיוב מרור מן התורה אלא אצל הפסח²⁵.

ור' דניאל הבבלי [בשור"ת מעשה נסים ו] האריך להק' על הרמב"ם דמבואר בכ"מ [הנ"ל] דיש מצוות מרור בלא פסח, דומיה דמצה. ור"א בן הרמב"ם [שם] דחה דבריו, וכמו בזה"ז דמרור דרבנן כיון דליכא פסח.

ובגמ' [לע' צא:] אי' דנשים חייבות במצה ומרור. ופרש"י [צא: ד"ה ל"ל לר"ש] דסתמא מצה ומרור גבי הדדי כתיב על מצות ומרורים, וחובה לנשים. ומבואר דאף היכא דליכא פסח מדמי' מצה ומרור להדדי. ורש"י יליף מקרא דעל מצות ומרורים [דבתר דגלי קרא בערב תאכלו מצות, והדר' למילתא, ואף קרא דעל מצות ומרורים קאי במצה ומרור בלא קרבן פסח].

שם. טמא ודרך רחוקה וכו' ערל ובן נכר. יל"ד אמאי לא נקט בפשוטו מי שראוי להביא פסח, אלא שלא הקריב. דשגג או היזד או נאנס או כגון שהקרבן נפסל. ואף דאינו אוכל פסח, מחוייב במצה ומרור. ויל"ד דלרבותא נקט הני דיש בהם פסול והפקעה מחיוב קרבן הפסח.

אך יל"ד לת' התוס' דאיירי בבן נכר שחזר בו. והוה חסרון בהיכי תמצא דאינו שעת מינוי, ועכשיו אינו יכול להביא. א"כ אין בו 'פסול' אלא הוה ככל מי שלא הביא קרבן²⁶.

שם. ובמכילתא אי' יכול כשם²⁷ וכו' כך אם אין להם פסח לא יצאו יד"ח במצה ומרור וכו'. ת"ל יאכלוהו. [קמ"ל דיצא במצה ומרור בלא פסח]. אבל הרמב"ם [סה"מ נון] העתיק יכול יצא יד"ח [קמ"ל דאינו יוצא במצה ומרור בלא פסח. ומ"מ חייב במצה משום מצוות 'בערב']²⁸.

תוד"ה כל. דהא ודאי חייב לאכול, דהא חייב בכל המצוות וכו'. משמע דכוונת התוס' דחייב לאכול קרבן פסח. ואף שיש בו 'פסול'²⁹, כיון דבידו לחזור בתשובה נחשב שמבטל מצוות פסח³⁰.

והמאירי [לע' כח:] הביא י"מ דאף כשעשה תשובה, מאוס הוא אצל קדשים [לעולם³¹]. וכת' דהרי הוא ככהנים ששמשו בבית חונוי שאסורין לעבוד לעולם. והמאירי תמה מה בין זה לגוי שנתגייר שאוכל בקדשים.

והמאירי כת' דאיירי שחזר בו בל"ד, וק"ל [לע' צב]. דגר שנתגייר אין שוחטין עליו מפני שהוא כפורש מן הקבר, וצריך שבעה.

ותוס' [לע' כח:] הק' אמאי איצטרך קרא דאוכל מצה ומרור, אטו מצה קדושה יש בו³². ופשיטא דחייב בכל מצוות התורה. [אך יל"ד דס"ד דחייב מצה תלי בקרבן פסח, והיכא דלא הקריב קרבן אין עליו חיוב מצה³³. [וכצד שהו' לע']. ומבואר בתוס' דכיון דמחוייב בפסח, אין צד לפוטרו ממה שיכול לאכול].

ותוס' [שם] תי' כתוס' כאן, דאיירי שחזר בו לאחר שנשחט הפסח³⁴.

והמאירי [שם] הביא י"מ דאיירי כשלא עשה תשובה, אלא שאינו רוצה להיות משומד לענין הפסח. ורוצה לעשות פסח ולאכול מצה ומרור ואמר שמניחין אותו לאכול מצה ומרור ולא לאכול אז הפסח.

ואידך כתיב בהאי וכו' וצריכא. ובגמ' [לע' כח:] הו' בתוס' [נח' ר' יהודה ור' שמעון בהנך דרשות.

24 [ובשלמא המיעוט של 'בו', מרבי' דאף מצה ומרור].

25 ועד"ז כת' הרמב"ן [ושא"ר קידו' לז:] על דברי הגמ' [שם] דמשמע דמרבי' אף בזה"ז מצה ומרור. והרמב"ן כת' דמרור נקט אגב [אף לדעת רש"י הנ"ל].

26 אך יל"ד דגדר חסרון המינוי דנחשב שעדיין יש עליו הפסול שהיה לו בשעה שראוי לעשייה.

27 כשם שיוצא יד"ח פסח אף בלא מצה ומרור.

28 ואם יאכל פסח בלא לחזור בתשובה, עובר באיסור בן נכר.

29 ותוס' תי' דאיירי שחזר בתשובה אח"כ, דכיון דבשעת עשייה לא היה מנוי, אין לו קרבן פסח. [ויל"ד האם כוונת התוס' משום דלא מינוהו על הפסח. או אף כשמינוהו, כיון דהיה בפסול אין ע"ז שם מינוי].

30 ומשמע דהוה מדאורייתא [דרש"י קראי]. [אך לת' המאירי לכאן] לא הוה מדאורייתא.

31 ובשלמא קרבן פסח יש בזה איסור שהוא בן נכר. אך המאירי [לק' צו.] כת' דמשומד אסור במצה ומרור, כמו שאסור בתרומה. [וצ"ע].

32 וס"ד דכל שלא הקריב פסח ל"ש מצוות מצה. [וכמו מי שאין לו בגד ד' כנפות, דאינו חייב בציצית].

33 וע"ד הנ"ל צ"ל דהוה גדר פסול והפקעה מדין פסח, דחייב פסח תלי בשעת הקרבה.

ובגמ' [קידו' לז:]: דרשי' 'מושבתיכם' דמצה נאכל בכל מושבות, אף בזה"ז³⁴. ותוס' [לע' שם, והראשונים קידו' שם] הק' אמאי צריך קרא נוסף³⁵.

והרמב"ן [שם] תי' דסוגיה דהתם ס"ל דצרכי תרווייהו [וכסברת ר' אחא], ומש"ה איצטריך קרא דמושבות לזה"ז. והשיטה לנ"ל [שם] כת' דבעי' קרא לחוץ לארץ בזמן הבית. וקרא לבזה"ז דליכא פסח.

אף ששת ימים רשות. פרש"י ורשב"ם דיכול לאכול בשר בלא לחם³⁶ או להתענות. והמרדכי חלק דאינו רשאי להתענות³⁷. אלא יאכל מצה עשירה³⁸.

ובפשוטו משמע דהוה רשות גמור. [ואינו מצווה כלל, וע' בסמוך]. אבל החזקוני [שמות יב יח] אף דאינו מצווה לענין שיהא עונש אם אינו אוכל, מ"מ הוה מצוה. ואם אכל כל ז' ימים קיים פסוק זו³⁹.

וכן הביאו בשם הגר"א [מעשה רב קפה והו' במשנ"ב תעה מה] דז' ימים רשות, ואינו חובה. והוה מצוה קיומית, דמקיים מצוה כל ימי פסח⁴⁰. [והמשנ"ב [תרלט כד] נסתפק לדעת הגר"א [הנ"ל] האם יש מצווה לאכול פת כל ז' ימי הסוכה, כדי לברך על הסוכה⁴¹].

והבעה"מ הק' מ"ט אין מברכין על מצה כל ז', ומ"ש מסוכה [אף דהוה רשות בשאר ימים מברך עליו], דהא גמרי' מהדדי דלילה הראשון חובה מכאן ואילך רשות.

והעיסור [עמ' קלה] תי' דגבי סוכה כשבא לאכול יש מצוות עשה [בסוכות תשב], אבל במצה ליכא מצוות עשה דמצה, אלא לאו דבל תאכל חמץ⁴². ואין מברכין על הלאו.

והמכתם ומאירי [סוכה כז.] תי' דחייב מצה בשאר ימים הוה להשביע רעבונו, אבל יושב בסוכה רק משום קיום המצווה⁴³.

וכ"כ המג"א [ס"ס תרלט, בשם המהרי"ל] דאין מברכין על מצה כל ז', משום שאין מצוה באכילתו, אלא שאין אוכל חמץ משא"כ בסוכה.

והבעה"מ תי' שאדם יכול לעמוד בשאר ימים בלא מצה⁴⁴. אבל סוכה הוא חייב לישן ולטייל בה⁴⁵, וא"א ג' ימים בלא שינה. והמהר"ם חלאוה הוסיף דלשון הברכה 'על אכילת מצה' משמע דלא אפשר בלאו הכי.

והאחרונים דנו אי סברת הבעה"מ הוא סברא בגוף המצווה [דמש"ה אין מצוה באכילה של מצה]. או רק בברכה. ולפ"ז משמע מדבריו דיש מצווה באכילת מצה כל ז'⁴⁶. [וכדעת החזקוני הנ"ל]⁴⁷.

מ"ט דבהוי דבר שהיה בכלל וכו' יכול אף לילה ראשון רשות, ת"ל וכו'. התוס' ר"ד הק' א"כ נחזור ונאמר שלילה

34 והרמב"ן [קידו'] כת' דר' אחא ב"י ידרוש דנאכל בכל מושבות, לאפוקי חלות תודה וביכורים [וכדלע' לו- לח].
35 ותוס' [קידו' שם] הק' להיפך דהביאו דבסוגיין דרשי' מושבות אפי' בזה"ז. כת' דשמא תנאי היא. [וע' מהרש"ל ואחרונים שדנו בכוונת התוס'].

36 ואפשר דכוונתו דמקיים מצוות שמחה בבשר, אף בלא אכילת מצה.
37 והביא דאף בר"ה אסור להתענות [ונח' בזה הראשונים. ואכמ"ל].

38 וצ"ב אמאי לא סגי ליה בבשר ושאר מינים. ואפשר דכוונתו דבעינן קידוש, ומקום סעודה. ובזה תי' דמהני מצה עשירה [וי"ל דס"ל דלא סגי ביין].

39 והמהרש"ם [א רט] הביא דיש שנהגו עפ"ז לברך על המצה כל ז'. והאריך לדחות. [וכ"מ מדברי הבעה"מ ע' בסמוך דאך דהוה מצווה לא לברך].

40 והגר"א ביאר דמש"ה נחשב 'אות' ואין מניחים בו תפילין.

41 ומבואר במשנ"ב דלפ"ז יש מצווה פעם א' ביום. אך בפשוטו כוונת הגר"א על כל כזית וכזית. ואין סיבה מיוחדת לכל יום.

42 ויל"פ דאכילה בסוכה הוא מעשה נוסף על גוף העשיה. ואילו אכילת מצה, הוה אכילה בעלמא. ובתנאי שאינו חמץ [ולא אמרי' שהוא צורה באכילה, שיהא בצורה של מצוה. שהרי הוה לאו בעלמא]. אך משמע מדבריו דהוה אכילת מצוה, אלא דאין מברכין על הלאו.

43 והמכתם [כאן וסוכה שם] כ' בשם ר' שמואל בר"ש דמצה שאר הימים אינה משום מצוות מצה, אלא להשביע רעבונו. ודומה למי שאוכל בשר בהמה טהורה [ולא בהמה טמאה], שאינו מברך אקב"ו לאכול בהמה טהורה. אבל ישיבת הסוכה אינו לצורך גופו אלא לקיים המצווה. וכ"כ רבינו מנוח [ו א].

44 ויהא ניזון באורז ודוחן וכל מיני פירות.

45 והשואל בשו"ת הרשב"א [ג רפז] תי' דאף דלענין אכילה גמרי' ט"ו ט"ו מחג המצות. לענין שאר ישיבת סוכה לא גמרי' מפסח, ואם לא קיים שאר ישיבת הסוכה, כבר בטל המצוה. [והרשב"א כת' לא ידעתי מהו ביטול זה, ועי"ש עוד].

46 אך הברכ"י [תעה ו] כת' דנראה יותר דמצה וסוכה רשות. ואינו מקיים מצוה, אלא דלא סגי בלא שינה, ומשום הכי מצי לברך.

47 וכן הביא האב"נ [שעז ד] דכ"מ במהר"ם חלאוה. וכת' דהוה מצווה שכל פעם שאוכל פת יהא מצה. [וכת' דעפ"ז יש להקפיד שלא לאכול פת ממי פירות, דאינו ראוי להחמיץ. דמבטל בזה מצוות מצה. וכת' דמ"מ במצה עשירה עם מים יוצא בשאר ימים].

ראשון היה בכלל, ויצא מהכלל ללמד, דהוה חובה. ותי' דגבי חובה יש כלל, ומש"ה היה בכלל ויצא ללמד. אבל לא מצאנו כלל של רשות [אלא דילפי' מהדין]. א"כ ל"ש יצא מהכלל ללמד.

רשב"ם ד"ה הוי. וק"ל נמי כר' יוחנן דאמר אין אוכלין אחר מצת חובה. האחרונים העירו דר' יוחנן קאי דוקא בפסח, ואילו גבי מצה הוה ב' לשונות דשמואל.

בא"ד אבל שתיית יין וכו' דשתיה לא מבטלא אכילה מיניה. מבואר ברשב"ם דמותר לשתות אחר אפיקומן. וכן תוס' [לע' קיז]: דנו דרשאי לשתות [והביאו דברי רשב"ם]. אך תוס' הביאו ד"מ דאסור לשתות [מלבד כוס שלישי ורביעי], שלא לבטל טעם מצה ממנו. וכ"כ הר"ף [כאן, ה' בתוס' שם] דאסור לשתות יין, מלבד כוס שלישי ורביעי [ע' מה שהו' לע' שם].

דף קכ:

נתנמנמו יאכלו נרדמו לא יאכלו. רשב"ם פי' דר' יוסי בא להחמיר [וארישא קאי] דאף במקצתן, נתנמנמו יאכלו, אבל נרדמו אפי' מקצתן לא יאכלו.

אבל דעת רבינו יונה [הו' בטור תעח] דאסיפא קאי ולקולא. ונרדמו מקצתן יאכלו. ובנתנמנמו אפי' כולן יאכלו. וכ"ד הרמב"ם [ח יד] והראב"ד [שם ולרי"ף].

שם. ורש"י [בע"א, וכן רשב"ם בסמוך] כת' דה"ה לענין מצה, לאחר שהתחיל לאכול מצת חובה באחרונה. וכ"פ הרמב"ם [ח יד] דאף במצה יש פסול כשנרדם². אבל תוס' [לע' קיט]: דחו דבמצה ל"ש פסול זה, דל"ש חסרון בב' מקומות וחבורות [וכן חלק הבעה"מ, וה"ה שם בשם הרא"ה]. והמעשה ההוא קאי לענין תענית, והביאו כאן לדמיון בעלמא.

והראב"ד [לרי"ף, וכן רמז בהשג' לרמב"ם] כת' [בשם הירושלמי] דפסול משום היסח הדעת. והך פסול ל"ש במצה.

שם. רש"י [הנ"ל] לאחר שהתחיל לאכול מצת חובה באחרונה. [משמע דוקא באכילת האפיקומן]. אבל הרמב"ם [ח יד] פסק דמי שישן בתוך סעודתו והקיץ אינו חוזר ואוכל וכו'. [משמע דקאי בכל הסעודה].

נים ולא נים, תיר ולא תיר. תוס' [נדה סג.] הביאו צד דנים ולא נים קאי בתחילת שינה. ותיר ולא תיר קאי בסוף השינה³. ותוס' [תענית יב:] דחו דבסוגיין ע"כ תרויהו איירי בתחילת שינה. [דאל"כ כבר נפסל בתחילת שינתו]. ותוס' [נדה] עמדו בזה, וביארו דה"נ איירי קודם חצות ואחר חצות [וצ"ב כוונתם, וע' אחרונים שם שתמהו בזה].

אביי הוה יתיב קמיה דרבה וכו' א"ל מינומי קא מנמנס, ותנן וכו' פרשב"ם לאחר שהתחיל לאכול מצת חובה באחרונה. ורשב"ם [במשנה] הביא מכאן דאף נרדמו מקצתן אסור. שהרי אביי היה שם, ואפ"ה דוקא משום נתנמנס.

והר"ן דחה ד"ל דאביי לא היה מהסעודה. אלא היה יושב לפני רבו לכבוד עד שיגמור סעודתו.

ותוס' [קיט:] דחו דהך מעשה לא היה בליל פסח כלל, אלא לענין תענית.

והראב"ד [לרי"ף ובהשג' לרמב"ם] כת' דלגבי מצה הנידון משום הסח הדעת ידידים, וצריך לחזור וליטול ידידו⁵.

והעיסור ופסקי הרי"ד תי' דהנידון לענין ברכה, דכשנרדם שינה הוה הפסק כשינוי מקום, וצריך לחזור ולברך המוציא⁶. אבל הרא"ש [תענית א יד, הו' בפוסקים ס"ס קעח] חלק⁷ דשינת ארעי בתוך סעודתו לא הוה היסח הדעת.

עד חצות

אלמא מחצות הו"ל נותר, מאן תנא וכו'. הראשונים הק' דאף לר"ע מדרבנן חייב עד חצות [וכדתנן ריש ברכות]. ותוס' [ד"ה אמר] כ' דהיינו רק לכתחילה, ואם עבר יקטיר ויאכל עד בוקר דלא

1 ופרשב"ם לא יאכלו כשיעורו [אותם שנרדמו, אבל חבריהם רשאים לאכול]. אבל המהר"ם חלאוה כתב בשם רשב"ם דאם נרדמו מקצתן לא יאכלו אף השאר. [וצ"ב הטעם בזה, וכי משום דא' מהחבורה נרדם פסל לכל בני החבורה. ואפשר דקאי אחתיכה שלפני מי שנרדם, דאין אדם שומר מה שביד חבירו. ונפסל בהיסח הדעת].

2 והמדרכי' כ' [בשם ראב"ן] דמכאן נראה דיש לזהר שלא ישן באמצע אפיקומן, דנראה כאוכל בשתי חבורות. שכל מה שנוהג בפסח נוהג באפיקומן משום דהוקשו זה לזה. [ע' הג' מיימוני].

3 ד'תיר' לשון ער'. [וכמ"ש רש"י תענית שם].

4 לכאו' יש לדחות כגון דבתחילה חבירו היה נייעור, ולבסוף נרדם.

5 ורבה השיב נימנומי קא מנמנימנא ולא אסח דעתאי.

6 והפסקי רי"ד הוסיף וברכת המזון למפרע על מה שאכל. [וכשיטתו לע' קא].

7 [וכ"כ הראב"ד לרמב"ם שמברך המוציא].

8 והרא"ש הביא בשם הראב"ד דהוה היסח הדעת.

תקנו בדיעבד לפסול, ולא רצו להביא לידי הפסד קדשים⁹. אבל דעת הרמב"ם [מעה"ק י ח] שאין נאכלין ונקטרין אחר חצות. וכ"כ האחרונים בדעת רש"י.

ודעת הרשב"א [ברכות ט, ושו"ת א תמה] דלמסקנא לר' עקיבא הפסח נאכל עד עלות השחר, ולא עשו סייג בקדשים. והוה רק ס"ד [בגמ' שם וזבחים נז:] להעמיד את הגמ' כר"ע ומדרבנן.

והמרדכי תי' דלרבנן הו"ל נותר מדרבנן מחצות. אלא דנותר דרבנן לא תקנו שיטמא את הידים. ובמשנה מבואר דמטמא את הידים, ע"כ כראב"ע דהוה נותר דאורייתא.

שם. מחצות הו"ל נותר. האר"ז [ס"ס רלא] הקשה דמשמע בסוגיין דלראב"ע הו' נותר מחצות, ואילו בתוספתא [ה בסופו] אי' דאינו אוכל אלא עד חצות, ואין חייבין משום נותר עד הבוקר. [והאר"ז נשאר בקו']. [והאחרונים [אר"ש] דנו ד"ל דהתוספתא לר' עקיבא, ומדרבנן עד חצות. אך החסד"ד כת' דהגמ' זבחים נז: מדייקת הלשון אלא עד חצות¹⁰, משמע מדאורי'].

והאחרונים ביארו [הצד דהוה מעלות השחר] דבגדרי קדשים קרבן הפסח הוה כשאר קדשים¹¹ וזמנו ליום ולילה¹², ואף דגלי קרא דאינו נאכל בדין תורת פסח רק עד חצות.

והאר"ש [חמץ ו א] חידש עוד דאף לראב"ע מדאורייתא רשאי לאכול הפסח אחר חצות [עד הבוקר], אבל לא בתורת מצוות אכילת פסח, אלא כמו שאר קדשים¹³.

והגר"ח [הו' בגר"ז זבחים נז:] נקט דודאי אינו רשאי לאכול אחר חצות, אלא דאיסור זה הוה מדיני פסח¹⁴. אבל אינו נעשית נותר, שהרי נותר הוה מדיני הקרבן. ומגדרי קדשים רשאי לאכול עד הבוקר. [וכן נפק"מ דלא שייך בזה מחשבת פיגול, שכמחשב לאכול אחר חצות. דמגדרי הקדשים הוה זמן אכילתו].

אך הגר"ח חזר בו, דמשמע בסוגיין וכן [לע' עא]. דאף מדיני הקדשים זמנו רק עד חצות¹⁵. דגלי קרא דפסח דאף מדיני קדשים אינו זמנו, ועי"ז הוה נותר. [וכן מבואר בצל"ח בסוגיין ולע' ג. וברכות ט.].

והאר"ש יישב דהא דמבואר בסוגיין דהוה נותר ומטמא את הידים היינו מדרבנן¹⁶. ומדרבנן קבעו עליו דין נותר.

שם. ורשב"ם הק' דהא דכתיב לא תותירו ממנו עד בוקר. [ולצד הנ"ל דמגדרי קדשים נעשית נותר רק בבוקר הקרא א"ש בפשוטו]. ורשב"ם תי' דהיינו לענין שריפה¹⁷. [וכ"כ רש"י ברכות ט.]. והאחרונים הק' דבבוקר הוה יו"ט, ואינו נשרף עד למחרת¹⁸.

ונאמר להלן ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה, מה להלן עד חצות וכו'. [פר"ח שנאמר כחצות הלילה]. והאחרונים [צל"ח ברכות ט.] תמהו דמכת בכורות היה בחצות במצומצם, ומנ"ל לפרש בתחילת הלילה עד חצות יותר מאשר סוף הלילה. ויש שפי' דהמצוות ניתן בלילה סתם, משמע תחילת הלילה. וילפי' דבעי' חצות, וע"כ היינו עד חצות.

ור"ע וכו' אף פסח אוקים לילות במקום ימים וכו' כת' רחמנא הזה. דעת רש"י [בברכות, הו' ברשב"ם] דזמן קדשים

9 ועד"ז נח' הראשונים בהא דתקנו שיקרא קר"ש עד חצות, מי שהפסיד קר"ש בזמנו, לכאור' עכ"פ יקיים מצווה דאורייתא ויקרא אחר חצות. [ותקנת חצות הוה לכתחילה]. ורבינו יונה [ברכות א. בדה"ר] הביא י"א דעכ"פ הפסיד ברכותיה, דכלפי מצווה דרבנן עבר זמנו. וחכמים הפקיעו, ושוב אינו מקיים אפי' מצוות קריאת שמע דאורייתא. דיכולים חכמים לפוטרו משום סייג. דיש כח ביד חכמים לעקור מה"ת בשב ואל תעשה.

10 ולא תני עד חצות, וכדאינך מדרבנן עד חצות.

11 [כתודה ושלמי נזיר דנאכלין ליום ולילה, וכן מצאנו במותר פסח שנאכל ליום ולילה, כתחלת הקדשן. [ולדעת בן עזאי

12 ובתורת כהנים] [נדבה פרש' יד פרק יח] דרשי' דמותר הפסח נאכל ליום ולילה, כתחלת הקדשן. [ולדעת בן עזאי אינן נאכלין אלא בלילה ואינן נאכלין אלא צלי]. ובפשוטו קאי אף לראב"ע.

[וי"ל דבגמ' [בסמוך] מבואר דפסח הוה כקדשים קלים, ונאכל ב' ימים. ואילו בתור"כ הנ"ל מבואר דמגדרי הקדשים ראוי לאכל יום ולילה כתודה ומותר הפסח. ואמאי לא אמרי' דאף למסקנא זמנו ב' ימים אלא גזיה"כ דאינו רשאי לאכול אלא בלילה. וצ"ל דמ"מ כיון דעבר זמנו, מסתבר דאף מגדרי הקדשים זמנו רק עד עכשיו. ומדמ' לקרבן תודה. אבל מגדרי קדשים ליכא חילוק חצות, ומש"ה אמרי' דלענין קדשים זמנו כל הלילה].

13 וכשאוכל אחר חצות בטל מצות אכילת פסח, ואין דין אכילה על הבעלים דוקא.

14 [דומיה דהאיסור לאכול פסח מבע"י, דבגדרי הקדשים הוה זמנו].

15 [וכק' האר"ז [הנ"ל]].

16 [ובא ליישב בזה קו' האר"ז]. [אך במרדכי הנ"ל מבואר דהוה נותר מדאורייתא].

17 ותוס' [ברכות ט.] תי' דמצי למימר דה"ק לא תעשו דבר שיבא לידי נותר עד הבקר. שאם לא יהא נאכל עד חצות לא תוכל לאוכלו ולא לשורפו בלילה כדקא אמרינן ביום אתה שורפו ואי אתה שורפו בלילה ואם כן ישאר עד הבקר.

18 והחת"ס תי' דנפק"מ לפסח שני, שנשרף בבוקר. דהוה חול.

כולל לילה שני, אך רשאי לאוכלו רק בלילה ולא ביום. [דלענין זה דרשי' לאכלו בלילה, ולא ביום]. ורשב"ם פליג דלהך ס"ד נאכל אף ביום. ומ"מ נתמעט 'הזה', לילה ולא יום. ונפסל בעלות השחר¹⁹.

והרא"ש [הנ"ל] הביא דלהך ס"ד דנאכל ביום המחרת, היינו מדין קדשים שבו, ואינו מקיים מצוות אכילת הפסח.

שם. לילות²⁰ במקום ימים. פרשב"ם הואיל ואינו נאכל אלא בלילה. [דכתיב [יב ח] ואכלו את הבשר בלילה הזה]. יל"ד דלכא' הוה ממצוות אכילת הפסח, אבל מגדרי אכילת קדשים נאכל אף ביום, א"כ האיך יתארך זמנו. ולהך ס"ד מבואר דאף מגדרי קדשים לא נחשב זמן אכילתו.

והרא"ש [לע' קיד: כה] הביא בשם הר"י מאורליינש ור"י קורביל דבקרנן חגיגת י"ד באמת מוקים לילות במקום ימים, ומותר לאוכלו בלילה הב' [דבחגיגה ליכא מייעוט]. והרא"ש דחה דמותר לאכול חגיגה ביום הקרבנות, ומש"ה פשיטא דהוה מן המנין.

רשב"ם ד"ה שעת חפזון. והיינו עמוד השחר כדכתיב וכו' עד בקר. [משמע דבוקר הוה עלות השחר]. אבל רש"י [יב י] דרש ב' פעמים עד בקר, ליתן בקר על בקר. שבוקר משמע נץ החמה. והכפיל להקדים מעלות השחר.

אמר רבא אכל מצה בזה"ז אחר חצות לראב"ע וכו'. והפוסקים כת' דכ"ש מרור [דתלי במרור]. ולע' [קטז]: מבואר דאף סיפור יציאת מצרים תלי בדין מצה, א"כ לכא' הוה עד חצות לראב"ע.

והר"ן הביא בשם התוס' [וכן הביא הרשב"א ברכות ט]. דאף יסיים הלל קודם חצות. ולכא' כוונתו דדין הלל הוא על הפסח²¹. והגרא"א [תעז א] כת' הטעם משום כוס רביעי²² [דד' כוסות נתקנו כגדר סיפור יציאת מצרים].

והאחרונים [קה"י ברכות ד] הק' במה דאי' בהגדה מעשה דר' עקיבא וחביריו שהיו מסובין בבני ברק, וישבו וספרו ביציאת מצרים עד השחר. ואף ראב"ע היה עמהם, ואמאי סיפר לאחר זמן חיוב מצה²³.

והקה"י הביא צד דהוה אתר' דר"ע, ומשום חומרי מקום שהלך לשם²⁴.

והקה"י תי' דדין מרבה לספר הוה מדרבנן. ובזה אמרי' דכיון דהתחיל בזמן חיובו נמשך ענין מרבה לספר ביצ"מ, אף שנגמר זמן המצוה²⁵. [אך דן דמשמע במכילתא דהמרבה לספר הוה מדאורייתא, א"כ ע"כ תלי בעיקר זמן חיובו].

והרמ"א [תרלט ג בשם המהרי"ל] פסק דאף בליל סוכות יקפיד לאכול כזית בסוכה קודם חצות, דגמרי' ט"ו ט"ו.

והצל"ח הביא דחתנו הק' א"כ נימא דלר' אחא בר יעקב כזית בסוכה בזה"ז דרבנן, דנילף ט"ו ממצה.

מהד"ת הא אפקיה קרא מהקישא וכו'. פרש"י ורשב"ם דהוקשו 'על מצות ומרורים יאכלוהו'²⁶. ואפקי' קרא דבשאר ימים הוה רשות. וס"ד דאף לילה ראשון רשות. קמ"ל אהדרא קרא, בערב תאכלו מצות. וקמ"ל דאהדרא למילתא קמייתא. ופרש"י לעמוד במקום פסח. וקמ"ל למסקנא דמצוות מצה שייכא לקרבן פסח [אף היכא דליכא קרבן פסח, עכ"פ בעי זמן הפסח].

ורשב"ם הוסיף אהדרי' לאכילה עד חצות, דבזמן דאיכא פסח. מבואר להדיא דהנידון דוקא בזה"ז, דס"ד דכיון דאין לו פסח, הוה מצוות בערב תאכלו מצות לחוד. קמ"ל דהוה חצות עד חצות, דאהדרי' קרא דאף בלא פסח גדר המצווה תלי בפסח.

ובחי' ר' שמואל [לע' לט] הביא דמבואר מכאן דלא כדברי האחרונים [הו' בע"א, ע"פ הרמב"ם בסה"מ] דמצוות בערב תאכלו מצות הוה גדר בפנ"ע מלבד המצווה על מצות. דהא מבואר דאמרי' אהדרי' קרא למצוותו, וחייב כה"ג מצה לחוד. ואף דליכא פסח.

והרש"ש כת' לפרש [לו"ד רשב"ם] דה"ק דסד"א דחיוב מצה בזה"ז הוה משום קרא ד'בערב

19 וצ"ב א"כ נימא דבא למעט לאכול ביום, ואמאי איצטריך הך אוקי לילות בהדי ימים. ואפשר דלולי הך ס"ד, א"כ לילה דוקא. אלא דכוונת הרשב"ם דלבתר דמרבי' לילה שאח"כ אין סברא למעט יום שבינתיים.

20 בפשוטו משמע בגמ' שיאכל כל הלילה. אך החת"ס [קיד: ד] שיהא נאכל לפי שעות, ל"ו שעות לאחר זמן שחיטתו.

21 אבל הערוך השולחן [תעז ג] תמה איני יודע טעם לזה דמאי עניינא דהלל לחצות. וציין לתוספתא [דחייב לעסוק בהל' פסח כל הלילה, ונקט דאף ראב"ע מודה בסיפור יצ"מ. ולפ"ז כוונתו דהגדה והלל לא תלי בזמן הפסח].

22 [ונפק"מ למי שאין לו יין וכדו']. ומשמע מדבריו דמגדרי הלל ל"צ עד חצות. [ויל"פ דאין חיוב לגמור את הלל, והרי קרא מקצתו קודם הסעודה].

23 והישועות יעקב תי' דהוה משום דין דמזכירין יצ"מ. והקה"י הק' דלאחר שהזכיר פעם א' לא מצאנו מצווה להרבות בסיפור.

24 אך דן דאף לר"ע אינו חובה כל הלילה אלא רשות.

25 ועפ"ז כת' דאף בבוקר היה מצווה להמשיך בסיפור, אלא הגיע זמן קר"ש ותפילה.

26 [וכדאי' בע"א. ואף כאן צ"ב אמאי נקטו הך קרא דפסח שני, ולא עיקר קרא דמצות על מרורים].

תאכלו מצות, והך קרא לא הוקש לפסח²⁷. [קמ"ל דאהדרי' קרא, ודינו עד חצות²⁸].

תוד"ה אמר. "מ דכך הלכה וכו'. וכ"כ ר"ח [עה"ג, ועוד ראשונים] דהלכה כסתם משנה. ותוס' דחו דיש סתמא אחרינא [מגילה כ:]: זה הכלל, דאפי' פסח זמנו עד הבוקר. ודעת הרמב"ם [ועוד ראשונים] דקי"ל כר"ע. [וה"ה כת' דהדרי' לכללא דהלכה כר"ע מחבירו]. [וכ"מ מהשטת הר"ף לסוגיין]. [וע' ביא"ה תעז' שהביא דיעות הראשונים].

בא"ד וההוא [זבחים נז:]: וכו' אינו נאכל אלא עד חצות ראב"ע היא וכו'. לכא' משמע דכוונת תוס' להכריע דיש סתם משנה נוסף כראב"ע. אבל הרא"ש דחה דמאי אולמי תרי תלת סתמי מחד סתמא [וכדאי' יבמות קא:]. ועוד דהמשנה במגילה הוה הילכתא פסיקתא.

ותוס' [זבחים נז:]: ומגילה כא. [הכריעו כראב"ע דסתם תנא כוותיה [שם, כאן וריש ברכות], הילכך צריך ליזהר כמצה לאכול עד חצות. ותוס' [מגילה] הוסיפו דמצה בזה"ז דאורייתא²⁹. וצריך למהר אפי' מצה של אפיקומן [וכ"פ הטור ושו"ע תעז']. אבל הלל אין להחמיר כיון דהוא מדרבנן³⁰. אבל הר"ן [שם וכאן כז:]: כתב בשם התוס' [וכ"ה בתוס' ר"ש ברכות ט, וברשב"א שם] כתב דיחמיר אף בהלל.

והרא"ש כ' דאפשר דאף ר"ע מודה להרחיק האדם מהעבירה, ולכתח"י יאכל קודם חצות. וכ"כ הפר"ח והגר"א [תעז'].

אבל סתימת הרמב"ם דזמנו כל הלילה. ורבינו מנוח [ו א] ביאר דלא החמירו במצה עד חצות, דדוקא בקרבן פסח תקנו להרחיק האדם מהעבירה. וגזרו שמא יאכל קדשים לאחר עמוד השחר דהוה נותר וחייב כרת³¹. [ובמצוות עשה לא החמירו³²].

אבל הבית הלוי [א לז ג] דן דעכ"פ אפיקומן הוה זכר לפסח. וזמן קר"פ הוה עד חצות מדרבנן.

והמשנ"ב הביא דברי הדג"מ דהאוכל מצה ומרור אחר חצות לא יברך מספק. [ותל"י בנידון לברך על קיום ספק מצוה דאור³³].

הדגול מרבבה [תעז' הו' במשנ"ב] כ' דאם הוא סמוך לחצות יקדש ויברך המוציא ועל אכילת מצה ויאכל³⁴, ואח"כ יאמר הגדה והלל. והעמק ברכה [ליל הסדר ד] תמה דלראב"ע מצוות סיפור יצ"מ הוא עד חצות, ולא קיים³⁵.

בסוגיין - האבני נזר [שפא ה] חידש דלדברי ראב"ע האיסור אכילה אחר אפיקומן הוא רק עד חצות, דבעינן שיהא טעם פסח ומצה בפיו עד סוף זמנו, שהוא שעת 'העברה'. ועפ"ז חידש דיכול לאכול כזית על תנאי שאם הלכה כר"א בן עזריה יהי' לשם אפיקומן³⁶, וימתין אחר חצות כדי לאכול סעודתו ממ"נ, שלראב"ע כבר עבר זמן המצה³⁷, ור' עקיבא יאכל שוב אפיקומן בסוף³⁸. [והאחרונים בכ"מ דנו אי מהני תנאי במצוות³⁹, ולגבי ספירת העומר בספק חשיכה מבואר

27 וכת' דכ"נ מפרש"י לגי' הישנה [וצ"ב כוונתו].

28 אך אף לפ"ז למסקנא דינו כפסח. [ודלא כרמב"ם]. אך י"ל דהוקש רק לענין עצם הזמן [לקבוע מהו 'בערב'].

29 וצ"ב כוונתו דאורייתא. ומשמע דלר' אחא ב"י אף לראב"ע עד בוקר. [וצ"ע כעין דאורייתא תקון, וכדלע' קטז:].

30 וצ"ב כוונתם, שבדרבנן סומכים על ר' עקיבא. או שיש סברא בהלל ששייכת אף אחרי חצות, דאינו בכלל ההיקש לפסח.

31 ותקנו משה' שלא יאכל אלא יביא קדשים לבית הפסול.

32 והאחרונים העירו דלגבי קר"ש נח' להיפך, דהרא"ש [ברכות א ט] פסק כר"ג דלא עשו סייג בקר"ש. ואילו הרמב"ם [א יג] פסק דעשו סייג.

33 אבל הרא"ש [ו א] כת' דאף היכא דעבר חצות מחוייב לאכול מצה [מחמת ספק דאורייתא], וכיון דמחוייב לאכול אף צריך לברך. וכיון דאוכל מצה אף מרור וד' כוסות, דהוה בכלל התקנה. [ויל"ד היכא דאכל כבר מצה קודם זמנו. ובדידיה ליכא ספק אלא לגבי הלל]

והא"ש הוסיף ובפרט דאיכא חזקת חיוב. ושוב דחה דהוה ספיקא דדינא ול"ש חזקה.

34 יל"ד דלכאור' עכ"פ ראוי לומר מצה זו וכו', כדי לקיים אמירה על המצה. [ע' לע' קטז:].

35 ויל' דכוונתו דיקיים מצוות סיפור במשהו בעלמא, וכגון בקידוש. ואח"כ ירחיב בסיפור, ויסמוך על דעת שא"ר לענין כוס שני.

36 והביאו בשם הגר"ז דע"פ דברי האב"נ א"צ לעשות תנאי, דל"צ כוונה לאפיקומן, אלא הכזית האחרון שאוכל [לפני סוף זמנו] ממילא יחשב אפיקומן. [וכדברי המרדכי במי ששכח אפיקומן] [ויל"ד דה"מ בדיעבד, אבל לכתחילה נקטו הפוסקים דצריך ליחד].

37 ובעינן טעם אפיקומן רק בזמן של המצוה. אמנם לצד דמצוות סיפור נמשך אח"כ יל"ד דאולי בעינן טעם מצה בזמן הסיפור.

38 אך לצד דל"ע בעי' עד חצות, חייב לאכול אפיקומן דוקא קודם חצות. [ואפשר דאפיקומן הוה זכר, ול"ש בזה חיוב דרבנן. ורק בעיקר המצה].

39 וע"ע בפוסקים [רמ"א תקצ ו] אי מהני להתנות על תקיעה שיעלה לתקיעה אחרונה של תשר"ת או ראשונה של תש"ת. [אך יש שדנו לחלק בין תנאי לענין כוונה לצאת יד"ח. ואילו התם צריך תנאי לפרש את הגדרת התקיעה].

בפוסקים [ע' תפט ג⁴⁰] דמהני תנאי⁴¹, אלא שהאחרונים [עונג יר"ט ג] הק' דנימא כיון דליתא בשליחות ליתא בתנאי [כתובות עד⁴²], ולא שייך תנאי בכוונת המצוות, דתליא בכוונה לחוד].

דף קכא.

משום חשדי כהונה. פרש"י ורשב"ם שלא יפגלוהו ברצון להפסיד את הבעלים וכו'. וכן **פרש"י** [לע' פה.] דחשוּדִין לפגל משום איבה. **ותוס'** [שם] כת' דאף דהם רשעים, מ"מ חמירא להו טומאה¹. והא"ש [שאה"ט ח ג] כת' דתקנו טומאה שמא לא יודיעו לבעלים שהקרבן נתפגל. וגזרו שיטמא, מוכרחין לשרוף מיד.

רשב"ם ד"ה כטומאתו. טומאת אוכלין בכביצה לטמא אחרים. אבל **רש"י** [לע' פה.] כת' כשיעור טומאת אוכלין מדאורייתא בכביצה. וכצד דמדאורייתא אינו מטמא טומאת עצמן אלא בכביצה. ורש"י סתר משנתו דס"ל [בכ"מ] דלמקבל טומאה בכ"ש מדאוריית'. [אך **תוס'** [לע' לג:] הביאו דרש"י [חולין פב.] חזר בו. וצ"ל דהך רש"י קאי לאחר חזרה].

בירך על הפסח

בירך ברכת הפסח פטר את של זבח. פרש"י ברכת על אכילת פסח. ורש"י בגמ' ביאר דשלמים בכלל פסח, כיון דמהני אף מתן דמים דפסח. ומש"ה מהני ברכת הפסח אף למצוות אכילת הזבח². ובפשוטו משמע שבא לאכול פסח וחגיגה³ יחד, ובזה הנידון האם צריך לברך על כל א' בפנ"ע⁴. או דסגי בברכה א', דשייך אף על החגיגה ברכת הפסח.

והאחרונים [צל"ח] תמהו דמ"מ החגיגה לא נקרא פסח, והאיך יהני לשון 'פסח'⁵. ויש שדנו דהכא עיקר הברכה על הפסח, וממילא מהני לכלול בו אף את הזבח [אף דיש לו שם אחר]. [וע' בסמוך]. ועוד יל"ה"ק דכיון דאין זה ברכתו לכתחילה, קי"ל כשאין ברכותיהם שוות דלא פטר, דבירך על צנון בפה"א לא פטר את הזית, למסקנת הגמ' [ברכות מא.].

והירושלמי מק' [אדרבה] הפסח בכלל זבח [וראוי על פסח שם זבח, ולא להיפך]. ותי' הירושלמי [הו' ברש"י זבחים לז, הו' בתוס'] שהפסח עיקר והזבח טפל⁶. [ולכא' הוא דלא כסוגיין, אלא טעם אחר משום טפל].

והראשונים הק' האיך יברך על הפסח לפטור את החגיגה, הא חגיגה נאכלת תחילה, והפסח נאכל בסוף על השובע. **והאחרונים** דחו דנפק"מ כגון שבא לידו חגיגה אח"כ מחבורה אחרת וכדו', וכל זמן שלא סיים אכילת הפסח רשאי לאכול⁷.

והא"ז [קד"ש כה] הביא [בשם ר' משה בר"י] דאיירי ששכח לברך על החגיגה, ואכלו. ולבסוף בשעה שאוכל את הפסח יברך על שניהם. והביא מכאן דאפשר לברך ברכת המצוות אף לאחר שכבר סיים המצווה [ורק לכתחילה בעי עובר לעשייתו⁸. ע' לע' ז:].

אבל המהר"ם חלאוה [קט:]: **והכלבו** הוכיחו ממשנה זו שהיו אוכלין להפסח קודם חגיגה וכזית לאחר חגיגה [וע' מש"כ בזה לע' קכ.].

וכן רבינו מנוח [ח"מ ח ז] הק' כן, ותי' דאיירי כשטעה ובירך על החגיגה ברכת הפסח, או על

40 [ע"פ המ"א שם, וכן השבלי הלקט [מח] בשם הראב"ד]. אך לדברי הס"ז [שם ו] מסקנת הפוסקים שם דאף דכוונה הפכית ל"מ.

41 וכן העתיק **רע"א** [בשו"ע מו] לענין קד"ש שאם ירא שהצבור יעברו זמן קד"ש יכוין בדרך תנאי וכו' [ויל"ד בכוונת שאר פוסקים שם, האם כוונתם לתנאי].

42 אך לדברי **הרמב"ן** [ב"ב קכו:]: דבר שבינו לבין עצמו שפיר מהני. והביאו מהגמ' [יומא כג.] שחמורה טומאת כלים יותר משפיכת דמים.

2 **והראמ"ה** [בסוף המס'] דן איזה חיוב ברכה יש באכילת זבח, דאין מצווה מסוימת באכילת קדשים. אלא שהקדשים יאכלו, ואף ע"י בנו קטן וכדו'. [ובשלמא פסח יש מצווה בעצם אכילתו]. ותי' דאכילת הקדשים הוא גם גדר עבודה.

3 אך **ה"י לוניל** כת' א"נ נדרים ונדבות שהקריב ערב הפסח, ואוכלין בליל הפסח.

4 ונח' בברייתא [סוכה מו.] היו לפניו מצוות הרבה, דלת"ק מברך כל המצוות. ולר' יהודה מברך על כל א' בפנ"ע. [וסוגיין כר' יהודה].

5 והצל"ח תי' דסוגיין כמ"ד [לע' ע:]: חגיגת י"ד נקריית פסח.

6 וצ"ב. ואין לפרש דאכילת בשר החגיגה נטפל לפסח, שהרי אוכלו בפנ"ע. [וצל"פ דהתי' דחשיב כמו מצווה א', ופסח הוא עיקר המצווה. המתחלקת לב' מעשים, דסגי בברכה אחת על הכל. ועדיין צ"ב היכן מצאנו כע"ז].

7 [ויל"ד דאם לא היה דעתו עליו לכא' לא יפטור, ויתחייב לחזור ולברך].

8 **והש"ך** [יר"ד יט ג] הביא דהרמב"ם פליג. **והפליתי** [שם] הביא מדברי התוס' [לע' קטו.] דהיכא דכבר יצא יד"ח הוה ברכה לבטלה.

הפסח ברכת חגיגה⁹. דאינו נפטר [לר' עקיבא] דפסח וזבח תרי ענינים הם ולא שייכי בהדדי, ומש"ה אין ברכותיהם פוטרות זו את זו.

שם. על הפסח. רש"י הביא נוסח הברכה 'על אכילת פסחים'¹⁰. אבל **רשב"ם** הביא מהתוספתא שמברך 'לאכול' פסח. ועד"ז דנו הראשונים [רמב"ן ושא"ר לע' ז:]: בברכת מצה ומרור, אי מברך על אכילה [וכ"ה לשון הגמ' לפנינו לע' קיד: וקטו.¹¹] או לאכול [וכ"ג הראשונים בגמ' קטו.¹²].

ודעת **רש"י** [לע' ז:]: משמע דרשאי לברך באיזה נוסח שרוצה. אבל דעת שא"ר דנקבעו הברכות בדוקא כל א' בלשונו. ותוס' [ז:]: כ' דר"י לא מצא טעם לחילוקי הנוסח בברכות.

והרמב"ן והרא"ש [ושא"ר לע' שם] הביאו ב' מהלכים, דדעת ר"ת דמצווה שיש לו שיהוי מברך 'ל', כגון להניח תפילין. וכן שופר דיש תקיעות מיושב ומעומד. [וע' מש"כ לע' שם]. ודעת ריב"א [וכן מסקנת הרמב"ן] דכל מצווה דאפשר [לכתחילה] ע"י שליח יברך 'על'.

ולב' הטעמי האלו ראוי לברך 'לאכול' [דאכול כזית ואין שיהוי, וא"א ע"י שליח]. [והרמב"ם ברכות יא יא-יד כת' כללים נוספים]. והראב"ד [ברכות יא טו] הק' אמאי מברך על אכילת מצה ומרור. וכת' דמסתברא שמברך לאכול¹³. [אבל הרמב"ם פסק 'על אכילת', וכה"ק בהג"מ].

וה"ה [ח יב] תי' מפני שבברכה מוציא עצמו ואחרים¹⁴ השומעים אותו¹⁵. וציין לדברי הרמב"ם [ברכות יא יד]. וכ"כ המגדל עוז [שם יא טו] דמצוות בחבורה¹⁶.

דהרמב"ם [שם יד] כת' שהעושה מצווה לעצמו ולאחרים¹⁷, אם המצווה אינה חובה מברך 'על'¹⁸, ואם המצווה חובה מברך לעשות¹⁹.

והכס"מ [ברכות] הק' דמבואר ברמב"ם [הנ"ל] דאף כשעושה לעצמו ואחרים, היכא דהוה חובה ונתכוון להוציא עצמו מידי חובה וכן להוציא אחרים מברך לעשות²⁰. והאבנ"י [שפא] כ' עוד דלפ"ז במקום שכל א' מברך לעצמו, יברך 'לאכול'.

והחק יעקב [תלב ב] תי' דנקטינן דומיה דלשון הקרא דכתיב 'על מצות ומרורים'²¹.

כשתמצא לומר לדברי ר' ישמעאל זריקה בכלל שפיכה. האחרונים [צל"ח, חזו"א ועוד] תמהו במה תליא דין הברכה בגדרי הזריקה. וכי משום שעבודתו יותר מושלמת, אף אכילתו חשיב טפי. וצ"ע.

והראמ"ה וכן **החשק שלמה** כת' [לו"ד הראשונים] י"ל דהגמ' לא איירי כעין המשנה על ברכת אכילתו, אלא על ברכת הזריקה²². דגם בעבודה צריך לברך, ובזה נח' ג"כ איזה ברכת עבודה יותר

9 אבל המהר"ם חלאוה דחה דודאי ל"מ לברך על הזבח לאכול את הפסח, דודאי אינו פסח כלל.

10 ואפשר דנקט דזה כוונת המשנה 'על הפסח'.

11 והמהר"ם חלאוה [קיד:]: הביא דכ"ה הר"ף. והק' דמברך לאכול מצה, וע"כ דהר"ף נקט לאו דוקא. דבודאי ברכת מצה ומרור שוין.

12 והראשונים [מהר"ם חלאוה, ר"ן, תוס' רא"ש לע' שם] ביארו דדוקא היכא דאכל ואח"כ מברך [לרב הונא קיד:]: א"כ לא הוה עובר לעשייתו. ומבואר לע' ז: דהיכא דאינו עובר לעשייתו מברך 'על'.

13 והביא סמך לזה מהא דלע' קטו. [וכגיר' הראשונים].

14 [ולפ"ז מי שמברך לעצמו יברך לאכול].

15 והביא דדעת הרבה אחרונים דמברך לאכול, וכן עיקר.

16 והמגדל ע' ביאר שעיקר מצוותו מן המובחר מצה ומרור עם הפסח, ופסח נאכל בחבורה. וכיון דמוציא אחרים מברך 'על', אע"פ שמוציא אף את עצמו, תקנו לפרסומי מילתא שמצוותה ברבים, ומש"ה אף כשמברך לעצמו מברך כמו לאחרים.

17 וצ"ב אמאי תלאו בהא דעושה המצווה לעצמו ולאחרים.

18 [והכס"מ הוסיף להורות שאינו חובה]. ומש"ה מברך 'על' עשיית עירוב. ובהלכה טו כת' דאף שחיטה כיוסוי הדם ונט"י כיון דאינו חובה לו מברך 'על'. והכס"מ כת' דמברך 'על' הטבילה, דאף ליטרה ברגל אינו מצווה גמורה. א"נ לא רצו לשנות הברכה ג"פ בשנה. ובטבילת גר מברך אחר המצוה.

19 ומש"ה מברך לשמוע קול שופר.

20 ואפשר דכוונת המגדל ע' דהכא קבעו ברכה כאילו בא להוציא רק אחרים, כדי לפרסם.

21 והאבנ"י נזר [שפא ג] חידש דגדר המצווה דבחצות יח' כבר הבשר פסח נאכל [וכדרשת ראב"ע כחצות, ואף דחצות הוה זמן מצומצם. וע"כ יאכל קודם חצות]. וכן מצה ומרור דיליף מפסח. ומש"ה נחשב ברכה על העבר, ויברך 'על'.

ועפ"ז ביאר הא דאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, שהמצוה בהגיע חצות. וצריך שיהי' טעם פסח אז בפיו שלא יהי' כלה אכילת פסח מכל וכל. ושיהי' טעם מצה אז בפיו, שישאר עדיין רושם מהמצוה. וכת' דלפ"ז דכל האיסור לאכול עד חצות [לראב"ע, אבל לר"ע צריך שישאר רושם בפיו בבוקר].

22 וגם בזה ילה"ק דזמן חגיגה לפני התמיד, וזמן פסח אח"כ. ואין משכחת לה ביחד.

מסויים²³.

תוד"ה כשתמצא. וקשה דבזבחים [לז]. וכו'. דבגמ' [שם] אי' דלחד ברייתא לר' ישמעאל ילפי' מקרא ד'ודם זבחים ישפך' דפסח צריך שפיכה. ולאידך ברייתא ילפי' מהך קרא שניתנין בזריקה שנתן בשפיכה יצא. [ופליגי הברייתות²⁴, ולהך מ"ד פסח בשפיכה. ותוס' הק' האיך סוגיין ס"ל כתרוייהו, דפסח בשפיכה²⁵, וזריקה בכלל שפיכה²⁶. וכן הביאו דבגמ' לע' פט. מבואר דפסח בשפיכה, וזריקה בכלל שפיכה. ודלא כחד].
ותוס' [כאן ושם בסו"ד] הביאו בשם רשב"ם [ליתא לפנינו] דר' ישמעאל ס"ל דפסח בזריקה²⁷. [ותוס' הק' דעדיין קשה מהגמ' לע' פט.].

שם. הרמב"ם [מצה ח ז] פסק דברכת הפסח אינו פוטר את של זבח, ולא של זבח פוטר את הפסח [וכר"ע²⁸]. **והרמב"ם** [פסוה"מ ב א] פסק דאם נתנם בשפיכה יצא, וילף מהך קרא²⁹. [ולפי סוגיין כ"ד ר' ישמעאל, ור"ע פליג³⁰].
והצל"ח [בסו"ד] תי' דהרמב"ם ס"ל כר"ח הכהן [בסו"ד התוס']. וע"ע אחרונים.

דף קכא:

פשיטא על פדיון הבן וכו'. מבואר בגמ' דמברך ב' ברכות בפדיון הבן. **והראשונים** הביאו בשם **הגאונים** דהכהן מברך ברכה נוספת בא"י אמ"ה אשר קידש עובר וכו'. **והמהר"ם חלאוה** כת' דהא דלא הוזכר בסוגיין, דקאי דוקא בברכות שלפניו. ולא הזכיר ברכה לאחריו. אבל **הרא"ש** [ס"ה בכורות] הביא דברכה זו הוה תקנת הגאונים, וחלק דאין לברך ברכה שלא הוזכר במשנה ותוספתא וגמ', דלאחר חתימת התלמוד לא נתחדש שום ברכה. ועוה"ק למה יברך הכהן ואינו עושה שום מצוה אלא מקבל מתנות כהונה.

והמהר"ם חלאוה הק' מה ראו לתקן ברכה לאחריו מילה ופדיון הבן ולא שאר מצוות. וביאר דהנך מצוות עושה פעם א' וגומרן ואינו מתחייב לעולם, משא"כ בשאר מצוות שאין קצבה למצוות.

ברוך שהחיינו וכו'. תוס' [סוכה מו. ד"ה העושה] כת' דצריך לפרש טעם מ"ש דיש מצוות שתקנו שהחיינו וכו'. דבפדיון הבן וקריאת המילה מברך, ואילו במילה² ועשיית תפילין³ וקריאת הלל אינו מברך שהחיינו.

- 23 [וכעין בפה"ע שמשויים יותר מבפה"א].
- 24 ובגמ' אי' דהוה תרי תנאי אליבא דר' ישמעאל. ופרש"י לאידך תנא ר' ישמעאל לא פליג אר"ע בברכה. ושוב הביא ומיהו פסח עיקר זבח טפל לו, הילכך פסח פטור, וכדאי' בירושלמי. דסברת ר' ישמעאל מטעם אחר, ולא משום זריקה בכלל. [וצ"ב א"כ מנ"ל דתרי תנאי, דכיון דסברת ר' ישמעאל משום טפל, מנ"ל דיש תנא דשפיכה בכלל זריקה].
- 25 אך י"ל דילפי' דפסח בשפיכה מקרא אחריו. או דכיון דליכא קרא דזריקה, אמרי' דשפיכה דוקא [דהא ריה"ג לע' סד: איצטרך קרא דהוה בזריקה].
- 26 וכן **רש"י** [זבחים שם ד"ה על] כת' בכלל מתן דם דפסח דכתיב שפיכה, כדאמר לקמן. [ומבואר דאף למ"ד בכלל שפיכה, פסח בשפיכה]. **ותוס'** [שם] הק' דהיינו ברייתא דפליג. ול"מ מ"ד דסל תרוייהו [וכקו' התוס' כאן].
- 27 ולכתחילה מתנותיכם שווים. [ומברך על הפסח דהוה עיקר ופטר את הטפל]. וכוונת הגמ' דלר' ישמעאל הך קרא מיותר. [אבל עיקר הדבר לא תלי בזה]. ואילו לר"ע ילפי' שפיכה מקרא, ולא אייתר קרא, וכל א' אינו בכלל חבירו.
- 28 **והצל"ח** העלה צד דסוגיין כמ"ד דחגיגה איקרי פסח. **והרמב"ם** פסק דכ"א אינו פוטר את חבירו, וכמ"ד דלא איקרי זבח. [אך הק' דהרמב"ם [ק"פ י יב] דרש הך קרא בחגיגה].
- 29 שנאמר ודם זבחך ישפך על מזבח ה' אלהיך, שפיכת הדם על המזבח היא העיקר. **והכס"מ** [פסוה"מ] כת' דהרמב"ם סמך אסוגיה [לע' פט.]. משמע דפשוט דנתנן בשפיכה יצא. וכת' ד"ל דדרך הרמב"ם לסמוך הדבר לפסוק שנראה לו שהוא פשוט ללמוד ממנו.

- 30 ועוה"ק דבגמ' [זבחים שם] מבואר דתלי זב' ז. [וכקו' התוס'].
1 וז"ל הברכה בא"י אמ"ה אשר קדש עובר במעי אמו ולא רבעים יום חלק אבריו מאתים וארבעים וה' איברים שיש בו ונפח בו נשמה כדכתיב ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה עור ובשר הלישו ועצמות וגידים סככו כדכתיב עור ובשר תלבישני ועצמות וגידים תסוככני, וצוה לו מאכל ומשתה וזימן לו שני מלאכי השרת לשמרו במעי אמו דכתיב חיים וחסד עשית עמי ופקודתך שמרה רוחי אביו אומר זה בני בכור ואמו אומרת זה בני בכורי שבו פתח הקדוש ברוך הוא דלתי בטני חמש סלעים נתחייבו ליתן לכהן בפדיונו כדכתיב ופדיוו מן חדש תפדה בערך כסף ה' שקלים בשקל הקדש עשרים גרה הוא וכתוב אך פדה תפדה את בכור האדם ואת בכור בהמה הטמאה תפדה כשם שזכה בכור זה לפדיון כך יזכה האל לתורה ולחופה ולמעשים טובים בא"י מקדש בכורי ישראל לפדיונו. [והרמב"ם] [בכורות סב: בדה"ס] והפוסקים דנו בלשונות הברכה.
2 **ותוס'** הביאו דאינו מברך, דלא הוזכר [מנחות מב. ושבת קלז:]. אבל דעת **הרמב"ם** [ברכות יא ט, וש"ע יו"ד רסה ז] דמברך על מילה שהחיינו. [ע' רמ"א וגר"א שם].
3 אך **בתוספתא** [ברכות] אי' דהעושה ציצית ותפילין מברך שהחיינו. וכ"פ **הרמב"ם** [שם] דכל מצווה שהוא 'קנין' מברך. [וע' גר"א כב א]

ותוס' [שם] תי' דתקנו שהחיינו במצוות שיש בהם שמחה.^{4,5} ועד"ז כ' הבעה"מ [כאן] דמברך זמן בפדיון הבן משום שמחה⁶ שיצא מספק נפל.⁷ אבל **ותוס'** [בכורות מט.] נסתפקו היכא דמת הבן האם מברך שהחיינו, דמ"מ זוכה לקיים המצוה.

ותוס' [שם] כ' בשם **רב שריא גאון** דמברך דוקא אמדי שהוא מזמן לזמן. ו**ותוס'** דחו דא"כ אמאי מברך בפדיון הבן. אבל **הרמב"ם** [ברכות יא ט] כת' מברך על מצווה שהוא מזמן לזמן [כגון שופר ולולב וכו'], וכן מצווה שאינו תדירה, ואינה מצויה בכל עת [כגון מילה ופדיון הבן], שדומה למצוה מזמן לזמן.

והר"ן [כאן ובסוכה] כתב דפדיון הבן תלויה בזמן, ל' יום של התינוק. נחשב שבא מזמן לזמן. ו**ותוס'** [בכורות מט.] כת' דמברכין בפדיון הבן משום דלא שכיחא, אף דאין מברכין על המילה.

כהן מברך או אבי הבן וכו'. **האחרונים** [צל"ח, רש"י ועוד] הק' דמשמע דספק הגמ' דיש חיוב שהחיינו, והספק על מי. ולכא' היה צריך לדון האם יש חיוב על כל א' בפנ"ע⁸, ומה שייך חיובם זה לזה.

והרש"ש כת' דאה"נ ודאי דיש חיוב על כל א', אלא דא' מוציא את חבירו. ומי שחיובו עדיף פוטר את חבירו.⁹ [ועד"ז האריך הראמ"ה בסוף המס'].

וכה"ק השואל בשר"ת הרשב"א [א שלח] יברך אף הכהן דמטי הנאה. והרשב"א תי' דמסתבר דאין חיוב על הכהן, וכמו דאינו מברך על שאר מתנות כהונה שמקבל¹⁰. וספק הגמ' כיון דאיכא לשהחיינו בהאי מצוה מספק"ל מי חייב¹¹. ועוד תי' הרשב"א דכיון דהו' ענין א' והנאה התלוי בשנים, כגון מוכר ולוקח בעלמא¹², אינו מברך אלא א'¹³.

הדרן עלך פרק ערבי פסחים בעזה"י

- 4 והתו' ר"פ [סוכה שם] ביאר דבמילה הוא עצב בצער הבן, ובדיקת חמץ על לחמו שנשרף. אבל בפדיון הבן שמח שבנו יוצא מכלל נפל.
- 5 אבל בשר"ת הרשב"א [א שעט] הק' דמברך זמן על יוה"כ [עירובין מ:], אף דליכא שמחה. [ולכא' יש לחלק בין שהחיינו על היום. לשהחיינו על המצווה. ועייל"ד דאף ביוה"כ אף דליכא מצוות שמחה, מ"מ יש שמחת הכפרה. וכוונת הרשב"א דבכל מצווה מברך על שמחה של קיום המצווה, אלא דלדעת התוס' בעי' הנאת הגוף].
- 6 והגר"א [י"ד רסה לה לו] תמה על טעם זה דברכת השמחה הוא על המצוה ולא על הבן.
- 7 והבעה"מ ביאר שלא מצינו ברכת זמן אלא בדבר שיש בו שום הנאה, כגון נטילת לולב שהוא בא לשמחה ותקיעת שופר לזכרון בין ישראל לאביהם שבשמים, ומקרא מגילה דחס רחמנא עלן ופרקינן, ופדיון הבן שמברך אבי הבן שהחיינו לפי שיצא בנו מספק נפל. משא"כ לספירת העומר אין בו זכר לשום הנאה אלא לעגמת נפשנו לחרבן בית מאויינו. [ועוד תי' דעיקר המצווה ל"ש בזה"ז, אלא זכר למקדש. ומש"ה ל"ש ברכת זמן].
- 8 והראב"ד [תשו' ופסק' קיא] כת' דא"צ לברך שהחיינו בספירת העומר וכן בכל מצוה שאין בה שמחה לגוף. ועוה"ק האחרונים דכיון דיש הנאת שניהם יברך הטוב והמטיב, ולא שהחיינו. [ויל"ד אי במצוות תקנו ברכה זו].
- 9 והרש"ש ציין דכע"ז הא דיש לפנייהם מינים הרבה, דיש דין קדימה בברכות. [וזה דבר חידוש, דגדרי קדימה מצינו בחד גבירא, אך לא מצאנו דמי שמברך על ז' מינים או פת משובח וכדו' יברך להוציא את חבירו].
- 10 והמאירי כת' דהנאה שלו, הרי יש בזכותו פסידא לשאר כהנים שהיו ראויים לה כמוהו. [ויל"ד אי הוה טעם דראוי לברך. או דהוה טען שאין לברך למסקנא, דחב לאחריני].
- 11 ולכא' ס"ד דהכהן הוא מקיים המצווה, ומש"ה ראוי שיברך, שהרי אף מטי הנאה.
- 12 וכגון קונה כלים חדשים שלוקח מברך ולא המוכר, ואפי' בזיבונא דרמיא על אפיה דמטיא הנאה לידיה דמוכר. [ולכא' משמע דהיכא דהלוקח אינו מתחייב בברכה, המוכר מברך בזיבונא דרמי על אפיה. וכן בכל רווח ממון. וצ"ע].
- 13 [ולחך תי' אף אי שהחיינו משום ההנאה, ומ"מ מוגדר הנאה אחד בין שניהם, וחיוב בין השנים ולא שנים נהנין יחד].